DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE SE ELABOREAZĂ DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI, DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN CLUJ ȘI DE CENTRUL DE LINGVISTICĂ, ISTORIE LITERARĂ ȘI FOLCLOR DIN IAȘI

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

(DLR)

SERIE NOUĂ

TOMUL VII

PARTEA 1

LITERA N

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
BUCUREȘTI — 1971

Redactori responsabili ai lucrării:

IORGU IORDAN
Membru al Academiei Republicii Socialiste România

ALEXANDRU GRAUR
Membru al Academiei Republicii Socialiste România

ION COTEANU
Membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

Partea 1 a tomului al VII-lea a fost elaborată în cadrul Sectorului de lexicologie al Institutului de lingvistică din București, de următorul colectiv:

Redactori:

Alexandra BURNEI
Ana CANARACHE
Elena CIOBANU
Eugenia CONTRAȘ
Eleonora COSMOPOL
Zorela CREȚA
Ion DĂNĂILĂ
Florica FICȘINESCU
Finuța HASAN
Valentina HRISTEA
Constant MANECA
Iulia MANOLIU
Lucreția MAREȘ
Dumitru MARMELIUC
Zamfira MIHAIL
Georgeta MITRAN
Cornel MORARIU
Lidia SADOVEANU-CUCU
Luiza SECHE
Elena ȘTÎNGACIU
Zizi ȘTEFĂNESCU-GOANGĂ
Tatiana ȚUGULEA
Ileana VULPESCU
Ileana ZAMFIRESCU

Revizori:

Florica FICȘINESCU
Finuța HASAN
Florența SĂDEANU
Luiza SECHE
Mircea SECHE
Lidia SFÎRLEA

Au fost consultați pentru *etimologiile* din acest tom: Alexandru GRAUR, membru al Academiei Republicii Socialiste România, București; Emil PETROVICI, membru al Academiei Republicii Socialiste România, Cluj; Grigore BRÂNCUȘ, doctor în filologie, conferențiar, Universitatea București; Vladimir DRIMBA, doctor în filologie, conferențiar, Universitatea București; Maria ILIESCU, doctor în filologie, cercetător principal la Institutul de lingvistică din București; Bela KELEMEN, doctor docent în filologie, profesor, Universitatea din Cluj; Gheorghe MIHĂILĂ, doctor în filologie, profesor, Universitatea București; Cicerone POGHIRC, doctor în filologie, profesor, Universitatea București; Nicolae URSU, doctor în filologie, cercetător principal la Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor din Iași.

Corelații:
Stela TOMA

Operații tehnoredacționale:
Aurelia MIHAILOVICI, Stela TOMA

Redactori responsabili ai tomului al VII-lea (partea 1):

ION COTEANU
Membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

MIRCEA SECHE
Doctor în filologie, șeful Sectorului de lexicologie de la Institutul de lingvistică din București

N s. m. invar. A şaisprezecea (iar după reintroducerea literei *â*, a şaptesprezecea) literă a alfabetului limbii române şi sunetul corespunzător (consoană nazală dentală).

NA[1] interj. **1.** (Familiar, cu valoare verbală) Poftim! ia! ţine! *Nar, Miho, du ciubucile înapoi.* KOTZEBUE, U. 35[r]/17. *Na, să-ţi cumperi haine şi casă şi pîne.* ALECSANDRI, P. I, 42. *Na răvaşu ista.* id. T. 657. *Şi na obrazul, să-l săruţi!* DELAVRANCEA, O. II, 318, cf. 143. *Zise cu voce blîndă, ademenitoare: „Na la baba".* BRĂESCU, A. 90, cf. CV 1950, nr. 4, 38. *Na ăst brici, îi zise.* POP., ap. GCR II, 362, cf. 355. *Na plosca aceasta, bea puţin.* SBIERA, P. 36, cf. 30. *Na! şi du-te de-aici!* Com. MARIAN. *Na masa aceasta.* RETEGANUL, P. III, 62. ◇ (Urmat sau, învechit, precedat de un pronume în dativ arătînd persoana căreia i se adresează, de un pronume în acuzativ arătînd obiectul care se oferă, sau de amîndouă aceste pronume) *Şi-ţ na şi trei galbeni arăvonă.* VARLAAM, C. 392. *Na-ţi şi arc, na-ţi şi săgeată, na-ţi şi ghimpul cu venin.* CONACHI, P. 226. *Na-ţi aripa asta.* CREANGĂ, P. 237. *Na-ţi împrumutul înapoi.* id. ib. 300. *I-am dat fragi, ea mi-a zis: „Na-le! Doar ţi-am zis eu să-mi dai fragi?"* COŞBUC, B. 9. *Na-ţi plînsorile Şi strînsorile Şi-ntinsorile.* MARIAN, NA. 364. *Vrei o floare, . . . Na-ţi guriţa-ndulcitoare.* POP., ap. GCR II, 308. *Na-ţi, dragă, naframa mea.* ŞEZ. XIII, 143. *Na-ţ(i) eu, galbini cu mîna, Mer(g)i pîn'la fumeia ta S-ai cu cî ti comînda.* VASILIU, C. 57. *Nora merge la fîntînă Cu cămeşa soacrei-n mînă. O moaie o dată în apă: „Na-ţi-o, mamă, Că-i spălată".* ZANNE, P. IV, 514, cf. 359, 657. ◇ (Însoţeşte gestul unei lovituri) *Na! te du pe ceea lume Ca să afli de-al meu nume.* ALECSANDRI, P. II, 25. *Îmi venea să mă apropii de el şi să-i cîrpesc o palmă: „Na, ţigări".* PREDA, D. 75. ◇ (Substantivat) *Decît doi ţ-oi da, mai bine un na.* PANN, P. V. III, 117/16. ◇ Expr. **Na-ţi-o (bună)** sau **na-ţi-o frîntă (că ţi-am dres-o)**, se spune pentru a arăta contrarietate, surpriză, decepţie, sau pentru a marca lipsa de acord cu cele spuse de cineva. Cf. PANN, P. V. I, 10/20. *Na-ţi-o bună! strigă el, . . . n-am luat sama că . . . am băgat şi cartea d-tale în sîn.* NEGRUZZI, S. I, 223. *Na-ţi-o bună! Stăi, că-mi pare că zăresc.* CONTEMPORANUL, I, 836, cf. II, 67. *Ei, na-ţi-o! Ce sînt eu de vină de nebuniile tale!* GANE, N. III, 143. *Na-ţi-o bună, zise Trăsnea; cînd la dică, nu-i nimică.* CREANGĂ, A. 114, cf. ZANNE, P. V, 280, 296, 297.

2. (Exprimă nemulţumire, nerăbdare, surprindere faţă de ceva neplăcut) Iată! iacă! uite! *Na! că era să dau alivanta peste cap.* ALECSANDRI, T. 920, cf. 454. *Na! Gîndi atunci ţiganul.* CONTEMPORANUL, I, 234, cf. 291, V_1, 143. *Na! Car mi-a trebuit, car am găsit!* CREANGĂ, P. 41. *Na! zise Aglae zărind-o pe fereastră.* CĂLINESCU, E. O. II, 313, cf. 177. ✦ (Exprimă nervozitate) Ei! poftim! *Uită-te acuma, na!* PANN, P. V. I, 99/4. *Na! te pricepi acu?* NEGRUZZI, S. III, 20. *Apoi, na; eşti de tot poznaşă şi dumneata.* CREANGĂ, P. 121, cf. 151, 229, id. A. 108.

3. (Cu sens conclusiv) Gata! hai! *Na, la drum!* ZANNE, P. VI, 100.

4. (Adesea repetat) Strigăt cu care se cheamă sau (rar) se alungă unele animale domestice. *Ţibă! Hormuz; na! Balan; . . . daţi-vă-n laturi, cotarle.* CREANGĂ, P. 147, cf. 303, H IV 117. *Şî strîga: Ptru, ptru, ptru şi na, na, na!* VASILIU, C. 181. *Na, oiţă, na, na!* CHEST. V 77/77, cf. 77, ALR II 5 525/605, 987, A I 35, III 19.

— Cf. alb. n a, bg. н а, ngr. ν α, magh. n a.

NA[2] adv. v. **nu.**

NABÁB adj., s. m. **1.** Adj. (Învechit, rar) Care aparţine nababului (2), de nabab. *O foarte mare piaţă . . . era acoperită de corturile araiahi sau nababi a gvardiei sale, a cărora escadroane să deosebea între sine.* LEON ASACHI, B. 57/27.

2. S. m. Titlu dat în India musulmană marilor ofiţeri ai sultanului sau guvernatorilor provinciilor; persoană care avea acest titlu; p. ext. persoană foarte bogată. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF, ALEXI, W. *Îl regăseam cu obrajii fragezi, cu haina tăiată după ultimul jurnal, cu blana scumpă aruncată cu neglijenţă de nabab pe un scaun.* C. PETRESCU, S. 153, cf. id. O.P.I, 10. *Nababii nu ştiu să-şi cheltuiască aurul decît tot pentru fleacurile artistice ale lumii vechi.* SADOVEANU, O. X, 449.

— Pl.: *nababi.*

— Din fr. **nabab.**

NABABÍE s. f. (În dicţionarele din trecut) Demnitatea de nabab (2); p. ext. ţinut asupra căruia se extindea stăpînirea unui nabab. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM.

— Pl.: *nababii.*

— Din fr. **nababie.**

NABEDÉR s. n. v. **nabederniţă.**

NABEDÉRNIŢĂ s. f. (Bis.) Ţesătură de formă pătrată, brodată cu fir, pe care este reprezentată scena învierii şi pe care o poartă la brîu arhiereii şi unii preoţi, la ceremonii. *Şi-l blagosloviră să facă liturghie cu bederniţă* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 265. *S-au dat ei protie, ca igumenii ei să slujască cu nabederniţă, cu cruce de piept* (a 1757). URICARIUL, XIV, 180/2. *Puind* [mitropolitul] *asupra capului domnului şi ipogonation ce se cheamă nebederniţă.* GHEORGACHI, LET. III, 290/36. *O bederniţă cusută cu scofium, împlută cu mărgăritar* (a. 1777).

IORGA, S. D. XIII, 96, cf. 63. *Nu-mi mai rămîne decît să împart mînăstirilor ... nebedernice, feloane, epitrahile, şi să le fac danii de prisăci, de ocine şi sate, ca să se roage egumenii.* DELAVRANCEA, O. II, 90. *Un archimandrit i-a dăruit din partea mitropoliei o bederniţă, drept plată pentru devotamentul arătat bisericii.* KLOPŞTOCK, F. 65, cf. 66.

— Pl.: *nabedernițe.* — Şi: **nabedér** (BARCIANU, ALEXI, W.) s. n., **nebedérniţă, nebedérnică, bedérniţă** s. f.

— Din slavonul НАБѢДРЬНИЦА.

NÁBLĂ s. f. (Învechit) Instrument muzical cu coarde, asemănător cu harfa. V. psalterion. *Ispovediţi-vă Domnului în nablă* (a. 1651). în JAHRESBER. III, 178.

— Pl.: ?

— Cf. ngr. νάβλα , v. sl. НАБЛОМЪ.

NABÓI s. n. v. **năboi**[1].

NABÓINIC s. n. (Regional) Unealtă cu care se bat parii carmacelor pentru a fi fixaţi în fundul unei ape. V. mai[2]. *Parii ... se bat în fundul Dunării cu un instrument special numit naboinic.* ANTIPA, P. 350, cf. 332, ATILA, P. 427.

— Pl.: *năboinice.* ANTIPA, P. 363.

— Din rus. **набойник.**

NABÓR s. n. (Rusism învechit, prin Mold.) Recrutare prin tragere la sorţi. *Mai mulţi ţărani nici nu credeau că are să fie naborul.* CONTEMPORANUL, III, 773, cf. SCL 1959, 405.

— Din rus. **набор.**

NACABĂU adj. (Regional, despre oameni) Înalt şi voinic, dar greoi, trîndav. Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI. ✦ Zăpăcit, distrat, năuc. Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI, cf. PAŞCA, GL., ALR SN V h 1 241/353.

— Pl.: *nacabei.* ALR SN V h 1 241/353.

— Etimologia necunoscută. Cf. macabău.

NACAFÁ s. f. v. **nafaca.**

NACANFÁ s. f. v. **nafaca.**

NACARÁDĂ s. f. (Învechit) Un fel de ţambal care se folosea altădată în muzica militară; (învechit) nagara. *Aşa era nacaradele cu trei mii de piscoi.* ALEXANDRIA, 161/2, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG.

— Pl.: *nacarade.*

— Etimologia necunoscută. Cf. scr. nakarade.

NACÁS s. m. v. **nacaş.**

NACĂŞ s. m. (Turcism învechit, rar) Vopsitor; zugrav. *Mai puţin însemnate erau rufeturile sau corporaţiunile mai mici, cum era rufetul ... nacaşilor sau zugravilor de binale.* ŞIO I, 225, cf. SCL 1963, 7. ◇ *Nacaş-başa* = staroste peste vopsitori şi zugravi. *L-am făcut domnia mea nacaş-başa peste toţi meşterii zugravi* (a. 1786). ŞIO II$_2$, 88, cf. LÖBEL, C. 28.

— Pl.: *nacaşi.* — Şi: **nacás** s. m. SCL 1963, 7.

— Din tc. **nakkaş.**

NACÁT subst. (Prin nordul Dobr.) Călcătoare (de la gardurile din gîrle). ANTIPA, P. 784.

— Pl.: ?

— Din rus. **накат.**

NACAVÉŢE adj. pl. (Prin sud-estul Transilv., în sintagma) *Pere nacaveţe* = varietate de pere mărunte şi galbene, care se coc în luna iulie. Cf. DR. II, 706.

— Etimologia necunoscută.

NACAZLÍC s. n. (Turcism învechit, rar) Pictură. *Nacazlîcuri şi zugrăvele minunate în toate odăile* (a. 1822). ŞIO II$_2$, 88.

— Pl.: *nacazlîcuri.*

— Din tc. **nakkaşlık.**

NACEÁLNIC s. m. (Învechit) Şef al unui serviciu sau al unei instituţii (civile, militare sau religioase); conducător; comandant. *Hatmanii şi nacealnicii oştei, cîţi au fost perşi, i-am spus eu mai nainte.* HERODOT (1645), 389. *Nacealnici întru Isahar cu Devora şi Varac.* BIBLIA (1688), 176[2]/45. *Intrat de copil ca piser în cancelaria poliţiei, ajunsese nacealnic.* GHICA, S. 518. *Nacealnicul schitului căuta foarte bine de interesele comunităţii.* I. IONESCU, P. 360. *Sînt bucuros ..., îi răspunde hoţul, aproape rîzînd în faţa nacealnicului.* CONTEMPORANUL, III, 574, cf. I. BRĂESCU, M. 68. *Mai puse cîte ceva la cale cu nacealnicul Gherasim.* STĂNOIU, C. I. 73. *Moş Elisei mai avea treabă cu nacealnicul Pamfilie.* SADOVEANU, N. P. 333.

— Pl.: *nacealnici.*

— Din rus. **начальник.**

NACEALNICÍE s. f. (Învechit, rar) Domnie, stăpînire. *Aşa s-au întîmplat şi ţării noastre, într-a şaptea sută de ani a nacealniciei domnilor* (a. 1826). GCR II, 254/25, cf. TDRG.

— Pl.: *nacealnicii.*

— **Nacealnic** + suf. *-ie.*

NACÉLĂ s. f. Coş deschis sau cabină metalică care se atîrnă de un balon, pentru a transporta în ele persoane, instrumente de bord şi lest. *Tu, om-metamorfoză, Îmi eşti, oricum, simpatic ... Hai, urcă-te-n nacelă /* ANGHELIOSIF, C. M. I, 178, *Balonul este prevăzut de asemenea şi cu o nacelă pentru oameni, aparate şi balast.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I, 78. ✦

(Rar) Gondolă de motor a dirijabilelor. Cf. LTR², DM.
— Pl.: *nacele.*
— Din fr. **nacelle.**

NÁCIȚĂ s. f. (Regional) Cusătură sau broderie în relief (Crișcior-Brad). PAȘCA, GL.
— Pl.: *naciță.*
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă c i a, n ă c i a t, n a t i ț ă.

NACÎLURI subst. pl. (Bot.; regional) Copăcei *(Impatiens balsamina).* Cf. PANȚU, PL. *Nacîluri se numește floarea numită copăcei.* H XIV 444, cf. VII 480.
— Etimologia necunoscută. Cf. tc. n a k ı l ç ı ç e ğ i.

NACLÁD s. n. v. **năclad.**

NACLÁDĂ s. f. v. **năcladă.**

NÁCODĂ s. f. v. **nagodă.**

NÁCOTĂ s. f. v. **nagodă.**

NACOVÁLĂ s. f. v. **nicovală.**

NACOVÁNĂ s. f. v. **nicovală.**

NACRÍT subst. Varietate de caolinit care se găsește în natură sub formă de cristale lamelare și se întrebuințează în industria ceramică. Cf. CANTUNIARI, L. M. 105, LTR².
— Din fr. **nacrite**, germ. **Nakrit.**

NÁCRU subst. (Ieșit din uz) Sidef. *Se împle tot abisul, coprinsele marine De lucitorul nacru, de candidele perle, De rumenul coraliu.* HELIADE, O. I, 361, cf. NEGULICI. *Și pagoda cea de nacru cu roz acoperemînt.* NEGRUZZI, S. II, 132. *Vasul e de aur virgin schinteiat cu plăci de nacru.* MACEDONSKI, O. I, 151, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U.
— Din fr. **nacre.**

NACT s. n. v. **naht.**

NAD s. n. v. **nadă²**.

NADALÍ vb. IV. R e f l. (Prin Bucov.) A se deprinde să vină mereu undeva sau la ceva, a-și face nadă¹ **(II 1)**; (popular) a se înnădi, (învechit și regional) a se nădi **(2)**. Cf. LEXIC REG. 114.
— Prez. ind.: ?
— **Nadă¹** + suf. *-ăli.*

NADALÍT, -Ă adj. (Prin Bucov.) Care are o anumită afecțiune pentru cineva; care dă tîrcoale cuiva. Cf. LEXIC REG. 114.
— Pl.: *nadaliți, -te.*
— V. **nadali.**

NADÁZ s. n. (Dobr.) Cîmp arat după ce s-a cules recolta și s-a pregătit pentru însămînțări de toamnă; ogor. Cf. H II 240, 244, 282, 311, XIV 395, 398. ✦ (Regional) Arătură de toamnă; desțelenire (Topraisar-Techirghiol). ALRM SN I h 20/987. ✦ (Regional) Cîmp pe care s-a cultivat porumb; porumbiște (Somova-Tulcea). Cf. ALR SN I h 119/682. ✦ (Regional) Cîmp lăsat să se odihnească doi sau trei ani; pîrloagă (Satu Nou-Medgidia). H XIV 436.
— Pl.: *nadazuri.* — Și: **nădáz** s. n. ALRM SN I h 20/987.
— Din tc. **nadas.**

NÁDĂ¹ s. f. **I. 1.** Înnăditurâ. Cf. ANON. CAR., KLEIN, D. 147, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *A făcut năzi frumoase* [la ie]. L. ROM. 1959, nr. 2, 53, cf. FD I, 177, I. CR. VII, 312. *A trebuit să pun nadă coșniței, căci fiind anul ăsta mănos, albinele nu mai aveau loc în coșniță să lucre.* Com. din FRATA-TURDA.

2. (Regional) Numele unor obiecte sau al părților unor obiecte:

a) Plaz, talpă (la plug). Cf. PAMFILE, A. R. 34, H IX 123 ALR, II 5 004/836, ALR SN I h 22.

b) Pană¹ **(II 1)**, ic. FRÎNCU-CANDREA, M. 103, cf. ALR I 951/103, ALR II 6 691/102, ALR II/I MN 151, 3 940/102.

c) Coada măturii de nuiele (Bonțida-Gherla). Cf. VICIU, GL.

d) Fiecare dintre grinzile din care e făcută prispa casei (Bîrca-Băilești). CHEST. II 270/28.

II. 1. Hrană constînd din rîme, insecte, bucăți mici de carne etc., care se pune în cîrligul undiței sau la altă unealtă de pescuit pentru a ademeni și a prinde peștii; mîncare care se pune într-o cursă pentru a ademeni și a prinde animalele și păsările; momeală **(2)**, (regional) nadilă. Cf. POGOR, HENR. 230/4, DDRF, BARCIANU. *La undiță se pune întotdeauna o nadă ca să atragă peștele.* ANTIPA, P. 298, cf. 91, TDRG. *Nada . . . constă din bucățele de rîmă, ouă de furnică sau mămăligă.* PAMFILE, I. C. 69, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Cinci undiți . . . le-a desfășurat, le-a pus nadă — mămăligă ori rîmă — și le-a aruncat.* SADOVEANU, N. F. 56, cf. 50, id. O. X, 463, STOICA, VÎN. 17. *La depărtare de o șchioapă de undiță, stă legată o plută, care ține să nu se cufunde greutatea fierului și a nadei pusă în ea.* ȘEZ. IV, 116, cf. com. din STRAJA-RĂDĂUȚI. ◇ E x p r. **A(-și) face nadă** = a-și face un obicei, o deprindere, un năravi. *Nadă nu face-n prieteșug.* PANN, P. V. II, 47/16, cf. com. din PIATRA NEAMȚ. ✦ F i g. (Regional) Obicei, deprindere (rea). *Io-i zic mîndrei ca să șeadă, Leleo, lume-a să ne vadă ! Dar lelea-i deprinsă-n nadă.* PAMFILE, C. Ț. 152, cf. 163. *Nu ți-i de o dată, da ți-i de nadă,* se spune despre cei de care nu mai poți scăpa. ZANNE, P. IV, 221, cf. 222, V, 505, I. CR. III, 87.

2. Fig. Ceea ce atrage, ademeneşte; ispită, tentaţie. *Goneaşte, depărteazî toatî diavoleasca facere şi toatî sătăneasca nadî* (cca 1650). GCR I, 228/22. *Să-ntinzî laţuri, să puie nadî.* DOSOFTEI, PS. 205/2. *Fieşicarele . . . îndulciţi de aşa nadă . . . se porni a face pradă.* CONACHI, P. 300, cf. 280. *Vezi tu, cumătre, tălharul umblă cu nadă.* NEGRUZZI, S. III, 27, cf. II, 44. *Eu pentru tine, Despot, aici am întins nada.* ALECSANDRI, T. II, 68. *Se presupunea că ei, şi fără de astfeli de nadă, tot se vor grăbi a se înscrie mulţi la . . . universitate.* SBIERA, F. S. 342. *Nu e, cum se va fi spus de mulţi, . . . o născocitură eretică, o nadă calvină.* IORGA, L. R. 87.

— Pl.: *nade* şi (regional) *năzi.*

— Din bg. **нада.**

NÁDĂ² s. f. (Transilv., Maram.) Stuf *(Phragmites communis).* Cf. VAIDA, CABA, SĂL. 99. *Tăt aud naduri sunînd, N-aud feciori şuierînd.* T. PAPAHAGI, M. 51, cf. ALR I 665/333, ALR II/I h 230, ALR II/I MN 147, 3 924/284, ALR SN III h 636, A I 12, 31, LEXIC REG. 9. ✦ Papură *(Typha).* Cf. ALR I 1 907/298, 302, 305, 308, 315, 333.

— Pl.: *nade* şi *naduri, năzi* (ALR I 1 907/273, 308). — Şi: **nad** s. n. ALR I 1 907/159.

— Din magh. **nád.**

NÁDĂ³ s. f. v. **nadră.**

NĂDĂ⁴ s. f. v. **natră.**

NÁDĂLĂ s. f. (Regional) Un anumit fel de împletitură de ciorapi (Răşinari-Cisnădie). *De la acest ornament în jos, pînă la călcăiu, se face, nadălă din ochiuri şi parauă.* PĂCALĂ, M. R. 523.

— Pl.:?

— Cf. germ. Nadel.

NADÉR s. n. v. **nadir.**

NADICEÁNĂ s. f. v. **nadiceancă.**

NADICEÁNCĂ s. f. (Regional) Trăsură mică şi uşoară, neacoperită; brişcă. *O nadiceancă pe dricuri, care scutura de minune, cu roţile galbene, coşul verde şi capra neagră, atîrnată în curele.* GANE, N. II, 145. *Preoţii îşi aveau şi ei o nadişancă vopsită verde.* SADOVEANU, B. 267.

—Pl.:? — Şi: **nadiceánă** (DR. IV, 835), **nadişáncă, naiticeáncă** (TDRG), **naiticeánă** (DR. IV, 835) s. f.

— Din ucr. **найтичанка.**

NÁDILĂ s. f. (Regional) Nadă[1] **(II 1).** Cf. ALR I 1 736/217, 227, 370, 378, 595.

— Pl.: ?

— Cf. nadă[1].

NADÍR s. n. (Astron.) Punct de pe bolta cerească, opus zenitului, şi situat la intersecţia verticalei locului la care ne referim cu emisfera cerească inferioară. Cf. GHEOGRAFIE, 6ʳ/17. *Aproape de zănitori de nader.* AMFILOHIE, G. F. 231ᵛ/11, cf. LEON ASACHI, B. 104/26. *În tot nemărginitul, în multul-nalt de ape, Mai sus decît zenitul, mai jos decît nadirul, Sub talpele-ţi divine ai zis să fiu tărie Şi solidar cu toate.* HELIADE, O. I, 358, cf. M. DRĂGHICI, F. III, 3ʳ/16, GS 11ʳ/19, ELEM. G. 17/8. *Acesta desparte pămîntul în emisfera deasupra şi în emisfera dedesupt; polurile lui sînt zenitul şi nadirul.* FABIANBOB, 16/6, cf. RUS, I. I, 20/14, LAURIAN, M. IV, 204/5, STAMATI, F. 144/18. *Dacă ne închipuim verticala unui loc de observaţiune, prelungită pînă la sfera cerească, ea atinge această sferă în două puncte: unul deasupra noastră se numeşte zenitz şi celalt dedesubt se numeşte nadir.* DRĂGHICEANU, C. 4, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. ◇ Fig. *Zigzagurile evoluţiunii acestui scriitor ar uimi prin agilitatea cu care s-ar mişca între extremităţi: acum avîntîndu-se spre zenitul celor mai pure creaţiuni de artă, acum cufundîndu-se spre nadirul de la capul dimpotrivă.* PERPESSICIUS, M. III, 187.

— Şi: (învechit, rar) **nadér** s. n.

— Din fr. **nadir.**

NADIŞÁNCĂ s. f. v. **nadiceancă.**

NADÓL, -OÁLĂ adj., s. n. v. **anadol.**

NADOLEĂN, -Ă adj. v. **anadolean.**

NADOLEÁNCĂ adj. (Regional; despre găini) Care aparţine unei rase originare din Anatolia. *Cînd îşi aducea ea aminte de puicile cele nadolence . . . crăpa de ciudă.* CREANGĂ, P. 12. *Se uita la o găină nadoleancă.* VLAHUŢĂ, D. 250, cf. H V 376, XII 6.

— Pl.: *nadolence.*

— **Nadolean** + suf. *-că.*

NADOLÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **anadolesc.**

NÁDPIS subst. (Rusism învechit) Rezoluţie (pusă pe o cerere), apostilă. *Ministrul Lupu Balş le întoarse jalba cu nadpis.* NEGRUZZI, S. I, 280. *În urmarea celor mai sus pomenite . . . jăluitorii . . . întorcîndu-se cu natpis.* ALECSANDRI, T. 563.

— Pl.: ? — Şi: **nátpis** s. n.

— Din rus. **надпись.**

NADRÁG s. m. v. **nădrag.**

NÁDRĂ s. f. (Anat.; regional) Placentă. *Tu, care dai copilului viaţă, Din nadra ta crescut ca măru-n pom.* BENIUC, M. 76, cf. ALRM I/II h 289.

— Pl.: *nadre.* — Şi: **nádă** s. f. ALRM I/II h 289.

— Etimologia necunoscută. Cf. ucr. **надро** „sîn".

NADREÁPTA adv. (Învechit, rar) În partea dreaptă. *Mă lăsa nadreapta de mă cumpăniia să nu caz într-acea prăpaste.* DOSOFTEI, V. S. octombrie $46^{r}/9$. *Nadreapta sînt munți și rîpi.* id. ib. $79^{v}/13$.

— Semicalc după slavonul НА ПРАВО, sau pref. *în-* + **a-dreapta.**

NADÚF s. n. v. **năduf.**

NADÚV s. n. v. **năduf.**

NADVÍC s. m. (Regional) Pasăre de pradă cu pene și aripi mari, asemănătoare cu coroiul, nedefinită mai de aproape (Vicovu de Sus-Rădăuți). GLOSAR REG.

— Pl.: *nadvici.*

— Etimologia necunoscută.

NAFACÁ s. f. **I. 1.** (Învechit) Totalitatea mijloacelor de subzistență (în bani sau în natură) care îi revin cuiva pentru un timp determinat. V. porție, tain, mertic. *Și-i da nafaca lui pre dzi de cheltuială cîte 10 potronici.* NECULCE, L. 35. [Păsăruica] *îndestulita nafaca uitîndu-și... furnica cea mare și cu aripi prins-a... pre carea, după cîtăva luptă și trudă biruind-o, mîncare puilor săi o duse.* CANTEMIR, IST. 192. *Strîngîndu-i pre toți, îi ținea cu mertice, cu nafacale, cu lefi* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 321/29. *Biruri grele că punea Și-mi cerea, măre, cerea, Nacafaua cînd făcea, Tot de casă Vacă grasă.* TEODORESCU, P. P. 578.

2. (Învechit) Salariu, leafă; pensie. *Și le-au făcut și nafaca cîte 50 de lei de boier pe lună.* NECULCE, L. 381. *Nimic să nu dea și nacafaua lor de bani să aibă a umbla după cum iaste orînduit din începutul hanzelii cîte... (30) de lei de om pe lună* (a. 1741). URICARIUL, V, 35/2. *Făcîndu-le împărăția* [copiilor lui Iordachi Caragea] *și nacanfa de la București și de la Moldova, de li se da pe tot anul* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 266/20.

3. (Rar; în forma *nacafa)* Ospăț; praznic. ALEXI, W.

II. (Învechit și regional; în forma *nacafa)* **1.** Obicei, deprindere, nărav. *Cel mai puțin pătrunzător și știutor nacafalelor dominoului.* F (1887), 39. *Popa, chișav la inimă și nepotolit la mînie, cum îi era nacafaua, a dat drum gurii nesăbuite, suduind amarnic.* LUNGIANU, CL. 67.

2. Preocupare, pasiune (pentru ceva). *Filozof: asta era nacafaua mea, nu negustor.* CARAGIALE, O. II, 145.

3. Pretenție; capriciu, toană. *Doamna cu care s-a cununat măria-sa e muiere cu nacafale.* SADOVEANU, O. II, 803. *Pentru izbînda legămintelor... dator era să-și calce pe inimă, răbdîndu-i cu abnegație toate nacafalele și farafastîcurile.* C. PETRESCU, A. R. 17.

4. Necaz, neajuns (CREANGĂ, GL. 434, LEXIC REG. 83); belea, pacoste (1), năpastă (CIAUȘANU, V. 181); defect, viciu (CV 1950, nr. 1, 32). *Popia are multe năcăfale, e greu de purtat.* CREANGĂ, A. 22. *Ce vrai? Năcăfale, tinerețe nu-s?* CONTEMPORANUL, V_2, 501. *Are'o nacafa, una și bună.* CV 1950, nr. 1, 32.

— Pl.: *nafacale.* — Și: (prin metateză) **nacafá** (pl. și *năcăfale)*, **nacanfá, năcăfálă** (pl. *năcăfeli*, LEXIC REG. 83) s. f.

— Din tc. **nafaka.**

NAFÉ s. f. v. **nafea.**

NAFEÁ s. f. (Învechit și regional) Blană de pe pîntecele vulpii (cu care se căptușeau giubelele boierești, căciulile etc.). *Nefelele de vulpi părechea 22 lei pe ales.* DIONISIE, C. 166. *O giubea soioasă îmblănită cu nafea.* GHICA, S. 498. *Pieile de vulpe sînt acele cari se lucrează mai mult și se scoate din ele nafele de pîntece, guși, spinări.* I. IONESCU, M. 700, cf. ȘIO II_1, 267. *Și mi-o arunca... Pe vraf de nafele Și de malotele.* TEODORESCU, P. P. 644, cf. 649. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Se arată înaintea junelui un arnăut îmbrăcat numai în fir... cu tătarcă roșie, blănită cu vulpe nafe.* FILIMON, O. I, 99.

— Pl.: *nafele.* — Și: **nafé, nefeă** s. f.

— Din tc. **nafe.**

NAFÓRNIȚĂ s. f. v. **anaforniță.**

NAFT subst. (Învechit și regional) Petrol brut; petrol lampant. *Și nu pristoiră cei ce lepădară ei slugile lu împăratu, ardzîndu cuptoriul cu rășiră și cu naftă și cu pozderie și cu viță.* PSALT. SCH. 329. *Naftul esti altfeli de smoală udoasă.* AMFILOHIE, G. F. $201^{r}/13$. *Pune și neft dramuri 15 și pune-l să se dogorească bine, dar să nu fiarbă* (a. 1805). GRECU, P. 397, cf. POLIZU. *Într-un vas de argint împrăștia lumina sa flacara naftei.* F (1871), 183, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ROSETTI, L. R. VI, 255. *Pulverizator pentru arderea naftei rece.* ENC. TEHN. I, 465, cf. COMAN, GL., CHEST. II 252/239, ALR I 1 607/215, 217, 218, 268, 360, 370, 385, 388. *Cumpără naftă pă rînd.* ALRT II 123, A V 2, 18.

— Și: **náftă** s. f., **neft** subst.

— Din slavonul НАФТА, ngr. **νάφθα**, tc. **neft**, germ. **Naphta.**

NAFTALÉN s. n. v. **naftalină.**

NAFTALÍN s. n. v. **naftalină.**

NAFTALÍNĂ s. f. Substanță cristalizată, de culoare albă, cu miros pătrunzător, extrasă din gudronul de huilă și folosită în industria chimică și ca insecticid (la conservarea blănurilor și a materialelor textile). Cf. LM, DDRF, ALEXI,

W., BIANU, D. S., ȘĂINEANU, D. U. *În ladă, miros de naftalină trezită și de tutun.* BASSARABESCU, V. 44. *Magazia regimentului împrăștie miros tare și înțepător de naftalină.* CAZIMIR, GR. 121. *Hainele... păstrînd un iremediabil miros de naftalină.* C. PETRESCU, C. V. 11, cf. 129. *Olguța să fie îmbrăcată în haine de toamnă, cu puțin miros de naftalină.* TEODOREANU, M. II, 262, cf. id. M. U. 232. ◇ Expr. **(Parc-ar fi) scos de la naftalină** = **a)** se spune despre ceva învechit, demodat; **b)** repus în circulație, reactualizat (după o lungă uitare). *De ce am pus sub semnul lui întîi april, glumeața zi a farselor, această biată întîmplare scoasă de la naftalină?* TEODOREANU, M. U. 188.

— Și: (învechit) **naftalín** (ALEXI, W.), **naftalén** (DER) s. n.

— Din fr. **naphtaline**, germ. **Naphthalin.**

NAFTALINÓS, -OÁSĂ adj. (Neobișnuit) Cu aspect de naftalină. *Zăpada era atît de mare, încît curățitorii abia izbutiseră s-o îngrămădească în diguri mari, naftalinoase, de o parte și de alta a drumului.* CĂLINESCU, E. O. II, 274.

— Pl.: *naftalinoși, -oase.*

— **Naftalină** + suf. *-os.*

NAFTÁR s. m. (Regional) Negustor (ambulant) de petrol lampant sau de păcură. V. g ă z a r. (Ciocănești-Vatra Dornei). GLOSAR REG.

— Pl.: *naftari.*

— **Naft(ă)** + suf. *-ar.*

NÁFTĂ s. f. v. **naft.**

NAFTENÁT s. m. Sare a acidului naftenic, folosită în industria săpunurilor. Cf. DER.

— Pl.: *naftenați.*

— Din fr. **naphténate.**

NAFTÉNIC adj. (Chim.; în sintagma) *Acid naftenic* = acid organic care se extrage din petrolul distilat și are un miros pătrunzător, caracteristic. *Săpun și glicerină, materii prime principale: acizi naftenici.* NOM. MIN. I, 213, cf. LEG. EC. PL. 466, DER III, 464.

— Pl.: *naftenici.*

— Din fr. **naphténique.**

NÁFTIC, -Ă s. m., s. f., adj. v. **nautic.**

NAFTÓL s. m. (Chim.; mai ales la pl.) Substanță cristalizată cu miros caracteristic, derivat al naftalinei, întrebuințată ca produs intermediar în farmacie, în industria coloranților etc. Cf. BIANU, D. S. *Naftolii sînt mai reactivi decît fenolii.* LTR², cf. DN, DER.

— Pl.: *naftoli.*

— Din fr. **naphtol.**

NAFTOLÁT s. m. (Chim.; mai ales la pl.) Sare sau ester al unui naftol; derivat metalic al naftolului, folosit ca antiseptic. Cf. BIANU, D. S., DM, DN, LTR².

— Pl.: *naftolați.*

— Din fr. **naphtolate.**

NÁFURĂ s. f. v. **anafură.**

NAGÁICĂ s. f. (Învechit) Cnut. *Fiecare mai avea atîrnat la șold cîte un bici gros, căzăcesc, nagaică.* CONTEMPORANUL, IV, 303. *Năgăici cu plumbi... vin să-ți zdrobească țeasta.* LESNEA, C. D. 11. *Nagaicele brăzdează cu vîrci adînci fețele muncitorilor.* V. ROM. ianuarie 1954, 194.

— Pl.: *nagaice* și *năgăici.*

— Din rus. **нагайка.**

NAGARÁ s. f. (Învechit) Un fel de țambal care se folosea altădată în muzica militară; (învechit) nacaradă. *La cîmp ieșea adese cu boierii săi, zăbovindu-se cu naiuri și cu nagarale.* AMIRAS, LET. III, 151/28. *Au poruncit vizirul să facă șînlîc cu... nagarale* (a. 1715). ȘIO II₂, 88.

— Pl.: *nagarale.*

— Din tc. **nağara.**

NAGĂȚ s. m. v. **nagîț¹.**

NAGEÁC subst. (Regional) Măciucă **(I 1)**; ghioagă. *Scoate sabia cu care este încins, o pune cu tăiușul în jos și stă în fața ceiușului, împreunînd nageacul său cu sabia voivodului.* PAMFILE, S. V. 55, cf. 56. ✦ Mîner al toporului sau al securii (Timișoara). H XVIII 281.

— Pl.: ? — Și: **năjác** (H XVIII 218), **negeăc** (ib. 144) subst.

— Din scr. **nadjak.**

NÁGETE s. f. pl. v. **nagodă.**

NAGÎȚ¹ s. m. **1.** Pasăre de baltă, de mărimea unui porumbel, de culoare neagră-verzuie pe spate și pe piept, albă pe pîntece, cu un moț negru în creștet; (regional) ciovică, libuț, cîinetătăresc *(Vanellus vanellus). Pe deasupra bălții nagîții se-nvîrtesc.* ALECSANDRI, POEZII, 27. *Apoi nagăți, pescari, rațe, cufundari cîntau, se jucau pe apă.* GANE, N. II, 182, cf. MARIAN, O. II, 288, 293, SIMIONESCU, F. R. 81. *Peste apa tulbure se roteau stoluri mari de nagîți.* SADOVEANU, O. VI, 257, cf. 49, III, 369, VIII, 202. *Nagîțul, pasăre chinuită de amintiri, plînge și se vaită.* V. ROM. iunie 1960, 63, cf. H X 152, 187, XII 301, 374. *Tătarii se serveau întru aceasta de niște paseri numite nagîți, care zburau pe deasupra bălților.* ȘEZ. I, 234, cf. A V 15. *Sus tună, jos răsună, Nagîții s-adună* (Lingura). PAMFILE, C. 25.

2. (Regional) Numele unor specii de pescăruși. Cf. ALR I 1 046/536, 600, 677, 679.

3. (Cu referire la strigătul ascuțit al nagîțului[1] **1)** Epitet glumeț dat în special copiilor. *Auzi copil!... Coșcoge nagîț!* ALECSANDRI, T. 950. *Taci, nagîțule, nu mai strîga atîta, că m-ai asurzit.* MARIAN, O. II, 291.

— Pl.: *nagîți.* — Și: (regional) **nagắț, negúiț** (POLIZU, CIHAC, II, 517, DDRF, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W., TDRG; accentuat și *neguiț*, LB, ALEXI, W.), **negúț** (LB), **nogîț** (CIHAC, II, 517, MARIAN, O. II, 293, TDRG), **nogắț** (BARCIANU, ALEXI, W.), **noghíț** (LB) s. m.

— Probabil formație onomatopeică.

NAGÎȚ[2] subst. (Regional) Lemn plin de noduri, care nu poate fi întrebuințat decît la făcut focul. Com. din STRAJA-RĂDĂUȚI.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

NAGLÁIS s. n. v. **naglaizîn.**

NAGLÁIZÎN s. n. (Regional) Unealtă de fierărie cu care se dă forma necesară capătului unui șurub. *Uneltele de ferărie sînt: ... ciocane, naglais.* H. III 153, cf. GLOSAR REG.

— Pl.: *naglaizîne.* — Și: **nagláis** s. n.

— Din germ. **Nageleisen.**

NÁGODĂ s. f. **1.** (Învechit și regional; mai ales la pl.) Neplăcere, belea, pacoste. *Multe neajunsuri și nagete cășuna-le-ar la toți* (sec. XVI ?). N. A. BOGDAN, C. M. 33. *Toate nevoili-astea, nagode și greutăți, nu se-ntîmpină cu sărbătorili, mai vîrtos că lucrezi d-abia trei sferturi din an.* JIPESCU, O. 76, cf. RĂDULESCU-CODIN, ARH. OLT. XXI, 270 ✦ (Prin vestul Munt.) Epitet depreciativ pentru un om sărac sau neserios. Cf. TOMESCU, GL.

2. (Regional; la pl.) Fapte reprobabile, rele; năzdrăvănii **(2)**, năzbîtii. *Oamenii hoți,... după moarte,... se fac strigoi, ori moroi,... ies din morminte, și s-apucă de tot felul de nagode.* DUMITRAȘCU, STR. 15. *Oi fi făcut eu multe nagode și pagubă oamenilor.* PLOPȘOR, C. 126. *Vom vedea acum ce nacote va mai face.* PAȘCA, GL. ✦ (La sg.) Epitet pentru un copil vioi, neastîmpărat. *În Transilvania se zice nagotă, iar în Moldova nangotă copiilor neastîmpărați.* PAMFILE, S. V. 24, cf. PAȘCA, GL.

3. (Regional) Lucru sau fapt bizar, neobișnuit, care stîrnește mirare, nedumerire, curiozitate; minunăție **(1)**, bazaconie. *Baia era pardosită cu tot felul de marmură lustruită și adusă din meșteșug așa, încît închipuia fel de fel de flori, de pasări și cîte nagode toate.* ISPIRESCU, L. 38. *Ce nagodă e-aceasta cu arme încărcată?* MACEDONSKI, O. I, 168, cf. DDRF, TDRG, PAMFILE, J. III, 91, CHIRIȚESCU, GR. 252, PASCU, S. 275, ȘĂINEANU, D. U. *A venit... cu un doftor dă cai să vază și el nagoda.* KLOPȘTOCK, F. 83. ✧ (Glumeț) *De unde mai venișI, Savule maică, și cu nagoda asta?... Vioară îmi mai trebuia acușI?* id. ib. 174. ✦ (În superstiții; la pl.) Iele. *Astfel că Ielele se mai cheamă și Nemilostive, Dînse, Iude,... Nagode.* PAMFILE, DUȘM. 260. ✦ Păreri, credințe, convingeri superstițioase. *Dă dimineață să vii, la saftea!... Scoți marfa mai ieftin de la jupîn, că are nagodele lui.* C. PETRESCU, A. R. 58.

— Pl.: *nagode.* — Și: (învechit) **năgete** s. f. pl., (regional) **năgotă, nángotă, nácodă** (ALEXI, W., PAȘCA, GL.), **nácotă, nănotă** (PASCU, S. 275) s. f.

— Din bg. **народа** „întîmplare".

NÁGOTĂ s. f. v. **nagodă.**

NÁGUBĂ s. f. (Regional) Lucru înspăimîntător; namilă, arătare (Sîngeorz Băi-Năsăud). PAȘCA, GL.

— Pl.: *nagube.*

— Etimologia necunoscută. Cf. n ă g u b i.

NAHAIÁ s. f. v. **nahia.**

NAHĂU s. m. (Regional) Nătărău **(1).** Com. din STRAJA-RĂDĂUȚI. *Măieran de lîngă tău, Bată-te focu, nahău.* BÎRLEA, B. 60.

— Pl.: *nahăi.*

— Etimologia necunoscută. Cf. n ă h u i.

NAHIÁ s. f. (Turcism învechit) Ținut (ca unitate teritorial-administrativă). *Poronci pe la toți pașii și pe la toți beii și la toate nahaielele, ca să se gătească toți* (a. 1715). ȘIO II_2, 157, cf. DDRF, I. BRĂESCU, M. 68.

— Pronunțat: *-hi-a.* — Pl.: *nahiele.* — Și: **nahié** (I. BRĂESCU, M. 68), **nahaiá** s.f.

— Din tc. **nahiye.**

NAHIÉ s. f. v. **nahia.**

NAHLÁB s. n. v. **nahlap.**

NAHLÁP s. m., s. n. **1.** S. m. (Regional; mai ales la pl.) Val sau vîrtej (mare, făcut de o apă curgătoare). *Jiul trece maestos, sunîndu-și nahlapii de stînci.* VLAHUȚĂ, R. P. 84. *Plutașii care prăvăleau din munți bușteni și îi duceau pînă la vărsătura Siretului își aflau adesea moartea în nahlapii furtunoși ai Bistriței.* I. BOTEZ, ȘC. 12, cf. id. B. I, 7. *Și-i plăcea liniștea în care nu se auzea decît clipocitul năhlapilor de pe lîngă mal.* POPA, V. 180. [Lemne] *pe care le strîng în plute și le dau drumul de-a rostogolul pe Bistrița, peste nahlapi și genuni.* CĂLINESCU, I. C. 8. *Cînd vin nahlapi... apoi parcă au gheare, așa apucă și duc cu ei.* SADOVEANU, N. P. 152, cf. ȘEZ. II, 42. *Dunărea vine cu năslapi.* BOCEANU, GL., cf. ALR SN III h 835/2, A v 2, 13, 31. ✧ F i g. *Să se adune* [avuția lor] *în undele și nădlabii și în valurile diavolului.* ap. TDRG.

2. S. n. (Regional) Loc de pe parcursul unui rîu unde sînt stînci sub apă (Poiana Grinţieşului-Borsec). GLOSAR REG.

3. S. n. (Regional; în forma *nahlab)* „Lucru mare şi urîcios“ (Larga-Tîrgu Ocna). I. CR. VI, 315.

4. S. n. (Prin Bucov.) Bucată (de lemn, mămăligă, piatră, pîine etc.). Cf. A V 14, VI 4.

5. S. n. (Regional) Troian de zăpadă (Vînători Neamţ-Tîrgu Neamţ). Cf. A VI 33.

6. S. n. (Prin Ban.; în forma *nălap)* Noroi mare, mîl **(1)**. CV 1951, nr. 5, 28, cf. ALR II 2 503/36.

— Pl.: **(1)** *nahlapi*, **(2—6)** *nahlape*. — Şi: **nahláb** s. n., **năhláp, năd1áb** s. m., **năláp** (pl. *nălapuri)* s. n., **năsláp, mahláp** (I. CR. II, 302) s. m.

— Etimologia necunoscută. Cf. bg. слап „val“, scr. slap.

NAHT s. n. sg. (Învechit; în loc. adj. şi adv.) **În naht** = în numerar, cu bani gata, cu bani gheaţă; peşin. *Care bani au să se respundă acum în naht* (a. 1813). URICARIUL, XIV, 235. *Să se trimiţă pe la toate judeţile . . . cumpărători cu bani în naht* (a. 1828). DOC. EC. 410, cf. 390. *În naht, adică cu bani gata.* I. GOLESCU, C. *Am capital de şase mii galbini în naht.* GORJAN, H. I, 36/17. *Ce nevoie de a avea scrisori de credit, cînd are cineva bani în naht.* ROM. LIT. 88²/2. *N-ai priimit în naht nici pe giumătate din soma cuprinsă în sineturi.* ALECSANDRI, T. 1251, cf. 433, 1353, I. BRĂESCU, M. 68. (Adjectival, invar., determinînd pe „bani“) *Bani naht, adecă în numărătoare, patru mii galbeni blanci.* PR. DRAM. 202. *Vrei să-ţi plătesc acum îndată în bani naht sau să-ţi fac zapis.* FILIMON, O. I, 224. *Nu lucrase decît în cheagul lui, cu bani naht; niciodată pe veresie.* CHIRIŢESCU, GR. 194.

— Şi: **nact** s. n. ALEXI, W.

— Din ngr. **νάχτι.**

NAHUTÍU, -ÍE adj. v. **năutiu.**

NAI s. n. **1.** Numele a două instrumente muzicale: **a)** instrument compus din mai multe fluiere de diferite dimensiuni; **b)** fluier din trestie cu şapte găuri; (învechit şi popular) muscal². *La cîmp ieşea adese cu boierii săi, zăbovindu-se cu naiuri şi cu nagarale.* AMIRAS, LET. III, 151/28. *Le aduse doauă neiuri şi un santur.* GORJAN, H. I, 95/7. *Se roşea suflînd într-un nai ce scotea un fluierat dulce şi depărtat.* BOLLIAC, O. 215. *Să-nveţe pe băieţi şi fetili satului la cîntări cu ghioara, or cu cobza, cu naiu, tilinca.* JIPESCU, O. 51. *Trîmbiţaşi şi toboşari şi muscalagii cu naiul . . . avem aci o bandă numeroasă de lăutari.* ODOBESCU, S. III, 111. *Trei lăutari ţigani, formînd un orchestru compus din o scripcă, o cobză şi un nai, cîntau cîntece de dragoste.* GANE, N. I, 61. *Cobza, naiul şi vioara pe arminden îl serbează.* BELDICEANU, P. 53. *Cu voinicii-mi place traiul, Ori îi văd cu spada-n mîni, Ori cu naiul.* COŞBUC, P. I, 84, cf. ŞIO II$_1$, 268. *Stau satirii şi zic din naiuri.* IOSIF, P. 86. *Cuvinte de hrisoave şi sunete de nai, Cimilituri din gura glumeţului norod.* LESNEA, I. 7. *Bătrînul înstrună cobza. Coardele viorilor se deşteptară grăbit; cel mai tînăr dintre feciori aruncă dumbrăvii cîteva note de nai.* SADOVEANU, E. 170. *Dar el, molcom şi hui-hai, Dă din cobză şi din nai.* ARGHEZI, S. P. 118, cf. id. VERS. 177. *Pan tremură, Îşi caută naiul.* BANUŞ, P. 18, cf. H VII 407, 477, IX 442, ALR II 4 330/414. ◇ Fig. *Dulce va doini din nai Multe doine mierla.* COŞBUC, P. I, 301. *Furtuna pe naiuri Să cînte noi arii!* BENIUC, V. 134.

2. (Prin sudul Mold.) Motiv decorativ întrebuinţat la încondeiatul ouălor. PAMFILE-LUPESCU, CROM. 188.

— Pl.: *naiuri.* — Şi: (învechit) **nei** s. n.

— Din tc. **nay, ney.**

NAIÁDĂ s. f. **1.** (Mitol.) Nimfă a izvoarelor, a fîntînilor şi a apelor curgătoare. *Astor . . . pe carele toată oastea îl socotea că iaste libovnicul naidii aceştiia.* BELDIMAN, N. P. I, 82/7. *Neiadele întristate nu făcea să curgă o undă limpede; flotele lor era totdeauna amari şi turburi.* PLEŞOIANU, T. III, 146/12, cf. I. GOLESCU, C. *Naiadele duioase au ieşit din rîu.* ASACHI, S. L. I, 148. *O fîntînă frumoasă, cu apă limpede . . . în care se giuca naiadele.* RUSSO, S. 41, cf. ROM. LIT. 103¹/34, PROT.-POP., N. D. *A? Cine pe apă se înclină? Stăpînul meu Horaţiu, cu mintea cam în zbor, Ar zice că-i naiada acestui mic izvor.* ALECSANDRI, T. II, 197. *Un faun rustic c-o naiadă S-au prins de vorbe şi de glume.* MACEDONSKI, O. I, 63.

2. (În dicţionarele din trecut; şi în sintagma *naiadă marină*, NEGULICI, COSTINESCU) Numele unei plante care creşte în fundul mării *(Naiadea tetrasperma)*. Cf. LM.

— Pl.: *naiade.* — Şi: (învechit, rar) **naídă, neiádă** s. f.

— Din fr. **naïade.** — Pentru **naidă**, cf. ngr. ναΐς, -ΐδος.

NĂIBA s. f. art. (Familiar, adesea eufemistic) Dracul. Cf. LB. *Strigoii, stihiile urzitoare de rele, naiba, năbădaica şi urletul cînilor noaptea îi umplea de spaimă deopotrivă pe amîndoi.* RUSSO, S. 103. *Parcă îl aduse naiba.* PANN, Ş. II, 5/1. *Dar parcă naiba vrăjeşte.* CREANGĂ, A. 43. *La noi, poporul se serveşte mai adesea de următoarele numiri, cînd e nevoit să vorbească de el: necuratul, . . . naiba, nefărtatul.* CANDREA, F. 115. *Dacă te cheamă cineva afară, nu ieşi, că te cheamă naiba sub chip de om.* GOROVEI, CR. 101, cf. com. din STRAJA-RĂDĂUŢI. ◇ (Rar, neart.) *Da nici naibă, nici-i şagă, Fără-i sînge pînă-n barbă.* BÎRLEA, C. P. 145. ◇ (Ca termen

de comparație) *Fie ca o naibă, numai bani să aibă.* PANN, P. V. II, 128/18. *Ei văzîndu-l uns pe față și ca naiba feștelit.* CONTEMPORANUL, I, 165. ◇ (În construcții care sugerează lipsa de interes, indiferența vorbitorului față de cineva sau de ceva) *Nu știu ce-a fi... țiitoare..., giupînească?... Naiba să le-aleagă!* ALECSANDRI, T. 1536. *Naiba să-l știe. Mare brînză n-a fost niciodată de capul lui.* GALAN, Z. R. 14. ◇ (În imprecații, în legătură cu verbe ca „a lua", „a se duce" etc.) *Du-te la naiba! și nu mă necăji.* NEGRUZZI, S. III, 32. *Ia nu te mai îngîmfa, Lua-te-ar naiba să te ia.* ARGHEZI, S. P. 28. *Dacă nu-i bine, duceți-vă naibei și mîncați pămînt.* CAMILAR, N. I, 333. *Naiba să te ia, crîșmar, Că păharu-i cît un cui, Dacă-l pui la gură nu-i.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 388, cf. 371. *Harnică-i muierea mea, Harnică, naiba s-o ia.* MARIAN, SA. 139, cf. CARDAȘ, C. P. 133, cf. ALR II/I MN 95, 2 744/36, 848, 872. (Rar la pl.) *Toate naibele să ieie vremea și vîrsta!* I. NEGRUZZI, S. V, 52. (Cu nuanța de imprecație atenuată) *Numa-n casă să tot șezi necontenit... te ia naiba de urît.* CONTEMPORANUL, I, 567. ◇ (În amenințări) *Bine, uite un plic. Să dea naiba să mi-l mototolești!* ARGHEZI, C. J. 197. ◇ (În fraze interogative sau exclamative, precedat de „ce" sau „cum", exprimă contrarietate, nemulțumire, enervare sau indignare) *D-apoi... parcă-s cuvinte românești; ce naiba!* CREANGĂ, A. 91. *Așa orbește, ce naiba o să apuc?* ISPIRESCU, L. 191. *Ce naiba, parcă tot îți ninge și-ți plouă!* C. PETRESCU, C. V. 52. *Mîine ce naiba o să mai ardeți?* PAS, Z. I, 133. *Ia mîna de pe mine, ce naiba vrei?* GALAN, B. II, 155. *Hai, dragă la nenorociții ăia, ce naiba, sînt prietenii noștri, hai să-i luăm la masă.* BARANGA, I. 219. *Nu știu cum naiba-am brodit Să mîne cu el dintr-un blid!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 167, cf. 144. ◇ (Ca determinant în genitiv, adesea glumeț, exprimă ideea de „nemernic, ticălos, păcătos") *Ei! ce lucru naibii e acum și asta!* PANN, Ș. II, 27/7. *Ghiujul naibei, ticălosul de bărbatu-meu, s-a îmbătat.* SADOVEANU, O. I, 365. *Dar mortul naibii ce să gîndește, ce nu să gîndește, că să trezește pînă ce nu-l îngroapă.* RETEGANUL, P. II, 64. *Ăla, omul naibei, nicidecum nu isprăvise cheful.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 636. (La nominativ, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Ei, iacă naiba de părău, Mi-l puse focu-n drumul tău!* COȘBUC, P. I, 170. ◇ Loc. adj. și adv. **Al naibii (de...)** = foarte, grozav, teribil (de...). *Costică îi comandă o sticlă de șampanie... și șampania era rece și bună, al naibii de bună.* SLAVICI, N. II, 310. *Fată cu zestre, cu salbă și cercei de aur și de frumoasă, frumoasă-al naibii.* TUDORAN, P. 24. *Handbalul... i-ar prii al naibii.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 2/2. ◇ Expr. **A da de naiba** = a o păți, a-și găsi beleaua. *Dacă se atingea cineva de un cîine al cazangiilor... da de naiba cu ei.* PAS, Z. I, 149. **A da** (sau **a lăsa**) **la naiba** (sau **naibii**) = a renunța la..., a nu mai ține seama de...; a părăsi, a abandona. *Să lași la naiba și zmeii și tot.* ISPIRESCU, L. 259. *Uite-o, dă-o la naiba, partida asta am pierdut-o.* CĂLINESCU, E. O. II, 178. *Mai lăsați la naiba precauțiunile astea.* VORNIC, P. 128. *Te las naibei, sărăcie și mă duc la vitejie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 285. *Ia-auzi, lele, pițigoiu, Lasă la naiba războiu Și hai să-nfundăm zăvoiu.* MARIAN, INS. 146. (Eliptic) *Dar la naiba frunza verde. Ce să mai tocăm degeaba?* HASDEU, R. V. 15. **A nu avea nici pe naiba** = a se bucura de sănătate deplină, a se simți bine; a nu se resimți (în urma unui efort). *Eu și cu mîndruța Jucăm, zău, toată ziua Și n-avem nici pe naiba!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 361.

— Pl.: (rar) *naibe.* Gen.-dat. *naibei* și *naibii, năibii* (SCL 1963, 10). — Și: (regional) **náima** s. f. art. ALR II 2 744/95.

— Etimologia necunoscută. Cf. GRAUR, în BL II, 175, care susține țig. *naibah* „nenoroc, ghinion".

NÁICĂ s. f. (Regional; adesea însoțit de numele persoanei la care se referă) Termen respectuos cu care se adresează, la țară, un copil sau o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă. V. dadă, nană[1], lele. *Naica Marta se opri în portiță și stete uimită.* SLAVICI, N. I, 36. ✦ Iubită. ALRT II 29, 30.

— Din scr. **najka.**

NAÍDĂ s. f. v. **naiadă.**

NĂIE s. f. **1.** (Învechit și regional) Corabie. Cf. POLIZU. *Mulțimea așteaptă naia, care sub împrejurări favorabile trebuia să ajungă ieri în port.* F (1871), 539, cf. CIHAC, I, 175, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *S-a iscat un vînt, Din fund de pămînt, Marea a-nvăluit, Naiele a gistruit.* SEVASTOS, N. 137, cf. ALR SN III h 857.

2. (Transilv.) Naos. *În biserica din Văleni, în naia bărbaților, nimeni nu se clintea, după ce-și lua o dată locul.* AGÎRBICEANU, A. 82. *În naia bisericii stau bărbații.* PRIBEAGUL, P. R. 131, cf. MAT. DIALECT. I, 183.

— Pl.: *naie* și *năi.*

— Din lat. **navis.**

NAIEFRÎNGERE s. f. (Învechit) Naufragiu **(1).** Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, JAHRESBER. XIX—XX, 4.

— **Naie** + **frîngere**; probabil calc după germ. *Schiffbruch*, fr. *naufrage.* Cf. naufrînge.

NAIÉMNIC s. m. v. **năiemnic.**

NAIFĂRŢ subs`. v. **neifărț.**

NAIGÍU s. m. v. **naingiu.**

NÁILON s. n. Fibră textilă poliamidică obținută pe cale sintetică, utilizată la confecționarea unor țesături subțiri și a unor produse tehnice; p. ext. (sens curent) țesătură fabricată din aceste fibre. Cf. DM, DN, DER.
— Pl.: (rar) *nailonuri.*
— Din engl. **nylon.**

NAÍM s. n. v. **năiem.**

NÁIMA s. f. art. v. **naiba.**

NAIMEÁ s. f. v. **namea.**

NAINGÍU s. m. (Ieșit din uz) Naist. *Ca din pământ ieșiră trei lăutari: un scripcar, un cobzar și un naingiu.* GANE, N. II, 193, cf. ȘIO II_1, 268, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U.
— Pl.: *naingii.* — Și: **naigíu** s. m. TDRG, BL VII, 124.
— **Nai** + suf. -[in]*giu.*

NAINTÁ vb. I v. **înainta.**

NAINTÁȘ, -Ă adj., s. m. și f. v. **înaintaș.**

NAÍNTE adv., prep., s. f. v. **înainte.**

NAÍP s. m. Judecător de rang inferior la turci, locțiitor al unui cadiu. *250 tal. s-au dat naipului de la Giurgiov* (a. 1693). ȘIO II_2, 88. *Fermanul lui sultan Hamit... la cei... ce să află pe lîngă Dunăre: veziru, cadii, naipi.* DUMITRACHE, 117.
— Pl.: *naipi.*
— Din tc. **naip.**

NAIR subst. (Regional) „Surlă". Com. din STRAJA-RĂDĂUȚI.
— Accentul necunoscut. — Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

NAISÁN s. m. v. **neisan.**

NAÍST s. m. Cîntăreț din nai; (regional) năiaș, (ieșit din uz) naingiu, (învechit) neisan. *Lăutarii aceștia — scripcari, țimbalagii, naiști... se îmbrăcau de obicei în curate anteree de postav.* C. GANE, TR. V. 363, cf. IORDAN, L. R. A. 183.
— Pl.: *naiști.*
— **Nai** + suf. *-ist.*

NAITICEÁNĂ s. f. v. **nadiceancă.**

NAITICEÁNCĂ s. f. v. **nadiceancă.**

NAÍV, -Ă adj. **1.** (Despre oameni) Lipsit de experiență, de artificialitate și de prefăcătorie, spontan, sincer, onest, simplu și credul (v. candid, inocent, neștiutor, nevinovat **2**); (despre însușiri, manifestări, creații etc. ale oamenilor) care denotă, exprimă naivitate (**1**), naturalețe (**2**). *Încă își aduc aminte de mirarea cea mută a mulțimei și naiva înminunare a școlarilor.* GTN (1836), $34^1/16$. *Cu cît ochii noștri vor fi mai puțin amăgiți de vrăjile modei și ale luxului, cu atîta mai mult vor fi atinși și încîntați de frumusețea naivă.* HELIADE, O. II, 36, cf. I. GOLESCU, C. *Autorul spune cu o mirare naivă că au găsit, sub un munte, o fîntînă frumoasă.* ROM. LIT. $103^1/31$, cf. RUSSO, S. 41. *Acelor șegi naive trecu frumoasa vreme, Și nu-mi rămase alta decît a mă căi.* NEGRUZZI, S. II, 219, cf. I, 265. *Cu ce naivă mîndrie... spunea ea lui tată-său isprava aceasta a ei.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 91. *„N-o să mai iubesc", zisese Biata-mi inimă naivă. Dar văzîndu-te pe tine, A căzut în recidivă.* TOPÎRCEANU, B. 56, cf. id. P. O. 26. *Amîndoi rămîn ca documente ale altor vremuri, portrete cu zîmbete naive în colțul gurii.* SADOVEANU, E. 147, cf. 241. *O dată cu sideful gingiilor stricate, Eu mi-am pierdut naiva dintîi virginitate.* ARGHEZI, C. O. 38. *Ori tu crezi că soarta nu ți-o meriți, Inimă de-atîtea ori naivă?* BENIUC, V. 78. *Ingenuitatea se vrea sugerată pe alocuri printr-o insistentă revenire a îndoielilor sau a întrebărilor voit naive.* GL 1962, nr. 419, 2/4. ◇ Fig. *În locul naivei dimineți din ochii ei, de-atunci, ardea acum o după-amiază adîncă și tragică.* GALACTION, O. 189. ◇ (Adverbial) *Întreba naiv, povestea ceva și mai naiv, cu glasul ei de violină.* IBRĂILEANU, A. 135. ◇ (Substantivat) *Joacă rol de naivă, dar e foarte vicleană.* F (1900), 605. ✦ (Substantivat, m. pl.) Pictori care ignorează în mod voit perspectiva, anatomia artistică, legile proporțiilor și ale compoziției, inspirîndu-se adesea din pictura populară, acordînd o atenție exagerată amănuntului și imprimînd lucrărilor lor un caracter narativ. Cf. DER.

2. (Peiorativ; despre oameni) Lipsit de judecată matură, simplist, prostuț; (despre manifestări, realizări etc. ale oamenilor) care denotă, exprimă naivitate (**2**), copilăresc. *Vreau să-ți spun că tot jocul dumitale e naiv... Te căznești să fii interesant.* SEBASTIAN, T. 60. *Eram în acea vreme tînăr și destul de naiv.* SADOVEANU, E. 96. *Pe o măsuță* [se află] *paginile scrise de Vaniușa,... creioanele cu care scria și desena, cîteva ouă roșii cu naive desene albe.* STANCU, U.R.S.S. 42. *Pasiunea scriitorului nu înseamnă o părtinire naivă și neputincioasă.* V. ROM. decembrie 1953, 266. *Îi plăcuse să zdrăngănească fals melodii naive.* T. POPOVICI, SE. 162. ◇ (Adverbial) *E naiv de aceea să credem că peștii pot deosebi toate nuanțele de culori ale „mușchilor".* C. ANTONESCU, P. 46.
— Pl.: *naivi, -e.*
— Din fr. **naïf.**

NAIVETÁTE s. f. v. **naivitate.**

NAIVITÁTE s. f. **1.** Însuşirea de a fi naiv (**1**); simplitate, naturaleţe, sinceritate şi nevinovăţie, credulitate; comportare, atitudine de om naiv. V. candoare, inocenţă. *Naivitatea lui ajunge pînă a te face a zice că el credea singur cîte spunea, atît e de natural.* HELIADE, O. II, 80, cf. 73, I., GOLESCU, C. *Cu a sa naivetate, simplitate şi chip interesant este destul să se arate pe şenă şi să fie plăcută.* CR (1833), 227[1]/29. *S-ar cuveni să mărturisesc în toată naivitatea, că m-a luat gura pe dinainte.* NEGRUZZI, S. I, 263. *Fanariotului îi plăcu naivitatea ciocoiului.* FILIMON, O. I, 122. *E o fiinţă sublimă, pe lîngă toată simplitatea şi naivitatea ei.* F (1897), 9. *Naivitatea mea, în cercul vieţii, devenise cunoscută, pînă şi de copii.* BACOVIA, O. 211. *Ce fac eu atunci cu tăbliţa şi abecedarul? întrebă cu naivitate Mitrea.* SADOVEANU, M. C. 67. *Nu-ţi pierde niciodată, dragă băiete, naivităţile şi temerile delicate şi nu-ţi fie ruşine cu ele.* ARGHEZI, T. C. 88, cf. 86. *Titi . . . începea să depene istoria naivităţii profesorului de istorie . . . înşelat de un grup de şcolari isteţi.* CĂLINESCU, E. O. I, 66. *Politeţea este triumful artificiului asupra naturii. Ea este într-un fel contrariul naivităţii.* VIANU, M. 73. ◇ Fig. *Avea . . . nişte ochi în care lăcrămau naivitatea, simplitatea şi umilinţa, fără nici un amestec de viclenie sau de făţărnicie.* GALACTION, O. 85.

2. (Peiorativ) Lipsă de maturitate în judecată, în comportare, fel de a judeca simplist, copilăros; vorbă sau faptă specifică omului naiv (**2**), copilărie, prostie. *Condiţiile derizorii pe care Tudor le-a prezentat ocîrmuirii ar denota o enormă naivitate, dacă ar fi sincere.* OŢETEA, T. V. 165. *Indignaţi că nu i-am declarat cel puţin geniali, ei împing naivitatea pînă la inconştienţă.* ARGHEZI, T. C. 34. *Intervenţiile autorului ezită între naivităţi şi platitudini.* GL 1962, nr. 419, 2/5.

— Pronunţat: *na-i-*. — Pl.: *naivităţi.* — Şi: (învechit, rar) **naivetáte** s. f.

— Din fr. **naïveté.**

NAJDALÓG s. m. (Regional) Om sau flăcău înalt (Andrieşeni-Iaşi). Cf. SCL 1963, 10.

— Pl.: *najdalogi.*

— Etimologia necunoscută.

NAJIŞTE s. f. pl. (Regional) Nojiţe (la opinci). Cf. SCL 1963, 10.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

NÁJNĂ s. f. (Regional) Poznă, şotie, păcăleală (Perieni-Bîrlad). ŞEZ. II, 68. *Văzînd că nu o pot scoate la capăt cu popa, se sfătuiră a-i găti o najnă, spre a-l dizbăra de acest obicei.* ib.

— Pl.: *najne.*

— Etimologia necunoscută.

NALANGÍTĂ s. f. v. **lalanghită.**

NALĂNGHÍTĂ s. f. v. **lalanghită.**

NALBÁNT s. m. (Învechit şi regional) **1.** Potcovar. *Pentru rîndul nalbanţilor ce potcovesc caii obştei* (a. 1791). ŞIO II[1], 269, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 599, COSTINESCU, DDRF.

2. Veterinar. *Lăsarea sîngelui ce să urmează la dobitoace de nălbani şi acum.* PISCUPESCU, O. 211/14, cf. VALIAN, V. *Aici vezi pe un nălban Avînd portul . . . Unui doftor.* ASACHI, S. L. I, 254, cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Acesta e Gîrneaţă, nălban vestit pe vremea aceea pînă pe departe în împrejurimi.* HOGAŞ, H. 26. ◇ *Nalbant-baş* = veterinar al curţii domneşti. *120 lei pe an nălban-başa, pe lună 10 lei* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 390. *Nalbant-baş al comisiei cîte 15 lei pe lună.* ŞIO II[1], 269.

— Pl.: *nalbanţi.* — Şi: **nălbán** s. m.

— Din tc. **nalbant.**

NALBÁR s. m. (Regional) Fluture alb, cu nervuri negre pe aripi, ale cărui omizi distrug frunzele pomilor fructiferi, foile de varză etc. (*Aporia* sau *Pieris crataegi*). Cf. MARIAN, INS. 258, SIMIONESCU, F. R. 376.

— Pl.: *nalbari.*

— De la **alb.**

NÁLBĂ s. f. **1.** Numele mai multor plante erbacee din familia malvaceelor, folosite în medicină, mai ales la prepararea emolientelor: **a)** (şi în sintagma *nalbă mică*, SIMIONESCU, FL. 217) plantă acoperită cu peri aspri, cu frunze alterne dinţate, cu flori mari, roşii, purpurii sau, rar, albe; (regional) mălăuţ (**2**), colăceii-babei (*Malva silvestris*); **b)** (şi în sintagma *nalbă creaţă*, PANŢU, PL.) plantă cu tulpina mare, puternică, cu frunze mari, rotunde, cu flori mici, alburii sau roşietice (*Malva crispa*); **c)** (şi în sintagmele *nalbă mare*, BARONZI, L. 139, PANŢU, PL., *nalbă albă*, PANŢU, PL.) plantă acoperită cu peri moi, cu frunze ovale, catifelate, cu flori albe sau trandafirii (*Althaea officinalis*); **d)** (şi în sintagmele *nalbă de grădină*, PANŢU, PL., *nalbă mare de grădină*, id. ib., *nalbă de ai mare*, BULET. GRĂD. BOT. V, 12, *nalbă roşie*, PANŢU, PL.) plantă acoperită cu peri aspri, cu frunze mari, cu flori mari, roşii, galbene, albe sau violete; (regional) rujalină (*Althaea rosea*); **e)** (regional; şi în sintagmele *nalbă mică*, PANŢU, PL., *nalbă mărunţă*, id. ib.) caşul-popii (*Malva rotundifolia*); **f)** (regional) şalvie albă (*Lavatera thuringiaca*). *Ia: nalbă sau papelcraut 4 pumni plini.* CALENDARIU (1814), 184/23. *Şi rînduieşte pe loc nalbă, muşe-*

ţel şi soc. MUMULEANU, C. 157/20. *Hrana mea-n-destulătoare Sînt maslinele şi nalba cea uşoară şi cicoare.* OLLĂNESCU, H. O. 100. *Ea are faţă albă, Ca tăiată-n flori de nalbă.* COŞBUC, P. II, 209. *Rădăcină de nalbă, arpăcaş, cîteva smochine . . . să fiarbă pînă rămîne jumătate şi apoi să se pună peste aceasta încă un litru de lapte dulce.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 133. *La umbra unui fir de nalbă, Plîngea o floare de cicoare.* GOGA, P. 34. *Îşi făcu un ceai de nalbă şi rămase frumuşel acasă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 80. *Rîd în grămadă: flori de nalbă şi albe flori de mărgărint, De parc-ar fi căzut pe straturi un stol de fluturi de argint.* ANGHEL, Î. G. 9. *Căci tu venişi-na-inte-mi, în păr cu flori de nalbă.* PETICĂ, O. 120. *Dacă primăvara iese nalbă multă, atunci are să fie anul bogat.* GOROVEI, CR. 20, cf. COMŞA, N. Z. 14. *De ce mai sînt atîtea flori Pe lilieci, pe crini, pe nalbă.* CAZIMIR, L. U. 54. *Nalbe gînditoare ale căror flori aristocratice puneau în lumina curţii pete parfumate de mărgean.* KLOPŞTOCK, F. 259. *În petele de soare luceau nalbele mari, lumînărelele şi sînzienele.* SADOVEANU, E. 119. *Priveşte-n Juru-mi au crescut Flori de pe mările din sud Şi roze, mătăsoase dalii . . . Şi nalbe albe şi flori dalbe.* V. ROM. septembrie 1954, 83. *Pe masă este pîne dalbă, În cană-i vin şi-i sărbătoare. Şi ai o fată ca o nalbă, De n-are seamăn pe sub soare.* BENIUC, M. 65. *Frunză verde foi de nalbă, Ce duci, mîndră, pe sub salbă, Colea-n iişoara albă?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 399. *Şi pe unde-om trece doi, Sîngele-a curge şiroi, N-a fi nalbă, nice iarbă, Numai sînge pînă-n barbă.* RETEGANUL, TR. 59. *Foaie verde nalbă albă, Fuge-o copiliţă-n grabă.* ŞEZ. I, 236. ◇ *Nalbă rumenă* (sau *mare*) = plantă erbacee acoperită cu peri aspri, cu frunze uşor lobate, cu flori mari, trandafirii sau violacee (*Althaea pallida*). Cf. PANŢU, PL., BUJOREAN, B. L. 386.

2. (Regional) Podbal (*Tussilago farfara*). Cf. ALR I 1 918/51, 125.

3. Compuse: (regional) **nalbă-galbenă** = calcea-calului (*Caltha palustris*). ALR II 6 278/284; **nalbă-albastră** = cicoare (*Cichorium intybus*). ib. 6 320/514.

— Pl.: *nalbe* şi (regional) *nălbi* (ALR I 1 918/890, ALR II 6 309/705). — Şi: (regional) **nálmă** s. f. ALR II 6 309/95.

— Lat. **malva.** Cf. it. dial. nalba.

NALJÓSUL adv. v. **înaljos.**

NÁLMĂ s. f. v. **nalbă.**

NALOJÍT adj. (Regional) Care are mult de lucru; ocupat (Chişindia-Vaşcău). Cf. CV 1950, nr. 11—12, 38.

— V. **nălogi.**

NALSÚSUL adv. v. **înălsus.**

NALT, -Ă adj., s. n. v. **înalt.**

NAM subst. (Prin Munt.) Lucru voluminos. *Namul de buccea din spate . . . i se tot topise, de ajunsese o biată toltoaşă.* CONV. LIT. LI, 213, cf. ARHIVA, XXVIII, 73.

— Etimologia necunoscută. Cf. namilă.

NAMÁLĂ s. f. v. **năimeală.**

NAMÁS s. n. v. **namaz.**

NAMÁZ s. n. Fiecare dintre cele cinci rugăciuni zilnice prescrise de Coran mahomedanilor. *Aduce la acest dumnezeu cinci namazuri, sau închinăţiuni pe zi.* VĂCĂRESCUL, IST. 248, cf. 258. *Îşi făcu namasul, adică se spălă şi se închină după legea sa.* GORJAN, H. I, 25/8, cf. TDRG, ŞĂINEANU, D. U.

— Pl.: *namazuri.* — Şi: (învechit) **namás** s. n.

— Din tc. **namaz.**

NAMÉ s. f. v. **namea.**

NAMEÁ s. f. (Învechit) Scrisoare oficială (a sultanului, a unui paşă etc., sau către ei). *Atunce îndată au mai sosit şi alt capigi-başa de la împărăţie şi au adus name hanului şi i-au adus şi blană de sobol de la împăratul.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 177/31. *Au făcut trei naimele către împăratul, arătînd pe boieri de haini* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 267/14, cf. ŞIO II$_2$, 88, TDRG, I. BRĂESCU, M. 68.

— Pl.: *namele.* — Şi: **namé, naimeá, năimeá** (TDRG) s. f.

— Din tc. **name.**

NAMEÁSNIC s. m., adj. v. **namestnic.**

NAMEÁSTIE s. f. v. **namestie.**

NAMEÁSTNIC s. m., adj. v. **namestnic.**

NAMÉSNIC s. m., adj. v. **namestnic.**

NAMESNÍE s. f. v. **namestie.**

NAMÉSTIE s. f. (Mai ales la pl.) **1.** (Învechit şi regional) Casă, clădire cu toate dependinţele ei, gospodărie; p. restr. dependinţă, acaret. *Stăpînul acelui pămînt de pururia să fie biruitoriu asupra aceii case, cu toate nameastiile ei.* PRAV. 26. *Au făcut şi case mari pe pivniţă de peatră . . . şi alte nemestii trebuincioase împrejur* (a. 1776). URICARIUL, VII, 20. *Să orînduieşti dumneata pă cine vei socoti, ca să să dreagă casăle, să să facă şi cele trebuincioasă namestii, grajdi, şopru* (a. 1802). IORGA, S. D. XI, 231, cf. CARAGEA, L. 46/22. *Celelalte 2 părţi sînt namestii mari pe stîlpi, unde sînt cadrele ce am numit mai sus.* GOLESCU, Î. 118, cf. 126. *Moşneni era cei mai vechi cu moşii, sau cu locuri şi cu namestii şi să numiia neam.* PISCUPESCU, O.

25/20. *Nu mă-nduram biet de namestie: aveam vitişoare, aveam agoniseală.* HELIADE, O. I, 276. *Toate aceste namestii sînt de vînzare.* CR (1831), 304²/23. *Erea un negutetor bogat carele avea multe moşii şi nemestii.* GORJAN, H. I, 15/17. *Şi, de va avea niscarva nemesnii acolo, să viie cu dovezile cuviincioase, a priimi lucrurile* (a. 1839). DOC. EC. 724. *Ne vedem şi noi stăpîni pe-ale noastre namestii ce şedeau mai tot pustii.* SBIERA, F. S. 188. *Sînt sate întregi de bărdaşi . . . cari se pricep la construirea caselor cu toate nemestiile.* PAMFILE, I. C. 114, cf. id. CR. 81. *Împotriva focului asigur, an de an, casă şi nemestii.* COMŞA, N. Z. 12. *A luat vii, A luat moşii, A luat multe nemestii.* I. CR. III, 167. ◇ Fig. *Noi avem o nămestie de Dumnezeu făcută . . . în ceri.* CORESI, L. 356/8. ✦ P. ext. (Învechit, rar) Inventar agricol. *Vite de muncă sau alte namestii statornice nu au* (a. 1818). DOC. EC. 192.

2. (Învechit, rar) Proprietate funciară. *Asemenea, şi ce vor fi luat vii şi moşii şi alte namestii supt zălogire* (a. 1813). DOC. EC. 161.

— Pl.: *namestii.* — Şi: **namesnie** (ALEXI, W.), **nameástie, nămésti**e (accentuat şi *nămestíe*, ALEXI, W.), **nămésnie** (POLIZU, GHEŢIE, R. M.) s. f., **neméstii, nemésnii, niméstii** (ALR II/I MN 123, 3 832/172), **nimésturi** (H XVIII 14, 21, PAŞCA, GL., ALR II/I MN 123, 3 832/260) subst. pl.

— Din slavonul НАМѢСТИЄ.

NAMÉSTNIC s. m., adj. **I.** S. m. (Învechit) Locţiitor sau reprezentant al cuiva (într-o funcţie însemnată, laică sau religioasă). V. mandatar. *În zilele lui Procopu Negre, namestnic de Bîrlad* (a. 1609). IORGA, S. D. VI, 16. *Acesta nevod şi-acmu carii sîmt namestnicii lor patriarşii, episcopii, preuţii ceia ce mărturisescu cuvîntul lui Dumnedzău tragu-l la margine adecă la svîrşitul veacului acestuia.* VARLAAM, C. 158. *Oricare vlădic, sau egumen, sau nameastnic* (ispravnic MUNT.), *sau călugăr, sîngur cu voia sa şi fără ştiria giudeţului, va lua vreun lucru de a besearicii.* PRAV. 57. [Vizirul] *pune în locul său namesnic, carele aceiaş putere ţine.* SIMION DASC., LET. 110. *După Dumnăzău, stiag obştesc, buzdugan şi sabie domnului de ţară, ca unui namesnie al său îi va trimite.* N. COSTIN, L. 577, cf. 288, 374, 590. *Am cumpărat-o eu, pop Ghiorghie, nam[estnic] prot[opopului] din Făgăraş* (a. 1750). IORGA, S. D. XIII, 126, cf. 95, 254, 263, XII, 292. *Care din ispravnici sau căpitani sau namesnici sau alţi zapcii se vor amesteca în giudecăţile . . . lor se vor pedepsi* (a. 1802). URICARIUL, I, 304, cf. 301. *Egumenul . . . au întrebat pre namesnicul: oare cum ţi se pare, răspuns-am cumva?* ŢICHINDEAL, F. 230/9. *Mai jos decît namesnic nici un străbun nu am.* NEGRUZZI, S. II, 185. *Breslele aveau staroşti, iar cutare boier cu pămînt prin împrejurimi îşi ţinea „namesnicul".* IORGA, C. I. II, 197. ✦ Succesor al cuiva într-o funcţie. *Bolnicerii într-aceasta bolniţă au fost apostolii, dup-ănşii namestnicii lor.* VARLAAM, C. 304, cf. ANON. CAR., CIHAC, II, 209.

II. Adj. (În dicţionarele din trecut) **1.** De rang inferior, subordonat. *Sabor namesnic.* LB, cf. DDRF.

2. Care se comportă necivilizat; brutal, bădăran, grosolan. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *namestnici.* — Şi: **namésnic, nameăstnic, nameásnic, nămésnie** (POLIZU, PONTBRIANT, D., GHEŢIE, R. M., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.), **neméstnic** (IORGA, S. D. VI, 211, LB) s. m., adj.

— Din slavonul НАМѢСТНИКЪ.

NAMÉTE s. m. v. **nămete.**

NAMÉŢ subst. v. **nămete.**

NAMÉZEA s. f. v. **namiază.**

NAMIÁZ s. n. v. **namiază.**

NAMIÁZĂ s. f. **1.** (Popular; de obicei precedat de prepoziţii) Mijlocul zilei (corespunzător aproximativ orei 12), amiază; p. ext. masa care se ia în jurul orei 12, prînz. *La un loc conăcind pentru odihna namiezii, au poruncit . . . să aducă pre acei boiari* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 345/26. *Între prînz şi namiezi îţi spune că eşti lingău mare; în toiu namiezilor rumân harnic.* JIPESCU, O. 113. *A doua zi, înainte de nămiez, erau în Dobreni acasă.* CARAGIALE, O. I, 32, cf. II, 220. *Dormi la nămiez, ai? . . . Scoală că-ţi vin muşterii.* id. S. 140. *Dormea numai la nămiezi, cînd soarele stă în cruci.* ISPIRESCU, L. 260. *Se pusă să răspundă Saşei şi astfel veni vremea namiezului.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 168. *Pe la nămiezi ajunseră la tîrle.* SANDU-ALDEA, U. P. 44. *Era-n nămiez . . .* IOSIF, V. 84. *Pe la ora 1—2 după amiază, . . . se mănîncă de namiaz şi apoi se odihneşte la umbră.* PAMFILE, A. R. 82, cf. 132. *În această nămiază cu soarele blînd de toamnă, au pus la cale o plimbare.* C. PETRESCU, A. 430. *Pînă la masa de namiezi mai era vreme multă.* I. BOTEZ, ŞC. 197. *Pe la nămezi, . . . Ca din senin furtuna s-a iscat.* LESNEA, I. 50. *Culcă-te tu şi viseză, Eu te scormon şi te ar, Şi-o să vezi, pe la nămiază, Că nu-i jocul în zadar.* ARGHEZI, F. 36. *Soarele era sus şi un miros de fîn copt se întetea o dată cu nămiaza.* CAMIL PETRESCU, O. II, 24. *Soarele puternic de namiază de august îi cădea lui Soleiman în plină faţă.* id. IB. III, 78. *Acum, în lumina nămiezii, localul era cu obloanele trase.* V. ROM. iulie 1954, 23. *Nimiezul se apropia, ceata nouă era gata.* PREDA, Î. 24, cf. 45, 85, 133, H I 188, 194, II 4, 12, 28, 31, 62, 155, V 377, XI 17, XII 30, 126. *Cam aşa pe subt nimiez, Îmi sosia şi galbina, Cu toţi mînjii după ea.*

MAT. FOLK. 125. *Pe la namiez intră şi ăsta în casa cizmarului.* ŞEZ. IX, 68, cf. II, 76. *Taie o tufă, taie două... cînd la nouă, colea pe la nămiez, aude un ţipăt, să-l sperie nu alta, sărmanul.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 62. *Pă la nămezi vin fetele şi femeile cu plocon la mireasă.* GRAIUL, I, 185, cf. 49, 138, 231. *Cîţiva stînjini şi-apoi odihna de namiaz.* PLOPŞOR, C. 27, cf. CIAUŞANU, GL., ALR I 185, 186, ALR II 5 668. ◇ Expr. **Ziua nămiaza mare** sau (rar) **ziua la nămiez** = în plină zi, în toiul zilei. *E ziua nămiază mare, e soare de început de toamnă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 336. *Ne turteam nasul... de geamul băcăniilor cu uşile înghemate,... ziua nămiaza mare.* BRĂESCU, A. 129. *Dacă unul pofteşte averea altuia şi acela o păzeşte, otrava începe să lucreze, dacă nu chiar omorul pe faţă, adică: ziua la nămiez.* VISSARION, B. 293, cf. 139. ◇ (Adverbial) *Să luptară pîn'nameaz, Şi fu luptă cu necaz.* PĂSCULESCU, L. P. 286. ✦ Loc, punct unde ajunge soarele pe cer (aproximativ) la ora 12 din zi; zenit. *Ia, haidi, primarule, să chemăm lumea la judecată, că e soarele la nimezi.* PETICĂ, O. 211. *Soarele e în nămezi. O căldură copleşitoare îneacă văzduhul.* CIOCÎRLAN, P. P. 70. *Soarele, care bătea din faţă apropiindu-se de nămiezi, făcea să lucească pe scîndura înnegrită a bordajului numele corăbiei.* TUDORAN, P. 10.

2. (Regional; în forma *nimiezi*) Miazăzi **(1)**. *Băltăreţul suflă despre sud,... se mai numeşte şi vînt de la nimedzi.* ap. HEM 3071.

— Pl.: *nămiezi* şi *nămieze*. — Şi: (regional) **namiáz** (pl. *namiazuri*, ALR I 185/860, 865, 870, 880), **namiéz** (pl. *namiezuri*, ib. 185/595), **namiézi** (pl. *namiezi*, ib. 185/985, şi *namiezuri*, ib. 185/700) s. n., **namiéze** (ib. 185/730; pl. *namiezi*, ib. 186/730), **namézea** (H I 88), **nămiáză** s. f., **nămiáz** (POLIZU, PAMFILE, CER. 32, BL I, 36, ALR I 185/810; pl. *nămiazi*, POLIZU), **nămiázi** (ALEXI, W.), **nămiéz, nămiézi** s. n., **nămézea** (H XII 126) s. f., **nămés** (PONTBRIANT, D.; pl. *nămesi*, id. ib.), **nemiáz** (PAMFILE, CER. 32, BL I, 22, VÎRCOL, V. 96, CIAUŞANU, GL., ALR I 185/887; pl. *nemiazuri*, CIAUŞANU, GL.), **nemiéz** (ALR I 185/768) s. n., **nimiáză** (GRAIUL, I, 138) s. f., **nimiéz** (pl. *nimiezuri*, ALR I 185/792, 898), **nimiézi** (pl. *nimiezuri*, ib. 185/896), **nimési** (ib. 185/746) s. n.

— Pref. *în-* + **amiază**.

NAMIÉZ s. n. v. **namiază**.

NAMIÉZE s. f. v. **namiază**.

NAMIÉZI s. n. v. **namiază**.

NÁMILĂ s. f. **1.** Fiinţă sau lucru de proporţii exagerate, mari, uriaşe (şi adesea cu contururi vagi); matahală **(2)**, colos, (regional) nătărală. *Între voi dară o mamină se veade... (pe cămila cu degetul arătînd).* CANTEMIR, IST. 142, cf. 89, 167. *Ce ni s-ar părea oare să întîlnim pe uliţi o manină cu mestii turceşti, cu frac, şi pe cap cu coif roman?* RUSSO, S. 39. *Aş vra eu s-o văd cu două manine* [de fete] *ca a mele.* ALECSANDRI, T. 444. *Nu-şi ia ochii ţintuiţi pe namila ce dă buzna înainte... Se opreşte trenul.* SP. POPESCU, M. G. 28. *Namila* [de ursoaică] *venea prăpăstioasă, întărîtată.* GALACTION, O. 50. *Văzui apoi o namilă urîtă, Un fel de baci cu sarica subt glugă, Ce sta de-o parte sprijinit în bîtă.* TOPÎRCEANU, B. 99, cf. D. BOTEZ, F. S. 77. *Crucificată pe zidul rece al beciului poliţienesc, sub loviturile namilei cu galon.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 244. *Deodată ieşi din tufişuri o namilă cît un junc. Era un vier negru.* SADOVEANU, O. I, 64. *L-a prins de gît şi l-a strîns atît de tare, că namilei i-a scăpat cuţitul din mînă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 92. *Iat-o, namilă de fier, ca un tanc, calcă hectarele.* CONTEMP. 1955, nr. 458, 1/3. *Dar ce namilă s-arată De nouă voinici purtată?... E mîndreţe de maşină, O duc minerii la mină.* DEŞLIU, M. 5. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Atîta namilă de marmură.* ODOBESCU, S. III, 71. *Namila de vapor a dat peste mine şi eu m-am văzut deodată în fundul apei.* DUNĂREANU, CH. 190. *Subşeful muzicii militare, o namilă de om, împărţea cu bagheta fulgere de talere.* BRĂESCU, A. 102. *Erau două namile de case cu pridvoare.* C. GANE, TR. V. 366. *Ia uite, bre, cît încarcă namila de Marin! Halal spinare!* V. ROM. martie 1954, 14. *Sta o coşcogemite nomină de om bătrîn şi cu o barbă albă ca zăpada.* ŞEZ. VII, 4. *Văzînd motanul atîta namilă de leu, se urcă pe copac, de frică.* ib. IX, 26.

2. Fiinţă fantastică de mărime enormă şi cu înfăţişare de obicei îngrozitoare, (regional) nămetenie, budihace; p. ext. arătare, nălucă; matahală **(1)**. *Siliţi era să se pogoare plini de frică şi încetinel ca nu cumva să deştepte acea namină spurcată* [zmeul]. GORJAN, H. I, 10/22. *Mi se pare o namilă... şi nu mai seamănă de loc cu tata.* SAHIA, N. 52. *Făt-Frumos Şi-a smuls din grinda casei spadă... Să dea din munte namila grămadă... În tăvăleala şarpelui cu zeci De căpăţîni şi gheare uriaşe, Era să-şi piardă zilele de veci.* ARGHEZI, VERS. 217. *Codău... se întoarse pe cealaltă parte, sforăind crunt, cu duşmănie, ca nişte nări de namilă.* CAMILAR, N. I, 198, cf. 364, 222. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Se cutremurară cînd văzură namila de lighioană... Cu mare mirare băgară de seamă că capetele balaurului lipsesc.* ISPIRESCU, L. 202. *Venea, nene, o namilă de balaor cît butia de gros, cu capul zburînd pe sus, ţinut de două aripi năpraznice.* POPESCU, B. II, 17. ✦ (Regional) Termen depreciativ pentru un cal mare şi urît. Cf. DR. V, 213.

3. (Regional) Sperietoare, momîie **(1)**. *Cînd se apropie cîneparii de cînepă şi văd aceasta namilă... fug de dînsa.* MARIAN, O. I, 397.

— Pl.: *namile* şi (regional) *nămili* (TDRG). — Şi: (regional) **námină, nămilă, nămálă** (RETEGANUL, ap. CADE), **nómină, mămilă** (TDRG), **mámină, mánină, mómilă** (ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., VICIU, GL.), **mlámnilă** (DR. V, 213) s. f.

— Etimologia necunoscută.

NÁMINĂ s. f. v. **namilă.**

NAMÓL s. n. v. **nămol.**

NAN[1]**, -Ă** s. m. şi f. (Învechit, livresc) Persoană de statură mică; pitic. Cf. DRLU. *Venişi să-mi vezi Undinele Cu stuh ce se-ncunun? Sau nanii mei ce vesele Poveşti ades îmi spun?* NEGRUZZI, S. II, 67, cf. 68, CIHAC, I, 175, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nani, -e.*

— Din lat. **nanus, -a.**

NAN[2]**, -Ă** s. m. şi f. (Prin Mold.) Naş[2] (la botez sau la cununie). Cf. I. CR. IV, 212, ALRM I/II h 299, 300, PAMFILE, C. 47.

— Pl.: *nani, -e.*

— Cf. n a n a ş.

NANĂŞ, -Ă s. m. şi f. v. **naş**[2].

NÁNĂ[1] s. f. (Regional) Termen de politeţe folosit la ţară pentru a vorbi cu (sau despre) o soră mai mare sau cu care se adresează persoanele tinere unei femei mai în vîrstă; (regional) neni. V. ţ a ţ ă, l e l e. *Din dormitor se auzea nana Catrina plîngînd şi văitîndu-se.* F (1906), 1. *A găsit... între jupîneasa Ilisafta şi jupîneasa Candachia pe nana Chira, cămărăşiţa.* SADOVEANU, O. XIII, 810. *De asta mă chemaşi afară, nană Ană?* BENIUC, V. CUC. 43. *Nană dragă, nu-i prost... E chiar deştept.* T. POPOVICI, SE. 37, cf. H II 256, VAIDA, REV. CRIT. III, 162, CABA, SĂL. 99. *Nana n-are dinţ în gură Ş-o rămas fără măsele.* DENSUSIANU, Ţ. H. 144, cf. GREGORIAN, CL. 60, ALRM I/II h 231, 234, 236, 286, 287. *Cîrpa nanii-i roşie.* ANT. LIT. POP. I, 218, cf. A I 24, LEXIC REG. 66. ✦ (Regional) Mamă **(I 1)** (vitregă). Cf. ALRM I/II h 217, SCL 1963, 11. ✦ (Regional; mai ales în limbajul copiilor) Naşă (la botez), v. n a ş[2] **(I 1).** Cf. SCL 1963, 11. ✦ Babă. ALRM I/II h 282. ✦ P. e x t. (Prin Olt. şi Ban.) Nene, bade. *Mă duc pe la nana Gheorghe, să văd merge şi el cu boii la noapte, să-i paştem.* BOCEANU, GL., cf. ALRM I/II h 224. ✦ Iubită, mîndră. *Mîndră-i nana, ochişea, Numai nu-i de legea mea. Mîndră-i nana, şi-năltuţă.* MARIAN, NU. 56. *Cuculi, saca-ţ-ar limba, D'i cîn cînţ, lasai pe mîndra. Cuculi saca-ţ-ar pana, D'i cîn cînţ, lasai pi nana.* ARH. FOLK. V, 139. *S-amarît'e nańile Cîn să duc catańile.* ALRT II 61, cf. 29.

— Pl.: *nane.*

— Cf. scr. n a n a, bg. H A H a, alb. n a n ë.

NÁNĂ[2] s. f. (Regional, mai ales la pl.) Ciupercă-de-gunoi *(Agaricus campestris).* PANŢU, PL., cf. RĂDULESCU-CODIN, ALR II 6 404/762.

— Pl.: *nane.*

— Etimologia necunoscută.

NÁNCHIN s. n. sg. Ţesătură de bumbac foarte deasă şi rezistentă, întrebuinţată în special la confecţionarea dosului de perne. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, ŞĂINEANU, D. U., CADE. *Ţesături vopsite în bucată,...: indian, nanghin, caşmir.* NOM. MIN. I, 425.

— Şi: (rar) **nánghin** s. n. sg., (regional) **năncheină** (COSTINESCU,), **anghínă** (HEM 1 200, COSTINESCU, LM) s. f. sg.

— De la n. pr. **Nankin.**

NÁNCHINĂ s. f. sg. v. **nanchin.**

NANDRALĂU s. m. (Mold.) Vlăjgan; p. e x t. derbedeu, puşlama. *Vrai să te buşească cei nandralăi prin omăt?* CREANGĂ, A. 44, cf. DDRF, TDRG, ŞĂINEANU, D. U.

— Pl.: *nandralăi.*

— Cf. n a n d r a ş, h a n d r a l ă u.

NÁNDRAŞ s. m. (Mold.; adesea peiorativ) Tînăr, flăcău (uşuratic, poznaş); ştrengar. *Nişte nandraşi s-au sculat, Făr' de frică de păcat, Fundul legei v-au schimbat.* CONTEMPORANUL, II, 693, cf. DDRF. *Ce, nu crezi? Apoi cum vei ajunge acasă, să te uiţi pe ferestruica din deal şi-ai să vezi că doarme între doi nandrişi.* PAMFILE, D. 44, cf. id. J. II, 156. *Ţi-oi da eu ţie, nandreşule.* CV 1950, nr. 4, 44, cf. GRAIUL, I, 324, I. CR. I, 121, II, 247, VII, 154. ✦ Om prost. Cf. ŞEZ. VII, 153.

— Pl.: *nandraşi.* — Şi: **nándreş, nándriş, nándruş** (I. CR. VII, 154) s. m.

— Etimologia necunoscută.

NANDRAŞLÎC s. n. (Regional) Ştrengărie (Zorleni-Bîrlad). I. CR. II, 55. *Umblă după nandraşlîcuri.* ib.

— Pl.: *nandraşlîcuri.*

— **Nandraş** + suf. *-lîc.*

NÁNDREŞ s. m. v. **nandraş.**

NÁNDRIŞ s. m. v. **nandraş.**

NÁNDRUŞ s. m. v. **nandraş.**

NANDÚ s. m. invar. Gen de păsări alergătoare din America de Sud, asemănătoare cu struţul *(Rhea).* Cf. CADE.

— Accentuat şi: *nándu.* DER.

— Din fr. **nandou.**

NÁNGHIN s. n. sg. v. **nanchin.**

NANGHINÉT s. n. (Învechit) Pînză asemănătoare cu nanchinul, dar mai subțire și mai ușoară decît acesta. *Am avut 16 derabe de cămăși . . . 1 vigan de nanginet, . . . 1 cîrpă cu flori* (a. 1803). IORGA, S. D. XII, 145. *2 perechi de nadraji de anginet* (a. 1817). id. ib. 174, cf. 146. *Anghinaturi vărgate* (a. 1821). id. ib. VIII, 171.
— Scris și: *nanginet.* — Pl.: *nanghineturi.* — Și: **anghinét** (scris și: *anginet)*, **anghinát** s. n.
— Din fr. **nankinette.**

NÁNGOTĂ s. f. v. **nagodă.**

NÁNI interj. (Mai ales în cîntece de leagăn, adesea cu valoare verbală și repetat) Cuvînt cu care se îndeamnă copiii la somn; (regional) nina. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., TDRG. *Nani, nani . . . Dormi în paza nesecatului izvor De priviri.* MINULESCU, V. 85. *Nani-nani, puiul meu, Ferici-te-ar Dumnezeu ! Să fii oacheș și frumos, Ca un soare luminos.* ALECSANDRI, P. P. 381. *Nani-nani copilaș, Dragul mamii fecioraș !* MARIAN, NA. 314. *Haide nani, Puiu mamii, Că mama te-a legana . . . Și din gură ț-a cînta.* ȘEZ. VII, 28, cf. V, 13. *Nani-mi-te, liuliu-mi-te.* PĂSCULESCU, L. P. 170, cf. 172, ALRM I/II h 200. ◇ E x p r. (Substantivat) **A face nani** = a dormi. ✦ (Substantivat, rar) Cîntec de leagăn. *Ș-apoi nopței cuvenitul nani, nani-i vom cînta !* OLLĂNESCU, H. O. 264.
— Cf. ngr. νάνι νάνι, bg. НАНИ.

NANÍSM s. n. (Med.) Anomalie caracterizată prin creșterea insuficientă în înălțime, raportată la media vîrstei și a speciei sau a rasei respective. Cf. DER. ✦ (Agron.) Încetinire sau oprire a creșterii plantelor, ca efect al acțiunii unor condiții nefavorabile sau al unor agenți patogeni. Cf. DER.
— Din fr. **nanisme.**

NÁNOTĂ s. f. v. **nagodă.**

NANPRÓR s.n. v. **proor.**

NANSÚC s. n. (Rar) Țesătură foarte subțire de bumbac sau de mătase, din care se fac obiecte de îmbrăcăminte. *Nansucul alb al șorțului.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 257, cf. DM. ✦ (Regional; în forma *nasuc)* Broboadă (Ulmu-Călărași). ALR I 1 876/960.
— Și: (regional) **nasúc** s. n.
— Din fr. **nansouk.**

NANSÚSURI s. n. pl. (Rar) Capricii, nazuri. Cf. BARONZI, L. 114, DDRF.
— Etimologia necunoscută.

NANT, -Ă adj., s. n. v. **înalt.**

NÂNTIHÎRȚ s. m. v. **antihîrț.**

NÁOS s. n. Partea de mijloc, principală, a unei biserici, cuprinsă între altar și pronaos; navă (2), (regional) naie (2). [Mortul] *se pune . . . în pridvor sau în despărțitura bărbătească, adecă în naus.* MARIAN, Î. 308. *Clădirea e împărțită în trei: un pronaos, unde stau femeile, un naos pentru bărbați, cari se așază în strana boltită la dreapta și la stînga, și un altar pentru partea de taină a slujbei.* IORGA, C. I. II, 9, cf. TDRG, NAUM, IST. ART. 171, ȘĂINEANU, D. U. *Ploaia izbea în naos cu abundență.* GALACTION, O. 80. *Pătrunzînd în naos, găsi lumini aprinse.* SADOVEANU, O. IX, 35, cf. X, 276, XI, 322.
— Pl.: *naosuri.* — Și: (regional) **náus** s. n.
— Din ngr. **ναός.**

NAP s. m. (Mai ales la pl.) **1.** (Și, regional, în sintagma *napi curecești*, PANȚU, PL.) Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpină înaltă și frunze dispuse în formă de rozetă, a cărei rădăcină cărnoasă, de formă sferică, este comestibilă; (regional) broajbă, gulie *(Brassica napus esculenta).* Cf. LEX. MARS. 240, GCR I, 356/6. *De mîncat numai iarbă vearde și napi dărăburiți i se dau.* ECONOMIA, 95/18. *Rădăcina de obște precum este guliia, napii, brojba, . . . îndulcesc sîngile.* PISCUPESCU, O. 194/10. *Acele ce se lucrează pentru oloi și care samănă cu curechiul sînt: . . . napul de iarnă.* I. IONESCU, C. 83/27, cf. BARONZI, L. 139. *Gulii, moldovenii numesc ceea ce oltenii și muntenii cunosc sub numirea de nap.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 62, cf. PAMFILE, J. II, 87, SIMIONESCU, FL. 356. *Ceaiul de nap din 10 grame la 1 litru apă este bun pentru potolirea tusei.* VOICULESCU, L. 197. [Iepurele] *se trage în apropierea cîmpurilor cu trifoi și napi, scurmînd zăpada cu labele, pentru a-și găsi hrană.* STOICA, VÎN. 100, cf. H IV 153, 210. IX 493. *Băieții, în diferite timpuri ale anului, mănîncă: Napi . . . , curățîndu-i de coarjă. Conopide asemenea.* ȘEZ. VIII, 39, cf. IV, 228, ALR II 6 018/102, 157, 192, 219, 228, 250, 260, 284, 349. *Tremură după un nap Ca de ochii săi din cap,* se spune despre un om zgîrcit. ZANNE, P. II, 782. ◇ E x p r. **(Gol) ca un nap** (sau **ca napul)** sau **gol nap** = fără haine, (complet) dezbrăcat, gol pușcă; p. e x t. sărac. *E îmbrăcat ca un nap Din călcîie pîn' la cap.* PANN, P. V. I, 133/1. *Cred că nu-ți prea vine Să te duci ca napul cum venișI la mine?* CONTEMPORANUL, II, 359. *Că-i gol ca un nap, C-o ață de lînă e-ncins.* T. PAPAHAGI, M. 155. *Nu se vede că-i gol nap, Ci mi-și sare ca un țap.* ZANNE, P. II, 714. (Regional) **Prost ca napul** = foarte prost; tembel, imbecil. LEXIC REG. 9. ✦ (Regional) Cotor de varză (Micăsasa-Mediaș). ALRM SN I h 133/141.

2. (Şi în sintagmele *napi porceşti*, PANŢU, PL., *napi turceşti*, id. ib.) Plantă erbacee din familia compozitelor, avînd rădăcina cu tuberculi, tulpina foarte aspră şi dreaptă, frunze ovale şi flori galbene; (regional) brojbe, gulie, picioarcă, măr-de-pămînt, morcov-porcesc, pere-iernatice *(Helianthus tuberosus)*. PANŢU, PL.

3. (Regional) Rapiţă-sălbatică *(Brassica rapa)*. PANŢU, PL.

4. (Regional; şi în sintagma *napi de pămînt)* Cartof *(Solanum tuberosum)*. HEM 2462. *Cartofele . . . se mai numesc: alune . . . , năpci, napi, napi de pămînt.* PAMFILE, A. R. 189. *Barabulele se mai numesc la români: cartofi . . . , napi de pămînt.* ŞEZ. IV, 44, cf. I. CR. II, 218, DENSUSIANU, Ţ. H. 326, GREGORIAN, CL. 60, ALR SN IV h 1102, L. ROM. 1959, nr. 1, 48, A III 1, 2, 9, 16, 19.

5. (Regional) Sfeclă *(Beta vulgaris)*. BUJOREAN, B. L. 386, cf. COMAN, GL., ALR I 858/166, 178, ALR SN I h 193.

6. C o m p u s: (regional) **napi-porceşti-de-pădure** sau **napii-porcului-de-pădure** = fluieriţă *(Tamus communis)*. PANŢU, PL.

— Pl.: *napi.* — Şi: (regional) **năpci** subst. pl. — Lat. **napus.**

NAPALEÓN s. m. v. **napoleon.**

NAPALIÓN s. m. v. **napoleon.**

NAPÁLM subst. Material incendiar compus dintr-un amestec de săruri de aluminiu ale acizilor naftenici şi ale uleiului de palm. Cf. DER.

— Din fr. **napalm**, engl. **napalm.**

NAPÁSTE s. f. v. **năpastă.**

NAPÁTCĂ s. f. v. **năpatcă.**

NÁPĂ s. f. (Rar) Faţă de masă din pînză. Cf. NEGULICI. ◇ F i g. *Din călătoria aceasta dublă . . . se alege acea napă de poezie, întinsă pe sub toată povestea.* PERPESSICIUS, M. III, 7.

— Pl.: ?

— Din fr. **nappe.**

NÁPIŢĂ s. f. v. **rapiţă.**

NAPLÁD s. m. v. **năplat.**

NAPLÁT s. n. v. **năplat.**

NAPÓI[1] adv., prep., s. n. v. **înapoi.**

NAPOÍ[2] vb. IV v. **înapoia.**

NAPOIÁ vb. I v. **înapoia.**

NAPOIÁT, -Ă adj. v. **înapoiat.**

NAPOLEÓN s. m. **1.** Veche monedă franceză de aur, în valoare de 20 de franci (cu efigia lui Napoleon I şi, mai tîrziu, cu cea a lui Napoleon al III-lea). V. p o l. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Toată această călătorie a mea, . . . cu toate obiectele, a costat 200 napoleoni.* BOLLIAC, O. 292. *Se plăteşte cîte un napoleon de pogon pre an.* I. IONESCU, M. 143. *Preţul lor e mai presus de puterea sătenilor — 27 napoleoni.* ALECSANDRI, S. 8. *Vodă i-a pus două fişicuri de napoleoni în mînă.* CREANGĂ, A. 160, cf. I. BRĂESCU, M. 80. *În 1865: napoleonul 62 lei 12 p.* N. A. BOGDAN, C. M. 170, cf. ŞEZ. III, 82. *Un napoleon sau un pol sau douăzeci de franci.* ALR II 4 277/727.

2. Varietate de mere de mărime mijlocie, cu pieliţa subţire şi netedă, de culoare albă-gălbuie, cu pulpa albă, moale, foarte fină, dulce şi parfumată. Cf. ENC. AGR. ✦ Varietate de pere de mărime mijlocie, cu pieliţa subţire, netedă, de culoare verzuie sau galbenă cu puncte cafenii, cu pulpa albă, dulce şi foarte mustoasă. Cf. DR. II, 706, ENC. AGR. ✦ Varietate de struguri cu boabe mari, ovale, albe-gălbui, cu pieliţa groasă şi miezul nu prea cărnos. Cf. ENC. AGR.

— Accentuat şi: (regional) *napóleon.* ALR II 4 277/727. — Pl.: *napoleoni.* — Şi: (regional) **napolión** (ALR II 4 277/414), **napaleón** (DR. II, 706), **napalión** (ŞEZ. III, 82) s. m.

— Din fr. **napoléon.**

NAPOLEONIÁN, -Ă adj. Care aparţine împăratului Napoleon Bonaparte sau se referă la acesta; care are caracteristici asemănătoare cu cele ale împăratului Napoleon. *Odorescu era un băiat bun. Scurt, cu dispoziţiuni napoleoniane ale pîntecului şi cu toate aceste poet, poet în puterea cuvîntului.* MACEDONSKI, O. III, 87. *Şi, bondoc, a luat un aer napoleonian.* CAMIL PETRESCU, U. N. 61, cf. SCRIBAN, D. *Purpura napoleoniană.* CONTEMP. 1948, nr. 109, 5/3. *Victoria poporului rus în marea încleştare a anului 1812 — moment hotărîtor în distrugerea imperiului napoleonian — a devenit posibilă datorită faptului că întregul popor rus s-a ridicat în apărarea patriei.* GÎ 1961, nr. 637, 4/3.

— Pl.: *napoleonieni, -e* şi (rar) *napoleoniani, -e.*

— Din fr. **napoléonien.**

NAPOLIÓN s. m. v. **napoleon.**

NAPORÓJNĂ s. f. (Regional) Pîine sau colac care se duc la biserică cu ocazia unor sărbători, la înmormîntări sau la pomenirea unor morţi (v. p o m a n ă); p. e x t. ospăţ care se face la înmormîntări. Cf. DDRF, TDRG. *Neamuri mai depărtate sau femei mai de frunte duc în urma mortului năporoşna cu 3 făclii de ceară.* PĂCALĂ, M. R. 182, cf. 190. [Preoţilor] *le-o-nceput a*

scădea năporojnele. BĂNUȚ, T. P. 143, cf. CHEST. VIII 27/17. *Colaci, năporoșnii, prescuri.* ALR II/I h 172/899, cf. LEXIC REG. 42, 92.

— Pl.: *naporojne.* — Și: **napurójnc** (SCL 1963, 12), **năporójnă, năporóșnă** s. f., **năporóșnii** (ALR II/I h 172), **năporóșine** (ALR II 4 031/899) s. f. pl., **năprójnie** (LEXIC REG. 42; pl. *năprojnii*, ib.), **năpurójnie** (ALR II/I h 172), **năpuróșnie** (RĂDULESCU-CODIN), **noporójne** (ALR II/I h 172) s. f.

— Cf. slavonul пражьмо „pîinișoară".

NAPOSTRÓC subst. v. **năpîrstoc.**

NÁPOTA adv. v. **anapoda.**

NAPRAÓR s. n. v. **proor.**

NAPRAVÁL subst. (Prin Bucov.) Mică plantă nedefinită mai de aproape care crește prin pîrloage și fînețe și care se folosește în medicina populară împotriva unei boli a păsărilor de curte. Cf. ȘEZ. XV, 91.

— Etimologia necunoscută. Cf. n ă p r ă v a l ă.

NAPRISTÁN adv. v. **nepristan.**

NAPSÁMOȘ s. m. v. **nopsamoș.**

NÁPURĂ s. f. (Rar) Funie de rogoz; împletitură făcută din această funie. Cf. LM, DDRF.

— Etimologia necunoscută, Cf. p a p u r ă.

NAPURÓJNE s. f. v. **naporojnă.**

NARĂ vb. I. T r a n z. (Livresc) A povesti, a istorisi. *Îi nară începutul, urmele, progresurile și desnodemîntul aveniturii sale.* CALENDARIU (1794), 31/13. *Părinții fabulă sau nară copiilor cîte știu.* HELIADE, O. II, 64, cf. I, 376. *Noi vom nara numai din cîte credem că sîntem informați de ajuns.* BARIȚIU, P. A. II, 36. *Eu am voit să-ți narez aci numai episoadele cari au precedat revoluția de la iunie* 1848. GHICA, S. 165. *Vă voi nara o istorie ciudată.* EMINESCU, G. P. 2. *Marele poet narează... cum întîlni spiritele marilor poeți antici.* F. (1903), 2. *Emile Zola în zeci de tomuri narează întîmplările unei familii subt al doilea imperiu.* SADOVEANU, E. 254. *În cele mai multe din nuvelele sale, chiar în acele de tip realist, Delavrancea se reprezintă pe sine, narează împrejurări de-ale sale.* VIANU, A. P. 179, cf. id. M. 159, 219. *Mult mai tîrziu, în 1845, Asachi va nara... faptele primei sale experiențe folclorice.* LL I, 12. *Știința istoriei nu se cade să fie numai o simplă „icoană a vremii trecute", să nareze, așa cum s-au întîmplat, fenomenele istorice.* S. C. ȘT. (IAȘI), 1957, 251. *Mironescu narează, în „Furtună veteranul", execuția... unui luptător de la* 1877. V. ROM. martie 1957, 14. *Nu se declanșează o emoție estetică atunci cînd numai narați o acțiune și nu potențați sufletește versurile.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 2/4.

— Prez. ind.: *narez* și (învechit) *nar.*

— Din fr. **narrer**, lat. **narrare.**

NARÁCAVIȚĂ s. f. v. **naracliță.**

NARÁCLIȚĂ s. f. (Învechit, mai ales la pl.) Rucaviță. *1 păreache de năraclețe, de sărma și cu obraze* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 197/8, cf. 202/7. *Trei părechi de naracliție cu mărgăritare* (cca 1690). IORGA, D. B. I, 88. *Manuil Paleologul... nevrînd să sărute naracavița papii unde era chipul lui H*[risto]*s... s-au măniat* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 96/26. *Le-am cumpărat eu, Marina Toderu și haine în biserică din sus felon, năracliță, pocrovețele* (a. 1765). IORGA, S. D. XVII, 7, cf. XIII, 161. *Șase părechi de naracvițe* (cca 1770). ARHIVA R. I, 360/18, cf. CIHAC, II, 212, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U.

— Pl.: *naracliție.* — Și: **narácaviță** s. f., **năracviție, narócleție** (CUV. D. BĂTR. I, 202/18) s. f. pl., **năracliță** s. f., **năracleție** s. f. pl., **năracliță** (ALEXI, W.) s. f.

— Din slavonul нарѫкавица.

NARÁCVIȚE s. f. pl. v. **naracliță.**

NARAGĂȚ subst. (Regional) Om gușat. Com. din STRAJA-RĂDĂUȚI.

— Etimologia necunoscută.

NARAGÍU, -ÍE adj. v. **narangiu.**

NARAMGÍU, -ÍE adj. v. **narangiu.**

NARÁMȚĂ s. f. v. **naramză[1].**

NARAMȚÍU, -ÍE adj. v. **narangiu.**

NARÁMZ s. m. (Învechit și regional) Portocal *(Citrus sinensis* sau *aurantium)*; s p e c. varietate de portocal ale cărui fructe au gust amar *(Citrus Bigaradia). Pohtesc doi pui, unul de lămăie, altul de năramză* (a. 1781). IORGA, S. D. VIII, 7, cf. LB. *Felul viței, felurimea pomilor, podoaba grădinei și cultivarea ei, deosebitele saduri streine, lămîi, portocali, naramzi și chitri.* CR (1833), 80[2]/28. *O sorioară depărtată... crescută sub umbra naranzilor.* NEGRUZZI, S. I, 263. *Mirosind florile unui naramz înflorit.* FILIMON, O. I, 104. *Cu ghirlanda parfumată De-a naramzei albe flori.* ALECSANDRI, P. II, 127. *O mîndră grădină De miresme plină Și roiuri de-albine Prin florile dalbe De naramze albe.* EMINESCU, L. P. 116. *Ținuturile lui înrodiau neramzi și dafini.* DELAVRANCEA, S. 81, cf. 177, id. V. V. 76. *Și dincolo e țărmul ce-a fost de zei iubit, Pe care-l încununa naramzul înflorit.* MACEDONSKI, O. I, 51. *N-o să ai cafenelele*

voastre de la Paris . . . , nici neramzi. D. ZAMFIRESCU, V. T. 29, cf. DM.

— Pl.: *naramzi.* — Şi: **narámză** s. f., **naránz** s. m., **nărámză** s. f., **nerámz** s. m.

— Din bg. **нераnза** > *narámză* > *naramz*, după modelul numelor de pomi din limba română.

NARAMZÁT, -Ă adj. (Învechit şi regional) Portocaliu; roşu deschis. Cf. DDRF. *Îi ardeau ochii în cap şi se făcuse nărînzat.* SĂM. IV, 409. *Coloarea naramzată, dobîndită prin cîrmîz, apă tare şi cositor.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 120. *Se ridică în genunchi şi scotoci cîtva timp în păturile brîului ei lat şi nărînzat.* GALACTION, O. A. I, 367. *Satură-te cu dude albe, cu dude negre, cu nărîmzate.* STANCU, D. 50. *Un cort mare şi rotat, Poleit şi narămzat, Cu ţăruşi d-argint legat, Parcă-i cort de împărat.* ALECSANDRI, P. P. 77, cf. POP., ap. GCR II, 300, TEODORESCU, P. P. 477, MAT. FOLK. 100. *Pantalonii nărîmzaţi Stau pe cracă atîrnaţi.* PĂSCULESCU, L. P. 239, cf. CONV. LIT. XLIV$_1$, 396, ALR I 1 871/926, ALR II 3 323/899, 3 403/682, 886, LEXIC REG. 37, L. ROM. 1961, nr. 1, 24. ✦ (Substantivat; regional; în forma *nărămzat)* Tort vopsit în culoare portocalie sau roşie deschisă. *Se pune un scul de nărămzat şi o cîrpă albă pe culme.* PAMFILE, A. R. 108, cf. GOROVEI, CR. 140.

— Pl.: *naramzaţi, -te.* — Şi: **narămzát, -ă, nărămzát, -ă, nărîmzát, -ă, nărînzăt, -ă, nerămzát, -ă** (ODOBESCU, S. II, 427) adj.

— **Naramză**[1] + suf. *-at.* Cf. ngr. ναραντζάτος.

NARÁMZĂ[1] s. f. (Învechit şi regional) Fructul naramzului; portocală (amară). *Poame de tot feliul, chitre, năramze, alămîi.* M. COSTIN, LET. I, 8/24, cf. ANON. CAR. *Zeamă de năramză acră* (a. 1749). GCR II, 43/25, cf. 45/17. *Să trimeţi vo 8 sute de năramze şi 50 şi pat[ru] de portocale şi 35 de lămâi* (a. 1750). IORGA, S. D. XII, 55. *De multe ori pun într-această băutură zamă de naramze.* IST. AM. 71^r/21. *Este roditoriu în vinaţe, năramze, alămîi.* AMFILOHIE, G. 30/24, cf. LB, PANN, P. V. I, 119/16 [Cireşele] *cu carnea tare şi roşie ca de naramze.* HOGAŞ, DR. II, 37. *Coajă de năramză.* N. A. BOGDAN, C. M. 159, cf. NICA, L. VAM. 166. *Să îndulcim acest ceas cu şerbetul cel mai bun de naramze pe care-l am.* SADOVEANU, O. X, 123. *Împregiur de vie, Să-mi sameni tu mie Năramze frumoase Că sînt mai arzoase.* POP., ap. HEM 1 536. ◇ Fig. *Trămite slugile Să-i dea Dina buzele, Buzele, naramzele.* TEODORESCU, P. P. 326. ✦ (Regional, la pl.; în formele *merăzii, merenzîi)* „Poame sudice". PAMFILE, CER. 143. *Tu să prisădeşti Gutîi şi lămîi, Alte merenzîi.* id. ib., cf. id. DUŞM. 310.

— Pl.: *naramze.* — Şi: **narămţă** (LB), **nărámză, nărámţă** (ib.), **năránză** (CIHAC, II, 599), **nărânţă** (id. ib.), **nerámză** (NICA, L. VAM. 166), **merăzíe, merenzíe** s. f.

— Din bg. **нераnза**, ngr. **νεράντζι, νεράνζι.**

NARÁMZĂ[2] s. f. v. **naramz.**

NARAMZÍU, -ÍE adj. v. **narangiu.**

NARANGÍU, -ÍE adj. (Învechit şi regional) Portocaliu; roşu deschis. *7 coţi taftă naramgie.* GHEORGACHI, CER. (1762), 281. *Sînt legaţi cu taftă naramgie.* id. LET. III, 304/32. *Cu rochia de lastră nerămzie.* M. I. CARAGIALE, C. 77. *Şalul era naramziu şi faţa cataveicei ca piatra vînătă.* SADOVEANU, O. X, 273. *Dealul . . . e tivit acum cu aur, narîmziu.* CAMIL PETRESCU, O. I, 296, cf. TEODORESCU, P. P. 306. *Cu păr galbin pînă-n brîu Şi cu brîul nărămziu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 152. *Tot cu scoarţă narangie Să pornească-n cununie.* MARIAN, NU. 384, cf. 196. *Văzduguţă narangie, Înfloreşte-mi tu şi mie.* RETEGANUL, CH. 93. *Cînd e floarea naramzie, Ştiu că badea o să-mi vie.* SEVASTOS, C. 67. *Frumoasă ca o floare, Ca o floare narangie, Cum mi-a fost dragă şi mie.* REV. CRIT. I, 194. *În cap cu pălării şi cu brîi naramgii.* ŞEZ. VII, 21, cf. VIII, 59. *Floricică naramgie La Gheorghiţă-n pălărie.* MAT. FOLK. 1415, cf. I .CR. I, 57. *Cu fesu potricaliu, Cu tulpanu narangiu.* VASILIU, C. 179, cf. 53, 176. *Cu zăbunul nărîmziu.* PĂSCULESCU, L. P. 230, cf. 218. *Văzui fete de la Jii, Cu buzele neremzii.* BOCEANU, GL. *Cu buzele nărămzii.* GEORGESCU-TISTU, B. 67. ◇ (În descîntece) *Băşică naragie.* POP., ap. GCR II, 341, cf. 343. *Orbalţ verde, orbalţ albastru ,. . . orbalţ naramgiu.* ŞEZ. I, 116. *Roşaţă narangie.* ib. II, 91. *Grier gălbiniu, Grier narangiu, Aici să nu vii.* MARIAN, INS. 544. *Bubă rea . . . Verzie, Ghivizie, Narangie.* I. CR. I, 149. ✦ (Substantivat, n.) Culoare portocalie sau roşie deschisă. *Îi văpsesc faţa cu naramţiu şi-l împodobesc cu cele mai frumoase straie.* IST. AM. 95^r/1.

— Pl.: *naramzii.* — Şi: **naramgíu, -íe, naragíu, -íe, naramzíu, -ie, naramţíu, -íe, narîmzíu, -íe, nărămzíu, -íe, nărîmzíu, -íe, nerămzíu, -ie, neremzíu, -íe** adj.

— Din tc. **narenci.** — Formele cu *-mz-, -mţ-*, prin apropiere de *naramză, naramţă.*

NARÁNZ s. m. v. **naramz.**

NARÁRE s. f. (Livresc) Acţiunea de a n a r a; povestire, istorisire. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM.

— V. **nara.**

NARAS subst. (Rar) Plantă din familia cucurbitaceelor, originară din Africa, cu fructe aromatice de mărimea unei portocale, folosite de indigeni ca aliment *(Acanthosicyos horrida). Rădăcină de rug să puie la inimă-ş şi coje de naraz* (a. 1821). IORGA, S. D. XVII, 78, cf. ENC. ROM.

— Accentul necunoscut. — Pl.:? — Şi: **naraz** subst.

— Etimologia necunoscută. Cf. n a r a m z.

NARATÍV, -Ă adj. Care ţine de naraţiune, propriu naraţiunii, care se referă la povestire. V. e p i c. Cf. NEGULICI. *În poezia lui Coşbuc domineazâ . . . elementul narativ, epic.* GHEREA, ST. CR. III, 366. *Clăditori de îndrăzneţe opere narative.* IORGA, L. II, 2. *„Zodia Cancerului" şi „Baltagul" sînt din aceeaşi plămadă, sub raportul graţiilor stilistice, al certitudinii narative şi al invenţiei.* PERPESSICIUS, M. IV, 80, cf. III, 227. *Mai-mult-ca-perfectul continuă a rămîne un timp narativ.* VIANU, M. 242, cf. 143, 254, 256. *A cîştigat prin vorba şi darul lui narativ simpatia culegătorului.* LL I, 73. *Mihail Sadoveanu a transfigurat balada într-un poem de altitudine şi de largi perspective, expresie armonioasă şi unică a geniului său liric şi narativ.* V. ROM. octombrie 1955, 29. *Istoricii şi scriitorii folosesc adesea prezentul istoric sau narativ în locul trecutului, pentru a face povestirea mai vie.* GRAUR, I. L. 153. *Izvoarele narative amintesc . . . existenţa în nordul Dunării, în secolul al X-lea, a unor formaţii politice locale.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 11, 34.

— Pl.: *narativi, -e.*

— Din fr. **narratif.**

NARATÓR s. m. (Livresc) Povestitor. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Fără a fi prezintate cu răceala unui narator obiectiv, . . . evenimentele din trecut sînt povestite mai mult cu un sentiment de duioşie discretă.* IORGA, L. I, 246, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Spaniolii sînt naratori prin definiţie.* CĂLINESCU, I. 387, cf. id. E. O. II, 210. *Abil narator şi romancier înnăscut, simte, instinctual aproape, nevoia motivărilor.* PERPESSICIUS, M. III, 115.

— Pl.: *naratori.*

— **Nara** + suf. *-tor.*

NARÁŢIE s. f. v. **naraţiune.**

NARAŢIÚNE s. f. Relatare, expunere a unui fapt, a unui eveniment sau a unui şir de fapte sau de evenimente (într-o desfăşurare gradată); povestire, istorisire. *Omul în adevăr are o aplecare firească spre a asculta la naraţiuni.* HELIADE, O. II, 64, cf. 165. *Să venim la naraţia mea.* id. D. J. 4/22, cf. I. GOLESCU, C., MARCOVICI, R. 125/12. *Prin naraţiuni ademenitoare, Trifail înfăţoşa strălucirea şi înavuţirea noblesei.* ASACHI, S. L. II, 87. *Naraţia maiorului ne cam atristă.* RUSSO, S. 31. *Acuma să reapucăm naraţia de unde am lăsat-o.* ROM. LIT. 232²/12. *Ne oprim puţin din această naraţiune.* FILIMON, O. I, 108. *Lăsă în manuscript o naraţiune, păstrată pînă astăzi în Arhivul Mediceu.* HASDEU, I. V. 200. *Puşchin . . . a scris mai multe naraţiuni poetice.* F (1880), 297. *Îşi ilustra naraţiunea cu gesturi, strîmbături şi schimbări de glas caraghioase.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 69. *El suprimă numai pasagiile atacate cu violenţă de Miron, cum suprimă de altmintrelea şi naraţiunea chiar a lui Ureche, de care fusese alipite acele întregiri.* IORGA, L. I, 88, cf. 387. *Prin naraţiuni frumoase se pot mîngîia cei necăjiţi.* SEVERIN, S. 57. *Scriitorul preferă unul sau altul dintre modurile expunerii: descrierea, naraţiunea sau dialogul.* VIANU, M. 149, cf. 192, 218, 236, 237. *Juxtapunerea a două-trei propoziţii scurte, independente, este aşadar folosită de scriitor ca un mijloc de a simplifica naraţia.* CONTRIBUŢII, I, 207. *Anumite sublinieri umoristice înviorează naraţiunea.* GL 1962, nr. 419, 2/5. ✦ Parte a unui discurs care cuprinde expunerea faptelor. Cf. LM, ŞĂINEANU, D. U.

— Pronunţat: *-ţi-u-.* — Pl.: *naraţiuni.* — Şi: (învechit) **naráţie** s. f.

— Din fr. **narration,** lat. **narratio, -onis.**

NARAZ subst. v. **naras.**

NÁRĂ s. f. **I.** (Mai ales la pl.) **1.** Fiecare dintre cele două orificii exterioare ale nasului la oameni, ale botului la unele animale sau ale cioculuí la păsări, prin care fiinţele respective respiră şi miros. *Cu mir amu ungu-i trupul . . . aşijderea şi la urechi, aşijderea la nari.* CORESI, EV. 513. *Că-i vor prinde cu undiţe de nari şi-i vor înpunce cu ostii cu trii colţi.* COD. TOD. 227. *Ce te laudzi cela ce eşti tare Cu mîniia ce slobodzi din nare . . . ?* DOSOFTEI, PS. 173/8. *Voiu pune undeţele meale în nările tale şi frîu în buzele tale.* BIBLIA (1688), 282¹/43. *Şi-i turnară şi muştariu pre nări* (a. 1698). GCR I, 320/32. *Nas avea mare, roşatec ca sfecla, nările largi* (a. 1799). id. ib. II, 169/2. [Oilor] *să li se sloboadă sînge . . . din nările nasului.* CALENDARIU (1814), 187/25. *Nasul turtit cu nări late era din ambele părţi mărginit de nişte musteţi.* ASACHI, S. L. II, 53. *Şuieratul largilor . . . nări* [ale iepei] *era ca boldul unui pinten pentru armasarul care atunci şi mai tare se răpezea la fugă.* NEGRUZZI, S. I, 42. [Caii] *cu nările aprinse, cu gurile spumate . . . La sunete de luptă, pe cîmp îşi luau zborul.* ALEXANDRESCU, M. 30. *Un tînăr . . . zgîrcit, de se răsufla pe o nară, de economie.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Am oprit căţeii cari aveau cap mai mare, bot mai larg, nări mai deschise.* ODOBESCU, S. III, 42. *Un cal care soarbe prin nările-i foc.* EMINESCU, O. IV, 96. *Purcelul . . . suflînd o dată din nări, s-au făcut ca două suluri de foc.* CREANGĂ, P. 85. *Începu a-i ţîşni apa pe nări şi pe urechi ca pe nişte lăptoace.* id. ib. 242, cf. 158. *Armăsarul suflă cu o nară spre dînsa răcoare, iară cu altă nară spre împăratul aer înfocat.* ISPIRESCU, L. 31. *Ţi se prindea pleoapă de pleoapă, nare de nare, falcă de falcă . . . de ger ce se pornise.* DELAVRANCEA, S. 183. *O, calul meu ! . . .*

De-acum eu nu te voi vedea, Cum ţii tu nările-n pămînt. COŞBUC, B. 100. *O muscă mare . . . năzuia numaidecît să se adăpostească de arşiţa dogoritoare a soarelui în umbra umedă a uneia din nările* [iepei]. HOGAŞ, M. N. 173. *Pe nări ni s-au format depozite Impure.* CAMIL PETRESCU, V. 15. *Cîinele o luă la goană, cu nările lărgite.* C. PETRESCU, S. 37. *Dădea din cap şi pufnea din nările păroase.* id. R. DR. 29. [Bourul] *aducea din cînd în cînd coarnele scurte spre genunchi şi împungea într-o latură zvîrlind spumă pe nări.* SADOVEANU, F. J. 374. *Un nas drept, cu nări subţiri, tremurătoare.* id. O. I, 139. *Scărpinîndu-şi o nară păroasă cu degetul cel mic.* TEODOREANU, M. II, 172. [La acvilide] *nările sînt mai mari, de formă auriculară sau rotundă.* LINŢIA, P. II, 162, cf. 177. *Cloambeş trase aer pe nări, sforăind.* T. POPOVICI, SE. 65. [Căprioara] *se opri, Privind în jur c-un fel de teamă, Şi nările-i subţiri înfiorară apa Cu cercuri lunecoase de aramă.* LABIŞ, P. 38. *Caii . . . forăind neîncetat din nări.* SBIERA, P. 102. *Ş-o strîns . . . 99 de iepe Sirepe, Cari cu copitele treiera, Cu nările vîntura.* ŞEZ. III, 243, cf. 30. ◇ (La pl.; considerate numai ca organ al mirosului) *Miros de mir . . . să feace în peşteră şi ne veniia la nari.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 82[2]/11. *Munteanca simţea şi ea în nări, ca sălbătăciunile pădurilor, mireazmă de apă nouă.* SADOVEANU, B. 120, cf. 151. *Simţea parcă în fundul nărilor mirosul de sînge proaspăt de la mal.* BART, S. M. 77. *O gîdilă mirosul ciorbei pe la nări.* STANCU, D. 92, cf. id. R. A. III, 341. *Mirosul de urluială proaspătă . . . înfiora de poftă nările mari* [ale cailor] *care fremătau.* V. ROM. noiembrie 1953, 89, cf. ib. iulie 1954, 66. *Aroma fripturii îi gîdila nările.* TUDORAN, P. 11. *Trăsese în nări mirosul ciudat de cărbune răcit cu apă.* BARBU, Ş. N. 10. ◇ (La sg. cu valoare de pl.) *Am dat cercei în narea ta şi verigute în urechile tale şi cunună de fală pre capul tău.* BIBLIA (1688), 543[1]/25. *Coama lor flutură pe-aripa vîntului, Nara lor creşte.* BOLINTINEANU, O. 115. *E calul ce sare prăpastii adînci... Cu nara arzînd, Cu coama pe vînt.* EMINESCU, O. IV, 28, cf. 97. *Caii varsă foc pe nară, Scurmă ţărna şi nechează.* EFTIMIU, I. 52. ◇ Fig. *Locomotiva a intrat în gara supraîncărcată, împroşcînd, pe nări, fişii de aburi.* SAHIA, N. 51. *Pe-o nară puşca tatii scoate fum.* LABIŞ, P. 40. ◇ Expr. **A se umfla în nări** sau **a-şi umfla nările** = **a)** a-şi lua un aer semeţ, o ţinută mîndră; p. ext. a se îngîmfa. *Şi prostatecele nări Şi le umflă orişicine în savante adunări, Cînd de tine se vorbeşte.* EMINESCU, O. I, 134, cf. TEODORESCU, P. P. 174. *Dar nunul cel mare . . . Se rădică-n scări, Se umflă în nări Şi-şi face ochii roată Peste oştirea toată.* SEVASTOS, N. 110; **b)** a se mînia. Cf. POLIZU, DDRF. **Cu nările** (sau, rar, **nara**) **în vînt** = cu capul sus, cu o ţinută semeaţă şi avîntată; p. ext. sigur de sine, mîndru, ţanţoş, sfidător. *Şi roibii cu nările-n vînt Vor trece-n sălbatec galop Spre Roma.* COŞBUC, P. I, 154. *Cum se ridică leul stăpîn într-o pustie Şi-aşteaptă prada mîndru, cu nările în vînt, . . . Haiducul clocoteşte de ură şi mînie.* IOSIF, V. 63. *Nadina gînguri, rîzînd, cu nările-n vînt.* REBREANU, R. I, 176. (Eliptic) *Zbura vesel pe pămînt, Narea-n vînt şi coama-n vînt.* ALECSANDRI, P. P. 91. (Regional) **A băga pe sub nară** (sau **nări**) = a mînca. ZANNE, P. II, 304.

2. (Învechit şi regional) Nas[1] **(1).** *Urechi au şi nu audu, nasure (nari* VD*) au şi nu aput.* PSALT. 243, cf. PSALT. (1651), ap. CP 123. *Există o regiune întreagă, în Ardealul de nord şi de vest, care nu întrebuinţează cuvîntul „nas", ci îl înlocuieşte prin „nari", un vechi plural al lui „nare".* DR. VI, 510, cf. ROSETTI, L. R. IV, 96. *Nănaşii voştii cii mari, Amu se spală pă nari?* VAIDA, cf. ALRM I/I h 37. *Încocat d'e nari.* ALR II/I h 18/95. *Băsădeşt'e pă nari.* ib. h 20/325. *Nu-ţ arăta narile aicâ.* ib. MN 19, 6 937/279, cf. ib. MN 5, 6 836/64, 250, ALRM II/I h 15, 20. ✦ P. ext. (Prin Transilv.) Bot (al unor animale). Cf. DR. IV, 1 557, ALR I 1 148/278, ALR II 5 692/284.

II. P. anal. **1.** Tub de fontă sau de oţel care se fixează în puntea, în bordajul sau în parapetul unei nave, şi prin care trece lanţul ancorei de pe punte în afara bordului. *Ancora se rostogoli, în huruitul lanţului, pe nară.* BART, E. 131. [Bricul] *desfăcut din legăturile de la uscat, se mişcă încet, trăgîndu-şi pe nară, cu-n zăngănit fioros, lanţul ancorei.* id. S. M. 14.

2. (Regional, la pl.) Extremitate proeminentă a unor obiecte: **a)** partea dinainte, adusă în sus, a tălpilor saniei; (popular) bour (Remetea-Beiuş). Cf. A I 12; **b)** gurguiul opincii (Pişcolţ-Carei). Cf. ALR I 1 676/333.

— Pl.: *nări* şi (învechit şi regional) *nari, nare.* — Şi: (regional) **náre, nắre** (ALRM I/I h 38) s. f.

— Lat. **naris.**

NARĂMZÁT, -Ă adj. v. **naramzat.**

NÁRBĂ s. f. (Regional) Cicatrice. Com. din RĂHĂU-SEBEŞ.

— Pl.: *narbe.*

— Din germ. **Narbe.**

NARC s. n. v. **nart**[1].

NÁRCHIS s. m. v. **narcisă.**

NARCÍS[1] s. m. sg. Om încîntat, îndrăgostit de propriul său aspect fizic. Cf. NEGULICI, STAMATI, D., PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM. ✦ Tînăr frumos. SCRIBAN, D.

— De la n. pr. **Narcis.**

NARCÍS[2] s. m. v. **narcisă.**

NARCÍSĂ s. f. Numele mai multor specii de plante erbacee cu bulb ovoid, cu frunze lungi şi cu flori albe sau galbene, plăcut mirositoare; (regional) zarnacadea, coprină, fulie, unguroaie, unguroancă, tătăişă, luşcă, ghiocel, nevestică (II 2), cocoară, cocorăi, cocorăţei, cocorîţă, ghiocei-de-grădină, stînjen-alb, floare-de-ceapă, rogoz-de-grădină *(Narcissus)*. *Sufletul măriii tale... mohorăţeaşte înţelepţieă ca iachintul, străluceşte curăţieă ca narchisul* (a. 1700). BV I, 394. *Tînărul Numa, încoronat cu narsis.* BELDIMAN, N. P. I, 7/26, cf. LB, NEGULICI, POLIZU. *Iată zambilele..., narcise, busuioc, ciuboţica-cucului.* NEGRUZZI, S. I, 97. *Coronată cu zambile, cu narcise presărată, Catifea sau ţesătură de brocart, muiată-n fir, Verdea undă ce, ici-colo, e un aur de Ophir.* MACEDONSKI, O. I, 163. *Se-nalţ-un braţ în aer şi iat-o că apare... Purtînd în mîna dreaptă Narcisul alb ca spuma.* ANGHEL, P. 23. *Mi se părea că merg spre acea regiune a narcişilor veşnic albi.* GALACTION, O. 334, cf. 333. *În urma lui a rămas pe nisip o narcisă strivită.* CAZIMIR, GR. 38, cf. 33. *Leda albă se-nvoise Să-ndure-n albul de narcise Povara unei lebede.* BLAGA, P. 26. *În faţă... un lan îngust de narcise galbene.* DEMETRIUS, A. 124. *Poiana narciselor îşi aşteaptă oaspeţii.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 830.

— Pl.: *narcise.* — Şi: (astăzi rar) **narcís**, (învechit) **nárchis, narsís**, (prin Transilv.) **nárţis** (LB, ALR SN III h 640) s. m.

— Din lat. **narcissus**, fr. **narcisse**. — **Narchis** < ngr. **νάρκισσος**. — **Narţis** < magh. **nárcisz**, germ. **Narzisse**.

NARCISIÁC, -Ă adj. (Livresc) Narcisic. (Fig.) *Ce s-ar fi întîmplat, dacă oglindirea narcisiacă în apa plăcerilor nu ar fi fost întreruptă brutal de tumultul vieţii, al istoriei?* CONTEMP. 1956, nr. 512, 3/4.

— Pronunţat: *-si-ac.* — Pl.: *narcisiaci, -ce.*

— **Narcis**[1] + suf. *-iac.*

NARCÍSIC, -Ă adj. (Livresc) Propriu unui narcis[1], de narcis[1]; caracteristic celui stăpînit de narcisism; (livresc) narcisiac. *E o lene narcisică, de adolescent căruia îi place să stea zile întregi întins pe covoare de iarbă, luînd în felul acesta cunoştinţă de propriul său trup.* BOGZA, C. O. 159.

— Pl.: *narcisici, -ce.*

— Din fr. **narcissique.**

NARCISÍSM s. n. Admiraţie şi dragoste exagerată faţă de propria sa persoană fizică, constituind adesea o stare patologică. *Printr-un narcisism frecvent la el, înfăţişarea lui de atunci o găsim, mai bine decît în amintirea prietenilor, în propriile sale cuvinte.* CĂLINESCU, E. 153. *Punînd pentru prima oară oamenii faţă în faţă cu propria lor imagine, apele le-au adresat o mare invitaţie la contemplare şi narcisism.* BOGZA, C. O. 236, cf. 160. *Din vechiul narcisism nu mai este nici urmă.* CONTEMP. 1956, nr. 512, 3/4. *Matei a început să sufere de narcisism.* H. LOVINESCU, C. S. 52. ◇ (Glumeţ, prin lărgirea sensului) *Împrejurul unui lac minuscul ca o piscină, ibişi cu piciorul de mărgean, cuprinşi de un etern narcisism, se privesc în oglinda apelor.* ANGHEL, PR. 113.

— Din fr. **narcissisme.**

NARCISÍST, -Ă adj. (Livresc) Care ţine de narcisism, care se referă la narcisism. V. egotist. *Nu vor trece decît trei ani, şi mărturisitorul credinţei narcisiste va deveni un ferm apărător al mesajului social.* V. ROM. martie 1960, 89.

— Pl.: *narcisişti, -ste.*

— **Narcis**[1] + suf. *-ist.*

NARCOLEPSÍE s. f. Boală provocată de anumite tulburări ale sistemului nervos central şi manifestată prin necesitatea irezistibilă de a dormi. Cf. DER.

— Din fr. **narcolepsie.**

NARCÓTIC, -Ă adj. 1. (Despre substanţe, medicamente, emanaţii etc.) Care produce narcoza, care narcotizează; p. ext. ameţitor, adormitor, (învechit) amorţitor. *Cel mai cumplit şi mai pătrunzătoriu venin narcotic.* AR (1829), 83[2]/18. *Veninul plîntelor narcotice seau amorţitoare aţîţă organele, aduce ameţeală.* ib. 83[2]/38, cf. I. GOLESCU, C. *Aburi narcotici.* ALBINEŢ, M. 84/25, cf. NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU, PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D. *A narghilelei narcotice parfumuri.* ALECSANDRI, POEZII, 384, cf. COSTINESCU, LM. *Medicamentele narcotice sînt şi calmante.* BIANU, D. S. ◇ (În contexte figurate) *Veniţi şi voi, vise amăgitoare... şi veniţi în camera acestui infam ca să-i închideţi ochii prin narcotica voastră suflare.* FILIMON, O. I, 277. *Mergi în braţele veşnicei uitări, tu, capodoperă cu efect narcotic!* GANE, N. III, 155. *Omenirea cea de rînd... îmbrobodită cu narcotice pilule... poate fi mai lesne înşelată.* RALEA, S. T. II, 305. ✦ (Substantivat, n.) Substanţă medicamentoasă cu ajutorul căreia se poate provoca narcoza. V. anestezic, soporific. *O cutie în care era două siropuri: unul alb, altul negru. În cel alb, este un narhotic foarte tare, care adoarme pentru douăsprezece ceasuri.* NEGRUZZI, S. III, 403. *Adesea se hrănea numai cu narcotice şi excitante.* MAIORESCU, CR. II, 300. *Opiul este un narcotic.* ŞĂINEANU, D. U. *A aplicat un narcotic chimic de anestezie generală.* YGREC, M. N. 4. *Bolnavul şedea pe spate, ca un om care a luat un narcotic greu şi nu poate să se deştepte.* CĂLINESCU, E. O. II, 157. ◇ Fig. *Să-ţi adormi şi tu talentul cu-al disgustului narcotic, Ca în propria ta ţară să te-arăţi străin, exotic?* VLAHUŢĂ, O. A. I, 63. *Gol şi enigmatic rămîne paharul*

din care visurile narcoticului s-au împrăştiat. ANGHEL, PR. 34. *Ne-ameţim În scurgerea de timp aridă, Cu splendidul narcotic al cărţilor de joc.* CAMIL PETRESCU, V. 97. *Îndeletnicirea şahului e narcoticul cel mai puţin primejdios pentru muritorii care sufără de morbul bătrîneţii.* SADOVEANU, E. 43.

2. (Rar; despre stări fizice) Produs, provocat de o substanţă narcotică **(1)**. *Visează în ameţeala narcotică — întinse pe canapea.* F (1903), 162.

— Pl.: *narcotici, -ce.* — Şi: (suspect) **narhótic, -ă** adj.

— Din fr. **narcotique**, germ. **narkotisch.**

NARCOTÍNĂ s. f. Substanţă extrasă din opiu şi întrebuinţată de obicei ca somnifer uşor. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, BIANU, D. S. *Opiumul este un amestec de 26 de alcaloizi, în care predomină morfina, narcotina, codeina.* AGROTEHNICA, II, 197, cf. DM.

— Pl.: *narcotine.*

— Din fr. **narcotine.**

NARCOTÍSM s. n. (Învechit) Narcoză. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI. *Se întîmplă uneori, mai cu seamă femeilor, ca clistirul cu tutun să le aducă un moment de narcotism şi de beţie.* MAN. SĂNĂT. 166/16, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM.

— Din fr. **narcotisme.**

NARCOTIZÁ vb. I. T r a n z. A supune (pe cineva) acţiunii unui narcotic **(1)**, a-i provoca (cuiva) narcoză. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *Bolnavul care trebuie narcotizat este întins pe masa de operaţie.* YGREC, M. N. 4. *Un boiştean a fost „dresat" să prindă diferite sunete, după ce, narcotizat în prealabil, i se distruseseră organele văzului.* C. ANTONESCU, P. 73. ✦ P. e x t. (Rar) A ameţi, a insensibiliza. *Ca să uite ... îşi omora mintea cu otrava colorată, care-l narcotiza, ţinîndu-l între vis şi viaţă.* BART, E. 255.

— Prez. ind.: *narcotizez.*

— Din fr. **narcotiser.**

NARCOTIZÁRE s. f. Acţiunea de a n a r c o t i z a; (neobişnuit) narcotizaţie. Cf. POLIZU. *Bolnavul e în pericol şi trebuie luată masca de pe el şi încetată narcotizarea.* YGREC, M. N. 5.

— Pl.: *narcotizări.*

— V. **narcotiza.**

NARCOTIZATÓR s. m. (Rar) Persoană care administrează narcoticul **(1)** înaintea intervenţiei chirurgicale. *Narcotizatorul priceput se uită mereu la ochiul bolnavului.* YGREC, M. N. 5, cf. 354.

— Pl.: *narcotizatori.*

— **Narcotiza** + suf. *-tor.*

NARCOTIZÁŢIE s. f. (Neobişnuit) Narcotizare. Cf. POLIZU.

— Pronunţat: *-ţi-e.* — Pl.: *narcotizaţii.*

— **Narcotiza** + suf. *-ţie.*

NARCÓZĂ s. f. Stare de inconştienţă şi de insensibilitate generală a organismului, provocată artificial, prin administrarea unei substanţe narcotice (mai ales înaintea unei intervenţii chirurgicale); (învechit) narcotism. V. a n e s t e z i e. Cf. POLIZU, LM, ALEXI, W. *Astăzi se utilizează pentru narcoza de scurtă durată, pe o scară foarte întinsă, evipanul sodic.* A. POP, CHIRURG. 497. ◇ F i g. *Doarme sub narcoza acestui stupefiant al proprietăţii micburgheze.* CONTEMP. 1957, nr. 542, 2/2.

— Pl.: *narcoze.*

— Din fr. **narcose**, germ. **Narkose.**

NARD[1] s. m. **1.** Esenţă parfumată extrasă din rădăcina de nard[1] **(2)** şi folosită mult în trecut. *Luă o litră de mir cu nard amestecat, de mult preţ, de unsă picioarele lui Isus.* VARLAAM, C. 66. *O litră de nardos topit.* N. TEST. (1648), 122r/20. *Fietecare candelă 5 ocă de aur arăpesc trăgea, iară înluntru 1 ocă de nard lua.* CANTEMIR, IST. 131, cf. DDRF.

2. Numele mai multor plante erbacee originare din regiunea munţilor Himalaia *(Nardostachys);* s p e c. plantă cu rădăcina scurtă, groasă, fibroasă şi foarte aromată, cu frunze moi şi flori roşii-purpurii *(Nardostachys iatamansi). Să întrăm în casa cea cu nard.* MINEIUL (1776), 159vl/26, cf. DRLU. *Aici crinul să albeaşte, Colea nardul frumos creaşte.* BĂRAC, A. 46/4, cf. NEGULICI, COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. *Numai gînduri vechi, ciudate Negre flacări care ard, Aprind grelele păcate Cu parfum păgîn de nard.* PETICĂ, O. 36, cf. ŞĂINEANU, D. U.

— Şi: (învechit) **nárdos** s. n.

— Din ngr. **νάρδος.**

NARD[2] s. n. v. **nart**[1].

NARDÍNCHI subst. (sg.) (Învechit şi regional) Must de rodii. *Putinile cu bragă şi distiile cu nardinchiul le vărsa* (a. 1715). ŞIO II_2, 89. *Nardinchiu cântarul 44 bani* (a. 1726—1733). N. A. BOGDAN, C. M. 160, cf. DDRF. *Numirile mîncărilor mai deosebite sînt: borş ..., plăcinte, răcituri, nerdenchi.* H XIV 399.

— Şi: **nerdénchi** subst. (sg.).

— Din tc. **nardenk.**

NÁRDOS s. n. v. **nard**[1].

NÁRE s. f. v. **nară.**

NARÉCLEŢE s. f. pl. v. **naracliţă.**

NARGHELEÁ s. f. v. **narghilea.**

NARGHELEGÍU s. m. Slujbaş la curtea domnească din ţările române care oferea domnului narghileaua. Cf. ŞIO I, 160. ◇ *Narghelegi-başa* = şeful narghelegiilor. *Narghelegi-başa are 30 de lei pe lună* (începutul sec. XIX). ŞIO II$_1$, 269.
— Pl.: *narghelegii.*
— Din tc. **nargileci.**

NARGHILEÁ s. f. Lulea de tip oriental, prevăzută cu o ţeavă lungă şi flexibilă, al cărei capăt de jos este fixat într-un vas cu apă parfumată, prin care trece fumul înainte de a fi inspirat. V. c i u b u c. *Cumpărarea unii narghilea poliită pentru trebuinţa gospod* (a. 1786). IORGA, S. D. VI, 194. *El mi-a făcut cinstea a-mi aduce nargheleaua, cînd am trecut o dată prin Smirna.* GHICA, ap. CADE. *Porunci să aducă două cafele, două dulceţe, un ciubuc şi o narghelea.* FILIMON, O. I, 140. *A narghilelei narcotice parfumuri.* ALECSANDRI, POEZII, 384, cf. id. O. P. 353, 360. *Colo, fumînd tăcută, o tînără hanîmă Se pleacă visătoare pe mica-i albă mînă; Iar rumena-i guriţă ca fragul părguit Din narghelea esală un fum îmbălsămit.* BOLINTINEANU, P. I, 241. *Narghileaua portativă a perşilor.* ODOBESCU, S. II, 296. *Se închipuia pe el tolănit pe un divan, îmbătat de haşişul unei narghelele.* CONV. LIT. XLV, 369. *Toată banta ascultă de unul cu barbă de vată şi cu o narghilea.* I. CR. IV, 80. *Şerban îl trimise cu papuci cu tot, cu fesul şi narghileaua, în sînul lui Mahomet.* ŞEZ. XII, 39. *Plecaseră de la mese, lăsîndu-l încurcat şi mai descurajat ca în prima noapte, sub şopronul cu narghilele şi rogojini.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 57. *Un turculeţ de-o şchioapă face meremetul narghilelei.* TEODOREANU, M. U. 93. *Se purtau ca umbre . . . pe covoarele moi, rînduind şerbeturi, filigene de cafea şi narghilele.* SADOVEANU, O. X, 304. *Cîteva fumuri . . . nu din narghilea . . . Ci mahorcă neagră, tocată cu cosorul.* C. PETRESCU, A. R. 195. *Sugea turcul din narghilea tutun.* STANCU, D. 22. *Lîngă cutia de table aburea un ibric cu cafea, iar un ciubuc, al cărui tub şerpuia pe podea pînă la narghileaua din fund, scotea firişoare împletite de fum.* TUDORAN, P. 78.
— Pl.: *narghilele.* — Şi: **narghleá** s. f.
— Din tc. **nargile.**

NARHÓTIC, -Ă adj. v. **narcotic.**

NARÎMZÍU, -ÍE adj. v. **narangiu.**

NÁRNĂ s. f. (Prin Transilv.) Obrăznicie (PAŞCA, GL.); stăruinţă, insistenţă (CADE). ◇ L o c v b. **A sta narnă (de cineva)** = a stărui, a insista foarte mult (pe lîngă cineva). *El stă narnă de mine că, de nu vreau să mă mărit după el, să-i caut o fată chiar ca mine.* RETEGANUL, ap. CADE.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

NARÓC s. n. v. **noroc.**

NARÓD[1] s. n. v. **norod**[1].

NARÓD[2]**, -OÁDĂ** adj., subst. v. **nerod.**

NARÓDNIC, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Adept al narodnicismului. *Narodnicii . . . au fost zdrobiţi din punct de vedere ideologic.* CONTEMP. 1948, nr. 105, 1/1. *Revoluţionarismul vechilor narodnici se transformă în cel mai cras reformism.* ib. nr. 160, 12/4, cf. CV 1949, nr. 1, 31. *În această etapă, iluzia poporanistă despre „caracterul întîmplător al capitalismului" era explicabilă şi nu venea în contradicţie cu o mişcare mai înaintată decît aceea a narodnicilor.* V. ROM. septembrie 1954, 146.
2. Adj. Care aparţine narodnicismului, care ţine de narodnicism, care se referă la narodnicism; narodnicist. *Afirmaţia că ţărănimea este singura clasă producătoare dovedeşte . . . o totală ignorare a rolului revoluţionar conducător al proletariatului şi o afirmare făţişă a unei teze narodnice.* CONTEMP. 1948, nr. 106, 5/4. *Scriitorul transformă critica burgheziei într-o critică a oraşului. Soluţia sa — narodnică — este reîntoarcerea la sat.* ib. 1949, nr. 158, 11/1, cf. ib. nr. 160, 12/5. *Ideile lui în legătură cu pămîntul propriu, cu „împărţirea", erau tipic narodnice.* T. POPOVICI, SE. 573.
— Pl.: *narodnici, -ce.*
— Din rus. **народник.**

NARODNICÍSM s. n. Mişcare social-politică a intelectualităţii mic-burgheze din Rusia, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care susţinea că principala forţă revoluţionară este ţărănimea (negînd astfel rolul de conducător al clasei muncitoare în lupta revoluţionară), propaga cultul eroilor şi folosea tactica terorii individuale. V. p o p o r a n i s m. *Acest proces de degenerare a narodnicismului era absolut inevitabil.* CONTEMP. 1949, nr. 160, 12/5. *Lupta lui Lenin împotriva narodnicismului liberal . . . era lupta împotriva celor care, în Rusia, voiau să împiedice introducerea conştiinţei socialiste în mişcarea muncitorească.* ib. 1954, nr. 387, 3/3. *Lenin distinge două etape principale în evoluţia narodnicismului.* V. ROM. septembrie 1954, 146. *Sub influenţa narodnicismului . . . se depărtează de concepţia marxistă.* RALEA, S. T. III, 190.
— **Narodnic** + suf. *-ism.*

NARODNICÍST, -Ă adj. Care aparţine narodnicismului, care ţine de narodnicism, care se referă la narodnicism sau la narodnici **(1)**; narodnic **(2)**. *Un mare merit al lui Lenin şi al tovarăşilor săi de idei constă în aceea că ei au spulberat dogmele străine marxismului şi prejudecăţile narodniciste.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 727.

În această convertire a lui Ibrăileanu către poporanism joacă primul rol concepția narodnicistă. RALEA, S. T. III, 190.
— Pl.: *narodnicişti, -ste.*
— **Narodnic** + suf. *-ist.*

NARÓI s. n. v. **noroi**[1].

NARSÍS s. m. v. **narcisă.**

NART[1] s. n. **I. 1.** Sumă de bani fixată în trecut de autorități ca limită maximă a impozitului pe produse, pe vite etc. *Grigorie Ghica Vodă... au pus nartul mai gios decît Mihai Vodă, să dea cîte 6 potronici de vită.* MUSTE, LET. III, 80/34. *Aşişdere şi cei ce au nart, cîte bucate vor trece peste nart, vor da ţărăneşte* (a. 1728). URICARIUL, I, 53. *Dacă asemănăm nartul dărilor fixat de Ipsilanti cu acel al lui Constantin Mavrocordat..., atunci aflăm că suma dării impusă de Ipsilanti era mai grea.* XENOPOL, I. R. IX, 172. *Hotăreşte ca nartul dăjdiei cel obicinuit ce este asupra ţăranilor să se micşoreze.* id., ap. DDRF. ✦ (Regional) Cotă de produse ce se cuvine proprietarului unui număr de oi pe care le ține la o stînă străină. *Va da fiecăruia doar „nartu" de 3 kg de caş pe vară.* STOIAN, PĂST. 44. ◇ E x p r. **A da oile cu nart** = a lăsa oile în grija unei stîni străine, care îşi opreşte produsele lor, dînd proprietarului oilor o cotă fixată de mai înainte. *Sî didea oili cu nart, adicî atîtea ocî di brînzî sî-ń dai pi oai.* DIACONU, P. 50, cf. CHEST. V/40.

2. (Învechit şi regional) Tarif sau preţ maximal fixat de autorități pentru vînzarea anumitor mărfuri (de primă necesitate); p. g e n e r. preţ al unei mărfi. *Ciubotele lor să aibă acest nartu ce s-a arăta, copii de casă şi armăşei mai mult decît cinci lei şi giumătate noi să nu ia ciubotele* (a. 1767). ŞTEFANELLI, D. C. 94. *Nartul oraşului Iaşii după cum s-au hotărît să se vînză* (a. 1792). URICARIUL, IV, 131/1. *Anafora pentru nartul felurimilor de băcănii şi altor lucruri de post* (a. 1802). CAT. MAN. I, 127. *Vodă, în urma focului, au făcut şi el ajutoriu oraşului cu herestea, măcar că o plătea orăşenii oamenilor din ţeară ce o aduceau . . . dar numai mai uşor, în nart.* DIONISIE, C. 204. *Nartul pînii este hotărît mai nainte* (a. 1823). DOC. EC. 274, cf. 794. *Vînatul şi păserile nu au nart.* FILIMON, O. I, 191. *Se urca nartul grîului, norocul grînarului; scădea nartul, norocul plugarului.* CHIRIŢESCU, GR. 148. *Cereau suprimarea nartului.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 5, 44, cf. CHEST. V 16. ◇ (Pleonastic) *Măcelarii... au îndrăznit de sine să înalţe preţul nartului* (a. 1827). DOC. EC. 388. ◇ E x p r. **A pune** (sau **a da, a face**) **nart** sau **a tăia nartul** = a fixa un preţ de vînzare, peste care nu se poate trece. *Cele ce se numesc ceşniuri (adecă cercări) pîne şi carne, să aibă a face nart împreună boierul vornic de obştie cu al nostru agă* (a. 1803). URICARIUL, I, 125/26. *Viind mumbaşir ca să puie nard po parale opt ocaua* (a. 1822). DOC. EC. 247. *Le-au pus narc la vîndzarea vinului.* ap. ŞIO II$_1$, 270. *Capanliii au tăiat nartul grîului la schelele Dunării, pe şese lei chila.* GHICA, S. 512. *Ar fi mare folos pentru voi ca, înainte de a părăsi cafeneaua, să puneţi nart la toate lucrurile ce veţi tîrgui.* FILIMON, O. I, 191. *Mi-a dat nart la marfa asta.* CIAUŞANU, GL. **A fi cu nart** = a nu lăsa din preţul unei mărfi. *Ce, eşti cu nart?* CIAUŞANU, GL.

3. Normă zilnică de muncă pe care ţăranii clăcaşi erau obligați s-o realizeze pe pămîntul boierului. V. c l a c ă. *Fără de nart... lui îi curge pagubă dispre ţigani* (a. 1742). IORGA, S. D. VI, 265. *Oamenii care n-au lucrat zilele nartului la copilul din casă* (a. 1744). URICARIUL, XXI, 160. *Aceste ponturi ce s-au hotărît cu nart, lucrîndu-le fieştecare după cum s-au arătat prin ponturi* (a. 1766). ib. II, 225. *Grigorie Ghica introduce în 1760 nartul: adică o anumită cantitate de muncă pentru o zi de clacă.* OŢETEA, T. V. 36. *Puţini bani toamna; multă muncă vara, că le puneţi asemenea nart, de nu se mai pot descurca.* SADOVEANU, N. F. 79. *Trei zile după Regulament fac, după nartul boierilor, trei săptămîni de vară.* CAMIL PETRESCU, B. 11, cf. id. O. I, 281. *Nartul unei zile de boieresc nu putea fi împlinit într-o zi.* CONTEMP. 1955, nr. 436, 3/1. ◇ L o c. a d v. **Cu nart** = cu măsură, cu socoteală; cu economie. *Eu muncesc cu nart.* PAMFILE, A. R. 252. ◇ E x p r. **A fi cu nart** = (despre oameni) a avea obligația de a termina un lucru pînă la o anumită dată sau pînă la un anumit punct; (despre lucrări) a trebui să fie terminat la o dată fixă. Cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 351. *Nu eşti cu nart să termini azi sau mîine.* TOMESCU, GL. *Nu-i cu nart lucrul acesta.* CHEST. V/17 supl., cf. V/58 supl. **A-i pune** (cuiva) **nart** = a-i fixa un termen, a-i impune o obligație, a-i da un soroc. *Ciobul... începu să se vaite: Hop, hop, hop! Că m-am spart. Sfînta cruce mi-a pus nart.* VISSARION, B. 177. *Cucoana-i puse nart, că în cutare noapte să vie la ea — ea ştie de ce! — că-i va da ce-o cere.* MUSCEL, 66, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 351. **A face nart** (la ceva) = a face începutul; a lua inițiativa. Cf. ŞEZ. IV, 113. *O făcut nart la ţarină.* ib. *A făcut anul ista cel dintîi nart cu suitul oilor la munte.* CHEST. V/15 supl.

II. (Regional) Momeală pentru peşti (Runcu Salvei-Năsăud). CHEST. V/66 supl.
— Pl.: **(II)** *narturi.* — Şi: (învechit, rar) **nard, narc** s. n.
— Din tc. **nark.**

NART[2] subst. (Regional) „Fudulie". PAMFILE, J. II, 156.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

NÁRTĂ s. f. v. **natră.**

NÁRTECĂ s. f. v. **nartex.**

NÁRTEX s. n. (În arhitectura creştină veche) Vestibul al unei bazilici; (în arhitectura bizantină) pronaos. *Mateu Vodă Basarab au zugrăvit narteca şi triclinul unde şi el, dimpreună cu doamna sa, este zugrăvit.* ŞINCAI, HR. II, 184/2. *Planul . . . oferă . . . două corpuri principale: în faţă un nartex sau advon pătrat.* ODOBESCU, S. I, 389. *Porticul despre corpul bisericii, narthex, formează, prin partea lui superioară, . . . faţada bisericii propriu-zise. Din nartex . . . se intră în spaţiul bisericii.* NAUM, IST. ART. 86.

— Scris şi: (după lat.) *narthex.* — Şi: **nártecă, nártică** (CADE) s. f.

— Din lat. **narthex.** — **Nartică** < ngr. **νάρθηξ, -ηκος.**

NÁRTICĂ s. f. v. **nartex.**

NÁRŢIS s. m. v. **narcisă.**

NARVÁL s. m. Mamifer cetaceu din Oceanul Arctic, cu o lungime de 6 m, asemănător cu delfinul, de care se deosebeşte prin caninul superior stîng, lung de circa 3 m *(Monodon monoceros).* Cf. I. GOLESCU, C., PROT.-POP., N. D., COSTINESCU, ALEXI, W. *Plocoanele lor de dincolo de cercul polar, făurite din coarne de ren, piele de focă şi dinte lung de narval.* C. PETRESCU, O.P. II, 98.

— Pl.: *narvali.*

— Din fr. **narval.**

NÁRVĂ[1] s. f. (Prin Bucov.) Bîrnă lungă şi groasă cioplită în patru muchii (com. din STRAJA-RĂDĂUŢI); fiecare dintre bîrnele care se pun de-a curmezişul peste un rîu sau peste un pîrîu, pentru a susţine scîndurile unui pod (com. MARIAN).

— Pl.: *narve.*

— Din rus. **нарна.**

NÁRVĂ[2] s. f. (Regional) Cîrceie de fier (la plug) (Răchita-Sebeş). A II 6.

— Pl.: *narve.*

— Etimologia necunoscută.

NAS[1] s. n. **1.** Parte proeminentă a feţei, situată între obraji, gură şi frunte, servind ca organ de respiraţie şi ca organ olfactiv; p. e x t. bot al unor animale; (învechit şi regional) nară (I 2). *Nasure au şi nu aput.* PSALT. HUR. 99v/5, cf. PSALT. 243. *Unora le era cîte o mănă tăiată, altora nasul.* VARLAAM, C. 135. *Daca au sosit Alexandru Vodă, l-au însemnat la nas şi l-au dat la călugărie.* URECHE, L. 159. *S-au lăsat în pedestrime, de i-au tăiat şi i-au snopit; unora le-au tăiat urechile şi nasurile.* id. ib. 175. *Maica ceaia ce-ş va vinde fata pre bani, pentru să curvască neştine cu dănsa, să i se taie nasul.* PRAV. 177, cf. 34. *Unora le-au tăiat nasurile şi buzele* (a. 1654). GCR I, 171/13, cf. ANON. CAR. *Oastea lui Alexandru Vodă i-au bătut şi, pă cîţi au prinsu, le-au tăiat nasurile şi urechile.* R. POPESCU, CM I, 300, cf. ANON. CANTAC., CM I, 94, LEX. MARS. 230, MAN. GÖTT. 10. *Pre mai multe mii de moldoveni i-au sluţit, tăind la unii urechile, la alţii nasurile, la alţii mînile.* ŞINCAI, HR. II, 206/16, cf. III, 50/24, 96/32. *Nas avea mare, roşatec ca sfecla* (a. 1799). GCR II, 169/1. *Să li se sloboadă* [oilor] *sînge . . . din nările nasului.* CALENDARIU (1814), 187/25. *Cînd omul, din împrejurări, are gura închisă, atunci e nevoit a produce sunetul pe nas.* HELIADE, O. II, 373. *Urma ceartă dinioare între ochi ş-un nas vecin, Cui din doi după dreptate ochelarii să cuvin.* AR (1839), 15¹/44, cf. 5¹/38, VALIAN, V. *Îi tăie nasul şi-l dete la călugărie.* NEGRUZZI, S. I, 144, cf. 5. *Da-l-ar prin tîrg cu nasu tăiat.* FILIMON, O. I, 267. *Căutaţi de vă-mpodobiţi frumos şi puneţi-vă nasul în talgere cu apă rece, să se disroşească.* ALECSANDRI, T. 427, cf. id. T. I, 190, 319. *Nasul i se strîmbă şi se uscă ca un ciotur de copac.* EMINESCU, N. 56. *Deasupra nasului fin, o gură cu buze subţiri.* id. ib. 96, cf. 58. *Mezinul se vîrî iute în horn şi, sprijinit . . . cu nasul de funingine, tace ca peştele.* CREANGĂ, P. 23, cf. 52, 53. *Mi-a sărit o scînteie pe nas şi mi s-a spăriet somnul.* id. ib. 131. *Curteanul cel care sta lîngă căpătîiul califului apropie de nasul adormitului un burete înmuiat în oţet de trandafir.* CARAGIALE, O. II, 262. *Nasul îi era cam adus, ca de vultur, şi ochii albaştri.* ISPIRESCU, U. 28, cf. id. L. 159. *Uite tu, Tilică, ţi-ai turtit nasu.* BUJOR, S. 174. *Pe aria dintre Cluj—Zalău—Baia Mare şi Bistriţa terminul nas* [al calului] *are o întrebuinţare mai deasă ca bot.* DR. V, 284. *S-a ivit mama-pădurii, Dar nu-i nimeni să-i zărească Trupul hîd şi deşirat, Faţa galbenă de iască, Nasul-ciot de brad uscat.* TOPÎRCEANU, B. 25, cf. id. P. O. 92. *Ieşise în prag şi-şi steclea în soarele dimineţii nasul roş.* SADOVEANU, O. VII, 44. *Îmi ieşi în drum şi-mi sai în faţă, Şi nasul rece mi-ajunge la mustaţă.* ARGHEZI, F. 27. *Intră pe uşă un bondoc smead, sclivisit, cu mustăcioară-muscă sub nas.* STANCU, R. A. IV, 244. *Vîrful nasului este puţin deviat spre stînga.* PARHON, O. A. I, 265. *Organul olfactiv al peştilor nu trebuie comparat cu nasul nostru.* C. ANTONESCU, P. 47. *Prin nas i-au petrecut verigă, Şi tot mai mormăie urîtul.* BENIUC, V. 34. *Desena pe paginile albe un nas nobil.* DEMETRIUS, A. 263. *Nasul strivit îi sîngera mereu.* T. POPOVICI, SE. 142, cf. 30. *Îţi venea să-ţi strivesti nasul în luciul de oglindă al dulapului nou.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/6. *Mîndră, pe obrazul tău Rumenele-s de-un zlot rău, Da şti dracu cum le-ai pus, Că pe nas nu ţ-o ajuns, Şi ţ-o rămas*

nasul gol Cît o muche de topor. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 441. *Lelița cu nasu lung Duce nişte borş la plug, Şi de nas s-o-nchiedicat, Şi tot borşu l-o vărsat.* MARIAN, H. 39, cf. ŞEZ. XXII, 35. *O îndăluit sîngele pe nas.* ALR II 4 402/64. ◇ (În proverbe şi zicători) *De nu era nasul, Beleai obrazul.* ZANNE, P. II, 304, cf. PAMFILE, J. I, 128. *Ş-a plecat gura şi nasul Ca cînd o să-mbuce vasul,* se zice despre omul ruşinos sau lacom la mîncare. Cf. PANN, P. V. III, 33/8, ZANNE, P. II, 305. *Pasul păzeşte nasul* (= să ne gîndim bine înainte de a întreprinde ceva). Cf. ZANNE, P. II, 667. *Să nu rîzi de nimene, căci rîsul îţi cade în nas* (= nu e om fără cusur). id. ib. 691. *Înghite la noduri cît pumnul şi sufere în nas fumul,* se zice despre cel silit să rabde, să suporte ceva. Cf. PANN, P. V. I, 135/2, ZANNE, P. III, 583. *Nici un nas nu-i fără haz.* GANE, N. II, 71. *De la frunte pîn' la nas, Şapte poşte ş-un popas,* se spune despre oamenii urîţi. Cf. MARIAN, O. I, 214, ZANNE, P. II, 160. *Nu merge la soare, de frică să nu i se topească nasul,* se zice despre cel care se pretinde a fi delicat, gingaş, plăpînd. Cf. ZANNE, P. II, 307. *Cade pe spate şi-şi frînge nasul,* se zice despre lucrurile nepotrivite sau despre oamenii cu ghinion. Cf. id. ib. 427. *Tropa, tropa din papuci Şi cu nasul plin de muci,* se spune fetelor tinere care, la horă, se fudulesc înaintea celor mari. id. ib. 632. *Te spune nasul că-ţi place vinarsul,* se spune beţivilor. id. ib. IV, 190. ◇ (În ghicitori). *Am un ciocănaş de piele Cu două găurele (Nasul).* SBIERA, P. 323, cf. GOROVEI, C. 236. *Butucul de piele Cu două borticele (Nasul).* PAMFILE, C. 27. ◇ (Cu determinări care arată forma, aspectul) *Nas acvilin* v. acvilin. *Nas alunat* v. alunat. *Nas ascuţit* v. ascuţit. *Nas borcănat* v. borcănat. *Nas borcănos* v. borcănos. *Nas cîrn* v. cîrn. *Nas cocîrjat* v. cocîrjat. *Nas coroiat* v. coroiat. ◇ (În legătură cu verbe ca „a sufla", „a şterge" sau „a-i curge", „a-i pica" etc., indică conţinutul de mucozităţi ale nărilor) *Bătrîna Manda toarce lînă, De-abia mai vede de bătrînă... Nu-i vorbă că, dregîndu-şi glasul, Din cînd în cînd îi pică nasul.* ARGHEZI, S. P. 100, cf. STANCU, D. 41. *Pe cerdac tropăi îndelung, tuşi, îşi suflă nasul.* GALAN, B. II, 162, cf. T. POPOVICI, SE. 44. *Şterge nasul.* ALRM II/I h 20/102. ◇ *Suflarea nasului fără degete* = numele unui joc de copii. PAMFILE, J. I, 81. *Nasul la prăşit* = numele unui joc de copii. id. ib. 51. ◇ Loc. adv. **Sub** (sau, rar, **în**) **nasul cuiva** sau **sub nas** = în imediata apropiere, în faţa, sub ochii cuiva. *Cel mai rău din toate este Că cu rău fără veste Cine s-o obicinui, Bun că e nu va să ştie. Chiar în nasu lui să fie Nu cearcă a-l dobîndi.* I. VĂCĂRESCUL, P. 174/17. *Nu căutaţi totdeauna inspiraţia la un kilometru; ea ne stă foarte adesea sub nas.* CARAGIALE, O. IV, 401. *De ţi-ar fi tot trupul ochi şi ai pîndi fiecare bătaie de inimă, tot are s-o înşele sub nasul tău.* I. NEGRUZZI, S.VI, 6. *Mama... i-a luat farfuria de sub nas.* SAHIA, N. 57. (În legătură cu verbe ca „a vorbi", „a cînta" etc.) **Pe nas** = cu timbru nazal. *Matache, în capul mesei, cînta pe nas, popeşte.* CARAGIALE, O. I, 8. (Glumeţ) *Un bondar rotund în pîntec Somnoros, pe nas, ca popii, glăsuieşte-ncet un cîntec.* EMINESCU, O. I, 87. *Acum natura-ncepe Cu tainicul ei glas Din stepe Să cînte-ncet pe nas.* TOPÎRCEANU, B. 32. [Motanul] *cînta pe nas Colea-n leuştean.* ARGHEZI, VERS. 270. ◇ Expr. **A strîmba** (sau **a cîrni**) **din nas** sau (rar) **a-şi cîrni nasul** = a-şi manifesta nemulţumirea, dezaprobarea, disprețul etc. (prin mişcări caracteristice ale muşchilor feţei). *Ei las'... nu-ţi mai cîrni nasul, că ştiu că-ţi pare bine.* ALECSANDRI, T. 330. *Şi dînsa strîmbă niţel din nas.* ISPIRESCU, L. 214. *Profesorul strîmba din nas asupra poeziilor lui Titu.* REBREANU, I. 142, cf. C. PETRESCU, C. V. 178, CĂLINESCU, E. O. I, 92. *S-a uitat la tine şi iarăşi a strîmbat din nas.* PAS, Z. I, 296. *Sfetnicii cam încreţiră fruntea şi strîmbară din nas.* MARIAN, T. 164, cf. ZANNE, P. II, 313. *Cîrni din nas şi nu vru să spuie adevărul.* ŞEZ. V, 136. **A da** (sau **băga**) **pe sub nas** = a mînca, a îmbuca (cu lăcomie). *Soru-sa... se silea a băga pe sub nas cît mai iute.* ISPIRESCU, ap. TDRG, cf. CIAUŞANU, V. 182. **A-i da** (cuiva) **şi pe gură şi pe nas** = a-i da (cuiva) mai mult decît îi trebuie, a-l îmbuiba. ZANNE, P. II, 184. **A rîde pe sub nas** = a rîde pe ascuns, discret, a rîde pe sub mustaţă. id. ib. 308. **A nu vedea de nas,** se spune, în bătaie de joc, cînd cineva nu vede un lucru care se află în imediata lui apropiere. id. ib. 310. **A nu vedea mai departe decît lungul nasului** = a fi limitat din punct de vedere intelectual; a fi prost sau neprevăzător. id. ib. (Cu schimbarea construcţiei) *Negînditori, a cărora minte nici cît de la nas nu se întinde mai departe.* ŢICHINDEAL, F. 269/17. *Gîndurile nu-i umblau nicăieri mai departe de lungul nasului.* GALAN, B. II, 139. **A (nu)-şi cunoaşte** (sau **şti**) **lungul nasului** = a (nu) şti să-şi limiteze pretenţiile, a (nu) fi modest, a (nu) se comporta cuviincios. *Apolon... viindu-i greaţă de atîta cutezare vru... să-i arate că nu-şi cunoaşte lungul nasului.* ISPIRESCU, U. 109. *Mergea de ani de zile cu pînza lui ciudată, că nu degeaba trecea drept un năzdrăvan, dar îşi cunoştea lungul nasului.* TUDORAN, P. 99, cf. com. din PIATRA NEAMŢ. **A-şi arăta** (sau **a scoate, a-şi scoate**) **nasul** (**la iveală**) = (familiar, despre oameni) a apărea, a se înfăţişa, a se arăta (în treacăt) undeva. *Predescu nu voia să-şi arate nasul pe peron.* POPA, V. 210. (Glumeţ) *Cît despre Hora „de la Plevna" şi aceea „de la Griviţa", de vreme ce le găseşti bune de a-şi arăta nasul în coloanele „Convorbirilor", publică-le sub numele meu.* ALECSANDRI, S. 97. *Se dă de gol, cînd interesul Îşi scoate nasul la iveală.* F. (1903), 158. *Să*

mă uit cum scoate nasul firul ierbii la lumină. BENIUC, C. P. 84. **A da cu nasul (pe undeva** sau **prin ceva)** = a trece în grabă (pe undeva). Cf. ZANNE, P. II, 312, CIAUȘANU, GL. **A da cu nasul de ceva** = a întîmpina o dificultate. Cf. DDRF. **A da nasul cu ceva** = a lua cunoștință de ceva, a se familiariza cu ceva. *După ce-o da nasul cu practica, are să facă treabă.* GALAN, B. II, 84. **A da nasul cu cineva** = a se întîlni (pe neașteptate și de obicei fără a dori) cu cineva. Cf. ZANNE, P. II, 320. **A avea lumînări la nas,** se spune despre cineva care este încă copil sau se comportă copilărește, prostește. Cf. id. ib. III, 216. **A-și beli** (sau **jupui, rupe**) **nasul** = **a)** a fi în primejdie; **b)** a se păcăli, a o păți. id. ib. II, 309. **A-și băga** (sau **a-și vîrî**) **nasul (undeva)** sau **în** (ori **la**) **ceva** sau **unde nu-i fierbe oala,** se spune cînd cineva se amestecă într-o problemă, într-o afacere etc. care nu-l privește. Cf. ȚICHINDEAL, F. 32/2. *Și la asta să-ți bagi nasul.* CONACHI, P. 293. *Da tu ce-ți mai bagi nasul? N-ai de lucru acasă?* REBREANU, I. 319. *Nu-ți băga nasul unde nu-ți fierbe oala.* PAMFILE, J. II, 156, cf. ZANNE, P. IV, 16. **A-i da** (cuiva) **peste nas** sau **a da** (sau **a pune** cuiva ceva) **în nas** sau **a pune** (cuiva ceva) **peste nas, a scoate** (cuiva ceva) **pe** (ori **prin, pe sub**) **nas, a(-i) trece** (cuiva ceva) **pe sub nas, a-i freca** (ceva) **sub nas, a-i trage una** (ori **un ibrișin**) **pe la nas** = a face pe cineva să simtă că nu s-a purtat cum se cuvine, a-i face (cuiva) aluzii răutăcioase sau a-i reproșa, a-i imputa (ceva). *Slavă ție, doamne, că n-am nici o rudă, că altfel mi le-ai scoate pe nas de cîte o sută de ori pe zi.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 14, cf. PAMFILE, J. I, 128. *Mi-a trecut-o aceasta pe sub nas și prietenul Zaharia.* C. PETRESCU, R. DR. 178. *Seara, la popotă, generalul le-a dat peste nas.* BRĂESCU, V. 140, cf. ZANNE, P. II, 307, 312, ȘEZ. IX, 155, com. din PIATRA NEAMȚ, CIAUȘANU, GL., ALR II 3 709/102, 130, 833. **A (nu) (-i) da nas cuiva** = a (nu) permite cuiva să fie prea familiar, prea îndrăzneț sau obraznic. Cf. POLIZU. *Dacă-i dai mult nas, ți se urcă în cap.* BARONZI, L. 62. *Mă mieram eu, de ce-s și ei așa de cuminți, mititeii; că tu le dai nas și le ții hangul.* CREANGĂ, A. 39. *Nu cunoștea la sufletul ei ce sînt ispitele și cursele dragostei și, prin urmare, nu da nas spurcatului să se întîrnă.* ISPIRESCU, L. 125, cf. ZANNE, P. II, 311. *Dacă dai nas lui Ivan, el se suie pe divan.* CREANGĂ, P. 323. **A-și lua nasul la purtare** sau **a(-și) lua nas, a-și lungi nasul** = a se obrăznici. *Să-și lungească nasul atît și să se fărădească, Chiar cu sînge împărătesc să va să se rudească.* PANN, E. III, 77/1, cf. id. P. V. III, 36/1. *Ei, ce zici... țățico, de nasul care și l-a luat mitocanul?* CARAGIALE, O. VI, 21, cf. PAMFILE, J. II, 156. *Noi băieții, cari veneam acum de vreo patru ani în acest munte în vacanță, ne cam luasem nasul la purtare.* MOROIANU, S. 54. *Își iau nasul la purtare imediat ce se vorbește frumos despre ei.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/5, cf. ZANNE, P. II, 313, 317, com. din PIATRA NEAMȚ, CIAUȘANU, GL. **A umbla** (sau **a fi, a se ține, a merge**) **cu nasul (pe) sus** (sau **în vînt**) sau **a-și ține** (ori **a-și ridica, a-și purta** etc.) **nasul (pe** sau **în) sus** = a fi îngîmfat, obraznic, sfidător. *Îi sărac și nesupus, Umblă cu nasul pe sus.* PANN, P. V. I, 161/11. *Nu-și rîdică nasul mai sus decît se cuvine.* ALECSANDRI, T. 463. *Bal mascat cu lume multă În care toți pe sus își poartă nasul.* EMINESCU, O. IV, 333. *Nu vezi că cei mai mulți de teapa d-tale se țin cu nasul pe sus.* CREANGĂ, P. 162. *După ce e sărac, apoi e și cu nasul pe sus.* ISPIRESCU, L. 175, cf. PAMFILE, J. I, 128. *Moștenitorul suprem era foarte sărac... Sărac, dar tot cu nasul pe sus.* EFTIMIU, N. 26. *E cam cu nasul sus, că așa sînt cucoanele.* PAS, Z. I, 83. *Cu nasul în sus nici cum să umbli.* ZANNE, P. VIII, 396, cf. II, 318. *Îi cam cu nasu-n vînt.* Com. din LOMAN-SEBEȘ. (Eliptic) *Și Slănicul are așa-numita sa lume aristocratică... unde întîlnești figuri înțepate, nasuri în sus.* GANE, N. III, 193. (Cu schimbarea construcției) *Precum acmu plecarea capului, așea, aflînd vreame, ridicarea nasului va arata.* CANTEMIR, IST. 96. **A pune** (sau **a lăsa**) **nasul în jos** (sau **în pămînt**) = a se rușina, a se simți vinovat. *George puse nasul în pămînt și tăcu.* REBREANU, I. 24, cf. ȘEZ. II, 74. **Cu nasul (lăsat) în jos** = rușinat, umilit. *Se întoarse la tatăl său cu nasul în jos.* ISPIRESCU, L. 73, cf. 15. (Glumeț) *Un biet gimnaziu... stăruia, totuși, în chip anacronic, să stea rușinat cu nasul streșinii lăsat în jos.* P. CONSTANT, O. 126. **A(-și) pleca nasul** = a se umili. Cf. ZANNE, P. II, 318. *Cei fără inimă și fără rușine pleacă nasul* [în fața lui Duca Vodă] *și ne judecă acum.* SADOVEANU, O. X, 174. **A (nu) avea nas** = **a)** a (nu) îndrăzni, a (nu) cuteza. *Nu au avut nas să intre în biblioteca Ulpia.* MAIOR, IST. 38/14, cf. ZANNE, P. II, 319. *Ai nas să vorbești de el.* PAMFILE, J. I, 128; **b)** a avea autoritate, trecere, credit. *Mincinosul nu are nas.* LB, cf. ZANNE, P. II, 319, 320. *Am eu nas de acel obraz.* PAMFILE, J. I, 128. (Regional) **A avea** (sau **a fi cu**) **nas de cîine** = a fi fără rușine. LEXIC REG. 9. **A tăia** (sau **frînge, rupe, scurta,** regional, **tîmpi**) **cuiva nasul** = a pedepsi, a rușina, a umili, a pune la locul lui pe cineva. *Numai aceaste doauâ neamuri au tîmpit nasul acelor vrăjmași.* CANTEMIR, HR. 465, cf. PAMFILE, J. II, 156. *Orb am fost... Cînd m-am dus să-mi iau muiere, Am lăcomit la avere... Tot cu-aceea-mi taie nasu.* DOINE, 252. *Albina, cu minte, cu minte, dar obraznică, zîsă...: „Să-m dai putere ca p-ăl dă l-oi mușca eu, să moară", da Dumnezău, ca să-i taie nasu, îi răspunsă: „Ba măi bine să mori tu!"* ȘEZ. III, 27, cf. ZANNE, P. II, 314. **Să-mi tai nasul, dacă...,** formulă de întărire a unei afirmații sau negații. Cf. TDRG. **A-i**

creşte (cuiva) **nasul cel tăiat** = a se obrăznici din nou (după ce a fost mustrat, pedepsit). Cf. ZANNE, P. II, 313. **A-i cădea** (sau **a-i pica**, rar, **a i se muia** cuiva) **nasul** = a-şi pierde mîndria sau îndrăzneala, a rămîne ruşinat, umilit. *I să moaie nasul cel de oţel.* PANN, P. V. III, 33/27. *O, de te-aş videa măritată după gîndul meu, cum ţi-ar cădea nasul!* ALECSANDRI, T. 1384, cf. ZANNE, P. II, 306, 317. **Nu-ţi pică nasul** sau **nu-ţi ia din nas** = nu ţi se întîmplă nimic, nu-ţi pierzi din demnitate (dacă . . .). Cf. PAMFILE, J. I, 128, CIAUŞANU, GL. **Nu-i ajunge** (cuiva) **cu prăjina** (sau **cu strămurarea**) **la nas** (mai ales în construcţii consecutive, determinînd pe „mîndru", „fudul" etc.), se zice despre omul foarte îngîmfat. *Se brodi ca locul ce-şi alesese să fie alături cu al unui ţăran bogat şi mîndru, de nu-i ajungea cineva cu prăjina la nas.* ISPIRESCU, L. 175. *Înfumuraţi de nu le ajunge cineva cu strămurarea la nas.* id. ib. 246, cf. ZANNE, P. II, 307, PAMFILE, J. I, 128, CIAUŞANU, GL. (Rar) **A-şi face nasul mătură** = a-şi pierde omenia. ZANNE, P. III, 227. **A (nu) fi** (sau **face**) **de nasul cuiva** sau **a (nu)-i fi de nas** = a (nu) fi potrivit cu persoana cuiva, a (nu) corespunde cuiva, a (nu) fi pentru cineva. *Nu este de nasul tău această locma.* GORJAN, H. IV, 92/11. *I se scurg ochii tot după ce nu-i e de nas.* JIPESCU, O. 129. *Mai încet, mai încet, te-ai prea grăbit, nu e de nasul tău o asemenea bucăţică!* ISPIRESCU, L. 257. *Punea ochii pe vro fată, de care credea fiecare că e de nasul lui şi că i-ar fi potrivită de nevastă.* PITIŞ, ŞCH. 105, cf. PAMFILE, J. I, 128. *Astea nu sînt de nasul tău.* C. PETRESCU, Î. II, 124. *Astfel de lucruri nu sînt de nasul lui.* STĂNOIU, C. I. 168. *Simţea că nu e de nasul ei să stea pe pernă.* BRĂESCU, A. 23. *Nu faci tu de nasul meu.* IOVESCU, N. 114. *Asemenea bocanci nu sînt de nasul lui.* PREDA, D. 141. *Cizmarule, aici nu-i de nasul tău. Locul tău e la iad.* ŞEZ. IX, 70, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 376. (Cu schimbarea construcţiei) *Uite, cu-vioase, îţi dau o parohie aşa, ca de nasul sfinţiei tale.* STĂNOIU, C. I. 39. **A-i fi** (**ruşine**) **pe la nas** = a se ruşina. PAMFILE, J. I, 128. *Îi spuseseră lui Ilie că cum vine asta, nu-i este aşa, niţel pe la nas . . . ? Ţi-ai făcut casă nouă şi nu dai şi tu un pahar de vin?* PREDA, D. 66. **A-i da nasul** (**să . . . **) = a îndrăzni, a cuteza. *De i-a mai da lui nasul să miroase pe aici, apoi las!* CREANGĂ, P. 28, cf. CIAUŞANU, GL. **A-i rîde** (cuiva) **în nas** = a-i rîde (cuiva) în faţă, bătîndu-şi joc de el. *În vreme ce tu judeci, vrun biet golan e gata Să-ţi rîdă-n nas, să-ţi fugă cu crinul şi cu fata.* COŞBUC, S. 31. *Îi mai rîdea pe deasupra şi-n nas.* C. PETRESCU, R. DR. 22. *Nu i se discutau părerile; i se rîdea în nas.* GALAN, B. II, 94. **Nas în nas** (cu cineva) = faţă-n faţă (cu cineva). *Se întîlni, în faţa liceului, nas în nas cu judecătorul.* REBREANU, I. 189. (Regional) **A-şi duce nasul undeva** = a) a răspunde, a garanta de ceva. Cf. ALR II/182; b) a păţi ruşine pentru ceva. ib. **A-i întoarce** (cuiva) **nasul** = a ignora, în mod voit şi ostentativ, prezenţa cuiva, a manifesta dispreţ faţă de cineva. Cf. ZANNE, P. II, 308. **A-i da** (cuiva) **cu ardei** (sau **cu chibritul, cu frunză de tutun, cu ceva**) **pe la nas** = a supăra, a întărîta (pe cineva). Cf. ZANNE, P. III, 103, 449, IV, 673. **A stoarce cuiva ceapa** (sau **lămîia**) **în nas** sau **a-i freca cuiva ridichea la nas** = a înfrunta vehement pe cineva. Cf. id. ib. I, 139. **A-şi umfla nasul** sau **a-i tremura** (ori **a-i fumiga**) **cuiva nasul, a-i veni** (cuiva) **muştarul** (ori **musca**) **la nas, a fi** (sau **a umbla**) **cu ţîfna la** (sau **în**) **nas, a-i da** (cuiva) **dracul cu coada pe la nas** = a se supăra, a se înfuria. *Nu umbla cu ţîfna în nas.* PANN, P. V. III, 16/8, cf. LM, ZANNE, P. I, 315, 320, 669, IV, 2, VI, 590. **A-i sări** (cuiva ceva) **în nas**, se zice cînd cineva se simte jignit, este supărăcios, sensibil. Cf. LB. **A cădea cu nasu-n terci** sau **a-şi turti nasul, a lua în nas** (**ruşinea**), se spune despre cel ce păţeşte ceva ruşinos, îşi pierde reputaţia. Cf. ZANNE, P. II, 314, 315, IV, 145, I. CR. III, 287. **A-i da** (sau **a-i ajunge, a-i mirosi cuiva**) **pe sub nas**, se zice cînd cineva se simte jignit. Com. din FÎNTÎNA-RUPEA. **A-i sta** (cuiva) **ca piperu-n nas** = a nu-i fi pe plac (cuiva). ZANNE, P. IV, 79. **A fi cu nasul de ceară** = a) a se supăra lesne şi din nimic, a fi mofturos, supărăcios. ZANNE, P. II, 307; b) a fi timid, sfios, ruşinos. Cf. CHEST. VI 169/32. **A-i da** (sau **a-i ieşi** cuiva) **ceva pe nas** sau (învechit) **a vărsa ceva pe nas** = a o păţi, a i se înfunda. *Cu zefchiurile ce-au tras, Acum le varsă pe nas. N-or sfîrşi inima rea Cîte zile vor avea* (a. 1774). GCR II, 104/31. *De-l vei putea trînti pe dînsul, atunci să te încerci şi cu mine, dar cred că ţi-a da pe nas.* CREANGĂ, P. 52, cf. 25, 213. *Vă vor ieşi ele toate aceste pe nas.* id. ib. 260, cf. 301, ZANNE, P. II, 306, 311. (Rar) **A-i da** (cuiva) **cu luleaua în nas** = a nesocoti, a dispreţui. *Nu-ţi mai caută-n obraz, Îţi dă cu liuleaua-n nas.* PANN, P. V. III, 37/8, cf. ZANNE, P. III, 209. (Regional) **A prinde** (pe cineva) **de nas** = a mitui (pe cineva). ŞEZ. IX, 155. **A-i pune** (cuiva) **belciug**(**ul**) **în nas** sau (regional) **a-i atîrna** (cuiva) **cinghelu** (sau **iabaşaua**) **de nas** = a) a stăpîni, a conduce (pe cineva) după voie. Cf. ZANNE, P. III, 22, V, 172, 327, 329; b) a obliga (pe cineva) la o acţiune, mituindu-l. Cf. ŞEZ. II, 74. *Vrei să-mi pui belciugu-n nas?* ib. **A duce** (sau **a purta, a tîrî, a ţine** etc. pe cineva) **de nas** = a) a stăpîni, a conduce cum vrea pe cineva, a-l determina să acţioneze într-un anumit fel. *Pre dînsul amorul nu-l tîrăie de nas după doamna B.* NEGRUZZI, S. I, 63. *Crapă de necaz că nu pot să stăpînească dumnealor pe toţi mahalagiii noştri, să-i poarte ei de nas, după cum le place lor.* CARAGIALE, O. II, 260. *Nu e om să se lase dus*

de nas. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 306. *Îl duce (poartă) muierea de nas.* CIAUŞANU, GL.; **b)** a purta pe cineva cu vorba, a-l amăgi, a-l înşela. Cf. LB, LM. *S-a lăsat dus de nas şi tras pe sfoară de toţi şarlatanii.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 43, cf. TDRG, ŞĂINEANU, D. U. (Regional) **A duce** (sau **a trage**) **pe cineva cu nasul la teică** = a da în judecată pe cineva. ZANNE, P. III, 394. **A-i trînti** (sau **a-i închide, a-i da** cuiva **cu) uşa-n nas** = a-l goni cu dispreţ; a refuza să-l primească; a pleca supărat, trîntind uşa. Cf. ZANNE, P. III, 426, DL, DM. **A-i da** (cuiva) **cu cădelniţa pe la nas** = a linguşi (pe cineva). ZANNE, P. VI, 500. **A da** (sau **a trece** cuiva ceva) **pe la** (sau **pe lîngă**) **nas** = a tenta, a amăgi. Cf. DL, DM. **A umbla** (sau **a fi**) **cu plosca** (ori **cu ţuica**) **la** (sau **în**) **nas** sau **a puţi a nas belit, a-i ieşi cuiva vinul în nas** = a fi beţiv. Cf. ZANNE, P. II, 309, IV, 93, 120. **Îi curge untura** (sau **îi dă grasul**) **pe nas,** se spune în glumă despre cei slabi. Cf. id. ib. II, 790, com. din ALBA IULIA. **Cu nasu-n şold, cu mîna-n vînt,** se spune despre ceva nepotrivit. PAMFILE, J. I, 128. **A scoate panglici pe nas** = a exagera, a minţi. Cf. DL, DM. ◇ Compuse: (prin Mold.) **nasul-vlădichei** = tîrtiţă (a unei păsări). DDRF, cf. JAHRESBER. XIX—XX, 27; (Bot.; prin Mold., Bucov.) **nasul-curcanului** = **a)** moţul-curcanului *(Polygonum orientale).* Cf. SIMIONESCU, FL. 407, H I 57, VI 214, X 465, XII 322, XVI 287, GLOSAR REG.; **b)** busuioc-roşu *(Amarantus caudatus).* Cf. TDRG, ŞEZ. XV, 148; (Bot.; regional) **nas-de-cocor** = greghetin *(Geranium pratense).* Cf. I. GOLESCU, C. ✦ Fig. Miros dezvoltat, fin; simţ de orientare dezvoltat (în împrejurări dificile), de intuire exactă a unei situaţii. Cf. POLIZU, ALEXI, W. *Neîntrecut... în ce priveşte docilitatea, nasul şi inteligenţa.* SADOVEANU, O. XIV, 403. *Copoiul, înainte de toate, trebuie să aibă nas bun, cu care adulmecă urmele proaspete ale vînatului pe care-l urmăreşte.* STOICA, VÎN. 53. ✦ (Popular) Trompă (de elefant). Cf. DRLU.

2. (Prin sinecdocă) Faţă, obraz; cap. *De-abia mi-i lua pe Gerilă de ţuluc şi l-îi purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzi cîtuşi de cît şi n-a mai clănţăni atîta din măsele.* CREANGĂ, P. 246. *Ridicai cu băţul plapoma de pe nasul gospodarului.* HOGAŞ, DR. I, 2. *Ce te ţii, mă, după mine? — răcni oşteanul tare, înturnîndu-se şi zvîrlindu-i vorbele în nas.* SADOVEANU, O. II, 128. *Îl întîmpină, nechezîndu-i în nas un răspuns plin de cordialitate.* GALAN, B. II, 139, cf. 17, 140. *Nas subţire cu cheltuială se ţine.* ZANNE, P. II, 305. ◇ (În construcţii sugerînd concentrarea atenţiei, preocuparea intensă) *M-am pus pe lucru, ziua-noaptea cu nasu-n cărţi.* AGÎRBICEANU, A. 469. *Ridică-ţi nasul din hîrţoage Şi pune-ţi Pegasul la iesle-ntre mîrţoage.* ARGHEZI, C. O. 93. *Cu nasul în corespondenţa lui, trecu fără a vedea nimic pe lîngă Erhan.* GALAN, B. II, 53.

3. P. anal. Extremitate proeminentă (ascuţită sau lunguiaţă) a unor obiecte:

a) Partea anterioară a corpului unei nave sau a fuzelajului unui avion; botul luntrei. *Din nasul corabiei lepădară 4 cătuşi.* COD. VOR. 92/3, cf. 94/21, DRLU, DER, ALR SN III h 840.

b) (Prin Bucov.) Gurguiul opincii. ŞEZ. II, 229.

c) (Regional) Vîrful securii. Cf. ALR II 6 632/2, 605.

d) Căpăcel care apără împotriva vîntului gura unui coş de aerisire. *Aerul care sub „nasul" aspirator intră în coş, se încălzeşte aci, deoarece tabla... transmite aerului aflat în coş căldura grajdului.* ENC. VET. 604.

e) (Regional, la pl.) Colţurile scoabei (Groşi-Baia Mare). ALR II 6 674/349.

f) (Regional) Piciorul pilugului de la piuă, în care se prind aripile (Roşia-Beiuş). ALR II 6 470/310.

g) (Tehn.) Proeminenţă pe o piesă sau pe un organ de maşină care serveşte fie la ghidarea, ridicarea sau distanţarea unei alte piese sau a unui alt organ al aceleiaşi maşini, fie la fixarea acestora într-o anumită poziţie. *Pentru înregistrarea forţei pe o diagramă se aplică un bulon special, care se reazimă pe nasul unei tije conduse perpendicular la poziţia de repaus a pendulului.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 62, cf. DER.

— Pl.: *nasuri* şi (învechit) *nasure.*

— Lat. **nasus.**

NAS[2], -Ă s. m. şi f. v. **naş[2].**

NASÁL, -Ă adj. v. **nazal.**

NASAMÓŞ s. m. v. **nopsamoş.**

NASẮLE subst. pl. v. **năsălie.**

NASCÓRN s. m. v. **nasicorn.**

NASCÓRNIŢĂ s. f. (Entom.; regional) Nasicorn *(Oryctes nasicornis). Căruţele cele mari stăteau acum goale... ca nişte nascorniţe mîncate de furnici.* GALACTION, O. 262.

— Pl.: *nascorniţe.*

— **Nascorn** + suf. *-iţă.*

NASCRACÓNIE s. f. (Regional) Lucru sau fiinţă bizară; ciudăţenie, drăcovenie, bazaconie. *Mă gîndii; asta nu pare să fie boboc... e el altă nascraconie.* VISSARION, FL. 102.

— Pl.: *nascraconii.*

— Etimologia necunoscută.

NASĔ́TRU s. m. v. **nisetru.**

NASICÓRN s. m. Varietate de gîndac de culoare castanie, cu perişori roşcaţi pe picioare

şi pe pîntece; masculul are la cap un corn curbat înapoi; (regional) caraban, dubălar, forfecar, nascorniţă, băligar-cu-corn, taurul-lui-Dumnezeu *(Oryctes nasicornis)*. DICŢ.
— Pl.: *nasicorni*. — Şi: (regional) **nascórn** s. m. H V 280.
— Din lat. **nasicornis**.

NASÍP s. n. v. **nisip**.

NASIPÁLĂ s. f. v. **nisipeală**.

NASIPÍT, -Ă adj. v. **nisipit**.

NASÍLE subst. pl. v. **năsălie**.

NASÎP s. n. v. **nisip**.

NASÎPEÁLĂ s. f. v. **nisipeală**.

NASÎPÍ vb. IV v. **nisipi**.

NASMÓDIE s. f. (Regional) Poznă, năzbîtie, caraghioslîc. *Dă un rînd de băutură, se porneşte apoi un brîuleţ pe bătătură şi să te ţii apoi chiuituri şi nasmodii.* LUNGIANU, CL. 156, cf. 199, 229.
— Pl.: *nasmodii*.
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă z g o d i e.

NASÓI s. n. v. **năsoi**.

NASÓL, -OÁLĂ adj., s. f. (Argotic) **I.** Adj. **1.** (Despre oameni) Urît. Cf. BUL. FIL. IV, 123, BL V, 224. ◇ (Substantivat) *Vedeţi cu ce nasoală s-a căsătorit fiul nostru.* Com. din ŢEPEŞ VODĂ-CERNAVODĂ. ✦ Prost, ignorant. Cf. BUL. FIL. IV, 123. ✦ Rău, răutăcios. Cf. BL II, 176, BUL. FIL. IV, 185. ✦ (Prin confuzie) Cu nasul[1] **(1)** mare. Cf. BUL. FIL. IV, 185.
2. (Despre lucruri) De proastă calitate; urît, vechi, uzat. *Găina* [= pălăria] *mi-i nasoală*. ALAS 29 IV, 1923, 3/4. *Nasol tipar*. CV 1950, nr. 3, 34.
II. S. f. Ţigară. Cf. BUL. FIL. IV, 185.
— Pl.: *nasoli, -oale*. — Şi: **nasúl, -ă** (BUL. FIL. II, 277, BL II, 176), **năsoálă** (BUL. FIL. IV, 123) adj.
— Din ţig. **nasvalo** „bolnav", **nasul** „rău, meschin".

NASOLÍ vb. IV. (Argotic) **1.** T r a n z. A strica, a ruina. Cf. BL II, 176. ✦ A bate. Cf. BL II, 176.
2. R e f l. (În forma *nasuli*) A se îmbăta. Cf. BL II, 176.
— Prez. ind.: *nasolesc*. — Şi: **nasulí** vb. IV.
— V. **nasol**.

NASTÁV s. n. v. **năstav[1]**.

NASTĂVNIC s. m. v. **năstavnic**.

NASTĂVÍ vb. IV v. **năstăvi**.

NASTÎNGA adv. (Învechit) În partea stîngă. *Cine va vrea să să-ndrepteze deacicea, să ia nastînga, dincătro vin apele.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 79[v]/11. ◇ (Precedat de prep. „în") *Iară în-nastînga . . . au pus leşii lefecii şi unguri.* M. COSTIN, O. 153.
— Semicalc după slavonul НА ЛѢВО sau pref. *în-* + **a-stînga**.

NASTOÁTEL s. m. (Învechit, rar) Conducător, şef ecleziastic. V. e g u m e n, s t a r e ţ. *Marele acesta stătu nastoatel fraţilor, rugat de dînşii.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 9[r]/2.
— Din slavonul НАСТОАТЕЛЬ.

NASTOCHÍŢĂ s. f. (Regional) Plinişoară făcută din aluatul pregătit pentru prescură. Com. din SOVEJA-PANCIU.
— Pl.: *nastochiţe*.
— Etimologia necunoscută.

NÁSTORE s. m. v. **nasture**.

NASTRÁPĂ s. f. v. **năstrapă[1]**.

NASTRATINÉSC, -EÁSCĂ adj. (Creaţie personală) Care este în felul lui Nastratin Hogea; p. e x t. ager, mucalit, cu o înţelepciune specific populară. *Pornire şugubeaţă şi nastratinească.* CĂLINESCU, I. C. 109. *E aici critica junimistă a formei goale, fără fond, făcută cu mijloace nastratineşti.* id. ib. 251, cf. IORDAN, L. R. A. 171.
— Pl.: *nastratineşti*.
— **Nastratin** (n. pr.) + suf. *-esc*.

NĂSTRU subst. (Regional) Numele unei unelte de ciobănie nedefinite mai de aproape (Brehuieşti-Botoşani). H I 23.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

NÁSTUR[1] s. m. v. **nasture**.

NÁSTUR[2], -Ă adj. (Regional; despre oameni şi manifestările lor) Zănatic, bezmetic, nerod. Cf. LB.
— Pl.: *nasturi, -e*.
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă t r u ţ ă.

NÁSTURE s. m. **1.** Obiect de os, de metal, de lemn, de material plastic etc., de diferite mărimi şi forme, de obicei rotund, folosit pentru a încheia părţile unui obiect de îmbrăcăminte sau de lenjerie sau ca podoabă; (regional) bumb. *I caftan cu 14 nasture de la Medeia* (cca 1588). CUV. D. BĂTR. I, 203/12,

cf. 197/4. *Grijită bine pedestrimea, cu haine tot de feleandrăş, cu nasturi şi cu ceprage de argint.* M. COSTIN, O. 63. *Izvod de zestre... 26 nasturi vechi ce au fost la un tărban fără mărgăritar* (a. 1745). URICARIUL, XI, 225. *Hlamida cea albă era încheiată la piepţi cu nasturi de aur* (a. 1773). GCR II, 90/6. *Nasturul* [hlamidei] *încununa prea Athina* (a. 1773). id. ib. 90/24. *Las nevestii lui Gheorghe mintiia a neagră, împreun(ă) cu nasturii de argint* (a. 1775). IORGA, S. D. XII, 91. *2 părechi de nasturi mari de aur, unii suciţ, iar alţii cu robine în vărfu* (a. 1778). id. ib. VIII, 3. *Nişte straie groasă de postav albastru, cu nasturi de aramă poliită.* IST. CAROL XII, 36r/23, cf. IORGA, S. D. VIII, 86. *Pretindea că el n-a dat acei nasturi de diamant lui Omer Paşa.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 419. *Guvernul a dat grănicerilor o manta de postav ser cu două rînduri de nasturi.* I. IONESCU, M. 273. *Mandarinu-n haine scumpe de mătasă vişinie, Cu frumoase flori de aur şi cu nasturi de opal.* ALECSANDRI, POEZII, 83. *Cînd nu-ţi avea plumbi, încărcaţi cu nasturi de la chingă.* id. T. 1 505. *Se pomeneşte trădat de un nasture prea slab cusut tocmai acolo unde trebuia cusut mai trainic.* CARAGIALE, O. IV, 139. *Încinşi cu chimir de piele, bătut cu ţinte şi nasturi de metal.* F (1897), 435. *Bluză rusească neagră, încheiată cu nasturi de sidef la gît.* C. PETRESCU, Î. II, 216. *Chimirul lat, cu nasturi de alamă.* D. BOTEZ, F. S. 67. *Tălmăcirea-n versuri carte de pe carte-i Ca un rînd de nasturi şi mărgele sparte, Scoase din săltarul lexicului gros.* ARGHEZI, S. P. 12, cf. id. C. J. 144, id. VERS. 180, VIANU, M. 75. *Bibina cosea nasturi de sidef la o cămaşă de mătase albă.* STANCU, R. A. II, 100. *Îşi vîrî obrazul în nasturii şi vestonul lui.* V. ROM. iulie 1954, 206. *În afară de cele arătate mai sus, n-avea nimic, nici nasturi auriţi, nici ancore brodate cu fir.* TUDORAN, P. 11. *Umbla îmbrăcat într-un laibăr negru cu nasturi de argint.* T. POPOVICI, SE. 8, cf. 79, 94, BARBU, Ş. N. 145. *Nasturi de-argint că scotea, De-ncărca o şuşanea.* ALECSANDRI, P. P. 89. *Ş-încă mă mai poartă Cu zăbune d-albe... Cu nasturi curaţi, Pe piept răvărsaţi.* TEODORESCU, P. P. 79, cf. 440, GCR II, 332. *Este horă-n sat la noi Şi-s poftiţi mai mulţi flăcăi, Cu nasturi şi curea late Şi cu pletele pe spate.* ŞEZ. I, 75. ◇ (Ca termen de comparaţie) *O sudoare îngheţată... ieşea ca nişte nasturi pe obrazul lui.* NEGRUZZI, S. I, 165, cf. MAT. FOLK. 297. *Frumos ca un nasture.* CIAUŞANU, GL. ◇ Fig. *Roua-i nasturi pe verdeaţă, Şi Zorilă-n răsărit Joacă-n cîmpul aurit.* BOLLIAC, O. 181. ◇ *De-a nasturii* sau *cu* (ori *în, la*) *nasturi* = numele unui joc de copii care se joacă cu nasturi **(1)**; (regional) în bumbi. Com. din ŢEPEŞ VODĂ-CERNAVODĂ, cf. ALR SN V h 1 288. ✦ (Rar) Ciucure, canaf (BARCIANU); buclă, nod (BUDAI-DELEANU, LEX.).

2. (Prin Munt.) Tabletă, comprimat, pastilă (conţinînd o substanţă medicamentoasă). *Nasture de friguri.* BUL. FIL. V, 169, cf. CV 1951, nr. 9—10, 43.

3. Fig. (Prin Ban.; la pl.) Băşicuţe de aer care se formează în băuturile alcoolice tari. Cf. mărgea **(I 3 d)**, năsturel **(I 2)**. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 1.

— Pl.: *nasturi* şi (învechit, rar, n.) *nasture.* — Şi: (regional) **nástur, nástore** (ALR I 1861/186, 200, 768, 772, 776) s. m.

— Etimologia necunoscută.

NASÚC s. n. v. **nansuc.**

NASÚL, -Ă adj. v. **nasol.**

NASULÍ vb. IV v. **nasoli.**

NASULÍU, -ÍE adj., s. f. (Argotic) **1.** Adj. Rău, răutăcios (BL II, 176); îndrăzneţ, obraznic, neruşinat **(2)** (COMAN, GL.). ◇ (Substantivat, f., în expr.) **E nasulie!** = e primejdie! e nenorocire! *Mă duc la Conu Lake, patronu, îi fac gest, îl iau d-o parte şi-i denunţ cazul. Altfel e nasulie! intră în bocluc la o adică.* în BUL. FIL. II, 277, cf. BL II, 176. ✦ (Substantivat, f., în forma *năsulie*) Gălăgie, scandal. Cf. BL II, 176.

2. S. f. (În forma *năsulie*) Nas¹ **(1)**. *Fănel, te-am atins la năsulie.* în BUL. FIL. II, 277.

— Pl.: *nasulii.* — Şi: **năsulíu, -íe, năsurlíu, -íe** (COMAN, GL.) adj., s. f.

— **Nasul** + suf. *-iu.*

NAŞ¹ s. m. invar. Numele literei „n" din alfabetul chirilic. *Limba românească are patruzeci şi una de slove, care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice şi glasnico-neglasnice; şi anume... neglasnice: ... liude, mislete, naş, pocoi.* NEGRUZZI, S. I, 8.

— Şi: **náşu** s. m. invar. DDRF.

— Din slavonul НАШЪ.

NAŞ², -Ă s. m. şi f. **I. 1.** (În practica bisericii creştine) Persoană care ţine în braţe pruncul în timpul botezului (devenind astfel rudă cu familia lui) şi care de obicei dă şi prenumele copilului; (regional) nan², moş **(I 1)**, moaşă **(I 4)**. *Nice naşu-tău soru-ta sau fratele, nice naşa frate-tău sau sora să se ia, că iată iaste sînge mestecat* (a. 1640). GCR I, 90/12. *Danie de la nănaşu-meu... cănd m-au botedzat* (a. 1662). IORGA, S. D. VI, 84. *Iară ea o adusă la ep*[is]*c*[o]*pul şi botezîndu-o, îi fu soru-sa nînaşe.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 45r/25. *S-au dus la Ierusalim, nespuind nemică nimăruia, nice duhovnicului, nice nănaşe-sa.* id. ib. 54r/7. *Pre unii i-au tăiat, pre alţii s-au poftit de i-au botezat, carii pe urmă iară s-au făcut păgîni, dacă s-au întors moscalii (şi apoi au păţit rău despre dînşii şi nînaşii lor).* N. COSTIN, LET. II, 112/6. *Au jăhuit toată ţara... vecin pre vecin, fin pre naş, slugă pre stăpîn.*

ANON. CANTAC., CM I, 167. *Am botizat ... şi au fost nănaşă Codroe din Bărubăşt* (a. 1764). IORGA, S. D. XII, 242. *Naşii cîteodată parcă au cîte o inspiraţie profetică cînd pun nume finilor.* HELIADE, O. II, 329. *Creştinul care a luat asupră-şi sarcina de a fi naş ... trebuie să se gîndească adînc la cîte datorii mari şi neapărate să supune.* MARCOVICI, D. 190/15. *Aşa s-au dus la botez ... Iar naşul da din cap.* BĂRAC, T. 7/17. *Tatăl meu, simţindu-se c-a îmbătrînit, chemă pre naşu-meu Păcală, mă încredinţă lui şi apoi muri.* NEGRUZZI, S. I, 247. *Cum îi numele d-tale? — Cum mi l-o dat nînaşu.* ALECSANDRI, T. 392. *Despre mine, fie oricine ţi-a fi nănaş, dar ştiu c-a nemerit-o bine, de ţi-a pus numele Chirică.* CREANGĂ, P. 149. *O fotografie recentă ... naşul ţinînd în braţe cu dragoste pe mica fină, care-i rîde cu nevinovăţie.* CARAGIALE, O. I, 73. *Ar fi voit şi el, de, să-şi boteze copilul cu vrun naş mai de doamne-ajută.* ISPIRESCU, L. 207. *Cumătra cea mare, nînaşa copilului.* MARIAN, NA. 91, cf. 103. *Nunaş sau naş şi nunaşă sau naşă sînt cei ce m-au botezat.* LIUBA-IANA, M. 25. *Mama dă naşei o bucată de pînză, primind şi ea de la naşa sau nînaşa băietului ... o rochie.* ŞEZ. IX, 157, cf. 160. *Cînd copilul este mai mărişor ..., i se taie un moţ din păr. ... Acest moţ i se taie copilului de către naş au de naşă-sa.* CANDREA, F. 37. *Lîngă pat, zîmbind, stă mama, Adormindu-şi copilaşii. Cămăşuţa eu mătasă Le-a cusut mîna nănaşii.* GOGA, P. 87. *Căci, doar, chirigiu era şi tată-so, şi bîtî-so, şi unchi-so, şi naşi-so şi cumătru-so.* CHIRIŢESCU, GR. 9. *Cînd îmi spunea mama ... de raiul lui Dumnezeu ..., eu mi-l închipuiam întocmai ca locuinţa naşului.* GALACTION, O. 328, cf. 327. *Gheorghiţă era numele care plăcea Victoriei ... Acest nume i-l rostiseră preotul şi nînaşii la sfîntul botez.* SADOVEANU, O. X, 517. *N-am uitat să lepăd la cuhnie hîrzoabele cu păstrăvi pentru un prea slăvit cumătru şi nînaş ca măria-ta.* id. ib. XIII, 177, cf. 183, 658. *Cît despre celălalt nume ... lumea i-l schimbase, fără să mai întrebe pe naşi.* TUDORAN, P. 97. *După cît mi s-a spus, dînsul fusese poftit să-mi fie naş la botez.* VORNIC, P. 12. *Era Stan Tudose, naşul băiatului.* PREDA, Î. 102. *Că mama cînd m-a făcut, Atunci bine i-a părut, Iar cînd naşa m-a scăldat, Atunci rău m-a blestemat.* ALECSANDRI, P. P. 379. *Se pun cei doi oameni şi botează copilul; cel mai bătrîn i-a fost nănaş, iar cel mai tînăr a făcut slujba de preot.* RETEGANUL, P. V, 69. *Făcîndu-se ziuă, sf. Petru întrebă pre om ... cînd o să-l boteze pre copil, căci voieşte el să-i fie nănaş.* CĂTANĂ, P. B. II, 128. *Ba, eu meri nu ţ-oi da. Mi li-o dat nînaşu meu, Mi li-o dat di botejuni, Sî le ţiu di cununii.* MAT. FOLK. 1475. *Taci, iadule, nu crîşca ... Da-ţi-oi nănaşi şi nănaşe, Da-ţi-oi moşi şi da-ţi-oi moaşe.* BUD, P. P. 27. *Tot căutînd el pe-acolo, iaca se întîlneşte cu un moşneguţ cu barbă albă. Acela era taman nănaşă-su.* ŞEZ. XXI, 56, cf. ALR I/II h 216, 217. ◇ (În proverbe şi zicători) *Tot naşul (îşi) are naş.* ZANNE, P. IV, 481, cf. PRIBEAGUL, P. R. 51. *O dată vede naşul buricul* (sau *puţa) finului*, se spune în legătură cu o ocazie unică (pierdută), cu o împrejurare favorabilă care nu se mai repetă. Cf. PANN, P. V. III, 109/12, NEGRUZZI, S. I, 251, ZANNE, P. IV, 482. *Naşul botează, naşul cutează*, se spune cînd între naş şi fină există o prea mare intimitate. Cf. ZANNE, P. IV, 481. *Cum e naşul, (aşa e) şi finul*, se spune despre doi oameni sau două lucruri care se potrivesc. Cf. id. ib. *Naşa ştie, naşa să vie*, se zice cînd cineva nu se poate lipsi de un îndrumător, nu acţionează fără acesta. Cf. id. ib. 484. *Bucatele au fost bune, dar n-a ştiut naşa a le pune*, se zice cînd lucrurile nu se succed în ordinea cuvenită sau aşteptată. Cf. id. ib. III, 496. *Lucrul dracului în casa nănaşului*, se zice despre o familie ai cărei membri se ceartă mereu. Cf. id. ib. VI, 97. *Mă duc la naşul că freacă caşul*, se spune în legătură cu un chilipir. Cf. PAMFILE, J. II, 156. ◇ Fig. *Primul nostru tractor, Veteranul, s-a întors de multă vreme acasă* [la fabrică] ... *Ce facem cu el, îl dăm la retopit? s-au întrebat nănaşii lui de mai de mult.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/2. ◇ (Regional) *Naşul Domnului* (sau *al lui Isus Cristos)* sau *nînaşul lui Dumnezeu* = Ioan Botezătorul. Cf. MARIAN, S. R. I, 217, TEODORESCU, P. P. 90. (Regional) *Drumu naşului* = calea lactee. ALR I 1 226/77. ◇ Expr. **A-şi găsi naşul** sau **a da de** (sau **peste**) **naşul** = (despre copii neascultători sau despre persoane capricioase, năzuroase) a întîlni omul energic care ştie să-l strunească, să-l frîneze; a-şi găsi stăpînul. *Ţi-ai găsit naşul cu mine.* PAMFILE, J. II, 156, cf. I. CR. III, 376. **A-i fi** (cuiva) **naşul** (sau **naşa**) = a găsi mijlocul de a-l potoli, de a-l cuminţi, de a-l face inofensiv, a-i veni (cuiva) de hac, a-l pune la punct; p. ext. a bate pe cineva. *Las pe mine, că eu li-s naşa.* PAMFILE, D. 15. *Îi sînt eu naşul.* CIAUŞANU, GL. **(Acru) de la naşu**, se zice, în glumă, cînd cineva primeşte o băutură acră. Cf. PANN, P. V. I, 113/10, ZANNE, P. III, 437. ◇ Compus: (regional) **naşul-şarpelui** = alun *(Corylus avellana)*. H XVI 37. ✦ (Învechit, rar) Cel care asistă pe un monah la actul călugăririi. *S-au călugărit, şi la postrig i-au fost nănaş înpăratul.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 63ᵛ/1. ✦ P. ext. Cel care iniţiază pe cineva într-o meserie, recomandă sau introduce pe cineva într-o societate, într-o organizaţie etc. *Vor face practică de trei ani. „Feciorii de meşteri care mearge la tîrg dintîi, ca să dea nănaşul 10 potori la acel tîrg"; altfel se vor da cinci du(t)ce* (a. 1807). IORGA, S. D. XII, 215, cf. BUL. FIL. V, 209. (Glumeţ) *Eu, băiete, am spus la partid să te facă secretarul meu de tineret. De azi, naşule să-mi zici.* GALAN, B. II, 140. ✦ (Popular şi glumeţ; de obicei determinat prin „din grindă", „din coardă" etc.) Vargă, nuia

(cu care se bat copiii neascultători). *Şi iar lua mama nănaşa din coardă, şi iar ne jnăpăia.* CREANGĂ, A. 40. *Nănaşa din grindă are să-i ştie.* id. ib. 45, cf. PAMFILE, S. T. 175, CADE, IORDAN, STIL. 366. ✦ (Familiar) Om care iese învingător într-o bătaie (în raport cu cel bătut). Cf. BUL. FIL. IV, 135.

2. (Regional) Termen de respect folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o persoană mai în vîrstă. *Nu creade, naşule, că cîneaşcă e gura şi lacomi sînt ochii la pogace.* ŢICHINDEAL, F. 10/10. *Da Novacu ăl bătrîn Aşa din gură-mi grăia: Aleu, nunaş, Marcule, De cînd mama m-o făcut Asta ciudă n-am văzut.* ALEXICI, L. P. 10, cf. GREGORIAN, CL. 60.

II. Nun **(1).** *A fost naş la toate nunţile.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. *Procovu îl cumpăra naşa, adecă nuna.* PITIŞ, ŞCH. 109. *Văzutu-s-a crescînd în zări Rădvan cu mire, cu nănaşi, Cu socri mari şi cu nuntaşi.* COŞBUC, B. 19. *Naşii cari i-au cununat pre dînşii.* MARIAN, NA. 168. *Naşa, adică nuna cea mare.* id. NU. 600, cf. 767, 768. *Nun e totdeauna cel ce a botezat pe gineri... Dacă e mort, e un fecior al lui şi, numai dacă nu are pe nimeni, ori dacă nu vrea, numai atunci ginerele îşi caută alt naş.* CONV. LIT. XXIV, 913. *Naşul ia cu ceaşca ţuică din vas şi dă meseanului din dreapta lui.* N. REV. R. IV, nr. 38, 73, cf. 72. *După ce s-au aruncat în botă banii de cinste, se scot celelalte daruri ce şi le-au destinat unii altora, naşii finilor, iar aceştia, nănaşilor.* PĂCALĂ, M. R. 173, cf. H XI 507. *Bată-te focu, nănaş, Cu cine mă cununaşi?* POMPILIU, ap. GCR II, 293. *O, nănaşă, draga mea, De ţi-ar fi secat mîna, Cînd mi-ai pus tu cununa Şi mi-ai ţinut lumina!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171. *Da, io, frate, nu m-oi duce, Pînă tu nu mi-i aduce: Nănaş mare, Sîntul soare, Şi nănaşă, Pe luna.* RETEGANUL, TR. 15. *Eu cu mîndra duce-m-aş, Nu ne trebuie nănaş, Nici popă să ne cunune, Numai ea cu vorbe bune.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 351. *Că eu nu i-oi fi femeie! Fie-i femeie şparga Şi nănaşă temniţa!* BÎRLEA, B. 60. *Să tše baž pi la nănaş... Să l'e spuń c-acum ma laş.* GREGORIAN, CL. 38, cf. ALR I/II h 267, 268. ◇ (În context figurat) *Moartea-i mireasă, Mormîntu-i casă, Viermii sînt naşi. Hai la vrăjmaşi.* HASDEU, R. V. 164. ◇ (Regional) *Cîntecul naşului* = cîntec care se cîntă în timpul mesei de după cununie, în momentul cînd naşul, ridicîndu-se de la masă, permite mesenilor să plece acasă. Cf. N. REV. R. IV, nr. 38, 73.

— Pl.: *naşi, -e.* — Şi: (învechit şi popular) **nănáş, -ă,** (învechit şi regional) **nînáş, -ă,** (regional) **nanáş, -ă** (ALRM I/II h 375, 377, A III 16), **nas, -ă** (ALRM I/II h 375, 377), **nunáş, -ă** s. m. şi f.

— **Nun** + suf. *-aş*, prin haplologie. Cf. PUŞCARIU, L. R. I, 48, ZEITSCHRIFT, XXVII, 744—745, BL XIII, 157.

NAŞDÁC subst. v. **năjdac.**

NÁŞFĂ s. f. (Învechit şi regional) Bijuterie (aplicată pe obiecte de îmbrăcăminte). *Fă şi doo naşfe şi doo lanţure de curat aur.* PALIA (1581), ap. DHLR II, 541. *Astăzi naşfe nu mai sînt, şi, în loc de ele, se văd... paftale (copci) de argint.* CONV. LIT. XXIV, 922. *În piept era fata cu naşfe, numite şi ţinte.* MOLDOVAN, Ţ. N. 245.

— Pl.: *naşfe.*

— Din magh. **násfa.**

NÁŞTE vb. III. **I. 1.** Tranz. (Folosit şi absol.) (Despre femei; complementul indică copii) A da viaţă, a aduce pe lume; (popular) a face, (învechit) a prăsi. *Pre Dzeu tatăl nime nu l-au faptu, nece zidit, nece născut.* PSALT. 337, cf. 319, 336. *Du-te, Sisine, către soru-ta Melintie, că ş-au născut cinci coconi* (a. 1550—1580). GCR I, 6/9, cf. CUV. D. BĂTR. II, 285. *Născu fecior şi zise...* PALIA (1581), 117/6. *Cînd veri naşte coconul, cu moartea să ţi să cumpănească* (a. 1600—1625). GCR I, 64/9. *N-am tras nădeajde, fiiul mieu, cînd te-am născut, de una ca aceasta.* VARLAAM, C. 85. *Au fost fată curată şi mainte de ce-au născut şi după ce-au născut.* id. ib. 100. *Că stearpa născu şeapte.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 209/3, cf. LEX. MARS. 75. *După Ivan, marele cnez al moscalilor, au stătut stăpîn fie-său Vasilie Ivanovici, carele au fost născut din greacă anume Sofiia.* R. POPESCU, CM I, 258. *Am auzit di o fecioră... cum că vra să nască prunc, pre Is*[us] *H*[risto]*s nazarineanu* (a. 1799). GCR II, 171/22. *Eu gîndesc că nu-s născuţi, Ci din cer de sus căzuţi* (a. 1825). GCR II, 248/35. *La patru luni după ce se mărită, născu o fată.* NEGRUZZI, S. I, 247. *Doamna naşte doi feciori.* BOLINTINEANU, O. 89. *Alungat-o-ai pe dînsa, ca departe de părinţi, În coliba împistriţă ea să nasc-un pui de prinţ.* EMINESCU, O. I, 83. *Se vede că m-a născut mama într-un ceas rău.* CREANGĂ, P. 234. *Muierile acestor pigmei, cînd erau de trei ani, năşteau copii.* ISPIRESCU, U. 62. *Despre o atare femeie, care naşte copii morţi, se zice... că a pierdut.* MARIAN, NA. 74. *Dacă muma nu va fi născut la domiciliul ei...* HAMANGIU, C. C. 24. *Muierea cînd naşte, se zice că se chendeleşte.* CONV. LIT. XXXVI, 549. *Cînd a fost să nască-mpărăteasa, Plecă-mpăratul plin de grea-ntristare.* IOSIF, V. 143. *Cînd copilului mic îi ies mai întîi dinţii de sus se crede că, mai născînd mamă-sa copil, acela nu va fi fată, ci fecior.* PĂCALĂ, M. R. 160. *Băieţi cîteva rînduri şi cîteva de fete, Şi nu e trebuinţă, născuţi de-aceeaşi mamă, Să semene cu tatăl, dac-ai băgat de seamă.* ARGHEZI, C. O. 58, cf. id. T. C. 81. *Zarinca s-a pornit pe născut copii.* STANCU, D. 11. *Maică-sa murise în chinuri, cînd născuse al doilea copil.* TUDORAN, P. 46. *Ţăranca muncitoare nu mai naşte pe cîmp, ca altădată.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 861. *Eu am născut şi ştiu cum este.* BARBU, Ş. N. 94. *Cînd tu, maică, m-ai născut, Nori negri pe ceri s-au făcut.* RETEGANUL, CH.

31. *Cînd mama naşte copilul uşor, acel copil are să trăiască în belşug.* ŞEZ. VI, 21. *O femeie a născut prin sat.* ib. XII, 163. *Ş-o venit vremea să nască.* DENSUSIANU, T. H. 122. *Mama naşte fata şi fata pe mamă* (Apa şi gheaţa). SBIERA, P. 322. ◇ Expr. **A fi născut în zodia porcului** v. porc. **A fi născut în ceas bun** v. ceas. **A fi născut din flori** v. floare. **A fi născut în zi de lucru,** se zice despre omul muncitor. Cf. ZANNE, P. II, 647. ✦ (Învechit; despre bărbaţi) A concepe, a zămisli. *Petru amu luo fata lu Aristovul... Născu dentru ea un fecior şi o fată.* CORESI, EV. 210. *Să chiamă Osedec, şi născu 2 feciori* (a. 1600—1625). GCR I, 66/8. *Ioc hanu, carile au născut pre Zain hanu.* URECHE, L. 116. *Au fost Solomon de unsprădzeace ai, cînd au născut pre fiiu-său.* PRAV. 260. *Avraam născu pre Isaac, iară Isaac născu pre Iacov.* N. TEST. (1648), 3r/7. *Cain... au născut fecior, anume pre Enoh.* N. COSTIN, L. 53, cf. 57. *Acesta au născut fecior cu Camero, muierea lui.* R. POPESCU, CM I, 230. *Şi cu ea născu pe viteazul nost, După noao luni, într-o zi de post.* BUDAI-DELEANU, T. V. 35. *Ca pe-un copil născut din carnea lui Îşi apărase cu-ndărătnicie Plăpîndul vis, nesclav al nimănui.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/3. ◇ (Popular, despre amîndoi părinţii) *Părinţii noştri Care ne-au făcut, Care ne-au născut.* TEODORESCU, P. P. 412. *Trăiră mai mult timp şi născură un copil.* FUNDESCU, L. P. I, 66. ✦ (Despre animale) A făta. *De-aciia şi începutul turmei, ce era născut întăi, şi multe altele da.* CORESI, EV. 16. *Vrea să ştie ce are să nască vreo vită.* ŞEZ. I, 153. *Căţeaua de pripă îşi naşte căţeii făr'de ochi,* se zice despre cei care, fiind mereu grăbiţi, nu-şi isprăvesc niciodată lucrul început. Cf. ZANNE, P. I, 401. ✦ (Glumeţ, despre păsări) A oua. *Găina cum naşte oul, la clocit gîndeşte.* ZANNE, P. I, 467.

2. Refl. (Despre oameni) A lua fiinţă, a căpăta viaţă, a veni pe lume, a începe să trăiască. *Eu cu multu preţu agonisiiu aceasta cetate... Iară eu şi născuiu-me întru ea.* COD. VOR. 46/3. *Însă acesta nici în Galilei născu-se, nici în Vithleem.* CORESI, EV. 196, cf. 442, 502, 503. *Nu deîn sînge... nece deîn pohtă bărbătească, ce de la Dumnezeu se născu.* id., ap. GCR I, 20/26. *Şi numai goli vom să meargem ca şi cum ne-am născut* (a. 1642). GCR I, 97/3. *Omorea pre oamenii ce să născură dintr-îns.* VARLAAM, C. 79, cf. 119, 398, 414. *Ceia ce-ş socotesc zua întru carea s-au născut* (a. 1645). GCR I, 116/27. *Feciorii ce să vor naşte den călugăriţă... nu vor moşneni nemică dentru avearea măne-sa.* PRAV. 197, cf. 218. *Născu-i-se un cocon prea frumos* (a. 1648). GCR I, 132/18, cf. 136/17. *Gol te-ai născut din pîntecele maicii tale.* NEAGOE, ÎNV. 9/30. *Născîndu-ne murim, murind ne facem cenuşă.* M. COSTIN, O. 323. *Ştiut-ai dară atunci că vei să te naşti?* DOSOFTEI, ap. GCR I, 267/37. *Oamenii carii să nasc într-această planită sînt muncitori, lacomi, zavistnici* (a. 1733). GCR II, 26/7. *Cine au văzut întăi pre H*[risto]*s cînd s-au născut?* (a. 1750). id. ib. 65/31, cf. 66/27. *Moameth... s-au născut la 560... din neamul lui Ismail.* VĂCĂRESCUL, IST. 247. *Ştia orice s-a făcut... Care cînd s-a fost născut, Cînd cutare s-a-nsurat.* HELIADE, O. I, 235. *Eduard Jung... s-a născut la 1684.* MARCOVICI, C. 3/3. *Din care oare pricină Şi mai mic şi mai slab încă, nu te-ai născut tu...?* CONACHI, P. 260, cf. 276. *Viforoase erau vremile cele vechi... dar oamenii se năşteau tari.* RUSSO, S. 147. *Se născu copilul ce s-aştepta să vie.* ALEXANDRESCU, O. I, 86. *Orişicine-aici se naşte... Nu se naşte în zadar.* ALECSANDRI, T. I, 386, cf. 176, 359. *Da, mă voi naşte din păcat, primind o altă lege.* EMINESCU, O. I, 173. *Dar piară oamenii cu toţi, S-ar naşte iarăşi oameni.* id. ib. 177. *Întinde mîna ta cea dreaptă peste mijlocul meu, ca să plesnească cercul ist afurisit şi să se nască pruncul tău.* CREANGĂ, P. 98, cf. 88. *M-am născut în anul 1852, la 30 ianuarie.* CARAGIALE, O. VII, 218. *Ajunse la palaturile în cari se născuse.* ISPIRESCU, L. 9, cf. 2. *Dacă se naşte un copil pe un vas român călătorind pe mare, actul de naştere se va face pînă în 24 de ore.* HAMANGIU, C. C. 25. *M-am născut, pe semne, Într-o zodie ciudată.* GOGA, P. 48. *O turlă luce tocma-n fund; E satul unde se născură.* IOSIF, V. 31. *Cu toţii spun... că un geniu se va naşte.* BACOVIA, O. 126. *Cumătra Manda s-a născut Acum un veac şi-un sfert trecut.* ARGHEZI, S. P. 102. *Împăratul ştie că dacă se va naşte o fată, cei 12 băieţi vor trebui să moară.* VIANU, M. 53, cf. id. S. 127. *Liviu Rebreanu s-a născut în 1885, la Tîrlişiua, un sat din Ardeal.* V. ROM. noiembrie 1953, 281. *Dumneata... vorbeşti cîteodată de parcă nu te-ai fi născut nicăieri.* GALAN, B. II, 44. *Crezi că pentru asta te-ai născut, ca să trăieşti în întuneric?* DAVIDOGLU, M. 26. *Casa în care se născuse el, fusese una din ciudăţeniile satului.* T. POPOVICI, SE. 125, cf. 19, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 512. *Se născuse în planeta cea bună.* RETEGANUL, P. I, 58. *Copilul se naşte avînd pete pe ochi.* ŞEZ. XII, 161. *Cine se naşte breaz, breaz moare.* ZANNE, P. I, 335. *Cel ce-n lume lup se naşte, Tot ca lupul va trăi.* id. ib. 522. *Somnul cu moartea fraţi gemeni s-au născut.* id. ib. II, 736. *Pruncul se naşte în piele goală, alţii dau cămaşa pe el,* se zice despre cineva care progresează cu ajutorul altora. id. ib. III, 55. *De s-ar fi apucat să facă pălării, toţi oamenii s-ar fi născut fără cap,* se spune despre omul fără noroc. id. ib. 265. *A strănutat dracul cînd s-a născut,* se spune despre cei care luptă cu multe greutăţi în viaţă. Cf. id. ib. VI, 587. *Nime nu s-a născut învăţat.* id. ib. V, 349. ◇ Intranz. (Învechit şi popular) *Să cunoască gintu altu fiii ce nascu.* PSALT. 155, cf. 39, 179. *Naşte-va amu fiul şi zice-veri numele lui Is*[us]. TETRAEV. (1574), 202. *Ce au greşit acesta sau părinţii lui, de au născut*

orb. CORESI, EV. 165. *Isus născu în Vithleemul iudeilor.* id. ib. 498, cf. 146, 166, 267, 493, 499. *Şi e să nască o feciore diîntru voi, să fie numele ei sfănta Vineri* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 145. *Toate căte-i greşit, de cînd ai născut* (a. 1550—1586). ib. 453/14. *Ce deîn tatăl născu mainte de toate veacure.* PALIA (1581), ap. GCR I, 32/21. *Au născut deîn d*[u]*hul sf*[i]*nt* (a. 1607). GCR I, 41/18. *La noi au născut şi au creascut* (a. 1635—1645). IORGA, D. B. I, 56. *Om au fost, pentru căci c-au născut cu trup.* VARLAAM, C. 100, cf. 357, 409. *Atunce-şi vor blăstăma păcătoşii zua în ceaia ce-au născut.* id., ap. GCR I, 106/28. *Să nu nască un pers carile va vicleni pre tini; iar de-au născut, cum mai de sirgu să peară.* HERODOT (1645), 87. *Cuconii ce vor naşte den muiarea ce-i să va fi făcut silă, nu vor moşneni nemică dentru avearea măne-sa.* PRAV. 200, cf. 292. *Om deplin, cap întreg, hire adîncă, cît poţi dzice că nasc şi în Moldova oameni.* M. COSTIN, O. 180. *Naştem, murim, o dată cu cei ce să treace.* id. ib. 322. *Dentîi decît oamenii ai născut.* BIBLIA (1688), 369²/13, cf. ANON. CAR. *Noi aice am născut şi aice am îmbătrînit* (a. 1740). URICARIUL, XVII, 204. *Cine n-au născut şi au murit?* (a. 1750). GCR II, 63/14, cf. 60/16, 61/7. *De ne vei arde-acuma, să ştii că or să nască În locu-ne fiinţe mai rele decît noi.* ALEXANDRESCU, O. I, 269. *Oamenii fără inimă, cari . . . se nenorocesc pe dînşii şi chiar ţara care i-a văzut născînd.* FILIMON, O. II, 253. *Şi eu născui în sînul Arcadiei.* EMINESCU, O. IV, 14. *Oare eu născut-am cu a mea-nvoire?* MACEDONSKI, O. I, 113, cf. 47. *În zilele ce-am născut, Parte ce-am avut De tînără doamnă.* TEODORESCU, P. P. 79. *Noi odat-am născut. Cîn ai născut tu, am născut şi io.* VÎRCOL, V. 33, cf. 21. *Cine n-are năroc, n-are De cîn naşt'e pînă moare.* DENSUSIANU, Ţ. H. 212, cf. 95, 269. *Aflarăm pe Domnul sfînt Într-o iesle de boi născînd. Unde Domnul sfînt năştea, Rouă peste boi cădea.* RĂDULESCU-CODIN, L. TR. 66, cf. ALRM II/I h 197. *Cîte-n lume nasc, mor toate.* ZANNE, P. II, 646. *Unul naşte şi-altul moare* (= unuia-i merge bine şi altuia rău). id. ib. II, 647. ◇ Intranz. şi refl. (Prin analogie, despre animale) *Scroafa obosi de căzu, şi născură o dată 30 de purcei.* MOXA, ap. GCR I, 58/29. *Veveriţele . . . plîngeau în pumni, blăstămîndu-şi ceasul în care s-au născut.* CREANGĂ, P. 240. *Şi le-arătaşi viaţa multiplă-abia creată şi din pămîntul umed, treptat, treptat cum naşte şi pasărea ce zboară şi peştele ce-noată, şi lupul rău ce urlă.* MINULESCU, V. 105. *Peştele se naşte, se hrăneşte şi creşte.* C. ANTONESCU, P. 24. *Gîndacul nicicum moşaşte pă vultur cînd naşte,* se spune despre fapte care nu stau în firea lucrurilor, care sînt anormale sau imposibile. Cf. ZANNE, P. I, 479. *Ce naşte din pisică şoareci mănîncă* sau *ce naşte din găină rîcîie la pămînt,* se spune pentru a arăta că defectele morale ale părinţilor se transmit şi copiilor. Cf. id. ib. 473, 598.

II. Fig. **1.** Tranz. A crea, a plăsmui, a produce; a scoate la iveală, a face să apară; a provoca, a stîrni. *Vru amu şi născu noi cu cuvîntulu cela deadevărul.* COD. VOR. 114/80, cf. 140/1. *Domnul dzise către mere: fiiul mieu eşti tu, eu astădzi născuiu-te.* PSALT. 2. *Dumnedzeu ceî ce te născu lăsaşi.* ib. 315, cf. 238, 324. *Den păcate născută iaste moartea.* CORESI, EV. 99. *Diavolul . . . naşte vrăjmaşii şi cugetele hitleane.* id. ib. 328, cf. 352. *Sodomia nu naşte rod.* PRAV. 210. *Înţelepciunea lui D*[umne]*zău te-au născut.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 8/47. *Nepriceaperea şi netrebniciia nasc înpărechieri şi între rudenii.* ANTIM, ap. GCR II, 5/37. *Nici pămîntul n-au părăsit a nu naşte ceale trebuincioase: că încă pre aur şi pre argint îl naşte* (a. 1785). GCR II, 148/19, cf. 159/10. *Cîntă pasările, rodesc pomii şi munţii nasc metaluri în sînurile sale.* MOLNAR, RET. 76/25, cf. 91/4. *Orice altă întîmplare pricinuitoare de vătămare vremea va naşte* (a. 1802). URICARIUL, I, 14/2. *Milioane de oameni întră astăzi în noua vieţii epohă, cu simţiri născute din astă însămnată împregiurare.* AR (1832), 4¹/33. *Fiecare ceas naşte revoluţii.* MARCOVICI, C. 17/16. *Iubirea de sine . . . naşte pofte, desfătare.* CONACHI, P. 276. *Vecinicul înţelept meşter . . . care din rău pe bine a naşte ştie.* id. ib. 282, cf. 261, 272, 279, 283. *Îndemnul meu . . . au fost născut un prieteşug între Olga şi Ipolit.* NEGRUZZI, S. I, 47. *A ta gingaşă zimbire . . . Naşte-n inimi dulci fiori.* ALECSANDRI, P. I, 211. *Asta poate să nască mari complicaţiuni.* id. T. I, 109. *Boale ce mizeria şi-averea nefirească Le nasc în oameni, toate cu-ncetul s-or topi.* EMINESCU, O. I, 61. *Neguri albe, strălucite Naşte luna argintie.* id. ib. 72. *Cînd patima o naşte, e groaznică mînia.* MACEDONSKI, O. I, 24. *Ce-i viu sfîşia-vom în dinţi; Aprinde-vom templele tale, Vom naşte pustiul în cale.* COŞBUC, B. 160. *Şuvoaie de metal lichid au început să se împrăştie prin fabrică, născînd groază.* SAHIA, N. 34. [Fiul lui I. Creangă] *născuse un op despre Dobrogea.* CĂLINESCU, I. C. 223. *Un clopot mai mare a născut o notă mai gravă.* SADOVEANU, O. IX, 11. *Vederea aceleiaşi şi iar aceleiaşi nemărginiri pustii pe ape sfîrşeşte prin a-ţi naşte o plictiseală fără seamăn.* BART, S. M. 66. *Se înfiripă umbre schiţate şi se-ntind, Ca-n urma unui soare născîndu-le murind.* ARGHEZI, F. 34. *Un tînăr soare munţii grei vor naşte.* BENIUC, V. 46. *În loc ca entuziasmul acesta să-i dea încredere, năştea în el numai nişte reflecţii sumbre.* T. POPOVICI, SE. 464. *Pămîntul te naşte, pămîntul te creşte, pămîntul te mistuieşte.* ZANNE, P. I, 241. *Nu toată paserea zburătoare se mănîncă . . . nici toată pofta din părere născută se plineşte.* id. ib. 643.

2. Refl. A se forma, a se ivi, a apărea, a se isca. *De aici pohta începîndu, naşte-se păcatu.* COD. VOR. 112/26. *Credinţa ca aceasta, ea se naşte den îndrăznire ce e către Dumnezeu.* CORESI, EV. 277, cf. 16, 289. *Dintru care batjocură s-au*

născut vrajbă. IST. Ţ. R. 17. *Toate cîte sînt în naştere şi în stricăciune stau, adecă una stricîndu-se şi putrezînd, alta să naşte şi să face.* C. CANTACUZINO, CM I, 56. *Din credinţă şi din dragoste să naşte nădejdea* (a. 1774). GCR II, 99/26. *A dobîndi folosirile ce se nasc din istorii.* VĂCĂRESCUL, IST. 245. *Această boală poate din doao pricini să se nască.* CALENDARIU (1814), 173/2. *Jalobele sînt pentru îndatoririle ce să nasc din tocmeale sau din greşale.* PRAVILA (1814), 17/5, cf. ib. [prefaţă], XIV/17. *Minciunile acealea care se nasc din vicleşug.* ŢICHINDEAL, F. 349/17. *Limba noastră abia se năştea.* HELIADE, O. II, 33. *Greşalele ce se nasc din mîndrie prin nimic nu se îndreptează ca prin luarea în rîs.* id. ib. II, 105. *Sfatul cel bun noaptea să naşte.* DRĂGHICI, R. 163/5. *Prieteşug, dar din ceriuri . . . Ce te naşti dintr-o vedere.* CONACHI, P. 81, cf. 80, 88. *Acum se născuse şi ziarul „Concordia" la Pesta.* BARIŢIU, P. A. III, 127. *Un mistreţ odată turburase rîul, Unde calul, mîndru, . . . Merse de bău; Cearta se născu.* BOLINTINEANU, O. 194. *Nu se nasc glorii pe stradă şi la uşa cafenelii?* EMINESCU, O. I, 150. *Vremea-ncearcă în zadar Din goluri a se naşte.* id. ib. 176, cf. 144, 177, IV, 100, id. N. 61. *Dar în pieptul lor răsare . . . un dor . . . ce se naşte din scînteia unui ochi fărmăcătoriu.* CREANGĂ, P. 275. *Pe una din cele două străzi . . . se născu deodată o mare învălmăşeală.* AGÎRBICEANU, A. 88. *Locomotiva se naşte sub ochii noştri, noi o creştem, noi îi dăm viaţă.* SAHIA, N. 30, cf. 51. *Aceste începuturi, ca multe ale noastre, s-au născut în durere.* SADOVEANU, E. 64. *Pe malurile . . .* [Oltului] *care se nasc abia, încă o existenţă îşi face apariţia.* BOGZA, C. O. 91. *În întrecerea socialistă cresc oameni noi, se naşte şi se dezvoltă iniţiativa creatoare a maselor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 710, cf. 2 608. *Arta actorului nu se naşte, ci se făureşte.* CONTEMP. 1953, nr. 373, 3/1. *S-au născut din rîndurile clasei muncitoare minunate iniţiative.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 946. *Acest lanţ muntos s-a născut din geosinclinalul alpin-carpatic-himalaian.* ONCESCU, G. 9. *Unii filozofi credeau că limba s-a născut pe cale naturală, „din natură".* GRAUR, I. L. 31. *Nici o lume nouă nu se naşte fără dureri.* BARANGA, R. F. 78. *Se năştea în el, tenace, un sentiment de duşmănie activă.* T. POPOVICI, SE. 464, cf. 69. *Epoca actuală, care s-a născut o dată cu Revoluţia din Octombrie, este epoca luptei dintre cele două sisteme opuse.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 10, 14, cf. 1962, nr. 1, 51. *În urma unei asemenea discuţii s-a născut iniţiativa preluării lucrărilor pe faze.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 403. *În proza noastră nouă se naşte . . . un nou erou: Eroul colectiv.* CONTEMP. 1962, nr. 832, 2/6. *Ce se naşte în cap de muiere, într-însa neistovit nu piere.* ZANNE, P. II, 291. ◇ I n t r a n z. *Deca se sfrăşaşte păcatul, naşte moartea.* COD. VOR. 112/28. *Iară păcatul mai apoi născu şi rău fu.* CORESI, EV. 23. *Păminte, cască şi priimeaşte cela ce . . . iară să toarnă către tine de unde au născut.* MOLITVENIC (sec. XVII), 28r/5. *Cînd au născut mucarelul, s-au tăiat acele cheltuiele de podoabele Paştilor.* GHEORGACHI, LET. III, 316/20. *Născînd pricină între dînşii* (a. 1765). URICARIUL, XXV, 288, cf. X, 208. *Întru această vreme au făcut să nască neguţitorie în eparhiile lor.* IST. CAROL XII, 14r/14. *Iată dar un mijloc ca dintru o zicere a noastră să mai nască şi altele prea trebuincioase.* HELIADE, O. II, 208. *Se pare că liniştea naşte din nou în provinţiile unde rebelia s-au fost aprins.* AR (1834), 48¹/45, cf. 64¹/36. *Să întîmpine nenorocirile care din aceasta ar putea naşte.* ib. (1839), 42¹/37. *Fiecare are conştiinţa . . . acelei libertăţi care naşte din noţiunea binelui şi-a răului.* GHICA, S. 202. *Din moarte naşte viaţă, din întuneric, soare. Din ţărnă mormîntală răsare dulce floare.* ALECSANDRI, P. II, 88. *Din azurul mării luna naşte plină.* BOLINTINEANU, O. 103. *În vîrful naltei stînce ce-şi pierde fruntea-n nori Nu nasc mai niciodată suave, mîndre flori.* id. ib. 185. *Vom determina . . . la ce epocă şi pe ce tărîm au născut deosebitele inspiraţiuni poetice ale poporului român.* ODOBESCU, S. I, 218. *În grădina cu multe straturi . . . născură din arşiţa zilei şi din secăciunea nopţii flori cu frunze galbene.* EMINESCU, N. 28. *Stelele nasc umezi pe bolta senină.* id. O. I, 231. *O floare, dacă naşte şi-ndată dacă moare, Se face în grădină un gol pentru o floare?* MACEDONSKI, O. I, 48. *Din pulbere, din umbră, din lumină, o fantasmă dragă părea că naşte.* SADOVEANU, O. III, 186. *O privi, cîntărind în sine felurite întrebări, care năşteau în el.* id. ib. X, 129, cf. IX, 463, XIII, 25, 311, id. Z. C. 30, id. M. C. 129. *Pasere albă, Cudalbă, Din ceriu ai crescut, Din ceriu ai născut.* ŞEZ. II, 87. *În pădure născui, În pădure crescui. Acasă dacă m-aduse, Curva satului mă puse* (Baniţa). GOROVEI, C. 18.

— Prez. ind.: *nasc.*

— Lat. **nascere.**

NĂŞTERE s. f. **I. 1.** Acţiunea de a n a ş t e **(I 1)**; expulzare a fătului din cavitatea uterină; (rar) născare **(1)**, (popular) facere, (învechit şi regional) născut¹ **(1)**, (învechit) născătură **(1)**. *Şi mainte de naştere mumă-i zise el Elisavtha.* CORESI, EV. 494, cf. LEX. MARS. 211. *Cine va putea spune chipul cel prea slăvit . . . al naşterii tale, curată?* MINEIUL (1775), 191r¹/5, cf. 38v¹/25, 172v²/17, 210r¹/24. *Acum plîngi durere naştirii sale, viind vreme să nască pruncul* (a. 1779). GCR II, 119/32. *Mai înainte însă de a veni ceasul naşterii, copilul se puse pe plîns.* ISPIRESCU, L. 2, cf. 56. *Cînd o cuprind durerile naşterii, începe a pregăti toate cele trebuincioase pentru copil.* MARIAN, NA, 41, cf. 42, 43, 44. *La naşteri grele, multe se pot întîmpla.* CONV. LIT. XXXVI, 54. *Pune mîna de sprijin la naşterile grele.* PAMFILE, S. T. 154. *Am telefonat la spital:*

nouă nașteri. BARANGA, R. F. 71. *Se chinuiește la naștere.* ȘEZ. VI, 44. *Cu cît nașterea mai grea, cu atît bucuria după naștere mai mare.* ZANNE, P. VIII, 396. ◇ *Casă de* (sau *pentru*) *nașteri* = maternitate (în mediul sătesc). *Azi are satul școală și-n ulițe pietriș Și-o casă pentru nașteri.* VINTILĂ, O. 37. ✦ (Regional) Organul genital al femeii. Cf. ALR II/I supl. h 12. ✦ (Regional) Organ genital al iepei; (regional) născoaie. Cf. DR. V, 314.

2. (Învechit) Progenitură, vlăstar, odraslă; p. ext. familie; neam. *Acesta fericit părinte era . . . naștere lui Theofilu și Evdochiei.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 57^{v}/13. *Ajutoriu a toată nașterea omenească, carii pentru noi dau rugăciune înaintea lui Dumnezeu.* CHEIA ÎN. 3^{v}/19. *Noe a aflat har înaintea Domnului Dumnezău și aceastea sînt nașterile lui.* BIBLIA (1688), 4^{2}/46. *Și te va înmulți pre tine Domnul Dumnezăul tău . . . spre nașterile pîntecului tău.* ib. 146^{1}/15, cf. 94^{1}/46, 145^{2}/55, 147^{1}/18, 173^{1}/35, DRLU, COSTINESCU. ◇ (Prin nordul Transilv.) *Nume de naștere* = nume de familie. Cf. ALR I 1 494/283, 315.

II. 1. Faptul de a se naște **(I 2)**; venire pe lume a unei ființe; (popular) născare **(2)**, (învechit și regional) născut[1] **(2)**, (învechit) născătură **(3)**. *El, ce în Nazaret după naștere, deaca eși din Vithleem, mai mult lăcuia.* CORESI, EV. 502. *Pînă la nașterea și venitul lui Is*[us] *H*[risto]*s.* id., ap. GCR I, 24/14. *Au fost în Vithleem la nașterea lui.* VARLAAM, C. 33. *De nașterea lui Ioasaf și ce pentru dînsul cetitorii de steale au mărturisit* (a. 1648). GCR I, 132/15, cf. ANON. CAR. *Omul . . . supus nașterii și stricăciunii* (a. 1765). GCR II, 79/3, cf. 139/22. *Părinții să-ș trimată copiii lor către dînsul în anul dintăiu al nașterii.* AR (1832), 1^{2}/3, cf. ib. (1839), 14^{2}/18. *Nașterea mea custă viața mamei.* NEGRUZZI, S. I, 247. *Care vra să zică, aș fi venit pe lume cu 6 ani înaintea nașterii mele? Mare minune!* ALECSANDRI, T. I, 344. *Nașterea copilului se va declara de tată-său.* HAMANGIU, C. C. 21. *Cezar Bolliac, cel sărbătorit după un veac de la naștere.* ARGHEZI, T. C. 38. *Sărbătorirea celor o sută cincizeci de ani de la nașterea lui Victor Hugo.* VIANU, S. 147. *Cine vede nașterea, vede și moartea.* ZANNE, P. II, 648. ◇ (Rar, la animale și păsări) [Potîrnichea] *de obicei nu se depărtează de la locul nașterii, la care ține foarte mult.* STOICA, VÎN. 120. *Noi acordăm o deosebită atenție animalelor de la naștere.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 859. ◇ *Act* (sau *buletin, certificat*) *de naștere* = document oficial, redactat de Oficiul stării civile, prin care se constată că o persoană s-a născut. *Actul de naștere va arăta cu deslușire ziua, ora, locul nașterei . . . , pronumele ce i se va da la botez.* HAMANGIU, C. C. 25. (Regional) *Loc de naștere* sau *locul nașterii, casă de naștere* = placentă. ALRM I/II h 289. ◇ Loc. adj. și adv. **Din naștere** = **a)** din momentul în care s-a născut, de la începutul existenței; din născare, congenital. *Nu s-au audzit să deschidzî cineva ochii celuia ce-i orbu dîin naștere.* VARLAAM, C. 121. *Trecînd Isus, văzu pre un orb din naștere.* CHEIA ÎN. 61^{r}/6, cf. 88^{v}/2. *Avea un negel în nas din naștere.* NECULCE, LET. II, 425/32. *Are picioarele încîrcite din naștere.* REBREANU, I. 15. *Ochii lui fără culoare, ca ai orbilor din naștere.* T. POPOVICI, SE. 121. *I biteag din naștire.* ALR II/I MN 56, 4 181/228; **b)** potrivit unor predispoziții naturale, din vocație. *Tragediană pare a fi din naștere.* F (1903), 189. (Glumeț) *Un erete, Polițai din naștere, Peste baltă și boschete Vine-n recunoaștere.* TOPÎRCEANU, B. 48. ◇ Loc. adv. **Prin naștere** = prin constituție, prin structura naturală, prin înclinațiile firești. *Era . . . determinat prin naștere la nepozitivism.* EMINESCU, N. 35. ◇ Expr. (Bis.) **A doua naștere** = **a)** presupusă înnoire a ființei individului, produsă prin taina botezului; (învechit) a doua născută, v. născut[1] **(2)**. *A doua naștere, pre carea dăruiaște credincioșilor sv*[î]*ntul botez* (a. 1680—1700). GCR I, 243/29; **b)** învierea din morți și viața veșnică, după judecata din urmă. *Să pomenească învierea din morți și a doua naștere întru viața de veci.* VARLAAM, C. 270. ✦ P. ext. (Învechit; astăzi numai în sintagma *zi de naștere* sau *ziua nașterii*) Data la care s-a născut cineva; (învechit și regional) născutul[1] **(2)**. V. aniversare. *Ziua de naștire împăratului.* HERODOT (1645), 508. *De praznicul nașterii coconului strînseră-se . . . bărbați aleși* (a. 1648). GCR I, 133/4. *Prăznuiaște și el . . . nașterea pruncului.* MOLNAR, RET. 116/24. *Azi e ziua ta de naștere.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 407. ◇ *Nașterea sfîntului Ioan Botezătorul* (sau, învechit, *Botezătoriului*) = sărbătoare creștină celebrată la 24 iunie; sînziene, drăgaică. *În sara nașterii sfîntului Ioan Botezătoriului* (cca 1750). GCR II, 51/35. *Nașterea maicii Domnului* = sărbătoare creștină celebrată la 8 septembrie; sfînta Maria mică. *Nașterea Domnului (Isus Hristos)* sau *nașterea lui Hristos* = **a)** Crăciunul. *De la nașterea lui H*[risto]*s pînă la b*[o]*goiavlenie.* PARACLIS (1639), 38^{v}/3, cf. 37^{v}/10, 38^{r}/17. *Postul . . . nașterii lui H*[risto]*s* (a. 1741). GCR II, 28/34. *Duminecă de va fi nașterea lui H*[risto]*s* (a. 1750). id. ib. 58/33, cf. LB; **b)** (de obicei eliptic) reprezentare iconografică a nașterii lui Isus Hristos. *Iconița cu nașterea, purtată de mine.* F (1906), 6. *A zugrăvit nașterea, care a fost o grozăvie.* PAS, Z. I, 102; **c)** (și eliptic) numele psalmului care se cîntă în ajunul Crăciunului. *După „Naștere" mai cîntam, ca în toate casele de frunte: „Fecioară întru această zi" . . .* F (1906), 4. (Expr.) **Înainte** (sau **mai nainte**) **de nașterea lui Hristos** = înaintea erei noastre. *Acești dați sau dachi . . . cu 400 de ani mai nainte de nașterea Domnului și Mîntuitorului nostru Isus Hristos s-au așezat*

pe aceste locuri. N. COSTIN, L. 93. **De la** (sau **după**) **naşterea lui Hristos** = în (sau din) era noastră, al erei noastre. *Scris-am eu, popa Grigorie din Mihaciu... de la naşterea lui H*[risto]*s 1607 ai* (a. 1607). GCR I, 43/10. *Văleato... de la naşterea lui H*[risto]*s...* (a. 1640). id. ib. 87/27. ✦ (Învechit, rar; la pl.; determinat prin „cele dintîi") Drepturile întîiului născut. *Şi zise Iacob către Esaf: dă-mi astăzi naşterile tale ceale dentăiu mie.* BIBLIA (1688), 18[1]/29.

2. Origine, obîrşie, proveniență. *Vlădicul ce va avea rude şi semenţii de pre naşterea lui, ca un om ce iaste şi el cu trup, şi de vor fi săraci... să-i miluiască cu pănişoară ca şi pre alţi săraci.* EUSTRATIE, PRAV. 36/6. *Neamurile acestea până la anul 680 au fost mai de multe vițe şi naşteri.* ŞINCAI, HR. I, 130/14. *Noi a naşterii trufie nicidecum n-am cunoscut.* HELIADE, O. I, 405. *Erau amîndoi români cu naşterea şi cu inima.* GHICA, S. IV. *Din falnica nălţime a naşterii boiereşti... Cu mîna-i îmi strînse mîna.* HASDEU, R. V. 136. *Ai înţelege, Tomşa, că naştere şi nume Sînt jocuri de-ale soartei.* ALECSANDRI, T. II, 114. *De naştere înaltă, purtînd un nume mare... nimic nu urmăreşte.* MACEDONSKI, O. I, 260. *Avusese uneori, în armata ţaristă, subt ordinele sale, tot felul de aristocraţi... care, după părerea lui, cinsteau, prin naşterea lor, uniforma şi tagma.* CAMIL PETRESCU, O. II, 566. ◇ Loc. adv. **De** (sau **din**) **naştere** sau **de naşterea sa** = **a)** (urmat de determinări locale introduse prin prep. „din") de loc din..., de origine din... *Era de naştere din cetatea Solunului.* VARLAAM, C. 371. *Au fost de naşterea sa din ostrovul Samos.* URECHE, L. 161. *Flavie Iovianu, carele au fost de naştere din Singhidun.* ŞINCAI, HR. I, 53/5; **b)** (determinat de un nume etnic) de naționalitate..., de origine etnică... *Dacă au mazilit împăratul pre Pătru Vodă Şchiopul, dat-au domniia Ianculuí Vodă, carile au fost de naşterea sa sas.* URECHE, L. 199. *Bonfin, carile fiind de naştere ungur.* CANTEMIR, HR. 65. *Ei sînt... români de naştere, francezi în inimă.* EMINESCU, G. P. 11. *Neculai Şuţu..., grec din naştere, moldovean prin adopţiune.* SADOVEANU, O. X, 457. ✦ (Învechit) Loc unde s-a născut cineva, loc de baştină; p. ext. patrie (1). *Cela ce-şi va hicleni moşiia şi naşteriia... mai cumplit să-l cearte decît pre un ucigătoriu de părinţi.* PRAV. 95. *Să nu aibî voie bărbatul să-ş scoaţî muiaria de la locul şi de la naşteria ei.* ib. 169.

III. Fig. Apariție, ivire; creare; început; cauză, izvor. Cf. naşte (II). *Mamonul iaste toată nedireptatea şi lăcomia, naşterea tuturor păcatelor.* VARLAAM, C. 163. *Acestea sînt nişte lucruri care, deodată cu naşterea lor, s-au botezat cu numele lor.* HELIADE, O. II, 208. *Frumoasele meşteşuguri, acum la a lor naştere în această ţară, au făcut o nemerită aplicaţie a odoarelor.* AR (1834), 121[1]/6. *Din moşi-strămoşi la noi se spune C-a fost a raiului minune Pe timpii naşterii lumeşti.* ALECSANDRI, POEZII, 547. *Încercăm a arunca o scurtă privire asupra cîtorva reprezentanţi... ai acestei naşteri sau renaşteri literare.* MAIORESCU, CR. I, 286. *Asistăm la naşterea unui tractor.* STANCU, U.R.S.S. 195, cf. LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 87. *Există o muzică interioară a conţinutului, proprie operei magistrale, care e agentul arhitectural şi stilistic şi prezidează la naşterea operei.* CONTEMP. 1962, nr. 843, 1/6. *Nedreptatea, naşterea iadului, adică izvorul tuturor relelor.* ZANNE, P. V, 440. ◇ Loc. vb. **A da naştere** = a crea, a produce, a cauza, a provoca, a stîrni. *Se dovedeşte că, pe lume, nu sînt decît cauze necesare, cari dau naştere la efecte tot aşa de necesare.* CONTA, O. C. 205. *Lipsa acestei rondele face ca pulberea... să dea naştere la procese chimice.* STOICA, VÎN. 38. *Meşteşugul cuvîntului... a dat naştere literaturii şi elocvenţei.* ARGHEZI, T. C. 76. *Speciile formate în condiţii de climă aspră au dat naştere şi la soiuri mai rezistente la ger.* BORDEIANU, P. 24. *Apa curge mai încet, pierzîndu-şi treptat din limpezimea pîrîului ce i-a dat naştere.* C. ANTONESCU, P. 86, cf. 12. *În contact cu apa...* [oxizii] *dau naştere la acizi.* CHIM. AN. CALIT. 22. **A lua naştere** = a apărea, a se forma, a se produce. *În ceriu, iar nu pre pămînt au luat ritorica naşterea sa.* MOLNAR, RET. 9/8. *Trecutul, împrejurările geografice şi sociale, în care a luat naştere şi s-a dezvoltat un popor... se reflectă în limba lui.* PUŞCARIU, L. R. I, 163. *Partidul Comunist din România a luat naştere într-un moment de cotitură radicală în destinele omenirii.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 84. *Nu putem şti precis cum a luat naştere viaţa în oceanul planetar.* C. ANTONESCU, P. 10. *Azotul... este materia primă din care iau naştere compuşii azotaţi.* AGROTEHNICA, I, 110. *Echilibrele ce iau naştere se pot prezenta astfel...* CHIM. AN. CALIT. 29, cf. 87. ✦ (Învechit; art.) Titlul primei cărţi a bibliei; facerea, geneza. Cf. GCR I, 325/18.

IV. (Arhit.; calc după fr. *naissance*) Fiecare dintre cele două secțiuni transversale ale unui arc sau ale unei bolți, care formează suprafețele de reazem ale acestora pe infrastructură. *Bolțile de la pronaos şi altar erau cu totul căzute, şi nu mai rămîneau decît părţile de la naşteri, unde ele se rezemau pe ziduri.* MON. IST. I, 67, cf. LTR[2].

— Pl.: *naşteri.* — Şi: (regional) **náştire** s. f. — V. **naşte.**

NÁŞTIRE s. f. v. **naştere.**

NÁŞU s. m. invar. v. **naş[1].**

NAT s. m. (Mai ales la sg.) **1.** (Ban., Transilv.) Ins, individ, persoană, om. *Această sfîntă carte s-au cumpărat cu 26 de zloţi strînş prin sat, care năt o făcut bine* (a. 1802). IORGA, S. D. XIII, 201,

cf. DDRF. *Pe lume sînt fel şi fel de naturi.* REV. CRIT. III, 162. ◇ (Cu sens colectiv) *Atît era de mult popor ... Şi sfetnici şi ficiori de crai Şi nat de rînd.* COŞBUC, B. 152. ◇ (Popular şi familiar) *Tot natul* = fiecare, oricare; toată lumea, tot omul. Cf. POLIZU. *Astăzi tot natul este îngrigit a învăţa să citească.* I. IONESCU, D. 340, cf. BARCIANU, V., LM, DDRF, ALEXI, W., TDRG. *Să iasă afară de aici tot natul şi să-şi ia cojocul în spinare.* GALACTION, O. A. I, 301. *Să stăm doi mînă la mînă, Tot natu cu puşca plină.* HODOŞ, P. P. 219. *Tot natul care-i aici are drept să vorbească.* CĂTANĂ, P. B. I, 45, cf. VICIU, GL., I. CR. V, 346. *Tot natu măsură pă hărag cît i să vińe.* DENSUSIANU, Ţ. H. 112, cf. 53, 238. *Fomeia din casă face la tăt omu d'in casă cît'e o floare de grîu, c-aşa-i obiciaiu; şi-apoi tăt natu are cîte una şî mîncă care cu floarea lui.* T. PAPAHAGI, M. 161. *Tot natu puńe pră liagăn cît poatśe.* ARH. FOLK. III, 48, cf. 58, 143. *O mîncat tăt natu cît o vrut la uspeţ.* ALR I 296/75. *Tot natu şede-n casa lui.* ib. 374/28, cf. 297/18, 299/18, 75, 317/18, 1790/75. *Faśem cunuń pi la puartă. La tot natu cununa, cît ńi-s în casă.* ALRT II 14, cf. 26, 321, A III 2. *Tot natu ştie unde-l strîng curelele* (= fiecare îşi cunoaşte necazurile sale). Cf. ZANNE, P. III, 139.

2. (Prin Transilv.) Neam **(I 2)**, rudă. Cf. PAŞCA, GL., GREGORIAN, CL. 60.

3. (Suspect, sens etimologic) Fiu, copil, odraslă. Cf. BARCIANU, V., LM, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W., PUŞCARIU, ET. WB., REV. CRIT. III, 162, BL III, 77.

— Pl.: (rar) *naţi* (POLIZU, ZANNE, P. VI, 736) şi **(1,** n.) *naturi.* — Şi: (suspect) **năt** subst.

— Lat. **natus.**

NATAFLÉŢ adj. v. **nătăfleţ.**

NATAHOÁLĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Nume dat unei femei urîte sau prost îmbrăcate. Cf. CIAUŞANU, V. 182, id. GL.

— Pl.: *natahoale.* — Şi: **nataoálă** s. f. CIAUŞANU, GL.

— Etimologia necunoscută.

NATÁL, -Ă adj. (Despre locuri, aşezări) În care s-a născut cineva sau ceva; de care este legat cineva sau ceva prin naştere; de baştină, de origine. Cf. IORGOVICI, O. 54/13. *Se depărta de ţara sa natală.* HELIADE, D. J. 98/17. *Plantele alpine, cată a le acoperi iarna cu paie sau feregă, ca să ţie loc zăpadei care le adăposteşte în ţara lor natală.* BREZOIANU, A. 413/3, cf. NEGULICI, POLIZU, PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., BARONZI, I. L. I, 205/8, COSTINESCU, LM. *Wilhelm de Kotzebue a încetat din viaţă ... la Reval, oraşul său natal.* MAIORESCU, CR. III, 63. *Aş vrea să văd acuma natala mea vîlcioară, Scăldată în cristalul pîrăului de-argint.* EMINESCU, O. I, 6, cf. 8. *De departe se vedeau munţii mei natali.* id. G. P. 101. *Pe-nserate intram în oraşelul meu natal, unde nu mai fusesem de copil.* CARAGIALE, O. I, 74. *Şi-acum puteţi găsi în oraşul meu natal casa lui moş Zaharia.* CONTEMPORANUL, V_2, 142. *Pornisem cu trenul accelerat din oraşul meu natal.* F (1897), 337. *O petiţie ce o aflasem între scrisorile lui Iancu chiar la casa natală a eroului.* ib. (1900), 560. *Un ardelean, Petru Dobra, vameş de Rîmnic, şi care ajunse şi director fiscal în provincia sa natală, traduse în 1722 Pravila cea mare în latineşte.* IORGA, L. I, 518. *Caterinca veche ... ce plînge în iarmaroc în tîrgul meu natal.* BACOVIA, O. 215. *Piatra Neamţ — leagănul natal al mamaii.* BRĂESCU, A. 204. *Visa o căsuţă în satul lui natal.* CĂLINESCU, E. 54. *Puşkin evocă peisagiul natal.* SADOVEANU, E. 209, cf. RALEA, S. T. I, 273. *Cîntînd, munţii natali i se năzăreau în faţa ochilor.* CAMILAR, N. I, 202. ◇ *Limbă natală* = limbă maternă, v. m a t e r n. *Nu vorbesc româneşte atît de bine cît aş dori, fiindcă am stat numai între străini şi n-am avut ocazie să vorbesc limba mea natală.* REBREANU, I. 449.

— Pl.: *natali, -e.* — Şi: (învechit, rar) **natále** adj. invar. IORGOVICI, O. 54/13.

— Din fr. **natal.**

NATALĂU adj. v. **nătălău.**

NATÁLE adj. invar. v. **natal.**

NATALITÁTE s. f. Indice rezultat din raportarea născuţilor vii la mia de locuitori într-o anumită perioadă de timp. Cf. DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *Natalitatea continuă să crească.* SAHIA, U.R.S.S. 119. *O diagramă care arată mortalitatea şi natalitatea în România.* YGREC, M. N. 323. *Natalitatea a înregistrat o creştere simţitoare.* CONTEMP. 1956, nr. 489, 5/2, cf. DER.

— Din fr. **natalité.**

NATAMÉNIE s. f. v. **nămetenie.**

NATANTÓC, -OÁCĂ adj. v. **nătîntoc.**

NATANTÓL, -OÁLĂ adj. (Regional; adesea substantivat) (Persoană) fără pricepere; prostănac, nătîng **(I 1)**, neghiob; bleg, neîndemînatic **(2)**, stîngaci; (la f.) (femeie) prost îmbrăcată, murdară, neglijentă. *Ion e bucuria maică-si ... cu toate că e cam natantol, cam gîngav.* STĂNCU, D. 204, cf. 252. *Cum o să-i dau tot ce am? E o natantoală.* id. R. A. V, 213, cf. IV, 366. *Să aibă noroc de un bărbat care să nu fie nici nătăntol şi nici să le frîngă oasele în bătăi.* PAS, Z. I, 220, cf. id. L. I, 306. *Na, na, na, Joiano, fa, Ia nu te mai speria, Că nu este boala ta, Şi e nătăntoala mea.* I. CR. II, 18. *N-am mai văzut nătăntoală ca tine!* BOCEANU, GL. *Că de-ăi lua vreo natantoală, Să mi-o lovească de-o*

boală. CIAUŞANU, V. 31, cf. PAŞCA, GL. *Cu natantoala aia să mă-nsor eu?* CV 1951, nr. 11, 37.
— Pl.: *natantoli, -oale.* — Şi: **nătăntól, -oálă, nătîntól, -oálă** (com. din BUCUREŞTI) adj.
— Etimologia necunoscută.

NATAOĂLÁ s. f. v. **natahoală.**

NĂTA-PLÁTA adv. (Prin vestul Munt.; în e x p r.) **A merge nata-plata** = a merge lipăind şi cu paşi mari. Cf. TOMESCU, GL.
— Etimologia necunoscută.

NATAPRÁJ subst. v. **nătrăpas.**

NATATOÁRE adj. (Rar; în sintagma) *Băşică natatoare* = vezică înotătoare, v. î n o t ă t o r. *E de ajuns de a se păstra o proviziune de aer în plămîni, ca el să joace rolul băşicii natatoare a peştilor.* YGREC, M. N. 328.
— Pl.: *natatoare.*
— Din fr. **natatoire.**

NATÁŢIE s. f. Înotul practicat ca sport. *Spre formarea complectă a tinerimei, sînt cerute şi stabilimente de băi şi scoale de călărie şi de natataiune.* BARASCH, I. 173/23, cf. COSTINESCU, BIANU, D. S., YGREC, M. N. 327. *Un record de natație.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 993. *În natație (dar şi în atletism) apare proba intitulată, matematic, „4×100 m".* L. ROM. 1959, nr. 2, 92. *Se organizează un singur campionat pentru toate şcolile la atletism, baschet, fotbal, gimnastică, handbal, natație.* SP. POP. 1961, nr. 3 944, 3/2. *Această competiție, rezervată juniorilor şi copiilor, adună la start pe tinerele elemente ale natației bucureştene.* ib. 1961, nr. 3 946, 6/4.
— Pronunțat: *-ți-e.* — Şi: (învechit) **natațiúne** s. f.
— Din fr. **natation.**

NATAŢIÚNE s. f. v. **natație.**

NÁTĂ[1] s. f. 1. (Prin Ban. şi sudul Transilv.; în sintagma) *Toată nata* = fiecare femeie, orice femeie. Cf. TODORAN, GL., ALR II/2.
2. (Suspect) Fată, copilă. Cf. LM.
— Pl.: *nate.*
— **Nat** + suf. *-ă.*

NĂTĂ[2] s. f. (Ornit.; regional) Rață *(Anas)* (Slănic). Cf. BĂCESCU, PĂS. 115.
— Pl.: *nate.*
— Etimologia necunoscută.

NÁTĂ[3] s. f. v. **nathă.**

NÁTEMĂ s. f. v. **natimă.**

NÁTHĂ s. f. (Prin Transilv.) Guturai. Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 517, LEXIC REG. 9.
— Pl.: *nathe.* — Şi: **nătă** s. f. LB, POLIZU, DDRF.
— Din magh. **nătha.**

NÁTHĂŞ adj. (Regional) Bolnav de guturai (Moftinu Mic-Carei). ALR II/I h 107/334.
— Pl.: *nathăşi.*
— Din magh. **náthás.**

NATIMÁLĂ s. f. (Regional) Namilă, matahală, arătare (Schitu Duca-Iaşi). Cf. SCL 1963, 13.
— Pl.:? — Şi: **nătimánă** s. f. SCL 1963, 13.
— Contaminare între **natimă** şi **matahală.**

NÁTIMĂ s. f. 1. (Prin nord-estul Olt.; în superstiții) Morman de pietre aşezat la hotarul unui loc, simbolizînd mormîntul celui pe care îl vrăjeşte cineva şi căruia doreşte să-i facă rău. Cf. CIAUŞANU, V. 182.
2. (Regional) Namilă, matahală, arătare, monstru. *Tot vedeam eu că-mi ține urma ca o natemă; nu pricepeam ce are baba.* CONTEMPORANUL, VI_1, 486, cf. CADE. *În poalele dealului a întors capul şi a zărit natima departe, înfiptă acolo, în gura pădurii, ca un duh rău.* POPA, V. 241, cf. SCRIBAN, D., RĂDULESCU-CODIN.
3. (Prin nordul Munt.) „Bubă mare şi rea". RĂDULESCU-CODIN.
— Pl.: *natime.* — Şi: **nătemă** s. f.
— Etimologia necunoscută. Cf. a n a t e m ă.

NÁTIŢĂ s. f. (Regional) Salbă de mărgele. Com. PAŞCA.
— Pl.: *natițe.*
— Etimologia necunoscută. Cf. n a c i ț ă.

NATÍV, -Ă adj. 1. (Chim.; despre elemente, mai ales despre metale) Care se găseşte în natură în stare pură, neamestecat cu alte substanțe. *Aur nativ.* J. CIHAC, I. N. 405/21. *Bromur de argint nativ.* MARIN, PR. I, 21/30, cf. STAMATI, D. *Într-o regiune mai lăturaşă a vechii silişti preistorice . . . a găsit un obiect de aramă nativă.* ODOBESCU, S. II, 422. *Arsenicul se află în natură sau în stare nativă, sau combinat cu alte corpuri.* PONI, CH. 120, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Nichelul se găseşte în stare nativă numai în unii meteoriți.* IOANOVICI, TEHN. 68, cf. 45, 58. *Minereurile aurifere sînt constituite din aur nativ, sulfuri şi sulfosăruri de aur.* GEOLOGIA, 120.
2. (Despre însuşirile oamenilor) Din naştere; înnăscut, natural (I 1), (învechit) naturalnic (1), (învechit, rar) naturelnic. Cf. NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU, COSTINESCU, LM. *A-ngăduit să se toarne în veninul lui nativ şi sincer puțină apă de trandafir.* CARAGIALE, O. III, 12. *Acest — putem avea îndrăzneala a zice — filozof nativ trăia din comerțul ambulant de mărunțişuri.* id. ib. IV, 425. *Avea o uşurință*

rară să traducă gîndurile în imagini, ca să le facă mai înțelese, și o pătrundere nativă a oamenilor. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 44. *Înrîurirea casei lui Balș și inteligența nativă dăduse ... lui Eminovici idei foarte înaintate.* CĂLINESCU, E. 23. *Deși zdruncinat mintal, își recăpăta viclenia lui nativă.* id. S. 541. *Pe fondul său nativ s-au depus alterările neurasteniei.* RALEA, S. T. III, 178. *Existența lui morală și materială a fost zbuciumată desigur din cauza unei neliniști native.* V. ROM. ianuarie 1957, 219. *În figura lui Mitru Moț este concentrată demnitatea umană și revolta nativă a proletariatului agricol.* ib. ianuarie 1960, 114. *Un spectacol slab produce o impresie defavorabilă, care dezavantajează pe toți interpreții, independent de talentul lor nativ.* CONTEMP. 1960, nr. 715, 4/2.

3. (În dicționarele din trecut; despre oameni) Născut în locul despre care se vorbește, originar din ... *Nativ în sau din București.* NEGULICI, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Substantivat; rar) Băștinaș. *Cea mai mare parte din negustori sînt nemți, greci, armeni și evrei, dar și numărul nativilor e apreciabil.* OȚETEA, T. V. 45.

4. (Învechit, rar; despre locuri) Natal. *Primul nostru compozitor, dupe ce își termină studiile muzicale în Francia, se înturnă în țara sa nativă.* FILIMON, O. II, 253.

— Pl.: *nativi, -e.*

— Din lat. **nativus**, fr. **natif**, germ. **nativ.**

NATIVITÁTE s. f. (Învechit; prima atestare la IORGOVICI, O. 54/26) **1.** Calitatea de a fi locul de naștere, de proveniență. *Îi era de agiuns a fi auzit vro obscură poveste despre relativul arabism al acestor localități, pentru ca el pe dată să le înavuțească cu nativitatea splendidelor stofe.* HASDEU, I. C. I, 104.

2. Calitatea de a fi înnăscut, natural (**I 1**). Cf. LM.

3. Ziua nașterii cuiva; zi aniversară (LM, ALEXI, W.); s p e c. nașterea lui Isus Hristos (COSTINESCU).

— Din fr. **nativité**, lat. **nativitas.**

NATOÁGĂ s. f. (Regional) Viscol (Cruce-Cîmpulung Moldovenesc). A V 18.

— Pl.:?

— Etimologia necunoscută.

NATOIOÁLĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Femeie urîtă și rău îmbrăcată. MAT. DIALECT. I, 231.

— Pl.: *natoioale.*

— Etimologia necunoscută. Cf. n a t a h o a l ă.

NÁTPIS s. n. v. **nadpis.**

NATRAFLÉȚ adj. v. **nătăfleț.**

NATRAPÁLĂ subst. (Regional) Om nătărău (**1**) (Larga-Tîrgu Ocna). I. CR. VI, 315.

— Pl.:?

— Etimologia necunoscută.

NÁTRĂ s. f. **I. 1.** Parte a urzelii aflată între ițe și sulul dinapoi al războiului de țesut (DAMÉ, T. 135, PAMFILE, J. II, 156, id. I. C. 279, PĂCALĂ, M. R. 431, H IX 61, XVIII 144, com. MARIAN, ȘEZ. VIII, 149, RĂDULESCU-CODIN, id. Î. 351, VASILIU, C. 204, GR. S. V, 122, com. din TURNU MĂGURELE, L. COSTIN, GR. BĂN. 145, DR. IV, 421, A I 23, II 4, 12, V 15), sau între ițe ori spată și sulul dinainte (ȘEZ. V, 113, ALR I 1 289/9, 45, 87, 90, 122, 387, 526, 679, 825, 898, A II 7, 12, III 1, 3, 18, V 14), între sulul dinainte și cel dinapoi (ȘEZ. V, 4, com. din STRAJA-RĂDĂUȚI, COM. SAT. V, 120, ALR I 1 289/418, A I 26, II 12, IV 14, 18, VI 22, 26, MAT. DIALECT. I, 231); p. e x t. urzeala învîrtită pe sul (ALR I 1 290), (regional) m î n j i t u r ă (**3**); p. g e n e r. toată urzeala de pe război și de pe sulul dinapoi (A I 13). V. t e a r ă. *Țes-o natră, rupe-o spată.* F (1883), 424, cf. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 423. *Cînepa acuma-i coaptă ... O cosește cam pe sus, Să-mi rămîie preț de-un fus, Să-mi pun o țîră de natră, Să nu-mi zică blăstămată.* RETEGANUL, TR. 162. *Se face mînjală, cu care se ung natrele de la pînza de cîlț.* ȘEZ. V, 4. *Țăsu-o natră, Rupse-o spată, Țăsu două, Rupse nouă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 188. *Cîte natre ai țesut?* VICIU, GL. *Am țesut azi numai 3 natre.* BREBENEL, GR. P. *O țasut o natrî Ș-o rupt o spatî.* VASILIU, C. 176. *Auz, lele, pipalaca, Măi lasă la naibii natra. Haide, c-a-nfrunzît și salca.* GR. S. V, 111. *Asta-i mîndra mîndrelor, Țesătoarea pînzălor! Țese-o natră, Rupe-o spată.* ANT. LIT. POP. I, 210. *Într-o natră punem 12 păpuși.* A I 13. *Am văzut o natră în vatră Ș-un gonitor După coptor: Cine sînt?* (Bunica cutăruia și cu bunicul lui). TEODORESCU, P. P. 199. ✧ E x p r. (Regional) **Nu stă natra într-un fir** = nu e mare pagubă. CIAUȘANU, GL. (Regional) **A(-și) da natrele** (sau **natra**) (cu cineva) = a se răfui, a se certa strașnic cu cineva. id. V. 182. (Regional) **A da** (pe cineva) **natra** = a trage (cuiva) o bătaie. Cf. COMAN, GL. *Să vezi cum te mai dau natra.* id. ib. ✦ (Regional) Totalitatea firelor de pe rășchitor (Unirea-Calafat). ALR I 1 276/860. ✦ (Regional) Totalitatea firelor de pe urzoi. Com. din ZAGRA-NĂSĂUD.

2. Pînza țesută, de la sulul dinainte al războiului de țesut pînă la urzeală (SCRIBAN, D., ALR I 1 281/85, 1 289/65, 394, 528, 576, 782) sau pînă la spată (H X 254, A I 12); p. e x t. pînza țesută și răsucită pe sulul dinainte (A I 22); p. g e n e r. bucată de pînză (mai lungă) (TODORAN, GL., ALR I 1 289/510). ✦ (Cu sens colectiv) Țesături de in sau de bumbac, adesea în amestec cu alte fibre. Cf. LTR[2].

3. (Regional) Unealtă de țesut nedefinită mai îndeaproape. Cf. H II 244, IV 157, V 394, XVI 300, XVIII 284.

II. (Prin sudul Mold.) Fiecare dintre cele două aripi ale năvodului. Cf. ANTIPA, P. 460.

— Pl.: *natre*. — Și: (regional) **nártă** (HOGAȘ, DR .II, 179), **nădă** (ALR I 1 290/136, 984, A II 3) s.f.

— Din bg. **натра**. Cf. scr. n a t r a.

NÁTRIU subst. (Chim.) Sodiu. DICȚ.

— Pronunțat *:-tri-u*.

— Din fr. **natrium.**

NATRÓN subst. (Chim.) **1.** (Învechit) Sodă (de rufe). *Fierbînd altă măsură de apă de iznoavă și puind într-însa îndestulă acrime de salitră, cît s-au socotit că cere trebuința ca să se poată adăpa natronul și magnezia.* PLUSC, D. 8/16. *Natron sulfuric sau sare de Glauber.* J. CIHAC, I. N. 388/12, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., CANTUNIARI, L. M.

2. (Prin Bucov.) Sodă caustică. A V 15, 16, GLOSAR REG.

— Accentuat și: *nátron*. BARCIANU, ALEXI, W.

— Din germ. **Natron.**

NÁTRU subst. (Învechit, rar) Sodă (de rufe). Cf. LM, ȘĂINEANU, D. U.

— Din fr. **natrum.**

NATÚR adj. invar. Care păstrează însușirile naturale **(I 1)**, caracteristicile primordiale; care este prin natură **(4)** așa cum este. *Uite păr! Crezi că-l face cu fierul? Aș! natur...* CARAGIALE, O. I, 195. *Pieile crude trec la... cuțitul de spintecat, ca apoi să iasă crupoane, natur sau culoare.* ARDELEANU, D. 102, cf. SCL 1963, 14. ◇ *Șnițel natur* = felie de carne prăjită în grăsime, după ce a fost tăvălită în făină.

— Din germ. **Natur.**

NATURÁL, -Ă adj., adv., s. n. **I.** Adj. **1.** Care este conform cu natura **(3)** cuiva, î n n ă s c u t, n a t i v **(2)**, (învechit) n a t u r a l n i c **(1)**, (învechit, rar) n a t u r e l n i c; propriu, specific. *Faptele acelea la care ne duc îndemnerile nepercepute, sau instincturii naturalii.* IORGOVICI, O. 3/4. *Agerimea lui naturală și nevoia, în curînd, îl deprinsără cu toate.* ASACHI, S. L. II, 36. *Uite și acuma ești turmentat, ești băut... miroși cale d-o poștă... — Ăsta este mirosul meu naturel.* CARAGIALE, O. VI, 124. *Iată însușirile pe care Tudor le putea pune în serviciul misiunii ce avea să-i fie încredințată: un spirit natural care-l ridica mult peste gradul său de cultură.* OȚETEA, T. V. 90. *Nordicii ar fi... romantici în chip natural, născuți astfel, după cum, tot în chip natural, latinii erau clasici.* OPRESCU, I. A. III, 15.

2. (În opoziție cu a r t i f i c i a l) Care este generat, produs, creat de natură **(1)**, fără intervenția omului, (învechit) n a t u r a l n i c **(2)**; p. e x t. veritabil, curat, pur, nealterat. *Mi se pare că mirosul acestu se cade a se deschilini în naturale și artificiale (cu meșteșug).* ÎNV. VIN. 34/7. *Un vin poate ajunge pe cale de fermentare naturală pînă la 16—18° alcool.* ENC. AGR. V, 846. *Capacitatea crescîndă a mătăsei artificiale, de a înlocui mătăsea naturală, a redus treptat rentabilitatea culturii viermelui de mătase.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 14. *Sînt peste treizeci de coroane, unele de flori naturale, altele de flori artificiale.* STANCU, U.R.S.S. 166. *Ca productivitate piscicolă, cele mai interesante bazine naturale sînt, fără îndoială, bălțile dunărene.* C. ANTONESCU, P. 97. *Lumina artificială... rămîne inferioară intensității luminii naturale.* AGROTEHNICA, I, 78. *Folosirea îngrășămintelor naturale... reprezintă... un mijloc important de a mări fertilitatea.* id. ib. 299. *Pămîntul are un singur satelit natural, Luna.* GEOLOGIA, 6. ◇ *Gaz natural* = gaz format în natură **(1)**, fără intervenția omului, folosit adesea drept combustibil; s p e c. gaz metan. *În 1948 s-a întreprins o exploatare sistematică pentru căutarea zăcămintelor de gaze naturale.* ONCESCU, G. 34. *Sere... folosind ca sursă de căldură gazele naturale.* AGROTEHNICA, I, 66. *La noi în țară în multe orașe este folosit gazul natural.* CHIM. AN. CALIT. 286. ✦ Primitiv, rudimentar; simplu, necultivat. *Te rog să iai în samă a fi obiectul acestii cărți omul, în starea sa cea naturală.* ANTROP. XV/V. *Un buchet ieșit din mîinile ei e pururea un cap d-operă a bunului și naturalului gust.* F (1897), 9. *Ea se ridică în lumina pală, violetă... o frumusețe de linii arăta o cumințenie naturală.* BACOVIA, O. 208. *Boccaccio zugrăvește, din punctul de vedere laic, moravurile din timpul său și proclamă idealul unei societăți naturale și libere, în care femeile triumfă prin istețimea lor, iar bărbații prin voința și energia lor.* OȚETEA, R. 205. ◇ *Economie naturală* = formă de economie în care bunurile materiale se produc pentru satisfacerea nevoilor proprii, fiind consumate în cadrul gospodăriei producătoare. Cf. DER. ✦ (Rar, despre rudenii) De sînge, adevărat. *Norocul meu a făcut Ca pe un fiu natural să mă aibi în iubire.* PANN, E. V, 20/2. *Cînd un vasal murea fără moștenitori naturali, feudul lui revenea regelui.* OȚETEA, R. 75. ✦ (Muz.; despre tonuri, game) Care nu a suferit nici o alterare. Cf. TIM. POPOVICI, D. M. ✦ (Mat.) *Număr natural* = fiecare dintre numerele întregi pozitive. Cf. LTR², DER.

3. Care este lipsit de artificiu, de rafinament, de afectare, s i m p l u, (neobișnuit) n e d r e s u i t; care este realizat spontan, fără efort sau constrîngere, d e g a j a t. *Stilul fabulei se cuvine a fi natural, familiar,... grațios, naiv.* HELIADE, O. II, 75. *Naivitatea lui ajunge pînă a te face a zice că el credea singur cîte spunea, atît e de natural.* id. ib. 80. *Traduse apoi Țiganii*

de Puşchin, poem atăt de frumos şi de natural. NEGRUZZI, S. I, 333. *Mi-au plăcut poeziile lui, fiind foarte simple şi naturale.* BOLINTINEANU, O. 327. *Tonul Laurei... nu mi se păru sincer; tristeţea ce vibra în dînsul era mai mult forţată decît naturală.* F (1903), 17. *În rolul Paraschivei făcea impresiune foarte naturală şi încîntătoare în costumu-i românesc.* ib. (1906), 34. *Ţinuta trăgătorului trebuie să nu fie forţată, ci naturală.* STOICA, VÎN. 43. ◇ (Adverbial) *Dl învăţător, costumat prea potrivit, a jucat natural.* F (1906), 34. *Măicuţa nu e acasă? întrebă foarte natural Mimi.* REBREANU, R. I, 184.

4. Care se potriveşte cu faptele din realitatea obiectivă, cu ordinea firească a lucrurilor; normal (1), firesc. V. e x p l i c a b i l. *Pentru dînsul era un lucru foarte natural şi foarte lesne.* GTN (1836), 1/23. *Să căutăm a trage din acea revoluţie tot folosul putincios şi să-i dăm aliaţi naturali, adecă pe popoare, iar nu pe guvernuri.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 571, cf. NEGULICI. *E lege naturală cînd mori să fii uitat.* MACEDONSKI, O. I, 52. *Ceea ce i se pare curios lui Lange, nouă ni se arată ca un lucru foarte natural şi de înţeles.* GHEREA, ST. CR. II, 128. *Aceste dregătorii erau consecinţa necesară, naturală, a însuşi faptului întemeierii statelor româneşti.* BUL. COM. IST. V, 29. *Concluzia la care ajungem în mod natural, după această sumară caracterizare a celor două atitudini, este că nu există decît un singur fel de a fi clasic.* OPRESCU, I. A. III, 12. *Vom da aici cîteva aplicaţii ale acestei idei care ne va duce, după cum vom vedea, în mod natural... la unele clase de funcţii deja întîlnite.* STOILOV, T. F. 285. *Gradaţia care există între proprietăţile elementelor şi înlănţuirea lor naturală.* CHIM. AN. CALIT. 16. ◇ *Moarte naturală* = moarte survenită în chip firesc, moarte bună. (F i g.) *Ne urmam drumul... trecînd pe sub gigantici brazi răsturnaţi de vijelie, ori de moarte naturală.* HOGAŞ, DR. I, 8. *Mărime naturală* = (reproducere în) mărime reală a modelului, în artele plastice şi în fotografie. *Acesta este cadrul testamentului politicesc al lui Ştefan cel Mare, ideat de d. aga G. Asachi şi adus întru împlinire în olei şi în mărime naturală de d. Miler, artista de la Viena.* AR (1834), 285¹/18. *Bustul în mărime naturală a unui copil ca de vro optsprezece ani.* EMINESCU, N. 38. *S-a apucat să facă o statuă peste mărimea naturală.* CARAGIALE, O. VII, 433. [Tabloul] *este în mărime naturală.* F (1897), 50. (Gram.) *Gen natural* = gen al substantivelor care corespunde repartiţiei pe sexe a fiinţelor sau distincţiei dintre fiinţe şi lucruri. *Pe măsură ce neutrul se dezvolta, se păstra şi se întărea şi ideea genului natural.* LL I, 106. *A existat o perioadă cînd genul gramatical corespundea genului natural.* GRAUR, I. L. 149, cf. 148. *Alăptare naturală* = hrănire a unui sugaci la sînul mamei (sau al unei doici). *Alăptarea naturală (cu laptele din sînul mamei sau al unei doici) este alăptarea ideală.* YGREC, M. N. 8. ◇ (Adverbial) *Mulţimea obiectelor antice din ţara noastră a fost natural să mă atragă din ce în ce spre un studiu serios în materie arheologică.* BOLLIAC, O. 265. *Tipurile cele mai vii se găsesc — şi aceasta e foarte natural — la scriitori eminamente creatori.* IBRĂILEANU, S. L. 37. *Naşterea arendaşului a împiedicat trecerea pămîntului în mîinile ţăranilor, cum ar fi fost natural şi sănătos.* REBREANU, R. I, 39. *La şedinţele Academiei de artă se discutau, după cum era natural, chestiuni estetice.* OPRESCU, I. A. III, 20. *Activitatea scriitoricească rămîne, cum e şi natural, închinată colectivului.* SADOVEANU, E. 186. *Dacă este vorba apoi să investigăm originile, nu este natural să le căutăm în acele societăţi moderne care menţin alături de noi formele cele mai vechi ale civilizaţiei omeneşti?* VIANU, M. 14. ✦ (Despre copii) Născut în afara căsătoriei, n e l e g i t i m, b a s t a r d; (rar, despre naşteri) care a avut loc în afara căsătoriei legale a femeii. *O lungă tragedie de lupte între feluriţi copii naturali.* HASDEU, I. V. 3. *De la raporturile naşterilor legitime şi naturali se capătă indicaţiuni foarte importante pentru acei ce se ocupă cu moralitatea publică.* I. IONESCU, D. 83. *Ceea ce mai ales încurca urcarea la tron era împrejurarea că fiii naturali erau puşi pe aceeaşi linie cu acei legiuiţi.* XENOPOL, I. R. III, 162. *Afară de aceşti patru fii legiuiţi din care numai Bogdan a supravieţuit tatălui său, mai rămase după moartea lui Ştefan şi un fiu natural, Petru Rareş.* id. ib. IV, 116, cf. 217. *Despre legitimarea copiilor naturali.* HAMANGIU, C. C. 80. *Adoptase în secolul trecut o fată naturală.* CĂLINESCU, S. 12.

5. Care aparţine naturii (1), care se referă la natură, care se găseşte în natură; (neobişnuit) naturesc. Cf. COSTINESCU, LM, BARCIANU. *Condiţiile de ordin natural şi material, economic şi social, au exercitat şi aici o influenţă covîrşitoare.* OŢETEA, R. 35. *Odobescu... uită rareori să noteze temperatura mediului natural pe care-l descrie.* VIANU, M. 200. *Printre factorii naturali care influenţează direct germinaţia..., umiditatea şi căldura sînt esenţiali.* SĂVULESCU, M. U. I, 65. *Cînd sînt păşuni naturale, se poate renunţa la păşunatul pe pîrloagă.* AGROTEHNICA, II, 969. *Nu se mai supune condiţiilor naturale atît de capricioase..., ci reglează după voie nivelul apelor.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/4. ◇ *Bogăţie naturală* = bogăţie (necultivată) a solului sau a subsolului. *Am dori să descriem frumuseţile şi bogăţiile naturale ale ţării noastre.* STOICA, VÎN. XI. *Graniţă naturală* sau *hotar natural, limită naturală* = graniţă, limită marcată de elemente ale naturii fizice (ape, munţi, văi etc.). *Hotarele sînt determinate prin limite naturale şi anume, în cea mai mare parte prin pîraie.* P. ANTONESCU, A. 8. *Pornind de la poziţia pe care o are Ţara Bîrsei în configuraţia geografică a ţării noastre, cu hotare naturale aproape de jur-împrejur..., ne-am aştepta ca graiul popu-*

lației române de aici să ofere un mai pronunțat caracter dialectal. L. ROM. 1959, nr. 5, 79. (În concepția unor filozofi idealiști) *Drept natural* = drept considerat ca imuabil și universal, care ar exista în afara orînduirilor sociale, decurgînd fie din natura sau rațiunea umană, fie din voința sau rațiunea divină. Cf. DER. (Ieșit din uz) *Științe naturale* sau (învechit) *istorie naturală* = științele naturii, v. natură **(1)**. *Vezi... încă și Istoria naturală a lui Pavel Chenghelaț.* TEODOROVICI, I. 37/16. *Arătare a vro cîteva ființe din istoria naturală.* PLEȘOIANU, AB. 37/2. *Cabinet de istorie naturală.* HELIADE, O. II, 108. *Însercinase întru aceasta pe D. Sibott, profesorul istoriei naturale.* AR (1830), 257[2]/3. *Face din porunca lui Ludovic, riga Franței, o călătorie înconjurînd globul..., aducînd descrieri foarte interesante pentru științele naturale.* GENILIE, G. 60/8. *Istoria naturală* [Titlu]. BARASCH, I. N. *Cu istoria naturală în mînă... nici este permis cuiva de a urmări în Europa pe grifoni.* HASDEU, I. C. I, 209. *Se numește profesoru de științele naturale la școala de agricultură.* F (1880), 214. *Este și o colecțiune de istorie naturală.* ib. (1897), 70. *Așa mi-a spus azi dimineață, la școală, în cancelarie, m-me Voinea de științe naturale.* SEBASTIAN, T. 203. *Istoria naturală, care descrie animalele de vînat, cuprinde toate momentele care interesează pe vînător.* STOICA, VÎN. 61.

II. Adv. (Adesea ca întărire a unei afirmații) Desigur, firește, bineînțeles. *Natural că se constată și alte abateri de la normele arătate mai sus.* IORDAN, G. 188. *Destul te-am ținut eu pe tine, a zis oftînd pisica. E rîndul tău să umbli și să aduci. — Natural! au adăugat copiii.* ARGHEZI, C. J. 9.

III. S. n. **1.** (Învechit și regional; în forma *naturel*) Fire, temperament, natură **(3)**. *Fără să iei sama plecărei naturelului său.* VÎRNAV, F. M. I, 77[r]/8. *Un naturel bun, gustul și citirea cea mare a autorilor celor vestiți sînt singure în stare a da învățăturile pentru cum trebuie a păzi cineva măsura.* HELIADE, O. II, 20. *O să fie un urîcios actor daca neîngrijind naturelul său va voi să se facă copia altuia.* GTN (1836), 2/44. *Naturelul lor era astfel, sau toată purtarea asta fu numai o fățărie?* F (1870), 75. *El era nobil, de un naturel vesel.* ib. (1897), 9, cf. BARCIANU. *Omu mieu are naturel bun, că nu să mînie.* MAT. DIALECT. I, 82.

2. (Astăzi rar) Naturalețe **(2)**. *Picturele... lasă să se vază lipsa de natural și inspirațiune poetică.* FILIMON, O. II, 154. *În artele frumoase... le lipsește poezia și naturalul meridionalilor.* id. ib. 163. *Actorii, dupe gesticularea lor plină de naturel... îmi părură foarte buni.* id. ib. 173, cf. 302. *Vorbește cu o remarcabilă volubilitate, dar comod și cu mult natural.* CARAGIALE, O. VI, 511. *Suavitatea și grația cu care se exprimă, cugetările în care și-o încadrează, armonia versurilor, naturalul acțiunii... formează un tot.* MACEDONSKI, O. IV, 74. *Toată scena respiră adevăr și natural.* GHEREA, ST. CR. II, 160, cf. III, 295. *Cred că pricina hotărîtoare a succesului dlui Istrate e naturalul operei sale.* IBRĂILEANU, S. L. 134.

— Pl.: *naturali, -e.* — Și: (învechit și regional) **naturél, -ă** adj., s. n., (regional) **năturál, -ă** (ALR II/836), (învechit, rar) **naturáliu** adj., **naturále** (IORGOVICI, O. 54/10) adj. invar.

— Din lat. **naturalis**, it. **naturale**, fr. **naturel**. Pentru sensul **III 1**, cf. și germ. Naturell.

NATURÁLĂ s. f. (Învechit și regional; cu sens neprecizat, probabil) Motiv de ornamentație în cusături. *1 rochie lastră cu naturale* (a. 1735). IORGA, S. D. VII, 194. *1 prostiri cusută cu naturală. 3 năfrămi cusuti cu naturali* (a. 1745). URICARIUL, XI, 225. *Și-ți zării rochița-n poale Cusută cu naturale Naturalele de fir, La mijloc cu trandafir.* TEODORESCU, P. P. 326.

— Pl.: *naturale.*

— Cf. natural.

NATURÁLE adj. invar. v. **natural.**

NATURALÉȚĂ s. f. v. **naturalețe.**

NATURALÉȚE s. f. **1.** (Rar) Calitate înnăscută. Cf. natural **(I 1)**. Cf. LM.

2. Lipsă de artificialitate, de afectare, de rafinament, atitudine, comportare naturală **(I 3)**, (astăzi rar) natural **(III 2)**, (învechit) naturalitate **(2)**; ușurință cu care pare a fi făcut un lucru. V. simplitate. Cf. LM, BARCIANU, ALEXI, W. *Cîteșitrei aveau în comun simplitatea, naturaleța.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 172. *O domnișoară brunetă, drăguță, care declamă cu multă naturaleță „Dușmancele" lui Coșbuc.* AGÎRBICEANU, L. T. 120. *Naturaleța cu care sînt debitate aceste expresii de către eroii „Țiganiadei" e într-adevăr surprinzătoare.* VARLAAM-SADOVEANU, 157.

— Și: **naturaléță** s. f.

— **Natural** + suf. *-ețe* sau din it. **naturalezza.**

NATURALICÉȘTE adv. (Învechit, rar) În mod natural **(I 4)**, în mod firesc; (învechit) naturalmente, (neobișnuit) naturește. Cf. COSTINESCU.

— **Natural** + suf. *-icește.*

NATURÁLII s. f. pl. (Învechit) Produse ale solului. *Poporul țăran se simțea foarte greu apăsat... prin impozite nouă, mai înainte necunoscute, prin dare de naturalii, precum fîn, paie, ovăz, grîu etc.* BARIȚIU, P. A. I, 303. *Țăranul... cumpără peștele de la căruțașii ce umblă prin sate, așa-zișii mălăieri — plătindu-l în naturalii.* ANTIPA, P. 722.

— Din germ. **Naturalien**, lat. **naturalia.**

NATURALÍSM s. n. **1.** (În dicționarele din trecut) Însușire a ceea ce este produs de o cauză naturală (**I 5**), caracterul a ceea ce este conform cu legile naturii (**1**). Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU.

2. (Filoz.) Doctrină care exclude supranaturalul, ridicînd natura (**1**) la rangul de principiu suprem. Cf. POLIZU, COSTINESCU, LM. ✦ Tendința de a explica, în mod neștiințific, dezvoltarea societății prin legile naturii (**1**). Cf. DN².

3. Curent sau tendință în artă și literatură, caracterizate prin observarea riguroasă a faptelor din realitatea obiectivă, prin redarea lor fidelă, lipsită de interpretare și de selectare artistică, prin preferința pentru aspectele urîte, vulgare ale naturii omenești. *Zola socotea pe Balzac și pe Stendhal ca întemeietorii naturalismului modern.* GHEREA, ST. CR. II, 103. *Deocamdată nu putem decât să-i lăudăm talentul, care a scăpat de cătușa naturalismului.* F (1903), 176, cf. IBRĂILEANU, S. 198. *Acest chip de a vedea lucrurile prevestește naturalismul.* CĂLINESCU, I. 65. *Numărul mare de epitete este unul dintre procedeele stilistice ale naturalismului.* CONTRIBUȚII, I, 233.

— Din fr. **naturalisme.**

NATURALÍST, -Ă s. m. și f., adj. **I.** S. m. și f. **1.** Persoană care se ocupă cu studiul științelor naturii; (învechit) naturist (**1**). *Naturalistul, adecă ispititorul firii.* MOLNAR, I. 55/7. *Naturalist, cel ce să îndeletnicește mai ales la istoria firească.* VÎRNAV, L. 138ᵛ/21, cf. id. F. 169ᵛ/11, CAT. MAN. II, 112. *Guvernul ieri a trimis o comisie de naturaliști... să facă cercetare cu de-amăruntul asupra schimbării deodată a feți*[i] *apei acestor două lacuri.* CR (1829), 97¹/22. *Naturaliștii din aceste două corăbii... au adus adunări scumpe de mai multe lucruri.* AR (1829), 137²/4. *Această comisie jălește pierderea iscusitului său naturalist.* ib. (1830), 14²/17. *Naturaliștii (învățații în cele ale firii).* ib. (1832), 87¹/42, cf. GENILIE, G. 54/8. *Vestitul naturalist Liné.* J. CIHAC, I. N. 263/22. *Acele scrisori înștiințează asemine despre moartea unui naturalist franțez.* AR (1839), 56¹/41, cf. VALIAN, V., NEGULICI, STAMATI, D., PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D. *O observațiune a naturalistului Agassiz.* HASDEU, I. C. I, XII, cf. COSTINESCU. *Celebrul fiziolog... era un mare naturalist.* MAIORESCU, CR. II, 162. *Știa ce o să ajungă copilul acesta: naturalist.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 194. *Fusesem pe coclauri cu un mare naturalist... el după buruieni atingătoare de flora Moldovei, în general, și a Ceahlăului îndeosebi, eu de teleleu Tanasă.* HOGAȘ, M. N. 99. *În Moldova s-a întemeiat, în* 1833, *Societatea naturaliștilor.* AGROTEHNICA, I, 36.

2. (Rar) Adept al naturalismului (**2, 3**). Cf. GHEREA, ST. CR. I, 16.

II. Adj. Care aparține naturalismului (**3**), care reflectă naturalismul, caracteristic naturalismului, privitor la naturalism; (învechit, rar) naturalistic. *Georges Sand influențează romanul naturalist francez.* GHEREA, ST. CR. III, 199. *Este de dorit ca dl Ioan Adam... să părăsească direcțiunea prea naturalistă și să vină cu lucrări care să se poată ceti în toate saloanele.* F (1903), 176. *Gustave Lanson... recunoaște în întrebuințarea imperfectului indicativului un procedeu obștesc al romancierilor naturaliști.* VIANU, M. 210. *Cu toții sîntem conștienți de pericolul modei, — indiferent dacă ea s-ar numi naturalistă, cu tendință spre stilizare, sau altfel.* T ianuarie 1962, 38. ✧ (Adverbial) *Artiștii n-au copiat mecanic, naturalist, realitatea, ci au ales, au generalizat fenomenele cele mai tipice ale realității.* CONTEMP. 1956, nr. 485, 3/5.

— Pl.: *naturaliști, -ste* și (învechit, m.) *naturalisti.*

— Din fr. **naturaliste,** germ. **Naturalist.**

NATURALÍSTIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Naturalist (**II**). *Autorii germani începură a scrie în modul naturalistic al lui Zola.* F (1890), 212.

— Pl.: *naturalistici, -ce.*

— **Naturalist** + suf. *-ic.*

NATURALITÁTE s. f. (Învechit) **1.** (Jur.; în dicționarele din trecut) (Drept de) cetățenie. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, POLIZU, COSTINESCU, LM.

2. Naturalețe (**2**). *Caracterurile cele particolare ale ideilor sînt mai cu seamă naturalitatea, finețea..., vioiciunea.* MARCOVICI, R. 193/13. *Din naturalitatea aceasta... să află în Germania cu mult mai puține urme.* FL (1838), 49²/17, cf. POLIZU.

3. Însușirea de a fi natural (**I 2**). *Naturalitatea colorilor.* LM.

— **Natural** + suf. *-itate* sau din fr. **naturalité,** lat. **naturalitas.**

NATURÁLIU adj. v. **natural.**

NATURALIZÁ vb. I. **1.** Tranz. (Jur.; ieșit din uz; complementul indică un cetățean străin) A acorda, la cerere, calitatea și drepturile de cetățean al statului în care locuiește. V. împămînteni, încetățeni. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF, BARCIANU. ✦ Refl. (Despre cetățenii străini) A deveni, la cerere, cu acordul organului competent, cetățean al statului în care trăiește. *Streinul ce ar voi să se naturalizeze trebuie mai întîi să se arate cu petițiune la guvern.* DÎMBOVIȚA (1858), 14²/3. *Străinul care va voi a se naturaliza în România, va fi dator a cere naturalizațiunea prin suplică către domn.* HAMAN-

GIU, C. C. 15. *Se naturalizase şi spera că fiul său, făcînd politică, va ajunge deputat.* REBREANU, R. I, 166.

2. Tranz. fact. (Complementul indică plante şi animale) A face apt să trăiască într-un mediu nou, intrînd în componenţa faunei sau florei naturale a acestuia. V. aclimatiza. *Plante esotice (străine) de naturalizat.* BREZOIANU, A. 130/19, cf. POLIZU, COSTINESCU, LM, ŞĂINEANU, D. U. *Am împuşcat cîteva prigorii pentru naturalizat.* VÎN. PESC. iulie 1962, 22. ◇ Refl. *O mulţime de producte necunoscute să naturalizară în Europa.* GENILIE, G. 15/25. *Salcîmul, originar din America de Nord, s-a naturalizat în continentul european.* DER III, 472.

3. Tranz. Fig. (Complementul indică idei, obiceiuri, instituţii, expresii etc.) A adapta, a introduce, a face să prindă rădăcini. Cf. COSTINESCU, LM. *Marele poet german spuse aceasta în cîteva versuri care au făcut nu puţin sînge rău trufaşilor cuceritori care credeau că vor putea naturaliza arta elină.* PETICĂ, O. 384, cf. ŞĂINEANU, D. U.

— Prez. ind.: *naturalizez.*

— Din fr. **naturaliser**, germ. **naturalisieren.**

NATURALIZÁRE s. f. Acţiunea de a (se) naturaliza.

1. (Jur.) Cf. naturaliza **(1)**. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF. *Străinul ... va adresa guvernului cererea de naturalizare.* HAMANGIU, C. C. X, cf. BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U.

2. (Biol.) Cf. naturaliza **(2)**. Cf. DER.

— V. **naturaliza.**

NATURALIZÁT, -Ă adj. (Jur.; despre oameni) Care a obţinut naturalizarea **(1)**. (Substantivat) *Naturalisaţiunea cea mare dă naturalizatului toate drepturile.* DÎMBOVIŢA (1858), 14^1/54.

— Pl.: *naturalizaţi, -te.*

— V. **naturaliza.**

NATURALIZÁŢIE s. f. (Învechit) **1.** (Jur.) Naturalizare **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C. *Lege pentru naturalizaţia (scrierea între patrioţi) acestor streini.* CR (1829), 149^2/1, cf. NEGULICI. *Aceste reguli în privinţa naturalisaţiunei le avem şi noi în legislaţiunea noastră.* DÎMBOVIŢA (1858), 14^1/49. *Cere naturalizaţiunea prin suplică către domn.* HAMANGIU, C. C. 15.

2. Naturalizare **(2)**. *Cu toate îngrijirile ce poate să aibă cineva pentru cultura plantelor din şure, nu poate să le dea binefacerile aerului slobod şi ale luminei nemijlocite ... naturalizaţia le-ar aduce toate foloasele acestea.* BREZOIANU, A. 413/13.

— Pronunţat: *-ţi-e.* — Pl.: *naturalizaţii.* — Şi: **naturalizaţiúne** s. f.

— Din fr. **naturalisation.**

NATURALIZAŢIÚNE s. f. v. **naturalizaţie.**

NATURALMÉNTE adv. (Învechit) În mod natural **(I 4)**, în mod firesc; (învechit, rar) naturaliceşte, (neobişnuit) natureşte. *Acţiunea lor cea diferită asupra albuminei sau asupra sărurilor de argint se explică naturalmente, pentru că compoziţia lor nu era tot aceeaşi.* MARIN, PR. I, 144/17, cf. 186/24, COSTINESCU.

— Din fr. **naturellement.**

NATURÁLNIC, -Ă adj. (Învechit) **1.** Natural **(I 1)**. *Aplecările ceale naturalnice ale lui, bine le ia în samă.* TEODOROVICI, M. 43/23.

2. Natural **(I 2)**. *Aşa făcînd, viţele aceastea or slobozi şi face rădăcini naturalnice (după fire), nu silite.* ECONOMIA, 150/3. *Amestecarea aceasta a pămînturilor sau după vreo întîmplare naturalnică sau prin lucrarea omenească făcut iastă.* OR. EC. 9/11.

— Pl.: *naturalnici, -ce.*

— **Natură** + suf. *-alnic.* Cf. rus. натуральный.

NATÚRĂ s. f. **1.** Lumea materială, univers, fire; totalitatea fiinţelor şi a lucrurilor din univers; p. restr. lumea fizică înconjurătoare, cuprinzînd vegetaţia, formele de relief, clima. *Natura răcoroasă.* CALENDARI (1733), 35/1. *Natura sau firea.* ŞINCAI, ÎNV. 3. *Nevinovata natură cuprinde în sine ce e mai plăcut pre lume.* MAIOR, T. 45/8. *După legile naturii, noi putem fi acum ceea ce trebuie să fim.* MARCOVICI, C. 30/1, cf. 8/7, 15/15. *Civilizaţia păgînă ce reprezenta principiul din afară, obiectiv, al naturei.* BĂLCESCU, M. V. 1. *Universul s-a-ntors şi s-a schimbat nătura.* PANN, E. IV, 28/21. *Cum putea ei să înţeleagă românească, adică: o limbă plămădită două mii de ani în lacrimi, în sînge, în căutarea stelelor şi a naturei?* RUSSO, S. 36. *Tot ce este frumos în natură place mai mult sau mai puţin fiecărui om.* FILIMON, O. I, 114. *Pulbere de diamante cade fină ca o bură, Scînteind plutea prin aer şi pe toate din natură.* EMINESCU, O. I, 142. *Peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara.* id. ib. 152. *Şi pînă astăzi, din natură nimica n-a îmbătrînit.* MACEDONSKI, O. I, 63. *Albastră era noaptea şi fragedă natura, În cer plutea răzleaţă o pulbere de opal.* id. ib. 90, cf. 96, 164, 239, 262. *Aceşti poeţi ai Renaşterii ... slăviră iubirea, natura, artele frumoase.* F (1903), 2. *Ce pustie e natura şi omul în timp de toamnă.* ib. (1906), 37, cf. 9. *Tunetul era cuvîntul urii, El stăpînea puterile naturii.* CERNA, P. 158. *Ce de lume! Ce de viaţă! Şi ce larm-asurzitoare! A întinerit natura.* IOSIF, V. 26. *Cu cît înaintam pe drumul Sihlei, cu atît natura devenea mai aspră.* HOGAŞ, DR. I, 15. *Eu caut în natură, pretutindeni, Ideile.* CAMIL PETRESCU, V. 9. *Raţiunea pentru care atomul cu şase electroni posedă aceste proprietăţi remarcabile îşi are origina în vreo lege primor-*

dială a naturii. id. P. 401. *Se apropie iarna; a naturii şi, poate, şi a noastră.* BACOVIA, O. 222. *Natura şi cerul plin de soare păreau că voiesc să ajute nervii lor obosiţi.* id. ib. 242. *A venit aşa, deodată, Toamna cea întunecată. Lungă, slabă şi zăludă, Botezînd natura udă C-un mănunchi de ciumafai.* TOPÎRCEANU, B. 53. *Atitudinea artistului faţă de natură.* OPRESCU, I. A. III, 13. *Îndeletnicirea... vînatului şi pescuitului i-ar fi prelungit bucuria luminii în natura veşnic înnoită, în cîmpii şi dumbrăvi.* SADOVEANU, E. 43. *Mistral şi-a trăit viaţa laolaltă cu natura, în rînd cu soarele, cu grîul, cu fructele.* ARGHEZI, T. C. 51. *Bălcescu n-a fost un pictor al naturii.* VIANU, S. 76. *Ne-ar trebui luni, poate ani... spre a admira această arhitectură diversă, colorată, adaptată asprelor condiţii ale naturii.* STANCU, U.R.S.S. 124. *Studiul fenomenelor naturii.* STOILOV, T. F. 7. *În natură are loc un schimb continuu între aerul solului şi aerul atmosferic.* AGROTEHNICA, I, 112. *Rămase pe gînduri, la prova, cu ochii la peisajul Deltei, redus, pe zeci de kilometri, numai la patru elemente din vastul catalog al naturii: stuful, sălciile, cerul şi apa.* TUDORAN, P. 33. *Elementele se găsesc în natură libere sau, de cele mai multe ori, în combinaţii chimice.* CHIM. AN. CALIT. 16. *Problema transformării naturii nu poate fi rezolvată numai de specialişti în domeniul ştiinţelor tehnice, fără participarea geografilor.* PROBL. GEOGR. I, 19. ◇ *Ştiinţele naturii* = ştiinţe care au ca obiect studierea naturii **(1)**; (ieşit din uz) ştiinţe naturale. ◇ Loc. adj. şi adv. **După natură** = avînd ca model obiecte din realitate. *Plăsmuiţi după natură, peşti din cărnuri delicate.* MACEDONSKI, O. I, 104. ◇ Loc. adv. **În natură** = în realitate, aievea, în persoană. *Aş! poza e moft! s-o vezi în natură, domle...* CARAGIALE, O. I, 195. (Învechit) **Din natură** = în mod natural **(1 2)**, pe cale naturală. *Acolo la ţărmurile mării sînt nişte văi din natură făcute.* CĂLĂTORIE, I, 54r/10. *Pămîntul cel din natură neroditoriu.* OR. EC. 1/2. *Puţine ţări s-au îmbogăţit din natură cu atîta îmbilşugare precum este Ţara Rumânească.* CR (1832), 289[1]/10. ✦ (Învechit; la pl.) (Contribuţie în) produse ale solului. *Toate naturile cîte sînt trebuincioase pentru curtea domnească să le cumpere cu riza-pazar din banii ce li se vor da de la visterie, iar din ţeară să nu se ia nimic* (a. 1815). TES. II, 388. *Răspunderile naturilor ce din vechime era obicinuiţi lăcuitorii să dea prin feluri de orînduieli* (a. 1817). ib. 360. ◇ Loc. adj. şi adv. **În natură** = în obiecte, în produse (nu în bani). *Taxele sau plăţile ce iau în bani sau în natură.* ŞINCAI, HR. III, 277/4. *Am văzut într-o colecţie privată ardeleană un contract prin care episcopia din Rîmnic... tocmea un dascăl latinesc, asigurîndu-i o plată în bani şi în natură.* IORGA, L. I, 518. *Respectivii vameşi... nu primeau vama în natură.* N. A. BOGDAN, C. M. 165. ✦ (Adjectival; învechit, despre aur) Nativ **(1)**. *Aceşti aurari din vechime au fost aşăzaţi a-şi răspunde dajdiia... în aur natură năsip* (a. 1829). DOC. EC. 439. *Socoteşte a să îndatora dă a-şi plăti dajdiia lor în aur natură* (a. 1829). ib. 440.

2. Ansamblul legilor după care se dezvoltă universul; (prin personificare) universul considerat ca o forţă activă, creatoare, condusă de anumite legi. *Pămîntul lăsat în grija naturii.* I. C., POEZII, 25. *Însuş mama natură ne arată Că toată chivernisirea bună Vine şi spînzură dintr-o mînă.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 340. *Înţelepciunea şi fericirea, păreche măreaţă de natură unită.* MARCOVICI, C. 37/24. *Văzînd-o cineva, trebuia... să o privească ca pe un cap d-operă a naturei.* NEGRUZZI, S. I, 38. *Natura a pus amorul în inima fiecărui om.* FILIMON, O. I, 114. *Însemnat cu pata putrejunii de natură.* EMINESCU, O. I, 150. *Natura-l înzestrase cu un talent de orator de o putere irezistibilă.* CARAGIALE, O. I, 246. *Cît de vădită se face pretutindenea dreptatea naturei.* F (1897), 9. *Natura, în felul ei, nu e nici tristă, nici veselă.* ANGHEL, PR. 61. *Cuvîntul scris în carte e oare destul de puternic, ca să şteargă cuvîntul scris de natură în inima lor?* HOGAŞ, DR. I, 14. *Tot ce a avut de pus natura în el, i-a plasat în ochi şi în mînă.* C. PETRESCU, O. P. I, 90. *Am descoperit că natura a mai aşezat acolo şi ficatul.* id. C. V. 32. *Natura luptă cu pericolul evaporării şi al uscării.* C. ANTONESCU, P. 29.

3. Ansamblu de însuşiri pe care o fiinţă le are din naştere, care rezultă din conformaţia sa şi care o caracterizează, constituind esenţa sa; structură; fel propriu de a fi, fire, temperament, (învechit şi popular) năravv **(3)**, (învechit şi regional) natural **(III)**. V. înclinare, caracter, predispoziţie. *Şi-i era urîţi ficiorii cei de boier, să nu-i vadză într-ochi, de pe cum îi era nătura lui.* NECULCE, L. 109. *Au dat multe daruri solilor nemţeşti şi moschiceşti... ca să mai lungească, să treacă vara cu amăgele, după cum este nătura turcilor.* id. ib. 351. *Genunchile late arată holericească, călduroasă... natură sau fire.* FIZIOGN. 110/9. *Unghiile lungi pe deagete arată cu natură frumoasă.* ib. 121/12. [Unele femei] *se nasc cu natură grozavă* (a. 1803). URICARIUL, VII, 129. *Amiciţia nu ţine mult între cei neasemenea la natură (fire, năravv).* TOMICI, Î. 38/17. *De mînie foarte groaznic tremura, Pentru că şi din natura-şi pe toţi oamenii ura.* PANN, E. II, 93/11. *Fiecare generaţie produce naturi felurite de oameni, tipuri caracteristice de un mare interes pentru studiul social şi istoric al fiecărei epoce.* ALECSANDRI, S. 25. *Şiretenia... se află mai ales în natura fiinţelor celor slabe, la care ea ţine locul puterii ce le lipseşte.* BOLINTINEANU, O. 299. *Şer este de şaizeci şi şase de ani, natură întîrzietoare, tot este încă june într-însul sau cel puţin el crede.* id. ib. 419. *Prin natura sa pre-*

dispusă, el devenea şi mai sărac. EMINESCU, N. 36. *Sînt oameni închişi . . . , naturi posomorîte şi refractare, care împrăştie în jurul lor ca o senzaţie de frig.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 86. *Natura psihică a lui Eminescu a dat prilej multor aprecieri greşite asupra poetului.* IONESCU-RION, C. 64. *Totul părea aşezat pentru o lungă viaţă . . . căreia naturile lor, puţin expansive, îi dau o uşoară umbră de ideal.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 205. *Foarte rar Caragiale dă nume care să nu indice natura personagiului dintr-un punct de vedere oarecare.* IBRĂILEANU, S. L. 87. *Natură de artist (era să fie pictor).* id. S. 227. *E o natură mîndră, deşi sfioasă în acelaşi timp.* SADOVEANU, O. XI, 457. *Dumneata exagerezi; eşti o natură foarte impresionabilă.* id. ib. XIV, 232. *Aceştia au pierdut natura lor primitivă, şi-au schimbat şi fondul prim bun pe care-l aveau.* BART, S. M. 25. *În rîndul primilor realişti stă Costache Negruzzi, natură cumpătată şi discretă.* VIANU, A. P. 47. *Era celebru şi prin natura sa zvăpăiată.* OPRESCU, I. A. III, 19. *El ştia să renunţe la toată bucuria naturii lui, făcută ca să strălucească şi să se mistuie-n lumină, putea să rupă o prietenie, să renege un trecut.* ARGHEZI, T. C. 64. *Zinele ar fi jurat că ceva schimbare a trebuit să se întîmple în natura crăiesei.* RETEGANUL, P. II, 14. *Harambaşă şi-or găsit Pe Piperea cel vestit, Voinic ager la natură, Făcut bine la stătură.* id. TR. 36. *Aşa-i e nătura.* Com. din ZAGRA-NĂSĂUD. *Ăsta are nătură bună.* ALR I 1 374/12. *Are natură iute (să mînie iute).* ib. 1 374/158, cf. ALR II 3 682/102. *Omul ista e rău la natură.* Com. din ORAVIŢA. ◇ *A doua natură* = ansamblu de însuşiri dobîndite, care au căpătat forţa şi importanţa celor înnăscute. *Asprimea cea cu prea asupră a spartanilor, carea să făcusă a doua natură prin creştere.* MOLNAR, I. 274/3. *Adevărat că obişnuinţa este o a doua natură.* F (1900), 559. ◇ Loc. adj. şi adv. **Din** (sau **de la**) **natură** = din naştere, înnăscut. *Prostia din natură nu se poate iscusi.* PANN, H. 60/3. *De la natură omul are o impermeabilitate, o rezistenţă.* ARGHEZI, B. 7. *Boală din natură.* ALR II/I MN 56, 4 181/836. *Prostul uită din natură De la mînă pîn' la gură.* ZANNE, P. II, 244. ◇ Expr. (Regional) **A avea** (sau **a fi cu**) **natură** = a fi violent, periculos; a fi arţăgos. Cf. CONV. LIT. XLIV, 268, FRÎNCU-CANDREA, M. 103. ✦ (Regional) Viciu, patimă **(4)**, năravă **(2)**. *Are natura beţiei.* Com. din BRAŞOV. *Lupu părul înschimbă dar natura ba.* ALR II 4 958/29. ✦ Ceea ce ţine de viaţa senzorială. *Don Juan, aşa cum îl cunoaştem, e un om care nu vrea să ştie decît de plăcerile naturii.* IONESCU-RION, C. 81. ✦ Ceea ce este natural **(I 3)**. *Politeţea este triumful artificiului asupra naturii. Ea este într-un fel contrariul naivităţii.* VIANU, M. 73.

4. Caracter specific al unui lucru, însuşire caracteristică, trăsătură particulară şi esenţială, calitate; felul în care este alcătuit un lucru, structură, conformaţie; (mai ales în legătură cu abstracte) substanţă, esenţă; p. ext. fel, soi, gen, varietate. *Timpii . . . sînt trei, cel dă acum, cel trecut şi cel viitoriu, aceştia apoi, după firea şi natura fieştecăruia chip, să împarte în dăosebiri schimbătoare.* VĂCĂRESCUL, GR. 61/13. *De la natura sau firea pămîntului . . . atîrnă.* ÎNV. VIN. 5/14. *Octavele proferetice sînt cu totul de altă natură de octavele fonetice.* HELIADE, O. II, 374. *Este vorba de lucruri atît de depărtate de noi prin natura lor şi prin trecerea atîtor veacuri.* MARCOVICI, D. 307/16. *Un episod de astă natură este petrecerea principelui Svindrighelo în Moldova.* ASACHI, S. L. II, 31. *Esenţa naturii spirituale a omului.* BĂLCESCU, M. V. 2. *Conştiinţa naturei limbei.* RUSSO, S. 64. *Datoria . . . fiecărui patriot era ca nici un minut să nu înceteze din lucrări, care de natura lor să fie ca o protestaţie energică.* ap. GHICA, A. 795. *E constatat că nu toate părţile sistemului nervos au aceeaşi natură şi aceeaşi funcţiune.* CONTA, O. C. 38. *Vei şti să-mi descrii toată natura vizionară şi înşelătoare a lucrărilor lumeşti.* EMINESCU, N. 61. [Rozele] *natura lor nu şi-o desmint.* MACEDONSKI, O. I, 193. *Despre natura împrumutului.* HAMANGIU, C. C. 399, cf. 396, 413. *În dureri, de orice natură ar fi . . . , medicamentele opiacee dau rezultate atît de sigure încît nu pot fi înlocuite.* F (1900), 592. *Suprafaţa sau numărul de arbori după natura tăierilor.* P. ANTONESCU, A. 99. *De multe ori împrejurările sînt de aşa natură, că încheierile trebuie să se facă şi altă dată în decursul anului.* I. PANŢU, PR. 90. *Industria manufacturieră se vede de două naturi: sau se face cu materii indigene, sau se mărgineşte a fasona materiile importate.* N. A. BOGDAN, C. M. 125. *Te-ntorci totuşi c-o simţire cu totul de altă natură în ţintirimul trecutului!* SADOVEANU, O. IX, 184. *Îmi închipui că este un lac de natură vulcanică.* id. ib. 460. *Oricît s-ar apropia, ca atmosferă, vorbirea familiară (orăşenească, deci a oamenilor culţi) de cea populară, natura ei este totuşi, în multe privinţe, alta.* IORDAN, STIL. 75, cf. id. G. 18. *Nervii senzitivi răspund cu acelaşi fel de senzaţii, oricare ar fi natura agentului care i-ar acţiona.* VIANU, M. 92. *Zugrăvirea mişcării este oarecum impusă de natura temei tratate.* id. S. 142. *Noţiuni şi proprietăţi de natură topologică.* STOILOV, T. F. 17. *Polenul zbîrcit şi anormal al acestor soiuri este o indicaţie asupra naturii hibride a plantei.* BORDEIANU, P. 305. *Preferinţe pentru hrana de natură vegetală.* C. ANTONESCU, P. 55. *Natura solului are o influenţă însemnată asupra eficacităţii îngrăşării suplimentare.* AGROTEHNICA, I, 809, cf. 159. *Dacă . . . mai sînt şi alte motive, sînt numai de natură intimă.* T. POPOVICI, SE. 90. *Caracterul popular al limbii lui Creangă se manifestă şi în fapte de natură strict lingvistică.* CONTRIBUŢII, I, 164. *Unele elemente . . . de natură radioactivă, au fost create artificial de om.*

CHIM. AN. CALIT. 11. *Un factor de proporționalitate dependent de temperatură și de natura substanțelor.* ib. 30. *Cauza fundamentală a tuturor contradicțiilor dintre țările capitaliste trebuie căutată în existența proprietății private asupra mijloacelor de producție, care, prin natura sa, dezbină pe producători.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 7, 25. ◇ Loc. adj. **De natură să . . .** = capabil să . . . , apt să . . . *Îndărătnicia cu care defunctul s-a inspirat ani de zile . . . din mărunțișuri e de natură să releveze o stare sufletească.* ARGHEZI, T. C. 84.

— Accentuat și: (regional) *nátură.* — Pl.: *naturi.* — Și: (popular) **nătúră** s. f.

— Din lat. **natura**, it. **natura**, fr. **nature**, germ. **Natur.**

NATURÉL, -Ă adj., s. n. v. **natural.**

NATURÉLNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Natural **(I 1).** *Fie prin sfatul părintelui său, fie prin ușorețea naturelnică a caracterului său.* CALENDARIU (1794), 31/19.

— Pl.: *naturelnici, -ce.*

— **Natură** + suf. *-elnic.*

NATURÉSC adj. (Neobișnuit) Natural **(I 5).** Cf. DRLU.

— **Natură** + suf. *-esc.*

NATURÉȘTE adv. (Neobișnuit) În mod natural **(I 4),** în mod firesc; (învechit) naturalmente, (învechit, rar) naturalicește. Cf. DRLU.

— **Natură** + suf. *-ește.*

NATURÍSM s. n. **1.** Curent literar-artistic caracterizat prin atenția acordată reflectării naturii **(1),** prin cultul pentru natură. V. naturalism **(3).** *Desfăcîndu-se de viață, adevăr și sinceritate, artiștii europeni au trecut prin naturism, futurism, paroxism, dadaism.* CONTEMP. 1948, nr. 107, 9/3. *Alături de dramaturg, viețuiește și un poet. Neclarificat însă, fascinat de desfășurarea forțelor, cucerit de naturism.* ib. nr. 112, 5/2.

2. (Filoz.) Cultul religios al naturii **(1)** și al unor forțe personificate ale ei. Cf. RALEA, S. T. III, 35, DER.

— Din fr. **naturisme.**

NATURÍST, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. (Învechit) Naturalist **(I 1).** Cf. STAMATI, D.

2. Adj. (Rar) Care aparține doctrinei medicale a lui Hipocrat. *Medicina naturistă.* YGREC, M. N. 641.

3. Adj. (Filoz.) Care are la bază cultul pentru natură **(1)** și ideea reîntoarcerii la modul de viață primitiv. *Povestea de iubire a cavalerului și a sirenei sale se încarcă de sensurile unei filozofii naturiste.* CONTEMP. 1966, nr. 1 005, 4/5.

— Pl.: *naturiști, -ste.*

— Din fr. **naturiste.**

NÁȚIE s. f. v. **națiune.**

NAȚINTÚȘ subst. (Bot.; regional) Zambilă *(Hyacinthus orientalis)* (Moftinu Mic-Carei). ALR II 6 264/334.

— Din magh. **nácintus.**

NAȚIÓN s. n. v. **națiune.**

NAȚIONÁL, -Ă adj., s. m. **1.** Adj. Care aparține sau e propriu unei națiuni **(1),** unui stat, care se referă la o națiune, la un stat sau le reprezintă; care este instituit sau întreținut de stat; (despre instituții de cultură) în care se vorbește limba națiunii respective; (învechit) naționalicesc, naționalnic, (învechit, rar) naționalist **(I 1),** (neobișnuit) naționalistic. Cf. IORGOVICI, O. 54/17. *Limba națională.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Începui a cumpăni pre toți iubitorii de cultura națională.* PETROVICI, P. II/11. *Iubitori de știință și de cultura națională.* TEODOROVICI, I. VI/17. *Împodobiți cu hainele naționale.* GOLESCU, Î. 21. *Să tălmăcească cărți trebuincioase în limba națională.* id. ib. 40, cf. 39, 65, 89. *Să se poată alcătui o bibliotecă națională* (a. 1828). URICARIUL, VII, 181. *După întemeierea școalelor în limba națională . . . ideea teatrului național abia s-a ivit.* HELIADE, O. II, 58. *În cîntecele românești naționale vedem, cum și în proverbi și poveți, deosebite versuri.* id. ib. 124, cf. 43. *Cît este de rîvnit pentru tot românul a vedea odată prin îndemnul celor mai mari și un teatru național, unde nu puțin se desăvîrșește, pre lîngă năravuri, și limba.* CR (1831), 16^2/14. *O ceată de gvardie națională și de trupe de linie s-au așăzat înăuntrul palatului.* AR (1831), 3^1/40. *Puteri naționale se vor întrebui asemene spre a îmbloca Lisabona.* ib. (1832), 8^1/38. *Școala națională de la sfîntul Sava.* MARCOVICI, C. 5/13. *Pedestrimea miliției naționale au dat din armele de foc o întreită detunare.* AR (1834), 35^1/15. *Elevii Conservatorului filarmonic au dat, marți în 23 fevruari, a lor întăi cercare teatrală în limba națională.* ib. (1837), 81^1/28. *Această foaie este menită a aduna și a împărtăși doritorilor literaturei naționale producturile genii (duhului) rostite în proză seau în versuri.* ib. 97^2/2. *O dovadă a recunoștinței naționale.* ib. (1838), 3^2/28. *De nevoie a fost a întrebuința gvardia națională.* ib. 20^1/19. *Rivalitatea națiunală și politică între acești doi puternici vecini . . . paraliza aplicațiunea puterei comune.* ASACHI, S. L. II, 82. *Sosirea străluciților monarhi s-au urat cu cîntece naționale.* AR (1839), 2^2/6. *Măsuri pentru apărarea națională.* ib. 12^1/15. *Moisi Fulea cel peste tot Marele Prințipat al Ardealului al shoalelor naționale crăiesc director.* SP I, 48/17. *Avem dar o datorie sfîntă, fiească și națională.* RUSSO, S. 14. *Sărbare națională.* id. ib. 21. *Întăiul poet național al Românieі.* NEGRUZZI, S. I, 339. *Zice că nu se cuvine fetelor de boier să poarte haine naționale.*

ALECSANDRI, T. 662. *La 1857, pe cînd se fierbea Unirea în Iași..., Kogălniceanu și alții au găsit cu cale să cheme la adunare și cîțiva țărani fruntași... spre a lua și ei parte la facerea acestui măreț și nobil act național.* CREANGĂ, A. 161. *Apoi nu-i zice lui degeaba „Vocea patriotului național".* CARAGIALE, O. VI, 14, cf. 52. *Vom continua stăruința noastră și în anul viitor, dezvoltînd gustul de lectură și conlucrînd astfel la răspîndirea culturei naționale.* F (1900), 614. *O festivitate... în amintirea uneia din cele mai mărețe figuri ale istoriei noastre național-culturale.* ib. (1906), 9. *Cîntări naționale.* ib. 10. *În Moldova a lipsit o clasă mijlocie națională, cu instincte revoluționare.* IBRĂILEANU, SP. CR. 27. *Cele două probleme principale ce se puneau în acea vreme: limba literară și literatura națională.* id. ib. 48. *Aici văd cele dintâi costume naționale olandeze.* SADOVEANU, O. IX, 294. *Amatorii de teatru național nu ascultau cu plăcere o limbă artificială.* id. E. 69. *România are nevoie de 30 000 — 35 000 tone bumbac anual, din care solul național produce numai 4 000—5 000 tone.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 23. *Romantismul se va interesa mai mult de aspectul național al manifestărilor fiecărui popor.* OPRESCU, I. A. III, 14. *Pentru cugetarea lui, acest om cu privirea cruntă a fost izgonit din țară și a avut să guste înstrăinarea silită, cea mai grea pentru un luptător național.* ARGHEZI, T. C. 38. *Va fi numit director al Teatrului național.* id. ib. 68. *Cîteva din episoadele narative sau din tablourile istorice ale lui Bălcescu sînt adevărate basoreliefuri literare, inspirate de caldul său sentiment național.* VIANU, M. 256, cf. 17. *Aspirația societății românești la începutul secolului al XIX-lea către libertate și forme naționale de viață cerea transformarea limbii literare.* id. S. 184, cf. 6. *În cele mai multe locuri, veșmîntul național al popoarelor a rămas același.* STANCU, U.R.S.S. 116. *Legile interne proprii unei singure limbi constituie specificul național al limbii.* GRAUR, S. L. 96, cf. 118. *Limba națională nu mai este ceea ce era limba comună a poporului; ea devine mai unitară, mai închegată, mai organizată, în general mai bogată în mijloacele de exprimare.* id. I. L. 227. *Confecții... cusute cu motive naționale.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 859. *Repartiția venitului național, proporția dintre fondul de acumulare și fondul de consum corespund pe deplin intereselor oamenilor muncii.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 5, 11. *Comportarea echipelor noastre naționale de volei.* SP. POP. 1961, nr. 3 926, 3/1. *Ritmurile de creștere au o importanță decisivă pentru industrializarea țării și prin aceasta pentru progresul întregii economii naționale.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/3. ◇ *Șosea națională* = șosea care leagă între ele centrele importante ale unei țări și a cărei întreținere se află în seama administrației centrale. *Linia ferată — O vecină... Nu seamănă cu ea O biată bătrînă șosea Banală — Dar națională.* MINULESCU, V. 220.

2. S. m. (Jur.; rar) Cetățean al unui stat. *Naționalul nu se poate extrăda și o persoană nu poate să-și piardă naționalitatea numai pentru faptul că domiciliind în străinătate, nu s-a înscris în registrele consulatului respectiv.* COD. PEN. R.P.R. 38. ✦ (Învechit, rar) Compatriot. Cf. LM. ✦ (Rar; la pl.) Totalitatea celor care compun o națiune **(1)**. Cf. ȘĂINEANU, D. U.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Pl.: *naționali, -e.* — Și: (învechit, rar) **naționále** adj. invar., **naționál, -ă** (PONTBRIANT, D.) adj.

— Din lat. **nationalis**, fr. **national**.

NAȚIONÁLE adj. invar. v. **național**.

NAȚIONALICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Național **(1)**. *Caracterul naționalicesc.* MOLNAR, I. XXI/16. *Duhul naționalicesc.* id. ib. 271/10. *Multe află și învață, tot dintr-acelea ce fieșcare n-au știut, și mai vîrtos cînd bagă cinevaș seama la obiceiurile naționalicești.* GOLESCU, Î. 76. *Portul naționalicesc este pălărie mică, cămașă curată, veste sau spențer.* id. ib. 123, cf. 90.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Pl.: *naționalicești.*

— **Național** + suf. *-icesc.*

NAȚIONALICÉȘTE adv. (Rar) În mod național. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU.

— Pronunțat: *-ți-o-*.

— **Național** + suf. *-icește.*

NAȚIONALÍSM s. n. **1.** (Învechit) Sentiment de dragoste față de specificul și tradițiile propriei sale națiuni **(1)**. V. p a t r i o t i s m. *Nici o zi pînă acum de cînd au pierdut românii armele, ca aceasta nu a însemnat într-atîta putere naționalismul.* CR (1830), 303[1]/10. *Străinomania..., astă patimă dărmîtoare naționalismului.* CALENDAR (1850), 93/3. *În Transilvania există un naționalism nu de paradă și de banchete.* GHEREA, ST. CR. III, 125.

2. Concepție și politică burgheză care susține interesele burgheziei naționale, prezentîndu-le ca interese ale întregii națiuni, și nesocotește interesele altor națiuni, instigînd la vrajbă națională și la ură de rasă. V. ș o v i n i s m. *În țărănime nu prinsese fascismul, nici naționalismul.* BENIUC, M. C. I, 212, cf. 83. *Deși unii dintre ei sînt lipsiți de educație politică..., elimină dintre ei otrava naționalismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 105.

— Pronunțat: *-ți-o-*.

— Din fr. **nationalisme**.

NAȚIONALÍST, -Ă adj., s. m. și f. **I.** Adj. **1.** (Învechit, rar) Național **(1)**. *Poftitori de binele de comun naționalișt care s-ar îndura a plăti tipografilor.* ȚICHINDEAL, A. M. XVI/15.

2. Care susține naționalismul (2), caracterizat prin naționalism, privitor la naționalism. V. șovin. *Tendințele naționaliste, toleranța față de greșeli și lipsuri, lipsa de tărie morală, îngîmfarea constituie condiții prielnice pentru infiltrarea în rîndurile noastre a agenților dușmanilor.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV[1]. 422.

II. S. m. și f. 1. (Învechit) Adept al naționalismului (1). V. patriot. *Multe din afară și dinlontru împedecări a unei mai bună cultivire a învățătorilor stătea împotrivă și împreunarea poterilor a tuturor naționalistelor era de lipsă.* MAN. ÎNV. II/19. *Domnia ta ești cel dintîi carele ai alergat, gata fiind a da ajutori unui naționalist.* PETROVICI, P. VIII/6. *Nu numai eu singur, ci mulți naționaliste români sînt cărora vrerea domniei tale cea bună... le-au adus ajutoriu.* TEODOROVICI, I. II/1. *Un număr mare de naționaliști simțesc cu fierbințală și știu de ce avem trebuință neapărată.* GT (1838), 4[1]/32. *În unele clipe era naționalistul cel mai înfocat.* AGÎRBICEANU, A. 218. *Belciug era mare naționalist.* REBREANU, I. 108. *În „Românii și poezia lor", Alecsandri laudă pe țăran și-l idealizează... el nu vorbește ca democrat, ci ca naționalist.* IBRĂILEANU, SP. CR. 146.

2. Adept al naționalismului (2). DICȚ.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Pl.: *naționaliști, -ste.* — Și: (învechit) **naționalíșt, -ă** adj., **naționalíste** subst. pl.

— Din lat. **nationalista**, it. **nazionalista**, germ. **Nationalist**, fr. **nationaliste**. — Pentru **naționalíșt**, cf. magh. nácionalista.

NAȚIONALÍSTE subst. pl. v. **naționalist.**

NAȚIONALÍSTIC, -Ă adj. (Neobișnuit) Național (1). Cf. ARGHEZI, T. C. 90.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Pl.: *naționalistici, -ce.*

— **Naționalist** + suf. *-ic.*

NAȚIONALÍȘT, -Ă adj. v. **naționalist.**

NAȚIONALITÁR, -Ă adj. (Rar) Care se referă la naționalitate. Cf. IORDAN, L. R. A. 164.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Pl.: *naționalitari, -e.*

— De la **naționalitate.**

NAȚIONALITÁTE s. f. 1. Ansamblul însușirilor care caracterizează o națiune (1) și o deosebește de altele; caracter național (1). *Românii, pentru a-și pute păstra naționalitatea și neatîrnarea, s-au văzut nevoiți a începe două războaie.* IST. M. XII/18. *Colonii romani... se traseră în Munții Carpați, unde-și păstrară naționalitatea și independența lor.* BĂLCESCU, M. V. 7, cf. 8. *Au păzit a lor naționalitate și limba.* CALENDAR (1855), 103/8. *Imperiile și națiile au avut mărirea și căderea lor; ele însă și-au păzit naționalitatea subt orice împregiurări.* NEGRUZZI, S. I, 200.

2. Apartenență a unei persoane la o anumită națiune (1); (rar) națiune (2). V. cetățenie. *A treia clasă, cea mai numeroasă sau adeca propriul popor țăran din partea cea mai mare a țării, era lipsită, fără nici o distincțiune, de naționalitate și religiune..., de orice drept civile și politic.* BARIȚIU, P. A. I, 8. *Poporul, după naționalitatea mumei, îl numi Ioan Armeanul.* HASDEU, ap. VIANU, M. 249. *Aceleași drepturi și datorii, fără deosebire de sex, rasă sau naționalitate.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/5.

3. Apartenență a unei persoane juridice, a unei nave sau aeronave la un anumit stat; (rar) națiune (2). Cf. DER.

4. Comunitate de oameni cu aceleași caractere naționale, locuind pe teritoriul unui stat multinațional sau, ca minoritate, pe teritoriul unui stat național; (învechit și popular) națiune (1). *Împărăția romană trebui să cază... ca să facă loc unei organizări progresive... produsă prin armonia naționalităților libere.* BĂLCESCU, M. V. 6. *Pînă a nu luci la soare, naționalitățile mocnesc veacuri.* RUSSO, S. 77. *Grecii erau poporul cel mai luminat din tot orientul, aveau oameni învățați, erau singura naționalitate din Imperiul otoman cunoscută în Europa.* GHICA, S. 93. *Venind Nicu Bălcescu cu Iancu Bălăceanu la Constantinopol, am conceput împreună ideea formării unei legiuni române în Transilvania, care să lupte alături cu ungurii în contra absolutismului și pentru liberarea naționalităților.* id. A. 175. *Cînd — zise primarul — pun la dispoziție acest templu locuitorilor acestui oraș, doresc din inimă ca fiecare naționalitate să-l folosească pentru prosperitatea și înflorirea culturei sale proprii.* F (1900), 585.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Pl.: (4) *naționalități.*

— Din fr. **nationalité**, germ. **Nationalität.**

NAȚIONALIZÁ vb. I. Tranz. 1. (Astăzi rar) A imprima, a da caracter național (1), a adapta la specificul național. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D. *Germanii, rușii, ungurii au naționalizat mult limba științifică.* IBRĂILEANU, SP. CR. 165. *Afirmînd că fiecare credincios are dreptul să se adreseze lui Dumnezeu în limba sa...*, [Luther și Calvin] *au naționalizat rugăciunea.* OȚETEA, R. 331. (Glumeț) *Aducerea copiilor cu barza e-o idee franțuzească sau germană, ne pare rău că am naționalizat-o în gospodărie, dar ne-a comunicat-o Cati, săsoaica și agentul de cultură din casă.* ARGHEZI, C. J. 150. ◇ Refl. pas. *Literatura românească nu se poate naționaliza și înfrumusețea decît prin inspirarea de la literatura populară.* IBRĂILEANU, SP. CR. 213. ✦ Tranz. și refl. pas. (Învechit) A (se) naturaliza (1). Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, PONTBRIANT, D.

2. (Complementul indică mijloace de producție, averi imobile etc.) A trece în posesia statului. V. socializa, etatiza. (Refl. pas.) *Știai că se naționalizează batozele.* BENIUC, V. CUC. 23.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Prez. ind.: *naționalizez.* — Și: (învechit, rar) **naționalizá** vb. I. PONTBRIANT, D.

— Din fr. **nationaliser.**

NAȚIONALIZÁRE s. f. Acțiunea de a (se) naționaliza.

1. Cf. naționaliza **(1)**. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM. *A început cu o viață italienească a lui Scanderbeg, broșură mai mult populară, pe care a tradus-o într-o bună limbă românească, în limba cărților sfinte, la naționalizarea cărora contribuise poate și el.* IORGA, L. I, 508. *În vremea propagandei școalei critice în favoarea naționalizării literaturii... nu se atacă de loc multele piese inferioare străine care se jucau în Iași.* IBRĂILEANU, SP. CR. 54.

2. Cf. naționaliza **(2)**. *Naționalizarea pământului are mulți adepți.* GHICA, S. 601. *Naționalizarea fermei-model din Bîrsani.* GALAN, B. II, 23. *S-a anunțat acum la radio. S-a făcut naționalizarea.* H. LOVINESCU, C. S. 59. *Imediat după naționalizare a trecut la Comerțul Exterior.* BARANGA, R. F. 11. *Sectorul socialist al economiei a luat ființă în urma naționalizării principalelor mijloace de producție.* PR. DREPT, 28. *Naționalizarea constituie un act revoluționar de socializare a mijloacelor de producție.* ib. 209. *La naționalizare, turnătoria lui Fornarache a trecut în stăpînirea celor ce muncesc.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 407.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Pl.: *naționalizări.*

— V. **naționaliza.**

NAȚIONALIZÁT, -Ă adj. (Despre mijloace de producție, averi imobile etc.) Care a fost trecut în posesia statului. V. etatizat. *Și acolo pămîntul este al statului sau naționalizat.* GHICA, S. 600. *Ferme-model naționalizate.* GALAN, B. II, 84.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Pl.: *naționalizați, -te.*

— V. **naționaliza.**

NAȚIONÁLNIC, -Ă adj. (Învechit) Național **(1)**. *O scrisoare din culegerea domnului Eder, directorului școalelor celor lătinești naționalnice din Țeara Ardealului.* ȘINCAI, HR. II, 87/6, cf. 303/4. *Fundația ghimnaziului naționalnic.* CALENDARIU (1794), 2/40. *Scoalele cele naționalnice.* POVĂȚ. ÎNV. 5r/7. *Învățătoriu naționalnic.* ȚICHINDEAL, S. XVI/24.

— Pronunțat: *-ți-o-*. — Pl.: *naționalnici, -ce.*

— **Națiune** + suf. *-alnic.*

NAȚÍSM s. n. v. **nazism.**

NAȚÍST, -Ă adj., s. m. și f. v. **nazist.**

NAȚIUNÁL, -Ă adj. v. **național.**

NAȚIUNALIZÁ vb. I v. **naționaliza.**

NAȚIÚNE s. f. **1.** (Învechit și popular) Popor, neam **(I 5)**; naționalitate **(4)**; (sens curent) comunitate stabilă de oameni, istoricește constituită, apărută pe baza unității de limbă, de teritoriu, de viață economică și de factură psihică, care se manifestă în particularitățile specifice ale culturii, (învechit) **născ ă tur ă (2)**. *Craiul națiii sale.* CANTACUZINO, N. P. 19r/3. *În cărticica aceasta, cetitoriule binevoitor, vei vedea cuvintele limbii noastre romanesci ca nește rămășițe a limbii unei națiii care au numărat cîndva mulți puternici împărați.* IORGOVICI, O. XI/6. *Singuri neameșii dintră unguri sînt primiți întră națioanele ceale unite în Ardeal.* MAIOR, IST. 105/14. *Shoala preparandă sau pedagoghicească a nației rumânești.* ST. INST. 3/2. *Alte vrednice cărți a se tipări... spre nu de mijloc folos acestui nație* (a. 1814). BV III, 102. *În shoalele orășenești trebuie să se propună... și istoria și gheografia altor cultivite națioane.* MAN. ÎNV. 79/8. *Nu numai duh mare și înțelepciune au avut acel bărbat, dară și mare îndrăzneală spre ispitirea acestor locuri necunoscute și de națioane sălbatice lăcuite.* DESC. AM. 5/12. *Iubitori spre cultura nației românești.* PETROVICI, P. 365/4. *Spartanii... era mai puțin atîrnînd spre credința deșartă decît partea cea mai mare a națioanelor vechi.* MOLNAR, I. XX/4. *Toate națiile evgheniste a Evropei.* VÎRNAV, F. M. I, 100r/9. *Alte nații din cele de către răsărit și în zi de astăzi partea muierească nu o primesc, nici o numără în numărul oamenilor.* TEODOROVICI, I. 47/11. *Această nație săsească este foarte muncitoare.* GOLESCU, Î. 5. *Tălmăcesc cărți folositoare națiii.* id. ib. 40. *Au început să întrebe de nu are acest nație limbă și scrisoare naționalicească.* id. ib. 90. *Cît trebuie să se bucure tot rumânul cînd vede că de ce merge nația sa, dobîndește bărbați învățați și bine crescuți.* CR (1829), 103¹/22. *43 familii armenești s-au folosit cu desrădicarea hotărîrei ce se făcusă împotriva nației lor și s-au înturnat în capitalie.* AR (1830), 1¹/4. *Nu s-au temut a călca legile dritului națiilor.* ib. (1831), 3²/15, cf. 187²/34. *Toate națiile Evropei să împărtășesc de bucurie.* ib. (1837), 40²/40. *Ferice de acea nație a căria fecioare, crescute întru curățenie îngerească, au prilej a să pregăti să fie soții și mame fericitoare de familii.* GT (1838), 34¹/7. *Era nu de mult domnitoriu asupra unei națiuni puternice.* ASACHI, S. L. II, 36. *Ave de scopos... a cîștiga pentru nația engleză în Asia mijlocie legiuita înriurire.* AR (1839), 7²/38. *Se silea să arate că termenii știin-*

ţelor şi meşteşugurilor sînt necunoscuţi fiecăruia om şi fiecăria naţii pănă ce nu cultivă ştiinţele şi meşteşugurile. CR (1839), 262[1]/14. *Prin împărţirea funcţiilor, naţiunile în omenire, ca şi individele în societate, produc . . . armonia totului, unitatea.* BĂLCESCU, M. V. 3. *De optsprezece veacuri naţia română n-a vegetat, n-a stat pe loc, ci a mers înainte, transformîndu-se şi luptîndu-se neîncetat, pentru triumful binelui asupra răului.* id., ap. VIANU, M. 84. *Sîngele şi viaţa lor e cu totul a naţiunei.* LĂZĂRESCU, S. 50/2. *Naţiile care au perdut şirul obiceiurilor părinteşti sînt naţii fără rădăcină, nestatornice.* RUSSO, S. 35, cf. 39. *Încet cîte încet neamul se priface în popol sau naţie.* id. ib. 97. *Imperiile şi naţiile au avut mărirea şi căderea lor.* NEGRUZZI, S. I, 200. *Prin ştiinţe şi prin arte naţiile înfrăţite În gîndire şi în pace drumul slavei îl găsesc.* ALEXANDRESCU, O. I, 73. *Eu . . . sînt trimis aici de naţiune ca reprezentantul intereselor ei.* ALECSANDRI, T. I, 234, cf. 291. *Această revoluţie de la 1848 . . . nu fuse fapta nici a unui partid, nici a unui individ — fuse fapta naţiunii române.* BOLINTINEANU, O. 311. *Simţeam că universul la pasu-mi tresărea, Şi naţii călătoare, împinse de a mea, Împlut-au sperioase pustiul pîn'la poluri.* EMINESCU, O. I, 91. *Viitorul naţiunei nu în saloane se plămădeşte.* F (1900), 572. *În deceniile din urmă, rivalitatea naţiunilor diferite creşte mereu.* ib. (1903), 1. *Lupta ziua, noaptea pentru binele naţiunei sale.* ib. (1906), 25. *Copii răzleţi ai mîndrei noastre naţii! De mai trăieşte-n voi simţire vie, Veniţi atunci.* IOSIF, V. 65. *Trecutul, împrejurările geografice şi sociale în care a luat naştere şi s-a dezvoltat un popor, pentru ca să devină apoi o naţiune, se reflectă în limba lui.* PUŞCARIU, L. R. I, 163. *Ceea ce diferenţiază naţiile pămîntului, ceea ce face din fiecare popor o entitate prin definiţie nu putea interesa pe clasici.* OPRESCU, I. A. III, 14. *„Război şi pace" este o frescă în care e zugrăvit un episod măreţ din istoria unei naţiuni, într-un efort eroic.* VIANU, S. 160. *Naivi care credeau sincer în cinstea şi în puterea de jertfă pentru naţie a bătrînului.* STANCU, R. A. IV, 424. *Sînt obligat să mă plec în faţa dorinţei naţiunii.* VORNIC, P. 167. *Nu-i vorba de avutul meu, pe care-l poci da oricînd naţiei.* T. POPOVICI, SE. 360. *Ridicarea naţiunilor tinere a scos la lumină tradiţii bogate de cultură şi artă.* CONTEMP. 1962, nr. 806, 3/5, cf. ALR II 2 866/27, 102, 172, 192, 272, 520, 987.

2. (Rar) Naţionalitate **(2).** *Unica fiică a banului C . . . , român de naţiune.* FILIMON, O. I, 103. ✦ Naţionalitate **(3).** *Mai încolo erau vapoare de toate felurile şi de toate naţiile.* TUDORAN, P. 29.

3. (Transilv.; în forma *naţie)* Grosul populaţiei, p o p o r; s p e c. ţărănime. *Ce are naţia de jos cu planurile împăratului Wilhelm?* VORNIC, P. 154. ◇ L o c. a d j. **De naţie** = de origine socială modestă, din popor. *Pe vremile acelea nici feciorii de împărat nu se ruşinau a lua fete de naţie, din popor.* RETEGANUL, P. I, 56. ✦ (Prin sinecdocă) Om de rînd; ţăran. *Dl Creţu scoase mapa şi-i arătă miezuina: cu un stînjin venea încă mai mult pe partea lui Creţu, căruia trebuiau să-i rămînă şi lemnele tăiate. Naţia rămase cu capul prostit, cînd mai auzi şi de minunea asta.* AGÎRBICEANU, D. T. 116. ◇ (Familiar, glumeţ sau depreciativ, ca apelativ) *Unul, Oancea, om fără carte, întreabă pe prietenul său, Ion, tot om de rînd, nedat la slovă: — Mă, naţie, ai înţeles tu ceva din cîte spuse domnul ăsta?* CARAGIALE, O. V, 207. ✦ (Învechit şi regional) Fel, soi, specie. *Să mai văz . . . şi alte naţii de oameni.* GORJAN, H. II, 29/13. *În vremea veche, era pe ici prin împrejurimile tîrgului o naţie de oameni urîţi şi mari, de mama focului.* RĂDULESCU-CODIN, L. 29. *Nu ştiu ce naţie de om o fi şi ăsta.* CV 1951, nr. 6, 8. ◇ E x p r. **A fi de naţie spurcată** (sau **rea, a dracului)** = a fi răutăcios, cu moravuri rele. ZANNE, P. VI, 220. **A fi naţie blagoslovită** = a fi om bun, blînd. id. ib. 221.

— Pronunţat: *-ţi-u-.* — Pl.: *naţiuni.* — Şi: (învechit şi popular) **náţie** (pl. *naţii* şi, regional, *năţi* ALR II/95) s. f., (învechit) **naţión** (pl. *naţioane)* s. n., (regional) **năţiúne** (ALR II 2 866/27) s. f.

— Din lat. **natio, -onis,** fr. **nation,** germ. **Nation,** rus. **нация.**

NAU interj. (Regional; repetat) Cuvînt care imită sunetul produs de un clopot; bang! Cf. ALR I 353/9, 594, 839.

— Onomatopee.

NAUFRAGÁRE s. f. v. **naufragiare.**

NAUFRAGIÁ vb. I. I n t r a n z. **1.** (Despre nave sau, p. e x t., despre oameni) A suferi un naufragiu **(1);** (învechit) a (se) naufrînge. V. s c u f u n d a, î n e c a. Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, ŞĂINEANU, D. U. *Părea să fie un barcaz, naufragiat de mult, dacă judecai după nisipul îngrămădit de vînt în juru-i.* TUDORAN, P. 36. *Poate că „L'Espérance" naufragiase, atîtea corăbii naufragiau, dar era peste putinţă ca prietenul său să nu se fi salvat.* id. ib. 61. ◇ F i g. *Junele îşi pierde minţile, înnebuneşte şi se află acum în tristul adăpost al celor a cărora inteligenţă a naufragiat pe valurile oceanului de nenorociri şi de suferinţe ale acestei vieţi.* MACEDONSKI, O. IV, 16. *Cumpărînd seminţe de floareasoarelui de la o lipovancă grasă, naufragiată la marginea trotuarului, am intrat . . . să cumpăr ţigări.* BRĂESCU, A. 9.

2. F i g. A ajunge, a se afla într-o situaţie nedorită, a nimeri într-un loc care nu i se potriveşte, datorită unor întîmplări potrivnice. V. r ă t ă c i. *Această descriere este a unui*

suflet de artist, naufragiat în politică. MACEDONSKI, O. IV, 135.

— Pronunțat: *na-u-fra-gi-a.* — Prez. ind.: *naufragiez.*

— V. **naufragiu.**

NAUFRAGIÁRE s. f. (Rar) Faptul de a n a u f r a g i a; naufragiu **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D.

— Pronunțat: *na-u-fra-gi-a-re.* — Și: (neobișnuit) **naufragáre** s. f. LM.

— V. **naufragia.**

NAUFRAGIÁT, -Ă adj. (Despre nave sau, p. e x t., despre oameni) Care a suferit un naufragiu **(1)**. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Parc-am fi undeva la capătul pământului. Naufragiați. Pierduți.* SEBASTIAN, T. 16. ◇ (Substantivat) *Tot ce putea servi a susține pe bieții naufragiați asupra valurilor.* HELIADE, D. J. 114/5. *Acolo filfîie spre linia sură a zării două paseri albe, depărtîndu-se avîntat de țărm, ca doi porumbei mesageri cu o veste bună spre necunoscuta insulă cu naufragiați.* C. PETRESCU, Î. II, 251. *A băgat cineva de samă înfățișarea lui de naufragiat în luptă cu elementele nepăsătoare și nemiloase?* SADOVEANU, O. VIII, 155.

— Pronunțat: *na-u-fra-gi-at.* — Pl.: *naufragiați, -te.*

— V. **naufragia.**

NAUFRAGIÓS, -OÁSĂ adj. (Neobișnuit, despre locuri) Care prezintă pericol de naufragiu **(1)**. Cf. LM.

— Pronunțat: *na-u-fra-gi-os.* — Pl.: *naufragioși, -oase.*

— **Naufragiu** + suf. *-os.*

NAUFRÁGIU s. n. **1.** Accident al unei nave, care provoacă scufundarea ei sau o pune în imposibilitate de a-și continua drumul; (rar) naufragiare, (învechit) naiefrîngere. *Îl întrebă în ce chip au căzut în naufragiu (sfărmare sau frîngere de corabie) și pentru ce pricină se află el pre ținutul său.* MAIOR, T. 14/17. *Un locuitor îndemînatic . . . care auzisă vorbind de acest naufragiu (sfărîmare și înecare de corabie), s-au dus în partea locului.* CR (1829), 260²/1. *Ospățul ce dă Dido lui Enea celui izbăvit de naufragiu (înecarea corăbiei).* ib. (1832), 280¹/21. *Între multe alte s-au înformat în Anglia o soțietate numită de naufraj (sfărmarea corăbiilor) pentru de a agiuta pe acii ce pătimesc pe mare asemene nenorocire.* AR (1838), 347²/29. *Fură amenințați de un naufragiu complect și rămaseră în voia valurilor.* HELIADE, D. J. 110/27. *Bering merge să vază pământul cel mare, ce-l zărise la 1725 și, făcînd naufragiu, . . . piere.* GENILIE, G. 52/20, cf. NEGULICI, POLIZU. *La Constantinopole vă sînt apoi cunoscute piedicile ce avurăm; apoi naufragiul ce cercarăm la înturnare.* ap. GHICA, A. 804, cf. PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM. *În fundul curții, subt un uriaș șopron, toate sfărîmăturile . . . se adunau zi cu zi, ca în urma unui vast naufragiu.* ANGHEL, PR. 84. *Falsificatorul . . . pretinde că s-ar fi pierdut originalul de pe care a copiat și inventează fel de fel de împrejurări (incendiu, furt, naufragiu).* BUL. COM. IST. I, 32. *Mîna lui Mircea — cu nedespărțitul creion — se agita din răsputeri, ca mîna unui armator la ivirea corabiei scăpate din naufragiu.* TEODOREANU, M. II, 57. *Un foc poate fi adeseori un cataclism mai înspăimîntător decît un naufragiu.* BOGZA, A. Î. 536, cf. id. C. O. 19. *Trăsura părea o biată barcă fără catarge, zvîrlită de vînturi potrivnice, spre naufragiu.* GALAN, B. II, 114. *Dacă echipajul lor nu dovedea o iscusință și o bravură nemaipomenită..., sfîrșitul nu putea fi decît naufragiul.* TUDORAN, P. 177. *Naufragiu, prin aruncarea corăbiei pe bancuri de nisip.* id. ib. 405.

2. F i g. Pagubă, pierdere; dezastru, nenorocire. Cf. COSTINESCU, LM, ȘĂINEANU, D. U. *Ca-ntr-o carte înțeleaptă Am cetit în fundul cupei Naufragiul ce m-așteaptă.* MINULESCU, V. 16.

— Pronunțat: *na-u-.* — Pl.: *naufragii* și (rar) *naufrage.* — Și: (rar) **naufráj** (pl. *naufraje*) s.n.

— Din lat. **naufragium,** it. **naufragio,** fr. **naufrage.**

NAUFRÁJ s. n. v. **naufragiu.**

NAUFRÎNGE vb. III. I n t r a n z. și r e f l. (Învechit) A naufragia **(1)**. *O corabie americană fu împinsă de vînturi care o aruncară pe aceste insule, unde află cinci nenorociți corăbieri, rămășiță din 60 inși a unei corăbii de la New York ce s-au naufrînt (li s-a sfărămat corabia) la 1824.* CR (1830), 14¹/34. *Din 551 corăbii din flota rigală în Englitera, s-au stricat, ori s-au stăpînit de vrăjmaș, 160 și celelalte s-au naufrînt (s-au înecat de furtună) ori au ars în această vreme.* ib. (1832), 243¹/32. *Fiind eu naufrînt în acest ostrov . . . , mă voi socoti prea norocit a merge cu voi în corabie.* GORJAN, H. I, 136/13.

— Pronunțat: *na-u-.* — Prez. ind.: *naufrîng.*

— Semicalc după fr. **naufrager.** Cf. n a i e f r î n g e r e.

NÁULĂ s. f. (Prin Munt. și Olt.) Vită (CV 1951, nr. 1, 37); s p e c. vacă (LEXIC REG. 83).

— Pl.: *naule.*

— Etimologia necunoscută.

NÁULEA, NÁUA num. ord. v. **nouălea.**

NAULMĂ s. f. (Învechit, rar) Navlu. *Îmi plătea naulmă.* GORJAN, H. II, 57/16. *Naulmă, așa se numește chiria corăbiei.* id. ib. 57/32.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *naulme.*

— Cf. ngr. ναύλωμα.

NAUMAHÍE s. f. (Rar) Reprezentație la vechii romani, care înfățișa o bătălie navală; loc în care se dădea o astfel de reprezentație. Cf. COSTINESCU. ✦ Bătălie navală. Cf. GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.

— Pronunțat: *na-u-*. — Scris și: *naumachie*. GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.

— Din lat. **naumachia**, fr. **naumachie**, germ. **Naumachie**.

NÁUS s. n. v. **naos**.

NAUSCÓP s. n. (Învechit) Aparat optic folosit de marinari la cercetarea orizontului. Cf. NEGULICI, COSTINESCU.

— Pronunțat: *na-u-*.

— Din fr. **nauscope**.

NAUSCOPÍE s. f. (Învechit) Observarea navelor de la mare distanță, cu ajutorul nauscopului. Cf. NEGULICI, COSTINESCU.

— Pronunțat: *na-u-*.

— Din fr. **nauscopie**.

NAÚTIC, -Ă s. m., s. f., adj. **1.** S. m. (Învechit, rar; în forma *naftic*) Corăbier. *Sutașulu crămacii și nafticii* (precorăbiiariu N. TEST. 1648, de corăbiiari BIBLIA 1688) *asculta mai vrătosu*. COD. VOR. 86/17.

2. S. f. Știința și tehnica de a dirija mersul unei nave **(1)**; navigație **(2)**, (învechit, rar) navtichie. V. corăbierie. *Slujesc nafticii (adecă meșteșugului corăbieriei) a numi vînturile*. AMFILOHIE, G. 2/12. *Istoria nauticei nu înfățășază o altă asămine faptă*. AR (1829), 6[1]/24. *Nouă descoperire în meșteșugul nauticei (corăbieriii)*. ib. (1831), 234[1]/10, cf. LM, ALEXI, W.

3. Adj. Care privește navigația, de navigație. V. naval. [Toate corăbiile domnești] *să se afle intrate la liman, avînd paznicii sei trebuincioși din breasla naftica* (a. 1793). GÁLDI, M. PHAN. 212. [În Cairo] *se află . . . mai multe shoale militărești, filologhice, naftice și mercantile*. AR (1829), 196[2]/44, cf. I. GOLESCU, C. *Au fost . . . jocuri nautice pe Sena*. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 93. *Începeam a gusta o plăcere rară în călătoria nautică*. id. ib. 149. *Sub Maria Terezia s-au înființat mulțime de școale, cum și . . . școala nautică la Triest*. BARIȚIU, P. A. I, 359. *Cînd vă vor da răgaz variile sporturi nautice, vom primi, sper, cîte o vorbușoară de la dv*. CARAGIALE, O. VII, 106. *L-a rugat . . . să înființeze cu elevii o tovărășie de sport nautic*. I. BOTEZ, B. I, 153. *Termenii nautici apăruți acum în limba franceză sînt nenumărați*. VIANU, S. 133.

— Pl.: *nautici*, *-ce*. — Și: (învechit) **náftic, -ă** s. m., s. f., adj.

— Din fr. **nautique**. — **Naftic** < ngr. **ναυτικός**.

NAUTÍL s. m. Gen de animale cefalopode cu cochilia externă plan-spiralată; spec. moluscă din mările calde, cu corpul închis într-o scoică cu mai multe despărțituri *(Nautilus pompilius)*. *Dintre șapte sau opt spețe de nautil ce există, cea mai comună este speța numită Nautilus pompilius*. ISIS (1859), 118[2]/6. *Univalvele cu cămări, precum: nautilii, amoniții*. COBÎLCESCU, G. 61/20, cf. COSTINESCU, LM, ALEXI, W. *Nautilus are o cochilie calcaroasă, constituită dintr-un tub răsucit*. GEOLOGIA, 66, cf. DER.

— Pl.: *nautili*. — Și: **nautílus** subst.

— Din lat. **nautilus**, fr. **nautile**.

NAUTÍLUS subst. v. **nautil**.

NAVÁL, -Ă adj. Care se referă la nave **(1)** sau la navigație, care se face cu nave, alcătuit din nave, de nave, care aparține navigației. V. nautic. *O bătălie navală sau de mare*. AR (1829), 144[1]/8, cf. 150[2]/8. *Pomenirea bătăliei navale sau pă mare tîmplată*. CR (1829), 238[1]/21. *Oastea navală (plutitoare) se alcătuiește din 110 vase de război*. ib. (1830), 62[2]/17, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *O scoală de arhitectură navală*. LAURIAN, M. IV, 84/26, cf. NEGULICI, POLIZU. *Sultanul, îngrijat, a cerut lui Canning o manifestare din partea diviziunei navale de sub comanda generalului Parker*. GHICA, A. 50. *Lupta navală de la Ceșme-Liman*. FILIMON, O. I, 102, cf. PONTBRIANT, D., PROT.-POP., N. D., COSTINESCU, LM. *Turcii pierduseră marea bătălie navală de la Lepanto*. XENOPOL, I. R. V, 97. *În locul acesta s-a dat vestita bătălie navală dintre turci și ruși*. BART, S. M. 21. *Un tînăr muncitor de la șantierele navale*. STANCU, R. A. III, 278. *Din port se aud zgomotele șantierului naval*. V. ROM. octombrie 1954, 42. *Construcția navală rămîne o artă, pe care tehnica timpurilor noi nu o înlătură*. TUDORAN, P. 107.

— Pl.: *navali*, *-e*.

— Din fr. **naval**.

NAVÁRC s. m. v. **navarh**.

NAVÁRH s. m. (Învechit) Comandant al unei corăbii sau al unei flote. V. amiral. *Buna chivernisala unui navarh*. CANTEMIR, IST. 85. *I-au poruncit să se unească cu navarhul sau admirariul și se bată cetatea Chiliei*. ȘINCAI, HR. II, 39/9. *Făcea cu liniște toate rînduielele, fiind navarcu (cîrmaciu cel mare a corabiei) turburat*. MAIOR, ap. GÁLDI, M. PHAN. 213, cf. LM.

— Pl.: *navarhi*. — Și: **navárc** s. m.

— Din ngr. **ναύαρχος**, lat. **navarchus**. — **Navarc** < it. **navarco**.

NAVÁRHIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Care aparține navarhului sau navarhiei, privitor la navarh sau la navarhie. Cf. LM.

— **Navarh** + suf. *-ic*. Cf. ngr. ναυαρχικός.

NAVARHÍE s. f. (Învechit, rar) Funcţia, demnitatea de navarh. Cf. LM.
— Din ngr. **ναυαρχία.**

NÁVĂ s. f. **1.** Vehicul construit, amenajat şi echipat pentru a pluti şi a se deplasa pe (sau sub) apă, pentru transportul persoanelor, al materialelor sau cu destinaţii speciale; vas. V. v a p o r, c o r a b i e. *Dona Ineţ voia ca fiul său să facă o călătorie lungă pe mare; ca şi cînd o navă spaniolă ar fi fost o altă barcă a lui Noe.* HELIADE, D. J. 96/22. *Nava începu iar a naviga.* id. ib. 105/22, cf. NEGULICI, ARISTIA, PLUT., POLIZU, PROT.-POP., N. D., COSTINESCU, DDRF. *Se uită de-a lungul pe mare La navă, la maluri, la cer.* COŞBUC, P. II, 94, cf. 280, BARCIANU, ALEXI, W. *Singur pe navă prudentul Ulise privea cu-ntristare.* TOPÎRCEANU, P. O. 9. *Ostrovul izolat de lume Ca un castel medieval... pare o navă fermecată Ce-a ancorat aici, sub munte.* id. B. 29. *Noi sîntem mereu aici toţi patru, în mica noastră fermă, ca pe o navă pornită prin lume, fără escală.* SEBASTIAN, T. 181. *Numai pe-o navă cu pînzele umflate în vîntul de la larg înţelegi frumuseţea şi poezia mării.* BART, E. 121. *Nava şi-a aruncat ancora.* VIANU, M. 95. *Se născuse şi copilărise la Saint Malo, între constructori de nave şi pescari.* TUDORAN, P. 54. *Valurile... pot răsuci nava în loc, ceea ce cu adevărat e primejdios.* id. ib. 106. *De pe o mică navă, reporterul a coborît în iarna asta într-un oraş foarte original.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/3. *Emisiunea destinată navigatorilor îmbarcaţi pe navele comerciale româneşti.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 407. ◇ F i g. *Lumea care este o mare cu talazuri furtunoase Mi-a văzut a vieţii navă ici şi colo alergînd.* MACEDONSKI, O. I, 94. *O, cuvintele, cuvintele Sînt nave prea fragile Să-i poarte povestea Pe apele vieţii.* BENIUC, C. P. 93. ✦ (Rar) Conţinutul, personalul unei nave **(1)**; persoanele care se află pe o navă. Cf. LM.

2. Naos. *Interiorul acestei biserici se compune dintr-o navă, ale căria bolte ascuţite sînt susţinute de şasesprezece pilaştri.* FILIMON, O. II, 114. *Aceste trei altare corespund fiecare la cîte o tindă, adică la cîte un spaţiu prelungit... căruia — din pricina asemănării ce are cu un coş de corabie răsturnat — i se zice nave (nef); altarul mai mare din mijloc se prelungeşte cu navea principală, care e despărţită de cele două nave laterale prin patru stîlpi.* ODOBESCU, S. I, 389. *Arnolfo di Cambio adoptă planul în formă de cruce şi nava triplă a bisericilor gotice.* OŢETEA, R. 256.

3. (Adesea urmat de determinări) Aeronavă sau aparat destinat zborurilor omului în cosmos. *La Observatorul astronomic... a fost observată în ziua de 16 mai, la orele 3 şi 54 minute, nava cosmică şi racheta sa purtătoare.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 835.
— Pl.: *nave.* — Şi: (învechit) **náve** s. f.
— Din fr. **nave,** lat. **navis,** it. **nave.**

NAVĂDÍ vb. IV v. **năvădi.**

NÁVE s. f. v. **navă.**

NAVÉCTĂR s. m. (Regional) Paznic (Ciocăneşti-Vatra Dornei). ALR SN III h 902/365. *Străjeri sau navectăr de noapte.* ib.
— Pl.: *navectări.*
— Din germ. **Nachtwächter.**

NAVÉTĂ[1] s. f. **1.** (Rar) Suveica războiului de ţesut. Cf. PROT.-POP., N. D.

2. Instrument (de lemn sau de oţel) de formă alungită, cu care se lucrează plase, fileuri. *Luăm apoi o navetă cu sfoară, adică o undrea de filat, făcută dintr-o scîndurică.* ATILA, P. 44. *La capătul sforei de pe undrea sau navetă se face un ochi de mărimea reţelei dorite.* id. ib. 45.

3. P. a n a l. (În e x p r.) **A face naveta** = a parcurge un drum dus şi întors în mod regulat. ✦ P. e x t. Drum pe care îl parcurge cineva dus şi întors în mod regulat. *Pînă la Ploieşti... îşi mai trudesc oasele şi alţi dascăli ori dăscăliţe oropsite care n-au avut norocul să se aciuieze cu catedra la metropolă... Pentru dînşii, pe cît am înţeles, „naveta" nu-i nici ceva de folos, nici plăcut.* I. BOTEZ, B. I, 195. ✦ P. e x t. Vehicul de transport în comun care parcurge o distanţă sau face legătura între două puncte ale unei reţele de transport, dus-întors şi în mod regulat. Cf. DM. ✦ P. e x t. Obiect special confecţionat, de obicei în formă de ladă, pentru transportul unor alimente (pîine, lapte etc.).
— Pl.: *navete.*
— Din fr. **navette.**

NAVÉTĂ[2] s. f. Plantă oleaginoasă înrudită cu rapiţa, cu frunze late acoperite cu peri şi cu seminţe mici, de culoare castanie *(Brassica rapa oleifera).* Cf. SIMIONESCU, FL. 316, com. din ŢEPEŞ VODĂ-CERNAVODĂ.
— Pl.: *navete.*
— Din fr. **navette.**

NAVETÍST, -Ă adj., s. m. şi f. (Persoană) care face naveta[1] **(3)**. *Noi ne fărîmăm vremea şi oasele pe linia Bucureşti—Mizil şi înapoi. Asta, în limba dăscălească se cheamă însă profesor navetist, nu vagabond.* I. BOTEZ, B. I, 194.
— Pl.: *navetişti, -ste.*
— **Navetă**[1] + suf. *-ist.*

NAVICULÁR, -Ă adj. (Rar) De forma unei nave **(1)**. Cf. LM, BARCIANU, ALEXI, W., ENC. VET. 6, 19, 93.
— Pl.: *naviculari, -e.*
— Din fr. **naviculaire.**

NAVIGÁ vb. I. I n t r a n z. **1.** (Despre oameni) A călători cu o navă **(1)** (v. p l u t i)

sau cu o aeronavă (v. z b u r a); a conduce mersul unei nave sau al unei aeronave. *Avînd vînt bun năvegară mai încolo.* MAIOR, IST. 24/7. *Cînd năvegam (mergeam cu corabia) vănturile ne strimtorară a eşi la uscat.* id. T. 106/9. *De trei zile-acum pe mare, Navigînd fără-ncetare Noi pămîntul n-am zărit!* ALECSANDRI, P. II, 41. [Luna] *se va fi arătat misterioasă lui Ovidiu ... şi poate tovarăşilor lui Iason, navigînd pe mări pustii.* C. PETRESCU, Î. I, 16. *De două luni navigam tot prin aceleaşi locuri.* BART, S. M. 11. *Nu dăduse niciodată greş în cei aproape douăzeci de ani de cînd naviga pe aici.* TUDORAN, P. 10. *Navigau de zece zile.* id. ib. 637, cf. DM.

2. (Despre nave) A se deplasa pe apă; a pluti. *Corăbiile neguţătoreşti ale amîndurora puterilor avea voie a naviga (pluti) pă Dunăre.* CR (1829), 284²/22, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Vapoare navigau pe mări pustii, spre porturi cu numiri fabuloase.* C. PETRESCU, R. DR. 37. *Corabia naviga spre Gibraltar.* TUDORAN, P. 399. ✦ (Despre aeronave) A se deplasa în aer sau în cosmos; a zbura. Cf. DL, DM.

— Prez. ind.: *navighez* şi (rar) *navíg* (NEGULICI, IORDAN, L. R. A. 136, L. ROM. 1961, nr. 1, 32). — Şi: (învechit, rar) **năvegá** vb. I.

— Din it. **navigare**, fr. **naviguer.**

NAVIGÁBIL, -Ă adj. (Despre ape) Care permite navigaţia **(1)**, pe care se poate naviga. *Rîuri ... navigabile.* AR (1830), 11²/24. *Ca să se facă Tagul (un rîu) navigabil (de plutit) este de trebuinţă* 7 875 000 *franci.* CR (1830), 91¹/39, cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU. *Dunărea începe a fi navigabilă de la Ulm.* I. IONESCU, M. 76, cf. COSTINESCU, LM, DDRF. *Prutul nu mai are peştele pe care-l avea înainte de a se face navigabil.* SP. POPESCU, M. G. 85. *Insulele şi prunturile care se formează în rîurile navigabile şi neplutitoare.* HAMANGIU, C. C. 129, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Siretul poate va fi navigabil cu caice, în ţinuturile Galaţi, Tecuci şi Putna.* N. A. BOGDAN, C. M. 118. *Vedea în faţă deschis, neted, canalul navigabil.* BART, E. 125. *Astea nu sînt rîuri navigabile.* VORNIC, P. 137.

— Pl.: *navigabili, -e.*

— Din fr. **navigable.**

NAVIGABILITÁTE s. f. (Rar) Însuşirea de a fi navigabil. Cf. NEGULICI, COSTINESCU. *Navigabilitatea ... era turburată de apariţia stîncilor.* SAHIA, U.R.S.S. 80.

— Din fr. **navigabilité.**

NAVIGÁNT, -Ă adj. Care navighează. *Escadră navigantă.* LTR. ◇ *Personal navigant* = personal ambarcat permanent la bordul navelor. Cf. LTR².

— Pl.: *navigaţi, -te.*

— Din fr. **navigant.**

NAVIGÁRE s. f. Acţiunea de a n a v i g a; (rar) navigat. Cf. VALIAN, V., NEGULICI, POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF, ALEXI, W., DM.

— V. **naviga.**

NAVIGÁT s. n. (Rar) Navigare. Cf. LM. *Navigatul nostru e foarte mărginit.* id. ib.

— V. **naviga.**

NAVIGATÓR, -OÁRE s. m. şi f., adj. **1.** S.m. şi f. Persoană care întreprinde călătorii lungi pe mare în scopuri ştiinţifice, comerciale etc.; persoană care este pricepută în tehnica navigaţiei; persoană care conduce o navă **(1)** sau face parte din personalul ei. V. m a r i n a r. *Acesta din urmă a cercetat încă şi marele arhipelag ... Caroline şi a descoperit o mulţime de insule peste care n-au putut da navigatori (plutitori pe mare) dinaintea lui.* CR (1829), 204²/2, cf. I. GOLESCU, C. [Descoperirea busolei] *a dat coraj navigatorilor a se depărta de ţirmurii mărilor.* GENILIE, G. 18/28, cf. VALIAN, V., NEGULICI, POLIZU, PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ai o înfăţişare stranie, o înfăţişare de navigator.* SEBASTIAN, T. 91. *Cei mai buni navigatori din lume.* SADOVEANU, O. IX, 253. *Ulysse ..., îndrăzneţul navigator, se strecoară între Scylla şi Charybda, groaznicele stînci, devenite celebre.* BOGZA, C. O. 49. *Prognoza timpului ... este de mare folos pentru navigatori.* AGROTEHNICA, I, 264. *E ca un navigator antic, care a trecut coloanele lui Hercule.* CONTEMP. 1956, nr. 510, 5/3. *Mihu era un navigator desăvîrşit.* TUDORAN, P. 408. *Emisiunea destinată navigatorilor.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 407. ✦ Membru al echipajului unei aeronave (care dirijează efectiv navigaţia ei aeriană). V. a e r o n a u t, c o s m o n a u t. Cf. LTR².

2. Adj. (Despre oameni) Care navighează **(1)**, care se îndeletniceşte cu navigaţia **(1)**. Cf. POLIZU. *Popor navigator.* LM, cf. ŞĂINEANU, D. U.

— Pl.: *navigatori, -oare.* — Şi: (învechit, rar) **navigatóriu, -ie** adj. LM.

— Din fr. **navigateur.**

NAVIGATÓRIU, -IE adj. v. **navigator.**

NAVIGÁŢIE s. f. **1.** Faptul de a naviga; drum parcurs de o navă **(1)** pe apă, călătorie făcută cu o navă. *Navigaţia, călătoria pe mare sau pe mari rîuri.* LEON ASACHI, B. 94/4. *Navigaţia (umblarea pe apă) prin vaporuri (corăbii ce se mişcă prin aburi) a luat foarte mari descoperiri în rîurile noastre.* CR (1829), 156²/4, cf. 244²/14. *Navigaţia seau umblarea acestor corăbii*

are foarte multă lucrare. AR (1829), 73¹/21, cf. 212¹/31. *Navigație sau plutirea pe mare.* ASACHI, I. II, 332/9. *Navigație (plutire cu vase pe mări și pe rîuri).* CONV. GEOM. 23/5. *Orînduirile despre navigația vaselor pe riurile ce petrec statul Olandei.* AR (1839), 59²/26, cf. VALIAN, V. *Suirea în corabie se cheamă îmbarcare, scoborîrea debarcare și călătoria pe apă navigație.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 50, cf. NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU, PROT.-POP., N. D., COSTINESCU, LM. *S-a făcut atunci de ocîrmuire un Regulament de navigație.* N. A. BOGDAN, C. M. 118. *Cura de mare navigație este tratamentul îndelungat prin lungi călătorii în plin ocean.* YGREC, M. N. 293. *După ce ancorează în port, aflăm că e iahtul lui Rotschild, în navigație de plăcere prin orient.* BART, S. M. 49. *Descoperirile portughezilor au fost pregătite de marile navigații medievale în Oceanul Atlantic.* OȚETEA, R. 110. *O parte din material este depus în mare și formează bare sau baraje, sub nivelul mării . . ., care stînjenesc navigația.* AGROTEHNICA, II, 981. *După două zile de navigație, se mișca aici ca pe ulița sa.* TUDORAN, P. 191. ✦ Transport organizat de mărfuri sau de persoane care se face cu o navă (1), pe un itinerar determinat; trafic pe apă. *Puțina gheață de care era Dunărea prinsă s-au trecut și navigația s-au deschis prin venirea ca la 40 vase.* AR (1837), 77¹/7. *454, 591 lei . . . s-au strînsu de la începutul navigației anului curgător și pănă la sfîrșitul lunei lui mai* (a. 1849). URICARIUL, VI, 491. *Așteptam deschiderea navigațiunii Dunării în sus sau în jos.* GHICA, S. 250. *La gurele acestui fluviu îl aducea navigațiunea mercantilă a Mării Negre.* HASDEU, I. C. I, 101. *Compania de navigație fu bucuroasă să angajeze ca viitori ofițeri doi tineri cu diplomă de inginer.* TUDORAN, P. 51. ✦ Călătorie sau transport cu o aeronavă. *Aviația noastră de transport a fost înzestrată . . . cu instalații aeroportuare și de navigație moderne.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 857.

2. Știința și tehnica de a dirija mersul unei nave (1, v. n a u t i c ă) sau al unei aeronave (v. a e r o n a u t i c ă). *Ticăloșiile meale începea a mă face cunoscătoriu în materia navigației (a îmblărei cu corabia pre mare).* MAIOR, T. 53/18. *Aflarea busulei apoi a făcut o reformă totală în navigație.* GENILIE, G. 18/27, cf. POLIZU, COSTINESCU, LM. *Se reîntoarse victorios în Europa, căci a deschis comerciului și navigațiunii o cale noauă.* F (1880), 249. *Navigațiunea este în strînsă legătură cu* [climatologia]. ib. (1900), 550. *Contactul cu Italia . . . produce un puternic aflux de termeni noi în . . . arta militară și navigație.* VIANU, S. 133. *Sînteți, ca și mine, în penibila situațiune a celor ce ar studia sau ar preda ciobanilor elvețieni, în Alpi, problemele navigației transoceanice.* GALAN, B. II, 96, cf. LTR².

— Pl.: *navigații.* — Și: (învechit) **navigațiúne** s. f.

— Din fr. **navigation**, lat. **navigatio**, it. **navigazione.**

NAVIGAȚIÚNE s. f. v. **navigație.**

NAVIGRÁF s. n. Instrument de bord al unei aeronave, cu ajutorul căruia se determină deriva și viteza față de sol și se trasează drumul de urmat. Cf. DM, LTR².

— Pl.: *navigrafe.*

— Din fr. **navigraphe.**

NAVÎRLÍI s. f. pl. v. **năvîrlii.**

NAVÍSCĂ s. f. v. **neviscă.**

NÁVLIGĂ adj. v. **năvleg.**

NÁVLON s. n. v. **navlu.**

NAVLOSÍ vb. IV. T r a n z. (Complementul indică o navă 1) A închiria (în vederea transportării unor mărfuri). Cf. CV 1950, nr. 5, 29. *Aștept un exportator, care vine să ne navlosească vasul.* TUDORAN, P. 389, cf. 671.

— Prez. ind.: *navlosesc.*

— Din ngr. (ε')ναύλωσα (aor. al lui ναυλόνω).

NAVLOSÍRE s. f. Acțiunea de a n a v l o s i. *Misitii de cereale, navlosiri de vase — mărunte afaceri de port — se încheiau acolo pe loc, la taifas între două cafele turcești.* BART, E. 60.

— Pl.: *navlosiri.*

— V. **navlosi.**

NÁVLU s. n. Chirie plătită pentru folosirea unui vas de transport, (învechit, rar) n a u l m ă; costul transportului pe apă al persoanelor sau al mărfurilor; s p e c. (în forma *navlon*) taxă care se percepea în țările române pentru transportul pe Dunăre. *Navlonul, darul balgibaș, 1 pacea de samur* (a. 1691). IORGA, S. D. V. 368. *Te vei chivernisi ca să plătească navlonul corăbiei acolo, din venitul acela* (a. 1740). id. ib. XXI, 242. *Navlul ce se va percepe de corăbiile domnești să fie numai pe jumătate de cum se va plăti navlul la corăbiile turcești* (a. 1793). CONV. LIT. XXVI, 1 004. *S-au dat de către dumnealor părcălabii de Galați la dumnealui caminar Riga Shina, di au plătit navlu pentru adusul lucrurilor măriii sale de la Țarigrad* (a. 1806). IORGA, S. D. VI, 196. *Sume răspunse pentru plată de navlu, de cărat, comision* (a. 1840). ap. TDRG. *Prin cele peste toată măsura navluri ce primesc, trag cea mai însemnătoare parte a folosurilor* (a. 1843). DOC. EC. 802. *Vor plăti navlul lor prin ceva cîntece frumoase.* FILIMON, O. II, 53, cf. COSTINESCU, I. PANȚU, PR. 6, ALEXI, W., TDRG. *Anglia și Marsilia se plîng de prețurile prea ridicate ale navlului.*

N. A. BOGDAN, C. M. 124. *Cheltuielile de navlu au făcut cărbunii să fie prea scumpi.* ARDELEANU, V. P. 212. *Fixa data plecării flotelor, navlul, tonajul şi destinaţia corăbiilor.* OŢETEA, R. 148.

— Pl.: *navluri.* — Şi: (învechit) **návlon** s. n.

— Din ngr. **ναῦλον.**

NAVRÁP s. m. v. **năvrap.**

NAVRÁT s. n. (Rar) Tip de navă fluvială nedefinită îndeaproape. *Cantitatea de cherestea ce vine la Severin este însemnată, ea vine în plute şi în navraturi.* I. IONESCU, M. 737.

— Pl.: *navraturi.*

— Etimologia necunoscută.

NAVTICHÍE s. f. (Învechit, rar) Nautică. V. n a u t i c (2). *Gheograficeştile harte ale meşteşugului navtichiei.* GRECEANU, Î. 137/9.

— Din ngr. **ναυτική.**

NAZ s. n. (Mai ales la pl.) Atitudine, gest, comportament de om răsfăţat, afectat, f a n d o s e a l ă, s c l i f o s e a l ă; gust schimbător, dorinţă sau pretenţie nechibzuită, extravagantă, c a p r i c i u, t o a n ă, m o f t. *Deci veni Bogdan la curte, Arătînd şi nazuri multe* (sfîrşitul sec. XVIII). LET[2]. III, 283, cf. VALIAN, V. *Îţi spui drept n-ai haz Cu atîta prea mult naz.* PANN, E. V, 137/11. *În puterea prieteniei, iartă-mi aceste nazuri de lăcomie literară.* ODOBESCU, S. III, 39. *A cerut-o hagiului, iar acesta, fără nazuri multe, i-a dat-o.* CARAGIALE, O. II, 223. *Bărbatul* [î]*şi iubea nevasta, îi făcea toate voile şi nazurile* (a. 1882). ŞIO II$_1$, 270. *L-au miorlăit pisicile cu blană Molatică şi nazuri de cucoană.* ARGHEZI, VERS. 291. *Nazurile la muiere, temeiul cinstei ei.* ZANNE, P. VIII, 395. ◇ E x p r. **A face nazuri** (sau, rar, **naz**) = a se comporta ca un om răsfăţat, afectat, cu pretenţii schimbătoare sau nechibzuite, a s e f a n d o s i; a refuza ceva în mod afectat. *Cu nazurile ce faci Să ştii că de loc nu-mi placi.* PANN, E. V, 135/2. *Începu să-mi facă nazuri, tocma ca un copilaş.* id. Ş. I, 63/16. *Baba Irina mi-a zis că vrai; ce mai faci nazuri?* CONTEMPORANUL, VI$_2$, 103, cf. 299. *Întîi face nazuri, apoi încetul cu încetul stărostia prinde şi treaba se face.* I. NEGRUZZI, în CONV. LIT. III, 36. *Cînd o beizadea te roagă, Nu mai face atîta naz!* id. S. IV, 525. *Mîna-i învelită-n ţol o întinde fetelor; ele fac nazuri.* SEVASTOS, N. 3. *Cînd la un joc o fetiţă face nazuri şi pleacă, băieţii cîntă în cor în urma ei.* PAMFILE, J. I, 85. *Ăi tineri fac nazuri.* IOVESCU, N. 140. *Linişteşte-te, că nu face nazuri.* TUDORAN, P. 121. *Grecu-ntîi se-mpotrivea, Grecul nazuri mai făcea, Pîn'ceauşul iar îi da Tot la galbeni venetici.* TEODORESCU, P. P. 566. *Băiatul a făcut o vreme nazuri, însă în cele după urmă primi.* ŞEZ. III, 95. *Munteanul făcea nazuri.* ib. XII, 176, cf. ZANNE, P. VI, 410.

— Pl.: *nazuri.*

— Din tc. **naz.**

NAZÁL, -Ă adj. **1.** Care ţine de nas[1] **(1)**, privitor la nas[1], al nasului[1]. Cf. VALIAN, V. *Scosătura nasală a frontalului.* KRETZULESCU, A. 101/2. *Canalul nasal.* id. ib. 462/9. *Se numeşte ... curgerea sîngelui din nas emoragie nasală.* MAN. SĂNĂT. 256/28, cf. 223/21. *Apofiza nasală.* POLIZU, P. 16/3, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, BARCIANU. *Cavităţile nazale sînt nişte tuburi săpate în oasele fălcii de sus.* ENC. VET. 53. *Actul respirator ... depinde, înainte de toate, de starea de complectă sănătate a foselor nazale.* YGREC, M. N. 268. *Mişcîndu-se necontenit în aceeaşi direcţie, provoacă un curent de apă continuu înăuntrul foselor nazale.* C. ANTONESCU, P. 47. *Orificii nazale.* id. ib. 74.

2. (Fon.; despre voce, sunete) Care are un timbru specific, rezultat din faptul că, în timpul emiterii, aerul este expirat (exclusiv sau parţial) pe nas[1] **(1)**, (învechit, rar) n a z i l i a r; p. e x t. (despre timbru, rezonanţă) caracteristic pentru vocea sau pentru sunetele emise pe nas[1]. *Cînd omul, din împrejurări, are gura închisă, atunci e nevoit a produce sunetul pe nas, şi atunci toate vocalele devin nazale.* HELIADE, O. II, 373, cf. NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU. *Fu atras de sunetul cel nasal şi ascuţit al unei voci.* FILIMON, O. I, 128. *Deodată urechea lui fu lovită de vocea nazală şi ascuţită a unui precupeţ.* id. ib. 278, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, BARCIANU. *Avem, în rîndul al doilea, o deosebire de rezonanţă, după cum aerul trece numai prin gură — în care caz vorbim de sunete orale ... — sau şi prin nas, în care caz vorbim de sunete nazale.* PUŞCARIU, L. R. I, 62. *Vocale cu adevărat nazale (adică urmate de alte consonante decît m şi n) nu avem.* id. ib. 84. *O voce nazală.* SADOVEANU, E. 126. *Aceste vocale au o rezonanţă specific nazală.* GRAUR, I. L. 50. *Consoane nazale.* GRAM. ROM[1]. I, 69. *Avea o voce nazală, care-l făcea să pară îngîmfat.* T. POPOVICI, SE. 245. ◇ (Prin analogie) *Se aude ... hohotul nazal al turturelelor.* ARGHEZI, B. 44. ◇ (Adverbial) *Cînta versetele, puţin nazal, graseind foarte mult.* CĂLINESCU, S. 678. ✦ (Substantivat, f.) Sunet nazal **(2)**; s p e c. consoană nazală. Cf. NEGULICI, COSTINESCU. *Am să-i aranjez eu pe parveniţii cari, fiindcă au mîncat în copilărie „du cacao", dat cu linguriţa de vreo bonă schwitzerană sau belgiană, au pierdut pe r şi au cîştigat secretul nazalelor pariziene.* CARAGIALE, O. VII, 334. *Nazalele m şi n se pot lesne confunda.* IORDAN, G. 22. *În vecinătatea unei consoane surde sau a pauzei, asurzirea nazalelor este parţială.* SCL 1960, 856.

— Pl.: *nazali, -e.* — Şi: (învechit) **nasál, -ă** adj.

— Din fr. **nasal.**

NAZALITÁTE s. f. (Fon.) Particularitate a unui sunet de a fi pronunțat cu timbru nazal **(2)**. Cf. LM. *„Tilda" spaniolă arată nazalitatea vocalelor.* PUȘCARIU, L. R. I, 60. *Cuvîntul latin „minutus" a trecut la forma „mănunt", prin propagarea nazalității.* GRAUR, I. L. 114. *Româna . . . a plecat de la formele fără epenteza lui n. Propagarea nazalității, care a dus la crearea lui „îns(u)", este ulterioară.* SCL 1957, 317. *Ne-am propus să examinăm, în articolul de față, corelațiile de nazalitate numai la consoane.* ib. 1960, 862.

— Din fr. **nasalité.**

NAZALIZÁ vb. I. T r a n z. (Fon.; complementul indică sunete) A imprima, a da caracter nazal **(2)**, a transforma în sunet nazal. *Cînd pronunțăm asemenea cuvinte* [înnebuni, înnobila] *se aude numai un n (cel de-al doilea), din cauză că celălalt nazalizează pe î precedent.* IORDAN, G. 27. *Adeseori nazala cade, după ce a nazalizat vocala anterioară.* GRAUR, I. L. 61. ◇ R e f l. *Vocala dinaintea unei consoane nazale se nazalizează.* ✦ I n t r a n z. (Rar) A pronunța nazal. Cf. ALEXI, W. *În fotoliu . . . Tu citești nazalizînd O poemă decadentă.* BACOVIA, o. 58.

— Prez. ind.: *nazalizez.*

— Din fr. **nasaliser.**

NAZALIZÁRE s. f. (Fon.) Faptul de a (s e) n a z a l i z a. *Cele mai caracteristice trăsături ale foneticei românești socotim că sînt acestea: afonizarea finalelor . . ., apoi nazalizarea vocalelor înainte de consonante nazale.* PUȘCARIU, L. R. I, 69. *Nazalele m și n se pot lesne confunda, pentru că, precedate de o vocală și urmate de o consoană, se reduc, în realitate, la o ușoară nazalizare a vocalei precedente.* IORDAN, G. 22. *Nazalizarea este și ea un fenomen de asimilare a vocalei de către consoană.* GRAUR, I. L. 61. *Vocalele urmate de consoane nazale apar nazalizate la unele persoane, în timp ce la alte persoane gradul de nazalizare este mult mai mic.* id. ib. 66.

— V. **nazaliza.**

NAZALIZÁT, -Ă adj. (Fon.; despre sunete) Care a fost supus nazalizării, care a devenit nazal **(2)**. *Cît de mult țin aceste sunete de felul specific românesc de articulare, se poate vedea în mod indirect din greutățile pe care le întîmpină străinii la rostirea vocalelor afonizate, nazalizate și a celor centrale.* PUȘCARIU, L. R. I, 69. ✦ (Rar; despre voce) Nazal **(2)**. *Vorbea cu aceeași voce puțin nazalizată.* V. ROM. septembrie 1955, 65.

— Pl.: *nazalizați, -te.*

— V. **nazaliza.**

NAZÁR[1] s. n. (Învechit) Favoare, hatîr; milă[1] **(I 3)**, îndurare. *Au mers la poarta împărătească și au păzit pînă au ieșit împăratul și atuncea au început a striga: „nazar! nazar!", arătînd arzul.* CANTA, LET[2]. III, 256, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U. ◇ E x p r. **A avea** (pe cineva) **la nazar** = a acorda (cuiva) protecție, bunăvoință, a avea (pe cineva) în grație. Cf. POLIZU. *Răspîndește vorbă . . . că ministrul mă are la nazar și că m-a chemat azi în cabinetul său.* ALECSANDRI, T. 143, cf. DDRF. **A ajunge la nazarul cuiva** = a obține bunăvoința cuiva. *Slutul ajunsese la nazarul împărătiței* (a. 1882). ȘIO II[1], 271. **A scoate** (pe cineva) **de la nazar** = a dizgrația. *De ce te-a scos de la nazar?* GORJAN, H. II, 171/21.

— Pl.: *nazaruri.*

— Din tc. **nazar.**

NAZÁR[2] s. n. v. **năzar.**

NAZAREÁNIN, -Ă adj. (Învechit) Nazarinean **(2)**. *Eu săntu I[su]s nazareaninul.* COD. VOR. 40/7, cf. 76/8. *I[su]s nazareaninul, împăratul iudeilor* (a. 1579). GCR I, 21/26. *Eu sînt I[su]s nazareaninul, cela ce tu goneşti* (sec. XVI). id. ib. *2/31.

— Pl.: *nazareanini, -e.*

— Din slavonul НАЗАРѢАНИНЪ.

NAZARÉT s. n. (Învechit) Supraveghere, îngrijire, grijă. *Dăm asupra d-tale naziretul acestei trebi* (a. 1797). ȘIO II[1], 271. *Prin nazaretul domnului Moldovei* (a. 1802). id. ib.

— Pl.: *nazareturi.* — Și: **nazirét** s. n.

— Din tc. **nazaret.**

NAZARINEÁN, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Persoană care făcea parte din populația de bază a orașului Nazaret sau era originară de acolo; locuitor al Nazaretului; (rar) nazaritean. *Pre I[su]s cercați, nazarineanul cel răstignit?* (a. 1650). GCR I, 230/9, cf. 231/34. *I[su]s nazarineanul acesta va surpa locul acesta* (a. 1689). id. ib. 284/12, cf. DDRF. ✦ (Prin Ban.) „Sectar". ALR II 2 779/2, cf. 2 779/36.

2. Adj. Care aparținea orașului Nazaret sau nazarinenilor **(1)**, privitor la Nazaret sau la nazarineni, originar din Nazaret; (rar) nazaritean, (învechit) nazareanin, nazarinesc. Cf. BARCIANU.

— Pl.: *nazarineni, -e.* — Și: (regional) **năzărineán, -ă** s. m. și f., adj. ALR II 2 779/2.

— Cf. slavonul НАЗАРѢАНИНЪ.

NAZARINÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Nazarinean **(2)**. *Nazarinesc eresu* (sec. XVI). GCR I, *6/17.

— Pl.: *nazarinești.*

— Cf. n a z a r i n e a n.

NAZARITEÁN, -Ă s. m. și f., adj. (Rar) Nazarinean. Cf. BARCIANU.

— Pl.: *nazariteni*, *-e*.
— **Nazaret** (n. pr.) + suf. *-ean*.

NAZARLÍC s. n. (Învechit) Supraveghere, îngrijire, grijă. *Zahire ce s-au cumpărat prin nazarlăcul dumisale logofătului Constandin Balş* (a. 1806). IORGA, S. D. VI, 204.
— Din tc. **nazırlık**.

NAZĂR s. m. v. **nazîr**.

NAZĂRÍE s. f. v. **naziríe**.

NAZDRÁVEN, -Ă adj. v. **năzdrăvan**.

NAZDRĂVÁN, -Ă adj. v. **năzdrăvan**.

NAZILIÁR, -Ă adj. (Învechit, rar) Nazal (2). *Precum la Pera şi la Galata se aud cîntecele naziliare (pe nas) a moldovanului.* CALENDAR (1858), 29/10.
— Pl.: *naziliari*, *-e*.
— Cf. fr. n a s i l l a r d.

NAZÍR s. m. v. **nazîr**.

NAZIRÉT s. n. v. **nazaret**.

NAZIRÍE s. f. (Învechit) Pază, supraveghere, grijă; funcţia de nazîr (2). *Am dat naziria aceasta asupra cinstitului şi credinciosului boierul domniei mele, d-sale Mihalachi Mavrogheni* (a. 1814). URICARIUL, I, 202. *Îndestularea îngrijirei la această nazirie* (a. 1814). ib. 206, cf. 208. *Se însărcinează pe sluga înălţimei tale cu nazăria podului oraşului* (a. 1815). ib. V, 438. *Armaşul cel mare, avînd încă naziria temniţelor.* MANOLACHE DRĂGHICI, ap. ŞIO II_1, 271. *Sub Moruz (1802) s-a înfiinţat şi naziria de poduri, o slujbă foarte bănoasă.* ŞIO II_1, 271.
— Şi: **nazărie** s. f.
— **Nazir** + suf. *-ie*.

NAZIRLÍU, -ÍE adj. (Învechit, rar) Cu vază, stimat. *Om nazirliu şi iubit foarte împăratului.* ZILOT, ap. ŞIO II_1, 271.
— Pl.: *nazirlii*.
— Din tc. **nazırlı**.

NAZÍSM s. n. Nume dat fascismului german.
— Şi: (rar) **naţism** s. n. SCL 1963, 14.
— Din fr. **nazisme**, germ. **Nazismus**.

NAZÍST, -Ă adj., s. m. şi f. 1. Adj. Care aparţine nazismului, privitor la nazism. *Diplomaţia Germaniei naziste se deda la o propagandă uriaşă care intimida pe mulţi şi care făcea ca micile state europene să tremure de teama armatelor germane.* STANCU, R. A. IV, 76. *Comuniştii vedeau cum se apropie momentul ocupaţiei naziste.* BENIUC, M. C. I, 86.

2. S. m. şi f. Adept sau membru al partidului naţional-socialist german creat de Hitler. *Poliţia a dat voie să treacă prin cartierul muncitoresc . . . hoarde de nazişti încolonaţi.* BENIUC, M. C. I, 150.
— Pl.: *nazişti*, *-ste*. — Şi: (rar) **naţíst, -ă** adj., s. m. şi f. BUL. FIL. VI, 45.
— De la **nazism**. Cf. fr. n a z i.

NAZÎR s. m. 1. Înalt funcţionar turc, şef al unui departament în guvernul Imperiului otoman; comandant sau administrator al unei cetăţi turceşti de pe malul Dunării; guvernator (turc) al unui oraş. *S-au dat 100 tal. nazirului de la Diiu, cînd au trimis un cal* (a. 1693). ŞIO II_1, 271. *Au adus poruncă tare la brăileni, la nazîri, de la împărăţie.* R. POPESCU, ap. ŞIO II_1, 271. *La Măcin . . . i-au scos înainte nazirul de Brăila dunanma, de au venit Grigorie Vodă pe apă.* AMIRAS, LET.[2] III, 156. *Pe beizade Scarlat îl lăsase în Ţarigrad nazir şi purtător de grijă asupra capichehaielor.* CANTA, LET.[2] III, 211, cf. ŞIO II_1, 271, TES. II, 311. *Împăratul au rînduit un nazîr şi alte agale cu o seamă de turci şi cu tunuri să păzească ţara.* DIONISIE, C. 201. *Au mers la Brăila nazîrul cu cîţiva brăileni.* ZILOT, ap. ŞIO II_1, 271.

2. Slujbaş de rang superior în administraţia ţărilor române; căpetenie peste vătafii plaiurilor; supraveghetor, administrator. *Te orînduim nazir şi desăvîrşit chivernisitor la amîndouă plaiurile judeţului Dîmboviţa* (a. 1787). ŞIO II_1, 271. *Dlui biv-vtore vist. nazirul agiei* (a. 1793). id. ib. *Menzilurile ţerei . . . neavînd aşăzare de naziru, spre îngrijirea celor cuviincioasă săvîrşiri întru aceasta, să aduce de multe ori menzălurile întru slăbăciune* (a. 1814). URICARIUL, I, 202. *Dlui nazîrul menzălurilor* (a. 1814). ib. 208. *Anafora pentru nazirii mizilurilor* (a. 1814). CAT. MAN. I, 5. *Lefele nazărului şi aceloru din slujba podului să fie numai căte 900 lei pe lună* (a. 1815). URICARIUL, V, 437/11. *Să se întocmească o deosebită casă pentru lefi, unde să se orînduiască . . . unul din dumnealor boierii pămînteni . . . a fi nazîrii casii* (a. 1815). TES. II, 388. *Nazîrul casii lefilor* (a. 1817). ib. 356. *Peste sorocul de 15 ani i-au mai hărăzit alţi doi ani şi jumătate să lucreze fabrica, rînduind şi nazîr asupra aceştii fabrici pă dumnealui vornic Grigoriie Băleanu* (a. 1823). DOC. EC. 284. *De tot calul pe ceas zăce parale să vor lua de către casa menzilului, iar cinci parale de către nazirul menzilului* (a. 1826). URICARIUL, XXII, 351. *Să aibă voie părinţii exarhi a vinde acest venit . . . împreună cu epitropii şi cu boierii nazări, iscălind în lipsa egumenilor contractul vînzărei* (a. 1827). ib. VII, 113. *Un lup s-a fost cerut nazîr pe oi.* DONICI, F. 40. *La o alegere făcută după legi Ce dobitoacele povăţuiesc din veci, Pe urs l-au fost ales nazîr peste priseci.* id. ib. 60. *Pe la începutul anului 1814, prin hrisovul lui*

Alexandru Calimah Vodă ... se instituie mai întîi un nazîr al menzilurilor ..., echivalînd cu directoratul general al poştelor de astăzi. N. A. BOGDAN, C. M. 151. *În întîmpinarea ţăranilor au ieşit sameşul, nazirul şi arnăuţii.* V. ROM. mai 1954, 181.

3. Vătaf de ţigani (domneşti). *Un Livide Neculachi, suflet scîrnav şi urît, Nazir pe ţiganii gospod aice l-au potrivit.* BELDIMAN, E. 4/11. *Ţiganii îngenuncheaţi sub biciul plumbuit al nazirului.* ALECSANDRI, ap. ŞIO II$_1$, 271, cf. I. BRĂESCU, M. 68. ◇ (Glumeţ, la f.) *Un cărbune, Bulubaşă, un cărbune pentru Hîrca, nazira voastră.* PR. DRAM. 395.

— Pl.: *nazîri.* — Şi: (învechit) **nazăr, nazír** s. m.

— Din tc. **nazır.**

NAZLÎU adj. (Dobr.) Mofturos la mîncare. Cf. ALR I 1 557/679, 684, 690.

— Pl.: *nazlîi.*

— Din tc. **nazlı.**

NĂ adv. v. **nu.**

NĂBĂDÁICĂ s. f. (Regional; mai ales la pl.) Năbădaie **(1).** *Strigoii, stihiile, ... naiba, năbădaica ... îi umplea de spaimă deopotrivă pe amîndoi.* RUSSO, S. 103. *Ştii că mă apucă năbădăicele cînd văd un plic ministerial, căci îmi pare că cuprinde un decret ... sau o destituire.* ALECSANDRI, T. 119, cf. 47, CANDREA, F. 258. ◇ (În imprecaţii) *Întreabă-l singur ! Bată-l năbădaica.* HASDEU, R. V. 105. *Nu-mi mai pomeni de cantonul cel de dascăl, lua-l-ar năbădăicele.* ALECSANDRI, T. 366. *Zghihui-te-ar năpădăicile 99 de ani, prostule !* ŞEZ. VII, 135. ◇ (Întărit printr-o determinare numerică) *Ei, apoi să nu te-apuce şaptezeci de năbădăici?* ALECSANDRI, T. 397.

— Pl.: *năbădăici* şi *năbădăice.* — Şi: **năpădáică** s. f.

— **Năbădaie** + suf. *-că.*

NĂBĂDÁIE s. f. **1.** (Popular; de obicei la pl.; mai ales în legătură cu verbe ca „a apuca", „a găsi", „a scutura" etc.) Epilepsie, criză epileptică, (popular) p a n d a l i e; p. e x t. duh rău despre care se crede că ar provoca epilepsia; (familiar) acces de furie, t o a n ă, n ă v î r l i i; (regional) năbădaică. Cf. I. GOLESCU, C. *Cîţi se amureza de dînsa, unul se înnebunea, pe altul îl găsea năbădăile.* GORJAN, H. II, 98/5. *Aceasta samănă, crede-mă, mai mult nişte năbădăi decît amor.* PR. DRAM. 133. *Sub numele de neamţ o să atac simţitatea ei ... şi s-o apuce năbădăile subt acel de grec.* NEGRUZZI, S. III, 51. *A-l găsi năvîrliele, năbădăile.* BARONZI, L. 46. *Gesticulează parcă l-ar fi apucat năbădăile.* I. NEGRUZZI, S. V, 166. *Cînd o văz pe nevasta asta a mea, că vine cu vadra ... tocmai din vale ... mă găsesc năbădăile.* PREDA, Î. 158. *Oamenii cred că (pe cel epileptic) îl bîntuie dracul, că are năbădaie sau năvîrlii.* H IV 296. ◇ (Întărit prin determinări cantitative) *Tremură de parcă îl găsesc toate năbădăile.* PANN, P. V. III, 52/14. *Simţesc cum intră-n mine şeaptezeci de năbădăi.* HASDEU, R. V. 13. *Şi-i tremura barba şi picioarele de păreau că-l scuturâ toate năbădăile.* REV. CRIT. I, 277. ◇ E x p r. **A băga în năbădăi** = **a)** a speria, a înfricoşa. *Şi unde începu reteveiul a le-nmuia ale oase, de-i băga în năbădăi.* POP., ap. GCR II, 356. *Te bag în năbădăile cu dracii.* H IV 159; **b)** a face (pe cineva) să-şi piardă calmul, stăpînirea de sine; a zăpăci, a înnebuni. *Lelea, cu făptura ei, M-a băgat în năbădăi.* ŞEZ. VIII, 26.

2. (Regional; la pl.) Capricii, toane, nazuri, fasoane; hachiţe, pandalii. *Ţăranii le rabdă însă toate năbădăile, fiindcă, în sărăcia lor, un miel nu e de lepădat.* VLASIU, A. P. 24. ◇ F i g. *Particularităţile, „năbădăile" şi „burzuluielile" maşinilor.* CONTEMP. 1949, nr. 165, 10/6. ◇ L o c. a d j. **Cu năbădăi** = năbădăios **(2);** temperamentos. *Acoperise muşcătura pe care i-o lăsase pe gît o femeie cu năbădăi.* PAS, Z. II, 246.

— Pl.: *năbădăi.*

— Etimologia necunoscută.

NĂBĂDĂÍ vb. IV. R e f l. (Rar; despre animale) A manifesta neastîmpăr; a se agita, a se frămînta. *Parcă intra dracu-n gloabă, o apuca un fel de năvîrlii turbate, ... se năbădăia.* CARAGIALE, S. 42.

— Prez. ind. pers. 3: *năbădăieşte.*

— V. **năbădaie.**

NĂBĂDĂIÓS, -OÁSĂ adj. (Adesea substantivat) **1.** (Regional) (Persoană) bolnavă de epilepsie; (familiar) (fiinţă) isterică, nebună **(1 4).** *Începu a tremura şi a vorbi aiurea, ca un năbădăios.* GORJAN, H. I, 54/22, cf. IV, 222/8. *Mi-l puse în mînă şi zbură, parcă fu năbădăioasă.* PR. DRAM. 280. *Eu, ca năbădăioşii, Alergam s-ascult cu drag.* PANN, P. V. I, 19/19. *Începu să zbiere ca un năbădăios.* FILIMON, O. I, 236. ◇ F i g. *Vîntul era aşa de năbădăios, că izbea ... cu zăpadă, ba chiar cu nisip şi cu pietricele în geamurile caselor.* ap. TDRG.

2. (Persoană) iute la mînie, supărăcioasă, capricioasă. *Dacă amîndoi sînt iarăşi zănateci, năbădăioşi, Se bat apoi ca nebunii şi trăiesc tot mînioşi.* PANN, Ş. II, 38/18. *Ai să vezi tu, năbădăiosule, acuşi.* VLAHUŢĂ, N. 73, cf. id. D. 23. *Maiorul, foarte ţanţoş şi năbădăios, căruia nu-i place să se treacă aşa uşor peste el, întreabă, furios ...* CAMIL PETRESCU, O. II, 239, cf. GOROVEI, C. 107. ✦ Înfocat, aprig. *Coconul Drăgan se făcu un patriot grozav, năbădăios, numai foc şi inimă albastră pentru patrie.* HELIADE, O. II, 425. ✦ Care se ţine de năzbîtii; nebunatic **(2).** *Porunci unei zîne năbădăioase să turbure minţile bietului Ercule.* ISPIRESCU, U. 29. *Cu baba nu*

vă puneţi . . . , zise un flăcău mai năbădăios. CONTEMPORANUL, VI, 297. ✦ (Despre animale) Nărăvaş; sălbatic. *Patru iepe, sirepe şi năbădăioase.* ISPIRESCU, U. 48. *Pe un cal năbădăios în spumă, trecu căpitanul.* BRĂESCU, A. 94.
— Pl.: *năbădăioşi, -oase.*
— **Năbădaie** + suf. *-os.*

NĂBĂDÍ[1] vb. IV. Tranz. (Neobişnuit) „A înălbi pînza". CHIRIŢESCU, GR. 252.
— Prez. ind.: *năbădesc.*
— Etimologia necunoscută.

NĂBĂDÍ[2] vb. IV v. **năvădi.**

NĂBĂRGEĂG adj. v. **năbîrgeac.**

NĂBĂRÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A invada, a asalta. *Cu ce lege îmi năbărîţi grădina?* CAMILAR, N. II, 332.
— Prez. ind.: *năbărăsc.* — Şi: **năborî** vb. IV. NOVACOVICIU, C. B. I, 15.
— Etimologia necunoscută. Cf. năboi[3], tăbărî.

NĂBĂSĂDITÓR, -OĂRE adj. (Regional) Tăcut, morocănos (Cosniciu de Jos-Şimleu Silvaniei). ALR I 1 573/298. *Om năbăsăditor.* ib.
— Pl.: *năbăsăditori, -oare.*
— Pref. *ne-* + **băsădî** + suf. *-tor.*

NĂBÉT adv. (Prin Olt.; în loc. adv.) **De năbet** = fără încetare, într-una, mereu. *Am păzit via de năbet.* PLOPŞOR, V. O. 11.
— Etimologia necunoscută.

NĂBIÁ vb. I. Refl. (Prin sud-vestul Transilv.) **1.** (În forma *nebia)* A-şi mări volumul, a se umfla cînd este băgat în apă. Cf. GREGORIAN, CL. 60.
2. A se sătura de ceva; a se îngreţoşa. *Despre porci cînd nu mai pot mînca de graşi, se zice s-au năbiat.* REV. CRIT. III, 162. *S-a năbiat, a mîncat atîta cît, aşa zicînd, s-a îngreţoşat.* TODORAN, GL.
— Pronunţat: *-bi-a.* — Prez. ind.: *năbiez.* — Şi: **(1) nebiá** vb. I.
— Din scr. **nabijati.**

NĂBÎRGEÁC adj. (Regional; despre oameni) Prost, bleg, nătîng **(I 1).** Cf. PAMFILE, A. R. 252. *Dar ea, fată frumoasă . . . cum era să ia pe cioban, urît şi năbîrgeac.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 163. ✧ (Substantivat) *Rîd fetele toate . . . numai bietul năbîrgeac înghite noduri.* LUNGIANU, CL. 229.
— Pl.:? — Şi: **năbărgeág** (DR. I, 288), **năvîrgeác** (ib.) adj.
— Etimologia necunoscută.

NĂBÎRNA adv. (Regional; în expr.) **A da năbîrna** = a intra undeva nepoftit, a da buzna. *Dă năbîrna în casă.* PAMFILE, J. II, 156, cf. id. C. 47.
— Şi: **năvîrna** adv. PAMFILE, C. 47.
— Etimologia necunoscută. Cf. năbărî.

NĂBLÁZNIC, -Ă adj. v. **nebleznic.**

NĂBLĂZNIC, -Ă adj. v. **nebleznic.**

NĂBLĂZNICÍE s. f. v. **nebleznicie.**

NĂBLEĂZNIC, -Ă adj. v. **nebleznic.**

NĂBLÉG, -EÁGĂ adj. v. **năvleg.**

NĂBLÉZNIC, -Ă adj. v. **nebleznic.**

NĂBOÁICĂ s. f. (Regional) **1.** Ciocan de care se servesc dogarii (Rîmnicu Sărat). CV 1950, nr. 9, 33.
2. Unealtă (nedefinită mai de aproape) necesară la lucrarea viei (Rîmnicu Sărat). H XII 19.
— Pl.: *năboaice.*
— Cf. năboi[2].

NĂBÓI[1] s. n. **1.** (Învechit şi regional) Şuvoi, puhoi, torent (format de o apă). *Toţi de năboiul potopului celui mare au pierit.* N. COSTIN, L. 54. *Mulţimea cuvintelor, ceale ca păcura izvorîtoare şi ca naboiul pe toate şesurile.* CANTEMIR, IST. 267. *Cînd să va întîmpla a să rupe din lacrile podului . . . primăvara cînd să topeşte zăpada din neboiuri de gheaţă, atunci să li se dea ajutor* (a. 1826). DOC. EC. 366, cf. 367, CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II, 156, AN. DOBR. IV, nr. 4, 100. *Aproape vuiau apele, prin întunericul ca păcura. Năboiurile pătrundeau în sat.* CAMILAR, C. P. 31. *Năboi sau zăpodie, cînd apa curge amestecată cu gheaţă.* H I 435. *Cînd se mai încălzeşte, e moloşag, apa dă deasupra produhului şi, cînd năbuşeşte apa din produh, cum să se cheme altfel, dacă nu năboi.* I. CR. III, 88. *Vine Siretiu mare cu năboi.* ALR II 2 499/605, cf. A V 15. ✧ Fig. *Năboiul cuvintelor să-i abat.* CANTEMIR, IST. 272. *Un năboi de poveşti . . . s-a revărsat în cîmpia literaturii româneşti.* GALACTION, O. 30. ✧ (Adverbial) *Apele veneau năboi tot mai negre şi mai umflate.* VOICULESCU, P. I, 48.
2. (Prin sud-vestul Munt.) Grămadă, ceată, mulţime de oameni. *Un năboi, o ceată de oameni, care vin strînşi unul lîngă altul.* I. CR. VIII, 316.
3. (Rar) Lipsă de aer. *Zăpada multă căzută deodată pe apa îngheţată produce năboiul (înnăduşeala) ce ucide peştele.* BĂCESCU, P. 149.
— Pl.: *năboiuri* şi *năboaie* (VALIAN, V., PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, TDRG). — Şi: **nabói, nebói** s. n.
— Cf. scr. naboj.

NĂBÓI[2] s. n. (Regional) Pană de lemn groasă şi mare, cu care se despică butucii. Com. MARIAN.

— Pl.: *năboaie.*
— Cf. n a b o i n i c.

NĂBOÍ[3] vb. IV. (Regional) **1.** I n t r a n z. și r e f l. (Despre ape) A ieși de sub gheață (cînd se încălzește vremea) sau din matcă, a s e r e v ă r s a, a i n u n d a; a năvăli **(2).** *Murat pînă la piele și înghețat hăt bine, căci năboise apa în toate părțile.* CREANGĂ, A. 24, cf. CONV. LIT. XLIV$_2$, 619. *Apele au năboit și turca a înotat, dar de la o vreme n-a mai putut.* PAMFILE, CR. 177. *Apele au năboit furioase.* VOICULESCU, P. I, 49. *Apele ce năboiau dinspre Dunăre se învăluiau lin, umplînd o baltă veche.* SADOVEANU, O. XVIII, 579, cf. 636. *Nici nu auzise el despre asemenea locuri înalte și pietroase, țancuri de stîncă și cu pîraie reci năboind în clocot și spume prin codri de brad.* V. ROM. februarie 1954, 7, cf. ALR SN III h 825, A VI 26. *Gheața a început a se muia și apa a năbuit în toate părțile.* MAT. DIALECT. I, 183. ◇ (Prin extensiune; despre alte lichide) *Atunci sîngele cerbului odată a și-nceput a curge, . . . năboind în groapă peste Harap Alb.* CREANGĂ, P. 226. *Îi năboise sîngele deasupra carîmbului cizmei.* SADOVEANU, O. XVII, 264. ✦ T r a n z. A umple, a acoperi. *Își șterse cu mîna sudoarea rece ce-i năboise fruntea.* MIRONESCU, S. A. 76.

2. I n t r a n z. (Despre ființe) A se năpusti **(2)**, a invada. *Că năboiesc streini peste tine cu mărfurili lor ali bune și frumoase.* JIPESCU, O. 68, cf. 37. *Cei dintăi fugari ismailiteni au năboit prin văile de sub Bobriac.* SADOVEANU, O. XIII, 1016, cf. 23, XII, 328. *În acel ceas mistreții nici nu văd, nici n-aud. Năboiesc pe unde apucă, dînd cu colții.* id. ib. XVIII, 90. *Năboiseră parcă toți din Porumba și din satele vecine.* BENIUC, M. C. I, 398. *Să năboiască asupra așezărilor omenești, să strivească țestele pruncilor.* CAMILAR, N. II, 183.

3. R e f l. A transpira, a asuda (Turnu-Severin). Cf. L. ROM. 1960, nr. 5, 35.

4. I n t r a n z. (Despre plug) A se împotmoli (Secuiu-Craiova). H V 148.

— Prez. ind.: *năboiesc.* — Și: **năbuí** vb. IV.
— V. **năboi[1].**

NĂBOIÁLĂ s. f. (Regional) Șuvoi, puhoi, torent (format de o apă). Cf. DDRF.

— Pl.: *năboieli.*
— **Năboi[3]** + suf. *-eală.*

NĂBOÍRE s. f. (Regional) Acțiunea de a n ă b o i[3]. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM.

— V. **năboi[3].**

NĂBOÍT, -Ă adj. (Prin Olt.; despre oameni) Transpirat, asudat. *Cînd ești năboit, să nu bei apă rece, că mori.* BOCEANU, GL., cf. L. ROM. 1960, nr. 5, 35.

— Pl.: *năboiți, -te.*
— V. **năboi[3].**

NĂBOITÚRĂ s. f. (Regional) Loc inundat de ape și, de obicei, mîlit. Com. din SOVEJA-PANCIU.

— Pl.: *năboituri.*
— **Năboi[3]** + suf.*-tură.*

NĂBÓLNIC s. n. v. **năbonic.**

NĂBÓNIC s. n. (Prin Ban.) Instrument de lemn, avînd forma unui cuțit, cu care se bate cînepa. Cf. H XVIII 175, L. COSTIN, GR. BĂN. 143.

— Și: **năbólnic** s. n. Com. din BRĂDIȘORUL DE JOS-ORAVIȚA.
— Cf. n ă b o i[2], n a b o i n i c.

NĂBORÍ vb. IV v. **năbărî.**

NĂBRÁVNICĂ s. f. v. **dumbravnic.**

NĂBRĂVÁLĂ s. f. (Regional) „Boală de splină la oi". Cf. SCL 1963, 15.

— Pl.:?
— Etimologia necunoscută.

NĂBÚC subst. Piele (albă) de bovine cu aspect mat, catifelat, imitînd pielea de antilopă. Cf. NOM. MIN. I, 380, LTR[2].

— Și: **nubúc** s. n. LTR[2].
— Din germ. **Nubuk.**

NĂBUHÁLĂ s. f. v. **năbușeală.**

NĂBUÍ vb. IV v. **năboi[3].**

NĂBÚN, -Ă adj., subst. v. **nebun.**

NĂBUȘEÁLĂ s. f. **1.** (Învechit) Faptul de a n ă b u ș i **(1)**; năvălire **(1)**, invazie, cotropire. *Mai de demult . . . împărații pe marginile Dunării . . . făcînd cetăți și orașe, năbușealele varvarilor opria.* CANTEMIR, HR. 154.

2. Căldură mare, aer înnăbușitor (din cauza temperaturii ridicate); zăpușeală, zăduf, nădușeală **(2)**, (popular) năduf **(2)**. *Pe năbușala asta te bolnăvești chiar din senin.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 15, cf. H XVIII 18. *Se pun la umbra unui pom, că era căldură mare și năbușală cumplită.* RETEGANUL, P. I, 22, cf. ALR SN V h 1 502, MAT. DIALECT. I, 213, 232.

3. (Regional) Sudoare, nădușeală **(1)**. *În Muntenia se întrebuințează mai mult termenul năduș(e)ală, mai rar înnădușală, năbușeală.* CANDREA, F. 19, cf. ALRM I/I h 9.

4. (Regional) Astmă. ALRM I/I h 159.

— Pl.: *năbușeli.* — Și: (regional) **năbuhálă** s. f. MAT. DIALECT. I, 213.
— **Năbuși** + suf. *-eală.*

NĂBUȘÍ vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Învechit și popular, de obicei urmat de determinări introduse prin prep. „în", „pe", „asupra", „spre") A năvăli **(1)**; a invada. *Căci au năbușit pre aceste locuri mai pe urmă tătarii.* M. COSTIN,

LET. I, 15/9, cf. 30/22. *N-au mai venit în țară pînă ce au năbușit moscalii.* N. COSTIN, LET. II, 88/9. *Fără veaste au năbușit asupra schythilor.* CANTEMIR, HR. 210. *Deci urmînd planul acesta ei spre Ștefan năbușesc.* NEGRUZZI, S. I, 128. *Nu după mult timp au năbușit tătarii în țară.* SBIERA, P. 200. ✦ Tranz. A umple, a năpădi (2). *Mare frică a cuprins pe fata de împărat atunci, căci codrul era năbușit de fiare sălbatice.* MERA, L.B. 17.

2. Intranz. (Învechit și popular; despre lichide) A țîșni (dintr-un loc strîmt, închis). V. năpădi (3), năboi[3] (1). *Au năbușit apa pe gheață.* LB. *I-au năbușit sîngele pe gură.* ib. *Spumosul vin cu vuiet pe vrană năbușește.* NEGRUZZI, S. II, 201. ✦ Tranz. (Despre sînge, lacrimi) A-l podidi. *Mă năbușesc lacrimile de bucurie.* ALECSANDRI, T. 151. *Și de loc că mi-l pălea, Sîngele mi-l năbușea.* POP., ap. GCR II, 297. *Ochii să-i plesnească . . . Sîngele să-l năbușească.* TEODORESCU, P. P. 327.

3. Tranz. (În concurență cu înnăbuși) A sufoca. *Îi frînse mijlocul, îl năbuși cu strînsoarea, și-l făcu să-și dea sufletul.* ISPIRESCU, U. 62. (Refl.) *Se năbușește, domnule doctor.* ap. TDRG. ✧ Fig. *Grecismul fanariot . . . începuse a prinde coajă, și nebușa naționalitatea noastră.* GHICA, S. XXIV. ✦ (Cu complementul „focul") A face să nu mai ardă; a potoli, a stinge. *Focul . . . a fost năbușit în cîteva minute.* CARAGIALE, N. S. 69. ✦ Fig. (Complementul indică o acțiune, un proces, un sentiment etc.) A împiedica dezvoltarea, cursul sau manifestarea; a frîna, a inhiba. *Legat ca bou supt jug, iubirea-și năbușind-o.* I. VĂCĂRESCUL, P. 355/34. *O nălucă muierească Ar putea glasul măririi în pieptu-mi să-l năbușească.* HASDEU, R. V. 158. *Năbușindu-și în piept mînia și ura ce-l sugruma.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Îmi năbușeam căscatul.* GALACTION, O. 229.

— Prez. ind.: *năbușesc.* — Și: (învechit) **nebuși** vb. IV.

— Cf. scr. nabušiti.

NĂBUȘÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de a năbuși (3); sufocare. Cf. HELIADE, O. II, 352. ✦ Fig. Înnăbușire, reprimare a unei mișcări, a unei acțiuni. *Setea de răzbunare, deșteptată . . . de cînd cu năbușirea turburărilor . . . republicane.* MAIORESCU, D. II, 24.

— Pl.: *năbușiri.*

— V. **năbuși.**

NĂBUȘÍT, -Ă adj. (Regional; despre alimente) Fiert în aburi (într-un vas bine acoperit); înnăbușit. Cf. BARCIANU, H IV 158.

— Pl.: *năbușiți, -te.*

— V. **năbuși.**

NĂBUȘITÓR, -OÁRE adj. (Rar) Înnăbușitor, sufocant. *O căldură năbușitoare îmi învăluie capul.* VLAHUȚĂ, R. P. 43. ✧ Fig. *El se uita în întunerecul năbușitor.* MACEDONSKI, O. III, 19.

— Pl.: *năbușitori, -oare.*

— **Năbuși** + suf. *-tor.*

NĂBUȘITÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Invazie, cotropire. *Pre vremile acestui împărat, slavonii, cîteva năbușituri să fie făcut, în părțile împărăției apusului, scriitorii pomenesc.* CANTEMIR, HR. 374.

— Pl.: *năbușituri.*

— **Năbuși** + suf. *-tură.*

NĂBÚZNA adv. (Regional; în loc. vb.) **A da năbuzna** = a năvăli (2), a da buzna. *Chiar pe lîngă mine a dat năbuzna și s-a mistuit în rîpă.* SADOVEANU, O. V, 478.

— De la **buzna.**

NĂCÁZ s. n. v. **necaz.**

NĂCĂDĂU s. m. (Regional) Aluat care nu s-a copt bine, care a rămas clisos. Com. din ȘUGAG-SEBEȘ. ✦ Epitet pentru un bărbat prostănac, bleg. Com. din ȘUGAG-SEBEȘ.

— Pl.: *năcădăi.*

— Etimologia necunoscută. Cf. nacabău, măgădău.

NĂCĂFÁLĂ s. f. v. **nafaca.**

NĂCĂFÍU s. m. (Regional) Prost, nătîng (1 1), nătărău (1) (Stănești-Curtea de Argeș). L. ROM. 1959, nr. 3, 66.

— Pl.: *năcăfii.*

— **Nacafa** + suf. *-iu.*

NĂCĂÍRE adv. v. **nicăieri.**

NĂCĂÍREA adv. v. **nicăieri.**

NĂCĂJÍ vb. IV v. **necăji.**

NĂCĂJÍE s. f. (Regional) Nenorocire (1), urgie (Sînnicolau Român-Oradea). ALR II 3 712/316.

— Pl.: ?

— **Năcăji** + suf. *-ie.*

NĂCĂJÍT, -Ă adj. v. **necăjit.**

NĂCĂRÚȘ subst. (Regional) Năclad (1) (Ruginești-Piatra Neamț). Cf. GLOSAR REG.

— Etimologia necunoscută.

NĂCĂZÍT, -Ă adj. v. **necăjit.**

NĂCIÁ vb. I. Tranz. (Regional; complementul indică modele, cusături) A broda, a

coase în relief, pe o pînză de casă (Crişcior-Brad). Cf. PAŞCA, GL.
— Pronunţat: *-ci-a.* — Prez. ind.: *năciez.*
— Etimologia necunoscută. Cf. n a c i ţ ă.

NĂCIĂT, -Ă adj. (Regional; despre pînză) Brodat, cusut în relief (Crişcior-Brad). PAŞCA, GL. ✦ (Substantivat, n.) Ajur. Com. din CRIŞCIOR-BRAD.
— Pronunţat: *-ci-at.* — Pl.: *năciaţi, -te.*
— V. **năcia.**

NĂCÎRCĂLÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A lucra fără tragere de inimă (Păuşeşti Otăsău-Băile Govora). COMAN, GL.
— Prez. ind.: *năcîrcălesc.* — Şi: **năcîrlí** vb. IV. COMAN, GL.
— Cf. c î r c ă l i.

NĂCÎRCĂLÍT, -Ă adj. (Regional) Rău îmbrăcat, murdar (Ştefăneşti-Drăgăşani). ARH. OLT. XXI, 270.
— Pl.: *năcîrcăliţi, -te.*
— V. **năcîrcăli.**

NĂCÎRCOÁŢĂ s. f. (Regional) Femeie pisăloagă (Bistriţa-Turnu Severin). Cf. LEXIC REG. 49.
— Pl.: *năcîrcoaţe.*
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă c o r c o a ţ ă.

NĂCÎRDÍE s. f. (Regional) Situaţie neplăcută, care dă naştere la încurcături şi neînţelegeri (Sîngeorz Băi-Năsăud). PAŞCA, GL. *Dacă mergi pe-acolo, să nu mai faci vreo prostie ca să mai avem năcîrdie cu oamenii.* id. ib.
— Pl.: *năcîrdii.*
— Etimologia necunoscută.

NĂCÎRLÍ vb. IV v. **năcîrcăli.**

NĂCLÁD s. n. **1.** (Ban., Transilv. şi Bucov.) Butuc gros de lemn, care serveşte ca suport pentru lemnele din vatră sau se aşază la marginea focului pentru ca, aprinzîndu-se cu încetul, să întreţină focul multă vreme; (regional) năcăruş. Cf. DDRF. *Arde un foc răzimat de un butuc, numit naclad.* JUN. LIT. 1923, nr. 102, cf. PĂCALĂ, M. R. 140. *Nu este iertat să se aşeze cineva pe năclad (un butuc de lemn ce se pune la marginea focului în vatră), că se ţipă lupul între oi.* PRECUP, P. 55, cf. BUGNARIU, N. 263/138, FRÎNCU-CANDREA, M. 103, ŞEZ. II, 42, VICIU, GL., com. din ZAGRA-NĂSĂUD. *Adă un naclad bun, că am de gînd să fac un foc mare.* Com. din BILCA-RĂDĂUŢI, cf. CHEST. V 8/15, 20, VI 4. *Duc la tîrlă un năclad.* ALR II 6 406/365. ✦ P. e x t. (Regional) Fiecare dintre pietrele, lespezile sau suporturile de fier care se aşază pe vatră, sub lemne, pentru a asigura tirajul. Cf. CHEST. II 336/228, V 45/66. ✦ (Prin Maram.) Scorbură (de copac). *E uşor la năclad să faci foc.* T. PAPAHAGI, M. 227.
2. (Prin Transilv. şi Ban.) Grindă (de stejar) care se aşază la baza unei construcţii (de lemn), sub o stivă de scînduri, sub fundul unei căzi etc., spre a servi ca suport şi a feri de umezeală. Com. din BRĂDIŞORUL DE JOS-ORAVIŢA, cf. CHEST. II 201/273. *Am ridicat moara pe năclazi de stejar.* MAT. DIALECT. I, 183.
3. F i g. (Regional) Greutate, povară sufletească (Orlat-Sibiu). H XVII 182. *I s-a pus năclad rău la inimă.* ib.
— Pl.: *năcladuri* (BARCIANU) şi *năclazuri* (CHEST. II 201/273), (m.) *năclazi.* — Şi: **năcláz** (com. din BAN.), **naclád** (pl. *naclade*, CHEST. II 201/158), **neclád** (LB, ARH. FOLK. V, 141), **noclád** (A V 2, 14, 15, 22, VI 9) s. n.
— Din v. sl. НАКЛАДЪ „camătă".

NĂCLÁDĂ s. f. **1.** (Învechit) Grămadă mare de lemne (pregătite pentru foc). *Porunceşte să facă năclădă mare de foc în mijlocul uliţei ceii mari.* DOSOFTEI, ap. TDRG. ✦ (Prin nordul Mold.) Grămadă de lucruri aşezate în neorînduială. Cf. ŞEZ. XIX, 12, com. din BOGDĂNEŞTI-FĂLTICENI.
2. (Regional) Plavie (**1**) (Gherla). LTR[2] XII, 594.
— Pl.: *năclade.* — Şi: **nacládă** s. f. ŞEZ. XIX, 12, com. din BOGDĂNEŞTI-FĂLTICENI.
— Cf. c l a d ă, v. sl. НАКЛАДАТИ.

NĂCLÁI subst. v. **năclaie.**

NĂCLÁIE s. f. **1.** (Prin sud-vestul Munt.) „Untură multă". I. CR. VIII, 316.
2. (Regional) Căldură mare. RĂDULESCU-CODIN, cf. I. CR. XIII, 115.
— Şi: **năclái** subst. I. CR. XIII, 115.
— Cf. n ă c l ă i.

NĂCLÁVE subst. pl. (Prin Transilv.) Grumăzar (la ham). *Sculele de prins şi de mînat caii sînt: năclavele (grumăzările), hamurile, . . . ştreangurile.* PRIBEAGUL, P. R. 60, cf. 66.
— Din magh. **nyakló.**

NĂCLÁZ s. n. v. **năclad.**

NĂCLĂDÓS, -OÁSĂ adj. v. **năclăios.**

NĂCLĂÍ vb. IV. **1.** T r a n z. şi r e f l. A (se) îmbiba sau a (se) acoperi cu substanţe unsuroase, cleioase, murdare; a (se) unge peste măsură. Cf. LB, PONTBRIANT, D. *Sudoarea-i izvora şi-l năclăia din creştet pînă-n tălpi.* VLAHUŢĂ, N. 88, cf. DDRF. *După ce ne-am năclăit, prin perpeliri pe nisip îl vom lăsa să se usuce.* ATILA, P. 81, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Ana muia*

periuța în cutia cu tuș, năclăia genele arcuindu-le în sus. C. PETRESCU, C. V. 234. *Simțea sîngele curgîndu-i în sîn, năclăindu-i vestonul.* CAMILAR, N. I, 439, cf. H XVII 182, PAȘCA, GL. *Cînd unele fete ori femei își ung părul prea mult, se zice că l-au năclăit.* ARH. OLT. XXI, 270. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de", „în", „cu") *Fanți de provincie, cu figura năclăiată în pomadă.* VLAHUȚĂ, D. 278. *Fănică, foarte grav, cu capul năclăit de pomadă.* SĂM. III, 263. *Năclăind . . .* [sonda] *cu o bucată de seu vom ști dacă la fund avem nisip sau nomol.* ATILA, P. 41. *Nu se uita că-i murdăresc scoarțele cu opincile lor năclăite de noroaie.* REBREANU, I. 366, cf. id. R. II, 201. *Și-a spălat mîinile năclăite de ulei și de parafină.* C. PETRESCU, A. 465. *O ceată de pescari cu bărbi năclăite de unsoare ca niște bidinele.* I. BOTEZ, B. I, 53. *Petrache a întors capul în altă parte, cu ochii năclăiți în lacrimi, și nu i-a răspuns.* POPA, V. 156, cf. 278. *Tîrziu, cînd se desprinseră, erau năclăiți în nădușeli.* IOVESCU, N. 150. *Olteanul . . . nu se dezlipea de coșurile lui goale, năclăite de boabe de struguri.* CAMIL PETRESCU, O. III, 226. *Caldarîmul era năclăit în sînge.* PAS, Z. II, 236. *Mirosea greu, a trupuri omenești obosite, năclăite de sudoare.* BENIUC, M. C. I, 253. *Un om cu părul pe ochi, năclăit în sînge.* CAMILAR, N. II, 434. *S-au întors din expediție după vreo douăzeci de minute, pe jos, în pas alergător, fără camion, năclăiți de noroi.* GALAN, B. I, 103, cf. II, 22. *Îl vedea parcă înaintea ochilor, cu șuba pe umeri, năclăit de funingine.* VORNIC, P. 54. *Femeia îl înveli pînă la gît, ștergîndu-i fața rece și fruntea năclăită de sudoare.* PREDA, Î. 162. *Era năclăit de glod pînă la glezne.* MIHALE, O. 89. *Ștergea cu un șomoiog de iarbă baioneta năclăită de sînge.* T. POPOVICI, SE. 62, cf. id. S. 159. [Musca] *se năclăiește în miere.* NOVACOVICIU, C. B. I, 15. ◇ Fig. *N-am mai văzut atunci decît măreața realitate a splendidului monument, curățat cu o minunată măiestrie de pecinginea uricioasă cu care îl năclăise secolii.* ODOBESCU, S. II, 502. *Viață năclăită în necazuri.* IOVESCU, N. 33. *Năclăit de gînduri și cu sufletul bolnav de o oboseală vagă.* CAMILAR PETRESCU, N. 60. *Locuitorii ținutului trăiesc o viață înapoiată, mizeră, năclăită în prejudecăți și neajunsuri.* CONTEMP. 1949, nr. 167, 12/1.

2. Refl. (Regional; despre alimente, mîncăruri) A se slei (Ștefănești-Drăgășani). ARH. OLT. XXI, 270. *S-a răcit untura-n mîncare, s-a năclăit.* ib. ✦ (Despre sînge) A se închega. *Din gură sîngele curgea în valuri spumoase, năclăindu-se pe gît și pe haine.* DUNĂREANU, CH. 51.

3. Refl. (Prin vestul Munt.) A se sufoca de prea multă căldură, a nu mai putea respira; a se înnăbuși. TOMESCU, GL.

— Prez. ind.: *năclăiesc.* — Și: (rar) **năclăiá** vb. I.

— Din bg. **наклея.**

NĂCLĂIÁ vb. I v. **năclăi.**

NĂCLĂIÁLĂ s. f. **1.** Îmbibare cu o substanță grasă, cleioasă, murdară; năclăire. Cf. LB, COSTINESCU.

2. (Concretizat) Substanță grasă, cleioasă, murdară (care năclăiește **1**). *Era o năclăială pe drum.* PAMFILE, J. II, 156. ✦ Stare de murdărie (cu substanțe grase, cleioase). *Erau plini de gaz și de ulei pe cămașă și pe pantaloni . . . degeaba-i spală și le freacă hainele, că nu-i chip să-i mai scoată din năclăiala în care ajunseră.* V. ROM. ianuarie 1957, 31.

— **Năclăi** + suf. *-eală.*

NĂCLĂIÓS, -OÁSĂ adj. Lipicios, unsuros, cleios; murdar (**1**). *Rîul, cu apele sale galbine, curge pe o matcă de lut năcleios.* ODOBESCU, S. I, 147. *Printre ei se aflau chiar țigani lăieți, cu părul năclăios și lung.* CĂLINESCU, S. 177. *Pîine năclăioasă.* GR. BĂN.

— Pl.: *năclăioși, -oase.* — Și: (regional) **năclădós, -oásă** (GR. BĂN.), **năcleiós, -oásă** adj.

— **Năclăi** + suf. *-os.*

NĂCLĂÍRE s. f. Acțiunea de a (se) năclăi și rezultatul ei; îmbibare cu substanțe grase, cleioase, murdare, năclăială (**1**). Cf. COSTINESCU, LM, DDRF.

— V. **năclăi.**

NĂCLĂÍT, -Ă adj. Acoperit sau îmbibat cu o substanță unsuroasă, cleioasă, murdară; uns peste măsură. Cf. ODOBESCU, S. III, 187. *Un bătrîn cu fața prietenoasă și cu niște plete năclăite.* REBREANU, N. 255. *Vă sculați cu gîturile năclăite și mirositoare.* CAMIL PETRESCU, T. II, 208, cf. id. O. II, 281. *Părul năclăit îi aluneca pe față.* T. POPOVICI, S. 34, cf. 67, id. SE. 244, 415, ALR II 3 391/47, 64. ◇ Fig. *Imaginile . . . nu mai lăsau să se înțeleagă nimic altceva decît un fel de atmosferă năclăită, fără nici o perspectivă, fără nici un înțeles.* V. ROM. ianuarie 1954, 167.

— Pl.: *năclăiți, -te.*

— V. **năclăi.**

NĂCLEIÓS, -OÁSĂ adj. v. **năclăios.**

NĂCMÎ vb. IV v. **năimi.**

NĂCORCOÁȚĂ s. f. (Prin nord-vestul Olt.) „Stricăciune". Cf. PAȘCA, GL.

— Pl.: *năcorcoațe.*

— Etimologia necunoscută. Cf. năcîrcoață.

NĂCOȚÁ s.. f. (Bot.; regional) „Bujor" (Cerneți-Turnu Severin). ALR I 1 910/850.

— Pl.: *năcoţele.*
— Etimologia necunoscută.

NĂCOVÁLĂ s. f. v. **nicovală.**

NĂCOVÁLMĂ s. f. v. **nicovală.**

NĂCOVÁLNĂ s. f. v. **nicovală.**

NĂCOVÁNĂ s. f. v. **nicovală.**

NĂCOVEÁLĂ s. f. v. **nicovală.**

NĂCOVEÁNĂ s. f. v. **nicovală.**

NĂCOVÉLNIŢĂ s. f. (Regional) Nicovală **(1).** Cf. ANON. CAR., PASCU, S. 240.
— Pl.: *năcovelniţe.*
— Din bg. **наковалница.**

NĂCRĂDEÁ s. f. (Prin Bucov.) Numele unei plante nedefinite mai de aproape. ŞEZ. XV, 90.
— Pl.: *năcrădele.*
— Etimologia necunoscută.

NĂCRĂVĂLĂU s. n. (Maghiarism, prin Transilv. şi Mold.) Legătură de gît; s p e c. fular; cravată. Cf. LEX. MARS. 116, KLEIN, D. 384, LB, BL II, 59.
— Pl.: *năcrăvălaie.* — Şi: **necrăvălău** (LB), **necravalău** (BL II, 59) s. n.
— Din magh. **nyakravaló.**

NĂCREÁLĂ s. f. v. **înăcreală.**

NĂCRÍ vb. IV v. **înăcri.**

NĂCRÍRE s. f. v. **înăcrire.**

NĂCRÍT s. n. v. **înăcrit.**

NĂCRITÓR, -OÁRE adj. v. **înăcritor.**

NĂCUBÍ vb. IV v. **năgubi.**

NĂDÁZ s. n. v. **nadaz.**

NĂDÁÍ vb. IV. R e f l. **1.** (Învechit şi regional) A-şi pune nădejdea în . . . , a s e î n c r e d e; a spera, a nădăjdui **(3).** *Feciorii omenreşti întru acoperemîntul arepilor tale nădăescu-se.* PSALT. HUR. 30^{v}/2, cf. 51^{r}/17. *Depreură şi nădăiia-se că mită da-se-va lui de la Pavel.* COD. VOR. 64/20. *Nu vă nădăireţi* (n e d e j d i r e ţ i H, n e d e j d u r i ţ D) *în giudeci.* PSALT. 302, cf. 131, 244, 272, 282. *Cu spatele sale umbri-te-va şi supt arepile lui nădăeşti-te.* CORESI, PS. 252/8, cf. 91/10, 158/13, 323/2. *Mă nădăiesc încă că voi veni către voi.* id. L. 207/2, cf. 446/6. *Nădăindu-ne spre mila slaveei lui* (a. 1619). GCR I, 55/15. *Mă nădăiam şi eu că o să iese ceva din el.* BOCEANU, GL.

2. (Învechit şi regional) A se aştepta (la ceva); a presimţi, a bănui, a presupune. *Veni-va domnul slugii aceluia în ziua carea nu s-au nădăit şi în ceasul care n-au ştiut.* N. TEST. (1648), 32^{v}/16. *Şi intrînd în Valahia fără de veste pre furiş, au aflat pre Vlad Vodă fără de grije şi secur, ca cel ce nu se nădăia de una ca aceasta.* ŞINCAI, HR. II, 10/19. *Începură a se nădăi în urmă că trebuie că nu-i lucru curat cu buturuga ce-au adus-o în bucătărie.* REV. CRIT. I, 42, cf. VAIDA, FRÎNCU-CANDREA, M. 103. *M-am nădăit că ai să faci aşa.* Com. din BRĂDIŞORUL DE JOS-ORAVIŢA, cf. GR. S. VI, 241, ARH. FOLK. VII, 92. ✦ T r a n z. A aştepta (pe cineva). *Ele încă nădăiau afară pe Maxim şi în locul lui aflară un domnişor cu haine negre.* F (1876), 267, cf. IORGA, L. R. 30. ✦ A nu crede (ceva), a se îndoi (de ceva). *Satul tot vorbeşte şi el se nădăieşte.* ZANNE, P. VI, 306.

3. (Regional) A-şi da seama; a se dumiri, a pricepe. *Se nădăie că vorbim despre el.* SIMA, M. 184. *Io nu mă nădîi ce-o fi; tu te nădîi?* N. REV. R. VIII, nr. 6, 87. *Proastă eşti, naroadă eşti, Că tu nu te nădăieşti.* RETEGANUL, TR. 125, cf. ŞEZ. VII, 182. *Noapt'a şuier voiniceşt'e, Dzîua şuier păsăreşt'e, Nime nu să nădăie.* ŢIPLEA, P. P. 14, cf. 86, BUD, P. P. 23. *Tîrdzău voi v-aţ nădăit, Că Sirolina ş-o murit.* T. PAPAHAGI, M. 91. *Am o tîntă-n grindă Şî grăieşt'e Ungureşt'e Nime nu să nădăieşt'e* (Rîndunica). id. id. 146. *Neagra în grădină Vorbeşte ungureşte, Nime-n lume nu se nădăieşte* (Rîndunica). GOROVEI, C. 319. ✧ (Construit cu dativul etic) *Maica mea, bolundă eşti, Mare eşti, puţin pricepi, De nu mi te nădăieşti.* VICIU, COL. 141. ✧ T r a n z. *Să nu nădăiască că tu dormi.* MARIAN, S. R. I, 2.

4. (Regional) A se încumeta (Bilbor-Gheorghieni). VICIU, GL.

5. (Regional) A se răzgîndi (Moiseiu-Vişeu de Sus). GLOSAR REG.

— Prez. ind.: *nădăiesc* şi (regional) *nădăi.* — Şi: (regional) **nădîí, năduí** (A VI 4, com. din MONOR-REGHIN) vb. IV.
— Din v. sl. **надѣѩти сѧ.**

NĂDĂÍRE s. f. Faptul de a s e n ă d ă i.
1. (Învechit) „Nădejde". Cf. n ă d ă i **(1).** SCL 1960, 605.
2. (În dicţionarele din trecut) Presimţire. Cf. n ă d ă i **(2).** Cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. ✦ Instabilitate, inconstanţă, oscilaţie. Cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU.
3. (Învechit) Dumirire. Cf. n ă d ă i **(3).** Cf. SCL 1960, 605.
— Pl.: *nădăiri.*
— V. **nădăi.**

NĂDĂÍT, -Ă adj. (Regional) „Neaşteptat" (Holod-Beiuş). LEXIC REG. 66.

— Pl.: *nădăiți, -te.*
— V. **nădăi.**

NĂDĂJDUÍ vb. IV. Intranz. **1.** (Învechit; urmat de determinări introduse prin prep. „spre", „pre", „la") A se îndrepta cu încredere (spre cineva sau ceva), a se adresa (cuiva) cu speranța de a obține ajutor, îndurare, adăpost etc., (învechit) a năzui **(1)**; a tinde stăruitor (către ceva), a rîvni, a ținti, a năzui **(3)**. *Nu nedejdireți pre nedreptatea și în răpire nu iubireți bogătatea.* PSALT. HUR. 51r/25, cf. 14v/13, 16r/16. *Doamne Dumnezeul mieu, spre tire nedejduescu.* PSALT. 8. *Ochii tuturora spre tine nădăjduesc, Doamne* (a. 1581). GCR I, 28/2. *Bogații ceia ce nedejduiesc mai mult pre bogăție decât pre Dumnedzeu.* VARLAAM, C. 221, cf. 222. *Ruşine vor plăti cei ce nădăjduiesc pre cetăți și pre bani.* BIBLIA (1688), 365²/54. *Spre mine au nădejduit, şi-l voiu izbăvi pre însu* (a. 1689). GCR I, 286/24. *Nădăjduind la răsplătirile ceale bogate.* MINEIUL (1776), 129r¹/6. *Mare nebunie iaste a lipi inima spre putrejune și a nădăjdui spre jăfuirea ceaia ce piare* (a. 1785). GCR II, 148/7. *Celor ce nădăjduiesc spre tine.* TEODORESCU, P. P. 388. ◇ Refl. *Ferice e de toți cari se vor nedejdi prinsul.* PSALT. HUR. 2r/10. *Toți nedejduiră-se spre tire.* PSALT. 7, cf. 108. *Ce pururea să ne nădăjduim spre mila lu Dumnezeu.* CORESI, EV. 85. *Şi spre dînsul mă nădăjduiesc* (a. 1689). GCR I, 286/8. *Eu voi fi nădăjduindu-mă spre dînsul* (a. 1698). id. ib. 317/11. *Cei ce să nădăjduiesc spre tine.* MINEIUL (1776), 210r¹/16. *Nu vă nădăjduiți spre boieri.* GORJAN, H. II, 170/13.

2. (Învechit; urmat de determinări în dativ sau introduse prin prep. „în") A-și pune nădejdea **(1)** în . . . , a se încrede în . . . ; a se întemeia, a se bizui pe . . . *Nimenea să nu nădăjduiască în puterea sa.* URECHE, L. 86, cf. 95. *Au perdut Racoți sărita curînd, însă nădejduia cazacilor.* M. COSTIN, LET. I, 333/17. *Nu se teme prea mult de viitorime, dar nici nu nădăjdui cu prisos într-însa.* MARCOVICI, D. 7/18. *Nu taberei, ci bisericei nădăjduiaşte.* ARHIVA R. I, 50/24. *Mai nădăjduia în brațul lui, cît îl simțea tare, și-n cele trei sănețe ale zaporojenilor.* SADOVEANU, O. V, 533. ◇ Refl. *Pentr-aceia de-acmu nu te nedejdui că veri audzi altî ceva de la mine.* VARLAAM, C. 454. *Te lauz și te nedejduiești cu farmecile.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 126v/9. *Mihai Vodă nu să nedejdui în oștile ce avea.* N. COSTIN, L. 581. *Nopții nedejduindu-me și de nepriiateni nici cum în grijă purtînd.* CANTEMIR, IST. 155. *Să nu nădăjduiască întru puterea sa.* ȚICHINDEAL, F. 5/4. *Dacă semințele se vor fi cules bine . . . , poate gospodina să se nădăjduiască într-însele, că vor încolți.* I. IONESCU, C. 209/24.

3. A avea speranța sau convingerea că ceea ce dorești este realizabil, a se încrede că cele dorite se vor îndeplini; a spera, (învechit și regional) a se nădăi **(1)**. *Din fundul întunericului uitării la lumina pomenirii, precum nedejduim, o vom scoate.* CANTEMIR, HR. 110. *Să nădăjduim și noi și să suferim cu vitejie.* KOTZEBUE, U. 27v/19. *Şi nădăjduiesc în bunul rezultat a unui drit pe care noi toți încuviințăm.* AR (1838), 3¹/32. *Gîndind să-și facă mendrele, Precum nădejduia.* NEGRUZZI, S. II, 39. *Pe aripile morții celei mîntuitoare, Voi părăsi locașul unde-am nădejduit.* ALEXANDRESCU, O. I, 88. *Tu te închini și mai nădăjduiești, Fărîmă de ceva ce ești.* ARGHEZI, VERS. 285. *Oamenii s-au întors de pe front, așteptau, nădăjduiau, li s-a vorbit de pămînt.* T. POPOVICI, SE. 212. *Cine poate suferi mai mult, mai mult și nădăjduiește.* ZANNE, P. VIII, 434. ◇ Refl. (Învechit) *Cine trăiește nădăjduindu-se, moare jinduindu-se.* PANN, P. V. III, 73/4. ◇ Refl. impers. *Prin măsurile ce să vor înplin*[i] *și la acele ce au a să pune în lucrare este a să nădăjdui cum că va spori slobozenia obștească.* AR (1839), 12²/16. *Răzvan nu aştepta să vază isprava acestor tractații, de la care puțin se nădăjduia.* BĂLCESCU, M. V. 218. ◇ Tranz. *Nădejduia să dobăndească slobodzie de supt mâna altor limbi.* VARLAAM, C. 407. *Cu inimă curată Nedejdiuesc să ia plată.* DOSOFTEI, PS. 15/22. *Împăratul tot nădăjduie că-i va veni răspunsul.* NECULCE, L. 244. *Nădăjduiesc că voi lua de la stăpîn plata deplin.* ANTIM, P. XXV. *Vor dobîndi privilegiile ce nădăjduia.* VĂCĂRESCUL, IST. 255. *Un om căzut în mare aproape de acest ostrov au nădăjduit să afle într-însul liman* (a. 1794). GCR II, 151/27. *Nădăjduiți că vă veți împotrivi.* BELDIMAN, N. P. II, 196/2. *Partizanii săi nădăjduiesc că a sa ființă va astîmpăra oarece nemulțumirea trupelor.* AR (1832), 7¹/6, cf. 11¹/10. *Pe iubitele sale lame nu nădăjduia să le mai vadă.* DRĂGHICI, R. 114/11, cf. 140/6, 147/22, 166/27. *Nădăjduiesc că vom intra în legături cu toate staturile Americei apusane.* AR (1838), 4¹/17, cf. (1839), 3¹/8. *Nu nădăjduiam, îi zice, de la tine nicidecum Să văz astă turburare.* PANN, E. II, 61/2. *Nădăjduiesc că ne vom înțelege amîndoi.* NEGRUZZI, S. I, 7. *Nădăjduiesc însă că mi-i sluji de cavaler.* ALECSANDRI, T. I, 81. *Şi el are să-mi facă podul? — D-apoi așa nădăjduim . . . că chiar el.* CREANGĂ, P. 83. *Şi eu nădăjduiesc să mă întorc.* ISPIRESCU, L. 9. *Eu totuși nădăjduiesc să le am odată.* F (1906), 15. *Nădăjduiam să trecem muntele cu lumină și să scoborîm în Sabasa.* HOGAȘ, DR. I, 56. *Cu rugămințile nădăjduim și noi să dobîndim mai multă milă.* REBREANU, R. I, 144. *Nădăjduiesc că ai noștri vor împinge linia inamică mult înapoi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 402, cf. 359, VISSARION, B. 20. *Oamenii nădăjduiesc totdeauna c-au să se mai întîlnească.* SADOVEANU, O. XI, 330. *O clipă mai nădăjduise s-o vadă cotind la stînga, spre livadă.* CONTEMP. 1953, nr. 349, 4/2. *Nădăjduiesc că te mai pricepi*

la gătit. V. ROM. octombrie 1954, 137. *Nădăjduia uneori că va izbuti să-şi smulgă soarta din făgaşul „implacabilei evoluţiuni".* GALAN, B. II, 87. *Nu nădăjduia să aibă o veste mai bună decît rîndul trecut.* TUDORAN, P. 14, cf. 35.

— Prez. ind.: *nădăjduiesc.* — Şi: (învechit) **nădejduí, nedejdí, nedejdiuí, nedejduí** vb. IV. — **Nădejde** + suf. *-ui.*

NĂDĂJDUÍNȚĂ s. f. (Învechit) Nădejde **(1).** *Ştiţi că scărba răbdare lucrează, e răbdarea ispită, e ispitele nădăjduinţă.* CORESI, L. 234/8. *Inemii meale eşti nedejdiuinţă.* DOSOFTEI, PS. 85/16.

— Pl.: *nădăjduinţe.* — Şi: **nedejdiuínță** s. f. — **Nădăjdui** + suf. *-inţă.*

NĂDĂJDUÍRE s. f. (Astăzi rar) Faptul de a n ă d ă j d u i; nădejde **(1).** Cf. CORESI, L. 234/9, 246/22. *Altă ... nădăjduire nu cunosc, afară de tine, D*[u]*mnezăul mieu* (a. 1785). GCR II, 149/14, cf. HELIADE, O. II, 352, POLIZU, COSTINESCU, LM. *Această necunoştinţă în o clipă da loc celor mai dulci nădăjduiri.* SLAVICI, N. I, 100, cf. DDRF, ALEXI, W. *Manole zîmbea Şi şiret grăia: Asta e de-nvăţătură, Altele cu nădăjduire.* PĂSCULESCU, L. P. 192.

— Pl.: *nădăjduiri.*

— V. **nădăjdui.**

NĂDĂJDUITÓR, -OÁRE adj. (În dicţionarele din trecut; şi substantivat) (Persoană) care nădăjduieşte, care aşteaptă cu încredere împlinirea unei dorinţe, a unei promisiuni. Cf. COSTINESCU, DDRF.

— Pl.: *nădăjduitori, -oare.*

— **Nădăjdui** + suf. *-tor.*

NĂDĂLCÚȚĂ s. f. (Într-un descîntec) Diminutiv al lui n ă d î l c ă. *Gîlcuţă, nădălcuţă. Încalică pe-o trocuţă Şi te du la mare Şi bea apă de mare.* MARIAN, D. 130.

— Pl.: *nădălcuţe.*

— **Nădîlcă** + suf. *-uţă.*

NĂDĂNÍȚĂ s. f. (Regional) Meşă de păr fals pe care fetele o adaugă la cozi (Răcăşdia-Oraviţa). Cf. COMAN, GL.

— Pl.:?

— Cf. n a d ă[1].

NĂDĂRĂU s. m. (Regional) Bărbat celibatar, burlac (Loman-Sebeş). A II 8.

— Pl.: *nădărăi.*

— **Neder** + suf. *-ău.*

NĂDĂRÎ vb. IV. R e f l. r e c i p r. (Prin sud-vestul Transilv.) A întreţine relaţii de dragoste cu cineva. REV. CRIT. III, 157.

— Prez. ind.: *nădărăsc.*

— Etimologia necunoscută. Cf. m ă d ă r i.

NĂDĂŞLÍ vb. IV. R e f l. (Regional) A căuta să afle o taină; a spiona (Crişcior-Brad). PAŞCA, GL.

— Prez. ind.: *nădăşlesc.*

— Etimologia necunoscută.

NĂDĂŢÍCĂ s. f. (Bot.; regional) Barba-ursului *(Equisetum arvense)* (Păduroiu-Piteşti). ALR I 1 952/792.

— Etimologia necunoscută.

NĂDEÁLĂ s. f. (Învechit) Înnădire. Cf. ANON. CAR., COSTINESCU.

— Pl.: *nădeli.*

— **Nădi** + suf. *-eală.*

NĂDÉJDE s. f. **1.** (De obicei la sg.) Credinţa că ceea ce doreşti este realizabil, s p e r a n ţ ă, (astăzi rar) n ă d ă j d u i r e, (învechit) n ă d ă j d u i n ţ ă; s p e c. (Bis.) una dintre cele trei virtuţi teologice. *Că tu, Doamne urul pre nădeajde sălăşluitu-me-ai.* PSALT. 5. *Aştepta cu nădeajde şi cu lungă răbdare şi cu credinţa dulcelui vraciu vindecare cu milă şi dereptare.* CORESI, EV. 59, cf. 84, 127, 313. *Şi buna nădeajde şi dulceaţa ce va să fie să aibî mîngîiare.* id., ap. GCR I, 31/39. *Credinţă curată şi nădeajde direaptă.* COD. TOD. 223. *Sămt oceiţi şi părăsiţi de toată nedeajdea cea bună.* VARLAAM, C. 13. *Credinţă direaptă, nădeajde neîndoită, dragoste deplin* (a. 1644). GCR I, 112/24. *Să nu-i lasă să-şi piardă nădejdia cia bună.* HERODOT (1645), 490. *Şi unde biruia alţii, nu perdea nădejdea, că ştiindu-se căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor.* URECHE, L. 111, cf. 75, 81. *Fără nice de o nedeajde să va omorî.* PRAV. 216. *Aduce înainte bunătăţile sufleteşti, anume, credinţa, nădeajdea, dragostea.* N. TEST. (1648), 181[v]/18, cf. 205[r]/29. *Mai vărtos ca pentru răbdarea scripturilor, nădeajde să avem* (a. 1651). GCR I, 153/8, cf. 184/34, 215/28. *Şi trupul mieu mărgînd la odihnă S-a răposa cu nedeajdia plinî.* DOSOFTEI, PS. 45/2. *Murind omul direpţ, n-au perit nădeajdea, iară fala necuraţilor au perit.* BIBLIA (1688), 434[2]/10. *Nu l-a lăsa şi-i va da oaste. Acee nădejde căuta şi o aştepta.* NECULCE, L. 278. *Din nedeajde în nenedeajde îl baga.* CANTEMIR, IST. 37. *Acolo dar toate sfaturile să sfîrşise şi toate nădejdile se tăiase şi ale tuturor inemile încremenite era.* R. GRECEANU, CM II, 38, cf. 27, 76, 89. *Atuncea împăratul acestuia cuvînt plecîndu-să, cu mari nădejdi şi bunătăţi au adeverit pre filozof* (a. 1802). GCR II, 189/6. *Neputînd avea nici o nedejde în privirea familiei* (a. 1819). URICARIUL, I, 127. *Toate nădejdile lui s-au înnimicit.* AR (1832), 7[2]/32. *Amăgit de nădejdi plăcute, urneşte întreprinderi nesocotite.* MARCOVICI, D. 8/5, cf. 2/20, 4/2. *Raportul ... au întrecut toate nădejdile sale, şi spre a să încredinţa de starea lucrurilor însuş ar fi călătorit într-acolo.* AR (1838), 349[1]/8, cf. (1837), 77[1]/13. *Pofta, dra-*

gostea, iubirea, nădejde şi bucurie . . . Lumei au fost dănuite. CONACHI, P. 279, cf. 276, MAG. IST. I, 149/11. *Vom fi osîndiţi nu după greutatea vremilor, dar după patima nedejdilor, partizilor şi a opiniei mulţimii.* RUSSO, S. 13. *Nu te hrăni cu nădejdea şi cu făgăduinţele.* NEGRUZZI, S. I, 248. *Un an vine, trece, ş-alt an îl moşteneşte, Şi ce nădejdi dă unul, acelălalt le ia.* ALEXANDRESCU, M. 4. *Unde un tată pe un fiu plînge; Unde nădejdea toată-a-ncetat.* id. ib. 65. *Inimă făr'de nădejde, suflete bătut de gînd, Toată ziua la fereastră suspinînd nu spui nimică.* EMINESCU, O. I, 82. *Ia las, jupîneşică, nu te împutina cu inima, că tot mai am o leacă de nădejde.* CREANGĂ, P. 125. *O, popor, tu eşti trudit; Iar mişeii ţi-au-ngrădit Drumul la dreptate. Dar nădejdea să nu-ţi pierzi, Ţine-te ca brazii verzi, Cînd furtuna-i bate.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 44. *Moşneag senin, eu tîmpla ta curată O cer, pe veci, nădejdii mele pază.* GOGA, P. 26, cf. 40. *Nici aceasta a doua încercare, reformată, nu aduse mai aproape de îndreptăţitele nădejdi.* F (1906), 21. *Multe de la tine-aştept: Nădejdea-n tine mi-a rămas.* IOSIF, V. 51. *Dacă d-ta te plîngi şi suferi de nedreptate, atunci gîndeşte-te ce trebuie să fie la ţară, unde nu pătrunde nici o rază de nădejde.* REBREANU, R. I, 64. *Rola se închină cu evlavie. . ., plină de emoţie şi de nădejde.* BRĂESCU, A. 29. *Moşneagul, amărît şi înşelat în nădejdile lui, deveni întunecat şi hursuz.* SADOVEANU, O. I, 450. *Nădejdea îl făcea mai blajin.* id. ib. V, 701. *Şi am rămas în pustiul mare, Singur, pe-o măgură călare, Cu braţele sumese şi cu scule Şi cu nădejdi aprinse îndestule.* ARGHEZI, F. 51, cf. id. B. 16. *Noi trebuie să umplem trecerea timpului cu nădejdi.* STANCU, R. A. III, 250, cf. id. U.R.S.S. 109. *Cîte nădejdi nu se puteau lega de o carieră atît de strălucită?* VORNIC, P. 179. *Un cîntec pentru anii mei frumoşi, Pentru toate nădejdile şi izbînzile ţării.* DEŞLIU, G. 24, cf. 23. *El frumos şi ea frumoasă, Două fire de mătasă, Să-mpletească voie bună Cu nădejdea dimpreună.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/4. *Bată-te, bădiţo, bată, Inima mea cea stricată! Două stele d-îngă lună Şi nădejdea mea cea bună.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 262. *Usucă-te, rufă, în cui, Că altă nădejde nu-i.* ZANNE, P. III, 339. *Cu nădejdea, unul şi în foc s-aruncă.* id. ib. VIII, 430, cf. 431, 432, 433, 434, IV, 587, V, 204. ◇ (Cu determinări arătînd obiectul speranţei) *Am nădejde, . . . fraţilor, ca mai bună şi aproapea spăsenie întru voi să fie.* CORESI, EV. 122. *Perdu Petru Vodă nădejdea de a să mai ajutori de la craii ungureşti.* URECHE, L. 109. *Vasile Vodă îş pierdusă toată nădejdea de viiaţă.* NECULCE, L. 20. *El nu ştie că nu trebui a să măguli cu această nădejde că va pute potoli măniii dumnezăoaii* (a. 1750—1780). GCR II, 83/38. *Întărindu-te de faţă cu nădejdile bunătăţilor celor viitoare.* MINEIUL (1776), 55^{v2}/11. *Nădejdea lui era ca să agiungă în aceeaşi zi acasă.* DRĂGHICI, R. 160/22. *Atunci trebuie să moară, nădejdi de a scăpa nu-i.* PANN, E. I, 47/8. *Cîtă bucurie, cîte nădejdi de fericire.* NEGRUZZI, S. I, 53. *Lui Alecu i-i spune că te-ai dus la bal masche cu nădejde de a-l întîlni pe dînsul.* ALECSANDRI, T. I, 77. *Depărtîndu-se de casa părintească, fără nici o nădejde de întoarcere.* CREANGĂ, P. 286. *Am bună nădejde să isprăveşti cu bine slujba.* ISPIRESCU, L. 18. *Voi singuri străjuiţi altarul Nădejdii mele de mai bine.* GOGA, P. 8, cf. 51. *O dulce nădejde de zile şi nopţi frumoase îmi umplu sufletul.* SADOVEANU, O. VI, 336. ◇ F i g. *Sufletul legănat în braţele unei nădejdi.* MARCOVICI, D. 8/27. *În cîmpie creşte, şi pe deal iarăşi creşte o floare pentru popoarele chinuite . . . , nădejdea.* RUSSO, S. 144. *Aţîţa nădejdea care de mult era îngropată în cenuşe.* F (1897), 14. *Surîd descurajat şi palid, căci Nădejdea mea se teme Să bată La poarta groaznicului ce va fi.* CAMIL PETRESCU, V. 84, cf. 71. *Dar nu se mai agăţa de carul nădejdii, înfricoşat să nu se prăbuşească în prăpastia ce-l ameninţa.* REBREANU, NUV. 272. *Păianjenul visării parc-ar sui cu frică Şi ar călca, pe firul nădejdilor întins.* ARGHEZI, VERS. 287. ◇ E x p r. **A trage nădejde (de la cineva)** sau (rar) **a se da nădejdii** = a spera, a nădăjdui **(3).** *Mai mult de la mine nu trage nădejde.* MINEIUL (1776), 186^{vi}/32. *Îţi pot mai dinainte spune că degeaba tragi nădejde.* CARAGIALE, O. II, 255. *Răcnească furtuna de furie suptă, Şi geamă ca iadul din basme oceanul. Tu dă-te cu totul nădejdii, şi luptă.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 39. *Cine n-are nimic, ascultă la toate şi trage nădejde.* REBREANU, R. I, 238. (În proverbe şi zicători) *Înţeleptul făgăduieşte, nebunul trage nădejde.* NEGRUZZI, S. I, 248. *Trage nădejde ca ursul de coadă* (sau *ca spînul de barbă*), se spune despre cel care speră zadarnic (dorinţa lui fiind irealizabilă). Cf. ZANNE, P. I, 617, 683, VI, 518. *Degeaba trage nădejde ca spînul de barbă. Nu, băiete, nu-l fac om.* STANCU, R. A. I, 163. **A trage nădejde (de cineva)** sau (regional) **a-i trage** (cuiva) **nădejde = a)** (complementul indică o fiinţă iubită) a spera să revezi, să ai aproape; s p e c. a spera să iei în căsătorie. *De ţi-a cînta cucu bine, Trage nădejde de mine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 43. *Frunzuliţă usturoi! Că s-a dus badea de joi, Parcă-i dus d-un an, de doi! De s-ar fi dus călăreşte, Tot i-aş mai trage nădejde.* ANT. LIT. POP. I, 131. (Cu schimbarea construcţiei) *Mărită-te, mîndră, dragă, Mărită-te, nu şedea. Nu şedea-n nădejdea mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 238; **b)** (complementul indică copii) a spera să ai, să procreezi. *De băieţi nu mai trag nădejde, pentru că baba mea e o sterpătură.* CREANGĂ, P. 118. (Regional) **E nădejde să . . .** (sau **de . . .**) = se poate, e probabil. *De cînd s-a dus bădiţa, Mi-i pustie ulîţa, . . . Mîndru-i codru şi-nfrunzit, Nu-i nădejde de venit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 129. *Auzi sbierînd o gaie, E nădejde s-avem ploaie.* ZANNE, P. I, 464. **În nădejdea . . .** =

în speranța..., bazîndu-se pe... *În această nădejde nu mai învățăm nimic.* BRĂESCU, A. 132. **(A fi) slabă nădejde** sau (învechit) **nădejde slabă (să... sau de...)** = (a avea) prea puțină încredere, prea puțină speranță (în...); (a fi) puțin probabil, nesigur. *Cînd să pornesc răii de sînt fără treabî, Atuncia-i de dînșii o nădeajde slabî.* DOSOFTEI, PS. 40/14. *Să mergem dară... Că doară vom da de dînsa pe cale, Că aici, precum văd, îi nedejdea slabă.* BUDAI-DELEANU, T. V. 94. *E slabă nădejde să scape.* ap. TDRG. *Dreptatea, dacă nu ești vrednic să ți-o cauți singur, slabă nădejde să vie altul să-ți spuie.* C. PETRESCU, Î. II, 12, cf. DL, DM. **A(-și) lua nădejdea (de...** sau **de la...**, regional, **despre...)** = a nu mai avea nici o speranță, a renunța. *Luase nădejdia toată.* COD. VOR. 88/23. *Din partea lor, mi-am luat toată nădejdea.* CREANGĂ, P. 193. *De-a veni turturica mea înainte... ie-ți nădejdea despre mine, căci nu merg.* id. ib. 273. *De corăbieri Ne-am luat nădejdea.* TEODORESCU, P. P. 164.

2. Încredere în sprijinul, în ajutorul cuiva sau a ceva, certitudine că cineva sau ceva va fi favorabil, priincios. *Nedejdia a mea la Dumnedzeu e.* PSALT. HUR. 51^{r}/17. *Mai bine e nădeajde spre Domnul, decât nădeajde spre omu.* PSALT. 247. *Nădeajde în mila Tatălui sfînt* (a. 1607). GCR I, 41/6. *Pre Hristos să iubești și de acela să te lipești cu toatî nedejde și cu credința.* VARLAAM, C. 422. *Nimineà să nu nădăjduiască în putearea sa, ce întru Dumnezeu să-i fie nădejdea.* URECHE, L. 86. *Către tine, Doamne, mi-i toatî nedeajdea.* DOSOFTEI, PS. 35/9, cf. 53/16, 65/3, 78/13. *Pentru ce dar să-mi rădic eu nădejde de la această sfîntă pronie?* DRĂGHICI, R. 163/28, cf. 166/9. *Norodul pretutindene îl întîmpina cu bucurie și nădejde.* NEGRUZZI, S. I, 142. *Nu-și perdu nădejdea în Dumnezeu, ci merse tot înainte.* CREANGĂ, P. 288, cf. 289. *Nădejde pe el, ca pe un cui de tei.* PAMFILE, J. II, 156. ◇ Loc. adj. **De nădejde** = în care poți avea toată încrederea. *Acela e om bogat și de nădejde.* BĂRAC, T. 52/30. *Le trămise un om de nădejde.* ISPIRESCU, M. V. 9. *Din partea mea atîta știu: am pus oameni de nădejde.* C. PETRESCU, R. DR. 50, cf. id. A. R. 53. *La o anumită treabă se dovedise om de nădejde.* CAMIL PETRESCU, O. II, 141, cf. III, 159. *Partidul Muncitoresc Român dă o înaltă prețuire muncii creatoare și activității obștești a scriitorilor patriei noastre, considerîndu-i drept ajutoare ale sale de nădejde în opera măreață pe care o durează poporul nostru.* S ianuarie 1962, 7. *Om de nădejde.* MAT. DIALECT. I, 183. ◇ Loc. adv. **De (sau cu) nădejdè** = puternic; solid, temeinic. *Poarta era închisă de nădejde.* CONV. LIT. XI, 144. *Nici nu se mai mișcară din loc, fiindcă îi lovise cu nădejde.* ISPIRESCU, L. 123. *Gîrneață o cetluise de nădejde.* HOGAȘ, DR. II, 99. *Și-a adunat toată averea în jachetă ca într-o raniță, ranița asta și-a așezat-o pe creștetul capului și, petrecîndu-și brîul de cîteva ori pe sub bărbie, a înțepenit totul de nădejde.* GALAN, B. I, 188. ◇ Expr. **A avea nădejde** (sau **a-și pune nădejdea) în...** (sau **la..., pe...,** învechit, **către..., pre..., spre...)** = a se întemeia în așteptările sale pe..., a spera în sprijin, în ajutor de la...; a se încrede în..., a se bizui (pe cineva sau ceva). *Dragostea... toate le primește, toate le creade, în toate are nădejde.* CORESI, EV. 338. *Cine n-are nedeajde către Dumnedzeu.* COD. TOD. 211. *Am nădejde pre Dumnezeu.* ANTIM, P. XXIV. *Spre tine ne-am pus nădejdea.* MINEIUL (1776), 198^{r1}/17, cf. 113^{v2}/32, 186^{v2}/33. *Să-și puie nădejdea în Dumnezeu.* MARCOVICI, D. 14/6, cf. 6/8. *Puneți nădejdea către Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 93/14, cf. 91/10. *Pentru că nu avea îndestulă nedejde în lăcuitorii politici, apoi au așezat într-însa un garnizon.* AR (1837), 6^{1}/32. *Eu sînt bătrîn și sărac, să n-ai la mine nici o nădejde.* FILIMON, O. I, 127. *Mai pot eu să am nădejde în voi?* CREANGĂ, P. 146, cf. 20, 220. *Aibi însă nădejde în Dumnezeu.* ISPIRESCU, L. 29. *Ea-și pusese toată nădejdea în fericirea și viitorul lui.* VLAHUȚĂ, O. A. I, 102. *N-ai nădejdea-n ce să-ți pui, N-ai în lume cui să spui Iadul vieții tale.* NECULUȚĂ, Ț. D. 42. *Zgîrcitul a fost, nu mai e om. E scos din omenie. Nici o nădejde să nu pui pe el.* DELAVRANCEA, O. II, 237. *Ce te face să-ți pui asemenea nădejde în mine?* SADOVEANU, O. XVIII, 604. *Îl nedreptățise pe Stelian, punîndu-și toată nădejdea în Petre.* IL ianuarie 1962, 36. *Foaie verde trei măsline, Bată-te crucea de fine; Eu aveam nădejde-n tine Că t-ei uita la ea bine.* TEODORESCU, P. P. 334. **A se lăsa în nădejdea cuiva** = a conta pe..., a se bizui pe... *Steaua aceasta să ne lumineze drumul, căci fînarele de pe uliți s-au lăsat în nădejdea lunei de astă sară.* ALECSANDRI, T. I, 87. ✦ (Concretizat) Ceea ce dă încrederea, certitudinea că se va realiza dorința cuiva. *Că țirutul mieu și nădeajdea mea ești tu.* PSALT. 51. *Tu ești nădeajde mie de scărbi ce mă țin* (a. 1577). GCR I, 13/20. *O, iubitul mieu fiiu..., nedeajdia și veseliia mia!* VARLAAM, C. 86, cf. 85. *Fereaște-mă, Doamne, de primejdie, că pre tine am de-mi ești nedeajde.* DOSOFTEI, PS. 43/8, cf. 39/16. *Nedeajdea și folosirea și scăparea creștinilor... tu ești, născătoare de Dumnezeu* (a. 1715). GCR II, 15/32, cf. 116/26, 149/13. *Scosese acuma pe tipsie și cloșca cu puii de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde.* CREANGĂ, P. 99.

— Pl.: *nădejdi.* — Și: (învechit și regional) **nedéjde** (ALR II 3 055/95, 414), (regional) **nidéjde** (ib. 3 055/53, 310, 365, MAT. DIALECT. I, 183) s. f.

— Din v. sl. НАДЕЖДА.

NĂDEJDUÍ vb. IV v. **nădăjdui.**

NĂDÍ vb. IV. (Învechit și regional) = **înnădi.**

1. Tranz. A pune o nadă[1] **(I 1)**; a înnădi. Cf. LB, POLIZU, COSTINESCU, MARIAN, D. 67.

◇ Expr. **A nădi din tei curmei** = a fi foarte sărac, a o duce greu. Cf. BARONZI, L. 46. ✦ Fig. (Învechit; peiorativ) A adăuga, a completa. *Izbîndirea visului nădind și cîrpind, în scurte cuvinte lungi și late vicleșuguri acoperiia.* CANTEMIR, IST. 266. *Vei găsi aceastea cuvinte a noastre la Leunclavie, carile precum Țara Munteneasc̆ă s-au fost chemînd la istoricii lătinești Montana, pe Bonfin mărturie aduce: după aceastea încă mai nădeaște Stanislav Sarniție.* id. HR. 132. ✦ Refl. (Învechit, rar; despre oameni) A se alătura, a se ataşa. *Năditu-s-au și acestii la ceata cătanilor.* MUSTE, LET. III, 65/24.

2. Refl. A se deprinde să vină mereu undeva sau la ceva, a-și face nadă[1] **(II 1)**; (popular) a se înnădi, (regional) a se nadali. *Și-și vor lua giudețul păgînii, Că li s-ar nădi la stîrvuri cînii.* DOSOFTEI, ap. TDRG. *Muștele ce se nădise la hoitul iepii.* SBIERA, P. 166. *S-o nădit caprele la curechi.* ȘEZ. V, 113. *S-o nădit băieții de o bucată de vreme în pomăt.* Com. din BILCA-RĂDĂUȚI. ✦ (Prin nordul Munt.) A se obrăznici. RĂDULESCU-CODIN. ✦ (Prin nordul Munt.) A se încinge la ceartă sau la bătaie. V. încăiera. Cf. RĂDULESCU-CODIN.

— Prez. ind.: *nădesc.*

— Din bg. **надя** sau de la **nadă[1]**.

NĂDITÚRĂ s. f. (Regional) Înnăditurǎ. Cf. CHEST. II 125/1, 7.

— Pl.: *nădituri.*

— **Nădi** + suf. *-tură.*

NĂDÎÍ vb. IV v. **nădăi.**

NĂDÍLCĂ s. f. v. **modîlcă.**

NĂDLÁB s. m. v. **nahlap.**

NĂDRÁG s. m. (Popular; de obicei la pl. cu valoare de sg.) **1.** Pantaloni (țărănești). V. cioareci, iță ri. *Nadragi* [de] *Karagiu* (a. 1589). CUV. D. BĂTR. I, 258. [Egiptenii] *încă poartă și nădragi de păr.* HERODOT (1645), 115. *Și vei face lor nădragi de in, să acopere rușinea trupurilor lor, de la brîu pînă la coapse să fie.* BIBLIA (1688), 59[2]/56, cf. 82[2]/9, ANON. CAR., LEX. MARS. 191. *N-au fost avînd mestei la nădragi.* NECULCE, L. 12. *Feciorul meu s-au dus și i-au tras nădragii* (a. 1770). IORGA, S. D. XII, 85. *Am luat . . . o dulamă roșie de anglie veche și o părechie de nădragi* (a. 1775). id. ib. 90. *Și luînd toate de la Frater și Sekeli, pre ei numai în nădragi și niște dulmăni rele i-au lăsat.* ȘINCAI, HR. II, 310/8. *L-au pus într-un car cu doi boi, numai cu anteriu și cu nădragi.* id. ib. III, 104/16. *Dar iacă zmeoașii de toată parte Năpădind, m-apucă unul de nădragă, Altul de cizme.* BUDAI-DELEANU, T. V. 92. *Se dezbrăcă d-anteriu, nădrag.* PANN, P. V. I, 43/10. *Niște strimți nadragi.* NEGRUZZI, S. II, 249. *Poți să te îmbraci după modă. În locul nădragilor acelor roși, să pui un pantalon elegant.* id., în PR. DRAM. 478. *Nae Gîrcănescu îmbrăcat husărește, cu nădragi strimți și cu chiveră.* ALECSANDRI, T. 128. *Femeia toarce, urzește, țese; ea coase, face nădragi, zechi, cămașă.* JIPESCU, O. 35. *Cu antereu de canavață Ce se ținea numa-n ață Și cu nădragi de anglie, Petece pe ei o mie.* CREANGĂ, P. 148. *Unul dintre negustori se căuta cu multă stăruință în fundul buzunarului de la nădragi.* CARAGIALE, O. III, 143. *Și ce s-ar face popii de-ar fi să nu murim? . . . Orfanii ce ne-mbracă jiletce și nădragi?* MACEDONSKI, O. I, 43, cf. MOLDOVAN, Ț. N. 127. *Straiele făcute de abagii sînt tuzluci, nădragi, mintene.* PAMFILE, I. C. 288. *Cioarecii, numiți nădragi, se fac din postav alb, bătut la piuă, au o lărgime potrivită și la glezne se vîră în ciorapi.* PĂCALĂ, M. R. 120. *Au cioareci, numiți și nădragi albi, de lînă sau pănură.* VARONE, D. 7. *Un dulău . . . îl apucă de pulpa piciorului și-i sfîșie nădragii pînă jos la imineu.* GALACTION, O. 282. *Bărbații în ultimul timp de asemeni au părăsit portul bătrînesc, înlocuindu-l cu nădragi în loc de cioareci.* PRIBEAGUL, P. R. 46. *Aveau pe ei ceva care se putea numi suman, pe lîngă cămăși și nădragi suflecați.* SADOVEANU, O. IX, 390. *Deasupra nădragilor suflecați, o cămașă roșie care-l slujea probabil de ani mulți.* id. ib. XVIII, 580. *Din pînza de lînă se fac haine și nădragi.* IONESCU-MUSCEL, ȚES. 691. *Văd că lucrul nu ți-e drag, Coși de-o zi la un nădrag.* ARGHEZI, S. P. 27, cf. 16. *Zdrențăros, cu nădragii peticiți și cămașa ferfeniță.* CAMIL PETRESCU, O. I, 618. *Au intrat sanitarii cu nădragii, mantalele, bocancii și capelele.* PAS, Z. IV, 19. *Da, șmecherii vor spune că-i imbecil să lupți . . . Cu visuri zvăpăiate și cu nădragii rupți.* BENIUC, V. 60. *S-a apropiat zîmbind un bărbos cu cămașa de tîrgoveț purtată lipovenește, peste nădragi.* GALAN, Z. R. 371. *Avea nădragii roșii, dolman vînăt . . . , pinteni și sabie.* T. POPOVICI, SE. 7. *Mitru își trase repede nădragii și ieși.* id. ib. 379, cf. H II 31, 132, 147, IV 57, 98, V 258, VI 31, XII 132. *Și nădragi vineți, frumoși, Abia-i port de petecoși.* HODOȘ, P. P. 227. *Tu n-ai cap de comanac, Nici picioare de nădragi.* ȘEZ. II, 199, cf. III, 38, VII, 109. *Io mi t-oi loa Cîn mi s-oi vedea Ursu cu nădragi Umblîn după vaci.* VÎRCOL, V. 73, cf. CHEST. V 165, ALR SN IV h 1 176, 1 177, A I 23, III 13. *N-are pe sine nădragi Și își cumpără desagi.* ZANNE, P. III, 252. *Oricîți cu nădragi, Toți îi sînt ei dragi.* id. ib. 253, cf. IV, 512, V, 189. *Prin pădure, printre fagi, Merge-un om făr' de nădragi* (Vîntul). GOROVEI, C. 397. ◇ Expr. **A-i scutura** (cuiva) **nădragii de praf** = a bate (pe cineva). Cf. ZANNE, P. III, 253. ◇ Compus: (Bot.; regional) **nădragu-țiganului** = jale *(Salvia officinalis).* ALR SN III

h 656/29. ✦ (Ironic) Pantaloni prea largi. SCRIBAN, D.

2. Izmene. *Aglae îi trase pantalonii, de la capătul de jos, cum ai scutura un sac, şi bătrînul apăru în nişte nădragi largi de stambă colorată, legaţi jos, în lipsa şireturilor rupte, cu bucăţi de sfoară.* CĂLINESCU, E. O. II, 159.

— Pl.: *nădragi.* — Şi: (învechit, rar) **nădrágă** s. f., (învechit şi regional) **nadrăg** s. m.

— Din slavonul надраги, magh. **nadrag.**

NĂDRÁGĂ s. f. v. **nădrag.**

NĂDRĂGĂR s. m. Nume depreciativ dat de ţărani persoanelor care poartă pantaloni (croiţi după moda apuseană), p a n t a l o n a r **(2)**; s p e c. orăşean, tîrgoveţ. Cf. IORDAN, L. R. A. 162, BL IX, 66. *Nu-i rău dacă te ştiu nădrăgarii aiştia că tu n-ai dat niciodată cu pumnul în masă.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 6/1. *Ia, un pîrlit de nădrăgar ne învaţă cum să trăim.* ib. 1955, nr. 464, 2/3. *Izbutise să vîndă ouăle funcţionarilor de la bancă, finanţilor şi celorlalţi nădrăgari cu simbrie fixă.* în SCL 1953, 105. *Cei patru prieteni văzură . . . un nădrăgar ce ar fi fost greu să ghicească ce învîrtea.* BENIUC, M. C. I, 181, cf. ALR SN III h 885.

— Pl.: *nădrăgari.*

— **Nădrag** + suf. *-ar.*

NĂDRĂGÉL s. m. (Popular; de obicei la pl. cu valoare de sg.) Diminutiv al lui n ă d r a g **(1)**; (în dicţionarele din secolul trecut) nădrăguţ. Cf. ANON. CAR., POLIZU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Mai fă-mi, maică, nădrăgei, Maică, ca frunza de tei.* BIBICESCU, P. P. 161, cf. ANT. LIT. POP. I, 74.

— Pl.: *nădrăgei.*

— **Nădrag** + suf. *-el.*

NĂDRĂGÍLĂ s. m. **1.** (În dicţionarele din secolul trecut) Epitet (glumeţ) dat unui băiat care începe să poarte pantaloni. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF.

2. (Prin nord-estul Olt.; depreciativ) Ţărănoi. CIAUŞANU, V. 181.

— **Nădrag** + suf. *-ilă.*

NĂDRĂGÓI s. m. (Prin nord-estul Olt.; depreciativ) Ţărănoi. CIAUŞANU, V. 181.

— Pl.: *nădrăgoi.*

— **Nădrag** + suf. *-oi.*

NĂDRĂGÚLĂ s. f. (Bot.; regional) Mătrăgună *(Atropa belladonna).* Cf. COTEANU, PL. 16, N. LEON, MED. 50, DR. VII, 186, CADE, YGREC, M. N. 64.

— Pl.: *nădrăgule.*

— Din magh. **nadragulya.**

NĂDRĂGŬŢ s. m. (În dicţionarele din secolul trecut; de obicei la pl. cu valoare de sg.) Nădrăgel. Cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF.

— Pl.: *nădrăguţi.*

— **Nădrag** + suf. *-uţ.*

NĂDÚF s. n. **1.** (Popular) Senzaţie de greutate în respiraţie, care constituie simptomul mai multor boli, d i s p n e e, s u f o c a r e, î n e c ă c i u n e; s p e c. astmă. *Să vindice şi să uşureze toate boalele pieptului, astmul (năduful).* MAN. SĂNĂT. 110/18. *Pe loc m-apucă tusea cu năduh.* PANN, P. V. I, 121/12. *Pentru tuse cu năduf, se stoarce mustul din ceapă, se amestecă cu zahăr-candel şi se bea.* N. LEON, MED. 31. *De năduf bolnavul suflă greu şi simte aşa parcă i se urcă un boţ în gît.* GRIGORIURIGO, M. P. I, 121. *O arşiţă învechită şi necăutată se schimbă în năduf, care n-are leac.* PAMFILE, B. 11, cf. CANDREA, F. 220. *Inima nu-i mai bătea şi năduful îl lăsase.* ARDELEANU, D. 250. *Pe coşul pieptului se ridica şi cobora năduful.* id. V. P. 262. *Un necaz mare îi înăbuşea inima ca un năduf.* REBREANU, R. II, 262, cf. BL VI, 69, H III 433, V 19, 195. *Îl pălise un năduf pe bietul moşneag, de nu putea . . . să răsufle.* ŞEZ. I, 101. *Tusă din zăduf, tusă din năduf . . . Tu să ieşi de la (cutare).* ib. IV, 29. *Am un năduf în piept, nu mi-e bine de loc.* BOCEANU, GL., cf. ALRM I/I h 159, ALR II/I MN 23, 6 952/705, 723, ALRM II/I h 90. ✦ Emfizem pulmonar (la cai). Cf. ALR I 1 657.

2. (Popular) Căldură mare, înnăbuşitoare, a r ş i ţ ă, c a n i c u l ă, z ă d u f, z ă p u ş e a l ă, n ă b u ş e a l ă **(2)**, n ă d u ş e a l ă **(2)**; aer înnăbuşitor, viciat, insuficient; senzaţie pe care o simte cineva cînd sînt călduri mari, cînd aerul este viciat sau insuficient etc. *Că dzua lucrîtorii lucreadză şi rabdă năduvul şi gerul.* VARLAAM, C. 320, cf. COSTINESCU. *Omul la vînătoare, fie pe ger şi ninsoare, fie pe năduf de soare, nici nu prinde veste . . . ce timp mai este.* ODOBESCU, S. III, 197, cf. DDRF. *Vitele . . . nu pot paşte din cauza nadufului.* PAMFILE, I. C. 439. *Aici . . . în năduful prin care fulgera lumina electrică, se simţea liniştit.* AGÎRBICEANU, L. T. 74. *Pe la ceasurile zece începu să se simtă năduful.* TUDORAN, P. 455, cf. H XII 168, com. din STRAJA-RĂDĂUŢI, ALR SN V h 1 502, A VI 3, 19.

3. (Regional) Sudoare, năduşeală **(1)**. *Începu să-şi şteargă năduful cu o batistă enormă.* AGÎRBICEANU, A. 511, cf. ŞEZ. V, 113.

4. (Popular şi familiar) Supărare, necaz **(3)**, ciudă, enervare, mînie. *Scotea cîte-un oftat din adîncul plămînilor, mijloc prin care îşi uşura năduful.* GANE, N. III, 159. *Îmi ia toate hainele . . . zicîndu-mi cu năduh: — Îi veni tu acasă, coropcarule.* CREANGĂ, A. 66. *Ia nu mai clămpăni şi tu din gură, măi, răspunse Ion plin de năduh.* id. ib. 113. *Năduvul şi amarul le înnebunea.* CONTEMPORANUL, IV, 502. *Zisese „oleo soro“,*

cuvînt ce nu-l rostea decît la mare năduv. ib. v, 99. *Mergem mai departe să isprăvim odată, zise cu năduf bădicul.* AGÎRBICEANU, A. 397, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Altfel n-oi blăstăma-o, după cîte amaruri şi năduşuri mi-a făcut, decît să-i deie Dumnezeu nacazu vînturilor şi zbuciumu apelor.* SADOVEANU, O. VII, 288, cf. I, 482, III, 112, V, 7, XIII, 659. *„Răbdare şi tact", oftă din nou Stroe Vardaru, biruindu-şi năduful.* C. PETRESCU, A. R. 17. *Trei? întrebă aşezînd tava cu trei pahare şi cu sticla pe colţul unei mese. — Trei! rosti cu năduf muşteriul.* PAS, L. I, 40, cf. id. Z. I, 225. *Hîrtiile isprăvniciilor sînt înguste; n-au unde cuprinde tot năduful şi toate sudălmile.* GALAN, Z. R. 52. *Avea omul un năduf cu planificarea sau cu aprovizionarea, nu mai ţin minte.* V. ROM. ianuarie 1954, 81. *Lache Patlagină, primarele, încuviinţă cu năduf.* ib. februarie 1954, 44. *Adunînd prea mult năduf, oamenii s-au răzvrătit.* ib. decembrie 1954, 112. *Îmi spuse iute şi cu năduf ce avea de spus, apoi, ţanţoşă, mi-a întors spatele.* CONTEMP. 1954, nr. 414, 2/6. *Sorbi cu năduf paharul, îşi umplu altul şi vorbi răzvrătit.* ib. 1955, nr. 434, 2/4. *Se certa furios şi năduşit cu echipajul, muşcînd cu năduf dintr-un capăt de trabuc.* TUDORAN, P. 14, cf. 16. *Oftă adînc, ca şi cum vorbele lui Mociony i-ar fi lărgit dintr-o dată gîtlejul, lăsînd să iasă năduful zilelor din urmă.* VORNIC, P. 188. *S-a făcut şi el tîrgoveţ ca şi mine, gîndi cu năduf bătrînul.* IL ianuarie 1962, 34. *Nu ştiu ce să facă de atîta năduh.* SBIERA, P. 122. *Sî pun pi băuti şî pi giucati, sî mai triacî din năduhurli şî nacazurli omului.* ŞEZ. II, 211. *Năduşiţi de cine ştie ce năduhuri.* ib. III, 28, cf. V, 147, VIII, 160. *Crezi c-am uitat năduhurile căti mi li-ai făcut?* ib. XXIII, 56. *Inimî di putrigai, N-am un cuţît sî ti tai, Sî văd ci naduvuri ai.* VASILIU, C. 144, cf. A VI 26. ◇ Expr. **A-şi vărsa năduful** (sau, rar, **un năduf**) v. vărsa.

— Pl.: **(4)** *nădufuri.* — Şi: (învechit şi regional) **năduh, năduv,** (regional) **naduf, naduv** s. n.

— Din slav. ***naduch.**

NĂDUFÓS, -OÁSĂ adj. (În dicţionarele din trecut) **1.** (Despre oameni) Astmatic. Cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

2. (Despre aer) Cald, înnăbuşitor; viciat. Cf. PONTBRIANT, D., LM, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nădufoşi, -oase.*

— **Năduf** + suf. *-os.*

NĂDÚH s. n. v. **năduf.**

NĂDUHÁLĂ s. f. v. **năduşeală.**

NĂDUÍ vb. IV v. **nădăi.**

NĂDULEÁLĂ s. f. (Regional) Faptul de a n ă d u l i **(2)**; dorinţă, aspiraţie, năzuinţă **(2)**. Cf. PONTBRIANT, D.

— Pl.: *năduleli.*

— **Năduli** + suf. *-eală.*

NĂDULÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Învechit şi regional) A năvăli **(1, 2)**, a se năpusti **(2)**. *Şi au nădulit cu pietri de i-au ucisu-i pre amîndoi.* DOSOFTEI, ap. TDRG, cf. DDRF. *La el, măi, că nădulire, Şi la el că să băgare, Mi-l lega, mi-l fereca.* ALEXICI, L. P. 28. *La cutare-a nădulit, În mijlocul casei l-a trîntit.* MAT. FOLK. 1530.

2. Tranz. şi intranz. (Regional) A năzui **(3)**. *Pre acei mulţi cetăţeni romani... să-i lasă în mînile varvarilor celor ce năduleau să între acolo.* MAIOR, IST. 18/20, cf. LB, CIHAC, II, 208, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Nu năduli la averea altuia.* REV. CRIT. III, 162, cf. BL IV, 93, LEXIC BEG. 92. *Fiecare năduleşte după cîştig, dar puţini îl dobîndesc.* ZANNE, P. V, 152.

3. Intranz. (Prin Ban.) A fi lacom la mîncare, a mînca mult şi cu poftă. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 14.

— Prez. ind.: *nădulesc.*

— Etimologia necunoscută. Cf. n ă d ă i, n a d a l i.

NĂDULÍRE s. f. (Regional) Acţiunea de a n ă d u l i şi rezultatul ei; năzuinţă **(2)**; rîvnă. Cf. PONTBRIANT, D.

— Pl.: *năduliri.*

— V. **năduli.**

NĂDULITÓR, -OÁRE adj. (Regional) Care tinde spre ceva, aspiră la ceva. Cf. PONTBRIANT, D., LM.

— Pl.: *nădulitori, -oare.*

— **Năduli** + suf. *-tor.*

NĂDURÁR s. n. v. **nodurar.**

NĂDURÍ vb. IV. Intranz. (Rar) „A năluci". PONTBRIANT, D.

— Prez. ind. pers. 3: *nădureşte.*

— Etimologia necunoscută.

NĂDUŞEÁLĂ s. f. **1.** Faptul de a n ă d u ş i **(1)**; (concretizat) substanţă lichidă secretată (prin pori) de glandele sudoripare, cu o compoziţie asemănătoare cu a urinei, transpiraţie, sudoare, (regional) n ă d u f **(3)**, n ă b u ş e a l ă **(3)**. Cf. PISCUPESCU, O. 229/11. *Bolnavul se va afla dus cu totul şi îi va veni o năduşală foarte îmbilşugată.* CR (1829), 74[1]/32. *Nu acu-ndată-într-astă ameţeală Şi trupul cu totul plin de năduşală Să te lupţi cu mine aşa obosit.* PANN, E. II, 88/12, cf. COŞBUC, P. II, 202. *În acele momente eram loarcă de năduşală.* F (1900), 558. *Obrajii Anei erau îmbujoraţi de căldură şi umezi de năduşeală.* REBREANU, I. 53, cf. 430. *Năduşeala curgea de pe mine.*

ARDELEANU, D. 75. *Din cînd în cînd îşi şterg năduşelile cu tampoane de pudră.* BACOVIA, O. 240. *Îşi ştersese timp de două ceasuri chipul şi fruntea de năduşeală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 276, cf. id. O. II, 140. *Obosit şi leoarcă de năduşală.* STĂNOIU, C. I. 101. *Oamenii regimentului se învîrteau pe un singur rînd, înrîuraţi de năduşală.* BRĂESCU, M. B. 80, cf. 132, id. A. 71. *Ciobanul a intrat Murdar de năduşeală şi de praf.* ARGHEZI, C. O. 161. *Pe fruntea oamenilor năduşala curge şiroaie.* BOGZA, A. Î. 106. *Îi trebuie un petic mare, s-o cîrpească în spinare... unde cămaşa putrezeşte mai repede, de năduşeală.* STANCU, D. 106. *Purta o cămaşă kaki cu gulerul cenuşiu, ud de năduşeală.* V. ROM. martie 1954, 20. *Se trase un pas înapoi, îşi şterse fruntea de năduşeală, apoi bătu în uşă.* ib. aprilie 1955, 151. *Nenumărate rîuleţe lungi, lucii, de năduşeală... i se scurgeau încet din creştetul capului.* GALAN, Z. R. 27, cf. id. B. II, 167. *Oamenii îşi ştergeau năduşeala de pe frunte.* TUDORAN, P. 82. *Năduşeala i se scurgea încet pe după urechi, cu toate că în odaie era destul de răcoare.* VORNIC, P. 7. *Se lupta cît se lupta, Zi de vară pînă-n seară, Fără pic de năduşeală.* MAT. FOLK. 169, cf. ALRM I/I h 9, ALR II/I h 94. *Năduşala scoate boala.* ZANNE, P. VIII, 434. ◇ Fig. *Năduşala nopţii curge pe geamuri.* ARGHEZI, VERS. 177. ◇ Expr. **A-l trece (sau a-l cuprinde) (toate) năduşelile** = a transpira abundent (din cauza căldurii, a efortului fizic, a emoţiei, a spaimei etc.); p. ext. a depune mari eforturi, a avea mari emoţii. Cf. ODOBESCU, S. III, 157. *Muncea bietul om de dimineaţa pînă seara tîrziu, alături cu muierea, de-i trecea năduşelele.* ISPIRESCU, L. 174. *Îl treceau năduşeli pe bietul băiat, şi vederile i se întunecau.* VLAHUŢĂ, O. A. 111. *I-au cuprins năduşelile.* STANCU, D. 228. *Omul asculta şi-l treceau năduşelile de cîte auzea.* PAS, Z. I, 151. *Căpitanul se uita în cărţulie ca mîţa-n calendar şi simţea că-l trec năduşeli fierbinţi.* TUDORAN, P. 88. *Îi era aşa de cald pe dinăuntru, încît îl trecură toate năduşelile.* T. POPOVICI, SE. 216. ✦ Fig. (La pl.) Tensiune nervoasă provocată de un efort susţinut, de o emoţie puternică etc. *După cinci ceasuri de năduşeli, nu izbutise să scrie decît un rînd.* STĂNOIU, C. I. 167.

2. Căldură mare, înnăbuşitoare, arşiţă, caniculă, zăpuşeală, zăduf, năbuşeală (2), (popular) năduf (2); aer înnăbuşitor, viciat, insuficient; senzaţie pe care o simte cineva cînd sînt călduri mari, cînd aerul este viciat sau insuficient etc. *Vara năduşăli nu sînt ca aicea la noi, ci călduri cuvioase..., cum este la noi la mai.* M. COSTIN, O. 270. *Era năduşală şi căldură de nu-ţi puteai trage sufletul.* CONTEMPORANUL, III, 781. *Simţim parcă o năduşală, dorim aer curat.* F (1903), 176. *O năduşeală chinuitoare îi strangula gîtul.* BART, S. M. 77, cf. ALR SN V 1 502, A V 18.

3. (Învechit şi regional) Afecţiune patologică (la oameni şi la animale) care afectează respiraţia; greutate de a respira; spec. astmă. V. năduf. *După îndelungă pătimire de năduşală.* DRĂGHICI, D. 19/23. *Dobitocul... răsuflă greu, are năduşală, vrea mai mult să bea.* CALENDARIU (1844), 185/26. *Asma este răsuflarea omului grea şi amănuntă, carea se zice şi îngustie seau sufocare (năduşeală).* CORNEA, E. I, 25/22. *De năduşeală suferă mult cei slabi de piept.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 122, cf. CANDREA, F. 27, 220, ALRM I/I h 159, ALR I 1 657/412, 677, A II 3, 5, 8, 10, MAT. DIALECT. I, 262.

— Pl.: *năduşeli* şi (regional) *năduşele.* — Şi: (regional) **năduhálă** s. f. CABA, SĂL. 91.

— **Năduşi** + suf. *-eală.* — **Năduhală**: prin apropiere de *năduh.*

NĂDUŞÍ vb. IV. **I.** Intranz. A secreta (prin pori) o substanţă lichidă cu o compoziţie asemănătoare cu a urinei; a transpira, a asuda. *O să cam năduşească cu ei cînd să va lupta.* PANN, E. II, 80/6. *Şi eu năduşesc al dracului.* CARAGIALE, O. II, 150, cf. CANDREA, F. 19. *Mîna mea năduşise în mîna năduşită a lui bădia Ionică.* BRĂESCU, A. 86. *Văzînd cu coada ochiului că-i năduşit de căldură...* TEODOREANU, M. II, 57. *Năduşea ca după suişuri grele, şi, unde poposea, nu vedea încă nimic.* SADOVEANU, O. XVII, 231. *Lăutarii cîntă pînă năduşesc.* STANCU, D. 181, cf. 35, PAS, Z. I, 112. *Am strigat... protestînd, măcar că năduşisem.* VORNIC, P. 136. ◇ Refl. *Altă dată ai simţit că te cuprinde ameţeala şi ţi se năduşeşte fruntea.* PAS, Z. I, 257, cf. ALR I 1 111/690, 695, 768, 776, 800, 808, 870, 940, 954. *M-am năduşit.* ALR II/I h 94/836.

II. 1. Tranz. (Învechit şi popular) A sugruma, a sufoca. *Au cu mănule-l zugrumă, sau-l năduşeşte împresurăndu-l cu ceva pînă creapă.* PRAV. 85, cf. ALRM I/II h 410. *M-o strîns dă grumaz de o fost să mă năduşască.* ALR II 3 589/334, cf. 3 589/352, 362, 574. ◇ Fig. *Durerile te vor năduşi, cunoştinţa te va ocărî, diavolul asupra ta se va scula.* MAIOR, P. 17/2. ✦ Refl. A muri prin sufocare. *Unora limbile li s-au înflat ca un dop şi s-au năduşit.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 123r/14. *S-au fost năduşind oamenii pe porţile mănăstirilor, fugînd noaptea.* N. COSTIN, LET. II, 110/29. *Ludovic craiu s-au năruit şi într-o mlaştină călcat de calul său, acolo s-au năduşit.* id. L. 351. *Era pe aci, pe aci să mă năduşesc.* RETEGANUL, P. III, 39.

2. Tranz. (Regional) A bate pe înfundate. Cf. ALR SN IV h 978.

3. Tranz. Fig. (Învechit) A asupri, a oprima. *Au nu bogaţii cu putearea lor vă năduşesc pre voi şi vă trag pre voi la leage?* N. TEST. (1648), 177r/29.

4. Refl. Fig. (Învechit, rar) A se scîrbi, a se dezgusta. *De toată mîncarea gunosi-se*

(nîduşia-se v, s ă î n g r e ţ î d) *sufletul lor, şi apropiară-se pără la uşa morţiei.* PSALT. 230. ✦ A regreta, a se căi. *Boiarii numai ce să năduşiia şi zicea că de ar fi ştiut că nu vor să piară, nu s-ar fi apucat de ce au început.* ANON. CANTAC., CM I, 199.

— Prez. ind.: *năduşesc.*

— Din bg. **надуша.** Cf. scr. n a d u š i t i.

NĂDUŞÍRE s. f. (Rar) Faptul de a n ă d u ş i; asudare. Cf. HELIADE, O. II, 352.

— V. **năduşi.**

NĂDUŞÍT, -Ă adj. **1.** Transpirat, asudat. *Aşa năduşit să alergi în baie şi să te speli bine.* GORJAN, H. I, 47/20. *Cu părul vîlvoi, foarte aprins şi năduşit la faţă, Cezar Priboianu stă la o masă, plecat pe un teanc de foi pătrate de hîrtie.* VLAHUŢĂ. O. A. III, 20. *(Bogdan dă să-i sărute mîna. Ştefan îl opreşte.) Prea e caldă şi năduşită.* DELAVRANCEA, O. II, 58. *Flăcăii... îşi plesnesc tureacii cizmelor cu palmele năduşite.* REBREANU, I. 12. *E... un miros de corpuri năduşie.* CAMIL PETRESCU, T. II, 68. *O trăsură se opri la scara antreului, cu un cal năduşit.* BRĂESCU, A. 57. *Îţi lua între labele năduşite cartea de care vreai să scapi.* ARGHEZI, B. 50. *Vizitiul, înspăimîntat, izbi caii năduşiţi.* STANCU, R. A. III, 269. *Scoase cu mîna năduşită un bănuţ de aur.* TUDORAN, P. 20, cf. 14. *Venea în fugă, năduşit, cu cămaşa scoasă din pantaloni şi părul căzut pe ochi.* V. ROM. octombrie 1958, 71. *Iată că se găsise un om năduşit şi gras... care-i ţinea pe loc.* BARBU, Ş. N. 119. *Ce ţi-e calul d-asudat Şi şoimeii festeliţi, Ogăreii ciopîrţiţi Şi dulăii năduşiţi.* TEODORESCU, P. P. 70. *Cal năduşit.* ALR I 1 111/28, cf. 1 111/159, 708, 725, 727, 898.

2. (Învechit şi popular) (Aproape) sufocat. *De mare măhnire simţindu-şi inima năduşită, chiemă împrejurul său toţi boiarii.* MAIOR, P. 124/7. *Taci, strigă cu glas năduşit şi tremurînd vecinul meu.* NEGRUZZI, S. I, 236. *Din zid că ieşea Un glas năduşit, Un glas mult iubit.* ALECSANDRI, P. P. 192. *Iar cînd m-am trezit, M-am simţit... De gur-amuţită, De nas năduşită, De ochi orbită.* MARIAN, V. 122. ◇ F i g. *Grozav porni a plînge cu pieptul năduşit.* I. NEGRUZZI, S. II, 135. (Adverbial) *Trăieşte cu năduv, trăieşte năduşit.* ŞEZ. IX, 146. ✦ (Rar) Care fierbe bine acoperit, în abur; înnăbuşit. *Prin jud. Tecuci, femeile cari au pete şi pistrui pe faţă se spală cu zeamă scoasă prin fierberea năduşită, fără apă, a pelinului.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 201.

— Pl.: *năduşiţi, -te.*

— V. **năduşi.**

NĂDUŞITÓR, -OÁRE adj. (Rar) Sufocant, înnăbuşitor. *Piste zi, o căldură năduşitoare fără aer, fără vînt.* NEGRUZZI, S. I, 291.

— Pl.: *năduşitori, -oare.*

— **Năduşi** + suf. *-tor.*

NĂDŬV s. n. v. **năduf.**

NĂFĂCĂÍ vb. IV v. **năfîcîi.**

NĂFĂCÎÍ vb. IV v. **năfîcîi.**

NĂFERICÁT, -Ă adj. v. **neferecat.**

NĂFERICÍRE s. f. v. **nefericire.**

NĂFIRICÁT, -Ă adj. v. **neferecat.**

NĂFÎC interj. (Regional) Cuvînt care sugerează mersul greoi prin noroi sau prin zăpadă (Măţău-Cîmpulung). Cf. COMAN, GL. *Năfîc! năfîc! abia am ieşit din noroi.* ib.

— Onomatopee.

NĂFÎCÎÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin nord-vestul Munt.) A merge greu prin noroi sau prin zăpadă. Cf. COMAN, GL., L. ROM. 1959, nr. 3, 66.

— Prez. ind.: *năfîcîi.* — Şi: **năfăcîí** (L. ROM. 1959, nr. 3, 66), **năfăcăí** (ib.) vb. IV.

— **Năfîc** + suf. *-îi.*

NĂFLÉTE adj. v. **nătăfleţ.**

NĂFLÉTEC adj. v. **nătăfleţ.**

NĂFLÎTÉŢ adj .v. **nătăfleţ.**

NĂFRÁMĂ s. f. **I. 1.** Bucată de ţesătură de in, cînepă, bumbac, borangic etc., de obicei împodobită cu cusături sau alesături, întrebuinţată mai ales de femei, pentru a-şi acoperi capul; s p e c. fîşie lungă de borangic cu care îşi acoperă capul femeile de la ţară, lăsînd capetele să atîrne (pe spate) pînă aproape de pămînt. *2 căderiţe..., 2 căţi cu cănăfi şi cu măhreme albii* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 195/1, cf. ROSETTI, B. 102. *Faţa...* [mortului] *cu măhramă era legată.* M. COSTIN, ap. GCR I, 196/10. *Puind o năframă peste obrazul sv*[i]*nţi*[i]*i sale şi cu ţarnă împresurară de-l astrucară.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 32r/29. *Măhrama de măta*[se] *mare* (a. 1754). IORGA, S. D. XII, 67. *Merse în cămară şi-şi află nevasta şezînd şi ş-au scos inelul de aur din deagetul lui şi măhrama cea împodobită cu sîrma şi le deade doamnii lui* (a. 1760). GCR II, 68/30. *O faţă de masă, un chindeu, doo năfrămi de mătasă, aceste au rămas de la Suciţa la biserică* (a. 1780). IORGA, S. D. XIII, 160. *Neframă de burungiuc aleasă.* I. IONESCU, P. 548, cf. PONTBRIANT, D. *Numiri de îmbrăcăminte ţărănească... fotă, ie, maramă.* BARONZI, L. 95. *Avea pe frunte naframă albă.* ALECSANDRI, P. I, 23, cf. 22, COSTINESCU. *O*

maramă albă cu aur semănată Îi învăluieşte păru-i răsfăţat. BOLINTINEANU, O. 51, cf. LM, JIPESCU, ap. GCR II, 262. *5 mărămi cusute cu fir şi cu mătase.* ODOBESCU, S. I, 421. *Ea scoase din fundul unei lăzi o cute, o perie şi o năframă.* EMINESCU, N. 21. *O năframă cusută frumos cu flori de mătasă.* CREANGĂ, A. 92. *Ceru a fi îmbrăcat muiereşte ca roabele; se legă cu maramă la cap şi cu furca în brîu se nevoia a toarce.* ISPIRESCU, U. 71. *El se apropie de fată, îi luă inelul ce avea în degetul cel mic şi marama de pe faţă.* id. L. 256. *Îşi acoperi faţa cu maramă.* DELAVRANCEA, S. 174. *N-am putut s-o văd, nu-şi ridică marama de loc.* I. NEGRUZZI, S. IV, 539. *Se acopăr c-un şal, tistimel sau tulpan frumos, ori cu o basma frumoasă de mătase, ori cu o năframă frumos cusută.* MARIAN, NA. 294, cf. id. Î. 54, 76, DDRF, MANOLESCU, I. 196. *Uite zău, Acum iau seama, Că-mi stă bine-n cap năframa.* COŞBUC, P. I, 103, cf. 65, 70, BARCIANU. *Femeile măritate, cu pieptănătura cu conci roşu şi peste cap cu năframa albă, stau mai toate în genunchi.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 82, cf. 51. *Ai barişuri fine? — Cum de nu; să vă dau, răspunse negustorul şi începu, fără grabă, să coboare din rafturi cutiile pline de... mahrame.* TAFRALI, S. 64. *Amîndouă să mă plîngeţi Şi să vă cerniţi năframa.* GOGA, P. 47. *Turcule, dă-mi drumul să mă-ntorc la mama, Mi-am uitat pe masă salba şi năframa.* IOSIF, V. 78, cf. 117, TDRG. *Venea de la prăvălie, pe umeri cu o năframă cafenie.* AGÎRBICEANU, A. 53, cf. 389, 459, 524. *Printre fete se mai rătăceşte şi cîte o nevastă tînără, cu năframă de mătase în cap.* REBREANU, I. 13. *Se aştern ca rufăria moale În sertarele goale Teanc, Năframe, tulpane, barişe Cu crolala piezişe.* ARGHEZI, VERS. 194, cf. id. C. O. 72. *Petruţa îşi adusese de la Piteşti încălţăminte nouă şi o maramă spumoasă de borangic.* CAMIL PETRESCU, O. I, 94. *Raveca şade pe marginea patului şi mîngîie cu palma-i aspră marama neagră.* CONTEMP. 1954, nr. 415, 4/1. *Părul moale şi auriu fîlfîia la orice înclinare a capului, ca o năframă în vînt.* V. ROM. septembrie 1955, 133. *Face pe toreadorul, desfăşurînd marama roşie cînd într-o parte, cînd în alta.* BENIUC, M. C. I, 228. *Faţa mi-i acoperită într-o năframă neagră.* CAMILAR, N. II, 442. *Cu ochii umbriţi de streaşina jalei şi a urii, Femeile poartă năframa neagră.* BOUREANU, S. P. 7. *Noaptea părea o năframă neagră, însîngerată.* V. ROM. august 1958, 63. *Şase mahrame de in De care se găsesc p-aici, Cusute cu fluturi şi arnici.* TEODORESCU, P. P. 175. *Cîţi mă văd toţi mă întreabă De ce port maramă neagră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 321, cf. 124, 141, 312. *Dară maică-ta are trei năfrămi de la surorile tale în ladă.* SBIERA, P. 130. *Aleargă... Cu rochiţa fîlfîind, Cu malama vînt trăgînd.* PAMFILE, CR. 86. *Leliţă, poale ciurate, Rău te-am visat astă-noapte, Că năframa ta cea nouă Era ruptă tomna-n două.* BÎRLEA, C. P. 127. *Femeile aveau năframă de pînză albă.* ALR II 3 352/362, cf. com. din MONOR-REGHIN. ◇ Fig. *Ea ridică somnoroasă lunga genelor maramă.* EMINESCU, O. I, 84. *Copacii somnoroşi ne cheamă, S-acopere iubirea noastră Sub parfumata lor maramă.* VLAHUŢĂ, O. A. 80. *Şi focuri pe creste pe rînd rumeni-vor A bolţii năframă albastră.* GOGA, P. 67, cf. 64. *Du-te, lună, ia-ţi veşmîntul Şi năfrămile senine, Dacă numai pentru mine Farmeci noaptea şi pămîntul.* ARGHEZI, C. O. 202, cf. BENIUC, V. 63. *Afară soarele, coborînd către amurgul lui, se arată drept în gura beciului, rotund, roşu, inundînd încăperea într-o uriaşă maramă de sînge.* CAMILAR, N. I, 355. ✦ Spec. Văl de mireasă. *Mirele cu colăcariul se întorc pe întrecute îndărăpt la socrul cel mic după pintenele sau pintenul miresei, adică măhrama miresei, vălul ei.* MARIAN, NU. 619, cf. BARCIANU. ◇ Expr. **A-şi pune marama** = a se mărita. Cf. DDRF, ZANNE, P. III, 224.

2. Bucată de pînză (tivită) care nu depăşeşte dimensiunile unui ştergar şi care se foloseşte ca batistă, şervet, ştergar sau în alte scopuri practice, ca podoabă etc. *Lega într-o măhramă 300 de galbeni.* VARLAAM, C. 387, cf. N. TEST. (1648), 95r/15. *Cu măhrăm albe ştergea sudoril*[e] *bolnavei* (a. 1691). GCR I, 300/30. *Măhrămile ceale de şters iară să fie cuvioase doao sau 3 ca deaca să negreaşte una să se poată spăla alta* (a. 1702). id. ib. I, 346/19. *Afară din cîte mănîncă, mai iau şi prin năfrămi.* GHEORGACHI, LET. III, 304/25. *Oraţie cînd dau mahrămile la călţunari* (sec. XVIII). CAT. MAN. II, 292, cf. IORGA, S. D. X, 224. *Să ţinem... o măhramă moiată în oţet la gură.* CALENDARIU (1844), 72/5. *Alexandru descălecă... şi-l şterse cu măhrama adecă cu basmauo lui.* ALEXANDRIA, 82/21. *Corespondenţele din Londra, cu Parisul, cu Italia etc. s-au continuat cîtva timp pe batiste (mahrame) din materia numită fulard.* BARIŢIU, P. A. II, 721, cf. POLIZU. *Iată, vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băţ.* EMINESCU, O. I, 146. *Care-i vedea-o că se apără cu năframa, să ştii că aceea este fata împăratului.* CREANGĂ, P. 271. *A privit tot înapoi la năframa ei, care fîlfîia de departe.* CARAGIALE, O. II, 295. *Îi zise că tocmai la amiazi... să înalţe o prăjină şi în vîrful ei să puie o mahramă roşie.* ISPIRESCU, L. 127. *Din satul de alături sosesc căruţe-n goană, Năframe albe-atîrnă la mîndrele căpestre.* PĂUNPINCIU, P. 71. *Veni de se aşează pe iarbă lîngă naframa cu mămăligă.* HOGAŞ, DR. I, 200. *Măsuţe joase, acoperite discret cu naframe vişinii.* SADOVEANU, O. X, 304. *Îşi închipuie casa lui de mîne, albă, luminoasă, cu năframă cu busuioc pe creastă.* CAMILAR, N. I, 21. *Ieşiţi la arat. Boii slabi poartă-n coarne Năframe cusute cu pui şi arnici.* LABIŞ, P. 42. *Stătea-n picioare şi flutura cu năframa către cei de pe şosea.* V. ROM. noiembrie 1953, 98. *Să vezi badea cum se duce Cu*

chica nepeptănată, Cu naframa nespălată. ALECSANDRI, P. P. 342, cf. 20, H IV 56, XII 174. *De lacrimi n-aş băga seamă, Că le şterg cu o năframă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 151, cf. 72, 256. *Cine trece pe la iaz? Gheorghiţă cu calu breaz, Şî se şterge de dulamă, Măndiţa să dee samă, Că nu i-o cusut naframă, Naframă cu şase flori, Să se şteargă de sudori!* ŞEZ. I, 47. *Şase păhare de vin, Şase măhrame de in, De care se găsesc p-aici, Cusute cu fluturi şi cu arnici.* FUNDESCU, ap. GCR II, 312. *Coase şi chindiseşte La năframa frate-său.* VICIU, COL. 124. *La năfrămi grele-am cusut, La năfrămi grele de fir, Ca să şterg guriţi de vin.* PĂSCULESCU, L. P. 45, cf. 46. *Să te ştergi cu nărama frumoasă.* ARH. FOLK. III, 152. *Cînd se ridică cei dintîi corni* [la casă] *în vîrful lor se aşază o creangă de măşteacăn cu 4—5 mărămi (cîrpe), pentru fiecare maestru şi lucrător cîte una.* CHEST. II 33/7. *Mă sculai de dimineaţă, Cam pe rouă, cam pe ceaţă, Pe ochi negri mă spălai, Cu marama mă ştersai.* BALADE, II, 227, cf. ALR SN IV h 1 202/537, A V 16, VI 4. ◇ (Transilv.) *Năframă de credinţă* = batista pe care o dă fata logodnicului ei; (regional) cîrpă de credinţă. *Fata îi dă o năframă de buzunar numită năframă de credinţă.* MARIAN, NU. 184. *Năframa mirelui* = batistă frumos cusută, pe care o primeşte mirele de la soacra mică; (regional) pinten. *Soacra cea mică aduce un talger pe care se află o năframă de in, numită năframa mirelui.* id. ib. 548.

II. (Regional; mai ales la pl.) Numele unui dans popular. *Am fi jucat şi noi atunci în mărămi, dans cu mîinile în şolduri.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 77, cf. SEVASTOS, N. 282. *Jocuri de flăcăi şi fete mari: . . . năframa.* PAMFILE, J. III, 9. *Femeile şi oamenii însuraţi joacă cîte o pereche mărămile.* H II 285, cf. 245, 282, 320.

— Pl.: *năframe* şi *năfrămi.* — Şi: **marámă** s. f., (învechit) **măhréme** s. f. pl., (regional) **năhrămă** (TDRG), **nărámă, nefrámă, măfrámă, măhrămă, mărámă, mărhámă** (ALR I 1 876/122), **mahrámă, malámă** s. f.

— Din tc. **mahrama.**

NĂFRĂMEÁ s. f. (Regional) Năfrămuţă. *Cu 99 de măturele, Cu 99 de năfrămele.* GR. S. VI, 120.

— Pl.: *năfrămele.*

— **Năframă** + suf. *-ea.*

NĂFRĂMIOÁRĂ s. f. (Regional) Năfrămuţă. *Pe la cai pe la picioare, Mi-a legat tot mărămioare.* ap. ŞIO II$_1$, 249. *Şi ia apă-n mărămioară Şi-ţi pune la inimioară Să mi te scape de boală.* MAT. FOLK. 1106. *La frînele cailor să ne legaţi cîte-o năfrămioară.* I. CR. I, 17.

— Pl.: *năfrămioare.* — Şi: **mărămioáră, maramioáră** (TDRG) s. f.

— **Năframă** + suf. *-ioară.*

NĂFRĂMÍŢĂ s. f. (Regional) Năfrămuţă. *Năfrămiţa de druşcuţă Ţi-om pune-o la sfeşnicuţă.* MARIAN, Î. 579, cf. ALR I 1 956/231.

— Pl.: *năfrămiţe.* — Şi: **mărămíţă** s. f. Com. din BUCUREŞTI.

— **Năframă** + suf. *-iţă.*

NĂFRĂMÚCĂ s. f. (Prin Maram.) Năfrămuţă. *Năfrămucă de mătasă, Mamă, drăguţu mă lasă.* BÎRLEA, C. P. 106. *Eu, mîndruţ, iară ţ-oi da Năfrămuca de la mine.* T. PAPAHAGI, M. 115.

— Pl.: *năfrămuci.*

— **Năframă** + suf. *-ucă.*

NĂFRĂMÚŢĂ s. f. Diminutiv al lui n ă f r a m ă **(I)**; (regional) năfrămea, năfrămioară, năfrămiţă, năfrămucă. *Se aşază mireasa pe un scaun cu faţa către uşă şi oaspeţii aici i-aduc . . . unul sau doi pruncuţi pe braţe, cărora ea le donează maramuţe.* MARIAN, NU. 642. *A dat lui Prier Negru . . . o năfrămuţă.* COŞBUC, P. II, 175. *Ea dă să-şi usuce sudoarea c-o năfrămuţă subţire.* F (1900), 543. *Să-mi dai tu năfrămuţa ta albă şi curată şi-mi va fi de mare ajutor.* AGÎRBICEANU, S. P. 21. *Lelea seceră la grîu, Năfrămuţa-i arde-n brîu.* MÎNDRESCU, L. P. 92. *Năfrămuţa ta cea nouă am visat-o ruptă-n două.* RETEGANUL, TR. 103, cf. 145. *Năfrămuţă ruptă-n cinci, Plin e codrul de voinici.* MARIAN, Î. 37, cf. GR. S. VI, 241, ARH. FOLK. VI, 297, ALR SN IV h 1 202. *Am pierdut două năfrămuţe.* MAT. DIALECT. I, 183, cf. 82, 262. *Năfrămuţă cu vărguţă, Ş-o cuprins badea drăguţă.* FOLC. TRANSILV. II, 447. ◇ (Regional) *Năfrămuţă de grumazi* = cravată. COMAN, GL.

— Pl.: *năfrămuţe.* — Şi: **mărămúţă** (CV 1950, nr. 1, 33), **maramúţă** s. f.

— **Năframă** + suf. *-uţă.*

NĂFÚFĂNĂ s. f. (Regional) Femeie proastă, toantă (Măţău-Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.

— Pl.: *năfufăne.* — Şi: **nefúfănă** s. f. COMAN, GL.

— Etimologia necunoscută. Cf. f u f ă.

NĂFUNDÓS, -OÁSĂ adj. (Prin sud-vestul Transilv.) Fără fund, adînc. Cf. REV. CRIT. III, 162.

— De la **fund.**

NĂFURÁR subst. (Popular) Vas în care se ţine anafura la biserică. *Rămurele multe se aşază înaintea icoanei Maicei Domnului sau năfurarului.* PAMFILE, S. V. 13, cf. id. C. Ţ. 196.

— Pl.: ?

— **Nafură** + suf. *-ar.*

NĂFURÍCĂ s. f. Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă şi cu flori gălbui, dispuse în mici capitule aplecate în jos;

(regional) măturişcă (2), măturiţă (II 1), peliniţă, mălin (I 8), măturătă-turcească, măturamaicii-Precesta, buruiană-de-ţară *(Artemisia annua)*. Cf. PANŢU, PL.
— Pl.: ?
— Cf. n a f u r ă.

NĂGÁRĂ s. f. 1. Numele a două plante erbacee din familia gramineelor: a) plantă cu frunzele înguste, spicul cu fire lungi şi aspre; (regional) bucşău, păiuş (3 j), pănuşiţă, şuşarcă, iarba-curălei *(Stipa capillata)*; b) (regional) colilie *(Stipa pennata)*. *Frunză verde de negară! Decît un domn de ocară, Iar boieri mişei şi hoţi, Mai bine la dracu toţi.* HASDEU, R. V. 25, cf. 24. *S-a băgat de seamă că pămîntul fertile şi înţelenit, care nu dă decît năgară şi alte ierburi puţin nutritoare, cultivîndu-se cîtva timp şi abandonîndu-se apoi, se acoper fără întîrziere cu plînte furajere alese.* I. IONESCU, D. 143. *Stejarul, rămas singur pe cîmpul de năgară, Se pare o fantasmă din lumea legendară.* ALECSANDRI, P. III, 325, cf. id. T. 1514. *Vîntul sufla cîntînd şi năgara înflorită strălucea ca argintul la soarele verii în singurătatea cuprinsului.* SADOVEANU, O. XVIII, 251, cf. X, 246. *Ţărănimea purcedea Pe cel cîmp nemărginit, Cu negară învelit Şi cu troscot coperit.* ALECSANDRI, P. P. 80, cf. 156, 246, H II 11, 87, 142, III 14, VI 25, 43, 141, 464, 489, XII 218, 308. *A intrat... din cămară În cămară, După sita rară, De năgară, Pentru slugile de-afară.* POP., ap. GCR II, 337. *Ochişori de-şi arunca Pe negarea Cîmpului, Spre răzarea Soarelui.* TEODORESCU, P. P. 442, cf. 152. *Frunză verde de năgară, Hai şi-om scoate danţu-afară.* MARIAN, NU. 557, cf. 349. *Firicel lung de negară, Place-mi lumina de ceară, Şi mîndra din a mea ţară.* RETEGANUL, TR. 80. *Frunzuleană de negară, Este-un nuc între hotară.* SEVASTOS, C. 11, cf. 15. ŞEZ. III, 243, VII, 109, IX, 94, X, 28, ALEXICI, L. P. 38. *Pe cel drum cam părăsit, Părăsit cam de demult, Cu negare acoperit.* MAT. FOLK. 186, cf. PĂSCULESCU, L. P. 171, ALR SN III h 648. ◇ F i g. (Cu aluzie la culoarea albă a perilor coliliei) *Un băiat de treizeci şi cinci de ani, care începe să aibă la tîmple fuioraşe de năgară.* SADOVEANU, O. XIII, 91.

2. Neghină *(Agrostemma githago)*. *Tot mai larg peste ţară înfloresc bucuriile... Tot mai limpede-i holda, tot mai neagră negara.* DEŞLIU, G. 45. *Semănat-am grîu de vară, Au ieşit numai negară.* ALECSANDRI, P. P. 228, cf. ŞEZ. III, 242. *Brazdî niagrî rasturna, Grîu roşu samana, Grîu di varî cu nagarî, Sî rasai pînî-n sarî.* VASILIU, C. 173.

3. (Regional) Grîu de primăvară. Cf. DAMÉ, T. 56. *Prin unele părţi din Ardeal, grîul de primăvară se numeşte ieriţă. Prin jud. Mehedinţi i se zice erită sau năgară.* PAMFILE, A. R. 103.

4. (Regional) Strat de ierburi, frunziş, muguri, lemne putrezite etc. care îmbîcseşte albia unor ape curgătoare (mici). *Curăţa strunele şi unghiţile de năgara adusă de ape şi prinsă de ele.* ATILA, P. 96, cf. 59, 180.
— Şi: **negáră,** (popular) **negáre** s. f.
— Etimologia necunoscută.

NĂGĂBÚI adj. (Regional; adesea substantivat) (Persoană) care încurcă lucrurile; prost, nătîng (I 1) (Măţău-Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.
— Etimologia necunoscută.

NĂGĂDÁIE s. f. (Prin nordul Olt.) Fiinţă (reală sau închipuită) care sperie prin înfăţişarea ei; arătare. *Muma pădurii este o năgădaie ca vulturul şi umblă hîrşcînd noaptea şi spărie copiii de se bolnăvesc.* H XVI 26.
— Etimologia necunoscută. Cf. m ă g ă o a i e.

NĂGĂRÚŞ s. n. (Rar) Loc unde creşte (multă) năgară (1). *Hai! iute... dos la faţă şi tupiluş prin năgăruş.* ALECSANDRI, T. 216.
— Pl.: *năgăruşuri.*
— **Năgară** + suf. *-uş.*

NĂGĂRÚŢĂ s. f. (Regional) Specie de năgară (1) mică. ŞEZ. XV, 90.
— Pl.: *năgăruţe.*
— **Năgară** + suf. *-uţă.*

NĂGÎRCEA s. m. (Regional) Om prost, tont, nătîng (Măţău-Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.
— Şi: **năgîrci** s. m. COMAN, GL.
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă g î r d, n ă g î r l ă u.

NĂGÎRCI s. m. v. **năgîrcea.**

NĂGÎRD s. m. (Regional) Om prost, tont, nătîng (Rîmnicu Vîlcea). LEXIC REG. 83.
— Pl.: *năgîrzi.*
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă g î r c e a, n ă g î r l ă u.

NĂGÎRLẮU adj. (Regional) Nătîng (I 1), prostuţ (Zagra-Năsăud). PAŞCA, GL.
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă g î r c e a, n ă g î r d.

NĂGLÁB subst. (Prin sud-vestul Transilv.) Sarcină de lemne, de fîn etc. Cf. A III 7, 16.
— Pl.: ? — Şi: **năláb** subst. A III 5.
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă c l a d ă, magh. n y a l á b.

NĂGLÁC s. n. v. **năglag.**

NĂGLÁD s. n. v. **năglag.**

NĂGLÁG s. n. (Prin Transilv. şi Bucov.) Pămînt galben. Cf. CHEST. II 86/233, 275, 288,

314, 331, 139/330. *Bate* [casa] *cu năglac.* ALR II/I h 239/235.
— Şi: **năglác, năglád** (COMAN, GL., CHEST. II 86/314), **năgláj** (CHEST. II 86/331, 139/330, MAT. DIALECT. I, 82) s. n.
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă g l o d.

NĂGLÁJ s. n. v. **năglag.**

NĂGLÁM adv. (Prin Olt.) Repede, iute, în grabă. *Porni năglam spre cîmp, după iepure.* PLOPŞOR, C. 82.
— Etimologia necunoscută.

NĂGLĂJÓS adj. (Prin Transilv.; despre pămînt) Galben, argilos. Cf. CHEST. IV 61/244, ALR SN I h 11.
— Şi: **năgrăgós** adj. CHEST. IV 61/244.
— **Năglaj** + suf. *-os.*

NĂGLÓD subst. (Regional) Noroi[1] (1) (Lechinţa-Tîrnăveni). ALR I 398/148.
— Pl.:?
— Cf. g l o d.

NĂGLÚGĂ s. f. (Regional) Emfizem pulmonar. Cf. N. LEON, MED. 138, CANDREA, F. 220, BIANU, D. S.
— Etimologia necunoscută.

NĂGOŢÍTÓRI s. m. v. **negustor.**

NĂGRÁBĂ adv. (Prin nord-estul Olt.; în e x p r.) **A da năgrabă pe...** = a năvăli (2), a se năpusti (2), a tăbărî asupra... Cf. CIAUŞANU, V. 181.
— Postverbal al lui **năgrăbi.**

NĂGRĂBÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin nord-estul Olt.) A năvăli (2), a se năpusti (2) asupra cuiva. Cf. CIAUŞANU, R. SCUT. 81.
— Prez. ind.: *năgrăbesc.*
— Din bg. **награбя.**

NĂGRĂGÓS adj. v. **năglăjos.**

NĂGUBÍ vb. IV. T r a n z. (Regional; despre ape) A năpădi (2) (Sîngeorz Băi-Năsăud). PAŞCA, GL. *N-am putut curăţi fîntîna că m-o năgubit apa.* id. ib.
— Prez. ind. pers. 3: *năgubeşte.* — Şi: **năcubí** vb. IV. COMAN, GL.
— Etimologia necunoscută. Cf. n a g u b ă.

NĂGÚMEN s. m. v. **energumen.**

NĂGUSTÓRI s. m. v. **negustor.**

NĂGUŢUTÓRI s. m. v. **negustor.**

NĂHÍCĂ s. f. (Prin sud-vestul Transilv.) Femeie leneşă. Cf. REV. CRIT. III, 162.
— Pl.:?
— Etimologia necunoscută.

NĂHLÁP s. m. v. **nahlap.**

NĂHOÁDĂ subst. **1.** S. f. (Ban.) Arătare, iazmă; p. e x t. monstru, pocitanie. *Bate, Doamne, neamţu-n dos, C-a luat ce-a fost frumos; Ş-au rămas năoatele Ca să joace fetele.* HODOŞ, C. 98. *Mă tem de năhoate.* L. COSTIN, GR. BĂN. 143, cf. CV 1950, nr. 5, 32, ALR SN V h 1 568/53.
2. Subst. (Prin sudul Olt.; în forma *năot)* „Grămadă mare de oameni, de vite în mişcare; ceva colosal care se mişcă ameninţînd". LEXIC REG. 42.
— Pl.: *năhoade.* — Şi: **năhoátă** s. f., **năhód** (L. COSTIN, GR. BĂN. 143), **năhót** (id. ib.) subst., **năoátă** s. f., **năót** subst.
— Cf. n a g o d ă.

NĂHOÁTĂ s. f. v. **năhoadă.**

NĂHÓD subst. v. **năhoadă.**

NĂHÓR adj. (În dicţionarele din trecut) Care are numai un testicul. Cf. LB, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU.
— Pl.: *năhori.* — Şi: **năvór** adj. LB.
— Etimologia necunoscută.

NĂHÓT subst. v. **năhoadă.**

NĂHRÁMĂ s. f. v. **năframă.**

NĂHÚI, -IE adj. (Transilv. şi prin Ban.) Prost, tont, nerod. Cf. REV. CRIT. III, 162, VICIU, GL., DENSUSIANU, Ţ. H. 325, PĂCALĂ, M. R. 140. *Nu striga ca un năui!* L. COSTIN, GR. BĂN. 145.
— Pl.: *năhui.* — Şi: **năúi, -ie** adj.
— Cf. t e h u i.

NĂHUIÁT, -Ă adj. (Regional; în sintagma) *Năhuiat de cap* = nebun (I 4) (Glimboca-Caransebeş). ALR II/I MN 55, 4 175/27.
— Pl.: *năhuiaţi, -te.*
— De la **năhui.**

NĂHÚT subst. v. **năut.**

NĂHUTÍU, -ÍE adj. v. **năutiu.**

NĂIÁŞ s. m. (Regional) Naist. Cf. SCL 1963, 10.
— Pl.: *năiaşi.*
— **Nai** + suf. *-aş.*

NĂIBUÍ vb. IV. T r a n z. (Prin nord-estul Olt.) A drăcui. Cf. CIAUŞANU, V. 181.
— Prez. ind.: *năibuiesc* şi *năibui.*
— **Naiba** + suf. *-ui.*

NĂIÉM s. n. (Învechit şi regional) Chirie. *L-au fost luat în năiem.* PALIA (1581), ap. DHLR II, 515. *Întră într-o corabie şi deade năimul corăbiiarilor, să-l ducă la moşiia sa.* VARLAAM, C. 390. *Cela ce va lua cal cu chirie sau cu năiem şi-l va încărca . . . greu* (a. 1652). ap. TDRG. *În uliţa săcuilor sînt de dat cu năiem nişte odăi de lăcuinţă şi o magazie de marfă.* GT (1839), 60²/34, cf. ŞĂINEANU, D. U. *E sărac, n-are nimic, stă-n casă cu năiem.* VICIU, GL. *Casă cu năim.* ALR I 385/112. ✦ (În dicţionarele din secolul trecut) Salariu. LB, cf. PONTBRIANT, D., DDRF. ✦ (Învechit, rar) Uium (pentru măcinat). *Cînd ne-au şi măc*[i]*nat cîte ceva, încă am dat năim ca ţăranii* (sec. XVII). IORGA, S. D. XVI, 129.

— Pl.: *năiemuri.* — Şi: **năím, naím** (ŞEZ. V, 113) s. n.

— Din slavonul НАІЄМЪ, НАИМЪ.

NĂIEMÍ vb. IV v. **năimi.**

NĂIEMÍT, -Ă adj. v. **năimit²**.

NĂIÉMNIC s. m. (Învechit şi regional) Persoană care s-a angajat cu plată, pentru a efectua o muncă. V. năimit² (2). *Cine ţine simbriia năiemnicului, ca şi cela ce varsă sînge, judecă-se.* CORESI, EV. 313, cf. 21, 28, 29, 486. *Iată că nu sînteţi păstori, ci naiemnici* (a. 1777). CAT. MAN. I, 561, cf. T. PAPAHAGI, C. L.

— Pl.: *năiemnici.* — Şi: **năímnic** (DHLR II, 515), **naiémnic** s. m.

— Din slavonul НАІЄМЬНИКЪ.

NĂIEMNICÍE s. f. (Învechit, rar) Slujba năiemnicului, calitatea de năiemnic. V. năimeală (2). *Trei chipure-s amu ce se spăsesc: lucrarea şi năiemniciia şi feciorul cela bunul.* CORESI, EV. 28, cf. 307.

— **Năiemnic** + suf. *-ie.*

NĂIÉR s. m. (Livresc) Corăbier. *Năierii, părîndu-le rău pentru pietatea ce mi-au arătat, m-au părăsit.* F (1867), 368. *Şi-o stea căzătoare din cer, Ea mării ne-a spus sărutarea, Şi luntrei ne-a spus apoi marea, Iar luntrea ne-a spus la năier.* COŞBUC, P. I, 81, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *Hei! vegheaţi, năieri!* LESNEA, I. 41, cf. 39.

— Pl: *năieri.*

— **Naie** + suf. *-ar.*

NĂIÉZĂ s. f. v. **nează.**

NĂÍM s. n. v. **năiem.**

NĂIMÁLĂ s. f. v. **năimeală.**

NĂIMÁŞ¹ s. n. v. **imaş.**

NĂIMÁŞ², -Ă s. m. şi f. (Regional) Chiriaş (Humoreni-Gura Humorului). CHEST. II 8/239.

— Pronunţat: *nă-i-.* — Pl.: *năimaşi, -e.*

— **Năimi** + suf. *-aş.*

NĂIMEÁ s. f. v. **namea.**

NĂIMEÁLĂ s. f. (Învechit şi regional) 1. Închiriere; (concretizat) chirie. V. arendă. *Să se învoiască cu tîrgoveţii cu nămală a le ţine* (sec. XVI?). N. A. BOGDAN, C. M. 34. *Cel ce va lua prin năimeală vreo moşie şi, fără a fi vreo pricină, o va lăsa mai înainte de împlinirea anilor, va plăti deplin banii năimirii.* MAN. JUR. (1814), 69. *Să dau în nămală* (a. 1818). GCR II, 221/31. *Pentru acturile năimitoare şi năimala cărăbii*[i] (a. 1841). CAT. MAN. I, 123. *Mă gîndesc că la capătul războiului să-mi ridic o căsuţă. Că stau cu năimeală.* CAMILAR, N. I, 166. *Năimiră casele şi locurile ce le-au moştenit de la părinţi la nişte oameni şi după aceasta, luînd banii de pe năimeală şi părăsind satul . . . , se duseră în lume.* MARIAN, O. II, 316, cf. I. CR. V, 376, CV 1950, nr. 4, 44, CHEST. II 7/228, 8/237. *Stau în casă cu năimeală.* ALR I 385/385, cf. 385/375, 378, 510, ALR II 3 637/386. ✦ (Regional) Plată în natură. V. dijmă. CV 1950, nr. 4, 44, cf. LEXIC REG. 61, 105. ✦ (Învechit, rar) Plată (pentru o muncă efectuată). *Năimala unui om ce au venit pe lîngă car, de au adus vinul la mănăstire* (a. 1742). IZVOADE, 273.

2. Angajament de năiemnic. V. năiemnicie. Cf. BARONZI, L. 114. *Şi-au împlinit năimeala cum se cuvine.* SBIERA, P. 207.

— Pronunţat: *nă-i-.* — Pl.: *năimeli.* — Şi: **năimálă, nămálă, namálă** (ALR II 3 637/386, LEXIC REG. 105) s. f.

— **Năimi** + suf. *-eală.*

NĂIMÉŢ subst. v. **nămete.**

NĂIMÍ vb. IV. Tranz. (Învechit şi popular) 1. (Complementul indică bunuri mobile sau imobile) A închiria (de la cineva sau cuiva). V. arenda. *Văzîndu vrajba între greci şi slăbiţi de războaie ce făciia între ei, năimind cu leafă vase de la Ghenua . . . , au trecut la Traţiia.* URECHE, L. 119. *Va fi nămit acel loc.* PRAV. 57, cf. 8, 77, 81, 83, 175. *Precum nămindu eu doi boi de la Chirilă* (a. 1729). ŞTEFANELLI, D. C. 33. *Nu vor năimi loc de la tîrgoveţi şi vor vinde marfa lor la mahala* (a. 1792). N. A. BOGDAN, C. M. 108, cf. 71. *Trase la cel mai bun birt, unde nămi cele mai frumoase odăi.* NEGRUZZI, S. I, 84. *Locuitorii de aici . . . sînt totdeauna siliţi a năimi pămînturi.* I. IONESCU, D. 365. *Trebuia să năimim o trăsură care să ne poarte.* I. NEGRUZZI, S. III, 416, cf. V, 66. *Se întoarse, nu după tîrzie vreme, dînd răspuns că a năimit un vas cam vechi, c-un preţ cam scump.* SADOVEANU, O. X, 337, cf. 531, 636, H VI 4. *Neplăcîndu-le să lucre, năimiră casele şi locurile ce le-au moştenit de la părinţi la nişte oameni.* MARIAN, O. II, 315. *Si strîng cu tăţi-ntr-o casî din sat, nămnitî di cu vremi di*

băietani. ŞEZ. II, 209, cf. V, 113, ALR II 3 637/27. *Şi lui bine i-a părut, Îndată corăbii a năimit.* ANT. LIT. POP. I, 635.

2. (Complementul indică oameni) A tocmi, a angaja cu plată (pentru executarea unei anumite lucrări) sau cu simbrie (pentru o slujbă). *Năiemi de acolo oşti mari, şi se duse la Ţarigrad.* MOXA, 378/6, cf. 370/22. *Cu banii... au năimit oamenii întru credinţa lui Hristos.* VARLAAM, C. 155. *A năimit iarăşi corintheni, ca să-l ducă într-o corabie.* HERODOT (1645), 11. *N-au vrut să cheltuiască, să năimească oşti, să păzească cetatea.* FL. D. (1680), 53ᵛ/7. *Te-am năimit, pentru mandragurile feciorului mieu.* BIBLIA (1688), 22¹/12, cf. 180²/13. *Sînt siliţi a năimi cîte un culuc care să primblă în toate nopţile pe uliţe.* IST. AM. 13ʳ/10. *Au aur şi argint destul, ca să poată năimi orice plasă de slujitori.* MAIOR, P. 91/22. *Cu acelaş hac să nămească 15 ţămaraşi* (a. 1814). URICARIUL, I, 45. *Apoi au năimit pe un om... să meargă să vestească tatălui său.* DRĂGHICI, R. 6/16. *De-aş avea oi, nu mi-aş nămi un păstor cu numele Lupu.* NEGRUZZI, S. I, 260, cf. BARONZI, L. 114. *Batîr, de ce nu năimeşti un om, paralele tot le împarţi toate.* CONTEMPORANUL, VI₂, 218. *Unu cîte unu, hamalii fură năimiţi de neguţători şi corăbieri.* F (1889), 361. *El izbuteşte a reîntocmi o armată, năimind în ea şi un număr de poloni.* XENOPOL, I. R. IV, 78. *O femeie de treabă, năimită la muncă.* MURNU, I. 252. *De păcurari se îngrijesc aceia dintre proprietari care au oi mai multe şi-i tomnesc (nămesc, angajează).* PRECUP, P. 9. *Mă, ce-o fi zicînd boierul că şi-a năimit firoscos în loc de slugă?* SADOVEANU, O. XVII, 194. *Amîndoi pufniră de rîs şi îi ziseră: dacă nu ai altă patimă decît numai aceasta, apoi eu te năimesc.* ŞEZ. XII, 55, cf. I. CR. XIII, 45. *Răsai, soare, domnul mare, Şi-ncălzeşte lumea toată, Să-m ńimăsc patru boieri Să-mń are.* ARH. FOLK. I, 178. *Am nămnit oameni la sapă.* L. ROM. 1961, nr. 2, 128. (Fig.) *Năimeşte putrede guverne În stare ţara să şi-o sfarme.* V. ROM. septembrie 1954, 5. ◇ Absol. *Ai slugi şi cauţi să năimeşti mereu, Şi te visezi viteaz temut, cu pinteni Înfipţi în coasta omenirii greu.* BENIUC, M. 39. ◇ Refl. *Se duse în Ţarigrad şi se năimi pre la oameni de se hrăniia.* MOXA, ap. GCR I, 61/8. *Ca să nu mor de foame, m-am năimit şi am slujit şeapte ani.* ŢICHINDEAL, F. 463/27. *Mă băteam cu gîndurile, ca codrul cu vînturile, să mă năimesc la înciocălarea liniilor de tramvai.* CIAUŞANU, R. SCUT. 57. *Dară pe cît îi vrea să te năimeşti şi ce simbrie ai cere?* SBIERA, P. 7, cf. 56, 150. *Neavînd omul acela cu ce să-şi are pămîntul s-a năimit plugariu la un alt om avut din sat.* MARIAN, S. R. II, 146. *Eu cu cît nu m-oi plăti, Slujnicuţă m-oi nămi.* BÎRLEA, C. P. 142. (Fig.) *Să nu ne năiemim păcatului ca nişte robi.* CORESI, EV. 529. ✦ (Prin vestul Transilv.) A mitui. FRÎNCU-CANDREA, M. 103.

— Pronunţat: *nă-i-*. — Prez. ind.: *năimesc*. — Şi: (învechit şi regional) **nămí**, (învechit) **năiemí**, (regional) **năcmí** (GHEŢIE, R. M.), **nimí** vb. IV.

— V. **năiem.**

NĂIMÍRE s. f. (Învechit şi popular) Acţiunea de a (se) năimi.

1. Închiriere. V. arendare. Cf. năimi (1). Cf. PONTBRIANT, D., DDRF.

2. Angajare, tocmire (cu plată, cu simbrie); (regional) năimit¹. Cf. năimi (2). Cf. COSTINESCU, DDRF.

— Pronunţat: *nă-i-*.

— V. **năimí.**

NĂIMÍT¹ s. n. (Regional) Faptul de a (se) năimi (2); năimire (2). *Acuma îmblă după năimit.* SBIERA, P. 207.

— Pronunţat: *nă-i-*.

— V. **năimi.**

NĂIMÍT², -Ă adj. (Învechit şi popular) **1.** (Despre bunuri mobile sau imobile) Care este închiriat, care este dat sau luat cu chirie. V. arendat. *Taberi etrurice stau prin năimitele văi.* COŞBUC, AE. 191. *Aveam o cameră năimită.* SBIERA, F. S. 275.

2. (Şi substantivat) (Persoană) care s-a angajat cu plată, pentru a efectua o muncă. V. năiemnic, năimitor (3). *Cîţi nămiţi la părintele mieu le prisoseaşte pâine, iară eu moriu de foame.* VARLAAM, C. 12. *Oricare rob sau năimit sau slugoi, de va răpi vreo fămeaie, nu să va certa numai cu moarte, ce-l vor şi arde în foc.* PRAV. 182, cf. 23, 63, 312. *Iară năiemitul fuge, căce iaste năiemit şi nu-i iaste lui grijă de oi.* N. TEST. (1648), 119ᵛ/8. *Să nu doarmă simbriea nămitului tău până dimineaţa la tine.* BIBLIA (1688), 85¹/3, cf. 48¹/45, 90¹/51. *Am cheltuit ca la o casă a mea, cum cheltuieşte fieştecine la casa sa, şi ca un păstor adevărat, iar nu ca un năimit carele junghe şi strică.* ANTIM, P. XXVIII. *Cîţi năimiţi la tatăl mieu să satură de pîine.* VARLAAM-IOASAF, 48ʳ/4. *Spunea cum că mai are pe un ingineriu năimit.* BELDIMAN, E. 12/31. *Numai aşa vor lucra din toate puterile şi nu se vor simţi ca nişte năimiţi.* CONTEMPORANUL, VI₁, 104. *Tot drumul... bocitoarele... atît cele interesate cît şi cele năimite, bocesc necontenit.* MARIAN, Î. 277. *Ceilalţi doi erau oameni năimiţi, nişte străini.* SADOVEANU, O. X, 9. *Pune baba merinde năimitului pe toată ziua.* SBIERA, P. 59. ◇ (Rar) *Cuvînt năimit* = angajament, promisiune. *Însă la urmă, de Ulise silit şi de gura-i cea multă, Rupe cuvîntul năimit.* COŞBUC, AE. 32. ✦ Spec. (Rar; substantivat) Mercenar (1). *Se temeau de un atac disperat, dat în timpul nopţii de forţele reacţionare şi de năimiţii lor.* CAMIL PETRESCU, O. II, 487.

— Pronunţat: *nă-i-*. — Pl.: *năimiţi, -te*. — Şi: (învechit) **năiemít, -ă, nămít, -ă** adj.
— V. **năimi**.

NĂIMITÓR, -OÁRE adj., s. m. **1.** Adj. (Învechit, rar) Care se referă la năimire **(1)**, de închiriere. *Pentru acturile năimitoare* (a. 1841). CAT. MAN. I, 123.
2. S. m. (Prin Mold., Bucov.) Persoană care angajează pe cineva la lucru, cu plată (pe timp limitat). V. stăpîn. Cf. DDRF. *Bine, drăguţă! îi zise năimitoriul, iată! eu îţi dau de mîncat, de băut, de-mbrăcat, de-ncălţat.* SBIERA, P. 154.
3. S. m. (Prin Ban.) Persoană angajată cu plată, pentru a efectua o muncă. V. năimit[2] **(2)**. Cf. MOLIN, R. B. 289. *Am cinci năimitori la cosit.* CHEST. II 26/8.
— Pronunţat: *nă-i-*. — Pl.: *năimitori, -oare*.
— **Năimi** + suf. *-tor*.

NĂÎMNIC s. m. v. **năiemnic**.

NĂINTÁ vb. I v. **înainta**.

NĂINTÁŞ, -Ă adj., s. m. şi f. v. **înaintaş**.

NĂINTÁT, -Ă adj. v. **înaintat**.

NĂIŞOÁRĂ s. f. (În dicţionarele din trecut) Diminutiv al lui naie. Cf. naie **(1)**. Cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU.
— Pronunţat: *nă-i-*. — Pl.: *năişoare*.
— **Naie** + suf. *-işoară*.

NĂIURÁ vb. I. Intranz. (Prin Ban.) A aiura. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 15.
— Prez. ind.: *năiurez*.
— Pref. *în-* + **aiura**.

NĂJÁC subst. v. **nageac**.

NĂJDÁC subst. (În dicţionarele din trecut) Şmirghel (rocă). Cf. CIHAC, II, 209, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG.
— Pl.:? — Şi: **naşdác** subst. CIHAC, II, 209.
— Cf. rus. наждак.

NĂJEREÁ s. f. (Regional) Numele unei plante nedefinite mai îndeaproape (Frata-Turda). PAŞCA, GL.
— Pl.: *năjerele*.
— Etimologia necunoscută.

NĂJÍ[1] vb. IV. (Regional) **1.** Intranz. (Despre oameni) A se îmbolnăvi de năjit **(I 1)**. *Ş-atîta l-o agodit, Faţa i s-o veştezit, Dinţii-n gură i-o năjit Şi el tot n-o mai vinit.* BÎRLEA, B. 48.
2. Refl. (Despre oi, vaci) A se îmbolnăvi de năjit **(I 2)**. *Vaca care nu e bună de lapte nu se nejeşte niciodată, ci numai acelea ce dau mult lapte.* MARIAN, INS. 331. *Dacă s-o întîmpla să treacă peste o stînă de oi, toate oile din stînă mnijesc.* PAMFILE, DUŞM. 164, cf. A V 16, VI 7.
— Prez. ind.: *năjesc*. — Şi: **nejí, nijí, mijí** vb. IV.
— Derivat regresiv de la **năjit**.

NĂJÍ[2] vb. IV v. **nojí**[1].

NĂJÍT, -Ă subst. sg., adj. **I.** Subst. sg. (Med. populară) **1.** Nume generic dat nevralgiilor, durerilor de dinţi, inflamaţiilor urechii etc.; (regional) năjitură. Cf. LB. *Băbătia lui... ba-i e făcut de năjit, ba că-i e făcut pe ursită, ba că-i e făcut de plînsori.* CREANGĂ, P. 111. *Am aicea la Bucureşti, în mahalaua Negustorilor, o prietenă meşteră care ştie să tragă de gîlci şi de năjit.* CARAGIALE, O. II, 240. *Cu prunele se descîntă de durere de urechi, care în termen popular se zice năjit.* MARIAN, S. R. II, 285, cf. N. LEON, MED. 138. *De năjit se descîntă mult în Moldova şi foarte puţin în Muntenia. Bolnavului îi pocneşte des urechea şi apoi simte într-însa o durere din ce în ce mai tare.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I; 123. *Sub numele de năjit se înţelege, în cea mai mare parte a ţării, otita, pe cînd în Muscel şi în Maramureş, acest nume se dă gingivitei şi chiar durerilor de măsele.* CANDREA, F. 219, cf. 97, 116, 221, 225, BIANU, D. S. *Năjit, o boală de care curg urechile.* PAMFILE, S. V. 168. *Să nu se spele cineva pe mîni cu apă din gură, căci face năjit pe gingii.* GOROVEI, CR. 10. *Scăpăm de friguri. Dă peste noi năjitul. Ni se umflă gingiile.* STANCU, D. 278. *Are năjit în gură.* H IV 163, cf. II 84, V 19, 236, VII 491, X 360, 548, XI 290, 445, 519, XII 60, XIV 439, XVI 228, XVII 75, REV. IST. III, 383. *O, năjite Pricăjite, Tu ieşi din creierii capului, Din auzul urechilor, Din faţa obrazului, Din sfîrcul nasului, Din vederea ochilor.* TEODORESCU, P. P. 380. *Năjitul e o boală de urechi şi la om, şi la animale.* ŞEZ. IV, 129, cf. VI, 97, XXIII, 1. *Năjit (dureri de năjit).* MAT. FOLK. 702, cf. 643. *Vă descînt... de năjit, de zăpăceală.* VICIU, GL. *Năjit roşu înfocat, şi-ai intrat la cutari-n cap, Dinţ, măsăli să-i zdrogheşti?* GRAIUL, I, 278, cf. 271, 461, I. CR. IV, 82. *Bubă de năjit.* PAMFILE, B. 17. *Mă nejite, Durduite.* PĂCALĂ, M. R. 245. *Ş-o lua Mărie pă cale, Pă cărare, Nezîd păntru supărare.* T. PAPAHAGI, M. 126, cf. GEORGESCU-TISTU, B. 35, GR. S. VI, 241, ARH. FOLK. IV, 223, CHEST. V 73/182, MAT. DIALECT. I, 138. ◇ Expr. **A-şi face de năjit** = a căuta ceartă, bătaie. Cf. ZANNE, P. II, 646. ✦ Cerumen. Cf. POLIZU, BARCIANU, COMAN, GL., CHEST. VI 168/21, ALRM I/I h 36.
2. Boală care se manifestă prin apariţia unor bube pe obrazul oilor, prin inflamaţia ugerului sau a pulpei, la oi şi la vaci. *Vacile şi oile... ce au nejit, adecă a căror pulpă sau uger nu*

numai că se umflă, ci totodată şi crapă. MARIAN, INS. 330. *Leac pentru mnijit.* PAMFILE, DUŞM. 164, cf. ŞEZ. V, 114, PĂSCULESCU, L. P. 362.

II. Adj. (Regional; în forma *nejit;* despre oi, vaci) Bolnav de năjit **(I 2)**. *Oblojesc şi spală apoi vita zburătăcită sau nejită la pulpă.* MARIAN, INS. 330. *Vaca-i nejită la ţîţă.* GLOSAR REG.

III. Subst. sg. (Bot.; prin Bucov.) Pochivnic *(Asarum europaeum). Se mai numeşte nejit sau nejitnică încă şi-o plantă.* MARIAN, D. 158.

— Pl.: **(II)** *năjiţi, -te.* — Şi: (regional) **nejít, -ă** subst. sg., adj., **nejíd** subst. sg., **nijit, -ă** (com. MARIAN) subst. sg., adj., **mijít** subst. sg.

— Din bg. **нежит**.

NĂJÍTNICĂ s. f. (Bot.; Bucov.) **1.** Pochivnic *(Asarum europaeum).* Cf. MARIAN, D. 158. *Năjîtnica sau buruienile de năjit... sînt bune pentru năjit la vite.* PAMFILE, S. T. 54. *De năjît se fac oblojele cu o buruiană numită năjîtnică.* ŞEZ. IV, 129.

2. (În forma *nejitnică)* Degetăruţ *(Soldanella montana).* PANŢU, PL.

— Pl.: *năjitnici.* — Şi: **nejítnică** s. f.

— **Năjit** + suf. *-nică.*

NĂJITÚRĂ s. f. (Regional) Năjit **(I 1)**. Com. MARIAN. *Nouăzeci şi nouă de năjituri.* GR. S. VI, 157.

— Pl.: *năjituri.* — Şi: **mijitúră** s. f. Com. MARIAN.

— **Năjit** + suf. *-ură.*

NĂJÍŢĂ s. f. v. **nojiţă.**

NĂJÎGNIŢĂ s. f. (Bot.; prin Bucov.) Numele unei plante nedefinite mai de aproape. V. n ă j i t **(III)**, n ă j î r n i c. Cf. ŞEZ. XV, 90.

— Accentul necunoscut. — Pl.:?

— Etimologia necunoscută.

NĂJÎRNIC subst. (Bot.; prin Bucov.) Numele unei plante nedefinite mai de aproape. V. n ă j i t **(III)**, n ă j î g n i ţ ă, n e j e l n i c ă. Cf. ŞEZ. XV, 91.

— Pl.:?

— Etimologia necunoscută.

NĂLÁB subst. v. **năglab.**

NĂLÁP s. n. v. **nahlap.**

NĂLĂGÍ vb. IV v. **nălogi.**

NĂLĂÍ vb. IV. T r a n z. (Regional) A năvăli **(1)** (asupra cuiva), a ataca (pe cineva). *M-au nălăit cînii.* Com. din BRĂDIŞORUL DE JOS-ORAVIŢA.

— Prez. ind.: *nălăiesc.*

— Cf. n ă l ă g i.

NĂLĂUCĂ s. f. (Regional) „Femeie proastă, nemernică" (Coşbuc-Năsăud). COMAN, GL.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *nălăuce.*

— Cf. n ă n ă l ă u.

NĂLĂUŢÍ vb. IV v. **nelăuţi.**

NĂLBÁN s. m. v. **nalbant.**

NĂLBÁR s. m. (Regional) Veterinar. *Bădiţa Simion... strigă la mine. Zice că vrea să facă din mine vraci şi nălbar.* SADOVEANU, O. XIII, 42. *Ionuţ Jder se alăturase de bădiţa Simion, ca să-i spuie în grabă că bătrînul a venit cu toate sculele lui de nălbar şi că, după părerea aceluiaşi bătrîn, lui Vizir trebuie să-i scoată o ocă de sînge.* id. ib. 688.

— Pl.: *nălbari.*

— De la **nălban**, cu schimbare de terminaţie.

NĂLBIŞOÁRĂ s. f. (Regional) Numele unei plante nedefinite mai de aproape (Moscu-Galaţi). H III 325.

— Pl.: *nălbişoare.*

— Cf. n a l b ă.

NĂLBÓS, -OÁSĂ adj. (În dicţionarele din secolul trecut) Plin de nalbă **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU.

— Pl.: *nălboşi, -oase.*

— **Nalbă** + suf. *-os.*

NĂLBUŞOÁRĂ s. f. (Rar) Diminutiv al lui n a l b ă. Cf. DDRF.

— Pl.: *nălbuşoare.*

— **Nalbă** + suf. *-uşoară.*

NĂLCOŞÁ vb. I v. **nielcoşi.**

NĂLDEÁLULUI adv. (Prin vestul Olt.) În sus, în pantă cu urcuş greu. V. î n ă l s u s. Cf. VÎRCOL, M. 87.

— **În** + **al** + **deal.**

NĂLÉŢ adj. (Regional) „Prost; apucat" (Corlăteni-Dorohoi). Cf. SCL 1963, 15.

— Pl.: *năleţi.*

— Etimologia necunoscută.

NĂLJÓSUL adv. v. **înaljos.**

NĂLOÁGĂ s. f. **1.** (Ban., vestul Olt. şi prin Transilv.) Lume multă, mulţime care se îmbulzeşte; înghesuială. Cf. H XVIII 314, REV. CRIT. IV, 85. *E mare năloagă la moară.* VICIU, GL. *E năloagă la moară? — Nu, mai sînt vreo două care.* BOCEANU, GL., cf. L. COSTIN, GR. BĂN. II, 133, LEXIC REG. 49. ◇ (Adverbial) *Ei venisă năloagă biruiţi.* VÎRCOL, M. 33. ✦ (Prin nordul Munt.; adverbial) Din belşug; berechet. *E, slavă Domnului, năloagă.* RĂDULESCU-CODIN.

2. (Bucov. şi prin Mold.) Zăpadă mare. Cf. GLOSAR REG. ✦ (Prin Bucov.) Vreme rea cu lapoviţă. Cf. ŞEZ. V, 113.
— Pl.: (2) *nălogi*. ŞEZ. V, 113. — Şi: (regional) **nălóg** (H XVIII 314) s. n., **noloágă** (GLOSAR REG.) s. f.
— Din ser. **naloga**. Cf. ucr. НАЛОГА.

NĂLÓG s. n. v. **năloagă**.

NĂLOGÍ vb. IV. Intranz. şi refl. (Prin Ban. şi Olt.) A se îngrămădi, a se înghesui, a năvăli (3). *Nălăgeşte lumea la poartă*. L. COSTIN, GR. BĂN. 143. *Să nu se nălogească*. ALR II/848.
— Prez. ind.: *nălogesc*. — Şi: **nălăgí** vb. IV. — V. **năloagă**.

NĂLTEÁSĂ adj. v. **înălteasă**.

NĂLTICÉL, -EÁ, -ÍCĂ adj. v. **înălticel**.

NĂLTICÚŢ, -Ă adj. v. **înălticuţ**.

NĂLTIŞÓR, -OÁRĂ adj. v. **înăltişor**.

NĂLTÚŢ, -Ă adj. v. **înăltuţ**.

NĂLŢÁ vb. I v. **înălţa**.

NĂLŢÍE s. f. v. **înălţie**.

NĂLŢÍME s. f. v. **înălţime**.

NĂLÚC subst. v. **nălucă**.

NĂLUCÁŞ, -Ă adj. (Regional, despre oameni) Arţăgos, certăreţ (Micăsasa-Mediaş). ALR SN V H 1 247/141.
— Pl.: *nălucaşi, -e*.
— **Nălucă** + suf. *-aş*.

NĂLÚCĂ s. f. 1. Fiinţă fantastică, imaginară, arătare, vedenie, fantomă, nălucire (1), (învechit şi regional) năluciturâ, (regional) necurăţenie (II 2), pater² (2); spec. strigoi. *Arătă Hristos ucenicilor săi mînile şi coastele sale ... ca să nu le se pare lor că e vreo nălucă*. CORESI, EV. 129. *Şi văzînd pre el ucenicii îmblînd pre mare, să spăriară zicînd că iaste o nălucă*. N. TEST. (1648), 19v/4. *Au văzut un voinic ... dormind; şi cum l-au văzut, au gîndit că iaste nălucă* (a. 1747). GCR II, 41/11. *Eşti năluc mi se pare Şi mă tem să nu te pierz*. PANN, E. IV, 136/12, cf. V, 68/15, 70/1. *Iată noaptea şi mă tem Nu cumva să mă-ntîlnească năluci rele, fioroase*. NEGRUZZI, S. II, 58. [Pe luptători] *nu-i tulbură o nălucă ce sperie pe copii*. HASDEU, R. V. 152. *Năluca mamei lui ... Se arată lin şi-i zice ...* ALECSANDRI, P. II, 108. *Nu ştiu, nălucă să fii, ... dracul să fii, dar nici lucru curat nu eşti*. CREANGĂ, P. 162. *Tresări ca şi cînd acest bătrîn nu ar mai fi fost un om viețuitor, ci un fel de nălucă, de care nu poate scăpa*. SLAVICI, N. II, 11. *Stătu locului, temîndu-se să nu fie vreo nălucă*. ISPIRESCU, L. 135. *Se arată-n preajma mea Trei năluci îmbrobodite, Ce au feţele cernite Ca o zi de iarnă grea*. MACEDONSKI, O. I, 135, cf. 51, 141. *La cea dintîi atingere, năluca piere, se preface în fum şi poetul plînge*. GHEREA, ST. CR. I, 167. *Cînd cîntă cocoşul, atunci dispar toate spiritele necurate, toate schimele şi nălucile*. MARIAN, Î. 290. *O, dac-ai fost ca să te duci În lumea tristelor năluci, De ce, frumosule pribeag, Ai mai trecut al vieţii prag?* BELDICEANU, P. 74. *Năluca se strecura iar în gîndurile mele, lua diferite înfăţişări*. F. (1900), 558, cf. CANDREA, F. 164, PAMFILE, DUŞM. 257, 376, id. S. T. 204. *S-a uitat peste uluci Şi-a văzut umblînd balauri şi tot felul de năluci*. EFTIMIU, Î. 78. *Oricît de tare om ai fi, năluca unui mort te înspăimîntă, fiindcă pe-aceia n-o poţi alunga cu pumnii*. POPA, V. 29. *Te turbura năluca trecînd, ţi-era urît Ca unui fără vlagă oştean posomorît*. ARGHEZI, C. O. 39. *În somn ... prin faţa ochilor îi trecu un cortegiu de năluci, ale căror chipuri nu le recunoscu*. STANCU, R. A. III, 207, cf. H IX 90. *O, voi, năluci pămînteşti Cu chipurile crăieşti, Pe la noi ce căutaţi?* TEODORESCU, P. P. 103. *Să nu iubeşti o nălucă, S-o iubeşti şi să se ducă*. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 251. *Dar păre că o nălucă Îi zicea tot să se ducă*. POP., ap. GCR II, 313. *Ea s-a spăriat de această nălucă şi au prins a tremura*. SBIERA, P. 309, cf. SEVASTOS, N. 353. *Fugi nălucă prin prelucă*. ŞEZ. VI, 39, cf. VII, 87, NOVACOVICIU, C. B. I, 14, ALR I 1 405/130, 148, 614, 679, 790, 898. ✧ (Ca termen de comparaţie, mai ales în legătură cu verbe de mişcare) *Zbura ca un năluc de noapte*. BIBLIA (1688), 371²/21. *Fără vreme mă duc De la voi ca un năluc*. PANN, A. 59/9. *Ne duceam în cale precum visul duce, Ca genii de spaimă, ca două năluce*. ALECSANDRI, P. I, 190. *Un ceas întreg am umblat ca o nălucă printre gardurile satului*. id. O. P. 262. *Şi periră din ochii lor ca o nălucă*. ISPIRESCU, L. 99. *Pe-armăsarul meu de stepă, ca nălucă orbitoare, Trec vîrtej de aur ro şude nesip înfăşurat*. MACEDONSKI, O. I, 29. *Intră cu pasul ei de nălucă*. ANGHEL, PR. 4. *Trecînd ca o nălucă, în zarea de apus, Haiducul rătăceşte, cu flinta-n spate, dus*. IOSIF, PATR. 70. *Ea umblă ca o nălucă, bocindu-se prin toate ungherele casei*. BUJOR, S. 46, cf. 28. *Trei zile, cît a fost mortul în casă, nevasta a umblat ca o nălucă*. REBREANU, NUV. 52. *Urmărind un vis de raze tot mai stins, mai depărtat, Cine-aleargă ca năluca zi şi noapte, nencetat?* EFTIMIU, Î. 104, cf. 141. *Calul fugea ca o nălucă prin lumina vînătă*. SADOVEANU, O. I, 473. *Sania trecu iarăşi ca o nălucă prin oraş*. STANCU, R. A. III, 269. *Sania gonea ca o nălucă*. V. ROM. iulie

1954, 171. *Fie noaptea cît de mare, Că tot mică ţi se pare. Trece-n grab ca o nălucă.* ALECSANDRI, P. P. 356, cf. 314. *Moartea nu va să ştie De averi şi bogăţie, Ci vine ca o nălucă Şi făr'de veste-l apucă.* TEODORESCU, P. P. 101. *Şi la spate o arunca Şi pierea ca năluca.* PĂSCULESCU, L. P. 168. ✦ (Adverbial, pe lîngă verbe de mişcare) Foarte repede. *Un mistreţ rănit se năpusti înapoi dintr-acolo, zbîrlit şi grohăind îngrozit, cu spinarea pătată de sînge. Venea nălucă.* SADOVEANU, O. I, 65. ✦ (Învechit, rar) Momîie **(1)**. *Făcînd din paie o nălucă mare, Cu ochi şi sprîncene, de te-nfiora.* MUREŞANU, P. 210/5.

2. Imagine fugară şi înşelătoare, închipuire deşartă; iluzie, himeră, nălucire **(4)**, (rar) năluceală. *Vezi cum aleargă toţi după năluce, Cum gonesc mai toţi umbre fugătoare.* BUDAI-DELEANU, T. V. 106. *I se părea că se află cu cugetul prin mijlocul Evropii. Dar această dulce nălucă nu ţinea multă vreme.* DRĂGHICI, R. 150/12. *Dar ce e vis, e o nălucă.* MACEDONSKI, O. I, 159, cf. 146. *A clipelor de-acum năluce De veci s-or scufunda-n trecut.* VLAHUŢĂ, P. 82. *Luntraş ce-alergi pe val de ape După năluci fermecătoare, Opreşte-ţi barca ta la ţermur, Căci undele-s amăgitoare.* F (1897), 52. *Călătorul se află în faţa unei privelişti măreţe... Cînd te cobori în oraş, năluca se spulberă.* CĂLINESCU, I. C. 62. *Aceasta e pădurea blestemată. Nu te lăsa ispitit de năluci, Nainte mereu să te duci Şi numai înainte cată.* BENIUC, V. 98. *Tîrziu, năluci le somnului mă cuprindeau.* JEBELEANU, C. 17. ✧ Expr. **A-şi face nălucă** sau (regional) **a-şi lua năluca = a)** a fi cuprins de panică, a se speria. *Te miri ce îşi fac nălucă Şi frigurile-i apucă.* PANN, P. V. III, 68/5. *Turcii îşi făcuseră nălucă; fugeau mai mult pe groază decît de armele românilor.* ISPIRESCU, M. V. 30. *Înţelegînd la măria sa că şi-a făcut nălucă şi n-are somn şi pace din pricina domniei tale, m-am alăturat şi eu cu ale mele.* SADOVEANU, O. XIII, 783, cf. SCL 1963, 16. *Îşi face nălucă ca calul*, se zice despre cei ce se sperie fără pricină, de nimicuri. ZANNE, P. I, 356; **b)** a se amăgi singur, **a-şi face iluzii**. *Nu cumva îşi fac nălucă despre întoarcerea pe lume a lui Attila secundat de Omar?* ODOBESCU, S. III, 363; **c)** a i se năluci **(2)**, a i se năzări **(3)**. *Mă, da ţie ţi s-a făcut nălucă, or ce ai? Ce-ţi veni aşa odoronc-tronc odată să pleci de la mine?* STĂNCESCU, B. 254. ✦ (Regional) Halucinaţie, vedenii. *Afumă... copiii, ca să le treacă... de nălucă.* PAMFILE, S. T. 204.

3. Imitaţie de peştişor, făcută din lemn sau din metal sclipitor, pe care o folosesc pescarii cu undiţa pentru a atrage şi a prinde peştii răpitori; p. gener. momeală **(2)**, nadă[1] **(II 1)**. *La ştiucă, ca nălucă mai putem întrebuinţa orice obiect sclipitor.* ATILA, P. 70. *Ei priveau cu atenţie mai ales nălucile, adică peştii artificiali.* SADOVEANU, O. IX, 464.

— Pl.: *năluci* şi (învechit şi regional) *năluce*. — Şi: (învechit şi regional) **nălúc** subst., (neobişnuit) **nelúcă** (ALECSANDRI, P. P. 314) s. f. — Postverbal al lui **năluci**.

NĂLUCEÁLĂ s. f. (Rar) Nălucă **(2)**. Cf. COSTINESCU, DDRF, TDRG. *Eu sînt de vină, Coco? Tu, cu născocelile şi nălucelile tale!* C. PETRESCU, A. R. 36, cf. ALR I 1 405/610.
— Pl.: *năluceli*.
— **Năluci** + suf. *-eală*.

NĂLUCÍ vb. IV. **1.** Intranz. şi (rar) refl. unipers. (Învechit şi popular) A se arăta, a apărea, a se ivi, a se zări (în depărtare, neclar sau pentru scurt timp). *Acum întru noi se năluceaşte tot cinste.* CORESI, L. 353/5. *Iară unii de-acolo feaceră poate hi că i s-au năluc it ceva.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 45[v]/19. *Mi-ar place să străbat... şi pustiile năsipoase, pe unde mi s-ar năluci vînători eroice de tigri.* ODOBESCU, S. III, 77. *Dacă pleci din Bucureşti cu trenul care merge spre Predeal, după trei ceasuri de drum... începi a vedea tot mai des nălucind pe la ferestre rampele podurilor.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 32, cf. II, 173. *Firul de praf îl urmărea şi înaripata molie, care năluceşte arar în aer, bătînd fantastic din aripioarele ei făcute din veştede culori.* ANGHEL, PR. 4. *Pădurile şi prăpăstiile, străbătute în zilele de boală, năluc esc, ca într-un fulger.* GALACTION, O. A. I, 316. *Ai să cunoşti că te apropii de locurile lor cînd vei băga de samă că zarea se alină şi năluc esc ape în depărtări.* SADOVEANU, O. XII, 29, cf. 99, 651. ✦ (Însoţit de un complement în dativ) A-i apărea în gînd, a-i trece prin minte. *Că trage să moară i să năluc ea în gînd.* PANN, E. V, 42/3. *Ce zile şi ce icoane din trecut năluceau călugărului, printre aceşti copaci bătrîni de veacuri.* GALACTION, O. 209. *Îi năluceau din urmă privelişti şi vorbe din ceasul despărţirii lui de sat.* SADOVEANU, O. XVII, 222.

2. Refl. (Învechit şi popular) A i se părea că vede, aude etc. ceva, a i se năzări **(3)**; p. ext. a-şi închipui, a-şi imagina, a crede. *Se cade să vă năluciţi războiul acesta al romanilor asupra dachilor, ca şi cînd o oaste de turci... ajung la niscari sate creştineşti.* MAIOR, IST. 8/23, cf. 187/17. *Comandantelui cetăţii i s-a fost năluc it că românii ar avea de cuget a-i lua comanda.* BARIŢIU, P. A. II, 512. *Dacă la visul năluc it atît temei vei pune, Unde-ţi mai rămîne atunci vreo înţelepciune?* PANN, E. IV, 9/14. *Pe cînd ea căta la dînsul şi zîmbea, lui i se năluc ea pare că cîmpul înflorise şi cerul se luminase.* ODOBESCU, S. III, 201, cf. I, 192. *I se năluci că el ar fi cunoscător mare în ale cîntecelor.* ISPIRESCU, U. 109, cf. GOROVEI, CR. 216. ✦ Tranz. (Învechit) A făuri, a plăsmui în minte; a imagina. *Iară Matei, nu cu mintea au văzut pre H[risto]s, şi l-au năluc it pre el,*

ci trupeaşte cu dînsul au fost, şi prin simţire l-au auzit, văzîndu-l pre el în trup (a. 1700). GCR II, 20/25. *O, ce dulci visuri era acelea care năluceam.* KOTZEBUE, U. 37v/28. ✦ Refl. unipers. (Învechit) A avea bănuieli, suspiciuni. *Că atît este de iute, cît decă i să năluceşte pre cineva, cu mîna lui îl omoară* (a. 1689). MAG. IST. V, 167, cf. I, 360/1. ✦ Refl. unipers. (Regional; despre cai) A se înspăimînta. Cf. ALR I 1 313/590, 984.

3. Tranz. (Rar) A uimi (prin frumuseţe, strălucire etc.), a fermeca, a încînta. *Arme împotrivă-i are Ce vederea năducesc Şi c-o dulce fermecare chiar p-Amor îl biruiesc.* I. VĂCĂRESCUL, P. 6/22. *Care vis o năluceşte, Care înger o insuflă?* MACEDONSKI, O. I, 86, cf. 75, 260.

— Prez. ind.: *năducesc.*

— Cf. luci.

NĂLUCÍNȚĂ s. f. (Învechit, rar) **1.** Deşertăciune, vanitate. *Bogăţiile şi odoarele şi avearea ce-i veniia pre mîni, carile sînt socotite de cinste la năducinţele lumeşti.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 223v/3.

2. Vrajă, farmec. *Face năducinţe şi minuni mincinoase.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 151r/7.

— Pl.: *năducinţe.*

— **Năluci** + suf. *-inţă.*

NĂLUCÍRE s. f. Faptul de a (se) năluci şi rezultatul lui.

1. Năducă **(1)**. *Ei să spăriiară de dzicea că iaste o năducire.* VARLAAM, C. 196. *Năducirile nopţilor tăcute, carile prin întunearec îmblă şi vîjiesc.* CANTEMIR, IST. 231. *Mă fac în multe chipuri di năduciri* (a. 1800). GCR II, 172/2. *De năduciri şi de vidme, mintea le painjiniră.* CONACHI, P. 303. *O frică fantastică i-a închipuit nişte năduciri fioroase.* NEGRUZZI, S. I, 28. *Planuri viitoare şi amăgiri trecute Se şterg ca năduciri.* ALEXANDRESCU, M. 38. *Cum cată pruncul mîna să şi-o poarte, Spre tot ce vede: chipuri, năduciri.* CERNA, P. 62. *Bătrîna i se păru o năducire din visurile lui, întruchipînd mizeria şi întunericul.* REBREANU, I. 209, cf. 443. *Nu-i pasă de năduciri de pe altă lume.* SADOVEANU, O. XVII, 209. *I se părea că vede năducire.* VORNIC, P. 194. *Nu vă spun acum nici poveste cu zmei şi bălauri, nici cu împăraţi şi cu crai, nici cu alte năduciri, ca de altă dată.* RETEGANUL, P. I, 11, cf. ALR I 1 405/295. ✦ Închipuire; halucinaţie; delir. *De frică li se aprinde năducirea în minte şi li se turbură sîngele.* ŢICHINDEAL, F. 20/8. *Socotesc a fi ceriul... ca o năducire a minţii.* MOLNAR, RET. 57/1, cf. MAIORESCU, CR. I, 82. *Urmă a se zvîrcoli, vorbind ca-ntr-o năducire în care şi-l închipuia de faţă pe duşmanul său.* SADOVEANU, O. X, 324.

2. Imagine, gînd etc. care obsedează. *În zădar se sile să gonească această năducire.* DRĂGHICI, R. 162/6. *Nu mai dormea de multă vreme decît un ceas, două pe noapte şi-l chinuiau fel de fel de năduciri şi gînduri rele.* CAMIL PETRESCU, O. I, 223.

3. (Învechit) Bănuială; presupunere. *Comandantelui cetăţii i s-a fost năducit că românii ar avea de cuget a-i lua comanda... Această năducire ridiculă a schimbat tot planul de a ne mai ţinea pe noi în cetate.* BARIŢIU, P. A. II, 512.

4. Imagine fugară şi înşelătoare, închipuire deşartă; iluzie, himeră, năducă **(2)**, năzărire. *Privind la dînsul... au cunoscut cum că nu iaste năducire vedearea, ce adevăr.* AETHIOPICA, 17r/18. *Năducirea în junie îşi găseşte vremea sa.* HELIADE, O. I, 426, cf. 176. *Toate au fost vis...,* *năducire!* MARCOVICI, C. 16/18, cf. 32/20. *Zile, nopţi petrec cu gîndul la dulcea închipuire Ce pururea îmi aduce şi-mi sfeteşte năducire.* CONACHI, P. 82. *Care dureri ascunse, vrăjmaşe bucuriei, A vîrstei năducire şi visuri ţi-au răpit-o?* ALEXANDRESCU, O. I, 153, cf. 119, 154, BARONZI, L. 114. *Tu eşti un om, în viaţă Condus de năduciri.* ALECSANDRI, T. II, 329, cf. 259, id. P. I, 124, 133, MAIORESCU, CR. I, 19, 161. *Singur mai trăieşte-amorul, ca o dulce năducire.* MACEDONSKI, O. I, 238. *Atunci el cu o privire năducirea i-ar discoasă, Cum că ea — frumoasa fată, a ghicit că e frumoasă.* EMINESCU, O. I, 80. *Odată, Rîdeam de năducirea oricărui visător.* COŞBUC, S. 68. *Cine ştie ce nădejde pune el pe alba-ţi frunte?... — Năduciri nebune.* DAVILA, V. V. 27. *De cîte ori închipuirea nu întrupează năducirile deşerte ale sufletului.* HOGAŞ, M. N. 59. *Eugenia îl fermecase aşa, încît o şi visase, dar acum trebuia să-şi astîmpere admiraţia, zicîndu-şi că nu-i timpul să se ţină de năduciri.* REBREANU, I. 419. *A doua lui eroare a fost că te-a încurajat într-o năducire absurdă.* C. PETRESCU, R. DR. 310, cf. id. A. R. 14. *Noi, în viaţa noastră, n-am trăit din năduciri.* SADOVEANU, O. XVII, 392. *Ce aud? E-adevărat, ori numai năducire?* V. ROM. septembrie 1954, 63, cf. POPESCU, B. III, 119.

5. (Învechit) Strălucire, pompă, fală (care uimeşte). *Are grăi de măria sa că cu năducire s-au arătat.* VARLAAM, C. 191. *Şi îmbla drumurile în vedeare cu năducire de agiuns, împlînd văzduhul de mirodeniile aromatelor şi-a mosculuí.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 51v/14.

— Pl.: *năduciri.*

— V. **năduci.**

NĂLUCÍT, -Ă adj. Care există numai în închipuirea cuiva; plăsmuit de imaginaţie, de minte. *Nu vă urîţi între voi înşivă pentru desclinirea legilor năducite.* ŢICHINDEAL, F. 259/1, cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF, C. PETRESCU, A. R. 11. ✦ (Rar; despre oameni) Uluit, zăpăcit (ca de o vedenie). *Dormeau adînc oştenii în noaptea diafană, Cînd eu sării afară din cortul de mătasă — Vedeam o semilună pe zare cum se lasă, Şi năducit, crezusem, — Flamura otomană.* BACOVIA, O. 135.

— Pl.: *năluciţi, -te.*
— V. **năluci.**

NĂLUCITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Rar) Care aparţine lumii fantasmelor, imaginaţiei; de năucă **(1)**; p. ext. amăgitor. *Vis amăgitoriu, Nu-mi mai turbura odihna, cu un chip năluciţoriu.* BELDIMAN, O. 41/9.
2. (În dicţionarele din secolul trecut) Care are halucinaţii, vedenii, căruia i se năluceşte **(2)** ceva. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM.
3. (Rar) Care uimeşte (prin frumuseţe, strălucire etc.); încîntător, fermecător. *Cîntece năluciţoare cum sînt candorile de crin.* MACEDONSKI, O. I, 64. *Fîntîni de ape săritoare, Ar răcori-o-n orice clipă Cu picături năluciţoare.* id. ib. 67, cf. DDRF, DM.
— Pl.: *năluciţori, -oare.*
— **Năluci** + suf. *-tor.*

NĂLUCITÚRĂ s. f. (Învechit şi regional) Năluc㠍 **(1)**. *Aceasta părea-le-se-vrea că iaste o năluciţură.* CORESI, EV. 259, cf. 258, 266, PONTBRIANT, D., LM, ALR I 1 405/94, 420. ◇ (Ca termen de comparaţie) *Pofte şi dorinţă... Ş-apoi şi ele trecură, Chiar ca o năluciţură.* CONACHI, P. 218.
— Pl.: *năluciţuri.*
— **Năluci** + suf. *-tură.*

NĂLUCOÁICĂ s. f. (Într-un descîntec) Năluc㠍 **(1)** (de sex feminin). *Năluculuí, năluc㠍oaicei.* GR. S. VI, 144.
— Pl.: *năluc㠍oaice.*
— **Năluc㠍** + suf. *-oaică.*

NĂLUCÓS, -OÁSĂ adj. (Rar) **1.** (Despre cai) Care se sperie repede; sperios. Cf. COSTINESCU, DDRF.
2. Lipsit de bază reală; neîntemeiat. *Negăsind jandarmii nimică la mine ce i-ar fi întărit în pripusurile lor năluc㠍oase..., mă îmbărbătai.* SBIERA, F. S. 126.
— Pl.: *năluc㠍şi, -oase.*
— **Năluc㠍** + suf. *-os.*

NĂLUŢÍ vb. IV v. **neluţî.**

NĂLVÁLELUI adv. (Prin vestul Olt.) În jos, cu coborîş repede. V. înaljos. Cf. VÎRCOL, M. 87.
— Şi: **nălválile** adv. VÎRCOL, M. 87.
— **În** + **al** + **vale**, după *năldealului.*

NĂLVĂLILE adv. v. **nălvalelui.**

NĂMÁI subst. v. **nămaie.**

NĂMÁIE s. f. (Regional) Vită (cornută). Cf. ANON. CAR. *Ne luarăm nămaiele cu noi.* MURNU, O. 179, cf. GR. S. I, 173, II, 320, DR. II, 780, VI, 507, IX, 291, BL I, 36. *Vitele... cornute..., numite pe alocuri şi nămaie.* PUŞCARIU, L. R. I, 351, cf. 224, ROSETTI, I. L. R. I, 115, id. L. R. IV, 61, H XVIII 25. *Du-t'e dumneata şî caută La oblîncu calului, C-am un cap d'e nămaie, D'e mi-l bagă la căldaře, Ďe-m fă şeva d'e mîncaře.* DENSUSIANU, Ţ. H. 177.
— Pl.: *nămăi* şi *nămaie.* — Şi: **nămăi** subst. BL I, 36.
— Lat. **animalia.**

NĂMÁLĂ[1] s. f. (Regional) Noroi[1] **(1)**. *Glodul sau nămala grasă, gunoită a marginilor de bălţi şi mlaştini.* ATILA, P. 58.
— Pl.: ?
— Cf. n ă m e a l.

NĂMÁLĂ[2] s. f. v. **namilă.**

NĂMÁLĂ[3] s. f. v. **năimeală.**

NĂMÁRĂ s. f. v. **nimară.**

NĂMÁT s. n. v. **nimăt.**

NĂMĂŞ s. n. (Regional) Torent (Bistriţa-Turnu Severin). LEXIC REG. 49.
— Pl.: *nămăşuri.*
— Etimologia necunoscută.

NĂMẮT[1] s. n. (Regional) Plată; (ironic) pedeapsă. Com. din BRĂDIŞORUL DE JOS-ORAVIŢA. *Viń tu acasă, îţi iai tu nămătu.* ib.
— Pl.: ?
— Cf. scr. n a m e t „impozit".

NĂMẮT[2] s. n. v. **nimăt.**

NĂMẮT[3] subst. v. **nămete.**

NĂMEĂL subst. (Regional) Noroi[1] **(1)** „în care te prinzi" (Orăştie). Cf. ALR I 398/109.
— Pl.: ?
— Cf. m e a l, n ă m a l ă[1].

NĂMÉRNIC, -Ă adj. v. **nemernic.**

NĂMÉS s. n. v. **namiază.**

NĂMÉSNIC s. m., adj. v. **namestnic.**

NĂMÉSNIE s. f. v. **namestie.**

NĂMESTÉNII s. f. pl. (Rar) „Întîmplări, istorii". CHIRIŢESCU, GR. 252. *Să aibi acolo un om cunoscut; să porţi grija caicului; şi cîte năm㠍stenii toate...* id. ib. 156.
— Etimologia necunoscută.

NĂMÉSTIE s. f. v. **namestie.**

NĂMEŞÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **nemeşesc.**

NĂMÉT[1] s. m. v. **nămete.**

NĂMÉT[2] s. n. v. **nimăt.**

NĂMÉTE s. m. (Mai ales la pl.) Cantitate mare de zăpadă căzută într-un loc sau îngrămădită de viscol; troian, noian **(I 1)**. Cf. LB, I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *O parte a gurguiului, împresurată de cenuşă groasă ca un nămet de nea.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 170, cf. POLIZU. *Cîmpii de gheaţă cu nămeţi de zăpadă.* ISPIRESCU, L. 57. *Fum pe coşul Hagiului nu s-a pomenit. Ridice viscolul nămeţii pînă la streşini.* DELAVRANCEA, H. T. 14, cf. PAMFILE, VĂZD. 168. *Nămeţii şi, printre ei, pîrtiile făcute cu lopata, îmbîcsea şi mai mult curtea caselor.* ARDELEANU, D. 294. *Nămeţi de la pol te cuprind.* BACOVIA, O. 132. *Nămeţii se topiră în bălţi murdare.* C. PETRESCU, Î. II, 157, cf. id. R. DR. 55. *Nămeţii urcau zăplazurile, şi cu greu răzbeai pe la răspîntii, unde ninsoarea spulberată se vîntura ca pleava la aria de treierat.* I. BOTEZ, ŞC. 49. *Zece zile-a viscolit... Zece nopţi şi zece zile, Huruiau mii de tocile, Ascuţind printre nămeţi, Suliţi, săbii şi săgeţi.* ARGHEZI, S. P. 126. *Viscolul care bîntuise... adunase nămeţi uriaşi.* STANCU, R. A. IV, 62, cf. III, 374, V, 299. *Razele slabe ale soarelui au început să topească nămeţii.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 916. *Mai greu era drumul în dimineţile cu zăpadă multă şi viscol, cînd trebuia să luptaţi cu nămeţii.* PAS, Z. I, 294. *Trebuia să dea zilnic o bătălie cu nămeţii, ca să ajungă la Gara de nord.* BENIUC, M. C. I, 298. *Sprintenă, elegantă, sania despica nămeţii, aruncînd în lături cu partea din faţă... două brazde albe.* GALAN, Z. R. 145. *Acu sosise iarna şi era nămetele mare, nu glumă.* RĂDULESCU-CODIN, L. 11, cf. 8, ALR I 1 252. *Ridică-ţi nemetul dinaintea uşii tale şi nu îngriji de bruma ce cade pe casa vecinului tău.* ZANNE, P. I, 50. ◇ Fig. *Tăceţi s-adorm, nu voi să prind de veste Că mi s-a stins văpaia tinereţii, Şi-asupră-mi anii grei şi-aştern nămeţii.* VLAHUŢĂ, P. 210. ✦ P. ext. (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Cantitate mare din ceva; grămadă, morman **(1)**. *Uliţa... se ducea de-a berbeleaca în nămeţii de verdeaţă prăfuiţi ai Cişmigiului.* MACEDONSKI, O. III, 47. *Talazurile negre... se izbesc de coastele vaporului, care, gîfîind greoi, se luptă cu nămeţii de apă şi-şi taie cale dreaptă pe marea învolburată.* VLAHUŢĂ, R. P. 55. *Nămete de lemne.* VÎRCOL, V. 96. ◇ Fig. *A te copleşi sub un nămete de erudiţiune cinegetico-academică.* ODOBESCU, S. III, 63.

— Pl.: *nămeţi.* — Şi: (regional) **nămét** s. m., **nămé̦ţ** (ALR I 1 252/790; pl. *nămete*, ib.) s. n., **nămăt** (VÎRCOL, V. 96), **năimé̦ţ** (ALR I 1 252/5) subst., **naméte** (POLIZU, LM, TDRG, ALR I 1 252/870, 885, 887) s. m., **nameţ** (ALR I 1 252/880) subst., **neméte** (LB, VALIAN, V., COSTINESCU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DELAVRANCEA, O. II, 43, TDRG, ALR I 1 252/100, 896, 898; pl. şi, n., *nemeturi*, LB) s. m., **nemét** (pl. *nemete*, ALR I 1 252/748) s. n., **nomé̦ţ** (ib. 1 252/770) s. m., **momét** (VÎRCOL, V. 96) subst.

— Din bg. **намет.**

NĂMETÉNIE s. f. (Regional) Matahală **(1)**. *Văzu el o... nemetenie spurcată.* ISPIRESCU, L. 206. *Era o nemetenie Ciclopul, De stai crucit privindu-l.* MURNU, O. 147. *Cînd cineva povesteşte că i s-au arătat stăfiile sub alte înfăţişări, lumea crede că acelea sînt arătări,... năluci, nămetenii.* PAMFILE, DUŞM. 257. *Din bezna nucilor s-a desprins o nămetenie nelumească.* POPA, V. 34. *Atunci pe balaur l-au răzbit durerile şi-a luat-o la fugă... Fugea nămetenia, răsturnînd pămîntul.* RĂDULESCU-CODIN, L. 16, cf. id. Î. 43, 44, 72. *Rămăsese ţeapăn într-un vîrf de osiac şi parcă tot mereu veneau natameniile spre el.* PLOPŞOR, C. 62.

— Pl.: *nămetenii.* — Şi: **nataménie, nemeténie** s. f.

— Cf. n ă m e t e.

NĂMETÉŢ s. n. v. **nemeteţ.**

NĂMETÍE s. f. (Regional) Matahală **(1)**. Cf. PAMFILE, DUŞM. 257. *Stau ce mai stau, nămetia lîngă foc şi ciobanii lîngă cal.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 37.

— Pl.: *nămetii.*

— Cf. n ă m e t e.

NĂMÉŢ s. n. v. **nămete.**

NĂMEŢÍ vb. IV. T r a n z. (Popular) A acoperi cu multă zăpadă, a împiedica ieşirea, deplasarea din cauza marii cantităţi de zăpadă căzute; a înzăpezi, a troieni. *Din norocire, poarta era nemeţită numai pe dinafară.* CARAGIALE, O. I, 177, cf. TDRG. *Nu mai vorbesc că de multe ori viforul ne-a nemeţit, că d-abia scoteam oile scormonind cu mîinile prin zăpadă.* GRAIUL, I, 242. *Şi la baltă mi-am plecat, D-un vifor mi-a viforat, Grea zăpadă mi-a picat, Oile le-a nămeţit, Dulăii mi-a risipit.* ANT. LIT. POP. I, 490. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Cerdacul nămeţit de grindină.* SCL 1963, 16.

— Prez. ind. pers. 3: *nămeţeşte.* — Şi: **nemetí** vb. IV.

— V. **nămete.**

NĂMEŢÍRE s. f. (Popular) Acţiunea de a n ă m e ţ i; înzăpezire, troienire. *Acoperirea cu totul a drumurilor, localităţilor şi vietăţilor se cheamă... zăpezire, nămeţire, troienire.* PAMFILE, VĂZD. 169.

— Pl.: *nămeţiri.*

— V. **nămeţi.**

NĂMEȚÎT, -Ă adj. (Popular) Acoperit cu multă zăpadă; înzăpezit, troienit. *Ieșeau în parc să se plimbe pe aleele nămețite.* ARDELEANU, V. P. 264. *L-a văzut călărind pe un asin prea mic și atîrnîndu-i picioarele prea lungi în aer, pînă la poarta orașului nămețit.* ARGHEZI, C. J. 154, cf. H XI 320, ALR I 1 252/810, 815, 837, 839, 842.

— Pl.: *nămeți, -te.*
— V. **nămeți.**

NĂMÉZEA s. f. v. **namiază.**

NĂMEZÍ vb. IV. Intranz. (Într-o poezie populară; despre lună) A se afla la zenit (acolo unde soarele ajunge la amiază). *Cînd luna a nămezit, Tu la alta ai pornit, Iar cînd da în finți, Tu la mine c-ai pornit.* PAMFILE, C. Ț. 250.

— Prez. ind. pers. 3: *nămezește.*
— V. **namiază.**

NĂMÍ vb. IV v. **năimi.**

NĂMIÁZ s. n. v. **namiază.**

NĂMIÁZĂ s. f. v. **namiază.**

NĂMIÁZI s. n. v. **namiază.**

NĂMIÉZ s. n. v. **namiază.**

NĂMIÉZI s. n. v. **namiază.**

NẮMILĂ s. f. v. **namilă.**

NĂMILÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit și regional) Foarte mare; enorm. *La stîrvul maminos și vîrtos duh logos și fricos au pus.* CANTEMIR, IST. 90. *A romanilor împărăție... cu măminos trupul puterii armelor, puțin de nu toată fața pămîntului lăcuit, căptușisă.* id. HR. 170. *Omenirea are drepturi nămiloase pe pămînt.* JIPESCU, ap. TDRG.

— Pl.: *nămiloși, -oase.* — Și: **măminós, -oásă, manimós, -oásă, maminós, -oásă** adj.
— **Namilă** + suf. *-os.*

NĂMISTÍ vb. IV. Tranz. și refl. (Învechit, rar) A (se) pune, a (se) așeza. *Că eu iară mă nemestii în cinstea mea.* PALIA (1581), 166/13. *Le nămisti acelea într-umerele efodului.* ib., ap. DHLR II, 515.

— Prez. ind.: *nămistesc.* — Și: **nemestí** vb. IV.
— Din scr. **namestiti.**

NĂMÎT, -Ă adj. v. **năimit**[2].

NĂMÎNJÍ vb. IV. Tranz. (Învechit și regional) A murdări, a mînji (1). Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., ALR I 639/169. *Îi pune ceva sămn pe frunte, îl nămînjește cu ceva negru.* ALR II/I h 128/141.

— Prez. ind.: *nămînjesc.*
— De la **mînji.**

NĂMÓL s. n. 1. Sediment moale, alcătuit din particule fine, de culoare închisă, cu miros caracteristic și uneori cu proprietăți radioactive, depus pe fundul bazinelor acvatice, mai ales al apelor stătătoare, sau rămas, după inundație, la malul unui rîu, mîl; p. ext. pămînt moale, amestecat cu apă, noroi[1] (1); mîlitură. *Află arme, află straie, desagi și cai nămoliți, Îi priveai tot pîlcuri, pîlcuri, în nămoluri tăvăliți.* BELDIMAN, E. 59/2, cf. HELIADE, O. II, 352, PANN, P. V. II, 66/14, PONTBRIANT, D., ODOBESCU, S. III, 187. *Ajunse apoi la o fîntînă mucegăită și plină de nomol.* ISPIRESCU, L. 359, cf. 129, DDRF. *De mult zguduit, e-n clocot nămolul prin vaduri.* COȘBUC, AE. 14, cf. 13, ALEXI, W. *Fundul bălților poate fi și el de mai multe feluri, după natura depunerilor care se fac pe el, ca: nomol, nisipiște, scrădiș (nisip cu scoici).* ANTIPA, P. 195, cf. TDRG, PAMFILE, I. C. 462. *Sentinele nemișcate par momîi, Cu foi de cort în cap, Cu picioarele înțepenite în nomol.* CAMIL PETRESCU, V. 59. *Pămîntul luneca sub picioarele lui ca nomolul din fundul bălților.* ARDELEANU, U. D. 192, cf. VOICULESCU, L. 199. *Nămolurile* [medicamentoase] *sînt... formate dintr-o materie moale, plastică, neagră, unsuroasă și cu miros puternic.* YGREC, M. N. 57. *Nămolul și apele Techirghiolului sînt radioactive.* id. ib. 514. *Nomolurile de primăvară ale Dunării sînt destul de îmbielșugate.* SADOVEANU, O. L. 7. *Și grîul pe care l-au scos din nomol l-au sămănat ș-a fost cel dintăi grîu aici.* id. O. IX, 248, cf. BL V, 57, CANTUNIARI, L. M. 144, 154, 169, 170. *Cetatea să cadă-n nămol Păzită de spini și de gol.* ARGHEZI, VERS. 104. *Cînd zărită, cînd ascunsă Trece unda pe nămoluri.* id. F. 14, cf. id. B. 127, BOGZA, A. Î. 73. *Carnea caracudei este dulce și gustoasă cînd nu miroase a nămol.* C. ANTONESCU, P. 111. *Din nămolurile negre, departe, se înălțau cioate strîmbe și noduroase, negre, de sălcii.* V. ROM. februarie 1954, 49. *Doi oameni îmbrăcați în salopete aranjau scînduri groase peste marea de nămol.* ib. octombrie 1954, 112. *Din punct de vedere balneologic, sînt însă interesante mai ales limanurile cu apă sărată și cu nămoluri din apropierea țărmului Mării Negre.* ONCESCU, G. 91. *Nămolul marin conține de asemenea resturi organice.* AGROTEHNICA, I, 341, cf. 493, 554. *Caii... cu cele din urmă puteri, descleștară căruța din nămol.* GALAN, B. II, 170, cf. 74. *Venea mirosul de putreziciune udă al apei care lingea nămolul rece și gras de pe maluri.* T. POPOVICI, SE. 179. *Ciuturile scot din fîntînă nămol.* LABIȘ, P. 37. *Argila este o rocă*

care ia naştere din nămolurile argiloase. GEOLOGIA, 28, cf. H IV 65, TEODORESCU, P. P. 486, ALR I 398, ALR II 2 503, ALR SN III h 827, IV h 1220. ◇ Expr. **A face (băi de) nămol** = a-şi acoperi corpul cu un strat de nămol **(1)** cu proprietăţi radioactive, în scopuri curative. *Mai bine îl luam cu mine la mare, să facă băi de nămol.* C. PETRESCU, C. V. 362. *Nici nu te-am întrebat; tu ai făcut nămol?* BARANGA, R. F. 20. ◇ (Ca termen de comparaţie) *Vezi? Corabia din zare pluteşte lin, plecată pe sfert, Plumbuită ca într-un nămol.* ARGHEZI, VERS. 200. ◇ Fig. *Rînduri de pluguri, Cocorii taie brazdă stearpă şi ară Nămolul tăriilor de ceară.* id. ib. *A plecat înecîndu-se în nămolul propriilor sale gînduri, cu lacrimi în ochi.* CONTEMP. 1954, nr. 419, 2/4. ✦ Loc unde se fac băi de nămol **(1)**. *Am fost la nămol, la Techirghiol.* SEBASTIAN, T. 214.

2. Fig. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de") Cantitate, volum mare din ceva; grămadă, morman. *Pentru cei ce nu ar înţălege ideea mea, i-aş întreba cine oare ceteşte nămolul de poezii, ce se nasc ca muştele vara, toată ziua?* RUSSO, S. 15. *Boierii dau bani ca să oboare pre domni: şi de unde se stoarce ăst nămol de aur?* NEGRUZZI, S. I, 274. *Frumoasele lor scrieri erau înnăbuşite sub nămolul versificatorilor răi.* id. ib. 340. *Nămolul de lucrări este astfel, încît pare că nici le atinge ceva* (a. 1861). IORGA, S. D. XVIII, 46. *O! timp neodihnit,... Ai mai privit aice pe Mircea cel Bătrîn Sub un nămol de lauri culcat pe-un pat de fîn!* ALECSANDRI, POEZII, 327. *Răceala... mă ameninţă a se schimba în friguri rele, dacă nu le-aş fi trîntit sub un nămol de chinină.* id. S. 98. *De ce acel nomol de erudiţiune?* MAIORESCU, CR. II, 45. *Să aducă un nămol de nefericiri peste pămîntul ţării sale.* GANE, N. I, 21. *Nu dă un sfanţ la cutia bisericii... şi acasă nomol de galbeni bătuţi şi ferecaţi.* DELAVRANCEA, H. T. 10. *Dacă are „pîne nămol", adecă multă şi n-are vite... trebuie neapărat să-şi caute cai cu ziua sau cu zeciuiala.* PAMFILE, A. R. 201. *De cînd erau ei nu văzuseră atîta nomol de cartofi.* SADOVEANU, O. XIV, 406, cf. BL V, 52. *Balaurul i-a ajutat de a strîns atîta nămol de vite.* ŞEZ. VII, 72. ◇ Expr. (Regional) **Nămol de carne**, se zice despre un om sau despre un animal exagerat de gras. Cf. CIAUŞANU, GL.

— Pl.: *nămoluri* şi (regional) *nămoale* (CIAUŞANU, GL.). — Şi: (popular) **nomól,** (regional) **namól** (ALR I 398/839) s. n.

— Din ucr. **наміл, -олу.**

NĂMOLÍ vb. IV. (Astăzi rar) **1.** Tranz. şi refl. A (se) umple de nămol **(1)**; a (se) înnoroi, a (se) întina. *După ce vor învechi* [gîrlele] *iar să le închidă, ca să nu se nămolească bălţile* (a. 1783). URICARIUL, XVI, 229. *Heleşteu sec curînd* [scris greşit: *curgînd*] *s-a nămolit.* DONICI, ap. ALEXANDRESCU, M. 277, cf. I. IONESCU, P. 386, MAT. FOLK. 147.

2. Refl. (Despre oameni, animale, vehicule etc.) A se înfunda în nămol **(1)**, a rămîne imobilizat în nămol; a se îngloda, a se împotmoli, a se înnămoli. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Oştirea îl ajunse într-o mlaştină unde i se nomolise iapa şi unde se muncea ca s-o scoată.* ISPIRESCU, L. 155, cf. BUL. FIL. III, 266. ✦ Fig. A intra într-o afacere proastă. Cf. PONTBRIANT, D., ŞĂINEANU, D. U.

— Prez. ind.: *nămolesc.* — Şi: (popular) **nomolí** vb. IV.

— V. **nămol.**

NĂMOLÍRE s. f. (Rar) Faptul de a (se) nămoli; înnămolire.

— Pl.: *nămoliri.* — Şi: (popular) **nomolíre** s. f. LM.

— V. **nămoli.**

NĂMOLÍT, -Ă adj. (Rar) Plin de nămol **(1)**; intrat, imobilizat în nămol; mîlit. *Pe drum fusese silit să încalece şi să descalece de multe ori, sprijinindu-şi în coastele nămolite ale boului cînd burta, cînd pieptul.* GALAN, B. II, 74. *Corbea-al tău este închis La temniţa nomolită; De nomol e nomolită, De trei ape ocolită.* MATEESCU, B. 38, cf. PĂSCULESCU, L. P. 223.

— Pl.: *nămoliţi, -te.* — Şi: (popular) **nomolít, -ă** adj.

— V. **nămoli.**

NĂMOLNIŢĂ s. f. (Neobişnuit) Loc nămolos. Cf. DDRF.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *nămolniţe.*

— **Nămol** + suf. *-niţă.*

NĂMOLÓS, -OÁSĂ adj. Plin de nămol **(1)**, cu nămol; mîlos, (rar) mîlituros. *Locul unde maseră ei noaptea aceasta era aproape de o lăcovişte nomoloasă.* ISPIRESCU, L. 249. *Dacă fundul e nomolos... se poate da truda de a-l curăţa.* ATILA, P. 48, cf. 236. *A simţit că toată mintea i se tulbură ca un lac în care se scurge un pîrîiaş nămolos.* REBREANU, NUV. 37. *Ţiparul... trăieşte în mîlul apelor stătătoare cu fund nămolos.* C. ANTONESCU, P. 126, cf. CHEST. IV 65/22. ◇ Fig. *O limbă care nici dezgustă mintea prin formele şi expresiunile ei pocite şi înjosite, nici o osteneşte prin a ei frazeologie nomoloasă şi încîlcită.* ODOBESCU, S. II, 368.

— Pl.: *nămoloşi, -oase.* — Şi: (popular) **nomolós, -oásă** adj.

— **Nămol** + suf. *-os.*

NĂMÓRNIC, -Ă adj. (Regional) Care întrece (cu mult) limitele normale de volum, înălţime, putere etc. Cf. DDRF. *Şi multe vite-acolo, oi şi capre, Dormeau şi-aveau o strungă mare, Cu-m-*

prejmuire trainică din stane De piatră, de stejari și brazi nămornici. MURNU, O. 147, cf. 256. *Măi, măi, da caii nămornici ce-i mai are Iosif.* DR. V, 213, cf. PAȘCA, GL. *Ea e mică și ce bărbat nimornic are.* MAT. DIALECT. I, 285. ✦ (Substantivat) Namilă, matahală (Sîngeorz Băi-Năsăud). Cf. PAȘCA, GL.

— Pl.: *nămornici, -ce.* — Și: **nimórnic, -ă** adj.

— Etimologia necunoscută. Cf. m a m o r, m a m o r n i ț ă[1].

NĂMORNIȚÓS, -OÁSĂ adj. (Rar) Mătăhălos. *Și nu se mai isprăvea jurata de sintaxă și nu mai obosea dascălul cel nămorniȚos.* SCL 1963, 16.

— Pl.: *nămorniȚoși, -oase.*

— Etimologia necunoscută. Cf. n ă m o r n i c.

NĂMÚCHIU subst. (Prin Ban.) Cusătură pe muchie. Cf. COMAN, GL.

— Pl.:?

— Cf. m u c h i e.

NĂNĂȘ[1] subst. (Învechit) Dar, danie, prinos. *Doi berbeci, trei saci făină mai datu-ne-au nănaș* (a. 1682). BUL. COM. IST. IV, 206.

— Pl.:?

— Etimologia necunoscută.

NĂNÁȘ[2]**, -Ă** s. m. și f. v. **naș**[2].

NĂNÁT s. n. v. **nimăt.**

NĂNĂÍ vb. IV. T r a n z. (Regional; cu complementul „cîntec") A îngîna, a fredona. V. l ă l ă i, n ă n ă n i. *Fata ședea la fereastră și cosea, nănăind din buze a lene un cîntec dulce.* MERA, L. B. 268.

— Prez. ind.: *nănăiesc.*

— Formație onomatopeică.

NĂNĂLĂU s. m. (Prin nordul Transilv.) Om prost; prostălău, tontălău. Cf. REV. CRIT. IV, 145.

— Pl.: *nănălăi.*

— Etimologia necunoscută.

NĂNĂNÍ vb. IV. T r a n z. (Într-o poezie populară; complementul indică copii mici) A îngîna un cîntec de leagăn ca să adoarmă. V. n ă n ă i. *În pat l-am culcat, Și l-am învălit, Și l-am nănănit, Pîn' mi-a adormit.* ȘEZ. XII, 74.

— Prez. ind.: *nănănesc.*

— De la **nani-nani.**

NĂNĂȘÉL s. m. v. **nășel.**

NĂNĂȘÍ vb. IV v. **năși.**

NĂNĂȘÍCĂ s. f. v. **nășic.**

NĂNĂȘÍE s. f. v. **nășie.**

NĂNĂȘÍȚĂ s. f. v. **nășiță.**

NĂNĂȘÚCĂ s. f. v. **nășuc.**

NĂNĂȘÚȚĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui n ă n a ș ă. V. n a ș[2] **(II).** *Să vă fie... lunuța nănășuța, Steluțele călărașii, Iar luceferii diplașii.* POMPILIU, B. 33.

— Pl.: *nănășuțe.*

— **Nănașă** + suf. *-uță.*

NĂNOROCÍRE s. f. v. **nenorocire.**

NĂNTUȘÉL adj. (Prin Mold.) Diminutiv (cu sens hipocoristic) al lui n a n t; potrivit de înalt. Cf. PAMFILE, A. R. 30, PASCU, S. 149. *12 plugurele de boi, Juncanași și nănțușei, Pe spate cu clopoței, Tot mai trageți, măi flăcăi! Hăi, hăi!* I. CR. III, 305.

— Pl.: *nănțușei.*

— **Nant** + suf. *-ușel.*

NĂNÚȚĂ s. f. (Prin Transilv.) Diminutiv al lui n a n ă[1]; iubită, mîndră. *Dare-ar Dumnezeu să fie, Toate nanele să vreie, Cîți îs dragi, toți să se ieie, Să vie și-a mea nănuță, Să ne facem o căsuță.* FOLC. TRANSILV. I, 125.

— Pl.: *nănuțe.*

— **Nană**[1] + suf. *-uță.*

NĂOÁTĂ s. f. v. **năhoadă.**

NĂÓT subst. v. **năhoadă.**

NĂOTÁTE s. f. v. **noutate.**

NĂOTÍ vb. IV. R e f l. (Prin Olt.) **1.** (Despre ființe) A se îngrămădi, a se aduna în dezordine. *S-a năotit lumea la bîlci.* CV 1951, nr. 12, 37. *Se speriară vitele și-o dată se năotiră într-o parte.* LEXIC REG. 42.

2. A se arunca, a năvăli **(1)** asupra cuiva (pentru a-l bate). Cf. LEXIC REG. 42.

— Prez. ind.: *năotesc.* — Și: **năutí** vb. IV. LEXIC REG. 42.

— Cf. n ă o t.

NĂPÁDĂ s. f. (Învechit) Năvală **(I 1)** armată, năvălire **(1)**, invazie, incursiune. *Curățindu-să locurile aceastea de tătari, și de toate năpăzile altor varvari.* CANTEMIR, HR. 50. *Dovedește-să traiul romanilor în Dachia, de la Valentinian pînă la năpada unnilor* [= hunilor]. id. ib. 253. *Ei stau bărbătește, Nenfricoșați de năpada și sila puterii dușmane.* MURNU, I. 101.

— Pl.: *năpăzi.*

— Postverbal al lui **năpădi.**

NĂPĂST s. n. v. **năpastă.**

NĂPĂSTĂ s. f. **I. 1.** (Învechit; adesea în legătură cu verbele „a merge", „a intra", „a cădea", „a duce") Ispită, momeală **(1);** păcat. *Cînd întru năpasti în tot chipul cădeți, ştiind că ispita cu a voastră credință face rebdare.* COD. VOR. 110/11, cf. 112/14. *Privegheți şi vă rugați să nu mergeți în napaste.* TETRAEV. (1574), 248/17. *Şi nu ne duce în năpaste, ce ne izbăveaşte pre noi de hitleanul* (a. 1574). GCR I, 10/2. *Cine va să se îmbogățească, el cade în năpăşti şi în laţure.* CORESI, L. 507/20. *Cela ce-l învence ispita cade în năpaste şi înghiţit va fi întru iad* (a. 1619). GCR I, 56/2, cf. CUV. D. BĂTR. II, 124/11. *Răbdare întru năpăştile trupului.* VARLAAM, C. 415, cf. 191, N. TEST. (1648), 8r/33, DOSOFTEI, PS. 96/9. *Privegheaţi şi vă rugaţi ca să nu intraţi în năpaste.* CHEIA ÎN. 39v/23. *Făcutu-v-aţi călători neabătuţi din calea cea strîmtă şi colţuroasă, lepădînd mulţimile năpăştilor.* MINEIUL (1776), 73rl/1. *Şi eu am căzut în năpăşti şi sînt foarte îngrijat.* VARLAAM-IOASAF, 57v/8.

2. (Adesea în legătură cu verbul „a face") Nedreptate **(2),** prigoană, persecuţie. *Rugaţi-vă dereptu ceia ce fac voao năpaste şi gonescu voi.* TETRAEV. (1574), 207. *Să răbdăm năpăştile ce ne vin noauă de la alţi oameni pentru pizma ce au pre noi.* VARLAAM, C. 126. *Oricare vameş va face năpaste cuiva . . . acela . . . ca un fur se va certa.* PRAV. 48. *Acesta, răbdînd multe năpăşti de la idolniciarii împăraţi.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 97r/26. *Să înceteaze năpăştile oamenilor celor răi.* MINEIUL (1776), 25r2/27. *Lor le era ocară a mele suferinţe Şi la acea năpaste mai rău mă chinuiam.* HELIADE, O. I, 169. *Jandarmii au strîns chingile . . . Satul a intrat în năpastă şi pînă în toamnă, cînd unul, cînd altul, a fost purtat pe drumuri pînă la reşedinţa judeţului.* C. PETRESCU, R. DR. 168. *Fuma o ţigară groasă din foaie de porumb şi spunea „cum a fost cu năpasta asupra bietului Mitrea".* SADOVEANU, M. C. 48. ◇ Loc. adj. şi adv. (Învechit şi regional) **Cu năpaste = a)** (pe) nedrept. *Mamonul învaţă să apucăm şi să luăm cum putem şi cu strîmbul şi cu asupreală şi cu năpaste.* VARLAAM, C. 163. *Să dea de ştire domnu-său de acea tocmală, ce i-au poruncit, cum iaste lucru cu năpaste şi să socotească, să mai cerceteadze.* PRAV. 277. *Acest lucru ce-i dzic să facă iaste cu năpaste şi cu asupreală.* ib. 279. *D. Alexandrescu judecă astfel; Ion a fost condamnat cu năpaste, — o imoralitate.* GHEREA, ST. CR. II, 275; **b)** cel mult; aproximativ. *Oastea Ibrăilei toată, cu năpaste două mii.* BELDIMAN, E. 31/33. *Cu năpaste, să fie zece case (cel mult).* PAMFILE, J. II, 156. *Să fi avut cu năpaste douăzeci şi opt de ani.* HOGAŞ, DR. II, 19.

3. Acuzaţie nedreaptă, învinuire sau afirmaţie neîntemeiată; calomnie. *Înstreinînd oamenii despre domnia mea cu pisme şi cu năpăşti* (a. 1631). MAG. IST. I, 123/10. *Lui Dragoş Vodă mare năpaste-i fac cei ce zic că au fost păstor.* N. COSTIN, LET2. I, 66. *Au mărsu boieri la Poartă de l-au pîrît prea tare la Poartă, cu multe năpăşti.* NECULCE, L. 65, cf. 35. *Puindu-i năpaste că el au fost pricina morţii lui Constantin Postelnicul.* AMIRAS, LET2. III, 150. *Au dat credinţa . . . cum că nu ştiu nimică de zapis şi l-i mare năpaste şi i-au dat pace* (a. 1741). URICARIUL, XXV, 311. *Această şcoală a avut a să lupta cu ideea ce predomnea pă atunci că nimic nu se poate învăţa în limba rumânească şi multă vreme încă nu s-ar fi putut apăra de această năpaste de nu ar fi avut pe . . . Gheorghe Lazăr.* CR (1832), 2292/17. *Toată comedia asta e o neruşinată năpaste a clevetitorilor mei.* NEGRUZZI, S. I, 229. *Toţi boierii începură . . . a se lepăda ca de satana de o astfel de năpaste.* ISPIRESCU, L. 378. *Pot arunca năpăşti asupra altora din răutate, ori din prostie, socotind a-şi uşura vina lor.* SADOVEANU, Z. C. 156. *Năpasta cădea pe capul slugilor.* STANCU, R. A. III, 111. *N-am omorît pe nimeni. A căzut năpasta pe mine.* id. ib. IV, 274. *Orice cu minciuni arunci asupra altuia, năpaste se-nţelege.* ZANNE, P. VIII, 426. ◇ (În context figurat) *Sticla prin care mă privea lumea era schimbată — era sticla cea mincinoasă a năpăstii.* CONV. LIT. XIII, 331. ◇ Expr. (Învechit) **A grăi cu năpaste** = a spune neadevăruri (nedreptăţind pe cineva). *Grăiescu cu năpaste şi ca nişte oameni ce nu pricep şi nu ştiu.* NECULCE, L. 218.

4. Nenorocire **(1)** mare, pacoste **(1),** calamitate, belea; chin, necaz **(1),** suferinţă. *Năpastile cealea ce mi se-au tămplatu.* COD. VOR. 20/2. *Să nu scîrbim de nedereptate şi de năpaste.* CORESI, EV. 19. *În toate chipurile găteaşte-i, ca cu neşte arme-i încinge, spre năpăşti a mearge.* id. ib. 202, cf. 351, id. L. 96/16. *Vîna piciorului drept de se va clăti, o năpaste vei păti.* PARACLIS (1639), 263. *Într-aceia slujitorii, văzîndu năpastea şi moartea căpitanului lor, mare zarvă făcură.* URECHE, L. 174. *Şi de la primejdie scap Dumnezău sfinte Cu a ta putiare de năpăşti cumplite.* DOSOFTEI, PS. 53/9. *Nu să teame de strîmbătate, de nedreptate şi năpaste.* ŢICHINDEAL, F. 107/5. *În Arcadia, ferice: . . . Unde lupul nu se teme De năpăstiile ce-i vin.* DONICI, F. 22. *Mare năpastă a căzut pe capul nostru . . . o să ne ducem în lume.* FILIMON, O. I, 162, cf. PONTBRIANT, D. *În timpul de acum avea să ne calce, cu fier şi cu foc, năpastia consorţilor nemţeşti.* ODOBESCU, S. III, 28. *Marţea . . . ziua aceasta după credinţa poporului e cu năpaste.* MARIAN, NA. 409. *Te rog, să te-nduri de durerea Bietului Sinon, de-un suflet ce piere bătut de năpaste!* COŞBUC, AE. 33. *Toţi aşteptau cu spaimă ca să treacă năpasta.* ANGHEL, PR. 110. *De unde voia să agonisească un ban, îi pica cîte trei năpăşti pe spinare.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Să nu te puie ceasul rău să te întorci înapoi, Iţic, că mă*

bagi şi pe mine-n năpastă, iar tu tot nu scapi. REBREANU, NUV. 293, cf. 256, SADOVEANU, O. X, 648. *Se pregătesc în taină durerea şi năpasta.* ARGHEZI, S. P. 48. *Este sau nu este acesta un subiect? De ce să nu fie acesta şi de ce să fie năpăştile lui Oedip?* PERPESSICIUS, M. III, 27. *Rămase năuc . . . înţelegînd proporţiile năpastei.* CAMIL PETRESCU, O. II, 132. *A simţit că-i în stare să ducă şi năpasta asta nouă.* GALAN, Z. R. 95. *Cînd rămîne mămăligă lipită de ceaun, să n-o mănînci, că-i năpaste.* ŞEZ. I, 17. *Plînge mereu bietul înger de năpasta ce a căzut pe el.* ib. 213. *Floriceli di pi coasti, Trag ruşini şi napasti Pîntr-on pui cu ochi albaştri.* ib. II, 181, cf. V, 5. *Năpastea pe om cade, iar nu pe pietre.* ZANNE, P. VIII, 427. ◇ (În imprecaţii; glumeţ) *La nuntă-mi, bată-o năpasta, Să nu joc eu? De-aş şti că zac, La nuntă vreau să-mi joc nevasta!* COŞBUC, P. I, 183. *Dar cui năpastele-a testat Papucii, roşi de-atîtea uliţi?* id. ib. II, 255. ◇ Expr. **A cădea** (sau **a pica**) **năpaste** = **a)** a provoca cuiva neplăceri, necazuri, nenorociri. *Ce vorbe sînt aceste? . . . Tu să-mi zici că ţi-am picat năpaste?* ALECSANDRI, T. 1 014. *Fiindu-le urît de dînşii, cad năpaste în traiul altora.* id. S. 96; **b)** a nedreptăţi, a persecuta. *Cela ce au început svada ş-au făcut asupreală, ce să dzice au căzdut năpaste, pentru ce au izbăvit den mîna lui pre cel direpţ.* PRAV. 117. **A-i sta năpaste** = a provoca (cuiva) o nenorocire **(1)**, a năpăstui **(2)**. *Să te ferească Dumnezeu de îngeri, cînd se îndrăcesc, de-ţi stau năpaste.* ALECSANDRI, T. 1 037. ✦ (Concretizat) Lucru, persoană care provoacă sau aduce nenorocire **(1)**. *Nepotul meu, găseşte casa moşului său o năpaste pentru dînsul!* ALECSANDRI, T. 1 010. *Săriţi, nu mă lăsaţi, s-a legat năpastea de mine ca boala de om sănătos.* id. T. I, 431. *În ţara turcească Vede o năpaste drăcească, Un croncan urît turcesc General împărătesc.* ŞEZ. II, 37. ✦ (Prin nordul Munt.) Bucăţică de mămăligă care, la răsturnarea din căldare, se desprinde mai greu şi cade singură deasupra mămăligii întregi, fiind considerată de superstiţioşi ca un semn rău. Cf. RĂDULESCU-CODIN, 52.

5. (Învechit; concretizat) Impozit, bir (suplimentar). *Nici unul dintru oameni . . . nu va plăti năpaste.* HERODOT (1645), 294. *Ioan Ţuvic* [trimite] *„şi dajdia vam*[e]*şugului năpaste"* (cca 1650). IORGA, D. B. I, 87, cf. 79. *Închisăse pe Rugină sulgerul şi pe Ştefan Luca visternicul pentru banii năpăştilor.* N. COSTIN, ap. HEM 2 418. *Şi strîngînd acei bani pe feţe, au orînduit năpăşti de un leu.* NECULCE, L. 190, cf. 70, 194. *Au început a face milă mare ţării, iertîndu-le toate năpăştile.* ANON. CANTAC., CM I, 164. *Mihnea Vodă . . . au mai adaos în ţară un bir, ce i-au zis năpaste.* R. POPESCU, CM I, 310. *Hrisov ca să nu să ia năpastea la vădrărit* (a. 1756). CAT. MAN. I, 2. *Punea năpaste la slujba vădrăritului* (a. 1764). URICARIUL, I, 291. *Munca şi sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuţiile, cărora neştiind ce nume să le deie, le numeşte năpăşti.* NEGRUZZI, S. I, 274. *În afară de aceste biruri se mai percepea un bir cu caracter general, denumit năpasta, care era un fel de supradare.* CV 1949, nr. 5, 24.

II. (Regional) Prostovol. *În Oltenia, la balta Potelu, am auzit zicîndu-i şi năpasta.* ANTIPA, P. 397, cf. 400. *Prostovolul sau năpastea este un fel de sac de pînză de voloc, ai cărui ochi sînt de mărimea degetului mic.* PAMFILE, I. C. 68, cf. BĂCESCU, P. 151. *La pescuit sînt cuvintele următoare: nevod, vintile, năpastă.* H III 170, cf. 309, VII 358, 483, XVII 7, cf. LIUBA-IANA, M. 129. *D-zeu, cică, a trimes pe sf. Petru la baltă să prindă peşte. S-a dus . . . cu coşul orb şi cu năpastea.* I. CR. III, 76, cf. ALR I 1 731/1, 1 734/1, 5, 26, 79, 837, 840, 887, ALR II/2.

— Pl.: *năpăşti* şi *năpaste*, (învechit) *năpăsti*, *năpăste* (PSALT. HUR. 13r/3). — Şi: (învechit şi regional) **năpăste, năpăstie, napáste** s. f., (regional) **năpást** (pl. *năpasturi*, H VII 483) s. n.

— Din slavonul НАПАСТЬ.

NĂPÁSTE s. f. v. **năpastă.**

NĂPĂSTIE s. f. v. **năpastă.**

NĂPÁSTNIC subst. (Prin Bucov.) Prostovol. *Prin Moldova de sus acest instrument nu se cunoaşte; numai la Dorna din Bucovina am văzut unul la un pescar profesionist de pe Bistriţa care-l numea năpastnic.* ANTIPA, P. 161.

— Pl.:?

— **Năpastă** + suf. *-nic.*

NĂPÁTCĂ s. f. (Regional) Crîsnic (pentru pescuit). *Napatca sau crîsnicul . . . este acelaşi instrument care se întrebuinţează şi în apele curgătoare.* ANTIPA, P. 60. *Năpatca, numită şi . . . crîsnic . . . , este împletită de obicei şi mai rar ţesută.* PAMFILE, I. C. 68, cf. DR. II, 879. *Dă cu năpatca.* H XI 428, cf. com. din STRAJA-RĂDĂUŢI, ALR I 1 737/530, 610. ◇ (În superstiţii) *Toată lemnăria de năpatcă să o furi, dacă vrei să ai noroc la prins peşte.* GOROVEI, CR. 268.

— Pl.:? — Şi: **napătcă** s. f.

— Din ucr. **нанадка.**

NĂPĂDÁICĂ s. f. v. **năbădaică.**

NĂPĂDEÁLĂ s. f. (În dicţionarele din secolul trecut)

1. Năpădire **(1)**. Cf. LB, POLIZU, PONT-BRIANT, D., DDRF.

2. Cuprindere (din toate părţile), învăluire, (învechit) năpădire **(2)**. Cf. LB, POLIZU, PONT-BRIANT, D., COSTINESCU, DDRF.

— Pl.: *năpădeli.*

— **Năpădi** + suf. *-eală.*

NĂPĂDÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Despre ființe; de obicei urmat de determinări introduse prin prep. „asupra", „la", „peste", „în" etc.) A se repezi asupra cuiva sau undeva (cu intenții agresive); a se năpusti **(2)**, a năvăli **(1, 2)**, a tăbărî, (învechit și regional) a năduli **(1)**, (regional) a năboi[3] **(2)**. *Cu . . . vrăjmășie au năpădit.* N. COSTIN, LET. II, 67/17. *Turcii năpădind la hotarele noastre s-au întîmpinat cu a lor prăpădenie* (a. 1788). URICARIUL, XIV, 194. *Dar iacă zmeuașii de toată parte Năpădind, m-apucă unul de nădragă, Altul de cizme.* BUDAI-DELEANU, T. V 92. *Comandantul garnizonii de la Măgura a năpădit la 13 iulie asupra taberei vrăjmășești.* CR (1829), 147[1]/5. *Se vestise că și tătarii aveau să năpădească în Moldova în ajutorul turcilor.* BĂLCESCU, M. V. 201. *Nori de ginte barbare năpădind asupra ei, toți se strecurară prin Daco-România, aducînd feluri de prefaceri triste în coloniile lui Traian.* NEGRUZZI, S. I, 201. *Îndată ce o corabie apuca pe strîmtoare . . . năpădeau asupra-i două bărci* [cu pirați]. GHICA, ap. TDRG. *Noaptea . . . toate stihiile năpădesc pe mine.* ALECSANDRI, T. 616. *Se răpezise cu vînătorii săi și năpădise pe la miezul nopții, cerînd să-i deschidă porțile.* ODOBESCU, S. I, 89, cf. III, 561. *La urma urmelor năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap cu bolovani . . . pînă-l omorîră de tot.* CREANGĂ, P. 33. *Vrăjmașii, năpădind toți cu totul asupra Făgărașului, puseră mîna pe doamna lui Mihai . . . și o aruncară la închisoare.* ISPIRESCU, M. V. 54. *Oștile voastre, cînd năpădesc vara, nu-și iau de mîncare.* DELAVRANCEA, O. II, 115. *Deodată apărură alți doi cîini și cîteși patru năpădiră asupra agentului.* ULIERU, C. 89. ✦ (Învechit) A se lăsa, a se așeza, a coborî (asupra cuiva). *Și năpădi frică* (căzdzu frici N. TEST. 1648, căzdzu frică BIBLIA 1688) *spre toți ei.* COD. VOR. 6/20. *Cînd începui a grăi, năpădi duhul sfînt spre ei.* CORESI, L. 51/18. ✦ (Urmat de determinări locale introduse prin prep. „în") A intra, a pătrunde (năvalnic); a se răspîndi. *Otrava suferinții cea întrată în tot sîngele . . și năpăditâ în oase.* PISCUPESCU, O. 282/20. *Vornicelul . . . trebuie să aibă băgare de seamă . . . ca prin pasul dantului condus de el, să înșale pe adversari a se îndepărta de la intrarea casei, spre a putea năpădi în casă.* SEVASTOS, N. 151. *La 1699, industria Vienei . . . năpădește în piața săsească.* IORGA, B. R. 12. *De-o muche de cuțit mai trebuia ros lemnul și apa ar fi năpădit în corabie.* ȘEZ. II, 4. ✦ A apărea în număr mare, a se înmulți peste măsură. *În blana-i năpîrlită au năpădit scaieții.* LABIȘ, P. 47. *Că de cînd t-ai adurmit Iarba verde o-nverzît, Florile or năpădit.* ALEXICI, L. P. 145. ✦ Fig. A apărea, a se manifesta brusc, a izbucni violent. *Mulțumirea îi năpădește în ochii săi aprinși.* DELAVRANCEA, S. 144. *Iubirea Camillei . . . Nu mi-a-ntrat năpădindu-mi în suflet deodată.* COȘBUC, AE. 220. *Afară a năpădit iarna.* STANCU, U.R.S.S. 134.

2. Tranz. A invada, a cotropi; a cuprinde (din toate părțile), a împresura; a umple, a copleși; (regional) a năgubi. *Cînd te vor năpădi niscai hoți, vecinul tău cel de aproape va să vie să-ți ajute.* ANTIM, P. 82. *Kvadii de o parte și Sarmatele de altă parte acum năpădise ținuturile romanilor.* ȘINCAI, HR. I, 50/32. *Locuitorii . . . se văzură năpădiți de barbari.* BĂLCESCU, M. V. 310. *Și-i năpădit de bălării Pustiul din pridvor.* IOSIF, PATR. 8. *Popușoii . . . fiind . . . plini sau năpădiți de mohor . . . se cosesc.* PAMFILE, A. R. 225. *Niște vraci spuneau și ei Cum că țara-i năpădită de balauri și de zmei.* EFTIMIU, Î. 35. *Priveam grădina năpădită de plante.* BACOVIA, O. 214. *Caișii toți sînt năpădiți de floare. Grădina mea, nu-i primăvară oare?* CAZIMIR, L. U. 36. *Lac năpădit de nenufari.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 39. *Stîlpi de lemn năpădiți de ghirlănzi de rouruscă și trandafiri acățători.* SADOVEANU, O. VI, 510. *Nu e deci de mirare că . . . grădina de zarzavaturi . . . era năpădită de buruieni.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 395. *Poarta era ținută cu un lanț și curtea toată năpădită de scaieți.* CĂLINESCU, E. O. II, 321. *A aruncat o privire spre conacul dărăpănat în care acum nu locuiește nimeni și e năpădit de bozii și de tufișuri.* CAMIL PETRESCU, O. I, 322, cf. II, 203. *Iarba, lăsată să crească în voie, a năpădit aleele.* STANCU, U.R.S.S. 85. *Ochiurile de apă adînci de 2—3 palme, năpădite de multă buruiană . . . adăpostesc sumedenie de peștișori.* C. ANTONESCU, P. 97. *Lăsară în urmă . . . biserica reformată a calvinilor, acoperită cu șindrilă năpădită de mușchi.* BENIUC, M. C. I, 206. *Din stradă, intrarea aceasta știrbă deschidea privelîștea unei curți adînci, năpădită . . . de un întreg cimitir de mașini.* GALAN, B. I, 23. *Dune năpădite de buruieni și de pir.* TUDORAN, P. 35. *S-a dus în fundul curții năpădite de buruieni.* T. POPOVICI, SE. 147, cf. id. S. 57. *Că plecai de la rîmnic, Lăsai rîmnicu-n-florit Și l-am găsit veștejit, Și dă chidă năpădit.* GRAIUL, I, 131. *Unde văd drumul cotit Și de frunze năpădit, Stau cu pușca neclintit.* ANT. LIT. POP. I, 75. ◇ Fig. *Fără de veste l-au năpădit o întîmplare ce niciodată au văzut.* DRĂGHICI, R. 105/28. *Omul dacă-mbătrînește, Drumu-n cale-i se lungește Și pustiu-l năpădește.* ALECSANDRI, T. 215. *Întețiți de toate relele ce-i năpădea din toate părțile, se înduplecară la sfaturile celor mai aproape de dînșii.* ISPIRESCU, L. 394. *În capul lui se făceau întunecimi și fulgerări subite . . .; îl năpădea ca un torent de imagini.* VLAHUȚĂ, D. 286. *Și inima-mi întinerită Cu doruri e mult năpădită.* F (1897), 145. *Oricît de sus măreața cugetare Se-nalță, cu-njosire-o năpădim.* GORUN, F. 29. *Cum nu-l văzusem de mult, începui să-l năpădesc cu întrebările.* PETICĂ, O. 321. *Mă simțeam năpădit de o silă nemărginită: silă de alții, silă de mine, silă de tot.* BRĂTESCU-

VOINEȘTI, î. 1. *Cînd se înapoiară, cei ce și-au dat voturile fură năpădiți din toate părțile cu întrebări.* AGÎRBICEANU, L. T. 249. *Tanța se întrerupse, năpădită parcă de o frică mare.* REBREANU, R. I, 246. *În nepăsarea ce îl năpădise acum, îi era tot una dacă l-ar mai prinde ori ba.* POPA, V. 81. *Cei doi dascăli și elevi îl năpădiră cu întrebările.* CAMIL PETRESCU, O. III, 258. *Pe Toma îl năpădise o nemăsurată milă și o dată cu ea o nespusă dragoste pentru Melchior.* V. ROM. martie 1952, 153. *Toamna timpurie năpădi pusta.* ib. octombrie 1954, 110. *O năpădi cu putere, din nou, durerea pe care căutase s-o înnăbușe.* ib. septembrie 1955, 115. *Își simți inima năpădită de-o căldură nouă.* GALAN, B. II, 11. *Ura îl năpădi iar.* T. POPOVICI, SE. 121, cf. 194, 435. *Iarna grea ne năpădește, Frunza-n codru se rărește.* ALECSANDRI, P. P. 316. *Pe Pepelea l-au fost năpădit trebile omenești.* SBIERA, P. 5. ◇ E x p r. **A-l năpădi sudorile** = a depune eforturi, a-și da osteneală, a se trudi. *Știu foarte bine că nu-ți pasă, că d-ta în seară de reprezentație, pe cînd pe noi ne năpădesc sudorile, șezi la buro... și-ți boldești ochii la... galbeni.* PR. DRAM. 193. ✦ (Despre plîns, rîs) A-l cuprinde, a-l apuca (pe cineva) cu putere. *Doamne! Doamne! — striga el și-l năpădi plînsul.* SLAVICI, N. I, 328. *Un plîns îl năpădi, de să ferească Dumnezeu!* ISPIRESCU, L. 156. *M-a cuprins o jale de mă năpădește plînsul.* CONTEMPORANUL, VI$_1$, 484. *Își dădea toată silința să-și înnădușească rîsul care-l năpădea.* F (1903), 16. *Amarnic plîns me năpădește.* ib. (1906), 27. *Își înclină capul, își strînse buzele, clipind des ca să-și învingă plînsul care o năpădea.* BART, E. 318.

3. I n t r a n z. și t r a n z. (Despre sînge, lacrimi) A porni să curgă (cu putere și în cantitate mare); a țîșni (cu putere). *Îndată pe nas îl năpădi sînge.* BUDAI-DELEANU, Ț. 285. *Cald sînge năpădește cu șipote pe gură.* COȘBUC, P. II, 201. *Nu se pot vedea lacrămile care au năpădit în ochișorii negri.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 17. *Lacrimile-i năpădiseră din nou printre gene și ea se strădui iarăși să le alunge.* V. ROM. septembrie 1955, 120. *Roșu sînge-o năpădea, Sînge negru-ntunecat Cu măsele mestecat.* RETEGANUL, TR. 20. *Peste față o lovea, Sîngele de-o năpădea.* ȘEZ. II, 34, cf. XIX, 111. ◇ (Într-o imprecație) *Ochii să-i plesnească, Sîngele-l năpădească, Sîngele-l năbușască.* MARIAN, D. 109.

4. I n t r a n z. (Neobișnuit) A nimeri **(4)**. *Ce stau locului, mai bine să merg încotro oi năpădi.* CONTEMPORANUL, V$_2$, 391.

— Prez. ind.: *năpădesc*; pers. 3 și (regional) *năpăde* (com. din DUMBRAVA-ALBA IULIA), *năpădă* (MAT. FOLK. 483).

— Din v. sl. напасти, -пада.

NĂPĂDÍRE s. f. Acțiunea de a n ă p ă d i.

1. Cf. n ă p ă d i **(1)**. *Ostrogoții, urîndu-se a suferi năpădirile gepizilor..., poftia să poată trece în Trachia.* ȘINCAI, HR. I, 88/22. *Năpădirea carea o au făcut turcii către sfîrșitul anului trecut în Moldova... mai bine nu se poate arăta decît din Diplomatul Craiului Matiaș.* id. ib. II, 68/15. *Țara pustiindu-se adese de năpădirile dușmănești.* NEGRUZZI, S. I, 193. ✦ Revărsare (a unei ape). *Înecîndu-mă de năpădirile întreitelor valuri.* MINEIUL (1776), 119^{r1}/31. *Ar fi încă bine, dacă astă năpădire ar ține numai scurtă vreme. Apa rămîne însă pe vale.* SLAVICI, N. I, 8. ✦ Pătrundere, infiltrare; răspîndire. *Năpădirea neînfrînată a curentelor europene.* IORGA, L. II, 501.

2. Cf. n ă p ă d i **(2)**. *Fiind clătinat de năpădirile dracilor.* MINEIUL (1776), 55^{r2}/22. *Sufletul mieu... întunecat de năpădirile șarpelui.* ib. 182^{v1}/3. *Izbăvește-ne... de năpădirea protivnicilor.* ib. 193^{r1}/35. *Privigherea și prepusul nu-i sînt* [amorului] *de vreo năpădire.* CONACHI, P. 4.

3. Cf. n ă p ă d i **(3)**. *Năpădirea sîngelui pe nas.*

— Pl.: *năpădiri.*

— V. **năpădi.**

NĂPĂDITÓR s. m. (Învechit, rar) Invadator, năvălitor, cotropitor. *De vom lua sama faptelor mai marilor lor: nu prădători, nu năpăditori... ce... mai de treabă mădulare a înpărății*[i] *romanilor a fi îi vom găsi.* CANTEMIR, HR. 13.

— Pl.: *năpăditori.*

— **Năpădi** + suf. *-tor.*

NĂPĂRSTÓC subst. v. **năpîrstoc.**

NĂPĂSTÍ vb. IV v. **năpusti.**

NĂPĂSTRÓC subst. v. **năpîrstoc.**

NĂPĂSTROCÉL s. m. (Bot.; rar) Degețel-roșu *(Digitalis purpurea)*. Cf. PASCU, S. 145.

— Pl.: *năpăstrocei.*

— **Năpăstroc** + suf. *-el.*

NĂPĂSTUÍ vb. IV. T r a n z. **1.** (Învechit) A ispiti, a tenta, a ademeni. *Dumnedzeu... nu năpăstuiaște niminrile* (p r e n i m e n u i s p i t e a ș t e N. TEST. 1648, p r e n i m e n e n u i s p i t e a ș t e BIBLIA 1688). COD. VOR. 112/24, cf. 112/22. *Pentru curăția cîtăva vreame ca să petreaceți în post și în rugă... Să nu vă năpăstuiască satana pentru nesocotința voastră* (cca 1618). GCR I, 45/36.

2. (Folosit și a b s o l.) A face (cuiva) o nedreptate, un rău, a n e d r e p t ă ț i; a urmări (pe cineva) cu dușmănie; a asupri, a împila. *Vă rugați derept ceia ce năpăstuesc pre voi!* CORESI, EV. 338. *Voi năpăstuiți și prădați, și încă fiindu-vă frați* (cca 1618). GCR I, 46/35. *Atunci veri să vedzi pre ceia ce i-ai năpăstuit,*

pre ceia ce i-ai asuprit. VARLAAM, C. 100. *Cum sînt vracii cei de folosesc cu ierbile lor şi tămăduiesc pre cei bolnavi, într-acesta chip sînt şi legile celora ce sînt năpăstuiţi şi asupriţi.* EUSTRATIE, PRAV. 18/7. *Şi de am năpăstuit pre cineva, voiu întoarce de patru ori mai mult.* CHEIA ÎN. 44r/19. *Şi vei fi atuncea năpăstuit şi jăfuindu-te preste toate zilele şi nu va fi cela ce să-ţi ajute ţie.* BIBLIA (1688), 146²/15. *Au început a face judecăţi drepte şi a căuta de rîndul ţării şi al săracilor, carii era năpăstuiţi şi prădaţi fără dreptate.* ANON. CANTAC., CM I, 194. *Neîngăduind pe nime ca să-i calce şi să-i năpăstuiască* [pe săraci] (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 261/21. *Dar eu sînt în supărare, de ce mă năpăstuiţi, De ce nu vroiţi mai bine cu mine să vă uniţi?* BELDIMAN, E. 99/34. *Ţăranul, de-arendaş năpăstuit, L-a-nşelat neguţătorul şi ciocoiul l-a căznit.* BOLLIAC, O. 169. *Mergeam . . . cu el, de el ascultam totdeauna şi la dînsul căutam scăpare, cînd eram năpăstuit.* SLAVICI, N. I, 151. *Feciorii boiereşti . . . au măsurat strîmb ogorul, năpăstuind pe consăteni.* CONV. LIT. XVI, 2. *El n-a năpăstuit pe nimeni şi a ajutat unde a putut, încît n-are de ce să-i fie frică.* REBREANU, R. II, 66, cf. id. NUV. 267. *Pe duşmani i-a năpăstuit şi i-a strîns aspru în chingi.* SADOVEANU, O. VI, 575. *Nu trebuie să năpăstuim un om pentru prostii de tinereţe.* V. ROM. martie 1956, 155. ✦ (Rar; despre necazuri, nenorociri) A lovi, a atinge (pe cineva). *Toate relele numai în zile de marţi îl năpăstuiseră.* REBREANU, NUV. 309. ✦ Refl. (Prin confuzie) A se năpusti (2). [Caii] *să nu se năpăstuiască asupra cuiva să-l chilăvească, să-l betegească.* MARIAN, S. R. II, 51.

3. A învinui pe nedrept; a calomnia, a defăima, a ponegri. *Să fie blestemul şi afurisaniea pre capul celuia ce o au năpăstuit* (a. 1633). MAG. IST. I, 207/23, cf. 207/26. *Iară de ne va năpăstui pre noi cineva şi va descoperi cuvintele noastre . . .* BIBLIA (1688), 154¹/25. *Iară Grigorie Vodă tăgăduia, zicînd că-l năpăstuieşte înaintea divanului împărătescu.* NECULCE, L. 34. *Nu ştie nimic de năpastea care o au năpăstuit împăratul* (a. 1760). GCR II, 74/32. *Orest . . . pre tatăl său au uitat. — La vîrsta lui nu iai seama, de ce îl năpăstuieşti?* BELDIMAN, O. 13/5. *Şi ceru la împăratul voie, ca să-i dea răspuns. Şi să-l arate de faţă, că nu e adevărat, Cu care-l năpăstuieşte, ci minte învederat.* PANN, E. II, 53/12. *Doamne, cum sînt unia de năpăstuiesc omul chiar pe sfînta dreptate!* CREANGĂ, A. 59. *„Uite cum îmi năpăstuiam bunătate de nevastă", gîndea bărbatul.* ŞEZ. V, 10, cf. VI, 42. ◇ Refl. pas. *Cine să năpăstuieşte, pă nedreptate să osîndeşte.* ZANNE, P. VIII, 427.

4. (Prin confuzie cu *năpusti*) A părăsi, a abandona. *Boierii şi norodul, văzîndu-şi primejdiia, îş năpăstuiră avuturile şi patria* (a. 1782). GCR II, 128/1. ◇ Refl. pas. *Peşta, cu atîta pripă s-au năpăstuit de turci, de nici podul de preste Dunăre l-au putut strica.* ŞINCAI, HR. III, 140/35.

— Prez. ind.: *năpăstuiesc.*

— Din slavonul НАПАСТОКАТИ. — Pentru sensurile **2, 3,** cf. năpastă.

NĂPĂSTUÍRE s. f. Acţiunea de a năpăstui.

1. Act de nedreptate (săvîrşit sau suportat de cineva); silnicie, asuprire, împilare; abuz. *Nu* [se] *ştie la cugetul său cu vreo asupreală sau năpăstuire* (a. 1782). URICARIUL, XI, 259. *La aceasta nu sîntem vinovaţi, tăcînd de nevoie din pricina împotrivirilor şi năpăstuirilor ce mai sus arătăm* (a. 1790). BUL. COM. IST. V, 287. *Năpăstuirea să lipsească cu totul şi să păzească dreptatea dăobştie pă la toate satele* (a. 1819). DOC. EC. 215. *Şi vrînd măria sa ca să lipsească toate jafurile, toate năpăstuirile . . . a şî făcut pitac domnesc către boieri.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 74. *Ne-ai făcut răul şi năpăstuirea cea mai grozavă din lume.* GORJAN, H. II, 210/28. *Dieta se scuza, iacă aşa, că în treizeci de ani de cînd nu a fost dietă, afacerile şi năpăstuirile ţării s-ar fi înmulţit preste măsură şi că ei caută mijloace de vindecare.* BARIŢIU, P. A. I, 530. *A luptat pe faţă . . . în contra abusului şi năpăstuirei.* GHICA, ap. DDRF. *Auzind împăratul că-n staturile sale Fac năpăstuiri multe păroşii dregători.* ALEXANDRESCU, O. I, 218. *Numai hulă şi ură îşi ridicase asupră-şi prin năpăstuirile sale.* ODOBESCU, S. I, 106. *Se cere . . . restaurarea privilegiilor ţării şi încetarea năpăstuirilor.* OŢETEA, T. V. 237. *Orice fără voie iei, năpăstuire se-nţelege.* ZANNE, P. VIII, 426. ✦ (Rar) Necaz (1), suferinţă. *S-a rezervat reprezentanţilor ţării libertatea de a-şi putea aduce năpăstuirile lor la dieta ţării.* BARIŢIU, P. A. I, 284.

2. Învinuire, acuzaţie nedreaptă; calomnie. *Pricina unei năpăstuiri de furtişag ce au căzut asupra unor ţigani* (a. 1786). URICARIUL, XIX, 27. *Ce? Eu să fiu un astfel de om, — pe cînd din fire Sînt paşnic şi nu merit a ta năpăstuire?* MACEDONSKI, O. II, 134. *Modestia şi o năpăstuire vremelnică a codului penal îl ţin deocamdată departe de arena publicisticii.* LOVINESCU, C. V, 163.

— Pl.: *năpăstuiri.*

— V. **năpăstui.**

NĂPĂSTUÍT, -Ă adj. (Adesea substantivat) **1.** (Persoană) care este nedreptăţită, căreia i se face o nedreptate (2); asuprit, împilat. *Flămînzilor hrană . . . , celor năpăstuiţi scăpare* (cca 1633). GCR I, 84/33. *Tuturor scîrbiţilor bucurie şi celor năpăstuiţi folositoare.* MINEIUL (1776), 7v²/32. *Cei năpăstuiţi să vie la mine şi-şi vor afla dreptatea.* FILIMON, ap. TDRG. *Dumnezeu este apărătorul celor drepţi şi scutitorul celor năpăstuiţi.* ISPIRESCU, M. V. 22. *Toţi prăpădiţii ceştia, în cap cu Giovanni, pribeag*

din ţara lui, unde nu mai afla de lucru, erau năpăstuiţii unei lumi ce le fura munca. I. BOTEZ, ŞC. 61. *Paradisul va fi al celor flămînzi şi năpăstuiţi dacă au să se lase... loviţi şi storşi de vlagă, în folosul stăpînilor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 236. *La voi, la Malu-Surpat, cine făcea dreptate celor năpăstuiţi şi prădaţi?* SADOVEANU, M. C. 59. *Mă simt ca un stihar de voievod, Ţesut încet cu degetele calde Ale întregului năpăstuit norod.* ARGHEZI, F. 5. *S-a îndreptat... către ietacul feciorului năpăstuit,... să-l cheme, să-i spună, să-i arate, să vadă, să ştie — să-l cuprindă la piept.* C. PETRESCU, A. R. 197. *Masele de asupriţi şi năpăstuiţi văd calea pentru lichidarea orînduirii capitaliste, pentru pace şi fericire.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 1/2.

2. (Persoană) care este învinuită pe nedrept; (om) calomniat, defăimat, ponegrit. *Dreptatea 2 lucruri face: unul că izbîndeşte celor năpăstuiţi, altul că osîndeşte pre cei răi.* NEAGOE, ap. GCR I, 168/33. *Au închis pe acei boiari năpăstuiţi.* R. POPESCU, CM I, 434. *Mă bucur că am avut dreptate... socotind pe beiul domniei voastre năpăstuit.* SADOVEANU, O. X, 300.

— Pl.: *năpăstuiţi, -te.*

— V. **năpăstui.**

NĂPĂSTUITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Învechit, rar) Care îndeamnă (la rău), care ispiteşte, ademeneşte. *Dumnedzeu amu nu e năpăstuitoriu realelor* (n u - i i s p i t i t o r i u s p r e r ă u N. TEST. 1648, n e i s p i t i t o r i u i a s t e d e r e a l e BIBLIA 1688). COD. VOR. 112/23.

2. (Învechit; adesea substantivat) (Persoană) care face cuiva o nedreptate **(2)**, care asupreşte, care împilează; asupritor, împilător. *Are a se scula Dumnezeu... şi are a opri şi năpăstuitorilor şi a schimba plîngerea spre bunăvoie.* CORESI, EV. 376. *Au rămas Vasilie spatar... de vină ca un om rău, năpăstuitor, şi l-au ajuns pravila şi divanul* (a. 1633). MAG. IST. I, 208/16. *Nu eşti giudeţ, ce eşti năpăstuitoriu.* VARLAAM, C. 393. *Un năpăstuitoriu nu-l lăsa să-l îngroape.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 122r/16. *Bogatul acesta este lacom şi năpăstuitoriu şi o au luat* [grădina] *cu sila* (a. 1746). GCR I, 201/25. *Toţi vericiţi se află în treaba devletului sînt jacaşi şi năpăstuitori săracilor.* VĂCĂRESCUL, IST. 277.

3. (Învechit) Care învinuieşte pe nedrept; calomniator, defăimător. *Departe de la el era toată măgulirea; minciuni în curtea lui nu putea intra; năpăstuitoarele pîri şi clevetiri era isgonite* (cca 1770). ARHIVA R. I, 55/25. ◇ (Substantivat) *Năpăstuitoarea mărturisi şi fără voia ei cu cine i-au fost vina.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 14r/32. *Şi fie celui neputincios nedeajde şi gura năpăstuitoriului să se astupe.* BIBLIA (1688), 365[1]/45. *Nu aveau trebuinţă a iscodi sofisme ca să detune pre năpăstuitorii românilor, arătînd lumei că ziua este lumină şi noaptea întuneric.* NEGRUZZI, S. I, 267.

— Pl.: *năpăstuitori, -oare.* — Şi: (învechit) **năpăstuitóriu** adj.

— **Năpăstui** + suf. *-tor.*

NĂPĂSTUITÓRIU adj. v. **năpăstuitor.**

NĂPĂU subst. (Regional; în e x p r.) **(Cu caii) de năpău** = (cu caii) duşi de gură, fără hăţuri (Boureni-Băileşti). Cf. LEXIC REG. 30.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

NĂPCI subst. pl. v. **nap.**

NĂPÎŞTE s. f. (Regional) Loc semănat cu napi **(1)** sau cu sfeclă (Bonţ-Gherla). COMAN, GL.

— Pl.: *năpişti.*

— **Nap** + suf. *-işte.*

NĂPIŞTÎ vb. IV. I n t r a n z. (Regional) „A ţişni" (Sîngeorz Băi-Năsăud). PAŞCA, GL.

— Prez. ind.: *năpiştesc.*

— Cf. p i ş t i.

NĂPÎNTÓC s. m. (Prin nord-vestul Transilv.) Om prost, nătărău **(1)**. Cf. CABA, SĂL.

— Pl.: *năpîntoci.*

— Etimologia necunoscută. Cf. n ă t î n t o c.

NĂPÎRCĂ s. f. **I. 1.** (Zool.; popular) Viperă *(Vipera berus). O năpîrcă* (v i p e r e N. TEST. 1648, BIBLIA 1688) *din căldură eşi şi mucică mînra lui.* COD. VOR. 96/22, cf. CORESI, L. 137/2. *Năpîrcile încă sînt preste tot pămîntul.* HERODOT (1645), 189, cf. 212. *Într-acel sac bagă şi un dulău şi un cucoş şi o năpîrcă.* PRAV. 91. *Otrăvite ca aceastea de la şoim cuvinte auzind, ca cum cu oauă de năpîrcă m-ar fi ospătat.* CANTEMIR, IST. 272, cf. LB. *Fu muşcată de mînă de o năpîrcă.* GORJAN, H. IV, 169/15. *Ăst boier prin răutate Întrece gadini, şopîrle şi năpîrci înveninate.* HASDEU, R. V. 65. *Mergi în fundul iadului să hrăneşti năpîrcile din cărnurile tale.* GANE, ap. DDRF. *Sfînta Vinerea întrebă pe puii ei, cari erau balauri, şerpi, nevăstuici, ciuhurezi, şopîrle, năpîrci şi guşteri, cum le-a dat mîncarea.* ISPIRESCU, L. 348, cf. OLLĂNESCU, H. O. 45, N. LEON, MED. 99, PĂCALĂ, M. R. 31. *Dar să nu mă prosteşti, Marghioliţo scumpă, că te zugrum şi-ţi strivesc ţeasta ca la un pui de năpîrcă.* REBREANU, NUV. 7. *În cazul cînd s-ar întîmpla ca să ne muşte vreun şarpe veninos, cum ar fi vipera (năpîrca), a cărei otravă omoară în curs de cîteva ceasuri, vom proceda astfel...* STOICA, VÎN. 48, cf. H IX 59, XII 27, XVIII 287, com. MARIAN. *O pustie de năpîrcă Culcuşul şi l-a făcut În buzunar sub caftan.* PĂSCULESCU, L. P. 202, cf. 228. *Faci cu făină de popuşoi două chipuri de năpîrci.* PAMFILE, B. 36, cf. ALR I 1 189/675, 677, 808, 986, ALR II/172. ◇ (În descîntece) *Cu ţernă neagră din rîpă Şi cu coadă de nopîrcă,*

Şi-n pragu lui N. le-o turnat, Şi-acolo că le-o lăsat. MARIAN, V. 208. *Aşa să nu se ştie Ce s-au făcut gîlcile, Motîlcele, Năpîrcele, Lui N.* PAMFILE, B. 36. ◇ Expr. (Rar) **A-l muşca** (pe cineva) **năpîrci** = a simţi o durere acută. *La auzul ăstor cuvinte, pe mama Stanca o muşcară năpîrci de pîntece.* DELAVRANCEA, S. 52.

2. (Regional) Numele a două specii de şopîrlă: **a)** guşter *(Lacerta viridis)*. Cf. H XII 238; **b)** şarpe-de-sticlă *(Anguis fragilis)*. Cf. PĂCALĂ, M. R. 31, com. MARIAN. *Crocodilul... la vedeare aseamenea iaste cu şopîrla (sau năpîrca).* ŢICHINDEAL, F. 69/16.

3. Epitet dat unei persoane foarte rele, perfide, primejdioase. *Feciorii năpîrciei, cum să fugiţi de judeţul, focul ezerului?* TETRAEV. (1574), 241/22. *El se făgădui, puiul aspideei nepoţilor năpîrceei, şi chemă pre Gherman patriarhul de vru să-l împreuneaze.* MOXA, 379/35. *Pui de năpîrci, cine vă arătă voao să fugiţ de mînia ce va să vie?* N. TEST. (1648), 5r/15, cf. KOTZEBUE, U. 5v/26. *Viperă, pui de năpîrcă, cum crede că-l va lăsa Dumnezeu ce vede toate veninul său a vărsa.* BELDIMAN, E. 107/3. *Din voi care voieşte cincizeci de pungi de bani, Pe-acest pui de năpîrcă să vie să-l omoare!* ALECSANDRI, POEZII, 346. *Acel pui de năpîrcă... primeşte simbrie de la măria sa, pentru ca să-l vînză pe ascuns.* GANE, N. II, 74. *Voi aveţi să mă învăţaţi tipicul, pui de năpîrcă ce sînteţi!... Şi svîrr! cu pravila cea mare după călugări.* CREANGĂ, A. 79. *Să fi văzut, nene, cadînele cum mai fugeau desculţe şi cu năpîrcele de turcaleţi în braţe.* ISPIRESCU, M. V. 15, cf. ALR I 1 189/94.

II. P. anal. (Regional) **1.** Bici, biciuşcă, cravaşă; fiecare dintre curelele care alcătuiesc un gîrbaci. Cf. COSTINESCU, TDRG. *Vîjîind surugieşte năpîrcile gîrbaciului în văzduh, Stroe Vardaru pocni botul cailor.* C. PETRESCU, A.R. 64. *În mînă are o năpîrcă de tei groasă, scurtă şi cu nod în vîrf.* H II 153. *El pe Dolfa alegea... Din guriţ-o judeca, Cu năpîrca mi-o bătea.* TEODORESCU, P. P. 511. *Bagă mîna-n buzunar, Buzunar De sub caftan, Scoase-o mică de năpîrcă. Pe la nas murgului dete... Murgu goana că-şi lua.* PAMFILE, CR. 83, cf. com. din ŢEPEŞ VODĂ-CERNAVODĂ, SCL 1963, 16.

2. Luntre mică şi îngustă (mînată cu ghionderul); lotcă mică. [Pescarii] *aveau ascunsă în stuf o năpîrcă şi cu ea străbăteau ghiolurile luncii.* DUNĂREANU, N. 71. *Un mic pescar într-o năpîrcă mînată cu ghionderul.* ANTIPA, P. 417. *Cuvintele privitoare la plutire sînt: luntre, cinac, dubă, năpîrcă.* H. III 196, cf. XIV 340, 447.

— Pl.: *năpîrci* şi (regional) *năpîrce*. — Şi: (regional) **năpîrlă** (A VI 8), **nopîrcă, nopîrtcă** (DR. II, 542) s. f.

— Cf. alb. neperke, nepertke.

NĂPÎRCÉLE s. f. pl. (Într-o poezie populară) Diminutiv al lui năpîrcă **(I 1)**. *Chinguliţa lui, Două năpîrcele... De coade-nodate, De guri încleştate.* ŞEZ. I, 113.

— **Năpîrcă** + suf. *-ele*.

NĂPÎRCITÚRĂ s. f. (Regional) Farmec, vrajă (aruncate asupra cuiva). Cf. GR. S. VI, 157.

— Pl.: *năpîrcituri*.

— De la **năpîrcă**.

NĂPÎRCOÁICĂ s. f. (Într-un descîntec) Augmentativ al lui năpîrcă **(I 1)**. *De şarpe, de şerpoaică... De năpîrcă, de năpîrcoaică.* MAT. FOLK. 591.

— Pl.: *năpîrcoaice*.

— **Năpîrcă** + suf. *-oaică*.

NĂPÎRCÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Iute la mînie; arţăgos. ALR I 1 189/268, cf. MAT. DIALECT. I, 285. ✦ Care arată, exprimă răutate, duşmănie; veninos. *Din fărîmele sale* [ale cametei] *năpîrcoase ieşiră cete de cămătari.* JIPESCU, ap. TDRG. ✦ Iute din fire; isteţ, ager (Sîngeorz Băi-Năsăud). PAŞCA, GL.

— Pl.: *năpîrcoşi, -oase*.

— **Năpîrcă** + suf. *-os*.

NĂPÎRCÚŢĂ s. f. Diminutiv al lui năpîrcă **(I 1)**. Cf. LM, GR. S. VI, 160.

— Pl.: *năpîrcuţe*.

— **Năpîrcă** + suf. *-uţă*.

NĂPÎRLĂ s. f. v. **năpîrcă**.

NĂPÎRLEÁLĂ s. f. Năpîrlire. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, DDRF.

— Pl.: *năpîrleli*.

— **Năpîrli** + suf. *-eală*.

NĂPÎRLÍ vb. IV. Intranz. (Despre unele animale) A suferi procesul de năpîrlire; a-şi lepăda părul, pielea, penele etc. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. [Primăvara] *năpîrlesc păsările.* PISCUPESCU, O. 89/7, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, V. *Tunderea oilor se face o dată cu începutul căldurilor de vară, cînd oile încep să năpîrlească.* PAMFILE, I. C. 5. [Şopîrla] *„năpîrleşte", adică îşi leapădă pielea.* DR. X, 292. *În arie, boii lor erau slabi. Plugul, vechi şi greu... Cîinele, costeliv şi parcă năpîrlind în toate anotimpurile.* STANCU, R. A. II, 394. [Puşca] *adultă începe năpîrlirea în august şi o termină în octombrie; cea tînără năpîrleşte în cartierul ei de iarnă, în Africa.* LINŢIA, P. II, 24. *Vitele primăvara năpîrlesc.* Com. MARIAN. *Mingea se face... mai cu samă din părul vitelor, cînd năpîrlesc primăvara.* ŞEZ. II, 62. *Paşti* [murgule] *de năpîrleşte, Frumos te găteşte, Ca noi să mergem... La tîrgul de flori.* PĂSCULESCU, L. P. 154. *Şî d'e peeńe năpîrlesc.* T. PAPAHAGI, M. 7. *Lupu năpîrleşte.* ALR II 4 958/325. *Oile năpîrleşti.* A I 23, cf. 35, II 8. *Cînele, după ce năpîrleşte, nu ne mai trebuieşte,* se zice despre

un lucru care, după ce s-a învechit, nu-ți mai trebuie. ZANNE, P. I, 368. *Ce năpîrlește vara Și-nverzește iarna?* (Cetina bradului). GOROVEI, C. 66. ◇ R e f l. (Neobișnuit) *Vitele . . . se năpîrlesc.* PISCUPESCU, O. 183/9. ✦ (Despre învelișul corpului unor animale) A cădea (în urma năpîrlirii). *Vrăbiile se alungau ciripind, scuturîndu-și puful care năpîrlea.* P. CONSTANT, R. 95. *Rîul Unda cea grasă și-o schimbă în grabă Ca pe o piele care-a năpîrlit.* JEBELEANU, C. 28. *Că de cînd vă străjuiesc Și penele-mi năpîrlesc.* BÎRLEA, B. 70, cf. A V 14, VI 26. ◇ (Prin analogie; învechit, rar; despre părul oamenilor) *Un păr de pe noi de ni-ar năpîrli, peste știința nepriiatinului să fie cu putință nu este.* CANTEMIR, IST. 279. ✦ P. e x t. A-și pierde părul. *Iarna... Machi năpîrlea regulat prăjindu-și pielea în dungile făcute de tuburile de la calorifere.* BART, S. M. 104.

— Prez. ind.: *năpîrlesc.* — Și: (regional) **nopîrlí** vb. IV.

— Din bg. **напърля.**

NĂPÎRLÍRE s. f. Faptul de a n ă p î r l i; proces (periodic) de înnoire a învelișului corpului unor animale, determinat de secreții interne și controlat de sistemul nervos central; năpîrleală, (rar) năpîrlitură. Cf. HELIADE, O. II, 352, POLIZU, PONTBRIANT, D., STOICA, VÎN. 17. *Transformarea penajului tînăr în haina completă urmează îndată după prima năpîrlire.* LINȚIA, P. II, 140. *Haina adultă completă o primește această pasăre abia după a doua năpîrlire totală.* id. ib. 270. *Cămilele stăteau triste în preajma năpîrlirii.* V. ROM. octombrie 1955, 167, cf. com. MARIAN.

— Pl.: *năpîrliri.*

— V. **năpîrli.**

NĂPÎRLÎT, -Ă adj. (Despre unele animale) Care a suferit procesul de năpîrlire. *Păsăruica cea spîrlită Cînd se vede năpîrlită . . . Ce să facă, mai nu știe De atîta bucurie* (a. 1803). BV II, 444. ◇ F i g. *Privea dincolo de dolmă pe pusta încă arămie și năpîrlită, semănată, ici-colo, cu smocuri de iarbă firavă și crudă.* T. POPOVICI, SE. 134. ✦ (Despre învelișul corpului unor animale) Care a rămas fără păr sau cu păr puțin (în urma procesului de năpîrlire). V. c h e l. *Începu să scarpine grumazul năpîrlit al bivolului.* GALAN, B. I, 115. *În blana-i năpîrlită au năpădit scaieții.* LABIȘ, P. 47. ✦ P. e x t. (Despre păr) Rărit, tocit, distrus. *Făt-Frumos se pomeni că trece pe lîngă el o rablă de cal bătrîn, costeliv și pintenog . . . cu părul năpîrlit de bătrînețe.* POPESCU, B. II, 10.

— Pl.: *năpîrliți, -te.*

— V. **năpîrli.**

NĂPÎRLITÚRĂ s. f. (Rar) Năpîrlire. DDRF.

— **Năpîrli** + suf. *-tură.*

NĂPÎRSTÓC, -OĂCĂ subst. **1.** S. n. (Învechit și popular) Degetar (folosit la cusut). *Cinstiților croitori! . . . Cînd aveți o dată la mînă foarfecile . . ., ața, năpîrstocul sau degetariul și acul, să știți că toate sculele vă sînt acealea pentru meșteșugul vostru.* BĂRAC, T. 72/31. *În salon să nu mai intri, jupînească să nu-mi mai zici și cînd am mosafiri, să nu tot mă întrebi de ață, de ac, de coardă, de năpîstroace.* PR. DRAM. 249. *Cojocarii au . . . degetar cu vîrful retezat; în Muntenia, acesta se numește năpîrstoc.* PAMFILE, I. C. 48. *Degetarul sau năpărstocul.* H II 118, cf. I 287, II 87, 147, 204, V 390, VII 171, XI 148, 341, XII 157, ALR I 1 751/690, 720, 880, 960, ALR II 6 620/182, 791, 836, 872, 928. *Am un năpîrstoc: Stă în vatră la foc* (Pisica). GOROVEI, C. 292. ✦ Vas, recipient foarte mic. *Se tînguie arendașul . . . în clincănitul năpîrstoacelor pline cu otravă colorată.* KLOPȘTOCK, F. 243. *Moașa Leana . . . mi-a făgăduit două năpîrstoace de sămînță de goange.* PLOPȘOR, C. 152. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Cantitate infimă din ceva. *Un năpîrstoc de ciorbă; Ș-o sîntă de cociorbă Pentru cei ce-s lungă vorbă.* ISPIRESCU, L. 159.

2. S. m. și f. (Familiar; rar la f.) Epitet alintător pentru un copil (v. p i c i, p u ș t i); p. e x t. (peiorativ) om mic de statură; om neajutorat **(2)**, neputincios **(1)**. *Dracul ne trimise-n cale pe nepoata lui Moțoc! Sărmanul Răzvan acuma nu-i om, ci-i un năpărstoc.* HASDEU, R. V. 88. *Un copil ca mine, un năpîrstoc . . . abia întors de pe maidane, ar merita o păruială zdravănă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 203. [Judecătorii] *au să rămînă și ei . . . mirați că poate să încapă atîta durere și revoltă într-un năpîrstoc din casa cu nebuni.* id. ib. 221. *Carul îl păzise Luța, fetița de cinci ani . . ., un năpîrstoc de fată neastîmpărată.* CAMIL PETRESCU, O. II, 380. *Dada Zvîca, năpîrstoaca, le ține hangul.* STANCU, D. 152, cf. L. ROM. 1960, nr. 5, 35.

3. S. m. (Prin nord-estul Olt.) Copil mezin **(1)**. Cf. CIAUȘANU, V. 181.

— Pl.: *năpîrstoci, -oace.* — Și: (regional) **năpîstróc, năpărstóc, năpăstróc** (TDRG), **năprîstóc, năpustróc** (H XIV 351, ALR I 1 751/885), **napostróc** (H II 255), **nopostróc** (CIHAC, II, 211, DDRF), **noprostóc** (POLIZU, TDRG) subst.

— Din bg. **напръсток.**

NĂPÎRȚ subst. (Regional) Unealtă de țesut nedefinită mai de aproape (Lipia-Buzău). H II 126.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

NĂPÎRȚ, -Ă s. m. și f., adj. (Regional) (Om) mare și prost (Mățău-Cîmpulung). COMAN, GL.

— Pl.: *năpîrți, -e.*

— Etimologia necunoscută.

NĂPÎSTÍ vb. IV v. **năpusti.**

NĂPÎSTRÓC subst. v. **năpîrstoc.**

NĂPLÁD s. n. v. **năplat.**

NĂPLÁI subst. (Prin Olt.) Căldură mare, arşiţă, zăpuşeală, zăduf; sufocare (din cauza căldurii). Cf. I. CR. XIII, 115. *Îţi vine năplai şi cînd e căldură prea mare în casă.* ARH. OLT. XXI, 270.
— Pl.: ?
— Cf. n ă p l ă i.

NĂPLÁJ s. n. v. **năplat.**

NĂPLÁT s. m. (Regional) **1.** (Mai ales la pl.) Obadă (la roata căruţei). *Mă uit, cum se întoarce roata cu năpladul (obada) acum în sus, acum în jos.* CALENDARIU (1844), 73/18. *Părţile roţilor se numesc: buciumul, în care vin bătute spiţele, iar în capul acestora vin năplaţii, ce să ţin în cerc prin mădulare (cunie de lemn), împrejurul cărora să prinde cercul de fier.* LIUBAIANA, M. 106, cf. 102. *Roata propriu-zisă . . . se compune din 6 bucăţi numite ciolane, năplaţe sau* [o]*bezi.* PAMFILE, I. C. 128. *În buciume . . . se bagă 10 spiţe . . . Şi cinci năplaţi, peşte năplaţi se pune cercul.* H XVIII 143, cf. 277. *Buciumeii de la roţi, Tot mîni de hoţi, Dar năplazii de la roţi, Talpe de voinici.* CĂTANĂ, B. 172, cf. ALR I 826/1, 5, 9, 12, 24, 26, 28, 30, 35, 45, 69, 77, 79. *Roata se-ntoarce pe toţi năplaţii* (= soarta e schimbătoare). ZANNE, P. V, 538.

2. (La pl.) Tălpile de la sanie (Pecinişca-Orşova). ALRM SN II h 356/2.
— Pl.: *năplaţi* şi (n.) *năplaţe.* — Şi: **năplád** (pl. *năplazi)*, **năpláj** (ALR I 826/75) s. m., **naplát** (ib. 826/18; pl. *naplaturi*, ib.) s. n., **naplád** (H XVIII 277) s. m.
— Din bg. **наплат.**

NĂPLĂDÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Ban.) „Necioplit, prost". L. COSTIN, GR. BĂN. 144.
— Pl.: *năplădoşi, -oase.*
— **Năplad** + suf. *-os.*

NĂPLĂÍ vb. IV. T r a n z. şi r e f l. (Regional) A (se) sufoca, a (se) înnăbuşi (din cauza căldurii sau a febrei). Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., GHEŢIE, R. M. 275, ALEXI, W. *La umbră de păr uscat Cînd mă bag să mă umbresc, Tot mai rău mă năplăiesc.* ŞEZ. XII, 85. *M-am năplăit de atîta căldură.* BOCEANU, GL. ◇ (În descîntece) *Nu-l cuprinde, Nu-l fîrşi, Nu-l năplăi.* MAT. FOLK. 559. *De inimă l-ai apucat, L-ai fîrşit, L-ai năplăit.* ib. 631. ✦ A provoca sau a avea coşmaruri (în somn). Cf. TDRG, CADE, DM, SCL 1963, 16.
— Prez. ind.: *năplăiesc.*
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă p l a i.

NĂPLĂIÁLĂ s. f. (Regional) Căldură foarte mare, a r ş i ţ ă, z ă p u ş e a l ă, z ă d u f; febră (cauzată de căldură sau de boală). Cf. MOLNAR, D. 92, I. CR. V, 345. *Îmi venise o năplăială la inimă, de credeam că mor.* BOCEANU, GL., cf. MAT. DIALECT. I, 232. ◇ (În descîntece) *Ieşiţi de la (cutare) Din creierii capului . . . Cu toată fîrşeala . . . , Cu toată năplăiala.* MARIAN, INS. 69. *Tu să ieşi . . . Din beregăţile gîtului, Cu toată fîrşala, Cu toată năploiala.* ŞEZ. VIII, 153, cf. IV, 27. *Aşa să se potolească Toată durerea . . . , Toată ceaţa, Năplăiala Şi fîrşeala.* MAT. FOLK. 559, cf. 603, 605, 631.
— Pl.: *năplăieli.* — Şi: **năploiálă** s. f.
— **Năplăi** + suf. *-eală.*

NĂPLĂÍRE s. f. (Regional) Acţiunea de a (s e) n ă p l ă i şi rezultatul ei; sufocare. Cf. PONTBRIANT, D., LM. ✦ Coşmar. *Năplăire la somn.* PONTBRIANT, D., cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *năplăiri.*
— V. **năplăi.**

NĂPLĂÍT, -Ă adj. (Regional) Sufocant, înnăbuşitor; care dă coşmaruri. *O iazmă de vis năplăit.* POPA, V. 241.
— Pl.: *năplăiţi, -te.*
— V. **năplăi.**

NĂPLĂITÓR, -OÁRE adj. (Regional) Sufocant, înnăbuşitor. Cf. LM.
— Pl.: *năplăitori, -oare.*
— **Năplăi** + suf. *-tor.*

NĂPLOIÁLĂ s. f. v. **năplăială.**

NĂPÓI adv., prep., s. n. v. **înapoi.**

NĂPÓINIŢĂ s. f. (Regional) Aldămaş (Cujmir-Calafat). BOCEANU, GL. *Să mergem să dai năpoiniţa.* id. ib.
— Pl.: *năpoinite.*
— Din scr. **napojnica** „bacşiş".

NĂPÓNT subst. (Prin Ban.) Numele unei unelte de netezit pietre. *Piatra se netezeşte cu dalta lată şi cu dalta ascuţită sau şi cu năpontul.* LIUBA-IANA, M. 129.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

NĂPORÓJNĂ s. f. v. **naporojnă.**

NĂPORÓŞINE s. f. pl. v. **naporojnă.**

NĂPORÓŞNĂ s. f. v. **naporojnă.**

NĂPORÓŞNII s. f. pl. v. **naporojnă.**

NĂPOSTÍ vb. IV v. **năpusti.**

NĂPÓT, -OÁTĂ s. m. şi f. v. **nepot.**

NĂPRÁ s. f. v. **năpraună.**

NĂPRÁOR s. n. v. **proor.**

NĂPRÁSNĂ s. f. **1.** (Învechit; în loc. adj. şi adv.) **De** (sau **din**) **năprasnă** = (care vine, se produce etc.) dintr-o dată, pe neaşteptate, fără veste; subit, fulgerător. *De neprasne săgeta-l-vo-l şi nu se vor teame.* PSALT. HUR. 56v/2. *Întru amiadzădzi străluci lumiră multă de năprasnă spre menre.* COD. VOR. 38/29, cf. 98/3. *De năprasnă-mi vine şi-mi sosi ceasul de mortea* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 449/7. *De năprasnă* (în pripă D) *săgeată elu şi nu spămîntă-se.* PSALT. 120. *Vine de năprasnă moartea şi răpeaşte pre noi nedereptaţi şi nepocăiţi.* CORESI, EV. 74, cf. id. L. 38/1. *Şi aceia vor veni de năprasnă.* COD. TOD. 227, cf. 213. *Fu cutremur mare în cetatea Salimului şi de năprasnă să cutremură şi să răsîpi toată cetatea* (a. 1600—1625). GCR I, 68/1. *De năprasnă să arătă un nuăr mare.* VARLAAM, C. 443, cf. 129. *Din năprasnă-m veni ceasul morţeei cel înfricoşat* (a. 1669). GCR I, 185/22. *Cei bogaţi sărăciră, şi cei înţelepţi făr' de zăbavă şi de năprasnă nebuniră.* NEAGOE, ÎNV. 141/9. *De năprasnă ... l-au înproşcat cu pietrile.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 128v/23. *De năprasnă căzu spre dînsul întunearec şi întunecare.* CHEIA ÎN. 62v/7. *De năprasnă văzu ... pre Domnul nostru Isus Hristos* (a. 1691). GCR I, 288/24. *Într-acesta chip au hălăduit şi Iordachi aga, de acea cumplită şi de năprasnă primejdie.* N. COSTIN, LET. II, 129/11. *Acolo de năprasnă au murit.* CANTEMIR, HR. 253, cf. 262. *Împăratul, deaca înţelease, de năprasnă să umplu de mînie.* ANON. CANTAC., CM I, 177, cf. 95. *Şi de năprasnă, vărsîndu-i-să lacrămă fierbinte, îi opriia limba.* AETHIOPICA, 5r/13. *Rîurile îi voru îneca de năprasnă.* MINEIUL (1776), 82r1/8. *Nu iaste moarte mai fericită şi mai de poftit decît cea de năprasnă.* MAIOR, P. 34/16. *Cînd se întunecă stealele de năprasnă.* CALENDARIU (1814), 80/25. *Fumul acela răsfirîndu-se, cine-l va mirosi, moare îndată şi de năprasnă.* DIONISIE, C. 172. *Voind a se abate către ţărmurile mării, de năprasnă au rămas înlemnit, l-au cuprins gălbineala morţii.* DRĂGHICI, R. 155/22, cf. 161/4. *Auzirăm de năprasnă şuierătura şarpelui.* GORJAN, H. II, 37/6. *Dă năprazнă, blăstemul lui Dumnezeu fu şi dete un potop mare foarte* (a. 1837). IORGA, S. D. XV, 278. *Nici să-l oprească vreun gard pe luncile bine-nverzite, Cînd de năprazn-a venit în urma furtunei lui Zeus.* MURNU, I. 89. *Dădu de năprasnă poruncă de încălecare.* SADOVEANU, O. XIII, 158, cf. id. M. C. 187.

2. (Învechit şi regional) Întîmplare neplăcută, nenorocită, groaznică (survenită pe neaşteptate). *Judecătorii criminalului, cu o zi înainte pănă a nu întra în cercetarea pîrîţilor, să le dea de ştire pentru ca să nu să înspăimînteze de năprasna înfăţoşării.* PRAVILA (1814), 8/10, cf. LM. *El totuşi Ştia năprasna ce urma să fie.* MURNU, O. 2. *Mă gîndeam cum are să sfîrşească toată năprasna asta, să ne întoarcem odată pe la necazurile noastre.* C. PETRESCU, Î. II, 8. *Că va fi năprasnă, locotenentul Vieru nu se îndoia de fel.* CAMILAR, N. II, 446, cf. 122.

— Pl.: *năprasne.* — Şi: **năprázнă, neprásne, neprázнă** (LB, BARCIANU, ALEXI, W.), **nepreásnă** (DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.) s. f.

— Din slavonul напрасьно.

NĂPRÁSNIC, -Ă adj., subst. **I.** Adj. **1.** Care survine în mod neprevăzut, dintr-o dată (şi cu intensitate); care se petrece fulgerător. *Pe cînd ne opream răsuflarea, emoţionaţi de astă năprasnică schimbare ...*, *buciumaşul se lungise pe o scîndură şi se uita în sus.* I. NEGRUZZI, S. V, 121, cf. III, 355. *Vedea-n năprasnica-i mirare Cum una pe-alta se ţinea în braţe strîns.* COŞBUC, P. I, 256. *Un cîne, care muşluise pe la capul meu în timpul somnului, fugea spre pădure, spăriet de năprasnica mea deşteptare.* HOGAŞ, DR. I, 83. *C-un salt năprasnic, zaporojanul cel cărunt dispăru în tufe.* SADOVEANU, O. V, 532. *Boierul şi tatarul îl priveau serioşi, cugetînd şi ei la năprasnicile întorsături ale vieţii.* id. ib. 566. ◇ *Moarte* (sau *pieire*) *năprasnică* = (în opoziţie cu moarte bună, naturală) moarte produsă de un accident, de un act de violenţă sau de o altă cauză nefirească. *Să mîntuiră de mîniia şi de moartea cea năprasnică şi au scăpat la un ostrov.* ANON. CANTAC., CM I, 98. *Cei înecaţi sau periţi fără voie de moarte năpraznică.* MARIAN, Î. 29. *Se sguduie zarea de fulger Moarte năprasnic-acum prevestind călătorilor palizi.* COŞBUC, AE. 13. *Dacă moare cineva de moarte năprasnică în păduri, la înmormîntarea lui vor fi ploi mari.* GOROVEI, CR. 274. *Au murit pe rînd bătrîni şi tineri, de moarte bună sau năprasnică, semănîndu-şi uitarea.* TEODOREANU, M. U. 52. *Umbla baba suspinînd şi aducîndu-şi aminte de pieirea năprasnică a feciorului ei.* SADOVEANU, O. VII, 351. *Moartea grabnică, zisă şi moarte năprasnică.* ŞEZ. III, 115, cf. VI, 52, ALRM II/I h 214. ◇ (Adverbial) *A murit sărmanul năprasnic într-aceeaşi sară. Otrava, înţelegi?* NEGRUZZI, S. III, 428. *Dacă s-ar fi deschis năprasnic din mijlocul cerului o gîrlă de apă rece, ... el n-ar fi rămas mai aiurit.* GANE, N. II, 26. *O stîncă ameţitor de înaltă şi dreaptă ca un părete căzuse parcă năprasnic din cer şi tăiase capul drumului pe care urcam la deal.* HOGAŞ, M. N. 160. *Într-o zi, a izbucnit năprasnic o furtună.* IBRĂILEANU, A. 50. *Toate s-au petrecut aşa de năprasnic că nici el, nici nimeni n-a putut interveni.* REBREANU, R. II, 245.

2. Care nu poate fi stăpînit, înnăbuşit, potolit, care covîrşeşte; nestăpînit, năvalnic **(I 1)**, furtunos. *Ceia ce îmblă în poftele necurăţiei trupeşti năprasnice.* N. TEST. (1648), 188r/32. *Emoţia este o mişcare internă mai năprasnică*

şi mai scurtă decît „neastîmpărul sufletesc", care e stătător. I. NEGRUZZI, S. I, 487. *Chiotele unei bucurii năprasnice înnăbuşeau trosniturile focului.* REBREANU, R. II, 206. ✦ (Despre oameni) Care nu-şi poate stăpîni sentimentele, pornirile, care acţionează cu violenţă sub influenţa primului impuls; impulsiv, violent, aprig. *Omul năprasnic digrab' răspundi, iar apoi pe urmă ti căieşti* (a. 1784). GCR II, 135/15. *Vornicul descălecă în faţa şatrei domneşti, însoţit d-o gloată năprasnică de boieri şi de slujitori.* ODOBESCU, S. I, 172. *Cea fată sălbatecă Şi năprasnică, Prin Cerna că da.* PĂSCULESCU, L. P. 181. ◇ (Substantivat) *Era acolo . . . dracii clevetnicilor şi a mînioşilor şi a năprasnicilor.* COD. TOD. 211.

3. Care înspăimîntă, îngrozeşte (prin comportare, intensitate, violenţă, consecinţe etc.); îngrozitor, înfricoşător; teribil, cumplit, crîncen; nemilos, necruţător **(1)**. *O, năprasnică cădeare!* MOXA, 347/12. *S-au cutremurat toate ţările . . . de năprasnică tulburare crăiei leşeşti.* M. COSTIN, LET. I, 292/21. *Iarna va fi gre şi năprasnică* (cca 1750). GCR II, 59/30. *Trecîndu cîţiva ani, să petrecu acel năprasnic tiran, de să duse în fundul iadului.* MINEIUL (1776), 180r1/31. *Un spital obştesc, trebuincios pentru năprasnica boală a ciumii* (a. 1804). URICARIUL, I, 318. *Destin, destin năprasnic, în pumnul tău deschis Mi-ai arătat coroana dincolo de-un abis.* ALECSANDRI, T. II, 177. *Năprasnicul potop slovenesc care a năpădit asupra Turciei.* ODOBESCU, S. III, 561. *Smeu năpraznic cu ochi ce sorb şi mint.* MACEDONSKI, O. I, 24. *Buruienile de săgetătură . . . sînt leacurile contra acestei năpraznice boale.* N. LEON, MED. 145. *Se plămădea soartă năpraznică şi cruntă.* GALACTION, O. 74. *Era năprasnic ca un zmeu cînd poruncea corului, cu straşnică sprînceană, glas detunător.* TEODOREANU, M. U. 68. *Nădăjduia să-i vie măcar o veste, ca să se încredinţeze că n-a căzut în viaţa ei o întîmplare năprasnică.* SADOVEANU, O. X, 317. *Năpraznicei cucoane* [= morţii] *Îi trebuiesc cadavre milioane.* ARGHEZI, C. O. 135. *Vor clocoti străfunduri de mînie Sub crîncenul, năprasnicul lor pas.* BENIUC, V. 87. *În murmur de cetini, în foşnet de fagi, Pierea fără veste năpraznicul geamăt Stîrnit din pădurea de robi şi iobagi.* DEŞLIU, G. 37. *O, sabie, săbioară . . . tot astfel să te porţi Ca şi mai în alte dăţi, Vărsînd de sînge şi*[r]*oaie În năprasnice războaie.* TEODORESCU, P. P. 118. *Românii avură . . . a se lupta cu atîţia duşmani, unii mai nesăţioşi, mai lacomi, mai năprasnici şi mai răi decît alţii.* MARIAN, T. 255. ◇ (Adverbial) *Înjura năpraznic.* PAS, Z. I, 157.

4. Care depăşeşte cu mult limitele obişnuite, care iese cu totul din comun (prin dimensiuni, forţă, intensitate); extraordinar, fenomenal. *Răpit fiind de năprasnică vijelie şi vînturi năsălnice, să trezeaşte aruncat înapoi cu multe sute de miluri.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Roma cea năprasnică ajunsă la cădere.* I. VĂCĂRESCUL, P. 136/8. *Balcanul şi Carpatul la Dunărea măreaţă Ca doi giganţi năprasnici stau astăzi faţă-n faţă.* ALECSANDRI, POEZII, 433. *S-a stîrnit un vînt năprasnic, şi venind un vîrtej înfricoşat, a ridicat pe ginerele împăratului în sus.* CREANGĂ, P. 89. *Un vultur năprasnic îşi luă zborul din muntele vecin.* ISPIRESCU, M. V. 28. *De-o năpraznică putere mă resimt însufleţit.* MACEDONSKI, O. I, 29. *C-un vîjîit năprasnic se-nalţă valurile aruncîndu-se pe podelele vaporului.* VLAHUŢĂ, R. P. 55. *În faţa noastră se rîdică un munte înalt şi drept ca un zid năprasnic, de crezi c-aici e sfîrşitul lumii.* id., ap. TDRG. *Din culmi se răstoarnă molizii năpraznici.* COŞBUC, AE. 112. *A fost o ciocnire nebună: de-o parte, puterea năprasnică a taurului turbat; de alta, fulgerătura groaznică a toporului, care a trăsnit drept între coarne, intrînd adînc.* SANDU-ALDEA, U. P. 27. *Vifor năprasnic cu braţe de flăcări.* GOGA, P. 68. *Afară era un ger năpraznic.* REBREANU, R. I, 232. *Afară viscolul izbea în pereţi, în uşi, în ferestre, cu asalturi năpraznice.* C. PETRESCU, A. 287. *Furtuna se dezlănţuise cu aşa năprasnică iuţeală, că ne-a surprins aproape cu toate pînzele sus.* BART, S. M. 51. [Vînatul rănit] *în astfel de împrejurări are particularitatea de a ataca cu o iuţeală şi furie năprasnică.* STOICA, VÎN. 44. *Suflase peste noapte un vînt năprasnic, care speriase vietăţile în pădure.* CĂLINESCU, S. 755. *Noaptea venea la loc, cu lupi şi cu viscole năprasnice.* CAMILAR, N. I, 222, cf. 353. *De departe, de către zare, se iscă în acea clipă un bubuit năprasnic, mereu mai tare.* GALAN, Z. R. 95. *Afară e un ger năprasnic.* V. ROM. septembrie 1953, 103. *Izbitura toporului este năprasnică.* CONTEMP. 1954, nr. 388, 4/3. *Semnele de „rătăcire" ale lui Toderiţă îi răscoleau deci o furie năprasnică.* VORNIC, P. 9. *Ilie îi dăduse un singur pumn, dar fusese aşa de năpraznic, încît falca lovită i se şi umflase.* PREDA, D. 153. *Din cînd în cînd îl cuprindea un dor năprasnic de casă.* T. POPOVICI, SE. 22. *I-au venit căpitanului un somn aşa de năprasnic, cît au trebuit să se culce pe iarbă şi să doarmă.* SBIERA, P. 277. ✦ (Adverbial) Cu putere, intensitate extraordinară. *S-au deschis gaurile ocheanului celui adînc şi toate prăpăştile izvorînd năprasnic.* N. COSTIN, LET. I, 46/12. *Deodată, năprasnic se ridică din fundurile noroioase ale apei un strigăt.* GANE, N. II, 181. *Tot creşte năpraznic furtuna Şi codrul e singur lăsat!* COŞBUC, P. I, 237. *Departe s-a aprins un fulger, Lovind . . . năprasnic.* GOGA, P. 50. *Plouă năprasnic zi şi noapte.* IBRĂILEANU, A. 102. *Acum se aprinseseră în mine dorinţile de dragoste, năprasnic.* SADOVEANU, O. VI, 526. *Puhoiul pămîntiu vuia năprasnic.* V. ROM. noiembrie 1953, 18. *Vîntul bătea năprasnic.* CONTEMP. 1954, nr. 417, 4/5. ✦ (Rar; substantivat) Om voinic; vlăjgan. *Bătrînul Matei Cîrjă are împrejurul lui Cinci sute de năprasnici ce vin despre Vaslui.* ALECSANDRI, P. III, 204. *„Eu!" zice un*

năprasnic cu brațele vînoase. BELDICEANU, P. 62. ✦ P. ext. (Rar) Care are un aspect neobișnuit (3), ciudat. *El îi jură că are să i-l arate cu adevărat pe năpraznicul pui.* MACEDONSKI, O. III, 7.

II. Subst. (Bot.) **1.** S. m. Plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori galbene-albe, cu frunze rigide acoperite cu peri moi și cu tulpina dreaptă; (regional) ochiul-boului-a-ferigei *(Chrysanthemum corymbosum).* Cf. PANȚU, PL.

2. S. f. Plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu tulpină dreaptă, păroasă, cu flori roșii-roz și miros neplăcut; (rar) piretru (b), (regional) închegătoare, priboi-căpresc *(Geranium Robertianum).* Cf. BRANDZA, D. 91, PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., VOICULESCU, L. 198.

3. S. m. și f. (Regional) Luminoasă *(Clematis recta).* Cf. COTEANU, PL. 24, LB, BRANDZA, FL. 32, 527, GRECESCU, FL. 21, PANȚU, PL.

4. S. f. (Regional) Curpen-de-munte *(Atragene alpina).* Cf. BARONZI, L. 139, PANȚU, PL.

5. S. f. (Regional; în sintagma) *Năpraznică oiască* = numele unei plante nedefinite mai îndeaproape (Călinești-Satu Mare). ARH. FOLK. I, 110. *Trabă a aduce buruiene, aleoane, frăsînel, șălătruică, năpraznică oiască.* ib.

— Pl.: *năprasnici, -ce.* — Și: **năpráznic, -ă,** (învechit) **nepreásnic, -ă** (BARCIANU, ALEXI, W.) adj.

— Din slavonul напрасьнъ.

NĂPRÁUĂ s. f. (Prin Transilv.) Îmbrăcăminte; p. restr. costum, rochie. Cf. T. PAPAHAGI, C. L. *Năpraua ta aia nouă Am visat-o ruptă-n două.* MAT. FOLK. 297.

— Și: **năprá** s. f. TDRG.

— Din scr. **naprava.**

NĂPRÁZNĂ s. f. v. **năprasnă.**

NĂPRÁZNIC, -Ă adj. v. **năprasnic.**

NĂPRĂOR s. n. v. **proor.**

NĂPRĂSNICÍ vb. IV. Refl. (Într-o poezie populară) A deveni năprasnic **(I 3).** *Părul i-a crescut. Din creștit pînă-n pămînt. Trupul s-a-nvălit, S-a sălbătecit, S-a năprăsnicit.* PĂSCULESCU, L. P. 180.

— Prez. ind.: *năprăsnicesc.*

— V. **năprasnic.**

NĂPRĂSNICÍE s. f. **1.** (Învechit, rar) Ceea ce este neașteptat, neprevăzut, spontan. Cf. PONTBRIANT, D.

2. (Rar) Silnicie, violență. *Suferința trupească pe care le-o pricinuia cu năprăsnicia lui, i-o răbdau.* MACEDONSKI, O. III, 55. ◇ Fig. *Limba nu poate fi scoasă cu meșteșugire și năprăsnicie din calea ei firească.* I. NEGRUZZI, S. I, 428.

3. (Învechit, rar) Grozăvie, urgie. *Năprăsnicia acestii vremi de răsmiriță* (a. 1809). TES. II, 341.

— Pl.: *năprăsnicii.*

— **Năprasnic** + suf. *-ie.*

NĂPRĂTÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se năpusti **(2).** Com. din ORAVIȚA, cf. LEXIC REG. 49. ✦ A insista în mod exagerat pe lîngă cineva să facă ceva, a se pune pe capul cuiva. *Ioan s-a năprăcit în capul meu să-i dau carul să-și aducă lemne.* H XVIII 274, cf. 161. ✦ (Despre boli) A copleși, a covîrși pe cineva. *La femei, cînd sînt așa bolnave de nu mai are leac, se zice că „al mai rău s-a năprăcit pe ele".* HEM 654. *S-o năprăcit o boală pe el.* L. COSTIN, GR. BĂN. 144. *Noauădză și noauă dă poșituri, Noauădză și noauă d-aducături... Să năprătșiră Și la cutare veșiră.* ARH. FOLK. III, 121.

— Prez. ind.: *năprătesc.*

— Din scr. **napratiti.**

NĂPRĂTÍT, -Ă adj. (Regional; despre boli, în descîntece) Care copleșește, covîrșește pe cineva. Cf. MARIAN, NA. 38, GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 143. ◇ (Substantivat) *Fugi... năprătite.* GR. S. VI, 87.

— Pl.: *năprătiți, -te.*

— V. **năprăti.**

NĂPRĂTITÚRĂ s. f. (Regional; în descîntece) Farmec, vrajă, făcătură. *Tai toate pezele, Toate năprătiturile. Cu cuțitul le-am tăiat Și-napoi le-am înturnat.* MARIAN, NA. 39, cf. 56, GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 143. *Faceri lătinești, Faceri năprăznicești, Cu năprătituri devolești.* COM. SAT. V, 106. *Să-l lecuiți... De toate mînăturile Și năprătiturile.* GR. S. VI, 157.

— Pl.: *năprătituri.*

— **Năprăti** + suf. *-tură.*

NĂPRĂVÁLĂ s. f. **1.** (Prin Bucov. și Mold.) Boală de vite (H X 429, com. din STRAJA-RĂDĂUȚI) care se manifestă prin frisoane (ȘEZ. III, 82).

2. (Prin Bucov.) Vreme rea, cu furtună, vijelie. Cf. ȘEZ. III, 82.

3. (Prin Bucov.) „Om năprasnic". ȘEZ. II, 82.

— Pl.:?

— Etimologia necunoscută. Cf. prăvăli.

NĂPRĂZNICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Într-un descîntec) Năprasnic **(I 3).** *Faceri lătinești, Faceri năprăznicești Cu năprătituri devolești.* COM. SAT. V, 106.

— Pl.: *năprăznicești.*

— **Năpraznă** + suf. *-icesc.*

NĂPRIÓR s. n. v. **proor.**

NĂPRISTÁN adv. v. **nepristan.**

NĂPRÎSTÓC subst. v. **năpîrstoc.**

NĂPRÓJNIE s. f. v. **naporojnă.**

NĂPRÓOR s. n. v. **proor.**

NĂPRÓR s. n. v. **proor.**

NĂPRORÁ vb. I v. **proora.**

NĂPRÚI, -IE adj. (Regional; şi substantivat) (Om) prost, idiot, nătîng **(I 1).** *Cum era puţin năprui, Făcea ca din cioc-pocul lui Să nu-nţelegem multe.* COŞBUC, P. I, 272. *Bună-ziua, măi Istrate. — Doi boboci de raţă, frate. — Măi Istrate, tu eşti surd? — Mai trecu unu c-un cîrd. — Bată-te Dumnezeu, năprui. — Niţică cînepă ziceam să-mi pui.* ZANNE, P. VI, 168. *Bună ziua, lele Floare! — La Stan cu demîncare . . . — Hei, bată-te de năpruie! — Cînipă zicea să puie.* RĂDULESCU-CODIN, 52, cf. PAŞCA, GL., BUL. FIL. II, 290. ✦ Zănatic, ţicnit, într-o ureche. Cf. SCL 1963, 17.

— Pl.: *năprui.*

— Etimologia necunoscută.

NĂPŞĂMOŞ s. m. v. **nopsamoş.**

NĂPÚC s. m. (Regional) Purcelul cel mai mic al unei scroafe; (regional) repuc, zăpuc (Crucea-Vatra Dornei). GLOSAR REG.

— Pl.: *năpuci.*

— Etimologia necunoscută.

NĂPUCÓI subst. (Regional) Care are urechi mari; urecheat (Scărişoara-Abrud). ALR II/I MN 7, 6 853/95.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

NĂPURÓJNIE s. f. v. **naporojnă.**

NĂPURÓŞNIE s. f. v. **naporojnă.**

NĂPÚST s. n. (Regional) **I. 1.** Pustiire, risipire (VICIU, GL.); calamitate (DDRF). ◇ Expr. **A fi năpust de păduchi,** se spune despre cineva care are păduchi mulţi. Com. din LOMAN-SEBEŞ. ◇ (Adverbial; în forma *năpustă*) *Venea năpustă peste mine.* CIAUŞANU, GL.

2. (Art.) Duh rău, demon; necuratul **(7),** dracul. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF. *Un rău grozav . . . năpustul, care neîncetat chinuie nevestele tinere.* CĂTANĂ, P. B. III, 71. *Pre stăpîn, îl puse Păcală la uşa tindei . . . ca în clipa cînd va ieşi năpustul, să-l lovească cu toporul în cap.* id. ib. *Margă la ei năpustu; ce să caţi tu?* VICIU, GL. ◇ Expr. (Învechit şi regional) **A lăsa (ceva) în năpust** (sau **năpustului**) sau **a închina năpustului** sau (adjectival) **a lăsa năpust** = a părăsi, a abandona, a lăsa. *Au lăsat în năpust trebile ţării.* URECHE, LET². I, 223, cf. SIMION DASC., LET. 216. *Să lasă năpust un loc, dară mai nainte să strică tot* (a. 1703). FN 147. *Lasă-l năpustului, — zise bătrîna.* RETEGANUL, P. IV, 41. *Plecară cu toţii către casă, iar curţile zmeului le închinară năpustului, de locaş urîtului.* MERA, L. B. 100.

II. Insectă care trăieşte în lemn şi care face un zgomot asemănător cu tic-tacul ceasului *(Psacus pulsatorius).* Cf. LB, POLIZU.

— Pl.: *năpusturi.* PONTBRIANT, D. — Şi: (regional) **năpústă** adv.

— Probabil derivat regresiv de la **năpusti.**

NĂPÚSTĂ adv. v. **năpust.**

NĂPUSTÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Învechit şi regional) A trimite (spre . . . sau împotriva . . .); a arunca, a zvîrli; a lansa. *Nepusti săgeatele şi răsfirăei fulgărul.* PSALT. HUR. 12ʳ/13, cf. PSALT. 26. *Fără veste au năpustit într-înşii pre beşliii lui şi pre mulţi turci, de i-au tăiat pre toţi.* ANON. CANTAC., CM I, 118. *Toate leşinăturile le năpustesc* [boierii] *la noi să se împiciorogească.* JIPESCU, O. 157. *A năpustit potopul asupra oamenilor.* ODOBESCU, S. III, 277. *Dar un crivăţ năpusteşte viscolirea lui brutală.* MACEDONSKI, O. I, 30. *Ea începe iarăşi să-l tortureze, evocînd spectrul mortului, puindu-l faţă în faţă cu Ion nebunul, năpustind pe nebun asupra lui.* GHEREA, ST. CR. II, 259. *Alături lumina desluşi o masă rotundă boită cu roşu; un scaun era năpîstit dedesuptul ei.* SĂM. II, 824. *Cu fruntea descoperită năpusti în cei de peste beizade lovituri de berbece.* SADOVEANU, O. X, 339. ◇ Fig. *Dar ce! tu smulgi hotarele cîmpiilor vecine Şi-ţi năpusteşti nesaţiul tău Şi peste-ale clienţilor ogoare şi cămine!* OLLĂNESCU, H. O. 167. ✦ (Maram. şi Transilv.) A elibera; a da drumul. Cf. BUGNARIU, N. 261/18. *Năposti-mă, soră-n casă, Că mă plouă de mă varsă.* ŢIPLEA, P. P. 32, cf. 7. *Pe turc tare l-a rugat, Să-i năpoastă nevasta, Că banii-napoi i-a da.* BUD, P. P. 15, cf. 3. *Căpitane, căpitane! Năposteşte-mi mîndrucu. Numai de li-i năposti, Eu cu bani ti-oi cumpăni.* BÎRLEA, B. 45. *Năpost'i-l să vie-acasă, C-a de-afla cina pă masă.* T. PAPAHAGI, M. 29. *Năposti-mă, soră-n casă, Că io-s Costan, fratele tău.* ARH. FOLK. I, 162. ✦ (Prin Maram.) A desface, a desfăşura, a întinde. *Prins-a pruncul a grîmji, Bradul poale-a năpusti.* BUD, P. P. 67.

2. Refl. (Despre fiinţe; de obicei urmat de determinări introduse prin prep. „asupra", „la", „spre", „în" etc.) A se repezi asupra cuiva sau undeva (cu intenţii agresive); a năvăli **(1, 2),** a tăbărî, a năpădi **(1),** (învechit şi regional) a năduli **(1),** (regional) a năboi³ **(2),** a se năprăti. [Turcii] *se năpustiră la Galata, de făcea şi acolo groază.* MOXA, 403/36.

Se năpustiră cu săbiile în ei. NEGRUZZI, S. I, 152. *Se năpusti asupra ei un lup.* ISPIRESCU, L. 16. *Se năpusti peste Dunăre asupra Vidinului.* id. M. V. 18. [Duşmanii] *asupra mea se năpustiră.* MACEDONSKI, O. I, 38. *Şi să nu ai nici o teamă, că de-o să te bănuiască Cyrus, furios asupră-ţi n-are să se năpustească.* OLLĂNESCU, H. O. 68. *Flăcăii s-au năpustit la el, urlînd disperaţi.* REBREANU, I. 12. *Ţăranii s-ar năpusti, fără multă vorbă, la hambarele boierilor, dacă nu şi mai rău!* id. R. I, 224. *Cîinii ciobăneşti, izbiţi de neaşteptata arătare a streinilor, se năpustiră în ei.* GALACTION, O. 282. *O salvă de focuri se dezlănţui în zăpuşeala de moarte . . . Masa compactă, însă, deodată s-a desfăcut în zeci de bucăţi, năpustindu-se asupra soldaţilor.* SAHIA, N. 37, cf. 85. *Un căţel cărunt, cu cîrlige de păr în jurul botului, se năpusti la mine îndată ce tulburai liniştea locurilor.* SADOVEANU, E. 127. *Şi deodată, zvîcnind înapoi, rupse funia, şi ca turbată, se năpusti peste balustrada punţei.* BART, S. M. 93. *Ciobanii şi tractoriştii săriră din groapă şi se năpustiră cu lopeţile ridicate, urlînd.* V. ROM. august 1954, 92. *Copiii se năpusteau orbeşte în praful străzii să înşface bănuţii.* PAS, Z. I, 54, cf. 218. *Echipajul sări pe uscat şi se năpusti spre cele două corăbii vecine.* TUDORAN, P. 33, cf. 90. *Jandarmii se năpustiră furioşi în celulă să execute ordinul.* VORNIC, P. 208. *Feciorul lui Trafulică se năpusti asupra lui şi îl opri.* PREDA, D. 210. *Se năpusti înainte, orbiş.* T. POPOVICI, SE. 63. *A rămas cîteva clipe pe gînduri în faţa cortului, apoi s-a năpustit înăuntru.* IL ianuarie 1962, 9. *Balaurul, cum îşi văzu duşmanul căzut jos, se ridică iute şi se năpusti furios spre dînsul.* POPESCU, B. II, 24, cf. GRAIUL, I, 34. (Intranz.) [Ostaşii] *au şi năpustit asupra joimirilor.* NECULCE, L. 128. *Grozav aş vrea să năpustească un zimbru furios.* DELAVRANCEA, O. II, 104. ◇ Expr. **A se năpusti în vorbă** = a se avînta într-o discuţie, a se îmbulzi la vorbă. *Şi bătrînii, hi-hi, ho-ho, hi-hi. . . Rîd cu lacrămi, năpustindu-se în vorbă, care mai de care mai şiret la cuvînt.* DELAVRANCEA, H. T. 11. ◇ (Despre fenomene ale naturii) *Deodată, vîntul începu să bată mai tare, năpustindu-se nebun în cărbunărie.* DUNĂREANU, CH. 206. *Spre Atlandide mă duceam cu gîndul, dar deodată Se năpustea Khamsinul să le schimbe în pustiuri.* DENSUSIANU, L. A. 76. *Prin ferestrele sparte ploaia şi viscolul se năpustesc cu şuierături.* GÎRLEANU, L. 24. *Viforul se năpusteşte din crivăţ, cu modulaţii sinistre.* SADOVEANU, E. 94. *Ploaia se năpusteşte asupra noastră cu boabe mari şi dese.* STANCU, U.R.S.S. 170. ◇ Fig. *Lipsea cîteodată de-acasă, dar cînd venea se năpustea cu mai multă dragoste asupra fetei.* PAS, Z. I, 184. *Motzeanu se năpusti la Dărnescu, pe care-l copleşi cu o droaie de complimente.* T. POPOVICI, S. 323. ✦ (Regional; despre sînge) A ţîşni, a curge cu violenţă (Bîrsana-Sighetul Marmaţiei). ALR SN V h 1 368/353. *I s-o năpust'it sîngăle pă nas.* ib. ✦ Tranz. (Regional; despre lacrimi) A-l podidi. *Inima mi-i friptă, arsă. Cînd am sorbit lingura, M-au năpustit lacrăma.* SEVASTOS, C. 185. ✦ Tranz. (Rar) A invada, a copleşi. *Zidurile împrejmuitoare, risipite şi năpustite în risipa lor de plante grase, de furnici . . . , de gîze roşii.* EMINESCU, N. 94.

3. Tranz. (Învechit şi regional) A părăsi, a lăsa, a abandona; a neglija. *Au fugit boierii noştri şi v-au năpustit.* NEAGOE, ÎNV. 239/10. *Deprinzîndu den zi în zi aşa, năpusti trebile ţării, că pre cît îl iubiia întăi, pre atîta îl urîsă apoi.* URECHE, L. 182. *Văzînd Mihai Vodă că nu poate să o dobîndească* [cetatea], . . . *o năpusti şi iarăşi s-au întors în scaun în Bucureşti.* ANON. CANTAC., CM I, 121. *Atuncea ei ş-au năpustit bucatele lor şi au fugit.* R. GRECEANU, CM II, 67. *La întoarcerea sa au luat cetatea Neamţului, ce era năpustită de lăcuitori.* ŞINCAI, HR. III, 142/35. *Năpustesc hulii şi alte paseri pădurile.* CALENDARIU (1814), 90/20. *Să vedem iar pre sărmanii fii . . . părăsiţi de mumele lor şi năpustiţi pe mîinile doicilor şi a slugilor.* MUMULEANU, C. 14/15. *Corăbierii, coprinşi de spaimă, năpustea cîrma.* MARCOVICI, D. 261/11, cf. 167/20. *Fiind . . . năpustit cu totul şi fără vreun ajutor.* GORJAN, H. I, 136/12. *Neguţătorii, sosind cu marfa lor la punct, sînt siliţi a o năpusti acolo în drum ceasuri* (a. 1842). DOC. EC. 775. *Năpustiră cetatea şi fugiră peste Dunăre.* BĂLCESCU, M. V. 185, cf. 53. *Puse* [laptele] *pe foc Şi-l năpusti-n vatră, nengrijind de loc.* PANN, P. V. II, 149/26. *Atunci pricepu dînsul că copila a fugit şi în păduri l-a năpustit.* ODOBESCU, S. III, 206, cf. II, 40. *Puse* [copilul] *într-un pom nalt şi îl năpusti acolo.* ISPIRESCU, L. 389. *Să-ţi fac mustrări şi apologia lumii pe care ai năpustit-o.* GALACTION, O. 225. *Toporul l-ai năpustit, Sub lemne ai adormit!* ALECSANDRI, P. P. 351, cf. TEODORESCU, P. P. 274. *Maiorule, dumneata, Cunună-mă cu Rada, Că-ţi năpustesc ordia Şi mă duc la Mavrodin.* MAT. FOLK. 91. *Pe mal, pe Antofiţa scotea, Luntrea o năpustea.* PĂSCULESCU, L. P. 178. *L-o năpustit muierea şi copiii.* GR. BĂN. 194. ◇ Absol. *Vai de cel care iubeşte, Iubeşte şi năpusteşte, Cu doru se prăpădeşte.* HODOŞ, C. 38. ✦ Refl. (Regional) A se lăsa, a se neglija. Cf. ŞEZ. VII, 182.

— Prez. ind.: *năpustesc*; imper.: *năpusteşte* şi (regional) *năpústi*. — Şi: (învechit) **nepustí**, (regional) **năpăstí** (MARIAN, NA. 46), **năpîstí**, **năpostí** (prez. ind. şi *năpóst*, TIPLEA, P. P. 113, BUD, P. P. 80, BÎRLEA, C. P. 30, 155) vb. IV.

— Din v. sl. НАПОУСТИТИ.

NĂPUSTÍRE s. f. Acţiunea de a (se) năpusti.

1. (Regional) Eliberare; demitere. Cf. năpusti (1). Cf. BUGNARIU, N. 261/18.

2. (Rar) Năvală (**I 1**). Cf. n ă p u s t i (**2**). *Ca un vultur p-a sa pradă, Ce-şi repede năpustirea, Dă un geamăt, lungi mugiri.* HELIADE, O. I, 84. *Voinicul calcă-n picioare Pe rănitul care moare; Iar pedestrul doborît În cumplita năpustire, Sub a calului izbire, A căzut şi a perit.* NEGRUZZI, S. II, 82.

3. (În dicţionarele din trecut) Lăsare, părăsire, abandonare. Cf. n ă p u s t i (**3**). Cf. LB, PONTBRIANT, D., COSTINESCU.

— Pl.: *năpustiri.*

— V. **năpusti.**

NĂPUSTÍT[1] s. n. (Prin Maram.) Năvală (**I 1**). Cf. ŢIPLEA, P. P. 113.

— Pl.: ?

— V. **năpusti.**

NĂPUSTÍT[2], -Ă adj. (Învechit şi regional) Părăsit, abandonat. *Mă simţ singuratic şi năpustit.* MARCOVICI, D. 359/22. *Fiind . . . năpustit cu totul şi fără vreun ajutor.* GORJAN, H. I, 136/12. *Ce cauţi aici la mine în locaşul acest năpustit şi întunecos?* CONV. LIT. IX, 187. *Amîndoi* [copacii], *ca doi fraţi sărmani şi năpustiţi, crescuse singuratici p-acel costiş.* ODOBESCU, S. I, 166. *Venirăsă caute o soartă mai pacinică într-acea nouă patrie, năpustită, în timpii urgisiţi ai potoapelor barbare.* id. ib. 252. *Îmi apăru la lumina unui fulger o biserică veche, năpustită de ani de zile.* GALACTION, O. 80. *Înţelepciunea mea dormea acasă, în cărţile năpustite.* id. ib. 347. *Ce te miri de mine, D-un cioban ca mine prăpădit Şi la tîrlă năpustit.* MAT. FOLK. 212, cf. CHEST. II 41/9, 313, ALR II/I h 256.

— Pl.: *năpustiţi, -te.*

— V. **năpusti.**

NĂPUSTITÓR, -OÁRE subst. **I.** S. m. şi f. (Învechit, rar) Persoană care lasă pe cineva fără ajutor. COSTINESCU.

II. S. m. (Regional) **1.** Slobozitor (la războiul de ţesut) (Bîrsana-Sighetul Marmaţiei). ALR SN II h 477/353.

2. Grăunţar (la roata morii) (Bîrsana-Sighetul Marmaţiei). ALR SN I h 174/353.

— Pl.: *năpustitori, -oare.*

— **Năpusti** + suf. *-tor.*

NĂPUSTRÓC subst. v. **năpîrstoc.**

NĂPUŞÁNIE s. f. (Prin sud-estul Olt.) Covrig mare, făcut din făină nouă (din primul măcinat), împodobit cu busuioc, legat cu arnici roşu, care este aruncat în fîntînă, scos cu ciutura şi împărţit celor prezenţi (cu diverse ocazii). CV 1951, nr. 5, 26.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

NĂPUŞÓR s. m. **1.** Diminutiv al lui n a p.

2. (Bot.; regional) Omag *(Aconitum).* Cf. BARCIANU, V.

— Pl.: *năpuşori.*

— **Nap** + suf. *-uşor.*

NĂRÁCLEŢE s. f. pl. v. **naracliţă.**

NĂRÁCLIŢĂ s. f. v. **naracliţă.**

NĂRÁMĂ s. f. v. **năframă.**

NĂRÁMNIŢĂ s. f. (Învechit şi regional) Zdreanţă, cîrpă. LB, cf. CIHAC, II, 212.

— Pl.: *năramniţe.*

— Din bg. **нрамница.**

NĂRÁMŢĂ s. f. v. **naramză[1].**

NĂRÁMZĂ[1] s. f. v. **naramz.**

NĂRÁMZĂ[2] s. f. v. **naramză[1].**

NĂRÁNCI s. f. v. **noroancă.**

NĂRÁNŢĂ s. f. v. **naramză[1].**

NĂRÁNZĂ s. f. v. **naramză[1].**

NĂRÁV s. n. **1.** (Învechit şi popular; adesea determinat prin „bun", „rău" sau echivalente ale acestora) Obicei, deprindere; comportare; (la pl.) moravuri. *Că nu e năravu*[l] *rimleaniluru se dea vru*[n] *omu spre perire.* COD. VOR. 70/4. *Strică amu năravul cela dulcele* (o b i c e i u r i l e b u n e B 1938) *cuvintele cealea realele* (a. 1569—1575). GCR I, *13/30. *Cu năravuri bune să ne înfrîmseţăm.* CORESI, EV. 208. *Năravavea amu oamenii la praznice şi sămbăta să se adune.* id. ib. 407. *Ale meale năravure urîtule-aţi şi le-aţi lepădat* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 227/8. *Năravuri reale* (cca 1618). GCR I, 50/30. *Cela ce nu face la boeriia lui după tocmealele şi năravurile ce au fost mai de mult aceii boerii . . . acela . . . greşeaşte cu înşelăciune.* PRAV. 253. *Plini . . . de năravuri reale.* N. TEST. (1648), 207[r]/22, cf. 152[r]/23. *Vorbele cele rele strică năravurile cele bune.* NEAGOE, ÎNV. 3/24, cf. 17/13. *Un fiiu frumos la faţă şi curat la năravuri.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 31[v]/11, cf. noiembrie 112[r]/26. *Scrie episcopul Vichentie în cartea lui ce-i dzic: Oglinda năravurilor* (a. 1692). GCR I, 295/28. *Iară nu că doară au rămas lucrurile aşa lăsate şi îngăduială s-au dat acelor hicleani ovrei, ca deprinzindu-se cu d-acealea să rămîie în năravu.* C. CANTACUZINO, CM I, 26. *Cinci lucruri sînt nefolositoare, cînd nu sînt însoţite cu alte cinci: cuvîntul fără de ispravă . . . , ştiinţa fără năravuri bune. . .* (a. 1713). GCR II, 7/17. *Mai uşor este să nu jure nimenea, că . . . este . . . numai un năravrău* (a. 1746). ap. TDRG. *Următori şi aseamene la năravuri răvnitori . . . v-aţi arătat*

lui Pavel. MINEIUL (1776), 148^{v1}/25, cf. 188^{v2}/27. *Naravurile şi obiceiurile peruvienilor.* IST. AM. 62^{v}/9. *Au vrut întâiaşi dată să facă cu el după năravul turcilor.* ŞINCAI, HR. II, 37/31. *Au fost cu line năravuri.* MAIOR, IST. 202/6. *Face pre născuţii lor aseamenea şie întru năravuri* (a. 1809). GCR II, 202/31. *Îşi aleage muiare şie mai vîrtos frumoasă decît cu năravuri bine cuviinţate.* CALENDARIU (1814), 128/22. *Am scris aceste obiecturi, satere, prin care arăt osebite caracteruri şi rele năravuri.* MUMULEANU, ap. GCR II, 246/20. *O casă de corecţie... al căria scopos este de a întoarce la năravuri bune pe acei ci au început a înfrînge legile.* AR (1829), 226^{1}/19. *Comedia, prin batjocora sa, luînd în rîs prejudeţele şi urîtele năravuri, a fost biciul cel mai grozav al viţiului celui îngîmfat.* HELIADE, O. II, 58. *Constantin Stamati, bărbat literat,... are tălmăcite... alese istorii pentru întocmirea năravurilor celor bune.* CR (1830), 333^{1}/31. *Fericirea... stă... în năravuri lăudate.* MARCOVICI, C. 98/23, cf. 129/6, id. D. 10/19. *Pururea vă învăţăm acele ce socotim de cuviinţă spre folosul şi împodobirea năravurilor voastre.* DRĂGHICI, R. 4/6, cf. 158/26. *Mă întreba adeseori ca să le povestesc despre toate ale Vavilonului, adică despre năravuri, despre prăvili şi despre oştirile şi veniturile împărăţiei.* GORJAN, H. II, 10/30. *Îndată ce am trecut în Silezia... alte năravuri şi altă idiomă de limbă ne-au vestit că nu mai eram în aceiaş ţară.* KOGĂLNICEANU, S. 8. *Cînd relele năravuri vuiesc neîncetat, Atunce adevărul nu este ascultat.* DONICI, F. 87, cf. id. F. II, 32/10. *Amar ţie! că ţ-ai răpus năravurile bune Şi ai ajuns desăvîrşit întru nenţelepciune.* PANN, E. III, 23/11. *Hainele, naravurile, pămîntul au luat prifacere.* RUSSO, S. 11. *Naravurile erau simple, căci domnii erau simpli.* NEGRUZZI, S. I, 272. *Cu traiul cel cinstit, Cu năravuri lăudate, E oricine fericit.* ALEXANDRESCU, O. I, 297, cf. id. M. 254. *Sîntem în stare să producem, atunci mai ales cînd nu ne-am răsipi puterile, după răul nostru nărav.* ODOBESCU, S. III, 646. *Năravurile vîrstelor pe rînd le observaţi Cu cele-n cursul anilor prefaceri ale firii.* OLLĂNESCU, H. A. P. 20. *Pe cetitorul de mijloc îl pasionează mai mult... năravuri caracteristice ale oamenilor mari.* F (1906), 21, cf. 9. *De data aceasta, colegii mei sînt mai mult decît punctuoşi. De şi-ar ţinea năravul!* AGÎRBICEANU, L. T. 307. *Dar năravurile sînt tot acele şi, sub numele nou, oamenii tot aceiaşi.* C. PETRESCU, C. V. 80. *Eu din copilărie am năravul să dorm tîrziu dimineaţa.* TEODOREANU, M. II, 195. *Aşa cred eu că unde m-am născut la apa Moldovei ş-am trăit la baltă şi-ntre pescari — de aceea a rămas acest narav în mine.* SADOVEANU, O. IX, 453, cf. id. P. M. 115. *Alţii cată, după năravul tîlhăresc, jur împrejur — poiana toată.* V. ROM. octombrie 1954, 27. *Numai de şi-ar ţine mult năravul ista.* CAMILAR, N. I, 164, cf. 253. *De unde să-i treacă prin cap că regimentele aveau nărav să-şi scrie pe numele lor caii oamenilor şi încă ai voluntarilor?* GALAN, Z. R. 40. *Dar Piperea-i ca şi dracul, Ştie rîndul şi năravul.* RETEGANUL, TR. 36, cf. ALR I 1 310/9, 746, 748. *Cîţi oameni, atîtea năravuri.* ZANNE, P. II, 371. ◇ Loc. adv. **Întru** (sau **pre, din**) **nărav** = conform obiceiului, tradiţiei. *Şi într-acelaş nărav iară sărută pre ei cu cuvîntul.* CORESI, EV. 129. *Învăţă întru nărav şi se rugă de ei să fie întru închinătoşarea credinţeei Domnului* (a. 1569—1575). GCR I, *11/6. *Vă poftesc, din nărav vechi, Trei căzi pline cu curechi.* SEVASTOS, N. 291. ◇ Expr. (Învechit) **A umbla pe nărav de...** = a se comporta ca..., a imita pe... *Episcopul ce... va umbla pre nărav de cocon* (a. 1640). ap. TDRG. ✦ (Învechit) Fel, chip, mod; posibilitate. *Lăcuiia el în năravul fierilor.* CORESI, EV. 364. *Părea-i amu că-l va învăţa Hristos pre el şi va da nărav, ca şi în vecie viu să fie.* id. ib. 432. *Loc şi nărav pipăiia s-afle... ca să vază pre iubitulu-ş.* id. ib. 452.

2. Spec. Obicei, apucătură, deprindere rea; cusur, viciu, patimă (4), (regional) nărăvie, madea (13), natură (3), parfie (1). *E să urîciuni amară aveţi şi năravure întru inimile voastre, nu vă lăudaţi şi nu minţireţi* (a. 1569—1575). GCR I, *10/18. *Pre iubitorii de argint arată năravul lor cel cumplit.* VARLAAM, C. 177, cf. 64. *Socotind că-ş va părăsi năravul.* NECULCE, L. 310. *Cei clătiţi de năravurile vicleanului luptătoriu.* MINEIUL (1776), 158^{r1}/31. *Începuse a deprinde puturosul narav* [fumatul]. RUSSO, S. 28. *Ajută-mă ca să mă dezbăr de pîrdalnicul meu de nărav.* ODOBESCU, S. III, 45. *Nu-l ducem noi la spînzurătoare numai aşa, de flori de cuc, să-i luăm năravul.* CREANGĂ, P. 332, cf. 48. *Radu, ca un băiat cuminte şi înţelegător..., s-a dezbărat de năravul lui.* VLAHUŢĂ, O. A. 96, cf. 154. *A biciui anumite năravuri, spre a moraliza pe contemporani.* IBRĂILEANU, SP. CR. 219. *Zădarnică e orice protestare. Voi, cei ce-n lume aţi comis păcate, Lăsaţi-vă năravul la intrare.* TOPÎRCEANU, B. 95. *Iar ciocoiu satului, Cu năravu dracului.* MARIAN, SA. 173. *Hai, mîndruţă, la părău, Să-ţi arăt năravul meu; Cîte zile-s într-un an, Atîtea năravuri am.* DOINE, 218. *Lasă-te, mîndro, de mine... — Io mă las cu Dumnezău, Nici un pic nu-mi pare rău; Ci-mi şede cîta cu greu, Că ţ-am luat năravul tău.* HODOŞ, P. P. 151. *Holercuţă, draga mea... Eu te beu şi tu mă-nbeţi, Multe năravuri mă-nveţi.* ŞEZ. I, 143, cf. III, 51. *Are un nărav, de cam mănîncă mult şi străfigă.* I. CR. II, 290. *Măi bărbate, ce mi-i bate, Din nărave nu mi-i scoate.* BÎRLEA, C. P. 61. *Năravul din fire nu are lecuire.* ODOBESCU, S. III, 48, cf. SBIERA, P. 247. ◇ Expr. **A (se) învăţa cu nărav** = a (se) obişnui să ceară, să pretindă ceva ca pe un drept al său. *La ce tot dai* [cerşetorilor]? *Îi înveţi cu nărav!* DELAVRANCEA, O. II, 315. *S-ar învăţa cu nărav. Ar aştepta să-l atingem la*

manşetă de cîte ori îl înjuri. STANCU, R. A. IV, 351. ✦ (La animale, mai ales la cai) Obicei de a muşca, de a azvîrli din picioare, de a nu trage la ham etc. *I se năzare ca la caii cei cu năravv.* ALECSANDRI, T. 1173. *Sui, cuconaşule, . . . n-are năravv dobitocul, jos nu te dă.* CONTEMPORANUL, III, 827. *Pe cal nu se dă cu „zbiciul", ca să nu capete „năravv".* PRIBEAGUL, P. R. 66. *Cal cu năravv.* ALR I 1 110/333, cf. ib. 1 110/77, 200, A III 3, 16. *Lupul îşi schimbă părul, dar năravul ba.* NEGRUZZI, S. I, 248, cf. ALECSANDRI, P. III, 125, BOLINTINEANU, O. 158, F (1903), 160, ZANNE, P. I, 519. *Cine încalecă măgarul, să-i sufere şi năravul.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 40, cf. ZANNE, P. I, 534. ◇ Expr. **A fi cu năravv** = a fi capricios, dificil; a fi încăpăţînat, îndărătnic. *Căpitane! Îţi aducem pe nepoata lui Moţoc. E cam cu năravv ciocoaica: n-o auzi vorbind de loc . . .* HASDEU, R. V. 64. (Fig.) *La 60 de ani picioarele-s cam nesigure, cam . . . cu năravv; ele te răstorn uşor.* ALECSANDRI, T. 1 198.

3. (Învechit şi popular) Fire, temperament, natură **(3)**. *Numai dulceaţa şi bunătatea lu Dumnezeu ajuta lu Iosif, de îmblînziia şi muiia năravul cela iutele a lui Pilat.* CORESI, EV. 137. *Oştile văzură năravul lui fără milă şi svireap ca de lup.* MOXA, 378/26. *Acesta Leu, cu numele şi cu năravul de leu şi cu sufletul de fiară.* id. 379/19. *Curioasă titulă. Dinadins am potrivit-o aşa, cunoscînd năravul românului.* F (1906), 3. *Mîndra mea cu d-altul şede. Da şază cu Dumnezeu, Că mie nu-mi pare rău . . . Numai o ţîr cam cu greu, Că ştiam năravul său.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 158, cf. HODOŞ, C. 52. *Du-te, mîndruluţ, în draci, Cu al tău năravv nu-mi placi, Că tu pe toate le tragi, Şi pe cari nu ţi-s dragi, Numai mie but să-mi faci.* BÎRLEA, C. P. 169. *Orice om cu năravul său.* ZANNE, P. II, 447. *La cărţi, la drum şi la beţie se cunoaşte întreg năravul.* id. ib. VIII, 428.

— Pl.: *năravuri* şi (învechit) *năravure*, (regional) *năravve*.

— Din v. sl. нравъ. Cf. bg. нъраВ.

NĂRÁVNIC, -Ă s. m. şi f. (Învechit, rar) Persoană care are un năravv **(2)**. *Ca pre neşte tîlhari şi înşelători şi vrăjmaşi lu Dumnezeu ucide-vor pre voi hitleanii şi năravnicii ceia răii.* CORESI, EV. 474, cf. T. PAPAHAGI, C. L.

— Pl.: *năravnici, -ce*.

— **Năravv** + suf. *-nic*.

NĂRAZ s. n. (Învechit, rar; cu sens neprecizat) *O păreche de năraze ţîi cu (?) sirmă, peste tot cu mărgăritare* (cca 1690). IORGA, D. B. I, 90.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *năraze*.

— Etimologia necunoscută.

NĂRĂCLÍŢĂ s. f. v. **naracliţă**.

NĂRĂDÍ vb. IV. Intranz. (Prin Maram. şi nordul Transilv.) = **mărădui (2)**. *Numa-atîta nărădesc Pînă murgu-mi potcovesc.* VAIDA, cf. T. PAPAHAGI, M. 13, LEXIC REG. 21.

NĂRĂGÍT, -Ă adj. (Prin Ban.) „Avizat, pus la cale, rînduit". NOVACOVICIU, C. B. I, 15, cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 144.

— Pl.: *nărăgiţi, -te*.

— Din scr. **narediti**.

NĂRĂITÚRĂ s. f. v. **năruitură**.

NĂRĂMZÁT, -Ă adj. v. **naramzat**.

NĂRĂMZÍU, -ÍE adj. v. **naraugiu**.

NĂRĂVÁLNIC, -Ă adj. (Regional) Îndărătnic, încăpăţînat (Vladimiru-Tîrgu Jiu). ALR I, 1 560/815.

— Pl.: *nărăvalnici, -ce*.

— **Năravv** + suf. *-alnic*.

NĂRĂVÁŞ, -Ă adj. (Despre animale, în special despre cai) Care nu se lasă strunit, care muşcă, azvîrle din picioare, care are năravv **(2)**; năbădăios **(2)**, nărăvit. *Să luaţi seama: calul e cam nărăvaş.* F (1900), 542. *Calul nărăvaş aruncase cu picioarele de dindărăt.* ap. TDRG. *Cristea Busuioc se pomeni dincolo de far, în gura canalului, cu pluta sălţînd pe valuri ca un cal nărăvaş.* TUDORAN, P. 102. *Fierarul bătuse în pămînt stîlpi groşi pentru legatul cailor nărăvaşi.* PREDA, M. 118. *Pusese vina pe el că ar fi betejit un cal . . . fiindcă era nărăvaş din cale afară.* T. POPOVICI, SE. 15, cf. ALR I 1 110/9, 56, 148, 229, 394, 518, 677, 740, 890, 960, A V 14. ◇ (Substantivat) *Bădiţa Simion încalică un naravaş; eu încalic altul.* SADOVEANU, O. XIII, 37. ✦ (Substantivat) Epitet pentru un tînăr nerăbdător **(2)**, nervos **(3)**. *Cînd pot să dau ochii cu Dumitrana? — Să-l întreb, nărăvaşule!* BARBU, Ş. N. 25. ✦ (Despre oameni) Care are apucături rele; vicios; arţăgos. Com. LIUBA, cf. ALR I 1 517/186, ALR SN V h 1 247. ◇ (Substantivat) *Piaie nărăvaşi, trîntori . . . şi stricaţi din ţară.* JIPESCU, O. 111, cf. 33. *Stoica e un nărăvaş, şi aşa i se cuvine.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 17. *Prin cîrciumi, întinseseră mai nărăvaşii întru pahar petrecere la toartă.* PAS, L. I, 60. ✦ Fig. Neascultător, îndărătnic. *Aşa-i c-am fost pe vremuri bun cosaş? Ce brazde aurii lăsam în urmă! Dar iată, braţul cade nărăvaş, Trunchiul s-apleacă, pasul se curmă.* BENIUC, M. 131. ◇ (Adverbial) *S-au depărtat de mal cu chiu cu vai, preţ de-o aruncătură de bolovan, şi de-acolo înainte luntrea a început a li se învîrti nărăvaş în cercuri tot mai strîmte.* V. ROM. aprilie 1954, 132.

— Pl.: *nărăvaşi, -e.*
— **Nărav** + suf. *-aş.*

NĂRĂVEÁLĂ s. f. (Învechit şi regional) Faptul de a se nărăvi.
1. Cf. nărăvi (1). Cf. LM, DDRF.
2. Cf. nărăvi (2). Cf. KLEIN, D. 385, LB, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ◇ Expr. **Om cu (sau de) nărăveală** = om de înţeles, cu deprinderi bune, civilizat. *Pleci adecă-n treabă bună şi la om de nărăveală.* CONV. LIT. VI, 113. *Oameni cu cinste şi nărăveală.* SLAVICI, ap. TDRG.
— Pl.: *nărăveli.*
— **Nărăvi** + suf. *-eală.*

NĂRĂVÍ vb. IV. 1. Refl. A lua un obicei (rău), a se învăţa, a se obişnui, a se deda (la rău). *S-au nărăvit rău a asupri şi a încărca pe ticăloşii lăcuitori.* DIONISIE, C. 389. *Mumele ... s-au nărăvit rău.* PISCUPESCU, O. 8/14, cf. 94/7. *Fiind sub ocrotirea părintelui tău, ai săvîrşit multe blăstămăţii, cu alţi feciori buiaci ca şi tine, nărăvindu-te în jocuri şi beţii.* SADOVEANU, Z. C. 57. *Tudor Stoenescu ... nărăvit acum cu rolul de confesor ..., îşi compuse o figură de circumstanţă.* C. PETRESCU, O. P. II, 61. *De la o vreme se nărăvise să sugă ţuică din ţoi.* TUDORAN, P. 45. *Să te obişnueşti, dar să nu te nărăveşti.* ZANNE, P. VIII, 78. ◇ Tranz. *Lascu, mai tînăr şi mai îndrăzneţ, a nărăvit-o să alerge şi ea după maşini.* ARGHEZI, C. J. 86. *Pe frate-meu Ion caută Avendrea să-l nărăvească la furtişaguri.* STANCU, D. 312, cf. ALR II/I h 150.
2. Refl. recipr. (Transilv. şi Ban.) A cădea de acord; a se înţelege; a se împăca. Cf. ANON. CAR. *S-au jăluit ... cum că să nu să nărăvească bine, cum s-ar cade, cu ceia alţ preoţi den sat, nice cu seteni* (a. 1713). BUL. COM. IST. II, 271. *Feciorii lui Attila, după ce au înţeles solia, nu s-au nărăvit între sine.* ŞINCAI, HR. I, 86/30. *Despre anul în care s-au făcut creştin Bogore, craiul bulgarilor, ... autorii nu se nărăvesc între sine.* id. ib. 157/9. *Neputîndu-se nărăvi carea e acea adevărată cale.* ŢICHINDEAL, F. 214/16. *Un an de viaţă îi fu destul, ca să ieie seama că nu se poate nărăvi cu lumea aceasta.* F (1906), 21. *Nu se nărăvesc laolaltă. Io mă nărăvesc bine cu vecinii.* MAT. DIALECT. I, 82. ✦ (Ironic) A nu se înţelege, a se certa. *Doi cîni se nărăvesc la un os*, se zice despre oamenii răi care se ceartă pentru un lucru de nimic. Cf. ZANNE, P. I, 380. ✦ (Transilv.) A se tocmi (pentru a ajunge la o înţelegere). *Ni naravim cu pacurariu.* ARH. FOLK. V, 115, cf. ALRM SN I h 258.
3. Intranz. (Învechit) A permite, a încuviinţa, a îngădui; a păsui. Cf. ANON. CAR. *Au zis „de vei vrea să facem aicea trei colibi", adecă de vei nărăvi.* ANTIM, P. 12. *Costandin să le fie domn, că le va fi bine cu el şi el le va nărăvi la toate şi-i va mulţiămi pe toţi cu boierii şi cu venituri din ţară.* DIONISIE, C. 203. *Să le mai nărăvească şi să-i îngăduie a-şi strînge sămănăturile.* id. ib. 217.
— Prez. ind.: *nărăvesc.*
— V. **nărav.**

NĂRĂVÍE s. f. (Regional) Nărav (2) (Silistraru-Brăila). PĂSCULESCU, L. P. 259. *Tu cu nărăvia ta, O să dai, măi, de belea.* id. ib.
— **Nărav** + suf. *-ie.*

NĂRĂVÍRE s. f. (Învechit şi popular) Faptul de a se nărăvi (1); obicei (rău). *Obiceiurile noastre stricate, sucite şi aduse de-a-ndoasele în rele şi spurcate nărăviri.* PISCUPESCU, O. 32/13. *Pentru ce nu părăseşti relele nărăviri, cînd o dată cunoşti că-ţi aduc necinste.* MARCOVICI, D. 10/12, cf. 9/24. *Ea nu schimbă firea, Nici stîrpeşte nărăvirea.* PANN, P. V. I, 61/9, cf. II, 143/14. *Nişte versuri care nărăvirea prihănesc, Cu greţoasa clevetire nicidecum nu se-nvoiesc.* NEGRUZZI, S. II, 290, cf. 226. *Dar reaua nărăvire, Ce o aveţi din fire, Nu se tămăduieşte.* ALEXANDRESCU, O. I, 219. *Meserie are bună, însă ea nu schimbă firea, nici nărăvirea.* ZANNE, P. V, 411.
— Pl.: *nărăviri.*
— V. **nărăvi.**

NĂRĂVÍT, -Ă adj. Care este deprins, obişnuit, dedat (rău) cu ceva. *Această mumă desfrînată şi rău nărăvită ... mă vîndu.* GORJAN, H. II, 121/13. *Omul cel nărăvit rău, Tot la rău e gîndul său.* PANN, P. V. II, 27/5. *Sîntem cu Lybii vecini, un neam nărăvit în războaie.* COŞBUC, AE. 19. *Îţi spun, mi-e nesuferit Un tovarăş aşa nărăvit.* GORUN, F. 52. *Se aflau şi cîţiva beţivani nărăviţi la gîlceavă.* STANCU, R. A. III, 19. *Vechiul şi nărăvitul marinar ... vedea în mişcarea proletară prilejul de a parveni la un post de comandă.* S. C. ŞT. (IAŞI), 1958, nr. 1—2, 115. ✦ Pasionat, pătimaş. *Numai de n-ar fi prea nărăvit amator de dansuri şi de petreceri.* C. PETRESCU, C. V. 194. ✦ Spec. (Despre animale, mai ales despre cai) Nărăvaş. *Măgarul nenvăţat Şi prea rău nărăvit.* ALEXANDRESCU, M. 375. *Desprinse din cui un haramnic, cu care tată-său, în tinereţe, bătea caii nărăviţi.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 160, cf. id. R. 83. *Moşneagul acesta îi aducea aminte de acei cîini nărăviţi care se lipesc de pămînt cîtă vreme-i priveşti, iar cînd nu-i bagi de seamă, îţi sar în spate.* V. ROM. iulie 1953, 152, cf. ALR I 1 110/825, 837, 840, 850, A V 14. *La calul nărăvit, pinten ascuţit*, se spune despre un om rău, care ascultă numai de frică. Cf. ZANNE, P. I, 344.
— Pl.: *nărăviţi, -te.*
— V. **nărăvi.**

NĂRĂVÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Care are deprinderi rele; prost crescut, grosolan; arţă-

gos, cicălitor. Cf. LB, BARCIANU, V., ALEXI, W., I. CR. III, 287. *Om nărăvos.* ALR I 1 564/231. *L-a dizńerdat, alintat, di-atîta-i nărăvos.* ALR II/I h 150/682, cf. ALR II 4 239/682. *Nărăvos, iutše la mînie, hărțăgos.* ALR SN V h 1 247/76. ✦ (Despre cai) Nărăvaș. Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, ALR I 1 110/270, 798, A III 10.
— Pl.: *nărăvoși, -oase.*
— **Nărav** + suf. *-os.*

NĂRĂVÚȘ s. m. (Regional) Persoană cu deprinderi rele; om prost crescut, arțăgos (Bistrița). PAȘCA, GL.
— Pl.: *nărăvuși.*
— **Nărav** + suf. *-uș.*

NĂRĂZÍ vb. IV. Refl. (Regional) A se mira[1] (1) (Boinești-Baia Mare). ARH. FOLK. I, 234. *Da fratele lui s-o tare nărăzit că ce putere are.* ib. 182.
— Prez. ind.: *nărăzesc.*
— Etimologia necunoscută. Cf. mirăzi.

NĂRĂZNÁT, -Ă adj. (Regional; cu sens neprecizat) *Se îmbracă urît, cu velințe rupte și cu otrepe nărăznate.* SEVASTOS, N. 307. *Și-n brîul lui lat, nărăznat, două pistoale și-un hanger țin casă-mpreună.* SANDU-ALDEA, D. P. 39.
— Pl.: *nărăznați, -te.*
— Cf. naramzat.

NẮRE s. f. v. **nară.**

NĂRÍLĂ s. m. sg. (Regional) Năsăilă (1). V. năsos. (Scărișoara-Abrud). Cf. ALR II/I MN 5, 6 838/95.
— **Nară** + suf. *-ilă.*

NĂRÎMZÁT, -Ă adj. v. **naramzat.**

NĂRÎMZÍU, -ÍE adj. v. **narangiu.**

NĂRÎNZÁT, -Ă adj. v. **naramzat.**

NĂROÁIE s. f. (Regional) Făgaș sau rîpă, pline cu cioturi și pietre, făcute de șuvoiul ploilor; (regional) năruitură (2) (Băița-Brad). CHEST. IV 45/109.
— Pl.: ?
— Cf. nărui, noroi[1].

NĂRÓC s. n. v. **noroc.**

NĂROCÉȘTE adv. v. **norocește.**

NĂROCÍ vb. IV v. **noroci.**

NĂROCÍRE s. f. v. **norocire.**

NĂROCÍT, -Ă adj. v. **norocit.**

NĂROCÓS, -OÁSĂ adj. v. **norocos.**

NĂRÓD[1] s. n. v. **norod[1].**

NĂRÓD[2], -OÁDĂ adj., subst. v. **nerod.**

NĂRODÁTEC, -Ă adj. (Învechit, rar) Nebun (I 2). Cf. LB.
— Pl.: *nărodateci, -ce.*
— **Nărod[2]** + suf. *-atec.*

NĂRODITÓR, -OÁRE adj. v. **neroditor.**

NĂRODÓI, -OÁIE adj. v. **nerodoi.**

NĂRÓI[1] s. n. v. **noroi[1].**

NĂROÍ[2] vb. IV v. **noroi[2].**

NĂROIÁ vb. I v. **noroi[2].**

NĂROIÓS, -OÁSĂ adj. v. **noroios.**

NĂROÍT, -Ă adj. v. **năruit.**

NĂRÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Năsos (Moftinu Mic-Carei). ALRM II/I MN 5, 6838/334.
— Pl.: *năroși, -oase.*
— **Nară** + suf. *-os.*

NĂROZÉNIE s. f. (Învechit) Nerozie (1). *Aceaste nărozenii și nebunii, credințe deșearte le-au lepădat.* ȚICHINDEAL, F. 282/13.
— Pl.: *nărozenii.*
— **Nărozi** (pl. lui *nărod[2]*) + suf. *-enie.*

NĂROZÍE s. f. v. **nerozie.**

NĂRTÍLĂ s. m. sg. (Prin Mold. și Bucov.) Năsăilă (1). V. năsos. *Ce ai, nărtilă?* ALECSANDRI, ap. TDRG, cf. PASCU, S. 332, ȘEZ. III, 82.
— Cf. nărtos.

NĂRTÍȚE s. f. pl. (Regional) Nări. V. nară (I 1). Cf. DDRF, CANDREA, F. 338. *Din nărtițele nasului.* MARIAN, D. 21.
— Pl.: *nărtițe.*
— Cf. nară, nărtos.

NĂRTÎCIÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Bucov.) Năsos. Cf. ȘEZ. III, 82.
— Pl.: *nărtîcioși, -oase.*
— **Nărtițe** + suf. *-os.*

NĂRTÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Mold.) Năsos; fig. mîndru (I 3), fudul, arogant. *Ce rîdeți voi, măi! Nu știți că astăzi acela-i mai cuminte care-i mai nărtos?* ALECSANDRI, T. 154, cf. PAMFILE, J. II, 156, PASCU, S. 332. *Era nărtos, de nu puteai să-i ajungi cu prăjina la nas.* Com. din PIATRA NEAMȚ, cf. COMAN, GL., ALRM II/I MN 5, 6838/455, 514.

— Pl.: *nărtoşi, -oase.*
— Cf. n ă r t i l ă.

NĂRUÍ vb. IV. **1.** R e f l. şi t r a n z. A (se) dărîma, a (se) surpa, a (se) prăbuşi, a (se) prăvăli; s p e c. (despre construcţii) a (se) ruina. *I-au lovit din toate părţile şi năruind copacii cei înţinaţi asupra lor, multă oaste leşească au perit.* URECHE, LET. I, 138/30. *Munţii cei înalţi, şi malurile ceale înalte, cînd să năruiesc... dărăt fac mai mare.* M. COSTIN, ap. GCR I, 199/29. *Marea surpă şi mănîncă neîncetat ţermurii uscatului, aceea ce năruieşte de o parte, mută la alta ori grămădeşte în adîncimile sale.* AR (1830), 8¹/31. *Au văzut năruindu-să piatra sub care era peştera lui.* DRĂGHICI, R. 112/1. *Din mîncătura apei, o parte din acel mal, acu cîţiva ani, s-a năruit.* ODOBESCU, S. II, 178. *Şi lovind în faţă-n spate, ca şi crivăţul şi gerul, Pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul.* EMINESCU, O. I, 148. *Un turn înalt pe care grozavul cutremur îl năruie dintr-o zguduitură.* CARAGIALE, O. III, 100. *S-a năruit cu blestem altarul fumegînd.* CERNA, P. 18, cf. 51. *A clătit stîlpii din loc şi-a năruit bolta.* DELAVRÂNCEA, O. II, 160, cf. 17. *Un zgomot surd de ape puternic frămîntate îmi izbi auzul, muntele din faţă păru că se năruie peste mine.* HOGAŞ, M. N. 223. *Să pui să taie colţul ist de deal, că se năruie peste mine.* id. DR. I, 133. *Parcă ar fi vrut să năruie pereţii, să intre în casă.* ARDELEANU, U. D. 158, cf. 216. *Şanţurile noastre erau pline de apă şi de noroi; pămîntul moale se năruia, surpat de umezeală.* SADOVEANU, O. II, 72. [Casele] *s-au năruit treptat, iar cenuşa li s-a împrăştiat în vînt.* BOGZA, C. O. 241. *În lupta cu elementele naturii, vasul şi oamenii primesc lovituri grele. Un catarg se năruie.* V. ROM. ianuarie 1954, 219. *Baricada se năruia destul de repede.* ib. august 1955, 46. *Într-o bojdeucă pe jumătate năruită de obuz, Toader Făclie cînta.* CAMILAR, N. I, 376. *Venea un omăt, un vînt ori altă apăsare, şi acoperişurile se năruiau în capul oamenilor.* GALAN, Z. R. 90. *Obuzul căzuse chiar în perete, năruindu-l.* T. POPOVICI, SE. 148. [Dunăre] *de ce curgi aşa tulbure?... Ori malurile ţi se năruie.* ŞEZ. IV, 11, cf. CHEST. II 13/22, 72, 156, 173, 201, 212, 213, 256, ALR I 395/125, 360, 388, 412, 538, ALR II/I h 274. ◇ F i g. *Bălcescu se gîndi că într-adevăr odată dezlănţuită revoluţia... va năruí stăpînirea lui Bibescu.* CAMIL PETRESCU, O. II, 14. *Plecarea lui Vlad îi năruia visurile clădite pînă acum.* V. ROM. iulie 1954, 55, cf. martie 1954, 142. *Năvăliţi să deschidem drumuri largi, de belşug, Să năruim trîndăveli şi tăgadă.* DEŞLIU, G. 28. *Setea mă năruie, Fierbe pe piatră Firul de apă prelins din cişmea.* LABIŞ, P. 37.

2. R e f l. (Despre fiinţe) A se prăbuşi cu toată greutatea corpului; a cădea inert. *Ludovic Craiu s-au năruit într-o mlaştină călcat de calul său şi acolo s-au năduşit.* URECHE, LET. I, 155/37. *I-a venit preotului să se năruiască lîngă patul cu pînze albe şi, smulgîndu-şi părul, să-şi ceară iertare.* GALACTION, O. 202. *Vita se trase înapoi năruindu-se peste celelalte.* CĂLINESCU, E. O. I, 109. *Se năruise la masa lui de lucru, cu capul în mîini.* PAS, L. I, 257. *Cineva urcă dintr-un salt treptele de afară..., se izbi de uşă (se năruí, mai curînd, pe uşă) şi rămase locului.* GALAN, B. II, 10, cf. ŞEZ. III, 82.

3. R e f l. (Rar) A se năpusti **(2)**, a năvăli **(1, 2)**, a tăbărî. *Aşa fără de veste se năruia pe ţară Atotsfărămătoare urgia cea tatară.* I. NEGRUZZI, S. II, 116. *Crîncenă, vijelia se năruia asupra noastră.* STANCU, R. A. I, 82.

— Prez. ind.: *năruí* şi *năruiesc*; pers. 3 şi: (regional) *năroaie.* CHEST. II 13/10.
— Etimologia necunoscută.

NĂRUIÁLĂ s. f. (Rar) **1.** Năruire **(1)**. Cf. COSTINESCU.

2. Năruitură **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DDRF.

— Pl.: *năruieli.*
— **Năruí** + suf. *-eală.*

NĂRUÍRE s. f. **1.** Acţiunea de a (s e) n ă r u i; dărîmare, surpare, prăbuşire, prăvălire, ruinare, (rar) năruială **(1)**. Cf. COSTINESCU, DDRF. *N-apucă să termine; răspunsul se rezolvă în năruire de munţi şi fum.* CAMIL PETRESCU, U. N. 360. *Tunetele apropiate se descărcau deasupra capetelor în vuiet de năruiri.* C. PETRESCU, A. 51. *O clipă numai, prin năruirea lor mută, se deschideau sub noi prăpăstiile fără fund.* V. ROM. aprilie 1955, 244.

2. (Învechit, rar) Năruitură **(1)**. *Să sune vîntul prin năruiri.* NEGRUZZI, S. II, 56. [Locuise] *într-o ticăloasă colibă părăsită făcută pe năruirile unei biserici vechi.* id. ib. III, 216.

— Pl.: *năruiri.*
— V. **nărui.**

NĂRUÍT, -Ă adj. Dărîmat, surpat, prăbuşit; s p e c. (despre construcţii) ruinat. *Care nume şi pe o peatră ce s-au aflat la o cetate năruită la Galaţi am cetit-o latineşte.* M. COSTIN, LET. I, 17/33. *Se şi văd aici gropi, găuri năruite.* I. IONESCU, P. 347. *Trecu prin hăţişul grădinei şi prin zaplazurile năruite şi urcă iute scările.* EMINESCU, N. 38. *Treceam înainte... pe o cărare îngustă ce ducea mereu în sus, năruită pe alocurea.* id. G. P. 102. *Deodată vezi înaintea trenului că drumul se închide, un munte năruit astupă valea de-a curmezişul.* VLAHUŢĂ, D. 51. *Din puncte bănuim tranşeea lor: Pe lîngă podul sfărîmat..., Pe după colţul năruit al morii.* CAMIL PETRESCU, V. 67. *Dorm în scorburi, în tufişe, în palate năruite...* EFTIMIU, Î. 42. *O pîrîitură de acoperiş năruit m-a făcut să mă*

strîng ... într-un gest instinctiv de apărare. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 213. *S-a oprit ... la un anume zid de bisericuță năruită și pustie.* C. PETRESCU, A. R. 48. *Lîngă zidurile năruite ale cetății se află cavourile lor de marmoră.* BOGZA, C. O. 189. *Prin șuri, pe sub șopruri, pe prispe năruite, se îngrămădeau strîns unii în alții, dîrdîind în așteptarea somnului.* CAMILAR, N. I, 10. *Dincolo de șosea, peste un acoperiș năruit, cîmpia ... se clădea către orizont în fîșii nesigure.* GALAN, B. II, 40. *Locuri năroit'e.* ALR SN III h 820/102. (Fig.) *Infirmi năruiți, otrăviți prin influența corosivă a vitriolului.* ALECSANDRI, S. 7. *Nu mai răscoli cenușa năruitelor povești /* VLAHUȚĂ, O. A. I, 34. *Petre privea lung fața năruită a bătrînului boier.* REBREANU, R. II, 201. ◇ (Substantivat) *Clătinat,* [turnul] *se răstoarnă și-n vuiet căzînd năruitul, Mii cutropite de greci le-ngroapă-n grozava ruină.* COȘBUC, AE. 40.

— Pl.: *năruiți, -te.* — Și: (regional) **năroít, -ă** adj.

— V. **năruí.**

NĂRUITÓR, -OÁRE adj. (Neobișnuit) Care năruie **(1)**. Cf. COSTINESCU.

— Pl.: *năruitori, -oare.*

— **Năruí** + suf. *-tor.*

NĂRUITÚRĂ s. f. **1.** Ruină a unei construcții, (rar) n ă r u i a l ă **(2)**, (învechit, rar) n ă r u i r e **(2)**; parte prăbușită, ruinată a unei construcții. [Cetăți] *cărora le stau năruiturile, cît de abia semnele se cunosc, cum este una mai sus de Galați.* M. COSTIN, LET. I, 24/31. *La năruiturile cetății de la Galați s-au aflat un ban de aramă galbenă.* id., ap. DDRF. *Dar păingănul lui, tată, ce s-au făcut? — Cred că-l vor fi lățit năruiturile.* DRĂGHICI, R. 119/10. *Se presupune că întinderea acelei catacombe s-ar trage înlăuntrul dealului; încercarea pe la năruitură este periculoasă din cauza malului, care vine drept în apă.* ODOBESCU, S. II, 179. *Săream peste năruituri și baricade și-am mers mereu.* EMINESCU, G. P. 102. *Năruitura Cetății Neamțului apare, din cauza dealului ros și vizitat de vite, de o falsă măreție sinistră.* CĂLINESCU, I. C. 18.

2. (Regional) Surpătură, dărîmătură (Ibănești-Dorohoi). ALR I 395/394. *S-o făcut o năruiturî de pămînt.* ib. ✦ Făgaș sau rîpă, pline cu cioturi și pietre, făcute de șuvoiul ploilor; (regional) năroaie (Marginea-Rădăuți). CHEST. IV 45/386. ✦ Pietriș care cade la vale de pe munte (Pîrîul Pîntei-Vatra Dornei). Cf. GLOSAR REG.

— Pl.: *năruituri.* — Și: (regional) **nărăitúră** s. f. GLOSAR REG.

— **Năruí** + suf. *-tură.*

NĂRUJÍT, -Ă adj. (Prin Ban.) Mușcat, încolțit sau atacat de cîini. NOVACOVICIU, C. B. I, 15.

— Pl.: *nărujiți, -te.*

— Etimologia necunoscută.

NĂRÚJNIC s. n. (Prin Mold.) Mămăligă fiartă cu brînză de oi. V. b a l m o ș. Cf. TDRG.

— Pl.: *nărujnice.*

— Etimologia necunoscută.

NĂRÚMĂ s. f. (Regional) Poliță (pentru vase) (Brădișorul de Jos-Oravița). Cf. LIUBAIANA, M. 98. *După ușă, pre părete, se află o nărumă sau poliță, pe carea să țin blide.* id. ib.

— Pl.: *nărume.*

— Etimologia necunoscută.

NĂS, NÁSĂ pron. pers. v. **nus.**

NĂSÁDĂ s. f. **1.** (Popular; cu sens colectiv) Snopi de cereale desfăcuți și împrăștiați pe arie pentru a fi treierați cu ajutorul vitelor, (popular) v r a f, n ă s ă d e a l ă **(1)** (ALR I 912/166, 243, 573, ALRM SN I h 54, A I 12, 20, 26, 35); p. e x t. boabe de grîu amestecate cu pleavă, rămase pe arie pînă la vînturare (ALR I 912/160, ALR II 5 304/310, ib. 5 305/53, A I 20, 23, 35); boabe de grîu desprinse din spic. *Din năsada care se mai numește și .. vraf ..., s-a zbătut în picioare*[le] *cailor partea de deasupra.* PAMFILE, A. R. 208. *Către grîul scuturat din pai zicem nasadă.* ALR II 5 295/310. *Trebi di răscolit nasada.* ib. 5 295/414.

2. (Prin Mold., Bucov.) Arie (unde se treieră cerealele). *Acest loc se numește arie, ... arman, ... nasadă.* PAMFILE, A. R. 143, cf. TEODORESCU, P. P. 151. [Iepele] *în năsadă le-a băgat, Nouă zile le-a mînat, Jirezile-a treierat.* MARIAN, S. R. I, 41, cf. I. CR. IV, 122.

3. (Regional) Teanc. *Frunzele* [de tutun] *se fac păpuși și păpușile năsadă, adică chită, teancuri și într-această stare se vînd.* I. IONESCU, P. 413. ✦ (Regional) Grămadă de gunoi scos din grajd (Bonț-Gherla). CHEST. II 427/345.

4. (Prin Munt.) Zăgaz, stăvilar. *Oprirea unei gîrle ... se poate întîmpla prin dărîmarea unui mal și punerea acelei rupturi de-a curmezișul unui curs de apă în chip de năsadă.* H XI 323, cf. CHEST. IV 41/742.

5. (Regional) Porțiune, bucată de pămînt cultivată (Ștefănești-Drăgășani). ARH. OLT. XXI, 270. *Mai avem o năsadă, o porțiune, o bucată și isprăvim tot locul de prășit, de secerat.* ib.

— Pl.: *năsade* și (regional) *năsăzi* (CHEST. IV 41/742).

— Postverbal al lui **năsădi.**

NĂSÁLNIC, -Ă adj. v. **năsilnic.**

NĂSALNIE s. f. v. **năsălie.**

NĂSÁLNIȚĂ s. f. (Regional) Boală de oi nedefinită mai de aproape (Crucea-Cîmpulung Moldovenesc). Cf. A V 15.

— Etimologia necunoscută. Cf. n ă s ă d e a l ă.

NĂSAPÁRIȚĂ s. f. v. **nisipariță.**

NĂSĂDEÁLĂ s. f. **1.** (Popular) Năsădire **(1)**; (concretizat; cu sens colectiv) snopi de cereale desfăcuți și împrăștiați pe arie pentru a fi treierați, (popular) n ă s a d ă **(1)**. Cf. PAMFILE, C. 47, ALRM SN I 54.

2. (Regional) Bătaie (la țesătură). *Nesădeala este în suveică.* SLAVICI, N. I, 54, cf. PAMFILE, C. 47.

3. (Regional) Numele unei boli, la animale, nedefinită mai de aproape (Rășinari-Cisnădie). Cf. PĂCALĂ, M. R. 263. ✦ „Umflătură". Com. din STRAJA-RĂDĂUȚI.

— Pl.: *năsădeli.* — Și: (regional) **nesădeálă** s. f.

— **Năsădi** + suf. *-eală.*

NĂSĂDÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (Folosit și a b s o l.) (Popular; complementul indică snopi de cereale) A așeza, a împrăștia pe arie, pentru a treiera cu ajutorul vitelor; p. e x t. (complementul indică o arie de treierat) a curăța, a aranja în vederea treieratului. *Scot un rînd de paie, năsădesc a doua oară și caii încep a treiera.* SANDU-ALDEA, A. M. 136. *Nea Gavrilă . . . năsădește aria să bage cele cîteva paie spîne adunate de pe cîmp.* PÎRVESCU, C. 83, cf. ALR SN I h 73, A III 4, LEXIC REG. 105. ◇ R e f l. p a s. *Caii se vîrau în arie slobozi, după ce se năsădeau snopii.* PAMFILE, A. R. 202. ✦ P. g e n e r. A risipi, a împrăștia. *Eu cu mătura oi mătura-o, Cu gunoiul afară oi da-o, Porcii a năsădi-o, Găinile a rîcîi-o.* PAMFILE, B. 56. *Dară Banul ce-mi făcea? Peste brazde că fugea . . . Haine mîndre le rupea, Pe brazde că năsădea, Tot cădea și tot fugea.* ANT. LIT. POP. I, 532.

2. T r a n z. (Prin Bucov.) „A bate trifoiul de-a mărunțelul, pînă iese din pleavă". LEXIC REG. 105. ✦ A strivi. *Mi-am năsădit piciorul între 2 butuci.* Com. din VICOVU DE SUS-RĂDĂUȚI. ✦ (Prin Maram. și Bucov.; complementul indică oameni) A bate tare (trîntindu-l jos); a bușii. Cf. I. CR. V, 153, com. din STRAJA-RĂDĂUȚI, ALR SN IV h 978/349.

3. R e f l. (Regional; despre sînge) A se închega, a se coagula. Cf. DDRF. *Să uită prost'eșt'e și sînzele să strîcă, să năsăd'eșt'e în vită.* DENSUSIANU, Ț. H. 104. ✦ (Despre bube, răni) A se umfla, a se tumefia; a coace. Com. din STRAJA-RĂDĂUȚI.

4. I n t r a n z. F i g. (Regional) A lua ființă, a se forma. *Cînticu Nioarii . . . D-apîi niș nu știu ieu di cîn îi năsădit.* DIACONU, VR. 94.

5. I n t r a n z. și r e f l. (Regional; despre sînge, gaze etc.) A ieși (cu putere); a țîșni. *Cratere . . . prin care năsădesc gaze puturoase.* ap. SCL 1963, 17. *I s-o năsădit sîngele, a țîșnit sîngele, a pornit fără nici o pricină.* ȘEZ. XVIII, 168.

6. R e f l. (Prin Ban.; despre pînză) „A deveni impermeabilă, a se năclăi". NOVACOVICIU, C. B. II, 5. *Pînza s-o „năsăgit", năclăit.* id. ib.

— Prez. ind.: *năsădesc.*

— Din v. sl. НАСАДИТИ „a așeza, a plasa, a îngrămădi; a planta, a răsădi".

NĂSĂDÍRE s. f. Acțiunea de a (s e) n ă s ă d i.

1. (Popular) Împrăștiere a snopilor de cereale pe arie, pentru a fi treierați cu ajutorul vitelor; (popular) năsădeală **(1)**, năsădit[1]. Cf. COSTINESCU, DDRF, GHEȚIE, R. M.

2. (Regional) Izbitură, contuzie; vînătaie. Cf. BARCIANU, V., CIHAC, II, 323, ALEXI, W.

— Pl.: *năsădiri.*

— V. **năsădi.**

NĂSĂDÍT[1] s. n. (Popular) Năsădire **(1)**. Cf. DDRF. *După stropit urmează năsăditul sau pusul pe arie.* PAMFILE, A. R. 202.

— V. **năsădi.**

NĂSĂDÍT[2], **-Ă** adj. (Regional) **1.** Risipit, împrăștiat. *Pune lipitori pentru tras sîngele năsădit.* ap. SCL 1963, 17.

2. Așezat în formă de morman, î n g r ă m ă d i t; s p e c. (despre sînge) acumulat, strîns (într-un cheag). *Numai cegă și postrugă Și galbenă caracudă Și nisetru d-el mărunt, D-ala prinsese mai mult, Sta pe masă năsădit.* PĂSCULESCU, L. P. 175, cf. A IX 1. ◇ F i g. *Printre dinți . . . i se strecură un geamăt de desnădejde, un murmur trezit de-o durere năsăditǎ la inimă.* MIRONESCU, S. A. 34.

3. Lovit, zdrobit; p. e x t. învinețit, vînăt. Cf. LB, POLIZU, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Grumăzare albă . . . năsădită, peri din trupul lui.* ȘEZ. V, 143. *Ieși bubă cu vînt alb, cu vînt negru și vînăt, cu vînt galbăn năsădit, cu vînt obrintit.* ib. VIII, 111. *Bubă albă, roșie . . . , mierie, năsăgită, învălită, ieși bubă de nouă feluri.* CHEST. V 173/100. *Numa una-i năsădită De ciudă și de amărîtă.* CV 1952, nr. 4,31.

— Pl.: *năsădiți, -te.*

— V. **năsădi.**

NĂSĂDITÚRĂ s. f. (Regional) Contuzie; vînătaie. CIHAC, II, 323.

— Pl.: *năsădituri.*

— **Năsădi** + suf. *-tură.*

NĂSĂDUÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin Bucov.) A se repezi cu putere asupra cuiva. ȘEZ. III, 82, cf. 70.

— Prez. ind.: *năsăduiesc.*
— Cf. n ă s ă d i.

NĂSĂÍ vb. IV. I n t r a n z. (Neobişnuit) A fonfăi. Cf. ALEXI, W.
— Prez. ind.: *năsăiesc.*
— **Nas**[1] + suf. *-ăi.*

NĂSĂÍLĂ s. m. sg. **1.** (Familiar) Om cu nasul[1] **(1)** mare; (familiar, rar) năsoacă, (regional) năsoi **(2)**, năsotea, nărilă, nărtilă. V. n ă s o s. *La unele licee, cei care au un nas mai avîntat — în sus, sau în jos — sînt porecliţi popular „năsosul", „năsoilă", „năsoacă".* TEODOREANU, M. II, 173, cf. com. din ŢEPEŞ VODĂ-CERNAVODĂ.

2. (Regional) Persoană care se amestecă în toate (Bonţ-Gherla). PAŞCA, GL.
— Şi: **năsoílă** s. m. sg.
— **Nas**[1] + suf. *-(ă)ilă.*

NĂSẮLE subst. pl. v. **năsălie.**

NĂSẮLI subst. pl. v. **năsălie.**

NĂSĂLÍE s. f. **1.** Suport de lemn (ca o targă) pe care se aşază coşciugul cu mortul pentru a fi transportat (la biserică sau la cimitir); (popular) pat, (regional) pataşcă[1] **(I 1 c)**, ţaglă, carul morţilor, (în dicţionarele din trecut) pataramă **(2)**. V. d r i c. *Scoţînd, în năsilie, la-ngropat.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 18[r]/6. *13 năfrămi s-au făcut den casă, patru pre năsălie* (a. 1783). BUL. COM. IST. IV, 73. *Şi-i ducea cu patru soldaţi pe nosilă, şi punea peste cosciug postav negru.* DIONISIE, C. 183. *După ce vor spăla şi vor afuma trupul craiului cu ceale mai alease mirodenii să se puie pre o năselie de porfiră.* BELDIMAN, N. P. II, 5/24. *Acest trup . . . Acum pe năsălie făr' de mişcare, gătit spre putrejune.* ARHIVA R. I, 71/6. *Plînsetili şi vaitele săracilor au fost atîta încît . . . au năvălit şi întrat în besirecă sărutîndu-i năselie* (a. 1846). CAT. MAN. I, 313. *Pe năsălii răstignită . . . Faţa ta pare că rîde liniştită de păcate.* CONACHI, P. 193, cf. 52. *Să mă vezi moartă? — Să te văd . . . — Să mă vezi pe năsălie? — Să.* ALECSANDRI, T. 511. *Văzusem adeseori oameni ţepeni întinşi pe cîte-un pat ce-i ziceau năsălie.* EMINESCU, G. P. 39. *Începură . . . a vorbi despre stîrlici, toiag, năsălie, poduri, paraua din mîna mortului.* CREANGĂ, P. 14. *Fraţii de arme îl aduc pe năsălii, îl întind pe catafalc.* CARAGIALE, O. III, 11. *Năsălia fu aşezată jos, chiar lîngă strana domnească.* ODOBESCU, S. I, 109. *În districtul Năsăudului mai fiecare mort se duce cu năsălia, numită altmintrelea şi „carul morţilor".* MARIAN, Î. 251. *Patru oameni pun umerii sub capetele năsăliilor.* N. REV. R. I, nr. 1, 42. *Cei patru flăcăi ce duceau năsîlnia se schimbau cu alţi patru.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 51. *Morţii se îngropau „pe năsălie" . . . N-ar fi nimerit să avem şi noi un . . . „dric", să ne îngroape „mai cu pompă"?* CONV. LIT. XLIV[2], 662. *Mortul, colivele şi colacii se duc pe năsălnie, năsălie sau ţaglă . . . Ea se poartă pe umeri.* PAMFILE, I. C. 157, cf. id. S. V. 15. *Închipuiţi-vă . . . că eu . . . aş sta întins p-o năsălie şi la capul meu aţi sfătui ce e de făcut.* DELAVRANCEA, O. II, 89. *Mortul se duce pe mîni ori şi cu năsălia (carul morţilor).* PĂCALĂ, M. R. 182. *În fruntea convoiului crucea, după cruce preotul, apoi năsălile.* ARDELEANU, V. P. 291. *Două maici, rămase lîngă năsălie, începură să psalmodieze cu o Psaltire înainte.* CĂLINESCU, S. 751. *Fuseseră duşi . . . pe o năsălie, luată de la biserica Boteanului.* CAMIL PETRESCU, O. II, 476. *Legaţi fedeleş de-o bancă şcolărească, şi cu căluş în gură, au fost duşi — ca pe o năsălie — în cancelaria goală.* V. ROM. martie 1954, 55. *Nimeni nu i-a urmat sicriul; năsălia i-au dus-o argaţii.* CAMILAR, N. I, 333. *Pe puică la groapă-o duc Şi mi-o duc pe năsălie Ca pe-o coală de hîrtie.* SEVASTOS, C. 141. *Ia un sicriu, îl aşază pe năsălii în mijlocul bisericei . . . , iară el singur se face mort în sicriu.* ŞEZ. XII, 63, cf. 20, I, 238. *Năframa de cununie Ai pus-o la năsălie.* I. CR. II, 129. *Noi, Mărie, -aşa-m gîndit, C-or veni feciori cu brîie, Dar ei vin cu năsălie.* ANT. LIT. POP. I, 170. ◇ (În imprecaţii) *Vede-l-am dus pe năsălie la biserica sfîntului Dumitru unde slujeşte.* CREANGĂ, A. 43. *Ne-a smuls pînea de la gură, vede-l-aş întins pe năsălie să-l scuip în obraz!* C. PETRESCU, R. DR. 252. *Năsălia mamei lor. . . , sudui Costan.* CAMILAR, N. I, 225, cf. II, 255. ◇ (În context figurat) *Nu prinsei de veste . . . nici cînd „regina nopţii moartă" pe năsălie de nouri albi începuse a pluti pe căile deşarte ale umbrelor înalte.* HOGAŞ, M. N. 64. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Sînt viu şi mi-i patul un pat-năsălie.* BENIUC, C. P. 106. ✦ (Învechit, rar) Targă pentru transportat bolnavi. *Adusără în năsilie pre acea bolnavă.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 152[v]/36. ✦ (Învechit, rar) Jilţ, scaun. *Pre năsilii şăzînd la judecată şi mergînd la calea sfeatnicelor, grăiţi.* BIBLIA (1688), 176[2]/29.

2. (Învechit, rar) Coşciug. Cf. GCR I, 244/11, II, 480, BARONZI, L. 115. ✦ (Neobişnuit) Mormînt. ANON. CAR.

— Accentuat şi: (regional) *năsălie.* JAHRESBER. V, 117, TDRG, ALR II/I h 171. — Pl.: *năsălii.* — Şi: (învechit) **năselie** (accentul necunoscut), **năsîlie** s. f., **nasăle** (SCRIBAN, D.) subst. pl., **nosílă** s. f., (regional) **năsăli, năsăle** (TDRG, PASCU, S. 332, BUL. FIL. VI, 103) subst. pl., **năsălnie, năsalnie** (accentul necunoscut), **năseá** (SCRIBAN, D.) s. f., **năséle** (ALECSANDRI, T. 1761, TDRG, BUL. FIL. VI, 103) **năsîle** (VICIU, GL., ALR II/I h 171/362) subst. pl., **năsîlíe** (ALR II/I h 171/520), **năsîlnie** s. f., **nasîle** (ALR II/I h 171/36) subst. pl.

— Din slavonul НОСНАО.

NĂSĂLMÁTĂ adj. v. **nestemată.**

NĂSẮLNIC, -Ă adj. v. **năsilnic.**

NĂSĂLNICÍE s. f. v. **năsilnicie.**

NĂSẮLNIE s. f. v. **năsălie.**

NĂSĂNĂTÓS, -OÁSĂ adj. v. **nesănătos.**

NĂSẮP s. n. v. **nisip.**

NĂSĂPÁRNIȚĂ s. f. v. **nisiparniță.**

NĂSĂPÍ vb. IV v. **nisipi.**

NĂSĂRÎMB, -Ă adj., s. f. (Regional) **I.** Adj. (Despre oameni) **1.** Zburdalnic, zglobiu, nebunatic **(2).** Cf. LB, GHEȚIE, R. M. 294, ALEXI, W., GR. S. V, 45.

2. Neajutorat **(2)**, neîndemînatic **(2)**; prost (Turnu Severin). Cf. L. ROM. 1960, nr. 5, 35. ◇ (Substantivat) *Au început să-l întindă, doar-doar l-o da pe năstărîmbul jos din brișcă.* ap. SCL 1963, 18.

II. S. f. **1.** (Mai ales în legătură cu verbul „a face") Boroboață, poznă; prostie, neghiobie **(1)**; farsă, șotie, strengărie; p. ext. creație literară glumeață. *Dărăbanții... multe năsărîmbe făcea proștilor.* ȘINCAI, HR. II, 281/11. *Această despărțire coprinde așa-numitele... năstărîmbe și bazaconii produse de spiritul batjocoritor al poporului.* TEODORESCU, P. P. 258. *Că orice năsărîmbe i-am învățat eu, ei toate le-au primit degrabă.* MARIAN, INS. 133. *Copiii făceau haz, iar dascălul, în fața năsărîmbilor diavolești, rămînea înmărmurit.* CIAUȘANU, R. SCUT. 38. *Iar a făcut vreo năsărîmbă de vă rîdeți.* Com. LIUBA. *Ai făcut multe năsărîmbe cît ai fost mai mic.* PAȘCA, GL. *Neastîmpăratul ăsta iar mi-a făcut o năsărîmbă.* Com. din DEDA-REGHIN. *Stați frumos, copii, să nu-mi faceți vreo năsărîmbă.* MAT. DIALECT. I, 183. *Năsărîmbă strîmbă, poznă cucuiată, La capete legată* (Leuca căruței). PASCU, C. 25. ◇ Expr. **A-și face năsărîmbă pe mîncare** = a refuza mîncarea din cauza unei supărări, a unui necaz. Cf. MAT. DIALECT. I, 82.

2. (La pl.) Palavre, baliverne. *După ce-și veni nițel în fire din mirarea sa, se grăbi... să mă priimească ca p-un dar ceresc, că era cam bigotă biata femeie și credea lesne la năsărîmburi.* PR. DRAM. 169. *Săracul om,... era și omul lui D-zeu; credea lesne la năsărîmburi.* ib. 254.

3. Obrăznicie, nerușinare; desfrînare, destrăbălare. Cf. LB, GHEȚIE, R. M. ✦ (Prin Olt.; în forma *năsărîmbie)* Nelegiuire, ticăloșie. SCL 1963, 18.

— Pl.: **(I)** *năsărîmbi, -e,* **(II)** *năsărîmbe* și *năsărîmburi, năsărîmbi.* — Și: **năsărîmbie** s. f., **năstărîmb, -ă** adj., s. f.

— Etimologia necunoscută.

NĂSĂRÎMBIE s. f. v. **năsărîmb.**

NĂSĂRÎMBÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre oameni) Zburdalnic, zglobiu, nebunatic **(2).** Cf. LB.

— Pl.: *năsărîmboși, -oase.*

— **Năsărîmb** + suf. *-os.*

NĂSẮTRU s. m. v. **nisetru.**

NĂSĂȚIÓS, -OÁSĂ adj. v. **nesățios.**

NĂSĂVĂÍ vb. IV. Tranz. (Prin Transilv.) „A vergela". VICIU, GL.

— Prez. ind.: *năsăvăiesc.*

— Etimologia necunoscută.

NĂSĂVĂÍT adj. (Prin nordul Munt.; despre firele pentru alesătură) „Cu fețe". RĂDULESCU-CODIN.

— Cf. năsăvăi.

NĂSCÁLĂ s. f. (Bot.; regional) Moșmon *(Mespilus germanica).* Cf. LB, LM, PANȚU, PL.

— Pl.:?

— Etimologia necunoscută. Cf. mișculă, năspoi.

NĂSCÁRE s. f. **1.** (Rar) Naștere **(I 1).** *La patru luni după ce se mărită, născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pre tata.* NEGRUZZI, S. I, 247.

2. (Popular) Naștere **(II 1).** *Maică-mea...,cu puține zile înaintea născării meale, pierdusă pe soțul ei.* BELDIMAN, N. P. II, 34/14, cf. I, 11/4. ◇ Loc. adj. **De născare** = cu care s-a născut (cineva); originar. (Glumeț) *Buruiană, nu știu care Ți-i porecla de născare Și nici nu vreau să ți-o știu.* ARGHEZI, VERS. 231. ◇ Loc. adv. **Din născare** = de la începutul existenței, din naștere. *Noi sîntem cam din născare Tot ca una, fata mea.* DONICI, F. II, 22/5, cf. 40/6. *Acea patimă ce firea ne-au semănat din născare.* CONACHI, P. 280. *Fără vină, din născare Mă văzui eu pedepsită.* ALECSANDRI, P. I, 16. *Midas... zănatic din sperietură și cam prostănac din născare.* ISPIRESCU, U. 108. *Amorul propriu al omului ridicol din născare, care pricepe cîteodată că e ridicol, e mai teribil decît al altuia.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 64. *Sînt petecul de noapte, dat ție din născare.* ARGHEZI, C. O. 16. *Acum din născare se cunoștea că are să fie mai pe sus decît alți oameni.* SBIERA, P. 22, cf. 247. *O boală din născari (nu mai ari leac).* ALR II/I MN 56, 4 181/537, cf. ib. 4 181/414, 531, 605, 682, 705. *Prostia din născare leac nu mai are.* NEGRUZZI, S. I, 248. *Năravul din născare leac pe lumea asta n-are.* MERA, L. B. 119.

3. (Rar; în loc. vb.) **A da născare** = a naşte **(II 1)**, a crea, a produce, a cauza. *Încercarea de propagandă politico-religioasă a craiului Ardealului avu de urmare pentru români a da născare unităţii române în toată întregimea ei.* RUSSO, S. 73, cf. 75.

— **Nasc** (temă a lui *naşte)* + suf. *-are* (ca în *crezare, pierzare, vînzare* etc.).

NĂSCĂTÓR, -OÁRE adj. **I. 1.** (Învechit şi popular; şi substantivat, f.) (Femeie) care naşte **(I 1)** sau a născut unul sau mai mulţi copii. *Împăraţii pămîntului . . . tremuri preimi ei; acie dureare ca născătoare.* PSALT. 91, cf. CORESI, PS. 125/8. *Una maica lui D*[u]*mnezeu . . . celui bun eşti născătoare.* PARACLIS (1639), 3^{v}/6. *Muierile, maicele, născătoarele şi crescătoarele neamului omenesc.* ŢICHINDEAL, F. 19/14. *O asemenea femeie, de putea virtuţi să-nveţe, Putea fi matroana Romei . . . sau de Grahi o născătoare.* ASACHI, S. L. I, 65. *Copiii rupţi de la sînul născătoarelor lor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 193. *Născătoarea spornicei ginte romane . . . , antica Vinere.* ODOBESCU, S. III, 39. *Se face mai întîi o bortă în podul casei, şi-apoi se suie născătoarea în pod.* SBIERA, P. 109. ✧ (Învechit) *Organe născătoare* = organe genitale. *Brebul . . . puterea organelor născătoare pierzîndu-şi, în firea şi îndrepnicia hadîmbilor cade.* CANTEMIR, IST. 52, cf. DDRF. ✦ (Substantivat, f.; în limbajul bisericii creştine; de obicei determinat prin „Domnului", „lui Dumnezeu", „de Dumnezeu" etc.) Fecioara Maria, mama lui Isus Hristos; (învechit, rar) născuta (v. n ă s c u t^{2} **1**). *Cîntarea Dzeului născuta* (D u m n ă d z ă u *născătoarei* D, a D z ă u l u i *născătoarea* v). PSALT. 333. *N-au crezut . . . în tine, născătoare Domnului* (a. 1550—1580). CUV. D. BĂTR. II, 380. *Iară Hristos unul e al maţelor featei de Dumnezeu născătoare plod.* CORESI, EV. 494, cf. 519, COD. TOD. 201. *Împărăteasa născătoarea lu Dumnezeu* (a. 1633). GCR I, 82/32. *Ţie strigăm, biruitoare născătoarea lui Dumnezeu.* PARACLIS (1639), 5^{v}/1. *Prea slăvita doamnă a noastră sf*[î]*n*[ta] *născătoare de Dumnezeu* (a. 1652). GCR I, 158/25, cf. 183/16, 300/30. *Într-aceasta zî s-au tălnit şi obnovleniile pr*[ea]*svintei Dumnăzău născătoarei.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 9^{v}/24, cf. octombrie 39^{v}/13. *S-a săvîrşit şi mănăstirea . . . , unde să proslăveşte adormirea cei de Dumnezeu născătoare.* R. GRECEANU, CM II, 87. *S-au făcut om din născătoarea de Dumnezeu şi pururea fecioară Maria.* ANTIM, P. 2. *Prea sf*[î]*nta născătoare de Dumnezeu, ficioară Marie* (a. 1750). GCR II, 61/8. *Lacrimile jupăneselor . . . care strigă răsplătire la Domnul Hristos şi la sfănta născătoare pentru sîngele care verşi.* NEGRUZZI, S. I, 146. *Născătoare de D*[umne]*zeu, scapă-mă de primejdia aceasta.* id. ib. 155. *Înhăitări de crai dezmetici, Trupuri goale de femei, Ce-au hulit pe născătoarea Ş-au scuipat în faţa ei.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 162. ✦ (Substantivat, f.) Numele unei rugăciuni către Maica Domnului. *Copiii noştri tu să-i înveţi: Credeul . . . , Născătoarea, S-ajung să-i văd cîntînd pe toţi În strană, sărbătoarea.* GOGA, P. 43. ✦ (Substantivat, m.) Tată; (la pl.) părinţi. *Dragii mei născători şi părinţi.* ŢICHINDEAL, F. 6/13. *Omului în lume firea dă un născătoriu.* ASACHI, S. L. I, 65. *Cunosc pe născătorii tăi.* ISPIRESCU, U. 23. *Mai fericit în politica sa decît născătorul său.* XENOPOL, I. R. III, 65. ✦ (Substantivat, f.; regional) Vagin; p. e x t. organ genital al femeii, (regional) n ă s c u t^{1} **(1)**. *Tot prin născătoare te-a aruncat maică-ta afară din burtă.* STANCU, D. 41. ✦ (Substantivat, f.; regional) Epitet pentru o femeie înaltă şi slabă. Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

2. (Învechit) Care naşte **(II 1)**, care creează, produce, care e cauza a . . . *Că cum să ş-ai arunca această* [mărire] *în trei părţi, de chin născătoare tot împrotivă află-se săgetarea ei.* CORESI, EV. 14. *Fieştecine are a sa minte născătoare de cuvinte.* ST. LEX. 218^{v}/10. ✦ Care se iveşte, ia fiinţă, se înfiripă. *Drept aceea au venit minutul de a întîmpina prin puterea armelor răul născător şi nenorocirea care ar urma pentru patrie.* AR (1831), 15^{2}/32.

II. (Învechit; calc după lat. *casus genetivus*, ngr. γενική πτῶσις; în sintagma) *Căderе născătoare* (şi substantivat, m. şi f.) = cazul genitiv. *Născător iaste cu care arătăm al cui ce este.* ST. LEX. 237^{r}/3. *Căderi sînt cinci: numitoarea, născătoarea, dătătoarea, primitoarea şi chiemătoarea.* MACARIE^{1}, GRAM. 4^{r}/17. *Căderea . . . născătoare, prin care, fiind de cineva întrebat, răspuns dăm pentru stăpînire sau purceaderea oareşicăruia lucru.* EUSTATIEVICI, GR. RUM. 28^{v}/15.

— Pl.: *născători, -oare.*

— **Nasc** (temă a lui *naşte)* + suf. *-(ă)tor.*

NĂSCĂTÚRĂ s. f. (Învechit) **1.** Naştere **(I 1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DDRF. ✦ F i g. Creaţie, produs. *Mii de nenorociri ale obştii şi ale mele multe întîmplări nu mi-au dat prilej . . . să arunc un ochi părintesc asupra celor din întîmplare născături ale mele.* CR (1829), 76^{2}/27.

2. Naţiune **(1)**. Cf. STAMATI, D.

3. Naştere **(II 1)**. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (La pl.; determinat prin „înainte") Drepturile primului născut. *Şi zise Esaf: Iată eu mergu să moriu şi ce mi-s bune aceaste născături înainte.* BIBLIA (1688), 18^{1}/31.

— Pl.: *născături.*

— **Nasc** (temă a lui *naşte)* + suf. *-ătură.*

NĂSCIÓR s. n. Năsuc. *A băut pîn's-a turtit şi, căzînd, şi-a belit năşcioru.* JIPESCU, O. 53, cf.

TDRG. *Era o femeie nostimă, cu obrajii de păpuşă, cu născiorul obraznic.* REBREANU, I. 104.

— Pl.: *născioare.* — Şi: **năşciór** s. n.

— **Năsuc** + suf. *-ior.*

NĂSCÎND, -Ă adj. Care este pe cale de a apărea, de a se forma, care începe să existe, să se manifeste. *Prevăzînd că acel stat născînd va putea să fie o mare stavilă la planurile sale.* ARHIVA R. I, 96/10. *Junele nu putu rămînea nesimţitor la aceste semne ale unui amor născînd.* FILIMON, O. I, 201. *Copilul se mişcă fără astîmpăr, din instinctiva pornire de a-şi întări născînda vigoare prin gimnastică.* HASDEU, I. C. I, VII. *Era o zi-nnorată. Născîndele ei raze pieziş se strecurau.* MACEDONSKI, O. I, 53. *La lumina slabă a zilei născînde, parcă se vede cîrciuma lui Dragomir.* GHEREA, ST. CR. II, 172. *Aceste interese ale ţărănimii (foarte puţin ale născîndului proletariat intelectual, şi de loc invidia) vorbesc în critica socială a lui Eminescu.* IBRĂILEANU, SP. CR. 173, cf. 28. ◇ Loc. adj. şi adv. **În stare născîndă** = (care se află) în curs de formare, în stadiu iniţial, în fază incipientă. *Mai sînt şi multe alte procedee de sudare... hidrogen în stare născîndă.* SOARE, MAŞ. 63. *O sare ferică poate fi uşor redusă la sare feroasă cu hidrogen în stare născîndă.* CHIM. AN. CALIT. 153. *Surprindem fenomenul în stare născîndă.* CONTEMP. 1965, nr. 994, 4/2.

— Pl.: *născînzi, -de.*

— V. **naşte.**

NĂSCOÁIE s. f. (Regional) Organ genital al iepei; (regional) naştere (**I 1**), fătătoare, fătăciune, pipotă. Cf. DR. V, 314.

— Pl.: *născoaie.*

— **Nasc** (temă a lui *naşte)* + suf. *-oaie.*

NĂSCOCEÁLĂ s. f. (Rar) Născocire (**2**). *Se înţelegeau toţi dintr-o singură ochire să-l pună pe goană cu tot soiul de născoceli poznaşe şi crude zeflemele.* C. PETRESCU, A. R. 17, cf. 36.

— Pl.: *născoceli.*

— **Născoci** + suf. *-eală.*

NĂSCOCÍ vb. IV. **1.** Tranz. A face, a crea ceva (ce n-a mai existat pînă atunci); a inventa, (învechit şi popular) a izvodi, (rar) a măiestri (**4**). *Cîte alte multe sînt izvodite şi născocite de om.* PISCUPESCU, O. 92/3, cf. 165/17. *Să-mi pui toată silinţa ca însumi să pot născoci toate acele ce-mi sînt de lipsă.* DRĂGHICI, R. 102/2. *Spre pildă, eu ades scriu, şterg şi iar gîndesc... O epică piimă născocesc.* DONICI, F. II, 35/17. *Născoci feluri de schingiuiri.* NEGRUZZI, S. I, 158. *Ce am putea să născocim noi mai mult decît tine, care ştii cîte în lume şi în soare?* FILIMON, O. I, 193. *Acei sălbatici ai perioadei glaciare cari, în lungile lor răgazuri, au născocit arta sculpturei.* ODOBESCU, S. III, 114. *Nu ştiau cum să-şi aţîţe focul, nefiind născocit meşteşugul de a scăpăra.* ISPIRESCU, U. 87. *Pentru aceste... trebuinţe oamenii au născocit termometrul* (a. 1889). ap. TDRG. *Scriitor, ... bine sprijinit Să fie ce vei născoci.* OLLĂNESCU, H. A. P. 14. *Fetele... sînt acelea cari au născocit şi cîntă toate cîntecele cîte se află în lume.* F (1906), 28. *În sfîrşit, după cafea, nevastă-mea ce să mai născoceaască? „Haidem la un cinematograf, să ne distrăm!“* REBREANU, NUV. 178. *Am născocit cîteva întrebări privitoare la procesele de a doua zi.* GALACTION, O. 97. *Cu agera-i minte subt zidul troian născocise Gloaba cea mare de lemn.* TOPÎRCEANU, P. O. 10. *De treizeci de ani născocea tot soiul de lucruri importante şi simple.* C. PETRESCU, C. V. 127. *În suta din urmă de ani oamenii iscusiţi au născocit maşinile şi înlesnirile vieţii.* SADOVEANU, P. M. 140, cf. id. O. IX, 247. *Ai născocit pe-ncetul uneltele, cu care Ţi s-a făcut mai dîrză voinţa şi mai tare.* ARGHEZI, C. O. 24. *Dacă ai privi balta de departe şi n-ai şti ce caută bărbaţii aceia, ai crede că au născocit un joc nou.* STANCU, D. 208, cf. POPESCU, B. III, 83, com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

2. Tranz. (Folosit şi absol.) A scorni, a plăsmui (lucruri închipuite, neexistente, neadevărate); p. ext. a minţi (**1**), a ticlui. *Acum am priceput gîndul... Aste mi le născoceşte ca să mă las de ea eu.* PANN, E. I, 111/13. *Nu e vorbă decît de noul venit; şoşotesc, vorbesc, născocesc, alcătuiesc.* NEGRUZZI, S. I, 198, cf. 244. *Am auzit că nu mă poţi suferi... — Cine-a putut născoci o bazaconie ca asta?* ALECSANDRI, T. 1684. *Îi spune o istorie născocită de dînsul spre a ascunde adevăratul scop al lungei sale călătorii.* SLAVICI, N. II, 341. *Născocesc ceva, să mă scuz că nu pot veni mîine.* C. PETRESCU, C. V. 376. *Cine ţi-a spus dumitale că, pentru a fi fericit, e interzis să fii sensibil? Asta e o superstiţie născocită de un prost.* SEBASTIAN, T. 79. *Îi născocea ţiitoare, omoruri, furturi de cai, poreclindu-l în fel şi chip.* T. POPOVICI, SE. 138. ◇ Refl. pas. *Aşa s-a născocit şi povestea cu călăreţii albi care vestesc împărţirea pămînturilor.* REBREANU, R. II, 20.

3. Refl. A se naşte (**II 2**), a se isca, a se ivi; a se întîmpla. *Neamţul îl ameninţa că se duce să-l denunţe la primărie pentru furtişagul ce se născocise la moară.* SADOVEANU, M. C. 155. *Cristal rotund, pe-o umbră de velur, Cu inima de-a pururea senină, M-am născocit din ape de azur, Am îngheţat sub turturi de lumină.* ARGHEZI, VERS. 49. *Ţigancei îi fu frică să nu se născocească ceva din scînteile focului.* RETEGANUL, P. II, 32. *Busuioace, nu te coace Că din semăncioara ta S-a născocit dragostea.* ŞEZ. V, 93.

— Prez. ind.: *născocesc.* — Şi: (regional) **născodí** (COMAN, GL.), **născotí** (H XVIII 175) vb. IV.

— Etimologia necunoscută.

NĂSCOCÍRE s. f. Acțiunea de a n ă s c o c i.
1. Creare, concepere, imaginare a ceva nou, care nu exista pînă atunci; (concretizat) lucru creat, descoperit, inventat. *Loghica și metafizica... ne ascute mintea spre răutăți, ne agereaște duhul spre desfrînare și ne dă arme de născociri cu care să rănim și să ne rănim.* MUMULEANU, ap. GCR II, 247/9. *Bucurîndu-să mult pentru această din nou născocire, au început a să mustra pe sineș.* DRĂGHICI, R. 58/14. *Omul iscodește mii de născociri spre apărarea și păstrarea* [vieții]. GORJAN, H. II, 37/22. *Se puse pe fel de fel de născociri.* ISPIRESCU, U. 82. *Născocirea subiectului nu mai e de lipsă.* F (1897), 249. *Avea talent la născocirea poreclelor.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 262. *Iazul și moara lui Călifar erau o născocire a Întunerecului.* GALACTION, O. 44. *Urmînd învățăturile și născocirile științii... alcătuim și la noi o țară nouă.* SADOVEANU, M. C. 124. *Puricînd letopisețiile slovelor, din fir în păr, Fabula e născocirea unui rob, într-adevăr.* ARGHEZI, S. P. 9.
2. Scornitură, plăsmuire (mincinoasă), minciună **(I 4)**, (rar) născoceală, născocitură, (regional) năzgovenie. *Plăsmuiesc la născociri, Ca s-arate-ndatoriri.* MUMULEANU, C. 95/1. *Se împrăștiase între păscuitorii de aur... mulțime de născociri despre dispărerea lor urmată așa din pripă.* CONV. LIT. IV, 63. *Ura asta, Leib, este tot o născocire a bogaților!* SAHIA, N. 110. *Spunea „povești fantastice despre zîne îmbrăcate în aur și lumini“..., snoave, ghicitori, născociri populare.* CĂLINESCU, E. 53.
— Pl.: *născociri.*
— V. **născoci.**

NĂSCOCÍT, -Ă adj. **1.** Care este creat, inventat. *Arabesc se cheamă săpăturile de felurite, fireșe și născocite flori, lucru iscodit de arapi.* AR (1830), 24 bis[1]/45.
2. Care este scornit, plăsmuit. *Boală născocită.* PONTBRIANT, D. *Umplea mereu rolul eului său cu iluziuni născocite.* F. (1897), 14.
— Pl.: *născociți, -te.*
— V. **născoci.**

NĂSCOCITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Astăzi rar) Care creează, născocește **(1)**, descoperă ceva nou; inventiv. *O fantazie înfocată, un duh slobod și născocitor... l-au silit să părăsească celelalte învățături și să se robească cu totul lui Apollo.* MARCOVICI, C. 3/11. *Trăim pe lume... pururе născocitoare.* CONACHI, P. 287. *Așa trebuie să fie, pentru ca el să se facă din zi în zi mai vînjos, mai sprinten și mai născocitor.* SLAVICI, ap. CADE. *Această epocă... a produs adevărate minuni ale spiritului născocitor omenesc.* GHEREA, ST. CR. III, 25. *Fie, că face! că-i meșteră lumea! — sfîrșește el clătinînd din cap... biruit bucuros de puterea născocitoare a minții omenești.* SP. POPESCU, M. G. 29. ◇ (Substantivat) *Să trăiască întru mulți ani născocitorul mielului năbușit!* FILIMON, O. I, 161. *Cineva este un născocitor dibaci, carele scoate din creierii lui lucruri folositoare omenirii.* ISPIRESCU, U. 89. *La babilonieni circula legenda că regele Nimrod a fost născocitorul vînătoarei.* STOICA, VÎN. 60. *Hugo este un mare născocitor de mituri.* VIANU, S. 154.
2. Care scornește, plăsmuiește, născocește **(2)**; p. e x t. mincinos **(I 1)**. (Substantivat) *Să fi ascultat pe acești născocitori..., ai fi crezut că Olimpul este pe pămînt.* BOLINTINEANU, O. 430.
— Pl.: *născocitori, -oare.*
— **Născoci** + suf. *-tor.*

NĂSCOCITÚRĂ s. f. (Rar) Născocire **(2)**. Cf. BARCIANU, V., LM. *Născocituri făcute de dragul vremii în care ni se urăște.* SLAVICI, ap. TDRG, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., com. LIUBA. ✦ (Regional; în forma *născotitură*) „Un descîntec la o boală“ (Brădișorul de Jos-Oravița). H XVIII 175.
— Pl.: *născocituri.* — Și: (regional) **născotitúră** s. f. H XVIII 175.
— **Născoci** + suf. *-tură.*

NĂSCOCÓR, -OÁRĂ adj., s. m. și f. (Prin sud-vestul Transilv.) (Persoană) care crede că știe orice; fanfaron, încrezut. *Nu te mai face născocor! Prea ești născocor!* REV. CRIT. III, 162.
— Pl.: *născocori, -oare.*
— Etimologia necunoscută.

NĂSCOCORÍ vb. IV v. **născocori.**

NĂSCOCORÎRE s. f. v. **născocorîre.**

NĂSCOCORÎ vb. IV. R e f l. (Transilv. și Ban.) **1.** A se lăuda; a se îngîmfa, a se fuduli. *Vedeți-l cum se născocoară; Ca cînd ar îmbuca tot plăcinte, Ș-ar screme tot aur și comoară.* BUDAI-DELEANU, Ț. 402, cf. 110, PAȘCA, GL., MAT. DIALECT. I, 183.
2. A se răsti la cineva, a-i face observații violente; a se înfuria, a se mînia. Cf. LB. *Se auzeau vorbe răzlețe: ce te născocorești, să fi venit la lucru: n-ai lucrat, dar zile ai cerut.* V. ROM. martie 1952, 157, cf. REV. CRIT. III, 162, NOVACOVICIU, C. B. I, 14. *Ce te născocorăști așa la mine, că doară nu-ți sînt slugă.* Com. PAȘCA.
— Prez. ind.: *născocorăsc* și *născocór.* — Și: **născocorí** (ALEXI, W.), **născocoví** (CV 1950, nr. 5, 32) vb. IV.
— Cf. n ă s c o c o r.

NĂSCOCORÎRE s. f. (În dicționarele din trecut) Faptul de a s e n ă s c o c o r î. Cf. PONTBRIANT, D., LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *născocorîri.* — Şi: **născocorîre** s. f. PONTBRIANT, D., LM, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W.
— V. **născocorî.**

NĂSCOCORÎTÓRIU, -IE adj. (Neobişnuit) Enervant, iritant; aţiţător. PONTBRIANT, D.
— Pl.: *născocorîtorii, -ie.*
— **Născocorî** + suf. *-tor.*

NĂSCOCOVÍ vb. IV v. **născocorî.**

NĂSCODÍ vb. IV v. **născoci.**

NĂSCOMĂNÍ vb. IV. Refl. (Ban.; despre bube, umflături) A apărea, a se face; a creşte. L. COSTIN, GR. BĂN. 144. *Mi se născomoneşte ceva în obraz.* id. ib., cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 15.
— Prez. ind. pers. 3 sg.: *născomăneşte.* — Şi: **născomoní** vb. IV.
— Etimologia necunoscută.

NĂSCOMONÍ vb. IV v. **născomăni.**

NĂSCOTÍ vb. IV v. **născoci.**

NĂSCOTITÚRĂ s. f. v. **născocitură.**

NĂSCÚT¹ s. n. (Învechit şi regional) **1.** Naştere **(I 1).** *Mumă aceştiia zise-i mainte de născută, şi Domnul dentru ea va să se nască zise.* CORESI, EV. 494. *Şi Evva grijia bărbatului-şi şi greul născutului să-l poarte.* MOXA, 347/20. *Era zimislit în trupul maică-sa şi, cînd fu aproape de născut, ea muri.* id. 357/21. *O murid d'in nascutu copt'ilului.* ALR II/I h 145/95. ✦ (Regional; în descîntece şi vrăji) Organ genital feminin; (regional) născătoare (v. născător **I 1**). *Să ieşiţi, Să periţi Din cap, De su cap . . . Din şezut, Din născut.* MARIAN, D. 21, cf. id. v. 144. *Aşa să crăpe, să răscrăpe Toate pociturile . . . Din băierile inimei, Din născut, De sub născut.* ŞEZ. I, 253. ✦ (Regional) Testiculele calului (Fildu de Sus-Zălau). DR. V, 313.
2. Naştere **(II 1)**; p. ext. (şi în sintagma *ziua născutelor)* ziua naşterii cuiva, naştere **(II 1).** *Se tîmplă zi de trebuinţă, cănd Irod născutului lui cină făcea cu voivozii lui.* CORESI, EV. 541. *Nărav era domnilor să prăznuiască în ziua născutelor sale.* id. ib. 545. *Alu I*[su]*s H*[risto]*s născutul aşa era* (a. 1580). CCR 1/8. *Botezătoriul Ioann, de născutul lui şi de tăiarea capul lui cade-se a le prăzdnui* (a. 1640). GCR I, 89/39. *Fiul de la născut Pînă la căsătorit Nu-i înaintea părintelui negreşit.* MARIAN, NU. 577. ◇ Loc. adj. şi adv. **Din născută** = de la începutul existenţei; din naştere. *În vreamea aceaia, mergîndu Isus, văzu om orb din născută.* CORESI, EV. 165, cf. 401, CP 212/32. ◇ Expr. (Bis.; învechit) **A doua născută** = înnoire a fiinţei individului, produsă prin taina botezului; a doua naştere. *Toţi ne sem fraţi dentru unul singur Domnul . . . , mai vîrtos cîţi den muma ceaia sfînta ce iaste însăş scăldătura băiei a doua născută cu noirea duhului sfînt.* CORESI, EV. 93. ✦ Spec. (Adesea însoţit de determinări) Naşterea lui Hristos; p. ext. sărbătoare bisericească ţinută în ziua acestei naşteri, Crăciunul. *Cum aţi auzit la Născut de împăraţii şi de filosofii aceia că nu se întoarseră să spuie lui Irod.* VARLAAM, C. 411, cf. 397. *Pre cîşlegile Născutului, cu toată putearea sa, s-au apucat de tătari a-i bate.* URECHE, L. 62. *Era atuncea Născutul D*[o]*mn*[u]*lui H*[risto]*s.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 39ᵛ/20. *În anul de la Sfi*[n]*tul Născut 1674.* id. ib. octombrie 84ᵛ/18, cf. decembrie 222ʳ/14. *Cîntă beserica noastră în sara Născutului.* N. COSTIN, L. 94. *Da-i sara Născutului, Că s-a născut un fiu sfînt.* VICIU, COL. 25. ✦ (Învechit) Viaţă, fiinţă, existenţă. *Limba . . . păleaşte împregiurul născutului* (împregiurul nasceriei N. TEST. 1648, roata nascerii BIBLIA 1688, aria vieţii B 1938) *nostru.* COD. VOR. 124/16. *Izbăveaşte de armă sufletul mieu şi de mărule cărilor* [= cîinilor] *născutul mieu* (viaţa mea B 1938). PSALT. 37, cf. 63, GCR I, *10/3, CORESI, PS. 53/6.
— Pl.: (rar) *născute.* — Şi: (învechit, rar) **născútă** s. f.
— V. **naşte.**

NĂSCÚT², -Ă s. f. art., adj. **1.** S. f. art. (Învechit, rar; determinat prin „Dumnezeului") Fecioara Maria, mama lui Isus Hristos; născătoare (v. născător, **I 1**). *Cîntarea Dzeului născuta* (a Dzăului născătoarea V, Dumnădzău născătoarei D). PSALT. 333.
2. Adj. (Şi substantivat) (Cel) care a căpătat viaţă, a luat fiinţă, a venit pe lume; (substantivat) fiu, vlăstar, progenitură; p. ext. descendent. *Cine iubeaşte născătoriul, iubeaşte şi născutul.* CORESI, L. 201/19. *Curănd după aceea au murit Elena . . . , după ce au binecuvăntat pe toţi născuţii săi.* ŞINCAI, HR. III, 139/26, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Nu se poate tîlcui putearea carea o are viaţa . . . părinţilor şi a maicelor, spre a face pre născuţii lor aseamenea şie* (a. 1809). GCR II, 202/31. *Să nu mai fii de astăzi născuta mea! să piară Şi numele tău!* COŞBUC, P. II, 200. *O, pieri de-aici o dată, născutule din sclavă.* id. S. 27. *Zeul Apolon, născutul din Leta, pletoasa zeiţă.* MURNU, I. 4, cf. 39. *Natura şi temperamentul sînt concepte care au fost introduse în artă abia de Zola, şi mi se pare că, din nenorocire, soarta lor a fost soarta născuţilor-morţi.* PETICĂ, O. 363. ◇ *Nou născut* = a) născut de curînd; (substantivat) sugaci, prunc. *Vericine va găsi un copil nou născut, va fi dator a-l încredinţa ofiţerului stării civile.* HAMANGIU, C. C. 25, cf. YGREC, M. N. 7, 151. (Prin analogie, despre animale) *Vaca-mamă prea iubitoare . . . nu convenea să-şi abandoneze noul născut.*

BART, S. M. 89; **b)** fig. renăscut. *A trimis stelele dimineții să înceapă veselul lor drum peste lumea nou-născută.* MARCOVICI, C. 9/1. *Întîiul* (sau *primul, cel dintîi*, învechit, *de-a prima*) *născut* = **a)** cel dintîi, cel mai vîrstnic dintre copiii unei familii. *Ucise toate întâniele născute în țeara Eghypetului.* PSALT. 160, cf. 221, 283. *Rubenu, născutul mieu de-a prima, tu, tăria mea.* PALIA (1581), ap. GCR I, 35/22. *Nu existau privilegii pentru primii născuți.* F (1906), 34; **b)** (învechit; la f. pl.) primele fructe din recolta unui an. *Aduce ceale dentîiu roade ale pămîntului nostru și ceale dentîiu născute ale roadei a tot lemnul... la casa Domnului.* BIBLIA (1688), 351²/13. (Învechit) *Unul* sau *(singur) născut* = **a)** unicul copil, singura odraslă; spec. (în textele bisericești) Isus Hristos. *Dumnezeu au dat schimb pentru spășeniia noastră cinstit și curatul sînge al fiu*[ui] *său, unul născut.* CORESI, EV. 74, cf. GCR I, 32/20, 124/10, II, 95/28. *Avea un copil, sîngur născut.* HERODOT (1645), 423. *Dumnezeu n-a cruțat nici pre unul născut fiul său.* NEAGOE, ÎNV. 11/21. *O, prea milostivul mieu părinte, iartă greșeala unuia născut fiu al tău.* DRĂGHICI, R. 89/8, cf. 26/15; **b)** fig. (în textele bisericești; la f. art.) biserica. *Sîngură născuta mea cu mine Să scape de mînule de cîine.* DOSOFTEI, PS. 67/15. ◇ Expr. **Născut, iar nu făcut** = ale cărui însușiri sînt înnăscute sau ereditare, nu dobîndite. V. veritabil, autentic. Cf. ZANNE, P. II, 647. (Cu parafrazarea expresiei) *Caracterul foarte laborios al creațiunii flaubertiene ar indica în autorul ei un scriitor făcut, iar nu născut.* VIANU, M. 211. (Rar; calc după fr. *bien né*) **Bine născut** = de familie bună; de neam, de viță. (Glumeț) *O bună ospătare cu un vin așa de bine născut și așa de bine crescut ca vinul lui Zibal.* CARAGIALE, O. I, 60.

— Pl.: *născuți, -te.*

— V. **naște.**

NĂSCÚTĂ s. f. v. **născut**[1].

NĂSEÁ s. f. v. **năsălie.**

NĂSÉDRU s. m. v. **nisetru.**

NĂSÉLE subst. pl. v. **năsălie.**

NĂSELIE s. f. v. **năsălie.**

NĂSÉLNIC, -Ă adj. v. **năsilnic.**

NĂSFIÁ s. f. v. **nisfia.**

NĂSFIRÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) **1.** (Mai ales Olt.) Năzuros **(1)**, mofturos. Cf. I. CR. VIII, 316, CIAUȘANU, V. 182. *Năsfiros mai ești dacă nu mănînci ce-ți dau eu.* PAȘCA, GL., cf. ALR I 1 557/803, 808, MAT. DIALECT. I, 232.

2. Nemulțumit; supărăcios, țîfnos; mînios **(I 1)**. Cf. REV. CRIT. III, 162, com. din TURNU MĂGURELE, ZANNE, P. II, 313.

— Pl.: *năsfiroși, -oase.*

— Etimologia necunoscută.

NĂSÎLCĂ s. f. (Prin Dobr.) Ciubăr de formă specială, prevăzut cu o toartă și cu băieri de atîrnat pe spate, cu care se transportă strugurii culeși și se toarnă în lin. Cf. H XIV 358, 444. *Din năsilcă o punem la lin, la călcat, la zdrobit.* ALR II 6 126/682.

— Pl.:?

— Din rus. **носилка.**

NĂSÎLIE s. f. v. **năsălie.**

NĂSÎLNIC, -Ă adj. **1.** (Învechit și popular) Violent, brutal; rău, aspru, neîndurător, crunt. *Cînd vedem nevoile nevolnicilor și boalele greale a bolnavilor... să nu fim năsălnici către dînșii* (a. 1683). CCR 125/4. *Venit-am la pămîntul carele ne-ai trimis pre noi, pămînt carele cură miare și lapte și aceasta e roada lui, fără numai iaste năsîlnică limba ce lăcuiește pămîntul și cetățile mari zidite.* BIBLIA (1688), 105¹/36. *Omul năsîlnic la inimă cădea-va la rău, că nu putea altu a fi asemene lui în răutate* (sfîrșitul sec. XVII). MAG. IST. II, 200/3. *Acest domnu Grigorie Vodă era foarte grabnic și năselnic.* NECULCE, L. 380. *Pentru căci îi supără diavolul, să fac din eișî răi și năsălnici.* IACOV, SYN. 43ʳ/20. *Căci nu rabdă năsîlnica zînă Ca rînd bun oamenii să păzască.* BUDAI-DELEANU, Ț. 74, cf. LB, CIHAC, II, 344, DDRF, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., MARIAN, D. 130. *Tătarele o fost tare năsălnici oameni, o fost ducînd oamenii legați de cal.* ARH. FOLK. I, 181. ◇ (Substantivat) *Plecați-vă cu toată frica domnilor voștri, nu numai bunilor și blînzilor, ce și năsîlnicilor.* N. TEST. (1648), 183ᵛ/21. ◇ (Adverbial) *Și de va zice bine, pace robului tău, iară de va răspunde nesîlnic, să știi că s-au săvîrșit răul de la el.* BIBLIA (1688), 211¹/19. *Vîntu bătea năsîlnic.* SCRIBAN, D. *Amintirile... îl munceau năsîlnic.* C. PETRESCU, A. R. 188. ✦ (Învechit; despre animale) Crud; sălbatic. *Leu, fiară năsîlnică.* MOXA, 379/29. *Și dacă l-au pus domn, au luat pildă de pre capul acei hieri năsîlnice, zimbru.* URECHE, LET. I, 99/7.

2. (Învechit) Puternic, tare. *Zic perșii cum Chiros era părinte, iar Camvis stăpîn..., căci era greu și năsălnic.* HERODOT (1645), 184. *Căci nesîlnică e mîna lui preste noi.* BIBLIA (1688), 198¹/13, cf. 372²/39. *În călcarea ticăloasei țări ce era să se calce de atîtea oști grele și nesîlnice ca acelea... lăsat-au toate la mila și chivernisirea cerescului împărat* (sfîrșitul sec. XVII). MAG. IST. II, 205/19, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., BARCIANU, ALEXI, W. ◇ (În context figurat) *Preoții cu trîmbița cuvîntului lui D*[u]*mn*[e]*zeu*

încungiură cetatea cea năsîlnică a inimii omeneşti. MAIOR, P. 157/16. ◇ (Substantivat) *Să nu faceţi strîmbătate la judecată, să nu iai obrazul săracului nice să-l auzi obrazul năsîlnicului, cu dereptate să judeci pre vecinul tău.* BIBLIA (1688), 85[1]/9.

3. (Învechit şi regional) Iute, vioi, neastîmpărat; s p e c. (despre cai) nărăvaş. *Capra nesîlnică . . . adeseori încîlcea iţele lui Sîn-Petru.* F (1890), 289. *Pune la o sanie doi cai neînvăţaţi şi năsălnici, de să fereascâ Dumnezeu, şi-i dă drumul prin tîrgul acela.* PAMFILE, CR. 110, cf. A V 16, VI 9, LEXIC REG. 9, 71, MAT. DIALECT. I, 213. ◇ (Adverbial) *Iară pre creştin, i s-au calul sălbătăcit şi mergea năsîlnic, ca nu-ntr-alte date, şi-l trîntea.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 118[v]/18.

4. (Învechit, rar) Greu de suportat; dificil. *Şi zise: nu D*[oa]*mne, fămeaie întru nesilnică zi sînt eu . . . şi răvărsu sufletul mieu înaintea Domnului.* BIBLIA (1688), 194[2]/53, cf. 125[1]/12.

5. (Învechit şi regional) Nemulţumit; circotaş; mofturos; îndărătnic; ambiţios. *Norod năsîlnic la grumaz eşti.* BIBLIA (1688), 132[2]/21. *Eu ştiu pricea ta şi cerbicea ta cea năsîlnică.* ib. 150[1]/37. *Aşa s-au făcut de năsalnic, Doamne apără.* CONTEMPORANUL, V_1, 292. *Cel bolnav încaltea stă pe coate, da ceilalţi trebuie s-alerge şi încă de nu-i om năsălnic la boală!* ib. VI_1, 498, cf. H X 280, ŞEZ. III, 82, I. CR. II, 79, GR. S. VI, 241, A V 14.

6. (Regional) Apatic, nepăsător; inactiv, leneş. Cf. PONTBRIANT, D., RĂDULESCU-CODIN. ✦ Nătîng **(I 1)** (Crucea-Vatra Dornei). GLOSAR REG.

7. (Învechit; despre pămînt) Neroditor, neproductiv. *Pămînt avem puţin şi iaste şi năsălnicu; să ne sculăm de aicia, să cercăm alt*[ul] *mai bun.* HERODOT (1645), 512. *Şi vor pogorî bătrînimea cetăţii aceiea junca la o vale nesîlnică carea nu s-au lucrat, nice s-au sămănat.* BIBLIA (1688), 141[1]/53.

— Pl.: *năsilnici, -ce.* — Şi: (învechit şi popular) **năsîlnic, -ă,** (învechit şi regional) **năsălnic, -ă, năsélnic, -ă, nesilnic, -ă, nesîlnic, -ă,** (regional), **năsálnic, -ă, nîsălnic, -ă** (I. CR. VII, 155), (învechit, rar) **nesîlnec, -ă** (BIBLIA 1688, 174[2]/29) adj.

— Din slavonul НАСИЛЬНЪ.

NĂSILNICÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (Învechit) A face să fie mai aspru, mai neîndurător; a face să fie (mai) greu de suportat. *Au nesilnicit D*[o]*mnul . . . d*[u]*hul lui şi i-au întărit inima.* BIBLIA (1688), 126[2]/27. *N-au năsîlnicit umărul lor mai tare decît umărul părinţilor lor.* ib. 279[2]/59. *Tată-tău au năsîlnicit jugul nostru.* ib. 314[2]/35, cf. TDRG, JAHRESBER. V, 117.

2. I n t r a n z. (Învechit, rar; despre cai; în forma *năsîlnici)* A-şi manifesta năravul **(2).** *I s-au calul sălbătăcit şi mergea năsîlnic, ca nu-ntr-alte date, şi-l trîntea, şi aşa de multe ori năsîlnicind, jidovul suspina di adînc pentru pagubă.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 118[v]/18.

— Prez. ind.: *năsîlnicesc.* — Şi: **năsîlnicí, nesilnicí, nesîlnicí** (BIBLIA 1688, 236[1]/54) vb. IV.

— V. **năsilnic.**

NĂSILNICÍE s. f. **1.** (Învechit şi regional) Împietrire a inimii, neîndurare, îndărătnicie; asprime, violenţă, sălbăticie; ticăloşie. *Dragostea lui D*[u]*mn*[e]*zău spre pocăinţă te trage iară după nesălnici*[a] *ta şi după neîntoarsă inimă cruţ*[ă] *ţi*[e] *mînie* (a. 1618). GCR I, 51/3. *Şi cu năsă*[l]*niciia lor adaog (ca şi priatinii cei răi ai lui Iov patriarhul) nevoile nevolnicilor* (a. 1683). CCR 124/23. *Şi veţi tăia nesilnicia inimii voastre şi cerbicea voastră să nu o mai nesilniciţi.* BIBLIA (1688), 133[2]/47. *Multa răutate şi nesilnicie a vizirului* (sfîrşitul sec. XVII). MAG. IST. II, 219/7, cf. RÎND. JUD. 405/10. *Nu i-au fost cu putinţă a rămînea acolo pentru cursele cele ascunse şi pentru nesălnicia ce o văzuse.* ŞINCAI, HR. III, 211/26, cf. LB. *Atunci se deschide vorba despre apriga purtare şi chiar năsălnicia bărbaţilor.* MARIAN, NA. 138, cf. DDRF, TDRG. ✦ (La pl.; în forma *năsîlnicii)* Fapte, acţiuni violente, brutale; împilare, silnicie. *Abia acuma putem zice că am scăpat fără nici o grijă de năsîlniciile Silişteanului.* V. ROM. februarie 1954, 14.

2. (Învechit, rar) Forţă, putere; constrîngere. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

3. (Învechit, rar) Nepăsare, apatie; inactivitate, lene. Cf. PONTBRIANT, D.

— Pl.: *năsîlnicii.* — Şi: (învechit şi regional) **năsălnicíe, năsîlnicíe,** (învechit) **nesălnicie, nesilnicie, nesîlnicíe** (LB) s. f.

— **Năsilnic** + suf. *-ie.*

NĂSÍP s. n. v. **nisip.**

NĂSIPÁR s. m., s. n. v. **nisipar.**

NĂSIPĂRIŢĂ s. f. v. **nisipariţă.**

NĂSIPÍ vb. IV v. **nisipi.**

NĂSIPÍŞ s. n. v. **nisipiş.**

NĂSIPÍT, -Ă adj. v. **nisipit.**

NĂSIPÓS, -OÁSĂ adj. v. **nisipos.**

NĂSÍT, -Ă adj. v. **năsut.**

NĂSÍTRU s. m. v. **nisetru.**

NĂSÍLE subst. pl. v. **năsălie.**

NĂSÎLÍE s. f. v. **năsălie.**

NĂSÍLNIC, -Ă adj. v. **năsilnic.**

NĂSÎLNICÍ vb. IV v. **năsilnici.**

NĂSÎLNICÍE s. f. v. **năsilnicie.**

NĂSÍLNIE s. f. v. **năsălie.**

NĂSÍP s. n. v. **nisip.**

NĂSÎPÁR s. m., s.n. v. **nisipar.**

NĂSÍPÁRIȚĂ s. f. v. **nisipariță.**

NĂSÎPÁRNIȚĂ s. f. v. **nisiparniță.**

NĂSÎPẮR s. m., s. n. v. **nisipar.**

NĂSÎPEÁLĂ s. f. v. **nisipeală.**

NĂSÎPÍ vb. IV v. **nisipi.**

NĂSÎPÍȘ s. n. v. **nisipiș.**

NĂSÎPÍȘTE s. f. v. **nisipiște.**

NĂSÎPÓS, -OÁSĂ adj. v. **nisipos.**

NĂSÍTAV s. m. (Regional) „Monstru" (Lugoj). VICIU, GL.
— Accentul necunoscut. — Pl.: *năsîtavi.*
— Etimologia necunoscută. Cf. c i t a v.

NĂSLÁP s. m. v. **nahlap.**

NĂSLÍ vb. IV. 1. I n t r a n z. (Învechit) A se sili, a se strădui. *Lăcuind în pustie am năslit de am mărs într-adîncul pustiei să găsesc vrun slujitoriu a lui D*[u]*mn*[e]*zău.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 102r/20, cf. 168v/22. *Şi-i muncea în tot chipul, năslind să le dea ce le venea lor în cuget.* N. COSTIN, LET. II, 11/29, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, BUL. COM. IST. I, 194.

2. I n t r a n z. (Învechit şi regional) A dori, a rîvni, a pofti, a aspira (la ceva), a tinde, a năzui (3). *Năslind cu dor, purceasă de să sui la muntele sv*[î]*nt.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 38r/8, cf. LB, PONTBRIANT, D., DDRF, ALEXI, W. ◇ T r a n z. *Să o lase aşa negrijită să să împută... acela tiranul cugeta şi năşlea deşearte.* DOSOFTEI, V. S. februarie 55v/33, cf. TDRG, I. CR. VIII, 316. ✦ A-şi permite, a îndrăzni, a cuteza. *Năslesc de grăiesc de ce le place Cu vicleşug să facă nepace.* DOSOFTEI, PS. 240/9. ◇ T r a n z. *Porneala asupra svi*[n]*telor icoane ce au năslit, cu rău i-au venitu-i în faţă de l-au înfruntat şi l-au făcut necredincios.* id. V. S. octombrie 40v/30.

3. R e f l. i m p e r s. (Învechit) A-i veni ideea să..., a-şi pune în gînd. *Şi năslindu-i-să să să călugărească..., numai ce-am audzit că s-au călugărit la mănăstiri la Topoliţi* (a. 1721). IORGA, S. D. XVI, 374, cf. CADE.
— Prez. ind.: *năslesc.* — Şi: (învechit) **năşlí** (BARCIANU, V., ALEXI, W.), (regional) **nîslí** (I. CR. VIII, 316) vb. IV.
— Din slavonul НАСЛАНТИ.

NĂSLICIÚNE s. f. (Învechit, rar) Dorinţă, poftă; pornire, imbold. *Spurcă-se în lucrurele lor; şi curvie feaceră întru începutele (năsliciunile* D, p u r t a r e a l o r B 1938) *sale.* PSALT. 226, cf. 441.
— Pl.: *năsliciuni.*
— **Năsli** + suf. *-ciune.*

NĂSLÍNȚĂ s. f. (Învechit, rar) Dorinţă, poftă; pornire, imbold. *Cu poftă fără cale şi cu năslinţă dobitocească ce ţ-am greşitu-ţi.* DOSOFTEI, MOL. 82.
— **Năsli** + suf. *-inţă.*

NĂSLÍRE s. f. (Învechit) Faptul de a n ă s l i.
1. Silinţă, efort, străduanie. Cf. BARCIANU.
2. Dorinţă, poftă; năzuinţă (2), pornire, imbold. Cf. LM. *Un interes tainic şi mult deosebit de năslirile celorlalţi îl ademenise la curţile domneşti.* ODOBESCU, S. I, 119, cf. DDRF.
— Pl.: *năsliri.*
— V. **năsli.**

NĂSLITÚRĂ s. f. (Învechit) Dorinţă, poftă; pornire, imbold. *Şi nu feriră-se de jelania sa* (p o h t e l e l o r CC, *năsliturile lor* D). PSALT. 158, cf. 225. *Credinciosul Leon, învitat de dor d*[u]*mn*[e]*dzăiesc, ca dintr-o d*[u]*mn*[e]*dzăiască năslitură, întîi feace svi*[n]*t*[u]*lui bisearică.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 70r/34, cf. februarie 55r/25.
— Pl.: *năslituri.*
— **Năsli** + suf. *-tură.*

NĂSLUÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin nordul Munt.) A da năvală. RĂDULESCU-CODIN.
— Prez. ind.: *năsluiesc.*
— Din slavonul НАСЛОВАТИ.

NĂSOÁCĂ s. m. sg. (Familiar, rar) Năsăilă (1). *Cei cari au un nas mai avîntat, în sus sau în jos, sînt porecliţi popular „năsosul", „năsoilă", „năsoacă".* TEODOREANU, M. II, 173.
— **Nas**[1] + suf. *-oacă.*

NĂSOÁLĂ adj. v. **nasol.**

NĂSOCÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A merge greu (prin noroi, prin iarbă mare, prin grîu etc.) (Păuşeşti Otăsău-Băile Govora). Cf. COMAN, GL.
— Prez. ind.: *năsocesc.*
— Etimologia necunoscută.

NĂSÓI s. n., s. m. sg. 1. S. n. Augmentativ al lui n a s[1]. Cf. DDRF, DR. VI, 218.

✦ Spec. (Rar) Trompa elefantului. *Elefantul se apără vitejaşte cu năsoiul său şi cu colţii.* GORJAN, H. II, 25/34.

2. S. m. sg. (Regional) Năsăilă (1). Com. din ŢEPEŞ VODĂ-CERNAVODĂ, cf. ALR II/I MN 5, 6 838/520. ✦ Epitet dat unui om care s-a supărat (Manoleasa-Botoşani). SCL 1963, 18.

— Pl.: (1) *năsoaie.* — Şi: (regional, 1) **nasói** s. n. DDRF.

— **Nas**[1] + suf. *-oi.*

NĂSOÍLĂ s. m. sg. v. **năsăilă.**

NĂSÓLEA s. f. (sg.) (Rar) Femeie cu nasul[1] (1) mare. Cf. PASCU, S. 272.

— **Nas**[1] + suf. *-olea.*

NĂSÓS, -OÁSĂ adj. Care are nasul[1] (1) mare, (regional) nărtos, năros, nărţîcios; fig. impertinent, obraznic, neruşinat (2). Cf. DRLU. *Elefantul năsos Şi bivolul pieptos, Cu lupul coadă lungă, Multe izbînzi făcură.* ALEXANDRESCU, O. I, 215, cf. LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ŞĂINEANU, D. U. *Părea năsos fiindcă era foarte slab, cu mustaţa rară.* CAMIL PETRESCU, O. II, 490, cf. ALRM II/I h 16, ZANNE, P. II, 320. ◇ (Substantivat) *Năsosu ăla din fund, cînd ai să te hotărăşti odată să nu-ţi mai arunci ochii la vecini?* KLOPŞTOCK, F. 237. *Tu, năsosul ăla, ai fost totdeauna cu gura mare, sări Chiva ca friptă.* PAS, L. I, 125.

— Pl.: *năsoşi, -oase.*

— **Nas**[1] + suf. *-os.*

NĂSÓTEA s. m. sg. (Regional) Năsăilă (1) (Măţău-Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.

— De la **nas**[1].

NĂSPÓI s. m. (Bot.; regional) Moşmon *(Mespilus germanica)* (Someş Guruslău-Zălau). MAT. DIALECT. I, 213.

— Pl.: *năspoi.*

— Din magh. **náspoly.** Cf. mişculă, născală.

NĂSPRÍ vb. IV v. **înăspri.**

NĂSTÁFĂ s. f. (sg.) (Prin Maram.) Fatapădurii, v. fată. LEXIC REG. 12.

— Etimologia necunoscută.

NĂSTÁNIC s. m. v. **năstavnic.**

NĂSTÁRNIC, -Ă adj. v. **nestarnic.**

NĂSTÁŞNIC, -Ă adj. v. **nestaşnic.**

NĂSTÁV[1] s. n. (Învechit şi regional) Îndrumare, călăuzire, povăţuire (venită din partea divinităţii). *Dat-au Dumnezeu şi împărăţiei năstav şi au lăsat după a ţării poftă, alegere şi rugăciune* (sfîrşitul sec. XVII). MAG. IST. II, 134/22, cf. 209/2. *Sultan Mustafa, din năstav dumnezeiesc vrînd să mîngîie bătrîneţile bătrînului Ioan Vodă, pentru slujbele sale, au poroncit de s-au dat domnia Moldovei fiului său celui mai mare.* GHEORGACHI, LET. III, 295/8. *Igumenul mănăstirii dîndu-i-se năstav de la Dumnezeu, deate ştire patriarhului.* MINEIUL (1776), 181[r2]/4. *Mergere folositoare, vai mie, năstav de sus, Nu rămîne îndoială, nu încape nici prepus.* BELDIMAN, E. 28/35, cf. PAMFILE, J. II, 156, ŞĂINEANU, D. U. *Dă-i Doamne, năstav bun!* SCRIBAN, D. ✦ Impuls, îndemn, imbold (interior); înclinaţie. *Poate fi din nastavul firii spre aceasta orînduită.* CANTEMIR, IST. 64, cf. DDRF, TDRG. ◇ Expr. (Regional) **A avea năstavă la cap** = a fi deştept, priceput. *Băiatul are multă năstavă la cap.* I. CR. III, 263. ✦ (Adverbial) Cu putere, cu forţă, straşnic. Cf. PAMFILE, J. II, 156. *Bate năstav.* DENSUSIANU, Ţ. H. 326.

— Pl.: *năstavuri.* — Şi: **nastáv** s. n., (regional) **năstávă** s. f.

— Derivat regresiv de la **năstăvi.** Cf. slavonul НАСТАВЪ.

NĂSTÁV[2] s. n. (Neobişnuit) Boală grea. SCRIBAN, D. *L-a pălit năstavu.* id. ib. ✦ Durerile naşterii. SCRIBAN, D.

— Pl.: *năstavuri.*

— Cf. năstăvit.

NĂSTÁVĂ s. f. v. **năstav**[1].

NĂSTAVÍ vb. IV v. **năstăvi.**

NĂSTÁVNIC s. m. (Învechit) Conducător, şef ecleziastic. V. egumen, stareţ. *Să nu se mai aşeze alţi străini monaşi, năstavnici şi egumeni la această mănăstire* (a. 1628). ap. ODOBESCU, S. I, 434. *Predoslovie către toţi nastavnicii sfintei biseareci* (a. 1640). BV I, 109, cf. GCR I, 87/28. *Sfîntul Grigorie... besearicii D[o]mn[u]lui H[risto]s fu nastavnic.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 9[v]/5. *Acest mineiu... s-a legat cu cheltuiala smeritului întru ieromonaşi Antim Ivireanul..., nastavnic la această sfîntă casă Snagov* (a. 1695). ap. ODOBESCU, S. I, 460, cf. MAG. IST. IV, 141/7. *Am ales pe sfinţia sa şi l-am pus egumen şi năstanic la această sfîntă mănăstire* (a. 1705). IORGA, S. D. XIV, XVIII. *Carte, ce are 30 de cazanii pentru îndreptarea călugărilor şi un cuvînt de învăţătură către nastavnic* (a. 1765). CAT. MAN. I, 362, cf. 303, URICARIUL, VII, 21. [Călugării] *au un povăţuitoriu şi nastavnic, a căruia voie şi poruncă toţi urmează* (a. 1784). BV II, 296, cf. CARAGEA, L. 13/16. *Cuviosul Sofronie, năstavnicul sfintei mănăstiri Nucetul, a pus secfestru pe rodul locului.* CR (1833), 156[2]/25. *Au cerut în judecată pă năstavnicii sfintelor mănăstiri* (a. 1846). DOC. EC. 908, cf. GCR II, 480, TDRG.

— Pl.: *năstavnici.* — Şi: **năstánic, nastávnic** s. m.

— Din slavonul НАСТАВЬНИКЪ.

NĂSTĂMÁTĂ adj. v. **nestemată.**

NĂSTĂMÍT, -Ă adj. (Prin nord-vestul Olt.) „Nepriceput". GR. S. V, 122.
— Pl.: *năstămiți, -te.*
— Cf. n e s t e m n i c.

NĂSTĂRÎMB, -Ă adj., s. f. v. **năsărîmb.**

NĂSTĂVÍ vb. IV. (Învechit; de obicei despre divinitate) **1.** T r a n z. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. „în", „pe", „spre", „pînă la") A conduce, a dirija, a călăuzi, a îndruma, a povățui (pe un drum, într-o acțiune, în comportări); a inspira, a lumina. *Cinre mea va năstăvi pînra la Idumea?* PSALT. HUR. 50r/17, cf. 18v/10, 36v/5, 54v/26. *Sufletul tău cel bunru nastăvi-mă-va pre pămîntulu derept.* ib. 120v/21. *Leage pure mie D*[oam]*ne în calea ta și năstăveaște-me în cararea dereaptă.* PSALT. SCH. 79/16. *Năstăveaște-me* (i n d i r e p t e a z ă - m ă D) *spre cărările ziselor tale.* PSALT. 253, cf. 46, 82, 86, 115. *Cum să pociu înțeleage să nu mă neștine năstăvire?* CORESI, L. 36/5, cf. id. EV. 490. *Priinția firească mai mult într-o parte sau într-altă parte să nu-l năstăvască, ce numai orice ar pofti dereapta socoteală, aceea să zică.* CANTEMIR, IST. 34. *Vrînd să încalece pe cal, după obiceiu, dobitocul de la Dumnăzău poate fi năstăvit fiind, nicicum n-au priimit să încalece.* id. HR. 410. *De nu pre domnu cu acea înțeleaptă chiverniseală ce au făcut l-ar fi năstăvit, întru mare primejdie... ar fi venit.* R. GRECEANU, CM II, 183. *Mai mult nu poate să facă, fiind om sărac. Ci cum te va năstăvi Dumnezeu pe dumneata* (cca 1720). IORGA, S. D. XIV, 271. *Sfinții părinți, carii și de duhul sfînt fiind năstăviți,... au bătut cu tărie* (a. 1775). URICARIUL, I, 69. *Dumnezeul nostru... ne-au năstăvit și întru această a doua domnie* (a. 1806). ib. V, 48/21. *Cerescul împărat ne va năstăvi* (a. 1819). ib. VII, 71. *El acum fiind prea îndestulat de carne, nu știe unde să o așăze spre păstrare, dacă ceriul nu l-ar fi năstăvit și la această întîmplare.* DRĂGHICI, R. 121/13, cf. PANN, E. I, 55/11. *Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a ființei popoarelor.* NEGRUZZI, S. I, 272, cf. CIHAC, II, 723, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U.

2. I n t r a n z. și r e f l. A avea milă[1] **(I 4);** a se îndura. *Să rugă lui D*[u]*mnezeu să se năstăvească să zdrobească încuietorile.* MINEIUL (1776), 192v2/17. *Ah! Cînd ar năstăvi Dumnezău să mă întorc la patria me!* DRĂGHICI, R. 80/8.
— Prez. ind.: *năstăvesc.* — Și: **năstaví** (DDRF), **nastăví** vb. IV.
— Din slavonul НАСТАВИТИ.

NĂSTĂVÍRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a n ă s t ă v i **(1)** și rezultatul ei; îndrumare, povățuire; instruire. *Mai înainte iscusire și copilărească năstăvire către cela ce voiește a-l deprinde meșteșugul zugrăviei* (a. 1805). GRECU, P. 64, cf. SCL 1960, 605.
— Pl.: *năstăviri.*
— V. **năstăvi.**

NĂSTĂVÍT, -Ă adj. (Prin Ban.; despre copii) Neastîmpărat **(1),** nepotolit. Cf. ALR I 1 517/49, 79. *Îi năstăvit din cale-afară.* CV 1950, nr. 4, 45.
— Pl.: *năstăviți, -te.*
— Cf. s t ă v i.

NĂSTĂVITÓR s. m. (Învechit) Conducător, îndrumător, învățător (divin). *Nece vă chemareți năstăvitori, unul iaste amu năstăvitoriul nostru H*[risto]*s.* TETRAEV. (1574), 240. *Simon zise lui: năstăvitoriule, întru această noapte tot ne-am trudit și nemica n-am prins.* CORESI, EV. 330. *Isuse, năstăvitoare, miluiaște-ne.* id. ib. 421, cf. GCR II, 480, DDRF.
— Pl.: *năstăvitori.* — Voc. și: *năstăvitoare.* — Și: **năstăvitóriu** s. m.
— **Năstăvi** + suf. *-tor.*

NĂSTĂVITÓRIU s. m. v. **năstăvitor.**

NĂSTÉMNIC, -Ă adj. v. **nestemnic.**

NĂSTIMEÁLĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Faptul de a s e n ă s t i m i **(1);** (regional) năstimire. Cf. CIAUȘANU, V. 182.
— **Năstimi** + suf. *-eală.*

NĂSTIMÍ vb. IV. R e f l. **1.** (Olt. și prin Munt.; despre plante sau părți ale lor) A ieși (din pămînt), a răsări, a se ivi. *Numai porumbii de pe deal crescuseră nebuni de nu te vedeai din ei... Cum se năstimeau puicele, se și încurcau de multe și mari ce erau.* PAMFILE, D. 92, cf. CADE, CIAUȘANU, V. 182, MAT. DIALECT. I, 232, L. ROM. 1961, nr. 3, 274. ◇ F i g. *Busuioace, Nu te-ai coace Și sămînță n-ai mai face, Că din sămînțioara ta, S-a năstimit dragostea.* MAT. FOLK. 754, cf. CIAUȘANU, V. 87. ✦ (Despre boli) A apărea, a se ivi. *Moletele... se năstimește în copii din deocheturile strigoilor și moroilor.* MARIAN, ap. CADE. ✦ I n t r a n z. (Despre copii) A crește, a se dezvolta. *Copilul meu încă n-a năstimit destul, măcar că are patru ani.* CV 1951, nr. 5, 26.

2. (Regional) A se prinde, a se lipi, a se asimila (Ștefănești-Drăgășani). Cf. ARH. OLT. XXI, 270. *Nu se năstimește nimic în el... orice mănîncă, lapădă afară; nu-i primește stomacul.* ib.
— Prez. ind.: *năstimesc.*
— Etimologia necunoscută.

NĂSTIMÍRE s. f. (Prin Olt.) Faptul de a s e n ă s t i m i **(1);** (regional) năstimeală.

Cf. CIAUȘANU, V. 182. ✦ Fig. Naștere **(III)**, facere, creare. *C-așa au fost ursăte dobitoacele, de la năstimirea lumii, să se mănînce unele pe altele.* PLOPȘOR, C. 9, cf. LEXIC REG. 30.
— V. **năstimi.**

NĂSTÎMB subst. (Într-o poezie populară; cu sens neprecizat) *Cîtu Sibĝiu-i d'e mare, Numai doauă drumuri are, Doauă drumuri ș-o cărare, Ș-o cărare cu năstîmb Mărg feciorii tăț în rînd.* T. PAPAHAGI, M. 5.
— Pl.:?
— Etimologia necunoscută.

NĂSTRÁP s. m. (Olt.; mai ales la pl.) Picătură, strop (care sare dintr-un lichid în fierbere sau cînd se toarnă un lichid dintr-un vas în altul). *În oalele de pămînt vinul sfîrîie și face năstrapi, parcă pune sodă în el.* BOCEANU, GL. *Vinul cel bun cînd îl pui, îl torni în pahar, face năstrapi, sar scîntei din el.* I. CR. VII, 154. *N-a sărit măcar un năstrap de apă.* PLOPȘOR, C. 119, cf. GR. S. V, 122, ALR SN III h 833/27. ✦ Fiecare dintre stropii care se formează pe suprafața exterioară a vaselor noi de pămînt sau de lemn, cînd sînt umplute cu apă. Cf. CADE, CIAUȘANU, V. 182. ◇ Loc. vb. **A lăsa năstrapi** = (despre vasele de pămînt sau de lemn) a asuda. Cf. CIAUȘANU, V. 174. ✦ Broboană de sudoare. Cf. CADE, H V 148, CIAUȘANU, V. 182, ALRM I/I h 9. ✦ (Rar) Stropitură de noroi. Cf. CADE.
— Pl.: *năstrapi.* — Și: **năstrîp** (ALRM I/I h 9/810) s. m., **năstrápă** (CIAUȘANU, V. 182; pl. *năstrăpi*, id. ib.) s. f.
— Cf. strop, năstrapă[1].

NĂSTRÁPĂ[1] s. f. (Învechit și popular) **1.** Vas (de băut). V. cană, cupă, potir. *O năstrapă mare. O năstrapă mai mică* (a. 1658). URICARIUL, XVI, 205. *Făcu vasele measii, blidele ei, și cădelnițile, și căușile, și năstrăpile.* BIBLIA (1688), 67[1]/5, cf. 310[1]/39, 923[2]/11, ANON. CAR. *Era într-însa cele 2 table ale legei . . . și toiagul cel înflorit al lui Aaron și năstrapa cea cu mană.* ANTIM, P. 71. *Bucură-te năstrapă întru carea iaste mana.* MINEIUL (1776), 200[r1]/3, cf. 204[v1]/15. *Am văzut aiavea că al triile înger au vărsat năstrapa cea de aur preste izvoarăle apelor* (a. 1815). GCR II, 217/23. *Avea peste 50 năstrăpi de apă din care ca vro 30 era de sticlă.* GOLESCU, Î. 124, cf. LB. *Mă dusei îndată de adunai mulțime de flori tot de cele mai frumoase, le pusei într-o năstrapă și plecai cu roaba de le dusei prințesei.* GORJAN, H. IV, 28/31, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 600. *Lîngă fîntînă ședea jos o babă, ghemuită pe niște zdrențe de cergă și morfolea-n gingii un crîmpei de covrig muiat într-o năstrapă cu apă rece.* CARAGIALE, O. II, 244, cf. VII, 9. *Apa ciuruia din țeve aurite și o lua cu năstrape și cu căușe de aur.* ISPIRESCU, L. 38, cf. 234. *Alta dăruia un blid de cusutor, or o năstrapă, or un castron de cusutor.* PITIȘ, ȘCH. 152, cf. MARIAN, O. I, 99, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU. *Necontenit domnii noștri cereau de la meșteșugarii de peste munți păhare, vase, năstrape, cești și tot felul de argintării.* IORGA, C. I. I, 119, cf. TDRG. *Ea-nainte-i se ducea, Cu năstrapa mi-l stropea, Cu năframa-l răcorea.* ALECSANDRI, P. P. 108, cf. H IV 90. *Du-mi-te la beci în grabă Și-mi ado vin în năstrapă.* TEODORESCU, P. P. 674, cf. 334. *L-au legat de mijloc, I-au dat o mastrapă Și i-au dat drumul în fîntînă Și a scos apă rece.* ȘEZ. IV, 214. *Fa, Niculco, dumneata Ia năstrapa de colea Și dă dosul la ceșmea.* MAT. FOLK. 36, cf. 648, I. CR. II, 219, PĂSCULESCU, L. P. 47. *S-a dus Lina La fîntînă Să ia apă-Ntr-o năstrapă.* PAMFILE, CR. 72. *Năstrapă din apă, ginere din lume* (Cremenea și amnarul). PĂSCULESCU, L. P. 80. ◇ Fig. *Bucură-te preacurată fecioară . . . , bucură-te măstrapă de aur.* PARACLIS (1639), 249. *Pre tine prorocii toți, fecioară . . . , te-au numit năstrapă.* MINEIUL (1776), 54[r2]/29, cf. 151[v2]/36, 197[v1]/1. ✦ Urcior (pentru păstrat apa). Cf. ALR I 696/780. *Am o vacă cu țîța-n spinare (Năstrapa).* ȘEZ. VII, 118.
2. Cantitate de lichid cuprinsă într-o năstrapă **(1)**. *Toată ziua nu i-a cerut inima nimica; a băut doar două-trei năstrape de zeamă de varză.* CARAGIALE, O. I, 173. *Înghițînd o năstrapă cu apă rece de la Susana.* DELAVRANCEA, S. 224.
— Pl.: *năstrape* și *năstrăpi.* — Și: (învechit și regional) **nastrăpă** (KLEIN, D. 385, CIHAC, II, 600, LM, PAMFILE, S. V. 41), (învechit) **nestrăpă** (ANON. CAR., CLEMENS), **măstrápă, mastrápă** s. f.
— Din ngr. **μαστραπάς**, bg. **мъстрапа, нъстрапа**, scr. **nastrap.**

NĂSTRÁPĂ[2] s. f. v. **năstrap.**

NĂSTRĂȘNIC, -Ă adj. v. **năstrușnic.**

NĂSTRĂPÁRIU s. m. (Învechit, rar) Olar. Cf. CLEMENS.
— Pl.: *năstrăpari.*
— **Năstrapă**[1] + suf. *-ar.*

NĂSTRĂPÁS s. m. v. **nătrăpas.**

NĂSTRĂPÁT adv. (Prin Olt. și Munt.; în expr.) **A călca** (sau **a merge**) **năstrăpat** = **a)** a merge urît, aruncînd picioarele; a călca în strîchini. Cf. ȘIO II$_1$, 406. *De la-mpărat a sosit Un arap negru ciudat . . . De călcîie depărtat, De genunchi alăturat, Și mult calcă năstrăpat, E ceva, zău, de speriat.* PĂSCULESCU, L. P. 253, cf. 362; **b)** a călca mîndru, cu trufie, apăsat. *Prîscoveanu cel bogat, Boier mare și așezat, Călca rar și năstrăpat.* MAT. FOLK. 97, cf. 53. *Drumul calului că da, Mergea calul năstrăpat*

Cum lui Ioviță e drag. PĂSCULESCU, L. P. 257.
— De la **năstrapă**[1].

NĂSTRĂPÁTĂ adj. (Regional; în sintagma) *Piatră năstrăpată* = piatră prețioasă. Cf. TDRG, MAT. FOLK. 1 480. *Zboară-n cer, zboară-n pămînt, Pici în piatră năstrăpiatră.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 58. *Iar în fundu scufioarei, Este-o piatră năstrăpată Ce cuprinde lumea toată.* I. CR. I, 150, cf. PAMFILE, CR. 56, 58.
— Și: **năstrăpiátră** adj.
— Etimologia necunoscută. Cf. nestemat, piatră.

NĂSTRĂPÁZ s. m. v. **nătrăpas.**

NĂSTRĂPIÁTRĂ adj. v. **năstrăpată.**

NĂSTRĂPIOÁRĂ s. f. (Popular) Diminutiv al lui năstrapă[1] (1). Cf. DDRF, ȘIO II$_1$, 270. *Năstrăpioara-n mîini lua, Pe ochi negri se spăla.* TEODORESCU, P. P. 450, cf. 327. *Să-i aduc apă d-a bună, Apă rece*[-n] *năstrăpioară, Să puie la inimioară.* MAT. FOLK. 1 346.
— Pl.: *năstrăpioare.*
— **Năstrapă**[1] + suf. *-ioară.*

NĂSTRECEA subst. (Regional) Nume dat diavolului. *Și baș atuncea aducea năstrecea pe cine aducea.* CĂTANĂ, ap. T. PAPAHAGI, C. L.
— Accentul necunoscut.
— Din scr. **nesreća.**

NĂSTRÍP s. m. v. **năstrap.**

NĂSTRUNCHIÁT, -Ă adj. (Neobișnuit) Zburdalnic. Cf. LB.
— Pl.: *năstrunchiați, -te.*
— Etimologia necunoscută.

NĂSTRÚȘNIC, -Ă adj. **1.** Care depășește (prin proporții, intensitate, calitate etc.) limitele obișnuite; extraordinar, grozav, strașnic, nemaipomenit. *Să-i pregătim o cinste din cele năstrușnice, care să-i ducă vestea dincolo de sat.* GANE, N. II, 15, cf. DDRF, BARCIANU. *Palma aceea năstrușnică . . . mi-a răcorit sufletul.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 198. *Domnul aghiotant Ambrozie îl fulgeră supt barbă c-un pumn năstrușnic.* SADOVEANU, P. S. 86, cf. ANGHEL-IOSIF, C. M. I, 119. *Aruncă năframa cea scumpă-napoi, Să crească un codru năstrușnic de-aramă.* IOSIF, V. 117, cf. TDRG. *Ciumurluiala constă în o slăbiciune a trupului, provenită dintr-o muncă forțată sau dintr-o beție năstrușnică ce ține 3—4 zile de-a rîndul.* ȘEZ. II, 130. ◇ (Ironic) *Toți plecau în țări străine pentru a ajunge vrednici de dulcineea lor, făcînd năstrușnice vitejii.* GHEREA, ST. CR. I, 190. ◇ (Adverbial) *Dar nu-i vorba de rușine . . . îi vorba că te iubesc așa de năstrușnic!* ALECSANDRI, T. 1 111. *S-au ciocoit, drăguții de ei, încă mai năstrușnic.* C. PETRESCU, Î. II, 214.

2. Care iese din comun, neobișnuit, curios, ciudat, straniu, bizar; nelalocul lui, sucit. *Dac-am fost nebun eu să fac testamentul în folosul lor . . . așa mi se cade . . . O! ce idee năstrușnică!* ALECSANDRI, T. 624. *Nu inventase încă, în jurul morții lui Ivan, o poveste năstrușnică.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 238. *Locuitorii străzii apărură cu paltoane și cojoace vechi și cu căciuli năstrușnice.* SADOVEANU, O. VI, 632, cf. C. PETRESCU, A. R. 11. *S-au publicat însă și multe poezii slabe . . . , poezii în care autorii lor folosesc expresii năstrușnice, improprii.* V. ROM. octombrie 1954, 271. *Să zicem însă că, printr-o năstrușnică împrejurare, galantarele și tarabele ar fi înfățișat dintr-o dată belșug de mărfuri.* PAS, Z. IV, 52. *Îi explică băbește că ideea i se pare cam năstrușnică, dar Matei nu părea decît pe jumătate convins.* GALAN, B. I, 214, cf. II, 51, 139, id. Z. R. 6. *Băiatul părea uneori moale, alteori agresiv. Avea idei năstrușnice.* VORNIC, P. 9. ◇ (Adverbial) *Așa descoperire, lucrări atît de mari Au inspirat năstrușnic vro zece gazetari.* I. NEGRUZZI, S. II, 22.
— Pl.: *năstrușnici, -ce.* — Și: (regional) **năstrâșnic, -ă** adj. GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 31.
— Cf. slavonul нестрѫженъ „nestrujit" Cf. GRAUR, E. 28.

NĂSTRUȘNICÍE s. f. Faptă, idee, comportare etc. năstrușnică (2). *Uniia zic așa, că femeia-i sac fără fund . . . alții, alte năstrușnicii, încît nu știi ce să crezi și ce să nu crezi.* CREANGĂ, P. 141, cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Să cred . . . că lumea e făcută pentru mine, pentru năstrușniciile imaginației mele.* ALAS 15 III, 1931, 6/1.
— Pl.: *năstrușnicii.*
— **Năstrușnic** + suf. *-ie.*

NĂSTRÚȚ, -Ă adj. v. **nătruț.**

NĂSTURÁ vb. I. Tranz. (Rar) **1.** (Complementul indică veșminte) A încheia cu nasturi. Cf. PONTBRIANT, D., LM.
2. (Complementul indică nasturi) A pune, a coase (la un veșmînt). Cf. LM.
— Prez. ind.: *năsturez.*
— V. **nasture.**

NĂSTURÁR s. m. Persoană care face sau vinde nasturi (1). Cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., NOM. PROF. 46.
— Pl.: *năsturari.*
— **Nasture** + suf. *-ar.*

NĂSTURÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a năstura și rezultatul ei. Cf. PONTBRIANT, D., LM.
— V. **năstura.**

NĂSTURÁŞ s. m. **1.** Năsturel **(I 1)**. *De căpăstru mi-l lua . . . , Şaua frumoasă-o punea. Tafturaşi cu năsturaşi, Frîuleţ cu ghiuruleţ.* PĂSCULESCU, L. P. 32.

2. (Popular) Tabletă, comprimat, pastilă (conţinînd o substanţă medicamentoasă). Cf. CV 1951, nr. 9—10, 43.

— Pl.: *năsturaşi.*

— **Nasture** + suf. *-aş.*

NĂSTURĂREÁSĂ s. f. (Rar) **1.** Soţie de năsturar. Cf. LM.

2. Femeie care face sau vinde nasturi **(1)**. Cf. LM.

— Pl.: *năsturărese.*

— **Năsturar** + suf. *-easă.*

NĂSTURĂRÍE s. f. (Rar) Magazin de nasturi **(1)**; comerţ cu nasturi. Cf. PONTBRIANT, D.

— Pl.: *năsturării.*

— **Nasture** + suf. *-ărie.*

NĂSTUREÁ s. f. (Bot.; regional) Năsturel **(II 1)** *(Nasturtium officinale)*. Cf. BIANU, D. S., PANŢU, PL.

— Pl.: *năsturele.*

— **Nasture** + suf. *-ea.*

NĂSTURÉL s. m. **I. 1.** Diminutiv al lui n a s t u r e **(1)**; năsturaş **(1)**. Cf. ANON. CAR. *Tabăra de soldăţei, Aşa nalţi şi subţirei Şi la piept cu năsturei.* SEVASTOS, C. 121. *Năsturel cutaţi, Pe piept răvărsaţi, Paftale cu zale Lăsate pe şale.* PĂSCULESCU, L. P. 47.

2. F i g. (Regional; la pl.) Băşicuţe rotunde, care apar la suprafaţa apei, înainte de a da în clocot. Cf. n a s t u r e **(3)**. *Cînd începe să facă năsturei apa, îi pui piatră acră . . . şi întăreşti focul.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 65, cf. 137.

3. (Regional) Muc **(II 1)** (Braşov). CHEST. II 363/64.

II. (Bot.) **1.** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori mici, albe, grupate în inflorescenţe bogate, întrebuinţată ca salată şi ca plantă medicinală; (regional) năsturea, bobîlnic, brînculiţă, creson, hreniţă, cardamă-de-izvoare, macriş-de-baltă *(Nasturtium officinale). Cu praj şi ceapă numai el, bietul, se nutreşte . . . Cu năsturel ce pişcă şi faţa-i încreţeşte.* CONV. LIT. VII, 247, cf. DAMÉ, T.$_2$, 42, BIANU, D. S., H X 354, XI 349.

2. (Munt.; la pl.) Bănuţi *(Bellis perennis)*. Cf. PANŢU, PL., ŞEZ. XV, 96.

3. (Prin Munt. şi Olt.; la pl.) „Nalbă"; fructele acestei plante. Cf. ALR II 6 309/762, 784, 848, 876.

— Pl.: *năsturei.*

— **Nasture** + suf. *-el.*

NĂSÚC s. n. Diminutiv al lui n a s^1 **(1)**; născior, năsuşor, năsuţ. *Năsucul cîrn şi vînăt de frig al băiatului.* CAZIMIR, GR. 51. *Ţi-am şters năsucul de cînd erai atîtica.* C. PETRESCU, C. V. 83. *Fetiţa cu pălărie de pai, zulufi roşietici, ochi verzi, năsuc în sus.* TEODOREANU, M. II, 346. *Ţine în braţe două fete . . . cu bube dulci pe lîngă năsucurile mucoase.* STANCU, D. 375.

— Pl.: *năsucuri.*

— **Nas**^{1} + suf. *-uc.*

NĂSUÍ vb. IV. R e f l. (Regional; cu complementul în dativ) A se măsura **(5)**, a se compara (cu cineva mai mare şi mai puternic); a se obrăznici, a-şi ridica nasul^1. *Tu, (cutare), cui te năsui, De te scaldzi în rînd cu noi?* TEODORESCU, P. P. 30. *Ba eu, Doamne, nu mă năsui Nici ţie, nici sfinţilor.* id. ib. 31, cf. ZANNE, P. II, 317.

— Prez. ind.: *năsui.*

— **Nas**^{1} + suf. *-ui.*

NĂSULÍU, -ÍE adj., s. f. v. **nasuliu.**

NĂSURLÍU, -ÍE adj., s. f. v. **nasuliu.**

NĂSUŞNIŢĂ s. f. (Cu sens neprecizat; probabil) Nas^1 **(1)** mare; năsoi **(1)**. *O năsuşniţă cît un broscoi rîios întins la soare.* ap. T. PAPAHAGI, C. L.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *năsuşniţe.*

— Cf. n a s^1.

NĂSUŞÓR s. n. Năsuc. *Umblînd şi vîrîndu-mi năsuşorul prin toate cotloanele, am descoperit ceva care mă interesa.* SADOVEANU, O. XII, 626, cf. IX, 97.

— Pl.: *năsuşoare.*

— **Nas**^{1} + suf. *-uşor.*

NĂSÚT, -Ă adj., s. f. (Regional) **I.** Adj. (Adesea substantivat) **1.** (Persoană) cu nasul^1 **(1)** mare (şi diform). V. n ă s o s. Cf. LM, MARIAN, O. I, 81, ŞĂINEANU, D. U. ✦ F i g. (Persoană) care îşi bagă nasul^1 peste tot; curios; obraznic. *Ciocănitoarea, dintru început, n-a fost pasere, ca acuma, ci ea a fost o femeie năsută, adică una de acelea căreia îi place să-şi bage nasul în tot locul.* MARIAN, O. I, 81, cf. ŞĂINEANU, D. U. ✦ (Oaie) cu botul mare, lung. MARIAN, O. I, 81.

2. (Oaie) de culoare neagră cu o pată albă pe bot sau de culoare albă cu o pată neagră pe bot. Cf. PRECUP, P. 24, com. MARIAN. *Vreo cinci sute De năsute Care pasc vara pe munte.* BUGNARIU, N. 54/523. *Şi-are oi mai multe, Multe şi năsute, Albe şi lînoase, Grase şi lăptoase.* REV. CRIT. III, 254. ✦ (Cal) cu botul alb sau cu o pată albă pe nas, pe frunte etc.; breaz. Com. din MUREŞENII BÎRGĂULUI-BISTRIŢA.

II. S. f. (Ornit.) Babiţă *(Pelecanus onocrotalus)*. Cf. BĂCESCU, PĂS. 115. ✧ *Năsută comată* = babiţă creaţă *(Pelecanus crispus)*. id. ib.

— Pl.: *năsuți, -te.* — Și: **(I 1) năsít, -ă** adj. MARIAN, O. I, 81.
— Lat. **nasutus, -a.**

NĂSÚȚ s. n. Năsuc. Cf. LM.
— Pl.: *năsuțuri.*
— **Nas**[1] + suf. *-uț.*

NĂSVLÉG, -EÁGĂ adj. v. **năvleg.**

NĂȘÁSCĂ s. f. (Olt.; mai ales art.) Dans popular care se joacă după ce nuntașii s-au întors de la cununie, iar nașa gătește din nou mireasa; nunească, hora miresei. Cf. N. REV. R. IV, nr. 39, 120, VARONE, D., LEXIC REG. 42.
— **Naș**[2] + suf. *-ească.*

NĂȘCIÓR s. n. v. **născior.**

NĂȘÉL s. m. (Rar) Nășic. *Ia vină-ncoace la nănășelul, să te pupe el!* CREANGĂ, P. 24, cf. TDRG.
— Pl.: *nășei.* — Și: (regional) **nănășél** s. m.
— **Naș**[2] + suf. *-el.*

NĂȘÍ vb. IV. 1. Intranz. și tranz. (Regional) A(-i) fi (cuiva) naș[2] (la un botez sau la o cununie). Cf. LB, PONTBRIANT, D., ALEXI, W., SCL 1963, 18.
2. Tranz. (Familiar) A numi pe cineva naș[2] (I 1), a se adresa cuiva cu numele de naș[2]. *Îl pofti „să năștească pe cine-a mai născut", iar țigările „să și le fumeze cu finii lui".* GALAN, B. II, 141.
3. Tranz. (Regional; în forma *nunăși*) A porecli. *Așa-l nunășesc, dar numele bun e altul.* Com. din ORAVIȚA.
— Prez. ind.: *năștesc.* — Și: (regional) **nănășí** (LB), **nunășí** vb. IV.
— V. **naș**[2].

NĂȘÍC, -Ă s. m. și f. Diminutiv al lui naș[2]; (rar) năștel, (regional) năștuc. Cf. POLIZU, LM, DDRF. *Nu știi, năștică, ceva? S-a bolnăvit neveasta.* TEODORESCU, P. P. 336. *Doamne! nînășică dragă! Nu cumva vorbești în șagă?* MARIAN, SA. 36. *Scoal', nevastă, mă gătește, Că nășticu mă pofțește.* MAT. FOLK. 58, cf. ALRM II/I h 207, ALR II/I MN 79, 2 682/605, 723, 728, 769. ✦ (Regional) Cumătru (Băbiciu-Caracal). Cf. ALRM I/II h 306/887.
— Pl.: *năștici, -ce.* — Și: (regional) **nănășícă** (DDRF), **nînășícă** s. f.
— **Naș**[2] + suf. *-ic.*

NĂȘICÚȚĂ s. f. Diminutiv al lui năștică. V. năștic. *Foicică, foaie lată, Năștcuță Radă . . . , Hai cu mine la ogradă.* TEODORESCU, P. P. 342.
— Pl.: *năștcuțe.*
— **Năștică** (v. *năștic*) + suf. *-uță.*

NĂȘÍE s. f. Faptul de a fi naș[2] (la un botez sau la o cununie); ceremonie sau petrecere care are loc la un botez sau la o cununie; legătură de rudenie între naș[2] și fin (v. finie, cumetrie); calitatea de naș[2]. *Rudenie de pre cununie carea să cheamă pre limbă proastă năștie sau finie* (a. 1652). ap. TDRG, cf. ANON. CAR. *Ca părinți trupești sînt dători a îngriji pentru educațiunea copiilor lor, așa că din năștie nu se naște pentru ei o nouă îndătorire.* MARIAN, NA. 164, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Astfel înțeleși, botezul se făcu și arhanghelul i-a dat omului, ca dar de năștie, darul de a se face vraci.* PAMFILE, S. T. 82. *Micșorimea zestrei ce aducea fata se compensa cu șansele de înaintare pe care le oferea înrudirea și năștia ministrului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 178, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Năștia-i împreunată cu cheltuieli.* RETEGANUL, ap. CADE. *Cum s-ar putea . . . Să se taie năștia, Să rămîie finia?* MAT. FOLK. 60, cf. ȘEZ. VIII, 167.
— Și: (regional) **nănășíe, nunășíe** (com. NOVACOVICIU) s. f.
— **Naș**[2] + suf. *-ie.*

NĂȘÍRE s. f. (Rar) Năștit. Cf. PONTBRIANT, D., LM.
— V. **năști.**

NĂȘÍT s. n. Faptul de a năști (1); (rar) năștire. Cf. LM. *Herdelea se codi îndelung, că năștitul înseamnă cheltuială mare.* REBREANU, I. 247.
— V. **năști.**

NĂȘÍȚĂ s. f. (Regional) Năștică. V. năștic. Cf. TDRG. *Scăricică pîn' la soare Să vă fie nănaș mare, Și lunuța, Nănășița, Steluțele, Călărașii.* MARIAN, NU. 211. *Eu, frate, n-oi împleti Pînă tu că ți-i chiema Nănaș mare Sfîntu soare, Nănășiță Lunița.* T. PAPAHAGI, M. 119.
— Pl.: *năștițe.* — Și (regional) **nănășíță** s. f.
— **Naștă** (v. *naș*[2]) + suf. *-iță.*

NĂȘLÍ vb. IV v. **năsli.**

NĂȘPĂLÍ vb. IV. Tranz. (Regional; complementul indică oameni) A bate, a pedepsi (Sanislău-Carei). Cf. LEXIC REG. 9.
— Prez. ind.: *năștpălesc.*
— Din magh. dial. **náspál.**

NĂȘÚC, -Ă s. m. și f. (Prin Transilv.) Năștic. Cf. DDRF, TDRG.
— Și: **nănășúcă** s. f. DDRF.
— **Naș**[2] + suf. *-uc.*

NĂT subst. v. **nat.**

NĂTARIÁȘ s. m. v. **notarăș.**

NĂTÁRIȘ s. m. v. **notarăș.**

NĂTĂBÎZ, -Ă adj. (Regional; şi substantivat) Nătărău **(1)** (Măţău-Cîmpulung). COMAN, GL.
— Pl.: *nătăbîzi, -e.*
— Etimologia necunoscută.

NĂTĂFLÉTE adj. v. **nătăfleţ.**

NĂTĂFLÉŢ, -EÁŢĂ adj. **1.** (Şi substantivat; adesea f. în loc de m.) (Persoană) lipsită de isteţime, care nu ştie să se descurce, pe care o înşeală cu uşurinţă toţi; p. ext. nătărău **(1)**, nătîng **(I 1)**. *Dau sîrmanii, cheltuiesc, Pă ele le-mpodobesc, Şi ei rămîn marţofoi, Nătăfleţi, gugumani, boi.* MUMULEANU, C. 122/22, cf. HELIADE, O. II, 353. *Să-l certe, să-l ocărască cu cîte s-a priceput, Nerod, nătărău făcîndu-l, Nătăfleţ, guguman, prost.* PANN, P. V. III, 127/11, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Lega-s-ar dracii de tine, Natafleţ făr'de ruşine. Am să sfărm cu ist ciubuc Capul tău cel prost de cuc.* ALECSANDRI, T. 915, cf. 982, COSTINESCU, CIHAC, II, 706. *Lesne-i ghine orişicui nătăfleţ să scîrţîie la gazeturi şi să să dea de cărturar bun.* JIPESCU, O. 60. *Nătăfletele . . . , cînd se văzu dinaintea unei fiinţe atît de fragedă şi de plăpîndă, se perdu cu totul.* ISPIRESCU, U. 93, cf. 110, id. L. 256, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Botez e ăla? Luarea în bătaie de joc a botezului. De aia-s aşa de netefletet cu toţii, de gîndeşti că au căzut din nori.* AGÎRBICEANU, D. Ţ. 96, cf. TDRG, PAMFILE, J. III, 91. *Aş fi o nătăfleaţă să dau cu piciorul noroculuí.* REBREANU, I. 54, cf. id. NUV. 63. *Moartea mea era să mă creadă cineva că sînt un nătăflete.* CIAUŞANU, R. SCUT. 12. *Întrebam cu voce subţire de nătăfleţ, scoţîndu-mi pălăria.* BRĂESCU, A. 166, cf. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 149. *D-o fi vrun drumeţ Prost şi nătăfleţ, O palmă să-i daţi, Drum să-i arătaţi!* TEODORESCU, P. P. 493, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 38. *Bărbatul era un nătăfleţ d-ăia de nu ştie nici de „hăis", nici de „cea".* I. CR. III, 188. *Fugi de aici că eşti un nătăflete.* BOCEANU, GL., cf. A III 2. *Pică pară mălăiaţă în gura lui nătăfleaţă*, se spune despre oamenii leneşi care aşteaptă să le vină totul de-a gata. Cf. REV. CRIT. III, 162, ZANNE, P. I, 243.
2. (Transilv.; în forma *năfletec;* despre lemne) Necioplit **(1)**, care nu este şlefuit. Cf. REV. IST. II, 184, DDRF. ✦ Fig. (Despre oameni) Aspru, dur, grosolan, mojic. Cf. REV. IST. II, 184, DDRF.
— Pl.: *nătăfleţi, -e.* — Şi: **nătăfléte,** (regional) **nătiflét** (ALR II 3 721/53), **năfléte** (LEXIC REG. 46, CV 1949, nr. 9, 33), **năflétec, năflîtét** (I. CR. IV, 127), **natafléţ, natrafléţ** (SCRIBAN, D.) adj., **neteflété** adj. pl., **nitoflété** (I. CR. V, 182) adj.
— Probabil contaminare între **nătărău** şi **fleţ.**

NĂTĂLĂU, -ÁIE adj. (Prin nordul Transilv.) Nătărău **(1)** (MAT. DIALECT. I, 82); ursuz (ALR SN V h 1 243/284).
— Pl.: *nătălăi, -aie.* — Şi: **natalău** adj. ALR SN V h 1 243/284.
— Cf. n ă t ă r ă u.

NĂTĂLÓG, -OÁGĂ adj. (Prin sud-vestul Transilv.) Nătărău **(1)**; bădăran. Cf. REV. CRIT. III, 162.
— Pl.: *nătălogi, -oage.*
— Cf. n ă t ă l ă u.

NĂTĂMÉT subst. sg. (Regional) Grămadă, mulţime de . . . (Obislavu-Rîmnicu Vîlcea). I. CR. III, 202. *Într-o zi s-a nemerit la fereastra ălui palat fata împăratului care, văzînd atîta nătămet de purceluşi grohăind, . . . îi zice porcarului . . .* ib.
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă m e t e.

NĂTĂNG, -Ă adj. v. **nătîng.**

NĂTĂNGÍE s. f. v. **nătîngie.**

NĂTĂNTÓC, -OÁCĂ adj. v. **nătîntoc.**

NĂTĂNTÓL, -OÁLĂ adj. v. **natantol.**

NĂTĂRÁICĂ adj. v. **nătăroaică.**

NĂTĂRĂUCĂ adj. (Rar) Prostănacă, toantă, neghioabă, idioată. *Căci nici unul dintre oameni la furnică nu căta . . . Şi cu toată-a ei silinţă, beţişor de fîn trăgea, Sau vro muscă nătăraucă prinzînd iute împungea.* DONICI, F. II, 13/10.
— Pl.: ?
— **Nătărău** + suf. *-ucă.*

NĂTĂRĂÍE s. f. **1.** (Învechit şi regional) Nesocotinţă **(1)**, nechibzuinţă, prostie, neghiobie **(1)**, nerozie **(1)**; naivitate **(2)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Aceasta socotesc de o mare nătărîie a lui Robinson, să nu le cunoască.* DRĂGHICI, R. 63/11, cf. 207/24. *Nici unul nu se va folosi de nătărăia şi paguba altuia.* I. IONESCU, C. 252/25. *Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei, măcar că era semnul nătărăiei.* NEGRUZZI, S. I, 25, cf. II, 245. ✧ (În imprecaţii) *Du-t'e, nătăria să t'e mînce.* VICIU, GL. ✧ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *O nătărie de om.* LB, cf. PONTBRIANT, D.
2. (Prin sud-vestul Transilv.; în forma *nătărie)* Zarvă, gălăgie. Cf. REV. CRIT. IV, 338.
— Pl.: **(1)** *nătărăii.* — Şi: (regional) **nătăríe, nătăríe** s. f.
— **Nătărău** + suf. *-ie.*

NĂTĂRĂU adj. **1.** (Adesea substantivat) (Persoană) cu mintea mărginită, care pricepe greu un lucru, care acţionează fără judecată; prost, netot **(I 2)**, neghiob **(1)**, nătîng **(I 1)**, tîmpit, idiot, (învechit şi popular) năuc **(1)**,

(învechit şi regional) nătîntoc (1), (regional) mangosit, nătruţ (1), nătăbîz, nătrui. *O, nătărăule şi nesîmţitoriule.* AETHIOPICA, 78r/9. *Cutare e nătărău, Cutare barbar şi rău.* MUMULEANU, C. 139/3, cf. HELIADE, O. II, 353. *Copiii ce beu adeseori vin, pierd încet, încet simţirea şi se fac nătărăi.* DRĂGHICI, R. 29/8. *Ei, zău tare-mi pare bine, Că-mi bat joc d-un nătărău; Ei, de-acuma las' pe mine, Am să-l fac mai prostălău.* PR. DRAM. 406. *Spune-mi, n-aş fi un nătărău de frunte cînd m-aş încrede în tine?* NEGRUZZI, S. I, 141, cf. 17, 74, 212. *Aicea, ca şi la voi, se află mulţi nătărăi.* ALEXANDRESCU, M. 238. *Urmezi inspirăciunei unor utopişti care te port de nas ca pe-un nătărău.* ALECSANDRI, T. 718, cf. 325, 419, CONTEMPORANUL, I, 569. *Nu spera cînd vezi mişeii La izbîndă făcînd punte. Te-or întrece nătărăii, De ai fi cu stea în frunte.* EMINESCU, O. I, 196. *Mă! da drept să-ţi spun, că mare nătărău mai eşti.* CREANGĂ, P. 45. *Nu te-am crezut aşa de nătărău, să te mulţumeşti cu o sută de galbeni.* CARAGIALE, O. II, 235. *Ce lucru bun a făcut nătărăul de bărbatul tău?* ISPIRESCU, L. 158, cf. id. U. 82. *Cîţi nătărăi, cîţi imbecili trec înaintea proletarului intelectual, numai prin faptul unei averi mari moştenite?* GHEREA, ST. CR. III, 30, cf. BARCIANU. *Bogata arătare Să piară-n faţa-acestui nătărău!* GORUN, F. 25, cf. TDRG, BRĂESCU, A. 59. *Alţii au propus alegerea lui Ciocîrlea ca nătărău al satului.* SADOVEANU, A. L. 130. *Acum m-am convins şi eu că eşti cel mai mare nătărău din presa bucureşteană.* STANCU, R. A. IV, 400. *La cap pajere — la spate seceră — cocoş e, nătărăule —, ai priceput?* POP., ap. GCR II, 371, cf. 363, MARIAN, SA. 18. *Mă băgai la altă casă, Unde e mîndra frumoasă, Cu bărbatul dus d-acasă, Cu bărbatul nătărău, Acolo trăiesc şi eu.* HODOŞ, P. P. 195. *Oamenii aceştia aveau trei feciori, dintre cari cei mai mari doi, erau ca toţi feciorii din lume, acuşi mai buni, acuşi mai răi, acuşi mai cuminte, acuşi iarăşi mai nătărăi, după cum erau ceasurile.* MERA, L. B. 117, cf. ALR SN V h 1 240, GOROVEI, C. 93. ◇ (Cu sensul peiorativ atenuat) *Cîntau demult şi alţii cînd horele se strîng, Dar nu ieşea din scula niciunui nătărău, Atît alean de suflet şi leac de ceasul rău.* ARGHEZI, S. P. 93.

2. (Prin nord-vestul Munt. şi sudul Olt.; despre oameni) Grosolan, bădăran. Cf. ALR II 3 668/784, 872.

— Pl.: *nătărăi.*

— **Netare** + suf. *-ău.* Cf. HEM 2 222, PHILIPPIDE, P. 97, TDRG, GRAUR, E. 28.

NĂTĂRÍE s. f. v. **nătărăie.**

NĂTĂRÎÍE s. f. v. **nătărăie.**

NĂTĂRÍNCĂ adj. (Neobişnuit) Nătăroaică. Cf. DDRF.

— Pl.:?

— Cf. n ă t ă r ă u.

NĂTĂROÁICĂ adj. (Rar; şi substantivat) (Femeie) prostănacă, toantă, neghioabă, idioată. *Dar ia spune drept, Stănică. Ce foc! Ce limbuţie! Eram nătăroaică pe lîngă dînsul. Cum ţi-am părut?* NEGRUZZI, în PR. DRAM. 488, cf. HEM 2 222, ZANNE, P. VI, 736, ALR SN V h 1 240/784.

— Pl.: *nătăroaice.* — Şi: **nătăráică** adj. ALR SN V h 1 240/784.

— **Netare** + suf. *-oaică.*

NĂTĂVÁLĂ s. f. (Prin Transilv.) Matahală (2), namilă (1). (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Un şopron pentru care şi pluguri şi două închizători pe seama grăsunilor erau înşiruite pe lîngă nătăvala de gard ce înconjura ca un colac ograda.* LUC. III, 175.

— Pl.:?

— De la **tăvăli.** Cf. n ă t ă v ă l o s.

NĂTĂVĂLÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Mătăhălos; p. e x t. grosolan. Cf. POLIZU. *Plugurile* [le găseau] *grele şi nătăvăloase, încălţămintea boccie.* JIPESCU, O. 32, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M. 277, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Abia pot păşi prin zăpada nătăvăloasă.* PAMFILE, CR. 13. *Mînzările-s mari, nătăvăloase şi unele din ele grele ca pămîntul.* LUNGIANU, ap. CADE.

— Pl.: *nătăvăloşi, -oase.*

— **Nătăvală** + suf. *-os.*

NĂTEZÁ vb. I v. **netezi.**

NĂTEZÍ vb. IV v. **netezi.**

NĂTICÁCI s. m. pl. (Regional) Încălţăminte de casă confecţionată din lînă croşetată, cu talpă subţire. V. c i p i c i. (Giarmata-Timişoara). CV 1951, nr. 5, 27.

— Etimologia necunoscută.

NĂTIFLÉŢ adj. v. **nătăfleţ.**

NĂTIMÁNĂ s. f. v. **natimală.**

NĂTIMÓS, -OÁSĂ adj. (Prin nord-estul Olt.; despre oameni) Mătăhălos. CIAUŞANU, V. 182.

— Pl.: *nătimoşi, -oase.*

— **Natimă** + suf. *-os.*

NĂTINCTÓC, -OÁCĂ adj. v. **nătîntoc.**

NĂTÍNG, -Ă adj. v. **nătîng.**

NĂTÎNG, -Ă adj., s. f. **I.** Adj. **1.** (Adesea substantivat) (Persoană, p. g e n e r. fiinţă) fără inteligenţă, fără pricepere; prostănac, neghiob (1), nătărău (1), (învechit şi popular)

năuc **(1)**, (regional) nătînt, năbîrceag, năprui, năsilnic **(6)**, năvleg **(1)**, năvligos **(1)**. Cf. HELIADE, O. II, 353. *Mă ! o, omule nătîng, Cum eram cornul să-i frîng?* PANN, P. V. III, 10²/15. *Şi mulţi nătîngi în lume vor crede nencetat Că un bătrîn cu mintea întrece pe trei juni.* NEGRUZZI, S. II, 259, cf. III, 15. *Un ziarist, criticînd epistolele mele, m-a tractat de nătîng.* GHICA, S. 23. *Acest amalgam compus din fiinţe . . . bizare şi nătînge, de multe ori se alarmează de fuga unui principe.* FILIMON, O. I, 253, cf. ALECSANDRI, T. II, 63, ODOBESCU, S. I, 173. *Ar fi putut să-i dea şi altceva, că el tot ar fi înghiţit, atît era de nătîng.* ISPIRESCU, U. 82, cf. id. L. 158, I. NEGRUZZI, S. VI, 77. *Or eşti hămişliu ca vulpea, sau grozav eşti de nătîng !* DAVILA, V. V. 20, cf. DELAVRANCEA, V. V. 8. *Îl cuprinse o ciudă de nătîng, o ură, un gînd de răzbunare cumplită.* MIRONESCU, S. A. 99, cf. C. PETRESCU, R. DR. 312. *Un băiat slăbănog, deşirat, cam adus de spete şi nătîng la carte.* I. BOTEZ, B. I, 12. *Ca o nătîngă începu să plîngă.* STANCU, D. 181. *Să cerem socoteală nătîngilor care nu ne-au dus pe drumul pe care trebuia.* PAS, Z. IV, 248. *Am ieşit cu senzaţia că m-am purtat ca un nătîng.* GL 1961, nr. 357, 5/2. *Da cum focu să nu plîng, C-am luat bărbat nătîng !* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 183. *Era nătîng, măi taică, nătîng de n-avea păreche.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 6, cf. 69, GOROVEI, C. 92. (Fig.) *Vin neguri cu noaptea pe umeri, Şi bezna mă-nghite nătîngă.* GOGA, P. 109. ◇ (Adverbial) *Boule ! . . . izbucni mînios tot cel care-l izbise nătîng.* C. PETRESCU, A. R. 10. ✦ (Despre sentimente, manifestări, acţiuni ale omului) Fără sens, fără rost, lipsit de raţiune; prostesc. *Încălecă pe cal şi se duse şi iar se duse cale lungă şi nătîngă ca Dumnezeu să ne-ajungă.* FILIMON, O. I, 423. *Ce dor nătîng te poartă cu paşi rătăcitori Pe-o noapte-aşa senină?* IOSIF, T. 159. *O frică nătîngă îi rodea inima.* REBREANU, R. II, 250, cf. id. NUV. 291. *Atunci zîmbea cu dispreţ de asemenea idei nătîngi, de biet moşneag înapoiat.* C. PETRESCU, C. V. 121. *Nătîngul discurs rostit cu cîţiva ani în urmă.* BENIUC, M. C. I, 86.

2. (Rar) Nepriceput **(3)**, naiv; neîndemînatic **(2)**, stîngaci. *Tu-n leagăn tot cu mîna stîngă Mi-ai dat să sug, de-aceea sînt Nătîngă !* COŞBUC, B. 122, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG, PAMFILE, J. I, 128. ŞĂINEANU, D. U. *Te sorb cu ochi lacom deschişi de ţînc nătîng.* BANUŞ, P. 24. ✦ (Regional; despre oameni şi animale) Care nu mai este în stare de nimic; neputincios **(1)**, slab. *M-am făcut nătîng cu vîrsta, zece lustri-s grei în spate, Du-te încotro te cheamă tinereţele-nfocate !* OLLĂNESCU, H. O. 277, cf. DR. V, 213.

3. Îndărătnic, încăpăţînat; supărăcios, nervos **(3)**. *Păcătos nătîng şi îndărăpnic, i-a zis, au nu te temi de iadul ce este gătit pentru nelegiuirile tale?* NEGRUZZI, S. I, 84. *Măi, măi, că nătîng mai eşti . . . cît un catîr şi jumătate.* ALECSANDRI, T. 1 155, cf. 1 086, 1 516, GOROVEI, CR. 76. *Aşa-i, decît, vezi d[umnea]ta, bătrînii sînt nătîngi; ei ştiu una şi bună.* HOGAŞ, H. 26. *Apoi vezi c-aşa sînteţi voi proştii . . . Uite-aşa, nătîngi şi căpcăuni.* REBREANU, I. 72, cf. ŞEZ. III, 82, XX, 138, com. din STRAJA-RĂDĂUŢI, COMAN, GL., ALR I 1 560/556. ◇ (Substantivat) *Şi tu-l certi, dar el, nătîngul, Ca răspuns te mai cuprinde Şi cu stîngul.* COŞBUC, B. 89. *Mai degrabă aş rupe Italia din Oceanul Atlantic decît pe nătîngul acesta din ideile sale !* I. NEGRUZZI, S. V, 530. ✦ (Regional; substantivat, m.) Cal nărăvaş (Petrila). A III 16.

II. S. f. (Regional; mai ales art.) Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D., SEVASTOS, N. 282, H III 247. *Mereu lumea mă întreabă Şi-i răspund că n-are treabă, Că-s voinic şi joc nătînga Şi la dreapta şi la stînga !* PAMFILE, C. Ţ. 310, cf. LEXIC REG. 61.

— Pl.: *nătîngi, -ge.* — Şi: (învechit) **nătăng, -ă** (LB, NEGRUZZI, S. III, 15), **nătîng, -ă** (POLIZU), **netîng, -ă** (ALEXI, W.) adj.

— Din v. sl. нетлгъ „leneş".

NĂTÎNGEÁLĂ s. f. (Rar) Nătîngie **(1, 2)**. Cf. COSTINESCU.

— **Nătîngi** + suf. *-eală.*

NĂTÎNGÍ vb. IV. **1.** Refl. (Rar) A deveni nătîng **(I 1)**; a se prosti, a se tîmpi. Cf. COSTINESCU.

2. Refl. (Popular) A se încăpăţîna, a se îndărătnici; a se îndîrji, a se înverşuna. *De ce nătîngindu-mă aş arunca-o în capul unui om pe care nu-l poate suferi?* I. NEGRUZZI, S. VI, 12, cf. TDRG. *Dar acum flăcăul era acasă şi Vasile Baciu se nătîngea în tăcere.* REBREANU, I. 191. *Unii cu inimă bună şi cu suflet îndurător îi întindeau cîte-o bucătură, alţii mai nătîngiţi în răutate . . . îl alungau cu sudalme.* RETEGANUL, P. III, 27.

3. Intranz. (Regional) A face mofturi la mîncare. Com. din ZAGRA-NĂSĂUD. *Eu mă îndestulesc cu orice, nu nătîngesc.* ib.

— Prez. ind.: *nătîngesc.*

— V. **nătîng.**

NĂTÎNGÍE s. f. **1.** Lipsă de inteligenţă, de pricepere; prostie, neghiobie **(1)**, (rar) nătîngeală. *Lăsînd această din urmă măsură a să întrebuinţa după cum să vor pricepe acii ce în nătîngia şi scumpătatea lor nu au urmat, la sămănat.* I. IONESCU, C. 99/25, cf. PONTBRIANT, D., ALECSANDRI, O. P. 75, LM. *Murise acum, dezgustat pînă în fundul inimii sale, zdrobit de primirea pe care nepriceperea şi nătîngia omenească o făcuse admirabilelor sale intenţii.* IORGA, L. II, 207. ◇ Fig. *Soarta m-a tratat, în astă noapte, c-o nătîngie nepilduită.* NEGRUZZI, S. III, 155.

2. Faptă, vorbă, atitudine de om nătîng **(I 1)**; (rar) nătîngeală. *Mă mir cum m-am*

luat eu după nătîngiile tale, Ioane? REBREANU, I. 391.

3. (Rar) Neîndemînare **(1)**, stîngăcie. Cf. DDRF.

4. Îndărătnicie, încăpățînare. *Văzînd și nătăngia jidovului cum că-l dovedesc oamenii și el nici de o judecată să țăne* (a. 1741—1742). IORGA, S. D. VI, 265. *Cu toată nătîngia sa, am silit pe grădinarul meu să-mi răsădească de tot soiul de flori.* NEGRUZZI, S. I, 104, cf. 261. *Cît s-a apărat moș Gheorghe și n-a fost chip să scape! Te poți pune cu nătîngia primarului?* SP. POPESCU, M. G. 22, cf. TDRG.

— Pl.: **(2)** *nătîngii.* — Și: (învechit) **nătăngíe** s. f.

— **Nătîng** + suf. *-ie.*

NĂTÎNGÍRE s. f. (Rar) Faptul de a se nătîngi **(1)**. Cf. COSTINESCU.

— V. **nătîngi.**

NĂTÎNGÚȚ, -Ă adj. Diminutiv al lui nătîng **(I 1)**. *E foarte drăguță... dar cam nătînguță! adăugă Dănuț rîzînd.* TEODOREANU, M. II, 312.

— Pl.: *nătînguți, -e.*

— **Nătîng** + suf. *-uț.*

NĂTÎNT, -Ă adj. (Regional; și substantivat) Nătîng **(I 1)**. Com. din LUPȘA-TURDA. *Mă nătîntule, hai mai repede, că nu-i vreme de pierdut.* ib.

— Pl.: *nătînți.*

— Probabil contaminare între **nătîng** și **tînt-**.

NĂTÎNTAV, -Ă adj. (Regional) Nătîng **(I 1)**. *Feciorul cel mai mic însă era prăpădit ca vai de el, nătîntav și nespălat, de-ți era nu știu cum să te uiți la el.* MERA, L. B. 117.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *nătîntavi, -e.*

— Etimologia necunoscută.

NĂTÎNTÓC, -OÁCĂ adj. **1.** (Învechit și regional, mai ales Transilv.; adesea substantivat) Nătărău **(1)**. *Poate nu vedeți voi, motîntocilor, că eu atîta am mîncat și am beut.* ȚICHINDEAL, F. 200/8, cf. LB. *Capul lucrului însă este ca să aflăm dacă apatia unui popor, a unei rase este o scădere, un blăstem al naturei, ca la persoanele găgăuțe, nătăntoace.* BARIȚIU, P. A. II, 162, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 114. *El să-și mărite fata... după știu eu ce nătăntoc sau mai știe D*[umne]*zeu că din cine-i și de unde-i vinit.* F (1885), 79, cf. (1886), 145, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Cheamă alt martor, o femeie cam nătîntoacă.* LUNGIANU, ap. CADE. *O! ierte-te D*[umne]*zeu, nătîntocule, dar nu ți-ar fi chiar rușine să nu vrei tu a merge-n pădure fără mine?* RETEGANUL, P. I, 1. *Venii seara de la sapă Ostenit și plin de apă, Găsii nătîntoaca-n vatră.* REV. CRIT. I, 551. *N-avusei minte să-mi caut de drum și să nu întind vorbă cu un nătăntoc ca tine.* CĂTANĂ, P. B. III, 30, cf. 42, VICIU, S. GL. *De ar fi fost un nătîntoc, fata Împăratului Galbăn, care știa pe toți feciorii din lume, nu l-ar fi luat de bărbat.* BOTA, P. 106, cf. com. din FRATA-TURDA, T. PAPAHAGI, M. 227, L. COSTIN, GR. BĂN. 141, ALR SN V h 1 240/141, 1 241/235. *E un dobitoc foarte nătîntoc: Urechi lungi, minte nu are, Are cruce pe spinare* (Măgarul). PĂSCULESCU, L. P. 88.

2. (Regional; despre oameni) Grosolan, bădăran (Micăsasa-Mediaș). ALR II 3 668/141. ✦ (În forma *motrîntoc)* Ursuz, posac (Chișindia-Vașcău). CV 1950, nr. 11—12, 38.

— Pl.: *nătîntoci, -oace.* — Și: **nătăntóc, -oácă, nătinctóc, -oácă** (DDRF), **natantóc, -oácă** (PONTBRIANT, D.), **netîntóc, -oácă** (ALEXI, W.), **notîntóc, -oácă** (LB), **motîntóc, -oácă, motînțóc, -oácă** (DDRF), **motrîntóc, -oácă** adj.

— Etimologia necunoscută. Cf. nătîng.

NĂTÎNTÓL, -OÁLĂ adj. v. **natantol.**

NĂTLĂGÉLE s. f. pl. v. **pătlăgea.**

NĂTÓT, -OÁTĂ adj., subst. v. **netot.**

NĂTRĂFÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre oameni) Care se mișcă greu (din cauza bolii sau a bătrîneții), greoi; nesigur la mers (Vîlcele-Turda). MAT. DIALECT. I, 82. *Îi nătrăfos badea Gligor amu; abia mere.* ib.

— Pl.: *nătrăfoși, -oase.*

— Etimologia necunoscută.

NĂTRĂPÁS subst. = **matrapaz.**

1. S. m. (Olt.) Geambaș; samsar de vite. Cf. N. REV. R. XIV, nr. 22, 349, DR. V, 213, CIAUȘANU, V. 182, ALR I 1 574/810, 1 591/810, 815, MAT. DIALECT. I, 232.

2. S. m. (Jur.; neobișnuit) Cumpărătorul real al unui bun (făcut cunoscut ulterior de către cumpărătorul aparent). V. comanditar. Cf. PONTBRIANT, D.

3. Subst. (Regional; în forma *natapraj)* Comerț cu cai (Rudari-Băilești). DR. V, 213.

— Pl.: **(1, 2)** *nătrăpași.* — Și: (regional) **nătrăpáș** (N. REV. R. XIV, nr. 22, 349), **năstrăpás** (DR. V, 213, CIAUȘANU, V. 182, ALR I 1 574/810, 1 591/810, MAT. DIALECT. I, 232), **năstrăpáz** (ALR I 1 591/815) s. m., **natapráj** subst.

NĂTRĂPÁȘ s. m. v. **nătrăpas.**

NĂTRĂÚL, -Ă adj. (Regional) „Dezordonat" (Frumoasa-Zimnicea). CV 1951, nr. 6, 30.

— Pl.: *nătrăuli, -e.*

— Etimologia necunoscută.

NĂTRĂÚȚ, -Ă adj. v. **nătruț.**

NĂTRÉŢ s. n. v. **nutreţ.**

NĂTRÍ vb. IV v. **nutri.**

NĂTRÚI, -IE adj. (Prin Munt. şi Olt.; şi substantivat) Zănatic, ţicnit; nătărău **(1)**. Cf. CIAUŞANU, GL. *Măi, da ce nătrui eşti şi tu!* COMAN, GL.
— Pl.: *nătrui, -ie.*
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă p r u i, n ă t r u ţ.

NĂTRÚŢ, -Ă adj. (Regional) **1.** Nătărău **(1)**; zăpăcit; nebun **(I 2)**. Cf. PĂCALĂ, M. R. 140, I. CR. IV, 188, CIAUŞANU, V. 182, ARH. OLT. XXI, 271, MAT. DIALECT. I, 232.
2. (Despre oameni şi animale) Care nu mai este în stare de nimic; neputincios **(1)**, slab (Răşinari-Cisnădie). Cf. PĂCALĂ, M.R. 140.
3. (În forma *nătrăuţ*) „Dezordonat" (Frumoasa-Zimnicea). CV 1951, nr. 6, 30.
— Pl.: *nătruţi, -e.* — Şi: **nătrăúţ, -ă, năstrúţ, -ă** (L. ROM. 1959, nr. 2, 53) adj.
— Etimologia necunoscută. Cf. n ă t ă r ă u.

NĂTURÁL, -Ă adj. v. **natural.**

NĂTÚRĂ s. f. v. **natură.**

NĂTURLÍE s. f. (Regional) Duh rău; drac (Valea Seacă-Satu Mare). *Ioi, nu merem, că aceia-i oarece năturlie! Şî am stat şi n-am mărs . . . Nu ştiu că borsocaie o fost, ori diavol!* ARH. FOLK. VI, 152, cf. 176.
— Etimologia necunoscută.

NĂTURNÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin Maram.) A se lua după cineva, a urmări pe cineva (cu intenţia de a-l prinde). *După el o năturńit Cu săcuri şî cu topoară.* T. PAPAHAGI, M. 75, cf. 227.
— Prez. ind.: *năturnesc.*
— Etimologia necunoscută. Cf. î n t u r n a.

NĂTURÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) **1.** Mofturos, năzuros **(1)**. Com. din ORAVIŢA.
2. Arţăgos, certăreţ. Com. din ORAVIŢA.
— Pl.: *năturoşi, -oase.*
— Cf. n a t u r ă.

NĂŢĂLUÍ vb. IV. T r a n z. (Regional) A broda (Săcele). ALR II 5 778/182.
— Prez. ind.: *năţăluiesc.*
— Etimologia necunoscută. Cf. germ. n e t z e n, magh. n e c c e l.

NĂŢIÚNE s. f. v. **naţiune.**

NĂÚC, -Ă adj. **1.** (Învechit şi popular; adesea substantivat) Nătărău **(1)**, nătîng **(I 1)**, prost. *Năuc neştine pre sine făcîndu-se, părea-se-va înţelept a fi.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Poate fi ca şi cei năuci să ia cîndva ceva bine aminte.* MICU, L. 79/5, cf. LB, HELIADE, O. II, 353. *Prin bătaie se fac pruncii năuci.* CALENDARIU (1844), 64/21, cf. BARIŢIU, P. A. III, 23. *Da căciula de ce ţi-o ţii pe cap dinaintea me, năucule?* ALECSANDRI, T. 921. *Pe cînd el, nesocotitul, ce din fire-i cap năuc, Nu-i în stare să priceapă nici croiala de papuc.* BELDICEANU, P. 120. *Întorcea capul tot mereu şi rînjea ca o năucă, descoperind două rînduri de dinţi lungi şi galbeni.* REBREANU, NUV. 199. *Măi copii, nu fiţi năuci!* EFTIMIU, Î. 74. *Năuca dracului!* H X 586. *Bine, frate, bine, Bine şi nici prea, Că năuca mea, Făcînd mare foc, A ars săul tot.* MARIAN, SA. 45. *O, mişelule, ticălosule şi năucule! mai puţină pricepere decît tine n-are doară nici o gîscă.* RETEGANUL, P. I, 38. *Ucigî-ti bolohanii, naucule!* ŞEZ. VI, 9, cf. II, 129, NOVACOVICIU, C. B. I, 15, ALR I 1 524/160, ALR SN V h 1 240. (Cu nuanţa peiorativă atenuată) *Bătrîn năuc şi gureş, la vatra încălzită Te-aşezi în toată seara cu droaia de nepoţi.* F (1900), 604.
2. Ameţit, buimăcit (din cauza unei emoţii puternice, a unei dureri, a unui zgomot etc.); dezorientat, zăpăcit, aiurit; uluit, perplex; năucit. Cf. PONTBRIANT, D. *Iar hatmanul mi-i ascultă, neclintit ca un butuc: De multe ce tot aude, s-a făcut şi el năuc!* HASDEU, R. V. 98. *O roată iese din butuc Şi surugiul stă năuc.* ALECSANDRI, T. 958. *Rămase năuc de bucurie.* ISPIRESCU, L. 235. *Îmi vuiesc urechile de-s năuc.* CONTEMPORANUL, VI_1, 505. *Fără grai, năucă, şade rece ca un stîlp de gheaţă.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 117. *De mult simţea Că Radu-i dus de pe-astă lume, Dar astăzi, cînd ştia anume, El sta năuc şi nu credea.* COŞBUC, P. I, 101, cf. 134, 256. *Cherване vechi, căruţe cu bucate Se duc spre munţi şi curg mereu din zare . . . Năuc se uită-n urma lor norodul.* IOSIF, V. 69. *Rîd cu toţii, pe cînd băietanul năuc se uită-n toate părţile.* PETICĂ, O. 228. *Bădicul privea năuc la cei doi, la-nceput nu pricepu nimic, mai pe urmă văzu că-i vorba de-o neînţelegere.* AGÎRBICEANU, A. 468. *Se năpusti năucă asupra mortului şi începu a-l scutura.* REBREANU, NUV. 50, cf. BACOVIA, O. 99. *Cînd Mură rămînea năuc, în praful rădvanului, Oleana, din rădvan, întorcea capul pe jumătate şi privea departe.* GALACTION, O. 70. *Cînd auzi această veste din gura iconomului, Averchie rămase năuc.* STĂNOIU, C. I. 8. *Călugărul sărise îngrozit de pe divan şi se uita năuc la el.* SADOVEANU, O. I, 149, cf. VII, 296, ARGHEZI, VERS. 294, id. S. P. 94. *Şi chelnerul surîse puţin năuc, încîntat şi protector.* CAMIL PETRESCU, N. 41. *Oamenii care înfruntaseră atîtea primejdii, zîmbeau năuci, parcă nu le venea să creadă că s-au întors.* V. ROM. noiembrie 1953, 15. *Ca un bujor cu capul rupt, Mă uit năuc la uriaşul pom.* BENIUC, V. 77, cf. id. M. C. I, 68, CAMILAR, N. I, 80. *Simţea*

cu desăvîrşire altceva: ceva ce semăna a sfială, a îngrijorare... Şi stătea năuc în mijlocul drumului. GALAN, B. II, 151, cf. DEMETRIUS, A. 50. *Căzu moale pe scaun şi se uită năuc înaintea lui.* VORNIC, P. 97. *Umbla ca năucă şi tremura ca varga.* T. POPOVICI, SE. 8, cf. 128. *Un ceas mai tîrziu coboram, năuc, de-a dreptul prin livadă.* V. ROM. iulie 1958, 44. *Îl doare capul cumplit, e năuc de cap, îi huiesc în una urechile.* ŞEZ. I, 15, cf. II, 101. *La tulpina unui nuc Cîntă duşmanul de cuc, Io-l aud, rău mă usuc Şi-mi pierd mintea, stau năuc.* HODOŞ, C. 37, cf. ALRM I/I h 193. *Năuc de cap.* ALR SN V h 1 241/219. (Despre animale) *Calul a pornit năuc... Mergea ca praştia, sărind peste gropi.* CARAGIALE, O. I, 145. *Călcau Dunărea s-o spargă, Cu cirezile năuci, Speriate de năluci.* ARGHEZI, S. P. 126. ◇ (Substantivat) *Am o plăcintă cu sorţi în stihuri scrise de un cuconaş ce te iubeşte ca un năuc.* ALECSANDRI, T. 140, cf. 1 313. *Am ajuns ca un năuc, visez deştept, nu mai ştiu ce fac.* ISPIRESCU, L. 29. *Am ajuns ca un năuc, Şed pe loc Şi ardz în foc, N-am nici minte, nici noroc.* TEODORESCU, P. P. 307, cf. 338. ✦ (Despre fizionomia, privirea etc. oamenilor) Care exprimă, trădează ameţeală, buimăceală, dezorientare, zăpăceală, perplexitate. *Alb la faţă ca varul, cu privirea năucă, aţintită în colţul despre uşe, încercă să apuce ceva.* DELAVRANCEA, S. 157. *Emoţiile îl obosiseră şi avea o privire goală şi năucă.* V. ROM. septembrie 1955, 133. *S-a şters pe frunte, şi-a potrivit iar părul sub basma, şi a pornit în urma lor, cu un zîmbet năuc, rătăcit.* CAMILAR, C. P. 99.

— Pl.: *năuci, -ce.*

— Din slavonul **нєоукъ**.

NĂUCEÁLĂ s. f. **1.** Starea omului năuc **(2)**; stare de ameţeală, de buimăceală, de dezorientare, de zăpăceală, de perplexitate; năucire. Cf. COSTINESCU. *Astea şi atîtea altele ce-mi umblă pîn gînd şi-mi furnică-n minte sînt nevoile, grijile, năuceala ce scurg ochii, aprind dorul şi zvîntă budzunarul orăşenilor.* JIPESCU, O. 46. *Cîtă năuceală de cap, de-mi ţiuiau urechile, pînă cînd în sfîrşit am ajuns să aştern ceva omenesc pe hîrtie.* GANE, N. III, 145, cf. DDRF, CANDREA, F. 292, TDRG. *După cîteva zile de năuceală îşi făcuse inimă şi deschisese debit.* CĂLINESCU, I. C. 210. *Aşteptă răbdător pînă cînd Dragalina Farcaş ieşi din năuceală.* STANCU, R. A. IV, 49. *Se trezi grăbit din năuceală, arătînd oarecare îngrijorare.* VORNIC, P. 172, cf. PREDA, D. 158. *Dacă după beţie te doare capul şi eşti mahmur, poţi să te dregi şi să-ţi treacă durerea de cap, bînd din nou... şi scapi şi de năuceală de cap şi de durere.* ŞEZ. III, 14, cf. I, 56.

2. (Med.; popular) Un fel de ipohondrie. Cf. N. LEON, MED. 123, BIANU, D. S., ŞĂINEANU, D. U. ✦ (Regional) Boală a oilor; capie (Sălătrucel-Călimăneşti). CHEST. V 167/68.

— Pronunţat: *nă-u-.*

— **Năuci** + suf. *-eală.*

NĂUCÉŞTE adv. (Rar) Ca un năuc **(1)**, prosteşte; în chip ameţitor, uluitor. Cf. KLEIN, D. 385, PONTBRIANT, D. *Năuceşte vorbeşte şi face toate cîte zice.* LM, cf. DDRF.

— Pronunţat: *nă-u-.*

— **Năuc** + suf. *-eşte.*

NĂUCÍ vb. IV. **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni năuc; a (se) prosti, a (se) tîmpi; a (se) ameţi, a (se) buimăci; a (se) zăpăci; a (se)ului. *Ca să-l năucească mai tare, uneori îi zîmbea cu noimă, privindu-l pe sub geană.* CONV. LIT. II, 95. *Publicul... va rîde de acei ce caută să-l năucească cu nişte stropşituri ridicule.* ALECSANDRI, S. 50, cf. id. T. 411, DDRF, BARCIANU. *Care avea copii, i se năucea capul şi căuta să fugă.* ap. TDRG, cf. ALEXI, W. *Dau iar la o parte cu mîna arma celui din groapă care trage aiurea, năucindu-mă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 401, cf. 366, 403. *Bădia s-a năucit..., nu-i venea a crede, dar s-a dezmeticit cînd mi-a auzit glasul.* BRĂESCU, A. 202. *Se plîngea că vîntoasa îi năucise de cap în ziua aceea.* SADOVEANU, O. XVIII, 598. *Poetul a fost copleşit de cuvinte şi năucit sub loviturile lor.* CONTEMP. 1948, nr. 108, 5/6, cf. STANCU, R. A. IV, 123, CONTEMP. 1955, nr. 476, 3/2. *Pe bătrîn l-au bătut pînă l-au năucit.* BENIUC, M. C. I, 288. *Vederia unei cavalerii zdrobite îi năucea creierii.* CAMILAR, N. I, 222, cf. 270. *Copiii nu-i sînt de nici un ajutor, mai mult o năucesc.* GALAN, B. II, 59. *Nu era tocmai în toate minţile, o năuciseră necazurile şi rachiul.* T. POPOVICI, SE. 156. *Bine-i de bătrîn cînd n-are cine-l năuci de cap, dar cu cîtu-i mai bine atunci cînd are cine.* SEVASTOS, N. 52. *Îl iau cu vorba şi-l năucesc de rămîne şi el la spovăduială.* ŞEZ. VI, 179, cf. II, 132, III, 184. ◇ Intranz. (Rar) *Fugi încolo, nebunule, că mă sperii!... Ce-ţi veni astă-seară?... Ori unde am lipsit 6 zile la ţară, socoteşti că am şi năucit?* PR. DRAM. 288.

2. Refl. (Regional) A munci mult, a se căzni (Jina-Sebeş). GR. S. VI, 241. *Ne năucim rău pînă facem sălaşe.* ib.

— Pronunţat: *nă-u-.* — Prez. ind.: *năucesc.*

— V. **năuc.**

NĂUCÍE s. f. (Astăzi rar) Prostie, tîmpenie; năuceală **(1)**, uluire. Cf. LB. *Asemenea stupiditate (năucia) este comună mai tuturor renegaţilor.* BARIŢIU, P. A. III, 123, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Din năucie cade în gropi şi se loveşte cu capul de toţi pereţii.* LM, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ŞĂINEANU, D. U. *Buimăceală, beţie, surzie, năucie, hîrcă, tusă... va ca roua de soare în ţărmurile goale.* ŞEZ. V, 144. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se

leagă prin prep. „de") *Ce năucie de primăvară !* ap. DDRF.
— Pronunțat: *nă-u-*.
— **Năuc** + suf. *-ie*.

NĂUCÍRE s. f. Faptul de a (se) năuci (1); năuceală (1). *Năucire de la D[o]mnul au căzut preste ei.* BIBLIA (1688), 216²/12, cf. COSTINESCU, LM, DDRF, TDRG. *Impresia pe care o capeți în primele clipe după ce ai pătruns în Muzeul apărării Leningradului este una de uimire, de năucire totală.* STANCU, U.R.S.S. 129. *Sta galben, cu gura căscată, lîngă masă, fulgerat de năucire.* VORNIC, P. 203.
— Pronunțat: *nă-u-*.
— V. **năuci**.

NĂUCÍT, -Ă adj. Amețit, buimăcit; dezorientat, zăpăcit; uluit, perplex; năuc (2). Cf. LM. *Țăranul iese năucit și se duce la primărie să se jeluiască.* CARAGIALE, O. IV, 109. *Armele-mi iau năucit, dar nu știam unde-mi stă capul.* COȘBUC, AE. 37. *Femeia ieși năucită afară și cîteva zile n-a mai dat pe la bancă.* AGÎRBICEANU, S. P. 32. *Madam Sălceanu, fără să spună nimic, se uita năucită frîngîndu-și mîinile.* ARDELEANU, D. 205. *În ograda cea mare a conacului oamenii alergau de ici-colo năuciți, cu fețele aprinse, vociferînd și neștiind ce să facă.* REBREANU, R. II, 200, cf. SEBASTIAN, T. 211, GALAN, Z. R. 208. *Sta omul și se uita năucit cînd la stăpîn, cînd la cei din trăsură.* VORNIC, P. 69, cf. 14. *El ieși afară năucit, apoi se întoarse înapoi. Nu înțelegea nimic.* PREDA, D. 218. *Stătu așa, năucită, fără să poată geme măcar, apoi tot sîngele îi năvăli în cap.* T. POPOVICI, SE. 56, cf. 33, 154. *Ca orice om care stă închis vreme îndelungată, rămase năucit de lumina de afară.* BARBU, Ș. N. 7. ◇ (Despre animale) *Năucită și ea de atîta iarnă, o codobatură se zbătu cîtva timp pe loc.* GALAN, B. I, 5. ✦ (Despre fizionomia, privirea etc. oamenilor sau despre acțiunile lor) Care trădează, exprimă amețeală, buimăceală, dezorientare, zăpăceală, perplexitate; de om năuc (2). *Și-și dădu seama că, prin purtarea lui năucită, paraliza oamenii.* CONTEMP. 1949, nr. 167—168, 6/5.
— Pronunțat: *nă-u-*. — Pl.: *năuciți, -te*.
— V. **năuci**.

NĂUCITÓR, -OÁRE adj. Care năucește (1) sau poate năuci. *Printr-o împrejurare năucitoare . . . a venit aici la mine.* SEBASTIAN, T. 361. *Tot așa, de dimineață de tot pleacă la drum și călătorii chibzuiți, care nu vor să-i prindă căldurile năucitoare ale nămiezii în cîmp.* CAMIL PETRESCU, O. II, 537. *Totul se amesteca într-un haos năucitor.* V. ROM. octombrie 1955, 114.
— Pronunțat: *nă-u-*. — Pl.: *năucitori, -oare*.
— **Năuci** + suf. *-tor*.

NĂÚI, -IE adj. v. **năhui**.

NẮURE s. m. v. **nor**[1].

NĂÚT subst. Plantă din familia leguminoaselor, cu frunze compuse și cu flori izolate, liliachii sau albe, ale cărei semințe, asemănătoare cu boabele de mazăre uscată, sînt comestibile; (rar) măzăriche (2 j), (popular) mazăre-turcească *(Cicer arietinum). Am, cinstite împărate, mărturii foarte credincioase: întîi pe maslina d[oa]mna și pre starița linte și maica stafida călugărița, nohutul, bobul* (a. 1773). GCR II, 98/1. *Nu știam mai nainte ce fel era porumbul, nici năutul* (a. 1796). BV II, 389. *Năutul . . . se cultivă aproape exclusiv . . . pentru a face din el o podoabă a grădinii.* PAMFILE, A. R. 188, cf. id. CR. 108. *Alte plante rezistente la secetă sînt: floarea-soarelui, năutul și lintea.* AGROTEHNICA, II, 325. *Foaie verde de năut, Tinerețe ce-am avut Cu amar le-am petrecut.* TEODORESCU, P. P. 277. *Foaie verde de năut, De cînd, bade, m-ai urît, Casa ta e grajd de cai, Pîn grădină spini și scai.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 234. *Frunzuleană bob năut, Sub umbra de nuc Toate fetele se duc.* SEVASTOS, C. 56. *Frunzuliță de năut, De năut și grîu mărunt.* BIBICESCU, P. P. 148. *Foaie verde bob năut, Duminică plec de rînd.* ȘEZ. I, 288. *Foaie frunză d-un năut, De-am avut, de n-am avut, Eu la altul n-am cerut.* ib. IV, 219. *Verde floare de năut, Că Surdanul a venit, Toți banii mi-a scotocit.* PĂSCULESCU, L. P. 249. ✦ (Cu sens colectiv) Semințele plantei descrise mai sus, întrebuințate de obicei în locul cafelei. *Cu năhut și cu bob muiat să hrăniia.* DOSOFTEI, V. S. februarie 69ʳ/32. *Nohot cîntarul 50 bani* (a. 1761). ȘIO II$_1$, 268. *Năhutul de un sac 30 bani* (a. 1792). id. ib. *Legumele, fasolea, lintea, mazărea și năhutul . . . hrănesc și întăresc trupul.* PISCUPESCU, O. 194/14. *Venea altă țigancă țiind o tavă cu o mulțime de păhăruțe cu vutcă de izmă și cîteva farfurii cu migdale curățite și cu năut prăjit.* FILIMON, O. I, 179. *Ciorbă de găină cu orez, găină cu nohot.* ALECSANDRI, ap. ȘIO II$_1$, 268. *Dete unuia vro două-trei boabe de năut prăjit.* ISPIRESCU, ap. ȘIO II$_1$, 268. *Hrana țăranului constă din . . . zarzavaturi, mai ales pătlăgele . . . și năhut.* ȘIO I, CCXXIX. *Obiecte importate: castane, alune, nohot, coajă de portocale.* N. A. BOGDAN, C. M. 136. *Negustorii de stafide și năut și covrigarii sînt perfizi.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 64. *Iaca, Zamfiră, nu te supăra, ți-am adus nohot și stafide.* SADOVEANU, O. I, 80. *Miorița i-a plăcut cu nucșoară și năut.* ARGHEZI, C. O. 207. *Străbătu . . . întîiul despărțimînt din raiul lui Mazdrîh, cu arome de țîri și limonie, de scorțișoară, năut, piper și tahîn.* C. PETRESCU, A. R. 64.
— Și: (învechit și regional) **năhút, nohút, nohót** (accentuat și *nóhot*, PAMFILE, A. R. 252), (regional) **nóut** (com. din TECUCI), **noót** (I. CR. II, 153) subst.
— Din tc. **nuhud**, bg. **нахут, нохут**.

NĂUTÁTE s. f. v. **noutate.**

NĂUTÍ vb. IV v. **năoti.**

NĂUTÍU, -ÍE adj. De culoarea semințelor de năut; gălbui. *Un biniș de postav năhutiu* (a. 1790). ȘIO II$_1$, 268. *Postav cu malteh năhutiu* (a. 1821). id. ib., cf. POLIZU. *Mie mi-a căzut parte la braț un tînăr . . . muchelef la haine: venghercă de postav negru cu brandebururi și cu chiostecuri, pantaloni nohutii largi.* GHICA, S. 150, cf. PONTBRIANT, D., LM. *Peptul . . . să zărea mișcînd pe sub zăbranicul unei dantele năutii.* DELAVRANCEA, S. 146, cf. id. H. T. 99, BARCIANU, ALEXI, W. (Substantivat) *Petele alburii, sclipitoare, ce tărcau năutiul rumenit al pologului de frunze uscate din preajmă, îi făceau rău.* CONV. LIT. XLIII, 1 147, cf. PAMFILE, A. R. 252. ◇ (Regional) *Fasole nohotie* = varietate de fasole cu sămînța galbenă, ca năutul. Cf. H III 260, I. CR. IV, 250.

— Pl.: *năutii.* — Și: (învechit și regional) **năhutíu, -íe, nohutíu, -íe,** (învechit) **nahutíu, -íe** (ALEXI, W.), (regional) **nohotíu, -íe** adj.

— **Năut** + suf. *-iu.*

NĂUTRÁL, -Ă adj. v. **neutral.**

NĂVÁL s. n. v. **năvală.**

NĂVÁLĂ subst. **I.** S. f. (Adesea construit cu verbul „a da") **1.** Faptul de a se repezi la cineva, asupra cuiva sau undeva cu intenții agresive, criminale etc.; (rar) **năpustire (2),** (regional) **năpustit**[1]. *Boierii ce erau cu dînsul . . . au tăiat frănghiile cortului sub carele el ședea și dînd năvală l-au ucis.* NEGRUZZI, S. I, 144. *Calul atunci dă năvală asupra ursului.* CREANGĂ, P. 198. *Răpitorii . . . deteră năvală asupra lor.* ISPIRESCU, U. 64. *Iată că zmeul d-al șaptelea dă năvală peste dînșii.* id. L. 258. *Unde veni scroafa cu o falcă în cer și cu una în pămînt, și năvală la argatul orbului, să-l sfîșie și mai multe nu.* id. ib. 263. *Călărașii dau năvală, manevrînd prin mulțime. Țăranii, ca să se apere, lovesc.* BUJOR, S. 127. *Cînd e rănit sau strîmtorat de cîni,* [cerbul] *se împotrivește cînilor și dă năvală chiar asupra omului.* STOICA, VÎN. 84. *Adunînd prea mult năduf, oamenii s-au răzvrătit, după cum știți, și au pornit cu năvală mare spre partea asta a țării.* CAMIL PETRESCU, O. II, 158. ✦ (Mil.; învechit; de obicei construit cu verbele „a da", „a face") Faptul de a se repezi asupra dușmanului, asupra unui loc deținut de acesta etc. (într-o luptă, în război); atac, iureș, asalt. *Deci cînd au fost în mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan Vodă la carele leșilor.* URECHE, L. 80, cf. 84, 117. *Au dat turcii cu o năvală asupra nemților atît cît au intrat printr-înșii de le-au stricat toată rînduiala și-i tăia foarte rău.* IST. Ț. R. 34. *Au dat multe năvăli pînă ce i-au ostenit pe acei nemți.* ib. 60. *Ș-au stătut pen pregiurul cetății cîteva săptămîni . . . Ș-au dat năvăli prea tare, și n-au putut-o lua.* NECULCE, L. 109. *Fără veaste să fie dat năvală tătarilor.* CANTEMIR, ap. GCR I, 361/35. *Multe năvăli au făcut, carele și el năvălea cu oastea* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 295/28. *El strînse toți pașii și toate căpeteniile oștenilor și făcură năvală mare asupra lui Mihai Vodă.* ANON. CANTAC., CM I, 125. *Oastea turcească pă de altă parte năvală asupra lor făcînd, și îndată au început pă nemți a-i înfrînge foarte rău.* R. GRECEANU, CM II, 39. *Și au poroncit pașa inicerilor să dea năvală asupra șvezilor* (a. 1716). GCR II, 18/16. *Dedease năvală asupra cetății.* MINEIUL (1776), 161^{v1}/32. *Dealul Catalinei . . . se numește astfel de pe numele unei prințese române, care scăpase de o năvală dușmănească în vîrful lui.* NEGRUZZI, S. I, 183. *Mikloș, chiar în acea noapte, peste noi dădu năvală.* DAVILA, V. V. 34. *Dați năvală-n mîini cu armă.* CAMIL PETRESCU, B. 86. ◇ Loc. adv. (Învechit) **Cu năvală** = în mod impetuos, năvalnic **(I 1).** *Mergea turcii cu năvală asupra polcurilor leșești.* NECULCE, L. 48. *Rînduri-rînduri de turci și de tătari cu năvală veniia și în țară trecea.* R. GRECEANU, CM II, 49. (Adverbial) *În dușmanii Moldovei acu să-ntrați năvală Cum intră leu-n turme,* ALECSANDRI, POEZII, 222. *El cunoscu pe dușmani . . . Iară ei năval s-ațineau după dînsul.* MURNU, I. 206. ◇ (Cu valoare de interjecție; în forma *năval*) *Năval cu toți în lagăr, năval! oastea răcnește.* ALECSANDRI, POEZII, 222. ✦ (Mil.; învechit) Faptul de a pătrunde (pe neașteptate) pe un teritoriu străin, cu scopul de a-l cotropi; invazie, cotropire. *Supărîndu-i-să de năvala agarianilor.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 63^r/36. *Feluri de feluri de varvarii, năvăli și prăzi în Dacia . . . făceau.* SPĂTARUL MILESCU, LET^2. I, 121.

2. Faptul de a se năpusti **(2),** de a se repezi undeva, spre sau în ceva; mișcare impetuoasă, fugă. *Niculaie . . . dă năvală drept în odaia lui Mustafa.* GHICA, ap. TDRG. *Calul trist au rănchezat Și-n pîrău navală-au dat.* ALECSANDRI, P. I, 30. *Mistreți . . . cu rîturile întinse . . . dau năvală prin leasă și prin mocirlă.* ODOBESCU, S. III, 110. *Nenorocitul a dat năvală la ușa din fund.* CARAGIALE, O. I, 8. *Aleargă năvală nebună.* COȘBUC, P. I, 206. *Mia dete năvală în odaie.* D. ZAMFIRESCU, Î. 85. *Bărbații dau năvală într-acolo.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 19. *Lumea dă năvală spre șini, înghesuindu-se.* SAHIA, N. 50. *Ca un furnicar izvorau din vagoane soldații și dădeau năvală la fîntîni.* SADOVEANU, O. II, 471. *Ajuns la șosea, trebuie să se ferească, sărind în șanț, de năvala a patru cai înhămați.* GALAN, B. II, 114. *Auzind flașneta și strigătele copiilor, mulțimea dădu năvală încoa, în timp ce Anton Lupan mai făcea un pas înainte.* TUDORAN, P. 19. *Slugi la roșul se ducea, Slugi la el năvală da, Mîna pe dîrlogi punea, Pe spate mi-l netezea.*

TEODORESCU, P. P. 523, cf. ŞEZ. III, 189. *Dau năvală ca porcul*, se zice despre cei obraznici, nesimţiţi. Cf. ISPIRESCU, U. 101, ZANNE, P. I, 611. ◇ Fig. *Cu cea tocmală fiiaşte care ar putea pre leasne suferi năvălile norocului celui împotrivnic?* N. COSTIN, ap. GCR II, 13/35. *Amoriul... Poartă arme ca ostaşii, ascultă şi se supune, Are curaj, dă năvală şi fuge cu slăbăciune.* CONACHI, P. 3. ✦ Grabă, iuţeală, zor. *Dido găteşte pe soţi îngrozită de-acestea, să fugă... Corăbii, pe cîte le ,dete-ndemînă, Ei cu năvală le-ntorc şi le-ncarcă de bunuri.* COŞBUC, AE. 19. *Un talaz se frămîntă...*, *Se îndulceşte, alunecă, se strecoară, adoarme, Fără năvală, fără să se sfarme.* ARGHEZI, VERS. 193. ✦ (Adverbial; pe lîngă verbe de mişcare) În chip năvalnic **(I 1)**. *Toţi din casă sar năvală la fereastră.* CARAGIALE, O. VI, 81. *Înainte de vreme secerătorii mînau năvală spre bordeiele lor.* DELAVRANCEA, S. 195. *Măiestatea sa năvală îşi repede al său car.* MACEDONSKI, O. I, 105. *Aşa s-a sculat vîrtejul de colb de pe urma Celor porniţi, cînd au prins năval a străbate cîmpia.* MURNU, I. 51. *De veacuri fruntea nu ţi-o temi, Ţii piept cînd vin furtuni năval.* IOSIF, PATR. 7.

3. Izbucnire, răbufnire (extrem de violentă); revărsare abundentă (şi violentă). *A lacrimilor navală chip nu este s-o opreşti.* BELDIMAN, O. 1/11. *Asta nu e cu putinţă, zise el înecat de năvala sîngelui.* SLAVICI, N. II, 116. *Din cînd în cînd îşi ştergea ochii de lacrimile ce dau năvală.* BASSARABESCU, S. N. 151. *Aruncă la o parte cu amîndouă mîinile, de pe faţa-i înlăcrămată, năvala părului lung şi ondulat.* GALACTION, O. A. I, 60. *Afară se simţea năvala vîntului.* SADOVEANU, O. IV, 480. *Am aşteptat sfîrşitul năvalei apelor, căci ploaia nu mai semăna a ploaie şi luase aspectul unei năprasnice năvale de ape.* STANCU, U.R.S.S. 172. ◇ Fig. *Acest om bun şi iubitor de oameni a găsit în fiinţa lui năvala unei sfinte indignări.* GALACTION, O. A. 98. *Abramovici avu o năvală de bucurie.* SAHIA, N. 73.

4. Faptul de a se îngrămădi (cu grabă) undeva, înghesuială, îmbulzeală; (concretizat) mulţime de oameni sau de obiecte (în mişcare). V. forfotă. *Şi văzînd doauă corabii pre iazer întră într-una dinse pentru năvala oamenilor să nu poată năvăli să-l calce.* VARLAAM, C. 258. *Năvala ce era strînsă să-ş ia bl[agoslo]venie.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 72^{v}/15. *Ruptu-s-au şi podul pre Nistru de năvală.* MUSTE, LET. III, 16/1. *Năvala se trase înapoi spăimîntată de pepturile goale ale vitejilor.* BĂLCESCU, M. V. 177. *Toată năvala asta de oameni ce te aplaudă mă supără.* NEGRUZZI, S. III, 400. *Viteazul cu-a sa pală Face drum printre năvală.* ALECSANDRI, P. II, 16. *Văzui un năval de stînci şi de pietre cari... se rostogoleau spre locul unde eram.* GANE, ap. CADE. *O luară la sănătoasă cari încotro vedea cu ochii, dînd năvală unii peste alţii.* ISPIRESCU, L. 157. *Mai avem mult săptămîna asta de măcinat?... — Nu, navala pentru Crăciun s-a trecut.* CONTEMPORANUL, II, 215. *Năloagă, năvăloacă sau năvală este îmbulzeala, lume multă care vine la moară.* PAMFILE, I. C. 180. *Dintr-o dată o năvală de nouri s-a îmbulzit deasupra tîrgului, şi s-au rupt într-o ploaie grozavă.* SADOVEANU, E. 116. *Lumea lăsase celelalte căruţe şi acum era bătaie pe pepenii de aici. Nevasta săteanului privea speriată această năvală.* CAMIL PETRESCU, O. III, 191. *Zburăm atît de jos încît vedem şoselele pe care uneori e o năvală de căruţe încărcate cu oameni.* CONTEMP. 1953, nr. 359, 1/3. *Acum n-are ce ne face: vine paştele şi-i năvală.* GALAN, Z. R. 257. *La război înapoi şi la pomană năvală.* CREANGĂ, A. 167, cf. GCR II, 301, ZANNE, P. IV, 564. *Fetele dau năvală la măritat... ca golanii la praznic.* ap. TDRG. ◇ Fig. *P-a mea copilărie Grijile dau năvală, nevoia cunoscui.* HELIADE, O. I, 166. *Titu asculta năvala de vorbe, uluit mai ales de înfăţişarea omului.* REBREANU, R. I, 162, cf. 131. *Ana venise cu o năvală de planuri şi cu o singură încheiere.* C. PETRESCU, C. V. 354. *Fiecare năvală de gînduri, indignare sau entuziasm îl ridica în picioare într-o metamorfoză faustiană.* TEODOREANU, M. U. 84. *Din năvala de neologisme se vor ciurui cele necesare exprimării precise.* SADOVEANU, E. 38. *Ar fi venit drept răspuns o năvală de sudalme şi ocări.* GALAN, Z. R. 211. *Cînd stai în gară timpul trece greu, Şi gînduri dau năvală, hărmălaie.* FRUNZĂ, Z. 38. *Năvală de zvoană, de glasuri, de strune, Se zbuciumă-n sînge şi buciumă-n minte.* DEŞLIU, G. 29. ✦ (Rar; în expr.) **A-i da năvală** = a-l copleşi, a-l covîrşi. *De ce-aş simţi că suie vremea şi n-aş opri-o pas cu pas, Să văd că singură din urmă îmi dă năvală şi mă curmă.* ARGHEZI, F. 16. ✦ (Învechit, rar; în expr.) **Ceas de năvală** = împrejurare grea, copleşitoare; ceas de cumpănă. *Ce tu, Doamne sfinte, la ceas de năvală De sus îm trimite a ta sprejineală.* DOSOFTEI, PS. 51/13, cf. 49/11.

II. 1. S. n. (Prin sud-vestul Transilv.; în forma *năval*) Sarcină mare de iarbă, cît poate lua un om în spate. Cf. REV. CRIT. III, 162.

2. S. f. (Regional) „Ferigă" (Agrişu Mare-Lipova). ALR I 1 908/63.

— Pl.: (rar) *năvale* (PONTBRIANT, D.) şi (învechit) *năvăli*. — Şi: (învechit şi regional) **năvál** s. n.

— Postverbal al lui **năvăli**.

NĂVÁLNIC, -Ă adj., subst. **I.** Adj. **1.** Care nu poate fi domolit, potolit, stăpînit; impetuos, aprig, furtunos, violent; straşnic, cumplit, năprasnic **(I 2)**. *Tu secaşi răurele Etamului (năvarnice* D). PSALT. 148. *Cumplită şi năvalnică sîlă.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 103^{v}/1. *Şi turnul l-au răsăpit Dumnezău den temelie cu năvarnice vînturi.* N. COSTIN, L. 69. *Îndatăş să porniră năvarnice ploi.* id. ib. 161. *Să nu li să îneace*

morile de apă nevarnică. id., ap. GCR II, 11/19, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Erau o sută şi-acum ei sînt o mie Mai iuţi şi mai năvalnici, mai plini de vijelie.* COŞBUC, B. 167, cf. 142, id. AE. 22. *Vîntu-i liniştit acum, Dar năvalnic vuiet vine De pe drum.* id. P. I, 223, cf. 251. *De greul cel mult în năvalnica luptă Ştiu numai braţele mele.* MURNU, I. 8. *Zdraveni flăcăi şi năvalnici dulăi fără teamă-l alungă.* id. ib. 52. *Rîsul vostru plin, năvalnic, Ca unda rîului de munte.* GOGA, P. 106. *Călări pe cai sirepi, sălbatici... Vin barbarii-n potop năvalnic.* IOSIF, P. 86. *O durere năvalnică îi ţîşnea din sufletul ei obidit.* REBREANU, NUV. 192. *Avea în inimă-i... o pornire năvalnică, fără alt înţeles decît că trebuie să meargă înainte.* GALACTION, O. 197, cf. 316. *O bucurie mare îi umplea faţa, mînile începură să-i tremure de mişcarea năvalnică a inimii.* SADOVEANU, O. V, 544. *Pîraiele s-au umflat în albiile lor şi vin năvalnice, cu spumă şi vuiet mare.* id. ib. VII, 302. *Se înmulţise omul în seminţii şi neamuri; Deocamdată gloată şi apoi omenire, Fricoasă-ntîi şi apoi năvalnică-n neştire.* ARGHEZI, C. O. 43. *În năvalnica lui forţă de ardoare, iubeşte totul, dar mai ales umanizează şi înfrumuseţează deficitele naturii ori ale vieţii.* RALEA, S. T. III, 169. *Năvalnica ploaie care se prăvălise peste noi şi peste pădure... era o ploaie bogată de vară care aducea belşug şi voie bună.* STANCU, U.R.S.S. 172. *Maşinile zgomotoase de jos, al căror tremur năvalnic îl simţea în tălpi, nu-i stîrnea nici un fel de teamă.* TUDORAN, P. 47. (Regional; legat de un adjectiv prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Năvarnic de greu, de mare.* Com. LIUBA. ◇ (Adverbial) *Prahova năvalnic sare.* COŞBUC, B. 178. *Iarba verde a cîmpului creşte năvalnic.* ap. TDRG. *În ograda unde hora îşi sălta năvalnic chiul, Brotăcel cu guşa verde îşi orăcăie pustiul.* GOGA, C. P. 36. *Inima-i bătea atît de năvalnic încît el o auzea.* REBREANU, I. 20. *Se auzeau de-afară tropotele jucătorilor, scîrţîitul viorilor şi glasul lui Pantelimon Văduva chiuind năvalnic.* id. R. I, 134. *Automobilul alerga din ce în ce mai năvalnic.* id. NUV. 255. ✦ (Rar) Greu de suportat, de trăit. *Aceaste vremi greale şi cumplite şi năvarnice şi nelesne suferitoare* (a. 1726). BV II, 26. ✦ (Substantivat; rar) Năvălitor, cotropitor. *A pus mîna pe bîta lui... şi a bătut cu năvalnicii mare război.* SADOVEANU, O. XVI, 99.

2. (Prin sud-vestul Transilv.) Foarte mare (şi puternic). *Or fost neşt'e oameni năvarńiśi, mari, grozńiśi.* DENSUSIANU, T. H. 95, cf. 326.

II. Subst. Nume dat mai multor plante: **a)** specie de ferigă cu frunze late, lucitoare, în formă de lance, dispuse în rozete, folosită în medicina populară şi în farmece, descîntece etc.; (regional) iarba-ciutei, limba-cerbului, limba-vacii, limba-vecinei *(Scolopendrium vulgare).* Cf. DDRF, BRANDZA, FL. 514, id. D. 470, GRECESCU, FL. 653, PAMFILE, S. T. 28, GOROVEI, CR. 92, 107, PASCU, S. 337, CANDREA, F. 249, PANŢU, PL., ŞĂINEANU, D. U., SIMIONESCU, FL. 76, ŞEZ. XV, 57, 92; **b)** (regional) ferigă *(Polystichum filix mas).* Cf. BRANDZA, FL. 511, DAMÉ, T. 187, PANŢU, PL., com. MARIAN, ŞEZ. XV, 30; **c)** (regional) ferigă de cîmp *(Pteridium aquilinum).* Cf. BARONZI, L. 139, BRANDZA, FL. 515, PANŢU, PL., SIMIONESCU, FL. 74; **d)** (regional) odolean *(Valeriana officinalis).* Cf. BRANDZA, FL. 252, BARCIANU, N. LEON, MED. 53, PANŢU, PL., ŞĂINEANU, D. U., ŞEZ. XV, 92, 96; **e)** (regional) nu-mă-uita *(Myosotis silvatica).* ALR II 6 275/386. *Pune flori în cap şi... năvalnic în brîu.* I. IONESCU, M. 373. *Stăpînu-mi, Scaur, însuşi mi-a poroncit, oftînd, S-adun în faptul zilei şi flori şi buruiene, Năvalnic, odoleană, sulcină, sînziene.* ALECSANDRI, T. II, 201. *Aurora... întîlneşte-n a sa cale o copilă cosinzeană Ce-i scăldată în năvalnic şi-n sîn poartă odoleană.* id. POEZII, 60. *Cu năvalnic, iarbă-mare Şi c-o talpă de papuc Pe prăjină de-a călare Ori pe cine-ţi vrea aduc.* CONV. LIT. XI, 62. *Te aşteaptă un noroc cum n-ai visat; nu degeaba ţi-am pus eu năvalnic în scăldătoare.* CONTEMPORANUL, VI$_1$, 486. *De găseşti mătrăgună şi năvalnic (feregă), adă-l acasă, pune-l în pod sau vîră-l în streaşina casei, căci are putere de a trage belşug şi peţitori buni.* SEVASTOS, N. 11, cf. 10. *Frunză verde de năvalnic, Lasă-ţi gîndul cel zburdalnic.* ap. TDRG. *Mătrăguna, năvalnicul şi alte ierburi sînt bune de făcut de dragoste.* PAMFILE, S. T. 54, cf. 28, 36. *Nu lipsea niciodată dintr-o băcălie de samă... navalnic, avrămeasă şi alte multe feluri de buruieni şi leacuri.* N. A. BOGDAN, C. M. 183, cf. H III 243, IV 52, X 419, XV 436, XVI 103, 146, 280, ALR I 1908/520. ◇ Expr. (Regional) **A avea năvalnic** = **a)** a fi iubit, simpatizat de multă lume. Cf. ZANNE, P. IX, 493; **b)** se spune despre o prăvălie care are mulţi muşterii. Cf. ALR SN IV h 1 020/605.

— Pl.: *năvalnici, -ce.* — Şi: (învechit şi regional) **năvărnic, -ă, nevărnic, -ă** adj.

— **Năvală** + suf. *-nic.*

NĂVĂRNIC, -Ă adj. v. **năvalnic.**

NĂVĂDEÁLĂ s. f. Năvădire; p. ext. mod de a năvădi (2). *Ţesăturile cu desemne din urzeală sau nevedeală se cheamă: cu speteze.* HEM 854. *Datina şi măestria cunosc şi alte feluri de nevedeală în 3, 4, 5, 6, 7 şi chiar 8 iţe.* PAMFILE, I. C. 269. *Alesături, răuri, năvădeli... Astea sînt treburi muiereşti.* PLOPŞOR, C. 152. *Ce-i făcut fără nivideală?* (Dantela). GOROVEI, C. 187.

— Pl.: *năvădeli.* — Şi: (regional) **nevedeálă, nivideálă** s. f.

— **Năvădi** + suf. *-eală.*

NĂVĂDÍ vb. IV. Tranz. (Folosit şi absol.) **1.** (Învechit) A aduce, a mîna[1] (5).

Că întră calul lu faraonu cu carele şi cu călarii întru mare; şi năvedi (măra v, adusă d) *spr-inşi Domnul apa mariei.* PSALT. 312, cf. CORESI, PS. 410/1.

2. (Complementul indică firele de urzeală) A trece printre iţe şi prin spată, în ordinea cerută de modelul ţesăturii. Cf. LB. *A să înveţe a cînta în ghitară şi n-a să ştie a nevedi pînza.* NEGRUZZI, S. I, 299. *Se îngrămădise . . . o mulţime de trebi pe capul mamei: nişte sumane să le scoată din stative; altele să le nivideascâ şi să înceapă a le ţese din nou.* CREANGĂ, A. 62, cf. LIUBA-IANA, M. 119. *În ziua de Barbura . . . femeile se feresc . . . de a nu ţese, de a nu năvădi ori coase.* N. LEON, MED. 153. *Eu pe păreţi pot urzi Şi-amîndoi vom nevedi Şi-i vedea ce pînz-a fi.* MARIAN, SA. 59. *Cînd nivideşte pînza, de vine musafiri un barbat, ajunge batatură.* ŞEZ. I, 153. *Cînd războiul întindea Şi pînza o nevedea, Cu brăglile cînd lovea, Toate firele rupea.* HODOŞ, P. P. 199. *Acela are o copilă cam proastă: Urza pînza pe după casă Şi-o nivide printr-o ţeasă.* MAT. FOLK. 1 471. *A şi urzit pînză, a învolt-o, a năvădit-o şi a ţesut-o, de a făcut chiar trîmbe.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 189, cf. 315. *Ş-am arat, ş-am sămănat Cînepă . . . Ş-am urzit-o, Ş-am năvădit-o.* PĂSCULESCU, L. P. 147. *Pe părete oi urzi, Ş-amîndoi om nevedi.* BÎRLEA, B. 63. (Fig.) *Furam zăpezii frăgezimea, Căldura primăverii-n-tîie, Să năvădesc poema blîndă A mînii tale ce mîngîie.* BENIUC, C. P. 55. ◇ Refl. pas. *Sulul se rîdică şi urzeala de pre dînsul se nevedeşte prin iţe, adecă se trec firile jumătate în sus şi jumătate în jos.* I. IONESCU, M. 690. ◇ Refl. impers. *Prin unele părţi se spune anumit că în aceste zile nu trebuie să se ţese, să se năvădească sau să se coase.* PAMFILE, S. T. 149. *Fugi, junghi, Nu junghia, Pîn's-a năvădi.* MAT. FOLK. 1 600.

— Prez. ind.: *năvădesc.* — Şi: (regional) **năvedí, năvelí** (ALR I 1 282/675), **năbădi** (DDRF), **navădí** (ŞĂINEANU, D. U.), **nevădí** (ALR I 1 284/249, 354, 1 287/90, 350, 354), **nevedí, nevelí** (ib. 1 282/675), **nevidi** (ib. 1 282/227, 573), **nivedi** (H X 357), **nividí** vb. IV.

— Din v. sl. НАКОДИТИ.

NĂVĂDÍRE s. f. Acţiunea de a năvădi (2) şi rezultatul ei; năvădeală, năvădit, (rar) năvădítură. *Acum cînd cunoaştem iţele şi spata, să vedem cum se face nevedirea, nividirea, năvădirea.* PAMFILE, I. C. 269. *Nevedirea este o operaţie de repartiţie a urzelii la două sau mai multe iţe.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 161, cf. 172, 175. *Prin fiecare coclete să dă cîte un fir ce să cheamă năvădire.* ŞEZ. VIII, 147.

— Pl.: *năvădiri.* — Şi: (regional) **nevedíre, nividíre** s. f.

— V. **năvădi.**

NĂVĂDÍT s. n. Năvădire. *Dupre nevedit prin iţe se face neveditul prin spată, cu care se bate băteala în urzeală.* I. IONESCU, M. 690. *Trebuia s-ajut acasă: la tras în pieptănuşi, la nevedit, la făcut ţevi cu sucala şi la tors cu roata.* CREANGĂ, P. [prefaţă] 4. *Trecerea firelor de pînză prin iţe şi spată se zice năvădit.* DAMÉ, T. 136. *Neveditul sau nividitul este trecerea urzelii prin iţe şi prin spată.* PAMFILE, I. C. 266. *Spata îţi servă la neveditul pînzei.* H II 255. *Eu m-aş prind'e d'e urdzît, Amîndoi d'e ńevedit.* T. PAPAHAGI, M. 65.

— Şi: (regional) **nevedit, nividít** s. n.

— V. **năvădi.**

NĂVĂDITÓR, -OÁRE s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu năvădirea. Cf. NOM. PROF. 35, 36, L. ROM. 1961, nr. 3, 234.

— Pl.: *năvăditori, -oare.* — Şi: (regional) **nividitór, -oáre** s. m. şi f. L. ROM. 1961, nr. 3, 234.

— **Năvădi** + suf. *-tor.*

NĂVĂDITÚRĂ s. f. (Rar) Năvădire. Cf. DDRF.

— Pl.: *năvădituri.* — Şi: (regional) **neveditúră** s. f. DDRF, GHEŢIE, R. M.

— **Năvădi** + suf. *-tură.*

NĂVĂLÍ vb. IV. **1.** Intranz. A se repezi la cineva, asupra cuiva sau undeva cu intenţii agresive, criminale etc.; (învechit şi popular) a năbuşi (1). V. tăbărî. *Ca nişte lei sălbatici au năvălit asupră-i şi, multe rane făcîndu-i, l-au omorîtu.* URECHE, L. 149. *O vipere ieşind den căldură năvăli spre mîna lui.* N. TEST. (1648), 172r/12. *Năvălind ca nişte fe*[a]*ră În cuţite îl luară* (a. 1777). GCR II, 116/33. *Un peşte mare năvăli să-l mînînce* (a. 1784). id. ib. 134/14. *Ieşind un lup turbat şi năvălind asupra unui cioban anume Filip, l-au muşcat.* CR (1836), 56[1]/47. *De-i vedea şi-i vedea că s-a trezit şi năvăleşte la tine, . . . fugi încoace spre mine.* CREANGĂ, P. 215. *Şi nici o fiară n-a năvălit asupra lui.* DELAVRANCEA, O. II, 129. *Fasciştii germani năvăliseră peste casa lui Ceaikovski de la Klin şi, la plecare, o lăsaseră pradă focului.* STANCU, U.R.S.S. 90. *Se sculase şi năvălea spre el cu pumnii ridicaţi.* PREDA, Î. 66. *Din fundul grădinii lui Trafulică năvăliră încă trei inşi cu măciuci.* id. D. 212. *La perdea-n miezul nopţii Nemerit-au haiducei, Nemerit-au, năvălit-au, Paloşele zinghenit-au.* ALECSANDRI, P. P. 58. ◇ Tranz. (Învechit şi popular) *Pădzeaşte-te că fiiu-tău Leont te dibuieşte să te piardză ca să-ţi ia împărăţiia, şi te va năvăli acmu la vînat.* MOXA, 390/22. *Biata lui nevastă pe loc o sfecli, Gîndind că cu pumnii o va năvăli.* PANN, P. V. II, 150/30. *Nu ştiu, maică, ciobanii Rătăcit-au cîrlanii, Ori drumul au rătăcit, Ori haiduci i-au năvălit?* ALECSANDRI, P. P. 59. ✦ (Mil.) A se repezi asupra duşmanului, asupra unui loc deţinut de acesta etc. (într-o luptă, într-un război). V. ataca, asalta. *De va năvăli*

întâi călărimea la voi, trebui . . . să vă agiutăm vouă. HERODOT (1645), 489/12. *Şi s-au bătut mainte de apusul soarelui până ce au înnoptat, perindu de îmbe părţile, până au năvălit şi gloatile de pedestri.* URECHE, L. 80. *Velicico năvălea în război singur cu sulița a mînă.* NECULCE, L. 94. *Boiarii şi căpitanii, pre capete, năvăliră asupra turcilor, de-i tăia.* ANON. CANTAC., CM I, 125. *Siliţi fiind de împăratul că-i va omorî de nu-i va sparge pre nemţi, poruncindu-le a să bate şi a năvăli pînă la moarte.* R. GRECEANU, CM II, 77. *Au năvălit asupra Siinii, nădejduind cum că . . . va răpi deodată cetate cu însuş zidurile* (a. 1773). GCR II, 92/7. *Turcii . . . năvăliră şi intrară în cetate.* VĂCĂRESCUL, IST. 258. *Să trezeşte Din grea spaimă şi suliţa-ş rădică, Şi năvale pe vrăjmaş voinicește.* BUDAI-DELEANU, T. V. 129. *Năvălesc după ei turcii cu iuţeală.* BELDIMAN, E. 52/11. *Viteazul . . . năvăli asupra ordiei . . . cu romînaşii săi.* ISPIRESCU, M. V. 15, cf. 51. *Ştefane! viteazul meu! . . . De giur-împregiurul tău Năvălesc duşmani mereu!* ALECSANDRI, P. P. 172. *Paloşu-n mînă luau Şi-n tătari ei năvăleau.* POP., ap. GCR II, 301, cf. CĂTANĂ, P. B. I, 60. ◇ Tranz. (Învechit şi popular) *Priam . . . a văzut prăbuşirea cetăţii şi porţile casei Rupte, şi-adînc în palat prin odăi năvălindu-l duşmanii.* COŞBUC, AE. 41. *Magdul că se încrunta, Voinicește se lupta, Iar duşmanii-l năvălea Şi de moarte mi-l rănea.* ALECSANDRI, P. P. 377. ✦ (Mil.) A pătrunde (pe neaşteptate) pe un teritoriu străin, cu scopul de a-l cotropi; a invada, a cotropi. *Socotia cum de tot au nebunit, cu atîta puţine vasă, şi năvălesc!* HERODOT (1645), 431. *Turcii . . . năvălesc în Europa şi ameninţă a o cuceri.* BĂLCESCU, M. V. 8. *Cu ce vifor de urgie Năvăliră-n Romînie!* ALECSANDRI, P. II, 18. *I-a venit răspuns Că duşmanii ţării, Cît nisipul mării, Năvălesc grămadă, Pustiesc şi pradă.* IOSIF, V. 122. ◇ Expr. **(Ce,) au năvălit turcii?** v. turc. ◇ Refl. (Învechit, rar) *Împărăţia turcească asupra noastră se năvăleşte* (cca 1770). ARHIVA R. I, 47/22. ◇ Tranz. (Rar) *Noi, în tinereţele noastre, dam război duşmanului, cînd ne năvălea glia.* CAMILAR, N. I, 104.

2. Intranz. (Despre fiinţe) A se repezi, a se năpusti **(2)** undeva, spre ceva, a fugi în grabă la cineva, a da buzna, (regional) a nooti; a tăbărî. *Iosif năvăli pre faţa tătîni-său plîngînd şi sărutînd pre el.* PALIA (1582), ap. GCR I, 37/8. *Saraciul, sluga lui Dumitraşco Vodă, au năvălit degrabă la beciul suptu scara despre doamna.* NECULCE, L. 204. *Turmele înfricoşate năvălesc de vale.* BELDIMAN, N. P. I, 124/2, cf. id. E. 1/22. *Palas . . . năvălind de pe Olimp se duse Şi la Itaca se opri-n cetate.* MURNU, O. 4. *Florile din luncă mi s-au plîns c-a năvălit Printre ele, ca furtuna, roibul tău . . . Ce roib cumplit!* EFTIMIU, Î. 103. *Iar ca învălmăşeala să fie şi mai deplină, în cumplita această viermuire a glotimii . . . mai năvăleau . . . şi telegarii butcilor.* C. PETRESCU, A. R. 9. *Din vecini năvăliră cîţiva oameni, băgîndu-se între ei.* T. POPOVICI, SE. 123. *În pimniţă cum intra La butie năvălea, Bea Tudor dă să-mbăta.* ŞEZ. III, 213. ◇ (Prin lărgirea sensului; despre elemente, fenomene ale naturii etc.) *Au năvălit ca un nour luminat de soare o nespusă mulţime de omăt.* AR (1839), 47[1]/27, cf. 67[1]/5. *Apa năvălea-n clocot.* F (1900), 556. *Roate de frunze moarte năvăleau la fereastră.* SADOVEANU, O. I, 74. *Asupra lumii năvăli o ploaie cumplită.* id. ib. VI, 338. *Miliarde de stropi de apă năvălesc.* BOGZA, C. O. 231. ◇ Fig. *Zise, şi-l-aceste vorbe Năvală nenorocirea.* HELIADE, O. I, 84. *Ce valuri înfocate de visuri sfîşîitoare au năvălit asupra simţirilor mele.* MARCOVICI, C. 7/8, cf. 20/10. *Războiul, foametea, ciuma . . . năvălesc una după alta . . . asupra ticăloasei omeniri.* id. ib. 21/14, cf. id. D. 9/1, 120/20, 160/19. *Vezi paharele cum pline tot la gură năvălesc.* BELDICEANU, P. 128. *Moş Gheorghe nu poate prinde clipa în care năvăleşte aprinsul luminilor.* SP. POPESCU, M. G. 88. *E o lume ce n-ai văzut-o încă: Viaţa năvăleşte cu furia dintîi.* CERNA, P. 61. *Peste cîmpie năvăli un văl de aur.* GÎRLEANU, L. 29. ◇ Refl. (Într-un descîntec) *Ho! vacă roşă . . . Nu te asupri; Nu te nărăvi, Nu te năvăli, Nu te năpăsti Copiii nu-mi sărăci.* MARIAN, NA. 46. ◇ Tranz. Fig. *Este cam indiscret din parte-mi a vă năvăli astfel cu poezii.* ALECSANDRI, S. 43. *Dacă m-ai năvălit cu întrebările, cînd era să-ţi spui?* CARAGIALE, O. II, 246. *E cu neputinţă de explicat şi de analizat ce se petrece în capul meu, chinuit de aşteptare . . . năvălit acum deodată de această mireasmă ucigaşe.* GALACTION, O. 58. *I se umflară nările şi o năvăliră aduceri aminte.* SADOVEANU, O. VII, 331. ✦ (De obicei cu determinări locale care indică un spaţiu închis sau considerat ca atare) A intra sau a ieşi în grabă (şi pe neaşteptate, în neorînduială ori în mare cantitate); a da buzna. *Desperat, Petrache Mănescu dă brînci uşii şi năvăleşte înăuntru.* CARAGIALE, O. III, 149. *Se auzi glasul aspru al gardianului căpităniei şi caporalul năvăli grăbit pe uşă.* DUNĂREANU, CH. 94. *Se deschide de părete uşa odăii din dreapta prin care năvăleşte o droaie de copii.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 18. *O ceată de vreo patruzeci de ţărani năvăli pe poartă cu mare gălăgie.* REBREANU, R. II, 129. *De pretutindeni năvăliră în curte argaţii . . . răcnind cu toţii: tătarii.* GALACTION, O. 52. *Către patru după amiază, năvăli în odaie un gradat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 248, cf. 415. *„Nu merge aşa!" izbucni el disperat, năvălind pe uşă afară.* BRĂESCU, M. B. 32. *Paznicii de la Murgeni năvăliră în sat călări, alungaţi parcă de cineva din urmă.* SADOVEANU, O. V, 696. *Năvălim în odaie să-l vedem.* STANCU, D. 225, cf. id. R. A. III, 236. *Năvăli pe cerdac neguros, de parcă-l aştepta vreo*

încăierare. GALAN, B. II, 162. *Stan năvăli în cabină şi le spuse pe nerăsuflate că a venit cineva de la raion.* PREDA, D. 53. *Turcii-n casă năvălea, Bună dimineaţa da, Iar popa le mulţumea.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 492. ◇ (Prin lărgirea sensului; despre elemente, fenomene ale naturii etc.; adesea fig. sau în contexte figurate) *Undile ce clocotea au început a năvăli în corabie.* DRĂGHICI, R. 33/13. *Cînd deschise fereastra, un zgomot de trăsuri depărtate năvăli în odaie.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 72. *Popa Tonea a suit scara cerdacului, în care năvăliseră ramurile . . . unui cais de neam.* GALACTION, O. 188. *Noaptea luminoasă Ca o undă de parfum Năvăleşte-n casă.* TOPÎRCEANU, P. O. 99. *Soarele năvăli pe geam.* BRĂESCU, A. 99. *Prin fereastra deschisă năvăleşte aer curat.* SAHIA, N. 26. *Era început de primăvară, prin mart, şi pe ferestrele deschise năvălea lumină nouă.* SADOVEANU, E. 110. *În compartiment a năvălit o avalanşă de nisip.* RALEA, S. T. I, 252. *Aerul de seară de februarie, tare, năvăli în compartiment.* V. ROM. aprilie 1955, 110. ◇ Fig. *Ceva greu, un dor, o jale, un amar pe care nu-l simţise niciodată îi năvălise în inimă.* MIRONESCU, S. A. 44. *Acuma, iată, în viaţa ei închisă, acoperită ca de un nour, năvălise un val de soare.* SADOVEANU, O. II, 190. *Adevărul năvălea în ciuda tăcerilor în odaia bolnavei.* CĂLINESCU, S. 692. *Vorbele năvăliră aspre, fără voia lui.* V. ROM. februarie 1955, 178. ✦ (Rar; urmat de un verb la infinitiv care îi întregeşte sensul) A sta gata să izbucnească (cu putere); a ameninţa să . . . *Marea din matca sa iase, Preste lumea vinovată năvălind a se lăţi.* NEGRUZZI, S. II, 5. *Vine dorul, stau nebun, Stau nebun, năval a plînge, De dorul care mă prinde.* HODOŞ, C. 74.

3. Intranz. A veni în grabă şi în mare număr undeva, la cineva; a se îngrămădi, a se îmbulzi, a se înghesui, (regional) a (se) năloji. *Şi aşa năvăliia şi să îndesa, cît călca pre măriia sa, unii pentru să să vendece de boale, alţii pentru să audză învăţătura lui.* VARLAAM, C. 258. *Văzînd Isus că năvăleşte mulţimea, certă pe duhul cel necurat.* N. TEST. (1648), 53r/4. *Toţi provinţialii de ambe sexe năvălesc la dînsul.* NEGRUZZI, S. I, 239. *Vara năvălesc mulţime de bolnavi la cură.* id. ib. 317. *Lumea, cîtă fusese şi cîtă nu fusese la biserică, năvălise în crîşmă.* HOGAŞ, DR. I, 41. *Toate surorile şi verele mele au năvălit săptămîna asta peste mine de pretutindeni.* id. ib. 167. *Cînd spectacolul a luat sfîrşit . . . , publicul a năvălit în faţă, să fie mai aproape de actori.* STANCU, U.R.S.S. 75. *Satul a năvălit pe malul gîrlei.* id. D. 208. *Iată mîrzăciţele Şi cu tătăriţele Că la hanul năvălesc Şi cu toate-aşa-i grăiesc.* ALECSANDRI, P. P. 78. *Începu a năvăli norodu de nu mai încăpea pe la fereşti şi-mprejurul casei privind.* ŞEZ. I, 207. ✦ (Despre sînge) A se strînge cantitate mare (într-un organ sau într-o parte a corpului). *Sîngele îi năvăli în faţă şi inima-i bufnea cu grabă în coşul pieptului.* SADOVEANU, O. V, 603, cf. VII, 337. *În zguduirea sufletească în care vibra, simţea cum îi năvăleşte sîngele la inimă.* BART, E. 22. *Sîngele năvăli în obrajii tînărului. Indignarea se amesteca şi cu temerea.* CĂLINESCU, E. O. I, 56. *Simţi cum sîngele îi năvăleşte în cap.* STANCU, R. A. III, 79. *Sîngele îi năvăli în tîmple.* V. ROM. aprilie 1955, 194. *Sîngele-i năvăli în inimă, ameţi puţin şi se clătină.* VORNIC, P. 54. *Se vedea că lui Pascu îi năvălise sîngele în obraji.* PREDA, D. 35. *Tot sîngele îi năvăli în cap.* T. POPOVICI, SE. 56.

4. Intranz. (Învechit; cu determinări introduse prin prep. „la") A recurge (la cineva) pentru protecţie, ajutor etc.; a alerga. *Năvăliia la dînsul şi la ţară şi domnii cei streini, să-i ducă la domnie şi cu agiutoriul lor era cu nădejde că vor izbîndi.* URECHE, L. 89. *La aceasta au năvălit Paleologul, împăratul grecilor, plîngîndu-se de necinstea şi nedreptatea ce i-a făcut Baiazid.* VĂCĂRESCUL, IST. 253, cf. 273. *La tine noi năvălim, Voind să ne dezrobim.* I. VĂCĂRESCUL, P. 70/29. ◇ Fig. *Grecii . . . năvăliră la singură scăparea, carea este supunerea şi închinăciunea.* VĂCĂRESCUL, IST. 258, cf. 266.

5. Tranz. Fig. (Rar) A năpădi (2), a umple. *M-a năvălit barba.* CAMILAR, N. II, 399, cf. 230.

— Prez. ind.: *năvălesc* şi (regional) *năvăl;* pers. 3 şi: (regional) *năvăle* şi *năvălă, năvăle* (com. din LIMBA-ALBA IULIA).

— Din slavonul НАВАЛИТИ.

NĂVĂLÍRE s. f. Acţiunea de a năvăli şi rezultatul ei.

1. Năvală (I 1); (rar) năpustire (2), (învechit) năbuşeală (1). *Să nu îndrăznească de-a mai face supărare şi năvălire în moşie sfinţii*[i] *sale, cu aşa rău* (a. 1821). ŞTEFANELLI, D. C. 377. *Era vorba a să pune poliţia La Roşel în stare de asedie spre a împiedica năvălirea sătenilor.* AR (1839), 19²/12. *Încă din înălţime el le va da de ştire, Cînd asupră-le vulpea va face năvălire.* ALEXANDRESCU, O. I, 238. *Ce socotiţi că mi-ţi era? O mulţime de jigănii mici şi urîte la vedere . . . pornite spre năvălire.* ISPIRESCU, U. 100. ✦ (Mil.) Atac, asalt; invazie, cotropire. *Iar turcii, cu mi-au văzut pi cazîlbaşi, s-au slobodzit cu mari năvălire asupra lor.* NECULCE, L. 332. *Gîndiia că numai la început va da Idasp năvălire* (a. 1773). GCR II, 92/13. *Năvălirea a toată oastea pornirii varvarilor . . . însuţi o zdrobeaşte.* MINEIUL (1776), 70r¹/15. *Cine ar putea număra năvălirile şi prăzile schitelor şi ale vlahilor?* ŞINCAI, HR. I, 230/10. *În Belgia s-au auzit cu tot înadinsul îngrijire despre o năvălire din partea Olandei.* AR (1839), 31¹/32. *Îi făcură cunoscut că Mihai Vodă nu se priveşte în Ardeal decît ca un guvernator spre a administra ţeara şi a o păzi de năvălirile duşmanilor.* BĂLCESCU, M. V.

413. *Albert, craiul Lehiei, făcut-au un vis mare, Un vis de năvălire, de-nvingeri glorioase.* ALECSANDRI, POEZII, 197, cf. DDRF. *Mănăstirea a fost clădită în secole depărtate, cînd năvălirile tătare supărau Moscova.* STANCU, U.R.S.S. 79. *Năvălirile pecenegilor şi cumanilor ... au adus distrugeri materiale considerabile.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 11, 35. ◇ Fig. *O, vrăjmaşe şi mult nemilostive noroace ..., încetează-ţi năvălirile cele protivnice de asupra mea!* GORJAN, H. I, 66/27.

2. Năvală **(I 2)**; viteză, grabă, iuţeală. *Para cea învăpăiată cade din vîrful muntelui Etnii cu mare năvălire pe cîmp.* BELDIMAN, N. P. I, 121/21, cf. HELIADE, O. II, 352. *Cînd se vor construi peste Moldova poduri de beton armat, năvălirile şi bătăile apei vor rămînea neputincioase.* SADOVEANU, O. IX, 278.

3. Năvală **(I 3)**. *Sîngele lui curgea cu mare năvălire.* BELDIMAN, N. P. I, 190/8, cf. 17/11. ◇ Fig. *Să ne cunoaştem greşalile, pornirile şi năvălirile noastre şi să le înfrînăm.* PISCUPESCU, O. 164/1. *Grozave sînt ispite... Ce crude! ce cumplite! Stau gata să lovească Pre firea omenească, Cu năvăliri nebune.* I. VĂCĂRESCUL, P. 358/23.

4. Năvală **(I 4)**. *Ce voiţi şi cine sînteţi sau ce pricină avînd aţi îndrăznit a face năvălirea?* AETHIOPICA, 14v/5. ◇ Fig. *Asemenea oameni... dispar ... sub năvălirea preocupărilor timpului de faţă.* CONV. LIT. V, 386.

— Pl.: *năvăliri.*

— V. **năvăli.**

NĂVĂLITÓR, -OÁRE adj. (Adesea substantivat) (Persoană) care năvăleşte **(1)**; agresor, invadator, cotropitor. *Va fi în stare de a respinge pe năvălitori la întîmplare cînd aceştia ar cuteza a face o nouă cercare.* AR (1834), 88¹/20, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BARCIANU. *Un val de fiere, de ură sălbatică, o străbătu deodată. Ah! el putea să moară, năvălitorul!* F (1900), 590, cf. ALEXI, W. *Năvălitorii erau aşezaţi de obicei acolo unde obicinuiau a năvăli, recunoscîndu-se oficial o stare de fapt, pe care ei şi-o creaseră prin violenţă.* PĂRVAN, G. 94. *Părcălabul de la Hotin vînduse pe domn şi trecuse de partea năvălitorilor.* SADOVEANU, O. V, 680. *Fortificaţii minunate îi apărau împotriva atacurilor năvălitorilor.* BART, S. M. 48. *Pe acolo plătea turcilor biata ţară, pentru că fusese devastată, tributul cuvenit nevălitorului, începînd cu cel de sînge.* ARGHEZI, B. 108. ◇ Fig. *Vîntul se porneşte cînd cenuşiu, de la uscat, cînd vînăt, din larg; ... totul se culcă la pămînt şi se jeluie, neputînd ţine piept năvălitorului blestemat.* TUDORAN, P. 133. ✦ (Învechit, rar) Ofensiv, agresiv. *Nu sînt în stare a începe război ofenziv (năvălitor).* AR (1834), 78¹/34.

— Pl.: *năvălitori, -oare.* — Şi: (rar) **nevălitór, -oáre** adj.

— **Năvăli** + suf. *-tor.*

NĂVĂLITÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Năvală **(I 1)**; atac, invazie. *Cu năvăliturile nepriiatinului adease stropşiţi fiind, nu cu bunăvoia lor li-au căutat a fugi.* CANTEMIR, HR. 415.

— Pl.: *năvăliturí.*

— **Năvăli** + suf. *-tură.*

NĂVĂLNICÍE s. f. (Rar) Pornire năvalnică **(I 1)**, nestăpînită; impetuozitate. *Se potolise neastîmpărul copilăresc şi năvălnicia adeseori sălbatică, şi fata ei era aşezată, înţeleaptă şi duioasă, un adevărat giuvaer de femeie.* SLAVICI, O. II, 79.

— Pl.:?

— **Năvalnic** + suf. *-ie.*

NĂVĂLOÁCĂ[1] s. f. (Regional) Înghesuială, îmbulzeală (de oameni). Cf. PAMFILE, I. C. 180. ◇ Expr. (Adverbial) **A da năvăloaca** = a merge grămadă, buluc. Cf. LEXIC REG. 61. **A merge năvăloaca** = **a)** a da buzna; a fi obraznic. Cf. PAMFILE, C. 47; **b)** a lucra mult şi prost, de mîntuială. Cf. ŞEZ. XIX, 112.

— Şi: **năvoloácă** s. f. PAMFILE, C. 47.

— Cf. n ă v a l ă, n ă l o a g ă.

NĂVĂLOÁCĂ[2] s. f. v. **năvoloacă**[1].

NĂVĂRLÍI s. f. pl. v. **năvîrlii.**

NĂVĂSTÚICĂ s. f. v. **nevăstuică.**

NĂVEDÍ vb. IV v. **năvădi.**

NĂVEGÁ vb. I v. **naviga.**

NĂVELÍ vb. IV v. **năvădi.**

NĂVIDÍ vb. IV v. **nenăvidi.**

NĂVÎLCĂ s. f. (Regional) Cantitate de fîn, de paie etc. care se taie dintr-o singură tragere cu coasa sau care se poate lua o dată cu furca (Orlea-Corabia). Cf. ALR I 933/885.

— Pl.:?

— Etimologia necunoscută.

NĂVÎRC, -Ă adj. (Regional; despre oameni) **1.** Mare şi prost; prostălău, nătărău **(I)**. Cf. PASCU, S. 206. ✦ (Substantivat, f.) Epitet pentru o persoană lipsită de inteligenţă, idioată. Cf. L. ROM. 1959, nr. 3, 66, ALR SN V h 1 240/2.

2. Care nu poate vorbi şi auzi bine (Măţău-Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.

3. Care se mişcă greoi (Măţău-Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.

— Pl.: *năvîrci.* — Şi: **nevîrc, -ă** adj. L. ROM. 1959, nr. 3, 66.

— Etimologia necunoscută.

NĂVÎRGEÁC adj. v. **năbîrgeac.**

NĂVÎRLÍI s. f. pl. (Regional; de obicei în legătură cu verbele „a avea", „a-l apuca", „a-i veni", „a-l găsi") Convulsii epileptice; p. ext. toane, furii, năbădăi **(1).** Cf. HEM 1 192, BARONZI, L. 46. *Femeia are năvîrlii grozave; într-una sare şi joacă tontoroiul, că trebuie s-o lege.* CARAGIALE, O. II, 236. *Aş! tocmai la sfîrşit, parcă intra dracu-n gloabă, o apuca un fel de năvîrlii turbate.* id. S. 42, cf. BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 258, TDRG. *Îl apucară curate năvîrlii, scîncea, se tăvălea pe jos.* M. I. CARAGIALE, C. 119, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Găsi-te-ar năvîrliile.* H IV 159, cf. com. MARIAN. *I-a venit năvîrliile, nebuniile, bătăile.* ARH. OLT. XXI, 271.

— Şi: **năvărlíi** (com. MARIAN), **navîrlíi** (ALEXI, W.) s. f. pl.

— Cf. bg. навърлея се.

NĂVÎRLIÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) Apucat de convulsii epileptice; p. ext. furios. *Toată lumea era . . . îndîrjită, furioasă, năvîrlioasă.* ap. TDRG, cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *Asta poate că ţi-o mai muia o lecuţă din iuţeala ta . . . Că tare năvîrlios eşti şi tu uneori!* POPA, V. 133, cf. IORDAN, L.R.A. 191, RĂDULESCU-CODIN.

— Pronunţat: *-li-os.* — Pl.: *năvîrlioşi, -oase.*

— **Năvîrlii** + suf. *-os.*

NĂVÎRNA adv. v. **năbîrna.**

NĂVÎRNEÁLĂ s. f. (sg.) **1.** (Învechit, prin Transilv.) Trudă, osteneală, străduinţă. *Pentru că nu sînt cărţi destule româneşti, spre treaba şcolelor, m-am ostenit de l-am scris* [octoihul] *cu toată năvîrneala* (a. 1820). IORGA, S. D. XVII, 17.

2. (Regional) Dificultate, greutate (Crişcior-Brad). Cf. PAŞCA, GL. *Cînd cineva lucrează într-un loc prea strîmt are năvîrneală la lucru.* id. ib. ✦ Încurcătură, bucluc. *Fugi, măi, copile, nu ne mai face năvîrneală p-aci.* Com. din CRIŞCIOR-BRAD, cf. PAŞCA, GL.

3. (Regional) Ceartă, gîlceavă. Com. din CRIŞCIOR-BRAD.

— **Năvîrni** + suf. *-eală.*

NĂVÎRNÍ vb. IV. Refl. **1.** (Învechit, rar) A se încumeta, a îndrăzni. *Deci, de s-a năvîrni cineva a . . . despărţi* [cartea] *de biserica Brebului, să fie afurisit* (a. 1746). IORGA, S. D. XVII, 49.

2. (Prin nordul Transilv.) A se strădui, a se trudi. Cf. L. ROM. 1961, nr. 2, 128.

— Prez. ind.: *năvîrnesc.*

— Cf. năvîrna.

NĂVÎSCĂ s. f. v. **neviscă.**

NĂVLÁC adj. (Prin sud-vestul Munt.) „Care dă năvală, lacom să apuce". I. CR. VIII, 316.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută. Cf. bg. навлека „a îngrămădi, a aduce".

NĂVLEÁG, -Ă adj. v. **năvleg.**

NĂVLÉG, -EÁGĂ adj. (Munt. şi Olt.) **1.** (Adesea substantivat) Nătîng **(I 1)**, nătărău **(1)**; bădăran, necioplit **(2).** *Cu greu şi cu neruşine nu le-ar hi . . . tutulor năvlegilor să-mpestriţeze limba şi s-o izmenească numindu-se meşter strică şi drege de frică.* JIPESCU, O. 61, cf. DDRF, ALEXI, W., PAMFILE, A. R. 252. *Caută-ţi alt bărbat, dadă, se amestecă în vorbă Dumitrache năvlegul.* STANCU, D. 15. *Şi s-a repezit nevlegul la oi de le-a luat sălbile şi le-a dat boierului.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 163, cf. 38, BOCEANU, GL., COMAN, GL. *E nevleg, nu e bun decît de păzit vacile.* CV 1950, nr. 4, 39, cf. ALR SN V h 1 240/784. ✦ (Substantivat, f.) Epitet depreciativ pentru o persoană nepricepută, proastă sau prost crescută. Cf. CIAUŞANU, V. 182. *Ce să-ţi fac dacă eşti navligă şi nu te pricepi la tîrg?* PAŞCA, GL., cf. ARH. OLT. XXI, 271. ✦ „(Om) bine făcut dar cam grosolan croit". Com. din LOMAN-SEBEŞ. *Ce mai năvleag!* ib.

2. (Despre părţi ale corpului) Bolnav; schilod. *Crezi că e o mare nenorocire că ai rămas şchiop? Se poate trăi şi cu un picior năvleg.* STANCU, D. 321.

— Pl.: *năvlegi, -ge.* — Şi: **năvleág, -ă, năvlíg, -ă** (BOCEANU, GL., CIAUŞANU, V. 182, ARH. OLT. XXI, 271), **năblég, -eágă** (DM, SCL 1963, 14), **năsvlég, -eágă** (COMAN, GL.), **návligă, nevlég, -eágă, neblég, -eágă** (COMAN, GL), **nebléj, -ă** (BUGNARIU, N. 48/311) adj.

— Etimologia necunoscută.

NĂVLÍG, -Ă adj. v. **năvleg.**

NĂVLIGÓS, -OÁSĂ adj. (Despre oameni) **1.** (Prin Olt.) Nătîng **(I 1)**, nătărău **(1).** Cf. ARH. OLT. XXI, 271.

2. (Prin nord-estul Olt.) Greoi, mătăhălos. Cf. CIAUŞANU, V. 182.

3. (Prin nord-estul Olt.) Grosolan, bădăran. Cf. CIAUŞANU, V. 182.

— Pl.: *năvligoşi, -oase.*

— **Năvlig** + suf. *-os.*

NĂVOĂDĂ s. f. v. **năvod².**

NĂVÓD¹ s. m. (Regional) Cîine mare; zăvod (Bonţ-Gherla). COMAN, GL.

— Pl.: *năvozi.*

— Probabil formaţie spontană de la **zăvod.**

NĂVÓD² s. n. Unealtă de pescuit, formată dintr-o plasă lungă, cu mijlocul adîncit în formă de sac, cu care se adună peştele de pe suprafeţe întinse; (regional) matulă **(1)**, mo-

torugă. *Nîvodul aruncat în mare şi de tot neamul adunară. Ce cîndu se împlu şi-l scoaseră el la margine.* CORESI, ap. GCR I, 18/5. *Sîmt la nevod doauă coarde, una din gios grea, cu plumbi şi cu heară, pentru să apease într-adînc să nu treacă peaştele, alta din sus iuşoară, cu plute legat, pentru să ţie deasupra nevodul.* VARLAAM, C. 157, cf. 156. *Asămănată iaste împărăţiia ceriului, unui nevod aruncat în mare.* CHEIA ÎN. 9v/5, cf. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *De multe ori mi s-au tîmplat a-l videa în novoade ca peştii încîlcit.* CANTEMIR, IST. 38, cf. 141. *Şi încă s-au întins a cuprinde şi mai în sus bălţile călugărilor de Agapia . . . puind şi năvodari cu năvoade de au vînat Luciul şi bălţile lui* (a. 1743). URICARIUL, XVI, 224, cf. I. IONESCU, D. 56. *Peşti de apă curgătoare Şi de apă stătătoare, Cu nevodul pescuiţi Şi cu undiţa undiţi.* ALECSANDRI, P. II, 105, cf. id. T. 726, ODOBESCU, S. I, 400. *Ca ţiganul care bagă degetul prin rara casă De năvod, cu-a mele coate eu cerc vremea de se-nmoaie.* EMINESCU, N. 42, cf. TAFRALI, S. 17. *Linul se prinde... toamna cu năvodul.* ANTIPA, F. I. 128, cf. 186, id. P. 457, 491. *Plăşile de prins peşte, năvoadele, voloacele şi alte măiestrii se împletesc din bumbac tare răsucit sau din fuior.* PAMFILE, I. C. 318, cf. PĂCALĂ, M. R. 459, ATILA, P. 50, 118, SEVERIN, S. 67, ARDELEANU, U. D. 47. *În apă, pînă la brîu, moşneagul aşeza năvoadele.* C. PETRESCU, S. 38, cf. EFTIMIU, Î. 75. *Cîţiva oameni din sat dădură cu năvodul în heleşteu şi prinseră o prea frumoasă mreană.* GALACTION, O. 254, cf. D. BOTEZ, P. O. 53, NOM. PROF. 16, NOM. MIN. I, 28. *În pustietatea şesului de nisip, trăia un pescar tînăr care lucrase zece ani la un năvod.* ARGHEZI, C. J. 165, cf. id. T. C. 87. *Pescarii celor 14 secţii ale gospodăriei piscicole de stat . . . au pornit în sezonul de pescuit cu năvoade.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 733, cf. STANCU, U.R.S.S. 197. *Chefalii se prind la ţărmul nostru cu prostovolul, cu năvodul cu cozoroc.* C. ANTONESCU, P. 185. *A adormit peste un năvod la care împletea.* DAVIDOGLU, O. 15, cf. 30, 61, 77, CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/7. *Vine cioful de la baltă Cu plătica-mbăirată, Cu suducul în pohod Şi carasul în nevod.* ALECSANDRI, P. P. 384, cf. H IV 10, V 4, VII 358, X 107. *Luni năvodu-şi începuse, cam la prînz îl şi făcuse.* TEODORESCU, P. P. 94, cf. SBIERA, P. 119, SEVASTOS, C. 105, ŞEZ. II, 32. *Iute la sat alerga, Năvoadele le-aducea Şi-n mare că le băga.* MAT. FOLK. 17. *Nevoade lua, . . . O mreană prindea.* PĂSCULESCU, L. P. 157, cf. ALR I 1 734/684, 542, ALR SN III h 741/762. (Fig.) *Cu năvodul cuvintelor tale cel de D*[u]*mnezeu împletit ai vînat pre oamenii cei ţinuţi în rătăcire.* MINEIUL (1776), 110v²/13. *Să ştii că începe şi pe aici să se împletească năvodul nostru.* BENIUC, M. C. I, 405. *Zeci de mîini lungite parcă peste orice măsură omeneaşcă se amestecau pe deasupra capetelor într-un înfricoşător năvod viu.* GALAN, Z. R. 205. ◇ Loc. vb. **A trage** (sau **a da**) **cu năvodul** sau **a trage la năvod** (ori **la năvoade**) = a năvodi (1). *Pe cînd el asudă trăgînd la năvod, crainici trimeşi prin ţară îl caută de zor să-i spuie că sfetnicii Moldovii s-au strîns la Iaşi şi l-au ales domn.* VLAHUŢĂ, R. P. 46. *Da' de prins peşte a prins acolo, la Marea, trăgînd la năvoade.* SADOVEANU, O. IX, 421. *Aha! Am strigat eu cu plăcută uimire, înţeleg, cucoane Costache, despre ce-i vorba. Voiţi să trageţi cu năvodul pe sub gheaţă.* id. ib. 445, cf. H II 88, III 38. (Învechit) **A face năvod de oameni** = a năvodi (2). *Şi, cum lua ostrovul perşii, făcea năvod de oameni într-acest chip; să ţinea om de om de mănă, din marea în marea, pîn' la sfîrşitul ostrovului, şi, aşa îi vănează preste tot ostrovul.* HERODOT (1645), 321. *Avînd Radul Vodă o fată . . . s-au ascuns în codru. Şi au făcut Radul Vodă năvod de oameni şi au găsit-o în mijlocul codrului.* NECULCE, L. 16. ◇ Expr. (Regional) **A se duce la năvod** = a se duce la pescuit. H II 253.

— Pl.: *năvoade.* — Şi: (învechit şi regional) **nevód, nîvód, novód** s. n., (regional) **năvoădă** (PĂCALĂ, M. R. 459) s. f.

— Din v. sl. **неводъ**.

NĂVODÁR s. m. **I. 1.** Pescar care pescuieşte cu năvodul². *Puind şi năvodari cu năvoade de au vînat Luciul şi bălţile lui* (a. 1743). URICARIUL, XVI, 224, cf. IORGA, S. D. VI, 231, DDRF. *Purta ciubote de năvodar şi care miroseau straşnic a untură.* DUNĂREANU, CH. 117, cf. TDRG, ŞĂINEANU, D. U. *Inima lui Popa Tonea se izbi în coşul pieptului, ca un peşte în reţeaua năvodarilor.* GALACTION, O. 179. *Se aşezară . . . la cîrmoc părintele Gherasim, iar la cîrmă un năvodar voinic.* STĂNOIU, C. I. 96. *Şi nu departe, la un cot, ne-am întîlnit cu năvodarii.* I. BOTEZ, B. I, 22, cf. 202, ANTIPA, P. 26, 285, 490, NOM. PROF. 17, H II 244, VII 69, XII 29. *Năvodari chema, Năvod aducea, Şi-n mare-l băga.* TEODORESCU, P. P. 414, cf. MAT. FOLK. 22. *Aş scrie la popa în sat Să scrie la năvodari Să întindă năvoadele Să prindă dragostele.* ŞEZ. VIII, 127. *Şi mie, taică, să-mi dai P-ăi cinzăci de nevodari.* GRAIUL, I, 72, cf. 74. *Acolo dac-ajungea, Năvodari tomnea, După Lina da; Pe Lina o scotea.* I. CR. III, 164, cf. 324, ALR I 1 737/932, 1 738/954, ALR SN III h 843/876.

2. Lucrător (în industria textilă) care face sfori, frînghii, plase de pescuit etc.; (regional) năvodaş. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., NOM. PROF. 36. *Şi cu nouă năvodari, Împletesc, înnăvodesc.* VICIU, COL. 79. *Suluri de mătasă cumpăra, La nevodari le-mpărţea, Nevodarii nevoade făcea.* PĂSCULESCU, L. P. 159.

II. Pasăre de baltă, cu picioare lungi, cu pene albe şi negre şi cu ciocul încovoiat în sus; (regional) ciocîntors *(Recurvirostra avosetta)*. Cf. SCRIBAN, D., DM, BĂCESCU, PĂS. 55.

— Pl.: *năvodari.* — Şi: (regional) **nevodár** s. m.
— **Năvod**[2] + suf. *-ar.*

NĂVODÁŞ s. m. (Regional) Năvodar **(I 2).** *Pe marginea mării... Mergu-mi nouă năvodaşi Împletind la năvod verde.* VICIU, COL. 78, cf. 202.
— Pl.: *năvodaşi.*
— **Năvod**[2] + suf. *-aş.*

NĂVODÍ vb. IV. Tranz. **1.** A pescui cu năvodul[2]. Cf. LM, DL, DM.
2. (Învechit; complementul indică un loc) A încercui cu ajutorul unui şir de oameni prinşi de mîini, pentru a urmări şi a prinde pe cineva. *Şi luară şi cetăţile de la uscat ale ionilor, ce nu le putea acelea să năvozască.* HERODOT (1645), 322.
— Prez. ind.: *năvodesc.* — Şi: (învechit) **năvozí** vb. IV.
— V. **năvod**[2].

NĂVODÍRE s. f. (Rar) Năvodit. Cf. LM.
— V. **năvodi.**

NĂVODÍT s. n. Faptul de a năvodi **(1);** (rar) năvodire. Cf. LM, DL, DM.
— V. **năvodi.**

NĂVOLOÁCĂ[1] s. f. (Regional, mai ales Mold.) Mirişte în care se seamănă grîu de toamnă fără să se fi arat înainte; procedeul de a însămînţa în acest mod. *Gospodarul poate să samine de cu toamnă şi în năvoloacă (adecă pe nearat).* I. IONESCU, C. 180/25, cf. CIHAC, II, 214, DDRF, ALEXI, W., PAMFILE, A. R. 104, TDRG, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., SCL 1959, nr. 3, 398. *Uite, îmi stau degeaba 12 pluguri... Că nu găsesc oameni. Aşa am păţit şi anul trecut... Şi-mi vine să samăn şi anul acesta năvăloacă, şi pace.* FURTUNĂ, V. 57. *Om sămăna şi năvăloace, A da Domnul şi s-a face.* id. ib. 92. ✦ (Regional; în forma *năvăloacă)* Moină[1] **(3).**
— Pl.: *năvoloace.* — Şi: **năvăloácă, noveloácă** (TDRG) s. f.
— Din ucr. **наволок.**

NĂVOLOĂCĂ[2] s. f. v. **năvăloacă**[1].

NĂVÓR adj. v. **năhor.**

NĂVOZÍ vb. IV v. **năvodi.**

NĂVRÁP s. m. Pedestraş din armata neregulată a Imperiului otoman; p. ext. năvălitor, jefuitor. *Iară turcii s-au pornit pe urma lui Basarabă Vodă şi... au slobozitu năvrapii săi, de au prădatu toată ţara.* URECHE, L. 91, cf. DDRF, TDRG. *Prin laturea deschisă intrau, la halca, navrapi tatari şi spahii de la Anatolia.* SADOVEANU, O. XIII, 877, cf. 879, XII, 315. *Călărimea boierilor a trecut cu flamurile filfiind la năvrapii împărăţiei.* id. ib. XVIII, 16, cf. DER.
— Pl.: *năvrapi.* — Şi: **navrăp** s. m.
— Din slavonul **навралъ** „jaf".

NĂVRĂPÉI s. m. pl. (Prin Bucov.) Numele unei plante nedefinite mai de aproape, probabil năvalnic **(II).** *Năvrăpeii se cunosc cu acest nume prin munţii din jud*[eţul] *Suceava.* ŞEZ. XV, 92.
— Etimologia necunoscută.

NĂVRĂPÍ vb. IV. Intranz. (Învechit; cu determinări introduse prin pre. „în", „asupra") A năvăli **(1, 2),** a se năpusti **(2);** a da iama în... *Deci, dulăul atîta era de bun păzitoriu..., cît nici frunza de vînt să se clătească şi el asupra sunetului să nu năvrăpească cu putinţă nu era.* CANTEMIR, IST. 70. *Jigania rea nicicum în herghelie să năvrăpească, au măcar să se lipească nu putea.* id. ib. 76, cf. 195. *Cu toţii..., asupra nevinovatului şi bunului împărat năvrăpăsc şi acolea pe loc neomeneaşte îl ucig.* id. HR. 225, cf. BARONZI, L. 115, DDRF, TDRG, SCRIBAN, D.
— Prez. ind.: *năvrăpesc.*
— Din slavonul **навралити.**

NĂVRĂPITÓR s. m. (Învechit) Năvălitor, agresor; uzurpator. *Aceştia aceiaşi romani sînt care, după ce latinii cu amăgeală apucasă Ţarigradul de la greci, împotriva năvrăpitoriului Balduin, biruitoare arme au purtat.* CANTEMIR, HR. 18, cf. BARONZI, L. 115, DDRF.
— Pl.: *năvrăpitori.* — Şi: **năvrăpitóriu, nevrăpitór** (BARONZI, L. 126) s. m.
— **Năvrăpi** + suf. *-tor.*

NĂVRĂPITÓRIU s. m. v. **năvrăpitor.**

NĂVRĂPITÚRĂ s. f. (Învechit) Atac (neaşteptat). Cf. CANTEMIR, IST. 226, TDRG, SCRIBAN, D.
— Pl.: *năvrăpituri.*
— **Năvrăpi** + suf. *-tură.*

NĂVREÁ s. f. (Prin Munt.) Ciucure de lînă pe care-l poartă ţăranii la pălărie. Cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *năvrele.*
— Etimologia necunoscută.

NĂZĂR s. n. (Regional) Năzărire, viziune; teamă, spaimă; nărav **(2).** Cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, SCRIBAN, D., CONV. LIT. XLIV, 1 004. ◇ Loc. adj. **Cu nazar**= (despre cai) fricos, sperios; cu nărav. Cf. GHEŢIE, R. M., ŞIO II$_1$, 271. *Cal cu năzar.* SCRIBAN, D.
— Pl.: *năzaruri.* — Şi: **nazár** s. n.
— Postverbal al lui **năzări.**

NĂZÁRNIC, -Ă adj. (Regional; despre oameni) Căruia i se năzare **(3)** uşor; bănuitor,

temător. *Îleu! fată, năzarnică mai eşti, să nu mai spui cuiva că te-a ride.* CONTEMPORANUL, VI$_2$, 7, cf. DDRF. *Ăst de pe urmă copil nu-i al meu! — Bre, bre! Ce năzarnic!* ap. TDRG. ✦ (Despre cai) Sperios, fricos. *E un mînz năzarnic.* ap. SCL 1963, 18. *Iapă năzarnică.* T. PAPAHAGI, C. L.

— Pl.: *năzarnici, -ce.*

— **Năzări** + suf. *-nic.*

NĂZĂTIC, -Ă adj. (Prin Mold.; despre cai) Sperios, fricos. [Iapa] *tremura cum îi varga şi, sforăind, se uita cu ochii speriaţi în toate părţile. Năzatică n-o ştiam şi, prin urmare, nu-mi puteam da cu socoteala ce se întîmplase.* HOGAŞ, M. N. 93, cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *năzatici, -ce.*

— **Naz** + suf. *-atic.*

NĂZĂRĂNII s. f. (pl.) (În credinţele populare) Duhuri necurate. V. i e l e. *Pe la miezul nopţii ... apar duhurile necurate şi toate năzărăniile pocnind şi bojbăind.* PAMFILE, D. 68. *Cînd cineva povesteşte că i s-au arătat stăfiile sub alte înfăţişări, lumea crede că acelea sînt arătări, vedenii ..., năzărănii.* id. DUŞM. 257.

— **Năzări** + suf. *-enie.*

NĂZĂREÁLĂ s. f. Năzărire; sperietură. *Căutai să-mi tălmăcesc pricina acestor năzăreli, sau poate chiar marafeturi, ale Pisicuţii.* HOGAŞ, M. N. 94. *Două companii de jandarmi cercetau fiecare palmă de pămînt ... trăgînd focuri de năzăreală şi alungînd cîrsteii din cuiburi.* POPA, V. 130. *Fata povestise împăratului ei timp de o mie şi una de nopţi, împreunînd năzăreala gîndului şi basmul cu lumea.* ARGHEZI, C. J. 7, cf. ALR I 1 405/600.

— Pl.: *năzăreli.*

— **Năzări** + suf. *-eală.*

NĂZĂRÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (Popular) A vedea (nedesluşit, de departe); a zări, a întrezări; a observa. Cf. BARCIANU, TDRG, ŞĂINEANU, D. U. *Năzăream prin întuneric sentinelele care ne păzeau.* STANCU, R. A. II, 390, cf. 66. *Peste cîmp că se uita, Trei cîrlăiori năzărea.* MAT. FOLK. 124, cf. 47, 192, 688. *Osteniţi şi însetaţi nevoie mare, năzărîră o fată mare care cînta şi secera cu multă hărnicie.* ŞEZ. XII, 112. *Într-un deal mi să urca, În toate părţi să uita, Poate o năzări ceva.* PĂSCULESCU, L. P. 236, cf. 204, 258, NOVACOVICIU, C. B. I, 14. *Mîne-n zori să-l năzăresc Şi cu el să vorbesc.* GR. S. V, 138, cf. ARH. OLT. XXI, 271, ALR I 306/810. ✦ (Regional) A ochi, a ţinti (Banloc-Timişoara). ALR I 1 217/35.

2. R e f l. şi i n t r a n z. (Adesea cu un complement în dativ) A se arăta vederii, a apărea înaintea ochilor (de departe, nedesluşit); a se ivi, a se zări. Cf. DDRF. *Frînturi de oastealeargă pe-apucate, Ard satele ... Departe se năzare Un greu convoi cu strigăt de pierzare.* IOSIF, V. 69. *Oblonite ... rămîn ferestrele beciului vostru şi nu se mai năzare nimic înlăuntru.* CIAUŞANU, R. SCUT. 16. *Lui Stoicea îi năzări, printre copacii ce dădeau devale, o sclipitură ca de brici. Era iazul.* GALACTION, O. 46. *În calea mea, rugina roşcată se năzare, Pe culmele pleşuve şi colburi ce plutesc.* LESNEA, P. E. 29, cf. id. I. 34, PRIBEAGUL, P. R. 57. *În faţa ochilor i se năzărea cîmpul cu zăpada jupuită ici, colo.* V. ROM. noiembrie 1953, 159. *Un cap bubos se năzări la geam.* CAMILAR, N. I, 76, cf. 173. *Satul departe. Nu se cunoştea decît o luminiţă care de-abia se năzărea.* PLOPŞOR, C. 125, cf. com. din STRAJA-RĂDĂUŢI. ✧ (Despre imagini nereale, fantastice) *Mă grămădeam lîngă mama ca nu cumva să fiu înhăţat de vreuna din dihăniile ce mi se năzăreau.* GANE, N. III, 57. *Trecînd printr-o pădurice, mi se tot năzăreau pe după huciuri turbane şi fesuri turceşti.* CONV. LIT. XVII, 71. *Se vede că-ţi năzăresc tot soiul de minuni.* I. NEGRUZZI, S. III, 230. *Şi se năzare chipul strigoilor pe horn.* LESNEA, I. 8. *I s-a scrîntit muierea. I se năzar copiii pieriţi, ca nişte pui cu fulgit* SADOVEANU, O. XVII, 316. *Parcă mi s-a năzări, o lumină de pe ceea lume.* CAMILAR, N. II, 420. cf. 16, I, 85, 109, 202, RĂDULESCU-CODIN, L. 127, PAMFILE, C. Ţ. 46.

3. R e f l. i m p e r s. A i se părea că aude, că vede etc. ceva, (învechit şi popular) a i s e n ă l u c i (2); p. e x t. a-şi închipui, a-şi imagina, a crede. *I se năzări în somn cu[m] să fie venit Dumnăzău.* HERODOT (1645), 133. *Eu îmi năluceam că iaste lucru puţin a mănii pre D[u]mnezeu, nici nu mi se năzărea ceva groază şi spaimă în păcate.* MAIOR, P. 119/9, cf. LB. *Lui i se năzare, gata să-l înghită, Grozavul mormînt.* C. STAMATI, P. 272. *Pentru că mi-e drag să şăd la vorbă, hop! li se năzare nu ştiu ce.* NEGRUZZI, în PR. DRAM. 454, cf. CONV. LIT. IV, 92. *Dă perdeluţa într-o parte şi i se năzăreşte că vede în pragul din faţă două umbre albe.* CARAGIALE, O. I, 52, cf. DDRF. *În vreo două rînduri i s-a năzărit că nu e bună mîncarea.* SANDU-ALDEA, U. P. 190. *Unii slujbaşi moldoveni ..., dacă li se năzărea ceva neplăcut băteau pe căpitanii de poştă.* N. A. BOGDAN, C. M. 150. *Năzuise să fie şi orator şi i se năzărise că a şi ajuns la această culme.* CIAUŞANU, R. SCUT. 44. *Mereu i se năzărea că aude paşi prin grădină.* REBREANU, R. II, 119, cf. 149, id. NUV. 63. *I se năzăreşte că în starea în care se află, i-ar fi o mare uşurare să cunoască şi altă femeie decît soţia lui.* CAMIL PETRESCU, T. II, 303. *Nu-i nimica, Constandine. Mi s-a năzărit!* SADOVEANU, O. VII, 329, cf. XIII, 670. *Oamenilor li se năzărea că aud aevea zbîrniitul maşinilor.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 398. *Ţi se năzare ori ai înnebunit?* ARGHEZI, C. O. 99, cf. id. S. P. 48, BENIUC, V. 137. *Li s-o fi năzărit ceva ... Acuma s-au liniştit.* GALAN, Z. R. 103, cf. id. B. II, 106.

I se năzări că s-o fi întors Todericiu de la Budapesta. VORNIC, P. 195. *Cînd s-a însurat, i s-a năzărit că de acum înainte trebuia să păşească în fruntea satului.* T. POPOVICI, SE. 138, cf. REV. CRIT. III, 162, I. CR. V, 374, GR. S. VI, 241, A V 15, 16, VI 26. ✦ I n t r a n z. (Despre închipuiri, idei neobişnuite, ciudate) A-i apărea, a-i veni în minte. *Să scrii din ce-ţi năzare şi, răzimat în cot, Uitîndu-ţi călimara, să-nmoi peniţa-n gură.* ARGHEZI, C. O. 149. *Ce ţi-a năzărit, femeie? Cine ţi-a vîrît năzbîtiile astea în cap?* BARANGA, R. F. 22. ✦ (Rar) A avea poftă (de ceva), a-i veni chef. *I se năzare de măritiş.* STANCU, D. 312. ✦ R e f l. (Învechit; despre cai) A se speria. *Caii s-au năzărît.* ap. DDRF, cf. ŞĂINEANU, D. U.

— Prez. ind.: *năzăresc* şi *năzăr.* — Şi: (neobişnuit) **lăzări** vb. IV. DR. X, 379.

— Din v. sl. НАЗЬРѢТИ.

NĂZĂRINEÁN, -Ă s. m. şi f., adj. v. **nazarinean.**

NĂZĂRÍRE s. f. Faptul de a i se năzări; ceea ce apare sau i se pare că apare cuiva, a p a r i ţ i e, î n c h i p u i r e, n ă l u c i r e **(4)**, v e d e n i e, h a l u c i n a ţ i e, (învechit şi popular) n ă z ă r i t u r ă. Cf. LM. *Astă slăbiciune nu era numai o năzărire a minţii lui, ci o tînguire a întregului său trup.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 71. *Comandantul grupei, adormit în iesle, grăia cu vreo năzărire din vis.* CAMILAR, N. I, 15.

— Pl.: *năzăriri.*

— V. **năzări.**

NĂZĂRITÚRĂ s. f. (Învechit şi popular) Năzărire. Cf. LB. *Nebunii şi ucigaşii, în adînca lor beţie, Au doar n-au năzăritură de cinste cu-nţelepţie?* CONACHI, P. 285. *Şi calul are năzărituri.* LM. *Oleu, soro, cum mai crezi în fleacuri; îţi faci singură năzărituri.* CONTEMPORANUL, V_1, 100. *Nu-i nemică, fată, ţi se pare, de ce nu eşti cuminte? Ce-ţi faci năzărituri?* ib. VI_2, 19, cf. DDRF, TDRG.

— Pl.: *năzărituri.*

— **Năzări** + suf. *-tură.*

NĂZBÍCĂ s. f. **1.** (Prin nordul Transilv.) Neplăcere **(2)**, supărare, necaz **(1)**. BUGNARIU, N. 263/199.

2. (Regional) „Năravˮ (Moiseiu-Vişeu de Sus). GLOSAR REG.

— Pl.:?

— Etimologia necunoscută.

NĂZBÍTĂ s. f. v. **năzbîtie.**

NĂZBÍTIE s. f. Faptă, vorbă, idee etc. glumeaţă, năstruşnică; glumă, poznă, ghiduşie, năzdrăvănie **(2)**. Cf. HEM 2 767. *Ai citit hîrtia, cucoane Găluşcă? . . . Ce năzbutii mai cuprinde?* ALECSANDRI, T. 699, cf. 962, CIHAC, II, 32. *Pot să fie miniştri cine le place şi să facă toate năzbutiile din lume, numai să nu puie apalt mare pe cărţile de joc, că mă fac foc.* CONV. LIT. VII, 311, cf. IX, 6. *Vine Dumnezeu la poartă să vadă ce năzbutii mai face Ivan cu turbinca ceea.* CREANGĂ, P. 318, cf. 48, id. A. 88. *Azi îi dau drumul şi mîne iarăşi se apucă de năzbîtii.* CONTEMPORANUL, III, 702, cf. SEVASTOS, N. 331, 337, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Mi-a trăznit mie o năzbîtie prin cap.* ANGHEL, PR. 177, cf. DUMITRAŞCU, STR. 3. *Lasă, măi băiete, prostiile acestea cu scrisul şi cu alte năzbîtii, că ai să mori de foame cu ele.* C. PETRESCU, C. V. 121, cf. D. BOTEZ, P. O. 100. *Se duse zorit, ca un copil, să-şi povestească, neastîmpărat, năzbîtia plină de haz.* POPA, V. 103. *Dănilă cel lung şi rece descreţea cîteodată frunţile cu năzbîtiile lui.* SADOVEANU, O. II, 382, cf. V, 289, ARGHEZI, B. 155. *Papa ne-ar da voie să facem orice năzbîtie, să ne aşezăm şi-n lună.* CĂLINESCU, E. O. I, 135, cf. 132. *Dacă făceam vreo năzbîtie de faţă cu el, era de ajuns să se uite o dată la noi cu ochii lui negri, aspri, că nu mai îndrăzneam nici măcar să clipim.* V. ROM. septembrie 1954, 126. *Am să-ţi spun ceva despre Sandu Crai, o năzbîtie nouă.* BENIUC, M. C. I, 431, cf. GALAN, B. II, 95. *Cine ţi-a vîrît năzbîtiile astea în cap?* BARANGA, R. F. 22. *Se înroşi mai întîi de ruşine, crezînd că vorbise cine ştie ce năzbîtii.* VORNIC, P. 33. *Numai spor de lucru nu se face la şezători, căci flecăii, prin năzbîtele lor, provoacă rîsete ce fac pe fete să se ţină cu mînele de piept.* ŞEZ. I, 271.

— Pl.: *năzbîtii.* — Şi: (regional) **năzbîtă** (pl. *năzbîte)* s. f., **năzbîţ** (com. din STRAJA-RĂDĂUŢI) s. n., **năzbútie** s. f.

— Cf. slavonul СЪБЫТИЄ „întîmplareˮ, ucr. НЕЗБУТНИЙ „care nu se poate întîmplaˮ, rus. НЕСБЫТНЫЙ.

NĂZBÎTIÓS, -OÁSĂ adj. (Despre oameni) Care face năzbîtii. Cf. DR. VIII, 205, IORDAN, L. R. A. 191. ✦ (Despre glume, farse etc.) Care este făcut de un om glumeţ, ghiduş. SCL 1963, 19.

— Pronunţat: *-ti-os.* — Pl.: *năzbîtioşi, -oase.*

— **Năzbîtie** + suf. *-os.*

NĂZBÎŢ s. n. v. **năzbîtie.**

NĂZBÚTIE s. f. v. **năzbîtie.**

NĂZDÓI adj. (Regional) „Scrîntit la minteˮ (Roşiori de Vede). CV 1950, nr. 3, 36.

— Pl.: *năzdoi.*

— Etimologia necunoscută.

NĂZDRÁV, -Ă adj. v. **năzdrăvan.**

NĂZDRAVÁN, -Ă adj. v. **năzdrăvan.**

NĂZDRĂVĂN, -Ă adj. v. **năzdrăvan.**

NĂZDRĂVEN, -Ă adj. v. **năzdrăvan.**

NĂZDRĂVĂN, -Ă adj. **1.** (Popular; adesea substantivat) (Persoană) fără minte; (om) nepriceput (**3**), incapabil; (om) aiurit, zăpăcit, ţicnit, zănatic. *Minte n-ai nici de un ban, ... O să ieşi un nezdrăvan.* PANN, H. 66/4, cf. 3/7, POLIZU, TDRG, TUDORAN, P. 98, SCL 1963, 19, ARH. FOLK. III, 152, ALR II 3 696/791, 836, 872, 899, 928, ALR SN V h 1 240/872. *Ciobanul nezdravăn oile sale risipeşte.* ZANNE, P. V, 173.

2. (Regional) Supărăcios, arţăgos, urîcios; rău la inimă. Cf. ALR II 3 696/157, ALR SN V h 1 247/876.

3. Care se ţine de pozne, de năzdrăvănii (**2**), care provoacă haz prin ceea ce spune sau face; glumeţ, poznaş, ghiduş. Cf. PONTBRIANT, D. *E cam năzdrăvan, Face multe pozne într-un an.* HASDEU, R. V. 160. *Cînd Ioniţă Rotarul — altfel om chipeş, hazliu, năzdrăvan de te ţii cu mîna de inimă — s-a încercat s-o sărute, a sărit parc-ar fi călcat pe coadă de şarpe.* DELAVRANCEA, S. 12. *Şi eu îl văd pe acest bătrîn cu minte şi năzdrăvan la vorbă.* VLAHUŢĂ, ap. CADE, cf. DDRF. *Prea eram năzdrăvan, trebuia să fiu ţinut din scurt.* BRĂESCU, A. 103, cf. TEODORESCU, P. P. 184, ALR II 3 696/182, 250. ✦ (Despre întîmplări, fapte etc.) Comic, vesel. *Întîmplarea li se păru oamenilor atît de năzdrăvană, că începură să rîdă acum cînd aflară despre ce e vorba.* CAMIL PETRESCU, O. I, 31. *Şi bucuros de jocul vieţii năzdrăvan, Le voi zîmbi la toate în chipul unei flori.* BENIUC, V. 60.

4. (În mitologia populară) Înzestrat cu însuşiri supranaturale, care are darul de a şti şi a prevesti ce se va întîmpla; (neobişnuit) năzdrăvănit. *Să fie încălecat pe calul cel năzdrăvan din ceriu cuborît.* CANTEMIR, HR. 142, cf. LB. *Iată pajuri năzdrăvane care vin din neagra lume.* ALECSANDRI, POEZII, 20, cf. 81, 310. *Românii, la sat, pe cel dintre dînşii ... carele aude, mite, şi iarba crescînd, îl numesc năzdrăvan.* ODOBESCU, S. I, 397. *Genarul, om nalt şi puternic, avea un cal năzdrăvan cu două inimi.* EMINESCU, N. 14, cf. 5, id. O. I, 79, GANE, N. III, 15. *Gerilă, Flămînzilă şi Setilă, Păsări-Lăţi-Lungilă şi năzdrăvanul Ochilă se opresc cu toţi în cale.* CREANGĂ, P. 275. *Calul ştia de toate astea, căci nu era el năzdrăvan de florile mărului.* ISPIRESCU, L. 29, cf. 5, 16, 216, MARIAN, O. II, 243. *El plîngînd încălecase pe Cal galben de sub soare, Căci e nezdravăn din fire acest cal, ştie să zboare.* COŞBUC, P. II, 138. *O, daţi-mi mîndrul buzdugan Şi-aduceţi calul năzdrăvan Ce-adulmecă jăratic.* IOSIF, PATR. 59. *Patrocle înţelege vorbele ca un cîne năzdrăvan (ca dobitoacele din poveşti).* IBRĂILEANU, S. 9, cf. 8, id. S. L. 9. *Prin el am făcut cunoştinţă cu caii năzdrăvani ce vorbeau ca omul.* BRĂESCU, A. 52, cf. BENIUC, V. 49, DEŞLIU, G. 13. *Oiţă bîrsană, De eşti năzdravană ... Să spui lui Vrîncean Şi lui Ungurean Ca să mă îngroape Aice pe-aproape.* ALECSANDRI, P. P. 2. *Troian iute s-a întors Şi din grajd pe loc a scos Un alt cal, mai năzdrăvan.* TEODORESCU, P. P. 146. *Mai încolo sta taică-său, cu o falcă-n cer şi cu una-n pămînt, şi tot flacără-i ieşea din gură, căci taică-său era năzdravăn.* RETEGANUL, P. III, 14, cf. 21. *Puiul de găină de cîntă în găoace e nazdravan.* ŞEZ. I, 19, cf. 4. *Feciorul cel mic era năzdrăvan, adică om care ghicea gîndurile altuia, fie bune, fie rele.* POPESCU, B. II, 50, cf. 11, I, 5, BOTA, P. 108, ALR I 1 404/798, ALR II 3 696/172, 192, 219, 235, 414, 514, ZANNE, P. IV, 565. *Pe un munte de os Paşte un cal nazdrăvan* (Briciul). PĂSCULESCU, L. P. 74. ✧ (Substantivat) *S-a -ntîlnit... cu năzdrăvanul.* GR. S. VI, 144.

5. Extrem de priceput, de iscusit, de dibaci, de deştept; admirabil, nemaipomenit, extraordinar, grozav (de frumos, de interesant, de potrivit etc.); măreţ (**2**). *Mai temeinică şi mai cunoscută întîmplare iaste aceasta decît să sufere nişte jucării din nezdravănă măiestrie scornite.* BĂRAC, ap. GCR II, 236/34. *Bătrînele-astea au mirosuri bune, Cu nasu tot în cărţi de rugăciune, Deosibesc, Cu simţul năzdrăvan, Ce este sfînt, de tot ce e profan.* GORUN, F. 124. *Toate stelele s-asculte Glasul strunei năzdrăvane.* GOGA, P. 73, cf. HOGAŞ, DR. I, 136, DR. V, 214. *Le povesteşte păţănii năzdrăvane, de pe vremea cînd slujea pe împăratul.* REBREANU, NUV. 197. *Mult iscusita minţii limbă Nu-mi spune clipa năzdrăvană Ce mi te-a scos de mult în cale.* TOPÎRCEANU, P. O. 73. *Năzdrăvan, cum altul nu-i, Un băiat al nimănui Născoci, atunci, un cui.* ARGHEZI, S. P. 18, cf. BLAGA, L. U. 51, BENIUC, C. P. 10. *Cristea Busuioc însă era un român năzdrăvan.* TUDORAN, P. 95, cf. DEŞLIU, G. 26, ALECSANDRI, P. P. 302. *Împărătesei îi păru bine că feciorul i-a adus o fată atît de harnică, o torcătoare atît de năzdrăvană.* RETEGANUL, P. I, 52, cf. ALR I 1 400/269, ALR II 3 696/105, 228, 362, 365, 531, 551, 682, 762. ✦ (Regional; adesea substantivat) (Om sau animal) mare şi puternic, sănătos, voinic. Cf. ARH. FOLK. V, 173, BUL. FIL. VII—VIII, 369, ALR II/I h 78, ALR II/I MN 49, 2 266/36, ALR II 3 696/27, 36, 53, 76, 272, 310, 386.

— Pl.: *năzdrăvani, -e.* — Şi: (învechit şi regional) **nezdravăn, -ă, nezdrăvăn, -ă, nezdrăvăn, -ă,** (regional) **năzdravăn, -ă, năzdrăvăn, -ă, năzdrăven, -ă** (ALR II 3 696/833), **năzdrăv, -ă** (ib. 3 696/279), **nazdrăvăn, -ă, nazdrăven, -ă** (ARH. FOLK. V, 173, ALRT II 326, ALR II 3 696/95) adj.

— Pref. *ne-* + **zdravăn** sau din bg. **нездрав,** scr. **nezdravan.**

NĂZDRĂVĂNCĂ adj. (Rar) Năzdrăvană. V. năzdrăvan (**4**). *Am o vacă Năzdrăvancă, Şi prin şolduri îi tot bolduri* (Brişca). GOROVEI, C. 31. *Am o vacă năzdrăvancă, Şi-i*

vorbesc mațele din ea (Casa). id. ib. 47, cf. PASCU, C. 183.
— Pl.:?
— **Năzdrăvană** + suf. *-că.*

NĂZDRĂVĂNÍCĂ adj. (Prin sud-vestul Mold.) Diminutiv al lui năzdrăvană. V. năzdrăvan **(4)**. *Nioriță, nică, Ai fost năzdrăvăńică.* GRAIUL, I, 294.
— Pl.:?
— **Năzdrăvană** + suf. *-ică.*

NĂZDRĂVĂNÍE s. f. **1.** Faptă sau vorbă lipsită de seriozitate, de importanță; prostie, nerozie **(2)**. *Auzi! oameni care-și toacă averea cu jocul de cărți, cu birjele, cu chefurile, cu năzdrăvăniile din fundul pasagiului de la Puțul-Spătarului?* MACEDONSKI, O. III, 51. *Ai umplea o bibliotecă mare cu cîte năzdrăvănii se publică într-o săptămînă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *De ce umbli dumneata, om bătrîn, cu asemenea năzdrăvănii?* GALAN, Z. R. 120.

2. Faptă, vorbă, idee etc. glumeață, năstrușnică, glumă, poznă, năzbîtie, ștrengărie; p. ext. faptă, vorbă etc. șireată, șiretlic, vicleșug. *Nezdrăvăniile lui Nastratin Hogea* (Titlu). PANN, H. 3/1, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Vulpoiul, rumegînd în mintea lui alte năzdrăvănii, îl rugă să-i dea voie a se duce mai întîi la o mînăstire.* ODOBESCU, S. III, 240. *Făr-a face altă treabă decît să mă țiu de glume De năzdrăvănii într-una.* ap. TDRG. *Sătenii hohotiră cu prietenie, ca de o năzdrăvănie fără pereche.* CAMIL PETRESCU, O. II, 286. *Tocmai în duminica aceea veni la D-zeu cu sf. Petru, care auzise de năzdrăvăniile diavolului, în satul acela.* ȘEZ. VIII, 67, cf. GRAIUL, I, 35.

3. (În mitologia populară) Faptă, ispravă supranaturală, care aparține unei ființe năzdrăvane **(4)**. *Cu ce drag urmăream toate năzdrăvăniile din povești!* GANE, ap. TDRG. *Nu te teme, știu eu năzdrăvănii de ale spînului.* CREANGĂ, P. 219, cf. 14, 323. *Greuceanul se dete de trei ori peste cap și se făcu un porumbel. Vezi că el ascultase năzdrăvăniile ce-l învățase Faunul pămîntului.* ISPIRESCU, L. 221, cf. 388. *Niciodată nu te-am întrebat, unde-ți ai tu puterea de faci atîtea năzdrăvănii?* RETEGANUL, P. V, 12, cf. ȘEZ. II, 112. *El nu-i tînăr cum să fie, Fără-i a năzdrăvănie: Vineri mă-sa l-a făcut... Sîmbătă l-a botezat, Duminică l-a-nsurat.* BUD, P. P. 4. ✦ Faptă, ispravă, întîmplare, descoperire etc. ieșită din comun, extraordinară, de necrezut; minunăție **(1)**, ciudățenie. Cf. LM. *Îți trebuie capu luminat, da multe năzdrăvănii ai scoate, cîte născociri ar ieși din mintea ta!* JIPESCU, O. 78. *Erai cu amintirea lecturilor de romane în fascicole, care istoriseau toate năzdrăvăniile.* PAS, Z. I, 229. *Ar fi dorit să se oprească, să se apropie de ei, minunat de această năzdrăvănie a timpurilor noi.* TUDORAN, P. 47. *Flecăii înaintea ibovnicelor lor se silesc care mai de care să facă cîte și mai multe năzdrăvănii.* ȘEZ. I, 271. ✦ (Regional) Necaz **(1)**, nenorocire **(1)** (Independența-Galați). GRAIUL, I, 324. *Să li spui cu cîte nizdrăvănii cade pi ghietu capu nostru.* ib.
— Pl.: *năzdrăvănii.* — Și: (învechit și regional) **nezdrăvănie, nezdrăveníe** (POLIZU), **nezdreveníe** (GRAIUL, I, 35), (regional) **nizdrăvăníe** s. f.
— **Năzdrăvan** + suf. *-ie.*

NĂZDRĂVĂNIÓR, -OÁRĂ adj. (Prin sud-vestul Mold.) Diminutiv al lui năzdrăvan **(4)**. *Nioară, nioară, Și-m ești năzdrăvăńioară?* GRAIUL, I, 282.
— Pl.: *năzdrăvăniori, -oare.*
— **Năzdrăvan** + suf. *-ior.*

NĂZDRĂVĂNÎT, -Ă adj. (Neobișnuit) Năzdrăvan **(4)**. Cf. DDRF.
— Pl.: *năzdrăvăniți, -te.*
— De la **năzdrăvan.**

NĂZDRĂVĂNOÁŃE s. f. (Într-un descîntec) Femeie năzdrăvană **(4)**. *S-a-ntîlnit... cu năzdrăvanul Și năzdrăvănoańa.* GR. S. VI, 144.
— Pl.:?
— **Năzdrăvan** + suf. *-oaie.*

NĂZDÚF subst. sg. (Într-un basm; în expr.) **A fi făcut din năzduf** = a nu fi făcut de mîna omului, a nu se ști cum și de cine a fost făcut. *Ș-o văzut un colan frumos, nici de ac cusut, nici de mătasă țesut, făr'din năzduf făcut.* VASILIU, P. L. 167, cf. 175, 176.
— Cf. văzduh.

NĂZGÓDIE s. f. (Prin Munt.) Ciudățenie, bazaconie, drăcie. Cf. SCRIBAN, D. (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Năzgodia asta de unealtă.* id. ib.
— Pl.:?
— Cf. bg. несгода „neînțelegere".

NĂZGOVÉNIE s. f. (Regional) Născocire **(2)**; snoavă, anecdotă, glumă; fleac. Cf. PAMFILE, J. III, 91. *Țin'te de treabă, nu dă năzgovenii.* CV 1949, nr. 8, 34.
— Pl.: *năzgovenii.*
— Etimologia necunoscută.

NĂZUÍ vb. IV. Intranz. (Adesea cu determinări introduse prin prep. „la", „spre", „către", „în") **1.** (Învechit) A se îndrepta spre cineva sau undeva după ajutor, a recurge, a apela la sprijinul, bunăvoința, îndurarea cuiva; a căuta refugiu, adăpost, scăpare la cineva sau undeva; (învechit) a nădăjdui **(1)**. *Fiind gonit de la sparți, la această cetate năzui, pentru că era vestită dintru altile.* HERODOT (1645), 304.

Iară Alixandru Vodă au năzuit iară spre leşi şi au făcut jalbă de iznoavă pre Bogdan Vodă. URECHE, L. 79. *Iară Radul Vodă au năzuit la turci, ca să-şi poată scoate ajutoriu de la împăratul turcilor.* id. ib. 90, cf. GCR I, 228/25. *Aşişderea am năzuit la toate sămînţiile să . . . cumpere* [pămînturile], *ei n-au vrut, ci ne lăsa să fim peritori de foame* (a. 1661). URICARIUL, XXV, 55. *Vracii părăsindu-l spre moarte, năzui la beseărica sv*[î]*ntului.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 86^{v}/25. *La mine să năzuiască, că de vor năzui aiurea vor peri.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 6/13. *Iară Ştefan Vodă au năzuit la domnul muntenesc cu rugăminte de i-au dat agiutoriu.* N. COSTIN, L. 212. *Valens de toţi ai săi părăsit şi cu sigeata rău rănit fiind, cu puţinei, au năzuit la o casă aproape.* CANTEMIR, HR. 257, cf. id. IST. 130. *Roman Vodă, fiind seminţie lui Cazimir, craiul leşăscu, despre mumă, au năzuit acolo, de unde mare ajutoriu îi gătise Cazimir, să-i dea să-şi ia scaunul.* R. POPESCU, CM I, 249. *Către tine năzuim şi ţie strigăm: stăpînă, ajută-ne.* MINEIUL (1776), 8^{rl}/33. *Musa fugind în Evropa, au năzuit la noi în Valachia, unde fiind bine primit de rumâni . . . i s-a dat ajutor şi oaste rumânească.* VĂCĂRESCUL, IST. 254. *Străjarii s-au răzvrătit de la dănsul şi au năzuit la forgaci şi la unguri.* ŞINCAI, HR. III, 1/9, cf. I, 136/16. *În zădar am năzuit la mulţi dintru neam şi cu adevărat la cei mai de frunte pentru ajutorinţă.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Unii năzuia în părţile munţilor, fiind locuri tari spre a se putea apăra* (a. 1817). URICARIUL, IV, 327/9. *Cu prea slăvite minuni ale maicii lui Dumnezeu (către care am năzduit toţi cu lacrămi) fuserăm mîntuiţi.* ZILOT, CRON. 347. *A rupt-o de fugă . . . şi năzuia cu mare grabă către partea unde se afla lăcuinţa lui Robinson.* DRĂGHICI, R. 166/28. *Neavînd la cine să năzuiască, veniră la mine.* GORJAN, H. I, 147/3. *Stăpîne, la tine ca să scap am năzuit.* CONACHI, P. 220. *Fără a mai năzui la ajutoare străine . . . , el se încredinţă că o naţie, spre a cîştiga şi a-şi păstra independenţa, trebuie s-o pună sub ocrotirea puterii sale.* BĂLCESCU, M. V. 248. *Pe călătorul strein ce năzuieşte la casa ta, nu-l goni şi depărta.* PANN, ap. CADE. *Unii se dau prinşi la duşman, la mila lui năzuiesc.* NEGRUZZI, S. I, 130. *Dac-ar fi pretutindeni tot asemeni judecători . . . cei ce n-au dreptate, n-ar mai năzui în veci şi în pururea la judecată.* CREANGĂ, A. 150. *Bucătăreasa . . . spuse şi împărătesei că o fată sărmană şi nenorocită a năzuit la curtea împărătească.* ISPIRESCU, L. 309, cf. 123.

2. (Învechit şi regional) A se îndrepta, a se duce spre . . . , a ţinti să ajungă la . . . *Iaste o cetate mare şi vestită la care toate corabiile de pre mare năzuiesc, pentru bişugul şi pentru avuţia ce iaste într-însa.* VARLAAM, C. 451. *Şi de grija gonaşilor, Vasilie Vodă au lăsat calea pre care veniseră şi direpţ la Brăila au năzuit.* M. COSTIN, LET. I, 280/36. *Gaina lăsînd vasele, au ieşit la uscat şi au năzuit spre Dunăre.* CANTEMIR, HR. 274. *Năzuind acela să dea ştire la domnie, au rătăcit noaptea* (a. 1730). MAG. IST. III, 47/14. *De multe ori capchie oile. Răutatea aceasta vine . . . de la viermii carii năzuiesc la crieri.* ECONOMIA, 95/26. *De care întîi să caut? La cine să năzuiesc? Surorilor să dau viaţă? Ori pe tata să bocesc?* CONACHI, P. 50. *Porniserăm din văi adînci, Şi ne tîram acum pe brînci Să nu ne prind Osman de veste Că năzuim la deal pe creste.* COŞBUC, P. II, 39. *Al naibei de flutur . . . , la ochi năzuieşte.* ap. TDRG. *Şi din nou spre adunare, Toţi înapoi năzuiau.* MURNU, I. 30. *Sfărîmăturile oştii au lepădat bombardele la îmbucătura Moldovei cu Siretul, ca să poată năzui mai grabnic la Oituz.* SADOVEANU, O. XII, 283. *În casă intră, Ferestrele destupă La pat năzui. Pe (cutare) îl luă Şi-n sus îl aruncă.* MAT. FOLK. 571. *La foc năzuia, Inima (cutăruia) o lua, De cărbuni o scutura.* ib. 1 568.

3. A tinde cu stăruinţă (către ceva), a rîvni, a dori puternic (ceva), a aspira, a ţinti (la ceva), a urmări (ceva), (învechit şi regional) a năsli **(2)**, (învechit) a nădăjdui **(1)**, (regional) a năduli **(2)**. *Actualmente Cantacuzino nu a încetat să năzuiască la domnie.* BOLINTINEANU, O. 253. *La asemenea viaţă, volnică şi voinicească, se prinseră a năzui cu dor toţi românii din Ardeal.* ODOBESCU, S. III, 524. *Autorul . . . năzuieşte sincer la aflarea adevărului.* I. NEGRUZZI, S. I, 309. *Nu va voi să cîştige tovărăşia celorlalţi măiestri ce nizuiesc către acelaşi scop cu dînsul.* F (1906), 21. *Toţi oamenii care năzuiesc spre pace . . . îşi vor strînge şi mai mult rîndurile.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 398. ◇ Tranz. (De obicei însoţit de un verb la infinitiv sau de o propoziţie completivă directă) *Nici o parte să nu ceară, sau să năzuiască a căpăta aceea ce poate fi rău . . . pentru una din părţile interesate.* I. IONESCU, C. 253/14. *Nu întrebuinţăm îngrăşările cele mixte, pre cînd alte popoare năzuiesc a întrebuinţa chiar pe cele chimice.* id. M. 311. *Partea ceialaltă a mea năzuieşte a rămînea nedespărţită de cea dusă.* BĂRAC, ap. TDRG. *Alerg dar iar la părinţi Încă cu lacrimi fierbinţi Şi în genunchi năzuiesc Ca să spui ce pătimesc.* CONACHI, P. 61. *Ochiul său ascuţit părea că năzuia să străbată în sufletul damei.* CONV. LIT. IV, 78. *În expunerea întîmplărilor am năzuit să fiu deplin veridic.* SBIERA, F. S. 3. *Îl ferişi de năpastă şi-ocară Cînd năzuiră cu lanţuri odată să-l ferece zeii.* MURNU, I. 15. *Omul e o fiinţă care . . . , spre deosebire de toate celelalte vieţuitoare, năzuieşte . . . să cuprindă o cît mai mare parte a lumii.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 7. *Un cîne . . . se repezi, lătrînd furios, înaintea Pisicuţii şi năzui s-o apuce de bot.* HOGAŞ, DR. I, 198. *Năzuia în complexul visurilor ce-i stăpînea fiinţa toată, ca ajungînd artistă, aşa cum bănuia că are şi talent, să joace numai roluri*

de nobile. ARDELEANU, D. 21. *Năzuise să fie şi orator şi i se năzărise că a şi ajuns la această culme.* CIAUŞANU, R. SCUT. 44. *Nu năzuiesc decît să împărtăşesc şi altora puţinele mele cunoştinţe în acest meşteşug.* SADOVEANU, O. IX, 362. *Un prieten tînăr... năzuie să intre în lumea literelor.* GL 1961, nr. 358, 1/1. *A năzuit fată frumoasă.* Com. din BRAŞOV. ✦ I n t r a n z. şi r e f l. (Mold., Transilv.) A încerca, a se strădui; a îndrăzni, a se încumeta. *Deosebit se nizuia a-l îndemna în tot modul ca să urgeze lucrul.* F (1871), 136. *Cel din centru... se năzuieşte a afla la careva puha.* MARIAN, Î. 199. *Ei se apără cum pot şi năzuiesc să intre în primărie.* PETICĂ, O. 227. *Alt picior nedeprins ar fi tremurat şi n-ar fi năzuit să înfrunte un lunecuş primejdios.* HOGAŞ, DR. I, 21. *Cum năzuiau să iasă, cum se puneau muscalii pe ei cu tunurile şi nu-i lăsau.* SADOVEANU, M. C. 127. *Ne vom nizui... să sprijinim consideraţiile noastre.* SCL 1963, 27. *Acum chiar nime n-ar putea zice că Ganul ţiganul nu era om cu minte, căci el şi ca om sărac, totuşi s-a nizuit să aibă o familie.* RETEGANUL, P. I, 60. *Mutu eşti, bolundu eşti, Puţintel te năzuieşti.* BÎRLEA, B. 41.

— Prez. ind.: *năzuiesc* şi (popular) *năzui.* — Şi: (regional) **nizuí** vb. IV.

— Etimologia necunoscută. Cf. magh. n é z.

NĂZUIÁLĂ s. f. (Învechit) Adăpost, refugiu, scăpare. *Agiutorul mieu eşti şi scăpare (năzuială D) mie, Dzeul mieu.* PSALT. 190, cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *năzuieli.* — Şi: (regional) **nizuiálă** s.f. BARCIANU.

— **Năzui** + suf. *-eală.*

NĂZUÍNĂ s. f. (Rar) Vizuină. *Roiban umbla fără scop de la o tarabă de mărfuri la alta aşteptînd, desigur, vremea să se întoarcă la negustor. Aici, la Zeidel, se gîndi răzăşul, s-a deschis o năzuină ca pentru vulpi.* SADOVEANU, O. XII, 450, cf. SCL 1963, 19.

— Pl.:?

— Cf. v i z u i n ă.

NĂZUÍNŢĂ s. f. **1.** (Învechit) Adăpost, refugiu, scăpare; cerere de ajutor. Cf. n ă z u i **(1)**. *Doamne, scăpare (năzuinţă D) noao tu eşti.* PSALT. 188. *Ceilalţi... boieri... să călătoriră... cu năzuinţă către feldmarşalul şi de acolo la Petruburg* (a. 1782). GCR II, 128/14.

2. Dorinţă puternică, aspiraţie, tendinţă, (rar) năzuire **(2)**, (regional) năduleală. Cf. n ă z u i **(3)**. *Creaţiunea... i-a pus* [omului] *aceste margini şi a zidit totodată, în sufletul său, năzuinţa cea făr'de astîmpăr ce-l mînă neîncetat să treacă peste ele.* CONV. LIT. IV, 321. *Se ghiceau plutind prin colţuri bestiale năzuinţi.* MACEDONSKI, O. I, 82. *La cîte umilinţe n-aduce pe om deşarta-i năzuinţă de a-şi ieşi din frînele chemării lui fireşti.* VLAHUŢĂ, O. A. 128. *Eu nu aveam nici o năzuinţă pe care el să nu o cunoască.* I. NEGRUZZI, S. III, 363. *Ne va interesa în special a-i cunoaşte nizuinţele.* F (1900), 594. *Rînd pe rînd îmi înviară Năzuinţe frînte-n două De la satul de sub munte Pînă-în lumea asta nouă.* GOGA, C. P. 64. *Mă-ntrebi de ce am stat deoparte Ca un profet într-un pustiu, Şi-acum ce năzuinţi deşarte Mă fac să cînt fără să ştiu?* ANGHELIOSIF, C. M. I, 30. *Era socotit de oameni ca al locului, ca însăşi năzuinţa lor care se întrupase în el.* ARDELEANU, V. P. 247. *Nimeni nu-mi ajută mie, fiindcă ne-am surîs blînd... Fiindcă alte năzuinţe port în inimă şi-n gînd.* EFTIMIU, Î. 47. *Lui Creangă însă, un atare articol trebuie să-i fi plăcut, fiindcă-i măgulea năzuinţa firească de popularitate.* CĂLINESCU, I. C. 267. *Rămîne totuşi năzuinţa violentă către mai bine şi mai pur.* ARGHEZI, T. C. 74. *Răsplata Este că-şi vede lucrul năzuinţii gata.* id. VERS. 238. *Bălcescu a folosit argumentele istorice menite să probeze legitimitatea drepturilor şi năzuinţelor care însufleţeau păturile oprimate ale poporului român.* VIANU, S. 67. *Multe din operele expuse în această secţie arată apropierea picturii ruse de popor, de năzuinţele şi luptele lui.* STANCU, U.R.S.S. 57. *Doborîrea puterii moşierilor şi capitaliştilor şi instaurarea regimului de democraţie populară a dat poporului muncitor, condus de partid, putinţa înfăptuirii năzuinţelor scumpe de făurire a unei vieţi libere şi fericite.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 746. *Revoluţionarismul acesta „în general"... nu era decît năzuinţă tinerească, încă vagă, dar arzătoare, spre progres.* V. ROM. septembrie 1954, 139. *I-ai împărtăşit cîte ceva din viaţa ta şi din năzuinţele tale.* PAS, Z. I, 297. *Cred că numele unei corăbii trebuie să cuprindă în el dorurile, năzuinţele echipajului.* TUDORAN, P. 126. *Delicata mărturie a năzuinţei spre frumos.* VORNIC, P. 84. *Exprimînd năzuinţele de pace ale întregii omeniri, statele socialiste militează consecvent pentru realizarea acestui deziderat al popoarelor.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 33. *Utopiile socialismului premarxist... oricît de larg umaniste se afirmau ca năzuinţă — tot utopii rămîneau.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/3.

— Pl.: *năzuinţe* şi *năzuinţi.* — Şi: (regional) **nizuínţă** s. f.

— **Năzui** + suf. *-inţă.*

NĂZUÍRE s. f. Acţiunea de a (s e) n ă z u i şi rezultatul ei.

1. (Învechit) Cf. n ă z u i **(1)**. Cf. HELIADE, O. II, 352.

2. (Rar) Năzuinţă **(2)**. *Solul se întorsese cu bogate daruri şi cu înalte năzuiri: rîvnitor chiar la domnie, vornicul otrăvi într-ascuns pe bunul Pătru.* ODOBESCU, S. I, 114. *Trebuie să renunţ cu totul la aşa falnice năzuiri.* id. ib. III, 13. ✦ Aspiraţie deşartă, ambiţie meschină, vanitate.

Nesăturarea şi lăcomia mii de răutăţi aduce asupra oamenilor, aceasta seamănă pretutindenea despărţire şi nezuiri, desparte pre fraţii cei dintr-un trup. ŢICHINDEAL, F. 26/8.
— Pl.: *năzuiri.* — Şi: (regional) **nezuíre, nizuíre** (LB, BARCIANU) s. f.
— V. **năzui.**

NĂZUÍT, -Ă adj. (Rar) Care este dorit, rîvnit (cu înflăcărare). *Să-l aşeze pe scaunul năzuit al Moldovei.* ODOBESCU, S. I, 170. *O dispoziţie trecătoare dar primejdioasă a sufletului încă nedeplin format ce se zămisleşte pe urma convingerilor năzuite şi a conştiinţei că munca ta nobilă e în zădar.* F (1906), 4.
— Pl.: *năzuiţi, -te.*
— V. **năzui.**

NĂZUITÓR, -OÁRE adj. **1.** (Învechit) Care năzuieşte **(1).** Cf. COSTINESCU.
2. (Regional) Insistent, obraznic. *Numa să se fi făcut vrunu... olecuţă mai năzuitor şi hîtra de Măriucă mi-l frigea.* ap. TDRG.
— Pl.: *năzuitori, -oare.*
— **Năzui** + suf. *-tor.*

NĂZURÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre oameni; p. ext., rar, despre animale) Care face nazuri, care are toane, mofturos, capricios, (regional) năsfiros **(1)**, năturos **(1)**; pretenţios. [Măceşul] *zise dar că e de viţa Trandafirilor faimoşi, Să se bucure leliţa Şi flăcăii năzuroşi.* HELIADE, O. I, 135. *Cucoana Tarsiţa s-au arătat cam năzuroasă pînă acum.* ALECSANDRI, T. 1 362. *Dar năzuroasă mi s-a mai făcut nevasta!* SLAVICI, N. II, 84. *Fata de împărat nu se putu împrieteni cu toţi ceilalţi fii de împăraţi, fiindcă cei mai mulţi erau năzuroşi, tembeli şi deşuchiaţi.* ISPIRESCU, L. 22. *Mi-ar fi voia să stric logodna cu năzuroasa aia de fată.* id. ib. 400. *Actriţele mai năzuroase nu voiau să umble prin oraş decît în birjă.* ap. TDRG. *Opriţi în poliţă o bucată de mămăligă, numai să nu fie ciupită, ştiţi cît îi de năzuros mangositul ceala.* ap. TDRG. *Unul din tovarăşi... s-a arătat năzuros-mofturos.* PAMFILE, CR. 35. *În aceleaşi ape, pe cît sînt aceştia* [peştii răpitori] *de flămînzi şi de lacomi..., pe atît sînt ceilalţi — nerăpitori — de îmbuibaţi şi năzuroşi.* ATILA, P. 67. *Oameni cam decoloraţi şi vagi..., dar foarte năzuroşi şi prepuielnici.* TEODOREANU, M. U. 13. *Deveni năzuros. Găsea că vinul nu e destul de vechi.* STANCU, R. A. V, 121. *Îl socotea mai degrabă „de un hram cu maică-sa", cu neamurile Victoriţei, adică năzuros, nestatornic, fricos.* GALAN, B. II, 12. (Fig.) *Se-ntoarce iarăşi năzuroasa toamnă, Acuma-i soare Şi acuma ploaie.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II, 139. ◇ (Substantivat) *Da las' cuconăşelule, ai văzut năzuroasa, parcă-i cucoană mare.* PR. DRAM. 390. *Nu te căciuleşti năzurosului or uşurelului.* JIPESCU, O. 81.
2. (Rar; despre cai) Care se sperie repede; sperios, fricos. Cf. DAMÉ, T. 51, ŞIO II$_1$, 406.
— Pl.: *năzuroşi, -oase.*
— **Nazuri** (pl. lui *naz*) + suf. *-os.*

NĂZVĂSÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A răsfăţa (Suseni-Tîrgu Jiu). LEXIC REG. 46.
— Prez. ind.:?
— Etimologia necunoscută.

NĂZVĂŢÁ vb. I. Refl. (Prin nord-estul Olt.) A se răsfăţa, a se alinta, a se răzgîia. Cf. CIAUŞANU, V. 182, MAT. DIALECT. I, 232.
— Prez. ind.: *năzvăţ.*
— Etimologia necunoscută.

NĂZVOŞÍ vb. IV. Refl. (Prin nord-vestul Olt.) „A se lungi la somn". GR. S. V, 122.
— Prez. ind.:?
— Etimologia necunoscută.

NBREÁNĂ s. f. v. **mreană.**

NE interj. v. **nea¹.**

NEA¹ interj. (Adesea repetat sau întărit printr-o altă interjecţie) Strigăt cu care se cheamă, se alungă, se îndeamnă la mers sau se opresc diferite animale domestice. V. na¹ **(4).** *Ho!... ha ho!... nea bălan, na!* ALECSANDRI, T. 1 536. *Nea!... nea! Nea Şoimu!... Nea Dudaş!... Nea Bălan!* GANE, N. II, 9. *Ţibă! Hormuz; na! Balan; nea! Zurzan; daţi-vă-n laturi, cotarle!* CREANGĂ, P. 147. *Ne, cîne, ne!* PAMFILE, J. II, 156, cf. id. CR. 245, H X 498, com. MARIAN, ŞEZ. III, 189, DENSUSIANU, Ţ. H. 326. *Niia, jigodie!* COMAN, GL. *Nea, hîrî!* CHEST. V 77/15. *Nea he!* ib. 77/29. *Nea he!* ib. 77/86, cf. ALR II 5 525, 5 526, 5 732, A I 17, II 12, III 1, 2, 6, 16, 19, V 14, 16, 26, VI 26, IX 2, L. ROM. 1961, nr. 1, 98. ◇ Expr. (Rar) **A fi nea într-o parte** = a fi ţicnit, smintit, nebun. Cf. ZANNE, P. II, 393.
— Şi: (regional) **ne** interj.
— Cf. na¹.

NEA² s. f. **1.** (Învechit şi regional, mai ales în Transilv.; în limba literară actuală de obicei cu valoare poetică) Zăpadă. *Deade neaoa sa ca lăra, negura ca ceruşe.* PSALT. 305. *Blagosloviţi brumele şi neile.* ib. 331, cf. 99, 306, COD. TOD. 231. *Curînd s-au topit zăpada şi toată iarna n-au nins atîta cît să ţină neaua trei zile.* ŞINCAI, HR. II, 323/13, cf. III, 167/28, BUDAI-DELEANU, LEX. *Dacă la vreame cuviincioasă cade multă zăpadă sau neaoă şi aşijderea în vreame cuviincioasă soseaşte frigul ernei, sînt folositoare rodurile.* CALENDARIU (1814), 88/9, cf. 191/17. *Iepurele pînă nu îl prinde cineva, el trăieşte bine, paşte seara prin desime sau prin neao (zăpadă).* ŢICHINDEAL, F. 191/5, cf. DRLU, LB. *După ce*

se va fi luat neaua de pe cîmp şi au cam trecut gerul... TOMICI, C. A. 72/13, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Neaua cade încontinuu, pare că nu voiaşte să mai încete.* F (1881), 24. *Neaua cea mare acoperise drumul aşa încît nu se mai cunoştea nici urmă de el.* ib. (1890), 534, cf. COSTINESCU, CIHAC, I, 178, DDRF. *Cu faţa ei aprinsă, E parcă trandafirul aflat sub neaua ninsă Pe-o vale.* COŞBUC, S. 99, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *La Sîn-Ion se duce neaua (se înfrînge iarna) dacă a adus-o Sîn-Nicoară cu cal alb.* PAMFILE, S. T. 176. *Zăpada, omătul sau neaua se face din apă, „din aburi", ca şi ploaia.* id. VĂZD. 165. *Tot dealul pare, Aşa mărunt, Turtit, Golaş, Un mare muşuroi de cîrtiţe sub nea.* CAMIL PETRESCU, V. 76, cf. GALACTION, O. 169. *Iar cînd fulgii de nea au ţesut linţoliul alb peste negrele ogoare lăsate la odihnă, se taie porcii.* PRIBEAGUL, P. R. 16, cf. 57. *După ce se curăţă pămîntul de neaua asta dintîi, va să vie iarna cea adevărată.* SADOVEANU, P. M. 157. *Neaua-i mare, vîntu-i rece, Noaptea scutură din ramuri Flori de gheaţă peste geamuri.* V. ROM. februarie 1954, 232. *M-a născut un fulg de nea, Cînd în codru fulguia.* ib. septembrie 1954, 67. *Cîndu-i negură şi nea, Atuncea caii să ia, Cîndu-i negură şi bură, Atuncea caii să fură.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 464. *Vîntu bate, Nu străbate, Neaua ninge, Nu-l atinge.* id. ib. 516. *Pe unele locuri zic neauă sau zăpadă în loc de omăt.* SBIERA, P. 250. *Iarna-i grea şi neaua mare.* HODOŞ, P. P. 59, cf. ŞEZ. VII, 118. *Rîndunea, fă-ţ cuibu tău Dîm podu săracului, Să t'e ńingă ńeile, Să t'e ploaie ploile.* DENSUSIANU, T. H. 113, cf. 326, ALR I 1 248, 1 249, 1 251, 1 252, 1 262, ALR II 2 448, 3 398, 1 404, 4 369, 4 371, 5 053, A III 2, 3, 7, 16, 17, 38, 19, IV 1, 3, 5, ZANNE, P. IX, 412, GOROVEI, C. 138. ◇ (Ca termen de comparaţie pentru „alb", „curat", „moale" etc.) *Curăţi-mia-voi... şi mai decît neaoa înrălbi-mia-voi.* PSALT. HUR. 43r/20, cf. 124r/6. *O puse în sîn, şi iară o luo afară, iaca era... ca şi neaua.* PALIA (1581), ap. CCR 59/26. *Şi era... veşmîntul lui alb ca neaoa.* N. TEST. (1648), 39r/2. *Şi plîngînd înfrînă calul, Calul ei cel alb ca neaua.* EMINESCU, O. I, 66. *Văzu cum din capacul oalei sări o fată mai albă decît neaua şi cu părul de aur.* ISPIRESCU, L. 364. *Se leagănă în pas agale Un mîndru car purtat de boi:... Şi-s albi ca neaua amîndoi.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I, 14. *Diacul se ridică, înclină din capul alb ca neaua.* AGÎRBICEANU, A. 141. *Purta barbă şi plete, era alb ca neaua, de bătrîn.* CĂLINESCU, E. 28. *Pernele albe ca neaua dovedesc mîna gospodinei harnice.* V. ROM. martie 1955, 254. *Ce nu-mi place, nu mi-e drag, Fie ca neaua de alb.* HODOŞ, P. P. 40. ◇ Loc. adj. (Poetic) **De nea** = alb strălucitor; marmorean (2). *O, îndulceşte-ţi ochii tăi, iubită, O, însenină faţa ta de nea.* EMINESCU, O. IV, 69. *Şi haina cea lungă Şi albă creţii ar arunca de neauă Şi părul lung mi s-ar îmfla de vînt.* id. ib. 104. *Căci nu-i un colţ din trupul tău de nea, Nici unul dintre darnicele gesturi, Să nu-mi apară acuma chinuitor de clar.* CAMIL PETRESCU, V. 93. *Unde-i faţa ta de nea? Prind frunze galbene să cearnă În calea ta, în calea mea.* BENIUC, M. 99. ◇ (Prin sud-estul Transilv.) *Neaua mieilor* = mieluşei. V. mieluşel **(II)**.

2. (Regional) Promoroacă (Sebiş-Arad). Com. BENIUC.

— Pl.: (neobişnuit) *nei.* — Şi: **neáuă** s. f. — Lat. **nix, nivis.**

NEA³ s. m. v. **nene.**

NEABĂTÚT, -Ă adj. Negativ al lui abătut. **1.** Care nu se abate (din drum), care merge pe drumul pe care a apucat; care nu poate fi abătut, întors, schimbat (din drum). *Plecarea către înălţimea dumnezeirii cea neabătută şi nepricepută.* MINEIUL (1776), 16r²/21, cf. 75r²/26. *Urm aceeaşi neabătută cale.* DDRF, cf. BARCIANU. ◇ (Adverbial) *Neabătut să călătorească.* CANTEMIR, ap. DDRF.

2. Fig. Care nu se abate de la un principiu, de la o hotărîre, de la o normă, de la o acţiune; care nu cunoaşte abatere, şovăială; ferm, neclintit, dîrz, tare, intransigent. *Să ştim a ne folosi cu bărbăţie neabătută, cu concordie şi prudinţă de acest drept dobîndit.* SBIERA, F. S. 242, cf. ALEXI, W., SCL 1960, 528. *Atitudine de neabătută principialitate.* S ianuarie 1962, 9. *Redau gravitatea şi dîrzenia neabătută pe care o întîlnim obişnuit pe faţa ţăranilor noştri.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 1/5. ◇ (Adverbial) *Continuarea în ritm susţinut a industrializării ţării, acordîndu-se neabătut prioritate industriei grele.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 3.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neabătuţi, -te.* — Pref. *ne-* + **abătut.**

NEABEŢEDÁT, -Ă adj. (Învechit, rar) Care nu are cultură suficientă sau care este lipsit de cultură; incult. V. analfabet. *Într-o aşa de scurtă vreme nişte tineri neabeţedaţi au putut să sporească atît întru învăţătură.* CR (1832), 213²/15.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neabeţedaţi, -te.* — Pref. *ne-* + **abeţedat** (neatestat). Cf. abecedar.

NEABORDÁBIL, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui abordabil; inabordabil, inaccesibil. *Pămînturile neabordabile rămîn neîntrebuinţate sau se cultivă cu multă greutate.* I. IONESCU, M. 317.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neabordabili, -e.* — Pref. *ne-* + **abordabil** (după fr. *inabordable*).

NEABÚN, -Ă adj., subst. v. **nebun.**

NEABUNÍE s. f. v. **nebunie.**

NEACȚIÚNE s. f. (Învechit, rar) Negativ al lui acțiune; lipsă de acțiune; inactivitate. V. pasivitate, inerție. *Se poate fericire În plină neacțiune, monotonie-ntreagă?* HELIADE, O. I, 381.
— Pronunțat: *ne-ac-ți-u-*.
— Pref. *ne-* + **acțiune** (după fr. *inaction*).

NEADEMENÍT, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui ademenit; care nu poate fi ademenit sau influențat de cineva sau de ceva; incoruptibil, integru. *Se nimerise un director tipicar și neademenit, care nu ieșea c-o iotă din asprimele regulamentului.* VLAHUȚĂ, N. 184.
— Pronunțat: *ne-a-*. — Pl.: *neademeniți, -te.*
— Pref. *ne-* + **ademenit.**

NEADEVĂR, -ĂRĂ adj., s. n. Negativ al lui adevăr.
1. Adj. (Învechit, rar) Neadevărat. *Așa norocește Dumnezeu pre cei mîndri și falnici, ca să arate lucrurile omenești, cît sînt de fragede și neadevere.* SIMION DASC., LET. 48.
2. S. n. Lipsă de conformitate cu realitatea, inexactitate, falsitate; afirmație care falsifică, denaturează adevărul în mod deliberat, avînd de obicei ca scop înșelarea cuiva, minciună **(I 1)**; eroare. *Ce de povești și de neadevăruri scriu și zic!* C. CANTACUZINO, CM I, 11. *Speția aceasta de scriere luînd forma fabulei, deși ad-litteram e un neadevăr, cată însă să coprinză un adevăr oarecare, sau moral, sau politic sau soțial.* HELIADE, O. II, 72. *Eu poftoresc în tot adinsul neadevărul acestei imputări.* AR (1837), 122[1]/26. *Este dator a-și sprijini zicerea cu dovezi; căci la dinpotrivă, își dă numele de un aținător de foc și de neadevăruri.* RUSSO, S. 8, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM. *De ce a tăcut „Albina" și nu și-a rectificat neadevărul?* MAIORESCU, CR. I, 361, cf. 360. *Dacă poetul ar stărui să creeze în aceeași direcție și în același fel, s-ar simți în creațiunea lui nesinceritatea, nenaturalul, neadevărul.* GHEREA, ST. CR. III, 407, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *N-ar trebui să-mi încarc sufletul c-un neadevăr.* SADOVEANU, O. IX, 430. *Știa că spune un neadevăr.* CAMIL PETRESCU, O. II, 244, cf. SCL 1960, 529.
— Pronunțat: *ne-a-*. — Pl.: **(1)** *neadeveri, -e,* **(2)** *neadevăruri.*
— Pref. *ne-* + **adevăr.**

NEADEVĂRÁT, -Ă adj. Negativ al lui adevărat, mincinos **(I 2)**, fals; p. ext. amăgitor, înșelător; (învechit, rar) neadevăr **(1)**. *Să să arate lucrurile omenești cîtu sînt de fragede și neadevărate.* URECHE, L. 86. *L-aș purta eu cu mai multă cruțare dacă nu mi-ar fi pentru ca să dezvălescu neadevăratele lui aruncări și să le răzbatu.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Veastea ci s-auzea despre tulburări în Italia este neadivărată.* AR (1832), 10[2]/28. *Scrisori vrednice de încredere declarează neadevărate toate acele novitale.* ib. (1839), 40[1]/11, cf. VALIAN, V. ✦ Care nu este conform cu realitatea istorică. *Drama: „Grigore Vodă" a lui Depărățianu ...* [este] *neadevărată și neverisimilă pe alocurea; însă, în orice caz, mai bună decît multe traduceri din franceză.* EMINESCU, S. P. 59.
— Pronunțat: *ne-a-*. — Pl.: *neadevărați, -te.*
— Și: (regional) **neadivărát, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **adevărat.**

NEADEVERÍNȚĂ s. f. (Învechit, rar) Negativ al lui adeverință; lipsă de precizie; imprecizie. *De ar fi fost cugetul lui, prin norodul acela să însămneaze pre români; nu ar fi zis cu neadeverință: „Altul oarecarele norod", ci ar fi zis adeverit și mărginit: vlahii sau dachii acestii.* MAIOR, IST. 144/11.
— Pronunțat: *ne-a-*.
— Pref. *ne-* + **adeverință.**

NEADEVERÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui adeverit; nesigur **(1)**, incert, neprecis. *Neadeverit iaste cînd, unde și în ce chip vei muri.* MAIOR, P. 78/20, cf. DRLU.
— Pronunțat: *ne-a-*. — Pl.: *neadeveriți, -te.*
— Pref. *ne-* + **adeverit.**

NEADIVĂRÁT, -Ă adj. v. **neadevărat.**

NEADORMÍRE s. f. (Învechit și popular) Negativ al lui adormire. (Loc. adv.) **Cu neadormire** = atent, cu grijă; fără preget, fără răgaz, neîncetat, continuu. *Nu sîntem la îndoială, zic, că îngrijiți cu neadormire ... țeara noastră* (a. 1774). URICARIUL, I, 176. *A putut să privegheze cu neadormire asupra fericirii mele.* HELIADE, O. II, 16. *Proprietarii de oi ... trebuiesc să privegheze cu neadormire ca ciobanii să-și împlinească datoria lor.* I. IONESCU, C. 69/1. *Priveghea cu neadormire asupra neispititelor ei tinereți.* GANE, ap. CADE. *Fiarele cele mai sălbatice din lume ziua și noaptea păzesc cu neadormire.* ISPIRESCU, L. 6, cf. SCL 1960, 529.
— Pronunțat: *ne-a-*.
— Pref. *-ne-* + **adormire.**

NEADORMÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui adormit; fig. care veghează atent, treaz, vigilent; p. ext. activ, neobosit, neostenit. *Cum văm scăpa de acea muncă iute, fraților, și de untunearecul neluminat și de scrîșnetul dinților și de legătura nedezlegată și de viermii neadurmiți?* CORESI, EV. 36, cf. COD. TOD. 204, GCR II, 143/29. *Iar femeia gazda i-au răspunsu că „n-avem lapte să-ți dăm, c-au mîncat Duca Vodă vacili din țară, de-l va mînca vermii iadului cei neadormiți".* NECULCE, L. 80. *Neadormitul vostru ochi prevede pentru liber-*

tatea tuturor creştinilor şi a noastră (a. 1774). URICARIUL, I, 173. *Urmînd fericiţilor păstori, celor ce după vremi au stătut în Ţara Rumâneascâ, cu neadormiţi ochi, către păzirea staulului lor celui încungiurat de pizmaşi* (a. 1794). GCR II, 154/5. *Din toate cinstirile mele cele mai scumpe mi-am făcut acel Argos al cerului creştinesc, acel privighetor cu ochi mulţi şi neadormit.* HELIADE, O. II, 16. *O, moarte, moarte cumplită, furule neadormit, Uită-te de vezi ce lacrimi în lume ai povedit!* CONACHI, P. 53. *De-a pururi simt pe suflet un aspru bici de rele; Neadormitul demon al gîndurilor mele.* CERNA, P. 69. *El era pretutindeni, neadormit, acum cercînd făina care curgea pe jgheab, acum alergînd la opust să potrivească năvala apei.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 28. *Doară nu şi-o fi închipuit că l-ai iertat, ierte-l viermii cei neadormiţi.* T. POPOVICI, SE. 122. ◇ Expr. **A avea viermi neadormiţi** v. vierme. **A avea un vierme neadormit** v. vierme. ✦ Neliniştit, agitat. *Aşa, deodată, s-a făcut lumină, În sufletul neadormit.* CERNA, P. 25.

2. (Despre manifestări, sentimente, senzaţii etc.) Care nu încetează, nu slăbeşte; nepotolit, continuu. *Avînd neadormit cuget şi priveghere pentru cele ce razămă la datoria noastră* (a. 1799). URICARIUL, I, 85, cf. II, 28. *Încetul cu încetul . . . , prin neadormita-i stăruinţă, se obişnuiră cu toţii a-şi vorbi, ca şi cum ar fi din aceeaşi familie.* VLAHUŢĂ, O. A. 112. *Fără să pară, cercetă cu luare-aminte neadormită fiecare chip, fiecare mişcare, fiecare schimb de priviri.* SADOVEANU, O. X, 94. *Acei necunoscuţi pe care-i aşteptai cu o uşoară nelinişte, cu oarecare febră, ştiau că în corpul tău doarme o durere încă neadormită.* BARBU, Ş. N. 139.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neadormiţi, -te.* — Şi: (învechit) **neadurmít, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **adormit.**

NEADUCĂTÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Negativ al lui aducător. (Expr.) **Neaducător aminte** = care nu-şi aduce aminte, care nu vrea să-şi aducă aminte. *Să fie tuturor m[i]l[o]s[î]rdă, neaducătoriu aminte de rău, nemînios, nefăţarnic, neluătoriu de mită* (a. 1656). GCR I, 159/22. (Substantivat) *Voivodul Ţării Munteneşti, ca un neaducătoriu aminte de facerile noastre cele de bine şi nemulţămitoriu, credinţa sa şi cărţile care s-au legat şi făcut între noi . . . cu sumeaţă îndrăznire a le călca nu s-au înfricoşat.* ŞINCAI, HR. I, 329/22, cf. DDRF.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neaducători, -oare.* — Şi: (învechit) **neaducătóriu, -oáre** adj.
— Pref. *ne-* + **aducător.**

NEADUCĂTÓRIU, -OÁRE adj. v. **neaducător.**

NEADÚCERE s. f. (Rar) Negativ al lui aducere. (Expr.) **Neaducere aminte** = uitare. *Diavolul, carele bine veade de cîtă dobîndă îi iaste lui neaducerea aminte de moarte şi nădeajdea vieţii mai încolo.* MAIOR, P. 27/14. *Doamna clătină din cap în semn de neaducere aminte.* GANE, N. II, 127.

— Pronunţat: *ne-a-*.
— Pref. *ne-* + **aducere.**

NEADURMÍT, -Ă adj. v. **neadormit.**

NEAERÁT, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui aerat; lipsit de aer, de oxigen. *Această zonă are apa neaerată, deci fără oxigen.* C. ANTONESCU, P. 151.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neaeraţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **aerat.**

NEÁGĂ s. f. sg. (Regional) **1.** Persoană încăpăţînată, care contrazice mereu şi care face totul numai după capul ei. Cf. POLIZU, CIHAC, II, 214, DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., com. din STRAJA-RĂDĂUŢI. *Hai, neaga-n teleagă, — Ba nu, că-s beteagă. — Hai, neaga, pe jos. — Ba nu, că nu poci.* Com. din ZAGRA-NĂSĂUD. ◇ *Neaga-rea* (sau, în forme sudate, *nagarea, nagara, nacara, nadara, nadarea, naghea, nădarea)* = **a)** om plicticos, pisălog, rău, încăpăţînat, care se ţine scai de cineva, de care nu poţi scăpa; belea, cobe, piază-rea. *Dînd ambii bani primarului, scăpară de neaga-reaua de subprefect.* JIPESCU, ap. TDRG, cf. id. O. 83. *El ne-a scăpat de neaga-reaua aia de zmeoaică.* ISPIRESCU, L. 327. *Eşti neagă-rea, bade Lungule.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE, cf. ŞĂINEANU, D. U., JAHRESBER. XIX—XX, 51, ŞEZ. V, 114, PAMFILE, C. 48, I. CR. XIII, 115, CIAUŞANU, GL., BUL. FIL. V, 169, ZANNE, P. IV, 293, VI, 224. (Expr.) **A şedea ca neaga-reaua** (sau **nagaraua) pe capul cuiva** sau **a se ţine ca neaga-reaua de cineva, a-i sta cuiva neagă-rea în spinare** = a se ţine morţiş de cineva, a nu-l slăbi din ochi. *Mă ghiorlane, nu-mi mai sta neagă-rea în spinare.* PAS, L. I, 78, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 351, ZANNE, P. VI, 224; **b)** epitet dat diavolului. Cf. CANDREA, F. 115, PAMFILE, S. T. 101, RĂDULESCU-CODIN, I. CR. III, 274, 286. (Expr.) **A fugi de cineva ca de neaga-rea** = a fugi cu orice preţ de cineva, a fugi de cineva ca de dracul. ZANNE, P. VI, 223.

2. (În expr.) **A fi gol neagă** = a nu avea pe el nici un obiect de îmbrăcăminte, a fi gol complet, a fi gol puşcă. Cf. ZANNE, P. VI, 225.

— Etimologia necunoscută.

NEAGIÚNGERE s. f. v. **neajungere.**

NEAGIÚNS[1] s. n. v. **neajuns**[1].

NEAGIÚNS[2], **-Ă** adj. v. **neajuns**[2].

NEAGOÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A linişti, a împăca, a potoli, a calma. *Unii lăudau*

pe popă . . . ; alții, din protivă, susțineau că popa-i lacom . . . Dumnezeu să-i neagoie și pe unii și pe alții. LUNGIANU, CL. 172.

— Prez. ind.: *neágoi.*

— Cf. o g o i.

NEAGONISÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui a g o n i s i t; care nu a fost exploatat, valorificat. *Era în ținutul Sepenicului niște păduri foarte mari și neagonisite, ce se chiema Plonini de români, prin carii trebuia să treacă Ștefan.* ȘINCAI, HR. I, 324/20.

— Pronunțat: *ne-a-.* — Pl.: *neagonisiți, -te.*

— Pref. *ne-* + **agonisit.**

NEAJÚNGERE s. f. (Învechit) Negativ al lui a j u n g e r e; faptul de a nu ajunge, de a nu fi îndestulător; stare a ceea ce nu ajunge, nu este suficient; lipsă (materială). *Rămîn întru neagiungerea casei spre a plăti lefile pe un an 278, 463 lei* (a. 1815). URICARIUL, IV, 118/3. *Pentru neajungerea banilor de a se plăti datoria . . . au găsit cu cale a să mai adăuga încă un an peste doi ani ce s-au hotărît prin obștească anafora* (a. 1823). DOC. EC. 297. *Patru clasuri de umanioare se află acum înființate și în școala din Craiova, celelalte două nefiind pînă acum întocmite din pricina neajungerii profesorilor și a nepregătirii școlarilor.* CR (1834), 90²/46. *Nu este de ajuns însă de a îndestula vremelnicește neajungerea muncii, trebuie încă a-i prevedea pricinile.* KOGĂLNICEANU, S. A. 80, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., SCL 1960, 529. ◇ F i g. *Au prăpădit biata țară, robind mulțime de suflete, făcînd țărei mare stricăciune din neagiungerea minței lui Vidale* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 243/14. ✦ Sărăcie, mizerie (în care se află cineva). *Ce ar fi? Nemica altă, fără numai lipse și neajungere.* ȚICHINDEAL, F. 28/17. *Dryden gîrbov, alb de vîrstă, în neajungere murind, Îl vedeam în desperare-i cerul, stelele privind.* BOLLIAC, O. 110. ✦ Stare a ceea ce este necorespunzător, impropriu, (învechit) n e a j u n s i e; p. e x t. nedesăvîrșire. *Văzînd el limba sloveană a fi foarte varvară, săracă și togma cu neajungere a scrie într-însa ceva lucru iscusit.* MAIOR, IST. 279/17. *Neajungerea limbii cu totul mă desmîntă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 64.

— Pronunțat: *ne-a-.* — Și: **neagiúngere** s. f.

— Pref. *ne-* + **ajungere.**

NEAJÚNS¹ s. n. **1.** Lipsă, scădere; defect, cusur; dezavantaj; (învechit, rar) neajunsie. *Au întreprins a face putincioasa tămăduire acestui neagiuns* (a. 1817). URICARIUL, IV, 305/2. *Gheneralul avea scopos de a supune . . . craiului un memoar asupra neagiunsurilor organizațiii.* AR (1834), 94¹/50, cf. POLIZU. *O adevărată critică, bazată pe minte matură și pe cunoștințe solide, ar fi descoperit destule neagiunsuri în prima ediție a acestu volum.* HASDEU, I. C. I, XII. *Așa, dînșii ia parte cu cinste la toate discuțiile ce se ivesc în cafeneaua lor obijnuită: despre poezia epică ca și despre viitorul industriei, despre neajunsurile sistemei constituționale.* CARAGIALE, O. I, 304. *Am putea să mai găsim încă multe alte neajunsuri, izvorîte din această greșeală.* GHEREA, ST. CR. I, 265, cf. II, 144, ȘĂINEANU, D. U., COȘBUC, S. 31, ALEXI, W. *Poezia e bine formulată. Totuși constatăm cîteva neajunsuri.* IBRĂILEANU, S. L. 224, cf. VIANU, M. 121. [Prunul] *prezintă neajunsul că pornește în vegetație și înflorește devreme, iar toamna își prelungește vegetația pînă tîrziu.* BORDEIANU, P. 13. *Orzul de toamnă are . . . neajunsul că este mai puțin rezistent la ger.* AGROTEHNICA, II, 308, cf. 38. [Fierul] *are neajunsul că în atingere cu lemnul de stejar și cu apa mării . . . ruginește.* TUDORAN, P. 106. *Neajunsuri importante se pot semnala și pe planul măiestriei scriitoricești.* S ianuarie 1962, 11. *Există și un alt neajuns al povestirilor.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 3/6. *Scăderile și neajunsurile lui să nu i le spui drept în față.* SBIERA, P. 226.

2. Greutate, dificultate, nevoie; nemulțumire (2), neplăcere (2), necaz (1), (învechit) nesosință. *Apoi, d-le, pe noi nu ne-au născut tot o mamă, că eu să-mpart cu dumneata frățește toate neajunsurile.* PR. DRAM. 193. [Acel rit] *provede pentru toate necesitățile și neajunsele sufletești ale omului chiristian.* BARIȚIU, P. A. I, 352. *Să te pun îndată la adăpost despre orice neajunsuri ar putea să-ți vină dupe urma cuvintelor mele.* ODOBESCU, S. III, 11. *Ce-i pasă copilului, cînd mama și tata se gîndesc la neajunsurile vieții.* CREANGĂ, A. 36. *Ridică-te, moș Ioane, și spune, fără sfială, ce durere ai? Ț-a făcut cineva vrun neajuns?* id. ib. 157, cf. id. P. 87. *Trecu pre lîngă un diavol schiop carele ținea cale drumeților ca să le facă neajunsuri.* ISPIRESCU, L. 226, cf. 258, 313, id. U. 101, DDRF. *Poate că acolo nu vor mai fi atîtea dureri și neajunsuri.* F (1900), 175. *Știi că ți-am făcut un neajuns . . . Mi s-a părut că Elena Milescu se interesa cam mult de dumneata.* D. ZAMFIRESCU, R. 46. *Aceste neajunsuri se temea maica Filofteia să nu ni se întîmple și nouă.* HOGAȘ, DR. I, 7. *Felurite plante, flori, fructe, tulpini sau rămurele (nuiele) sînt întrebuințate de popor ca amulete, avînd fiecare o destinație specială: de a feri corpul de anumite boale sau alte neajunsuri.* CANDREA, F. 248. *Trebuie observat ca rîndurile să fie egal împlinite . . . căci altfel avem pe urmă neajunsuri, atît la deșertarea culegarului, cît mai ales la mașini cu ocazia tipăritului.* ROMANESCU, ZEȚ. 48, cf. 12. *Unde sînt cu trei, cu doi, Vorba le e tot de noi, Și fac sfaturi pe ascuns Să ne facă-un neagiuns.* ALECSANDRI, P. P. 269, cf. TEODORESCU, P. P. 318. *Să n-aibă nici o apucătură rea, nici chiar vînătoarea, căci asta multe neajunsuri îi pricinuiseră lui de cînd era vînător.* ȘEZ. VII, 49. ◇

E x p r. (Învechit) **A face cuiva în neajuns** = a face un lucru în detrimentul cuiva, a provoca (cuiva) neplăceri. *Şi corinthenii încă să apucară de această oaste tare, pentru că şi lor încă le-au fost făcut în neagiuns samii.* HERODOT (1645), 165.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neajunsuri* şi (învechit) *neajunse*. — Şi: (învechit şi regional) **neagiúns** s. n.

— Pref. *ne-* + **ajuns.**

NEAJÚNS², **-Ă** adj. **1.** (Astăzi rar) Negativ al lui a j u n s; care nu poate fi atins, egalat; excepţional, extraordinar. *Mila lui e nespusă şi mîndriia lui neajunsă e şi nespusă.* CORESI, EV. 424, cf. 231, LB, VALIAN, V., PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM. *Străbătea-voi, prin voinţă, pînă-n taina nepătrunsă, Sau rămîne-va ş-aceasta vechea Mekă, neajunsă.* MACEDONSKI, O. I, 231. *Regele Duşanta nu cată nebuneşte S-ajungă la un lucru ce-i pare neajuns.* COŞBUC, S. 29. ✦ (Învechit; adesea determinat prin „cu mintea") Nepătruns (2), neînţeles², necuprins(2). *Neispitite sînt judecările Domnului nostru, şi neajunse cărările lui.* CORESI, EV. 115, cf. COD. TOD. 191. *Aceastea să ştii şi să nu ispiteşti taina cea neispitită şi neagiunsă de mente de om.* VARLAAM, C. 38. *Întru tot lăudată neajunsă cu mintea.* MINEIUL (1776), 197^{v2}/15.

2. (Învechit şi popular) Care are o stare materială proastă; sărac. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Întră* [omul] *într-o împărăţie cu oameni neajunşi şi scăpătaţi.* ŞEZ. IX, 118.

3. (Învechit şi popular; urmat de determinări ca „de minte", „la minte", „de cap") Care nu are minte sau judecată matură, sănătoasă, p r o s t; zăpăcit. *Numai voi, suflete muritoare, Defăimaţi astă patimă blîndă, De dînsa ferindu-vă inimioara Ca cînd ar fi libovul osîndă. Ah! neajunsă omenire deşartă, Încă firea te rabdă, te iartă!* BUDAI-DELEANU, Ţ. 132, cf. H V 146. *Ori nu-s fete pe la voi? — Ba sînt multe şi mărunte Şi neajunse de minte.* ŞEZ. I, 144, cf. ALR II 3 679/386. ◇ (Substantivat) *Măcar că cei proşti şi neagiunşi de minte hulie, dar acea primblare era de mare laudă şi folos.* NECULCE, L. 314. ✦ Greşit, eronat; incompetent. *Întru acestu chipu, prin o strîmbă şi neajunsă politică, îş pierdură ţărigrădenii cel mai harnic braţu.* BUDAI-DELEANU, LEX.

4. (Învechit) Insuficient, incomplet, deficitar. *S-au găsit suma neagiunsă după iraturile aceştii casă* (a. 1815). URICARIUL, I, 334.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neajunşi, -se*. — Şi: (învechit şi regional) **neagiúns, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **ajuns.**

NEAJUNSÍE s. f. (Învechit, rar) Neajuns¹ (1); neajungere. *Arătat-am neajunsia şi lipsele ortografiii.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Şi cu adevărat aşa este alcătuită, cît după ce s-au dovedit neajunsia slovelor sîrbeşti la scrisoarea românească, îndată să ar putea primi în locul acestora.* id. ib.

— Pronunţat: *ne-a-*.

— **Neajuns²** + suf. *-ie.*

NEAJUTÁT, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui a j u t a t; care trădează neputinţă, neîndemînare, dezorientare; neajutorat (2). *Sînt cele mai plate, mai şchioape şi mai neajutate versuri ce se pot închipui.* IORGA, L. II, 86.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neajutaţi, -te*.

— Pref. *ne-* + **ajutat.**

NEAJUTORÁRE s. f. Negativ al lui a j u t o r a r e; neputinţă (3), nepricepere (2), neîndemînare (1). *Îşi bătea joc de moliciunea şi neajutorarea boierilor.* V. ROM. februarie 1956, 34.

— Pronunţat: *ne-a-*.

— Pref. *ne-* + **ajutorare.**

NEAJUTORÁT, -Ă adj. Negativ al lui a j u t o r a t.

1. Lipsit de ajutor, de sprijin, de apărare. *Văzînd că n-are nici un ajutoriu, au năzuit la domnul nostru cu mare rugăminte, ca să nu-l lase neajutorit.* R. POPESCU, în MAG. IST. IV, 143/24. ◇ (Substantivat) *M-am luptat ca într-o cursă în care eram oprit, Numai pentru mîntuirea celor neajutoraţi.* CONACHI, P. 49. *Înfăţişarea comico-duioasă a necazurilor păpădiei, lăstunului, piţigoiului sau furnicii . . . îndeamnă la înţelegere şi dragoste pentru cei neajutoraţi.* V. ROM. octombrie 1954, 210.

2. Lipsit de posibilităţi, de resurse (materiale); s p e c. care nu ştie să se descurce în viaţă. *Eu vreau să-ţi fac un bine, căci te văd bătrînă şi neajutorată.* SANDU-ALDEA, D. N. 190. *Nicăieri nu vrei să-l iei pe băiatul acesta, şi-i aşa de neajutorat.* T. POPOVICI, S. 43. ✦ Care trădează neputinţă, neîndemînare, dezorientare; (rar) neajutat. *Ochii lui speriaţi, neajuturaţi, păreau că spun orişicui: „Pe mine nu mă întrebaţi nimic, eu nu ştiu nimic".* AGÎRBICEANU, P. M. 160.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neajutoraţi, -te*. — Şi: (învechit) **neajutorít, -ă,** (regional) **neajuturăt, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **ajutorat.**

NEAJUTORÍT, -Ă adj. v. **neajutorat.**

NEAJUTURÁT, -Ă adj. v. **neajutorat.**

NEALCĂTUÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui a l c ă t u i t; rău întocmit, rău potrivit. *Pre cît greu bucatele vîrtoasă stomahului slab aduc, pre atîta nesuferire aduce şi cuvîntul nealcătuit la urechea bine ascultătoare.* CANTEMIR, ap. HEM 774.

— Pronunţat: *ne-al-*. — Pl.: *nealcătuiţi, -te.* — Pref. *ne-* + **alcătuit.**

NEÁLCOŞ, -Ă adj. v. **nialcoş.**

NEALTĂDÁTĂ adv. (Astăzi rar) Negativ al lui altădată. (Expr.) **Ca nealtădată** sau (neobişnuit) **ca nealtedăţi** = cum nu a fost, nu s-a mai întîmplat altădată, cum nu a fost niciodată. *Iată-mă în capitală, unde poate voi căpăta un post cu stabilitate şi voi cînta ca nealtădată.* ALECSANDRI, T. 117. *Aici am găsit toamna splendidă, grădina înflorită, livada încărcată cu fructe ca nealtădată.* id. S. 150. *Ca nealtădată e palidă la faţă şi două cearcăne vinete îi îngrădesc ochii.* VLAHUŢĂ, O. A. 141. *Pe înserate, ca nealtedăţi, a sosit şi Mara, foarte voioasă, foarte ţanţoşă.* SLAVICI, O. II, 60, cf. DDRF. *Şi Ianuş îndată, Ca nealtădată, Glasu-şi îmblînzeşte, Mihului grăieşte, La masă-l pofteşte.* ALECSANDRI, P. P. 66.

— Şi: (neobişnuit) **nealtedăţi** adv. — Pref. *ne-* + **altădată.**

NEALTEDĂŢI adv. v. **nealtădată.**

NEÁLTUL, -TA pron. nehot. Negativ al lui altul. (Expr.) **Ca nealtul** sau (rar) **ca nealţii** = ca nimeni altul. *Darămite de învăţat? Învăţă ca nealţii pe lumea asta albă.* ISPIRESCU, L. 161, cf. DDRF. *Face treaba ca nealtul.* PAMFILE, VĂZD. 176.

— Pronunţat: *ne-al-*. — Pl.: *nealţii, -tele.* — Pref. *ne-* + **altul.**

NEAM s. n., adv. **I.** S. n. **1.** (Învechit şi popular) Rînd de oameni din aceeaşi generaţie; generaţie. *Tu, Doamne, hrăneşti-nă şi veghi-nă, de neamul cesta* (ruda CC[2], rodul D, sămînţă H) *şi în veacu.* PSALT. 18. *Pomeni în veacu leagea sa, cuvăntu ce dzise în mii de neamure* (roduri D). ib. 218, cf. 334. *Să fie feciorii lui în pagubă În neam unul să se potrebească numele lui.* CORESI, PS. 311/7. *Taina minunatelor judecăţi ale lui, cea ascunsă den veci şi de neamure pitulată, vru să o arate* (a. 1640). CCR 153/20. *Numai mila rudei meale creştinilor m-au îndemnat spre aceasta, că văzuiu în niamul nostru mulţi* (a. 1642). GCR I, 97/31. *Zicea popii eghipte*[n]*i cum di la împărat dintăi pănă la acesta ce-au fost popă la Ifest, să fie trecut 341 de niamuri omineşti.* HERODOT (1645), 134. *În zilile împăratului Darie, feciorul lui Istaspis, şi al lui Xerxis . . . , să făceră mai multe răutăţi la greci decît întru 20 de niamuri de mai nainte.* ib. 342, cf. 165. *Basarab . . . fost-au pe vreamea lui sultan Murat, tatăl lui Mehmet, celui ce au luat Ţarigradul, al doilea neam de domnie.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 7/25. *Aşa ştie fieştecăruia den vrăjmaşilor a răsplăti . . ., plătind păcatul părinţilor pe feciori, pănă la al treilea şi al patrulea neam.* C. CANTACUZINO, CM I, 28, cf. URICARIUL, II, 274, LB, PONTBRIANT, D., LM. *Iară flamura cea verde se înalţă an de an, Neam cu neam urmîndu-i zborul şi sultan după sultan.* EMINESCU, O. I, 144, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Poporul ţine rudenia de sînge pînă la al treilea neam.* MARIAN, ap. CADE. *Văzuse stingîndu-se două neamuri de oameni ce-au fost născute, crescute sub dînsul.* MURNU, I. 10. *Arar, o dată-n neam poate, se-ntîmpla.* GALAN, Z. R. 230. *Sîn patru neamuri dă oameni d-atunci.* GRAIUL, I, 117, cf. ZANNE, P. IV, 489. ◇ Expr. **Din neam (pînă) în neam** sau (învechit) **de neam şi neam, în neam şi (în) neam, pînă la neam şi neam,** (neobişnuit) **din neam, din răsneam** = (exprimă continuitatea în timp dintre generaţii, în trecut sau în viitor) din generaţie în generaţie, din tată în fiu; în veci. *Meserearea sa va tăia, cumpli cuvăntu de neamu şi neamu* (de rudă în rudă CC[2], den rod în rod D). PSALT. 153. *M*[i]*l*[o]*stea ta, Doamne, în veac cîntă În neam şi în neam spuiu de adevărul tău cu rostul mieu.* CORESI, PS. 241/7. *Dulce e Domnul, în veac meserearea lui şi pînă la neam şi neam de adevărul lui.* id., ap. GCR I, 14/18. *Şi sălaşile lor* [vor rămînea] *den neam pînă în neam* (a. 1651). GCR I, 155/21. *Să-l blagoslovească dintru înălţimea lăcaşului seu, ca pre Avraam înmulţindu-i seminţiea din neam în neam.* ANTIM, P. 5. *Fericit eşti . . . şi pomenirea ta în neam şi în neam.* MINEIUL (1776), 95[v2]/24. *Copiii fiului tău . . . din neam în neam vor binecuvînta numele lui Zoroastru.* BELDIMAN, N. P. II, 116/9. [Zicătorile] *trebuie să rămînă în mintea tutulor oamenilor din neam în neam.* CARAGIALE, O. V, 193. *Trebuie să fie vreo comoară, pitită undeva . . . de vreun plăcintar din neam din răsneam!* KLOPŞTOCK, F. 192. *Din neam în neam cu boii pe brazdă şi ciobani, Noi sîntem proşti, bădie, de două mii de ani.* ARGHEZI, S. P. 95. *Asta sucă am avut-o tăt mereu din neam în neam.* ALR II 3 229/260. *Aste obiceiuri le-am moştenit din neam în neam.* ib. 3 229/791, cf. 3 229/192, 899. **Neam de** (ori, rar, **din**) **neamul meu** (sau **tău, lui** etc.) sau **neam de** (ori, rar, **din**) **neam = a)** toţi ascendenţii sau (rar) descendenţii din familia mea (ori a ta, a sa etc.); din generaţie în generaţie; de cînd se ştie. *Am trăit cu tămădăienii, vînători de dropii din baştină, care neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan.* ODOBESCU, S. III, 14. *Ai voştri să fie* [aceşti munţi] *de veci, şi neam de neamul vostru să-i stăpînească-n pace.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Neam din neamu din bătrîni, ştim că acolo ne-am păscut totdeauna vitele noastre.* BUJOR, S. 72. *Am fost un sărac, neam de neam, dar acum nu mai sînt.* VISSARION, B. 78; **b)** (în construcţii negative) nici unul dintre ascendenţii sau (rar) descendenţii din familia mea (ori ta, sa etc.). *Eu sînt boier, măi! . . . Neam de neamul meu n-a fost legat . . . auziţi voi, boier.*

ALECSANDRI, T. I, 98. *Neam de neam n-a cumpărat lucru de tîrg.* JIPESCU, ap. CADE. *Neam de neamul mieu n-a mîncat aşa bucate.* CREANGĂ, P. 9. *Neam din neamul nostru n-a fost beţiv.* BUJOR, S. 51. *Eu nu sînt învăţată cu mizeria. Neam de neamul meu n-a ştiut ce e sărăcia.* BASSARABESCU, S. N. 88. *N-a umblat cu treburi d-astea neam de neamul nostru.* REBREANU, R. I, 274. *N-a călcat neam de neamul lui Precup pe covoare persieneşti.* C. PETRESCU, A. 475, cf. CIAUŞANU, GL.

2. Totalitatea persoanelor înrudite între ele prin sînge sau prin alianţă; persoană care face parte din aceeaşi familie cu cineva (în raport cu acesta), r u d ă, (învechit şi regional) n e m o t e n i e **(2)**, (regional) n a t **(2)**; nemet[1], (regional) nemenie, nemuşug **(2)**. *Vei merge la casa mea, la neamurile meale.* PALIA (1581), 87/9, cf. 98/5. *Cela ce-ş va sudui pre o rudă-şi suduiaşte pre toate rudele sale, căt vor fi dentr-acel rod (neam* MUNT.). PRAV. 237. *Află vreame . . . de spuse părinţilor şi neamului său celui mai mare* (a. 1654). GCR I, 172/2. *Dentru acela au fost şi iaste neamul măriei tale slăvit.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 7/14. *Dar mai pre urmă s-au socotit Toma vornicul şi cu frate-său Iordachi visternicul de voia lor şi le-au dat iar la neamurile lui moşiile, la Ceaureşti, să le stăpînească.* NECULCE, L. 23, cf. 171, 211. *Vrăjmaşii fătişaţi neamului Cantacozineştilor era.* R. GRECEANU, CM II, 56, cf. LEX. MARS. 204. *Lăsînd rudele şi neamurile şi toate ceale din lume, . . . la pustie au ajuns.* MINEIUL (1776), 87[v1]/28. *Poronci ca nimene dintr-un neam se nu poată vinde locurile sale la altul din alt neam de tot.* MAIOR, P. 46/10. *Preţul fiecărei pietri . . . este în stare ca să facă pe fiecare dintr-înşii foarte bogat, ba încă şi pre tot neamul său.* GORJAN, H. II, 24/17, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Al dracului să fii cu tot neamul tău!* CREANGĂ, P. 255, cf. DDRF. *Două neamuri nu se puteau suferi în Drăgaica: neamul Bivolăreştilor şi neamul Beldieştilor.* SANDU-ALDEA, U. P. 115. *Copilele şi le trimisese departe, pe la neamuri.* F (1906), 27. *Trei neamuri din Dorna: Gheorghiţenii, Tăriţenii şi Chilsoenii.* IORGA, S. D. VI, 5. *E semn că-i va muri cineva din neamuri.* CANDREA, F. 86. *Noi n-avem neamuri aici la Măgură.* SADOVEANU, B. 108. *M-aş cere să-mi văd neamurile, pe care de la Aron Vodă nu le-am văzut.* id. O. V, 503, cf. III, 19, XIV, 16. *Poate că e vreun prieten sau vreun neam de-al lor.* STĂNOIU, C. I. 74. *Desigur că e un neam de-al nostru pe care-l ţinem ascuns.* C. PETRESCU, C. V. 99. *Află dar că niciodată neam de-al meu adevărat N-o să-şi caute rudenii.* EFTIMIU, Î. 22. *Aşa, zburînd în diligenţă, Zburînd, un tînăr şui gîndea, Ce din sublimă providenţă, Întregul neam şi-l moştenea.* V. ROM. ianuarie 1954, 6. *Şi dacă o fi bărbatul ăla vreun neam de-al ei?* PAS, Z. I, 85. *Îl socotea mai degrabă „de-un hram cu maică-sa", ca neamurile Victoriţei, adică năzuros, nestatornic şi fricos.* GALAN, B. II, 12. *Sînt român . . . dintr-un neam vechi, pomenit şi în cronici.* T. POPOVICI, SE. 165, cf. H II 32. *Măi, jupîne pîrcălabe, . . . Dă-mi drumul pe uliţă, Să vorbesc cu* [un] *neam de-al meu, Cui am făcut nume rău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 215. *Neamul mîndrei plînge tot.* id. ib. 300. *Dar nu-i vrednic neamul tău Să-mi cernesc eu portul meu.* RETEGANUL, TR. 149. *Frunză verde de pe tău, Să-ţi aduci şi neamul tău!* id. ib. 161, cf. 78. *Cînd de-acasă am plecat, Ziua bună mi-am luat . . . De la stele, de la lună, De la neamuri dimpreună.* HODOŞ, P. P. 226, cf. 148. *Cum m-ai făcut de ruşine Şi pe niamuri şi pe mine.* BÎRLEA, B. 55. *Nu ţi-o părut, mamă, bine, Că nu te fac de ruşine Pe tot niamul şi pe tine.* id. C. P. 127, cf. CHEST. II 47, ALR I 485, 649, ALR II 2 715, 4 181, ALRM I/II h 252. *Parcă i-ar fi murit cine ştie cîte neamuri*, se spune despre cineva care stă mereu supărat. Cf. ZANNE, P. IV, 489. ◇ E x p r. **Neam după** (sau **de pe**) **Adam** sau **neam după** (sau **de**) **a noua spiţă** = rudă foarte îndepărtată. Cf. ZANNE, P. VI, 469, 490. **De neam (bun** sau **mare, ales, de sus)** sau (învechit) **de bun neam** = dintr-o familie aparţinînd clasei sociale suprapuse, din pătura de sus, nobilă. *Aristei, fiind de bun niam dintru această cetate.* HERODOT (1645), 214. *Oameni de neam mare şi de rudenie boierească.* GAVRIL, NIF. 8/22. *S-au ales dintr-înşii boiarii carii au fost de neam mare.* ANON. CANTAC., CM I, 83. *Cinstiţi şi de bun neam boieri.* ANTIM, P. 4. *Din boieriile cele din lăuntru . . . se fac feciori de boieri de neam* (a. 1755). URICARIUL, I, 80. *I se va lua mai întîiu privilegiul de boier de neam.* CR (1832), 291/30. *Pentru aceasta sînteţi datori a da laudă lui Dumnezău că au iconomisit a vă naşte din părinţi de bun neam.* DRĂGHICI, R. 159/5. *Am o scrisoare de la tata către prea cinstitul şi de bun neam obraz al măriei voastre.* FILIMON, O. I, 100. *Poftim, vestiţi şi de bun neam, domni, crai şi împăraţi.* ALECSANDRI, T. I, 413. *Şi unde nu se lăfăia Scaraoschi, văzîndu-se înconjurat de nişte slugi aşa de neam.* GANE, N. III, 21. *Am încercat* [pantoful] *. . . la femei de neam şi la de cele proaste.* ISPIRESCU, L. 307. *Una . . . părea a fi mai de neam.* id. U. 21. *E om de douăzeci de mii de franci venit, are casă frumoasă, nevastă de neam ş-un băiat la Paris.* VLAHUŢĂ, O. A. 207, cf. DELAVRANCEA, O. II, 179. *Întrebaţi-l, e de sînge-mpărătesc? Dacă nu-i de neam ca ceilalţi, să se ducă îl poftesc!* EFTIMIU, Î. 17. *Fusese mai multă vreme la pompieri, unde erau mutaţi şi uitaţi . . . ofiţerii care nu erau de neam.* CAMIL PETRESCU, O. II, 10, cf. ZANNE, P. VIII, 398. **A avea neamuri (bune)** = a fi dintr-o familie bogată, aleasă sau influentă. *Lasă pe Ionel, Nu gîndi la el, Căci sărac e tare Şi nici neamuri n-are.* COŞBUC, P. II, 145. *Am avere şi neamuri bune.* CAMILAR, C. 45. **(A fi de) un**

neam (cu) ... = (a fi) din aceeaşi familie (cu)... *Cinci ficiori a cupariului celui bătrîn, tot de un neam di pe maică cu Şerban Vodă.* NECULCE, L. 88. *Iordache Ruset cu ceata lui ... iar au început a striga că nu-i bine să fie tot de un neam domnu, ce să să schimbe.* id. ib. [Argintul către fier:] *Tot de un neam sîntem.* DONICI, F. II, 40/7. **A fi** (sau **a se face**) **neam (cu ...)** = a fi (sau a deveni) rudă, a avea (sau a intra în) legături de rudenie, a se înrudi (cu ...). *Dulgherul satului ... le era cam neam.* T. POPOVICI, SE. 36. *Erau şi neamuri aşa mai depărtate, a cincea, a şeasea spiţă.* RETEGANUL, P. I, 30. *Ţi-oi da car cu şase boi, Să te faci tu neam cu noi.* HODOŞ, P. P. 149. *Mi-e neam.* ALR II/I h 136. (Învechit; construit cu dativul) *Şi după dînsul era Sandul Sturdze spatar, fiind moldovan şi oarece şi neam lui Grigorie Vodă.* NECULCE, L. 304. ✦ Descendent, urmaş, vlăstar; p. ext. viţă. *Acestu Dosofteiu mitropolit ... era neam de mazîl.* NECULCE, L. 68. *Era neam de om hapsîn, cu ochii rotunzi şi negri ca păcura.* SADOVEANU, O. VII, 294. *N-auzi, bre, neam de pezevenghi!* TUDORAN, P. 14. *Să nu te mai prind pe-aicea, neam de potlogar.* id. ib. 25. ✦ (Mold.) Partea de ţarină pe care o lucrează o familie. *De obicei, neamurile sînt hotărîte din vechi, prin stîlpi de piatră sau prin diferite semne, cari se ştiu ... Se începe măsurătoarea neamului în curmeziş, spre a se încredinţa dacă nu cumva stîlpii, pietrele sau hotarele au fost mutate cu gînduri rele de către alţii.* PAMFILE, A. R. 152, cf. 17.

3. (La pl.; în orînduirea feudală din ţările române) Familie boierească; grup, mulţime de boieri, totalitatea boierilor, boierime, aristocraţie; clasa boierilor; p. restr. descendenţi ai boierilor mari, care au ocupat funcţii importante; (şi la sg.) persoană care face parte din boierime. *Dzice Cantemir Vodă că domnul face neamurile, domnul le stînge.* NECULCE, L. 109. *Prin această a noastră domnească carte hotărîm ca să fie socotit în rînduiala neamurilor* (a. 1793). URICARIUL, VII, 56. *Iară Krumn au spînzurat capul cel tăiat al lui Nichifor pe lemn în mai multe zile, spre arătarea neamurilor care venia la dînsul şi spre obida noastră a tuturor.* ŞINCAI, HR. I, 146/38. *S-au făcut orînduială din ajutoru breslelor, adică: neamuri, mazîli, postelnicei, breslaşi la mai jos arătatele judeţe* (a. 1810). DOC. EC. 133. *Există şi 9 „feciori dă neamuri"* (a. 1819). ib. 229. *Boierănaşii, neamurile şi mazîlii sau nobilimea cea de la ţară, în care se aflau mulţi din urmaşii domnilor şi boierilor vechi cei mai iluştri, erau scutiţi de dări către stat.* GHICA, S. XIII. *Să-l agiuţi a se-nălţa pe scara socială, să-l scoţi la neamuri.* ALECSANDRI, T. 1 435. *Pe sora-sa, întorcînd-o la calea cea dreaptă, o ridica la neamuri.* GANE, N. I, 195. *El caută avere ca să se mai îmbogăţească, intrînd în neamuri.* I. NEGRUZZI, S. IV, 253, cf. LOVINESCU, C. IV, 9. *Noi răzăşii ..., cu cloncanii cei mari boiereşti n-avem nimica; dumnealor or fi avînd slujbe, dar şi noi sîntem neamuri, adică tot boieri.* SADOVEANU, O. XIII, 954, cf. 735. *Urmaşii boierilor mari care n-au ocupat slujbe corespunzătoare rangului părinţilor se numeau neamuri şi nu plăteau bir.* OŢETEA, T. V. 58. *'Nainte di Cuzea, oamenii irea-mpărţiţ în brasle: neamuri, postelnici şi mazîli; ăilalţ irea birnici şi mai irea şi clăcaş.* GRAIUL, I, 233.

4. Seminţie; trib; populaţie; (învechit) norod[1] **(1)**, (învechit, rar) prirod. *Însuşi Iacovu aceastea scriie celora ce săntu din doaosprădzeace neamure semăraţi.* COD. VOR. 109/5. *În Is*[us] *H*[risto]*s şerbu, a doaoaspărzeace neamurele lu Is*[rai]*l se bucure-se.* ib. 110/9. *Gheval şi Amon şi Amalic şi alte neamure* (sementę H). PSALT. 171. *Acelalant niam tătărăsc au fost zicînd să fugă.* HERODOT (1645), 213. *Aduse norodul după neamurile lui.* BIBLIA (1688), 157[2]/14. *Aflînd dachii vreame şi soţii găsindu-şi pe un neam ce-i zicea alani, s-au sculat pre romani.* C. CANTACUZINO, CM I, 55, cf. 10, 31. *Unde calcă oastea, nu poate locul acela scăpa întreg, cu cît dar mai vîrtos unde neamul acesta* [al tătarilor] *va călca.* R. GRECEANU, CM II, 31. *Demult, demult, trăia un neam păgîn De oameni, mai puternici şi mai mari Ca oamenii de azi.* IOSIF, V. 102.

5. Popor; naţiune **(1)**; (învechit şi popular) norod[1] **(2)**. *De acest fel iaste acum neamul nostru* (a. 1644). GCR I, 110/41. *Vor veni rimleniişi ne vor luoa şi locul şi neamul nostru.* N. TEST. (1648), 121[v]/22. *Că fiii veacului acestuia mai înţelepţi sînt decît fiii luminei în neamul lor* (cca 1670). GCR I, 195/21. *Silit-am cu acest neam slăbit şi întunecat al nostru a mulţemi măriei tale* (a. 1683). id. ib. 269/4. *N-au rămas nici un neam ... ca să nu citească întru a lor limbă d*[u]*mn*[e]*zăiască scriptură.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/58. *Biruit-au gîndul să mă apuc de această osteneală, să scot lumii la viderea feliul neamului, din ce izvor şi sămînţie sînt lăcuitorii ţării noastre.* M. COSTIN, LET. I, 3/15. *Cînd au murit Ştefan Vodă cel Bun, au lăsat cuvînt fiiului său, lui Bogdan Vodă, să închine ţara la turci, iar nu la alte neamuri.* NECULCE, L. 12. *A dachilor niam de pre carile părţile aceastea Dachia s-au numit, tot dintr-o rădăcină ... cu schytii au fost.* CANTEMIR, HR. 57. *Nu lipsesc unii a nu zice că acest neam rumân de acum nu-s de acei romani ce au lăsat Traian lăcuitori aici.* C. CANTACUZINO, CM I, 37. *Au murit acolo, care nu puţină întristare domnului şi neamului au dat, că om iscusit era şi acesta.* R. GRECEANU, CM II, 32. *Aceasta nu să poate dovedi mai bine decăt cu mărturiile celor învăţaţi dintru cele mai sus-numite neamuri.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Un neam aşa iubitor de muncă ... nu poate să nu ajungă la sfîrşitul spre care tot omul priveşte.* GOLESCU, Î. 7. *Cine este rumân adevărat şi iubeşte luminarea*

şi îndreptarea neamului, crez că nu se va mînia de acest portret ce am vrut să zugrăvesc. HELIADE, O. II, 11. *Cîtă mulţumire trebuie să avem cînd vedem că neamurile streine caută şi la cele mai mici mişcări ale noastre.* CR (1829), 43[1]/3. *Literatura tuturor neamurilor au început de la poezie.* ib. (1831), 37[2]/9. *Întocmirile acestui Regulament să propun la neamul nostru ca o mişcare spre drumul prefacerilor.* AR (1832), 2[1]/47, cf. GORJAN, H. II, 172/13. *Gospodăria românilor, ca şi a oricăruie alt neam, are obiceiurile sale rezămate pe climă.* I. IONESCU, C. III/3, cf. NEGRUZZI, S. I, 200. *Veacurile ce-nghit neamuri al tău nume l-au hrăpit.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Libertatea-n faţa lumei a aprins un mîndru soare, Ş-acum neamurile toate către dînsul aţintesc.* ALECSANDRI, P. II, 6, cf. 75. *Ţin la ţară, ţin la neatîrnare; Ţin ca să-mi fac neamul lăudat şi mare.* BOLINTINEANU, O. 46. *Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul.* EMINESCU, O. I, 147. *Destul ne-aţi pîngărit . . . neamul cu smeritele voastre blagoslovenii.* CREANGĂ, A. 140, cf. CARAGIALE, O. IV, 133. *Sînt inimă-n inima neamului meu Şi-i cînt iubirea şi ura.* COŞBUC, P. I, 5. *Acest poet titan . . . a cîntat succesiv în versuri admirabile luptele şi victoriile neamului său.* F (1903), 13. *Aşa domol te poartă firea, Căci duce unda-ţi gînditoare: Durerea unui neam ce-aşteaptă, Demult, o dreaptă sărbătoare.* GOGA, P. 16, cf. 24. *Ei s-au legat cu inima curată Să-şi mîntuiască neamul de robie.* IOSIF, V. 115, cf. 59. *Că vinea la dînsul păntru cetanie lume de la tăte neamurile: şi unguri şi nemţi.* STĂNOIU, C. I. 51. *Într-adevăr acest neam dovedeşte deseori că-i poet.* SADOVEANU, O. IX, 209, cf. id. E. 132, 209. *Imaginaţia lui avea fecunditatea unui neam întreg.* VIANU, S. 154. *Tare-mi este neamul ăsta drag.* BENIUC, V. 10. *Atîtea ţări pe glob şi-atîta sînge, Atîtea neamuri: albe, negre, galbene, roşii.* BOUREANU, S. P. 1. *Poate are să vie o vreme să răzbată şi neamul ăsta la o lumină.* VORNIC, P. 31. *Această nuntă leagă, ca brazdele sub plug, Prietenele neamuri împreună.* LABIŞ, P. 61. *Vorbi mult despre suferinţele neamului românesc.* T. POPOVICI, SE. 261, cf. ALR II 2 866/346. ◇ Fig. *Împărat slăvit e codrul, Neamuri mii îi cresc sub poale, Toate înflorind din mila Codrului, Măriei Sale.* EMINESCU, O. I, 100. ✦ *Neam(ul)-omenesc* sau (neobişnuit) *neamul de oameni* = omenirea, speţa umană. *Cum să nu rămînă neamul omenesc, ave ajutoriul scripturilor, ce se poată petrece cu minte şi înţelepţeaşte* (a. 1644). GCR I, 110/11. *Toate sînt tocmite şi rînduite în treaba şi în slujba neamului omenesc.* NEAGOE, ÎNV. 5/7. *Tot neamul omenescu.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 8/52. *Au purtat de grije pentru mîntuirea neamului omenesc.* ANTIM, P. 1. *Ce pagubă ne-au adus la tot neamul omenesc neascultarea aceaia.* MOLNAR, RET. 90/13. *Agricultura este maica neamului ominesc, care hrăneşte pre fiii săi.* KOGĂLNICEANU, S. 5. *Pe tine, an tînăr, te văz cu mulţămire! Pe tine te doreşte tot neamul omenesc!* ALEXANDRESCU, O. I, 86. *Una din însuşirile cele mai fericite ale neamului omenesc... sînt tocmai acele mişcări jumătate trupeşti, jumătate sufleteşti, care încep cu simplul surîs şi se termină cu izbucnirea de veselie.* MAIORESCU, CR. I, 231. *Tocmai şi neamul de oameni pe rînd se tot naşte şi moare.* MURNU, I. 120. *Doctrina clasică se pretindea ieşită din studiul întregului neam omenesc.* OPRESCU, I. A. III, 14. ◇ (Prin analogie) *Colo-n templul închinat fiinţei, care După chip ş-asemănare a creat mîţescul neam.* EMINESCU, O. I, 48. *Fericitul neam păsăresc se deşteaptă-n crîng.* ISANOS, Ţ. L. 12.

6. (De obicei cu determinări care indică fiinţe) Grup, ceată; tagmă. *Tare spre pămăntu fi-va semănţa lui, neamul dereptilor blagoslovise-va.* PSALT. 240. *Neamure de îngeri multe chipure* (a. 1642). CCR 154/9. *Cetele de dorobanţi sau neamul dorobănţesc . . . , cum îl numesc cronicarii noştri.* BĂLCESCU, M. V. 590.

7. (Învechit şi regional) Origine socială (nobilă), obîrşie. *Zicu dentru dragoste, carea în trei chipuri să împarte, întîiu pentru neam, a doua pentru vrednicie, a treia pentru fapte.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 6/30. *Vitejia voastră, neamul vostru, toate acestea vă înalţă deopotrivă.* BELDIMAN, N. P. I, 99/3. *Amorul nu cere Nici neam, nici avere.* PANN, E. V, 120/2. *Neamul să nu te sperie, că nimic însemnează fără nici un dar.* ZANNE, P. VIII, 397. *Cel mai mare neam cinstea se socoteşte.* id. ib. 398. ◇ Expr. **A fi de neam de . . .** sau **a-şi trage neamul din . . .** = a fi de origine . . . , a-şi avea originea de la . . . , a se trage de la . . . sau din . . . *Mirele şi mireasa erau de neam de boier.* GHICA, ap. CADE. *Pe strămoşul nostr-Adam Din care ne tragem neam.* TEODORESCU, P. P. 116. (Învechit) **Bun neam** = noblеţe; distincţie. *Zdrumicîndu-ţi-să trupul cel răbdătoriu cu bătăi . . . , bun neamul sufletului l-ai păzit nevătămat întru credinţă.* MINEIUL (1776), 119[r]/20. (Regional; ironic) **Neam de traistă** = om necioplit (2), lipsit de demnitate. Cf. L. ROM. 1959, nr. 2, 53. ✦ Naţionalitate (2); origine etnică. *Acel capegiu-baş ce-au venit cu mazîlia, ce-au luat pe Dumitraşco beizadeaoa din Ieş, fusesă bun prietin mai nainte lui Cantemir Vodă, şi de neamul lui, era cerchez.* NECULCE, L. 116. *Iată şi Lichinie de neam dac să trage.* C. CANTACUZINO, CM I, 21. *Eduard Jung, de neam englez, s-a născut la 1684.* MARCOVICI, C. 3/3. *Ei, de neamul lor era americani.* DRĂGHICI, R. 27/1. *Daniel Scavinschi era de neam român din Bucovina.* NEGRUZZI, S. I, 205. *Iar la ospăţ! Un rîu de vin! Mai un hotar tot a fost plin De mese, şi tot oaspeţi rari, Tot crai şi tot crăiese mari, Alăturea cu ghinărari De neam străin.* COŞBUC, P. I, 57. *Sînt, paşă, neam de beduin, Şi de la Bab-el-Mandeb vin.* id. ib. 108. *Nu ştii că sînt neam de turc.* TEODORESCU, P. P. 615.

8. Soi, fel, gen, specie. *Şi scoase pămîntul ... lemn roditoriu care face roadă ... dupre neam* (soiul lor B 1938). BIBLIA (1688), ap. GCR I, 281/13, cf. VALIAN, V. *Un cîine, de pe neam, dulău.* DONICI, F. II, 29/2. *Alege alt neam de peşte şi-l pune la cîntar.* PANN, ap. CADE. *Iată şi pentru cerenţel: Familia rozaceelor, neamul driadelor, trunchiu ierbos sau lemnos.* NEGRUZZI, S. I, 103. *Împreunînd neamurile de cîni, să aibi grijă a căta speciile care se potrivesc între ele.* ODOBESCU, S. III, 64, cf. 31. *Legătorile sînt făcute tot din acelaşi ... neam de pîne.* PAMFILE, A. R. 203. *Un alt lemn de neamul salciei şi răchitei, vecin cu fulgul trestiei şi cu papura, este pluta.* ARGHEZI, B. 42. *Se aruncă cîte puţin în diferite părţi, chemînd, o dată cu aruncatul pe rînd, fiecare neam de pasere să mănînce.* ŞEZ. III, 120, cf. II, 91, MARIAN, D. 148. *Atunşi era trei neamuri de struguri.* DENSUSIANU, Ţ. H. 117. *Ei fac trei-patru neamuri de brînză.* ALR I 1 811/786, cf. 1 822/786. *Două neamuri de ciocane.* ALR II 6 780/769, cf. 3 413/836. *Puica pe creastă se cunoaşte ce neam o să iasă.* PANN, P. V. I, 85/25. ◇ Loc. adj. **De neam** = care este de soi bun, care este dintr-o specie superioară. *Căutară ţara aceia toată şi luară din rodul ei neşte struguri de neam bun de vie* (a. 1642). GCR I, 100/17. *Popa Tonea a suit scara ceardaculuí ... în care năvăliseră ramurile ... unui cais de neam.* GALACTION, O. 188. ◇ Expr. **De tot neamul** sau **de toate neamurile** = felurit, variat. *Umbrită pe alocurea cu pomi roditori de tot neamul şi împovăraţi de roade.* GORJAN, H. IV, 140/1. *Un gard viu ... format de ... mărăcini de tot neamul.* GHICA, ap. CADE. *Aveau în bătătură un coteţ ... şi în el porumbei de toate neamurile şi de toate culorile.* PAS, Z. I, 129. *Arniciu de toate neamurile.* CIAUŞANU, V. 182. **De (la) nouă neamuri** = de toate felurile. Cf. ZANNE, P. IV, 489. (Într-un descîntec) *Lungoare de nouă feluri, Lungoare de nouă neamuri, Alege-te, Culege-te Din crierii capului, Din faţa obrazului.* MARIAN, D. 148. **Neam de ...** = (de) nici un fel, (de) nici un soi, de loc, de fel; pic de ... *N-am neam de făină.* PAMFILE, J. II, 156. *Aşteaptă ziua cînd nu va mai fi în ţară neam de înşelători.* PAS, Z. II, 29. *Dă, bade, tot prin grădină, Că nu-i găsi neam de tină, Ci tot iarbă înverzită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 406. *Te-ajunge-o vreme lungă Făr'de neam de ban în pungă.* ŞEZ. IV, 142. *N-are neam de gologan.* RĂDULESCU-CODIN, L. 88. *Nu-i neam de struguri.* GR. S. V, 122. *N-avem neam dă spor la lucru.* ALR I 1 323/885. *Am o bute văruită fără neam de doagă* (Oul). GOROVEI, C. 265. ✦ (Învechit, rar) Categorie. *În sculptură, Apolon, Laocoon, Moisi a lui Mihail Angel sînt de neamul sublim.* HELIADE, O. II, 36. ✦ (Învechit) Gen (gramatical). *Să ceartă pe flecării ... Pe verburi, de-mpărtăşiri, Pe neamuri, căderi, numiri.* MUMULEANU, C. 155/6. ✦ (Învechit) Sex. *Îmi ziceţi o măgulire care atinge pe tot celălalt neam al muierilor.* KOTZEBUE, U. 18v/10. *Mergi să auzi ce măglisiri plac ţie, Nimicuri, dragi la neamu-ţi femeiesc.* I. VĂCĂRESCUL, P. 200/6.

II. Adv. (Olt. şi prin Munt.) De loc, de fel, cîtuşi de puţin, nimic **(I).** *Îndrăzni iar să vorbească, dar să se mişte din căruţ vreunul din ei, neam!* SĂM. II, 504. *Numa te pomeneai cu goarna că da deşteptarea şi pînă ieşea luceafărul nu stăteai locului neam.* PETICĂ, O. 204. *Mă hotărîsem să nu dorm neam şi să fac pe dracu-n patru, s-o scot la un capăt cu pîndaru-ăst-al oilor.* LUNGIANU, CL. 108. *Cum era să ştiu dreapta, dacă nu vedeam neam din cauza ilectricului?!* BRĂESCU, V. 60. *Mai greu e că, în oraşul ăsta babilonic, surugiii ... de la Bălceşti nu se pot descurca neam.* CAMIL PETRESCU, O. I, 177. *Am un junghi de ieri, un junghi al dracului ... Azi noapte n-am dormit neam.* PREDA, Î. 160. *Auzise taman de-a-ndoaselea, că nu s-ar fi făcut neam bucate.* id. D. 66, cf. 130. *După ce ne-am luat, parcă prinsesem drag de el. Da acu de cînd cu bănuielile lui, nu mai am neam!* V. ROM. septembrie 1960, 65. *Nu semăna cu tată-său neam.* STĂNCESCU, B. 33. *Caută-n dreapta, caută-n stînga, neam.* GR. S. VI, 335, cf. TOMESCU, GL. *Să nu mişt' neam, aşa să stai.* ALRT II 244. *N-aude niam.* ALR I 47/803. *Umbli 'ncoló-ncoló, n-ai grije de acasă neam.* ib. 1 377/878. *N-ascultí neam ce zic eu!* ib. 1 560/885, cf. 1 568/885, 1 597/800, 878. *Nu poci neam.* ALR II/791. *Nu cred neam.* ALR II/812, cf. 2 434/899, 3 137/812, 928, 3 874/791.

— Pl.: *neamuri* şi (învechit) *neamure.*

— Din magh. **nem.** — Pentru **II,** cf. magh. nem „nu", bg. НЯМА „nu este".

NEAMĂGÉŢ, -EÁŢĂ adj. (Învechit, rar) Negativ al lui amăgeţ; care nu amăgeşte, (învechit) neamăgit. *Oameni iscusiţi preste toate neamurile, stătători la cuvînt, neamăgeţi, blînzi, cu oamenii streini nemăreţi dintr-alte ţări.* M. COSTIN, LET. I, 8/25.

— Pronunţat: *ne-a-.* — Pl.: *neamăgeţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **amăgeţ.**

NEAMĂGÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui amăgit; (învechit, rar) neamăgeţ. *Calea cea neamăgită ... a mîntuirii.* MINEIUL (1776), 17r2/3.

— Pronunţat: *ne-a-.* — Pl.: *neamăgiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **amăgit.**

NEÁMEŞ, -Ă s. m., adj. v. **nemeş**[2].

NEAMÍC, -Ă s. m. şi f. (Învechit) Negativ al lui amic; duşman, vrăjmaş, inamic. *Îndată l-au întîmpinat voievodul Moldovei cu oastea neamicului său.* ŞINCAI, HR. II, 59/19, cf. NEGULICI, HASDEU, I. V. 199.

— Pronunţat: *ne-a-.* — Pl.: *neamici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **amic** (după lat. *inimicus*, it. *inimico*).

NEAMISTUÍT, -Ă adj. v. **nemistuit.**

NEÁMIŞ, -Ă s. m., adj. v. **nemeş²**.

NEAMŢ s. m. **1.** German sau austriac; (la m. pl.; învechit şi popular, şi la sg.) popoarele, naţiunile respective. *Mateiaşu craiul unguresc . . . nu numai cu nemţii şi cu vecinii săi, ce şi cu turcii multe trebi au avut.* URECHE, L. 99. *Eu nu sămt liah, ce sămt frănc (neamţ* MUNT.). PRAV. 278. *Iar pre acee vreme era un neamţu închis în cetate.* NECULCE, L. 9, cf. ANON. CAR. *Huneadi Ianoş au ars toată ţara nemţească, pentru coroană, ca să o ia de la nemţi.* R. POPESCU, CM I, 251, cf. 253. *Turcul asupra neamţului cu oaste s-au rădicat.* R. GRECEANU, CM II, 34, cf. 27. *Mişcîndu-se nemţii în contra romanilor, Alecsandru împărat merge asupra lor.* ŞINCAI, HR. I, 18/32. *Cuvîntul vlah nu numa la sloveni şi la nemţi . . . au însămnatu latinu sau italianu.* BUDAI-DELEANU, LEX. I, 63[rl]/5, cf. LB, VALIAN, V. *În locul moşneagului de la 1835 atît de roş şi de vesel, mă întîmpină un neamţ sarbăd şi flegmatec.* NEGRUZZI, S. I, 67, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Mare minune! Nemţii ceia îs cu dracu, zău!* ALECSANDRI, T. I, 222, cf. CIHAC, II, 215, DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U. *Se face între nemţi război.* IOSIF, V. 83. *La douăzeci de paşi apare Un cap bălai de neamţ sfios, cu barbă Şi cu mustăţi de fire de otavă.* CAMIL PETRESCU, V. 111. *Ţaţa Eliza . . . apăru în capod, coafată cu artă de un neamţ miop şi chel.* BRĂESCU, V. 22. *Cehoslovacia, Franţa fuseseră ocupate de nemţi.* GALAN, B. II, 99. *În ziua neuitată de douăzeci şi patru august, Nemţii au umplut satul de groază şi pară.* LABIŞ, P. 30. *Războiul era pe sfîrşite, se auzea că nemţii au cerut pace.* T. POPOVICI, SE. 28. *Vino, maică, pîn'la cruce De vezi neamţu cum mă duce.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 308, cf. 315, 317, 318, ŞEZ. III, 97. *Frunzuliţă trei dovleci, Ieşiră nemţii din Beci, Se lăsară nemţii-n ţeară.* MAT. FOLK. 89. *Maica m-o făcut frumos, Neamţului de bun folos; Cînd i-am fost maicii mai drag, Neamţul m-o jurat supt steag.* ib. 922, cf. 91, 344, 939, ŢIPLEA, P. P. 113, BUD, P. P. 80. *Rabdă-mă, neamţule, rabdă, Ningă doauă păsărele, Cum îşi cîntă de cu jele.* BÎRLEA, B. 65. ◇ Expr. **A fura** (sau **a lua, a prinde, a apuca**) **luleaua neamţului (cu zale cu tot)** v. lulea. **A se face** (sau **a fi**) **neamţ** = a se preface că nu înţelege. Cf. ZANNE, P. VI, 231. (Rar) **A merge** (sau **a umbla**) **drept ca neamţul** = a fi beat şi a merge clătinîndu-se. id. ib. 230, cf. DDRF, ŞĂINEANU, D. U., CADE. (Rar) **A spune drept ca neamţul** = a spune lucrurilor pe nume, fără înconjur, verde, pe faţă. Cf. ZANNE, P. VI, 229. (Rar) **A tăcea ca neamţul** = a fi foarte tăcut şi închis, a tăcea chitic. id. ib. 231. **De cînd nemţii cu coadă** = de demult, din vremea de demult. id. ib., cf. PAMFILE, J. II, 156, TDRG. ◇ (Adjectival) *Atîţia termeni de ştiinţe, arte şi meşteşuguri ştie săteanul român cîţi ştie şi săteanul grec, franţez, italian, neamţ.* HELIADE, O. II, 289. ✦ (Prin nordul Mold.) *Vînt de la neamţ* = vînt care bate dinspre apus. *Prin jud. Botoşani se numesc vînturile după naţiunile dincotro vin; astfel, se zice vînt de la rus sau de la moscal, vînt de la ungur, vînt de la neamţ şi vînt de la turc.* PAMFILE, VĂZD. 55. ✦ (Regional) Străin (din apus). *Românul, cînd vede pe cîte cineva din neamurile apusene . . . îi zice neamţ.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. DDRF, ŞĂINEANU, D. U.

2. (Popular) Epitet dat unei persoane îmbrăcate în haine orăşeneşti. Cf. PAMFILE, COM. 19. ✦ (Prin Mold.) Personaj din jocul numit „moşnegii", care se joacă la Anul nou. Cf. PAMFILE, CR. 190.

3. (Mold.; art.) Numele unui dans popular; melodia după care se execută acest dans; (regional) nemţeasca (v. nemţesc **4**), nemţişorul (**I 2**). Cf. SEVASTOS, N. 283, PAMFILE, J. III, 9.

— Pl.: *nemţi* şi (rar) *neamţi*.

— Din slavonul нѣмьць.

NEAMŢOFÍL, -Ă s. m. şi f., adj. v. **nemţofil.**

NEAMUŢÍT, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui amuţit; care nu tace, care vorbeşte fără întrerupere. *Mult iubitului poet . . . a căruia gură de aur era neamuţită.* F (1903), 61.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *neamuţiţi, -te*.

— Pref. *ne-* + **amuţit.**

NEÁNE s. m. v. **nene.**

NEÁNT s. n. Noţiune care desemnează vidul, inexistenţa, nefiinţa, nimicul (**III**), moartea (ca antiteze ale existenţei); (rar) neunde, negură (**2**). Cf. BARONZI, I. L. I, 205. *Cei care au să piară în neantul eternităţii nu ordonă, ei se roagă.* FILIMON, O. I, 321, cf. COSTINESCU. *Se vede pe fiecare zi adîncindu-se într-un neant, care-i seacă facultăţile.* ALECSANDRI, ap. CADE. *Din pricina imposibilităţii de a-mi figura neantul . . . închipuirea mea creează verigi pe care le tot adaugă la lanţul experienţei.* CONTA, O. C. 88. *Neantul se întinde Pe spaţiuri deşerte, pe lumile murinde.* EMINESCU, O. IV, 302. *Într-o formă frumoasă, poate să încapă neantul sau un fond inferior.* MACEDONSKI, O. IV, 127. *Un slujbaş dat afară . . ., un student care a căzut la examen, — vorbesc de marele neant.* GHEREA, ST. CR. I, 261, cf. DDRF. *Neanturi, vecinicie, trecut, adînci abisuri, Ce faceţi voi cu anii pe care-i înghiţiţi?* F (1897), 243, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *Voios pe calea-aceasta să porneşti, Şi chiar de-ar fi-n neant să te topeşti.* GORUN, F. 32. *Desfidînd*

orbeşte neantul din sicriu, Bogată, caldă, vie, Viaţa izbucneşte în valuri de-armonie. CERNA, P. 114. *Şi poate unde ne gîndim într-una la neant, Ne e tot sufletul pustiu.* CAMIL PETRESCU, V. 60. *Aşadar s-a sfîrşit . . . Irevocabil neant.* id. T. II, 623, cf. CONTEMP. 1949, nr. 164, 3/3, nr. 165, 4/5. *În urma instinctelor josnice, stă neantul.* SADOVEANU, E. 63. *Între faza luminoasă a conştiinţei şi absenţa somnului nu se interpune doar un neant de vid sufletesc.* RALEA, S. T. II, 30. *O ţară întreagă, un continent, o lume, dincolo de care nu mai poate fi decît neantul, parcă încep şi se sfîrşesc aici.* BOGZA, C. O. 19. *Neantul, care domnise de la o margine la alta a orizontului, e întrerupt de o superbă fiinţă în mişcare.* id. ib. 284, cf. 113. *De ce ar fi un lucru alarmant Să schimbi o iluzie . . . pe o altă iluzie, Şi un neant . . . pe-un alt neant!* V. ROM. octombrie 1954, 160, cf. ib. aprilie 1955, 245. ◇ (Poetic) *Luna clară din neant Pune pe covoare Străluciri de diamant.* TOPÎRCEANU, P. O. 99, cf. 58. *Nebuloasă zarea n-o să ne mai pună/Arzătoare ţeluri, pasagere visuri: Rar în noaptea lungă doar neantul sună.* BENIUC, C. P. 103. ◇ (Glumeţ) *Plouă perfid. Şi-n doză minimă Picură-n inimă Neant acid.* TOPÎRCEANU, M. 34. ◇ Fig. *Neantul frumoaselor sale visuri.* TIMPUL (1856), nr. 1, 1[1]/23. *Neantul grandorilor umane.* COSTINESCU. *Neantul gloriei.* ŞĂINEANU, D. U. *Neantul mărîrilor.* CADE.

— Pl.: (rar) *neanturi.*

— Din fr. **néant.**

NEÁOCŞ,-Ă adj. v. **neaoş.**

NEÁOŞ, -Ă adj. **1.** (Despre oameni, populaţii, specii de animale sau de plante; de obicei ca determinat pe lîngă termeni care indică naţionalitatea sau originea locală) Care s-a născut, s-a format şi s-a dezvoltat pe teritoriul pe care trăieşte şi în prezent; autohton, pămîntean **(2),** pămîntesc **(2),** băştinaş, indigen, (popular) get-beget. *Însă rumânii înţeleg nu numai ceştea de aici, ce şi den Ardeal, carii încă şi mai neaoşi sînt şi moldovenii şi toţi cîţi şi într-altă parte să află.* C. CANTACUZINO, CM I, 52. *Pare că nici unul neaoş turc nu e.* id. ib. 53, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Românii cei neaoşi se întîmplau a fi totodată şi păstori, ceea ce se vede şi se vedea cam ades mai cu seamă la cei de peste Dunăre.* HASDEU, I. C. I, 39. *Om verde, român neaoş măsurător de lume, Ce vrea pe-a ei măsură ca să-şi croiasc-un nume.* ALECSANDRI, POEZII, 327. *Vorbele-ţi sînt bune Şi chipul de om neaoş, dar cine eşti, ne spune.* id. T. II, 80, cf. LM. *Din poeţii droaie, neaoşi sau străini, Fabuliştii-n lumea toată sînt puţini.* ARGHEZI, S. P. 11, cf. 114. *Ungur niauş.* ALR I 445/594. *Români niaoşi* [care sînt de aici]. ib. 445/695, cf. 445/584, 700, 782, 792, 810, 980. ◇ (Adverbial) *V. Alecsandri . . .* [este] *cunoscut prin farmecul neaoş românesc al muzei ce-l inspiră.* ODOBESCU, S. III, 21. *Portul său neaoş ţărănesc.* DDRF. *Fire neaoş românească.* ŞĂINEANU, D. U. ◇ (Substantivat) *Falnicii Toporski, vechi neaoşi de-ai Lehiei.* ALECSANDRI, POEZII, 208. ✦ (Despre limbă, expresii) De origine, de provenienţă autohtonă; care aparţine poporului simplu; care vine de la ţară. *Sînt şi expresiuni neaoşe-româneşti de o originalitate preţioasă.* ODOBESCU, S. III, 86. *O vorbă neaoşă românească.* DDRF. *El rîdea de amestecul umoristic . . . de vorbe româneşti neaoşe cu pocituri franţuzeşti.* D. ZAMFIRESCU, A. 67.

2. Autentic, adevărat, veritabil; curat, sadea, get-beget. *Dar geambaşul neaoş hoţ, Deprins la aşa negoţ, Stai, zice . . .* PANN, P. V. III, 107[2]/3, cf. LM. *Dar cartea-nfumurată de gol şi fudulie Poate că e mai proastă ca neaoşa prostie.* ARGHEZI, S. P. 95. *Ciobani tot înarmaţi, Cu postavuri îmbrăcaţi De nu crezi că sînt ciobani, Ci chiar neaoşi căpitani.* ALECSANDRI, P. P. 202, cf. 311. *Un cioban neaoş se duse în peţit la Dobra.* ŞEZ. V, 84. *Tîlhar neaoş.* CIAUŞANU, GL. [Cal] *negru neaoş.* ALR I 446/740. *Hoţ ńeaoş.* ib. 446/842, cf. 446/860.

3. (Regional) Bun, de soi. *Din flăcăii de prin sat Mulţi îmi plac şi mulţi nu-i vreau . . . Fără unul mai ochiş Că-i fecior de pui neuş, Că-i feciorul de ceauş.* PAMFILE, C. Ţ. 126. *Fată un viţel ńaoş, bun, un mînz ńaoş.* ALR I 446/870, cf. 446/782, 960.

— Pronunţat: *nea-oş.* — Pl.: *neaoşi, -e.* — Şi: (regional) **neáocş, -ă** (ALR I 445/770), **niáuş, -ă, neúş, -ă** adj.

— Etimologia necunoscută. Cf. a u ş, d e a o ş.

NEAOŞÍSM s. n. **1.** Cuvînt sau expresie care are un căutat aspect autohton, arhaic sau popular. *Nu trebuie să se mai scrie cu poporanisme dulcege şi neaoşisme descărnate.* L. ROM. 1959, nr. 5, 7. *Un neaoşism foarte căutat de „esteţi".* ib. 1964, nr. 5, 463.

2. Tendinţă în literatură caracterizată prin abuzul de cuvinte arhaice şi populare (rare).

— Pronunţat: *nea-o-.* — Pl.: **(1)** *neaoşisme.*

— **Neaoş** + suf. *-ism.*

NEAOŞÍST, -Ă adj., s. m. **1.** Adj. Care aparţine neaoşismului **(2),** privitor la neaoşism; (despre stil, formă etc.) care abundă în neaoşisme **(1).** *Ceea ce izbeşte cel mai mult aici este . . . încercarea de a sugera complexitatea frămîntărilor unei generaţii prin mijloacele prozei ţărăneşti şi printr-o formă simplificată, adoptînd tonul hîtru şi neaoşist acolo unde era nevoie de vigoare.* V. ROM. ianuarie 1960, 132.

2. S. m. Persoană care abuzează, în vorbire sau în scris, de neaoşisme **(1).** *Pentru „a crea", „a elabora" (o operă ştiinţifică, literară, artis-*

tică etc.), neaoşiştii recurg la verbe cu ... iz arhaic. L. ROM. 1964, nr. 5, 463.

— Pronunţat: *nea-o-*. — Pl.: *neaoşişti, -ste.* — **Neaoş** + suf. *-ist.*

NEAPĂRÁT, -Ă adj., adv. **1.** Adj. Negativ al lui a p ă r a t. Cf. DRLU, LB, VALIAN, V., POLIZU, COSTINESCU, LM. ✦ Care nu este întărit, fortificat. Cf. DRLU.

2. Adj. (Învechit) Care nu este sau nu poate fi împiedicat, oprit, (re)ţinut (de la ceva). *E cînd trecu sîmbăta şi neapărate fură de lege ..., vineră la mormînt să ungă pre Isus.* CORESI, EV. 139. *De*[-ţi] *va ceva plăcea ... neoprit şi neapărat îţ iaste şi ce-ţ va fi voia aceia ia şi fă.* CANTEMIR, ap. HEM 1308. *Cînd păşăi la pragul uşii besearecei, toţi neapăraţi întrară iară pre mine mă apîră oarece* (sec. XVIII). ap. HEM 1305. ✦ (Învechit, rar) Care nu stă, nu se opreşte. *Binre vestiu dereptatea ta în besearici mari, adecă cu ustnele meale neapărate.* PSALT. HUR. 34[r]/16. ✦ (Adverbial) Neîncetat, necontenit **(2).** *Învăţa cealea ce-su de Domnulu I*[su]*s H*[risto]*s cu toată cutedzarea, neapăratu* (f a r î o p r e a l î N. TEST. 1648, f ă r ă c o n t e n i r e BIBLIA 1688). COD. VOR. 106/17.

3. Adj. (Astăzi rar) Căruia nu i te poţi împotrivi, care nu poate fi ocolit sau omis, care decurge, rezultă cu necesitate din ceva; inevitabil, fatal; obligatoriu, necesar **(I 2).** *Această viaţă trecătoare iaste ... şi pre urmă vine moartea cea neapărată.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 140[v]/19. *Îndrăznesc ... a arăta împlinirea datoriei meale cei neapărate* (a. 1773). GCR II, 86/13. *Cea neapărată sumă a birului care se cuvine să se aşeze ... asupra locuitorilor* (a. 1814). URICARIUL, I, 187. *Acest nenorocit prinţip ... au uitat pre norodul său şi datoriile ceale neapărate ale sale.* BELDIMAN, N. P. II, 97/9, cf. 55/8, 143/21. *Plăcerile sînt un zălog pentru nenorociri neapărate şi merg înaintea chinurilor.* MARCOVICI, C. 27/8, cf. 65/6. *Loc ... care îi înfăţoşa o neapărată moarte.* DRĂGHICI, R. 160/10. *S-ar fi cuvenit a cugita asupra urmărilor neapărate acestei neprimiri.* AR (1834), 34[1]/1, cf. VALIAN, V. *Aceste dar împlinite, pacea fu neapărată Şi tot omul cu vecinul se-ntovărăşi îndată.* CONACHI, P. 300, cf. COSTINESCU, LM. *Un rezultat neapărat, neînlăturabil al unei cauze anterioare.* EMINESCU, S. P. 43. ✦ Sigur, precis. *Credinţă în biruinţa neapărată a întreprinderei sale.* F (1906), 21. *Deosebirile dialectale s-ar explica atît prin găsirea unei populaţii româneşti mai vechi, cît şi prin amestecul neapărat cu pecenegii.* BUL. COM. IST. II, 183. ✧ (Adverbial) *Constantin, neapărat, s-a bucurat foarte mult ... să regăsească un prieten.* GALACTION, O. 130. *Un clasic va ajunge neapărat la convingerea că omul e tot ce e mai interesant şi mai desăvîrşit pe lume.* OPRESCU, I. A. III, 13. *Undeva, prin apropiere, curge neapărat un rîu.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 3/5. ✦ (Ca determinant pe lîngă „nevoie", „trebuinţă" şi echivalente ale acestora; azi mai ales în legătură cu verbul „a fi" sau „a avea", formînd construcţii impersonale) Absolut, imperios, stringent. *Cele ce-i sînt de neapărată trebuinţă sînt fără osteneală.* NEAGOE, ÎNV. 13/16. *Epitropul nu poate să vînză într-alt chip din lucrurile tînărului, fără numai cerînd trebuinţa neapărată, să fie prin ştirea şi hotărîrea stăpînirii.* PRAVILA (1814), 91/8. *Sistematica punere la cale a acestor lucruri au ajuns una din cele mai neapărate nevoi* (a. 1819). URICARIUL, I, 127. *Unile din cele neapărate trebuinţe nu s-au însemnat.* AR (1832), 2[2]/6. *Rob al unei lăcomii viclene, să sileşte a lipsi familia sa şi chiar pe sine de trebuinţele cele mai neapărate.* MARCOVICI, D. 69/25. *Să aibă de acum înainte foc, lucru ce-i era de neapărată trebuinţă.* DRĂGHICI, R. 74/29. *Vasilie Vodă ... se supune acestei neapărate nevoi.* ASACHI, S. L. II, 15. *La o trebuinţă neapărată sau cînd patria era în primejdie, se chema „ridicarea gloatelor".* BĂLCESCU, M. V. 609. *E de neapărată trebuinţă.* POLIZU. *Cam aşa fac şi eu ... cerînd poate prisos acolo unde se află ceea ce este de neapărată trebuinţă.* ODOBESCU, S. III, 39. *Pentru aceasta era neapărată nevoie să nu trişeze.* C. PETRESCU, C. V. 41. *N-are neapărată nevoie de cinci sau şase prieteni ca să poată vorbi.* ARGHEZI, T. C. 40. *Mintea nu le poate fi niciodată la un lucru care nu-i de neapărată trebuinţă.* BOGZA, C. O. 144. ✧ (Adverbial) *Pedeapsa cea de moarte iaste oare folositoare şi neapărat trebuincioasă?* (a. 1773). GCR II, 87/14. *Printre cărţile mănăstirii, reduse acum la cele neapărat trebuincioase slujbei ..., am găsit numai un volum manuscript.* ODOBESCU, S. I, 460. *E neapărat necesar să întrebuinţăm mijloacele de protecţie.* STOICA, VÎN. 128.

4. Adv. În mod necesar **(I 2),** cu orice preţ, în orice caz; negreşit **(2),** musai **(I 2),** numaidecît **(2),** (rar) necesarmente, (învechit şi regional) nepristan **(2),** nesmintit **(3),** numai **(III 2),** (învechit) nelipsit **(2).** *Două mii din ţară cai să cer neapărat.* BELDIMAN, E. 10/10, cf. id. N. P. II, 157/6. *Legiuim, ca pe tot anul să se deie ... cîte douăzeci mii ocă sare în drobi di măgle, care sare să se dea neapărat* (a. 1828). URICARIUL, II, 186/4. *Toţi lăcuitorii oraşului să fie datori neapărat să afume lucrurile lor şi să le ţie 3 zile la aer slobod şi curat.* CR (1829), 89[1]/24. *Măsura acestor versuri începe cu iambi şi daca nu este a doua silabă întonată, a patra neapărat cată să fie.* HELIADE, O. II, 156, cf. 73. *Scoate dintr-această părere toate urmările cîte neapărat izvorăsc dintr-însa* (a. 1833). URICARIUL, V, 343/7. *El socoteşte că toate dorinţele sale urmează a să înplini neapărat.* MARCOVICI, D. 8/2, cf. id. C. 25/14, VALIAN, V. *Mihai cugetă în inima sa că împrejurarea cere neapărat vreo faptă eroică spre a descuraja pe turci şi a îmbărbăta pe ai*

săi. BĂLCESCU, M. V. 121. *Nu-i destul de a şti carte şi a scri . . . , mai trebuie neapărat giudecata nepărtinitoare, cunoştinţa lucrurilor, a lumei şi a oamenilor.* RUSSO, S. 4. *Trebuie să-ţi pun o decoraţie, neapărat.* ALECSANDRI, T. 1115. *Trebuia într-acea noapte ca să sufle vîntul rece, Ca să viscolească-afară ca şi azi, neapărat.* MACEDONSKI, O. I, 70, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *Omul ăsta merită neapărat un bacşiş.* REBREANU, NUV. 62, cf. id. R. II, 229. *Bunătatea adevărată cere neapărat inteligenţă şi imaginaţie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 65. *Abia am răzbit . . . să ajung pînă aici . . . Vreau să-ţi vorbesc ceva neapărat.* C. PETRESCU, C. V. 254, cf. 73. *Stai. Stai aşa. Asta trebuie fotografiat. Neapărat fotografiat.* SEBASTIAN, T. 69. *Trebuie neapărat să mă duc la Bucureşti.* BART, S. M. 86. *Pentru a da o idee mai completă despre marele scriitor, studiul său trebuia neapărat completat cu acela al artei sale.* VIANU, S. 147. *La două puncte distincte vor corespunde neapărat pătrate distincte.* STOILOV, T. F. 20, cf. 161, 162. *Trebuie neapărat să le dăm posibilitatea de a-şi culege singuri şi ceva hrană naturală.* C. ANTONESCU, P. 53. *Domnul director zicea că la anul te bagă neapărat, dacă nu la normală, la seminar.* PAS, Z. I, 250. *De ce vrei neapărat să fii ridicol?* BARANGA, R. F. 25. *Un fierar are neapărat trebuinţă de un ajutor.* TUDORAN, P. 110. *Vorbeau . . . despre oamenii care trebuie neapărat împroprietăriţi.* T. POPOVICI, SE. 230. *Peste cîteva zile trec eu neapărat pe la tine şi-ţi las ce-ţi trebuie.* BARBU, Ş. N. 92. *În comisiile de omologare să fie atraşi mai activ şi profesionişti ai activităţilor estetice: artişti plastici, decoratori . . . şi neapărat creatorii de prototipuri din ramura producătoare.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 70, cf. 10. ◇ **Expr.** (Neobişnuit) **A fi de-a neapărat** = a fi absolut necesar. *Spre a se da răspunsuri întemeiate la aceste două întrebări, este de-a neapărat să se consulte . . . chrisoavele ctitoreşti.* ODOBESCU, S. II, 6.

5. Adj. De care nu te poţi lipsi, care este (absolut) necesar **(I 1)**; indispensabil, (învechit, rar) neapărător. *Se alcătuieşte darea lor de cîte triizeci lei de gospodari pe an şi osebit cîte trii lei iarăş pe an la cutia satului întru neapăratele cheltuiele a fieştecăruia sat.* AR (1831), 253/23. *Ale noastre neapărate şi drepte măsuri pentru apărarea naţională.* ib. (1839), 12[1]/14. *Am scris şi lui Iacovache să-mi găsească vro sută de galbini. Dacă el mi-i va găsi, apoi dumneata să nu-mi cauţi decît o sută, dar almintrele două sute îmi sînt neapăraţi.* KOGĂLNICEANU, S. 223. *Am aflat vîrtutea sufletească neapărată pentru ca să pot purta povara nenorocirilor mele.* ASACHI, S. L. II, 22, cf. VALIAN, V. *Sînt unii bătrîni carii ţi se fac neapăraţi, a cărora faţă doreşti s-o vezi.* NEGRUZZI, S. I, 300. *Îndrăznesc a mă ruga să porunciţi a mi se înlesni şi mijloacele neapărate spre a mă putea duce cu familia pînă la Paris.* GHICA, A. 638. *Şi spui că, adevărat, N-are nimic de mirat, Dar are, fără-ndoială, Tot ce e neapărat.* ALEXANDRESCU, M. 226, cf. PONTBRIANT, D. *Instrucţia pedagogică neapărată unui profesor.* CONV. LIT. XI, 40. *Muzica a fost preţuită ca o neapărată auxiliară a petrecerilor vînătoreşti.* ODOBESCU, S. III, 101. *Toate aceste prevederi sînt neapărate.* ATILA, P. 78.

— Pl.: *neapăraţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **apărat.**

NEAPĂRĂTÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Neapărat **(5)**. *Bună iaste nestrînsoarea . . . şi neapărătoare cui va vrea să facă îmblare întru spăsenie şi în împărăţiia ceriului.* CORESI, EV. 436.

— Pl.: *neapărători, -oare.*

— De la **neapărat.**

NEAPĂTÁT, -Ă adj. (Într-o poezie populară) Care nu s-a udat, care a rămas neudat. *Cine-n lume s-o afla, S-o afla şi-adevăra Să dea-n mare Ca o floare, Să iasă-n vad Ca un brad . . . Cu calul Neapătat.* TEODORESCU, P. P. 72, cf. 73.

— Pl.: *neapătaţi, -te.*

— De la **apă.**

NEAPESTÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui **apestit**; neîntîrziat, imediat. (Adverbial) *După aceasta neapestit . . . şi altă vînzare au mai aflat.* R. GRECEANU, CM II, 189. *După purceaderea lui, neapestit au trimis şi măriia-sa pre Matei Creţulescu.* id. ib. 198. ◇ **Neapestită vreme** = fără întîrziere, numaidecît, imediat. *Ce neapestită vreme sosi den fugă şi Alecsandru Costin dînd ştire de perirea lui Iacomi vătavul de aprozi.* M. COSTIN, LET. I, 300/15. *L-au închis în Edicula cu toată casa lui, iară neapestită vreme căzînd alt viziriu, îndată l-au slobozit* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 94/19.

— Pl.: *neapestiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **apestit.**

NEAPÚS, -Ă adj. Negativ al lui **apus**; (învechit) care nu apune, nu trece niciodată; fig. etern, veşnic. *Direptul soare, lumina cea neapusă, strălucirea cea veacinică luminează pre toţi căţi vin către ănsul.* VARLAAM, C. 184. *Mîntuiaşte ceia ce să nădăjduiesc pre tine, maica neapusului soare, roditoarea D[o]mnului.* MOLITVENIC (sec. XVII), 310. *Bucură-te, căruţă neapusă a soarelui.* MINEIUL (1776), 55[r1]/18, cf. LB.

— Pl.: *neapuşi, -se.*

— Pref. *ne-* + **apus.**

NEARĂ s. f. (Jur.; învechit) Supliment la o lege, lege derogatorie; p. ext. colecţie de astfel de legi. *La neara a părintelui Athanasie patriarhul de Alexandria scrie aşa . . .* (a. 1644). ap. TDRG. *Nearaoa împăratului chir Leu înţeleptul porunceşte . . .* (a. 1652). ap. TDRG. *Legea*

şi nearaua lui Leon (a. 1753). URICARIUL, XVI, 303. *Împăraţii noştri cei credincioşi . . . , poronci şi nearale spre împodobirea şi înfrumuseţarea şi starea către cei legiuitori adese dînd, au lăsat pildă* (a. 1764). ib. I, 308. *Precum este a vedea din nearaoa 11 a lui Iustinian înperat.* MAIOR, IST. 54/6, cf. CIHAC, II, 678, MURNU, GR. 39, CADE.

— Pronunţat: *ne-a-*. — Pl.: *nearale*. — Şi: **neareá** s. f. MURNU, GR. 39.

— Din ngr. **νεαραί.**

NEARÁT, -Ă adj. Negativ al lui a r a t. (E x p r.; regional) **A umbla nearat, nesemănat** = a umbla de colo-colo, fără rost. Cf. ZANNE, P. II, 788, PAMFILE, J. II, 130, I. CR. III, 252.

— Pl.: *nearaţi, -te*.

— Pref. *ne-* + **arat.**

NEAREÁ s. f. v. **neara.**

NEARGALĂU s. m. (Regional; peiorativ) Nume dat unei persoane care aleargă tot timpul pentru alţii (Vîlcele-Turda). MAT. DIALECT. I, 82.

— Pl.: *neargalăi*.

— Din magh. **nyargaló** „alergător".

NEARTICULÁT, -Ă adj. Negativ al lui a r t i c u l a t.

1. (Despre sunete vocale) Emis fără participarea organelor vorbirii; p. e x t. pronunţat neclar, î n g ă i m a t, b o l b o r o s i t; (despre mijloace de comunicare) care nu foloseşte sunete articulate. *Pînă cînd sufletul omului nu s-a înălţat încă la o abstracţiune, pînă atunci nu are cuvinte ci numai gesturi sau exclamaţiuni nearticulate, pentru a-şi exprima dorinţele.* MAIORESCU, CR. I, 160. *Din gîtlej . . . iese un sunet nearticulat.* F (1903), 7. *Nu ne-a rămas decît un singur lucru sublim şi acest lucru stă în limba noastră ca şi în limba nearticulată a tuturor vieţuitoarelor.* HOGAŞ, DR. I, 36. *Am vrut să spun ceva, dar n-am reuşit decît să scot nişte sunete nearticulate.* BOGZA, A. Î. 657. ✦ (Impropriu) Care nu are nici un sens, nici o noimă. *Ce vorbeşti, frate Marchiş! . . . Ce sînt aceste voarbe nearticulate?* T. POPOVICI, SE. 492.

2. (Gram.) Care nu este însoţit de articol (hotărît); în care cuvintele nu sînt însoţite de articol (hotărît). *Tot ce-am spus pînă acum se referă la declinarea nearticulată a substantivelor comune.* IORDAN, G. 86. *O altă particularitate a epitetelor adjectivale din prima perioadă a poetului este antepunerea lor în formă nearticulată, faţă de substantiv.* VIANU, S. 15.

3. (Fiziol.) Care nu este format din articulaţii, care nu are articulaţii. *La sturioni . . . vertebrele nu sînt bine dezvoltate; la aceştia nu o şiră a spinării bine osificată străbate corpul, ci un cordon zgîrcios, nearticulat.* C. ANTONESCU, P. 38.

— Pl.: *nearticulaţi, -te*.

— Pref. *ne-* + **articulat.**

NEASCULTÁ vb. I. I n t r a n z. (Învechit) A nu asculta sfaturile, poruncile etc. cuiva, a nu ţine seamă de ele. *Iară de nu mă veţi asculta nice veţi face poruncile meale aceastea, ce veţi neasculta de dînsele şi judecăţilor meale, se va îngreuia sufletul vostru.* BIBLIA (1688), 91¹/25, cf. DRLU.

— Prez. ind.: *neascúlt*.

— Derivat regresiv de la **neascultare.** Cf. n e a s c u l t ă t o r.

NEASCULTÁRE s. f. Negativ al lui a s c u l t a r e; act de nesupunere, de indisciplină. *Le ponoslui pentru neascultarea lor şi-i scoase den raiu.* MOXA, 347/16. *Iară pentru neascultare, Diade-l la pedeapsă mare* (sec. XVII). CAT. MAN. I, 183. *Toate aceastea le-am răbdat pentru ca să izbăvăsc pre tine şi toată semenţiia ta ce-au întrat aicea pentru neascultarea ta.* VARLAAM, C. 89, cf. 71, ST. LEX. 168ᵛ/2. *Eva . . . , cu neputinţa neascultării, blestem au aşăzat.* MINEIUL (1776), 13ᵛ²/37. *Ce răotate, ce pagubă ne-au adus la tot neamul omenesc neascultarea aceaia şi pofta nelegiuită.* MOLNAR, RET. 90/14, cf. DRLU. *Pentru lenevire, nesîlinţă, neascultare . . . vor afla loc canonisiri şi pedepse.* AR (1829), 187²/4. *Neascultarea ce îmi făcuşi va fi în sufletul tău o aducere-aminte foarte jalnică întru toată viaţa ta.* GORJAN, H. IV, 62/24, cf. VALIAN, V.

— Pref. *ne-* + **ascultare.**

NEASCULTĂTÓR, -OÁRE adj. (Adesea substantivat) Negativ al lui a s c u l t ă t o r; (persoană) care nu ascultă (de cineva sau de ceva), care nu se supune; p. e x t. (om, mai ales copil) rău, obraznic. *Se fie urîtori de Dumnezeu, ocărîtori, trufaşi, neascultători de părinţi.* NEAGOE, ÎNV. 17/14. *Ascultă de el şi nu fi neascultătoriu pentru că nu va îngădui ţie.* BIBLIA (1688), 56¹/4. *Romanii acealea mai mult ca să dea groază şi spaimă vrăjmaşilor şi supuşilor lor celor neascultători le făcea.* C. CANTACUZINO, CM I, 19. *El află turma neplecată şi neascultătoare şi bisearica izvrătită şi cu obiceaiuri reale.* ANON. CANTAC., CM I, 86. *Gîlcevile dentr-înşii n-au mai lipsit, ci tot cînd una să potoliia, alta să începea făcînd toate de capetile lor, fiind toţi mari şi neascultători.* R. GRECEANU, CM II, 132. *De prădări a se feri, Căci toţi neascultătorii de sabie vor pieri.* BELDIMAN, E. 29/16, cf. DRLU, VALIAN, V. *Cele trei surori Îmi sînt cu mult mai dragi ca fraţii Cei răi şi neascultători.* IOSIF, V. 36. *Era un copil peste măsură de mintos şi fără seamăn de neascultător.* TEODOREANU, M. U. 161, cf. ALR I 1 560.

— Pl.: *neascultători, -oare.*
— Pref. *ne-* + **ascultător.**

NEASEMĂNÁT, -Ă adj. **1.** (Învechit) Negativ al lui a s e m ă n a t; care nu seamănă cu altcineva sau cu altceva; (despre mai multe ființe sau lucruri) care se deosebesc între ele. Cf. DRLU. *Dorul învățăturilor nu numai că înfrățește pe locuitorii unei țări, ci încă și oamenii neasemănați cu religia, cu limba și cu legile.* ASACHI, ap. DDRF.

2. Care nu poate fi asemănat cu nimic, care nu are pereche deoarece depășește limitele, însușirile obișnuite; fără seamăn, incomparabil, inegalabil, unic, (livresc) neasemuit, (învechit) nesemuit, neurmat **(2).** *Neasămănată iaste pacea cea cerească.* VARLAAM, C. 319. *Pururi să proslăvăsc mila ta ci* [= cea] *bogată, Cu bunătate și dragosti ci niasămănată* (sec. XIX). CAT. MAN. I, 321. *Curajul, sumeția și neoboseala lor sînt neasămănate.* AR (1839), 18[1]/15. *Pe o cîmpie Mare, bogată, Urmă odată O bătălie Aspră, cumplită, neasemănată.* ALEXANDRESCU, O. I, 316. *Săpăturile ce se fac descopăr... răzlețe amintiri dintr-o lume de neasemănați viteji.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *S-a hotărît neasemănatul măiestru a trezi la nouă viață... singura revistă muzicală de dincoace de Carpați.* F (1906), 21. *Caragiale... a simțit nevoia să exteriorizeze ceea ce crease în închipuirea sa, ajutat de o putere neasemănată de expresie.* IBRĂILEANU, SP. CR. 219. *E foarte greu să ne stăpînim admirația față de neasemănatele panorame ce ne oferă din belșug aceste creste de munți.* STOICA, VÎN. XIII. *Se formau ca mărgărintare în fundul sufletului lui, neasemănatele-i poezii lirice.* SADOVEANU, E. 132. *Femeile se uitau la rochie și se minunau de neasemănata ei frumusețe.* POPESCU, B. II, 107. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv sau de un adverb prin prepoziția „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *O privelițe neasemănat de frumoasă.* ✦ (Adverbial; precedînd un adjectiv la gradul comparativ, intensifică ideea de superioritate) Incomparabil. *Ne vedem totuși siliți a ne ocupa pentru veacul al 18-lea neasemănat mai mult cu evenimente bisericești.* BARIȚIU, P. A. I, 318. *Necesitatea cîtorva sute de funcționari calificați era evidentă; greutatea însă de a-i afla calificați din toate punctele de vedere se simțea neasemănat mai greu decît în oricare alte timpuri.* id. ib. II, 631. *Frecvența cuvintelor de obîrșie slavă e... neasemănat mai mică decît a celor moștenite din latinește.* PUȘCARIU, L. R. I, 278. ✦ (Rar) Curios, ciudat. *Vedeam... mulțime de niște măscăriciuni de oameni neasemănați, cu obrazele negre.* MINEIUL (1776), 28[r1]/30.

— Pl.: *neasemănați, -te.*
— Pref. *ne-* + **asemănat.**

NEASÉMENEA adj. invar. Negativ al lui a s e m e n e a. Cf. TOMICI, Î. 38/17, BARCIANU, GOROVEI, C. 137. ✦ (Învechit) Inegal. Cf. ȘINCAI, ÎNV. 8.

— Pref. *ne-* + **asemenea.**

NEASEMUÍT, -Ă adj. (Livresc) Negativ al lui a s e m u i t; neasemănat **(2)**, (învechit, rar) nepotrivnic. *Autorul a arătat un dar de care rămîi mirat, prețiosul și neasemuitul dar... care-l va face neimitabil.* GHEREA, ST. CR. I, 10. *În Italia... se deșteptară barzii, cari adunînd zdroabele risipite ale unei frumuseți neasemuite..., au învățat pe popoarele moderne ce este farmecul vieții.* F. (1903), 2. *Apele fluviului se îndreaptă spre mare, urmărite de priviri care încep să viseze la marile depărtări și neasemuita frumusețe a lumii.* BOGZA, M. S. 24, cf. id. C. O. 61. *Din pricina oboselii și a trudei fața fetișcanei avea o frumusețe neasemuită.* STANCU, R. A. III, 219. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Transformarea socialistă a agriculturii, această operă neasemuit de grea și de complexă, cere ca o condiție a realizării ei cu succes, ajutorul științei înaintate.* CONTEMP. 1953, nr. 350, 5/1. ✦ (Rar) Curios, ciudat. *Rareori s-au alcătuit laolaltă mai multe și mai ciudate însușiri dezbinate ca să dea naștere unui corci mai neasemuit.* ARGHEZI, C. J. 97. *N-avea importanță că mai tîrziu a uitat să-i repete această neasemuită părere.* CAMIL PETRESCU, O. II, 127.

— Pl.: *neasemuiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **asemuit.**

NEASFIÁ s. f. v. **nisfia.**

NEASTĂMPĂRÁT, -Ă adj. v. **neastîmpărat.**

NEASTÎMPĂR s. n. sg. Negativ al lui a s t î m p ă r; faptul de a fi neastîmpărat **(1)**; starea celui neastîmpărat; nevoie de mișcare, de acțiune continuă, v i o i c i u n e, d i n a m i s m; p. e x t. (stare de) agitație, neliniște, tulburare; nerăbdare; (rar) neastîmpărare, (regional) neastîmpărătură. *Omul... cu un neînțeles neastîmpăr, face planuri și feluri de închipuiri.* MARCOVICI, D. 3/28, cf. POLIZU. *Mă asculta cu o nerăbdare ce se vedea în neastîmpărul său.* NEGRUZZI, S. I, 255, cf. 108, II, 281. *Caii... Mușcînd de neastîmpăr zăbala ce-i ținea... La sunete de luptă pe cîmp își luau zborul.* ALEXANDRESCU, M. 30, cf. PONTBRIANT, D. *Și simte-un neastîmpăr în inima-i vergină Sub galișa ochire a fetei ce suspină.* ALECSANDRI, POEZII, 320. *Ce neastîmpăr va fi făcînd pe zeiță să calce așa iute pămîntul?* ODOBESCU, S. III, 55, cf. 78. *Nu este vînător, cît de vechi, cît de ispitit, care să-și poată stăpîni neastîmpărul.* GANE, N. I, 127. *Stam toți în picioare, tremurînd de neastîmpărul emoției.* CARAGIALE, O. IV, 129, cf. I, 76. *Se potolise neastîmpărul copilăresc și năvălnicia adeseori sălbatică.* SLAVICI, O. II, 79. *El rămase*

într-un neastîmpăr ce-l chinuia mai cumplit decît moartea. ISPIRESCU, L. 45, cf. 258. *În neastîmpărul său, pitarul părăsea, din vreme în vreme, prunăria din dosul caselor ... şi alerga spre casă.* MACEDONSKI, O. III, 5. *Margareta, în neastîmpărul aşteptării, trecea mereu prin sală.* VLAHUŢĂ, O. A. 123. *Un neastîmpăr bolnav se lega de el.* F (1897), 39. *Parcă mi-e inima-nghe-ţată De-atîta neastîmpăr.* COŞBUC, S. 106. *Grija călătoriei îl pusese într-un neastîmpăr, că nu-şi mai găsea loc.* BASSARABESCU, S. N. 16. *S-a dus să-şi ucidă neastîmpărul şi nerăbdarea prin cele păduri cu fiare de vînat.* GALACTION, O. 71, cf. 98. *Bătrînul mergea ... cu inima plină de neastîmpăr copilăresc, ca în ziua aceea de pomină.* POPA, V. 179. *Numai neastîmpăr, nerăbdare şi dogoare de rug, el trebuie să fi trăit zile de zeci de ori mai lungi decît realitatea.* ARGHEZI, T. C. 64, cf. 24. *Şi l-a cuprins un neastîmpăr pe care el-însuşi greu îl înţelegea.* V. ROM. martie 1955, 252. *Nu mai putea suferi în preajmă-i neastîmpărul nepoţilor.* PAS, Z. I, 27. *O grijă, un neastîmpăr o chema acasă.* DEMETRIUS, A. 95. *Era oprimat, frămîntat de un neastîmpăr rece, duşmănos, ca o febră.* T. POPOVICI, SE. 105. *Biata păstoriţă, ofelită de dor şi neastîmpăr, muri.* ŞEZ. VIII, 72. (Fig.) *Şi-ntr-al vieţii neastîmpăr Doar copacii mai sînt trişti.* GOGA, POEZII, 290. ◇ Loc. adj. **În neastîmpăr** = care se află în (continuă) mişcare; p. ext. agitat, neliniştit **(2)**. *Se preîmblă prin casă în neastîmpăr şi pe gînduri, apoi cîntă în cele din urmă.* PR. DRAM. 135. *În aer zbor nechezuri, comănzi resunătoare Şi caii-n neastîmpăr frămîntă-n loc pămîntul.* ALECSANDRI, POEZII, 220, cf. 235, 286, 335, DDRF. *Iarna veni viforoasă şi plină de semne de spaimă. Pînă şi marea-n neastîmpăr acum amorţise la ţărmuri.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II, 100, cf. 37. *Ca un stup în neastîmpăr Zgomotă grădina mare, Plină de boieri şi oaste.* IOSIF, V. 121. *În neastîmpăr, cu pălăria uneori pe ceafă, alteori pe ochi, cazangiii aveau aer de comandanţi.* PAS, Z. I, 212. ◇ Loc. adv. **Cu neastîmpăr** = fără răbdare, cu nervozitate. *Începe a se învîrti prin casă cu neastîmpăr.* CREANGĂ, P. 24. *Flămînzilă şi Setilă ... aşteptau cu neastîmpăr, fiind rupţi în coş de foame şi de sete.* id. ib. 261, cf. id. A. 5. *Se pregătea cu neastîmpăr să-şi primească copiii.* SLAVICI, O. II, 23. *Toţi mesenii ... se mişcară cu neastîmpăr fiindcă pricepeau acum că din acest răspuns li se hotărăşte soarta.* C. PETRESCU, R. DR. 11. ✦ Fig. (Rar) Spirit de revoltă, de nemulţumire **(2)** profundă. *Carol al VIII-lea era înştiinţat că dacă vrea să domnească, trebuie ... să reprime cu asprime neastîmpărul nobililor.* OŢETEA, R. 155.

— Pref. *ne-* + **astîmpăr.**

NEASTÎMPĂRÁRE s. f. sg. (Rar) Negativ al lui astîmpărare; neastîmpăr. Cf. VALIAN, V. *Cu ce neastîmpărare te-am ascultat pînă în sfîrşit!* BĂRAC, ap. TDRG. *Cine nu ştie că înainte d-a începe o furtună toată lumea simte ca o păclăială, o ancsietate (neastîmpărare), o greutate de răsuflare şi o slăbiciune în tot corpul?* BARASCH, M. III, 102/21, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, ALEXI, W., TDRG.

— Pref. *ne-* + **astîmpărare.**

NEASTÎMPĂRÁT, -Ă adj. Negativ al lui astîmpărat.

1. Care nu se astîmpără sau care nu poate fi astîmpărat, nedomolit, (învechit şi popular) neostoit; spec. (despre oameni, firea, temperamentul lor) care se agită continuu, agitat; nesupus, rebel, recalcitrant; turbulent, (învechit) neaşezat **(2)**. *Carile ... slujitoriu şi boiarinu va priimi să-i ia fămeaia spre pofta sa cea neastîmpărată şi nu-i va gîndi rău?* URECHE, L. 158. *Turcii pre obiceiul lor cel spurcat şi neastîmpăratu de lăcomie, trimiseră de cerea bani.* id. ib. 204. *Că noi, după neastîmpărat* [sic!] *şi rău năravu ce avem, ... neîncetat am făcut îndrăzneri a vinde vin şi rachiu* (a. 1794). IORGA, S. D. XIV, 150. *Un norod asuprit foarte, dar falnic, neastîmpărat.* BELDIMAN, E. 2/5. *Fieşcare trebui să-ş păzască haractirul său; tu ai al tău de om neastîmpărat.* AR (1839), 35¹/45, cf. 47¹/42, VALIAN, V. *Ţara era liniştită, căci Radul ştia a ţine în respect pe neastîmpăraţii săi vecini.* NEGRUZZI, S. I, 106, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Purici mulţi nu făcea el într-un loc ..., căci era duh neastîmpărat şi neîmpăcat chiar cu sine însuşi.* CREANGĂ, A. 135, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Fu înlocuit în atribuţiile lui de predicator de Ioan Abrami sau Abramios, şi el preot şi un personagiu foarte neastîmpărat.* IORGA, L. I, 429. *Inima-i era plină de o bucurie neastîmpărată.* REBREANU, R. I, 226. *De ce nu s-a remăritat? Nici firea ei neastîmpărată, nici tinereţea, nici frumuseţea nu o îndatorau să păstreze doliu pe viaţă.* PAS. Z. I, 92. ◇ (Substantivat) *Ca nişte neastîmpăraţi, sfătuindu-se între ei, s-au sculat doi dintr-înşii ... şi s-au dus la Ţarigrad* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 150/10. *Alţi neastîmpăraţi ai opiniei şi condeiului.* ARGHEZI, B. 122. ◇ Fig. *Nimic nu era schimbat: acelaşi cîmp verde, înflorit, aceleaşi ape iuţi şi neastîmpărate ale Trotuşului, care curg fără repaos pe aşternutul lor de prund.* GANE, N. III, 9. *Zăpada s-a dus. Petice de gheaţă mustesc din loc în loc sub noroiul încropit în mici izvoare neastîmpărate ca puii de şarpe.* BASSARABESCU, ap. VIANU, M. 223. *Departe de tot pe întinderea asta mişcătoare, neastîmpărată, un punct negru se desprinde ... se apropie ... trei catarge se deosebesc bine.* BART, S. M. 18. *Oltul neastîmpărat şi răzvrătit şi-a ales drumuri primejdioase, pe care a pornit cu năvala nestăvilită a tinereţii.* BOGZA, C. O. 11. ✦ Care trădează, arată, exprimă neastîmpăr. *Buzele-i subţiri şi încreţite, ochii săi mici, vioi şi pătrun-*

zători, nările-i largi și neastîmpărate dovedeau... duh sprinten și isteț. ODOBESCU, ap. VIANU, M. 196. ✦ (Învechit, rar; despre climat) Care prezintă mari diferențe; excesiv. *Văzduhul aceștii țări iaste neastîmpărat... sînt călduri mari și aciiași frig și omeți mari.* URECHE, L. 115.

2. (Mai ales despre copii; în opoziție cu liniștit, cuminte) (Excesiv de) vioi, zglobiu, zburdalnic, zvăpăiat, nebun **(1 3)**, (rar) neostoit; p. ext. obraznic, rău; (regional) neastîmpărător, neașezat **(3)**. Cf. POLIZU. *Mare neastîmpărată-i, bat-o pîrdalnicu! Ne face zile fripte.* ALECSANDRI, T. 938. *Dar vremea trecea cu amăgele și eu creșteam pe nesimțite; și... mă făceam tot mai neastîmpărat.* CREANGĂ, A. 36, cf. 14. *Frate-meu cel mare, nătîng și neastîmpărat cum îl știi, fuga la ușă să deschidă.* id. P. 27, cf. 315. *Din copil neastîmpărat ce eram, mă făcui un băiet așezat și înțelept.* SLAVICI, N. I, 150. *Unii copii neastîmpărați... încep și ei a plînge și a striga.* MARIAN, S. R. I, 175. *Pe cît era de frumoasă, pe atîta era și de zburdalnică, neastîmpărată și neascultătoare.* F (1903), 331. *Te spui tătănă-tău să te-astîmpere, că ești neastîmpărată.* DELAVRANCEA, O. II, 199. *Tare-i neastîmpărat și nebunatic băiatul ăsta! clătină din cap o femeie.* REBREANU, R. II, 33, cf. id. I. 13. *Neastîmpărat din fire, Eminescu nu era copil dintre aceia să stea multă vreme lîngă vatră.* CĂLINESCU, E. 53. *Eram subțirică, iute și neastîmpărată.* SADOVEANU, O. VIII, 45. *Bătea cu papucul fundul vreunui nepot neastîmpărat.* T. POPOVICI, SE. 134, cf. 161. *Băieții aceștia-s foarte neastîmpărați.* Com. MARIAN, cf. ALR I 1 568/808, ALR II 3 678/192, 520, 784, 791, 928, 3 739/192. ◇ (Substantivat) *La fereastra lui Moș Gheorghe stau neastîmpăratele celea de Mărica și Catinca și-i tot strigă să se gătească mai iute.* SP. POPESCU, M. G. 23. *Ce te mai zbînțuiești atîta, neastîmpăratule!* Com. MARIAN. ✦ (Despre ochi; p. ext. despre privire) Care exprimă vioiciune, zburdălnicie; jucăuș. *O femeie trecută de treizeci de ani, de statură mijlocie, uscățivă la față cu doi ochi mici,... neastîmpărați și răutăcioși.* SANDU-ALDEA, A. M. 40. *Clipește des din ochii mici, veseli și neastîmpărați.* STANCU, U.R.S.S. 154.

3. Tulburat, neliniștit, nervos **(3)**, agitat; nerăbdător **(2)**. *Se părea neastîmpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează... o nouă moarte.* NEGRUZZI, S. I, 143, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Merge... tot mai iute, tot mai neastîmpărată, tot mai îmbătată de fericirea apropierii.* SLAVICI, N. I, 103. *Se plimbă prin birou neastîmpărat, nerăbdător. Mereu își scoate ceasornicul, mereu privește pe fereastră.* VLAHUȚĂ, O. A. 208. *Mă plimbam neastîmpărat, ca argintul-viu, privind cu ochi nesățioși geamlîcurile.* CIAUȘANU, R. SCUT. 12. *Pochinzerul cel gros și neastîmpărat făcu porneala.* IOVESCU, N. 227.

4. (Rar; despre vremuri, stări) Tulbure, zbuciumat. *Timpuri neastîmpărate.* DDRF.

— Pl.: *neastîmpărați, -te.* — Și: (învechit) **neastămpărăt, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **astîmpărat.**

NEASTÎMPĂRĂTÓR, -OÁRE adj. (Regional; despre copii) Neastîmpărat **(2)** (Balta Doamnei-Ploiești). ALR I 1 517/746.

— Pl.: *neastîmpărați, -te.*

— De la **astîmpăra.**

NEASTÎMPĂRĂTÚRĂ s. f. (Regional) Neastîmpăr. Com. MARIAN.

— **Neastîmpărat** + suf. *-ură.*

NEAȘEZÁRE s. f. (Învechit) Negativ al lui așezare; tulburare, dezordine; răzvrătire; neînțelegere, ceartă, discordie, conflict. *Iar la Moscu să treacă solii prin țara lui, nu au suferit, nici au lăsat, pentru neașezarea ce avea cu Moscul.* URECHE, L. 136. *Pentru că unde e rîvnire și prigonire, acolo e neașezare și tot lucrul defăimat.* BIBLIA (1688), 911[1]/21. *Murit-au acest craiu tînăr, născut și crescut tot în zarve și în neașezări, nu fără prepus de otravă.* N. COSTIN, L. 413. *Împăratul Suliiman auzind de acele nebunii ale moldovenilor și de neașăzările lor, să mira ce va să facă.* R. POPESCU, CM I, 288. *Rămăseseră însă, în domnia lui Duca Vodă, puține așezări de creștini pe acea vale bogată, căci, cu puțini ani înainte, iernaseră tatarii fărîmînd și spîrcuind, urmînd după dînșii răutățile prădăciunilor leșești, foametea neașezării și ciuma lui Dumitrașcu Vodă.* SADOVEANU, O. X, 76. ✦ P. ext. Neastîmpăr. Cf. LB, VALIAN, V.

— Pl.: *neașezări.*

— Pref. *ne-* + **așezare.**

NEAȘEZĂT, -Ă adj. Negativ al lui așezat. Cf. ARGHEZI, B. 7.

1. (Astăzi rar) Care nu are locuință statornică, care nu este stabilit nicăieri; p. ext. care nu are rosturi de viață statornică. *Scriitorii dentăiu n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașăzați și nemernici, mai mult proști decît să știe carte.* URECHE, L. 58. *Perit-au atunce multe vite a lăcuitorilor iar a bejenarilor așași au pierit mai de tot fiind ei niște oameni neașezați.* NECULCE, ap. HEM 2007. ✦ (Învechit; despre domnie, treburi) Care nu este (încă) definitiv. *Domniia Tomșiăi iaste neașezată, că steag de la împărăție încă nu-i venise.* URECHE, L. 176.

2. (Învechit) Dispus spre tulburări, spre nesupunere; neastîmpărat **(1)**. *Iară craiul au făcut sfat, ce va face cu această țară mișcătoare și neașezată.* URECHE, L. 79, cf. VALIAN, V. *Țara aceasta neașezată, cu oameni așa de răi și de schimbători.* SADOVEANU, Z. C. 126. ✦ (Despre vremuri, stări) Tulbure, zbuciumat. *Am aflat*

de războaiele şi timpurile neaşezate care sînt la Moldova. SADOVEANU, O. X, 20.

3. (Regional; despre copii) Neastîmpărat (2) (Nojorid-Oradea). Cf. ALR I 1 517/320.

— Pl.: *neaşezaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **aşezat.**

NEAŞEZĂMÎNT s. n. (Învechit, rar) Negativ al lui aşezămînt; neînţelegere, ceartă, discordie, conflict. *Fiind pricină de neaşezămînt între monastirea Solca, cu ungurii* (a. 1764). URICARIUL, XXI, 186.

— Pref. *ne-* + **aşezămînt.**

NEAŞTEPTÁRE s. f. (Rar) Negativ al lui aşteptare. Cf. GCR I, 81/6. ◇ Loc. adv. (Învechit) **Cu neaşteptare** = imediat, neîntîrziat. *Ar dori să capete un asemine odor spre a urma cu dezlegarea ţifrelor, lucru ce ar pute cu neaşteptare să aducă la descoperirea unui rezultat de ştiinţe.* AR (1829), 141²/4.

— Pref. *ne-* + **aşteptare.**

NEAŞTEPTÁT, -Ă adj. Negativ al lui aşteptat; care nu este aşteptat, dorit; p. ext. care vine prin surprindere, la care nu te aştepţi, neprevăzut, nebănuit (2), surprinzător; care este deasupra aşteptărilor, negîndit (2), nesperat; nenădăjduit (2). *Face pace neaşteptată cu craiul Sapore.* ŞINCAI, HR. I, 20/33. *Toate era sfărmate şi amestecate într-un haos neaşteptat.* AR (1838), 62²/38. *Faime de acestea tendenţioase pe noi românii ne dor, însă nu ne vin de loc neaşteptate.* BARIŢIU, P. A. III, 112. *Mi-aţi adus o veste atît de neaşteptată, că, zău, nu ştiu cum să vă mulţumesc!* ALECSANDRI, T. I, 300. *Stăpînul stărui ca să afle pricina acestei neaşteptate hotărîri.* ODOBESCU, S. III, 45. *Lăuda pe fiul de împărat pentru o aşa nimerită şi neaşteptată alegere.* ISPIRESCU, L. 38. *Poate că încă un motiv al neaşteptatei măsuri sîngeroase venite de la un om aşa de bun era tocmai întoarcerea lui Dimitrie.* IORGA, L. I, 318. *Ceva neaşteptat mă pironi pe loc.* HOGAŞ, DR. I, 37. *Un pact care a doua zi răspundea într-o manevră neaşteptată la Cameră.* C. PETRESCU, C. V. 178. *În faţa acestei descoperiri neaşteptate, rămăşiţa de îndîrjire a lui Tudor Şoimaru pieri ca printr-un farmec.* SADOVEANU, O. V, 595. *Intervenţiile personale, unele ciudate şi neaşteptate.* OPRESCU, I. A. III, 18, cf. 35. *Teamă mi-a fost de lacrima ta, fată, Şi ea s-a ivit neaşteptată.* ARGHEZI, VERS. 303. *Poetul ne surprinde prin adevărul neaşteptat al notaţiei sale.* VIANU, S. 30. *Cînd tăcu, îl întrebă neînţelegătoare, cu o îndîrjire feminină neaşteptată.* CAMIL PETRESCU, N. 144. *Se vedea cît de colo că întîlnirea asta neaşteptată nu-l bucura.* GALAN, B. I, 289, cf. II, 43, 178. *Unde-i domnul Iacomachi? întrebă vizitatorul neaşteptat.* TUDORAN, P. 15. *Anghel îşi plecă fruntea încet, cuprins de o neaşteptată oboseală.* PREDA, D. 58. *Bătrîna se gîndi cu o mulţumire neaşteptată.* T. POPOVICI, SE. 47, cf. 62. *Poate era puţin speriat şi cu siguranţă mîniat de întîmplarea asta cu totul neaşteptată.* BARBU, Ş. N. 126. *Prilejuieşte astfel celor patru fraţi... o întîlnire neaşteptată.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/7. *Sportul, desigur, ar putea oferi tot felul de scene tari, întorsături neaşteptate.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 2/2. ◇ (Adverbial) *Omul dinăuntru ridică neaşteptat ochii spre fereastră şi cercetă întunericul bănuitor.* C. PETRESCU, S. 34. *Sînt nenorociri care pot veni neaşteptat, să curme cea mai calmă şi durabilă fericire.* id. Î. II, 271. (Legat de un adjectiv sau de un adverb prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Neaşteptat de bine.*

— Pl.: *neaşteptaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **aşteptat.**

NEATÉNT, -Ă adj. Negativ al lui atent; care nu are atenţia concentrată asupra cuiva sau a ceva; p. ext. distrat, absent, împrăştiat; care arată, care trădează lipsă de interes, indiferenţă. *Este uşor, pentru oamenii neatenţi, să se amestece diversele funcţiuni ale reflexivului.* IORDAN, G. 200. *Toamna a ţipat c-un trist accent, Văzul cade neatent.* BACOVIA, O. 73. *Dacă cugetele mele, din ce în ce mai neatente la înfăţişările din lumea aceasta, mă iartă să mai cred că îmi aduc bine aminte, tînăra persoană... era cam de aceeaşi vîrstă cu mine cel de acum.* GALACTION, O. 57. *În sală era zgomot mult, dar nimeni nu era neatent sau plictisit.* GALAN, B. I, 392.

— Pl.: *neatenţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **atent.**

NEATÉNŢIE s. f. Negativ al lui atenţie; lipsă de atenţie, (rar) neîngrijire (2); atitudine, gest, vorbă etc. care vădeşte lipsa de atenţie (faţă de cineva). *O mică neatenţie, o privire nepăsătoare, poate involuntară... sînt nişte lovituri de cuţite pentru inima ei.* F (1897), 346. *Din neatenţia chirurgului pot avea loc hemoragii în măduvă.* YGREC, M. N. 6. *Parc-am fi la o masă de bridge şi — fără voia mea — din neatenţie, din neglijenţă, m-aş uita în cărţile dumitale.* SEBASTIAN, T. 61.

— Pl.: *neatenţii.*

— Pref. *ne-* + **atenţie.**

NEATÍNS, -Ă adj. **1.** Negativ al lui atins; care nu este sau nu a fost atins, folosit, consumat etc. de nimeni sau de nimic; p. ext. întreg, intact. Cf. DRLU. *Caierul de burungic din furcă şi suveica stativelor... stau părăsite şi neatinse, Manda nu se mai ocupa decît de călărie şi vînătoare.* NEGRUZZI, S. I, 107. *Piei din aste locuri neatinse şi curate, Domnite de-al meu soare, copil fără păcate!* ALECSANDRI, POEZII, 319, cf. EMINESCU, O. IV, 14. *Ai bonurile*

de împroprietărire neatinse. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 47. *Lăsă mîncarea aproape neatinsă și se ridică, voind să treacă în cameră să se culce.* AGÎRBICEANU, A. 49. *Împinse farfuria neatinsă.* C. PETRESCU, C. V. 28. *Încălțămintea ți-este neatinsă.* ARGHEZI, VERS. 209. *Din adîncurile Caspicei, neatinsele avuții de petrol sînt scoase pentru întîia oară la suprafață și dăruite oamenilor.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2889. ◇ *Apă neatinsă* = apă neîncepută, v. neînceput. *Cerui apă din izvor, Ea mi-o tulbură cu dor. Cerui apă neatinsă, Ea mi-o dă cu dor aprinsă.* ALECSANDRI, P. P. 237. ✦ P. ext. Neschimbat (2). *Cei mulți, necărturarii, vorbesc limba așa cum este, o păstrează neatinsă.* IORGA, L. II, 320. *În fondul principal de cuvinte s-au păstrat neatinse tocmai cuvintele care sînt mai legate de structura gramaticală.* L. ROM. 1953, nr. 3, 99.

2. Fig. (Învechit) Curat, imaculat; virgin. *De lumină frumoasă și neatinsă încungiurat.* VARLAAM, C. 95. *Poate zice fieștecine că sîntu ca o fecioară neatinsă și nesilită.* URECHE, L. 114.

3. (Învechit, rar) Care nu a fost amestecat, compromis (într-o acțiune). *Fost-au la acea faptă a Gheucăi supt prepus și Gavriliță vornicul, țiindu-i Gheuca o nepoată de sor. Ci Duca Vodă era om înțelept, au cercat și l-au aflat drept, neatins la nimică.* N. COSTIN, LET. II, 22/23.

4. Pe care nu-l poți atinge, impalpabil; la care nu se poate ajunge, inaccesibil. Cf. VALIAN, V. *Culmi neatinse.*

— Pl.: *neatinși, -se.*

— Pref. *ne-* + **atins.**

NEATÎRNÁRE s. f. (Astăzi rar) Negativ al lui atîrnare; spec. independență (politică). V. autonomie. *Trebuie dar fiecare norod să-și aibă neatîrnarea sa.* HELIADE, O. II, 419. *Folosurile ce au eșit pentru omenire în anul 1829: neatîrnarea Americei . . . , slobozenia Grechiei . . . , deschiderea Dardanelelor.* AR (1830), $18^2/1$, cf. $17^2/12$. *Cererea de a să alunga un cetățean sviter nu este potrivită cu drepturile de neatîrnare a unui stat.* ib. (1838), $349^2/15$. *Muntenegrenii . . . din veacuri în veacuri ș-au păzit neatîrnarea sa, așa cît însuș turcii nu i-au putut supune.* GT (1838), $64^1/38$. *Am îmbătrînit cu arma-n mînă ș-am cunoscut ce plătesc moldovenii la luptă cînd își apără țara și neatîrnarea lor.* ALECSANDRI, T. 1489. *Țin la țară, țin la neatîrnare; Țin ca să-mi fac neamul lăudat și mare.* BOLINTINEANU, O. 46, cf. 39, 159. *După moartea lui Camoens, țeara lui a gemut 60 de ani sub jugul spaniolilor. Dar apoi și-a redobîndit neatîrnarea.* F (1880), 345.

— Pref. *ne-* + **atîrnare** (după fr. *indépendance*). Cf. neatîrnat.

NEATÎRNÁT, -Ă adj. (Astăzi rar) Negativ al lui atîrnat; care nu depinde de cineva sau de ceva, independent, (învechit) nedependent; spec. independent din punct de vedere politic. V. autonom. *Sublimul este atît de neatîrnat de meșteșug, încît se poate vedea și auzi și chiar de la oameni cu totul fără învățătură.* HELIADE, O. II, 30. *Cu cît omul să poate încredința mai mult în puterile sale . . . , cu atîta este mai neatîrnat și mai destoinic de orice bine.* MARCOVICI, D. 11/8. *Mecsicanii s-au declarat neatîrnați și au bătut îndelungat război cu spaniolii Evropei.* AR (1837), $50^1/22$. *Belgia va rămînea un stat neatărnat și neutral.* ib. (1839), $59^2/24$. *Românii din Dacia veche . . . întemeiară deosebite staturi mici, pe la secolul al X-lea și al XI-lea, cari, în secolii al XIII-lea și al XIV-lea, se întrupară printr-o mișcare de unitate în două staturi neatîrnate, al Țerei Românești și al Moldovei.* BĂLCESCU, M. V. 7. *Mitropolia Moldovei care pănă atunci era închinată la Ohrida, fu prochiamată liberă și neatîrnată.* NEGRUZZI, S. I, 240. *Percepție . . . în totul neatîrnată în existența și calitatea ei de orice facultate a sufletului.* CONTA, O. C. 57. *În o poveste, catastrofele se petrec și se înșiră neatîrnate unele de altele.* CARAGIALE, O. V, 248. *Moldova a fost de două ori descălecată . . . , a doua oară ca stat neatîrnat, de către Bogdan.* XENOPOL, I. R. III, 44. *Țările românești se declaraseră neatîrnate și, alăturîndu-se oștilor ruse, porniseră cu război asupra hainului Imperiu otoman.* TUDORAN, P. 60. ◇ Fig. *Entuziasmul meu era într-adevăr nebiruit față de luciurile și stufăriile acelor lacuri, ținut neatîrnat al sălbătăciunilor aripate, al peștilor și racilor, al vidrelor și vulpilor.* SADOVEANU, N. F. 53.

— Pl.: *neatîrnați, -te.*

— Pref. *ne-* + **atîrnat** (după fr. *indépendant*).

NEATÓCMA adj. (Învechit, rar) Negativ al lui atocma; care nu se poate compara cu altcineva sau cu altceva (dintr-un anumit punct de vedere). *Văzindu-să Ludovic neatocma la putere cu turcul, trimis-au pre la toate crăiile creștinești soli cerșind agiutoriu.* N. COSTIN, L. 382.

— Pref. *ne-* + **atocma.**

NEATOCMÁT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui atocmat; inegal. *Î: Cum să închipuiește numărul rămășiții? — R: Cu două numere neatocmate și cu o linie prin mijloc, cel mai mic să chiamă numărătoriu . . . , cel mai mare să chiamă numinătoriu.* AMFILOHIE, E. 42/17.

— Pl.: *neatocmați, -te.*

— Pref. *ne-* + **atocmat.**

NEAȚALÚȘ interj. (Prin sud-estul Munt., în colinde) „Bună dimineața la Moș-Ajun". PAMFILE, CR. 11. *Prin jud. Ialomița, pe-alocuri, în loc de „Buna dimineața la Moș-Ajun", colindătorii, prescurtînd, zic: Neațaluș, Neațaluș, Ne dai, lele, ne dai?* id. ib.

— Etimologia necunoscută. Cf. DR. III, 874.

NEÁUĂ s. f. v. **nea²**.

NEAUZÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui a u z i t; (despre sunete, zgomote sau surse de zgomot) care nu se aude; p. e x t. (învechit) care nu se înțelege (bine), c o n f u z, n e d e s l u ș i t. *Și așe, cîți mai de nainte era ascultători, atîția atunce se făcură învățători, dintr-a cărora cuvinte și sfaturi alta ceva nu se înțelege fără numai chiote netocmite și huete neauzite.* CANTEMIR, IST. 32, cf. DRLU, VALIAN, V., BACOVIA, O. 249. ✦ (Substantivat, n. pl.; în e x p r.) **Auzite și neauzite** = lucruri, fapte de tot felul, cunoscute și necunoscute de cineva. Cf. ZANNE, P. II, 483.

2. Care sau cum nu s-a mai auzit, care sau cum nu s-a mai pomenit, care întrece tot ce se știa de mai înainte, care n-are precedent; p. e x t. extraordinar; nemaiauzit, nemaipomenit. *Și tot într-acela an,* [au venit] *lăcusteale neauzite vacurilor.* M. COSTIN, ap. GCR I, 201/2. *Nespusă mulțime de unguri au tăiat, făcînd ucidere neauzită, carea nu s-au mai făcut într-o bătaie din veac.* ȘINCAI, HR. I, 266/23. *Că întru adevăr, neauzită este . . . ciuma* (a. 1819). URICARIUL, VII, 77. *Au cutezat a săvîrși în Teheran o faptă neauzită.* AR (1829), 77²/12. *După ce polonii au plinit cruziile neauzite în curs de douăzeci de zile, se înturnară încărcați de prăzi.* ASACHI, S. L. II, 103. *În casa mea, Afrodita? Ce lucru neauzit! La mine ea niciodată nu știu să fi găzduit.* CONACHI, P. 65. *Împăratul Roș vestit prin meleagurile aceste pentru bunătatea lui cea nepomenită și milostivirea lui cea neauzită.* CREANGĂ, P. 250. *Meșterii ăi bătrîni s-au hlizit la început De asemenea lucru nemaivăzut. Și-nțelepții cu scufă au chicotit de cîntecul ăsta neauzit.* DEȘLIU, G. 26.

— Pl.: *neauziți, -te.*

— Pref. *ne-* + **auzit.**

NEAVENÍT, -Ă adj. (De obicei în corelație cu „nul") Care este considerat fără valabilitate, (ca și) inexistent. Cf. DDRF, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Să nu retragă trupele de pe frontieră, să reziste cu arma în mînă și să considere nul și neavenit dictatul de la Viena.* BENIUC, M. C. I, 17, cf. DN.

— Pl.: *neaveniți, -te.*

— Din fr. **non avenu** (prin apropiere de *venit*).

NEAVÉRE s. f. (Învechit și popular) Negativ al lui a v e r e; faptul de a nu avea sau de a fi neavut, sărac; p. e x t. lipsă, sărăcie, nevoie. *Ce ucenicilor zise: Dați-le voi lor să mănînce, ca să le puie înainte acelora neaveare.* CORESI, EV. 259. *Italienii, franțezii, ispaniolii și alții . . . n-au obicinuit a face versuri cu numere pe picioare ca grecii și latinii, și eu nu bănuiesc a fi pricina alta decît neaverea de multe litere vocale.* VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, S. I, 304, cf. DRLU. *Te luptă . . . cu aspra neavere.* HELIADE, O. I, 184. *N-avem cu ce ne chivernisi nici pă noi, nici pă familiile noastre și ne-au cuprins sărăciia și neaverea* (a. 1832). DOC. EC. 515. *Acei ce fericita neavere-au lăudat, Ale ei dulceți și bunuri nu crez să le fi gustat.* ALEXANDRESCU, O. I, 187. *Muri în mizerie și lăsă pe văduva lui în prada celei mai mari neaveri.* FILIMON, O. I, 346. *Se vede o lipsă însemnată în plasa Blahnița din cauza lipsei și a neaverei ce au fost în acelaș an.* I. IONESCU, M. 183. *Ieri, încă n-aveam masă, trăiam în sărăcie, În umbra neaverii ascuns, disprețuit.* BOLINTINEANU, O. 207, cf. 320. *Luptîndu-se cu o răpede boală de piept și mai adesea și cu neavearea și izolarea în țeară străină, . . . decise . . . a se reîntoarce la căminul părintesc.* ODOBESCU, S. III, 497. *Bea, guriță, și mai cere, Las-o la foc neavere; De ti-i uita după ea, Pînă-i lumea nu-i mai bea.* MÎNDRESCU, L. P. 145. *Tragă săraca muiere La năcaz și la neavere.* DOINE, 50. *Îi mai mare lenea decît neaverea.* ZANNE, P. VII, 645.

— Pref. *ne-* + **avere.**

NEAVÚT, -Ă adj. (Învechit și popular; despre oameni) Negativ al lui a v u t; lipsit de mijloace, sărac, nevoiaș. *Izbăveaște-me, că mișel și neavutu-s eu și înrema mea turbură-se întru mere.* PSALT. 237. *Om neavut și fără de casă.* VARLAAM, C. 155. *Să agiutorim fratele nostru și deaproapele nostru cel sărac și neavut cu agonisita noastră.* id. ib. 164. *Supt afurisenie au lăsat ca din veniturile acelea în toți anii să se dea o sumă de bani pe sama . . . fetelor celor neavute, ca să se poată mărita.* ȘINCAI, HR. III, 267/35, cf. DRLU. ✧ (Substantivat) *Înralță din pămîntu measerul* (p r e *cel neavut* D) *și din gunoiu rădică mișelul.* PSALT. 320. *Cîndu faci cină, cheamă mișeii, neputincioșii, neavuții, ologii, orbii și fericit fi-veri că n-au cu ce-ți plăti.* CORESI, EV. 419, cf. 363. *N-au dat celor lipsiți și celor neavuți.* VARLAAM, C. 24. *Domnul sînt să dăruiască La locașul dumitale Curte albă lîngă drum, Să sălășluiți Pe cei neavuți, Să hrăniți Pe cei flămînzi.* SEVASTOS, N. 139.

— Pl.: *neavuți, -te.*

— Pref. *ne-* + **avut.**

NEÁZĂ s. f. (Ban. și prin Olt.; în e x p r.) **A-i fi** (cuiva) **nează** = a simți groază, oroare, repulsie, a-i fi silă, scîrbă, greață (de ceva). *Pe vremea asta cețoasă, tot omului i-i nează.* PAMFILE, A. R. 252, cf. H XVIII 175. *Mi-i năieză să pun mîna pe broască.* Com. din ORAVIȚA, cf. DR. IX, 212, 213. [Am mîncat atîta carne] *dă mi nează.* ALR II 3 007/76, cf. ALR II/I h 54/47.

— Și: **năiéză, niehéză** (PRIBEAGUL, P. H. 57) s. f.

— Din scr. **jéza.** — **Nieheză** < magh. **nehéz** „greu, dificil".

NEBĂGÁ vb. I. T r a n z. (Învechit) Negativ al lui b ă g a. (E x p r.) **A nebăga în seamă**

(pe cineva sau ceva) = a nu da atenție (cuiva sau la ceva), a nu lua în considerație, a nu băga în seamă, a desconsidera. *Dacă neștine aceasta rînduială . . . o va nebăga în samă . . . , se va pedepsi din lege și din obicei.* ȘINCAI, HR. III, 183/12. *Li s-au făcut aducere aminte de primejdia la carea s-ar supune . . . însă . . . au nebăgat în samă sfătuirile acelora și au purces fără grijă.* AR (1829), 249[1]/33.

— Pref. *ne-* + **băga.**

NEBĂGÁRE s. f. Negativ al lui b ă g a r e. (E x p r.) **Nebăgare de** (sau **în**) **seamă** sau (învechit) **(nebăgarea sămii = a)** lipsă de considerație față de cineva sau de ceva ori din partea cuiva; desconsiderare, dispreț. *Luînd ocara pre tine și nebăgarea sămii.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 146[v]/26. *Turcii atunci ar răspunde cu măreție și nebăgare de seamă.* VĂCĂRESCUL, IST. 272. *Această nebăgare de samă de cele sfinte s-ar fi pedepsit.* IST. AM. 31[r]/5. *Toate aceste daruri îți vor cîștiga inimile acelora care acum te privesc cu nebăgare în seamă.* MARCOVICI, D. 10/5, cf. AR (1839), 11[2]/22. *Cît de mare este nebăgarea în samă externă a naravurilor.* RUSSO, S. 25. *Înfuriindu-se de nebăgarea în seamă cu care îl privea arnăutul, zise . . .* FILIMON, O. I, 256; **b)** (învechit, rar) lipsă de ascultare, de supunere. Cf. ST. LEX. 168[v]/2; **c)** lipsă de atenție față de cele din jur, d i s t r a c ț i e; neglijență; imprudență. *Toți sînt încredințați că aice au urmat altăceva mai mult decît nebăgare de samă.* AR (1830), 24[1]/14. *Nime n-ar ști cum s-ar închie o asemene nebăgare de samă.* ib. (1837), 104[1]/34. *Din pricina nebăgării de samă a unui lucrător s-au întîmplat acea nenorocire.* ib. (1839), 17[2]/31. *Cu nebăgare de samă, bînd odată apă pe osteneală au căpătat oftică.* DRĂGHICI, R. 3/12. *Să nu trecem cu nebăgare în seamă pe lîngă Bălănești.* NEGRUZZI, S. I, 195. *Nu-ți poți închipui ce rău poți face din nebăgare de seamă.* CARAGIALE, O. VII, 327. *Din nebăgare de seamă și fără de voia mea am călcat pe coprinsul tău și n-am nici un gînd rău asupră-ți.* ISPIRESCU, L. 42. *Eu singur m-am lovit cu nebăgare de samă.* ALR II 3 062/334. *M-am lovit prin nebăgare de samă.* ib. 3 062/414, cf. 3 062/36, 349, 833.

— Pref. *ne-* + **băgare.**

NEBĂGÁT, -Ă adj. Negativ al lui b ă g a t. (E x p r.) **Nebăgat în** (sau, rar, **de**) **seamă = a)** care nu este luat în considerație, trecut cu vederea, i g n o r a t; neștiut[2] **(1),** necunoscut **(I),** obscur. *De ce unii sînt puternici și alții nebăgați în seamă?* FILIMON, O. I, 96. *Urîtă și nebăgată de seamă de ceilalți fii de împărați.* ISPIRESCU, L. 13. *Oameni năcăjiți și umiliți, nebăgați în samă.* SADOVEANU, E. 106. *Să nu fie urît de lume și nebăgat în samă.* ȘEZ. II, 165; **b)** care nu a fost văzut, observat. *M-am strecurat, nebăgat în seamă, pe ușă.* GANE, N. III, 176.

— Pl.: *nebăgați, -te.*

— Pref. *ne-* + **băgat.**

NEBĂGĂTÓR, -OÁRE adj. (Învechit și popular) Negativ al lui b ă g ă t o r. (E x p r.) **Nebăgător de** (sau **în**) **seamă = a)** indiferent, nepăsător; disprețuitor. *Un om așa necredincios și așa nebăgătoriu de samă de toată îndreptarea înțelepciunii și lepădat, nu putu aproape de moarte să nu audă lătrăturile cunoștinții.* MAIOR, P. 125. *Nu fi mîndru și nebăgător în seamă, ci cercetează-ți . . . amicii sau prietenii.* PANN, A. 19/9, cf. MAT. DIALECT. I, 232; **b)** care poate fi trecut cu vederea, n e g l i j a b i l; imperceptibil. *Asemenea chiar și mie s-a-ntîmplat acest amor, Prea mic i-a fost începutul ș-în seamă nebăgător.* PANN, E. I, 12/6; **c)** care nu este atent la cele din jur; imprudent. Cf. VALIAN, V., ALR II 3 679/848.

— Pl.: *nebăgători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **băgător.**

NEBĂNUÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui b ă n u i t. Cf. CAMIL PETRESCU, V. 10, SEBASTIAN, T. 315, SADOVEANU, O. IX, 132, ARGHEZI, S. P. 46.

2. Care nu ar fi putut fi bănuit, presupus, n e a ș t e p t a t, n e p r e v ă z u t; p. e x t. foarte mare. *S-au coborît în adîncurile nebănuite.* ANGHEL, PR. 74. *Pe nesimțite, Spre înălțimi nebănuite Ne-am ridicat parcă pe-o treaptă.* CAMIL PETRESCU, V. 102. *Și se ivi, o dată cu omul slobod, munca. Din pravila ei aspră, el își făcu porunca De fiecare clipă, simțind întîi, cu frică, În el nebănuite puteri că se ridică.* ARGHEZI, C. O. 28, cf. id. B. 11. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv sau de un adverb prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *O măsură nebănuit de aspră.*

— Pl.: *nebănuiți, -te.*

— Pref. *ne-* + **bănuit.**

NEBĂÚT, -Ă adj. Negativ al lui b ă u t; care nu a fost băut; (învechit) care nu se poate bea. (F i g.) *Din moarte izbăvitu-i-ai ce cu adîncul dulce de trup, nebeutul izvor dulce.* MOLITVENIC (sec. XVII), 305. ✦ (Despre oameni; de obicei în corelație cu n e m î n c a t) Care nu a băut (nimic); însetat. *Și îmbrăcîndu-să în veșminte arhierești, cu multă mîndrie și sămeție s-au suit în scaun într-acel nalt de giudecată, nemîncat, nebăut stînd.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 124[v]/25. *Toată ziua nemîncat și nebăut am șezut.* BĂRAC, T. 11/6.

— Pl.: *nebăuți, -te.* — Și: (învechit și regional) **nebeút, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **băut.**

NEBEDÉRNICĂ s. f. v. **nabederniță.**

NEBEDÉRNIȚĂ s. f. v. **nabederniță.**

NEBELÉȚE s. f. (pl.) (Regional; cu sens neprecizat, probabil) Fleacuri, prostii. Cf. SCL 1963, 21.
— Etimologia necunoscută.

NEBERÉZ, -EÁZĂ adj., s. f. (Regional) (Om) nebunatic, năbădăios și prost; (om) mare și prost. Cf. PASCU, S. 206, COMAN, GL., BL I, 109.
— Pl.: *neberezi, -e.*
— Etimologia necunoscută. Cf. năbîrgeac.

NEBEÚT, -Ă adj. v. **nebăut.**

NEBIÁ vb. I v. **năbia.**

NEBIRUÍT, -Ă adj. Negativ al lui biruit; care nu este sau nu poate fi biruit; neînfrînt, neînvins, (învechit) nefrînt; invincibil. *Au pornit toate puterile sale asupra strălucinatului și adevărat nebiruitului... împăratului nemțesc.* N. COSTIN, LET. II, 28/14. *Puterea sa cea nebiruită.* NECULCE, L. 47. *Cine-n valuri se răpede? Domnul Ștefan cel vestit, Domnul cel nebiruit!* ALECSANDRI, POEZII, 161. *Nebiruit e omul ce luptă cu credință! El știe că pe lume nimic zadarnic nu-i.* VLAHUȚĂ, O. A. 60. *Nebiruit e brațul tău.* COȘBUC, F. 118. ✧ Fig. *Limba cea părintească... nebiruit martur ni iaste.* CANTEMIR, HR. 104. ✦ Fig. Care nu poate fi stăpînit, dominat. *Urzește planul de a merge pe ascuns în Moldova, ca să vadă acea necunoscută frumuseță ce-i insuflasă un amor nebiruit.* ASACHI, S. L. II, 6. *Grăbind spre han, Vitoria simțea cum o umplu gînduri și hotărîri nebiruite.* SADOVEANU, O. X, 555.
— Pl.: *nebiruiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **biruit.**

NEBÎNTUÍT, -Ă adj. (Învechit și regional) Negativ al lui bîntuit; care nu este supărat, stingherit (de nimeni sau de nimic); teafăr, întreg. *Venit-au la Domniia mea de a lor bunăvoe, de nimenea nesiliți și nebîntuiți* (a. 1695). ap. HEM 3 215. *Iau mărgăritare, oricîte voiesc, nebîntuit de nimica.* GORJAN, H. IV, 112/7, cf. DOC. EC. 344. *Dac-ar fi pretutindene tot asemene judecători..., cei ce n-au dreptate n-ar mai năzui în veci și pururea la judecată ... iar societatea bună ar remănea nebîntuită.* CREANGĂ, A. 150. *Se întoarse cu merele la împăratul lui, teafăr și nebîntuit precum îl făcuse mă-sa.* ISPIRESCU, U. 65.
— Pl.: *nebîntuiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **bîntuit.**

NEBLAGODÁRNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Nemulțumit (1), ingrat. *Acei noao den iudei... neblagodarnici arătară-se.* CORESI, ap. DHLR II, 516, cf. 503.
— Pl.: *neblagodarnici, -ce.*
— După slavonul **неблагодарьнъ.** Cf. DHLR II, 516.

NEBLÉG, -EÁGĂ adj. v. **năvleg.**

NEBLÉJ, -Ă adj. v. **năvleg.**

NEBLÉJNIC, -Ă adj. v. **nebleznic.**

NEBLÉȘNIC, -Ă adj. v. **nebleznic.**

NEBLÉZNIC, -Ă adj. (Transilv.) Prost, bleg, nătîng (I 1); neajutorat (2), neîndemînatic (2). Cf. KLEIN, D. 203, DRLU, LB, LM, GHEȚIE, R.M., BARCIANU, ALEXI, W., PAȘCA, GL. ✧ (Substantivat) *Nebleznicul aiesta.* KLEIN, D. 203. ✦ Greoi, butucănos, mătăhălos, diform. Cf. DDRF, TDRG, SCRIBAN, D. *Văzură un om de zece ori mai nebleznic, mai groaznic și mai înfricoșat decît Cîrnă-lemne.* FRÎNCU-CANDREA, M. 275, cf. DR. V, 213.
— Pl.: *nebleznici, -ce.* — Și: **neblégjnic, -ă** (KLEIN, D. 203, MAT. DIALECT. I, 82), **neblégșnic, -ă** (H XVII 182), **năbléznic, -ă** (KLEIN, D. 203, CIHAC, II, 16), **năbleáznic, -ă** (CIHAC, II, 16), **năbláznic, -ă** (DR. V, 213), **năblăznic, -ă** (CIHAC, II, 16, DDRF) adj.
— După slavonul **неблазньнъ.**

NEBLEZNICÍE s. f. (Transilv.) Prostie, stupiditate; nepricepere (1). Cf. LB, LM, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *nebleznicii.* — Și: **năblăznicíe** s. f. CIHAC, II, 16.
— **Nebleznic** + suf. *-ie.*

NEBÓI s. n. v. **năboi**[1].

NEBOLÍT, -Ă adj. (Popular) Negativ al lui bolit; care nu bolește, nu zace bolnav (la pat); sănătos. *Un Ion, muncitor din satu Fierbinți... în curs de vreo săptămînă de zile muncind cu sapa, a murit, nebolit* (a. 1839). DOC. EC. 724. *Ce caută nepierdut Și geme nebolit?* (Porcul). GOROVEI, C. 304. ✦ (Regional; despre boli) Care se suportă, se duce pe picioare. *Eu zac boală nebolită... Boală nemaiisprăvită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 208.
— Pl.: *neboliți, -te.*
— Pref. *ne-* + **bolit.**

NEBRIȘTÍT, -Ă adj. (Regional) Nepăsător, indiferent (Rîmnicu Vîlcea). LEXIC REG. 83.
— Pl.: *nebrișiți, -te.*
— Etimologia necunoscută.

NEBULÓS, -OÁSĂ adj., s. f. 1. Adj. (Învechit; în sintagma) *Stea nebuloasă* = nebuloasă. V. nebulos (2). *Lactea sau Calea traiană este... compusă din nenumărate micuțe stele*

nebuloze. GENILIE, G. 72/20. *Stelele nebuloase sînt făcute . . . din grămăjui de stele mici.* id. P. 75/11. *O clasă de stele cunoscute subt numirea de stelè nebuloase.* BARASCH, M. II, 19/26, cf. LM, CULIANU, C. 57.

2. S. f. Corp ceresc alcătuit din gaze sau pulberi, aflat în spațiile dintre stelele galaxiei noastre; sistem stelar cu lumină difuză, aflat dincolo de limitele galaxiei noastre. *Exist în cer grămezi de stele care au aspectul unei mase confuze de lumină . . . Aceste grămezi . . . se numesc nebuloase.* DRĂGHICEANU, C. 18, cf. 19, LM. *Întregi sisteme De nebuloase siderale Răsar din lumile spectrale Ca ofilite crizanteme.* MACEDONSKI, O. I, 54. [Aglomerațiilor] *de materie luminoasă cari se observă în diferitele regiuni ale spațielor cerești . . . li s-a dat . . . numirea generală de nebuloase.* CULIANU, C. 54, cf. 55, 57, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Ca niște sori de necrezut, avînd în ei lumini culese din nebuloase diferite, așa trec cîteodată crisantemele pe dinaintea noastră.* GALACTION, O. 325. *Mirifica metropolă . . . , de la o bucată de drum, apare în noapte ca o nebuloasă de fosfor.* I. BOTEZ, B. I, 90. *Nebuloasele din Calea Laptelui sau din spațiul interstelar.* ENC. TEHN. I, 106. *O fantastică și nesfîrșită succesiune de munți . . . așa cum se urmează planetele și nebuloasele în infinit.* BOGZA, C. O. 18, cf. 334. *Într-o epocă în care lipseau telescoapele, astronomii, chiar geniali fiind, nu puteau cunoaște nebuloasele din care se împrospătează universul.* V. ROM. ianuarie 1954, 204. *Conform acestei ipoteze, sistemul solar făcea parte dintr-un singur corp incandescent și rarefiat, numit nebuloasă.* GEOLOGIA, 9.

3. Adj. (În dicționarele din trecut) Întunecat (de nori sau de ceață), neguros **(1)**, sumbru. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. ✦ Fig. Neguros **(2)**. *Ochi nebuloși, față nebuloasă.* LM.

4. Adj. Fig. Neclar, imprecis, confuz, neguros **(3)**; incert. *Toate aceste erau numai naiva așternere pe hîrtie a unui amalgam de idei nebuloase.* MAIORESCU, D. I, 46, cf. id. CR. II, 373. *Redînd viață hotărîtă formelor nebuloase din preajmă-i.* CARAGIALE, ap. CADE. *Citind frazele nebuloase.* GHEREA, ST. CR. III, 206. *Uitat-am toate-acele imagini nebuloase . . . A căror amintire simțeam că mă apasă.* I. NEGRUZZI, S. II, 263, cf. BARCIANU. *Fraze nebuloase.* BASSARABESCU, S. N. 186. *Și laolaltă noi trăim ca frații . . . Dar totuși cît de nebulos apare Destinul tău.* TOPÎRCEANU, P. O. 49, cf. IORDAN, N. L. I, 108. *Discursurile nebuloase și de neînțeles ale lui Don Quijotte.* L. ROM. 1953, nr. 1, 96. *Noțiuni vagi și nebuloase.* S. C. ȘT. (IAȘI), 1957, 256.

— Pl.: *nebuloși, -oase.* — Și: (învechit) **nebulóz, -ă** adj.

— Din fr. **nébuleux.**

NEBULÓZ, -Ă adj. v. **nebulos.**

NEBULOZITÁTE s. f. **1.** Faptul de a avea aspectul unei nebuloase (v. nebulos **2**) sau de a fi nebulos **(3)**; stare a cerului acoperit de nori, întunecare; (concretizat) ceață (ușoară); lumină difuză. [Cometele] *sînt mai totdeauna încongiurate de o nebulositate care varie repede și care se schimbă adesea într-o coamă strălucitoare.* DRĂGHICEANU, C. 7, cf. COSTINESCU, LM, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Intensitatea luminii este mai mică din cauza ploilor dese și a nebulozității.* AGROTEHNICA, I, 77. ✦ Gradul de acoperire cu nori a bolții cerului. *Elementele meteorologice ale climei sînt: . . . umiditatea atmosferică, nebulozitatea și precipitațiile.* AGROTEHNICA, I, 246. *Valorile medii ale radiației difuze variază mult, în dependență de transparența aerului, de nebulozitate și de formarea aerului.* MG I, 262.

2. Fig. Lipsă de claritate, de inteligibilitate; ceea ce nu este clar, precis. *Psihologia copilului se pleacă spre nebulozitate sau la misticizm.* CALENDAR (1862), 62/11, cf. LM.

— Pl.: *nebulozități.*

— Din fr. **nébulosité.**

NEBÚN, -Ă adj., subst. **I.** Adj. **1.** (Învechit și popular) Negativ al lui bun; care nu este bun, rău; spec. păcătos; îndărătnic; leneș; stricat; nemernic **(3)**, netrebnic. *Fărădelegea cugetă într-așternutul său, pristani tuturoru cailoru nebure* (calea rea PSALT. 65), *pizmi nu ogodi.* PSALT. HUR. 30r/19. *Și-mi zis*[e] *îngerul: acela nuor de focu iaste a oamenilor nebuni, ceia ce se mestecă împreună în rugăciunea periților* (cca 1550). GCR I, 2/22, cf. CUV. D. BĂTR. II, 420/20. *Neblagodareniia . . . dîrji și nebuni i face.* CORESI, EV. 422, cf. 305. *Fii nebuni simt și fără înțel*[e]*sătură, mîndri simt a fac*[e] *rău* (a. 1600—1650). GCR I, 141/27. *Cum au înțeles că nu-i Antohi Vodă domnu și-i Neculai Vodă s-au și spăriet de faptele lor cele nebune ce făcusă.* NECULCE, L. 193, cf. 65. *Pomenește la anul 520 precum, cu nebună paza slujitorilor carii era la Dunăre, gothii au trecut în Misia.* CANTEMIR, HR. 207. *Rușinăm nebună înțelepciunea neînțelepților înțelepți ai lumii aceștiia* (a. 1703). GCR I, 348/13. *La Brașov . . . era toți nebunii boiarii țării strînși* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 61/31. *Înțelepciunea elinească nebună a fi o ai arătat.* MINEIUL (1776), 49r1/31, cf. LB, CIHAC, II, 22. *La elenii aceia, zeii cei buni ca și cei nebuni . . . toți fierbeau într-o oală, cum se zice.* ISPIRESCU, U. 4, cf. BUL. FIL. V, 228. *Doar ne-ați dat o călăuză nebună, Ne-a dus pe calea ce n-a fost bună Prin gropiș, Prin răsturniș.* TEODORESCU, P. P. 180, cf. ALR I 1 560/40, ALR II 3 597/886, 3 672/172, 551, 3 739/250, 791. *Casă năbună.* ALR II/I h 256/29. *Vinul îl bei de bun, Și el te face nebun.* ZANNE, P. IV, 182. ◇ (Cu determinări, complemente de relație) *Nebun de cap.* DR. IV,

1 053. ✦ (Substantivat) *Neome şi nebune, nu te temi, nu te ruşinezi, ce încă iubire de oameni acmu ţi-aduci aminte şi de miluire şi de mîngîiare?* CORESI, EV. 368. *Sfaturile şi socoteala acestor 2 nebuni, Dumitraşco şi Toma, i-au făcut dă se-au ruşinat şi biruinţa au pierdut.* R. GRECEANU, CM II, 183. ✦ (Învechit, rar; urmat de determinări introduse prin prep. „de") Care nu este vrednic, demn (de . . .). *Bogaţii în ce chip grăiesc aşa şi fac şi nesătui arătîndu-se şi nebuni de darul Domnului nostru Dumnezeu.* CORESI, EV. 399. ✦ (Regional; despre ciuperci) Care nu este comestibil; otrăvitor. Cf. H IV 71. *Nu vorbi tot minuni, Dor n-ai mîncat bureţi nebuni.* MARIAN, NU. 415, cf. GR. S. V, 45. *Bureţ d-ăi nebuni.* ALR II 6 405/182. *Vribe nebune.* ib. 6 405/346. ✦ (Regional) *Mere nebune* = numele unei specii de mere nedefinite mai de aproape. Cf. GRECESCU, FL. 222, BIANU, D. S. ✧ *Muiere nebună* = vrăjitoare. Cf. ALR I 1 397/315. ✦ (Regional; substantivat, m.) Drac (Brusturi-Oradea). Cf. ALR I 616/302.

2. (Mai ales despre oameni; în opoziţie cu cuminte, înţelept) Lipsit de judecată dreaptă, de raţiune, fără minte, nesocotit **(3)**, necugetat, (învechit şi popular) nebunatic **(1)**; p. ext. slab de minte, prost, netot **(12)**, (regional) *pater*[1]. *Că aşa iaste voia lu Dumnedzeu, binrefăcătorilor se înfrănre nesciinţa oameniloru celora nebunrilor* (oamenilor celor fără minte BIBLIA 1688). COD. VOR. 148/24. *Cinci* [fete] *era din cele înţeleapte şi cinci nebune.* TETRAEV. (1574), 244. *Dară de vrea fi cerşut şi capul tău, o nebune Iroade, acea fără de ruşine jucătoare, fi-ţi-l vreai dat ei?* CORESI, EV. 546. *Ca pre un dobitoc nebun mînă-l diavolul să pască porcii în holdele sale.* VARLAAM, C. 17, cf. 445. *Cine dintru oameni are hi atăta de nebun să-ş dea ochii săi să-i scoaţă neştine pentru bani?* id. ib. 161. *Giudeţul să îndeamnă a mai micşura certarea celui vinovat, de cum spune pravila, cănd cel vinovat iaste surd sau mut; de vreame ce unul de aceştia iaste ca şi un prunc micşor şi ca unul de cei fară minte, nebun.* PRAV. 293. *O nebuni galateani, cine vă amegi să nu îngăduiţi dereptăţiei?* N. TEST. (1648), 252v/24, cf. 206v/34. *De aceea nu fiţi nebuni, ci să pricepeţi ce este voia lui Dumnezeu!* NEAGOE, ÎNV. 18/1. *Împăratul este cam nebun, lipsit de minte şi celea ce nu să cade a face, acelea face.* IST. Ţ. R. 102, cf. ANON. CAR. *Cine-ş lasă lucrul pentru altul, nebun esti* (a. 1779). GCR II, 121/14, cf. 83/27. *O găină clocea nişte oao de şarpe cu toată osîrdiia. Iară o rîndurea dintr-un copaci o văzu şi-i zisă: oh, nebună ce eşti tu, pentru ce cloceşti aceaste oao?* (a. 1812). id. ib. 211/31. *Doamna Mariia este frumoasă, prea frumoasă, dar ce să-i fac că este nebună, prea nebună.* KOTZEBUE, U. 4v/16, cf. LB. [Omul este] *uneori cuminte foarte, alte dăţi nebun mai mare.* CONACHI, P. 275. *Cine-a fi nebun ca mine, Tot ca mine să păţească!* ALECSANDRI, POEZII, 366, cf. LM. *Baba, cînd vede că şi-a bătut găina joc de dînsa, o prinde ş-o bate, ş-o bate pîn-o omoară în bătaie! Şi aşa, baba cea zgîrcită şi nebună a rămas de tot săracă.* CREANGĂ, O. 24. *Nu sînt oamenii aşa de nebuni cum crede lumea la oraş!* REBREANU, R. II, 46. *Cine-a făcut crîşma-n drum, N-a făcut-o de nebun; Oamenii-s cu gînduri multe, Merg în crîşmă să le uite.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 385. *Are muierea asta tri copii, şi capu-i tăt nebun.* ALR II 2 960/250. *Omul bătrîn şi nebun, leagă-l de gard şi-i dă fîn,* se spune despre cel care a îmbătrînit şi tot fără minte a rămas. Cf. ZANNE, P. II, 489. *Nu e nebun cel ce mănîncă şepte mălaie, ci e nebun cel ce i le dă.* id. ib. III, 601, cf. IV, 43, 80. ✧ (Substantivat) *Înţeleageţi acmu fără de mente întru oameri şi neburii.* PSALT. 196. *Nebune! ce veri lu semîna nu vă învie* (a. 1569—1575). GCR I, *13/34. *Nebunele îşi luară lumănările lor şi nu luară cu ele untu în vasele lor.* TETRAEV. (1574), 244. *Iară nebunii ce nu înţeleg a lu Dumnezeu mîndrie şi tocmeală . . . pre Dumnezeu fac vinovat sau pre oameni de al lor rău.* CORESI, EV. 60, cf. 397. *Fie cine veade că înţelepţii încă mor, împreună nebunul şi neînţeleptul pier* (a. 1651). GCR I, 155/18. *Şi încă amăgeşt*[i] *şi pruncii nebunilor a nu să-nchina dumnedzăilor.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 6r/3. *Cinsteaşte mai vrătos pre cel bun şi înţelept decăt pre cei răi şi nebuni.* FL. D. (1680), 14v/14. *O, nebunule şi deşertule de minte! cum că amăgitoare şi mîncinoasă să fiu dzici.* CANTEMIR, ap. GCR I, 324/21. *Cum iaste soarele de întunearec, aşa iaste deosebită şi viaţa înţeleptului de a nebunului.* C. CANTACUZINO, CM I, 64. *Nebunule, întrîu această noapte vor să ceară sufletul tău de la tine* (a. 1785). GCR II, 149/4. *O, nebunul eu, cum am îndrăznit pînă într-atîta să vă mîhnesc!* DRĂGHICI, R. 10/5, cf. 86/3. *Crezi tu că vom putea noi singuri secera şi strînge atîta amar de grîu. . . ? Ce nebun ai crede tu c-ar fi acela?* CREANGĂ, P. 156, cf. 259. *Sînteţi cochete, uşuratice, vanitoase, căutaţi să treziţi în noi amor, să ne sfîşiaţi inima şi apoi să rîdeţi de noi, nebunii.* F (1900), 548. *Nebunul are inima lui în gură şi înţeleptul are limba lui în inimă.* ANTIM , ap. GCR II, 5/39. *Cel înţelept cînd tace mai mult spune decît cel nebun cînd vorbeşte.* GOLESCU, ap. DDRF. *Un nebun aruncă o piatră-n baltă şi zece cuminţi să năcăjesc s-o scoată.* ŞEZ. I, 218, cf. PAMFILE, J. II, 156, ZANNE, P. VIII, 663. *Înţeleptul făgăduieşte, nebunul trage nădejde.* NEGRUZZI, S. I, 248, cf. ZANNE, P. VI, 668. *Vai de cel ce-a nemerit la uşă de nebun.* ZANNE, P. VIII, 663. *Nebunii cheltuiesc şi înţelepţii dobîndesc.* id. ib. 664. (E x p r.) **A prinde şarpele cu mîna nebunului** = a scăpa dintr-o primejdie sau dintr-o încurcătură, băgînd pe altul mai prost în ea. Cf. id. ib. I, 657. ✦ (Despre manifestările oamenilor) Care denotă lipsă de judecată, de

rațiune, nechibzuit, prostesc, nebunesc (2); care nu este întemeiat, deșert. *O, necredință nebună ce avea fariseii, că vedea orbul cu ochi mărturisind și spuind adevărat și nu credea.* VARLAAM, C. 125. *Cu nebune și nesocotite făgăduieli pe țarul îndemnînd, fără de vreame acea sumă dă oaste dentru ale sale oști au dăspărțit.* R. GRECEANU, CM II, 183. *Să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că zău, nu știu ce se poate întîmpla.* NEGRUZZI, S. I, 146. *Nebunele lui fapte.* LM. *Pînă cînd să ni se spună Același vechi cuvînt nebun, Că viața-i rea?* DEMETRESCU, O. 80. *Se petrecu ... un eveniment care întări credința nebună a sectarilor despre venirea lui Antichrist.* F (1906), 20. *Răpus de-un gînd nebun pe semne, Uitat-am pilda lui Isop, Vîrtejului să nu mă-ndemne.* GOGA, P. 35. *Niște nebune cuvinte pe care le-ar fi rostit după multă băutură de vin Ciogolea spatar, într-o adunare de boieri.* SADOVEANU, O. XI, 323, cf. V, 702. *Joc amețitor, nebun, fără astîmpăr.* BART, S. M. 15. *Eu am prins gînduri nebune Să mă duc cu mîndra-n lume.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 56. ✦ (Învechit; despre oameni) Care este simplu, care nu este învățat, cultivat. (Substantivat) *Din săraci și de ruda proasta și necărtulari alease Hristos apostolii săi ... Pentr-aceea grăiaște și Pavel apostol de dzice că Dumnedzău aleasă pre cei nebuni din lume, ca să rușineadze pre cei înțelepți.* VARLAAM, C. 156. ✦ (Regional) Năuc (2). Cf. ALRM I/I h 193.

3. (Despre ființe) Vioi, zglobiu, zburdalnic, nebunatic (2); zvăpăiat, neastîmpărat (2), năzbîtios; nestăpînit, nestăvilit. Cf. POLIZU, CIHAC, II, 22. *Deși pleca spre bătrînețe, aceasta muiere e încă ... nebună.* LM. *Ce frumoasă, ce nebună e albastra-mi dulce floare!* EMINESCU, O. I, 55. *O, dragii mei prieteni! Luptați, cîntați, iubiți ... Rămîneți pururi veseli, nebuni și fericiți.* CERNA, P. 61, cf. 42. *Ah, iar sînt copilul nebun de-altădată! O floare, un flutur m-oprește din mers.* IOSIF, V. 64. *Era veselă, era nebună așa cum nimeni nu o cunoscuse pînă atunci.* ARDELEANU, D. 133. *În cinstea ta, Cea mai frumoasă și mai nebună dintre fete, Voi scri trei ode.* MINULESCU, V. 38. *Fusese o fătuță nebună și fără griji.* T. POPOVICI, SE. 16. *Mi-e murgul cam nebun Și de fugă numai bun.* ALECSANDRI, P. P. 72. *Ei, Ioneasă Cîrciumăreasă, Ai grajd bun De un cal nebun?* CORCEA, B. 62. *I năbun că pîncă nu stă locului.* ALR I 1 517/295. ✧ Fig. *N-avu parte De suflete ce cîntă împreună, De viața care colcăie nebună.* CERNA, P. 38. *Pe infinita depărtare De azuriu ... Nebune, Îmbătate Se-aleargă razele de soare.* CAMIL PETRESCU, V. 98. *A trebuit să-mi pun Căluș pe coardă, Pe-a inimii, că prea era nebună.* BENIUC, V. 93. ✧ (Substantivat) *Aș dori mult să văd pe aceste nebune, zise Elena. Mai ales pe Zoe Șeni, deși nu aprob purtarea lor în timpul carnavalului.* BOLINTINEANU, O. 417. *Poate să mai doarmă cineva de răul nebunelor istor de privighetori?* CREANGĂ, P. 131. *Mimi — o nebună, Ce știind ca să-ndrăgească, de nimica nu e bună.* MACEDONSKI, O. I, 82. *Iepurii, nebunii ... Stau în două labe unii, Alții peste cap s-aruncă.* COȘBUC, P. II, 19. *Mîine-poimîine e și nebuna cealaltă de măritat.* REBREANU, I. 88. *Cînd văzu baba Ioana că porcul, în loc să soarbă, mai mult se hîlborește, îi luă ceaunul mormăind: văd că te-ai săturat și-ți arde de joacă, nebunule.* id. R. I, 147. ✦ (Transilv.) Care nu este serios, care este flecar; de nimic. Cf. LB, LM, ALR II/I h 30.

4. Care suferă de o boală mintală, dezechilibrat mintal; dement, alienat, (popular) smintit, (învechit și regional) nerod (I 2). *Cela ce să va face și să va arăta cum iaste nebun ... iară el nu iaste cu adevărat nebun, acela să va certa deplin, după pravilă.* PRAV. 267, cf. 245, ST. LEX. 171^{v1}/18. *Portariul s-au gîndit că iaste nebun și zis*[e]: *du-te în calea ta* (a. 1692). GCR I, 297/30. *Negrești că mă socotea nebun.* NEGRUZZI, S. I, 66. *Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun? Ah! organele-s sfărmate și maestrul e nebun!* EMINESCU, O. I, 158, cf. id. N. 7. *Doamne ferește de omul nebun, că tare-i de jălit, sermanul! Pe de o parte îți vine a rîde și pe de alta îți vine a-l plînge.* CREANGĂ, P. 243, cf. 157. *Vecinii îl credeau nebun, căci ochii lui cenușii luceau straniu sub fruntea-i palidă.* F (1900), 607. *Ce vă tot uitați la mine? Nu-s nebună!* EFTIMIU, Î. 122. *Înaltă, despletită, albă ca de var Mi se părea Ofelia nebună.* BACOVIA, O. 78, cf. 38, 181. *Ce nebun profet mai vine să ne spună că-i trimisul Celui ce făcu pămîntul din nimic?* MINULESCU, V. 53. *S-a întors din război nebun.* SAHIA, N. 58. *Cazna ridicolă a unui împărat nebun care a bătut marea cu nuiele ca să-i potolească furtuna.* ARGHEZI, T. C. 82, cf. ALRM I/I h 192, ALRM II/I h 161, ALR II 3 670/250. *Omul nebun, cînd vorbește, din mîini și din picere nici cum contenește, că cu toate grăiește.* ZANNE, P. VIII, 663. ✧ Expr. (Familiar) **Ești nebun?**, se spune pentru a arăta dezaprobare sau mirare, surprinzînd fața de faptele sau de afirmațiile cuiva. Cf. CĂLINESCU, E. O. II, 47, BARBU, Ș. N. 8. ✧ (Substantivat) *Celui ce va vinde otravă omului necunoscut sau nebunului ... să să cearte.* PRAV. 109, cf. ST. LEX. 171^{v1}/17. *Nebunii și ucigașii ... N-au năzăritură de cinste cu-nțelepție?* CONACHI, P. 285. *Gardul, în copilărie, Vecinic l-am asemănat C-un nebun care-a plecat Razna pe cîmpie.* COȘBUC, F. 125. *Am intrat pe poarta ospiciului... Nebunii se plimbau în halaturi albe.* C. PETRESCU, S. 193. *Într-o grădină publică, tăcută, Pe un nebun l-am auzit răcnind.* BACOVIA, O. 50. *Cît despre icrele de crap, eu le pun deasupra celor de știucă ... numai cît, asemenea salată trebuie cu rînduială făcută, după altă vorbă înțeleaptă: adică să toarne undelemnul un chior, să picure alămîia un zgîrcit și să le bată un nebun.* SADOVEANU, O. IX, 443. *Se uită la el mirat, sau poate chiar altfel, cum te uiți la un nebun.* TUDORAN, P.

15. *Copiii, nebunii şi omul beat vorbesc adevărul.* ZANNE, P. II, 70. *De nebun şi de muierea rea, fiece înţelept fuge.* id. ib. 290. *Nebunul de la Răstoacă, Tot el cîntă, tot el joacă,* se spune despre cel care vorbeşte fără să fie ascultat. id. ib. VI, 274. *Cînd grăieşti cu cel nebun, aibi ciomagul lîngă tine.* id. ib. VIII, 663. *Nu te pune cu nebunul şi cu cel prost de minte.* id. ib. 665, cf. 663, III, 118. *Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale şi prostului nici să-i faci, nici să-ţi facă.* NEGRUZZI, S. I, 248. (Ca termen de comparaţie) *Atuncea ca o nebună, aleargă.* CONACHI, P. 86, cf. 264, 278. *Vîntul gemea ca un nebun, copacii din pădure se văicărau, pietrele ţipau.* CREANGĂ, P. 240. *Setilă... zvîrlea cu doage şi cu funduri de poloboc în toate părţile, ca un nebun.* id. ib. 261, cf. 141, 247, 252. *Aici mi-ai fost ascuns, Ianulică?... şi eu te căutam ca o nebună.* CARAGIALE, O. II, 241. *Petre alerga ca un nebun, agitînd barda.* REBREANU, R. II, 204. *Mi s-a făcut părul măciucă. M-am ridicat şi am fugit ca un nebun.* V. ROM. februarie 1955, 151. ◇ *Casă de nebuni* v. c a s ă. *Săptămîna nebunilor* v. s ă p t ă m î n ă. (Regional) *Trif nebun* = numele unei sărbători băbeşti neprecizate ca dată. Cf. ALR II/I MN 113, 2 850/228. ◇ E x p r. **A (o) face pe nebunul** = a-şi acorda o importanţă exagerată, a fi mereu mîndru, cu nasul pe sus, nemulţumit. Cf. ALEXI, W., BARBU, Ş. N. 73. ✦ F i g. (Cu valoare de superlativ) Extrem de repede, de tare, de violent; care se face cu disperare. *Vîntul... fuge nebun Printre tufe-nţepătoare şi nuiele de alun.* ALECSANDRI, POEZII, 146. *Lumea toată, aflînd că vine grozăvia, porneşte să fugă nebună.* CARAGIALE, O. IV, 135. *Aleargă nebun.* DDRF. *Românii... s-au bătut nebuni.* COŞBUC, B. 83. *Nebun să fug departe de tot ce-aveam mai drag.* CERNA, P. 69, cf. 96. *Se temea de toate umbrele, şi totuşi alerga nebun după umbre.* REBREANU, N. 38. *Trenul fugea nebun.* MIRONESCU, S. A. 132. *Pînza sfîşiată, ca o aripă rănită, se zbătea nebună în suflarea vîntului.* BART, S. M. 51. *M-oi repezi nebun în soare.* BENIUC, V. 12. (Adverbial) *Nebun s-aruncă dînsa, din tot al ei avînt, Dar lunecă şi cade.* COŞBUC, P. II, 189. ◇ E x p r. **A umbla** (sau **a fi**) **nebun după cineva** (sau **după ceva**) = a fi extrem de îndrăgostit, extrem de pasionat de cineva sau de ceva, a-i plăcea peste măsură de mult cineva sau ceva. *Aceste domniţe... erau nebune după joc şi pe fiecare noapte rupeau cîte o pereche de conduri de mătase albă, dănţuind.* ISPIRESCU, L. 232. *Cînd eram fată,... ştii, Marie, că umblam nebună după el.* DAVIDOGLU, M. 43. ✦ (Familiar; adesea substantivat şi ca termen de apostrofare) (Om) descreierat, smintit, ţicnit, zănatic. *Vărul tău Leonil îi un nebun şi un obraznic şi dacă l-oi mai videa pe-aici, am să-i rup urechile.* ALECSANDRI, T. 330. *Baba cloanţa cea nebună, Care-aleargă descîntînd.* id. P. I, 12. *Pînă azi nici un muritor n-a cutezat să calce hotarele mele pînă aicea; cîţiva nebuni carii s-au încumes a o face, de-abia au ajuns pînă la cîmpia unde ai văzut oasele cele multe.* ISPIRESCU, L. 5. *Te pomeneşti că nebunul ăsta nu mai vine mîine.* SAHIA, N. 103. *Mă duc să mă omor. Mă arunc pe linie... — E nebună rău.* SEBASTIAN, T. 243. *Îţi repet: eşti nebun şi nu-nţeleg să-mi faci asemenea scene.* BARANGA, R. F. 7. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Bată-te Dumnezeu, cocoş nebun! murmură bătrînul.* REBREANU, I. 43.

5. (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Scos din minţi, î n n e b u n i t; buimac, năuc **(2)**, zăpăcit, aiurit. *În loc... să leie copiii sfintei Dumineci cum i-a lăut fata moşneagului..., ea i-a opărit pe toţi de ţipau şi fugeau nebuni de usturime şi de durere.* CREANGĂ, P. 292. *Era nebun de bucurie.* ISPIRESCU, L. 226. *Mica Rosalba privea nebună de bucurie.* VLAHUŢĂ, O. A. 137. ◇ E x p r. **A fi nebun de carte,** se spune despre cineva care a învăţat foarte mult. Cf. ZANNE, P. V, 148.

6. Care denotă nebunie **(4)**, care e propriu nebuniei, d e m e n t; p. e x t. fantasmagoric, bizar. *Stilul... ajunge exagerat, necorect, plin de comparaţii bizare, aproape nebune.* GHEREA, ST. CR. II, 119. *Un glas întunecat Îmi sună la ureche şi graiul lui nebun Şi groaznic ca blestemul mă-ndeamnă să le spun.* PETICĂ, O. 179. *Cascadele-n noapte rîdeau Şoptindu-şi povestea nebună.* DENSUSIANU, L. A. 25. *Dacă mi-am schimbat portul, am făcut-o ca să nu întoarcă lumea ochii după mine şi să nu mă ia a doua oară drept un maniac, cum m-a mai socotit pe vremea cînd umblam cu Oarţă după comorile mele nebune.* C. PETRESCU, A. 324. *Melodia... se stîngea într-o aiurare nebună.* SADOVEANU, O. I, 56.

7. Care nu are limite, margini, măsură (atît e de intens, de tare, de mare etc.); p. e x t. enorm, extraordinar; groaznic, cumplit; halucinant. *Toată nebuna lui mirare cînd David îi arată petecul din veşmîntul lui.* HELIADE, O. II, 131. *Spaimă nebună.* LM. *Eu singur n-am cui spune cumplita mea durere, Eu singur n-am cui spune nebunul meu amor.* EMINESCU, O. I, 20, cf. IV, 40. *Aceşti miliardari duc o viaţă de somptuozitate, de un lux nebun.* GHEREA, ST. CR. II, 316. *Lasă-ţi patima nebună care sufletu-ţi zdrobeşte, Vino-n codru unde numai vecinic linişte domneşte.* F (1897), 196. *Unde avea să mă ducă pasiunea asta nebună şi nesocotită?* ib. (1900), 570. *Parcă-i văd ş-acuma în faptul dimineţii, C-un strigăt de izbîndă, dînd zbor nebun săgeţii.* CERNA, P. 17, cf. 67. *Boierul strigă din caleaşcă: „Hei! cine vrea această pungă? Voinicul ăla s-o ajungă!" O goană de ogari nebună, Toţi se răped, că toţi o vor.* IOSIF, V. 27, cf. 34. *Şi într-un moment de nebună mîndrie am plecat repede înainte fără un cuvînt, fără un gest.* PETICĂ, O. 328. *Apusul se îneca... în nourii de praf pe care Harap îi ridica din fuga lui nebună.* GALACTION, O. 78. *Mă uit la tine şi indignat mă mir De unde-ţi vin*

aceste instincte de vampir, Această-nverşunare nebună, fără scop? TOPÎRCEANU, P. O. 16, cf. id. B. 33. *Muncitorii aproape goi, cu şiruri de sudoare pe spate şi piept . . . , creau un aspect de muncă într-o încordare nebună.* SAHIA, N. 33. *Îşi repezi calul într-un avînt nebun.* SADOVEANU, O. I, 159, cf. 297. *Vasul în goana lui nebună de pasăre de noapte . . . îşi moaie parcă vîrful aripelor desfăcute în negrul apei.* BART, S. M. 15, cf. 40. *Cum alergam ca furtuna În fugă nebună, pe beţe! Hi! cal năzdrăvan.* BENIUC, V. 23.

II. Subst. **1.** S. m. Numele unei piese la jocul de şah. *Cade-n şahul de pe masă şi răstoarnă pe covor Doi nebuni peste un rege.* ALECSANDRI, POEZII, 87.

2. S. m. (Rar) Măscărici, bufon (la curţile suveranilor sau nobililor). *Un rege al Franţei . . . avea şi el nebunul sau mucalitul său, ca toţi regii cei vechi şi ca toţi cei mari.* BOLLIAC, O. 236. *Despot avea pe lîngă el un soi de caraghioz . . . Într-o zi . . . nebunul scoase sabia şi se făcu că se răsteşte asupra comesenilor lui Despot.* XENOPOL, I. R. V, 76. ✦ Personaj imaginar, invocat ca sperietoare pentru copiii mici. *Pentru copiii mărunţi, tot în ceata fiinţelor acestea intră şi ţiganul, ţiganca, baba, . . . turcul, nebunul ş. a., care vin cu traista în spinare şi intră din casă în casă, adunînd pe copiii care plîng.* PAMFILE, DUŞM. 275.

3. S. f. (Bot.; regional) Ciumăfaie *(Datura stramonium). Ciumafaiul se mai numeşte: laur, turbare, ciuma-fetei, cimăfoaie, bolandariţă, porc, nebună, buruian.* ŞEZ. XV, 150.

4. S. f. art. Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D., com. din PLENIŢA-BĂILEŞTI.

— Pl.: *nebuni, -e.* — Şi: (regional) **neabún, -ă** (ALRM II/I h 161/386), **năbún, -ă** adj., subst.

— Pref. *ne-* + **bun.**

NEBUNÁRE s. f. (Bot.; rar) Măselariţă[1] **(1)** *(Hyoscyamus niger).* Cf. LM.

— Pl.: ?

— Derivat regresiv de la **nebunariţă.**

NEBUNÁRIŢĂ s. f. (Bot.; popular) Măselariţă[1] **(1)** *(Hyoscyamus niger).* Cf. LB, POLIZU, DDRF, GHEŢIE, R. M., BRANDZA, FL. 343, BARCIANU, GRECESCU, FL. 422, ALEXI, W., BIANU, D. S., TDRG, ŞĂINEANU, D. U. *Otrăvitoare este şi măsălariţa . . . I se mai zice din această pricină şi nebunariţă.* SIMIONESCU, FL. 203. *Ţăranul român, înzestrat cu spirit de observaţie, cînd i-a dat numele de nebunariţă a ştiut bine ce face. Planta aceasta (sau extractul din ea) luat în doză mai mare produce ca un fel de nebunie.* YGREC, M. N. 248.

— Pl.: *nebunariţe.*

— **Nebun** + suf. *-ariţă.* Cf. n e b u n ă r i ţ ă.

NEBUNÁTEC, -Ă adj. v. **nebunatic.**

NEBUNATECÎE s. f. (Neobişnuit) Exuberanţă, zburdălnicie. Cf. CĂLINESCU, ap. IORDAN, L. R. A. 178.

— **Nebunatec** + suf. *-ie.*

NEBUNÁTIC, -Ă adj. **1.** (Învechit şi popular; despre oameni) Nebun **(I 2)**; uşuratic, zvînturatic. *Ştefăniţă, nebunatecul fiu al lui Vasile. . ., muri de friguri rele.* IORGA, C. I. I, 48. ✧ (Substantivat) *Ce mai stai de vorbă cu nebunaticul acesta?* Com. MARIAN. ✦ Care denotă lipsă de judecată, de chibzuială. *Nefăcînd lucrurilor şi vremilor chiverniseală . . . , ci aşa numai pen nebunateca şi zburateca lui socoteală . . . fără de vreame acea sumă dă oaste dentru ale sale oşti au dăspărţit.* R. GRECEANU, CM II, 183.

2. (Despre fiinţe) Vioi, zglobiu, zburdalnic, nebun **(I 3)**; zvăpăiat; (regional) năsărîmb **(I 1)**, năsărîmbos. Cf. LB, VALIAN, V., POLIZU. *Zburătorul nebunatic îl aud sunînd prin stuh.* NEGRUZZI, S. II, 60, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Deveni vorbăreţ, expansiv, copilăros şi nebunatic, cum nu-l văzuse amicul lui niciodată.* VLAHUŢĂ, O. A. 112. *Zglobie, nebunatecă, iubeşce pe toţi care o complimentează.* F (1897), 345, cf. DDRF, BARCIANU. *O ceată de copii nebunatici ne învîrtim pe dinaintea casei lui Aron.* REBREANU, N. 90. *Nişte copile nebunatice.* SADOVEANU, M. C. 96. ✧ F i g. *Vîntul serii nebunatic Pofti-ntr-o zi pe flori la danţ.* MACEDONSKI, O. I, 134. *Matei o strînse la piept sărutîndu-i părul nebunatec.* D. ZAMFIRESCU, V. T. 40. *Bătrînul îşi trecu încet mîna prin părul lui alb, în care vîntul se juca nebunatic.* BART, S. M. 62. ✦ (Despre manifestări ale fiinţelor) Care exprimă, trădează vioiciune, neastîmpăr, zburdălnicie. Cf. LM. *Buzele ei fragede şi rumeioare se răsfoiră într-un rîs de nebunatică bucurie.* ODOBESCU, S. III, 202. *Joc nebunatic, copilăresc.* GANE, N. III, 5. *Un cîrd de marsuini se întrec în mers cu noi şi-n jocuri nebunatice se dau afund ca iarăşi să apară.* BART, S. M. 30. *Brazda . . . dintre sprîncenele lui Stroe Vardaru s-a şters într-o nebunatică izbucnire de rîs tineresc.* C. PETRESCU, A. R. 20. *Făceau gesturi nebunatice pline de fineţe şi de fantezie.* CONTEMP. 1962, nr. 806, 1/7. ✧ (Adverbial) *Iute şi graţioasă ea sări nebunatec gardul şi dispăru rîzînd prin arborii cei ninşi ai grădinei.* EMINESCU, G. P. 73, cf. id. O. IV, 36.

— Pl.: *nebunatici, -ce.* — Şi: **nebunátec, -ă** adj.

— **Nebun** + suf. *-atic.*

NEBUNĂRÎŢĂ s. f. (Bot.; regional) Măselariţă[1] **(1).** Cf. PONTBRIANT, D. *Măsălariţa . . . , numită şi nebunăriţă . . . e o buruiană ce creşte pe lîngă drumuri, pe la locuri grase şi cam umede.* ŞEZ. XV, 74, cf. com. MARIAN.

— Pl.: *nebunăriţe.*

— **Nebun** + suf. *-ăriţă.* Cf. n e b u n a r i ţ ă.

NEBUNEÁLĂ s. f. **I.** (Popular) **1.** Nebunie **(4)**. Cf. COSTINESCU. *Ficatul* [de cal]... *se pisează şi se bea cu rachiu de drojdie pentru ameţeală, tehuială, nebuneală.* N. LEON, MED. 28. *Se posteşte ca să apere pe cei ai gospodăriei de boli şi nebuneală.* PAMFILE, S. T. 124. *La 28 septemvrie se ţine „Haritonul" de teama boalelor şi a nebunelii.* CANDREA, F. 212, cf. 211, 224, H XII 60, XVI 228. *Fapt cu mătrăgună... Şi de pagubă Şi de urît Şi de nebuneală.* TEODORESCU, P. P. 375. *Lungoarea s-o izgoneşti... Lungoare cu tăhueală, Lungoare cu nebuneală, Lungoare de nouă feliuri.* MARIAN, D. 148. *Trif, trecîndu-i mai pe urmă nebuneala de care a fost cuprins, s-a făcut sfînt... de aceea s-a numit pe urmă sfîntul Trif cel nebun.* id. S. R. I, 240, cf. II, 214, GRAIUL, I, 269, ALR II/I MN 55, 4 176/235, 362, 551, 605, 682, 928, 987, A VI 26. ◇ Expr. **A băga în nebuneli** = a face să-şi piardă dreapta judecată, a zăpăci sau a scoate din minţi. *Pe mulţi feciori de împăraţi, de crai şi de boieri i-a rănit la inimă şi pe mulţi-i băgase în nebuneli cu ochiul ei ager.* MERA, L. B. 124. ✦ Idee, fantezie, manifestare de om nebun **(I 2)**; toană, trăsneală. *Îi vine aşa o nebuneală sergentului să spuie că el e stăpînul averii.* CARAGIALE, ap. CADE. ✦ (Med.; Mold.) Turbare. Cf. ALRM I/I h 178. ✦ (Regional) Boală a albinelor nedefinită mai de aproape; (regional) nebunie **(4)** (Cîmpulung Moldovenesc). CHEST. VI 15/3.

2. (La pl.; rar; în forma *nebunele)* Zburdălnicii, năzdrăvănii, năzbîtii. *Din sus, de pe costişuri, o fetiţă lin coboară... Lîngă ea o capră albă zburdă, saltă-n nebunele.* CONV. LIT. VII, 85, cf. DDRF.

II. (Bot.; regional) **1.** Ciumăfaie *(Datura stramonium). Înnebunesc şi cei ce mănîncă seminţe de nebuneală sau laur.* PAMFILE, B. 50. *Ce? ai mîncat nebuneală?* id. J. I, 128.

2. Măselariţă[1] **(1)** *(Hyoscyamus niger).* Cf. BUJOREAN, B. L. 386.

3. (La pl.; în forma *nebunele)* Sălbăţie *(Lolium temulentum).* Cf. BARCIANU, ALEXI, W., JAHRESBER. VIII, 99.

— Pl.: *nebuneli* şi (regional, **I 2, II 3**) *nebunele.*
— **Nebuni** + suf. *-eală.*

NEBUNÉSC, -EÁSCĂ adj. **1.** (Învechit) Rău, ticălos, netrebnic **(3)**. *Judecă pre el pentru năravul cel nebunesc al lui.* CORESI, EV. 398. ✦ (Prin Transilv.; despre ciuperci) Otrăvitor. Cf. ALR II 6 405/172, 219.

2. Care denotă lipsă de raţiune, de minte, necugetat **(3)**, nechibzuit, nesocotit **(3)**, absurd, prostesc, nebun **(I 2)**; care depăşeşte limitele obişnuitului (prin lipsă de chibzuinţă); p. ext. exagerat de mare, foarte mare, foarte mult, foarte intens. *Li să părea că cu nebuneasca lor vitejie, cu această puţină oaste a lor vor birui.* IST. Ţ. R. 19, cf. 18. *Spre vînt a ştiupi şi piatra la deal a pohîrni aieve lucru nebunesc este.* CANTEMIR, IST. 327. *Ca aceastea nebuneşti grăiia răspunsuri.* R. GRECEANU, CM II, 40, cf. 27. *În scurtă vreme s-au rădicat acea cheltueală nebunească a straielor* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 262/16, cf. LB. *Purtarea cînelui fieştecine o poate socoti nebunească.* DRĂGHICI, R. 147/16. *Carol al XII, regele svezilor, adusese spaimă în tot nordul Europei, dar nebuneasca lui sumeţie se sfărîmă în sfîrşit de statornica cumpănire a lui Petru I.* NEGRUZZI, S. I, 177, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Alergătură nebunească.* LM. *După cîte cheltuieli nebuneşti ce ai făcut, nu-ţi mai rămîn mulţi bani sunători.* CARAGIALE, O. II, 255. *Pe ţărm averea lasă-ţi şi luxul nebunesc.* MACEDONSKI, O. I, 168, cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CONTEMP. 1948, nr. 108, 3/1. *Mi-a venit deodată un gînd nebunesc: să te insult, să-ţi spun minciuni, ca să văd cum reacţionezi.* DEMETRIUS, C. 54, cf. ZANNE, P. II, 738. ◇ (Regional) *Mere nebuneşti* = varietate de mere foarte mari, „roşii pe faţă şi cu gust dulce aspru". Cf. H X 395, ŞEZ. V, 43, XV, 69, BULET. GRĂD. BOT. I, 77.

— Pl.: *nebuneşti.*
— **Nebun** + suf. *-esc.*

NEBUNÉŞTE adv. **1.** (Învechit) Fără dreptate, fără temei; (sens curent) din cauza nesocotinţei, nechibzuielii, fără judecată dreaptă, fără chibzuinţă, orbeşte, prosteşte. *Unde-aş vrea să mă laud, n-aş face nebuneaşte, că eu voi să spui dereptate.* CORESI, L. 382/2. *Întoarnă-te înapoi, fiiul meu D*[a]*v*[i]*de, iaca eu am făcut nebuneaşte şi foarte tare am greşit* (a. 1685). GCR I, 275/36, cf. ANON. CAR. *Cine îş lasă creştinătatea sa pentru deşertăciunile lumii, nebuneaşte să înşală.* ANTIM, ap. GCR II, 5/4. *Nebuneşte purtînd diregătoria, în scurt timp toate le au răscolit.* ŞINCAI, HR. I, 198/19, cf. LB. *Cîtu-i viaţa înflorită, o cheltuim nebuneşte.* RUSSO, S. 29, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Dă poroncă armiei de întors în Polonia, căci de cînd am întrat în Moldova, cu gînd de a o supune, am perdut nebuneşte giumătate din ostaşii noştri.* ALECSANDRI, T. 1490, cf. COSTINESCU.

2. În mod cu totul exagerat, fără margini, fără măsură; foarte tare, foarte intens, foarte mult; (pe lîngă verbe de mişcare) foarte repede. Cf. LM. *Cheltuieşte nebuneşte.* DDRF. *Şi din nalta bălărie Sare o fetiţă blondă Ca un fir de păpădie! Geaba fuge nebuneşte Ca să scape de ştrengar.* IOSIF, V. 47. *Era sigur că, dacă ar revedea-o, ar iubi-o mai nebuneşte.* REBREANU, I. 232, cf. 305. *Umbra roţilor şi a cailor se prelungea departe, pe întinsul alb al şoselei, fugind nebuneşte înaintea lor.* BASSARABESCU, S. N. 138. *Un locotenent de artilerie... galopa nebuneşte pe drumul mare.* BRĂESCU, V. 74. *Văzu că trecătorii întorc miraţi capul şi se uită după el. Îşi dădu seama că aleargă nebuneşte.* ŞTANCU, R. A. IV, 123. *În clipa urmă-*

toare inima lui îşi reluă nebuneşte bătăile. TUDORAN, P. 37, cf. ALR II/I h 34/769.

— **Nebun** + suf. *-eşte.*

NEBUNÍ vb. IV. = **înnebuni.**

1. Intranz. şi refl. (Învechit) A se face rău, dușmănos; a se mînia, a se îndîrji (contra cuiva), a se învrăjbi; a se răzvrăti. *Prespre măsură învrăjbiia ei* (m-am turbat spre ei N. TEST. 1648, *nebunindu-mă* asupra lor BIBLIA 1688). COD. VOR. 76. *Cărtularii şi domnii iudeeşti înşelară-se şi nu înţeleaseră şi de pizmă topiia-se şi nebuniia.* CORESI, EV. 416. *Să nebuniia la uşile cetăţii şi să sprijinia întru mînile lui şi cădea pră uşăle cetăţii şi balele lui cura preste barba a lui.* BIBLIA (1688), 212²/9. *Toţi să îndrăciră de să nebuniră.* ANON. CANTAC., CM I, 161. *Nebunindu-se întru sine tiranul cel fără de minte.* MINEIUL (1776), 74ʳ²/36. *Se nebuniseră şi îi ţineau cu ostaş, legaţi ca să îi ducă în cule.* GORJAN, H. IV, 21/6.

2. Tranz. (Popular) A face să-şi piardă dreapta judecată, a scoate din minţi; a strica din punct de vedere moral, a corupe; a prosti, a năuci **(1)**; a înnebuni. *Curviia amu pre preamîndru Solomon, spre a idolilor jărtvă, nebuni-l.* CORESI, EV. 543. *Că acealea multora le-au făcut farmece şi pre ibovnicii lor pre unii i-au nebunit iară pre alţii i-au şi omorît* (a. 1691). GCR I, 291/28. *Lume zisă: dar nu sînt înţăleaptă? — Înţăleaptă, di n-ar nebuni pre niminea înţălepciune ta.* CANTEMIR, ap. GCR II, 95/14. *Pre dînsa mai mult decît mai înainte au nebunit-o băutura.* AETHIOPICA, 33ʳ/11, cf. LB. *Barbatu m-o nebunit.* ŞEZ. IV, 232. *Dragostea te nebuneşte.* RETEGANUL, TR. 119. *Umblă dracul ca nebun, Pe cine să-l nebunească, Pe hîda să o peţească.* BUD, P. P. 56. *Goronul ţine nebunul; Nebunul nebuneşte oamenii* (Butea). GOROVEI, C. 36. ◇ Expr. (Familiar) **Nu mă nebuni!,** exclamaţie folosită pentru a exprima mirarea (şi neîncrederea) faţă de cele auzite. *Ăsta e ăl care scrie la „Vocea Patriotului Naţionale". — Nă mă nebuni!* CARAGIALE, O. VI, 51, cf. 49. ◇ Refl. *De n-ar fi viţă şi prun, Omul n-ar mai fi nebun, Dar viţa şi prunul este, Omul de se nebuneşte.* RETEGANUL, CH. 71.

3. Intranz. A-şi pierde facultăţile mintale, a ajunge nebun **(1 4)**; (cu sens atenuat) a se zăpăci, a se năuci **(1)**; a înnebuni. *Tătarăi ponoslăiesc grecilor pentru că zic că nu poate să fie bozu ca aceala carile să poată faci pre om să nebunească.* HERODOT (1645), 232, cf. 337. *Un ţeran ce nebunisă de cap au fost strigînd în gura mare.* URECHE, LET. I, 137/27. *De va nebuni . . . , de vreme ce pre nebun nu-l pot certa trupeaşte, va schimba certarea lui pre bani.* PRAV. 267, cf. ST. LEX. 171ᵛ¹/17. *Iar unii dintr-a-celi bătăi au şi nebunit de-u rămas nebuni.* NECULCE, L. 119, cf. ANON. CAR., MAN. GÖTT. *Ea nebunise; au dus-o la Golia.* NEGRUZZI, S. I, 32. *Dac-ai muri tu, eu aş nebuni ori aş muri şi eu.* EMINESCU, N. 9. *Cine m-ar fi văzut fugind pe uliţă . . . ar fi crezut că am nebunit.* F (1903), 16. *Cînd vezi vîrtej, să fugi de el, că de dă peste tine, nebuneşti.* ŞEZ. VI, 62. *Dau să le vorbească, dar în deşert, căci nu aveau cu cine; împăratul şi împărăteasa nebuniseră.* RETEGANUL, P. IV, 49, cf. BUD, P. P. 76. ◇ Refl. *Ahileu au obosăt, s-au nebunit de durere* (a. 1802). GCR II, 196/14. (Expr.; familiar) **A se nebuni după cineva** (sau **ceva**) = a-i plăcea cineva (sau ceva) foarte mult, a nu mai putea după . . . *Ce vorbiţi împreună?. . . . Ian spuneţi-mi şi mie, că mă nebunesc după cabazlîcuri.* ALECSANDRI, T. 188. (Intranz.) *Feciorul împăratului nebunea după fata moşneagului.* ŞEZ. V, 66. *Mîndruluţ cu păr sucit, După tine-am nebunit.* BUD, P. P. 34.

— Prez. ind.: *nebunesc.*

— V. **nebun.**

NEBUNÍE s. f. **1.** (Învechit) Calitate sau faptă a celui rău, netrebnic **(3)**, păcătos, răutate, ticăloşie, netrebnicie **(3)**; nesupunere; rătăcire, orbire. *Iară care-i lucrează pîntecelui cu saţiul . . . dentr-acea nebunie drăcească nu poate lesne a se dezbate sau a scăpa.* CORESI, EV. 83. *Să vă întoarceţi den nebuniia voastră.* id. ib. 343, cf. 278, 375. *Doamne, . . . tu ştii nebunia mea şi păcatel*[e] *meale de tine nu se ascunseră* (cca 1633). GCR I, 80/13, cf. ST. LEX. 173ᵛ²/1. *Feciorii lui Antonie Vodă . . . făce multe giocuri şi beţii şi nebunii prin tîrguri şi prin sate boiereşti de lua femeile şi fetele cu de sila.* NECULCE, L. 65. *Împărat sultanul Mehmet sfat au făcut pentru atîta nebunie ce au făcut aceşti oameni în Ţara Muntenească.* ANON. CANTAC., CM I, 167. *Cu acea oaste să se înfrîneze nebunia şi starea împotrivă a lui calga-sultan.* R. GRECEANU, CM II, 183. *Trezvindu-te . . . din nebuniia cea mai denainte, ai mustrat înşălăciunea cea drăcească şi rătăcirea cea pierzătoare de suflet.* MINEIUL (1776), 9ʳ¹/25, cf. DDRF. ✦ Spec. Desfrîu, dezmăţ. *Iară de . . . nu să va afla feciorie la fecioară . . . vor scoate pre fecioară la uşăle casii tătîni-său şi o vor ucide pre ea cu pietri oamenii cetăţii şi va muri, căce au făcut nebunie întru fiii lui Israil a curvi casa tătîni-său.* BIBLIA (1688), 142²/5.

2. Lipsă de judecată dreaptă, de minte, de cumpănire; nechibzuinţă, nesocotinţă **(1)**, prostie. *Preablînda firea omenească sălbătăceaşte-o, înţelepţiia spre nebunie adauge şi mii de nevoi aduce.* CORESI, EV. 542, cf. 94. *O, nebunie, cătă pagubă feace grecilor.* MOXA, ap. GCR I, 61/31. *Deci învăţăm: de sugrumat şi de mortăciună să nu se guste aceastea . . . ce oarecarii dentru nebuniia lor fac aceasta* (a. 1641). GCR I, 90/30. *O, mare nebuniie a nemulţămitorilor ghergheseani!* VARLAAM, C. 176. *O, vai de nebuniia lor săracii! cel mort în ce chip să omoară pre cei vii?* (a. 1645). GCR I, 117/19. *Dzîsă întru sine cel*

fără de minte 'Ntr-a sa nebunie deşarte cuvinte. DOSOFTEI, PS. 40/4, cf. ANON. CAR. *Iară vulpea zise: o, jup[ă]neasă maimuţă, dară aceast[ă] nebunie ai fost avut tu, şi încă vreai să fii împărat preste fiiară şi dobitoace* (a. 1705). GCR I, 354/7. *Cîtă nebunie la om! el singur defaimă pricina prin care se deosibeşte din celelalte vieţuitoare.* MARCOVICI, C. 13/2, cf. POLIZU. *Din nebunia streină te înveţi minte.* ALEXI, W. *Nebunia cu înţelepciunea de-a dreptul se împotrivesc.* ZANNE, P. VIII, 666, cf. V, 351. ✦ Neastîmpăr, zburdălnicie, exuberanţă. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Rîdea cu-n fel de copilăroasă nebunie.* EMINESCU, N. 83. *Iar o pasăre, cuprinsă de o dulce nebunie, Piruie în urma noastră, în lumina argintie.* CERNA, P. 54, cf. 70.

3. Lucru, faptă, vorbă necugetată **(3)**, lipsită de sens, greşeală, prostie, trăsnaie; faptă de om nebun **(12)**. *Au fost făcînd toate nebuniile beţiii şi alte seamne ca de om bat.* PRAV. 265. *Acesta, lîngă alte nebunii multe ce făcea, au făcut şi aceasta, mai mare decît toate.* R. POPESCU, CM I, 275, cf. 288. *Mare nebunie iaste a alerga înaintea unuia ce nu te chiamă şi mai mare nebunie iaste a răspunde fără de a te întreba cineva.* ANTIM, ap. GCR II, 6/28. *Mare nebunie iaste a lipi inima spre putrejune* (a. 1785). GCR II, 148/6. *Din nebunii făr'de vreame vă siliţi Pe Orest ca să-l aduceţi, voinţa să vă-npliniţi.* BELDIMAN, O. 17/9. *Au îndrăznit a lăsa pe părinţii săi împotriva voinţei lor... — Adevărat, mare nebunie este aceasta.* DRĂGHICI, R. 6/26, cf. 89/11. *Ce grăiţi voi nebunie?* BĂRAC, A. 75/16. *Ar fi fost din partea Basarabilor o nebunie a înfrunta şi un miracol a învinge pe neşte regi maghiari ca Ludovic cel Mare şi împăratul Sigismund.* HASDEU, I. C. I, 34. *Aveai figura unui om ce merge să se ucidă; mi-era teamă să nu faci vreo nebunie.* BOLINTINEANU, O. 389. *Viaţa-mi pare-o nebunie Sfîrşită făr-a fi-nceput.* EMINESCU, O. I, 212, cf. 40. *Aş ride şi mai bine dacă soţia altuia ar fi care vorbeşte aşa nebunii.* F (1906), 2. *Ce vrai să faci, beizade? Nu îndrăzni în ţară păgînă să faci vreo nebunie, ca să nu-ţi pierzi capul.* SADOVEANU, Z. C. 302. *Iancule, român turcit, Lasă-te de haiducit, Lasă-ţi nebuniile, Lasă-ţi haiduciile, Să-ţi dau boieriile.* TEODORESCU, P. P. 292. ✦ Extravaganţă, fantezie. *Pentru aceasta mi-am interzis orice pasiune în viaţă, orice sentiment, toate plăcerile, orice nebunie.* C. PETRESCU, C. V. 25. *Te întrebi, 22 de mii de lei pe o carte, nu e o nebunie?* SEBASTIAN, T. 283. ✦ (Mai ales la pl.) Faptă lipsită de seriozitate; năzbîtie, năzdrăvănie, poznă, ghiduşie, ştrengărie; glumă, farsă. *Îndată ce sună... semnul bronzului, tot romanul şi străinul leapădă orice interes şi haractirul cel serios şi, cu voia guvernului, să încep nebuniile pe uliţă.* AR (1839), 41²/38, cf. COSTINESCU. *Alcibiad... tăie într-o zi coada cea frumoasă a unui cîne minunat... numai ca, dînd de vorbă concetăţenilor săi asupra acestei nevinovate nebunii a lui, să-i oprească de a cîrti despre dînsul alte lucruri mai rele.* ODOBESCU, S. III, 43. *Întrecea mai pe toţi băieţii şi din carte, dar şi din nebunii.* CREANGĂ, A. 2. *Copiii fac fel de fel de nebunii: joacă o horă, apoi se bat şi aleargă.* CARAGIALE, O. VI, 479, cf. I, 20, BARCIANU. *În Moşi au cumpărat cîte o trompetă şi au suflat în urechile oamenilor şi au făcut tot felul de nebunii.* PAS, Z. I, 126, cf. ŞEZ. III, 92, com. MARIAN. *Băieţii aieştia fac niabunii piste niabunii.* ALR II 3 204/386, cf. 3 204/36, 64, 95, 4 399/791. ✧ Fig. *Ce cunoştinţă veche îi era vîntul acesta, ce bine îi ştia el nebuniile lui înşelătoare!* BART, S. M. 62.

4. Pierdere a judecăţii datorită unei boli mintale, demenţă, alienaţie mintală, (popular) nebunealã **(II)**; fig. întunecare (trecătoare) a minţii, rătăcire. *Iar el şi mai nainte fiind trăsnit, atuncia îl apucă o boală de nebunie şi... îi lovia cu buzduganul în obrazu.* HERODOT (1645), 335. *De va face vreo greşală în vreamea nebuniii lui, nu să va certa.* PRAV. 267. *Cărţile ceale multe te duc la nebunie.* N. TEST. (1648), 170ʳ/6, cf. ST. LEX. 171ᵛ¹/17, MAN. GÖTT. *Sculîndu-se noaptea... cu nebunie, au rănit pe nouă oameni pe care i-au tăiat cu toporul* (a. 1776). URICARIUL, XIX, 48. *Deliriul, adecă nebuniia.* ÎNVĂŢĂTURĂ, 84/18, cf. DRLU, LB. *Iaca pozna, soro, că iar i-o venit toana nebuniei... Săracan de mine!... tocmai azi, în ziua logodnii?* ALECSANDRI, T. 521. *Lovit... de izbucnirea nebuniei, al cărei germen era din naştere.* MAIORESCU, CR. II, 294. *Alienaţie mentală se numeşte popular nebunie, nebunealã, bolînzîie.* CANDREA, F. 224, cf. BIANU, D. S. *Sînt solitarul pustiilor piete Cu jocuri de umbră ce dau nebunie.* BACOVIA, O. 21. *Ar fi avut momente de adevărată nebunie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 187. *Să nu se socoată însă drept nebunie delirurile... care apar în unele boli cu febră mare.* YGREC, M. N. 14. *Ochii lui ardeau ca doi cărbuni, în cearcăne vinete;... pe faţa lui slăbită, durerea lăsase spaimă şi nebunie.* SADOVEANU, O. I, 148, cf. V, 566, H X 491, ALR II/I MN 55, 4 176/365, 386, 574. ✧ Loc. adv. (De obicei pe lîngă verbe ca „a-l iubi", „a-i plăcea" etc.) **La nebunie** sau (rar) **pînă la nebunie** = foarte mult, enorm. *Este o fată foarte frumoasă, pe care o iubesc pînă la nebunie.* FILIMON, O. I, 125. *Mi-a citit nişte scrisori de dragoste de la o fată, care-l iubea la nebunie şi dormea cu poeziile lui sub pernă.* VLAHUŢĂ, O. A. 193. *A fost un secret public că ai iubit la nebunie pe Ella.* F (1900), 548. *Îmi place la nebunie poezia.* ap. TDRG. *Mănunchiul plăcu foarte mult Arăpuşchii, căci iubea florile la nebunie.* POPESCU, B. III, 82. *Îmi place la nebunie.* BL V, 50. ✧ Expr. **O nebunie**, se spune ca elogiu superlativ despre un lucru, despre o întîmplare, o situaţie excepţională etc. *Ţii minte dumineca trecută la Sîn-Dominic... Era o nebunie.* SEBASTIAN, T. 154. (Familiar)

A-i veni cuiva nebunia (sau, rar, **nebunie**) = a-şi pierde stăpînirea de sine, a se înfuria foarte tare; a-şi ieşi din fire. Cf. POLIZU. *Uite-mi pierd răbdare şi-mi vine nebunie!* ap. DDRF. ✦ Fig. Exaltare. *Asemenea cu viermele ce deapănă mătasea, mă sîrguiam să mă înfăşur cu pînza cea de nebunia mea ţesută.* MARCOVICI, C. 15/23, cf. id. D. 8/19. *S-a petrecut o dramă de nebunie religioasă.* F (1906), 20. *Dacă nebunii divine Vă smulg în ceruri, tremurînd, E că un neam întreg ce vine Se bucură cu voi în rînd.* CERNA, P. 15. ✦ (Regional) Boală a albinelor nedefinită mai de aproape; (regional) nebuneală **(I 1)** (Cîmpulung Moldovenesc). CHEST. VI 15/3.

5. (Bot.; regional) Zizanie *(Lolium perenne)* (Răşinari-Cisnădie). Cf. PĂCALĂ, M. R. 25.

— Pl.: *nebunii.* — Şi: (regional) **neabuníe** s.f.

— **Nebun** + suf. *-ie.*

NEBUNÍRE s. f. (Învechit) = **înnebunire.** Cf. DRLU. *Judecăţi şi prigoniri, Blesteme şi nebuniri.* MUMULEANU, C. 117/2.

— Pl.: *nebuniri.*

— V. **nebuni.**

NEBUNÍT, -Ă adj. (Învechit) = **înnebunit.** *Ce-m spuneţ voi mie că eu sănt nebunit şi ca cum aş fi altul dentr-altă parte* (a. 1675). GCR I, 225/12. *Au tămăduit pre acei nebuniţ.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 129r/32. ✦ (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de") Ieşit din fire, zăpăcit sau orbit de... *Nebunit fiind cu totul în dragostea polonilor, Bogdan IV... au trecut iarăşi în Podolia.* ŞINCAI, HR. II, 225/8. *Robinson, nebunit de bucurie, cînd sălta, cînd striga.* DRĂGHICI, R. 225/18, cf. DDRF. *Nebuniţi de spaimă, „Alah!" turcii-ngaimă.* IOSIF, V. 125.

— Pl.: *nebuniţi, -te.*

— V. **nebuni.**

NEBUNÍŢĂ s. f. (Bot.; regional) Măselariţă[1] **(1)** *(Hyoscyamus niger).* Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

— Pl.: *nebuniţe.*

— **Nebun** + suf. *-iţă.*

NEBUNOÁSĂ s. f. (Bot.; regional) Vinariţă *(Asperula odorata). Credincioasă pădurii de fag este vinariţa, zisă şi nebunoasă.* SIMIONESCU, FL. 61.

— Pl.: *nebunoase.*

— **Nebun** + suf. *-oasă.*

NEBURICÁT, -Ă adj. (Regional; despre copii) Cu buricul netăiat. *Copilul cu multe moaşe rămîne neburicat.* ZANNE, P. V, 430.

— Pl.: *neburicaţi, -te.*

— De la **buric.**

NEBUŞÍ vb. IV v. **năbuşi.**

NEC s. m. v. **neg.**

NECĂ vb. I. (Învechit şi regional) = **înneca.**

1. Tranz. A omorî, a ucide (mai ales prin sugrumare, prin gîtuire). *Dracii amu cerşură de la Hristos să se ducă în turma porcilor ca aceaia să-i neace, să strice şi să scîrbească inimile stăpînilor lor.* CORESI, EV. 237, cf. 285. *Muierile ceale ce ş-au necat şi ş-au lepădat feciorii cînilor* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 324/21. *Ceia carii şi-au necat feciorii mici.* COD. TOD. 206. *Întrară lupii în turma lu Hristos de o spărgiia şi o neca cum era mai rău.* MOXA, 380/2. *Lupul a necat două oi.* REV. CRIT. III, 162, cf. DENSUSIANU, Ţ. H. 61. *Ursul... le neacă (omoară) o vită, oaie, capră.* COM. SAT. V, 3. (Fig.) *Cu postul trupulu-ş neca şi-l topiia.* CORESI, EV. 16. *Ereticii... necînd şi ucigînd sufletele lor şi ale oamenilor* (a. 1642). GCR I, 98/7. ✧ Refl. recipr. *Va prinde om pre alt om şi se vor neca.* PARACLIS (1639), 257. ✦ (Complementul indică plante de cultură) A înnăbuşi, a năpădi, a înneca. *Alta* [dintre seminţe] *căzu în mijloc de mărăcini şi crescură mărăcinii, necară ea.* CORESI, EV. 350. ✧ Fig. *Era adînc pămîntul inimiei lui către sămănţa învăţăturiei, însă mărăcinii bogăţiei şi grijiei neca-l pre el.* CORESI, EV. 311, cf. 355.

2. Refl. şi tranz. A muri sau a face (pe cineva) să moară asfixiat, prin cufundare în apă sau în alt lichid; a înneca. *Cei de pre apă necă, iară cei de pre uscat ca un prahu-i răsipi.* MOXA, 376/10, cf. 353/38. *Baiazit i-au gonit pănă la Dunăre şi mulţi se necară în Dunăre.* id. 403/12, cf. 348/7. *Lacrămile acelora sting văpaia focului nestins şi viermii aceia se neacă într-ănsele* (a. 1642). GCR I, 99/21. *Şi s-au frînt curabiia şi s-au necat toţi, numai eu am rămas.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 152/35. ✦ Tranz. (Despre ape) A trage la fund (omorînd prin asfixie). *Să nu neace* (să nu mă înece D) *mere vihorul apelor, nece se înghiţă mere adăncatul.* PSALT. 133. ✦ Tranz. (Despre ape) A inunda, a potopi. *Să jelui că-i neacă şi-i strică pămînturile.* DOSOFTEI, V. S. februarie 73v/20.

— Prez. ind.: *nec.*

— Lat. **necare.**

NECALCULÁBIL, -Ă adj. (Astăzi rar) Negativ al lui calculabil; care nu poate fi calculat, imposibil de apreciat; p. ext. imens, enorm, incalculabil (prin valoarea, efectele etc. ei). *Urmările pentru această dietă ar fi necalculabile.* BARIŢIU, P. A. III, 208. *O influinţă mare din cauza acestei invenţiuni gigantice şi necalculabilă în efectele ei.* BARASCH, I. 33/9. *Efectul moral ce produse reprezentarea lui „Mahomet" fu necalculabil, venitul societăţii filarmonice se înzeci.* FILIMON, O. I, 214.

— Pl.: *necalculabili, -e.*

— Pref. *ne-* + **calculabil** (după fr. *incalculable).*

NECALIFICÁBIL, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui calificabil; incalificabil. *Acea procedură necalificabilă şi strigătoare la cer a silit pe românii asupriţi şi spoliaţi a recurge îndată la gubernul ţării.* BARIŢIU, P. A. I, 395.
— Pl.: *necalificabili, -e.*
— Pref. *ne-* + **calificabil** (după fr. *inqualifiable*).

NECANONISÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui canonisit; neregulat **(1)**. *Poligonon necanonisit.* GHEOM.-TRIGON. 102r/24.
— Pl.: *necanonisiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **canonisit.**

NECÁRE s. f. (Învechit) = **înnecare.** Cf. neca **(2)**. *În prunci tineri va fi perire, celor ce înblă pre apă necare.* PARACLIS (1639), 254.
— V. **neca.**

NECÁZ s. n. **1.** Tot ceea ce provoacă cuiva o suferinţă fizică sau morală, neajuns[1] **(2)**, neplăcere **(2)**, nemulţumire **(2)**, (regional năzbîcă **(1)**, năzdrăvănie **(3)**, (învechit) nesosinţă, patimă **(1)**; (de obicei la pl.) încercări, greutăţi, vicisitudini, (rar) nevolnicii **(3)**. *Rugăciunea ... nu-l slobozea, nici-l lăsa să le facă nici un necazu şi toate meşteşugurile lui ceale hicleane ca nişte păianjeni să strica* (a. 1654). GCR I, 171/24. *Canon care ne stîmpără necazurile lumii aceştiia.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/10. *Cînd ieşie la ţară cu slujbe, boiernaşii făce multe năcazuri casălor celor mari a boierilor.* NECULCE, L. 110. *Răbdăm cu îndrăzneală ceale împrotivă, gonirile, ticăloşiile, năcazurile şi moartea* (a. 1703). GCR I, 348/10. *Nu le-au ajuns cîte necazuri le-au făcut mai nainte vreme, ci şi acum legatu-s-au de ei cu năpăşti.* ANON. CANTAC., CM I, 206. *Făcut-au tîrgovişteni mare pedeapsă, pentru o vină ce avusese că făcuse unui frate al Vladului Vodă un necaz.* R. POPESCU, CM I, 242. *Pentru acele suspinuri şi necazuri ale creştinilor, Dumnezeu la osîndă ca aceaia i-au adus.* R. GRECEANU, CM II, 72. *Ieşirea mea de acolo n-au fost cu voia mea; eram odihnit cu atîta şi-mi ajungea din destul necazurile ce petreceam.* ANTIM, P. XXV. *A neamului tău năcazuri, toate tu îi să le rabzi.* BELDIMAN, O. 45/7. *Pe mine nu mă sperie necazurile, nici împotrivirile.* HELIADE, O. II, 415, cf. 17. *Să cadă în nescai nevoi şi năcazuri grele.* DRĂGHICI, R. 37/25, cf. 150/4. *Poate vedea aicea un casnic bun cîte necazuri şi cîte primejdii pricinuiaşte zarva.* BĂRAC, ap. GCR II, 236/2. *Eu sînt singura pricină De supărări, de necazuri şi de morţi fără de vină.* CONACHI, P. 86. *Călătorul, primind aici ospitalitate, uită necazele unui supărător drum.* NEGRUZZI, S. I, 192, cf. 178, 251. *Ai să tragi încă multe năcazuri, dar ai să scapi din toate cu capul teafăr.* CREANGĂ, P. 222, cf. 7, 212. *Voiu să-l scutesc şi pe dînsul sărmanul, că e bătrîn, de necazurile şi primejdiile călătoriei.* ISPIRESCU, L. 21. *Minciuni cu care caut zilnic să-nşel necazurile mele.* MACEDONSKI, O. I, 98. *Farmecul vieţii fără grijă şi necazuri.* F (1903), 162. *Spun lumii întregi, cu fală, prin cîte năcazuri am trecut.* ib. (1906), 2. *Uită şi tu năcazul ce-ţi făcurăm.* HOGAŞ, DR. I, 67. *Nerăbdător să-i aflu necazul, l-am îndemnat să coboare cîţiva paşi lîngă izvor, acolo este o cioată unde se poate sta de vorbă fără grijă.* C. PETRESCU, S. 172. *De cîte ori m-ai ascultat, bine ne-a mers, şi cînd nu m-ai ascultat, numai necazuri am avut.* REBREANU, R. I, 280, cf. 166, 269. *Lăutarii cîntă jalnic prin cîrciumi şi bieţii oameni mănîncă şi beau pentru uitarea necazurilor.* BACOVIA, O. 228. *Mi-a spus suspinînd: — Viaţa e plină de necazuri şi de răutate.* GALACTION, O. 88. *Din cel ce sînt acum, o jumătate E cît p-aci să zboare către stele ... Las dracului necazurile mele.* TOPÎRCEANU, P. O. 95. *Mînca-te-ar lupii din Borza! Numai necazuri am cu tine.* SADOVEANU, O. XII, 411, cf. X, 585. *Ne plăcea să ascultăm cum cîntă lăutarii. Mai uitam de necazuri.* STANCU, R. A. III, 47, cf. id. D. 46. *Îi era teamă să spere că vor ajunge fără zăbavă şi necazuri la Islaz.* V. ROM. decembrie 1954, 107. *Îndrumată de necazurile ei, pasărea îşi înţînase gheruţele printre grunjii sloiului.* GALAN, B. II, 6. *Ce necaz îl pîndea oare de se amăra pe măsură ce treceau zilele?* TUDORAN, P. 171, cf. 163. *Mamă-sa îl lua la ea şi-i povestea toate necazurile vieţii ei.* T. POPOVICI, SE. 127. *Se interesează de viaţa lor ..., de necazurile şi bucuriile lor.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 2/1. *Mai bine ai vedea de tine şi de necazurile tale!* LĂNCRĂNJAN, C. I, 10. *Auzit-aţi de-un viteaz Care vecinic şede treaz Cît e ţeara la necaz?* ALECSANDRI, P. P. 214. *Cîte zile-s într-un an, Atîtea năcazuri am.* DOINE, 94. *Numai tu ai putut să-mi faci ăsta năcaz mare.* ALR II 3 116/29. *Mi-a spus tăt năcazu lui.* ib. 3 520/260. *Năcazurile eştea m-amăresc.* ib. 3 706/29, cf. 3 542, 3 712. *Necazurile la tinereţe se par uşoare, iar la bătrîneţe foarte amare.* ZANNE, P. VIII, 405. *Nici în necazuri să te mîhneşti, Nici în fericiri să te mîndreşti.* id. ib. 406. *Omul în lume se naşte ca să se lupte cu felurimi de necazuri în toată viaţa lui.* id. ib. 403, cf. 406, I, 209. ◇ Loc. prep. **De necazul ...** = din pricina ...; de răul ... *Nu putea să să răpaose şi să-şi caute leacul ranei sale de necazul slujitorilor lui.* ANON. CANTAC., CM I, 160. *Codrii ... au a-i da adăpostire De necazul vreunui tiran aprig, cumplit peste fire.* CONACHI, P. 263. *De năcazu focului de vecini, mi-am sculat tăţ pruncii din somn.* ALR II 3 012/325. ◇ Expr. **A se vedea deasupra necazului** = a învinge o greutate (fără a se mai sinchisi de cei care l-au ajutat). Cf. PAMFILE, J. II, 156. **Îi dă necazul de nod** = are de înfruntat mari greutăţi; este foarte nenorocit. Cf. DDRF, ZANNE, P. II, 320. **A da de ziua necazului** = a ajunge în împrejurări neplăcute, a da de belea. Cf. PAMFILE, C. 47. **A scoate din necaz** = a ajuta la o mare nevoie;

(complementul indică copii sau pui de animale) a creşte pînă la o vîrstă cînd nu mai necesită prea multe îngrijiri; a ridica, (regional) a zburătăci. *Aveau odată un viţel; îl scoaseseră din necaz — se prăpădise vaca şi rămăsese bietul fără ţîţă.* CARAGIALE, S. 79. (Regional) **(A fi) necazul oamenilor,** se spune despre o fiinţă plăpîndă, neajutorată **(1).** Cf. ALR I 1557/361. **A face haz de necaz** v. haz. ✦ (Regional) Epilepsie. ALRM I/I h 165. ✦ P. ext. Trudă, chin, efort (pentru realizarea unui scop); sacrificiu. *Sînt periţi, Cu sărăcie-mpodobiţi Şi de năcaz şi de sudori Îs bolnavi pe zi de cinci ori* (a. 1774). GCR II, 103/9, cf. BELDIMAN, ap. GCR II, 245/41. *În mari necazuri naşte mulierea.* LM. *Cu mult zel, cu mult năcaz şi cu mari jertfe materiale a ridicat oraşul acest templu al muzelor.* F (1900), 585. *Cînd averea e multă, ea se ţine Cu mult necaz.* COŞBUC, S. 89. ✧ Loc. adj. şi adv. **Cu necaz** = dificil, anevoie; dureros. *Neculai Vodă moldoveneşte nu ştie, ce era un lucru pre cu năcaz boierilor şi ţărîi.* NECULCE, L. 196. *Se pare că furtuna ridică al ei glas, Că vîntul trece-n spaimă pe-al mărilor talaz, Că-n sufletu-i pămîntul se zbate cu necaz.* EMINESCU, O. I, 94. *Vin'cu mine la mormînt, Ia pînza de pe obraz Şi vezi moarte cu năcaz.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 149, cf. 320.

2. Stare a celui necăjit **(1);** supărare, mîhnire, tristeţe; durere, suferinţă. *De necazul inimii glăsuia suspinînd: Vai mie ceaia ce te-am născut.* MINEIUL (1776), 101r2/25, cf. 185r2/13. *Necazu e pentru oameni, dar aş vrea să ştiu ce ai.* PR. DRAM. 104. *Mult iscusita vremii slovă Nu spune clipa milostivă Ce ne-a-nfrăţit pe veci necazul Şi veselia deopotrivă.* GOGA, P. 15, cf. 96. *Se duceau ... unele pe la altele, ca să-şi mai omoare necazu de lipsa celor plecaţi la oaste.* BUJOR, S. 74. *A doua zi însă ..., sub bătaia trandafirie a razelor soarelui, necazul i se risipi ca prin minune.* BASSARABESCU, S. N. 133. *Camarazii erau oameni cumsecade, care îşi credeau la necaz.* CAMIL PETRESCU, U. N. 7. *Cu greu năcaz oftă Andrieş Hamură şi i se părea că a căzut de undeva şi vine iar la lume.* SADOVEANU, O. III, 228. *Pictase împrejurările în care oamenii se strîng împreună la bucurie sau la necaz.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 1/4. *De-ar fi cucul un viteaz, El mi-ar trece de necaz.* ALECSANDRI, P. P. 273. *Năcazul şi voia rea S-au pus la inima mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 214. *Tinereţele mele ... le trec Şi le petrec Tot cu dor şi cu năcaz Şi cu lacrămi pe obraz.* id. ib. 101, cf. 223. *Dorul ... Mi l-ai trimes, bade, mie Pe două frunze de vie Şi-amu iar îl iei-napoi Şi laşi năcazul la noi.* BUD, P. P. 31, cf. 6, ALR II 3 684, 3704. *În cel mai mare necaz, răbdarea te uşurează cu mîngîierea ei.* ZANNE, P. VIII, 404.

3. Enervare, iritare; mînie, furie (împotriva cuiva); ciudă, pică, (astăzi familiar) parapon, (învechit, rar) paraponiseală; (popular şi familiar) năduf **(4).** *De necazu au ieşît den Ţarigrad.* R. POPESCU, CM I, 263. *Scaraoţchi ... vărsa sudori de necaz.* NEGRUZZI, S. I, 89. *Ca şi Gogol, într-o pornire de drăgăstos necaz, aş sfîrşi şi eu zicînd: dracul să vă ia, cîmpiilor, că mult sînteţi frumoase!* ODOBESCU, S. III, 20. *Las' şaga la o parte, măi omule; ... că vezi că-mi crapă inima-n mine de năcaz.* CREANGĂ, P. 127, cf. 115. *La necaz spune omul multe.* CARAGIALE, O. II, 228. *Zmeoaica ..., dacă văzu că nu poate să-i prăpădească, nici să pună mîna pe dînşii, plezni fierea într-însa de necaz, căzu şi crăpă ca necuratul.* ISPIRESCU, L. 26, cf. 27. *Mie nu mi-e teamă de necazul curţii tale; Apărat sînt de solia-mi ca de nestrăpunse zale!* DAVILA, V. V. 167. *Stăpînit de necaz, tot sta lîngă repezi corăbii.* MURNU, I. 18, cf. 10, GOROVEI, CR. 183. *Cînd fapta nu întrece o laudă, nu-ţi pare Că lauda-n linsoare aduce-a defăimare, După cum şi necazul, urzit într-o insultă Vădeşte adunată-n pizmaş otravă multă?* ARGHEZI, C. O. 90, cf. id. B. 7. *Este uşor de înţeles bucuria pescarilor cînd prind femele cu icre (icran) şi necazul lor cînd le cad masculi sau femele sterpe.* C. ANTONESCU, P. 142. *De necaz, foc se făcea Şi aşa le răspundea.* POP., ap. GCR II, 302, cf. ŞEZ. III, 17. ✧ Loc. prep. **În necazul** (cuiva) = pentru a face în ciudă cuiva, pentru a se răzbuna pe cineva. *În necazul tău vorbim şi ne purtăm aşa.* LM. (Expr.) **A se tăia în necazul nevestei,** se spune despre cel care, dorind să le facă altora în ciudă, îşi face lui însuşi rău. Cf. ZANNE, P. II, 766, VI, 581. ✧ Expr. **De necaz** = ca ripostă la o nemulţumire; pentru a-şi vărsa ciuda, mînia. **Într-un necaz** = sub impulsul enervării; p. ext. în disperare. **A-i fi** (cuiva) **necaz** sau **a avea necaz** (de ceva) = a-i fi ciudă; a-i părea rău, a regreta pentru ceva. *Nu ştiu ce-avea fata, că-i era necaz.* COŞBUC, P. I, 244. *Ai isprăvit? — Mi se pare că ţi-e năcaz.* F (1906), 16. *Scăpa de data asta Pirgu şi mi-era necaz, deoarece n-aveam ochi să-l văd.* M. I. CARAGIALE, C. 11. *Am uitat să mă schimb. Ce necaz mi-e.* DEMETRIUS, C. 49. *Hai, du-te dracului ... — Ce, ţi-e necaz, mi se pare.* PREDA, Î. 153. *N-am năcaz de ce s-o-ntîmplat.* ALR II 3 490/27. *Nu ţ-e necaz cînd te izbeşte un armăsar, ci cînd te trînteşte un măgar.* PANN, ap. TDRG. **A-i fi** (sau **a avea, a purta**) **necaz pe cineva** = a fi supărat pe cineva; a avea pică, ranchiună contra cuiva. *M-aş face un flutur uşor ... M-aş pune pe-o floare de crin, Să-i beau sufleţelul din sîn, Căci am eu pe-o floare necaz.* EMINESCU, O. IV, 5. *Îi făcea rău compătimirea lumii. Avea chiar necaz pe oamenii care se uitau la el cu milă.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 120. *Ştii ce necaz aveai pe mine cînd vedeai că nu ştiu!* ap. TDRG. *Nu jucase şi-i era necaz pe fetele care au avut noroc.* REBREANU, I. 18. *Punerea cuţitului înţelege poporul un fapt de răzbunare, adică cînd cineva a avut necaz pe altul.* H IV 48. *Avu năcaz pă el.* ALR II 3 580/886. *O purtat ciudă şi necaz pe el.* ib. 3 580/605, cf. 3 580/682, 928. *Îi năcaz lui pe mine că n-am făcut cum o*

zis el. ib. 3 709/157. **A(-i) face (în) necaz** = a supăra (pe cineva) în mod intenționat, a căuta să-l întărîți, a-i face în ciudă. *Iuno-i tot face-n necaz.* COȘBUC, AE. 27. *Piticii care-or rămas Pun căciulile pe nas Și fac la fete năcaz.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 298. *I-o făcut năcaz.* ALR II 3 579/53. **A-și vărsa** (sau, regional, **a-și scoate**) **necazul pe cineva** = a-și descărca mînia asupra cuiva. Cf. POLIZU, DDRF. **A vorbi în necaz** = a vorbi într-un moment de mînie, de enervare. Cf. DDRF. (Regional) **A-l ajunge** (pe cineva) **la necaz** = a supăra, a înfuria din cale-afară, peste măsură. *Cînd m-o ajunge la năcaz, nici pe asta nu ți-o las!* CIAUȘANU, GL.

— Pl.: *necazuri* și (regional) *necaze.* — Și: (regional) **năcăz** s. n.

— Cf. slavonul НАКАЗЪ.

NECĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit și popular) = **înnecăcios.**

1. Care produce senzația de înnecare; sufocant, înnecăcios. *Aruncă jos pușca a cărei guri tot fumegă mirosul necăcios de silitră.* CARAGIALE, S. 100, cf. DDRF.

2. (Despre alimente) Care se înghite anevoie, dînd impresia că înnecă; înnecăcios. *Măceșul... cu poame împuțite și necăcioase.* MOXA, 380/29, cf. LM.

— Pl.: *necăcioși, -oase.*

— **Neca** + suf. *-ăcios.*

NECĂCIÚNE s. f. (Învechit) = **înnecăciune.** Cf. LM.

— Pl.: *necăciuni.*

— **Neca** + suf. *-ăciune.*

NECĂDÎNȚĂ s. f. (Învechit, rar; în expr.) **A fi cu necădință** = a nu se cuveni, a nu se cădea. *Eu nice dînăoară nu mi-a trebuit leacuri trupului, deci cu necădință-i să fac eu aciia lîngă moarte carea n-am mai făcut în viață.* DOSOFTEI, v. s. februarie 56r/16.

— Pref. *ne-* + **cădință.**

NECĂÎRE adv. v. **nicăieri.**

NECĂÎREA adv. v. **nicăieri.**

NECĂÎRI adv. v. **nicăieri.**

NECĂÎT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui căit; care este făcut sau dat fără părere de rău. *Judecă-se cu robul hitlean dulcele Dumnezeu și împărat și-ș întoarce darul său. Însă nu-l întoarse el, că necăite sînt lu Dumnezeu darurile lui.* CORESI, EV. 284.

— Pl.: *necăiți, -te.*

— Pref. *ne-* + **căit.**

NECĂIÚREA adv. v. **nicăieri.**

NECĂIÚRI adv. v. **nicăieri.**

NECĂIÚRILEA adv. v. **nicăieri.**

NECĂJEÁLĂ s. f. (Prin Transilv.) Necaz **(1, 2).** Cf. POLIZU. *Dragă mi-o fost lumea mie Dintr-a mea copilărie; Nici amu nu mi-i urîtă, Da-i cu năcăjală multă.* MÎNDRESCU, L. P. 161.

— **Necăji** + suf. *-eală.*

NECĂJÍ vb. IV. **1.** Tranz. (Învechit) A supune la suferințe fizice sau morale, a provoca suferințe fizice sau morale; spec. a împila, a obidi, a năpăstui **(2).** *Vă năcăjăscu pre voi cu lipsă de pîine.* BIBLIA (1688), 91²/1. *Să-i necăjască stăpînii ca să plătească haraci fără dreptate* (a. 1705). GCR I, 354/33. *L-au pus în fiară și-l năcăja cu foame și cu bătăi.* AETHIOPICA, 38v/5. *Isachie Anghel... sili toată cheltuiala aceia să o dea orașele și țerile cu carea... foarte le necăji.* MAIOR, IST. 208/12. ✦ Refl. A suferi, a pătimi din punct de vedere fizic sau moral. *Ai răbdat, cuvioase,... necăjindu-te cu nemîncare cumplită.* MINEIUL (1776), 91r1/5, cf. 91v1/21.

2. Refl. A depune eforturi (mari) pentru realizarea unui scop; a se trudi, a se munci, a se căzni, (regional) a se canoni. Cf. MAN. GÖTT., LB. *Porni să se plimbe de ici-colo prin cancelaria colboasă, necăjindu-se să-și gonească vedenia babei din minte.* REBREANU, I. 211. *Se necăjea să-și croiască drum cu coatele prin furnicarul de lume ce se grămădea la intrarea cafenelei.* id. N. 5. *Pușcașii se necăjeau să scoată un polobocel de vin.* SADOVEANU, O. I, 232. *De cînd mă năcăjăsc să rădic piatra asta.* ALR II 3 532/2, cf. 3 468, 3 532. ◇ (Glumeț) *Gata, bunicule, haidem, zisei, năcăjindu-mă cu niște costițe de porc afumate și cu niște cîrnați fripți ce mi-i pusese mama dinainte.* CREANGĂ, A. 23. ◇ Intranz. (Popular) *Năcăjind să prindă un bou în funie.* MIRONESCU, S. A. 96. *După ce au necăjit mult prin baltă..., au ieșit la mal.* ȘEZ. I, 258, cf. 100. *Năcăjesc mai mult di-un an Să fac pelinu zahar. Și pelinu-i tot amar.* ib. III, 21. *Vai de mama cu feciori, Necăjește Pînă-i crește, Împăratu-i cătănește.* BIBICESCU, P. P. 124. *Năcăjăsc făr'di rost.* ALR I 1 323/510. ✦ Intranz. (Popular) A trăi, a-și duce existența (în condiții grele, cu chiu cu vai). *Că zînele știu toate și-mi vor spune Fără de sminteală unde năcăjește Puiul meu.* BUDAI-DELEANU, T. V. 52. *Ce mai faci? Cum mai trăiești, draga mea? — Ia, năcăjesc și eu cum pot.* SBIERA, P. 307. *Ce faci, frate?... — Ce să fac! Ia, năcăjesc.* PAMFILE, VĂZD. 146.

3. Tranz. A pricinui (cuiva) o neplăcere **(2),** un neajuns[1] **(2);** a nemulțumi, a supăra; a deranja, a incomoda. *Și au necăjit [Amoreul pre fiii lui Dan la munte căce n-au lăsat pre ei să să pogoară la vale.* BIBLIA (1688), 174¹/5, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *Părinții*

mei, pe carii eu cu nebunia mea am cutezat să-i năcăjăsc. DRĂGHICI, R. 89/12, cf. VALIAN, V. *Făclia ce-n ochii noştri pururea vrei a aprinde Numai cît ne necăjeşte, iar de rău nu ne desprinde.* CONACHI, P. 281, cf. PONTBRIANT, D. *Tu ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume, să necăjeşti oamenii şi să chinuieşti nevasta şi copiii.* CREANGĂ, P. 47. *A fost şi ea femeie ca toate femeile, dar blestemul părinţilor pe care nu-i asculta, ci îi tot necăjea, a făcut-o să fie gheonoaie.* ISPIRESCU, L. 4, cf. DDRF. *Mă mai necăjea el cîteodată... Dar îi părea grozav de rău... Venea pe urmă să-şi ceară iertare.* CAMIL PETRESCU, P. 353. *Lumea, ţeara-mi strigă hoţ, C-am furat eu caii toţi, Dar eu, zău, nu i-am furat, Făr' cu stava i-am mînat De la nemeşul bogat. Am lăsat o mînzişoară Să-şi care cu ea la moară, Şi dacă m-o necăji Şi de-aceea l-oi lipsi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 291. *Săraca nevasta mea... Apuca-m-oi de iubit, că ea mult m-a necăjit.* HODOŞ, P. P. 149, cf. ŞEZ. II, 187. *Nedreptăţile ştea mă necăjesc.* ALR II 3 706/192, cf. 3 579, 3 706, A III 18. ✦ Refl. A se supăra, a se mînia; a protesta, a cîrti. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Mă necăjeam cînd vedeam pre cîte un om cu haina sa cea pre dedesupt mai lungă decît căpeneagul.* BĂRAC, T. 74/8, cf. PONTBRIANT, D. *Şi Dumnezeu s-a necăjit şi l-a blestemat* [pe arici] *să rămîie ghem, ş-aşa stă d-atunci.* JIPESCU, ap. GCR II , 261. *Cu cît se vedea mai neîndemănatic, cu atît se necăjea mai rău.* VLAHUŢĂ, O. A. 111, cf. DDRF, REBREANU, I. 17. *Ea de rumenele-ntreabă Şi de cumva nu găseşte, Doamne, rău se năcăjeşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 439, cf. 77. *Muierea este vas slab, de nimic se necăjeşte şi cu nimic se îmblînzeşte.* ZANNE, P. II, 283. (Învechit şi popular; urmat de determinări care indică obiectul supărării) *Năcăjindu-se pe braşoveni pentru nişte vorbe deşarte ce auzise de la dînşii, îi ameninţă că le va prăda cetatea.* BĂLCESCU, M. V. 437. *Nu te năcăji pre soartă.* NEGRUZZI, S. I, 250. *Nu te năcăji pe mine.* ALR II 3 715/2, cf. 3 715/29, 76. ✧ (Glumeţ) *Nu te năcăji, că mai rău te superi.* I. CR. III, 119. ✦ Tranz. (Rar) A face în ciudă, a stîrni invidia cuiva. *Ne facem cîte o rochie nouă, cu care să năcăjim pe amicele noastre.* F (1900), 584.

4. Tranz. A nu lăsa în pace, a hărţui, a urmări, a zădărî; a sîcîi, a agasa, a plictisi, a deranja. *Vrăjmaşii nu-l lăsa, ci-l necăjiia în tot feliul ca să-l surpe din domnie.* ANON. CANTAC., CM I, 220. *Subt Attila, craiul lor, au foarte năcăjit, nu numai pre strămoşii noştri, ci toată Europa.* ŞINCAI, HR. I, 57/24, cf. II, 26/31. *Îndată să repeade... asupra nelegiuiţilor acelora ce năcăjia pre bătrînul.* BELDIMAN, N. P. II, 88/24. *Duhuri necurate... Nu au să-l mai năcăjească prin videni-ngrozitoare.* CONACHI, P. 263. *Dacă vreun cuget de gelozie mă necăjeşte, un „adagio sustenuto" mă face să-mi cunosc amăgirea şi să vărs lacrimi de căinţă.* NEGRUZZI, S. I, 75. *Ian lasă-ne, cucoană hăi... nu ne mai năcăji, că destul năcaz avem noi cu rădvanul ista, ardă-l focu.* ALECSANDRI, T. 394. *În cetate comanda Gheronţios... Barbarii îl ameninţau, îl necăjeau şi-l zădăreau tot mereu.* ODOBESCU, S. III, 636. *Vechea ei tuse o necăji, şi o spaimă tainică i se-ncuibă în suflet.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 79. *Să n-ai grijă că te-or năcăji frigurile.* GOROVEI, CR. 33. *Nu mă năcăji, jupîne, lasă-mă în treburile mele.* SADOVEANU, O. XII, 202, cf. X, 165. *O viespe vrîstată galben cu negru mă tot necăjea şi eu o alungam cu cartea.* id. E. 100. *Aţi necăjit într-o zi, prin gard, un păun care s-a înfoiat pe dată.* PAS, Z. I, 47. *Visul iar mă necăjeşte Şi cu tine mă-ntîlneşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 164, cf. ALR II 3 729/27, 105, 272. ✧ Refl. recipr. *S-a năcăjit ei între ei şi s-a luat la bătaie.* ALR II 3 579/812. ✦ A tachina. *Se găsea însă din cînd în cînd cîte un om care, neavînd altă treabă, se lega de el şi-l necăjea.* SLAVICI, O. I, 227. *Îi luau vorba din gură şi-l necăjeau rîzînd.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

— Prez. ind.: *necăjesc* şi (regional) *năcăj* (A III 18). — Şi: (popular) **năcăjí,** (neobişnuit) **necăşí** (PONTBRIANT, D.) vb. IV.

— V. **necaz.** Cf. slavonul НАКАЗАТИ, НАКАЖЖ „a pedepsi; a aviza".

NECĂJICIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit şi regional) **1.** Care pricinuieşte necazuri; supărător, chinuitor; enervant. *Amorul ei e exaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios.* NEGRUZZI, S. I, 48, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG.

2. Supărăcios; irascibil. *Precum a fost de tare şi viteaz, de nu ar fi fost prea iute, adică necăjicios şi iubitor de slavă deşartă, nu ar fi mai fost altul asemenea lui.* GORJAN, H. II, 103/34. *O vedea pe dînsa necăjicioasă şi rea.* PANN, E. II, 31/1, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Ea, o femeie uscată şi naltă, înfiptă la vorbă, încăpăţînată şi necăjicioasă.* DELAVRANCEA, T. 208, cf. DDRF, ŞĂINEANU, D. U., ŞEZ. III, 77. *Sf. Ilie era necăjicios rău, cum auzi sări în sus de ciudă.* PAMFILE, S. V. 177.

— Pl.: *necăjicioşi, -oase.*

— **Necăji** + suf. *-cios.*

NECĂJÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de a (se) necăji şi rezultatul ei; supărare; enervare. Cf. DRLU, HELIADE, O. II, 351, VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF.

— Pl.: (rar) *necăjiri.* POLIZU, PONTBRIANT, D. — Şi: (neobişnuit) **necăşíre** s. f. PONTBRIANT, D.

— V. **necăji.**

NECĂJÍT, -Ă adj. **1.** Care are un necaz **(1, 2),** o durere (sufletească); supărat, mîhnit **(1),** trist, amărît, (astăzi familiar) paraponisit. *Au ieşît den Ţarigrad să să ducă la Odriiu... ci pe cale au murit. Unii zic pentru că era bolnav şi necăjît.* R. POPESCU, CM I, 263. *N-au putut a să*

ascunde nici de către cei ce sta împrejur, fiind năcăjit. AETHIOPICA, 15r/3. *Cu tot acest cuvînt blajin şi plin de mîngîiere, femeile nu se liniştiră şi ieşiră tot năcăjite, ştergîndu-şi lacrimile.* SADOVEANU, O. VII, 325, cf. 598, I, 290. *Draga mea, nici n-ai idee ce necăjită am fost. Toată noaptea n-am închis ochii.* BARANGA, I. 218. *De ce eşti tu necăjit tot timpul?* T. POPOVICI, SE. 425. *Năcăjitu-i omu-atunci, Cîndu-şi dă boii pe junci.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 223, cf. 211, 220, 224. *De năcăjit ce sînt, Nu văd iarba pe pămînt, Nici n-aud cucul cîntînd.* ANT. LIT. POP. I, 27. *Sînt supărat, amărît, năcăjit.* ALR II 3 706/537, cf. 3 226/29, 3 683/29. ◇ (Substantivat) *Nu mă trece cu vederea ... pre mine cel necăjit.* MINEIUL (1766), 200v1/17. ✦ Care exprimă, trădează supărare, mîhnire, tristeţe. *Vorbe ... vesele şi necăjite.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Cu un obraz necăjit, se uita la soră-sa ca la un duşman.* D. ZAMFIRESCU, R. 138. *Văzînd obrazul necăjit ... din faţa lui, spuse zîmbind ...* T. POPOVICI, SE. 375. ✦ (Despre viaţă, modul de trai) Plin de supărări, de amărăciune, de neajunsuri[1] **(2)**, de lipsuri; mizerabil **(1)**. *Necăjita lui viaţă Se ţine-ntr-un fir de aţă.* PANN, ap. TDRG. *Îngreunaţi în tinereţele lor cu o grăsime venită din trîndăvie, ajung slăbănogiţi la nişte bătrîneţe necăjite.* ISPIRESCU, U. 26. *A rînduit Să ia mîndruţa urît, Să aibă traiu necăjit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 167. *Nişte zile amărîte, Necăjite şi tîrîte.* ZANNE, P. II, 356.

2. Care duce o viaţă grea; obidit, năpăstuit **(1)**; nevoiaş **(1)**, chinuit, muncit, trudit; p. ext. sărac, sărman; (regional) necăjos **(2)**. *Unde îngreoeţ vărtute loviturilor voastre? Preste ... Antonie cel necăjît, cel gol* (a. 1802). GCR II, 197/18. *Nemuritorii ardeleni ce deschid restauraţia aveau ochii nu la turma năcăjită de saşi, de unguri şi de sîrbi, dar la cei români ... ce sta în picioare cu steagul şi sabia României în mînă.* RUSSO, S. 65, cf. 104, POLIZU. *Faţă de om năcăjit, Coajă de lemn putrezit... Nu mai ştiu, zău, ce să fac Scîrbele să mi le-mpac.* BELDICEANU, P. 108. *Boii stau în jug supuşi, Gata de plecare; Necăjiţii cărăuşi Merg pe lîngă care.* IOSIF, V. 74. *O fi numai un basm pentru oamenii necăjiţi.* REBREANU, R. I, 97. *Oamenii iştia de pe aici ori îs cărpănoşi, ori prea necăjiţi.* SADOVEANU, O. II, 41. *Bucatele puţine ... fuseseră strînse de mult de necăjiţii pămînteni.* id. ib. X, 7, cf. id. E. 11. *Nu vorbesc de ţăranii români, cehi sau sîrbi, care sînt tot atît de necăjiţi ca noi, ci de boierii speriaţi că ... proletarii vor face revoluţie şi la ei.* T. POPOVICI, SE. 31, cf. LABIŞ, P. 58. *O fată di om năcăjît o greşît ş-o îmblat c-on flăcău.* ŞEZ. IX, 17. *Sînt şi oameni care n-au casa lor proprie şi se numesc „oameni năcăjiţi" sau „saraşi".* CHEST. II 8/230. ◇ (Substantivat) *Au îngenunchiat la scaunul Împărăţiei. — Dar voi, năcăjiţilor, de ce aţi întîrziat?* SADOVEANU, O. X, 514. *Toţi năcăjiţii şi umiliţii vieţii.* GL 1962, nr. 419, 1/6. ✦ Fig. (Despre somn) Chinuit, zbuciumat, agitat, muncit. *Somnul oamenilor săraci e necăjit şi vine greu. E ca o prelungire a obidei din timpul zilei.* PAS, Z. I, 246. ✦ (Regional) Slăbănog, pipernicit; schilod, infirm. Cf. BÎRLEA, B. 81, ALR II/I h 81/47.

3. (Regional; în sintagma) *Ouă necăjite* = ouă încondeiate (cu migală, în mai multe culori). *Cîteodată ouăle lucrate au numai două colori; cele muncite sau năcăjite au mai multe colori.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 189.

4. Nemulţumit (de ceva sau de cineva), contrariat; enervat, întărîtat; supărat (pe cineva), pornit. *Doară şi dumitale ţ-au făcut cevaş omul acela de eşti aşa necăjit pre el?* BĂRAC, T. 42/20. *Membrii comitetului adecă erau şi năcăjiţi, le era însă şi ruşine.* BARIŢIU, P. A. II, 425. *Cînd scorpia este necăjită rău, varsă foc şi smoală.* ISPIRESCU, L. 5. *Se sculă, puţin necăjit, ca şi cum l-ar fi deşteptat dintr-un vis frumos.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 65. *Eugenia şi Octavia erau de altfel necăjite şi pe părinţi că nu le mai trimeteau bani.* AGÎRBICEANU, A. 456. *Vream să-l văd cum îi stă necăjit, cît se poate supăra şi pînă unde.* ARGHEZI, T. C. 125. *Toată lumea în aşteptare era enervată, necăjită.* BART, E. 283, cf. VORNIC, P. 135. *Cu d-ta nu mai poate să vorbească nimeni, zise năcăjit feciorul împăratului.* ŞEZ. I, 100. *Îi năcăjit că nu i-am făcut cum o zis el.* ALR II 3 709/2.

— Pl.: *necăjiţi, -te.* — Şi: (popular) **năcăjít, -ă**, (regional) **năcăzít, -ă** (VICIU, GL.), (neobişnuit) **necăşít, -ă** (PONTBRIANT, D.) adj.

— V. **necăji.**

NECĂJITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) **1.** Care pricinuieşte necazuri; supărător, chinuitor. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, PONTBRIANT, D. ✦ (Regional; despre oameni) Cicălitor. ALR I 1 564/56, 558, 708.

2. Care se necăjeşte **(2)**, care se agită; chinuit, trudit, muncit, zbuciumat. *Fiind împleticit întru neaşezările şi deşartele griji ale pătimaşei şi mult năcăjitoarei lumi ..., noaptea şi zioa ca un fur am furat cîte un ceas de somn ca să săvîrşesc această carte* (a. 1749). IORGA, L. I, 505, cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

— Pl.: *necăjitori, -oare.* — Şi: (neobişnuit) **necăşitóriu, -ie** adj. BUDAI-DELEANU, LEX.

— **Necăji** + suf. *-tor.*

NECĂJÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Învechit şi popular) Care pricinuieşte necazuri, supărător, chinuitor; care este greu de făcut, anevoios. *Iarna va fi năprasnică, primăvara vînturoasă, săcerişul necăjos, rod puţin* (a. 1749). CAT. MAN. II, 141. *Octomvrie e necăjos şi suflă rece ... El pe unde merge, pîrleşte Şi copacii verzi nu-i iubeşte.* PAMFILE, S. T. 58. ✦ (Regional; despre oameni) Cicălitor (Orlea-Corabia). ALR I 1 564/885.

2. (Regional) Necăjit (2). Cf. MARIAN, SA. 124.
3. (Prin nord-estul Olt.) Supărăcios, arțăgos. Cf. CIAUȘANU, V. 181.
— Pl.: *necăjoși, -oase.*
— **Necaz** + suf. *-os.*

NECĂLĂSÍT, -Ă adj. (Învechit și regional) Care nu a fost spoit cu cositor. *Să nu întrebuințem . . . necălăsite linguri.* CALENDARIU (1844), 69/4.
— Pl.: *necălăsiți, -te.*
— De la **călai** „cositor".

NECĂLCÁT, -Ă adj. Negativ al lui c ă l c a t.
1. (Despre locuri, drumuri etc.) Care nu a fost sau nu poate fi străbătut, unde nu a ajuns, pe unde nu a umblat încă nimeni; neatins de picior (de om), neumblat (1); pustiu. *Și va lua țapul preste el fărădelegile lor la pământul necălcat și va trimite pre țap la pustie.* BIBLIA (1688), 83[1]/18. *Au gătit ploii iuți curgere . . . ca să sature pământul cel necălcat și nelăcuit și să facă să răsară iarbă de păşune?* (a. 1795). GCR II, 159/8. *Repede trecea prin căi necălcate.* ASACHI, S. L. II, 62. *Descopere lumei toate Vestita apă de Borsec, în pustiuri necălcate.* CONACHI, P. 222. *Ce om, ce fiară, cine Au îndrăznit să vie aice și-a pătrunde În locuri necălcate de pas de om?* ALECSANDRI, POEZII, 318. *Locurile pe unde mă rătăcisem erau aproape necălcate de picior omenesc.* SADOVEANU, O. VII, 307. *M-am mînecat Pe la zori de ziori, Pe la cîntători, Pe iarbă necălcată, Pe rouă nescuturată.* MARIAN, D. 291. *La biseric-am plecat . . . Pe bură nescuturată Și pe cale necălcată.* id. S. R. I, 185. ◇ (Substantivat, f.; învechit, rar) *Cărarea mea și necălcata mea tu ești sleditoriu.* PSALT. HUR. 117[v]/1. ✦ Fig. (Despre legi, dispoziții) Respectat, păzit întocmai. *Toată porunca prea înaltului devlet este la noi pravilă necălcată* (a. 1815). URICARIUL, I, 241, cf. VALIAN, V.
2. (Despre rufe, haine etc.) Care nu a fost netezit cu fierul de călcat; șifonat, boțit. *Rufe necălcate.*
— Pl.: *necălcați, -te.*
— Pref. *ne-* + **călcat.**

NECĂLÍT, -Ă adj. Negativ al lui c ă l i t; fig. (Transilv.) lipsit de spirit, de umor, s e a r b ă d, n e s ă r a t (2); prost, neghiob (1), grosolan. Cf. LB. *Auzii imputări destul de necălite de la un loc nu tocmai competent.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 227. *Această glumă necălită se publică în limba germană în anul Domnului* 1875. BARIȚIU, P. A. I, 631. *Îl alungau cu sudalme, îl amuțau cu cîinii, ori că-i împroșcau vorbe necălite.* RETEGANUL, P. III, 27. ◇ (Substantivat) *Destul, necălitule și prăpăditule și prostule și năucule! . . . taci din gură că te picur.* id. ib. I, 39.
— Pl.: *necăliți, -te.*
— Pref. *ne-* + **călit.**

NECĂPÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Negativ al lui c ă p o s; acefal. *Acefale sau necăpoase.* STAMATI, M. 134.
— Pl.: *necăpoși, -oase.*
— Pref. *ne-* + **căpos** (după fr. *acéphale).*

NECĂRÍ adv. v. **nicăieri.**

NECĂRÍI adv. v. **nicăieri.**

NECĂRÍRE adv. v. **nicăieri.**

NECĂRTULÁR s. m., adj. v. **necărturar.**

NECĂRTULÁRIU s. m., adj. v. **necărturar.**

NECĂRTURÁR s. m., adj. (Învechit și popular) Negativ al lui c ă r t u r a r; (persoană) care nu știe (multă) carte, (om) simplu, care nu este cultivat. *Necărtularii mărturisiia-l Dumnedzău adevărat, iară cărtularii să lepăda dins.* VARLAAM, C. 125. *Apostolii era săraci și necărtulari.* id. ib. 155. *Lăudîndu-i pre ficiorul împăratului de Rîm, mai bogat, numai cu-nțălepciunea cărții mai gios, ea dzîsă că n-a mearge după om necărtulariu.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 161[v]/28. *Cantemir . . . era la fire blînd și cu inimă milostivă . . . , necărturar, iară slujit și la toate priceput.* N. COSTIN, LET. II, 39/28. *Fieștece om prost și necărturariu să poată lesne priceape lucrul.* MOLNAR, RET. 112/22, cf. CLEMENS. *Cine o să stea să asculte la gura unui unchiaș necărturar?* ISPIRESCU, ap. CADE. *Tata a fost gospodar cinstit, dar necărturar ca d-ta.* RETEGANUL, ap. CADE.
— Pl.: *necărturari.* — Și: **necărturáriu, necărtulár, necărtuláriu** s. m., adj.
— Pref. *ne-* + **cărturar.**

NECĂRTURÁREȚ s. m. (Învechit) Necărturar. *Toate le dă duhul svînt: izvoriașe prorocii, preuții obîrșiașe, necărturarețîi înțălepciune au învățat.* DOSOFTEI, ap. HEM 396.
— Pl.: *necărturarești.*
— **Necărturar** + suf. *-areț.*

NECĂRTURÁRIU s. m., adj. v. **necărturar.**

NECĂSĂTORÍE s. f. (Învechit) Negativ al lui c ă s ă t o r i e; faptul de a nu fi căsătorit; celibat. *Zilele lor să veștejesc în necăsătorie sau într-un măritiș nepotrivit.* MARCOVICI, D. 234/8.
— Pref. *ne-* + **căsătorie.**

NECĂSĂTORÍT, -Ă adj. Negativ al lui c ă s ă t o r i t; care nu este căsătorit; celibatar. (Substantivat) *Ca la un pierzătoriu al patimilor și chip al vieții ceii dreapte și ajutătoriu al celor*

necăsătoriți . . . , toți la tine venim. MINEIUL (1776), 173^{v1}/34, cf. DRLU. ✦ (Popular; despre viață, trai) Care este specific omului necăsătorit; de celibatar. *Viață necăsătorită la bătrînețe e cea mai urîtă.* ZANNE, P. IV, 484.

— Pl.: *necăsătoriți, -te.*

— Pref. *ne-* + **căsătorit.**

NECĂSNICÍE s. f. (Învechit) Negativ al lui c ă s n i c i e; stare a celui necăsătorit; celibat. *Fugind de grijile domesnice ne supunem la alte griji însușite necăsniciii.* MARCOVICI, D. 118/22.

— Pref. *ne-* + **căsnicie.**

NECĂȘÍ vb. IV v. **necăji.**

NECĂȘÍRE s. f. v. **necăjire.**

NECĂȘÎT, -Ă adj. v. **necăjit.**

NECĂȘITÓRIU, -IE adj. v. **necăjitor.**

NECĂTÚRĂ s. f. (Învechit) = **înnecătură.**

1. Sugrumare sau sufocare prin sugrumare (a cuiva). *Se ferească sinre de cumîndari și de sînge și de necătură* (s u g r u m ă r i N. TEST. 1648, s u g r u m a t BIBLIA 1688) *și de currvie.* COD. VOR. 32/12, cf. LM.

2. Înnecare (prin cufundare în apă sau în alt lichid); p. e x t. naufragiu **(1).** *Petru îndrăzni de ieși spre apă . . . Nu a vîntului sunet . . . iaste vina necăturiei lu Petru, ce neputința și cea puțină credință.* CORESI, EV. 268. *Și ni s-au tîmplat de curabie necătură ca aceasta să ne despărțîm unii de alalți.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 154^{r}/36. ✦ Revărsare, puhoi de apă. *Nu iaste lesne . . . celuia ce se chinuiaște întru o necătură a înota bine.* CORESI, EV. 122. *Doarme lîngă paporă și trestie și rogoz . . . De să va face necătură nu va simți.* BIBLIA (1688), 381^{1}/11.

— Pl.: *necături.*

— **Neca** + suf. *-(ă)tură.*

NECĂZÚT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui c ă z u t; care nu se cade, care nu este îngăduit, permis. *Gîndind că-i vrun lucru necăzut.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 190^{r}/35. *Acel mai mare din lucrurile cele necuvioase și necăzute ce s-au înmulțit* (a. 1764). URICARIUL, I, 309. *Nici scrisorilor . . . cu poruncă dă zahareale și alte lucruri necăzute și necuviincioase nicidăcum nu s-au supus.* R. GRECEANU, CM II, 184.

— Pl.: *necăzuți, -te.*

— Pref. *ne-* + **căzut.**

NÉCE conj., adv. v. **nici**[1].

NECECÚM adv. v. **nicicum.**

NECEDĂNRĂOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NECEDINIOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NECEDINIÓRÎ adv. v. **niciodinioară.**

NECEDÎNĂÓARĂ adv. v. **niciodinioară.**

NECEODĂNIOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NECERCÁT, -Ă adj. Negativ al lui c e r c a t. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

1. (Învechit) Care nu a fost cercetat, întrebat; care nu a fost luat în seamă, căruia nu i s-a dat atenția cuvenită, n e g l i j a t. *Că prin lumea toată sînge ce să varsă A șerbii săi Domnul necercat nu lasă, Nice le uită rugă și strigare.* DOSOFTEI, PS. 30/16.

2. (Popular) Care nu are (suficientă) experiență. *N-a putut face nimic arapul meu, dar . . . tu, copil necercat în ale războiului.* ISPIRESCU, L. 193. *Încă erai un copil necercat în obștească bătaie.* MURNU, I. 185.

— Pl.: *necercați, -te.*

— Pref. *ne-* + **cercat.**

NECESÁR, -Ă adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Care trebuie să fie, să existe, să se îndeplinească, de care este nevoie, care este indispensabil (în vederea realizării unui scop), c e r u t, c u v e n i t, t r e b u i t o r (pentru . . .), n e a p ă r a t **(5)**; p. e x t. util, trebuincios. *Condiciunea cea primare din cele necessere pentru a face o nuntă.* CALENDARIU (1794), 31/15. *Cînii cei mușcători, carii sînt necesarii (de lipsă) în economie trebuie să se țină în lanț.* ÎNVĂȚĂTURĂ, 107/15. *Cea mai primitivă și necesarie pe atunci din științe fu astronomia.* HELIADE, O. II, 70, cf. I, 294. *Organele necesarie spre a fecunda.* CAIET, 69^{r}/24, cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Plumînii lucrătoriului sînt siliți ca să se întinză și mai mult și să se ostenească mai mult spre a răsufla cîtățimea de oxigen necesariu.* ISIS (1859), 130^{1}/9. *Călătoriile ce fac de prin satele lor dintre munți în țară, după mijloacele necesarii* (a. 1860). URICARIUL, VII, 118. *Unii oameni au mai mult decît le trebuie, cînd alții nu au nici chiar mijloacele necesarii spre a se susține.* FILIMON, O. I, 96. *Dacă în adevăr concursul meu vă este necesar, vi-l promit din toată inima.* ALECSANDRI, S. 33. *Nu poți cionti dintr-o ființă vie organele absolut necesare vieții.* CARAGIALE, N. F. 26. *Ceea ce, în adevăr, trebuie să cerem, e ca acele întîmplări să fie posibile, să nu contrazică caracterul personagiilor și să fie necesare pentru dramă, pentru acțiunea ei.* GHEREA, ST. CR. II, 255. *Adunarea unui capital de 250 mii coroane, necesar pentru susținerea ziarului.* F (1906), 10. *Nu pune citate care nu sînt în legătură cu textul sau nu sînt necesare.* BUL. COM. IST. I, 92. *Cînd am vorbit de poziția atributului, am făcut distincția necesară numai între cel adjectival și cel substantival.* IORDAN, G. 249. *Într-un dulap dădu peste niște*

hîrtie monetă, necesară prezentului. BACOVIA, O. 243, cf. 232. *Cuprinde numai o mică parte din istoricul tipografiei şi anume, ce am crezut mai necesar.* ROMANESCU, ZEŢ. 18. *Se scoală în zorii zilei făcînd toate pregătirile necesare pentru a porni iarăşi la muncă.* YGREC, M. N. 151, cf. 149. *Pînă ce nu isprăvesc ş-acest episod, care îmi apare din ce în ce mai necesar, nu mă pot simţi liniştit.* SADOVEANU, O. IX, 134. *Depărtarea medie la care putem trage cu puşca de alice este de maximum 50 m, deoarece, peste această limită, alicele nu mai posedă forţa necesară pentru a ucide vînatul.* STOICA, VÎN. 46, cf. 1, 52. *Expresiile proprii pentru noţiunile pe care existenţa în creştere a oamenilor le făcea necesare.* VIANU, M. 10, cf. 20, 91. *Lipsa totală a unor condiţii de trai absolut necesare sau împrejurări cu totul anormale pot pune hotare de netrecut şi în lumea apelor.* C. ANTONESCU, P. 96. *Dormea . . . avînd pe noptieră revolverul şi un geamantan cu lucruri necesare.* T. POPOVICI, SE. 101. *Avea obligaţia de a procura lemnul necesar construcţiilor de corăbii turceşti.* ARVINTE, TERM. 18. *Stabilirea . . . măsurilor agrotehnice necesare pentru realizarea producţiilor.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 1/2, cf. nr. 796, 2/4. *Deschiderea unui hotel turistic, care să funcţioneze tot anul, ar fi nu numai posibilă, ci necesară.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 2/4. ◇ *Muncă necesară* = parte a muncii depuse de lucrător în procesul de producţie, prin care se creează produsul folosit pentru întreţinerea lui şi a familiei sale. ◇ Loc. vb. **A fi necesar** = a trebui. *Cînd vînăm cu gonaci e necesar ca să angajăm un număr mare de gonaci, care cunosc bine regiunea.* STOICA, VÎN. 89. *Este necesar să grupăm epitetele nu numai după forma lor gramaticală, dar şi după obiectul, sfera şi frecvenţa lor.* VIANU, S. 23, cf. id. M. 35. *Pentru a le putea înţelege, este necesar să distingem clase de funcţii, pe care să le caracterizăm.* STOILOV, T. F. 7. *Este necesar ca în sistemele irigate să se aplice, pe lîngă irigaţie, toate măsurile de luptă contra secetei.* AGROTEHNICA, II, 440. *Este necesar să se arate că disocierea reversibilă a complecşilor are loc în trepte.* CHIM. AN. CALIT. 59, cf. 46. ◇ (Substantivat) *M-am privat de cele necesere.* CALENDARIU (1794), 37/29. *Iar mai vîrtos daca pe lîngă această personificaţie se mai adaoge şi grandiosul, miraculosul, imposibilul, naraţia îi devine şi mai atrăgătoare, cu cît omul e mai înapoiat sau mai lipsit de necesarie.* HELIADE, O. II, 65. *Merge . . . spre a-şi cumpăra cele necesarie.* LM. *La Şiştov cel puţin puturăm să cumpărăm cele necesare pentru mîncare, adică pîine, brînză şi struguri.* BOLINTINEANU, O. 265.

2. Care se produce sau decurge în mod inevitabil, necondiţionat (din . . .); care nu poate fi înlăturat, care se produce în mod obligatoriu, (astăzi rar) neapărat **(3).** [Plante cu] *poligamia de nevoie (necesarie).* CORNEA, E. II, 204/26. *Legile naturei sînt fatali şi necesarie.* LM. *Necesară este judecata A, dacă este înlăturată judecata O.* MAIORESCU, L. 61, cf. 52. *Se dovedeşte că pe lume nu sînt decît cauze necesare, care dau naştere la efecte tot aşa de necesare.* CONTA, O. C. 205, cf. 18. *Căldura e efectul necesar al focului.* ŞĂINEANU, D. U. *Dacă metaforele unificatoare sînt necesare, ele sînt şi universale, adică ele se impun oricărui spirit.* VIANU, M. 85. ◇ Loc. adv. **În mod necesar** = obligatoriu, neapărat **(4),** cu necesitate, fără doar şi poate, (rar) necesarmente. *Corespunzători diacilor sau gramaticilor din cancelaria domnească erau logofeţii de visterie. Nici pe aceştia nu-i găsim pomeniţi în documentele secolului XV; cu toate acestea trebuie să admitem în mod necesar existenţa lor.* BUL. COM. IST. V, 113. *Reforma . . . s-ar fi produs în mod necesar, chiar dacă biserica catolică n-ar fi abuzat de lunga ei stăpînire fără control.* OŢETEA, R. 317.

II. S. n. **1.** (La sg.; de obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de") Ceea ce este trebuincios într-un anumit scop; cantitate trebuitoare din ceva. Cf. COSTINESCU, LM. *Îi lipseşte necesarul.* ŞĂINEANU, D. U. *Necesarul total de îngrăşăminte minerale.* AGROTEHNICA, I, 826. *Stabilirea . . . necesarului de seminţe.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 4/2. *S-a alcătuit un plan privind necesarul de seminţe, îngrăşăminte, inventar etc.* GÎ 1962, nr. 652, 3/4.

2. Spec. Cutie, trusă care cuprinde obiectele trebuitoare pentru executarea anumitor activităţi; p. ext. obiectele cuprinse într-o astfel de cutie sau trusă. Cf. PROT.-POP., N. D., COSTINESCU. *Un necesar de piele.* ŞĂINEANU, D. U. *Necesarul de toaletă.* IORDAN, L. R. A. 481.

— Pl.: *necesari, -e.* — Şi: (învechit) **necesáriu, -ie** (pl. *necesarii,* f. şi *necesarie*), **necesér, -ă** adj., s. n.

— Din fr. **nécessaire,** lat. **necessarius.**

NECESARIAMÉNTE adv. v. **necesarmente.**

NECESARIEMÉNTE adv. v. **necesarmente.**

NECESÁRIU, -IE adj., s. n. v. **necesar.**

NECESARMÉNTE adv. (Rar) În mod necesar **(I 2),** obligatoriu, neapărat **(4),** negreşit **(2);** prin firea lucrurilor, inevitabil, fatal. Cf. MARIN, F. 477. *El a fost învins, necesarmente învins.* GHEREA, ST. CR. III, 167. *Izvodul acesta, judecat după fragmentul reprodus şi după raportul în care necesarmente a trebuit să se găsească faţă de compilaţia în care a fost utilizat, nu poate fi privit sub nici un cuvînt ca opera lui Miron Costin.* BUL. COM. IST. I, 205. *Sînt necesariamente forţat să admir mai mult simţirile curate, drepte.* HOGAŞ, DR. II, 177. *Fără să facem vreo ipoteză asupra naturii acestui cîmp, care nu este necesarminte de natură magnetică, teoria prevede.* CIŞMAN, FIZ. II, 401.

— Şi: **necesarmínte, necesariaménte,** (învechit) **necesarieménte** (MARIN, F. 477) adv.
— Din fr. **nécessairement.** — **Necesariamente** < it. **necessariamente.**

NECESARMÍNTE adv. v. **necesarmente.**

NECESÉR, -Ă adj., s. n. v. **necesar.**

NECESITÁ vb. I. Tranz. **1.** (Învechit, în Transilv.; la part.) A obliga, a sili, a constrînge. *Ca nu altmintre să fie necesitaţi sau strimtoraţi de foame.* ÎNVĂŢĂTURĂ, 108/3. *Nu-s necesitat a cerşi viaţa de la alţii.* LM. *Mă simţ necesitat a alege răul cel mai mic decît să admit o scriere falsă.* F (1881), 234. *Din cauza slăbiciunii am fost necesitat să zac în pat.* ib. (1888), 313, cf. BARCIANU, ALEXI, W.

2. Unipers. A face necesar **(I 1),** a cere (în mod imperios); a pretinde, a reclama, a impune, (învechit) a nevoi **(1).** *Cultura pămîntului necesită oarecare instrumente.* ROM. LIT. 417[1]/9, cf. PONTBRIANT, D., PROT-POP., N. D. *Laptele ... se digeră cu înlesnire, fără să necesiteze multă muncă din partea stomacului.* F (1897), 19. *N-am vorbit anume aci de C. Negruzzi şi V. Alecsandri, pentru că ... necesitează un studiu special.* IBRĂILEANU, SP. CR. 97, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Starea d-nei Pascali necesită o rărire a spectacolelor.* CĂLINESCU, E. 138. *Teoremă a cărei demonstrare necesită consideraţii speciale.* STOILOV, T. F. 31. *Bălţile din Delta Dunării ... ar necesita investiţii uriaşe.* AGROTEHNICA, II, 999. *Gîndul acesta ... necesită nu numai curaj, ci şi o anumită filozofie.* T. POPOVICI, SE. 94. *Unele reacţii de oxido-reducere necesită şi ioni de hidrogen.* CHIM. AN. CALIT. 64, cf. 300. *Utilizarea sunetului în învăţămînt necesită un aparataj adecvat şi o serie de înregistrări care să corespundă programelor.* GÎ 1961, nr. 634, 2/3. *Cercetarea acelor probleme care necesită soluţii urgente sau de perspectivă.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 1/2.
— Prez. ind. pers. 3: *necésită* şi (astăzi rar) *necesitează.*
— Din fr. **nécessiter.** Pentru **1,** cf. şi it. necessitato.

NECESITÁTE s. f. **1.** Ceea ce se cere, se impune să se facă, trebuinţă, nevoie **(1),** (învechit şi regional) nişţotă **(2),** învechit) nevoire **(I);** spec. chestiune, afacere, situaţie a cărei rezolvare are caracter urgent, presant. *Necesitatea de* [a] *se despărţi turbură momenturile aceste delicioase.* CALENDARIU (1794), 29/26. *Strimtorînd necesitatea adecă lipsa pănă ce se va chiema veterinariul ..., următoarele mijlociri să se ţină.* ÎNVĂŢĂTURĂ, 49/10. *O mare necesitate mă sileşte a mă întîlni cu un amic.* LĂZĂRESCU, S. 14/22, cf. STAMATI, D. *Are mare necesitate de somn.* FILIMON, O. I, 134. *Comisul a trebuit să fie printre cei dintîi dregători ai statului moldovean, deoarece corespundea unei necesităţi esenţiale a curţii domneşti.* BUL. COM. IST. V, 151. *Am să vînd producte din magazie şi-ţi voi trimite banii de care ai necesitate.* SADOVEANU, B. 45. *Se întrevedea chiar necesitatea să se repete spectacolul spre a se putea satisface baremi cererile cele mai simandicoase.* REBREANU, R. I, 253. *Sub imperiul acestor necesităţi, domnii nu puteau avea altă preocupare, decît aceea de a strînge, cît mai repede, cît mai mulţi bani.* OŢETEA, T. V. 33. *Elaborarea acestor opere a fost impusă, în primul rînd, de necesităţile imediate ale maselor largi.* L. ROM. 1959, nr. 4, 4. *Îmbină posibilităţile tehnicii înaintate cu necesităţile practice ale vieţii.* CONTEMP. 1962, nr. 806, 2/1. ◇ Expr. **Fără (nici o) necesitate** = inutil. *Mulţi din poeţii sau scribii moderni fără nici o necesitate se pun a face la fabule.* HELIADE, O. II, 81. *Trebuie să te temi d-a întrista pe oameni fără necesitate.* PLEŞOIANU, T. IV, 135/23. **De primă necesitate** sau **de (cea mai) mare necesitate** = absolut trebuitor; indispensabil (traiului). *Stă la gustul scriitorului de a şti cînd să se ferească de hiatus şi cînd este de mare necesitate.* HELIADE, O. II, 177. *Este de cea mai mare necesitate ştiinţa naturei.* CAIET, 97[r]/19. *Ce circumstanţe sînt de cea mai mare necesitate în ştiinţele botanice silvice?* BARASCH, B. 2. *O sporire simţitoare în costul celor mai multe lucruri de prima necesitate pentru public.* N. A. BOGDAN, C. M. 139. *Sporirea circulaţiei monetare ... a produs o bruscă urcare a articolelor de prima necesitate.* OŢETEA, R. 311. ✦ Lucru de absolută trebuinţă, indispensabil. *Să nu facem lux pînă ce sîntem săraci, pînă ce avem d-a suplini multe necesităţi.* F (1880), 353. *Presa periodică, care în ţerile libere se numeşte o a patra putere în stat ..., au agiuns a fi o necesitate şi pentru guverne şi pentru popoare.* ROM. LIT. 52[2]/22. *Apa este pentru acvila imperială o absolută necesitate, atît pentru băut, cît şi pentru scăldat.* LINŢIA, P. II, 175.

2. (Caracterul a) ceea ce este de neînlăturat, obligatoriu; (filoz.) totalitatea însuşirilor şi raporturilor interne dintre fenomene, care decurg inevitabil din esenţa lucrurilor şi din legile lor de dezvoltare. *Oblăduirea (cîrmuirea) e un lucru măreţ şi de o mare însemnătate ... şi nimic din acele omeneşti nu se poate asămălui cu mărirea ei, fiind statornicită de însăşi necesitatea naturei chiar din ceasul zidirei* (a. 1817). URICARIUL, IV, 300/16. *Necesitatea universală a legilor naturei.* MAIORESCU, L. 81, cf. id. CR. I, 71. *Pacea ... este o necesitate istorică.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 395. *Dezvoltarea intensivă şi multilaterală a agriculturii este o necesitate obiectivă.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 7, 8, cf. DER. ◇ Loc. adv. **Cu necesitate** = în mod necesar. V. necesar **(I 2).** *Nu întrevăzură fundamentele istorice mai adînci care au produs cu necesitate acele forme* [de civilizaţie]. MAIORESCU,

CR. I, 264. *Idei şi sentimente nasc cu necesitate alte sentimente.* GHEREA, ST. CR. III, 402. *Aceasta rezultă din fapte şi rezultă cu necesitate.* IBRĂILEANU, S. L. 143. *Comte a statornicit şirul în care au trebuit, cu necesitate, să ia naştere ştiinţele şi să se dezvolte.* CONTA, O. C. 13. *Metafora s-a ivit cu necesitate dintr-o anumită indigenţă a limbii.* VIANU, M. 10. *Sarcinile puse de partid în faţa industriei constructoare de maşini implică cu necesitate sporirea exigenţei la controlul calităţii produselor.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 17. ✦ Obligativitate, constrîngere. *Crearea şi dezvoltarea relaţiilor de producţie socialiste au determinat înfăptuirea unui salt măreţ din domeniul necesităţii în acela al libertăţii.* CF 1960, nr. 3, 78.

3. Utilitate; oportunitate. *Necesitatea examenului fizic al elevilor.* YGREC, M. N. 156. *O problemă din cele mai pasionante este aceea relativă la temeiul şi necesitatea unificărilor metaforice.* VIANU, M. 85. *Necesitatea unei arte poetice.* V. ROM. ianuarie 1954, 153. *S-a subliniat ... necesitatea grijii pentru cît mai buna organizare a lecţiilor în condiţiile şcolii serale.* GÎ 1962, nr. 652, 1/4.

— Pl.: *necesităţi.*

— Din lat. **necessitas, -atis, fr. nécessité.**

NECESTÍV s. m. (Învechit, rar) Om necredincios **(3)**. *Venind poruncă de la necestivul să aibă toţi a să lepăda cu giurămînt de Domnul H*[risto]*s şi ceia ce nu s-or pleca să le fie moartea gloabă, iară sfîntul nimică nu să temu.* DOSOFTEI, V.S. ianuarie 8^{v}/5.

— Pl.: *necestivi, -e.*

— Din slavonul **нечестивъ**.

NECHEÁUN, -Ă s. m. şi f. (Regional) Persoană fără căpătîi; haimana (Peştişani-Tîrgu Jiu). L. ROM. 1961, nr. 3, 237.

— Pronunţat: *-chea-un.* — Pl.: *necheauni, -e.*

— Pref. *ne-* + **cheaun.**

NECHEIÚRI adv. v. **nicăieri.**

NECHEMÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui c h e m a t; care nu a fost chemat, poftit, invitat (undeva); care nu este dorit (undeva). Cf. DRLU, VALIAN, V. *Imaginile visului se întorc nechemate.* IL ianuarie 1962, 14. *Goştului nechemat î-i locul după uşă.* ZANNE, P. IV, 207.

2. P. e x t. Care nu este indicat, îndreptăţit (să spună sau să facă ceva); nepriceput **(3)**, incompetent, ignorant. (Substantivat) *Încaltea să-mi iau o nădejde, decît să încurc şi eu lumea ca atîţia alţi nechemaţi, ale căror scrisori le gustă numai şoarecii.* GANE, N. III, 155. *Cel nechemat, privitorul strein, poate mai mult să presimtă decît să privească frumuseţea trăsăturilor feţei ei.* F (1903), 162. ✦ Nepotrivit **(2)**, inadecvat; inoportun. *Ceasuri de posace meditaţii solitare, luminate doar ici-colo de cîteva nechemate consideraţii asupra sublimului.* GALAN, B. II, 111.

— Pl.: *nechemaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **chemat.**

NECHEMĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar; în l o c. a d j. şi a d v.) **Nechemăcios înapoi** (sau **îndărăt**) = (în mod) irevocabil. *Să se întărească dăruirea aceasta, ca să fie de-a pururea şi nechemăcioasă înapoi.* ŞINCAI, HR. I, 299/19. *Pentru pomenire vecinică s-au făcut acest contract, care să fie pururea nestricat şi nechemăcios îndărăpt.* id. ib. III, 276/11. *Cu toate cădinţele, veniturile şi folosurile lor le întoarce şi le dă îndărăpt fiscului crăiesc de pururea şi nechemăcios înapoi.* id. ib. 276/20.

— Pl.: *nechemăcioşi, -oase.*

— De la **chema.**

NECHERÍI adv. v. **nicăieri.**

NECHÉZ s. n. Nechezat[2]. *Şi-ndeparte se aude un nechez resunător.* ALECSANDRI, POEZII, 14. *Armăsarii osmanului mărit Aruncă largi nechezuri.* id. ib. 217. *Apare-un cal la cotituri. Nechezul înspumatei guri Speria tăcerea din păduri.* COŞBUC, P. I, 195. *Ascult... doar de-oi auzi vreun cîntec...., vreun fluierat, vreun nechez.* LUC. III, 178. *În nechezul calului şi-n rîsul omului răzbătea toată puterea şi bogăţia primăverii şi a vieţii.* SADOVEANU, O. IV, 472. *Nechezuri sfîşietoare se întretăiau în lumina săracă a grajdului.* CAMILAR, N. II, 458, cf. 328. *Că-n departe auzea Un nechez ce necheza Şi se tot apropia.* ALECSANDRI, P. P. 72. *Am tot ascultat... Un nichez de cal Spre Movilă-n deal.* TEODORESCU, P. P. 448. *Ş-am venit p-aici Să-mi găsesc voinici... D-aud ninchezul Le trece somnul!* id. ib. 494. *Cum au auzit moşnegii nechezul calului au zis unul către altul: — Hai iute acasă!* SBIERA, P. 41. *S-o aprins ceru şi pămîntul de şuierul şerpilor, de nechezu iepelor, de zbierătul vacilor.* ŞEZ. VII, 156. *Am auzit Sau mi s-a părut... Glasul unui turc Şi-un nechez de murg.* PAMFILE, C. Ţ. 46. *Nechiază de iapă.* ALR I 1 101/890, cf. ANT. LIT. POP. I, 391.

— Scris şi: *nechiez.* — Pl.: *nechezuri* şi (regional) *nechează.* — Şi: (regional) **nichéz, ninchéz, nînchéz** (TDRG) s. n.

— Postverbal al lui **necheza.**

NECHEZÁ vb. I. I n t r a n z. **1.** (Despre cai) A scoate strigăte caracteristice speciei; a rîncheza, a mihohoi, (regional) a mihoni, a mihoti. *Fieştecarele* [dintre cai] *spre fămeia aproapelui său necheza.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Calul să pleca la dînsul şi necheza cătinel.* ALEXANDRIA (1784), 11^{r}/14. *La dreapta timonului are un cursier superb... Bate cu piciorul, Nichează în aer, Răsună văile, Coama-i fîlfîie vîntului.* HELIADE, O. I, 347. *Armasarii nechezau,*

jucîndu-se prin rarişte. RUSSO, S. 128. *Puşculiţa-mi ruginește, Ţinta-n ghioagă se toceşte, Murgul sare, nechezeşte.* ALECSANDRI, P. I, 59. *Caii lor nechează, văile răsună.* BOLINTINEANU, ap. DDRF. *Fugarul uşor Nechează, s-aruncă de spintecă-n pripă Al negurei flor.* EMINESCU, O. I, 5, cf. id. N. 14. *Stăpîne, zise atunci calul nechezînd cu înfocare, nu te mai olicăi atîta.* CREANGĂ, P. 234, cf. 235. *Nechează Galben-de-soare de trei ori şi toată herghelia de iepe se adună împrejurul lui.* ISPIRESCU, L. 28, cf. 301. *Murgul nechează încet şi prinde a ronţăi, în vreme ce moşneagul îl mîngăie.* PĂUN-PINCIO, P. 99. *Harmasarul nechezeşte, . . . Cucoşul codcodăceşte.* F (1897), 46. *Iar cînd murgul nîncheză, împărăteasa şi boierii, punînd mîna pe împărat şi pe domniţă, înmărmuriră.* DELAVRANCEA, V. V. 29. *Sapă murgul şi nechează Şi-nspre vale vrea s-apuce.* GOGA, P. 85. *Calul joacă, sare, nechează (rîncheză).* PAMFILE, J. I, 6. *Calul cel tînăr . . . tresări, întoarse capul spre uşă şi necheză prelung.* GÎRLEANU, L. 117. *Cînd somnul începe, La cap să-ţi necheze O mie de iepe.* TOPÎRCEANU, P. O. 156. *Caii . . . nechezau fără astîmpăr.* SAHIA, N. 58, cf. 100. *Caii sforăiau şi nechezau în tufişuri.* SADOVEANU, O. I, 279, cf. VII, 305. *A nechezat un cal prin apropiere.* STANCU, D. 319, cf. 256. *Un cal a nechezat de parc-ar fi rîs de cineva.* GALAN, B. II, 170. *Deşi picioarele calului se înfundau în pămîntul clisos, îl lovi mereu cu călcîiele pînă cînd îl auzi nechezînd de durere.* T. POPOVICI, SE. 539. *Începuseră retragerea. Nechezau cai şi exploziile se răriră.* BARBU, Ş. N. 99, cf. H II 99, 167, III 17, VII 208. *Calul nîncheza, Ogarii urla, Şoimeii ţipa.* TEODORESCU, P. P. 448, cf. 294. *Aseară, cînd însăra, Murgu-afară necheza.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 341, cf. 498. *Murgule, murguţul meu, Ce nechezi aşa de greu?* ŞEZ. I, 77, cf. 240. *Mergea Ghiţă şuierînd Şi cu murgu neghezînd.* MAT. FOLK. 170, cf. ALR I 1 101. *Pe deal nechează, Pe vale urează* (Trîmbiţa). GOROVEI, C. 368. ✧ (Prin analogie) [Măgarul] *nechează urît.* ALR II 5 527/414, cf. 5 527/605. ✧ (În context figurat) *Caii lunei albi ca neaua storc cu gura must din struguri . . . Şi în sara cea eternă veseli nechezînd ei fug.* EMINESCU, O. IV, 132. ✦ (De obicei în construcţii comparative) A striga; a chiui; a răsuna. *La Crăciun nechezam ca mînzii, iar la Bobotează strigam chiraleisa de clocotea satul.* CREANGĂ, A. 10. *Nechează zările turbate, ca iepele. De-acum e toamnă.* BENIUC, V. 76, cf. 118. *Junghiule, pătrunchiule, Nu-ngheza ca caii, Nu sbera ca vacile.* MAT. FOLK. 1 508. *Ce e lungă Cît o drugă, Şi de groasă Cît o ceapă, Şi nechează Ca o iapă?* (Coţofana). GOROVEI, C. 108, cf. 109. *Coţofană breză pe munte nechează* (Tunetul). id. ib. 371, cf. PASCU, C. 56.

2. (Despre oameni; ironic sau depreciativ) A rîde într-un mod caracteristic, asemănător cu nechezatul[2]; a chicoti. *Mătuşa Uţupăr nechează şi-i văd pînă-n fundul gurii dinţii verzi.* STANCU, D. 28. *David crezu că era vorba de-o glumă, şi, din obişnuinţă, începu să necheze vesel.* GALAN, B. II, 141, cf. 139. *Îi displăcea capul lui Benea ras cu briciul, lucios şi perfect rotund, buza de deasupra foarte scurtă, care nu-l lăsa să rîdă, ci numai să necheze.* T. POPOVICI, S. 252.

— Prez. ind.: *nechez.* — Şi: (regional) **nechezí** vb. IV, **neghezá, nenchezá** (ALR I 1 101/558), **nichezá** (ib. 1 101/158, 186, 194, 657), **ninchezá** vb. I, **ninchezí** (DDRF, ŞĂINEANU, D. U.) vb. IV, **nînchezá, înghezá** vb. I.

— Cf. rîncheza.

NECHEZÁRE s. f. (Rar) Nechezat[2]. Cf. COSTINESCU, LM. *Mugetul s-amesteca în ninchezarea cailor.* DELAVRANCEA, ap. CADE, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Se auzeau în sat, din vreme în vreme, izbucniri de glasuri şi nechezări de cai.* SADOVEANU, O. V, 647.

— Pl.: *nechezări.* — Şi: (regional) **nichezáre** (LM, CADE), **ninchezáre** s. f.

— V. **necheza.**

NECHEZÁT[1] adv. (Rar; ironic sau depreciativ; în expr.) **A rîde nechezat** = a rîde într-un mod caracteristic, asemănător cu felul în care nechează calul. Cf. necheza **(2)**. *După ce-au rîs amîndoi — unul gros şi altul nechezat — au stat o vreme aşa, fumînd în tăcere.* SADOVEANU, O. XVI, 52. *Începu să rîdă, nechezat, cu mînie.* T. POPOVICI, SE. 240.

— V. **necheza.**

NECHEZÁT[2] s. n. Faptul de a necheza **(1)**; strigăt caracteristic al calului; nechez, nechezare, nechezătură, (regional) nechezet. *În curtea spaţioasă se tot auzea . . . Baterea copitei spărgînd în neastîmpăr, Gunoiul bătăturei cu iarba încolţită Şi ninchezatul ager.* HELIADE, O. I, 219, cf. DDRF. *Deodată un nechezat de cal fărîmă liniştea nopţii.* SANDU-ALDEA, U. P. 68. *Un sforăit puternic şi un nechezat ascuţit al Pisicuţei rupse firul melancolic al cugetărilor mele şi mă făcu să sar grăbit.* HOGAŞ, M. N. 166. *Nechezarea sau nechezatul cailor, e semnalul de a cere nutreţ.* SEVERIN, S. 64. *Furtuna îi aduse la ureche un nechezat de cal, un ropot de copite.* GALACTION, O. 49. *Din desiş se auzi un nechezat de cal.* SADOVEANU, O. V, 531. *Dintr-o dată pădurea se umplu de un nechezat înfiorător.* BENIUC, M. C. I, 215. *Auzi, distinct, nechezatul cailor, scîrţîitul căruţelor.* V. ROM. ianuarie 1955, 87. *Caii . . . îl întîmpinară cu nechezatul lor coborît, aproape omenesc, lovind ieslea cu nerăbdare.* PREDA, D. 5.

— Pl.: *nechezaturi.* — Şi: (regional) **ninchezát** s. n.

— V. **necheza.**

NECHEZĂTÓR, -OÁRE adj. (Rar) **1.** Care nechează **(1)**. *Cai zburdători Ce-n tropot pe strade trec nechezitori.* ALECSANDRI, P. II, 148.

2. (Despre rîs) Caracteristic, asemănător cu felul în care nechează calul. *Avea un rîs fals, nechezător, care mima veselia.* T. POPOVICI, S. 12.
— Pl.: *nechezători, -oare.* — Şi: (regional) **nechezitór, -oáre** adj.
— **Necheza** + suf. *-(ă)tor.*

NECHEZĂTÚRĂ s. f. Nechezat[2]. *Venea hreamăt mare, ca de nechedzături de cai mulţi.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 79[v]/19. *Nice se mai aud de sunet, de huiet, de trăsnet căzînd copacii de loviturile armelor, de nechezăturile cailor.* N. COSTIN, LET. I A, 21/2. *La sunetul cel războinic a trîmbiţii* [calul] *răspunde prin nechezăturile sale.* BELDIMAN, N. P. I, 73/9. *Calul . . . scoase o nouă nechezătură, care făcu toate urechile să se ridice în sus.* POPESCU, B. I, 38.
— Pl.: *nechezături.*
— **Necheza** + suf. *-(ă)tură.*

NECHÉZET s. n. (Regional) Nechezat[2]. *Se apărau cu spaimă ienicerii Căci ramuri groase li zdrobeau puterea Stropşindu-li spinările cu trosnet, Iar caii cu nechezet dureros Se zvîrcoleau în chinurile morţii.* SĂM. III, 426, cf. ALR I 1 101/880.
— Accentuat şi (neobişnuit) *nechezét* ALR I 1 101/880).
— Pl.: *nechezete.*
— **Nechez** + suf. *-et.*

NECHEZÍ vb. IV v. **necheza.**

NECHEZITÓB, -OÁRE adj. v. **nechezător**

NECHIBZUÍNŢĂ s. f. Negativ al lui chibzuinţă; lipsă de judecată, de cumpănire, nesocotinţă **(1)**, prostie, nebunie **(2)**; p. ext. faptă, atitudine necugetată, nesocotinţă **(2)**, uşurinţă, necugetare. Cf. DM, SCL 1960, 529.
— Pl.: *nechibzuinţe.*
— Pref. *ne-* + **chibzuinţă.**

NE CHIBZUÍT, -Ă adj. Negativ al lui chibzuit; lipsit de judecată, de înţelepciune (în ceea ce spune sau face); necugetat **(3)**, nesocotit **(3)**, nesăbuit[1], (rar) nejudecat **(2)**, neprecugetat, (regional) nechitit. *Era leneş, nechitit la minte şi nechibzuit la trebi.* CREANGĂ, P. 37, cf. CADE. *Sfinţi nepricepuţi Şi nechibzuiţi.* TEODORESCU, P. P. 276. ✦ Care nu a fost bine gîndit, bine cumpănit; care denotă nesocotinţă; nebun **(I 2)**, nebunesc **(2)**. *Nu scotea nici o vorbă nechibzuită.* CĂLINESCU, E. O. I, 22.
— Pl.: *nechibzuiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **chibzuit.**

NECHÍFĂR s. m. (Regional) Nătărău **(1)**. *Şi începu muierea să strige în gura mare că i s-a hăbăucit bărbatul, că a apucat în mrejele necuratului, că vai şi amar de zilele ei cu un astfel de nechifăr.* PĂCALĂ, M. R. 154, cf. 140, L. ROM. 1959, nr. 2, 54.
— Pl.: *nechifări.* — Şi: **nechífor** s. m. L. ROM. 1959, nr. 2, 54.
— Etimologia necunoscută. Cf. neteafăr şi n. pr. Nechifor.

NECHÍFOR s. m. v. **nechifăr.**

NECHIMULUÍT, -Ă adj. **1.** (Mold.) Care nu are măsură, care se face fără măsură; strașnic, grozav. Cf. KLEIN, D. 114. ✧ (Adverbial) *Faraonul . . . striga amarnic, nechimuluit striga la ţigan.* FURTUNĂ, V. 14. *Nu cheltui nechimuluit. Nu mînca nechimuluit.* ŞEZ. XIX, 60, cf. 12. ✧ (Substantivat, f.; în loc. adj. şi adv.) **Cu nechimuluita** = (care se află) în cantitate foarte mare; cu nemiluita. Cf. KLEIN, D. 114. *Odată era un boier ş-avea o fată ş-un băiet şi avere cu nechimuluita, de nu-i mai ştia sama.* SEVASTOS, P. 27. *Atunci are să fie vai de cel ce a luat cu nechimuluita şi cu habăuca muncuşoara altuia.* ŞEZ. II, 106, cf. V, 114. *Bolştea aceea potopea vitele cu nechimuluita.* ib. XVIII, 195. *Iroseşte din avere cu nechimurluită.* I. CR. VI, 315.
2. (Prin sudul Transilv.) Care nu este aranjat, care este dezordonat. CV 1950, nr. 4, 36.
— Pl.: *nechimuluiţi, -te.* — Şi: **nechimurluít, -ă** adj.
— De la **chemului.**

NECHIMURLUÍT, -Ă adj. v. **nechimuluit.**

NECHÍTĂ s. f. (Bot.; regional) Gălbenuşi *(Crepis setosa).* Cf. BUJOREAN, B. L. 386.
— Pl.: *nechite.* — Şi: **nepítă** s. f. BUJOREAN, B. L. 386.
— Etimologia necunoscută.

NECHITÍT, -Ă adj. Negativ al lui chitit. ✦ (Mold.; despre oameni) Nechibzuit. *Era leneş, nechitit la minte şi nechibzuit la trebi.* CREANGĂ, P. 37, cf. DM, SCL 1960, 529.
— Pl.: *nechitiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **chitit.**

NECHIÚRDĂ adj., s. f. (Regional) (Femeie) „pierdută de cap" (Ciubăncuţa-Dej). COMAN, GL.
— Pl.:?
— Etimologia necunoscută.

NECI conj., adv. v. **nici[1].**

NECIDECÚM adv. v. **nicidecum.**

NECIDINIOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NECÍNSTE s. f. Negativ al lui cinste.
1. Lipsă de mărire, de glorie, umilinţă; desconsiderație, dispreţ; p. ext. situație, întîmplare dezonorantă, ruşine, dezo-

noare. *Merg amu den bucate în muncă, den slavă spre necinste, den lumină întru întunearec.* CORESI, EV. 366. *Ruşine şi necinste, feaţe ocărîte Pizmaşii miei să paţă şi mustrări cumplite.* DOSOFTEI, PS. 24/3. *Şi nu i-au fost nici de un folos căci au săpat şi singur, ce mai mare defăimare şi necinste de către munteni şi de către turci.* N. COSTIN, LET. II, 61/13. *În cîteva rînduri s-au tîmplat grecilor de au păţit necinste şi răutate.* NECULCE, L. 91. *Îl scoaseră din scaun cu mare necinste şi-l trimiseră la zatocenie.* ANON. CANTAC., CM I, 201. *Nici el nu ştia sfîrşitul lucrului cum va ieşi, ci ca să nu să întîmple vreo necinste, era bucuros cu dusul* [nemţilor.] R. GRECEANU, CM II, 30. *Dragostea patriei, ruşinea şi frica necinstii . . . au puteare a popri multe greşale* (a. 1773). GCR II, 86/35. *Găsiră cinstitul trup zăcînd fiecum şi cu necinste.* MINEIUL (1776), 103^{r2}/35, cf. 144^{v2}/25. *Cu vederea n-o trec Ca s-o trimit cu necinste într-un surgunluc de veac.* BELDIMAN, O. 34/24, cf. AR (1830), 19^{2}/36. *Pentru ce nu părăseşti relele năravuri cînd o dată cunoşti că-ţi aduc necinste, că te fac urîcios oamenilor.* MARCOVICI, D. 10/13, cf. 17/23. *Ţine mîna pe hangerul de la brîu, pare c-ar fi gata să spele în sîngele tiranului necinstea unei surori siluite de dînsul.* ODOBESCU, S. I, 100. *Hotărî să ceară dreptate pentru necinstea ce i-a făcut soţia lui.* ISPIRESCU, L. 277. *Rîvna lui cea mai scumpă în viaţă era să vadă înălţîndu-se un sfînt locaş de piatră, falnic şi frumos, în locul celui vechi şi dărăpănat care îi făcea necinste.* REBREANU, I. 224. *Ţi-au făcut atîta scîrbă şi au adus atîta necinste numelui şi curţii măriii tale.* SBIERA, P. 110. ✦ (Învechit) Batjocură, ocară; insultă, ofensă; pedeapsă care constă în mustrarea aspră, batjocorirea etc. cuiva. *Ei nu se plecară hitleanii, ce se potriviră cu necinste, şi mie şi ucenicilor miei carei vrea să propoveduiască a toată lumea învăţătura mea.* CORESI, EV. 471. *Le-au făcut mult val şi i-au şi închis, dar fiind fără ştirea craiului, le-au venit saşilor necinste şi i-au slobozit* (sfîrşitul sec. XVII). MAG. IST. II, 4/21. *Tot un feli trebuie să se pedepsească un musulman cînd mă va necinsti pe mine şi pe înălţimea ta un vezir, tot cu un feli de necinste?* VĂCĂRESCUL, IST. 249, cf. 253. *Necinstitorul să se pedepsească după mărimea necinstei.* CARAGEA, ap. CADE. *Adu-mi fiarăle îndată, dă-mi necinstea ce voieşti . . . Nu mă sparie robiia.* BELDIMAN, O. 37/5, cf. HELIADE, O. II, 352. *Mi-a făcut rugăciune în genunchi, ca să-l iert pentru necinstea ce mi-a făcut cerînd pe fie-mea de soţie.* FILIMON, O. I, 174, cf. PONTBRIANT, D. ✧ Loc. vb. **A face necinste** = a necinsti (2). *Carele va sudui sau va vătîma pre soli pentru vreo vrajbă ce vor fi avut ei . . . , iară nu pentru să facă necinste domnului ce i-au trimis, încă şi atunce, ca un suduitoriu de domnie să va certa.* PRAV. 72. *După cum iaste faţa căriia-i facu necinste să fie şi munca lor fără de seamă* (a. 1700). GCR I, 338/14.

2. Lipsă de corectitudine, de probitate, de onestitate (în timpul îndeplinirii funcţiei). *Să nu ne plecăm sineş spre necinste cinstiţi fiind, nici să ne înşelăm sineş.* CORESI, EV. 529. *Vedea avăniile turcilor şi a boierilor şi necinste domniei şi răotăţile ce să făcea săracilor* (sfîrşitul sec. XVII). MAG. IST. I, 226/11, cf. LM. *Şi pe aici . . . a început să nu se mai întîmple ce se întîmpla pînă acum cîţiva ani. Pe care l-au prins cu necinstea l-au ridicat.* STANCU, R. A. I, 112.

— Pref. *ne-* + **cinste.**

NECÍNSTEŞ, -Ă adj. (Învechit, rar) Lipsit de respect; ireverenţios. *Cei tineri să nu îndrăznească a fi împotriva celor bătrîni necinsteşi şi neascultători.* MUSTE, ap. TDRG.

— Pl.: *necinsteşi, -e.*

— Pref. *ne-* + **cinsteş.** Cf. necinste.

NECINSTÍ vb. IV. Negativ al lui cinsti. **1.** Tranz. A lipsi de cinstea, de atenţia, de grija cuvenită, a desconsidera, a nesocoti; p. ext. a profana. *Care necinsteşte sfintele taine se va necinsti de Hs.* (a. 1691). ap. TDRG. *N-au trecut multă vreame, ci i s-au ivit eresul şi răotatea, că bisearicile jefuia, pre ai bisericii îi necinstea, boiarii şi ţara prăda* (sfîrşitul sec. XVII). MAG. IST. I, 183/23. *Nu necinsti pre Dumnezeu jurînd pre numele lui cel sfînt.* ANTIM, ap. GCR II, 5/1, cf. LB, POLIZU. *Necinstiţi un mormînt.* ODOBESCU, ap. DDRF. *Nu-şi mai dă seama . . . că locuinţa unui comandant în ajun de luptă nu poate fi necinstită astfel?* CAMIL PETRESCU, T. II, 213. *Au tot hărgăţit-o şi au tot necinstit-o.* SBIERA, P. 88. ✧ Refl. pas. *Copilul sîrman, tocma ca un duşman de toţi să sgorneşte şi de toţi se necinsteşte.* ZANNE, P. VIII, 561.

2. Tranz. şi refl. A (se) acoperi de ruşine; a (se) dezonora, a (se) compromite; a (se) batjocori, a (se) defăima. *Doamnele . . . boierilor . . . vor cuteza . . . a necinsti pre bărbaţii lor.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Mulţi tirani au şezut pre ţărînă, iară cel nepriceput au purtat stema şi mulţi puternici s-au necinstit foarte şi slăbiţi s-au dat la mănile altora.* N. COSTIN, LET. II, 48/18. *Pre domnu l-au necinstit cu cuvinte proaste.* R. POPESCU, CM I, 371. *Cine dojăneaşte pre cineva da faţă, îl necinsteaşte.* ANTIM, ap. GCR II, 7/1. *Tot un feli trebuie să se pedepsească un musulman cînd mă va necinsti pe mine şi pe înălţimea ta un vizir, tot cu un feli de necinste?* VĂCĂRESCUL, IST. 249, cf. MARCOVICI, D. 104/28. *Să mă laşi . . . Ca eu singur, cu puterea-mi Spre vrăjmaş a-mi răzbuna. De hrăpirea ce-a făcut-o, s-o arăt, să-l necinstesc.* PANN, E. II, 50/5. *A! pedant ignorant şi îngîmfat, strigai, vrei să învăţ buchile tale, să mă necinstesc!* NEGRUZZI, S. I, 10. *Stă culcat pe brînci şi necinsteşte omenirea puind-o în rîndul dobitoacelor.* ALECSANDRI, T. 12. *Cine să fie acel neomenit carele mi-a necinstit*

perii cei albi ai bătrîneţelor mele? ISPIRESCU, L. 121. *Am descris acest atentat care va necinsti Moldova, această crimă care va feşteli foile istoriei ţerii* (a. 1848). URICARIUL, X, 19. *Trei crai îţi veniră Toţi te necinstiră. În faţă te batjocoriră.* TEODORESCU, P. P. 108. *O vacă întinată Necinsteşte cireada toată.* ZANNE, P. I, 687. ◇ Refl. pas. *În puţine zile le-au trecut măhniciunea, măntuindu-se şi ei de un nebun, căci totdeauna se necinstea şi ei cu faptele lui cele scărnave* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 255/25. *Advocatul şi ori care alt dabagiu de va cuteza a ocărî, sau de faţă sau în taină, pre acela cu carele să judecă, dovedindu-l, să se necinstească.* PRAVILA (1814), 20/15. ✦ Tranz. (Complementul indică femei) A viola; (complementul indică fete virgine) a dezvirgina. *Tu ai necinstit pe logodnica mea, eşti un neruşinat.* NEGRUZZI, S. III, 300. *Mie mi-a necinstit fata cu sila.* FILIMON, O. I, 162. *Ostaşii... sparg biserici, necinstesc femei şi Ipsilant se preface că nu ştie nimic.* id. ib. 272. *Te-oi învăţa eu a cerca să necinsteşti nevestele oamenilor, după ce calicesti bărbaţii.* ALECSANDRI, T. 1553, cf. SEVERIN, S. 145. *Necinstise, la beţie, pe nevasta unui argat.* T. POPOVICI, SE. 30.

— Prez. ind.: *necinstesc.*

— Pref. *ne-* + **cinsti.** Cf. necinste.

NECINSTÍRE s. f. Faptul de a necinsti; lipsă de respect, de preţuire faţă de cineva sau ceva; batjocură, defăimare. Cf. HELIADE, O. II, 352. *Scrisori anonime pline de necinstire şi clivitire au întîrtat în el gelozia.* AR (1837), 105²/20, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: (rar) *necinstiri.*

— V. **necinsti.**

NECINSTÍT, -Ă adj. Negativ al lui cinstit. **1.** Lipsit de mărire, de glorie; (demn de) dispreţuit, (de) desconsiderat; nebăgat în seamă; umil. *Şi au cruţat Saul... toate bunele şi nu vrea să le piarză pre eale şi tot lucrul necinstit şi defăimat au pierdut.* BIBLIA (1688), 206¹/16. *Fieştecare om avea şi cîte un dumnezeu şi nu den făpturile ceale mari ale lui Dumnezeu, ci den ceale prea necinstite avea în loc de dumnezeu* (a. 1747). GCR II, 40/1. *Ştiu, o, soaţelor, că vă pare rău pentru mine văzîndu-mă aşa, necinstită.* MINEIUL (1776), 144ᵛ²/30, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, HELIADE, O. II, 352, POLIZU, COSTINESCU. ◇ (Substantivat) *Pe tine te-am urmat... ca să te bucuri Că-l răzbunăm de troieni pe Menelau, precum şi pe tine, Cel necinstit!* MURNU, I. 8. ✦ Dezonorant, ruşinos. *Dorind a vedea slava a tot ţiitoriului... n-ai băgat în seamă necinstea vieţii, răbdînd moarte necinstită.* MINEIUL (1776), 59ʳ¹/17, cf. PONTBRIANT, D. **2.** Lipsit de cinste, de probitate; incorect; escroc, înşelător. Cf. LB. *Cutare barbar şi rău, Cutare e necinstit, Cutare este zgîrcit.* MUMULEANU, ap. GCR II, 250/25, cf. HELIADE, O. II, 352. *Cu cît era de lacom, era şi necinstit: Un rău narav nu poate să n-aibă şi păreche.* NEGRUZZI, S. II, 239, cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Mai bine sărac şi curat decît bogat şi necinstit.* ZANNE, P. V, 567. ◇ (Substantivat) *Se va face un înşălător, un necinstit, un plastograf şi... va fi ruşinea părinţilor.* NEGRUZZI, S. I, 298. ◇ (Adverbial) *A hotărît să nu joace cu cărţile cele blagoslovite decît cu jucătorii carii jucau necinstit.* id. ib. 87. ✦ Care vădeşte, trădează lipsa de cinste, de probitate. *Dacă-i duc două clondire, îmi dă şi un tricou, şi cizme, zău... — Dar asta-i treabă necinstită!* TUDORAN, P. 69.

— Pl.: *necinstiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **cinstit.**

NECINSTITÓR, -OÁRE adj. (Astăzi rar) Care necinsteşte; care acoperă de ruşine, dezonorant, ofensator. *La vro căteva case s-au aflat înscrisuri ale cărora cuprindere este necinstitoare pentru crăiasa reghentă.* AR (1839), 55²/25. *Este lucru foarte necinstitor şi vătămător de a face o retragere în faţa unui duşman numeros şi îndrăzneţ.* BĂLCESCU, M. V. 500. *Dar românii... nu vor trista umilinţă Ce asupră-le aduce un necinstitor tractat.* ALEXANDRESCU, O. I, 76, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Erau potrivite... asemenea acuzaţii necinstitoare pentru serviciile lui, pentru osteneala ce-şi dăduse?* IORGA, L. II, 172, cf. MARIAN, T. 80. ◇ (Substantivat) *Necinstitorii necinstesc sau cu cuvîntul sau cu fapta.* CARAGEA, ap. CADE.

— Pl.: *necinstitori, -oare.* — Şi: (învechit) **necinstitóriu, -ie** adj. PONTBRIANT, D., COSTINESCU.

— **Necinsti** + suf. *-tor.*

NECINSTITÓRIU, -IE adj. v. **necinstitor.**

NECIOCÎRTÎT, -Ă adj. (Regional; despre oameni) Negativ al lui ciocîrtit; grosolan, necioplit (1) (Negreni-Slatina). ALR II 3 668/791.

— Pl.: *neciocîrtiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **ciocîrtit.**

NECIOINÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A zăpăci, a deruta; a supăra (Peştişani-Tîrgu Jiu). L. ROM. 1961, nr. 3, 237. *Cu purtările tăle m-ai necioinit la cap.* ib.

— Prez. ind.: *necioinesc.*

— Etimologia necunoscută.

NECIOPLÍRE s. f. (Rar) Negativ al lui cioplire; lipsă de fineţe, de rafinament (în comportări); bădărănie, grosolănie. *Te rog, iubită Anicuţă, să treci cu vederea oarecare necioplire a apucăturilor sale.* ALECSANDRI, T. 183. *Şi îmbrăcarea cu şeiac cuprinde o ostentaţie tipică claselor de jos care, îngrijirii clasei de sus, îi*

opune o necioplire programatică. CĂLINESCU, I. C. 257.

— Pref. *ne-* + **cioplire.** Cf. n e c i o p l i t.

NECIOPLÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui c i o p l i t. Cf. ISPIRESCU, L. 349, ZANNE, P. IV, 491. ✦ P. a n a l. (Rar; despre păr, barbă etc.) Care nu a fost tăiat, care nu a fost tuns. *Să-l vadă cu o bărboaie necioplită nevăzîndu-i obrazul, abea să i se vadă ochii să caute cu ei de subt sprînceane.* ȚICHINDEAL, F. 59/7. ✦ F i g. Lipsit de finețe și delicatețe în trăsături; din topor, grosolan, (regional) neciocîrtit. *Ce ființi nesuferite! Ce mișcări respingătoare! Ce obrazuri necioplite.* HASDEU, R. V. 82. *Corpul ei este, am putea zice, cam necioplit.* F (1903), 162.

2. F i g. (Despre oameni) Lipsit de educație (și de cultură); cu apucături grosolane; bădăran, mojic **(2)**, (popular) pădureț **(15)**, (regional) mocofănos, necunoscător **(2)**, negîndit **(3)**, negreblat, nerod **(13)**, (neobișnuit) nedegroșit. *Tu ești om fără simțire Și un barbar necioplit.* PANN, E. II, 142/7. *Știm că noroadele necioplite nu deosibesc între naționalitate și religie.* GT (1839), 100²/36. *Nu băgați de samă, boierilor, că-i un biet cioban necioplit.* ALECSANDRI, T. 621, cf. 909. *Baciul, om necioplit . . . , dădu buzna înăuntrul stînei.* GANE, N. II, 47. *Să-ți spun drept, nene, eu sînt un german necioplit și deschis, poate nu-i fi mulțumit de sfatul ce ți-oi da eu.* I. NEGRUZZI, S. VI, 13. *Nu-mi place, cînd vin la voi să pun frac și mănuși albe; știi că eu sînt cam necioplit.* HOGAȘ, DR. I, 171. *Abia după un timp flăcăul își dădu seama că a fost necioplit.* T. POPOVICI, SE. 524, cf. ALR II 3 668/36. ✧ (Substantivat) *Cine se uită la un necioplit ca mine, dragii moșului?* ISPIRESCU, ap. CADE. *Ia aminte bine, Că-n bonton sînt pravili grele pentr-un necioplit ca tine.* VLAHUȚĂ, P. 136. *S-au dovedit niște necioplți și niște bețivi.* SADOVEANU, O. XI, 229. ✦ (Despre manifestările oamenilor) Care denotă sau trădează lipsă de educație, de cultură, de civilizație; grosolan. *Avea și Floricica gusturile ei necioplite.* HOGAȘ, DR. I, 178.

— Pl.: *necioplți, -te.*

— Pref. *ne-* + **cioplit.**

NECISĂLÁT, -Ă adj. v. **neșesălat.**

NECITÉȚ, -EÁȚĂ adj. Negativ al lui c i t e ț; care nu se poate citi (cu ușurință); ilizibil, indescifrabil. *Un cuvînt neciteț.* I. CR. II, 272. *Vedea numai o gravură stîngace și cîteva inscripții necitețe.* C. PETRESCU, R. DR. 35.

— Pl.: *neciteți, -țe.*

— Pref. *ne-* + **citeț.**

NECLÁD s. n. v. **năclad.**

NECLÁR, -Ă adj. Negativ al lui c l a r; care nu se vede, nu se distinge sau nu se înțelege bine; nesigur **(3)**. *Deschise cartea cea veche cu buchile neclare și cu înțeles întunecat.* EMINESCU, N. 58. *Neclare sînt, nebune, Acele-nchipuiri ce mă pătrund.* id. O. IV, 70. *Dormi greu și avu visuri triste și neclare.* T. POPOVICI, SE. 466.

— Pl.: *neclari, -e.*

— Pref. *ne-* + **clar.**

NECLARITÁTE s. f. **1.** Negativ al lui c l a r i t a t e. Cf. V. ROM. august 1961, 134.

2. Idee sau exprimare lipsită de claritate, confuză, echivocă. *Autorii cursului de metodică au izbutit să elaboreze o ediție îmbunătățită, înlăturînd o serie de neclarități.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 110.

— Pl.: **(2)** *neclarități.*

— Pref. *ne-* + **claritate.**

NECLĂTÍRE s. f. (Învechit, rar) Negativ al lui c l ă t i r e; lipsă de șovăire; fermitate, hotărîre; intransigență. *Măcar că vro cîteva zile s-au petrecut în sfada aceasta, neclătirea craiului Vladislav totuși au învins mai pre urmă și craiul Sigismund au fost silit a se lăsa de pofta sa.* ȘINCAI, HR. I, 386/10.

— Pref. *ne-* + **clătire.**

NECLĂTÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui c l ă t i t.

1. Care nu se mișcă sau care nu poate fi mișcat, n e m i ș c a t, i m o b i l, n e c l i n t i t **(1)**; f i g. solid, durabil. *Pune întru sufletul tău temelie neclătită* (a. 1644). GCR I, 112/22. *Să împinse corabia și piscul denainte să împlînta și sta neclătită.* N. TEST. (1648), 171ᵛ/24. *Stă dar numele cel vechiu ca un temeiu neclătit.* M. COSTIN, LET. I, 27/11. *Și era toț stînd în văzduh neclătiți* (a. 1692). GCR I, 303/30. *Greuința carea asupră-ne vine; căci mari stînci, în mijlocul drumului, ca neclătite stau.* CANTEMIR, HR. 297. *Spunerile ceale după legi arătate să proptesc pe stîlpi neclătiți, adecă pre axiome.* MICU, L. 157/14. *Sta neclătit privind frumusețele ceriului.* MOLNAR, RET. 127/5. *Au stătut ca un stîlp neclătit ținînd în mîna sa focul ce ardea* (a. 1809). GCR II, 204/28. *Și-n lumina dimineții toate stăteau neclătite, ca-ntr-o pace binecuvîntată.* SADOVEANU, O. XI, 294, cf. X, 292. ✧ (Adverbial) *Mare tăceare se făcu și una într-ochii altiia ascuțit și neclătit căutînd.* CANTEMIR, IST. 117. ✦ (Despre ființe și despre acțiunile lor) Statornic; hotărît, ferm. *Să fim de pururea neclătiți întru învățăturile lu Dumnezeu și să fugim de dobînda ceaia spurcata.* CORESI, EV. 549. *Au sfat neclătit și sînt harnici.* NEAGOE, ÎNV. 224/13. *Giurămînturile lui Roman Vodă, cum va fi neclătit de supt poroncile lui craiu.* N. COSTIN, L. 195. *Jurămînt de credință neclătită.* GT (1838), 49¹/13. *Îndemnară însă pe popor . . . să stea neclătit în credința către monarh.* BARIȚIU, P. A. II, 183. *Măria-sa veghează neclătit în hotărîrile sale.* SADOVEANU, F. J. 343.

◇ (Substantivat) *Derept aceaia îndrăzniţi ca neşte tari şi neclătiţi.* CORESI, EV. 202.

2. Care nu se modifică, nu se schimbă, neschimbat (2); p. ext. care nu este sau nu trebuie atins, ştirbit, vătămat, alterat; permanent, constant; veşnic, etern. *Lumină neclătită luminează întunecarea ochilor miei* (a. 1633). GCR I, 82/27. *Să-i hie de la noi dumisale pomană şi ocină neclătită nice dănăoar*[ă] (a. 1635). IORGA, S. D. VI, 78. *Învăţăturile bisericii neclătite să le păzeşti* (a. 1640). GCR I, 89/15. *Această gropniţă era neclătită păr-unde sosi împărăţiia la Darie.* HERODOT (1645), 77. *Cu turcul are legătură ţara lor, mai mult de 100 de ani şi stă neclătită.* URECHE, L. 186, cf. 128. *Aceaia tocmală ... să stea întreagă şi adevărată şi neclătită.* PRAV. 2, cf. 255. *Iată acum toate mădularile trupului goale să ... arătară nemutate şi neclătite* (a. 1669). GCR I, 184/27. *Ne porunceaşte să păzîm poruncile lui neclătite.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 164^{r}/4. [Învăţătură] *vreadnică să o poarte semn pre mînile lor şi neclătită înaintea ochilor lor scrisă pre pragurile uşilor caselor lor.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/16, cf. 8/54. *Au făcut legăturile de pace şi le-au aşăzat în 25 de ani să fie neclătită.* IST. Ţ. R. 103. *Să fie şi de la noi dreaptă ocină şi moşie boiarinului nostru lu*[i] *Mihhăilă Logofătu şi giupănesii dumisali ... neclătită şi nerăşuită nici odinioară, în veci* (a. 1696). IORGA, S. D. XXI, 390. *Tuturor a şti se cade că ... încă de demult neclătit* [este] *siloghismul Corbului.* CANTEMIR, IST. 116. *Care danii şi miluiri stau neclătite pomană a acelor răpăusaţi domni* (a. 1710). URICARIUL, X, 57. *Această mănăstire s-au afierosit ca să rămîie ... acum şi în vremile viitoare nestrămutată şi neclătită* (a. 1765). ib. I, 273. *Au găsit izvodul aceştii cărticeale a oarecăruia dascal procopsit dintr-ai besearicii noastre ceii neclătite, tălmăcit după limba cea de rînd* (a. 1794). GCR II, 153/29. *Ca toate cîte s-au scris mai înainte să fie adevărate, neclătite şi aşezate făgăduim ... că ... fără de sminteală şi înşelăciune le vom ţinea.* ŞINCAI, HR. II, 112/36, cf. III, 277/28. *Moruz Voievod a căruia milostivul Dumnezeu să adaugă anii vieţii întru toată fericirea şi întru neclătita starea domniei* (a. 1804). URICARIUL, I, 367.

— Pl.: *neclătiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **clătit.**

NECLINTÍRE s. f. Negativ al lui clintire; stare de nemişcare, imobilitate, fixitate, nemişcare; înţepeneală, rigiditate; fig. soliditate, stabilitate, trăinicie. *Ochii mi-au pierdut vedere, Gura s-o-nchis spre tăcere, Obrajii în veştezire, Mînile în neclintire.* CONACHI, P. 160. *Şi nefiind cineva fizionomist putea, fără a se greşi, să-l boteze de nătărău, după căutătura cea speriată şi neclintirea figurei sale.* NEGRUZZI, S. I, 17. *Totul e în neclintire, fără viaţă, fără glas; Nici un zbor în atmosferă, pe zăpadă nici un pas.* ALECSANDRI, POEZII, 18. *Acum bag eu de seamă ce neclintire-i în aer şi ce tăcere.* VLAHUŢĂ, O. A. 426. *Vînturile trebuiau să-şi sfărîme furia lor vijelioasă de neclintirea zidurilor de lemn.* HOGAŞ, M. N. 170. *O mîţă mă privi de pe acoperişul de olane. Era neagră şi-i sticleau ochii aţintiţi, într-o neclintire desăvîrşită.* SADOVEANU, O. VI, 553, cf. X, 274, 492. *Femeia rămase o clipă în neclintirea ei, trăsnită.* VORNIC, P. 85.

— Pref. *ne-* + **clintire.**

NECLINTÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui clintit; care nu se mişcă, care se află în stare de nemişcare, imobil, nemişcat, nesmintit (1), (învechit) neclătit (1); încremenit. *Ostrovul ... fiind neclintit şi întăi şi apoi, pănă întru zilile mele, atuncea s-au clătit.* HERODOT (1645), 342. *Şi cînd privirea-mi cea neclintită De tine-aicea fu părăsită, Dodată în ceruri eu te-am zărit.* HELIADE, O. I, 78. *Luna galbenă, prin nouri, îi priveşte neclintită.* AR (1839), 58^{2}/49, cf. VALIAN, V. *Zoe îl privea neclintită.* NEGRUZZI, S. I, 19. *Căci românul e întocmai precum stîncele măreţe Care-n valurile mărei furtunate şi semeţe Neclintite-n veci remîn.* ALECSANDRI, P. II, 75. *Calul stă neclintit ... şi ogarii cîteşi cinci, nedînd seama la ceea ce se petrece, se odihnesc ca de popas.* ODOBESCU, S. III, 59. *Cuza Vodă a stat neclintit şi s-a uitat ţintă la moş Ioan Roată cît a vorbit el.* CREANGĂ, A. 159. *Acesta cum văzu ce plăcintă i se pregăteşte, înfipse sabia în pămînt, se propti într-însa şi remase neclintit.* ISPIRESCU, L. 138. *Copacii, cu frunza neclintită, par zugrăviţi.* VLAHUŢĂ, O. A. 410. *Privea neclintit în adîncul cerului.* DELAVRANCEA, V. V. 1. *Rămase neclintit, cu mîna întinsă.* DUNĂREANU, CH. 8, cf. 79. *Copiii se ridicară şi rămaseră neclintiţi.* AGÎRBICEANU, A. 509. *Lăstunii ... se învîrtesc ţipînd, în jurul turnurilor albe şi neclintite ale bisericii.* HOGAŞ, DR. I, 9, cf. 49, II, 14. *Departe-n zare neclintite, Pădurile de sălcii par Castele negre feodale.* MINULESCU, V. 22. *Neclintită-n tremurul luminii, Statura lui s-a proiectat pe zare.* TOPÎRCEANU, B. 99, cf. 63. *Împietrise neclintită pe scaunul de supliciu al coaforului.* C. PETRESCU, C. V. 169. *Am umblat multă vreme pe mirişti, prin mlaştini, am sărit pîraie mîloase care curgeau pe sub sălcii neclintite.* SADOVEANU, O. I, 96, cf. III, 85. *Băiatul se uita la ei drept, cu ochii mari neclintiţi.* id. ib. II, 200, cf. X, 107. *Ţeasta* [muntelui] *se ţine neclintită, tronînd deasupra celorlalte culmi.* BOGZA, C. O. 60, cf. GALAN, B. II, 6. *Văd că barometrul stă neclintit de trei zile.* TUDORAN, P. 170, cf. 11. *Cum ameninţa numai cu săbiile, pe loc sta şi oştile neclintite pînă ce venea ei la dînsele şi le dumica toate.* SBIERA, P. 120. ◇ (Adverbial) *Nu îl lăsa dupe urmă şi ochii tăi neclintit Să nu-l piarză din vedere; mă asculţi? fii îngrijit!* HELIADE, O. I, 435. *Înlemnirea zugrăvită pe figură îi dădea o înfăţişare comică şi*

cum stătea cu mîna neclintit întinsă părea un scamator. C. PETRESCU, Î. I, 13. ✦ În care nu se mişcă nimic, în care nu intervine nici o schimbare. *Noaptea naltă Ce stăpîneşte neclintită Se duce vecinic negrăbită De la o lume la cealaltă.* MACEDONSKI, O. I, 54. *Plopii, umbre solitare, În văzduhul neclintit, Visători ca amorezii Stau de veghe la fereastră.* TOPÎRCEANU, B. 69. *În această adăstare încordată, liniştea neclintită a străzii părea uneori un fenomen anormal.* C. PETRESCU, O. P. I, 263. *O ciocîrlie se saltă în tremurarea aripilor în neclintit albastru.* SADOVEANU, O. III, 224, cf. IV, 131, id. E. 105. ✦ Care nu este ştirbit, atins, vătămat, stricat; întreg. *Vrăjmaşii au rămas ruşinaţi şi domniia neclintită.* R. GRECEANU, CM II, 109. *Suvenirul dulce de-un minut slăvit Printre-a vieţii valuri sta-n veci neclintit!* ALECSANDRI, P. I, 212. *Fu toamna lungă... Frunza în codru era neclintită, că era cald şi frumos ca vara.* PAMFILE, S. T. 71.

2. Fig. Care nu se modifică, neschimbat (2); statornic, stabil, (învechit) nevătămat (1); hotărît, ferm, (învechit) neurnit (2). *Are legătură cu turcul ţeara lor, mai mult de o sută de ani neclintită.* URECHE, LET. I, 193/8. *Cu acest chip... fericirea domesnică să va aşeza pe temeiuri neclintite.* MARCOVICI, D. 105/12. *În darn au fost lacrimile şi rugăminţile ei, Radul, neclintit în deciziunea sa, ordona să se pregătească serbarea nunţii.* NEGRUZZI, S. I, 107. *Şi în van fulgeră Joe supra coifelor audace, Neclintiţi stau ş-unii ş-alţii în măreaţă lupta lor.* EMINESCU, O. IV, 136. *Aşa rîvneau la strălucirea toată Copiii slabi ai neclintitei firi.* CERNA, P. 62. *Înfăţişarea ei din clipa aceea i-a rămas în ochi... cu neclintită şi chinuitoare preciziune.* GALACTION, O. 175. *Era iute la mînie şi neclintit cînd îşi propunea ceva.* VORNIC, P. 128. ✧ (Adverbial) *Toate sfaturile mele să le păzeşti neclintit, De vrei să cîştigi în lume nume cum că eşti cinstit.* CONACHI, P. 49. *Promovează perseverent şi neclintit o politică de neintervenţie.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 401.

— Pl.: *neclintiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **clintit.**

NECLIPÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui clipit; care nu clipeşte; fix, imobil. *Şi cu neclipit ochi au zărit pre soarele cel tăinuit* (a. 1798). GCR II, 163/26. ✦ (Adverbial) Fără a clipi din ochi; încremenit, fix. *Caută cu jale şi neclipit locului aceluia unde era puii ei.* BELDIMAN, N. P. II, 141/14.

— Pl.: *neclipiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **clipit.**

NECOCHERÁ s. f. v. **nicochera.**

NECOLÓR, -Ă adj. (Învechit) Incolor. *Oxigenul este un gaz permanent, necolor, insipid şi nemirositor.* MARIN, PR. I, 1/15. *Hidrogenul este un gaz permanent, necolor, inspid, fără miros.* id. ib. 5/22.

— Pl.: *necolori, -e.*

— După fr. **incolore.**

NECOMENSURÁBIL, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui comensurabil; incomensurabil. Cf. G. POP, E. 132/9, id. G. 43. *O asemenea cîtime se numeşte necomensurabilă dacă o privim supt puntul de vedere a valoarei sale numerice.* ELEM. ALG. 145/3, cf. ORESCU, T. 34.

— Pl.: *necomensurabili, -e.* — Şi: **necommăsurăbil, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **comensurabil.** — **Necommăsurabil:** prin apropiere de *măsurabil.*

NECOMMĂSURÁBIL, -Ă adj. v. **necomensurabil.**

NECOMPARÁBIL, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui comparabil; incomparabil. Cf. NEGULICI. *Alecsandri era de o gingăşie necomparabilă.* F (1903), 62.

— Pl.: *necomparabili, -e.*

— Pref. *ne-* + **comparabil** (după fr. *incomparable).*

NECONDIŢIONÁT, -Ă adj. Negativ al lui condiţionat; care se face, se acceptă fără condiţii, fără rezerve sau reticenţe. *Virtuţile recomandate de societate erau credinţa, statornicia, supunerea necondiţionată şi, bine înţeles, secretul absolut.* OŢETEA, T. V. 119, cf. SCL 1960, 529.

— Pronunţat: *-ţi-o-.* — Pl.: *necondiţionaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **condiţionat.**

NECONSECÍNŢĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui consecinţă; inconsecvenţă. *Politici, numiţi dv. asemenea fapte şi neconsecinţe?* HELIADE, ap. GHICA, A. 689.

— Pl.: *neconsecinţe.*

— Pref. *ne-* + **consecinţă** (după fr. *inconséquence).*

NECONSOLÁT, -Ă adj. Negativ al lui consolat; (despre oameni) care nu s-a consolat; p. ext. care nu poate fi consolat, inconsolabil, nemîngîiat; (despre dureri, suferinţe) care nu poate fi potolit, care persistă. *Încleştă mîinile îndelung cu o durere neconsolată.* C. PETRESCU, C. V. 295. ✧ Expr. **Sînt neconsolat!,** formulă prin care cineva îşi exprimă regretul, consternarea faţă de o întîmplare neplăcută (de care se simte răspunzător). *Sînt neconsolat, spuse Suslănescu închinîndu-se.* T. POPOVICI, SE. 113. ✧ (Substantivat) *Neamurile se adună, strîng mîna celor neconsolaţi.* SADOVEANU, O. IX, 267.

— Pl.: *neconsolaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **consolat.**

NECONTENÁT, -Ă adj., adv. v. **necontenit.**

NECONTENÍRE s. f. (Învechit) Negativ al lui contenire. Cf. DRLU. ◇ Loc. adv. **Cu necontenire** = necontenit (2); fără răgaz. *Cu necontenire să aducă zaherea dă vînzare* (a. 1813). DOC. EC. 152. *Lăcuitorii . . . cu necontenire vin la noi, plîngîndu-să că n-au de unde să-şi mai răspunză banii curgătoarelor dăjdii* (a. 1814). ib. 164. *Cu necontenire ai lucrat toate acele spre uşurinţa ţării* (a. 1814). URICARIUL, I, 39, cf. 122, 212. *Cercetările şi închiderea persoanelor cu prepus pentru revolta cea de pe urmă urmează cu necontenire.* AR (1831), 20¹/13. *Copacii . . . cu necontenire pica.* DRĂGHICI, R. 112/5, cf. VALIAN, V. *P-al său vrăjmaş . . . cu necontenire de moarte-l prigoneşte.* NEGRUZZI, S. II, 205.

— Pref. *ne-* + **contenire.**

NECONTENÍT, -Ă adj., adv. **1.** Adj. Negativ al lui contenit; care nu conteneşte, nu se opreşte, care se desfăşoară sau se repetă fără oprire, fără întrerupere, necurmat (2), continuu, neîncetat, neîntrerupt, (învechit) neîncontenit, (regional) necunten (1); permanent, constant. *Să facă necontenită cercetare şcoalelor* (a. 1748). URICARIUL, I, 66. *Începînd a vărsa asupra turcilor un foc necontenit* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 276/37. *Să poată lipsi de acum înainte izvodirile din nou a acelor fără rînduială necontenite biruri* (a. 1802). URICARIUL, I, 7. *Nu îndrăznea niminea a se apropia de zidire ca să stingă focul din pricina plesnirilor celor necontenite ale bombardelor şi ale granadelor.* AR (1830), 14¹/26. *Fulgerile cele necontenite.* DRĂGHICI, R. 112/17. *Telegraful este în mişcare necontenită.* AR (1839), 57²/6. *Lacrimi, vaiete, suspinuri, cînd şi cînd cîte-o suflare, Leşine necontenite şi de viaţă curmătoare.* CONACHI, P. 85. *Era necontenite jalobele obştiei.* NEGRUZZI, S. I, 150. *În trei versuri consecutive ni se sugerează aproape senzaţia fizică a curgerii necontenite şi nesfîrşite a vremii.* GHEREA, ST. CR. III, 387. *Rada, cînd o vezi, te fură Cu necontenitul zîmbet Şi cu-a vorbelor căldură.* COŞBUC, B. 77. *O luptă necontenită a fost şi viaţa lui Ibsen.* F (1897), 217. *Pe moşia boierului era o necontenită mişcare.* ib. (1906), 27. *Prin această necontenită raportare la evenimentele anterioare, realizează Negruzzi ceea ce s-ar putea numi „stilul naraţiunii".* VIANU, M. 236. *Totul era, pe aceste străzi şi bulevarde, luminos şi aerian, chiar mişcarea necontenită şi îmbrăcămintea trecătorilor.* CAMIL PETRESCU, N. 85. *Am mers trei zîle şi trei nopţi necontenate.* VÎRCOL, V. 35. ✦ În număr mare şi fără întrerupere. *Necontenite scrisori anonime hrănea amărăciunea.* AR (1837), 105²/27. *Aplauze necontenite* (a. 1848). URICARIUL, X, 6.

2. Adv. Fără întrerupere, fără încetare, într-una; mereu (II 1), neîncetat, neobosit (2), neostenit (2), necurmat (3), tot, (învechit şi regional) nepristan (1), (învechit) neapărat (2), nelipsit (2), cu necontenire, (regional) necunten (2), (neobişnuit) neizbăvit, nepristămit. *Să asculte veastea ceaia ce cu sute de limbi necontenit strigă.* MOLNAR, RET. 100/15. *Tăcere pretutindeni acuma stăpîneşte Şi lătrătorii numai s-aud necuntenit.* HELIADE, O. I, 188, cf. 417. *Datoriile . . . adăugîndu-se necontenit s-au înmulţit foarte.* MARCOVICI, C. 10/1. *Guvernul . . . au primit necontenit . . . agiutorurile la care ne îndatoresc tractaturile.* AR (1839), 3¹/5. *Zi şi noapte plîng, suspin necontenit.* CONACHI, P. 134. *Ochii mei te urmăresc necontenit.* ALECSANDRI, T. 763, cf. 1 102. *Cîntecele poporului . . . se păstrează necontenit chiar în sînul naţiunilor bîntuite de soartă.* ODOBESCU, S. I, 184. *Făt-Frumos zbura . . . , zbura necontenit.* EMINESCU, N. 23. *Pe drum necontenit ceream apă.* CREANGĂ, A. 15. *Întîlnesc un amic care necontenit călătoreşte.* CARAGIALE, O. V, 347. *Necontenit te-aş ţine lîngă mine.* F (1897), 319. *Cine va cerceta adevărul va trebui necontenit să întrebe aiurea, pentru a îndrepta greşelile de fapte şi a rectifica judecăţile.* IORGA, L. I, 319. *Şi-n caterincă, ostenit, El învîrtea necontenit O veche melodie.* IOSIF, PATR. 39. *Fiind necontenit întrebuinţate, pronumele demonstrative au şi forme scurtate.* IORDAN, G. 138. *Înaintăm necontenit fără să ajungem.* CAMIL PETRESCU, V. 17. *Îl îmbrăţişă şi-l sărută, lăcrimînd şi bolborosind necontenit.* REBREANU, R. I, 140, cf. 245. *Ca şi el, şi tu eşti pradă unui farmec negrăit Ce te face zi şi noapte să veghezi necontenit.* EFTIMIU, Î. 99, cf. BACOVIA, O. 188. *De vreo trei zile, zi şi noapte, vîntul Necontenit tot bate de la sud.* D. BOTEZ, F. S. 83. *Necontenit m-am gîndit la dumneata să vin să te văd.* SADOVEANU, O. IX, 157, cf. STOICA, VÎN. 53, ARGHEZI, T. C. 64. *Lumea se modifică necontenit prin munca omenească.* VIANU, M. 47. *Efectivul piscicol poate fi necontenit controlat de om.* C. ANTONESCU, P. 17, cf. AGROTEHNICA, I, 284. *Visez necontenit un mîne Ce n-aş vrea să se facă azi.* BENIUC, V. 16. *Vorbeşti necontenit de oameni şi-i foloseşti pînă la epuizare.* BARANGA, R. F. 83. *Pînă în pragul morţii, acesta se străduise necontenit cu copiii, învăţîndu-i carte.* TUDORAN, P. 64. *Şi paşi aud grăbind necontenit, Pe drumuri care încă n-au sosit.* ISANOS, Ţ. L. 25. *Mişca necontenit buzele, mestecînd rugăciuni.* T. POPOVICI, SE. 156.

— Pl.: *necontenîţi, -te.* — Şi: (învechit) **necuntenít, -ă,** (regional) **necontenát, -ă** adj., adv.

— Pref. *ne-* + **contenit.**

NECONTENTĂLUÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Nemulţumit (1). *Mare om, necontentăluit, să întoarce la curtea sa* (a. 1701). FN 113. *Acel norod necontenteluit nu poate înghiţi acea amară îmbucătură.* ib. 148.

— Şi: **necontenteluít, -ă** adj.

— De la pref. *ne-* + **content.**

NECONTENTELUÍT, -Ă adj. v. **necontentăluit.**

NECONTESTĂT, -Ă adj. Negativ al lui contestat; care nu poate fi contestat, pus la îndoială, netăgăduit, indiscutabil, incontestabil. [Este] *un lucru necontestat că limbele se prefac.* RUSSO, S. 79. *Alecsandri publică primele sale poezii ce avură atîta răsunet şi care îl ridicară îndată la titlul necontestat de întîiul poet naţional al României.* NEGRUZZI, S. I, 339, cf. MAIORESCU, D. I, 105, SCL 1960, 529. ✦ (Adverbial) Fără îndoială, indiscutabil, sigur. *Necontestat că multe din notele despre viaţa la unguri şi leşi sînt luate din propria-i experienţă.* IORGA, L. II, 568.
— Pl.: *necontestaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **contestat.**

NECÓNTIN, -Ă adj., adv. v. **necunten.**

NECOPRÍNS, -Ă adj. v. **necuprins.**

NECÓPT, -OÁPTĂ adj. Negativ al lui copt.
1. (Despre alimente) Care nu a fost (suficient) supus acţiunii focului; p. ext. nepătruns de foc (la copt), (încă) crud; (despre aluat) clisos. *Pita albă stă pe masă... Nici necoaptă, Nici răscoaptă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 119.
2. (Despre seminţe, fructe) Care n-a ajuns la maturitate (1), care nu este încă bun de mîncat; crud, verde. *Generaţia asta nouă e chircită ca un fruct necopt.* ALECSANDRI, T. 1199. ✧ (Substantivat) *Era sămănat grîu prin cetate şi-l secera machedonianii, cel copt şi cel necopt.* ALEXANDRIA, 37/4.
3. (Despre oameni sau despre vîrsta, mintea lor) Lipsit de maturitate (1). *Numai copiii cei necopţi, pentru a-şi face o grădină, taie florile şi frunzele din tulpina lor şi le aşază în nisipul spulberat.* MAIORESCU, CR. I, 52. *Cupidon... dă gînduri nenţelese Vîrstei crude şi necoapte.* EMINESCU, O. I, 108.
— Pl.: *necopţi, -oapte.*
— Pref. *ne-* + **copt.**

NECORÉTE s. m. v. **nicorete.**

NECOVÁLĂ s. f. v. **nicovală.**

NECOVÁLNĂ s. f. v. **nicovală.**

NECOVÁNĂ s. f. v. **nicovală.**

NECOVEÁLĂ s. f. v. **nicovală.**

NECOVEÁNĂ s. f. v. **nicovală.**

NECOVÎRŞÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui covîrşit; care nu poate fi învins, stăpînit, domolit; nemărginit (3), nesfîrşit[2] (1 3), imens; fără seamăn. *Lăsînd în urmă cu mutarea ei domnului, neamului şi iubitului ei soţ ... necovîrşită mîhnire.* R. GRECEANU, CM II, 199. *Dintru a sa nehotărîtă şi necovîrşită, prea bogată milostivire, spre ticăloşia nevrednicului său rob căutînd* (a. 1710). BUL. COM. IST. I, 307, cf. LB. *Nădăjduieşti... să-şi potolească lăcomia lor cea mare şi să-şi îngrădească nesaţul lor cel necovîrşit?* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 84, cf. VALIAN, V., PONTBRIANT, D. *Acum... îl cuprinse cu o putere necovîrşită gîndul... că Licăi... va veni într-o zi.* SLAVICI, N. II, 172.
— Pl.: *necovîrşiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **covîrşit.**

NECRAVALĂU s. n. v. **năcrăvălău.**

NECRĂVĂLĂU s. n. v. **năcrăvălău.**

NECREDINCIÓS, -OĂSĂ adj., s. m. şi f. Negativ al lui credincios.
1. Adj. (Învechit) Care nu este demn de încredere, pe care nu te poţi bizui; schimbător, nestatornic (1). *O, rudă necredincioasă şi răzvrătită, pînă cînd voi fi cu voi?* TETRAEV. (1574), 230. *Sînt necredincioşi şi necinstiţi.* VĂCĂRESCUL, IST. 258, cf. DRLU, VALIAN, V. *Cine necredincios este în vorbă, viclean este şi în lucru.* ZANNE, P. II, 807. ✦ (Regional) Trădător (Valea Lungă Cricov-Pucioasa). ALR II 3 726/762. ✦ P. ext. Care denaturează realitatea; lipsit de exactitate, inexact. *Aducerea aminte e necredincioasă.* MAIORESCU, CR. II, 108. *O reproducere foarte necredincioasă, prin prea multa împodobire, se dă la începutul volumului.* IORGA, C. I. I, 112. ✦ Spec. Care nu respectă credinţa conjugală; infidel. *Cum ai putut crede că o proastă fetişoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărăţeşte în inima mea?* NEGRUZZI, S. I, 22. *Muiere necredincioasă bărbatului.* LM. *Fata uşuratică va fi femeie necredincioasă.* F (1897), 345. *Şi-n parcul unde altădată veneau boemii să-şi aştepte Necredincioasele boeme.* MINULESCU, V. 33.
2. Adj. Care nu se încrede (uşor), care nu are încredere (în nimic); bănuitor, sceptic. *Nu hi necredincios ce credincios.* VARLAAM, C. 97. *Sînt nişte oameni foarte necredincioşi, şi pre cu greu traiu au oamenii ce sînt nedeprinşi cu acel fel de oameni.* NECULCE, L. 263. ✧ (Substantivat) *Aşa-i omul cînd zidirea lumei se sfarmă, omul cel mai tare seamănă copil, necredinciosul aleargă la doftori, pe care înainte şi în urma primejdiei îi chemăm şarlatani.* RUSSO, S. 29. *Necredinciosul cu frica în sîn trăieşte.* ZANNE, P. VIII, 281. ✧ Expr. **Toma necredinciosul,** se spune unui om incredul, care se îndoieşte de toate. Cf. id. ib. VI, 405.
3. Adj. (Adesea substantivat) (Persoană) care nu are o credinţă religioasă (creştină), ateu; (persoană) care se abate de la dogmele unei religii, în special de la dogmele religiei

creştine, eretic. *Necredinciosul Arie fu osîndit pentru hula lui.* VARLAAM, C. 139. *Lăpădarea necredincioşilor şi . . . chemarea păgînilor la mila lui H*[risto]*s.* N. TEST. (1648), 205^{r}/34. *Creştinilor şi oamenii cei necredincioşi şi nebotezaţi nu să cade a avea prieteşug.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 239/4. *Spurcatul Ariia şi cu alţi păgîni necredincioşi . . . au ocărît sfînta biserică a lui Dumnezeu.* ANON. CANTAC., CM I, 198. *Fugiţi necredincioşilor!* MARCOVICI, C. 46/14. *Cum de nu cade trăznetul să ardă pe nişte asemenea necredincioşi.* NEGRUZZI, S. I, 49. *Una din cele mai mari datorii ale unui bun musulman . . . era de a lumina pe cei necredincioşi.* GHICA, A. 17.

4. S. m. şi f. Spec. Mahomedan **(2)**; p. restr. turc. *Mergînd în anul de acum la Palestina asupra necredincioşilor, Konrad III, împăratul Apusului, . . . nu bine s-au purtat.* ŞINCAI, HR. I, 217/5. *Rihard I . . . s-au hotărît de a duce în persoană oştiri împotriva necredincioşilor.* AR (1829), 164^{2}/9. *Învesteşte pe marchizul de Brandenburg, Ioachim, cu comanda supremă a oştirei sculate contra necredincioşilor.* XENOPOL, I. R. IV, 256. *De ce nu se uneşte creştinătatea . . . şi nu porneşte ca un potop . . . să zvîrle pe necredincioşi dincolo de mările . . . grecesti!* DELAVRANCEA, O. II, 196. *Urmează a sta potrivnic domnului său, împreună cu alţi boieri de la munteni, care îşi caută foloasele la necredincioşi.* SADOVEANU, O. XIII, 786. *Regele prea creştin Francisc I nu ezită să se unească împotriva adversarului său . . . cu şeful necredincioşilor.* OŢETEA, R. 329.

5. Adj. (Învechit, rar) Care nu poate fi crezut, de necrezut; (învechit) necrezut. *Ce necrediîncios giudecă-se de voi* (ce lucru *necredincios* se judecă lîngă voi BIBLIA 1688) *se Dumnezeu morţii rădică?* COD. VOR. 76/4.

— Pl.: *necredincioşi, -oase.*

— Pref. *ne-* + **credincios.**

NECREDINCIOŞÍRE s. f. (Învechit, rar) Faptul de a deveni necredincios. *Oraşelor care au fost căzut în necredincioşire . . . nu le va fi slobod a ţinea altă lege, fără numai cea papistăşească.* ŞINCAI, HR. II, 305/25.

— Pref. *ne-* + **credincioşire.**

NECREDÍNŢĂ s. f. Negativ al lui credinţă.

1. Faptul de a nu crede în ceva sau în cineva; stare a celui necredincios **(2)**, îndoială, scepticism. Cf. VALIAN, V. *Necredinţa lui Toma.* LM. *Necredinţa curge din prostia minţii, că nu ne iartă să cunoaştem adevărul din minciună.* ZANNE, P. VIII, 281.

2. Faptul de a fi necredincios **(3)**, ateism; nerespectare a dogmelor bisericeşti; credinţă greşită, erezie. *Şi nu feace aciea sile multe, derept necredenţa lor.* TETRAEV. (1574), 224. *Iară nepoţii acelora, derept necredinţa ceaia reaoa, pierdură acele cetăţi.* CORESI, EV. 156. *Pentru pizma lor, căzură întru necredinţă şi nu credzură lui Hristos.* VARLAAM, C. 125, cf. 51. *Blînd să arăta . . . şi aiavea pravoslavnic, iară la tainâ eretic şi avea sfetnici de ai săi, de o leage cu dînsul. Mai apoi ş-au ivit şi necredinţa lui.* URECHE, L. 163. *Au necredinţa acelora va face în deşărt credinţa lui Dumnezău?* N. TEST. (1648), 208^{v}/9. *Fraţii săi . . . să află în necredinţă.* DOSOFTEI, V. S. 221^{v}/34. *Oamenii cei închinători de idoli şi păc(ă)toşi carii în necredinţă vieţuir(ă), ca şi dobitoacel(e)* (a. 1692). GCR I, 304/1. *Adîncul necredinţei îneacă toată lumea.* ANTIM, P. 3. *După ce lumina evangheliei au gonit întunearecele necredinţei şi au strălucit credinţă în lume, s-au stins slava grecilor.* MOLNAR, RET. 42/13, cf. COSTINESCU. *Prorocii au vistit mai înainte nicridinţa . . . către Hristos* (sec. XIX). CAT. MAN. I, 322. *Învinuirea care se aduce clerului nu era corupţia, ci necredinţa lui.* OŢETEA, R. 317.

3. (Învechit) Faptul de a fi necredincios **(1)**; comportare neleală, înşelăciune, trădare; lipsă de fidelitate, infidelitate. Cf. DRLU, LB. *Jurnalul . . . împută pe Franţia de egoism şi necredinţă în acea ce să atîrnă de Cvadrupla aleanţă.* AR (1837), 11^{1}/25. *Inima nu mă lasă a crede la atîta necredinţă.* NEGRUZZI, S. I, 49. *Ziua şi noaptea se gîndeşte tot la necredinţa muierii.* FILIMON, O. I, 130. *Nimic din trecut nu-i rămase în minte, nici chiar necredinţele femeii lui.* GANE, N. II, 27, cf. TEODORESCU, P. P. 328.

— Scris şi: *necredenţă.* — Pl.: *necredinţe.* — Şi: (învechit) **nicredínţă** (CAT. MAN. I, 322), **nicridínţă** s. f.

— Pref. *ne-* + **credinţă.**

NECREZÁRE s. f. (Rar) Negativ al lui crezare. Cf. I. NEGRUZZI, S. I, 71. ◇ Loc. adj. **De necrezare** = care nu poate fi crezut, de necrezut. *Ce-i dreptul, drag prieten, atare întîmplare Mi s-ar părea prea lesne un basm de necrezare.* F (1890), 195.

— Pref. *ne-* + **crezare.**

NECREZÚT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui crezut; care nu este de crezut, care nu se poate crede; incredibil, (învechit, rar) necredincios **(5)**. *Şi dac-a mea vorbă necrezută-ţi pare, Prefă-te că nu ştii de nici o urmare.* PANN, ap. GCR II, 363, cf. VALIAN, V. ✦ Fantastic, extraordinar, excepţional. *Intră cu mai mult de 6000 călăreţi şi pedestrii şi cu o pompă necrezută.* BĂLCESCU, M. V. 416.

— Pl.: *necrezuţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **crezut.**

NECRÍŞ subst. v. **măcriş.**

NECROFĂG, -Ă adj. (Despre animale) Care se hrăneşte cu cadavre. Cf. I. GOLESCU, C., DER.

— Pl.: *necrofagi, -ge.*
— Din fr. **nécrophage.**

NECROFAGÍE s. f. (Rar) Caracteristica unor animale de a se hrăni cu cadavre; însuşirea de a fi necrofag. Cf. I. GOLESCU, C.
— Din fr. **nécrophagie.**

NECROFÓR s. m. (Entom.; rar) Gropar *(Necrophorus). Cînd moare vreun cărăbuş, vin necroforii şi îi dezmembrează platoşa.* IL martie 1961, 13.
— Pl.: *necrofori.*
— Din fr. **nécrophore.**

NECROLÓG[1] s. m. (În dicţionarele din trecut) Autor de necrologuri[2] **(1)**. Cf. NEGULICI, BARCIANU, V., COSTINESCU, SCRIBAN, D.
— Pl.: *necrologi.*
— Din fr. **nécrologue.**

NECROLÓG[2] s. n. (Atestat prima dată la I. GOLESCU, C.) **1.** Discurs sau articol în care sînt relevate calităţile morale şi valoarea socială a unei persoane de curînd decedate; (rar) necrologie **(1)**. *În al 5-le volum... au făcut necrologul acestui însemnat gospodar.* POVĂŢ. (1844), 248/13, cf. STAMATI, D. *Ziarele... Pe pagina a treia mi-au pus un necrolog.* MACEDONSKI, O. I, 42, cf. ALEXI, W., DER. ✦ Anunţ mortuar. Cf. SCRIBAN, D.
2. (În dicţionarele din trecut) Registru în care se înscriu numele morţilor dintr-o parohie, dintr-o comunitate religioasă; p. e x t. listă a persoanelor care şi-au găsit moartea într-o catastrofă. Cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D.
— Pl.: *necrologuri* şi (rar) *necroloage* (POLIZU).
— Şi: (învechit) **necrológiu** s. n. COSTINESCU.
— Din ngr. **νεκρολόγιον**, it. **necrologio**, fr. **nécrologe.**

NECROLÓGIC, -Ă adj. (În dicţionarele din trecut; despre articole, cuvîntări etc.) Cu caracter de necrolog[2] **(1)**. *Articol necrologic.* NEGULICI, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, DDRF, ŞĂINEANU, D. U.
— Pl.: *necrologici, -ce.*
— Din fr. **nécrologique.**

NECROLOGÍE s. f. (În dicţionarele din trecut) **1.** Necrolog[2] **(1)**. Cf. VALIAN, V., NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.
2. Listă a persoanelor decedate la o anumită dată sau într-un anumit interval de timp, publicată într-un ziar, într-o revistă etc. *Necrologia anului.* ŞĂINEANU, D. U., cf. SCRIBAN, D.
— Pl.: *necrologii.*
— Din fr. **nécrologie.**

NECROLÓGIU s. n. v. **necrolog**[2].

NECROMÁN, -Ă s. m. şi f. v. **necromant.**

NECROMANCIÁN s. m. (Franţuzism rar) Necromant. COSTINESCU.
— Pronunţat: *-ci-an.* — Pl.: *necromancieni.*
— Din fr. **nécromancien.**

NECROMANCÍE s. f. v. **necromanţie.**

NECROMÁND, -Ă s. m. şi f. v. **necromant.**

NECROMANDÍE s. f. v. **necromanţie.**

NECROMÁNT, -Ă s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu necromanţia; (franţuzism rar) necromancian. *Necromani ce lungi tiare port în cap cu mare fală.* NEGRUZZI, S. II, 121. *Necromanţii şi vrăjitorii cearcă în zodii şi cu bobii viitorul sufletelor.* ODOBESCU, S. II, 370, cf. GHEŢIE, R. M., ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U.
— Pl.: *necromanţi, -te.* — Şi: (rar) **necromán, -ă**, (învechit) **necrománd, -ă** (I. GOLESCU, C.) s. m. şi f.
— Din ngr. **νεκρομάντις**, fr. **nécroman(t)**, it. **negromante.**

NECROMÁNTIC, -Ă adj. (Rar) Privitor la necromanţie, din domeniul necromanţiei. Cf. DL, DM.
— Pl.: *necromantici, -ce.*
— Din fr. **nécromantique.**

NECROMANŢÍE s. f. Practică obscurantistă care constă în invocarea sufletelor morţilor pentru aflarea viitorului. *Făcia farmăca necromanţiilor.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 31[r]/21. *Toate meşterşiugurile gheomandiii, hiromandiii, şi a necromandiii deplin învăţase.* CANTEMIR, IST. 259. *Descîntecul necromandiii asupra laptelui a descînta începu.* id. ib. 287, cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D. *Ştiinţa necromanţiei şi acea a astrologiei s-au pierdut.* EMINESCU, N. 33, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *O ştiinţă bogată pentru acele timpuri şi o artă rafinată se întovărăşesc cu credinţa în spirite, în necromanţie şi în tot felul de vrăjitorii.* LOVINESCU, C. IV, 101.
— Şi: (învechit) **necromancíe** (COSTINESCU), **necromandíe** s. f.
— Din ngr. **νεκρομοντεία**, it. **necromanzia**, fr. **nécromancie.**

NECRÓPOLĂ s. f. Cimitir (subteran) din antichitate; p. g e n e r. cimitir. Cf. NEGULICI. *Necropole se cheamară mai întîniu grădinele din Alexandria Egiptului, în care se aflau mormente.* LM. *Cimitirele întîilor creştini pe care le-am văzut la St. Calixt, şi aiurea, necropolele acelea întunecate... unde nu mai pătrunde lumina...,* mă înspăimîntă. ANGHEL-IOSIF, C. L. 217. *Necropola de la Apahida ne arată, de altă parte, că cel puţin pentru această regiune... forma mormin-*

telor e cea plată, colectivă. PĂRVAN, G. 628, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Unul din cadavrele păstrate atît de intact în muzeul de la intrarea necropolei.* LOVINESCU, C. IV, 54. ✦ Criptă. *Necropola bisericei ce vizităm.* ODOBESCU, S. I, 429. *Dan nu-l va fi recunoscut ca rudă, și nu-l va fi primit în necropola domnilor legiuiți, la Cozia.* IORGA, C. I. I, 6, cf. 15. *Panteonul a devenit un fel de necropolă de onoare, locul de înmormîntare al oamenilor mari ai Franței.* OPRESCU, I. A. III, 39. ✧ Fig. *O necropolă de simțiri.* ANGHEL, PR. 58.

— Accentuat și: *necropólă.* BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *necropole.*
— Din fr. **nécropole.**

NECROPSÍE s. f. (Med.; rar) Autopsie. Cf. KLOPȘTOCK, F. 199. *Proporția suferinzilor de migrenă corespunde cu proporția hipofizelor voluminoase găsite la necropsii.* PARHON, O. A. I, 261.

— Pl.: *necropsii.*
— Din fr. **nécropsie.**

NECRÓTIC, -Ă adj. (Rar) Necrozat. *Celulele necrotice sînt turtite și ieșite din legătură cu alte celule.* BABEȘ, O. A. I, 430.

— Pl.: *necrotici, -ce.*
— Din fr. **nécrotique.**

NECROZÁ vb. I. Refl. (Despre țesuturi) A suferi procesul de necroză. Cf. DM.

— Prez. ind. pers. 3: *necrozează.*
— Din fr. **nécroser.**

NECROZÁNT, -Ă adj. (Rar) Care provoacă necroza. Cf. YGREC, M. N. 409.

— Pl.: *necrozanți, -te.*
— V. **necroza.**

NECROZÁRE s. f. Acțiunea de a se necroza și rezultatul ei; p. ext. necroză. *Necrozarea țesuturilor reprezintă o barieră peste care uredinalele nu pot trece, fiind cu totul inapte pentru viața saprofită.* SĂVULESCU, M. U. I, 96.

— V. **necroza.**

NECROZÁT, -Ă adj. Atins de necroză; (rar) necrotic. *Oasele necrozate sau cariate.* TURNESCU, MED. OP. 93r. *Abcesul durează și rămîne o fistulă, ceea ce se constată lesne printr-un stilet introdus în canalul fistulei, care dă de osul necrozat.* YGREC, M. N. 329.

— Pl.: *necrozați, -te.*
— V. **necroza.**

NECRÓZĂ s. f. Moarte (prin infecție) a unei porțiuni dintr-un țesut viu, animal sau vegetal. Cf. I. GOLESCU, C. *Toți acești lucrători sînt curînd sau mai tîrziu izbiți de necroză la falca de jos.* MAN. SĂNĂT. 53/24, cf. 321/29. *Abcesul, neputînd resufla în afară, poate înăuntru și atacă chiar osul, formîndu-se . . . necroză: os mort.* POLIZU, T. 108/23. *Varietatea aceasta provine mai cu seamă din maladiile ce atacă oasele articulației, în urma unei necroze.* TURNESCU, C. 5v, cf. PAT. CHIR. 134v, PONTBRIANT, D., ALEXI, W. *Necroza este sfîrșitul unor boale ale oaselor.* BIANU, D. S. *Mai tîrziu, cînd s-a format un abces . . . într-un punct chiar mai îndepărtat de focarul necrozei. . . , vedem că abcesul durează și rămîne o fistulă.* YGREC, M. N. 329. *Fenomenul de necroză se întîlnește rar la plantele atacate de rugini.* SĂVULESCU, M. U. I, 96. *În solul unde molibdenul era inaccesibil acestor plante, a apărut cloroza și apoi necroza frunzelor.* AGROTEHNICA, I, 213.

— Pl.: *necroze.*
— Din fr. **nécrose.**

NECRUNTÁT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui cruntat; care se face fără vărsare de sînge. *Dară lui încă nu i-au fost necruntată biruința, tăindu-se de Ștefan și de ostașii săi . . . mai la 30 000 de turci.* ȘINCAI, HR. II, 65/13. *Pedeapsa expunerii, destul de infamantă, care constă într-aceia de a lega pe criminal . . . cu veriga de grumazi, de un stîlp . . . , e un fel de răstignire necruntată.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 68.

— Pl.: *necruntați, -te.*
— Pref. *ne-* + **cruntat.**

NECRUȚÁT, -Ă adj. Negativ a lui cruțat; (învechit) necruțător (1). (Adverbial) *Coconii fără milă era uciși și-i răteza . . . necruțat.* MOXA, 354/5. *Trăsnetul . . . să lovească necruțat.* BELDIMAN, O. 42/18. *Tăia . . . orbește, Necruțat și tirăneaște.* BĂRAC, ap. GCR II, 238/41. *La teatrul românesc Unde relele din fire necruțat se biciuiesc.* ALECSANDRI, T. 444.

— Pl.: *necruțați, -te.*
— Pref. *ne-* + **cruțat.**

NECRUȚĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui cruțător.

1. Care nu cruță, care nu are milă, crud, neîndurător, neînduplecat, nemilos, (învechit) necruțat; p. ext. aspru, înverșunat. *Și peste toate aceste zgomote trecea urletul vîntului, vuietul valurilor uriașe ale apelor necruțătoare.* SĂM. I, 328. *Istoria vă cheamă la luptă necruțătoare cu lumea cea veche.* SAHIA, U.R.S.S. 166. *Poetul a fost copleșit de o boală necruțătoare.* SADOVEANU, E. 76. *Într-o încăierare dezlănțuită brusc . . . e ceva supraomenesc de necruțător.* CAMIL PETRESCU, O. II, 37. *Întreaga sa operă, Aristofan și-a închinat-o satirizării necruțătoare a exploatatorilor.* V. ROM. septembrie 1954, 211. *Ducem o luptă necruță-*

toare cu dușmanii vegetali și animali ai plantelor cultivate. AGROTEHNICA, I, 542. *Necruțător este poporul în pedepsirea a tot ceea ce este potrivnic vieții.* BENIUC, P. 12, cf. id. V. 86. *Sînt mai necruțătoare cu mine însămi decît aș putea fi vreodată cu alții.* IL ianuarie 1962, 25.

2. (Învechit, rar) Care nu este econom; risipitor. Cf. LB.

— Pl.: *necruțători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **cruțător.**

NECTÁR s. n. **1.** (În mitologia greacă) Băutură a zeilor, despre care se credea că dă nemurire celor care o gustă. *Și-l hrănește nu cu ambrozie și nectar al mincinoșilor d*[um]*nezei elinești, ci cu mană cerească.* MOLNAR, RET. 19/22. *Ei sînt ca și dumnezeii ce se satură din nectar și ambrosie.* PLEȘOIANU, T. IV, 7/21, cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Hébé, tu a lui Joe iubită fiică! Zînă Ce torni nectarul vesel în cupele cerești.* ALECSANDRI, T. II, 255. *Zeii beu nectaruri; sînt nebuni că beu? Evoe, dă-mi cupa! Ce fac ei, fac eu.* COȘBUC, B. 226, cf. ALEXI, W. *Dînsul apoi începu de la dreapta pe rînd în pahare Zeilor dulce nectar să toarne din cana cea plină.* MURNU, I. 21, cf. id. O. 82. *Cîntecele lor răsună ca harfele eoliene, dulci ca ambrozia și ca nectarul.* BARANGA, R. F. 30. ✦ P. ext. Băutură foarte gustoasă; spec. vin foarte bun. *Vedeai o sută de capete plecîndu-se îndărăt, ca să poată suge mai cu comoditate acel nectar ce se scoate din viile sădite pe colinele Apeninului.* FILIMON, O. I, 309. ◇ Fig. *Tu n-ai deșertat cupa ce încă este plină: Tu nu știi de-ți păstrează otravă sau nectar.* ALEXANDRESCU, M. 125. *Cînd toți sorbeau nectarul, tu beai amar venin.* BOLINTINEANU, O. 236. *Fiere amestecată cu nectar Mi-ai întins din vecinicul pahar.* CERNA, P. 29.

2. Lichid secretat de glandele nectarifere ale plantelor și care, colectat de albine, este transformat în miere; mană (**I 3**). *Albinele îngrecate de nectarul florilor.* MOLNAR, I. IV/2, cf. LM. *În timp ce suge nectarul dulce, parfumat, piciorușele albinei și aripele fluturelui se umplu cu polen.* YGREC, M. N. 185. *S-ar fi îndulcit acum, în amărăciunea lui, cu nectarul florilor.* SADOVEANU, E. 43. *Acum cea mai înaltă zi A echinoxului se trezi... Lumina biruise-n mii de feluri În spic, în maci, în bobul de nectar.* ISANOS, Ț. L. 61. ◇ Fig. *Dup-amara dojană a mustrărilor meale veți dobîndi nectariul dulcii învățături.* MUMULEANU, C. 42/13. *Prieteșugul este nectarul vieții.* MARCOVICI, C. 44/4, cf. 37/2.

3. (Regional) Materie cleioasă, galbenă, care se află printre celulele fagurilor (Iași-Făgăraș). CHEST. VI/16.

— Pl.: (rar) *nectare* și *nectaruri.* — Și: (învechit) **nectáriu** s. n. MOLNAR, RET. 6/25.

— Din ngr. **νέκταρ,** lat. **nectar,** fr. **nectar,** germ. **Nektar.**

NECTARIFÉR, -Ă adj. (Despre plante sau părți ale lor) Care secretă nectar (**2**). *Pedunculul este... de obicei fără glande nectarifere.* BORDEIANU, P. 18. *Uneori, țesuturile nectarifere se găsesc pe frunze.* LTR[2], cf. DER III, 483.

— Pl.: *nectariferi, -e.*

— Din fr. **nectarifère.**

NECTĂRII s. f. pl. Glande ale plantelor angiosperme care produc nectar (**2**); glande nectarifere. Cf. DER.

— Cf. fr. nectaire.

NECTARÍNĂ s. f. (Rar) Varietate de piersică cu pieliță fără puf. Cf. ENC. AGR. *Fructele se aseamănă mai mult cu nectarinele sau caisele.* BORDEIANU, P. 18.

— Pl.: *nectarine.*

— Din fr. **nectarine.**

NECTÁRIU s. n. v. **nectar.**

NECTÓN subst. Totalitatea animalelor acvatice care, fiind dotate cu organe de mișcare și cu musculatură mai dezvoltată, înoată activ în apă. *În necton intră restul organismelor ce se pot mișca prin mijloace proprii (înot), în primul rînd peștii și mamiferele acvatice.* C. ANTONESCU, P. 151. *Nectonul cuprinde ființele care înoată activ în zona de suprafață a mării.* B. DARW. 137. *Din necton fac parte... toți peștii care se deplasează în largul mării.* DER.

— Din fr. **necton.**

NECUGETÁRE s. f. Negativ al lui cugetare; p. ext. faptul de a fi necugetat (**3**); acțiune, faptă necugetată (**3**), nesocotință (**2**), nesăbuință, nesăbuire, nechibzuință. Cf. DRLU, VALIAN, V., PONTBRIANT, D. *Am oprit oamenii de la o necugetare, care avea să atragă urgia asupra lor.* C. PETRESCU, R. DR. 88.

— Pl.: *necugetări.*

— Pref. *ne-* + **cugetare.**

NECUGETÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui cugetat. Cf. PAS, Z. I, 26.

2. (Învechit) Lipsit de facultatea de a gîndi; (învechit și regional) negîndit (**3**). *Adause vitelor necugetatelor și se asămără lor.* PSALT. HUR. 41[v]/4.

3. Care nu este chibzuit, socotit în acțiunile sale; nechibzuit, nesocotit (**3**), nesăbuit[1]; ușuratic. Cf. DRLU, VALIAN, V. *Ei, doamnă contesă, Lili totdeauna a fost cam necugetată.* GANE, N. II, 126. *Fata este necugetată, măritîndu-se, va fi cea mai bună femeie.* F (1897), 345, cf. BL VI, 87. ◇ (Substantivat) *Nu va vedea... necugetatul pieindu-și și părăsindu-și strinrilor avuția sa.* PSALT. HUR. 41[r]/22. ✦ (Adverbial) Fără a cugeta, fără a chibzui; în mod ușuratic.

De fapt nu plecase atît de necugetat în aventură. C. PETRESCU, C. V. 30. *Se poate ca un om chinuit de sete să se îndrepte repede și necugetat către o fîntînă.* RALEA, O. 80.

— Pl.: *necugetați, -te.*

— Pref. *ne-* + **cugetat.**

NECÚM adv., conj. (Învechit și popular) **I.** Adv. Nicidecum. *Hristos toate le știia, necum să fie auzit el nainte de cineva.* CORESI, EV. 131. *Mihai Vodă necum revașul n-au vrut să-l priimească.* AMIRAS, LET[2]. III, 167. *Bagă de seamă . . . ca necum gîndacul să-l vatemi.* ECONOMIA, 221/25. *Sîntem oameni cumsecade, necum hoți.* ap. IORDAN, L. R. A. 375. *Opoziția era îndreptată exclusiv împotriva domnitorului și necum în contra bazelor regimului.* SCL 1963, 21. *Și ce e la Dobrișan E doar numai la sultan, Necum la măria-ta, Necum în toată țara.* TEODORESCU, P. P. 473. ✦ (Adesea în corelație cu conj. „ci") Nu numai, nu doară. *Să i se taie lui Vasilie spătar și capul, necum să i se ia bucatele* (a. 1633). MAG. IST. I, 208/18. *Necum să-l aibă înaintea ochilor pre Hristos, ci numai avînd credință curată și chemînd prea cinstit numele lui, se mîntuiește de nevoi.* ANTIM, P. 54. *Că necum bani sau argint de-am avea să dăm, ce mii de suflete de am avea, să cade să le putem toate pentru D*[umne]*zeu* (a. 1746). ap. TDRG. ◇ Loc. conj. **Necum că** = **a)** numai că, cu toate acestea. *De nu s-ar hi putut ucide* [Isus de Irod] *ar dzîce ereticii c-au luat cu nălucire iară nu adevărat trup, că de ar hi fost cu adevărat trup, s-ar hi tăiat cu sabia. Necum că ereticii și fără pricină cutezară a cleveti.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 238[v]/19; **b)** (cu valoare cumulativă) pe lîngă că, afară că. *Necum că aceasta n-au făcut, ci încă și altă răotate mare pre săraca de țară au adaos.* R. GRECEANU, CM II, 71, cf. 57. *Necum că nimica inimii ș-au izbîndit, ci mai mult asupra lor rele au isprăvit* (cca 1700). MAG. IST. II, 201/14. **Necum să** = (nu numai că) nici vorbă, nici gînd să . . . *Dară ceia ce necum să dea, ce încă iau.* VARLAAM, C. 24, cf. 39. *Cînd va da bărbatul bani în camătă, muiarea lui nicum să nu aibă voie să să despartă de dîns.* PRAV. MOLD. 88[v]/6. *Cela ce va mearge de va cerca pre locul altuia și va găsi comoară, fără de știrea celui cu locul . . . , necum să-i lase ceva stăpînul locului dentr-acea comoară, ce încă, de-l va duce la giudeț, va avea și certare.* PRAV. 80, cf. 182. *Deacă să săvîrși Saul, necum să facă* [David] *vreun rău feciorilor lui, ce încă-ĭ cinsti foarte* (a. 1746). ap. TDRG. *Traian necum să le dea* [dacilor] *mai multe daruri, ci cîte obicinuise a le da, încă le au tras.* ȘINCAI, HR. I, 3/34. *Necum să ia de la boieri văcărit, ci încă le-au și dat bani, din dajdea văcăritului.* DIONISIE, C. 3. *El necum să aibă curagiu.* RETEGANUL, P. I, 60, cf. III, 18.

II. Conj. (De obicei în corelație cu conj. „nici"; cu valoare copulativă) (Și) cu atît mai puțin; darămite. *Nedestoinici fiind nice a căuta spre el, necum să-l ia ei în gura lor.* CORESI, EV. 112. *Letopisețul nostru cel moldovenesc așa de pre scurt scrie, că nici de viața domnilor, carii au fost toată cîrma, nu alege, necum lucrurile den lăuntru să aleagă.* URECHE, L, 58. *Nu mai poate nice în viață, necum după moarte, să o pîrască la giudeț.* PRAV. 139, cf. 2. *Nici văzuți, nici auziți, necum știuți era.* CANTEMIR, HR. 301. *Nici cu ochii asupra lor nu căuta, necum să grăiască cu dînșii.* MUSTE, LET. III, 45/12. *Pe unde . . . n-au putut străbate . . . nici fiare, doară necum oamenii* (a. 1793). URICARIUL, VI, 164. *În aceste regiuni muntenoase nici paserile ceriului n-au ce căuta, necum picior de om să fi călcat.* I. IONESCU, M. 35. *Pasăre măiastră nu vine pe aici, necum om pămîntean.* CREANGĂ, P. 90. *Boierul ne-a îndatorat să-i ghicim niște întrebări pe care nici oamenii cei procopsiți nu i le-ar putea spune, necum un sărman prost ca mine.* ISPIRESCU, L. 177, cf. 373. *Fusese „indignat" de tăcerea Adinei, — nu mirat, necum întristat.* TEODOREANU, M. II, 412. *Stăpînul, n-aveai voie, ca pe moaște, Nici de-a-l zări, necum de-a-l mai cunoaște.* ARGHEZI, C. O. 160. *Zamfirescu nu-și lua nici răspunderea de a citi asemenea corespondențe contradictorii, necum de a le mai și arbitra.* GALAN, B. II, 37. *Acestea toate, socot că nu le-a putea face nici lumea-ntreagă, necum Ion Săracul.* SBIERA, P. 158. *La casele din apropiere nu vedeau nici fum, necum foc.* RETEGANUL, P. III, 42. *Să nu crezi tu că fără mine poți îmbogăți nici baremi pe cineva, necum ferici.* id. ib. IV, 22, cf. V, 45. ✦ (În construcții afirmative) Cu atît mai mult, dar încă. *Șivoiul, cum vine el, răstoarnă cîtă mi ți-i stînca, da necum o gîzulie de iapă.* HOGAȘ, M. N. 224. *Era îndemînatec la toate, necum la jucării.* ap. IORDAN, L. R. A. 375. *Și hoțul cînd merge la furat zice Doamne-ajută, necum ăștia, cari cred că un lucru bun au săvîrșit.* RETEGANUL, P. V, 33.

— Și: (regional) **nicúm** adv.

— Pref. *ne-* + **cum.**

NECUMÉT, -EÁTĂ adj. (În dicționarele din trecut) Fără curaj, timid, fricos; nesigur **(2)**, nehotărît **(1)**. Cf. LB, VALIAN, V., GHEȚIE, R. M.

— Pl.: ?

— Cf. încumeta.

NECUMPĂTÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui cumpătat. Cf. LB, VALIAN, V., PONTBRIANT, D., ODOBESCU, S. III, 81, ISPIRESCU, L. 247, DDRF, SCL 1960, 529.

2. (Rar) Necontenit **(1)** (și exagerat). Cf. LB. *Din aceste necumpătate ploi și pomii pe alocure s-au umplut de omidă.* AR (1829), 23[2]/13.

— Pl.: *necumpătați, -te.*

— Pref. *ne-* + **cumpătat.**

NECUNOÁȘTE vb. III. Tranz. (Neobișnuit) A nu recunoaște; a nesocoti. *De mai*

multe ori necunoscuse şi trădase autoritatea împărătească. BĂLCESCU, M. V. 413.

— Prez. ind.: *necunosc.*

— Pref. *ne-* + **cunoaşte.** Cf. fr. méconnaître.

NECUNOSCĂTÓR, -OÁRE adj. **1.** Negativ al lui cunoscător. Cf. MAIORESCU, CR. II, 260, CREANGĂ, P. 11, F (1897), 26, VIANU, S. 175, TUDORAN, P. 12.

2. (Regional) Grosolan, necioplit (2) (Tămădău-Urziceni). ALR I 3 668/727. ✦ Ursuz (Gura Sărăţii-Buzău). ALR II 3 676/728.

— Pl.: *necunoscători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **cunoscător.**

NECUNOSCÚT, -Ă adj., subst. **I.** Adj. Negativ al lui cunoscut. Cf. VARLAAM, C. 84, AR (1830), 13²/49, NEGRUZZI, S. I, 45, CREANGĂ, P. 97, PETICĂ, O. 250, IORDAN, G. 147, CAMIL PETRESCU, V. 23, SADOVEANU, O. X, 550, BARBU, Ş. N. 33. ✦ Anonim. *Natura a lăsat oameni meniţi a trece necunoscuţi pe calea vieţii.* NEGRUZZI, S. I, 205. ✧ (Substantivat) *Un necunoscut a pus pe hîrtie, în puţine cuvinte, cîteva fapte.* IORGA, L. II, 77. *Victor Louis era însă un necunoscut.* OPRESCU, I. A. III, 41.

II. Subst. **1.** S. n. (Rar la pl.) Ceea ce nu este cunoscut (încă) cuiva; ceea ce depăşeşte cunoştinţele omului. *De unde îmi simţisem inima bătînd în faţa necunoscutului, iată-mă acum liniştit şi nepăsător.* GANE, N. III, 77. *Înainta spre necunoscutul rece şi ploios înspre care mergea trenul.* MILLE, V. P. 138. *Iar azi sînt eu nebunul, acel ce plîng trecutul Şi-n viitor mi-e groază de-ntreg necunoscutul.* COŞBUC, S. 69. *Necunoscutul mă sorbea în imensitatea sa.* HOGAŞ, DR. I, 50. *Avea încredere în presimţiri, mai ales în cele bune, cum are totdeauna omul în faţa primejdiei sau a necunoscutului.* REBREANU, NUV. 301. *Neliniştea metafizică a necunoscutului îl îndreaptă totuşi spre religie.* LOVINESCU, C. IV, 122. *Gîndul morţii, cu tot necunoscutul, mi se pare anesteziat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 347. *Pentru toţi patru copiii . . . capitala era necunoscutul miraculos.* C. PETRESCU, C. V. 12. *Expresia „în străinătate" . . . însuma primejdiile pe care le ascundea necunoscutul.* BRĂESCU, A. 203. *Şi-a simţit trupul cum lunecă către acest necunoscut.* SAHIA, N. 72. *Într-un tîrg de provincie ca al nostru gara este portul, necunoscutul, depărtarea.* SEBASTIAN, T. 215. *Ionică e mîncău. Colacii, iar nu fiorul necunoscutului, îl duc în biserică.* CĂLINESCU, I. C. 48. *Citesc în ochii lor fiorii groazei de necunoscut.* BART, S. M. 13. *Necunoscutul se află aci, la îndemîna noastră.* ARGHEZI, B. 86. *Este adevărat că opera cognitivă a spiritului presupune reducerea treptată a necunoscutului la cunoscut.* VIANU, M. 40. *Episcopul era înfricoşat de necunoscuturile vieţii.* SADOVEANU, O. XII, 140. *Dacă nu plecase, o făcuse numai din groaza de necunoscut.* T. POPOVICI, SE. 161. *Se înfruntau două imense necunoscuturi umane.* id. ib. 282.

2. S. f. (Mat.) Mărime a cărei valoare nu este cunoscută şi care trebuie aflată pe baza datelor problemei. *Cînd numărul ecuaţiilor este mai mic decît numărul necunoscutelor, în general, sistemul este nedeterminat.* ALGEBRA VIII, 208. *Ecuaţie reciprocă se numeşte o ecuaţie în care, înlocuind necunoscuta cu inversa ei, ecuaţia nu se schimbă.* ALGEBRA IX, 30, cf. DER.

— Pl.: **(I)** *necunoscuţi, -te,* **(II 1,** rar) *necunoscuturi,* **(II 2)** *necunoscute.*

— Pref. *ne-* + **cunoscut.**

NECÚNTEN, -Ă adj., adv. (Regional) **1.** Adj. Necontenit **(1).** Cf. SCL 1963, 21.

2. Adv. Necontenit **(2).** *Tu o mîngîi necunten.* SCL 1963, 21.

— Pl.: *necunteni, -e.* — Şi: **necúntin, -ă** (SCRIBAN, D.), **necóntin, -ă** (id. ib.) adj., adv.

— Cf. necuntenit.

NECUNTENÍT, -Ă adj., adv. v. **necontenit.**

NECÚNTIN, -Ă adj., adv. v. **necunten.**

NECUPRÍNS, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. Negativ al lui cuprins; care nu este sau nu poate fi cuprins între anumite limite (în spaţiu, în timp, în intensitate); nelimitat, nemărginit **(2, 3),** infinit, imens. *Dumnedzău iaste necuprins; loc nu iaste să-l poată încăpea.* VARLAAM, C. 61. *Omar negreşit voieşte c-un jurămînt necoprins Să m-apropie mai tare d-al meu stăpîn neînvins.* HELIADE, O. I, 427, cf. DDRF, ALEXI, W. *Producţiuni juvenile ale unui suflet aprins de necuprinsul dor pentru idealul nostru.* F (1906), 33. *Bătrînii . . . uscară Insectele-n vitrine, Ca specii rare, Sălbaticele plante în herbare, Pămîntul necuprins în petece de hărţi.* CAMIL PETRESCU, V. 8.

2. Adj. Care nu poate fi cuprins de mintea omenească, mai presus de mintea omenească, neînţeles², nepătruns **(2),** (învechit) neajuns² **(1);** necunoscut **(1).** *Ce taină necoprinsă este omul pentru sineşi.* MARCOVICI, C. 11/23. *Acest lucru este omul, noian necuprins de minte, În care se vede gîndul unei minţi nemărginite.* CONACHI, P. 258. *Ajungeau şi la noi idei şi cunoştinţe cu totul nouă, neauzite şi necoprinse pentru publicul cel mare.* BARIŢIU, P. A. II, 73. ✧ (Substantivat) *Şi nu mai eşti! . . . O groapă sub rînjetele-i crunte Cuprinse necuprinsul din geniala-ţi frunte.* DEMETRESCU, O. 48.

3. S. n. Spaţiu, întindere nelimitată, nemărginire, imensitate; infinit. *Vezi, zboar-aîţia fluturi în necuprinsul firii.* GOGA, P. 115. *Tot necuprinsul tace fermecat, Doar de departe vine tremurată O doină de drumeţ întîrziat.* CERNA, P. 74. *O, stelelor! . . . De cum se lasă noaptea-n necuprins, Aşa v-aştept cu sete scînteierea.* id. ib. 166. *Ne strecurăm cu gesturi de*

strigoi În necuprinsul unui vast cavou. CAMIL PETRESCU, V. 53. *Pe zidurile vechi de case... Presari miresmele aduse din necuprinsuri fără pază.* MINULESCU, V. 111. *Stau înțeleși în taina ierbii și se-nțeleg cu necuprinsul.* ARGHEZI, F. 16. *Zînă, cît mai sînt pe lume Nu te uit și nu mă las învins. Îngînîndu-l, tainicul tău nume Mă împinge-n largul necuprins.* BENIUC, V. 49.

— Pl.: **(1, 2)** *necuprinși, -se,* **(3,** neobișnuit) *necuprinsuri.* — Și: (învechit) **necoprínș, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **cuprins.**

NECURÁBIL, -Ă adj. (Învechit) Incurabil. *Doctorii... fură într-adevăr așa de norocoși a vindeca un tînăr care pătimea de un letarg... necurabil.* VASICI, M. I, 20/5. *Prin curățenii (purgații)... mai tare decît să vindece răul... îl fac atîta de necurabil.* NEP. VIND. 7/18. *Nebunia este curablă și necurablă.* MAN. SĂNĂT. 77/25. *Beteșuguri periculoase ori necurabile.* CALENDAR (1855), 143/12. *Statistica ar vorbi despre lîncezirile necurabile, de pătimiri cronice.* ib. (1862), 59/16.

— Pl.: *necurabili, -e.* — Și: **necuráblu, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **curabil** (după lat. *incurabilis*, fr. *incurable*).

NECURÁBLU, -Ă adj. v. **necurabil.**

NECURÁT, -Ă adj., subst. **1.** Adj. Negativ al lui curat. Cf. CORESI, EV. 42, GCR I, 80/9, BIBLIA (1688), 77²/23, CANTEMIR, IST. 81, DONICI, F. II, 22/16, MACEDONSKI, O. I, 280, GOROVEI, CR. 8, AGÎRBICEANU, L. T. 330, SADOVEANU, O. IX, 150, MARIAN, T. 7, ȘEZ. III, 88.

2. Adj. (Învechit, rar). Care nu este (încă) vindecat (de o boală). *Preuții ispitiia pre aceia, și de la aceia judecată lua, au curați era de stricăciune, au necurați.* CORESI, EV. 424, cf. 423.

3. Adj. (Regional; despre femei) Care se găsește în perioada menstruală sau în stare de lehuzie; p. ext. care, potrivit unor credințe populare, s-a pîngărit prin atingere cu o femeie aflată în această stare (considerată impură). *Femeia sau fata „necurată" să nu-și puie flori în cap, că bate cîmpul piatra.* CANDREA, F. 22. *Se spală și se șterge de cămeșa lehuzei că să dea necurățenia tot pe dînsa, să nu rămîie necurată și pe cealaltă lume.* GOROVEI, CR. 30.

4. Adj. (Învechit; despre animale) A căror carne nu este permis (de biserică) să se mănînce; spurcat. *Și Noe intră în corabie și ficiorii lui, muiarea lui și muierile feciorilor lui cu el pentru apele potopului den vite curate și den necurate.* PALIA (1581), 33/14. *Cine va mînca lup sau vulpe... și ș-altele... cîte sînt necurate* (a. 1640). GCR I, 90/36. *A nu mînca vite necurate.* VĂCĂRESCUL, IST. 248.

5. Adj., s. m. și f. (Învechit) (Persoană) care nu crede în Dumnezeu; necredincios **(3),** păcătos; păgîn. *Se dereptul abia se spășește, e necuratul și păcătosul iuo se vor ivi?* COD. VOR. 162/12. *Derept acea nu voru învie necurații la giudeț.* PSALT. 1, cf. 15. *Că blestemul Domnului, zice, spre casele necuraților, iară derepților nu numai casele ce și curțile blagoslovite sînt.* CORESI, EV. 226, cf. 13, 24, 26. *Necurații iară să aibă mînie* (a. 1633). GCR I, 83/32. *Duceți-vă de la mine...*, *necuraților* (a. 1654). CUV. D. BĂTR. II, 458/17. *Iară voi necurați ca pleava, De sîrg veți cunoaște-vă isprava.* DOSOFTEI, PS. 12/9, cf. 32/3. *Aceasta e partea omului necurat.* BIBLIA (1688), 372¹/1. *Pusăr(ă) mănule pre păcătoș și necurat* (a. 1692). GCR I, 304/4. *Făcu necuratul după cearerea lor.* MINEIUL (1776), 145ᵛ²/24. ◇ (Prin sinecdocă) *Laudu-te, Doamne... și cîntare nedestoinică-ț' aduc dentru gură spurcată și de la inimă necurată* (a. 1633). GCR I, 80/8. *De la necurată limbă... Priimește-mi ruga, Hr*[i]*stoase.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 241/19. ✦ (Substantivat, n.) Necurăție **(2).** *Tu lăsași necuratul înremiei meale.* PSALT. 55.

6. Adj. (În sintagma) *Duh* (sau, rar, *spirit) necurat* = spirit rău; p. restr. diavol. *După vindecarea ce vindecă omul de duhul necurat.* CORESI, EV. 57, cf. 81, 84. *Lîcuia într-îns și multe duhure necurate.* VARLAAM, C. 353. *Deade lor puteare spre duhurile necurate, ca să le scoață pre iale* (cca 1650). GCR I, 194/10. *Văzui pe un d*[u]*h nicurat* (a. 1799). id. ib. II, 171/14. *Duhuri necurate... Nu au să-l mai necăjească prin vedenii.* CONACHI, P. 263. *Vedeți o biată femeie nevinovată, cu inima simplă și liniștită. O urmăriți, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea.* NEGRUZZI, S. I, 48. *Dare-ar duhul necurat Să fie-n veci fărmecat.* ALECSANDRI, P. I, 7. *Fătu-meu, cum îți mai e?... Te-ai mai dezbărat de duhul necurat care te canonește?* CARAGIALE, O. II, 274. *Un împărat păgîn... avea o fecioară bolnavă rău, „bîntuită de duhul cel necurat".* VLAHUȚĂ, R. P. 76. *Cele mai multe slăbiciuni vin de la spiritele necurate.* F (1897), 55, cf. 42. *Acel duh necurat a răspuns că are 19 nume.* MARIAN, NA. 31, cf. id. Î. 89, ALR II 4 230.

7. S. m. (Învechit) Dușman, vrăjmaș, prigonitor; spec. (sens curent) unul dintre numele dracului. *Fața necuraților ce mă chinuiră.* PSALT. HUR. 10ᵛ/19. *Nu las(ă) Dumnezeu șerbii și slugile sale în ponoslul necuraților* (cca 1550). GCR I, 3/18. *De fața necuraților ce m-au strîstuit, Vrăjmașii miei sufletul mieu ținură.* CORESI, PS. 34/5. *Cine-ș satură mințele lui cugetă cumu-ș ugoda trupul și să facă voia necuratului* (a. 1610). GCR I, 44/14. *Izbăvește sufletul mieu de necuratul, cu arma ta.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 247/17, cf. HELIADE, O. II, 28. *Babele la noi gonesc pre necuratul afumînd pene prin casă.* NEGRUZZI, S. I, 66. *Necuratului i mai zic rumâni*[i]*, îl policresc: naiba, aghiuță, dracu.* JIPESCU, O. 114, cf. GANE, N. II, 204. *Boieriul acela avea o păreche de case... în care se zice că locuia*

necuratul. CREANGĂ, P. 301, cf. 304. *Să nu-l crezi... căci orișice-ar zice, necuratul vorbește printr-însul.* SLAVICI, N. II, 334. *Piei necuratule de pe fața pămîntului.* ISPIRESCU, L. 48, cf. 26. *În suflet necuratul să pătrundă izbutește.* MACEDONSKI, O. I, 279. *L-aș fi strigat, Dar m-am temut că-i apucat Și-mi prind cu necuratul treabă.* COȘBUC, P. I, 242. *Așa se învrăjbiră, fără să vrea, ca și cum necuratul și-ar fi vîrît coada.* DELAVRANCEA, H. T. 148. *Ce să fie, bă? se întrebau unul pe altul. — Ucigă-l toaca! — Necuratul.* F (1903), 44, cf. PRIBEAGUL, P. R. 124. *Ochii baciului de mult sticleau ca ai necuratului din rîpă.* SADOVEANU, O. IX, 26. *Doi copii bolnavi de scarlatină... sînt chinuiți urît de „necuratul".* ULIERU, C. 3. *Tu, suflet, nu-ntreba, nemîntuit, Care din cei doi semeni te-a mințit. Domnul din ceruri, bun, sau necuratul.* ARGHEZI, F. 53. *Nu cumva te ai bine cu ăl necurat?* TUDORAN, P. 29. *Făcea al doilea drum, de parcă ar fi fost înfrățit cu cel necurat.* id. ib. 95. *Ion acela e cu necuratul.* SBIERA, P. 161. *Unii curteni își dau cu socoteală că crăiasa e în legătură cu necuratul și acela-i fură copiii.* MARIAN, NA. 129. *Cînd tună și fulgeră să nu ții mîță și cîne în casă că s-ascunde necuratul în ele.* ȘEZ. I, 126. *Dacă strigă cineva noaptea la fereastră, nu e bine... a se răspunde... fiindcă cel ce strigă este necuratul.* GOROVEI, CR. 102. *În comoara de la Țetin stăpînește necuratul.* PAMFILE, COM. 9, cf. id. DUȘM. 20, id. VĂZD. 145, ALR I 309, 616, ALR II 4 230. *Banu e ochiu necuratului.* JIPESCU, O. 113. ◇ (Neobișnuit, la f.) *Parte din rădăcini se păstrează în casă peste tot anul și se aprinde, din cînd în cînd, ca să miroasă frumos și să prigonească pe necurata din casă.* MARIAN, S. R. II, 67.

— Pl.: *necurați, -te.* — Și: (regional) **nicurát, -ă** adj., subst.

— Pref. *ne-* + **curat.** — Sensul **5** traduce slavonul НЕЧИСТЪ „necurat", prin confuzie cu НЕЧЬСТИКЪ.

NECURĂCIÚNE s. f. (Învechit, rar) Necurățenie **(I)**. Cf. ANON. CAR.

— Pref. *ne-* + **curăciune.**

NECURĂȚÉNIE s. f. **I.** Negativ al lui curățenie; (învechit, rar) necurăciune. Cf. MOLNAR, RET. 95/18, VALIAN, V., BOLINTINEANU, O. 277, F (1903), 33, ib. (1906), 19, CAMIL PETRESCU, O. II, 304, T. POPOVICI, SE. 80, CHEST. V 83/35, 57.

II. (Concretizat) **1.** (De obicei la pl.) Lucruri murdare; gunoaie, impurități, (învechit) necurățiе **(1)**. *Necurățeniile luate de apă curgeau prin gratii de fier în canalul colector.* GHICA, ap. CADE. *Arabii... aruncă aici necurățeniile cetății, împinși de ura fanatismului ignorant.* BOLINTINEANU, ap. CADE.

2. (Prin Maram.) Fantomă, nălucă **(1)**. Cf. ALR I 1 405/351, 354.

— Pl.: *necurățenii.*

— Pref. *ne-* + **curățenie.**

NECURĂȚÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Învechit) A se abate de la preceptele bisericii, a păcătui (față de Dumnezeu sau de morală). *Nu necurățiiu de la D[o]mnulu mieu.* PSALT. HUR. 12^{v}/9. *Puse-i chipu celora ce voru vrea se necurățească* (ce vieţuiescu fără de lege N. TEST. 1648, ce vor să facă necurăţiie BIBLIA 1688). COD. VOR. 172/3. *Că feriiu caile Domnului și nu necurățiiu de Dzeul mieu.* PSALT. 27.

2. Refl. (Regional; eufemistic, despre copii) A-și face necesitățile (pe el); a se murdări. *Poporul crede că copiii care se necurățesc sau udă pe timpul săvîrșirei tainei sf. botez, crescînd mari, vor fi ușori de principii.* GOROVEI, CR. 29.

— Prez. ind.: *necurățesc.*

— V. **necurat.** — Sensul **1** traduce slavonul НЕЧИСТОТИСТВОВАТИ prin confuzie cu НЕЧИСТВОВАТИ.

NECURĂȚÍE s. f. (Învechit) **1.** Negativ al lui curățiе; (concretizat) murdărie **(1)**; necurățenie **(II 1)**. *Plin de necurății și de putoare multă.* R. GRECEANU, ap. GCR I, 292/16. *Pentru curățenia orașului pricinuitoare de sănătate,... pentru praf, tină și celelalte necurății* (a. 1815). URICARIUL, V, 438/1. *L-am umplut cu totul de necurăție.* PANN, P. V. II, 50/8. *Cînd te gătești de oaspeți... Te temi ca nu cumva... Ochiul lor să vadă vreo necurăție.* NEGRUZZI, S. II, 267. ◇ (Cu sens colectiv) *Cu toate aceste trebuie să știți fiilor că cînii lor nu să hrănesc, ca la noi, cu tot feliul de necurăție sau cu carne, ce numai cu poame.* DRĂGHICI, R. 221/1. ✦ Menstruație. *Muiarea deaca năștiea prunc, pănă în 40 de dzile să curățiia, de bărbat nu să apropia, în besearecă nu întra. Iară acmu... muierile fiind întru necurăția firei fac păcate.* VARLAAM, C. 421. ✦ Excremente. *Necurăție de om.* BIBLIA (1688), 74^{1}/34.

2. Lipsă de credință; p. ext. ceea ce contravine preceptelor religioase și morale, faptă de om ticălos, fărădelege, nelegiuire, infamie, ticăloșie, (învechit) necurat **(5)**, necurățire **(2)**, (învechit, rar) necurățime; faptă desfrînată. *Învăscură-se cu nedreptatea și necurățiia sa.* PSALT. HUR. 62^{v}/11. *Voia păgîniloru a face, înblîndu... întru pohtiri, întru beții...,* întru necurăție. COD. VOR. 158/18. *După multă necurăția lor leapezi ei.* PSALT. 7, cf. 121, 143. *Mitarnicii și tîlharii și ucigătorii și furii... și toți cîți întru necurățiile aceastea întină-se.* CORESI, EV. 27, cf. id. L. 425/10. *Cearem a ta rugăciunea să ne izbăvească de toată necurățiia* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 215/11. *Să facă județ preste toț și să vădească toate necurățiile lor* (a. 1618). GCR I, 50/3. *Întru curvii și întru necurății să îndiletniciia lumea.* VARLAAM, C.

47. *Ceia ce îmblă în poftele necurăției trupești năprasnice.* N. TEST. (1648), 188r/31. *Celor ce zac în faptă spurcate... și într-alte necurății, ce muncă groaznecă și cumplită le va fi în zioa cea mare.* NEAGOE, ÎNV. 18/25. *Omul... se va apropiia... cătră sf*[i]*nte și necurăția lui pre dînsul va peri.* BIBLIA (1688), 87¹/9. *Fraților, fugiți de curvia și de toată necurăția.* ANON. CANTAC., CM I, 88. *A curăți sufletul și trupul de a lor slăbiciuni și necurății.* IST. AM. 47v/3. *Necurățiia iaste lucru urît și satanicesc.* MOLNAR, RET. 58/18.

— Pl.: *necurății.*

— Pref. *ne-* + **curăție.** Cf. necurat.

NECURĂȚÍME s. f. (Învechit, rar) Necurăție (2). *După mulțimea necurățimealor* (multele lor fărădelegi B 1938) *înpe*[n]*ge-i că te-a mănia*ră, *D*[oa]*mne.* PSALT. HUR. 4r/1.

— Pl.: ?

— **Necurat** + suf. *-ime.*

NECURĂȚÍRE s. f. 1. Negativ al lui curățire. Cf. FILIMON, O. I, 145.

2. (Învechit) Necurăție (2). *Au făcut necurățiri, au poroncit de l-au dezbrăcat și, așa gol, cu nuiele l-au bătut.* ȘINCAI, HR. III, 33/38.

— Pl.: *necurățiri.*

— Pref. *ne-* + **curățire.** — Pentru sensul 2, cf. necurăți (1).

NECURĂȚÍT, -Ă adj. Negativ al lui curățit; (învechit; despre păcate, greșeli etc.) care nu a fost înlăturat, îndreptat. *Pentru ca... nici imăciune necurățită și neștearsă să lăsăm, pus-am în socoteală.* CANTEMIR, HR. 110. *Păcate... necurățite.* VĂCĂRESCUL, IST. 249, cf. DRLU, VALIAN, V.

— Pl.: *necurățiți, -te.*

— Pref. *ne-* + **curățit.**

NECURĂȚITÓR, -OÁRE s. m. și f. (Învechit) Om necredincios (3), păcătos; om nelegiuit (2). *Potopu lumiii necurățitoriloru aduse.* COD. VOR. 172/13. *De fărădelegile necurățitoriloru și de a spurcaților viață izbăvi.* ib. 172/19.

— Pl.: *necurățitori, -oare.*

— **Necurăți** + suf. *-tor.*

NECURMÁRE s. f. (Învechit) Negativ al lui curmare. Cf. CR (1832), 18¹/29. ◇ Loc. adv. **Cu necurmare** = necontenit (2). *Asemenea nu s-a văzut nici o nație care să fi petrecut cu necurmare zile line și norocite.* MARCOVICI, D. 254/17.

— Pl.: ?

— Pref. *ne-* + **curmare.**

NECURMÁT, -Ă adj., adv. 1. Adj. Negativ al lui curmat. Cf. NEAGOE, ÎNV. 1/13, MAIOR, P. 3/2, AR (1834), 90¹/42, RUSSO, S. 136, EMINESCU, O. IV, 27, DAVILA, V. V. 111, PAMFILE, I. C. 397, SADOVEANU, O. X, 9. ✦ (Adverbial; învechit) Imediat; nemijlocit. *Elia... îndată necurmat au urmat tătâne-său.* ȘINCAI, HR. I, 391/27. *Să-i slobozim sînge necurmat.* CALENDARIU (1814), 175/14.

2. Adj. Necontenit (1); p. ext. nesfîrșit² (12), veșnic. *Îndată slobozi izvoară de învățătură limpede și necurmată.* ANON. CANTAC., CM I, 86. *Blestema și cei bătrîni cu necurmate suspinuri.* MOLNAR, RET. 32/13. *Această viață sau, mai bine să zic, necurmată moarte va fi plină de chinuri.* MAIOR, P. 163. *Angina... stă întru aprinderea gîtului cu friguri ascuțite, continue, adecă necurmate.* ÎNVĂȚĂTURĂ, 81/8. *Acea rază nemurindă, pentru glorie creată... s-a înturnat iară la obîrșia-i necurmată.* ASACHI, S. L. I, 162. [Ploile] *cele necurmate l-au fost ținut vro cîteva zile.* AR (1839), 35²/34.

3. Adv. Fără oprire, fără întrerupere, fără încetare, într-una; mereu (II 1), necontenit (2). *Au plouat în cîteva zile necurmat.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 155/14. *Necurmat avem poște sau călărași în Moldova.* ȘINCAI, HR. III, 167/27. *Viță de vița lor necurmat au lăcuit în Dacia.* MAIOR, IST. 200/30. *Un fonctioner ce necurmat... s-au sîrguit cu toată cinstea și credința a servi patriei* (a. 1849). URICARIUL, XIII, 379. *Urîtul... mereu și necurmat în inima copilei se prefira.* ODOBESCU, S. III, 204. *Și calu-i turbat Zbura necurmat.* EMINESCU, O. IV, 27. *În război necurmat trăim.* CARAGIALE, O. III, 197. *Se fierbe necurmat pînă ce sarea se depune pe fundul ceaunului.* PAMFILE, I. C. 397. *Pe o masă lungă, se aduceau necurmat paharele cu bere.* AGÎRBICEANU, A. 126, cf. 181. *Tot așa șuroia ploaia atunci mărunt, necurmat, fără istov.* C. PETRESCU, A. R. 187. *Repetasem necurmat ore în șir.* V. ROM. iulie 1954, 252. *Se străduise necurmat și ani de zile pusese deoparte cîte doi galbeni.* TUDORAN, P. 46, cf. 182. *Ședea acolo și tot citea necurmat.* SBIERA, P. 153. *Dacă în horă ai intrat, joacă și tu necurmat.* ZANNE, P. IV, 382.

— Pl.: *necurmați, -te.*

— Pref. *ne-* + **curmat.**

NECUVIINCIÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui cuviincios.

1. (Învechit) Care nu se cuvine, care nu se cade (să fie făcut); nepotrivit (2). *Să nu urmeze multe lucruri necuviincioase, precum vedem că fac în bogate locuri.* ANTIM, P. XXVIII. *Să nu fie volnici a ocărî și a-i supăra pe mazîli cu necuviincioase urmări* (a. 1803). URICARIUL, IV, 150/13, cf. DRLU, HELIADE, O. II, 351. ◇ (Substantivat) [Ei] *poftesc pre domn să facă cele necuviincioase, peste voia și peste putința lui* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 5/32. ✦ Imoral; depravat. *Prea cuvioasa Maria Eghipteanca, care era mai întîi necuviincioasă..., cum s-au mîntuit?* DRĂGHICI, R. 94/29.

2. Care este lipsit de bună-cuviință, de respect, de politețe, care exprimă, trădează lipsă de bună-cuviință, de respect, de politețe; ireverențios, grosolan, obraznic, (rar) neînfrînat. *Poliția au giuruit o soamă însămnătoare aceluia ce ar descoperi pe urzitorii acestei necuviincioase satire.* AR (1837), 91²/16. *De ce un om care se zice bine crescut nu-i capabil să facă cutare sau cutare acțiune necuviincioasă sau ruşinoasă?* CONTA, O. C. 167. *[Î]mi vine foarte cu greu să aduc aşa necuviincioasă pîră împotriva sfîntului împărat.* ODOBESCU, S. III, 71. *Fetele atunci au luat altă vorbă, dar din inima lor nu s-a şters purtarea necuviincioasă a spînului.* CREANGĂ, P. 209. *Dumneata eşti necuviincios.* CAMIL PETRESCU, T. I, 508. *Este necuviincios din partea unui bun vînător să tragă asupra unui vînat care, prin poziția sa, oferă o mai bună reuşită altuia.* STOICA, VÎN. 76. *Să stea în odaie ... ar fi fost necuviincios.* CĂLINESCU, E. O. I, 33. *Îi venea să rîdă şi se stăpînea fiindcă ar fi fost necuviincios.* T. POPOVICI, SE. 177, cf. 23, ALR II 3 668/386. ✦ Licențios. *Voiau să acrediteze o legendă necuviincioasă cum că războinica noastră Izabela ... ar fi păcătuit c-un țigan.* SADOVEANU, O. XVII, 373.

— Pl.: *necuviincioşi, -oase.*

— Pref. *ne-* + **cuviincios.**

NECUVIÍNȚĂ s. f. Negativ al lui cuviință.

1. (Învechit) Faptă, act etc. care contravine legii, dreptății; ilegalitate, abuz. *Că necuviință mi să pare a-l trimite legat.* N. TEST. (1648), 169ʳ/7. *Lucruri ... carele se fac cu necuviință şi fără de cale.* ANTIM, ap. GCR II, 28/22. ✦ Lipsă de credință religioasă; necredință (2). Cf. LB.

2. (Învechit) Ceea ce nu este de dreptul, de competența cuiva, lipsă de calitate, de cădere; incompetență. *În vremile trecute ... necuviințele nu erau atît de mari pentru proprietate.* KOGĂLNICEANU, S. A. 149.

3. Vorbă, faptă, atitudine, purtare lipsită de cuviință; impolitețe, obrăznicie, grosolănie, bădărănie, mitocănie, mojicie (2); obscenitate, indecență. *Alte necuviințe ... făcea locului şi boiarilor.* R. GRECEANU, CM II, 188. *Au putut părăsi calea necuviinței spre a urma acea a virtuții.* AR (1839), 2²/46. *Asemenea necuviință din partea unui sătean nu li se mai întîmplase niciodată.* REBREANU, I. 220. *Era un noroc pentru mine dacă unul din copii săvîrşea o necuviință.* C. PETRESCU, Î. II, 235. *Să-i trîntească în obraz ... orice necuviință.* GALAN, B. II, 153, cf. ISANOS, Ț. L. 29. *Nu-şi mai ținea gura ... învinuind pe împărăteasa cu fel de fel de necuviințe.* RETEGANUL, P. II, 27.

4. (Învechit) Situație care nu poate fi acceptată, tolerată. *Nefiind şăderea ofițerilor, cinovnicilor şi a vameşilor la un loc ..., negutătorii sosind cu marfa lor la punct, sînt siliți a o năpusti acolo, în drum, ceasuri ... Spre a să stîrpi dar aceste necuviințe atît dă vătămătoare, comisia găseşte cu cale cele următoare ...* (a. 1842). DOC. EC. 776.

— Pl.: *necuviințe.* — Şi: (învechit, rar) **necuvinínță** s. f. BUDAI-DELEANU, LEX.

— Pref. *ne-* + **cuviință.**

NECUVINÍNȚĂ s. f. v. **necuviință.**

NECUVIÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui cuvios. Cf. CORESI, EV. 46, 416, C. CANTACUZINO, CM I, 30 R. POPESCU, CM I, 432, R. GRECEANU, CM II, 58, ANTIM, ap. GCR II, 8/1, URICARIUL, I, 309, MICU, L. 197/4, ŞINCAI, HR. I, 13/1, 228/30, II, 8/6, MAIOR, P. 31/26, 112, VALIAN, V. ✦ (Substantivat, m.; regional) Unul dintre numele dracului. *Pe urmă dîndu-se jos din păr, l-a pus boala pe bietul necuvios să se mai aşeze şi pe scaunul cel fermecat.* FURTUNĂ, V. 28.

— Pl.: *necuvioşi, -oase.*

— Pref. *ne-* + **cuvios.**

NECUVÎNTÁT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui cuvîntat; p. ext. care nu se poate spune, exprima (atît e de mare, de intens etc.); care este foarte mare, foarte intens etc. *Cu spaimă necuvîntată au strigat: „o, tinereților, înturnați-vă!"* AR (1839), 1²/38.

— Pl.: *necuvîntați, -te.*

— Pref. *ne-* + **cuvîntat.**

NECUVÎNTĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui cuvîntător. Cf. NEAGOE, ÎNV. 3/32, C. CANTACUZINO, CM I, 52, MOLNAR, RET. 11/19, DRĂGHICI, R. 50/17, HOGAŞ, DR. I, 20, VIANU, M. 53, BARANGA, R. F. 85. ✦ (Substantivat, n.; mai ales la pl.) Animal. *Demnitarii îi mulțumiră din cap ca necuvîntătoarele şi se aşezară pe scaune.* STANCU, R. A. V, 28. *În viața mea am ținut tare mult la cele necuvîntătoare.* IL septembrie 1960, 11.

— Pl.: *necuvîntători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **cuvîntător.**

NEDĂJNICÍE s. f. (Învechit, rar) Calitatea de a fi neimpozabil; scutire de impozit. *Va cere a i să hărăzi dreptul nedăjniciii* (a. 1838). DOC. EC. 701.

— Pref. *ne-* + **dajnic** + suf. *-ie.*

NÉDĂR s. m. v. **neder²**.

NEDEÁIE s. f. v. **nedeie.**

NEDEFINISĂBIL, -Ă adj. (Rar) Indefinibil. Cf. NEGULICI, COSTINESCU.

— Pl.: *nedefinisabili, -e.*

— După fr. **indéfinissable.**

NEDEFINÎT, -Ă adj. Negativ al lui definit Cf. GENILIE, G. 5/5, NEGULICI, POLIZU, HASDEU,

I. C. I, 28, COSTINESCU, CARAGIALE, N. F. 8, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CĂLINESCU, E. O. I, 77. ✦ (Gram.) Nehotărît (4). *Şi pronumele nedefinit cunoaşte des funcţiuni stilistice.* IORDAN, STIL. 132.

— Pl.: *nedefiniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **definit** (după fr. *indéfini).*

NEDEGROŞÍT, -Ă adj. (Neobişnuit; despre oameni) Necioplit (4). *Şi ţăranii, cîtu-s de nedegroşiţi, au şi ei diplomaţia lor.* FILIMON, O. II, 351, cf. BARONZI, L. 115.

— Pl.: *nedegroşiţi, -te.*

— Cf. fr. d é g r o s s i r.

NEDÉI s. n. (Prin Ban.) Gleznă. Cf. DDRF.

— Pl.: *nedeie.*

— Etimologia necunoscută.

NEDÉIE s. f. **1.** Serbare populară cîmpenească organizată, de obicei, cu prilejul unei sărbători sau al unui hram. *Sosind acolo, la cel praznic . . . la nedeea.* HERODOT (1645), 14, cf. 110. *Mai mare sudalmă să cheamă cînd va sudui neştine pre altul . . . în mijlocul tîrgului sau la vreo nedeae.* PRAV. 230. *Răsîpa sărbătorilor şi nediaelor elineşti.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 180r/10. *Hramul bisericii este . . . o zi în care se face aici ruga sau nedeie, adică întrunire de oameni din mai multe sate din munţi.* I. IONESCU, M. 605. *Cu fete din alte sate fac ei* [feciorii] *cunoştinţă mai lesne şi mai de aproape pe la hramuri, rugi sau nedeie.* MARIAN, NU. 68, cf. COŞBUC, P. II, 168. *La tîrgul din Găina, care seamănă cu nedeiele din Ţara Haţegului . . . , se fac, ca de obicei, cunoştinţe între feciori şi fete.* PAMFILE, S. V. 156. *Surorile nu se mai prefiră pe la govii şi nedei.* AL LUPULUI, P. G. 17. *Lasă, maică, lasă, dragă, C-or veni nedeiele, Nedeiele cu jocurile.* VICIU, COL. 123, cf. FRÎNCU-CANDREA, M. 103. *Să nu faceţi cumva să nu veniţi la nedeie.* BOCEANU, GL. *Nedeia e o sărbătoare.* DENSUSIANU, Ţ. H. 275, cf. ARH. FOLK. VI, 382, CHEST. II 376/10, MAT. DIALECT. I, 138. ✦ (Regional) Tîrg (ţinut în zi de sărbătoare); s p e c. tîrg săptămînal. Cf. PASCU, S. 313, PAMFILE, C. 48.

2. P. e x t. (Prin nord-vestul Transilv.) Loc pe care se adună oamenii să petreacă şi să danseze (la nedeie **1**). CABA, SĂL. 37.

3. (Transilv.) Vîrf de munte (fără vegetaţie sau acoperit cu iarbă şi muşchi). *Hai pe vîrful nedeii (vîrful muntelui).* PRECUP, P. 48. *Sîngele mi-l năbuşea Şi de-a dura se ducea Pe nedeia muntelui, Spre fîntîna corbului.* F (1886), 296, cf. BUGNARIU, N. 264/226, CHEST. IV 85/270, 117/264. ✦ Loc pe unde se trece, peste munte, în localitatea vecină (Runcu Salvei-Năsăud). CHEST. IV 23/264.

— Pl.: *nedei* şi *nedeie.* — Şi: (învechit) **nedeáie, nediáie** s. f.

— Din slavonul НѢДѢЛА „duminică".

NEDÉJDE s. f. v. **nădejde.**

NEDEJDÍ vb. IV v. **nădăjdui.**

NEDEJDIUÍ vb. IV v. **nădăjdui.**

NEDEJDIUÍNŢĂ s. f. v. **nădăjduinţă.**

NEDEJDUÍ vb. IV v. **nădăjdui.**

NEDELICATÉŢE s. f. **1.** Negativ al lui d e l i c a t e ţ e. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., CAMIL PETRESCU, U. N. 335.

2. Gest, atitudine, comportare sau vorbă lipsită de delicateţe; indelicateţe. *Titu era convins . . . că elocinţa secretarului s-a dezlănţuit mai cu seamă din pricina nedelicateţei lui involuntare.* REBREANU, R. I, 301. *Îi părea rău că prietenul săvîrşise o nedelicateţe.* C. PETRESCU, Î. II, 86. *Aceste nedelicateţi am ştiut singură să le înfrîng.* SADOVEANU, O. XI, 44.

— Pl.: (2) *nedelicateţi.*

— Pref. *ne-* + **delicateţe** (după fr. *indélicatesse).*

NEDÉMN, -Ă adj. Negativ al lui d e m n.

1. (Învechit) Care nu este în stare, nu poate (să . . .). *Văzînd că delicventul e sărac, nedemn de a plăti amenda . . . , a confiscat . . . şi calul cu căruţa cărăuşului.* I. IONESCU, P. 156.

2. Care nu este demn, nu merită, nu este vrednic (să . . .); care nu este la înălţimea aşteptată. *Sînteţi nedemni pe Getta în faţă s-o priviţi.* ALECSANDRI, T. II, 275. *Dacă critica mea va fi . . . nedemnă şi nepotrivită pentru scrierea ce a provocat-o, ruşinea va rămîne numai pe seama mea.* ODOBESCU, S. III, 10. *Ale Golgotei reci piroane Nu te-au lipit atît de strîns de lemn, Cît te-a legat de-acest pămînt nedemn, Nemărginirea rănilor umane.* CERNA, P. 8. ✦ S p e c. (Jur.) Care nu îndeplineşte condiţiile legale de a prelua o succesiune. *Sînt nedemni de a succede şi, prin urmare, excluşi de la succesiune.* HAMANGIU, C. C. 157. ✧ (Substantivat) *Copii nedemnului viind la succesiune, în virtutea dreptului lor propriu . . . nu sînt depărtaţi pentru greşeala tatălui lor.* id. ib. 158. ✦ Care este lipsit de demnitate; care denotă, trădează, arată lipsă de demnitate, d e z o n o r a n t. *I se atribuie gratuit infamii şi fapte nedemne.* GHICA, S. 143. ✧ (Adverbial) *Este nedemn pentru un vînător corect să tragă asupra vînatului care zace în culcuş.* STOICA, VÎN. 78.

— Pl.: *nedemni, -e.*

— Pref. *ne-* + **demn.**

NEDEPENDÉNT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui d e p e n d e n t; independent. Cf. NEGULICI. *Aceeaşi dietă să decreteze inarticularea naţiunei române ca naţiune politică şi nedepen-*

dentă. BARIȚIU, P. A. III, 75, cf. PONTBRIANT, D. *Este abia un capitol; și totuși prin fond și formă el constituie un corp separat și nedependinte.* HASDEU, I. C. I, VIII, cf. LM. *Într-această comisiune se aleseră mai mulți partizani ai guvernului decît bărbați nedependenți.* SBIERA, F. S. 221, cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nedependenți, -te.* — Și: **nedependínte** adj.

— Pref. *ne-* + **dependent** (după fr. *indépendant).*

NEDEPENDÉNȚĂ s. f. (În dicționarele din trecut) Negativ al lui dependență; independență. Cf. NEGULICI, BARCIANU, ALEXI, W.

— Și: **nedependínță** s. f. NEGULICI, PONTBRIANT, D.

— Pref. *ne-* + **dependență** (după fr. *indépendance).*

NEDEPENDÍNTE adj. v. **nedependent.**

NEDEPENDÍNȚĂ s. f. v. **nedependență.**

NEDEPLÍN, -Ă adj. **1.** Negativ al lui deplin. Cf. F (1906), 3.

2. (Regional; în sintagma) *Vacă nedeplină* = vacă care fată înainte de vreme (Băbiciu-Caracal). ALR I 1 074/887.

— Pl.: *nedeplini, -e.*

— Pref. *ne-* + **deplin.**

NEDEPLINÍRE s. f. (Învechit) Negativ al lui (în)deplinire; stare de realizare, de dezvoltare incompletă, insuficientă. *Sistima agriculturei... îmbunătățindu-se în provințiile învecinate, numai la noi au rămas întru a sa nedeplinire.* AR (1829), 47²/43.

— Pref. *ne-* + **deplinire** (după fr. *imperfection).*

NEDEPLINÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui deplinit; care este realizat incomplet, dezvoltat insuficient. *Nu avem nevoie a ședea zile întregi afară spre a face desenul cel nedeplinit a unui loc.* AR (1839), 63²/56.

— Pl.: *nedepliniți, -te.*

— Pref. *ne-* + **deplinit.**

NÉDER[1] interj. (De obicei repetat) Cuvînt care imită strigătul caracteristic al broatecului. *Am un pui de ungurean, se suie pe vîrful unui leuștean și strigă: neder, neder, neder* (Buraticul). PASCU, C. 108.

— Etimologia necunoscută. Cf. DR. I, 289.

NÉDER[2] s. m. (Regional) **1.** Bărbat tînăr, flăcău (care chiuie la horă). Cf. PAȘCA, GL., GR. S. VI, 241, A II 8. ✦ Băiat între paisprezece și optsprezece ani. Com. din LOMAN-SEBEȘ. ✦ Bărbat voinic, puternic,vînjos. I. CR. VI, 252.

2. Om nătîng (**I 1**); om zăpăcit, nebun (**I 3**). Cf. PAMFILE, A. R. 252. *Tot așa era cam neder, cam nea-ntr-o parte.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. *Rămîi înlemnit, cu ochii la neder.* LUNGIANU, ap. CADE, cf. H XVII 175. *N-a ascultat nederul sfatul tovarășilor, ci s-a dus.* MUSCEL, 19. *Boierii hotărîră să-l cunune pe neder cu altă mireasă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 163, cf. VICIU, GL. *Cîtă nederu! mare și prost!* I. CR. VI, 252, cf. VIII, 316.

3. Om îmbrăcat prost, cu hainele rupte sau în dezordine. Cf. CIAUȘANU, V. 182.

— Pl.: *nederi.* — Și: **nédăr** s. m. H XVII 175.

— Etimologia necunoscută. Cf. PAȘCA, GL.

NEDEREÁSĂ s. f. (Învechit, rar) Neființă (**1**). *Nedereasele* (neaptul PSALT. 289/35) *meale văzură ochii tăi.* PSALT. HUR. 118ʳ/8.

— Pl.: *nederease.*

— Pref. *ne-* + **deres.**

NEDERÉPT, -EÁPTĂ adj. v. **nedrept.**

NEDEREPTÁTE s. f. v. **nedreptate.**

NEDESĂVÎRȘÍRE s. f. (Rar) Negativ al lui desăvîrșire; imperfecțiune, lipsă, cusur, defect. *Nu puțină osteneală am avut, găsind în ele multe... nedesăvîrșiri.* NEGRUZZI, S. II, 169, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nedesăvîrșiri.*

— Pref. *ne-* + **desăvîrșire.**

NEDESECÁT, -Ă adj. (Învechit) Care nu seacă (niciodată); p. ext. care nu se termină (niciodată), inepuizabil. *Vorbește flămîndului de bucate delicioase..., scăpătatului de tezaure nedesecate.* HELIADE, O. II, 65, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nedesecați, -te.*

— Cf. fr. dessécher.

NEDESFĂCÚT, -Ă adj. Negativ al lui desfăcut. Cf. POLIZU, COSTINESCU, LM, BARCIANU, ALEXI, W., DUNĂREANU, CH. 116, ARGHEZI, VERS. 209, GALAN, Z. R. 48. ✦ (Rar; despre socoteli, conturi) Care nu a fost lichidat, plătit. Cf. DDRF.

— Pl.: *nedesfăcuți, -te.*

— Pref. *ne-* + **desfăcut.**

NEDESLUȘÍRE s. f. Negativ al lui deslușire. Cf. ALEXANDRESCU, O. I, 176. ✦ (Rar) Formă, imagine neclară. *Mai jos, nedeslușirea unui oraș se răsfira.* MACEDONSKI, O. I, 229.

— Pl.: *nedeslușiri.*

— Pref. *ne-* + **deslușire.**

NEDESLUȘÍT, -Ă adj. Negativ al lui deslușit; care nu poate fi distins, recunoscut (cu ușurință, cu precizie); lipsit de limpezime, de claritate, greu de înțeles; nelămurit (**2**), confuz,

(învechit) neauzit. *O închipuire întunecoasă, asemănată cu nălucirea unui vis nedesluşit.* MARCOVICI, D. 338/12. *Din mii de sunete uşoare şi nedesluşite se naşte ca o slabă suspinare, ieşită din sînul obosit al naturii.* ODOBESCU, S. III, 17. *Un sentiment nedesluşit... de părere de rău, de nestatornicie, îi cuprinse sufletul.* D. ZAMFIRESCU, Î. 177. *Bolborosi cîteva cuvinte nedesluşite.* DELAVRANCEA, H. T. 42. *O nedesluşită melancolie învăluie totul.* PETICĂ, O. 289. *O rană mare i se deschise în inimă..., care-i umplea toată fiinţa de o durere nedesluşită.* REBREANU, NUV. 232. *Cîte voci nedesluşite mor în zori, iar noaptea-nvie?* MINULESCU, V. 53. *Privea dusă depărtările nedesluşite prin tainica fulguire a luminii.* SADOVEANU, O. V, 211. *Un amestec nedesluşit de sunete diferite, ca o muzică sinistră.* BART, S. M. 16. *Caut în zgomote şi murmure, În viori, în naiuri şi ghitare, Ecoul nedesluşit şi turbure.* ARGHEZI, VERS. 177. *Uneori se aud glasuri nedesluşite.* BOGZA, Ţ. 50. *Se auzea un murmur lung, de oameni mulţi şi strigăte nedesluşite.* T. POPOVICI, SE. 478. ◇ (Adverbial) *Ca într-un joc de umbre se vedeau nedesluşit oameni care umblau pe punte.* BART, E. 236. *Gîndurile i se poticneau mereu, străine parcă şi înverşunate nedesluşit împotrivă-i.* GALAN, B. II, 176. ✦ (Substantivat, n.) Lumină difuză; clarobscur. *Îl petrecea din ochi pînă perea în nedesluşitul crăpatului de ziuă.* SANDU-ALDEA, U. P. 83.

— Pl.: *nedesluşiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **desluşit.**

NEDESPĂRȚÍT, -Ă adj. Negativ al lui despărţit; care nu este despărţit, care nu este fragmentat; care nu poate fi despărţit, indivizibil, (rar) neseparabil; care sau de care nu se desparte, nu se îndepărtează niciodată, nedezlipit, inseparabil; care e nelipsit (de undeva). *Sfîntă troiţă nedespărţită şi neschimbată, ţie ne închinăm.* VARLAAM, C. 146. *De-a pururea fiind şi nedespărţită şi neturburată troiţă ni-ai arătat.* DOSOFTEI, PS. 509/10. *Două steale... pururea nedespărţite.* CANTEMIR, ap. GCR I, 323/4. *Batîr Jicmon Craiul încă legă jurămînt cu Mihai Vodă, ca să fie nedespărţiţi unii cu alţii.* ANON. CANTAC., CM I, 121, cf. DRLU, LB, VALIAN, V., POLIZU. *Îţi aminteşti pe nedespărţitul nostru tovarăş de locuinţă?* GHICA, S. 353, cf. PONTBRIANT, D. *Un amic devotat şi nedespărţit... emigrat încă sub Lăpuşneanu, îl însoţea.* HASDEU, I. V. 15, cf. COSTINESCU. *Izbuti a-şi face sabie şi un buzdugan, cari să-i fie tovarăşi nedespărţiţi.* ISPIRESCU, L. 139, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Şi vara şi iarna era nedespărţit de pălăria lui cea tare, care din cauza vremii căpătase culoare verzuie.* DUNĂREANU, CH. 65. *Mîna lui Mircea — cu nedespărţitul creion — se agita din răsputeri.* TEODOREANU, M. II, 57. *Eram prieteni nedespărţiţi în vremea cea mai fericită.* SADOVEANU, O. VI, 514. *Sînt umbra ta, de-a pururi de om nedespărţită.* ARGHEZI, C. O. 15. *Goana pe uliţe, împreună, bineînţeles, cu nedespărţitul cîine devotat.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 3/5. ◇ (Adverbial) *Dihoniţa cu păcură... ce atîrnă nedespărţit în coapsa carului.* CONV. LIT. XLIV, 42.

— Pl.: *nedespărţiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **despărţit.**

NEDESTÚL, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui destul; insuficient. *C-am avut şi noi minte nedestulă şi întunecată.* CORESI, EV. 6. *Împăratul... pentru nedestule oşti nu cuteza să iasă asupra mesilor.* ŞINCAI, HR. I, 304/8. *Oştirea română acum, deşi mică în număr, deşi nedestulă ca să poată triumfa contra inamicilor numeroşi..., în orice ocazie ar da un exemplu de curaj.* BOLINTINEANU, O. 427.

— Pl.: *nedestuli, -e.*

— Pref. *ne-* + **destul.**

NEDEŞERTÁT, -Ă adj. Negativ al lui deşertat. Cf. POLIZU, DDRF, ALEXI, W. ✦ Fig. (Învechit) Nesecat, inepuizabil. *Nescăzutul şi nedeşertatul izvor ce iaste Dumnezeu.* CORESI, EV. 118, cf. COD. TOD. 194. *Izvor nedeşertat dumnedzăieşti*[i] *dulce*[ţi]. MOLITVENIC (sec. XVII), 304. *Viţa izvorului celui nedeşărtat* (cca 1740). ARHIVA R. I, 163/9, cf. MINEIUL (1776), 79r²/8, LB. *O comoară nepreţuită şi nedeşărtată.* MARCOVICI, D. 106/24. *Lumea e de chinuri nedeşărtat izvor.* ALEXANDRESCU, O. I, 119, cf. BARCIANU.

— Pl.: *nedeşertaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **deşertat.**

NÉDET, -Ă adj. v. **neted.**

NEDEZGRĂÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui dezgrăit; nedezmînţit. Cf. MARDARIE, L. 92, 318, 351.

— Pl.: *nedezgrăiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **dezgrăit.**

NEDEZLIPÍT, -Ă adj. Negativ al lui dezlipit; care nu se separă, nu se risipeşte; care nu poate fi despărţit sau izolat, indivizibil; care nu se desparte, nu se îndepărtează niciodată (de cineva sau de ceva), nedespărţit; care e nelipsit (de undeva). *Să fii nedezlipit Din braţele maicei tale, în care eşti adormit.* CONACHI, P. 48. *Era... amicul intim şi nedezlipit al banului Pană Filipescu.* GHICA, S. 502. *Convoiu-ntreg, nedezlipit, Îngenunchind se lasă Pe cîmpul alb şi troienit.* ALECSANDRI, POEZII, 271. *Fiecare începu să mărturisească împrejurările împuşcăturei sale, presurate negreşit cu oarecare nevinovate înfrumuseţări, obicei nedezlipit de talentul oricărui bun vînător.* GANE, N. I, 128. *Toată vremea şi-o petreceau nedezlipiţi unul de altul.* CARAGIALE, O. II, 283,

cf. 285. *Și în epoca noastră patriotismul s-a dovedit a fi nedezlipit de lupta pentru dezrobirea socială.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 139. ◇ (Adverbial) *Tu șezi la grajd nedezlipit și să îngrijești de calul meu.* CREANGĂ, P. 208.
— Pl.: *nedezlipiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **dezlipit.**

NEDEZMINȚÍT, -Ă adj. Negativ al lui dezmințit; care nu se dezminte, (învechit, rar) nedezgrăit; statornic. *Dejunul, pregătit călugărește, după vechi și nedezmințite canoane.* IBRĂILEANU, A. 129. *Îl privi înțelegător și cu aceeași nedezmințită simpatie.* CAMIL PETRESCU, O. I, 344. *Se remarcă printr-un nedezmințit simț al umorului și sfătoșeniei moldovenești.* V. ROM. august 1961, 167.
— Pl.: *nedezmințiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **dezmințit.**

NEDEZRÚPT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui dezrupt; care nu s-a întrerupt (nici o clipă), care continuă să existe (neîntrerupt). *Precum pentru evgheniia neamului românesc, așa pentru nedezruptă continuația lui, oarece și cu laudă atingînd cîteva am zis.* CANTEMIR, HR. 107, cf. BARONZI, L. 115.
— Pl.: *nedezrupți, -te.*
— Pref. *ne-* + **dezrupt.**

NEDIÁIE s. f. v. **nedeie.**

NEDIERESÍT, -Ă adj. (Grecism învechit) Indivizibil. *Forma aceasta numai după socoteala loghicilor nedierisită și nestricată și în tot chipul adevărată a fi crede.* CANTEMIR, IST. 41. *Siloghismul corbului... în veci neclătit și nedieresit să rămîie.* id. ib. 182, cf. 15.
— Pl.: *nedieresiți, -te.* — Și: **nedierisit, -ă** adj.
— După ngr. **ἀδιαίρετος.**

NEDIERISÍT, -Ă adj. v. **nedieresit.**

NEDIGÉST, -Ă adj. (În dicționarele din trecut) Indigest. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D.
— Pl.: *nedigești, -ste.*
— După fr. **indigeste.**

NEDIGÉSTIE s. f. (În dicționarele din trecut) Indigestie. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., LM.
— Și: **nedigestiúne** s. f. PONTBRIANT, D., LM.
— Pref. *ne-* + **digestie** (după fr. *indigestion*).

NEDIGESTIÚNE s. f. v. **nedigestie.**

NEDINȚÍRE s. f. (Neobișnuit) Lipsă de dinți. (Fig.) *Acesta... iaste făcut de preasfințitul dascal și luminătoriul creștinesc din hrană vîrtoasă în lapte pentru pruncia și nedințirea ascultătorilor* (a. 1811). BV III, 33.
— Pl.: ?
— De la **dinte.**

NEDIRÉPT, -EÁPTĂ adj. v. **nedrept.**

NEDIREPTÁTE s. f. v. **nedreptate.**

NEDISPOZIȚIÚNE s. f. (Învechit) Negativ al lui dispozițiune. Cf. PONTBRIANT, D. ✦ (Med.) Indispoziție. *În micile lor nedispozițiuni își freacă pe burtă cu pomada camforată.* MAN. SĂNĂT. 197/1.
— Pronunțat: *-ți-u-.* — Pl.: *nedispozițiuni.*
— Pref. *ne-* + **dispozițiune** (după fr. *indisposition*).

NÉDOCIOPLIT, -Ă adj. (Regional; despre oameni) Grosolan, necioplit (Pecinișca-Băile Herculane). ALR II 3 668/2.
— Pl.: *nedociopliți, -te.*
— Cf. cioplit.

NEDOMERÍRE s. f. v. **nedumerire.**

NEDOMERÍT, -Ă adj. v. **nedumerit.**

NEDOMIRÍRE s. f. v. **nedumerire.**

NEDOMIRÍT, -Ă adj. v. **nedumerit.**

NEDOMOLÍT, -Ă adj. Negativ al lui domolit; care nu se domolește sau nu poate fi domolit; neastîmpărat (1), (rar) nemolit, (învechit și popular) neostoit; nestăpînit, aprig. *Calul sireap și nedomolit.* CANTEMIR, IST. 202. *Niște nedomoliți și nedumesteciți vrăjmași, pururea nevindecați către romani.* C. CANTACUZINO, CM I, 18, cf. VALIAN, V., PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Din umbră..., răsare conul Leonida, nedomolitul republican.* SADOVEANU, E. 147. *Omul acesta fusese în tinereță uragan nepotolit.* id. O. I, 10. *Nedomolitul lui suflet ardea, mistuit de ura veche.* id. ib. 33.
— Pl.: *nedomoliți, -te.*
— Pref. *ne-* + **domolit.**

NEDORMÍRE s. f. (Învechit și popular) Negativ al lui dormire. Cf. VARLAAM, C. 366, POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, RETEGANUL, P. II, 74. ✦ Insomnie. Cf. DRLU, DESCR. AȘEZ. 115. *Trîndăvia naște... insomnia (nedormirea).* AR (1844), 55²/66. *Boala era numai... dureri de șele și nedormire.* NEGRUZZI, S. II, 154, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CANDREA, F. 224. *Tu nu cunoști amarul unei nopți de nedormire.* EFTIMIU, Î. 175.
— Pl.: *nedormiri.*
— Pref. *ne-* + **dormire.**

NEDÓT adj., subst. v. **netot.**

NEDRÉPT, -EĂPTĂ adj. Negativ al lui drept. ✦ *Complement nedrept* = complement indirect, v. indirect. (Învechit) *Cădere nedreaptă* = caz oblic, v. oblic. Cf. EUSTATIEVICI, GR. RUM. 29r/8.

1. (Despre oameni) Care nu este drept (cu semenii săi), care judecă şi apreciază în mod subiectiv pe cineva, aducîndu-i prejudicii (morale sau materiale), care nu vrea să recunoască dreptatea cuiva, care nedreptăţeşte pe cineva; (în textele bisericeşti) păcătos, vicios. *De oameni nederepţi scoate-me.* PSALT. 291. *Şi împăratu nederept şi mai hiclean de tot pămîntul.* ib. 327, cf. 290, 292. *Au fost înainte nederept.* CORESI, EV. 69. *Nu sîmt ca alalţi oameni apucători, nedirepţi.* VARLAAM, C. 7. *Pre toţi făcu nedirepţi, numai pre sine să află direpţ.* id. ib. 9. *Văzu pe nedreptul domn că întră în pivniţă.* ANON. CANTAC., CM I, 93. *Oamenii carii să nasc într-această planetă sînt . . . nedirepţi, iubitori de avuţie* (a. 1733). GCR II, 26/11. *Lasă . . . în inima noastră mîhniri care ne fac nedrepţi către fraţii noştri.* MARCOVICI, D. 8/15. *Nu-m mai vorbi despre om; el este cel mai nedrept şi prin urmare acel mai nerezonat.* AR (1839), 34²/44. *În fabulă vezi . . . pe dregătorul nedrept.* NEGRUZZI, S. I, 336. *Autorul e nedrept.* EMINESCU, S. P. 68. *Se găsea nedrept în chipul prea aspru cu care judeca lumea.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 103. *Omul nedrept se teme de toţi.* F (1903), 162. *I se părea nedreaptă şi nedreptatea totdeauna îl revolta.* REBREANU, I. 108. (Fig.) *Îmi părea grozav a-mi închipui amorul atît de nedrept.* NEGRUZZI, S. I, 49. *Zic că moartea e crudă; eu socot că este numai nedreaptă.* id. ib. 244. *Trenul ne poartă spre văile şi creştetele Carpaţilor, cari, nedrepţi, despart Maramureşul . . . de Bucovina cea rîzătoare.* F (1906), 39. *Ar fi prea mare nenorocirea şi prea nedrept cerul cu bietul Arbore!* DELAVRANCEA, O. II, 120. ◇ (Învechit) *Mărturie nedreaptă* = martor mincinos; sperjur. *Sculară-se spre mere mărturii nedereapte.* PSALT. 62. *Să scularâ supra mea mărturii nedirepţ ş-au minţitu-ş nedireptatea şie.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 248/12. ◇ (Substantivat) *E nederepţii în zua de giudeţ în chin a-i vedea.* COD. VOR. 172/28, cf. 156/14. *Iară nedereptul şi păcătosul rău văzu şi rău înţelease.* CORESI, EV. 24. *Nemilostivii şi nederepţii întru foc vor fi tremeşi.* id. ib. 41, cf. 42, 261. *Oare cuteza-va neştine de voi . . . să să judece înaintea celor nedirepţi, iară nu înaintea svinţilor?* (cca 1618). GCR I, 46/24. *Domnul izbăvi nederepţii din năpaste.* N. TEST. (1648), 188r/29. *Am zdrobit măsealele nedirepţilor.* BIBLIA (1688), 375¹/31. *Cei nedirepţi şi fără de lege* (a. 1750). GCR II, 58/5. *Ticăloşind norocirea şi slava celui nedrept şi asupritor . . .*, *cîntă.* HELIADE, O. II, 28. *Cel nedrept, dreptatea nicicum o cunoaşte.* ZANNE, P. VIII, 734.

2. Care aparţine unui om nedrept (1), comis de un om nedrept, care trădează pe un om nedrept; care arată, trădează lipsa de obiectivitate a cuiva; care nedreptăţeşte pe cineva, aducîndu-i prejudicii (morale sau materiale); care nu este conform cu principiile de dreptate, de obiectivitate sau, p. ext., de cinste. *Că el izbăvi-te-va . . . de cuvente nedereapte.* PSALT. 190. *Urîiu toată calea nedereaptă.* ib. 260. *Nederept e cugetul lor.* ib. 261, cf. 262. *Vei judeca pre cineva cu judecată nedreaptă şi fătarnică.* NEAGOE, ÎNV. 9/2. *De se va întîmpla o pricină . . . sau dreaptă sau nedreaptă, răpştesc cei mai mulţi şi zic că este păcat.* ANTIM, P. XXVIII. *Au vroit . . . cu chipuri nedrepte a trage în stăpînire . . . o bucată de loc* (a. 1804). URICARIUL, IV, 95/19. *Li s-au hotărît a li se plăti păgubirile pricinuite de către nedreapta lucrare a ocîrmuirei otomaneşti.* AR (1830), 260¹/13. *În cîte greşăle poate cădea omul prin nedreptele judecăţi ce face!* DRĂGHICI, R. 75/3. *Aceste fapte nedrepte răciră cu totul spiritele moldovenilor.* BĂLCESCU, ap. VIANU, M. 247. *Zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă!* EMINESCU, O. I, 60. *Prefer lupta în locul unei dreptăţi nedrepte.* id. S. P. 33. *Nedreapta rînduială Ce-a ţinut pe Creangă-n sărăcie . . . E chemată azi la socoteală.* D. BOTEZ, F. S. 34. ◇ *Război nedrept* = război dus pentru anexiuni, pentru cotropirea, jefuirea şi subjugarea altor popoare, sau îndreptat împotriva forţelor revoluţionare. *Am hotărît de a nu face niciodată un război nedrept.* IST. CAROL XII, 15r/8. *Războiul nedrept pe care-l poartă în Algeria.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 106. ◇ (Adverbial) *Nu te griji tu de-aciia şi nemica nederept să-l aibi.* CORESI, EV. 31. *Stăpîna mea, mă învinovăţeşti nedrept.* NEGRUZZI, S. I, 22. *Dă înapoi aceea ce ai luat nedrept.* id. ib. II, 258. (Legat de un adjectiv sau de un adverb prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut; fig.) *Faţa lui uscătivă, încordată, i se părea nedrept de atrăgătoare.* T. POPOVICI, SE. 428. ◇ Loc. adv. **Pe** (sau, învechit, **cu**) **nedrept** sau (popular, substantivat) **pe** (sau **cu**) **nedreptul** sau (neobişnuit, substantivat) **prin nedrept** = în mod silnic, samavolnic, nedreptăţind pe alţii; în mod subiectiv; în mod neîntemeiat, fără temei. *Nici să ne îmbogăţim cu nederept.* CORESI, EV. 404. *Am făcut ceva cu nedereptul.* MOXA, 372/25. *Să întoarne ţeara care o ţine cu nedereptul.* ŞINCAI, HR. I, 243/24. *Ziditorul cu nedreptul împărţeşte, Cole-ţi pare cu scumpete, dincolo că răsipeşte.* CONACHI, P. 264. *Să întoarcă moşiile părintelui său ce cu nedreptul i le luase.* NEGRUZZI, S. II, 147. *Nu se zice că cei prepuşi, cu dreptul sau nedreptul, de atentat să poată figura de alegători.* HELIADE, ap. GHICA, A. 675. *Nu ne bagă în samă . . . cu nedreptul.* CONV. LIT. XI, 319. *El se jura că pe nedrept îl bănuieşte.* CARAGIALE, O. II, 225. *Pe nedrept ar fi să omoare pe acei oameni.* ISPIRESCU, L. 219. *Le tot căta vrajmă şi se sculase pe nedreptul asupra lor.* id. U. 75, cf. 18. *Numai prin nedrept ea poate Pe cei slabi*

să-i facă treji, Pe fricoşi, bărbaţi viteji. COŞBUC, F. 130. *Soartea pe nedrept mă bate.* id. ib. 131. *Pe nedrept în popor se zice că ursul îşi suge iarna labele.* STOICA, VÎN. 88. *O para luată pe nedreptul îţi mănîncă o sută drepte.* CREANGĂ, A. 76, cf. SBIERA, P. 4, ŞEZ. III, 15. *Din ce cîştigă omul pe dreptate, dracul ia pe jumătate, iară din ce cîştigă pe nedrept îl ia cu stăpîn cu tot.* ZANNE, P. V, 157. ✦ (Învechit, rar; despre bunuri materiale) Care este însuşit, agonisit în mod incorect, abuziv, samavolnic. *Au zis: să faceţ voao priateni . . . dentru avuţie nedireaptă.* CHEIA ÎN. 3r/6.

— Pl.: *nedrepţi, -te.* — Şi: (învechit) **nederépt, -eáptă, nedirépt, -eáptă** adj.

— Pref. *ne-* + **drept.**

NEDREPTÁTE s. f. **I.** Negativ al lui d r e p t a t e. Cf. PSALT. HUR. 7v/23, COD. VOR. 62/21, DOSOFTEI, ap. GCR I, 247/2, C. CANTACUZINO, CM I, 51, BĂLCESCU, M. V. 580, EMINESCU, S. P. 35, SADOVEANU, E. 51.

2. Situaţie, faptă, acţiune nedreaptă; (în textele bisericeşti) viciu, păcat. *Împluţi de toate nedereptăţile, de curvie, hicleşug* (cca 1569—1575). GCR I, *12/35. *Lăcuind noi cu leane şi nedreptăţi.* CORESI, EV. 4, cf. 219. *Nedireptăţile opreaşte şi păcatele rugătorilor tăi dezleagă.* PARACLIS (1639), 248. *Multe împărăţii pentru nedireptăţi şi vărsări de sînge le piarde.* VARLAAM, C. 24. *I-au părăsit şi Dumnezeu se umble după voile inimilor lor, în nedreptăţi, curvii, vicleşuguri.* NEAGOE, ÎNV. 17/11. *Să-i întoarceţi pre dinşii de către toate nedreptăţile lor* (a. 1749). BV II, 108. *Gîndind la nedreptăţile oamenilor.* NEGRUZZI, S. I, 280. *Înlănţuirea Unui şir de nedreptăţi.* COŞBUC, F. 129. *Mare nedreptate, dom'le prefect! A rămas şi satul fără învăţător.* REBREANU, R. II, 93. *E o nedreptate rău intenţionată faţă de talentele noi, considerate de unii ca tineret fără experienţă.* BACOVIA, O. 240. *Îi povestea femeii sale toate nedreptăţile pentru care vor trebui să plătească.* V. ROM. ianuarie 1956, 43. ✦ Persecuţie, asuprire (îndurată de cineva); suferinţă nedreaptă, nemeritată. *Încă şi despre crai, de ver fi avînd ceva asupreală şi nedireptate, ai' voie să-ţi întrebi şi cu craiul, unde să adună toţi domnii la scaunul ţării.* URECHE, L. 125. *Văzînd nedreptăţile şi asuprealele mişeilor.* EUSTRATIE, ap. GCR I, 119/6. *Cunoscînd nedreptatea ce i-au făcut socru-său, s-au sfătuit cu oarecarei boiari, prieteni ai tătîne-său, şi au fugit.* R. POPESCU, CM I, 233. *Multele nedreptăţi ce au avut ţara de la viziriul ce perise în război.* R. GRECEANU, CM II, 94. *Dar această nedreptate, care i s-a întîmplat, De sus aşa i-a fost scrisă.* PANN, E. II, 116/11. *Strigăm şi protestăm tare Cînd nedreptatea cercăm.* ALEXANDRESCU, M. 386. *Porunci straşnice . . . să nu mai fie voie a se face cuiva vreo nedreptate fără de ştirea şi de învoirea împărăţiei.* ODOBESCU, S. III, 234. *Cucoşul cum vede şi astă mare nedreptate începe a vărsa la apă.* CREANGĂ, P. 65.

— Pl.: *nedreptăţi.* — Şi: (învechit) **nedereptáte, nedireptáte** s. f.

— Pref. *ne-* + **dreptate.**

NEDREPTĂŢÍ vb. IV. T r a n z. A(-i) face o nedreptate (2). Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Bucurîndu-se a nedreptăţi şi a păgubi pe jăluitori de dreptul lor* (a. 1818). URICARIUL, XV, 252. *Pentru ce să-şi nedreptăţească părintele.* ISPIRESCU, U. 101, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *I se părea lui că îl nedreptăţeşte profund.* CAMIL PETRESCU, U. N. 33. *De ce să-l nedreptăţim?* TUDORAN, P. 75. *Un om atît de cult şi de sensibil, şi-l nedreptăţise.* T. POPOVICI, SE. 432. ◇ A b s o l. *Repede lumea umileşte, nedreptăţeşte.* BARANGA, R. F. 37. ◇ R e f l. *Dar tălmăcirea lor mă simţ dator s-o fac spre a dezamăgi pe oameni din părerile ce şi-au făcut şi spre a nu mă nedreptăţi eu-însumi.* HELIADE, O. II, 13.

— Prez. ind.: *nedreptăţesc.*

— V. **nedreptate.**

NEDREPTĂŢÍRE s. f. (În dicţionarele din trecut) Acţiunea de a (s e) n e d r e p t ă ţ i. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., DDRF, ALEXI, W.

— V. **nedreptăţi.**

NEDREPTĂŢÍT, -Ă adj. Care suferă sau a suferit o nedreptate (2), care este prejudiciat în drepturile sale. Cf. COSTINESCU. *Dacă te crezi nedreptăţit, du-te şi la Dumnezeu.* CREANGĂ, A. 149, cf. DDRF. *Are sentimentul că e nedreptăţit.* YGREC, M. N. 156. *Din tinereţe Ressu înţelesese păsurile oamenilor amărîţi şi nedreptăţiţi.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 1/4.

— Pl.: *nedreptăţiţi, -te.*

— V. **nedreptăţi.**

NEDRESUÍT, -Ă adj. (Neobişnuit; despre oameni) Natural (**1 3**). *Simpli cu meşteşug fiţi, Înalţi şi fără trufie, plăcuţi şi nedresuiţi.* HELIADE, O. I, 120.

— Pl.: *nedresuiţi, -te.*

— De la **dres.**

NEDÚLCE adj. Negativ al lui d u l c e; f i g. (învechit; despre oameni) nerecunoscător, ingrat. (Substantivat) *Că acela dulce easte prespre ceea nedulcii şi răii.* CORESI, ap. CCR 13/13, cf. GCR I, 20/7, SCL 1960, 529.

— Pl.: *nedulci.*

— Pref. *ne-* + **dulce.**

NEDUMERÍ vb. IV. T r a n z. A face să fie nedumerit, să nu înţeleagă ceva, a pune în încurcătură; a mira[1] (1). *Pe Titu numai costumul ţărănesc îl nedumerea.* REBREANU, R. I,

94. *Compatriotul acela de sus, de la camera 53 a Hotelului Molière, îl nedumerea cu totul.* C. PETRESCU, A. 317. *E foarte rău să nedumereşti pe spectatori.* ap. IORDAN, L. R. A. 203. *Propunerea lui Eliade îl nedumerise.* CAMIL PETRESCU, O. II, 157. ✦ R e f l. (Regional) A se simţi nedumerit, încurcat, a nu se putea hotărî; a şovăi, a ezita. *Însă, pe drum, începu iar a se nedumiri.* SLAVICI, N. I, 159. *Se nedumerise destul, gîndise destul de unul singur. Începu să pună întrebări limpezi şi nu-şi ascunse de loc neîncrederea.* PREDA, D. 187. ✦ R e f l. (Rar) A-şi manifesta mirarea **(1)**, uimirea. *Ce se uită aşa? se nedumeri preşedintele.* ap. IORDAN, L. R. A. 203.

— Prez. ind.: *nedumeresc.* — Şi: **nedumirí** vb. IV.

— Derivat regresiv de la **nedumerit.**

NEDUMERÍRE s. f. Negativ al lui d u m e r i r e; faptul de a (se) nedumeri, starea celui nedumerit; mirare **(1)**; uimire; încurcătură; şovăire, şovăială, ezitare. *Stînd multă vreme în nedumerire, cum ne-ar fi cu putinţă să îndepărtăm de la noi ponosul?* (a. 1643). BV I, 131. *Boldind ochii în toate părţile şi în nedumerire neştiind ce să facă.* DRĂGHICI, R. 157/31, cf. LM. *Toată nedumerirea a încetat astăzi în urma cercetărilor.* MAIORESCU, CR. II, 326. *Aşa, cumnată dragă, zise mătuşa Măriuca strîngînd cu nedumerire din umere.* CREANGĂ, A. 60. *Lumea de pe lume fiind în mare nedumerire, alerga să vadă ce minune poate să fie.* id. P. 228. *Doresc de la tine cîteva cuvinte în privinţa ultimelor evenimente. Te rog nu mă lăsa în nedomirire.* CARAGIALE, O. VII, 561, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Întorsei capul şi, spre marea mea nedumerire, văzui un stol de fete şi neveste.* HOGAŞ, DR. I, 45. *Avea ceva straniu în privire, parcă nedumerire.* REBREANU, I. 18. *Ştirea, făcînd ocolul satului, stîrni curiozitate. Ţăranii şi-o împărtăşeau cu mirare şi nedumerire.* id. R. II, 230. *Mama, surorile, toţi cei de faţă erau surprinşi pînă la nedumerire de noua interpretare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 35. *Va fi o surpriză numirea ta. O nedumerire generală.* C. PETRESCU, C. V. 110. *Nedumerirea domniei tale e justificată, domnule abate; nu-mi cere însă explicaţii.* SADOVEANU, O. X, 33. *Violenţa neaşteptatei lui pledoarii stîrni în sală interes, nedumeriri, zîmbete.* GALAN, B. II, 178. *Ceilalţi trei se puseră pe rîs, spre nedumerirea lui Ismail.* TUDORAN, P. 70. *Anghel asculta cu nedumerire.* PREDA, D. 105. *Această nedumerire începu să se preschimbe îm mînie.* T. POPOVICI, SE. 81. ◇ L o c. a d v. (Rar) **Cu nedumerire** = în neştire, fără rost. *Ajungînd de marginea eleşteului, se aşează şi el acolo jos şi privind cu nedomirire, ia aşa numai ca să zică şi el că face ceva, bălăcea cu nuiaua prin apă.* ISPIRESCU, L. 34. ✦ Fapt, aspect insuficient lămurit, chestiune neclară, confuză. *O nedumerire întru înţelegerile tractaturilor împărăteşti a încheierii acestei păci* (a. 1820). URICARIUL, I, 260. *Amar vouă egoiştilor mîndri care aţi dobîndit oarecare ştiinţă, plină şi aceea de îndoieli şi nedomiriri.* MARCOVICI, D. 199/16. *Fii bun de-mi explică o nedomerire.* FILIMON, O. I, 315. ✦ (Rar) Şaradă, enigmă. *Pe toată ziua îmi vei dezlega cîte cinci de aste nedumeriri.* NEGRUZZI, S. I, 13.

— Pl.: *nedumeriri.* — Şi: (regional) **nedomerire, nedomirire** s. f.

— Pref. *ne-* + **dumerire.**

NEDUMERÍT, -Ă adj. (Despre oameni) Negativ al lui d u m e r i t; care este mirat, surprins, încurcat sau uimit în faţa unui fapt, a unui lucru etc. neaşteptat, neclar. *Boierii stau pe gînduri, nedumeriţi.* ALECSANDRI, T. II, 117, cf. COSTINESCU. *Chelnerul, curios şi nedumerit ca şi noi, s-a uitat după ea.* VLAHUŢĂ, ap. CADE, cf. DDRF. *Nedumerită, crăpa puţintel uşa.* F (1897), 40, cf. BARCIANU. *Fata rămase în mijlocul odăii, nedomirită, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul; simţea că se petrece ceva, dar nu înţelegea ce.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 17, cf. ALEXI, W. *Moşul se uita nedumerit, apoi faţa i se lumină de bucurie.* DUNĂREANU, CH. 11. *Azi cat nedumerit, nepoate: Cum toate se schimbară, toate!* IOSIF, PATR. 6. *Se uită un moment la mine nedumerită şi întrebător.* HOGAŞ, M. N. 30. *Victor părea nedumerit, dar nu i-a cerut nici o explicaţie.* REBREANU, R. I, 252. *Iubita cîntă-un marş funebru, Iar eu nedumerit mă mir.* BACOVIA, O. 26. *Oamenii mă privesc nedumeriţi, neştiind ce să facă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 296. *Medicul regimentului... raporta nedumerit că epidemia a reînceput.* BRĂESCU, V. 68. *O privesc nedumeriţi, aşteptînd de la stăpîna lor altceva decît acest blestem nefolositor.* SADOVEANU, O. VII, 279. *Ne-am adus aminte de chipul cum ne primise în republica literară, nedumerit, supărat ca un străbun.* ARGHEZI, T. C. 64. *E tanti Aglae, sora lui papa — explică Otilia lui Felix, văzîndu-l cam nedumerit.* CĂLINESCU, E. O. I, 18. *Asistenţa rămîne o clipă nedumerită.* VIANU, M. 99. *Era tot mai nedumerit.* GALAN, B, I, 120. *Ismail se ivi în capul scărilor, nedumerit.* TUDORAN, P. 434. *Fusese nedumerit şi nu izbutise să-şi explice de unde acumulaseră atîta venin.* T. POPOVICI, SE. 81. *Mîhnit şi nedumerit dori din toată inima ca ea să nu se mai întoarcă şi să n-o mai vadă niciodată.* BARBU, Ş. N. 80. ◇ (Substantivat) *Nu era, ci o făcea pe nedumeritul.* GALAN, B. II, 15. ✦ (Despre sentimente, situaţii etc.) Care este confuz, care nu este clar; care produce confuzie, mirare, nedumerire. *Oameni moralicește nepătaţi, luaţi însă la goană... din ura nedumerită, personală ori naţională.* BARIŢIU, P. A. I, 399. *Nu ştiau ce să facă şi cum să iasă din acea situaţiune nedomirită.* FILIMON, O. I, 201. *Era de ajuns ca un cîne de pripas să-l latre... pentru ca dînsul, cuprins de o nedomirită spaimă, să se arunce în prăpastie.* ODOBESCU, S. III, 482.

— Pl.: *nedumeriţi, -te.* — Şi: **nedumirit, -ă,** (regional) **nedomerit, -ă** (COSTINESCU), **nedomirít, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **dumerít.**

NEDUMIRÍ vb. IV v. **nedumeri.**

NEDUMIRÎT, -Ă adj. v. **nedumerit.**

NEDVÍGI subst. (Regional) = **midvidă.** Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

NEERLANDÉZ, -Ă adj. (Rar) Olandez. *Pictorii neerlandezi şi veneţieni cunoşteau secretul acestui procedeu.* OŢETEA, R. 285. *Brukenthalul e în special bogat în mici maeştri neerlandeji.* CONTEMP. 1963, nr. 878, 6/7. ✦ (Substantivat, f.) Limbă vorbită de olandezi şi de flamanzi. *Două întrebuinţări curioase ale preteritului în neerlandeză.* LL I, 134. *Neerlandeza nu face diferenţa între imperfect şi perfectul simplu.* ib. 135.
— Pl.: *neerlandezi, -e* şi (rar, la m.) *neerlandeji.*
— Din fr. **néerlandais.**

NEESCUZÁBIL, -Ă adj. v. **neexcuzabil.**

NEEXCUZÁBIL, -Ă adj. (În dicţionarele din trecut) Care nu poate fi scuzat, trecut cu vederea. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *neexcuzabili, -e.* — Şi: **neescuzábil, -ă** adj. NEGULICI, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.
— După fr. **inexcusable.**

NEFÁPT s. n. (Învechit, rar) Nefiinţă **(1).** *Nefaptul mieu vădzură ochii tăi.* PSALT. 289.
— Pref. *ne-* + **fapt.**

NEFÁST, -Ă adj. Care aduce nenorocire **(1),** necaz, supărare; nenorocos; dăunător; fatal. *Nefaste (de rău ogur) evenimente.* CALENDAR (1852), 46/4. *Timpuri nefaste.* ROM. LIT. 184[1]/17. *Comisia centrală... puse de a se tipări şi împărţi prin sate, în mii de exemplare, proiectul nefast votat de ea.* KOGĂLNICEANU, S. A. 227. *Timpurile cele mai nefaste ale istoriei noastre* (a. 1865). URICARIUL, X, 376. *De ce să fiţi voi sclavii milioanelor nefaste...?* EMINESCU, O. I, 59. *O zi nefastă m-a adus pe lume În veacul nostru de melancolie.* TOPÎRCEANU, P. O. 91, cf. 157. *Te-ai abătut numai sub influenţa nefastă a unui rău prieten.* CAMIL PETRESCU, T. II, 602. *Aducerea la cunoştinţa publicului a urmărilor nefaste ale acestor afecţiuni.* YGREC, M. N. 269, cf. 152. *S-a isprăvit ciclul de zile nefaste.* SADOVEANU, O. X, 313. *Anul ăsta a fost nefast.* CĂLINESCU, E. O. II, 225. *Primitivul îşi ascunde părul sau unghiile tăiate, pentru a nu fi folosite de adversari în acţiuni magice nefaste.* VIANU, M. 26, cf. RALEA, S. T. III, 189. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Diminutivele româneşti au... nefasta proprietate de a cuprinde în terminarea lor silaba intonată.* MAIORESCU, CR. I, 90.
— Pl.: *nefaşti, -ste.*
— Din fr. **néfaste.**

NEFAVORÁBIL, -Ă adj. Negativ al lui favorabil; potrivnic, neprielnic, (învechit şi popular) nepriincios, (învechit) nepriitor **(3);** care este în dezavantajul, în defavoarea cuiva sau a ceva; spec. (despre vreme, timp etc.) caracterizat prin condiţii neprielnice (de temperatură, umiditate etc.), (învechit, rar) nefavoritor **(2).** *Influinţă favorabilă sau nefavorabilă, stricătoare sau nestricătoare.* VASICI, M. I, 50/26. *Acestea erau destule ca să nimicească orice supoziţie nefavorabilă asupra agenţilor din occident ai emigraţiei.* ap. GHICA, A. 155. *Împrejurări nefavorabile (nepriincioase).* FĂTU, M. 106/15. *Cu ce putere Petru Rareş au cutezat a combate şi, în multe nefavorabile evenimente, a să susţinea pe tronul părinţilor.* CALENDAR (1861), 107/10. *Împrejurare nefavorabilă copiilor scrofuloşi.* F (1906), 19/2. [Lunile] *cele mai nefavorabile pescuitului cu undiţa.* ATILA, P. 52. *Manuscrisele... cuprind date istorice nefavorabile turcilor.* BUL. COM. IST. II, 6. [Rîsul] *se ascunde de cele mai multe ori în tufişuri dese; în timp nefavorabil, îl găsim în găuri de stînci.* STOICA, VÎN. 95. *La alegerea locului pentru livezile de prun, se ţine seama de epoca lor de înflorire şi de gradul lor de rezistenţă la condiţiile climaterice nefavorabile.* BORDEIANU, P. 51. *Crearea unor condiţii biologice cu totul nefavorabile.* C. ANTONESCU, P. 20. *Recoltele scăzute sînt atribuite, în special, condiţiilor naturale nefavorabile.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 934.
— Pl.: *nefavorabili, -e.*
— Pref. *ne-* + **favorabil.**

NEFAVORITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) **1.** Care este în defavoarea cuiva sau a ceva; rău. *De vro cîteva zile ţirculează aice veşti nefavoritoare pentru armele turceşti.* AR (1829), 55[1]/49.
2. (Despre timp, vreme etc.) Care se caracterizează prin condiţii neprielnice (de temperatură, umiditate etc.); neprielnic. *Timpul ne era, aşa ieri, cît şi astăzi, foarte nefavoritor.* F (1879), 168.
— Pl.: *nefavoritori, -oare.*
— De la **favor.**

NEFĂCÚT, -Ă adj. Negativ al lui făcut. Cf. IORGA, S. D. XII, 145, EMINESCU, N. 17, REBREANU, I. 291, TEODOREANU, M. II, 192, GOROVEI, G. 94. ◇ Expr. (Substantivat) **A face o nefăcută** = a comite o prostie, o poznă, o boroboaţă. *Să nu faci vreo nefăcută.* CIAUŞANU, V. 182. *Ioan iară a făcut o nefăcută.* Com. din FRATA-TURDA.
— Pl.: *nefăcuţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **făcut.**

NEFĂRTÁT s. m. v. **nefîrtat.**

NEFĂȚĂRÎT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui f ă ț ă r i t.

1. Care nu părtinește, nu favorizează pe nimeni; obiectiv, drept. *Critică ... dreaptă, nepărtinitoare, nefățărită.* ODOBESCU, S. I, 504. ◇ F i g. *Prețuia valoarea românilor de pe asprul și nefățăritul cîmp de război.* id. ib. III, 610.

2. Lipsit de prefăcătorie, de ipocrizie; sincer. *Pentru poftirile carele mi-ați arătat cu prilejul dietei ..., vă aduc nefățărită și fierbinte mulțămită.* GT (1838), 21²/12. *Frumos e omul, Doamne, cu inima curată, Cu floarea conștiinței de crime nepătată, Sincer, nefățărit.* MUREȘANU, P. 66/3. *Aceste cîntece izvorîte din sînul sincer și nefățărit al poporului nostru.* F (1869), 386.

— Pl.: *nefățăriți, -te.*

— Pref. *ne-* + **fățărit.**

NEFEÁ s. f. v. **nafea.**

NEFÉR s. m. **1.** Soldat din vechea armată turcă. *Atunci sosi ... un agă, anume Kara Muselim, cu vreo 800 neferi.* DUMITRACHE, ap. GCR II, 127/5. *De la zaveră rămaseră în țară trupe turcești, un beșliaga cu cîțiva neferi în fiecare județ.* GHICA, S. IV, cf. 322. *Neferii aprigi pe săbii mîna pun.* ALECSANDRI, POEZII, 381. *Din vreo 70 de turci cîți se aflaŭ la Iași, ca negustori sau soldați în garda domnească, numai başbeșliaga și doi neferi au scăpat cu viața.* OȚETEA, T. V. 183. *În curtea conacului era acum o brișcă în care se găseau doi inși, turci după înfățișare, și lîngă ei patru neferi călări.* CAMIL PETRESCU, O. I, 65, cf. 68.

2. Soldat pămîntean din corpul arnăuților; soldat care făcea parte dintr-o poteră, p o t e r a ș. *Numire de beșleagă la Movilă, cu 6 neferi pentru a apăra pe locuitori de turci* (a. 1742). IORGA, S. D. VI, 234. *Domnul Manole Vodă, de unde era la mînăstirea Cotrocenii, apucă cu beșlegii și neferii țării drumul Piteștilor.* DUMITRACHE, 32. *Au pribegit în țara Rosiii ... luînd și cățva neferi cu mărie-sa* (a. 1787). CAT. MAN. I, 86. *Cheltuială ce s-au dat la ... neferi ce s-au trimis cu porunci pe la ținuturi* (a. 1806). IORGA, S. D. IV, 206. *Lefile beșlegilor i a neferilor domnești noastre curți* (a. 1814). URICARIUL, I, 37. *S-au rînduit să meargă și 20 neferi ... întru prinderea făcătorilor de rele tîlhari* (a. 1823). ib. XIV, 287. *Era un șir de odăi ... în care ședeau idicliii, neferii și iciolanii domnești.* FILIMON, O. I, 108, cf. 157. *Armîndu-se toți cetățenii ... în fruntea lor și cu beșleaga cu neferii săi, plecară a da piept cu fracțiunea și a prinde pre tîlhari.* I. IONESCU, M. 250. *O ceată de mulți neferi călare.* ALECSANDRI, POEZII, 632. *Șapte niferi trimetea Și Stoenică că-i vedea, Vizionu slobozia.* MAT. FOLK. 60. *Ștefan Vodă nu ședea, La niferi le poruncea, Calul bine îl ținea, Și pe el încăleca.* PĂSCULESCU, L. P. 229.

◇ E x p r. (Regional) **A face nefer** (pe cineva) = a păcăli. Cf. ZANNE, P. IV, 484.

3. (Regional) Membru al unei cete de haiduci. *Mihul astfel le grăia: Frații mei, neferii mei, Lotri, puișori de zmei!* ALECSANDRI, P. P. 209.

— Pl.: *neferi.* — Și: (regional) **nifér** s. m.

— Din tc. **nefer.**

NEFERECÁT, -Ă adj. Negativ al lui f e r e c a t. Cf. CUV. D. BĂTR. I, 195, CREANGĂ, P. 126, DIACONU, VR. 202, DEȘLIU, G. 10, TEODORESCU, P. P. 610, ALR SN I h 151. ◇ E x p r. **Moară neferecată,** se spune despre un om vorbăreț și flecar. Cf. ZANNE, P. III, 237, 248.

— Pl.: *neferecați, -te.* — Și: (regional) **nefericát, -ă** (MAT. FOLK. 708), **năfericát, -ă** (ALR SN I h 151/64), **năfiricát, -ă** (ib. 151/29), **niferecát, -ă** (ib. 151/531), **ninfiricát, -ă** (ib. 151/386) adj.

— Pl.: *neferecați, -te.*

— Pref. *ne-* + **ferecat.**

NEFERECÍ vb. IV v. **neferici.**

NEFERICÁT, -Ă adj. v. **neferecat.**

NEFERICÍ vb. IV. **1.** T r a n z. A face să fie nefericit, a aduce nefericire. Cf. PONTBRIANT, D., VLAHUȚĂ, ap. CADE, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Parcă trebuie să te omoare ca să te nefericească?* REBREANU, R. II, 225. ◇ R e f l. *Eu ție m-am încrezut, Tare m-am neferecit.* DOINE, 231.

2. R e f l. (Rar) A se plînge de necazurile, de nenorocirile, de suferințele sale; a se tîngui. Cf. COSTINESCU.

— Prez. ind.: *nefericesc.* — Și: (regional) **neferecí** vb. IV.

— Derivat regresiv de la **nefericit.**

NEFERICÍRE s. f. Negativ al lui f e r i c i r e; stare, situație a celui nefericit, n e n o r o c, n e n o r o c i r e **(2)**, s u f e r i n ț ă (morală); întîmplare, împrejurare care aduce cuiva suferință, necaz. *Sfada din anul trecut la atîta au venit între Solomon, Gheza și Ladislav cei dintîi, cît în anul de acum au mers la arme, dară cu nefericirea lui Solomon.* ȘINCAI, HR. I, 206/17, cf. LB. *De cînd te-ai dus, toate nefericirile m-au împresurat.* NEGRUZZI, S. I, 62. *Îmi rămăsese adînc săpată în memoriă suvenirea nefericirei și mizeriei lor.* CARAGIALE, O. V, 347. *O mare nefericire neașteptată ... amuțește pe om și îl fac să exprime nimicitorul sentiment în fraze scurte.* GHEREA, ST. CR. I, 356, cf. BARCIANU. *El nu vrea nefericirea soră-si.* DAVILA, V. V. 28. *Gazetele timp de o zi ar lua notiță despre nefericirea d-tale.* F (1906), 31. *I-am făcut să uite propriile lor nefericiri.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 7. *O nouă nefericire familială începeșoează în această vreme sufletul lui Eminescu.* CĂLINESCU, E. 251. *Să-i aducă aminte nefericirea de a fi încă viu.* ARGHEZI, B. 51. *S-o dus spră năfericirea lui.* ALR II 3 208/36, cf. 3 208/53, 64, 76.

— Pl.: *nefericiri.* — Şi: (regional) **năfericire** s. f.
— Pref. *ne-* + **fericire.**

NEFERICÍT, -Ă adj. Negativ al lui fericit; nenorocit **(1)**. Cf. ŞINCAI, HR. I, 25/8, ALECSANDRI, T. I, 69, GHEREA, ST. CR. II, 149, BUJOR, S. 51, TOPÎRCEANU, B. 38, SADOVEANU, O. VI, 300, STOICA, VÎN. 99, T. POPOVICI, SE. 433, POP., ap. GCR II, 307. ✦ (Familiar; despre lucruri) Care se află într-o stare (extrem de) proastă, primitivă; mizerabil **(1)**. *Iată avantajiile călătoriei cu un barcaz nefericit, faţă de un vapor care în acest port mic nu i-ar fi îngăduit nici să răsufle.* TUDORAN, P. 34.
— Pl.: *nefericiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **fericit.**

NEFERÍNŢĂ s. f. (Învechit, rar) Negativ al lui ferinţă; faptul de a nu ţine, de a nu urma, de a nu păzi o poruncă, o restricţie etc. *Faptele lui ceale rreale sămt aceastea: . . . lăcomia, mănia, neferinţa, lenea, beţia.* VARLAAM, C. 188.
— Pref. *ne-* + **ferinţă.**

NEFERÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui feros; care nu conţine fier (ca element constitutiv). Cf. DM, LTR², DER III, 335. ✦ (Despre industrie) Care prelucrează materiale ce nu conţin fier. Cf. DL, DM.
— Pl.: *neferoşi, -oase.*
— Pref. *ne-* + **feros.**

NEFIÉRT, NEFIÁRTĂ adj. Negativ al lui fiert; care nu a fiert suficient. DICT. ✧ Expr. (Familiar) **Mămăligă nefiartă** = mămăligă **(2)**. Cf. ZANNE, P. III, 611, CHEST. VIII 15/27. (Substantivat) **A vorbi fierte şi nefierte** = a vorbi multe şi de toate, şi ce trebuie şi ce nu trebuie. Cf. ZANNE, P. II, 846.
— Pl.: *nefierţi, nefierte.*
— Pref. *ne-* + **fiert.**

NEFIÍNŢĂ s. f. **1.** Negativ al lui fiinţă; faptul de a nu exista, de a nu fi, inexistenţă; stare a ceea ce nu există, nimic **(III)**, nonexistenţă, (învechit, rar) nedereasă, nefapt; p. ext. neant. [Dumnezeu] *ne-au scos din . . . nefiinţă la fiinţă* (a. 1654). GCR I, 164/27. *Şi ne-au scos din întunerec la lumină şi din nefiinţă la fiinţă.* NEAGOE, ÎNV. 1/15. *Blagoslovit Dumnezeu carele au dat noao a înţeleage . . . lucrurile ce s-au făcut den nefiinţă în fiinţă.* GAVRIL, NIF. 4/7. *Doreşte nefiinţa şi va să moară-ndată.* HELIADE, O. I, 390. *O tu! care din sînul nefiinţii ai scos pe acest luminos soare . . . , luminează întunecatul meu suflet.* MARCOVICI, C. 9/4, cf. 15/6. *Atunci cînd vom avea temei de a adeveri sau de a arăta nefiinţa unei asemenea întîmplări.* AR (1838), 9¹/12. *Aşa mărginit în sine-mi, trăiesc aici ca un sînt Şi-mpărat al nefiinţei mi se pare cum că sînt.* ALEXANDRESCU, M. 262. *La-nceput, pe cînd fiinţă nu era, nici nefiinţă.* EMINESCU, O. I, 132, cf. 133, MACEDONSKI, O. III, 100, GHEREA, ST. CR. III, 236. *Auzea vorbele lui şi dubita în tot ce se vorbeşte despre fiinţă şi nefiinţă.* F (1906), 39. *Din nefiinţă cineva veghează.* CAMIL PETRESCU, V. 70. *Pieri în noaptea nefiinţii, rece simbol de minciună.* TOPÎRCEANU, P. O. 128. *Toţi aceştia ar înfrunta în mod real moartea, nefiinţa.* V. ROM. ianuarie 1954, 155.

2. (Învechit) Absenţă, lipsă (dintr-un loc, dintr-un post etc.). *Mi s-au arătat opredelenie departamentului întăi, făcută în nefiinţa mea* (a. 1813). BUL. COM. IST. IV, 87. *Sir Cearl Vagon . . . va merge ca ambasador extraordinar pe epoha nefiinţii lui lord Ponsobei, neputîndu-să lăsa necuprins un post aşa de însemnat.* AR (1837), 58¹/2. *Pagubile ce în a lor nefiinţă au făcut, să vor plăti înaintea giudecătorilor.* ib. (1839), 36¹/29. *Folosindu-se de nefiinţa sa au mers acasă la el.* NEGRUZZI, S. I, 226. *Chiar dacă m-or judeca în nefiinţă, nu face nimica.* I. NEGRUZZI, S. I, 257.
— Pref. *ne-* + **fiinţă.**

NEFINÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui finit; infinit. Cf. NEGULICI. *A ta pedeapsă e nefinită Şi venitoriu-ţi va fi infernu.* F (1869), 388.
— Pl.: *nefiniţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **finit** (după lat. *infinitus*, fr. *infini*).

NEFÍŢĂ s. f. (Grecism rar) Nevăstuică **(II 1)** (*Mustela nivalis*). DR. IV, 804.
— Pl.: ?
— Din ngr. **νυφίτσα.**

NEFÎRTÁT s. m. (Popular) **1.** Negativ al lui fîrtat. Cf. H IV 181, SBIERA, P. 133.
2. (Mai ales art.) Diavol, drac. Cf. CANDREA, F. 115. *Ştie nefîrtatul ce-ai făcut.* Com. MARIAN, cf. I. CR. III, 286. *Şi-i spuse moş Adam ce-i spusese şi lui nefîrtatul.* PAMFILE, S. T. 103.
— Pl.: *nefîrtaţi.* — Şi: **nefărtát** s. m. SBIERA, P. 133.
— Pref. *ne-* + **fîrtat.**

NÉFLĂ s. f. (La unele jocuri de cărţi) Carte de valoare mică sau fără valoare; escofilă. *Găseşte regulat . . . două nefle care nu-i trebuie.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, ap. CADE.
— Pl.: *nefle.*
— Din fr. **nèfle.**

NEFLETER adj. (Prin Olt.) Prostănac. I. CR. I, 121.
— Accentul necunoscut. — Pl.:?
— Etimologia necunoscută.

NEFLEXÍBIL, -Ă adj. Negativ al lui flexibil. ✦ (Gram.; despre cuvinte sau forma lor) Care este lipsit de flexiune; (învechit) neplecat. *Prepoziția, conjuncția și interjecția sînt neflexibile.* GRAM. ROM[1]. I, 107.
— Pl.: *neflexibili, -e.*
— Pref. *ne-* + **flexibil.**

NEFLUIERÁT, -Ă adj. Negativ al lui fluierat. (Expr.; regional) **Brînză nefluierată,** se spune despre un cîștig obținut fără eforturi. Cf. MAT. DIALECT. I, 232.
— Pl.: *nefluierați, -te.*
— Pref. *ne-* + **fluierat.**

NEFOLOSÍNȚĂ s. f. Negativ al lui folosință. Cf. HERODOT (1645), 219, 296, URICARIUL, VIII, 132. ◇ Loc. adv. (Învechit) **Cu nefolosință** = fără folos, în zadar. COSTINESCU.
— Pref. *ne-* + **folosință.**

NEFRÁLGIC, -Ă adj. v. **nevralgic.**

NEFRALGÍE s. f. v. **nevralgie.**

NEFRÁMĂ s. f. v. **năframă.**

NEFRANGÍBIL, -Ă adj. (Rar) Care nu poate fi frînt, zdrobit, nimicit; fig. care nu poate fi combătut, indestructibil. *A doua părere însă, referitoare la originea romană a vechilor morlahi, e bazată pe temeiuri istorice nefrangibile.* F (1870), 337.
— Pl.: *nefrangibili, -e.*
— După fr. **infrangible.**

NEFRÉTIC, -Ă adj., s. m. și f. v. **nefritic.**

NEFRÎT[1] s. n. v. **nefrită.**

NEFRÎT[2] subst. Rocă metamorfică, compactă, de culoare verzuie, folosită ca piatră semiprețioasă. Cf. LTR[2], DER.
— Din fr. **néphrite,** germ. **Nephrit.**

NEFRÎTĂ s. f. Boală care constă în inflamația rinichilor. *Nefrit se zice inflamația rărunchilor omului.* CORNEA, E. I, 110/16, cf. BIANU, D. S. *Nefrita scarlatinoasă trece cîteodată în stare de nefrită permanentă, incurabilă.* BABEȘ, O. A. I, 254. *La aceste nefrite carnea, ca mîncare, e absolut oprită.* YGREC, M. N. 331, cf. DM, DER.
— Pl.: *nefrite.* — Și: (învechit) **nefrit** s. n.
— Din ngr. **νεφρῖτις,** fr. **néphrite.**

NEFRÎTIC, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj. (Despre boli) Care este localizat la rinichi; renal. *Colica nefretică.* MAN. SĂNĂT. 305/29, cf. BIANU, D. S. *Colica nefritică, adică cea produsă de calculi.* YGREC, M. N. 110, cf. 6.

2. S. m. și f. Persoană care suferă de nefrită. Cf. COSTINESCU. *Laptele declorurat se întrebuințează la eczematoși și nefritici.* YGREC, M. N. 280.
3. Adj. (Adesea substantivat, n.) (Medicament) care este folosit la bolile de rinichi. Cf. COSTINESCU, SCRIBAN, D.
— Pl.: *nefritici, -ce.* — Și: **nefrétic, -ă** adj., s. m. și f.
— Din ngr. **νεφριτικός,** lat. **nephreticus,** fr. **néphrétique.**

NEFRÎNT, -Ă adj. Negativ al lui frînt; fig. (învechit) nebiruit, neînvins, neînfrînt; ferm. *Să stăm nefrînși cu inima vitează.* BUDAI-DELEANU, Ț. 170. *Numa Vlad cu inima nefrîntă, Și înarmat, pre păgînul așteaptă.* id. ib. 175.
— Pl.: *nefrînți, -te* și (neobișnuit, m.) *nefrînși.*
— Pref. *ne-* + **frînt.**

NEFT subst. v. **naft.**

NEFTÍU, -ÍE adj. (Turcism învechit) De culoarea naftului; verde-închis. *Un biniș postav neftiu* (a. 1821). ȘIO II[1], 272, cf. BARCIANU, V., DDRF, ALEXI, W., TDRG.
— Pl.: *neftii.*
— Din tc. **neftî.**

NEFÚFĂNĂ s. f. v. **năfufănă.**

NEG s. m. **1.** Tumoare mică, rotundă, nedureroasă, care se formează pe piele; negel **(1),** (neobișnuit) mursă[2] **(2).** [Om] *avînd negi.* BIBLIA (1688), 87[2]/8. *Curățirea și netezirea obrazului de negi, de pete și zbîrcituri.* PISCUPESCU, O. 155/23, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, TDRG, CANDREA, F. 25. *Doctorul are un neg ca o zgrăbunță pe tîmpla stîngă.* ARDELEANU, U. D. 80. *Negii sînt contagioși și inoculabili.* YGREC, M. N. 332. *Era un om slab, scheletic, cu un neg mare pe bărbie.* V. ROM. octombrie 1954, 115, cf. BOUREANU, S. P. 6. *Pe ceafa groasă, cutată adînc, se vedeau trei negi așezați în triunghi.* TUDORAN, P. 77, cf. MAT. FOLK. 635, 703, ȘEZ. XII, 167, ALRM I/I h 77, 78, 79, ALRM II/I h 85/784.
2. P. anal. Nod sau excrescență care se formează uneori pe organele plantelor. Cf. DS 200, BORDEIANU, P. 96.
— Pl.: *negi.* — Și: (regional) **nec** s. m. ALRM I/I h 77.
— Lat. **naevus** „pată pe corp".

NEGÁ vb. I. Tranz. (Folosit și absol.) A contesta existența, necesitatea, obligativitatea (unui lucru, unui fenomen etc.); a nu recunoaște, a nu admite (un fapt); a tăgădui. *Nici însuși Engel nu poate niega (tăgădui).* MAIOR, IST. 31/32. *A nega (tăgădui) ființa sufletului este tot una de a nega ființa plăsmuitoriului.* CORNEA, E. I, 182/9, cf. ISIS (1859), 124[2]/43. *Ți-ar nega existența ta.* EMINESCU, N.

53. *N-am ce nega, îmi era ruşine de mine însumi.* F (1903), 16. *Iată efecte pe care nu poate să le nege nimeni şi pe care le cunoşti . . . din predicile mele.* GALACTION, O. 236. *Clatină din cap negînd.* CAMIL PETRESCU, U. N. 425. *Nu e nevoie să negi.* C. PETRESCU, C. V. 108, cf. 354. *Să nu încerci să negi, că-i de prisos.* SEBASTIAN, T. 280, cf. 74. *Te scormoni toată vremea să afli, să-nţelegi, Te-ncredinţezi aproape, te răzvrăteşti şi negi.* ARGHEZI, C. O. 42. *Neagă existenţa unui stil funcţional al literaturii beletristice.* VIANU, M. 147, cf. 45, 70. *Negi cu prea mare stăruinţă ca să mă convingi.* STANCU, R. A. IV, 224, cf. 285. *Negînd existenţa unor legi obiective, sociologii reacţionari se situează pe poziţii subiectiviste.* V. ROM. ianuarie 1954, 225. *Îşi flutura într-una capul mare, negînd văzut, în sinea lui, tot ce auzea.* GALAN, B. I, 124, cf. id. Z. R. 354. *Anton Lupan lua Cornul de aur, în lung, cu barca, să se întoarcă la drumul lui de fier, de care nu putea să nege că se simţea legat.* TUDORAN, P. 59. *Suslănescu neagă, jură, protestă.* T. POPOVICI, SE. 104. *Mecanicul vru să nege vag, şovăi o clipă.* BARBU, Ş. N. 143. ◇ Refl. pas. *Predicatul se afirmă sau se neagă pentru toată sfera subiectului.* MAIORESCU, L. 43. *Aceste însuşiri nu se pot nega în arhitectură.* OPRESCU, I. A. III, 17.

— Prez. ind.: *neg.*

— Din lat. **negare.**

NEGÁBIL, -Ă adj. (Rar) Care poate fi negat. Cf. LM.

— Pl.: *negabili, -e.*

— **Nega** + suf. *-bil.* Cf. it. negabile.

NEGÁRĂ s. f. v. **năgară.**

NEGÁRE[1] s. f. **1.** Acţiunea de a nega şi rezultatul ei; tăgăduire, contestare, negaţie **(1).** *Înlăturarea (negarea adevărului) judecăţii particulare.* MAIORESCU, L. 57, cf. id. CR. I, 354. *„Negarea" implică o atitudine subiectivă (sau mai subiectivă decît „afirmarea"), deci amestecul afectului.* IORDAN, STIL. 276. *Negarea caracterului lingvistic al stilisticii beletristice.* VIANU, M. 130. *Ofiţerul a rîs zgomotos, dînd din cap a negare.* V. ROM. februarie 1955, 159. *Trebuie luptat împotriva diverselor şi multiplelor manifestări de „diplomaţie" critică, împotriva tendinţelor de negare neprincipială a meritelor unor lucrări.* S ianuarie 1962, 12.

2. Negaţie **(2).** *Transformarea limbii latine populare în mai multe limbi romanice, reprezentînd un salt calitativ, constituie o negare dialectică.* SCL 1960, 572. ◇ *Negarea negaţiei* = una dintre legile fundamentale ale dialecticii marxiste, care determină direcţia dezvoltării ca mişcare ascendentă de la simplu la complex, de la inferior la superior, prin preluarea şi dezvoltarea laturilor pozitive ale vechiului şi înlăturarea celor negative. Cf. DER.

— Pl.: *negări.*

— V. **nega.**

NEGÁRE[2] s. f. v. **năgară.**

NEGÁTA adv., adj. invar. **1.** Adv., adj. invar. (Învechit şi regional) Negativ al lui g a t a; care nu este (încă) terminat; care nu s-a pregătit (pentru ceva). *Find negata de a să bate* (a. 1617). MAG. IST. I, 250/6. *Aşa-i amăgeşte, pînă-i apucă moartea negata.* VARLAAM, C. 291. *Cei puţini di cei mulţi şi cei negata de cei gata n-au putut suferi, ce au dat dosul.* URECHE, L. 162. *Fiind oştile lui răsipite pen sat pre la gazde şi negata, l-au luat de l-au dus în sus spre ţara leşască* (a. 1679). MAG. IST. II, 29/19. *Cu greu este cei puţini şi negata a sta împotriva celor mai mulţi.* N. COSTIN, LET. II, 46/14. *Deşi eram negata, am luat un şal şi am primit-o.* NEGRUZZI, S. I, 50. *Vîntrele-şi aduc, negata, din codri, şi bîrne Mari, necioplite.* COŞBUC, AE. 76. *O lăsat lucru negata.* A I 24.

2. Adj. (Prin nordul Mold.; despre ouă) Care nu are găoace, care este ouat fără găoace. Cf. ALR II 5 712/414, 551.

— Pref. *ne-* + **gata.**

NEGATÍV, -Ă adj., s. n. **I.** Adj. **1.** (Mat.; despre valori numerice) Care este mai mic decît zero sau egal cu zero; care se notează în scris cu semnul minus **(1).** [Numerele] *ce urmează sămnului „—" să numesc . . . negative.* ASACHI, ALGHEBRA, $7^{r}/5$, cf. POENARU, E. A. 6/11. *Cînd exponentul este negativ, adecă are semnul „—", atunci trebuie a'mpărţi unimea prin rădăcină de atîtea ori cîte unimi are esponentul.* LAZARINI, M. 184/5. *Cîtimi pozitive şi . . . cîtimi negative.* CULIANU, A. 8. *Orice număr pozitiv este mai mare decît orice număr negativ.* ALGEBRA VIII, 11. ◇ *Semn negativ* = semnul minus **(1),** folosit pentru caracterizarea numerelor negative **(11).** *După această formă se vor alcătui lesne . . . puterile din rădăcina A — B, de se vor însămna făcuturile cu semnul negativ.* AAT $180^{v}/14$. *Această lucrare cere a . . . se arăta prin semnul „—" ce se pronunţiază minus sau mai puţin, şi-l numim negativ.* HELIADE, A. 3/2. *Semnul „—" se numeşte negativ.* G. POP, E. 6/13.

2. (Despre electricitate) Care apare la anodul unui element generator electrochimic. *De iaste aşa, cu bună seamă acest copaciu are în sine electricitate negativă.* LEON ASACHI, B. 42/14. *Electricitatea steclei s-au luat de pozitivă, iară a răşinelor, a cerei cei tari, de negativă.* STAMATI, F. 114/20, cf. BARASCH, M. III, 68/25. *Potenţialul este pozitiv sau negativ după semnul electricităţii cu care este încărcat electrometrul.* PONI, F. 205, cf. 195. *Seva . . . transportă spre părţile superioare ale plantei sarcini electrice negative.* AGROTEHNICA, I, 219. *Electronul este sarcina elementară de electricitate negativă.* CHIM. AN. CALIT. 12. *Capătă o sarcină electrică negativă.* ib. 17.

◇ (Adverbial) *Unul şi acelaşi element poate primi unul sau mai mulţi electroni şi să se încarce negativ.* ib. 22.

3. (În opoziţie cu a f i r m a t i v) Care exprimă o negare[1] **(1)** sau un refuz, care neagă ceva, care are (sau conferă) un sens de negare[1]. *Particulă negativă.* HELIADE, GR. ROM. 111/29, cf. id. D. J. 65/7. *S-au rostit răspunsul negativ (neînvoitor).* AR (1838), 100[1]/9. *O propoziţie negativă.* GR. R.-N. II, 41/20. *Pozitive sînt noţiunile care afirmă ceva, negative sînt acele care înlătură o afirmare.* MAIORESCU, L. 34, cf. id. CR. I, 78. *Imperativul negativ se deosebeşte de cel afirmativ.* IORDAN, G. 191, cf. 36. *Don Diego e aşa de supărat de răspunsul negativ pe care i l-a dat don Bernardo . . . , încît îi dă o palmă.* CĂLINESCU, I. 124. *Atunci cînd întrebarea este la forma negativă, se răspunde prin adverbul „ba".* SCL 1955, 284. *De fiecare dată am primit răspuns negativ.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 404. ◇ (Adverbial) *Medicul răspunse . . . negativ.* CALENDAR (1857), 80/1. ✦ (Substantivat, f.; neobişnuit) Cuvînt sau enunţ cu ajutorul căruia se neagă ideea exprimată de o propoziţie sau de una dintre părţile ei. *Şi-a împlinit ea oare cel puţin angajamentul? La aceasta putem răspunde cu negativa.* FILIMON, O. II, 190.

4. (În opoziţie cu p o z i t i v) Lipsit de însuşiri bune, de calităţi, r ă u; care nu se recomandă, care produce rău, care este periculos. *Poate însă un grad potrivit a frigului într-atîta întări viiaţa încît dînsul concentrează puterea vieţii . . . , însă aceasta nu este pozitivă, ci negativă întărire.* VASICI, M. I, 37/20. *Precum vezi, ai perspectiva unei compensaţii negative.* HOGAŞ, DR. I, 63. *Înghetul poate avea şi alte efecte negative asupra plantelor.* AGROTEHNICA, II, 77, cf. I, 757. *Asemenea fenomene negative nu sînt altceva decît manifestări de snobism intelectual.* S ianuarie 1962, 12. ◇ (Adverbial) *Asupra pîraielor de munte influenţa omului se face simţită în două moduri: a) pozitiv . . . şi b) negativ, prin distrugerea întregului efectiv piscicol.* C. ANTONESCU, P. 20. ◇ (Substantivat) *O asemenea construcţie a favorizat crearea unui anume raport între personajele pozitive şi „negativii" care le stau în cale.* GL 1952, nr. 260, 7/2.

5. (Chim., Biol.; despre unele reacţii ale anticorpilor) Care nu se produce în prezenţa antigenului sub influenţa şi în prezenţa căruia a luat naştere; (despre analize medicale) care infirmă prezenţa în organism a unui anumit agent (patogen). *Prin neosalvarsan reacţia Wasserman devine mai curînd negativă.* YGREC, M. N. 338.

II. S. n. **1.** Imagine obţinută pe un material fotografic (film, hîrtie etc.) la care distribuţia luminii şi a umbrei este inversă în raport cu cea reală; p. e x t. placă, film sau hîrtie fotografică pe care s-a obţinut o asemenea imagine.

2. (Tipogr.) Literă albă imprimată pe un fond închis. V. MOLIN, V. T. 56.

— Pl.: *negativi, -e.*

— Din lat. **negativus,** fr. **négatif,** germ. **negativ.**

NEGATIVÁ vb. I. T r a n z. A încărca, a polariza cu electricitate negativă **(I 2).** *Electroni, care neavînd pe unde se scurge cu uşurinţă la filament, negativează grila.* ENC. TEHN. II, 186.

— Prez. ind.: *negativez.*

— V. **negativ.**

NEGATIVÁRE s. f. Acţiunea de a n e g a t i v a. Cf. LTR[2].

— V. **negativa.**

NEGATIVÍSM s. n. **1.** Atitudine de ignorare sau de respingere sistematică a elementelor pozitive pe care le prezintă cineva sau ceva. Cf. CONTEMP. 1948, nr. 104, 23/2.

2. Tendinţă de a se opune oricărei solicitări din afară şi oricărui act comandat, caracteristică în unele boli mintale. Cf. DER.

— **Negativ** + suf. *-ism.*

NEGATIVÍST, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care ţine de negativism **(1),** referitor la negativism, caracteristic negativismului. *Atitudine negativistă.* CONTEMP. 1949, nr. 120, 4/2. ◇ (Adverbial) *Au fost respinse încercările de a prezenta negativist, deformat, adevărurile vieţii noi.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 420.

2. S. m. şi f. Persoană care are o atitudine negativistă **(1),** care manifestă negativism **(1).** DICŢ.

— Pl.: *negativişti, -ste.*

— **Negativ** + suf. *-ist.*

NEGATIVITÁTE s. f. (Rar) Însuşirea de a fi negativ. Cf. n e g a t i v **(I 1).** *Negativitatea unei cîtimi.* CULIANU, A. 8.

— **Negativ** + suf. *-itate.*

NEGATÓN s. m. (Fiz.) Electron. Cf. LTR[2], DN[2].

— Pl.: *negatoni.*

— Din fr. **négaton.**

NEGATÓR, -OÁRE adj. (Rar) Care neagă, care contestă, care combate (pe cineva sau ceva). *Doctrine negatorie de cele mai sacre . . . drepturi.* LM. *Pesimismul tinerilor negatori ai generaţiilor noi.* LOVINESCU, C. V, 45. *Materialişti şi sofişti, negatori ai credinţelor religioase de veacuri înrădăcinate în conştiinţa oamenilor, trebuiau să opună autorităţii brahmanismului tăişul argumentelor.* JOJA, S. L. 249. ◇ (Substantivat) *De aici tendinţa, atît a apologeţilor cît şi a negatorilor săi, de a ne înfăţişa o concepţie unitară, fără fisuri sau contradicţii.* V. ROM. decembrie 1963, 102.

— Pl.: *negatori, -oare.* — Şi: **negatóriu, -órie** adj.
— Din fr. **négateur.**

NEGATÓRIU, -ÓRIE adj. v. **negator.**

NEGATRÓN s. m. (Fiz.) Electron. *Particulele β şi razele catodice sînt electroni sau negatroni.* MACAROVICI, CH. 198, cf. LTR[2].
— Pl.: *negatroni.*
— Cf. n e g a t o n.

NEGATOSCÓP s. n. (Fiz.) Ecran luminos folosit pentru examinarea prin transparenţă a radiogramelor. Cf. DM, LTR[2].
— Pl.: *negatoscoape.*
— Din fr. **néatoscope.**

NEGÁŢIE s. f. **1.** Negare[1] **(1)**; cuvînt, gest, fapt etc. care neagă, contrazice, contestă (ceva sau pe cineva). Cf. I. GOLESCU, C. *Negaţie (zicere de nu).* CALENDAR (1853), 11/29. *O asemine stare de lucruri . . . era negaţia a orice dezvoltări.* ROM. LIT. 66[1]/24, cf. MAIORESCU, CR. III, 173. *Cum poate cineva concepe ideea de datorie faţă cu lumea prin negaţiunea aceleiaşi datorii faţă cu sine însuşi, care este şi el o parte a lumii?* CARAGIALE, O. VII, 254. *Era foarte bătrîn la anul 1848, ale cărui împrejurări i se părură negaţia oricărei judecăţi sănătoase.* IORGA, L. II, 499. *Cum toţi vor să cucerească opinia publică pe calea negaţiei, atitudinea pamfletară a devenit covîrşitoare.* LOVINESCU, C. V, 161. *Întrebarea retorică, adică aceea care impune afirmaţia sau negaţia pe care vorbitorul doreşte s-o obţină de la ascultătorii săi, este bine cunoscută de Bălcescu.* VIANU, A. P. 31. ✦ Functor logic pe baza căruia respingem o expresie, contestînd valoarea de adevăr susţinută în ea. DER. ✦ (Lingv.) Cuvînt sau grup de cuvinte cu ajutorul cărora se neagă ideea exprimată de o propoziţie sau de una dintre părţile ei. *Particulele de afirmaţie şi de negaţie . . . nu, niciodată.* IORDAN, G. 57. *În limba română, principalele negaţii sînt nu, ba, nici, nicidecum.* DER.
2. (Filoz.) Acţiunea permanentă de înlocuire a calităţii obiectelor şi fenomenelor în cadrul mişcării universale, al cărei izvor principal rezidă în contradicţiile interne ale lucrurilor şi care implică atît distrugerea cît şi conservarea parţială a însuşirilor anterioare, precum şi ridicarea lor pe un plan superior; negare[1] **(2)**. ◇ *Negarea negaţiei* v. n e g a r e[1].
— Pl.: *negaţii.* — Şi: (învechit) **negaţiúne** s. f.
— Din fr. **négation.**

NEGAŢIÚNE s. f. v. **negaţie.**

NEGĂÍ vb. IV. I n t r a n z. (Prin Mold.) = **migăli.** Cf. I. CR. VI, 314, A VI 26, 33.

NEGĂIÁLĂ[1] s. f. (Învechit, rar; cu sens neprecizat, probabil) Piedică, obstacol. *Pluta a căzut într-o negăială, adică împiedicare, unde-i apa vadină sau volburoasă* (a. 1847). URICARIUL, X, 404.
— Pl.: *negăieli.*
— Etimologia necunoscută.

NEGĂIÁLĂ[2] s. f. (Prin Mold.) = **migăleală.** Cf. POLIZU, SADOVEANU, O. XIII, 306, SCL 1963, 21.

NEGĂIÓS, -OÁSĂ adj. (Prin Mold.) = **migălos.** RUSSO, S. 78.

NEGĂSTÓRI s. m. v. **negustor.**

NEGĂTÍ vb. IV. T r a n z. (Prin nord-vestul Transilv.) A schingiui. CABA, SĂL.
— Prez. ind.: *negătesc.*
— Pref. *ne-* + **găti.**

NEGEÁ s. f. (Regional) Fată (Ţăndărei-Slobozia). PĂSCULESCU, L. P. 48. *Tot negele tinerele.* id. ib., cf. 363.
— Pl.: *negele.*
— Etimologia necunoscută.

NEGEĂC subst. v. **nageac.**

NEGÉL s. m. **1.** Diminutiv al lui n e g **(1)**; p. e x t. neg **(1)**. *Avea un negel în nas din naştere.* NECULCE, L. 336. *Negelul de va fi supt falca dreaptă, însămnează norociri vieţii acelui om* (a. 1785). GCR II, 144/24, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Tînărul este îmbobocit în vîrful nasului cu un negel monstruos.* ALECSANDRI, O. P. 316. *Nasul lui cel mare, de care rîdeam odată în copilăria mea, . . . avea un negel tocmai pe vîrf.* GANE, N. II, 144. *Pe un braţ Simina are un negel.* COŞBUC, P. I, 247, cf. N. LEON, MED. 138, GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 128. *În această zi . . . cine va coase sau va toarce, se crede că va face negei la mînă.* PAMFILE, S. T. 60. *O femeie străină, cu negel deasupra buzei, mă înşfăcă cu degetele îngălbenite de tutun.* BRĂESCU, A. 18, cf. H XIV 439. *De-mi dai scroafa cu purcei, Iau pe hîda cu negei.* MÎNDRESCU, L. P. 156. *Negeii se leagă strîns cu păr de cal şi de la o vreme se usucă şi cad.* ŞEZ. IV, 121, cf. XV, 115, ALRM I/I h 77, 78, ALR II/I MN 21, 6 943/362, A II 3, 4, 5, 6, 9, 10, III 1, 2, 17, IV 1, 5. ◇ F i g. *Casele erau tot mai mărunte, cu coperişele bătucite cu negei mari de muşchi verde.* AGÎRBICEANU, L. T. 99. ✦ (Regional) Bătătură (în talpă) (Pojorîta-Cîmpulung Moldovenesc). ALRM I/I h 188/370.
2. (Zool.; regional) Căpuşă *(Ixodes)* (Piatra Neamţ). ALR I 1 206/556.
— Pl.: *negei* şi (regional, n.) *negele* (COŞBUC, P. II, 253), *negeluri* (A II 8). — Şi: (regional) **nigél** (ALRM I/I h 77, A III 3, 5), **ningél** (ALRM I/I h 77, A II 8, III 18, IV 3), **migél** (ALRM I/I h 77,

LEXIC REG. 9), **mijél** (ALR I 1 206/556), **gingél** (ALRM I/I h 77), **inigél** (ib.) s. m.
— **Neg** + suf. *-el.*

NEGELÁRIŢĂ s. f. (Bot.; regional) Rostopască *(Chelidonium majus)*. Cf. DDRF, BRANDZA, FL. 117, GRECESCU, FL. 46, BIANU, D. S., TDRG, AGROTEHNICA, II, 218.
— Pl.: *negelarițe.*
— **Negel** + suf. *-ariță.*

NEGELĂRÎŢĂ s. f. (Bot.; regional) Rostopască *(Chelidonium majus)*. Com. MARIAN. *Rostopasca ... se mai numește iarba-rîndunelei sau negelărița.* ŞEZ. XV, 115.
— Pl.: *negelărițe.*
— **Negel** + suf. *-ărită.*

NEGELÓS, -OÁSĂ adj., s. f. **1.** Adj. (În dicționarele din trecut) Plin de negi **(1)**, cu negi mulți; negos. Cf. DRLU, LB, POLIZU, LM, DDRF, ALEXI, W., TDRG.
2. S. f. (Bot.; regional) Rostopască *(Chelidonium majus)*. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *negeloși, -oase.*
— **Negel** + suf. *-os.*

NEGELÚŞ s. m. (Rar) Diminutiv al lui negel **(1)**; (rar) negeluț. Cf. JAHRESBER. VIII, 205.
— Pl.: *negeluși.*
— **Negel** + suf. *-uș.*

NEGELÚŢ s. m. (Rar) Negeluș. Cf. LM.
— Pl.: *negeluți.*
— **Negel** + suf. *-uț.*

NEGHEZÁ vb. I v. **necheza.**

NEGHINĂ vb. I. Refl. (Neobișnuit; despre lanurile de grîu) A se umple de neghină **(1)**. Cf. COSTINESCU.
— Prez. ind. pers. 3: *neghinează.*
— V. **neghină.**

NEGHÍNĂ s. f. (Bot.) **1.** Plantă erbacee cu tulpina păroasă, cu flori roșii-purpurii, cu sămînța mărunță și de culoare neagră, răspîndită mai ales în culturile de grîu, zizanie, năgară **(2)**, (popular) mălură **(4)**, (regional) negreață **(5)** *(Agrostemma githago)*; p. restr. sămînța acestei plante, care, măcinată împreună cu sămînța de grîu, dă făinii un gust neplăcut și proprietăți toxice. *Și dormind oamenii, veni pizmașul lui și sămănă întru grîu neghini și să duse.* BIBLIA (1688), 760[1]/35. *Unele* [nedreptăți] *precum neghina din grîu curățindu-le* (a. 1773). URICARIUL, IV, 22/4. *Laptele-cînelui ..., neghina, odosul, holbura ... aceastea toate sînt păguboase holdelor.* ECONOMIA, 47/3. *Ş-atuncea bine vei vedea Că tu ca grîul vei cădea, Iar cei ce au fost pricina, Ca praful și neghina.* ZILOT, CRON. 79. *Sămînța ... nu este curată de neghină, de măzăriche și de alte buruiene rele.* I. IONESCU, D. 288. *Vrajba dintre noi să piară și neghina din ogoară.* CREANGĂ, A. 60. *Semințe toxice, cum sînt semințele de turtiță sau de neghină.* AGROTEHNICA, II, 181, cf. H IV 84, X 534. *Mă muncesc de vine-o lună Ca să-mi fac străina mumă, Și-mi făcui curată ciumă, Că-i străina Ca neghina: Nu-ți știe dorul și mila.* TEODORESCU, P. P. 285. *Maică, cînd m-ai legănat, Maică, rău m-ai blăstămat. În leagăn mi-ai pus neghină, Să nu am în veci hodină.* MARIAN, NA. 313. *Ochii-s negri ca neghina, Gura-i dulce ca smochina.* HODOŞ, P. P. 48. *Atîta mńi-s de streină, Ca on h'iruț de negină Într-on mńijloc de țarină.* ARH. FOLK. VI, 237, cf. ALR I 1 936/56, 305, 320, 954, 980, 990, ALR II 5 173/27, 260, 574, 812, 5 312/520, 531, 821. *Nu e grîu fără neghină* (= nu e nici un lucru perfect, fără cusur). Cf. ZANNE, P. I, 190. ◇ Expr. **A alege neghina din grîu** = a alege binele de rău, a despărți pe cei buni de cei răi. Cf. LM. (Cu parafrazarea expresiei) *Ah! maștera haină, Însăși tu ales-ai pentru mine grîul de neghină.* DAVILA, V. V. 135, cf. ZANNE, P. I, 224. **A semăna neghină (în urechile cuiva)** = a produce discordie, ceartă. *Vicleanul semănînd neghină în urechile împăratului.* DOSOFTEI, ap. TDRG. (Cu parafrazarea expresiei) *S-au sîrguit a apuca mai nainte ... înbrîncirea sămănătorilor de neghini* (a. 1794). GCR II, 153/23. ✦ Fig. Ceea ce este rău, vătămător, primejdios; ceea ce trebuie înlăturat. *Dreaptele ... porunci și pravile ... le aleaseră dă neghină și de pleavă* (a. 1652). GCR I, 163/7. *Cu sabie ascuțită te-ai văzut tăind împreună toate neghinile, adecă învățăturile ... ereticilor.* MINEIUL (1776), 92[v2]/11. *Pe limba poporului nostru, la niște astfel de oameni le zicem mișei, ori mici la suflet, sau neghina omenirei.* ISPIRESCU, U. 63, cf. PAMFILE, J. III, 91. *Și ești dator ca iarăși să recazi Cu ploaie și cu ropot greu de grindeni, Fertilizînd semințele de azi, Zdrobind neghina lumii, pretutindeni.* V. ROM. ianuarie 1954, 216. *Cum să-ngăduim neghina, nepăsarea, neștiința, Cînd pămîntul însuși cere mult visatele-i minuni?* LABIŞ, P. 59.
2. (Regional) Numele a două plante din familia gramineelor: **a)** obsigă *(Bromus inermis)*. Cf. BARCIANU; **b)** zizanie *(Lolium perenne)*. Cf. ANON. CAR.
3. (Regional) Albăstriță *(Centaurea cyanus)*. Cf. PANȚU, PL., BULET. GRĂD. BOT. V, 55.
4. Compus: (regional) **neghină-sălbatică** = curcubeu *(Lychnis coronaria)*. Cf. PANȚU, PL.
— Pl.: (rar) *neghini* și *neghine.* — Și: (regional) **nighínă** (ALR I 1 936/750, 790, 896, 900, 940), **neghíră** (ALR II 5 312/95), **negínă, negrínă** (DOINE, 152) s. f.
— Etimologia necunoscută.

NEGHINEÁ s. f. v. **neginea.**

NEGHINÍŢĂ s. f. Diminutiv al lui n e g h i n ă **(1)**; neghinuţă. (În comparaţii, cu aluzie la culoarea sau la dimensiunile bobului de neghină 1) *De pe-o ramură luă un cărăbuş . . . cu aripile fragede, cu ochişorii ca două neghiniţi.* GÎRLEANU, L. 14. *Inima ei s-a făcut cît o neghiniţă.* SADOVEANU, ap. CADE. (F i g.) *O fetişcană cu ochii de neghiniţă.* V. ROM. august 1954, 76.
— Pl.: *neghiniţe* şi (rar) *neghiniţi.*
— **Neghină** + suf. *-iţă.*

NEGHINÓS, -OÁSĂ adj. (Despre grîu) Plin de neghină **(1)**, cu neghină. Cf. ANON. CAR., POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U.
— Pl.: *neghinoşi, -oase.*
— **Neghină** + suf. *-os.*

NEGHINÚŢĂ s. f. Neghiniţă. *Toată lumea şi-a ales Ce-a fost verde şi frumos . . . Dară eu ce mi-am ales? Trei fire de neghinuţă Şi-o drăguţă — cam negruţă.* RETEGANUL, TR. 100. *Peste o măciuchiţă, Sare o neghinuţă* (Puricele). PĂSCULESCU, L. P. 97.
— Pl.: *neghinuţe.*
— **Neghină** + suf. *-uţă.*

NEGHIÓB, -OÁBĂ adj. **1.** (Adesea substantivat) (Persoană) cu mintea mărginită, care pricepe greu un lucru, care acţionează fără judecată, n ă t ă r ă u **(1)**, p r o s t, n e t o t **(I 2)**, n ă t î n g **(I 1)**, (învechit şi popular) n ă u c **(1)**, (învechit şi regional) n ă t î n t o c **(1)**, (regional) n ă t r u ţ **(1)**, n ă t ă b î z, n ă t r u i, n a t a n t o l; (om) neîndemînatic. *Fie cît de nenvăţaţi, Cît neghiobi, cît desfrînaţi, L-e destul că-s neam mărit.* MUMULEANU, ap. GCR II, 249/8, cf. HELIADE, O. II, 351. *Nimic nu face pe oameni mai neghiobi decît întrebuinţarea tuturor puterilor duhului numai spre aur.* GT (1839), 86[1]/57. *Trei neghiobi mergînd p-o vale.* PANN, P. V. I, 83/11. *Gloria-i închipuirea ce o mie de neghiobi Idolului lor închină.* EMINESCU, O. I, 140, cf. 130. *De, mă neghiobilor; da ce, aici legaţi voi caii? locul cailor este la grajd.* ISPIRESCU, L. 389. *Ei, spargi uşa, omule, dărîmi casa, neghiobule!* DELAVRANCEA, O. II, 310. *Ţi-oi arăta eu ce-i, neghiobule! răspunse lupul.* CONTEMPORANUL, III, 703. *Izgoni pe servitoarea neghioabă să n-o vază în ochi.* REBREANU, R. I, 200. *O, ce neghiob am putut într-o clipă să fiu.* TOPÎRCEANU, P. O. 10. *Acum pricep, rosti un neghiob.* ARGHEZI, B. 76. *Despre neghiobi ni se spune: se ascund de ploaie în apă.* VIANU, S. 145. *Să-mi paginezi în aşa fel încît şi cel mai neghiob dintre cititori să observe că am fost cenzuraţi.* STANCU, R. A. IV, 345. *Asta o ştie şi cel mai neghiob plutaş.* TUDORAN, P. 98. *Asta nu înseamnă că eu trebuia să fiu atît de neghioabă şi să te pun într-o situaţie penibilă.* PREDA, R. 53. *Ieşi afară, prostule şi neghiobule.* ŞEZ. V, 132. *Neghiobul cu năravuri rele cel mai cumplit om pe lume.* ZANNE, P. VIII, 42.

2. (Despre fapte, vorbe, manifestări etc. ale oamenilor) Care arată îngustimea de minte, prostia, stupiditatea sau neîndemînarea neghiobului **(1)**, de neghiob; prostesc, nerozesc, stupid, (rar) neghiobesc. *Îi văd cît de grosolani şi de bruţi sînt în neghioabele lor uneltiri.* DELAVRANCEA, T. 104. *Înjurături josnice şi neghioabe.* PETICĂ, O. 405. *Răspunde la întrebările mele . . . neghioabe.* GALACTION, O. 195. *Această ieşire neghioabă făcu pe toţi să tacă.* CĂLINESCU, E. O. II, 35.
— Pl.: *neghiobi, -oabe.*
— Etimologia necunoscută.

NEGHIOBÉSC, -EÁSCĂ adj. (Rar) Neghiob **(2)**. Cf. LM, DDRF, BARCIANU, TDRG.
— Pl.: *neghiobeşti.*
— **Neghiob** + suf. *-esc.*

NEGHIOBÉŞTE adv. Ca un neghiob **(1)**; în felul neghiobului; prosteşte, nerozeşte. *Alta bîrfeşte prea neghiobeşte; Una gîngavă Stă pe gîlceavă.* I. VĂCĂRESCUL, P. 342/28, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF.
— **Neghiob** + suf. *-eşte.*

NEGHIOBÍ vb. IV. R e f l. (În dicţionarele din trecut) A deveni neghiob **(1)**; a se prosti, a se tîmpi. Cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, ALEXI, W.
— Prez. ind.: *neghiobesc.*
— V. **neghiob.**

NEGHIOBÍE s. f. **1.** Calitatea de a fi neghiob **(1)**; prostie, stupiditate, nerozie **(1)**, nesocotinţă **(1)**, nătîngie **(1)**, (rar) netoţie, (învechit şi regional) nătărăie **(1)**. *Nu pot îndestul a mă mira de a ta neghiobie.* AR (1839), 35[1]/45. *Dezvelii în sluga mai mare neghiobie.* NEGRUZZI, S. II, 236. *Cît sînge-a curs din neghiobie Pe bietul nostru glob de lut.* TOPÎRCEANU, P. O. 57. *Privea cu mina comică a unui vinovat care îşi dă seama de neghiobia lui.* CĂLINESCU, E. O. II, 235.

2. Faptă sau vorbă de neghiob **(1)**; prostie, nerozie **(2)**, nesocotinţă **(2)**. *Se mai căi el . . . de neghiobia ce făcuse.* ISPIRESCU, L. 106, cf. 8, MACEDONSKI, O. IV, 97. *Auzi, ce să le dea-n gînd? Să spuie pe acasă că iubeşte pe Dan . . . Ce neghiobie!* VLAHUŢĂ, O. A. III, 88. *Făcuse o mare neghiobie cu scrisoarea.* F (1900), 606. *Fata . . . se înşenina la cea dintîi neghiobie rostită de el.* C. PETRESCU, S. 118. *Simţea apăsător că . . . nu făcea decît să adauge nişte neghiobii noi unor neghiobii vechi.* GALAN, B. II, 187, cf. 143. *Lui Pepelea nu-i prea plăcea să-l povăţuiască alţii ori să-l mustre pentru neghiobiile lui.* SBIERA,

p. 3. ✦ (Fam.) Lucrare lipsită de orice merit, stupidă, banală. *Se tipăreşte-o carte şi e o neghiobie? . . . O fi . . . îns-o mulţime s-o cumpere o cer!* MACEDONSKI, O. IV, 97. *Prozatorii însăilau neghiobii care nu interesau pe nimeni.* STANCU, R. A. I, 181.
— Pl.: (2) *neghiobii.*
— **Neghiob** + suf. *-ie.*

NEGHIOBÎRE s. f. (În dicţionarele din trecut) Faptul de a se neghiobi. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU.
— V. **neghiobi.**

NEGHÎRĂ s. f. v. **neghină.**

NEGÎNĂ[1] s. f. (Bot.; rar) Garoafă *(Dianthus caryophyllus).* Cf. BRANDZA, FL. 195, PANŢU, PL.
— Etimologia necunoscută. Cf. neghină.

NEGÎNĂ[2] s. f. v. **neghină.**

NEGINEÁ s. f. (Bot.; rar) Garoafă *(Dianthus caryophyllus).* Cf. LB, POLIZU, LM, BRANDZA, FL. 195, ALEXI, W., PANŢU, PL., ŞĂINEANU, D. U.
— Şi: **neghineá** s. f. DDRF, BARCIANU.
— **Negină**[1] + suf. *-ea.*

NEGÎNDÍRE s. f. (Învechit) Negativ al lui gîndire; lipsă de prevedere, de judecată sau de înţelepciune. *Nu de negîndire*[a] *şi de lene*[a] *voastră să perdeţi dulceaţa ce-u gătit voao Domnul* (cca 1550). GCR I, 3/22. *Ne vom osîndi pentru negîndirea noastră.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 52[r]/17.
— Pref. *ne-* + **gîndire.**

NEGÎNDÎT, -Ă adj. 1. Negativ al lui gîndit. Cf. R. GRECEANU, CM II, 179, BACOVIA, O. 210, T. POPOVICI, SE. 145, ALR II 3 152/228. ✦ (Adverbial; neobişnuit) Fără să gîndească, iraţional. *Şi-l va iubi ca pe un idol, negîndit, nejudecat, cu tot focul inimei ei.* F (1897), 345.
2. Care apare, se produce pe neaşteptate; neprevăzut, neaşteptat. *Acesta spăimîntîndu-se de viforul negîndit . . . însuşi pre sine s-au omorît.* ŞINCAI, HR. I, 58/3. *La această fericire negîndită fruntea ei se lumină.* FILIMON, O. I, 134. *Lucru negîndit, dragul tatei, să aud aşa vorbe tocmai din gura ta.* CREANGĂ, P. 192. ✦ (Regional; despre oameni) Prefăcut (Arieşeni-Vaşcău). ALR I 1 558/93.
3. (Învechit şi regional) Care nu are facultatea de a gîndi, (învechit) necugetat (2); spec. idiot din naştere. *Nu înţelease, asămără-să vitele negîndite şi se tocmi lor.* PSALT. HUR. 42[r]/4. *Om negîndit.* ALR II 3 670/284. ✦ Fig. (Regional) Grosolan, necioplit (2) (Sînmihaiu Almaşului-Zălau). ALR II 3 668/284.
— Pl.: *negîndiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **gîndit.**

NEGLÁSNICĂ adj. (Învechit; în sintagma) *Slovă neglasnică* (şi substantivat, f.) = consoană. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Limba românească are patruzeci şi una de slove, care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice şi glasnico-neglasnice.* NEGRUZZI, S. I, 8.
— Pl.: *neglasnice.*
— Pref. *ne-* + **glasnică.**

NEGLEGÉNŢIA s. f. v. **neglijenţă.**

NEGLEGIÁ vb. I v. **neglija.**

NEGLEGÎT, -Ă adj. v. **neglijat.**

NEGLÉS, -EÁSĂ adj. v. **neglijat.**

NEGLIGÁ vb. I v. **neglija.**

NEGLIGÁT, -Ă adj. v. **neglijat.**

NEGLIGÉ[1] s. n. v. **neglijeu.**

NEGLÍGE[2] vb. III v. **neglija.**

NEGLIGÉNT, -Ă adj. v. **neglijent.**

NEGLIGÉNŢĂ s. f. v. **neglijenţă.**

NEGLIGÉNŢIA s. f. v. **neglijenţă.**

NEGLIGÉT, -Ă adj. v. **neglijat.**

NEGLIGIÁ vb. I v. **neglija.**

NEGLIGÎNT, -Ă adj. v. **neglijent.**

NEGLIGÎNŢĂ s. f. v. **neglijenţă.**

NEGLIJÁ vb. I. Tranz. A lăsa la o parte, în părăsire, a omite din cercul atenţiei, al interesului, al preocupărilor, a trece cu vederea, a nu avea grijă, a nu se îngriji de . . . ; (învechit) a negriji, (neobişnuit) a neglijarisi. *Să nu neglige a vizita azilele moderne.* BARASCH, I. F. 21/22. *Neglijînd a le lega bine acolo unul de altul . . . , tunurile . . . au început a rola şi a se da tot la o parte.* ISIS (1859), 32[2]/48. *O materie ce pînă acum a fost neglijată într-un mod neesplicabil.* ap. GHICA, A. 149. *Noi ar trebui . . . să restaurăm aceste mituri . . . dacă se întîmplă cumva să le fi negles cronicele.* HASDEU, I. C. I, 113. *Toţi acei scriitori, cari neglijează starea economică, . . . cad într-o eroare foarte mare.* F (1880), 213. *Muşteriul cel nou îngălează silabele, pe unele prea slabe neglijîndu-le chiar de tot.* CARAGIALE, O. I, 193, cf. VII, 234. *Luat-aţi sama cum advocatul public de astăzi neglige interesele statului?* I. NEGRUZZI, S. IV, 281. *Îşi strînsese într-un caiet versurile, dar îl pierdu pe urmă şi . . . negligiă să le copie din nou.* IORGA, L. II,

487, cf. I, 257. *Distincția schițată aici este, de obicei, neglijată, chiar în limba literară.* IORDAN, G. 139. *Încep oamenii să se intereseze de evul mediu, așa de neglijat și de urît de cei mai mulți dintre clasici.* OPRESCU, I. A. III, 34. *Nici un lingvist nu poate neglija faptele stilistice ale limbii comune.* VIANU, M. 127. *Acest studiu era neglijat înainte.* L. ROM. 1953, nr. 1, 18, cf. V. ROM. octombrie 1954, 114. *Mai mult decît uimitor pare . . . faptul că tocmai literații au neglijat și continuă să neglijeze un . . . mediu de inspirație cum este sportul.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 2/1. *Dan ne scrie că-l neglijăm, că așteaptă un rînd de la noi.* T. POPOVICI, SE. 252. ◇ Refl. pas. *Se va neglija cu totul vechea manieră franceză.* OPRESCU, I. A. III, 34. *Diametrul ionului se poate neglija față de grosimea norului de ioni.* CHIM. AN. CALIT. 34. ✦ Refl. A nu avea grijă de persoana sa; a se lăsa, (regional) a se năpusti **(3)**. Cf. PONTBRIANT, D., ȘĂINEANU, D. U.

— Prez. ind.: *neglijez.* — Și: (învechit) **negligiá** vb. I, **neglíge** (part. *negles*) vb. III, **negligá** (BARCIANU, ALEXI, W.), **neglegiă** (LM) vb. I.

— Din fr. **négliger.** Cf. lat. negligere.

NEGLIJÁBIL, -Ă adj. Care poate fi lăsat la o parte sau trecut cu vederea, care nu trebuie luat în seamă; p. ext. fără însemnătate, de mică valoare. *Se elimină dintr-o propoziție părți care sînt ori pot fi importante, chiar foarte importante din punct de vedere gramatical, dar neglijabile în ce privește sensul.* IORDAN, G. 235. *Glandele endocrine nu pot fi considerate ca organele cele mai neglijabile.* PARHON, B. 115. *Variațiile de presiune datorite măririi sau micșorării cantității de lichid sînt neglijabile.* MARIAN-ȚIȚEICA, FIZ. II, 112. ◇ *Cantitate neglijabilă* = **a)** (Mat.) cantitate foarte mică, care poate fi lăsată la o parte într-un calcul, fără ca aceasta să influențeze rezultatul; **b)** fig. lucru sau persoană fără însemnătate, care poate fi trecută ușor cu vederea.

— Pl.: *neglijabili, -e.*

— Din fr. **négligeable.**

NEGLIJÁRE s. f. Acțiunea de a (se) neglija și rezultatul ei; (învechit) negrijire. V. omitere. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DDRF, CONTEMP. 1949, nr. 160, 7/2, SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 757.

— V. **neglija.**

NEGLIJARISÍ vb. IV. Tranz. (Neobișnuit) A neglija. *Mă neglijarișești . . . și nu cred să merit.* ALECSANDRI, T. 1 372.

— Prez. ind.: *neglijarisesc.*

— **Neglija** + suf. *-arisi.*

NEGLIJÁT, -Ă adj. Căruia nu i s-a dat atenția cuvenită, (învechit) necercat **(1)**; care dovedește lipsă de îngrijire, neîngrijit. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, GHEȚIE, R. M. *Doamna doctor Probotă va trece peste aceste regretabile lapsusuri din educația mea neglijată.* C. PETRESCU, Î. II, 52. *Se va da grădinei un aspect neglijat, de părăsire.* OPRESCU, I. A. III, 34. ◇ (Adverbial) *Cravată . . . destul de negles legată.* F (1871), 452.

— Pl.: *neglijați, -te.* — Și: (învechit) **negligát, -ă** (GHEȚIE, R. M.), **negligét, -ă** (PONTBRIANT, D.), **neglegít, -ă** (LM), **neglés, -eásă** adj.

— V. **neglija.**

NEGLIJÉ s. n. v. **neglijeu.**

NEGLIJÉNT, -Ă adj. **1.** (Despre oameni) Care nu-și îndeplinește îndatoririle cu destulă grijă; indolent, (învechit) negrijitor. Cf. NEGULICI, PROT.-POP., N. D., COSTINESCU, LM, BARCIANU, ALEXI, W. ◇ (Substantivat) *Au menirea de a crea în mase o opinie publică sănătoasă împotriva celor leneși și neglijenți.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 37. ✦ Care nu se îngrijește de ținuta sa, care are o ținută dezordonată, murdară etc.; neîngrijit **(2)**. *În portul înadins negligent și în vorba familiară, căuta să-și dea o înfățișare cît mai democrată.* C. PETRESCU, C. V. 183.

2. (Despre acțiuni, atitudini etc. ale oamenilor) Care denotă lipsă de atenție, de grijă, de interes (față de ceva, de cineva sau de sine). *Surîse cu modestie făcînd un gest neglijent cu mîna.* C. PETRESCU, C. V. 161. *Atitudinea aceasta neglijentă, lăsătoare față de problemele limbii literare . . . , bîntuie, din nefericire, literatura multor harnici autori de cărți pentru copii.* V. ROM. octombrie 1954, 226. ◇ (Adverbial) *Umbla destul de neglijent îmbrăcat.* RALEA, S. T. III, 201. *O haină a Tatianei, scurtă, neagră, e așezată neglijent pe marginea unui scaun.* STANCU, U.R.S.S. 42. *O foaie neglijent ruptă din maculator.* T. POPOVICI, SE. 250.

— Pl.: *neglijenți, -te.* — Și: (învechit) **negligént, -ă, negligínt, -ă** (LM) adj.

— Din fr. **négligent.**

NEGLIJÉNȚĂ s. f. Faptul de a fi neglijent **(1)**; atitudine, faptă care denotă lipsă de grijă, de atenție, de interes (față de ceva, de cineva sau de sine); (rar) neîngrijire **(2)**, (învechit) negrijă, negrijință, (învechit, rar) negrijuire. Cf. NEGULICI, ARISTIA, PLUT. *Oare evenementele astea din urmă, întîmplate sub regimul tău și prin neglijența ta, oare ele să fie realizarea acelor promisiuni ale tale?* HASDEU, I. V. 197, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *În urma cîtorva neglijențe îl pofti să facă mai puțină politică și mai multă treabă.* REBREANU, I. 234. *Parcă-am fi la o masă de bridge și . . . din neatenție, din neglijență m-aș uita la cărțile dumitale.* SEBASTIAN, T. 61. *De multe ori din neglijență se pot înțepa literele,*

producînd pagube. ROMANESCU, ZEŢ. 25. *Ignoranţa şi neglijenţa copiştilor schimbaseră textul unor opere încît ajunse de nerecunoscut.* OŢETEA, R. 215. *Trebuie grabnic curmate neglijenţele în finisaj, în instalaţie.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 66.

— Pl.: *neglijenţe.* — Şi: (învechit) **negligénţă, negligénţia** (LM), **negliginţă** (NEGULICI, PONTBRIANT, D.), **neglegénţia** (LM) s. f.

— Din fr. **négligence.** — **Negligenţia, neglegenţia** < lat. **negligentia.**

NEGLIJÉU s. n. (Franţuzism) Rochie de casă pe care o poartă femeile dimineaţa; (învechit) matineu **(1).** V. capot, camizolă, halat. Cf. STAMATI, D., PONTBRIANT, D. *Un neglige ce părea o negură de argint scălda în albeţa sa fantastică şi diafană figura ei naltă.* EMINESCU, G. P. 84, cf. GHEŢIE, R. M., ALEXI, W. ◇ Expr. **A fi în neglijeu** = a fi îmbrăcat sumar, a fi cu toaleta nefăcută definitiv. *Sînt de abia îmbrăcată, sînt în neglije.* NEGRUZZI, S. III, 75.

— Pl.: *neglijeuri.* — Şi: **neglijé, negligé** s. n.

— Din fr. **négligé.**

NEGLOBÓS, -OÁSĂ adj. (Regional) „Rudimentar, necioplit" (Rîmnicu Vîlcea). LEXIC REG. 83.

— Pl.: *negloboşi, -oase.*

— Etimologia necunoscută.

NEGÓCI s. n. = **minegoci.** Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 145.

NEGOCIÁ vb. I. Tranz. **1.** A duce tratative pentru încheierea unei convenţii (politice, economice etc.); (învechit şi popular) a neguţa **(1).** *Convenţia comercială . . . negoţiată sub ministerul de externe al lui B. Boerescu.* MAIORESCU, D. II, 3. *Avea şi misiunea oficioasă . . . de a negocia pacea.* IORGA, L. I, 323. *Negociase şi tratatul din 1595 al lui Mihai cu cellalt Bathory, Sigismund.* id. L. R. 106. ◇ Absol. *În acea solie boierul moldovenesc . . . negoţiază şi conclude . . . în numele lui Mircea cel Mare.* HASDEU, I. C. I, 7. ◇ Refl. impers. *Reiz efendi a făcut cunoscută voinţa sultanului . . . că priimeşte tractatul din 6 iulie 1825 şi că voieşte a se negoţiia cu Rusia.* CR (1829), 193²/5. ✦ A intermedia, a mijloci (o afacere, o căsătorie); a încheia (o căsătorie) în urma unor discuţii şi pe baza unor condiţii prealabile. *Propune şi negoţiază căsătoriile.* CALENDAR (1859), 84/6. *Am avut un minut ideea de a negoţia o căsătorie în Moldova.* GHICA, A. 459. *Mişunau samsari care negociau tot felul de afaceri.* PAS, Z. IV, 147.

2. (Complementul indică diverse operaţii comerciale de vînzări de titluri, de rente etc.) A efectua, a opera; a comercializa. *Guvernul . . . l-a însărcinat să meargă din nou la Paris pentru a negoţia renta.* MAIORESCU, D. I, 541. *Avem o poliţă a d-sale, iscălită în alb, şi sîntem autorizaţi . . . s-o negociem pentru 15 mii de lei.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 43. *Nepoţii negociind moştenirile în boarfe lăsate de bunici.* ARGHEZI, B. 50.

— Pronunţat: *-ci-a.* — Prez. ind.: *negociez.* — Şi: (învechit) **negoţiá** vb. I.

— Din fr. **négocier.**

NEGOCIÁBIL, -Ă adj. Care poate fi negociat. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, DM.

— Pronunţat: *-ci-a-.* — Pl.: *negociabili, -e.* — Şi: (învechit) **negoţiábil, -ă** adj. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM.

— Din fr. **négociable.**

NEGOCIABILITÁTE s. f. (Rar) Calitatea de a fi negociabil, de a putea fi negociat. *Negoţiabilitatea obligaţiunilor sau acţiunilor.* LM.

— Pronunţat: *-ci-a-.* — Şi: (învechit) **negoţiabilitáte** s. f.

— Din fr. **négociabilité.**

NEGOCIÁL, -Ă adj. (Învechit) Comercial. Cf. I. GOLESCU, C. *Societatea negoţială de Hudson.* GENILIE, G. 45/27. *Comisia negoţială.* BULETIN, G. (1840), 290²/14, cf. COSTINESCU. *Scrisori negoţiali.* LM.

— Pronunţat: *-ci-al.* — Pl.: *negociali, -e.* — Şi: **negoţiál, -ă, negoţiále** adj.

— Din it. **negoziale.**

NEGOCIÁNT, -Ă s. m. şi f. (Învechit) **1.** Negustor **(2);** spec. negustor angrosist. *Ducesa era constrînsă a juca rol de femee acelui negociant.* CALENDAR (1854), 116/31, cf. PROT.-POP., N. D., COSTINESCU. *Negoţianţi de grîne.* LM. ◇ (Adjectival) *Libertatea trecerei prin Bosfor s-au cîştigat nu numai pentru Rosia, ci pentru toată lumea negoţiantă.* AR (1829), 190²/34.

2. Negociator **(2).** *Negoţianţi trimeşi din partea amînduror părţilor spre a tracta de împăcare.* LM.

— Pronunţat: *-ci-ant.* — Pl.: *negocianţi, -te.* — Şi: **negoţiánt, -ă** s. m. şi f.

— Din fr. **négociant.**

NEGOCIATÓR, -OÁRE s. m. şi f. **1.** (Învechit) Negustor **(2).** *Versuri . . . cetăţeanului şi marelui negoţiator din Pesta* (a. 1816). BV III, 155/30.

2. Persoană care negociază **(1)** (în numele său sau al altuia); (învechit) negociant **(2),** (învechit, rar) neguţător (v. negustor **1).** *Dacă împotriva vrăjmaşilor statului se orînduiesc generali şi negoţiatori iscusiţi, împotriva desfrînării şi a viţiurilor care dărapănă toate trebuie să se înto*[c]*mească legi şi virtuţi care pot a restatornici toate.* CR (1832), 79¹/27, cf. COSTINESCU. *Negoţiatoriu . . . al tractatului de comerciu.* LM, cf. ALEXI, W. *Din negociatorul sincer şi*

autorizat el face un spion. IORGA, L. I, 326. *Turcii au numit domn în Moldova pe Nicolaie Mavrocordat . . . , negociatorul păcii de la Carlovitz.* OȚETEA, T. V. 29.

— Pronunțat: *-ci-a-*. — Pl.: *negociatori, -oare.* — Și: (învechit) **negoțiatór, -oáre, negoțiatóriu, -órie** s. m. și f.

— Din fr. **négociateur,** lat. **negotiator.**

NEGOCIÁȚIE s. f. (Învechit) Negociere. *Îndată după sosirea lor la Costantinopole vor deschide o negociație (tratarisire) cu ocîrmuirea turcească.* AR (1829), 36¹/8. *Voiește să intre în negoțiație (vorbire) de a da sfîrșit prietenește neînvoirilor.* CR (1829), 181²/8. *Perșii întrecuseră pe romani și cu negoțiațiile politicești, ca și cu regulile ostășești.* CĂPĂȚINEANU, M. 208. *Protocolul negoțiațiilor diplomatice ce s-au făcut în Londra.* CR (1830), 50¹/24. *A intrat în negoțiațiuni cu guvernul Statelor Unite.* CONCORDIA (1857), 4¹/26. *Negoțiațiile sale izbutiră a aduce trebile după dorința curților.* NEGRUZZI, S. II, 148. *Negoțiațiuni diplomatice cu Polonia.* HASDEU, I. V. 170. *Cronicarul de curte își urmărește patronul în numirile de boieri, în negociațiile cu tătarii.* IORGA, L. I, 480.

— Pronunțat: *-ci-a-*. — Pl.: *negociații.* — Și: **negociațiúne** (COSTINESCU, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U.), **negoțiáție, negoțiațiúne** s. f.

— Din fr. **négociation.**

NEGOCIAȚIÚNE s. f. v. **negociație.**

NEGOCIÉRE s. f. Acțiunea de a n e g o c i a **(1)** și rezultatul ei; (la pl.) tratative; (învechit) negociație. *Negoțiarea păcei* (a. 1774). URICARIUL, I, 175. *Însărcină pe principele Sangușco . . . de a intra cu Trifail în negoțieri secrete.* ASACHI, S. L. II, 89. *Să însărcinăm pe frate-meu ce se află în Paris de a reîncepe negocierea cu dînsul.* ALECSANDRI, S. 112. *Acest nou amănunt privitor la negocierile propuse.* IORGA, L. I, 325. *Noul domn era însărcinat cu negocierile foarte spinoase ale Porții cu Rusia.* OȚETEA, T. V. 158. *Negocierile de pace.* CONTEMP. 1949, nr. 162, 3/1. *Climat prielnic negocierilor.* ib. 1962, nr. 806, 1/5.

— Pronunțat: *-ci-e-*. — Pl.: *negocieri.* — Și: (învechit) **negoțiére, negoțiáre** s. f.

— V. **negocia.**

NEGORÍE s. f. (În descîntece; cu sens neprecizat, probabil) Antrax. *Buba negoriei Cu mîncărime Și cu usturime În vîntu turbat S-a amestecat Și l-a depărtat.* ȘEZ. VII, 56. *Rîia, Sfrenția Și cu negoria, Toată buba, Rana.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 107.

— Etimologia necunoscută. Cf. n e g.

NEGÓS, -OÁSĂ adj. Plin de negi **(1)**, cu negi mulți; (în dicționarele din trecut) negelos **(1)**. *O văduvă-n vîrstă . . . Preste tot negoasă și posomorîtă.* PANN, P. V. II, 95/23. *Cu fața și mînele negoase.* LM, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, DM.

— Pl.: *negoși, -oase.*

— **Neg** + suf. *-os.*

NEGOSPODÁRCĂ s. f. (Neobișnuit) Femeie care nu are calități de bună gospodină. Cf. SCL 1963, 22.

— Pl.: *negospodarce.*

— Cf. g o s p o d a r, g o s p o d i n ă.

NEGOSTORÎ vb. IV v. **negustori.**

NEGÓȚ s. n. **1.** (Învechit; la pl.) Treburi, afaceri, ocupații (profesionale); daraveri. *Ei nu pristăniră; unii amu la satele lor, e alții la negoațe.* CORESI, EV. 302, cf. 480, 516. *Purtarea negoațelor justiției țării.* ap. BARIȚIU, P. A. III, 236.

2. Activitate economică privind circulația mărfurilor, vînzarea și cumpărarea lor, schimb de produse sub formă de vînzare-cumpărare; negustorie **(1)**, comerț. V. t r a f i c, s c h i m b. *Om meșter negoațelor și precupiei.* CORESI, EV. 317. *Nu vrură să margă, ce-ș aflară prilej unii cu ocinele, alții cu negoțul boilor.* VARLAAM, C. 317. *Niciodată minciună să nu spui la negoțul tău și la tîrgul tău* (a. 1691). ap. TDRG. *Multe familii bogate . . . pribegiră . . . aducînd sărăcie pămîntului și cădere negoțului.* NEGRUZZI, S. I, 144, cf. 299. *Hanul rămase lui Zibal, care urmă negoțul pe seama lui.* GHEREA, ST. CR. II, 136, cf. DDRF, BARCIANU. *Nu sînt om dă pă drumuri; am și eu negoțu meu și casa mea.* PETICĂ, O. 236. *Banii din negoț sînt ai tutulor, numai ai tăi nu sînt.* DELAVRANCEA, O. II, 278. *Ținea aproape tot negoțul de gabrovenie.* V. ROM. decembrie 1954, 65, cf. ALR I 1 590. *Negoțul ne-mbogățește și luxul ne despoaie.* ZANNE, P. VIII, 403. (În legătură cu verbul „a face") *Și vremu face negoțu* (v o m n e g u ț i t o r i BIBLIA 1688) *și dobîndă.* COD. VOR. 130/24. *Neguțătoriul bagă-ș toată avuția sa în negoțul ce face.* CORESI, EV. 78. *Făcea de cîțiva ani negoț de cherestea.* CONV. LIT. III, 59. *Muncitorul . . . începu a face negoț.* ISPIRESCU, L. 269. *Cu lemnul lucrat și cu postavul făceau negoț.* SADOVEANU, E. 92, cf. ALR II 3 640. (F i g.) *Fericirea este un negoț . . . , un schimb de plăceri.* MARCOVICI, C. 40/13. ◇ L o c. a d j. (Învechit) **De negoț = a)** destinat vînzării, de vînzare. *Mai făcut-au și alt obicei, de tot boul de negoț, cornărit cîte un leu.* NECULCE, L. 178, cf. LB; **b)** comercial. *Să fac vreo spiculație de negoț cu ceea ce mai aveam.* GORJAN, H. IV, 135/20. *Starea bună a sa de negoț e izvorul de căpetenie a bogăției sale.* GT (1839), 15¹/17. *Învoiala de negoț cu Polonia ajungînd la sfîrșit, ne-am folosit de aceasta.* DELAVRANCEA, O. II, 138. ✦ Tranzacție comercială; tîrg, învoială. *Cînd au fost la datul banilor, n-au avut să ni-i dea, deci*

noi ne-am lăsat de negoțul dumisale (a. 1704). URICARIUL, XXI, 155, cf. GHEREA, ST. CR. II, 89. *Rar prilej ca acesta să faci negoțuri bune.* VORNIC, P. 159. *Hai să batem mîna, adică să facem negoțul.* DR. V, 86.

3. (Învechit și popular; concretizat) Marfă (4). *Trec neguțători den țara noastră cu dobitoace și cu alte negoațe* (a. 1604). ROSETTI, B. 77, cf. 75, MOXA, 400/3. *Au fost cumpărînd negoț de carile le era de treabă.* HERODOT (1645), 3. *Oricine ... nu va plăti vama cea domnească ... să cade să piardză tot negoțul.* PRAV. 46, cf. 47, 48, 342. *Corabii multe cu de tot negoțul.* FL. D. (1680), 51r/9. *Pe acea apă vin și ies negoațe în multe părți.* ib. 59r/12. *Îmbla prin țeri și pre la prinți de-și vindea negoțul.* ȘINCAI, HR. III, 8/27, cf. GRECU, P. 410. *Pre mulți corăbiiari împreună cu corăbiile și cu negoațele sale i-au prăpădit.* MAIOR, P. 110/10. *Diregîndu-se împreunarea acestor mari rîuri, transportul negoțului ... ar ave cale dreaptă pe apă.* AR (1829), 632/25. *Tîrgurile erau slabe și negoțul se vindea fără preț.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 105, cf. 113. *Neguțitorul vinde negoț.* H XVIII 144. *Și negoațele mai mice Le-am luat toate în caice ... Alune și nuci Turtișoare dulci.* MARIAN, NU. 334. *Un vînt volvurat, Naiele a-nturnat, Negoațele a înecat.* SEVASTOS, N. 137, cf. 132, RETEGANUL, P. III, 20. *Cînd l-o văzdt negustorii în tîrg, Dughenili dișchide, Negoațîli întinde.* ARH. FOLK. IV, 121, cf. II, 130. *Să-ń iei niște negoță.* ALR II 3 645/235. *Am mai venit cu negoț la oraș.* MAT. DIALECT. I, 82. ✦ (Prin Transilv. și Maram.) Bunăstare; avere, bogăție. Cf. RETEGANUL, CH. 116. *Și în casă nu-i negoț, Cît ar duce-un pui în clonț.* BÎRLEA, C. P. 119. *I sărăman, n-are ńegoață.* ALR I 1 590/270, cf. 1 590/268.

4. (Regional) Numele unui joc de copii (Copăcel-Făgăraș). H XVII 39.

— Pl.: (rar) *negoțuri* și (învechit și popular) *negoațe.* — Și: (învechit) **negóțiu** (LB, PONTBRIANT, D., COSTINESCU), (regional) **negúț** (pl. *neguțuri*, ALR I 1 590/24, 30, 77) s. n.

— Lat. **negotium.**

NEGOȚÁ vb. I v. **neguța.**

NEGOȚÁRE s. f. v. **neguțare.**

NEGOȚĂTOREÁSĂ s. f. v. **negustoreasă.**

NEGOȚĂTORÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **negustoresc.**

NEGOȚĂTORÍ vb. IV v. **negustori.**

NEGOȚĂTORÍME s. f. v. **negustorime.**

NEGOȚĂTÓRIU s. m. v. **negustor.**

NEGOȚETORÍ vb. IV v. **negustori.**

NEGOȚETORÍE s. f. v. **negustorie.**

NEGOȚÎ vb. IV v. **neguța.**

NEGOȚIÁ vb. I v. **negocia.**

NEGOȚIÁBIL, -Ă adj. v. **negociabil.**

NEGOȚIABILITÁTE s. f. v. **negociabilitate.**

NEGOȚIÁL, -Ă adj. v. **negocial.**

NEGOȚIÁLE adj. v. **negocial.**

NEGOȚIÁNT, -Ă s. m. și f. v. **negociant.**

NEGOȚIÁRE s. f. v. **negociere.**

NEGOȚIATÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **negociator.**

NEGOȚIATÓRIU, -ÓRIE s. m. și f. v. **negociator.**

NEGOȚIÁȚIE s. f. v. **negociație.**

NEGOȚIAȚIÚNE s. f. v. **negociație.**

NEGOȚIÉRE s. f. v. **negociere.**

NEGOȚITÓR s. m. v. **negustor.**

NEGOȚITORÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **negustoresc.**

NEGOȚITORÍ vb. IV v. **negustori.**

NEGOȚITORÍE s. f. v. **negustorie.**

NEGÓȚIU s. n. v. **negoț.**

NEGOȚÎTĂTÓRI s. m. v. **negustor.**

NEGRÁICĂ s. f. (Regional) Numele unei specii de ciocănitoare; (regional) chirioară, foică, ghionoaie, ghihoroane, sușcă, țipătoare, ciocănitoare-de-munte, ciocănitoare-neagră, ghionoaie-neagră, ghioroi-negru, horoi-de-brad, împăratul-pădurii, vîrdare-neagră *(Dryocopus martius)* (Svinița-Orșova). Cf. BĂCESCU, PĂS. 115.

— Pl.: ?

— **Neagră** (v. *negru)* + suf. *-aică.*

NEGRÁIE adj. (Învechit) Neagră (v. negru 9). *Valea negraie* (a. 1556). CUV. D. BĂTR. I, 244/17. ✦ (Substantivat) Persoană negricioasă. *Melanthia să tîlcuiaște negraie, femeaie neagră.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 235r/33.

— Pl.: ?

— **Neagră** (v. *negru)* + suf. *-aie.*

NEGRÁR s. m. (Regional) **1.** Specie de guvizi, de culoare aproape neagră **(1)** *(Gobius melanostomus)* (Mamaia). BĂCESCU, P. 39, cf. 112.

2. Cioban care are oi negre **(1)**; ţăran care posedă oi negre. Cf. SCL 1963, 22.

3. „Orăşean îmbrăcat în haine civile" (Rîmnicu Vîlcea). LEXIC REG. 83.

— Pl.: *negrari.*

— **Negru** + suf. *-ar.*

NEGRÁTIC, -Ă adj. (Învechit, rar; despre oameni) Negricios. *Cei din Araviia, negratici cu începătură de barbe* (a. 1805). GRECU, P. 231.

— Pl.: *negratici, -ce.*

— **Negru** + suf. *-atic.*

NEGRĂÍT, -Ă adj. **1.** Care nu poate fi spus, exprimat, descris (atît e de mare, de intens, de frumos, de bun etc.), nespus **(2)**, inexprimabil, indescriptibil; p. ext. extraordinar, excepţional, nemaipomenit. *Bucuraţi-vă cu bucurie negrăită şi slăvită.* COD. VOR. 140/24. *Îmbrăcat cu lumină neatinsă şi cu slavă negrăită.* VARLAAM, C. 377. *Au scris vedeniia cea plină de taine negrăite* (a. 1775). GCR II, 106/19. *Veselia cea negrăită.* MINEIUL (1776), 6^{r2}/20. *Acea slavă şi lumină a negrăitelor bunătăţi.* VARLAAM-IOASAF, 32^{r}/13, cf. LB. *Nu înceta de a arăta către mine negrăita ta bunătate.* MARCOVICI, D. 5/14, cf. 162/9. *Atîtea minuni negrăite.* GORJAN, H. I, 150/20, cf. 3/35, IV, 155/13, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *E de o frumuseţă negrăită drumul acesta pînă sus la Polatiştea.* VLAHUŢĂ, O. A. II, 133, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *În clipa durerii negrăite Voi pune-n mintea voastră lumina ce nu piere.* PETICĂ, O. 192, cf. 77. *O frumuseţe albastră, negrăită, se lăsa din stele pe pămînt.* GALACTION, O. 66, cf. 321. *Primăvara asta timpurie, după semnele ei, îi umplea inima de nişte doruri negrăite.* V. ROM. noiembrie 1953, 162. ◇ (Adverbial; urmat de determinări introduse prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *O, lasă-mi capul meu pe sîn, Iubito, să se culce, Sub raza ochiului senin Şi negrăit de dulce.* EMINESCU, O. I, 179, cf. VLAHUŢĂ, P. 47, COŞBUC, P. I, 264. *Eram copil şi-n mintea mea poveştile erau însufleţite de o viaţă negrăit de dulce.* PETICĂ, O. 277, cf. ŞAINEANU, D. U. *Niciodată o zăpadă n-a fost atît de albă. Atît de negrăit de albă. Părea albastră-verzuie.* TRIBUNA, 1961, nr. 216, 5/1.

2. (Învechit, rar; despre copiii mici) Care nu poate (încă) vorbi. *Prunc negrăit.* MINEIUL (1776), 53^{r1}/35. ◇ (În credinţe populare) *Apă negrăită* = apă adusă de la izvor sau de la fîntînă de către cineva care în tot timpul acestei acţiuni nu vorbeşte; (regional) apă mută. *Se descîntă cu o creangă de busuioc cu apă neîncepută şi negrăită.* I. CR. II, 186.

3. (Învechit, rar; despre oameni) Care nu se înţelege, nu ajunge la un consens cu altul. *Şi urii credea grăitelor de Pavelu, iară alţii nu credea. Negrăiţi* (fără să se înţeleagă B 1938) *era urulu către alaltu, duseră-se.* COD. VOR. 104/11.

4. (Învechit, rar) De care nu se ţine socoteală, care nu se ia în consideraţie. *Zilele ceale mai denainte negrăite* (nu se mai pun la număr B 1938) *vor fi pentru că s-au pîngărit capul rugii lui.* BIBLIA (1688), 98^{2}/32.

— Pl.: *negrăiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **grăit.**

NEGREÁLĂ s. f. **1.** Însuşirea de a fi de culoare neagră (v. negru **1**); culoare neagră, negru **(2)**, negreaţă **(1)**, (rar) negrime. *Eu voi arăta corbului negreala.* MOXA, 380/9, cf. ANON. CAR., LB, POLIZU. *Razele lunei se răsfrîngeau . . . răspîndind pe cer şi pe rîu o dulce lumină ce se îngînă cu negreala malurilor depărtate.* ODOBESCU, S. I, 142.

2. Materie colorantă de culoare neagră, vopsea neagră; negru **(3)**, (rar) negreaţă **(3)**. *Într-o specie de negreală au înnegrit o dată.* MARIAN, CH. 44. *Negreala pentru boit negru.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 136. *Băga faţa La nălbeală . . . , Sprîncenele La negreală Şi de horă se gătea.* TEODORESCU, P. P. 88. *Un fel de căneală, de negreală, de negreşte pielea.* ALR II/I MN 112, 2 833/812, cf. ALR II 3 409/130, 762, 886. ✦ Spec. Material lichid folosit pentru spoirea suprafeţelor active ale formelor de turnătorie. Cf. DL, DM.

3. (Învechit şi popular) Cerneală. *Comisia epitropicească de aici va lua . . . pentru alte cheltuieli, precum hîrtie şi negreală, zecimea din anualele orfaniceşti venituri* (a. 1817). URICARIUL, V, 28/22. *Îndată am gătit caiete, condeie nouă, negreală bună, nimic n-am uitat.* NEGRUZZI, S. I, 7. *Mi-oferiră masa lor, hîrtie şi negreală.* F (1869), 368. *Însemnat cu negreală foarte albie şi aproape necitibil.* SBIERA, F. S. 76. *Sau negreala s-o gătat, Ori pe mine m-ai uitat?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142, cf. ALR SN IV h 920.

4. (Munt.) Funingine. *Intră cu mîinile mînjite de negreală şi părul vîlvoi, cu ilicul ars.* PR. DRAM. 268. *Luam cu degetul negreală de pe gura cuptorului şi ne zugrăveam mustăţi.* VLAHUŢĂ, O. A. II, 86, cf. ALR I 683/980.

5. (Regional; la pl.) Îmbrăcăminte de doliu. *În Macedonia văduvele poartă toată viaţa lor negrele.* MARIAN, Î. 404.

6. (Prin Mold.) Murdărie **(1)**. *Cămaşa ca să reziste „la negriali", să nu se murdărească uşor, „sî-ncătrăneşti cu omag şî cu stirigoai".* DIACONU, P. 18. ✦ (La pl.) Rufe murdare (de dat la spălat); (regional) negreaţă **(4)**, negre (v. negru **8**), negriturâ **(2)**. *Du prosopul la lada cu negrele.* Com. din PIATRA NEAMŢ.

7. (Regional) Cearcăn la ochi (Negreşti-Baia Mare). ALR II/I h 13/346. *Are negreală supt ochi.* ib.

8. Fig. Întunecime, întuneric; obscuritate. Cf. TDRG. *Sălciile de pe maluri păreau niște monștri în negreala deasă.* DUNĂREANU, CH. 115.
— Pl.: *negreli* și (regional) *negrele.*
— **Negru** + suf. *-eală.* Cf. negri.

NEGREÁNCA s. f. art. Numele unui dans popular, „horă urmată de sîrbă". VARONE, D. 119.
— De la **negru.**

NEGREÁȚĂ s. f. **1.** Negreală **(1).** *Mulțime de logoși preste samă de negri și nu le era negreața tot de un fealiu.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 45v/31. *Negreața cea amestecată cu galben* (a. 1773). GCR II, 91/31. *Zulnia . . . naltă ca crinul, Cu ochii muri de negreață.* CONACHI, P. 82. *Dacă . . . negreața trupului îți vine dintr-o pricină pe care n-o știi, scaldă-te în căldătoare de romăniță.* PAMFILE, B. 50. *Nici corbul negreața, nici pardosul pestriciunea a-și muta poate.* CANTEMIR, IST. 105. *Corbul în zadar se spală, că negreața nu ș-o pierde.* ZANNE, P. I, 438.

2. Ființă, obiect, pată de culoare neagră (v. negru **1).** [Satana] *dintru atîta lumină ce avea s-au făcut decît toate negrețele . . . mai negru și mai întunecat.* ANTIM, P. 78/15, cf. LM. *Părul . . . Punea negreți Albastre pe straniul obraz.* MACEDONSKI, O. I, 214. *Din pajiște a ieșit o negreață a pămîntului — un lungan gol pînă la mijloc.* SADOVEANU, O. XIII, 878. *Neagră ca toate negreturile din lume la un loc.* în BUL. FIL. V, 25, cf. H II 259, GRAIUL, I, 86. ✦ (Regional) Cavitate pe care o prezintă dinții calului pînă la vîrsta de șase ani; (regional) muscă **(II 3),** mursă[2] **(1),** mișină **(4).**

3. (Rar) Negreală **(2).** *După ce au scurs negreața dintr-însa, pun negreața sau negreala aceasta într-o covată.* MARIAN, CH. 43.

4. (Regional; la pl.) Rufe murdare (de dat la spălat); (regional) negrele (v. negreală **6),** negre (v. negru **8).** V. negriturâ **(2).** (Cristești-Botoșani). ALR SN IV h 1 153/414.

5. (Bot.; regional) Neghină *(Agrostemma githago)* (Săcuieu-Cluj). ALR I 1 936/290.

6. (Med.; regional) Amauroză. *M-am spălat de negreață, Și m-am spălat de orbălțătură, de roșeață.* PĂSCULESCU, L. P. 134, cf. 143.

7. Fig. (Regional) Întunecime, întuneric; obscuritate. V. negură. *Pe șesul neted, vezi în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întinsă . . . și nenumărate lumini risipite.* SLAVICI, O. II, 90. *I-o negreaț-afară.* ALR I 1 267/590. *Ce negreață mare se vede.* ALR II 3 409/682, cf. 3 409/514, 537, 551, 574, 791.
— Pl.: *negreți* și (rar) *negrețe, negreturi.*
— Lat. **nigritia** sau **negru** + suf. *-eață.*

NEGREBLÁT, -Ă adj. Negativ al lui greblat. Cf. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 426. ✦ Fig. (Regional; despre oameni) Grosolan, necioplit **(2)** (Petrești de Jos-Turda). ALR II 3 668/250.
— Pl.: *negreblați, -te.*
— Pref. *ne-* + **greblat.**

NEGRECÍU, -ÍE adj. v. **negriciu.**

NEGRÉSĂ s. f. Femeie de rasă neagră (v. negru **1).** *Țin niște netrebnice libovnice, și mai adesăori negrese.* IST. AM. 70v/14, cf. COSTINESCU. *O negresă întovărășită de un domn scurt și gras.* C. PETRESCU, Î. I, 12. *În zăpada albiturilor o pată neagră — capul micii negrese cît o nucă de cocos.* BART, E. 383, cf. V. ROM. aprilie 1954, 62.
— Pl.: *negrese.*
— Din fr. **négresse.**

NEGREȘÍT, -Ă adj., adv. **1.** Adj. (Învechit și popular) Negativ al lui greșit; care nu greșește, nevinovat **(1);** care nu se înșală; care nu poate greși, infailibil; sigur, cert. *Nici o cetate veche să nu strici, fiind negrești.* HERODOT (1645), 64. *Îngerii sintu negrești, încă se vor cutremura de frica giudețului* (a. 1654). CUV. D. BĂTR. II, 457/15. *Precum mi să pare, negrești sîntem.* CANTEMIR, HR. 482. *Încredințîndu-ne prin negreșita sa gură . . . că el știe ceea ce ne trebuiește* (a. 1774). URICARIUL, I, 173, cf. MINEIUL (1776), 142r2/17. *Îi recunoșteam pe toți; mi-i destăinuia o știință superioară și negreșită.* GALACTION, O. 243. *Fiul de la născut Pînă la căsătorit Nu-i înaintea părintelui negreșit.* MARIAN, NU. 577. ✦ (Învechit, rar) Exact, precis, fără rest. *Cît exact (negreșit).* HELIADE, ap. URSU, T. Ș. 201.

2. Adv. Fără îndoială, desigur, sigur; p. ext. neapărat **(4),** (rar) necesarmente, (învechit și regional) nesmintit **(3).** *Acest Triod l-am cumpărat cu popa Stănilă Cîrjă, cu banii mii, negreșit* (a. 1773). IORGA, S. D. XIII, 206. *Au alergat spre partea spaniolilor, negreșit pentru a-i sili să nu facă nici un rău peruvienilor.* IST. AM. 31r/8, cf. 35v/16, 65v/7. *Ceale următoare zicem acealea care negreșit urmează din vreun lucru și dintr-acela ca dintr-o rădăcină odrăslesc.* MOLNAR, RET. 75/22. *De nu era doamna Maria, negreșit aș fi murit de foame.* KOTZEBUE, U. 10v/14. *Vor purta de grijă a se da îndată și negreșit* (a. 1822). URICARIUL, XI, 354. *Cînd om fi chemați de stăpînire, ca să ne orînduiască în slujbele țării, negreșit vom vorbi pentru norod.* GOLESCU, Î. 94. *Omar negreșit voiește c-un jurămînt necoprins Să m-apropie mai tare d-al meu stăpîn neînvins.* HELIADE, O. I, 427. *Negreșit că n-ar voi să-și primejduiască viața.* MARCOVICI, D. 145/9, cf. id. C. 108/4. *Negreșit vor să mă pedepsească pentru această mare greșeală.* DRĂGHICI, R. 15/4, cf. 159/2. *Găsi niște tăbliți . . . negreșit că Olga le pierduse.* NEGRUZZI, S. I, 45, cf. 19, 46, 51. *Să i-o dai negreșit.* FILIMON, O. I, 127. *Dumneaei e negreșit domnișoara Lina?* ALECSANDRI, T. 873. *Sînt negreșit o mulțime de specii.* ODOBESCU,

S. III, 64, cf. 42, 61. *Ministrul l-a primit foarte bine și i-a spus că a doua zi . . . să ia parte negreșit la concurs.* CARAGIALE, O. II, 70. *Sînt mulți oameni ca mine și ca tata? Și o să trăim cu dînșii? Negreșit, îi răspunse calul.* ISPIRESCU, L. 148, cf. 83. *Negreșit, Nicușor nu e primit în curtea lui conu Mișu.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 14. *Peste două zile trebuia să plece negreșit la post.* BASSARABESCU, V. 14. *Mașina e gata? Fiindcă trebuie negreșit să plec.* REBREANU, R. II, 121, cf. I, 19, 43, 189. *Are să-i spuie oarece, negreșit, are să-i dea o povață.* ARGHEZI, P. T. 60, cf. id. V. 40. *Era negreșit ceva atît de îngrijit în prospețimea ei . . . că rămase covîrșit de încîntare.* VORNIC, P. 49, cf. 41. *Dacă nu va ști să răspundă cu gura . . . urma negreșit să răspundă cu capul său.* POP., ap. GCR II, 366. *Negreșit și foarte cu grabă să meargă îndărăt.* BOTA, P. 83. *Să vii negreșit mîine pînă la mine.* ALR II 3 125/791, cf. 3 125/29, 36, 414, 514, 531, 537, 551, 784, 833, 836, 872, MAT. DIALECT. I, 213.

— Pl.: **(1)** *negreșiți, -te.*

— Pref. *ne-* + **greșit.**

NEGRÉȚ, -EĂȚĂ adj. (Regional) Negricios. Cf. MARIAN, CH. 51.

— Pl.: *negreți, -ețe.*

— **Negru** + suf. *-eț.*

NEGRÍ vb. IV = **înnegri.**

1. Tranz., refl. și intranz. (Învechit și popular) A face să devină sau a deveni negru **(1)** ori negricios; p. restr. a (se) acoperi (de nori); a (se) bronza. *Apa deîn ceriu . . . înălbește și negrește.* CORESI, ap. HEM 1 023. *Seară fiind, grăiți: senin e, negrește-se ceriul.* TETRAEV. (1574), 227. *Vînturile m-au negrit.* CANTEMIR, IST. 262, cf. ANON. CAR. *Norii ce negresc văzduhul.* ANTIM, P. 44. *Funingina negrește cînd te atingi de ea.* NEGRUZZI, S. II, 221. *Mă negrii ca cerneala.* RETEGANUL, TR. 148. ✦ Tranz. și refl. A (se) murdări. *Cămeșuica-ți s-a negri, La mămuca s-o trimeți.* MARIAN, Î. 127.

2. Tranz. Fig. (Învechit) A denigra, a ponegri, a defăima. Cf. ANON. CAR. *Au negrit pe Antonie Vodă că nu e harnic de a domni.* ȘINCAI, HR. III, 106/27.

— Prez. ind.: *negresc.*

— V. **negru.**

NEGRICIÓS, -OÁSĂ adj. De o culoare care se apropie de negru **(1)**, care bate în negru, negrișor **(1)**; (despre oameni) cu pielea, părul, ochii de culoare închisă, brunet, oacheș, (învechit, rar) negratic, (regional) negros; (despre părți ale corpului) de culoare închisă, aproape neagră; (popular) negriu, negruș **(1)**, (regional) negriciu, negreț, negroi, negrui. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Graurii . . . cu penele negricioase și presărate cu pete albe sau sure.* ODOBESCU, S. III, 31, cf. MARIAN, CH. 51, ALEXI, W., TDRG. *Vine de peste deal de la Mănăstireni un român mărunțel și negricios.* SADOVEANU, O. VII, 290. *Postelnicul vîrî cartea la brîu și lovi din palmele lui negricioase, mici și subțiri.* CAMIL PETRESCU, O. I, 29. *Era un bărbat negricios, cu ochi rotunzi.* id. ib. III, 160. *Fața negricioasă i se făcuse aproape pămîntie.* V. ROM. septembrie 1953, 10. *Domnul Filip, directorul . . . era negricios, bondoc și foarte gras.* PAS, Z. I, 283. *Noră frumoasă, Nu ca mine, negricioasă.* RETEGANUL, TR. 142. *Ochi holbați și negricioși.* ȘEZ. IV, 18. *De-ar fi cît de negricioasă, Ea se ține că-i frumoasă.* BUD, P. P. 56. ✦ (Substantivat) Persoană mînjită, murdărită, acoperită de praf, de funingine etc. *Se bălăbănea acum în mijlocul negricioșilor, care de bună seamă că erau de meserie fierari și turnători.* PAS, L. I, 256.

— Pl.: *negricioși, -oase.*

— **Negru** + suf. *-icios.*

NEGRICÍU, -ÍE adj. (Prin Transilv.) Negricios. Cf. LM, DR. IX, 419. ALR II 3 403/95.

— Pl.: *negricii.* — Și: **negrecíu, -ie** adj. LM.

— De la **negricios,** cu schimbare de suf.

NEGRICIÚNE s. f. (Rar) Însușirea de a fi negru **(1)**; culoare neagră; p. ext. loc, spațiu etc. întunecos, întunecime. Cf. COSTINESCU. *Numai nițică gimnastică și ieșim curînd din negriciunea asta.* ap. TDRG. *Dealurile mai joase sînt presărate cu vii, dar mai în sus se strînge negriciunea unor adevărate păduri.* CĂLINESCU, I. C. 62, cf. id. S. 718.

— **Negru** + suf. *-iciune.*

NEGRÍJĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui grijă; lipsă de grijă, neglijență. *Aflînd vina slujitorilor, căci adecă pentru negrija lor au fost trecut goții în Misia . . . , pre toți i-au scos din slujitorie.* CANTEMIR, HR. 207. *Corabia . . . fu sfărîmată prin spargerea cazanului . . . Pricina nenorocirii au fost negrija care este de obște la americani, cînd călătoresc.* GT (1838), 52²/38. *La negrija administrațiunei militare mai venise și altă fatalitate.* BARIȚIU, P. A. II, 505, cf. DM.

— Pref. *ne-* + **grijă** (după lat. *incuria*).

NEGRIJÍ vb. IV. Tranz. (Învechit și regional) A neglija. *Nu negriji a mai invita pe Elisabeta de a rămîne statornică în refuzul ei.* ASACHI, S. L. II, 90. *Hotărîrea de a nu negriji mai mult pe vecina sa.* I. NEGRUZZI, S. III, 24. *O fată care își negrijește corpul . . . , îmblă nespălată.* MARIAN, O. II, 39, cf. DM. ✧ Refl. pas. *Se negrijește . . . graiul românesc prin puținele școli primare.* SBIERA, F. S. 146.

— Prez. ind.: *negrijesc.*

— Pref. *ne-* + **griji** (după fr. *négliger*). Cf. neîngriji.

NEGRIJÍNȚĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui grijință; neglijență. Cf. PUȘCARIU, L. R. I, 379.
— Pref. *ne-* + **grijință** (după fr. *négligence*).

NEGRIJÍRE s. f. (Învechit) Faptul de a negriji; neglijare. *Scriitorii jurnalelor... vor putea afla o scuză pentru negrijirea formei.* MAIORESCU, CR. I, 205, cf. DM.
— V. **negriji.**

NEGRIJÍT, -Ă adj. Negativ al lui grijit. **1.** (Învechit) Care este neglijat. *Nici o ramură a instrucțiunii publice nu era mai negrijită și chiar disprețuită decît era pedagogia.* BARIȚIU, P. A. II, 635.
2. (Prin Mold.) Care nu este rînduit, curățit, dereticat. *Cînd te muți dintr-o casă-n alta să n-o lași nemăturată și negrijită.* ȘEZ. I, 127.
3. (Popular; de obicei în legătură cu verbul „a muri") Care nu a fost împărtășit, cuminecat. *El murise... Ba încă negrijit și nespovedit.* FILIMON, O. I, 293. *Să moară așa negrijită.* N. REV. R. I, nr. 1, 42. *Cui era sortit să moară, murea negrijit.* STANCU, R. A. III, 10. *Lumînare n-apuca, Negrijit sufletu-și da.* TEODORESCU, P. P. 530. *Rău-i... de cel ce moare negrijit.* ȘEZ. III, 115.
4. (Învechit) Care nu este dotat, pregătit de luptă. *Iaste foarte negrijită cetatea noastră Damascul..., deci să trimiți oaste multă.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 194r/1. *Pînă începusă a să îngloti turcii, sta oarece bine și bieții moldoveni, măcar că era oaste de strînsură, negrijiți și fără arme.* NECULCE, L. 236.
— Pl.: *negrijiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **grijit.**

NEGRIJITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Neglijent **(1)**. *Ajunse a fi cel mai... negrijitor subprefect.* NEGRUZZI, S. I, 111, cf. DM.
— Pl.: *negrijitori, -oare.*
— **Negriji** + suf. *-tor.*

NEGRIJUÍRE s. f. (Învechit, rar) Neglijență. *Poate zice neștine că să află și aici letopisețe, ci răspunsul îi iaste gata, că acela ce l-au făcut, den neștiință să vede să-l fie scris, sau den negrijuire.* C. CANTACUZINO, CM I, 5.
— De la **griji.**

NEGRILÍCĂ s. f. Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu flori albe sau albe-albăstrui, cu fructul o capsulă conținînd numeroase semințe negre, folosite drept condiment; cernușcă, negroaică, negrușcă **(2)**, chimen-negru, chimion-negru *(Nigella sativa)*. Cf. LM, DDRF, BRANDZA, FL. 518, BARCIANU, TDRG, PANȚU, PL., DM.
— Pl.: *negrilici.*
— De la **negru.**

NEGRÍME s. f. (Rar) Negreală **(1)**. *Cu îndrăzneala... carea la lumina negrimei tale* [a corbului] *neapărat am, mă rog.* CANTEMIR, IST. 280, cf. LB, POLIZU, COSTINESCU, MARIAN, CH. 52, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Corbul puii albi îi scoate, iară firea în negrimea lor îi întoarce*, se spune pentru a arăta că adevărata fire a omului iese întotdeauna la lumină. Cf. ZANNE, P. I, 436.
— **Negru** + suf. *-ime.*

NEGRÎNĂ s. f. v. **neghină.**

NEGRIÓR, -OÁRĂ adj. (Popular) Negrișor **(1)**. *Cîrciumăriță... Negrioară La cosiță.* TEODORESCU, P. P. 557.
— Pronunțat: *-gri-or.* — Pl.: *negriori, -oare.*
— **Negru** + suf. *-ior.*

NEGRÎȘE s. f. pl. (Regional) Oi de culoare neagră **(1)** (Cărpinet-Vașcău). CHEST. V 75/16.
— **Negru** + suf. *-iș.*

NEGRIȘÓR, -OÁRĂ adj., s. m. pl. **1.** Adj. Diminutiv al lui negru **(1)**; care bate în negru, cam negru, negricios; negruț **(1)**, (popular) negrior, (rar) negrușor. Cf. ANON. CAR., POLIZU, COSTINESCU, DDRF, ALEXI, W., TDRG, DM. *Iată, veniră rîndunele Negrișoare, frumușele.* POP., ap. GCR II, 327. *Ochii tăi cei negrișori Umplu-mi trupul de fiori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 31. *Ia gîciți de cin' mi-i dor?... De-un flăcău cam negrișor.* id. ib. 32, cf. 59. *Ochii-s negri, negrișori.* ȘEZ. III, 19. *Avu mama doi feciori Cu ochii cam negrișori.* HODOȘ, P. P. 205. ◇ (Substantivat) *Cîndu-i mîrla mai beteagă, Vine cucul ș-o întreabă; Rău ți-i ție, surioară, Rău ți-i ție, negrișoară?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 206.
2. S. m. pl. (Prin nordul Munt.) Numele unor bureți comestibili, neidentificați mai îndeaproape, care cresc mai ales toamna, pe copacii căzuți. Cf. HEM 757.
— Pl.: *negrișori, -oare.*
— **Negru** + suf. *-ișor.*

NEGRITEĂN, -Ă s. m. și f. (Rar) Om de rasă neagră. V. negru **(4)**. Cf. ȘĂINEANU, D. U., GRAUR, E. 120.
— Pl.: *negriteni, -e.*
— Cf. rus. негритянка.

NEGRITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Care înnegrește. ✦ Fig. (Substantivat) Defăimător, denigrator. Cf. ANON. CAR.
— Pl.: *negritori, -oare.*
— **Negri** + suf. *-tor.*

NEGRITÚRĂ s. f. **1.** Înnegrire; (concretizat) material care se folosește la vopsit în negru **(2)**. *În etajul de jos erau atelierele de talpă,*

în al doilea, atelierul de negriturǎ şi sus, uscătoarea. ARDELEANU, D. 101, cf. DL.

2. (Regional) Rufă murdară (de dat la spălat). V. n e g r e a l ă **(6)**, n e g r e a ţ ă **(4)**, n e g r u **(8)**. Com. MARIAN, cf. MAT. FOLK. 1556, LEXIC REG. 114.

3. (Prin nord-estul Olt.; cu sens colectiv) Struguri negri **(1)**. CIAUŞANU, GL.

— Pl.: *negrituri.*

— **Negru** + suf. *-itură.*

NEGRÍU, -ÍE adj. (Popular) Negricios. Cf. LB. *Au răvărsat mulţime de apă şi un feliu de arină (năsip) negrie.* AR (1829), 11²/46, cf. PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PASCU, S. 221, DM. *Potca cu ochi verzii, Potca cu ochi negrii.* TEODORESCU, P. P. 387. *Pîn'ce-s, bade, cam negrie, Casa voastră nu-mi trebuie.* RETEGANUL, TR. 142. *De cînd bădiţa s-a dus, Cîrpă roşă n-am mai pus, Numai neagră şi negrie.* BIBICESCU, P. P. 45, cf. CHEST. V 158/98. *Şopîrlă (verde-negrie) pe la pîncete.* ALR I 1 179/552, cf. ALR SN I MN h 240, A III 7, V 15.

— Pl.: *negrii.*

— **Negru** + suf. *-iu.*

NEGROÁICĂ s. f. (Bot.) Negrilică *(Nigella sativa).* PANŢU, PL.

— Pl.: *negroaice.*

— **Negru** + suf. *-oaică.*

NEGRÓI, -OÁIE adj. (Transilv.) Negricios. Cf. LM, VAIDA, DENSUSIANU, Ţ. H. 326. *Murgă cam negroie.* ALR I 1 491/335, cf. ALR II 3 403/316, ALRM SN I h 177, 178.

— Pl.: *negroi, -oaie.*

— **Negru** + suf. *-oi.*

NEGROÍD, -Ă s. m. şi f. (La m. pl.) Una dintre rasele umane, care prezintă caractere asemănătoare cu cele ale rasei negre; (şi la sg.) persoană care face parte din această rasă umană. Cf. DL, DM, DER. ◇ (Adjectival) *Rasa negroidă.*

— Pl.: *negroizi, -de.*

— Din fr. **negroïde.**

NEGRÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre oameni) Negricios (Ciceu Giurgeşti-Dej). ALR I/I MN h 26/266. *Femeile negroasă.* ib.

— Pl.: *negroşi, -oase.*

— **Negru** + suf. *-os.*

NEGROŞTIORÍT adj. (Regional; în sintagma) *Caş negroştiorit* = caş care se face din cel dintîi lapte muls de la oi (Mădei-Piatra Neamţ). CHEST. V 91/45.

— De la **groscior.**

NÉGRU, NEÁGRĂ adj., subst. **1.** Adj. (Despre obiecte, părţi ale unor fiinţe etc.) Care nu reflectă lumina, care are culoarea cea mai închisă; de culoarea funinginii, a cărbunelui, a penelor corbului; (despre culori) ca funinginea, ca penele corbului; păcuriu, (regional) muriu. *Procoveţ de Zarba, împregiur cu orşinicu negru* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 202/21. *Pămîntul cel negru şi întunecat* (ante a. 1633). GCR I, 82/20. *Află-să şi stînci negre de piatră.* URECHE, L. 116. *Văzu . . . şoarici, unul era albu, şi altul negru* (a. 1654). GCR I, 165/28. *Cel rîmlean pre un cal negru.* M. COSTIN, ap. GCR I, 200/18, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 230. *Într-un cuib cîte şasă oao, unul negru, altul albu* (a. 1784). GCR II, 136/36. *Eram pe-un cal aprig care-ntrecea vîntul; Negrele lui coame atingeau pămîntul.* ALECSANDRI, P. I, 189, cf. BOLINTINEANU, O. 33, 41, 329. *Vede Eufratul . . . Şi corăbiile negre legănîndu-se pe rîuri.* EMINESCU, O. I, 144. *Un flăcău cu negre plete.* COŞBUC, B. 199. *M-am uitat spre geam. Cîţiva pomi priveau posomorîţi şi negri la mine.* F (1903), 8. *Pune jos oleacă albele cofiţe, Scuturǎ de rouă negrele-i cosiţe.* IOSIF, V. 77. *Acum pentru întîia oară vedea ce ochi negri, catifelaţi şi dulci avea.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 11. *Un colţun negru de lînă vîrstat cu roş.* HOGAŞ, DR. I, 1, cf. 7. *Ar fi uşor să redau toată culoarea neagră a tabloului.* IBRĂILEANU, SP. CR. 77. *Ici-colo coperişele caselor se ridicau negre, posomorîte.* REBREANU, NUV. 230. *O fată cu şal negru în cerdacul nins.* BACOVIA, O. 92, cf. 70. *Din căsuţa lui de humă A ieşit un greieruş, Negru, mic, muiat în tuş.* TOPÎRCEANU, B. 54, cf. 70, 86. *Foile de hîrtie au mers sub muşamaua neagră.* C. PETRESCU, Î. II, 32. *Se zbat corăbii negre, furtuni şi morţi crăieşti.* ARGHEZI, F. 19. *De balconul Teatrului zării spînzurînd, ca o bucată de noapte, drapelul negru.* id. T. C. 21. *Pieliţa* [cireşii] *este întinsă, fină, lucioasă, de culoare roşie-închisă, aproape neagră la maturitate.* BORDEIANU, P. 312. *Purta o pălărie neagră, mare, cu marginile late şi tari.* V. ROM. august 1954, 20. *Pînă în anii din urmă poziţia stratigrafică a şisturilor negre n-a putut fi precizată.* ONCESCU, G. 158. *Corpurile de culoare neagră reţin toate radiaţiile solare.* AGROTEHNICA, II, 80, cf. I, 182. *I se arătase răposata maică-sa în rochie neagră.* GALAN, B. II, 73. *Pe ţărm . . . se mai ghiceau nişte lotci negre, trase pe nisip.* TUDORAN, P. 35, cf. 75. *Copacul negru . . . Îşi răsfăţa scheletul deşirat peste buruienişul dimprejur.* DEŞLIU, G. 41, cf. 45. *Părul negru, bogat, îi cădea pe frunte.* T. POPOVICI, SE. 42, cf. 8. *Straturi negre, nevăzute de a soarelui privire, Să-şi răstoarne sub brăzdare chezăşia de belşug.* LABIŞ, P. 59, cf. 39. *Pentru reacţiile în care se formează precipitate albe sau de culoare deschisă, se utilizează plăci cu email negru.* CHIM. AN. CALIT. 82, cf. 228. *Terasamentele negre, umede, luceau uşor.* BARBU, Ş. N. 10. *Pete galbene, roşii, negre, se învîrtesc ameţitor.* IL ianuarie 1962, 12. *Doi ochi ca la dumneata, Zău că nu mai pot afla, Aşa negri, frumuşei.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 37, cf. 73, 130, 232. *Mîndra-mi rupse inima, Ea*

mi-o rupse, ea mi-o leagă C-un fir de mătase neagră. HODOŞ, P. P. 86. *Face-te-ai neagră cerneală.* ŞEZ. I, 173, cf. III, 155. *Cît cu ochii cuprindea, Brazdă neagră răsturna.* MAT. FOLK. 1 489, cf. 1259, ALR I 30/337, 31/90, 1 234/926. *Aluniţele negre, dar podoaba muierilor,* se spune pentru a arăta că şi un cusur poate fi uneori util. Cf. ZANNE, P. II, 1. *În pămîntul negru se face pita albă.* id. ib. IV, 82. *Rîde vîrşa de baltă şi dracul de porumbele negre* sau *dracul rîde de porumbe negre şi pe sine nu se vede,* se spune despre o persoană care rîde de defectele sau de greşelile altora şi nu le vede pe ale sale. Cf. id. ib. 684, VI, 557. *Am o coteicuţă neagră, Tot cîmpul aleargă Şi tot urdă face* (Coasa care coseşte). SBIERA, P. 320. *Şimileagă leagă, Limba ţi se leagă C-un fir de mătase neagră* (Piperul). id. ib. 321. *Am o mănăstire verde cu călugări negri în ea* [Pepenele cu sîmburii din el]. id. ib. *Cîmpul alb, oile negre. Cine le paşte le cunoaşte* (Cartea). id. ib. 322, cf. PASCU, C. 122. ◇ (Regional; într-o imprecaţie) *Călca-te-ar vaca neagră!* (= călca-te-ar trenul!). ◇ (Ca prim termen al comparaţiei) *Ochi negri ca mura.* CONACHI, P. 87. *Părul său negru ca norii de ploaie De-a lung pe umeri neted Cădea.* ALECSANDRI, P. I, 20. *Negru ca cărbunele.* MARIAN, CH. 51. *Poţi să fii alb ca zăpada şi te vom scoate negru ca tăciunele.* ULIERU, C. 9. *Un alt cal mai năzdrăvan . . . Negru ca corbul.* ALECSANDRI, P. P. 388. *Vai, inima mea, Multu-i bună, multu-i rea, Multu-i neagră ca tina.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 213. *Ochii mai negri decît murele cele coapte.* RETEGANUL, P. IV, 3, cf. V, 51. *Unu-i negru ca corbu, Unu-i purumb ca cucu.* ŞEZ. I, 44, cf. 213. *Ochii-s negri ca neghina, Gura-i dulce ca smochina.* HODOŞ, P. P. 48, cf. 50, 99. *Inima . . . E neagră ca tina, Ca tina de primăvară.* BIBICESCU, P. P. 3, cf. ALR SN IV h 1 214. ◇ (Urmat de determinări nume de culori care precizează nuanţa sau care formează împreună cu „negru" nume de culori compuse) *Nouri negri-vineţi.* EMINESCU, N. 37. *Cîntăreţul se făcu negru-verde.* DELAVRANCEA, V. V. 24. *Blana mistreţului e formată din peri tari şi aspri, pe spinare are o coamă . . . de culoare neagră-cenuşie.* STOICA, VÎN. 90. ◇ (În denumirea unor toponimice compuse) *Biruia pînă la Marea Neagră.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 7/28. *Ne aflam în parchetele de pe Cracăul Negru.* HOGAŞ, DR. I, 9. ◇ *Rasă neagră* = rasă de oameni cu pielea brună închisă, părul creţ şi buzele groase, originară din Africa. *Pîine neagră* = pîine preparată din făină integrală de grîu, secară etc. Cf. COSTINESCU, DDRF. *Ei mîncau acasă, la mătuşa lui care l-a crescut, numai pîine neagră.* C. PETRESCU, C. V. 120. *Urmînd aşa, cu pîne neagră din grîu măcinat la moara de apă şi necunoscînd nici medicamente, nici zahar — eu m-am simţit totdeauna bine.* SADOVEANU, O. IX, 451. *În seara aceea ni s-a dat pîine cazonă, neagră şi caldă.* T. POPOVICI, SE. 276. *Pămînt negru* = **a)** cernoziom. Cf. ALR II 5 061/172, 272, 574, 769, 784, 876; **b)** (regional) pîrloagă. A IV 5. (Regional) *Drum negru* = drum de căruţă, peste cîmp. ◇ (După un nume de animal, de plantă, de mineral etc., denumeşte o specie sau o varietate a acestora) *Să ia de la băcan . . . icre negre moi.* PANN, P. V. III, 64/9. *Pusnicul Chiriac . . . care-şi cănea părul şi barba cu cireşe negre.* CREANGĂ, P. 111. *Cioară neagră.* MARIAN, O. II, 25. *Cireaşe negre.* DR. II, 707. *Se întrebuinţează capsulele de mac negru.* YGREC, M. N. 93. *Capra neagră trăieşte în munţii înalţi şi liniştiţi.* STOICA, VÎN. 92, cf. 63, 65. *Lignit negru.* CANTUNIARI, L. M. 154. *Stibiu negru.* MACAROVICI, CH. 318. *Foarte preţuite sînt şi icrele lui negre.* C. ANTONESCU, P. 141. *Muştarul negru este o buruiană care produce aceleaşi pagube ca şi muştarul de cîmp.* AGROTEHNICA, II, 175. *O să vă dau cîte-un pahar de vin negru, fiert.* BARANGA, R. F. 89. *Coarnă neagră.* H V 3. *Frunză verde iarbă neagră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 321. *Puişor de mierlă neagră Cîntă-n codru să s-aleagă.* ŞEZ. I, 173. *Dovleac negru.* ALR I 855/926. *Pepene negru.* ib. 857/750, cf. 857/786, 790, 900, 922, 926, 954, 960. *Urzică neagră.* ib. 1 945/578. *Răsfug negru.* ib. 1 945/764. *Brad negru.* ib. 1 949/180. *Prune negre.* ALR II 6 082/29, cf. 6 082/272, 762, 791, 812, 872, 886. *Şopîrcă neagră.* ib. 6 225/272. *Gîndaci negri.* ib. 6 556/192. *Mălăiel negru.* ALR SN III h 629/2. *Bînzoi negru.* ib. h 745/272. *Gărgăune negru.* ib. h 745/848. *Bungari negri.* ib. h 750/325. ◇ E x p r. **Ba e albă, ba e neagră,** se spune despre cei nehotărîţi sau despre cei îndărătnici şi cîrcotaşi. Cf. MARIAN, O. II, 64, ZANNE, P. V, 11. **Nici albă, nici neagră** = **a)** fără multe ezitări, dintr-o dată, nici una nici două. (Cu parafrazarea expresiei) *Şi neagră sau albă, fără să-i vorbească, Deteră să plece.* PANN, P. V. III, 76/5; **b)** nici aşa, nici aşa, nici laie, nici bălaie, nici în car, nici în căruţă. Cf. ZANNE, P. V, 13. **Albă, neagră, asta este,** se spune pentru a arăta că un fapt împlinit nu mai poate fi modificat. Cf. id. ib. 12. (Învechit şi regional) **A nu-i zice** (sau **spune, scrie** cuiva) **negri ţi-s ochii** = a nu face nici o imputare cuiva, a nu mustra, a nu supăra cu nimic pe cineva; a nu da cuiva nici o atenţie, a nu lua în seamă pe cineva. *Şapte ani departe de mine şi nu mi-ai scris măcar: negri ţi-s ochii.* ap. TDRG. *Umbla în toate părţile fără să-i zică nimeni: negri ţi-s ochii.* SEVASTOS, ap. TDRG. ◇ (Adverbial) *Biserica era negru îmbrăcată, cu stema marşalului şi cu numele bătăliilor în care el s-au deosăbit.* AR (1838), 437[1]/42. ✦ (Despre oameni) Care aparţine rasei negre; p. e x t. care are pielea de culoare brună închisă. *Încă şi arapii sînt pîrliţi şi negri de pripala soarelui* (cca 1750). GCR II, 64/38. *Văzui un uriaş negru* (a. 1808). id.ib. 199/20. *De la Nord America se aude despre o revoltă făcută în Virginia de către robii negri.*

CR (1831), 279[1]/6, cf. BĂLCESCU, M. V. 392. *Doi arapi negri ca fundul ceaunului.* ISPIRESCU, L. 107. *Iancu, ţiganul cel mare, negru şi buzat, îşi făcea loc în cămaşa lui roşă printre oşteni.* SADOVEANU, O. V, 581. *Craiul negru povesteşte Basmul pe moldoveneşte.* ARGHEZI, S. P. 124. *Eu, omul negru, am fost mai apoi Trimis să mă bat într-un mare război.* DEŞLIU, G. 43, cf. 41, DOINE, 290. *Ţiganul, cînd văzu pe voinic, se făcu, din negru, vînăt.* ŞEZ. I, 69. *La poarta-mpăratului, Nemerit-a, poposit-a, D-un arap negru buzat.* MAT. FOLK. 1 242. *Pe arap, cît de mult îl vei spăla, tot negru va rămînea,* se spune despre lucrurile pe care nu le putem schimba după voia noastră. Cf. ZANNE, P. VI, 7. ✦ (Despre locuri, ţinuturi etc.) Locuit de oameni care aparţin rasei negre. *Noi sîntem solii păcii veniţi din depărtarea Ţinuturilor negre.* PETICĂ, O. 148. ◇ *Continentul negru* = Africa.

2. S. n. Culoare neagră **(1)**; negreală **(1)**, negreaţă **(1)**. *Cum se protiveşte reacele caldului şi albului negrul . . . , aşa se protiveşte şi mitariul înşătăturiei.* CORESI, EV. 447. *Şi-n negru-mbracă toate al nopţii palid domn.* EMINESCU, O. I, 96. *Norii-ntunecaţi Tivesc cu negru culmea.* COŞBUC, S. 144. *Un costum roş se îmbină armonios cu negrul brazilor.* IBRĂILEANU, A. 145. *Se duc pe Dunăre la vale coşciuguri albe, plutitoare Pe negrul apelor murdare.* MINULESCU, V. 22. *Vasul în goana lui nebună de pasăre de noapte . . . îşi moaie parcă vîrful aripelor desfăcute în negrul apei.* BART, S. M. 15. *Negrul este dureros pentru ochi.* BARBU, Ş. N. 137. (Fig.) *Caragiale înnegreşte pe conducători cu tot negrul paletei sale.* IBRĂILEANU, SP. CR. 257. ◇ (Popular) *Negrul ochiului* = pupilă. ◇ Loc. adv. (De obicei în legătură cu verbul „a (se) îmbrăca") **În negru** sau (învechit, rar) **în negre** = în veşminte de culoare neagră, în doliu. *Îmbrăcaţi în negre şi spoiţi cu funingine.* GORJAN, H. I, 139/14. *În negru şi în lacrimi prieteni-mi s-arată.* MACEDONSKI, O. I, 43. *Amîndouă sînt în negru îmbrăcate.* F (1900), 605. *Şi-mbrăcată-n negru toată.* MINULESCU, V. 94. *În negru să-mbrăca, La-mpăratul alerga.* ŞEZ. II, 34. (Fig.) *Voi îmbrăca în negru De sus pînă jos Singurătatea-mi.* BENIUC, V. 65. ◇ Expr. **Negru pe alb** = în mod sigur, clar, neîndoios; în scris. *Am să-ţi dovedesc negru pe alb.* PAMFILE, J. II, 156. *Cum n-ai ştiut, Zamfirescu? N-am pus afiş la şcoală, negru pe alb?* SEBASTIAN, T. 210. *Ce scrie negru pe alb? Este, domnule, una sută boi şi douăzeci vaci?* BART, S. M. 86. *Tot ce ştia el era de multă vreme la minister scris negru pe alb.* GALAN, B. II, 164. *Aberaţie? Vrei să-ţi arăt negru pe alb?* BARANGA, I. 173, cf. ZANNE, P. V, 441. **A face albul negru** = a denatura adevărul (despre cineva sau despre ceva). Cf. ZANNE, P. V, 12. **A deosebi albul de negru** = a deosebi binele de rău. Cf. DL. **Cît e negrul bobului** = foarte puţin. *Cîtu-i negrul bobului macară cevaşi a sminti peste socoteala omenească este.* CANTEMIR, IST. 110, cf. 240, ZANNE, P. I, 120. **A i se face** (cuiva) **negru** (sau, rar, **negru-verde**) **înaintea** (sau **dinaintea**) **ochilor** = a se supăra, a se mînia foarte rău. *I s-au făcut negru-verde dinaintea ochilor.* BĂRAC, T. 47/9. *Şi unde n-a început a mi se face negru pe dinaintea ochilor şi a tremura de mînios.* CREANGĂ, A. 5. *Lui Mogoş i se făcu negru înaintea ochilor.* SĂM. VI, 426, cf. ZANNE, P. II, 360. (Glumeţ) **Negru-n negru** = negru intens, negru compact. *E impresionată de culoarea ei, negru-n negru.* ARGHEZI, C. J. 204.

3. S. n. Materie colorantă de culoare neagră **(1)**, vopsea neagră; negreală **(2)**, (rar) negreaţă **(3)**. Cf. DL, DM. ◇ *Negru de fum* = pulbere neagră **(1)** formată din particule fine de carbon, obţinută prin arderea parţială a unor hidrocarburi şi care are numeroase întrebuinţări în industria cauciucului, a cernelurilor (tipografice) etc.; (popular) chinoroz. Cf. CADE. *Întreprinderile producătoare de negru de fum.* LEG. EC. PL. 28. *Din gaz metan se poate face . . . bachelită, negru de fum şi cloroform.* CONTEMP. 1949, nr. 120, 10/2, cf. AGROTEHNICA, II, 80, DL, DM. *Molecule de negru de fum.* V. ROM. august 1960, 80, cf. LTR[2]. *Negru de anilină* = colorant de culoare neagră **(1)** folosit mai ales la vopsirea fibrelor textile. Cf. DL, LTR[2], DER. *Negru animal* (sau *de oase*) = cărbune animal, v. cărbune. Cf. NICA, L. VAM. 166, CADE, LTR[2]. ✦ (Rar) Rimel. *Pudra se topise de pe obraji, negrul curgea de sub gene.* C. PETRESCU, C. V. 198.

4. S. m. Bărbat care aparţine rasei negre (v. negru **1**). V. negritean. Cf. COSTINESCU. *Adunarea legiuitoare, în o sesie secretă, au fost primit bilul (legiuirea) de emanţipaţie (de slobozcnie) negrilor.* AR (1834), 80[1]/35. *Dansurile . . . exotice necunoscute erau vechi jocuri de negri, pe care ea le învăţase din copilărie în ţara în care se născuse.* BART, E. 364. *E trist că există pe lume oameni care nu văd în negru un om, ci un sălbatic.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 626. ✦ (Familiar) Persoană plătită de cineva pentru a executa în numele lui, parţial sau total, anumite lucrări.

5. S. m. (Popular) Cal de culoare neagră **(1)**. Cf. DDRF. *Ortomane, Hoţomane! Bate-ţi negrul Pe de-ntregul Şi te du.* ALECSANDRI, P. P. 11. *La fundul grajdului, Este ieslea Negrului, La picioare-i aricit Şi pă el zbîrlit.* MAT. FOLK. 1 239, cf. 1 240, 1 243.

6. S. m. şi f. Compuse: **negru-moale** sau **neagră-moale** = soi de viţă de vie autohton, cu bobul negru-violet, rotund şi brumat. Cf. DER, H II 11, 58, 125, 141, 165, 193, 219; **negru-vîrtos** = soi de viţă de vie autohton, cu bobul rotund, negru-violaceu. Cf. DER; **neagră-băşicată** = numele unei varietăţi de struguri nedefinită mai îndeaproape. Cf. H II 11; **negru-apătos** = numele unei varietăţi de struguri nedefinită mai îndeaproape. Cf. JIPESCU, O. 53.

7. Adj. (Popular; despre albituri, haine etc.; p. ext. despre oameni) Murdar **(1)**. Cf. LB. *Cînd cîrpeşti cămeşi negre (murdare), faci sugel.* GOROVEI, CR. 315. *Ce folos de tine, dragă, Că eşti albă şi spălată Şi trăieşti tot supărată, Că io-s negru şi urît Şi trăiesc tot libovit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 375. *Abia acum m-am apucat şi eu de zolit . . . mi s-au strîns o mulţime de rufe negre.* SBIERA, P. 307. *O mîndră care mi-e dragă, Să poarte şi ie neagră, Mă duc la ea, că mi-e dragă.* ŞEZ. II, 221, cf. I, 143. *Toată lumea tot mă-ntreabă Di ci porţi cămeşa neagră.* MAT. FOLK. 1 426. *E păcură pe el cămaşa de neagră.* ALR I 640/690, cf. ALR SN IV h 1 153, A II 8.

8. S. n. Murdărie **(1)**. *Radu Comşa văzu că unghiile prietenului sînt netăiate, cu negru dedesubt.* C. PETRESCU, Î. II, 189, cf. MARIAN, Î. 51. ◇ Expr. **(Nici) cît (e) negru sub unghie** = foarte puţin; de loc. *Nu fuse cu putinţă . . . cît e negru subt unghie taina a descoperi.* BANN, H. 63/16, cf. BARONZI, L. 45. *Nevasta nu ieşea din cuvîntul bărbatului nici cît negru subt unghie.* ISPIRESCU, L. 285, cf. 207. *Se silea să nu-i găsească nimeni nici atîta cusur cît e negru sub unghie.* REBREANU, NUV. 199. *Racii să gătesc anevoie şi mai ales să mănînce anevoie şi n-alegi nimic dă ei, că n-au carne nici cît negru sub unghie.* STĂNOIU, C. I. 83. *N-aveau nevoie . . . nici cît negru sub unghie.* GALAN, B. II, 18. *El îşi făcuse numai ostineală mai multă şi trudă mai mare, fără ca să fi stricat băiatului nici cîtu-i negru subt unghie.* SBIERA, P. 76. *Aş păcătui de moarte dacă o aş învinui numai cît e negru sub unghie.* RETEGANUL, P. II, 49, cf. ZANNE, P. II, 455. ✦ (Regional; la f. pl.) Rufe murdare (de dat la spălat); (regional) negreală **(6)**, negreaţă **(4)**, negriturâ **(2)**. *A luat şi . . . a aruncat-o la negre, în coşul cu rufele murdare.* CARAGIALE, O. V, 149.

9. Adj. (În opoziţie cu luminos) A cărui transparenţă este întunecată; lipsit de lumină, cufundat în întuneric; întunecat, obscur, (învechit) negraie. V. mohorît. *De pe muche, de pe stîncă chipuri negre se cobor.* ALEXANDRESCU, M. 13. *Lasă tot, neagră chilie, Comanac, metanii, rasă.* ALECSANDRI, P. I, 18, cf. 194. *Peneş stă pe cîmp de pază, Noaptea-i neagră-n jurul său.* id. ib. II, 107, cf. id. POEZII, 481. *Doar izvoarele suspină, Pe cînd codrul negru tace.* EMINESCU, O. I, 207. *Rătăceam într-un pustiu negru, fără nădejde să mai dau de vreun adăpost.* CARAGIALE, O. V, 201. *Se duse . . . în pădurea neagră.* ISPIRESCU, L. 118, cf. COŞBUC, P. I, 317. *Codrul negru-a jale geme, Frunza-i tremură.* F (1906), 7. *Se tînguiesc Tălăngi pe căi, Şi neguri cresc Din negre văi.* IOSIF, V. 60, cf. 103. *Prin mahalăli mai neagră noaptea pare.* BACOVIA, O. 15. *În negrul gol al craniilor reci, Noi, Ca şi voi, La fel simţim.* MINULESCU, V. 13. *Bate vînt cu ploaie-n geamuri Şi e noapte neagră-afară.* TOPÎRCEANU, B. 73, cf. id. P. O. 56. *Tîrguşorul se vedea acum sus, pe deal, negru pe pînza roşie a asfinţitului.* SADOVEANU, O. II, 138. *În noaptea aceea neagră care ne împresura, toţi îşi încordau auzul.* BART, S. M. 53. *Se lăsase noaptea de mult, noapte neagră, de martie.* TUDORAN, P. 45. *Cîmpul era negru în înserare.* BARBU, Ş. N. 103. *Bate vîntu-n ceapţă neagră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 178, cf. 62. *E negură neagră.* ALR I 1 267/860, cf. 1 267/874. ◇ Fig. *De greul negrei vecinicii, Părinte, mă dezleagă.* EMINESCU, O. I, 177. ◇ *Bursă* (sau *piaţă) neagră* sau *tîrg negru* = comerţ clandestin (la care mărfurile se vînd cu preţ de speculă); loc unde se practică acest comerţ. Cf. DL, DM. *Preţ negru* = preţ de speculă. Cf. DL, DM. *Listă neagră* = listă pe care sînt înscrise numele unor persoane contra cărora o organizaţie, un grup sau un individ urmează a întreprinde represiuni sau alte acte abuzive. *Înainte, lista neagră era folosită de industriaşi cu asentimentul guvernului şi cuprindea numele muncitorilor care conduceau grevele.* CONTEMP. 1958, nr. 368, 6/5. *Şi în ce calitate figurez pe listele voastre negre, întocmite desigur la Bucureşti, la tribunalul legionar?* BENIUC, M. C. I, 82. *Lumea neagră* = (în basme; în opoziţie cu lumea albă) lumea de sub pămînt. *Ca să mergi de pe lumea albă în lumea neagră, trebuie să-ţi dai drumul prin fîntîna zmeilor.* ŞEZ. II, 202. ◇ Fig. (Adverbial) *Revoltele lui Eminescu rămîn încrustate negru deasupra societăţii putrede în care a trăit suferind.* SADOVEANU, E. 73. ✦ Compact, des (şi întunecat). *Pe acoperişurile vagoanelor se înghesuia o mulţime neagră, nedesluşită sub noaptea ploioasă.* BARBU, Ş. N. 38.

10. S. n. Fig. Întunecime, întuneric. *Narcis . . . ducea dorul surorei sale, pe care i-o răpise Erones, şi o dusese în negrul pămîntului.* ODOBESCU, ap. VIANU, M. 231. *Ea priveşte-n latul zării Cum, din negrul depărtării, Vine-un nor.* COŞBUC, P. II, 210. *Şi-am rămas în turnul gotic Domn pe-ntinsele imperii Ale negrului haotic.* MINULESCU, V. 15. *Să nu se năpustească o ceată de călăi pitulaţi în negrul codrului.* C. PETRESCU, R. DR. 8. ◇ Loc. adv. **La negru** = cu preţ de speculă. *Udau lîna şi sustrăgeau jumătate din ea, amestecau grîul cu neghina, vindeau tone de zahăr la negru.* T. POPOVICI, S. 75.

11. Adj. (Despre oameni) Livid, pămîntiu la faţă; p. ext. (de obicei determinat prin „de supărare" sau „de supărat") foarte supărat, mînios **(I 1)**, furios. *Hassan, de mirare, e negru-pămînt, Nu ştie de-i vis, ori aieve-i.* COŞBUC, P. I, 205. *Cînd venise acasă noaptea tîrziu, arăta negru de supărare.* PREDA, D. 66. *Puk, negru de supărare, se făcu mai aproape.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/4. *Şi de acolo s-a luat, Tot negru de supărat, Şi la soacră-a alergat.* BIBICESCU, P. P. 322.

12. Adj. Fig. Trist, apăsător, deprimant, dezolant; greu. *De o neagră presimţire sufletul nu-l poci scăpa.* HELIADE, O. I, 428. *Faţa lui*

roşie ca morcovul şi fruntea fără nici o zbîrcitură arăta că pentru el viaţa n-avusese zile negre. NEGRUZZI, S. I, 58. *Şi tot aşa şi iar aşa, pînă i se făcea viaţa neagră şi aici, ş-apoi iar se întorcea în Iaşi.* CREANGĂ, A. 136. *Doară va ajunge să puie mîna pe un aşa tîlhar vestit, care îl pusese pe aşa gînduri negre.* ISPIRESCU, L. 376. *Vestea neagră ce ai să-mi spui se teme de sunetul vorbelor.* I. NEGRUZZI, S. VI, 91. *Gînduri negre începură să-mi frămînte creierii.* F (1906), 38. *Serile trecură negre una după alta.* DUNĂREANU, CH. 234. *Moşneag albit de zile negre, Aşa îl pomeneşe satul.* GOGA, P. 23. *Tot tristă stă şi-acuma în turnul singuratec La sfat în ceasuri negre cu dorul ei noptatec.* PETICĂ, O. 167, cf. 279. *Cum negre gînduri cad pe mine Cînd mă gîndesc că am să mor.* BACOVIA, O. 170. *Iar te-au apucat gîndurile negre.* SADOVEANU, O. I, 142, cf. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 307. *Eu pun masa să mănînc Şi-mi vine un negru gînd.* ŞEZ. IV, 141. *Ca să vadă şi să creadă Cum mi-i inima de neagră.* HODOŞ, P. P. 81, cf. 86. *Strînge bani albi pentru zile negre.* GANE, N. III, 14, cf. ROMÂNUL GLUMEŢ, 25, ZANNE, P. V, 54, 55, 472. ◇ Expr. **A face** (cuiva) **zile negre** = a supăra, a necăji foarte tare (şi în permanenţă) pe cineva. *Băiatul îi făcea zile negre. Era un ştrengar.* AGÎRBICEANU, L. T. 415. ✦ Fără noroc, cu ghinion; care aduce ghinion, nefericire. *Negru a fost ceasul cînd m-am încrezut în tine.* CAMIL PETRESCU, T. II, 258. *C-am picat în negru loc Chiar cum pică lemnu-n foc, Fără urmă de noroc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 179. ✦ (Rar) Mizerabil **(1).** *Starea lui materială trebuie să fi fost destul de neagră, dacă fu nevoit să-şi retragă capitalul de 25 lei.* CĂLINESCU, I. C. 129. ✦ (Învechit, rar; despre oameni) Nefericit, nenorocit **(1).** *Obiceai este şi acum pre cei ce sînt în ceva nenorocire a-i chema negri.* MAIOR, IST. 171/7.

13. S. n. Fig. Întristare, mîhnire, jale. *De cînd badea mi s-a dus, Negru-n curte mi s-a pus.* BIBICESCU, P. P. 118. ◇ Expr. **A vedea** (sau **a zugrăvi**) **(toate) în negru** = a fi pesimist. Cf. CADE, DL.

14. Adj. Fig. (Popular; despre oameni) Rău la inimă; crud, hain. *Săracii ochişorii mei, Multă lume văz cu ei, Dar nu văz oameni d-ai mei, Ci tot negri străinei.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 200. *Nici n-am . . . surori, Pare că-s picat din nori; Numai negri streinei.* ŞEZ. I, 114. ◇ (Regional) *Vîntul negru* = numele unui vînt de apus (care aduce uscăciune); sărăcilă. *În regiunea Constanţa bate, mai ales vara, vîntul negru, denumit şi sărăcilă.* AGROTEHNICA, I, 272, cf. ALR I 1 231/984. *Tuse neagră* = tuse convulsivă, v. convulsiv. Cf. ALR II 3 663/886. *Limbă neagră* = limbă încărcată, v. încărcat. Cf. ALRM II/I h 69. *Bubă neagră* = cancer. Cf. ALRM I/I h 173. ◇ Expr. **A avea maţe negre** v. maţ **(I 1). A avea suflet negru** sau **a fi negru la suflet** (sau **la inimă**) ori **a fi negru în cerul gurii** = a fi rău, neîndurător. Cf. ZANNE, P. II, 203, 441, ALR II 3 186/531. ✦ (Despre oameni sau despre acţiunile lor) Nelegiuit **(2),** ticălos, criminal, infam. *Cene va scorni pîră pentr-acestă ocin(ă) ce mai sus scris . . . să hi negru ca Iuda de Scariot* (a. 1642). GCR I, 93/28. *Păcătoşii negri şi spurcaţi şi întunecaţi* (cca 1650). CUV. D. BĂTR. II, 458/2. *Degeaba cauţi, i-am strigat prin horă, Să scapi de blamul negrei tale fapte.* TOPÎRCEANU, B. 99, cf. ŞEZ. IV, 219. ✦ (Substantivat; popular; în sintagma) *Săptămîna negrilor* = a doua săptămînă după Paşti, cînd, după credinţele populare, cei care mor în acest interval ajung în iad. Cf. MARIAN, Î. 43, TDRG.

15. S. m. art. Unul dintre numele diavolului. *Cînd la vremea strînsului şi a împărţitului, ştiu că s-a umplut de bucurie negrul.* PAMFILE, D. 120.

16. Adj. Fig. Grozav, teribil, cumplit, crîncen; ruşinos, dezonorant. *O pagină neagră în istoria limbii.* HELIADE, O. II, 45. *Pe unii din articolii programei naţiunii îi atribuia unei negre trădări şi unei ţesături infernale.* GHICA, S. 139. *De ce să nu-i dau pe faţă această neagră vînzare?* FILIMON, O. I, 129. *Fericirea boierului se schimba în neagră amăralâ.* F (1906), 27. *Am cunoscut pe vremuri un scriitor de mare talent, care îmbătrînise în cea mai neagră sărăcie.* VLAHUŢĂ, O. A. II, 284. *O mînă groaznică de frate Care mă poartă . . . Pe poteca grea de ură neagră Dintre două lumi la pîndă.* CAMIL PETRESCU, V. 56. *Mai întîi cade la întristare neagră şi stă cu faţa la părete pe patul lui o jumătate de zi.* SADOVEANU, O. XIII, 130. *Problema privea mai ales exploatarea braţelor de muncă şi starea de robie neagră a plugărimii.* id. E. 52. *Abia putea rosti cuvintele din pricina unei beţii negre, în care o ţinea de două zile încheiate, fără răgaz.* T. POPOVICI, S. 245.

17. Adj. (În sintagmele) *Post negru* = post complet, fără mîncare şi fără băutură; ajunare. *După aceea am să ţin post negru douăsprezece vineri în şir.* SADOVEANU, B. 54. *Du-te şi le spune . . . ţin post negru.* GALAN, B. II, 56, cf. ALR II/I h 194. (Regional) *Săptămîna neagră* = săptămîna dinaintea Paştilor (începînd de miercuri). V. mare[1] **(VI 1).** Cf. ALR II/I MN 110, 2 808/334. (Regional) *Vineri negre* = zilele de vineri din timpul anului, în care se ajunează. *Timpul stătu. Îl însemna totuşi cu vinerile negre în care se purta de colo-colo, fără hrană, fără apă . . . cu broboada cernită peste gură.* SADOVEANU, B. 63.

— Pl.: *negri, -e* şi (rar, n.) *negruri.*

— Lat. **niger, -gra, -grum.** — Sensul **4,** după fr. **nègre.**

NEGRÚI, -ÚIE adj. (Regional) Negricios. Cf. COSTINESCU, LM. *Scobai lungăreţ şi* [cu] *solz albi, spinarea negruie deschisă.* ALR I 1 746/600.

— Pl.: *negrui*.
— **Negru** + suf. *-ui*.

NEGRÚŞ, -Ă adj., s. m. **1.** Adj. (Popular) Negricios. Cf. LB, PONTBRIANT, D., LM, MARIAN, CH. 51, MAT. DIALECT. I, 25.
2. S. m. (Prin Transilv.) Pupilă. ALR I/I h 19.
— Pl.: *negruşi, -e*.
— **Negru** + suf. *-uş*.

NEGRÚŞCĂ s. f. **1.** Plantă erbacee cu flori albe-albăstrii cu vinişoare verzi pe dinafară şi cu numeroase seminţe negre; cernuşcă, negruţă (v. negruţ **2**), nigeluţă **(1)**, piperuţă, chimion-de-cîmpuri *(Nigella arvensis)*. Cf. PANŢU, PL., DM.
2. (Bot.) Negrilică *(Nigella sativa)*. Cf. PANŢU, PL.
— Pl.: *negruşte*.
— **Negru** + suf. *-uşcă*.

NEGRUŞÓR, -OÁRĂ adj. (Rar) Negrişor **(1)**. Cf. COSTINESCU, DDRF.
— Pl.: *negruşori, -oare*.
— **Negru** + suf. *-uşor*.

NEGRÚŢ, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Negrişor **(1)**. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DDRF, TDRG, ALEXI, W. *Eşti negruţă? — Da, şopti Edith. Puţin prea mult.* T. POPOVICI, SE. 597. *Că eu, pentru că-s negruţă, Mă bucur să-ţi fiu drăguţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 234. *Alei, tu, Ruscuţ-albuţî Cu sprîncenili negruţî.* ŞEZ. V, 86. *Dragă mi-i fata negruţă, Cu groşiţa pe chicuţă.* HODOŞ, P. P. 169. *Cireşe negruţă.* ALR II 6 076/349, cf. 6 082/325, 349. ◇ (Substantivat) *Bată-te norii, negruţă, De trei ani mi-ai fost drăguţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 256, cf. GOROVEI, C. 353, PASCU, C. 183.
2. S. f. (Bot.) Negruşcă **(1)** *(Nigella arvensis)*. Cf. DAMÉ, T. 184, PASCU, S. 156, PANŢU, PL.
— Pl.: *negruţi, -e*.
— **Negru** + suf. *-uţ*.

NEGÚIŢ s. m. v. **nagîţ**[1].

NEGURÁT, -Ă adj. (Învechit) Posomorît, mohorît, supărat; trist. *Împăratul . . . de mînie negurat să turba.* DOSOFTEI, în DA II$_1$, 723. *Viaţa-mi negurată tu poţi s-o faci senină.* NEGRUZZI, S. II, 21.
— Pl.: *neguraţi, -te*.
— De la **negură**.

NEGURÁTIC, -Ă adj. (Rar) Neguros **(1)**. *Şi-n văzduhul neguratic Nori de corbi se învîrtesc.* CONV. LIT. XI, 386.
— Pl.: *neguratici, -ce*.
— **Negură** + suf. *-atic*.

NÉGURĂ s. f. (La pl. cu valoare de sg.) **1.** Ceaţă deasă, care apare îndeosebi dimineaţa şi seara, şi care reduce mult vizibilitatea; (popular) negureală **(1)**, negureaţă **(1)**. *Neaua sa ca lînra . . . , negura ca cenuşa o varsă.* PSALT. HUR. 124^r/7, cf. PSALT. SCH. 305/3. *Şi-i puse îmbrăcămînt nuor şi cu negură învăli ea.* CORESI, EV. 267, cf. 37. *Aşa i-au coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul cu altul.* URECHE, L. 92. *Şi negura nu-i lăsa să priceapă turcii de unde le-ar fi a da războiu lui Ştefan* (cca 1650). GCR I, 192/4. *Pre aceia îi ţinea întunearecul negurei* (a. 1675). id. ib. 224/29. *Au trecut demeneaţa pe o negură pe lîngă Botăşeni.* NECULCE, L. 34. *Cum sbucneşti . . . sfîntul soari . . . din toate negurile* (a. 1784). GCR II, 137/35. *Acest ostrov, măcar deşi este aerul rău, din pricina negurilor din ape ce ies mai totdeauna, dar este roditoriu.* AMFILOHIE, G. 30/22. *Cînd se ridică negura dimineaţa.* CALENDARIU (1814), 83/8. *Jurnalul de Londra din 10 noiemvrie însămnează a se fi întîmplat acolo o aşa groasă negură, încît pe la amiazizi au trebuit a se aprinde lumînări.* AR (1829), 232^1/16. *Comiţii sînt cungiurate de un feliu de negură, trăgînd după sine o lungă neguroasă coadă.* ib. (1831), 168^2/2. *Dacă cerul să acoperă cu nori şi să întunecă, nu te deznădăjdui, căci peste puţin negura va peri şi va urma lumina.* MARCOVICI, D. 14/22. *Supărătoarele pîcle a negurilor ce s-au lăsat într-acest ostrov.* DRĂGHICI, R. 224/4. *Îmi place a naturii sălbatecă mînie Şi negură, şi viscol, şi cer întărîtat.* ALEXANDRESCU, M. 57. *Bradul verde . . . printre negură se pierde.* ALECSANDRI, P. III, 21, cf. II, 17, PONTBRIANT, D. *Şi din neguri, dintre codri, tremurînd s-arată luna.* EMINESCU, O. I, 148. *Se-arată-n neguri luna. Albe stelele sclipind.* VLAHUŢĂ, O. A. 87. *Însă pe cei mergători zeiţa-i învăluie-n neguri, Negru-ntunerec vărsîndu-le-n jur.* COŞBUC, AE. 21. *Cînd aceste picături se află în apropiere de suprafaţa pămîntului, ele constituie negurele.* PONI, F. 189. *Se lăsau neguri din ce în ce mai groase.* F (1903), 44. *Drumul e glodos şi greu, Negura se lasă.* IOSIF, V. 74. *Dacă negura este deasă şi întunecoasă, se crede că aduce ploaie.* PAMFILE, VĂZD. 65, cf. 4, 7, 101, AGÎRBICEANU, S. P. 40. *Neguri albe se ridicau spre văzduhuri din văile depărtate şi adînci.* HOGAŞ, DR. I, 147, cf. 193. *Stă Negoiul mohorît Cu-a lui negură bătrînă, Care-i ţine de urît.* TOPÎRCEANU, B. 26. *Soarele răsări cu o lumină prietinească, negura se risipi curînd şi văzduhul se umplu de strălucire.* SADOVEANU, O. II, 94, cf. I, 78, VI, 566. *Soarele rămînea ascuns în perdele de neguri cenuşii.* BART, E. 386. *Cîmpul era tot mai întunecat. Cerul mai jos. Negură. Ploaie.* BARBU, Ş. N. 105. *Să se ieie negura, Să trec apa Moldova.* CARDAŞ, C. P. 93, cf. ALR SN III h 795. *Ce trece prin sat Şi cînii nu bat? (Negura).* GOROVEI, C. 236, cf. SBIERA, P. 324. ◇ Fig. *Ca un luceafăr de vară, Rădicînd negura toată, Ai adus senin în ţară.* CONACHI, P. 40. *O negură albă îi prinse vederea.* EMINESCU, N. 76. *În suflet simt cum negura se sfarmă Şi se-m-*

pleteşte albă dimineaţă. GOGA, P. 26. *Cît e de ciudată viaţa! După ceasuri lungi de neguri, vezi că vine dimineaţa.* EFTIMIU, Î. 95. ✦ P. g e n e r. (Urmat de determinări care indică materia) Masă densă şi mobilă de particule solide. *Plutea în vînt o negură de scrum.* V. ROM. noiembrie 1954, 86.

2. Întunecime, beznă, obscuritate, (rar) negureală **(2).** *Îngerii ceia ce greşiră nu-i cruţă, ce cu pletiturile de negură* (c u l a n ţ u r i l e î n t u n e a r i c e l o r N. TEST. 1648, î n t u n e a r e c u l u i BIBLIA 1688) *leagă-i.* COD. VOR. 172/8, cf. LM, EMINESCU, O. IV, 33. *Tăcere!... Este ceasul de negură şi taină.* MACEDONSKI, O. I, 50. *În negura pădurii, Castelul îngrădit cu şanţuri uriaşe Stă trist, mucegăit.* COŞBUC, P. I, 158. *Se iviră în negura de la intrare, unul după altul, cei şase băieşi.* AGÎRBICEANU, A. 435, cf. 187. *O dată cu negura serii sosiră şi cinci gîşte sălbatice care căzură ca din cer în ghiol.* SADOVEANU, O. VII, 310, cf. H IV 61, V 6. *Am plicat di dimińaţa la drum, cu ńegura.* ALR SN III MN h 772/2. ◇ F i g. *Negura credinţii ceii reale.* MINEIUL (1776), 98^{v1}/38, cf. 99^{r1}/2. *Te-au cuprins negura cea multă a necunoştinţii.* VARLAAM-IOASAF, 120^{r}/13. *Negura îndoielilor* (a. 1826). URICARIUL, X, 89. *Au acoperit ochii principesei cu o negură de întristare.* ASACHI, S. L. II, 20. *Negura de gelozie ce se răspîndise pe faţa mea întru vederea unui tînăr ofiţer.* NEGRUZZI, S. I, 38. *Sînt cari nu se mulţumesc cu o noblеţe de trei sau patru secule şi merg cu originea familiei printre negurile timpilor.* GHICA, S. 222. *Cîntece de veselii, Care fac a da uitării negurile supărării.* ALECSANDRI, T. 868. *Exegeza unui singur cuvînt... împrăştie toată negura.* HASDEU, I. C. I, 13. *Prin negura egoismului nu străbate lumina adevărului.* MAIORESCU, CR. II, 110. *O, mamă, dulce mamă, din negură de vremi Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi.* EMINESCU, O. I, 129. *Raza ce a lucit cîţiva ani asupră-mi se stinge şi trebuie să intru iarăşi în negura vieţi-mi trecute.* ODOBESCU, S. I, 129. *După anii duşi în neguri nu te mai uita cu jale, Dă-i pe veci uitării.* VLAHUŢĂ, P. 25. *Este stăpînit încă în mare parte de negura ideilor scolastice.* PETICĂ, O. 447. *Ţi s-o lăsat negurile pe faţă, măi Hutane.* HOGAŞ, M. N. 214. *Amesteca această observaţie într-o prelungă şi ostenitoare negură care-i pătrundea în suflet.* SADOVEANU, O. IX, 161, cf. X, 317. *Erai tăcut din fire... Aveai lumini pe frunte şi neguri în privire.* EFTIMIU, Î. 172. *O tristeţe şi mai plină de neguri îi învălui ochii.* STANCU, R. A. III, 232. *Coborî şi peste el o negură de mîhnire.* BENIUC, M. C. I, 121. *Lumea mai are de străbătut cine ştie cîtă negură.* CAMILAR, N. I, 341. *Ochii lui se întorceau plini de neguri spre chipul distinsei sale soţii.* VORNIC, P. 62. ✦ F i g. (Rar) Haos, neant. *De-atunci negura eternă se desface în făşii, De atunci răsare lumea, lună, soare şi stihii.* EMINESCU, O. I, 132, cf. 140.

3. F i g. (Urmat de determinări, de obicei introduse prin prep. „de") Mulţime, cantitate, număr mare, imens de fiinţe sau de lucruri; (regional) negurime. V. p u z d e r i e. *Cînd astă negură de turci va prăda şi va pustii ţara, pe ce vei domni măria-ta?* NEGRUZZI, S. I, 140, cf. GHICA, S. XIX, LM. *Neguri de brădet se-ntind.* IOSIF, V. 59. *Părintele Gherasim cu diaconul şi cîntăreţii mitropoliei, urmat de toată negura călugărească.* HOGAŞ, DR. II, 62, cf. SBIERA, P. 185. *Negură de prune.* CIAUŞANU, GL.

— Pl.: *neguri* şi (învechit şi popular) *negure.*

— Lat. **nebula.**

NEGUREÁLĂ s. f. **1.** (Popular) Negură **(1).** *Acolo folosindu-se de poziţia locului, chiar şi de negureala atmosferei.* BĂLCESCU, M. V. 660. *Lumina-mpestriţată nu e nici zare, nici licărire-mpănată cu negureală: e ca văzu orbeţului cînd zăreşte d-abieluşa ca prin sită.* JIPESCU, O. 14. cf. ALR I 1 263/878.

2. (Rar) Negură **(2).** *Ce vînt te-a suflat pe sub atîta negureală de pădure... pînă la moară la mine?* GALACTION, O. 47.

— **Negură** + suf. *-eală.*

NEGUREÁŢĂ s.f. **1.** (Popular) Negură **(1).** Cf. BARONZI, L. 115. *Dimineaţa cam pe ceaţă, Pe ceaţă, pe negureaţă. Pe vale că-mi venea.* MAT. FOLK. 32. *Mă sculai joi de dimineaţă, Pe roauă, pe negureaţă.* ib. 675, cf. 19, 1 248. *Mîine-n zori de zi Pe roauă, pe ceaţă Şi pe negureaţă.* MATEESCU, B. 18, cf. 116. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Tu, ceaţă Negureaţă! De-ai fi vorbitoare Şi-ndatoritoare, Eu te-aş întreba.* POP., ap. GCR II, 299. *Într-o joi de dimineaţă, Mult e ceaţă Negureaţă.* TEODORESCU, P. P. 509. *D-o ceaţă că da, Ceaţă neguraţă, Peste lumea toată.* MAT. FOLK. 1 233, cf. 1 231.

2. (Prin nord-estul Olt.) Nori negri şi întunecoşi, aducători de ploaie. V. n e g r e a ţ ă. Cf. VÎRCOL, V. 96.

— **Negură** + suf. *-eaţă.*

NEGURÍCĂ s. f. (Regional) Neguriţă (Colacu-Panciu). DIACONU, VR. 19. *Neguricî, hăi, Ia-ti di pi văi!* id. ib.

— **Negură** + suf. *-ică.*

NEGURÍME s. f. (Prin nord-estul Olt.; urmat de determinări introduse prin prep. „de") Negură **(3).** CIAUŞANU, GL.

— **Negură** + suf. *-ime.*

NEGURÍŢĂ s. f. Diminutiv al lui n e g u r ă **(1);** (regional) negurică. *Un nuoraş mic ca o neguriţă l-au acoperit.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 37^{v}/13, cf. PAMFILE, VĂZD. 64, DM. *Ridică-te, neguriţă, De pe pari, de pe nuiele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 134, cf. 161. *Ce te legeni făr'de vînt..., Făr'de vînt, făr'de ploiţă, Făr'de leac*

de neguriță? MARIAN, Î. 105. *Neguriță de pe vale, Scoate-mi pe badea-n cărare.* DOINE, 117, cf. ȘEZ. IV, 223. *Sorî neguriți... Nu cumva-ai văzut un ficioraș a mneu?* VASILIU, C. 20.

— Pl.: *neguriță.*

— **Negură** + suf. *-iță.*

NEGURÎU, -ÎE adj. (Rar) Neguros **(1).** *Zarea înaltă era închisă de coamele neclintite ale munților negurii din miazăzi.* HOGAȘ, DR. II, 3, cf. DM.

— Pl.: *negurii.*

— **Negură** + suf. *-iu.*

NEGURÓS, -OÁSĂ adj. **1.** Acoperit, învăluit de negură **(1),** cu negură, cețos, pîclos, (rar) neguratic, neguriu, (în dicționarele din trecut) nebulos **(3);** p. ext. întunecat, mohorît **(2),** posomorît, obscur; de culoare închisă. *Pămînt întunecos și neguros.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Iarna foarte friguroasă și neguroasă.* CALENDARIU (1814), 68/4, cf. LB. *Marea neguroasă.* HELIADE, O. I, 338, cf. ASACHI, S. L. I, 132. *Pe țermurile neguroase ale Nevei.* NEGRUZZI, S. I, 332, cf. PONTBRIANT, D. *Sub cerul neguros al Parisului.* ALECSANDRI, S. 154. *Ochii săi, învăluiți în niște gene lungi și neguroase, i se înecară în lacrimi.* BOLINTINEANU, O. 369, cf. LM. *Visul amăgitoarei Loreley, de pe țărmurile neguroase ale Rinului.* ODOBESCU, S. III, 112. *Cei întîi fulgi de zăpadă înecînd cu puful lor de argint aerul neguros și rece al munților.* EMINESCU, G. P. 109. *Voi avea plăcerea să mai stau de vorbă cu d-ta la un pahar, într-o noapte neguroasă.* CARAGIALE, O. VII, 172. *Transportați-l pe tărîmul artei, de sub cerul neguros al patriei sale, sub cerul albastru și plin de soare al picturii italiene.* MACEDONSKI, O. IV, 72, cf. DDRF. *Rîzi cu hohot la privirea neguroșilor Bucegi?* COȘBUC, P. I, 165, cf. ALEXI, W. *În urmă zarea se stîngea în întunericul munților neguroși.* SADOVEANU, O. I, 280. *Noaptea neagră și neguroasă se întinse pretutindeni.* id. ib. II, 60. *Într-o Sară neguroasă Care vîră frică-n oase Mergeam în negustorie Într-o pădure pustie.* MARIAN, SA. 201, cf. ALR II/I MN 116, 3 783/848. ◇ Fig. *În durerile și furtunile negurosului nostru trecut, doina și cîntecul bătrînesc au fost izvoare de viață și energie.* SADOVEANU, E. 17.

2. Fig. (Despre oameni și despre ochii, privirea etc. lor) Mohorît **(3),** posomorît, trist, (în dicționarele din trecut) nebulos **(3).** *Niciodată n-a văzut ochi mai neguroși și mai plini de amurg de toamnă, decît ochii lui Eminescu.* SADOVEANU, E. 135. *La acestea se gîndea cu amar Stroe Vardaru... privind neguros la ropotul ploii.* C. PETRESCU, A. R. 54. *Ochii-i erau neguroși, scăldați în lacrimi.* VORNIC, P. 17.

3. Fig. Neclar, imprecis, confuz, nebulos **(4).** *Orice progres începe printr-o stare neguroasă și plină de nedomiriri.* GHICA, S. XXII. *Idealul iubirei este nehotărît, neguros.* GHEREA, ST. CR. I, 166. *Susține cu puternice argumente că atunci joacă mai bine cînd mintea îi e cam neguroasă.* I. NEGRUZZI, S. I, 230, cf. PETICĂ, O. 312. *Orice om cu mintea limpede nu poate amesteca visuri neguroase și atitudini lirice acolo unde operează cifrele.* SADOVEANU, O. XII, 528.

— Pl.: *neguroși, -oase.*

— **Negură** + suf. *-os.* Cf. lat. nebulosus.

NEGÚS s. m. **1.** Titlu purtat de suveranii Etiopiei; persoană care are acest titlu. Cf. DL, DM, DER.

2. Produs de panificație în forma unui băț. Com. din BUCUREȘTI.

— Accentuat și: *négus.* — Pl.: *neguși.*

— Din fr. **négous,** germ. **Negus.**

NEGUSTÓR, -OÁRE s. m. și f. (Rar la f.) **1.** (Învechit, rar; în forma *neguțător)* Negociator **(2).** *Neguțători sîntu și antipati sîntu, cum se ia soțu spre soțu.* COD. VOR. 14/2.

2. Persoană care se ocupă cu comerțul particular; comerciant, (învechit) negociator **(1),** negociant **(1).** *Neguțătorul bagă-ș toată avuția sa în negoțul ce face.* CORESI, EV. 78. *Să jeluiesc neguțătorii că nu pot îmbla de furi și de tălhari dintr-acele sate* (a. 1604—1618). ROSETTI, B. 77. *Ar fi înșelăndu-se negoțătoriul acela și lui singur foarte i-ar pare rău* (a. 1642). BV I, 127. *Un neguțătoriu de adaoge banii și avuția.* VARLAAM, C. 295, cf. HERODOT (1645), 257. *Pentru bogățiile și pentru negoațe în multe chipuri, care negoațe aducea la dînsa multe fealiuri de neguțători.* CHEIA ÎN. 90^{v}/31. *Poruncire de să strănseră... toți neguțătorii.* IST. Ț. R. 3. *Neguțitorii... nu da un ban cu datorie nimănui.* NECULCE, L. 337. *Încărcînd corabia cu marfa mea și cu a altor neguțători care da chirie* (a. 1783). GCR II, 128/35. *Cu boieri, cu nigustori* (a. 1784). id. ib. 138/2. *Puținei lucrători și neguțători ce să află în Leșasca sînt streini.* IST. CAROL XII, 28^{r}/5. *Neguțătorilor... încă le va fi și trebuie să le fie secur și deschis prin țeri a merge.* ȘINCAI, HR. II, 101/4. *Doi sau trei negoțitori s-au înturnat de acolo bogați.* MAIOR, P. 4/6. *Să se dea unui vrednic neguțitoriu capital bun.* ȚICHINDEAL, F. 402/2. *Văzui negustori în rînd Cari-nșel și lipsă vînd.* PANN, ap. GCR II, 323. *La un neguțător mare Cărui vederea-i slăbise Fără nici o invitare Un doctor vestit venise.* ALEXANDRESCU, O. I, 309. *În una din acele trei ulițe locuia un neguțător căruia, din cauza deosebitelor obiecte de vînzare ce ținea în magazinul său, nu-i putem da nici o calificație definitivă.* FILIMON, O. I, 145. *Numai negustoriul, zicea moș Nichifor, trăiește din săul și pe sama lui.* CREANGĂ, P. 111, cf. 119. *Un negustor poate să fie ruinat de concurența altuia.* GHEREA, ST. CR. II, 309. *Și-a venit un negustor, Plin de bani.* COȘBUC, F. 80. *Samsarîcul negustorilor de făină.* PAMFILE, I. C.

231. *Mi-a dat un răvaş ... către un negustor bogat din Brăila.* GALACTION, O. 77. *În faţa magazinelor apar negustorii.* SAHIA, N. 54. *Are treabă cu un neguţător cu care face ea afaceri.* SADOVEANU, M. C. 79. *Erau câteva şandramale aci, închiriate negustorilor ambulanţi.* PAS, Z. I, 13. *Negustorii se leagănă în scaune, iar meşteşugarii tropăie lîngă mese.* V. ROM. mai 1954, 200. *Mult vinaţ se trece Că-l vinde Rădiţa, Rada crîşmăriţa Şi-l beau cazaclii, Negustori de vii.* ALECSANDRI, P. P. 121. *De-ar fi dorul vînzător Eu m-aş face negustor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 92. *Se face neguţător, iar cătana, om de casă.* RETEGANUL, P. III, 21. *Avu tata doi feciori, Amîndoi neguţători.* DOINE, 22, cf. HODOŞ, P. P. 35. *Fetiţă de negustor, De nu te-oi iubi, să mor.* ŞEZ. I, 173. *A plecat o greconiţă (negustoare) cu mult negoţ pe cocie la oraş.* DENSUSIANU, Ţ. H. 240, cf. PAMFILE, VĂZD. 125. *Negustorul vinde cu cotul, şi hoţul (îi) fură cu totul.* ZANNE, P. V, 442. *Tot negoţul neguţătorului de înşelăciune spînzură.* id. ib. VIII, 403. ◇ *Negustor ambulant* v. a m b u l a n t. ◇ E x p r. **Negustor greu ca fulgul pe apă** (sau **cu marfă de un leu**) sau **negustor de piei de cloşcă** (sau **de ploşniţă, de purici**) = negustor sărac, care face comerţ cu mărfuri mărunte, lipsite de valoare. Cf. ROMÂNUL GLUMEŢ, 31, ZANNE, P. V, 442, 443, PAMFILE, J. II, 156. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de", care arată felul comerţului) *Neguţători de cartoane.* ALR II 6 481/260. *Neguţători de haine.* ib. 6 481/325. *Negustori de lucruri fimieşti.* ib. 6 481/386. *Neguţător de aur.* ALR SN II h 571/250, cf. ALRM SN I h 385. ◇ (Adjectival) *Omului neguţătoriu care caută mărgăritariure scumpe.* N. TEST. (1648), 18/22.

— Pl.: *negustori, -oare.* — Şi: (învechit şi popular) **neguţătór,** (învechit şi regional) **neguţitór,** (învechit) **neguţătóriu, neguţitóriu, negoţătóriu, negoţitór,** (regional) **negustóriu, negăstóri** (ALR II 6 481/141, ALR SN IV h 1 015/141), **negoţîtători** (ALR I 1 591/144), **năgustóri** (ALR I 450/556), **năguţutóri** (ALR I 1 574/85), **năgoţîtóri** (ALR I 1 574/100, 138), **nigustór, niguţitór** (ŞTEFANELLI, D. C. 52), **niguţîtór** (ALR I 1 591/24, 26, 107), **nigîţători** (ib. 1 574/320) s. m.

— Lat. **negotiatorius** sau **neguţa** + suf. *-tor.*

NEGUSTORÁŞ s. m. Diminutiv (cu sens depreciativ) al lui n e g u s t o r **(2).** *S-a secfestrat 244 perechi misăzi blane de oaie ale lui Naumcea, neguţătoraşul de la Baia de Aramă.* CR (1833), 28²/41. *Deci tabla-n cap dacă ia ... Să întorcea la oraş Ca şi un negustoraş.* PANN, ap. GCR II, 360, cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Mă cheamă David, răspunse negustoraşul.* CAZIMIR, GR. 14. *Nu mai era acum pe aceeaşi treaptă în tagma negustorească ... cu negustoraşul din Obor.* V. ROM. decembrie 1954, 60. *Se trage din oameni de mahala, poate negustoraşi, poate mardeiaşi.* STANCU, R. A. IV, 319, cf. II, 400.

— Pl.: *negustoraşi.* — Şi: (învechit) **neguţătoráş** s. m.

— **Negustor** + suf. *-aş.*

NEGUSTOREÁSĂ s. f. Femeie care se ocupă cu comerţul particular; soţie de negustor **(2);** negustoriţă. Cf. POLIZU, COSTINESCU. *Nici clientul, nici negustoreasa nu-i dau de rost.* CAZIMIR, GR. 42. *Mama-mare era spălătoreasă ... şi totodată negustoreasă de prescuri şi lumînări la biserică.* PAS, Z. I, 27, cf. ALR SN IV h 1 016. ✦ (Peiorativ) Femeie care caută să tragă foloase prin orice mijloace sau în orice împrejurare. (F i g.) *Negoţătoreasa de vulpe.* LM.

— Pl.: *negustorese.* — Şi: (învechit) **neguţătoreásă** (COSTINESCU), **negoţătoreásă** s. f.

— **Negustor** + suf. *-easă.*

NEGUSTORÉSC, -EÁSCĂ adj. **1.** Care se referă la negustori **(2),** care este alcătuit din negustori, specific negustorilor, de negustor; care aparţine unui negustor, al negustorului. *Arzînd mai jumătate din oraş, case multe negoţitoreşti* (sec. XVIII). ap. DDRF. *Turcii neguţitori ... şi partea neguţitorească de creştini.* GHEORGACHI, LET. III, 293/32. *Viaţa mea iaste neguţătorească şi acest meşteşug lucrez.* AETHIOPICA, 4ᵛ/13. *Părţii neguţitoreşti şi a tîrgoveţilor să lasă dreptăţili unii slobodi neguţitorii* (a. 1818). GCR II, 221/9, cf. LB, POLIZU. *Făcea parte din toate braslele neguţătoreşti.* FILIMON, O. I, 146, cf. PONTBRIANT, D. *Harabagiul nostru s-a hotărît ca de-acum să aibă a face mai mult cu parte negustorească.* CREANGĂ, P. 111, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Mai bine tocmeală ţigănească şi plată negustorească.* ZANNE, P. V, 632.

2. Care se referă la negoţ **(2),** destinat negoţului, de negoţ; comercial. *Neguţitoreştile vase ale Moldovei ce se poartă în Dunărea* (a. 1835). N. A. BOGDAN, C. M. 118. *De la deschiderea navigaţiei ... au întrat în port 220 vase neguţitoreşti.* GT (1838), 60²/1, cf. LM. *Nu trimise pe Ion Vodă pentru a cuceri Moldova, ci simplu numai pentru nişte treburi neguţitoreşti.* HASDEU, I. V. 240. *Porunceşte să se alcătuiască condici noi pentru orînduiala judecătorească, neguţitorească, criminalicească.* C. GANE, TR. V. 455. *În dimineaţa asta maşinăria negustorească a Amsterdamului s-a declanşat.* SADOVEANU, O. IX, 245.

— Pl.: *negustoreşti.* — Şi: (învechit) **neguţătorésc, -eáscă, neguţitorésc, -eăscă, negoţătorésc, -eáscă** (LB), **negoţitorésc, -eáscă** adj.

— **Negustor** + suf. *-esc.*

NEGUSTORÉŞTE adv. Ca un negustor **(2),** în felul negustorilor. *Era îmbrăcat negustoreşte.* SANDU-ALDEA, A. M. 137. *După un răstimp se întoarse avocatul şi-i spuse grăbil, negustoreşte ...* REBREANU, I. 241. *Îl recunoscu pe căpitan îmbrăcat negustoreşte.* CAMIL PETRESCU, O. III, 169. ◇ E x p r. (Învechit) **A merge neguţi-**

toreşte = a merge cu pas aşezat, nici prea repede, nici prea încet. *De la Belgrad ... neguţitoreaşte mergînd, cale de triizăce zile.* M. COSTIN, LET. I, 7/10.

— Şi: (învechit) **neguţătorêşte** (PONTBRIANT, D., LM, DDRF), **neguţitorêşte** adv.

— **Negustor** + suf. *-eşte.*

NEGUSTORÍ vb. IV. **1.** Intranz. şi refl. (Învechit şi popular) A cumpăra şi a vinde o marfă pentru a realiza un profit, a face negoţ **(2)**; a practica meseria de negustor **(2)**. *Mulţi şi dintru greci au mers, unii să privască, alţii să să negoţitorească.* HERODOT (1645), 200. *Multe feluri de oameni locuiesc, negustoresc, agonisesc.* SIMION DASC., LET. I, 33/26. *Nu să cade cliricilor să ţie prăvălie de cîrciumă şi să negoţătorească într-însele* (a. 1652). ap. TDRG. *Numărînd talantul, le-au poruncit, zicînd: neguţitoriţi pînă voi veni.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/11, cf. COD. PUŞC. 82. *Neguţitoresc şi cu boi de negoţ.* N. COSTIN, LET. II, 87/31. *Neguţitorii ... ce şed de negustoresc aice în ţară* (sec. XVIII). LET. III, 222/5. *Desăgarii ... aşezîndu-se prin tîrguri să aibă voie a neguţitori* (a. 1783). N. A. BOGDAN, C. M. 79. *S-ar crede necinstiţi dacă s-ar umili a negustori.* IST. AM. 13^{v}/18. *Un bogat neguţător ce se neguţătorea la Siria.* VĂCĂRESCUL, IST. 247. *Frate-său cel mai mare ... neguţitorindu-se cu petri scumpe, se aşezase cu lăcaşul în Ţarigrad.* ŞINCAI, HR. III, 8/25, cf. II, 142/8. *Băcani sau pricupeţi care să neguţătoresc cu marfă amărunt* (a. 1802). DOC. EC. 73. *Să se dea unui vrednic negoţitori capital bun, îndată ar începe mai bine a negoţitori.* ŢICHINDEAL, F. 402/3. *În anul trecut s-au aflat în slujba numitului la Cîmpina, unde să neguţătorea cu porumb* (a. 1818). DOC. EC. 185. *Vor putea asemenea lăcuitorii ... să meargă să se neguţătorească prin celelalte cetăţi şi porturi (limanuri) ale Înaltei Porţi.* CR (1829), 293^{2}/10. *Ar putea ... să se neguţătorească cu toată Evropa şi cu tot felul de materie şi de marfă.* PISCUPESCU, O. 15/23. *Cîţi urmează a neguţitori în partea aceea, se numesc armatori gvinieni.* DRĂGHICI, R. 16/3. *Le dedei de fiecare cîte o mie de galbeni în dar, povăţuindu-i a se neguţetori cu minte şi cu băgare de seamă aci.* GORJAN, H. I, 35/33. *Muierea cu bărbat ... nu poate să se neguţătorească* (a. 1840). ap. TDRG. *Neguţător vechi de vinuri, neguţătorindu-se cu buţi şi cu fabricarea lor* (a. 1849). DOC. EC. 958, cf. FILIMON, O. II, 133. *Se neguţătoreşte cu violine, dar cînd îi cade în mîni un instrument bun, nu l-ar da pentru Veneţia întreagă.* F (1885), 282, cf. PAMFILE, J. III, 91. *Construieşte treizeci de corăbii cu care pleacă să să negustorească peste mare.* LL I, 101. *Bolbocean negustorea, Dar bănet ce cîştiga Cu săracii-l împărţea.* TEODORESCU, P. P. 604, cf. 539, 595. *Se învoiră să neguţătorească la un loc şi pe urmă să împărţească cîştigul.* SBIERA, P. 230, cf. 216. *C-am negustorit De ne-am procopsit.* MAT. FOLK. 204. *Cu peşte m-am arînit, Cu peşte am negustorit.* GRAIUL, I, 7, cf. ALR II 3 640/27, 76, 105, 172, 228, 284,37911 848. ◇ Tranz. (Complementul indică ob ectu supus schimbului sau substitutul lui) *Dei mult neguţătoreaşte aceasta.* AETHIOPICA, 6^{r}/6. *Să cumpărăm mărfuri şi să le neguţetorim la Surat.* GORJAN, H. III, 135/32. *Cei mai mulţi arapi fiind încă varvari ..., stăpînitorii sau împăraţii lor ... îi neguţitoresc tocmai ca pe nişte dibotoace ce să vînd în tîrg.* DRĂGHICI, R. 245/11. *Ce neamuri anume erau aceia care-şi trimeteau reprezentanţii lor să negustorească mărfurile sau productele lor?* N. A. BOGDAN, C. M. 13. *Mai bine v-aţi pricepe să negustoriţi arpagic.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 6/2.

2. Intranz. (Învechit şi popular; adesea figurat sau în contexte figurate) A face să devină obiect de comerţ, a folosi ca obiect de comerţ; a comercializa. *Ai luat hrana săracilor de negoţetoreşti şi precupeşti.* MOXA, 386/3. *Neguţătorind şi politicind cu înţelepciunea.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 216^{v}/26. *Învaţă pre fiul său să neguţitorească cu dînsa* [înţelepciunea] *mai bine decît cu aurul.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/47. ◇ Tranz. *La* [duhovnicul] *cel de la ţară ... spune păcatele ... mai mari, iar la cel de la oraş, păcatele ... mai mici, neguţătorind şi meşteşugînd taina ispovedaniei.* ANTIM, P. 154. *Cînd bărbatul neguţătoreşte cinstea nevestii, este slobodă nevasta să-l desparţă.* CARAGEA, L. 43/18, cf. GRECU, P. 249. *Nu dumnealor ... Să ne mai smulgă plînsul înflorit Ca să-l negustorească prin vitrine.* DEŞLIU, G. 10.

3. Intranz. şi refl. (Învechit şi popular) A se tocmi, a se tîrgui. *Am auzit preoţi înjurîndu-se în altar, pe alţii negustorind în biserică, ca în tîrguri.* ARDELEANU, U. D. 42. *Cei ce cu ale credinţei în lume se neguţătoresc, aceia cu drept cuvînt fiii satanei se socotesc.* ZANNE, P. VIII, 403.

4. Tranz. (Învechit şi regional) A da cu dobîndă; p. ext. a fructifica, a valorifica. *Ne îndeamnă cu credinţă să neguţitorim talantul ce ni s-au dat.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/39, cf. GCR II, 154/2, TDRG. *Ştii ce, stăpîne? Dă-mi mie banii dumitale, să-i negustoresc.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 2.

— Prez. ind.: *negustoresc.* — Şi: (învechit şi popular) **neguţătorí, neguţitorí,** (învechit) **neguţetorí, negoţătorí, negoţetorí, negoţitorí,** (regional) **negostorí** (ALR SN IV h 1 015) vb. IV.

— V. **negustor.**

NEGUSTORÍE s. f. **1.** (La sg.) Activitate economică privind circulaţia mărfurilor, vînzarea şi cumpărarea lor, schimb de produse sub formă de vînzare-cumpărare; negoţ **(2)**, comerţ, (turcism învechit) pazarlîc. V. trafic, schimb. *Neguţătoria şi banii ce folosu-i vor aduce?* VARLAAM, C. 322. *Făcut-au şi grecii streini, ce vinea pentru neguţitorie, biserici.* HERODOT (1645), 145. *Îl măguliră de-l dusără cu sine într-o cale departe cu neguţătoria şi deaca mearsără la Eghipet, îl vîndură ca pre*

un rob. DOSOFTEI, V. S. decembrie 228r/4. *Întru această vreme au făcut să nască neguțitorie în eparhiile sale.* IST. CAROL XII, 14r/14. *Halepul este mare cetate și cu bună neguțitorie.* AMFILOHIE, G. 25/1. *Neguțătorilor ... să le fie slobodă neguțitoria.* ȘINCAI, HR. II, 177/10, cf. III, 13/6. *Părții neguțitorești ... să lasă dreptățili unii slobodi neguțitorii* (a. 1818). GCR II, 221/10. *Să se dea slobozenie la neguțătoria grîului.* CR (1829), 65²/9. *Evropeii ... merg acolo spre neguțitorie.* DRĂGHICI, R. 39/22. *Sistema de monopol să zice cînd cineva numai singur vre să aibă privilegi (slobozenie) de neguțătorie.* GT (1838), 16¹/55. *Nici o neguțătorie nu e mai bună, nici o tovărășie mai dreaptă, cîștig și pagubă pe din doo și pe loc.* PR. DRAM. 276. *Am să-l dau ... să învețe neguțitoria.* NEGRUZZI, S. I, 297, cf. DDRF, ALEXI, W. *Negustoria lui Nastratin-Hogea, ce cumpăra cîte două ouă d-o para și vindea cîte nouă.* ZANNE, P. V, 445, cf. VI, 216. *Cu un urcior de bragă Negustorie întreagă,* se spune despre un negustor sărac. Cf. id. ib. V, 444. *Negustoria, ori o vinzi, ori te vinde.* Cf. id. ib. 445. ◇ (În legătură cu verbul „a face") *Fu ca o corabie care face negoțetorie* (a. 1694). GCR I, 313/2, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Apucă-n călătorie să facă negustorie.* ALECSANDRI, P. P. 386. *Făcea ca și taică-său negustorie de vite.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 1, cf. ALR SN IV h 1 015. ◇ (La pl. cu valoare de sg.) *Să fie slobod amînduror năroadelor a face neguțitorii unii la alalți.* N. COSTIN, L. 307. *Neguțitoriile sînt schimbătoare.* SADOVEANU, O. XIII, 283.

2. Afacere, întreprindere comercială. *Din negoțitorie ca această n-au cîștigat.* HERODOT (1645), 256. *Avînd tovărășie la o neguțitorie.* DONICI, F. II, 33/4. *De vei păgubi în vreo neguțitorie, să-ți fie de învățătură.* NEGRUZZI, S. I, 251. *Neguțitoria stupilor este multă și în dobîndă.* EMINESCU, N. 153. *Mai făcea el, nu-i vorbă, și alte negustorii.* CREANGĂ, P. 112. *Unde e Marin Sterea? Ăla e singurul talent în negustoria asta.* CAMIL PETRESCU, T. II, 24. *Mergea bine negustoria lumînărarului.* STANCU, D. 242. ◇ Fig. *Să nu ne pară noao că să împuținează avuția noastră cînd dăm milostenie ..., că este o neguțitorie cu dobîndă* (a. 1691). ap. TDRG. ✦ (Rar; concretizat) Prăvălie. *Un miros greu de untdelemn și aromate pe care-l simțea întotdeauna cînd trecea spre port pe lîngă negustoria bogatului grec.* V. ROM. februarie 1956, 19.

3. (Învechit; concretizat) Marfă **(4).** *Era oraș bogat și vestit pentru neguțătoria ce aducea pe mare.* N. TEST. (1648), 256v/10. [Corăbiile] *le încărcăm ... cu alte striine ... neguțitorii.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/42, cf. 152¹/31. *Pe lîngă aceste îmbla și cu neguțitorii, cu ceară și cu altele* (sec. XVIII). LET. III, 255/31.

— Pl.: *negustorii.* — Și: (învechit și popular) **neguțătorie, negoțetorie, negoțitorie,** (învechit) **neguțitorie** s. f.

— **Negustor** + suf. *-ie.*

NEGUSTORÍME s. f. (Cu sens colectiv) Mulțime de negustori **(2)**; tagma, breasla negustorilor. *Alte mese erau puse pentru boierime, pentru negustorime.* ISPIRESCU, L. 39, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *De astă dată negustorimea moldovenească lua parte ... la manifestațiile vieții politice.* N. A. BOGDAN, C. M. 144. *Oborul e negustorimea și meseriașii care-și au averile și muncesc la rostul lor.* V. ROM. decembrie 1954, 55. *Vechea boierime și chiar negustorimea cea mare umbla îmbrăcată la fel și iarna și vara.* CAMIL PETRESCU, O. II, 97, cf. 94.

— Și: (învechit) **negoțătoríme** s. f. LM, BARCIANU.

— **Negustor** + suf. *-ime.*

NEGUSTORÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de a negustori. Cf. POLIZU.

— V. **negustori.**

NEGUSTORÍȚĂ s. f. Negustoreasă. *Negustorițĭă) săracă* (a. 1768). IORGA, S. D. V, 254. *Muma lui Mihai Vodă încă doară n-au fost cufăriță, ci neguțătoriță.* ȘINCAI, HR. II, 246/13. *Neguțitorițele, gătite și ferchezuite, vin de se rătăcesc prin aleele livezii.* NEGRUZZI, S. I, 317. *Să-ți vorbesc ... de unili femei, negustorițe ajunse.* JIPESCU, O. 45. *Adela ne privea pe rînd, pe negustoriță și pe mine, zîmbind subțire.* IBRĂILEANU, A. 120. *O negustoriță oarecare, ce purta numele de Iloaia.* N. A. BOGDAN, C. M. 107, cf. DM. *Auzii de numele dumitale, Că ești negustoriță mare.* SEVASTOS, N. 135, cf. 146, ALR SN IV h 1 016.

— Pl.: *negustorițe.* — Și: (învechit) **neguțătoríță, neguțitoríță** s. f.

— **Negustor** + suf. *-iță.*

NEGUSTÓRIU s. m. v. **negustor.**

NEGUSTORÓS, -OÁSĂ adj. Care se pricepe la negustorie **(1).** *Erau, printre aceste botoașe, multe, foarte multe și de cumpărat, căci era om negustoros bătrînul.* MOROIANU, S. 23, cf. DM. *Rumânii fac pintru ei, nu pre vînd, da ei-s mai negustoroș.* GRAIUL, I, 471.

— Pl.: *negustoroși, -oase.*

— **Negustor** + suf. *-os.*

NEGÚȚ[1] s. m. v. **nagîț**[1].

NEGÚȚ[2] s. n. v. **negoț.**

NEGUȚÁ vb. I. Tranz. (Învechit și popular) **1.** A negocia **(1).** *Bucatele răpitoriului toate să vor da muierii ceia ce s-au răpit, macar c-au fost numai cum are fi neguțată nunta între dînși.* PRAV. 181. *Ion Vodă trimise pe episcopul Isaia Rădăuțeanul cu alți deputați de frunte pentru a neguța un tractat de pace.* HASDEU, I. V. 24, cf. 51. (Fig.) *O mătușă a mea, Casandra lui Filip Cîrnu, a prins a cerca ici-colo*

să neguțeze un mire potrivit. SADOVEANU, N. F. 79. ◇ Refl. impers. *Să va negoța de pace . . . , cerînd numai ca să se facă negoțiațiile în Constantinopole.* AR (1829), 74²/42. ✦ Refl. și refl. recipr. A se tîrgui, a se tocmi; a încheia o tranzacție (comercială). *Să negoțară . . . să-i dea bani mulți.* FL. D. (1680), 27ᵛ/17. *N-am eu coraj acuma să mă neguțez.* SADOVEANU, B. 98. *Plăti — fără să se negoațe, contrar obiceiului — o cursă întreagă unei trăsuri de piață.* GALAN, B. I, 479, cf. DOINE, 277, ALR I 1 581/381, 552. ◇ Intranz. *Aici veneau . . . negustori din Lemberg. Armenii neguțară întăi cu dînșii, apoi se duseră și ei în acea mare cetate a Galiției.* IORGA, C. I. I, 199. *Negoțind se face vînzarea.* ZANNE, P. V, 440. ◇ Tranz. *O bute de vin am neguțat și n-am bani să o plătesc.* NECULCE, L. 21. *Duse boii la tîrg . . . un român care-i negoța întreabă: „de ce-s așa mititei?“* ȘEZ. I, 210.

2. A cumpăra. *Și mă mai rog și de altu rîs, să-mi nigoți și să mi-l trimiți* (a. 1620). ROSETTI, B. 90, cf. LET. III, 118/23. *S-au găsît un turc niguțîtori să cumperi oi di la tatăl acestui Alixandru, stăpînul lor, și le-au neguțatu-li* (a. 1753). ȘTEFANELLI, D. C. 52. *Vin neguțau la corăbii pletoșii feciori din Ahaia, Unii cu fier lucitor și alții în schimb cu aramă.* MURNU, I. 149. *Călugării neguțară de la un bulgar doi asini.* SADOVEANU, O. X, 283, cf. 572, XIII, 65. *De-ar fi dorul vînzător, Face-m-aș eu negustor, Neguța-l-aș . . . Și l-aș vinde.* ȘEZ. IV, 235, cf. II, 213. *Unul se face cumpărător și îl negoață.* PAMFILE, J. II, 9.

3. A vinde. *Această parte de ocină o am vîndut lui Patrașco . . . și mi-au dat toți banii deplin . . . și am neguțat pămîntul cîte un zlot bătut* (a. 1662). URICARIUL, XXIII, 251. *Ei negoață pămîntul cu cotul.* FL. D. (1680), 56ᵛ/8. *S-a dus cu boii de negoț Și boii i-au negoțit, Înapoi s-a înturnat.* MAT. FOLK. 793.

— Prez. ind.: *neguțez* și (rar) *negóț.* — Și: (învechit și popular) **negoțá** vb. I, (popular) **negoțí** vb. IV, (învechit) **nigoțá,** (regional) **niguțá** (ALR II 3 645/365) vb. I.

— Lat. **negotiare** sau de la **negoț.**

NEGUȚÁRE s. f. (Învechit și popular) Acțiunea de a neguța. DICȚ.

— Și: **negoțáre** s. f. N. A. BOGDAN, C. M. 129.

— V. **neguța.**

NEGUȚĂTÓR s. m. v. **negustor.**

NEGUȚĂTORÁȘ s. m. v. **negustoraș.**

NEGUȚĂTOREÁSĂ s. f. v. **negustoreasă.**

NEGUȚĂTORÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **negustoresc.**

NEGUȚĂTORÉȘTE adv. v. **negustorește.**

NEGUȚĂTORÍ vb. IV v. **negustori.**

NEGUȚĂTORÍE s. f. v. **negustorie.**

NEGUȚĂTORÍȚĂ s. f. v. **negustoriță.**

NEGUȚĂTÓRIU s. m. v. **negustor.**

NEGUȚETORÍ vb. IV v. **negustori.**

NEGUȚETORIOÁRĂ s. f. (Învechit, rar) Diminutiv al lui neguțetorie (v. negustorie 2); afacere de proporții reduse. *Hotărîi ca să bag în vreo neguțetorioară acei puțini bani.* GORJAN, H. II, 6/10.

— **Neguțetorie** (= negustorie) + suf. *-oară.*

NEGUȚITÓR s. m. v. **negustor.**

NEGUȚITORÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **negustoresc.**

NEGUȚITORÉȘTE adv. v. **negustorește.**

NEGUȚITORÍ vb. IV v. **negustori.**

NEGUȚITORÍE s. f. v. **negustorie.**

NEGUȚITORÍȚĂ s. f. v. **negustoriță.**

NEGUȚITÓRIU s. m. v. **negustor.**

NEHÁRNIC, -Ă adj. (Învechit și popular) Negativ al lui harnic; care nu este vrednic (de ceva); leneș. Cf. DOSOFTEI, PS. 53/4, GCR II, 74/8, ALEXANDRIA, 114/23, ISPIRESCU, L. 109. (Fig.) *Am vrut . . . să le arăt cum ei au început a lepăda cuvintele sale strămoșești și a lua în locul lor alte străine, cu mult mai neharnice.* BUDAI-DELEANU, LEX. ◇ (Substantivat) *Împărăția romană s-au împărțit toată în crăii . . . de tirănia și de hlăpiia unor neharnici, ce nici numele împărătesc să-l aibă nu li se cuvenea.* C. CANTACUZINO, CM I, 44. *Nevrednice și neharnice! Tu vrei să tai solul lui Alexandru.* ALEXANDRIA, 144/9.

— Pl.: *neharnici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **harnic.**

NEHOTĂRÎRE s. f. **1.** Negativ al lui hotărîre; lipsă de hotărîre, șovăială. Cf. VLAHUȚĂ, N. 163, CAMIL PETRESCU, U. N. 295, SADOVEANU, O. XI, 326, BART, E. 343, VIANU, S. 140.

2. (Rar) Însușirea de a nu fi (încă bine) conturat, format; lipsă de precizie, de claritate. *Nehotărîrea cuvîntului e întîia pricină care ne-a făcut să-l înlocuim prin altul mai limpede, mai deslușit.* GHEREA, ST. CR. I, 54. *Fata era în vîrsta nehotărîrii formelor.* D. ZAMFIRESCU, Î. 2.

— Pref. *ne-* + **hotărîre.**

NEHOTĂRÎT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui hotărît. Cf. KOGĂLNICEANU, S. A. 141, REBREANU, R. I, 18, BACOVIA, O. 212, GALACTION, O. 185, C. PETRESCU, C. V. 135, SADOVEANU, O. XVIII, 458, VIANU, S. 141, V. ROM. martie 1955, 193, GALAN, B. II, 153, T. POPOVICI, SE. 383.

2. (Mat.; învechit, rar; despre mărimi) Infinit. Cf. LAZĂR, T. 13r/13.

3. Lipsit de limpezime, de claritate, de precizie; neclar, confuz, vag. *Zarea nehotărîtă . . . revărsîndu-se, spălăcea un petec de cer.* MACEDONSKI, O. III, 47. *Pămîntul doarme încă în lumina umedă şi nehotărîtă a dimineţii.* VLAHUŢĂ, R. P. 63. *Un vuiet surd şi nehotărît frămînta depărtările zărilor.* HOGAŞ, DR. I, 109. *Susurul colosal şi nehotărît al imensului curs de viaţă.* id. M. N. 56. *Legenda a înălţat în neguri nehotărîte şi biserica păstorului Bucur.* C. PETRESCU, C. V. 252. ◇ (Adverbial) *Încet şi nehotărît, începu a lua dimensiuni mai mari capul ei buclat.* F (1903), 4. *Se lăsa purtat de gîndurile care întotdeauna izvorăsc nehotărît şi neisprăvit, cînd mergi drum lung, în ploaie.* C. PETRESCU, Î. I, 133. *Se auzea, nehotărît, că domnişoara Olimpia s-a logodit.* SADOVEANU, O. IX, 160.

4. (Gram.) Care nu precizează, nu individualizează; nedefinit, (învechit) nehotărîtor. *Românii au doao feliuri de articule, adecă unul hotărît, altul nehotărît.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Pronumele nehotărîte . . . sînt acestea . . .* ALBOTEANU, GRAM. 40r/8. *Numele de persoană pot primi şi articolul nehotărît . . . : „un Eminescu nu se naşte oricînd".* IORDAN, G. 83. *O problemă deosebită în cadrul obiectului direct pronominal ridică pronumele nehotărîte.* SCL 1959, nr. 2, 194. *Adjectivele pronominale nehotărîte stau de obicei înaintea substantivului determinat.* GRAM. ROM2. I, 174. ◇ (Învechit) *Timpul nehorărît* sau (substantivat) *nehotărîtul* = perfectul compus. Cf. HELIADE, GR. ROM. 41/24, GR. R. (1835), 41/4. *Ei nicăieri n-au voit a întrebuinţa timpul săvîrşit a verbului, ci tot cel nehotărît.* NEGRUZZI, S. I, 256. (Învechit) *Modul nehotărît* sau *nehotărît zălog* = infinitivul. *Nehotărît zălog, zălog iaste care nici vreame, nici număr, nici faţă, nici neam cel adivărat nu arată anume: a sta, a ceti şi alte.* ST. LEX. 251r/4, cf. ALBOTEANU, GRAM. ROM. 47r/21.

— Pl.: *nehotărîţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **hotărît.**

NEHOTĂRÎTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui hotărîtor. ✦ (Gram.; învechit) Nehotărît **(4).** *Articulul îi de două feliuri: hotărîtoriu şi nehotărîtoriu.* VIDA, GRAM. 35/31, cf. GR. R.-N. I, 15/14, ALBOTEANU, GRAM. 1v/15. ◇ *Modul nehotărîtor* = infinitivul. Cf. DIACONOVICI-LOGA, GR. ROM. 84/2, HELIADE, GR. ROM. 42/27, I. GOLESCU, B. 32/17, VIDA, GRAM. 289/31. *Modul nehotărîtor nu arată nici persoană, nici numeru.* GR. R.-N. I, 95/1.

— Pl.: *nehotărîtori, -oare.* — Şi: (învechit) **nehotărîtóriu, -oáre** adj.

— Pref. *ne-* + **hotărîtor.**

NEHOTĂRÎTÓRIU, -OÁRE adj. v. **nehotărîtor.**

NEI s. n. v. **nai.**

NEIÁDĂ s. f. v. **naiadă.**

NEIASÎTĂ s. f. (Învechit, rar) Pelican *(Pelecanus onocrotalus). Podobiiu-me nesăturatul (neiasiteei* HC2, pelicanului D) *pustiniei.* PSALT. 207, cf. DHLR II, 516.

— Pl.: *neiasite.*

— Din slavonul **неиасытъ.**

NÉICĂ subst. sg. (Popular, mai ales în Munt.) **1.** Nene **(2).** V. bade. *Iubite neică, mai întîi nu lipsesc a cerceta despre scumpa d-voastră sănătate.* CARAGIALE, O. I, 169. *Roagă-te, neică, de popă, Clopotul tot să ţi-l tragă, Să resune văile.* POP., ap. GCR II, 344. *D-alei, neică frăţiori, . . . Ce grea sete m-a coprins, Inimioara că mi-a-ncins !* TEODORESCU, P. P. 439, cf. ALRM I/II h 224/5. ✦ Termen pe care şi-l atribuie fratele mai mare cînd vorbeşte cu sau despre cel mai mic. *Fiindcă e pricina aşa, Lasă nunta să nuntească, Şi vin la neica afar', Ca să-ţi dau şi eu un dar.* PĂSCULESCU, L. P. 168.

2. (Adesea urmat de un nume de persoană) Nene **(4).** *Îl vedea lucrînd cînd la alde neica Burcilă, cînd la aleşii ori la fruntaşii satului.* ISPIRESCU, L. 206. *Dar neica Barbu cum trăieşte?* ODOBESCU, S. I, 74. *Încotro, neică? — întreabă pe Moş Gheorghe cel mai bătrîn dintre cei doi ţărani străini.* SP. POPESCU, M. G. 38. *Dintre ai noştri e aicea neica Hergă.* CAMIL PETRESCU, O. III, 258. *Coboară drumul nisipos şi plin de bolovani neica Moise Muscalu.* IL februarie 1961, 23. *Şi nu sînt, neică, curcani, Ci sînt boieri de divan.* PĂSCULESCU, L. P. 240. *Da n-auzi, măi, neică Ioane, Trage plugul de pe vale.* ANT. LIT. POP. I, 104. *A nemerit-o ca neica Stan cu oiştea în gard.* ZANNE, P. VI, 315. ✦ Termen pe care şi-l atribuie un bărbat cînd vorbeşte cu o persoană mai tînără. *Onofrei al meu, iubite, Vin la neica să te pup !* COŞBUC, P. I, 331. *Aşa vă e cîntecul? Apăi aveţi de-a face cu neica.* SADOVEANU, A. L. 202.

3. Termen afectiv cu care o fată se adresează flăcăului iubit sau vorbeşte despre el; bade. Cf. ŞEZ. II, 184. ✦ Termen pe care flăcăul şi-l atribuie cînd vorbeşte cu sau despre fata iubită. *Lasă, nu-ţi mai fie frică . . . Vino-ncoa la neica-n braţe.* EFTIMIU, Î. 83. *Foicică trei zambile, Dragele neichii copile, Da-v-ar Dumnezeu d-un bine . . . Să vă pot iubi pe toate.* TEODORESCU, P. P. 320. *Mîndra neichii-i ochişea, Aşa-mi rupe inima.* HODOŞ, P. P. 33. *Frunzuliţă aluniţă !*

Am avut o mîndruliță Și mi-a fost cam tinerea, Draga neichii turturea. BIBICESCU, P. P. 17. *Fetișoara, fata mea! Dă și neichii-o floricea.* ANT. LIT. POP. I, 347.

4. Nene **(6)**. *Bine-i lîngă puiculiță! neică, neiculiță.* ALECSANDRI, T. 195. *Văzurăți, neică, ce mînie-l apucase?* EFTIMIU, Î. 76.

— Gen.-dat.: *neichii.* — Și: (regional) **níică** s. m. CV 1950, nr. 1, 32.

— **Nene** sau **nea**[3] + suf. *-ică.*

NEICULEÁN subst. sg. (Rar) Neiculiță **(3)**. *Unde mi se repeziră, neiculene, ăi arapi ca niște zmei!* ISPIRESCU, L. 107, cf. JAHRESBER. VIII, 196, DM.

— **Neică** + suf. *-ulean.*

NEICULÍȚĂ subst. sg. (Popular) Diminutiv al lui neică.

1. Cf. neică **(2)**. *Lasă, neiculiță, că-l aud ei și cum îl tragem noi, îi spuse Mitru rîzînd.* CAMIL PETRESCU, O. II, 456. *Nu-ți mai sparge bojocul, neiculiță, explica cineva liniștit în spatele lui Filip.* GALAN, B. I, 17. *„Da cum așa, neiculiță hai!“ îl întrebară cu toții încetișor.* SBIERA, P. 251.

2. Cf. neică **(3)**. *Foaie verde lămăiță, Prăpădi-te-ai, neiculiță, Prin flori și prin grădiniță.* MAT. FOLK. 322.

3. Cf. neică **(4)**. *Bre! da ce mai palmă, neiculiță!* GHICA, S. 509, cf. ALECSANDRI, T. 195. *Mi se ridică, neiculiță, niște palaturi mărețe, împodobite cu de toate frumusețile.* ISPIRESCU, L. 104, cf. 229, id. U. 39.

— **Neică** + suf. *-uliță.*

NEICUȘÓR s. m. (Popular și familiar) Neiculiță **(1)**. Cf. CARAGIALE, O. VI, 151. *Cine-mi dă, neicușorilor, o țigară — întrebă el, că foc găsesc la altul.* PAS, L. I, 19, cf. 268.

— Pl.: *neicușori.*

— **Neică** + suf. *-ușor.*

NEICÚȚ subst. sg. v. **neicuță.**

NEICÚȚĂ subst. sg. **1.** (Popular și familiar) Neiculiță **(1)**. *Să fie opt luni de cînd nu te-am văzut, neicuțule.* DELAVRANCEA, O. II, 311, cf. H II 256.

2. (Popular) Neiculiță **(2)**. *De cînd neicuța s-a dus, Trei garoafe-n poartă-am pus.* TEODORESCU, P. P. 279, cf. 336. *Măi neicuță depărcior, Nu-mi trimite-atîta dor.* HODOȘ, P. P. 43. *Eu, lună, te-aș întreba: N-ai văzut pe neicuța?* RĂDULESCU-CODIN, Î. 113. *S-a dus neicuța, s-a dus, N-a lăsat nici un răspuns, Nici guriță dă ajuns.* VÎRCOL, V. 52, cf. ANT. LIT. POP. I, 129.

3. (Regional) Tată. *Tu s-asculți de maică-ta, Pînă-o veni neicuța.* MATEESCU, B. 97.

— Și: **neicúț** subst. sg.

— **Neică** + suf. *-uță.*

NEIFĂRȚ subst. (Prin Ban.) Ienibahar *(Myrtus pimenta).* Cf. JAHRESBER. III, 322.

— Și: **naifărț** subst. Com. din BAN.

— Din germ. **Neugewürtz.**

NEIMITÁBIL, -Ă adj. Negativ al lui imitabil; p. ext. minunat **(3)**, excepțional. *Ne arătau în scrierile lor neimitabila frumuseță a limbei.* NEGRUZZI, S. I, 334. *Operile celebrului și neimitabilului Paganini.* FILIMON, O. II, 317. *Neasemuitul dar ce are autorul, dar excepțional, care-l va face neimitabil, fără pereche.* GHEREA, ST. CR. I, 10, cf. DM.

— Pl.: *neimitabili, -e.*

— Pref. *ne-* + **imitabil** (după fr. *inimitable).*

NEIMPORTÁNT, -Ă adj. Negativ al lui important; care nu are (prea) mare valoare.

— Pl.: *neimportanți, -te.*

— Pref. *ne-* + **important.**

NEIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit și regional) Acoperit cu zăpadă, cu multă zăpadă. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Răsună și culmea Olimpului noios, locaș al nemuritorilor.* ODOBESCU, S. I, 201, cf. DM. ✦ (Despre unități de timp) În care ninge mult. *Martie, martie noios și fevruarie ploios.* ODOBESCU, S. I, 233. ✦ (Substantivat, m.) Luna decembrie. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., MARIAN, S. R. I, 97, DDRF. *Luna lui decemvrie se mai numește și dechemvre..., ningău sau neios, luna cînd cade neaua sau zăpada.* PAMFILE, S. T. 148, cf. ALECSANDRI, P. P. 34.

— Pl.: *neioși, -oase.* — Și: **noiós, -oásă** adj.

— **Nea**[2] + suf. *-os.*

NEISÁN s. m. (Turcism învechit) Naist. *Adusese pe cel mai vestit tacîm de lăutari, tot meșteri aleși dintre cei mai buni, scripcari, cobzari și neisani.* GHICA, S. 170.

— Pl.: *neisani.* — Și: **neizăn** (TDRG), **naisán** (ȘIO II$_1$, 268) s. m.

— Din tc. **neyzen.**

NEISPRĂVÍT, -Ă adj. Negativ al lui isprăvit. Cf. CORESI, EV. 6, VALIAN, V., NEGRUZZI, S. II, 157, ALECSANDRI, P. I, 185, EMINESCU, O. I, 158, D. ZAMFIRESCU, R. 76, IORGA, L. II, 569, SADOVEANU, O. VIII, 633, T. POPOVICI, SE. 151, ZANNE, P. II, 840. ✦ (Adesea substantivat) (Persoană) care nu are nici o situație, nici un rost, care este fără căpătîi, de nimic. *Ce se poate face cu un neisăprăvit?* SADOVEANU, O. XVIII, 604. *Să nu iei vreun neisprăvit, să-ți amărască toată viața.* V. ROM. martie 1954, 110, cf. 263.

— Pl.: *neisprăviți, -te.*

— Pref. *ne-* + **isprăvit.**

NEISTÓV subst. (Învechit) Nebunie (4). *Multele carți întru neistovu* (la nebunie N. TEST. 1648, spre nebunie BIBLIA 1688) *te întoarseră.* COD. VOR. 80/25, cf. CORESI, L. 129/10.
— Pref. *ne-* + **istov.**

NEISTOVÍT, -Ă adj. Negativ al lui istovit; (despre oameni) care nu oboseşte, mereu activ; p. ext. inepuizabil, nesfîrşit[2] (I 2), continuu. *Biet mucenic neistovit al pînii.* TOPÎRCEANU, P. O. 71. *Acum ştia din ce adînc de veac îi veneau puterile neistovite, cînd ceilalți, unul cîte unul, cădeau.* C. PETRESCU, Î. I, 261. *Au găsit acolo, în regiunea ecuatorială . . . , mina cea mai bogată şi mai neistovită: mîna de lucru a malaezilor.* SADOVEANU, O. IX, 265, cf. id. E. 217. *Tolstoi nu sare însă niciodată în afară de curentul neistovit al vieții.* VIANU, S. 163. *Cuvintele i se prezintă în cantități enorme, în serii neistovite.* L. ROM. 1953, nr. 3, 41. *De la primii paşi chiar,* [Bistrița] *trăieşte o neistovită fierbere, o veşnică răzvrătire împotriva a tot ce-ar îndrăzni să i se pună de-a curmezişul.* V. ROM. martie 1954, 221. *Furat iarăşi de neistovita-i limbuție.* GALAN, B. II, 16.
— Pl.: *neistoviți, -te.*
— Pref. *ne-* + **istovit.**

NEIUBITÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Lipsă de iubire. *Chio neiubiturei de slavă iaste.* CORESI, ap. DHLR II, 359, cf. SCL 1960, 529.
— De la **iubi.**

NEIÚREA subst. (Prin Olt.; în expr.) **A fi în neiurea** sau (adverbial) **a vorbi neiurlea** = a aiura, a delira. ALR II/I h 108.
— Şi: **neiúrlea** adv. ALR II/I h 108/858.
— Cf. aiurea.

NEIÚRLEA adv. v. **neiurea.**

NEIZÁN s. m. v. **neisan.**

NEIZBĂVÍT, -Ă adj. Negativ al lui izbăvit. Cf. ŞEZ. I, 14. ✦ (Adverbial; neobişnuit) Necontenit (2). *Se făcuse acum ziua mare şi ținea bombardamentul neizbăvit, de nu se mai înțelegea om cu om.* MIRONESCU, S. A. 118.
— Pl.: *neizbăviți, -te.*
— Pref. *ne-* + **izbăvit.**

NEÎMBLÁT, -Ă adj. v. **neumblat.**

NEÎMPĂCÁT, -Ă adj. Negativ al lui împăcat. Cf. DOSOFTEI, V. S. septembrie 11[r]/5, HELIADE, O. I, 444, PANN, E. I, 102/9, GANE, N. I, 8, CREANGĂ, A. 135, DELAVRANCEA, T. 76, TOPÎRCEANU, B. 84, TEODORESCU, P. P. 171. ✦ Neînduplecat, aprig, înverşunat; crud, crunt. *Ei sînt nişte vrăjmaşi neîmpăcați.* IST. AM. 85[v]/7, cf. HELIADE, O. II, 35. *Este pentru om vrăjmaşul cel mai cumplit şi neîmpăcat.* MARCOVICI, C. 74/9, cf. ALEXANDRESCU, M. 21. *Ura cea neîmpăcată . . . îmi vine mai mult din prevedere.* FILIMON, O. I, 107. *Vremea ce răstoarnă cu coasa-i nempăcată A falei omenirei vechi marturi.* ALECSANDRI, P. I, 156, cf. id. S. 10. *Cu o ură nempăcată mi-am şoptit atunci în barbă.* EMINESCU, O. I, 147. *Dar cine eşti! — Un frate Al vostru şi un sol al soartei neîmpăcate.* PETICĂ, O. 132. *În ea se simțea mai mult decît în alte femei . . . duşmana neîmpăcată şi vecinică.* M. I. CARAGIALE, C. 20. *Am dus în spinare duşmănia neîmpăcată a unor oameni puternici şi trufaşi.* GALACTION, O. 32. *Armele vi le gătiți Că pe noi ne-a-ncongiurat Paşa cel neîmpăcat.* ALECSANDRI, P. P. 210.
— Pl.: *neîmpăcați, -te.* — Şi: **nempăcăt, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **împăcat.**

NEÎNCEPÚT, -Ă adj. Negativ al lui început. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., D. BOTEZ, F. S. 16. ✧ *Apă neîncepută* = (în credințele populare) apă, căreia i se atribuie puteri miraculoase, scoasă în zorii zilei dintr-o fîntînă sau dintr-un izvor, înaintea tuturor celor care folosesc fîntîna sau izvorul; apă neatinsă, apă mută. *Şi cu apa nencepută udă rumena-i guriță.* ALECSANDRI, P. III, 65. *Să mă spele în toate zilele cu apă neîncepută.* ISPIRESCU, L. 15. *În Oltenia, babele descîntă deocheatului cu trei pietricele în apă neîncepută.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 51. *De-ți găsi plumb, să-l topim, să-l turnăm într-o cană cu apă nencepută.* DELAVRANCEA, O. II, 31, cf. GRAIUL, I, 460.
— Pl.: *neîncepuți, -te.* — Şi: **nencepút, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **început.**

NEÎNCETÁRE s. f. Negativ al lui încetare. Cf. BIBLIA (1688), 61[1]/17, I. VĂCĂRESCUL, P. 391/6. ✧ Loc. adv. (Învechit) **Cu neîncetare** = necontenit (2). *Lucea acea văpaie şerpuind cu nencetare.* NEGRUZZI, S. II, 86. *Stau în umbră ş-o privesc cu nencetare.* CONV. LIT. XI, 344.
— Şi: **nencetăre** s. f.
— Pref. *ne-* + **încetare.**

NEÎNCETÁT, -Ă adj. Care nu încetează, nu se opreşte, nu se întrerupe (niciodată), care se desfăşoară sau se repetă fără oprire, fără întrerupere, continuu, necontenit (1), nepărăsit (2), necurmat (2), (învechit) neîncontenit, (regional) necunten; permanent, constant; veşnic. *Iaste tot veselie şi bucurie şi cîntări neîncetate.* VARLAAM, C. 95. *Făcu pamenți neîncetate.* HERODOT (1645), 76. *Goliciunea lor cea neîncetată . . . le strică boiul.* IST. AM. 85[r]/3, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., AR (1830), 15[2]/47. *El n-a gustat din bucuria*

vieții, neîncetat peregrin. ARGHEZI, T. C. 60. *Există neîncetate împrumuturi stilistice.* VIANU, M. 143. *Creșterea neîncetată a producției agricole.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 788. *Din neîncetata lor înfruntare nu putea ieși nimic viu.* T. POPOVICI, SE. 395. *Ridicarea neîncetată a nivelului de trai.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 4, 20. *Perfecționarea neîncetată a mașinii.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/4. ✦ (Adverbial) Fără întrerupere, fără încetare, într-una; necontenit (2), (învechit) neapărat (2), (regional) necunten (2). *Să aveți dragoste unul către alalt neîncetat.* N. TEST. (1648), 185r/23, cf. GCR I, 131/39. *Învățați neîncetat.* NEAGOE, ÎNV. 8/26. *Nevoi și scîrbe ce vin totdeauna neîncetat de la cei ce stăpînesc pămîntul.* ANTIM, P. 4. *Îl silește neîncetat a cerceta, a afla și a pătrunde prin toati* (a. 1787). CAT. MAN. II, 174. *Au avut trebuință neîncetat să învețe limba cea veche.* HELIADE, O. II, 282. *Prin alte staturi a Europei neîncetat se fac cănaluri.* AR (1830), 10¹/48, cf. ib. (1837), 37¹/23. *Nu trebuie să plîngi neîncetat asupra mormîntului.* MARCOVICI, D. 15/10. *Neîncetat era întrebat despre Coribut.* ASACHI, S. L. II, 12. *Plugarul dă neîncetat cu strămurarea.* I. IONESCU, C. 39/11. *De atunci neîncetat văd capul acela și mi-e tot frică.* NEGRUZZI, S. I, 147. *Îl găsești aducîndu-ne aminte neîncetat despre puterea geniului său.* BOLINTINEANU, O. 430. *Fumul cel vînăt, roșia ceață, Crește, se-ntinde neîncetat.* BELDICEANU, P. 60. *Ea neîncetat își cîntărea cugetările sale cu ale mele.* SBIERA, F. S. 358. *Marea e plină de stînci înalte, pe al căror vîrf laridele zboară neîncetat.* F (1906), 30. *Și-o tînără fată cu dînsul De-abia în lume-au plecat — Încît îți vine și plînsul Printre-ntrebări, nencetat.* BACOVIA, O. 193. *Combinele făurite aici se vor perfecționa neîncetat.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/4.

— Pl.: *neîncetați, -te.* — Și: **nencetát, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **încetat.**

NEÎNCHIPUÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui închipuit. Cf. BIBLIA (1688), 54¹/54.

2. Care, prin înfățișarea sa neobișnuită, prin caracterul deosebit etc., întrece puterea închipuirii; inimaginabil. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Mese încărcate cu poame, dulcețuri, prăjituri, fel de fel de bunătăți neînchipuite.* CARAGIALE, O. II, 270. *Ororile neînchipuite.* CONTEMP. 1950, nr. 185, 3/6. *Timpurile acelea neînchipuite, urzite cu frumusețe de basm.* ARGHEZI, C. J. 77. *Ființe spăimîntătoare și de proporții neînchipuite.* BOGZA, C. O. 46. ◇ **De neînchipuit = a)** loc. adj. care întrece puterea închipuirii, care nu poate fi închipuit; **b)** loc. adv. foarte, extrem de . . ., excepțional de . . . *Fată, frumoasă de neînchipuit, de douăzeci și trei de ani.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 305. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv sau de un adverb prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Avea o voce moale, neînchipuit de caldă.* CAMIL PETRESCU, O. I, 331. *Cînd . . . Oltul iese din munți, ca pe poarta înaltă și veche a unei cetăți cucerite, apele lui se găsesc dintr-o dată neînchipuit de mari și de puternice.* BOGZA, C. O. 253. *Ne-a călăuzit prin sălile neînchipuit de mari directorul uzinei.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 795. *Neînchipuit de dulce, neînchipuit de aspră, neînchipuit de dragă.* GALAN, B. II, 47. *Am dus-o greu. Neînchipuit de greu.* BARANGA, R. F. 14. *Condiții neînchipuit de grele.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 403. *Aceste erori . . . neînchipuit de fine din imaginea universului.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/1.

— Pl.: *neînchipuiți, -te.*

— Pref. *ne-* + **închipuit.**

NEÎNCONTENÍT, -Ă adj. (Învechit) Necontenit (1). *Sînt căzuți orășanii în dulcele dăsfrînări ce aduc neîncontenite amărăciuni lor.* MUMULEANU, C. 2/12. ◇ (Adverbial) *Această boală în vite merge spre creștere și neîncontenit mor* (a. 1828). DOC. EC. 424.

— Pl.: *neîncontenițí, -te.*

— Pref. *ne-* + pref. *în-* + **contenit.** Cf. încontinuu.

NEÎNDĂMĂNĂTIC, -Ă adj. v. **neîndemînatic.**

NEÎNDĂMÎNĂ s. f. v. **neîndemînă.**

NEÎNDEMĂNÁTIC, -Ă adj. v. **neîndemînatic.**

NEÎNDEMÎNÁRE s. f. **1.** Negativ al lui îndemînare; lipsă de îndemînare; neajutorare, (rar) nătîngie (3). Cf. URICARIUL, IV, 30/16, DOC. EC. 439, AR (1837), 78²/1, VLAHUȚĂ, D. 15, SADOVEANU, O. IX, 22.

2. (Învechit, rar) Neajuns¹ (2). *Cea mai însemnătoare împrejurare care face de a simți astăzi comerțul din lăuntrul Prințipatului felurite neîndemînări . . . este lipsa mijloacelor de a să transporta* (a. 1843). DOC. EC. 802.

3. (Învechit, rar) Faptul de a nu îndeplini, executa, realiza ceva. *Cămărășia . . . privind la neîndeminarea acestor trebuințe ca la o pagubă . . ., grăbește plecat a raportui cinstitii Direcții* (a. 1848). DOC. EC. 949.

— Pl.: *neîndemînări.*

— Pref. *ne-* + **îndemînare.**

NEÎNDEMÎNÁTIC, -Ă adj. Negativ al lui îndemînatic.

1. (Învechit) Care stînjenește, incomodează; nepotrivit (2), incomod. *Ieșirea arendarilor (posesorilor) de pe moșii și intrarea celor noi este păgubitoare și neîndămănatică pentru amîndouă interesurile.* I. IONESCU, C. 66/9.

2. Care nu are îndemînare, abilitate, care nu are pricepere, siguranță, nepriceput (3), (rar) nătîng (I 2), (regional) macuc, natantol, năsărîmb (I 2), neblez-nic; care trădează lipsa de îndemînare, de

pricepere sau de siguranţă; stîngaci. *În manuscriptul lit. B, provincialismii neîndemînatici şi expresiunile de un caracter puţin literar abundă.* ODOBESCU, S. II, 352. *A găsit adeseaori asemenea naive şi neîndemănatice încercări de ştiinţă cu scopuri practice.* IORGA, L. I, 411. *Mişcarea mistreţului e greoaie şi neîndemînatică.* STOICA, VÎN. 90, cf. 87. *Cu mîini neîndemînatice, Varga se îmbrăcă.* T. POPOVICI, S. 267. ◇ (Adverbial) *Suduie neîndemînatic, smucind de hăţuri două vite flămînde.* SAHIA, N. 47.

— Pl.: *neîndemînatici, -ce.* — Şi: (regional) **neîndemănátic, -ă, neîndămănátic, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **îndemînatic.**

NEÎNDEMÍNĂ s. f. (Învechit şi regional) **1.** Lipsă de comoditate, de condiţii prielnice; incomoditate. *De nendemîna locului... s-au minunat.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 14^{v}/13, cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

2. Situaţie grea, împrejurare nefavorabilă. *Mai lesne tu găsi-vei un vultur mort ce zboară... Decît, atunci cînd ţara e la neîndemînă, O lipsă de-ndrăzneală în inima română.* ALECSANDRI, T. II, 73. ◇ Loc. adv. (Învechit) **Cu neîndemînă** = greu, dificil, cu eforturi. *Şi pre noi cu neîndămînă ne-au făcut.* N. COSTIN, L. 40. ✦ (Prin Munt.) Suferinţă fizică, rău fizic. *Slăbiciunea sau nendămîna pe care o simte omul vara după o căldură prea mare.* HEM. 3024.

— Şi: **neîndămînă, nendemînă, nendămînă** s. f.

— Pref. *ne-* + **îndemînă.**

NEÎNDEMNĂTÓR, -OÁRE adj. (Regional; despre oameni) Care nu se îndeamnă la lucru. V. leneş. (Secuiu-Craiova). H V 145. *Sînt oameni învăluiţi, oameni răi, oameni neîndemnători.* ib.

— Pl.: *neîndemnători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **îndemnător.**

NEÎNDEPLINÍT, -Ă adj. Negativ al lui îndeplinit. ✦ (Substantivat; rar) Neisprăvit. *Disperarea întunecată a vreunui neîndeplinit care nu şi-a putut da examenele.* PETICĂ, O. 437.

— Pl.: *neîndepliniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **îndeplinit.**

NEÎNDUPLECÁT, -Ă adj. Negativ al lui îndueplecat: hotărît. ferm: D. ext. crud. *neînduplecat.* GALACTION, O. 288. *Era un flăcău tăcut, cu privire pătrunzătoare şi părea neînduplecat în serviciu.* V. ROM. noiembrie 1953, 162. *Mama e neînduplecată în privinţa asta.* T. POPOVICI, S. 109. ◇ (Adverbial) *Va să zică, cu cît Mircea te-ar iubi mai mult pe tine, S-ar cădea să mă urască mai nenduplecat!* DAVILA, V. V. 141, cf. BENIUC, V. 105. ✦ (Rar) Inveterat, înrăit. *Era un fumător neînduplecat.* SADOVEANU, O. IX, 138.

— Pl.: *neînduplecaţi, -te.* — Şi: **nenduplecăt, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **înduplecat.**

NEÎNDURĂRE s. f. Negativ al lui îndurare; lipsă de îndurare, de milă[1] **(I 1)**; asprime, cruzime, (învechit) nemilostivnicie. *Răsplătire vei lua La neîndurarea ta... Căci ai vrut să mă omori.* CONACHI, P. 31. *Nemărginitaţi nendurare O piatră grea pe pept mi-a pus.* F (1906), 39. ◇ Loc. adv. **Cu neîndurare** = într-un mod care denotă lipsă de milă[1] **(I 1)**, cruzime. *Moartea repede... Palaturi şi colibele Calcă cu nendurare.* ASACHI, S. L. I, 152. *Vecinul meu a strîns cu nendurare grădini, livezi, cirezi, hambare.* ARGHEZI, VERS. 98. *L-am contrazis cu neîndurare.* GALACTION, O. 103.

— Şi: **nendurăre** s. f.

— Pref. *ne-* + **îndurare.**

NEÎNDURÁT, -Ă adj. (Astăzi rar) Neîndurător. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Îmi cereau milă, prietenie, sprijin către părinţii cei neînduraţi.* GANE, N. III, 147. *Nu am fost victimă iară neînduratelor dureri.* EMINESCU, O. I, 211. *Om aspru şi neîndurat.* SLAVICI, N. II, 55. *O moarte nendurată a vrut a-l secera.* MACEDONSKI, O. I, 43. *Luntraşule, nu te arăta neîndurat faţă cu ţărîna spulberătoare.* MARIAN, Î. 357. ◇ (Adverbial) *Sufletele surori le aruncă soarta adese, le aruncă nendurat.* F (1903), 40. ✦ Care exprimă neîndurare. *Pentru propria-ţi viaţă Unde ai judecătorii, nenduraţii ochi de gheaţă?* EMINESCU, O. I, 226.

— Pl.: *neînduraţi, -te.* — Şi: **nendurăt, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **îndurat.**

NEÎNDURĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui îndurător; care nu iartă, fără milă[1] **(I 1)**; nemilos, necruţător **(1)**, (astăzi rar) neîndurat. *Egoistă, cheltuitoare numai pentru plăcerile ei, neîndurătoare, tirană.* F (1897), 345. *Va luci superb nepăsătoare... Steaua ce-am iubit. Pururi*

— Pl.: *neîndurători, -oare.*
— Pref. *ne-* + **îndurător.**

NEÎNFRICÁRE s. f. Negativ al lui înfricare; lipsă de teamă; curaj, vitejie, (învechit) neînfricoşare. *N-a existat în lume partid care să lupte pentru interesele oamenilor muncii cu consecvenţa, perseverenţa şi neînfricarea cu care luptă pentru aceste interese partidul comunist.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 563.
— Pref. *ne-* + **înfricare.**

NEÎNFRICÁT, -Ă adj. Negativ al lui înfricat; care nu se teme, care nu se înspăimîntă; curajos, viteaz, (învechit) neînfricoşat. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *El a crescut şi a trăit aşa neînfricat.* AGÎRBICEANU, S. P. 16. *Erau flămînzi şi goi, da-n fiecare Trăia, neînfricat, un luptător.* D. BOTEZ, F. S. 38. *Raţiunea umană... cu adevărat eliberată... a devenit neînfricată.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 10, 18. ◇ (Adverbial) *Emil Racoviţă... a luptat neînfricat împotriva teoriilor reacţionare în biologie.* CONTEMP. 1953, nr. 375, 5/6.
— Pl.: *neînfricaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **înfricat.**

NEÎNFRICOŞÁRE s. f. (Învechit) Negativ al lui înfricoşare; neînfricare. *Aţi întrat cu neînfricoşare pînă în chentrul ţerei duşmanului.* AR (1829), 68¹/12.
— Pref. *ne-* + **înfricoşare.**

NEÎNFRICOŞÁT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui înfricoşat; neînfricat. *De trei ori neînfricoşatele şiruri ale lui Mihai se răpăd.* VLAHUŢĂ, R. P. 30.
— Pl.: *neînfricoşaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **înfricoşat.**

NEÎNFRÎNÁT, -Ă adj. Negativ al lui înfrînat. Cf. ANTIM, ap. GCR II, 6/1, MARCOVICI, D. 207/8, FILIMON, O. I, 118, F (1903), 3, REBREANU, I. 280. ✦ (Rar; despre vorbe, atitudini) Indecent, necuviincios (2). *Glume bine făcute îşi luau zborul; erau puţini aceia care-şi îngăduiau cuvinte neînfrînate, fulgerări spontane.* SADOVEANU, E. 102.
— Pl.: *neînfrînaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **înfrînat.**

NEÎNFRÎNT, -Ă adj. Negativ al lui înfrînt;
— Pl.: *neînfrînţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **înfrînt.**

NEÎNGĂDUÍNŢĂ s. f. (Învechit) **1.** Negativ al lui îngăduinţă; lipsă de înţelegere, de indulgenţă, de toleranţă, de bunăvoinţă (reciprocă); p. ext. diferend, conflict. *Să meargă să prade de iznoavă Ţara Ungurească pentru multe neîngăduinţe şi amestecături.* URECHE, L. 154, cf. 72, 142. *De era de acel săbor ceva neîngăduinţă între aceste biserici, era şi de nădejde că se vor tocmi.* SIMION DASC., LET. 26.
2. Faptă care nu poate fi îngăduită. *Pătru Vodă, dînd ştire la împăratul de neîngăduinţa lui Ion Vodă şi a boiarilor, au trimis împăratul multe oşti turceşti şi tătărăşti asupra Ţării Moldovei.* R. POPESCU, CM I, 303.
— Pl.: *neîngăduinţe.*
— Pref. *ne-* + **îngăduinţă.**

NEÎNGÎNDURÎT, -Ă adj. (Regional) Prefăcut, făţarnic, ipocrit (Sibiu). ALR I 1 558/125. *Om neîngîndurit.* ib.
— Pl.: *neîngînduriţi, -te.*
— De la **gînd.**

NEÎNGRĂDÍT, -Ă adj. Negativ al lui îngrădit. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. ✦ Fig. Care nu este limitat, restrîns; (învechit) nemărginit (4). *Proprietate individuală neîngrădită.* GALAN, B. II, 92.
— Pl.: *neîngrădiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **îngrădit.**

NEÎNGRIJÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) A neglija. *Care orator a putut să neîngrijească citirea poeţilor?* CR (1832), 288²/1. *Aceste reguli, din nenorocire, sînt foarte mult neîngrijite în compoziţiunea despre care tratăm.* FILIMON, O. II, 255, cf. 81. ◇ Intranz. *Se vede că el neîngrijise de vechea rană ce o dobîndise încă din 1462, la asediul Chiliei.* XENOPOL, I. R. IV, 120.
— Prez. ind.: *neîngrijesc.*
— Derivat regresiv de la **neîngrijit.**

NEÎNGRIJÍRE s. f. (Astăzi rar) Acţiunea de a neîngriji şi rezultatul ei.
1. Stare de delăsare, de paragină; paragină (3). *Arendaşii taie pădurile, strică livezile şi lasă morile şi hanurile în neîngrijire.* FILIMON, O. I, 155.
2. Lipsă de grijă, de atenţie, nebăgare în seamă; neatenţie, neglijenţă. *Nu să ştie deacă lumina s-au adus acolo din neîngrijirea poliţiei,*

— Pl.: *neîngrijiri.* — Şi: **nengrijíre** s. f.
— V. **neîngriji.**

NEÎNGRIJÍT, -Ă adj. Negativ al lui îngrijit.

1. Care este lăsat în stare de delăsare, de paragină; părăginit; neglijat. *Omul neînvăţat e ca un copac neîngrijit.* NEGRUZZI, S. I, 8. *Scaiul măgăresc apare în izlazuri, în lucernierele neîngrijite, în pîrloage.* AGROTEHNICA, II, 245. *Curtea era neîngrijită, iarba şi bălăriile creşteau în voie.* V. ROM. aprilie 1957, 76.

2. Care nu se îngrijeşte de ţinuta sa; care nu este îngrijit, curat, dichisit; neglijent **(1)**, dezordonat. *Lizuca nu e frumoasă, e tunsă mic, e neîngrijită.* IBRĂILEANU, S. 7. *Se prezintă urîtă, îmbătrînită, cu zbîrcituri pe faţă sau cu mîinile neîngrijite.* YGREC, M. N. 117.

3. (Învechit) Lipsit de griji; liniştit. *Cu dobitoacele omul, în petrecere unită, Pe verdeaţă şi la umbră trăia viaţă nengrijită.* CONACHI, P. 296. ◇ (Adverbial) *De ce tocmai cînd la uşă-ţi eu treceam neîngrijit, Cu cuvîntul cest de fete, ca cu-n glonte m-ai pocnit!* PR. DRAM. 363.

— Pl.: *neîngrijiţi, -te.* — Şi: **nengrijít, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **îngrijit.**

NEÎNTÎRZIÁT, -Ă adj. Care nu întîrzie, care are loc fără întîrziere, care trebuie executat fără amînare, care nu suportă amînare; (învechit) neapestit. V. imediat. *Neştiutori de o asemene tristă catastrofă, făceau pregătiri pompoase pentru neîntîrziata sosire a Brandei.* ASACHI, S. L. II, 52. *Fusese alaltăieri slobozit din temniţă printr-o poruncă neîntîrziată a lui Boliac.* CAMIL PETRESCU, O. II, 455. ◇ (Adverbial) *Aceste cete numeroase neîntîrziat încungiurară oastea Poloniei.* ASACHI, S. L. II, 9. *M-am gîndit să las furculiţa în farfurie şi să mă scol neîntîrziat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 111, cf. id. O. II, 312. *Trebuia să-i dea neîntîrziat de urmă.* VORNIC, P. 171.

— Pl.: *neîntîrziaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **întîrziat.**

NEÎNTÓRS, -OÁRSĂ adj. Negativ al lui întors. Cf. CANTEMIR, HR. 7, BUDAI-DELEANU, LEX. ◇ Expr. **A se duce** (sau **a merge**) **pe drum neîntors** = a muri. *De n-ar fi avut soacră-sa Constandia milă să-l aplece la o capră, s-ar fi dus şi Ghiţă pe drum neîntors.* SADOVEANU, O. XVII, 172. **(A dormi) somn neîntors** = (a dormi) somn adînc, liniştit, fără zbucium. (Cu schimbarea construcţiei) *Războinicii se odihnesc neîntorşi, cu mîna pe spada mîncată de rugină.* IL ianuarie 1962, 8.

— Pl.: *neîntorşi, -oarse.*
— Pref. *ne-* + **întors.**

NEÎNTRECÚT, -Ă adj. Negativ al lui întrecut; p. ext. grozav, excepţional, extraordinar, minunat **(3)**. *Neîntrecuta poezie poporală.* EMINESCU, S. P. 21, cf. CARAGIALE, O. I, 209. *Neîntrecuta artistă a fost sărbătorită şi aplaudată.* F (1903), 71. *Un rar talent, o tehnică nentrecută.* ib. 164. *Neîntrecutul editor al basmelor române, tipograful Petre Ispirescu, aci şi-a făcut ucenicia.* ROMANESCU, ZEŢ. 12. *Porumbelul sălbatic ... e un zburător neîntrecut.* STOICA, VÎN. 122, cf. BORDEIANU, P. 101.

— Pl.: *neîntrecuţi, -te.* — Şi: **nentrecút, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **întrecut.**

NEÎNTRERÚPT, -Ă adj. Negativ al lui întrerupt; care nu se întrerupe, care are loc fără întrerupere, fără oprire, continuu, necontenit **(1)**, (învechit) nerupt; p. ext. permanent, veşnic. *Paturi de odihnă neîntreruptă, care şerpuiesc în jurul păreţilor.* IORGA, C. I. I, 110. *După două ceasuri de un mers aproape neîntrerupt, ieşirăm deasupra Agapiei.* HOGAŞ, DR. I, 31. *O!... Nentreruptă disonanţă de schingiuiri Ce-ţi dă fiori!* MINULESCU, V. 33. *Drumul morţii... Se-ntinde-ntortocheat, enorm, Neîntrerupt ca un meridian diform.* CAMIL PETRESCU, V. 69, cf. 71, id. U. N. 210. *După o activitate neîntreruptă de 30 ani... se retrase.* ROMANESCU, ZEŢ. 15. *Se aude mereu un zgomot neîntrerupt.* BART, S. M. 49. *Înconjurată... de un vast şirag neîntrerupt de mărgăritare şi briliante..., Marea noastră e astăzi una din frumuseţile supreme ale României.* ARGHEZI, B. 11. *Simbolizînd neîntrerupta-i curgere din veacurile trecute spre cele viitoare.* BOGZA, C. O. 200. *Vocabularul... se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă.* L. ROM. 1953, nr. 1, 21. *Există, deci, în natură, ... un schimb neîntrerupt al acestor substanţe.* AGROTEHNICA, I, 172. *Combaterea buruienilor trebuie să fie neîntreruptă.* ib. II, 130. *Clara s-a ales cu cîteva ceasuri de somn neîntrerupt.* GALAN, B. II, 111. *Un proces unic şi neîntrerupt... consolidează şi lărgeşte relaţiile de producţie socialiste la sate.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 9, 39, cf. nr. 12, 25, SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 402. ◇ (Adverbial) *Şi nentrerupt te cleatini între ba da şi nu.* ARGHEZI, C. O. 41. *Amintirea, ca pîrîul, Pe subt puntea cenuşie, Duce aurul şi grîul Nentrerupt, unde nu ştie.* id. F. 14. *Fumă neîntrerupt pînă-l podidi o tuse seacă.* T. POPOVICI, SE. 118, cf. 59. *Merse neîntrerupt trei zile şi trei nopţi.* POPESCU, B. I, 5.

— Pl.: *neîntrerupţi, -te.* — Şi: **nentrerúpt, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **întrerupt.**

NEÎNTURNÁT, -Ă adj. **1.** (Popular) Negativ al lui înturnat. (Expr.) **A se duce** (sau, rar, **a se lua**) **pe drum neînturnat** sau **pe cale neînturnată** = a muri; a dispărea. *Unde-i boul lui cuminte, unde-i vulpea diplomată? S-au dus toţi, s-au dus cu toate pe o cale nentur-*

nată. EMINESCU, O. I, 31. *Gheorghe că mi s-a luat Pe drum lat neînturnat.* MARIAN, Î. 576.

2. Fig. (Învechit, rar) Neînduplecat. *Împietrirea ta și inima ta neînturnată.* N. TEST. (1648), 207^{v}/12.

— Pl.: *neînturnați, -te.* — Și: **nenturnát, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **înturnat.**

NEÎNȚELEGĂTÓR, -OÁRE adj. **1.** Negativ al lui înțelegător. Cf. PSALT. 260, CORESI, EV. 529, GCR I, 79/3, VARLAAM, C. 74, PRAV. 219, NEAGOE, ÎNV. 17/15, DRĂGHICI, R. 150/6, ARDELEANU, D. 286, GALAN, B. II, 18, ZANNE, P. II, 753. ✦ (Regional) Îndărătnic. Cf. ALR I 1 560/227, 350, 896.

2. (Învechit) Neînțeles^{2}. *În limbă neînțeleaptă (neînțelegătoare* D). PSALT. 315. *Nu se mai auzea alta decît niște... glasuri neînțelegătoare.* BELDIMAN, N. P. I, 171/25.

— Pl.: *neînțelegători, -oare.* — Și: **nențelegătór, -oáre** adj. ALR I 1 518/695.

— Pref. *ne-* + **înțelegător.**

NEÎNȚELÉGERE s. f. Negativ al lui înțelegere. ✦ Dezacord; conflict, diferend; ceartă; (învechit) neașezare, netocmeală, netocmire, (învechit, rar) neașezământ. *Mihai tăcea, jenat de pîcla aceea de neînțelegere ce-i învăluia.* D. ZAMFIRESCU, R. 30. *Cînd se iveau neînțelegeri, judecata se făcea prin jurători.* I. BRĂESCU, M. 50. *Să împrăștie nourii neînțelegerilor.* REBREANU, R. I, 189. *Era mai bine să-l lase să bănuiască o neînțelegere oarecare.* T. POPOVICI, SE. 523. *Sigur că nu aveți motive de neînțelegere.* IL ianuarie 1962, 41. ✦ Confuzie creată datorită interpretării greșite a unei afirmații, a unei situații etc.

— Pl.: *neînțelegeri.*

— Pref. *ne-* + **înțelegere.**

NEÎNȚELÉS^{1} s. n. (Învechit, rar) Negativ al lui înțeles^{1}; faptul de a nu cunoaște, de a nu pricepe ceva. *Găsit-am multă lipsă și greșeale în scriptura lui pentru neînțelesul limbiei și cărții grecești.* N. TEST. (1648), [prefață] 5^{r}/12.

— Pl.: *neînțelesuri.*

— Pref. *ne-* + **înțeles^{1}.**

NEÎNȚELÉS^{2}, -EÁSĂ adj. Negativ al lui înțeles^{2}; care nu este sau nu poate fi priceput, explicat, greu de priceput, de explicat, care nu poate fi cuprins de mintea omenească, inexplicabil, tainic, necuprins **(2)**, misterios **(1)**, (învechit) neajuns^{2} **(1)**; p. ext. confuz, neclar, nedeslușit, nelămurit **(2)**; (învechit) neînțelegător **(2)**. *Le e cugetul neînțeles.* CORESI, EV. 369. *Cuvinte neînchiiate și neînțelease.* MINEIUL (1776), 27^{v}2/29. *Cum fîrși neînțălease cuvinte, Iaca două prea groaznice bale Fără veste-i steteră înainte.* BUDAI-DELEANU, Ț. 208. *Nici un autor nu a fost ca dînsul atîta de econom și strîns la vorbe. Dar această economie în multe locuri îl face neînțeles.* HELIADE, O. II, 22. *Ce ființă neînțeleasă este omul!* MARCOVICI, C. 10/24. *Femeia asta neînțeleasă, care-mi spune că mă iubește ca și cum m-ar întreba ce mai fac.* NEGRUZZI, S. I, 55. *Cînd neînțeleasa natură, din sînu-i cel roditor, Cu talentul poeziei naște pe un muritor,... Hotărăște deodată și felul scrierii lui?* ALEXANDRESCU, O. I, 176. *Ciocoiul exclamă cu un zîmbet neînțeles: — Sărmanul Chioftea!* FILIMON, O. I, 143. *O, șoptește-mi — zice dînsul — tu cu ochii plini d-eres, Dulci cuvinte neînțelese, însă pline de-nțeles.* EMINESCU, O. I, 82. *D-abia a putut deschide gura, mormăind ceva neînțeles.* CARAGIALE, O. II, 271. *Țipete neînțelese, vițiituri, grohăieli și orăcăit s-aud din ce în ce mai aproape.* SĂM. II, 98. *Gura-i gîngăvi ceva neînțeles.* F (1906), 39. *Ca Dante neînțeles, pribeag, prin sate Îl văd apoi purtînd, trudit de cale, Gigantica sa operă în spate.* IOSIF, V. 129. *În ziua aceea Cutremur neînțeles cuprinse sufletele toate.* DENSUSIANU, L. A. 62. *Acum după somn, simte o tristețe neînțeleasă.* BASSARABESCU, S. N. 17. *O ceată de amanți artiști, Toți neînțeleși și mari.* MINULESCU, V. 20. *Dormind șoptise cîteva cuvinte neînțelese.* C. PETRESCU, C. V. 8. *Are să-ți putrezească oasele p-aci, hulit, lovit, sărac și neînțeles, dacă nu vei ține socoteală de vorbele lui.* ULIERU, C. 60. *Îi era o milă nesfîrșită mai cu seamă de el însuși, care e atît de neînțeles în viață.* CAMIL PETRESCU, O. II, 127. *Se simți însă... străbătut de o uimire fericită și de o frică neînțeleasă.* T. POPOVICI, SE. 109. *Este carte lătinească... Puneți ca să v-o citească!... Și chemați popa să vie, Că el lătinește știe... Nu... Vrunul cu barba deasă S-o citească nențeleasă.* TEODORESCU, P. P. 171. ✧ (Substantivat) *În craniu port Imensul, stăpîn pe Univers Și-n vers voința celui din urmă Nențeles.* MINULESCU, V. 65. ✧ (Adverbial) *Cuvintele lui erau puține și bolborosite neînțeles.* C. PETRESCU, R. DR. 51. *Vorbește nănțăles.* ALR II 3 155/36. ✦ (Substantivat, n.; rar; de obicei la pl.) Nelămurire **(3)**; enigmă. *Să nasc o mulțime de neînțelesuri și amestecări aducătoare de confuzie, de rîs și de nedumerire.* AR (1837), 110^{1}/41. *Erau atîtea mici neînțelesuri în atitudinea ei din ultima săptămînă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 152.

— Pl.: *neînțeleși, -se.* — Și: **nențelés, -eăsă** adj.

— Pref. *ne-* + **înțeles^{2}.**

NEÎNVÎNS, -Ă adj. Negativ al lui învins; care nu este sau nu poate fi învins; nebiruit, neînfrînt; invincibil; (învechit) nefrînt; p. ext. neînduplecat, neclintit **(2)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *El stătu nenvins la toate propunerile.* ASACHI, S. L. II, 14. *O atracțiune neînvinsă se transmitea în inima oamenilor.* FILIMON, O. I, 175. *Cînta*

de dor şi chin . . . Şi de chemări, de patimi neînvinse. IOSIF, V. 100.
— Pl.: *neînvinşi, -se.* — Şi: **nenvíns, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **învins.**

NÉJDIE s. f. (Regional) Lucru neaşteptat, neobişnuit **(3)**, b a z a c o n i e, m i n u n ă ţ i e **(1)**; p. e x t. poznă (Durneşti-Botoşani). Cf. I. CR. IV, 206. *Curgea la drăcăraie cîtă frunză şi iarbă din tătă lumea să vadă ce nejdie s-a tîmplat.* ib.
— Pl.: *nejdii.*
— Etimologia necunoscută.

NEJÉLMICĂ s. f. v. **nejelnică.**

NEJÉLMNICĂ s. f. v. **nejelnică.**

NEJÉLNICĂ s. f. (Bot.; prin Bucov.) Silnică *(Glechoma hederacea).* Cf. PANŢU, PL.
— Şi: **nejélmică** (BIANU, D. S.), **nejélmnică** (PANŢU, PL. 275), **nejérnică** (BUJOREAN, B. L. 386) s. f.
— Etimologia necunoscută.

NEJÉRNICĂ s. f. v. **nejelnică.**

NEJÍ vb. IV v. **năji**[1].

NEJÍD subst. sg. v. **năjit.**

NEJÍT, -Ă subst. sg., adj. v. **năjit.**

NEJÍTNICĂ s. f. v. **năjitnică.**

NEJUDECÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui j u d e c a t. Cf. HAMANGIU, C. C. 299, V. ROM. ianuarie 1950, 125.
2. (Rar) Nechibzuit. Cf. VALIAN, V., L. ROM. 1959, nr. 3, 66.
— Pl.: *nejudecaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **judecat.**

NEJUDECÁTĂ s. f. (Neobişnuit) Negativ al lui j u d e c a t ă. (L o c. a d v.) **Cu nejudecată** = fără a fi fost judecat, fără o sentinţă de condamnare, în mod samavolnic. *Pe vremea din poveste, stăpînii puteau să scurteze viaţa cui pofteau, cu nejudecată, pentru că nici o judecată nu era mai dreaptă decît a lor.* ARGHEZI, C. J. 5.
— Pref. *ne-* + **judecată.**

NELÁCOM, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui l a c o m; (învechit) cumpătat (la mîncare), ponderat, sobru. *Era domn blînd . . . la judecată drept, nebeţiv, necurvar, nelacom.* URECHE, L. 205. *Multe plese nu mîncăm, fiind nelacomi şi eu şi Anastasie.* SADOVEANU, O. X, 382.
— Pl.: *nelacomi, -e.*
— Pref. *ne-* + **lacom.**

NELĂCOMÍE s. f. (Învechit) Negativ al lui l ă c o m i e; cumpătare (la mîncare). *Nepreţuită este sinătatea, dar se ţine cu mare curăţenie, cu nelăcomia a multor feluri de mîncări.* GORJAN, H. II, [prefaţă] 2[v]/17.
— Pref. *ne-* + **lăcomie.**

NELĂIÁT, -Ă adj. v. **nelăut.**

NELĂMURÍRE s. f. **1.** Negativ al lui l ă m u r i r e. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU.
2. (Rar) Lipsă de claritate, de precizie (a contururilor); lumină confuză. *Noaptea . . . umple văzduhul de umbre, învăluie lucrurile în nelămurire, măreşte singurătatea în jurul meu.* SANDU-ALDEA, A. M. 121.
3. Fapt insuficient elucidat; chestiune neclară; (rar) neînţeles[2]. *Am o nelămurire.*
— Pl.: **(3)** *nelămuriri.*
— Pref. *ne-* + **lămurire.**

NELĂMURÍT, -Ă adj. Negativ al lui l ă m u r i t.
1. (Regional; în sintagma) *Grîu nelămurit* = boabe de grîu amestecate cu pleavă, rămase pe arie (după ridicarea paielor); (popular) năsadă **(1)** (Zidurile-Găieşti). ALR I 912/750.
2. Care nu se poate distinge (precis); cu contururi incerte; nedesluşit, confuz. Cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Parcă vedea, gîndindu-se la asta, o ţarină pustie, uscată, . . . prin care umbla încovoiată o fiinţă nelămurită.* SADOVEANU, P. S. 20. *Umbrele nelămurite ale oamenilor . . . le vedea mişcîndu-se încordate.* id. M. 185. *Pe pardesiul de stofă i se aşternuse o dîră de cărbune de o formă nelămurită.* BARBU, Ş. N. 52. ✦ Greu de precizat (în cuvinte), de explicat, de definit, de lămurit; neînţeles[2]. *Printr-această datorie nu trebuie să înţelegem un sentiment de nelămurită dragoste către toţi oamenii.* MARCOVICI, D. 482/26. *Îmbujoraţi, surîzînd amîndoi de-o fericire nelămurită, s-au despărţit.* BART. E. 134. *Prin inima lui Felix trecu un fior de neplăcere nelămurită.* CĂLINESCU, E. O. I, 49. *Se simţea în viaţa orăşelului ceva ciudat, nelămurit.* VORNIC, P. 221. *O oprea ceva, nu ştia ce, un sentiment nelămurit de teamă.* T. POPOVICI, SE. 249. ✦ Obscur, dubios, suspect. *Învîrtise nişte afaceri nelămurite, după care îşi cumpărase douăzeci de hectare de pămînt.* C. PETRESCU, Î. II, 141.
— Pl.: *nelămuriţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **lămurit.**

NELĂPCEĂ s. f. v. **nelepcea.**

NELĂÚT, -Ă adj. (Popular) Negativ al lui l ă u t; nespălat, murdar **(1)**; s p e c. (despre oameni) nespălat pe cap; p. e x t. care nu s-a pieptănat. Cf. ANON. CAR., LB, VALIAN, V. *De cînd erau însuraţi, numai sîmbăta dinţii scăpase nelăut.* CONV. LIT. XLIII, 915. *Dacă-i apucă*

ziua nelăuți. MARIAN, S. R. II, 53. *De cinci ani nepieptănată Și de șapte nelăiată.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 187. *Țoală nelăută.* ALR I 636/75, cf. 639/75, 107, 118, 640/65, 69, 75, 85, 87, 90, 107 295. ◇ (Substantivat; folosit ca epitet injurios) *Voroveşte, nelăute!* ALR II 3 391/260. ✦ (Regional) Care nu păstrează curăţenie (Feneş-Alba Iulia). Cf. ALR II/102.

— Pl.: *nelăuți, -te.* — Și: (regional) **nelăiăt, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **lăut.**

NELĂUȚÍ vb. IV. Refl. (Prin Transilv.) A se murdări. Cf. LB. *Cămeşa s-o năluţît.* ALR I 640/107. *Prunci, nu vă băgaţi su pat că vă nălăuţiţi.* ALR SN VI h 1824.

— Prez. ind.: *nelăuțesc.* — Și: **neluți** (L. ROM. 1961, nr. 1, 21), **nălăuți, năluți** vb. IV.

— V. **nelăut.**

NELCOȘĂG s. n. v. **nielcoşag.**

NELCOȘÍ vb. IV v. **nielcoşi.**

NELCUȘÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre oameni) Prefăcut (Micești-Alba Iulia). ALR I 1 558/136.

— Pl.: *nelcuşoşi, -oase.*

— Cf. nelcoşi.

NELEAPÁCĂ s. f. v. **neleapcă.**

NELEÁPCĂ s. f. **1.** (Popular) Vacă (sau, p. gener., oaie, iapă etc. H V 147, GLOSAR REG.) care are (mai puțin de) doi ani, care este nevîrstnică pentru gonit. V. mînzată (v. mînzat **I 1**). *Una iapă neagră ce au fost neleapcă* (a. 1735—1747). DR. IV, 877, cf. GHEȚIE, R. M. *Cînd se întîmplă ca o vacă să se gonească la o vîrstă de mînzată, se zice că s-a gonit sau că a fătat de neleapcă.* DAMÉ, T. 29, cf. ALEXI, W., PAMFILE, CR. 245, GRAUR, E. 121. *Vaca: viţică, mînzată, neleapcă, gonitoare, giuncă, vacă.* H III 306, cf. V 147, XI 516, XII 287, I. CR. VII, 91, 316, CIAUȘANU, V. 182, A V 14, 15, 16, 20, 31, VI 4, 15, 26, 33, L. ROM. 1961, nr. 1, 24. ◇ Expr. **A făta (de) neleapcă** = a lepăda (fătul). Cf. ALR I 1 074/600, 684, 690, 704, 710, 727, 746, 840, 890, 898, 922, 932, 954, 990, ALR II/784. ◇ (Adjectival) *Trupul unge-ţi-a Tot cu unt de vacă Şută şi neleapcă.* TEODORESCU, P. P. 391. *Să caute o vacă neleapcă a făta.* SBIERA, P. 163. ✦ Juncă care a fătat înainte de a împlini vîrsta de 3 ani; vacă la primul fătat. Cf. DDRF, CANDREA, F. 359, CONV. LIT. XLIV$_2$, 619, TDRG, CADE, SCL 1955, 119, ib. 1963, 22. *Vacele cari fată la doi ani le se zice nelepce.* H III 425. *Dacă vaca fată la doi ani se zice neleapcă.* ib. XII 115, cf. 301, ŞEZ. III, 70, com. MARIAN, VÎRCOL, V. 96, CV 1949, nr. 7, 33, A V 18, GLOSAR REG. ✦ Vacă sau juncă stearpă; (regional) mînzată (v. mînzat **I 4**). Cf. BARONZI, L. 115.

2. (Regional) Epitet pentru o femeie care a născut fără a fi măritată. Cf. H II 246, RĂDULESCU-CODIN, CIAUȘANU, V. 182. ✦ (Prin nordul Munt.) Fată bătrînă. RĂDULESCU-CODIN.

— Pl.: *nelepci* şi *nelepce.* — Și: (regional) **neleapácă** (DDRF), **neleáptă** (BARONZI, L. 115), **neleáptcă** (H II 246), **meleăpcă** (DDRF, com. MARIAN), **meleáptă** (BARONZI, L. 115), **meleătcă** (DDRF, SCL 1955, 119, com. MARIAN, A V 14, 15, 16, 18, 20, VI 4, 15, 26, 33), **mieleăpcă** (H XII 287) s. f.

— Din slav. ***nelětka.** Cf. ucr. НЕЛИТВА, rus. НАЛЕПКА.

NELEÁPTĂ s. f. v. **neleapcă.**

NELEÁPTCĂ s. f. v. **neleapcă.**

NELECUÍT, -Ă adj. Negativ al lui lecuit; (învechit) care nu poate fi lecuit, care nu are leac, de care nu te poți vindeca, de care nu poți scăpa. V. incurabil. *O mîhnire fără mîngîiere şi o urăciune... cît însemna patimă nelecuită.* ZILOT, CRON. 84. *Celui ce scria că poezia este o boală nelecuită.* ALEXANDRESCU, O. I, 241.

— Pl.: *nelecuiți, -te.*

— Pref. *ne-* + **lecuit.**

NELEGITÍM, -Ă adj. Negativ al lui legitim; p. restr. (despre copii) născut în afara căsătoriei; natural **(I 4)**, bastard.

— Pl.: *nelegitimi, -e.*

— Pref. *ne-* + **legitim** (după fr. *illégitime).*

NELEGIUÍRE s. f. Faptă care contravine legilor juridice sau preceptelor morale, fărădelege, infamie, ticăloşie, (învechit) necurăţie **(2)**, necurăţire **(2)**, necurat **(5)**, (învechit, rar) necurăţime; nedreptate **(2)**; (învechit) păcat, sacrilegiu. *Au făcut şi voao nelegiuire spurcînd pre... Apolon.* AETHIOPICA, 85^r/13. *Îi turbură capul ca să nu vază nelegiuirea întru carea nelegiuitul vrea să cază.* MOLNAR, RET. 68/14. *Să laudă nebunul în nelegiuirile sale.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 66. *Îngrozit de a sa nelegiuire, i-e frică.* HELIADE, O. II, 28, cf. 222. *Unindu-te cu un om înţelept, vrei... să se uite nelegiuirile tale!* AR (1839), 9^2/31. *Acest sînt simţimînt ce se manifestă în noi de cîte ori voim să comitem vreo nelegiuire.* FILIMON, O. I, 104. *Nu făptuieşte nelegiuire acel ce caută să răzbune şi să scape ţara sa de duşman!* ALECSANDRI, T. II, 40, cf. I, 51. *Şi-n loc ca să te mustre a ta nelegiuire... Bastard ţi-ai numit fiul pe care l-ai creat!* MACEDONSKI, O. I, 252. *Nelegiuirile sociale sînt atît de provocătoare, încît mulţimea exasperată va*

fi silită să-şi facă singură dreptate. REBREANU, R. I, 178, cf. 236. *N-a făptuit nici o nelegiuire.* STANCU, R. A. III, 138. *Astea sînt nelegiuirile lui Spînu.* TUDORAN, P. 38. ◇ (La sg. cu valoare de pl.) *Ce vrei? — Să-ţi scap numele de ocară, sufletul de osîndă şi domnia de nelegiuire!* DELAVRANCEA, O. II, 147.

— Pl.: *nelegiuiri.*

— De la **nelegiuit.**

NELEGIUÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui l e g i u i t. Cf. LB.

2. (Despre oameni) Care comite nelegiuiri; (despre acţiuni, atitudini etc. ale oamenilor) care constituie, reprezintă o nelegiuire; ticălos, infam, (învechit, rar) păgînos. *Nu s-au îndoit de a să folosi de el... spre a acoperi oarecare planuri nelegiuite.* AR (1837), 20²/35. *Această nelegiuită şi crudă supus-a ta, Decît tigrii, decît şerpii mai rea la inima sa.* CONACHI, P. 121, cf. 87. *Cruzi, nesimţitori, infami, nelegiuiţi.* NEGRUZZI, S. I, 48. *Dară împăratul nu-i da răgaz să puie în lucrare o faptă aşa de nelegiuită.* ISPIRESCU, L. 52. *Vîntul rău suflase în ţară să rătăcească minţile şi să le împingă la năruire şi fapt nelegiuit.* C. PETRESCU, R. DR. 23. *Gîndea că tocmai în nopţi ca astea îşi ticluieşte Filică acţiunile lui nelegiuite.* MIHALE, O. 504. (F i g.) *Blăstemul ţării tunînd să cadă Pe capul vostru nelegiuit!* ALECSANDRI, P. II, 120. *Porţile-or geme-n război şi Mînia cea nelegiuită Sta-va pe suliţi, culcată pe spate.* COŞBUC, AE. 18. ◇ (Substantivat) *Îi turbură capul ca să nu vază nelegiuirea întru carea nelegiuitul vrea să cază.* MOLNAR, RET. 68/14. *Vrei să mă omori! Şi pentru ce? — Pentru că eşti un nelegiuit.* NEGRUZZI, S. I, 22. *Mă pune sub paza unui nelegiuit.* FILIMON, O. I, 153. *Ce faci, nelegiuito? a răcnit Bubuc.* SADOVEANU, D. P. 134. *E un nelegiuit. Îi murise nevasta şi, a doua zi după înmormîntarea ei, a dat un bal.* PAS, Z. IV, 10. ✦ (Învechit şi regional) Necredincios **(3).** *Era întocmai ca ţăranii cei nelegiuiţi ai ţării sale; rîzînd de toţi popii şi de toate posturile.* HASDEU, I. V. 40, cf. ALR II/I MN 103, 2 774/682. ✦ (Regional; substantivat) Copil care a murit nebotezat (Şimand-Arad). ALR I 1 399/61.

3. (Prin Transilv., Maram. şi Bucov.; despre soţi) Care trăieşte cu cineva fără a fi căsătorit cu el. Cf. ALR II 4 392/235, 386. ◇ (Substantivat) *Doi nelegiuiţi.* ALR II 4 392/353.

— Pl.: *nelegiuiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **legiuit.**

NELÉI[1] s. n. (Olt.) Vas de lemn în formă de pîlnie cu ţeava de metal, folosit la umplerea butoaielor cu vin sau cu alte lichide. V. l e i c ă. Cf. VÎRCOL, M. 87. *Du-te de ia neleiu de la moaşa.* BOCEANU, GL., cf. PAŞCA, GL., GR. S. V, 122, ALRM SN I h 158, LEXIC REG. 49.

— Pl.: *neleiuri.*

— Din slav. ***nalej.**

NELEÍ[2] vb. IV. T r a n z. (Prin Olt.) A netezi **(2).** *Vezi de-ţi neleieşte părul cum se cade.* BOCEANU, GL., cf. CV 1951, nr. 5, 25. ✦ R e f l. A se lustrui prin frecare. Cf. STERESCU, N. 1052.

— Prez. ind.: *neleiesc.*

— Cf. p o l e i[2].

NELÉNEŞ, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui l e n e ş; activ, harnic. *Fost-au acestu Ştefan Vodă... om întreg la fire, neleneş şi lucrul său îl ştia a-l acoperi şi unde nu gîndeai, acolo îl aflai.* URECHE, L. 111.

— Pl.: *neleneşi, -e.*

— Pref. *ne-* + **leneş.**

NELENEVÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Negativ al lui l e n e v o s; activ, harnic. *Întreg la minte, nelenevos.* URECHE, LET. I, 145/10. *Să ne asemănăm lui Moisi şi lui Ilie, rîvnitori şi nelenevoşi.* ANTIM, P. 23.

— Pl.: *nelenevoşi, -oase.*

— Pref. *ne-* + **lenevos.**

NELEPCEÁ s. f. (Prin Transilv. şi Olt.) Diminutiv al lui n e l e a p c ă **(1);** (regional) nelepcuţă. Cf. ŞĂINEANU, D. U., VICIU, GL., com. din ZAGRA-NĂSĂUD. ◇ E x p r. **A făta nelepceică** = a lepăda (fătul). ALR I 1 074/825. ✦ Juncă care a fătat înainte de a împlini vîrsta de 3 ani. Com. din ZAGRA-NĂSĂUD.

— Şi: **nelăpceá** (ŞĂINEANU, D. U., VICIU, GL.), (cu schimbare de suf.) **nelepcícă** s. f.

— **Neleapcă** + suf. *-ea.* — **Nelepcică:** cu schimbare de suf.

NELEPCÍCĂ s. f. v. **nelepcea.**

NELEPCÚŢĂ s. f. (Regional) Nelepcea. Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

— Pl.: *nelepcuţe.*

— **Neleapcă** + suf. *-uţă.*

NELÉSNE adv. (Învechit) Negativ al lui l e s n e; greu, anevoie, dificil. *Rîpă naltă şi nelesne călcată.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 42ᵛ/12. *Păcatele nelesne curăţîte.* id. ib. noiembrie 110ʳ/26. ◇ (Adjectival) *Multe greutăţi şi nelesne lucruri.* id. ib. noiembrie 176ʳ/28. ✦ (Substantivat, f.) Situaţie grea, dificilă; greutate, dificultate. *Apoi primi pre mîna sa turma lui H*[risto]*s. Şi cînd s-au suit într-acesta scaun, era multă nelesne.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 232ʳ/15.

— Pref. *ne-* + **lesne.**

NELESNÍRE s. f. (Învechit) Negativ al lui l e s n i r e; situaţie grea, dificilă; dificultate, greutate. *De nu să va întîmpla vreo zăticneală*

sau altă nelesnire. PRAV. COND. (1780), 80. *Ritorica ... ca o făclie slobozitoare de raze ne povățuiaşte întru atîtea întunearece şi nelesniri.* MOLNAR, RET. 24/8.
— Pl.: *nelesniri.*
— Pref. *ne-* + **lesnire.**

NELIMITÁT, -Ă adj. Negativ al lui limitat; care nu are limite; necuprins **(1)**, nemărginit **(2)**, (rar) ilimitat. Cf. CLIMESCU, A. 88, L. ROM. 1953, nr. 2, 19, SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 407. ◇ *Puteri nelimitate* = puteri discreționare, v. discreționar. Cf. C. PETRESCU, A. 421.
— Pl.: *nelimitați, -te.*
— Pref. *ne-* + **limitat.**

NELINEŞTÍRE s. f. v. **neliniştire.**

NELÍNIŞTE s. f. Negativ al lui liniște. **1.** Stare de agitație, de frămîntare, de neastîmpăr; tulburare, îngrijorare, panică (nelămurită), (învechit) neodihnă **(2)**, neodihnire, nepace. V. anxietate. *Inima începu a mi se bate şi simții o neliniște.* NEGRUZZI, S. I, 67. *Ori de cîte ori o funcție organică este contrariată, împiedecată, simțim o neliniște, o suferință.* CONTA, O. C. 52. *Îi apucau uneori momente de neliniște, de griji, de alarmări surde.* VLAHUȚĂ, D. 253. *Am o neliniște care-mi apasă inima.* F (1900), 582, cf. 608. *Mii şi milioane de ochi galvanizați De ură, de neliniște şi teamă.* CAMIL PETRESCU, V. 65. *Aveam sfiala şi neliniștea noului sosit.* GALACTION, O. 93, cf. 318. *Înțeleg prea bine ... indignarea, neliniștea.* SEBASTIAN, T. 359. *Făcu drumul la Iaşi cu tulburare şi c-o neliniște a imaginației.* SADOVEANU, O. IX, 160. *Îl cuprinse, grea ca plumbul, neliniștea.* STANCU, R. A. IV, 143. *Neliniștea nu-l slăbea din jocul ei de ace.* VORNIC, P. 187. *Gherghina tresări, se ridică, se uită în urma lui cu neliniște şi încordare.* PREDA, D. 7, cf. 46. *Cînd m-am întors în tranşee, însă, m-a cuprins o neliniște ciudată.* V. ROM. mai 1955, 54, cf. ianuarie 1955, 82. *Răsuflă greoi, ca şi cum ar fi vrut să gonească o neliniște.* T. POPOVICI, SE. 90, cf. 131, 159. *Nu era întîia oară cînd simțea neliniștea surdă de la începutul interogatoriului.* BARBU, Ş. N. 137. *Neliniști, gloanțe, nu-ți mai aminti.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 1/3.
2. Mişcare, acțiune continuă; neastîmpăr. *Îi vedeam ochii în lumina albă a felinarelor. Străluceau jucînd în neliniște.* VORNIC, P. 16. *După vanitate şi lene, nota cea mai izbitoare a boierimii e veşnica neliniște.* OȚETEA, T. V. 62.
— Pl.: **(1,** rar) *neliniști.*
— Pref. *ne-* + **liniște.**

NELINIŞTÍ vb. IV. Tranz. (Complementul indică ființe) A face să-şi piardă liniştea, să devină neliniştit, a pricinui neliniște **(1)**, îngrijorare; a frămînta, a tulbura, a îngrijora, (învechit) a neodihni, a nepăciui. *Edmund a răpit pe Leontina ... pentru a neliniști în somnul dimineții pe toți oaspeții.* CONV. LIT. IV, 294. *Agită şi neliniştesc inima noastră.* F (1897), 325. *Gerul, ca gerul, dar lupii baciului mă cam nelinişteau.* HOGAŞ, DR. I, 60. *Cîntă încet, ca să nu neliniştească iepurii şi albinele odihnite, în drumul către prisacă.* ARGHEZI, T. C. 79. ◇ Refl. *Mă nelinişteam la gîndul că nu vom avea decît trei ... repetiții pînă la spectacol.* V. ROM. iulie 1954, 251.
— Prez. ind.: *neliniştesc.*
— Derivat regresiv de la **neliniştit.**

NELINIŞTÍRE s. f. (Rar) Faptul de a (se) neliniști; p. ext. (învechit) acțiune cu caracter revendicativ, mişcare de nemulțumire. *Au urmat asemine oarecare neliniştiri din partea poporului.* AR (1839), $30^2/11$, cf. $19^2/4$.
— Pl.: *neliniştiri.* — Şi: (învechit) **nelineştire** s. f.
— V. **neliniști.**

NELINIŞTÍT, -Ă adj. Negativ al lui liniştit; care se mişcă **(I 1)**, se agită, se frămîntă (continuu), care nu stă locului; cuprins de agitație, de frămîntare, de neastîmpăr, agitat, frămîntat, tulburat, îngrijorat, (învechit) neodihnit **(3)**, nepaşnic, (învechit, rar) nepăciuit, nepăciuitor; care exprimă, trădează neliniște. *D-ta nu trebuie să fii neliniştită.* F (1906), 30. *Neliniştiți, cu-auzul străbatem tăcerea.* CAMIL PETRESCU, V. 44. *Îşi friza cu degetele neliniştite ... şuviţele bretonului.* TEODOREANU, M. II, 14. *Se aude murmurul consternat al celor pe care îi priveşte înmormîntarea. Par să fie foarte mulți, neliniștiți şi treji în întuneric.* BOGZA, A. Î. 662. *Oamenii priveau neliniștiți bezna.* BARBU, Ş. N. 105. (Fig.) *Boierii tineri, cu cai focoşi şi cu săbii neliniştite.* SADOVEANU, O. III, 203. ◇ (Substantivat) *Bolile de stomac pot preface uneori pe gastropat într-un neliniştit.* YGREC, M. N. 33.
— Pl.: *neliniștiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **liniștit.**

NELINIŞTITÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui liniştitor; care provoacă neliniște **(1)**, care tulbură, îngrijorează; tulburător, îngrijorător, (învechit) neodihnitor. *Era o dimineață cenuşie, friguroasă, neliniştitoare.* T. POPOVICI, SE. 382, cf. 226. ◇ (Adverbial) *Degetele începură să-i tremure neliniştitor.* id. ib. 45.
— Pl.: *neliniștitori, -oare.*
— Pref. *ne-* + **liniștitor.**

NELIPICIÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui lipicios. (Fig.) *Să fie slobod de frică şi de ambiție, nelipicios mitei sau amenințării.* KOGĂLNICEANU, S. A. 63.

— Pl.: *nelipicioşi, -oase.*
— Pref. *ne-* + **lipicios.**

NELIPSÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui lipsit. Cf. VARLAAM, C. 50.

2. Care este totdeauna prezent, care nu lipseşte niciodată (de undeva), care nu se desparte de cineva. *Pe doica de sine nelipsită o avea.* PANN, E. II, 159/8. *Cine mai întîlneşte tipurile acele originale... de lăutari nelipsiţi la sărbători.* ALECSANDRI, S. 26. *Împăratul cel nou... hotărî ca frate-său năzdrăvanul şi bătrînul ce-i găzduise să fie nelipsiţi de lîngă dînsul.* ISPIRESCU, L. 276. *Un grilaj, nelipsitul grilaj albicios al fotografilor.* BASSARABESCU, S. N. 16. *Aici în pavilion, naşii noştri luau mesele vara... cu nelipsiţii şi numeroşii lor mosafiri.* GALACTION, O. 329, cf. C. PETRESCU, C. V. 357. *Nelipsitul foc... arde într-un cotlon.* SADOVEANU, O. VII, 302, cf. X, 514. *Eram seară de seară nelipsiţi de la teatru.* STANCU, U.R.S.S. 71. *Caracuda... este tovarăşul nelipsit al crapului.* C. ANTONESCU, P. 110. *Nelipsit de la adunările din casa lui Găvrilă, se credea foarte înţelept.* T. POPOVICI, SE. 136, cf. 36. ✦ (Adverbial; învechit) Neapărat **(4)**; necontenit **(2).** *Nelipsit învăţîndu-i pururea ca să-i suie la cunoştinţa lui.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 41^{r}/28. *Rugătorii noştri călugări... încă sînt datori ca să-i facă sărindar nelipsit la S. jărtfelnic* (a. 1731). URICARIUL, V, 257/24. *Dorul care mă arde zi şi noapte nelipsit.* CONACHI, P. 95. *Căci sîngele de martiri e plantă ce rodeşte Curînd, tîrziu, odată, dar însă nelipsit.* ALEXANDRESCU, O. I, 79.
— Pl.: *nelipsiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **lipsit.**

NELÍV, -Ă adj. (Regional) Slăbănog (Sîngeorz Băi-Năsăud). PAŞCA, GL.
— Pl.: *nelivi, -e.*
— Etimologia necunoscută.

NELOCUÍBIL, -Ă adj. Negativ al lui locuibil; care nu poate fi locuit. V. insalubru.
— Pl.: *nelocuibili, -e.*
— Pref. *ne-* + **locuibil.**

NELOCUIBILITÁTE s. f. (Neobişnuit) Faptul de a nu putea fi locuit, caracterul a ceea ce este nelocuibil. *Cuvintele din pasagiul de mai sus despre nelocuibilitatea ţărmului danubian nordic.* HASDEU, I. C. I, 197.
— **Nelocuibil** + suf. *-itate.*

NELUÁRE s. f. Negativ al lui luare. Cf. AR (1837), 38^{1}/37. ◇ Expr. (Învechit) **Neluare aminte** sau **neluare de seamă** = nebăgare de seamă, neatenţie, neglijenţă. *Din neluare aminte surpaţi fiind.* MINEIUL (1776), 121^{r1}/21. *Se vede că această întîmplare s-au pricinuit prin neluarea de samă a unei camariere.* AR (1837), 68^{1}/4.
— Pref. *ne-* + **luare.**

NELUÁT, -Ă adj. Negativ al lui luat. Cf. PRAV. 62, VALIAN, V., BARBU, Ş. N. 136. ◇ Expr. **Neluat în seamă** sau (învechit) **neluat aminte** = nebăgat în seamă, neobservat sau ignorat. *Să nu mă laşi, Doamne sfinte, Neluat de tine aminte.* DOSOFTEI, PS. 233/6. *Stătea la umbră, zîmbitor..., neluat în seamă de nimeni.* GALAN, B. I, 19. ✦ (Învechit, rar) Care nu poate fi luat, furat. *Păzînd pănă la sfărşenie creştinească viaţă şi nume în mijlocul necuraţilor ca o moşie luminată şi o bogăţie neluată.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 191^{v}/23.
— Pl.: *neluaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **luat.**

NELŬCĂ s. f. v. **nălucă.**

NELUCRÁRE s. f. Negativ al lui lucrare; (învechit) lipsă de activitate, de acţiune; inactivitate. *S-au folosit din această nelucrare a duşmanului, spre a face gătirile cuviincioase pentru o lovire hotărîtoare.* AR (1829), 29^{1}/5, cf. ib. (1837), 107^{2}/38. *Să nu luăm niciodată nelucrarea drept odihnă.* MARCOVICI, C. 58/2. *Spiritul său cel întreprinzătoriu... n-au şezut în nelucrare.* ASACHI, S. L. II, 107, cf. 13. *Bathori... sta în acea iarnă în nelucrare.* BĂLCESCU, M. V. 68. *Cît pentru cei sănătoşi, pe care împrejurări deosebite îi ţiu într-o nelucrare silită, societatea le este datoare cu muncă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 80. *Această nelucrare, această apatie... nu se poate atribui numai la nenorocirea că emigraţia n-a fost niciodată adunată la un singur loc.* ap. GHICA, A. 795. *Mi-am pierdut toată iarna în nelucrare.* ALECSANDRI, S. 139. ✦ (Învechit; în legătură cu verbele „a rămîne", „a ţine", „a lăsa") Faptul de a nu fi aplicat, folosit, exploatat. *Codul lui Vasilie... ca unul ce era necomplect, au rămas de mulţi ani în nelucrare* (a. 1817). URICARIUL, IV, 304/3. *El nu este obicinuit ca alţii să-şi ţie banii în nelucrare.* PR. DRAM. 278. *Ocne părăsite... se numesc astfel, căci sînt lăsate în nelucrare.* FILIMON, O. I, 294. ◇ Expr. **A lăsa în nelucrare** = a nu da curs unei acţiuni judiciare. *Dacă o acţiune sau o altă cerere introdusă la instanţă este lăsată în nelucrare mai mult de 1 an, din vina părţii care a introdus cererea, aceasta se perimă.* PR. DREPT, 808.
— Pref. *ne-* + **lucrare.**

NELUCRÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui lucrat. Cf. PRAV. 8, MINEIUL (1776), 107^{v1}/23, VĂCĂRESCUL, IST. 25/32, LB, MARCOVICI, D. 12/12, SAHIA, N. 17, T. POPOVICI, SE. 118.

2. (Învechit; despre oameni şi manifestările lor) Care nu este (suficient) cultivat, instruit;

s p e c. care nu este convertit la credinţa creştină. *Mearsă... la acea limbă nelucrată, carea o lucră.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 185^{v}/14. *Mulţi neînvăţaţi au o inimă curată şi adesea cuceria să vede unită cu un duh nelucrat.* MARCOVICI, D. 373/8.
— Pl.: *nelucraţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **lucrat.**

NELÚCRU subst. (Rar) Negativ al lui l u c r u; faptul de a nu lucra, suspendare a activităţii. *Femeile serbează cu nelucru... în anumite zile, pentru ca piatra sau grindina să nu le strice cînepa.* PAMFILE, A. R. 167.
— Pref. *ne-* + **lucru.**

NELUMÉSC, -EÁSCĂ adj. (Rar) Negativ al lui l u m e s c; care este (sau pare a fi) din alt mediu decît acela în care se desfăşoară existenţa umană. *Parcă sînt într-un peisaj nelumesc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 275.
— Pl.: *nelumeşti.*
— Pref. *ne-* + **lumesc.**

NELUMINÁT, -Ă adj. Negativ al lui l u m i n a t. Cf. BARBU, Ş. N. 40. ✦ F i g. (Adesea substantivat) (Persoană) puţin (sau de loc) instruită, cultivată. *Nu se mai săturau de agonisit averi pe spinarea proştilor şi neluminaţilor.* SADOVEANU, P. M. 107.
— Pl.: *neluminaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **luminat.**

NELUMÎT, -Ă adj. (Rar) Care nu s-a bucurat de plăcerile vieţii, care nu a apucat să petreacă (încă); (regional) nepetrecut (2). *Eşti tînăr şi nelumit.* VISSARION, B. 183. *Păşeşte pragul mănăstirii la 18 ani. Intră aşadar în chilie nelumită.* CĂLINESCU, I. C. 215. *Penibil este strigătul acestei biete fete nelumite.* în SCL 1963, 23.
— Pl.: *nelumiţi, -te.*
— De la **lume.**

NELUTÁTEC, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui l u t a t e c; nepămîntesc. *Pîrjoleşte-mi cu focul nelutatec păcatele mele.* DOSOFTEI, în DR. IV, 835.
— Pref. *ne-* + **lutatec.**

NELUŢÍ vb. IV v. **nelăuţi.**

NEMAIÁLTUL, -A pron. neg. (Neobişnuit; în e x p r.) **Ca nemaialtul** = ca nimeni altul, care nu se poate compara cu nimeni. *Un prunc ca nemaialtul pe lume.* SBIERA, P. 118.
— Pl.: *nemaialţii, -tele.*
— Pref. *ne-* + **mai**[1] + **altul.**

NEMAIAUZÎT, -Ă adj. Care sau cum nu s-a mai auzit, nu s-a mai pomenit; p. e x t. extraordinar; neauzit (2), nemaipomenit. *Cum se poate ca el să mă supuie la această nemaiauzită înjosire?* FILIMON, O. I, 173. *Dar bine, fiule, de unde pot eu să-ţi dau un astfel de lucru nemaiauzit?* ISPIRESCU, L. 2. ◇ (Adverbial) *Crezi că e posibilă asemenea obrăznicie? Asta-i nemaiauzit!* VORNIC, P. 121.
— Pl.: *nemaiauziţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **mai**[1] + **auzit.**

NEMAICÎNTÁT, -Ă adj. (Neobişnuit) Care nu s-a mai cîntat (de nimeni, niciodată). *Ghiersul meu nemaicîntat Încîlcitu-i şi uitat.* ARGHEZI, VERS. 237.
— Pl.: *nemaicîntaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **mai**[1] + **cîntat.**

NEMAICUNOSCÚT, -Ă adj. (Rar) Care nu a mai fost cunoscut, întîlnit (de nimeni, niciodată); p. e x t. extraordinar. Cf. ARGHEZI, B. 157.
— Pl.: *nemaicunoscuţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **mai**[1] + **cunoscut.**

NEMAIISPRĂVÎT, -Ă adj. (Rar) Care nu se mai termină, fără sfîrşit. *Frunză de răchită, Boală nemaiisprăvită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 208.
— Pl.: *nemaiisprăviţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **mai**[1] + **isprăvit.**

NEMAIÎNTÎLNÎT, -Ă adj. Care nu a mai fost întîlnit, cunoscut sau auzit (de nimeni, niciodată); p. e x t. extraordinar. *Dezvoltarea nemaiîntîlnită a forţelor de producţie.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 9, 12. *În ţara noastră mişcarea sportivă a avut o dezvoltare nemaiîntîlnită, căpătînd o amploare de masă.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 2/1.
— Pl.: *nemaiîntîlniţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **mai**[1] + **întîlnit.**

NEMAIPOMENÍT, -Ă adj. Care sau cum nu s-a mai pomenit (de nimeni, niciodată); p. e x t. extraordinar; neauzit (2), nemaiauzit, nepomenit (2), nespus (2). V. n e m a i î n t î l n i t, n e m a i v ă z u t, n e m a i c u n o s c u t, n e p e t r e c u t (1). *A dat dovadă de un nemaipomenit sînge rece.* F (1903), 156. *Parc-ar fi auzit întîia oară o poveste nemaipomenită.* REBREANU, R. I, 126. *În noaptea aceea s-a mai întîmplat un lucru nemaipomenit.* SADOVEANU, O. VI, 220, cf. XI, 86. *O nemaipomenită privelişte.* ARGHEZI, S. P. 37. *Nemaipomenit amestec de foarte nou şi foarte vechi.* C. PETRESCU, A. R. 9. *Mămucuţă Doamne! oftă bătrînul, năucit de atîtea lucruri nemaipomenite.* GALAN, B. I, 292. *E o noapte nemaipomenită.* BARANGA, R. F. 18, cf. 20. *Părea să aibă şi alte virtuţi, pe lîngă nemaipomenita lui dibăcie de trăgător.* TUDORAN, P. 20. *Împăratul a socotit acest fapt ca o călcare nemaipomenită a rînduielilor casei domnitoare.* VORNIC, P. 111. *Se făcea o hărmălaie nemaipo-*

menită. T. POPOVICI, SE. 334, cf. 95. *Poveşti trecute din gură-n gură despre o nemaipomenită împărăţie a stufului.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/7. ◇ (Adverbial) *La Constanţa, privită întîia dată, marea creşte nemaipomenit spre cer.* CAMIL PETRESCU, N. 84, cf. id. O. II, 381. ◇ (Adverbial; ca determinant al unui adjectiv, căruia îi dă valoare de superlativ absolut) *Un tovarăş nemaipomenit de hotărît.* GALAN, B. II, 139.

— Pl.: *nemaipomeniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **mai**[1] + **pomenit.**

NEMAISOCOTÍT, -Ă adj. (Prin Bucov.) Nenumărat (2). *Grea oaste s-a rădicat, Sute că s-au adunat, Sute nemaisocotite.* MARIAN, NU. 467.

— Pl.: *nemaisocotiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **mai**[1] + **socotit.**

NEMAIŞTIÚT, -Ă adj. (Rar) Despre care nu se mai ştie nimic, care nu mai poate fi precizat; care a fost uitat. *Într-o vreme, la-nceput Şi-ntr-un leat nemaiştiut... Casele erau de lemn Şi ulucile de scînduri.* ARGHEZI, S. P. 17, cf. id. C. O. 60.

— Pl.: *nemaiştiuţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **mai**[1] + **ştiut.**

NEMAIVĂZÚT, -Ă adj. Cum nu s-a mai văzut (de nimeni, niciodată); p. ext. extraordinar. *Îţi voi aduce trei smaralde nemaivăzute.* MINULESCU, V. 39, cf. ARGHEZI, B. 55, id. C. O. 73. *Băiete, băiete, sîntem la începutul unei dandanale nemaivăzute.* BARBU, Ş. N. 24. *Pată pe albul nemaivăzut al acestei zăpezi.* TRIBUNA, 1961, nr. 216, 5/1.

— Pl.: *nemaivăzuţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **mai**[1] + **văzut.**

NEMÁRĂ s. f. v. **nimară.**

NEMÁRGINE s. f. (Rar) Nemărginire. *Cînd soarele-şi termină al său drum şi s-afundă În umede nemargini, în locuinţa nopţii, Ajunseră acolo unde un lac rău zace.* HELIADE, O. I, 313. ◇ Fig. *Mă lăsam tîrît de rîul lin al cugetărilor sale, într-o nemargine de vise.* EMINESCU, G. P. 16.

— Pl.: *nemargini.*

— Pref. *ne-* + **margine.**

NEMATÓD s. m. (La pl.) Clasă de viermi cilindrici cu corpul subţire şi nesegmentat, a căror lungime variază după specii; (şi la sg.) vierme din această clasă. Cf. ENC. AGR. *În sol trăieşte... o microfaună variată: protozoare, nematode, viermi.* AGROTEHNICA, I, 417, cf. 394. *Un alt nematod dăunător, răspîndit în ţara noastră, e nematodul rădăcinilor.* LTR[2], cf. DER.

— Pl.: *nematozi* şi (n.) *nematode.*

— Din fr. **nématodes.**

NEMĂNGĂIÁT, -Ă adj. v. **nemîngîiat.**

NEMĂNGÎIÁT, -Ă adj. v. **nemîngîiat.**

NEMĂREŢ, -EĂŢĂ adj. (Învechit) Negativ al lui măreţ; care nu este fudul, arogant, care este modest (1), apropiat de oameni. *Să fim şi noi blînzi ca oile, cum învaţă şi Hristos pre apostoli şi să fim răbdători şi nemăreţi.* CORESI, EV. 202. *Că aşa se arăta de bun şi de blînd! Tuturor uşe deşchisă şi nemăreţu de vorovie cu toţi copiii.* NECULCE, L. 205. *Acest Baiazit zic că au fost om darnic, nemăreţ.* R. POPESCU, CM I, 238. *Om înţălept, nemăreţ şi cinstitor.* AMIRAS, LET. III, 102/32. *Au fost om darnic, nemăreţ, mînca şi bea cu toţii* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 94/20, cf. 344/2, BARONZI, L. 115, DDRF.

— Pl.: *nemăreţi, -e.*

— Pref. *ne-* + **măreţ.**

NEMĂRGENÎT, -Ă adj. v. **nemărginit.**

NEMĂRGINÍME s. f. (Rar) Nemărginire. *Nemărginimea ceriului.* BARCIANU.

— Cf. nemărginire.

NEMĂRGINÍRE s. f. Negativ al lui mărginire; calitatea a ceea ce este nemărginit (2); întindere nemărginită, necuprins (3), nemărginit (2), imensitate, infinit, nesfîrşire; timp nelimitat; (rar) nemargine, nemărginime. *O întindere nemărginită, precum nemărginirea Tăriei.* HELIADE, O. II, 33, cf. MARCOVICI, D. 197/28, id. C. 14/23. *Una cîte una s-aprindeau stelele tremurînd în nemărginirea albastră a cerului.* EMINESCU, G. P. 101, cf. id. N. 70, id. O. I, 132. *Întreg pămîntul... se cufundă în nemărginirea neagră şi mută.* DELAVRANCEA, ap. CADE. [Noaptea] *a-nseilat nemărginirea cu raze de argint şi aur.* MACEDONSKI, O. I, 64, cf. 71. *Atîta sfîntă pace Domneşte-acuma peste-ntreaga fire, Că sufletul aripile-şi desface Ca să se piardă în nemărginire.* IOSIF, V. 136. *Cînd intră în cîmp, în nemărginirea înecată de flori dese, aerul parcă era mai greu.* GÎRLEANU, L. 110. *Cerul albastru, limpede ca o pînză întinsă acoperind nemărginirea.* REBREANU, I. 212. *Am văzut comoara nopţii înstelînd nemărginirea.* EFTIMIU, Î. 62. *Vibrează în nemărginire cîntarea tainică de bucium, ca o tînguire seculară.* SADOVEANU, O. I, 219, cf. II, 51, 552, VII, 341. *Toată firea Îţi arăta deasupra şi-n jur nemărginirea.* ARGHEZI, C. O. 20, cf. id. VERS. 182. *Au ieşit cu toţii la marginea mării şi gustă nemărginirea ei.* TRIBUNA, 1961, nr. 215, 12/3. *Aici, pe cîmp, nemărginirea bolţii e întreagă.* IL ianuarie 1962, 7. ◇ (La pl. cu valoare de sg.) *Nemărginirile ceriului şi a mării între care mă gîndesc, dau aripi închipuirii mele.* ALECSANDRI, O. P. 290. *Răsăritul începuse a inunda nemărginirile.*

HOGAŞ, DR. I, 49, cf. 175, id. M. N. 165. ◇ Loc. adv. (Rar) **(Pîn') la nemărginire** = la infinit. *O lume... În care cresc pe-ncetul, pîn'la nemărginire, Făpturile osebite.* CONACHI, P. 260.

— Pl.: *nemărginiri.*

— Pref. *ne-* + **mărginire.**

NEMĂRGINÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui mărginit. Cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U.

2. Care nu are margini **(I 1)**, care se întinde, se continuă la infinit, necuprins **(1)**, nelimitat, infinit, (învechit) nescris **(2)**, neţărmurit **(1)**; p. ext. foarte lung; foarte mare; foarte numeros, (învechit) nescris **(2)**. *Şi din lăţimea cea nemărginită a Nilului, la strîmtoare din gură cădea apa.* AETHIOPICA, 50r/21. *Nime nu să mai teme de fortune, dipărtările nemărginite au pierit de pe faţa pămîntului.* AR (1831), 212²/27. *O întindere nemărginită, precum nemărginirea Tăriei.* HELIADE, O. II, 33. *Şi eu sînt un belciug al acestui lanţ nemărginit.* MARCOVICI, D. 5/7, cf. id. C. 11/10. *Călători pe văi, pe dealuri, pe cîmpii nemărginite.* CONACHI, P. 103. *Turnul din care-odată bărbaţi renumiţi Vedeau romăne taberi, pe cîmpi nemărginiţi.* ALEXANDRESCU, M. 10. *Visul zboară pe ţărm nemărginit.* ALECSANDRI, P. I, 134. *Vede ieşind dintr-o pădure-n depărtare cele şepte iepe alungate de un roi nemărginit de ţînţari.* EMINESCU, N. 20, cf. 45. *Nestatornica zare a nemărginitei cîmpii.* ODOBESCU, S. III, 17. *Nemărginită bolt-a nopţii, Deschide-ţi tainica ta carte Şi-ascultă-mi glasul zbuciumării.* GOGA, P. 117. *Dormiţi în pace Sub cerul cel nemărginit!* IOSIF, V. 35, cf. 30. *Ochiul nostru înota în văzduhul deşert de sub picioarele noastre, îmbrăţişînd nemărginitul cerc închis în depărtare de piscurile negre ale munţilor.* HOGAŞ, DR. I, 21. *Soarele... împărăştia o lumină dulce pe întinderile nemărginite de peste Prut.* SADOVEANU, O. V, 512. *Întorşi cu faţa la sfinţit, priveau... într-acolo peste pustiul nemărginit de apă.* BART, Ş. M. 66. *Nemărginită se întindea... Balta Dunării.* CAMIL PETRESCU, N. 63. *Ţara este un şantier nemărginit.* GL 1962, nr. 419, 1/2. ◇ (Adverbial) *Mă făcea să uit că sînt muritor, în sînul plăcerilor ce nemărginit se lănţuia.* MARCOVICI, C. 15/18. *Diviziunea muncii se va aprofunda nemărginit, iar numărul de specialişti va creşte.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 9, 58. ✦ (Substantivat, n.) Nemărginirea *În tot nemărginitul, în multul-nalt de ape... Ai zis să fiu tărie Şi solidar cu toate.* HELIADE, O. I, 358. *Directorul... privi pe rînd la fiecare băieş, apoi ochii lui se fixară iarăşi în nemărgenit.* AGÎRBICEANU, A. 381. *Cei de pe nemărginitul mărilor simt mereu patria aproape.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 407. ✦ (Neobişnuit) Interminabil. *Nemărginit aş fi să vreau toate faptele românilor a le scrie.* MAIOR, IST. 87/13.

3. Care nu cunoaşte limite (în intensitate); neţărmurit **(2)**, imens, extrem, (învechit) necovîrşit. *Smerenia nemărginită.* ANTIM, P. 91. *Luciul cel nemărginit al milostivirii tale.* MINEIUL (1776), 8V²/37. *Străluceaşte nemărginita înţelepciune.* CALENDARIU (1814), 103/14. *Nemărginita ta bunătate.* MARCOVICI, D. 7/4, cf. 4/9, 8/23, 17/9, id. C. 9/7, 17/1, 24/24. *Frica lui era nemărginită.* DRĂGHICI, R. 72/8, cf. 61/11. *Cu nemărginită încredere mă razim asupra rîvnii, asupra energhiii... d-voastre.* AR (1834), 90¹/9. *Spaima lui Neago şi a casnicilor, nu mai puţin şi a sătenilor, era nemărginită.* ASACHI, S. L. II, 41. *Nemărginita-i frumseţe ca soarele lumina.* PANN, E. II, 26/13. *Nemărginita putere Revarsă în toată firea prinţipiul de-nviere.* CONACHI, P. 290. *Mă simţii cuprins de un dor nemărginit de ştiinţă.* ALECSANDRI, O. P. 256, cf. id. POEZII, 6, id. T. I, 92, 233. *Colonii de lumi pierdute... Sînt atrase în viaţă de un dor nemărginit.* EMINESCU, O. I, 132. *Dorul meu era acum nemărginit.* CREANGĂ, A. 36. *Abuz nemărginit.* MACEDONSKI, O. IV, 40, cf. I, 106. *Toată fiinţa lui respira o nemărginită bunătate.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 11. *Iubirea ei nemărginită trăieşte numai spre a procura fericirea celor din jurul său.* F (1906), 3, cf. 31, 39. *Simt fărîmată-n urlete păgîne Nemărginita lumilor durere.* GOGA, C. P. 145. *Să spună nopţii, vîntului, tăcerii, Povestea lui de dor nemărginit.* CERNA, P. 167. *Mă simţeam năpădit de o silă nemărginită.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 1. *Pe şesuri şi-n văi era o tăcere nemărginită.* SADOVEANU, O. II, 12, cf. VII, 333, id. E. 173. *Mugetul lor de fiare... răspîndeşte deasupra înălţimilor o groază nemărginită.* BOGZA, C. O. 59. *Cunosc modestia asta care ascunde o trufie nemărginită.* BARANGA, R. F. 84. ◇ (Adverbial) *Să bucura nemărginit privindu-le.* DRĂGHICI, R. 90/23, cf. 121/11. *Ochii ei nemărginit de măriţi, din fundul orbitelor negre-gălbui, aveau ceva spăimîntător.* MILLE, V. P. 129, cf. DDRF, ŞĂINEANU, D. U.

4. Fig. (Învechit) Liber de orice constrîngere; neîngrădit. *Prezidentul alege 21 mădulări dintr-o listă de 63 candidaţi propuşi lui de către adunare, iar 6 mădulări alege el după nemărginită a sa plăcere.* CR (1829), 238¹/8.

— Pl.: *nemărginiţi, -te.* — Şi: (rar) **nemărgenít, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **mărginit.**

NEMĂRÍRE s. f. Negativ al lui mărire; (învechit) lipsă de îngîmfare, de semeţie, de aroganţă; modestie **(1)**. *Boierii văzînd aşa milă şi nemărire, începusă toţi a se lipi şi a-l lăuda.* NECULCE, L. 206.

— Pref. *ne-* + **mărire.**

NEMĂRITÁTĂ adj. Negativ al lui măritată (v. măritat²); (neobişnuit) nenevestită. Cf. VARLAAM, C. 387, F (1903), 21, MARIAN, NU. 15, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 447. ◇ (Regional) **Fată nemăritată** = fată bătrînă, v. fată. Cf. MARIAN, NU. 15, ALRM I/II h 387. ◇ Expr.

(Rar) **A fi ca fata nemăritată** = a fi fără nici un rost în lume. Cf. ZANNE, P. II, 133.
— Pl.: *nemăritate.*
— Pref. *ne-* + **măritat**[2].

NEMĂSURÁRE s. f. (Neobișnuit) Imensitate; infinitate. Cf. PONTBRIANT, D.
— De la **nemăsurat.**

NEMĂSURÁRNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Nemăsurat (2); imponderabil. *Între toate materiile ce le numim nemăsurarnice (imponderabilia) în trupul nostru cel de căpetenie loc cuprinde căldura (calor).* ANTROP. 142/4.
— Pl.: *nemăsurarnici, -ce.*
— Pref. *ne-* + **măsură** + suf. *-arnic.*

NEMĂSURÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui măsurat[2]. Cf. TEODORESCU, P. P. 299.
2. Care nu poate fi măsurat, calculat (atît e de mare, de numeros etc.); p. ext. foarte mare, foarte numeros, imens, enorm; foarte intens, foarte puternic; (învechit și regional) nesocotit (1). V. incomensurabil. *Nemăsuratu tatăl, nemăsuratu fiiul, nemăsuratu sfîntul duh ... urul iaste nefaptu și urul iaste nemăsuratu.* PSALT. 337. *Tu părinte al tuturor ... Singur numai covărșești vreame nemăsurată.* M. COSTIN, ap. GCR I, 203/14. *Mila ta cea nemăsurată.* DOSOFTEI, PS. 59/10. *Din nemăsurată pizmă au venit, ispitindu-l* (a. 1700—1725). GCR II, 21/19. *Bogăția cea nemăsurată a îndurărilor tale.* MINEIUL (1776), 8[v2]/38. *Îndurarea cea nemăsurată.* ib. 175[r1]/9, cf. 207[v1]/28. *De la începutul rîului Vistula pre nemăsurate depărtări vine.* MAIOR, IST. 276/14. *Să fie pus la mijloc din nemăsuratele venituri numa cîte un galben.* BUDAI-DELEANU, LEX., cf. LB, VALIAN, V. *Tu bagi pe inima noastră, cu grijile ce-i ai date, Din greșele mititele în greșeli nemăsurate.* CONACHI, P. 281, cf. POLIZU, MACEDONSKI, O. I, 29. *Dar cît de nemăsurată, cît de nespusă trebuie să fie durerea ce produce scena aceasta asupra unui părinte.* GHEREA, ST. CR. II, 66, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Mie mi-a fost dat nemăsurate Dureri să sufăr.* MURNU, O. 335. *În tot trupul copilului s-a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 18. *Muntele nemăsurat și diform ... inspira neîncredere și neliniște.* IBRĂILEANU, A. 160. *Nemăsurata dorință a lui Ohu de a fi văzut și admirat.* GALAN, B. II, 138. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Luă punga cu tutun și-și răsuci o țigară nemăsurat de groasă.* T. POPOVICI, SE. 315.
3. (Învechit) Care depășește (cu mult) limitele îngăduite, normale; exorbitant. V. excesiv, exagerat. *Prețuri nemăsurate* (a. 1773). URICARIUL, IV, 30/11. *Luxul (cheltuiala nemăsurată întru arătarea măririi seau a bogăției).* AR (1832), 19[2]/10, cf. ib. (1837), 71[2]/31. *Am văzut zarafi fără capital, fanfaroni și malonești, cari sărăcesc lumea prin dobînzile lor cele nemăsurate.* FILIMON, O. I, 93. ✦ (Rar; despre oameni) Care arată lipsă de stăpînire, de cumpătare în comportări; impulsiv. *Ca orice răsfățat al muzelor, și acesta era îndrăzneț și nemăsurat.* CARAGIALE, O. III, 271.
— Pl.: *nemăsurați, -te.*
— Pref. *ne-* + **măsurat**[2].

NÉME pron. neg. v. **nimeni.**

NEMENCIUNÓS, -OÁSĂ adj. v. **nemincinos.**

NÉMENI pron. neg. v. **nimeni.**

NEMÉNIE s. f. (Regional) Calitatea de rudă, rudenie; p. ext. (concretizat) neam (12). Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. *A-și procopsi și părtini pe „județii" lui, nemeniile, și pe toți cei oploșiți sub păduchioasa-i aripă.* CIAUȘANU, R. SCUT. 67, cf. 89, H II 23. *S-au găsit nemenii.* CIAUȘANU, GL., cf. VÎRCOL, V. 96. ◇ Fig. *Arheologi de fantazie, a căror nemenie a început a se-nmulți la noi.* ODOBESCU, S. I, 391.
— Pl.: *nemenii.*
— **Neam** + suf. *-enie.*

NÉMER subst. (Prin Transilv.) Vînt rece și puternic care suflă în sud-estul Transilvaniei, de la nord-est și est. *Crivățul ... poartă în Transilvania numele de nemer.* AGROTEHNICA, I, 271.
— Și: **némera** subst. LTR[2] XVIII, 551.
— Din magh. **nemere.**

NÉMERA subst. v. **nemer.**

NEMEREÁLĂ s. f. v. **nimereală.**

NEMERÍ vb. IV v. **nimeri.**

NEMERÍRE s. f. v. **nimerire.**

NEMERIȘÓRI s. m. pl. (Bot.) Nemțișor (II 1 a) *(Delphinium consolida).* Cf. DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.
— Probabil contaminare între **nemțișor** și **merișor**[1].

NEMERÎT, -Ă adj., s. m. și f. v. **nimerit.**

NEMERITÓR, -OÁRE adj. v. **nimeritor.**

NEMERITÓRIU, -OÁRE adj. v. **nimeritor.**

NEMÉRNIC, -Ă adj. **1.** (Învechit și regional) Care a venit din altă parte, străin de loc, venetic, pribeag; (în limbajul bisericesc) trecător, vremelnic. *Prișletu-s (nemearnic sînt D) eu în pămîntu.* PSALT. 252, cf. 75, 219.

Cum poţi să birui acest pămînt în care nimearnic eşti. PALIA (1581), 110/17. *Nemearnic am fost şi m-aţi dus în casă.* VARLAAM, C. 21, cf. 273, CHEIA ÎN. 17r/11. *S-au strins din tîrgoveţi şi den slugile neguţitorilor şi oameni nemernici.* M. COSTIN, LET. I, 232/1. *Ca şi toţ părinţii miei am fost nemearnic Într-această lume* (a. 1673). GCR I, 212/21. *Strein şi nemearnic sînt eu cu voi.* BIBLIA (1688), 15¹/55. *Cea întîi întemeiere ... s-au început din cinzăci de famelii nemernice a americanilor.* IST. AM. 14v/4. *Acest spital ... s-au făcut spre primirea şi căutarea şi tămăduirea de bolnavi neputincioşi şi săraci, atît din pămînteni, cît şi din streini nemernici* (a. 1799). URICARIUL, I, 86, cf. LB. *Acest crăişor nemernic, Bogat şi foarte cucernic.* BĂRAC, A. 42/17, cf. CONACHI, P. 298. *În locul oştenilor români, se aduseră albanezi nemernici.* NEGRUZZI, S. I, 277, cf. 117. *Nu te bucura aşa degrabă că încă eşti nemernică pe aceste locuri ..., zise ciocîrlanul.* CREANGĂ, P. 95, cf. ALR II 3 687/833. ◇ (Substantivat) *Mearseră mulţi şi de în iudei şi cinstiţii nemearnici.* CORESI, L. 63/3. *Nemearnicii să priimim, năpăstuiţii să le folosim.* VARLAAM, C. 403. *Vădua şi săracul omoriră şi veritul (nemearnicul* D, p r o i d i t u l H) *uciseră.* PSALT. 195. *Tot lucrul să nu faceţi cel de loc şi cel nemearnic.* BIBLIA (1688), 83¹/46, cf. 290²/33. *Cînd nemernicul, adică lăcuitorul ce şade pe moşiia altuia, îş va părăsi viia lui în trei ani deplin nelucrată, atunci stăpînul moşiii să arate domniii meale.* PRAV. COND. (1780), 84. *În Belgi aşa te-ai purtat, cît pre tine, nemernicul, toţi te-au iubit şi cinstit şi cei mai mari şi cei mai mici.* ŞINCAI, HR. II, 189/9. *Aşteaptă-n grab a vedea Şi nunta-ţi sfîrşit să dea Cu acest tînăr, nemernic, Erou vestit şi puternic.* PANN, E. V, 26/13, cf. MACEDONSKI, O. I, 101. *Vrednică de laudă era primirea lor de oaspeţi faţă de cei nemernici şi drumeţi.* SADOVEANU, O. XII, 241. *Pe cel nemernic să nu-l depărtezi de casa ta.* ZANNE, P. VIII, 407. ✦ (Învechit; substantivat) Adept, prozelit. *Scrisu-o-au nemernicilor răşchiraţi în Pontu.* N. TEST. (1648), 181r/20. *Urmarea bisericei apusieneşti iaste ... că ar voi să-şi înmulţească nemernicii săi într-această ţeară* (a. 1826). URICARIUL, XIV, 143. ✦ Care este fără căpătîi, vagabond, rătăcitor; (învechit) neputernic. Cf. HELIADE, O. II, 351, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, ALR II 2 885/833, 3 687/414, 514, 520, 531, 537.

2. (Despre fiinţe) Care este vrednic de milă¹ **(I 1)**, s ă r a c, s ă r m a n, n e f e r i c i t, (livresc) m i z e r **(1)**; slab, neputincios **(1)**; nepriceput **(3)**, incapabil. *Nenorociţii aceia sta nemernici, neştiind de sînt aiavea aceale ce au zis.* BELDIMAN, N. P. I, 113/11, cf. POLIZU. *Acum trupa cam şchioapă, cam nemernică, era plină de dorinţa a se produce şi plină de speranţă în viitoriul ei.* NEGRUZZI, S. I, 343, cf. III, 153, 186. *Se socotea nemernică, umilită, nenorocită.* SLAVICI, N. II, 207, cf. OLLĂNESCU, H. O. 194, ALEXI, W. *Cînd veniră fraţii lui, îl găsiră şezînd tot în cenuşe, suflînd tot în foc, umilit şi tot nemernic ca mai înainte.* VISSARION, B. 24, cf. 20. *Acelea sînt ale fratelui meu slab şi nemernic, aşa de slab prin natura-i vremelnică.* SADOVEANU, O. IX, 210, cf. ALR II 3 687/235, 848, 876, 987. ◇ (Substantivat) *Iubitor la nemearnici* (a. 1618). GCR I, 47/7. *Părinte atotputearnic! Rogu-mă, ca un nemearnic* (a. 1802). id. ib. II, 193/2. *Un ajutoriu unui nemernic.* BELDIMAN, N. P. I, 112/23. *Gheorghe Geantă ... pe mine, nemernicul, m-a adus de multe ori cu vînat, la conacul de amiazi.* ODOBESCU, S. III, 15. *Întrebaţi pe bieţii nemernici de săteni, să spuie ei dacă mai cunosc cine le e stăpîn.* I. CR. IV, 264. ✦ (Rar; despre obiecte) Mic, sărăcăcios, meschin **(1)**. *Ce măruntă şi nemernică i se pare* [casa]. *O cameră şi o sală.* SAHIA, N. 96. ✦ (Mai ales despre abstracte) Care este fără valoare, fără importanţă, fără semnificaţie; banal, meschin **(5)**. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Te-ntoarce iarăşi la traiul tău nemernic.* PETICĂ, O. 157. *De cînd nu mai intra la Mărioara ea simţea cît de nemernice sînt toate consideraţiile care o ţin legată de casa aceasta.* AGÎRBICEANU, L. T. 389.

3. Care are un caracter josnic, care comite acte josnice, care este lipsit de scrupule; ticălos, netrebnic **(3)**, mişel **(I 6)**, mîrşav **(3)**, mizerabil **(3)**, infam, păcătos, (învechit) nimicit **(2)**. Cf. PONTBRIANT, D. *Obrazul ascuns sub năframă E martur păcatului meu ... Plopii rari vijie-n vînt, Scot hohote parcă să-mi spună În rîs, ce nemernică sînt!* COŞBUC, P. I, 65, cf. II, 184. *Şi sub gorun aceleaşi jurăminte Răsună: „Moarte domnilor nemernici!“* IOSIF, V. 115. *Iscoadele nemernice scoteau ... tot ce ascunsese bietul creştin.* GALACTION, O. 279. *Ai fost nemernic, Cellino ... cît nu meritam eu.* CAMIL PETRESCU, T. II, 241, cf. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 294. *Trăgînd ... buzduganul de argint, făcu trei paşi şi bătu pe nemernicii boieri în frunte şi-n piept.* SADOVEANU, O. V, 580. *Pe chipul tău nemernic rînjeşte moartea.* V. ROM. septembrie 1954, 50, cf. ALR II 3 687/551, 682. ◇ (Substantivat) *Un om care acum doi-trei ani nu era decît un ticălos ciohodar ..., iar acum înoată în atlasuri, nu poate fi decît un nemernic.* FILIMON, O. I, 107, cf. 204. *Taci, nemernicule! Nu-ţi mînji sufletul cu astfel de cugete păcătoase.* ALECSANDRI, T. 1 339, cf. id. POEZII, 475. *N-a apucat să ridice nemernicul mîna şi a picat grămadă trăsnit.* CARAGIALE, O. IV, 135. *El socotea, vezi, că a băut ca un nemernic, şi d-aia se îmbătase aşa.* ISPIRESCU, L. 106, cf. 108. *Ce pizmă de nemernic!* MACEDONSKI, O. I, 169. *Nemernicule, ţi-ai băut pămîntul!* F (1903), 66. *Cînd am vrut ... să te peţesc, M-aţi gonit ca pe-un nemernic.* EFTIMIU, Î. 98. *Ce te-ai culcat aici, nemernice, să te vadă împărăţiţa şi să fugă din grădină scîrbită de urîţenia ta?* VISSARION, B. 26. *De ce stai ca un nemernic?* CV 1950, nr. 5, 18. *Antipatia lui ...*

venea din presimţirea că Olimpia este o nemernică. CĂLINESCU, E. O. II, 84, cf. STANCU, D. 130. *Să fi fost şi el aici, actorul, cine ştie ce chefuri ar fi avut, . . . nemernicul.* DEMETRIUS, A. 38. ✦ (Regional) Mîndru (I 3) (Scărişoara-Abrud). Cf. ALR II 3 687/95.

— Pl.: *nemernici, -ce.* — Şi: (învechit şi regional) **nimérnic, -ă,** (regional) **nămérnic, -ă** (ALR II 3 687/36, 64) adj.

— Din slavonul НАМѢРЬНЪ „care vine".

NEMERNICÍ vb. IV. **1.** Intranz. (Învechit şi regional) A pribegi, a rătăci (fără rost, fără căpătîi); a vagabonda. *Pasă tu şi casa ta şi nemerniceaşte unde vei nemernici, căci au chemat Domnul foamete.* BIBLIA (1688), 271¹/25, cf. 11¹/6, 36²/12, 187²/26. *În Carmil . . . cu trude nemernicind prorocul Ilie, corbul îi aducea lui hrană trupească.* MINEIUL (1776), [prefaţă] 2/6. *Au pătimit mult despre un neam cumplit şi războinic care nemerniceşte pe cîmpuri şi prin păduri, care nu stă niciodată doao zile la un loc.* IST. AM. 75ʳ/1, cf. LB. *Umblînd nemernicind din loc în loc pîn la Burdujăni* (a. 1821). CAT. MAN. I, 644. *Să umbli nemernicind prin necunoscute locuri.* DRĂGHICI, R. 41/12, cf. 160/6, NEGRUZZI, S. III, 404. *Ca biet străin ce se găsea, nemernicind el de colo pînă colo pe la uşele oamenilor.* CREANGĂ, P. 139, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Grozav se-nduioşă cînd mă brodise Pe mal nemernicind pustiu şi singur.* MURNU, O. 63. ◇ Refl. *Se nemernici pre cîmpuri de fiară spăimîntat.* MUMULEANU, ap. DDRF.

2. Intranz. (Învechit) A ajunge, a se aşeza, a se stabili în altă parte, în altă ţară. *Deprinderile Eghipetului în care aţi nemernicitu.* BIBLIA (1688), 84¹/15, cf. N. COSTIN, L. 159. *Socotesc că n-ai nimernicit la mai nenorocită ţară şi oraş precum al nostru* (a. 1819). URICARIUL, VII, 75. ◇ Refl. *Tatăl mieu . . . s-au pogorît la Eghipet şi s-au nemernicit acolo.* BIBLIA (1688), 144²/28.

3. Tranz. (Neobişnuit) A aduce într-o stare jalnică, nefericită, mizeră. *Prima lovitură a soartei îi dobora şi-i nemernicea.* STANCU, R. A. IV, 9.

— Prez. ind.: *nemernicesc.* — Şi: (învechit) **nimernicí** vb. IV.

— V. **nemernic.**

NEMERNICÍE s. f. **1.** (Învechit) Starea celui nemernic (1); timp petrecut în pribegie. *Înainte de-a sosi sfîrşitul . . . nemerniciei meale.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/38, cf. LB, PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU. ✦ (Concretizat) Ţară străină, loc străin. *Celui rău toate rudele, străine şi toată moşiia, nemernicie îi este.* CANTEMIR, IST. 37, cf. TDRG.

2. Starea celui nemernic (2), condiţie vrednică de plîns, jalnică; sărăcie; neputinţă (1), slăbiciune. *Muzele-n nemernicie spăimîntate -umblau şi mute.* ASACHI, S. L. I, 49. *Prin aceste graiuri, firea stîrni toată măiestria, Şi a omului sălbatic îmblînzi nimernicia.* CONACHI, P. 299, cf. POLIZU. *Cei trăiţi în sărăcie Plîng pe-a lor nemernicie.* MACEDONSKI, O. I, 41. *Ce imagine dureroasă a nemerniciei noastre.* GHEREA, ST. CR. III, 336, cf. DDRF, ALEXI, W. *Aveam nevoie să spun ceva, să mă ridic, să strălucesc, dar vecina mea zîmbea nemerniciei mele.* SADOVEANU, O. VI, 584.

3. Caracterul celui nemernic (3); faptă nedemnă, comportare mîrşavă; josnicie, ticăloşie, infamie, mîrşăvie, mişelie (2), netrebnicie (3), păcătoşie, păcătoşenie, (regional) mîrşăvenie. Cf. POLIZU. *Lăsîndu-l cufundat în cugetări adînci asupra nemerniciilor lumeşti.* GANE, ap. CADE. *Ziditorul carele ştia de altădată nemernicia acestui înger.* ISPIRESCU, ap. CADE, cf. ALEXI, W.

— Pl.: (3) *nemernicii.* — Şi: (învechit) **nimernicíe** s. f.

— Nemernic + suf. *-ie.*

NEMERNICÚŢĂ s. f. (Prin nord-estul Olt.) Pînză groasă de bumbac, (ieşit din uz) americă; p. ext. stambă proastă. CIAUŞANU, V. 182.

— Probabil contaminare între **americuţă** şi **nemernic.**

NEMÉSNIC s. m., adj. v. **namestnic.**

NEMÉSNII subst. pl. v. **namestie.**

NEMESTECĂT, -Ă adj. Negativ al lui mestecat⁴; (învechit) curat. *Că scafa în mărule Domnului, viru nemestecat împlut de mestecare.* PSALT. 150.

— Pl.: *nemestecaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **mestecat⁴.**

NEMESTÍ vb. IV v. **nămisti.**

NEMÉSTII subst. pl. v. **namestie.**

NEMESTNICÍE s. f. (Învechit, rar) Moştenire (1). DOSOFTEI, MOL. 92.

— Nemestnic (= namestnic) + suf. *-ie.*

NEMEŞ¹ subst. (Regional) Numele unui peşte nedefinit mai de aproape (Scăieni-Ploieşti). H XI 401.

— Accentul necunoscut. — Pl.:?

— Etimologia necunoscută. Cf. nemeş² (3).

NÉMEŞ², -Ă s. m., adj. **1.** S. m. Nobil maghiar, de obicei mic sau mijlociu; p. ext. persoană care aparţinea unei categorii sociale de stăpîni de pămînt fără titluri nobiliare; p. gener. boier. *Să grăiţi acelui neamiş mare. . . ca să slobodzească pre feciorii noştri ce avem acolea* (a. 1593—1597). ROSETTI, B. 50. *Nici*

craiul are voie să piiarză pre vreun nemişu, fără numai de-l va dovedi de viclenie. URECHE, L. 126. *Iară mainte decît aceaste tîmplări, neamişii de Ardeal să rupsease de la Racoţii.* M. COSTIN, O. 177. *Tu, Iafet, ocărmuieşte şi apără pre aceşti doi ca un împărat şi neameş.* N. COSTIN, LET. I, 47/25, cf. II, 85/21. *I-au dat robi tătarilor, sumă mare de neameşi şi toate oştile* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 317/30. *Duca Vodă au trimis pe un nemiş din ţinutul Hotinului, anume Gligorie Cornescul, ce era foarte meşter de scrisori.* NECULCE, L. 41, cf. CANTEMIR, HR. 473. *Mihai Vodă încă făcu sfat cu toţi boiarii şi cu nemişii Ardealului.* ANON. CANTAC., CM I, 135, cf. 132. *Pe acest zapis a fost făcut acest neamiş hrisovul lui Alion Vodă* (a. 1732). IORGA, S. D. XII, 222. *Nesuferit şi neplăcut lucru era acesta domnilor şi neamişilor aceii ţări.* MUSTE, în MAG. IST. III, 85/5, cf. 11/21. *Preoţilor şi celor de bun neam, neamişilor, . . . pace de la Domnul* (a. 1762). IORGA, S. D. XII, 290. *Nemeşi unguri din Ungaria de sus.* VĂCĂRESCUL, IST. 266. *La târgu Sibiului ştiu că vor veni şi din nemeş şi din popi nemţeşti şi din alţii* (a. 1795). IORGA, S. D. VIII, 30. *Cei ce s-au prins, mai toţi era nobili sau nemeşi sau olătaşi.* ŞINCAI, HR. III, 201/34, cf. 59/7. *Au poroncit şi însuşi nemeşilor secui* (a. 1804). URICARIUL, IV, 95/27. *Beşcherec era din Ardeal de acasă Şi nemeş, precum ne mărturiseşte.* BUDAI-DELEANU, T. V. 30, cf. 46, id. Ţ. 363. *Săteanul (iobagiul) nu se sparie de neameş.* ŢICHINDEAL, F. 15/20. *Dieta decise iute ca să iasă 2 554 nemeşi călăreţi.* BARIŢIU, P. A. I, 552, cf. II, 264. *O companie de nemeşi maghiari, avînd în fruntea lor pe comitele Em. Andrasy.* ODOBESCU, S. III, 150, cf. DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Din mijlocul acestor mici nemeşi s-a ridicat şi o personalitate literară.* IORGA, L. R. 75, cf. id. L. II, 158. *Nemeşii s-au strîns la sfat.* BENIUC, V. 105. *Iartă, Doamne, pe Corbea . . . C-o da bir ca birnicii, Găleata ca nemeşii, Bănetul ca vameşii.* TEODORESCU, P. P. 519. *Lumea, ţeara-mi strigă hoţ, C-am furat eu caii toţi, Dar eu, zău, nu i-am furat, Făr'cu stava i-am mînat De la nemeşul bogat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 291, cf. DENSUSIANU, Ţ. H. 42. *Apoi a nemiş n-o fost slobod să meargă în odoru, adică-n gredină.* ARH. FOLK. I, 180, cf. VI, 298, ANT. LIT. POP. I, 272. ✦ (La pl. art.) Nobilime (maghiară), de obicei mică şi mijlocie. *Şi nemeşii carei le zicu şleahtă, nu aşa de crai ascultă, cum de leage, carele le-au făcut ei.* URECHE, L. 112. *Iar nimăşii şi ceealaltă ţară să sfătuiră să omoare pre Bator Gabor* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 245/6. *Iar românii, despuiaţi de orice drepturi, deveniră robi-iobagi ai nobilimii ungureşti, ai nemeşilor.* ODOBESCU, S. III, 518. ✦ Compus: (învechit şi regional) **nemeş-birău** = primar (nobil). *Au dat la popa 1 mirţă dă oves, la nemişu-bireu 16 potori* (a. 1774). IORGA, S. D. XII, 267. *Rădnic Acsenie au plătit la nemiş-birao* (a. 1781). id. ib. 262, cf. 238. *Domnule nemeş-birău, Nu ţinea pe mîndra rău, Pentru că o iubesc eu!* BUD, P. P. 51, cf. 80.

2. Adj. Care făcea parte din rîndul nemeşilor² **(1)**, care aparţinea nemeşilor²; p. ext. de familie boierească, de neam mare. *Se duceau la unguri sau la leşi, şi luînd de acolo oameni, fie nemeşi sau proşti, şleahtici ori mojici . . . , îi înjugau şi arau.* NEGRUZZI, S. I, 246, cf. ALECSANDRI, P. I, 26. *Voi vi-s oamiń ńemiş şi tătuş musai să vă scot d'in rai.* ALEXICI, L. P. 239. ✧ Fig. *Nemeşul şi preveleghiatul oraş Dobra* (a. 1815). IORGA, S. D. XIII, 90. ✦ (Învechit, rar; în sintagma) *Piatră nemeşă* = piatră preţioasă. *Aur, argint, pietri neamişe.* CORESI, L. 290/17.

3. Adj. (Prin Olt.) De dimensiuni potrivite, nici prea mare, nici prea mic; p. ext. frumos. Cf. CIAUŞANU, V. 182. *Oală nemeşă.* id. ib., cf. ARH. OLT. XXI, 271.

4. S. m. pl. (Prin vestul Munt.) Papuci. Cf. TOMESCU, GL.

— Pl.: *nemeşi, -e.* — Şi: (învechit şi regional) **némiş, -ă, neámiş, -ă,** (învechit) **neámeş, -ă, nímăş, -ă** s. m., adj.

— Din magh. **nemes.**

NEMEŞÉL, -EÁ, -ÍCĂ s. m., adj. Diminutiv al lui nemeş².

1. S. m. Cf. nemeş² **(1)**. *El însuş abia scăpă de prinsoare, Lăsînd această săbioaie de joc Unui nemeşel de la Vaidei.* BUDAI-DELEANU, T. V. 41, cf. 160. *Şi-i copilul tinerel Şi-i sînge de nemişel Şi vi-ţi folosi de el.* BUD, P. P. 14.

2. Adj. (Prin nord-estul Olt.) Cf. nemeş² **(3)**. *Cei din curtea bisericii, cari au rămas jos, ţin un înspăimîntător ison cu clopotele lor de toată mîna: unele mai mari, altele mai potrivite, nemeşele.* PAMFILE, VĂZD. 130, cf. CIAUŞANU, V. 182.

— Pl.: *nemeşei, -ele.* — Şi: (regional) **nemişél, -eá** s. m., adj., (2, cu schimbare de suf.) **nemeşícă** (CIAUŞANU, V. 182) adj.

— **Nemeş²** + suf. *-el.* — **Nemeşică:** cu schimbare de suf.

NEMEŞÉSC, -EÁSCĂ adj. Care se referă la nemeşi² **(1)**, care aparţine nemeşilor², de nemeş². *Se vede „cum au dat Petrea Curea . . . pentru Văsiiu din Glodeani, de l-au plătit de bir nemeşescu"* (a. 1637). IORGA, S. D. VI, 78, cf. ANON. CAR. *Nu se desparte statul boieresc şi nemeşăsc de statul ţărănesc* (a. 1712). URICARIUL, V, 248/16. *Caută-ţi alt nebun ca să te slujească, Din ce oară aşa mi-este hotărîta După pravila ta nemeşească!* BUDAI-DELEANU, T. V. 73, cf. 90. *Popii români să dea şi ei decima, dacă seamănă în locuri nemeşeşti.* BARIŢIU, P. A. I, 185. *Cavaleria moldovenească se compunea din toţi proprietarii teritoriali . . . numindu-se oaste nemeşească.* HASDEU, I. V. 77, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Mare a fost mulţumirea . . . iobagilor români*

de la graniţe, cînd s-au văzut deodată scăpaţi de robia nemeşească. ODOBESCU, S. III, 524, cf. MÎNDRESCU, UNG. 93, DDRF, BARCIANCU, ALEXI, W. *Tot cai nemeşeşti, Tot misiri turceşti, Tot cai potcoviţi Bine-nchingiuiţi.* TEODORESCU, P. P. 57. *Eu mi-s viţă nemeşească, Copiluţă românească.* BUD, P. P. 14, cf. 80. *La bir că l-au pus, Birul nămeşesc Şi ardelenesc Şi moldovenesc.* I. CR. III, 96.

— Pl.: *nemeşeşti.* — Şi: (regional) **nemişésc, -eáscă** (ALR II 3 352/260), **nămeşésc, -eáscă** adj.

— **Nemeş**[2] + suf. *-esc.*

NEMEŞÉŞTE adv. Ca nemeşii[2] **(1)**, în felul nemeşilor[2]. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Calcă nemeşeşte.* MÎNDRESCU, UNG. 93.

— **Nemeş**[2] + suf. *-eşte.*

NEMEŞÍ vb. IV. Tranz. A face (pe cineva) nemeş[2] **(1)** sau boier. *Acolo i-au dus de le-au împărţit hotare şi ocine şi locuri de sate şi tîrguri şi i-au nemişit pre toţi.* SIMION DASC., LET. 12. *Mai frăţeşte au lucrat Ioann Dragfi . . . cu patru români pre carii i-a nemeşit în anul de acum.* ŞINCAI, HR. II, 132/34, cf. LB.

— Prez. ind.: *nemeşesc.* — Şi: (regional) **nemişí** vb. IV.

— V. **nemeş**[2].

NEMEŞÍCĂ adj. v. **nemeşel.**

NEMEŞÍE s. f. **1.** Starea, calitatea, rangul de nemeş[2] **(1)**; (învechit) nemeşug **(1)**. Cf. ANON. CAR., POLIZU, PONTBRIANT, D., DL.

2. (Cu sens colectiv) Clasa nemeşilor[2] **(1)**, totalitatea nemeşilor[2] (dintr-o regiune, dintr-o localitate etc.), mulţime de nemeşi; nemeşime, (învechit) nemeşug **(2)**. *Nemeşia cea privileghiată!* BUDAI-DELEANU, T. V. 66, cf. 32, 160, LB, DDRF, ALEXI, W. *Aice-n hîrtii aşa sună, Că de-acum De nemeşie Scrum să s-aleagă şi fum!* BENIUC, V. 156.

— **Nemeş**[2] + suf. *-ie.*

NEMEŞÍG s. n. v. **nemeşug.**

NEMEŞÍME s. f. (sg.) Nemeşie **(2)**. Cf. LB, MÎNDRESCU, UNG. 93.

— **Nemeş**[2] + suf. *-ime.*

NEMEŞOÁICĂ s. f. (Rar) Soţie sau fiică de nemeş[2] **(1)**; (regional) nemeşoaie. Cf. LB.

— Pl.: *nemeşoaice.*

— **Nemeş**[2] + suf. *-oaică.*

NEMEŞOÁIE s. f. (Prin Transilv. şi Maram.) Nemeşoaică. Cf. LB, ŞEZ. IV, 158. *Nemişoaia şede-n vatră Şi mînîncă nespălată.* BUD, P. P. 60, cf. 80, DENSUSIANU, T. H. 52, 326.

— Pl.: *nemeşoaie.* — Şi: **nemişoăie** s. f.

— **Nemeş**[2] + suf. *-oaie.*

NEMEŞÚG s. n. (Învechit, mai ales în Transilv.) **1.** Nemeşie **(1)**. *Cu plecăciune mă rog, ca unui cinstit ce va fi rămas, să mi să dea, mai vîrtos, cartea de nemişug — că trimiţ mărturiseală cum că mie mi se cade* (a. 1750). IORGA, S. D. XII, 56. *Cît se vor lăsa de sfînta unire cu pravoslavnicii, adică cu calvinii, îndată să-şi piardă şi nemişugul.* ŞINCAI, HR. III, 42/1. *Gheorghie Ciulai . . . ş-au căpătat nemişugul de la Ladislav I.* id. ib. 53/37. *Familia lui Ioann Corvin precum şi el au avut sămn de nemeşug corbul cu inelul în gură.* MAIOR, IST. 88/25. *O hîrţoagă de nemeşug are.* BUDAI-DELEANU, T. V. 67, cf. 160. *Nimene cu nobilitatea sau cu nemeşugul său să nu se laude.* ŢICHINDEAL, F. 381/13. *Nemeşii adunaţi i-au lipsit de nemeşug, dîndu-i ca iobagi nobilului Ponoreanu din Ponor.* DENSUSIANU, Ţ. H. 302, cf. ARH. FOLK. I, 181.

2. Nemeşie **(2)**. *Acolo au găsit ţara toată închinată turcilor, cu tot nemeşugul* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 317/13. *Au luat tot nemeşugul Ardealului.* AMIRAS, LET. III, 136/23. *Nemeşug, nemeşug! Nu te-oi prinde eu la plug, Ca să vezi şi tu, sireace, Pînea albă cum se face?!* BENIUC, V. 155. *Cui oare-ar fi putut Din juzi, să-i spună tot ce l-a durut Şi ce-l mai doare, cum că nemeşugul N-a fost ucis şi-nmormîntat cu plugul!* V. ROM. august 1961, 13.

— Şi: **nemeşíg** (T. PAPAHAGI, M. 170), **nemişúg** s. n.

— Din magh. **nemesség.**

NEMÉT[1] s. n. (De obicei cu sens colectiv) Neam **(I 2)**. *De-or veni de bunăvoie, îi prindem cu tot nemetul lor aici.* ODOBESCU, S. I, 83, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Dacă ascultai tu pe mama. . . te duceai în Ţara Ungurească, la nemeturile mele, şi te însurai cu o ţigancă de ale albe.* GALACTION, O. 72.

— Accentuat şi: (rar) *német.* ŞĂINEANU, D. U., TDRG. — Pl.: *nemeturi.*

— **Neam** + suf. *-et.*

NEMÉT[2] s. n. v. **nămete.**

NEMETÁL s. n. (Chim.) Metaloid. *Celelalte elemente care nu au aceste proprietăţi fizice şi se deosebesc de metale şi prin caracterul lor chimic se numesc nemetale sau metaloide.* MACAROVICI, CH. 227, cf. DER.

— Pl.: *nemetale.*

— Pref. *ne-* + **metal.**

NEMÉTE s. m. v. **nămete.**

NEMETÉNIE s. f. v. **nămetenie.**

NEMETÉNII s. f. pl. (Regional) Neamuri. V. neam **(I 2)**. (Ştefăneşti-Drăgăşani). CIAUŞANU, V. 182.

— **Nemet**[1] + suf. *-enie.* Cf. nemotenie.

NEMETÉŢ s. n. **1.** (Învechit şi regional) Văl subţire cu care se acoperă capul; ţesătură din care se fac văluri pentru cap. *65 de lei pe tulpane de nemeteţ* (a. 1658). URICARIUL, XVI, 202. *Datu-i-au de au înghiţit un nemeteţ uns şi trăgîndu-l afară i-au adus maţele la gură.* N. COSTIN, LET. II, 18/25. [Vamă] *de un nemeteţ, 110 bani* (a. 1726—1733). N. A. BOGDAN, C. M. 160, cf. IORGA, S. D. XXI, 190. *Avea pe cap numai un voal (nemetezi) foarte subţire.* AR (1829), 28¹/30. *Drept suvenir al acestei neaşteptate întîmplări i-au cerut nemetezul ei.* ASACHI, S. L. II, 23, cf. DDRF. *Pe-oglinzi de marmuri negre, un negru nimitez.* EMINESCU, O. I, 96, cf. BUL. FIL. III, 266. ✦ Spec. Văl de mireasă. Cf. BARCIANU. *Legea ta de nimiteţ, Mult eşti supţirel şi creţ.* MARIAN, NU. 247. ✦ Spec. Pînză (subţire) cu care se acoperă faţa mortului. *Bărbatul, sau unul dintre neamuri, . . . se porneşte la oraşul din apropiere ca să cumpere cele necesare pentru mort . . . tulpan, materie pentru sucnă, papuci, nimiteţ.* MARIAN, Î. 91, com. din BILCA-RĂDĂUŢI.

2. (Regional) Dantelă. Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

— Pl.: *nemeteţuri.* — Şi: **nemetéz, nămetéţ** (DDRF), **nimitéţ, nimitéz** s. n.

— Cf. rus. НАМЕТКА.

NEMETÉZ s. n. v. **nemeteţ.**

NEMEŢÍ vb. IV v. **nămeţi.**

NEMÍ vb. IV. Refl. recipr. (Prin Olt.) A se înrudi, a fi rudă cu . . . Cf. LEXIC REG. 37.

— Prez. ind.: *nemesc.*

— V. **neam.**

NEMIÁZ s. n. v. **namiază.**

NEMIÉZ s. n. v. **namiază.**

NEMÍC adv., pron. neg., subst. v. **nimic.**

NEMÍCA adv., pron. neg., subst. v. **nimic.**

NEMÍCĂ adv., pron. neg., subst. v. **nimic.**

NEMICÍ vb. IV v. **nimici.**

NEMICÍE s. f. v. **nimicie.**

NEMICNICÍE s. f. v. **nimicnicie.**

NEMICNICÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Nimicit, distrus, zdrobit. *Armele, vitejii şi toate au tăcut. Aşa orce mărire nemicnicită piere!* ALEXANDRESCU, O. I, 249.

— Pl.: *nemicniciţi, -te.*

— V. **nemicnici** (= nimicnici).

NEMIEJÓR subst. (Regional) Diminutiv al lui nemiaz; masa de dimineaţă; prînzişor (Făureşti-Drăgăşani). CHEST. VIII 2/12.

— **Nemiaz** + suf. *-or.*

NEMIESÎT, -Ă adj. (Prin Ban.) „Prăpădit". NOVACOVICIU, C. B. I, 15.

— Pl.: *nemiesîţi, -te.*

— Etimologia necunoscută.

NEMIEZÍ vb. IV. Tranz. (Prin Olt. şi Munt.; complementul este „vitele") A lăsa să se odihnească la ora prînzului. *Nemezeşte vitele.* ALR II 5 668/928, cf. 5 668/876.

— Prez. ind.: *nemiezesc.*

— V. **nemiaz.**

NEMIJLOCÍT, -Ă adj. Negativ al lui mijlocit; care se face fără mijlocirea vreunei persoane, fără interpunerea vreunei fapte, întîmplări etc. din afară, pe o cale neocolită; direct. *Ţăganii să împart în două, adică: unii să afle în nemijlocită stăpînirea haznelii şi să ocîrmuiesc de către însuşi cîrmuirea oblastiii, iară alţii sînt robi* (a. 1818). GCR II, 222/8, cf. VALIAN, V., LM. *El a cîntat aşa zicînd nişte esperinţe nemijlocite . . . prin cari o trecut eroul său.* F (1880), 331. *Aceşti oameni erau într-un contact nemijlocit cu un public oarecare.* EMINESCU, S. P. 13, cf. DDRF. *Nici el nu avusese pînă azi reprezentarea nemijlocită a morţii, acum simţea însă că o umbră grea îl învăluie.* CAMIL PETRESCU, O. II, 575. *O expresie nemijlocită a avîntului creator al maselor.* CONTEMP. 1953, nr. 353, 3/3. *Pe Sandu Crai îl readuse la sentimentul existenţei nemijlocite marşul apăsat . . . al unei companii de soldaţi.* BENIUC, M. C. I, 54. *Lucrînd măcar un timp în contact nemijlocit cu probleme concrete.* GALAN, B. II, 110. *Se remarcă, de asemenea, ampla dezvoltare luată în ultimii ani de reportajul literar, legătura nemijlocită pe care practicarea acestui gen o asigură scriitorului cu toate domeniile construcţiei socialiste.* S ianuarie 1962, 10, cf. LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 72. *Mi-a dat posibilitatea de a lua contact nemijlocit cu problemele organizării muncii.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 1/2. *Această muncă s-a făcut cu participarea nemijlocită a membrilor comisiei economice.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 401. ✧ (Adverbial) *Limba lor nu e în stare a ne învăţa curat şi nemijlocit decît numai tot ce au ei mai rău şi mai stricat.* HELIADE, O. II, 283. *Am văzut că lucrul nu se mai poate tracta nemijlocit în parlament, ci pe drum diplomatic.* ap. GHICA, A. 165, cf. DDRF, F (1897), 5. *Proiectanţii din uzine sînt mai nemijlocit legaţi de atelierele uzinelor.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 843. *Într-un astfel de magazin dispar tejghelele, cumpărătorul putînd alege nemijlocit marfa.* ib. 1962, nr. 5 403. ✦ Care urmează imediat (în timp sau în spaţiu); care se continuă, se succedă fără pauză sau interval

despărțitor. *Adresa fu înaintată . . . împăratului, dar n-avu nici un rezultat nemijlocit.* SBIERA, F. S. 222. *Căci aici, în nemijlocita ei apropiere, el simțea cum se apropie de departe un nor dușman.* AGÎRBICEANU, L. T. 313. *Muntele Negruța își apleca pădurile negre de brad în nemijlocita apropiere a satului.* id. A. 112. ✦ (Adverbial) Fără întîrziere, numaidecît, îndată, imediat. *În locul lui Alexandru V Coconul nu au urmat nemijlocit Alexandru IV Iliaș.* ȘINCAI, HR. III, 18/5. *Elia nemijlocit au urmat lui Dabija.* id. ib. 101/2, cf. VALIAN, V. *Nemijlocit după ce a repausat . . . este datină de a i se închide ochii ca să nu vadă jalea și durerea cea mare a celor ce-l încunjură.* MARIAN, Î. 41, cf. 55.

— Pl.: *nemijlociți, -te.*

— Pref. *ne-* + **mijlocit.**

NEMÍLĂ s. f. **1.** (Astăzi rar) Negativ al lui m i l ă[1]; lipsă de milă[1]; p. e x t. caracter al celui nemilos, d u r i t a t e, a s p r i m e. *Cum au putut încăpea întru înțelepciunea acelui domn acea nemilă de țeară.* M. COSTIN, LET[2]. I, 289. *Strigară cu glas omenesc probrăzînd nemila și crudelitatea împăratului.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 247[v]/32. *Omul care-n viața-i n-a gustat de nicăieri Decît dispreț și nemilă, batjocură și loviri.* HASDEU, R. V. 73, cf. DDRF. *Bătrînul duhovnic în nemila jurămîntului său n-a știut că, închizînd o cale, deschide alta alături.* POPA, V. 39.

2. (Învechit) Faptă care denotă lipsă de milă[1], care arată cruzime; urgie, necaz **(1)**, rău. *Minciunile și fățările . . . și nemilele . . . cheamă-se soț . . . dracului* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 227/13. *De ar fi vrut D[u]mnezeu mai mare nemilă omului să facă . . . i-ar fi luat muiarea înapoi.* ȚICHINDEAL, F. 438/7.

— Pl.: **(2)** *nemile.*

— Pref. *ne-* + **milă[1].**

NEMILOSÎRDIE s. f. (Învechit) Lipsă de milă[1]; p. e x t. faptă nemiloasă. *Să fugim de nemilosîrdie.* CORESI, EV. 343. *Dintr-aceste nemilosîrdii multe . . . au început țara a scădе și a sărăci foarte tare.* N. COSTIN, LET. II, 27/8, cf. SCL 1960, 529.

— Pl.: *nemilosîrdii.*

— Din v. sl. **немилосрѣдіе**. Cf. m i l o s î r d i e.

NEMILÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui m i l o s; care nu iartă, nu are milă[1] **(I 1)**; necruțător **(1)**, nemilostiv, neîndurător, (astăzi rar) neîndurat, nemiluit **(1)**, (învechit) nemilostivitor, nemilostivnic. ✦ F i g. (Despre boli) Incurabil.

— Pl.: *nemiloși, -oase.*

— Pref. *ne-* + **milos.**

NEMILOSTÉNIE s. f. (Învechit) Negativ al lui m i l o s t e n i e; lipsă de milă[1]; p. e x t. faptă care denotă lipsă de milă[1]. *Carile sînt [n]ăravurile lui. Sînt măriile și . . . fățăriile și supărăturile și nemilosteniile.* COD. TOD. 224. *Cum pier bogații pentru nemilostenie și să duc în matca focului.* VARLAAM, C. 282.

— Pl.: *nemilostenii.*

— Pref. *ne-* + **milostenie.**

NEMILOSTÍV, -Ă adj. Negativ al lui m i l o s t i v; nemilos. Cf. CORESI, EV. 36, MOXA, 372/24, VARLAAM, C. 59, NEAGOE, ÎNV. 6/21, C. CANTACUZINO, CM I, 75, MARCOVICI, C. 20/14, DRĂGHICI, R. 156/6, NEGRUZZI, S. I, 31, FILIMON, O. I, 199, ZANNE, P. VI, 675. ✧ (Substantivat) *Derepții plată au, iară nemilostivii, nemiluire.* CORESI, EV. 40. ✦ (Adverbial) Fără milă[1]; cumplit. *Fulgerele și trăsnetele pre nepriatini pînă în pămînt așternea și nemilostiv îi prăpădea.* CANTEMIR, HR. 202. *Denaintea lui i-au luat, cît se cutremura locul de groaza lor, dezbrăcîndu-i dă haine, bătîndu-i nemilostiv.* ANON. CANTAC., CM I, 161. *S-au abătut asupră-i toate urgiile biblice, mai nemilostiv ca asupra lui Iov.* C. PETRESCU, A. R. 17. ✦ F i g. (Rar; despre boli) Incurabil. *A fost lovit de o boală nemilostivă, care l-a ținut aproape un sfert de secol mort între cei vii.* GHICA, S. 671. ✦ F i g. Teribil, grozav. *Toate acele nemărginite epopee vînătorești, care, prin nemilostiva lor monotonie, sperie și obosesc azi ochii călătorului.* ODOBESCU, S. III, 80. *Bat viscole nemilostive.* SADOVEANU, O. VI, 231. *Hotărî să înfrunte iar căldura nemilostivă și setea.* id. ib. X, 319. ✦ (Regional; substantivat, f. pl.) Una dintre denumirile ielelor. *Ielele se mai cheamă și nemilostive.* PAMFILE, DUȘM. 260, cf. GOROVEI, CR. 10. *Cînd treci într-o marți sau într-o sîmbătă peste o apă, fă-ți cruce și suflă deasupra apei, ca să nu te îmbolnăvești, căci atunci se scaldă nemilostivele.* CANDREA, F. 66.

— Pl.: *nemilostivi, -e.*

— Pref. *ne-* + **milostiv.**

NEMILOSTIVÍRE s. f. (Astăzi rar) Negativ al lui m i l o s t i v i r e; lipsă de milă[1]. Cf. VARLAAM, C. 216, DOSOFTEI, V. S. octombrie 62[r]/22, MINEIUL (1776), 77[r2]/36, GORJAN, H. I, 161/28, VALIAN, V. ✧ L o c. a d v. **Cu nemilostivire** = fără milă[1], fără cruțare, cu cruzime, nemilos. *Pe toți cetățianii i-au pus supt ascuțîtul săbiei cu nemilostivire.* DIONISIE, C. 182. *Tăia în carne vie cu nemilostivire.* ISPIRESCU, L. 170. *Scoaseră apoi paloșele și se loviră cu nemilostivire.* id. U. 52. ✦ (Învechit) Faptă care denotă lipsă de milă[1]. *Acolo vor sta înaintea noastră răutățile hiecăruia de noi. Sta-vor nemilostivirile noastre, vrăjmășiile, apucările, pradele săracilor.* VARLAAM, C. 216. *Pomenirea răului, fărmăcăciunile, fățărniciile, uciderile, furtușagurile, nemilostivirile.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 96[r]/29.

— Pl.: *nemilostiviri.*

— Pref. *ne-* + **milostivire.**

NEMILOSTIVITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Nemilos. *Cumplita şi nemilostivitoarea moarte.* BELDIMAN, N. P. II, 61/12.
— Pl.: *nemilostivitori, -oare.*
— Cf. milostivi, nemilostivire.

NEMILOSTÍVNIC, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui milostivnic; nemilos. *Să nu fie aceia spre noi iuţi şi nemilostivnici şi răi.* CORESI, EV. 340.
— Pl.: *nemilostivnici, -ce.*
— Pref. *ne-* + **milostivnic.**

NEMILOSTIVNICÍE s. f. (Învechit) Negativ al lui milostivnicie; lipsă de milă[1]; neîndurare, asprime. *Nu amu cu nemilostivnicie zise Domnul să-i fie plătit de la rob datoriul, ce cu milă.* CORESI, EV. 283. *Nici să ne vindem cu pîra unul pre altul, cu cruzie de inimă şi cu nemilostivnicia pentru ca să ne păgubim şi să ne sărăcim unul pe altul.* ANTIM, P. 118.
— Pref. *ne-* + **milostivnicie.**

NEMILUÍRE s. f. (Învechit) Negativ al lui miluire; lipsă de milă[1], de îndurare. *Derepţii plată au, iară nemilostivii, nemiluire, iară milostivilor, miluire.* CORESI, EV. 40.
— Pref. *ne-* + **miluire.**

NEMILUÍT, -Ă adj. **1.** (Astăzi rar) Nemilos. Cf. BARCIANU, DM. ✦ (Adverbial) Fără milă[1]; p. ext. îndîrjit, înverşunat. *S-aţine nemiluit pe urma fiarelor din codru.* ODOBESCU, S. III, 149. *Tăia în carne vie cu nemilostivire, întocmai ca un muncitor vrednic cînd trage cu coasa nemiluit.* ISPIRESCU, L. 170, cf. DDRF, BARCIANU. *De spaimă-n lumina cea mare Din cuhnie s-a repezit Şi cade sub vatră, tresare Şi pufăie nemiluit.* GORUN, F. 90, cf. ŞĂINEANU, D. U.

2. Care se află în cantitate mare, fără măsură, mult. *A dat Dumnezeu zăpadă nemiluită.* DELAVRANCEA, S. 4. *Încotro se întorceau bilşug nemiluit,* id. ib. 240, cf. DM. ✧ (Adverbial) *Zăpada cădea nemiluit.* SANDU-ALDEA, U. P. 36. ✧ (Substantivat, f.; în loc. adv.) **Cu nemiluita** = în cantitate foarte mare, din belşug, fără socoteală, fără măsură; cu ghiotură, (popular) cu nenumărata. Cf. DDRF. *Vitele începură apoi să piară cu nemiluita.* AGÎRBICEANU, S. P. 30. *Flori, cu nemiluita, deasupra ierbei fragede.* GÎRLEANU, L. 131. *Trăsura din oraş cere bani cu nemiluita.* LUNGIANU, ap. CADE. *Ţi-e mătură condeiul şi mîna cît copita, De te lăţeşti atîta şi cu nemiluita?* ARGHEZI, S. P. 26. *Trufia şi benchetuirile cer bănet cu nemiluita.* V. ROM. februarie 1954, 15. *Bătrînul Jurca sări deasupra viermuielii de trupuri şi, împărţind ghionturi cu nemiluita, îl trase afară pe cel bătut.* T. POPOVICI, S. 274. *A văzut oaste multă de tătari, ba şi turci, venind cu nemiluita înspre ei.* RĂDULESCU-CODIN, L. 83. *Aduni cu ţîrîita şi împarţi cu nemiluita.* ZANNE, P. V, 11.
— Pl.: *nemiluiţi, -te.*
— Cf. milă[1].

NEMINCINÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit şi popular) Negativ al lui mincinos. Cf. MOLITVENIC (sec. XVII), 303, MAG. IST. II, 131/18, MINEIUL (1776), 106[v]1/27, C. CANTACUZINO, CM. I, 20, VALIAN, V., PAMFILE, VĂZD. 13. ✧ Loc. adv. **Pe nemincinos** = fără exagerare, într-adevăr. *Om înalt şi gros, cu ceafă de trei palme, pe nemincinos.* ISPIRESCU, ap. DDRF.
— Pl.: *nemincinoşi, -oase.* — Şi: (învechit) **nemenciunós, -oásă** adj. MOLITVENIC (sec. XVII), 303.
— Pref. *ne-* + **mincinos.**

NÉMINEA pron. neg. v. **nimeni.**

NEMÎNTE s. f. (Rar) Negativ al lui minte; lipsă de minte, de judecată, de pricepere, de inteligenţă; prostie. *Aceasta povestea ei cu fală, Cum nemintea pe oameni înşală.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 207. *L-a ascultat cum bîiguie în neştirea trudită a neminţii lui.* POPA, V. 157, cf. SCL 1960, 530.
— Pref. *ne-* + **minte.**

NEMINTÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit şi popular) Negativ al lui mintos. Cf. AR (1834), 40[1]/20, 83[1]/29, NEGRUZZI, S. III, 145, JIPESCU, O. 97, HEM 642, CIAUŞANU, R. SCUT. 56, CV 1949, nr. 9, 33, LEXIC REG. 46. ✦ (Prin nord-estul Olt.) Smintit, zăpăcit, aiurit. Cf. VÎRCOL, V. 96, COMAN, GL. ✦ (Substantivat; regional) Pierdevară (Strehaia). ALR SN III h 776/848.
— Pl.: *nemintoşi, -oase.* — Şi: (regional) **neminţós, -oásă** adj. VÎRCOL, V. 96, COMAN, GL., ALR SN III h 776/848, LEXIC REG. 46.
— Pref. *ne-* + **mintos.**

NEMINŢÍT, -Ă adj. (Învechit) Care nu dă greş niciodată; care nu se dezminte, nedezminţit. *Ascultă dară şi pre neminţitul tău Apollon cum şi fără voie ş-au mărturisit pre H[risto]s.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 165[v]/26. *Spune într-adevăr dacă nu sînt mulţi vînători . . . cari ar putea cu tot dreptul să ia această poetică antiteză ca deviză neminţită a vredniciei lor vînătoreşti?* ODOBESCU, S. III, 158.
— Pl.: *neminţiţi, -te.*
— De la **minţi.** Cf. minţit[2].

NEMINŢÓS, -OÁSĂ adj. v. **nemintos.**

NEMISTUÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui mistuit. Cf. POLIZU, COSTINESCU, MAIORESCU, CR. I, 352, id. D. I, 136, DDRF, ŞĂINEANU, D. U., C. ANTONESCU, P. 51. ✦ Fig. (Învechit, rar) Care nu este organizat; haotic. *Un chip era a firii în toată lumea, cărui chip i-au zis Haos, groasă şi neamistuită mamină.* N. COSTIN, L. 47.

2. (Despre foc, flăcări etc.) Care nu se mistuie (2), care nu se consumă, nu încetează; (rar) nemistuitor (2). (Fig.) *În flacără nemistuită S-aprinde sufletul şi arde.* PETICĂ, O. 54. *Nemistuitul jar de soare Dă foc la vetre şi cuptoare.* ARGHEZI, C. O. 93.

— Pl.: *nemistuiţi, -te.* — Şi: (învechit) **neamistuít, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **mistuit.**

NEMISTUITÓR, -OÁRE adj. (Rar) Negativ al lui mistuitor.

1. Care nu se mistuie (1) (repede, bine, uşor); indigest. *Ei s-au îndopat cu mîncări grele şi nemistuitoare.* GANE, N. I, 220.

2. (Despre foc, flăcări etc.) Nemistuit (2). *Ercule, nemaiputînd de durerea focului celui nemistuitor ce-l pătrunsese pînă la ficaţi, porunci oamenilor săi să ducă pe un vîrf de munte lemnele trebuincioase spre a face un rug.* ISPIRESCU, U. 77.

— Pl.: *nemistuitori, -oare.*

— Pref. *ne-* + **mistuitor.**

NÉMIŞ, -Ă s. m., adj. v. **nemeş²**.

NEMIŞCÁRE s. f. Negativ al lui mişcare; stare a ceea ce nu se mişcă (I 1, 2), imobilitate, neclintire; absenţă a oricărei mişcări (I 2), linişte. *Tăcere este totul şi nemişcare plină.* HELIADE, O. I, 189. *În nemişcarea obiectelor ce ne înconjurau . . . tropotul cailor şi sunetul zurgălăilor aveau ceva fantastic.* ALECSANDRI, O. P. 283. *În extazul lui de sfînt Era stei de nemişcare şi cu ochii în pămînt.* MACEDONSKI, O. I, 100. *Brazii stau în nemişcare, Printre ramuri ploaia pică, Nici o creangă nu tresare.* TOPÎRCEANU, B. 24. *Pulberea fină de zăpadă, răscolită din nemişcarea de două săptămîni, s-a învălurat în dune ciudate.* C. PETRESCU, A. 274. *În ţiitoare trebuie să stăm în absolută nemişcare.* STOICA, VÎN. 69. ✦ Lipsă de acţiune, de activitate; inactivitate; pasivitate, inerţie. *Inspiraţi de adevărata iubire de pace şi numai pentru ca ţeara să scape odată de această nemişcare, a lăsat spre dauna sa din dreptul său.* BARIŢIU, P. A. III, 425. *Voi ce staţi în adormire, voi ce staţi în nemişcare, N-auziţi prin somnul vostru acel glas triumfător?* ALECSANDRI, P. II, 5.

— Pref. *ne-* + **mişcare.**

NEMIŞCÁT, -Ă adj. Care nu se mişcă (I 1, 2) sau care nu poate fi mişcat din loc, imobil, neclintit (1), nesmintit (1), (învechit) neclătit (1); p. ext. imobilizat. *La război stă ca un zîd nemişcat.* NECULCE, L. 201, cf. MINEIUL (1776), 165^{v}2/9, 195^{v}2/16. *Apucîndu-l amîndoi îl ţineau nemişcat.* NEGRUZZI, S. I, 165. *A dormit toată noaptea nemişcat.* CARAGIALE, O. II, 280. *Tăcută ca şi dînsul, în loc stă nemişcată.* MACEDONSKI, O. I, 248. *„Aş vrea ca şi la-ntorsul meu, Să fii aici, să-mi dai să beu" — Iar ea, tot nemişcată stînd Cu ochii-n jos, . . . Rosti sfioasă: „Cînd?".* COŞBUC, F. 157, cf. 123. *Nemişcată ca o statuă, cu răsuflarea oprită, şede o frumoasă femeie.* F (1906), 30, cf. (1903), 67. *O babă şade pe prispă . . . nemişcată, parc-ar fi de lemn.* REBREANU, I. 10. *Sentinele nemişcate par momîi.* CAMIL PETRESCU, V. 59, cf. id. U. N. 135. *Prin scocuri, nemişcată, apa doarme.* MINULESCU, V. 73. *Stăteam locului nemişcat.* GALACTION, O. 82, cf. 190. *Pui sfios de căprioară A ieşit la luminiş . . . Cu blăniţa zgriburită, Stă şi-ascultă nemişcat.* TOPÎRCEANU, B. 24, cf. 25, 43. *Rămase nemişcat aşa, poate un ceas, poate două.* C. PETRESCU, C. V. 221. *Curtenii îmbrăcaţi în purpură de aur stau ca nişte statui nemişcate.* VISSARION, B. 67. *Ştiuca . . . stă la pîndă ca o pisică, nemişcată.* C. ANTONESCU, P. 119, cf. 96. *Un sistem de referinţă poate fi considerat ca nemişcat în spaţiu.* MARIAN-ŢIŢEICA, FIZ. I, 12. *Aruncă în unda ei nemişcată sumedenie de peşti feluriţi.* TUDORAN, P. 71, cf. 60, 183, 449. *Vancea rămase nemişcat în picioare.* VORNIC, P. 164. *N-avu astîmpăr să rămînă aşa, nemişcat.* T. POPOVICI, SE. 61, cf. 106. *Dincolo de şinele de fier căddeau umbrele prelungi, negre şi nemişcate ale unor plopi.* BARBU, Ş. N. 51. *Rămase nemişcat, dar fără să vrea . . . prindea toate zgomotele casei.* IL ianuarie 1962, 32. *Făt-Frumos însă nu se clinti din loc, ci rămase nemişcat ca o stană de piatră.* POPESCU, B. II, 13. ✦ Ţeapăn, rigid, încremenit, fără viaţă, inert. *Un obrăzar de ceară părea că poartă el. Atît de albă faţa-i ş-atît de nemişcată.* EMINESCU, O. I, 96. *Cuprins de-un fel de vagă presimţire, Pindii pe-ascuns figura-i nemişcată.* TOPÎRCEANU, B. 93. ✦ Fig. Hotărît, ferm. *Fu dezlegat . . . de giurămîntul său, dacă el totuşi au rămas tare şi nemişcat în sfatul său.* ŞINCAI, HR. III, 230/23.

— Pl.: *nemişcaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **mişcat.**

NEMIŞCĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui mişcător. Cf. M. DRĂGHICI, F. I, 23^{r}/12, EMINESCU, O. I, 174, DDRF, ŞĂINEANU, D. U. ✦ (În sintagmele) *Avere nemişcătoare* sau *bun, lucru nemişcător*, rar, *proprietate* etc. *nemişcătoare* (şi substantivat, f. pl.) = avere, bun care nu poate fi strămutat dintr-un loc în altul; avere imobilă. *Cele nemişcătoare lucruri ale muierii, asemenea şi ceale de sineşi mişcătoare, adică ţigani şi vite, să nu să preţuiască.* PRAV. COND. (1780), 92, cf. 130. *Pe aceste monastiri, cu toate averile lor mişcătoare şi nemişcătoare . . . , le-au dezbinat* (a. 1785). URICARIUL, I, 105. *De va şi veni vreun pămîntean la legea turcească, să-şi piardă patria, robii şi toate cele nemişcătoare.* VĂCĂRESCUL, IST. 255. *Din dobînda şi cea mişcătoare şi cea nemişcătoare, numita casă va lua parte după numerul ostaşilor.* ŞINCAI, HR. I, 271/27. *Din lucrurile ceale nemişcătoare ale copilului, precum: moşii, casă, livezi, vii,*

dugheane, mori, epitropul nu poate nici a înstreina, nici a pune amanet. MAN. JUR. (1814), 88. *Starea celor mai mulţi hălăduitori a acelor plaiuri rezimînd în lucruri nemişcătoare . . . să cuvine a să judeca totdeauna mai temeinică* (a. 1819). DOC. EC. 227. *Toate vînzările prin mezat a nemişcătoarelor lucruri să vor face de judecătoriile de întîia cercetare a judeţelor.* CR (1831), 293[1]/9, cf. GORJAN, H. I, 24/20. *Averile lor mişcătoare şi nemişcătoare să se iaie.* NEGRUZZI, S. I, 232. *Cei din a doua clasă se ridică pe averile lor neîncetat, cumpără proprietăţi nemişcătoare.* BOLINTINEANU, O. 422. *Ai familie, copii, şi ce avere ai, mişcătoare şi nemişcătoare?* CAMIL PETRESCU, O. II, 562.

— Pl.: *nemişcători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **mişcător** (după fr. *immobile*, lat. *immobilis*).

NEMIŞÉL, -EÁ s. m., adj. v. **nemeşel.**

NEMIŞÉSC, -EĂSCĂ adj. v. **nemeşesc.**

NEMIŞÍ vb. IV v. **nemeşi.**

NEMIŞOÁIE s. f. v. **nemeşoaie.**

NEMIŞÚG[1] s. n. v. **nemeşug.**

NEMIŞÚG[2] s. n. v. **nemuşug.**

NEMITÁRNIC, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui mitarnic; care nu primeşte mită **(1)**, incoruptibil; p. ext. cinstit, integru. *Un drept şi nemitarnic răsplătitor care vede şi preţuieşte lacrămile tale.* MARCOVICI, D. 15/20. *Judecător . . . nemitarnic şi cunoscător de inimi.* id. ib. 205/20. *Răsplătirea o vom primi de la nemitarnicul judecător.* id. C. 109/12, cf. 31/22, DDRF.

— Pl.: *nemitarnici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **mitarnic.**

NÉMITE adv. (Rar) Darmite. *El n-avea para frîntă, nemite cu ce să le-nzestreze.* CARAGIALE, O. IV, 142. *Eu am pătimit zilele astea de dinţi, aşa că n-am putut nici să citesc, nemite să scriu.* id. ib. VII, 87, cf. DM.

— Pref. *ne-* + **mite.** Cf. cogeamite, pasămite.

NEMÎNCÁRE s. f. Negativ al lui mîncare; faptul de a nu mînca **(1)**, de a nu se alimenta, abţinere de la mîncare **(3)**; p. ext. foame. Cf. AR (1839), 53[1]/39. *O vită splinează din cauza goanei, din oboseală, din nemîncare.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 20. *Nemîncarea joacă şi ea un rol în credinţele poporului.* CANDREA, F. 71. *Cîteva zile de nemîncare.* GALACTION, O. 310. *Sleit de nesomn şi nemîncare şi de harţa asta pe viaţă şi pe moarte în care trăia.* POPA, V. 81. *Veneau în fugă . . . în picioarele goale, rupţi, verzi şi pămîntii de nemîncare.* IL iulie 1960, 36. *Să calc pe urmele tale, Cu dăsagii la spinare, Leşinat de nemîncare.* TEODORESCU, P. P. 307, cf. MARIAN, D. 45. ✦ Spec. (Învechit) Post. *Moarte silnică ai răbdat, cuvioase, . . . necăjindu-te cu nemîncarea cumplit.* MINEIUL (1776), 91[r1]/6, cf. COSTINESCU, DDRF.

— Pref. *ne-* + **mîncare.**

NEMÎNCÁT s. n. Negativ al lui mîncat[1]; faptul de a nu mînca **(1)**. ◇ Loc. adv. şi adj. **Pe nemîncate** (sau **nemîncat**) = (care se face, are loc etc.) înainte de a fi mîncat ceva, pe stomacul gol. *Bea apă multă pe oboseală şi pe nemîncate.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 20, cf. DR. IX, 290, PARHON, B. 43. *Tu, maică, m-ai blăstămat Vinerea pe nemîncat.* RETEGANUL, TR. 65. (Regional) **De nemîncate** = dis-de-dimineaţă.

— Pl.: *nemîncate.*

— Pref. *ne-* + **mîncat**[1].

NEMÎNDRU, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui mîndru.

1. (Adesea substantivat) (Om) lipsit de înţelepciune; p. ext. nebun **(I 2)**. *Înţeleageţi nemîndriloru că nu semteţi înţelepţi!* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 45/9, cf. GCR I, 8/30.

2. Modest **(1)**. *Era om nemîndru, blînd.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Boiariu . . . nemîndru, lin şi cu dreptate.* MUSTE, în MAG. IST. III, 74/7. *Cel mai prost şi mai nemăndru om, fără de făţărie.* CONACHI, P. 297.

— Pl.: *nemîndri, -e.*

— Pref. *ne-* + **mîndru.**

NEMÎNGĂIÁT, -Ă adj. v. **nemîngîiat.**

NEMÎNGÎIÁT, -Ă adj. (Despre oameni) Care nu se poate mîngîia, consola, neconsolat, inconsolabil; p. ext. nenorocit **(1)**; (despre dureri, necazuri etc.) care nu poate fi liniştit, domolit, potolit, alinat. *Lăcuia înaintea raiului şi plîngea nemîngîiat.* MOXA, 347/21. *Pre al său prea dulce băiat Văzu-l murind nemîngîiat* (a. 1801). GCR II, 187. *Au nu iaste viaţa aceasta . . . năcăjită acum de nemăngăiate necazuri?* MAIOR, P. 37/9, cf. LB. *Au stătut pînă a doua zi nemîngîiet întru această stare.* DRĂGHICI, R. 114/21, cf. VALIAN, V. *Aşa de dureri cuprinsă, în necazul ei cel mare, Nemîngîieta Zulnie . . . se topeşte.* CONACHI, P. 83, cf. RUSSO, S. 125, POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Se întorcea acasă nemîngîiată, cu gîndul că fiu-său nu mai are leac.* CARAGIALE, O. II, 273, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Acesta fu singurul cuvînt care izbi pe nemîngăiata copilă.* GALACTION, O. 192. *Nădejdea cea deznădăjduită, mîngîierea cea nemîngîiată sînt balsamul ei care e tot atît de dulce ca şi suferinţa.* REBREANU, NUV. 252, cf. LABIŞ, P. 58. ◇ Fig. *Şi tu erai mîndră atunci, o, ţară nemîngîietă!* RUSSO, S. 135. ✦ Care trădează, exprimă o durere nepotolită, nefericire. *Ochii tinerei femei*

sînt plini de lacremi şi-i strălucesc nemîngăiaţi. F (1906), 37. *Răspunsul a fost numai un mut şi nemîngîiat suspin.* C. PETRESCU, A. R. 36. ✦ Care este lipsit de bucurie, de mulţumire, de fericire. *Critica ar putea reînvia . . . psihologia poporului românesc cu toată viaţa lui tristă, nemîngîiată.* GHEREA, ST. CR. III, 195.

— Pl.: *nemîngîiaţi, -te.* — Şi: (învechit şi regional) **nemîngăiát, -ă, nemăngăiát, -ă, nemăngîiát, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **mîngîiat.**

NEMÎNGÎIÉRE s. f. Negativ al lui mîngîiere; p. ext. tristeţe, durere adîncă, neîmpăcată; nefericire. Cf. VALIAN, V., ALEXI, W. *Copii fără sprijin ne scurgem viaţa Din dor şi din nemîngîiere.* GOGA, P. 59. *Găsi-vei tu vreodată liman nemîngîierii, Să-i ierţi pe-aceia care te-au hărăzit durerii?* CERNA, P. 20, cf. 166. *Ei purtau mare nemîngîiere în sufletul lor, că erau aproape de sfîrşitul vieţii şi nu le dăduse D*[umne]*zeu măcar un copilaş.* I. CR. I, 102.

— Pref. *ne-* + **mîngîiere.**

NEMÎNÍE s. f. (Învechit) Negativ al lui mînie[1]. *Dumnezeu . . . Nemînie aduce în toată zi.* CORESI, PS. 15/2.

— Pref. *ne-* + **mînie**[1].

NEMÎNIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit; adesea substantivat) Negativ al lui mînios; (persoană) care nu se mînie[1] **(1)** sau nu poartă duşmănie; p. ext. (om) blînd, bun. Cf. PSALT. SCH. 43/29. *Să arătăm păcatele noastre neîmputătoriului şi nemîniosului despuitoriului nostru.* CORESI, EV. 20. *Să fie cu iertare spre toţi, nemînios, nefăţarnic, nepriimitor de daruri.* EUSTRATIE, PRAV. 8, cf. GCR I, 47/29, DDRF.

— Pl.: *nemînioşi, -oase.*

— Pref. *ne-* + **mînios.**

NEMOÁJNIC, -Ă adj. v. **nemojnic.**

NEMOÁRTE s. f. sg. (Neobişnuit) Negativ al lui moarte; nemurire **(2)**. *Să scriu eu cum vorbeşti tu . . . am trece amîndoi la nemoarte!* VLAHUŢĂ, O. A. II, 98.

— Pref. *ne-* + **moarte.**

NEMOÁŞNIC, -Ă adj. v. **nemojnic.**

NEMODERÁNŢĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui moderanţă; lipsă de cumpătare, de moderaţie. *Nemoderanţa . . . şi oţiul dărapănă pă omul în mai mari viţiuri, şi în urmă în stricăciune.* GR. R.-N. II, 117/12.

— Pref. *ne-* + **moderanţă.**

NEMODERÁT, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui moderat; lipsit de cumpătare, de moderaţie: Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pref. *ne-* + **moderat.**

NEMÓJNIC, -Ă adj. (Prin Ban. şi Olt.) Care nu este în stare sau nu este vrednic să facă ceva. *De nemoajnic ce eşti, nu-ţi îngrijeşti opincile.* L. COSTIN, GR. BĂN. 145, cf. CV 1949, nr. 9, 33.

— Pl.: *nemojnici, -ce.* — Şi: **nemoájnic, -ă, nemoáşnic, -ă** (L. COSTIN, GR. BĂN. 145) adj.

— Din scr. **nemoćnik.**

NEMOLÍT, -Ă adj. (Rar) Nedomolit. *Cai sirepi şi nemoliţi.* CANTEMIR, ap. DDRF. ✧ Fig. *Pe sub valuri uriaşe, nemolite-n clătinare . . . Trec în stoluri, trec răzleţe prin prăpăstiile enorme Vietăţi necunoscute.* CONV. LIT. XI, 343, cf. GRAUR, E. 90.

— Pl.: *nemoliţi, -te.*

— Cf. scr. neumoliv, rus. неумолимый, rom. nedomolit, moale[1].

NEMOMÍT, -Ă adj. (Învechit) Care nu poate fi amăgit, ispitit, înşelat. (Fig.) *Rugăciunea . . . ajunge la nemomita urechea stăpînului.* ANTIM, P. 48.

— Pl.: *nemomiţi, -te.*

— De la **momi.**

NEMORÁL, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui moral[2]; imoral. *Înţeleg foarte bine că faptele lor sînt nemorale.* GHEREA, ST. CR. I, 280. *Năzuiţi numai spre ce au alţii caraghios şi nemoral.* D. ZAMFIRESCU, Î. 57.

— Pl.: *nemorali, -e.*

— Pref. *ne-* + **moral**[2] (după fr. *immoral*).

NEMORALITÁTE s. f. (Astăzi rar) Negativ al lui moralitate; imoralitate. *Gazetele noastre înştiinţează cu întristare nemoralitatea (relele obiceiuri) care stăpîneşte în Londra.* CR (1829), 301[2]/26, cf. 250[1]/4, HASDEU, I. V. 38. *D. Maiorescu vrea să apere lucrările d-lui Caragiale împotriva învinuirii de nemoralitate.* GHEREA, ST. CR. II, 58.

— Pref. *ne-* + **moralitate** (după fr. *immoralité*).

NEMORÍRE s. f. v. **nemurire.**

NEMÓRT, NEMOÁRTĂ adj. (Învechit) Negativ al lui mort; nemuritor **(2)**. *Nemort numele unui ostaş . . . rămîne* (a. 1694). FN 45. *Pînă astăzi într-acea monetă (adecă într-acei bani) să vede, vrînd în tot chipul acela să lasă pomenire nemoartă de mari faptele lui.* C. CANTACUZINO, CM I, 16, cf. 3.

— Pl.: *nemorţi, -oarte.*

— Pref. *ne-* + **mort.** Cf. nemuri[1].

NEMORTÁC, -Ă adj. (Învechit, neobişnuit) Negativ al lui mortac; nemuritor **(1)**. (Substantivat) *A mortaci ş-acelor nemortaci d*[o]*mnitoriule.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 165[r]/32.

— Pl.: *nemortaci, -ce.*
— Pref. *ne-* + **mortac.**

NEMOŞÁG s. n. v. **nemuşug.**

NEMOTÉNIE s. f. (Învechit şi regional) **1.** Legături de familie, de rudenie; înrudire. (Fig.) *Minciuna... oare ce nemotenie are cu gluma?* ŢICHINDEAL, F. 158/9, cf. 213/23.

2. Rudă, neam **(I 2).** *De la care nemotenie au moştenit acea avuţie.* ŢICHINDEAL, F. 291/21. *Cum ajung cu mortul în ţinterim, o femeie dintre neamurile acestuia, muma, soţia, sora, ori altă nemotenie, aleargă înaintea procesiunii.* MARIAN, Î. 322, cf. DDRF. *Să-ţi trăiască logofeteasa..., spuneau nemoteniile.* AL LUPULUI, P. G. 14, cf. ALRM I/II h 252, A II 2.

3. (Prin Bucov.) Bocitoare. Cf. DDRF.

— Pl.: **(2, 3)** *nemotenii.*
— **Neam** + suf. *-otenie.* Cf. n e m e t e n i e.

NEMOTÍ vb. IV. R e f l. (Rar) A se înrudi cu... Cf. SCL 1963, 23.

— Prez. ind.: *nemotesc.*
— **Neam** + suf. *-oti.*

NEMPĂCÁT, -Ă adj. v. **neîmpăcat.**

NEMŞÚG s. n. v. **nemuşug.**

NEMŢÁŞTE adv. v. **nemţeşte.**

NEMŢEÁN, -Ă adj. Care aparţine judeţului Neamţ ori oraşului Piatra Neamţ, sau care este originar de acolo. *Cenaclul literar al grupului de poeţi nemţeni şi-a reînceput activitatea după vacanţa de vară.* CONTEMP. 1949, nr. 105, 4/5. *O ştire din anul 1898... pomeneşte de un memoriu al plutaşilor nemţeni adresat primului ministru.* ARVINTE, TERM. 29. ✦ Care se referă la mănăstirea Neamţ, care aparţine acestei mănăstiri. *Colaborase deci la dînsa români aproape din toate provinciile care aveau o cultură: călugări nemţeni, un prelat muntean şi un... oculist român din Cluj.* IORGA, L. II, 328.

— Pl.: *nemţeni, -e.*
— **Neamţ** (n. pr.) + suf. *-ean.*

NEMŢÉSC, -EÁSCĂ adj., subst. **1.** Adj. German sau austriac. *Zicu-i şi ţara de 7 oraşă, din limba neamţască, iară locuitorii ţării îşi zicu ardeleni.* URECHE, L. 124. *Oşti streine nemţeşti.* IST. Ţ. R. 4, cf. ANON. CAR. *Pius zice că de la Flac, cuvîntare nemţească, vine vlahos.* C. CANTACUZINO, CM I, 30, cf. 132. *Cu grabnică pornire pînă la Bran mergîndu, unde şi streajă nemţească era.* R. GRECEANU, CM II, 37, cf. 26, GCR I, 333/35. *Eu am numit lexiconul mieu românesc-nemţesc.* BUDAI-DELEANU, LEX., cf. VALIAN, V. *Nu putem proba cum că autorul... ar fi învăţat în şcoli nemţeşti.* EMINESCU, S. P. 71. *Auzi un hohot de rîs înăuntru, apoi cîteva vorbe nemţeşti din cari nu înţelese decît cuvîntul baron.* F (1903), 20. *Ce-i asta, bre? — l-a întrebat vodă în limba lui pe jumătate nemţească.* GALAN, Z. R. 54. *Vine vaporu' nemţesc din sus.* TUDORAN, P. 25, cf. MAT. FOLK. 633, 1 140, 1 510, ALR II 2 775/27, 362, 414. *În mînă pungă turcească şi în ea sermea nemţească,* se zice despre slujbele cu numiri pompoase, dar care aduc venit redus. Cf. ZANNE, P. V, 518. *Tarara nemţească* (= vorbărie nesfîrşită). id. ib. VI, 233. ✧ (Învechit; despre oameni) *Întru lauda împăratului lor nemţesc.* IST. Ţ. R. 4. *Şi pedestraşi nemţeşti încă s-au luat din Kaşovia.* ŞINCAI, HR. II, 210/2, cf. I, 383/20, II, 11/34, 307/18. *Toţi aceştia sînt sudiţi nemţeşti* (a. 1814). DOC. EC. 170. ✧ *Cafea nemţească* = şvarţ. *Cum vă place cafeaua, domnule director? Turcească sau nemţească?* ALECSANDRI, T. I, 294. *Milă nemţească* v. m i l ă[2] **(1).** ✧ (Ca determinativ, urmînd după un nume de plantă, indică specii sau varietăţi ale acesteia) [Porumb] *nemţesc, cincantin, mărunt, mărunţel, portocaliu, chircă sau moldovenesc, cu ştiuletele scurt şi subţire, bogat în boabe şi şiruri, iar firul mănos în ştiuleţi.* PAMFILE, A. R. 68. *Liliac nemţesc sau dumitriţă, floare de grădină.* ŞEZ. XV, 56. *Mere... nemţeşti (pomul foarte roditor, poamele mari şi frumoase, verzui, carne fragedă, acrie).* DR. II, 705. *Prune... turceşti, nemţeşti, ringlouri.* ib. 707. ✧ E x p r. (Glumeţ) **Cald nemţesc** = frig. *Aşa îndrăcit cald nemţesc de mult n-am mai pomenit.* CARAGIALE, O. III, 62, cf. ZANNE, P. VI, 232. ✦ (Substantivat, f.) Limba germană. *Boierii cei mai tineri, crescuţi de mici în streinătate numai cu franţuzască şi nemţască.* CREANGĂ, A. 152. *După ce nu ştie româneşte, a uitat şi nemţeasca.* PAS, Z. I, 306.

2. Adj. (Despre obiecte) Fabricat, lucrat, făcut de germani ori austrieci (sau în Germania ori în Austria). *Puşti nemţeşti frumos făcute* (a. 1818). GCR II, 225. *Asta-i o drăcărie nemţască, de care eu n-am nici o nevoie.* SADOVEANU, O. IX, 405. *Li se zicea la mesele astea joase „boiereşti", iar celor înalte, pe patru picioare, cînd se puteau pune în casă în voie, „nemţeşti".* CAMIL PETRESCU, O. II, 81. *Cu un an în urmă încă apăruseră fotografiile de reclamă ale filmelor nemţeşti.* BARBU, Ş. N. 93. *Mitru scotoci în raniţă... şi scoase de la fund pistolul nemţesc.* T. POPOVICI, SE. 65. ✧ (Regional) *Plug nemţesc* = plug de fier. GLOSAR REG.

3. Adj. (Despre îmbrăcăminte; în opoziţie cu o r i e n t a l) Făcut după moda occidentală; (popular; în opoziţie cu ţ ă r ă n e s c) orăşenesc. *Schimbat în haine nemţeşti... vine pe după scenă.* MILLO, în PR. DRAM. 354. *Goană mare se pornise asupra portului zis nemţesc, pre cînd acela era al tuturor claselor superioare din Europa.* BARIŢIU, P. A. I, 524. *S-a prefăcut într-un băiet ca de opt ani, îmbrăcat cu straie nemţeşti.* CREANGĂ, O. 188. *Luase hotărîrea de a-şi cumpăra*

cu cei șapte poli un rînd de haine nemțești. SLAVICI, O. I, 325, cf. GHEREA, ST. CR. II, 244. *L-a îmbrăcat în hainele cele nemțești.* F (1906), 14. *În prag apăru un om îmbrăcat în haine nemțești.* AGÎRBICEANU, A. 537. *Umblase totdeauna în straie nemțești.* REBREANU, I. 22. *Pun mîna pe oricine întîlnesc în straie nemțești pe uliță.* CAMIL PETRESCU, O. II, 85. *Cît trăiești, să nu iubești Diac în haine nemțești.* ȘEZ. II, 18, cf. ALR II 2 867/213, 3 290/182, ALR SN IV h 1 165, 1 167.

4. S. f. (Regional; art.) Numele unui dans popular (cu lăutari); melodia după care se execută acest dans; (regional) neamțul **(3)**, nemțișorul **(I 2)**. Cf. SEVASTOS, N. 282, PAMFILE, J. III, 9, VARONE, D. 119, GLOSAR REG.

5. S. m. (Învechit) Monedă austriacă, în valoare de 40 de creițari, care a circulat în Ardeal. *Foaie de zestre, 100 de nemțești și o găleată de grîu.* PITIȘ, ȘCH. 106.

6. S. m. (Neobișnuit) Neamț **(1)**. *Cînd veniră mai deunăzi p-aci nemțeștii ăia, i-am ținut pă mîncare și pă băutură.* PETICĂ, O. 238.

— Pl.: *nemțești.*

— **Neamț** + suf. *-esc.*

NEMȚÉȘTE adv. **1.** Ca nemții **(1)**, în felul nemților, în limba germană. *O cetate foarte aleasă, ce să zice Clujul și mainte s-au chemat el era îmbrăcat nemțește.* SLAVICI, N. II, 324. *S-a-mbrăcat nemțește.* DELAVRANCEA, O. II, 283. *Dramaturgi de primul rang sînt jucați... pentru noi ăștia, surtucarii, îmbrăcați, cum s-a zis pînă deunăzi, nemțește.* ARGHEZI, B. 156. *Boieri îmbrăcați nemțește, cu pălării tari și fracuri sub pelerine fumurii.* CĂMIL PETRESCU, O. III, 256. *Umblă îmbrăcat nemțește, cu scîrț la pantofi.* STANCU, D. 87.

— Și: (regional) **nemțáște** adv. ALR II 2 888/574.

— **Neamț** + suf. *-ește.*

NEMȚÍ vb. IV. Refl. **1.** (Rar) A se asimila cu populația de limbă germană, a adopta modul de viață nemțesc; p. ext. a se occidentaliza. *Pare-mi-se, vere Constandine, că și Iorgu s-o nemțit.* ALECSANDRI, T. 1003. *Se plîngea că prea ne nemțim.* CONV. LIT., ap. DDRF, cf. IORDAN, L. R. 465.

2. (Rar) A adopta moda vestimentară occidentală; a se îmbrăca orășenește. *Pas de cunoaște acum care-i boier și care nu-i, dacă s-au nemțit și stăpînul meu!* RUSSO, S. 17.

3. (Prin nord-estul Olt.) A se îmbăta. Cf. CIAUȘANU, V. 182.

— Prez. ind.: *nemțesc.*

— V. **neamț.**

DAMÉ, T. 186) plantă erbacee cu tulpina dreaptă și ramificată, cu frunze divizate și cu flori albastre, roz, rar albe; are întrebuințare în medicina populară; nemerișori, (regional) gîlceavă, pinten, pintenaș, taponișI, toporași, toporiș, totnici, buruiană-de-făcut-copii, cizma-cucului, mărarul-cîmpului *(Delphinium consolida)*. Cf. N. LEON, MED. 52, BIANU, D. S., PANȚU, PL., BUJOREAN, B. L. 386, ȘEZ. XV, 92; **b)** plantă erbacee cu frunzele în formă de palmă și cu florile albastre-azurii *(Delphinium elatum)*. Cf. PANȚU, PL., SIMIONESCU, FL. 96. *Se înșiră simetric pansele sprincenate, garoafe rustice și nemțișori cu pinteni.* CAZIMIR, GR. 65, cf. 250, id. P. 113. *Dar iată și nemțișorul sprinten . . . al cărui frate înveselește pînă toamna tîrziu marginile de drumuri.* SIMIONESCU, PL. 96. *Se vădește minune în gingășia fără seamăn a caliciului întortocheat și fraged al florilor acestea de nemțișor și de gura-leului de pe masă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 712, cf. H IV 53, 194, IX 482, X 141, 420, 489, XI 427, XVI 224. ◇ *Nemțișori de grădină* = surguci *(Delphinium Ajacis)*. Cf. BRANDZA, FL. 9, PANȚU, PL.

2. (Prin Transilv. și Mold.; la pl.) Urechiușe *(Cantharellus cibarius)*. Cf. PĂCALĂ, M. R. 27, VICIU, GL., ȘEZ. VII, 182.

3. (Prin vestul Transilv.; la pl.) Specie de *ani sub îngrijirea unei nemțoaice bătrîne.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 51. *Noi ne credem mai îndrăzneți și cădem victima nemțoaicii de la copii.* BRĂESCU, V. 19. *Nemțoaica de la al treilea a scuturat covoarele peste laptele pus la fereastră.* C. PETRESCU, C. V. 85. ◇ (Glumeț) *Credeam noi că ar fi ajuns Gore ceea ce era: nemțoaică la hodorogi?* M. I. CARAGIALE, C. 115.

3. (Bot.; popular; mai ales la pl.) Condurul-doamnei *(Tropaeolum majus)*. Cf. BULET. GRĂD. BOT. V, 69, PANȚU, PL., BUL. FIL. V, 13, H III 139, 437, VI 25, VII 148, XI 417, 427, XII 24, 138, com. din ȚEPEȘ VODĂ-CERNAVODĂ.

— Pl.: *nemțoaice* și (3) *nemțoici* (BULET. GRĂD. BOT. V, 69, PANȚU, PL.).

— **Neamț** + suf. *-oaică*.

NEMȚOÁÑE s. f. **1.** (Regional) Femeie de la oraș; doamnă (din lumea înaltă) (Secășeni-Oravița). Cf. ALR II 2 867/29.

2. (Bot.; prin Ban. și sud-vestul Transilv.) Condurul-doamnei *(Tropaeolum majus)*. Cf. H XVIII 102, DENSUSIANU, Ț. H. 326.

— Pl.: ? — Și: **nimțoáñe** s. f. ALR II 2 867/29.

— **Neamț** + suf. *-oañe*.

NEMȚOFÍL, -Ă s. m. și f., adj. (Rar) Germanofil. Cf. IORDAN, L. R. A. 221. *Nu puteau*

= **a)** înrudire directă; (concretizat, cu sens colectiv) rude directe. *Am auzit pentru vornicul Iordachi Cantacuzino cum că are pricină cu Gavriliășții pentru niște sate a lui Ilie Cantacuzino, vrînd ca să le împartă bună nemuirea lor* (a. 1726). IORGA, S. D. XI, 82; **b)** neam, familie aparținînd clasei sociale suprapuse, din pătura de sus, familie aleasă, nobilă. *Vestind cu laudă buna nemuire a lor.* MOLNAR, RET. 112/11. *Omul cel vrednic . . . nu numai că începe buna nemuire sau nobiletatea sa, ci și pre născătorii lui îi face nobili.* ȚICHINDEAL, F. 161/15.

— V. **nemui.**

NEMUITOÁRE adj. (Învechit; în sintagma) *Cădere nemuitoare* = cazul genitiv. Cf. VĂCĂRESCUL, GR. 25/25, DDRF.

— **Nemui** + suf. *-toare.*

NEMULȚĂMÍ vb. IV v. **nemulțumi.**

NEMULȚĂMÍRE s. f. v. **nemulțumire.**

NEMULȚĂMÍT, -Ă adj., s. f. v. **nemulțumit.**

NEMULȚĂMITÓR, -OÁRE adj. v. **nemulțumitor.**

NEMULȚĂMITÓRIU, -OÁRE adj. v. **nemulțumitor.**

NEMULȚEMITÓRIU, -OÁRE adj. v. **nemulțumitor.**

NEMULȚUMÍ vb. IV. Tranz. Negativ al lui mulțumi; a face să fie nemulțumit **(1)**, a cauza o nemulțumire **(2)**; a supăra, a mîhni **(1)**; a contraria, a indispune; (învechit) a neodihni. *Spuindu-l chiar pe față pre mulți nemulțămești.* NEGRUZZI, S. II, 214, cf. PONTBRIANT, D., ALEXI, W. *Împleticit în nedibăcia sa . . . el nemulțămește pe supușii ca și pe dominatorii săi, cari se înțeleg pentru a-l înlocui.* IORGA, L. I, 359, cf. SCL 1960, 242. *În această ambianță deficiențele nemulțumesc prin contrast.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 69. *El a posedat tactul admirabil și delicatețea supremă de-a nemulțumi pe mulți.* ARGHEZI, T. C. 54. ✦ Refl. (Rar) A se simți nemulțumit **(1)**. *Fata a urmat slujba ei astfel mai multe luni de zile, fără să dea prilegiu nici lighionilor să se plîngă de ea, nici sîntei Vineri să se nemulțumească.* FUNDESCU, L. P. I, 137.

— Prez. ind.: *nemulțumesc.* — Și: (învechit și popular) **nemulțămí** vb. IV.

— Pref. *ne-* + **mulțumi.**

NEMULȚUMÍND, -Ă adj. (Învechit, rar) Care e nemulțumit **(1)**. *A te forma, a te crește, cu-ngrijire m-am silit, Ș-inima-ți nemulțumindă asupră-mi s-a răzvrătit.* HELIADE, O. I, 429.

— Pl.: *nemulțuminzi, -de.*

— V. **nemulțumi.**

NEMULȚUMÍRE s. f. Negativ al lui mulțumire.

1. (Învechit) Lipsă de recunoștință; ingratitudine. *Va veni să ne giudece . . . ca un leu de certare pentru nemulțămirea noastră.* VARLAAM, C. 22. *El pentru nemulțămire lui fu gonit.* id. ib. 178, cf. LB, VALIAN, V. *Împărăteasa ceartă aspru și pe poporul român, îi impută nemulțămire . . . și multe delicte.* BARIȚIU, P. A. I, 459, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

2. Starea celui nemulțumit **(1)**; supărare, mîhnire, (astăzi familiar) parapon, (învechit, rar) paraponiseală; insatisfacție, contrarietate; (învechit și popular) nemulțumită (v. nemulțumit **2)**, (învechit) neodihnă **(2)**, neodihnire. *Partizanii săi nădăjduiesc că a sa ființă va astîmpăra oarece nemulțămirea trupelor.* AR (1832), 7[1]/6, cf. ib. (1838), 45[1]/26, ib. (1839), 14[1]/11. *Căci cu mine nu se-mpacă, într-a sa nemulțumire, Sufletul meu ticălosul ce-i pururea în clătire.* CONACHI, P. 103. *Intrigile lui pe lîngă patriarchul au adus mare nemulțămire.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 254. *Mare nemulțumire era în palatele Olimpului, locaș al zeilor nemuritori, de cînd Zevs biruise pe zeii cei bătrîni.* ODOBESCU, ap. VIANU, M. 230. *Pentru unii un semn caracteristic al pesimismului e nemulțămirea în privința condițiunilor de trai.* GHEREA, ST. CR. II, 293. *Taica-Pascali . . . umbla de colo-colo și mormăia cu nemulțumire.* SADOVEANU, O. V, 451. *În fiecare creț al feței lui Cristescu se putea citi desluși și nemulțumire și nedumerire și nerăbdare.* V. ROM. martie 1954, 11, cf. ib. septembrie 1955, 60. *Bine, bine, l-oi duce, — scînci omul fără să-și ascundă nemulțumirea.* GALAN, B. I, 49. *Simțea ceva nedesluși, între duioșie și nemulțumire.* T. POPOVICI, SE. 320, cf. 182. *Salariații săi nu au manifestat vreodată vreo nemulțumire.* BARBU, Ș. N. 132. *Echipa . . . s-a retras de pe teren provocînd nemulțumirea tuturor spectatorilor.* SP. POP. 1961, nr. 3944, 4/1. ✦ Neajuns[1] **(2)**, neplăcere **(2)**, necaz **(1)**. *Munca despăgubește de multe necazuri și împacă multe nemulțămiri din viață.* F (1897), 3. *Nu mai găsi în sine nici una din măruntele nemulțămiri ale începutului.* SADOVEANU, O. IX, 97. *Se sileau să-i rezolve nemulțumirile.* V. ROM. octombrie 1954, 125. *Ea îi povestea nemulțumirile ei.* T. POPOVICI, SE. 51.

— Pl.: *nemulțumiri.* — Și: (învechit și popular) **nemulțămíre** s. f.

— Pref. *ne-* + **mulțumire.**

NEMULȚUMÍT, -Ă adj., s. f. Negativ al lui mulțumit.

1. Adj. Care nu este mulțumit **(1)**, care are o nemulțumire **(2)**; supărat, mîhnit, (astăzi familiar) paraponisit; contrariat; (învechit

și regional) nemulțumitor, (învechit, rar) neblagodarnic, necontentăluit. Cf. MAN. GÖTT. 132. *Au hotărît... nedăjduind prin agiutoriul nemulțămiților lăcuitori acii cetăți, a o lua fără bătălie.* AR (1837), 2¹/33, cf. VALIAN, V. *Altul... nemulțămit în toate, Parcă nu cunoaște prețul minței de Dumnezeu date.* CONACHI, P. 259, cf. 268, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *Ca un artist de-a pururi nemulțumit de sine, De mii de ani natura, în setea de mai bine, Se luptă să deschidă desăvîrșirii cale.* CERNA, P. 59. *Mă miram eu să-mi faci o plăcere, îngîna nemulțumită.* F (1903), 159, cf. 165. *Criticul pare nemulțumit de felul acesta de a scrie, care s-a demodat.* BACOVIA, O. 227. *Multă lume a fost nemulțumită în Europa de pacea de la Versailles.* SADOVEANU, O. XIV, 15. *Mă pregătisem să dau foc tuturor hîrțoagelor dintr-un cufăr, ceea ce în trecut făcusem de mai multe ori, începînd întotdeauna nemulțumit, încă de pe la vreo 20 de ani.* ARGHEZI, B. 13. *Era adînc nemulțumit, și totuși, într-un fel, era mîndru.* GALAN, B. II, 12, cf. 40, 168. *Se uita nemulțumit peste curtea celui la care striga și de unde nu răspundea nimeni.* PREDA, Î. 133. *Începu să facă gesturi mari cu brațele, nemulțumit că lumea îl prețuiește mai mult pe Gavrilă.* T. POPOVICI, SE. 144, cf. 162, 174. *N-avea de ce să se arate nemulțumit.* BARBU, Ș. N. 76. *Nemulțămit cu soartea sa.* POP., ap. GCR II, 357. ◇ (Substantivat) *Cetățile Moldaviei... le arse, vrînd să strice prin aceasta azilul nemulțămiților.* NEGRUZZI, S. I, 142. *Nu ești mulțămit cu împărțeala ce s-a făcut, omule? — Nu, domnule judecător, zise nemulțămitul.* CREANGĂ, A. 146. *Nemulțumitului i se ia darul.* ✦ (Despre ochi, privire etc.) Care exprimă nemulțumire (2). *Femeia... aruncă o privire nemulțumită bărbatului ei.* TUDORAN, P. 18.

2. S. f. (Învechit și popular) Lipsă de mulțumire (3), de satisfacție, nemulțumire (2); lipsă de recunoștință, ingratitudine. *Arată-se și nemulțămita oamenilor împrotiva atăta usteninţă.* VARLAAM, C. 343. *Ș-au dat sămn... pentru nemulțămita lor și păgînia.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 69ᵛ/15. *Cînd vei lua vreo facere de bine de la cineva, nu te arăta nevrednic cu nemulțămita* (a. 1713). GCR II, 6/6.

— Pl.: *nemulțumiți, -te.* — Și: (învechit și popular) **nemulțămít, -ă** adj., s. f.

— Pref. *ne-* + **mulțumit.**

NEMULȚUMITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Negativ al lui mulțumitor. Cf. CORESI, EV. 422, VARLAAM, C. 111, 178, NEAGOE, ÎNV. 31/29, R. POPESCU, CM I, 250, MINEIUL (1776), 15ʳ¹/3, IST. AM. 85ᵛ/4, ȘINCAI, HR. II, 35/35, DRĂGHICI, R. 70/29, AR (1839), 30¹/57, FILIMON, O. I, 120, ZANNE, P. VIII, 256, IX, 109. ✦ (Învechit și regional) Nemulțumit (1). [Domnul] *așteaptă pre nebunii și nemulțemitorii jidovi să se întoarcă.* CORESI, EV. 305. *Nimea să fie răslăbit de suflet, nimea să fie nemulțemitoriu, ce vă bucurați toți și vă veseliți.* id. ib. 504. *Arătîndu-să neînțălegători și necunoscători și nemulțămitori.* VARLAAM-IOASAF, 131ᵛ/15. *Baba și cu odorul de fiică-sa tot cîrtitoare și nemulțămitoare erau.* CREANGĂ, P. 284, cf. POLIZU. ✦ (Învechit; substantivat) Răsculat, răzvrătit. *Hreamătul nemulțămitorilor răsuna, poporul cel tulburător striga.* AR (1829), 60¹/13.

— Pl.: *nemulțumitori, -oare.* — Și: (învechit și popular) **nemulțămitór, -oáre,** (învechit) **nemulțămitóriu, -oáre** (ȘINCAI, HR. I, 329/22), **nemulțemitóriu, -oáre** adj.

— **Nemulțumi** + suf. *-tor.*

NEMURÉLE s. n. pl. (În nordul Mold.) Diminutiv al lui neamuri. V. neam (I 2). *Frunză verde trei smicele, Sarmanele nemurele, Unde-s eu și unde-s ele!* SEVASTOS, C. 36. *Care de care-l striga...: „Aoleu, neicuțule, finuțule", ș-așa mai departe cu nemurelele.* id., ap. TDRG. *Foicică trei smicele, De dorul de nemurele, M[i] s-a umplut trupul de jele Și inima de durere!* PAMFILE, C. T. 216. *Roagă-te la clopotari, Ca să tragă clopotele. Să răsune văile, Să răsune și valea noastră, Să audă nemurelele de-acasă.* ȘEZ. XVIII, 175.

— **Neamuri** (pl. lui *neam*) + suf. *-el.*

NEMURÉSC, -EÁSCĂ adj. (Neobișnuit) Referitor la neamuri, care aparține neamurilor. V. neam (I 2). Cf. BL VI, 160.

— Pl.: *nemurești.*

— **Neamuri** (pl. lui *neam*) + suf. *-esc.*

NEMURÍ[1] vb. IV. Tranz. A face să trăiască veșnic în amintirea oamenilor, a face să reziste timpului, să devină nemuritor (2) (slăvind, preamărind, cîntînd); a imortaliza. *Am nemurit ideea în formă.* HELIADE, O. I, 205. *Cîntările lor nemuresc mărirea părinților.* MARCOVICI, D. 241/21, cf. VALIAN, V. *Acela și-a nemurit valea, acesta și-a nemurit lunca.* F (1883), 166. *Țară... Ce-ai greșit, de vor toți proștii slava să ți-o nemurească?* VLAHUȚĂ, P. 85. *Care este esențiala încercare a acestui tip, care a nemurit tot atît pe celebrul Shakespeare, pe cît genialul poet dramatic l-a nemurit pe dînsul?* GHEREA, ST. CR. II, 217, cf. TDRG. *Din dorința de a-și nemuri numele, ei au creat sau înzestrat... multe din aceste instituții.* PĂCALĂ, M. R. 319. *Ceasuri întregi își tortura creierii să cizeleze cîte un vers sau măcar vreo imagine în care s-o nemurească pe ea.* REBREANU, I. 186. *În grădinița din curtea hotelului Dacia... au călcat, nemurind-o, Pascalli, Millo, Nottara.* KLOPȘTOCK, F. 99, cf. 170. *Artiștii plastici au căutat și vor căuta să nemurească această nobilă figură.* V. ROM. noiembrie 1960, 263.

— Prez. ind.: *nemuresc.*

— Derivat regresiv de la **nemuritor.**

NEMURÍ[2] vb. IV. Refl. şi refl. recipr. (Prin Bucov., Mold. şi Transilv.) A deveni sau a fi rudă cu cineva. *Hai să ne-ncuscrim! Să ne nemurim: Tu ai fată, Eu fecior.* MARIAN, NA. 364. *Găsiră că măicuţa se nemureşte cu boierul.* I. CR. II, 35 cf. com. din ALBA IULIA.

— Prez. ind.: *nemuresc.*

— V. **neamuri** (pl. lui *neam*).

NEMURICIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Negativ al lui muricios; care nu moare niciodată; nemuritor **(1)**. *Fiiu... nemuricios a celui fără moarte.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 131r/30.

— Pl.: *nemuricioşi, -oase.*

— Pref. *ne-* + **muricios.**

NEMURÎE s. f. (Mold.) (Legătură de) înrudire, rudenie. *Nemuria dintre familia noastră şi duduca Zoiţa.* ap. TDRG, cf. SCRIBAN, D., SCL 1963, 23.

— Pl.: *nemurii.*

— **Neamuri** (pl. lui *neam*) + suf. *-ie.*

NEMURÎRE s. f. **1.** Faptul de a trăi veşnic, de a nu muri niciodată; calitatea de a fi nemuritor **(1)**, (învechit) nemuritorie; (în limbajul bisericesc) viaţă veşnică. *Au împodobit şi au îmbogăţit firea omenescului suflet cu nemurirea, cu vecinicia* (a. 1702). GCR I, 344/29. *Fricosului de moarte, vorbeşte-i de nemurire.* HELIADE, O. II, 65, cf. MARCOVICI, C. 12/11, 14/26. *Nu vei tăgădui cum că nemorirea ce este dată oamenilor foarte mult i înalţă preste animale?* AR (1839), 35¹/50, cf. POLIZU. *Fanariotul nostru făcu domniţei tot acele servicii ce făcea odinioară Mercur celui mai mare dintre zeii Olimpului... cu deosebire numai că domniţa, neputînd să dea fanariotului nemurirea, făcu să cază în mînile lui pitacul domnesc prin care îl numea velcămăraş.* FILIMON, O. I, 103, cf. PONTBRIANT, D. *Cînd privesc la tine... Raiul îmi deschide poarta-i radioasă Şi zăresc printr-însa plaiul nemurirei.* ALECSANDRI, P. II, 27, cf. I, 134, 191. *Tu-mi cei chiar nemurirea mea În schimb pe-o sărutare.* EMINESCU, O. I, 173, cf. 177, DDRF, ALEXI, W., TDRG. ✧ (În limbajul bisericesc, personificat) *H*[ristoa]*se, cel ce eşti nemurirea tuturor.* MINEIUL (1776), 203r¹/35. ✧ Loc. adv. (Familiar) **La nemurire** = fără capăt, fără sfîrşit; p. ext. extrem de tare, de intens, de mult. *Te iubesc la nemurire.* CARAGIALE, T. II, 25. *În sfîrşit, la „Românul" un băiat... combătea la nemurire pentru arta naturalistă.* PETICĂ, O. 362.

2. Amintire menită să reziste timpului, destinată să trăiască veşnic în amintirea oamenilor; glorie veşnică; (neobişnuit) nemoarte. *Istoriia... cu nemurire împodobeşte cu înţălepciunea sa.* N. COSTIN, L. 36. *Euclid... au înălţat spre nemurirea numelui său atîtea piramide cîte şi chipuri de tregone şi de tetragone au găsit.* MOLNAR, RET. 41/11, cf. 37/6. *Să se învrednicească cununilor nemurirei.* GORJAN, H. IV, 182/25. *Acolo petrec în faimă geniile fericite, Care sînt de a lor muză nemurirei consfinţite.* ASACHI, S. L. I, 117. *Apără dreptul, legea, credinţa, Şi recompensa-i e nemurire.* ALEXANDRESCU, M. 144. *Ce-o să aibă din acestea, pentru el, bătrînul dascăl? Nemurire, se va zice.* EMINESCU, O. I, 133. [Poetul] *care merge de-a drept la nemurire, Adesea n-are-n viaţă nici pîine, nici noroc.* MACEDONSKI, O. I, 110. *Nemurirea scriitorului... ar fi proporţională cu perfecţiunea limbii din scrierile lui.* GHEREA, ST. CR. I, 248. *Sînt puţini fericiţi, cărora soarta le îngăduie să intre, fiind vii încă, în panteonul nemurirei.* ANGHEL, PR. 37, cf. ANGHEL-IOSIF, C. M. I, 121. *Strălucita mea închipuire era să mai adaoge, în sfîrşit, o nestimată... la cununa nemuririi mele!* HOGAŞ, M. N. 13. (Glumeţ) *Are nemurire pe două sute ani.* NEGRUZZI, S. II, 244. ✧ Expr. **A trece la nemurire** = a face să devină nemuritor **(2)**; a imortaliza. *Ocupă-te, te rog, cît mai curînd de aceasta, căci făgăduiesc a te trece la nemurire.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 607.

— Şi: (învechit) **nemorire** s. f.

— De la **nemuritor.**

NEMURITÓR, -OÁRE adj., s. f. **1.** Adj. Negativ al lui muritor; (învechit, rar) nemuricios, (învechit, neobişnuit) nemortac. Cf. FN 51, GCR I, 257/24, 344/2, II, 147/21, IST. AM. 86r/3, MOLNAR, RET. 24/18, MARCOVICI, C. 14/22, 16/23, 21/21, DRĂGHICI, R. 37/27, EMINESCU, O. I, 172, 181, CERNA, P. 27, 51. ✦ (Substantivat) Fiinţă nesupusă morţii, care trăieşte veşnic; spec. zeu, dumnezeu. *Lăcaşurile morţilor... să se descopere în ochii muritorilor şi nemuritorilor.* HELIADE, O. II, 32. *Lăcaşuri cereşti unde nemuritori gustă plăceri nemărginite.* MARCOVICI, C. 16/26. *Nemuritorii toţi, din cer cînd au fugit, Subt nume de pisici în lume au trăit.* ALEXANDRESCU, O. I, 211. *Verdi împrumută note de privighetori Ca să zboare, dus de ele, pîn' la cei nemuritori.* MACEDONSKI, O. I, 87.

2. Adj. Care este menit să reziste timpului, care este destinat să trăiască veşnic în amintirea oamenilor; care este destinat gloriei, celebrităţii eterne; nepieritor **(2)**, (învechit) nemort. V. veşnic, etern. *Nemuritoriu nume pre lume şie zideaşte.* PRAV. IV. *Cu multă nevoinţă să-ş agonisască nemuritoriu nume* (a. 1650). GCR I, 146/38, cf. 348/18, 362/30. *Lucrînd ... lucru minunat şi nemuritoriu* (a. 1750—1780). id. ib. II, 84/37. *Înalta şi nemuritoarea poemă.* MARCOVICI, C. 4/19. *Al său nume va rămînea nemuritor.* AR (1839), 44¹/7, cf. (1834), 73¹/27. *Dar numele îţi va rămînea nemuritor.* NEGRUZZI, S. I, 209. *Virgil a imitat pe Omer, Dante pe Virgil, şi alţii pe acesta; şi cu toate acestea sînt nemuritori!* BOLINTINEANU, O. 358. *Dante... descrie*

în versuri nemuritoare cum spiritele nenorocite sînt purtate fără repaos. ODOBESCU, S. III, 30. *Este dar alt element mai însemnat care face o scriere nemuritoare.* GHEREA, ST. CR. I, 248. *Părintele istoriei, nemuritorul Herodot.* XENOPOL, I. R. I, 23. *Faimosul şi nemuritorul Antim Ivireanul, unul din cei mai mari tipografi de la sfîrşitul secolului XVIII.* F (1897), 223, cf. (1903), 2, 15, 62, (1906), 33. *Nemuritor e şi Petroniu Care-a descris cu-atîta vervă banchetul.* ANGHELIOSIF, C. M. II, 80. *A scris opere nemuritoare, pe care noi le răspîndim cu plăcere.* SADOVEANU, O. IX, 213.

3. S. f. (Bot.) Imortelă *(Helychrysum bracteatum* şi *Xeranthemum annuum). Pleviţa . . . este o nemuritoare.* ŞEZ. XV, 106. *Se mişca vioi cercetînd fotografii, cununiţe de nemuritoare.* SADOVEANU, P. M. 66.

— Pl.: *nemuritori, -oare.*

— Pref. *ne-* + **muritor.**

NEMURITORÍE s. f. (Învechit) Nemurire **(1).** *S*[u]*fl*[e]*teasca nemuritorie.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 52^{v}/18, cf. MOLNAR, în DR. IV, 386, TDRG.

— **Nemuritor** + suf. *-ie.*

NEMUŞÚG s. n. (Regional) **1.** Legătură de familie; înrudire. Cf. MÎNDRESCU, UNG. 175. *În puterea nemuşugului venea tare adesa pe la curtea boierească.* I. CR. III, 35, cf. COMAN, GL., ALR I 485/160, 229, 251.

2. Neam **(I 2).** *Începe a face fel de fel de ghiduşii . . . spre a face pe nemuşuguri să rîdă, să vorbească ori să-i adoarmă.* PAMFILE, DUŞM. 92, cf. ALRM I/II h 252, A II 2.

— Pl.: *nemuşuguri.* — Şi: **nemişúg** (COMAN, GL.), **nemoşág** (ALRM I/II h 252/18), **nemşúg** (MÎNDRESCU, UNG. 175, ALRM I/II h 252) s.n.

— De la **neam.**

NEMUTÁBIL, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui m u t a b i l; care nu trebuie sau nu poate fi schimbat, modificat. Cf. HELIADE, O. I, 360, PONTBRIANT, D., LM. *Să recunoască drepturi nemutabile mai presus de oricare autoritate.* MAIORESCU, CR. III, 123, cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nemutabili, -e.*

— Pref. *ne-* + **mutabil** (după fr. *immuable).*

NEMUTÁT[1] s. n. Negativ al lui m u t a t[1]; faptul de a nu (se) muta **(II 1, 2),** de a nu (se) schimba; p. e x t. (învechit) statornicie, fermitate. *Minunînd pre eparhu . . . cu nemutatul gîndului său.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 1^{v}/20. *Cunoscînd nemutatul gîndului sv*[î]*nt*[u]*lui, l-au închisu-l.* id. ib. octombrie 66^{r}/33.

— Pref. *ne-* + **mutat**[1].

NEMUTÁT[2]**, -Ă** adj. **1.** Negativ al lui m u t a t[2]; (învechit) care nu s-a schimbat, nu s-a modificat. Cf. GCR I, 184/27, DOSOFTEI, V. S. decembrie 232^{v}/16. *Cuvintele lui precum sînt nemutate, la mijloc le punem.* CANTEMIR, HR. 73, cf. LB, VALIAN, V., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., SCL 1960, 530.

2. (Învechit) Veşnic. *Va dărui măriii tale . . . lăcaş nemutat.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 8/54.

— Pl.: *nemutaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **mutat**[2]**.**

NEMÚŢ s. n. (Într-o poezie populară) Diminutiv al lui n e a m **(I 2).** *Copii mici în legănuţ, Nu ştiu cine li-i nemuţ.* ŞEZ. II, 80.

— Pl.: *nemuţuri.*

— **Neam** + suf. *-uţ.*

NEMUZICÁBIL, -Ă adj. (Învechit, rar; despre texte) Care nu are însuşirile necesare pentru a fi transpus pe note, pentru a fi cîntat; (despre oameni) care nu are pregătire sau talent muzical. *În realitate însă cea mai mare parte* [a corului] *fu recrutată din tot ce are Bucureştii mai nemuzicabil.* FILIMON, O. II, 244. *Prezentă lui Verdi un libret ce fusese declarat de nemuzicabil de către un maestru.* id. ib. 299.

— Pl.: *nemuzicabili, -e.*

— Pref. *ne-* + **muzică** + suf. *-(a)bil.*

NEMZÁT s. n., adv., adj. v. **nemzet.**

NEMZÉT s. n., adv., adj. **1.** S. n. (Învechit; în Transilv.) Popor, naţiune **(1);** p. r e s t r. neam **(I 2).** *Să lăudaţi pre Domnul toate nemzeturile.* în LEX. MARS. 117, cf. DR. IV, 116. *Nu ştii că sîntem nemzaturi?* în LEX. MARS. 117.

2. Adv., adj. (Prin Ban.; în forma *nemzat)* (Care este) de demult, din alte vremuri. Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 146.

— Pl.: *nemzeturi.* — Şi: **nemzát** s. n., adv., adj.

— Din magh. **nemzet.**

NÉNAI (Formă verbală, probabil pers. 2 sg.) Nu ai, nu este, nu există. *Dacă nenai puterinţă, la ce mai chichirezi gîlceavă?* PANN, ap. CADE 1 032, cf. BL II, 176.

— Din ţig. **nenai.**

NENATURÁL, -Ă adj. Negativ al lui n a t u r a l. Cf. GHEREA, ST. CR. I, 168, III, 407, BARCIANU, ALEXI, W., VARLAAM-SADOVEANU, 135, TEODOREANU, M. II, 167. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Păşea nenatural de încet, pipăind ca orbii fiecare treaptă.* T. POPOVICI, S. 20.

— Pl.: *nenaturali, -e.*

— Pref. *ne-* + **natural.**

NENAVIDÍ vb. IV v. **nenăvidi.**

NENAVÍSTIE s. f. (Învechit, rar) Ură. DOSOFTEI, MOL. 82.
— Pl.: *nenavistii.*
— Din slavonul НЕНАВИСТЬ.

NENĂDĂÍT, -Ă adj. (Învechit şi regional, prin nord-vestul Olt.) Negativ al lui n ă d ă i t; neaşteptat; p. e x t. neobişnuit, uimitor, extraordinar. *Deci pentru nenăduita cutezare ... fu bătut.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 23r/31, cf. 6r/32. ◇ L o c. a d v. **Pe nenădăită** = fără să te aştepţi, dintr-o dată. Cf. ALR II/836.
— Pl.: *nenădăiţi, -te.* — Şi: **nenăduit, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **nădăit.**

NENĂDĂJDUÍRE s. f. (Învechit) Negativ al lui n ă d ă j d u i r e; desperare, deznădejde. *În tot ocheanul nenedejduirii, picătura nedejdii a lipsi ... peste putinţă iaste.* CANTEMIR, IST. 161, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, ALEXI, W.
— Şi: **nenedejduíre** s. f.
— Pref. *ne-* + **nădăjduire.**

NENĂDĂJDUÍT, -Ă adj. **1.** (Învechit) Care provoacă desperare; p. e x t. nenorocit **(3),** dezastruos. *O întîmplare nenădăjduită le ia biruinţa din mînă.* BELDIMAN, N. P. I, 21/7. *Nenădăjduita şi nepilduita întîrziere a lucrărilor* (a. 1835). IORGA, S. D. XXI, 525. *Văzînd cu ochii răul nenădăjduit ... Începu amar a plînge.* PANN, E. II, 45/15.
2. Neaşteptat; nesperat. *Nu aştepta a-ţi face stare din vreo moştenire nenădăjduită.* MARCOVICI, D. 11/4, cf. 12/20. *Mulţămire ... pentru nenădăjduita mîntuire ce căştigasă.* DRĂGHICI, R. 21/8. *Mi se dă prilejul nenădăjduit să fiu oaspetele şi protejatul unui prinţ.* SADOVEANU, O. X, 13.
— Pl.: *nenădăjduiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **nădăjduit.**

NENĂDUÍT, -Ă adj. v. **nenădăit.**

NENĂRĂVÍE s. f. (Învechit) Vrajbă, dezbinare. *Apropiindu-se vremea de a se ivi sfărşitul nenărăviei aceia ... Domnul Moldovei, purtînd înaintea ochilor primejdia războielor, de bună voia sa s-au lăsat de domnie.* ŞINCAI, HR. III, 224/13.
— Pref. *ne-* + **nărăvie.**

NENĂRĂVÍRE s. f. (Învechit) **1.** Negativ al lui n ă r ă v i r e.
2. Vrajbă, dezbinare. *Să nu se facă între noi şi între ţările noastre sfezi, pricini şi nenărăviri.* ŞINCAI, HR. II, 110/16.
— Pl.: *nenărăviri.*
— Pref. *ne-* + **nărăvire.**

NENĂRÓC s. n. v. **nenoroc.**

NENĂVIDÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit) A invidia, a pizmui; a urî. *Cire iubeaşte nedreptatea nenăvideaşte sufletul său.* PSALT. 16. *Se învie zeul şi se răsipească-se dracii şi se fugă de faţa lui ce nenavidescu elu.* ib. 126, cf. 65. *Fă cu mine seamne în bine Şi să vază cei ce nu mă năvidesc.* CORESI, PS. 237/1, cf. DHLR II, 516, ROSETTI, L. R. VI, 256. ◇ R e f l. r e c i p r. *Atunce ... unul la alalt se vor vinde şi se vor nevedea unul la alalt.* CORESI, TETR. 55.
— Prez. ind.: *nenăvidesc.* — Şi: **nenavidí, năvidí** vb. IV, **nevedeă** vb. II, **nevidí** (ANON. CAR.) vb. IV.
— Din slavonul НЕНАВИДѢТИ.

NENĂVIDITÓR, -OÁRE adj., s. m. şi f. (Învechit) (Persoană) care nutreşte sentimente de ură, care urăşte (pe cineva). *Nenăviditorii tăi, Doamne, nenăvidescu-i.* PSALT. 290, cf. CORESI, PS. 380/13, SCL 1960, 605.
— Pl.: *nenăviditori, -oare.*
— **Nenăvidi** + suf. *-tor.*

NENCEPÚT, -Ă adj. v. **neînceput.**

NENCETÁRE s. f. v. **neîncetare.**

NENCETÁT, -Ă adj. v. **neîncetat.**

NENCHEZÁ vb. I v. **necheza.**

NENDĂMÎNĂ s. f. v. **neîndemînă.**

NENDEMÎNĂ s. f. v. **neîndemînă.**

NENDUPLECÁT, -Ă adj. v. **neînduplecat.**

NENDURÁRE s. f. v. **neîndurare.**

NENDURÁT, -Ă adj. v. **neîndurat.**

NÉNE s. m. **1.** (Învechit şi regional) Tată. *M-au părăsît neanea ş-am rămas de mamă.* DOSOFTEI, PS. 83/5. *Eu-s, neaneo, hiică-ta Eufrosina.* id. V. S. septembrie 27v/8. *Am avut o giumătate de mo(a)ră partea no(a)stră moşie dre(a)ptă făcut(ă) de neanea din pajişti* (a. 1686). ŞTEFANELLI, D. C. 10. *Mamă, zi să vie nenea Ca să-mi mai scuture lenea.* PANN, P. V. I, 107/16. *Şi socru-tău nu ţi-i nene, Să-ţi deie faguri de miere.* MARIAN, NU. 246. *Ridică hobotul tău Şi-i vedea pe socru-tău Şi ţi-a părea tată-tău. Ba! poate-i şi mai frumos, Numai nu-i aşa milos Cum al tău nene ţi-a fost.* id. ib. 637. *Are să mă deie nenea, cu bună samă, după acest ţigan pogăn!* SBIERA, P. 125, cf. com. din BILCA-RĂDĂUŢI şi din STRAJA-RĂDĂUŢI. *Cînd rămîn pruncii de nene, Străinei îs făr'de vreme.* BÎRLEA, C. P. 120, cf. T. PAPAHAGI, M. 227, COMAN, GL., ALRM I/II h 212. ✦ S p e c. (Regional) Tată vitreg. ALRM I/II h 214. ✦ (Regional; la pl.)

Părinți (Cotîrgași-Vatra Dornei). ȘEZ. II, 209. *Nu-i cum iera pi vremea cîn neni, moșî (părinții și bunicii) noștri iera tiniri ca noi.* ib.

2. (Popular) Termen de respect folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un frate mai în vîrstă; (popular) neică **(1)**. V. b a d e. Cf. VALIAN, V., POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., PUȘCARIU, L. R. I, 48. *Dă-mi și mie roșcove, nene!* STANCU, D. 40, cf. H II 256. *Chivuța se-nspăimînta Și către nen' său grăia.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 492. *Au, nene și frățioare! Ce fuse și ăst păcat, D-arde foc la noi în sat?!* PĂSCULESCU, L. P. 209, ALR I/II h 162, ALRM I/II h 224. *Tata Lungul, Mama Lata, Nenea Fluierătoru* (Coșul, vatra, fumul). TEODORESCU, P. P. 225, cf. GOROVEI, C. 107. ✦ S p e c. (Regional) Frate vitreg. ALRM I/II h 223.

3. (Regional) Termen de respect folosit de nepoți pentru a vorbi cu (sau despre) un unchi. *Pe mine însă nu cuteza să mă ceară nenea Ghiță al popii, deși îmi era unchi.* F (1906), 4. *Nenea Antonache era fratele mamei.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. 25, cf. ALRM I/II h 232, 233.

4. (Familiar) Termen de respect folosit (de obicei de cei mai tineri) pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat (mai) în vîrstă; (popular) neică **(2)**, (regional) nană[1]. V. b a d e, m o ș **(I 2)**. *Eu așa am grăit cu nenea Enache* (a. 1752). IORGA, S. D. XII, 61. *Neane, dar ești tu cu minte! Ce duci cînele în spate?* ȚICHINDEAL, F. 348/2. *Rău îmi pare, nea cutare și cutare, Că îmi uitai ca pămîntul.* PANN, H. 50/22. *Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos.* NEGRUZZI, S. I, 224. *Ha, ha, ha!... răpide mi-l luași pe bietul dorobanț, nene.* ALECSANDRI, T. 400. *Mă! spune lui nen' tu Chiriac să nu uite de ce ne-a fost vorba.* CARAGIALE, T. II, 19, cf. 17. *Nea Budulea... avea un picior mai scurt decît celălalt.* SLAVICI, N. I, 147. *Da unde te duci, nene George?* ISPIRESCU, L. 139, cf. F (1906), 4. *Avusese cîteva discuții cu nenea Tomiță, care o recomandase pe Evantia.* BART, E. 319. *Nenea Vasilescu și tovarășii lui au cîte-o încăpere, în fundul magazinului.* ARGHEZI, B. 44. *Pot demonta tractorul și noaptea pe întuneric și îl fac la loc pe pipăite cu ochii legați, dacă mă ajută nea Prodan la carburator.* GALAN, B. II, 63. *Las' că și nenea Gherasim, cîrmaciul, cu toate că strigă uneori cu asprime, are o inimă, să nu-i găsești pereche în lume.* TUDORAN, P. 171, cf. 18. *Mă băiete, scoal în sus și pune un scaun lui nean' tău Matei sub picioare.* PREDA, Î. 76, cf. 107. *Mîine o să meargă la nenea Dobre.* BARBU, Ș. N. 12. *Fluieră i făcuse nenea Pahon.* RETEGANUL, P. I, 14. *Într-un papuc și-o opincă, lipa, lipa nea Stănică*, se zice despre omul leneș. Cf. PANN, P. V. I, 155/20. *Vorbi și nenea Ion, că este și el om* sau *vorbi și nea Vlad, că-i și el din sat*, se zice despre omul prost (care se amestecă într-o discuție). ZANNE, P. VI, 160, cf. 88, 162, 163, 169, 253, 274, 441, 442. ✧ (Glumeț) *Nenea Acul, țața Ața Își pierdură dimineața Pe un cot De postav sau șeviot.* ARGHEZI, S. P. 27. ✧ (Apelativ familiar pe care și-l dă o persoană mai în vîrstă, vorbind cu cineva mai tînăr) *Știi dumneata că d-atunci trebuie să fie aproape șaptezeci de ani? — Or fi, nento, îmi răspunse el.* GHICA, S. 15. ✧ *Nenea Martin* = moș Martin, v. m o ș **(I 2)**. *Oare nu cumva nenea Martin a dat raita pe la d-ta pe-acasă?* CREANGĂ, P. 31, cf. CANDREA, F. 265. *De frică, i se îmmoaie labele lui nenea Martin și cade.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 86. ✦ (Prin Olt.) Unul dintre numele dracului. *Te ia nen' tu.* ARH. OLT. XXI, 271.

5. Termen de adresare prin care se exprimă dezaprobarea, surprinderea neplăcută. *Vasăzică ai prins... cîți ai zis. Păi asta se cheamă pescuit, nene?* SEBASTIAN, T. 19. *La horă, nene, cu țăranii, în mijlocul poporului.* T. POPOVICI, SE. 508.

6. (Familiar) Termen întrebuințat în cursul unei povestiri sau conversații și care, fără a fi adresat unei persoane anumite, exprimă mirare, satisfacție etc.; (popular) neică **(4)**. *Și cînd venea ea, nene, dobora copacii.* ISPIRESCU, L. 5, cf. 78, 130, 213. *Se-ntind, nene, de căldură, De le-ajung genunchii-n gură.* COȘBUC, P. II, 48. *Cînd ceața să ridica, Ei, nene, să pomenea Din inima cîmpului, În buricul pămîntului.* PĂSCULESCU, L. P. 212.

7. (Argotic) Stăpîn al unei case de toleranță sau proxenet, codoș. V. p e ș t e.[1] *„Am să mă fac nene", răspunse.* M. I. CARAGIALE, C. 116, cf. BUL. FIL. II, 206, 211, VII, 282, SCL 1963, 24.

— Pl.: (rar) *neni.* — Art.: *nenea.* Gen. dat.: *lui nenea.* Voc. și: (învechit) *neaneo.* — Familiar, urmat de adj. pos. pers. 2 și 3 sg.: *nen' tău, nen' tu,* (rar) *nean' tău* (cu voc. *nento*), *nen' său, nen' su.* — Și: (formă prescurtată) **nea**, (învechit) **neăne** s. m.

— Cf. bg. н е н я, scr. n e n a.

NENEÁCĂ s. f. (Mold.) Mamă **(I 1)**. Cf. VALIAN, V. *Copilului de peptănat, Neneca peptene din tîrg au cumpărat.* DONICI, F. I, 35/2, cf. POLIZU. *Cînd băbaca la neneaca Vreun mic favor cerea, Neneaca cu bucurie Dorința îi împlinea.* NEGRUZZI, S. III, 25, cf. PONTBRIANT, D. *O nineacă cu două fete.* ALECSANDRI, T. 404, cf. 329. *Bine-ți șede mitropolit... unde-i neneacă-ta să te vadă!* CREANGĂ, A. 137, cf. id. GL., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘIO II$_1$, 272. *Prima datorie pe care am învățat-o eu a fost să respect pe babaca și pe neneaca.* SADOVEANU, N. F. 8. *Trai, neneaco, cu banii babachii*, se spune în legătură cu cineva care trăiește, petrece pe socoteala sau cu mijloacele altuia. Cf. CARAGIALE, O. VI, 82, ZANNE, P. IV, 303, 668. ✧ (Apelativ pe care și-l dă mama cînd se adresează copiilor ei) *Să nu faci poznă, Guliță, nineacăi.* ALECSANDRI, T. 396.

— Și: **nenécă, nineácă** (gen.-dat. *nineacăi*), **ninécă** (POLIZU) s. f.

— Din tc. **nine.**

NENÉCĂ s. f. v. **neneacă.**

NENECÚŢĂ s. f. (Mold.) Diminutiv al lui n e n e a c ă. Cf. POLIZU. *Ah, nenecuţă, cît eşti de bună!* ALECSANDRI, T. 330, cf. ŞIO II$_1$, 272.
— Şi: **ninecúţă** s. f. POLIZU.
— **Neneacă** + suf. *-uţă.*

NENEDEJDUÍRE s. f. v. **nenădăjduire.**

NENEMERÍRE s. f. (Învechit, rar) Negativ al lui n e m e r i r e; faptul de a nu nimeri. *Cu toţii în labirintul neplăcerii şi în rătăcirea nenemeririi ar fi rămas.* CANTEMIR, IST. 205.
— Pref. *ne-* + **nemerire.**

NENERÁ vb. I v. **ninera.**

NENERÁT, -Ă adj. v. **ninerat.**

NENEREĂLĂ s. f. v. **ninereală.**

NENERÍ vb. IV v. **ninera.**

NENERÎT, -Ă adj. v. **ninerat.**

NENEVESTÍTĂ adj. (Neobişnuit; despre femei) Care nu este măritată[2]; nemăritată. Cf. DDRF.
— Pl.: *nenevestite.*
— Pref. *ne-* + **nevestit** (part. lui *nevesti*).

NENGRIJÍRE s. f. v. **neîngrijire.**

NENGRIJÍT, -Ă adj. v. **neîngrijit.**

NÉNI s. f. (Prin Transilv.) Nană[1]. Cf. ALRM I/II h 234. *Nenele cele fălețe Nu se ţin cu glodoveţe.* CV 1952, nr. 4, 31.
— Pl.: *neni* şi *nene.*
— Din magh. **néni.**

NENÍC s. m. (Rar) Diminutiv al lui n e n e **(4)**; apelativ familiar pe care şi-l atribuie cineva lui însuşi. *Nu se lasă nenicu dus de nas!* BENIUC, M. C. I, 269.
— **Nene** + suf. *-ic.*

NENIMEREÁLĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui n i m e r e a l ă; lipsă de reuşită, de izbîndă, de succes (într-o acţiune); insucces. *Multă vreme stă făr' de glas, pentru nenimereala cea făr' de nădeajde a celor ce au aşteptat.* AETHIOPICA, 3^v/1. *Pentru că diznădăjduindu-să dragostea, obicinueşte a preface nenimereala spre pedeapsă.* ib. 38^v/1.
— Pref. *ne-* + **nimereală.**

NENIŞÓR s. m. Diminutiv al lui n e n e. **1.** (Popular) Cf. n e n e **(2)**. Cf. ALEXI, W., ALR I 465/190.
2. Termen de interpelare amicală între bărbaţi. *Mai avem treabă, nenişorule.* NEGRUZZI, S. III, 19. *Ce se petrece în casa acelui boier?—Lucruri mari, nenişorule, gugumănii nemaiauzite!* FILIMON, O. I, 230. *Stai, nenişorule! Am dat peste o sursă pe care n-o cunoaşte nimeni.* C. PETRESCU, Î. II, 124. *Şi ia mai dă-l dracului de birou, nenişorule, că doar n-o să piară ţara dacă o să lipseşti tu cîteva ceasuri.* STĂNOIU, C. I. 95. *Nu vrea Carol să mai fie moştenitor? Ducă-se, nenişorule!* PAS, Z. IV, 185.
3. Cf. n e n e **(5)**. *Da de unde o mai scoseraţi, nenişorule, şi p-asta!* PETICĂ, O. 213. *Ţi-am pus lingurile-n brîu, nenişorule!* REBREANU, R. I, 25. *Ce tot îndrugi, nenişorule!* GALACTION, O. 279.
4. Cf. n e n e **(6)**. *Şi nu trecu o clipă pînă veni, nenişorul meu, o trăsurică mîndră... şi cu patru armăsari trupeşi şi sumeţi.* MERA, L. B. 191.
— Pl.: *nenişori.*
— **Nene** + suf. *-işor.*

NENIULÚC s. m. (Prin Maram.) Diminutiv al lui n e n e **(1)**; (regional) neniuluţ, neniuţ. *Nu ţi, ńeńulucă, jel'e Pă mińe-a mă vădui, Pruncii a mńi-i sărăci.* ŢIPLEA, P. P. 8. *Hei tu, ńeńulucu mńeu, Mama-n casă ş-ar zińi, Să t'eme că-i omorî.* T. PAPAHAGI, M. 99.
— Şi: **nenulúcă** s. m.
— **Nene** + suf. *-uluc.*

NENIULÚŢ s. m. (Prin Maram.) Neniuluc. Cf. ŢIPLEA, P. P. 8.
— **Nene** + suf. *-uluţ.*

NENIÚŢ s. m. (Bucov.) Neniuluc. *Neniuţul meu mult iubit!* MARIAN, Î. 329. *Să fii mamii de-ajutor Şi nenuţului de spor.* id. NA. 318. *Să trăiască neniuţu, Că şi-a păzit puiuţu.* id. NU. 698, cf. com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.
— Şi: **nenúţ** s. m.
— **Nene** + suf. *-uţ.*

NENORÓC s. n. Negativ al lui n o r o c; lipsă de noroc, g h i n i o n; n e ş a n s ă; lipsă de succes (în acţiuni), i n s u c c e s; p. e x t. stare a celui nenorocit **(1)**, n e f e r i c i r e, n e n o r o c i r e **(2)**; durere, suferinţă (cauzate de lipsa de noroc). *Acel bine l-am pierdut... întru atîta nenoroc* (a. 1644). GCR I, 110/24. *În ziua nenorocului de nevoie să sufere şi scoaterea ochiului.* CANTEMIR, IST. 98. *A fost mare nedreptate să i să-ntîmple ast rău Din soarta lui cea vrăjmaşă şi din nenorocul său.* PANN, E. II, 109/12, cf. POLIZU. *Se plimba... printr-o pădure bătrînă şi plîngea de nenorocul ei.* CARAGIALE, ap. CADE. *Cine-ar putea să ne plîngă-ndeajuns nenorocul!* COŞBUC, AE. 38. *Şi să-mi durezi mormînt pe malul mării, Să-mi ştie şi urmaşii nenorocul.* MURNU, O. 181. *M-am născut, pe semne, Într-o zodie ciudată, De m-a bătut nenorocul De pe lumea asta toată.* GOGA, P. 48, cf. id. C. P. 9. *Dacă n-ai vedea tot prăpădul pe care l-a*

lăsat în urmă înecul ... n-ai crede că a fost pe aici atîta nenoroc. STANCU, D. 120. *Prea i se ţinea nenorocul pe urme.* T. POPOVICI, SE. 215. *Pînă cînd cu nenoroc Să ne pedepsim cu Foc?* TEODORESCU, P. P. 307, cf. DOINE, 231. *O plecat spre nenărocu lui.* ALR II 3 208/2, cf. 3 208/833.

— Şi: (regional) **nenăróc** s. n.

— Pref. *ne-* + **noroc.**

NENOROCÍ vb. IV. Tranz. (Folosit şi absol.) A face să fie, să ajungă nenorocit **(1)**, a provoca cuiva un mare necaz **(2)**, o mare suferinţă; p. ext. a distruge, a nimici. *Acel întăi amor m-a nenorocit.* NEGRUZZI, S. I, 51. *Doamnele cari ar voi să mă orbească m-ar nenoroci foarte mult.* ALECSANDRI, O. P. 132. *Ai ascultat de sfaturile altora, de-ai nenorocit şi căzăturile ieste de bătrîni.* CREANGĂ, P. 88. *Umblă nişte duşmani să pună gheara pe mine, să mă nenorocească.* CARAGIALE, ap. CADE, cf. ALEXI, W. *Sentiment ... care nenoroceşte, care strică echilibrul moral.* OPRESCU, I. A. III, 35. *Dac-o laşi să-i stea ciocan pe cap toată ziua, îl nenoroceşte.* GALAN, B. II, 84. ◇ Refl. *Dacă vreun om s-a nenorocit, adică dacă a căzut de pe un car.* MARIAN, Î. 348, cf. DDRF. *Fugi, măi băiete, pînă nu se ridică de jos, că altfel cheamă poliţia şi te-ai nenorocit!* TUDORAN, P. 91, cf. 8.

— Prez. ind.: *nenorocesc.*

— Derivat regresiv de la **nenorocit.**

NENOROCÍRE s. f. Negativ al lui norocire. **1.** Întîmplare cu efecte dezastruoase, care nenoroceşte; p. ext. necaz **(1)** mare; pacoste **(1)**; (regional) năcăjie, năzdrăvănie **(3)**. V. catastrofă, dezastru. *Şi întru nenorociri a fi fericiţi.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/35. *Alţii zic cum el însuşi să-şi fie făcut moarte, dupe atît* [e]*a nenorociri ce i să întîmpla.* C. CANTACUZINO, CM I, 20. *De atunci încoace întîmplîndu-să multe nenorociri acestii ţări cu schimbările stăpînirii, au căzut în desăvîrşita ei scădere.* AR (1832), 2^1/21. *Nenorocirile vremelor au hrăpit o parte din averea ta.* MARCOVICI, D. 15/17, cf. 2/12, id. C. 8/19. *Eu sînt foarte mîhnit pentru atîtea nenorociri ce ţi s-au întîmplat.* DRĂGHICI, R. 92/24. *Un vas idriot au sosit în 8 fevr. la Triest, aducînd novitaua despre marea nenorocire de care s-au cuprins marina.* AR (1834), 89^1/32. *Frigul cel aspru pricinuieşte multe nenorociri.* ib. (1838), 58^2/4. *Ispania să află purure în tot acele distrămări şi nenorociri.* ib. (1839), 3^1/2. *Care este nenorocirea de care voieşti a o apăra?* FILIMON, O. I, 112. *Destule nenorociri o căzut pe biata Moldovă.* ALECSANDRI, T. 1 479. *Să nu cumva să te împingă păcatul să-i faci vrun neajuns, ca să nu păţeşti vreo nenorocire.* CREANGĂ, P. 87. *Nu mă judeca după chip. Văd cum nenorocirile au săpat urme adînci şi-ntr-al tău.* DELAVRANCEA, O. II, 185. *O nenorocire mare mi s-a întîmplat, care poate ne va despărţi pentru totdeauna.* F (1903), 16, cf. 17, 20, ib. (1906), 21. *Mi s-a întîmplat o mare nenorocire.* CAMIL PETRESCU, U. N. 233. *Nenorocirea care a căzut peste capul tău poate să cadă peste soţia oricărui muncitor.* SAHIA, N. 42. *O să mă scoată din sărite. Să ştii că eu nu răspund dacă s-o întîmpla o nenorocire.* SEBASTIAN, T. 29, cf. 243. *Ce nenorociri te-au zdrobit, ce dureri ţi-au împietrit sufletul?* SADOVEANU, O. I, 137. *Cu sforţări cumplite se hotărî să lucreze toată noaptea actele privitoare la nenorocirea întîmplată.* BART, S. M. 76. *Cînd s-a întîmplat nenorocirea asta?* TUDORAN, P. 32. *Toate nenorocirile lui Cordiş fură pricinuite de singura dorinţă a vieţii lui: să ajungă directorul şcolii din Lunca.* T. POPOVICI, SE. 164. *Pare resemnat ca în faţa unei nenorociri.* IL ianuarie 1962, 34. *Orice nenorocire, cu un prieten bun, uşoară mi se pare.* ZANNE, P. VIII, 421. ◇ (Personificat) *De-abia ajunsesem la vîrsta de 9 ani şi nenorocirea îşi înfipse cîngile în mine.* ALECSANDRI, O. P. 15. ◇ Loc. adv. **Din nenorocire** = datorită unor împrejurări regretabile; din păcate, din nefericire. *Ei, cînd le intră din nenorocire în mînă vreo carte de astea de ale pricopsiţilor din ziua de astăzi, numaidecît se supără.* HELIADE, O. II, 10. *Literaturei române el ar fi fost de folos, Dacă din nenorocire şoarecii nu l-ar fi ros.* ALEXANDRESCU, O. I, 290. *Din nenorocire simt bine că nu voi putea niciodată s-o execut după cum ar trebui.* F (1900), 608. *Din nenorocire, p-acolo n-avui vreme să cercetez dăcît superficial.* GALAN, B. II, 164. ✦ (Prin Transilv.) Fantomă, nălucă **(1)**. Cf. ALR I 1 405/93, 320.

2. Starea celui nenorocit **(1)**; nefericire, durere, suferinţă (mare), nenoroc, (învechit) meserătate **(1)**, mişelătate **(1)**. *Fiecare îşi află şi va să-şi afle folosul şi norocirea în paguba şi nenorocirea altuia.* HELIADE, O. II, 16. *Au adus acum pe patria sa în aşa mare nenorocire.* AR (1831), 8^1/10. *Înţeleptul ... sufere, cu deopotrivă mulţumire, fericirea şi nenorocirea.* MARCOVICI, D. 9/3, cf. 5/7, 8/28, 13/1, 17/14. *Care este pricina nenorocirii voastre?* DRĂGHICI, R. 25/13, cf. 115/25. *Din toţi muritorii lumei cel mai în nenorocire ... Este omul care-ţi scrie.* CONACHI, P. 99. *Pentru mai marea lui nenorocire, era gelos ca un turc.* FILIMON, O. I, 124. *Nenorocirea ca şi fericirea fac parte din lumea aceasta.* RALEA, S. T. I, 122.

— Pl.: **(1)** *nenorociri.* — Şi: (regional) **năno-rocíre** s. f. ALR II 3 208/316.

— Pref. *ne-* + **norocire.**

NENOROCÍT, -Ă adj. Negativ al lui noro-cit.

1. (Despre fiinţe) Care se găseşte într-o situaţie vrednică de plîns, care este lipsit de noroc, de fericire, care are de îndurat un mare necaz **(1)**, o mare suferinţă; nefericit, nevoiaş **(1)**; (învechit, rar) mişelos **(1)**, negru **(12)**. V. biet. Cf. HELIADE, O. II, 351. *Cu trii zile mai-nainte*

nenorocita soție a lui Torias purcese de la Sariz la Spania. AR (1832), 6²/29. *Doi bieți nenorociți oameni tîrîndu-să dintr-un caic către foc.* DRĂGHICI, R. 166/16, cf. 26/15, 141/4. *Nenorocitul lor fiu.* AR (1839), 2¹/52. *Ascultați că vi le-a spune nenorocita Zulnie.* CONACHI, P. 82. *Plîngeam pe acea nenorocită femeie.* NEGRUZZI, S. I, 49, cf. 41, 44. *Ce pasă bietei turme, în veci nenorocită, Să știe de ce mînă va fi măcelărită.* ALEXANDRESCU, M. 6. *Ești nenorocită în casa Chiriței?* ALECSANDRI, T. 494. *De a vieții lor enigmă îi vedem pe toți munciți, Făr-a ști să spunem care ar fi mai nenorociți.* EMINESCU, O. I, 133. *Făcîndu-i-se milă de nenorocita străină, și-a pus în gînd să descopere vicleșugul babei.* CREANGĂ, P. 98. *Nenorocitul animal fugea făcînd niște salturi nebunești și chelălăind într-un chip infernal.* CARAGIALE, O. III, 163. *Va răsări cîndva și steaua Acestui neam nenorocit?* IOSIF, V. 59. *Elenuța se simți nenorocită.* AGÎRBICEANU, A. 129. *Sînt însă alții și mai nenorociți. Ăia dorm pe cufere sau pe lada de pîine.* SAHIA, N. 114. *Eu, din pricina aceasta, n-am să mă înțeleg cu oamenii aceștia și am să fiu nenorocită.* SADOVEANU, O. IV, 33. *Spune-mi, de ce m-ai primit? — Erai foarte nenorocită.* BARBU, Ș. N. 61, cf. A I 21. (Glumeț) *Și potopul lui Noe n-a avut atîta apă ca să înece sărmana omenire, cît venin s-a revărsat din vorbele-i hodorogite asupra nenorocitului meu cap.* HOGAȘ, DR. I, 38. (Cu sens atenuat) *Actorul ridică brațele umilit, nenorocit, avînd aerul că nu pricepe ce i se spune, privind speriat în jurul lui.* CAMIL PETRESCU, N. 15. ✧ (Substantivat) *Ce poate să nădăjduiască un nenorocit, după ce s-au făcut lăcuitoriu într-o corabie.* CRITIL, ap. GCR II, 152/27. *Să judec și eu, nenorocita de mine* (a. 1800). GCR II, 182/17. *Asemenea cu ființele cele desfrînate, el se depărtează de nenorociți.* MARCOVICI, C. 6/8. *S-au îndemnat de milostivire a alerga către agiutoriul acelui nenorocit.* DRĂGHICI, R. 167/19, cf. 19/30. *Doi avocați s-au fost însărcinat a face cercetare despre soarta acestui nenorocit.* AR (1834), 60¹/5. *Pustiește sufletul celor nenorociți.* EMINESCU, N. 21, cf. GANE, N. III, 126. *Ceea ce e mai grav, se descoperă că nenorociții aceia nu veneau, ci erau aduși acolo de către fețe bisericești.* CARAGIALE, O. IV, 145. *Mîngîiați pe cei nenorociți.* MACEDONSKI, O. I, 111. *Cine să se mai gîndească la nenorocita de ea, în huetul și bezna acestei nopți îngrozitoare.* VLAHUȚĂ, O. A. 354. *Nenorocitul făcea sforțări uriașe.* REBREANU, R. I, 174. *E o nenorocită care s-a aruncat înaintea trenului.* C. PETRESCU, C. V. 38. *Medicii au prilejul să vadă nenorociți atinși de grozava boală, paralizie generală.* YGREC, M. N. 467. *La o stîncă de sare lucrează doisprezece nenorociți.* SADOVEANU, O. II, 483. *Nenorocitul de măgar S-a-ncovoiat și nu-i mai poate duce.* ARGHEZI, S. P. 72. *Sînt convins că nenorocitul nu are nici o vină.* BARANGA, R. F. 44. ✦ (Despre stări, situații etc.) Vrednic de plîns; trist, jalnic. *Găsindu-să la nenorocita stare în care să afla, au căzut iarăș la adîncă mîhneciune.* DRĂGHICI, R. 45/27. *Vremi furtunoase și nenorocite.* BĂLCESCU, M. V. 7.

2. (Învechit și popular) Sărac, sărman. Cf. IORDAN, L. R. A. 446, id. STIL. 21, 37. ✧ (Substantivat) *Nevinovații copii se roagă din inimă pentru fericirea părinților; nenorociții, pentru fericirea făcătorilor lor de bine.* MARCOVICI, D. 3/2. ✦ Mizer **(2)**. *Provoca anchete care se soldau de obicei cu trimiterea lui într-unul din satele nenorocite ale județului.* HOGAȘ, DR. I, 38.

3. Care aduce sau care constituie o nenorocire **(1)**; dezastruos, funest, nefast, tragic, (învechit, rar) nenorocitor. *Primejdia nenorocită a petrecătorilor în lumea aceasta.* N. COSTIN, ap. GCR II, 10/24. *De cînd ne luptăm cu această nenorocită întîmplare.* DRĂGHICI, R. 26/4. *După multe nenorocite întîmplări a patriii sale, el au abdicat.* AR (1837), 71²/16. *Nu putem să nu ne întrebăm în același timp ce nenorocită cugetare l-a împins.* MACEDONSKI, O. IV, 64. *Un tînăr îmi cere sfaturi pentru un amor nenorocit.* BACOVIA, O. 239. *Sfîrșitul văduvei lui Irimia Vodă a fost cel mai nenorocit dintre al tuturor doamnelor Moldovei.* SADOVEANU, O. V, 712. *Tragedia purifică sufletele spectatorilor de pasiuni asemănătoare cu acele ale căror nenorocite consecințe le observăm în eroii tragediei.* VIANU, M. 57. *Era la mijloc o istorie veche și nenorocită.* GALAN, B. II, 107.

4. Ticălos, detestabil. *Ni se vorbește și despre nenorocitul comerț cu femei și fete.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/5. ✦ (Substantivat) Termen de dispreț la adresa unei persoane. *Ce ai făcut, nenorocito!* ISPIRESCU, L. 5. *Taci! Nenorocito. Să n-aud o vorbă.* SEBASTIAN, T. 208. *Nu știa cum să scape mai repede de-aici și nenorocituăsta își mai bate și el joc.* PREDA, D. 150.

— Pl.: *nenorociți, -te.*

— Pref. *ne-* + **norocit.**

NENOROCITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Nenorocit **(3)**. *Va afla . . . mijloace sigure de a prevede cutremurile pămîntului și de a scăpa de nenorocitoarele lor răsturnări.* AR (1829), 234¹/23.

— Pl.: *nenorocitori, -oare.*

— **Nenoroci** + suf. *-tor.*

NENOROCÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui n o r o c o s; care nu are noroc **(1)**, care nu are succes, care nu izbutește (în ceea ce întreprinde), p ă g u b o s **(2)**; care aduce nenorocire **(1)**, n e f a s t. *În vreme ce bietul Robinson să socotea mîntuit, nouă nenorocoase ispite îl așteptа.* DRĂGHICI, R. 212/17, cf. POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DHLR I, 246.

— Pl.: *nenorocoși, -oase.*

— Pref. *ne-* + **norocos.**

NENTRECÚT, -Ă adj. v. **neîntrecut.**

NENTRERÚPT, -Ă adj. v. **neîntrerupt.**

NENTURNÁT, -Ă adj. v. **neînturnat.**

NENŢELEGĂTÓR, -OÁRE adj. v. **neînţelegător.**

NENŢELÉS, -EÁSĂ adj. v. **neînţeles²**.

NENUFÁR s. m. (Bot.; livresc) Nufăr **(1)** *(Nymphaea alba* şi *nuphar luteum)*. Cf. PONTBRIANT, D., BARONZI, L. 139, COSTINESCU, CIHAC, II, 600. *Pe prefiratele lui ape pluteşte albul nenufar.* MACEDONSKI, O. I, 63, cf. 148, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W. *Plutind alături de el, pe o floare de nenufar.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 15. *Ce te-a supărat? ţînţarul, Păpurişul, nenufarul?* ARGHEZI, VERS. 241, cf. 82, id. B. 16. *Exilate stele, nenufari şi lotuşi, Asfinţiţi vor merge, stinşi, învinşi, convinşi.* BENIUC, C. P. 103. *Neaua cu sclipiri de nenufar.* V. ROM. martie 1956, 170.

— Pl.: *nenufari.*

— Din fr. **nénufar.**

NENULÚCĂ s. m. v. **neniuluc.**

NENUMĂRÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui n u m ă r a t². Cf. LB.

2. Care este în număr atît de mare încît nu poate fi numărat; foarte numeros, fără număr; (regional) nemaisocotit, nesămăluit. V. n e l i m i t a t, n e m ă r g i n i t **(2)**, i n f i n i t. *Alte nenumărate minuni au făcut.* VARLAAM, C. 99, cf. 24, 170. *În ţara Ungurească s-au sculat Batie cu nenumărată mulţime de oaste tătărască.* CANTEMIR, ap. GCR I 360/30. *Nici un lucru cîte sînt supt lună stătătoriu şi neschimbat nu poate fi, nici în nenumăraţii ani pot tot într-acelaşi chip sta.* C. CANTACUZINO, CM I, 56, cf. 26. *Cu toată această nenumărată armie n-au putut să ia cetatea.* IST. CAROL XII, 21^{r}/17. *Făcu provinţie romană, descălecându-o cu nenumărată mulţime de romani.* BUDAI-DELEANU, LEX. I, 44^{r1}/24. *Moldovencile... creştea patriei fii a cărora virtute `o au păstrat în mijlocul nenumăratelor primejdii.* AR (1830), 16^{1}/8. *Între nenumăratele îmbunătăţiri... fără îndoială este aşăzarea în capitalie şi prin polotiile prinţipatului a unui sfat muniţipal.* ib. (1832), 13^{1}/2. *Cît de vremelnice sînt plăcerile lui, iar relele nemărginite şi nenumărate.* MARCOVICI, C. 24/24. *Această frumoasă şi cuminte damă era pilduitoare prin a ei vieţuire şi nenumărate faceri de bine.* AR (1837), 58^{1}/26, cf. VALIAN, V. *Turme nenumărate ca stelele păşteau în cîmpii întinse.* RUSSO, S. 144, cf. POLIZU. *În sînul ei găseşti Averi nenumărate.* ALEXANDRESCU, M. 11, cf. PONTBRIANT, D. *Corăbii cu trei poduri, nenumărate vase.* ALECSANDRI, P. I, 236, cf. id. T. 102, BARCIANU, COSTINESCU. *Stele nenumărate, ca nisipul mării, scînteiază care de care mai mult.* BOLINTINEANU, O. 350. *Nu voi vorbi dară despre acele nenumărate căi... cîte se află în această peşteră.* F (1880), 337. *Ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte.* ODOBESCU, S. III, 19. *El numără în gîndu-i zile nenumărate.* EMINESCU, O. I, 93. *Deschizînd lada... nenumărate herghelii de cai, cirezi de vite... ies din ea.* CREANGĂ, P. 291, cf. 79, DDRF. *Sînt nenumărate băile din Roşia.* F (1903), 28, cf. 189, ALEXI, W. *Strîngea galbeni peste galbeni umplîndu-şi nenumăratele lui pungi.* F (1906), 27, cf. 15. *Din coastele rîpoase ale munţilor se nasc nenumărate izvoare mici.* HOGAŞ, DR. I, 31. *Lumina soarelui de vară,... despicînd vederii nenumărate cline, planuri şi adîncimi, venea spre noi.* GALACTION, O. 209. *A încercat în nenumărate locuri, dar a primit acelaşi răspuns.* SAHIA, N. 91. *Au fost descrise de nenumăraţi autori.* YGREC, M. N. 577. *Minunata noastră clasă muncitoare a ştiut să învingă nenumărate piedici şi greutăţi.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 387. *Se gîndea la nevoile lui şi la amărăciunile-i nenumărate.* SADOVEANU, E. 103, cf. 28. *Sculele şi lucrurile din gospodărie, de lemn, sînt nenumărate.* ARGHEZI, B. 105. *Ţara noastră are nenumărate ochiuri de apă stătătoare.* C. ANTONESCU, P. 16, cf. 31. *Rupse în nenumărate bucăţele hîrtia înnegrită.* GALAN, B. II, 132. *Ploaia... mînjise nenumăratele ferestre care dădeau spre stradă.* T. POPOVICI, SE. 79. *Pădurea... creează pentru apa de scurgere nenumărate piedici.* AGROTEHNICA, I, 164. *Astfel dar nu se cuvine, Să vedem aici la tine Cu oşti mari, nenumărate.* TEODORESCU, P. P. 114. ◇ (Adverbial) *Ea mi-a dat Numărat, Eu îi dau nenumărat!* MARIAN, V. 137. ◇ L o c. a d v. **De nenumărate ori** sau **în nenumărate rînduri** = de foarte multe ori, foarte des. *Ce folos de jurămintele mele celea mai desperate, repetate de nenumărate ori.* F (1903), 4. *„Dulce" apare de nenumărate ori la Eminescu, Alecsandri şi Bolintineanu.* VIANU, S. 34. *Acasă... am stat de nenumărate ori de vorbă cu tine.* BARANGA, R. F. 51. *Îi povestise în nenumărate rînduri că Pavel vine beat în fiecare seară.* T. POPOVICI, SE. 46, cf. 455. *Am auzit de nenumărate ori prozatori talentaţi... discutînd cu aprindere.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 2/1. (Popular; substantivat) **Cu nenumărata** = cu nemiluita, v. n e m i l u i t **(2)**. *Calul voma bani cu nenumărata.* RETEGANUL, P. I, 71.

3. (Neobişnuit) Care nu a fost numerotat. *La început sînt unsprăzece foi nenumărate.* SBIERA, F. S. 77.

— Pl.: *nenumăraţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **numărat²**.

NENUMĂRĂTÚRĂ s. f. (Învechit, rar) Negativ al lui n u m ă r ă t u r ă; număr, mulţime mare. *Cunoşti multul mulţîmei greşealelor meale, ce milostivirea ta biruiaşte nenumărătura lor.* DOSOFTEI, PS. 504/9.

— Pref. *ne-* + **numărătură.**

NENUMERÁBIL, -Ă adj. Negativ al lui numerabil; care nu se poate număra[1] **(1)**; p. ext. extrem de numeros, fără număr. Cf. LM. *Prin ... nenumerabile evoluţiuni puterea creatoare a naturei a scos din starea primitivă a haosului amorţit formele mişcătoare ale vieţii organice.* MAIORESCU, CR. II, 164. *Există şi mulţimi infinite nenumerabile de lungime nulă.* STOILOV, T. F. 131, cf. 15.

— Pl.: *nenumerabili, -e.*

— Pref. *ne-* + **numerabil** (după fr. *innombrable).*

NENUMÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui numit; căruia nu i s-a dat un nume; (în practicile creştine) care nu a fost botezat. Cf. COSTINESCU. *Ai venit Cu 99 de plăieşi ... Cu mirul nemiruiţi ... În numele Domnului nenumiţi.* MARIAN, V. 149.

2. (Învechit) Nespus **(2)**. *Această dulceaţă duhovnicească şi cu multe însemnări iaste şi nenumită* (a. 1793). CAT. MAN. II, 104, cf. COSTINESCU.

— Pl.: *nenumiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **numit.**

NENÚŢ s. m. v. **neniuţ.**

NENVÎNS, -Ă adj. v. **neînvins.**

NEO- Element de compunere care însemnează „nou" şi care serveşte la formarea unor substantive ca: neolatinism şi a unor adjective ca: neogramatic, neogrecesc.

— Pronunţat: *ne-o-.*

— Din fr. **néo-.**

NEOÁGĂ s. f. v. **nioagă.**

NEOANACREÓNTIC, -Ă adj. Care se inspiră din poezia lirică pseudoanacreontică, care aparţine acestei poezii. *E influenţat, ca şi primii Văcăreşti, de lirica neoanacreontică.* CONTRIBUŢII, I, 7.

— Pronunţat: *ne-o-a-na-cre-on-.* — Pl.: *neoanacreontici, -ce.*

— Din fr. **néo-anacréontique.**

NEOÁSPE s. m. v. **neoaspete.**

NEOÁSPETE s. m. (Rar) Negativ al lui oaspete; inamic. Cf. LM.

— Pl.: *neoaspeţi.* — Şi: **neoáspe** s. m. BARONZI, L. 98.

— Pref. *ne-* + **oaspete.**

NEOBICINUÍT, -Ă adj. v. **neobişnuit.**

NEOBIŞNUÍNŢĂ s. f. (Rar) Negativ al lui obişnuinţă; faptul de a nu fi obişnuit cu ceva, lipsă de obişnuinţă. Cf. POLIZU, COSTINESCU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *La neobişnuinţa lui de a umbla pe jos se adăugase viscolul care îl chiora.* STANCU, R. A. III, 164.

— Pref. *ne-* + **obişnuinţă.**

NEOBIŞNUÍT, -Ă adj. Negativ al lui obişnuit; care iese din comun, care are un caracter aparte, unic; p. ext. extraordinar. V. nenădăit. *Pune temei numai ... pe munca ta, iar nu pe ajutorul altuia, nici pe vreo întîmplare neobicinuită.* MARCOVICI, D. 11/2. *Era o neobişnuită frumuseţe de sunete în acea împerechere bizară de cuvinte.* VLAHUŢĂ, O. A. 395, cf. GHEREA, ST. CR. III, 388, F (1903), 313. *Nu mai era tînără, dar avea o frumuseţe neobişnuită în privire.* SADOVEANU, B. 77, cf. YGREC, M. N. 460, OPRESCU, I. A. III, 21. *Mărimea neobişnuită a ferestrelor.* CĂLINESCU, E. O. I, 8, cf. C. ANTONESCU, P. 132, T. POPOVICI, SE. 213, ARVINTE, TERM. 77. *Ai sentimentul unei măreţii neobişnuite.* GL 1962, nr. 419, 1/2. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv sau de un adverb prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Vederea deosebit de pătrunzătoare şi inima neobişnuit de simţitoare.* IORGA, L. II, 57. *Numărul acestor prepoziţii este neobişnuit de mare.* IORDAN, G. 207, cf. 211. *Luna îşi înălţa discul neobicinuit de apropiat şi imens.* C. PETRESCU, Î. I, 16. *Scrierile lui Bălcescu nu au numai un conţinut de o rară densitate de idei, dar şi un cuprins emotiv neobişnuit de cald şi vibrant.* VIANU, S. 66. *Auzea neobişnuit de limpede toate zgomotele de seară.* T. POPOVICI, SE. 134. ✦ Straniu, bizar, curios, ciudat. Cf. HELIADE, O. II, 351. *În sufletul tău se petrece ceva neobicinuit.* FILIMON, O. I, 111. *Cîţiva cîni ... îşi făceau datoria bătînd la noi, sau — mai bine zis — la neobişnuita noastră îmbrăcăminte.* HOGAŞ, DR. I, 2. *Tînărul nostru se mişca sprinten în costumul său neobişnuit.* TUDORAN, P. 12. ◇ (Adverbial) *Văzîndu-ne aşa de neobişnuit îmbrăcaţi, îşi aduse aminte că ... are şi îndatoriri poliţieneşti.* HOGAŞ, DR. I, 4.

— Pl.: *neobişnuiţi, -te.* — Şi: (învechit) **neobicinuít, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **obişnuit.**

NEOBLĂDUITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Care se află sub autonomie paternă, care se află sub tutelă. Cf. DDRF.

— Pl.: *neobläduitori, -oare.*

— Pref. *ne-* + **oblăduitor.**

NEOBOSEÁLĂ s. f. (Rar) Negativ al lui oboseală; faptul de a fi neobosit **(2)**; p. ext. hărnicie (deosebită), zel (susţinut). *Sumeţia şi neoboseala lor sînt neasămănate.* AR (1839), 18[1]/15. *Caii ... se deosebeau nu prin mărime sau frumuseţe, ci prin răpeziciune şi neoboseală.* HASDEU, I. V. 77. *În judeţul lui îşi păstrase oarecare popularitate, prin neoboseala*

cu care alerga după trebile alegătorilor. D. ZAMFIRESCU, T. S. 29.

— Pref. *ne-* + **oboseală.**

NEOBOSÍT, -Ă adj. 1. Negativ al lui o b o s i t. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., C. PETRESCU, Î. I, 10.

2. Care nu obosește (niciodată); p. e x t. care este în continuă mișcare, în continuă activitate, foarte harnic, foarte activ, n e o s t e n i t (2), (rar) n e o d i h n i t (2). *O strînsură mare de lucruri în privirea istoriei naturale, adunate de către neobositul acest naturalist.* AR (1830), 14²/24, cf. 256²/45. *Fecunda și neobosita prenoitoare a semințiilor lumești.* ODOBESCU, S. III, 40. *Mintea lui zbura neobosită prin labirintul încîlcit al politicii mari.* F (1903), 50. ◇ F i g. *Un iaz tare și nou închidea calea apei neobosite.* REBREANU, N. 79. ✦ Care nu se întrerupe, nu slăbește nici o clipă; susținut, perseverent. *Hărnicia și neobosita muncă a lăcuitorilor l-au făcut roditoriu.* AR (1830), 257²/35, cf. 28¹/10. *Răsplătire plină de mulțumire și mîngîiere a neobositelor lor osteneli!* HELIADE, O. II, 11. *Am văzut cu oarecare îngrijire și îndoială latinirea neobosită și sistematică ce vine din aceste școale.* RUSSO, S. 74. *Oculist apreciat și miop, desfășura o activitate neobosită pentru ocrotirea celor ce-și chinuiesc viața într-un întunerec fără sfîrșit.* REBREANU, N. 254. *Era vorba de a transmite impresia înaintării lor active, neobosite.* VIANU, S. 119. *E rodul unei munci neîntrerupte, neobosite.* MIHALE, O. 391. ✦ (Adverbial) Necontenit (2), neîncetat. *Neobosit s-au ostenit atîta pentru besearică.* MOLNAR, RET. 121/5. *În canțeleriile ministeriii din lăuntru să lucrează neobosit zi și noapte.* AR (1839), 57¹/27. *Este necesar ca presa să afirme clar și neobosit că în cerința calității intră implicit și cerința frumosului.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 74, cf. CONTEMP. 1962, nr. 795, 7/6. *Maică-ta mi-a poruncit Să tot zbor neobosit Pe spinarea vîntului.* ALECSANDRI, P. P. 141.

— Pl.: *neobosiți, -te.*

— Pref. *ne-* + **obosit.**

NEOBRĂZÁRE s. f. Lipsă de cuviință; vorbă, faptă, atitudine, purtare lipsită de cuviință; obrăznicie, nerușinare, impertinență, (învechit, rar) nestidință. *Îi dăduse oarecînd mai nainte Țibac două palme, pentru neobrăzirea lui.* ȘINCAI, HR. II, 169/12. *Auzi neobrăzare! Ce? casa boierească e han pe drumu mare?* MACEDONSKI, O. II, 55, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Să aibă neobrăzarea să vină în fața noastră fără să ne făgăduiască cozonaci și cel puțin un butoiaș cu țuică?* V. ROM. martie 1954, 147. *Am întins cu neobrăzare gîtul să văd ce nu ștersese maestrul.* STANCU, R. A. I, 167.

— Și: (rar) **neobrăzíre** s. f.

— Cf. n e o b r ă z a t.

NEOBRĂZÁT, -Ă adj. Negativ al lui o b r ă z a t; lipsit de bună-cuviință; obraznic, nerușinat (2), impertinent. Cf. ALEXI, W., TDRG. *Comisarul de la capătul firului — probabil un tînăr licențiat în drept și neobrăzat — îl întrebă familiar.* STANCU, R. A. V, 21, cf. CHEST. 5/45. ◇ (Substantivat) *Da bine, mă, neobrăzatule, de tine e să stai aci cu oamenii bătrîni?* PETICĂ, O. 220.

— Pl.: *neobrăzați -te.*

— Pref. *ne-* + **obrăzat.**

NEOBRĂZÍRE s. f. v. **neobrăzare.**

NEOBSERVÁT, -Ă adj. Negativ al lui o b s e r v a t; fără să fie văzut, (rar) n e v ă z u t; f i g. fără să fie apreciat, prețuit, remarcat. Cf. F (1897) 217. *Vînătorul caută să se apropie neobservat de vînat.* STOICA, VÎN. 72. *Culoarea generală îi ajută să treacă ușor neobservat pe fundurile pe care trăiește.* C. ANTONESCU, P. 126.

— Pl.: *neobservați -te.*

— Pref. *ne-* + **observat.**

NEOCLÁSIC, -Ă adj. Care se inspiră din sau imită arta, literatura sau arhitectura clasică. *O clădire în stil neoclasic, cu coloane și ferestre arcuite.* CAMIL PETRESCU, O. II, 389. *Se opriră puțin înaintea colonadei unui mare teatru în stil neoclasic.* CĂLINESCU, S. 854, cf. id. E. 49, LTR².

— Pronunțat: *ne-o-*. — Pl.: *neoclasici, -ce.*

— Din fr. **néo-classique.**

NEOCLASICÍSM s. n. Curent în artă, literatură și arhitectură care se inspiră din arta, literatura și arhitectura clasică. Cf. CONTEMP. 1948, nr. 107, 9/3, DER. ✦ Tendință de reîntoarcere la principiile și formele muzicii clasice și preclasice. Cf. DER.

— Pronunțat: *ne-o-*.

— Din fr. **néo-classicisme.**

NEOCOLONIALÍSM s. n. Politică de menținere a fostelor colonii, declarate state independente, în situația de anexe economice ale imperialismului. *Politica neocolonialismului preocupată doar de cîștiguri de moment este complet lipsită de perspective.* CONTEMP. 1962, nr. 821, 8/7, cf. DER.

— Pronunțat: *ne-o-co-lo-ni-a-*.

— Din fr. **néo-colonialisme.**

NEODÍHNĂ s. f. 1. Negativ al lui o d i h n ă; lipsă de odihnă; oboseală. Cf. URECHE, L. 111, HELIADE, O. II, 351, PANN, E. I, 108/8, GHICA, S. 91, ISPIRESCU, L. 8, MACEDONSKI, O. III, 23, VLAHUȚĂ, O. A. III, 75, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., ARGHEZI, C. J. 166.

2. (Învechit) Neliniște (1), îngrijorare, grijă; nemulțumire (2). Cf. LB, HELIADE, O. II, 351.

Chibzuindu-te adînc asupra tuturora pricinilor de neodihnă, întreabă-te: pierdut-am oare tot? MARCOVICI, D. 14/26, cf. VALIAN, V., POLIZU. *S-a oprit mai special asupra eventualităţii din urmă, ca asupra unui obiect de neodihnă pentru Poartă.* GHICA, A. 32, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, DDRF, ŞĂINEANU, D. U. ◇ Loc. adj. şi adv. **În neodihnă** = îngrijorat, neliniştit. *Trec rîpile în salturi, trec rîurile-not Ş-aleargă-n neodihnă voinicii cît ce pot.* ALECSANDRI, P. III, 204.

3. (Învechit) Zgomot, zarvă; p. ext. agitaţie, dezordine, tulburare. *Boierii moldoveneşti . . . s-au fost urît de neodihnele cele multe.* ŞINCAI, HR. II, 172/24. *Acea neodihnă şi nesupunere să o cerceteze* (a. 1823). DOC. EC. 290, cf. LB, HELIADE, O. II, 351. *Au ajuns a fi pricina de gîlcevuri şi neodihnă* (a. 1848). DOC. EC. 945, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. ✦ Uneltire. *A început a tinde cursă Sântului Ladislav, pentru carea neodihnă. . . fu prins.* ŞINCAI, HR. I, 208/19.

— Pl.: **(3)** *neodihne.*

— Pref. *ne-* + **odihnă.**

NEODIHNÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) A nelinişti, a îngrijora; a nemulţumi. *Mehemed Ali rămîne un bolovan greu în spinarea Porţii otomane, care necurmat o apasă şi o neodihneşte.* GT (1838), 2/54. *Cu toate asigurările ce Mihai dedese nobililor . . . fierberea tot domnea între dînşii. Aceasta începu a neodihni pe domn.* BĂLCESCU, M. V. 456, cf. PONTBRIANT, D., TDRG. *Banul te neodihneşte.* ZANNE, P. V, 67. ◇ Refl. *Iar neodihnindu-să vreo parte şi mai având cevaş a răspunde, cu soroc să-i trimiteţ aici la domniia mea* (a. 1748). IORGA, S. D. I, 305.

— Prez. ind.: *neodihnesc.*

— Derivat regresiv de la **neodihnit.**

NEODIHNÍRE s. f. (Învechit) Faptul de a (se) neodihni; neliniştе **(1)**, îngrijorare; nemulţumire **(2)**. *Trimiţînd doi ofiţiri ostaşi împeratul la Sarmate, ca să-i întreabe despre pricina neodihnirei lor.* MAIOR, IST. 180/8, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU.

— V. **neodihni.**

NEODIHNÍT, -Ă adj. **1.** Negativ a lui odihnit. Cf. COSTINESCU, ISPIRESCU, L. 335, DDRF, T. POPOVICI, SE. 253.

2. (Rar) Care nu se odihneşte, nu stă niciodată; p. ext. neobosit **(2)**. Cf. PONTBRIANT, D. *Aţi războit . . . stînd vecinic în picioare, în veci neodihniţi.* ALECSANDRI, P. III, 217, cf. DDRF. ◇ (Adverbial) *Scoboară bîrnele neodihnit.* ARGHEZI, VERS. 238.

3. (Învechit) Neliniştit, agitat; p. ext. turbulent. *Prepuitoarea şi neodihnita firea turcească.* N. COSTIN, LET. II, 4/29. *Cazacii, cum sînt ei neodihniţi, iar s-au rădicat o seamă, de au mai venit asupra lui Pătru Vodă.* R. POPESCU, CM I, 310, cf. 284. *S-au rădicat nişte oameni neodihniţi din banatul Craiovei şi au ales domn pre oarecare Paisie.* ŞINCAI, HR. III, 14/36, cf. I, 185/32, LB, VALIAN, V. *Secuii erau neodihniţi şi cîrtitori.* BĂLCESCU, M. V. 139, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Învechit, rar; substantivat) Om nerăbdător. *I-am zis să fie întru aşteptare că, macar şi în Haţăg, tot în ţară eşti, dară el, ca un neodihnit, n-au vrut să aşteapte* (a. 1806). IORGA, S. D. XII, 227.

— Pl.: *neodihniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **odihnit.**

NEODIHNITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Neliniştitor. *Cugetări neodihnitoare turbură adesea inima mea.* MARCOVICI, D. 404/14, cf. 2/16, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *neodihnitori, -oare.*

— **Neodihni** + suf. *-tor.*

NEOFALÍNĂ s. f. Amestec de benzen şi benzină uşoară, întrebuinţat la curăţirea materialelor textile. Cf. DP, DM, LTR[2].

— Pronunţat: *ne-o-.*

— Din fr. **néophaline.**

NEOFÎT s. m. **1.** Persoană convertită de curînd la o altă credinţă (de obicei la creştinism). Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Scriau numele neofiţilor sau noilor botezaţi.* ODOBESCU, S. I, 452, cf. BARCIANU, ALEXI, W., SEVERIN, S. 43.

2. P. ext. Persoană care a aderat de curînd la o cauză, care a intrat de curînd într-o colectivitate (fiind încă neiniţiat deplin). V. începător. *Copiii sta de amîndoă părţile ale neofitului.* GTN (1836), 86 bis 1/1. *Acei ce erau în capul acestei mişcări intelectuale erau tocmai de „acei români rătăciţi“ . . . , precum îi califică neofitul din „Patria“.* RUSSO, S. 66. *Neofit în jurnalismul românesc.* ROM. LIT. 175[1]/39. *A-l prenumăra între miniştri mai noi, între neofiţi.* MAIORESCU, D. II, 230. *Astăzi pentru prima oară pui piciorul în altarul muzelor, şi noi căpătăm un neofit.* GANE, N. III, 101. *Am onoare de a întreba pe d. secund secretar dacă neofitul este prezent.* I. NEGRUZZI, S. III, 127, cf. I, 370, ALEXI, W. *Graba şi focul neofitului care vrea . . . să se afirme.* IORGA, L. II, 149. *Acestea le-a dovedit el atunci, cu toată înfocarea de neofit.* C. PETRESCU, A. 318.

— Pronunţat: *ne-o-.* — Pl.: *neofiţi.*

— Din fr. **néophyte.**

NEOGÁM, -Ă adj., s. m. şi f. (În dicţionarele din trecut) (Persoană) care s-a căsătorit de curînd. Cf. COSTINESCU, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pronunţat: *ne-o-.* — Pl.: *neogami, -e.*

— Din fr. **néogame.**

NEOGÉN, -Ă adj., subst. **1.** Adj. Care aparţine celei de a doua perioade a neozoicului **(2)**, care se referă la această perioadă, care datează din această perioadă. *Zona neogenă a Carpaţilor Orientali a fost afectată de cutări pînă în faza cea mai nouă.* ONCESCU, G. 105. *Rezultat al cutărilor neogene, subcarpaţii însoţesc arcul carpatin pe latura externă.* MG. I, 100.

2. Subst. A doua perioadă a neozoicului **(2)**, de la sfîrşitul paleogenului pînă la începutul cuaternarului. Cf. DM. *Începutul neogenului e marcat printr-o transgresiune marină.* LTR[2], cf. DER.

3. Subst. Serie de straturi geologice din neogen **(2)**. DICŢ.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neogeni, -e.*

— Din fr. **néogène.**

NEOGRÁF, -Ă adj., s. m. şi f. (În dicţionarele din trecut) (Persoană) care introduce şi foloseşte un nou sistem ortografic. Cf. NEGULICI, PROT.-POP., N. D., COSTINESCU.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neografi, -e.*

— Din fr. **néographe.**

NEOGRAFÍST, -Ă s. m. şi f. (Învechit) Neograf. Cf. NEGULICI, COSTINESCU.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neografişti, -ste.*

— **Neograf** + suf. *-ist.*

NEOGRAMÁTIC, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj. (În sintagma) *Şcoală neogramatică* sau *curent neogramatic* = curent lingvistic apărut la Leipzig în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, a cărui concepţie se sprijină pe principiul regularităţii schimbărilor fonetice şi pe importanţa acordată analogiei în crearea formelor noi. *Însăşi ierarhizarea ce se făcea între „legea fonetică", cu un rol lingvistic precumpănitor, . . . şi între „excepţia", care nu merita decît o atenţie secundară, era caracteristică pentru şcoala neogramatică.* PUŞCARIU, L. R. I, 3, cf. 4. *Cercetările de amănunt asupra limbii au fost continuate către sfîrşitul secolului al XIX-lea de lingviştii aparţinînd curentului neogramatic.* SCL 1954, 387, cf. DER.

2. S. m. şi f. Adept al curentului neogramatic **(1)**. *Nici neogramaticii nu au înţeles caracterul complex al limbii ca fenomen social.* SCL 1954, 388, cf. ib. 1958, 457. *Neogramaticii au adunat pentru aproape toate limbile din lume o mare bogăţie de material care serveşte şi astăzi cercetătorilor.* L. ROM. 1957, nr. 1, 9. *Neogramaticii au stabilit existenţa unor procese regulate în limbă şi le-au concretizat în formule pe care le-au numit legi.* GRAUR, I. L. 174, cf. 20.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neogramatici, -ce.*

— **Neo-** + **gramatic** (după germ. *Junggrammatiker,* fr. *néo-gramairien,* it. *neogrammatici).*

NEOGRÉC, -EÁCĂ adj. Care se referă la Grecia modernă sau la poporul grec modern, care aparţine Greciei moderne; neogrecesc. Cf. BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Substantivat, f.) Limba greacă din perioada modernă (începînd din sec. al XVI-lea încoace). *Din secolul al XVI-lea începe perioada modernă a limbii greceşti sau neogreaca.* GRAUR, I. L. 205, cf. DER.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neogreci, -ce.*

— Din fr. **néo-grec.**

NEOGRECÉSC, -EÁSCĂ adj. Neogrec. *Influenţele neogreceaşcă, maghiară şi turcească au lăsat relativ puţine urme durabile în fizionomia lexicală a limbii române.* SCL 1954, 15, cf. L. ROM. 1965, 373.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neogreceşti.*

— **Neo** + **grecesc.**

NEOKANTIÁN, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care aparţine neokantianismului, privitor la neokantianism, care aderă la neokantianism. Cf. VIANU, M. 92.

2. S. m. şi f. Adept al neokantianismului. *Din toţi aceştia numai Cassirer are valoare. E neokantian.* BENIUC, M. C. I, 308.

— Pronunţat: *ne-o-kan-ti-an.* — Pl.: *neokantieni, -e.*

— Din fr. **néo-kantien.**

NEOKANTIANÍSM s. n. Curent filozofic idealist-subiectiv, răspîndit în Germania la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi în prima jumătate a sec. al XX-lea, care preia elementele cele mai idealiste din filozofia lui Kant. Cf. DER.

— Pronunţat: *ne-o-kan-ti-a-*.

— După rus. **неокантианство.**

NEOLATÍN, -Ă adj. (Despre popoare, limbi) Romanic. *Intrarea naţiunei noastre cu limba sa în concertul popoarelor neolatine.* BARIŢIU, P. A. III, 33. *Gramaticile şi lexicoanele a feliuritelor limbi neolatine de astăzi.* RUSSO, S. 37. *Înălţarea limbii româneşti la rangul celorlalte limbi neolatine din Europa.* F (1867), 422, cf. DDRF. *Românii sînt un popor de viţă romanică, un popor neolatin.* XENOPOL, I. R. I, 180, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *Rezultă dar . . . că şi în privinţa tezaurului lexical, limba română nu e mai romanică nici mai puţin romanică decît limba italiană, franceză sau oricare alta din limbile neolatine.* PUŞCARIU, L. R. I, 194. *O situaţie asemănătoare găsim, de pildă, şi în engleză, care nu-i o limbă neolatină, ca a noastră.* IORDAN, STIL. 151.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neolatini, -e.*

— Din fr. **néo-latin.**

NEOLATINÍSM s. n. Mişcare culturală şi politică din ţara noastră, din prima jumătate a sec. al XIX-lea, caracterizată prin tendinţa de a dovedi, mai ales pe plan lingvistic, originea latină a poporului român. *Uităm că latinismul şi neolatinismul au fost un steag politic ce nu mai*

prinde loc acum. RUSSO, S. 78. *Cauza care a dus pe Heliade către neolatinism.* MACEDONSKI, O. IV, 121.

— Pronunţat: *ne-o-*.

— **Neo + latinism.**

NEOLÍTIC, -Ă adj., subst. **1.** Adj. Care aparţine celei mai recente perioade a epocii de piatră, care se referă la această perioadă, care datează din sau este caracteristic pentru această perioadă. *Poporaţia care a locuit în epoca neolitică regiunea carpato-balcanică era de rasa aceea pe care o găsim în peninsula Balcanului.* XENOPOL, I. R. I, 40. *Ţărănimea getică păstrează în stratele cele mai de jos, în sărăcime, primitivitatea neolitică.* PÂRVAN, G. 562. *Sat din epoca neolitică.* BOGZA, C. O. 201.

2. Subst. Perioadă din istoria omenirii care a urmat după mezolitic şi a precedat vîrsta bronzului; epoca pietrei lustruite. *În aceste primitive opaiţe au ars desigur luminile cu care oamenii neoliticului au fost în măsură să răspundă... stelelor care veacuri de-a rîndul se aprinseseră pe cer.* BOGZA, C. O. 202, cf. DM, DER.

3. Subst. Serie de straturi geologice din neolitic **(2)**. DICŢ.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neolitici, -ce.*

— Din fr. **néolithique.**

NEOLÓG s. m. (Învechit) Adept al introducerii şi al folosirii neologismelor **(2)**; (învechit) neologist. Cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Pentru înţălegirea versificatorilor, gramaticilor i neologilor.* RUSSO, S. 15, cf. PONTBRIANT, D., PROT.-POP., N. D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. ◇ (Adjectival) *Nici un purist neolog nu poate întuneca adevărul istoric.* RUSSO, S. 89.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neologi.*

— Din fr. **néologue.**

NEOLOGHÍSM s. m. v. **neologism.**

NEOLÓGIC, -Ă adj. Care reprezintă un neologism **(2)**, care se referă la neologism, de origine recentă; (rar) neologistic. Cf. VALIAN, V., NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W. *Unele din aceste prefixe neologice se leagă de verbe vechi.* PUŞCARIU, L. R. I, 403. *Ca sens sînt imitaţii neologice.* CONTRIBUŢII, I, 20, cf. II, 5. *Verbe neologice sînt extrem de puţine.* VARLAAM-SADOVEANU, 298, cf. 445. *Terminologia aceasta are un caracter pronunţat neologic, savant.* L. ROM. 1959, nr. 1, 67, cf. nr. 2, 38. *Procesul adaptării verbelor neologice.* ib. 1965, 379.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neologici, -ce.*

— Din fr. **néologique.**

NEOLOGÍE s. f. (În dicţionarele din trecut) Introducere, folosire a neologismelor **(2)**; (învechit) neologism **(1)**. Cf. VALIAN, V., NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pronunţat: *ne-o-*.

— Din fr. **néologie.**

NEOLOGÍSM s. n. **1.** (Învechit) Neologie. Cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Neologhismul nesocotit aşa ne-au învălătucit, încît nu mai putem zice cele mai simple lucruri... fără amestecare de vorbe străine.* RUSSO, S. 93, cf. PROT.-POP., N. D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.

2. Cuvînt nou împrumutat sau format de curînd într-o limbă cu mijloace proprii; (neobişnuit) novicism. *Logofătul Conachi are neologisme, dar hultuite pe tulpină românească.* RUSSO, S. 52, cf. PONTBRIANT, D. *Cel din urmă semn caracteristic în stilul direcţiei noua... este depărtarea neologismelor celor de prisos.* MAIORESCU, CR. I, 384, cf. DDRF, ŞĂINEANU, D. U. *Traduse... o istorie universală, sau, cum îi zice el, care nu prea întrebuinţează neologisme: „Istorie de toată lumea".* IORGA, L. I, 509. *Eram prigonitor pînă la exces al neologismelor şi găseam în literatura populară şi în popor o perspectivă de noutate.* SADOVEANU, O. XVI, 439, cf. id. E. 34. *Neologismele oferă cazuri mai numeroase de şovăire a accentuării.* IORDAN, L. R. 152, cf. 82. *Numele autorului glumeţ al atîtor cuvinte stîlcite şi fraze pompoase... suferea soarta neologismelor rostite de cetăţenii din Obor.* ARGHEZI, T. C. 21. *A putut exista la un moment dat impresia că neologismele exprimă mai bine, în orice împrejurare, nuanţa gîndirii.* VIANU, S. 189, cf. id. M. 181. *Nu totdeauna neologismele zdruncină situaţia cuvintelor vechi, ci sînt cazuri cînd, dimpotrivă, o consolidează.* GRAUR, F. L. 196, cf. 109. *Studiul conţine o transcriere a neologismelor recoltate din majoritatea operelor lui A. Pann.* SCL 1957, 210. *Pentru operaţia alegerii buştenilor din care se construieşte o plută... se foloseşte neologismul „a asorta".* ARVINTE, TERM. 63. ◇ (La sg. cu valoare de pl.) *Dar dacă stilul scriitoarei e numai inegal, limba e uneori supărătoare prin goana frenetică după neologismul nearmonic şi inutil.* LOVINESCU, C. VII, 83. *În limba literară, neologismul intră firesc, acolo unde e nevoie de el, pentru conciziune şi precizie.* SADOVEANU, E. 34. *După 1835..., neologismul îmbracă o formă adecvată, integrîndu-se în fonetica specifică a limbii noastre.* CONTRIBUŢII, II, 96. ◇ (Atribuind calitatea ca un adjectiv) *Verbele neologisme de conjugarea I.* IORDAN, G. 13, cf. 70.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neologisme.* — Şi: (învechit) **neologhísm** s. m.

— Din fr. **néologisme.**

NEOLOGÍST s. m. (Învechit) Neolog. Cf. VALIAN, V. *Exagerarea neologiştilor.* MAIORESCU, CR. II, 251.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neologişti*.
— Din fr. **néologist**.

NEOLOGÍSTIC, -Ă adj. (Rar) Neologic. Cf. DN.
— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neologistici, -ce*.
— De la **neologism**.

NEÓM s. m. Negativ al lui o m.
1. (Învechit) Păgîn. *Ceia ce de altă oară neoamenri, e iacmu oamerii lu D*[um]*n*[e]*dz*[e]*u*. COD. VOR. 148/2.
2. Persoană lipsită de însuşirile fizice sau intelectuale ale unui om normal. *Toată nenorocirea căzu asupra maică-sa, ea-l dăduse lumei om şi-l lua să-l ţie neom*. CONTEMPORANUL, VI$_2$, 217. *Bunica vedea în el un fel de neom, un băieţandru cu mintea slabă*. STANCU, D. 6. *Se pomenea cu ştepii că-l înţepau, să-l lase neom*. RĂDULESCU-CODIN, Î. 8. ◇ L o c. a d j. şi a d v. **Ca neoamenii** = altfel de cum este normal, obişnuit, de cum trebuie, de cum se cuvine între oameni; (popular) pidosnic. *Un om mare trebuie în toate să fie ca neoamenii*. CARAGIALE, N. S. 9. *Se ţinea lumea după dînsul ca după urs. Pasă-mi-te unde era îmbrăcat ca neoamenii*. ISPIRESCU, L. 136. *M-am îmbrăcat ca neoamenii*. SADOVEANU, O. IX, 46. *Vorbise ca neoamenii Cărăşel, fără cap şi fără coadă, dar avea poate dreptate*. GALAN, B. II, 8. ◇ E x p r. **A (se) face (sau a ajunge) (din om) neom** = a face ca cineva să-şi piardă sau a-şi pierde însuşirile de om normal, a face pe cineva să nu mai fie sau a nu mai fi el însuşi; p. e x t. a (se) nenoroci; a (se) distruge. *S-au pierdut, s-au stins în tine acel farmec îndrăcit, Ce din om neom îl face pe bărbatul ce-au lovit*. PR. DRAM. 360. *Să se facă de poveste-n ţară şi din om neom*. PANN, P. V. II, 144/18. [Băutura] *strică şi minte, şi sănătate, şi viaţă, şi tot, de-ajungi din om neom*. VLAHUŢĂ, R. P. 68. *De ce mi-ai răpit femeia şi copilul, de ce m-ai făcut neom?* I. NEGRUZZI, S. III, 20. *Mă-ta te-a făcut om ca pe toţi oamenii şi tu te-ai făcut neom*. DELAVRANCEA, O. II, 188. *Ploaia asta te face neom!* SADOVEANU, O. VI, 561. *Dragostea de la tine M-a prăpădit, vai de mine, M-a făcut din om neom Şi m-a uscat ca p-un pom*. TEODORESCU, P. P. 324. *Negru-i, Doamne, pămîntu, Da-i mai negru urîtu, Din om te face neom, C-ai dormi şi nu ţi-i somn*. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 212. *M-a făcut din om neom, Nici noaptea nu pot să dorm*. ŞEZ. II, 222. *Cînd îi era lumea mai dragă l-a făcut din om neom*. Com. din VICOVU DE SUS-RĂDĂUŢI. *Tu mă faci om, eu te fac neom* (Rachiul). PAMFILE, C. 31, cf. ZANNE, P. II, 381. ✦ (În basme) Monstru **(1)**. *Sluţenia de neom se topea de dragostea fetei*. ISPIRESCU, L. 47. *Bună ziua, voinice! — Să trăieşti, neomule*. RETEGANUL, P. P. 64.
3. Persoană lipsită de calităţile morale pe care trebuie să le aibă un om, persoană lipsită de omenie. *Nu-s eu fugarul, rătăcitul, Nu-s un neom fără de scop şi stare?* GORUN, F. 152. *Oameni buni, judecaţi-l . . . , spuneţi-i hapsînului şi neomului să-mi dea tainul*. CAMILAR, C. P. 113, cf. id. N. I, 307. ◇ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Un neom de tată . . . pe o fiică ce avea o au încuiat într-o cămară strîmtă, întunecoasă*. GT (1839), 33^1/37.
— Pl.: *neoameni*.
— Pref. *ne-* + **om**.

NEOMENÍE s. f. **1.** Negativ al lui o m e n i e; lipsă de omenie; răutate, cruzime, (învechit) neomenire **(1)**. Cf. ST. LEX. 150^1/2, MINEIUL (1776), 45^{v1}/4, ŞINCAI, HR. I, 221/7, LB, VALIAN, V., CARAGIALE, O. III, 61, IORGA, I. L. I, 486, REBREANU, R. I, 168.
2. Faptă de om rău, crud, nedrept; (învechit) neomenime, neomenire **(2)**. *Ce au de comun acele neomenii cu binele societăţii, cu ştiinţa politicii?* HELIADE, O. II, 54. *Să apere aceste ţări de neomeniile turcilor*. ISPIRESCU, M. V. 35. *Neomeniile pe care trebuie să le comită sau să le îngăduie în exerciţiul funcţiei*. OŢETEA, T. V. 60.
— Pl.: **(2)** *neomenii*.
— Pref. *ne-* + **omenie**.

NEOMENÍME s. f. (Învechit) Negativ al lui o m e n i m e; neomenie **(2)**. *De voi săgeţile fiind, iar în voi cu iuţime, Pornite ca de la vrăsmaşi (O, ce neomenime)*. ZILOT, CRON. 342.
— Pref. *ne-* + **omenime**.

NEOMENÍRE s. f. (Învechit) Negativ al lui o m e n i r e.
1. Neomenie **(1)**. *Şi ce lege aveţi voi, Dacă cu neomenire vă arătaţi către noi?* BELDIMAN, T. 25/16. [Pravile] *împotriva răutăţii şi neomenirii*. PRAVILA (1814), XV. *Povăţuieşte pre părinţi ca să nu se arate cu atîtă neomenire şi asprime către fiii lor*. PANN, E. I, VI/14, cf. VALIAN, V.
2. Neomenie **(2)**. *Păr de lege-i dă porniri A lucra neomeniri*. I. VĂCĂRESCUL, P. 363/10, cf. 104/24. *Spre răsplătire de la a lui neomenire. Au sosit luxul, nebunul*. CONACHI, P. 297, cf. POLIZU.
— Pref. *ne-* + **omenire**.

NEOMENÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui o m e n i t; lipsit de omenie; neomenos **(1)**, inuman. *Îl băgară la greale şi cumplite cazne neomenite*. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 135^r/11. *Soldaţi neomeniţi încunjurară şi prinseră pe cel nevinovat*. MARCOVICI, D. 286/1. *Neomenit şi sălbatic obicei*. DRĂGHICI, R. 194/1. *Neomenit zmeu, carele mă ţine cu atîta pază grozavă în ladă*. GORJAN, H. I, 11/2. *Ar alina ursitelor neomenita lege*. ASACHI, S. L. I, 83. *Un părinte neomenit ţănea de 16 ani închis chiar pe copilul său*. AR (1839), 62^1/22, cf. VALIAN, V., POLIZU. *Departe . . . De oameni neomeniţi . . . La cîmp,*

locaş de plăcere, Eu mulţumit aş trăi. ALEXANDRESCU, O. I, 136, cf. COSTINESCU, LM, DDRF. ◇ Fig. *Ca să afle vreun chip spre a stărpi pre această neomenită ciumă* (a. 1819). URICARIUL, VII, 77. ◇ (Substantivat) *Cine să fie acel neomenit carele mi-a necinstit perii cei albi ai bătrîneţelor mele?* ISPIRESCU, L. 121. ✦ (Substantivat) Sălbatic. *Celălant rob ce sta deoparte şi prăvea toate lucrurile neomeniţilor acelora.* DRĂGHICI, R. 166/24.

— Pl.: *neomeniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **omenit.**

NEOMENÓS, -OÁSĂ adj. **1.** Negativ al lui o m e n o s; lipsit de omenie; inuman, crud, păgîn **(5)**, (învechit) neomenit. Cf. GHICA, A. 273, POLIZU, ALEXANDRESCU, O. I, 288, FILIMON, O. I, 113, 274, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, ISPIRESCU, L. 378, C. PETRESCU, Î. II, 144, I. BOTEZ, B. I, 10.

2. (Învechit) Lipsit de politeţe, de curtenie. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Învechit şi regional) Necinstit **(2)**. Cf. DDRF, com. MARIAN.

— Pl.: *neomenoşi, -oase.*

— Pref. *ne-* + **omenos.**

NEÓN subst. Gaz nobil neinflamabil, fără miros şi fără culoare, folosit la umplerea unor lămpi cu descărcări în gaze în special pentru reclamele luminoase. *Firmele colorate de neon . . . fuseseră introduse pe scară mare în oraş.* STANCU, R. A. IV, 425. *Lustre de neon.* V. ROM. septembrie 1954, 56. *Al doilea strat, notat cu L, se saturează cu 8 electroni, ca în cazul neonului.* CHIM. AN. CALIT. 13. *Lumina de zi pe care o dau şirurile de lămpi de neon îţi creează impresia că te afli nu într-o fabrică, ci într-un laborator.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 856. *La trecerea curentului electric printr-un tub umplut cu neon la presiune joasă, se produce o lumină roşie caracteristică.* DER.

— Pronunţat: *ne-on.*

— Din fr. **néon.**

NEOPLÁSM s. n. (Med.) Ţesut morbid; s p e c. cancer. Cf. ENC. ROM. *Acest muşchi . . . nu a putut fi invadat de neoplasm decît foarte recent.* PARHON, O. A. I, 180, cf. DER.

— Pronunţat: *ne-o-.* — Şi: (învechit) **neoplásmă** s. f. CADE.

— Din fr. **néoplasme.**

NEOPLÁSMĂ s. f. v. **neoplasm.**

NEOPLATÓNIC, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Privitor la neoplatonism, care ţine de neoplatonism. Cf. ŞĂINEANU, D. U.

2. S. m. şi f. Adept al neoplatonismului; neoplatonician. *Plotin, principalul neoplatonic.* DER III, 495.

— Pronunţat: *ne-o-.* — Pl.: *neoplatonici, -ce.*

— Din fr. **néoplatonique.**

NEOPLATONICIÁN, -Ă adj., s. m. şi f. (Persoană) care aderă la concepţiile neoplatonismului. Cf. CADE, DN.

— Pronunţat: *ne-o-pla-to-ni-ci-an.* — Pl.: *neoplatonicieni, -e.*

— Din fr. **néo-platonicien.**

NEOPLATONÍSM s. n. Doctrină filozofică antică, care reunea în mod eclectic idealismul platonic cu idei pitagoreice, stoice, sceptice şi cu misticismul oriental. Cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, DN, DER.

— Pronunţat: *ne-o-.*

— Din fr. **néoplatonisme.**

NEOPLAZÍE s. f. Proces patologic de formare a unui ţesut nou, tumoral, prin înmulţirea exagerată a celulelor şi uneori prin modificarea structurii caracteristice a ţesutului iniţial. Cf. DER.

— Pronunţat: *ne-o-.*

— Din fr. **néoplasie.**

NEOPOZITIVÍSM s. n. Curent filozofic contemporan care acordă o atenţie deosebită cunoaşterii raţionale şi logicii, interpretîndu-le însă de obicei în spirit convenţionalist, subiectivist. Cf. DER.

— Pronunţat: *ne-o-.*

— Din fr. **néo-positivisme.**

NEOPOZITIVÍST, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care se referă la neopozitivism, care aparţine neopozitivismului. *Este ceva nou în aparatul aşa-zisei şcoale neopozitiviste?* CONTEMP. 1949, nr. 120, 7/6.

2. S. m. şi f. Adept al neopozitivismului.

— Pronunţat: *ne-o-.* — Pl.: *neopozitivişti, -ste.*

— Din fr. **néo-positiviste.**

NEOPRÉN s. n. Varietate de cauciuc sintetic obţinut prin polimerizare şi caracterizat printr-o mare rezistenţă la căldură, la ozon, la uleiuri şi la diverse substanţe chimice. Cf. DM, LTR[2], DER.

— Pronunţat: *ne-o-.*

— Din fr. **néoprène.**

NEOPRÎRE s. f. Negativ al lui o p r i r e; (învechit, rar) lipsă de stăpînire, de cumpătare. *Dar să nu vă ispitească satana pentru neoprirea voastră, ci fiecare să se păzească pre sine în curăţie şi frica lui Dumnezeu.* NEAGOE, ÎNV. 18/29.

— Pref. *ne-* + **oprire.**

NEOPRÎT, -Ă adj. Negativ al lui o p r i t; care nu se opreşte sau care nu poate fi oprit; nestăvilit. *Nu putea cunoaşte că leşii venise cu tărie, puterea turcului mare, mulţimea şi*

iuțimea tătarălor neoprită, ce și dinlăuntru slabi și plin cu vicleșug. URECHE, L. 143, cf. LB, VALIAN, V. *Fireasca ta bunătate Ca izvoarele ce cură cu neoprită pornire.* CONACHI, P. 42, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Femeia sughița și plîngea într-una ... și vorbea mereu, neoprită.* PREDA, Î. 183. *A putincioșilor mînă lungă și ochiul neoprit este,* se spune despre cei care abuzează de puterea lor. Cf. ZANNE, P. IV, 560. ◇ (Adverbial) *E un moment de pace în care, neoprit, Se pierde doru-n umbra amurgului mîhnit.* ALECSANDRI, POEZII, 283. ✦ (Adverbial; învechit) Fără greutate, fără piedică, imediat, spontan. *Și șchiopii repede începură a îmbla și surzii neoprit a auzi* (a. 1642). CCR 153/29. *Ceea ce-nțelegem bine se arată lămurit, Vorbele cu care-o zicem vin îndată, neoprit.* HELIADE, O. I, 121, cf. II, 351.

— Pl.: *neopriți, -te.*

— Pref. *ne-* + **oprit.**

NEÓRDINE s. f. (Rar) Negativ al lui ordine; neorînduială (2). *Ar fi un fel de sentiment de neordine, ca să nu zic dezordine, ce ați produce în armată.* MAIORESCU D. I, 556. *Înaintea patului o masă murdară ... pe ea hîrtii, versuri, ziare rupte ... în fine o neordine într-adevăr păgînească.* EMINESCU, N. 38.

— Pref. *ne-* + **ordine.**

NEOREALÍSM s. n. **1.** Curent filozofic contemporan care identifică conștiința cu existența, redusă la un complex de senzații independente, considerate unica realitate. Cf. DN. *Monismul epistemologic al neorealismului.* DER.

2. Curent în literatură, artele plastice și cinematografia italiană contemporană, care se manifestă printr-o tendință de apropiere de faptul real, de viața cotidiană a oamenilor. *Școala neorealismului italian a devenit școala cea mai importantă în domeniul cinematografiei.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 898. *Neorealismul s-a cristalizat în lupta împotriva artei conformiste..., inspirîndu-se din viața de muncă și luptă a poporului italian.* DER, cf. DN^2.

— Pronunțat: *ne-o-re-a-.*

— Din fr. **néo-réalisme.**

NEOREALÍST, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj. Care aparține neorealismului, privitor la neorealism. *Cineaștii neorealiști au folosit pe scară largă filmările în decorurile naturale.* DER III, 496.

2. S. m. și f. Adept al neorealismului. Cf. DN.

— Pronunțat: *ne-o-re-a-.* — Pl.: *neorealiști, -ste.*

— Din fr. **néo-réaliste.**

NEORGÁNIC, -Ă adj. Negativ al lui organic; (Biol.) anorganic. *Coprinde ... unele neorganice trupuri.* EPISCUPESCU, A. 27/6. *Țărna ce acopere toată fața pămîntului este o legătură mijlocitoare între viața organică și neorganică.* AR (1830), 3^2/16. *Au fost cunoscută deschilinirea între trupurile vii sau organice și între cele moarte sau neorganice.* ANTROP. 277/4, cf. J. CIHAC, I. N. 3/19, CAIET, 65^r/6, NEGULICI. *Toate obiectele naturale se împart în organice și neorganice.* STAMATI, M. 2/2, cf. 21/20. *Plantele ocupă în natură o pozițiune tranzitivă ... între domeniul animalelor și domeniul neorganic (mineralelor).* BARASCH, M. II, 224/5. *Istoria naturală ... își întinde domeniul ei deopotrivă și în lumea neorganică și în cea organică.* ROM. LIT. 332^2/21, cf. MARIN, F. 2/7, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., LTR^2.

— Pl.: *neorganici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **organic** (după fr. *anorganique, inorganique,* germ. *anorganisch).*

NEORÎNDUIÁLĂ s. f. Negativ al lui orînduială.

1. Lipsă de organizare, de disciplină, dezordine, debandadă; p. ext. agitație, revoltă, răscoală; (faptă care constituie o) încălcare a legii, neregulă, abuz. *Din neorînduială, den nedreptate și din răotate să strică și să mută împărățiile.* C. CANTACUZINO, CM I, 51. *În vremile nestăpînirii ... însăși neorînduialele sînt în loc de pravile* (a. 1773). GCR II, 87/29. *Mulți, împrumutîndu-se sau în vorbă sau în scris de multe ziceri din vreo limbă care cunoaște, le pun întregi după forma și însușirea acelii limbii, lucru care pricinuiește o mare neorînduială în limbă.* HELIADE, O. II, 209. *Jandarmii carii în pripă se adunase nu au fost în stare a pute înfrîna acele neorînduiele.* AR (1832), 11^1/7. *La Barțelona au urmat neorînduială și numai prin un atac de cavalerie s-au putut împrăștie revoltanții.* ib. (1837), 30^1/25. *Din robie se naște libertatea, din neorînduială iese rînduiala.* BĂLCESCU, M. V. 560. *Cu-a lor groaznică năvală, cai, călăreți oborînd, Aduc neorînduială într-a dușmanilor rînd.* NEGRUZZI, S. I, 122. *Aceste cereri de plată sînt cauza nemulțămirilor și a neorînduielilor generale.* I. IONESCU, M. 147. *Năvălind peste oastea lui Petru Vodă, o puse în neorînduială.* HASDEU, I. V. 189. *S-au întîmplat multe neorînduieli în oraș.* ALECSANDRI, T. 1 430. *O mulțime de țărani înarmați cu ciomege și topoare se așezau de pază la poartă și în jurul casei; era o neorînduială cum nu fusese niciodată.* GANE, N. I, 157. *Erau ei derbedei ... De prădat, ori de făcut neorînduieli, doamne păzește!* PETICĂ, O. 229. *Răspundea de orice neorînduială, nesupunere sau pagubă ce ar fi pricinuit ... autorităților sau celorlalți locuitori.* N. A. BOGDAN, C. M. 180, cf. 54. *Se temea să nu fie vorba despre vreo neorînduială în buna gospodărie a domeniului său.* C. PETRESCU, A. 305, cf. PAS, L. I, 253. ◇ Loc. adv. (Învechit) **Cu neorînduială** = în dezordine, în debandadă. *Încercarea lor nu*

izbuti; *ei se turburară şi fugiră cu neorînduială.* ODOBESCU, S. I, 13.

2. Lipsă de ordine; dezordine, deranj, (rar) neordine. *Frumos lucru iaste orînduiala şi buna aşezare a lucrurilor, după cum neorînduiala şi amestecarea iaste lucru prea urît.* MOLNAR, RET. 108/16, cf. LB. *Nu poţi să-ţi închipuieşti plăcuta neorînduială a lucrurilor şi a straielor.* KOGĂLNICEANU, în PR. DRAM. 426, cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D. *Un amestec capricios de mobile scumpe, dispuse într-o neorînduială intenţionată.* VLAHUŢĂ, O. A. 245, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ◇ Loc. adj. şi adv. **În neorînduială** = dezordonat. *Văzu... o femeie junǎ... cu părul ei cel negru undulînd în neorînduială.* FILIMON, O. I, 115. *Ce să văd!... o femeie... cu capul gol şi cu pletele zburlite în neorînduială pe umeri.* BOLINTINEANU, O. 350. *Părul cărunt îi cădea în neorînduială pe frunte.* SADOVEANU, O. I, 148. *De aceea îi erau caii lui cei mai urîţi şi grajdiul lui cel mai în neorînduială.* CĂTANĂ, P. B. III, 28.

— Pl.: (1) *neorînduieli* şi (învechit) *neorînduiale, neorînduiele.*

— Pref. *ne-* + **orînduială.**

NEORÎNDUÍT, -Ă adj. (Astăzi rar) Negativ al lui orînduit; care nu este orînduit, organizat sau ordonat; dezordonat. Cf. LB, VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D. *În loc de astfel de jocuri neorînduite... se ivi un soi de mică comedie.* ODOBESCU, S. I, 41, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Partea neorînduită, nestilizată şi rămasă „inedită", a letopiseţului... e de o mare precizie cronologică.* IORGA, L. I, 101. *Bucureştii era o imensă mahala neorînduită.* SADOVEANU, O. VI, 249.

— Pl.: *neorînduiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **orînduit.**

NEOSALVARSÁN subst. Substanţă chimică sub formă de pulbere galbenă-deschis, cu acţiune curativă în tratamentul unor boli, mai ales al sifilisului. Cf. DER.

— Pronunţat: *ne-o-*.

— Din germ. **Neosalvarsan.**

NEOSPĂTÓS, -OÁSĂ adj. (Neobişnuit) Inospitalier. *Latele pustii ale Sciţiei... cu goliciunea lor neospătoasă.* ODOBESCU, S. II, 258.

— Pl.: *neospătoşi, -oase.*

— De la **oaspete.**

NEOSTENÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui ostenit. Cf. LB, HELIADE, O. II, 351, VALIAN, V., POLIZU, COSTINESCU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.

2. Neobosit (2). *Neostenitul Enache Iloveanul căzu la pat.* C. PETRESCU, R. DR. 96. *S-a format... tipul unui savant harnic şi exact, minuţios în observaţiile sale, neostenit în strîngerea şi clasificarea faptelor.* VIANU, M. 126. ◇ Fig. *Regret piscurile tale coperite de păduri, Dulcele murmur din moara ce umbla neostenită.* MACEDONSKI, O. I, 9. ✦ Care nu se întrerupe, nu slăbeşte nici o clipă; susţinut, perseverent. *Şi cu neostenite a Dumnedzăirii tocmeale a nevindecate patime va dezlega stricare.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 165^{v}/18. *Eu însă urmam a intra în tainele cunoaşterilor vechi... printr-o curiozitate neostenită.* SADOVEANU, O. XVI, 483. *Miile de hîrţoage vîndute prin neostenita lor sîrguinţă.* ARGHEZI, B. 47. *Deşi umbla cu nasul în pămînt, plutonierul îl simţi şi-l întîmpină cu mînie neostenită.* GALAN, Z. R. 386. ✦ (Adverbial) Necontenit (2), neîncetat. *În două locuri am observat ţapi alergînd neostenit după păreche.* SADOVEANU, O. XIV, 526.

— Pl.: *neosteniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **ostenit.**

NEOSTOÍT, -Ă adj. (Învechit şi popular) Negativ al lui ostoit; neastîmpărat (1), nedomolit; continuu; p. ext. (învechit) veşnic. *Obori-vei în chin neustoit.* PSALT. HUR. 119^{r}/5. *Şi au venit din locuri depărtate Puhoi de semînţii Şi au umplut pămîntul Cu zgomotul neostoitei lupte.* IOSIF, V. 102. *Prin galeriile din subsolul gării e o mişcare neostoită.* SADOVEANU, O. IX, 246, cf. X, 400. *Se apucă, încins de o poftă neostoită de avere, să facă tot soiul de afaceri.* V. ROM. iulie 1954, 24. *Viaţa se scurgea mai domol, anii erau mai lungi, nevoiaşilor, în truda lor neostoită, li se păreau nesfîrşiţi.* TUDORAN, P. 46. *Urmăresc munca neostoită de pe arie.* CONTEMP. 1959, nr. 410, 2/2, cf. IL iunie 1960, 10. ◇ (Adverbial) *Pe şesul larg... înfloreau finaţurile şi sfîrîiau cosaşii neostoit, sub vibrarea luminii fierbinţi.* SADOVEANU, O. IX, 369. ✦ (Rar; despre copii) Neastîmpărat (2). *Se arată voios ca un copil neostoit.* REBREANU, NUV. 42.

— Pl.: *neostoiţi, -te.* — Şi: (învechit) **neustoít, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **ostoit.**

NEOŞÁ vb. IV. Refl. (Învechit, rar) A se înzăpezi. *Cînd împarte de ceriu împăraţii spr-insu, înneao-se (neaoşa-se-vor* H) *în Selmon.* PSALT. 127.

— Prez. ind.: ?

— De la **nea**[2].

NEOTENÍE s. f. Capacitate a unor organisme de a atinge maturitatea sexuală şi de a se reproduce încă în stadiul larvar. Cf. DER.

— Pronunţat: *ne-o-*.

— Din fr. **néoténie**, germ. **Neotenie.**

NEOTERISMÓS s. m. (Grecism învechit) Înnoire, schimbare, prefacere, inovaţie. *Dupe cum s-au urmat pînă la sfîrşitu vieţii răposatului întru fericire domn... făr'de vreun neoterismos* (a. 1827). DOC. EC. 390. *S-au întîmplat a intra*

cîte puţin, puţin feluri de feluri neoterizmi. ap. GÁLDI, M. PHAN. 213. *Nu se cade să facem astfel de neote(ri)smosuri obşteşti.* ap. id. ib.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neoterismi* şi (n.) *neoterismosuri*.

— Din ngr. **νεωτερισμός**.

NEOTOMÍSM s. n. Curent idealist-obiectiv care reînvie sistemul scolastic al lui Toma d'Aquino. Cf. CF 1960, 222, DN. *Neotomismul exercită o puternică înrîurire asupra existenţialismului catolic.* DER.

— Pronunţat: *ne-o-*.

— Din fr. **néo-thomisme**.

NEOTOMÍST, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care se referă la neotomism, care aparţine neotomismului. Cf. CF 1960, 226.

2. S. m. şi f. Adept al neotomismului.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neotomişti, -ste*.

— Din fr. **néo-thomiste**.

NEOZÓIC, -Ă adj., subst. **1.** Adj. Care se referă la ultima eră geologică, care aparţine acestei ere, care datează din sau este caracteristic pentru această eră. *În fazele neozoice s-au produs cutări în unele bazine.* ONCESCU, G. 284. *Pe teritoriul ţării noastre, în Carpaţi, în bazinele interne ale Carpaţilor şi pe marginea platformelor precarpatice, depozitele neozoice au o largă răspîndire.* LTR[2].

2. Subst. Ultima eră geologică, care cuprinde timpul scurs de la sfîrşitul mezozoicului şi pînă în zilele noastre; cainozoic, era terţiară. *În neozoic, Carpaţii Meridionali se comportă ca un bloc rigid basculant.* ONCESCU, G. 254. *Spre sfîrşitul neozoicului..., în urma răcirii accentuate a climei, s-a produs mare glaciaţie, care a acoperit cea mai mare parte a Europei.* LTR[2]. XI, 423.

3. Subst. Serie de straturi geologice din neozoic **(2)**.

— Pronunţat: *ne-o-*. — Pl.: *neozoici, -ce*.

— Din fr. **néozoïque**.

NEP subst. v. **nip**.

NEPÁCE s. f. (Învechit) Negativ al lui p a c e; conflict (armat), război. *Nu vreo rădăcină veninată să crească şi nepace să facă.* CORESI, L. 571/20. *Vei face sfîrşit de la o vreme acestor nepăci şi vărsări de sînge.* M. COSTIN, O. 299. *În zilele nepăcii... asupra pravoslaviei vitejeaşte s-au nevoit.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 33[v]/11. *Simţindu de nepace, nu da un ban cu datorie nimărui.* NECULCE, L. 337. *S-au lungit multă vreme nepace între nemţi, leşi şi turci.* AMIRAS, LET. III, 98/4. *Prăpădindu-să hrisoavele la vremea nepăcii* (a. 1754). URICARIUL, II, 242/33. ✦ Nelinişte **(1)**, tulburare. Cf. HELIADE, O. II, 351. *Fug de zgomot, de nepace, Singurătatea iubesc.* PANN, P. V. II, 7/11, cf. BARONZI, L. 115, DDRF.

— Pl.: *nepăci*.

— Pref. *ne-* + **pace**.

NEPÁCINIC, -Ă adj. v. **nepaşnic**.

NEPARŢIÁL, -Ă adj. Negativ al lui p a r ţ i a l; imparţial. *Nu numai om de stat bine informat, ci încă un istoric de tot neparţial.* HASDEU, I. V. 245. *Judecata lui limpede, neparţială şi iubitoare de adevăr.* F (1903), 50.

— Pronunţat: *-ţi-al*. — Pl.: *neparţiali, -e*.

— Pref. *ne-* + **parţial** (după fr. *impartial*).

NEPASIONÁT, -Ă adj. Negativ al lui p a s i o n a t; p. e x t. (rar) care nu este copleşit de pasiune în judecăţile, aprecierile sale. V. o b i e c t i v, i m p a r ţ i a l. *Am probat... cu o sumă de documente şi nici un om nepasionat nu are nici o trebuinţă de a mai recurge şi la fabule.* BARIŢIU, P. A. I, 158. *Dar se vor găsi şi spirite nepasionate care să preţuiască modul nostru de a lăuda cu maturitate.* MACEDONSKI, O. IV, 45.

— Pronunţat: *-si-o-*. — Pl.: *nepasionaţi, -te*.

— Pref. *ne-* + **pasionat**.

NEPÁŞNIC, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui p a ş n i c; p. e x t. agitat, neliniştit. *Neascultători de părinţi, neînţelegători, nepacinici şi nemilostivi.* NEAGOE, ÎNV. 17/17. *Maica pre pruncul ei cel nepacinic şi plîngătoriu voiaşte la întunearec să-l împace.* ŢICHINDEAL, F. 349/20, cf. LB, POLIZU. *Turma flămîndă, care nu găsea încă iarbă, se făcea tot mai sălbatică şi nepacinică de foame şi fuga-ncoace şi-ncolo.* MARIAN, S. R. II, 121, cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nepaşnici, -ce*. — Şi: **nepácinic, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **paşnic**.

NEPÁZĂ s. f. Negativ al lui p a z ă; (învechit) lipsă de grijă sau de îngrijire. *Nu-i i moartea de acea rană, ce-i iaste pentru nesocotinţa şi nepaza lui.* PRAV. 129. *Şi de aicea au început a avere cîrmă Daţiia şi Ţara Ungurească, cu alte ţări cîteva supusă împărăţiei Rîmului, den nepaza împăraţilor.* N. COSTIN, L. 151. *Nici să se vearsă undeva... miare, căci prin nepaza aceasta albinele se învaţă rău şi se fac jefuitoare.* TOMICI, C. A. 78/25, cf. POLIZU. *Cîţi din nepază şi din fapte de prisos nu vă călătoriţi fără voie p-ailaltă lume?* JIPESCU, O. 74, cf. DDRF.

— Pref. *ne-* + **pază**.

NEPĂCĂTUÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui p ă c ă t u i t; care nu a păcătuit, fără păcat; imaculat. Cf. LB, PONTBRIANT, D.

— Pl.: *nepăcătuiţi, -te*.

— Pref. *ne-* + **păcătuit**.

NEPĂCIUÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) Negativ al lui păciui; a neliniști, a tulbura. *Pre cei mai învățați și mai făcători de bine decît el să nu-i nepăciuiască, nici să-i facă să plîngă.* ȚICHINDEAL, F. 302/2. *Mîță și cîni în stupină nu trebuie suferit, nici închis, ca să nu năpăciuiască albinele.* TOMICI, C. A. 153/15, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Frunză verde de pelin, Inima mea cea cu chin, Cine o năpăciui N-aibă loc unde muri.* EPURE, P. 44. *Bucuria lor nu era nepăciuită de nimenea.* CĂTANĂ, ap. T. PAPAHAGI, C. L. 33.

— Prez. ind.: *nepăciuiesc.*
— Pref. *ne-* + **păciui.**

NEPĂCIUÍRE s. f. (Învechit) Negativ al lui păciuire; neînțelegere; dezbinare, vrajbă. *Eu vă prorocesc că în casa voastră va fi un vifor foarte lung de nepăciuire.* MAIOR, D. 56. *Cîtă nepăciuire și vrajbă au intrat întră oameni.* ȚICHINDEAL, F. 113/7, cf. 125/15. *Toată Evropa au adus-o la nepăciuire și la turburare.* DIONISIE, C. 226, cf. LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pref. *ne-* + **păciuire.**

NEPĂCIUÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui păciuit; lipsit de pace; agitat, neliniștit. *Vremi nepăciuite* (a. 1700). IORGA, S. D. V, 97.

— Pl.: *nepăciuiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **păciuit.**

NEPĂCIUITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Neliniștit; agresiv. *De vor fi albinele nepăciuitoare, trebuie îmblînzite.* TOMICI, C. A. 66/26.

— Pl.: *nepăciuitori, -oare.*
— **Nepăciui** + suf. *-tor.*

NEPĂMÎNTEÁN, -Ă adj. Negativ al lui pămîntean; p. ext. care se consideră că vine sau pare a veni din altă lume, care pare detașat de cele pămînțești. V. nepămîntesc. *Ion Ozun și-l închipuise nepămîntean și devorat de o iremediabilă melancolie.* C. PETRESCU, C. V. 59, cf. 384. *O viață aș vrea, o viață oarecare, Atît de strîmtă-ncît să pot dormi Și uita vocile nepămîntene.* ISANOS, Ț. L. 16.

— Pl.: *nepămînteni, -e.*
— Pref. *ne-* + **pămîntean.**

NEPĂMÎNTÉSC, -EÁSCĂ adj. Negativ al lui pămîntesc; p. ext. imaterial, supranatural; (învechit, rar) nelutatec. V. nepămîntean. *Cîntăreața... părea ființă fărmăcătoare, nepămîntească.* CONTEMPORANUL, IV, 86. *Ochii, de un albastru nepămîntesc,... străluceau subt sprîncenele subțiri.* CAMIL PETRESCU, O. I, 515. *Femeia parcă avea ceva nepămîntesc în ea, ceva de amazoană sau de zeiță păgînă.* BENIUC, M. C. I, 188.

— Pl.: *nepămînteși.*
— Pref. *ne-* + **pămîntesc.**

NEPĂRĂSÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui părăsit; (învechit) care nu poate fi părăsit, neglijat; obligatoriu. *Cunoscutu-mi-am datorie nepărăsită să neguțitoresc duhovnicească neguțitorie.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/37. ◇ (Adverbial) *Că cu nevoie amu și nepărăsit iaste datoriul nostru a aduce lucru Domnului de toate... și cu bună mulțemită să slăvim și să mărim și să ne închinăm voiei lui ceaia sfîntă.* CORESI, EV. 19.

2. (Învechit) Neîncetat. *Să-l mărești* [pe Dumnezeu] *cu glas necurmat și cu cîntări nepărăsite.* NEAGOE, ÎNV. 1/14. *Viețuia... cu rugi nepărăsite și cu lacrămi.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 144r/27. *Și-ți voi zice cîntare nepărăsită.* id. PS. 230/13. *Au slujit deplin înaintea lui Dumnezeu, întru ruga sa și întru nepărăsite jirtve.* N. COSTIN, L. 57, cf. LB, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ◇ (Adverbial) *Nepărăsit să strigați fieșcare de voi.* CORESI, EV. 323. *Îmblă nepărăsit după zisa lui Dumnezeu.* MOXA, 346/4. *Nepărăsit tănjiia cumu-și va înfrămseța sufletul.* VARLAAM, C. 366. *Nepărăsit izvoraște și setea sufletului potolește* (a. 1643). GCR I, 107/28. *Singur Ștefan Vod în frunte oștilor sale, nepărăsit îmbărbăta pre ai săi* (a. 1650—1675). id. ib. 192/8. *Acei iscusiți ucenici... carii o proslăvea nepărăsit.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 48v/20. *Peste măsură ploaie slobozîră 40 de zile și 40 de nopți nepărăsit.* N. COSTIN, L. 59, cf. 585. *Pentru tot folosul cel de obște silind, zis-am și zic și nepărăsit voi zice.* CANTEMIR, IST. 67, cf. 110, DDRF.

— Pl.: *nepărăsiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **părăsit.**

NEPĂRTĂȘÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Care nu este părtaș la ceva, care nu se bucură de... *Ca să nu fie de tot nepărtășită de cinstea curții și casa lui Iordachi vornicul, au pus paharnic mare pe fiiul său Constantin.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 191/34.

— Pl.: *nepărtășiți, -te.*
— De la **părtaș.**

NEPĂS s. n. (Neobișnuit) Nepăsare **(2).** *Argatul care de sine Purtase grije mai bine, Cu nepăs și mojicește Acest răspuns îi trîntește.* PANN, P. V. II, 43/3.

— Pl.: *nepăsuri.*
— Derivat regresiv de la **nepăsare.**

NEPĂSĂRE s. f. Negativ al lui păsare[1]. **1.** Lipsă de griji, de frămîntări; situație, stare în care se află cel lipsit de griji, de frămîntări. *O viață întreagă de om, petrecută într-un cîntec și o nepăsare.* GANE, N. III, 178. *Ea trece-n dulce nepăsare Prin lunci cu flori și doarme-n văi.* COȘBUC, B. 118. ◇ Loc. adv. (Popular)

În nepăsare = cu inima uşoară, nepăsător, vesel. *Astfel de cîntare Cînta-n nepăsare Draga copiliţă cu glas aurit.* ALECSANDRI, P. I, 288. *Doi amar mi-l chinuiesc, Dar el cîntă-n nepăsare Parcă-ar fi la masă mare.* id. P. P. 77.

2. Lipsă de interes faţă de ceea ce se petrece în jur; indiferenţă, indolenţă, apatie, pasivitate **(1)**; (neobişnuit) nepăs. [Plăieşii] *se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor.* NEGRUZZI, S. I, 174. *Liniştea aparentă a două fiare ce stau de se observă cu o prefăcută nepăsare.* FILIMON, O. I, 132. *Incuria şi nepăsarea către amintirile strămoşeşti sînt o ruşine şi o impietate.* ODOBESCU, S. I, 345, cf. III, 32. *Degeaba te mai sclifoseşti, Ioane, răspunse mama cu nepăsare.* CREANGĂ, A. 119. *Eu care am fost neîncetat Înconjurat de nepăsare, sărac, gonit sau defăimat.* MACEDONSKI, O. I, 218, cf. 48. *Orice dor e scris să moară, Inima cînd ţi-o cunoaşte: Frumuseţea ta de-l naşte — Nepăsarea ta-l omoară.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 67. *O nepăsare soră cu trîndăvia.* F (1906), 3. *Ce să-l drăcuieşti, Ioane, că nu-i de glumă! reluă Titu întărîtat puţin de nepăsarea lui.* REBREANU, I. 107. *Urmă să citească, luînd un aer din ce în ce mai pronunţat de nepăsare.* BASSARABESCU, S. N. 146. *Din tot ce scriu, iubito, Reiese-atît de bine — Aceeaşi nepăsare de oameni şi de tine.* BACOVIA, O. 123. *Pe sufletu-mi ce palpita odată Se prinde nepăsarea, ca o crustă.* CAZIMIR, L. U. 88, cf. 90. *E un fel de nepăsare parcă, mai curînd un soi de nesimţire.* CAMIL PETRESCU, U. N. 361. *Moşul privea toate cu o nepăsare de gheaţă.* C. PETRESCU, Î. I, 105. *Ura e preferabilă singurătăţii şi nepăsării.* CĂLINESCU, S. 395. *Dar lipsa patimii şi a părtinirii nu este pentru Bălcescu atitudinea nepăsării.* VIANU, S. 83. *Nuţu se mulţumi să-şi răsfrîngă buzele a nepăsare... şi tăcu.* GALAN, B. II, 55. *Schiţă un gest de nepăsare cu mîna.* VORNIC, P. 142. *Cum să-ngăduim neghina, nepăsarea, neştiinţa, Cînd pămîntul însuşi cere mult visatele-i minuni?* LABIŞ, P. 59.

— Pref. *ne-* + **păsare**[1].

NEPĂSĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui p ă s ă t o r; care nu-şi face griji, necazuri, c a l m, s e n i n; (sens curent) care nu manifestă nici un fel de interes pentru ceea ce se petrece în jur, i n d i f e r e n t, i n d o l e n t, a p a t i c, (regional) n e b r i ş t i t. *Românul cel nepăsător, românul care... se veseleşte cînd lumea se sfarmă.* RUSSO, S. 26. *Găsit-ai vreodată român nepăsător, Cînd draga lui moşie îi cere ajutor?* ALECSANDRI, T. II, 73, cf. id. P. III, 134. *Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormîntare, Splendid ca o ironie cu priviri nepăsătoare.* EMINESCU, O. I, 134. *Doctorul şcolii i s-a părut prea nepăsător.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 105. *Trece nepăsător pe lîngă ea.* F (1897), 66. *Dacă vei vedea-o stînd Nepăsătoare, Să-i spui că m-ai lăsat rănit.* COŞBUC, P. I, 79. *Şi-n goana cea nebună călcam nepăsători Parfumurile sfinte şi brazdele de flori.* PETICĂ, O. 140. *Cîntaţi, păsări ale cerului, nepăsătoare la durerile noastre.* DELAVRANCEA, A. 34. *În înserarea limpede şi rece, Nepăsători, soldaţii merg pe creastă.* CAMIL PETRESCU, V. 77. *Să fii mai mîndră, să te-arăţi nepăsătoare.* EFTIMIU, Î. 109. *Mai bine singuratec şi uitat, Pierdut să te retragi nepăsător.* BACOVIA, O. 115. *Dar regele privea spre ei Nepăsător — Privea spre stele, cum le stingea pe rînd furtuna.* MINULESCU, V. 69. *Călugărul privea... toată uriaşa revărsare a codrilor, ca un stăpîn nepăsător şi sătul.* GALACTION, O. 208. *Iubesc, cînt şi... nepăsător cultiv A sufletului gratuită zestre.* TOPÎRCEANU, P. O. 48. *Întorcînd spatele către pădurar, intră nepăsătoare în casă.* SADOVEANU, O. VII, 327. *Cu totul nepăsător faţă de interesul pe care-l stîrnise, Filip citea repede, concentrat.* GALAN, B. I, 60. *Se uitau nepăsătoare la copiii care se jucau alături.* TUDORAN, P. 197. *Ia mai lasă-mă-n pace, tată, a spus el nepăsător.* PREDA, Î. 54. *Dormea mereu, nepăsător şi nemişcat.* T. POPOVICI, SE. 106. *Aşteptau nepăsători în altă odaie.* BARBU, Ş. N. 139. *Zăreşte despre soare Cîrduri, cîrduri de cucoare, Călătoare, zburătoare, Şi de el nepăsătoare.* ALECSANDRI, P. P. 145. ◇ F i g. *Soarele măreţ, nepăsător, îmbrăţişa cu fălnicie pămîntul.* F (1900), 542. *Foi după foi cad... le las să se veştejească şi să cadă nepăsătoare lîngă trunchiul meu.* ANGHEL, PR. 105. *Numai peste fire în zenit Va luci superb nepăsătoare, Solitară steaua ce-am iubit, Pururi mîndră, neîndurătoare.* BENIUC, C. P. 100. ✦ (Rar) Care nu prezintă interes deosebit, fără importanţă. *Ei vorbiră multe, de toate. Începură cu lucruri nepăsătoare, cum se începe totdeauna.* GANE, N. I, 108.

— Pl.: *nepăsători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **păsător.**

NEPĂTIMÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Care nu e pătimaş; curat, imaculat. *Au mărturisit pre H*[risto]*s, D*[u]*mn*[e]*dzău nepătimos.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 165[v]/27.

— Pl.: *nepătimoşi, -oase.*

— De la **patimă.**

NEPĂTRÚNS, -Ă adj. Negativ al lui p ă t r u n s.

1. Care nu a fost (încă) pătruns; care nu poate fi pătruns; s p e c. prin care nu răzbate lumina, î n t u n e c a t, î n t u n e c o s; p. e x t. (despre frunziş, desişuri etc.) foarte des. *Razile soarelui au împărtăşit de a sa frumoasă lumină pînă şi cele mai nepătrunsă desimi.* DRĂGHICI, R. 154/23. *Sub frunzişul nepătruns, Inima îşi dezvăleşte sentimentul său ascuns.* NEGRUZZI, S. II, 13. *Prin acel întuneric des şi nepătruns, Făt Frumos vedea albind o umbră de argint.* EMINESCU, N. 11. *Zise, şi-apoi a plecat, scoţînd pe puternica Vesta Din nepătrunsele-odăi.* COŞBUC, AE. 36.

Păr... negru ca nepătrunsa întunecime a nopții adînci. F (1903), 4. *Ștefan... Repede-a ales Pe cîțiva viteji, S-aștepte prilej În crîng nepătruns, De ceață ascuns.* IOSIF, V. 122. *Noaptea nepătrunsă e asemeni cu mormîntul.* PETICĂ, O. 159. *Noaptea fu mai nepătrunsă și pustie.* C. PETRESCU, C. V. 268. *Sus văzduh de păcură; în jur un zid nepătruns de întuneric.* SADOVEANU, M. 185. ◇ Fig. *Acoperă cu un văl nepătruns viața mea cea trecută.* MARCOVICI, D. 2/2. *De mii de ani în sînu-i dormind, zace ascunsă Singurătatea mută, sterilă, nepătrunsă.* ALECSANDRI, POEZII, 90. *Se vor așterne peste noi În straturi nepătrunse Zăpezile uitării.* BENIUC, V. 32. ✦ (Despre figură, ochi) Care nu trădează gîndurile, sentimentele; impenetrabil. *Ochii lui nepătrunși, întunecați și mari, a căror priviri totuși erau atît de luminate.* F (1897), 13. *Liniștea și seriozitatea lor,... figura nepătrunsă.* SADOVEANU, O. IX, 336.

2. Fig. Care nu poate fi pătruns cu mintea, de neînțeles; tainic, misterios **(1)**, necuprins **(2)**, (învechit) neajuns[2] **(1)**. *Este hotărît, întru ale tale nepătrunse taine, ca acest an să fie cel după urmă al vieții noastre.* MARCOVICI, D. 17/24. *Acea putere nepătrunsă a spiritului pe care o numim imaginațiune.* CARAGIALE, O. I, 250. *Și ochii lui ascund în adîncime Măreața taină nepătrunsă mie a ceasului cel poruncit să vie, Să sfarme jalea din viitorime.* GOGA, P. 126. *Eu nu-nțeleg această durere nepătrunsă.* PETICĂ, O. 136. ◇ (Substantivat) *Cînd pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.* EMINESCU, O. I, 132. *Pătrundeți nepătrunsul și spuneți-ne unde Ne ducem cînd mormîntul asupră-ne s-a-nchis?* MACEDONSKI, O. I, 48.

— Pl.: *nepătrunși, -se.*
— Pref. *ne-* + **pătruns.**

NEPĂTRUNZÍME s. f. (Fiz.; învechit) Impenetrabilitate. *Unele* [însușiri] *sînt comune tuturor trupurilor, pentru care se numesc însușiri generale. Între aceste se pot socoti următoarele: întinderea, nepătrunzimea.* STAMATI, F. 5/10.

— De la **pătruns** (după fr. *impénétrabilité*).

NEPĂȚÍRE s. f. (În dicționarele din trecut) Negativ al lui păținire; lipsă de experiență. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pref. *ne-* + **pățire.**

NEPĂȚÍT, -Ă adj. (Învechit și popular) Negativ al lui păținit[2]; fără experiență. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Simina, pe cît de harnică și de sprintenă în mijlocul gospodăriei, pe atît de nepățită și de neîndemînatecă în față cu flăcăii, rămîne cea din urmă.* EMINESCU, N. 139, cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nepățiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **pățit[2].**

NEPETRECÚT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui petrecut; cum nu s-a mai petrecut; p. ext. (rar) extraordinar. *Se petrecu însă ceva nepetrecut: marea fugi din margini.* ARGHEZI, C. J. 166.

2. (Regional) Care nu s-a bucurat de plăcerile vieții, care nu a apucat să petreacă (încă); (rar) nelumit (Mărășești). Cf. GRAIUL, I, 308. *Amărît și vai di mini Și nipitrecut pi lumi.* ib.

— Pl.: *nepetrecuți, -te.*
— Pref. *ne-* + **petrecut.**

NEPIERITÓR, -OÁRE adj. **1.** Negativ al lui pieritor. Cf. ALEXANDRESCU, M. 191, MACEDONSKI, O. I, 190, ȘĂINEANU, D. U.

2. Care este menit să reziste timpului, care este destinat să trăiască veșnic în amintirea oamenilor; care este destinat gloriei, celebrității eterne; nemuritor **(2)**. *Înălțimea voastră se va ambiționa să rădice un nepieritor trofeu al libertății noastre* (a. 1774). URICARIUL, I, 178. *Din lucruri mici, din întîmplări de toate zilele se pot face opere nepieritoare.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 224. [Podul] *a făcut nepieritor numele lui Apolodor din Damasc.* id. R. P. 10. *Balzac ne-a dat tipuri naturaliste neperitoare, ca Rastignac, Baron Hulot.* GHEREA, ST. CR. II, 105, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ce-mi amințești de vechiul dor, Cernită zburătoare? De un suspin nepieritor, De-o altă arătare?* CERNA, P. 42. *Voi să ridice și el un monument nepieritor în amintirea celei mai de seamă fapte sau împrejurări din viața sa.* HOGAȘ, DR. I, 33, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Mi-au făcut nepieritoare impresie amintirile literare ale lui Alphonse Daudet.* GALACTION, O. 16, cf. 327. *Au îmbogățit cu opere nepieritoare patrimoniul... intelectual și artistic.* YGREC, M. N. 196. *În opera lui Caragiale, tinerii scriitori din țara noastră vor găsi modele nepieritoare de observație adîncă.* CONTEMP. 1950, nr. 223, 2/7.

— Pl.: *nepieritori, -oare.*
— Pref. *ne-* + **pieritor.**

NEPILDUÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui pilduit; pentru care nu există asemănare sau precedent; unic; excepțional, extraordinar. *În mijlocul unei primejdii nepilduite, înțălepciunea a doi monarhi... au putut stînge îndată toate primejdiile.* AR (1829), 78[1]/15. *Dorim a statornici pomenirea acestei fapte nepilduite pînă la cea mai depărtată vechime.* ib. 129[1]/14. *Nenădăjduita și nepilduita întîrziere a lucrărilor* (a. 1835). IORGA, S. D. XXI, 525. *Cruzime nepilduită.* BĂLCESCU, M. V. 539. *Și rezultatul acestei neauzite, nepilduite și deșănțate revizuiri ne este astăzi supus spre aprobare.* KOGĂLNICEANU, S. A. 128. *Soarta ne-a tratat... c-o nătîngie nepilduită.* NEGRUZZI, S. III, 155. *Sigismund August... se distinsese... prin o toleranță religioasă nepilduită în celelalte state catolice.* HASDEU, I. V. XVIII, cf. COSTINESCU.

Cu o vitejie nepilduită şi luptînd împotriva înspumatelor valuri, o scoase şi pe dînsa la mal. CONV. LIT. XI, 101. *Ne ameninţa... o ruină financiară prin nepilduita uşurinţă cu care s-a dat concesiunea.* MAIORESCU, D. I, 486, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U.

— Pl.: *nepilduiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **pilduit.**

NEPILDUITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Negativ al lui p i l d u i t o r; care nu trebuie sau nu poate să servească drept pildă. *Vatămă în cel mai nepilduitor chip drîturele popoarelor.* AR (1839), 32[1]/27.

— Pl.: *nepilduitori, -oare.*

— Pref. *ne-* + **pilduitor.**

NEPIPĂÍT, -Ă adj. Negativ al lui p i p ă i t[2]; p. e x t. (astăzi rar) care nu poate fi pipăit; impalpabil. V. i m a t e r i a l. Cf. VALIAN, V. *Frumuseţea este... nepipăită.* F (1897), 27. *Farmece aş fi voit să fac Şi printr-o ureche de ac Să strecor pe un fir de aţă Micşorata, subţiata şi nepipăita viaţă.* ARGHEZI, VERS. 173, cf. 174, id. C. J. 98.

— Pl.: *nepipăiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **pipăit[2]** (după fr. *impalpable*).

NEPÍTĂ s. f. v. **nechită.**

NEPLACÁBIL, -Ă adj. (Învechit, rar) Implacabil. *Motivele care au făcut să se nască în sufletul meu ura neplacabilă către persoana voastră sînt acestea...* FILIMON, O. I, 366.

— Pl.: *neplacabili, -e.*

— După lat. **implacabilis,** fr. **implacable,** it. **implacabile.**

NEPLĂTNIC, -Ă adj. Negativ al lui p l a t n i c; (adesea substantivat) (persoană) care nu îşi achită (la timp) datoriile, obligaţiile băneşti. V. i n s o l v a b i l. Cf. VALIAN, V.

— Pl.: *neplatnici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **platnic.**

NEPLĂCÉRE s. f. Negativ al lui p l ă c e r e.

1. Lipsă de plăcere, p. e x t., de simpatie pentru ceva sau pentru cineva. V. s i l ă, d e z g u s t, r e s e n t i m e n t. *Carele într-adins poartă haine sparte şi imoase, acela se socoteşte a fi om scump şi vrednic de scîrbelnică neplăcere.* ŢICHINDEAL, F. 63/9, cf. VALIAN, V. *În sala giudeţului şi... afară în curte, nu s-au auzit vreun cuvînt de împotrivire sau de neplăcere.* AR (1839), 23[1]/16, cf. VASICI, M. I, 99/21. *El observă neplăcerea ei.* REBREANU, R. I, 190. *Cu toată neplăcerea, Deliu trebuia să se ducă.* BART, E. 252. *Neplăcerea provocată de metafore provenea de asemenea din lipsa reprezentărilor fanteziei.* VIANU, M. 69.

2. Neajuns[1] **(2),** necaz **(1),** nemulţumire **(2),** (regional) năzbîcă **(1).** *Să zice că aceste neplăceri nu ar fi urmat deacă ambasadorul Franţii ar fi lucrat cu mai mare curăţie în a lui tractarisiri cu crăiasa.* AR (1834), 77[1]/47. *Cauzează comodităţii reprezentanţilor ştiinţei numai nelinişte şi neplăcere.* F (1897), 19, cf. ib. (1906), 30. *Să nu ştie vecinii că am trecut pe aici. Ai putea avea neplăceri.* BARBU, Ş. N. 111. *Cele dintîi bătăi în fereastră... le întîmpinase cu bucuria ştirbă a celor pentru care aşteptarea unei neplăceri de neînlăturat ajunge... chinuitoare.* GALAN, B. II, 173. *Crăişorul, ca să nu facă neplăcere la vreunul dintre soldaţii săi,... s-a dat jos chiar însuş.* BOTA, P. 94.

— Pl.: **(2)** *neplăceri.*

— Pref. *ne-* + **plăcere.**

NEPLĂCÚT, -Ă adj. Negativ al lui p l ă c u t; care nu este pe placul cuiva, care nu este convenabil, care nu corespunde preferinţelor, gusturilor cuiva, care cauzează o neplăcere; p. e x t. jenant, penibil. *Lucru foarte neplăcut şi lui Dumnezeu şi oamenilor.* R. GRECEANU, CM II, 184, cf. CLEMENS. *Fricosul suspină păn şi la ideea neplăcutelor întîmplări.* AR (1832), 4[2]/3. *Lui Santana... să găteşte în patria sa o neplăcută primire.* ib. (1837), 81[1]/8, cf. (1839), 47[1]/42, VALIAN, V. *Emoţiunile pot fi subdivizate în două mari categorii: în plăcute şi neplăcute.* CONTA, O. C. 162. *Eram foarte turburat de neplăcute afaceri familiale.* CARAGIALE, O. VII, 355. *Eşti stăpînă pe poziţia d-tale, pe care poţi să o faci cum doreşti, plăcută sau neplăcută.* F (1906), 31/2. *Mărturisirea Otiliei... aducea un element neplăcut.* CĂLINESCU, E. O. I, 61. *Osişoare subţiri... fac neplăcută de multe ori consumarea cărnii de peşte.* C. ANTONESCU, P. 38. *Laptele capătă un miros neplăcut.* AGROTEHNICA, I, 737, cf. 767. *Se degajă un miros foarte neplăcut.* CHIM. AN. CALIT. 193, cf. 211. *Se hotărî să nu se mai gîndească la lucruri neplăcute.* IL ianuarie 1962, 34, cf. ALR II 3 712/64. ◇ (Adverbial) *Notarul fu neplăcut surprins că omul acesta începe să-i spioneze chiar şi paşii.* AGÎRBICEANU, A. 424. *Filip ridică din umeri, neplăcut surprins de această lăudăroşenie.* GALAN, B. II, 125. *Să nu-şi închipuie cumva că e „agentul" lui Teodorescu... Lucrul i-ar fi fost neplăcut.* T. POPOVICI, SE. 391. *E mai neplăcut să vezi cum lauda sinceră se urcă la cap.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 2/6.

— Pl.: *neplăcuţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **plăcut.**

NEPLECÁRE s. f. Negativ al lui p l e c a r e; (învechit) atitudine de semeţie, de îndrăzneală (nejustificată). Cf. CORESI, EV. 293. *Iaste mitarniţă pentru mînie,... pentru graiuri de ruşine şi neplecare.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 96[r]/28.

— Pref. *ne-* + **plecare.**

NEPLECÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui p l e c a t. Cf. NEAGOE, ÎNV. 12/30, ANON. CANTAC., CM I, 86, VALIAN, V. ✦ (Gram.; învechit) Neflexibil. *Părţile . . . plecate adecă sînt cinci . . . , iară neplecate trei.* MACARIE[1], GRAM. 3[v]/23.

2. (Învechit) Neînduplecat. *Precum era milostiv celor ce să da şi să închina lui, aşa neplecat şi neîmblînzit era celor ce-i biruia.* C. CANTACUZINO, CM I, 79. *Nici o faptă, pînă şi cea mai mică, nu va putea scăpa să nu se pună în cumpăna dreptului şi neplecatului judecătoriu.* MAIOR, P. 9/10, cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

— Pl.: *neplecaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **plecat.**

NEPLÍN, -Ă adj. **1.** (Regional; şi substantivat) (Om) mîncăcios (Ineu-Arad). ALR II 4 057/64. *Năsătulule, năplinule.* ib.

2. (Munt. şi prin Dobr.; în l o c. a d v.) **De neplin** = înainte de vreme; prematur. *A fătat dă neplin.* ALR I 1 074/790. *A făcut viţelu dă neplin.* ib. 1 074/900, cf. 1 074/880, 954, 960, 980, 986.

— Pl.: *neplini, -e.*

— Pref. *ne-* + **plin.**

NEPLODÍRE s. f. (Învechit) Negativ al lui p l o d i r e; faptul de a nu putea procrea; sterilitate. *Auzi Dumnedzău rugăciunea lor şi le deade rod la vreame dumnedzeescul Necolaie şi se slobozi din neplodire muma* (sec. XVII). ap. HEM 1 341.

— Pref. *ne-* + **plodire.**

NEPLODITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Negativ al lui p l o d i t o r.

1. Care nu poate procrea; sterp, steril. *Avraam avea muiare neploditoare.* CORESI, EV. 454.

2. Care nu rodeşte sau care dă rod sărac; sterp. *Acel pămînt pre mai multe locure iaste neploditoriu, rău, năsipos, pietros şi fără apă.* FL. D. (1680), 70[r]/20.

— Pl.: *neploditori, -oare.* — Şi: **neploditóriu, -oáre** adj.

— Pref. *ne-* + **ploditor.**

NEPLODITÓRIU, -OÁRE adj. v. **neploditor.**

NEPLÓDNIC, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui p l o d n i c; care nu poate procrea; steril, sterp. (Substantivat) *Ferecaţi neplodnicii.* CORESI, ap. DHLR II, 516.

— Pl.: *neplodnici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **plodnic.** Cf. slavonul НЕПЛОДЬНЪ.

NEPLOUÁRE s. f. (Învechit şi popular) Secetă. *Această icoană . . . la vreme de neplouare scoţîndu-se cu litanie afară din monastire* (a. 1723). URICARIUL, I, 401. *La vreme de neplouare şi foamete* (a. 1809). BV III, 6, cf. H IV 91, XI 89. *La neplouare e bună şi grindina* (= la nevoie ne mulţumim cu orice). ZANNE, P. I, 36.

— De la **ploua.**

NEPOCĂÍT, -Ă adj. Negativ al lui p o c ă i t; care nu s-a pocăit; (învechit, în limbajul bisericesc) care nu a primit iertarea păcatelor; p. e x t. păcătos. *Vine de năprasnă moartea şi răpeaşte pre noi nedereptaţi şi nepocăiţi.* CORESI, EV. 74. *Au lovit de-au despicat lumea ce vărtoasă şi nepocăită.* VARLAAM, C. 46. *Îi ajunge amarnica moarte nepocăiţi de păcatele lor.* NEAGOE, ÎNV. 5/24. *Petrecea nepocăit ca şi întăi.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 149[r]/2. *Este cu putinţă să se afle cineva atîta de vrăjmaş luişi, cît să lase să treacă şi aceste trei zile şi să rămîie nepocăit?* ANTIM, P. 185. *Eu nu grăiesc acuma către păcătoşii aceia carii sînt cufundaţi în toată plasa de păcate, nepocăiţi, împietriţi.* MAIOR, P. 39/5, cf. VALIAN, V. ✧ F i g. *După răimea ta, nepocăită inimă, cruţi ţieşi mănie în ziua măniei* (a. 1569—1575). GCR I, *13/15.

— Pl.: *nepocăiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **pocăit.**

NEPOFTÍT, -Ă adj. Negativ al lui p o f t i t[2]. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., CARAGIALE, O. VII, 296, ISPIRESCU, L. 207, HOGAŞ, M. N. 21, REBREANU, I. 13, EFTIMIU, Î. 101, ARGHEZI, S. P. 118, id. T. C. 216. ✧ (Substantivat) *Nepoftitul n-are scaun*, se spune despre cei care se amestecă în treburile sau în vorba altora, Cf. PANN, P. V. I, 24/27, ISPIRESCU, L. 32, ZANNE, P. IV, 223. ✦ Care nu este dorit. *Pe dedesuptul atîtor sentimente nepoftite îl năpădea şi-o amărîtă de bucurie.* GALAN, B. II, 152.

— Pl.: *nepoftiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **poftit[2].**

NEPOLÁR, -Ă adj. (Despre molecule sau grupări de atomi) Care nu are moment electric permanent. *Gruparea nepolară dintr-o moleculă de acid gras.* DER.

— Pl.: *nepolari, -e.*

— Pref. *ne-* + **polar.**

NEPOMENÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui p o m e n i t; p. e x t. (învechit) despre care nu se (mai) vorbeşte, nu-şi (mai) aminteşte nimeni, u i t a t; p. e x t. care datează de multă vreme, v e c h i, s t r ă v e c h i. *Poate că el a adus meşteşugul la desăvîrşire, dar indienii şi chinezii lucrează acest meşteşug din veacuri nepomenite.* CR (1833), 264[1]/4. *Să supuie pă numiţii clăcaşi la păzirea netăgăduitelor îndatoriri ce de nepomeniţi ani au către această proprietate* (a. 1845). DOC. EC. 861. [Locurile] *ce nu se stăpîneau de nimeni din nepomenit veac.* BĂLCESCU, M. V. 300. ✧ (Prin Ban.) *Joia nepomenită* = joia din săptămîna albă (uneori şi cea

de după Paşti şi de după rusalii). *Românii din Banat numesc joia din săptămîna albă joia nepomenită . . . De asemenea caracter este şi joia după Paşti şi cea după rusalii. Tustrele joile acestea formează o treime nefastă, nenorocoasă.* MARIAN, S. R. I, 255. ✦ (Regional; substantivat, f. pl. art.) Ielele. Cf. CANDREA, F. 158.

2. Nemaipomenit. *În 15 dec. au urmat . . . în Londra nepomenita şi aşa de mare fortună cu omăt, încît capitalia au rămas două zile fără novitatele din afară.* AR (1837), 18[1]/3. *Bunătatea lui cea nepomenită.* CREANGĂ, P. 250. *Şi ţinu veselie mare şi nepomenită mai multe săptămîni.* ISPIRESCU, L. 204. *Cu speranţe m-amăgesc, Îmi creez năluci de aur, întîmplări nepomenite.* MACEDONSKI, O. I, 220. *Turgheniev . . . în descrierea naturii avea o măiestrie nepomenită.* GHEREA, ST. CR. II, 210. *Ne strîngeam în jurul lui Buium, privind cu ochii lacomi la bogăţiile nepomenite ce le scotea din sarcina purtată pe umeri.* BRĂESCU, A. 26. *Iar el se cunună cu fata împăratului şi făcu o nuntă de alea nepomenite.* REV. CRIT. I, 186, cf. CIAUŞANU, GL. *Az iarnă o fost pe ici un frig nepominit.* ALR II 3 466/235. ✧ (Adverbial; legat de un adjectiv prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Cuvinte dulci, nepomenit de dulci.* EMINESCU, N. 124. *Păsări c-un viers nepomenit de subţire şi piuitor.* DELAVRANCEA, S. 90. *Era o lună nepomenit de frumoasă.* id. T. 25. *În Iaşi i se făcu . . . un alai nepomenit de frumos.* IORGA, I. L. I, 470. *Rola era . . . , după părerea tuturor, nepomenit de leneşă.* BRĂESCU, A. 23.

— Pl.: *nepomeniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **pomenit.**

NEPONDERABILITÁTE s. f. (Învechit) Imponderabilitate. Cf. PONTBRIANT, D.

— Pref. *ne-* + **ponderabilitate** (după fr. *impondérabilité*).

NEPOPRÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui p o p r i t; p. e x t. „irezistibil". Cf. VALIAN, V.

— Pl.: *nepopriţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **poprit.**

NEPORNÍT, -Ă adj. 1. Negativ al lui p o r n i t. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

2. (Regional; despre aluat) Care nu a dospit, nu a crescut (Pecinişca-Băile Herculane). Cf. ALR II 4 026/2.

— Pl.: *neporniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **pornit.**

NEPÓT, -OÁTĂ subst. 1. S. m. şi f. Persoană considerată în raport cu bunicii sau cu unchii şi mătuşile sale. *Nimea nu va fi să stea derept tine . . . , nici tată-tău, nici muma, nici feciorul, nici fata, nici nepoţii-ţi?* CORESI, EV. 37, cf. 538. *De aci-i prinseră şi-i duseră la Amulie . . . elu-i văzu voinici şi frumoşi şi află că-i sămt nepoţi.* MOXA, ap. GCR I, 59/22. *Am vândut a mea . . . moşie lui Ifrim, feciorul lui Grigorie sulităşul, nepotul lui Calapod* (a. 1619). GCR I, 53/10. *Într-acesta an au murit şi Ioan, fecior împăratului de Mosc, nepot lui Ştefan Vodă.* URECHE, L. 99. *Cu feciorii mei şi cu nepoţii mei cît Dumnezeu va da* (a. 1650). GCR I, 134/24. *Direpţ aceea lăudăm pre marele Constantin, căci au fost dentru împăraţi şi fiiu şi nepot.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 6/35. *Am pus domn dintre noi, care este şi nepot lui Matei Vodă.* IST. Ţ. R. 9, cf. 57. *Acela dară era nepot lui Traian.* C. CANTACUZINO, CM I, 25. *Grecii îi dedese muiere greacă, fată unui boiar mare, nepoată împăratului grecesc.* R. POPESCU, CM I, 243, cf. ANON. CAR. *Asară sosiră şi chir Constantin Ion . . . , nepotul jupînului Nichi* (a. 1770). IORGA, S. N. 119. *Pomenirea dreptului Avraam şi a nepotului său, lui Lot.* MINEIUL (1776), 53[r1]/16. *Viaţa lui Bertoldo şi a lui Bertoldino, feciorului . . . şi a lui Cacasino nepotului lui* (a. 1799). GCR II, 168/23, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Ea este . . . nepoată a împăratului Paulu I de Rosia.* AR (1837), 107[2]/27, cf. ib. (1839), 3[2]/4. *Eu, nepotul lui Pîcală, Care-n orice timp şi loc Rîd de proşti, rîd de Tîndală Şi de dracul îmi bat joc.* ALECSANDRI, T. I, 316, cf. LM. *Am să iau nepotul cu mine şi am să-l duc la Broşteni.* CREANGĂ, A. 18. *Nepoată ţi-e? Şi-a arătat Spre fată.* COŞBUC, P. I, 230. *La vatra încălzită Te-aşezi în toată seara cu droaia de nepoţi.* F (1900), 604. *Avere-ai azi şi dumneata Nepoţi, să-ţi zică: Moşu.* GOGA, P. 33. *Noi toţi sîntem aşa de tineri, Că am putea să-ţi fim nepoţi.* IOSIF, V. 48. *I-a spus Marioara Irinii, nepoata bucătăresei de la curte.* REBREANU, R. I, 237. *Fără copii, dar cu un numeros contingent de nepoţi şi nepoate, de veri şi verişoare.* C. PETRESCU, C. V. 177. *Spre sară bătrînul Vasile Bujor chemă pe nepoţi la el acasă.* SADOVEANU, O. III, 130. *Locuise-ntr-o chilie Toată viaţa cu ei toţi, Ba avea şi trei nepoţi.* ARGHEZI, S. P. 22, cf. id. VERS. 565. *Amîndoi nepoţii erau în vacanţă.* T. POPOVICI, SE. 53. *N-am fraţi să vă-ndrăgească, Nici surori să vă plivească, Nici nepoate Să vă poarte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 210, cf. ALR I/II h 172. *Îşi cunoaşte moşul nepoţii*, se spune pentru a arăta că ştii cu cine ai de-a face. Cf. ZANNE, P. IV, 491. *Vara verei, Cina lelei, Nepoata cumătrei mele*, se spune pentru a arăta o (legătură de) rudenie foarte depărtată. Cf. id. ib. 675. ✧ (Cu determinări indicînd linia rudeniei) *Avraam . . . şi Lot, nepotul lui de frate, era iubitori de priimire streinilor călători.* CHEIA ÎN., ap. GCR I, 237/31, cf. ST. LEX. 149[v]/2, 176[v]/2. *Elisaveta şi Salomiia, moaşe, nepoate sfintei Anei de surori.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 10[v]/28. *Numai un copilaş, nepot de fiiu Brîncovanului, au scăpat, că l-au luat în saraiul împărătescu.* NECULCE, L. 279. *Nepot de frate lui*

Şărban Vodă era, fecior răposatului Drăghici Cantacuzino. R. GRECEANU, CM II, 32. *Şi era fecior di suflet, fiind nepot di soru* (a. 1784). GCR II, 135/3. *Era nepot din fată lui Gordian.* ŞINCAI, HR. I, 19/17. *Nepoată de frate.* LB. *Nepoată de soră.* ib. *Bărbucică, nepot de fată al banului Barbu Văcărescu.* GHICA, S. 45. *Poate că acesta-i vestitul Ochilă . . . nepot de soră lui Pîndilă.* CREANGĂ, P. 244, cf. ALR I/II h 172. ✧ (Rar) *Nepot de nepot* = strănepot. *Elin Adrian, nepotul de nepot al lui Traian . . . spre acel război s-au gătit.* C. CANTACUZINO, CM I, 27. ✦ (Familiar; mai ales la voc.) Cuvînt cu care o persoană se adresează alteia mai tinere sau unui copil. *Glumeţ, îi place-a zice lui Negrea, viteaz darnic: Am să mă fac, nepoate, din Cîrjă, buzdugan.* ALECSANDRI, POEZII, 204. *În ce te bizui de te îndîrjeşti aşa, nepoate?* CREANGĂ, A. 57. *Lasă-l, nepoate, port eu grijă de el.* F (1906), 4. *Nepoate Năstase, s-au schimbat vremile. Eşti tînăr; ai deschis ochii încoace, după Cuza.* GALACTION, O. 64. *Măi nepoate! măi Ioniţă! Ia mai adu o plosciţă.* POP., ap. GCR II, 303. *Dragele mele nepoate, Nu vă pot juca pe toate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 362. *Cumpăna, nepoate, E bună la toate.* ZANNE, P. V, 224. ✦ (Adjectival; regional; în sintagma) *Roi nepot* = roi derivat din altul, roit în aceeaşi vară (Stejar-Lipova). CHEST. VI 135/27.

2. S. m. şi f. (De obicei la pl.; adesea în corelaţie cu s t r ă n e p o t) Urmaş, descendent. *Iară ai lu Avraam şi ai lu Iacov nepoţi chema-se pre ei iudei.* CORESI, EV. 156. *Nipoţilur şi strinipoţilur* (cca 1609). CUV. D. BĂTR. I, 175/17. *Mulţi scriitori s-au nevoit de au scris rîndul şi povestea ţărilor . . . să rămîie feciorilor şi nepoţilor.* URECHE, L. 57. *Izrailteanii, nepoţii lui, vor fi întru robiia Eghipetului.* CHEIA ÎN. 5r/7. *Cîţi nepoţi de ai lor au domnit.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 7/31. *Garduri vii . . . care barem se fac cu ceva osteneală, dară ţin din nepoţi în nepoţi.* ECONOMIA, 116/8. *Adam a noastră zidire Veni la grea osîndire, Cu el dimpreună toţi Ai săi viitori nepoţi* (a. 1802). GCR II, 193/22. *Carele cu suspinurile altora zideaşte casă, nu-i vor vieţui nepoţii într-însa.* ŢICHINDEAL, ap. GCR II, 212/34. *Să ne jertfuim cu toţii, Să ne laude nepoţii Că am murit pentru ţară.* BĂRAC, ap. GCR II, 241/26. *Proverbul zice: blestemul ce vi-l faceţi va cădea nepoţilor păn-într-al şaptelea neam.* EMINESCU, S. P. 2. *Cu florile ce vi le-a dat mormîntul Nepoţii voştri azi se-mpodobesc.* CERNA, P. 162. *Nepoţilor le las instincte rele, Duşmanilor, o dragoste de frate.* TOPÎRCEANU, P. O. 95. *Să fi rămas din rude-ngropaţi niscai nepoţi?* ARGHEZI, C. O. 132. *Aicea, printre ardeleni, mă simt acasă, În fiecare văd un nepot de-al lui Horia.* BENIUC, V. 27.

3. S. m. şi f. (Popular; adesea determinat prin „de buric") Copil considerat în raport cu moaşa **(I 3)** sa. *Ilinca mi-i nepoată, e ca şi a mea, de cînd i-am tăiat buricul mi-a fost dragă.* CONTEMPORANUL, VII2, 5. [Moaşa] *şi nepoata sa pe care o numeşte de acum înainte „nepoată de buric".* MARIAN, NA. 420, cf. 281, 283, DDRF, H IX 62. *Moaşă îmi este carea mi-a tăiat buricul, iar eu sînt ei „nepot de buric".* LIUBA-IANA, M. 25, cf. com. din PARVA-NĂSĂUD. *Moaşa ajută pe nepoata, taie buricu.* ALR II/I MN 71, 2 659/812. *Acela care a fost moşit de cineva îi este nepot.* ALR II/848, cf. MAT. DIALECT. I, 262. ✦ P. e x t. (La f.) Femeie în raport cu moaşa **(I 3)** care a asistat-o la naştere. Cf. MARIAN, NA. 54.

4. S. m. şi f. (Prin Maram. şi vestul Transilv.; şi în sintagma *nepot de fin*, ALR I/II h 219/360) Fin. Cf. ALR I/II h 218, 219.

5. S. f. (Prin Ban.; în sintagma) *Nepoata iederei* = numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D. 119.

— Pl.: *nepoţi, -oate.* — Şi: (învechit) **nipót, -oátă,** (regional) **năpót, -oátă** (ALR I/II h 172) s. m. şi f.

— Lat. **nepos, -tis.**

NEPOTÎNŢĂ s. f. v. **neputinţă.**

NEPOTÍSM s. n. Faptul de a uza de autoritatea sau de influenţa personală în favoarea rudelor sau a prietenilor; promovare prin protecţia rudelor sau a prietenilor influenţi. V. f a v o r i t i s m. Cf. STAMATI, D., PONTBRIANT, D., LM. *Nepotismul, favoritismul au ajuns la culme . . . Naşterea îşi însuşeşte drepturi, iar meritul . . . zace uitat.* I. NEGRUZZI, S. IV, 325. *Dacă trebuie să fim cu toţii contra nepotismului, asta nu însemnează, cred eu, că trebuie să fim şi contra nepoţilor.* CARAGIALE, O. II, 156, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U.

— Din fr. **népotisme.**

NEPOTOLÍT, -Ă adj. Negativ al lui p o t o l i t; care nu se potoleşte, nu încetează, nu se calmează; neadormit **(2).**

— Pl.: *nepotoliţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **potolit.**

NEPOTREÁBNIC, -Ă adj. (Învechit) Care nu este bun de nimic, care nu foloseşte (la nimic). *Onisim, orecînd ţie nepotreabnic, e acmu, ţie şi mie, foarte ajutoriu iaste.* CORESI, L. 531/20. ✦ Ticălos, mizerabil **(3);** păcătos; netrebnic **(3).** *Mi-am ţinut trupul şi l-am învăţat să nu cumva aimintrea să propoveduiesc, însumi nepotreabnic să fiu.* CORESI, L. 311/13. *Se întoarse în lucrure nepotreabnice, şi-şi călugări muiarea şi se amestecă cu alta.* MOXA, 381/25.

— Pl.: *nepotreabnici, -ce.*

— Din slavonul **непотрѣбнъ.**

NEPOTRIVÍRE s. f. Negativ al lui p o t r i v i r e; lipsă de potrivire, de concordanţă, de conformitate; dezacord, discrepanţă, distonanţă.

Nu mă puteam sătura privind nepotrivirea izbitoare dintre această smerită milogeală şi faţa lui plină şi roşie. HOGAŞ, DR. I, 22. *Descoperea o imperceptibilă nepotrivire a minutarelor.* C. PETRESCU, A. 432. *Mustaţa-i zburlită şi ameninţătoare ca ţepii de arici părea pusă pe harţă, într-o deplină nepotrivire cu celelalte de pe chip.* TUDORAN, P. 66. *Îl străbătu ... senzaţia străinătăţii, a nepotrivirii lui în aceste locuri.* T. POPOVICI, SE. 169.

— Pl.: *nepotriviri.*

— Pref. *ne-* + **potrivire.**

NEPOTRIVÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui potrivit. Cf. NEGRUZZI, S. I, 348, FILIMON, O. I, 117, SADOVEANU, O. XVI, 479. ✦ (Învechit) Care nu are aceeaşi mărime (unul faţă de celălalt); inegal. *Şi zilele cu nopţile sînt nepotrivite mai mult: căci, cînd se vede mai jos, avem ziua mai mică.* GENILIE, G. 93/7. *Oricare punt se va afla afară din perpendiculară, va fi în nepotrivită depărtare de aceleaşi estremităţi A şi B.* POENARU, G. 25/6. *Din cele două coarde nepotrivite, cea mai mică este mai depărtată de centru.* id. ib. 54/22. ✦ (Învechit) Eterogen. *Voiam să împreun lucruri nepotrivite.* MARCOVICI, C. 15/5.

2. Fig. Care nu este indicat, care nu se recomandă, nu se justifică (într-o anumită împrejurare); deplasat, nechemat **(2)**, (învechit) necuviincios **(1)**, neîndemînatic **(1)**. *Dacă critica mea va fi ... nedemnă şi nepotrivită, ... ruşinea va rămîne numai pe seama mea.* ODOBESCU, S. III, 10. ✧ (Adverbial) *Aş dori să întreb ... însă îmi dau seama c-ar fi nepotrivit.* SAHIA, N. 49. *Vru ... să-l îmbrăţişeze, dar simţi că acum ar fi cu totul nepotrivit.* CAMIL PETRESCU, O. II, 223.

— Pl.: *nepotriviţi,-te.*

— Pref. *ne-* + **potrivit.**

NEPOTRÎVNIC, -Ă adj. Negativ al lui potrivnic; (învechit, rar) fără seamăn, neasemuit. *Era foarte frumoasă şi nepotrivnică, naltă la stat.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 161^{v}/8.

— Pl.: *nepotrivnici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **potrivnic.**

NEPOTÚC, -Ă s. m. şi f. (Regional) Nepoţel. *Formaţiunile diminutivale cu sufixele -oc, -uc(ă), -uţ(ă) sînt mult mai frecvente decît în limba literară: ... măsucă, nepotucă.* CANDREA, Ţ. O. 24, cf. 51.

— Pl.: *nepotuci.*

— **Nepot** + suf. *-uc.*

NEPOTÚŢ, -Ă s. m. şi f. (Rar) Nepoţel. LM.

— Pl.: *nepotuţi, -e.*

— **Nepot** + suf. *-uţ.*

NEPOŢÉL, -EÁ, -ÍCĂ s. m. şi f. Diminutiv al lui nepot **(1)**; (rar) nepotuţ, (regional) nepotuc. *Şi cînd fu de 20 de ai fata, nepoţeaua sa Maria, fu prelestită şi căzută în păcate.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 92^{v}/7, cf. LB, POLIZU, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Dumneata ... mi se pare ... ai o nepoţică? ... Şi după cît am auzit, foarte frumuşică.* BUJOR, S. 140. *Ca să-i scoată la ţărm, unii dintre moşnegi îşi iau nepoţeii în spate.* SADOVEANU, O. IX, 285. *Stai de nu ne săgeta, Că noi ţie că ţi-om da Surioara soarelui, Nepoţica zînelor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. P. 81. *Numai una mi-a scăpat: Stăncuţa din Beligrad, Nepoţica de-mpărat.* MAT. FOLK. 114. ✦ (Familiar) Termen de dezmierdare folosit pentru a vorbi cu sau despre o persoană mai tînără sau un copil. *Să vezi dumneata, nepoţelu moşului, această împărăţie a fost şi ea odată mare şi puternică.* ISPIRESCU, L. 101. *Nepoţele hăi, Ioniţă, Copilaş de Novăciţă.* ALECSANDRI, P. P. 149. *Merserăm la tîrgurele, Cumpărarăm Fier şi-oţele Şi făcurăm secerele Pentru nouă nepoţele.* TEODORESCU, P. P. 139. *Boierul ... Şi-a strîns nepoţi şi nepoţele, Tot copile frumuşele ... Şi cu ele-n cîmp s-a dus Şi la secerat le-a pus.* MARIAN, S. R. I, 27.

— Pl.: *nepoţei, -ele.* — Şi: **nepoţică** s. f.

— **Nepot** + suf. *-el.* — **Nepoţică**: cu schimbare de suf.

NEPOŢÍCĂ s. f. v. **nepoţel.**

NEPOŢÍE s. f. (Învechit) Stare, calitate de nepot **(1)**; p. ext. legătură de consangvinitate. *Spiţele nepoţiei* [sînt] *feciorul şi fata, nepotul şi nepoata.* PRAV. GOV., ap. TDRG, cf. ANON. CAR., LM.

— **Nepot** + suf. *-ie.*

NEPOVĂŢUÍRE s. f. (Învechit) Negativ al lui povăţuire; lipsă de îndrumare sau, p. ext., îndrumare greşită. *De vor fi copii supt ocrotirea părinţilor, fiind încă nevîrstneci, şi vor greşi, atunci să vinuiesc părinţii pentru ... rea creştere şi nepovăţuire.* PRAV. COND. (1780), 130.

— Pref. *ne-* + **povăţuire.**

NEPOVESTÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui povestit. Cf. LB, BUDAI-DELEANU, LEX.

2. (Învechit şi popular) Nespus **(2)**. *Tot oraşul era plin de lumină nepovestită, plină de miros.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 46^{v}/27. *Aşternutul lui ţăpuş*[i] *ascuţite şi tot aurul mării supt dînsul ca nişte tină nepovestită.* BIBLIA (1688), 381^{2}/10. *Ei să bat cu o sălbătăcie nepovestită.* IST. AM. 82^{v}/4. *Toate huzmeturile le-au înzecit şi mai bine ludele le-au sporit, le-au înmulţit, le-au adus la o sumă nespusă, nepovestită.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 79, cf. HELIADE, O. II, 351. *Bucuria ce avea Robinson privind răsărirea soarelui era nepovestită.* DRĂGHICI, R. 61/4, cf. 31/4. *Era o copilă roabă, ale cării frumuseţe şi delicateţii era cu totul nepovestite, căci întrecea*

mintea şi firea omenească. GORJAN, H. II, 80/15, cf. VALIAN, V. [Cartea] *mai descopere . . . nepovestita înţelepciune a tinerei Areti.* PANN, E. I, VIII/8. *Nepovestită fu mîhnirea tatălui său cînd auzi spuindu-i-se astă întîmplare.* ISPIRESCU, L. 82. *Împăratul şi împărăteasa, auzindu-l că vorbeşte aşa de galeş şi aşezat, fură cuprinşi de o milă şi jale nepovestită.* POPESCU, B. II, 14. ◇ (Adverbial) *Lumină fulgerînd nepovestit.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 257/41. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Este nepovestit de frumoasă astă copilă minunată.* POPESCU, B. I, 85.

— Pl.: *nepovestiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **povestit.**

NEPRÁSNE s. f. v. **năprasnă.**

NEPRÁZNĂ s. f. v. **năprasnă.**

NÉPREA s. f. (Prin nord-vestul Olt.) Piază rea (PAŞCA, GL.), necuratul (v. necurat **7**), diavolul (id. ib.).

— Etimologia necunoscută.

NEPREÁSNĂ s. f. v. **năprasnă.**

NEPREÁSNIC, -Ă adj. v. **năprasnic.**

NEPRECEPĂTÓR, -OÁRE adj. v. **neprincepător.**

NEPRECUGETÁT, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui precugetat; p. ext. nechibzuit. *Am venit să te văd, ca să te opresc de a face poate un pas neprecugetat.* I. NEGRUZZI, S. III, 243. *Aşa se spune la ţară oamenilor care, cuprinşi de vreo dorinţă, fac deodată lucruri neprecugetate.* AGÎRBICEANU, L. T. 166.

— Pl.: *neprecugetaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **precugetat.** Cf. necugetat.

NEPRECUPEŢÍT, -Ă adj. Negativ al lui precupeţit; p. ext. fără rezerve; necondiţionat, nepregetat **(2)**, nepregetător **(2)**. *Armata noastră populară . . . se bucură de sprijinul neprecupeţit al celor ce muncesc.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 438. *Toate succesele obţinute în anii puterii populare . . . se datoresc sprijinului neprecupeţit de zi cu zi pe care statul democrat popular l-a primit din partea maselor.* ib. 1953, nr. 2 581.

— Pl.: *neprecupeţiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **precupeţit.**

NEPRECURMÁT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui precurmat; p. ext. fără de sfîrşit; permanent, continuu. [Proclamaţia] *se sileşte a găsi o scuză măsurilor silnice decretate . . . luînd ca pretext că cele mai multe moşii din Ţara Românească, fiind date cu arendă, contractanţii ar încerca pagube şi ar alerga la pretenţii neprecurmate.* KOGĂLNICEANU, S. A. 216. *Emigraţii . . . au investit cu deplină putere neprecurmată pe subînsemnaţii.* ap. GHICA, A. 649. *Petru Movilă începu o luptă neprecurmată împotriva eresurilor ce se strecurau supt numele impunător al patriarhului.* IORGA, L. R. 136. ◇ (Adverbial) *Să cumpere asemenea vase* [de cositor] . . . *spre a lipsi acele zadarnice cheltuieli ce să fac neprecurmat* (a. 1832). DOC. EC. 508. *Ochi-ţi păraie de lacrămi vor vărsa neprecurmat. Inima-ţi ca o făclie va arde neîncetat.* PANN, E. III, 45/25. *Vreau al tău prieten să fiu neprecurmat.* I. NEGRUZZI, S. II, 149.

— Pl.: *neprecurmaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **precurmat.**

NEPREDICATÍV, -Ă adj. (Despre verbe, propoziţii) Negativ al lui predicativ; care nu poate forma singur predicatul. V. auxiliar. *Există verbe . . . nepredicative, care au nevoie de alte cuvinte pentru a forma predicatul.* IORDAN, G. 167, cf. id. L. R. 272. *Verbele nepredicative pot avea şi funcţiuni predicative atunci cînd au sens de sine stătător.* GRAM. ROM^2. I, 206.

— Pl.: *nepredicativi, -e.*

— Pref. *ne-* + **predicativ.**

NEPREGĂTÍT, -Ă adj. Negativ al lui pregătit. Cf. DEMETRIUS, C. 65, BARANGA, I. 175. ✦ Căruia îi lipseşte pregătirea, calificarea, informaţia necesară (într-un domeniu); care nu are nivelul cerut. *Alţii . . . le răspundea Că-n ţara noastră nepregătită Orice reformă e formă rea.* ALECSANDRI, T. I, 378. *Nu eram nepregătit în această latură a preocupărilor timpului.* SADOVEANU, O. XVI, 446.

— Pl.: *nepregătiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **pregătit.**

NEPREGEDUITÓR, -OÁRE adj. v. **nepregetător.**

NEPRÉGET s. n. (Rar) Negativ al lui preget; lipsă de şovăire, hotărîre, fermitate, promptitudine; rîvnă neobosită, zel, (învechit) nepregetare. *Cîtă filozofie n-am depănat împreună toată noaptea aceea cu nepregetul vîrstei de şaptesprezece ani!* CARAGIALE, N. S. 9. *Toată lumea îl lăuda pentru bărbăţia, vrednicia şi nepregetul lui.* ISPIRESCU, ap. TDRG. ◇ Loc. adv. **Cu nepreget** = fără întîrziere sau fără şovăire. *Cu nepreget luînd amîndoi lungăreţele suliţi, S-au năpustit ca şi leii ce mistuie carnea de crudă.* MURNU, I. 143.

— Pref. *ne-* + **preget.**

NEPREGETÁRE s. f. (Învechit) Negativ al lui pregetare; (rar) nepreget. *Plăcută e*

cetirea bună, dar se dobîndește cu nepregetare. GORJAN, H. II, [prefață] 2/10.
— Pref. *ne-* + **pregetare.**

NEPREGETÁT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui p r e g e t a t.
1. Care nu pregetă, care nu are preget; p. e x t. harnic, activ; pripit. *Vom vedea scriitorul afectînd modestia în belșugul cunoștințelor, pe bărbatul nepregetat suferind cu greu silita sa nelucrare.* ODOBESCU, S. I, 311. *Ea . . . odrăsli . . . pe Nestor și Periclimenos Nepregetat la fire.* MURNU, O. 188.
2. Care nu încetează, nu se oprește, nu slăbește, c o n t i n u u, s u s ț i n u t; p. e x t. neprecupețit. *El înmulțește talantul prin nepregetată silință, dar și cu zmerită cumpătare.* MARCOVICI, D. 137/13. *Printr-o stăruință nepregetată, printr-o muncă continuă a ajuns omul a-și clădi casă pe seama sa.* ODOBESCU, S. III, 325. *În timp de douăzeci de ani aceasta a fost lucrarea nepregetată a românilor.* id. ib. 443. ◇ (Adverbial) *Nepregetat se sărguiesc cei ce de sineși și-au dat măreața numire de filozofi.* MARCOVICI, C. 12/14.
— Pl.: *nepregetați, -te.*
— Pref. *ne-* + **pregetat.**

NEPREGETĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui p r e g e t ă t o r.
1. Care nu pregetă, h o t ă r î t, f e r m; p. e x t. iute, activ, harnic. *Pe Nemrot îl numește tare și nepregeduitor.* N. COSTIN, LET. I, 52/25. *Decheval . . . fiind . . . la bătaie nepregetătoriu . . . , s-au sculat în anul acesta cu oaste asupra romanilor.* ȘINCAI, HR. I, 1/5. *Nici darul Dejanirei n-o fi fost mai arzător. Pentru umerii lui Hercul, Zeul nepregetător.* OLLĂNESCU, H. O. 348.
2. Care nu încetează, nu se oprește, nu slăbește, c o n t i n u u, s u s ț i n u t; p. e x t. neprecupețit. *Slavă neprigetătoarelor osteneli ale luptătorilor că am luat în stăpînirea noastră fața fruntei ce o războiam.* CR (1829), 111²/3.
— Pl.: *nepregetători, -oare.* — Și: (învechit) **nepregetătóriu, -oáre, nepregeduitór, -oăre, neprigetătóriu, -oáre** adj.
— Pref. *ne-* + **pregetător.**

NEPREGETĂTÓRIU, -OÁRE adj. v. **nepregetător.**

NEPREGÎNDÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Improvizat. (Substantivat) *Nepregîndite* [Titlu]. I. VĂCĂRESCUL, P. 515.
— Pl.: *nepregîndiți, -te.*
— Cf. p r e g î n d i.

NEPREITÓR, -OÁRE s. m., adj. v. **nepriitor.**

NEPRESTÁN adv. v. **nepristan.**

NEPRÉTEN s. m. v. **neprieten.**

NEPRETENÍE s. f. v. **neprietenie.**

NEPRETEȘÚG s. n. v. **neprieteșug.**

NEPREȚUÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui p r e ț u i t. Cf. VARLAAM, C. 81, LB, BARIȚIU, P. A. I, 568, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.
2. Care nu poate fi calculat, apreciat, i n c a l c u l a b i l; p. e x t. foarte prețios, foarte valoros; (învechit) nestimat. *Însărcinîndu-se de comoara aceasta neprețuită . . . apucă tot acel drum pe care venise.* BELDIMAN, N. P. II, 187/15, cf. GORJAN, H. II, [prefață] 2/16. *Trăinicia păcii în toate zile mai mult mărturisește atît ocîrmuirilor cum și popoarelor facerile de bine cele neprețuite.* AR (1834), 60¹/40. *Cuprinderea Siriei adusă lui Mehemed folosuri neprețuite.* GT (1839), 100¹/51. *Am eu mere aurite, Scumpe și neprețuite.* BĂRAC, A. 14/8. *Istoria mai are și neprețuitul dar de a judeca cu nepărtinire faptele contimporanilor noștri.* KOGĂLNICEANU, S. A. 52. *În sfîrșit am cheia acelui strălucit viitor pe care-l visez de atîta timp. Ce neprețuită fericire!* FILIMON, O. I, 126. *O! poete! văd prea bine Că minciuna pentru tine E neprețuit odor.* ALECSANDRI, P. I, 211, cf. 139. *Cetirea unor romane și novele ca . . . „Amintirile de copilărie" de neprețuitul Creangă . . . ne-a întărit în convingerea că se poate formula de-a dreptul un nou principiu estetic în privința romanului modern.* MAIORESCU, CR. III, 25. *Comorile neprețuite ale poeziei poporale.* F (1906), 21. *Veghez . . . Sub pomul fermecat Ce poartă-al fanteziei Neprețuit tezaur.* IOSIF, V. 140. *Bibliotecile . . . Sînt pline De tomuri grele Pergamente și colecții vechi neprețuite.* CAMIL PETRESCU, V. 7. *Revăd orașul pribegiei mele — Neprețuit motiv de inspirare.* MINULESCU, V. 216. *Starea mea sufletească din acest răstimp . . . , lecțiile neprețuite ce ascultam . . ., cine ar putea să ți le spună.* GALACTION, O. 247. *Cînele ajută pe vînător . . . fiindu-i un colaborator neprețuit și indispensabil.* STOICA, VÎN. 52. *Răsfoiesc file după file din neprețuitele cărți ale lui Caragiale.* SADOVEANU, O. VI, 326, cf. IX, 609. ◇ *Piatră neprețuită* = piatră prețioasă, v. p i a t r ă. ✦ Față de care simți o afecțiune deosebită; foarte scump, foarte drag. *O, frate neprețuite! Trebuiește, prea iubite, Să ne luptăm amîndoi.* PANN, E. II, 128/5. *Zile neprețuite ale copilăriei, Tovarăși ai vieței și fii ai bucuriei.* ALEXANDRESCU, M. 113. *Ființa pe care o întîlnise la o cotitură îi devenise deodată neprețuită.* SADOVEANU, O. IX, 123. *Cum putea să știe ce drag, ce neprețuit avea să-i fie într-o zi omul acesta micuț și amărît.* TUDORAN, P. 66. ◇ (Substantivat) *Neprețuita! șopti el, uitîndu-se la ea.* EMINESCU, N. 72.
— Pl.: *neprețuiți, -te.*
— Pref. *ne-* + **prețuit.**

NEPREVĂZÍU, -ÍE adj. v. **nepreveziu.**

NEPREVĂZÚT, -Ă adj. Negativ al lui prevăzut; care nu a fost prevăzut, scontat; p. ext. care nu poate fi prevăzut, imprevizibil, nebănuit (2); care intervine inopinat, neașteptat, negîndit (2), fortuit. *Falimentul poate să fie... neprevăzut sau simplu, cînd este pricinuit din a sa greșeală.* CR (1832), 234[1]/13. *Oarecare neprevăzute întîmplări au împiedecat cercetarea tablelor.* AR (1834), 118[1]/22. *O întîmplare neprevăzută i-a adus o soluție.* REBREANU, R. I, 242. *Vînătorul învață în toate împrejurările neprevăzute să îndure orice cu sînge rece și răbdare.* STOICA, VÎN. 62. *O imagine a emoției am încercat-o sfîșietoare într-o neprevăzută vizită la abator.* ARGHEZI, B. 8. *Intervenise o întîmplare neprevăzută.* STANCU, R. A. IV, 245. *Cel de al doilea război mondial s-a terminat cu rezultate neprevăzute pentru imperialiști.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 903, cf. GALAN, B. II, 146. ◇ (Adverbial) *Mă pregăteam să ies ca să aud cucul; cînd, dintr-o dată, neprevăzut și cu grabă, a pornit un vînt învierșunat.* SADOVEANU, E. 5. ✦ Care nu a fost cunoscut mai dinainte, inedit; p. ext. neobișnuit, insolit. *Prin artificii neprevăzute, oamenii aveau iluzia că trăiesc în singurătate.* OPRESCU, I. A. III, 44. *Varietatea cea mai neprevăzută a arhitecturii... făcea din strada bucureșteană o caricatură în moloz a unei străzi italice.* CĂLINESCU, E. O. I, 8, cf. BOGZA, Ț. 81. ✦ (Substantivat, n.) Fapt, eveniment etc. neașteptat sau necunoscut, care survine pe neașteptate; (la pl.; rar) întîmplări, situații inedite. *Acolo e mai mult neprevăzut și mai mult Dumnezeu.* SADOVEANU, O. IX, 226. *Ei au de răsturnat neprevăzutul; tremură, bîlbîie, ajung peltici și... dau greș.* ARGHEZI, T. C. 71. *Își dădeau seama că numai el e în stare să-i ducă la liman în întîmplările atît de încărcate ale acestei nopți... prea pline de neprevăzut.* CAMIL PETRESCU, O. II, 7. *Neprevăzutul din ghicitoare naște mai întotdeauna rîsul copiilor, atunci cînd îi află dezlegarea.* L. ROM. 1953, nr. 2, 53. *Neprevăzutului îi rămîne șansa de a se manifesta de la caz la caz.* BENIUC, M. C. I, 496. *Regia... a condus avalanșa de neprevăzuturi, a îndrumat o trupă de actori talentați.* CONTEMP. 1963, nr. 873, 5/3.

— Pl.: *neprevăzuți, -te.*

— Pref. *ne-* + **prevăzut.**

NEPREVEZÍU, -ÍE adj. (Învechit) Negativ al lui preveziu; opac. *Prin unele trupuri neluminătoare trece lumina, prin altele nu. Acelea se numesc prevăzii, iară aceste neprevăzii.* STAMATI, F. 66/21. *Fără geam la fereastră, numai cu hîrtie și cu burduhan neprevăzii* [sic]. ap. TDRG 1248.

— Pl.: *neprevezii.* — Și: **neprevăzíu, -ie** adj. TDRG.

— Pref. *ne-* + **preveziu.**

NEPRIÁTNIC s. m. v. **neprietnic.**

NEPRICEPÁ vb. I. Refl. (Învechit, rar) A fi nedumerit, a sta la îndoială, a sta în cumpănă. *Începu Neron a să nepricepa și a gîndi de dînșii, cum va face să biruiască... pre svinții.* DOSOFTEI, V. S. februarie 79[v]/34.

— Prez. ind.: *nepricép.*

— Cf. nepricepător.

NEPRICEPĂTÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Negativ al lui pricepător.

1. Nepriceput (2). *Și voi înșivă sînteți oameni cu inimă de țărînă ca și noi, și cu fire neprecepătoare de toate.* CORESI, EV. 6. ◇ (Substantivat) *Înțelepții de nu vor da svat și învățătură spre folosul nepricepătorilor... vor hi giudecați la dzua giudețului.* VARLAAM, C. 246.

2. Nepriceput (3). *Traducerea lui va fi fost desnaturată mai tîrziu prin copietorii nepricepători.* F (1877), 399.

— Pl.: *nepricepători, -oare.* — Și: (învechit) **neprecepătór, -oáre** adj.

— Pref. *ne-* + **pricepător.**

NEPRICÉPERE s. f. Negativ al lui pricepere.

1. Faptul de a nu pricepe, de a nu înțelege; p. ext. (învechit) lipsă de minte, de judecată, prostie, (regional) neblezniciе. *Nepriceperea și netrebnicia nasc împărechieri și între rudenii* (a. 1713). GCR II, 5/38, cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, GALAN, B. II, 105. ✦ (Învechit) Taină, mister (2). *Împărăteasa... nu putea să cunoască cele trei cruci... Ce și aceasta nepriceapere o dezlegă Macarie patriarhul cu o ciudesă.* VARLAAM, C. 364.

2. Faptul de a nu se pricepe, de a fi lipsit de iscusință, de îndemînare sau de competență într-o acțiune; neîndemînare (1), neajutorare. *Au poruncit de au tras tunurile de la punte mai în gios, și cu nepriceperea sa nu s-au putut folosi cu ele.* ȘINCAI, HR. II, 210/23. *Știu dinainte ceea ce au de gînd să izvodească puternicii pămîntului și adeseori rîd cu hohot de nepriceperea și slăbiciunea lor.* CREANGĂ, P. 190, cf. DDRF, ALEXI, W. *Averea părintească însă (nu din răutate, ci din nepriceperea unchiului) s-a încurcat și s-a micșorat.* GALACTION, O. 113.

— Pl.: *nepriceperi.*

— Pref. *ne-* + **pricepere.**

NEPRICEPÚT, -Ă adj. Negativ al lui priceput.

1. (Despre manifestări ale oamenilor, sentimente, taine etc.) Care nu a fost priceput, înțeles; p. ext. care nu poate fi priceput, care este deasupra priceperii omenești. *Să lăudăm taina aceasta nepricepută.* VARLAAM, C. 131. *Sfatul lui Nardonie era tare și nepriceput.* HERODOT (1645), 483, cf. PONTBRIANT, D. *În*

inima lui zace un dor nepriceput. ALECSANDRI, POEZII, 371. *Şoptesc cu voce mută Poema cea nepricepută.* MACEDONSKI, O. I, 32.

2. (Despre oameni) Care nu pricepe, nu înţelege sau înţelege greu; p. ext. lipsit de minte, de judecată, prost, (învechit) nepricepător **(1)**, (regional) nestemnic **(2)**. *Va fi ţăran di cei neînţelegători (nepricepuţi şi proşti* MUNT.). PRAV. 219. *Alei! femeie nepricepută! Ce-ai făcut?!* CREANGĂ, P. 88. *Nebuni şi orbi! Nepricepuţi ca vîntul! Noi singuri, noi, ne adîncim mormîntul!* CERNA, P. 126. *Cu cheile s-or jucat Mulţi pruncuţi Nepricepuţi; Nu ştiu în foc le-au ţipat, O'n apă le-au aruncat.* POP., ap. HEM 1 766. *Domnul le grăia: — Sfinţi nepricepuţi Şi nechibzuiţi, Vreţi să m-ispitiţi.* TEODORESCU, P. P. 27. *Iar femeia ca femeia . . . , Femeie nepricepută, — Turcilor se-nfăţişa Şi lor, frate, le spunea.* MAT. FOLK. 85. ◇ (Substantivat) *Văzuiu nepriceputii şi stătuiu.* PSALT. HUR. 108^{v}/26. *Bărbatu fără minte nu cunoaşte şi neînţeleptu (nepriceputu* H) *nu înţelege aceasta.* PSALT. 193. *Mulţi tirani au şezut pre ţărînă, iară cel nepriceput au purtat stema.* N. COSTIN, LET. II, 48/17. *Vai, nepriceputule, şi streinule de minte!* CANTEMIR, ap. GCR I, 324/31, cf. GCR II, 94/21. *Părutu-s-au, întru ochii celor nepricepuţi, a muri.* MINEIUL (1776), 81^{v}/29. *Stăi, nepriceputule, că buzduganul ista îl avem moştenire de la strămoşul nostru; şi nu-l putem da nici pentru toată lumea.* CREANGĂ, P. 57. ✦ Fig. (Regional) Bădăran, necioplit **(2)**. Cf. ALR II 3 668/182, 987.

3. (Despre oameni) Care nu se pricepe (la ceva), care este lipsit de iscusinţă, de îndemînare sau de competenţă într-o acţiune; neîndemînatic **(2)**, (rar) nătîng **(I 2)**, (regional) macuc, natantol, năsărîmb **(I 2)**, nebleznic, (învechit) nepricepător **(2)**. *Tu cu pîinea şi cuţitul Mori flămînd, nepriceput.* COŞBUC, B. 13. *Va fi o mamă nepricepută, însă duioasă.* F (1897), 345. *Doamne din cer, Sînt nepriceput ce să cer Pe borangic, pe dimie şi pînză.* ARGHEZI, V. 244. ✦ Care demonstrează, arată, trădează lipsă de pricepere, de iscusinţă. *Privea . . . la zugrăveala nepricepută a meşterilor ce înfăţişase în linii stîngace şi disproporţionate chipurile sfinţilor.* ARDELEANU, U. D. 123.

4. (Învechit, rar) Care nu poate fi sesizat cu ajutorul simţurilor; imperceptibil. *Aurul întru aşa de mici şi de nepricepute părţi se desparte.* ŞINCAI, ÎNV. 3.

— Pl.: *nepricepuţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **priceput.** Pentru sensul **4**, cf. lat. imperceptibilis.

NEPRICINUITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Negativ al lui pricinuitor; care nu caută ceartă; paşnic[2] **(1)**. [Neguţătorul] . . . *va fi zmerit, blînd, plecat, cucernic . . . , nepricinuitor întru nici un feli de zminteală sau scandelă* (a. 1792). IORGA, S. D. XII, 189.

— Pl.: *nepricinuitori, -oare.*

— Pref. *ne-* + **pricinuitor.**

NEPRICOPSÍT, -Ă adj. Negativ al lui pricopsit.

1. (Învechit) Lipsit de învăţătură, de instrucţie, de cultură. *Zis-am mai sus şi pentru cuvintele vîrîte în limba noastră prin neprocopsiţi tălmaci a cărţilor besericeşti.* BUDAI-DELEANU, LEX., cf. LB, POLIZU. *Tocmai cînd un ministru din afară învaţă nitică carte românească, îl dă afară şi vine altul nepricopsit.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 430, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

2. (Popular şi familiar) Sărac, nevoiaş **(1)**; p. ext. care nu e bun de nimic, neisprăvit. *Doi feciori — băieţi buni, aminteri, da cam nepricopsiţi.* CARAGIALE, O. II, 223. *Într-un tîrziu şi-au amintit De-acel copil neprocopsit, De-acel bun-de-nimic.* id. ib. IV, 364. *Atîţia oameni . . . au ştiut să-şi croiască o cale cu mult mai bună . . . , el tot neprocopsit a rămas.* VLAHUŢĂ, D. 322. ◇ (Substantivat) *Şi pe ei un om cu minte nu-i socoteşte cinstiţi, Ci-i judecă totdeauna ca nişte neprocopsiţi.* PANN, E. I, 46/14. *Nepricopsitul a fugit şi de atunci trăieşte aşa.* CARAGIALE, S. 70. *În doi ani . . . şi-a cheltuit nepricopsitul toată averea.* BASSARABESCU, S. N. 141. *Încă nu e măritată, dar o să fie dacă se întoarce nepricopsitul ăl de frate-meu, Mitrea.* SADOVEANU, M. C. 181. *Să ştii că nepricopsitul iar s-a însurat.* PAS, Z. I, 101. *Voi, neputincioşi Şi nepricopsiţi, Codrul părăsiţi, Vii ca să pliviţi, Porumb să prăşiţi.* TEODORESCU, P. P. 496, cf. ALR SN III h 776/872.

— Pl.: *nepricopsiţi, -te.* — Şi: **neprocopsít, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **pricopsit.**

NEPRIÉLNIC, -Ă adj. Negativ al lui prielnic; nefavorabil, (învechit şi popular) nepriincios, (învechit) nepriitor **(3)**. Cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II, 49, SADOVEANU, O. IX, 217, OPRESCU, I. A. III, 49, STANCU, U.R.S.S. 191, AGROTEHNICA, I, 311, TUDORAN, P. 54. ✦ P. ext. Potrivnic; ostil, inospitalier. *De aici însă şi pînă la Pietrele Roşii hotarul este neprielnic.* MEHEDINŢI, P. 39.

— Pronunţat: *-pri-el-.* — Pl.: *neprielnici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **prielnic.**

NEPRIÉTEN s. m. **1.** (Învechit) Negativ al lui prieten; duşman; inamic. *Ei au . . . biruit cu război pre nepriiateni, şi ei au început întăi strîmbătate.* HERODOT (1645), 209, cf. 495. *Mai apoi, după ieşirea neprietinilor şi a vrăjmaşilor din ţară, daca au strînsu Ştefan Vodă trupurile morţilor, movilă de cei morţi au făcutu.* URECHE, L. 95. *Ce nu scorneşte limba amară a neprietenului!* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Desfaimă*

protivnicul (nepriiatinul D) *numele tău pără în cumplit.* PSALT. 147. *Acel nepriiatin de svinți Leon împărat.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 23r/11. *Va moșteni seminția ta cetățile nepriiatinilor.* BIBLIA (1688), 15¹/28, cf. 55²/14. *Era tiran și să temea de nepriiatini.* N. COSTIN, L. 71. *Ave mulți și mari neprietini la Duca Vodă.* NECULCE, L. 62, cf. 208. *Împăratul iarăș împrotiva nepriiatenilor cu oaste mărgînd.* CANTEMIR, HR. 200. *Ceilalți boiari, ce să nevoia să slujască domnu-său în dreptate, de nepriiateni fură biruiți.* ANON. CANTAC., CM I, 123. *Cunoscînd pre slujitorii săi îndoiți, mai mult stăruindu-le inimile spre neprieteni decît spre dînsul, să-l rătuiască ca pre un domn* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 370/12. *Neprietenii lui Ziolkievski au stîrnit . . . că el dimpreună cu prietenii săi vrea să fugă și să lase tabăra.* ȘINCAI, HR. III, 11/14. *Lupi-s neprietenii din afară, Cîni-s ostașii cei păzitori.* BUDAI-DELEANU, Ț. 364. *Avea pre unii din domnii cei mari neprieteni, carii în tot chipul îi făcea pacoste.* ȚICHINDEAL, F. 174/12. *Și întîmpină pe cumplitul lui nepriaten pe o stîncă de piatră.* BELDIMAN, N. P. I, 150/18. *Spune-mi care neprieten voiește a îl nimici?* HELIADE, O. I, 433. *Îndată ce cîștiga o izbîndă asupra neprietenilor, el nu lipsea a ridica și un monument.* NEGRUZZI, S. I, 196. *Corăbii se-narmează Și mări străbat și-aduc nenorocire La neprieteni.* MURNU, O. 294. *Ipsilanti trimise atunci o misivă generalului Brune . . . prin care-l ruga să nu dea ascultare dușmanilor săi, care vor să-l înfățișeze drept un neprieten al Franței.* C. GANE, TR. V. 145, cf. com. din STRAJA-RĂDĂUȚI. ◇ Fig. *Dumneata ești ori prea neprieten al adevărului ori prea prieten al mieu.* CR (1829), 75²/23.

2. (Regional) Una dintre denumirile diavolului. *Numele duhului e pomenit sub forma unui epitet . . . : necuratul, neprietenul, pocitorul.* CANDREA, F. 118, cf. ALR II/I MN 95, 2 744/182.

— Pronunțat: *-pri-e-.* — Pl.: *neprieteni.* — Și: (învechit și regional) **nepréten** s. m.

— Pref. *ne-* + **prieten.** Cf. slavonul НЕПРІЯТЕЛЬ.

NEPRIETENÉSC, -EÁSCĂ adj. Negativ al lui prietenesc; care arată, trădează lipsă de prietenie; dușmănos, ostil. *Ștefan . . . lăsîndu inima cea neprietenească . . . s-au împăcat cu craiul leșesc.* URECHE, L. 108. ✦ Fig. (Rar) Lipsit de confort; rece, neprietenos. *În patul neprietenesc al otelului rece, începu să viseze la pămîntul țării.* SADOVEANU, M. 177.

— Pronunțat: *-pri-e-.* — Pl.: *neprietenești.*

— Pref. *ne-* + **prietenesc.**

NEPRIETENÍE s. f. (Astăzi rar) Negativ al lui prietenie; lipsă de prietenie; dușmănie, ostilitate. *Zice că, ce cu amară neprietinie s-au început, aceea cu dulce frăție să se istovască și să se plinească.* CANTEMIR, IST. 229, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Ei primiră dregătoriile și păstrară în inimile lor neprietenia.* IORGA, L. I, 314.

— Pronunțat: *-pri-e-.* — Pl.: *neprietenii.* — Și: (regional) **nepreteníe** s. f. BUDAI-DELEANU, LEX., LB.

— Pref. *ne-* + **prietenie.**

NEPRIETENÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui prietenos; lipsit de prietenie, de bunăvoință, dușmănos, ostil; p. ext. care nu este sociabil, comunicativ, morocănos **(1).** *Față de semenii săi* [fazanul] *este neprietenos, preferînd singurătatea.* STOICA, VÎN. 119. *Noul venit era un om rău și neprietenos, de care lumea se cam ferea.* PREDA, M. 127. *Devenise uscat . . . , foarte rigid, tăcut și neprietenos.* T. POPOVICI, SE. 281. *E tînăr ca și el, dacă are 30 de ani. Tăcut și neprietenos.* BARBU, Ș. N. 83. ◇ Fig. *Se menținea aceeași ceață de Baltică, umedă și neprietenoasă.* SAHIA, U.R.S.S. 39. ◇ (Adverbial) *Alecu Ruset zise, fără să se clintească și zîmbind neprietinos . . .* SADOVEANU, O. X, 319. ✦ Care exprimă, trădează dușmănie, ostilitate, lipsă de prietenie. *Avu iarăși o pornire neprietinoasă pentru monahul acela.* SADOVEANU, O. IX, 154. *Ochii lui neprietinoși se întoarseră c-o încercare de zîmbet spre mine.* id. E. 130. ✦ Fig. (Despre încăperi, interioare etc.) Lipsit de confort, de intimitate; (rar) neprietenesc. *Încăperea în care locuia profesorul era simplă și neprietenoasă.* V. ROM. februarie 1956, 25. *Abia cînd se văzu în sufrageria mare, neprietenoasă, . . . răsuflă ușurat.* T. POPOVICI, SE. 114.

— Pronunțat: *-pri-e-.* — Pl.: *neprietenoși, -oase.*

— Pref. *ne-* + **prietenos.**

NEPRIETEȘÚG s. n. (Învechit) Negativ al lui prieteșug; lipsă de prietenie; dușmănie, ostilitate; vrajbă; conflict. *Întru acesta neprieteșug fiind athineii* [cu perșii], *sosi și Aristagor . . . cerșind agiutor de la athinei.* HERODOT (1645), 304. *Mare neprieteșug avînd Matei Vod cu Vasilie Vod.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Așijderea între dînsu mari și grele pricini era de neprieteșug.* N. COSTIN, L. 459. *Trag mai mult spre gîlcevi, netocmiri și alte reale, pentru neprieteșug* (a. 1704). FN 156. *În vremea mai dinainte și trecută s-ar fi fost stîrnit orice nepreteșug, însemnată spadă și harț de toți știut între maiestatea noastră și măritul Ștefan Voievodul.* ȘINCAI, HR. II, 98/9.

— Pronunțat: *-pri-e-.* — Și: (regional) **nepreteșúg** s. n.

— Pref. *ne-* + **prieteșug.**

NEPRIÉTNIC s. m. **1.** (Învechit) Dușman; inamic. *Biru[i]ț[i]-veri nepriiatnicii și nu-ț[i] vor cuteza.* PARACLIS (1639), 261.

2. (Învechit și regional) Una dintre numirile diavolului. *Și avea dreptate neprietnicul.* PAMFILE, D. 115.

— Pronunțat: *-pri-et-*. — Pl: *neprietnici*. — Și: (învechit) **nepriátnic** s. m.
— Din slavonul НЕПРІѢТЬНЪ.

NEPRIGETĂTÓRIU, -OÁRE adj. v. **nepregetător.**

NEPRIHĂNÍRE s. f. Negativ al lui prihănire; calitate a ceea ce este fără prihană, fără păcat, fără vină, pur, curățenie, puritate; spec. castitate. [Tacit] *admiră la germani neprihănirea vieții de familie.* LOVINESCU, C. VII, 176. *Dar unde este azi... neprihănirea preotului?* GALACTION, O. 170. ◇ Fig. *Sub tălpile lor zăpada și-a pierdut neprihănirea.* STANCU, D. 377.
— Pref. *ne-* + **prihănire.**

NEPRIHĂNÍT, -Ă adj. Negativ al lui prihănit; fără prihană, fără păcat, fără vină, pur, curat, imaculat; spec. cast; (învechit) neprihănitor. *A trăi o viață curată și neprihănită.* MARCOVICI, D. 441/25, cf. 348/9. *O principesă atît de frumoasă ca și Elena Lacedemona, însă fără îndoială cu mult mai neprihănită decît ea.* ASACHI, S. L. II, 5. *Îi călăuzea o neprihănită conștiință.* NEGRUZZI, S. I, 244. *Au nu e fecioară neprihănită?* DELAVRANCEA, S. 30. *Oh! minune! Duhuri mîndre și senine, Suflete neprihănite! De amor vă e rușine.* DAVILA, V. V. 125. *Ar fi putut să fie stareț Nepismătăreț Și arhimandrit Neprihănit.* ARGHEZI, V. 181. *Și-n priviri Să-mi împietrești pe veci minciuna neprihănitelor iubiri.* MINULESCU, V. 50. *Ca el erau ciobanii pe vremea mea..., neprihăniți ca fata mare.* GALACTION, O. 65. *Mi-e fecioru-n lanțuri pus Și-i bătut de soartă Și îl știu neprihănit, Săritor la toate Pentru omul necăjit Și a lui dreptate.* TRIBUNA, 1961, nr. 216, 1/4. ◇ Fig. *Albeți neprihănite curgeau din cer.* MACEDONSKI, O. I, 80. *Nu-mi ieșea din minte acel schivnic bătrîn ca brazii pădurilor neprihănite.* HOGAȘ, DR. I, 17, cf. id. M. N. 90. *E feerie de argint Cristalizat în țurțuri lungi Și pe cît ochii ți-i alungi, Pe cît ajungi, E marmur alb, neprihănit, Pustiu și nesfîrșit.* ARGHEZI, V. 71. *Cu pașii rari, scufundîndu-se uneori pînă-n brîu în zăpada neprihănită.* REBREANU, NUV. 283. *Venise iarna albă cu omătul neprihănit.* BRĂESCU, A. 25. *Poiana e de un alb neprihănit.* SADOVEANU, O. IX, 202. *Orașul, vechi și dărăpănat, pierdu strălucirea pe care i-o dăruise albul neprihănit al zăpezilor.* STANCU, R. A. IV, 7.
— Pl.: *neprihăniți, -te.*
— Pref. *ne-* + **prihănit.**

NEPRIHĂNITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Negativ al lui prihănitor; neprihănit. *Pentru aceasta s-a însemnat iconomia acestui neprihănitor lăcaș a fi întru desăvîrșită curățenie.* PISCUPESCU, O. 102/18.
— Pl.: *neprihănitori, -oare.*
— Pref. *ne-* + **prihănitor.**

NEPRIINCIÓS, -OĂSĂ adj. Negativ al lui priincios; (învechit și popular) nefavorabil, neprielnic; rău, dăunător; p. ext. (învechit) dușmănos, răuvoitor. *Izbăvit acum de gîndurile cele nepriincioasă.* DRĂGHICI, R. 298/15. *Se pare că timpul nepriincios și neîndestulata purtare de grijă pentru soldați ar fi născut tifus.* AR (1837), 15^2/31. *Vro cîteva gazete au înspăimîntat la Paris pe public cu înștiințări nepriincioase în privirea Africei.* ib. (1838), 57^2/26. *Deși timpul era nepriincios, totuși craiul... au cercetat trupele.* ib. (1839), 63^1/8. *Acest loc așezat în strimturi era foarte nepriincios oastei turcești.* ARHIVA R. I, 109/9. *Împrejurări nefavorabile (nepriincioase).* FĂTU, M. 106/15, cf. POLIZU, COSTINESCU. *Aceste condițiuni de trai, atît de nepriincioase pentru viața intelectuală.* GHEREA, ST. CR. III, 169, cf. DDRF. *O floare răsădită în strat nepriincios.* COȘBUC, S. 107, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Se crede că, dacă visează cineva că mînîncă pîne proaspătă, i se va întîmpla ceva nepriincios.* GOROVEI, CR. 357.
— Pl.: *nepriincioși, -oase.*
— Pref. *ne-* + **priincios.**

NEPRIÎNȚĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui priință.

1. Dușmănie, ostilitate; prigoană, persecuție. *Vine pre noi scărbă și frică pentru vicleșugul și nepriința vrăjmașilor noștri.* VARLAAM, C. 91. *Subt poala priinții sau a nepriinții, pururea chipul adeverinții ascuns și acoperit să rămîie.* CANTEMIR, IST. 33, cf. HEM 1 763.

2. Infidelitate (conjugală). *Au iertat nepriința soției.* SBIERA, P. 48.

3. Pagubă, vătămare, neajuns[1] **(2).** *În cele ce-s de lipsă slăvește bunavoință, Căci lipsa lor dovedește că ți-ar fi de nepriință.* CONACHI, P. 269. *Iar alta măcar supusă la a unuia voință, Este slobodă și-n pace despre orice nepriință.* id. ib. 299.
— Pl.: **(3)** *nepriințe.*
— Pref. *ne-* + **priință.**

NEPRIITÓR, -OÁRE s. m., adj. (Învechit) Negativ al lui priitor.

1. S. m. Dușman, vrăjmaș; răufăcător. *Deci am înțeles că s-au aflat acel nepreitor ce-au făcut acea pagubă* (a. 1616—1631). ROSETTI, B. 86. *Într-o clipală ari audzi că-i număsc: mișei, cămătari,... giurători pe strîmbul și nepriitori* (a. 1714). GCR II, 12/27.

2. S. m. Una dintre denumirile diavolului. *Se întoarcă-se dintru întorearecu în lumiră și dintru despusul nepreitoriului către Dumnedzeu.* COD. VOR. 78/18. *Cela ce marea și duhurelor necurate oprea și cu cuvîntul zdrobiia dracii, cum acmu prins fu și căzu în clucsele pierzá-*

toriului şi nepriitoriului. CORESI, EV. 84. *Aceştia sînt fii împărăteşti, e pleavele sănt fii nepriitoriului.* id., ap. GCR I, 17/25. *Încă din zavistia nepriitoriului căzînd în greşeală.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 14r/10.

3. Adj. Nefavorabil, neprielnic; refractar. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Naţia a căria eu sînt mădular este modestă (sfiită), tăcută, nepriitoare finetii şi rostirilor celor frumoase.* AR (1839), 35¹/47.

— Pl.: *nepriitori, -oare.* — Şi: **nepreitór, -oáre** s. m., adj.

— Pref. *ne-* + **priitor.**

NEPRISTÁN adv. (Învechit şi regional) **1.** Neîntrerupt, necontenit **(2)**; mereu **(II 1)**, permanent. *Prea-sv(ă)nt numele, cel de preste toate numele, a lu Dumnezău neprestan să se cănte şi să se slăvească* (a. 1688). IORGA, S. D. XV$_2$, 5. *Apoi deci, 16 ani neprestan, . . . cîtă avuţie au trebuit să aibă de au putut sta atîta împotrivă şi a răbda?* C. CANTACUZINO, CM I, 15. [Răutăţi] *nu numai în creştini, ci şi în turci neprestan făcea.* R. GRECEANU, CM II, 52. *Au dat . . . învăţătură . . . ca să facă preoţii denii, liturghii . . . în toate zilele nepristan* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 169/13. *În toată vremea ce va lipsi tovarăşu dumitale de acolo, vei sta napristan la tahtul isprăvnicatului* (a. 1819). DOC. EC. 204. *Ne aflăm muncitori ai ocnii Slănic, ciocănaşi şi măglaşi cu mîinile şi cu dobitoacele în slujba ocnii napristan* (a. 1837). ib. 660, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ◇ (Adjectival) *Doi-trei beţivi nepristani ai localului.* ap. SCL 1963, 24. ✦ (Prin Munt.) „Continuu acolea şi cu ochii cercetători". RĂDULESCU-CODIN, Î. 352. *Cînd i-a dat paharu, Domnu, care sta nepristan să vază, a zărit inelu, şi atunci a chemat pe fată.* id. ib. 271.

2. Îndată, numaidecît **(1)**, imediat; fără întîrziere, fără zăbavă. *Zici că ai trebile dumitale şi nu te poţi îndeletnici de a fi napristan, iarăşi arată-ne curat, . . . şi noi nu avem să te luăm . . . cu lanţul* (a. 1818). BUL. COM. IST. V, 299. *Sînt nişte slujitori de la curte: vin în goană cu-naltă poruncă să-l aducă napristan la Craiova.* CARAGIALE, O. II, 237, cf. CHIRIŢESCU, GR. 253, ŞĂINEANU, D. U. *Dar jandarmii rămăseseră chinciţi în colţul lanului, dovedind năpristan că aşteaptă şi că au plan socotit.* POPA, V. 176. *Frate Ioane, io plec la Bucureşti, plec năpristanu . . . Boierii ăia ai mei m-au făcut dă ruşine rău.* CAMIL PETRESCU, O. II, 382. ✦ Neapărat **(4)**. *Vine-o sărbătorică, fie ea cît de mică, el nepristan trebuie să se afle la biserică.* PAMFILE, B. 82.

— Şi: **neprestán, napristán, năpristăn** adv.

— Din slavonul НЕПРѢСТАННО.

NEPRISTĂMÍT adv. (Neobişnuit) Necontenit **(2)**. *Nu ieşeau o dată la tras cu năvoadele fără să calce firul apei şi să dea o raită spre ţărmul de dincoace, din care pricină nepristămit se jeluiau stăpînirii atamanii chirhanului.* CHIRIŢESCU, GR. 13.

— De la **nepristan.**

NEPRIVĂZĂTÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Care nu este transparent, străveziu; opac. *Cristalurile sînt neprivăzătoare, de color cenuşiu închis sau castaniu.* J. CIHAC, I. N. 362/9.

— Pl.: *neprivăzători, -oare.*

— Cf. n e p r e v e z i u.

NEPROCOPSÍT, -Ă adj. v. **nepricopsit.**

NEPRODUCĂTÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Negativ al lui p r o d u c ă t o r; p. r e s t r. (despre pămînt) neproductiv **(1)**. [Pămîntul] *n-ar întîrzie să ajungă neproducător dacă nu i-ar da cineva înapoi această materie pe care o iau plantele.* ER 99v/6.

— Pl.: *neproducători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **producător** (după fr. *improductif).*

NEPRODUCTÍV, -Ă adj. **1.** Negativ al lui p r o d u c t i v; p. r e s t r. (despre pămînt) care nu rodeşte sau care dă roade sărace; (învechit) neproducător. Cf. SCL 1954, 299, SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 894, GL 1954, nr. 419, 1/6.

2. (Învechit, rar) Care nu aduce profit, care nu este rentabil. *Că darea într-o ţară este legitimă, că nu-i o cheltuială neproductivă, ştiinţa trebuie să o acunoască şi să o proclame ca principiu nestrămutat.* ROM. LIT. 259²/18.

— Pl.: *neproductivi, -e.*

— Pref. *ne-* + **productiv (2,** după fr. *improductif).*

NEPROTIVITÓR, -OÁRE adj. (Neobişnuit) Negativ al lui p r o t i v i t o r; p. e x t. care nu poate fi contestat. *Îngăduiesc şi dau costeiul din Blaj . . . care cu preabună, nezărvitoare şi neprotivitoare cădinţă au venit de moşie la preanălţia sa.* ŞINCAI, HR. III, 276/28.

— Pl.: *neprotivitori, -oare.*

— Pref. *ne-* + **protivitor.**

NEPRUDÉNŢĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui p r u d e n ţ ă; lipsă de prudenţă; faptă nechibzuită, nesocotită; imprudenţă. *Următorii lui Aurelian, înţelegînd neprudinţa cea mare ce o comisese acesta prin părăsirea Daciei Traiane, întreprinseră mai multe expediţiuni asupra goţilor.* F (1881), 175.

— Pl.: *neprudenţe.* — Şi: **neprudínţă** s. f.

— Pref.: *ne-* + **prudenţă** (după lat. *imprudentia,* fr. *imprudence).*

NEPRUDÍNŢĂ s. f. v. **neprudenţă.**

NEPTUNIÁN, -Ă s. m. şi f., adj. (Învechit) **1.** S. m. şi f. Adept al neptunismului. Cf. NEGULICI.

2. Adj. Neptunic. *Stînca aceasta . . . se găseşte mai cu seamă între terenurile neptuniene şi plutoniene.* COBÎLCESCU, G. 18/13, cf. PONTBRIANT, D., LM, ŞĂINEANU, D. U.

— Pronunţat: *-ni-an.* — Pl.: *neptunieni, -e.*

— Din fr. **neptunien.**

NEPTÚNIC, -Ă adj. Care se referă la fenomenele de precipitaţie din mediul marin; (despre terenuri, roci) format prin acţiunea apei sau în apă, (învechit) n e p t u n i a n **(2).** *Pămînturile formate din cauză neptunică.* I. IONESCU, D. 138, cf. CANTUNIARI, L. M.

— Cf. germ. n e p t u n i s c h.

NEPTUNÍSM s. n. Concepţie geologică potrivit căreia toate rocile ar fi de provenienţă sedimentară. Cf. BARCIANU. *Neptunismul nu putea cuprinde dezvoltarea arhitecturii scoarţei . . . din care cauză, la începutul secolului XIX, a fost înlocuit cu plutonismul.* LTR², cf. DER.

— Din fr. **neptunisme.**

NEPTÚNIU s. n. Element chimic transuranian, obţinut pe cale sintetică, prin reacţii nucleare. Cf. DM. *Studiul proprietăţilor chimice a arătat că neptuniul . . . se aseamănă foarte mult cu uraniul.* LTR², cf. DER.

— Din fr. **neptunium.**

NEPURTÁRE s. f. Negativ al lui p u r t a r e. (E x p r.; învechit) **Nepurtare de grijă** = lipsă de grijă, de atenţie (faţă de cineva sau de ceva); neglijenţă. *De să întîmpla pentru nepurtarea de grije a jirtvitoriului să să stingă focul, . . . pre jirtvitoriului acela . . . cu moarte îl pedepsea* (cca 1750). GCR II, 51/6. *De vor fi copii supt ocrotirea părinţilor, fiind încă nevîrstneci, şi vor greşi, atunci să vinuiesc părinţii pentru nepurtarea de grijă a fiilor lor.* PRAV. COND. (1780), 130. *Nimic nu-i lăsat cu nepurtare de grijă într-aceste sate.* IST. AM. 19ʳ/4.

— Pref. *ne-* + **purtare.**

NEPURTĂT, -Ă adj. Negativ al lui p u r t a t. **1.** (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Care nu a fost (încă) îmbrăcat; p. e x t. nou. *Haina lucrată, fie şi nepurtată, îşi pierde preţul ei.* ZANNE, P. III, 184.

2. (Popular; despre oameni) Care nu a umblat prin lume, care nu cunoaşte lumea, viaţa. *Copiii ţi-ai lăsat, Mititei şi nenvăţaţi Şi prin lume nepurtaţi.* MARIAN, Î. 125.

3. (Regional; despre drumuri) Pe care se circulă puţin. V. n e u m b l a t, n e c ă l c a t. (Tătăruşi-Paşcani). VASILIU, P. L. 249. *Într-o zi trecea Dumnezeu şi cu sfîntu Petrea pe-un drum aşa cam nepurtat.* id. ib.

— Pl.: *nepurtaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **purtat.**

NEPÚS, -Ă adj. Negativ al lui p u s. (E x p r.) **Pe** (sau **cu**) **nepusă masă** sau (substantivat) **cu nepus în masă** = fără întîrziere, precipitat; pe neaşteptate, prin surprindere. *Am scăpat din Focşani cum am putut . . . cu nepus în masă.* ALECSANDRI, T. I, 117. *De-ar veni azi . . . să-mi aducă pasportu, m-aş porni cu nepusă masă.* id. ib. 195. *Apoi l-au legat cot la cot şi l-a trimis cam cu nepus în masă.* GANE, N. I, 43. *Filip îl întîlnise pe scară şi îl luase chiar martor — cam pe nepusă masă — pentru gîndurile lui.* GALAN, B. I, 25. *Din Călăraşi plecase pe nepusă masă spre Bucureşti.* id. ib. II, 147. *O urmărea mereu, pe nepusă masă întreba: . . . unde-i fata aceea?* T. POPOVICI, SE. 135.

— Pl.: *nepuşi, -se.*

— Pref. *ne-* + **pus.**

NEPUSTÍ vb. IV v. **năpusti.**

NEPUSTÍTU s. m. art. (Regional) Una dintre denumirile diavolului (Gherţa Mare-Satu Mare). ARH. FOLK. VI, 176. *Că ieu bińe ti-oi ţińe. Cu coc caldu frămîntat, Cu vin roşu strecurat! . . . — Mînînce-ţî-l şi cocu, Mînînce-l mucezîtu, Şi vinu ńepustitu!* ib. 55.

— Etimologia necunoscută.

NEPUTÉNŢĂ s. f. v. **neputinţă.**

NEPUTÉRE s. f. **1.** Negativ al lui p u t e r e. Cf. CORESI, EV. 312, NEAGOE, ÎNV. 7/12, IOVESCU, N. 28. ◇ L o c. a d v. (Învechit) **Cu neputere** = imposibil. *Fără-de-numărul peaştelui . . . iaste cu nevoie şi cu neputeare doi inş să vîneaze.* CORESI, EV. 332.

2. (Învechit) Neputinţă **(1)**; infirmitate. *Mulţiră-se neputerile lor.* PSALT. HUR. 9ᵛ/21. *Ce curăţeşte toate fărălegile tale, ce vendecă toate lăngorile* (b o a l e l e C², *neputerile* H, n e p u t i n ţ e l e D) *tale.* PSALT. 211. ◇ F i g. *Aşteptaiu Dumnedzeu se mă scoaţă den neputearea sufletului.* PSALT. HUR. 45ᵛ/11.

3. (Med.; învechit) Adinamie. *Iar la bărbaţi să vindecă prin metaherisirea lor, neputere (adinamie) cum şi vărsările de sînge în somn, ce sînt aducătoare de slăbiciune.* PLUSC, D. 27/29.

— Pl.: **(2)** *neputeri.*

— Pref. *ne-* + **putere.** — Pentru sensul **3,** cf. fr. a d y n a m i e.

NEPUTÉRNIC, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui p u t e r n i c; neputincios **(1)**; p. e x t. care este fără căpătîi, (învechit şi regional) n e m e r n i c **(1)**; sărac. *Înfricoşa pre neşte mujeri neputernice.* VARLAAM, C. 104. *Lauda nevoinţei, mucenice Dimitrie, întru H*[ri]*s*[tos] *îmbrăcîndu-te, ai biruit pre vrăjmaşul cel neputearnic.* MINEIUL (1776), 155ᵛ²/7. ◇ (Substantivat) *Izbăveşte neputernicul din mînule celor mai tari decît dănsu.* VARLAAM, C. 23. *În ceriu ca un*

puternic toate le orînduiaşte şi le tocmeaşte . . . iară aice gios, ca un neputearnic iaste clevetit şi vinuit. id. ib. 182. *Rămînd întru răspunderea datoriilor către vistierie numai cei neputernici* (a. 1819). DOC. EC. 217. ✦ (Învechit, rar) Decăzut din drepturi. *Cela, ce va otrăvi pre cineva, nu numai îl vor pedepsi cu cumplită certare, ce încă şi cuconii lui, ce vor rămînea pre urmă, vor fi neputearnici, fără nice o cinste.* PRAV. 108.

— Pl.: *neputernici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **puternic.**

NEPUTINCIÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui putincios.

1. Lipsit de putere fizică, de forţă, slab, nevolnic **(2)**, becisnic, (învechit) neputernic, neputinte; spec. vlăguit de boală, de bătrîneţe; nemernic **(2)**, (regional) nătruţ **(2)**, nătîng **(I 2)**. *Că nu mîncarea multă creaşte trupul, ce şi neputincios mai vîrtos face-l.* CORESI, EV. 221, cf. 533. *Neşte muieri slabe şi neputincioase.* VARLAAM, C. 104. *Sultan Baizit, auzind acestea, şi fiind neputincios, au socotit să dea împărăţiia lui Ahnat, fie-său.* R. POPESCU, CM I, 260. *Cu tunetul glasului îndemnează pre fieştecare la luptă . . . şi de ar fi fost şi neputincios şi nevreadnic ca Tersit, îl preface în viteaz Ahilevs.* MOLNAR, RET. 7/21. *Era neputincios şi zăcea bolnav în părţile cele mai dinlăuntru ale ţinutului său.* ŞINCAI, HR. I, 215/9. *Să lucrez nu mai pociu. Sînt bătrîn şi neputincios.* KOTZEBUE, U. 10^{v}/16. *Mîna mea această slabă, braţul cel neputincios.* BELDIMAN, O. 9/5. *Cei ce te însoţesc, dacă sînt tineri, au trupuri neputincioase; dacă sînt bătrîni, au suflete prostite.* ISPIRESCU, U. 26. *Bătrîne neputincios!* DELAVRANCEA, O. II, 241. *Mormăi . . . apucîndu-se să-şi frece nervos ochelarii, încît fără ei figura lui părea neputincioasă şi mai acră.* REBREANU, R. II, 77. *Nu mai găsi acolo decît vreo cîţiva* [cîini] *bătrîni neputincioşi.* GALACTION, O. 311. *Se zice că pe vremurile vechi era obiceiul ca oamenii bătrîni şi neputincioşi de pe cîmpia noastră . . . să fie omorîţi.* PRIBEAGUL, P. R. 102, cf. ALR II/I MN 50, 2 272/605, 646, 876, 886, ib. 2 274/192, 228, 958. ✧ Fig. *Pe strunele neputincioase S-ar zămisli cîntarea sfîntă, Dînd înţeles vieţii mele.* GOGA, P. 51, cf. 18. [Cărţile] *cădeau neputincioase pe sobă, pe şifonieră, pe divan.* I. BOTEZ, B. I, 136. *Ziua de ieri . . . S-a pierdut neputincioasă şi pribeagă După ce vremea-ntreagă M-a urmat, pas cu pas, pînă azi, La amiazi.* ARGHEZI, VERS. 195. *Orice val în clipa cînd se naşte are înfăţişarea unei cute de apă, mici, netrebnice, neputincioase.* TUDORAN, P. 450. *Aceeaşi apă mai încolo . . . plescăia moale, neputincioasă.* T. POPOVICI, SE. 408. ✧ (Substantivat) *Să agiutăm asupriţilor, neputincioşilor.* VARLAAM, C. 409. *Cel neputincios să iasă den mîna silneculuí.* BIBLIA (1688), 365^{1}/43. *Ai să te lupţi c-un fricos Şi-o să-l biruieşti îndată ca pe un neputincios.* PANN, E. II, 140/4. *Dar uite ce vorbeşte gîrbova şi neputincioasa!* CREANGĂ, P. 191. *Tu, gogeamite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase şi eu, o biată neputincioasă, să moţăi deşteaptă.* CARAGIALE, O. II, 248. *Apoi norocul numai de cei îndrăzneţi se ţine, nu de neputincioşii cu inima-n izmene.* REBREANU, R. II, 82. *Rolla recurgea în asemenea împrejurări la arma neputincioşilor. Se lăsa moale . . . şi se făcea ghem.* BRĂESCU, V. 29. *Zicea: Voi neputincioşi şi nepricopsiţi, Codrul părăsiţi.* TEODORESCU, P. P. 496. ✦ (Învechit şi regional) Bolnav; infirm, schilod. *Mă vindecă, că neputincios sîmtu.* PSALT. HUR. 4^{r}/13. *De eşti sărac, Bate şi ţi să va deschide . . . De eşti neputincios, Mai bine să ceri decît să furi.* PANN, P. V. II, 29/25, cf. ALR II/I h 115/272. ✧ (Substantivat) *Derept aceaia-s în voi mulţi neputincioşi şi nesănătoşi.* CORESI, EV. 245. *Cînd faci cină, cheamă mişeii, neputincioşii, neavuţii, ologii, orbii şi fericit fi-veri.* id. ib. 419. *Neputincioşii ce sînt într-acest oraş . . . , stricaţi unii la mănі, alţii la picioare, unii lipsiţi de viderea ochilor* (a. 1783). URICARIUL, V, 324/24. *Iară de bătrîni şi de cei neputincioşi a rîde cineva cînd se poticneşc, aceia e o dreaptă nebunie.* ŢICHINDEAL, F. 108/17. *Am dat peste un orb . . . — Cine este acolo? — Un biet neputincios.* ISPIRESCU, L. 303. ✦ Spec. Impotent. *Se recomandă bărbatului să nu mănînce ouşoarele ce se găsesc în găină, ca să nu devie neputincios.* CANDREA, F. 70. ✧ (Substantivat) *Tot cu un lăcat . . . se descîntă în Ţara Oaşului pentru a dezlega pe un neputincios de pe urma unei vrăji.* id. ib. 308, cf. YGHEC, M. N. 183.

2. (Învechit) Sărac, nevoiaş **(1)**; p. ext. lipsit de trecere, de influenţă. *Deci carei au avut putinţă şi prieteni, mai curînd au dat, şi i-au slobodzit, iar carei au fost mai neputincioşi au şădzut mult închişi.* NECULCE, L. 112. *Noi sîntem o ţară mică şi făr' de oameni, neputincioasă şi făr' de ajutor de nici o parte. Iar turcii sînt puternici, mari şi biruiesc toată lumea.* ANON. CANTAC., CM I, 173. ✧ (Substantivat) *A sa direaptă agonisită să o dea şi să o împartă neputincioşilor.* VARLAAM, C. 163. *Să le hie milă de cei mai neavuţi, de cei mai neputincioşi.* id. ib. 266. *Ştefan Vodă n-au dat nici un ban nimului, ci au rămas toţi cu lacrămile pre obraz şi alt n-avea ce face făr de numai aceea ce au obiceiu neputincioşii, de blestemă, şi ei încă blestema.* IST. Ţ. R. 124. ✦ (Regional) Cerşetor (Făcăieni-Feteşti). ALR I 451/695.

3. (Adesea urmat de determinări care arată natura efortului) Care nu are forţa, posibilitatea, capacitatea sau libertatea de a realiza ceva, de a acţiona; incapabil. *Norul tot îngroşîndu-să şi împins fiind de vînt în ochii vrăjmaşilor îi făcea cu totul neputincioşi de a şti că treci craiul sau ba.* IST. CAROL XII, 26^{v}/9. *Sîntem neputincioşi de a pătrunde cu înţelegire lucrurile lui Dumnezeu.*

DRĂGHICI, R. 37/19. *Se simţea înfrînt şi neputincios, iar simţămîntul acesta îi aprindea sîngele şi-i umplea creierii de planuri şi hotărîri care de care mai năzdrăvane.* REBREANU, I. 90. *Ploaia bătea departe afară. Şi mă durea mîna ca o gheară Neputincioasă să se strîngă.* ARGHEZI, V. 161, cf. id. T. C. 57. *Trăia . . . cu sentimentul că între el însuşi şi drumul vieţii lui se căscase o prăpastie care-l punea în situaţia de martor neputincios şi ridicol al propriilor sale năzbîtii.* GALAN, B. II, 87. ◇ (Substantivat) *Numai aurul, el singur îmi lipseşte-n astă lume, Numai el, dar fără dînsul sînt un biet neputincios.* MACEDONSKI, O. I, 124. ✦ (Despre sentimente) Care se consumă inutil, care nu duce la nimic; steril. *Al meu e cîntul ce-n pustie Neputincioasa jale-şi plînge.* GOGA, P. 11. *Ascultă-mi glasul zbuciumării Neputincioase şi deşarte.* id. ib. 117. *Cu cît se gîndea mai mult că vrea să-l înşele, cu atît mînia neputincioasă i se înfigea mai tare în suflet.* REBREANU, NUV. 156. *Un val de furie neputincioasă îl cuprinse, turburîndu-i vederea.* BART, E. 213. *Se înveseli . . . de neputincioasa şi comica lui spumegare.* C. PETRESCU, A. R. 20. *O cuprindea atunci o mînie neputincioasă.* T. POPOVICI, SE. 46.

4. (Învechit) Imposibil, irealizabil. *Ştiu că toate poţi şi ţie nu e neputincios nemica.* BIBLIA (1688), 381²/21. *Cînd cineva va ave . . . răbdare, poate săvîrşi toate acele lucruri ce le socoteşte neputincioasă.* DRĂGHICI, R. 87/25. ◇ (Substantivat) *Puternicul Dumnezeu, căruia cele neputincioase toate să pot.* R. GRECEANU, CM II, 38. ✦ (Învechit, rar; despre o împărţire) Care nu iese exact, la care rămîne un rest. *O fracţie poate fi socotită ca cum ar reprezenta pe cîtoriul a unei împărţiri neputincioase.* ASACHI, E. I, 74/11.

— Pl.: *neputincioşi, -oase.*

— Pref. *ne-* + **putincios.**

NEPUTINCIOŞÍE s. f. (Neobişnuit) Neputinţă **(3).** *O impertinenţă timidă şi o neputincioşie.* SCL 1963, 24.

— **Neputincios** + suf. *-ie.*

NEPUTÍNTE adj. (Învechit) Negativ al lui putinte; neputincios **(1).** *Un vierme neputinte, ieşind şi el la soare, Înalţă capul ager şi cearcă-a s-apăra.* MUREŞANU, P. 99/19.

— Pref. *ne-* + **putinte** (după lat. *impotens, -ntis).*

NEPUTINŢÁ vb. I. Intranz. (Învechit) A-şi piere forţa fizică, vlaga; a slăbi. Cf. PONTBRIANT, D. ◇ Fig. *Că la Dumnezău nu va neputinţa tot cuvîntul.* BIBLIA (1688), 789¹/36.

— Prez. ind.: *neputinţez.* — Şi: **neputinţí** vb. IV. PONTBRIANT, D.

— De la **neputinţă.**

NEPUTÍNŢĂ s. f. Negativ al lui putinţă.

1. Lipsă de putere fizică, de forţă, de energie, slăbiciune, nevolnicie **(2),** bicisnicie, nemernicie **(2),** (regional) nevoioşetură; spec. stare, suferinţă provocată de boală, de bătrîneţe; p. ext. (mai ales la pl.) bătrîneţe; boală; infirmitate, (învechit) neputere **(2).** *Vindeca toate neputenţile şi toate boalele întru oameni.* TETRAEV. (1574), 205. *Unora le vine neputinţa den saţiu şi den beţie.* CORESI, EV. 60. *Aducea la dînsu toţi bolnavii, cu neputinţe şi cu chinuri în multe chipuri ţinuţi.* VARLAAM, C. 153. *Pentru destule neputinţe i să va tămpla moarte.* PRAV. 126. *Să vindece toată boala şi toată neputinţa.* N. TEST. (1648), 12ᵛ/18. *Alţii care aveau nepotinţe . . . veniia şi să vindeca.* ib. 172ʳ/27. *Mator . . . iaste . . .* [omul] *pănă la optzeci: de acia mai multă neputinţă şi dureri şi boale* (a. 1652). GCR I, 164/10. *Cu neputinţe cumplite şi cu chinuri de boale fiind cuprins.* MINEIUL (1776), 85ʳ¹/3. *Ajuţi pre cei cu neputinţe şi goneşti duhurile ceale necurate.* ib. 100ᵛ²/22. *Breasla calicilor . . . aflîndu-se în multe neputinţi, stricaţi unii la mîni . . ., unii lipsiţi de viderea ochilor* (a. 1783). URICARIUL, V, 325/4. *Prezidentul nostru, după o uşure neputinţă de cîteva zile, astăzi se află foarte bine.* CR (1830), 331¹/8. *Aşadar cel dintăi folos al unirei căsniceşti este a să ajuta în toate stările vieţii, a se mîngîia în durere, . . . a îngriji unul de altul în vreme de neputinţă.* MARCOVICI, D. 160/10. *Mitropolitul nu era în stare la neputinţele sale să viziteze în persoană purtarea economiei.* BARIŢIU, P. A. III, 471. *Nu vă las altă avere Decît pe asinul mieu, Care-mi servi cu credinţă Pînă-acum la neputinţă.* MUREŞANU, P. 192/14. *Ce ne facem noi, babo, zise într-o zi unchiaşul, de vom ajunge niscaiva zile de neputinţă ori de nevoie.* ISPIRESCU, L. 95. *Lacrimile îi curgeau şiroaie, buzele-i tremurau . . . — Acum duceţi-vă, că e prea mult pentru mine . . . M-a biruit neputinţa.* CAMIL PETRESCU, O. II, 223. *Blazarea e un semn al bătrîneţii şi al neputinţei.* T ianuarie 1962, 4. ◇ Expr. **A-l apuca** (sau **a-l găsi, a-l trece) pe cineva neputinţa** = a pierde (momentan) capacitatea de reţenţie, (familiar) a se scăpa pe el. Cf. POLIZU. *Vărsase pe ea şi o trecuse neputinţa.* M. I. CARAGIALE, C. 25. ✦ (În textele bisericeşti) Imperfecţiune; defect, cusur, scădere. *Ce, derept neputinţa fireei noastre, şi cu negrija leaneei de ne biruim şi vrăjmaşul împiedecămu-ne.* CORESI, EV. 26. *Neputinţa rodului omenesc.* VARLAAM, C. 13. *Neputinţa firei muiereşti.* id. ib. 367. *Ce este omul? o nimica. Slăbiciune şi neputinţă.* NEAGOE, ÎNV. 10/21. *Neputinţa firii omeneşti.* MINEIUL (1776), 38ʳ²/28. ✦ (Popular) Impotenţă. Cf. N. LEON, MED. 138. *De neputinţă se vindecă bărbaţii pătimaşi, căror le-au secat puterile trupeşti, cătînd măciucă de scai voinicesc.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 130, cf. CANDREA, F. 222. ✦ (Regional) Apoplexie (Tătăruşi-Paşcani). H XII 594.

2. (Învechit) Sărăcie, lipsă, nevoie **(2)**, mizerie **(1)**; p. ext. situație umilă. *Domnul au învățat ceia ce sîmt mai slobodzi de nesosnițe, de neputințe, să le hie milă de cei mai neavuți, de cei mai neputincioși.* VARLAAM, C. 266. *Au trimis ... la Odriiu ... cu pocloane la vizirul și la alții ai Porții, după obiceiu, și ca să facă jalbă de slăbiciunea și de neputința țării.* R. GRECEANU, CM II, 94. *Turcii nu cred, nici să uită la neputințele creștinilor.* id. ib. 95, cf. 186.

3. Faptul de a nu (se) putea, de a nu avea forța, posibilitatea, capacitatea, libertatea de a realiza ceva, de a acționa, (învechit) n e t r e b n i c **(2)**, (neobișnuit) n e p u t i n c i o ș i e; incapacitate, neajutorare; p. e x t. imposibilitate. *Mainte, nu pre iușor zise Domnul, de-aciia și neputință puse înainte, că nu e să între bogatul în împărățiia lu Dumnezeu.* CORESI, EV. 312. *După bătălie, ... au văzut neputința a să uni cu această armie.* AR (1831), 79[1]/39. *Înțelese ... neputința realizării viselor lui.* EMINESCU, N. 71. *De fapt, era neputința de a trece de la o stare la alta.* IBRĂILEANU, A. 32. *Cîteva zile, cîteva nopți, înnebunită de neputința de a-și bizui gelozia pe ceva, spionase tot, bănuise tot.* GALAN, B. II, 35, cf. 82. *Concepția lor despre feudalism vădește însă neputința lor de a cunoaște legile de dezvoltare a societății.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 11, 33. ◇ L o c. a d j. și a d v. **Cu neputință** = imposibil; irealizabil; p. e x t. imaginar, ireal. *Să n-aibă ucenicii a zice că cu neputință sînt aceale învățături.* CORESI, EV. 340. *Pentru aceia să zice meșteșug și măiestrie, pentru că dă acest feliu de povățuiri care oricine le păzește îi iaste cu neputință a greși întru cuvîntare.* MOLNAR, RET. 13/7. *Să cade a ști că scopul mieu n-au fost să adun toate cuvintele cîte sînt obicinuite la români ... căci aceasta ar fi fost cu neputință unui om sîngur a săvîrși.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Cu neputință era să scape corabia de înfricoșatul minut al scufundării.* DRĂGHICI, R. 11/11, cf. 160/23. *Cu neputință este a hotărî despre a lor număr.* AR (1834), 80[1]/3. *Focul sporise atîta, încît să părea cu neputință a-l stînge.* ib. (1838), 19[1]/27. *Cel ce se amestecă în multe de ale lumii, este prea cu neputință a nu-și pierde sufletu.* GORJAN, H. IV, 202/1. *E cu neputință de a contesta economiei politice dritul de știință.* ROM. LIT. 259[1]/23. *Dacă se găsește un om ce vine de pune tot cuvîntul la locul lui, . , . strigați că e cu neputință a strica obiceiul.* NEGRUZZI, S. I, 257. *O lume întreagă de închipuiri ... îi umpleau creierii, care mai de care mai bizară și mai cu neputință.* EMINESCU, N. 42. *Lumea ... cea aievea ne părea cu neputință.* id. O. I, 141. *Oricît ai voi tu și oricare altul să mai meargă înainte de aici, este cu neputință.* CREANGĂ, P. 93. *Cercă să umble sprijinindu-se în toiagul său, dar îi fu cu neputință, căci și acesta se tocise.* ISPIRESCU, L. 59. *Căldura miezului de iuliu era covîrșitoare și ar fi fost cu neputință de înfruntat.* HOGAȘ, DR. I, 7. *E cu neputință de explicat ... ce se petrecea în capul meu.* GALACTION, O. 57. *Să vă găsească aici? ... Pentru nimic în lume. E cu neputință.* SEBASTIAN, T. 274. *Să rămîie rece E cu neputință.* ARGHEZI, VERS. 268. *Conținutul gîndirii și forma exprimării ei sînt intim întrepătrunse și cu neputință de separat.* VIANU, M. 46, cf. 96. *I se pare cu neputință să ție un jurămînt ca acela pe care l-a făcut.* CAMIL PETRESCU, O. II, 29. *Moții sînt legați de munți cu lanțuri trainice, cu neputință de rupt.* BOGZA, Ț. 21. *Ochii ... păreau făcuți din sticlă cenușie, cu neputință de străbătut.* VORNIC, P. 149. *I s-a întîmplat ceva îngrozitor, cu neputință de îndurat.* PREDA, D. 155. ✦ Ceea ce nu se poate realiza, nu poate exista; imposibilul. *Oare logica lungită ... din deducție în deducție nu cumva duce drept la neputință și la groapa absurdului?* RUSSO, S. 84.

— Pl.: *neputințe* și (învechit) *neputinți*. — Și: (învechit) **neputénță, nepotínță** s. f.

— Pref. *ne-* + **putință.**

NEPUTINȚÍ vb. IV v. **neputința.**

NEPÚTRED, -Ă adj. Negativ al lui p u t r e d; (învechit) care nu putrezește; p. e x t. (adesea f i g.) veșnic, etern. *Că mirul are oarece tărie și usucă și răveneala trupului suge-o și-l păzește și-l ține neputred.* CORESI, EV. 139. *Cunoaștere a toate lucrurile putrede și trecătoare, că sînt umbră înaintea celor veacinice și neputrede* (a. 1642). GCR I, 99/10. *Rămîne gol de veșmîntul cel neputred a svîntului botedz.* VARLAAM, C. 15. *Să vor sătura de hrană neputredă.* id. ib. 95. *Și făcu masă de leamne neputride, de doi coți de lungă.* BIBLIA (1688), 66[2]/50. *Și acolo ș-au dat fericitul său suflet în mîinile lui Dumnezeu celui viu de la carele cunună neputredă s-au învrednicit a lua.* MINEIUL (1776), 87[v2]/24. ◇ (Substantivat) *Să socotească omul lucrurile ceale dumnezăiești deusebi de ceale omenești, cum s-are dzice, ceale neputrede și curate dintru ceale putrede și spurcate.* EUSTRATIE, PRAV. 12/7.

— Pl.: *neputrezi, -de.*

— Pref. *ne-* + **putred.**

NEPUTREJÚNE s. f. (Învechit) Negativ al lui p u t r e j u n e; veșnicie, eternitate, nemurire **(1)**. *Va da căruiași după lucrul lui. Unora pentru răbdare a lucrure bune: mărire și cinste și n(e)putregiune* (cca 1618). GCR I, 51/7. *Au pătimit pentru împărăția cerească și pentru a sa mîntuire pentru care luară cununa neputrejunii* (a. 1777). CAT. MAN. I, 561.

— Pref. *ne-* + **putrejune.**

NEPUTREZÍRE s. f. Negativ al lui p u t r e z i r e; p. e x t. (învechit) veșnicie, eternitate, nemurire **(1)**. *Să te îmbrace pre tine în neputrezire, și întru fără moarte slavei de veaci* (a. 1642).

GCR I, 102/21. *Slavă şi cinste şi neputrezire.* N. TEST. (1648), 207v/17. *Iară cînd să va îmbrăca putredul acesta în neputrezire şi mortul acesta întru fără moarte, atuncea va fi cuvîntul ce-i scris* (a. 1650—1675). GCR I, 233/32. *Şi iat(ă) ceriu şi pămînt nou să făcu, cu schimbare, din putrezire viind în neputrezire* (a. 1692). id. ib. 303/33.

— Pref. *ne-* + **putrezire.**

NEPUTREZITÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui p u t r e z i t o r; p. e x t. (învechit) veşnic, etern. *Slava neputrezitoriului Dumnezău.* N. TEST. (1648), 207r/1. *Pasă întru împărăţiia cea cerească şi cununa ta carea iaste gătită ţie dintru florile ceale neputrezitoare.* CHEIA ÎN. 2r/14. *Fierul, piatrile, leamnile şi toată firea neputrezitoare, să putrezească şi să să răsăpască* (a. 1756). URICARIUL, XIV, 184/19.

— Pl.: *neputrezitori, -oare.* — Şi: **neputrezitóriu, -oăre** adj.

— Pref. *ne-* + **putrezitor.**

NEPUTREZITÓRIU, -OÁRE adj. v. **neputrezitor.**

NEPUTÚT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui p u t u t; care nu se poate, nu este cu putinţă; imposibil. *Iar celea di deasupra sînt neputute povesti de om.* HERODOT (1645), 135. *Că lui D[u]mn[e]zeu nemic nu iaste neputut* (a. 1675). GCR I, 224/2, cf. DDRF.

— Pl.: *neputuţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **putut.**

NERÁHNIN interj. (Prin Maram.; în descîntece) Să nu-i fie de deochi! CV 1951, nr. 3, 43.

— Cf. r î h n ă „deochi".

NERÁMZ s. m. v. **naramz.**

NERÁMZĂ s. f. v. **naramză[1].**

NERAŢIONÁT, -Ă adj. Negativ al lui r a ţ i o n a t; p. e x t. (rar) lipsit de raţiune; iraţional. Cf. ALEXI, W. *Ca toţi oamenii cu rude multe, trecuse şi el prin toate momentele de nesiguranţă, de nehotărîre, de frică chiar, pe care compătimirea neraţionată a persoanelor iubite le strecoară în sufletele celor ce merg să-şi pună viaţa în primejdie.* D. ZAMFIRESCU, R. 73.

— Pronunţat: *-ţi-o-.* — Pl.: *neraţionaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **raţionat** (după fr. *irraisonné*).

NERĂBDÁRE s. f. Negativ al lui r ă b d a r e; lipsă de răbdare; starea celui nerăbdător; neastîmpăr (provocat de aşteptare), încordare, înfrigurare; dorinţă arzătoare, grabă de a începe, de a întreprinde, de a termina (repede) ceva. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Aleargă cu mare nerăbdare întru întîmpinarea lui.* BELDIMAN, N. P. II, 204, cf. LB. *Au hotărît să-i scoată din asămine nerăbdare.* DRĂGHICI, R. 107/15. *Cu ce nerăbdare aşteptam să-şi puie plăcintarul jos tablaua din cap.* NEGRUZZI, S. I, 285, cf. 239. *Nu poţi crede cu ce nerăbdare aştept să fiu logodită.* ALECSANDRI, T. I, 210. *Cînd copoii vestesc apropierea vînatului, nerăbdarea îl face* [pe vînător] *să tresară mai mult decît frigul.* ODOBESCU, S. III, 42. *Biruindu-l nerăbdarea, intră înlăuntru.* ISPIRESCU, L. 112. *Ochii lui s-aprindeau de-o nerăbdare, de-o nelinişte care-i iuţea într-un mod dureros bătăile inimii.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 82. *Aşteaptă deci cu cea mai mare nerăbdare să sosească ziua celor 40 de sfinţi.* MARIAN, S. R. II, 147, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Trenul singur Ne poartă nerăbdarea mută.* MINULESCU, V. 76. *Toţi tremură, cred, de nerăbdare, cu mîna pe armă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 319. *Aşteptau să se-mpărţească Avuţia părintească. Întristaţi, binenţeles, Nerăbdarea le da ghes.* ARGHEZI, C. O. 120. *Numai neastîmpăr, nerăbdare şi dogoare de rug, el trebuie să fi trăit zile de zeci de ori mai lungi decît realitatea.* id. T. C. 64. *Aşteaptă cu multă nerăbdare fiecare sîmbătă.* V. ROM. februarie 1954, 118. *Zilele începură să treacă greu şi nerăbdarea ne măcina inimile.* CONTEMP. 1954, nr. 379, 4/2. *Răsuna un strigăt subţire, gîtuit de bucurie, de nelinişte şi nerăbdare.* T. POPOVICI, SE. 68. (Glumeţ) *Îmi voi permite să mă duc, deoarece păstrăvii mă aşteaptă cu mare nerăbdare.* SADOVEANU, O. XIV, 547. ◇ L o c. a d j. şi a d v. **Cu** (sau, învechit, **în**) **nerăbdare** = (în mod) nerăbdător. *Toată ţara aşteaptă cu nerăbdare punerea în lucrare a înaltelor, bunelor şi patrioticelor sale cugetări.* HELIADE, O. II, 63. *Toţi aşteaptă cu nerăbdare venirea acestei însămnate persoane.* AR (1831), 80[1]/13. *O mare parte . . . aşteaptă cu nerăbdare alegerea ce va face crăiasa.* ib. (1838), 234[2]/16. *Şi ce comedii face? întrebă Păturică cu nerăbdare.* FILIMON, O. I, 129. *Privesc în nerăbdare . . . Dorind, pîndind semnalul războiului.* ALECSANDRI, POEZII, 221. *Fugim? . . . Zmeul a intrat în casă, sînt cu nerăbdare să ies din turn.* id. T. I, 449. *Damele . . . se aşezară la umbra unui stejar, unde aşteptau cu nerăbdare timpul prînzului.* BOLINTINEANU, O. 329. *Nepotul Împăratului Verde ne-a fi aşteptînd cu nerăbdare.* CREANGĂ, P. 262. *Aşteptau cu nerăbdare să le vie vestea că spicul a-ngălbenit.* SLAVICI, O. I, 214. *Toţi aşteptau cu nerăbdare să scape cu orice preţ din acest adăpost părintesc.* C. PETRESCU, C. V. 87. *Otilia îi dădea din cînd în cînd mici însărcinări . . . pe care începuse a le aştepta cu nerăbdare.* CĂLINESCU, E. O. I, 77. *Aştepta cu nerăbdare întoarcerea lui.* V. ROM. ianuarie 1955, 82, cf. 243. *Întorcea capul din cînd în cînd, privind întrebător, poate cu nerăbdare, poate neliniştit, la fiecare om din echipaj.* TUDORAN, P. 437. ✦ Enervare, iritare. *Mă asculta cu o nerăbdare ce se vedea în neastîmpărul său, pînă ce sărind de pe scaun:*

iartă-mă, domnul meu, strigă. NEGRUZZI, S. I, 255. *În fiecare creț al feței lui Cristescu se putea citi desluşit şi nemulțumire, şi nedumerire, şi nerăbdare.* V. ROM. martie 1954, 11. ✦ (Învechit, rar) Neputință de a suporta suferința. *Lacrimi, vaiete, suspinuri, cînd şi cînd cîte-o suflare . . . Pînă cînd, din nerăbdare, Ikanok . . . căzînd la a ei picioare . . . i-au zis . . .* CONACHI, P. 85.

— Pref. *ne-* + **răbdare.**

NERĂBDÁT, -Ă adj. Negativ al lui răbdat; (învechit) care nu poate fi suportat; insuportabil. *Pentru aceaia şi vine către Hristos şi acea boală nerăbdată a feciorului-ş spunea.* CORESI, EV. 274. *Geru nespus şi putoare nerăbdată.* COD. TOD. 224. *Săracul cînd n-are ceale de treaba hranii socoteaşte patima nerăbdată* (a. 1700). GCR I, 338/30, cf. LEX. MARS. 215, *Făcea dureri nerăbdate sfîntului.* MINEIUL (1776), 79r1/8, cf. DDRF.

— Pl.: *nerăbdați, -te.*

— Pref. *ne-* + **răbdat.**

NERĂBDĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui răbdător.

1. Care este lipsit de răbdare, care nu ştie să rabde, să aştepte, să se stăpînească; p. ext. nervos **(3),** iritabil; (învechit) lipsit de îngăduință, intolerant. *Era atunce nirăbdătoriu şi mînios.* NECULCE, L. 205, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Coribut, nerăbdătoriu, începu el întăi lupta resbelului pre care-l atîtase.* ASACHI, S. L. II, 9. *Nu fi aşa de nerăbdător ! De unde ştii că nu s-or schimba lucrurile în bine şi pentru d-ta !* CREANGĂ, P. 235. *Fetele, nerăbdătoare, voiră a şti ce zicea în cartea aceea.* ISPIRESCU, L. 50. *Nuntaşii . . . au început să încure, printre norodul ce se strivea cuprins de spaimă, caii nerăbdători.* GALACTION, O. 73. *Fugarii băteau nerăbdători din copite.* SADOVEANU, O. I, 155. *Se urcă în gabrioleta la care armăsarii albi, nerăbdători, îşi umpluseră zăbalele de spumă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 108. *Devenise nervos, nerăbdător, la gîndul că ar putea să intre în cine ştie ce complicații.* id. ib. 309. *Scoase cei doi cai lucioşi, țesălați şi nerăbdători.* T. POPOVICI, SE. 120.

2. (De obicei urmat de determinări) Care este cuprins de nerăbdare, care doreşte, aşteaptă cu înfrigurare ceva sau pe cineva; neastîmpărat **(3).** *Ah, sînt prea nerăbdătoare Să-l văd că s-a înturnat.* NEGRUZZI, S. II, 76. *Îi spunea cît e de nerăbdătoare să vază . . . pe soțul ei.* CARAGIALE, O. II, 290, cf. 291. *Copacii parcă se lungeau, se întindeau în sus, ca nişte brațe nerăbdătoare să-l apuce.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 70. *Stă sub un cer de gheață pîndind nerăbdător Să treacă-o căprioară.* OLLĂNESCU, H. O. 26. *Copiii nerăbdători aşteaptă în odaia din dreapta semnalul cînd vor putea intra.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 15. *Era nerăbdător să afle ceva despre tatăl său şi despre Amara.* REBREANU, R. II, 223. *Înțeleg că eşti nerăbdător să porneşti într-acolo.* C. PETRESCU, C. V. 352, cf. 266. *Oamenii se pregăteau voioşi şi nerăbdători să se întoarcă la ceea ce lăsaseră acasă înainte de război.* T. POPOVICI, SE. 97. *La marginea mirişti, Nerăbdători aşteaptă tractoriştii.* LABIŞ, P. 64. *Argintarul, nerăbdător să vază ce minune o mai face . . . , îi zise: sări măciucă.* POP., ap. GCR II, 356. ✧ Fig. *Dac-aş şti că vii, Te-aş pîndi din foişor, Peste străzile deşarte, Să te prindă de departe Dorul meu nerăbdător.* CAZIMIR, L. U. 47. *Deschide colivia, fă să zboare Cîntecele mele nerăbdătoare.* ISANOS, Ț. L. 52. ✦ Care exprimă nerăbdare. *Se auzeau bătăi nerăbdătoare cu bastonul în pavaj.* C. PETRESCU, Î. I, 12.

— Pl.: *nerăbdători, -oare.* — Şi: (învechit) **nerăbdătóriu, -oáre** adj.

— Pref. *ne-* + **răbdător.**

NERĂBDĂTÓRIU, -OÁRE adj. v. **nerăbdător.**

NERĂMZÁT, -Ă adj. v. **naramzat.**

NERĂMZÍU, -ÍE adj. v. **narangiu.**

NERĂU, -REÁ adj., s. n. art. **1.** Adj. (Rar) Negativ al lui rău; lipsit de răutate; bun. *Zeii cei buni ca şi cei nebuni, cei răi ca şi cei nerăi.* ISPIRESCU, U. 4. ✧ (Substantivat) *Nereii* (nemănioşii H, cei fără de răutate D) *şi derepții lipiră-se mie.* PSALT. 43.

2. S. n. art. (Învechit) Bunătate, blîndețe; dragoste; curățenie. *Hrăneşte nereu* (nereutate D) *şi vezi dereptate.* PSALT. 70. *Şi păscu ei în nereul* (ce nu în reu H) *înremiei sale.* ib. 163. *Eu cu nerăul mieu îmblai.* CORESI, PS. 65/5, cf. 97/11, 217/13, 272/10. *Ceia ce nepăstuiesc şi turbură noi a-i învăța cu nerăul nostru.* id. EV. 338.

— Pl.: *neră, -rele.* — Şi: (învechit) **neréu** (pl. *nerei*) adj., s. n. art.

— Pref. *ne-* + **rău.**

NERĂUTÁTE s. f. Negativ al lui răutate; lipsă de răutate, bunătate; (învechit, în textele bisericeşti) lipsă de păcate, curățenie. *Giudecă-mi, Doamne, după dereptatea mea şi fără reul (nereutatea* D) *mieu pre mere.* PSALT. 9. *Hrăneaşte nereu* (nereutate D) *şi vezi dereptate.* ib. 70, cf. 79. *Păzeşte nerăutatea şi cunoaşte dreptatea.* NEAGOE, ÎNV. 14/11. *Iară pre mine pentru nerăutatea sprejiniş şi mă-ntăriş denaintea ta în veaci* (a. 1680). GCR I, 248/33. *Şi încă să ține de nerăutate.* BIBLIA (1688), 363²/44. *Cu nerăutate şi cu dreptate şi cu curățenie.* MINEIUL (1776), 182v2/1.

— Pronunțat: *-ră-u-.* — Şi: (învechit) **nereutáte** s. f.

— Pref. *ne-* + **răutate.**

NERĂZBĂTÚT, -Ă adj. Negativ al lui r ă z b ă t u t; p. e x t. care nu poate fi răzbătut, care nu poate fi pătruns, străpuns. *Îl dărui . . . cu o platoşe sau pieptar de fier nerăzbătut.* ISPIRESCU, U. 46. ✦ F i g. Care nu poate fi învins, depăşit, rezolvat. *Chestiunea . . . nu este o piedică nerăzbătută a dezvoltării noastre naţionale . . . , dacă va fi regulată cu prudenţă şi dreptate.* ODOBESCU, S. III, 479.

— Pl.: *nerăzbătuţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **răzbătut.**

NERĂZBÍT, -Ă adj. Negativ al lui r ă z b i t; p. e x t. (rar) care nu poate fi răzbit, prin care nu se poate străbate, peste care nu se poate trece, de nepătruns. *O înghesuială nerăzbită cum e la orice iarmaroc.* CARAGIALE, O. I, 121. *Eol . . . domnea peste ostrovul Cel plutitor şi-mprejmuit de-a-ntregul Cu ziduri nerăzbite de aramă.* MURNU, O. 159.

— Pl.: *nerăzbiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **răzbit.**

NERDÉNCHI subst. (sg.) v. **nardinchi.**

NERECUNOSCĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui r e c u n o s c ă t o r; lipsit de recunoştinţă; ingrat, (învechit) nemulţumitor, nedulce. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *În loc de prieteni am găsit nişte ticăloşi nerecunoscători.* CARAGIALE, O. II, 256. *Apoi . . . zise fiului celui mic: — Ai fost nerecunoscător.* ISPIRESCU, L. 214, cf. GOROVEI, CR. 7. *I se părea că ţăranii au fost nerecunoscători.* REBREANU, R. I, 192. *Am fost un fiu nerecunoscător, un frate egoist, un tată denaturat.* CAMIL PETRESCU, B. 231. ✧ (Substantivat) *Şerban era îndreptăţit să vadă în Cantemir un nerecunoscător.* IORGA, I. L. I, 308. *Cei ambiţioşi, cei mîndri, cei obraznici şi nerecunoscători nu pot şti ce este iubirea.* REBREANU, NUV. 251. *Vorbea anume cu glas tare, ca s-o audă nerecunoscătorul.* T. POPOVICI, SE. 49. *Nerecunoscătorului nici să-i aduci aminte de cele ce i-ai făcut; destul îi este bătaia cugetului său.* ZANNE, P. VIII, 256.

— Pl.: *nerecunoscători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **recunoscător.**

NERECUNOŞTÍNŢĂ s. f. Negativ al lui r e c u n o ş t i n ţ ă; lipsă de recunoştinţă; faptul, însuşirea de a fi nerecunoscător; ingratitudine. Cf. POLIZU. *Nu crezuse că un copil sărman, crescut şi înaintat de dînsul, ar fi putut să ajungă cu nerecunoştinţa pînă la gradul de a-l sărăci.* FILIMON, O. I, 245, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Vreau . . . să încerc pînă unde pot merge prietenii mei cu nerecunoştinţa.* CARAGIALE, O. II, 255, cf. DDRF. *Nerecunoştinţa este totdauna un fel de slăbiciune.* F (1897), 196, cf. BARCIANU, ALEXI, W. *Aceştia . . . nu-şi amintise, în nerecunoştinţa lor, de iertarea ce li se acordase de Poartă.* IORGA, L. II, 84, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Nerecunoştinţa la om, cea mai mare greşeală.* ZANNE, P. VIII, 256.

— Pref. *ne-* + **recunoştinţă.**

NEREDUCĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui r e d u c ă t o r; (Mat.; învechit) care nu se poate simplifica; ireductibil. *Aceasta ar fi o prubă cum că fracţia este nereducătoare, pentru că un număr împărţit prin 1 nu schimbă.* ASACHI, E. I, 79/7.

— Pl.: *nereducători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **reducător** (după fr. *irréductible*).

NEREGULARITÁTE s. f. Negativ al lui r e g u l a r i t a t e.

1. Lipsă de regularitate, de simetrie, de uniformitate, de omogenitate. Cf. HELIADE, D. J. 49/15. *Aici ai toată teoria frigurilor, a neregularităţii pulsului, a zguduirilor sale.* MAN. SĂNĂT. 142/14. *Însă neregularitatea umbletului lor* [a cometelor] *a însuflat în inima unora din astronomii noştri o temere destul de serioasă.* BARASCH, M. II, 122/2. *Aceste flori sînt remarcabile prin neregularitatea formelor lor.* id. I. N. 167/10.

2. Abatere de la norma, de la forma obişnuită. *Poezia antică . . . se bucura de oarecare licenţă ce în poezia modernilor s-ar considera de o neregularitate sau imperfecţiune.* HELIADE, O. II, 170. *Altă categorie de verbe neregulate o constituie auxiliarele . . . Neregularităţile diferă de la unul la altul.* IORDAN, G. 195. ✦ Accident de teren. *Căile cetăţii sînt strîmte şi cele mai multe formate din scări de piatră, din pricina neregularităţii ţărmului.* BOLINTINEANU, O. 292. *Arhitectul este obligat să profite de toate neregularităţile terenului.* OPRESCU, I. A. III, 44. *Insecte . . . ascunse pe sub pietrele din albie sau în neregularităţile malului.* C. ANTONESCU, P. 19. *O astfel de grapă se aşterne mai bine pe neregularităţile terenului.* AGROTEHNICA, I, 909.

— Pl.: **(2)** *neregularităţi.*

— Pref. *ne-* + **regularitate** (după fr. *irrégularité*).

NEREGULÁT, -Ă adj. Negativ al lui r e g u l a t.

1. Lipsit de regularitate, de simetrie, de uniformitate, de omogenitate; (învechit, rar) necanonisit. Cf. TEM. GHEOM. I, 41[r], AR (1838), 40[2]/14, ASACHI, E. III, 81/9, POENARU, E. A. 74/21, DRĂGHICEANU, C. 121, F (1903), 7, CAMIL PETRESCU, V. 70, YGREC, M. N. 397, SADOVEANU, O. IX, 38, XIV, 504, BART, S. M. 17, BORDEIANU, P. 20, C. ANTONESCU, P. 84, BENIUC, V. 27, GALAN, B. II, 129, T. POPOVICI, SE. 538, BARBU, Ş. N. 128. ✦ (Despre armate, trupe) Care este format din ostaşi cu instrucţie neomogenă, nesistematică, constituiţi în unităţi ocazionale de luptă. *Oştile neregulate nu costă mult. Nici o lege nu ne*

opreşte a le forma. BOLINTINEANU, O. 427. *Oastea lui Ipsilanti fiind formată din trupe neregulate, fiecare soldat făcea de capul lui şi anarhia era grozavă unde se aflau arnăuţi.* OŢETEA, T. V. 255. *Pusese mereu chestiunea organizării trupelor neregulate.* CAMIL PETRESCU, O. II, 553. ✦ (Despre climă, factori climatici etc.) Variabil, instabil. *Curenţii calzi... fac clima coastelor pe care le scaldă mai caldă, mai umedă, dar mai neregulată, în ceea ce priveşte presiunea atmosferică.* AGROTEHNICA, I, 248. *Debitul rîurilor a devenit foarte neregulat.* ib. 553.

2. Care constituie o abatere de la norma, de la forma obişnuită. ◇ *Verb neregulat* = verb care se abate de la flexiunea obişnuită, avînd forme proprii, specifice. *Avem apoi, la aceeaşi conjugare, verbe aşa zise neregulate.* IORDAN, G. 188, cf. GRAUR, I. L. 267. ✦ (Despre terenuri, drumuri) Accidentat. [Bradul] *căzu cu vuiet înnăbuşit pe pămîntul neregulat al poienii.* SADOVEANU, O. IX, 194. *Coborîm pe un drum neregulat, din stîncă în stîncă.* BOGZA, T. 61.

— Pl.: *neregulaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **regulat.** Cf. fr. irrégulier.

NERÉGULĂ s. f. Negativ al lui regulă. Cf. BARBU, Ş. N. 120, GRAIUL, I, 203. ✦ (De obicei la pl.) Încălcare a legii, neorînduială (1); spec. incorectitudine în administrarea unei gestiuni. *Născocirea a luat sfîrşit... ofiţeri şi civili, ajungînd pe mîna judecătorilor pentru nereguli.* PAS, Z. I, 112.

— Pl.: *nereguli.*

— Pref. *ne-* + **regulă.**

NEREÍDĂ s. f. Fiecare dintre cele cincizeci de nimfe ale mării în mitologia greacă. *Pe aceste mozaicuri sînt felurimi de dobitoace, copii cu aripi, nereide dasupra pe monstruri de mare.* CR (1830), 424[1]/24, cf. PROT.-POP., N. D.

— Pl.: *nereide.*

— Din fr. **néréide.**

NEREMZÍ vb. IV. Tranz. şi refl. (Olt.) A (se) potrivi; a (se) găti, a (se) dichisi; a (se) înfrumuseţa. *De trei ceasuri se neremzeşte şi tot nu mai e gata.* BOCEANU, GL., cf. PAŞCA, GL. *Să te neremzeşti ca o fată mare.* CV 1950, nr. 4, 37, cf. L. ROM. 1960, nr. 5, 35.

— Prez. ind.: *neremzesc.*

— Etimologia necunoscută. Cf. naramziu.

NEREMZÍU, -ÎE adj. v. **narangiu.**

NERÉU adj., s. n. art. v. **nerău.**

NEREUTÁTE s. f. v. **nerăutate.**

NÉRGEŞ adj. (Prin Transilv.; despre cai) Cu şira spinării curbată. Cf. DR. V, 214.

— Pl.: *nergeşi.*

— Din magh. **nyerges.**

NERICÉŞTI adj. pl. (Regional; în sintagma) *Pere nericeşti* = soi de pere de culoare roşie şi foarte dulci (Rădăşeni-Fălticeni). ŞEZ. V, 68.

— Etimologia necunoscută.

NERÍTIC, -Ă adj. (Geol.) **1.** (În sintagma) *Regiune* (sau *zonă) neritică* = zonă a mării situată în apropierea ţărmului, deasupra platformei continentale, pînă la adîncimea de 200 m. *Depozitele sedimentare care se formează în regiunea neritică... sînt, în general, foarte fosiliere.* LTR[2]. *În zona neritică s-a format cea mai mare parte a depozitelor sedimentare marine.* DER.

2. Care provine din regiunea neritică **(1),** care este specific acestei regiuni. *Formaţiune neritică.* ONCESCU, G. 44. *Suita de depozite are deci un caracter neritic,... specific faciesului.* id. ib. 65.

— Pl.: *neritici, -ce.*

— Din fr. **néritique.**

NERÓD, -OÁDĂ adj., subst. **I.** Adj. **1.** Care are mintea mărginită, care pricepe greu un lucru, care acţionează fără judecată; prost, netot **(I 2),** neghiob **(1),** nătărău **(1),** (învechit şi popular) năuc **(1),** (învechit şi regional) nătîntoc **(1),** (regional) nătruţ **(1),** nătăbîz, nătrui, nerodoi. Cf. LB. *Să trăiască căsătoria! Şi nerod acel ce laudă holteiia.* NEGRUZZI, S. I, 74. *Faceţi voi în lături, irozi nerozi ce sînteţi.* ALECSANDRI, T. I, 86. *Cine e nerod să ardă în cărbuni smarandul rar Şi-a lui vecinică lucire s-o strivească în zadar?* EMINESCU, O. I, 83. *Că prea-şi bătea joc toţi de el, Ba că-i nerod, ba că-i mişel.* CARAGIALE, O. IV, 345, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Eu sînt Scamă Doftoriciul, cel ce toate lecuieşte, Nu ca babele neroade, ci frumos, doftoriceşte.* EFTIMIU, Î. 12. *O lebădă şi cîteva maimuţe Înconjurau dihania neroadă, Ce se lăsase moale pe lăbuţe.* TOPÎRCEANU, B. 97. *Proastă eşti, neroadă eşti, Că tu nu te nădăieşti.* RETEGANUL, TR. 125. *Murgu-mi este cam nărod, Eu de coama lui mă-nnod Şi trec Oltul ca năvodul.* ANT. LIT. POP. I, 441, cf. A II 2, 8. ◇ (Cu sensul peiorativ atenuat) *Ce nărod te face dragostea!* F (1900), 606. ◇ (Despre minte, cap etc.) *Pomul se cunoaşte din roadă Şi omul din mintea neroadă.* PANN, P. V. I, 9/7. ◇ (Substantivat; adesea cu sensul peiorativ atenuat) *Zi mai bine că pentru tine o să fie rău, nerodule!* FILIMON, O. I, 130. *O tăiaşi groasă, nene... — Taci, nerodule!* ALECSANDRI, T. 405. *Vă citează toţi nerozii, Mestecînd veacul de aur în noroiul greu al prozei.* EMINESCU, O. I, 149. *De se va încerca, norodul, să ne zică ceva, îl facem nebun şi tot noi vom fi mai crezuţi decît dînsul.* ISPIRESCU, L. 157.

Un veac ce nu coprinde decît patimă în el Şi în care tot nerodul are dreptul să vorbească. MACEDONSKI, O. I, 119. *Numai nerozii pot să fie atît de lipsiţi de mîndrie bărbătească.* REBREANU, I. 101, cf. 250. *Ştia să taie sticlă poleită Şi toţi nerozii îl credeau geamgiu.* TOPÎRCEANU, P. O. 3. *Neroadei nu i-a fost nimic, cu toate că soba căzuse peste ea.* BRĂESCU, V. 28. *Treceau pe la bordeiul ascuns acolo-n bozii, Şi teferii şi răii, fireşte, şi nerozii.* ARGHEZI, VERS. 573. *Pasărea . . . înfuleca bob după bob. — Aşa, codato! Aşa, neroado! se pomeni Erhan aprobînd-o.* GALAN, B. II, 6. *Uită de la mînă pîn' la gură. O fi amorezat, nerodul.* BARANGA, R. F. 47. *N-ai vrut . . . Să m-asculţi pe mine, Ci tu, ca neroadă, Tot mişcai din coadă Şi-ţi deschideai ciocul, De răsunai Locul.* TEODORESCU, P. P. 454. *Zice că de la Zăicani a venit un car de nărozi guşăţi şi s-o descărcat caru la ştei şi s-o umplut satu de nărozi.* DENSUSIANU, Ţ. H. 109. *Nerodul gură are de vorbit Şi cap n-are de gîndit.* PANN, P. V. I, 94/5. *Mai bine c-un înţelept la pagubă, decît cu un nerod la cîştig.* PĂSCULESCU, L. P. 111. *Banul şi pe nerod îl face iubit.* ZANNE, P. V, 64. ✦ Care aparţine nerodului **(1)**, care caracterizează pe nerod, n e r o z e s c; care denotă, trădează prostie, p r o s t e s c; p. e x t. lipsit de sens, de raţiune, s t u p i d. *Şi te-o strînge-n două şiruri, aşezîndu-te la coadă, În vro notă prizărită sub o pagină neroadă.* EMINESCU, O. I, 134. *După toate regulele romanelor sentimentale şi neroade, trebuie să fie o Dulcinee.* GHEREA, ST. CR. I, 188. *Am tras o spaimă neroadă . . . Bine c-am avut un vizitiu energic!* REBREANU, R. I, 216. *De prisos ţi se pare tot ce ai lăsat în urmă, neroade şi de o zi frămîntările, dezbinările şi luptele.* GALACTION, O. 223. *O, blăstămată fie clipa Cînd ai purces apoi în ţară, Să-mi porţi „Luceafărul" prin lume, În cap cu proza ta neroadă.* TOPÎRCEANU, P. O. 74. *I-am zîmbit cu o neroadă recunoştinţă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 177. *Mi-or spus tovarăşii ceia să mă apuc de muncă, Să nu mai răsfir lăcrămile în plînset nerod.* VINTILĂ, O. 38. ✦ (Prin nordul Olt. şi sud-vestul Transilv.; despre oameni) Idiot. Cf. ALR II 3 670/812, 833, 836.

2. (Învechit şi regional) Nebun **(I 4)**. Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 247, LB, POLIZU. ✧ (Substantivat) *Spital pentru ai nărozi.* ALR II/I h 114/2. ✧ *Casa nerozilor* (sau, regional, *dă nărozi*) v. c a s ă. ✦ (Regional) Măscărici la nuntă sau la priveghi (Glîmboca-Caransebeş). Cf. ALR II/I MN 81, 2 689/27. ✦ (Prin vestul Munt.; despre oi) Bolnav de capie. Cf. TOMESCU, GL., ALR I 1 802/782, 790. ✦ (În sud-vestul Transilv.; despre cai) Nărăvaş. Cf. A II 3, 7, 8. ✦ (Regional) *Buruiană năroadă* = mătrăgună *(Atropa belladonna)* (Costeşti-Băile Herculane). ALR I 1 925/840. *Bureţi nărozi* = soi de bureţi necomestibili; (probabil) bureţi nebuni (Dobra-Deva). Cf. ALR II 6 405/105.

3. (Prin Olt.) Bădăran, necioplit **(2)**. Cf. ALR II 3 668/836, 848.

4. (Prin Olt. şi Ban.) Flecar. Cf. ALR II/I h 30.

II. Subst. (În forma *nărod)* Capie (a oilor). Cf. PAMFILE, CER. 197.

— Pl.: *nerozi, -oade.* — Şi: (învechit şi regional) **naród, -oádă** (LEX. MARS. 247, ALR II/I h 30/886), (regional) **năród, -oádă,** (învechit) **noród, -oădă** adj., subst.

— Din bg. **нерода.**

NERODÍRE s. f. (Popular) Negativ al lui r o d i r e; faptul, însuşirea de a nu rodi, de a nu produce roade, lipsă de roade; p. e x t. secetă. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D. *O mulţime de comune au fost bîntuite de nerodire în anul 1866.* I. IONESCU, M. 125, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *Cînd lupii urlă mereu, însemnează moarte, război şi nerodire.* ŞEZ. XIII, 104. ✧ F i g. *Cu cît va petrece un neam întru neîngrijire . . . despre învăţături, cu atît mai mult va fi el defăimat . . .; şi pururea acel neam . . . va fi pe calea amorţirii şi a nerodirii* (sec. XIX). CAT. MAN. II, 180. ✦ (Învechit, rar) Loc, teren care nu rodeşte, care nu produce roade sau care produce foarte puţin. *Nerodirea pustiei o ai lucrat.* MINEIUL (1776), 122^{v1}/24. ✦ (Med.; rar) Sterilitate. BIANU, D. S. 696.

— Pref. *ne-* + **rodire.**

NERODITÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui r o d i t o r; care nu produce roade; (rar) nerodnic. Cf. MINEIUL (1776), 111^{v2}/14, CALENDARIU (1814), 90/16, CLEMENS, LB, AR (1830), 3^{2}/22, DRĂGHICI, R. 42/1, 90/16, NEGRUZZI, S. I, 12, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U., ALR II 6 118/27, 76, 260, 873, 926, ZANNE, P. I, 258, II, 718, IV, 686. ✦ (Despre unităţi de timp) În care se produc roade foarte puţine. *Anul în care iaste acea planetă, friguros, ploios, neroditori* (a. 1733). GCR II, 26/18. ✦ (Învechit şi popular; despre femei) Steril, sterp. *Anna neroditoarea cu credinţă vine către Dumnezeu.* CORESI, EV. 224, cf. MINEIUL (1776), 106^{r1}/28, LB, ALRM I/II h 309/178.

— Pl.: *neroditori, -oare.* — Şi: (regional) **năroditór, -oáre** adj. ALR II 6 118/76.

— Pref. *ne-* + **roditor.**

NERÓDNIC, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui r o d n i c; neroditor. Cf. POLIZU, BENIUC, C. P. 47. ✧ F i g. *Nerodnică osteneală! Deşartă trudă!* NEGRUZZI, S. I, 261.

— Pl.: *nerodnici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **rodnic.**

NERODÓI, -OÁIE adj. (Prin Olt. şi sudul Ban.; adesea substantivat) Nerod **(I 1)**. Cf. BL V, 144, GR. BĂN., N. REV. R. VIII, nr. 6, 87, CIAUŞANU, GL., ALR II 3 679/876. ✦ (Regional)

Idiot (Balş). ALR II 3 670/876. ✦ (Regional) (Om) fără rost, fără căpătîi (Balş). ALR II 2 885/876.

— Pl.: *nerodoi, -oaie.* — Şi: **nărodói, -oáie** adj.

— **Nerod** + suf. *-oi.*

NEROMÂNÉSC, -EÁSCĂ adj. Negativ al lui românesc; (despre modul de exprimare, de pronunţare al cuiva) care este greşit din punctul de vedere al limbii române. *Construcţie nerom*ă*neasc*ă.

— Pl.: *neromâneşti.*

— Pref. *ne-* + **românesc.**

NEROSTÍT, -Ă adj. Negativ al lui rostit; p. ext. (învechit) nespus **(2),** extraordinar. *Dar odoarele şi nerostite comoare de aur, argint şi alte pietre . . . au adus numai trecătoare inavuţire spaniolilor.* AR (1837), 50[1]/8.

— Pl.: *nerostiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **rostit.**

NEROZÉSC, -EÁSCĂ adj. Care aparţine nerodului **(I 1),** privitor la nerod, specific nerodului, nerod **(I 1);** care denotă, trădează nerozie **(1),** prostesc, neghiob **(2),** nerod **(I 1),** (rar) neghiobesc; p. ext. fără rafinament, grosolan. Cf. ANON. CAR., LB. *Nu vezi la ei noi croieli, Ori streine feţi, văpseli, Ci tot mode strămoşeşti, Gusturi proaste, nerozeşti.* MUMULEANU, C. 152/18. *Prejudecăţile şi nerozeasca orbire a celor mari îi face să crează că sfîntul prieteşug este o pradă lesne pentru dînşii.* MARCOVICI, C. 41/20. *Fugi de fleacuri şi de vorbe nebune şi nerozeşti.* PANN, P. V. I, 142/22, cf. PONTBRIANT, D., DM.

— Pl.: *nerozeşti.*

— **Nerod** + suf. *-esc.*

NEROZÉŞTE adv. Ca nerozii **(I 1),** în felul nerozilor; prosteşte, neghiobeşte. Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 219, PONTBRIANT, D. *Toţi, de orice sex . . . şi de orice vîrstă, au o educaţie artistică iperrafinată, şi nu pot plăti nerozeşte, oricît ar fi eticheta de naţională, o marfă de contrabandă artistică.* CARAGIALE, O. V, 267, cf. CIAUŞANU, GL.

— **Nerod** + suf. *-eşte.*

NEROZÍE s. f. **1.** Calitatea de a fi nerod **(I 1),** neghiobie **(1),** prostie, (rar) netoţie, (învechit şi regional) nătărăie **(1),** (învechit) nărozenie; (cu sens atenuat) naivitate **(2).** Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 247. *Cînd ai în pungă, cucoană dragă, Lumea te iubeşte . . . chiar nerozia ţi-e lăudată.* PR. DRAM. 280. *Prostia şi nerozia se rudesc cu nebunia.* PANN, P. V. I, 80/3. *Deşertăciunea face pre oameni să-şi sape nerozia în piatră.* NEGRUZZI, S. I, 315. *Mulţi mintea ne-o măsoară chiar după limbuţie Şi cred că nerozia e dată la tăcuţi.* id. ib. II, 272, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Ochii lui erau plini de o superstiţioasă nerozie.* EMINESCU, N. 39, cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG, ŞĂINEANU, D. U. *Socotesc nerozia mai rea decît o lovitură de puşcă.* SADOVEANU, O. XI, 273, cf. ARGHEZI, T. C. 42, BARANGA, I. 200. *Cu greu suferă omul nerozia altuia, iar a sa nici cum o simte.* ZANNE, P. VIII, 403.

2. Vorbă sau faptă de nerod **(I 1),** prostească, prostie, neghiobie **(2);** (cu sens atenuat) lucru lipsit de seriozitate, de importanţă, fleac, nimic **(III),** năzdrăvănie **(1);** p. ext. aberaţie, absurditate. *A spune acoperit sau pe ascuns ceea ce se poate spune, fără pericol şi fără a călca cuviinţele, . . . este curat o platitudine, o nerozie.* HELIADE, O. II, 80. *Să nu faci această nerozie, măi băiete.* FILIMON, O. I, 129. *Am fost o copilă . . . am făcut o nerozie fără seamăn; dar acuma trebuie îndreptată.* CARAGIALE, O. VI, 110. *Combinaţia, care i s-a părut foarte ingenioasă, a fost o nerozie.* REBREANU, R. I, 47. *Venii să spun la oameni ce văzui şi ce-auzii . . . Hai cu mine bade Toader şi-ai să vezi de-s nerozii.* EFTIMIU, Î. 121. *Ce-am să-i spun? Şi abia acum îmi dau seama că fac o nerozie.* SAHIA, N. 25. *I se părea o nerozie pînă şi gîndul că ar mai putea trece o zi fără ca adevăraţii făptaşi să fie prinşi.* POPA, V. 107. *Fă muiere, nu mai spune şi tu nerozii . . . Lasă-l în pace acum.* CAMIL PETRESCU, O. I, 16. *Îi mamă la tri copii şi tot umblă după nărozii.* ALR II 2 960/833. ✦ Poznă, năzdrăvănie **(2),** nebunie **(3).** *Ia mai mergeţi şi pe la casele voastre, ajungă-vă neroziile.* GALAN, Z. R. 187. *Copiii ăştia fac tot mişălii şi nărozii.* ALR II 3 204/833.

— Pl.: **(2)** *nerozii.* — Şi: (regional) **nărozíe** s. f.

— **Nerod** + suf. *-ie.*

NERUMEGÁT, -Ă adj. Negativ al lui rumegat. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. ✦ Fig. (Familiar; despre cunoştinţe, idei etc.) Care nu a fost asimilat, aprofundat. *O compilaţiune răutăcioasă şi nerumegată a principiilor celor mai contradictorii.* EMINESCU, S. P. 46. *Stăpîni pe cîteva cunoştinţi banale şi nerumegate.* IBRĂILEANU, SP. CR. 242. ✦ Fig. (Despre manifestările oamenilor, mai ales despre vorbele lor) Nechibzuit, nesocotit **(3).** *Se feresc foarte tare ca să nu le iasă din gură nişte cuvinte nerumegate sau chiar nişte minciuni.* MARIAN, NU. 112, cf. id. O. I, 167.

— Pl.: *nerumegaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **rumegat.**

NERUMENÍT, -Ă adj. Negativ al lui rumenit; (popular) care nu şi-a dat cu fard, nu s-a fardat. *Uită-te, bade, la mine, Că-s mîndră, nesăpunită, Roşie, nerumenită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 254, cf. 439, PODARIU, FL. 91.

— Pl.: *nerumeniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **rumenit.**

NERÚPT, -Ă adj. Negativ al lui r u p t. Cf. LB, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Învechit) Neîntrerupt, continuu. *Îndată stătură vitejește, dînd foc nerupt din tunuri.* MUSTE, LET. III, 43/10. ◇ (Adverbial) *Dînd pe nerupt din tunuri.* id., ap. DDRF.

— Pl.: *nerupți, -te.*

— Pref. *ne-* + **rupt.**

NERUȘINÁRE s. f. Negativ al lui r u ș i n a r e; lipsă de rușine; p. e x t. comportare, afirmație, faptă lipsită de bună-cuviință, i m p e r t i n e n ț ă, n e o b r ă z a r e, (învechit, rar) nestidință. *Nu știu cu ce îndrăzneală și cu ce nerușinare, acela ce va fi scris întîi o va fi făcut.* C. CANTACUZINO, CM I, 49. *Să se fălească întru nerușinarea sa și să întinză corupția și desfrîul.* HELIADE, O. II, 106. *Cînd gîndesc că se făcea că doarme! În adevăr, asta e nerușinare!* NEGRUZZI, S. III, 449. *Ai văzut nerușinare? Sîmbătă, amiaza mare, Fără nici o-nștiințare A venit, s-a instalat Și s-a pus și pe cîntat.* ARGHEZI, VERS. 589. *Nerușinarea asta era obicinuită la marii boieri, la cei din protipendadă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 129. *Îmbrăcară, fățiș, pielea nerușinării.* STANCU, R. A. IV, 158. *Era totuși prea mare nerușinare să te arăți în fața oamenilor, după ce-ai făcut.* T. POPOVICI, SE. 260.

— Pref. *ne-* + **rușinare.**

NERUȘINÁT, -Ă adj. Negativ al lui r u ș i n a t.

1. (Învechit, rar) Care nu s-a făcut de rușine, care nu trebuie să se rușineze; p. e x t. cu fruntea sus, d e m n, m î n d r u **(I 2).** *Nevoiaște-te și te arată înaintea Domnului ca un lucrătoriu nerușinat.* CORESI, L. 515/16.

2. Care este lipsit de rușine, de bună-cuviință, o b r a z n i c, i m p e r t i n e n t, n e o b r ă z a t, (învechit) n e r u ș i n o s; p. e x t. imoral, depravat, stricat, (popular și familiar) parșiv **(3).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Rîzi, muiere nerușinată!* ALECSANDRI, T. I, 255. *Să vă admir curajul în vinure vărsate, În sticle sfărîmate, hurii nerușinate Ce chiuie-n orgii?* EMINESCU, O. I, 23. *Ea începea să-l ocărască, făcîndu-l nerușinat și mincinos.* CARAGIALE, O. II, 225. *Așa eram să zic și eu, răspunse de la spatele ciobanului boierul cel nerușinat.* ISPIRESCU, L. 250. ◇ (Substantivat) *Tu ai necinstit pe logodnica mea, ești un nerușinat!* NEGRUZZI, S. III, 300. *Să nu te mai arăți în ochii mei, nerușinato.* ALECSANDRI, T. I, 362, cf. 207. *Nu vedeți, nerușinați, Cît o să vă defăimați?* TEODORESCU, P. P. 105. ✦ Care denotă, exprimă, trădează nerușinare. *Vă voi arăta că toată comedia asta e o nerușinată năpastă a clevetitorilor mei.* NEGRUZZI, S. I, 229. *El a posedat tactul admirabil și delicatețea supremă de-a nemulțumi pe mulți și cu atît mai vîrtos cu cît aceștia i-au făcut cele mai nerușinate declarații de camaraderie literară.* ARGHEZI, T. C. 54. *Telegramele vor cuprinde... niște pretenții din ce în ce mai nerușinate.* GALAN, B. II, 133. *În tăcerea care se lăsase cineva începuse să rîdă. Avea un rîs subțire și nerușinat.* PREDA, D. 71.

— Pl.: *nerușinați, -te.*

— Pref. *ne-* + **rușinat.**

NERUȘINÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui r u ș i n o s; (învechit) nerușinat **(2).** *Că așa sînt muierile ceale curvele, mai vîrtos de toți nerușinoase și fără de greață și necuvioase.* CORESI, EV. 547. *Depărtăm de la noi acea purtare nerușinoasă și acele patimi turburătoare care să nasc numai din uitarea datoriilor noastre.* MARCOVICI, D. 30/13. ◇ (Substantivat) *Să aibă omul rușine cînd face rău, iar nu bine. Și către nerușinoși a zice: Parcă mi-e rușine mie, Că nu ți-e rușine ție.* PANN, P. V. III, 32/9.

— Pl.: *nerușinoși, -oase.*

— Pref. *ne-* + **rușinos.**

NERV s. m. **1.** (La pl.) Coarda dorsală a sturionilor, uscată la soare și folosită în alimentație. *Nevre, de 70 ocă, 1 leu vechiu* (a. 1726—1733). N. A. BOGDAN, C. M. 160. *Coarda dorsală a sturionilor, zisă la noi „nervi de morun"... se scoate și se usucă bine la soare.* ANTIPA, P. 711, cf. T. PAPAHAGI, C. L. *Nervuri de cegă și de morun.* NICA, L. VAM. 116. ◇ (Învechit) *Nevre de bou* = partea groasă a ligamentului cervical posterior al boului sau al calului care, uscată, este folosită ca instrument de lovire; vînă de bou. *Un nenorocit... lungit la pămînt și măsurat de-a lungul spinării cu patru nevre de bou.* ap. TDRG.

2. (Anat.; mai ales la pl.) Fiecare dintre filamentele care leagă diversele părți ale corpului cu centrii nervoși, conducînd la aceștia impulsul senzațiilor și transmițînd de la aceștia spre periferie comenzile. *Nervul mirositori.* AMFILOHIE, G. F. 275^{r}/3, cf. 274^{r}/15. *Sistema nervelor.* V. POPP, A. M. 10. *Nevrele sau organele simțirei.* TEODORI, A. 76/4. *Nervă opticească.* VÎRNAV, L. 140^{r}/4. *Gingiile au multe vinișoare fără nervuri.* POV. 23/20, cf. 8/2. *Alunile...*, *stafidile hrănește nevrile.* PISCUPESCU, O. 194/22. *Slăbiciunea nevrelor ori și din ce pricină de boală se va trage, se tămăduiește... prin întrebuințarea băilor de apă rece.* DESCR. AȘEZ. 105/10, cf. VALIAN, V., NEGULICI, POLIZU. *Cuvîntul „idee"... arată impresia produsă asupra inteligenței noastre prin nervi sau imaginea acestei impresii rămasă în memorie.* MAIORESCU, L. 17, cf. 25. *Fiece nerv este alcătuit din două feluri de fibre nervoase.* CONTA, O. C. 29. *A foamei simțire E șarpe, ducîndu-și a ei zvîrcolire În pîntec, în sînge, în nervii-ndîrjiți.* MACEDONSKI, O. I, 146. *Suferințele omenești sînt înfățișate așa cum trebuie și pot să fie asemenea suferinți, la oameni cu nervii sănătoși.* GHEREA, ST. CR. II, 111. *La partea posterioară străbate în ochi nervul optic.* PONI, F.

390. *Viaţa sa intelectuală îi adusese obişnuitele indispoziţiuni de nervi.* BACOVIA, O. 241. *Trei ceasuri răbdarea oamenilor a stat întinsă, ca nervii unui dinte bolnav.* SADOVEANU, M. C. 102. *Nervii senzitivi răspund cu acelaşi fel de senzaţii, oricare ar fi natura agentului care i-ar acţiona.* VIANU, M. 92. *Nervii i se destinseră într-o baie călduţă.* CAMIL PETRESCU, N. 27. *Nervul circonflex îşi are originea aparentă comună cu cel radial.* PARHON, O. A. I, 123. *Nervii măduvei spinării.* C. ANTONESCU, P. 44, cf. 47. *Singurătatea deplină, întunericul veşnic, bîjbîiala în spaţiul necunoscut te roade încet, încît îţi slăbeşte nervii.* BARBU, Ş. N. 44. ◇ (Cu aluzie la excitabilitatea nervilor) *Cînd te văd aşa, mi se zgîrcesc nervile.* NEGRUZZI, S. III, 58. *Parfumul din camera celebrei noastre Calipso din Pasagiul Român poate să le iriteze nevrele.* FILIMON, O. I, 377. *Îmi irita nervele cu strîmbăturile lui.* ALECSANDRI, T. 1 313. *Nemaiputîndu-şi stăpîni nervele, se repezi ca o săgeată asupra obrazniculuiui.* GANE, N. II, 150. *Aceste excursii sînt făcute pentru odihnă, pentru a linişti nervii de zgomotul şi grija oraşului.* GHEREA, ST. CR. III, 285. *Natura şi cerul plin de soare păreau că voiesc să ajute nervii lor obosiţi.* BACOVIA, O. 242. *Rîsul acesta îi lua nervii în răspăr şi-l întrista.* GALAN, B. II, 175. ◇ *Boală de nervi* = boală nervoasă, v. nervos **(2)**. *Bolnav de nervi* = persoană care suferă de o boală nervoasă. *Proiecţiuni cinematografice reprezentînd persoane bolnave de nervi.* F (1900), 597. ◇ Expr. **A avea nervi** = a fi enervat, a avea o izbucnire nervoasă, (regional) a avea meşi[2]. *Obrazul... s-a uscat, glasul s-a ascuţit, cîteodată are nervi şi nu vrea să vadă pe nimeni.* C. PETRESCU, A. 451. **A-l apuca nervii** = a avea o criză nervoasă, un acces de nervi. *Nu vei putea să suferi scălămbăturile şi declamările lui, fără să te apuce nevrele de rîs.* FILIMON, O. I, 373. **A fi în nervi** = a fi enervat; a fi în starea de spirit necesară pentru ceva. *Acum cînd sînt în nervi... mă opreşte mila.* PAS, Z. I, 98. **A avea nervii slabi** = a fi uşor iritabil sau impresionabil. *Începi să joci „pe doamna" cu nervi slabi.* F (1906), 2. *Văz că ai nervii slabi.* GALAN, B. II, 132. **Stare de nervi** = starea omului nervos **(3)**; nervozitate, încordare. *Din multe şi multe adunate, am căzut într-o stare de nervi cum rar mi s-a-ntîmplat.* CARAGIALE, O. VII, 131.

3. (Bot.; rar) Nervură **(1)**. *Nervile ce să văd prin frunze.* AMFILOHIE, G. F. 243^{v}/6, cf. LTR[2] XI, 426.

4. Tendon, ligament (cu nervi **1**); muşchi (străbătut de nervi). *Dezrădăcinarea nervului tendinos, adecă a vînăi muşchiului de supt limbă.* ÎNVĂŢĂTURĂ, 111/11. *Aceast-adăogire De păr, de zgîrci, de nerve, această prelungire Absurdă a spinării,* [coada], *e proba cea mai mare D-o minte mărginită.* HELIADE, O. I, 298, cf. PONTBRIANT, D. *Să te întorci de-acolo cu nervele oţelite.* ALECSANDRI, S. 144, cf. LM. *Nervii... de nobil animal* [ai calului], *în presimţirea groaznicei furtune, vibrau-vibrau.* GALACTION, O. 79. [Nevăstuica] *are un corp foarte mlădios. E tot muşchi şi nervi, forţă şi flexibilitate.* STOICA, VÎN. 111.

5. Fig. Putere, vigoare; bărbăţie; ritm susţinut. *El se grăbi a scrie sultanului... că nervul oştilor e cu dînsul.* BĂLCESCU, M. V. 180. *Era atîta nerv în ritm, atîta suflare marţială în executarea bătrînului cîntec popular, că m-aşezai pe laviţă... şi-ncepui să-l acompaniez.* CARAGIALE, N. S. 51. *Un şir de întîmplări, o serie de detalii ale vieţii din închisoare se încheagă în povestiri concise, pline de nerv.* L 1960, nr. 55, 2/2. *O reprezentare cam prea blajină şi idilică a vieţii paralizează... nervul epic al multor schiţe.* GL 1962, nr. 419, 2/7.

— Pl.: *nervi* şi (învechit, n.) *nerve, nervuri.* — Şi: (învechit) **nérvă, névră** s. f., **névru** (pl. şi, n., *nevre*) s. m.

— Din lat. **nervus, it. nervo,** fr. **nerf,** — **Nevru** < ngr. **νεῦρον.**

NERVÁL, -Ă adj. (Rar) Nervos **(2)**. *Percepţia fiecărui obiect extern ne dă în principiu o întipărire nervală.* CONTA, O. C. 123.

— Pl.: *nervali, -e.*

— Din fr. **nerval.**

NERVATÚRĂ s. f. (Tehn.) Ansamblul nervurilor **(5)** unui sistem tehnic; nervaţie **(3)**. Cf. LTR[2].

— Pl.: *nervaturi.*

— Din fr. **nervature,** germ. **Nervatur,** it. **nervatura.**

NERVÁŢIE s. f. **1.** (Bot.) Ansamblul şi modul de dispunere a nervurilor **(1)**. Cf. GRECESCU, FL. 5. [Frunzele] *au o nervaţiune penată.* BORDEIANU, P. 360. *Nervaţiunea frunzei.* LTR[2].

2. (Zool.) Ansamblul şi modul de dispunere a nervurilor **(2)**. *Nervaţia redusă a aripilor.* FAUNA R. P. R. VIII$_1$, 34.

3. (Tehn.) Nervatură. Cf. LTR[2].

— Pl.: *nervaţii.* — Şi: **nervaţiúne** s. f.

— Din fr. **nervation.**

NERVAŢIÚNE s. f. v. **nervaţie.**

NÉRVĂ s. f. v. **nerv.**

NERVÍSM s. n. Concepţie fiziologică care susţine că sistemul nervos influenţează un număr foarte mare de activităţi organice. Cf. DM. *Nervismul atinge forma cea mai evoluată în concepţia lui I. P. Pavlov.* DER.

— **Nerv** + suf. *-ism.*

NERVÍST, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Care aparţine nervismului, care se referă la nervism,

specific nervismului. Cf. IORDAN, L. R. 314. *Explicaţie pur nervistă.* CONTEMP. 1954, nr. 407, 7/6. *Se remarcă o dezvoltare creatoare, originală a concepţiei nervişte, atît în lucrările clinice, cît şi în cele experimentale.* ib. 1956, nr. 486, 3/4.

2. S. m. şi f. Adept al nervismului. *Babeş, fără să fie nervist consecvent, atribuie sistemului nervos un rol important.* CONTEMP. 1954, nr. 407, 7/6.

— Pl.: *nervişti, -ste.*

— **Nerv** + suf. *-ist.*

NERVÓS, -OÁSĂ adj. **1.** Care are nervi **(4)**, musculos, vînos; p. ext. puternic, viguros; care denotă forţă, energie. *Afla-va ... în mici domniile lor, chiverniseale şi cumpătări cu multul mai isteaţe şi mai nervoasă decît la mari crăii.* CANTEMIR, HR. 106. *Cunoscînd ... păstrarea unor particule şi terminaţii, rămăşiţe a unei limbi sintetice strînse şi nervoase, vom vedea că singură limba românească... a păstrat mai mult haracterul unei limbi cultivate oarecînd.* HELIADE, O. II, 249, cf. 98, VALIAN, V., NEGULICI. *Nicu Bălcescu scria lesne, stilul său era limpede, strîns, nervos şi elegant.* GHICA, S. 682. *Românul ce din seculi ... Cu-a lui nervoase braţe victorii a produs.* MUREŞANU, P. 69/8, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM. *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie, Ţara mea de glorii, ţara mea de dor? Braţele nervoase, arma de tărie, La trecutu-ţi mare, mare viitor.* EMINESCU, O. I, 15, cf. ALEXI, W. *Caii de munte însă au ceva din firea caprelor: cu piciorul subţire şi nervos, cu unghia fină şi sensibilă.* HOGAŞ, DR. I, 89, cf. ŞĂINEANU, D. U. *În făptura lui măruntă, nervoasă şi atentă este ceva din sălbătăciunea de pădure.* SADOVEANU, O. XIV, 495.

2. Care se referă la nervi **(2)**, care aparţine nervilor; alcătuit din nervi **(2)**; care este provocat de nervi **(2)**, de natură nevrotică **(2)**; (rar) nerval. *Viţă nervoasă.* AMFILOHIE, G. F. 256r/14. *Apoplexia nervoasă sau spasmodică se cunoaşte după firea melancolică.* KRETZULESCU, M. 130/24. *Cu doi ani înaintea morţii, căzu în friguri nervoase (lungoare).* VASICI, M. I, 110/19. *S-ar fi prelungit coşmarul ... dacă o agitaţie nervoasă nu mă deştepta.* NEGRUZZI, S. I, 295. *Centrele nervoase ale funcţiunii de relaţiune sînt creierul şi măduva spinării.* CONTA, O. C. 29. *Vinul ... aduce podagră şi de multe ori îţi aduce atacuri nervoase.* CONTEMPORANUL, II, 247. *O regăsea atît de străină, cu glasul acela strident, cu ticuri nervoase, cu ochii sticloşi!* C. PETRESCU, C. V. 20. *Leziunile nervoase ar putea să influenţeze mai uşor un teren pregătit de turburări endocrine.* PARHON, O. A. I, 295. *Excitaţii transmise prin fibrele nervoase.* C. ANTONESCU, P. 36. *Orice nevroză se datoreşte supraîncordării proceselor nervoase în scoarţa cerebrală.* V. ROM. ianuarie 1960, 104. *Substanţa albă a creierului este constituită din fibre nervoase.* DER. ◇ *Sistem nervos* = totalitatea centrilor nervoşi şi a căilor de transmisiune centripetă şi centrifugă din organism. *Mîncăreală vie ... care aruncă dezordinea în tot sistemul nervos.* MAN. SĂNĂT. 325/3. *Osebite cazuri pentru care această apă este mai aplicată sînt ... atonia generală a trupului şi slăbiciunea sistemului nervos.* FĂTU, D. 174/5. *Sistemul nervos nu are ... altă funcţiune decît pe aceea de a pune în legătura cea mai strînsă animalul cu lumea exterioară.* CONTA, O. C. 29. *Sistemul nervos joacă mare rol la tragere.* STOICA, VÎN. 44. *Sistemul nervos şi organele de simţuri au ... rolul de a stabili legături între organism şi mediul înconjurător.* C. ANTONESCU, P. 43, cf. 36, 44. *La om, emanaţiile foarte slabe excită sistemul nervos.* AGROTEHNICA, I, 229. (Fig.) *Sute de mii de galerii subţiri, întortocheate şi tremurate, ca un complicat, uriaş şi fragil sistem nervos al muntelui, se împrăştie pe sub toată suprafaţa lui.* BOGZA, C. O. 90. *Sistem nervos central* = ansamblul alcătuit din creier, cerebel, bulb şi măduva spinării. Cf. DER. *Boală nervoasă* = boală care afectează psihicul, fără a fi cauzată de o leziune organică cunoscută; boală de nervi. *Boalele nervoase.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 276/25. *Aicea se numără şi o mulţime de boale nervoase.* NEP. VIND. 6/12, cf. DESCR. APE, 5/10. *Profesor de boale nervoase la Facultatea de medicină din Bucureşti.* F (1900), 597. *Este o boală nervoasă care loveşte mai mult pe orăşeni.* YGREC, M. N. 333. *Mă găseam în primăvara anului, în cabinetul unui prieten, medic de boli nervoase.* ARGHEZI, P. T. 93.

3. Care nu-şi poate păstra calmul, care se enervează uşor, iritabil, mînios **(I 1)**, (familiar) nevricos; p. ext. emotiv. *Dragomir e nervos, rău.* GHEREA, ST. CR. II, 153. *Bătrînul a devenit nervos de dureri şi necazuri.* F (1897), 213. *Sînt nervoasă de o bucată de timp.* C. PETRESCU, C. V. 261. *Un om nervos va fi întotdeauna un trăgător nesigur.* STOICA, VÎN. 44. ◇ (Glumeţ) *Un ţînţar, nervos şi foarte Slab de constituţie, În zadar vrea să ia parte Şi el la discuţie.* TOPÎRCEANU, B. 47. ◇ Fig. *Un lan de porumb îşi mişca vîrful foilor nervoase.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 26. ✦ Care se găseşte într-o stare de încordare, de surescitare; enervat, iritat. *Un camarad stăruitor mă cheamă Grăbit, nervos, De teamă Să nu-nceteze pînă vin, prin şanţ, Miraculoasa scenă.* CAMIL PETRESCU, V. 110. *Rămîn un timp nervos, pe gînduri.* id. U. N. 296. *Unchiul Petrică umblă la mustăţi, nervos.* SAHIA, N. 50. *Nu suportă să-l întreb ce face, unde umblă ... E veşnic întunecat, nervos.* BARANGA, R. F. 36, cf. ALR II 4 166/928. ✦ (Despre gesturi, manifestări) Care trădează nervozitate, iritare, nerăbdare. *Găsi două scrisori pe care le luă cu o nerăbdare nervoasă.* FILIMON, O. I, 296. *Toţi rîd cu prea multe mişcări nervoase.* CAMIL PETRESCU, V. 110. *Boiangiu, vorbind la telefon, făcuse semne nervoase nevestei sale să tacă.* REBREANU, R. II, 63.

Cu un gest nervos ei stinseră atunci lumina. BACOVIA, O. 207, cf. 19. *Mă gîndeam la prietenul meu, . . . băiatul plin de avînt, cu gesturile foarte repezi şi nervoase.* SADOVEANU, O. VI, 509. ✦ (Adverbial) Cu nervozitate. *Alaltăieri, în faptul zilei, mă deştept tresărind: bate cineva foarte nervos la geam.* CARAGIALE, O. IV, 115. *Ea . . . începu să-şi plimbe, nervos, degetele prin părul lui.* REBREANU, R. I, 245. *La casa iubitei de-ajung, Eu zgudui fereastra nervos, Şi-o chem ca să vadă cum plouă.* BACOVIA, O. 19. *Tresărea, clipea nervos, ridica din umeri . . . vorbind vertiginos, dar fin şi nuanţat.* TEODOREANU, M. U. 29. *Întreaga lui fiinţă era grămădită nervos asupra baltagului.* SADOVEANU, O. VII, 345. *Bătrînul, ce urmărea de pe chei toate mişcările, scrîşni nervos din dinţi.* BART, S. M. 63. *Pascalopol lovea nervos în birou.* CĂLINESCU, E. O. I, 134. *Bălean, care aşteaptă nerăbdător . . . bate nervos în geam.* DAVIDOGLU, M. 18. *Îşi scuipă nervos chiştocul ţigării.* IL ianuarie 1962, 30.

— Pl.: *nervoşi, -oase.* — Şi: (învechit) **nevrós, -oásă** adj. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM.

— Din lat. **nervosus,** it. **nervoso,** fr. **nerveux.** — **Nevros** < **nevru** sau **nevră.**

NERVOZICÉŞTE adv. (Neobişnuit) Din punctul de vedere al nervilor **(2),** al sistemului nervos. *Pesimistul modern e un degenerat nervozicește, e un enervat.* GHEREA, ST. CR. II, 296.

— **Nervos** + suf. *-iceşte.*

NERVOZÍSM s. n. (Rar) Iritare bolnăvicioasă a sistemului nervos; boală de nervi. Cf. BIANU, D. S.

— Din fr. **nervosisme.**

NERVOZITÁ vb. I. Tranz. şi refl. (Prin Transilv.) A (se) enerva, a (se) supăra. *Zadarnic te nervozitezi; pe Nuţa nu de la mine trebuie s-o peteşti.* AGÎRBICEANU, A. 319, cf. ALR I 1 565/148.

— Prez. ind.: *nervozitez.*

— Derivat regresiv de la **nervozitate.**

NERVOZITÁTE s. f. Stare de enervare, de încordare nervoasă, iritare, surescitare; p. ext. nerăbdare. *Mişcările sale avea oareşicare nervozitate.* ROM. LIT. 310[1]/6. *Iată, după caligrafia mea, în ce stare de nervozitate m-a pus obligaţia de a-mi revedea patria.* CARAGIALE, O. VII, 77. *Boala aceasta este atît de generală, încît chiar secolul acesta se numeşte secolul nervozităţii.* F (1900), 511. *O nervozitate neîncetată îl agita.* ANGHEL, PR. 79. *Punînd în legătură nervozitatea şi nepăsările lui Titu cu zvonul acesta, se temu să nu izbucnească cumva vreun scandal.* REBREANU, I. 188. *Totul era clar: ca înaintea unei bătălii, dar fără nervozitatea aceea.* T. POPOVICI, SE. 481. *Sentimentele fetei se ghicesc din nervozitatea cu care aşteaptă comunicarea.* GL 1962, nr. 419, 1/3. ◇ Loc. adv. **Cu nervozitate** = în mod nervos, crispat; p. ext. cu nerăbdare, precipitat. *Am citit plicul, desfăcut cu nervozitate, stînd rezemat de bara de alamă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 168. *Întorc cu nervozitate paginile, citesc scrieri amuzante, cărţi de aventuri.* STANCU, U.R.S.S. 34.

— **Nervos** + suf. *-itate* (după germ. *Nervosität,* fr. *nervosité).*

NERVURÁT, -Ă adj. (Rar) Care este străbătut de nervuri **(3).** *Celelalte 5 pene sînt albe, cu o bandă lată, terminală . . . la care se alătură în jos o porţiune . . . nervurată sur.* LINŢIA, P. II, 166.

— Pl.: *nervuraţi, -te.*

— De la **nervură.**

NERVURÁŢIE s. f. (Rar) Ansamblul şi modul de dispunere a nervurilor **(3).** *Desenele longitudinale întunecate ale penajului . . . sînt nuanţate prin nervuraţie.* LINŢIA, P. II, 172, cf. 271.

— Pl.: *nervuraţii.*

— **Nervură** + suf. *-aţie.*

NERVÚRĂ s. f. **1.** Fiecare dintre fasciculele conducătoare libero-lemnoase care străbat ţesutul din limbul frunzei şi ies uneori în relief; (rar) nerv **(3).** [Pe frunze] *se arată ca nişte vergi umflate trase în diferite direcţiuni (nervuri).* BARASCH, B. 16. *Numeroasele nervure ale unei frunze.* I. IONESCU, M. 72, cf. GRECESCU, FL. 8. *Limbul este . . . cu nervuri proeminente.* BORDEIANU, P. 18. [Frunze] *lungi de aproape un metru şi cu nervurile paralele.* C. ANTONESCU, P. 155. *Modul de dispunere a nervurilor în limbul frunzelor e foarte variat.* LTR[2]. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Petale mici cu palide nervuri Îmi plouă tot parfumul din păduri.* CAZIMIR, L. U. 9. ◇ Fig. [Motorul] *acţionează un vast sistem de maşini prin nervurile lui de oţel.* LOVINESCU, C. VIII, 136. ✦ P. ext. (Rar) Fiecare dintre ramificaţiile cele mai subţiri ale rădăcinii unui copac. *Oltul pare . . . un arbore puternic, ale cărui mii de complicate rădăcini se răspîndesc pe suprafaţa unui munte întreg, încît, dacă ar putea fi smuls cu totul, . . . din fiecare stîncă s-ar desprinde o nervură rănită.* BOGZA, C. O. 90.

2. Fiecare dintre fibrele de natură cornoasă, ramificate în formă de reţea, care străbat membrana aripii unor insecte. Cf. DM.

3. (La pl.) Reţea de dungi de altă culoare decît fondul, care dau un aspect marmorat unei suprafeţe; (şi la sg.) fiecare dintre dungile care formează această reţea. Cf. ŞĂINEANU, D. U. *Remigele, mai ales cele secundare, aproape unicolore, fără nervură.* LINŢIA, P. II, 166.

4. (Arhit.) Element de structură, de obicei reliefat, care întăreşte intradosul unei bolţi,

avînd totodată şi o funcţie decorativă; mulură decorativă care conturează muchiile unei bolţi, marginile unei nişe etc. sau care, formînd raze ori reţele, decorează intradosurile unei bolţi gotice. V. ciubuc. *Din brîul superior... se porneau, pe rotunjeala culelor, numeroase ciubuce sau nervure.* ODOBESCU, S. I, 442. *Tocurile de la uşi şi ferestre sînt şi ele de piatră cioplită, cu nervure sau ciubuce.* id. ib. II, 216. *Forma bolţilor se poate vedea şi astăzi, căci consolele pe cari se rezemau nervurile lor de piatră se disting încă destul de bine.* MON. IST. I, 71. *Înrîurirea tot mai mare a goticului se simte şi în nervurile de piatră care se urcă, închipuind bolta.* IORGA, C. I. II, 25. *Pereţii străpunşi de ferestre imense... accentuează mişcarea pilaştrilor care, prin mănunchiul lor de nervuri, se pierd în spaţiul nelimitat.* OŢETEA, R. 258.

5. Proeminenţă longitudinală, transversală sau înclinată pe suprafaţa interioară sau exterioară a unei piese, a unui organ de maşină etc., care serveşte la mărirea rezistenţei sau a rigidităţii piesei, la mărirea suprafeţei de schimb de căldură etc. *Piesele de fontă cu nervuri se vor suda de preferinţă la rece.* IOANOVICI, TEHN. 180. *Operaţiunea propriu-zisă a trasării se execută pe o placă de fontă,... consolidată transversal cu nervuri puternice, pentru a o face cît mai rigidă.* ORBONAŞ, MEC. 162, cf. 147. *Pentru ca pistonul să fie mai uşor, el a fost făcut gol pe dinăuntru şi cu nişte nervuri de întărire.* SOARE, MAŞ. 116. *Nervurile pot fi continue (acoperind întreaga suprafaţă) sau întrerupte.* LTR². ✦ Fiecare dintre elementele aşezate pe axa unei aripi de avion pentru a asigura profilul aripii, a împiedica deformarea ei şi a mări rezistenţa scheletului avionului. Cf. DP. *La unele aripi cu îmbrăcăminte metalică, talpa nervurii poate fi însăşi îmbrăcămintea aripii.* LTR². ✦ (La construcţii) Grindă de beton armat aşezată de obicei între grinzile principale ale unui planşeu, turnată împreună cu placa planşeului, astfel încît să alcătuiască o piesă în formă de T sau L. Cf. DP, LTR², DER.

6. (De obicei la pl.) Cută foarte îngustă, cusută ca garnitură pe un obiect de îmbrăcăminte; cerculeţ. Cf. DM.

— Pl.: *nervuri* şi (astăzi rar) *nervure.*

— Din fr. **nervure.**

NESÁŢ s. n. Negativ al lui saţ.

1. Poftă exagerată de mîncare sau de băutură, lăcomie, insaţiabilitate; p. ext. dorinţă nemăsurată de cîştig, de bogăţie, cupiditate, aviditate; lipsă de cumpăt; (rar) nesaţietate. *Şi să viem sufleteaşte, fraţilor, nu cu nesaţiul şi cu beţia.* CORESI, EV. 504. *Deci, de voi tăia nesaţiul şi lăcomia,... cinste să aib de la domnia ta.* MOXA, 372/11. *Nu iaste nice o hiară prin munţi şi prin pustii mai cumplită de nesaţiul şi scumpeatea în casele celor bogaţi, că aceasta iaste maică lăcomiei şi nemilosteniei.* VARLAAM, C. 306. *Arăta nesaţiul turcesc şi lăcomia lor.* URECHE, L. 185. *Boierii... nu mai pot birui, nici mai pot sătura nesaţiul Ducăi Vodă.* N. COSTIN, LET. II, 26/8. *Că nu era putinţă domnului a-i sătura, după cel mare nesaţiu al lor ce avea.* R. GRECEANU, CM II, 72. *Mai pre mulţi i-au omorît nesaţiul decît sabia!* MAIOR, P. 2/16. *Se încearcă... a pune cap nesaţiului proprietarilor de moşii.* KOGĂLNICEANU, S. A. 211. *Prevede vrajba, neunirea, nesaţiul şi trădarea zămislind în inimile lor.* NEGRUZZI, S. I, 272. *O voluptate fără nesaţiu Nu face ochii mai luminoşi.* MACEDONSKI, O. I, 222.

2. P. ext. (De obicei urmat de determinări) Rîvnă continuă pentru ceva, dorinţă sau plăcere intensă (şi continuă) care nu poate fi potolită. *Şi de-mi este dragă, de-mi place viaţa, E d-ast sfînt nesaţiu ca să te privesc.* HELIADE, O. I, 157. *Îmi veni poftă ca să mai fac şi alte taxiduri, pornit fiind de nesaţiul averii.* GORJAN, H. II, 57/8. *Priveau cu nesaţiu serenitatea feţii sale.* FILIMON, O. I, 339. *Cu tot nesaţiul lui de omor, fac uneori ca o lacrimă de dor... să-i roureze geana.* ODOBESCU, S. III, 51. *O! vino iar în al meu braţ, Să te privesc cu mult nesaţ.* EMINESCU, O. I, 235. *Împăratul era în grădină ca să vază merele cele aurite şi să-şi împace nesaţiul ce avea de a se uita la dînsele.* ISPIRESCU, L. 72. *De pe plută, din goană, ochii noştri beau cu nesaţ frumuseţile acestea care curg şi nu se mai sfîrşesc.* VLAHUŢĂ, O. A. 419. *În o asemenea categorie de spirite... intră cei... răpiţi de nesaţiul dezlegării problemei.* MACEDONSKI, O. IV, 142. *Tot sufletul i s-a urcat în ochii care privesc cu nesaţiu.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 18. *Stătu un răstimp cu ochii spre soare, sorbind cu nesaţiu lumina.* REBREANU, P. S. 104. *Raţele se scăldau cu nesaţ în ochiul de baltă.* BRĂESCU, A. 72. *O privea lung, cu nesaţiu.* BART, E. 352. *Am citit cu nesaţ, în acei ani ai primei tinereţi, operele lui Tolstoi.* SADOVEANU, E. 192. *În materie de filozofie, citeşte cu nesaţ paginile de materialism biologic.* RALEA, S. T. III, 189. *Laudă ţie, Natură şi forţă vie,... Tu, care-ai născocit soarele,... Ai creat spaţiul, Fiinţele chinuite de nesaţiul vieţii.* ISANOS, Ţ. L. 65.

— Şi: (învechit) **nesáţiu** s. n.

— Pref. *ne-* + **saţ.**

NESAŢIETÁTE s. f. (Rar) Negativ al lui saţietate; nesaţ **(1)**. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pronunţat: *-ţi-e-.*

— Pref. *ne-* + **saţietate.**

NESÁŢIU¹ s. n. v. **nesaţ.**

NESÁŢIU², **-IE** adj. (Învechit, rar) Nesăţios **(2)**. *Mihai Vodă... să-şi plinească lăcomia cea nesaţie.* N. COSTIN, LET. II, 82/35.

— Pl.: *nesaţii.*
— De la **saţiu.**

NESĂBĂDUÍNȚĂ s. f. v. **nesăbuinţă.**

NESĂBĂDUÍT, -Ă adj. v. **nesăbuit**[1].

NESĂBUÍNȚĂ s. f. Lipsă de judecată, de chibzuinţă într-o împrejurare dată; faptă, atitudine care trădează lipsa de judecată, de chibzuinţă; nesocotinţă, necugetare, (rar) nesăbuire. Cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D.
— Pl.: *nesăbuinţe.* — Şi: (rar) **nesăbăduínţă** s. f. SCRIBAN, D.
— **Nesăbuit**[1] + suf. *-inţă.*

NESĂBUÍRE s. f. (Rar) Nesăbuinţă. *Nesebuirea* [sic] *preoţească nu trebuie să socotească a fi botezat omul mort fiind.* ap. TDRG.
— De la **nesăbuít**[1].

NESĂBUÍT[1], **-Ă** adj. (Despre oameni) Care este lipsit de judecată, de chibzuinţă în acţiuni; nechibzuit, necugetat **(3)**, nesocotit **(3)**. DICŢ. ◇ (Substantivat) *Cel ce însă umblă mereu cercînd, este un nesăbuit căruia trebuie să-i lipsească vreo doagă.* ISPIRESCU, L. 247. *Acest nesăbuit mă obligă să mai iau o pilulă.* V. ROM. martie 1954, 168. ✦ (Despre acţiunile, faptele etc. oamenilor) Care dovedeşte, exprimă, trădează nesăbuinţă; p. ext. lipsit de sens, de raţiune; cu totul exagerat, deplasat. *Preţurile veniturilor moşiilor sufăr scădere şi păgubire . . . cu cărăturele acele nesăbăduite de la o margine a ţării la alta* (a. 1824). URICARIUL, V, 186/23. *Nesăbuitele ciudăţii ale unor aşa discordante contraste.* ODOBESCU, S. III, 99. *Iar alţii zilele-şi petrec În al orgiilor vîrtej: Un trai nesăbuit şi sec, Întins pe patimi ca un vrej!* VLAHUŢĂ, P. 53. *Eram cufundaţi într-o critică nesăbuită.* D. ZAMFIRESCU, Î. 45. *Ce minte nesăbăduită a aşternut cu pietre aşa de ascuţite cărările acestor munţi.* HOGAŞ, DR. I, 68. *Să se mustre de atîta slăbiciune şi neîntemeiere a pretenţiunilor lui nesăbuite.* ARDELEANU, D. 63. *Scopul era . . . să protesteze împotriva unei legi nesăbuite.* BRĂESCU, A. 137. *Ce vorbe nesăbuite spui.* CĂLINESCU, S. 626. *Se uită îngrijorat în jur să vadă ce zic cei doi de un rîs atît de nesăbuit.* CAMIL PETRESCU, O. II, 40. *Cristescu ridică spre tavan palmele desfăcute, chemînd mărturia cerului asupra unor pretenţii atît de nesăbuite.* GALAN, B. I, 11, cf. id. Z. R. 206.
— Pl.: *nesăbuiţi, -te.* — Şi: (regional) **nesăbăduít, -ă** adj.
— Cf. magh. szabadni.

NESĂBUÍT[2], **-Ă** adj. (Regional) Negativ al lui săbuit; fig. lipsit de fineţe, de delicateţe în trăsături, în alcătuire; p. ext. grosolan, necioplit **(2)**. *Ursul este lăbărţat sau nesăbuit, de aceea se zice despre unii oameni . . . : „este ca un urs sau merge ca un urs".* H IV 54. *Om nesăbuit.* ALR II 3 668/192.
— Pl.: *nesăbuiţi, -te.* — Şi: **nesibuít, -ă** adj. CHEST. II 49/116.
— Pref. *ne-* + **săbuit** „croit, cioplit".

NESĂDEÁLĂ s. f. v. **năsădeală.**

NESĂLNICÍE s. f. v. **năsilnicie.**

NESĂMĂLUÍT, -Ă adj. (Regional) Negativ al lui sămăluit; care nu poate fi numărat (atît este de numeros), extrem de numeros; nenumărat **(2)**. *Grea oaste s-a ridicat, Sute că s-au adunat, Sute nemaisocotite Şi mii nesămăluite.* MARIAN, NU. 467.
— Pl.: *nesămăluiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **sămăluit.**

NESĂMŢITÓR, -OÁRE adj. v. **nesimţitor.**

NESĂMUÍT, -Ă adj. v. **nesemuit.**

NESĂNĂTĂTE s. f. (Astăzi rar) Negativ al lui sănătate; starea celui bolnav; p. ext. boală. *Domnul să se milostivească de noi şi nesănătatea noastră şi boala să vindece.* CORESI, EV. 262, cf. LEX. MARS. 218. *Dintru nesănătate întru sănătate prefăcîndu-l.* MINEIUL (1776), 89[v2]/16, cf. LB. ✦ (Învechit, rar) Îmbolnăvire. *Să se facă două spitaluri de nou, afară din Bucureşti, spre a să redica cele din politie carele pricinuiesc nesănătate.* AR (1829), 31[2]/8, cf. CR (1829), 72[1]/18.
— Pref. *ne-* + **sănătate.**

NESĂNĂTÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui sănătos.
1. (Astăzi rar) Bolnav, suferind. *Stricatul nesănătos avîndu-şi trupul.* CORESI, EV. 427. *Această gazetă mai înştiinţează că prinţul Miloş era oarece nesănătos, din pricina răcelii.* AR (1834), 112[1]/15. ◇ (Substantivat) *Derept aceaia-s în voi mulţi neputincioşi şi nesănătoşi.* CORESI, EV. 245. ✦ (Regional; despre oameni) Bolnăvicios (Secăşeni-Oraviţa). ALR II/I h 105/29. ✦ Care arată, trădează o stare maladivă, anormală. *Cuvintele acelea dovedeau o închipuire de sine nesănătoasă.* D. ZAMFIRESCU, A. 89.
2. Care dăunează sănătăţii; spec. (despre locuinţe, încăperi etc.) insalubru. *Insulă . . . nesănătoasă din pricina mlaştinilor de prin pregiur.* AR (1839), 52[1]/4. *Recunoaştem că o locuinţă e umedă şi nesănătoasă . . . cînd încălţămintele se acopăr de mucegai în dulapuri.* F (1903), 163. *Odaia în care locuia Eminescu era nesănătoasă şi din această pricină băiatul căpătă o boală de urechi.* CĂLINESCU, E. 78. *Munca în salină era grea şi nesănătoasă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 26.

3. Fig. Care denotă o orientare greșită. *Exista în practica unor întreprinderi tendința nesănătoasă de a subaprecia această îndatorire, de a depăși consumul de metal admis.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 15.
— Pl.: *nesănătoși, -oase.* — Și: (regional) **năsănătós, -oásă** adj. ALR II/I h 105/29.
— Pref. *ne-* + **sănătos.**

NESĂPÁRNIȚĂ s. f. v. **nisiparniță.**

NESĂRÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui sărat. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, M. I. CARAGIALE, C. 8, ȘEZ. I, 17, ZANNE, P. II, 153, III, 606, V, 98, ALR II 4 094/29, 36, 53, 64, 76, 272, 310, 316. ◇ Expr. (Substantivat; regional) **A trăi cruda cu nesărata** = a o duce cînd mai bine, cînd mai rău. Cf. ZANNE, P. III, 536. ✦ (Substantivat, n.; regional) Mîncare preparată fără sare sau cu puțină sare; p. ext. mîncare proastă, fără gust. *Copiii mi-au leșinat, Tot mîncînd la nesărat !* MAT. FOLK. 167.

2. Fig. (Despre oameni sau despre manifestări ale oamenilor, mai ales despre vorbe și glume) Fără spirit, fără haz, fără farmec, anost, fad, searbăd, (regional) necălit; p. ext. (despre manifestări ale oamenilor) fără conținut, fără sens, prostesc. *Să nu caști cînd înșiră cuvinte nesărate.* NEGRUZZI, S. II, 253. *Fii sigur, amice, c-or putea găsi epistolele mele proaste, nesărate.* GHICA, S. 90. *Asculta și el la vorbele lor cele nesărate și necumpătate.* ISPIRESCU, L. 247. *Le ungea capetele cu smoală și alte multe glume nesărate le făcea.* CONTEMPORANUL, IV, 299. *Poeții... Zbîrnîie toți, din dible sparte, Un cîntec vechi și nesărat !* VLAHUȚĂ, P. 54. *Mihai, astea sînt glume nesărate !* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 23. *Avea în urmă destulă vreme să se îndoape, cît poftea, cu rățoielile nesărate ale cine știe cărui vînător de gologani.* HOGAȘ, M. N. 29. *Erau vechile cunoștințe, domnii cari îi făceau giumbușuri nesărate !* GALACTION, O. 312. *Uitat-am ziua și văleatul Ce-au înfrățit pe vremi, odată, A mele stihuri de aramă Cu proza ta cea nesărată.* TOPÎRCEANU, P. O. 73. *Acasă... izbucnea iritarea pe omul stîngaci, nesărat și cu nas de proboscidian.* C. PETRESCU, C. V. 236. *Trece peste toate glumele, poreclele și farsele voastre, oricît de nesărate și deocheate sînt cîteodată.* id. A. R. 29. *Auzise, de-atîtea ori, la popotă, glume nesărate, triviale.* CAMILAR, N. I, 155, cf. T. POPOVICI, SE. 85. ✦ (Prin nord-estul Olt.; substantivat, f.) Năzbîtie. Cf. CIAUȘANU, V. 183.
— Pl.: *nesărați, -te.*
— Pref. *ne-* + **sărat.**

NESĂRĂTÚRĂ s. f. (Rar) Negativ al lui sărătură; fig. lucru, lucrare, vorbă, glumă etc. lipsite de spirit, de haz. *N-au mai rămas decît oarecari cucoane să se prăpădească după nesărăturile lui Bourget, ce te fac să-ți rupi fălcile cu căscatul.* MACEDONSKI, O. IV, 109.
— Pl.: *nesărături.*
— Pref. *ne-* + **sărătură.**

NESĂTÚL, -Ă adj. **1.** Negativ al lui sătul; care nu se simte sătul, flămînd, înfometat; (regional) care se satură greu, mîncăcios. (Fig.) *Ci mă tem ca să nu fie sufletul tău rămas cumva nesătul de fața lui Dumnezeu, pentru păcatele mele.* ap. IORGA, C. I. II, 229. [Rîul] *bubuie și se prăvale Și rupe copacii-n cale, De lasă rîpile goale... Nesătul, nesățios, A ros munții pîn' la os !* DEȘLIU, M. 22. *Chiar de ne mușcă dureri Încă, cu guri nesătule, Pentru ce-i viu în noi toți... Oameni, păziți de orori Viața și visele !* LABIȘ, P. 55. ◇ (Substantivat) *E un nesătul.* ZANNE, P. IV, 114, cf. ALR I 783/87, 530, 704.

2. Fig. Care nu se satură cu ce are, care caută să obțină, să acapareze tot mai mult; lacom, avid, nesățios **(2)**, nesăturat **(I 2)**, (învechit, rar) nesețătos. *Bogatul cela neînțeleptul, așa nesătul, așa se arată.* CORESI, EV. 398. *Din ce în ce sînt mai ticăloși, mai nesătui.* STANCU, D. 102. *Să-mi iscălească mîndra, Să fiu cu tronul iscălit Că-s nesătul de iubit.* MAT. FOLK. 251. ◇ (Substantivat) *Nu vă pică obrazul de rușine? Nesătuilor !* T. POPOVICI, SE. 488.
— Pl.: *nesătui, -tule.*
— Pref. *ne-* + **sătul.**

NESĂTURÁRE s. f. Negativ al lui săturare; (învechit) faptul de a fi nesățios **(1)**, lăcomie la mîncare; fig. faptul de a fi lacom, de a nu se mulțumi cu ce are, de a căuta să obțină tot mai mult, lăcomie. *Îngreuna țara cu nesăturarea ce avea.* MUSTE, LET. III, 22/14, cf. 91/28. *Nesăturarea și lăcomia mii de răutăți aduce.* ȚICHINDEAL, F. 26/6. *Iată rodul leneviei noastre, a nesăturării noastre și a preacurviei noastre.* GORJAN, H. I, 139/3, cf. CONACHI, P. 118, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.
— Pref. *ne-* + **săturare.**

NESĂTURÁT, -Ă adj., s.m. **I.** Adj. **1.** Negativ al lui săturat; care nu s-a săturat (cu ce a mîncat), care se simte (încă) flămînd. V. nesătul **(1)**. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, F (1903), 56.

2. Fig. Care nu se satură cu ce are, care caută să obțină, să acapareze tot mai mult; lacom, avid, nesățios **(2)**, nesătul **(2)**, (învechit, rar) nesețătos. Cf. PONTBRIANT, D. *Nesăturat de voluptatea perfidă care amețește.* DENSUSIANU, L. A. 129, cf. ȘĂINEANU, D. U., ALR II 3 685/235. ◇ (Substantivat) *Trufașul cu ochiul și nesăturatul cu înrema.* PSALT. 206, cf. CORESI, PS. 273/4.

3. Fig. (Învechit) Care nu poate fi astîmpărat, potolit, stăpînit, limitat; (astăzi rar) nesățios **(3)**. *Spăimîntîndu-se, cu nesăturată*

fugă au fugit. ŞINCAI, HR. I, 114/17. *Toate aceste scîrbe erau pricinuite de nesăturata poftă de bani a egumenilor.* F (1897), 223.

II. S. m. (Învechit) Pelican *(Pelecanus onocrotalus). Podobiiu-me nesăturatul pustiniei, fui ca de noapte corb în turn.* PSALT. 207, cf. CORESI, PS. 275/3.

— Pl.: *nesăturaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **săturat.** — Sensul **2,** calc după slavonul **нєѣмсѣитъ,** prin confuzie cu **нєсѣитъ.**

NESĂŢIÓS, -OÁSĂ adj. **1.** Negativ al lui s ă ţ i o s; care nu se simte (niciodată) sătul, care nu are saţ la mîncare, la băutură; p. e x t. lacom la mîncare, la băutură. *Pururea greşim ... gadinelor şi corbilor mîncători de stîrv semănîndu-ne şi a tuturor dobitoacelor neînţeleapte şi nesăţioase închipuindu-ne.* CORESI, EV. 287. *Un lup nesăţios.* NECULCE, L. 266. *Mi-au venit în cap copiii tăi nesăţioşi după lapte.* SAHIA, N. 32. *Milioane de omizi, înviate de căldura soarelui, pornesc nesăţioase.* SADOVEANU, O. VI, 233. ✦ (Regional; despre alimente) Care nu satură, nu ţine de saţ. Cf. ALR I 782/51, 56, 528, 540.

2. F i g. Care nu se satură cu ce are, care caută să obţină, să acapareze tot mai mult; lacom, avid, nesătul **(2),** nesăturat **(I 2),** (învechit, rar) neseţătos, nesaţiu[2]. *Atila ... era şi nesăţios în slavă şi în oştiri.* C. CANTACUZINO, CM I, 78, cf. 21. *Viclean, nesăţios şi lacom, făcut numai pe prădat.* BELDIMAN, E. 63/16, cf. 112/6. *Şi-n a sa fără de lege, Pururе nesiţios, Cu o ploaie de ciomege Pre ai mei fii din cin mi-au scos.* AR (1839), 4[2]/54. *Omul este nesăţios. Cu cît are tot ar vrea să mai aibă.* ISPIRESCU, L. 269, cf. 199. *Întreaga operă a lui Balzac e prezentarea burgheziei nesăţioase, bolnavă de virusul ce o va duce la pieire.* SADOVEANU, E. 254, cf. ALR I 783/412, 594, ALR II 4 057/762. (Prin lărgirea sensului) *Păcatul iaste un lucru nesăţios. Nu-i soseşte cu unul sau cu două, ce totdeauna să aprinde şi arde tot mai spre multe răutăţi să facă.* VARLAAM, C. 17. *Toţi aţi pierit şi pre toţi pre voi iadul cel nesăţios cu gura sa v-au înghiţit.* CHEIA ÎN. 15[r]/12. *Clopotul ... nu încetează de a bate pe toată ziua şi a trimite mii de oameni la jertfelnicul nesăţioasei morţi.* MARCOVICI, C. 16/10. ✧ (Substantivat) *Începe a pricepe că războiul acesta e, dintr-o parte, al nesăţioşilor.* SADOVEANU, M. C. 74.

3. F i g. (Astăzi rar) Care nu poate fi astîmpărat, potolit, stăpînit, (învechit) n e s ă t u r a t **(I 3);** p. e x t. mistuitor **(3),** devorant. *Şi săturată fiind sabiia cu atîtea uciderі, cască varvarii gura, ca să-şi sature şi iubirea de argint cea nesăţioasă.* MOLNAR, RET. 33/22. *Atila, craiul hunilor, din nesăţioasa rîvnă de a stăpîni singur în anul de acum au omorît pre Bleda, fratele său.* ŞINCAI, HR. I, 80/7. [Luna] *părea a privi cu o nesăţioasă bucurie la atîţia înamoraţi.* FILIMON, O. I, 136. *Tremurînd, arzînd ca-n friguri, în dorinţi nesăţioase.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 8. ✦ (Adverbial) Cu nesaţ, cu plăcere, cu voluptate. *Să ne privim nesăţios Şi dulce toată viaţa.* EMINESCU, O. I, 174. *Nu făcuse altceva decît să cerceteze nesăţios vaporul de fier.* TUDORAN, P. 48.

— Pronunţat: *-ţi-os.* — Pl.: *nesăţioşi, -oase.* — Şi: (învechit) **nesiţiós, -oásă,** (regional) **nesăţós, -oásă** (ALR I 782/540), **năsăţiós, -oásă** (ib. 782/51, 56), **nisăţós, -oásă** (ib. 782/528) adj.

— Pref. *ne-* + **săţios.**

NESĂŢÓS, -OÁSĂ adj. v. **nesăţios.**

NESĂVÎRŞÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui s ă v î r ş i t. Cf. URECHE, L. 59, LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. ✧ (Gram.; învechit) *Vremea cea nesăvîrşită* = timpul imperfect. Cf. EUSTATIEVICI, GR. RUM. 53[r]/1.

2. (Învechit) Nesfîrşit[2] **(I 2)** (în spaţiu sau timp); etern, veşnic. *De vă veţi feri, viaţă nesăvîrşită fără grije veţi moşteni.* MOXA, 346/41. *Iată, cel tare e mult şi ... nesăvîrşit.* BIBLIA (1688), 379[1]/9. *Cu nesăvîrşite ... şi vecinice laude cineşi pre împăratul său binecuvîntară.* CANTEMIR, IST. 31. [Atmosfera] *are a sale margini şi hotară, unde întru urmare nu este nesăvîrşită.* AMFILOHIE, G. F. 135[v]/16.

3. (Învechit) Imperfect; cu defecte. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. ✧ (Substantivat) *Că pre singuri ucenicii fără-decredinţă-i vinuiia şi ca unor nesăvîrşiţi împuta lor.* CORESI, EV. 276.

— Pl.: *nesăvîrşiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **săvîrşit.**

NÉSCAI adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NESCAIVÁ adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NÉSCAR adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NÉSCARE adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NESCÁRELE adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NESCAREVÁ adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NÉSCARI adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NESCARIVÁ adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NESCARIVÁI adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NESCAVÉ adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NESCĂPÁT, -Ă adj. Negativ al lui s c ă p a t; (învechit) de (sau din) care nu se (mai) poate scăpa. *Pururea ... de nescăpată urgie aflîndu-se, ... să nu se lenească.* CANTEMIR, IST. 181.

Să înştiinţă de obiceaiul acelor cetăţeani şi de locul aceii închisori nescăpate. VARLAAM-IOASAF, 59v/25.
— Pl.: *nescăpaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **scăpat.**

NESCĂZÚT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui scăzut; p. ext. complet; deplin; desăvîrşit. *De-i vrea fi credinţa nescăzută şi împotriva vîntului pre lesne vrea fi stătut Petru şi nice o frică nu vrea fi prins el.* CORESI, EV. 268. *Să ne fie noo de pururea izvor de viiaţă în veaci nescăzut* (a. 1646). GCR I, 119/19. *Puterile nescăzute ale celui sănătos.* IORGA, L. I, 289. *Om frumos la fapte şi cu nescăzută bună purtare.* GALACTION, O. 173.
2. (Învechit) Care nu scade, nu se împuţinează, nu se consumă niciodată; p. ext. etern, veşnic. *Toţi să împleţi den nescăzutul şi nedeşertatul izvor ce iaste Dumnezeu.* CORESI, EV. 118, cf. COD. TOD. 194.
— Pl.: *nescăzuţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **scăzut.**

NESCHIMBÁRE s. f. Negativ al lui schimbare; (învechit, rar) faptul de a fi statornic; statornicie, constanţă. *Ca un mucenic ai neschimbare.* MINEIUL (1776), 134v1/37.
— Pl.: *neschimbări.* — Şi: (învechit) **nescîmbăre** s. f. PONTBRIANT, D.
— Pref. *ne-* + **schimbare.**

NESCHIMBÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui schimbat. Cf. AGÎRBICEANU, A. 423, IORDAN, G. 82, STANCU, U.R.S.S. 123, SCÎNTEIA, 1953, nr. 2598, STOILOV, T. F. 183, C. ANTONESCU, P. 36, VRĂNCEANU, G. D. II, 13, T. POPOVICI, SE. 206, CHIM. AN. CALIT. 287. ✦ Care nu s-a primenit, nu şi-a schimbat lenjeria, hainele. *Bate, Doamne, pe lelea, De ce ş-a pierdut cheia, C-a rămas lada-ncuiată Şi ea umblă neschimbată!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 424.
2. (Astăzi rar) Care nu se schimbă, care nu este supus schimbărilor, neschimbător, stabil, statornic, neatins (**1**), neclintit (**2**), (învechit) neclătit (**2**); p. ext. care are un caracter permanent, constant. *Să-i scoată uric de domnie neschimbată în zilele lui.* M. COSTIN, LET. I, 217/26. *Nici un lucru cîte sînt supt lună stătătoriu şi neschimbat nu poate fi.* C. CANTACUZINO, CM I, 56. *Neschimbată luare-aminte.* AR (1839), 59I/15. *Pentru oricare zidire asta-i lege neschimbată.* CONACHI, P. 266. ◇ (Adverbial; învechit) *Ca să le fie lor ocină . . . cu tot venitul ce s-aleage în naiasta (!) parte, neschimbat nici întors* (a. 1614). GCR I, 45/10. *Să faceţi rugăciuni de mulţumire cu cîntări pentru toate cele ce ne-au dat, cu rugă curată şi cu trup şi cu suflet, neschimbat.* NEAGOE, ÎNV. 4/18. ✦ (Despre faţă, privire etc.) Imobil. *Arald, ce însemnează pe tine negrul port Şi faţa ta cea albă ca ceara, neschimbată?* EMINESCU, O. I, 97. *Era cel mai bun mijloc să scape de privirea neschimbată a mamei.* T. POPOVICI, SE. 342.
— Pl.: *neschimbaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **schimbat.**

NESCHIMBĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui schimbător; care nu se schimbă, nu este supus schimbărilor, neschimbat (**2**), stabil, statornic; care nu se poate schimba, imuabil. *Alţii . . . sînt . . . neschimbători din rău.* ANTIM, P. XXVI. *Fizica, şi după ea chimia, ne formează în chip definitiv convingerea că lumea anorganică este stăpînită de legi neschimbătoare.* CONTA, O. C. 13, cf. DDRF, ŞĂINEANU, D. U. ✦ Spec. (Rar; despre sărbători) Cu dată fixă. *Serbătorile, şi cele neschimbătoare şi cele schimbătoare, trebuie serbate liber după vechiul calendar de rit grecesc.* ap. IORGA, S. N. 96.
— Pl.: *neschimbători, -oare.*
— Pref. *ne-* + **schimbător.**

NESCÎMBÁRE s. f. v. **neschimbare.**

NESCOPÍTĂ s. f. (Rar) = **mustopită.** Cf. POLIZU, DDRF.

NESCRÍPTIC adj. (În sintagma) *Fond nescriptic* = fond destinat pentru plata personalului angajat în afara schemei unei instituţii sau întreprinderi, de obicei pentru lucrări temporare. Cf. DM.
— Pl.: *nescriptice.*
— Pref. *ne-* + **scriptic.**

NESCRÎS, -Á adj. **1.** Negativ al lui scris. Cf. PSALT. 56, GCR II, 62/1, ARGHEZI, S. P. 36, BENIUC, V. 55, GRAUR, I. L. 10. ✦ (Despre legi, obiceiuri) Care se păstrează prin tradiţie orală. *Obiceaiul ce iaste nescris şi de va fi bătrîn, are putearea legii.* EUSTRATIE, PRAV. 18/19. *A analiza cestiunea proprietăţii teritoriale la români după vechile noastre legi nescrise.* HASDEU, I. V. 42.
2. (Învechit) Nemărginit (**2**). *Den ceriu deştinse mîntuitoriul nostru şi nu se delungă den ceriu şi la ceriu fiind, nu lăsa pămîntul, ce pretutindenea era, derep' ce amu că nescrisă iaste dumnezeiia.* CORESI, EV. 462, cf. 163. *Vei vedea atunce ce-i de oaste mare . . . Mii şi lighioaie şi sute nescrise.* DOSOFTEI, PS. 217/9. ◇ (Substantivat) *În pîntecele feateei încăpuse neîncăputul şi cu trup scrise-se nescrisul.* CORESI, EV. 209.
— Pl.: *nescrişi, -se.*
— Pref. *ne-* + **scris²**.

NESCURTÁT, -Ă adj. Negativ al lui scurtat; p. ext. (învechit, rar) întreg, neştirbit. (Fig.) [Credinţa] *o păziţi curată şi nescurtată.* ANTIM, P. 4.
— Pl.: *nescurtaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **scurtat.**

NESECÁBIL, -Ă adj. (Rar) Nesecat. *Ascultam poeticul zgomot al torentului... pe care răsfrîngerea razelor lunei îl prefăcea într-un rîu adamantin nesecabil.* FILIMON, O. II, 138, cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *nesecabili, -e.*
— Calc după fr. **intarissable.**

NESECÁT, -Ă adj. Negativ al lui secat; care nu seacă, nu secătuieşte, nu se usucă; fig. inepuizabil; continuu; (rar) nesecabil, nesecătuit. Cf. LB. *Durerea şi plînsul nesăcat îi amorţisă simţurile.* ASACHI, S. L. II, 56, cf. POLIZU. *Au arătat bogăţia nesecată a poeziei vechi germane.* F (1897), 235, cf. DDRF. *Un izvor nesăcat de lacrimi.* F (1906), 13. *Comoară nesecată De basme bătrîneşti şi vechi zicale.* IOSIF, V. 155. *Dormi în paza nesecatului izvor De priviri, Ce te-nfăşoară ca-ntr-o haină de mătase.* MINULESCU, V. 85. *Interesele vitale ale limbii literare cer ca ea să nu se rupă de izvoarele nesecate ale limbii vorbite.* L. ROM. 1953, nr. 2, 19. *Marii noştri scriitori clasici au găsit nesecate izvoare de inspiraţie în producţiile populare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 757. *Istoria partidului nostru este un nesecat izvor de învăţăminte.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 83. *Bălţile acestui fluviu îi oferă minunate condiţii de viaţă, datorită... unui nesecat belşug de hrană.* C. ANTONESCU, P. 105. *Comoara nesecată a experienţei acumulate.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 12, 20.
— Pl.: *nesecaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **secat**[2].

NESECĂTUÍT, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui secătuit; nesecat. *Şi în alte locuri,... alţi oameni proaspeţi, dintr-o parte şi alta, n-au contenit să curgă din izvor nesăcătuit.* C. PETRESCU, Î. II, 15. *A dezmorţit din zăcămintele... pămîntului o comoară... nouă şi veşnic nesăcătuită.* id. R. DR. 27.
— Pl.: *nesecătuiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **secătuit.**

NESÉCUR, -Ă adj. v. **nesigur.**

NESEMĂNÁT, -Ă adj. Negativ al lui semănat. Cf. POLIZU, ALEXANDRESCU, O. I, 143, BARCIANU, ALEXI, W., ŞEZ. XV, 41, ZANNE, P. I, 255. ◇ Expr. **A umbla nearat, nesemănat** v. nearat.
— Pl.: *nesemănaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **semănat.**

NESEMÉŢ, -EÁŢĂ adj. (Învechit) Negativ al lui semeţ; care exprimă smerenie, umilinţă. *Fă-ţ[i] în besearică ruga nesemaţă.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 14[r]/29.
— Pl.: *nesemeţi, -e.*
— Pref. *ne-* + **semeţ.**

NESEMNIFICATÍV, -Ă adj. Negativ al lui semnificativ; lipsit de semnificaţie, de importanţă. Cf. ARGHEZI, T. C. 68, S. C. ŞT. (IAŞI), 1958, 72. ◇ (Substantivat, n.) *Artistul, în societatea burgheză, a fost împins... să se refugieze în zonele comode ale nesemnificativului, copiind — cu ochi de fotograf — tot ce vedea.* CONTEMP. 1949, nr. 164, 8/1.
— Pl.: *nesemnificativi, -e.*
— Pref. *ne-* + **semnificativ.**

NESEMUÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui semuit; neasemănat **(2).** *Putearea credinţei nesemuită* (a. 1644). GCR I, 112/28. *D*[umne]*zău... să facă lumea cu nenumărată şi nesămuită mintea şi înţelepciunea sa* (cca 1680—1695). id. ib. 311/21, cf. BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *nesemuiţi, -te.* — Şi: (învechit) **nesămuít, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **semuit.**

NESEPARÁBIL, -Ă adj. (Rar) Negativ al lui separabil; nedespărţit; inseparabil. Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *neseparabili, -e.*
— Pref. *ne-* + **separabil** (după fr. *inséparable).*

NESÉTRU s. m. v. **nisetru.**

NESEŢĂTÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Nesăţios **(2).** *S-a molepsit dă la neseţătosul Suţul.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 75.
— Pl.: *neseţătoşi, -oase.*
— De la **nesaţ.**

NESFĂRÎMÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui sfărîmat. Cf. I. IONESCU, C. 79/20.
2. (Învechit) Care nu poate fi sfărîmat, distrus. *Făcutu-v-aţi călători neabătuţi din calea cea strîmtă şi colţuroasă... şi, ca nişte stîlpi nesfărîmaţi, întărindu-vă inima pre piatra credinţei purtătorilor de chinuri.* MINEIUL (1776), 73[r1]/2.
— Pl.: *nesfărîmaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **sfărîmat.**

NESFEĂ s. f. v. **nisfea.**

NESFETÍT, -Ă adj. (Regional) Care nu este reuşit, care nu este potrivit (Bonţ-Gherla). Cf. PAŞCA, GL.
— Pl.: *nesfetiţi, -te.*
— Cf. sfeti, sfat.

NESFIÁ s. f. v. **nisfea.**

NESFIÁLĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui sfială; lipsă de sfială; îndrăzneală, cutezanţă, curaj. *Miră-să însă mulţi acea sculare a ovreilor... ce îndrăznire şi nesfiială să fie fost?* C. CANTACUZINO, CM I, 25.

— Pronunţat: *-sfi-a-*.
— Pref. *ne-* + **sfială.**

NÉSFIE s. f. v. **nisfea.**

NESFIÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui sfiit; lipsit de sfială; îndrăzneţ, cutezător, curajos. *Calcă, române, plin de mîndrie, Ridică-ţi fruntea sus, nesfiit.* F (1877), 279.
— Pl.: *nesfiiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **sfiit.**

NESFINŢÎRE s. f. (Învechit, rar) Negativ al lui sfinţire; profanare, pîngărire. *Creştinii noştri, nici în mijlocul furiei în care au fost aduşi, mînile sale nu le-au întinat cu nesfinţirea bisericilor.* ap. BARIŢIU, P. A. III, 659.
— Pref. *ne-* + **sfinţire.**

NESFÎRŞÍRE s. f. Negativ al lui sfîrşire; calitatea a ceea ce este nesfîrşit² (12); întindere continuă, nelimitată, nemărginire, imensitate; (urmat de determinări introduse prin prep. „de") cantitate, număr foarte mare, infinitate. *O nesfîrşire de valuri vine să bată şi să se spargă de zidul redacţiei unde sînt robit.* ANGHEL, PR. 104. *O corabie rătăcită a unui biet pescar se pierde în nesfîrşirea albastră.* PETICĂ, O. 283. *Sus, în nesfîrşirea albastră, vulturii se roteau cu neobosită măreţie.* GALACTION, O. 164. *Pe această nesfîrşire de ape, din senin, se iscă furtună.* STANCU, D. 128. *Nesfîrşirea verde a pădurilor de porumb.* id. R. A. I, 12.
— Pref. *ne-* + **sfîrşire.**

NESFÎRŞÍT¹ s. n. Negativ al lui sfîrşit¹; faptul de a nu (se) sfîrşi. ◇ Loc. adv. şi adj. **La nesfîrşit** = (care are loc) fără întrerupere, într-una, necontenit. *Această gradaţie este susceptibilă a se întinde la nesfîrşit, adică pînă la adevărul absolut.* CONTA, O. C. 145. *Priveam pe fereastră, cu condeiul oprit, această zi udă şi plîngătoare la nesfîrşit.* BACOVIA, O. 211. *Alături vin, la nesfîrşit, coloane De oameni.* D. BOTEZ, F. S. 13. *Ar fi voit să meargă mereu, la nesfîrşit, un drum fără liman.* BART E. 46. *Repet aşa, copilăreşte, la nesfîrşit, fiindcă-mi place să-ţi rostesc numele.* BARANGA, R. F. 6. *Repetă aceste cuvinte la nesfîrşit.* T. POPOVICI, SE. 312, cf. 206. *Tot mai dorea ploaia aceea... o auzise numai în nopţile de toamnă, curgînd la nesfîrşit.* BARBU, Ş. N. 8.
— Pref. *ne-* + **sfîrşit¹.**

NESFÎRŞÍT², -Ă adj., s. n. **I.** Adj. **1.** Negativ al lui sfîrşit². Cf. NECULCE, L. 13, MINULESCU, V. 18.

2. Care nu se sfîrşeşte nu are limite (în timp sau spaţiu), nu încetează, nu se consumă, care nu are sfîrşit, infinit, interminabil, (învechit) nesăvîrşit (2); etern, veşnic; necurmat (2). *Primiţi fi-văm de judeţul derept întru împărăţiia lui ceaia nesfîrşită şi fericită.* CORESI, EV. 20. *Păcătoşii şi nederepţii nesfîrşită şi în vecie muncă vor avea.* id. ib. 42. *În vecu nesfărşitu* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 462/3. *Să vor duce spre... răpaosul cel ceresc, întru veselie netrecută, întru dănţuire nesfărşită* (a. 1643). VARLAAM, ap. GCR I, 106/40. *Mai bărfea de zicea că nesfărşita muncă* [a iadului] *are sfărşenie* (a. 1652). GCR I, 163/23. *Să-l răpaose pre însul pururea şi întru veacii nesvărşiţi* (a. 1669). id. ib. 185/19. *Cum să putem răbda a fi pururea şi totdeauna într-o văpaie nesfărşită* (a. 1700). id. ib. 338/28. *Un cîntec nesfîrşit, încet, dulce, ieşind din roirea fluturilor şi a albinelor.* EMINESCU, N. 8. *Romanţa primelor dureri Şi-a nesfîrşitelor înfrîngeri.* MINULESCU, V. 235. *Comoara găsită, Belea nesfîrşită.* ZANNE, P. V, 198. ◇ (Adverbial) *Fu întrebat: den doao să-şi iubească muncă; aicea au nesvărşit.* MOXA, 374/15. *Glasul mulţimii părea un cor în multe voci repetînd nesfîrşit acelaşi refren.* REBREANU, R. II, 91. *Afară ploaia se auzea şuroind nesfîrşit şi monoton.* C. PETRESCU, C. V. 100.

3. (Cu valoare de superlativ) Foarte mare, foarte întins, foarte numeros, foarte intens; (învechit) necovîrşit. *Bucurie nesfărşită* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 226/9. *Dumnezeiasca pronie, din a sa milă nesfîrşită, s-a milostivit, în aceşti ani de nelinişte, să te ţie stăpînitor.* R. GRECEANU, CM II, 9, cf. 11. *Cerul poate fi socotit ca un poligon regulat alcătuit de nesfîrşite laturi.* ASACHI, G. 66ʳ/7. *Vecinica şi nesfîrşita bunătate a lui Dumnezeu n-a perit din lume.* MARCOVICI, D. 15/6. *Poeţii timpului secase nesfîrşitele comori ale închipuirei lor.* FILIMON, O. I, 117. *Un număr nesfîrşit de fibre senzitive trimit muşchilor... un număr nesfîrşit de îmboldiri diverse.* CONTA, O. C. 158. *Urma-vom cu ochii cetele nesocotite de arcaşi,... turmele nesfîrşite de animale.* ODOBESCU, S. III, 79. *Mi se pare că, în momentul acela, înmugurea semînţa unei nesfîrşite, nespuse plăceri.* I. NEGRUZZI, S. VI, 155. *Cu mila-i nesfîrşită, ceriul, clipirii voastre-nduioşate, I-a dat cea mai curată rază.* GOGA, P. 8. *Iar în făptura ta nencăpătoare, Atîta nesfîrşită adorare, Că se răvarsă-n lăcrămi şi fiori.* CERNA, P. 73. *Ţara mea-i departe tare, Însă nu m-a pus pe gînduri nesfîrşita depărtare.* EFTIMIU, Î. 20. *Privesc cîmpia nesfîrşită, peste care se lasă corbii.* BACOVIA, O. 234. *Cîte nu poţi să-ntîlneşti Cînd drumu-i lung Şi nesfîrşită e năzuinţa ce te mînă Tot mai departe.* MINULESCU, V. 10. *Vei sta privind în bezna nesfîrşită, Cu ochii ficşi, întunecaţi şi seci.* TOPÎRCEANU, P. O. 146. *Eresurile şi înşelările lor erau cu mult mai puţine decît adevărurile, care erau nesfîrşite.* SADOVEANU, O. IX, 166. *Aceste grandioase lucrări... sînt o dovadă a posibilităţilor nesfîrşite pe care le oferă*

natura. SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 399. *Îi era o milă nesfîrșită mai cu seamă de el însuși, care e atît de neînțeles în viață.* CAMIL PETRESCU, O. II, 127. *Sufletul acestor oameni nu cunoaște jalea și marile disperări ale cîmpiilor nesfîrșite.* BOGZA, T. 25, cf. 65. *Ar fi vrut să se ridice, dar o lene nesfîrșită îl făcea să adoarmă din nou.* BARBU, Ș. N. 129. *Autorul continuă în vremea noastră spiritul comediei cetățenești pornită de Aristofan și continuată de un lanț nesfîrșit de autori.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 1/4. ◇ (Adverbial) *Simțise că o iubește nesfîrșit.* BARBU, Ș. N. 112. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Manifestările artistice, psihologice, sociale, sînt... nesfîrșit de complexe.* GHEREA, ST. CR. III, 58. *Dacă s-au păstrat nesfîrșit de multe documente de la domnii de odinioară, ele sînt mai toate numai acte de proprietate.* IORGA, L. I, 69. [Biserica] *venea parcă sub coastă, era nesfîrșit de mică și de veche, era de lemn și acoperită cu șindrilă.* GALACTION, O. 39. *Sînt nesfîrșit de fericit! grăi cu politeță aleasă leahul.* SADOVEANU, O. V, 593.

II. S. n. Întindere nelimitată în spațiu (v. nemărginire, nesfîrșire) sau în timp (v. eternitate, veșnicie, vecie); infinit. *Un val străveziu... acoperea imensitatea solemnă a nesfîrșitului.* HOGAȘ, M. N. 180. *Din nesfîrșit, se pare, Un secundar fantastic punctează veșnicia.* CAMIL PETRESCU, V. 62. *Părea o lume din basme, împietrită de vrăjitori, și-n tăcere, nesfîrșiturile parcă așteptau cuvîntul mîntuirii.* SADOVEANU, O. I, 304. *Și-n pridvor, un ochi de apă Cu o luntre cît chibritul, Ca-n crîmpeiul ei să-ncapă Cerul tău și nesfîrșitul.* ARGHEZI, V. 13. *Secunda-ntrece veacul și timpul se-ncovoaie Pe-o sfoară cît e firul de păr și se agață Vecia, nesfîrșitul, pe un crîmpei de ață.* id. C. O. 64.

— Pl.: **(I)** *nesfîrșiți, -te,* **(II)** *nesfîrșituri.* — Și: (învechit) **nesvărșit, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **sfîrșit**[2].

NESIBUÍT, -Ă adj. v. **nesăbuit**[2].

NESÍGUR, -Ă adj. Negativ al lui s i g u r.

1. Care nu oferă siguranță, pe care nu poți conta; incert, îndoielnic, nebulos **(4)**, (învechit, rar) neadeverit. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., POLIZU. *Nu poate face nimic pentru noi și... ne trimite la un viitor nesigur.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 597, cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Nesigure favori avînd la toți de dat, Azi mie, mîne altuia, cu multă înlesnire.* OLLĂNESCU, H. O. 268. *Doctor, meserie nesigură, să umbli după clienți.* CĂLINESCU, E. O. I, 29. ✦ S p e c. Lipsit de stabilitate, de rezistență. *La baltă sau în loc mlăștinos... pămîntul este foarte nesigur.* STOICA, VÎN. 51. *A trecut peste gheața nesigură a Borcii... căruța goală.* GALAN, B. II, 167. ✦ S p e c. Primejdios, expus. *Se miră de ce au ales un loc atît de nesigur pentru întîlnirea lor.* BARBU, Ș. N. 33.

2. (Despre ființe) Lipsit de convingere, de încredere (în sine), de fermitate, n e h o t ă r î t **(1)**, e z i t a n t, ș o v ă i e l n i c; p. e x t. timid, stîngaci. *Se simți și de astă dată, ca întotdeauna, nemulțumit și nesigur.* D. ZAMFIRESCU, A. 14. *Privea la început în jurul ei sfioasă, nesigură.* BART, E. 102. *Urcă nesigur treptele de scîndură subțiată și prăfuită.* T. POPOVICI, SE. 79, cf. 369. ✦ (Despre acțiunile, manifestările etc. ființelor) Care arată, exprimă, trădează lipsă de convingere, de hotărîre, de încredere, de fermitate sau, p. e x t., timiditate, stîngăcie. *Dan avea mișcările jenate și nesigure.* VLAHUȚĂ, D. 15. *În curînd va veni vremea cînd cei dintîi pași nesiguri vor fi făcuți de scriitorii noștri în această direcție.* IORGA, L. II, 2. *Rînd pe rînd, o puzderie de copii și-au întins nesigure mîini după faldurile rochiei.* ANGHEL, PR. 23. *Îmi simt pașii nesiguri.* SAHIA, N. 16. *Cele dintîi cîntece, sfioase și nesigure încă, s-au înălțat spre stele, în nopțile tinereții lui.* SADOVEANU, O. VI, 298. *Îl văzu îndreptîndu-se spre căpița de fîn, cu pași nesiguri, cu umerii îngustați parcă.* CAMIL PETRESCU, O. II, 139.

3. Lipsit de claritate; care nu se vede, nu se distinge bine, n e c l a r; confuz; p. e x t. care se află încă în formare, care nu s-a format, nu s-a definitivat încă. *Un licean cu trăsături nesigure, pieptănat cu cărare.* T. POPOVICI, SE. 113. *Dincolo de șosea, peste un acoperiș mărunt, cîmpia... se clădea către orizont în fîșii nesigure, fragmentate bizar de apele ferestrei cu două rînduri de sticlă.* GALAN, B. II, 40.

— Pl.: *nesiguri, -e.* — Și: (învechit) **nesécur, -ă** adj. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pref. *ne-* + **sigur.**

NESIGURÁNȚĂ s. f. Negativ al lui s i g u r a n ț ă.

1. Starea a ceea ce este nesigur **(1)**, lipsit de siguranță, i n c e r t i t u d i n e; p. e x t. lucru, situație nesigure, îndoielnice, supuse hazardului; lipsă de securitate (personală); (neobișnuit) nesiguritate. *Nestatornicia în cele obștești, nesiguranța în partea fiecăruia, toate acestea au lipsit.* AR (1834), 117[1]/25, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Omul primitiv este frămîntat de sentimentul nesiguranței, mai mult decît cel cult.* CONTA, O. C. 137. *Avînd la orizont nesiguranța ca un punct de întrebare fix, pescarul poate încerca diversiunea și uitarea.* SADOVEANU, O. XIV, 475. ◇ E x p r. **Nesiguranța zilei de mîine** = incertitudine, neliniște cu privire la viitor, mai ales sub raport material. *Sărăcia... e întovărășită de absoluta nesiguranță a zilei de mîine.* GHEREA, ST. CR. III, 75, cf. 282, DDRF, BARCIANU. *Muncitorii mineri trăiau veșnic în nesiguranța zilei de mîine.* CONTEMP. 1952, nr. 291, 3/1.

2. Șovăială, ezitare; îndoială, dubiu; neliniște **(1)**. *Din corespondența agenților suedezi se poate vedea grija de rege . . . , toate nesiguranțele, contrazicerile și scăderile gîndurilor și sentimentelor sale.* IORGA, L. I, 138. *Pe această pagină am sprijinit, ani de zile . . . , nesiguranțele inimii mele.* GALACTION, O. 348, cf. 183. *Protestantismul a proclamat teoria care atribuie mîntuirea exclusiv lui Dumnezeu, dar tocmai prin aceasta o ridică peste nesiguranțele faptelor noastre milostive.* OȚETEA, R. 323. *Plutea în aer o nedumerire, o nesiguranță.* V. ROM. mai 1955, 123. *Pe fețele oamenilor se citea nesiguranța.* ib. august 1955, 54.

— Pl.: *nesiguranțe.*

— Pref. *ne-* + **siguranță.**

NESIGURITÁTE s. f. (Neobișnuit) Negativ al lui siguritate; nesiguranță **(1)**. *Nesiguritatea ca și greutatea poziției mele . . . mă neliniștea.* SBIERA, F. S. 359.

— Calc după germ. **Unsicherheit.**

NESILÍNȚĂ s. f. (Astăzi rar) Negativ al lui silință; lipsă de silință (v. lene), de imbold, de tragere de inimă; p. ext. delăsare, indolență. *Că din nesilința ce ave și mazilii la datul banilor, . . . nu ave purtare de grijă de a strînge banii la vreme* (a. 1803). URICARIUL, IV, 149/23, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Pentru lenevire, nesîlință, neascultare . . . vor afla loc canonisiri și pedepse.* AR (1829), 187²/3, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *La celelalte studii era slab, din nesilință.* GALACTION, O. 114.

— Pref. *ne-* + **silință.**

NESILÍT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui silit. Cf. VĂCĂRESCUL, IST. 255, BUDAI-DELEANU, LEX., LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., STANCU, R. A. IV, 297. ✦ Spec. (Învechit) Care nu a fost siluit; p. restr. virgin. *Dumnezeu îi apără pănă acum, de poate zice fieștecine că sînt ca o fecioară neatinsă și nesilită.* URECHE, L. 114.

2. (Despre gesturi, mișcări) Natural **(I 3)**, spontan, degajat. *Avea pe obraz un zîmbet nesilit.* SADOVEANU, O. X, 13. *Avea ochii albaștri, gînditori, un obraz foarte curat, o gură copilărească și tristă și mișcări nesilite.* T. POPOVICI, S. 189.

— Pl.: *nesiliți, -te.*

— Pref. *ne-* + **silit.**

NESÎLNIC, -Ă adj. v. **năsilnic.**

NESILNICÍ vb. IV v. **năsilnici.**

NESILNICÍE s. f. v. **năsilnicie.**

NESIMȚÍBIL, -Ă adj. (În dicționarele din trecut) Nesimțit² **(2)**. Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nesimțibili, -e.*

— Calc după fr. **insensible.**

NESIMȚIBILITÁTE s. f. (Învechit) Nesimțire **(1)**. Cf. CANELLA, V. *Iar surtucarul, înstrăinat de țărani prin haina nemțească, . . . în această avariție de cuvinte, în aceste gesturi indiferente, vede nesimțibilitatea țăranului.* GHEREA, ST. CR. II, 244.

— Calc după fr. **insensibilité.**

NESIMȚÍRE s. f. Negativ al lui simțire. **1.** Faptul de a fi nesimțitor **(3)**; lipsă de bun-simț, de judecată, de delicatețe, de bună creștere, (învechit) nesimțibilitate; faptă, atitudine etc. a omului nesimțit² **(2)**. *Cu adevărat mare nesimțire iaste a socoti pre înșine, întru o foamete, desăvîrșit a fi sătui și întru nenorociri a fi fericiți și la sărăcia cea de cerești comori a fi foarte bogați.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/34. *Nesimțirea și nesocoteala unor fel de oameni.* R. POPESCU, în MAG. IST. IV, 164/17. *Silească-se stoicosul întru a sa nesimțire Să lucreze, ca nebunii, a se lipsi de simțire.* CONACHI, P. 278.

2. Indiferență, răceală; lipsă de sensibilitate. *Peruvianul are atîta nesimțire pentru toate lucrurile lumii, cît nu se poate spune.* IST. AM. 63ʳ/20. *Ș-apoi omul făr'de patimi avut-ar fi vro ființă, Decît numai nesimțire fără ghimpe de căință?* CONACHI, P. 267. *Trebuia să aibă cineva toată nesimțirea lui, ca să nu cadă amețit la picioarele ei.* NEGRUZZI, S. I, 17. *Ce folos că mîzgîlise poezii, cînd sufletul lui fusese înțelenit de nesimțire?* REBREANU, I. 231.

3. (De obicei în legătură cu verbele „a fi", „a cădea în . . . ", „a se trezi din . . ." sau cu echivalente ale acestora) Stare de amorțire, de inconștiență. *Vrăjitorii, . . . pre corb în somnul nesimțirii băgînd, pre vidra din scaun pohîrnind.* CANTEMIR, IST. 239. *Și-n nesimțire cade pe-a jilțului său spată.* EMINESCU, O. I, 95. *Subt coaja strînsă caier, Stă păstrat un pic de aer Ca, trezit din nesimțire, Puiul mamii să respire.* ARGHEZI, VERS. 681.

— Pref. *ne-* + **simțire.**

NESIMȚÍT¹ s. n. Faptul de a nu simți. ◇ Loc. adv. **Pe nesimțite** = încetul cu încetul, fără a putea fi perceput.

— Pref. *ne-* + **simțit¹.**

NESIMȚÍT², -Ă adj. Negativ al lui simțit². **1.** (Învechit) Nesimțitor **(2)**. *Iaste nește lemn mort și nesimțit.* VARLAAM, C. 429. *Ne-nchinam idolilor muț*[i] *și nesîmțiț*[i]. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 140ʳ/25. *Necuratii și nesîmțiții idoli.* id. ib. 163ʳ/35. ✦ (Regional) Idiot din naștere (Gura Sărății-Buzău). ALR II 3 670/728.

2. Lipsit de sensibilitate; lipsit de bun-simț, de delicatețe, de cuviință, de bună creștere, nesimțitor **(3)**, (în dicționarele din trecut)

n e s i m ț i b i l; care denotă, trădează nesimțire **(1)**. *De-o prosperitate animalică și nesimțită.* C. PETRESCU, C. V. 122. ◇ (Substantivat; de obicei ca termen de apostrofare) *Să scapă acum pe el. Nesimțitul!* id. Î. II, 227. *Îți șade, nesimțitule, frumos Să stai acolo cocoțat, Să lași pe taică-tu pe jos?* ARGHEZI, VERS. 556. *Tovarășa Filip nu-ți calcă-n bucătărie . . . iar tu năvălești, zău, ca nesimțita!* GALAN, B. II, 59. *Nu puteau fi singuri din pricina bandei acesteia de nesimțiți.* T. POPOVICI, SE. 110.

3. Care nu este simțit, perceput, care scapă simțurilor sau trece neobservat; p. e x t. insesizabil, imperceptibil. *Între el și între tine, nesimțită, nevăzută Am să fiu întotdeauna să-i dau sabia căzută.* EFTIMIU, Î. 100. *Învățătorul a suflat în lampă și a ieșit din odaie cu pași nesimțiți.* SADOVEANU, O. V, 287. *Dacă izbutește dihania să se apropie nesimțită, va ataca pe căprioară.* id. ib. XIV, 582. *Pasul, nesimțit în veșminte, Vrea tot mai încet să o ducă, Imaterial și lin.* ARGHEZI, VERS. 178. ✦ (Adverbial) Fără a putea fi perceput; încetul cu încetul; fără zgomot, t i p t i l; pe furiș. *Calu-i . . . spre munți încet pornește Ducînd lin și nesimțit Pe stăpînul lui iubit.* ALECSANDRI, P. II, 20. *Viața organică . . . începu cu formele cele mai simple ca să ajungă pe urmă treptat și nesimțit la formele foarte complicate ce le are astăzi.* CONTA, O. C. 182. *Amurgul cobora nesimțit, mohorînd din ce în ce văzduhul.* REBREANU, NUV. 286. *Nesimțit, ieșise în acest timp la ușorul pridvorului Chira cămărășița.* SADOVEANU, O. XIII, 275, cf. XIV, 507. ✦ (Adverbial) Fără a-și da seama, în mod inconștient sau intuitiv. *Doi domni în vîrste diferite se preumblară îndelung pe peron atrăgîndu-mi atențiunea prin vorba lor română, și nesimțit gîndeam că ei așteptau pe oarecine.* F (1880), 279.

— Pl.: *nesimțiți, -te.*

— Pref. *ne-* + **simțit²**. Cf. s i m ț.

NESIMȚITÓR, -OÁRE adj. **1.** Negativ al lui s i m ț i t o r. Cf. AR (1837), 110¹/21, ARGHEZI, C. O. 42, id. T. C. 39. ✦ (Învechit, rar) Lipsit de valoare, de importanță sau care are o valoare, o importanță (foarte) redusă. *Cei ce fac stărostie să nu iaie nimic decît un lucru măsurat și nesimțitoriu.* PRAVILA (1814), 98/12. *Coloanele s-au scoborît în văile Rumeliei cu o pierdere nesămțitoare.* AR (1829), 69¹/14.

2. Căruia îi lipsește facultatea de a simți, care nu este înzestrat cu simțuri; (învechit) nesimțit² **(1)**. *Piatra nu are suflet, ci iaste nesimțitoare.* MOLNAR, RET. 85/11. *Virtoase, nesînțitoare stînce, . . . Cine-mi va spune năcazul greu Ce sînte acum sufletul mieu?* BUDAI-DELEANU, Ț. 180. *Dar nici toate cetele cerești pot preface în țărînă nesimțitoare și mută întregimea ființei mele.* MARCOVICI, C. 12/10. *Îl umflă pe sus, îl pun într-un car cu boi, ca pe-un butuc nesimțitoriu.* CREANGĂ, P. 329. *Începu să dea cărțile cu liniștea nesimțitoare a unor pîrghii mecanice care deapănă mișcarea moale a primei porniri.* DELAVRANCEA, S. 135. *Unde-s feciorii mei? am strigat în zadar. Glasul mi-l întorceau pereții nesimțitori de var.* VINTILĂ, O. 38. ✦ (Care se găsește) în stare de nesimțire **(3)**, de inconștiență; p. e x t. mort. *E nesimțitoare . . . ar trebui un doftor.* ALECSANDRI, T. 975. *Eu n-am fost — n-am putut, . . . am căzut în zăpadă nesimțitor, pe calea de-a veni la voi.* EMINESCU, G. P. 60. *A face nesimțitor pe bolnav.* YGREC, M. N. 4. *Moartea calului s-a petrecut în ziua cea mai frumoasă . . . El s-a culcat ca un om și a rămas nesimțitor.* ARGHEZI, C. J. 79.

3. Lipsit de sensibilitate; lipsit de bun-simț, de delicatețe, de cuviință, de bună creștere; nesimțit² **(2)**, (în dicționarele din trecut) nesimțibil. *De au fost și vrăjmaș acelui neam, de a-l face tot de tîlhari și de furi, nesimțitoriu au fost.* C. CANTACUZINO, CM I, 50. *Nimica altă n-am face decît am mînca, am bea și am dormi pînă în sfîrșit, atît de nesimțitori ne-am face încît n-am avea nimic deosebire de dobitoacele cele necuvîntătoare.* DRĂGHICI, R. 50/16. *Ș-o femeie simțitoare d-o lua un nătărău, Or un simțitor o proastă, nu poate fi alt mai rău. Iar d-o fi unul și altul, amîndoi nesimțitori, Se lovesc la duh, la minte și trăiesc ca frățiori.* PANN, Ș. II, 38/16. ◇ (Substantivat) *Apoi spre răsplata tuturor acestor jertfe o azvîrliți . . . : cruzi, nesimțitori, infami, nelegiuiți!* NEGRUZZI, S. I, 48, cf. 18. *Îmi pare rău că am îndrăgit cu atîta foc pe o nesimțitoare.* ISPIRESCU, L. 271, cf. ARGHEZI, VERS. 710. ✦ Indiferent, impasibil. *Mă sfîrșesc, amar mă doare, Și n-am milă cui să cer; Toate sînt nesimțitoare: Oameni, elementuri, cer.* I. VĂCĂRESCUL, P. 193/4.

— Pl.: *nesimțitori, -oare.* — Și: (învechit) **nesimțitóriu, -oáre,** (regional) **nesămțitór, -oáre, nisimțitór, -oáre** (HELIADE, O. I, 87) adj.

— Pref. *ne-* + **simțitor.** Cf. fr. i n s e n s i b l e.

NESIMȚITORÉȘTE adv. (Învechit, rar) Pe nesimțite. *Unul a altuia pofta nesimțitorește tare pătrunde.* CANTEMIR, IST. 30.

— **Nesimțitor** + suf. *-ește.*

NESIMȚITÓRIU, -OÁRE adj. v. **nesimțitor.**

NESÍP s. n. v. **nisip.**

NESIPÓS, -OÁSĂ adj. v. **nisipos.**

NESIȚIÓS, -OÁSĂ adj. v. **nesățios.**

NESÎLNEC, -Ă adj. v. **năsilnic.**

NESÎLNIC, -Ă adj. v. **năsilnic.**

NESÎLNICÉŞTE adv. (Învechit, rar) Cu violenţă; cu asprime; năvalnic **(I 1)**, tumultuos. Cf. LB.
— **Nesîlnic** + suf. *-eşte.*

NESÎLNICÍ vb. IV v. **năsilnici.**

NESÎLNICÍE s. f. v. **năsilnicie.**

NESLĂBÍT, -Ă adj. Negativ al lui slăbit; care nu slăbeşte, nu se potoleşte, susţinut; p. ext. care nu încetează, permanent, continuu. *Celelalte şerbe Se strînseră prin casă şi-ncepură S-aprindă neslăbitul foc în vatră.* MURNU, O. 343. *Sînt necesare eforturi neslăbite pentru a dezvolta rezultatele obţinute.* GHEORGHIU-DEJ, R. 11. *Este o sarcină de seamă a sindicatelor de a desfăşura o luptă neslăbită pentru întărirea disciplinei socialiste.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 3 066, cf. ib. 1953, nr. 2 754. ◇ (Adverbial) *Al său cuget îl munceşte neslăbit.* PANN, E. I, 64/14.
— Pl.: *neslăbiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **slăbit.**

NESMENTÍT, -Ă adj., adv. v. **nesmintit.**

NESMINTÍT, -Ă adj., adv. **1.** Adj. Negativ al lui smintit; care nu este clintit, mişcat (din loc), neclintit **(1)**, nemişcat; p. ext. care nu este sau nu poate fi abătut, atins, zdruncinat, schimbat (de nimeni sau de nimic). *Către nesmintita credinţă lipiră-se* (a. 1648). GCR I, 131/3. *Capul cel de buăru, a hiară vestită, Sămnează puteare ţărăi nesmintită.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 250/36. *Către stăpînul... său ţiindu-şi credinţa şi mintea cea bună cu gînd nesmintit.* id. V. S. noiembrie 112v/21. *Obiceiele nesmentite şi nebetejite şi le-au păzit.* CANTEMIR, HR. 107, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Mare cu adevărat trebuie a fi cineva ca să poată ţinea nesmintită înălţimea unui atît de înalt început.* MARCOVICI, C. 127/24. *Urmînd legei nesmintite ce natura sa i-a dat, Mai tîrziu un cuib ş-a face în al tău sîn înfocat.* ASACHI, S. L. I, 108. *Fericirea noastră nezmintită ţine!* I. VĂCĂRESCUL, P. 86/6. *Gîndul meu zburînd colindă... Şi mai nimic nu găseşte să fi rămas nesmintit Din ceea ce-au fost odată.* CONACHI, P. 212. *Dorinţă nesmintită de a se arăta credincios.* BĂLCESCU, ap. ŞĂINEANU, D. U. ◇ (Adverbilal) *Îi tăiase limba Leon... şi tot vorovea şi după tăietură curat şi nezmintit.* MINEIUL (1776), 180r1/24.

2. Adv. (Învechit şi regional) Fără schimbare, fără abatere, fără greşeală, cu rigurozitate, riguros; p. ext. în mod regulat, constant. *Matematiceaşte cursul anilor foarte nesmintit au însămnat.* CANTEMIR, HR. 191. *Nici vechimea obiceiurilor nezmintit ţinea* (a. 1780). GCR II, 124/24. *Să aibă a lua de la ocnă şepte mii ocă sare pe tot anul, nesmintit* (a. 1793). URICARIUL, II, 178, cf. IV, 184/6. *Deşi furtuna te cuprinde, Pe drumul tău pas' nesmintit.* ASACHI, S. L. I, 128. *Flăcăul se înfiinţa nesmintit, veşnic spre miezul nopţii, scîrţiind puţin portiţa ca să-i dea de ştire.* REBREANU, I. 180.

3. Adv. (Învechit şi regional) Neapărat **(4)**, negreşit **(2)**; desigur. *În anul al doilea* [vinul] *trece, de nu în fermentaţie putredă, nesmintit în cea oţetoasă.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 56. *Trebuie să-mi am nesmintit şi cît mai curînd consistoriul meu regulat.* BARIŢIU, P. A. III, 207. *Cînd va miji de ziuă nesmintit călări să fiţi.* NEGRUZZI, S. I, 116. *Nesmintit trebuia să recunoşti că acest om e superior celorlalţi.* F (1869), 330. *Inima poetului, stînd între trecut şi prezent şi comprimată între ambele, trebuie nesmintit să fie frîntă.* ib. (1871), 483. *Altul în locul lui Ercule de ar fi fost, nesmintit că ar fi asurzit.* ISPIRESCU, U. 40. *Într-adevăr, zise el, e o carte foarte curată. Te simţi mai înălţat după ce ai cetit-o şi nesmintit te simţi cu mult mai bun.* AGÎRBICEANU, A. 150. *Apoi să veniţi nesmintit, să nu cumva să faceţi să nu veniţi.* REBREANU, NUV. 39, cf. ALR II 3 125/64, 95, 310, 316.
— Pl.: *nesmintiţi, -te.* — Şi: **nezmintít, -ă,** (învechit) **nesmentít, -ă** adj., adv.
— Pref. *ne-* + **smintit.**

NESOCOTEÁLĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui socoteală; nesocotinţă **(1)**. *Adusese a mulţi nesocoteala şi nebunia mare cumpănă acestui pămînt.* M. COSTIN, ap. GÎDEI, 318. *Fiind o cămară de desupt la mijlocul cloponiţii, din nesocoteală, s-au fost băgat acolo... iarbă de puşcă* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. II, 196/5.
— Pref. *ne-* + **socoteală.**

NESOCOTÍ vb. IV. Tranz. A nu respecta, a nu preţui (la valoarea cuvenită), a desconsidera, (neobişnuit) a necunoaşte; a nu ţine seamă de..., a ignora, a neglija; spec. a încălca (o lege, o dispoziţie). *Cela ce mănîncă nedestoinic, osîndă şie mănîncă şi bea, nesocotind trupul D*[o]*mnului* (a. 1689). GCR I, 285/2. *Rămase întru vicleşugul său, nesocotind... învăţătura aceasta* (a. 1705). id. ib. 355/10. *A nesocotit tot felul de osteneală.* HELIADE, O. II, 59. *Literatura românească, pînă în vremea răposatului şi vrednicului de toată aducerea aminte rarului bărbat Enăchiţă Văcărescul, era cu totul nesocotită în Ţara Românească.* CR (1830), 335I/20. *Viteazul domn nesocoti o primejdie aşa de învederată şi trecu cu toată prada sa de cealaltă parte a rîului.* BĂLCESCU, M. V. 73. *Dar toată osteneala aş fi nesocotit, De-aş fi putut să sufer naravul lor cel iute.* NEGRUZZI, S. II, 241. *Nu nesocoti cuvintele mele.* ALECSANDRI, T. 1 434. *Viaţă şi domnie le nesocotesc: Ale mele lupte vouă-o dovedesc.* BOLINTINEANU, O. 46. *Recunoşteau că turcii,... monopolizînd esportul productelor noastre... nesocoteau tractatele.*

F (1880), 270. *Ai trecut cu vederea și ai nesocotit vînatul numit grives.* ODOBESCU, S. III, 24. *Să nesocotiți pe un confrate bătrîn — ... nu merge.* CARAGIALE, O. VII, 425. *Vom nesocoti orice primejdii și vom da prin foc și prin sabie ca să biruim.* ISPIRESCU, M. V. 13. *Zîna învrăjbirei rînjea, sălta și bătea în palme de bucurie că-și izbîndise asupra celor ce o nesocotise.* id. U. 7. *În această zi nu se reșchirează, pentru că se încurcă ițele și mințile aceleia care nesocotește pe st. Păresimi.* MARIAN, S. R. II, 215. *Și nesocotesc Scriptura Cînd păcătuiesc de-a rîndul Și cu fapta, Și cu gîndul.* MINULESCU, V. 169. *La bănuiala că l-am fi nesocotit s-a revoltat atît de mult.* ARGHEZI, T. C. 35. *Unde prisosește darul, Să nesocotește-amarul.* ZANNE, P. II, 378.

— Prez. ind.: *nesocotesc.*

— Pref. *ne-* + **socoti.** Cf. n e s o c o t i t.

NESOCOTÍNȚĂ s. f. Negativ al lui s o c o t i n ț ă.

1. Însușirea de a fi nesocotit **(3)**; lipsă de judecată, de înțelepciune, de chibzuință (în acțiuni), n e g h i o b i e **(1)**, n e b u n i e **(2)**, (învechit și regional) n ă t ă r ă i e **(1)**, (învechit) n e s o c o t e a l ă, n e s o c o t i r e **(1)**; p. e x t. ușurință, imprudență (în acțiuni); (învechit) nepăsare **(2)**, indolență. *Drept aceaia, nu în deșărt fi-vor venite năpăștile, ce ca o săgetare sînt, ce împung ascuțit și lenivoșii den nesocotință rădică.* CORESI, EV. 266. *Să nu vă năpăstuiască satana pentru nesocotința voastră* (cca 1618). GCR I, 46/1. *Deci ... pentru nesocotința sa ..., toți vor hi giudecați.* VARLAAM, ap. GCR I, 105/17. *După cum mi să pare mie, nu vor veni la atîta nesocotință grecii pentru ca să iasă la război.* HERODOT (1645), 360. *De va dărîma neștine în pădure ... și cu nesocotința lui va scăpa săcurea den mînă și să va prileji de va lovi vreo vită și o va omorî, ... să dă vită drept vită.* PRAV. MOLD. 10r/13, cf. 45r/21. *Cu nesocotința vor să-și piardză toată nevoința.* EUSTRATIE, PRAV. 1, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Iaca, ci nesocotință în capul mieu!* DRĂGHICI, R. 85/19. *Il vom vedea în privința lor generos pînă la nesocotință.* BĂLCESCU, M. V. 415. *Cîți alți pe lume își văd, ca dînsul, virtutea și norocul spulberate prin nesocotința lor!* ODOBESCU, S. III, 210. *Numeroase plute ... s-alunecă cu nesocotință în această strîmtoare.* GANE, N. I, 79. *Se învinovățea de slăbiciune și nesocotință.* ARDELEANU, D. 227. *Natura îmbelșugată a acestui pămînt binecuvîntat n-a putut fi încă secătuită de lăcomia și nesocotința omenească.* BART, S. M. 46.

2. Faptă sau vorbă de om nesocotit **(3)**; nechibzuință, nesăbuință, necugetare, prostie. *De ți-aș spune lucrul, ești într-o stare prea pornită, ai face vro nesocotință și s-ar pierde tot.* NEGRUZZI, S. III, 484. *Am să te pedepsesc amar pentru nesocotința ta.* ISPIRESCU, L. 87. *O singură nesocotință a tovarășului meu dăduse lucrului o întorsătură așa de caraghioasă.* HOGAȘ, DR. I, 135. *Nesocotințele curg droaie din gura lor.* SEVERIN, S. 103.

— Pl.: **(2)** *nesocotințe.*

— Pref. *ne-* + **socotință.** Cf. n e s c o c o t i t.

NESOCOTÍRE s. f. **1.** (Învechit) Nesocotință **(1)**. *Sațiu nici dinioară nu avea, nici-ș mai sătura el inima lui ceaia pizmașa, ce întru nesocotire căzu.* CORESI, EV. 399, cf. LB.

2. Faptul de a nesocoti, de a nu lua în considerație, de a neglija sau de a ignora; p. e x t. stare a celui nesocotit **(2)**. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Cea mai mică atențiune, o privire binevoitoare ... mă vor plăti de extrema nesocotire sub apăsarea căreia am îmbătrînit.* CARAGIALE, O. VII, 247. *O nesocotire abuzivă a unui contract civil sau comercial.* COD. PEN. R.P.R. 596. *Nesocotirea acestei legături, credința că sunetele singure pot fi purtătoare de expresii stilistice, pot conduce pe cercetător la unele din acele concluzii arbitrare și subiective.* VIANU, S. 212.

— V. **nesocoti.** — Pentru sensul **1**, cf. n e s o c o t i t.

NESOCOTÍT, -Ă adj. Negativ al lui s o c o t i t.

1. (Învechit și regional) Nemăsurat **(1)**; imens. *Cheltuială nesocotită spre tot lucrul tipăriei au dat.* VARLAAM, C. 6. *Traianu au adus apoi nesocotită mulțime de romani du pretutindenea.* C. CANTACUZINO, CM I, 32. *Nu cu puțină strădanie și nesocotite dări și necazuri domnul și țeara le slujise.* R. GRECEANU, CM II, 195. *Feliurimea și mulțimea peștelui este nesocotită.* GOLESCU, Î. 81. *Perirea oamenilor este nesocotită.* AR (1829), 139²/39. *Urma-vom cu ochii cetele nesocotite de arcași și de lănceri ... ce stau puse la șireag printre ieroglifele templelor egiptene.* ODOBESCU, S. III, 79. *De unde dumnealui s-o cheltuit de-a golit, D-zeu să-i umplă cu sute nenumărate, cu mii nesocotite, cu 70 de părți mai multe!* VICIU, COL. 187. ✦ (Substantivat, f.; învechit, rar) Faptă nesocotită **(1)**. *Pre cela ce face mari și nesocotite, slăvite și minunate, cărora nu iaste număr.* BIBLIA (1688), 365¹/31.

2. Care nu este luat în seamă, îngrijit, de care nu se ține cont, d i s p r e ț u i t; lăsat în părăsire. *Către el cinre vinre, pietriei vii, de la omu nesocotită* (n e b ă g a t ă î n s a m ă BIBLIA 1688), *iară de la Dumnedzeu aleasă cinstită.* COD. VOR. 146/7. *De ... va sta vreun loc nesocotit* (n e b ă g a t î n s e a m ă MUNT.) *... și de-l va lua cineva la vedeare, să nu aibă nice o certare.* PRAV. 40. *Acest moșnean nu va griji de dîns, să-i aducă vreun vraci bun ... ce-l va lăsa așa negrijit și nesocotit.* ib. 93. *Cum are hi știut că se va lăsa nesocotită cetatea aceea.* M. COSTIN, ap. GÎDEI, 318. *În lume nu este răsplată, Dreptatea este blestemată Și omul bun nesocotit.* MACEDONSKI, O. I, 39. *De unde izvorăște atitudinea lui Caragiale, ce interese nesocotite ori jignite, ce dureri vorbesc în satira lui?* IBRĂILEANU, SP. CR.

250. ✦ (Rar) Fără valoare, lipsit de importanță. *O clipeală, o zîmbire, Un dar mic, nesocotit, Săvîrșește o robire.* CONACHI, P. 16.

3. (Despre oameni) Care este lipsit de judecată, de socotință, de chibzuință în acțiuni; nechibzuit, necugetat **(3)**, nesăbuit[1]; nebun **(I 2)**; p. ext. ușuratic, imprudent. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Credi-mă, nesocotitule tinere, ... dacă eu, încă fiind la Hamburg, aș fi știut așa, nu te luam cu mine.* DRĂGHICI, R. 13/9. *Potlogarii ... pîndeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă.* NEGRUZZI, S. I, 16. *Urzește ea o crudă răzbunare în contra nenorocirilor fii ai nesocotitei Niobe?* ODOBESCU, S. III, 55. *Dar plug, grapă, teleagă, sanie, car, tînjală ... nici că se aflau la casa acestui om nesocotit.* CREANGĂ, P. 38. *O, băiatul meu, toată viața ai să fii nesocotit.* DEMETRIUS, C. 55. *O, tu, om nesocotit, La aceasta ai venit, Ca să mă omori pe mine?* TEODORESCU, P. P. 117. ◇ (Adverbial) *Cu rea credință și cu rea învățătură și nesocotit ocărîră sv[î]nta și adevărata lui D[u]mn[e]zău besearică.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 60^{v}/26. ◇ (Substantivat) *Să pleace neplecații și nesocotiții, ca asinii.* CORESI, EV. 106. *Nesocotitule! pe semne nu știi că pe noi, femeile, dacă un paing ne sparie, moartea nicicum nu ne îngrozește?* NEGRUZZI, S. I, 22. *Ce fel, nesocotitule, în ceaunul ăsta voiești să faci mămăligă?* GANE, N. II, 44. *Fugi d-aci, nesocotitule, zise împăratul.* ISPIRESCU, L. 82. *Sînt un nesocotit, care am lăsat lumea civilizată.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 194. ✦ (Despre manifestările oamenilor) Care dovedește nesocotință **(1)**, nechibzuit, absurd, prostesc; temerar, nebunesc **(2)**. *El află turma neplecată și neascultătoare și besearica răzvrătită și cu obiceaiuri reale și nesocotite* (cca 1650). GCR I, 193/2. *Fapta nesocotită aduce perire.* M. COSTIN, ap. GCR I, 204/34. *Amăgit de nădejdi plăcute, urnește întreprinderi nesocotite.* MARCOVICI, D. 8/6. *Fiecare poate socoti ce fel de căire vor fi avut pentru nesocotita lor curiozitate.* GORJAN, H. I, 100/17. *Un fel de pornire furioasă și nesocotită îl făcea să caute pretutindeni ... victime ale plăcerilor sale.* FILIMON, O. I, 114. *Ideile și principiile ... nefiind cunoscute părții celei mai mari din tinerime, a blama pe unele și a aplauda pe altele rămîne un fapt nesocotit.* EMINESCU, S. P. 17. *Niște vorbe nesocotite ce le-am zis și eu atunci, într-un necaz.* CREANGĂ, A. 158. *Să ajungem a putea pedepsi pe acei blestemați de zmei pentru nesocotita lor îndrăzneală.* ISPIRESCU, L. 219.

— Pl.: *nesocotiți, -te.*

— Pref. *ne-* + **socotit.**

NESOCOTITÓR, -OÁRE adj. (Învechit; adesea substantivat) Negativ al lui socotitor; (om) nesocotit **(3)**. *Vedeți, nesocotitori, și mirați-vă.* CORESI, L. 62/16. *Cine nu se dereptează den boală, nici se pocăiaște, ... mai iute și mai mare amar și chinu-i vine lui, ca unui nesocotitoriu fără de minte.* id. EV. 149. *Cuvintele cu pildă aiavea și curată învățătură fac și nesocotitorii și zăcătorii ridică-i mai vîrtos spre ascultare.* id. ib. 297.

— Pl.: *nesocotitori, -oare.*

— **Nesocoti** + suf. *-tor.*

NESÓMN subst. Negativ al lui somn.

1. Faptul de a nu fi dormit; p. ext. oboseală, istovire provocată de starea de veghe. *Florica, trudită de grijă și de nesomn, se opri puțin să se odihnească.* BUJOR, S. 46. *Ea, pe un scăunel, doborîtă de nesomnul nopților de veghe. . . , își aplecă capul în jos, gata, gata să cadă.* ARDELEANU, D. 46. *Își va amăgi nesomnul inspectînd santinelele de noapte.* C. PETRESCU, Î. I, 4. *Sleit de nesomn, de nemîncare și de harța asta pe viață și pe moarte.* POPA, V. 81. *Nesomnul, căci nici să dorm nu m-a lăsat, nu m-a ucis.* VISSARION, B. 229. *Cu toate că e frînt de oboseală și de nesomn, nu se îndură să nu fie de față.* CAMIL PETRESCU, O. II, 183. *De nesomn, trăsăturile i se subțiaseră și se întunecaseră parcă.* T. POPOVICI, S. 427. *Ochii lui Mitru, arși de nesomn, se întorceau spre blidul uriaș al cîmpiei.* id. SE. 59. *Dădu de un taxator, cu ochii vineți de nesomn.* BARBU, Ș. N. 113.

2. Insomnie. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Nemîncat și nebăut nu putea să doarmă. Și luptîndu-se cu foamea, cu setea și cu nesomnul, se socotea unde s-ar duce ca să iasă la lume.* ISPIRESCU, L. 100. *În pieptul lui Daniil clocoteau cuvinte arzătoare: toată tulburarea lui din nopți de nesomn.* SADOVEANU, O. II, 598. *În ceasurile-i de nesomn și de durere, icoana frumosului popa Tonea era de acum să i se înfățișeze veșnic.* GALACTION, O. 176. *Dormi, Serdici? Îmi dau seama că aceeași întrebare mi-o punea și el, în nopțile de nesomn.* SAHIA, N. 117. *După o noapte de nesomn, Fancialli își căuta stîmpărul în răcoarea dimineții.* P. CONSTANT, R. 73.

— Pref. *ne-* + **somn.**

NESOMNÍE s. f. (Învechit) Insomnie. Cf. NEGULICI, MAN. SĂNĂT. 196/7, 324/6, SCL 1960, 527.

— Calc după fr. **insomnie.**

NESOMNORÓS, -OÁSĂ adj. Negativ al lui somnoros; fig. (învechit) treaz, vigilent. *Să fiț[i] păzitori nesomnoroși.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 158^{v}/24, cf. LB.

— Pl.: *nesomnoroși, -oase.*

— Pref. *ne-* + **somnoros.**

NESOSÍNȚĂ s. f. (Învechit) Întîmplare neprevăzută; p. ext. necaz **(1)**, neajuns[1] **(2)**. *Nu numai despre partea boalelor și nesosințelor, ce și de altă parte, că nice de duhurile ceale necurate nu iaste slobod trupul omului.* VARLAAM, C.

250. *Ceia ce sînt mai slobodzi de nesosinţe, de neputinţe, să le hie milă de cei mai neavuţi.* id. ib. 266, cf. ANON. CAR.
— Pl.: *nesosinţe.*
— Cf. s o s i.

NESÓŢ adj. invar. (Rar) Negativ al lui s o ţ; care este fără pereche, desperecheat. *Mărunta străzii pulbere se-nfruntă Cu-n ciucure, lîng-un pantof nesoţ.* V. ROM. ianuarie 1954, 178.
— Pref. *ne-* + **soţ.**

NESPĂIMÎNTÁRE s. f. (Învechit, rar) Negativ al lui s p ă i m î n t a r e; curaj, îndrăzneală; vitejie. *Bravura, nespăimîntarea şi iroica hotărîre a ofiţărilor şi a mărinerilor.* AR (1829), 6[1]/28.
— Pref. *ne-* + **spăimîntare.** Cf. n e s p ă i m î n t a t.

NESPĂIMÎNTÁT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui s p ă i m î n t a t; viteaz; curajos, îndrăzneţ. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *nespăimîntaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **spăimîntat.**

NESPĂLÁT, -Ă adj. Negativ al lui s p ă l a t[2]; care nu s-a spălat sau nu a fost spălat; p. e x t. murdar **(1)**, jegos, (popular) nelăut; neglijent **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, PONTBRIANT, D. *Mă arătă cu bucurie la vro şese copii zdrenţeroşi şi nespălaţi.* ALECSANDRI, O. P. 50. *De prin crîşme şi prăvălii pătrundea prin ferestrele cu multe geamuri mari şi nespălate o lumină murdară.* EMINESCU, N. 34. *Ei aveau trei copii trenţăroşi şi nespălaţi ca vai de ei.* ISPIRESCU, L. 313. *Să nu mănînce cu lingura nespălată.* CANDREA, F. 243, cf. 326. *Lîna care nu a suferit nici un proces de curăţire se numeşte lînă nespălată.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 411. *Ai să rămîi acolo o lună de zile, nedormit, nemîncat, nespălat.* ARGHEZI, C. J. 222. *Vai, ce lună şi ce bine! Şi bădiţa nu mai vine. Ori i-i rău ori nu i-i bine, Ori maică-sa i-o fi dat Astă seară de cinat Dintr-un taler nespălat!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 100. *Haide, mîndră, pîn'la cruce, De vezi neamţul cum mă duce; Cu cămaşa nespălată, Cu inima supărată.* id. ib. 317, cf. 455. *Mînîncă nespălată Şi se culcă neînchinată!* MAT. FOLK. 1429, cf. ALR I 639, 640, ALR II 3 390, 3 391. ◇ E x p r. **A fi nespălat la gură** = a vorbi în termeni necuviincioşi, injurioşi, obsceni, a fi spurcat la gură. *Fiind din firea ei foarte rea şi nespălată la gură, în loc să tacă şi să-şi caute de drum, începu a-şi bate joc de Mărţişor.* MARIAN, S. R. II, 108, cf. ZANNE, P. III, 253. **Gură nespălată** = persoană flecară, care vorbeşte vrute şi nevrute. *Gurile nespălate găseau cauza acestei întîrzieri fatale cînd în nesîrguinţa stipendiştilor, cînd în lipsa de control din partea celor ce i-au trimes.* SBIERA, F. S. 187. **A mîncat-o nespălat,** se zice, în glumă, la adresa cuiva care a suferit o neplăcere, un afront la care n-a putut riposta. Cf. ZANNE, P. III, 634, BARCIANU, ALEXI, W. ✦ (Substantivat; de obicei ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") Om care nu este bun de nimic, om fără rost, fără căpătîi; neisprăvit. *Din cinci nespălaţi cîţi merg cu Harap Alb, i-a veni el vreunul de hac.* CREANGĂ, P. 248, cf. 265. *Acuma, apucat de nostalgia culiselor, întocmise o trupă de nespălaţi şi luase cu chirie locul viran de pe Podul Mogoşoaii.* CARAGIALE, O. I, 10. *O căpătat şi el grai, nespălatul.* LĂNCRĂNJAN, C. I, 16.
— Pl.: *nespălaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **spălat.**

NESPERÁT, -Ă adj. Negativ al lui s p e r a t; (despre un eveniment fericit) care nu a fost sperat (dar s-a realizat); p. e x t. care întrece aşteptările; nenădăjduit **(2)**. *Istoria unui galbîn, povestită în întunericul şi în tăcerea nopţii, era pentru mine o petrecere nesperată.* ALECSANDRI, O. P. 44. *Printr-o întîmplare nesperată, am primit ziarele din ultimele luni.* CONTEMP. 1949, nr. 162, 3/1.
— Pl.: *nesperaţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **sperat** (după fr. *inespéré*).

NESPORNICÍE s. f. (Învechit, rar) Faptul de a nu avea spor (într-o acţiune, într-o lucrare), de a nu putea înainta, progresa (mai) repede. *Cu toate aceste nu o dată mă aflam biruit de greutatea şi măhnicioasa nespornicia lucrului.* BUDAI-DELEANU, LEX.
— **Nespornic** + suf. *-ie.* Cf. s p o r n i c i e.

NESPRÁVĂ s. f. (Învechit, rar) Pornire spre ceartă. Cf. LB, CIHAC, II, 287.
— Pl.: *nesprave.*
— Etimologia necunoscută.

NESPRÁVNIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Certăreţ. Cf. LB, CIHAC, II, 287.
— Pl.: *nespravnici, -ce.*
— **Nespravă** + suf. *-nic.*

NESPÚS, -Ă adj. **1.** Negativ al lui s p u s. Cf. NECULCE, L. 365, F (1903), 160, CERNA, P. 23.
2. Care nu poate fi spus, exprimat, descris, evaluat (atît e de mare, de intens, de tare etc.), i n e x p r i m a b i l, i n d e s c r i p t i b i l, n e g r ă i t **(1)**, (învechit şi popular) n e p o v e s t i t **(2)**, (învechit) n e n u m i t **(2)**, n e r o s t i t, (învechit, rar) n e c u v î n t a t; p. e x t. nemaipomenit, extraordinar; (în limbajul bisericesc) miraculos **(1)**, supranatural. *Şi dintru ea slavă nespusă fi-va* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 460/18. *Nespusa şi negrăita a lui bucurie şi veselie.* CORESI, EV. 75. *În năpastea ceaia nespusa* (a. 1581). GCR I, 31/38. *Şi acolo va hi chin cumplit şi cu dureare nespusă.*

COD. TOD. 226. *Curvie nespusă era într-însul.* URECHE, L. 157. *Veseliţi sînteţi cu bucurie nespusă şi slăvită.* N. TEST. (1648), 182r/28. *Făptoriul necuprins, neurmat şi nespus.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 165v/13. *Cea nespusă şi veacinică împărăţiia ceriurilor.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 8/53. *Şi au cunoscut cu lucrul o parte oarece de cîntare îngeresc(ă) şi nespus(ă) bucurie* (a. 1692). GCR I, 298/20. *Lăcomie de avuţie nespusă avea.* N. COSTIN, L. 554. *Cu mari greime de oşti şi cu nespuse puteri s-au sculat a oşti într-aceste părţi.* C. CANTACUZINO, CM I, 14. *Fără veste pă suptu munte au mers de au lovit Cîmpul Lungu şi nespuse jăcmănii şi răotăţi săracilor au făcut.* R. GRECEANU, CM II, 51. *Să arătă de nespuse minuni făcătoare.* MINEIUL (1776), 181r1/34. *Făr di vesti îl agiunsă Primejdie ce nespusă* (a. 1777). GCR II, 112/29. *A cunoaşte şi a înţelege pre D*[u]*mnezeu ziditoriul a toate, că este nemărginit, nespus, necuprins* (a. 1794). id. ib. 150/37. *În pămîntul care le place, netăindu-se, viţele aduc nespusă roadă.* ECONOMIA, 147/5, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Simţea o tinereţe şi dragoste nespuse în ideile şi măsura coprinse în versurile de mai sus.* HELIADE, O. II, 127. *Robinson, umplîndu-să de nespusă bucurie, au zis...* DRĂGHICI, R. 17/11. *Toată noaptea mulţimea nespusă de oameni să mişca prin uliţile, chiar ca valurile mării.* AR (1838), 238¹/8. *După ce Vèzuviul au încetat acuma izbucnirile sale, să îmbulzăşte numărul nespus de streini spre a să sui pe acele înfricoşate înălţimi.* ib. (1839), 46²/24. *Nimic n-a fi în lume... Carele să mă strămute de nespusa fericire, De a mă-nchina la tine ca la o dumnezeire!* CONACHI, P. 101. *Simţesc o nespusă compătimire pentru soarta ei.* NEGRUZZI, S. I, 41. *El împrumuta pe toţi junii cu bani, luîndu-le dobînzi nespuse.* FILIMON, O. I, 146. *Ochii de o adîncime nespusă.* EMINESCU, N. 39, cf. id. O. I, 175. *Zări într-o depărtare nespusă o schinteie ce abia licărea.* ISPIRESCU, L. 201, cf. MACEDONSKI, O. I, 3. *Dar cît de nemăsurată, cît de nespusă trebuie să fie durerea ce produce scena aceasta asupra unui părinte.* GHEREA, ST. CR. II, 66. *Era cerul de o frumuseţen espusă.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 77, cf. 30. *Cu o graţie nespusă îşi ridică mînile şi-şi răsfoi părul bogat.* F (1903), 4. *Nu voi putea să-ţi ajut, cu toată nespusa-mi durere.* MURNU, I. 20. *Umezeala şi răcoarea dimineţii dădeau întregii firi o nespusă frăgezime.* HOGAŞ, DR. I, 3. *Naum ridicase ochii c-o uimire nespusă.* SADOVEANU, O. IX, 159. *Părea că-i face o plăcere nespusă să se înconjoare cu o atmosferă de teroare.* T. POPOVICI, SE. 101. ◇ (Adverbial) *Iubitu-mî-i nespus.* PSALT. HUR. 43r/17. *Pe Soliman îl amuza nespus acest bărbat roşcat şi vioi.* CAMIL PETRESCU, O. III, 177. ◇ (Legat de un adjectiv sau de un adverb prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Te gîndeşti la multe alte nopţi, nespus de fericite.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 74. *Dido, cu pasul încet, nespus de frumoasă regină.* COŞBUC, AE. 23. *Eu sînt nespus de mîndru.* F (1906), 2. [Trandafirii galbeni] *îmi erau nespus de dragi.* GALACTION, O. 345. *Erau nespus de conservatori şi tenaci.* SADOVEANU, O. IX, 214. *Glasul lui venea ca după un drum nespus de lung.* ARGHEZI, T. C. 24. *Venea spre gratii nespus de repede.* CAMILAR, N. I, 98. *Cum adică? Făcu Ieremia, nespus de mirat.* TUDORAN, P. 42. *Se vedea că îi pare nespus de bine că Ţurlea îşi amintea de el.* PREDA, D. 55. *Se întoarse însă curînd şi răspunse cu un glas nespus de blînd.* id. M. 148. *Totul era nou, neîntîlnit şi nespus de curat.* T. POPOVICI, SE. 228, cf. 320. (Învechit şi regional; acordat ca un adjectiv) *Dintr-acest deal este o vedere nespusă de frumoasă.* GOLESCU, Î. 81. *O pradă nespusă de mare veţi avea.* ISPIRESCU, M. V. 40. *Au ajuns de la o vreme foarte afund în pădure, într-o desime nespusă de mare.* SBIERA, P. 172. *Bucuria păcurarilor era nespusă de mare.* RETEGANUL, P. IV, 40.

— Pl.: *nespuşi, -se.*

— Pref. *ne-* + **spus.**

NESTĂJNIC, -Ă adj. v. **nestaşnic.**

NESTÁRE s. f. (Învechit) Însuşirea de a fi instabil, nestatornic **(1)**, indecis; instabilitate; incertitudine. *Vreamea cu vînturi tari urmează, apoi de mijloc şi mare nestare a aerului* (a. 1695). FN 65, cf. 154. *Din pricina vremelnicii nestări, adecă neştiind şi nefiind hotărît ce se deie bir pre an,... s-au dus în ţări străine* (a. 1756). URICARIUL, I, 354. ◇ Expr. **Nestare la cuvînt** = faptul de a nu-şi respecta cuvîntul dat. *Însă, pentru nestare la cuvînt a lui Decheval,... nu multă vreme au putut a să stărui acea pace.* CANTEMIR, HR. 82, cf. 128.

— De la **nestătător.**

NESTÁSNIC, -Ă adj. v. **nestaşnic.**

NESTÁŞNIC, -Ă adj. (Regional) **1.** (Despre oameni sau despre firea lor) Vioi, zburdalnic; impulsiv, aprig; p. ext. schimbător, nestatornic **(1)**. *Se învoi a împlini dorinţa fierbinte a surorii sale care era de o natură nestasnică şi vivace.* F (1872), 159. *Unul dintre copilaşi... îi fură pălăria din cap şi fuge cu ea năstaşnic.* SLAVICI, N. I, 30, cf. H XVIII 161. *Am văzut că e nestaşnic băiet.* L. COSTIN, GR. BĂN. 146, cf. ALR I 1 517/9, LEXIC REG. 49, L. ROM. 1960, nr. 5, 35.

2. (Despre animale) Lacom (Vîlceaua-Tîrgu Jiu). COMAN, GL.

— Pl.: *nestaşnici, -ce.* — Şi: **nestájnic, -ă** (CV 1951, nr. 2, 34, ALR I 1 517/839, 842, 850, 856, ib. 1 568/9, 42, 63, 839), **nestásnic, -ă, năstáşnic, -ă** adj.

— Etimologia necunoscută. Cf. scr. nestašen.

NESTATÓRNIC, -Ă adj. **1.** Negativ al lui statornic. Cf. IST. Ţ. R. 117, AR (1830), 26¹/23, POLIZU, BOLLIAC, O. 47, ODOBESCU, S. III, 15, CERNA, P. 133, HOGAŞ, M. N. 73, GALACTION, O. 119, BOGZA, C. O. 210, SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 599. ◇ (Substantivat) *Ar zice cineva că eram un nestatornic.* GANE, N. III, 91.

2. (Prin Ban.; despre copii) Neastîmpărat (**2**). Cf. ALR I 1 517/51, 87.

— Pl.: *nestatornici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **statornic.**

NESTĂMÁTĂ adj. v. **nestemată.**

NESTĂPÎNÍRE s. f. Negativ al lui stăpînire. ✦ (Învechit) Lipsă de conducere; p. ext. anarhie. *În vremile nestăpînirii, cînd însăşi neorînduialele sînt în loc de pravile* (a. 1773). GCR II, 87/28. *Împărăţia apusului încă nu avea oblăduitoriu, ... drept aceea, după zece luni şi şeptesprezece zile de nestăpînire, senatul Romei şi ostaşii dimpreună au ales august pre Iulie Maiorian.* ŞINCAI, HR. I, 86/19.

— Pref. *ne-* + **stăpînire.**

NESTĂPÎNÍT, -Ă adj. Negativ al lui stăpînit; care nu poate fi stăpînit sau nu se poate stăpîni; nedomolit, năprasnic (**1 2**).

— Pl.: *nestăpîniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **stăpînit.**

NESTĂTĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Instabil. *Vreamea nestătăcioasă* (a. 1693). FN 12. *Ceriul nestătăcios* (a. 1694). ib. 29, cf. 55.

— Pl.: *nestătăcioşi, -oase.*

— Pref. *ne-* + **stat** + suf. *-ăcios.*

NESTĂTĂTÓR, -OÁRE adj. **1.** (Învechit) Negativ al lui stătător. Cf. CORESI, EV. 330, VARLAAM, C. 289, M. COSTIN, O. 179, N. COSTIN, L. 302, CANTEMIR, IST. 133, CONACHI, P. 81, PONTBRIANT, D., COŞBUC, P. II, 90, ALEXI, W.

2. (Regional; despre copii) Neastîmpărat (**2**) (Borlovenii Vechi-Băile Herculane). ALR I 1 517/12.

— Pl.: *nestătători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **stătător.**

NESTĂVILÍT, -Ă adj. Negativ al lui stăvilit. Cf. TOPÎRCEANU, B. 65. ✦ Care nu poate fi oprit, reţinut, impetuos, neoprit; p. ext. irezistibil. *Într-un elan nestăvilit, o prinserăm în mijlocul nostru şi ... ne învîrteam în jurul ei răcnind.* BRĂESCU, V. 24. *La toate gîndea, pe toate şi le amintea, ca întotdeauna, cu o nestăvilită mulţumire de sine.* C. PETRESCU, A. R. 189. *Acţiunea de revalorificare a tot ce este înaintat în operele scriitorilor noştri din trecut reprezintă unul din aspectele importante ale revoluţiei culturale în nestăvilit avînt.* CONTEMP. 1953, nr. 363, 1/1. *Porniră mai repede, copleşiţi amîndoi de un nestăvilit dor de viaţă.* CAMILAR, N. I, 341. *Simulînd o indignare nestăvilită, întrerupse avalanşa strigătelor lui.* T. POPOVICI, S. 17. ◇ (Adverbial) *Se răsturnă, ca un sac plin scăpat din braţe, în fotoliu, unde continuă să rîdă nestăvilit.* STANCU, R. A. V, 56. *Voi, cei mai buni, mîndria ţării, Înaintaţi nestăvilit Spre ţărmul zilelor de aur.* FRUNZĂ, Z. 41.

— Pl.: *nestăviliţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **stăvilit.**

NESTEMÁT, -Ă adj. v. **nestimat.**

NESTEMÁTĂ adj. (În sintagma) *Piatră nestemată* (şi substantivat, f.) = mineral rar, cu aspect atrăgător şi duritate mare, folosit mai ales pentru podoabe; piatră preţioasă, (prin Olt.) piatră nestimîndră. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Reprezenta douăsprezece semenţie ale lui Israel, prin douăsprezece pietre nestimate în fiecare pătrat.* HELIADE, O. II, 180. *Dulămi cu flori de aur la piept, împodobite Şi-ncinse cu paftale de piatră nestimată.* ALECSANDRI, POEZII, 200. *Coroana lui avea deasupra, în mijloc, crucea toată de aur, împodobită cu cinci pietre nestimate.* EMINESCU, N. 156. *Nepoate, mai văzut-ai pietre nestimate aşa de mari şi frumoase ca acestea?* CREANGĂ, P. 217. *Aici erau rînduite cu meşteşug tot felul de arme, unele împodobite cu nestimate, altele numai aşa fără podoabe.* ISPIRESCU, L. 21, cf. 38. *În fundul astei mări, Nefolositorul aur ş-ale noastre nestimate, Scule şi mărgăritare trebuiesc dar aruncate.* OLLĂNESCU, H. O. 252. *Pe capul ei strălucea o diademă de petrii nestimate.* F (1903), 4. *Din fiecare vers voi face Cîte-un breloc de-argint, în care Gîndirile-mi vor sta alături Ca nişte pietre nestimate.* MINULESCU, V. 38. *A cules toate economiile din anii cînd era burlac şi a făcut datorii, ca să răscumpere cutiile cu nestemate.* C. PETRESCU, C. V. 353. *Aşa-i de bogat acest boier, încît nu i se mai ştie sama zloţilor şi a pietrelor nestemate.* SADOVEANU, O. XIII, 381. *Şi-n vîrful cîrligului ... Este-o piatră nestimată Ce plăteşte lumea toată!* ALECSANDRI, P. P. 202. *Luminat De-o piatră nestimată, De pe fruntea-i coronată.* TEODORESCU, P. P. 21. *Dragă mioară, În cap cu patru coarne Şi-n vîrfu coarnelor, Cîte-o piatră nestimată, De-mi plăteşte ţara toată.* MAT. FOLK. 159. *Dar în vîrful coarnelor Să-mi vezi ce avea el, frate? Numai pietre nestimate, De lumina lumea toată!* PĂSCULESCU, L. P. 296. *Colo sus la Rusalim, La o tufuţă de smochin, Lîng-o piatră năsălmată.* ARH. FOLK. VII, 93, cf. 121. *Am două pietre nestimate; Încotro le-arunc, acolo se duc* (Ochii). GOROVEI, C. 248. (Într-o poezie populară; ca determinant al diminutivului *pietricică*) *Pernişoare mititele Stau boierii tot pe ele, Pe la patru colţurele, Tot cu scumpe petricele, Petricele nestimate Care-n lume nu se poate.* POP., ap. GCR II, 300. ◇ Fig. *Blînd îmi răsai cu faţa ta blajină ... Cu tin' răsar*

atîtea nestemate Din îngropatul vremilor tezaur. GOGA, P. 27, cf. 117. *În sfîrşit, o nestimată încă, la cununa nemuririi mele!* HOGAŞ, M. N. 13. *Lună cu mîner de nestimate.* LESNEA, C. D. 109. *Mii de studenţi ... păşesc pragul acestor şcoli, dornici să primească şi să-şi însuşească cultura şi educaţia cari şlefuiesc nestematele talentului.* CONTEMP. 1948, nr. 112, 14/1. *A doua zi dimineaţă, soarele a răsărit în senin şi, după ploaia nopţii, codrul a lucit de mii şi mii de nestemate ca flori fără nume şi degrab trecătoare.* SADOVEANU, N. P. 140. *Citind versurile populare adunate de Eminescu, te surprinde plăcut faptul că ele îţi evocă poezii devenite nestemate ale creaţiei eminesciene.* BENIUC, P. 18. ✦ P. ext. (Rar) De piatră scumpă. *Împăratul perşilor au pierdut o mărgea nestemată, căria asemene pănă atunci şi de atunci încoace n-au fost.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 116, cf. PETICĂ, O. 475. *Şi astfel năzuinţele i se păreau mai preţioase şi mai dragi, ca o comoară nestemată.* REBREANU, I. 377.

— Pl.: *nestemate.* — Şi: **nestimátă,** (regional) **nestămátă** (GRAIUL, I, 83), **năsălmátă, năstămátă** adj.

— Din lat. **aestimatus,** după modelul cuvintelor negative formate cu pref. *ne-*.

NESTÉMNIC, -Ă adj. **1.** (Olt.) Foarte dibaci, foarte priceput; p. ext. năzdrăvan (4). *Poate-l prindeşte* [pe lup] *vrun nestemnic de puşcaş ... n-ar vrea s-ajungă guler la cojoc.* PLOPŞOR, C. 12, cf. CIAUŞANU, GL., LEXIC REG. 30, MAT. DIALECT. I, 232. ✦ (Despre cai) Care are o pată albă sub coadă (şi este considerat din această cauză înzestrat cu însuşiri neobişnuite). Com. din IZVOARELE-BĂILEŞTI.

2. (Regional) Nepriceput (2) (Obislavu-Rîmnicu Vîlcea). I. CR. IV, 251.

— Pl.: *nestemnici, -ce.* — Şi: **năstémnic, -ă** adj. MAT. DIALECT. I, 232.

— Etimologia necunoscută.

NESTIDÍNŢĂ s. f. (Învechit, rar) Negativ al lui stidinţă; lipsă de sfială, de respect; nerușinare, neobrăzare, impertinenţă. *Eşti bătrîn fără de ruşine şi ai ca cînii nestidinţă.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 146^{v}/31. *Nu mă urni de la tine, De cuvinte obiceai şi de a mea nestidinţă.* id., ap. GCR I, 241/21.

— Pref. *ne-* + **stidinţă.**

NESTIMÁT, -Ă adj. (Învechit) Nepreţuit (2), inestimabil. *Oarecînd ne serveam cu limba maghiară, în anii din urmă cu cea germană, astăzi ... cu cea română, cu dulcea limbă a mamei noastre, folos mare şi nestimat!* CODRU-DRĂGUŞANU, C. XIII. *Două luni fură de ajuns ... banului ca să preţuiască aceste rare şi nestimate calităţi.* FILIMON, O. I, 200. *Însă toate aceste nestimate resurse naturale ar rămînea în suferinţă dacă judeţul Mehedinţi n-ar fi înlesnit de natură şi cu strecurarea şi transportarea productelor sale.* I. IONESCU, M. 75. *Cerbul, în repaosul său cumpănit pare a simţi de ce preţ nestemat este sfînta podoabă ce el poartă.* ODOBESCU, S. III, 59.

— Pl.: *nestimaţi, -te.* — Şi: **nestemát, -ă** adj.

— Cf. lat. inaestimabilis, fr. inestimable.

NESTIMÁTĂ adj. v. **nestemată.**

NESTIMÎNDRĂ adj. (Prin Olt.; în sintagma) *Piatră nestimîndră* = piatră nestemată, v. nestemată. *Parcă ar fi fost bătută cu pietre nestimîndre.* PLOPŞOR, C. 49, cf. id. V. O.

— Pl.: *nestimîndre.*

— Contaminare între **nestimată** şi **mîndră.**

NESTINGÍBIL, -Ă adj. (Rar) Care nu poate fi stins, oprit, potolit. *Însetat de setea nestingibilă a puterii şi lipsit de orice pudoare politică.* ALECSANDRI, T. 1651. *Acea veselie nestingibilă a fetelor tinere.* EMINESCU, N. 104.

— Pl.: *nestingibili, -e.*

— După fr. **inextinguible.**

NESTÍNS, -Ă adj. Negativ al lui stins; care (mai) arde (cu putere); care nu poate fi stins; (despre foc) viu, iute; p. ext. (despre sentimente, senzaţii) care nu se curmă, nu încetează sau nu poate fi atenuat, domolit, potolit; care durează etern, veşnic (cu aceeaşi intensitate). *Şi ardzîndu-i cu cărbuni de foc nestins.* COD. TOD. 225, cf. ANON. CAR. *Dar nici a întoarce fără tine acasă Libovul nestîns şi inima mă lasă.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 138, cf. LB. *Ura mea este nestinsă şi nu se va îndupleca.* HELIADE, O. I, 411. *Iadul nu se-ndură De lacrimi, vaiete şi plîns. Focul ce arde-ntr-a lui gură Este etern, este nestins.* NEGRUZZI, S. II, 118. *Să le dăm În foc, în foc nestins, Sau să le înecăm.* ALECSANDRI, T. I, 268. *Părăsi pe juna fanariotă, lăsîndu-i ... dorul nestins al viselor de aur ce o dezmierdase în trecut.* FILIMON, O. I, 118. *Făt-Frumos bău putere şi-un fel de foc nestins îi cutreieră cu fiori de răcoare toţi muşchii.* EMINESCU, N. 10. *Naţiunea noastră şi-a transmis din generaţie în generaţie ... acel germen de nestinsă poezie care întotdeauna a trăit şi va trăi.* MACEDONSKI, O. IV, 29, cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Din doru-i nestins şi-n veci călător O doină domol se-nfiripă.* GOGA, P. 53. *O contrazicere nestinsă, un abis! rămîne între noi.* GALACTION, O. 222, cf. 227. *De unde ai nestinsele puteri?* LABIŞ, P. 64. *Trupu-i cătrănea ... Apoi foc îi da Ş-astfel o mustra: ... Arzi în foc nestins, De noi trei aprins.* ALECSANDRI, P. P. 118. *Porunci-ţ-aş, zeu, pe soare Dor nestins şi lungă jale.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 133. *Datoria veche e comoară nestinsă.* ZANNE, P. V, 261. ◇ *Focul (cel) nestins* v. foc. *Var nestins* = var în forma în care iese din cuptorul de calcinat

var. *Aruncîndu-vă în var nestins, nicidecum nu v-aţi ars.* MINEIUL (1776), 76^{v2}/16.
— Pl.: *nestinşi, -se.*
— Pref. *ne-* + **stins.**

NESTOIÁ vb. I. Refl. unipers. (Regional) A se domoli, a se înmuia. *Gerul s-a mai nestoiat.* PAMFILE, C. 48.
— Prez. ind. pers. 3: *nestoiază.*
— Cf. ostoi, neostoit.

NESTRÁPĂ s. f. v. **năstrapă**[1].

NESTRĂBĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit; despre locuri, drumuri) Care nu este sau nu poate fi străbătut, pe unde nu se (poate) pătrunde. *Bizia şi Selibria au scăpat şi de gefuire ... fiind, nu numai cu tari ziduri încungiurate, ci şi în locuri nestrăbăcioase aşezate.* ŞINCAI, HR. I, 246/37, cf. BARONZI, L. 100.
— Pl.: *nestrăbăcioşi, -oase.*
— După lat. **impenetrabilis.**

NESTRĂBĂTÚT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui străbătut; care nu a fost (încă) străbătut. Cf. ŞINCAI, HR. I, 370/19, BUDAI-DELEANU, LEX., ASACHI, S. L. II, 46, ALECSANDRI, P. II, 302, EMINESCU, N. 67, ISPIRESCU, L. 75, IORGA, L. I, 92, HOGAŞ, DR. I, 30, SADOVEANU, O. X, 447.
2. (Învechit, rar; urmat de o determinare introdusă prin prep. „cu") Care nu este deprins, familiarizat (cu ...). *Să nu rămîie ceva neînsemnat, pentru ca să nu le zică vecinii lor di prinprejur că au fost adormiţi sau neînvăţaţi şi nestrăbătuţi cu istoriia.* URECHE, L. 67.
— Pl.: *nestrăbătuţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **străbătut.**

NESTRĂMUTÁRE s. f. (Astăzi rar) Negativ al lui strămutare; faptul de a rămîne neschimbat, definitiv; p. ext. trăinicie, durabilitate; hotărîre, fermitate; dîrzenie. *Şi pentru aceasta s-au făcut acest arhieresc hrisov, întărit cu iscălitura şi cu pecetea smereniei noastre, spre adeverinţa, întemeierea şi nestrămutarea aşezămînturilor şi învăţăturilor noastre.* ANTIM, P. XVI. *Nestrămutarea nădejdii voastre.* MINEIUL (1776), 76^{r1}/19. *Poroncim domniei voastre velvistiernic, ca pentru mai temelnică statornicie şi nestrămutare acestei alcătuiri, să se facă şi osebit hrisov al domniei mele* (a. 1814). URICARIUL, I, 223, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *El n-a putut să primească educaţia de energie şi de nestrămutare a omului viu la minte şi la suflet dîrz.* ARGHEZI, T. C. 61. ◇ Loc. adv. **Cu nestrămutare** = în mod hotărît, ferm, neabătut **(2).** *Este hotărît cu nestrămutare a merge în ajutorul fiinţei care a trimis năframa pe pîrîu.* GANE, N. II, 70, cf. III, 7.
— Pref. *ne-* + **strămutare.** Cf. nestrămutat.

NESTRĂMUTÁT, -Ă adj. Negativ al lui strămutat.
1. (Învechit) Care nu se mută sau care nu poate fi mutat, schimbat din loc, stabil; p. ext. trainic, durabil. *Tu eşti ... acela ce scuturi lumea supt ceriu din temeiuri şi stîlpii ei nestrămutaţi* (a. 1650—1675). GCR I, 228/16. [Baniţa] *întemeindu-să în pămînt, a sta drept, nestrămutată* (a. 1824). DOC. EC. 338. *Dasupra lor o movilă cu mărire au înălţat, Ca să fie totdeauna monument nestrămutat.* NEGRUZZI, S. I, 131, cf. PONTBRIANT, D. *În zadar vuieşte Cerna şi se bate De-a ei stînci măreţe, vechi, nestrămutate.* ALECSANDRI, P. I, 212. *Voi, o monumente d-eternă admirare, Nestrămutate-aţi stat!* BOLINTINEANU, O. 186, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. ✦ (Învechit) Inamovibil. *Starostea şi proestoşii ... să nu fie nestrămutaţi, ci proestoşii să se schimbe pe fieşcare an, iar starostea la fieşcare doi ani* (a. 1824). DOC. EC. 328. *Judecătorii sînt nestrămutaţi din dregătoria lor.* CR (1829), 152^{2}/21.
2. Fig. (Despre oameni şi acţiunile lor, despre întîmplări etc.) Care nu poate fi clintit, schimbat; statornic; ferm, hotărît, (învechit) neurnit **(2).** Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Un prieteşug nestrămutat.* BELDIMAN, N. P. I, 156/4, cf. LB. *Prietenii îşi urează o dragoste nestrămutată.* MARCOVICI, D. 2/26, cf. 325/20. *Credeţi, domnule agă, că vă voi păstra o recunoştinţă nestrămutată pentru tot ce veţi binevoi să faceţi în privinţa istoriei mele.* KOGĂLNICEANU, S. 236. *A sa nestrămutată prietenie către guvernul britanic.* AR (1839), 12^{1}/35. *Pravili nestrămutate, Ce păstrează în iveală a dreptăţilor scări toate.* CONACHI, P. 299, cf. POLIZU. *Fii nestrămutat în credinţa ta.* BOLLIAC, O. 245. *Îţi trimit încă şi acest estract, care arată opinia lui Kossuth şi hotărîrea nestrămutată întru aceasta.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 358, cf. PONTBRIANT, D. *Împăratul rămînea nestrămutat în acea dispoziţiune.* ODOBESCU, S. III, 537. *Luă hotărîre nestrămutată a ţinea feciorii şi viitoarele nurori pe lîngă sine.* CREANGĂ, P. 3. *Credinciosul şi nestrămutatul d-tale admirator şi prietin.* CARAGIALE, O. VII, 268. *Busuioc însă a rămas nestrămutat în hotărîrea sa.* ISPIRESCU, L. 382. *Cu această credinţă nestrămutată se naşte.* GHEREA, ST. CR. II, 240, cf. DDRF. *Măreţ înălţa-se-va pînă la stele Nestrămutatul Aeneas al tău.* COŞBUC, AE. 17, cf. BARCIANU. *Acei ochi înzestraţi cu tăria nestrămutată a hotărîrei ferme.* F (1906), 30. *S-a mîniat în toată legea cînd a văzut hotărîrea mea nestrămutată de-a locui la şcoală.* AGÎRBICEANU, A. 333. *Faţă cu hotărîrea nestrămutatului meu tovarăş, trebui să înclin pentru drumul pe apă.* HOGAŞ, DR. I, 151. *Cuvînta avînd în ochi strălucirea de argint, aflătoare în căutătura omului în clipele de hotărîre nestrămutată.* MIRONESCU, S. A. 51. *Hotărîrea medicului era nestrămutată.* C. PETRESCU, R. DR. 30, cf. 44. *Norocul a făcut ... să apară omul însufleţit de cele mai bune intenţii*

și, pe deasupra, cu o voință nestrămutată. ROMANESCU, ZET. 16. *Nestrămutata voință de pace a popoarelor.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 389. *Mi-am făcut . . . o convingere nestrămutată despre valoarea breslei.* SADOVEANU, E. 139. *Tresări auzind vorbele acestea care cuprindeau hotărîre nestrămutată.* VORNIC, P. 207. *Adevărații discipoli ai făuritorilor comunismului științific au îmbinat fidelitatea nestrămutată față de marxism cu atitudinea creatoare față de teorie.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 11, 7. ◇ (Adverbial) *Să se chivernisească toate nestrămutat.* ANTIM, P. XIII. *Și desătinele și goștinile satelor încă să plătească la mănăstiri, care mi le-au păzit nestrămutat* (a. 1743). URICARIUL, I, 55, cf. 73. *S-au dat de către noi această slobozenie . . . ca să se păzască și să se urmeze nestrămutat* (a. 1804). ib. IV, 89/21. *De aceea îți scriu lămurit și nestrămutat.* KOGĂLNICEANU, S. 190. *De dincolo de negrul țărm al vieții, Înalță spada ta, nestrămutat.* CERNA, P. 107.

— Pl.: *nestrămutați, -te.*

— Pref. *ne-* + **strămutat.**

NESTRĂMUTĂTÓR, -OÁRE adj. (În dicționarele din trecut) Negativ al lui strămutător. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. ◇ (Gram.; învechit) *Verb nestrămutător* = verb intranzitiv. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D.

— Pl.: *nestrămutători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **strămutător.**

NESTRĂVEDÉRE s. f. (Învechit, rar) Opacitate. Cf. PONTBRIANT, D.

— Pref. *ne-* + **străvedere.**

NESTRICÁT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui stricat. Cf. ALECSANDRI, T. I, 448, IORGA, C. I. I, 10, SADOVEANU, O. IX, 211, 219, ZANNE, P. V, 94. ✦ (Învechit) Care nu poate fi stricat, distrus, desființat; p. ext. etern, veșnic. *Așezămînt nestricat și temelie nemișcată, păzitoriu și folositoriu și apărătoriu ai fost cetății tale.* MINEIUL (1776), 165^{v2}/8. *Slava ce-ntovărășește Lucrurile minunate, Acum iarăși îți gătește Cununi de flori nestricate.* CONACHI, P. 38.

2. (Învechit) Virgin, cast. *Polixenia fusease răpită de un om rău, . . . ce, cu darul lui D*[u]*m*[e]*zău, au scăpat curată și nestricată.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 26^{r}/23. *Cearce-se împăratului fetișoare nestricate.* BIBLIA (1688), 356^{2}/1. *Fecioară nestricată.* MINEIUL (1776), 30^{vl}/37.

3. (Popular) Întreg, sănătos, intact; nevătămat **(1).** *Bolnavul rămăsese tăcut . . . visa, mișcat, închipuindu-și toate. Căci imaginația rămăsese în el încă nestricată.* SADOVEANU, O. IX, 164. *Dă-te, Stanciule, legat, C-așa poruncă mi-a dat, Să te ducem nestricat.* PAMFILE, C. Ț. 60. ◇ Fig. *Exemple care . . . sperăm că vor face o impresie destul de adîncă asupra oricării inteligențe nestricate.* MAIORESCU, CR. I, 343. *Eleonora era o ființă ciudată și plină de contraziceri . . . deși ar fi putut citi cineva o inimă nestricată și un fond de multă bunătate.* GANE, N. I, 101.

— Pl.: *nestricați, -te.*

— Pref. *ne-* + **stricat.**

NESTRICĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Negativ al lui stricăcios; care nu este supus stricăciunii, care nu se strică, nu poate fi stricat, nu se degradează, nu se alterează; p. ext. etern, veșnic. *Numai aceale nestricăcioase frămseță a doritului H*[risto]*s chitea.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 163^{r}/25. *Și împuns fiind în coasta ta cea nestricăcioasă.* MINEIUL (1776), 154^{vl}/37. *Sufletul omului iaste nemuritoriu pentru că iaste un lucru nestricăcios și fără materie.* MOLNAR, RET. 24/19. *Pre om dintru acea fericită și nestricăcioasă și nemuritoare viață l-au pogorît* (a. 1882). CAT. MAN. I, 354.

— Pl.: *nestricăcioși, -oase.*

— Pref. *ne-* + **stricăcios.**

NESTRÎMBĂTÓR, -OÁRE adj. (Într-o poezie populară, probabil din necesități prozodice) Negativ al lui strîmbător; drept, obiectiv. *Lăsa-m-oi de răzeșie, Să apuc în haiducie, Ca să-mi fac sfîntă dreptate Cu cea ghioagă de pe spate, Să-mi aleg judecători Cei stejari nestrîmbători!* ANT. LIT. POP. I, 17.

— Pl.: *nestrîmbători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **strîmbător.**

NESUFERÍBIL, -Ă adj. (Învechit) Insuportabil. Cf. PONTBRIANT, D. *Capitala lor atunce e nesuferibilă, căci acoperită de negura umedă și întunecoasă, aceste împiedecă pe oameni a ieși la stradă.* F (1872), 308, cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nesuferibili, -e.*

— De la **suferi** (după fr. *insupportable).*

NESUFERICIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Negativ al lui sufericios; insuportabil; inacceptabil; intolerabil. *Au trimis soli la Petru și la Asan, vrînd să facă pace cu vlahii, ci în zădar, pentru răspunsul cel fălos și sumețu al varvarilor și pentru condițiile cele rușinoase și nesufericioase a romanilor.* ȘINCAI, HR. I, 227/33. *Ciuma și foametea, două rele nesufericioase, întrase în oastea turcului.* id. ib. II, 65/37.

— Pl.: *nesufericioși, -oase.*

— Pref. *ne-* + **sufericios** (după lat. *insupportabilis).*

NESUFERÎNȚĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui suferință.

1. Faptul de a nu putea suferi pe cineva sau ceva; lipsă de simpatie, de toleranță; aversiune. *Întinsele sîlbe pe cîmpul cel verde Arată la lume esemplu frumos, Că nesuferința și ura se*

pierde Pe unde lipseşte est om păcătos. MUREŞANU, P. 95/3. *Mătuşa ei nu-i mai putea suferi cîntecile şi de această nesuferinţă se împărtăşea şi amicul ei.* F (1897), 343.

2. Nerăbdare. *Auzind de a lui Vlad vitejie, Dorit-am să fiu la cea-nălţată Bătălie ce are acum să fie Şi a cării fîrşit Evropa toată Îl aşteaptă cu nesuferinţă, Poftind creştinilor Biruinţă.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 148. *Toţi aştepta cu nesuferinţă După a lui Janalău socoteală.* id. ib. 374.

— Pref. *ne-* + **suferinţă.**

NESUFERÍRE s. f. (Astăzi rar) Negativ al lui s u f e r i r e; aversiune; duşmănie. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *Manlache, clocotind de o ură nouă, nu scăpă nici un prilej să arate colţii vlăjganului cu faţa turtită . . . de altfel, nesuferirea şi duşmănia se încrucişară pe drum.* POPA, V. 345.

— Pref. *ne-* + **suferire.**

NESUFERÍT, -Ă adj. Negativ al lui s u f e r i t.

1. Care este greu de suportat sau care depăşeşte puterile, rezistenţa cuiva, care nu poate fi suferit, i n s u p o r t a b i l; p. e x t. cumplit. *Şi prăvitorii văzînd să împlea de milă şi de jale, durîndu-i văzînd muncă nepovestită şi nesuferită.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 169r/1. *Pentru nesuferitele răotăţi ce făcea, . . . l-au mazilit.* R. GRECEANU, CM II, 139. *Căldura cea nesuferită a soarelui* (a. 1795). GCR II, 157/37. *Durerea ranei făcîndu-să mai nesuferită de ostineală şi calul căzînd de obosire, s-au culcat.* IST. CAROL XII, 76v/7. *Spasmosurile . . . au sporit cu aşa furie, încît să părea nesuferite.* AR (1831), 78¹/4, cf. DRĂGHICI, R. 57/11. *Asupririle şi nebuniile lui cele nesuferite provocase în mai multe rînduri răscoale.* ASACHI, S. L. II, 119. *Plin de speranţă aştept de la excelenţa voastră curmarea acestei vieţi nesuferite.* BOLLIAC, ap. GHICA, A. 639. *Nu mai pot duce această nesuferită sarcină!* CREANGĂ, P. 100. *În odaie era o căldură nesuferită.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 12. *Starea văduvelor în general nu e de invidiat; la ţară mai cu seamă această stare e nesuferită.* GHEREA, ST. CR. II, 257. *S-ajungă el la bătrîneţe să-l mănînce procesele şi avocaţii! I se părea o ruşine nesuferită.* REBREANU, I. 340. *Într-o după-amiază nesuferită de vară, colonelul . . . lucra în cabinetul său.* BRĂESCU, V. A. 35. ◇ (Adverbial; legat de un adjectiv prin prep. „de", exprimă ideea de superlativ absolut) *Punea un fel de căldură, de alintare stîngace şi proastă care la vîrsta în care ea se afla, era nesuferit de ridiculă.* VLAHUŢĂ, N. 15. ✦ S p e c. (Învechit, rar; despre preţuri, costul unor mărfuri) Exagerat, exorbitant. *Să păzească un drept şi o cumpănită plată . . . fără a cere preţ dă plată nesuferit* (a. 1824). DOC. EC. 323. ✦ Care nu este sau nu poate fi îngăduit, permis. *Se hrănea de pe la creştini cu cerire de milostenie prin tîrg, lucru cu totul nesuferit tagmei călugăreşti* (a. 1803). URICARIUL, VII, 128.

2. Care displace, care repugnă; p. e x t. urîcios; detestabil, odios. *Cu atîta mai nesuferit este Engel în lucrul acesta decît Sulţer.* MAIOR, IST. 196/4. *De nimeni nu e iubit, E la toţi nesuferit.* MUMULEANU, ap. GCR II, 249/30, cf. BĂLCESCU, M. V. 393. *Ajunse a fi cel mai nesuferit şi mai negrijitor subprefect.* NEGRUZZI, S. I, 111. *Otilia simţi că în curînd nu se va mai putea reţine şi va da un brînci nesuferitei intruse.* CĂLINESCU, E. O. II, 234. *Amîndoi, atunci, nu bănuiau cum au să se simtă într-o zi . . . ea cu nesuferita, urîta închipuire a lui Manole.* DEMETRIUS, A. 17. *Gura care e-mpuţită Altui e nesuferită.* ZANNE, P. II, 173, cf. VIII, 517. ◇ (Adverbial) *În ultimele săptămîni . . . se poartă cu dînsa din ce în ce mai nesuferit.* C. PETRESCU, C. V. 310.

— Pl.: *nesuferiţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **suferit.**

NESUFERITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) Negativ al lui s u f e r i t o r; care nu poate suporta ceva, care nu rezistă la ceva; care nu tolerează, nu suportă, nu îngăduie (pe cineva sau ceva), i n t o l e r a n t. *Iară altor svetnici s-au părut acest sfat foarte cu greu şi primejdios între un nărod nesuferitoriu de stăpîni streini.* N. COSTIN, L. 230. *Era nu numai nesuferitoriu de osteneli, ci şi fricos.* ŞINCAI, HR. I, 1/8. *Mînzii . . . numai supt puţînă povară trebuie siliţi, carea se poate înmulţi din zi în zi, ca se nu se înveţe nici prea iuţi la tras, nici prea nesuferitori de greutate.* ECONOMIA, 77/27. *Dumnezeu le sufere pre toate; pentru ce dar eu să mă fac mai nesuferitoriu decît Dumnezeu?* BELDIMAN, N. P. II, 114/14, cf. LB, POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nesuferitori, -oare.* — Şi: **nesuferitóriu** adj.

— Pref. *ne-* + **suferitor.**

NESUFERITÓRIU adj. v. **nesuferitor.**

NESUPÚNERE s. f. Negativ al lui s u p u n e r e; atitudine, faptă etc. care contravine legii, unei dispoziţii etc.

— Pref. *ne-* + **supunere.**

NESVÂRŞÍT, -Ă adj. v. **nesfîrşit.**

NEŞÁNSĂ s. f. Negativ al lui ş a n s ă; ghinion, nenoroc. *Neşansa însă le-a închis gura repede.* KLOPŞTOCK, F. 335, cf. 237. *Am să mă mărit cu un cavaler mai mult sau mai puţin cruciat, cum de altfel s-a întîmplat, spre neşansa lui.* C. PETRESCU, Î. II, 256.

— Pl.: *neşanse.*

— Pref. *ne-* + **şansă.**

NÉŞCAI adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NEŞCHÍT, -Ă pron. nehot. v. **neşcît.**

NEŞCÎT, -Ă pron. nehot. (Învechit) Cîtva, puţin, niţel. *Înmicşurat-ai elu cu nişchitu* (p u ţ i n HD) *ceva de îngeri.* PSALT. 11. *Mai bire e nişchitu* (p u ţ i n e l H, p u ţ î n e l u l D) *dereptului, decîtu multă bogăţie păcătoşilor.* ib. 68. *Şi o aştepta preste neşchit să moară.* CORESI, EV. 346. *Ce-i viiaţa voastră? Aburu-i, carele să arată neşchit şi apoi piiare.* N. TEST. (1648), 179r/23, cf. ANON. CAR. ◇ (Adjectival) *După zile neşchite venre Filicsu cu Drusiliia, muiiarea sa.* COD. VOR. 64/7. *Şi blagoslovi ei şi umnojiră-se foarte şi vitele lor nu nişchite* (n u l e î m p u ţ i n ă HD). PSALT. 232. *Mie nu deade nici dinioară neşchită dulceaţă ca pre voia mea să mă veselesc.* CORESI, EV. 31. *Sluji derept aceaia Iacov derept Rahila 7 ani şi numai neşchite zile păru lui.* PALIA (1581), 115/19. *Să postească neşcîte zile.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 153v/14. ◇ F i g. *Ieri eram întunecaţi, iar astăzi luminaţi . . ., ieri eram în neşchit suflet, iar astăzi întru suflet dulce.* CORESI, EV. 116.

— Pl.: *neşcîţi, -te.* — Şi: **neşchít, -ă, nişchít, -ă** pron. nehot.

— Lat. **nescio-quantus.**

NEŞCOLÁT, -Ă adj. (Regional) Care nu are şcoală, care nu este instruit (prin şcoală). *Mă, mocanule, neşcolat, nenvăţat* (Beclean-Dej). ALR II 4 851/260.

— Pl.: *neşcolaţi, -te.*

— De la **şcoală** (după germ. *ungeschult*).

NÉŞTE art. nehot. v. **nişte.**

NEŞTÉRS, -EÁRSĂ adj. Negativ al lui ş t e r s; care nu poate fi şters, distrus, înlăturat; p. e x t. care nu poate fi uitat, care rămîne veşnic. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Lanţurile munţilor ce să întind de la miazăzi spre miazănoapte şi de la răsărit la apus arată urme neşterse de o sîlnică învăluire.* AR (1830), 8[1]/20. *Aceasta ar fi pentru noi o ruşine neştearsă.* KOGĂLNICEANU, S. A. 182. *Iubirea lui o să-i rămîie în suflet neştearsă.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 159. *Fiecare îmbolnăvire lasă urme neşterse asupra ochilor.* F (1906), 19.

— Pl.: *neşterşi, -se.*

— Pref. *ne-* + **şters.**

NEŞTÍ vb. IV. I n t r a n z. (Învechit, rar) Negativ al lui ş t i; a nu şti. *Că scularăse spre mere mărturii nedereapte şi nu ştia (neştiuiu H) întreba-mi.* PSALT. 62.

— Prez. ind.: *neştiu.*

— Pref. *ne-* + **şti.**

NEŞTICAVÁI art. nehot. (Învechit, rar) Nişte (1). *Cameniţa au întărit-o cu neşticavai oşti.* NECULCE, L. 44.

— Cf. n i s c a r e v a, n i s c a i v a.

NEŞTIÍNŢĂ s. f. Negativ al lui ş t i i n ţ ă.

1. Faptul de a nu şti, de a nu avea ştiinţă de ceva; situaţie în care se află cel care nu ştie ceva, nu are ştiinţă de ceva; neştire. *Ispitiia să înţeleagă. Iară Domnul desfăcu loru neştiinţă, răspunse şi zise.* CORESI, EV. 168. *Neştiinţa mestecătoriului de sînge sprijineaşte pre vinovat.* PRAV. 220. *În trei chipuri greşaşte omul, sau den slăbiciune, sau den neştiinţă, sau de în firea cea rea.* CHEIA ÎN. 64v/18. *El au răspuns că nimică de acea mărturie nu ştie şi prin neştiinţă l-au pus* (a. 1800). URICARIUL, X, 144. *Vezi că a ei neştiinţă e un mijloc priincios Pentru a mea izbutire.* HELIADE, O. I, 441. *Sau din neştiinţă sau din preagiudecată, nu cunoaşte alte mijloace de a stăpîni răutatea decît pierzînd pe cel vinovat.* AR (1830), 19[2]/7. *În neştiinţa acestor evenimente memorabile, Branda . . . se acufundă în codrii cei seculari.* ASACHI, S. L. II, 72. *În neştiinţă, voit-au măcar să ştie?* KOGĂLNICEANU, S. A. 123. *Pricina de nu ţi-am scris din Transilvania nu a fost lenea, . . . dar neştiinţa de te afli încă acolo,* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 245. *Luceşti în ceriul tău. fără să ştii că un suflet moare. Şi în neştiinţa ta eşti şi mai frumoasă.* EMINESCU, N. 73. *Şi nu ştia unul de altul al cui e şi din ce neam s-ar trage. Şi crescură în neştiinţă.* DELAVRANCEA, O. II, 187. (În corelaţie cu ş t i i n ţ ă) *Ceale ce am greşit cu ştiinţa şi cu neştiinţa* (a. 1702). GCR I, 346/1. *Greşealele . . . sau cu ştiinţa sau cu neştiinţa pînă aci făcute.* MAIOR, ap. GCR II, 201/32. *Noi nu ştiam . . . nici o faptă neomenoasă să fi săvîrşit, nici cu ştiinţă, nici cu neştiinţă.* ISPIRESCU, L. 378. ◇ *Neştiinţă de carte* = analfabetism. *Norod ţinut în sărăcie, în biruri grele, în neştiinţă de carte.* CAMILAR, N. I, 33. *Lupta împotriva neştiinţei de carte trebuie să fie considerată ca o datorie patriotică a fiecăruia cetăţean.* CONTEMP. 1953, nr. 371, 1/2. *În anii puterii democrat-populare, milioane de oameni ai muncii de la oraşe şi de la sate au lichidat neştiinţa lor de carte.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 681, cf. 2 830.

2. (Învechit) Faptul de a nu vrea să ştie, de a nu ţine cont de cineva sau de ceva; s p e c. faptul de a nu respecta legea; p. e x t. fărădelege; păcat; (învechit) neştiut[1], neştiutură. *Tinreaţele meale şi neştiinţa (f ă r ă d e l e a g e l e* B 1938) *mea nu o pomeni.* PSALT. HUR. 19v/19. *Se înfrînse neştiinţa (n e c u n o ş t i n ţ a* BIBLIA 1688) *oamerilor.* COD. VOR. 148/24. *Şi nici pre o cale nu îmbla, ce pre multe căi ale fără-delegiei, şi în neştiinţe îmblîndu, întru ale trupului păcate fiind.* CORESI, EV. 417. *Să va întuneca cu beţia şi cu neştiinţa.* VARLAAM, C. 162.

3. Lipsă de cultură, i g n o r a n ţ ă; p. e x t. obscurantism. *De puţină ştiinţă şi socoteală au fost . . . Vor rîde toţi şi vor ocărî răutatea şi neştiinţa lui.* C. CANTACUZINO, CM I, 50. *Pentru acea multă prostie a voastră . . . şi neştiinţă* (a. 1741). GCR II, 28/9. *Acest neam . . . iaste cufundat în întunericile a cei mai groase neştiinţă.*

IST. AM. 63r/14. *Întru adîncul neştiinţei au surupat pre români.* MAIOR, IST. 253/26. *Noian al neştiinţii.* PISCUPESCU, O. 1/19. *Acela care nu ştie nimic, trebuie să tacă ca să nu-şi mărturisească neştiinţa.* I. GOLESCU, ap. DDRF. *Toate era învălite în horbotul neştiinţii.* AR (1837), 96r/39. *Subt chip de învăţaţi multă neştiinţă se ascunde.* RUSSO, S. 91. *O concentrare de neştiinţă pretenţioasă.* MAIORESCU, CR. I, 232. *Încearcă zadarnic să-şi acopere neştiinţa printr-un adevărat potop de limbuţie.* MACEDONSKI, O. IV, 50. *Mă ruşinez de neştiinţa mea proprie.* F (1897), 31. *Îi istoveau bolile, îi ticăloşea neştiinţa.* SADOVEANU, O. VI, 290, cf. id. P. M. 140. *Neştiinţa şi dobitocia, izvorul greşalelor.* ZANNE, P. VIII, 747, cf. 746, II, 821.

— Pl.: (rar) *neştiinţe.*

— Pref. *ne-* + **ştiinţă.**

NEŞTÍNE pron. nehot. (Învechit) Cineva, careva; oricare, fiecare. *Iară se neştinre de voi lipsitu iaste de mîndrie, se ceară . . . şi da-se-va lui.* COD. VOR. 110/20. *Şi să văm vedea neştine că greşaşte, să nu-l osîndim.* CORESI, EV. 18, cf. 49. *Unde nu va să ajute Dumnezeu, în deşert se nevoiaşte ništine.* MOXA, 376/33. *De nu-ş va lepăda neştine păcatele, nu va putea să dobîndească pre Hristos.* VARLAAM, C. 72, cf. 162. *Să poată afla pe neştine prostan şi neştiutoriu, să-l sparie cu mărturia sfintei scripturi* (a. 1645). BV I, 151. *Căutînd neştine la mine, fie blagocestiv.* HERODOT (1645), 134, cf. 238. *Să va fi prilejit nescui să-ş împarţă vreun lucru sau vreun loc.* PRAV. 9. *Zice-va neştine: dar cum de i-au lăsat cei de pe urmă împăraţi ce au fost a Rîmului?* M. COSTIN, LET. I, 31/32. *Că oarecîte şi-ar ceare neştine în numele tău, neoprit va lua de la tine ce eşti pururea.* DOSOFTEI, PS. 505/7, cf. id. V. S. octombrie 70r/2. *Grăi D*[o]*mnul către Moisi faţă la faţă ca cînd ar grăi neştine către priiatinul lui.* BIBLIA (1688), 63²/37, cf. 340¹/55. *A se pune în price cei mai mici cu cei mai mari este nebunie, cu cel de potrivă de se apucă neştine în price şi încă nu se poate.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 135/26. *Oare poate socoti neştine mai mare mînie decît aceasta?* (a. 1700). GCR I, 338/12. *Cu ce gură va putea neştine să grăiască cu adevărat bucuria lor.* ANTIM, P. 10. *Eu aud aice că cîntă ništine cu un glas minunat* (cca. 1750). GCR II, 85/3. *Şi tocmirea zidurilor cu neputinţă iaste a povesti neştine.* MINEIUL (1776), 29rı/24. *Pentru un păcat . . . să se pedepsească neştine de veci în munca iadului?* VĂCĂRESCUL, IST. 249. *Îndată ce neştine te-au pierdut o dată, aceasta iaste pentru de-a pururea* (a. 1794). GCR II, 151/36. *Pentru că neştine cunoaşte întunecat, arareori lucrul acela care-l cunoaşte întunecat iaste pricina, ci mai totdeauna omul.* MICU, L. 30/1. *Învăţînd mai-nainte pre gazda sa (de-l va cerca neştine) să spună că s-au dus acasă.* ŞINCAI, HR. II, 247/22. *Neştine Sîlea cu mînuri şi cu picioare A sui pe măr.* BUDAI-DELEANU, T. 272. *E mai cu treabă cînd face neştine un lucru prin sine, decît cînd îl face prin alţii* (a. 1809). GCR II, 202/7. *Cînd se prinde neştine asupra vinii, atunci, şi fără a se începe cercetarea, tot se va pune la o popreală* (a. 1822). URICARIUL, IV, 291/7. *Chelul, după proverbul ce-avem în limba noastră, orice i-ar zice neştine, nu să mînie.* MUMULEANU, C. 33/12. *Ca să-şi mîntuiască neştine sufletul, este îndestul să creză.* MARCOVICI, D. 345/27. *Faptele . . . care sînt foarte de ruşine a le povesti neştine.* GORJAN, H. I, 5/19. *D-o lua seamă neştine, Vede că seamănă foarte.* PANN, E. I, 118/13, cf. 30/23. *Luă şi dînsul nişte haine, numai să nu zică neştine că nu s-a gătit.* ISPIRESCU, L. 33, cf. 109, 260. ◇ (Adjectival) *Om neştine mergea den Ierusalim întru Erihon şi în tîlhari căzu.* CORESI, EV. 387. *Om neştine făcu cină mare şi chemă mulţi.* id. ib. 412. *În ce chip să rădică neştine om pre aproapele său.* BIBLIA (1688), 142²/25. ✦ (În construcţii negative, cu valoare de pronume negativ) Nimeni. *Neştine să nu cugete că eu-s nebun.* CORESI, L. 378/11. *Să nu poată neştine să slobozească ţiganul său înaintea vîrstei sale de doaozeci de ani.* CARAGEA, L. 5/12.

— Gen.-dat. *nescui.* — Şi: **ništíne** pron. nehot.

— Lat. **nescio + qui + ne.**

NEŞTÍRE s. f. Negativ al lui ştire; neştiinţă **(1)**, (învechit) neştiutură. *Ioanu se acoperi cu neştirea şi după tocmeală întreba.* CORESI, EV. 524. *Lectorii noştri s-au convins deja că numai neştirea nomenclaturei împedecase a discerna originea olteană a vechii dinastie princiare din Moldova.* HASDEU, I. C. I, 161, cf. BARCIANU, ALEXI, W. ◇ (Învechit) *Neştire de carte* = neştiinţă de carte; faptul de a poseda puţină învăţătură. *Toată absoluta neştire de carte şi puţinătatea de judecată sănătoasă serbează o intimă căsătorie cu cea mai despletită rea-credinţă, falsificînd pretutindeni demonstraţiunea noastră.* HASDEU, I. C. I, XI. ◇ Loc. adv. **În neştire** = **a)** fără a-şi da seama, fără a şti cum; la întîmplare; absent, distrat; p. ext. involuntar. *Prin viaţă trecem în neştire.* MACEDONSKI, O. I, 185, cf. F (1903), 314. *Aşa îmbrăcat se lăsă în neştire pe scăunaşul de dinaintea focului.* SADOVEANU, M. 188. *Necăjit de oboseala care mă cuprinse, păşeam în neştire, oprindu-mă la fiecare douăzeci de paşi să deslueşc cantonul lui Mocrea.* DUNĂREANU, CH. 115. *Stăm tăcuţi De teama fără nume ca nu cumva-n neştire, Să facem să răsară vreo pală amintire.* PETICĂ, O. 142. *Cu capul în palmă, se uita în neştire la gheata din piciorul stîng.* REBREANU, I. 277. *Fără voinţă te laşi dus în neştire, pierzînd firul oricărei orientări.* BART, S. M. 40. *Jimborean se plecă şi-i trase rochia sură peste genunchi şi-şi duse, în neştire, mîna la cască.* CAMILAR, N. I, 76. *Mînca în neştire, singur cu gîndurile lui.*

GALAN, B. II, 54. *Absent, cu fruntea încreţită, Ilie apucă lingura în neştire şi sorbi.* PREDA, D. 42, cf. LABIŞ, P. 30, T. POPOVICI, SE. 69; **b)** fără rost, fără sens, în mod inutil. *Ibovnica lui Năiţă S-a făcut călugheriţă, Şi-l tot cată în neştire Colo sus la mănăstire.* TEODORESCU, P. P. 288; **c)** fără măsură, fără socoteală; la nesfîrşit. *Şi-atunci vei plînge-aşa-n neştire Şi vei înnebuni de dor.* IOSIF, PATR. 65. *Dormiră toţi în neştire pînă la vremea cinei.* MIRONESCU, S. A. 113. *Cîte o femeie din sat... spunea, în neştire, cum este în iad şi cum este în rai şi cine e pe acolo.* GALACTION, O. 8. *Plînge în neştire, prosteşte.* SAHIA, N. 41. *Se înmulţise omul în seminţii şi neamuri; Deocamdată gloată şi apoi omenire, Fricoasă-ntîi şi apoi năvalnică-n neştire.* ARGHEZI, C. O. 43. *Ar fi vrut... să poată privi în neştire prin fereastra pătrată.* V. ROM. octombrie 1954, 135. *Te trăgea el de haină, îl trăgeai tu, vă repezeaţi unul altuia pumni în neştire.* PAS, Z. I, 64. *Se întreba în neştire: De ce a fugit? De ce m-a lăsat?* BARBU, Ş. N. 128. (Rar) **Din neştire** = din nebăgare de seamă; involuntar. *Un mîrţoi de cîine o face să tresară, ş-un ţipăt de gîscan, închis din neştire într-un cerdac, i-aruncă inima din loc.* DELAVRANCEA, S. 34.

— Pref. *ne-* + **ştire.**

NEŞTIÚT[1] s. n. Negativ al lui ştiut[1]. Cf. DOSOFTEI, V. S. decembrie 214[v]/2, ARGHEZI, S. P. 98. ✦ (Învechit) Neştiinţă **(2).** *Păcatul tinereaţelor meale şi neştiutul mieu nu pomeni.* PSALT. 42, cf. CORESI, PS. 59/8. *Cu neştiutul stricară turma.* MOXA, 355/21.

— Pronunţat: *-şti-ut.*

— Pref. *ne-* + **ştiut[1].**

NEŞTIÚT[2], -Ă adj. Negativ al lui ştiut[2]. **1.** Care nu este (încă) ştiut, cunoscut, cercetat, descoperit, necunoscut **(I);** p. ext. anonim; tainic, ascuns, nepătruns **(2);** obscur, umil. *Neştiutele lucruri ale tuturor oamenilor înaintea tuturora descoperi-le-va.* CORESI, EV. 537, cf. 276. *De se va clăti închietura capului, neşte streini neştiuţi vor veni şi-ţi vor aduce dobîndă.* PARACLIS (1639), 260. *Veniţi să ne pogorîm în locurile ceale ascunse şi neştiute.* VARLAAM, C. 88, cf. 142. *Să arată să fie locu pustii şi neştiut.* HERODOT (1645), 277. *Vrăjesc să cunoască niscare lucrure neştiute* (a. 1645). GCR I, 116/11. *Cînd îşi punea împărat, ei lua un om neştiut şi strein.* NEAGOE, ÎNV. 184/19. *Autorul cel neştiut aşa scrie despre moartea lui Simeon.* ŞINCAI, HR. I, 177/23, cf. LB, AR (1839), 89[1]/35. *Deasupra tuturora se ridică cine poate, Pe cînd alţii, stînd în umbră şi cu inima smerită, Neştiuţi se pierd în taină ca şi spuma nezărită.* EMINESCU, O. I, 133. *Sălbatecă şi neştiută floare! Surîsul tău în suflet mi-a rămas.* CERNA, P. 126. *Apele şerpuitoare, Cu scoborîri şi creşteri De sute de izvoare, Îşi îngînau eternele lor basme În fundul neştiut al negrei peşteri.* IOSIF, V. 101. *În cimitirul lui se odihnesc... multe rude, ştiute şi neştiute.* GALACTION, O. 13. *Acuma parcă pentru-ntîia dată, În hărţile cu neştiute nume, El vede, vie, o întreagă lume.* D. BOTEZ, F. S. 21. *S-ar mai putea vreodată, pe hîrtie, Ca mîna mea cu cremene să scrie Un căprior înalt, fecior şi ciut Ca meşterul sălbatic neştiut?* ARGHEZI, F. 43. ✧ (Substantivat) *Dumnezeu... ştie cealea neştiutele.* CORESI, EV. 61. *Să să cinstească* [sfinţii] *şi cei neştiuţi cu cei ştiuţi.* VARLAAM, C. 148. *Cela ce ştie şi vede toate ştiutele şi neştiutele.* ANON. CANTAC., CM I, 99. *Mihu să uită la cel neştiut cu gura căscată.* KOTZEBUE, U. 5[r]/9. ✦ (Învechit; substantivat, f.) Taină, mister **(2).** *Fără vestea (neştiuta* C, nespusu H) *şi ascunsul mîndria ta ivitu-mi-ai.* PSALT. 99. *Vieţuim şi viaţa iaste neştiută.* M. COSTIN, O 88. ✦ (Rar; substantivat, n.) Necunoscut **(II 1);** neprevăzut. *Se gîndea cîteodată la mine, privind în neştiut, cu ochii ei negri şi vicleni.* SADOVEANU, O. VI, 500. *Dacă ochilor tăi le-ar plăcea Nevăzutul şi neştiutul, ai putea Veni la mine.* ARGHEZI, VERS. 185.

2. (Învechit) Neştiutor, ignorant; nepriceput **(2).** *Istoriia deşteaptă şi pre cei leneşi şi neştiuţi spre mare lucruri.* N. COSTIN, L. 38. *Nu numai unii den neştiuţii greci zic cum că rumânii nu pogoară den ostaşii şi bunii romani.* C. CANTACUZINO, CM I, 48. *Să te-arăţi supărată Pentru un prost neştiut?* CONACHI, P. 14, cf. T. PAPAHAGI. C. L.

— Pronunţat: *-şti-ut.* — Pl.: *neştiuţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **ştiut[2].**

NEŞTIUTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui ştiutor; (învechit) neştiut **(2).** Cf. CORESI, EV. 524, NECULCE, L. 230, VARLAAM-IOASAF, 11[r]/2, MAIOR, IST. 251/12, RUSSO, S. 85, D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 130, GALACTION, O. 124. ✦ Ignorant. *Nu trebuie să creadă că el a rămas chiar aşa de neştiutor.* PREDA, D. 104. ✧ (Substantivat) *Se află pe lume, prietene Mitreo, oameni care luptă pentru dreptatea sărmanilor şi luminarea celor neştiutori.* SADOVEANU, M. C. 60. ✦ Inocent, candid, naiv **(1);** p. ext. inofensiv. *Sărman copil neştiutor, Ce plîngi sărmana ta comoară, Asemeni rozelor ce mor, Tot ce ni-e drag e dat să moară.* IOSIF, PATR. 44. *Ele timide, neştiutoare, sînt seduse de primul guraliv.* BRĂESCU, V. 19. ✧ (Substantivat) *Aide, de, sărutaţi-vă! Ei, ca nişte neştiutori, au plecat capetele, au mişcat buzele, dar nu s-au atins.* DELAVRANCEA, O. II, 329.

— Pronunţat: *-şti-u-.* — Pl.: *neştiutori, -oare.*

— Pref. *ne-* + **ştiutor.**

NEŞTIUTÚRĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui ştiutură; neştire. *Neştiutura nu ne va mîntui la judecată.* CORESI, ap. BV I, 520/5, cf. ANON. CAR. ✦ Neştiinţă **(2).** *Nu vă asemănrareţi cu acela întîiul al neştiuturilor* (neştiinţei

N. TEST. 1648) *voastre pohtiri.* COD. VOR. 142/18. ✦ Taină, mister (2). *Şi de acea neştiutură mare ei vrea să ştie.* CORESI, EV. 83.
— Pronunţat: *-şti-u-.*
— Pref. *ne-* + **ştiutură.**

NÉŞTU art. nehot. v. **nişte.**

NET, -Ă adj. **1.** (Despre venituri; în opoziţie cu b r u t) Din care s-au scăzut toate cheltuielile, impozitele; curat. *Venitul brut fiind de 7 galbeni de falce şi din aceştia scăzîndu-se 3 galbeni, cheltuielile de falce, remîne 4 galbeni folos curat, din cari 2 pentru renta pămîntului de fiecare falce şi 2 pentru profitul net din cultura unei fălci.* I. IONESCU, D. 327, cf. ŞĂINEANU, D. U. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Cultivatorul găseşte în economia rurală toată indicările necesarie pentru a ajunge să dobîndească productul net, beneficiul curat, cîştigul industriei sale.* I. IONESCU, D. 240. ✦ (Despre greutatea mărfurilor) Din care s-a scăzut daraua; neto. Cf. DL, DM.
2. Clar, precis; hotărît, categoric. *Rezultatele . . . cele mai nete au fost date de tratamentul chirurgical.* PARHON, B. 148. *Originea maramureşeană a majorităţii traducerilor biblice . . . este dezmînţită în mod net de divergenţele de ordin lexical.* CL 1957, 88. ◇ (Adverbial) *N-a fost respins net . . . dar considerentele lui Dumescu i-au fost repetate.* REBREANU, R. I, 259. *Englezul mulţumi, dar refuză net orice tratatie.* BART, S. M. 102. *Ziarele net fasciste îşi continuau cu vehemenţă atacurile lor.* STANCU, R. A. IV, 157. ✦ (Rar) Cu contur precis, care iese în evidenţă. *Dunga* [pantalonului] *netă şi tăioasă, ca o lamă.* TEODOREANU, M. II, 164.
— Pl.: *neţi, -te.*
— Din fr. **net.**

NETÁINIC, -Ă adj. Negativ al lui t a i n i c; (învechit; şi substantivat) (persoană) care nu ţine, nu păstrează secretele. *Netainicul după slobozirea cuvîntului, în prepusul descoperirii se chinuiaşte.* CANTEMIR, IST. 222, cf. PONTBRIANT, D.
— Pl.: *netainici, -ce.*
— Pref. *ne-* + **tainic.**

NETÀM-NESÁM adv. v. **nitam-nisam.**

NETÀM-NISÁM adv. v. **nitam-nisam.**

NETÁRE adj. (Învechit şi regional) Negativ al lui t a r e; (şi substantivat) (om) lipsit de forţă fizică; (om) slab, neputincios (1). *Cu vrearea lui să cade să să facă metania săracilor şi celor bătrîni şi netari.* EUSTRATIE, PRAV. 35/17, cf. SCL 1960, 529, 607, L. ROM. 1961, nr. 2, 149.
— Pl.: *netari.*
— Pref. *ne-* + **tare.**

NETĂGĂDUÍT, -Ă adj. Negativ al lui t ă g ă d u i t; p. e x t. care nu poate fi pus la îndoială, care nu se discută; indiscutabil, incontestabil, necontestat; cert, categoric. *Toţi judecătorii după datorie netăgăduită să se adune de dimineaţă la departamenturi.* PRAV. COND. (1780), 58. *S-au lepădat de netăgăduita lor datorie.* PISCUPESCU, O. 8/12, cf. HELIADE, O. II, 352. *În curgerea acestui an s-a dat învăţăturii publice înlesniri nouă care era de o netăgăduită trebuinţă şi de un simţitor folos.* CR (1834), 90[1]/30. *Uitară că o posesie îndelungată aduce drepturi pozitive şi netăgăduite.* BĂLCESCU, M. V. 398. *Adunarea . . . a socotit de netăgăduită datorie, în numele suferinţelor patriei, ajutorul şi cooperaţia d-voastră.* ap. GHICA, A. 797. *Este o probă netăgăduită, eternizată de peste 2 000 de ani.* F (1897), 38. *Fără îndoială, acesta e un adevăr netăgăduit.* PETICĂ, O. 408. *Valoarea operei lui Anton Pann e netăgăduită şi sensul ei pozitiv e evident.* V. ROM. noiembrie 1954, 150. *Acum se trudeau, înfruntînd cu netăgăduită hotărîre luxul şi îmbelşugarea care-i împresura.* VORNIC, P. 138. ◇ (Adverbial) *Este netăgăduit că . . . ei au întrebuinţat aice o ticăloasă înrîurire.* AR (1830), 23[2]/47. *Netăgăduit este că omul neînvăţat e ca un copac neîngrijit.* NEGRUZZI, S. I, 8.
— Pl.: *netăgăduiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **tăgăduit.**

NETĂMĂDUÍT, -Ă adj. Negativ al lui t ă m ă d u i t; care nu s-a vindecat; p. e x t. (învechit; despre boli sau bolnavi) incurabil. *Să scape de viaţa cea netămăduită şi de rătăcirea cea făr' de folos.* AETHIOPICA, 41[r]/25. *Bolnavul ce-ş rămîne, adică îş leapădă doftorul şi rămîni netămăduit* (cca 1800). GCR II, 182/5. *Priveşte boalele cele netămăduite năvălind asupra unei mulţimi de deznădăjduiţi.* MARCOVICI, C. 22/19, cf. POLIZU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *netămăduiţi, -te.*
— Pref. *ne-* + **tămăduit.**

NÉTE adj. (Regional; şi substantivat) (Om) prostănac. Cf. PAMFILE, A. R. 252, CIAUŞANU, V. 183, CHEST. V 167/79.
— Şi: **nétu** adj. CIAUŞANU, V. 183.
— Cf. n e t e t e u, n e t o t, n e t e r e z.

NÉTED, -Ă adj. **1.** (Mai ales despre obiecte sau părţi ale lor) Cu suprafaţa dreaptă, lipsită de asperităţi, m o a l e[1] (II 1); cu suprafaţa lucioasă. V. l u s t r u i t. *Un copaci mare den pădure adusese, neted, şi . . . s-au suit pă dînsul.* R. POPESCU, CM I, 400, cf. GCR II, 92/38. *De va fi unghie din a ei fire cu totul netocmită şi nu neatedă, apoi îngrozeaşte cu nenorocire* (a. 1785). GCR II, 146/8. *Alegînd cinci pietri neatede din vale, bune de a le arunca din praştie, le puse în taşca sa cea păcurărească.* CALENDARIU (1814), 121/25, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *În cap, în faţa uşei, un*

jeț de nuc prea neted Și vechi din alte zile. HELIADE, O. I, 220. *Un moșneag . . . Scoase doi bani netezi din vechea sa pungă.* ALECSANDRI, P. I, 41. *Și pe coaste sînt palate . . . Cu scări netezi, colonade.* EMINESCU, O. IV, 131. *Mesteacănii bătrîni și pletoși cu trunchiuri netede și albe.* HOGAȘ, DR. I, 69, cf. IOANOVICI, TEHN. 136, STOICA, VÎN. 32. *Scoarța de pe trunchi și ramuri este cenușie-roșiatică, netedă.* BORDEIANU, P. 283. *Solzi rotunzi, cicloizi, cu marginea netedă.* C. ANTONESCU, P. 66. *Operculul este neted, fără striuri.* id. ib. 186, cf. AGROTEHNICA, II, 78. ◇ Fig. [Poezia] *e naivă și fără pretenție pentru că e moale și netedă, nu aspră și ciotoroasă ca următoarea elegie.* NEGRUZZI, S. I, 265. ◇ *Mușchi neted* sau *fibră (musculară) netedă* = mușchi sau fibră musculară care nu prezintă striații. *Elasticitatea pielei scade datorită, pe cît se pare, în bună parte tot lipsei de funcțiune a mușchilor netezi.* PARHON, B. 58. *Acțiunea medicamentelor digitalice asupra altor organe cu fibre netede.* DANIELOPOLU, F. N. II, 37. ✦ (Învechit, rar; substantivat) Strălucire. *Cine a sta povesti neatedul zidiului și părțile zidiului tocmite cu aur.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 46v/23. ✦ (Regional; despre ființe) Îngrijit, cochet. *Asta-i lelea neteda, Cu suveica nu știi da, Da la joc să știi-ndesa.* ȘEZ. I, 104. *Ciuciulica neteda, Șăpte ani de cînd să la Și lăută nu era.* ib. II, 214. ✦ (Despre piele; p. ext. despre părți ale corpului) Fără crețuri, fără zbîrcituri, întins; catifelat, mătăsos; (rar, despre ființe) care are pielea fără crețuri, fără zbîrcituri, întinsă sau catifelată. *O! mie ca sufletul Romică Dragă, neasămănată copilă! Dă mursa proaspătă mai dulcică, Decît o turturea mai cu milă, Decît o mielușică mai blîndă, Mai neteadă și dăcît oglindă.* BUDAI-DELEANU, Ț. 124. *O! dezmiardă, pîn'ce fruntea-mi este netedă și lină.* EMINESCU, O. I, 42. *Sărut cu-mpătimire ai tăi albi și netezi umeri.* id. ib. 82. *O, cît de neted și cît de drăgălaș Ți-e brațul, parcă-i totul din flori.* COȘBUC, S. 63. *Are față netedă, fină ca a unui copil.* F (1906), 30. *O frunte netedă și largă se ivea în trei pătrimi de sub căciula lui mare.* HOGAȘ, DR. I, 127. *Ce neted este obrazul ei!* PAS, Z. I, 69. ✦ Fig. (Învechit, rar) Sincer, cald. *Cu greu e a cunoaște pre om! și cu cît sînt ale cuiva mai dulci și mai neatede cuvintele, cu atîta mai mult trăbuie a fi în pază.* ȚICHINDEAL, F. 10/28. ✦ (Învechit, rar; în opoziție cu păros) Fără păr. *Fratemieu e flocos, iară iu-s neated.* PALIA (1581), 105/7. ✦ (Despre păr) Lins, întins. *O! Făt-logofete, Cu netede plete, cu părul de aur.* ALECSANDRI, P. I, 64, cf. ALR I 16. ◇ (Adverbial) *Părul său negru ca nori de ploaie De-alung pe umeri neted cădea.* ALECSANDRI, P. I, 20. *Piepțănat neted.* ALR I 16/280. ✦ (Rar; despre consistența unei substanțe) Omogen. *Amestecul formează o pastă netedă.* F (1903), 167. ✦ (Prin nordul Munt. și al Olt.) Teafăr, nevătămat **(1)**. *Am scăpat nieted sau zdravăn.* ALR SN V h 1 439/784, cf. 1 439/812.

2. Spec. (Învechit; despre figuri, corpuri geometrice) Plan. *Oglinde ce sînt netide, întoarse, adîncate.* AMFILOHIE, G. F. 33r/2, cf. GHEOM.-TRIGON. 6v/14.

3. (Despre locuri, terenuri) Care este lipsit de accidente; întins, plan, șes. *Are cîmp frumos și neted și mare și multe ape cură printr-însul.* HERODOT (1645), 33, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Piața se întinde ovală pe un neted șes.* NEGRUZZI, S. I, 36. *Ce netedă cîmpie! Cum ochiul se uimește!* ALEXANDRESCU, M. 88. *Pe cîmpul neted ies românii cu-a lor pluguri!* ALECSANDRI, P. III, 41. *Așezările omenești obișnuite caută locuri netede pe care se dezvoltă.* RALEA, O. 102. *Un singur pogon de pămînt nu e neted, întins ca în palmă.* BOGZA, C. O. 271. *Peste munți și peste dealuri, peste oraș și peste cîmpia care se întindea, netedă, pînă la Tisa, pogorî ceața.* STANCU, R. A. IV, 137. *Și curînd s-a apucat Cîmpul neted de arat.* ALECSANDRI, P. P. 387. ✦ (Despre ape) Cu suprafața liniștită, lipsită de valuri. *O mlaștină cu stuf și cu richită, în mijlocul căria a rămas o lumină de apă netedă.* ODOBESCU, S. III, 109. *Vuietul contenește, biruitoare apa se așază între maluri, potolită, netedă ca o oglindă.* VLAHUȚĂ, O. A. 408. ✦ (Despre drumuri) Fără hopuri sau făgașuri; plat, drept, uniform; lin. *Toată valea să va împlea și tot muntele și măgura să va așăza și ceale strîmbe vor fi dereapte și căile aspre neatede.* N. TEST. (1648), 69v/12, cf. ODOBESCU, S. III, 15. *Drumul e întins și neted ca-n palmă.* VLAHUȚĂ, N. 46. *Veneau cu fete și feciori, Trăsnind rădvanele de crai Pe netede poteci de plai.* COȘBUC, B. 18. *Cărarea Netedă pe deal urca.* id. P. I, 259. *Cocie bună, luată anul trecut din tîrg de la Dobrițîn. — Ce-ai știut face cu ea aci pe drum neted?* T. POPOVICI, SE. 14. ◇ (În contexte figurate) *Instrucția publică va intra în curînd pe o cale mai netedă și mai roditoare.* ALECSANDRI, S. 5. *Inimă, ce-ți pierzi cărarea cînd ești pe cel mai neted drum, și te crezi pe drumul cel mai neted cînd ești gata să dai în rîpă.* GALACTION, O. 194. ◇ (Adverbial; în expr.) **A-i fi** (sau **a-i veni**) **neted** = a-i fi ușor, comod (să facă ceva), a-i fi la îndemînă. *Orcum neted nu ne vine, De orșice nu n-e bine.* PANN, P. V. II, 154/23. *Lui îi venea neted, vezi bine, să se lupte coșcogeamite namila de om cu oameni de boiul nostru.* ISPIRESCU, U. 61, cf. PAMFILE, J. III, 91. **A merge** (ceva) **neted** = a decurge normal, a se desfășura fără complicații, fără dificultăți. *Toate cu măsură sînt clădite și pentru aia merg strună și netid.* JIPESCU, O. 113. ✦ (Rar; despre pași; în opoziție cu săltăreț) Care alunecă lin; ușor, elastic. *Se auzeau hohote și pași netezi de dans.* F (1906), 39. ✦ (Învechit, rar; despre oameni; în opoziție cu gîrbovit) Drept. *Sau eu mint, sau a grăi pociu că acea nevoință deșartă carea o fac*

cei bătrîni ca să meargă neatezi, isteți, împodobiți, curați . . . nu pentru altă aia, ce ca să li se pară că nu-s bătrîni, ce tineri. MUSTE, ap. MAG. IST. III, 32/31.

4. Fig. Deslușit, clar, limpede, net **(2)**; p. ext. deschis, făți§, direct. *Însă pentru ca mai descîlcit și mai netedă să dăm istoria începăturii neamului lor, poftim pe cititoriul nostru . . . să nu să oțărască.* CANTEMIR, HR. 89. *Această loghică . . . este împărțită în două părți: la parte întăie, autoriul trahtarișești metafizica cu un chip pre pe scurt și netid (simplu)* (a. 1825). CAT. MAN. II, 115. *Un stil neted de-a porurea în consunet cu geniul limbei.* BARIȚIU, P. A. II, IV. *Pricina era netedă; Neagoe aflînd în Rîmnic că Mircea . . . ar fi mas de conac, noaptea pe ascuns la schit la Cotmeana . . . , năpădise pe la miezul nopții.* ODOBESCU, S. I, 89. *Dinaintea provocării lui și a declarațiilor netede ale martorilor, nu aveam decît două căi de ales.* GANE, N. III, 71. *Cu bucurie, Neagu, cuvîntu-ți m-a pătruns; Ai fost în vorbă neted precum se și cuvine.* I. NEGRUZZI, S. II, 143. *Știe ea răspunde Grai pe-ales, neted ca apa.* COȘBUC, B. 76. *Concluzia a fost netedă.* C. PETRESCU, C. V. 324. *La clasici . . . asistăm la o tendință netedă și severă de a separa artele.* OPRESCU, I. A. III, 13. *Să cîntăm ce trăim În sunete netede, zilnice, Așa cum știm, cum simțim!* DEȘLIU, G. 9. ◇ (Adverbial) *Bine ar fi ca însuși fabula poetului, bună, rea, s-o mai îndrepteze cineva . . . spre a putea a se citi mai lin și mai neted după rînduiala versurilor.* HELIADE, O. II, 118. *Scrie patriarhului la Ierusalim neted și lămurit.* F (1897), 223, cf. COȘBUC, S. 10. *Peste vreo cîteva zile i-am scris neted și convenabil.* CAMIL PETRESCU, U. N. 156. *Eu, în locul tău, m-aș instala să-i spun neted: uite, nu mă mișc de aici pînă nu-mi rezolvi chestia.* C. PETRESCU, C. V. 54. *E înspăimîntat și nu se sfiește să-și spună neted impresia.* CĂLINESCU, I. C. 81.

— Pl.: *netezi, -de* și (învechit, f.) *netezi.* — Și: (învechit) **nétid, -ă,** (învechit, rar) **nédet, -ă** (HERODOT, 1645, 360) adj.

— Lat. **nitidus, -a.**

NETEFLÉTE adj. pl. v. **nătăfleț.**

NETEGEÁ s. f. (Învechit; în expr.) **Netegea pe ipingea** = numerar, bani peșin, bani gheață. Cf. ȘIO II_1 272, ZANNE, P. III, 197, TDRG.

— Din tc. **netice** „consecință, efect, rezultat".

NETEHÍRS s. m. v. **antihrist.**

NETEJÍT, -Ă adj. v. **netezit²**.

NETEJÓR, -OÁRĂ adj. Diminutiv al lui neted; p. ext. (învechit și regional) curățel, îngrijit; (regional) netezel **(1)**. *Pruncul . . . zăcea gol și netegior, nice leac prăvuit, ce cu totul preacurat.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 237ᵛ/16, cf. LM. *Ciuhă, Buhă Din pădure, Șepte ai De cînd te lai, Netegioară nu erai!* MARIAN, O. I, 215, cf. DR. VI, 242.

— Pl.: *netejori, -oare.*

— **Neted** + suf. *-ior.*

NETEMĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui temător; (învechit) îndrăzneț, curajos; viteaz. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *Fata lui, netemătoare cum era . . . , ar da dincoace.* SANDU-ALDEA, U. P. 120. ◇ (Învechit și popular) *Netemător de Dumnezeu* = necredincios **(3)**. Cf. COD. PUȘC. 81, LB, BARCIANU.

— Pl.: *netemători, -oare.* — Și: (învechit) **netemătóriu, -oáre** adj. COD. PUȘC. 81, LB, PONTBRIANT, D.

— Pref. *ne-* + **temător.**

NETEMĂTÓRIU, -OÁRE adj. v. **netemător.**

NETEMEINICÍE s. f. Negativ al lui temeinicie; spec. (Jur.) viciu al unei hotărîri date de un organ de jurisdicție, care constă fie în greșita sau incompleta stabilire a faptelor, fie în lipsa de motivare, fie într-o motivare contradictorie. Cf. DER.

— Pref. *ne-* + **temeinicie.**

NETÉMERE s. f. (Învechit) Negativ al lui temere; curaj, îndrăzneală; vitejie. *Astădzi vene noauă bucurie și în loc de frică pace și neteamere.* VARLAAM, C. 91. *Cu multă neteamere te ia . . . și te face de rîs* (a. 1691). GCR I, 291/33. *Pedeapsa cea de moarte iaste oare folositoare și neapărat trebuincioasă spre neteamerea . . . lăcuitorilor?* (a. 1773). id. ib. II, 87/14. *Neteamerea ar îndemna pre fieștecare la orice păgînătate.* MOLNAR, RET. 103/10, cf. LB, I. VĂCĂRESCUL, P. 96/6, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. ◇ *Netemere de Dumnezeu* = necredință **(2)**. Cf. LB.

— Pl.: *netemeri.*

— Pref. *ne-* + **temere.**

NETEMÚT, -Ă adj. (Rar) Curajos, îndrăzneț; viteaz. (Adverbial) *Generalul înaintează netemut.* BRĂESCU, V. A. 147.

— Pl.: *netemuți, -te.*

— Pref. *ne-* + **temut.**

NETEPLÍI subst. pl. (Într-o ghicitoare; cu sens neprecizat, probabil) Ființe. *Patru neteplii Duc patru sute de mii Și le duc la împăratul Și le taie-ndată capul Și le schimbă numele Și rămîne albele* (Boii, carul, sacii cu grîu). PĂSCULESCU, L. P. 73, cf. 363.

— Etimologia necunoscută.

NETEREÁZĂ s. f. (Regional) Femeie proastă, toantă (Stăneşti-Curtea de Argeş). L. ROM. 1959, nr. 3, 66.
— Pl.: *netereze.*
— Etimologia necunoscută. Cf. n e t e, n ă t ă r ă u.

NETETÉU s. m. (Prin nord-estul Olt.) Om prost, mărginit **(4)**, nătîng **(I 1)**. *Cîtă neteteu! şi degeaba, că-n tobă nu prea are nimic: a crescut aşa-n voia soartii.* I. CR. VII, 53.
— Etimologia necunoscută. Cf. n e t e, n e t o t.

NETÉZ subst. (Rar; în e x p r.) **A nu se da netezului** = (probabil) a nu se da bătut, a nu se potoli. *Curgea sudorile de pe fiul împăratului şiroaie şi nu se da netezului nici cît.* ISPIRESCU, L. 254, cf. BARCIANU, DM.
— Etimologia necunoscută.

NETEZĂ vb. I v. **netezi.**

NETEZĂT, -Ă adj. v. **netezit²**.

NETEZĂTÓR, -OÁRE s. n., s. f. v. **netezitor.**

NETEZĂTÚRĂ s. f. v. **netezitură.**

NETEZEÁLĂ s. f. (În dicţionarele din trecut) Netezime **(1)**. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., PONTBRIANT, D., LM.
— **Netezi** + suf. *-eală.*

NETEZÉL, -EÁ adj., s. f. pl. (Regional) **1.** Adj. Netejor. (Ironic) *Săraca mîndruţa mea, Cît e ea de netezea, Demineaţa cînd se scoală, Cioarele din cap îi zboară, Iară sara cînd se culcă, Gîndeşti că-i o cioară smultă.* MARIAN, O. II, 38.
2. S. f. pl. Numele unei plante nedefinite mai de aproape (Sinaia). H XI 409.
— Pl.: *netezei, -ele.*
— **Neted** + suf. *-el.*

NETEZÍ vb. IV. T r a n z. **1.** A înlătura asperităţile, neregularităţile (de pe o suprafaţă), a face să devină neted **(1)**, uniform; a nivela **(2)**, a îndrepta, (regional) a niveli. V. l u s t r u i. *Grăpîndu-se cu grapa cea cu colţii de fer şi rîturile sau fînaţele, pre aceastea le netezeşte.* ECONOMIA, 23/17, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Şi grapele spinoase . . . Îngroapă-ncet semînţa şi cîmpul netezesc.* ALECSANDRI, POEZII, 44. *Se opri să mai netezească coasa cu gresia.* REBREANU, I. 50. *Această operaţie se execută după şlefuială, spre a netezi perfect neregularităţile rămase pe suprafaţa pieselor.* IOANOVICI, TEHN. 339. *Netezea calm cu cuţitul untul întins pe franzelă.* VORNIC, P. 164. *Noi giucăm şi tropăim, Pămîntul să-l netezim.* ALECSANDRI, P. P. 384. (F i g.) *În darn Bolintineanu, Creţianu, Dăscălescu se încercară a netezi poezia asta trasă de păr.* NEGRUZZI, S. I, 340. *Simpatica muzică a lui Weber . . . pare că netezeşte cu o suflare lină toate asprimile, toate nesăbuitele ciudăţii ale unor aşa discordante contraste.* ODOBESCU, S. III, 99. *Încercîndu-se a netezi şi a descărca măcar întrucîtva pre Ion Cumplitul de oribilele crime.* SBIERA, F. S. 63. ◇ A b s o l. *Luni întregi se frămînta cu născocirea unei maşini combinate, care să pietruiască, să netezească şi să asfalteze automat.* V. ROM. octombrie 1954, 89. *Am un purcel Cu trupul de lemn, Cu limba de oţel; Înainte curăţeşte Şi în urmă netezeşte* (Gealăul). GOROVEI, C. 172. ◇ R e f l. *Ferul numai prin foc se înmlădie, se netezăşte şi se face strălucitor.* RUSSO, S. 135. ◇ R e f l. p a s. [Coliva] *se pune într-o strachină, se netezeşte bine pe deasupra şi apoi se duce cu strachină cu tot la biserică.* MARIAN, S. R. II, 74. ◇ E x p r. **A netezi calea** (sau **drumul**) = a înlătura dificultăţile, a crea condiţii favorabile; a înlesni, a uşura. *Herdelea trăgea nădejdea acum să-l înduioşeze şi să netezească drumul spre o împăcare adevărată.* REBREANU, I. 261. *Noile cercetări de stilistică literară . . . au trezit însă anumite obiecţii . . . Este datoria ştiinţei să le aducă pe toate în lumina deplină a conştiinţei, să le examineze pe rînd şi să netezească astfel drumul cercetărilor.* VIANU, M. 123. (R e f l. p a s.) *Lupta trebuie dusă cu o amploare crescîndă, urmărind cu perseverenţă rezultate reale . . . , netezindu-se astfel căile spre dezarmarea generală.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 38. ✦ (Popular) A trece cu fierul de călcat peste o haină uşor boţită; a călca (rufe neapretate). Cf. ALR SN IV h 1 231.

2. A trece cu mîna sau, rar, cu un obiect peste ceva pentru a potrivi, pentru a îndrepta etc., a a r a n j a, (regional) a n e l e i²; p. e x t. a mîngîia **(II 4)**, a dezmierda; (învechit) a alina, a consola. *Netedzîşi-mă luminînd.* DOSOFTEI, MOL. 75. *Şerpele cu a lor mînă vrînd cu toţi a-l netezi.* BELDIMAN, E. 101/20. *Păr în aur îi străluce Şi pre spate şi-l nătează.* BĂRAC, ap. GCR II, 177/13. *Îşi netezea barba cu mulţemire.* NEGRUZZI, S. I, 287. *Bărbaţi şi femei . . . îşi netezeau giubelele şi trămiteau pe slugi înainte cu ploscile şi cu blidele de mîncare.* FILIMON, O. I, 176. *Stăi să te privesc, Părul tău să-l netezesc.* ALECSANDRI, P. I, 104. *Te-aş privi o viaţă-ntreagă în cununa ta de raze, Pe cînd mîna ta cea albă părul galben îl netează.* EMINESCU, O. I, 152. *Fiul craiului încălecînd îl netezeşte pe coamă.* CREANGĂ, P. 197. *Mînile-i albe şi slabe netezesc inconştient penele de struţ ale unui evantai.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 7. *Mă netezi linguşitor pe frunte.* F (1903), 16. *Cu amîndouă mînile ei mici, şi ude încă, mă netezi pe frunte moale şi drăgălaş.* HOGAŞ, M. N. 19. *Îşi netezi cu palmele părul pieptănat lins.* SADOVEANU, O. X, 94. *Toţi tăceam respectînd întristarea bătrînului ce-şi nete-*

zea barba-i căruntă. BART, S. M. 24. *Puse* [hîrtiile] *pe birou, netezindu-le prelung cu dosul palmei.* T. POPOVICI, SE. 87. *Mîna pe dîrlogi punea, Pe spate mi-l netezea.* TEODORESCU, P. P. 523. *Îl dezmerdă şi începu a-l netezi cu mîna pe cap.* ŞEZ. V, 131. *Turcul că o neteziră, Către ea din grai grăiră: — Taci, tu, mîndră, nu mai plînge.* BUD. P. P. 14, cf. ALR II 3 394/29, 836, 886. ◇ Fig. *Pînă ai bogăţie şi eşti sănătos, lumea cu nenumărate făgăduinţe şi blînde lingăşituri te va netezi.* MAIOR, P. 115/20. ◇ Refl. *Se netezeşte pe obraz clipînd din ochi.* F (1906), 16. ◇ Tranz. şi refl. (Prin analogie) *Nimănui nu face nimica; numai ce să linge şi să netezească, zise şorecelul.* ŢICHINDEAL, F. 148/2. *Lebăda la umbră pe piept se netezea.* ALECSANDRI, POEZII, 526, cf. 124. *Cucuţule porumbac, Deacă vrei să-mi fii pe plac, Netezeşte-ţi penele, Ca mîndra sprîncenele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 400. ✦ (Regional) A masa[1] sau a atinge uşor (în scop terapeutic) (Perieni-Bîrlad). ŞEZ. I, 83. (Refl. pas.) *Se tot netezeşte buba cu piatra.* ib. ✦ (Glumeţ) A lovi, a bate. *Moşneagul a rămas pleşuv şi spetit, de mult ce-l netezise baba pe cap şi de cercat în spatele lui cu cociorva dacă-i copt malaiul.* CREANGĂ, P. 294. *Ia-n să te netezesc o ţîră cu ciubotele.* CAMILAR, N. II, 324. *Unii oameni de-aceştia mai scorniră minciuna că lelea Nastasie ar cam netezi... pe Ileana cea frumoasă şi leneoasă cu cîte o despicătură de lemn, ca s-o facă harnică şi bărbată.* RETEGANUL, P. I, 51.

— Prez. ind.: *netezesc.* — Şi: (învechit) **netezá** vb. I, **nătezí** vb. IV, **nătezá** vb. I.

— V. **neted.**

NETEZÍME s. f. **1.** Faptul de a fi neted **(1)**, însuşire a unui obiect de a avea suprafaţa lipsită de asperităţi, însuşire a unui loc de a fi lipsit de accidente; (rar) netezitură **(1)**, (în dicţionarele din trecut) netezeală. Cf. LM. *Din cauza netezimii solului toată întinderea avea înfăţişarea unui smîrc.* CĂLINESCU, E. O. I, 119. *Săpa încet, cu migală, dînd stîncilor colţuroase netezime şi armonie.* V. ROM. octombrie 1955, 155.

2. (Concretizat) Suprafaţă plană, netedă **(1)** sau lipsită de accidente; neteziş. *Netezimea aplecată e fiece netezime seau trup carele cu faţa pămîntului... formează vreun unghi ascuţit.* M. DRĂGHICI, F. I, 30v/2. *Pe alocuri se vedeau netezimi de oglinzi, dar pe dedesupt simţeai cum fierbe necontenit şuvoiul de apă.* SĂM. V, 17.

— Pl.: **(2)** *netezimi.*

— **Neted** + suf. *-ime.*

NETEZÍRE s. f. Acţiunea de a netezi. **1.** Operaţie prin care se înlătură asperităţile, neregularităţile de pe suprafaţa unui obiect, accidentele de teren etc. V. nivelare. Cf. POLIZU, DDRF. *Alezorul serveşte pentru rectificarea sau netezirea pereţilor găurilor.* IOANOVICI, TEHN. 219. *Nivelarea sau netezirea se face cu un instrument simplu.* AGROTEHNICA, I, 907.

2. Aranjare; p. ext. mîngîiere **(3)**, dezmierdare. ✦ (Rar) Masaj uşor. *Netezirea... se face cu faţa palmară a mîinii, începînd de la partea sănătoasă şi trecînd foarte uşor peste locul bolnav.* YGREC, M. N. 294.

— Pl.: *neteziri.*

— V. **netezi.**

NETEZÍŞ s. n. Suprafaţă plană, netedă **(1)** sau lipsită de accidente; netezime **(2)**. *Vremea din moşoroi face neteziş, surpă crucea de la cap, bătătoreşte locul.* DELAVRANCEA, S. 214. *E un joc fermecător de scîntei pe netezişul alb, poleit de soare.* VLAHUŢĂ, O. A. 385. *Pe-un neteziş... pe-alocuri Se coace via.* MURNU, O. 112. *Cu plecarea acestui din urmă cîrd, plecînd şi orice nădejde de vînătoare, m-am hotărît, în sfîrşit, să mă urnesc din nămolul cleios şi să ies, cît mai degrabă, la neteziş.* CAZABAN, V. 79.

— Pl.: *netezişuri.*

— **Neted** + suf. *-iş.*

NETEZÍT[1] s. n. Faptul de a netezi.

— V. **netezi.**

NETEZÍT[2], **-Ă** adj. **1.** Care nu mai are neregularităţi, asperităţi, lipsit de neregularităţi, de asperităţi, de accidente. *Şi zidi în locul ei altă sfîntă biserică cioplită, şi netezită şi săpată cu flori* (a. 1654). GCR I, 172/17. ◇ Fig. *Sînt unul din aceia ce vin în urma ta, Pe calea netezită şi-ncearcă a cînta.* EFTIMIU, Î. 172.

2. (Despre păr) Potrivit, aranjat, bine pieptănat, lins; (despre oameni) cu părul aranjat, bine pieptănat, lins. [Părul] *la călcîie bate Netezit în jos pre spate.* BĂRAC, ap. GCR II, 177/16. *Fata babei era împopoţată şi netezită pe cap, de parc-o linsese viţeii.* CREANGĂ, P. 284. *Vin de şezi, fîrtate împărate, Să-ţi slăvim capul tău împodobit Şi să-ţi spunem că ţi-i părul netezit.* ŞEZ. XII, 17, cf. ALR I 16/320, 351, 600, 618.

— Pl.: *neteziţi, -te.* — Şi: (regional) **netezát, -ă** (ALR I 16/69), **netejít, -ă** (ŞEZ. XIII, 203) adj.

— V. **netezi.**

NETEZITÓR, -OÁRE adj., subst. **I.** Adj. (Rar) Care serveşte pentru a netezi. Cf. LM.

II. Subst **1.** S. n., s. f. Mistrie specială de metal, a cărei paletă e îndoită în unghi diedru şi care e folosită la netezirea muchiilor sau a unghiurilor la o construcţie. *Uneltele zidarului sînt: ... malaua, mahalaua sau netezitoarea.* DAMÉ, T. 103. *Uneltele zidăriei sînt: cuhnea..., cumpănă, cot, netezitor.* H III 50, cf. XVIII 76.

2. S. f. Unealtă agricolă folosită la nivelarea pămîntului (după arat); tîrşitoare. V. grapă. *Primăvara, terenul se nivelează cu netezitoarea*

sau cu grapa. AGROTEHNICA, I, 617. *Netezitoarea cu cuie reprezintă o trecere spre grapă.* ib. 907, cf. DER.

3. S. n. Unealtă manuală folosită pentru îndreptarea şi netezirea muchiilor formelor de turnătorie. Cf. DM, LTR², DER.

4. S. n. Maşină formată din doi cilindri între care se trece un material pentru a fi netezit. Cf. DM.

5. Subst. (Regional) Pieptene des. Cf. ALR II 3 394/250, 334, 574.

— Pl.: *netezitori, -oare.* — Şi: (regional, **II 1**) **netezătór, -oáre** s. n., s. f. H II 254, XVII 152.

— **Netezi** + suf. *-tor.*

NETEZITÚRĂ s. f. **1.** (Rar) Netezime **(1).** *Şi fieştecare îşi făcea încungiurarea lui şi ce trebuie să zic netezitura zidului, şi cea bună alcătuire şi tocmire ce era la toate.* MINEIUL (1776), 29r1/33, cf. PONTBRIANT, D., LM.

2. (Învechit, rar) Găteală, dichiseală. *Ticălos şi de ruşine lucru iaste a vedea vreo muiare mare, sănătoasă, carea de nemică altă nu gîndeaşte fără numai ca ori pre unde umblă tot de netezături, de căutătoare (oglinde), de schimbarea hainelor.* ŢICHINDEAL, F. 262/27.

— Pl.: *netezituri.* — Şi: (învechit) **netezătúră** s. f.

— **Netezi** + suf. *-tură.*

NÉTID, -Ă adj. v. **neted.**

NETÎHN adj. (Regional; adesea substantivat) (Om) neastîmpărat **(1).** Cf. GHEŢIE, R. M., TDRG, ŞĂINEANU, D. U. *Alei! Doamne Mihnule, Mihnule, netihnule!* ALECSANDRI, P. P. 201.

— Cf. t i h n ă.

NETÎMPLÁRE s. f. (Învechit, rar) Faptul de a nu fi de faţă; absenţă. *Întru netîmplarea lui s-au vîndut acele case* (a. 1715). URICARIUL, XXII, 362.

— Cf. î n t î m p l a.

NETÎNG, -Ă adj. v. **nătîng.**

NETÎNTÓC, -OÁCĂ adj. v. **nătîntoc.**

NÉTO adj. invar. Net **(1)**; (în special despre greutatea mărfurilor; în opoziţie cu b r u t o) din care s-a scăzut daraua. *Neto, curat; cînd cineva de la un lucru va scădea tara.* IARCU, D. S. II, 438/26. *De fiecare balot recepţionat se prinde o fişă pe care se scrie data intrării, felul lînii . . . , cubarea, greutatea bruto, tara şi greutatea neto.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 410, cf. DM, DN, DER. ◇ (Substantivat) *Neto . . . greutatea curată adecă greutatea mărfii fără ambalaj.* I. PANŢU, PR. 4.

— Scris şi: *netto.*

— Din it. **netto,** germ. **netto.**

NETOÁTĂ s. f. v. **nototă.**

NETÓCMA conj. (Învechit) Darămite, cu atît mai mult (sau mai puţin); cu toate că, chiar dacă. *Că n-au fost cetind în limba lor, ce în limbă streină, carea mulţi n-au fost înţelegînd neci popii, netocma ascultătorii* (a. 1651). BV I, 188. *Să strînge noroade de privie acel galion moschicescu, că nici cu gîndul nu gîndie, netocma să vadză galion moschicescu să vie la Ţarigrad.* NECULCE, L. 151. *Au însurat atunce şi pre Şeremet, dîndu-i împăratul o rudă a sa, dzicîndu-i să-ş facă copii, să-ş uite feciorul ce era zălog la turci, netocma că l-a scoate el şi pre acela,* id. ib. 259.

— Pref. *ne-* + **tocmai.**

NETOCMEÁLĂ s. f. Negativ al lui t o c m e a l ă; (învechit) lipsă de înţelegere; neînţelegere, disensiune, dezacord, ceartă, vrajbă, discordie. *Iuo săntu zavisture şi războie, acie e netocmeale şi toate realele lucrure.* COD. VOR. 126/22, cf. BIBLIA (1688), 294¹/13. *Aceste sămănături de netocmeală şi de neiubire între acei trei au aruncat Jicmontu.* N. COSTIN, L. 589, cf. CANTEMIR, HR. 63. *Văzînd turcii atîta netocmeală întru creştini, pentru lăcomia lor, curînd să întoarseră procleţii de turci asupra lor.* ANON. CANTAC., CM I, 129. *Ştiind toate a noastre netocmele, Socotea cum că de samă bună Că o ţară învrăjbită ori azi, ori mîne Trebuie să cază în mîni străine.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 151.

— Pl.: *netocmeli* şi (învechit) *netocmele.*

— Pref. *ne-* + **tocmeală.**

NETOCMÍRE s. f. Negativ al lui t o c m i r e; (învechit) lipsă de înţelegere; neînţelegere, disensiune, dezacord, ceartă, vrajbă, discordie. *Unde-i pizma şi mîniia, acolea-i netocmire şi tot lucrul rău.* N. TEST. (1648), 178v/12. *De va tuna noaptea, netocmire însămnează şi oarecarii împăraţi vor face vrajbă.* FL. D. (1680), 10r/5. *Netocmirile între comendanţi răzvrătescu cele ce era hotărît să să facă* (a. 1699). FN 70. *Trag mai mult spre gîlcevi, netocmiri şi alte reale* (a. 1704). ib. 156. *Văz, zice, pogorîndu-se pre voi şi pre ţara voastră, pentru netocmirea bisericii şi pentru mulţimea fărdelegilor voastre, mînia lui Dumnezeu.* ANON. CANTAC., CM I, 92.

— Pl.: *netocmiri.*

— Pref. *ne-* + **tocmire.**

NETÓT, -OĂTĂ adj., subst. **I.** Adj. **1.** (Rar) Negativ al lui t o t. Cf. LB, PONTBRIANT, D., JIPESCU, O. 33, DDRF, BARCIANU.

2. (Adesea substantivat) (Persoană) cu mintea mărginită, care pricepe greu un lucru, care acţionează fără judecată; prost, nătărău **(1),**

neghiob (1), tîmpit, idiot, (învechit și popular) năuc (1), (învechit și regional) nătîntoc (1), (regional) nătruț (1), nătăbîz, nătrui. Cf. POLIZU. *Îi trebui copii! Un neam de netoți... !* HASDEU, R. V. 10. *Ce-mi văzură ochii!... Florin cu furca la brîu?... Ei! apoi, netotul ista de însurat îi?* ALECSANDRI, T. 907, cf. LM. *Ah, netoatelor! v-ați potrivit oamenilor și v-ați despărțit în două tabere.* CONTEMPORANUL, IV, 503. *N-are altă scăpare decît să scoată el, din punga lui, și să plătească drumul netoților, care nu vor să înțeleagă ce va să zică interese superioare ale nației.* SP. POPESCU, M. G. 22. *S-a răstit la mine moșul, m-a făcut năuc, netot.* EFTIMIU, Î. 76. *Ieși afară, macioala și nătoata dracului!... Ce mai așteptți?* IOVESCU, N. 236. *De ce vă mai răstirăți la mine? Sînt netot, Nu știu nimic, așa e, dar fac și eu ce pot.* ARGHEZI, S. P. 96. *Rîde ca netoata.* STANCU, D. 429. *Păi cine-o să te ia pe tine, măi netotule?* TUDORAN, P. 24, cf. ALECSANDRI, P. P. 354, H IV 100, XVIII 175. *Ce stai, mîndruță, la poartă, Ori ești proastă și netoată?* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 156. *Că-naintea lui ieșea Toți cu toții, Toți nărozii, Și iar toții, Toți netoții.* CORCEA, B. 19. *Haidamacu hoților, Netotul netoților.* MATEESCU, B. 65.

II. S. m. și f. Persoană dintr-un anumit grup de țigani nomazi, răspîndiți odinioară prin Ungaria și Transilvania. *Netoți, oameni fără casă și fără șatră, nomazi, umblau în cîrduri, cu capul gol, netunși, despletiți și nepieptănați, înveliți în cîte-o otreapă, o rogojină sau un țol vechi, rupt și soios, ca într-o manta, ducînd copiii în circă sau în glugă.* GHICA, S. XII. *Acești copii... jigăriți și hărtăniți, ca niște netoți.* ISPIRESCU, L. 174. *Amestecaseră rudari, lăieți și netoți.* MACEDONSKI, O. III, 25. *Netoate care se certau pe grămezile de balegi uscate.* id. ib. *Voi, Hoți, Toți Să fugiți ca niște netoți.* TEODORESCU, P. P. 200. *Mai înainte, au fost și alt soi dă țigani „nătoți“... umblau mai mult dăspoiați toți cu răschitoare-n mîini.* ȘEZ. III, 36, cf MAT. FOLK. 608, ZANNE, P. VI, 234.

— Pl.: *netoți, -oate.* — Și: (regional) **nedót** (L. COSTIN, GR. BĂN. 145), **nătót, -oátă** adj., subst.

— Pref. *ne-* + **tot.**

NETOȚÉSC, -EÁSCĂ adj. (În descîntece) De netot (II), specific netoților. *Brîncă netoțească... Brîncă turcească.* MAT. FOLK. 1 149. *Bubă țigănească, Bubă netoțească,... Bubă turcească.* ib. 1 150.

— Pl.: *netoțești.*

— **Netot** + suf. *-esc.*

NETOȚÍE s. . (Rar) Prostie, nerozie (1), neghiobie (1); fp. ext. faptă, vorbă prostească. Cf. LB, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., REV. CRIT. IV, 145, SIMA, M. 184.

— Pl.: *netoții.*

— **Netot** + suf. *-ie.*

NETRABUÍT, -Ă adj., s. m. art. v. **netrebuit.**

NETRĂBUÍT, -Ă adj., s. m. art. v. **netrebuit.**

NETREĂBĂ s. f. (Rar) Negativ al lui treabă; (învechit) lipsă de valoare, de importanță. *S-au sfătuit despre cele două milioane de bani de aramă ce se bătuse..., dară negutitorii pentru netreaba banilor acestora au suit prețul marfelor.* ȘINCAI, HR. III, 219/23. ◇ Loc. adj. **De netreabă** = care este lipsit de valoare, de importanță, de folos. *Să-ți vie bogăție carea iaste mai de netreabă decît gunoiul.* VARLAAM-IOASAF, 109r/5.

— Pref. *ne-* + **treabă.**

NETRÉBNIC, -Ă adj. **1.** Care este lipsit de valoare, de folos, de utilitate sau de însemnătate: inutil, (învechit) ponetrebnic. *Și iaste în chipul smochinului, ce nu face nici un rod de trebuință oamenilor și dobitocului, ce tot iaste netreabnic rodul lui.* CORESI, EV. 452. *Domnul care nu va judeca pre dreptate... va fi ca un vas netrebnic, gătit spre pierzare.* NEAGOE, ap. GCR I, 168/39. *Nimenea nu-i poprea... pentrucă-i închidea cu zidul și făcea netrebnice zidurile lor* (a. 1773). GCR II, 92/29, cf. COD. SILV. *Pecurarii... au obicinuit a le afuma... părul, coama, lîna cea netrebnică.* ECONOMIA, 89/5. *Ai cheltuit averea ta în lucruri netrebnice.* MAIOR, P. 130/3, cf. ȚICHINDEAL, F. 224/2, CARAGEA, L. 19/16, HELIADE, O. II, 352. *Au socotit să arunce în mare toate cîte la așa primejdie le era netrebnice precum: tunuri, coleturi de marfă.* DRĂGHICI, R. 11/14. *Războiul cel mai norocit în Asir nu este altceva decît o vărsare de sînge netrebnică.* GT (1839), 4[1]/41. *Afară de aceasta fieștecare soi de pămînt prieste mai mult creșterei unor buruieni netrebnice decît altora.* I. IONESCU, C. 174/5. *Jumătate arătură și jumătate loc netrebnic, pietriș.* id. P. 502. *Țesetură de netrebnice cuvinte.* CONACHI, P. 277. *Cea întîi nevoie a omului este a înțălege și a fi înțăles. Cît de clasic ar fi un om neînțăles, munca lui e netrebnică.* RUSSO, S. 83. *Să contribuiți prin influența d-voastre la curățirea ortografiei de acea literă parazită care servă de umplutură netrebnică.* ALECSANDRI, S. 6. *Armele unui soldat învins, dovedite netrebnice.* GANE, N. II, 200. *Viața mea se scurge întocmai ca viața unei gîze netrebnice.* REBREANU, NUV. 250. *Își scosese paltonul, căciula și șoșonii, ca pe niște lucruri netrebnice.* SADOVEANU, O. VI, 633. *Vorba a rămas aici — ca un ou răscolit: stă netrebnic și n-a mai ieși din el pui pînă la învierea a doua.* id. ib. XIII, 659. *Aceste „invincibile“ mașini de război au devenit, în cîteva clipe, numai prin curajul unui om, două netrebnice mormane*

de fier vechi. STANCU, U.R.S.S. 130. ◇ (Substantivat) *Dacă ne supără rima . . . s-o azvîrlim ca pe o netrebnică şi să ne apucăm să scriem versuri albe.* MACEDONSKI, O. IV, 32. ✦ (Urmat de determinări introduse prin pre. „de") Incapabil, inapt. *Chitul . . . icni corabia dintr-însul însă mai de tot zdrobită şi cu totul netrebnică de plutit.* GORJAN, H. II, 12/32. ✦ (Învechit) Ilegal; care este lipsit de temei. *Numai aceaia să zice netreabnică diiată carea iaste făcută împotriva pravililor.* PRAVILA (1814), 129/16. *Schimbul urmat s-au cunoscut netrebnic de vreme ce însuşi afierositoriul opreşte pe episcopie . . . să nu înstrăineze afierosirea sa* (a. 1815). URICARIUL, II, 20. *Pricinuirea pîrîţilor vameşi . . . este cu totul netrebnică* (a. 1825). DOC. EC. 359. *Întocmirea ce arată cinstita agie că au făcut unii din neguţători . . . să socoteşte netrebnică şi nu poate fi cunoscută nicicum stăpînirii* (a. 1837). ib. 676.

2. (Învechit; adesea în formule stereotipe) Vrednic de milă[1] **(I 1)**, m i z e r a b i l **(1)**; umil, modest **(1)**, smerit; p. e x t. (sens curent) incapabil, nevrednic. *Cînd veţi face aceastea toate, ziceţi că netrebnici robi sîntem, că ce-am fost datori să facem făcut-am.* CORESI, EV. 19. *Mă rog cu umilenie, nu mă uitareţi la svănta rugă, pre un mişel şi netriabnic şerb lui Dumnezău şi dumilorvostre svinţi creştini.* DOSOFTEI, în BV I, 245. *Al blîndeaţilor mării*[i] *tale nevreadnic şi netreabnic rob, Constandin* (a. 1700). GCR I, 340/27. *Nu înceta a te ruga . . . pentru netreabnicii robii tăi, ca să aflăm har.* MINEIUL (1776), 176[vl]/6. *Rumpe iubirea de sine şi depărtează-i lucrare Şi omul de viu rămîne într-o netrebnică stare.* CONACHI, P. 276. *I se istoveşte sub ochi odorul fără preţ al vieţii ei netrebnice şi întunecate.* VLAHUŢĂ, N. 94. *Ce poate fi mai trist decît să te simţi netrebnic, să vezi că sufletul tău nu se leagă prin nimic de marele suflet al neamului tău.* id. O. A. 502. *Învaţă, îi zise, privindu-l încruntat, căci altfel rămîi prost şi netrebnic.* SADOVEANU, O. IX, 30. *Cu zîmbet voi părăsi banchetul În care mi-a fost rolul de simplu privitor. Setos, flămînd, netrebnic şi veşnic visător.* BENIUC, C. P. 47. *Sînt netrebnică şi nevoiaşă Şi ţie mă rog, maica Domnului.* PĂSCULESCU, L. P. 139. ◇ (Substantivat) *De ce altul să facă ceea ce el nici cu gîndul nu gîndise, necum să se fi apucat să facă, netrebnicul.* ISPIRESCU, U. 83. *Iată o moară plină de înţelepciune şi de mare folos pentru netrebnici ca tine.* HOGAŞ, DR. I, 53. *Ce puţin îi trebuie unui netrebnic din mahalaua cu nume ruşinos ca să fie fericit.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 278. ◇ (Prin analogie) *Se zice că vulpile s-ar apropia numai de stîrvurile acelor cîni care au fost răi. Dacă, însă, cînele a fost netrebnic, vulpile nici n-au de gînd să se apropie de stîrvul lor.* GOROVEI, CR. 48. ✦ (Regional) Leneş. Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

3. Condamnabil, reprobabil; ticălos, păcătos, nemernic **(3)**, (învechit şi popular) nebun **(I 1)**, (învechit) nebunesc **(1)**. *Toţi ucloniră-se preură şi nu fură op* (şi n u f u r ă t r e b n i c i C, şi *netrebnici* f u r ă C[2]); *nu e făcătoriu bine.* PSALT. 102. *Şi netreabnicul rob aruncaţi-l întru întunearecul de afară. Aciia va fi plîngere şi scrîşnirea dinţilor.* CORESI, EV. 318. *Obiceiurile cele rele şi netrebnice şi păgubitoare de obştie* (a. 1768). URICARIUL, I, 339. *Gînd netreabnic.* MINEIUL (1776), 44[rl]/1. *Ţin nişte netrebnice libovnice.* IST. AM. 70[v]/13. *Moştenirea va fi lăsată la o faţă netreabnică şi defăimată.* PRAVILA (1814), 148/19. *Scoate-mă dintr-un prepus, Pe acest netrepnic prinţip spune-mi unde l-ai răpus.* BELDIMAN, O. 56/24. *Pornirile cele netrebnice şi desfrînarea năravurilor.* MARCOVICI, D. 163/11. *L-au rugat ca să-l ierte pentru netrebnicile cugetări în care mai înainte căzusă.* DRĂGHICI, R. 75/1. *Omul face mai multe jertfe pentru o femeie netrebnică decît pentru una cinstită.* FILIMON, O. I, 130. *Eu te las a cugeta, Că . . . lovind pe-un domn netrebnic, vei scăpa chiar ţeara ta.* HASDEU, R. V. 129. *Fiinţă netrebnică şi păgubitoare omenirii . . . , dă-mi paloşul ce mi-ai furat.* ISPIRESCU, L. 227. *El a purtat de grijă robului său netrebnic.* GALACTION, O. 186. *Această gogire în îndoială îi păru lui însuşi netrebnică.* CAMIL PETRESCU, O. II, 31, cf. RETEGANUL, P. II, 32. ◇ (Substantivat; de obicei ca termen de apostrofare) *Păcatul şi sufletul şi mintea netreabnici şi ticăiţi face.* CORESI, EV. 426. *Tu, victimă de-o oarbă prigonire, Ai fost ca un netrebnic lăsat în părăsire!* ALECSANDRI, POEZII, 471. *Vreau să fie pedepsiţi Toţi acei netrebnici.* DAVILA, V. V. 71, cf. TEODOREANU, M. II, 193. *Cît a lucrat mînă-n mînă cu Răghină, fusese un netrebnic!* GALAN, B. II, 118. *Tocmai el ia apărarea unui netrebnic care n-a ostenit un singur ceas în viaţa lui.* V. ROM. aprilie 1957, 81. *Stanca greu se supăra Şi de mumă-l suduia, Vorbă-ndat-i trimetea Şi netrebnic că-l făcea.* TEODORESCU, P. P. 640. *Auzind aceasta, netrebnica de maică s-au bucurat foarte, socotind că în chipul acesta se va putea curăţi mai lesne de ficior.* SBIERA, P. 24, cf. ŞEZ. III, 115, ZANNE, P. VIII, 409. ✦ (Învechit, rar) Îngrozitor, cumplit. *Către neîmputatei şi netreabnicei boale şi chinuirei şi neîncetatei muncă tras iaste şi osîndit.* CORESI, EV. 307.

— Pl.: *netrebnici, -ce.* — Şi: (învechit) **netrépnic, -ă**, (regional) **netrémnic, -ă** (BUL. FIL. III, 180), **nitrévnic, -ă** (ŞEZ. III, 83) adj.

— Din slavonul нєтрѣбьнъ.

NETREBNICÍ vb. IV. R e f l. (Învechit, rar) A deveni netrebnic **(3)**; a se înrăi, a se ticăloşi. *Toţi s-au abătut, împreună să netrebnicească.* BIBLIA (1688), 398[2]/2.

— Prez. ind.: *netrebnicesc.*

— V. **netrebnic.**

NETREBNICÍE s. f. **1.** (Învechit) Lipsă de valoare, de folos, de utilitate, de însemnătate; inutilitate. Cf. LB. [Această vorbă] *arată netrebnicia lucrurilor după ce le-a trecut vremea.* I. GOLESCU, ap. TDRG, cf. HELIADE, O. II, 352, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF.

2. (Învechit) Umilinţă, smerenie; p. ext. (sens curent) incapacitate, neputinţă **(3)**. *Dumnezeu n-au căutat la micşorarea şi netrebnicia mea, nu s-au uitat la sărăcia şi la streinătatea mea, n-au socotit prostia şi neştiinţa mea, ci au căutat la bogăţia şi noianul bunătăţii sale.* ANTIM, P. 4.

3. Ticăloşie, nemernicie **(3)**; faptă ticăloasă, mîrşavă; (învechit) nebunie **(1)**. *Nepriceaperea şi netrebnicia nasc împărechieri şi între rudenii.* ANTIM, ap. GCR II, 5/37. *Să nu cuteze nimine prin netrebnicie şi nelegiuire să între cu obrăznicie în cutezeri ca aceste* (a. 1804). URICARIUL, III, 60. *Netrebnicia şi mişelătatea nu se pot afla la un mexican.* AR (1829), 163¹/48, cf. COSTINESCU. ✦ (Neobişnuit) Cusur, viciu. *Trei netrebnicii curînd te lasă gol . . . pofta nesăţioasă, băutura piste măsură şi cărţile de joc.* ZANNE, P. VIII, 409.

— Pl.: **(3)** *netrebnicii.*

— **Netrebnic** + suf. *-ie.*

NETREBUÍT, -Ă adj., s. m. art. **1.** Adj. (Regional) Care nu mai este bun de nimic (Vaşcău). TEAHA, C. N. 246.

2. Adj. (Prin Ban. şi nordul Olt.) Lipsit de putere, slab (ALR II/I MN 50, 2 272/2); bleg (ALR II 3 721/836).

3. Adj. (Regional) Chior (Valea Lupului-Haţeg). A IV 3.

4. Adj. (Regional) Flecar (Peştişani-Tîrgu Jiu). ALR II/I h 30/836.

5. S. m. art. (Regional) Unul dintre numele diavolului. Cf. CIAUŞANU, GL., ALR II/I MN 95, 2 744/182.

— Pl.: *netrebuiţi, -te.* — Şi: (regional) **netrabuít, -ă** (ALR II/I h 30/836, A IV 3), **netrăbuít, -ă** (ALR II/I MN 50, 2 272/2), **netribuít, -ă** adj., s. m. art.

— Cf. trebui.

NETRECĂTÓR, -OÁRE adj. Negativ al lui trecător; (învechit; despre drumuri, locuri) care nu poate fi străbătut. *În pămăntu pustiniu şi netrecut (netrecătoriu* C²). PSALT. 118. *Locul loruş cela îngerescul făcutu-l-au cale netrecătoare şi neîmblată.* CORESI, EV. 370.

— Pl.: *netrecători, -oare.*

— Pref. *ne-* + **trecător.**

NETRECÚT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui trecut. Cf. DELAVRANCEA, O. II, 319. ◇ *Netrecut prin şcoală* = analfabet, incult. *Cu hîrca cu totul goală Ca un netrecut prin şcoală.* PANN, P. V. II, 132/6.

2. (Învechit şi popular; despre locuri, drumuri, obstacole) Care nu este sau nu poate fi străbătut, peste care nu se poate trece. *În pămăntu pustiniu şi netrecut* (netrecătoriu C². neîmblatu HD). PSALT. 118. *Locul loruş cela îngerescul făcutu-l-au cale netrecătoare şi neîmblată, ca o propaste fără fund şi netrecută.* CORESI, EV. 370. *Săriţi! ţipă Statu-palmă . . . Astupaţi cărări şi drumuri, tulburaţi apele-adînci, Puneţi stavili netrecute sus din ceruri pînă jos.* ALECSANDRI, POEZII, 237.

3. (Învechit) Care nu trece niciodată; veşnic; permanent. *Bucurii şi veselii întru netrecuţii veaci* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 226/11. *Ca să-i hie . . . ocină în veaci netreacot* (sic!) (a. 1607). GCR I, 43/26. *Vor sta cine cum ş-au gătat întru vecia netrecută.* COD. TOD. 226. *Slava şi măriia neschimbată şi nenputinată, întru veaci netrecuţi şi nesvărşiţi ai.* VARLAAM, C. 11. *Atunce schimbă omul dulceaţa ceştii lumi trecătoare cu binele şi cu dulceaţa veacului ce va să hie netrecut.* id. ib. 47. *Şi binele cel netrecut de în veaci să-l dobîndim, carele toţi îl poftim de la Hristos.* EUSTRATIE, PRAV. 5/3. *Pocăiania ne agoniseaşte binele cel veacinic şi netrecut.* MAIOR, P. 8/13. *Vor merge la tartar în veci netrecuţi.* ALEXANDRIA, 137/19. ◇ (Substantivat) *Mentea . . . aleage ceale netrecute den ceale trecătoare.* VARLAAM, C. 161. ◇ (Adverbial) *Ca vrem face noi vecirilor noştri aşa şi el va face noao netrecut* (a. 1619). GCR I, 55/36.

— Pl.: *netrecuţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **trecut.**

NETRELÍ vb. IV. Refl. (Prin nord-vestul Olt.) „A petrece, a fi mulţumit într-o situaţie". CV 1950, nr. 4, 37.

— Prez. ind.: *netrelesc.*

— Etimologia necunoscută.

NETRÉMNIC, -Ă adj. v. **netrebnic.**

NETRÉPNIC, -Ă adj. v. **netrebnic.**

NETRIBUÍT, -Ă adj., s. m. art. v. **netrebuit.**

NETRÚFĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui trufă; lipsă de trufie; modestie **(1)**, simplitate. *De îmblarea calei ustenise-se Hristos, grăiaşte evanghelistul, ca să arate noao netrufa lui şi nemăriia.* CORESI, EV. 157, cf. SCL 1960, 529.

— Pref. *ne-* + **trufă.**

NÉTU adj. v. **nete.**

NEŢ¹ s. n. (Prin Transilv. şi Ban.) Fileu, plasă. Cf. LEXIC REG. 119, MAT. DIALECT. I, 262.

— Pl.: *neţuri.*

— Din germ. **Netz,** magh. **necc.**

NEŢ² s. n. (La tenis) Lovitură în care mingea atinge marginea de sus a plasei.

— Pl.: *nețuri.*
— Din engl. **net**, prin apropiere de germ. *Netz.*

NEȚĂRMURÎT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui țărmurit; care nu are limite, margini **(I 1)**, care se întinde, se continuă la infinit, nemărginit **(2)**, necuprins **(1)**, nelimitat, infinit; p. ext. foarte lung; foarte mare; foarte numeros. *Peste această privelişte nețărmurită, arşiţa de cuptor aruncase o rețea subțire de aburi fumurii.* HOGAŞ, DR. I, 68.

2. Care nu cunoaşte limite (în intensitate); nemărginit **(3)**, imens. *Oare ce desfătare vînătorească mai deplină, mai nețărmurită, mai senină . . . poate fi pe lume decît aceea care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme?* ODOBESCU, S. III, 15. *Dragostea de singurătate, atît de nețărmurită la toți vînătorii umplea pieptul tînărului.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 32. *Între cronicarii care într-o frază călită ca de un meşter faur evocau tot sufletul românesc, şi între poezia lui Mureşanu . . . deosebirea este nețărmurită.* PETICĂ, O. 415. *O bucurie nețărmurită îi furnica prin toate mădularele.* SADOVEANU, O. IV, 568. *Lenin avea încredere nețărmurită în forțele creatoare ale poporului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 563. *O nețărmurită dragoste pentru țară se desprinde din versurile poeților.* BENIUC, P. 147. *Întregul popor muncitor întîmpină cu dragoste nețărmurită aniversarea a 40 de ani de la făurirea Partidului Comunist din România.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 4, 33. *Ne-am despărțit de anul 61 şi am primit pe urmaşul lui . . . cu nețărmurită încredere în viitor.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/1. ✦ (Învechit, rar; despre oameni) Atotputernic. *Starea lor fericită de domni nețărmuriți preste țeară şi popor are să dureze tot aşa în vecii vecilor.* BARIȚIU, P. A. II, 46.

— Pl.: *nețărmuriți, -te.*
— Pref. *ne-* + **țărmurit.**

NEȚESĂLÁT, -Ă adj. Negativ al lui țesălat. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W., I. BOTEZ, ŞC. 49. ✦ P. anal. (Depreciativ; despre oameni) Cu părul încîlcit, zbîrlit, nepieptănat; (despre păr) care nu este pieptănat, care este încîlcit, zbîrlit; p. ext. neîngrijit **(2)**, murdar **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D. *Izbucni în drumul mare o brişculiță arendăşească tîrîtă de trei căluşei de sat ce-i mîna de pe capră un țigan strențeros şi neţeselat.* ODOBESCU, S. I, 384. *El are nevoie de zorzoane poleite, să şi le pună-n corpul neţesălat.* CARAGIALE, N. F. 99. *Un băietan ca de vreo 15 ani, îmbrăcat cu pantaloni scurți, dar murdar şi neţesălat ca un țigan, i se anină de spate.* D. ZAMFIRESCU, R. 89. *Cu barba ca un țap, cu părul necisălat, cu ochii ca de broscoi.* DELAVRANCEA, O. II, 214. *S-a apropiat de mine o domnişoară cam neţesălată.* STANCU, R. A. II, 275. *Foicică foaie lată, Suveicată, fluturată Şi la cap neţăsălată.* CIAUŞANU, V. 117. ✦ Fig. (Glumeț) Care nu a fost bătut. *Femeia neţesălată e ca moara neferecată.* ZANNE, P. II, 149.

— Pl.: *neţesălați, -te.* — Şi: (regional) **neţeselát, -ă, necisălát, -ă** adj.
— Pref. *ne-* + **ţesălat.**

NEȚESELÁT, -Ă adj. v. **neţesălat.**

NEȚUÍ vb. IV. Tranz. (Regional) A broda (Fibiş-Lipova). LEXIC REG. 119.
— Prez. ind.: *nețuiesc.*
— **Neț**[1] + suf. *-ui.*

NEUITÁT, -Ă adj. Negativ al lui uitat; care nu se uită, nu poate fi uitat; a cărui amintire a rămas neştearsă, vrednic de aducere aminte, memorabil; p. ext. veşnic, etern. *Să aibă numele măriei tale pomană neuitată în veaci.* N. TEST. (1648), ap. GCR I, 125/12. *Mulți sînt împărați şi stăpînitori care au cîştigat un nume neuitat şi fără sfîrşit pe acest pămînt.* R. GRECEANU, CM II, 7. *Doi favoriți puternici, cuprinzînd ovalul obrazului, arat de vine albastre, făcea din D. B. o fizionomie neuitată.* RUSSO, S. 28. *Mulțimea-ngenuncheată ascultă lăcrimînd Pomelnicul cel jalnic de nume neuitate.* ALECSANDRI, POEZII, 569, cf. GANE, N. III, 120, BACOVIA, O. 60, SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 912. ◇ (Art., precedînd numele sau calitatea unui decedat, ca formulă de evocare) *Mîntuirea noastră o datorăm . . . neuitatului nostru naş.* F (1897), 603. *Luîndu-mi, în cuvinte mişcătoare, rămas bun de la în veci neuitatul meu prieten.* M. I. CARAGIALE, C. 10.

— Pl.: *neuitați, -te.*
— Pref. *ne-* + **uitat.**

NEÚMĂ s. f. Semn de notație muzicală fără portativ, folosit în evul mediu în cîntarea liturgică. Cf. CADE, DL, DM. ✦ Parte dintr-o frază muzicală religioasă, care constă în prelungirea melodiei pe ultima silabă a unui cuvînt sau care se execută fără cuvinte, prin vocalizare. Cf. TIM. POPOVICI, D. M., CADE.

— Accentuat şi: *néumă.* CADE. — Pl.: *neume.*
— Din fr. **neume.**

NEUMBLÁT, -Ă adj. Negativ al lui umblat.

1. (Despre drumuri, locuri etc.) Pe care nimeni nu a umblat încă, nestrăbătut **(1)**, necălcat **(1)**; care este foarte puțin circulat, frecventat, pe care se umblă foarte puțin; p. ext. care nu este populat; pustiu. *În pămîntu pustiniiu şi netrecut (neîmblat* H D). PSALT. 118. *Veseleaşte-te, pustie neîmblată.* VAR-

LAAM, C. 185. *Le-au mai dăruit dincolo de munți o țeară neumblată din Comania.* ȘINCAI, HR. I, 257/30. *Într-un loc neumblat ducîndu-să, împreună cu hiarele s-au sălășluit* (a. 1809). GCR II, 203/14. *Merse, și merse cale lungă neumblată pînă ce dete de o altă colibă.* ISPIRESCU, L. 358. *Pornea de dimineață în pădure... pe potecile cele mai neumblate.* C. PETRESCU, Î. II, 242. *Ca loc de adăpost stabil își alege păduri mari, dese și neumblate.* STOICA, VÎN. 95. *Drumu-i neumblat.* BENIUC, V. 47. *În dreapta, un drum, cel mai părăginit și mai neumblat dintre toate.* GALAN, B. I, 51. *Pe cărare neumblată, Pe rouă nescuturată.* MARIAN, V. 129. ✦ (Regional; despre terenuri) Care nu este cultivat (Brașov). Cf. ALR I 915/180.

2. (Rar) Care nu este încă folosit, întrebuințat, uzat; nou. *Îi trebuia o sculă mai nouă, neumblată, Ca să doboare codrul întreg și dintr-o dată.* ARGHEZI, C. O. 135. *Oală neumblată.* Com. MARIAN. ✦ Fig. Curat, imaculat, pur. *Bucură-te ușa Domnului cea neumblată.* MINEIUL (1776), 205^{VI}/28.

— Pl.: *neumblați, -te.* — Și: (învechit) **neîmblát, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **umblat.**

NEÚNDE subst. (Rar) Neant. *Armăsarii-n lumea largă Călcau Dunărea s-o spargă, Cu cirezele năuci, Speriate de năluci, Năvălind să se afunde Aiurite, în neunde.* ARGHEZI, S. P. 126.

— Pref. *ne-* + **unde.**

NEUNÍRE s. f. Negativ al lui unire. Cf. FN 68, ȘINCAI, HR. III, 181/35, BUDAI-DELEANU, T. V. 30, ȚICHINDEAL, F. 35/7, NEGRUZZI, S. I, 272, XENOPOL, I. R. IV, 220, ZANNE, P. VIII, 84. ✦ (Învechit) Neînțelegere, discordie, vrajbă, dezbinare; diferend, conflict. *Dobitoacele s-au înmulțit foarte tare și neunirea intrînd între dînsele ș-au făcut război.* IST. AM. 88^{V}/16. *Cea mai mare neunire este că meșterii cer să fie slobozi... a deschide prăvălie* (a. 1823). DOC. EC. 289. *Știți că copiii cu înlesnire Găsesc sujeturi de neunire.* ALEXANDRESCU, O. I, 220.

— Pref. *ne-* + **unire.**

NEURÁL, -Ă adj. Care face parte din sistemul nervos, care e în legătură cu sistemul nervos. DICȚ. ✧ *Canal neural* = șanț care brăzdează ectodermul embrionului, din pereții căruia ia naștere sistemul nervos. DICȚ.

— Pronunțat: *ne-u-.* — Pl.: *neurali, -e.*

— Din fr. **neural.**

NEURALGÍE s. f. v. **nevralgie.**

NEURASTÉNIC, -Ă adj., s. m. și f. **1.** Adj. Privitor la neurastenie, specific neurasteniei; care suferă de neurastenie. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE.

2. S. m. și f. Persoană bolnavă de neurastenie. Cf. CADE. *Neurastenicul e mai totdeauna obosit, fără a fi muncit.* YGREC, M. N. 333.

— Pronunțat: *ne-u-.* — Pl.: *neurastenici, -ce.*

— Din fr. **neurasthénique.**

NEURASTENÍE s. f. Boală caracterizată prin tulburări funcționale ale scoarței cerebrale și manifestată prin stări de oboseală, dureri de cap, insomnie, depresiune psihică etc. *Cu încetul s-a încetățenit numele de nevrastenie pentru un complex de simptome nervoase.* F (1900), 511. *Neurastenia este o nevroză caracterizată prin o slăbire a forței nervoase.* BIANU, D. S. 506. *O lovitură fizică, bătaie gravă sau o boală infecțioasă grea pot da naștere... unei neurastenii.* YGREC, M. N. 333. *Fie din cauza surmenajului, fie din cauza unor abuzuri ereditare, adolescența îi e pătată de o atroce neurastenie.* RALEA, S. T. III, 171. ✦ Criză de neurastenie. *Veghea, chinuit de neurastenii, toată noaptea, iar cea mai mare parte a zilei dormea.* V. ROM. martie 1956, 49.

— Pronunțat: *ne-u-.* — Pl.: *neurastenii.* — Și: (învechit, rar) **nevrasténie** s. f.

— Din fr. **neurasthénie.** — **Nevrastenie** < fr. **névrasthénie.**

NEURASTENIZÁ vb. I. Tranz. și refl. A (se) îmbolnăvi de neurastenie. *Vechii conducători ai închisorilor lăsau o oarecare libertate închișilor, fiind convinși că aceasta tulbură pe deținut, neurastenizîndu-l.* SAHIA, U.R.S.S. 35.

— Pronunțat: *ne-u-.* — Prez. ind.: *neurastenizez.*

— **Neurastenie** + suf. *-iza.*

NEURASTENIZÁNT, -Ă adj. (Rar) Care produce neurastenie. *Erau ținute ore întregi la poartă, în frig, în arșiță sau în burnița toamnelor neurastenizante.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 358.

— Pronunțat: *ne-u-.* — Pl.: *neurastenizanți, -te.*

— De la **neurasteniza.**

NEURASTENIZÁT, -Ă adj. Bolnav de neurastenie; p. ext. cu nervii slăbiți, sensibilizați. *Seara omului enervat și neurastenizat al civilizației burgheze va fi o seară de o liniște dulce, necesară nervilor osteniți.* GHEREA, ST. CR. III, 305. ✧ (Substantivat) *Acuma altă literatură trebuie neurastenizaților veacului al XX-lea.* SADOVEANU, O. XIX, 49.

— Pronunțat: *ne-u-.* — Pl.: *neurastenizați, -te.*

— V. **neurasteniza.**

NEURÍNĂ s. f. Substanță organică toxică, existentă în materiile intrate în putrefacție. Cf. MACAROVICI, CH. 578.

— Pronunțat: *ne-u-.*

— Din fr. **neurine.**

NEURÎTĂ s. f. v. **nevrită.**

NEURMĂT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui urmat. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., TEODOREANU, M. U. 297.

2. Fig. (Învechit; de obicei în limbajul bisericesc) Neasemănat **(2)**, unic. *D[u]mn[e]zău ... ceriului şi pămîntului ... făptoriul necuprins, neurmat şi nespus.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 165^{v}/12. *Chem întru ajutoriu adîncul cel neurmat al milostivirii tale.* MINEIUL (1776), 119^{r1}/37. *Mă învredniceşte a fi moşteanu împărăţiei cereşti, a vedea şi a mă îndulci neurmatei luminii tale şi bucuriei cei nespuse* (a. 1777). CAT. MAN. I, 561. *O frumseaţă neurmată, Fecioarei aceea dată.* BĂRAC, A. 18/11.

— Pl.: *neurmaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **urmat.**

NEURNÎT, -Ă adj. **1.** Negativ al lui urnit. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

2. Fig. (Învechit) Neclintit **(2)**, nestrămutat **(2)**. *Hotărîre neurnită* (a. 1815). URICARIUL, IV, 189/2.

3. (Învechit; despre dificultăţi, situaţii dificile etc.) Care nu poate fi înlăturat, îndepărtat, de neînlăturat, de neînvins. *Trebuinţa fiindu neurnită şi neaparată, rămîne a i se da cea desevărşită hotărire, de la îndurarea şi milostivirea înălţimei tale* (a. 1813). URICARIUL, I, 197. *Vedem fără îndoire greutăţi neurnite, căci a se întîmpina plata lefilor numai cu iratul alcătuit de la aşezarea birului este cu totul peste putinţă* (a. 1814). ib. 218.

— Pl.: *neurniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **urnit.**

NEUROCHIRURGÍE s. f. Chirurgie aplicată la sistemul nervos. Cf. DM. *Neurochirurgia modernă s-a dezvoltat în sec. al XX-lea, datorită tehnicii şi aparaturii perfecţionate.* DER.

— Pronunţat: *ne-u-.*

— Din fr. **neurochirurgie.**

NEUROCÍT s. n. (Anat.) Neuron. *Proliferarea ... celulelor ce formează capsula neurocitelor din ganglionii spinali.* PARHON, B. 108, cf. DM.

— Pronunţat: *ne-u-.* — Pl.: *neurocite.*

— Cf. germ. Neurozyten.

NEUROLÓG s. m. Medic specialist în boli nervoase. Cf. I. GOLESCU, C. *Din punctul de vedere al colegilor mei neurologi, era un caz banal de oboseală a sistemului nervos.* PREDA, R. 27.

— Pronunţat: *ne-u-.* — Pl.: *neurologi.* — Şi: (învechit) **nevrológ** s. m. I. GOLESCU, C.

— Din fr. **neurologue.** — **Nevrolog** < ngr. **νευρολόγος.**

NEUROLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care studiază anatomia, fiziologia şi patologia sistemului nervos. *Nevrologhia ... carea lucrează pentru nerve.* TEODORI, A. 58/14, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V. *Nevrologia are drept sfîrşit studiul aparatului simţurilor şi a inervaţiei.* KRETZULESCU, A. 447/2. *Nevrologia (cunoaşterea nevrelor).* CORNEA, E. I, 195/24, cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *Congresul român de neurologie, psichiatrie şi psychologie din 1930.* YGREC, M. N. 666. ✦ (Învechit, rar) Sistem nervos. *Neurologia sau sistemul nervos prin care omul se pune în relaţie cu tot ce-l înconjoară.* POLIZU, P. 89/20.

— Pronunţat: *ne-u-.* — Şi: (învechit) **nevrologhíe, nevrologíe** s. f.

— Din fr. **neurologie.** — **Nevrologie** < ngr. **νευρολογία.**

NEURÓN s. m. (Anat.) Element de bază, structural şi funcţional, al sistemului nervos, compus dintr-un corp celular protoplasmatic şi din prelungiri protoplasmatice; neurocit. *Între torentul circulator sanguin şi celulele nervoase (neuroni) există o fină membrană despărţitoare.* YGREC, M. N. 334. *O problemă importantă din punctul de vedere al reacţiei oricărui neuron motor ... o constituie faptul că am observat leziuni destul de caracteristice, chiar atunci cînd nervul era numai secţionat.* PARHON, O. A. I, 65. *Neuronii pot avea funcţie motorie sau senzitivă.* DER.

— Pronunţat: *ne-u-.* — Pl.: *neuroni.*

— Din fr. **neurone.**

NEUROPTÉR s. n. v. **nevropter.**

NEUROSIMPÁTIC, -Ă adj. Care se referă la sistemul nervos al marelui simpatic, care aparţine acestui sistem. *Se spune că mai sînt un fel de savanţi, care îşi respectă meseria, pentru afecţiuni neurosimpatice.* BACOVIA, O. 241, cf. DL, DM.

— Pronunţat: *ne-u-.* — Pl.: *neurosimpatici, -ce.*

— Din fr. **neurosympathique.**

NEUROVEGETATÍV, -Ă adj. *Sistem nervos neurovegetativ* = totalitatea organelor nervoase de transmisiune ale organismului, care reglează funcţiile viscerale. Cf. DER III, 500. ✦ Care ţine de sistemul nervos neurovegetativ, care aparţine acestui sistem. *Nevroza astenică în mod special este caracterizată printr-o largă reprezentare a unor tulburări de ordin neurovegetativ.* V. ROM. ianuarie 1960, 100.

— Pronunţat: *ne-u-.* — Pl.: *neurovegetativi, -e.*

— Din fr. **neurovégétatif.**

NEURÓZĂ s. f. v. **nevroză.**

NEUSTOÍT, -Ă adj. v. **neostoit.**

NEÚŞ, -Ă adj. v. **neaoş.**

NEÚŞNIC, -Ă adj. (Prin vestul Olt.) „Care nu ştie ce face; într-o parte". BOCEANU, GL. *Umblă neuşnic ca nime-n lume.* ib.
— Pl.: *neuşnici, -ce.*
— Etimologia necunoscută.

NEUTRÁL, -Ă adj. **1.** (Învechit) Neutru **(3).** [Coloniile] *s-au mărginit a rămînea năutrale (nici cu o parte, nici cu alta).* MAIOR, T. 276/10. *Oare făcut-am noi bine a rămîne neutrali (de nici o partidă) la pretenţiile coroanei de Portugalia?* AR (1829), 55[1]/8. *Măsurile Engliterii . . . au fost pînă acum cu totul neutrale.* CR (1830), 63[1]/11. *Belgia va rămînea un stat neatărnat şi neutral.* AR (1839), 59[2]/25. *Au îndemnat pe puterile mari a declara astă ţeară neutrală.* CALENDAR (1862), 33/12. *Poziţiune neutrală . . . confirmată printr-un act diplomatic.* ODOBESCU, S. III, 379.

2. (Gram.; învechit) Care este specific substantivelor neutre **(1).** *Neutru este acela care arată o fiinţă nici bărbătească, nici femeiască şi primeşte articolul neutral.* GR. R.-N. I, 26/7. ✦ (Despre sensul cuvintelor; rar) Care este indiferent faţă de genul (feminin sau masculin) indicat de forma cuvîntului; care se poate referi la obiecte de orice gen; neutru **(1).** *Acest cuvînt nu se articulează decît . . . cînd are însemnare neutrală.* IORDAN, G. 151. *Vorbirea populară şi cea familiară se servesc la tot pasul de cîteva formule în care intră, subt forma lor feminină, dar cu înţeles neutral, primele două numerale din seria cardinalelor.* id. STIL. 137.

3. (Rar) Neutru **(2).** *Sub numire de ape neutrale înţălegem pe acele care lucrează în trupul omenesc mai mult prin sulfatul de soda şi de magnezia.* FĂTU, D. 113/17. *Un sol devenit acid prin spălare, readus în stare neutrală, nu-şi modifică structura.* AGROTEHNICA, I, 435.
— Pronunţat: *ne-u-.* — Pl.: *neutrali, -e.* — Şi: (învechit, rar) **năutrál, -ă** adj.
— Din lat. **neutralis,** it. **neutrale,** fr. **neutral,** germ. **neutral.**

NEUTRALÁ vb. I. Tranz. fact. (Învechit, rar) A neutraliza **(2).** *Întrebuinţează* [varul] *asemenea cu cea mai mare ispravă asupra tărîmurilor cu calcare din nou deşţelenate sau uscate, ca să le neutraleze acidurile vegetale vătămătoare.* BREZOIANU, R. 94/24, cf. CALENDAR (1862), 19.
— Pronunţat: *ne-u-.* — Prez. ind.: *neutralez.*
— V. **neutral.**

NEUTRALICÉŞTE adv. (În dicţionarele din trecut) În mod neutru **(3).** Cf. PONTBRIANT, D., LM.
— Pronunţat: *ne-u-.*
— **Neutral** + suf. *-iceşte.*

NEUTRALITÁTE s. f. Situaţie, atitudine a unui stat care nu se amestecă în conflictul dintre două sau mai multe state, care nu participă la pacte sau alianţe militare şi întreţine relaţii paşnice cu fiecare stat beligerant în parte; p. ext. stare, atitudine neutră **(3)** a unei persoane sau a unui grup social. *Vedem tractate de eternă amicie, de eternă pace . . . ce asigură neutralitatea unor ţări.* HELIADE, O. II, 55. *Englitera niciodată nu a ieşit din hotarăle neutralitatei (neamestecării) sale către don Mighel şi către nepoata lui.* CR (1830), 426[1]/12. *Trebuie se fi fost silit pe Prusia către o adevărată neutralitate.* AR (1831), 167[1]/4. *Bem a scris lui Fuad-Efendi o scrisoare, în care se plînge că turcii nu păzesc neutralitatea şi lasă pe austrieci să intre în Valachia.* GHICA, A. 339. *Eu susţin aci că politica noastră este dictată de o neutralitate absolută.* ALECSANDRI, S. 157. *A predominat vechea idee a neutralităţii.* MAIORESCU, D. II, 21. *Cea mai deplină neutralitate, cea mai strictă nepărtinire arătate către luptătorii de peste Dunăre.* ODOBESCU, S. III, 379. *Se folosi de această opunere a nobililor pentru a sili pe regele ungur să păstreze neutralitatea.* XENOPOL, I. R. IV, 122. *Partidul lui unchiu-meu e pentru rămînerea în neutralitate.* CAMIL PETRESCU, U. N. 42. *Mai întîlneşti oameni care de la adăpostul neutralităţii lor foarte confortabile tot au îndestul suflet.* C. PETRESCU, Î. II, 66. *Maximilian I rămînea ostil, dar diplomaţia franceză i-a neutralizat acţiunea, obţinînd de la Filip cel Frumos neutralitatea Ţărilor de Jos.* OŢETEA, R. 159. *Nu poate exista neutralitate faţă de alternativa război atomic sau pace.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 37.
— Pronunţat: *ne-u-.* — Gen.-dat. şi: (învechit) *neutralităţei.*
— Din fr. **neutralité.**

NEUTRALIZÁ vb. I. **1.** Tranz. A anihila acţiunea unei forţe prin altă forţă contrară, a contracara, a zădărnici; a face inofensiv, a reduce la pasivitate, la zero, a paraliza **(1).** Cf. I. GOLESCU, C. *Secretul de a neutraliza trăsnetul.* MN (1836), 87, cf. VALIAN, V. *Reacopere apoi peste tot această grămăzuie cu o deasă cămaşă de pămînt ordinar, pentru a absorbi şi a neutraliza mirosul amoniacal.* BREZOIANU, A. 46/29. *Nu puteam a-mi hotărî o mai bună alegere de substanţă decît camforul în îndoita ţintă de a înăbuşi cauza d-a dreptu a boalei şi d-a-i neutraliza efectele.* MAN. SĂNĂT. 99/5, cf. MARIN, PR. I, 159/23. *S-a învoit . . . pentru ca să neutralizeze puterile Germaniei.* ROM. LIT. 279[1]/10, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Maximilian I rămînea ostil, dar diplomaţia franceză i-a neutralizat acţiunea.* OŢETEA, R. 159. *Vrea să ia contact întîi cu duşmanii, ca să-i neutralizeze.* STANCU,

R. A. IV, 372. *Aceştia erau periculoşi şi trebuiau neutralizaţi.* T. POPOVICI, SE. 401. *Prezintă date concludente cu privire la strădaniile claselor posedante de a neutraliza ţărănimea.* V. ROM. februarie 1960, 103. ◇ Refl. recipr. *Dorinţa de viaţă şi dorinţa de moarte se neutralizează una prin alta.* GHEREA, ST. CR. I, 208. ✦ Refl. (Lingv.; despre opoziţii) A suferi o neutralizare (1). Cf. DER.

2. Tranz. fact. (Chim.) A face să devină neutru (2); (învechit, rar) a neutrala. *Proprietatea* [varului] *... de a neutraliza acidurile vegetale dăunătoare.* BREZOIANU, R. 96/21, cf. PROT.-POP., N. D. [Calciul] *neutralizează acizii care se formează în plantă.* AGROTEHNICA, I, 196. ◇ Refl. pas. *Se adaugă cîteva picături de acid clorhidric ... apoi se neutralizează exact cu amoniac.* CHIM. AN. CALIT. 122. ◇ Refl. recipr. *Proprietăţile acidului şi ale bazei se neutralizează reciproc.* MARIN. PR. I, XVI/33.

— Pronunţat: *ne-u-*. — Prez. ind.: *neutralizez*; pers. 3 şi (învechit) *neutraliză*.

— Din fr. **neutraliser.**

NEUTRALIZÁNT, -Ă adj. (Chim.; rar) Care neutralizează (2). APE MIN. 20.

— Pronunţat: *ne-u-*. — Pl.: *neutralizanţi, -te.*

— Din fr. **neutralisant.**

NEUTRALIZÁRE s. f. Acţiunea de a (se) neutraliza; (în dicţionarele din trecut) neutralizaţie.

1. Cf. neutraliza (1). Cf. MAIORESCU, D. IV, 353, CARAGIALE, O. VII, 247. *Catarsisul ar fi ... starea de echilibru şi seninătate sufletească pe care o trăim la sfîrşitul spectacolului tragic, ca un efect al neutralizării milei prin spaimă şi a spaimei prin milă.* VIANU, M. 57. ✦ Spec. Acţiune a focului unei armate asupra inamicului, prin care se urmăreşte întreruperea activităţii de luptă a inamicului, încetarea manevrelor lui şi în general dezorganizarea acţiunilor sale. Cf. DER. ✦ Spec. Regim juridic special al unui teritoriu, stabilit prin convenţii internaţionale, potrivit cărora statele semnatare se obligă să nu transforme acel teritoriu în teatru de război sau în bază de operaţii militare. Cf. DER. ✦ (Lingv.) Fenomen care constă în suprimarea, în anumite condiţii, a unei opoziţii existente între două unităţi lingvistice.

2. Reacţie chimică dintre un acid şi o bază din care rezultă o soluţie ce nu mai prezintă nici proprietăţi de acid şi nici proprietăţi de bază. Cf. neutraliza (2). *Neutralizarea materialului carbonizat cu bisulfat de natriu se face în acelaşi mod ca la carbonizarea cu acid sulfuric.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 423. *Neutralizarea sulfatului de amoniu cu făină de fosforite s-a dovedit a fi o măsură bună.* AGROTEHNICA, I, 692.

— Pronunţat: *ne-u-*. — Pl.: *neutralizări.*

— V. **neutraliza.**

NEUTRALIZÁT, -Ă adj. (Chim.) Făcut sau devenit neutru (2). Cf. LM, DL.

— Pronunţat: *ne-u-*. — Pl.: *neutralizaţi, -te.*

— V. **neutraliza.**

NEUTRALIZATÓR, -OÁRE adj. (Chim.) Care neutralizează (2). Cf. LM. *Dacă întrebuinţăm pulbere piroxitată, pentru curăţitul interiorului ţevilor folosim substanţe neutralizatoare speciale.* STOICA, VÎN. 47.

— Pronunţat: *ne-u-*. — Pl.: *neutralizatori, -oare.*

— **Neutraliza** + suf. *-tor.*

NEUTRALIZÁŢIE s. f. (În dicţionarele din trecut) Neutralizare. Cf. NEGULICI, COSTINESCU, LM.

— Pronunţat: *ne-u-*.

— Din fr. **neutralisation.**

NEUTRÍNO subst. (Fiz.) Particulă elementară neutră, stabilă, care însoţeşte dezintegrarea radioactivă cu emisiune de pozitroni.

— Pronunţat: *ne-u-*.

— Din fr. **neutrino.**

NEUTRÓN s. m. (Fiz.) Particulă elementară din nucleul atomului lipsită de sarcină electrică. *Nucleul cuprinde particule neutre, numite neutroni.* CIŞMAN, FIZ. II, 101, cf. MARIANŢIŢEICA, FIZ. I, 131. *Pe masa lui de lucru au apărut tot felul de tratate despre neutroni, pile atomice şi explozii în lanţ.* V. ROM. aprilie 1957, 117. *Atomii sînt constituiţi din particule mai mici: neutroni, protoni şi electroni.* CHIM. AN. CALIT. 12. *Pămînturile rare îşi găsesc utilitatea şi în tehnica atomică, mai cu seamă datorită capacităţii unora dintre ele de a absorbi neutronii termici.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 407.

— Pronunţat: *ne-u-*. — Pl.: *neutroni.*

— Din fr. **neutron.**

NEUTRÓNIC, -Ă adj. Care se referă la neutroni; care provine de la neutroni sau corespunde neutronilor. DM.

— Pronunţat: *ne-u-*. — Pl.: *neutronici, -ce.*

— **Neutron** + suf. *-ic.*

NEÚTRU, -Ă adj. 1. (În sintagmele) *Gen* (sau, învechit, *fel*) *neutru* (şi substantivat, n.) = gen gramatical caracteristic numelor de obiecte (inanimate); (astăzi rar) ambigen. [Genul] *neutru sau dă nici unul.* VĂCĂRESCUL, GR. 25/1, cf. IORDAN, G. 77. *Existenţa neutrului, în română, ca gen opus masculinului şi femininului, a fost contestată, fără îndoială pe nedrept.* SCL 1957, 407. *Substantiv neutru* (şi substantivat, n.) = substantiv de genul neutru. *Problema celor două desinenţe ale pluralului neutrelor ... este suficient de complexă.* LL I, 104. *Pluralul substantivelor neutre româneşti se formează cu desi-*

nenţele -uri, -e *şi* -i. GRAUR, I. L. 125. (Învechit) *Verb neutru* = verb intranzitiv. *Verburile neutre sînt care nu să pot face pasive, căci nu sînt nici lucrătoare, nici pătimitoare.* TEMPEA, GRAM. 155/10. *Verburile de mijloc sau neutre.* DIACONOVICI-LOGA, GR. ROM. 113/3, cf. ROSETTI-CAZACU, I. L. R. I, 430. *Vocală neutră* = vocală medială, v. m e d i a l. *Vocalele mediale* î, ă *şi* a, *nefiind nici anterioare, nici posterioare, pot fi numite şi vocale neutre.* GRAM. ROM[1]. I, 59. ✦ (Despre sensul cuvintelor) Care este indiferent faţă de genul (feminin sau masculin) indicat de forma cuvîntului; care se poate referi la obiecte de orice gen; (rar) neutral **(2)**. *Cînd spun: ce-i asta?; a luat-o la fugă; alta la rînd etc., „asta", „o" şi „alta", deşi feminin în ce priveşte forma, sînt neutre (cu adevărat, ca în limba latină) din punctul de vedere al sensului.* IORDAN, G. 77.

2. (Chim.) Care nu are nici caracter acid, nici caracter bazic; (rar) neutral **(3)**. *Numitele neutre sări amestecate în apă aromatică cu sirop de nalbă.* AR (1830), 434[2]/1, cf. NEGULICI, MARIN, PR. I, 226/23, BARASCH, M. III, 155/31. *Dacă într-o soluţie oarecare concentraţia ionilor de hidrogen . . . este egală cu aceea a ionilor de oxidril . . . se spune că soluţia este neutră.* CHIM. AN. CALIT. 44. *Pe o lamă de microscop se pune o picătură din soluţia neutră a sării de aluminiu.* ib. 129. ✦ (Fiz.) Care nu are sarcină electrică. *Toate corpurile din natură sînt în stare neutră sau sînt încărcate cu electricitate neutră.* PONI, F. 197. *Aşadar, din punct de vedere numeric un ultramicron este neutru.* CHIM. AN. CALIT. 79.

3. (Despre state, popoare etc.) Care este în stare de neutralitate, care nu face parte dintre beligeranţi sau dintre părţile adverse; (învechit) neutral **(1)**. *Să spuie sultanului că, de nu vor a le face ajutor sau a sta neutri, apoi ungurii vor căuta a nu avea trebuinţă de el şi a-l supăra în Valachia Mare, Mică şi Moldova.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 318. *S-a întîmplat . . . să fie anunţată o vizită a unor gazetari elveţieni, olandezi . . . în sfîrşit din ţările neutre.* C. PETRESCU, Î. II, 66. ◇ *Zonă neutră* sau *teritoriu neutru* = teritoriu situat între graniţele a două ţări, pe care nu staţionează forţe armate. DM. ✦ P. e x t. (Despre persoane sau grupuri sociale) Care nu se încadrează într-o tabără sau alta, într-un curent sau altul etc.; care se abţine de a se pronunţa pro sau contra, păstrînd o atitudine rezervată, pasivă. V. i m p a r ţ i a l, i n d i f e r e n t. *Necunoştinţa limbii ne-au făcut să uităm datoriile naţionale şi să fim neutri.* MUMULEANU, C. 58/2. *Nimănui nu este iertat de a rămînea neutru.* ROM. LIT. 67[1]/38. *Ambiţia de a zugrăvi o lume necunoscută, faţă de care scriitorul este neutru, rămîne o deşertăciune.* V. ROM. mai 1957, 181. *E vorba . . . de rînduri trimise de către cititori, unii neutri, alţii porniţi pe subsemnatul.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 2/6. ◇ (În context figurat) [Gara] *era singura instituţie pe care o cunoşteam nu prietenoasă, dar neutră, a tuturor.* BRĂESCU, A. 241. ✦ Care nu poate fi calificat nici în sens pozitiv şi nici în sens negativ, care nu trezeşte nici un interes deosebit, care este nesemnificativ, indiferent; care exprimă indiferenţă, lipsă de participare; s p e c. lipsit de valoare afectivă sau stilistică. V. i n e x p r e s i v, ş t e r s. *Mă aflam atunci în una din acele stări sufleteşti care s-ar putea numi neutre.* HOGAŞ, DR. I, 44. *Întîmplarea nu e niciodată neutră. E tristă, ori comică, în orice caz emoţionantă.* IBRĂILEANU, S. L. 94. *Sub culoarea lui neutră simţirăm o paliditate extremă.* ARGHEZI, T. C. 65. *Trec, de obicei, drept neutre cuvintele şi formele limbii literare, ale limbii normate.* VIANU, M. 145. *Omul din spatele mecanicului scoase un „de" neutru, fără nici o căldură.* BARBU, Ş. N. 146. *Lăsăm pentru moment la o parte primejdia ce-o reprezintă picturalul în sine, descrierea neutră de peisaj.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 3/1. *Localnicii se pare că au plătit vechi poliţe băcăuanilor, cîştigînd la mare luptă un meci ce se anunţa destul de neutru.* CONTEMP. 1962, nr. 806, 2/5. ✦ (Lingv.; despre foneme) Care nu participă la o anumită opoziţie fonologică.

— Accentuat şi: *néutru.* — Pl.: *neutri, -e.*

— Din lat. **neuter, -tra,** it. **neutro,** fr. **neutre.**

NEV s. m. Tumoare benignă a pielii, adesea ereditară sau congenitală, uneori colorată în brun, cenuşiu sau albastru; (popular) aluniţă. V. n e g. *Nevul pigmentar să prezintă sub 2 forme.* BIANU, D. S., cf. DER. ◇ *Nev vascular* = angiom. *Nevii vasculari se tratează cu electroliză.* YGREC, M. N. 343, cf. DER.

— Pl.: *nevi.*

— Din lat. **naevus.**

NEVÁRNIC, -Ă adj. v. **năvalnic.**

NEVÁSTĂ s. f. **1.** (Învechit; azi regional, în sintagma n e v a s t ă n o u ă) Mireasă **(I 1)**. *Om şi împărat cheamă-se Dumnezeu şi tatăl, iară ginere fiiul şi cuvîntul lui; nevasta besearecа lu Dumnezeu . . . iară nunta, arvuna fiiului cătră besearecă.* CORESI, EV. 303. *Împreunarea între bărbat şi între muiare, adecă între mire şi între nevastă, iaste credinţa cea tare.* VARLAAM, C. 231. *Să împreună un mire cu nevasta-ş.* id. ib. *Şi iarăşi călugăriţa să cheamă mireasa (nevasta* MUNT.*) lui Dumnedzău.* PRAV. 196. *Nevasta nouă se numeşte mireasa şi-n comitatul Zarandului, precum şi în unele părţi ale Transilvaniei.* MARIAN, NU. 176.

2. (În opoziţie cu f a t ă; relevă starea civilă a unei femei) Femeie măritată de curînd; p. g e n e r. (adesea folosit ca termen de adresare) femeie (căsătorită). *I să arătă svi*[n]*tul*

mîcenic Iulian în chip de călugăr şi-i zîsă: ce ţi-i, nevastă? DOSOFTEI, V. S. octombrie 56r/5. *Văzuiu o nevastă şăzînd deasupra unii pietri.* MINEIUL (1776), 138r1/19. *Iar pe apriga nevastă o mîndrie îngîmfată Îndeamnă de precurvie să se păzească curată.* CONACHI, P. 285. *Multe fete şi neveste Fură inimi făr' de veste!* ALECSANDRI, P. I, 90. *Pe un pat de scînduri goale doarme tînăra nevastă.* EMINESCU, O. I, 84. *O ceapă, un usturoi şi o bucată de mămăligă rece din poliţă sînt destul pentru o nevastă tînără ca tine.* CREANGĂ, P. 6. *Bună vremea, nevastă!* CARAGIALE, O. VI, 264. *Cînd harnica nevastă slăbeşte în verigă, Urzeala vine, scade pîn'lîngă lopăţică.* BELDICEANU, P. 68. *Hohoteşte-un stol de fete, Iar nevestele s-adună.* COŞBUC, P. II, 56. *La sînul tău vin în amurguri, Sfioase, fetele fecioare, Şi dimineaţa vin neveste Cu şorţul prins în cingătoare.* GOGA, P. 16, cf. PAMFILE, CR. 195, PĂCALĂ, M. R. 124. *Întorsei capul şi, spre marea mea nedumerire, văzui un stol de fete şi neveste.* HOGAŞ, DR, I, 45. *Printre fete se mai rătăceşte şi cîte o nevastă tînără.* REBREANU, I. 13. *Nevasta stătu pe gînduri, cumpănind în sine adevărurile.* SADOVEANU, B. 52. *Fără veste Pe la porţi răsar neveste.* TOPÎRCEANU, P. O. 35. *O nevastă tînără, rumenă şi sănătoasă a adormit ca un copil.* BRĂESCU, M. B. 107. *De cea dintîi nevastă ce-ar trece la fîntînă Cu strugurii-i de lapte, umflaţi ca-ntr-un ciorchin, S-ar ruşina statuia.* ARGHEZI, VERS. 167. *Şi eu, nevastă-nvălită, Mi-or zice că sînt fugită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 233. *De cînd iubesc neveste Creşte barba fără veste.* id. ib. 367. *Ziua fată se arată şi pe noapte tot nevastă,* se zice despre cei făţarnici. ZANNE, P. I, 24. *Ieri se juca între fete, Ş-astăzi şade-ntre neveste,* se zice despre cei a căror situaţie s-a schimbat dintr-o dată. id. ib. II, 127. *Pînă a se văita fetele, se vaită nevestele,* se zice despre cei îndestulaţi care se vaită că nu au. id. ib. IV, 498. ◇ (Regional) *Nevastă tînără* = vătăşiţa miresii. *Vătăjiţele numite în unele locuri şi vorniciţe sau neveste tinere.* MARIAN, NU. 233.

3. (De obicei urmat de un pronume posesiv sau de un substantiv în genitiv) Femeie considerată în raport cu soţul ei; soţie, (învechit şi popular) muiere[1] **(2)**. Cf. LEX. MARS. 252. *Pasă, fătul mieu, şi îţi caută nevasta în cămară* (a. 1760). GCR II, 68/27, cf. MAN. GÖTT. 10. *Scrie la nevastă-ta acasă.* I. GOLESCU, ap. GCR II, 256/31. *Şi luîndu-şi ziua bună de la împărăteasă, nevasta sa, ieşi spre seară din cetate.* GORJAN, H. I, 3/12. *Nevasta-mi cu pruncii pe cîmp rămăsese.* ALECSANDRI, P. I, 41. *Mi-ar părea superbă, dulce o bucată din Homer, Un palat borta-n perete şi nevasta — o icoană.* EMINESCU, N. 43. *Nevasta acestui serac era muncitoare şi bună la inimă.* CREANGĂ, P. 37. *Iată ce pricopseală îţi făcu nevasta ce ţi-ai ales.* ISPIRESCU, L. 64. *Aşa cum e săracă ea, Aş vrea s-o ştiu nevasta mea.* COŞBUC, P. I, 118. *Mîne vin cu nevasta să vă facem o vizită.* F (1900), 530. *Ţi-i cam acru vinu, vere, Dar ţi-e harnică nevasta, Arz-o focul de muiere!* GOGA, P. 76. *Am nevastă, copilaş... Nu mă du la moarte!* IOSIF, V. 76, cf. PAMFILE, S. T. 92. *Eu şi cu nevasta mea, Irina, am fugit de pe moşia aceea şi sălăşluim acu în satu ista.* BUJOR, S. 163. *Grigore vorbea despre nevastă-sa pe un ton glumeţ, în care totuşi se simţea amărăciunea.* REBREANU, R. I, 58. *Mi-e nevasta bolnavă în sanatoriu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 190. *Invitaţii erau ai nevestei, nu ai lui.* C. PETRESCU, C. V. 178. *Uite, aici e Elisabeta, nevasta ta.* SAHIA, N. 53. *Nevastă-sa îi murise, aşa că treburile casei le făceau băieţii.* VISSARION, B. 9. *O raţă pestriţă cu ciocul sur. A făcut-o nevastă-mea pe varză, azi la prînz.* SEBASTIAN, T. 203. *Nevastă-ta îi pare pricepută, Dar după faţă cam trecută.* ARGHEZI, S. P. 56. *Neveste-mii nu-i venea să creadă.* STANCU, R. A. I, 129. *Intervenţia nevesti-sii în discuţia lor se potrivea ca nuca-n perete.* GALAN, B. II, 42. *Pentru toate nevestele, absolut toţi bărbaţii lor sînt nevinovaţi.* BARANGA, R. F. 61. *Era un pescar bătrîn care avusese şase neveste.* TUDORAN, P. 57. *La capul patului nevasta lui... îşi sugea mereu buzele.* T. POPOVICI, SE. 142. *Uniforma asta... o s-o spele nevastă-mea şi o s-o cîrpească puţin.* BARBU, Ş. N. 116. *Apoi nevasta-şi lua Şi-napoi cu ea pleca.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 490, cf. ŞEZ. II, 23. *Fata mîndră mai curată El ş-o face de nevastă.* ALEXICI, L. P. 184. *Calul şi nevasta să n-o dai pe mîna altuia.* ZANNE, P. I, 351. *Pînză şi nevastă noaptea să nu-ţi alegi.* id. ib. III, 269. *Mai uşor e a păzi o turmă de iepuri decît o nevastă frumoasă.* id. ib. IV, 509.

4. Numele unui dans popular; melodie după care se execută acest dans. Cf. SEVASTOS, N. 282, PAMFILE, J. III, 91, VARONE, D. 119. ◇ *Nevasta care-i nevastă, nevasta ca şi-o cruce, nevasta potrivită, nevasta leneşă, nevasta păcătoasă, nevasta bolnavă, jocul nevestei* = nume dat unor hore; melodie după care ele se execută. Cf. PAMFILE, J. III, 9. VARONE, D. 119.

— Pl.: *neveste* şi (rar) *nevești* (ALECSANDRI, T. II, 188).

— Din v. sl. **невѣста.**

NEVĂDÍ vb. IV v. **năvădi.**

NEVĂLITÓR, -OÁRE adj. v. **năvălitor.**

NEVĂSTÁNCĂ s. f. (Într-o poezie populară) Nevastă **(2)**. *Da-n cocie cine şede? Şede o ţancă, nevăstancă, Fugită de la bărbat.* BUD, P. P. 6, cf. 80.

— Pl.: *nevestence.*

— **Nevastă** + suf. *-ancă.*

NEVĂSTÍCĂ s. f. v. **nevestică.**

NEVĂSTOÁICĂ s. f. (În descîntece) Nevăstuică **(II 1)** femelă. *De copoi, de copoaică, De*

nevăstuică, de nevăstoaică, De urşi, de ursoaică. MAT. FOLK. 591. *De cîne, de cînoaică, De nevăstuică, de nevăstoaică, De albină, de albinoaică.* GR. S. VI, 137.

— Pl.: *?*

— De la **nevăstuică,** cu schimbare de suf.

NEVĂSTOÁIE s. f. (În poezia populară) Nevastă **(2).** *Nevestoaie, nevestoaie, Cum îţi cheamă bărbatul?* DOINE, 40. *Frunză verde trei mărunte, Nevăstoaie de la munte, Trage tulpanul pe frunte.* ŞEZ. VIII, 61.

— Pl.: *?* — Şi: **nevestoáie** s. f.

— **Nevastă** + suf. *-oaie.*

NEVĂSTÓI s. m. pl. (Prin Transilv.) Nume purtat de tinerii căsătoriţi în primele şase săptămîni după nuntă. *Mirii în timp de şase săptămîni se numesc nevăstoi.* FRÎNCU-CANDREA, M. 171. *În Munţii Apuseni ai Transilvaniei mirii în timp de şese săptămîni se numesc nevăstoi.* MARIAN, NU. 740.

— **Nevastă** + suf. *-oi.*

NEVĂSTÚCĂ s. f. (Prin Transilv. şi Maram.) Nevestică **(I 2).** *Dragă nevăstuca mea Nu t'e ustură răşina Da t'e ustur-a ta ţină.* T. PAPAHAGI, M. 99, cf. ALR II/I h 166/105.

— Pl.: *nevăstuci.*

— **Nevastă** + suf. *-ucă.*

NEVĂSTÚICĂ s. f. **I.** (Popular) Diminutiv al lui n e v a s t ă.

1. Nevestică **(I 1).** *Nevăstuica trece iute, torcînd lîna din fuioare.* ALECSANDRI, POEZII, 64. *Ciuma ... Dă la fugă ... Culegînd în calea ei Pruncuşorii mititei, Nevăstuice tinerele, Copiliţe gingăşele.* ALECSANDRI, P. P. 36. *Puică, Ce mai nevăstuică, Cum mai bea la ţuică!* BIBICESCU, P. P. 187.

2. Nevestică **(I 2).** *Ştii că eşti curioază, nevăstuică dragă. Unde ai găsit astfel de idei?* KOGĂLNICEANU, în PR. DRAM. 428. *Păstorul Paris dacă ar fi avut noroc Să aibă cunoştinţă cu nevăstuica lui, Menelau trăia în pace.* NEGRUZZI, S. II, 209. *I s-a făcut omului de-nsurat, na! Dar lasă, Guguţă, maică; am să-ţi dau o nevestuică, de te-i linge pe degete!* CONV. LIT. XI, 68. *Nevăstuica lui Petrea rînduia pe măsuţa cu trei picioare crapul la protap.* SADOVEANU, O. VI, 642. *Maică, măiculiţa mea, Să-mi ţii nevăstuica bine, Cu colac şi cu smochine.* ŞEZ. II, 7. *Nevăstuica mea-i sîrboaică ... Mititică, durdulică.* ib. VII, 168. ✦ (Regional) Pupăză *(Upupa epops). Din cauză că pupăza e foarte frumos împodobită şi poate că şi de aceea pentru că ea a fost ... dintru început nevastă, romîncele din unele locuri o numesc nevăstuică.* MARIAN, O. II, 173.

3. (Art.) Numele unui joc de brîu; melodie după care se execută acest joc. Cf. VARONE, D. 119.

II. 1. Mic mamifer carnivor cu corpul lung, subţire şi suplu, cu picioarele scurte şi cu botul ascuţit, avînd o blană moale, deasă, galbenă-brună vara şi alburie iarna; (regional) neviscă, măriuţă **(I 2),** nevestea (v. n e v e s t i c ă **II 1),** (maghiarism regional) mocăş, (grecism rar) nefiţă *(Mustela nivalis). Cine va mînca lup ... sau nevăstuică ... ş-altele altele cîte sînt necurate ... să se pocăiască* (a. 1640). GCR I, 90/35. *Aceastea voao necurate den tîrătoarele ce să tîrăsc pre pămînt, pisica, ... chiţoranul şi hameleon şi nevăstuica.* BIBLIA (1688), 77²/13, cf. CANTEMIR, IST. 26. *Vedem cum că acel sînge nice din muşcarea vreaunei năvăstuici, şarpe sau a altei jivine veninoasă ... se naşte.* CALENDARIU (1814), 184/10, cf. LB. *Animalele sălbatece ce se prind şi se ucid în judeţul Mehedinţi sînt urşi ... nevăstuici, veveriţe, cerbi.* I. IONESCU, M. 95. *Nevăstuicile cu trup prelung şi mlădios şi cu guşe albe ... se furişează printre răzoare, vînînd cuiburi de păsărele.* ODOBESCU, S. III, 185. *O nevăstuică îşi iese din gaură pusă-n margine de drum, se pune-n două labe se uită ca o păpuşă isteaţă împrejur şi iar — vîşc! intră la adăpost.* SLAVICI, O. I, 268. *Întrebă pe puii ei cari erau balauri, şerpi, nevăstuici.* ISPIRESCU, L. 348. *Serbează pe St. Alexie ... pentru ca să nu le muşte şerpii şi helgele sau nevăstuicele.* MARIAN, S. R. II, 194. *Cu grabnic Umblet mişcîndu-şi frumos tot trupul în chip de şopîrlă, sare pe fag nevăstuica, privind cu mirare la mine.* COŞBUC, P. II, 63, cf. N. LEON, MED. 98, CANDREA, F. 173, 278. *Dorm doi pui de nevăstuică Supt o brazdă de otavă.* GOGA, P. 65. *Pielea de nevăstuică e bună pentru orice muşcătură.* GOROVEI, CR. 215. *O nevăstuică albă, cu cravată castanie, m-a privit o clipă cu ochişori de rubine.* SADOVEANU, O. XVIII, 623. *Nevăstuica e puţin mai mică decît hermelina.* STOICA, VÎN. III. *Nevăstuicile se vor juca în ogradă Cu purceii şi cu raţele grămadă.* ARGHEZI, VERS. 188. *El închipuie o povestire în care cocoşul sălbatic este mîncat de nevăstuică, aceasta de vulpe şi vulpea de lup.* VIANU, M. 112, cf. H I 15, II 79, 99. *Parcă are un cap de nevăstuică.* H IV 54. *Ia piele de nevăstuică, o moaie în apă neîncepută, spală rana şi o leagă.* ŞEZ. I, 124. *Cel muşcat de nevăstuică să se spele la rană cu apă scursă peste o piele de nevăstuică întinsă şi uscată pe un crăcan de lemn.* PAMFILE, B. 48. *Nevăstuică mică, dar rău te pişcă.* ZANNE, P. I, 566. ◇ F i g. *Muieruşca, nevăstuică, Ochi de linx, bot de curuică, Nu sta locului nicicum.* HELIADE, O. I, 234.

2. (Prin Bucov.) Iarba-ciutei *(Doronicum austriacum).* Cf. PANŢU, PL.

— Pl.: *nevăstuici* şi (popular) *nevăstuice.* — Şi: (popular) **nevestúică,** (regional) **nevăstúiche** (ALR I 1173/77), **năvăstúică** s. f.

— **Nevastă** + suf. *-uică.*

NEVĂSTÚICHE s. f. v. **nevăstuică.**

NEVĂSTÚIE s. f. (Regional) Nevestică **(I 1)**. *Nevăstuie, pui de crin, Țucu-ți dragostea din sîn, De-ai fi tu drăguța mea, Nici un dor n-aș mai avea.* DOINE, 61.

— Pl.: *nevăstui.*

— **Nevastă** + suf. *-uie.*

NEVĂSTÚȚĂ s. f. (Popular) **1.** Nevestică **(I 1)**. Cf. LB, PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W. *O nevăstuță îi spuse că a văzut-o mergînd spre pod.* T. POPOVICI, SE. 568. *Dragostea de nevăstuță, Ca floarea din grădinuță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17, cf. 412. *Tot se primbl-o nevăstuță, C-o bătut-o bărbatu Ca să-și lase năravu.* F (1903), 163.

2. Nevestică **(I 2)**. *Noi voiam ca advocatul doctor Ion Florea să aibă o nevăstuță artistă la pian.* AGÎRBICEANU, L. T. 285. *Nevăstuță, draga mea! Eu pe tine te-aș griji, De-ar avea cine-mi cosi.* MARIAN, SA. 137. *De-aș trăi cît aș trăi, Featâ mare n-aș iubi, Ci aș iubi o copiliță, Să fiu veara cu drăguță Și iarna cu nevestuță.* RETEGANUL, TR. 95. *Voiește a lua Nevăstuța altuia.* DOINE, 272. *Îmi ia nevăstuța de lîngă vatra focului și o duce în lumea lui cea păcătoasă.* MERA, L. B. 201.

— Pl.: *nevăstuțe.* — Și: (regional) **nevestúță** s. f.

— **Nevastă** + suf. *-uță.*

NEVĂTĂMÁT, -Ă adj. Negativ al lui v ă t ă m a t.

1. (Despre oameni sau despre animale și despre părți ale corpului lor; adesea în corelație cu v i u, î n t r e g) Teafăr, întreg, intact, (regional) neted **(1)**; s p e c. care nu este lovit sau rănit. *Pre o samă de boiari vii, nevătămați i-au prinsu.* URECHE, L. 131. *Făr de veste și pre el să-l lovească, să-l ia den Cîmpul Lungu viiu, nevătămat.* R. GRECEANU, CM II, 51. *După aceea intrînd în casă, veade pre copil dormind nevătămat* (a. 1802). GCR II, 189/36. *Socotește că după firea lui trebuia îndată să-l spintece, iar el... l-au lăsat nevătămat.* DRĂGHICI, R. 103/18. *Cînd sînt zile și noroc, treci prin apă și prin foc și din toate scapi nevătămat.* CREANGĂ, P. 235. *În locu-i remase un tînăr fecior de împărat, viu, nevătămat.* ISPIRESCU, L. 197, cf. D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 192. *Pustiul larg al opcinii pleșuve, la care ajunsei întreg și nevătămat, mă împresură de pretutindeni, cu cercu-i rourat de verdeață scînteietoare.* HOGAȘ, M. N. 184. *Epiderma... e întreagă și nevătămată.* C. ANTONESCU, P. 32. *Nu frica-i horcăia în gîtlej, ci pornirea oarbă, pornirea nimicitoare a Erhanilor în ananghie! Pornirea asta, în stare să-i scoată nevătămați din împrejurări care pe alții i-ar frînge.* GALAN, B. II, 13. *Dacă se întoarce Laszlo într-un ceas și-i nevătămat, garantez.* VORNIC, P. 220. *Duceți-vă pe drumul cel pustiu pînă la palatul zmeului și dacă vă veți întoarce teafări și nevătămați să știți că vă dăruiesc iertarea.* POPESCU, B. II, 63, cf. ALR SN V h 1439. *Cine s-atinge de mărăcini, nevătămat nu scapă.* ZANNE, P. I, 209. ◇ (Prin analogie; despre plante) *O sămînță, un tubercul... trebuie să aibă embrionul sau mugurele nevătămat, viu și sănătos.* AGROTEHNICA, II, 18. ◇ (Prin analogie; despre obiecte) *Îndatoritul poate să-și ceaie zălogul nevătămat precum l-au fost dat.* PRAVILA (1814), 51/12. *Iaste îndatorit a păzi nevătămate lucrurile ce au rămas de la întîia femeaie.* ib. 99/28. *Asemine s-au găsit lada de fier în care să afla nevătămate documenturile crăiești a soțietății de siguripsire.* AR (1838), 36¹/38. *Partea corăbiei dinspre mare era dezgropată pînă la chilă, lăsînd să se vadă întreg bordajul, nevătămat și fără urmă de putrezeală.* TUDORAN, P. 76. ✦ (Învechit) Neclintit **(2)**. *Legăturile dragostei să le păzească nesparte și nevătămate.* CORESI, EV. 93. *Toată tocmeala păzi-se-va nevătămată.* id. ib. 524.

2. F i g. (Învechit) Integru, cinstit; obiectiv, imparțial. *De începătură, de neamul, de firea și de obiceaile neamului acestuia s-ar fi pomenit, cu inimă nevătămată, de față să le punem.* CANTEMIR, HR. 135. *Să mergeți la fața locului, ... să li să tragă toată moșiia cu sfoara... cu sufletu nevătămat, făr' de a căuta hatîr la vreo parte* (a. 1790). BUL. COM. IST. V, 290.

— Pl.: *nevătămați, -te.*

— Pref. *ne-* + **vătămat.**

NEVĂZÚT, -Ă adj. Negativ al lui v ă z u t; care nu se vede sau nu se poate vedea, i n v i z i b i l; p. e x t. care nu se poate aprecia, constata, sesiza. *Nevăzutele rane ale trupului să le vindece.* CORESI, EV. 386, cf. 184. *Falanga și oștitura nevăzuților vrăjmașilor noștri* (a. 1650—1675). GCR I, 228/35. *Iară pămîntul era nevăzut și netocmit și întunearec zăcea deasupra.* BIBLIA (1688), ap. GCR I, 280/25. *În anul acesta vor fi două întunicimi de soare, nevăzute însă în părțile noastre.* AR (1832), 8²/9. *Voi a cărora nevăzută putere rădică toată ființa.* MARCOVICI, C. 8/18. *Ce putere nevăzută și odihnei surpătoare Se rădică în simțirea bietei inimioarei mele?* CONACHI, P. 82. *Toarce baba mai turbată! Fusu-i zboară nevăzut.* ALECSANDRI, P. I, 8. *Fata împăratului se preface într-o păsărică și zboară nevăzută prin cinci străji.* CREANGĂ, P. 267. *Ea duce sufletele cari o pricep în lumea cea nevăzută de muritori.* F (1903), 28. *Nevăzut, în umbră, Plînge Jiul, greu.* CERNA, P. 116. *Ca purtat în umbră de-o mînă nevăzută Tot fuge-n cercuri fusul și tot mai iute stoarce Din caier lînă.* IOSIF, V. 42, cf. 104. *Și trecem înainte cu ochii ațintiți Spre zarea nevăzută.* PETICĂ, O. 140. *Prin boltitura de frunze bîzîiau roiuri nevăzute de gîngănii.* AGÎRBICEANU, S. P. 18. *O suflare dulce și lină... curge veșnic, ca un rîu nevăzut.* HOGAȘ, DR. I, 31, cf. id. M. N. 12. *O mînă nevăzută și caldă.* CAMIL PETRESCU, V. 54, cf. 31, 84.

Lunecam pe drumuri nevăzute, ascunşi în ninsoare. BACOVIA, O. 210, cf. MINULESCU, V. 195. *Drumul pe care-l străbate de mii de ani în întuneric, nevăzută, necunoscută, nebănuită.* SEBASTIAN, T. 315. *Rare filfîiri de aripi nevăzute tremurau în cadenţă pierzîndu-se în zenit.* BART, S. M. 80. *Era întuneric; ploua cald din cerul nevăzut.* SADOVEANU, E. 167. *În mine-i scris destinul cu slove nevăzute.* ARGHEZI, C. O. 16, cf. id. F. 40. *Vă place mai mult hîrşîitul coasei . . . Decît ciocîrlia cîntînd nevăzută-n văzduh.* BENIUC, V. 24. *Alţii presimţeau sub cer O schimbare nevăzută.* LABIŞ, P. 45. ◇ E x p r. **Nevăzut-neauzit** = cu totul necunoscut; neobişnuit, extraordinar. Cf. CANTEMIR, IST. 173, CIAUŞANU, GL., ZANNE, P. II, 648. **A se face** (sau, învechit, **a fi**) **nevăzut** = a pleca brusc, a dispărea dintr-o dată şi adesea pe furiş (de undeva). *Atunce li să arătă de-l cunoscură şi fu nevădzut.* VARLAAM, C. 94. *S-au făcut nevăzut rădicînd 2 804 vergi de aur.* AR (1830), 28²/19. *Cuconul Tachi s-au făcut nevăzut.* ALECSANDRI, T. I, 66, cf. 420. *Turcul se făcu nevăzut.* GANE, N. II, 103. *Cum n-a mai întins masă mare, prietenii s-au făcut nevăzuţi.* CARAGIALE, O. II, 254. *Unchiaşul se făcuse nevăzut.* DELAVRANCEA, O. II, 371, cf. 155. *Îi luase legătura . . . şi se făcuse iarăşi nevăzut.* HOGAŞ, DR. I, 7. *Se gîndea cum s-ar putea furişa mai la o parte şi apoi să se facă nevăzut.* REBREANU, R. II, 131. *Se strecură printre oameni, se făcu nevăzută.* SADOVEANU, O. VI, 504. *Jean, care înţelegea bine chestiile delicate, se făcuse nevăzut.* BART, E. 249. *Femeia cu mustăţi se făcuse nevăzută şi nu se mai ivi.* TUDORAN, P. 19. *Notarul se făcuse nevăzut.* T. POPOVICI, SE. 479. ◇ (Substantivat; adesea în corelaţie cu v ă z u t) *Că pentru el fură zidite toate carele-s în ceriure şi carele-s pre pămînt, văzutele şi nevăzutele.* N. TEST. (1648), 269ʳ/26. *Cele văzute şi nevăzute sînt făcute pentru dînsul.* NEAGOE, ÎNV. 10/25. *O mulţime nenumărată de văzute şi nevăzute.* CREANGĂ, P. 243. *Dacă ochilor tăi le-ar plăcea Nevăzutul şi neştiutul, ai putea Veni la mine.* ARGHEZI, VERS. 185. (L o c. a d v.) **În nevăzut** = fără un obiectiv precis, în gol. *Privea în nevăzut, cu buzele subţiri şi strînse.* C. PETRESCU, C. V. 352. *Lisimach ascultase cu privirea gînditor pierdută în nevăzut.* id. R. DR. 20. ✦ (Rar) Care nu este băgat în seamă, observat, luat în consideraţie; neobservat. *Ea trece aproape nevăzută înaintea noastră.* IORGA, C. I. I, 94. ✦ (Învechit, rar) Neplăcut, nesuferit (2). *Au cunoscut că tuturor este urît şi nevăzut.* URECHE, LET. I, 206/12.

— Pl.: *nevăzuţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **văzut.**

NEVEDEĂ vb. II v. **nenăvidi.**

NEVEDEÁLĂ s. f. v. **năvădeală.**

NEVEDÉNIE s. f. (Învechit, prin Ban.) Invidie, pizmă. Cf. ANON. CAR.

— Şi: **neveiénie** (LEX. MARS. 155), **nevezénie** (ib.) s. f.

— Din slavonul **нєкѣдѣнiє.**

NEVEDÉRE s. f. Negativ al lui v e d e r e. Cf. CONACHI, P. 103. ✦ (Învechit) Orbire. *Prempăratul l-au lovit nevedeare şi sta de să mira ce l-au lovit.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 90ʳ/27. *„Loveaşte dară limba aceasta cu nevedeare", şi-i lovi pre ei cu nevedeare după cuvîntul lui.* BIBLIA (1688), 269²/55.

— Pref. *ne-* + **vedere.**

NEVEDÉRNIC, -Ă adj. (Învechit, prin Ban.) Invidios, pizmaş. Cf. ANON. CAR.

— Pl.: *nevedernici, -ce.*

— Cf. n e n ă v i d i.

NEVEDÍ vb. IV v. **năvădi.**

NEVEDÍRE s. f. v. **năvădire.**

NEVEDÍT s. n. v. **năvădit.**

NEVEDITÚRĂ s. f. v. **năvăditură.**

NEVEIÉNIE s. f. v. **nevedenie.**

NEVELEÁNDRĂ s. f. (Regional; în e x p r.) **Ţine-ţi neveleandra** = taci din gură! (Fundătura-Dej). Cf. ALR I 69/255.

— Pl.: *?*

— Etimologia necunoscută.

NEVELÍ vb. IV v. **năvădi.**

NEVENDECÁT, -Ă adj. v. **nevindecat.**

NEVENOVÉNIE s. f. (Învechit, rar) Nevinovăţie. Cf. LEX. MARS. 152.

— Cf. slavonul **нєвиновьнъ** „nevinovat".

NEVENOVÉŞTE adv. (Învechit, rar) În mod nevinovat, cu nevinovăţie. Cf. LEX. MARS. 218.

— Cf. n e v e n o v e n i e.

NEVERTEBRÁT, -Ă adj. (În sintagma) *Animal nevertebrat* (şi substantivat, n.) = animal caracterizat prin lipsa coloanei vertebrale şi a unui schelet osos intern. Cf. J. CIHAC, I. N. 12. *Din lumea nevertebratelor care mişună astăzi . . . insectele sînt cele mai numeroase.* SIMIONESCU, F. R. 248. *În straturile formate din cel mai vechi mîl marin petrificat se găsesc cele dintîi urme de animale nevertebrate.* C. ANTONESCU, P. 9, cf. 10.

— Pl.: *nevertebraţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **vertebrat** (după lat. *invertebratus*, fr. *invertébré*).

NEVÉRDE adj. Negativ al lui verde. (Regional; substantivat; în expr.) **Neverzi, neuscate** = vrute şi nevrute, v. vrut (Zimnicea). ALR II 3 025/899. *Îmi spune neverzi, neuscate.* ib.

— Pref. *ne-* + **verde.**

NEVESTEÁ s. f. v. **nevestică.**

NEVESTEJÍT, -Ă adj. v. **neveştejit.**

NEVESTÉSC, -EÁSCĂ adj., s. f. **1.** Adj. (Popular) Privitor la nevastă **(2)**, de nevastă, specific nevestelor. *Dragostele nevesteşti Mi te bagă pe fereşti.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 393. *Dragostile nevesteşti Te uscă de te pîrleşti.* DOINE, 55. *Că dragostea nevestească Te bagă în boală cînească Şi mă scoate-n primăvară Galben ca turta de ceară!* MAT. FOLK. 856, cf. COM. SAT. V, 106. *Port nevestesc.* ALR II/310. ◇ (Regional) *Mere nevesteşti* = numele unei specii de mere nedefinite mai de aproape (Brădişorul de Jos-Oraviţa). Cf. ANON. CAR., com. LIUBA.

2. S. f. (Regional) Melodie care se cîntă în momentul cînd pleacă mireasa la casa mirelui. *Nevestească . . . se cîntă la această ocaziune de 4 sau 3 inşi dintre cuscri şi tot atîţia din partea miresei.* MARIAN, NU. 604.

— Pl.: *nevesteşti.*

— **Nevastă** + suf. *-esc.*

NEVESTÉŞTE adv. (Rar) Ca nevestele **(2)**, în felul nevestelor. Cf. KLEIN, D. 79. *Cu mînicele sufulcate şi-mbrobodită nevesteşte, lelea Safta scoate apă cu cumpăna din fîntîna de lîngă poartă.* JUN. LIT. 1904, nr. 4, 49.

— **Nevastă** + suf. *-eşte.*

NEVESTÍ vb. IV. Intranz. şi refl. (Învechit) A se logodi; a se mărita **(1)**. *Cela ce să va amesteca fetei ceia ce s-au nevestit şi s-au sfinţit lui D-zeu* (a. 1652). ap. TDRG. ✦ (Regional) A deveni nevastă **(2)**. *Eu, mămucă, m-oi topk'i Cît oi prind'e-a ńevest'i.* T. PAPAHAGI, M. 67, cf. LEXIC REG. 114.

— Prez. ind.: *nevestesc.*

— V. **nevastă.**

NEVESTÍCĂ s. f. **I.** Diminutiv al lui nevastă.

1. Cf. nevastă **(2)**. *Fată mare n-oi iubi, Ci-oi iubi o nevestea, S-o am de ibovnicea.* TEODORESCU, P. P. 315. *Dragostea de nevestică, Ca o poamă pîrguită.* id. ib. 338. *Alelei, tu, nevestică, Nevestică, mîndrulică, Cum creştinii ai urît Şi păgîn ai îndrăgit?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 488. *Aice au aflat o femeie care şedea la foc: „Bună sara, nevăstică", îi zise el.* SBIERA, P. 200. *Cît oi fi şi-oi mai iubi, Nevestea n-oi mai iubi.* MAT. FOLK. 856.

2. Cf. nevastă **(3)**. *Îşi luă de nevestică p-o fată care-l voi.* PANN, P. V. II, 123/27. *Taica ţie să ţi-o ia, Să o ai de nevestea, Iară eu de nororea.* F (1871), 326. *Eu n-aş vrea să-mi fie şchioapă nevestica!* COŞBUC, B. 202. *Nevestica Că-şi gătea, Măiculiţa că-şi lua.* TEODORESCU, P. P. 573, cf. 617. *Nevesteaua mea, Ian tu să te scoli, Mîne pînă-n zori, Cu ceaţa-n spinare, Cu roua-n picioare.* CORCEA, B. 34. *Fratele cel mai mic ar fi împărăţit mult şi bine fără sfîrşit în fericiri şi veselie împreună cu nevestica sa.* POPESCU, B. III, 72.

II. (Regional) **1.** (În forma *nevestea)* Nevăstuică **(II 1)** *(Mustela nivalis)* (Petrova-Vişeu de Sus). ALR I 1 173/348.

2. (Bot.) Narcisă *(Narcissus).* Cf. MORARIU, PL. 463, CV 1950, nr. 11 — 12, 40, ALR SN III h 640/260.

— Pl.: *nevestele.* — Şi: (regional) **nevesteá, nevăstícă** s. f.

— **Nevastă** + suf. *-ică.* — **Nevestea:** cu schimbare de suf.

NEVESTÍE s. f. (Regional) Situaţia de nevastă **(2)**; perioada de după căsătorie a unei femei. *Cămăşile fără gură . . . sînt bune pentru fetele mari şi nevestele în primul an de nevestie.* PAMFILE, I. C. 360. *Bghinele din nevestie Un purcariu-l poate scrie.* ARH. FOLK. I, 165, cf. LEXIC REG. 21.

— **Nevastă** + suf. *-ie.*

NEVESTIOÁRĂ s. f. Nevestică **(I 1)**. Cf. DDRF. *Asară fusei fecioară, Miazănoapte nevestioară, Iar acum în zori de zuă, Iacătă-mă şi văduă.* POMPILIU, B. 28.

— Pl.: *nevestioare.*

— **Nevastă** + suf. *-ioară.*

NEVESTÍRE s. f. (Învechit, rar) Faptul de a (se) nevesti. *Spre pofta nevestirii inima* [fecioarei] *a-i pleca.* CANTEMIR, IST. 288.

— V. **nevesti.**

NEVESTÍT s. n. (Prin nordul Transilv.) Faptul de a fi nevastă **(3)**, calitatea de nevastă. Cf. LEXIC REG. 12.

— Cf. nevastă, nevesti.

NEVESTOÁIE s. f. v. **nevăstoaie.**

NEVESTÚICĂ s. f. v. **nevăstuică.**

NEVESTÚŢĂ s. f. v. **nevăstuţă.**

NEVÉŞTED, -Ă adj. Negativ al lui veşted; care nu s-a veştejit; p. ext. (învechit, rar) veşnic, etern. *Să luaţi cununa măririi cea neveştedă* (a. 1746). ap. TDRG.

— Pl.: *neveştezi, -de.*

— Pref. *ne-* + **veşted.**

NEVEŞTEJÍT, -Ă adj. Negativ al lui v e ş t e j i t; care nu s-a veştejit; p. e x t. (învechit şi popular) veşnic, etern. *Premi-vreţi neveştedzita a slaveei curură.* COD. VOR. 162/28. *Lua-veţi cea coronă neveştezită a slavei.* N. TEST. (1648), 185v/32. *Cununile ceale neveştejite dobîndind.* MINEIUL (1776), 175v2/28. *Excelentul Hermann a primit cununa cea nevestejită ... două luni după convertirea mea.* GALACTION, O. 239. *Slavă nepovestită şi neveştezită.* ap. MARIAN, Î. 185, cf. MACEDONSKI, O. I, 37.

— Pl.: *neveştejiţi, -te.* — Şi: (învechit) **neveştezít, -ă,** (regional) **nevestejít, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **veştejit.**

NEVEŞTEZICIÓS, -OĂSĂ adj. (Învechit, rar) Care nu se veştejeşte; p. e x t. veşnic, etern. *Să luaţi ... neveştedzîcioasă cunună.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 141r/23.

— Pl.: *neveştezicioşi, -oase.*

— Cf. v e ş t e d.

NEVEŞTEZÍT, -Ă adj. v. **neveştejit.**

NEVEZÉNIE s. f. v. **nevedenie.**

NEVEZÍE s. f. (Învechit, prin Bucov.) Invidie, pizmă. *Aceste raporturi ... au atras asupra sa nevezia şi ura multora dintre boieri.* SBIERA, F. S. 61.

— Cf. slavonul нѣвѣдѣнїе, rom. n e v e d e n i e.

NEVIÁŢĂ s. f. (Învechit, rar) Moarte (2). *Într-un minut să se schimbe din viaţă-n neviaţă!* CONACHI, P. 87.

— Pref. *ne-* + **viaţă.**

NEVICIÁT, -Ă adj. Negativ al lui v i c i a t; s p e c. (despre acte) a cărui valabilitate nu este viciată (de un aspect ilegal). *Numai consimţămîntul neviciat, acordul părţilor ce au capacitatea necesară — acord liber exprimat — dă naştere unui contract valabil.* PR. DREPT, 498.

— Pronunţat: *-ci-at.* — Pl.: *neviciaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **viciat.**

NEVÍCICĂ s. f. v. **neviscă.**

NEVIDÍ[1] vb. IV v. **năvădi.**

NEVIDÍ[2] vb. IV v. **nenăvidi.**

NEVINDECÁT, -Ă adj. Negativ al lui v i n d e c a t; p. e x t. (învechit şi regional; despre boli) incurabil. *Topindu-se de foame şi de măncarea păsărilor şi de spirare nevendecată.* PSALT. 315. *Simtiu rană foarte iute şi (ne)vindecată* (a. 1633). GCR I, 81/31. *S-au făcut tămăduitoriu a nevindecate boale.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 171r/22. *Lui Antiohi Vodă i-au rămas rană nevendecată.* NECULCE, L. 173. *Părul din mijlocul satului era odinioară ... spitalul unde zăcea bolnavii nevindecaţi, părăsiţi în sărăcia lor de toţi.* RUSSO, S. 99. *Lung şir de spectri palizi ce merg ca să arate Lui Sînger a lor feţe şi răni nevindecate.* ALECSANDRI, POEZII, 304. *Unde-i rana-n veci nevindecată?* CERNA, P. 147, cf. RETEGANUL, TR. 13. ◇ F i g. *Iată cum judecă acest june nevindecat în părerile lui.* NEGRUZZI, S. I, 258. ✦ F i g. (Învechit, rar) Iremediabil, ireparabil. *Orice greşeală se va întîmpla în săvîrşirea meşteşugului acestuia nendreptată şi nevindecată rămîne în veaci.* MAIOR, P. 89/24. ✦ F i g. (Învechit, rar) Care nu se şterge, nu dispare. *Şi pomenirea ce scrie Cu slove nevindecate Faptele cu vrednicie Ce-n lume ai revărsate.* CONACHI, P. 38.

— Pl.: *nevindecaţi, -te.* — Şi: (învechit) **nevendecăt, -ă** adj.

— Pref. *ne-* + **vindecat.**

NEVINOVÁT, -Ă adj. (Adesea substantivat) **1.** Negativ al lui v i n o v a t. Cf. COD. VOR. 144/2, PSALT. 20, VARLAAM, C. 35, URECHE, L. 111, 178, PRAV. 167, EUSTRATIE, PRAV. 24/21, CANTEMIR, IST. 26, R. POPESCU, CM I, 331, ANTIM, P. XXIV, CARAGEA, L. 85/30, AR (1832), 12[1]/14, DRĂGHICI, R. 65/30, F (1880), 298, DELAVRANCEA, O. II, 148, TOPÎRCEANU, P. O. 145, CAMIL PETRESCU, U. N. 427, GALAN, B. II, 158, BARANGA, R. F. 61, ALECSANDRI, P. P. 177, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101. ✦ (Învechit) Fără păcat, curat; drept. *Fuse nevinovată calea mea.* PSALT. 28. *Cu dereptate şi nevinovaţi să lăcuim şi să îmblăm în năravul cela bunul.* CORESI, EV. 199. *Atîta de svînt şi nevinovat să moară cu moarte rea.* VARLAAM, C. 55. *Fericiţi cei nevinovaţi care îmblă în legea Domnului.* NEAGOE, ÎNV. 418. ✦ (Învechit, rar) Scutit de îndatoriri, fără sarcini; liber. *De va lua neştine muiare de curînd, să nu iasă la războiu şi să nu puie preste el nice un lucru, nevinovat să fie întru casa lui.* BIBLIA (1688), 143[2]/14.

2. Care nu e atins de rău, care ignorează răul, care este incapabil de a comite un rău, i n o c e n t, c a n d i d, n a i v **(1),** (învechit) n e z l o b i v; care denotă, exprimă inocenţă, candoare, naivitate **(1).** *Toate cîte fac şi scriu oamenii astăzi nu sînt, zic, pentru noi ..., ci pentru simpla şi nevinovata tinerime.* HELIADE, O. II, 194. *Îi un vînător ... groaznic ... Almintere un copil blînd şi nevinovat ca o fată mare.* ALECSANDRI, T. 948. *Nu zîmbea nici la cîntecul nevinovat al copilului.* EMINESCU, N. 3. *Mai bine despre copilărie să povestim, căci ea singură este veselă şi nevinovată.* CREANGĂ, A. 36. *Ia un porumbel alb nevinovat, îl încarcă cu cordele ..., îl aruncă în sus.* ISPIRESCU, L. 275. *Mi se părea o fiinţă dintr-altă lume, un înger nevinovat în trup de om.* F (1903), 39. *Şi gîndul ei nevinovat Se-ntunecă de-atîta jale, Cînd vede cum s-a spulberat Podoaba*

mîndrelor petale. IOSIF, PATR. 44. *Păşunea mea tu să fii Cu păpădii Eu să fiu boul tău alb şi nevinovat.* ARGHEZI, VERS. 188. *Frumuseţea are în ea totdeauna ceva nevinovat.* CAMIL PETRESCU, O. III, 92. *Se scărpină în cap şi întrebă rîzînd, nevinovat ca un copil.* TUDORAN, P. 434. *Privirile albastre îi erau nevinovate, dureros uimite.* T. POPOVICI, SE. 203. ◇ (Ironic) *În loc să zbiere ca alţi copii, după groaznicul obicei prost al acestor îngeraşi nevinovaţi, el a-nceput să rîză.* CARAGIALE, O. II, 301. ◇ F i g. *Le străluceau baionetele în soarele dimineţii — nevinovată şi limpede.* SAHIA, N. 84. ✦ Care nu ascunde nimic rău; inofensiv. *Toată lumea atunci îi strică şi toată şopta nevinovată i se pare un complot asupra vieţii sale însuşi.* HELIADE, O. II, 18. *Teatru naţional... este adevărata shoală a moralului şi izvorul plăcerilor nevinovate.* AR (1837), 55[1]/31. *Dintr-o vorbă nevinovată înţelegea tot felul de aluzii ascunse.* T. POPOVICI, SE. 323.

— Pl.: *nevinovaţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **vinovat.**

NEVINOVĂȚÍE s. f. **1.** Negativ al lui v i n o v ă ţ i e. Cf. ANTIM, P. XXIII, ISPIRESCU, L. 118, GALAN, B. II, 32, ZANNE, P. VIII, 150.

2. Faptul de a fi nevinovat **(2)**; starea sau calitatea unei fiinţe care nu este atinsă de rău, care ignorează răul, care este incapabilă de a comite un rău; candoare, naivitate **(1)**, inocenţă. *Ah! şi mai mult mă robeşte cu cît mai mult îi vorbesc, Vîrsta, nevinovăţia-i inima mi-o stăpînesc.* HELIADE, O. I, 437. *Cît era de dulce! Cum nevinovăţia îi împodobea tinereţile!* MARCOVICI, C. 68/15. *Se putea observa atît de bine nevinovăţia în tînăra ei faţă.* F (1900), 583, cf. ARGHEZI, C. O. 172. *Bucuria vieţii de copil se revarsă, parcă, îmbrăţişînd întreaga lume,... în nevinovăţia lui.* L. ROM. 1953, nr. 3, 66. ◇ F i g. *În loc să povăţuiască tinereţea către bine, o împinge la vicţiuri şi pătează haina cea curată a nevinovăţiei.* NEGRUZZI, S. I, 323. *Razele se joacă Viclene şi copilăroase În nevinovăţia lor eternă.* CAMIL PETRESCU, V. 100. ◇ L o c. a d v. **Cu nevinovăţie** = în chip nevinovat **(2)**, cu candoare. *Se lipi de mă-sa cu un soi de îngerească nevinovăţie.* HOGAŞ, DR. I, 73. *Negoiţă povesti cu nevinovăţie tot ce i se întîmplase.* GALACTION, O. 300. *Domnilor colegi, urmează prietinul meu zîmbind cu nevinovăţie, cînd am ajuns, am văzut şarpele plutind la faţa bălţii.* SADOVEANU, O. IX, 462. *Auzind bietul om vorbele păgubaşului, au prins a schimba feţe, dară tot se îmbărbătă şi-i zise cu nevinovăţie: „Ce? eu să-ţi plătesc boul?“* SBIERA, P. 254.

— Pl.: *nevinovăţii.*

— Pref. *ne-* + **vinovăţie.**

NEVIOLÁBIL, -Ă adj. (Rar) Inviolabil. Cf. NEGULICI. *Persoana deputatului este neviolabilă.* BARIŢIU, P. A. II, 51, cf. HAMANGIU, C. C. XIV.

— Pronunţat: *-vi-o-.* — Pl.: *neviolabili, -e.*

— După fr. **invíolable,** lat. **inviolabilis.**

NEVIOLABILITÁTE s. f. (Rar) Inviolabilitate. Cf. NEGULICI.

— Pronunţat: *-vi-o-.*

— După fr. **inviolabilité.**

NEVÍSCĂ s. f. (Regional, mai ales în Maram., Ban. şi Transilv.) Nevăstuică **(II 1)** *(Mustela nivalis).* Cf. KLEIN, D. 203, LB, GHEŢIE, R. M., ALEXI, W., VAIDA. *De nevitcă sînt şi descîntece.* ŞEZ. III, 204, cf. T. PAPAHAGI, M. 227. *D'iscîntă d'i navîscă şî d'i şerpi.* ARH. FOLK. V, 157, cf. ALR I 1 173, MAT. DIALECT. I, 82, GLOSAR REG.

— Pl.: *nevişti* şi *nevişte.* — Şi: **nevíşcă** (CABA, SĂL. 91, ALR I 1 173/259, 266, 269, 270, 281, CV 1950, nr. 11—12, 40), **nevícică** (BL VI, 210, ALR I 1 173/215, 360, 363; pl. *nevicice,* ALR I 1 173/363), **nevítcă, nevíscă** (ALR I 1 173/80), **navíscă, năvíscă** (KLEIN, D. 203, LB, ALR I 1 173/35, 90, 94, 96, 116, 308, 315), **nivícică** (ALR I 1 173/214, 268; pl. *nivişti,* ib.) s. f., **nivíse** (ib. 1 173/295; pl. *nivischi,* ib.) s. m., **nivíscă** (ib. 1 173/305, 320, ALR II/284, GLOSAR REG.), **nivíţcă** (GLOSAR REG.) s. f.

— Din ucr. **невистка** „noră“.

NEVISCÚŢĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui n e v i s c ă (Bîrsana-Sighetul Marmaţiei). CHEST. V 173/8.

— Pl.: *neviscuţe.*

— **Nevíscă** + suf. *-uţă.*

NEVÍŞCĂ s. f. v. **nevíscă.**

NEVÍTCĂ s. f. v. **nevíscă.**

NEVIZÍBIL, -Ă adj. (Rar) Invizibil. Cf. NEGULICI.

— Pl.: *nevizibili, -e.*

— Pref. *ne-* + **vizíbil** (după fr. *invisible).*

NEVIZIBILITÁTE s. f. (Rar) Invizibilitate. Cf. NEGULICI.

— Pref. *ne-* + **vizibilitate** (după fr. *invisibilité).*

NEVÎRC, -Ă adj. v. **năvîrc.**

NEVÎRCOLÁT, -Ă adj. (În descîntece, cu sens neprecizat, probabil) Care nu este tulburat (sufleteşte). Cf. ŞEZ. XXIII, 22. *De-i deocheată De fată curată, Necurată, Cu inima nevîrcolată.* GR. S. VI, 93.

— Pl.: *nevîrcolaţi, -te.*

— Cf. v î r c o l i.

NEVÎRSNIC, -Ă adj. v. **nevîrstnic.**

NEVÎRSTNEC, -Á adj. v. **nevîrstnic.**

NEVÎRSTNIC, -Ă adj. Negativ al lui vîrstnic; care este (încă) la vîrsta copilăriei, care este (foarte) tînăr; mic **(II)**. V. minor. Cf. GCR II, 125/35, BUL. COM. IST. IV, 103, AR (1834), 23¹/5, ib. (1837), 71²/11, MARCOVICI, D. 418/14, NEGRUZZI, S. II, 145, DELAVRANCEA, A. 55, ŞEZ. III, 113. (Fig.) *Azi încă omenirea... Nevîrsnică se află.* I. VĂCĂRESCUL, P. 47/1. ◇ (Substantivat) *Pentru ceale ce epitropul va mistui din ale nevîrstnicului.* PRAVILA (1814), 29/23. *Tutorele sau curatorele nu se poate căsători cu nevîrstnica ce se află sub tutela sa.* HAMANGIU, C. C. 47. *Temele predilecte ale literaturii pentru cei nevîrstnici capătă conţinut nou.* IL aprilie 1961, 44.

— Pl.: *nevîrstnici, -ce.* — Şi: (învechit şi regional) **nevîrsnic, -ă, nevrîsnic, -ă** (AR 1834, 23¹/5), **nevrîstnic, -ă,** (învechit, rar) **nevîrstnec, -ă** (GCR II, 125/35) adj.

— Pref. *ne-* + **vîrstnic.**

NEVÎRSTNICÍE s. f. (Învechit) Starea celui nevîrstnic; vîrsta, perioada copilăriei. V. minorat. *Nevîrstniciia să înţelege însă la feciori pînă la vîrsta de ani patrusprezece, iar la fată pînă la doisprezece ani.* PRAV. COND. (1780), 102, cf. PRAVILA (1814), 35/13. *Aceşti preoţi... sînt siliţi să cuvinteze către toţi copiii satului, din mica nevîrstnicie şi pînă la ziua căsătoriii.* GOLESCU, Î. 69. *În cursul nevîrstniciei regelui, muma sa Sofia purta demnitatea de regentă.* ASACHI, S. L. II, 33. *Nu e vorba de nevîrstnicie, de silă, de înşelăciune, ci de bună învoială.* BOLINTINEANU, O. 323.

— **Nevîrstnic** + suf. *-ie.*

NEVÍSCĂ s. f. v. **neviscă.**

NEVLÉG, -EÁGĂ adj. v. **năvleg.**

NEVOÁIE s. f. v. **nevoie.**

NEVÓD s. n. v. **năvod²**.

NEVODÁR s. m. v. **năvodar.**

NEVOÎ vb. IV. **1.** Tranz. unipers. (Învechit) A necesita **(2)**, a reclama. *Nu poate să fie nici o nevoie ca să nevoiască stricarea vieţii a unui cetăţean* (a. 1773). GCR II, 87/36. *Cultul, atît roman cît şi acel al religiilor introduse în Dacia prin coloniştii aduşi aice din provincii, nevoia ridicarea a o mulţime de temple.* XENOPOL, I. R. I, 199.

2. Refl. (Învechit) A suferi, a se chinui. *Sfinţii oteţi şi patriarşi... pînă la sînge junghearei nevoiră-se, ogodind ţie.* CORESI, EV. 157. *Aşa rămasă Pelaghiia în muntele Eleonului... nevoindu-să şi făcînd bunătăţi ca aceastea.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 54ʳ/14. *Şi zise Saul: „nevoiescu-mă foarte şi cei streini de fealiu dau război întru mine".* BIBLIA (1688), 217²/46. *Te vei nevoi pe acest căluţ şi te-i ţinea de noi cum vei putea.* SADOVEANU, O. X, 24. ◇ Refl. pas. *Aceştia să nevoiră în Rîm... în dzîlele lui Neron împărat.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 64ʳ/6, cf. septembrie 27ʳ/22. ◇ Tranz. *Acmu nime nu iaste să ne nevoiască pentru credinţa noastră.* VARLAAM, C. 376. ✦ Tranz. A păgubi. *Nu-l nevoiască* (să nu păgubească B 1938) *omul pre vecinu-şi.* BIBLIA (1688), 89²/36.

3. Tranz. (Astăzi numai la diateza pasivă) A sili, a forţa, a constrînge, a obliga. *De multe ori muncindu ei nevoiia-i să hulească* (silitu-i-am să hulească BIBLIA 1688). COD. VOR. 76/18. *Nu nevoiesc să vie după mine, numai cine va vrea cu voie să vie, acela să vie către mine.* CORESI, EV. 67, cf. 545. *Mulţi munciia şi-i nevoia să hulească ei.* id. L. 127/6. *Şi Titu încă nu era nevoit ca să-l obrăzuiască* (a. 1569—1575). GCR I, *15/33. *De a lui bună voie, de nime nevoit, nici asuprit, a vîndut a lui direaptă ocină şi moşie* (a. 1591). id. ib. 38/25, cf. 45/2. *Gostrie... nevoiia pre toţi să-i dea bir.* MOXA, 349/15, cf. 350/26. *Nevoindu-i să jrătvească idolilor, nu să-nduplecară.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 4ʳ/23. *Au nevoit pe cocon filosoful cu mare nevoinţă, pînă la aceaia vreame de l-au învăţat toate învăţăturile lui.* FL. D. (1680), 79ᵛ/13. *Văd pe un bătrîn pe care l-au nevoit picioarele a se întoarce îndărăt, că vine spre mine suspinînd* (a. 1819). URICARIUL, VII, 75. *La Sevila se arată astăzi un copil ce nu vede decît noaptea şi ziua este nevoit de a fi purtat de mînă.* AR (1830), 24¹/31. *Trupele noastre au început de aproape a îndesa pe rebeli şi i-au nevoit a să trage.* ib. (1831), 82¹/30. *Cheltuielile cele mari pentru ţinerea oastei şi a floatei l-au nevoit a-şi asupri ţara.* ib. (1832), 12²/44. *Nevoia pe călugări şi pe călugăriţe de a se căsători.* ASACHI, S. L. II, 8, cf. 11, 63. *Pentru secară nu este nevoit gospodarul ca să aleagă cu atîta grijă sămînţa ca pentru grîu.* I. IONESCU, C. 180/28. *Şi, tîrîndu-mă de plete cu-a lui vrajă păn-aice, Nevoiţi un poet liric la picioare să vă pice.* PR. DRAM. 364. *E nevoit să-şi facă şi casă de locuit.* NEGRUZZI, S. I, 192. *Societatea ce se afla aici fusese nevoită a se închide în casă şi a căuta distracţii în convorbiri.* BOLINTINEANU, O. 414. *Nu-ţi face una copii, iei alta..., nu ca la noi, să fii nevoit să trăieşti ca una beteagă pînă la sfîrşitul vieţei şi copii, tufă.* CREANGĂ, P. 118. *Sînt nevoit să cutreier lumea.* ISPIRESCU, L. 2. *Din buna lor voie, de nime siliţi, nici nevoiţi ne-au vîndut moşia lor.* SBIERA, F. S. 47. *Deodată fu nevoit să se oprească pe loc.* F (1903), 158. *Furăm nevoiţi a cere la starişa schitului pe cineva care să ne călăuzească.* HOGAŞ, DR. I, 6. *În vremea iernii e nevoit să se acopere cu şube.* SADOVEANU, E. 94. *Sîntem nevoiţi a include în aceeaşi solă porţiuni de sol diferite.* AGROTEHNICA, I, 600.

4. Refl. şi intranz. (Învechit şi popular; de obicei urmat de determinări care arată

scopul efortului, al strădaniei) A face eforturi; a se sili, a se strădui, a se trudi, a se osteni. *Nevoiaşte-te* (grăbeaşte N. TEST. 1648) *şi ieşi curundu dintru Ier*[u]*s*[a]*l*[i]*m.* COD. VOR. 42/8. *Ne-am nevoit ş-am trudit, iară mintea noastră şi firea doară nu se-au de toate domirit.* CORESI, EV. 6. *Eu am nevoit de am găsit şi iapă cestui creştin de om* (a. 1604—1618). ROSETTI, B. 77. *Iată şi eu ... călugărul Moxa Mihail, cît mi*-[a]*u fost ştiinţa şi am preceput eu, am nevoit de am scris.* MOXA, 399/34. *Murat ... foarte nevoia să treacă marea.* id. 401/4. *Tremisă carte la patriarhul ... cu rugămente să nevoiască să întoarcă pre Arie.* VARLAAM, C. 134, cf. 297. *Mulţi scriitori s-au nevoit de au scris rîndul şi poveastea ţărilor.* URECHE, L. 57, cf. 95. *Datoriu iaste tatăl ... să nevoiască în tot chipul, să smintească să nu să poată faci ucidere de la fecior.* PRAV. 326, cf. 315. *Nevoiţi giudecători foarte cu deadins şi vă învăţaţi de cunoaşteţi legile ca nu cumva să faceţi cuiva vreo strîmbătate.* EUSTRATIE, PRAV. 14/14. *Nevoiţi-vă să vă afle curaţi şi nespurcaţi.* N. TEST. (1648), 189^{v}/6, cf. 167^{v}/7, 263^{v}/14. *Neîncetat să vă nevoiţi a face bine.* NEAGOE, ÎNV. 22/3, cf. 19/5, 21/3, 32/14. *Să nevoiaşte şi lucreadză cu toată voia lui* (a. 1661). GCR I, 179/36. *Mult m-am nevoit ş-am cheltuit şi n-am folosît.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 112^{r}/19. *Apucatu-m-am şi cu multă usîrdie am nevoit şi dascăli de tipografie am adus* (a. 1678). GCR I, 236/25. *Rog dară să primiţi cu bucurie cea bună îndurare cu care ne-am nevoit pentru folosul obştesc.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 5/13. *Nevoia cu tot mijlocul ca să rădice domn de pămînt.* IST. Ţ. R. 5. *Vom nevoi foarte, cum am putea să te apărăm de vrăjmaşul tău.* N. COSTIN, L. 523. *Şi pre aceasta în scurt şi pre cît voi putea a ţi-o perigrapsi mă voi nevoi.* CANTEMIR, IST. 129. *Silindu-te şi în tot chipul spre bune fapte nevoindu-te, mai vîrtos cu milostenii.* R. GRECEANU, CM II, 10, cf. 79. *Cu neadormiţi ochi să ne nevoim ... să se facă şi să se aşeze şi acolo la oraşul Galaţilor o elinească şcoală* (a. 1765). URICARIUL, I, 273. *Începu a se nevoi să scoată inelul* (a. 1783). GCR II, 131/9. *Foarte mult le foloseaşte a să nevoi ca să aibă bună ţineare aminte.* MICU, L. 70/16. *Te dogenim, îndemnăm şi rugăm ... ca să te nevoieşti a întoarce pre numita crăiasă şi pre alte persoane mai multe.* ŞINCAI, HR. I, 338/12. *Unde e stăpînul nimene ştie Şi nimene a şti să nevoieşte.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 147. *Tot focul Etnii să vedea aprins în Roma, ca cînd chiclopii s-ar fi nevoind a face lanţuri pentru toată lumea.* BELDIMAN, N. P. I, 44/21. *Mă nevoiesc să-mi umplu sufletul şi inima de entusiasmul lor.* MARCOVICI, C. 33/9. *Cea mai mare zi de vară nu ave decît trisprezece ceasuri, în cursul cărora să nevoia a-şi săvîrşi toate slujbele.* DRĂGHICI, R. 152/4. *Prin toate modurile se nevoia a cîştiga amoriul acestei sclave.* ASACHI, S. L. II, 53. *Guvernul britanieesc s-au nevoit a să împotrivi urmărilor.* AR (1839), 10^{2}/41. *În zădar Ştefan Vodă se nevoi a opri pre turci să treacă acel rîu.* ARHIVA R. I, 106/23. *Nevoindu-se cu silă să se urce pîn'la ea.* NEGRUZZI, S. II, 6. *Văzîndu-l păzitoriu cum se nevoia a-şi scoate calul şi căruţa din noroi, i se făcu milă de el.* ISPIRESCU, L. 374. *De două luni de cînd se nevoieşte el, n-a văzut măcar un drac ... să se ia la harţă cu dînsul.* STĂNOIU, C. I. 168. *Împăraţii şi cu craii Fac cetăţile cu aii, Şi-ncă se mai nevoiesc De cu ziduri le-ntăresc.* MARIAN, Î. 498. ✦ (Învechit) A năzui (3) (depunînd eforturi, grăbindu-se etc.). *Să ne nevoim a petreace adîncul postului; şi şi spre alalte lucrure bune să ne nevoim.* CORESI, EV. 77. *Nu se nevoiia nimenilea la războiu.* MOXA, 353/17. *Nevoind spre cele de folos.* URECHE, LET. I, 103/11. *Şi eu mă nevoiiu către dragostea domniilor voastre.* NEAGOE, ÎNV. 163/16. *Toate se mişcă ..., toate se nevoiesc şi se grăbesc către sfîrşitul lor.* MARCOVICI, C. 65/4. ✦ Refl. (Învechit) A se deprinde, a se obişnui; a se ocupa, a se îndeletnici cu ... *Să ne nevoim, fraţilor, cu postul şi cu rugăciunea.* CORESI, EV. 85, cf. 56. *Nevoiţi-vă în darul duhului.* id. L. 325/21. *Un lucru numai ce avea pururea să înveaţe ... a să iscusi în tocmealele ceale de războaie. Că într-aceasta să nevoia tinerii dintr-aceaia vreme.* VARLAAM, C. 16. *Nevoindu-te cu înfrînarea şi cu rugăciunile.* MINEIUL (1776), 82^{v2}/12.

5. Refl. şi intranz. (Învechit; cu determinări introduse prin prep. „de") A avea grijă, a se îngriji (de ceva sau de cineva). *În toate chipurele nevoitu-m-am de a lor tărie.* CORESI, EV. 187. *De casa sa bine să să nevoiască* (a. 1618). GCR I, 47/9. *Tu te nevoiaşte şi de o mîntuire a mea şi de a ta.* MINEIUL (1776), 192^{r2}/3. ✧ Tranz. *De să va svărşi cela ce au lucrat ş-au nevoit via sau lazurile ... şi de nu vor rămănea feciori sau altă rudă pre urmă, atunce poate stăpînul ... să-şi ia acealea toate înapoi.* PRAV. 55.

6. Refl. şi intranz. (Învechit; cu determinări în dativ sau introduse prin prep. „asupra", „împotriva") A se împotrivi, a lupta, a ţine piept, a rezista. *Cine va birui nevoia năpăştilor ... nevoiaşte-ş sine şi se tescuiaşte.* CORESI, EV. 528. *Aşa de bine să nevoi asupra firei sale şi atîta-ş înfrămşe sufletul.* VARLAAM, C. 367. *În dzîlele nepăcii de către eretici asupra pravoslaviei, vitejaşte s-au nevoit împotriva acelor boiari de-atunci.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 33^{r}/12, cf. 144^{r}/6. *Nevoindu-vă înşivă cu tărie ..., vă ascundeaţi în peşteră rugîndu-vă.* MINEIUL (1776), 126^{2}/2.

— Prez. ind.: *nevoiesc.*

— V. **nevoie.**

NEVOIÁŞ, -Ă adj. **1.** Care este lipsit de posibilităţi materiale, care nu are nici cele nece-

sare traiului, sărman, sărac, (învechit şi popular) neavut, (popular şi familiar) nepricopsit (2), (învechit) neputincios (2), (învechit, rar) mesericos, (regional) pămîntit (2); p. ext. necăjit (2), nenorocit (1). *Le aduce aminte cît au fost de săraci şi nevoiaşi.* N. TEST. (1648), 257r/6. *Banii adunaţi să dau la casa săracilor spre a fi împărţiţi între cei mai nevoieşi.* AR (1830), 10²/47. *A dat-o altuia, pre care îl socoate mai nevoiaş decît dînsul.* NEGRUZZI, S. I, 253. *Averea şi-a făcut-o împrumutînd pe oamenii nevoiaşi şi luîndu-le dobînzi îngrozitoare.* DEMETRESCU, O. 137. *Copil de oameni nevoiaşi.* OLLĂNESCU, H. O. 172. *Sîntem nevoieşi de tot, Şi-ai fraţi mici — şi sînteţi mulţi.* IOSIF, PATR. 33. *Sîntem nevoiaşi de te miri cum mai răsuflăm.* REBREANU, R. I, 144. *O femeie nevoiaşă . . . veni la schit.* GALACTION, O. 317. *Rău se necăjea cînd nu vedea la oameni nevoiaşi nici o clintire.* CONTEMP. 1953, nr. 327, 4/5. *A fost odată un om tare nevoiaş.* SBIERA, P. 225. ◇ (Substantivat) *Împărţeau bucăţica de pîne cu orfanii, cu văduvele şi cu alţi nevoiaşi.* CREANGĂ, A. 152. *Dacă a muri, o nevoieşă mai puţin pe lume.* CONTEMPORANUL, IV, 391. *Găsea de cărat lemne nevoiaşilor din alte străzi.* DUNĂREANU, CH. 18, cf. CHEST. II 8/23, 26, 155, 184, 192, 229, 241 a, 243. ✦ (Rar; cu determinări introduse prin prep. „de") Care este lipsit (de ceva). *Un ţigan nevoiaş de lemne s-a dus la pădure.* SBIERA, P. 286. ◇ (Prin lărgirea sensului; despre locuri, aşezări, regiuni etc.) *Cu toate acestea nu mă aflam decît în nevoieşa vale a Pipirigului.* HOGAŞ, DR. I, 47.

2. (Popular) Lipsit de putere, slab; incapabil de a face ceva (bun), becisnic, neputincios (3). V. neajutorat (2). *Parcă era femeie . . . trăsuri amestecate Se gîlcevea pe faţa-i de nevoiaş bărbat.* HELIADE, O. I, 173. *Se văzu mic şi nevoiaş pe lîngă frate-său.* VISSARION, B. 14. *Bătrînul avea nişte cai cam nevoiaşi.* PREDA, Î. 115. *Omul nevoiaş se îneacă pe uscat.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 32. ◇ (Substantivat) *Plîngea cu amar şi grăia; O, vai de mine! Şi nevoiaşul de mine! Cum puternicii căzură? Şi neputernicii să rădicară.* ALEXANDRIA, 119/20. *Nevoiaşul la toate Zice că nu poate.* PANN, P. V. I, 104/8. *Duceţi-vă de scoateţi şi pe nevoiaşul acela din noroi.* ISPIRESCU, L. 155. *Pe fiecare an şcoala aruncă un strat de nevoiaşi din care societatea n-are ce face.* VLAHUŢĂ, O. A. 189. *Mai bine cu un vrednic la pagubă, decît cu un nevoiaş la cîştig.* PANN, A. 18/5. ✦ (Rar) Pipernicit. *Lut la dreapta, lut la stînga, tufe de mesteacăni nevoieşi deasupra capetelor noastre . . ., toate acestea făceau drumul nesuferit.* HOGAŞ, DR. I, 89.

3. (Învechit) Care creează dificultăţi, griji; p. ext. buclucaş. *Dieta se împiedeca de legea cea feudală şi nevoiaşă, care ţinea ca la alegeri să fie respectate naţiunile şi confesiunile.* BARIŢIU, P. A. III, 198, cf. 105. *Tot frămîntîndu-se cu firea ca să afle ca ce ar putea să fie în nevoiaşul acela de tron, îşi amăra viaţa.* ISPIRESCU, U. 95.

— Pl.: *nevoiaşi, -e.*

— **Nevoie** + suf. *-aş.*

NEVÓIE s. f. **1.** Ceea ce se cere, se impune să se facă, cerinţă, trebuinţă, necesitate (1), (învechit şi regional) nişte totă (2); spec. chestiune, situaţie, afacere a cărei rezolvare are caracter urgent, presant. Cf. CORESI, EV. 542. *Căutat-au Domnul nevoia mea.* PALIA (1581), 117/4. *Mie-mi pare c-are hi bine aşa pentru nevoia ce iaste acmu* (a. 1618). GCR I, 52/19. *Tot să cade să margă după dîns, să să afle la nevoia lui.* PRAV. 167. *Pentru nevoia trupului dormia puţîntel, culcîndu-să numai într-o cămaşe şi desculţ.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 253/8. *N-au simţit nici foamete, nici seate, nici răceală, nici alte nevoi a trupului* (a. 1692). GCR I, 297/22. *Văzîndu o lipsă ca aceea şi nevoie ce avea creştinii de apă, nu s-au lenevit a face o pomeană ca aceea.* R. GRECEANU, CM II, 87, cf. 70, 71. *Se face cunoscut de obştie că nu sînt supuse la nevoia disfacerei acele moşii* (a. 1820). URICARIUL, I, 264. *Nevoia somnului ostenea genele mele.* AR (1839), 21¹/38. *Aşa-i că iar te-a ajuns nevoia de mine?* CREANGĂ, P. 222. *Îi chema la Buda . . . nevoia inexorabilă de pîne pentru trup şi, pentru suflet, de lumină.* IORGA, L. II, 215. *Simţea o nevoie ciudată de a arăta lumii întregi că e fericită.* REBREANU, I. 119. *S-a încovoiat aşa, fără nevoia de a mai suge cu tamponul semnătura.* SAHIA, N. 72. *O imperioasă nevoie de armonie purifica mişcările şi glasurile, temperînd vulgarele izbucniri.* TEODOREANU, M. U. 337. *Rîvna şi nevoia nestăpînită de muncă.* ARGHEZI, B. 17. *Veşmintele au apărut din nevoia de a ocroti corpul împotriva frigului.* VIANU, M. 10, cf. 22. *Fiindcă acum, în anii bătrîneţii, nevoile mi-au fost mici, am pus deoparte rodul strădaniei mele.* TUDORAN, P. 65. *La întoarcere simţise astăzi nevoia să intre într-o clasă.* T. POPOVICI, SE. 167. *Simţi nevoia să auzi, după multă vreme, o voce omenească.* BARBU, Ş. N. 44. ◇ (Personificat; de obicei în proverbe şi zicători) *Nevoia a făcut pre oameni să-şi afle cele ce le era de trebuinţă.* HELIADE, O. II, 186. *Nevoia învaţă pre cărăuş.* NEGRUZZI, S. I, 249. *Nevoia n-are stăpîn.* BARONZI, L. 66. *Iaca, jupîneşică dragă, cum învaţă nevoia pe om ce să facă.* CREANGĂ, P. 125. *Nevoia vinde, nevoia cumpără.* ŞEZ. I, 6. *Nevoia schimbă legea.* ZANNE, P. V, 380, cf. II, 374, VIII, 401. ◇ Loc. adj. şi adv. (Învechit) **De** (sau **cu**) **nevoie** = (strict) necesar, trebuincios, util. *Nu numai auru şi de toată dulceaţa aceştii lumi cade-se să lăsăm, ce nici de acea hrană cu nevoie să te grijeşti.* CORESI, EV. 220. *Multe de nevoi lucruri . . . le cîştigăm fără osteneală.* DRĂ-

GHICI, R. 99/3. *Nu găsesc de nevoie să-mi mai pierd vremea.* STĂNOIU, C. I. 224. ◇ Expr. **Fără nici o (trebuinţă şi) nevoie** sau (învechit) **fără de nevoie** = în mod (absolut) inutil, în mod gratuit. *Cum s-au îndurat a da ţara în pradă, fără nici o nevoie, numai pentru frica cea blăstămăţească.* NECULCE, LET. II, 229/18. *Aceşti doi prenţipi, fără nici o trebuinţă şi nevoie, şi împrotiva politicii, făcînd adunare de toţi grecii, au venit cu toţii plini de vin* (cca 1750—1780). GCR II, 83/29. **La nevoie** = cînd este necesar, cînd împrejurările o cer. *Beciul privighitorului... putea să tăinuiască, la nevoie, o domniţă.* CREANGĂ, A. 74. *O pălărie neagră şi mare putea, la nevoie, să mă apere şi de ploaie şi de soare.* HOGAŞ, DR. I, 1. *La nevoie îl strîngem puţin cu uşa.* IL ianuarie 1962, 39. (Rar) **La ultimă nevoie** = în ultimă instanţă, în cele din urmă. *Numai la ultimă nevoie şi strîns de amicii săi şi-a prezentat cererea.* IORGA, L. II, 215. **A avea** (sau **a fi**) **nevoie de cineva** (sau **de ceva**) = a(-i) fi necesar, trebuincios, util (cineva sau ceva). *Iară de va hi nevoie de preot... atunce să n-aibă preotul canon de opreală* (a. 1652). GCR I, 161/10. *Dumneata eşti tînăr şi e firesc să nu mai fie nevoie de mine.* ŞINCAI, ap. IORGA, L. II, 216. *Avem nevoie de fonduri spre aceasta şi le vom înfiinţa.* HELIADE, O. II, 44. *A să aibă nevoie de un intrigant precum era el.* NEGRUZZI, S. I, 142. *Mare nevoie mai au de fier pentru potcovit caii.* CREANGĂ, P. 57. *Avea nevoie de dînşii.* id. ib. 247, cf. 88, 237. *O să ai nevoie, poate, Cîndva, de lacrimile toate.* ARGHEZI, VERS. 304, cf. id. T. C. 25, 39, id. S. P. 32. *Nelu... mai are şi el nevoie de bani de buzunar.* C. PETRESCU, C. V. 226. *Atunci întoarce-te. Am nevoie de tine.* SEBASTIAN, T. 287. *Eşti tare slăbit... Ai nevoie de hrană.* CAMIL PETRESCU, O. III, 199. *Vişinul are nevoie de asemenea de locuri adăpostite.* BORDEIANU, P. 300. *Să nu pierdeţi securile, o fi nevoie de ele.* T. POPOVICI, SE. 302. **A avea** (sau **a fi**) **nevoie** = (urmat de un verb la conjunctiv sau la infinitiv) a trebui (să...). *Un sat am cumpărat şi am nevoie să ies să-l văz.* CORESI, EV. 413. *Nevoie avea a scrie să întărească fraţii* (a. 1569—1575). GCR I, *10/32. *Alţii au meşterşugul scripturilor, iară nu fac cealea ce zic scripturile, şi aşa au nevoie a se afunda* (a. 1644). id. ib. I, 110/36. *Mai de mult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine.* NEGRUZZI, S. I, 36. *Să deie Dumnezeu să n-aib nevoie a face ceea ce a făcut Mircea Vodă la munteni.* id. ib. 138. *Tu vorbeşti... despre toate acele petreceri cinegetice, în care vînătorul n-are nevoie să umble pe jos.* ODOBESCU, S. III, 15. *O să fie nevoie probabil să mergi undeva în provincie.* BARBU, Ş. N. 25. (Învechit) **A(-i) fi cuiva (de) nevoie** = (urmat de un verb la conjunctiv sau la infinitiv) a fi obligat (să...); a fi necesar (să...). *Înr-aleanu grăindu iudeiloru, nevoie-mi fu a meni chiesariu.* COD. VOR. 102/10. *De nevoie-m fu a scrie voao* (a. 1618). GCR I, 49/12. *De nevoie mi-au fost... să-mi poci plăti datoriia.* VARLAAM, C. 5. *Iară măine sau poimăine de nevoie-ţi iastă să te duci de la dăns.* id. ib. 362. *Faptele celor mai de demult ce într-acest pămînt s-au întîmplat şi s-au făcut... de nevoie încă le era şi ne iaste a le şti, pentru ca să putem şi traiul vieţii noastre a tocmi.* C. CANTACUZINO, CM I, 5. *Era de trebuinţă şi de nevoie ca să se puie şi în lucrare, dîndu-se în mîinile copiilor prin şcoli.* HELIADE, O. II, 201. (Popular şi familiar) **Zor-nevoie** = cu orice preţ, neapărat (4), numaidecît (2). *Bătrînul... vrea zor-nevoie să mă ginerească.* CARAGIALE, ap. TDRG. **A-şi face** (sau, învechit, **a i se uşura**) **nevoile** = a defeca (şi a urina). *Căzu ighemonul Radul într-o boală groaznică şi cumplită şi alte răutăţi mult îl încungiurară şi nu i să mai putea uşura nevoile.* ANON. CANTAC., CM I, 92. *Pe unul l-a ucis glonţul într-un anume loc, ruşinos, cînd îşi făcea nevoile.* C. PETRESCU, Î. II, 14. ✦ (Învechit; la pl.) Treburi, afaceri. *Cînd să va fi răsturnat vreun car şi vor fi şi oameni de faţă îmblînd după alte nevoi.* PRAV. 39. *Cînd vor veni... den ţara... lui vod cu nevoi la dumnia-voastră, să le fiţi cu agiutoriu* (cca 1650). IORGA, D. B. 84. ◇ Expr. **A-şi căuta de nevoi** = a se îngriji de propriile sale interese şi obligaţii, fără a se amesteca în lucruri care nu-l privesc şi fără a incomoda pe alţii, a-şi vedea de treabă. *Ba mai bine-ţi caută de nevoi şi-ţi ie tălpăşiţa, pînă nu vine neneaca ca să te deie de urechi afară.* ALECSANDRI, T. I, 38. *Ce... nu-mi caut de copilăria petrecută în Humuleşti şi de nevoile mele?* CREANGĂ, A. 74.

2. Stare de sărăcie, de lipsă, de mizerie (1) în care se află cineva, (învechit) neputinţă (2); stare de jenă financiară. *De ară fi pus avuţiia bogaţii depreună, n-ară fi mişeii în nevoie.* CORESI, EV. 42. *Cela ce de mare sărăcie va fura, iară nu mult, ce numai cît va mînca şi cît se va îmbrăca, acesta să se iarte... pentru că să cheamă c-au furat de nevoie.* PRAV. 51, cf. 177. *Va fi greotate şi nevoie între oameni* (a. 1779). GCR II, 164/81. *M-am deprins cu nevoia.* ŞINCAI, ap. IORGA, L. II, 216. *Aflîndu-se în mare nevoie... împrumutîndu-se, au dat în posesie pe o vreme vama portului.* AR (1830), 261[1]/12. *Tata a luptat cu nevoile şi cu sărăcia toată viaţa.* VLAHUŢĂ, O. A. 251. *Trăia la praguri şi-n nevoi.* COŞBUC, F. 72. *Măria ta! Sîntem bătuţi de nevoi, La noi în zadar ară plugul.* GOGA, P. 59. *Pe Nadina o ştie veşnic în nevoie de bani.* REBREANU, R. I, 165. *Nevoia m-aduce, conaşule, că altfel nu te supăram eu.* BRĂESCU, V. 46. *Ciobănaş cu oili, Bată-mi-te ploili Şi iarna nevoili.* CARDAŞ, C. P. 283. *Bogatul nu crede nevoile săracului.* ZANNE, P. V, 87. ◇ (Personificat) *Pedepse vă măsoară Cînd mîna v-o întindeţi la bunuri zîmbitoare, Căci nu-i iertat nici braţul teribilei nevoi.* EMINESCU,

o. I, 60. *Cînd îl destupă, ce să vadă! Iese din ulcior Nevoia, lungă de o jumătate de prăjină.* PAMFILE, D. 67, cf. 79. *Nevoia găseşte mijloace cuviincioase la orice trebuinţă, că ea ne învaţă la orice în viaţă.* ZANNE, P. VIII, 401, cf. DR. I, 50. ◇ Expr. (Popular) **A încăleca pe nevoie** = a scăpa de lipsuri, de sărăcie. *Să ia pe fata împăratului, că ştiu c-ar încăleca pe nevoie.* CREANGĂ, P. 78. *Muncea în dreapta şi în stînga, ca doar-doar a încăleca pe nevoie.* id. ib. 140. (Învechit) **A-şi prinde nevoile** = a face faţă pentru un timp lipsurilor materiale. *Bani mulţi în ţară la neguţitori era, de da oamenilor de-şi prindea nevoile.* NECULCE, LET. II, 399/19. ✦ (Popular) Epitet dat unui om sărac, neajutorat (2) sau care nu ştie să se descurce; sărăcie. *Ia, să apucăm noi doi în două părţi... căci tot degeaba stăm noi la un loc amîndoi, două nevoi.* ISPIRESCU, L. 95. *Or trimis carte la curte Că ele-s fete de frunte Ş-o venit carte-napoi Că-s toate nişte nevoi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 433. *Tu copilă, tu nevoie, Vin'la noi să-ţi fac pe voie.* DOINE, 232. *Nu-s nevoie ca tine.* GR. S. I, 137. *Amîndoi: două nevoi. Rîncedul cu mucedul.* CIAUŞANU, GL. *Moşiile Mărită urgiele Şi oile Însoară nevoile.* ZANNE, P. V. 436. ◇ Expr. **Om de nevoie** = om de nimic; om nevoiaş (2). *Lovite-ai cu capul de toate pietrile, om de nevoie ce eşti.* CONV. LIT. XIX, 396. ✦ (Regional) Epitet dat unui animal (mai ales cal sau bou) bătrîn şi neputincios (1). V. gloabă, mîrţoagă, dîrloagă, dîrdală, rablă. *Trageţi boi, trageţi nevoi Că nu trageţi lemne groase.* RETEGANUL, TR. 177, cf. DR. V, 103.

3. Ceea ce provoacă cuiva o suferinţă materială sau morală, un necaz, o nenorocire; stare a celui care are de suportat o suferinţă, un necaz, o nenorocire; (de obicei la pl.) greutăţi, încercări, vicisitudini pe care le are de suportat cineva. *Scrăbi şi nevoi aflară-me.* PSALT. 264. *Am scăpat den grijă şi den nevoie.* CORESI, EV. 73. *Să nu ne slăbim de suflet întru năpăşti şi în nevoi.* id. ib. 184. *Multă frică şi nevoie era întru creştini.* VARLAAM, C. 424. *Tătarii sînt oameni războinici, suferitori la toate nevoile.* URECHE, L. 116. *Fiecine iaste volnic... să mîntuiască... pre sine de nevoie şi de perire.* PRAV. 122. *Cunoscînd nevoia ce va veni şi scăderea asupra oamenilor ce vor fi lăcuitori în Ţara Moldovei* (a. 1646). GCR I, 119/1. *Furi carii făcură ucidere şi multe nevoi* (a. 1691). id. ib. 289/22. *Ei, ca cei cu nevoie, s-au sfătuit ei în de ei.* NECULCE, LET. II, 222/36. *Cine se întrestiază de binele altuia, alţii rîd la nevoie lui* (a. 1779). GCR II, 122/14. *Ei poftiră ca să-i sufere împăratul să treacă la dînsul preste Dunăre şi să-i spună nevoile sale.* MAIOR, IST. 180/9. *Cea mai mare nevoie e însă cu prisoasele.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 66. *Nu zîmbea... nici la poveştile bătrîne şi glumeţe ale ostaşilor înălbiţi în bătălie şi nevoi.* EMINESCU, N. 3. *Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul.* id. O. I, 147. *M-am chinuit de l-am crescut şi l-am scos din toată nevoia.* CREANGĂ, P. 81, cf. 91. *Vom ajunge niscaiva zile de neputinţă ori de nevoie.* ISPIRESCU, L. 96, cf. 12. *Mîncatu-s de nevoi Ca iarba de cele oi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 191. *Nevoile ce ţi se întîmplă arată p-al tău prieten.* ZANNE, P. VIII, 402. ◇ Loc. adj. **De nevoie** = care provoacă neplăceri, necazuri; dificil, buclucaş, (învechit) nevoiaş (3). *Jivinele cele mai voinice şi mai grase erau cele mai de nevoie. Se puneau cu partea dinapoi în tină şi... grohăiau cu încăpăţînare.* GALACTION, O. 296. ◇ Expr. **La nevoie** sau **la vreme** (sau **zi, loc** etc.) **de nevoie** = într-un moment dificil, în vreme de restrişte, la necaz. *Nu numai... răbdarea şi hrăboria... să arătăm la nevoie, ce şi înţelepţie şi blîndeaţe a avea.* CORESI, EV. 70. *Avînd bucurie Ştefan de ai sei, cum se aflară toţi pregiur el la loc de nevoie şi de grijă.* URECHE, ap. GCR I, 72/7. *Dumnezău ce-mi eşti cu bine, La nevoaie sprejineală.* DOSOFTEI, PS. 16/12. *Să-l caute la vreme de nevoie.* ANON. CANTAC., CM I, 160. *Au mai făcut şi nişte scărişoare săpate întru acest zidiu, ca, la vreme de nevoie, să se poată apăra din cetate prin meterezuri.* DRĂGHICI, R. 165/3. *Te va învăţa... ce să faci la vreme de nevoie.* ISPIRESCU, L. 21. *La nevoie se cunoaşte prietenul şi la boală nevasta.* ZANNE, P. IV, 499. *Ruda la vreme de nevoie se cunoaşte.* id. ib. 570, cf. VIII, 401. (Învechit şi popular) **A fi la (mare) nevoie** = a fi într-o situaţie grea, a fi în impas, a fi la ananghie. *Le spune cum... vor să fie sufletele lor la mare nevoie* (a. 1632). GCR I, 76/20. (Învechit) **A avea nevoie (de** sau **de către, despre** cineva sau ceva)= a avea neplăceri, dificultăţi, a avea de suferit (din partea cuiva sau a ceva). *Avînd Platiianii nevoie multă de către Thivei, mearsără de să închina la Loconi.* HERODOT (1645), 345. *Au trimis sol la dînsul den sfatul boiarilor de Ardeal, arătînd nevoia ce au despre Mihai Vodă.* N. COSTIN, L. 596. *Să nu aibă nici o nevoie cela cu viia.* PRAV. 16. *Nu au mai putut sta turcii într-acel vîrf de munte, de unde avea cetatea nevoie.* NECULCE, LET. II, 199/1. *Şi-i vor face zapis, cum că nu va avea nici o nevoie şi să-l ducă pînă unde este poronca.* AXINTE URICARIUL, ap. GCR II, 19/1. *Împărate, avem nevoie de cocori, că vin la noi şi ne mănîncă poamele.* ALEXANDRIA, 92/3. **A nu avea (nici o) nevoie** (de cineva sau de ceva) = **a)** (învechit) a nu avea nici o grijă, a nu-i păsa (de cineva sau de ceva). *De n-au nici o nevoie de alţii, n-au a întra întru împărăţia lu Dumnezeu.* CORESI, EV. 311. *De netrebnice urmări să n-aibi nici o nevoie.* PANN, E. III, 20/8; **b)** (regional) a nu avea habar, a nu şti nimic. *N-am nevoie de ce s-o întîmplat.* ALR II 3 490/130, cf. 3 490/386. (Regional) **Mai e nevoie** = mai este de îndurat, mai va (pînă)... *Mai e nevoie pîn-o veni primăvara.* ALR I 1 385/740. **A-şi băga viaţa în nevoi** sau

a băga (pe cineva) **la (mare** sau **grea) nevoie** = a intra sau a băga (pe cineva) într-o (mare) încurcătură, într-o situație (foarte) dificilă, primejdioasă. *Şi-l băgă la mare nevoie cu pîra la turci.* N. COSTIN, LET. II, 18/24. *Pe semne păcatul şi aţa îi trage Amîndoi viaţa în nevoi să-şi bage.* PANN, ap. GCR II, 363. *Dragul meu tovarăş, la grea nevoie m-a băgat iar spînul.* CREANGĂ, P. 234. **A da de nevoie** = a ajunge într-o situație neplăcută, dificilă, a o păți, a da de bucluc. *Pururea cu muierea ta bine te îndestulează, ca să nu dai de nevoie cu bărbatul altiia* (a. 1812). GCR II, 208/13. (Învechit) **A se da în nevoie** = a avea de îndurat o nenorocire, a se nenoroci. *Înfricoşîndu-să cineva îşi pierde şi ci ari, şi aşă să dă în nevoi, de care nedejdi nu mai are* (a. 1800). GCR II, 181/18. (Învechit şi regional) **A face** (cuiva) **nevoie** = a provoca (cuiva) neajunsuri, necazuri, a-i face (cuiva) un rău; a chinui. *Hicleanul... rădică oamerii spre noi şi face nevoie lor şi noao.* MOXA, ap. GCR I, 56/11. *Pre ardeleani nu-i lăsa să odihnească, ce pururea le făcea nevoie.* URECHE, LET. I, 98/29. *Cela ce va vătăma foarte rău pre cineva sau de-i va face altî nevoie mare.* PRAV. 254, cf. 323. *Cu grele jurămînturi să lega, cu boierii cari era de acel neam, că nu-i va omorea nici le va face vreo nevoie* (a. 1654). GCR I, 171/20. *Începuiu a giura pre bălaur să nu-mi facă nevoie.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 82r/35, cf. GCR I, 349/37. *Să lega cu boiarii, carii era de acel neam, că nu-i va omorî, nici le va face nici o nevoie.* ANON. CANTAC., CM I, 93. *La alţi le-ai făcut pe voie, Ţie ţi-ai făcut nevoie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 223. (Regional) **A scăpa** (sau **a ieşi**) **deasupra nevoii** = a scăpa de griji, a ieşi la liman. *De-acum sîntem scăpaţi deasupra nevoiei; acuşi te pun în Piatră.* CREANGĂ, P. 124, cf. CIAUŞANU, GL. (Învechit) **A păţi** (sau **a pătimi**) **nevoie** = a suferi, a pătimi. *Noi, păţind nevoie, au ne vom lăsa ţara, au vom face tocmală cu dînşii.* HERODOT (1645), 244. *Furtuşag mare să cheamă... cînd fură şi pate nevoie tot satul.* PRAV. 30. *Şi deşi pat nevoaie şi scărbă... Le iai tot greul.* DOSOFTEI, PS. 43/15. *Văzu un cucon păţînd nevoaie de frig şi l-au îmbrăcatu-l cu a sale haine.* id. V. S. septembrie 13r/5. (Învechit) **A pune la nevoi** = a pedepsi; a amenda. *Ş-am vrut să-i prindem să-i punem la nevoi* (sec. XVII). IORGA, D. B. I, 18. ✦ (Învechit) Impozit, dare, bir; tribut. *Şi de aci se găti să se ducă din ţară, măcar că boierii cu toţii apăra să nu se ducă din ţară, ci să dea acea nevoie, că alţii vor da şi ţara tot nu va hălădui. Ci Petru Vodă nici într-un chip nu vru să se apuce de acea dare.* SIMION DASC., LET. 259, cf. 285. *Scoasă Antiohi Vodă nevoi grele pe ţară, că ave şi datorie la Ţarigrad, gîndindu că s-a plăti.* NECULCE, L. 178. *Nu mai avea nici o parte Antioh Vodă dintr-acele nevoi multe ce scotea.* id. LET. II, 314/17.

4. Situație grea, critică, periculoasă, primejdioasă; primejdie, pericol. *Nu numai aceasta nevoie preimeaşte a noastră parte* (n u n u m a i a c e a s t ă p a r t e a n o a s t r ă p r i m e j d u i a ş t e BIBLIA 1688). COD. VOR. 10/4. *De multe ori în nevoia morţiei am fost.* CORESI, L. 379/17. *Fost-au acest Ştefan Vodă... la lucruri de războaie meşter, unde era nevoie însuşi să vîrîea.* URECHE, L. 111, cf. 64. *Cu toţîi îmbla să stîngă* [focul],... *neştiind den afară ce nevoaie le vine.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 87v/23. *Oarece oraş va fi în nevoie mare de cutremur.* FL. D. (1680), 8r/10. *Oamenii... de mare nevoie turcească, lăsa şi caru.* DIONISIE, C. 192. *Politica noastră să fie, la o nevoie mare, a nu sacrifica libertatea.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 554. *Peste multe nevoi ai să dai şi multe primejdii ai să întîlneşti.* ISPIRESCU, L. 22. *În vremuri grele, la nevoi şi necazuri, moş Şărban li vorbea drept şi iscusit.* BUJOR, S. 68. ✧ L o c. a d j. şi a d v. **Cu (mare** sau **multă) nevoie** sau (rar) **cu nevoi** = (foarte) greu, anevoie, dificil, anevoios. *Cu mare nevoie e a răbda bolnavul cîndu-l duci dentr-un loc într-altul.* CORESI, EV. 59. *Cu multă nevoie făcură pace cu taifalii.* VARLAAM, C. 393. *Cela ce-şi va lăsa cinul său şi să va apuca de alt cin mai cu nevoie şi mai în grea petreacere, nu să va chema că hicleneaşte mănăstirea şi besearica.* PRAV. 298. *Cu nevoie poate să scrie cineva să înţeleagă toţi.* N. TEST. (1648), vv/23. *Abia cu nevoie putum de ne pogorîm la şes.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 79r/34. *Era răsipit şi amestecat şi cu nevoie a găsi a fieştecăriia zi cap, ce era să-l citească, fiind foarte cu nevoie cititorilor* (a. 1683). GCR I, 260/23. *Într-această cărţulie, o, iubiţi cetitori, nu veţi afla voroave cu nevoie la înţeles* (a. 1700). id. ib. I, 337/25. *Răutăţi, carele cu nevoie să pot îndrepta.* ANTIM, ap. GCR II, 6/35. **Cu vai nevoie** = greu, cu mare greutate. *Mă trezeşte mama într-o dimineaţă din somn cu vai nevoie zicîndu-mi: scoală, duglişule.* CREANGĂ, A. 52. *În sfîrşit, cu vai nevoie, gîngăvi: „Îs orb, îndurați-vă!“* ap. DDRF. *Cu vai nevoie mă ţineam de dînsul.* HOGAŞ, M. N. 131. (Învechit) **Cu nevoie** = primejdios, periculos. *Aflînd într-un loc rîpos şi cu nevoie o mică peşteră, lăcui într-însa.* MINEIUL (1776), 18v2/5. ✧ E x p r. (Învechit) **A fi** (sau **a sta**) **în nevoie** = a fi, a se afla în pericol. *Trebui să ne agiutaţi la partea care iaste mai în nevoie.* HERODOT (1645), 489. [Sufletul] *pentru multele lui păcate, sta în nevoie să-l piarză.* ANTIM, P. 62. (Regional) **A fi nevoie de cap** = a fi pericol de moarte. *Să nu te ducă păcatele să vînezi p-acolo, că este nevoie de cap.* ISPIRESCU, L. 41. (Învechit) **A lua nevoie** = a se expune unui pericol, a se pune în primejdie, a-şi primejdui viaţa. *Pentru ce şi noi nevoie luom în toate ceasurile?* (a. 1569-1575). GCR I, *13/24. ✦ (Adverbial; învechit) Greu, dificil. *Ci nevoie este a opri cei puţini pre cei mulţi*

şi cei slabi pre cei tari. SIMION DASC., LET. 229. ✦ (Învechit, rar) Inconvenient, piedică. *Arătă oarecare nevoi şi greutăţi a primi această sarcină.* GORJAN, H. IV, 216/24.

5. (Astăzi numai în locuţiuni şi expresii) Constrîngere; violenţă; oprimare. *Lăudat e amu carele e cu bună voie a lui de iaste bun, nu de vreo nevoie ce vine spr-insul.* CORESI, EV. 24. *Părându-te cineşi de nevoia şi de strîmbătatea sa ce-au avut de către tine.* VARLAAM, C. 100. *Deci fiind leşii coprinşi de atîta nevoie, începură a grăi rău de craiul său.* URECHE, L. 103. *De va fi fost acea silă a fecioarei foarte cu o nevoie mare ca aceia, atunce să va omorî vinovatul.* PRAV. 200, cf. 5. *Avea creştinii mare nevoie şi batjocuri multe de către tătarii cei păgîni.* FL. D. (1680), 58^{v}/18. *Nu din lăcomie s-au făcut aceasta... ce de mare nevoie şi asuprele ce-i venea de la turci* (a. 1729). MUSTE, ap. GCR II, 25/7. ◇ L o c. a d v. **De** (sau, rar, **din**) **nevoie** = (în mod) silit, fiind constrîns (de cineva, de împrejurări); p. e x t. prin forţa împrejurărilor. *Tuturor creştinilor nu le se cuvine, nici le e dată de nevoie să-şi derepteze poticneala păcatelor.* CORESI, EV. 25. *Aştepta scumpeatea grîului şi pohtiia atunce să desfacă el jitniţa, şi atunce de nevoie mişeii să cumpere, ca să-ş înmulţească aurul.* id. ib. 401. *Iară de nu va fi pre voia lui, ce de nevoie va mînca, să se pocăiască* (a. 1640). GCR I, 90/39. *Acesta de nevoie au ieşit din ţara tătărască.* URECHE, L. 118. *Lacomul... din vrearea, nu din nevoie cearcă paiul scuturat.* N. COSTIN, ap. GCR II, 11/30. *De nu vă închinaţi de voie, voi vă veţi închina de nevoie, după pagubă.* ALEXANDRIA, 35/3. *Ursul dă nevoie joacă.* ZANNE, P. I, 679. (Învechit) **De nevoia** (**cuiva** sau **a ceva**) = din cauza..., datorită (cuiva sau a ceva). *Au pribegit Pătru Vod în ţara ungurească, de nevoia văru-său lui Roman Vod* (a. 1650—1675). GCR I, 190/25. *Casele lor de nevoia zăduhului, ei le acoapere cu pămînt.* FL. D. (1680), 53^{r}/15. *Întîrziară cîtva de nevoia iernei.* BĂLCESCU, M. V. 57. **De voie, (ori) de nevoie** sau (învechit) **au de voie, au de nevoie** = vrînd-nevrînd, mai mult de silă decît de bunăvoie. *De vreame ce va şti bărbatul cu adevărat cum muiarea lui face preacurvie, şi el rabdă şi o ţine în casă şi tace, atunce însămneadză lucrul, cum o iartă, au de voie, au de nevoie.* PRAV. 139. *Deci silindu-o, de voie, de nevoie, spusă povestea sa.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 341^{r}/35, cf. 41^{v}/24. *Şi aşa turcii, de voie, de nevoie, le-au căutat a sta de războiu şi... în cea de apoi tot i-au războit puterea nemţească.* R. GRECEANU, CM II, 92. *Să vedea aceia unde vrea să cază de voie, de nevoie, siliţi fiind de rău.* MINEIUL (1776), 18^{rl}/2. *De voie, de nevoie, trebui să se scoale.* CREANGĂ, P. 7. *De voie ori de nevoie, directorul nu mai era cel de dinainte de război.* T. POPOVICI, SE. 147. *De voie, de nevoie, bea Grigore agheasmă,* se zice cînd cineva e obligat să facă ceva împotriva voinţei sale. ZANNE, P. VI, 470. ✦ (Învechit) Forţă, putere. *Frînseră-se codrii cu nevoie şi topiia-se munţii.* PSALT. 321. *Fost-au Chiros împărat vestit cu războaie, cu aveare peste tot şi multă nevoie.* M. COSTIN, ap. GCR I, 204/4.

6. (Popular) Lucru, fapt ieşit din comun, care miră, uimeşte; ciudăţenie, minunăţie **(1)**, drăcovenie, drăcie. *Mîţa... să uită şi se mira ce nevoie e aceasta.* ŢICHINDEAL, F. 293/11, cf. 60/6. *Din om ce era, se pomeni deodată măgar. Altă nevoie acum.* ISPIRESCU, L. 281. *Solii întrebară acum dacă Albu-împărat s-a gătit de nuntă şi dacă fata îşi mai ţine cuvîntul. Auziţi acum nevoia?... El nici nu ştie că nenorocita este măritată.* VISSARION, B. 60. ◇ L o c. a d v. **Nevoie mare** sau (rar) **nevoie de cap** = foarte, grozav, teribil (de...). *Bre!... Dar nelegiuit mai este! — Nevoie mare, cocoane.* FILIMON, O. I, 158. *Vrăjmăşia lor e groaznică, nevoie de cap, vor să-şi răpească una de la alta pămînt.* ISPIRESCU, L. 5. *Era o zînă... subţirică şi drăgălaşe şi frumoasă, nevoie mare!* id. ib. 7. *Îi plăcea, nevoie mare, să fie pe stog.* SANDU-ALDEA, A. M. 180. *Bolnavul de aplecate simte o greutate la stomac... şi-l trage la somn, nevoie mare.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 7. *Şi cum privesc ei amîndoi, înduioşaţi nevoie mare, I-apucă dorul de părinţi.* IOSIF, V. 31. *Îi va merge nevoie mare de rău.* GOROVEI, CR. 43. *Se aveau bine, nevoie mare, încă de pe cînd erau surori.* STĂNOIU, C. I. 193. *Se credeau deştepţi nevoie mare.* PREDA, D. 68, cf. 51, 182. *Ion ieste dăştept, nevoie mare dă dăştept.* ALR I 247/932. ✦ (Familiar; în imprecaţii şi exclamaţii; de obicei art.) Dracul. *Du-te, dar, la nevoia şi rămîi cu reaua întîmplare* (a. 1765). GCR II, 78/11. *El din vasul carele va mînca şi va bea creştinul, o dată cu capul nu va gusta nicidecum nemica, şi pentru ce? nevoia să-l ştie.* ŢICHINDEAL, F. 57/19. *Stăi, mă, să-mi iau căciula, că mi-a căzut din cap... — Las-o încolo, la nevoile, căciula.* ISPIRESCU, L. 110. *Cine mama nevoii puşcă noaptea în Valea Cucului?* BENIUC, V. CUC. 42. *Din gură: fugi la nevoi, Din inimă: vino, că voi,* se zice despre cineva care se preface că refuză un lucru pe care de fapt îl doreşte. ZANNE, P. II, 168.

7. (Învechit şi popular) Boală (la om); s p e c. (criză de) epilepsie. *Şi cînd avem în trup vreo nevoie noi în toate chipurele cugetăm a întări el.* CORESI, EV. 57. *O muiare avea duh de nevoie de optsprăzeace ani şi era zgîrcită şi nu putea să se scoale de aciia.* id. ib. 404, cf. GCR I, 19/13. *Din băutură fără măsură l-au lovit cea nevoie şi-atîta l-au ţinut de mult... cît toţi s-au gîndit că au murit.* CANTEMIR, HR. 296. *Îi va apuca nevoia şi vor fi cu ochii crunţi întorşi şi cu părul răspîndit întru acea turbată stropşală.* MAIOR, IST. 209/10. *Inima din corb... o vei zdrobi şi o vei da... la cei cu boală rea (nevoie).*

GOROVEI, CR. 385, cf. PĂCALĂ, M. R. 263, VICIU, COL. 202, COMAN, GL. ◇ *Aflat la nevoie* = epileptic. HEM 1 192. ◇ E x p r. (Popular; folosit mai ales în imprecaţii) **A-l călca** (pe cineva) **nevoia** (sau **nevoile**) = a se îmbolnăvi de epilepsie, a avea crize de epilepsie. *Călca-te-ar ha nevoie!* HEM 1 192. *Ibovnica ta... Parc-o calcă nevoia!* RETEGANUL, TR. 161. *Năcaz mie nu mi-o face, Măcar trei nevoi să-l calce.* DOINE, 240.

— Pl.: *nevoi.* — Şi: (învechit şi regional) **nevoáie** s. f.

— Din v. sl. НЕВОНЇА.

NEVOIEŞÍ vb. IV. R e f l. (Regional) A slăbi, a se debilita. *De greutatea atîtor lacrimi vărsate... se nevoieşise de tot.* IOVESCU, N. 263, cf. 55.

— Pronunţat: *-vo-ie-*. — Prez. ind.: *nevoieşesc.*

— V. **nevoiaş.**

NEVOIEŞÍE s. f. (Învechit, rar) Împrejurare grea, dificilă. *Nevoieşiia lucrurilor tîmplătoare între muritori îndemănarea au scornit.* CANTEMIR, IST. 316.

— Pronunţat: *-vo-ie-*.

— **Nevoiaş** + suf. *-ie.*

NEVOINCIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Greu, dificil, anevoios. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.

— Pronunţat: *-vo-in-*. — Pl.: *nevoincioşi, -oase.*

— Cf. n e v o i, n e v o i e.

NEVOINÍC, -Ă adj. (Învechit, rar) Negativ al lui v o i n i c; incapabil. VALIAN, V.

— Pl.: *nevoinici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **voinic.**

NEVOINICÍE s. f. (Învechit, rar) Incapacitate. VALIAN, V.

— **Nevoinic** + suf. *-ie.*

NEVOINŢÁŞ s. m. (Învechit, rar) **1.** Om sărac, nevoiaş **(1).** DOSOFTEI, ap. ROSETTI-CAZACU, I.L.R. I, 130.

2. Martir[2] **(2),** mucenic[2] **(1).** *Pre alţii trimitea la urgie, între carii era şi acesta marele nevoinţaş Theodor, carele au fost acestuia şi stăpîn şi egumen.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 244[r]/15.

— Pronunţat: *-vo-in-*. — Pl.: *nevoinţaşi.*

— **Nevoinţă** + suf. *-aş.*

NEVOINŢÁT, -Ă s. m. şi f. (Învechit, rar) Martir[2] **(2),** mucenic[2] **(1).** *Marele Evsevie nevoinţatul.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 143[v]/1, cf. 144[r]/3.

— Pronunţat: *-vo-in-*. — Pl.: *nevoinţaţi, -te.*

— De la **nevoinţă.**

NEVOÍNŢĂ s. f. (Învechit) **1.** Greutate, dificultate. *Să nu ne se pare că numai înşine isprăvim nevoinţa biruirei.* CORESI, EV. 16. *Luo copilul la dînsul, crescîndu-l şi pedepsindu-l cu nevoinţa şi cu politiia vieţii călugăreşti.* MINEIUL (1776), 57[v1]/26. *Înţălepţăi nevoinţăle de multe ori le biruiesc* (cca 1800). GCR II, 181/19. *Cercetînd noi izvodul şi puind înainte strîmtoarea şi nevoinţa care urmează... nicidecum nu este chip a urma plata lefelor fără scăderea a unor lefi din izvod* (a. 1814). URICARIUL, I, 219, cf. 212. *Erau deprinşi cu tot felul de nevoinţe.* STĂNOIU, C. I. 159. ◇ L o c. a d v. **Cu (multă) nevoinţă** = cu greu, anevoie. *Plugariul cu multă trudă ară şi seamănă cu nevoinţă şi cu lacrăme.* CORESI, EV. 78. *Acest caic... cu multă nevoinţă abia putînd a se apropia oarece în prijma cîrmei... l-au tras cu agiutoriul frînghiii pînă lîngă corabie.* DRĂGHICI, R. 11/23.

2. Necaz **(1, 2),** suferinţă, chin; tortură. *Mai apoi obîrşi nevoinţa cu mucenicie.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 22[v]/31, cf. noiembrie 127[v]/23. *Şi-ncă-m vez şi nevoinţa şi-mi audzi şi de suspinuri.* id., ap. GCR I, 242/1, cf. 251/31, 257/18. *Şi să voieşti a-m plăti chiriia cu lacrămi, cu suspinări..., cu nevoinţă, cu defăimare?* (a. 1750). GCR II, 47/12. *I se veştejise frumseţile de multa nevoinţă.* MINEIUL (1776), 51[v1]/35, cf. 26[r1]/27, 43[r2]/32, 92[r1]/19. ◇ L o c. a d v. **Cu nevoinţă** = aspru, fără milă[1]. *Teofil purtîndu-se şi el împotriva sfintelor cu nevoinţă.* ib. 78[r2]/19. **În nevoinţă** = chinuit, torturat. *Îl lăsară să-ş petreacă în nevoinţă.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 13[r]/24. *Au întărit pre mucenicii care sta în nevoinţă şi cînta.* MINEIUL (1776), 41[r1]/1.

3. Trudă, străduinţă, osteneală, silinţă, stăruinţă, efort; zel, asiduitate. *Să ne nevoim într-alalte nevoinţe cu lucrure bune.* CORESI, EV. 28. *Nevoinţa de folosul sufletului răsfiră-se.* id. ib. 88. *După multă nevoinţă birui Bogdan Vodă pe tată-său.* URECHE, L. 79. *Cu nesocotinţa vor să-şi piardză toată nevoinţa.* EUSTRATIE, PRAV. 1/18, cf. 3/17. *Au căutat a se surpare toate nevoinţele lui Craiu.* M. COSTIN, LET. I, 289/12. *Carte... cu lungă nevoinţă şi cu lexicoane de agiuns tălmăcită.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 251/15. *Fost-au dară gîndul şi nevoinţa noastră, ca tot trupul hroniculuì... în doauă tomuri (adecă cărţi mari) să-l împărţim.* CANTEMIR, HR. 50. *După dreptate ai luat răsplătirile nevoinţelor tale.* MINEIUL (1776), 65[r1]/1. *Nevoinţa fiilor latineşti nu totdeauna au fost întocma întru învăţătura cea gramaticească.* MAIOR, IST. 240/11, cf. id. P. 80/20. ◇ L o c. a d j. **Cu nevoinţă** = stăruitor, silitor, zelos. *Cu dorire era pentru fapte şi cu nevoinţă ca să le săvîrşească.* ARHIVA R. I, 66/11. ◇ **E x p r. Cu (multă** sau **mare, bună) nevoinţă** sau **cu toată nevoinţa** = cu tragere de inimă, cu rîvnă (deosebită); în mod insistent, stăruitor. *Să nu fii lenivos, ce cu toată nevoinţa ceteaşte şi ia aminte.* CORESI, EV. 5. *Cu bună nevoinţă să ne nevoim den cel lucru rău spre cela bunul.*

id. ib. 26. *Cu toatî nevoința fac voauă scriso*[a]*re, pentru mîntuirea voastră* (cca 1618). GCR I, 49/11. *Văzînd acest sămn, cu nevoință întrebă Xerxis pre vrăjitori.* HERODOT (1645), 373. *Gligorie Ureche ce au fost vornic mare, cu multă nevoință cetind cărțile și izvoadele, și ale noastre și cele striine, au aflat cap și începătură moșilor.* URECHE, L. 57. *Înțelepții și putearnicii . . . cu mare osîrdie și nevoință . . . cearcă și sapă pămîntul* (a. 1646). GCR I, 118/16. *Să învețe cu multă nevoință și să să roage lui Dumnezău.* N. TEST. (1648), 191r/7. *Cu toată nevoința am silit a scrie voao.* ib. 200v/14, cf. 245v/34. *De să va întîmpla să vă și biruiască vrăjmașii voștri, ei nu vă vor goni cu toată nevoința.* NEAGOE, ÎNV. 241/24. *Să nu ne lenevim spre lucrurile ceale bune, ce cu mare nevoință să ne păzim a le umplea.* GAVRIL, NIF. 5/13. *Fieștecarele cugetă întru inima lui cu nevoință spre răutăți, în toate zilele.* BIBLIA (1688), 4²/38. *Au lăsat acel loc crijecilor ca cu nevoință pururea să oștască crijecii asupra păgînilor.* N. COSTIN, L. 206. *Au pus cu toată nevoința meșteri fîntînari de au adus o fîntînă cu apă foarte bună.* R. GRECEANU, CM II, 87. **Cu** (sau **prin**) **nevoința cuiva** = prin munca asiduă a cuiva, datorită eforturilor depuse de cineva. *Cu nevoința prea sfințitului mitropolit chir Teofil . . . ne-au dăruit dar ca acesta, carte pre limba rumunească* (a. 1644). GCR I, 110/2. *Sfînta scriptură prin nevoința măriei tale să citească și cunoscută să face și la mari și la mici.* BIBLIA (1688), [prefață] 8/9. *Costandin Vodă făgăduindu-i că cu nevoința lui îl va băga în Ardeal.* IST. Ț. R. 30. *Cu nevoința Irimii*[i] *Vodă au statut legături de pace între hanul tătărăscu și între Zamoschii.* N. COSTIN, L. 583. *L-au ales la domnie . . . cu nevoința și cheltuiala lui Șerban Vodă.* NECULCE, L. 93. **A pune** (sau, rar, **a face, a avea**) **(multă) nevoință** (sau **toată nevoința**) = a depune eforturi (deosebite), a-și da (toată) osteneala, a se strădui (din toate puterile). *Eu vă las a ști cîtă nevoință am pentru voi.* CORESI, L. 459/17. *Puse multă nevoință cu cetățeanii și cu mare chin și meșterșug de abia dobîndi cetatea.* MOXA, 379/13. *Multă nevoință punea de slujea lui Hristos.* VARLAAM, C. 106. *Chiemă pre împăratul prin soli, zicînd cum toată nevoința vor puni împrotiva celorlanți greci.* HERODOT (1645), 357. *Leșii n-au nevoință să strîngă avuție.* URECHE, L. 113. *Cela ce nu pune nevoință să socotească pre cel bolnav, ce se dzice pri cel otrăvit, cum l-au fost socotind și la alte boale, face prepus cum să-l fie el otrăvit.* PRAV. 111. *Aceasta am făcut la tălmăcirea aceștii sfinte scripturi, făcînd multă nevoință și destulă cheltuială.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/41. *Numai să puie nevoință craiul, să-l așează domnu în scaonul tătîne-său.* N. COSTIN, L. 178. *Drept aceia au pus măriia sa nevoință împreună cu unchiul măriii-sale . . . de o au făcut cu tărie, ca multora scăpare și apărare să fie.* R. GRECEANU, CM II, 87. *Fiind om isteț, au pus nevoință, au învățat cartea și limba turcească.* CANTA, LET. III, 184/10. *Într-un an să nu poată, punînd nevoință, învăța atîta din limba cea ungurească.* MAIOR, IST. 165/7. **A pune nevoință la . . .** = a insista, a stărui pe lîngă (cineva). *Nicolai Vodă . . . i s-au rugat, mergînd la Țarigrad, să puie nevoință la Poartă pentru slobozitul boierilor ce era trimiși la Varna.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 145/26.

4. Necesitate **(1)**, nevoie **(1)**. *Caracterul ajutoarelor ce trebuiesc date este arătat prin natura nevoințelor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 79.

— Pl.: *nevoințe.*

— **Nevoi** + suf. *-ință.*

NEVOINȚÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Care este plin de lipsuri, de griji, de nevoi **(2)**. *Nevoințasca viață răhnind, pre la mănăstirile bărbățești pregiur Iordan și la pustie cutreierînd.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 14r/7.

— Pronunțat: *-vo-in-.* — Pl.: *nevoințești.*

— **Nevoință** + suf. *-esc.*

NEVOIÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) Anevoios. *Anul va fi roditoriu, însă pre mare nevoios.* CALENDARIU (1814), 69/17, cf. LM. *Pașii noștri deveniră mai grei, urcarea mai nevoioasă.* EMINESCU, G. P. 153. ◇ F i g. *Nevoioasa și nedibacea mea rostire.* ODOBESCU, S. III, 510.

— Pronunțat: *-vo-ios.* — Pl.: *nevoioși, -oase.*

— **Nevoie** + suf. *-os.*

NEVOIOȘETÚRĂ s. f. (Prin sud-estul Transilv.) Slăbiciune, neputință **(1)**, nevolnicie **(2)**. *Corăzia dă la inimă și din gură o am, da nu mă lasă nevoioșetura bătrîneții.* GR. S. V, 27, cf. 45.

— Pronunțat: *-vo-io-.*

— **Nevoios** + suf. *-etură.*

NEVOÍRE s. f. (Învechit) Faptul de a (s e) n e v o i și rezultatul lui.

1. Necesitate **(1)**. Cf. n e v o i **(1)**. *Văzînd lumea și toate cîte sînt într-însa că să mișcă cu o nevoire, cunoscui cum să fie Dumnezău cela ce le ține pre aceastea.* VARLAAM-IOASAF, 125r/14.

2. Chin, suferință. Cf. n e v o i **(2)**. *Sfîrșire și nevoire face-va Domnu . . . spre toți ce lăcuiesc pre pămînt.* CORESI, EV. 36.

3. Greutate, dificultate. Cf. n e v o i **(4)**. *Rîvnă numai de patriotism și mîndrie națională să între între noi ș-atunci toate nevoirile ni să vor părea lesnicioase.* MUMULEANU, C. 69/6, cf. LB, VALIAN, V.

— Pl.: *nevoiri.*

— V. **nevoi.**

NEVOÍT, -Ă adj. (Învechit, rar) Chinuit (fiziceşte), torturat. *Rădicînd acel mult nevoit . . . trup a mucenicului de la acel loc nevederos unde era, adusără de-l pusără în vedeare.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 101v/14.

— Pl.: *nevoiți, -te.*
— V. **nevoi.**

NEVOITÓR, -OĂRE adj. (Învechit) **1.** Stăruitor, zelos. *Făcea cinste oamenilor celor nevoitori.* VARLAAM, C. 133. *Și era varvarii întru această... mult mai nevoitori.* HERODOT (1645), 449, cf. 314. *De care lucru și el s-au apucat cu osîrdie și spre toți blînd și milostiv și nevoitor spre lucruri bune besericilor s-au arătat.* URECHE, L. 157. *Fraților cu nevoitoare inemă și cu smerit cuget slujiia.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie $8^{v}/30$. *Fiind nevoitori de a coprinde țări, locuri, întru lauda împăratului lor.* IST. Ț. R. 4. *Ștefan Vodă dentîi să arăta spre toți plecat și milostiv și spre fapte bune silitoriu, spre beserici nevoitoriu.* N. COSTIN, L. 429. *Toți spun și mărturisesc că era nevoitoriu spre slujbe și spre ispovedanii.* ANON. CANTAC., CM I, 91. *Scris-au și Toma vornicul Cantacozono la nepoți lui, la Cupărești, ca să fie nevoitori pentru Duca visternicul.* NECULCE, L. 37. *Este nevoitor spre plinirea poruncilor* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. IV, 146/21. *Anton Bonfin, istoric ungur și de lucrurile ungurești foarte ispitit și nevoitoriu scriitoriu.* CANTEMIR, HR. 281. *A m*[u]*cenicilor celor nevoitori... cinstita pomenire.* MINEIUL (1776), $85^{v1}/20$. ◇ (Substantivat) *Împărăția ceriului iaste cea bunătate ce va să fie ce o răpesc cei nevoitori, cîți... cu tărie pîlcuiescu-se și se luptă și rabdă năpăștile și nevoile.* CORESI, EV. 528. *Ni să cade noao să cinstim nevoitorii sventei beserici.* VARLAAM, C. 133. *Scriind bună laudă nevoitorilor.* MINEIUL (1776), $7^{v1}/28$. *Am împreună cu mine nevoitori carii să ostenesc cu mine și să învață către calea călătoriei Celui de sus.* VARLAAM-IOASAF, $74^{v}/16$.

2. Harnic, muncitor **(13).** *O, Doamne,... dă... robilor tăi... să nu hie leneși ce să hie nevoitori.* VARLAAM, C. 302. *Pre cei iubitori de ustenează mai nevoitori face* (a. 1642). GCR I, 100/1. *Au adunat toate bunătățile, ca și albina cea nevoitoare.* GAVRIL, NIF. 12/16. ◇ (Substantivat) *Și dacă nevoitorul cu nădejde va săpa, El își va dobîndi dorul, comoara a dezgropa.* PANN, P. V. II, 91/11.

— Pronunțat: *-vo-i-.* — Pl.: *nevoitori, -oare.*
— Și: **nevoitóriu, -oáre** adj.
— **Nevoi** + suf. *-tor.*

NEVOITÓRIU, -OÁRE adj. v. **nevoitor.**

NEVÓLNIC, -Ă adj. **1.** (Învechit) Negativ al lui v o l n i c. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, VALIAN, V., POLIZU, CIHAC, II, 461, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. ✦ (Substantivat) Supus; rob; iobag; serv. *Tatarii pre ioni îi rîd, zicînd cum nu-s volnici, ce sănt robi iubitori de stăpăni și nevolnici și zic cum sănt fricoși și blăstămați.* HERODOT (1645), 253. *De-i întîlni în lunga ta cărare, Robi și nevolnici, suflete-nserate, Treci înainte, lasă-i în uitare!* CERNA, P. 67. *Cînd trecea papa în butcă, la moșiile noastre, toată turma nevolnicilor se așternea la pămînt, în genunchi.* C. PETRESCU, A. R. 20.

2. Lipsit de putere fizică, de forță, s l a b, n e p u t i n c i o s **(1),** b e c i s n i c; p. ext. schilod, infirm; incapabil să facă ceva (mai ales să muncească); care nu e bun de nimic. *Sînt un viarme nevolnic, iară nu om.* DOSOFTEI, V. S. septembrie $15^{r}/5$, cf. ANON. CAR. *Și-i făcură... Cînd puternici, cînd nevolnici.* CONACHI, P. 303, cf. I. IONESCU, D. 117. *Acest stolnicul Petre, un om de rînd, un stolnic, Ce pînă la domnie s-a prefăcut nevolnic.* ALECSANDRI, T. II, 73. *Voi, lași dătători de porunci, Mai rîdeți, Nevolnică turmă, Mai rîdeți, că-i rîsul din urmă.* COȘBUC, B. 159. *Oștean tu mișel și nevolnic, Care nimic nu plătești la sfat și nimic în războaie.* MURNU, I. 30. *Cu pitici așa nevolnici Tocmai el să-și puie mintea?* IOSIF, V. 86. *N-a fost în stare, nu pentru că era trîndav și nevolnic.* PAS, Z. I, 141. *Părea un biet moșneag nevolnic, care nu făcea nici bine, nici rău nimănui.* TUDORAN, P. 137. *Iertați-mă, oameni buni, sînt un bătrîn beteag și nevolnic.* V. ROM. decembrie 1954, 143, cf. ȘEZ. V, 114. (F i g.) *Flămîndă și nevolnică putere!* CERNA, P. 155. ◇ (Adverbial) *Unul dintre aceștia se străduia nevolnic să lovească iepurele de tablă.* TUDORAN, P. 18. (F i g.) *Barba rară, crescută nevolnic, ca iarba-n sărătură.* GALAN, Z. R. 171. ◇ (Substantivat) *Mulți nevolnici vendecă ei* (a. 1600). CUV. D. BĂTR. II, 150/15. *Calicii și orbii și șchiopii și nevolnicii adă încoace.* VARLAAM, C. 359. *Să apropiia către acel nevolnic ș-i zis(ă): vre-veri, părinte, să te ieu în chilie me...?* (a. 1692). GCR I, 304/29. *Cel neputincios nevolnic să nu se supere cu slujbă întru nimic* (a. 1766). URICARIUL, II, 219/9. *Interesul de a se ocroti nevolnicii și betegii rămași pe urma multelor războaie.* N. A. BOGDAN, C. M. 176. *Mai știa, din dovezi trecute, că uneori nevolnicul avea, el, dreptate.* C. PETRESCU, R. DR. 52. *Membrii familiei fără profesiune: soția, copiii, bătrînii, nevolnicii.* NOM. PROF. 83. *Piere tineretul lumii și rămîn nevolnicii.* SADOVEANU, M. C. 56. *Ursita pentru mine? Doar o plasă, nevolnicii să-i prind mai bine-n leasă.* V. ROM. septembrie 1954, 65. *Au stat în tranșee atîta vreme și tot niște nevolnici au rămas.* PAS, Z. IV, 32. *Dacă-ți începe a scoate filozofi din toți nevolnicii, ce s-a face lumea fără proști?* GALAN, B. II, 231. *Rămîne să-mi iau baba și pe nevolnicul ăsta (a arătat pe orb care adormise) și să plecăm.* DAVIDOGLU, O. 68.

— Pl.: *nevolnici, -ce.*
— Pref. *ne-* + **volnic.** Cf. v. sl. НЕВОЛЬНЪ.

NEVOLNICÍ vb. IV. (Învechit) **1.** T r a n z. Negativ al lui v o l n i c i; a asupri. *Bogații nevolnicescu voi.* COD. VOR. 118/14.

2. Refl. A păcătui, a greși (fără voie). *Să va ruga preotul pentru sufletul ce s-au nevolnicit.* BIBLIA (1688), 107¹/38.
— Prez. ind.: *nevolnicesc.*
— V. **nevolnic.**

NEVOLNICÍE s. f. **1.** (Învechit) Negativ al lui volnicie; stare de supunere, de umilință; asuprire, opresiune, constrîngere. Cf. GCR I, 291/23, BUDAI-DELEANU, LEX.
2. Slăbiciune, neputință **(1)**, incapacitate, (regional) nevoioșetură. Cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Doar mila ta n-o să se stîngă Cînd două mîni tremurătoare Își împreun-nevolnicia În chip de rugă și iertare.* GOGA, P. 112. *Nu ne oprește nimeni ca să vorbim așa. — Ba da, vericule. — Cine, mă Tudorică? — Nevolnicia noastră.* PAS, L. I, 268.
3. (Rar; la pl.) Greutăți, vicisitudini, necazuri **(1)**. *Într-o unire cu toții... Patriei lor să slujească la a ei nevolnicii.* ap. TDRG.
— Pl.: *nevolnicii.*
— **Nevolnic** + suf. *-ie.*

NEVRÁLGIC, -Ă adj. Privitor la nevralgie, (provocat) de nevralgie. Cf. NEGULICI, LM. ◇ Expr. **Punct (sau centru) nevralgic** = **a)** parte a corpului în care e localizată o nevralgie; punct sensibil, dureros; **b)** fig. parte dificilă, greu de rezolvat a unei situații, a unei discuții, a unei probleme. *Prezintă pînă astăzi puncte nevralgice.* S. C. ȘT. (IAȘI), 1956, 40. *Sudura... constituia un punct nevralgic: nu se făcea în ritmul cerut de constructori.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 845.
— Pl.: *nevralgici, -ce.* — Și: (învechit) **nefrálgic, -ă** adj. NEGULICI, COSTINESCU.
— Din fr. **névralgique.**

NEVRALGÍE s. f. Durere acută simțită pe traiectul unui nerv **(2)**. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., BARCIANU. *I-am găsit pe amîndoi plimbîndu-se prin birou, de parcă aveau nevralgie.* CAMIL PETRESCU, P. 217. *O durere mare în piept datorită unei simple nevralgii.* YGREC, M. N. 275.
— Pl.: *nevralgii.* — Și: (învechit) **nefralgíe** (NEGULICI, COSTINESCU, ALEXI, W.), **neuralgíe** (LM) s. f.
— Din fr. **névralgie.**

NEVRASTENÍE s. f. v. **neurastenie.**

NEVRÁX s. n. Sistem nervos central. *Acest nevrax sau sistem nervos central este închis în canalul osos.* YGREC, M. N. 333, cf. 335.
— Din fr. **névrax.**

NÉVRĂ s. f. v. **nerv.**

NEVRĂPITÓR s. m. v. **năvrăpitor.**

NEVRÉDNIC, -Ă adj. Negativ al lui vrednic; care nu este vrednic; care nu este capabil de..., (învechit) netrebnic **(2)**; care nu merită ceva. *Eu am nădeajde ce puteți cunoaște că nu seți nevreadnici.* CORESI, L. 386/10, cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DM.
— Pl.: *nevrednici, -ce.*
— Pref. *ne-* + **vrednic.**

NEVRÉTIC, -Ă adj. v. **nevritic.**

NÉVRIC, -Ă adj. (Învechit) Care se referă la nervi **(2)**, de nervi, al nervilor. Cf. VEISA, I. 172/24. *Podagra (durerea de picioare) nevrică.* CORNEA, E. I, 133/11. ◇ *Friguri nevrice* = febră tifoidă. *Aceste friguri... țiind îndelungat, se prefac în friguri nevrice (lăngoare).* id. ib. 70/20.
— Pl.: *nevrici, -ce.*
— **Nevră** + suf. *-ic.*

NEVRICÁ s. f. (Familiar; mai ales la pl.) Atac de nervi, criză nervoasă; (popular), pandalie. Cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *O apucau nevricale și spărgea oglinzile.* VLAHUȚĂ, O. A. 149. *Urechile îi vîjîiau de țipetele nevestei... care îi dovedea, torturată de nevricale, că el e de vină.* DELAVRANCEA, S. 118. *Oricine are nevricale și ofuri la inimă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I, 177. *Nimeni nu poate nega, zise împăciuitor doctorul, că, pentru nevricale, tratamentul moral este bun.* BART, E. 377, cf. 239. *Sînt acolo cuconeturi din lumea mare, cu nevricale.* PAS, Z. II, 179. *Matei porni spre Călărași hotărît să-i „răcorească nevricalele".* GALAN, B. II, 73. ✦ Isterie. Cf. POLIZU, ALEXI, W.
— Pl.: *nevricale.*
— Din ngr. **νευρικά.**

NEVRICÓS, -OÁSĂ adj. (Familiar) Nervos **(3)**. Cf. POLIZU. *Fie, soro, la naiba! că prea ești nevricoasă!* CARAGIALE, O. II, 129. *Omul, bunioară..., dintr-un nu știu ce ori ceva, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o idee!* id. ib. VI, 67. ✦ Isteric. Cf. POLIZU. ◇ (Substantivat) *Gesturi care seamănă prea mult cu convulsiunile unui nevricos.* FILIMON, O. II, 224.
— Pl.: *nevricoși, -oase.*
— Din ngr. **νευρικός.**

NEVRÍTĂ s. f. (Med.) Leziune inflamatorie sau degenerativă a unui nerv **(2)**. Cf. COSTINESCU. *De un deosebit interes sînt cercetările care au arătat rolul tulburărilor metabolice în apariția nevritelor.* PARHON, O. A. I, IX, cf. 29.
— Pl.: *nevrite.* — Și: (învechit) **neurítă** s. f. LM.
— Din fr. **névrite.**

NEVRÍTIC, -Ă adj. **1.** (În dicționarele din trecut) Nevrotic **(1)**. Cf. NEGULICI, COSTINESCU. *Remedie nevritice.* LM, cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D.

2. Privitor la nevrită, care aparţine nevritei, de nevrită. Cf. SCRIBAN, D.

— Pl.: *nevritici, -ce.* — Şi: (învechit) **nevrétic, -ă** adj. NEGULICI.

— Din fr. **névritique.**

NEVRÎSNIC, -Ă adj. v. **nevîrstnic.**

NEVRÎSTNIC, -Ă adj. v. **nevîrstnic.**

NEVROGRÁF s. m. (Med.; învechit) Specialist în nevrografie. Cf. NEGULICI, COSTINESCU.

— Pl.: *nevrografi.*

— Din fr. **névrographe.**

NEVROGRAFÍE s. f. (Med.; învechit) Descriere ştiinţifică a nervilor (2). Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU.

— Din fr. **névrographie.**

NEVROLÓG s. m. v. **neurolog.**

NEVROLOGHÍE s. f. v. **neurologie.**

NEVROLOGÍE s. f. v. **neurologie.**

NEVRÓM s. n. (Med.) Tumoare care se dezvoltă în ţesutul sau pe traiectul unui nerv (2). Cf. BIANU, D. S.

— Pl.: *nevroame.*

— Din fr. **névrome.**

NEVROPÁT, -Ă adj., s. m. şi f. (Persoană) care suferă de o boală de nervi; s p e c. (om) bolnav de nevropatie; p. e x t. (om) dezechilibrat, exaltat. Cf. DR. VII, 484, YGREC, M. N. 351. *Nevropatul e un egoist care nu trăieşte decît pentru el. El pierde imediat tot sistemul de reprezentări şi de expresii care-l pun în comunicaţie cu semenii săi.* RALEA, S. T. II, 75, cf. 12.

— Pl.: *nevropaţi, -te.*

— Din fr. **névropathe.**

NEVROPÁTIC, -Ă adj. (Rar) Care aparţine nevropatiei sau nevropatului, privitor la nevropatie sau la nevropat. *Ereditatea nevropatică, adică a copiilor născuţi din părinţi dezechilibraţi, se stabileşte dificil.* YGREC, M. N. 122.

— Pl.: *nevropatici, -ce.*

— Din fr. **névropathique.**

NEVROPATÍE s. f. Boală a sistemului nervos central caracterizată prin tulburări ale funcţiunilor psihice şi psihologice. *La doi fraţi ai săi . . . a izbucnit nebunia înainte de a sa şi . . . această nevropatie se poate urmări în linie ascendentă.* MAIORESCU, CR. II, 300, cf. BIANU, D. S., DM.

— Pl.: *nevropatii.*

— Din fr. **névropathie.**

NEVROPTÉR s. n. (La pl.) Grup de insecte cu aripile membranoase, transparente şi străbătute de o reţea deasă de nervuri; (şi la sg.) insectă din acest grup. Cf. ŞINCAI, ap. URSU, T. Ş. 242. *Neuroptere, cu aripi ca răţeaua.* J. CIHAC, I. N. 175, cf. STAMATI, M. 125, BARASCH, I. N. 408, COSTINESCU, PONTBRIANT, D. *Neuropterele au metamorfism complet cu larvă şi nimfă.* SIMIONESCU, F. R. 272. ◇ (Adjectival) *Insectă nevropteră.*

— Pl.: *nevroptere.* — Şi: (rar) **nevroptéră** (ALEXI, W.) s. f., **neuroptér** s. n.

— Din fr. **névroptère.** — **Neuropter** < lat. **neuroptera,** fr. **neuroptère.**

NEVROPTÉRĂ s. f. v. **nevropter.**

NEVRÓS, -OÁSĂ adj. v. **nervos.**

NEVRÓTIC, -Ă adj. 1. (Despre substanţe, alimente, medicamente; adesea substantivat) Care acţionează (ca remediu) asupra sistemului nervos; (în dicţionarele din trecut) nevritic (1). Cf. NEGULICI, COSTINESCU.

2. Care aparţine nevrozei, privitor la nevroză, care are caracterul unei nevroze; (învechit, rar) nevrozic. *La unele persoane cu o inerţie deosebită a sistemului nervos, obligativitatea de a se adapta la aceste schimbări poate determina chiar o anumită stare nevrotică.* V. ROM. ianuarie 1960, 105. ✦ Care provoacă nevroză. *Personalitatea umană sucomba sub presiunea ritmului nevrotic al tehnicii înaintate pornite să desfigureze, în condiţiile capitalismului, psihologia omenească, standardizînd-o.* V. ROM. ianuarie 1960, 178. ✦ (Despre oameni) Care suferă de nevroză. Cf. CADE.

— Pl.: *nevrotici, -ce.*

— Din fr. **névrotique.**

NEVROTOMÍE s. f. Disecare a unui nerv (2); operaţie chirurgicală care constă în tăierea unui nerv. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Operaţia de nevrotomie (tăierea nervului sciatic şi a tibianului anterior).* ENC. VET. 14.

— Din fr. **névrotomie.**

NEVROZÁT, -Ă adj. Bolnav de nevroză; p. e x t. dezechilibrat, exaltat. *Învăţaseră a cunoaşte gusturile acelei clase: o iubire nevrozată şi pornografică, o jelanie prefăcută.* IONESCU-RION, C. 39. *Dragoste nevrozată.* LOVINESCU, C. IV, 23. *Mediu nevrozat.* BUL. FIL. II, 225.

— Pl.: *nevrozaţi, -te.*

— După fr. **névrosé.**

NEVRÓZĂ s. f. Nume generic dat afecţiunilor sistemului nervos, provocate de tulburări funcţionale ale scoarţei cerebrale. Cf. I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *O! feerie a naturii, vindecătoare de nevroze.* MACE-

DONSKI, O. I, 64, cf. 63. *Veacul de mijloc e epoca clasică a psihozelor şi nevrozelor de tot felul.* GHEREA, ST. CR. II, 116, cf. 304, I, 314, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Nevrozele să arată mai cu seamă la persoanele slabe, debile; ele se văd mai des la femei şi sînt cîteodată ereditare.* BIANU, D. S., cf. ŞĂINEANU, D. U. *Examinînd diferitele organe ale celor suferinzi de nevroze, nu vedem . . . nimic anormal.* YGREC, M. N. 344. *Freud a susţinut că procesului de sublimare . . . i se datoresc nu numai visul, dar şi nevroza.* VIANU, M. 51. *Cînd, însă, dintr-o cauză oarecare, în general ca consecinţă a diferitelor nevroze, sinteza mentală e alterată, conştiinţa se afirmă într-o serie de ticuri, de mici obiceiuri mecanizate.* RALEA, S. T. II, 13, cf. 67. *Nevroza astenică, denumită de unii romancieri „boala secolului nostru", nu a fost bine studiată din punct de vedere fiziopatologic, pînă la experienţele lui I. P. Pavlov.* V. ROM. ianuarie 1960, 100, cf. 104, CONTEMP. 1962, nr. 808, 1/5.

— Pl.: *nevroze.* — Şi: (învechit) **neuróză** s. f. YGREC, M. N. 34.

— Din fr. **névrose.**

NEVRÓZIC, -Ă adj. (Învechit, rar) Nevrotic (2). Cf. PONTBRIANT, D.

— Pl.: *nevrozici, -ce.*

— Din fr. **névrosique.**

NÉVRU s. m. v. **nerv.**

NEVRÚT, -Ă adj. Negativ al lui v r u t. (Substantivat; în e x p r.) **Vrute şi nevrute** v. v r u t.

— Pref. *ne-* + **vrut.**

NÉWTON s. m. Unitate de măsură pentru forţă (în sistemul metru-kilogram-secundă), de 9,81 ori mai mică decît kilogramul-forţă. Cf. LTR, DM, DER.

— Pronunţat: *niu-.* — Pl.: *newtoni.*

— Din fr. **newton,** germ. **Newton.**

NEWTONIÁN, -Ă adj. Care ţine de sistemul savantului englez Newton, privitor la acest sistem. Cf. NEGULICI, COSTINESCU. *Forţele gravitaţionale se mai numesc şi newtoniene.* CIŞMAN, FIZ. II, 109.

— Scris şi: (învechit) *nevtonian.* NEGULICI, COSTINESCU. — Pronunţat: *niu-.* — Pl.: *newtonieni, -e.*

— Din fr. **newtonien.**

NEWTONIANÍSM s. n. (Rar) Sistemul lui Newton cu privire la mişcarea corpurilor cereşti şi la cauzele ei. Cf. COSTINESCU.

— Scris şi: (învechit) *nevtonianism.* COSTINESCU. — Pronunţat: *niu-.*

— Din fr. **newtonianisme.**

NEX s. n. (Latinism livresc) Legătură, înlănţuire (între lucruri, fenomene etc.); relaţie, raport. *Să scoată din cuvîntările lui cîteva pasage afară din nexu cu celelalte, să le esplice.* BARIŢIU, P. A. I, 591. *Proclamaţiunea din 18 octobre şi acea instrucţiune făcu o adevărată epocă tristă însă măreaţă în istoria Transilvaniei . . . în nex cu manifestele împărăteşti.* id. ib. II, 299, cf. STAMATI, D., CIHAC, I, 177. *Nexul braţelor în lupta dreaptă.* LM. *Nici un nex în vorbele . . . voastre.* id. ib. *Poezia . . . trebuie să ne decline spiritul de la înlănţuirea fără margini a nexului cauzal, să ne manifesteze idei cu început şi cu finit şi să dea astfel o satisfacţiune spiritului omenesc.* MAIORESCU, CR. I, 54, cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Într-acest mod, inteligenţa lui se dezvoltă şi se înzestrează cu o mulţime de cunoştinţi, cari îi permit o evidinţă în necsul firesc al lucrurilor din lume.* SBIERA, F. S. 309.

— Scris şi: *necs.* — Pl.: *nexuri.*

— Din lat. **nexus.**

NEZĂM s. n. v. **nizam.**

NEZĂBÁVĂ s. f. (Învechit) Negativ al lui z ă b a v ă. (E x p r.) **Nezăbavă vreme** = nu peste multă vreme; curînd, repede, grabnic. *Iară Rodolfu, împăratul nemţăscu, nezăbavă vreme, au trimis sol la Jicmont.* N. COSTIN, L. 590.

— Pref. *ne-* + **zăbavă.**

NEZĂBĂVNIC, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui z ă b a v n i c; care nu permite zăbavă, g r a b n i c; p. e x t. operativ, eficace. *Cercetarea ce au făcut către aflarea unui mijloc ca acesta nezăbavnic* (a. 1794). GCR II, 153/27.

— Pl.: *nezăbavnici, -ce.*

— Pref. *ne-* + **zăbavnic.**

NEZĂRVITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Care nu produce zarvă; paşnic[2] (1). *Cu prea bună, nezărvitoare şi neprotivitoare căđinţă au venit de moşie la prea nălţia sa ca la un moştenitoriu prinţ al Ardealului.* ŞINCAI, HR. III, 276/28.

— Pl.: *nezărvitori, -oare.*

— Pref. *ne-* + **zărvi** + suf. *-tor.*

NEZĂTICNÍT, -Ă adj. (Învechit) Negativ al lui z ă t i c n i t. ✦ (Adverbial) În mod consecvent, regulat, neabătut (2). *Unde oaîle şerpelui vii afla nezaticnit le be.* CANTEMIR, IST. 252. *Aceşti bani, 2 lei, să le dei . . . pe toată luna nezăticnit* (a. 1799). URICARIUL, I, 90.

— Pl.: *nezăticniţi, -te.*

— Pref. *ne-* + **zăticnit.**

NEZBILIŢURI s. n. pl. (Regional) „Comedii". Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

NEZDRAVÁN, -Ă adj. v. **năzdrăvan.**

NEZDRÁVĂN, -Ă adj. v. **năzdrăvan.**

NEZDRĂVÁN, -Ă adj. v. **năzdrăvan.**

NEZDRĂVĂNÍE s. f. v. **năzdrăvănie.**

NEZDRĂVENÉSC, -EÁSCĂ adj. (Regional; într-un descîntec) De origine supranaturală (Lunca Cernii de Sus-Haţeg). Cf. COM. SAT. IV, 107. *Friguri nezdrăveneşti . . .*, *Eu vă scornesc.* ib.

— Pl.: *nezdrăveneşti.*

— **Nezdrăvan** + suf. *-esc.*

NEZDRĂVENÍE s. f. v. **năzdrăvănie.**

NEZDREVENÍE s. f. v. **năzdrăvănie.**

NEZGHEP subst. (Învechit, rar) Un fel de eşarfă de tafta pe care o purtau femeile pe cap. *Inventariul averei lui Ştefan Vodă . . .* 70 *tal*[eri], *on nezghep, margaritar* (a. 1594). HURMUZAKI, XI, 398, cf. DHLR II, 552.

— Accentul necunoscut. — Pl.:?

— Din tc. **nezghep.**

NEZGLOBÍV, -Ă adj. v. **nezlobiv.**

NEZGÚBĂN s. m. (Regional) Om excesiv de dezvoltat din punct de vedere fizic. V. n a m i l ă, m a t a h a l ă. Com. BENIUC.

— Pl.:?

— Etimologia necunoscută.

NEZÎ vb. IV. I n t r a n z. (Regional) A prevesti (Ceica-Beiuş). ALR I 1 403/305. *Nu nezî rău.* ib.

— Prez. ind.: *nezăsc.*

— Etimologia necunoscută.

NEZLOBÍV, -Ă adj. (Învechit) Care este animat de sentimente bune, care este binevoitor, bun, blînd; p. r e s t r. inocent, nevinovat **(2).** *Nu-ş va delunga ajutoriul său de noi nezglobivul Dumnezeu.* CORESI, EV. 350, cf. 46, 236, 282. *Cade-se noao să fie preutul cela marele cuvios, nezlobiv . . ., lepădat de păcate.* id. L. 552/7. *S-au vorovitu într-o sară, ca nişte lupi gata spre vînat, ca să îneace oaia cea nezlobivă, adecă pre Ştefan Vodă.* URECHE, L. 149, cf. DHLR II, 516, ROSETTI, L. R. VI, 258, T. PAPAHAGI, C. L. ◇ (Substantivat) *Văzu feciorul de departe viind şi timpină el, că înainte apucă nezlobivul şi de oameni iubitoriul.* CORESI, EV. 29.

— Pl.: *nezlobivi, -e.* — Şi: **nezglobív, -ă** adj.

— Din v. sl. **нєзлобивъ.**

NEZMINTÍT, -Ă adj., adv. v. **nesmintit.**

NEZUÍRE s. f. v. **năzuire.**

NI¹ conj. (Învechit şi popular; repetat sau dublat de „nici") **1.** (Cînd înţelesul frazei e negativ, exprimă, prin repetare, negarea fiecărei alternative) Nici **(II)** . . ., nici . . . *Eu spun că să vînd, să scap de belea, ea că nu . . . Ni aşa, ni aşa! Atunci ce vreai, fa?* PREDA, M. 179. *Umbla nici pe drum, ni pe lîngă drum, căci ţapul nu ţinea drumul drept.* ISPIRESCU, L. 179. *Dar Gruiţa cel mai mic Ni nu bea, Ni nu mînca, Numa şedea supărat.* DENSUSIANU, T. H. 183. *Ni nu mîncă, ni nu bea.* MAT. DIALECT. I, 82. *Ni seamă, ni teamă* (= nici nu-mi pasă, nici nu mi-e teamă). REV. CRIT. III, 162.

2. (Cînd înţelesul frazei e afirmativ, exprimă, prin repetare, nehotărîrea între două sau mai multe posibilităţi) Cînd . . ., cînd . . . ; acum..., acum . . . ; ba . . ., ba . . . ; aici . . ., aici . . . *Nu crede vizirul că vine şi tot trimite ni pre unul, ni pre altul înaintea lui, să vie mai curund.* NECULCE, L. 50. *Lăţcarachi tot triimite la sute de pungi de lua, ni c-o pricină, ni cu alta.* id. ib. 101, cf. 161. *Însă ghetii grecilor au fost mai cunoscuţi, căci şi mai adese peste îmbe malurile Dunării trecea şi ni cu mesii, ni cu thrachii să amesteca.* CANTEMIR, HR. 73. *Foarte bine, foarte bine! ni din buze mormăia, ni din colţi clănţăia.* id. IST. 121, cf. 29, 156, HEM 919. *A ostenit măicuţa Tot mutîndu-ţi pernuţa Ni la umbră, ni la soare, Ni la cap, ni la picioare.* TEODORESCU, P. P. 288, cf. MARIAN, Î. 38. *Ni una, ni alta.* REV. CRIT. III, 162. *Mirele s-a supărat Şi-ntr-una s-a preumblat. Ni în tindă, ni în casă, Pe şinură de mătasă.* BUD, P. P. 15, cf. PAMFILE, C. Ţ. 94, T. PAPAHAGI, M. 112, CIAUŞANU, V. 183, BUL. FIL. V, 169, ALR II/79.

— Din slavonul **нн.**

NI² interj. **1.** Cuvînt cu care se atrage atenţia:

a) (Învechit) Ei! *Amu acmu cinre grăiaşte (ni* a c u m N. TEST. 1648). COD. VOR. 130/23. *Amu acmu, bogaţii! (ni* a c m u N. TEST. 1648) *plîngeţi-vă.* ib. 132/6. *Ni amu, suflete, cine ară pute spune frica şi cutremurul şi munca ceasului de moarte* (a. 1654). CUV. D. BĂTR. II, 452/13.

b) (Învechit şi regional; exprimă adesea şi ideea de admiraţie, de uimire) Uite! ia! vezi! priveşte! Cf. ANON. CAR., LB, LM, DDRF. *Ni, măi Vasile, ni, măi oameni buni.* VASILIU, P. L. 260. *Ni! mă, ce-ţi arăt!* COMAN, GL., cf. ALRT II 133, 332. *Ni, ce frumos se vede apusul soarelui.* CV 1950, nr. 4, 33, cf. L. ROM. 1960, nr. 2, 21, A V 15, 20, VI 26, com. din MONOR-REGHIN, MORĂRENI-TOPLIŢA, ŞIEUŢ-BISTRIŢA. *Ni, mamă, un om!* MAT. DIALECT. I, 183. (Repetat) *Ni, ni ce-i colo!* REV. CRIT. III, 162. ◇ (Cu valoare verbală) *Ni-l-ai* = uite-l, iată-l. *Ni-l-ai, că vine!* MAT. DIALECT. I, 82. ◇ L o c. a d v. (Regional) **Amu ni** = imediat, numaidecît, chiar acum. Cf. ALR I 328/257, MAT. DIALECT. I, 82, 183.

2. (Învechit) Cuvînt care exprimă un îndemn la acţiune; hai! haide! haideţi! *Derept aceasta, ni să dăm vin a bea tatălui nostru şi să ne culcăm cu el.* PALIA (1581), 73/12. *Toate cîte-i greşit . . . toate sînt scrise, şi le aduce de o laturi mulţi draci nevăzuţi şi dzic aşa: Ni să-l răpim, să-l luom* (a. 1654). CUV. D. BĂTR. II, 453/19.
— Din magh. **ni.**

NI[8] interj. (Învechit şi regional) Cuvînt cu care se alungă, se îndeamnă sau se cheamă unele animale (cîini, viţei, cai). Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, ŞĂINEANU, D. U., T. PAPAHAGI, M. 227, CHEST. V 77/5, 63, 84.
— Din magh. **ne.**

NIÁLCOŞ, -Ă adj. (Transilv.; mai ales despre oameni şi manifestările lor) Mîndru, arătos, gătit, fercheş, elegant, cochet. Cf. CONV. LIT. XX, 1014, MÎNDRESCU, UNG. 93, DDRF, CABA, SĂL., FRÎNCU-CANDREA, M. 55. *Se adaugă apoi tot felul de „prime", „galante", pentru ca să fie nilcoşe.* ARH. FOLK. VII, 55, cf. CHEST. II 51/313, ALR I 16/133, ALR II 2 964/53, 3 266/279, 284, 310, 316, 334, 346, 349, 353. ✧ (Adverbial) *Eu cos nialcoş cu ciur.* ALR I 1 762/355. ✦ Fudul, înfumurat, îngîmfat, trufaş; afectat. Cf. MÎNDRESCU, UNG. 93, H XVIII 14, VAIDA, CABA, SĂL., FRÎNCU-CANDREA, M. 55, COMAN, GL., ALR SN V h 1 254.
— Pl.: *nialcoşi, -e.* — Şi: **nílcoş, -ă, neálcoş, -ă** (LEXIC REG. 71, MAT. DIALECT. I, 82, 213) adj.
— Din magh. **nyálkos.**

NIÁMBAL subst. v. **miambal.**

NIÁUĂ s. f. v. **nuia.**

NIÁUŞ, -Ă adj. v. **neaoş.**

NIC adv., pron. neg., subst. v. **nimic.**

NÍCA adv., pron. neg., subst. v. **nimic.**

NICAÍRI adv. v. **nicăieri.**

NICAIÚRI adv. v. **nicăieri.**

NICARÍI adv. v. **nicăieri.**

NICAÚREA adv. v. **nicăieri.**

NICAÚRI adv. v. **nicăieri.**

NÍCĂ[1] adv., pron. neg., subst. v. **nimic.**

NÍCĂ[2] s. m. v. **neică.**

NICĂIÁR adv. v. **nicăieri.**

NICĂIÉREA adv. v. **nicăieri.**

NICĂIÉRI adv. (De obicei în construcţii negative) În nici un loc, în nici o parte, în nici un alt caz, la nimeni; (regional) niciunde. *Nu era iară pre acel pămînt lat necăiurilea păine.* PALIA (1581), 198/5. *Acoperemăntu nu căştigai necăiuri să scapu chinuitul.* PARACLIS (1639), 247. *Îi ziceam să nu margă asupra tătarălor cu oastea, carei nicăiurile nu au nici o cetate.* HERODOT (1645), 361. *Să să fie ascuns să nu să vadză necăiuri* (a. 1646). CCR 220/29. *Nicăirea nu i-au cutezatu a-i sta împotrivă Radul Vodă.* URECHE, L. 137. *Cînd va fugi ţăranul de la locul şi de la stăpănu-său nime nicăiuri să nu-l priimască.* PRAV. 6. *Necăiri n-au avut loc adevărat de-a lăcuirea.* N. TEST. (1648), 191[r]/12. *Locul era tot plin de oameni, nu să vedea şesul deşert necăiuri.* M. COSTIN, O. 99. *N-a paţît nicăiuri ruşine.* DOSOFTEI, PS. 65/8. *Striga-voiu şi necăire judecată nu e.* BIBLIA (1688), 371[1]/20. *În toată lumea nu iaste necăiuri pămîntu ca Italia.* N. COSTIN, L. 125. *Bani nu era necăiuri, vîndzare în vite nu era.* NECULCE, L. 71. *Nicăiuri putîndu-i afla, au trecut Dunărea.* CANTEMIR, HR. 254. *Pre domn l-au luat boiarii în chizaşie, cum va sta, nu va fugi necăiuri* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. III, 362/7. *Iar el atuncea au răspuns că de-l vor omori, nu se va duce nicăirile.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 157/10. *Nicăiri urme de ale acelora romani ce au fost în Dachia, ca să fie fost mutaţi cu totul într-altă parte, nu iaste.* C. CANTACUZINO, CM I, 44. *Tîlhariul şi vinovatul nu să poate ascunde nicăirea.* ANON. CANTAC., CM I, 171. *De nicăiuri nu vedea pre Theoghen.* AETHIOPICA, 3[v]/19, cf. 46[r]/13. *Nu l-au aflat nicăiuri* (cca 1800). GCR II, 179/27. *Cei ce nu vor fi statorniciţi cu şederea lor nicăiurea, care umblă cînd la un ţinut, cînd la altul, vor plăti goştina tot la goştinarii de ţeară* (a. 1809). URICARIUL, VI, 468. *Sta în cumpănă războiul, nicăiuri nu atîrna.* BELDIMAN, ap. GCR II, 245/19. *Nici o umbră de nădejde de nicăiri nu zăream.* HELIADE, O. I, 414. *Nu s-au întîmplat nicăiurea vreo altă bătălie.* AR (1831), 11[2]/45. *Nicăiurea vide alt pămînt afară de două ostroave mici.* DRĂGHICI, R. 46/29. *Aşteptatu-l-am, căutîndu-l, dar nu-l găsii nicăire.* ASACHI, S. L. I, 75. *Dînsa, voind să coase, îşi căută acul cu de-a măruntul, dar nu-l află nicăiri.* GT (1839), 22[1]/42. *Norocul . . . În lume nicăiuri nu stă statornicit.* DONICI, F. II, 43/11. *De te voi bate eu pre tine, mai mare ruşine nu vei fi petrecut nicăirea.* ALEXANDRIA, 127/24. *Nicairi pasiunea pentru băi nu s-a dezvoltat aşa de mult ca în Roma.* F (1880), 309. *Se iţeşte el pe colo, se iţeşte pe dincolo, dar pace bună! iezii nu-s nicăiri!* CREANGĂ, P. 24. *Aşa este, jupîneşică, nu-i vorbă, dar ca la casa omului nu-i nicăiurea.* id. ib. 135. *Nicăiri nu reiese mai clar deosebirea nemăsurată*

între obiectele de hrană aduse din afară decît la zahar. ARHIVA, I, 141. *Aşa-i cel făr'de noroc: Nicăieri să n-aibă loc.* BELDICEANU, P. 98. *Nu găsim dreptatea nicăieri, cînd o cerem faţă de un boier.* SP. POPESCU, M. G. 63. *Şi-n suflet, cînd ţi s-a stins iubirea, De-o cauţi pretutindeni, n-o afli nicăirea!* COŞBUC, S. 118. *Nu s-au mai pomenit nicăiri pe rotogolul pămîntului.* F (1903), 28, cf. CERNA, P. 159, ANGHEL-IOSIF, C. M. II, 11. *Căutasem fericirea prin toate colţurile pămîntului şi nicăieri n-o găsisem.* REBREANU, NUV. 87. *De nicăiri nu venea o veste mai blîndă.* MIRONESCU, S. A. 122. *Nu, nu sînt nicăirea, nici cer, nici munţi, nici văi Ca văile şi munţii răsfrînţi în ochii tăi.* EFTIMIU, Î. 149. *În tăcuta odaie, . . . stau de mult, fără să fi avut nici o corespondenţă de nicăiri.* BACOVIA, O. 207. *Tu nu poţi evada pe nicăiri.* TOPÎRCEANU, P. O. 145. *Mi se părea că nu fusesem nicăiri, că nu făcusem nimic.* SEBASTIAN, T. 135. *Nicăieri nu se bănuia prezenţa omului.* SADOVEANU, O. X, 27. *Nicăieri mai mult ca în acest domeniu nu se manifestă ceea ce doresc să afirm.* OPRESCU, I. A. III, 16, cf. CĂLINESCU, E. O. II, 24. *Nicăieri nu se mai găsesc obiecte ca acestea rămase de la poporul scitic.* STANCU, U.R.S.S. 122. *Floră acvatică şi palustră, dezvoltată ca nicăieri în Europa.* C. ANTONESCU, P. 25. *Cu umerii săi înguşti, înălţat şi iute ca spirtul, comandantul roatei a cincea e nicăieri şi pretutindeni.* V. ROM. decembrie 1954, 119. *Nu sînt acasă nicăieri, . . . Mă simt la mine doar aiurea.* BENIUC, V. 16, cf. GALAN, B. II, 139. *Nezărindu-şi muşteriul nicăieri, rămase încurcat, în aşteptarea lui.* TUDORAN, P. 14. *Ilie Zăganu era acasă; nu plecase încă nicăieri.* MIHALE, O. 161. *Nicăiri cît am umblat, Odihnă n-am căpătat.* POP., ap. GCR II, 233/25. *Străinu-s ca pasărea, N-am milă nicăirea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 207. *Cît am îmblat eu prin păduri şi munţi, prin codri şi cîmpii, n-am dat nicăiurea de dînşii.* SBIERA, P. 53. *Necări nu-i afla Tăt o soaţă ca şi eu.* ŢIPLEA, P. P. 5. *N-ai sî mă chemi nicăiuri!* GRAIUL, I, 476. *N-am fost cu oile ńicauri în Banat.* DENSUSIANU, Ţ. H. 156. *Anu-i pă la sînt-Ili, Şî nu-i gaţă ńicări.* T. PAPAHAGI, M. 113. *Iel nu s-o mai putut duše ńicăurea dzi-acolo.* GREGORIAN, CL. 52. *Nicări nu te-am udat.* COMAN, GL. 65. *Mńireasa nu-i nicărire.* ARH. FOLK. I, 194. *N-am găst necăirea ĉocanu.* ALR I 320/150. *Pămînt fără viermi nicăiri nu găseşti* (= nu există om fără defecte). Cf. ZANNE, P. I, 239. *Cine umblă pe toate drumurile nu ajunge nicăiri.* id. ib. VI, 96. ◇ (Cu elipsa verbului) *Se trezi pe cînd mijea de ziuă. Cînd colo, iepele nicăieri.* EMINESCU, N. 20. *Cînd se uită moş Nichifor la belciug, bărdiţa nicăiri!* CREANGĂ, P. 124. *Văzu că pomul înmugurise din nou, iară merele nicăiri.* ISPIRESCU, L. 72. *Caut-o în sus, caut-o în jos, capra nicăiri.* id. ib. 135. *Nici o lumină, nicăieri.* T. POPOVICI, SE. 302. *Cîn s-o trezît el, iara numa cu urechile-n mînuri şî capra nicăiuri.* ŞEZ. III, 11. ✦ Fără ţintă precisă, în gol, în necunoscut. *În odaie mai rămase cîtva timp în picioare uitîndu-se nicăieri.* V. ROM. aprilie 1956, 34. ◇ Fig. (Substantivat) *De-a lungul uliţelor, stînsa Trece în sicriu spre nicăieri.* LESNEA, C. D. 78. *Şi veşnicia ne desparte, Mergînd pe drumuri, De undeva spre nicăieri.* id. I. 102. ✦ Spec. La nici un autor, în nici o operă a unui anumit autor. *În zilele acestui domn ce s-a fi lucrat nu ştim, că n-am găsit necăiurea scris* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 191/13. *Nicăiurea Petru Maior nu impune sisteme de cuvinte.* RUSSO, S. 60.

— Şi: **nicăiérea, nicăíri,** (învechit şi regional) **nicăírea, nicăiúrea, nicăiúri,** (învechit) **nicăire, nicăírile, nicăiúrile, nicăiúrilea, nicaíri, necăíre, necăíri, necăiúri, necheiúri** (ANON. CAR.), (regional) **nicăiăr** (ALR I 1 368/159), **nicăiúre** (DR. III, 401), **nicăór** (A III 2), **nicări, nicăría** (BL VI, 190, VICIU, S. GL.), **nicăríe** (LEXIC REG. 114), **nicării** (ALR I 320), **nicărîia** (ib. 320/51), **nicăriie** (ib. 320/308, 1 368/320), **nicăríre, nicărírí** (T. PAPAHAGI, M. 227), **nicăúrea, nicăúri** (ALR I 320/26), **nicaiúri** (ib. 344/370), **nicarîi** (ib. 1 368/266), **nicaúrea** (A III 2), **nicaúri, nicheíri** (ALR I 1 368/40), **nichiiări** (ib. 1 368/940), **nichiíri** (ib. 320/940), **nicîiări** (ib. 1 368/980), **nicîiíri** (ib. 1 368/885), **năcăíre** (ib. 320/394), **năcăírea** (ib. 1 368/394), **necăírea, necăiúrea, necăiúrilea, necări, necărîi** (ib. 320/217, 1 368/218, 269, 348, 354, 360, 361, 1 561/295), **necăríre** (ib. 320/345), **necherîi** (ib. 1 368/341).

— Lat. **nec aliubi.**

NICĂÍRE adv. v. **nicăieri.**

NICĂÍREA adv. v. **nicăieri.**

NICĂÍRI adv. v. **nicăieri.**

NICĂÍRILE adv. v. **nicăieri.**

NICĂIÚRE adv. v. **nicăieri.**

NICĂIÚREA adv. v. **nicăieri.**

NICĂIÚRI adv. v. **nicăieri.**

NICĂIÚRILE adv. v. **nicăieri.**

NICĂIÚRILEA adv. v. **nicăieri.**

NÍCĂL s. n. v. **nichel.**

NÍCĂLĂ s. f. v. **nichel.**

NICĂÓR adv. v. **nicăieri.**

NICĂRÍ adv. v. **nicăieri.**

NICĂRÍA adv. v. **nicăieri.**

NICĂRÍE adv. v. **nicăieri.**

NICĂRÍI adv. v. **nicăieri.**

NICĂRÍIA adv. v. **nicăieri.**

NICĂRÍIE adv. v. **nicăieri.**

NICĂRÍRE adv. v. **nicăieri.**

NICĂRÍRI adv. v. **nicăieri.**

NICĂÚREA adv. v. **nicăieri.**

NICĂÚRI adv. v. **nicăieri.**

NÍCE conj., adv. v. **nici**[1].

NICECÁRE pron. neg., adj. neg. v. **nicicare.**

NICECÍND adv. v. **nicicînd.**

NICECÚM adv. v. **nicicum.**

NICEDĂNĂOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NICEDĂNÎOÁRÎ adv. v. **niciodinioară.**

NICEDINĂOÁRÎ adv. v. **niciodinioară.**

NICEDINIOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NICEDINIÓR adv. v. **niciodinioară.**

NICEDINIÓRÎ adv. v. **niciodinioară.**

NICEDIRIÓRÎ adv. v. **niciodinioară.**

NICEDÎNĂOÁRÎ adv. v. **niciodinioară.**

NICEODÁTĂ adv. v. **niciodată.**

NICEODĂNĂOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NICEODĂNÎOÁRE adv. v. **niciodinioară.**

NICEODINEÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NICEODINEOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NICEODINIOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NICEÚNDE adv. v. **niciunde.**

NICHEÍRI adv. v. **nicăieri.**

NÍCHEL s. n. Metal alb-cenuşiu, lucios, maleabil şi ductil, puţin oxidabil, întrebuinţat la fabricarea aliajelor de oţel speciale, a obiectelor de uz casnic, a aparatelor de laborator şi de chirurgie, a monedelor (aliat cu cuprul), la nichelări galvanice etc. *Sînt cunoscute 26 feliuri de metaluri, din care fieşcare are cîte mai multe varietăţi, adecă: aur . . . , nichel.* J. CIHAC, I. N. 404/8, cf. 446/24. *Următoarele metale sînt fragide. Nu se pot întinde . . . se numesc de unii semimetale: a) nichel.* STAMATI, M. 14/8, cf. PROT.-POP., N. D., ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *A ieşit din curte, ca să nu se mai înapoieze niciodată, ducînd cu el, din tot norocul . . . , numai zgarda cu plăci de nichel de la gîtu-i.* GALACTION, O. 308. *Nichelul este foarte dur şi din această cauză se întrebuinţează la fabricarea oţelurilor speciale, la baterea monetelor şi în industria de armament.* IOANOVICI, TEHN. 68. *Îşi strînse termometrul în tocul de nichel.* C. PETRESCU, Î. II, 243, cf. id. C. V. 205. *Oţeluri la care se adaugă o cantitate de nichel şi crom.* STOICA, VÎN. 31, cf. 40. *Oxidul de nichel.* MACAROVICI, CH. 417, cf. 410. *Amestecul se face . . . într-un microcreuzet de platină, nichel, argint.* CHIM. AN. CALIT. 100. *Mareş scoase două monede uşoare de nichel.* BARBU, Ş. N. 113, cf. ALRM SN I h 392.

— Şi: (regional) **nicher** (ALRM SN I h 392), **níchil** (ALR II 4 266/531), **nicăl** (ALRM SN I h 392) s. n., **nicălă** (ib. h 392/157) s. f., **nicl** (ib. h 392), **nicli** (ib.), **nihel** (ib. 392/784), **anícli** (ib. 392/310) s. n.

— Din germ. **Nickel**, fr. **nickel.**

NICHELÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică obiecte de metal sau suprafaţa unor obiecte de metal) A acoperi (pe cale electrochimică) cu un strat subţire de nichel. Cf. ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U.

— Prez. ind.: *nichelez.*

— Din fr. **nickeler.**

NICHELÁJ s. n. **1.** Nichelare. *Nichelajul, cuprajul, argintarea etc. trebuie făcute fără întrerupere.* ORBONAŞ, MEC. 446.

2. (Concretizat) Strat depus prin nichelare pe suprafaţa unui metal. Cf. DL, DM, LTR[2].

— Pl.: *nichelajuri.*

— Din fr. **nickelage.**

NICHELÁR s. m. (Rar) Nichelator. Cf. L.ROM. 1961, nr. 3, 42.

— Pl.: *nichelari.*

— **Nichel** + suf. *-ar.*

NICHELÁRE s. f. Acţiunea de a nichela; nichelaj **(1)**. *În industrie se întrebuinţează în general nichelarea, cromarea şi zincarea.* IOANOVICI, TEHN. 74.

— Pl.: *nichelări.*

— V. **nichela.**

NICHELÁT, -Ă adj. (Despre obiecte de metal sau suprafaţa unor obiecte de metal) Acoperit cu un strat de nichel. *Pe un scăuieş, alături, stau*

înşirate cuţitaşe nichelate. CAZIMIR, GR. 217. *Barul era alb, lăcuit, geometric: numai lemn lustruit şi metal nichelat.* C. PETRESCU, C. V. 307, cf. id. A. 291, id. Î. II, 104. *Era un revolver frumos, de fabricaţie engleză. Gloanţele nichelate parcă rîdeau în deschiderea butoiaşului.* SADOVEANU, O. VII, 346. *A întors Gherasim caii în loc, fluturînd capul nichelat al oiştei pe sub nasul negustorilor.* GALAN, Z. R. 9. *Hamalii tocmai coborau un cufăr de călătorie, ferecat cu chingi de metal nichelat.* TUDORAN, P. 12. ✦ Bătut cu ţinte de nichel. *Călăreţi cu cizme noi... îmi furau inima cu caii lor dichisiţi, strînşi în curele nichelate.* BRĂESCU, A. 200.

— Pl.: *nichelaţi, -te.*

— V. **nichela.**

NICHELATÓR s. m. Persoană care se ocupă cu nichelarea obiectelor; (rar) nichelar. Cf. NOM. PROF. 26, L. ROM. 1961, nr. 3, 42.

— Pl.: *nichelatori.*

— **Nichela** + suf. *-tor.*

NICHELÍNĂ s. f. **1.** Aliaj de nichel, cupru şi zinc, care serveşte la fabricarea rezistenţelor electrice, a pieselor de precizie care vin în contact cu ape corosive etc. Cf. ENC. TEHN. I, 401. *Întrebuinţarea tuburilor perforate de nichelină va da posibilitatea ca firele să fie vopsite pe bobine.* IONESCU-MUSCEL, ŢES. 76. *Sîrmă de nichelină.* NOM. MIN. I, 170.

2. Arseniură de nichel, cristalizată în sistemul hexagonal, care se găseşte sub formă de mase minerale compacte, de culoare roşie-arămie. Cf. DER.

— Din fr. **nickéline.**

NÍCHER s. n. v. **nichel.**

NICHÉZ s. n. v. **nechez.**

NICHEZÁ vb. I v. **necheza.**

NICHEZÁRE s. f. v. **nechezare.**

NICHIDÚŢĂ s. m. v. **michiduţă.**

NICHIIÁRI adv. v. **nicăieri.**

NICHIÍRI adv. v. **nicăieri.**

NÍCHIL s. n. v. **nichel.**

NICHIPÉRCEA s. m. art. Unul dintre numele populare ale diavolului. Cf. TDRG, ŞĂINEANU, D. U. *A vîrît mîna-n buzunar, a scos sfînta icoană a Maicii Domnului şi-a izbit pe nichipercea-ntre coarne.* LUNGIANU, CL. 35. *Am să mint. Aşa e meseria. — Lua-te-ar nichipercea cu meseria ta.* STANCU, D. 36, cf. H IX 410. *Cum a dat cu ochii la grămada de lemne, le-a răspîndit nichipercea de nu s-a ştiut lemn cu lemn.* ŞEZ. III, 106. *Baba... s-a îmbrăcat şi-a pornit pe drum,... cînd iaca se-ntîlneşte cu nichipercea.* PAMFILE, D. 122, cf. ALR II/I MN 95, 2 744/2.

— Şi: (regional) **nichipírcea** s. m. art. ALR II/I MN 95,2 744/2.

— Etimologia necunoscută.

NICHIPÍRCEA s. m. art. v. **nichipercea.**

NICI¹ conj., adv. **A.** Conj. (Cu valoare coordonatoare copulativă; poartă accentul frazei)

I. (Întrebuinţat o singură dată)

1. (Leagă două propoziţii negative, continuînd şi de obicei întărind în propoziţia a doua, pe care o introduce, negaţia din propoziţia întîi; în limba modernă nemaifiind, singur, negaţie suficientă, apare de obicei urmat de „nu") *De frica lor nu vă teamereţi, nece vă turburareţi.* COD. VOR. 154/27, cf. 30/19. *Grăiaşte deadevăru întru înrema sa, şi nu se gămboseaşte cu limba sa, nece face soţului său reu.* PSALT. 20, cf. 6, 7, 21, 38. *Şi alalţi nu văm osîndi, nici ne văm sălbătăci de osînda vecinilor.* CORESI, EV. 20. *Strîngeţi comoară în ceriu, unde viermii nu o răzbăsc, nici putrezeaşte.* id. ib. 52, cf. 24, 29, 42, 62, 76, 83, COD. TOD. 222. *Suflete, să nu te ciudeşti, nece să te svieşti* (sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II, 423/9. *Să nu arăţi nemărui, nice să spui cuiva cine ţ-au făcut acest bine.* VARLAAM, C. 389, cf. 4, GCR I, 108/15. *Leatopiseţul cel leşescu de... cum au mersu Bogdan Vodă la Ţara Românească asupra Radului Vodă, nimica nu însemnează, nice să află scris.* URECHE, L. 129. *Nu mă poci rădica către tine, nice să-mi înalţ mînile meale* (cca 1633). GCR I, 82/9, cf. 90/4. *Să nu aibă nime treabă cu ocinele lui, nice să-i ceaie altă nemică.* PRAV. 5. *Nu-i va munci pre toţi giudeţul, nice-i va putea să-i muncească.* ib. 274, cf. 42. *Caut aci spre pasările ceriului, carele nu samănă, nece seceră.* N. TEST. (1648), 8ᵛ/28. *N-au băgat în seamă învăţătura tatălui lor, nici au păzit legea.* NEAGOE, ÎNV. 20/7. *De-ntunearece de gloate Teamă n-am, nice mă poate Veaste rea să mă măhnească.* DOSOFTEI, PS. 17/6. *De cîte grăiaşte, Pre nime nu sminteaşte, Nice cu limba-nşală.* id. ib. 42/7, cf. 11/11, 54/14. *De n-ar fi fost şi Frinis, nici Timotheu n-ar fi fost.* C. CANTACUZINO, CM I, 4. *Am făcut şi am adaos, iar n-am stricat, iar nici datorie am lăsat.* ANTIM, P. XXIV, cf. XXVI. *Românii cei preste Dunăre nu au fost ghintă nomadă, adecă oameni fără lăcaş stătătoriu, nice nu au fost toţi păstori, precum îi defaimă Lucius.* MAIOR, IST. 207/18. *Norocul bun nu-i în pat cu pene, Nice să însoţeşte cu trîndava lene.* BUDAI-DELEANU, T. V. 104, cf. 86. *Nimic... nu poate să slăbească această nemărginită încredinţare, nici să împuţineze credinţa noastră.* MARCOVICI, D. 17/10, cf. 7/17. *N-au răgaz, nu au odihnă, nici pot ave mîngăiere, Decît numai în suspinuri.* CONACHI, P. 100, cf. 221, 259. *Obştia ne-a trimis pre noi să-ţi spunem că norodul nu te vrea, nici te iubeşte.* NEGRUZZI, S. I, 139. *Ea n-aude, nici nu vede, Ci tot fuge nencetat,*

Ca un duh înspăimîntat. ALECSANDRI, P. I, 12. *Nu caut vorbe pe ales, Nici ştiu cum aş începe.* EMINESCU, O. I, 173. *Pe aici vremea e urîtă, deşi nu plouă, nu ninge, nici e frig.* CARAGIALE, O. VII, 23. *Muma zmeului, daca văzu că nu se poate urca pe dînsul şi să treacă dincolo, nici să roadă din acest zid, nu mai putea de ciudă.* ISPIRESCU, L. 26. *Nu se cunosc, nici s-au văzut vreodată!* ANGHEL-IOSIF, C. M. II, 71. *Busuioace, busuioace, N-ai mai creşte, nici te-ai coace!* ALECSANDRI, P. P. 341. *Nu mi-i foame, Nu mi-i sete, Nici mi-i dor de codru verde.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 122, cf. 151, 320. *Plînge de să prăpădeşte, Cu altul nu să însoţeşte, Nici nu se veseleşte.* RETEGANUL, TR. 13, cf. 23. *Nu mi-i foame, nici nu mi-i săte.* ALR II 3 239/29, cf. 3 239/36, 386.

2. (Învechit, rar; leagă o propoziţie afirmativă de una negativă) *Făr-de-legiuit-am, nici ne-am dereptat înaintea ta.* CORESI, EV. 156. *Deştinse către noi, nici nălţimea lăsă.* id. ib. 463.

3. (Leagă două sau mai multe părţi ale aceleiaşi propoziţii negative, continuînd şi întărind de obicei negaţia din prima parte a propoziţiei) *Nu-s cuvente, nece giceri ce se nu se audză glasul lor.* PSALT. 30, cf. 1. *Dereptu acia nu vor învie necuraţii la giudeţ, nece păcătoşii din sfatul dereptilor* (sec. XVI). GCR I, *1/15. *Acolo nu va fi vecu, nece anu* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 462/10. *Mai mare vătămătură decît trufa şi măriia nu iaste, nice mai iute.* CORESI, EV. 12. *Nu iaste pocaanie acolo, nici ispoveadanie.* id. ib. 36. *Nu se va lua de la Iuda toiagul crăiesc, nice învăţătoriul de la picioarele lui.* PALIA (1581), ap. GCR I, 36/3. *Nu vor avea scîrbă, nic*[e] *dureare.* COD. TOD. 218, cf. GCR I, 88/16. *Va giura văcariul, cum nu ştie de perirea boului, nice de vătămătura lui.* PRAV. 13. *De acum nu voi vede soţii miei, nice alţii de pre pămînt.* MOLITVENIC (sec. XVII), 310. *Eu aici în ţară n-am venit de voia mea, nici de vreo sărăcie sau lipsă.* ANTIM, P. XXIV. *Acea dorită zi care nu va avea răsărit, nici apus.* MARCOVICI, C. 14/25. *Patru luni d-a rîndul, nesocotind rigoarea iernii, nici numărul cel mare al duşmanului . . .*, *s-au războit.* BĂLCESCU, M. V. 76. *Un om lipsit de simţul cel mai scump . . .; pentru care soarele n-are raze, nici cîmpul flori.* NEGRUZZI, S. I, 56. *La-nceput, pe cînd fiinţă nu era, nici nefiinţă.* EMINESCU, O. I, 132. *Lişiţile nefiind chioare, nici moarte, au zburat.* CREANGĂ, P. 46. *Badiu care-mi place mie N-are casă, nici moşie, Numai peanî-n pălărie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 39. *Lungu-i drumul şi bătut; Nu-i bătut de car cu boi, Nici de turmele de oi.* id. ib. 200. *Şî m-o blăstămat maica: Să n-am cină cu lumină, Nice prînz cu voie bună.* MÎNDRESCU, L. P. 33. ◇ (Precedat de conj. „şi") *Comparaţia homerică nu este opera unui autor prozaic şi nici a unui poet primitiv.* VIANU, M. 32.

II. (Repetat, o dată sau de mai multe ori, arată excluderea succesivă a ideilor sau noţiunilor exprimate prin propoziţiile ori cuvintele pe care le precedă)

1. (Leagă două sau mai multe propoziţii; în limba modernă apare de obicei urmat de „nu") *Nece ştiură, nece înţeleseră.* PSALT. HUR. 70ʳ/18. *Se giurară sinre nece se mărînce, nece ce se bea.* COD. VOR. 50/14, cf. 52/27. *El aceastea nici le cugetă, nici le grăi.* CORESI, EV. 59, cf. 3, 20, 70, 76, 82, id. L. 113/2. *Să-l cinstim numai cu aceaia cu care el au lăsat, nece adaugem, neci să luom.* PALIA (1581), 11/3. *Nece vor mănca, nece vor bea, pănă nu-l vor omorî pre el.* N. TEST. (1648), 166ᵛ/1. *Nici aţi ascultat ievanghelie şi scriptura, nece înferecaţi ucenicii miei* (a. 1654). CUV. D. BĂTR. II, 458/8. *Tîlmăcirea aceaia asemănare nici au priimit, nici va priimi în veaci.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 7/9. *Nici l-au întrebat, nici l-au judecat.* COD. PUŞC. 82. *Nerva încă fiind de vîrsta adîncilor bătrîneţă . . . au socotit că nice a trăi, nici a împărăţi mult îi va fi.* CANTEMIR, HR. 80, cf. ANTIM, P. XXVI. *Nici cărciumă să nu fie aproape de besearecă, nici popa sau diaconul să nu meargă la cărciumă* (a. 1762). IORGA, S. D. VII, 53. *El nici să bucură pentru cea dintîi, nici să măhneşte pentru cea de al doilea.* MARCOVICI, D. 9/12. *O turturică de lîngă soţia moartă Nici nu zboară, nici se duce.* CONACHI, P. 87, cf. 100, 272, 276. *Măngăie-te, simţitorule Verter, Şarlota ta nici a murit, nici s-a înjunghiat, nici şi-a făcut samă, nici s-a bolnăvit.* NEGRUZZI, S. I. 63. *Munţii pluteau în lumină, Văile-n tăcere lină, Păsările-n umbră sta, Nici zbura, nici nu cînta.* ALECSANDRI, O. 117. *Nici îl primea, nici îl respingea.* GANE, N. I, 95. *Ai sunat, de bunăvoie, la poarta mea întunecoasă . . . Nici te-aşteptam, nici te chemasem, dar gîndul meu te aducea.* MACEDONSKI, O. I, 223. *Nici nu vede, nici n-aude, Doar îşi scutură pe-o mînă Părul ei.* TOPÎRCEANU, B. 25. *Zmeu', dog de vînătoare, E frumos la arătare . . . El pe nimenea nu lasă Nici să intre, nici să iasă.* ARGHEZI, S. P. 113, cf. id. F. 37. *Aurică drăgulică! Nici ai grijă, nici ai frică.* ALECSANDRI, P. P. 24. *Floricică frumuşică, Dorul naibei tare strică Pe mîndruţa ocheşică; Nice bea, nice mănîncă, Nici trăieşte, nici nu moare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 89. *De cine mi-i mie sete, Nice-l văd, nice mă vede!* id. ib. 124, cf. 100, 120, 408, 442. *Cînd eram la mama mea, Nici săpam, nici seceram, Nici torceam, Nici puneam pînză, Numai tot ziceam în frunză.* RETEGANUL, TR. 127. *Nici oi bea, nici oi mînca, Pînă nu mi-a închina Tot cea dalbă de mireasă.* BUD, P. P. 5, cf. PODARIU, FL. 49. *Nici nu-s flămînd, nici nu-s sătos.* ALR II 3 239/64, cf. 3 239/27, 53, 95, 172, 219, 235, 272, 362, 705, 728, 784. *Albastru, nice nu-i sur, nice nu-i alb.* ALR II 3 403/235. *Supt poale de ie nouă, Nici mă ninge, nici mă plouă,* se zice

despre bărbaţii care se află sub ocrotirea unei femei. ZANNE, P. III, 188. *Rău mîncai, Bine mă săturai; Nici nu fuse, Nici n-ajunse; Dacă mai era, Tot nu strica.* id. ib. 615. ◇ (Prin schimbarea topicii, între „nici" şi predicat apar alte elemente ale frazei; negaţia accentuează în primul rînd aceste elemente) *Nu le poate omul nici cu inema gîndi, nici cu limba a spune.* CORESI, EV. 89. *Să adevereşti că îmblă cu vicleşug, că nici oaste face, nici pîine cumpără, nici el va să vie înaintea oştii.* NECULCE, L. 230. *Am ieşit cu cinste, şi nici seama mi-au luat nimenea, nici datorie am lăsat.* ANTIM, P. XXV. *Nici meşteşugul ştie, nici instrumenturi sau materiia trebuincioasă ave.* DRĂGHICI, R. 150/26. *Nici văzduhul de nour să fi pătimit cernire, Nici mări să se răscolească de-a furtunelor stărnire.* CONACHI, P. 266. *Nici eu să robesc la tine, Nici tu să robeşti la mine.* ALECSANDRI, P. II, 24. *Ştii că este o vorbă: Nici pe dracul să-l vezi, da nici cruce să-ţi faci.* CREANGĂ, P. 28. *Nici usturoi (ai) n-a mîncat, nici gura nu-i pute.* ZANNE, P. IV, 168, cf. III, 651.

2. (Leagă două sau mai multe părţi ale aceleiaşi propoziţii negative) *Nece întru băsearecă, nece întru chiesariu ceva greşiiu.* COD. VOR. 66/23. *Nece soarele, nece stealele se iviră.* ib. 88/18, cf. 60/16, 134/16. *Fratele nu va putea ajuta acolo, nici sora, nici soţul, nici frăţiia, nici vecinii.* CORESI, EV. 37, cf. 67, 75. *Nu să prinde de tine nice foculu, nici apa?* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 149/18. *Să nu pofteşti vecinului tău nece muiare-i, nece fata-i, nece feciorul, nece boul* (a. 1607). ib. 101/9. *Nice va lipsi ploie, nice căldură de soare.* COD. TOD. 218. *Nu le dă platoşe, nice arc, nice sabie, nice suliţi.* VARLAAM, C. 44. *Pentru lucrurile lui ceale vitejeşti... niminea din domni, nici mai nainte, nici după aceaia l-au ajunsu.* URECHE, L. 111. *Să nu ia nemică dentr-acel pămînt, nice pentru munca lui, nice pentru arătură.* PRAV. 2, cf. 24, 271. *Să nu se laude înţeleptul cu înţelepciunea sa, nici puternicul cu puterea sa, nici bogatul cu bogăţia sa.* NEAGOE, ÎNV. 6/31. *Nu făţări nice a mic, nice a mare, nice a văduvă, nice a venetici* (cca 1650—1675). GCR I, 193/23. *Nici înapoi, nici înainte nădejde de scăpare era.* R. GRECEANU, CM II, 38. *Mitropolia n-am luat-o cu sila, nici cu mite, nici cu rugăciuni.* ANTIM, P. XXV. *Aceea este adeverit, că numele acesta întru început nu s-au zis nice slavi seau slaveni, nice sloveni.* MAIOR, IST. 183/22. *Nice rugare, nice bani să nu primească de la dînşii.* id. ib. 209/20. *În mine nu sîmţ nice spre mălai, Nici spre mămăligă... plăcere, Însă gura mea tot plăcintă cere.* BUDAI-DELEANU, T. V. 31. *Cele pătimite în cursul vieţii mele n-au vătămat nici dragostea mea către patrie, nici cugetările.* AR (1831), 11¹/26. *Nu mă turbur nici de una, nici de alta.* MARCOVICI, D. 2/15, cf. 12/12. *Nu perdu nici curajul, nici speranţa de a recăpăta Litvania.* ASACHI, S. L. II, 34, cf. I, 149. *A dragostelor fire Nu-i supusă nici la fugă, nici la vreo depărtare, Nici la vremi, nici la prefaceri, nici la ori ce strămutare.* CONACHI, P. 83, cf. 101, 268. *Nu voi vorbi deci nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei..., nici de a ei talie mlădioasă.* NEGRUZZI, S. I, 38. *Zioa de mult trecuse; natura obosită... Se odihnea: nici zgomot, nici cel mai uşor vînt.* ALEXANDRESCU, M. 25. *Noi nu avem nici timp, nici loc, Şi nu cunoaştem moarte.* EMINESCU, O. I, 177. *Născut cu mii de ochi în mijlocul unor arătări colosale, ele... nu mi-ar părea nici mai mari, nici mai mici de cum îmi par azi.* id. N. 31. *Casa... era acum toată numai un sloi de gheaţă, şi nu se mai cunoştea pe dinafară nici uşă, nici uşori, nici gratii, nici obloane la ferești, nici nemica.* CREANGĂ, P. 255, cf. 94, 143, 176, 183, 186, 204, 252, 289. *Dacă artistul este cuminte şi are conştiinţă de valoarea sa, trebuie să fie nici prea încîntat de aplauze, nici prea mîhnit de insulte.* CARAGIALE, O. VII, 278. *Nici vînturi, nici valurile mării nu putură să le stea împotrivă.* ISPIRESCU, L. 24, cf. 29, 42, 267, 324. *De ce te temi! Ne vom ascunde În noaptea codrului umbros Sub brazii fără grai, pe unde Nici ochi de om nu pot pătrunde, Nici flori cu tăinuit miros.* COŞBUC, P. I, 123. *Nu-s nici istoric, Nici doctor din Paris sau Bonn, Ci pur şi simplu un bufon.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II, 164. *Să nu ocoleşti nici deal, nici vale, nici munte, nici iaz.* DELAVRANCEA, A. 98. *Şi-au închis tarhatul într-o chilie şi n-au aşteptat nici prînz, nici hodină.* SADOVEANU, B. 155, cf. id. O. III, 441, TOPÎRCEANU, P. O. 41. *Casele nu mai erau nici de ţară, nici de oraş.* C. PETRESCU, A. 315, cf. 352. *Tu n-ai nici sudoare, Nici praf, nici scuipat.* ARGHEZI, VERS. 209, cf. 194, id. T. C. 61. *Cu această vorbă cam în doi peri, care nu spunea nici da, nici nu, sosiră în port.* TUDORAN, P. 25. *Burcea nu era nici mai înalt, nici mai în putere decît Ilie.* PREDA, D. 144. *Acela-i un lucru-aşa De nu-l poţi lesne strica, Nice popa, nici birău.* MARIAN, NU. 293. *Cîtu-i dealul de mereu, Nu-i drăguţ frumos c-al meu, Nici în sat, nici în oraş.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 30. *Dorul meu odihnă n-are, Nici la umbră, nici la soare.* id. ib. 381, cf. 156, 309, 396. *Pi din jos de Sighişoara Trage o cătană să moară; Da trage cu mult năcaz, N-are pînză pe obraz, Nice scînduri de sălaş, Nice lumină de ceară, Nici oameni dintr-a lui ţară.* MÎNDRESCU, L. P. 40, cf. 30. *Nu mi-ai fost mamă dulce, Că pe mine m-ai lăsat Nici în drum şi nici în sat.* BUD, P. P. 7. *Bată-te crucea de cuc... Şi te-mpuşc, şi te mănînc, Nici fript bine, nici sărat.* PAMFILE, S. V. 111, cf. DENSUSIANU, Ţ. H. 93. PODARIU, FL. 53. *De cînd în codru-am venit, Nici luna nu am văzut. Nici luna, nici soarele, Numai căprioarele!* ANT. LIT. POP. I, 67. *Nu mi-e niş foame, niş sete.* ALR II 3 239/886. *Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale.* NEGRUZZI, S. I, 248. *Nici*

din coş grăunţe, nici din postavă făină, se zice despre oamenii zgîrciţi. Cf. ZANNE, P. III, 131, 283. *Nu te rezema nici de umbră, nici de stîlp putred.* id. ib. 383, cf. 442, 503, 508. ◇ Expr. **Nici în car, nici în căruţă (nici în teleguţă)** v. car. **Nici aşa, nici aşa** v. aşa. **Nici laie, nici bălaie** v. lai. **Nici prea-prea, nici foarte-foarte** v. prea. **A nu avea (de-a face) nici în clin, nici în mînecă** (cu cineva) v. clin. **Nici mai mult, nici mai puţin** v. mult. **Nici una, nici două** (sau **nici alta**) v. unul. **Nici tu . . . , nici tu . . .** , se spune pentru a accentua lipsa mai multor lucruri. *Femeia lui Ipate şi cu baba, cînd se trezesc din ameţală, nici tu drumeţ, nici tu copil, nici tu nemica!* CREANGĂ, P. 174, cf. 201. *Erau atît de săraci, încît n-aveau după ce bea apă. Nici tu casă, nici tu masă, nimic, nimic.* ISPIRESCU, L. 174, cf. ZANNE, P. III, 86, 87.

3. (Primul „nici" se află înaintea predicatului; excluderea succesivă exprimată de negaţia repetată se referă cînd la predicat, cînd la altă parte a propoziţiei; din asemenea cazuri s-a dezvoltat probabil valoarea adverbială a lui „nici") *Nice cerşură aur, nice argint, nice boierie de la împăratul.* MOXA, ap. GCR I, 60/6. *Fruńză verde sălcioară, Trage-o cătană să moară . . . Nici îi maică cu mila Şi nici soră cu gura.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 320. *Neci-s feată, Neci neveastă, Ci-s o floare De cicoare.* RETEGANUL, TR. 112.

B. Adv. (Precedă cuvîntul ori cuvintele care poartă accentul frazei, exprimînd o negaţie mai categorică decît „nu"; în limba modernă apare de obicei însoţit de „nu" şi este adesea întărit cu adv. „chiar" sau „măcar")

1. (Stă înaintea predicatului, exprimînd negarea întregii propoziţii) *Cine nu va vrea, nici e destoinic să vie după mine!* CORESI, EV. 67. *Nici au avut cine să-i iasă împotrivă, ce după multă pradă ce au făcut, cu pace s-au întorsu napoi.* URECHE, L. 84. *Ţara Ungurească . . . ai dat pre seama unui ungur, care nici era de sînge crăiesc.* M. COSTIN, O. 299. *Nebăgînd samă focul în carele fu aruncată, nice gîndi de logodnic.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 26ᵛ/5. *Da năvală în toate dzîlele moscalilor. Iară moscalii tot s-apăra, nici să mera, numai s-apăra den tunuri.* NECULCE, L. 341. *Viitorul groaznic îmi prevestea durere; Nădejdea mă urîse încît nici m-amăgea.* HELIADE, O. I, 175. *Toate ale sale nu vor fi pentru dînsul, ci pentru care nici a visat vre o dată.* GORJAN, H. II, 148/8. *Părule cu vîrfu-n nouri . . . O suflare, un vînt numai de care nici vreai să ştii, Între morţi fără de veste te-aruncară dintre vii!* CONACHI, P. 204, cf. 284. *Au tăiat şi schimbat în proiectul comisiunei atîtea puncte esenţiale, încît nici să-l mai cunoască cineva.* BARIŢIU, P. A. I, 641. *Te rog încă o dată de vei veni . . . , să te faci că nici mă cunoşti.* NEGRUZZI, S. I, 62. *Nici îşi pleacă ochii la ei frumoasa fată, Cum nu se uită crinul la iarba cea uscată.* ALECSANDRI, POEZII, 312. *Sultanul doarme-n pace şi gîndu-i nici visează Că însuşi ienicerii jurat-au pe Allah Să deie pradă morţii viziri şi padişah!* id. ib. 349. *O, tu nici visezi, bătrîne, cîţi în cale mi s-au pus!* EMINESCU, O. I, 146. *El nici îşi întoarse capul spre mine.* GANE, N. III, 61, cf. II, 34, III, 106. *Le-am dat bună pace, m-am făcut că nici nu-i văd şi ei s-au dus în treaba lor.* CREANGĂ, P. 120, cf. 39, 99, 133, 168. *Împăratul se topea de dragoste pentru Ileana Simziana. . .; dară ea nici nu-l băga în seamă.* ISPIRESCU, L. 29, cf. 30. *Cînd trec, Lina s-ascunde, Parcă nici nu m-a văzut.* COŞBUC, B. 8. *Nici mai aşteaptă Altă vorbă de la zînă, Face cum i-a fost porunca Şi se-ntoarce glonţ la stînă.* IOSIF, V. 86. *Biata nevastă-sa nici nu bănuieşte ce primejdie îi paşte.* REBREANU, R. I, 96, cf. 245, TOPÎRCEANU, B. 97, C. PETRESCU, C. V. 218. *Nu ţin de loc să fiu interesant. — Foarte bine faci. Nici nu eşti.* SEBASTIAN, T. 56. *Nimicul nepipăit să-l caut vrui, Acela care trăsare Nici nu ştii de unde şi cum.* ARGHEZI, VERS. 174, cf. 257. *Poteca străbătută s-a tot îngustat cu timpul şi scaieţii ei . . . caut să par că nici nu i-aş simţi.* id. B. 6, cf. 5. *Cîţiva soldaţi stăteau plecaţi asupra unui foc mărunt . . . şi nici nu se clintiră cînd îi acoperi umbra uriaşă a majurului.* CAMILAR, N. I, 132, cf. TUDORAN, P. 9. *Nici n-ai bănuit cît de ascuţit este auzul omului.* BARBU, Ş. N. 43. *Împăratul Roşu avea mulţi duşmani, şi nici să putea altfeli.* RETEGANUL, P. II, 3, cf. ALR I 313/100. ◇ (Învechit şi regional; înaintea verbelor reflexive, intercalat între pronumele reflexiv şi verb) *Jidovii nu să nice ating de samareani.* VARLAAM, C. 113. *Oamenii nu ave ce mînca, că era săcşorul de făină cîte 15 lei, şi încă nu să nici găsie.* NECULCE, L. 266. ◇ (Popular şi familiar; urmat de conj. „că") *Versurile de două silabe . . . nu sînt în uz şi nici că s-ar putea numi versuri.* HELIADE, O. II, 151, cf. CONACHI, P. 293. *Vie-o lume încruntată, Vie valuri mari de foc . . . Nici că m-or clinti din loc.* ALECSANDRI, P. II, 13. *Plug, grapă, teleagă, sanie . . . , şi cîte alte lucruri ce trebuiesc omului gospodari, nici că se aflau la casa acestui om nesocotit.* CREANGĂ, P. 38, cf. 305, 320. *Mă uitam pe furiş cum se joacă apa cu picioruşele cele mîndre ale unor fete ce ghileau pînză . . . Mai frumos lucru nici că se mai poate.* id. A. 66. *Aşa luptă nici că s-a mai văzut.* ISPIRESCU, L. 223. *Cînd mă-nhaţa de păr, Doamne sfinte . . . , n-atingeam pămîntul, zburam în văzduh, nici c-am mai văzut aşa putere.* CONTEMPORANUL, V_2, 203. *Ca noi, meşteri mari, Calfe şi zidari, Alţii nici că sînt Pe acest pămînt!* ALECSANDRI, P. P. 191. (Regional; după determinarea „că" urmează şi negaţia „nu") *Ca iarna asta nici că n-am văzut.* ALR I 307/750.

2. (Stă înaintea altor elemente ale propoziției sau frazei, accentuînd extinderea negației asupra acestor elemente) *Tuturor dă și nemică nu ia, nici ce iaste derept de la om să se dea ceva.* CORESI, EV. 385. *Nu mă lăsa nice pre mene în deșert.* VARLAAM, C. 11. *Nice pre ușe nu putea întra.* id. ib. 39, cf. 5, 13, 39, 49, 59, 115, 382. *După ei, n-au trăit un an nice Cantemir Vodă ș-au murit.* NECULCE, L. 111. *Însă nici din pieptul acestui Lichinie au lipsit tirăniia.* C. CANTACUZINO, CM I, 21. *Luntrind pănă la Markianopoi, cetatea Mesiei, și nici pre aceasta putînd-o lua, . . . luntrea mai încolo.* ȘINCAI, HR. I, 27/12. *Nu poate fi îndoială nici cît e mai mică, că doaă limbi au avut romanii cei de demult.* MAIOR, IST. 266/13. *Nu sînt în stare de a prevedea nici măcar întîmplările zilei celei următoare.* MARCOVICI, D. 6/28, cf. id. C. 10/22, 12/8, 13/17, 60/8. *Eu n-am asupră-mi nici bani de cheltuială.* DRĂGHICI, R. 6/11. *Nu m-am învrednicit a videa nici macar Londra.* id. ib. 15/7, cf. 14/8, 40/20, 50/5, 139/1, 154/3, 167/14. *Mie nu mi-i iertată nici atăta mîngăiere.* CONACHI, P. 83. *Mi s-a întîmplat să o văd o dată, și n-o pot uita nici acum.* NEGRUZZI, S. I, 44. *Atunci cerea rățiunea să n-avem nice nume.* MUREȘANU, P. 100/3. *Nici cel mai cornorat Nu-i ca mine de-nvățat!* ALECSANDRI, T. I, 103. *Eu n-am uitat nici pe răposatul Caraiman, veselul și priceputul staroste al vînătorilor tămădăieni.* ODOBESCU, S. III, 14, cf. GANE, N. I, 46. *Buzduganul ista îl avem lăsat moștenire de la strămoșul nostru; și nu-l putem da nici pentru toată lumea.* CREANGĂ, P. 57. *Bine că am scăpat de belea; că nici lucru curat n-a fost aici!* id. ib. 68, cf. 33, 54, 73, 85, 147, 212, 248. *Împăratul a început să-i făgăduiască toate bunurile din lume, dar nici așa n-a fost cu putință să-l facă să tacă.* ISPIRESCU, L. 2. *Oamenii se luau la prinsoare că nici în cer nu se găsea o mai mare frumusețe.* id. ib. 39, cf. 14, 15, 20, 23, 25, 32, 34. *E lung pămîntul, ba e lat, Dar ca Săgeată de bogat Nici astăzi domn pe lume nu-i.* COȘBUC, B. 16, cf. id. F. 157. *Noaptea-ncet-încet s-a-ntins . . . Nici alăuta nu mai geme, Și focul e aproape stins.* IOSIF, V. 34. *Nechifor Lipan . . . nici pe aici nu s-au arătat.* SADOVEANU, B. 16. *Nici chiar căpitanul nu-l mai asculta.* REBREANU, R. I, 14. *Nu se simțea sigur nici de inima lui.* id. ib. 249, cf. BACOVIA, O. 129. *Nu știam nici pe ce străzi merg, nu auzeam nimic în jurul meu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 184, cf. 423. *Pe spinarea bolovanilor împietriți n-a mai crescut nici iarba măcar.* SAHIA, N. 17. *La masă . . . ling strachina, nici pentru o furnică nu rămîne în urma lor.* STANCU, D. 43, cf. CAMILAR, N. I, 129. *Pentru dumneata, Matei, Bărăganu-i numai așa . . . niște cîmpi . . . ori nici atîta; numai o ambiție, acolo.* GALAN, B. II, 44, cf. TUDORAN, P. 28, PREDA, D. 61. *Hop, leliță, lelișoară, Nu lăsa voinic să moară Pentr-un pic de gurișoară. Pentr-o țîră și cu treabă Nici chiar popa nu te-ntreabă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 367. *Ochișori ca la mîndra N-am văst în toată lumea, Numa-n tîrg la Orăștie La o doamnă-ntr-o cocie; Da nici doamna, zău, n-avea Ochișori ca mîndra mea!* id. ib. 394, cf. 455. *Ficiorul cel de împărat au tras toate vorbele lor cu urechea și au priceput și nice prea ceea ce-au zis fetele.* SBIERA, P. 108, cf. MÎNDRESCU, L. P. 38. *Că nu știi cine te ie, Că să știi cine te ie, Nice mîne n-ai tăce.* RETEGANUL, TR. 177. *Nice grijă n-am de ce s-o-ntîmplat.* ALR II 3 490/235, cf. 3 490/141. *Cine poate oase roade; cine nu, nici carne moale.* CREANGĂ, P. 248, cf. ZANNE, P. III, 208, 325, 429, 442, 447, 611, IV, 28. ◇ Expr. **Nici de sămînță** sau **nici sămînță de . . .** v. sămînță. **Nici cît (e) negru sub unghie** = (absolut) nimic. **A nu avea nici de unele** v. unul. **A nu avea nici pe dracul** (ori **pe naiba**) v. drac, naiba. **A nu zice** (ori **spune**) **nici cîrc** v. cîrc. **Nici în ruptul capului** v. rupt. **Nici atîta** = în și mai mică măsură, și mai puțin (decît . . .). *Se uită el în dreapta, nu vede nemica; se uită în stînga, nici atîta.* CREANGĂ, P. 238. *Să-i zici Păsărilă . . . , nu greșești; să-i zici Lățilă . . . , nici atîta.* id. ib. 245, cf. 256. (Regional) **Nici încotro** = în sus și în jos, în toate părțile (fără o țintă precisă). *Umblă nici încotro.* ALR I 1 378/56. **Nici mai ba** v. ba. **Nici vorbă** v. vorbă. ◇ (Adjectival; urmat de art. nehot. „un, o", învechit de pron. nehot. „unul, una") *Nece uru reu nu aflămu întru omul acesta.* COD. VOR. 48/23. *Binre făcăndu, netemăndu-vă de nece uo frică.* ib. 152/23. *Nu poate isprăvi nici un lucru bun.* CORESI, EV. 15. *Nici u[n] sațiu nu le iaste lor de dobînde.* id. ib. 431. *Încă nu era plouat pre pămînt și nu era neci u[n] om care să lucre pămîntul.* PALIA (1581), 18/1. *Nice u[n] păr din capul lor nu va fi perit.* COD. TOD. 215. *Nu vor avea nece o mîhnire* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 226/10. *Nu era pre pămînt nice o vită.* MOXA, ap. GCR I, 57/32. *Iară ei nemică de aceastea nu socotiră, . . . ce-l încungiurară ca nește cîini turbați și-l legară fără de nice o milă.* VARLAAM, C. 77. *Să arate stăpănului sămnul aceii vite perite și daca să va cunoaște, nu va avea nice o certare.* PRAV. 12, cf. 8, 13, 16. *Ureache vornicul scrîe și el: 45 de ani la domniile ceale dintăi, nici o scrisoare nu să află de lucrurile lor.* M. COSTIN, O. 243, cf. BIBLIA (1688), [prefață] 3/33. *Dece întrat-au tătarîi în țară . . . , nemărui nefiindu nice o milă de săraca de țară.* NECULCE, L. 56, cf. C. CANTACUZINO, CM I, 3, 7, R. GRECEANU, CM II, 28. *Lipsește din casa ta și din toată agonisita ta, făr' de nici o vină.* ANTIM, P. XXVII. *N-au pricinuit aice nici o stricăciune.* AR (1830), 252²/47. *Nici o nenorocire, cît de grozavă va fi, nu ne va aduce la deznădăjduire.* MARCOVICI, D. 17/13, cf. 2/5, 6/9, 15/4. *De la o vreme nici o îmbucătură macar voia să mai mănînce.* DRĂGHICI, R. 27/6. *Cel d-al doilea rămasă fără nici o slujbă,*

în rînd cu toți supuși[i] *fratelui său.* GORJAN, H. I, 2/2. *Te rog, băbacă, fă toate chipurile de a-mi trimete aceste cărți, căci nu am afară de ceaslov nici o carte moldovinească.* KOGĂLNICEANU, S. 80. *Nici un feli de împăcare sufletul meu nu găsește.* CONACHI, P. 82, cf. 80, 83, 103, 266. *Lăpușneanul nu întîlnise nici o împiedicare în drumul său.* NEGRUZZI, S. I, 142, cf. 64, 148. *Ca voi, mici lăcrimioare, N-are-n lume nici o floare Miros dulce.* ALECSANDRI, P. I, 122. *Totul e în neclintire, fără viață, fără glas; Nici un zbor în atmosferă, pe zăpadă nici un pas.* id. ib. III, 18. *S-a arătat cu mare părere de rău; dar neavînd nici o putere, a dat drumeței un corn de prescură și un păhăruț de vin.* CREANGĂ, P. 91, cf. 20, 79, 139, 174, 207, 292. *Se puse pe plîns, de n-a putut nici un vraci să-l împace.* ISPIRESCU, L. 2, cf. 5, 8, 13, 35, 42. *Nici un zgomot, nici o mișcare, nici o adiere de vînt nu se simte.* VLAHUȚĂ, O. A. 410. *Spui lucruri fără nici o însemnătate.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 2. *Fără nici o ceremonie mă apropiai de dînșii.* HOGAȘ, DR. I, 2. *Privi cu uimire la cucoșul cel mare porumbac, cum vine fără nici o frică și se așază în prag.* SADOVEANU, B. 27, cf. 227, BACOVIA, O. 34, MINULESCU, V. 137. *Nici o șoaptă... nici un ropot... Numai din adîncuri sure, Vine vuiet lung de clopot.* TOPÎRCEANU, B. 17, cf. SAHIA, N. 17. *E a cincea zi de cînd n-a mai venit nici o scrisoare în pensiunea asta.* SEBASTIAN, T. 14, cf. 243. *Lebăda... e foarte curagioasă, nu se teme de nici o pasăre răpitoare.* STOICA, VÎN. 117. *Nu e vorba de nici un el și de nici o ea.* ap. IORDAN, STIL. 132, cf. id. L. R. 402, OPRESCU, I. A. III, 27. *Nici un meșteșug nu este mai frumos și mai bogat, mai dureros și mai gingaș totodată ca meșteșugul blestemat și fericit al cuvintelor.* ARGHEZI, T. C. 77. *Am apucat pe drumul pustiei, cel mai lung, Și tot nu pot pe nici o potecă să te-ajung.* id. F. 54, cf. id. S. P. 93, id. VERS. 257. *Multe triburi primitive... n-au nici un termen general pentru papagal.* VIANU, M. 23, cf. 69, 125, 130. *Nici un copil de-al meu n-o să mai scurme țărîna cu palmele.* STANCU, D. 42, cf. id. U.R.S.S. 9. *Nu plătesc la nici o punte vamă, Nu spun unde merg, nu spun cum mă cheamă.* BENIUC, V. 13. *La recentul campionat al maeștrilor, acest oraș nu a trimis nici un reprezentant.* SP. POP. 1961, nr. 3 944, 7/4. *Fugi la naiba, ghiuj bătrîn, Nu-ți dau nici un măr din sîn.* ALECSANDRI, P. P. 326. *De cînd, mîndro, te-am luat, Nici un cîntec mi-ai cîntat.* TEODORESCU, P. P. 631. *Bădița cu șese boi N-are ce căta la noi, Dar bădița cel cu-o vacă Nici o seară să nu-l treacă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 38, cf. 128. *Nici o faptă fără plată.* CREANGĂ, P. 28. *Cine dodată multe trepte va să sară, piciorul și-l va frînge fără nici o greșeală.* ZANNE, P. III, 412, cf. 207, 462, 637. *Pîinea la spînzurătoare nici un folos mai are.* id. ib. IV, 55. *Vioara cu o coardă numai, n-are nici o dulceață.* id. ib. 684. *Ciocanul fără gălăgie nici un lucru săvîrșește.* id. ib. V, 177. ◇ Expr. **Nici un capăt de ață** v. ață. **Fără nici un căpătîi** v. căpătîi. **Nu e nici o brînză de el** sau **nu face nici o brînză** v. brînză. **A nu avea** (sau **a fi fără**) **nici un Dumnezeu** v. Dumnezeu. ◇ (Urmat de pron. nehot. „unul, una", formează pron. neg.) *Nece urul se nu apăre de ai lui.* COD. VOR. 64/3. *Nece uruia de voi păru din capu nu-i va cădea.* ib. 92/26. *Întru această troiță nece urul nu iaste mai vechiu.* PSALT. 337. *Nici unuia de aceia... să nu le pare că se muncesc spre spășenie.* CORESI, EV. 70. *Mearseră în casă, nu lăsă nici unul să între.* id. ib. 381, cf. 89, 406, GCR I, 48/37. *Nice una de-aceastea nu-i dzise.* VARLAAM, C. 284. *De să vor tocmi doi plugari ca să-ș schimbe pămînturile..., iară de nu va fi sămănat nice unul, pot să strice acea tocmală.* PRAV. 2, cf. 30, 271. *Nici unul în lume nu iaste carele den sine numai să știe și nici unul nu au aflat nimic, pănă cînd n-au fost de altul învățat.* C. CANTACUZINO, CM I, 3, cf. 8. *Cîte am lucrat cu măinile, și cîte am grăit cu limba, cine va vrea să le socotească..., nici una nu va afla.* ANTIM, P. XXV. *Zise că nu i trebuie nici unele de acealea.* MINEIUL (1776), 169r²/6, cf. DRLU, LB. *Nici unile din cele trebuincioase avea, precum hărtie, călămară, cerneală.* DRĂGHICI, R. 54/27, cf. PANN, E. I, 19/15. *Avea pe frunte naframă albă, iar flori nici una pe-al său obraz!* ALECSANDRI, P. I, 23. *Din trei feciori, cîți are tata, nici unul să nu fie bun de nemica?!* CREANGĂ, P. 188. *Nici unuia nu-i vine în cap ce să facă.* id. ib. 310, cf. 78, 118. *Se uită la toți caii din grajduri, și de nici unul nu i se prindeau ochii.* ISPIRESCU, L. 15. *Văd copilași pe ulițele ninse... Aș vrea s-alerg spre ei, să-i strîng în brațe, Să-i dăruiesc... dar nu mai e nici unul.* IOSIF, P. 21. *A închis ochii, iar cînd i-a deschis, nici unul nu mai era în casă.* ARDELEANU, D. 123. *Nici unul, pentru nimic în lume, nu ar fi cerut... celuilalt să mai rămîie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 137, cf. IORDAN, L. R. A. 328, 416, 417. *O să-ți spui multe povești. Ai s-alegi. Dar pe nici una nu ai s-o dezlegi.* ARGHEZI, VERS. 176. *Nici unul din marii maeștri ai Renașterii nu lăsa în seama necunoscătorilor pregătirea culorilor.* VIANU, S. 175, cf. 39, BENIUC, V. 22, TUDORAN, P. 11. *Avusese noroc că nu i se prăpădise nici unul în război.* T. POPOVICI, SE. 130. *În picioare drept sărea Și pistoalele-ntindea, Dar nici unul s-aprindea!* ALECSANDRI, P. P. 131. *Nici unul dintre cei tineri, și chiar dintre cei bătrîni, dar voinici, nu ziseră... pîs.* MARIAN, O. II, 326. *Cîte flori pe iaz în sus, Toate cu mîndra le-am pus... Și nici una n-a rodit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 154, cf. 209, 277, PAMFILE, J. II, 171, RĂDULESCU-CODIN, Î. 52, CIAUȘANU, GL., ALR II 3 091/105, 260, 284, 3 098/141, 353. *Cine gonește doi iepuri, nu prinde nici unul.* NEGRUZZI, S. I, 248. *Doi pe unul lesne-l face ca*

nici unul. ZANNE, P. IV, 206. ◇ Expr. **De nici unele** = nimic, nici un lucru. *Muncim pînă dăm pe brînci şi nu ni se ajung de nici unele.* STANCU, D. 101.

— Şi: (învechit şi regional) **níce, neci,** (învechit) **néce** conj., adv.

— Lat. **neque.**

NICI² subst. (Prin sudul Olt.) Partea anterioară, tare, a rîtului de porc. Cf. COM. SAT. III, 51, DR. IV, 852.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

NICIALĂ s. f. (Prin Ban.; în loc. adv.) **Cu nicială** = anevoios, cu migală, migălos. L. COSTIN, GR. BĂN. 146. *Aici trebuie să lucru cu nicială.* id. ib.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

NICICACÚM adv. (Regional, mai ales în Mold.) Nicidecum. *Într-acel loc, nici o dată iarna urmează . . . — Nici o dată ! Nici cacum !* DRĂGHICI, R. 67/26. *Dar ce folos, dac-ave o fată, pe care o chema Măriuca, şi nu semăna cu ea nicicacum.* BRĂESCU, V. A. 53. *De auzit, aude prea puţin, cînd îi spui „du-te" ori „vină"; însă de grăit, nu poate grăi nicicacum.* SADOVEANU, O. XIII, 332. *Cu asemenea amiros nu mă primesc albinele nicicacum.* id. ib. 673, cf. COMAN, GL., ALR SN V h 1 484/414.

— Scris şi: *nici cacum.*

— **Nici¹ + ca + cum.**

NICICÁRE pron. neg., adj. neg. (Popular) **1.** Pron. neg. Nici unul, nici una. *Ea îmi va fi devotată ca nicicare alta.* SBIERA, F. S. 277, cf. VICIU, S. GL., CANDREA, Ţ. O. 20, STERESCU, N. 1 050, ALR I 343/839, 850.

2. Adj. neg. Nici un, nici o. *Nice care cuvînt nu agiunge către lauda minunatelor tale.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 200ᵛ/25. *Mie nu-mi trăbă nicicare parte.* ALR II 3 091/2.

— Scris şi: *nici care.* — Gen.-dat.: (cînd are valoare de pron. neg.) sg. m. *nicicăruia,* f. *nicicăreia,* pl. m. şi f. *nicicărora;* (cînd are valoare de adj. neg.) sg. m. *nicicărui,* f. *nicicărei,* pl. m. şi f. *nicicăror.* — Şi: (învechit) **nicecáre** pron. neg., adj. neg.

— **Nici¹ + care.**

NICICÎND adv. (De obicei însoţit de o altă negaţie) Niciodată. *Domnu Dumnezău . . . care nec(e) cînd nu printr-altă, ce pre binel(e) nostru ne ceartă* (cca 1600—1650). GCR I, 141/23, cf. ANON. CAR. *Nu se sfiesc a se fuduli . . . cu prieteşug ce nu le-a fost nicicînd acordat.* CARAGIALE, N. S. 18. *Iadul ar fi o groapă foarte adîncă şi colosal de mare în fundul pămîntului, unde cît e lumea arde foc, dar cu toate acestea nici cînd nu e lumină.* MARIAN, Î. 458, cf. id. NA. 16, SBIERA, F. S. 313. *Nici cînd nu a căzut în boala modernă.* F (1906), 3. *Acel copil pînă la bătrîneţe nu va fi nici cînd bolnav.* GOROVEI, CR. 25. *Pisica sălbătăcită nicicînd nu creşte aşa de mare ca pisica sălbatică.* STOICA, VÎN. 107. *Stăpînul, trîndăvind în slava lui, Nicicînd nu se-arătase.* ARGHEZI, VERS. 288, cf. id. S. P. 23. *Sînt un fecior de om sărac, De mic îndătinat cu munca, Dar de la domni eu cu plăcere Nicicînd nu am primit porunca.* BENIUC, C. P. 29. *Se simţea mulţumit, sănătos, vesel şi puternic, cum nu se simţise nicicînd.* GALAN, B. I, 331. *Flămînd, m-aruncam în somn ca sinucigaşii; Legănat în fiece noapte de-un gînd, În plasa lui adîncă de răcoare; De nu m-aş mai trezi, De nu m-aş mai trezi nicicînd.* JEBELEANU, C. 17. *N-avea să-l mai vadă nicicînd.* TUDORAN, P. 47. *N-aş dori nicicînd, copiii mei, În raiul trist cu sfinţii să m-adun.* ISANOS, Ţ. L. 36. *Vinele noastre palpită De-o sevă pe care nicicînd Strămoşii în ei n-au simţit-o.* LABIŞ, P. 54, cf. 34. *Eu nici cînd te-am auzit Şi niciodat' te-am pomenit Vorbind de crai şi de-mpăraţi.* TEODORESCU, P. P. 111. *Hop, săracă mîndra mea, De mîncat îmi aducea Lapte acru-ntr-o mărgea, Mîncam şi-mi mai rămînea; Dar acuma însurat, Trăiesc ca ş-un împărat Şi nici cînd nu-s săturat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 394. *El nu aştepta niciodată să-l puiă la lucru, ci se apuca totdeauna singur de toate şi nici cînd nu şedea degeaba.* SBIERA, P. 248. *A fost odată o cioară care nu mai avea nici cînd parte de puii săi, căci în tot anul venea uliul şi-i mînca.* MARIAN, O. II, 41. *Eu nu am fost nici cînd în sat.* RETEGANUL, P. I, 16. *Dar io n-am s-o bieu nicicînd.* ALR II 3 157/76.

— Scris şi: *nici cînd.* — Şi: (învechit) **nicecînd** adv.

— **Nici¹ + cînd.**

NICICÎT, -Ă adv., adj. neg., pron. neg. **1.** Adv. (Învechit şi popular) Nicidecum. *Începură a nu-l băgarea în seamă nicicît, ci-şi bătea joc de dînsul.* ANON. CANTAC., CM I, 161. *Uniţii . . . nu-şi rad nici cît barbele.* ŢICHINDEAL, F. 59/6, cf. 228/4, LB. *Fata . . . îl căută toată ziua şi ca să dea de dînsul nici cît.* ISPIRESCU, L. 46, cf. 95, 108, ALEXI, W.

2. Adj. neg. (Popular) Nici un pic de . . . *Nemica altă n-au căutat, ci numai cum ar putea mai uşor şi mai lesne, cu mai puţintea, sau cu nici cîtă osteneală ale altor streine averi . . . trage la sine.* ŢICHINDEAL, F. 192/2. *Asta spun de trei ori, sara cînd însară, cînd omul nu doarme şi n-are odihnă niş cîtă.* ARH. FOLK. III, 120.

3. Pron. neg. (Rar) Nimic **(II).** *Nu mă chema nicicum şi nu ştiam nicicît Şi nu-mi era de mine sfială şi urît.* ARGHEZI, F. 42.

— Scris şi: *nici cît.*

— **Nici¹ + cît.**

NICICÚM adv. De loc, de fel, în nici un chip, în nici un caz; nicidecum, (învechit şi popular) nicicît **(1)**, necum **(I)**, (regional) nicidecît, nicicacum. *Cela, ce va apuca, ce să dzice, va răpi pre vre o muiare, ce va fi giuruită altui bărbat, nicum (nice cum* MUNT.*) ca să să poată cununa cu dănsa.* PRAV. 182, cf. 165. *Cela ce va veni la mine, nece cum nu va flămănzi.* N. TEST. (1648), 113r/11. *Nu l-au putut să-l plece cu de acest fel de cuvinte nicicum.* IST. Ţ. R. 21. *Mai aduce Topeltin în poveste şi pe un Ioan Zamoski, care zice şi tăgăduiaşte, cum valahii, adecăte rumânii, nicicum nu pot fi rămăşiţă den romani.* C. CANTACUZINO, CM I, 37. *Era om viteaz, şi multe războaie au făcut . . . nicicum nu să aşăza, şi, norocul slujîndu-i, pre mai mulţi biruia.* R. POPESCU, CM I, 250, cf. 443. *Turcii brăileni n-au vrut să meargă la judecată nicicum.* R. GRECEANU, CM II, 70, cf. 57, 109. *Ah! aceasta nu-mi place nicicum!* KOTZEBUE, U. 12v/14. *Înse în părţile noastre, întun*[e]*cimi de lună nu vor fi nicicum.* AR (1832), 8²/10. *Cum pute să facă un lucru ce nici cum îl ştie?* DRĂGHICI, R. 142/18, cf. 162/18. *2,04 însămnează 2 întregi, nicicum zăcini, 4 sutini.* ASACHI, E. I, 53/12. *Nu eram isteţ, Nu mă chema nicicum.* ARGHEZI, F. 42, cf. ARH. FOLK. III, 83, ALR I 320/840, ALR SN V h 1 484/2. *Buretele pînă nu-l storci, apă din el nicicum scoţi*, se spune despre cei zgîrciţi care nu dau nimic de bună voie. Cf. ZANNE, P. III, 34. *Toba, cu o lovitură numai, nicicum îţi cîntă*, se spune despre cei pe care pedepsele mici nu-i îndreaptă. Cf. id. ib. IV, 665.

— Scris şi: *nici cum.* — Şi: (învechit şi regional) **nicecúm**, (învechit) **nececúm** adv.

— **Nici**[1] + **cum.**

NICIDĂNĂOÁR adv. v. **niciodinioară.**

NICIDĂNĂOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NICIDECÍT adv. (Regional) Nicidecum. Cf. CLEMENS, LB. *Ar avea haz să mă pîrască nevestii! . . . Ba, zău, n-ar avea haz nici de cît, pentru că Tarsiţa mi-ar scoate ochii.* ALECSANDRI, T. 1 095. *N-am să întru-n casa voastă niĉ de cît.* ALR I 313/178.

— Scris şi: *nici de cît.*

— **Nici**[1] + **de** + **cît.**

NICIDECÚM adv. De loc, de fel, în nici un chip, în nici un caz; nicicum, (învechit şi popular) nicicît **(1)**, necum **(I)**, (regional) nicidecît, nicicacum. *Alerga către Arsachi, poruncind mai înainte portăriţii . . . ca oricarele va vrea să între nicidecum să nu-l lasă.* AETHIOPICA, 23r/24, cf. DRLU, CLEMENS. *Noi a naşterii trufie nici decum n-am cunoscut.* HELIADE, O. I, 405. *Să-mi dai 2500 de rubiele. — Nu e prea mult? — Nicidecum.* FILIMON, O. I, 169, cf. STOICA, VÎN. 113. *Tu nu dai nici un bun pe jumătate Sau nu-l dai nicidecum.* ARGHEZI, VERS. 310. *Metafora nu poate fi nicidecum asimilată cu comparaţia.* VIANU, M. 28, cf. 40, 65. *Argeşul rareori putea fi trecut prin vad şi nicidecum noaptea.* CAMIL PETRESCU, O. II, 148. *Locuitorii unei astfel de planete nu văd decît sorii şi nicidecum sateliţii ce se învîrt în juru-le.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/6. *Nu-z dau n'iz dă cum.* ALR SN V h 1 484/36. *Nu să poate nici de cum Cînd frigi să nu iasă fum.* PANN, P. V. II, 31/17.

— Scris şi: *nici de cum, nici decum.* — Şi: (învechit) **necidecúm** (DRLU), (regional) **nijdăcúm** adv.

— **Nici**[1] + **de** + **cum.**

NICIDINIÓRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NICIÍNDĂ adv. v. **niciunde.**

NICIODĂTĂ adv. (Exprimă o negaţie temporală absolută) În nici un moment, în nici o împrejurare, cu nici un (alt) prilej; nicicînd, (învechit) niciodinioară. *Nice au eşit Precista niceodată.* VARLAAM, C. 385. *Nici odată să nu se înalţe inima ta.* NEAGOE, ÎNV. 10/9. *Goţii, cînd au cuprins acestea supt Graţian, de la romani au luat, iară dachii nici au mai răscumpărat, nici s-au mai sculat dintr-aceia niciodată.* C. CANTACUZINO, CM I, 33. [Turcii] *niciodată ca acum n-au păţit ei bătaie şi zdrobire de la nemţi.* R. GRECEANU, CM II, 90. *Să nu greşim niceodată, în laude, în sfătuiri, în răspunsuri, în povăţuiri.* MOLNAR, RET, 10/13, cf. 84/7. *Circalosul nost pe-aceasta îndrăgisă, Măcar că n-o văzusă niceodată.* BUDAI-DELEANU, T. V. 115. *Cel ce este adevărat sărac nu să plînge niciodată.* KOTZEBUE, U. 6r/2, cf. DRLU, LB. *Niciodată omul nu a fost singur cînd a fost fericit.* CR (1830), 20/44. *Nici odată o asemenea nădejde n-a rămas înşelată.* MARCOVICI, D. 9/20. *Niciodată vă lăsăm fără lucru.* DRĂGHICI, R. 4/4. *Eu niciodată voi bea.* id. ib. 29/9. *Nimic n-ai dacă n-ai darul de-a nu muri nici odată.* CONACHI, P. 264. *Aceste principie . . . n-au fost nici o dată recunoscute în ţările noastre.* BĂLCESCU, M. V. 10. *Veveriţă îmi este vechi duşman, dar încai nici odată nu s-a ascuns.* NEGRUZZI, S. I, 141. *Nici odată astă lună . . . Mai mult număr de cadavre de atunci n-a luminat.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Efectul . . . nu va putea niciodată să se producă fără o cauză.* CONTA, O. C. 205. *Şi fost-ar fi mai bine Ca niciodată-n viaţă să nu te văd pe tine.* EMINESCU, O. I, 92. *Degeaba mai baţi apă-n chiuă să s-aleagă unt, că nu s-a alege niciodată.* CREANGĂ, P. 118. *Niciodată nu şi-a dat seamă despre cele ce făcea.* SLAVICI, N. I, 18. *Noi niciodată n-am ieşit din cuvîntul tău.* ISPIRESCU, L. 12. *Lacremi de crocodil niciodată nu m-au dus în ispită.* F (1906), 2. *Niciodată*

lacrămi să nu verşi în zadar. CERNA, P. 68. *Stau încremenit — Parcă niciodată N-am mai pomenit Noapte-aşa-nstelată.* IOSIF, V. 132. *Niciodată nu-l privise cu luare-aminte.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 11. *Ar fi trebuit să nu-şi pună niciodată altă îmbrăcăminte.* HOGAŞ, DR. I, 6. *Deşi-ai rămas acelaşi veşnic, nu eşti acelaşi niciodată.* MINULESCU, V. 107, cf. 45. *Ca să nu cer împrumut La vecina mea furnică, Fîndcă nu-mi dă niciodată.* TOPÎRCEANU, B. 55. *N-am vorbit niciodată cu el şi nici nu mă interesează.* SEBASTIAN, T. 30. *Niciodată nu-i voie să curăţim arma pe la gura ţevilor, ci numai dinspre camere.* STOICA, VÎN. 47. *Niciodată însă aceste memorii nu se coborîseră la o anumită adîncime turbure a sufletului omenesc.* OPRESCU, I. A. III, 33. *Nu-ţi pierde niciodată, dragă băiete, naivităţile şi temerile delicate şi nu-ţi fie ruşine cu ele.* ARGHEZI, T. C. 88. *La nu ştiu al cîtulea control, am aruncat o altă mare parte din volum, neplăcîndu-mi niciodată manuscrisul aproximativ terminat.* id. B. 12, cf. id. VERS. 273. *N-ai iubit niciodată?* CĂLINESCU, E. O. I, 43. *Între imagine şi obiectul sensibilizat prin ea există grade felurite de asimilare... Niciodată însă imaginea nu se poate realiza complet.* VIANU, M. 66. *N-am văzut niciodată o noapte atît de frumoasă.* CAMIL PETRESCU, O. III, 94. *Adeziunile erau la Bibănel! Bibănelul nu le înaintase niciodată nicăieri.* GALAN, B. II, 20. *Un singur lucru să nu uiţi: că nu ţi-am cerut niciodată nimic.* BARANGA, R. F. 67. *Nu-l apăsa nimic, nu tresărea niciodată în somn?* TUDORAN, P. 44. *Nu i-am auzit niciodată certîndu-se.* PREDA, Î. 116. *N-am să uit niciodată Vorba Partidului dreaptă.* VINTILĂ, O. 23. *Nu vă veţi mai despărţi, niciodată!* DEŞLIU, G. 11. *Să nu mai dai în mine niciodată! Auzi? Niciodată, cît îi trăi.* T. POPOVICI, SE. 18. *Aici nu-l vor mai primi niciodată.* BARBU, Ş. N. 11. *Oricît de puţin expresivă, poezia nu e niciodată dictată unui secretar sau magnetofon.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/5. *Seara desculţîndu-te, La masă punîndu-te, Niciodată să nu-mbuci Pîn-aminte nu-ţi aduci De-a noastre cuvinte dulci.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 263, cf. 26, 455. *Gardul cu proptele niciodată nu piere*, se spune despre cei care au protectori puternici. Cf. ZANNE, P. III, 157. *Nu se-ncepe niciodată sacul de la fund*, se spune pentru a arăta că orice lucru trebuie făcut cu o anumită rînduială. Cf. id. ib. 349. *Cine bea apă din pumni străini nu se satură niciodată*, se spune pentru a arăta că ceea ce faci singur îţi foloseşte mai mult decît ceea ce ar putea să facă altul pentru tine. Cf. id. ib. 443. *Mîncarea de dimineaţă şi însuratul de tînăr niciodată nu strică.* id. ib. 639. *Vorba puţină şi mîncarea puţină niciodată nu strică pe om.* id. ib. 640. *Cine socoteşte cîte foi intră-n plăcintă, niciodată mănîncă plăcintă* (= cine se gîndeşte prea mult la dificultăţile unui lucru, ajunge să nu-l mai facă). Cf. id. ib. IV, 87. *Bătaia şi ocara nu se-ntoarce niciodată*, se spune pentru a arăta că cel jignit rămîne totdeauna jignit. Cf. id. ib. IV, 266. ◇ (În construcţii comparative, sugerînd o situaţie rară, excepţională) *Atunci, ca niciodată, gigantul s-au uimit!* ALECSANDRI, POEZII, 326. *Cîntecul recruţilor începu a se revărsa din lăută mai lămurit ca niciodată, mai frumos ca orişicînd.* SANDU-ALDEA, D. N. 195. *Ca niciodată în trecut, am auzit viaţa vuind prin arterele acestui oraş adormit multă vreme.* CONTEMP. 1962, nr. 806, 1/3. ◇ *A fost (odată) ca niciodată*, formulă folosită în basme, de obicei la începutul lor, pentru a arăta un timp foarte îndepărtat, nedeterminat. *A fost odată, ca-n poveşti, A fost ca niciodată, Din rude mari, împărăteşti, O prea frumoasă fată.* EMINESCU, O. I, 167. *A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi nu s-ar mai povesti.* ISPIRESCU, L. 1. ◇ (Folosit ca răspuns la o întrebare, cu valoarea unui „nu" categoric) *Eu să per, eu?... niciodată!* ALECSANDRI, P. II, 13. ◇ (Substantivat) *A fost odată... va fi odată... Nu spune zarea, dar spune omul — Numai acuma e niciodată... Adînc, prezentul închide tomul.* BACOVIA, O. 121. *Nu vedeţi cum umblă printre noi strigoii?... Cum ne-arată calea către niciodată?* LESNEA, I. 67.

— Scris şi: *nici odată* şi *nici o dată*. — Şi: (învechit) **niceodátă** adv.

— **Nici**[1] **+ o + dată.**

NICIODĂNIOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NICIODINIOÁRĂ adv. (Învechit) Niciodată. *Veri merge în locul cela ce n-ai mai văzut neci dinioară* (cca 1550). GCR I, 3/8. *Nece diniorî nu lăsare pre ei* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 417/10. *Înţeleageţi acmu fără-de-mente întru oameri şi neburii cănduva (nece dănră[oară] H) înmăndriţi-vă.* PSALT. 196. *Mie nece dinioară-mi dedeşi un ied.* CORESI, EV. 22, cf. 23. *Şi atunce voiu spune lor că nece dinioară n-am cunoscut voi.* TETRAEV. (1574), 210. *Şădea olog den maţele mumîni-sa fiind şi nici dinioară nu... îmblase.* CORESI, L. 65/10. *De acomu nice diriorî no te voiu vedea* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 192/13. *Nu vor avea nece o mîhnire, ce numai... bucurii... întru netrecuţii veaci fără de dureare nece dînăoară* (cca 1600). ib. 226/12. *Să să muncăscî cu mare chin în vecii netrecuţi şi neslobodziţi nice diniorî.* COD. TOD. 225. *Şi nime de-ai voştri nice odinioară n-au venit* (începutul sec. XVII). IORGA, D. B. I, 10. *Un lucru sufletesc nice dinioară n-am făcut* (cca 1633). GCR I, 80/29. *Nu vom tăcea nice dinăoarî.* PARACLIS (1639), 244. *Nice dinior n-au răs, — aducîndu-şi aminte de amarul morţiei* (cca 1600—1650). GCR I, 141/6. *Porcul nicedănăoară nu poate căota cătrî soare.* VARLAAM, C. 16. *Nici dănăoară nu părăsiia să nu-l laude.* HERODOT (1645), 393. *Iancul Vodă... au izvodit*

obicină, care n-au mai fost nice odineară în ţeară. URECHE, LET. I, 201/17. *Nu să pot certa nice dănîoarî* (n i c e o d a t ă MUNT.) *stricaţii şi beteagii.* PRAV. 234. *Nice dănăoară nu vom avea răpaos de vrăjmaşul nostru cela ce să luptă cu noi, satana.* EUSTRATIE, PRAV. 44/10. *Nici odinioară într-acea ţară cocon frumos şi cuvios ca acela nu se-au arătat* (a. 1648). GCR I, 132/21. *Era . . . în grădină un mormînt nou întru carea nece odănioară nimic nu era pus.* N. TEST. (1648), 132r/15. *Au nu aţi cetit nice odănîoare?* (cca 1650—1675). GCR I, 233/15. *Nime ca să n-aibă a gîlcevi nici dănăoară* (a. 1661). URICARIUL, XXV, 59. *Norocul . . . Numai mîini şi cu aripi şi picioare n-are Să nu poată sta într-un loc niciodinioare.* M. COSTIN, O. 321. *N-am aflat nice dînăoarî comoară.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 77r/2. *Pre tine nu te-am văzut altă dată, şi nici dănăoar n-ai întrat în m[ă]n[ă]stirea noastră* (a. 1692). GCR I, 297/32. *Mărturisind zice, cum că nice odănăoară să nu fie istoria osebită den mînule stăpînitorilor şi a sfetnicilor ţărălor.* N. COSTIN, L. 35. *Păzea focul carele la oltariul Boazii ardea, ca nici odînîoară să nu să cumva stângă.* CANTEMIR, HR. 97. *Să nu mai fie în ţară acel obicei nice odineoară.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 152/10. *Pizm(ă)tareţul nici odinioară nu stă fără dureare* (a. 1700). GCR I, 341/39. *El şi neamul lui procopsală să nu aibă nici odinioară* (a. 1728). URICARIUL, I, 53. *Înmulţirea şi covîrşirea pedeapselor nici odănioară n-au facut pre oameni mai buni* (a. 1773). GCR II, 87/16. *Judecătorii să nu să pornească nici odinioară la vreo strîmbătate.* PRAV. COND. (1780), 60. *Aşa iaste viaţa omului, nici odinioară nu are odihnă.* MAIOR, P. 22/25. *Dar poate că tu nici odinioară De a mele tîmplări triste şi cumplite Niciodată nu vei auzi doară.* BUDAI-DELEANU, T. V. 101. *Femeia nici odinioară nu . . . piarde* [lucrurile]. PRAVILA (1814), 111/1, cf. URICARIUL, I, 234. *Tulie asculta toate jalobile ceale îndelungate ale lor, şi nici odinioară nu să supăra a-i asculta.* BELDIMAN, N. P. I, 4/22. *Nici odinioară aşa ceva în lume nu s-au văzut.* AR (1829), 12²/11. *De veţi păzi aceastea fiilor, nici o dinioară vă veţi căi.* DRĂGHICI, R. 141/20, cf. 147/4. *Pe poloni niciodinioară va agiuta.* ASACHI, S. L. II, 15, cf. 33. *Îi făceau fără voia lor onoare . . . niciodinioară cerută de către acel prelat.* BARIŢIU, P. A. III, 460, cf. I, 271. *Să ştie şi cei de jos că judeţul nostru nu se va clăti niciodinioară din cumpăna dreaptă.* SADOVEANU, O. XIII, 33. ◇ (În construcţii comparative, sugerînd o situaţie rară, excepţională) *Acestea şi altele multe vorbea bucureştenii cu tîrgovişteni cu mare turburare a duhului ca nici odinioară.* ZILOT, CRON. 82.

— Scris şi: *nici odinioară* şi *nici o dinioară.* — Şi: **niciodinioáre, niciodănioáră, niciodînîoáră, nicidănăoár, nicidănăoáră, nicidiniórî, nicedănăoáră, nicedănîoárî, nicedinăoárî, nicedinioáră, nicediniór, nicediniórî, nicediriórî, nicedînăoárî, niceodănăoáră, niceodănîoáre, niceodineáră, niceodineoáră, niceodinioáră, necedănrăoáră, necedinioáră, necediniórî, necedînăoáră, neceodănioáră, necidinioáră** adv. — **Nici**[1] + **odinioară.**

NICIODINIOÁRE adv. v. **niciodinioară.**

NICIODÎNÎOÁRĂ adv. v. **niciodinioară.**

NICIÚNDE adv. (Regional) Nicăieri. *Ba colo să şadă vaca, ba colo, ba colo; şî nu sădza níș undzi.* ARH. FOLK. III, 95. *N-am găsît níșindză șocanu.* ALR I 320/69. *N-am găsît nișuńe șocanu.* ib. 320/837.

— Scris şi: *nici unde.* — Şi: **niciúne, niciíndă, niceúnde** (CONV. LIT. XLVI, 1 047) adv. — **Nici**[1] + **unde.**

NICIÚNE adv. v. **niciunde.**

NICÎIẮRI adv. v. **nicăieri.**

NICÎIÍRI adv. v. **nicăieri.**

NICL s. n. v. **nichel.**

NÍCLI s. n. v. **nichel.**

NICOCHERÁ s. f. (Învechit) Stăpîna casei; p. e x t. doamnă, cucoană. *Se vede că bărbatu-tău îi cam . . . nepoliticos cîteodată . . . — Nu te iubeşte cu sevas ca pe-o necochera?* ALECSANDRI, T. 1 238. *Mi se aprinseseră călcăile după o nicochera măritată.* id. ib. 1 699. *Le-a servit comedioare cu obişnuitele îngrediente de cocoane, duduci, boieri, nicocherale, robi ţigani, şi roabe ţigance.* IORGA, ap. GÁLDI, M. PHAN. 213. ✦ Amantă. *De nu ţineau boierii cîte-o nicochera, Au Popovici vrodată Ureche mai era?* EMINESCU, în L. ROM. 1965, 220.

— Pl.: *nicocherale.* — Şi: **necocherá** s. f.

— Din ngr. **νοικοκερά.**

NICOPISÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit) A-şi însuşi, a pune stăpînire (pe ceva). *Dreptatea obştiei, unii vor să o nicopisască ca o moştenire a lor* (a. 1774). URICARIUL, VI, 425, cf. GÁLDI, M. PHAN. 213.

— Prez. ind.: *nicopisesc.*

— Din ngr. **νικοποιέω** „a învinge".

NICOREÁŢĂ s. f. **1.** Soi de ciupercă de culoare alburie sau brună-gălbuie, cu miros slab de anason, care creşte pe ramurile şi pe trunchiul copacilor *(Lentinus cochleatus).* Cf. CIHAC, II, 216, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, TDRG, ALEXI, W., PANŢU, PL., CADE, ENC. AGR.

2. (Suspect) Numele unei ciuperci otrăvitoare nedefinite mai de aproape. Cf. DDRF.

— Pl.: *nicoreţe*. — Şi: **nicoréţ** s. n. CIHAC, II, 216.
— Etimologia necunoscută. Cf. n i c o r e t e.

NICORÉȘTI subst. pl. v. **nicorete.**

NICORÉT s. m. v. **nicorete.**

NICORÉTE s. m. Numele a două ciuperci comestibile de culoare gălbuie sau albă-cenuşie, cu pălărie cărnoasă *(Tricholoma Georgii* şi *Clitopilus prunulus)*. Cf. BARONZI, L. 139, TDRG. *Plecai în pădure după ciuperci... Peste puţin mă întorsei cu desagii plini de hribi, de rîşcovi şi nicoreşti.* HOGAŞ, M. N. 171, cf. H X 101, XII 397, ALR II 6 404/551, A V 14, 25.
— Pl.: *nicoreţi*. — Şi: **nicorét** (H I 97), **nicoréţ** (BARONZI, L. 139, H X 101, A V 14), **nicoréz** (A V 25) s. m., **nicoréşti, nişcoréţi** (H XII 397) subst. pl., **necoréte** (H X 228, 531, GRAIUL, I, 289, ALR II 6 404/574) s. m.
— Etimologia necunoscută. Cf. n i c o r e a ţ ă.

NICORÉŢ[1] s. m. (Regional) Păduche **(I 1 a)** *(Pediculus capitis)* (Drăguşeni-Paşcani). A VI 26.
— Pl.: *nicoreţi*.
— Etimologia necunoscută. Cf. m i ş c o c e, m i ş c o i[1], m i ş c o t e i.

NICORÉŢ[2] s. m. v. **nicorete.**

NICORÉŢ[3] s. n. v. **nicoreaţă.**

NICORÉZ s. m. v. **nicorete.**

NICOTÍN s. n. v. **nicotină.**

NICOTÍNĂ s. f. Substanţă alcaloidă incoloră, toxică, lichidă, care se găseşte în frunzele de tutun. Cf. LM. *Tutunul cuprinde în sine o otravă din cele mai tari (nicotinul)*. MAIORESCU, L. 51, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Tutunul conţine o materie foarte otrăvitoare numită nicotină (alcaloid)*. BIANU, D. S. 757, cf. DS. *Nicotina... se găseşte... în frunzele de tutun (Nicotina tabacum) în proporţie de 0,6—0,8%*. MACAROVICI, CH. 612. *Există un fumat trist şi necăjit ca o desperare mută, ca o vană consolare, a ţigărilor ieftine şi sărace care se fumează fără ţigaretă, cu degete îngălbenite de nicotină*. V. ROM. iulie 1954, 219. *Velceanu curăţa o pipă, înşirînd pe faţa de masă boabele umede, amare şi puturoase de nicotină*. T. POPOVICI, SE. 94. *Alcaloizii din plante — nicotina, morfina... sînt şi ei compuşi cu azot*. AGROTEHNICA, I. 178. ✧ (Învechit, rar; atribuind calitatea ca un adjectiv) *Să amestece adeseori foi de tutun nicotină adecă tabacu şi zeama care vor suge în gura lor să o scuipe afară*. MEŞT. DOFT. I, 58[r]/29.
— Şi: (astăzi rar) **nicotín** s. n.
— Din ngr. **νικοτίνη**, fr. **nicotine**, germ. **Nikotin.**

NICOTÍNIC, -Ă adj. (În sintagma) *Acid nicotinic* = substanţă albă, cristalizată, solubilă în apă, prezentă în toate celulele vii. *S-a pus la punct o metodă pentru determinarea stării de precarenţă în acid nicotinic, substanţă legată de apariţia pelagrei*. CONTEMP. 1950, nr. 184, 7/1. *Acidul nicotinic e sintetizat de plante şi de unele microorganisme*. LTR[2].
— Pl.: *nicotinici, -ce*.
— Din fr. **nicotinique.**

NICOTINÍSM s. n. (Med.; rar) Tabagism. Cf. SCRIBAN. D., DL, DM, DER.
— Din fr. **nicotinisme.**

NICOTINIZÁT, -Ă adj. (Rar) Impregnat cu nicotină. *Se trezi cuprins în braţe, sărutat lipicios, prin stufărişul nicotinizat al mustăţilor domnului Mareş*. T. POPOVICI, SE. 79.
— Pl.: *nicotinizaţi, -te*.
— De la **nicotină.**

NICOŢIANÍN subst. (Rar) Substanţă solidă şi volatilă extrasă prin distilare cu apă din frunzele de tutun. *Materia iute-amară numită nicoţianin*. ALBINEŢ, M. 150/6, cf. LM.
— Pronunţat: *-ţi-a-*.
— Din ngr. **νικοτιανίνη**, fr. **nicotianine.**

NICOVÁLĂ s. f. **1.** Unealtă de oţel sau de fontă pe care se sprijină piesele de metal în operaţiile de deformare plastică prin batere cu ciocanul; (regional) ilău, năcovelniţă. *Inema lui iaste înfiptă ca o piatră şi stă ca o năcovalnă*. BIBLIA (1688), 381[1]/58. *Să aducă necovalna* (cca 1740). IORGA, B. R. 424. *Du-te la Ioann faurul... şi-ţi pune umflătura desupra pre năcovalnă*. MINEIUL (1776), 120[r1]/21. *Mai bine iaste a bate hierul pă năcovalnă decăt a învăţa pre muiarea rea* (a. 1799). CAT. MAN. I, 271, cf. KLEIN, D. 387. *Muiarea lui, Natalia, le pune picioarele lui pre năcovalnă şi gelatul le taie* (a. 1805). GRECU, P. 288. *Cînd bat cu ciocanele ceale mai groaznice, cît nu numai năcovala, ci tot pămîntul supt mine se cutremură*. ŢICHINDEAL, F. 331/12, cf. LB. *Cel ce trăieşte, văz fără greşeală, Că trebui să rabde ca o năcovală*. PANN, E. III, 115/16, cf. POLIZU. *Ferărie unde se face cu machine lucrul de nicovală, ciocane, foarfeci, rendele şi altele*. I. IONESCU, M. 756, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Argintarul îi ducea grijea fiindcă, ascultînd pe la uşe, n-auzea alt decît cum spărgea la alune pe nicovală*. ISPIRESCU, L. 92. *Nicovala mare (ambus) e pusă în mijlocul covăciei pe un trunchi mare de lemn, de care e prinsă cu cîrlige de fier să nu se legene, cînd se lucră pe ea*. LIUBA-IANA, M. 125, cf. DAMÉ, T. 87, BARCIANU. *O ceartă neîncetată de ciocane*

căzute zgomotos pe nicovală umplea aerul. ANGHEL, PR. 82, cf. T. DINU, Ţ. O. 137, NIŢA, L. VAM. 167. *Nicovala se confecţionează din fontă sau oţel, compusă fiind ca şi berbecul tot din două părţi.* IOANOVICI, TEHN. 124, cf. DS. *Mîni vînjoase băteau bucăţi de foc în roate de scîntei, băteau nicovalele care ţipau toată ziua.* SADOVEANU, O. I, 378. *Pe nicovală fierul ia chipul cuvenit.* ARGHEZI, VERS. 131. *N-auzi gemînd ciocanul, bătut pe nicovală?* id. C. O. 93. *Potcovăria, într-un şopron înnegrit de fum, avea două rînduri de foale şi de nicovale.* V. ROM. decembrie 1954, 113. *Fierarul... începu să mişte braţul, lovind cu ciocanul într-o nicovală dispărută de mult de la locul ei.* TUDORAN, P. 19. *Ciocanele îşi opriră umbletul, tremurînd pe marginea nicovalelor.* MIHALE, O. 306. *Cu cleştele cel mare se ţine fierul în foc şi pe nicovană.* H II 30. *Fierarul l-au primit bucuros şi l-au pus, mai întîi, la foi, apoi cu cleştele şi cu stropitoarea la vatra cu foc, după aceea cu ciocanul şi cu barosul la nicovală.* SBIERA, P. 248. *Cît eşti nicovală, sufere, cît eşti ciocan, loveşte.* Cf. PANN, P. V. II, 34/6, ROMÂNUL GLUMEŢ, 29, GCR II, 375, ZANNE, P. V, 447. *Mă ciocăneşte Ca gheonoaia copaciul Şi ca nicovala covaciul*, se spune despre cei care nu te lasă în pace, te sîcîie. Cf. ZANNE, P. V, 210. *Nicovanul frică n-are de ciocan*, se spune despre cei tari, puternici care nu se tem de cei slabi. Cf. id. ib. 449. *Tot ţiganul îşi laudă ciocanul Şi ţiganca nicovala* (= fiecare laudă ceea ce îi aparţine). Cf. id. ib. VI, 365. ◇ Fig. *Pe nicovala de-aur a poeziei tale Tu baţi şi nu-ţi dai seama că inima ta bate Din ce în ce mai slabă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I, 27. *Pe-o nicovală pitpalacul Îşi bate cîntecul fierbinte.* BLAGA, P. 26. ◇ Expr. **(A fi sau a se afla etc.) între ciocan** (sau **baros**) **şi nicovală** = a fi într-o situaţie dificilă, din care nu există ieşire; a se afla între două persoane, două părţi în conflict. *Cine iaste între năcovalnă şi ciocan, măcar că simte bătaia, dară trebuie să rabde* (a. 1703). FN 138. *Junele, văzîndu-se pus între ciocan şi nicovală, nu putea face altfel.* FILIMON, ap. TDRG, cf. BARONZI, L. 50, ZANNE, P. V, 77, 177. ✦ (Regional) Motiv ornamental în formă de nicovală **(1)**, folosit la încondeiatul ouălor. Cf. PĂCALĂ, M. R. 504.

2. Unealtă de oţel pe care se bate tăişul coasei; (regional) batcă, babcă, muchie **(5)**. Cf. BARCIANU, PAMFILE, A. R. 126. *Coasa o ascute cu cutca, o bate cu ciocanul, punînd coasa pe nocoveană.* H XVII 233, cf. IX 484, I. CR. III, 227, ALR I 942, ALR SN I h 53, A II 3, 7, 12, III 16.

3. Unul dintre oscioarele urechii medii. *În această cavitate se află patru oscioare aşezate în formă de lanţ şi anume: ciocanul, nicovala, osul lenticular şi scărişoara.* BIANU, D. S. 765, cf. DER.

— Pl.: *nicovale.* — Şi: (învechit şi regional) **nicovăn** s. n., **năcoválă** (pl. *năcovale*, ALR I 942/704 şi *năcovali*, ib. 1 839/704, *năcovăli*, ib. 942/890, *năcoveli*, ib. 942/9, 1 839/700), **năcoválnă** (pl. *năcovalne*, ib. 1 839/805 şi *năcovelne*, ib. 942/878, 898, 900, 1 839/803, *năcovelni*, ib. 942/803), **necoválnă,** (regional) **nicoválmă** (ib. 942/200, 760, 770, 1 839/180, 200, 584, 760, ALR II 5 028/182; pl. *nicovalme*, ALR I 1 839/200 şi *nicovălmi*, ib. 942/770, 1 839/180, *nicovelme*, ib. 1 839/760, *nicovelmi*, ib. 942/760), **nicoválnă** (H II 63, 204, IX 202, XI 410, ALR I 942/764, 792, 795, 880, 896, 1 839/764, 792, 795, 885, 896, ALR II 5 028/872; pl. *nicovalne*, ALR I 942/764, 1 839/792 şi *nicovălne*, ib. 1 839/896, *nicovălni*, ib. 1 839/764, *nicovelni*, ib. 942/795, 1 839/885), **nicovánă** (pl. *nicovane*, ib. 942/744, 1 839/744 şi *nicovăni*, ib. 942/887, *nicovene*, ib. 942/746, *nicoveni*, ib. 942/730, 1 839/730, 776), **nícoveá** (DDRF), **nicoveálă** (ALR I 942/85, 1 839/85, A II 8, III 7; pl. *nicoveli*, ALR I 942/85, 1 839/85, A II 8), **nacoválă** (LM, DDRF, ALR I 942/837, 1 839/840; pl. *nacoveli*, ALR I 942/837), **nacovánă** (H XI 148), **năcoválmă** (ALR II 5 028/192), **năcovánă** (H II 118, IV 118, IX 172, 396, ALR I 942/595, 1 839/122, 782, ALR II 5 028/728; pl. *năcoveni*, ALR I 942/595, 1 839/782), **năcoveálă** (ALR I 942/109, 129, 1 839/109, 131, A II 6, 8, 12; pl. *năcovele*, ALR I 942/109, 129, 131, A II 8), **năcoveánă** (ALR I 1 839/125), **necoválă** (LM, ALR I 942/584, 890, 1 839/720, 837, 890), **necovánă** (DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ALR I 942/748, 780, 1 839/735, 780; pl. *necovăni*, ALR I 1 839/735 şi *necoveni*, ib. 942/780, 1 839/780), **necoveálă** (A II 12), **necoveánă** (H VII 391, ALR I 942/798, 1 839/898, ALR II 5 028/784), **nocoválă** (ALR I 942/594, 695, 710, 720, 980, 986, 1 839/594, 695, 960, 988, ALR II 5 028/723, 769, A II 12; pl. *nocovale*, ALR I 942/695, 986, 1 839/695 şi *nocovăli*, ib. 942/710, 1 839/960, *nocovele*, ib. 942/131, 720, 1 839/988, *nocoveli*, ib. 942/594, 980, 1 839/594), **nocoválmă** (ib. 942/164, 166, 174, 1 839/156; pl. *nocovalme*, ib. 942/174 şi *nocovălmi*, ib. 942/166), **nocoválnă** (H XII 140, XVII 152), **nocovánă** (TDRG, H II 195, IV 45, ALR I 942/122, 125, 160, 170, 772, 1 839/144, 740, 768, 772, ALR II 5 028/141; pl. *nocovane*, ALR I 1 839/144 şi *nocovene*, ib. 942/122, 170, 1 839/768, *nocoveni*, ib. 942/125, 160, 772, 1 839/740), **nocoveálă** (ib. 942/131), **nocoveánă, nucovánă** (ib. 942/740; pl. *nucoveni*, ib. 942/740) s. f.

— Din v. sl. НАКОВАЛО. — **Năcovalnă, năcovalmă** etc. < slavonul НАКОВАЛЬНЮ, bg. **наковалня.**

NICOVÁLMĂ s. f. v. **nicovală.**

NICOVÁLNĂ s. f. v. **nicovală.**

NICOVÁN s. n. v. **nicovală.**

NICOVÁNĂ s. f. v. **nicovală.**

NICOVEÁ s. f. v. **nicovală.**

NICOVEÁLĂ s. f. v. **nicovală.**

NICREDÍNȚĂ s. f. v. **necredință.**

NICRIDÍNȚĂ s. f. v. **necredință.**

NICRÓM s. n. Aliaj de nichel și de crom, cu sau fără alte elemente, care are proprietatea de a rezista la temperaturi înalte și care se întrebuințează la fabricarea rezistențelor electrice. *Nicromul... servește la fabricarea rezistențelor radiatorilor electrici.* ENC. TEHN. I, 401, cf. DER.
— Din fr. **nichrome.**

NICTAGINÉE s. f. (La pl.) Familie de plante dicotiledonate apetale, ale căror flori se deschid numai în timpul nopții; (și la sg.) plantă din această familie. Cf. SCRIBAN, D., DL, DM.
— Pl.: *nictaginee.*
— După fr. **nyctaginacées.**

NICTALÓP, -Ă adj. (Și substantivat) (Persoană, animal) care suferă de nictalopie. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, COSTINESCU, ALEXI, W., DM.
— Pl.: *nictalopi, -e.*
— Din fr. **nyctalope.**

NICTALOPÍE s. f. Afecțiune a retinei și a nervului optic, datorită căreia bolnavul vede mai bine noaptea decît ziua sau numai noaptea. Cf. COSTINESCU, BIANU, D. S., DM.
— Din fr. **nyctalopie.**

NICÚM adv. v. **necum.**

NICURÁT, -Ă adj., subst. v. **necurat.**

NIDÉJDE s. f. v. **nădejde.**

NIDVÍZ subst. v. **midvidă.**

NIEHÉZĂ s. f. v. **nează.**

NIELCOȘÁG s. n. (Transilv.) **1.** Lux, eleganță. *Nu umbla după nielcoșaguri că ești bătrîn.* Com. din URCA-CÎMPIA TURZII, cf. LEXIC REG. 17. *Și la aiesta-i place nelcoșagu!* MAT. DIALECT. I, 82.
2. Îngîmfare, înfumurare, fudulie. Com. din SOMEȘ GURUSLĂU-ZĂLAU. *Numa nielcoșagu-i de el.* ib.
— Pl.: *nielcoșaguri.* — Și: **nilcoșág** (com. din TĂRCĂIȚA-BEIUȘ), **nelcoșág** s. n.
— Din magh. **nyalkaság.**

NIELCOȘÍ vb. IV. **1.** Refl. (Regional) A se găti, a se dichisi (Firiza-Baia Mare). ALR I 790/355.
2. Refl. (Transilv.) A se mîndri, a se fuduli, a se îngîmfa. *Mîndră, nu te ńelcoși, Că iești urîta lumii.* ARH. FOLK. VI, 195, cf. ALR SN V h 1 255/53, h 1 256/316, LEXIC REG. 71.
3. Tranz. (Regional) A răsfăța, a alinta (Moftinu Mic-Carei). Cf. ALR II/I h 150/334.
— Prez. ind.: *nielcoșesc.* — Și: **nălcoșă** (ALR SN V h 1 256/36) vb. I, **nelcoșí** (LEXIC REG. 71) vb. IV.
— V. **nialcoș.**

NIELCOȘÍE s. f. (Transilv. și prin Maram.) Cochetărie; fudulie. Cf. CADE. *Și-i puńe crucе roșiie, C-o murit dă ńelcoșiie.* ALEXICI, L. P. 80, cf. BÎRLEA, B. 31, ARH. FOLK. VII, 55.
— Și: **nicolșíe** s. f. ARH. FOLK. VII, 55.
— **Nialcoș** + suf. *-ie.*

NIERÉDBĂ s. f. (Prin Ban.) Atitudine incorectă; răutate. Cf. NOVACOVICIU, C. B. II, 5. *Nieredba lui l-o îndemnat la lucru ăsta!* COMAN, GL.
— Pl.: ?
— Din scr. **neredba.**

NIFÁRTÁCHE s. m. (Regional) Unul dintre numele diavolului. *Dumnezeu a făcut contract cu nifărtache ca cei vii să fie ai lui Dumnezeu, și cei morți ai lui nifărtache.* PAMFILE, S. T. 158.
— Pl.: ?
— Cf. nefîrtat.

NÍFE subst. (Geol.) Barisferă, centrosferă. Cf. DER.
— Din fr. **nife.**

NIFÉR s. m. v. **nefer.**

NIFERECÁT, -Ă adj. v. **neferecat.**

NIFLETER s. m. (Regional) Tînăr ușuratic, îngîmfat și copilăros (Țuțcani-Bîrlad). Cf. I. CR. III, 186.
— Accentul necunoscut. — Pl.: *nifleteri.*
— Etimologia necunoscută.

NIGÉL s. m. v. **negel.**

NIGELÚȚĂ s. f. (Bot.) **1.** Negrușcă **(1)** *(Nigella arvensis).* Cf. BRANDZA, FL. 4, DAMÉ, T. 184, BARCIANU, PANȚU, PL.
2. Chica-voinicului *(Nigella damascena).* Cf. GRECESCU, FL. 38, BARCIANU, PANȚU, PL.
— Pl.: *nigeluțe.*
— De la **Nigella** [arvensis, damascena], numele științific al plantei.

NIGHÎNĂ s. f. v. **neghină.**

NIGÎȚĂTÓRI s. m. v. **negustor.**

NIGOȚÁ vb. I v. **neguța.**

NIGROZÍNĂ s. f. Amestec de coloranți negri, solubili în alcool, folosit la fabricarea cremei negre de ghete, a panglicilor pentru mașinile de scris etc. Cf. DL, DM. *Nigrozinele solubile în spirt sînt utilizate în cantități mari la colorarea maselor plastice.* LTR[2], cf. DER.
— Pl.: *nigrozine.*
— Din fr. **nigrosine.**

NIGUSTÓR s. m. v. **negustor.**

NIGUȚÁ vb. I v. **neguța.**

NIGUȚITÓR s. m. v. **negustor.**

NIGUȚÎTÓR s. m. v. **negustor.**

NIHÁINIC, -Ă adj. (Regional; despre oameni) Bleg (Pecinișca-Băile Herculane). ALR II 3 721/2.
— Pl.: *nihainici, -ce.*
— Din scr. **nehajnik.**

NÍHEL s. n. v. **nichel.**

NIHILÍSM s. n. Atitudine, tendință, concepție sau manifestare care neagă rînduielile, instituțiile, morala, tradițiile culturale existente într-o societate dată, fără să le opună, în schimb, altele, superioare; atitudine de negare absolută. Cf. LM, GHEREA, ST. CR. II, 209, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Poezia se reduce, astfel, nu numai la un nihilism intelectual, ci și la unul estetic.* LOVINESCU, C. V, 172. *Asemenea manifestări cosmopolite de nihilism național trebuie combătute.* SCL 1950, 15. *Cu fină ironie . . . persiflează . . . moda nihilismului total.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 6 893.
— Din fr. **nihilisme.**

NIHILÍST, -Ă s. m. și f., adj. **1.** S. m. și f. Adept al nihilismului. Cf. LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., DM.
2. Adj. Care aparține nihilismului, privitor la nihilism, care dă dovadă de nihilism. *Atitudine disprețuitoare, nihilistă, față de limba populară, față de vocabularul și structura ei gramaticală.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 385.
— Pl.: *nihiliști, -ste.*
— Din fr. **nihiliste.**

NIHIU interj. (Regional) Strigăt cu care se alungă cîinii (sau alte animale). *Nihiu, cîne de zmău, că-s aici și eu, strigă Sărilă, ieșind de sub podul de aramă.* ȘEZ. II, 54, cf. III, 189.
— Accentul necunoscut.
— Onomatopee.

NÍ vb. IV. T r a n z. (Prin nord-estul Olt.) A striga la un cîine pentru a-l opri să se repeadă la cineva sau la ceva. Cf. CIAUȘANU, V. 183.
— Prez. ind.: *niesc.*
— V. **ni[2].**

NIILAVET subst. (Prin nord-estul Transilv.) **1.** Om demn de batjocură. Cf. BUGNARIU, N. 52/430.
2. Lucru scump; giuvaer. Cf. BUGNARIU, N. 52/430.
— Accentul necunoscut.
— Etimologia necunoscută.

NIILĂR s. m. (Regional) Stivă de lemne (de aproximativ un metru cub) (Giorocuța-Carei). Cf. VICIU, S. GL.
— Accentul necunoscut. — Pl.: *niilări.*
— Etimologia necunoscută.

NIJDĂCÚM adv. v. **nicidecum.**

NIJÍ vb. IV v. **năji[1].**

NIJÍT, -Ă subst. sg., adj. v. **năjit.**

NIL subst. (Regional) Praștie (Făget-Moinești). ALR I 1 697/578.
— Pl.: ?
— Din magh. **nyil** „săgeată".

NILALĂU subst. „Ajutor la pîrghie" (Sînnicolau Român-Oradea). ALR II/316.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

NÍLĂ s. f. (Prin Transilv.) Falce sau bucată de pămînt. Cf. VAIDA. *Asta-i nila a lui un vecin avut.* ALR I 376/305.
— Pl.: ?
— Din magh. **nyil.**

NILĂDOÁRCĂ s. f. (Regional) Femeie voinică, grasă, care umblă încet (Orlat-Sibiu). H XVII 175.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

NÍLCOȘ, -Ă adj. v. **nialcoș.**

NILCOȘÁG s. n. v. **nielcoșag.**

NILCOȘÍE s. f. v. **nielcoșie.**

NILÚG subst. (Regional) Pilug, pisălog (Izvorul Alb-Piatra Neamț). A V 33.
— Pl.: ?
— Cf. p i l u g.

NILÚȚĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui n i l ă (Crișstelec-Șimleu Silvaniei). Cf. CHEST. IV 96/299.
— Pl.: *niluțe.*
— **Nilă** + suf. *-uță.*

NÎLVAN adv. (Prin Transilv.) Hotărît, precis; clar. *I-am spus nilvan.* COMAN, GL., cf. LEXIC REG. 92.
— Din mag. **nyilván** „vădit, evident".

NIM subst. (Regional) Interes (Jina-Sebeş). COMAN, GL. *Nu era în nimu meu, nici în al lui.* ib.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

NÎMA pron. neg. v. **nimeni.**

NIMĂRĂ s. f., adv. **1.** S. f. (Învechit şi regional) Întîmplare, circumstanţă (neprevăzută). Cf. ANON. CAR. ◇ Loc. adj. **Cu nemară** = nesigur, problematic, incert. *Sculîndu-se au început a-şi căuta locuri de aşezămînt mai bun şi mai de hrană loc decît al loru . . . , pentru că al lor foarte cu nemară de a se hrăni era.* SPĂTARUL MILESCU, LET.[2] I, 124. ◇ Loc. adv. **Într-o nimară** = cu o ocazie oarecare, o dată. CONV. LIT. II, 1014. **Cu nimara** = la întîmplare, pe nimerite. *A zis şi el cu nimara.* FRÎNCU-CANDREA, M. 103. *Sosi şi el cu nimara.* id. ib., cf. VICIU, GL.
2. Adv. (Regional) În grabă; p. ext. pe nimerite (Bonţ-Gherla). COMAN, GL.
— Şi: **(1) nămără** (ANON. CAR.), **nemără** s. f.
— Derivat regresiv de la **nimeri.**

NIMĂŞ s. n. v. **imaş.**

NIMAT s. n. v. **nimăt.**

NÎMĂ pron. neg. v. **nimeni.**

NÎMĂŞ, -Ă s. m., adj. v. **nemeş[2].**

NÎMĂT s. n. (Transilv., Mold.) Loc (la stînă) îngrădit, uneori acoperit, amenajat pentru adăpostirea oilor sau a altor animale; p. ext. îngrăditură sau gard din crengi (rămuroase). Cf. H X 188, com. MARIAN, ŞEZ. II, 23, 42. *Cînd seciul serveşte pentru coşer la oi se cheamă nimăt.* ŞEZ. III, 87. *După ce s-au apropiat de stînă, s-au dat jos de pe cai, lăsînd caii pe lîngă nimăt (ocol) să pască.* I. CR. III, 300, cf. CHEST. IV 120/571, V/36, 39, 49, ALR I 1 792/798, 1 796/798, ALRT II 165, A IV 2, V 6, 15, VI 3, 4, 8, GLOSAR REG.
— Accentuat şi: *nimăt.* — Pl.: *nimete.* GLOSAR REG. — Şi: **nimat** (accentul necunoscut, A V 6, 14, 15, 20, 21, 23, 24, 27, VI 3), **nămăt** (ALR I 1 792/798), **nămăt** (RĂDULESCU-CODIN, ALR I 1 792/798; accentuat şi *nămăt*, LEXIC REG. 83), **nămét** (A IV 2) s. n.
— Din ucr. **намет** „cort, coşar".

NIMB s. n. **1.** Cerc (luminos) convenţional cu care sînt înconjurate, în pictura bisericească, capetele sfinţilor şi, în general, în artele plastice, capetele unor personaje importante, a u r e o l ă, a ură; p. g e n e r. cerc luminos; zonă luminoasă, strălucitoare. Cf. I. GOLESCU, C. *Saloanele din palatele Constantinopolei luceau în nimbi de aur.* F (1867), 210. *Marele Traian, încununat cu o aureolă circulară sau nimb, ca icoanele sfinţilor noştri, stă în picioare subt umbră de copaci.* ODOBESCU, S. III, 74. *Dintr-o singură fereastră cade-o trîmbă luminoasă Ce-nfăşoară comesenii într-un nimb strălucitor.* MACEDONSKI, O. I, 103. *Nimeni n-a-ntîlnit în cale Fruntea strălucind în nimbul orbitoarei lui lumini.* DENSUSIANU, L. A. 72. *Doar pe-o parte de podiş A rămas un luminiş De alb în soare, Ca un nimb îndepărtat de arătare.* CAMIL PETRESCU, V. 102. *Se-nalţă fumul de tămîie . . . Şi cu mireasma lui mîngîie Sfinţii cu nimb de foc de sus.* ARGHEZI, VERS. 70. ◇ Fig. *O uşoară abureală de vînt . . . ne ţinea într-un nimb de praf.* IBRĂILEANU, A. 117. *Ava Paul ajunse la gazda lui într-un galop falnic şi-ntr-un mare nimb de pulbere.* SADOVEANU, Z. C. 95. *Pe nicovala neagră se iscă nimbul viu.* ARGHEZI, V. 94. *Pomii pun coroane şi nimburi pentru mine.* id. VERS. 92. ✦ Aureolă în jurul unui corp ceresc. *Cu spaimă, la perihelie Din zborul meu m-am abătut Şi nimbul clar şi trena lungă Ca o eşarfă de lumină Mi le-am ferit să nu le-ajungă Vreun strop pîngăritor de tină.* TOPÎRCEANU, P. O. 57.
2. Fig. (Aspect, semn etc. care marchează) prestigiu, măreţie, splendoare, glorie, slavă. *Nu-mi lipsea alta decît puterea mea autocrată a o încununa cu un nimb de maiestate care se mă puie alături cu suveranii Europei.* ASACHI, E. D. 15. *Iată, soarele apune, Voind creştetele nalte ale ţării să-ncunune Cu un nimb de biruinţă.* EMINESCU, O. I, 148. *Reia-mi al nemuririi nimb Şi focul din privire Şi pentru toate dă-mi în schimb O oră de iubire.* id. ib. 177. *Duşmanii eroului şi mititeii cari voiau să exploateze mărirea lui au degenerat pînă într-a-i falsifica subscrierea, ca să-i întunece nimbul.* F (1900), 560. *Tinerimea . . . se învăpăia şi pentru poesie, dorind să-i recîştige nimbul legendar.* ib. (1903), 3. *Simţeam că dacă s-ar adeveri, ar cădea tot nimbul de mărire din jurul acelei familii.* AGÎRBICEANU, L. T. 373. *Cu prezenţa lui, ridicase foarte mult nimbul căsătoriei.* id. A. 278. *Nimbul său era sporit şi* [de] *faptul că noi învăţam o istorie a popoarelor vechi, alcătuită de el.* CIAUŞANU, R. SCUT. 16. *Precupeţi de har şi nimb? Marfa asta nu-i pe schimb.* ARGHEZI, S. P. 103. *Nici un sat din lungul Oltului nu-şi poate acoperi fruntea cu un nimb asemănător.* BOGZA, C. O. 201.
— Pl.: *nimburi* şi (învechit) *nimbe* (I. GOLESCU, C.), (neobişnuit, m.) *nimbi.*
— Din fr. **nimbe.**

NIMBÁ vb. I. Tranz. şi refl. (Rar) A (se) înconjura cu un nimb. *Realismul autoarei*

se nimba de înţelegerea şi compasiunea pentru micile şi marile mizerii. PERPESSICIUS, M. III, 92, cf. BUL. FIL. II, 225.
— Prez. ind.: *nimbez.*
— Din fr: **nimber.**

NIMBÁT, -Ă adj. (Rar) Înconjurat de un nimb. Cf. LM.
— Pl.: *nimbaţi, -te.*
— V. **nimba.**

NIMBOSTRĂTUS subst. Grup sau strat de nori inferiori, cu aspectul unei pînze continue, amorfe, de culoare cenuşie închisă, care produce ploaie sau ninsoare de lungă durată; nimbus. Cf. DM, LTR², DER.
— Din fr. **nimbo-stratus.**

NÍMBUS s. m. Nimbostratus. *Aceste lacuri albastre se tulbură îndată, covîrşite de treceri grăbite de nimbuşi.* SADOVEANU, V. F. 99. *Nimbus... sînt norii negri şi compacţi care plutesc pe la 600—1 000 m, sau ceva mai sus.* CIŞMAN, FIZ. I, 560. *Norii negri, care apar ameninţători, prevestind furtună, ploaie mare şi cîteodată grindină, poartă numele de nimbus.* AGROTEHNICA, I, 253.
— Pl.: (rar) *nimbuşi.*
— Din lat. **nimbus.**

NÍME pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMEA pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMELE pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMENE pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMENEA pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMENI pron. neg. (În legătură cu o negaţie; învechit şi fără altă negaţie) Nici un om; nici o fiinţă; (învechit) neştine, (regional) nimeric. *Nimărui se nu spunri că aceastea vestit-ai mie.* COD. VOR. 54/5. *Nu năpăstuiaşte niminrile.* ib. 112/23. *Pre zeu tatăl nime nu l-au faptu.* PSALT. 337. *Veţi fugi cându nimea pre voi nu va goni* (cca 1560). CUV. D. BĂTR. I, 9/2. *Noi pildă rea să nu dăm nemunuia.* CORESI, L. 360/2. *Niminilea aşa curînd muriia den răstigniţi.* id. EV. 137. *Nu e nemănuia puteare spăsit să fie.* id. ib. 341. *Neminea din farisei nu se scîrbise.* id. ib. 435. *Nimea nu va sta dentre noi în aleanu-ţi.* PALIA (1581), 84/17. *Aceasta moşia vându-am noi de bună voia noastră nesilit de nimele* (a. 1596). CUV. D. BĂTR. I, 67/3. *Nimenile să nu să mai ameastece preste cartea domniei meale* (a. 1602). ib. 113/11. *Nimerilea nu le poate înplea deplin* (a. 1607). GCR I, 40/25. *Nu se afla nime să-l poată încăleca* (a. 1620). id. ib. 61/20. *Care obiceie nimenilea nu le-au mai putut obicni* (a. 1631). MAG. IST. I, 122/17. *Nu poate nime să fie întru totu desăvîrşit* (a. 1632). GCR I, 78/40. *Pre porunca nimuluilea nici pre îndemnarea cuiva vrăjmaşi nu-i vom fi* (a. 1635). HEM 1686. *Nu poate nime a lăcui în ceastă lume fără de apă* (a. 1646). GCR I, 118/30. *Nemărui nemică nu spuseră.* VARLAAM, C. 102. *Să nu să mai teamă de nimerile.* HERODOT (1645), 70. *Să nu-mi fie niminerile mai mari.* id. 182. *Neme să nu se nădăjduiască în puterea sa.* URECHE, LET. I, 120/9. *Nu are voie nime (nimenile* MUNT.*) să-şi omoare feciorul.* PRAV. 95. *Argintul sau aurul sau veşminte a nemurui n-am pohtit.* N. TEST. (1648), 162ᵛ/15. *Nemeni nu s-au aflat dintru aceşti răzăşi carăi au avut oceni într-acest sat ca să plătească* (a. 1649). BUL. COM. IST. IV, 166. *Dumneata ştii că noi nu făţ(ă)rim nim(ă)nuilea* (a. 1651). IORGA, B. R. 148. *Să nu crează cuvintele nemănui fără de întrebare* (a. 1652). GCR I, 159/18. *Am vându un loc de casă cu pivniţă de piatră... de nime nesiliţi nici nevoiţi* (a. 1652). BUL. COM. IST. IV, 15. *Să nu creadză cuvîntul nimărui pînă, nu va cerceta foarte pre amăruntul.* EUSTRATIE, PRAV. 7/5. *Nimunui dentăi n-au spus* (a. 1658). MAG. IST. I, 317/1. *Să nu omori pre nimeni făr de judecată dreaptă.* NEAGOE, ÎNV. 5/30. *Nimini lucruri pe voie, de tot să nu crează.* M. COSTIN, ap. GCR I, 204/17. *Dereptăţile-ţi sînt adeveare, De nu fac nimăruia scădeare.* DOSOFTEI, PS. 58/14. *Cunoaşte, o, împărate, că drăciile şi faptele muierilor niminilea nu poate să le biruiască.* FL. D. (1680), 90ʳ/12. *Nimenilea să nu rămîie căci jîrtvă mare fac.* BIBLIA (1688), 273²/46. *Pre nime n-am scărbit* (a. 1692). GCR I, 298/8. *Nu poate să rănduiască bine nimunui* (a. 1703). FN 150. *N-au dat nici un ban nimului.* IST. Ţ. R. 124. *Singur domnul ţărăi să păzască, ca să nu să facă nemărui strîmbătate.* N. COSTIN, L. 577. *Că-i încungiurasă de toati părţili, di n-au scăpat mai nimi.* NECULCE, L. 359. *Avea craii şi oblăduitorii lor şi nimănui supuşi nu era.* C. CANTACUZINO, CM I, 12. *Nimenilea nu le putea sta împotrivă.* ANON. CANTAC., CM I, 162. *Pentru ca să arate că nu iaste supus nimunui, să scrie în hrisoave samodîrjăţ (adecă singur stăpînitor).* R. POPESCU, CM I, 228. *Nimic de cele ce le zisese Bălăceanul nu să văd, nici nimeni la ei nu vin, ci încă fug şi muierile lor.* R. GRECEANU, CM II, 27, cf. 122. *Nimului nimica să nu fie datoare a da nici un ban mic* (a. 1702). IORGA, S. D. XXI, 87. *Nimea dintru fraţii noştri sau din rudenii să n-abă ameastec la aceste părţi de ocină* (a. 1703). URICARIUL, XII, 297, cf. VIII, 236/20. *Un cal prea frumos, de nime neţinut stînd.* CANTEMIR, ap. GCR I, 361/21. *Mie nu mi se cuvine ca unui archiereu, să grăiesc pe nimenea de reu.* ANTIM, P. XXVI. *Să n-aibă a le ţinea în samă nimi* (a. 1720). BUL. COM. IST. IV, 51. *Şi nu-l cunoscu nimenea cine iaste* (a. 1760). GCR II, 69/32. *Taci şi păzeaşte întru sine-ţi, şi nimărui nu spune.* AETHIOPICA, 24ᵛ/21. *Nimi n-au apucat încă a culegi viile* (a.

1784). CAT. MAN. I, 351. *Văzu Alixandru oaste lui Darie şi să spăimîntă şi nu vru să spuie nimărui.* ALEXANDRIA (1784), 42r/2. *Nu dau voie nimărui a întra în ţara lor.* IST. AM. 80r/6. *Zice de aciia cum că nu are nimenea puteare.* MOLNAR, RET. 102/19. *Niminea să îndrăznească a vinde ceva cardinalului sau numitului episcop.* ŞINCAI, HR. I, 242/29. *A luat icoana naşterii din besearică fără de ştirea nimurùia* (a. 1800). IORGA, S. D. XII, 193. *Nu o dată mă aflamu biruitu de greutatea şi măhnicioasa nespornicia lucrului, care nimene nu poate să-l preceapă.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Noi nu dam nimic nimunuia.* I. GOLESCU, în PR. DRAM. 64. *Nemaidînd de acum înainte... nimunui nimic* (a. 1822). DOC. EC. 249. *Nimului bine-a făcut, Nici prieteşug a vrut.* MUMULEANU, C. 136/17. *Nu este nimine de istov învăţat* (a. 1825). CAT. MAN. II, 117. *Această gazetă nu este a nimului, ci numai pe naţii.* CR (1829), 26¹/30. *Nimărui va fi iertat, ori şi cine ar fi a se atinge de ori şi ce avere.* AR (1829), 74²/16. *Nimărui nu pot să spui* (a. 1835). CAT. MAN. I, 341. *Totdauna noi am fost împreună şi pînă cînd voi putea să lucrez, el nu va fi în sarcina nimului.* CR (1836), 46¹/41. *În viitorime nime să nu priimască titlu de student.* AR (1837), 56¹/15. *Nimini nu-şi făcu ca mine un astfel de mare plan.* HELIADE, O. I, 420. *El... nu este al nimului.* MARCOVICI, D. 160/25. *Nu voi spune nimului această taină.* GORJAN, H. II, 145/11. *Nimului vină nu bag.* PANN, E. I, 12/17. *Secretul ce... nu cuteza a încredinţa nimărui altuia, nici însuşi domnului, ce nu puţin s-ar fi turburat de o asemene descoperire.* ASACHI, S. L. II, 13. *Nefiind iertat nimunui... să tocmească a i să măsura vinurile cu alt cot decît cu al stăpînirii* (a. 1842). DOC. EC. 769. *Îmi poţi face aici acùm jurămînt sfînt că nu-ţi vei schimba pînă în sfîrşit această idee? Că nu vei fi a nimului altuia decît a mea pînă la moarte?* PR. DRAM. 140. *Şi fiindcă interesul de la nimene nu piere, Toţi căutau să păstreze cele ce au cu plăcere.* CONACHI, P. 304. *Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui.* NEGRUZZI, S. I, 143. *Dar la buna-i predicare Nimini nu da ascultare.* ALEXANDRESCU, O. I, 297. *Avem profunda convicţiune că dreptul este vecinic şi că nimului nu-i este dat de a-l opri ca să nu iasă ca untdelemnul deasupra apei.* I. IONESCU, P. 84. *Şi gloria te puse l-atîta înălţime, Cît n-aveai tu deasupra-ţi ş-alăturea pe nime.* ALECSANDRI, POEZII, 253. *Dreptul universal sau umanitar... nu se poate realiza decît dacă toţi oamenii sînt trataţi deopotrivă, pentru că numai cu condiţiunea aceasta, aceeaşi acţiune poate să folosească la toată lumea, fără să vatăme nimănuia.* CONTA, O. C. 200. *O vorbă nu ieşise din gura nimărui în cursul celor din urmă şese mile.* CONV. LIT. XI, 144. *Nu este permis nimeni a le modifica.* F (1880), 240. *Tot alături călăresc, Nu au grija nimănuia.* EMINESCU, O. I, 104. *Ştia că de făcut treabă nu mai cade coada nimărui.* CREANGĂ, P. 287. *Mi-am adus aminte că nu te-am rugat a nu comunica rîndurile mele niminui.* CARAGIALE, O. VII, 249. *Cum se poate, le zise el, să stea omul trei zile la poarta mea, şi să nu meargă nimeni să-l cerceteze?* ISPIRESCU, L. 44. *Averea nimăruia nu este ocrotită.* MACEDONSKI, O. II, 62. *Nu să va întoarci nimine dintre dănşii* (a. 1894). CAT. MAN. I, 318. *Nimene nu mai are trebuinţă de mine.* F (1897), 225. *Taina voastră-n veci de veci La nimeni n-o s-o spui!* COŞBUC, F. 76. *Zice că nu-i trebuie oaspeţi pe nime la cină.* F (1906), 1. *El scrise în toate părţile scrisori prieteneşti, dădu ştiri unora şi altora, dar provisii, nimăruia.* IORGA, L. I, 326. *Mor multe şiraguri de clipe Şi nimeni nu-mi bate la poartă.* GOGA, P. 109. *Nu-i nimeni să-i arunce-n drum o floare?* CERNA, P. 102. *Taina ce-o păstrează n-o spune nimănuie.* ANGHEL, Î. G. 47. *Nu-i nime, nime... Linişte şi-ntunecime.* IOSIF, V. 137, cf. BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 17. *El ar vrea să nu întrebe de nime nimic.* AGÎRBICEANU, L. T. 299. *Să ajungem teferi şi neturburaţi de nimeni la ţinta călătoriei noastre.* HOGAŞ, DR. I, 7. *Şi-i părea rău că toate au fost degeaba şi că pămînturile lui au să rămîie ale nimănui.* REBREANU, I. 460. *O, nimeni nu ştie ce va fi.* CAMIL PETRESCU, V. 33. *Ţiere de minte ca dînsul n-avea nime.* SADOVEANU, Z. C. 92. *Şi nimeni nu poate înţelege tăcerea lucrurilor.* BACOVIA, O. 228. *Nu-ţi cer să-mi spui Nimic din tot ce-ai spus la alţii, Ci tot ce n-ai spus nimănui.* MINULESCU, V. 49. *Plop negru, încrustat în ger... Învaţă-mă să uit lumina verii Şi-n cîmp silhui, Să dau tristeţea mea tăcerii Şi gîndurile mele nimănui.* TOPÎRCEANU, B. 86. *Puterile lui nu se arătau nimănui de-un folos.* C. PETRESCU, C. V. 49. *În uzină n-are să intre nimeni.* SAHIA, N. 37. *Bună seara, om al lui Dumnezeu, zise Ion. — Mulţumesc dumitale, om al nimului, îi răspunse gazda.* VISSARION, B. 99. *N-aude nimeni, nu răspunde nimeni.* SEBASTIAN, T. 16. *El pe nimenea nu lasă Nici să intre, nici să iasă.* ARGHEZI, S. P. 113. *Nu cutează nimenea să-ntrebe.* BENIUC, V. 59. *Nuţu voia să-i spună că pesemne hîrtiile acelea nu trebuiau lăsate în mîna nimănui, cu nici un preţ.* GALAN, B. II, 16. *N-am pe nimeni. Sînt singur.* BARANGA, R. F. 67. *Eu din partea mea, n-aş întreba pe nimeni.* TUDORAN, P. 74. *Nu făcuse nimănui nimic.* PREDA, D. 160. *Am ocolit o tufă deasă de măceş şi am intrat dintr-o dată în ţara nimănui.* V. ROM. august 1958, 62. *O răscruce. Nimeni. Trotuarul era pustiu.* BARBU, Ş. N. 114, cf. 9. *Nimănui nu i se închideau porţile.* IL ianuarie 1962, 22. *Cine-n lume s-o afla, S-o afla ş-adevăra Merii de mi-o săgeta? Nimenea nu se d-afla.* TEODORESCU, P. P. 81. *Trei cupe de vin aş bea... La nime n-aş închina.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 137. *Ştiu că după aceasta nu i-a părea rău nimăruia.* SBIERA, P. 155. *Să depărtară de-acolo pănă în ziua următoare,*

nespuind nimerui nimica. RETEGANUL, P. III, 13. *Tu meri acum în cea lume Unde tu nu ai pe nime.* POP., ap. GCR II, 345. *Să-grădească ograda Tot cu lin şi cu pelin, Ca să nu mai între nimi.* ŞEZ. I, 176. *Foicică trei gutui, De cînd s-a dus dumnealui N-am dat gură nimului.* BIBICESCU, P. P. 388. *Şi pe munţi m-au azvîrlit, Nimărui n-am trebuit.* MARIAN, V. 220. *Pă drum ńima.* ALEXICI, L. P. 246. *Dar la noi mai rar să vii Să nu priceapă nimii.* MAT. FOLK. 1 343. *Am plecat în ţară strînă, Unde nu cunosc pe nimă.* HODOŞ, C. 97. *Ba te şi ucidea şi habar n-avea dă nimerea.* GRAIUL, I, 211. *De-ar fi bătut Dumnezeu Lemnul din leagînul meu, Să nu se legine nime, Să păţească ca şi mine.* BUD, P. P. 42. *Nimi nu i s-a arătat.* PĂSCULESCU, L. P. 145. *Pă ńime n-am năcăzît.* T. PAPAHAGI, M. 49. *Mie a nimunui nu-mń treabă, Cît un grăunţ de mac, În patru crăpat.* ARH. FOLK. I, 201. *Nu-i află ńima.* ALRT II, 9. *Nu da, Doamne, nimurui Ca mie şî codrului: Codrului i-ai dat cărare, Mie dor şî supărare.* ANT. LIT. POP. I, 31. *Să nu spui niminlui ce ţ-am spus.* ALR I 343/760. *Nime nu ştie mai bine unde-l strînge cizma decît cel ce o poartă.* ZANNE, P. III, 115, cf. 309. *Nimeni nu-i suflă în borş,* se spune despre cei pe care nu îndrăzneşte nimeni să-i supere, să-i contrazică. Cf. CREANGĂ, P. 230, ZANNE, P. III, 482. *Nimene nu-ţi pune sare în mămăligă* (= să nu te laşi niciodată în nădejdea altuia). Cf. ZANNE, P. III, 606. *Tot el la masa altuia, şi la masa lui nimenea,* se zice despre cei zgîrciţi. Cf. id. ib. III, 646. *În oala acoperită niminea nu ştie ce fierbe,* se spune despre cei tăcuţi sau despre cei făţarnici şi ascunşi. Cf. id. ib. IV, 14. *Nimene nu poate servi la doi domni* (= două lucruri deodată nu se pot face). Cf. VARLAAM, C. 72, ZANNE, P. IV, 344. *De însurătoare şi de coate goale nu scapă nimene.* ZANNE, P. IV, 400. *Am o păserea Într-un vîrf de nuia, Tot se cainã ca vai de ea, Că nu mere nime să o ia* (Aluna). GOROVEI, C. 11. ◇ *Copil al nimănui* = orfan. ALRM I/II h 308/257. ◇ E x p r. **A fi ca nimeni de pe lume** = a fi ciudat, a avea comportări ieşite din comun, neobişnuite. Cf. ZANNE, P. IV, 217. **A nu fi cununat cu nimeni** = a nu avea nici o obligaţie faţă de cineva, a nu depinde de cineva. Cf. id. ib. 327. ✦ (Substantivat) Om lipsit de valoare, căruia nu i se dă nici o importanţă, nici o consideraţie; om de nimic. *Şi el e nimene şi o nemica mare şi un spurcat.* ŢICHINDEAL, F. 318/18. *Ce să fac cu tine... mă nimeo?* BĂNUŢ, T. P. 186. *Se simţea slab, bătrîn, prost, netrebnic, un fel de nimenea.* T. POPOVICI, SE. 471. *Fugi, nimi!* ŞEZ. V, 114, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 15. *Lasă-l în pace că-i un nime.* Com. din BILCA-RĂDĂUŢI. ◇ (Regional) *Nimea* (sau *nima) oamenilor* (sau *a lumii)* = om prăpădit, de nimic. Cf. ŞEZ. V, 114, VICIU, GL. (Regional) *Nime-n drum* = om fără casă, fără adăpost. CHEST. II 8/52.

— Gen. -dat.: *nimănui* şi (învechit şi regional) *nimunui, nimului,* (regional) *nimănuie, nimenui* (ALR I 343/880, 898). — Şi: **nímenea** (gen. -dat. *nimănuia* şi, învechit, *nimănuilea, nimunuia, nimuluilea),* (învechit şi regional) **níme, nímea, nímene, nímі, nímine, níminea** (gen.-dat. *niminuia),* **nímini** (gen. -dat. *niminui, niminlui),* (învechit) **nímenile, nímenilea, nímele, níminerile, níminilea, néme, némeni** (gen.-dat. *nemănui),* **néminea** (gen.-dat. *nemănuia, nemunuia),* (regional) **níma, nímă, nímnea** (ALR I 343/512), **nímni** (ib. 342/516, 343/516) pron. neg.

— Lat. **nemo, -inem.**

NÍMENILE pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMENILEA pron. neg. v. **nimeni.**

NIMEREÁLĂ s. f. Faptul de a n i m e r i; p. e x t. (învechit) iscusinţă, pricepere. *Iar la sudalmă nime nu-ş îndemne sufletul, aducîndu-ş aminte şi unul ca acesta că el încă este om, de-i făcută firea mai mult spre greşeală decît spre nemereală* (a. 1712). BUL. COM. IST. I, 172. *Sînt cu duh ş-au o mare isteţime şi nimereală la socotele lor.* IST. AM. 8^{v}/13. ◇ L o c. a d v. (Învechit) **Cu nimereală** = în mod potrivit, judicios; cu succes, cu reuşită. *Arunca cu săgeţi asupra lor... nu ca să-i rănească, ce cît ca să le poprească meargerea înainte, lovindu-i cu nemereală.* AETHIOPICA, 52^{r}/12. *Acest metod, ce îndeopştie să urmează în Europa, poate a să întrebuinţa la noi cu mare nemereală.* AR (1834), 108^{1}/26. *Întru tine strigă toate şi spun, că cu nimereală, Ţi-au dat Dumnezeu lăcaşul pe a sferei rotunzeală.* CONACHI, P. 261. **La nimereală** = la întîmplare, fără a socoti, a gîndi, a aprecia, după cum se nimereşte. *Începu să se învîrtească prin cameră, zvîrlindu-şi parcă frazele la nimereală.* GALAN, B. II, 39.

— Şi: **nemereálă** s. f.

— **Nimerí** + suf. *-eală.*

NIMERÍ vb. IV. **1.** T r a n z. A găsi, a afla, a descoperi (din întîmplare); a da peste...; a găsi (alegînd dintre mai multe posibilităţi) ceea ce corespunde, într-o împrejurare dată, adevărului sau necesităţii. *Omu — iubire Iulie lu Pavel făcea, dzise către soţie ce era merşi, prilejire se-i nemerească.* COD. VOR. 84/15. *Voi toţi căţi veţi nemeri aceste căzanie, schimbaţi-vă mintea acea rea* (a. 1644). GCR I, 111/13. *Vrănd să sap fântănă, nimerii un săcriiu de 7 coţi.* HERODOT (1645), 28, cf. 317. *Dumbravă vornicul cu acea samă de oaste au nemerit 400 de oameni... şi fără veaste i-au încunjurat şi i-au prinsu pe toţi.* URECHE, L. 186. *Nime nu-i nemereşte mormîntul.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 6^{v}/25, cf. noiembrie 99^{v}/16. *Cîn va Dumnedzeu şi omul nemereşte sfatul.* NECULCE, L. 104. *Ori*

cît de departe, şi ori cît de cu trudă i-ar fi a nemeri [adevărul]. CANTEMIR, ap. GCR I, 360/16, cf. id. IST. 144. *Măcar de am putea unele nemeri, de cele ce au fost de la dachi şi gheţi încoace.* C. CANTACUZINO, CM I, 10. *Spune ce lucru îţi trebuieşte, că-l vei nemeri.* AETHIOPICA, 26^{v}/10. *Ai nemerit dumnezeiasca înd*[u]*mnezeire.* MINEIUL (1776), 54^{v2}/31. *Duşmanul, ori unde iaste, nu scapă, l-o nemeri.* BELDIMAN, O. 23/4. *Baba... umbla val-vîrtej să-i găsească mireasă; şi în cinci, şese sate, abia, abia putu nemeri una după placul ei.* CREANGĂ, P. 4, cf. 118. *Încerc în toate chipurile, pînă nimeresc fraza care le convine domniilor lor.* F (1906), 16. *Patima lui crescuse atît de puternică, încît simţea bine că are să-l mistuie dacă nu va nimeri calea spre potolirea ei.* REBREANU, I. 441. *De regulă, la inspecţii, generalii nimeresc soldaţii cei proşti.* BRĂESCU, V. 37. *Cînd apele sînt îngheţate şi cînd vidra se vîră printr-o gaură sau crăpătură după vreun peşte, la întoarcere ştie să nimerească cu preciziune locul pe unde a intrat.* STOICA, VÎN. 109. [Epitetele] *au mai mult un caracter enumerativ sau sînt un procedeu al limbii vorbite, al acelui mod de a te exprima care încearcă mai multe cuvinte pînă nimereşte pe cel just.* VIANU, S. 45. *Într-o zi n-o să nimerim drumurile.* CAMILAR, N. I, 426. *Îşi retrase mîna de pe clampa uşii de parcă ar fi nimerit un fier încins.* GALAN, B. II, 153. *Profesorul aproape că nu mai nimerea cuvintele în nici o limbă.* DEMETRIUS, A. 157. *Ilie sufla greu înnodînd şireturile, nu nimerea găurile.* PREDA, D. 141. *Andrei începu să se îmbrace în pripă. Abia nimeri nasturii cămăşii.* T. POPOVICI, S. 345. *Poate a doua zi vor putea nimeri cumva calea spre casă.* SBIERA, P. 67, cf. 54. *Doarme în şanţ, nu nimereşte casa.* CHEST. VIII 109/1. *A nimerit orbul Brăila,* se spune pentru a arăta că poţi izbuti orice cu stăruinţă şi cu perseverenţă. Cf. ROMANUL GLUMEŢ, 6, 45, ZANNE, P. II, 522, 658, 659, VI, 330, 437, 458. *Şi-a nimerit coasa gresia* sau *îşi nemereşte sacul petecul* sau *îşi nimeri şchiopul coborîşul,* se zice despre cei care se aseamănă la defecte, vicii. Cf. ZANNE, P. II, 721, IV, 346, V, 207. *Mireasa nimereşte masa* (= cînd ai nevoie, îndrăzneşti). id. ib. IV, 450. (Fig.) *Intrară-ntr-o curte unde nemeriră Ocări, ceartă, gură.* PANN, P. V. III, 75/22. ◇ Intranz. (Adesea cu determinări introduse prin prep. „peste", învechit, „asupra") *De va nemeri vrăjmaşul asupra lui şi-l va ucide, atunce acela nu să va certa nice cum.* PRAV. 311. *Şi dacă nemerim peste cineva? întrebă neliniştit.* T. POPOVICI, SE. 217. *Între acestea nimeresc peste o urmă de boi.* RETEGANUL, P. I, 45. ✦ Tranz. (Folosit şi absol.) A ghici. *Cetirea stealelor gîciia şi nemeriia adevărul* (a. 1648). GCR I, 133/24. *Eu văd că nimine din voi nu poate să nimerească, trebuie numai să spui.* DRĂGHICI, R. 98/10, cf. 146/17. *Vrei să trăieşti o sută de ani? — Tocmai acum ai nimerit.* NEGRUZZI, S. I, 90. *Ineluşi învîrteguşi pe-al cui deşti am pus. „Dacă nemereşte, se scoală şi se pune acela care i-a nemeri numele".* ALR II 4 352/899. ✦ Intranz. (De obicei cu determinări calitative ca „bine", „rău" etc., care precizează sensul) A judeca, a proceda (aşa cum trebuie sau cum nu trebuie); a o brodi, a o potrivi. *Bine ai nemerit, măria ta, de nu te-ai grăbit să-l mazileşti pre acel domnu harnic şi de treabă şi putincios.* NECULCE, L. 19. *Cantemir Vodă nu s-au potrivit... şi cu aceasta au nemerit, de i-au ieşit mare laudă de la turci.* id. ib. 98, cf. 122. *Lupul... în numele omofiliii bizuindu-se, prost nimeri.* CANTEMIR, IST. 104. *Această dată au nimerit mai bine, căci n-au căzut.* DRĂGHICI, R. 51/3. *Acordîndu-mi mie o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine.* ODOBESCU, S. III, 9. *Trebuie să găseşti vreun turc sau un creştin învăţat, care să ştie a calcula lunile lunare, ca să nemerească drept.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 596. *Ne-am iubi şi nu-ndrăznim, Nu ştiu cum să nimerim.* BUD, P. P. 61. ◇ Tranz. (Adesea ironic; construit cu pronumele „o" cu valoare neutră) *Aferim, o nemeriş!* KOTZEBUE, U. 28^{v}/20. *Ştiu c-a nemerit-o bine de ţi-a pus numele Chirică.* CREANGĂ, P. 149, cf. ISPIRESCU, L. 259. *Dragă Corina, ai nimerit-o rău. Sînt într-o zi în care nu am nici un chef de glume.* SEBASTIAN, T. 164. *Ilie porni din nou spre sfat, întrebîndu-se ce grabă mare o fi?... Dacă o fi vreo şedinţă, a nimerit-o.* PREDA, D. 96. ◇ Expr. **A (o) nimeri ca Irimia** (sau **ca Ivan, ca Stan**) **cu oiştea-n gard** sau **a (o) nimeri ca ţiganul la împărat** sau **a (o) nimeri ca nuca-n perete,** se spune despre un om care procedează exact cum nu trebuie, care îşi face o socoteală greşită, nepotrivită. Cf. BARONZI, L. 44, ZANNE, P. VI, 166, 388. **A (o) nimeri (ca ţiganul) miercurea** (sau **vinerea**) **la stînă** = a ajunge undeva într-un moment nepotrivit. Cf. ZANNE, P. VI, 390.

2. Refl. A se găsi prezent, a fi de faţă (în mod incidental). *De să va afla neştine acolea de faţă cu arme, unde să va face ucidere, şi giudeţul nu va putea să cunoască, îndeadins au venit, au tîmplatu-s-au de s-au nemerit acolea.* PRAV. 314. *Eu tocmai m-am nemerit pe-acolo cînd s-au întîmplat.* REBREANU, I. 59. *Fiul meu cel bun, Tu cînd te-ai născut Fost-a veacul bun Ca şi cel d-acum. Noi ne-am nemerit, În braţe te-am luat Şi mi te-am purtat.* TEODORESCU, P. P. 19.

3. Refl. A se întîmpla să fie într-un anumit fel; a se potrivi, a se brodi (să fie...). *Judeţul, ca şi dînşii, surd şi el s-a nimerit.* CONTEMPORANUL, I, 14. *Popa Tonea s-a nimerit călător.* GALACTION, O. 196. *Nu, ăla e frate-miu, că ne-am nemerit doi fraţi să ne cheme la fel.* TUDORAN, P. 21. ◇ Loc. adv. **Pe nimerite** =

la întîmplare, într-un noroc, la nimereală. *Numărul bărbaţilor buni de arme se luase cam pe nimerite.* BARIŢIU, P. A. II, 309, cf. III, 163. *Mergea treaba mai pe brodite, mai pe nemerite.* DELAVRANCEA, S. 81. *Ne-am întors şi, aşa, pe nemerite, am ieşit pînă unde nu mai puteam merge spre nord.* TURCU, E. 199, cf. ALEXI, W. *De acolo ştiau merge acasă şi pe nimerite.* RETEGANUL, P. I, 44. ✦ Refl. recipr. (Popular) A se potrivi. *Ai, mîndro, să ne iubim, C-amîndoi ne nimerim.* BIBICESCU, P. P. 25, cf. A V 31.

4. Refl. unipers. A se întîmpla (în mod incidental); a surveni. *De să va nemeri aşiaş fieştecum să să tîmple, să găsească vreo comoară, să cheamă să fie a lui.* PRAV. 80, cf. 85. *Vorbeau cînd se nimerea.* REBREANU, NUV. 107. *Cum s-a nimerit, că eu m-am răzleţit încoace cu ursoaica în spinare.* GALACTION, O. 50. *O ocazie ca asta nu se mai nimereşte.* SEBASTIAN, T. 344. *Cum s-a nemerit, a dat peste preotul Petrea cînd acesta tocmai ieşea de-acasă.* SADOVEANU, P. M. 250. *Mai bine să plec în lume; ce bine s-a nimerit!* TUDORAN, P. 44. *Cum să nimere.* ALR I 1489/96. *Nu-i totdeauna cum se chiteşte, ce-i şi cum se nemereşte.* CREANGĂ, P. 8. ✧ Intranz. unipers. (Regional) *Vitrega întrebă pe copii cum a nemerit de s-au întors.* ISPIRESCU, L. 334.

5. Intranz. A sosi undeva sau de undeva (pe negîndite, pe neaşteptate, din întîmplare); a veni, a ajunge. *Multă lume nemereşte cu tinre.* COD. VOR. 58/9. *Să şideţi numai 60 de zile, şi apoi ... să vă duceţi acasă, de nu va nimeri el într-atătea zile.* HERODOT (1645), 250. *De unde au nemerit acest minunat om?* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 126r/31. *Atunce au şi nemerit un agă de la împărăţie cu mazîlia.* NECULCE, L. 63. *Foiţică ş-o lalea Pînă el să pogodea Iacă Manea nemerea.* PĂSCULESCU, L. P. 250. ✧ (Cu determinări locale arătînd punctul de sosire) *Scală-se, trecu pre apă şi nemeri pre deal.* PALIA (1581), 125/8. *Nemerind la Crisos.* HERODOT (1645), 12. *Şi aşa 6 zile învăluindu-să prin munte, flămîndu şi truditu, au nemerit la un rîu ce cura spre săcui.* URECHE, L. 144. *Cînd să va prileji neştine cu arme, să nemereascâ la un loc, după ce să va fi început svada.* PRAV. 315. *Şi nemerind la Siracussa am aşteptat zile trei* (a. 1705). GCR I, 350/12. *Ce neam au lăcuit pre aceste locuri şi ce nume au avut, şi de unde au nemerit pre aceste locuri?* N. COSTIN, L. 43, cf. 91. *Fugind au nemerit în Sarepta Sidonului.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 23v/20. *Au nemerit la un părinte călugăr.* GAVRIL, NIF. 12/7. *Rătăci şi umblă oarecîtăva vreme rătăcit şi nemîncat, pîn-îl birui foamea şi nimeri la nişte păcurari.* ANON. CANTAC., CM I, 134. *Nemerind în oraşul Plachendiia află pre sf*[î]*ntul Protasie.* MINEIUL (1776), 88rl/7. *Jos în vale, pe Bîrlad, Lîng-a Docolinei vad Nemerit-au, poposit-au ... Zece care mocăneşti.* ALECSANDRI, P. II, 104. *Dumnezeu însă m-a povăţuit de-am nimerit la casa d-tale.* CREANGĂ, P. 288. *Oamenii ridică de-a curmezişul apei garduri de bolovani cu o singură deschizătură, prin ea intră scobari, nimerind de-a dreptul în coşurile sau vîrşile din care nu mai pot scăpa.* C. ANTONESCU, P. 82. *La perdea-n miezul nopţei Nemerit-au haiducei, Nemerit-au, năvălit-au.* ALECSANDRI, P. P. 58. *Ş-acum bine-am nemerit La casă de om cinstit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 518. *Pe cărare-alunecoasă, Nemerirăm l-astă casă.* TEODORESCU, P. P. 16, cf. 283. *Merse, pănă nimeri la Dumnezeu.* ŞEZ. I, 205. *Fiind vremea nouroasă, Nouroasă şi ploioasă Şi cărarea lunecoasă, Nimerii la altă casă.* MARIAN, SA. 18. *Acu, pe tărîmbuăla, a umblat el trei zile prîntr-o pădure, că acolo nemerise.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 322. *Verde floare ş-o lalea, Şi prin codru că trecea, La cinci ulmi că nemerea.* PĂSCULESCU, L. P. 250, cf. 25, 45, 49, 181. *Nimerim la acest domn bun.* VICIU, COL. 160. *O nimerit ... acasă.* ALR II 3 201/141. *Unde gîndeşti şi unde nemereşti.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 6. ✧ (Cu determinări temporale) *De am putea nemeri la vremea aceea, tocmai bine ar fi.* ISPIRESCU, L. 29. ✧ (Învechit; despre ştiri, porunci etc.) *Să vie ... la curte pentru mari trebi ce au nemerit de la împărăţie.* M. COSTIN LET. I, 299/17. *Şi acolo i-au nemerit veşti bune.* N. COSTIN, L. 582. *Dar în scurtă vreme au şi nemerit veste, de la Lupul vornicul, că au trecut veziriul Dunărea.* NECULCE, L. 233, cf. 316. ✦ Intranz. A izbuti să ajungă la locul dorit, să găsească ţinta căutată. *La colţul străzii am dat de o firmă veche, cu urme de vopsea galbenă şi cîteva litere răzleţe, care-mi dovedeau că nimerisem.* V. ROM. iulie 1954, 250.

6. Tranz. (Folosit şi absol.) A atinge, a lovi (ţintind cu o armă, cu un obiect); (popular) a păli[1] **(3)**. *Vrăjmaşul să va pleca, piatra va nemeri pre altul şi-l va ucide.* PRAV. 88, cf. 124. *Nu toate cîte se slobod glonţurile nemeresc.* M. COSTIN, LET. I, 318/38. *Au tocmit puştile şi piua dirept deasupra taberii ... şi pren gauri îi numerea den puşcile şi pive.* id. ib. 321/6. *Au aruncat şi cumbarale, dar nice una n-au nemerit casa craiului* (a. 1716). GCR II, 19/15. *Aşa nemerea făr'de greşeală, cît cei pătrunşi cu săgeţile să purta făr'de nici o rînduială printre mulţime.* AETHIOPICA, 58v/22. *Prea rar să întîmpla de nu nimerea sămnul în care ţintea.* DRĂGHICI, R. 152/14. *A slobozit un pistol asupră-mi, dar nu m-a nimerit.* NEGRUZZI, S. I, 24. *Se întîmpla să nu nimerească paserile cu săgeata.* CREANGĂ, P. 245. *Se luă după un iepure, dete o săgeată, dete două şi nu-l nimeri.* ISPIRESCU, L. 8. *De nu m-ar fi oprit văcarul satului, aş fi nimerit desigur şi cîte un graure.* ODOBESCU, S. III, 23, cf. 14. *Dacă am fi tras în plin, împuşcătura ar fi ajuns cu 3 m în urma raţei; deci n-am fi nimerit-o.* STOICA, VÎN. 47, cf. 43, 76. *A împuşcat de cîteva*

ori în lună, fără să-i nimerească. SADOVEANU, M. C. 21. *Paloşul mi-l învîrtea, În Mogoş îl azvîrlea, Dar nici că mi-l nimerea.* ALECSANDRI, P. P. 154. *Unde a început el a da cu tunurile şi pe care cum l-o nimerit, o şi chicat.* I. CR. IV, 206, cf. ALR I 1 219. *Fereşte pîn'te nimereşte.* BARBU, Ş. N. 70. *Cine nu chiteşte Nu nimereşte* (= cine nu se gîndeşte bine cînd face ceva, nu izbuteşte). Cf. ZANNE, P. IV, 304. *A nu-l nimeri nici în piuă,* se zice despre un om şiret, viclean. Cf. id. ib. V, 497. (Fig.) *Boieru-ntr-o dimineaţă, de ginere cînd vorbea, De iubit, de jurămînturi parcă nici nu pomenea. Zicea că astea sînt fleacuri şi gugoşi spuse-n zadar, Şi că va să-l nimerească greuleţ la buzunar.* PR. DRAM. 100. ◇ Intranz. *Îl lovea orbeşte pe unde nimerea.* T. POPOVICI, SE. 302. ◇ Refl. *A luat un băţ ca să bată scaunul şi s-a nimerit cu băţul în cap.* ARGHEZI, C. J. 17.

7. Intranz. A izbuti să atingă scopul urmărit; a izbîndi în munca întreprinsă; a reuşi. *Şi era* [Iosif] *om ce nemerea.* BIBLIA (1688), $29^2/7$. *Nici cu acel sfat n-au putut nemeri, că tăbara cea mare nemţească încă s-au pornit după dînşii.* R. GRECEANU, CM II, 85. *Florilor, luaţi aminte: Flori nevinovate fiţi; Nu prea cereţi iar cuvinte, Că nu-n toate nemeriţi!* HELIADE, O. I, 139. *Bătîndu-şi capul, trebuie să nimerească.* DRĂGHICI, R. 105/9, cf. 100/29, 119/4. *Ca să nemereşti trebuie să rabzi.* ZANNE, P. VIII, 407. ◇ Tranz. *O vulpe hitleană nemeri de-şi uda coada în apă.* MOXA, ap. GCR I, 58/33. *Neputînd nimeri într-alt chip acest lucru.* HERODOT (1645), 507. *Cele ce va cumpăra otravă să dea tătîne-său, să-l cearte ca pre un ucigătoriu părintelui său, macară că nu va fi putut nemeri să i-o dea.* PRAV. 97. *Har şi mulţămită să avem şi să dăm filosofilor celor bătrîni... măcar că mai la multe n-au nemerit de a grăi de firile lor adevărul.* C. CANTACUZINO, CM I, 3. *Văd că toate le-ai nemerit ca cum ai fi fost însuş teslariu şi pietrariu.* DRĂGHICI, R. 45/2, cf. 144/7. *Cum va-ndrăzni poetu Să cerce să te cînte Ş-a-ţi nemeri portretul Văpsele să frămînte?* I. VĂCĂRESCUL, P. 511/6. *Cei vechi n-au nimerit sau n-au voit să înfăţişeze animalele sub formele lor reale.* ODOBESCU, S. III, 76. *Eşti cărturar de stihuri şi poveşti Şi tot le dregi şi nu le nimereşti.* ARGHEZI, C. O. 90. *Om nimeri noi să cîntăm în struna lui?* V. ROM. februarie 1954, 44, cf. SBIERA, P. 249, ZANNE, P. V, 176, ALR I 1 499/65. ◇ Refl. pas. *Cu cît s-au nimerit şi ghicit colacii mai bine..., cu atîta şi bucuria celor ce i-au făcut e mai mare.* MARIAN, NA. 93. ◇ Refl. *Frumuseţile Rucsandrei îl îndeamnă a cerca toate chipurile ca să i se nimerească proiectele sale.* ASACHI, S. L. II, 14. *Deci nu-mi mai rămîne altă de cît a face un asalt asupra politiei şi deacă aceasta nu mi s-ar nimeri, apoi să mă întorc îndată cu armia îndărăpt.* AR (1837), $6^2/22$. *Presupunea că mai înainte numai din tîmplare i s-a nimerit că s-au prins picioarele la loc.* SBIERA, P. 249.

— Prez. ind.: *nimeresc* şi (regional) *nimér* (ALR I 1 219/45, 842), *nimăr* (ib. 1 219/93, 96), pers. 3 şi (regional) *nímere, nimăre* (ALR I 391/83). — Şi: **nemerí** (învechit şi regional) **numerí** vb. IV.

— Din bg. **намеря.**

NIMERÍC pron. neg. (Munt. şi prin Olt.) Nimeni. *Brăzdam şî aram cît îńi tribuia şî nimerica nu mă-ntreba că cini ńi-a dat loc acolo.* GRAIUL, I, 231. *Ne 'cem la primăriie, cîn' colo nu dăm di nimeric.* ib. 258. *Nimeric nu poate să m-ajute.* ALR I 342/700. *Să nu spui la nimerica ce ţ-am spus.* ib. 343/960, cf. 343/700, 1 381/700, LEXIC REG. 30.

— Şi: **nimeríca, nimerícă** (ALR II/723) pron. neg.

— **Nimeri** (= *nimeni*) + suf. *-ic.*

NIMERÍCA pron. neg. v. **nimeric.**

NIMERÍCĂ pron. neg. v. **nimeric.**

NIMERÍLĂ s. m. (Familiar) Persoană care nimereşte, care potriveşte bine răspunsurile. Cf. PHILIPPIDE, P. 232.

— **Nimeri** + suf. *-ilă.*

NIMERÍRE s. f. Faptul de a (se) nimeri. ✦ (Învechit) Faptul de a ghici, de a prevedea. *Prin mai multe nemeriri a tîmplărilor viitoare cîştigase încrederea cea nemărginită a lui Ştefăniţă.* ASACHI, S. L. II, 119. ✦ (Învechit) Iscusinţă, pricepere. *Coribut... dezbătea cu învăţaţii moldoveni feliurite materii cu aşa nimerire, că niciodinioară nu s-ar fi socotit că acest tînăr vinea din cîmpul bătăliei.* ASACHI, S. L. II, 13. ✦ (Învechit) Succes, reuşită. *Jongleru (pelevan) italian... cu nemerire s-au producuit pin casele acele mai însămnate.* AR (1834), $84^1/39$. *Nemerirea sirguinţii noastre pentru binele patriei.* ib. (1837), $10^1/30$. *În unii să descopere talent...,* în puţini fondosul cel clasic neapărat pentru nemerirea ţîntirii lor. ib. (1839), $45^1/41$, cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nimeriri.* — Şi: **nemerire** s. f.

— V. **nimeri.**

NIMERÍT, -Ă adj., s. m. şi f. **1.** Adj. Bine găsit, bine ales; adecvat situaţiei, scopului; corespunzător, indicat, potrivit. *Poetul, în feconditatea geniului său de a parodia şi printr-o naivitate din cele mai nemerite, ar voi înadins să facă o glumă sau o jucărie ingenioasă.* HELIADE, O. II, 73. *Cercarea lui era nemerită tocmai precum socotea.* DRĂGHICI, R. 52/17. *Propunea un alt mijloc de scăpare, însă niciunul nu părea mai nimerit decît al Revecăi.* ASACHI, S. L. II, 64. *Am luat nemerite măsuri.* AR (1839), $37^1/26$.

Încercarea de-a organiza viaţa viitorului va putea fi făcută de către junimea română cu ocaziunea foarte nimerită a serbării de la Putna. EMINESCU, S. P. 20. *Crezu că e momentul nimerit spre a-l aduce la o deplină pocăinţă.* ODOBESCU, S. III, 47. *Italia, fiind deosebită de Franţa, ce era bun şi nemerit pentru prima, putea să nu convie celei de a doua.* OPRESCU, I. A. III, 52. *Este... un prilej dintre cele mai nimerite pentru a studia raporturile metaforelor poetice cu imaginile visului.* VIANU, M. 54. *Totul arăta că e un loc nimerit pentru o aşezare omenească.* BOGZA, C. O. 241. *Alt cuvînt la fel de nimerit nu găsea.* GALAN, B. II, 111. *Ah, acolo trebuia să fie un om — şi poate cel mai nimerit!* TUDORAN, P. 35. ◇ (Substantivat, rar) *A-ndrepta în pace patria către scopul cel dorit, Între mii cărări străine nemirita a alege.* ASACHI, S. L. I, 104. ✦ Bun, reuşit, izbutit. *Sînt încredinţat că trebuie să fie piesă nemerită.* ALECSANDRI, S. 144. *Ideea acestui june părîndu-mi originală şi nimerită, o împărtăşesc d-tale.* NEGRUZZI, S. I, 199. *O aşa nimerită şi neaşteptată alegere.* ISPIRESCU, L. 38. *Versuri mai vii şi mai colorate decît cel mai nimerit tabel.* ODOBESCU, S. III, 82. *Alegerea eroului nuvelei e cît se poate de nimerită.* GHEREA, ST. CR. II, 134. ✦ (Adverbial) Potrivit; judicios; izbutit. *Efectul unor intrigi oculte, cu atît mai nemerit urzite cu cît ele au izbutit a învrăjbi cu totul între dînşii pe toţi.* ap. GHICA, A. 769. *N-ar fi mai nimerit să ne-nţelegem ca doi oameni de treabă...?* ALECSANDRI, T. 840. *Cui putea să se adreseze poetul mai nimerit pentru ca să-i spuie ce e timpul, decît acelor mari ruini de amintire?* MACEDONSKI, O. IV, 46. *Piesa... a fost chiar nimerit aleasă.* F (1906), 34. *Cred nimerit a da cîteva indicaţiuni pe hîrtie pentru a fi pe înţelesul tuturor.* ROMANESCU, ZEŢ. 55.

2. Adj. Bine ţintit; ajuns la ţintă. (Adverbial) *Dă, cîine, şi dă nimerit, de-ţi sfîrşeşte mai degrabă spurcata-ţi slujbă cu care eşti însărcinat.* ISPIRESCU, M. V. 7.

3. S. m. şi f. (Învechit, rar) Nemernic **(3)**. *Nemeriţii tăi din ţară I-au omorît cu ocară.* DOSOFTEI, PS. 322/11.

4. S. m. şi f. (Învechit, rar) Om venit din altă parte, străin de loc; venetic, pribeag, (învechit şi regional) nemernic **(1)**. *Grijea streinii şi nemeriţii.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 35v/5.

— Pl.: *nimeriţi, -te.* — Şi: **nemerít, -ă** adj., s. m. şi f.

— V. **nimeri.**

NIMERITÓR, -OÁRE adj. (Învechit) **1.** Care găseşte, care descoperă; p. ext. iscusit, priceput (în găsirea soluţiilor, a metodelor etc.). *Se cuvine ca stăpînitoriul să fie foarte nemeritoriu şi lucrătoriu a tuturor celorlalte mai dintăi fapte bune* (a. 1803). URICARIUL, I, 278, cf. BARCIANU, ALEXI, W.

2. Care nimereşte la ţintă. *Mearge-vor drept nemeritoare săgeţile fulgerilor.* MINEIUL (1776), 82r1/1, cf. ALEXI, W. ✦ (Substantivat) Ţintaş. *Nemeritor de frunte.* BARCIANU.

— Pl.: *nimeritori, -oare.* — Şi: **nemeritór, -oáre, nemeritóriu, -oáre** adj.

— **Nimeri** + suf. *-tor.*

NIMÉRNIC, -Ă adj. v. **nemernic.**

NIMERNICÍ vb. IV v. **nemernici.**

NIMERNICÍE s. f. v. **nemernicie.**

NIMÉSI s. n. v. **namiază.**

NIMÉSTII subst. pl. v. **namestie.**

NIMÉSTURI subst. pl. v. **namestie.**

NÍMFA s. f. v. **nimfă.**

NÍMFĂ s. f. **1.** (În mitologia greco-romană; atestat prima dată în 1674, cf. GCR I, 216) Zeiţă a apelor, pomilor, crîngurilor şi munţilor (personificînd forţele naturii). *Nimfele sau zînele era tot fete frumoase.* I. C., POEZII, 41. *Auzind strigările nimfelor.* TELEMAHOS, 69v/27. *Visa la nimfele pădurilor şi la nemuritoarele dumbrave unde zeiele se arăta oamenilor odinioară.* HELIADE, D. J. 39/1, cf. I. GOLESCU, C. *Nimfele ce lăcuiesc în adîncul apelor.* CĂPĂŢINEANU, M. 41/24. *De acolo se risipesc nimfele peste tot pămîntul a îngriji de creşterea florilor, plantelor, de cîntecul paserilor.* BARASCH, M. I, 25/25. *Nimfele le văz desculţe.* ALEXANDRESCU, M. 262. *Un trup de o formă minunată, cu nişte mîni delicate de nimfă.* FILIMON, O. I, 105, cf. 115, BARONZI, I. L. I, 205/20. *Ca o nimfă pînditoare de sub arbori înfloriţi, Ea la sînul ei atrage călătorii fericiţi.* ALECSANDRI, P. III, 49. *Ar fi crezut cineva că vede o scăldătoare a nimfelor din mitologie.* BOLINTINEANU, ap. CADE. *Se vorbeşte însă şi de un geniu al apelor, de o nimfă, podoabă a pădurilor.* XENOPOL, I. R. I, 203. *Iar nimfele blajine şi satirii trufaşi Sus, pe copac, s-adună în chipul mîndrei hore.* CERNA, P. 114. *Ai fi zis că te afli sub una din acele bolţi de umbră şi verdeaţă pe care o nimfă pudică o alcătuieşte, la loc tainic, pentru oara misterioasă a băilor sale.* HOGAŞ, DR. I, 69. *Parcul presărat cu statui De nimfe, Fauni Şi silvani.* MINULESCU, V. 32. *Grabnic s-apleacă spre nimfă şi cît ai clipi o ridică De subţiori din ocean.* TOPÎRCEANU, P. O. 11. *Am un corp de nimfă.* BENIUC, M. C. I, 339. ✦ Epitet pentru o femeie tînără, cu farmec, graţioasă. V. graţie. *Priveaşte — şi veade iată — Vine o nimfă curată, Spăimîntat la ea priveaşte, Zeiţă o socoteaşte.* BĂRAC, A. 67/22. *Cînd florile-acelea în mîna-mi căzură, Favor ce-n credinţă eu n-am meritat,*

Trei tinere nimfe pe rînd mi-l cerură. ALEXANDRESCU, O. I, 111. *Cînd ne pregăteam să plecăm, îşi făcu apariţia o nimfă cu păr castaniu.* IBRĂILEANU, A. 81, cf. SEVERIN, S. 92.

2. (Entom.) Stadiu în metamorfoza unor insecte, reprezentînd faza de trecere de la larvă la adult; pupă, (popular) păpuşă. V. crisalidă. [Viermii de mătase] *cînd sînt în stare lor de nimfa... nu au picioare nici vreo clătire.* AMFILOHIE, G. F. 310^{r}/11. *Metamorfozele insectelor se fac de obşte prin trei perioade, adecă: perioada larvei, perioada nimfei (bobului) şi perioada perfectă sau dezvoltată.* BARASCH, M. I, 126/17. *Nimfe sau crisalide.* id. I. N. 400. *Nimfa au păpuşa.* MIHALI, C. 98. *Omida... se ţine tot de urzici sau pe hămei, iar nimfa, ca un fus scurt, stă spînzurată cu capul în jos.* SIMIONESCU, F. R. 373.

3. (Anat.; la pl.) Înveliş membranos al mucoasei vulvo-vaginale; (învechit şi popular) buzişoare, buze mici. *Nimfele sau buzişoarele (nymphae)... sînt pline de nervi, şi pentru aceea foarte simţitoare.* ANTROP. 247/3. *Buzişoarele sau nimfele.* S. BĂRB. 5/16. *Nimfile, buzile cele două mici din dosul celor de din afară mari.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 288/28. *Bubele venerice se fac... la femei... pe nimfe şi pe crăpăturile numite mirtoide.* CORNEA, E. I, 129/19, cf. POLIZU, P. 129/33.

— Pl.: *nimfe.* — Şi: (învechit) **nímfa** s. f.

— Din lat. **nympha**, gr. **νιμφη**, fr. **nymphe**, it. **ninfa.**

NIMFOMÁNĂ adj. Care suferă de nimfomanie. *Unele iepe sînt tot timpul în călduri, aceste iepe se cheamă nimfomane.* ENC. VET. 285.

— Pl.: *nimfomane.*

— Din fr. **nymphomane.**

NIMFOMANÍE s. f. Stare patologică la femei şi la animale femele, care constă într-o excitaţie sexuală exagerată. *Satiriasis este la partea bărbătească şi la cea femeiască nimfomanie.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 285/12, cf. I. GOLESCU, C., CORNEA, E. I, 111/20. *Pulberea de camfor pe părţile genitale (ruşinoase)... este un mijloc preţios de a triumfa de lovirile nimfomaniei.* MAN. SĂNĂT. 106/23. *Furia uterină, nimfomania.* ib. 272/27, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, ALEXI, W., BIANU, D. S.

— Şi: (învechit) **ninfomanie** s. f. CORNEA, E. I, 111/20.

— Din fr. **nymphomanie.**

NIMFOTOMÍE s. f. (Anat.) Extirpare a nimfei (**3**). *Nimfotomia... adică spintecarea-dăşchiderea firii muiereşti.* I. GOLESCU, C.

— Din fr. **nymphotomie.**

NÍMI[1] pron. neg. v. **nimeni.**

NIMÍ[2] vb. IV v. **năimi.**

NIMIÁZĂ s. f. v. **namiază.**

NIMÍC adv., pron. neg., subst. **I.** Adv. (Învechit şi popular; de obicei în legătură cu o negaţie) De loc, de fel, cîtuşi de puţin, în nici un fel; (regional) neam (**II**). *Se ceară cu credinţă nemică gîndindu-se.* COD. VOR. 110/23, cf. 2/13, 82/21. *Şi nemică nu stejaşte dracul sprinsu.* PSALT. 184. *Nemica adevăr grăiesc, ce tot mînt.* CORESI, L. 67/8. *Nu se afla apă nemică.* id. EV. 170, cf. 26, 61, 191, 258. *Că cine nu va ceti acealea scripturi, nemică slavele lui Dumnezeu nu poate şti.* PALIA (1581), 9/15. *Bău otrava aceaia şi nemică rău nu-i fu.* VARLAAM, C. 445, cf. 83, 373, 402, 405. *Să n-aibă nemică parte dentru avearea lui.* PRAV. 98. *Pasă cu ei, nemică nu te îndoi, că eu am trimes pre ei.* N. TEST. (1648), 148^{r}/27, cf. 61^{v}/9. *Nemic să nu se îndoiască* (a. 1661). ib. 180/18. *Păgînii... de-mpăcăciune nu gîndesc nemică.* DOSOFTEI, PS. 36/4. *Nici numele creştinătăţii nu poate să ne folosască nimica* (a. 1691). GCR I, 292/34. *Tătarii nimică n-au mai stătut.* IST. Ţ. R. 32, cf. 24. *Mihai Vodă nemic zăbăvind, s-au pornit după Irimia Vodă.* N. COSTIN, L. 594. *Luîndu această veste vizirul nemic lîngă Enec n-au zăbovitu.* NECULCE, L. 72. *Numai lui Tucheli porunca aceasta nimic nu i-au plăcut.* R. GRECEANU, CM II, 51, cf. 57, 85. *Nebăgînd nimic în samă lauda şi îngrozirea împăratului.* VARLAAM-IOASAF, 107^{v}/11, cf. 185^{v}/10. *Nemica nu zăbovi sfîntul, ci... porni către Antiohia în veşminte proaste îmbrăcat.* MAIOR, P. 45/2. *El pre tine nemica nu te-au cruţat.* BELDIMAN, O. 16/24. *Nu-ţi fie frică nimic de aceasta.* GORJAN, H. I, 22/23. *Nu te întrista nimic.* PANN, E. III, 54/11, cf. I, 70/15. *Al nopţilor întuneric nu mă-ngrozeşte nimică.* CONACHI, P. 103, cf. 273. *Dar aceste talenturi nu-i mai serveau nimic.* FILIMON, O. I, 121. *Nu cîrtea nimic, deşi muncea de dimineaţa pînă seara.* T. POPOVICI, SE. 37, cf. ALR I 1 267/280, A I 22, MAT. DIALECT. I, 82, 183. ◇ (Azi în expr.) **A nu avea nimic a face** = a nu avea nici o legătură (unul cu altul). *Nu are însă nimic a face cu produsul a două numere.* STOILOV, T. F. 13.

II. Pron. neg. (De obicei în legătură cu o negaţie; învechit şi fără altă negaţie) Nici un lucru, (rar) nicicît (**3**); spec. nici un cuvînt, nici un sunet, nici un zgomot; nici un lucru rău, primejdios, defavorabil. *Nemică să nu gustăm.* COD. VOR. 50/22, cf. 12/13. *Nimică nu ia de la el* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 468/10. *Nu aflară nemică toţi bărbaţii.* PSALT. 151. *Iov nemică nu împută lu Dumnezeu.* CORESI, EV. 148, cf. 68, 98, 149, 221, id. L. 324/10. *Nu voi face nemică lor.* PALIA (1581), 68/12, cf. 59/8, 93/17, 127/1. *Să nu pofteşti vecinului tău... nemica ce iaste al lui* (a. 1607). GCR I, 40/21, cf. 79/14.

Nemărui nemică nu spuseră. VARLAAM, C. 102, cf. 40, 52, 84, 100. *Iară letopiseţul leşesc, de aceşti tătari ce scrie mai sus că au prădatu ţara, nimica nu însemnează.* URECHE, L. 76, cf. 108. *Bărbatul nu va lua nemică den dzestrele muierii.* PRAV. 141, cf. 2, 3, 27, 47, 82, 314. *Preoţii şi diaconii fără de voia vlădicilor nemica nice un lucru să nu fie volnic să facă.* EUSTRATIE, PRAV. 36/20, cf. 19/13, 22/10. *Voi nu ştiţi nemică.* N. TEST. (1648), 121^{v}/24, cf. 102^{r}/25. *Iară Ieremiia .*. nemică nu vru să spuie lui* (a. 1650). GCR I, 147/26, cf. 120/4. *Împăraţii cei adevăraţi nimica nu fac făr' de judecată.* NEAGOE, ÎNV. 8/21, cf. 9/27. *Străinii încă n-au ştiut nemică de dînşii.* M. COSTIN, LET. I, 4/28. *Copilaşul n-au ştiut nemica.* BIBLIA (1688), 212^{1}/1. *Nimic supt soare iaste stătătoriu, ci toate cîte sînt, în curgere şi în mutări sînt zidite.* C. CANTACUZINO, CM I, 53, cf. 3. *El nu vru să spuie nimic.* ANON. CANTAC., CM I, 99. *Cu strejile lor cele dupre urmă s-au lovit, ci nimic n-au făcut.* R. GRECEANU, CM II, 30, cf. 39, 40, 74. *Nu poci eu să fac de sine-m nimică* (a. 1698). GCR I, 316/22. *Şi oarecînd, chemînd şi slujnica făr' de pricină, iarăşi o trimitea înapoi, neporuncind nimica.* AETHIOPICA, 19^{r}/20. *Că Dumnezeu nimic rău n-au făcut* (a. 1773). GCR II, 95/20. *Nimic nu-i lipseşte* (a. 1794). id. ib. 151/2, cf. 154/33. *Ci nemica ştiind varvarii despre aceea ce se întâmplase, ţinea sărbătoare şi se ospăta.* ŞINCAI, HR. I, 119/27, cf. 25/32. *Nu am vrut jumătate, acuma avem nemica.* ŢICHINDEAL, F. 26/4, cf. 48/11. *Înspăimîntaţi însă de mişcarea cea repede a trupelor noastre, pre carile nimic le oprea, ... s-au grăbit de a intra în oraş.* AR (1829), 60^{2}/38. *Nimic nu este aşa de anevoie decît a începe cineva un cuvînt înainte la o carte.* HELIADE, O. II, 9, cf. 203, I, 186. *Nimic nu arăta despre o asemine notă.* AR (1831), 166^{2}/45, cf. 15^{2}/40. *De nimica să nu vă grijiţi.* MARCOVICI, D. 1/4, cf. 16/20, 17/7, id. C. 8/4. *Nimic vrednic de însemnare au întâmpinat.* DRĂGHICI, R. 154/31. *Eu din nenorocirea mea ... nu înţelesei nimic.* GORJAN, H. II, 7/18. *Din toate avuţiile ei, nimică nu s-au putut scăpa.* AR (1837), 70^{2}/36. *Văd că azi n-aduci nimică; Ce-ai făcut prin cea cîmpie?* ASACHI, S. L. I, 124. *De demult nu să auzea nimic de această expediţie.* AR (1839), 2^{1}/13. *Nimică vecinic nu este.* CONACHI, P. 290, cf. 82, 85, 101, 212, 259, 264, 268, 272, 282. *În zădar era toate, nimic nu se folosea.* PANN, E. I, 44/9. *Omul nu avea nimică de cele ce impune o persoană soţietăţei.* RUSSO, S. 27. *Te-ai deprins a socoti amorul o zabavă, nimic mai mult.* NEGRUZZI, S. I, 45, cf. 159, 250. *Ah, atunci, scumpa mea zînă, Nemic poate-a soartei mînă.* MUREŞANU, P. 18/12. *Eu nu îţi cei în parte nimica pentru mine.* ALEXANDRESCU, M. 6. *Nimic nu se întîmplă în întinderea pustie.* EMINESCU, O. I, 133, cf. 54, 82, 92, 176. *Luă hotărîre a nu orîndui nemic pentru împărţeală pînă aproape de moartea sa.* CREANGĂ, P. 3, cf. 25, 128, 188, 219, 255. *Barbu mi-a spus multe şi mai nimic despre politică.* CARAGIALE, O. VII, 453, cf. 38. *Stăi, Făt-Frumos, că nu-ţi fac nimic.* ISPIRESCU, L. 5, cf. 41. *Considerată astfel „Năpasta" eu n-am nimic de zis.* GHEREA, ST. CR. II, 239. *Nu te teme de nimica.* F (1897), 127. *Fără să ştie nimic tovarăşul lui, îl atinge.* ib. (1903), 7. *Nimic nu ştiu de tine, senina mea iubire.* CERNA, P. 12. *Nimic nu-nvaţă blestemaţii! Şi eu mi-am zis de-atîtea ori Că dau la dracu meditaţii.* IOSIF, V. 36. *Eu nu gîndesc şi nu visez nimic.* CAMIL PETRESCU, V. 117. *Nimic tu nu vei auzi din cîte voi avea de spus.* BACOVIA, O. 61, cf. 207, 208. *N-a mai sosit în port, de azi noapte, Nimic — Nici flori, nici fructe coapte.* MINULESCU, V. 137. *Tîrgul, încă populat, O să-şi ducă-n spate atmosfera udă, Ca şi cum nimica nu s-ar fi-ntîmplat!* TOPÎRCEANU, P. O. 141, cf. 67. *N-ascult nimică.* C. PETRESCU, Î. II, 141. *Voi nu ştiţi nimic? ... se adresă colonelul răstit celorlalţi doi soldaţi.* SAHIA, N. 76, cf. 27. *Nimic nu e mai serios decît fericirea.* SEBASTIAN, T. 67, cf. 89. *Toate cuvintele însă lăsate-n voia singurătăţii lor sînt ca nişte timbre uzate şi nu pot evoca, peste-nconjurul lor îngust, nimic.* ARGHEZI, T. C. 76, cf. id. VERS. 175, 239, id. C. O. 91. *Nimica nu mai am de spus.* BENIUC, V. 77, cf. 15. *La urma urmei, nu-i spusese nimic nou.* GALAN, B. II, 122. *Acesta nu-i răspunsese nimic.* TUDORAN, P. 34, cf. 9. *Nu zîc nimica.* PREDA, Î. 144, cf. id. D. 95. *Încercă să nu se gîndească la nimic.* T. POPOVICI, SE. 99, cf. 43, 126. *De la drama eroică pînă la farsa burlescă, nu lipseşte nimic din întreaga gamă a teatrului.* GL 1962, nr. 419, 1/3. *O urare strămoşească: Spune-i vieţii să trăiască, Dreaptă-i spusa şi povaţa: Nu-i nimic gingaş ca viaţa.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/4. *Nu i-a răspuns nimic, ci s-a ferit doar de apăsarea acelei mîni rapace.* IL ianuarie 1962, 36. *Dar inima mea suspină Şi nimica n-o alină!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 100, cf. 27, 83, 215. *Nu se afla mai nimică acolo.* SBIERA, P. 162, cf. 239, 322, ŞEZ. III, 4, ALR I 1 381, 1 434, 1 524, 1 595, ALR II 3 022, 3 042, 3 100, 3 137, 3 490, A II 12, V 20, 23, LEXIC REG. 105. *Hodor, hodor şi în pod nimica,* se spune despre omul fudul şi sărac. ZANNE, P. III, 305, cf. 169, 307, 348, 609, 624. ◇ Loc. adj. **De** (sau, învechit, **întru**) **nimic** = care este fără nici o valoare, fără importanţă, mărunt; (despre oameni) lipsit de orice merit; lipsit de caracter. *Toate pohtele să le omoare şi de nemică să le arate.* CORESI, EV. 70. *Credinţa fără nădeajde întru nemică e* (a. 1644). GCR I, 112/36. *Ca un fiu sufletesc şi de nemica rob* (a. 1652). id. ib. 156/30. *Un folcel înflat, deaca-l vor înpunge cu o-mpuntură de ac, să face de nemică.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 142^{r}/8. *Să să şteargă ca un lucru de nimică* (a. 1692). GCR I, 295/15. *Macri, ca un om rău şi de nimic, nu i-au fost milă de sufletul stăpînu-său.* NECULCE, L. 111, cf. 200, 264. *Solii ... la stat şi la tot chipul schimonosiţi şi*

de nimică. CANTEMIR, HR. 255. *Încă destule cuvinte grozave le zic şi de nimic îi fac, şi că din hoţi să trag.* C. CANTACUZINO, CM I, 46. *Om prost, ca şi alţi oameni dă nimic* (a. 1799). GCR II, 166/16. *Oameni ticăloşi şi de nimica.* BELDIMAN, N. P. II, 114/22. *Ambiţia... Preface... Pe iroul cel mare în viclean om de nimică.* CONACHI, P. 283. *Toaleta femeilor cochete din zilele noastre... rămîne o jucărie de nimic în comparaţie cu toaleta elegantelor din timpii domnilor fanarioţi.* FILIMON, O. I, 131. *Uscăţiv aşa cum este, gîrbovit şi de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic!* EMINESCU, O. I, 132, cf. 140, 175, id. N. 79. *Ura pentru oamenii de nimică, respectul pentru merit şi superioritate.* GHEREA, ST. CR. I, 311. *Să fie viaţa mea aşa de nimica, ticăloasă şi defăimată.* POP., ap. GCR II, 358. *Mai bine te-oi părăsi, Că doar nu eşti ăl voinic Ci, bade, eşti de nimic.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 232. *Mă văd slabă, de nimică, Mă usuc ca iarba-n stîncă.* ŞEZ. III, 62, cf. ALR I 1 564/100, ALR II 3 668/682. (Însoţit de o negaţie) [Scrisoarea] *mea socotesc că nu-i de nimica, căci mă grăbeam cînd am scris.* DRĂGHICI, R. 93/20. (Învechit) **Drept nemică** = care nu trebuie luat în seamă. *Nice milosteniia nu iaste drept nemică, ca şi cum nu şi s-are fi făcut.* PRAV. 255, cf. 170. ◇ Loc. adv. **Cu** (sau, învechit, **întru**) **nimic** sau (învechit) **de nemică** = în nici un fel, de loc. *Domnul paşte-me şi de nemică nu me lasă.* PSALT. 39. *Cu nemică nu-i poate ajuta.* CORESI, EV. 78, cf. 15, 82, 161, 246, 499. *Nu sămt cu nemică vinovaţi.* VARLAAM, C. 393, cf. 373. *Nu să va certa întru nemică de la giudeţ.* PRAV. 158. *Această leage nu-i bună de nemică.* ib. 278. *Şi întru nemica să nu lăsăm soarta diavolului vrăjmaşul lui Dumnezeu.* NEAGOE, ÎNV. 2/32. *A ucis-o fără să-i fie vinovată cu nemica, sărmana.* CREANGĂ, P. 70, cf. 116. *Cu nimic n-o amăgeşti.* VLAHUŢĂ, S. A. I, 46. *Meritele literare ale lui Bălcescu nu stau cu nimic mai prejos de acele care-i întregesc figura de cugetător şi luptător.* VIANU, S. 66, cf. ALR I 312/164, 343, 1 595/339. **Pe nimic** = fără contravaloarea corespunzătoare, (aproape) gratuit, degeaba. *Stăpîna casei unde locuise îl dedese afară, nefiind destul de bătrînă ca să găzduiască pe nimic pe studenţii săraci.* MACEDONSKI, O. III, 81. *Douăzeci de creţari cîştigaţi pe nimica.* VLASIU, A. P. 10. *O cumpărau la fel — mai pe nimic.* MINULESCU, V. 201. *Le-am dat pe nimic.* BARBU, Ş. N. 16. ◇ Expr. (Adesea în corelaţie cu „mai mult decît") **Alt(a) nimic(ă)** sau **nimic(ă) alt(a)** = nici un alt lucru. *Nemică alta nu iaste aşa mai urît lu Dumnezeu decît urîciunile.* CORESI, EV. 47, cf. 37, 394. *Nu le dă platoşe..., nice altă nemică.* VARLAAM, C. 44, cf. 73. *A nimică altă nu să asamănă isprăvile noastre.* id. ib. 160. *Mai mult decît fîn şi lemne, nimic alt n-au mai cerut.* IST. Ţ. R. 67. *Aşa de mînăstiri de scrie încă ceea ce acei mănăstiri i să închină şi i să afieroseşte, zice, iar alt nimica nu mai lăţeşte, nici de alte lucruri să mai întinde.* C. CANTACUZINO, CM I, 7. *Nimica alta nu vedea... decît apă şi aer.* DRĂGHICI, R. 7/17, cf. 5/9, 34/38. *Nimica alt nu s-au putut afla.* AR (1839), 4[1]/24. *Nu e alta nimică, decît o stăpînire de spirite rele.* F (1897), 43. *Mi-s slujnica lor, nimica alta.* T. POPOVICI, SE. 47. ◇ (Substantivat) *Printre ziduri, peste turnuri depărtate, Ninge cu nimic în noaptea vastă.* BACOVIA, O. 62.

III. Subst. (Adesea la pl.) Lucru, fapt, vorbă sau fiinţă fără valoare, fără importanţă; fleac. *Ce este omul? O nimica.* NEAGOE, ÎNV. 10/20. *Din alianţa lui Mihnea Vodă cu Barciai... s-au ales o nimică.* ŞINCAI, HR. III, 78/25, cf. I, 302/19. *Şi el e nimene şi o nemica mare şi un spurcat.* ŢICHINDEAL, F. 318/19. *Eu nu-mi ies din cele ce am apucat şi la părinţii mei nici n-am pomenit astfel de nimicuri.* HELIADE, O. II, 193. *Mă văz umbră, un nimica, o umflătură zădarnică.* PR. DRAM. 226. *Şi alte nimicuri spunea.* PANN, E. III, 2/26. *Neguţitorii îţi vînd feluri de scumpe nimicuri.* NEGRUZZI, S. I, 326. *Lustruirea, dregerea şi împrospătarea pieliţei obrazului şi alte nenumărate nimicuri femeieşti.* FILIMON, O. I, 131. *Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri, Redeşteptînd în faţă-mi trecutele nimicuri.* EMINESCU, O. I, 150, cf. 107. *Inexactităţile, nimicurile născocite, neadevărurile absurde ce se spun de trei ani de zile pe socoteala lui mă revoltă.* CARAGIALE, O. III, 11, cf. V, 251, VI, 112. *Să nu dispreţuiască nimicurile vieţei.* GHEREA, ST. CR. I, 165. *I se păreau rătăcite ca şi dînsa în lumea asta însetată de nimicuri.* D. ZAMFIRESCU, A. 32, cf. id. R. 160. *Pălăriile... nu vor costa multe parale, va fi de ajuns un nimic aranjat cu şic.* F (1903), 154. *Conta şi Kogălniceanu auzise de la început,... nimicuri de iatac.* IORGA, L. I, 541. *Începură să-şi spună o mulţime de nimicuri.* AGÎRBICEANU, A. 242. *Ni se porunci un borş cu chitici şi un pui de mămăligă — nimicuri care toate se mistuiră iute sub flămîndele noastre linguri şi furculiţi.* HOGAŞ, DR. I, 8, cf. 2. *Cîteodată, vremea trece cu nimicuri de acestea care rămîn prea intime.* BACOVIA, O. 233. *Năzuinţa ce te mînă... Spre-ntrezărite aureole, Nimicuri scumpe pămînteşti.* MINULESCU, V. 10. *Cîteva nimicuri, O perină aci, o cadră...*, explică *Sabina.* C. PETRESCU, C. V. 360. *Sînt pedepsit pentru toate nimicurile.* BRĂESCU, A. 173. *Sînt silit să merg cu viteză redusă, 20 de noduri, înţelegi, e o nimica.* SEBASTIAN, T. 95. *Îşi pierd vremea cu nimicuri.* T. POPOVICI, SE. 160. *Cu nimicuri nici cum să te mai încurci, că mai rău te strici.* ZANNE, P. VIII, 410. ◇ Loc. adv. (Regional) **Pe (o) nimică pe ceas** sau **într-o nimică** = într-o clipă, repede. *Iară eu mă tîrîiam cum puteam pînă la fîntînă în dosul stînei şi pe o nimică pe ceas beam cîte-un cofăiel întreg de apă.* CREANGĂ, A. 15. *Lumea mea cea frumuşa, Se petrece num-aşa; Lumea mea*

cea frumușică Se petrece-n-tr-o nimică. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 218. ◇ Expr. **Nimica toată**=ceva de foarte mică importanță sau valoare, fără nici o însemnătate. *Lucra toată săptămîna . . . pentru nimica toată.* CREANGĂ, A. 26, cf. id. P. 201, 252. *Veneau în număr mare să se aprovizioneze pentru iarnă cu carne, pe care o cumpărau pe nimica toată.* MOROIANU, S. 26. *Ai născocit o dată Și o nimica toată, Cît ghimpele, săracul, De mic și iute acul.* ARGHEZI, C. O. 24, cf. ALR I 1 434/144, 156. ✦ Nimicnicie **(2)**, zădărnicie. *Cu piarderea lucrurilor celor veacinice ș-au lipitu-și inima de deșărtăciunile și nemicurile veacului acestuia.* MAIOR, P. 29/13. *Istorie ce este oglinda întru carea vedem luminat . . . popoarăle dărăpănate și căzute întru prăpastea nimicului.* MUMULEANU, C. 2/2. ✦ (Mai ales art.) Neant, neființă **(1)**; haos. *Se poate ca bolta de sus să se spargă, Să cadă nimicul cu noaptea lui largă.* EMINESCU, O. I, 38. *Nimicul trist se apropia mereu, mă împresura.* REBREANU, NUV. 95. *Tu unifici adevărul cu minciuna, Tu amesteci frumusețea cu urîtul Și-ntregești prezentul cu trecutul , Cînd nimicul și cu totul făceau una.* MINULESCU, V. 115, cf. 90. *Numai Domnul Dumnezeu stă, iar oamenii trec în nimicul de unde au ieșit.* SADOVEANU, O. XII, 307. *Nimicul nepipăit să-l caut vrui.* ARGHEZI, VERS. 174. *Știm noi Nimicul dătător de friguri: Odată ne va trece peste diguri.* BENIUC, V. 8. ✦ (Mat.; învechit, rar) Numărul zero. *O nimică, adecă o nulă.* MA 17[v]/15.

— Pl.: **(III)** *nimicuri.* — Și: **nimíca,** (învechit și regional) **nimícă, nemic, nemíca, nemícă,** (regional) **nic** (ALR I 312/584, ALR II 3 042/514, ALR SN V h 1 356/514), **nica** (ALR I 251/510, 528, 532, 540, 1 434/614, ALR II 3 022/514, ALR SN V h 1 356), **nícă** (ALR I 251/665), **mic** (ALR II 3 022/514), **míca** (ALR I 251/510, 540, 665, 1 267/280, 666, 1 377/532, 1 381/100, ALR II/723) adv., pron. neg., subst.

— Lat. **ne mica.**

NIMÍCA[1] adv., pron. neg., subst. v. **nimic.**

NIMICÁ[2] vb. I. Tranz. (Regional) A tăia mărunt, a fărîmița, a toca; a dumica (Scărișoara-Abrud). ALR II 4 084/95. *Să nimnicăm curichi.* ib., cf. ALR SN V h 1 319/95.

— Prez. ind.: *nimic.* — Și: **nimnicá** vb. I. — V. **nimíc.**

NIMÍCĂ adv., pron. neg., subst. v. **nimic.**

NIMICCÍ vb. IV v. **nimici.**

NIMICCÍE s. f. v. **nimicie.**

NIMICÍ vb. IV. **1.** Tranz. A face să nu mai existe, a reduce la nimic (omorînd, distrugînd, lichidînd); a desființa, a distruge, a prăpădi, a extermina, a lichida, (învechit) a nimicnici **(1)**. *Știința nouă. . . a continuat zdrobirea lumei vechi . . . , nimicind orice domnie individuală.* BĂLCESCU, M. V. 26. *Legea era dreaptă și tare; ea nimiccea înlăuntru pe cei cu inimă vicleană.* RUSSO, S. 132. *Plăcerea-i cea mai vie Au fost să nimicească pe lume tot ce-nvie.* ALECSANDRI, P. III, 300, cf. GHEREA, ST. CR. II, 311. *Nicicînd nu a căzut în boala modernă care pe atîtea familii le nimicește.* F (1906), 3. *Padișahul vostru, fără de-ncongior Vrea să nimicească p-acest brav popor.* TOPÎRCEANU, P. O. 30. *Ți-ai scris pamfletul ca să depreciezi un individ și mai ales ca să-i nimicești o încredere în sine.* ARGHEZI, T. C. 72. *O divizie de husari fusese nimicită.* T. POPOVICI, SE. 71. *Și neveste văduvești Și prunci tineri nemnicești.* T. PAPAHAGI, M. 16. ✦ A stîrpi. *În crescătorii, fîntînelul e mult mai puțin introdus decît păstrăvul-curcubeu, deoarece crește încet, dă produși sterili cu păstrăvul, al cărui puiet îl nimicește.* C. ANTONESCU, P. 70. ✦ A anula. *Orice moralizare intenționată e contra legilor artistice și micșorează sau nimicește total valoarea artistică a creațiunii de artă.* F (1897), 340. ◇ Refl. pas. *Un autor, dacă merită a se nimici, se nimicește numai prin propriile sale scrieri.* MAIORESCU, CR. I, 234. ✦ (Învechit) A face să-și piardă valabilitatea, a face să-și înceteze aplicarea *Tu ai putut. . . să nimiccezi o pravilă împărătească.* GORJAN, H. IV, 228/23. ✦ Fig. A zdrobi, a slei, a topi; a copleși, a covîrși. *Ea se afla într-unul din aceste momente. . . cînd te simți învins de plăcere, nimicit de desfătare.* NEGRUZZI, S. I, 78. *Umbra. . . unei dureri asemenea aceleia ce-mi nimicește inima.* EMINESCU, N. 72. *Am pierdut orice putere Nimicită de durere.* MACEDONSKI, O. I, 39. *Mă simțeam aproape nimicit de rușine.* F (1903), 16. *În noaptea aceea, eram cu totul nimicit de viața reală.* BACOVIA, O. 207.

2. Tranz. și refl. (Învechit) A (se) desconsidera, a (se) înjosi, a (se) umili. *Cel mai vrednic de jale din toți muritorii este acela care, nimicindu-să chiar în cugetul său, să desprețuiește pe sine.* MARCOVICI, D. 438/21, cf. PONTBRIANT, D., F (1897), 6.

— Prez. ind.: *nimicesc.* — Și: (rar) **nimicci** (prez. ind., neobișnuit, după modelul verbelor de conjugarea I, și *nimiccez*), (regional) **nemicí** vb. IV.

— V. **nimic.**

NIMICÍE s. f. (Învechit) **1.** Nimicnicie **(1)**. *Gonește-nșălătoria și-ndrăznește a privi, Cu-o cătare numai, omul ce te-ngîmfezi a-l slăvi: Vezi într-însul nimicia.* HELIADE, O. I, 409. *Se zmerește. . . cunoscîndu-și nimicia.* MARCOVICI, D. 430/20. *Cîți oameni își ascund nimiccia sub pompoase numiri!* NEGRUZZI, S. I, 191, cf. PONTBRIANT, D. *Ologi, ciuntiți, o! Doamne, reduși la nimicie Prin chinuri plăsmuite de-a voastră mișelie!* ALECSANDRI, POEZII, 477. *A*

stigmatisa trufaşa nimicie. ODOBESCU, S. I, 462, cf. ALEXI, W.

2. Nimicnicie **(2).** *Ne vedem coprinşi de sentimentul ticăloşiei şi al nimiciei.* MARCOVICI, D. 340/13.

— Şi: **nimiccíe, nemicíe** (LM) s. f.

— **Nimic** + suf. *-ie.*

NIMICÍRE s. f. Acţiunea de a n i m i c i. **1.** Distrugere, desfiinţare, exterminare, lichidare, (învechit) nimicnicire. Cf. n i m i c i **(1).** *După nimicirea locuitorilor ei . . . , colonia romană, în vreme de 160 ani, ajunse într-o stare foarte înfloritoare.* BĂLCESCU, M. V. 6. *O ! lege-a nimicirei, o, lege nemiloasă ! Cînd, cînd s-a toci oare a vremei lungă coasă !* ALECSANDRI, P. III, 281. *Anii fioroşi ai evului mediu, ani de crudă barbarie, cari au produs o totală nimicire a tuturor bogăţiilor intelectuale moştenite din anticitate.* F (1903), 2. *Este vorba de nimicirea claselor, adică: eliberarea egală a tuturor exploataţilor.* SAHIA, U.R.S.S. 197. ✦ F i g. Moarte. *Nu tremurăm la gîndul nimicirii: Noi sîntem mai puternici: noi iubim.* CERNA, P. 52. *Amorul este Un ce banal, prin care Firea drege A Nimicirii opere funeste.* TOPÎRCEANU, B. 92.

2. (Învechit) Desconsiderare, înjosire, umilire; p. e x t. josnicie. Cf. n i m i c i **(2).** *Printr-o nimicire ticăloasă a socotit lucru de fală a nu arăta înaintea oamenilor sentimenturi religioase.* MARCOVICI, D. 21/3. *Chiar pe sine însăşi s-ar fi condamnat la o eternă nimicire, dacă nu s-ar fi judecat şi n-ar fi constatat că e înzestrată cu sentimente pure.* F (1903), 182.

— Pl.: *nimiciri.*

— V. **nimici.**

NIMICÍT, -Ă adj. **1.** Redus la nimic, d i s t r u s, d e s f i i n ţ a t; p. e x t. copleşit, sleit. *Discipoli mă urmară cu voinţa nimicită.* MACEDONSKI, O. I, 271.

2. (Învechit) De nimic, josnic, nemernic **(3).** *Vrei ca să dau pe Palmira vierşunatelor poftiri . . .? Ea nu este d-a fi roabă nimicitelor făpturi.* HELIADE, O. I, 411. *Tu, al familiei mele nimicit ucigător, Ardică-mi ş-a mea viaţă, Gîde împărăţitor.* id. ib. 462. *Cum îndrăzneşti tu . . ., prea nimicito ce eşti, a vorbi aşa stăpînului tău?* GORJAN, H. IV, 214/30. ✧ (Substantivat) *Dumnezei ! curăţiţi lumea de oricare nimicit, Ce-i place să verse sînge.* HELIADE, O. I, 436.

— Pl.: *nimiciţi, -te.*

— V. **nimici.**

NIMICITÓR, -OÁRE adj. Care nimiceşte **(1),** d i s t r u g ă t o r, m i s t u i t o r **(2),** (învechit, rar) n i m i c n i c i t o r; p. e x t. care tinde să nimicească **(1),** să distrugă. *Nu frica-i horcăia în gîtlej, ci pornirea oarbă, pornirea nimicitoare a Erhanilor în ananghie !* GALAN, B. II, 12. *Altă corabie aruncată de valuri pe ţărm . . . ţinuse piept vremii şi nemilosului ei aliat, putregaiul nimicitor.* TUDORAN, P. 36. ✦ F i g. Pustiitor, zdrobitor, ucigător; copleşitor. *Îl fac să exprime nimicitorul sentiment în fraze scurte, confuze.* GHEREA, ST. CR. I, 356. *Această exclamaţiune scurtă, însă cuprinzătoare, îmi esprima toată amărăciunea şi durerea nimicitoare ce mi se grămădise în giurul inimei.* F (1903), 17. *Buzele ei au murmurat cu o duioşie sinceră, nimicitoare: — Nu te-am iubit niciodată.* REBREANU, NUV. 224. *Vreau numai să mă apăr De bezna ce-mi pătrunde nimicitoare-n trup.* LESNEA, I. 99.

— Pl.: *nimicitori, -oare.*

— **Nimici** + suf. *-tor.*

NIMICMICÍ vb. IV v. **nimicnici.**

NIMICNICÍ vb. IV. (Învechit) **1.** T r a n z. A nimici **(1).** *Nu vede ziduri pustii . . . Şi vremea le-a pustiit, Vremea le-a nimicnicit.* MUMULEANU, C. 106/10. *Simţind o deosebită plăcere, ce să poate socoti un fel de nebunie, de a nimicnici fericirea lor cea în fiinţă pentru bănuieli deşarte.* MARCOVICI, D. 13/9, cf. 210/28. ✧ R e f l. p a s. *Bucatele, ce în multe locuri se afla încă pe la cîmp, au pătimit înfricoşat; ba în unele locuri s-au nimicmicit de tot.* GT (1839), 133¹/31. ✦ F i g. A spulbera. *Ungurii îl învinovăţiră atunci că el ar fi vrut să stingă nobilimea . . . , la care singurul răspuns ce istoria poate da spre a o nimicnici este că Mihai a avut multe ocasii de a face . . . şi tot n-a făcut-o.* BĂLCESCU, M. V. 415. ✦ A face să-şi piardă valabilitatea, a face să-şi înceteze aplicarea. *Fapta lui Mircea Vodă . . . a nimicnicit legislaţia numitului sultan.* GORJAN, H. IV, 230/34.

2. T r a n z. şi r e f l. A (se) desconsidera, a (se) înjosi, a (se) umili. *Daca toată slava şi mărirea lor să mărgineşte în numele strămoşilor, . . . naşterea lor îi nimicnicează.* MARCOVICI, C. 123/19. *Oraculu slăvit Cu totul s-au schimbat şi s-au nimicnicit.* DONICI, F. II, 41/14.

— Prez. ind.: *nimicnicesc* şi (neobişnuit, după modelul verbelor de conjugarea I) *nimicnicez.* — Şi: (rar) **nimicmicí** vb. IV.

— **Nimic** + suf. *-nici.*

NIMICNICÍE s. f. **1.** Lipsă de valoare, de importanţă; meschinărie **(3),** (învechit) nimicie **(1).** *Gîndurile zadarnice şi sterpe, făcute pentru modă şi închinate nimicniciei.* MARCOVICI, C. 36/11. *Ar plînge mai amar a sa nimicnicie.* DONICI, F. II, 52/20. *Drame fără caractere, fără scop, fără legătură, imposibile prin nimicnicia lor.* EMINESCU, S. P. 58. *Lepădăturii înfumurate i-a dat inima brînci să-şi făurească şi ea astfel de arc de triumf al nimicniciei sale.* CIAUŞANU, R. SCUT. 70. *Singurătatea şi nimicnicia lui îi păreau mai insuportabile decît într-o pustietate de nisipuri, fiindcă nu există o singurătate mai cruntă*

ca acea din mijlocul mulţimilor. C. PETRESCU, C. V. 58.

2. Deşertăciune, zădărnicie, nimic **(III)**, (învechit) nimicie **(2)**, mişelie **(1)**. *Hegesias, filosof pesimist al Greciei, filosoful şi artistul descrietoriu al durerei şi nemicniciei vieţei.* GHEREA, ST. CR. I, 53. *Îi strînse mînile pe piept şi i le sărută, privind nedomirit la nimicnicia omului.* D. ZAMFIRESCU, R. 282, cf. id. V. Ţ. 75. ✦ (Neobişnuit) Sentiment de zădărnicie. *Nimicnicia m-a prins pe stradă.* BACOVIA, O. 86.

— Şi: (rar) **nemicnicíe** s. f.

— **Nimicnici** + suf. *-ie.*

NIMICNICÍRE s. f. (Învechit) Acţiunea de a n i m i c n i c i; nimicire **(1)**, distrugere. *O politică fără inimă ar fi îndemnat poate pe Mihai a-şi asigura stăpînirea Ardealului prin nimicnicirea acestei aristocraţii puternice care totdauna era să-i stea împotrivă.* BĂLCESCU, M.V. 399, cf. POLIZU.

— Pl.: *nimicniciri.*

— V. **nimicnici.**

NIMICNICITÓR, -OÁRE adj. (Învechit, rar) Nimicitor, distrugător. *Acest colos de slavă... este acum... o nimicnicitoare povară pentru dînşii.* MARCOVICI, C. 124/5.

— Pl.: *nimicnicitori, -oare.*

— **Nimicnici** + suf. *-tor.*

NIMICURÓS, -OÁSĂ adj., s. m. şi f. (Rar) (Persoană) care se ocupă de fleacuri, de nimicuri; (om) de nimic. Cf. SCL 1963, 25. *Omul nimicuros care nu-şi vede de treabă.* ib.

— Pl.: *nimicuroşi, -oase.*

— **Nimicuri** (pl. lui *nimic)* + suf. *-os.*

NIMICÚŢ pron. neg. v. **nimicuţă.**

NIMICÚŢĂ pron. neg. Diminutiv al lui n i m i c **(II)**. *Dar cu pintenogul ce ai?... Nimicuţ. Îl mîngîi.* CONV. LIT. XLIV, 207. *Cutea a căzut în apă şi eu am rămas cu nimică, nimicuţă.* SBIERA, P. 233. *Să-nveţe negrul călare... Făr'de nimicuţă-n gură.* PĂSCULESCU, L. P. 54. *Trece badea prin luncuţă Şi nu-i zice nimicuţă, Parcă nu i-a fost drăguţă.* PAMFILE, C. Ţ. 202.

— Şi: **nimicúţ** pron. neg.

— **Nimic** + suf. *-uţă.*

NIMIÉZ s. n. v. **namiază.**

NIMIÉZI s. n. v. **namiază.**

NÍMINE pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMINEA pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMINERILE pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMINI pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMINILEA pron. neg. v. **nimeni.**

NIMITÉŢ s. n. v. **nemeteţ.**

NIMITÉZ s. n. v. **nemeteţ.**

NÍMNEA pron. neg. v. **nimeni.**

NÍMNI pron. neg. v. **nimeni.**

NIMNICÁ vb. I v. **nimica²**.

NIMOÁŞTE adj. (Învechit, rar) Slab, uscat. *Iară grăsimea, însuş acesta e viţelul hrănit şi dulceaţa-i vedeare sufletească, că e grasă şi preadulce, nu nimoaşte şi răslăbită.* CORESI, EV. 304.

— Din slavonul **немощь** „slăbiciune".

NIMÓRNIC, -Ă adj. v. **nămornic.**

NIMŢOÁŃE s. f. v. **nemţoaie.**

NIMURÍC, -Ă s. m. şi f. **1.** (Transilv.) Om bicisnic, neputincios, slăbănog, infirm (din naştere); om mic de statură, pipernicit, p i t i c. *Fetele noastre-s dedate a vedea tot feciori zdraveni, voinici, nu nescari nimurigi.* F (1890), 38. *Du-te şi-i spune aşa: Ascultă, nimuricul pămîntului, adu-ţi aminte cînd ne-ai pingelit cizmele.* T. POPOVICI, SE. 29. *Să trăieşti cu bine, nimuricule! Înc-aşa schidoală nu mi s-a dat în cale.* RETEGANUL, P. III, 62. *Strîmbă-Lemne, văzîndu-se ruşinat de nimuricul acela, dă să pună mîna pe el.* id. ib. 163, cf. CABA, SĂL. 99. *Ăsta o născut nimuric.* ALR II 4 177/325. *Nici nu te-aşteptai să se însoare şi nimurugu-aiesta.* MAT. DIALECT. I, 82. *Toţi niumurugii s-au adunat aici.* ib. 183. ✧ (Adjectival) *Să vinzi pămîntul? Da să ştiu că eu, aşa nimurică cum am ajuns, mă duc să-l ar şi să-l samăn şi să-l secer şi nu te lăs!* T. POPOVICI, SE. 54. *Şchimbă pruncii... Care-s slabd', nimurigi, aciia îs şchimbaţ.* ARH. FOLK. VI, 145, cf. ALR II/I h 115. *Nimuric de picior.* ALR II/I MN 55, 4 178/325. *Are o fată nimurugă.* MAT. DIALECT. I, 82, cf. LEXIC REG. 9.

2. (Prin Transilv.) Cal şchiop; cal slab şi bătrîn. Cf. DR. V, 214.

3. (Prin Transilv. şi Maram.) Cerşetor; om sărac. ALR I 451/290, cf. 452/348.

— Pl.: *nimurici, -ce.* — Şi: **nimuríg, -ă, nimurúg, -ă, niomoríc, -ă** (DR. V, 214), **niumurúg, -ă** s. m. şi f.

— Din magh. **nyomorék.**

NIMURICÍ vb. IV. **1.** T r a n z. şi r e f l. (Transilv.) A (se) schilodi. *Griji că te-a bate, de te-a nimurugi!* MAT. DIALECT. I, 82, cf. 213, LEXIC REG. 71.

2. R e f l. (Regional) A se chirci; a se cocoşa; a se gîrbovi. Com. din URCA-CÎMPIA TURZII.
— Prez. ind.: *nimuricesc.* — Şi: **nimurigí** (MAT. DIALECT. I, 213), **nimurugí** vb. IV.
— V. **nimuric.**

NIMURÍG, -Ă s. m. şi f. v. **nimuríc.**

NIMURIGÍ vb. IV v. **nimurici.**

NIMURÚG, -Ă s. m. şi f. v. **nimuric.**

NIMURUGÍ vb. IV v. **nimurici.**

NIMURÚŞ subst. (Regional) „Semn, vinietă" (Bonţ-Gherla). COMAN, GL.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută.

NIN interj. (Prin Transilv.) Ia! iată! uite! *Nin stăi frate în laturi, Să spun şi-a mele sfaturi.* PAMFILE, CR. 46. *Nin spune-mi de ce feli băsădeşti?* ALR II 3 082/349.
— **Ni**[2] + **n** (< pron. *mi*).

NÍNA interj. (Regional; adesea repetat) Nani. Cf. DR. I, 80.
— Formaţie onomatopeică. Cf. n a n i.

NINCHÉZ s. n. v. **nechez.**

NINCHEZÁ vb. I v. **necheza.**

NINCHEZÁRE s. f. v. **nechezare.**

NINCHEZÁT s. n. v. **nechezat**[2].

NINCHEZÍ vb. IV v. **necheza.**

NINEÁCĂ s. f. v. **neneacă.**

NINÉCĂ s. f. v. **neneacă.**

NINECÚŢĂ s. f. v. **nenecuţă.**

NINERÁ vb. I. (Regional, mai ales în Transilv.) **1.** T r a n z. A alinta, a dezmierda, a mîngîia **(II 4)**, a răsfăţa. Cf. LB. *Căţeaua credincioasă pe care Ilincuţa o ninerise de mică.* ap. TDRG, cf. GHEŢIE, R. M. *Mi-ar fi şi jale ca să mă despărţesc de Bujoriţa, cînd mă gîndesc cum i dau copiii coji şi o nineră (dezmeardă).* LUC. III, 333, cf. PAMFILE, A. R. 252, CABA, SĂL. 91, I. CR. IV, 60. ◇ R e f l. r e c i p r. *Se neneresc unul pe altul.* SĂGHINESCU, V. 62.
2. R e f l. A se afecta, a se fandosi, a se sclifosi. *Să neneresc mai mult ca cum s-ar fuduli.* ALR II 3 702/520, cf. 3 702/105, 279, 325, MAT. DIALECT. I, 82.
— Prez. ind.: *ninerez* şi *níner.* — Şi: **ninerí** vb. IV, **ninirá** (MAT. DIALECT. I, 82), **nenerá** vb. I, **neneri, mimerí** (com. din BRAŞOV), **mimirí** (I. CR. IV, 60) vb. IV.
— Probabil onomatopee.

NINERÁRE s. f. (Regional) Acţiunea de a (s e) n i n e r a. Cf. LM.
— Pl.: *ninerări.* — Şi: **niniráre** s. f. LM.
— V. **ninera.**

NINERĂT, -Ă adj. (Regional, mai ales în Transilv.) **1.** Alintat, răsfăţat, răzgîiat. Cf. CONV. LIT. XX, 1 014, FRÎNCU-CANDREA, M. 103, REV. CRIT. IV, 145, ŞEZ. VII, 182. *Că din fată ninerată Vez nevastă supărată Şi din fată ninirită Vez nevastă năcăjită.* CABA, SĂL. 81. *Am fost pruncă nenerită Şi mi-o plăcut drăgostită.* BÎRLEA, C. P. 16. *Prunc ninerat.* ALR II 2 661/316, cf. LEXIC REG. 71.
2. Afectat, fandosit, sclifosit. Cf. ALR SN V h 1 256.
— Pl.: *ninerați, -te.* — Şi: **ninirăt, -ă** (FRÎNCU-CANDREA, M. 103), **ninirít, -ă, nenerăt, -ă** (ŞEZ. VII, 182), **nenerít, -ă** adj.
— V. **ninera.**

NINEREÁLĂ s. f. (Regional) Alintare, dezmierdare. Cf. SĂGHINESCU, V. 62.
— Pl.: *ninereli.* — Şi: **nenereálă** s. f. SĂGHINESCU, V. 62.
— **Nineri** + suf. *-eală.*

NINERÍ vb. IV v. **ninera.**

NINFIRICÁT, -Ă adj. v. **neferecat.**

NINFOMANÍE s. f. v. **nimfomanie.**

NÍNGĂ interj. (Prin nordul Transilv.) Iată! ia! uite! *Ningă doauă păsărele, Cum îşi cîntă de cu jele.* BÎRLEA, B. 65. *Ningă-l-ai!* LEXIC REG. 14.
— **Ni**[2] + **inga.**

NINGĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. (Rar) Care aduce ninsoare **(1)**, bogat în ninsoare. *Norii ningăreţi.* ap. TDRG.
— Pl.: *ningăreţi, -e.*
— **Ninge** + suf. *-ăreţ.*

NINGĂU subst. (Regional) **1.** Ninsoare **(1)** mare, bogată, de lungă durată. *Dă Dumnezeu un ningău şi un viscol ca acela... şi ninge şi viscoleşte toată nopticica.* MARIAN, O. I, 274. *Iată că a şi început a ninge şi a ploua, şi ningăul acela a ţinut 12 zile neîncetat.* id. S. R. II, 99. *Pe ningăul acela... încărcau săniile cu lemne.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Cînd ninsoarea este mare, se cheamă ningău.* PAMFILE, VĂZD. 168. *Poporul ţine cîntecul gaiţei de semn că*

primăvara va fi frumoasă şi nu vor urma furtune cu ningău. GOROVEI, CR. 379, cf. ŞEZ. V, 114.

2. Luna decembrie. *De la ningău şi pînă la sfîrşitul lui faur.* I. IONESCU, C. 240/9, cf. LM, DDRF, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Luna lui decemvrie se mai numeşte şi... ningău sau neios, luna cînd cade neaua sau zăpada.* PAMFILE, S. T. 148, cf. TDRG.

— **Ninge** + suf. *-ău.*

NÎNGE vb. III. Intranz. impers. A cădea zăpada, a se aşterne zăpada. Cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 230. *Ningea foarte* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. V, 137, cf. MAN. GÖTT. 132, BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *Asemene şi în Scoţia iarna este foarte blîndă şi încă nu ninsese.* AR (1834), 82[1]/44. *Ieri şi alaltăieri au nins în ţinutul nostru mult.* GT (1839), 53[1]/6. *Învaţă pe dobitoace a-şi alege lor păşune?... A-şi preface locuinţa pînă încă a nu ninge?* CONACHI, P. 293. *Afară plouă, ninge! afară-i vijelie, Şi crivăţul aleargă pe cîmpul înnegrit.* ALECSANDRI, P. III, 3, cf. CIHAC, I, 178, DDRF, BARCIANU. *Ninsese peste noapte.* F (1906), 6. *Se opri de nins.* AGÎRBICEANU, L. T. 115. *Şi văzduhul s-a-nnorat, Ninge sus la munte — Trec pe vale, la iernat, Turmele mărunte.* IOSIF, V. 74. *A nins două zile din crivăţ.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 18. *În zarea grea de plumb, Ninge gri.* BACOVIA, O. 14. *Mai spune s-aducă şi ceaiul, Şi vino şi tu mai aproape; — Citeşte-mi ceva de la poluri, Şi ningă... Zăpada ne-ngroape.* id. ib. 23. *Afară ningea încet.* T. POPOVICI, SE. 288. *Ninge peste grădina mea scuturată Şi toate se umplu de pace.* S ianuarie 1960, 21, cf. SCL 1960, 20. *Uite, semn bun, a nins din senin.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/5. *Bătea vîntul şi ningea Şi badea la noi venea.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 165. *Ziua plouă, noaptea ninge.* id. ib. 194. *Vis, c-a nins!*, se zice cînd cineva spune ceva de necrezut. Cf. ZANNE, P. I, 51, II, 805. *Nu mi-a nins ca să nu-mi degere, Nici mi-a plouat ca să nu mă ud*, se zice cînd ni se întîmplă un (mic) necaz. Cf. id. ib. I, 51, 63, IX, 413, COMAN, GL. ◇ Expr. **Pe cînd ningea pe mirişte** sau **de cînd a nins în căruţă** = demult. Cf. ŞEZ. III, 129, COMAN, GL. **Ningă-plouă** = în orice împrejurare, orice ar fi, orice s-ar întîmpla. *Ningă-plouă, eu sînt la drum!* CIAUŞANU, GL. **A-i ninge în barbă** (sau **pe cap**) = a încărunţi. Cf. DDRF. **(Parcă) îi ninge şi (îi) plouă** sau **(parcă) îi plouă şi (îi) ninge**, se zice despre cineva care e mereu supărat, posomorît, posac. Cf. DDRF. *Şi mi s-a rupt surtucul tot, în coate, De cînd tot scriu că-mi ninge şi-mi tot plouă.* PĂUN-PINCIO, P. 49. *Ce naiba, parcă tot îţi ninge şi-ţi plouă!..., se minună prietenul de mutra-i posomorîtă.* C. PETRESCU, C. V. 52. *Înăcrită şi ursuză parcă îi ningea şi ploua într-una.* IOVESCU, N. 116. *Dacă cu Kirculescu se mai putea schimba o vorbă, acestuia parcă totdeauna îi ningea şi îi ploua.* BENIUC, M. C. I, 440. *Da ce stai, bre omule, aşa scîrbit, de pare că în una îţi ninge şi-ţi plouă?* ŞEZ. III, 185, cf. ZANNE, P. I, 63, IX, 413, com. din ZAGRANĂSĂUD, CIAUŞANU, GL., COMAN, GL. **Nici nu-i ninge, nici nu-i plouă,** se zice despre un om închis, posac, indiferent faţă de tot ce se întîmplă. Cf. ZANNE, P. I, 63, IX, 413. ◇ Unipers. *Te uită cum ninge decembre.* BACOVIA, O. 23. *Ninsoare d-o ninge, Pe el mi l-o unge; Ploi cînd or ploua, Pe el l-or scălda.* TEODORESCU, P. P. 467. *Vîntu bate, Nu străbate; Neaua ninge, Nu-l atinge.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 516. (Fig.) *Priveşte-a nopţei mîndră coroană Cum las-a ninge stele din ea.* ALECSANDRI, P. II, 72. *Ninseseră din piersici suave flori roz-albe.* MACEDONSKI, O. I, 139. *Ning la cinematografe grave drame sociale, Pe cînd vîntul hohoteşte-n bulevarde glaciale.* BACOVIA, O. 62. ✦ Tranz. A acoperi, a înveli, a presăra cu zăpadă. *Astă lînă laie — de la cea oaie — mult a nins-o — gerul a strîns-o.* POP., ap. GCR II, 343. *Cît am trăit pe lumiţă, N-am văzut verde frunzuţă Ca la mîndra-n grădinuţă; Cît o ninge, cît o plouă, Ea e tot mîndră şi nouă, Cît o ninge ş-o brumează, Ea e tot mîndră şi creaţă.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 21. *Ce eşti, fiică, supărată... Ori te-a nins, ori te-a plouat?* id. ib. 231, cf. 288. *Tot bine m-ai cumpătat, Nici m-o nins, nici m-o plouat.* MÎNDRESCU, L. P. 105. *Nici ploaia Să nu te ploaie, Nici neaua Să nu te ningă.* HODOŞ, P. P. 47. ◇ Expr. **Nici îl ninge, nici îl plouă** = n-are nici o grijă. *Supt poale de ie nouă, Nici mă ninge, nici mă plouă.* ZANNE, P. III, 188. **E nins în luna lui mai,** se spune despre o persoană care a încărunţit devreme. Cf. id. ib. I, 52. ◇ Fig. *Aerul părea nins de razele cele argintii şi înamorate ale lunei.* EMINESCU, G. P. 83. *Izvorul... s-argintuieşte de alba lună care-l ninge.* MACEDONSKI, O. I, 62, cf. 153. *Pe scînteierile de rouă Şi peste cîmpul nins de floare, O beznă grea... Să cearnă pace-adormitoare.* GOGA, P. 120. ✦ Tranz. Fig. A încărunţi. Cf. SCL 1963, 26. ✦ Tranz. Fig. A face, a lăsa să cadă. *Acum trecem prin poiene, acum trecem prin zăvoaie; Crengile-aninate-n cale ning steluţe şi se-ndoaie.* ALECSANDRI, P. III, 16. *În alee, salcîmii şi teii îşi ning zăpada lor.* MACEDONSKI, O. III, 39. *Codrul ninge frunze triste Pe cărări şerpuitoare.* F (1888), 14. *O fantezie uriaşă le-a dat un strai la fiecare... Cicorilor le-a dat seninul strîns din privirea omenească, Iar rîsul fărîmat prin lume l-a nins pe foi de romaniţe.* ANGHEL, Î. G. 11. *Luna iese-acum; Şi-n albastra noapte Ninge-argint pe drum.* IOSIF, V. 132. *Caişii ningeau florile albe ale paştelui.* KLOPŞTOCK, F. 183.

— Prez. ind. pers. 3: *ninge.* — Şi: (regional) **linge** vb. III. H XIV 358, ALR I 1 249, 1 250, ALR II 4 566.

— Lat. **ningere.**

NINGÉL s. m. v. **negel.**

NÍNGERE s. f. (Rar) Faptul de a n i n g e; ninsoare **(1)**. *Ningere nu iaste, nici ploaie acolo.* HERODOT (1645), 99. *După ningere de două zile s-au urcat deodată frigul la 15 grade.* AR (1829), 201[1]/25, cf. COSTINESCU, LM.
— V. **ninge.**

NINÍ[1] vb. IV. R e f l. r e c i p r. (Regional) A se giugiuli. V. n i n i n i[2]. (Măţău-Cîmpulung). Cf. COMAN, GL.
— Prez. ind.: *niniesc.*
— Cf. n i n e r a.

NINÍ[2] vb. IV. I n t r a n z. (Prin Munt.; despre ţînţari) A bîzîi. Cf. H I 137, IV 144.
— Prez. ind. pers. 3: *niniieşte* şi *niniie.*
— Formaţie onomatopeică.

NININÍ[1] subst. (Rar) Linguşeală. *Ce mă iei cu ninini?* PAMFILE, J. II, 157.
— Formaţie onomatopeică.

NININÍ[2] vb. IV. T r a n z. (Regional) A alinta, a dezmierda, a mîngîia **(II 4)**, a răsfăţa. V. n i n i i[1]. *Nu i-am spălat şi nininit destul şi nu mi-am mîncat destul viaţa cu ei.* PREDA, Î. 183.
— Prez. ind.: ?
— Formaţie onomatopeică. Cf. n i n e r a, n i n i r i z î.

NINIRÁ vb. I v. **ninera.**

NINIRÁRE s. f. v. **ninerare.**

NINIRÁT, -Ă adj. v. **ninerat.**

NINIRÎT, -Ă adj. v. **ninerat.**

NINIRIZÍ vb. IV. T r a n z. (Regional) **1.** A alinta, a dezmierda, a mîngîia **(II 4)**, a răsfăţa (Cîmpuri-Panciu). Cf. ALR I 553/592.
2. A aranja, a netezi (hainele de pe corp) (Ştefăneşti-Drăgăşani). Cf. ARH. OLT. XXI, 271.
— Prez. ind.: *ninirizăsc.*
— Cf. n i n e r a, n i n i n i[2].

NINIRÎMZÍT, -Ă adj. v. **ninirîzît.**

NINIRÎZÍT, -Ă adj. (Regional; despre oameni) **1.** Care se îmbracă bine, cu gust (Ştefăneşti-Drăgăşani). ARH. OLT. XXI, 271.
2. Chivernisit, econom (Ştefăneşti-Drăgăşani). ARH. OLT. XXI, 271.
— Pl.: *ninirîzîţi, -te.* — Şi: **ninirîmzît, -ă** adj. ARH. OLT. XXI, 271.
— V. **ninirizî.**

NINJÁ vb. I. I n t r a n z. (Regional) A-i fi cuiva somn (Iaşi). ALR I 161/516.
— Prez. ind.: *ninjez.*
— Etimologia necunoscută. Cf. a m i j i.

NINS,-Ă adj., s. f. **1.** Adj. Acoperit de zăpadă, pe care s-a depus zăpadă. Cf. PONTBRIANT, D. *Să aluneci pe poleiul de pe uliţele ninse.* EMINESCU, O. I, 157. *Munţi cu fruntea ninsă.* id. N. 13, cf. DDRF. *Cînd bietul bătrîn intră pe uşă nins şi plin de frig, eu tresar de bucurie.* PĂUN-PINCIO, P. 97. *Văd poarta ţărnii... Turnul vechi... O casă... două... Toate ninse!* IOSIF, V. 43. *Copacii rari şi ninşi par de cristal.* BACOVIA, O. 35. *O, e-atît de bine cînd pe drumuri ninse Întîlneşti o casă cu lumini aprinse.* TOPÎRCEANU, B. 12. ◇ E x p r. **Nins de ani** (sau **de vreme**) = (despre oameni) bătrîn. *Aîta ştiau că acum albi erau caii, bătrîn vizitiul, nins de ani doctorul.* ANGHEL, PR. 91. ✦ F i g. Cărunt. *Cu părul nins, cu ochii mici Şi calzi de duioşie, Aieve parc-o văd aici, Icoana firavei bunici.* IOSIF, V. 41. *Cînd cineva, descriind pe un bătrîn, vorbeşte despre părul său nins... doreşte să pună în lumină vehemenţa impresiei primite de la aspectul acelui bătrîn.* VIANU, M. 70. ✦ (Rar; despre cai) Care are şuviţe albe de păr. Cf. ENC. VET. 152.
2. S. f. (Regional; determinat de „mare") Ninsoare **(1)** (Bumbeşti Jiu-Tîrgu Jiu). ALR I 1 249/825.
— Pl.: *ninşi, -se.*
— V. **ninge.**

NINSĂTÚRĂ s. f. (Rar) Ninsoare **(1)**. Cf. POLIZU, LM.
— Pl.: *ninsături.*
— **Nins** + suf. *-ătură.*

NINSOÁIE s. f. v. **ninsoare.**

NINSOÁRE s. f. **1.** Faptul de a n i n g e; cădere a zăpezii; (rar) ningere, ninsătură, (regional) ninsă mare. *Lovise şi nişte răcele cu ploi şi cu ninsori.* M. COSTIN, LET. I, 253/6. *Lovise ninsoare şi un ger mare.* N. COSTIN, LET. II, 33/25. *I-au lovit o ploaie cu ninsoare, de i-au ţinut... vro trei, patru dzili.* NECULCE, L. 107, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB. *O ninsoare îmbelşugată au statornicit iar drum de sanie.* AR (1839), 5[1]/16, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Bătrînul munte albit de ninsori.* BOLINTINEANU, ap. DDRF. *Am semne că la noapte o să vremuiască, o să fie furtună cu ploaie şi ninsoare.* CONV. LIT. VIII, 441. *Ninsoare, fulger, gheaţă, vînt arzător de vară.* EMINESCU, O. I, 94. *Începe a bura, apoi o întoarce în lapoviţă, pe urmă o dă în frig şi ninsoare cum se cade.* CREANGĂ, A. 30, cf. DDRF, TDRG. *Pînă cînd tot nor, ninsoare, Fără nici o zi cu soare?* F (1903), 13, cf. 159, ALEXI, W., CANDREA, F. 350. *Oraşul, prin ninsoare, noaptea, din pianole va cînta.* BACOVIA, O. 140. *Tristeţi pustii, molipsitoare...*

De ce mă urmăriţi mereu Şi, fie ploaie ori ninsoare, Vă ţineţi scai de capul meu? TOPÎRCEANU, P. O. 144. *După acalmii şi călduri pripite, năvăliseră în trei rînduri zloate, ninsori şi viscole.* SADOVEANU, O. XII, 683. *Apoi, cînd au ajuns pe un platou, a început ninsoarea.* V. ROM. octombrie 1955, 165. *Zăpada ultimei ninsori, subţirică şi capricioasă, rîdea soarelui cu miliarde de dinţi albi şi mărunţi.* GALAN, B. II, 113. *Ploi şi ninsori şi prăpădenie de vreme rea.* MARIAN, S. R. II, 35. *Fulguie a ninsoare.* PAMFILE, C. 44. *Vine ninsoare cu uomăt.* ALR I 1 230/257. *Astăzi ploaie, mîine ninsoare şi poimîine soare.* ZANNE, P. I, 12. *Dacă nu e ploaie, fie şi ninsoare.* id. ib. 51. *Pisica cînd se va pune Cu spatele lîngă foc, Frig sau ninsoare ne spune.* id. ib. 596. *Mii de păsărele zbor: Vine un om fără picioare Şi le mănîncă fără gură (Ninsoarea* şi soarele). GOROVEI, C. 238. (Fig.) *Te văd ca o umbră de-argint strălucită... Suind, palid suflet, a norilor schele, Prin ploaie de raze, ninsoare de stele.* EMINESCU, O. I, 37. *Răstoarne-se cerul, să-ţi cadă-mprejur Tăria sfărmată în cioburi de-azur... Stihia, deasupra, să macine-n guşe Ninsori de funingini şi ploi de cenuşe.* TOPÎRCEANU, P. O. 156. ◇ Loc. adv. **Pe ninsoare** = în timp ce ninge. *Ies pe lună... Plugurile cu plăvani, Ca să are, Pe ninsoare.* ARGHEZI, S. P. 121.

2. Zăpadă, (regional) nea[2] **(1)**, omăt. *Să să pogoare ca rooa cuvintele meale, ca ploaia pre troscot şi ca ninsoarea pre buruian.* BIBLIA (1688), 150[2]/1. *Coboară-se ca roua graiurile mele şi ca ninsoarea pe iarbă.* HELIADE, O. II, 33. *Eu răzbăteam iute troieni de ninsori.* ALECSANDRI, P. I, 221. *Doritul soare Străluceşte şi dismeardă oceanul de ninsoare.* id. ib. III, 10. *Manta albă ca ninsoarea.* EMINESCU, N. 29. *Sub troiane de ninsoare zace stîncă, zace val.* MACEDONSKI, O. I, 163. *Cu barba şi pletele albe ca ninsoarea.* N. REV. R. I, nr. 1, 30. *Io-s Ileana Cosînzeana Albă, parcă-s de ninsoare.* F (1900), 555. *La poalele munţilor acoperiţi iarna de ninsoare şi vara de codri de brazi.* ib. (1906), 27. *În parc ninsoarea cade rar.* BACOVIA, O. 11. *Sclipeşte-n ferestre ninsoarea.* id. ib. 154. *Ninsoarea albă se aşternuse peste casele mici, cocoşate, ale mahalalei noastre.* V. ROM. mai 1954, 142. *Afară era lună şi căzuse prima zăpadă, un strat de ninsoare, înghеţînd lent.* BARBU, Ş. N. 48. *Neatins de vînt, De fulg de ninsoaie Şi de spic de ploaie.* TEODORESCU, P. P. 68. *Iată d-un voinic călare, Alb ca fulgul de ninsoare.* id. ib. 453. *Era o vreme rea: un sfic de ploaie şi altul de ninsoare.* ŞEZ. VII, 199. ◇ Fig. *Stelele sclipeau în aer ca o ninsoare de diamanturi.* ALECSANDRI, T. 1 212. *Sfărmaţi statuia goală a Venerei antice, Ardeţi acele pînze cu corpuri de ninsori.* EMINESCU, O. I, 60. *Caişii zîmbesc sub ninsori.* MACEDONSKI, O. I, 225. *Din cînd în cînd se întorcea spre un domn civil... în redingotă neagră, cu ninsoare de mătreaţă pe umeri.* C. PETRESCU, Î. II, 72. *Vin la geamul meu închis, Ca din basme şi din vis... Valuri, ploi, ninsori de fluturi.* ARGHEZI, C. O. 69. *Iată mîndra giupîneasă, Dochiana cea frumoasă... Sufleca ea mînici albe... Şi cernea, mări, cernea, Ninsoarea se aşternea.* ALECSANDRI, P. P. 390. ✦ Fig. Căruntеţe. *Dar şi în părul meu sălbatic A prins ninsoarea firelor de-argint.* BENIUC, V. 38. *Cu toată ninsoarea care-i acoperea creştetul, avea, nu ştiu cum, o înfăţişare haină, dar poate era numai o închipuire.* TUDORAN, P. 37.

— Pl.: *ninsori.* — Şi: (regional) **ninsoáie, linsoáre** (ALR I 1 248/900, 1 249/690, 704, 725) s.f.

— **Nins** + suf. *-oare.*

NINSORÍU, -ÍE adj. (Rar) Alb ca zăpada. *Şoimul tău, Miţică dragă, poart-o zale ninsorie.* ALECSANDRI, P. III, 81, cf. MARIAN, CH. 51, DDRF, ALEXI, W. *O creangă ninsurie de cireş înflorit.* POPA, V. 213.

— Pl.: *ninsorii.* — Şi: **ninsuríu, -íe** adj.

— **Ninsoare** + suf. *-iu.*

NINSURÍU, -ÍE adj. v. **ninsoriu.**

NIOÁCĂ s. f. v. **nioagă.**

NIOÁGĂ s. f. (Regional) **1.** Om murdar, neîngrijit **(2).** *Neoagele astea de ungureni nu-şi schimbă cămaşa decît la sf. Gheorghe ori sf. Dumitru.* AL LUPULUI, P. G. 182. ✦ (În forma *nioacă)* Om cu picioarele strîmbe. Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

2. Cal neputincios, slab, urît. V. mîrţoagă. Cf. DR. V, 108.

— Pl.: *nioage.* — Şi: **nioăcă, neoágă** s. f.

— Etimologia necunoscută.

NIOÁLFĂ s. f. (Regional) Guşă (Negreşti—Baia Mare). ALRM II/I h 89/346.

— Pl.: *nioalfe.*

— Etimologia necunoscută. Cf. boalfă.

NIOÁRCĂ s. f. v. **nurcă.**

NIOÁRŢĂ s. f. (Regional) Guşă. Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

— Pl.: *nioarţe.*

— Etimologia necunoscută.

NIOÁTCĂ s. f. (Prin Mold.) Umflătură patologică pe corp, mai ales la gît; (regional) mioagă. *Cu gîtul nodoros, nodîlcos, cu nioatce.* ŞEZ. II, 229. *Are o gnioatcă (umflătură, gîlcă) la gît.* PAMFILE, C. 44.

— Pl.: *nioatce.*

— Etimologia necunoscută.

NIÓBIU subst. Element chimic, metal rar alb-cenuşiu, dur, lucios, foarte rezistent la

agenţii chimici; columbiu. Cf. PONI, CH. 29. *Colombiu (sau niobiu) este un metal foarte rar, se aseamănă cu tantalul cu care este asociat.* ENC. TEHN. I, 404. *Niobiu este un metal gri strălucitor ce se topeşte la 1950°, insolubil în acizi.* MACAROVICI, CH. 401. *Dintre combinaţiile niobiului au fost studiate mai de aproape cele ale metalului pentavalent.* CHIM. AN. CALIT. 138, cf. 349, LTR², DER.

— Pronunţat: *ni-o-*.

— Din fr. **niobium.**

NIODÎLCĂ s. f. v. **modîlcă.**

NIOMORÎC, -Ă s. m. şi f. v. **nimuric.**

NIORS subst. (Regional) Broască ţestoasă (Vermeş-Buziaş). ALR I 1 178/77.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

NIORŢ s. m. (Iht.; regional) Mihalţ **(1)** *(Lota lota).* BĂCESCU, P. 39, cf. 121.

— Pl.: *niorţi.*

— Etimologia necunoscută.

NIOŢIRLÁN s. m. (Prin Mold.) Şoarece. H X 259.

— Pl.: *nioţirlani.*

— Etimologia necunoscută. Cf. c h i ţ o r a n.

NIP subst. (Maghiarism, în Transilv.) Lume, mulţime **(3).** *Legea l-o spînzurat, di ce o spus la ńip afară, că n-o fost slobod să spuie.* ARH. FOLK. VI, 92, cf. ALR II 2 866/325, CV 1949, nr. 3, 34.

— Şi: **nep** subst. CV 1949, nr. 3, 34.

— Din magh. **nép.**

NÍPLU s. n. Piesă de legătură în formă de tub, cu ajutorul căreia se face asamblarea a două conducte sau a două piese cu găuri. Cf. LTR, DER.

— Pl.: *nipluri.*

— Din engl. **nipple.**

NIPÓN, -Ă s. m. şi f., adj. (Livresc) **1.** S. m. şi f. Japonez **(1).** Cf. DM.

2. Adj. Japonez **(2).** *Crizantemele sînt din ziua aceea, pentru mine, originare din Japonia. Ceva din parfumul eroinei nipone a rămas în fiinţa lor zveltă şi despletită.* GALACTION, O. 324. *Agenţiile de presă anunţă că în Japonia echipa masculină a oraşului Bucureşti... a entuziasmat publicul nipon.* CONTEMP. 1960, nr. 715, 2/6. *Economia niponă.* SCÎNTEIA, 1967, nr. 7 453.

— Pl.: *niponi, -e.*

— Din fr. **nippon.**

NIPÓT, -OÁTĂ s. m. şi f. v. **nepot.**

NIPRÁLĂ s. f. Numele mai multor plante erbacee: **a)** plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori galbene, plăcut mirositoare, cu păstăi ale căror seminţe, puţin turtite, au pete purpurii-negricioase *(Lupinus luteus).* Cf. CIHAC, II, 216, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PANŢU, PL.; **b)** *Lupinus albus.* Cf. CIHAC, II, 216; **c)** *Lupulus albus.* Cf. GHEŢIE, R. M.; **d)** (în forma *nipreală)* cutcurig *(Helleborus odorus).* Cf. PANŢU, PL.

— Pl.: *niprale.* — Şi: **nipreálă** s. f.

— Etimologia necunoscută.

NIPREÁLĂ s. f. v. **nipralǎ.**

NÍPRU s. m. Numele unui arbore sălbatic nedefinit mai de aproape (Crăcăoani-Piatra Neamţ). Cf. H X 149.

— Pl.: *nipri.*

— Etimologia necunoscută.

NIPTÍRĂ s. f. Ritual creştin care consta în spălarea picioarelor credincioşilor, în joia mare, de către un cap al bisericii; (învechit) umivanie. *În ziua de gioia cea mare... de este vaia domnului şi pofteşte să se facă umivanie, adecă niptira, după cafe iesă domnul la umivanie, care se face în meideanul curţii dinăuntru... de însuşi mitropolitul ţării, făcîndu-se spălarea după toată rînduiala bisericii.* GHEORGACHI, LET. III, 311/31, cf. T. PAPAHAGI, C. L., GÁLDI, M. PHAN. 213.

— Pl.: ?

— Din ngr. **νιπτήρ** „vas pentru spălat picioarele".

NIR subst. (Ornit.; regional) Corcodel *(Podiceps cristatus)* (Murighiol-Tulcea). BĂCESCU, PĂS. 115.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

NIRÁJ subst. (Regional; în sintagma) *Niraju morii* = pîrîul morii (Lăureni-Tîrgu Mureş). ALR I 1 841/231.

— Pl.: ?

— De la n. pr. **Niraj** (afluent al Mureşului).

NIRĂÎ vb. IV. R e f l. (Regional; despre porumb) A se strica, a se altera (Zorleni-Bîrlad). I. CR. XIII, 45. *Să nîrăiesc popuşoii.* ib.

— Prez. ind. pers. 3: *nirăieşte.* — Şi: **nîrăí** vb. IV.

— Etimologia necunoscută.

NIRIŞTE s. f. (Învechit, rar) Clădire pustiită, ruinată. *Fuiu ca de noapte un corbu în turnu (la nirişte* C², *în j ă r î ş t e* D, *la a f u n d o t o r e a* H, *p r i n t r e d ă r î m ă t u r i* B 1938). PSALT. 208.

— Accentul necunoscut.

— Din slavonul **нирище** „ruinele unui turn"

NIRÓC subst. (Ornit.; regional) Corcodel *(Podiceps cristatus)* (Murighiol-Tulcea). BĂCESCU, PĂS. 115.
— Pl.: ?
— Etimologia necunoscută. Cf. n i r.

NIRVÁNA s. f. (În religia budistă, în filozofia indiană etc.) Stare mistică de fericire constînd în eliberarea de grijile vieţii şi în contopirea sufletului individual cu esenţa divină, dobîndită prin contemplaţie şi asceză; p. e x t. stare de fericire, de linişte, de echilibru. *Acum începea cu verva lui strălucită să-mi predice budismul şi să-mi cînte nirvana, ţinta supremă a lui Buda-Çakiamuni.* CARAGIALE, O. III, 4. *Citise Ramayana... şi vorbea cu aprindere de Buddha Şakya-Muni şi de nirvana.* CĂLINESCU, E. 169.
— Din fr. **nirvana.**

NISÁM s. n. v. **nizam.**

NISAMGÍU s. m. v. **nişangiu.**

NISÀM-NITÁM adv. v. **nitam-nisam.**

NISÁNĂ s. f. (Prin sudul Mold.) Semn făcut din spice de grîu răsucite la vîrf şi aşezate din distanţă în distanţă pe un lan, pentru a delimita porţiunea de lucru ce revine fiecărui secerător. Cf. I. CR. II, 135, PAMFILE, A. R. 119.
— Pl.: *nisane.*
— Etimologia necunoscută. Cf. ngr. νισάνι.

NISANGÍU s. m. v. **nişangiu.**

NISAŞTEÁ s. f. v. **nişastea.**

NISĂŢÓS, -OÁSĂ adj. v. **nesăţios.**

NÍSCAI adj. nehot. invar. (Învechit şi popular; precedă substantive la plural) Care este, se află într-o cantitate nedeterminată, oarecare, într-un număr nedeterminat, oarecare; (învechit şi popular) niscaiva. *Cînd avăm nescari pizmitori spre noi, nu trebuiaşte să ne descoperim către-înşii isprăvirea noastră.* CORESI, EV. 385. *Să nu-ţ paie măriei tale că sintem nescari oameni răi şi grei.* VARLAAM, C. 372. *Să cunoască niscare lucrure neştiute* (a. 1645). GCR I, 116/11. *Omul cela, ce-i vor fura bucatele şi avuţiia, poate să cearce pren toate casele, pre unde-ş va prepune, sau va cunoaşte niscare seamne de furtuşag.* PRAV. 30. *Nescare oameni de simenţiia noastră* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV, 17. *Au venit niscari vrăjmaşi asupra ţăriei* (cca 1660—1680). GCR I, 177/35. *Nescare credincioşi.* DOSOFTEI, ap. BV I, 225. *Cu umilinţă te rugăm ca, de vei afla niscare lunecături în lucrul acesta al nostru, să nu blestemi* (a. 1682). BV I, 250. *Iară, de ar ieşi de undeva nescare zapisă asupra aceştie vândzari a noastre, să nu să creadză* (a. 1683). BUL. COM. IST. IV, 36. *Avînd grije să nu se facă nescare amestecături pentru dînsul.* N. COSTIN, LET. I A, 125/8. *N-au supărat Nicolai Vodă... pre lăcuitori cu niscai dări grele.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 152/5, cf. ANON. CAR. *Cînd venea niscare soli de undeva, ei să punea în poartă de-i oprea.* ANON. CANTAC., CM I, 166. *Niscare izvoade sloveneşti* (a. 1713). BV I, 551. *Să nu să facă nescai amestecături să nu poată ieşi oamenii lor* (a. 1720). BUL. COM. IST. IV, 48. *Niscari izvoade greceşti* (a. 1746). BV II, 92. *Vor mai afla niscari zapise a locului acestuia* (a. 1761). URICARIUL, VII, 28. *Să ne întoarcă cu niscari cuvinte.* MINEIUL (1776), 110^{v2}/27. *De vor fi niscarii copii furi sau tălhari* (a. 1777). CAT. MAN. I, 561. *Aseminea grăiri hotărîte pentru nescari întîmplări.* MOLNAR, RET. 17/7. *Acolo, de putoarea niscărora cărbuni aprinşi bolnăvindu-se, au răposat.* ŞINCAI, HR. I, 53/25. *Niscare coaste, pre care cresc tufe de brad.* ECONOMIA, 91/18. *Niscari prepoziţii din linba cea latinească.* MAIOR, IST. 247/7. *Faptele toate... Pre puţine... Să nu fie schimosite, Sau cu nescare nebunii spoite.* BUDAI-DELEANU, T. V. 107. *Să cadă în nescai nevoi şi necazuri grele.* DRĂGHICI, R. 37/25. *Se gîndi niţel, ca cum ş-ar fi pregătit nescai vorbe spre răspuns.* GORJAN, H. I, 6/9. *Toată corabia are cîteva saloane... apoi niscare cămăruţe mici, numite cabine.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 50. *Niscai locuri pustii Ce sînt lăcaş la sălbatici.* CONACHI, P. 231. *Să conchieme la biserică şi pe fruntaşii din celelalte comune... că are să le vestească nescari ordinaţiuni venite de la împăratul.* BARIŢIU, P. A. I, 660. *Ca în nescari vii icoane Tot ţinutul revedeam.* MUREŞANU, P. 20/15. *Nu-i venea a crede să fi făcut bărbatu-său niscai fapte minunate.* ISPIRESCU, L. 217. *Părinţii respectivi n-au alţi copii legitimi sau niscai rude de aproape.* MARIAN, NA. 61. *El socotea mai degrabă că e vorba de niscai avocaţi ori ingineri hotarnici.* C. PETRESCU, R. DR. 32. *Dacă îi zic să-i mai dăm niscai tărîţe, ceva, sfinţia sa se răsteşte la mine.* STĂNOIU, C. I. 116. *Cum dai murele? — Trei pitaci cofăielu... Ori nişcai vechituri să îmbrac copiii.* BRĂESCU, A. 51. *Ce-i colo sus, în ceruri, în zenit?... Par nişte porumbiţe, niscai lebezi.* ARGHEZI, C. O. 127. *Filip îşi plimbă privirile, cu înţeles, de la Lenuţa, care rînduia niscai farfurii într-un dulap, la Olteanu.* V. ROM. martie 1954, 43. *Doi inşi pe care, după felul cum arătau, îi asemuiră cu niscai clănţăi de la prefectură.* PAS, L. I, 290, cf. GALAN, B. II, 72. *S-adună Costandin şi Culai De-i lucră candriului niscai botniţi de piatră.* DEŞLIU, G. 25. *A luat vreo 2 400 kg de cereale...*, *niscai cartofi, ceapă, floarea-soarelui.* BARBU, Z. 116. *D-oi mai avea niscai zile, Ca mîine Mă-ntorc la tine.* TEODORESCU, P. P. 614. *Nimeriră pe-acolo nescai vînători.* RETEGANUL, P. I, 46. *Nescari linguri de pleu, Să mănînce cu ele oleu.* MARIAN, NU. 666. *Nu gîndiţi că vorbim glume Ori niscai basmuri din lume.* POP., ap. GCR II, 315. *D-aoleo,*

nene Matei, Roagă-te d-ale fomei Să jupoaie nescai tei. ZANNE, P. VI, 200. *Să găsească niţicai gîşte.* MAT. FOLK. 99. ◇ (Precedă substantive la sg. cu sens colectiv sau nume de materie) *Ei şupesc . . . ca nişte lupi zvăpăiaţ[i] şi sălbatici, cînd răpesc niscare stîrv* (a. 1642). GCR I, 95/16. *Va aduce niscare dobitoc, de-l va băga în ţarină.* PRAV. 17. *Va găsi niscare comoară pre loc domnesc.* ib. 81. *Va fi băut niscare băutură.* ib. 128. *Acolo să hie pus niscai pedestrime.* M. COSTIN, LET. I, 340/1. *Au trecut . . . vercine cu niscare vită făr'de răvaşul ierbarilor* (a. 1685). BUL. COM. IST. V, 213. *Păstoritul vitelor cu o nebăgare de samă ar fi pricinuit lăcuitorilor de acolo niţcare pagubă* (a. 1835). ŞTEFANELLI, D. C. 407. *Să înainteze pe teritoriul străin şi grosul infanteriei şi niscai cavalerie.* V. ROM. august 1958, 47. *Sus în poarta raiului, Jos poalele cerului, Este-o peatră, Nescar peatră Şi-o chilie De tămîie.* MARIAN, I. 177. *Să năcreşte neşcai lapte.* ALR II 3 494/27, cf. 6 245/27, ALR SN I h 139/812.

— Accentuat şi: (regional) *niscái.* ALR I 316/815, 802/940. — Gen.-dat.: (învechit, rar) *niscărora.* — Şi: (învechit şi regional) **néscai** (accentuat şi *nescái*, ALR I 804/846, ALR SN I h 139/812), **néscari,** (învechit) **níscar** (CLEMENS), **níscare, níscari, níscarii, níţcare, néscare, nescárele** (LB), (regional) **nişcai, niţicai, néscar, néşcai** adj. nehot. invar.

— Lat. **nescio qualis.**

NISCAIVÁ adj. nehot. invar. (Învechit şi popular; precedă substantive la plural) Care este, se află în cantitate nedeterminată, oarecare, în număr nedeterminat, oarecare; (învechit şi popular) niscai. *De vor veni aicea nescave oameni . . . avea-vor pace bună de tote* (începutul sec. XVII). IORGA, D. B. I, 24. *Vă vor afla nescareva diriase răsărite* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV, 17. *Îndată-l au fost căutat pen pozănare de niscareva scrisori.* IST. Ţ. R. 46, cf. 24. *Să teme să şadză în Ieşi, să nu vie nescarivai poghiazuri să-l ie din Ieşi.* NECULCE, L. 56. *Nescareva chipuri vreadnice de credinţă.* CANTEMIR, IST. 359. *Temîndu-se de niscariva amestecături să nu să facă, în multe rînduri au trimis cărţi la dînşii* (începutul sec. XVIII). MAG. IST. I, 286/23. *Poate-fi să să fie înverăjbit domnul rumânilor cu domnii ungurilor şi cu ai saşilor, de niscaiva pricini.* R. POPESCU, CM I, 228. *Temîndu-să pentru vreo zminteală de niscava oşti nemţeşti ce să auziia că vin den sus, el au primit de s-au încoronat acolea la acel sat.* R. GRECEANU, CM II, 44. *Să nu-i grăiască niscareva cuvinte împotrivă.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 136/31. *Oricare va fi căştigat niscaiva drese pentru moşii sau altele în lipsa hatmanului Neculce din ţară să nu să ţie nici într-o samă* (a. 1722). BUL. COM. IST. IV, 84. *Niscaiva bucate ce oameni de ţară să nu mistuiască* (a. 1756). URICARIUL, I, 356. *Poruncea ca să vie solii şi să aducă, de au, nescareva daruri.* AETHIOPICA, 78r/1. *Făr'de a nu face la acestea niscarevaş tîlmăciri reale.* PRAV. COND. (1780), 58. *Să ne treimiţi nescareva salami, ananas şi ceva pezăntin* (a. 1801). IORGA, S. D. VIII, 38. *Să nu supere stăpînirea cu niscareva arătări mincinoase ale mocanilor sudiţi* (a. 1811). DOC. EC. 125. *De se vor arăta nescariva locuitori cu acest feli de jalobe, să se cerceteză cu amăruntul* (a. 1815). URICARIUL, I, 123. *Va fi trebuinţă de niscarevaşi scrisori, sineturi* (a. 1819). BUL. COM. IST. IV, 155. *Niscareva vini ca acelea ce se cuprind în sfînta pravilă.* ZILOT, CRON. 74. *Vor putea afla şi acolea niscaiva bogăţii pămînteşti.* PISCUPESCU, O. 67/17. *Am ceva d-a împărţi cu niscaiva oameni.* HELIADE, O. II, 328. *După niscareva osebite închipuiri.* CR (1830), 401[1]/36. *Negreşit erau nescaiva fiare sălbatice.* DRĂGHICI, R. 64/14. *Cînd doctorul va dovedi asupra vreunui călător niscareva semne de ciumă, omul acela bolnav să va pune în spitalul ciumaţilor.* CR (1834), 298[2]/7. *Niscaiva fapte ce era de public . . . defăimate.* AR (1839), 14[1]/53. *Toderică . . . găsise niscaiva jucători mai proşti decît cei carii veniseră să-l vadă.* NEGRUZZI, S. I, 85. *Or fi niscaiva musafiri.* ALECSANDRI, T. 943. *Avea o concepţie teoretică asupra niscaiva remedii legislative.* MAIORESCU, D. I, 41. *Că doară n-o fi niscaiva zmei să ne mănînce.* ISPIRESCU, L. 50. *Dacă dimpotrivă mîna arde, apoi desigur omul are niscaiva legături cu Scaraoschi.* GHEREA, ST. CR. II, 117. *Oare să nu fi fost vreo temere ascunsă de Stîngă, bărbatul Floarei, sau de niscaiva ciobani . . . ?* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 167. *M-ai luat cu graba, Să-mi scoţi la urmă niscaiva ponoase?* TOPÎRCEANU, B. 96. *Să-şi revendice niscaiva drepturi istorice.* ARGHEZI, B. 31. *Au mai mas de pripas, Niscaiva iazme-mpletite Pe niscai comori tăinuite.* DEŞLIU, G. 27. *Hai, copii, la cei stejari Să tăiem niscaiva pari.* ALECSANDRI, P. P. 246. *Ce, ţi-am fript niscaiva şerpi?* (= ce, ţi-am făcut vreun rău?). Cf. ZANNE, P. I, 659. ◇ (Precedă substantive la sg. cu sens colectiv sau nume de materie, rar şi alte tipuri de substantive) *De la Cantemir Vodă nescareva avere nu le-u rămas, că ce era vinitul mînca alţii.* NECULCE, L. 117. *Să dau ajutor la niscareva cherestea.* VĂCĂRESCUL, IST. 302. *Păşit-au vrunu-nainte cu niscavai folosinţă?* CONACHI, P. 300. *Calcă-ncet să nu-ţi rupi niscaiva gît pe schelă.* IL martie 1960, 3. *Niscaiva pămînt s-a uscat prea tare.* ALR I 1 537/592.

— Şi: **niscarevá,** (învechit) **niscarevâşi, niscarivá, niscavá, niscavái, nescaivá, nescarevá, nescarivá, nescarivái, nescarvá, nescavé** adj. nehot. invar.

— **Niscai + va.**

NÍSCAR adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NÍSCARE adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NISCAREVÁ adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NISCAREVÁŞI adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NÍSCARI adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NÍSCARII adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NISCARIVÁ adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NISCAVÁ adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NISCAVÁI adj. nehot. invar. v. **niscaiva.**

NISÉTRU s. m. Peşte răpitor din familia acipenseridelor, lung pînă la un metru, cu corpul alungit şi îndesat, avînd pe laturi plăci cornoase, cu capul mic, botul scurt, lat şi rotunjit, prevăzut cu patru mustăţi, apreciat pentru carnea şi icrele sale (icre negre) *(Acipenser güldenstaedti). Să faci plăcintă de icre de nisetru şi de păstrugă i de morun* (a. 1749). GCR II, 43/2, cf. POLIZU. *Cu cîrligele se prind peştii cei mari: morunii şi nesetrii.* I. IONESCU, M. 86, cf. BARONZI, L. 94. *Luntrile plecaseră să cerceteze frînghiile şi cîrligele în care se prinde peştele de mare ca moronul, nisătrul, ciga.* CONTEMPORANUL, VI$_1$, 44, cf. ANTIPA, F. I. 254, 272, ATILA, P. 409, 414, 415, NICA, L. VAM., DS, SIMIONESCU, F. R. 246. *Altceva nu vă putem pune dinainte decît morun, nisetru şi păstrugă.* SADOVEANU, O. XIII, 323. *Hartane de nisetru, de şalău, Şi alte soiuri, clocotesc în zeamă.* V. ROM. noiembrie 1954, 64. *Pentru Dunărea noastră, cei mai preţioşi migratori sînt sturionii — nisetrul, morunul, păstruga— şi scrumbiile de Dunăre.* C. ANTONESCU, P. 15, cf. 23, L. ROM. 1961, nr. 4, 72, H II 67, V 16, X 356, XIV 445, GRAIUL, I, 71. *Dar la masă ce mînca? Numai cegă şi postrugă Şi galbenă caracudă Şi nisetru d-el mărunt.* PĂSCULESCU, L. P. 175, cf. ALR I 1 746/675.

— Pl.: *nisetri.* — Şi: (învechit şi regional) **isétru** (LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 150, ALEXI, W., H XVIII 261), (învechit) **nasétru,** (BUDAI-DELEANU, LEX.), **năsătru** (id. ib.), **nesétru,** (regional) **năsédru** (H X 152), **năsítru** (ALR I 1 746/675), **misétru** (H VII 371), **misítru** (ib. XII 28) s. m.

— Din bg. **несетър, есетър.**

NISFEÁ s. f. **1.** Monedă turcească de aur (sau de argint) cu circulaţie în ţările române, a cărei valoare a variat în decursul timpului. *Funduci şi rebiale, mahumudia*[le], *neasfiele, ruble, sfanţihi găuriţ* (a. 1820). IORGA, S. D. XII, 176. *Luidor, ţechini, cremniţer şi holandezi, stamboli, misiri, nisfiele, rubiele, funduci* (a. 1822). id. ib. VIII, 91, cf. POLIZU. *Nesfeaua lei patru.* FILIMON, ap. ŞIO II$_1$, 273. *Nisfiele d-alea moi.* ISPIRESCU, ap. ŞIO II$_1$, 273. *Cei bogaţi da mahmudele, icosari şi nisfiele de aur.* MARIAN, NA. 214. *Gavril... cîştiga multe firfirici şi nesfiele de de la ţărani, cîteodată şi mahmudele de pe la cucoane.* F (1892), 361. *Îi dedea praf, alice şi căte o nisfea pentru fiecare vătui.* CONV. LIT. XXVI, 100, cf. DDRF. *Îşi umplu pumnii de bani — icosari, năsfiele, rubiele, costandinaţi, lire, firfirici, pînă şi caimele — şi-i vărsă în fesul cîntăreţului.* N. REV. R. I, nr. 1, 169. *Monetele mărunte erau cele mai multe de aur: caragroşul sau ichilicul avea valoarea de 2 lei,... nisfeaua de 4 lei.* ŞIO I, CCXIX. *Ciocoiu... îngroapă magmudele şi nisfele d-ali noi.* JIPESCU, O. 57. *Tot galbeni şi mahmudele, Icosari şi cu nisfiele.* TEODORESCU, P. P. 567. ◇ Fig. *Pe umerii obrajilor-i joacă şi se schimbă două nisfele de rumeneală.* DELAVRANCEA, S. 37.

2. (Prin nordul Munt.) Nume dat monedei de 50 de bani de pe la începutul secolului al XX-lea. Cf. MAT. FOLK. 1 210.

— Pronunţat: *-fe-ea.* — Pl.: *nisfiele* şi *nisfele,* (rar) *nisfeli* (POLIZU). — Şi: **nisfiă, năsfiă, neasfiă, nesfeă, nesfiă, nésfie** (DER) s. f.

— Din tc. **nisfiye.**

NISFIÁ s. f. v. **nisfea.**

NISIMŢITÓR, -OÁRE adj. v. **nesimţitor.**

NISÍP s. n. **1.** Rocă sedimentară neconsolidată, mobilă, provenită din sfărîmarea rocilor preexistente şi constituită din granule minerale de cuarţ, feldspaţi, limonit, calcit etc., (învechit şi regional) a r i n ă, (regional) h o m o c; p. e x t. (mai ales la pl.) loc, teren, întindere alcătuită din asemenea rocă şi de obicei lipsită de vegetaţie. *În locu cu năsipu, lăsară corabiia.* COD. VOR. 94/20. *Şi ploo spr-inşi ca pulberea peliţe, ca arina (năsipul* C^2*) mariei pasări cu peane.* PSALT. 157, cf. 290. *S-au înmulţit fărădelegile meale mai vărtos decăt năsipul măriei.* VARLAAM, C. 10. *Din dealure şi din vălceale sapă năsipul şi-l spală* (a. 1680). GCR I, 178/22. *Ucisă pre eghipteni şi-i îngropă în năsipu* (a. 1750). id. ib. II, 62/22. *Această cruce... s-au rupt şi subt năsip s-au acoperit* (a. 1806). URICARIUL, IV, 369/24. *După ţărînă vine mîlitura ce se alcătuieşte din năsip.* AR (1830), 3^2/26. *Au trebuit a dărîma 45 case, a tăie munţi de năsip pănă la 10 stînjini în lungime.* ib. (1832), 3^2/43. *Urme în năsip de unul sau mai mulţi oameni.* DRĂGHICI, R. 155/26. *Nu mai întîmpină năsipul cel subţire carile le făcea mai multe împiedecări încă decît apa.* AR (1838), 386^2/18. *Uscă scrierea prin puţin năsip, pus peste dînsa.* FILIMON, O. I, 169. *Făt-Frumos... aşternu mantaua pe năsipul încă fierbinte.* EMINESCU, N. 24, cf. 6. *Vă dau o mierţă de sămînţă de mac, amestecată cu una de năsip mărunţel.* CREANGĂ, P. 262. *Merse prin nişte cîmpii numai de nisip.* ISPIRESCU, L. 56. *Flăcări parcă urcă din nisipu-n zare-ntins.* MACEDONSKI, O. I, 103, cf. 29, 67. *Agatul, năsipul, cremenea — sînt de asemene acid silicic anhidru, mai mult sau mai puţin curat.* PONI, CH. 144.

Pe străzi, grămezi de nisip şi pietre. F (1903), 6. *Şi cel mai scump nisip tu-l duci În vadul Dunării albastre.* GOGA, P. 16, cf. 55. *Locurile rele sînt pămînturi nisipoase şi se numesc nisipuri.* PAMFILE, A. R. 18. *Obişnuit, se pune în var şi puţin nisip, spălat întîi, ca să se lipească mai bine varul de pereţi.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 227, cf. 67. *Vorbesc manierat, păşind pe nisipul aleii.* BACOVIA, O. 234. *Pe nisipul galben-şters, Multicolorele covoare de frunze veştede s-aştern.* MINULESCU, V. 32. *Nisipul întrebuinţat la confecţionarea tiparelor trece printr-o serie de operaţiuni.* IOANOVICI, TEHN. 83, cf. 81. *S-a ridicat grozav temperatura!... Pe galbene nisipuri arzătoare.* TOPÎRCEANU, P. O. 66. *Cei doi slujitori înţepeniră mînerele făcliilor în năsip.* SADOVEANU, Z. C. 128, cf. id. O. X, 528. *În toate cuvintele lui, deşi multe, se aşeza ceva ca nisipul care încetineazǎ avîntul cîntător al undelor.* ARGHEZI, T. C. 24. *Aceleaşi mîini şi braţe care-au cioplit în stîncă Şi Sfinxul, păzitorul nisipurilor încă.* id. C. O. 33. *M-am aşezat pe nisip.* STANCU, R. A. III, 265. *În mare, barbunul, rîndunica, zărganul etc., populează fundurile de nisip sau mîl.* C. ANTONESCU, P. 62, cf. 13. *În zona centrală* [a Moldovei] *predomină nisipurile calcaroase.* ONCESCU, G. 13, cf. 25. *Liniştea... intra pînă în fundul pieptului şi parcă îl spăla... ca o apă nisipul.* DEMETRIUS, A. 140. *Nimeni nu se mira că de ani de zile atîtea corăbii intrau pe Dunăre să încarce grîu şi aduceau în schimb nisip.* TUDORAN, P. 33. *Drumu-i bătut cu nisip.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 313, cf. 107, 303. *Ţinea calea la năsîp, Că trecea Călin la Pisc.* GRAIUL, I, 63, cf. ALR SN IV MN h 1 069, A IX 3, 4, 5. *Nedreptăţile scrie-le pe nisip, iar binefacerile pe marmoră.* ZANNE, P. V, 439. ◇ E x p r. **(Ca stelele cerului şi) ca** sau **(cît) nisipul (mării)** = (în număr) foarte mare, foarte mult. *Blagoslovi-te-voi şi înmulţi-voi sămînţa ta ca stealele ceriului şi ca năsipul ce iaste pre ţărmurele mariei.* PALIA (1581), 83/8, cf. 131/12. *Au venit cazaci, muscali, ca năsipul.* R. POPESCU, CM I, 442. *Oamenii... se înmulţesc ca năsipul mărei.* RUSSO, S. 129. *I-a venit răspuns Că duşmanii ţării, Cît nisipul mării, Năvălesc grămadă.* IOSIF, V. 122. *Creşteţi şi vă înmulţiţi Ca nisipul mării Şi ca stelele cerului.* TEODORESCU, P. P. 167, cf. ZANNE, P. I, 81, 225. **A clădi** (sau **a face, a funda** ceva) **pe nisip** = a întreprinde o acţiune fără a avea o bază care să o susţină, fără sorţi de izbîndă. *Asamănă-să omului nebun carele-şi face casa lui pre năsip.* N. TEST. (1648), 9^{v}/34. *Cine ş-au zădit lui-şi casă pre năsăp şi cine pre piatră* (a. 1750). GCR II, 62/37. *Prevederile... se dovedesc astăzi a fi fost fundate pe nisip, pe iluziuni mari.* MAIORESCU, D. II, 246, cf. ZANNE, P. III, 116. **A pune** (sau **a arunca** etc. cuiva) **nisip în ochi** = a face să vadă lucrurile altfel decît sînt; a înşela pe cineva, a arunca cuiva praf în ochi. Cf. ZANNE, P. II, 360. ◇ F i g. *Aşa, fără-ndoială amara mea viaţă D-acum e pentru mine nisip neroditor.* ALEXANDRESCU, O. I, 251. *Azi toate fulgerele-s stînse Şi moarte-s zîmbetele toate. Şi nu va mai rodi nisipul Din biata mea pustietate.* GOGA, P. 120. *Nisip, cenuşe şi lut Sînt un trecut?* ARGHEZI, VERS. 193, cf. 303, id. C. O. 170. ✦ (Regional) Ţarină. Cf. SCL 1957, 241. ✦ (Regional) Mîl **(1)** (ALR II 2 503/784, 876); nămol **(1)** (ALR SN III h 827).

2. Depunere patologică de granule fine compuse din oxalaţi, uraţi, silicaţi etc., care se formează într-un rinichi, în vezica urinară sau în vezicula biliară. V. l i t i a z ă. Cf. BIANU, D. S. 341. *Litiază vezicală; piatră la băşică, nisip.* CANDREA, F. 222, cf. DM.

— Pl.: *nisipuri.* — Şi: (învechit) **năsip,** (învechit şi regional) **năsăp** (FD II, 236), (regional) **nasíp** (ib.), **nasîp** (ALR SN III h 827/833, ALR SN IV MN h 1 069), **năsîp** (ALR I 369/840, 397/103, 114, 385, ALR II/I MN 117, 3 789/157, 172, 574, 872, ALR SN I h 10, A IX 4), **nesíp** s. n.

— Din bg. **насип** „prundiş sau nisip îngrămădit".

NISIPÁR s. m., s. n. **1.** S. m. Persoană care scoate, cară şi vinde nisip **(1)**. *Lemnari, zidari, cărămidari, nisipari, tîmplari* (a. 1823). DOC. EC. 301, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, IORDAN, L. R. A. 162. *Pe cîte ştiu, bunicul meu era nisipar.* CĂLINESCU, S. 159.

2. S. n. Dispozitiv montat pe o locomotivă, pe un tramvai etc., pentru a distribui nisip **(1)** la roţi, împiedicînd patinarea acestora. Cf. DL, DM. ✦ Nisiparniţă **(2)**. V. c l e p s i d r ă. Cf. LTR^{2}.

3. S. m. (Iht.) Nisipariţă **(3 a)** *(Cobitis caspia romanica).* Cf. BĂCESCU, P. 39.

— Pl.: **(1, 3)** *nisipari* şi **(2)** *nisipare.* — Şi: (regional) **năsipár** (IORDAN, L. R. A. 162), **năsîpár** (BĂCESCU, P. 39), **năsîpăr** (id. ib.) s. m., s. n.

— **Nisip** + suf. *-ar.*

NISIPÁRĂ s. f. (Învechit, rar) Nisiparniţă **(1)**. Cf. COSTINESCU.

— De la **nisipar.**

NISIPÁRIŢĂ s. f. **1.** (Învechit) Nisiparniţă **(1)**. Cf. POLIZU.

2. (Regional) Un fel de jgheab plin cu nisip **(1)**, pe care învăţau altădată copiii să scrie. Cf. VÎRCOL, V. 96.

3. Denumire dată la două specii de peşti: **a)** peşte mic, foarte vioi, care trăieşte în părţile nisipoase ale rîurilor; nisipar **(3)**, nisiparniţă **(3 a)** *(Cobitis caspia romanica).* Cf. DDRF, TDRG, BĂCESCU, P. 39, H V 249, IX 201, XVI 10, 22, XVII 230, ALR I 1 746/810, ALR II 6 239/848; **b)** zvîrlugă *(Cobitis taenia).* Cf. ANTIPA, F. I. 199, id. P. 785, ŞĂINEANU, D. U.

4. (Bot.; regional) Studeniţă *(Arenaria serpyllifolia).* Cf. BARCIANU, ALEXI, W., PĂCALĂ, M. R. 20.

— Pl.: *nisiparițe.* — Și: (regional) **năsapáriță** (H V 249), **năsipăriță** (BARCIANU, ALEXI, W.), **năsîpáriță** (BĂCESCU, P. 39, H XVI 10, XVII 230, ALR I 1 746/810) s. f.
— **Nisipar** + suf. *-iță.*

NISIPÁRNIȚĂ s. f. **1.** Vas mic cu nisip **(1)** foarte fin, din care se presăra nisipul peste o hîrtie proaspăt scrisă, pentru a usca cerneala; (învechit) nisipariță **(1)**, (învechit, rar) nisipară. Cf. HELIADE, O. II, 352, VALIAN, V., PONTBRIANT, D. *3 călimări cu nisipernițe.* I. IONESCU, D. 111, cf. COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., DM.
2. Aparat pentru măsurarea timpului prin durata de scurgere a unei cantități de nisip **(1)** dintr-un recipient într-altul; nisipar **(2)**, ceasornic cu nisip. V. c l e p s i d r ă. *Cît despre ceasornic, pentru ușurarea trebii era înlocuit, în acel timp, cu o nisiparniță, străvechi instrument de măsurat timpul.* TUDORAN, P. 184.
3. Denumire dată la două specii de pești: **a)** nisipariță **(3 a)** *(Cobitis caspia romanica).* Cf. ANTIPA, P. 785, BĂCESCU, P. 39, 40, 41, H IX 245, XI 46, 146; **b)** zvîrlugă *(Cobitis taenia).* Cf. ATILA, P. 246, 504, H IX 170.
— Pl.: *nisiparnițe.* — Și: **nisipérniță,** (regional) **nisipárniță** (BĂCESCU, P. 39), **năsăpárniță** (H IX 146), **năsîpárniță** (BĂCESCU, P. 39), **nesăpárniță** (H IX 245) s. f.
— **Nisip** + suf. *-arniță.*

NISIPÁT, -Ă adj. v. **nisipit.**

NISIPĂRÍE s. f. **1.** Carieră de nisip **(1)**. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, DL, DM.
2. (Loc în care s-a îngrămădit) nisip **(1)** mult (adus de apă sau de vînt). Cf. COSTINESCU, DL, DM.
— Pl.: *nisipării.*
— **Nisip** + suf. *-ărie.*

NISIPÁRNIȚĂ s. f. v. **nisiparniță.**

NISIPEÁLĂ s. f. (Prin Mold. și Bucov.) Umplere cu pămînt sau nisip **(1)** a încăperilor unei case în construcție, pînă în dreptul pragurilor (LEXIC REG. 61); (concretizat) pămînt sau nisip **(1)** depus pînă aproape de înălțimea pragului, într-o încăpere în construcție, pentru a o înălța deasupra nivelului obișnuit (com. din STRAJA-RĂDĂUȚI, LEXIC REG. 61, 114).
— Pl.: *nisipeli.* — Și: **nasipálă** (com. din STRAJA-RĂDĂUȚI), **năsîpeálă** (LEXIC REG. 114), **năsîpeálă** (ib. 61) s. f.
— **Nisipi** + suf. *-eală.*

NISIPÉRNIȚĂ s. f. v. **nisiparniță.**

NISIPÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (Regional) A acoperi, a astupa cu nisip **(1)** sau cu pămînt. *Principele ascunse mai întîi coroana sa... într-o fîntînă, și după ce o năsăpi, luă cu ai săi refugiul spre munții Carpați.* ȘEZ. III, 171. *Săpînd pămîntul, au dat de trupul sfîntului Dumitru năsăpit de apă.* PAMFILE, S. T. 68, cf. ȘĂINEANU, D. U., DM. *Dac-am plivit, începem a prăși păpușoiul... dup-acêie începem,... a-l năsîpi păpșoiul.* ALRT II 170. ✦ (Prin Mold. și Bucov.) A umple cu nisip **(1)** sau cu pămînt, pînă la nivelul dușumelei, partea din interior a unei case în construcție. Com. din STRAJA-RĂDĂUȚI, cf. LEXIC REG. 61, 114, GLOSAR REG.
2. T r a n z. (Învechit, rar) A curăța de nisip **(1)**. *Au năsăpit marea, adăncă fiind de vreo 20 stânj(ăni).* HERODOT (1645), 170, cf. 133.
3. R e f l. (Regional) A se preface în nisip **(1)**; a se măcina **(1)**, a se pulveriza. Cf. DDRF. *Căpiatra se năsipește Și cît lumea nu trăiește.* MARIAN, SA. 238. ✦ A se surpa (Scheia-Suceava). ALR I 395/381.
— Prez. ind.: *nisipesc.* — Și: **nasîpí** (LEXIC REG. 114), **năsăpí, năsipi, năsîpí** vb. IV.
— V. **nisip.**

NISIPÎRE s. f. (Rar) Acțiunea de a (s e) n i s i p i. Cf. COSTINESCU.
— V. **nisipi.**

NISIPÍȘ s. n. Întindere acoperită cu nisip **(1)**; nisip îngrămădit într-un loc; (popular) nisipiște. *A îndrepta năsîpișurile mării.* BELDIMAN, N. P. II, 171. *Uraganu-acum aleargă pîn'ce caii lui îi crapă, Și în Nil numai deșertul nisipișul și-l adapă, Așternîndu-l peste cîmpii cei odată înfloriți.* EMINESCU, O. I, 45, cf. DDRF. *Tyrii lucrează cu zor: ici cern nisipișul o seamă.* COȘBUC, AE. 21, cf. ALEXI, W., TDRG. *Se scăldau la năsipișuri în apa domoală.* SADOVEANU, O. VI, 612. *Ei sînt ca oceanul ce-neacă vrun mal, Dar cînd se retrage, el lasă Mai fin nisipișul, și-aduse de val, Ici colo și perle ne lasă.* V. ROM. aprilie 1954, 276, cf. DM.
— Pl.: *nisipișuri.* — Și: (regional) **năsîpíș, năsîpíș** s. n.
— **Nisip** + suf. *-iș.*

NISIPÍȘTE s. f. (Popular) Nisipiș. Cf. MOLIN, R. B. 285, ALR SN I h 10/537, A II 7, 8. ✦ Aluviune depusă pe fundul apelor (stătătoare), formată dintr-un strat subțire de mîl acoperit cu nisip **(1)**. *Fundul bălților poate fi și el de mai multe feluri, după natura depunerilor care se fac pe el, ca: nomol, nisipiște, scrădiș.* ANTIPA, P. 195, cf. DM.
— Pl.: *nisipiști.* — Și: (regional) **năsîpiște** s. f. ALR SN I h 10/537.
— **Nisip** + suf. *-iște.*

NISIPÍT, -Ă adj. **1.** (Rar) Nisipos **(1)**. *De aice* [se văd] *și neroditoarele năsipite pustiuri.* AR (1830), 3^2/22. *Ard în soare Lungi pustiuri năsipite.* ALECSANDRI, POEZII, 362. *Un foșnet ușor prin cărările nisipite mă trezi din reveria*

mea. EMINESCU, G. P. 84. *Unul din lucrători... răstoarnă* [tiparul] *cu faţa în jos, încet, astfel că cele trei cărămizi cad pe pămînt cu fundurile nisipite în sus.* PAMFILE, I. C. 385.

2. (Regional) Brodat cu un punct de broderie mărunt. *Apoi, mări, se-mbrăcă C-o cămaşă nisichită, Nisichită cu pui mărunţi.* H XII 184. ✦ (Substantivat, m.) Punct folosit la o broderie mărunţă (cu pui), făcută pe pieptul şi pe mînecile cămăşilor ţărăneşti. *Se-mbrăca Rada c-o ie Care nu mai era-n lume, Mînica cu nisipiţi De mi-a luat lumea de minţi, Tot de Rada sînt făcuţi.* MAT. FOLK. 1 063. *Cămeşi cu nasipcit Cari-mblai cu tini gatit.* VASILIU, C. 191.

— Pl.: *nisipiţi, -te.* — Şi: (regional) **nisipát, -ă, nasipít, -ă, năsipít, -ă** adj.

— V. **nisipi.**

NISIPÍU, -ÍE adj. (Rar) De culoarea nisipului **(1)**; gălbui. *Apele nisipii... păreau încremenite ca într-o icoană fără margini, cît zarea.* CAMIL PETRESCU, O. II, 175. *S-au ros florile de atlas,... şi catifeaua nisipie e mîncată pe margini.* DEMETRIUS, A. 5. *Şi mă poartă bine Cum mi se cuvine: Ie nisipie, Rochie de cutnie, Ciorapi albişori, Pantofi gălbiori, Pe la toc cu flori.* TEODORESCU, P. P. 81.

— Pl.: *nisipii.*

— **Nisip** + suf. *-iu.*

NISIPÓS, -OÁSĂ adj. **1.** Plin de nisip **(1)**, care conţine (mult) nisip, acoperit cu nisip; (rar) nisipit **(1)**. *Pămîntul pe alocurea era năsipos.* DRĂGHICI, R. 155/21, cf. 24/21. *Către apus o apă... Curge mîndră, liniştită, Pe patu-i cel năsipos.* ALEXANDRESCU, O. I, 129. *Pămîntul nesipos şi ud îi luneca sub picioare.* CONV. LIT. II, 93. *Mi-ar place să străbat... pustiile năsipoase.* ODOBESCU, S. III, 77. *I se păru atunci că e într-un pustiu uscat, lung, nisipos.* EMINESCU, N. 46. *Locul este nisipos, grîul creşte cît palma şi păpuşoiul cît cotul.* SLAVICI, N. I, 8. *În deşerturi nesipoase şi-avusese epopeea.* MACEDONSKI, O. I, 118. *Sol nisipos, stîncos, uscat.* P. ANTONESCU, A. 53, cf. 17. *Mă duc la Sparta Şi la oraşul nisipos, la Pilos.* MURNU, O. 24. *Ies ca delfinii unşi de pămînt galben şi nisipos.* SAHIA, U.R.S.S. 22. [Chişcarii] *trăiesc un timp vîrîţi în fundul nisipos al rîurilor.* C. ANTONESCU, P. 75, cf. H IV 70, ALR I 1 229/138, ALR SN I h 10, A I 23, 26, II 12, III 3, 16, IV 5.

2. Ca nisipul **(1)**; sfărîmicios. *Un fel de piatră nisipoasă şi cărămizie, ce se găseşte pe la munte în pămînt.* ŞEZ. IV, 25.

— Pl.: *nisipoşi, -oase.* — Şi: (regional) **năsipós, -oásă, năsîpós, -oásă** (A III 16), **nesipós, -oásă, nosîpós, -oásă** (ib. II 12), **nusîpós, -oásă** (ib. III 3) adj.

— **Nisip** + suf. *-os.*

NISIŞTEÁ s. f. v. **nişastea.**

NISTESTEÁ s. f. v. **nişastea.**

NÍSTOR s. n. (Regional) Ţapină de lemn, de obicei cu vîrf de fier, cu care se desfundă canalele pe care sînt coborîte lemnele din pădure (Deda-Reghin). MAT. DIALECT. I, 183.

— Pl.: *nistore.*

— Etimologia necunoscută.

NISTRÍU s. m. Numele unui arbore nedefinit mai de aproape (Naipu-Bucureşti). Cf. MAT. FOLK. 873. *Foaie verde trei granate, Pe mijloc de noapte, Ceartă-mi-se bate. Ce frunză se bate? Frunza teiului Şi-a nistriului Şi cu-a bradului.* ib.

— Etimologia necunoscută.

NIŞADĂR subst. v. **nişadîr.**

NIŞADÍR subst. v. **nişadîr.**

NIŞADÎR subst. (Turcism învechit şi regional) Clorură de amoniu. *Nişadăr, cantarul 50 bani* (a. 1761). ARHIVA R. II, 331/19. *Aşa-numitele săruri de mijloc, adecă: salitru, piatra acră...,* *fifirigu (nişadoru).* VASICI, M. II, 61/11, cf. ŞIO II_2, 89, TDRG, N. A. BOGDAN, C. M. 160, ALR II 6 798/682, 990.

— Şi: **nişadăr** (N. A. BOGDAN, C. M. 160), **nişadír** (ŞIO II_2, 89), **nişadór** subst.

— Din tc. **nişadır.**

NIŞADÓR subst. v. **nişadîr.**

NIŞÁFTĂ s. f. (Regional) Poznă, greşeală (Baia-Fălticeni). ŞEZ. XX, 138.

— Pl.: *nişafte.*

— Etimologia necunoscută.

NIŞÁM subst. Numele unei decoraţii otomane. *Primind învestitura de la chehaia-bei cu cavaleria cea mare a nişamului-iftihar.* DRĂGHICI, ap. ŞIO II_2, 89. *Încărcat de decoraţii, între care şi nişam.* ap. ŞIO II_2, 89. *Să-i aducă din hordie un nişam, un post, un cin.* BOLLIAC, ap. ŞIO II_2, 89.

— Pl.: ?

— Din tc. **nişan.**

NIŞANGÍ s. m. v. **nişangiu.**

NIŞANGÍU s. m. Mare demnitar turc din Imperiul otoman, însărcinat cu redactarea actelor, cu desenarea şi cu aplicarea parafei imperiale. *Cazechier care fusese mai înainte nişangi* (începutul sec. XVIII). ŞIO II_2, 89. *Au făcut împărăţia în locul lui, vizir, pe Mehmet-Emin-paşa, ce fusese nisangiu* (sfîrşitul sec. XVIII). LET^2. III, 260. *Nisamgiul..., cei patru defterdari.* BĂLCESCU, ap. ŞIO II_2, 89. *În cancelaria* [vizirului]... *se efectuau edictele imperiale, cari purtau diferite nume, în genere ferman sau hat, ordin din partea sultanului, oral sau scris:*

în cazul din urmă, dacă avea în capul edictului turana sau semnătura împăratului, pusă de nişangiu (care redacta aceste acte), se numea şi hatişerif. ŞIO I, XXVII. ◇ *Nişangi-başa* = secretar de stat. *Atunci au făcut vizir în locul lui pe un nişangi-başa, care era om de nimica* (sfîrşitul sec. XVIII). ŞIO II_2, 89.

— Pl.: *nişangii.* — Şi: **nişangí, nisamgiu, nisangíu** s. m.

— Din tc. **nişancı.**

NIŞASTEÁ s. f. (Învechit) Lamură (de făină). *Nişasteaua de oca una 1 ban* (a. 1792). ŞIO II_1, 272, cf. MN (1836), $76^2/26$. *Ia praf de ochi de rac, prăfuiţi foarte supţire ca nisaşteaua.* PISCUPESCU, O. 287/5. *Să se presare cu nişaştea.* id. ib. 306/8, cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF. *Rahagiul . . . cu tahîn şi nişiştea prepară diferitele varietăţi de halva, halviţă şi rahat.* ŞIO I, CCXXXVIII, cf. ALEXI, W., TDRG.

— Şi: **nişaşteá, nişăşteá** (MN 1836, $76^2/26$), **nişeşteá** (ŞIO II_1, 272), **nişişteá, nişteşteá** (PONTBRIANT, D.), **nisaşteá, nisişteá** (ALEXI, W.), **nistesteá** (LM) s. f.

— Din tc. **nişaste** „amidon, feculă".

NIŞAŞTEÁ s. f. v. **nişastea.**

NÍŞĂ s. f. **1.** Adîncitură (dreptunghiulară, în formă de arcadă etc.) anume lăsată într-un zid, în peretele unei sobe etc., în care de obicei se aşază obiecte decorative, lucruri de uz casnic etc. V. f i r i d ă, o c n i ţ ă. *Pe ist părete, se află o săpătură în forma unei nişe seau scăfătură lungăreaţă.* CALENDAR (1847), 52/21. *Deasupra patului, într-o nişă, o scară de frînghie — mijloc de salvare în caz de incendiu.* BART, S. M. 41. *Am văzut un bust de bronz stînd neclintit, ca toate busturile, într-o nişă adîncă.* STANCU, R. A. I, 126. *Un mic raft ascuns aproape într-o nişă practicată în zidul în care se afla uşa.* V. ROM. decembrie 1958, 17.

2. Intrînd amenajat pe o latură a încăperii şi care serveşte ca anexă a unei camere (de locuit). V. a l c o v. *Un dormitor cu o nişe mare, unde era divanul în dreapta spre fereastră, cu uşa de la baie în stînga.* V. ROM. iulie 1954, 20.

3. Construcţie specială, în formă de dulap sau de cameră, cu pereţii de sticlă, folosită în laboratoare, pentru lucrul cu substanţe vătămătoare. Cf. LTR^2.

4. Intrînd amenajat în picioarele drepte ale unui tunel sau în peretele unei galerii de mină, pentru a servi ca refugiu. Cf. LTR^2, DER. ✦ Cavitate amenajată în radierul sau în pereţii laterali ai unei ecluze sau ai unui stăvilar, pentru adăpostirea părţilor mobile (porţi, stavile) la trecerea navelor prin secţiunea respectivă. Cf. LTR^2.

5. (În sintagma) *Nişă de abraziune* = formă de relief avînd aspectul unei firide alungite, apărută la baza unei faleze alcătuite din roci rezistente la eroziune, datorită acţiunii valurilor. Cf. DER.

— Pl.: *nişe.*

— Din fr. **niche.**

NIŞĂŞTEÁ s. f. v. **nişastea.**

NÍŞCAI adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NIŞCHÍT, -Ă pron. nehot. v. **neşcît.**

NIŞCHIŢÉL, -EÁ adj. (Învechit) Diminutiv al lui n e ş c h i t; puţinel. *Doamne, de nişchit* (d e n t r u *nişchiţelu* H) *de pămîntu împarţi-o în viaţa loru.* PSALT. 24, cf. ANON. CAR., CUV. D. BĂTR. I, 295, DDRF.

— Pl.: *nişchiţei, -ele.*

— **Nişchit** + suf. *-el.*

NIŞCORÉŢI subst. pl. v. **nicorete.**

NIŞCORÎCI s. m. = **mişcorici.** ✦ (Regional) Păduche. Cf. SCL 1963, 26.

NÍŞCOTĂ s. f. v. **nişotă.**

NIŞEŞTEÁ s. f. v. **nişastea.**

NIŞINÁR s. m. (Zool.; prin Mold.) Alunar *(Myoxus avellanarius).* Cf. HEM 947, DDRF.

— Pl.: *nişinari.*

— **Nişină** + suf. *-ar.*

NIŞINĂ s. f. (Regional) Alună (fructul arbustului *Corylus avellana)* (Bistricioara-Borsec). Cf. H X 44.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Cf. m i ş i n ă.

NIŞIŞTEÁ s. f. v. **nişastea.**

NÍŞTA subst. (Prin Ban.) Ceva neînsemnat, fără valoare. NOVACOVICIU, C. B. II, 5. *Tu eşti „nişta" prîngă mine.* id. ib.

— Din scr. **ništa** „nimic".

NÍŞTE art. nehot. (Exprimă imposibilitatea de a preciza sau intenţia de a lăsa neprecizată identitatea, cantitatea şi, mai rar, calitatea noţiunii exprimate de substantivul înaintea căruia se află)

1. (Precedă substantive la plural şi exprimă o cantitate nedeterminată, reprezentînd pluralul art. nehot. *un, o) Ipac să ştii cum se-au prins neşte meşter den Ţarigrad cum vor treace aceale corabii* (a. 1521). HURMUZAKI, XI, 843. *Un om în dzi de sîmbătă culegea neşte aşchii şi neşte surceale aduna.* CORESI, ap. GCR I, 24/6. *Şi-l găsiră la un puţ nişte ovreai.* MOXA, ap. GCR I, 59/35. *Şi luară din rodul ei neşte struguri de neam bun de vie* (a. 1642). GCR I, 100/18. *Îi lepădă,*

unde ştia neşte heri salbateci. PRAV. 91. *Zidi în oraş de usebneşte curţi prea frumoase* (a. 1648). GCR I, 133/28. *Pomeneaşte de nişte cuvinte a lui Pătru.* N. TEST. (1648), 174^{v}/23. *Pentru preotul ce va mărturisi strămbu, au socotit nişte dumnezăeşti părinţi, cum să nu se oprească acela preot de popie, ce să i să ia popia de tot* (a. 1652). GCR I, 160/19. *Şi neşte muieri dintru noi ne spămăntară* (cca 1650—1675). id. ib. 232/2. *Stătu cu picioarele pre nişte ramuri.* NEAGOE, ap. GCR I, 165/25. *Veni jalobă din tîrg la divan de nişte fămei pre acel vătav nou.* M. COSTIN, O. 90. *Nişte letopisăţe pre urmă scrisă de o samă de boiari.* N. COSTIN, L. 44. *Şi aşe căde turcii, ca cînd ar căde nişte pere coapte dintr-un păr, cîndu-l scutură oamenii.* NECULCE, L. 238. *Nu zic că den om în om n-au rămas şi aici nişte spuneri şi nişte poveşti, mai vîrtos bătrînii ce povestesc de cele ce au fost.* C. CANTACUZINO, CM I, 6. *Sfîrşi Radul Vodă întru nişte întîmplări rele ca acestea.* ANON. CANTAC., CM I, 92. *La neşte prieteni, boiari mari unguri, ducîndu-l, l-au odihnit.* R. POPESCU, CM I, 286. *Au mers nişte ghenerali de ai lui, şi l-au împins afară.* AXINTE URICARIUL, ap. GCR II, 19/30. *Să apucă de nişte lucruri mari ca acealea* (cca 1705). GCR I, 354/10. *Fiind măria-sa îndemnat de nişte obraze mari bisericeşti şi mireneşti, pline de zavistii şi de reutate, au trimis la noi cu poruncă mare pre duhovnicul lui.* ANTIM, P. XXIII. *Să afle nişte poduri şi nişte trecători.* CRITIL, ap. GCR II, 152/15. *Acum* [sabia] *tăcea de mulţi ani încoace, Virîtă pentre neşte boloboace.* BUDAI-DELEANU, T. V. 41. *Mergănd pre drum pre lăngă nişteaie harbuzării* (a. 1808). GCR II, 200/28. *O găină clocea nişte oao de şarpe, cu toată osîrdia* (a. 1812). id. ib. 211/29. *Pentru că sănt rănduitu spre hotărîre a nistor moşîi, nu lipsăsc a nu înştiinţa pe svinţăie ta ca să trimeţu vechilu* (a. 1812). IORGA, S. D. XI, 66. *La judecătoria judeţului Muşcel se vînd cu mezat nişte case ale lui Stănică.* CR (1833), 128^{2}/29. *El întemeiază chibzuirile şi purtarea sa pe nişte cuvinte sau păreri nestatornice.* MARCOVICI, D. 8/3. *Scăpa din videre nişte asămine sfinte datorii.* DRĂGHICI, R. 153/4. *Nişte tufe de flori.* GORJAN, H. I, 4/32. *Iată nişte merişoare.* BĂRAC, ap. GCR II, 174/35. *Nişte griji mult mai cu cale, Se cuvine să cuprindă minutele vieţii tale.* CONACHI, P. 258. *Visă că picase în nişte turme de ţapi furioşi.* BĂLCESCU, M. V. 392. *Nişte curci îmbătrînite, Gîrbovite şi zburlite Sta sub şură tremurînd.* ALECSANDRI, P. I, 206. *Împăratul arată spînului nişte pietre scumpe.* CREANGĂ, P. 216. *Se apucă şi ea de găti nişte bucate înfricoşate.* ISPIRESCU, L. 23. *Poate că sînt nişte scăpaţi de la vreun arest.* HOGAŞ, DR. I, 4, cf. 6. *Nişte bani stau pe colţul mesei.* BACOVIA, O. 204, cf. 227. *Nevastă-mea i-a dat nu ştiu ce, să-i cumpere de la Bucureşti, nişte panglici, nişte ace.* SEBASTIAN, T. 194. *Nişte pui de porumbiei, De argint şi de polei, Vin în stoluri, ca o ceată.* ARGHEZI, C. O. 70. *Empedocles socoteşte că ceea ce pune elementele materiale în mişcare, ceea ce le face să se atragă sau să se respingă sînt nişte forţe deopotrivă cu ale iubirii şi ale urii.* VIANU, M. 41. *Căpitanul avea de gînd să întîrzie o după-amiază şi o noapte, pentru anumite socoteli cu nişte simpatrioţi.* TUDORAN, P. 12. *Nădăjduia că Iosiv are să-l împrumute cu nişte bani.* T. POPOVICI, SE. 15. *Foşneau nişte plopi tineri, abia înfrunziţi.* BARBU, Ş. N. 12. *Nu sînt, e drept, nişte vulturi.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/1. *Ştie să relateze cursiv nişte fapte diverse semnificative.* GL 1962, nr. 419, 2/2. *Dodată iată nişte lăcuste.* POP., ap. GCR II, 365. *Scrie două, trei rînduri Şi-l ajung nişte gînduri.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 120. *Puse neşte plăcinte într-o merindare.* RETEGANUL, P. III, 58. *Am adus nuşte mere.* VICIU, GL. ◇ (În comparaţii) *Aceia oameni sănt toţi ca neşte oameni neînţelepţi.* CORESI, ap. GCR I, 27/36. *Le mînă ca neşte fierii* (cca 1580). CUV. D. BĂTR. II, 340/5. *Ne dădem ca neşte oi spre giunghiare.* VARLAAM, C. 47. *Ca nişte lupi zvăpăiaţ* (a. 1642). GCR I, 95/15. *Ca nişte lupi într-o turmă făr de nici un păstor, au întrat într-înşii, de-i snopiia şi-i junghiia.* URECHE, L. 178. *Aceastea cuvinte să cheamă ca neşte izvoade.* PRAV. 223, cf. 18, 21, 62. *Să ne fie noao ca nişte păstori.* EUSTRATIE, ap. GCR I, 77/19. *Ca neşte rei şi zavistnici ce era . . ., făcură svatu, să ucigă şi pre Lazar* (cca 1600—1650). GCR I, 140/37. *Toate meşteşugurile lui ceale hicleane, ca nişte păianjeni să strica* (a. 1654). id. ib. 171/25. *Începură a li să închina ca neştor dumnedzăi.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 163^{v}/26. *Apostolii . . . poftiia să moară ca nişte săvîrşiţi.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 6/51. *Să-i stăpînească ca pre nişte slugi* (a. 1699). GCR I, 330/23. *Totdeauna i-au biruit pe ei ungurii şi alţii, ca pe neşte podani ai lor.* R. POPESCU, CM I, 236. *Ca nişte slugi ai lui D*[u]*mnedzeu.* ANTIM, ap. GCR II, 28/36. *Eu vă trimeţ pre voi, ca pre nişte oi în mijlocul lupilor* (a. 1747). GCR II, 38/4. *Ca nişte ciini de casă* (cca 1750—1780). id. ib. 84/30. *Cu cuvintele ca cu neşte flori îţ împletesc cununi.* MOLNAR, RET. 8/19, cf. 57/2. *Eu nu cutez a socoti ca neşte basne cele ce povestesc scriptorii bizantinenilor despre neamurile schitilor.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Să vor înălţa apele . . . şi vor sta ca nişti ziduri* (a. 1815). GCR II, 217/7. *Fără muncă, osteneală, ca nişte stăpînitoare, Nici te-ntreabă cînd mănîncă rodul tău cel din sudoare.* CONACHI, P. 291. *Românii . . . se jertfiră ca nişte martiri pentru apărarea civilisaţiei.* BĂLCESCU, M. V. 8, cf. 393. *Stelele . . . Luceau ca nişte candeli aprinse p-un mormînt.* ALEXANDRESCU, M. 25, cf. 5. *Era odată o babă care avea trei feciori nalţi ca nişte brazi.* CREANGĂ, P. 3. *Ca nişte păsări triste, aiurite.* CERNA, P. 75. *Alături baionetele sclipesc Ca nişte ochi egali şi siguri.* CAMIL PETRESCU, V. 24. *Ca nişte ritmice ciocane Răsună paşii pe asfalt.* TOPÎRCEANU, B. 66, cf. id. P. O. 17. *Munţii se prelungesc în afara*

arcului carpatic, sub formă de dealuri, parcă ar fi nişte întăriturĭ înaintate. STOICA, VÎN. XI. *S-au strîns copacii-n faţa porţii ca nişte domni veniţi pe jos.* ARGHEZI, F. 16. *Este ca şi cum ... şi-ar închipui diferitele discipline ştiinţifice ca pe nişte unităţi închise.* VIANU, M. 128. *Ca la nuştu boi.* ALR II 6 825/95. ◇ (Înaintea unui substantiv care redă o idee de calitate negativă, accentuează valoarea peiorativă a substantivului) *Voi sînteţi urmaşii Romei? Nişte răi şi nişte fameni!* EMINESCU, O. I, 151. *Pesemne păcatele cele mari şi grele m-au aruncat şi aici să învăţ nişte ţopîrlani sălbatici.* CREANGĂ, A. 77. *Iaca nişte papugii, ... nişte scîrţa-scîrţa pe hîrtie. Îi ştim noi.* CARAGIALE, O. VI, 3. *Ai lui Sofron or fost totdeauna neşte otrepe.* T. POPOVICI, S. 163. *Săracii boii cornuţi Cum însoară nişte muţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 454, cf. 433. ◇ (Precedă substantive la sg., de obicei cu valoare colectivă sau nume de materie) *Să-l ungem pre el ca şi cu neşte mir de mult preţ* (a. 1642). GCR I, 101/24. *Va mearge neştine să-şi aducă nişte dobitoc den cămp.* PRAV. 18. *Cela, ce va fi luat plată, ca să aducă neşte negoţ den loc în loc.* ib. 47. *Toată nădeajdea că (! ca) neşte fum să stînge* (a. 1669). GCR I, 184/34. *Se umplură de miroseală bună, ca de neşte mir bine mirositoriu* (a. 1675), id. ib. 225/23. *Muiară-se cuventele lor mai vărtos de untul (neşte* o l o i D). PSALT. 106. *Pohtesc moartea, şi nu o nemeresc, scurmîndu-o ca neşte comoară.* BIBLIA (1688), 364²/15. *Bărbatul aceaştie au avut nişte aveare a oarecui pus(ă) la el* (a. 1692). GCR I, 306/31. *Arde un stuh mare, trestie, pe nişte vînt mare.* NECULCE, L. 243. *Să făcuse nişte tălhărit.* id. ib. 284. *Ca cum am fi întrat peste niştea tinoasă piştealniţă.* CANTEMIR, ap. GCR I, 360/21. *Nişte lucrătoare doftorie.* MINEIUL (1776), 159r¹/17. *Agiunsără la un iezăr cu nişte apă dulce şi limpede.* ALEXANDRIA (1784), ap. GCR II, 134/13. *Ca să-i fie mai moale culcuşul, au aşternut nişte iarbă uscată.* DRĂGHICI, R. 54/5. *Ia şi tu o bucată de mămăligă din colţari şi cu nişte ceapă şi mînîncă.* CREANGĂ, P. 9. *A început a cotrobăi prin chilna căruţei să găsească nişte frînghie.* id. ib. 125, cf. 122. *Tespiu pusese la masă mîncările cele mai bune ... şi nişte vin mai bătrîn şi decît dînsul.* ISPIRESCU, U. 32. *Am mai cules nişte fasole.* N. REV. R. I, nr. 1, 36. *Mare lucru n-avem. Dar e nişte raţă pe varză rămasă de la prînz.* SEBASTIAN, T. 253. *Munţii se topesc, şi pică, Şi curg toţi ca nişte ceară.* TEODORESCU, P. P. 113. *Să-i ducă nişte pînză pentru o cămeaşă.* SBIERA, P. 99. *Au dat de-o cîmpie, unde secera trei fete la nişte grîu.* id. ib. 116. *Au fript nişte carne de iepure.* RETEGANUL, P. II, 71. *Se topeşte ca neşte rouă.* id. TR. 116. *Îi leagă de mînuţă neşte coardă de la ceteră să nu se deoache.* ALR II 4 226/141.

2. (Învechit, înaintea unui substantiv precedat de un numeral; cu valoare de adj. nehot.) Oarecare, nu ştiu ce; un fel de. *Nişte trei voinici luninaţi de cănta şi cădea trupul măceniculuĭ.* VARLAAM, C. 457. *Era 12 rînduri din pregiur în tot zidiul, ca neşte 12 brîie.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 46v/20. *Fiind închişi neşte şeapte svinţi multă vreame, le purta de grije.* id. ib. 73r/13.

— Gen. - dat: (învechit) *niştor* şi *nistor*. — Şi: (învechit şi popular) **néşte**, (învechit) **niştea, níşteaie, níşti**, (regional) **níştre** (ALR II 3 812/727), **néştu** (ALR I 985/790), **núşte, núşti** (ALRT II 63), **núştu, núştuc** (ALR II 2 924/95) art. nehot.

— Lat. **nescio quid** „nu ştiu ce".

NÍŞTEA art. nehot. v. **nişte.**

NÍŞTEAIE art. nehot. v. **nişte.**

NIŞTÉR s. n. (Turcism învechit) Lanţetă; bisturiu. *Pe aceste fete gemine unii din gerahi văzîndu-le, au zis că pot să le despartă cu nişterul* (a. 1715). ŞIO II$_2$, 157, cf. DDRF, BARCIANU. *Chirurgul (numit odinioară gerah), la care se rapoartă vorbe ca nişter, serpengea şi tiftic.* ŞIO I, CCXXXVII, cf. ALEXI, W., TDRG.

— Pl.: *niştere.* DDRF.

— Din tc. **nişter.**

NIŞTEŞTEÁ s. f. v. **nişastea.**

NÍŞTI art. nehot. v. **nişte.**

NIŞTÍNE pron. nehot. v. **neştine.**

NIŞTOCÍT, -Ă adj. (Regional) Nenorocit **(1)**, prăpădit; lihnit. Com. din BANAT. *Umblă nistocit de foame.* ib.

— Pl.: *niştociţi, -te.*

— De la **nişotă.**

NÍŞTOTĂ s. f. (Învechit şi regional) **1.** Lipsă; sărăcie. *Cînd iară acolo norodul se-ară însătoşa pentru niştota apeei.* PALIA (1581), ap. DHLR II, 517, cf. TDRG. *Are să fie mişcotă în ţeară.* REV. CRIT. III, 160, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 14.

2. Nevoie **(1)**, trebuinţă, necesitate **(1)**. *Duceţi acasă grîul vostru carele v-aţi cumpărat pre niştotă-vă.* PALIA (1581), ap. DHRL II, 517. *Tipografia rumănească să o rădicăm din porunca măriei tale, după niştota preuţilor rumăneşti* (a. 1683). CCR 115/11.

3. Nenorocire **(2)**, nefericire. *Pre el nu voiu lăsa... nici întru niştotă.* CORESI, ap. DHLR II, 517.

— Şi: (regional) **níşcotă** (REV. CRIT. III, 160), **míştotă** (DENSUSIANU, T. H. 37, 56, 325), **míşcotă** s. f.

— Din v. sl. **нищета.**

NÍŞTRE art. nehot. v. **nişte.**

NIT s. n. Tijă de metal (cilindrică), prevăzută cu un cap de diametru mai mare decît corpul,

folosită la nituire. *Nituri de alamă... cu sau fără şurupuri* (a. 1875). ap. TDRG, cf. DDRF, DAMÉ, T. 87, JAHRESBER. X, 200, NICA, L. VAM., DS, IOANOVICI, TEHN. 154. *Niturile se întrebuinţează atunci cînd trebuie să îmbinăm două piese cu suprafeţe plane.* SOARE, MAŞ. 52, cf. 60. *Atelierul nostru a cerut din vreme niturile, arătînd în comandă dimensiunea necesară.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 490. *Nu făcuse altceva decît să cerceteze nesăţios vaporul de fier; pipăia tabla, niturile, întăriturile.* TUDORAN, P. 48. *Niturile cele mai utilizate sînt executate din oţel laminat rotund.* LTR². *Batim niturili.* ALR II/I h 296/551.

— Pl.: *nituri.*

— Din germ. **Niet.**

NITÀM-NISÁM adv. (Popular şi familiar; adesea precedat de „aşa") Deodată (şi în mod nepotrivit), pe neaşteptate, nici una nici alta, pe nepusă masă, nici una nici două; (popular şi familiar) tam-nisam. *Mai dăunăzi mă-ntîlneşte unul ce-i zic Clevetici şi mă-ntreabă ni-tam ni-sam de sînt ca dînsul, demagog.* ALECSANDRI, T. 38. *Mă rog de iertare, că dau busta-n casă nitam-nisam.* id. ib. 540, cf. 954. *De cînd lumea-i lume, ştiam că sînt virtuţi şi viţiuri... Şi acuma ni tam ni sam, să nu mai fie vorba de ele, ci numai de meritele fiştecăreia?* CONTEMPORANUL, IV, 503. *Porunceşte... să-l culce în nişte case nelocuite, unde culca pe toţi musafirii cari veneau aşa ni-tam, ni-sam.* CREANGĂ, P. 301. *Starostele tău era un prost... Să-ţi trîntească propunerea ni tam ni sam!* I. NEGRUZZI, S. I, 64. *Ei, cum? Te-a bătut ne-tam, ne-sam?* SANDU-ALDEA, D. N. 199. *Privii lung şi mirat pe acest călugăr, care, nitam-nisam, se uita chiorîş la mine.* HOGAŞ, DR. II, 5. *Aşa nitam-nisam, nici să mă-ntrebe, nici să-i dau voie.* KLOPŞTOCK, F. 33. *Aşa, nitam-nisam, domnul Daniil Macovei a făcut cunoştinţa fetei şi cel dintăi pas spre căsătorie.* SADOVEANU, O. II, 600. *Revoluţia nu a venit aşa, netam-nisam, ca o modă de pălării şi cravate.* ARGHEZI, B. 143. *Ies la gioc tăti poşodicurili nintrebati de nimi şi aşă nitam-nisam, făr di-om pchic di ruşîni macar.* ŞEZ. II, 209, cf. MARIAN, T. 275, I. CR. III, 120.

— Scris şi: *ni-tam nisam, ni tam ni sam.* — Şi: **netàm-nesăm** (scris şi *ne-tam ne-sam*), **netăm-nisám, nisàm-nitám** (scris *ni sam ni tam*, CONTEMPORANUL, IV, 822) adv.

— Din bg. **ни там ни сам** „nici aici, nici acolo; nicăieri".

NÎTAMĂR s.n. v. **nithamer.**

NÎTĂ interj. (Transilv.; construit cu un pronume în acuzativ) Iată! iacă! ia! uite! Cf. BRAN, S., VAIDA. *Nită-l-ai cum şede, în loc să lucre.* MAT. DIALECT. I, 82, cf. 183, 213.

— **Ni²** + [ia]**tă.**

NÎTHAMER s. n. (Prin Mold.) Ciocan de nituit. GLOSAR REG.

— Pl.: *nithamere.* — Şi: **nítamăr** (GLOSAR REG.), **míthamăr** (ib.) s. f.

— Din germ. **Niethammer.**

NITILEÁC, -Á adj. (Învechit) Obligat, îndatorat. [Dascălul] *să fi*[e] *nitileac la toată slujba bisericii* (a. 1807). IORGA, S. D. XII, 198, cf. KLEIN, D. 115.

— Pl.: *nitileaci, -ce.*

— Etimologia necunoscută.

NITOFLÉTE adj. v. **nătăfleţ.**

NITOLÓG, -OÁGĂ adj. (Regional) Prostănac şi leneş (Mărăşeni-Vaslui). LEXIC REG. 64.

— Pl.: *nitologi, -oage.*

— Etimologia necunoscută.

NITRÁ vb. I. Tranz. (Chim.) A efectua o nitrare. (Refl. pas.) *Metanul se nitrează cel mai greu.* LTR² XI, 480. *Hidrocarburile parafinice... se pot nitra şi cu acid azotic diluat.* ib.

— Prez. ind.: *nitrez.*

— Din fr. **nitrer.**

NITRAGÍN subst. Îngrăşămînt bacterian pentru culturile de plante leguminoase. *Preparate, care au fost denumite îngrăşăminte bacteriene, cum sînt nitraginul şi azotogenul sau azotobacterinul.* AGROTEHNICA, I, 185. *Nitraginul, diluat în apă, se aplică seminţelor de leguminoase, înainte de semănat.* LTR². *Nitraginul se prepară în laboratoare industriale.* ib., cf. DER.

— Din fr. **nitragine.**

NITRÁRE s. f. Introducere a unui radical nitro- într-un compus organic, de obicei cu ajutorul acidului azotic sau al unui amestec de acid azotic şi acid sulfuric. *Celuloză pentru nitrare.* LEG. EC. PL. 467. *Reacţiile de nitrare ale combinaţiilor aromatice au o importanţă excepţională în industria chimică şi sînt aplicate în numeroase fabricaţii.* LTR². *Nitrarea în fază gazoasă.* DER.

— Pl.: *nitrări.*

— V. **nitra.**

NITRÁT s. m. (Chim.) Azotat. Cf. ASACHI, L. 59¹/30, BULETIN, F. (1843), 23/10, NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, BARCIANU, ALEXI, W. *Combinat acidul azotic cu alte corpuri dă săruri, cari să numesc azotate sau nitrate.* BIANU, D. S., cf. NICA, L. VAM. 167, YGREC, M. N. 31. *Plantele iau azotul din pămînt, în care azotul se află sub formă de nitraţi.* MACAROVICI, CH. 261. *Nitraţii reprezintă hrana principală azotată pentru plante.* AGROTEHNICA, I, 111. ◇ *Nitrat*

de argint = azotat de argint. *Injecţiunile de nitrat de argint, medicaţiunile mercuriale, sînt cele două de căpetenie cause a acestor boale.* MAN. SĂNĂT. 350/16. *La o temperatură de 190° nitratul de argint să transformă în o masă topită ce curge ca uleiul.* BIANU, D. S. 74, cf. NICA, L. VAM. 167. *Întrebuinţăm instilaţii de nitrat de argint.* YGREC, M. N. 65. *Se adaugă o soluţie diluată de nitrat de argint.* CHIM. AN. CALIT. 173.

— Pl.: *nitraţi* şi (învechit, n.) *nitrate.*

— Din fr. **nitrate.**

NITRĂRÍE s. f. (În dicţionarele din trecut) Loc unde se fabrică nitrul. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., PONTBRIANT, D.

— Pl.: *nitrării.*

— **Nitru** + suf. *-ărie.*

NITRÉŢ s. n. v. **nutreţ.**

NITRÉVNIC, -Ă adj. v. **netrebnic.**

NÎTRIC, -Ă adj. (Chim.) Azotic. *Spirt de sare nitrică.* HOL. 8. *Ungerile la lingurea cu spirt de sare nitrică cu şervete muiete în apă caldă puse pe stomah.* AR (1831), 456[1]/28, cf. VALIAN, V. *Acrime nitrică.* ASACHI, L. 59[1]/12, cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM. *Solul se îmbogăţeşte în azot organic, amoniacal şi nitric.* AGROTEHNICA, I, 110. ◇ *Acid nitric* = acid azotic. Cf. NEGULICI. *Ferul comunică pămîntului o faţă roşetică, care devine mai arătoasă prin acidul nitric (apă tare).* BREZOIANU, A. 17/30, cf. PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, DER.

— Pl.: *nitrici, -ce.*

— Din fr. **nitrique.**

NITRIÉRĂ s. f. (În dicţionarele din trecut) Loc de unde se extrage nitrul. Cf. COSTINESCU, ALEXI, W.

— Pronunţat: *-tri-e-.* Pl.: *nitriere.*

— Din fr. **nitrière.**

NITRIFICÁ vb. I. T r a n z. (Chim.) A produce o nitrificare. Cf. DL, DM. *Amoniacul şi sărurile de amoniu fiind repede nitrificate, îngrăşămintele de amoniu trebuie aplicate numai atunci cînd pot fi utilizate imediat de plante.* LTR[2].

— Prez. ind.: *nitrífic.*

— După fr. **nitrifier.**

NITRIFICÁRE s. f. Proces prin care amoniacul provenit din descompunerea substanţelor organice din sol se transformă în acid azotos şi apoi în acid azotic, sub acţiunea bacteriilor nitrificatoare; (rar) nitrificaţiune. Cf. LM, DM. *Nitrificarea sporeşte mobilitatea calciului şi magneziului.* AGROTEHNICA, I, 203. *Nitrificarea încetează la temperaturi sub 5° şi peste 55°.* LTR[2].

— Pl.: *nitrificări.*

— V. **nitrifica.**

NITRIFICATÓR, -OÁRE adj. (Chim.) Care produce o nitrificare. *Pentru oxidarea amoniacului şi transformarea lui în nitraţi, bacteriile nitrificatoare au nevoie de oxigen.* AGROTEHNICA, I, 106, cf. 111.

— Pl.: *nitrificatori, -oare.*

— **Nitrifica** + suf. *-tor.*

NITRIFICAŢIÚNE s. f. (Chim.; rar) Nitrificare. Cf. COSTINESCU, LM.

— Pronunţat: *-ţi-u-.* — Pl.: *nitrificaţiuni.*

— Din fr. **nitrification.**

NITRÍL s. m. Substanţă organică, ester al acidului cianhidric. *Dacă o amîdă perde apă, ea se transformează într-o nouă combinaţiune, căreia s-au dat numele de nitril.* PONI, CH. 310. *Nitrilii se obţin prin introducerea grupei cian (-CN) în combinaţiile organice.* MACAROVICI, CH. 591. *În natură, nitrilii se găsesc în cantităţi mici.* LTR[2]. *Nitrilii acizilor inferiori sînt buni solvenţi.* ib., cf. DER.

— Pl.: *nitrili.*

— Din fr. **nitrile.**

NITRÎT s. m. (Chim.) Azotit. Cf. LM. *Sărurile* [acidului azotos] *se numesc... nitriţi.* MACAROVICI, CH. 307. *O reacţie alcalină indică prezenţa sărurilor alcaline ale acizilor slabi; sînt deci prezenţi: ... nitriţi, fosfaţi secundari şi terţiari, sulfuri.* CHIM. AN. CALIT. 352. ◇ *Nitrit de sodiu* = substanţă chimică, incoloră, cristalizată, solubilă în apă, folosită ca medicament în hipertensiunea arterială şi în spasmele arterelor coronare. *O reacţie sensibilă pentru ionul mercuros este reacţia cu nitrit de sodiu şi nitrat de argint.* ib. 184, cf. DER.

— Pl.: *nitriţi.*

— Din fr. **nitrite.**

NITRO- Element de compunere care arată prezenţa într-o moleculă a unei substanţe a grupării funcţionale $-NO_2$ şi care serveşte la formarea unor substantive ca *nitroderivat* etc.

— Din fr. **nitro-.**

NITROBENZÉN subst. Lichid uleios, galben deschis, insolubil în apă, otrăvitor, cu miros de migdale amare, provenit din nitrarea benzenului şi întrebuinţat în industrie. *Se formează nitrobenzenul, care se recunoaşte prin mirosul caracteristic de migdale amare.* CHIM. AN. CALIT. 251. *Nitrobenzenul e foarte toxic, atît în stare de vapori (inhalare), cît şi atunci cînd se absoarbe prin piele, putînd produce şi leziuni ale sistemului nervos.* LTR[2], cf. DM, DER.

— Din fr. **nitrobenzène.**

NITROCELULÓZĂ s. f. Substanţă solidă, de culoare albă, cu aspect fibros, obţinută prin tratarea celulozei, bumbacului etc. cu un amestec de acid azotic şi de acid sulfuric şi întrebuinţată mai ales ca exploziv; azotat de celuloză. Cf. LTR[2]. *Nitroceluloza umedă poate fi manipulată, transportată şi stocată ca atare, fără pericol de explozie.* ib. *Nitrocelulozele mai sărace în azot servesc la fabricarea lacurilor.* DER.
— Pl.: *nitroceluloze.*
— Din fr. **nitrocellulose.**

NITRODERIVÁT s. m. Substanţă organică ce conţine în molecula ei gruparea funcţională $-NO_2$ legată direct de atomul de carbon. Cf. MACAROVICI, CH. 308, 430, 460, DER.
— Pl.: *nitroderivaţi.*
— **Nitro- + derivat.**

NITROGÉN s. m. (Chim.) Azot. Cf. NEGULICI. *Plantele au puţin, animalele au mult nitrogen sau azot.* BARASCH, B. 1, cf. id. I. N. 31, LM, PONI, CH. 28, BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM.
— Pl.: *nitrogeni.* DM.
— Din fr. **nitrogène.**

NITROGLICERÍNĂ s. f. Lichid uleios, incolor sau gălbui, obţinut prin acţiunea acidului azotic asupra glicerinei şi întrebuinţat mai ales la fabricarea dinamitei; trinitrat de glicerină. Cf. ALEXI, W., BIANU, D. S. 745, ŞĂINEANU, D. U., NICA, L. VAM. 167, DL, DM. *Nitroglicerina pură şi neutră e stabilă mult timp la temperatura normală şi poate fi păstrată timp îndelungat.* LTR[2]. *Numele ştiinţific al nitroglicerinei este trinitrat de glicerină.* DER.
— Din fr. **nitroglycérine.**

NITRÓS, -OÁSĂ adj. (Chim.) Azotos. *Să mai află încă oarecare lacuri selcii şi nitroase.* AR (1829), 196[1]/10, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., NEGULICI, PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, ALEXI, W., DER.
— Pl.: *nitroşi, -oase.*
— Din fr. **nitreux.**

NITROTOLUÉN subst. Substanţă de culoare gălbuie, cu miros caracteristic, insolubilă în apă, solubilă în solvenţi organici, folosită mai ales pentru obţinerea unor amine. Cf. DER.
— Pronunţat: *-lu-en.*
— Din fr. **nitrotoluène.**

NÍTRU subst. (Chim.; astăzi rar) Azotat de potasiu. Cf. ÎNVĂŢĂTURĂ, 11/8, VÎRNAV, F. M. I, 63[v]/4, VALIAN, V., NEGULICI, BARASCH, I. N. 68, PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., COSTINESCU, LM, BARCIANU, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U.
— Din lat. **nitrum,** fr. **nitre.**

NITRURÁ vb. I. Tranz. (Chim.) A efectua o nitrurare. Cf. DM. *Cînd se urmăreşte ca prim scop mărirea rezistenţei la oboseală, pot fi nitrurate şi oţeluri crom, cromnichel... şi altele similare.* LTR[2] XI, 477.
— Prez. ind.: *nitrurez.*
— Din fr. **nitrurer.**

NITRURÁRE s. f. Tratament termochimic care constă în introducerea azotului în suprafaţa unor piese de oţel, pentru a forma un strat cu duritate mare. Cf. DM, LTR[2]. *Scopul nitrurării e obţinerea, la periferia pieselor, a unui strat cu duritate mai mare şi cu rezistenţă la uzură, la coroziune şi la oboseală, mai mari; uneori, prin nitrurare, se urmăreşte, în principal, mărirea rezistenţei... la coroziune.* LTR[2]. *Nitrurarea se poate executa în mediu gazos sau lichid.* ib. *Nitrurarea se realizează prin încălzirea pieselor.* DER.
— Pl.: *nitrurări.*
— V. **nitrura.**

NITRURÁT, -Ă adj. (Despre anumite oţeluri) Care a fost supus nitrurării. Cf. DM. *Pentru mărirea adîncimii stratului nitrurat e necesară ridicarea temperaturii.* LTR[2] XI, 476. *Cînd se urmăreşte realizarea unui strat nitrurat cît mai puţin fragil, nitrurarea se poate efectua chiar la 400...430°.* ib. *Nu se poate mări duritatea superficială a fierului pur nitrurat, cu răcire înceată.* ib.
— Pl.: *nitruraţi, -te.*
— V. **nitrura.**

NITRÚRĂ s. f. (Chim.) Azotură. Cf. COSTINESCU, LM. *La temperatură înaltă azotul se poate uni direct cu unele elemente, formînd nitruri.* MACAROVICI, CH. 261. *În general, nitrurile sînt dure sau foarte dure, însă au stabilitate termică diferită.* LTR[2]. *Nitrurile de fier... au stabilitate termică mică şi se aglomerează uşor la temperatura la care se produce procesul.* ib., cf. DER.
— Pl.: *nitruri.*
— Din fr. **nitrure.**

NITUÍ vb. IV. Tranz. **1.** (Complementul indică două sau mai multe piese) A îmbina, a împreuna, a fixa cu ajutorul niturilor. *Se introduce nitul în gaura comună a pieselor de nituit.* IOANOVICI, TEHN. 156. ◇ Refl. pas. *Ciocan... cu care se nituieşte.* DAMÉ, T. 87. *Marginile tolelor de îmbinat se suprapun şi se nituiesc direct.* LTR[2] XI, 482. *În cazul anumitor construcţii cu zăbrele, unele profiluri cu dimensiuni mici se pot nitui pe aripele profilurilor mari.* ib. ◇ Refl. Fig. *În inima neîncărcată se nituise pas cu pas, zi cu zi, o viclenie sănătoasă.* POPA, V. 309.

2. A forma un al doilea cap al nitului, după ce acesta a fost trecut prin găurile pieselor care trebuie îmbinate. *Există maşini de nituit*

care execută nituirea fie prin lovituri, ... fie printr-o presiune puternică asupra nitului. SOARE, MAȘ. 54. *Mașină-unealtă folosită la nituit.* LTR[2].

— Prez. ind.: *nituiesc.*
— Nit + suf. *-ui.*

NITUÍRE s. f. Acțiunea de a n i t u i și rezultatul ei; nituit[1], nituitură. Cf. DDRF. *Sudajul prin puncte este foarte economic și tinde să înlocuiască în foarte multe cazuri nituirea.* ORBONAȘ, MEC. 406. *Nituirea cu ciocanul pneumatic se face ca și în cazul nituirii cu mîna, cu deosebirea că baterea capului nitului se face pe cale automată cu ciocanul penumatic numit și revolver.* IOANOVICI, TEHN. 156, cf. 154. *Pentru nituiri de cazane, s-au stabilit... relații practice între diferitele elemente ale îmbinării.* SOARE, MAȘ. 59, cf. 52, 55. *După condițiile pe cari trebuie să le îndeplinească îmbinarea, nituirea poate fi: de articulație, de rezistență, de rezistență-etanșare, de etanșare sau ornamentală.* LTR[2]. *Nituirea se efectuează manual sau mecanizat.* DER.

— Pl.: *nituiri.*
— V. **nitui.**

NITUÍT[1] s. n. Nituire. Cf. DDRF, ENC. TEHN. I, 267.

— Pl.: *nituituri.*
— V. **nitui.**

NITUÍT[2]**, -Ă** adj. Care a fost nituit. Cf. DDRF. *Între două șaibe... se află mantaua nituită de cupru.* IONESCU-MUSCEL, TEȘ. 141, cf. DM. ◇ F i g. *Un flăcău, Gavrilă — bine nituit, subțire la mijloc, ... s-a alăturat de ea.* IOVESCU, N. 105. ✦ (Rar) Ferecat, țintuit, bătut cu... *Era un chimir lat, roșcat, nituit cu bani de aramă.* STANCU, D. 21.

— Pl.: *nituiți, -te.*
— V. **nitui.**

NITUITÓR, -OÁRE subst. **1.** S. m. și f. Muncitor calificat specializat în operațiile de nituire. Cf. NOM. PROF. 22, DM. *Nituitorii lucrează în echipe, compuse din 2—5 operatori cu funcțiuni diferite.* LTR[2].

2. S. f. Mașină cu care se nituiește. Cf. DP, LTR[2].

— Pl.: (1) *nituitori, -oare,* (2) *nituitori.*
— **Nitui** + suf. *-tor.*

NITUITÚRĂ s. f. Nituire. Cf. DM, LTR[2].

— Pl.: *nituituri.*
— **Nitui** + suf. *-tură.*

NITVEGHI s. m. (Entom.; regional) Coropișniță *(Gryllotalpa vulgaris)* (Bălăceana-Gura Humorului). COMAN, GL.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *nitveghi.*
— Cf. ucr. м е д в і д ь „urs".

NÎȚCARE adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NIȚÉL, -ÍCĂ adj. Care este în cantitate mică, în număr mic, care reprezintă o parte redusă (din total); de proporții reduse; puțin. *Avea și acolo la Rușava nițele oști.* IST. Ț. R. 26. *Să se puie nițică scamă de cîrpă uscată pă arsătură.* PISCUPESCU, O. 280/10. *Mă duc, zise-ndată, nițel fîn să-i cer.* ALEXANDRESCU, M. 354. *Zîna, din fiecare fel de bucate, ... lua cîte nițele și băga în sîn.* ISPIRESCU, L. 39. *Aveau nițică dreptate.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 169. *Măcar nițică scamă de zare, Nițică nevinovăție, nițică depărtare.* ARGHEZI, VERS. 173. *Fiica împăratului ... ceru grădinarului să-i aducă nițele flori.* FUNDESCU, L. P. I, 82. *Nițică cînepă ziceam să-mi pui.* ZANNE, P. VI, 168. *S-a rugat... să-i mai dea nițele zilișoare.* MUSCEL, 89. *N-ai nițică varză acră, Să gătim cu carne grasă?* PĂSCULESCU, L. P. 287. *Cîte nițel mălai.* ALR II/I MN 110, 2 801/899. ✦ (Adverbial) În mică măsură sau într-o oarecare măsură, i n t r u c î t v a, o a r e c u m; timp de scurtă durată, (relativ) puțin timp; puțin. *Se mai ușură nițel de mîhnirea ce îi sfîșia rărunchii.* GORJAN, H. I, 5/27. *Aveai teamă că-ți vom face nițel concurență?* CONTEMPORANUL, V_2, 483. *Vrei să ieșim nițel împreună, să ne plimbăm?* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 204. *Vino, cocoșelul mamii, vino să ne plimbăm și noi nițel!* REBREANU, NUV. 6. *Aspect... foarte interesant, dar nițel deosebit.* OPRESCU, I. A. III, 43. *Mă oprii nițel, căci e vorba de frate-meu Mitrea.* SADOVEANU, M. C. 35. *În perdeaua de atlas Noaptea i-a intrat de-un ceas. Sfertul lunii de apus S-a urcat nițel mai sus.* ARGHEZI, VERS. 230. *Dacă te uiți nițel mai lung la ce învîrtesc ei, odată te promenești cu un cuțit în gît.* TUDORAN, P. 30. *Mai stau nițel să mai treacă cineva devale, și mă duc!* PREDA, D. 7. *O mașină cînd se poticnește, iese nițel din uz, se mai odihnește.* BARBU, Ș. N. 23. *Poate că nițel mai multe cărți sub căpătîi nu i-ar strica de loc.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 2/6. *Am trecut și eu nițel prin viață.* IL ianuarie 1962, 13. *Mai așteaptă tu nițel, Pînă ce vom ospăta.* ALECSANDRI, P. P. 197. *I se mai moaie nițel Nasul cel de oțel.* ZANNE, P. II, 306. *Mai așteaptă puținel, Ca să-ți spuiu și eu nițel, Ce-am furat și ce-am mîncat.* PĂSCULESCU, L. P. 279. ◇ L o c. a d v. **Nițel cîte nițel** = încetul cu încetul, puțin cîte puțin, treptat. *Împăratul acela al zmeilor mă îndrăgi nițel cîte nițel.* GORJAN, H. IV, 142/25. *Se întețise ura zăcută, -ntre popoare Și ura moștenită, nițel cîte nițel, Zbucnea în năvălire și măcel.* ARGHEZI, C. O. 46.

— Pl.: *niței, -ele.*
— Etimologia necunoscută.

NIȚELÚȘ, -Ă adj. Diminutiv al lui n i ț e l; (regional) niticuș. Cf. ALEXI, W. *Se simte la început nițeluș miros de cîine plouat.* P. CONSTANT, R. 191. *Ajută-mi, Doamne, cu bine Să*

înşir niţeluşe zile. RĂDULESCU-CODIN, M. N. 47. ◇ (Adverbial) *Du-te, fata mea, ... dară mai aşteaptă niţeluş.* ISPIRESCU, L. 350. *Numai niţeluş, jupîne... numaidecît îţi vine rîndul şi d-tale.* REBREANU, NUV. 166. *Cuţul negru peste tot... A dat niţeluş din coadă.* ARGHEZI, VERS. 215. *Vreau să stăm niţeluş de vorbă.* STANCU, R. A. IV, 175. *Dacă totuşi proiectul nu-i aprobat? Uite, d-aia sîntem niţeluş neliniştiţi.* IL martie 1960, 13. *Unii fac aşa: crestează niţeluş un deget de la o mînă.* I. CR. II, 240. *Mai puse Toader oleacă capul jos, să aţipească niţeluş la umbră.* MUSCEL, 31. *A plouat niţeluşi.* ALR I 1 266/748.

— Pl.: *niţeluşi, -e.*

— **Niţel** + suf. *-uş.*

NÍŢICAI adj. nehot. invar. v. **niscai.**

NIŢICÚŞ, -Ă adj. (Regional) Niţeluş. *Aveţi încredere în voi, dar aveţi niţicuşă şi-n noi.* SCL 1963, 26.

— Pl.: *niţicuşi, -e.*

— De la **niţel.**

NIŢOVÁRĂ s. f. v. **niţuvară.**

NIŢUICĂ s. f. (Regional) Numele unui dans popular nedefinit mai de aproape (Poiana-Tîrgu Jiu). H V 390.

— Accentul necunoscut. — Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

NIŢUIÉU s. n. v. **nuţuieu.**

NIŢUVÁRĂ s. f. (Bot.) Brîndușă de toamnă *(Colchicum autumnale).* H IX 509. *Flăcăii şi fetele... se încîrduiesc mai mulţi şi pleacă să adune floricele ca: ghiocei, cocărăi, gîgîţele (pe alocuri: niţuvere şi ghicitori).* MUSCEL, 36, cf. COMAN, GL.

— Pl.: *niţuvere* şi *niţuveri.* — Şi: **niţuvéră** (MUSCEL, 36), **niţovără** (H IX 509) s. f.

— Etimologia necunoscută.

NIŢUVÉRĂ s. f. v. **niţuvară.**

NIUÁNSURI subst. pl. v. **nuanţă.**

NIUMURÚG, -Ă s. m. şi f. v. **nimuric.**

NÌU-NÁU interj. (Regional) Cuvînt care imită sunetul clopotului (Rădeşti-Cîmpulung). ALR I 353/776.

— Formaţie onomatopeică.

NIÚNDĂ s. f. (Maghiarism, prin vestul Transilv.) Maşină de scris. CV 1951, nr. 9—10, 44.

— Pl.: *niunde.*

— Din magh. **nyomda** „tipografie".

NIUNIÚŢ s. m. (Regional) Tată (Straja-Rădăuţi). GLOSAR REG. *Cînd m-am trezit băiat mititel, nu se zicea tată; niuniuţule!* ib.

— Pl.: *niuniuţi.*

— Formaţie infantilă.

NIÚRCĂ s. f. v. **nurcă.**

NIUSÉIE subst. pl. (Regional) Corcie adăugată la sanie, pentru transportat lemne sau fîn (Voşlobeni-Gheorghieni). ALR I 833/576.

— Din magh. **nyoszolya.**

NIUŢORÁN s. m. (Regional) Specie de şoarece nedefinită mai de aproape (Somova-Tulcea). H XIV 445. *Niuţoranii strică pînea la pădure, taie spicele.* ib.

— Pl.: *niuţorani.*

— Cf. c h i ţ o r a n.

NIUŢUIÉU s. n. v. **nuţuieu.**

NÍVĂ s. f. (Învechit şi regional) Unitate de măsură agrară nedefinită mai de aproape; bucată de pămînt agricol de o mărime nedefinită. *3 nive în cîmp* (a. 1599). I. BRĂESCU, M. 21. *22 nive în ţarină şi 34 prăjini în Vladnic* (a. 1669). BUL. COM. IST. IV, 24, cf. LIUBA-IANA, M. 74, 85. *Niva pe slavoneşte înseamnă pămînt lucrat, semănat.* I. BRĂESCU, M. 20. *În genere, pămîntele urbariale — spre deosebire de ocoale — vii, plaiuri — se numesc nivi.* Com. din ORAVIŢA. *Mănîncă cucurudzu pră nivă.* ALRT II 10.

— Pl.: *nive* şi *nivi.*

— Din slavonul НИВА. Cf. scr. n j i v a „ogor, ţarină".

NIVEÁ s. f. v. **nivel.**

NIVEDÍ vb. IV v. **năvădi.**

NIVÉL s. n. **I.** Nume dat mai multor unelte şi instrumente care servesc la determinarea liniei (sau a poziţiei, a suprafeţelor) orizontale sau cu care se măsoară pe teren diferenţele de înălţime dintre două sau mai multe puncte de pe suprafaţa terestră:

a) (Mai ales în forma *nivelă;* adesea urmat de determinările „cu bulă de aer", învechit „cu băşică de aer", „cu băşicuţă de aer") Instrument sau dispozitiv pentru determinarea poziţiei orizontale a suprafeţelor, alcătuit dintr-un tub de sticlă curbat, închis la capete, umplut cu un lichid, astfel încît, în interior, în spaţiul rămas liber, să se formeze o bulă de aer; (popular) cumpănă. V. p o l o b o c. *Nivelă — e... un instrument cu care să aşază un plan după orizonul pămîntului.* I. GOLESCU, C. *Fir-plumb şi nivo (cumpăna).* ASACHI, E. III, 236/22.

Adeseori să întrebuințează și nivelul cu beșica de aer. id. ib. 239/18, cf. NEGULICI. *O nivelă cu băşicuță de aer.* G. POP, G. 182, cf. PROT.-POP., N. D., COSTINESCU. *Sub firma regimului constituțional, statul nostru să clătește încă nestatornic, întocmai ca picătura... ce nu și-a găsit încă echilibrul sub țeava de sticlă a unei nivele.* ODOBESCU, S. III, 335. *Cu ajutorul nivelelor... ce se așază în două poziții perpendiculare una pe alta, se constată orizontalitatea suprafeței.* IOANOVICI, TEHN. 366. *Abaterile de la orizontală, constatate cu nivela, se corectează prin pene de fier puse sub batiul mașinei.* ORBONAȘ, MEC. 122. *Orizontalizarea feței se face cu o nivelă cu bulă de aer.* id. ib. 163, cf. DS. *Grafometrul se așază pe un tripied și este prevăzut cu un dispozitiv pentru verificarea orizontalității grafometrului (nivelul cu bulă de aer).* TRIGONOMETRIE, 116, cf. H IX 247, ALRM SN I h 378.

b) (În sintagma) *Nivel(ă) cu* (sau, rar, *de) apă* = instrument construit pe principiul vaselor comunicante, care servește la determinarea planului orizontal, după înălțimea la care se ridică apa în două tuburi gradate; (popular) cumpănă. Cf. STAMATI, D. *Nivelul de apă... este compus din două vase de sticlă verticale... care comunică între ele prin un tub orizontal de metal.* PONI, F. 52, cf. ALEXI, W. *În cazul unui strung, se va controla exactitatea suprafeței conducerii căruciorului... cu ajutorul nivelei cu apă.* IOANOVICI, TEHN. 348. *Nivela cu apă... servește inginerilor topometri, la ridicările pe teren.* CIȘMAN, FIZ. I, 258.

c) Nivelmetru. Cf. BARCIANU, V. *Nivelele cu lunetă sînt folosite în nivelmentele de precizie.* LTR² XI, 490.

II. 1. Înălțime la care se găsește un punct, o linie sau o suprafață, în raport cu o suprafață dată; (învechit) măsură **(I 2)**. *Cumpăna (nivela) fluidelor în îmbe vasele va ave tot o înălțime.* STAMATI, F. 41/24, cf. NEGULICI. *Țeava areometrului se vîră destul în lichid ca al 22-lea grad să se confunde cu linia de nivea a licuidului.* MAN. SĂNĂT. 82/25. *Suprafețele mărilor toate sînt într-un nivel (ecuilibru de nivelațiune), adică nu este una dintr-însele ridicată mai sus, sau alta scăzută mai jos.* BARASCH, M. II, 138/17. *Diferența de nivo a celor două puncturi.* G. POP, G. 247, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., COSTINESCU. *Privind peste ambele niveluri, raza visuală m n va fi prin urmare orizontală.* PONI, F. 53. *Dacă licidul are un nivel mai înalt în unul din vase, el se va scurge în celulalt, pănă cînd ambele nivele vor agiunge la aceeș înălțime.* id. ib. 205. *Diferența de nivel între aceste puncte.* P. ANTONESCU, A. 283. *Nivelul maxim în aceste epoce* [de inundație] *poate crește deasupra etiajului (în 1897) pînă la 8,66 m la T.-Severin.* ANTIPA, P. 184, cf. DS. *Dacă stăm la un nivel mai ridicat decît vînatul... atunci vîntul, de cele mai multe ori, duce mirosul deasupra vînatului.* STOICA, VÎN. 66. *În apele dulci, cadrele de viață — biotopii — se stabilesc pe bazine și, înăuntrul acestora, pe nivele de adîncime.* C. ANTONESCU, P. 7. *Aparatul se umple din nou cu apă prin tubul de aducție, pînă la nivelul sitei superioare.* AGROTEHNICA, I, 425. *Nivelele în cele două vase comunicante fiind pe aceeași orizontală, nu rămîne decît să vizăm după linia xy, ca să ne dăm seama de înclinația terenului.* CIȘMAN, FIZ. I, 258. *Reglementează după voie nivelul apelor.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/4. ◇ *Nivelul mării* = punct situat la înălțimea mijlocie a mărilor și a oceanelor care comunică între ele, în raport cu care se măsoară toate altitudinile. *Cu cît o țară se va înălța peste nivela mării, clima ei cu atîta va fi mai răce.* ELEM. G. 45/2. *Țara de sus... este de 90 până la 160 palme mai înaltă decît nivela (cumpăna) mării.* IC. LUM. (1840), 19²/28, cf. MARIN, F. 483/31, PONTBRIANT, D., CULIANU, C. 317. *Ghioluri mai adînci ca cele din luncă și cu fundul situat sub nivelul mării.* C. ANTONESCU, P. 25. *Curbă* (sau *linie) de nivel* = linie care unește punctele suprafeței terestre cu aceeași altitudine față de o suprafață de referință; porțiune dintr-o suprafață care corespunde acestei linii. *Căpitanul Rujinsky aruncase pe tablă niște curbe de nivel.* BRĂESCU, A. 258. *Limba scrisă se poate asemăna cu hărțile unui atlas geografic: ele dau mai puțin decît poate prinde ochiul în natură... dar dau și mai mult, de exemplu curbele de nivel, pe care nu le vedem cînd privim un peisaj.* PUȘCARIU, L. R. I, 58. *Cînd merezurile și șeile dau denivelări pronunțate, atunci se amplasează perdelele pe curbele de nivel.* AGROTEHNICA, II, 587. *Arăturile și celelalte lucrări agrotehnice se pot face pe curbele de nivel.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 7, 10. *Lucrări pe curba de nivel și amenajări de terenuri, pentru plantații de pomi, au și fost efectuate.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 404. ◇ Loc. prep. **La nivelul...** = în regiunea..., în dreptul... *Un simptom important* [al ulcerului] *e durerea la nivelul leziunei.* YGREC, M. N. 550. ✦ Zonă geologică, subdiviziune stratigrafică a etajelor și a subetajelor, care se distinge după fosila cea mai caracteristică pe care o conține. *E. Jekelius a descris în Bucegi, sub creasta Gaura-Strunga, un nivel gros de 2—3 m, format din marne cenușii.* ONCESCU, G. 135, cf. LTR² XVIII, 692. *Depozitele pliocene din Depresiunea Transilvaniei... cuprind nivele de tufuri andezitice.* MG I, 133. ✦ (Fiz., Chim.) Valoarea intensivă a unei mărimi, în raport cu o valoare de referință. *Această asemănare au făcut să se întrebuințeze espresiunea de nivel electric în locul potențialului.* PONI, F. 205. *Nivel de energie.* DER.

2. Fig. Stadiu, treaptă, grad, indice de dezvoltare, de evoluție, al calității, al cantității. *Nivela moralității fiind gios, orice rădi-*

care a cățiva bărbați, deși pitici, asupra ei, ne lovește. ROM. LIT. 269²/13. *Totdeauna după o epidemie, ca și după un război, omenirea caută a-și recăpăta nivelul.* GHICA, S. 32. *Nivelurile de abstracțiune nu se pot egaliza între două popoare.* MAIORESCU, CR. II, 261; cf. I, 94. *Sînt trei feluri de produceri intelectuale: unele mai presus, altele mai prejos de orice critică, iar altele la nivelul criticei.* CARAGIALE, N. F. 94. *Am ajuns foarte simțitor la măguliri, mai ales cînd vin din parte autorizată, din partea unor oameni puși mai presus de nivelul intelectual comun.* id. O. VII, 365. *În general se poate zice că la București cultura muzicei se află la un nivel înalt.* F (1903), 164. *Nimeni nu s-a gîndit vreodată, cum își închipuie atîția buni patrioți, a căror cultură și judecată nu stă la același nivel cu sentimentele pe care le profesează, ... să facă din elineasca lui Radu Mihnea... limba statului.* IORGA, L. R. 121. *Lucrul cel mai interesant într-un colhoz este respectul pentru munca cu nivel ridicat.* SAHIA, U.R.S.S. 99. *Fiecare din aceste capitole ridică probleme care — fiind dezbătute la un înalt nivel teoretic — sînt de un mare interes pentru toți oamenii de bună credință.* CONTEMP. 1948, nr. 108, 2/3. *Nivelul material și cultural al clasei muncitoare din Republica Populară Română s-a ridicat.* LEG. EC. PL. 421. *Față de nivelul de dinainte de război, producția industriei grele în țările de democrație populară a sporit.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 372. *Concluzia lucrării este sub nivelul întregii lucrări.* V. ROM. septembrie 1954, 162. *Din aceasta decurg în mod evident importantele sarcini care revin cercetării științifice la toate nivelele ei de organizare.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 838. *Din tot ce face omul, tot omul e mai interesant, cu nivelul lui sufletesc.* ARGHEZI, B. 58. *Incontestabilul caracter arhaic al creației lui* [Homer] *nu provine însă din prezența metaforelor, care apar la niveluri mai recente ale creației literare.* VIANU, M. 34. *Cristescu începu să priceapă ce se întîmpla în lume, în țară, la AFSM, în casa și în familia lui: să priceapă însă la nivelul priceperii fetei.* GALAN, B. II, 105. [Textele] *sînt deosebit de prețioase pentru că arată nivelul tehnicii forestiere.* ARVINTE, TERM. 14. *Înviorarea activității sportive de mase la nivelul asociațiilor sportive.* SP. POP. 1961, nr. 3 944, 2/2. *Nivelul tehnic al partidei.* ib. 4/1. *Ridicarea nivelului ideologic al cadrelor didactice se reflectă și în munca lor de zi cu zi.* GÎ 1962, nr. 652, 2/1. *Textele rămase la un nivel scăzut literar.* GL 1962, nr. 419, 2/5. ◇ *Nivel de trai* = gradul de satisfacere a nevoilor materiale și spirituale ale populației unei țări, ale unor clase sau ale unei persoane. *Poporul român se bucură din toată inima de realizările obținute de oamenii muncii... în dezvoltarea economiei, științei, culturii și ridicarea nivelului lor de trai.* SCÎNTEIA, 1968, nr. 7 749. ✦ Limită, margine **(I 1).** *Dincolo de nivelul corectitudinii pe care operele beletristice îl confirmă și-l răspîndesc, se întinde vastul domeniu al faptelor de inovație în limbă.* VIANU, S. 7.

— Pl.: *nivele* și *niveluri.* — Și: (la **II,** învechit) **nivélă** s. f., (învechit) **niveá** s. f., **nivó** s. n.

— Postverbal al lui **nivela.** — **Nivo** < fr. **niveau.**

NIVELÁ vb. I. Tranz. **1.** A măsura, cu ajutorul unor instrumente speciale, diferența de nivel **(II 1)** dintre două sau mai multe puncte. *A nivela... adică a măsura nivela.* I. GOLESCU, C. *Cu acest aparat se servesc... pentru a nivela sau a măsura deosebirea de înălțimea ce este între două locuri.* PONI, F. 53, cf. DS, SCRIBAN, D.

2. A face (ca toate punctele unui teren) să aibă același nivel **(II 1);** a face netedă, orizontală (suprafața unui obiect etc.); a netezi **(1),** (regional) a niveli. Cf. NEGULICI. *Munții cei mari cu-ale lor stînci, Vreu să-i răstorn prin văi adînci, Să nivelez tot pre pămînt.* ALECSANDRI, T. I, 232. *Aleele erau refăcute, nivelate cu tăvălugul.* MIHALE, O. 14, cf. FD III, 194. *Taluzele cu înălțimea mai mică decît 4 m pot fi nivelate cu două gredere: unul nivelează porțiunea inferioară a taluzului, iar celălalt... porțiunea superioară.* LTR² XI, 491. ◇ Refl. pas. *Primăvara, arătura se nivelează.* AGROTEHNICA, I, 618.

3. Fig. A face să dispară diferențele, deosebirile; a egaliza. *Ingeniosul vătaf de curte se pune cu ardoare a nivela starea societății.* FILIMON, O. I, 97. *Pe toți ceilalți îi nivelează viața, — din fericire.* D. ZAMFIRESCU, Î. 31. *Distanțele, precum am spus, nu erau... o piedică pentru ca inovațiile de limbă să se propage și pentru ca graiul să fie mereu nivelat.* PUȘCARIU, L. R. I, 253. ◇ Absol. *Nici chiar un stat din cele mai potente în Europa... nu ar mai fi în stare de a nivela și a deznaționaliza nici de joi pînă mai apoi.* BARIȚIU, P. A. III, 55. ◇ Refl. pas. *La un conținut de 15% humus, deosebirile fizice dintre solurile argiloase și nisipoase se nivelează.* AGROTEHNICA, I, 339.

— Prez. ind.: *nivelez.*

— Din fr. **niveler.**

NIVELAMÉNT s. n. v. **nivelment.**

NIVELÁRE s. f. Acțiunea de a nivela și rezultatul ei.

1. Determinarea nivelului **(II 1)** unui teren, a unui traseu cu ajutorul unor instrumente speciale; (învechit) nivelație **(2).** Cf. nivela **(1).** Cf. NEGULICI. *Ghiță îi punea să-i ajute la probele de măsurat și nivelare ce făcea.* AGÎRBICEANU, A. 311.

2. Aducere (a unui teren) la același nivel **(II 1);** netezire a suprafeței unui teren, a

unui obiect etc.; (învechit) nivelație (1). Cf. nivela (2); Cf. PONTBRIANT, D. *Se lucrează încă la nivelarea terenului.* STANCU, U.R.S.S. 110. *Vede că s-a lucrat numai la șanțuri, nu și la nivelări.* V. ROM. mai 1954, 9. *La nivelarea straturilor de pământ sau de piatră spartă, la lucrările de drumuri, se utilizează buldozere sau gredere.* LTR[2]. *Nivelarea terenurilor se execută cu unelte manuale (cazmale, lopeți, tîrnăcoape etc.) sau mecanizat, cu mașini speciale.* ib. *Nivelarea este necesară... și în cazul irigației prin rigole.* AGROTEHNICA, II, 397, cf. I, 741.

3. Fig. Înlăturare a diferențelor, a deosebirilor; egalizare, (învechit) nivelație (3). Cf. nivela (3). Cf. COSTINESCU, MAIORESCU, CR. III, 28. *Socialismul nu cere nivelarea trebuințelor.* SAHIA, U.R.S.S. 196. *Bărbați rebeli la o nivelare-tip.* ARGHEZI, B. 54.

— Pl.: *nivelări.*

— V. **nivela.**

NIVELÁT, -Ă adj. Care a fost supus nivelării; neted, uniform. Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, DM.

— Pl.: *nivelați, -te.*

— V. **nivela.**

NIVELATÓR, -OÁRE adj., s. m., s. n. **1.** Adj. Care măsoară cu nivela (v. nivel, I). Cf. NEGULICI, COSTINESCU.

2. Adj., s. m. (Persoană) care nivelează (2), face neted, uniform. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU, D.U.

3. Adj. Fig. Care face să dispară diferențele, deosebirile, care nivelează (3). *Unitatea relativă a limbii române se poate explica și... prin lipsa de centre orășenești, în jurul cărora se dezvoltă de obicei dialectele, prin omogenitatea socială și contactul nivelator dus pe distanțe mari de păstorii migratori.* PUȘCARIU, L. R. I, 322.

4. S. n. (Rar) Nivelă. V. nivel (I). Cf. DM, H VII 70.

— Pl.: *nivelatori, -oare.* — Și: **nivelátór, -oáre** adj., s. m., s. n. BARCIANU.

— **Nivela** + suf. *-tor.*

NIVELĂȚIE s. f. (Învechit) **1.** Nivelare (2). *Intrările în capitalie s-au îmbunătățit... prin întocmirea a 2,200 stînjîni de șosă în deosebite locuri, prin nivelația a 2,053 stînjîni de loc.* BULETIN, F. (1843), 115[3]/12.

2. Nivelare (1). *Pentru cumpărătoarea unui instrument de nivelație, franci 160* (a. 1846). DOC. EC. 918.

3. Fig. Nivelare (3). *Curgerea rîurilor se urmează dupe legea nivelațiunei; adică apa caută totdauna un loc mai jos spre a se vărsa și a se pune într-o linie dreaptă cu orizontul.* BARASCH, M. II, 140/12.

— Pl.: *nivelații.* — Și: **nivelațiúne** s. f.

— **Nivela** + suf. *-ție.*

NIVELAȚIÚNE s. f. v. **nivelație.**

NIVÉLĂ s. f. v. **nivel.**

NIVELĂTÓR, -OÁRE adj., s. m., s. n. v. **nivelator.**

NIVELÍ vb. IV. Tranz. (Prin nordul Mold.) A nivela (2). Cf. A VI 16, 19, 22, 26.

— Prez. ind.: *nivelesc.*

—V. **nivel.**

NIVELMÉNT s. n. Ansamblu de metode, de operații și de lucrări geodezice executate pentru a determina altitudinile diferitelor puncte terestre față de o suprafață de referință dată. Cf. LM. *Pentru a putea avea puncte de reper pentru nivelmentul și ridicarea în plan a detalielor, am pus mai multe semnale în vîrful molizilor.* P. ANTONESCU, A. 263. *Nivelmentul topografic a dat comparativ rezultate destul de bune.* id. ib. 267. *Rezultatele se găsesc trecute în coprinsul prezentei triangulațiuni la capitolul „Nivelment geodezic".* id. ib. 284, cf. 29, 253, DM, LTR[2], DER.

— Pl.: *nivelmente.* — Și: (învechit) **nivelaménte** s. n. LM.

— Din fr. **nivellement.**

NIVELMÉTRU s. n. Instrument care servește la efectuarea lucrărilor de nivelment; nivel (I c). Cf. DM, DER.

— Pl.: *nivelmetre.*

— **Nivel** + **metru.**

NIVÍCICĂ s. f. v. **neviscă.**

NIVIDEÁLĂ s. f. v. **năvădeală.**

NIVIDÍ vb. IV v. **năvădi.**

NIVIDÍRE s. f. v. **năvădire.**

NIVIDÍT s. n. v. **năvădit.**

NIVIDITÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **năvăditor.**

NIVÍSC s. m. v. **neviscă.**

NIVÍSCĂ s. f. v. **neviscă.**

NIVÍȚCĂ s. f. v. **neviscă.**

NIVÓ s. n. v. **nivel.**

NÍXĂ s. f. (Regional) Sulfat de zinc întrebuințat ca medicament în unele boli de ochi (Vaslui). CV 1950, nr. 4, 45.

— Etimologia necunoscută.

NÍXIS s. n. (Grecism învechit) **1.** Supărare; plictis. *Trebuie să socoteşti çă cuvintele d-tale pot să mă scoată din sărite şi să-mi pricinuiască un nicsis.* ALECSANDRI, T. I, 200. *Nixis, paraxîn şi pandalii erau nuanţele gradate ale nevricalelor.* TEODOREANU, M. U. 126.

2. Junghi, înţepătură. *Îmi vine aşa un nixis pe la stomah.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE.

— Scris şi: *nicsis.* — Pl.: *nixisuri.*

— Din ngr. **νίξις.**

NIZÁM s. n., s. m. (Învechit) **I.** S. n. **1.** Ordin sau dispoziţie dată de o autoritate; normă de lucru fixată printr-un regulament; statut al unei bresle, în care se arătau drepturile şi îndatoririle membrilor ei. *După ce au dat nezamul cetăţii* (a. 1715). ŞIO II$_2$, 89. *Poruncim domnia mea d-tale, vel aga, să dai nizam brutarilor a urma nărtul ce li se dă după preţul grîului* (a. 1791). id. ib. *S-au şi adus vătafu din plaiurile Dîmboviţii, cum şi potecaşii de acolo... cărora li s-au dat şi nizamul cel cuviincios, a fi de acum înainte cu îngrijire şi priveghere* (a. 1813). DOC. EC. 160. *Zabitul... păzind nizamul mărginii cum să cade, i-au strîmtorat cu totul* (a. 1814). ib. 164. *Unii ca aceia... să se şi pedepsească cu bătaie... de a nu mai urma nimeni împotriva nezamului* (a. 1824). ib. 337. *Un slujbaş credincios trebuie să se supuie nezamului.* FILIMON, O. I, 243. *Nimeni nu va fi asuprit cu o para mai mult peste ceea ce hotărăşte nezamul.* id. ib. 287, cf. DER.

2. Organizare (legiferată a unei ţări, a unei raiale, a unui judeţ, a unei instituţii etc.); orînduială. *Şi într-acele părţi aflîndu-se pentru nizam, luă ştire că craiul unguresc cel nou vine asupra lui.* VĂCĂRESCUL, IST. 257. *Să pui... toată silinţa pentru paza întocmitului nizam al ţării* (a. 1804). ap. TDRG. *Înfăţoşîndu-să înaintea noastră anaforaua aceasta a d-lor boierilor rînduiţi spre cercetarea şi nisamul casei răsurelor* (a. 1814). URICARIUL, I, 222, cf. 232, 235. *Unii ca aceştia în trebuinţele ţării sau alte nizamuri şi huzmeturi să nu mai fie* (a. 1822). ib. III, 231/9, cf. IV, 62/17. *Afară dintr-aceste mai sus coprinse, cîte altele vor privi la nizamul şi întregimea venitului acestor vămi şi se vor coprinde în ponturile anilor trecuţi în care intră şi lucrarea puţurilor cu păcură.* CR (1830), 361^1/4.

3. Armată turcească în termen. *16 mii de oaste pentru nizamul ienicerilor* (a. 1822). BELDIMAN, ap. ŞIO II$_2$, 89. *5 milioane de ţărani s-au ridicat împotriva stăpînirii feudale a nizamului din Haiderabad.* CONTEMP. 1949, nr. 126, 14/2, cf. CADE, DM.

II. S. m. Soldat turc în termen. *În amîndouă forturile de la Rahova pot fi la vreo 2 000 de nizami.* ODOBESCU, S. III, 591. *Am înţeles că se luptă cu străşnicie, că-i căsăpesc încă nizamii acolo, în redută.* SADOVEANU, P. S. 136.

— Pl.: **(I)** *nizamuri,* **(II)** *nizami.* — Şi: **nezám, nisám** s. n.

— Din tc. **nizam.**

NIZDRĂVĂNÍE s. f. v. **năzdrăvănie.**

NIZGOÍ vb. IV = **mizgui.** Com. din VAŞCĂU.

NIZGUBÁN s. m. (Prin vestul Transilv.) Nătărău **(1)** (Almaş-Arad). COMAN, GL.

— Pl.: *nizgubani.*

— Etimologia necunoscută.

NIZGUÍ vb. IV. I n t r a n z. (Regional; despre mustăţi) A se ivi, a miji[1] **(II)** (Vînători-Sighişoara). ALR II 6 931/157. *Îi nizguiesc mustăţile.* ib.

— Prez. ind. pers. 3.: *nizguieşte.*

— Etimologia necunoscută.

NIZGUIÁLĂ s. f. (Regional) Fulguire uşoară. Com. din ŢEPEŞ VODĂ-CERNAVODĂ.

— **Nizgui** (= *mizgui*) + suf. *-eală.*

NIZNÁI adv. Manifestînd ostentativ indiferenţă, nepăsare, dezinteres faţă de cele din jur; ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, n-ar şti nimic. *Cum m-a văzut, a sfeclit-o... A întors capu-ncolo şi a început să bea din ţigară ştii, aşa, niznai.* CARAGIALE, T. II, 10. ◇ E x p r. **A se face niznai** sau (substantivat, m. art.) **a face pe niznaiul** = a se preface sau a pretinde că nu este în curent cu evenimentul petrecut, sau că nu ştie nimic (despre ceva). *Cînd prin dreptul crîşmei te făceai niznai şi nu ştiai să potriveşti din gît pe moş Nichifor, nu-l prea vedeai în cheji buni.* CREANGĂ, P. 108. *Încă te faci niznai?* id. ib. 324. *Eu mă făceam niznai.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 88. *Nu are nici un rost să facă pe niznaiul.* STANCU, R. A. III, 59. *S-au făcut niznai. Au intrat în vagon.* PAS, Z. IV, 247. *Dar Pandele făcea pe niznaiul, învîrtindu-şi capul încoace şi încolo.* V. ROM. martie 1954, 152. *Fac pe nisnaiul, aşa cum mi-a spus Dumitrana.* BARBU, Ş. N. 67, cf. SCL 1963, 27.

— Scris şi: *nisnai.*

— Din rus. **не знаю** „nu ştiu".

NIZUÍ vb. IV v. **năzui.**

NIZUIÁLĂ s. f. v. **năzuială.**

NIZUÍNŢĂ s. f. v. **năzuinţă.**

NIZUÍRE s. f. v. **năzuire.**

NÎNÁŞ, -Ă s. m. şi f. v. **naş**[2].

NÎNĂŞÍCĂ s. f. v. **năşic.**

NÎNCHÉZ s. n. v **nechez.**

NÎNCHEZÁ vb. I v. **necheza.**

NÎRĂÎ vb. IV v. **nirăi.**

NÎRNIȚĂ s. f. (Prin nordul Mold.) Femeie proastă și încrezută. Cf. I. CR. VI, 127.
— Pl.: *nîrnițe.*
— Etimologia necunoscută.

NÎSĂLNIC, -Ă adj. v. **năsilnic.**

NÎSLÎ vb. IV v. **năsli.**

NÎVÓD s. n. v. **năvod²**.

NO¹ interj. (Transilv., Ban. și Bucov.; introduce o propoziție interogativă, imperativă sau exclamativă, întărindu-i sensul) Ei! hei!; ia! iacă! *No, acum te ține, Vlădicule!* ȘINCAI, HR. III, 200/5. *No! Acum ce vreai?* TICHINDEAL, F. 36/20. *Noa,... ce-i oare?* CAMILAR, N. I, 319. *No, nu mai zice, șopti el înecat.* T. POPOVICI, SE. 9. *Noa! am venit acuma! Adă-mi banii.* SBIERA, P. 3. *Bună dimineața, fraților, no, da cum v-ați hodinit?* RETEGANUL, P. II, 71. *No, da ce-ai văzut, frate?* id. ib. 72. *Noa, dacă te-mpeci, vină și pune degetul!* VASILIU, P. L. 206. *Noa, măi băiete, ai văzut unde-i patul lui Petrea Talhariu?* id. ib. 209. *Nu mai spăla pe lînă, ci o pune pe gard să ningă pe ea. Și-atuncea cheam-o pe soacră-ta și i-o arată. Zi: Nǫ, iacătă c-o ald'it!* ARH. FOLK. V, 151. *Noa, hi! se strigă la cai cînd pleacă.* CHEST. V 77/78. *Nǫ haidați să-i strîgăm pe horn!* ALRT II 114, cf. ib. 134. ◇ (De obicei cu sens concluziv, arată trecerea de la o idee la alta, mărind conținutul afectiv al frazei) *Vezi, aceasta îmi place, zise crîșmarul, gîndind că el vrea să-i plătească. Iar Tilu zise: No, dacă-ți place, acum sîntem plătiți, și și-au băgat punga cu bani în sîn.* BĂRAC, T. 15/9. *No, dacă-i așa, caut să fac multe.* id. ib. 65/2. *Ei, făcut-ai ceva, măi frate Frunză? — Făcut, frate Petre, — Noa, de-amu vină și-i mînca.* VASILIU, P. L. 138. *Gata ești, Ciperi Viteazul? — Gata, răspunse harapu. — Noa, de-amu pe cai și la drum.* id. ib. 202. *No, s-o luat și s-o dus pînt-o pădure.* T. PAPAHAGI, M. 151.
— Și: **noa** interj.
— Din magh. **na.**

NO² adv. v. **nu.**

NOA interj. v. **no¹.**

NOĂBLĂ adj. v. **nobil.**

NOÁCA adv. v. **noaha.**

NOÁDĂ s. f. **1.** (Anat.; popular; și în sintagma *noada șezutului*, PONTBRIANT, D., TDRG) Coccis; p. ext. regiune situată în jurul coccisului; (la animale) (regiune de la) rădăcina cozii; (la păsări) tîrtiță. *Prepelița se ține că e cu coadă, Și ea îi e numai pîn'la noadă.* PANN, ap. TDRG, cf. DAMÉ, T_2. 43. *Împinse și el vaca, lipindu-și palma de noada ei, ceea ce li se păru cărătorilor de apă... un lucru caraghios.* PAS, L. I, 135. *Fugi de lîngă ostași, că-ți bag sabia-n noadă.* CAMILAR, N. II, 246, cf. DR. V, 307. *Mă duari șălili și nuada.* ALR II/I MN 56, 4 179/605. ◇ Fig. *Îngîmfat d-a lui mărime... că se trage de la noadă.* HELIADE, O. I, 135.
2. (Regional) Încheietura mîinii (Glimboca-Caransebeș). ALR SN IV MN h 1 197/27.
— Pl.: *noade.*
— Lat. ***noda**, sg. refăcut din pl. neutrului *nodum* (cf. CDDE 185). Cf. n o d.

NOÁHA adv. (Prin Mold. și sudul Munt.) Nu **(A I 1).** *Fost-ai... cu turma... la rogozul cela de lîngă smîrc? — Noha.* H IV 56. *Mergi la pădure? — Noaha!* GLOSAR REG.
— Și: **noăca** (GLOSAR REG.), **nóha** adv.
— Etimologia necunoscută.

NOÁJĂ s. f. **1.** (Învechit și regional; urmat de determinări introduse prin prep. „de") Grup de animale domestice sau sălbatice (care merg în rînd, ca un cîrd de păsări călătoare). *Așe le-u dat turcii năvală, ca o noajă de lupi într-o turmă de oi.* NECULCE, L. 238. *Să poată scoate la drum toate noajele de lupi.* SP. POPESCU, ap. SCL 1963, 27. *Dușmanii, dușmanii mei, Parcă-s haite de cîni răi, Niște sluți, niște dihănii, Parcă-s noaje de jigănii.* PAMFILE, C. Ț. 225. *O drǫie d'e lupi, o nǫje d'e lupt'.* ALR SN III h 676|346, cf. h 676. *Noajă...* [adică] *cireadă.* LEXIC REG. 15. *Noaje d'e lupi.* TEAHA, C. N. 246.
2. (Regional) Epitet dat unei vite prăpădite (Coșbuc-Năsăud). COMAN GL.
3. (Regional) Epitet dat unei femei foarte slabe (Coverca-Vatra Dornei). Cf. GLOSAR REG.
— Pl.: *noaje* și (rar, **1**) *noji* (TDRG).
— Etimologia necunoscută.

NÓALE, NÓA num. ord. v. **nouălea.**

NOÁO¹ adj. v. **nou.**

NOÁO² num. card. v. **nouă.**

NOÁOLE, NOÁOA num. ord. v. **nouălea.**

NOÁOLEA, NOĂOA num. ord. v. **nouălea.**

NOÁOSPREZEACE num. card. v. **nouăsprezece.**

NOÁOSPREZEACELEA,-CEA num. ord. v. **nouăsprezecelea.**

NOAOZÉCI num. card. v. **nouăzeci.**

NOÁPTE s. f. adv. **I.** S. f. **1.** Interval de timp cuprins între apusul soarelui şi răsăritul lui cînd este întuneric. *Alu treile ceasu de noapte.* COD. VOR. 54/14. *Pus-ai înturearecu şi fu noapte.* PSALT. 215, cf. 289, 332. *Veni-va noaptea cînd nimea nu poate lucra.* CORESI EV. 165. *În patru părţi împart noaptea străjuitorii.* id. ib. 266. *Lura nopţiei* (cca. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 177/4. *Chemă lumina zio şi întunearecul noapte.* PALIA (1581), ap. GCR I 34/4. *Mă ustenii cât putui cu mintea mea a ajunge zuoa şi noaptea de tipării aceaste svinte cărţi* (a. 1642). GCR I, 98/37. *Şi când fu întâiul ceas de noapte veni ca un tîlhariu.* VARLAAM, C. 76. *Nu te vei teame de frica nopţei* (a. 1689). GCR I, 286/12. *Făcîndu-să mare veselie pînă la un ceas den noapte.* R. GRECEANU, CM II, 46. *Arma de apărat în frica nopţii* (a. 1710). GCR I, 364/9. *Această comită răsărea de cu sară la un ceas din noapte, despre răsărit.* DIONISIE, C. 163. *Noaptea aceea au trecut fără vreo altă întîmplare.* AR (1831), 2²/12. *Visurile nopţii ne sînt de oarecare folos.* MARCOVICI, C. 15/1. *Să apropie şi noaptea.* DRĂGHICI, R. 88/7. *În întunerecul nopţei... Leoaica... goneşte pe ciuta cea îngrozită.* CONACHI, P. 269. *Durata zilei şi a nopţei este foarte variabilă în diferitele epoce ale anului.* DRĂGHICEANU, C. 39. *Era blînda oră a blîndelor şoapte Cînd nu mai e ziuă şi nu-i încă noapte.* ALECSANDRI, P. I, 125, cf. id. O. 213. *Erau zece ore din noapte.* BOLINTINEANU, O. 414. *Soarele... stătu pe loc încît trei zile n-a fost noapte.* EMINESCU, N. 4, cf. 22, id. O. I, 231. *Mă tem să nu ne apuce noaptea pe aici.* CREANGĂ, P. 203. *Ce noapte liniştită.* BELDICEANU, P. 79. *Un strop de apă adunat din ploi sau din roua nopţilor zace veşnic în fundul acestei scobituri.* HOGAŞ, DR. I, 20. *Un clănţănit uscat de oase seci Strident şi alarmant, Sfîşie noaptea către stele.* CAMIL PETRESCU, V. 45. *Nopţile îmi păruseră oprite pe loc, fără sfîrşit.* C. PETRESCU, S. 8. *Noaptea-i blîndă, Ceru-mbracă fermecatele-i colori.* EFTIMIU, Î. 124. *Cum pierzi noaptea cu cetitul!* TOPÎRCEANU, B. 57. [Iarna] *scoate-o lume ca din basme În lumini de felinare — Umple noaptea de fantasme Neclintite şi bizare.* id. ib. 70. *Iată-l pe G. Topîrceanu descriind cu emoţie armonia muzicală a unei nopţi de vară.* VIANU, M. 72. *La Leningrad, în epoca aceasta, noaptea e extrem de scurtă, mai curînd o umbră de noapte decît o noapte.* STANCU, U.R.S.S. 112. *Bălcescu, înainte de plecare, a arătat limpede că revoluţia nu este un complot în întunericul nopţii, ci o mişcare vie care trebuie să fie a poporului însuşi.* V. ROM. decembrie 1954, 92. *După multe asemenea nopţi... gheţurile se umflă şi trosnesc şi p-ormă încep să curgă sloiuri.* TUDORAN, P. 8. *Şoferul A început să cînte răguşit, Uitînd că este noapte, că-i grăbit.* LABIŞ, P. 56. *S-o scoale pe portăreasă la ora aceea tîrzie din noapte nu se putea.* BARBU, Ş. N. 48. *Noaptea se lasă cu frig.* IL ianuarie 1962, 8. *Totul este ca un cîmp înflorit, ca frumosul cer al nopţii lipsit de nori.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 1/3. *Noaptea s-împarte iarăşi în două!: de seară pînă la cîntatul cucoşilor, jumătate şi pînă la ziuă, jumătate.* H III 24. *Pe aici ciobanii împart ziua şi numesc fiecare parte altfel: zori, revărsatul zorilor, prînzul cel mic, amiază, chindia, seară, amurgul serii, noapte.* ib. VIII 22, cf. IX 212, X 188, XI 7, XIII 100, 116, XVI 142, 233, XVIII 305. *Pîn-aveam şi eu drăguţă, Îmi părea noaptea micuţă, Dar de cînd drăguţă n-am, Paru-mi nopţile un an.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163, cf. 95, 141. *Frunză verde de urzică, Primăvara-i noaptea mică.* HODOŞ, P. P. 54. *Face noaptea zi şi ziua noapte.* ZANNE, P. I, 52. *Noapte cu soare nu s-a pomenit.* id. ib. 53. *Orbul de noapte nu se grijeşte şi udul de ploaie nu se teme* (= cel care a pierdut deja un lucru nu mai are de ce să se îngrijoreze din cauza lui). Cf. id. ib. 60, II, 653. *Aprinde lumînarea înainte de a se face noaptea*, se spune despre oamenii grăbiţi. Cf. id. ib. III, 213. *Am o găină neagră şi una albă; cea neagră strînge, iar cea albă împrăştie* (Ziua şi *noaptea*). SBIERA, P. 324. (Personificat) *Dintr-o peşteră, din rîpă, noaptea iese mă-npresoară.* ALEXANDRESCU, M. 13, cf. 17. *Şi din codri noaptea vine Pe furiş.* COŞBUC, P. I, 47. *De prin munţi şi din prăpaste, pe cărări întunecate, Noaptea-şi coborîse vălul de-ntuneric peste sate.* F (1900), 579. *Tot ce-mi ţese noaptea Zorile-mi destramă.* GOGA, P. 82. *Izvoarele stau mute, iar Noaptea — o crăiasă— Păşeşte aiurită, ca visurile mele.* CERNA, P. 13. *Noapte, noapte, iar mă laşi Singur pe cărări pustii.* IOSIF, PATR. 86. *Noaptea se înalţa din ascunzişuri sugrumînd cele din urmă zvîrcoliri de lumină.* REBREANU, I. 68. *Iar cînd norii-nvăluiesc Alba nopţii Doamnă, Peste groapa lui pornesc Vînturi lungi de toamnă.* TOPÎRCEANU, B. 11. *Îşi strînge noaptea genele-i bogate.* D. BOTEZ, P. O. 29. *Noaptea îşi înşiră albe Fire de beteală, salbe, Fluturi de mărgăritare.* ARGHEZI, VERS. 234. *Noaptea îşi lasă deasupra acestui cimitir liniştea ei imensă.* BOGZA, C. O. 320. (Fig.) *Vin neguri cu noaptea pe umeri, Şi bezna mă-nghite nătîngă.* GOGA, P. 109. ◇ *Noapte bună!* = formulă de salut folosită cînd te despărţi de cineva în cursul serii (înainte de culcare). *Noapte bună, moş Arvinte, Fă hor, hor de-acu-nainte.* ALECSANDRI, T. I, 326. *Somnoroase păsărele Pe la cuiburi se adună, Se ascund în rămurele — Noapte bună!* EMINESCU, O. I, 207, cf. F (1906), 14. *Şi-a trimis o gîză mică Să-ţi aduc-o scrisorică Şi să-ţi spună Noapte bună.* IOSIF, V. 138. *Se despărţiră zicîndu-şi în acelaşi timp: — Noapte bună!* REBREANU, I. 42, cf. 119. *N-aud pe nimeni urîndu-mi „noapte bună".* MINULESCU, V. 217. *Înainte de a-i zice noapte bună lui Haralambie, întrebă: — Dar nu mi-ai spus ce ocupaţie ţi-ai găsit?* SAHIA, N. 95. *Şi noapte bună, mamă.* ARGHEZI, C. O. 106. *Noapte bună, cumetrele,*

Feri-te-ar sîntu de rele. ZANNE, P. IV, 323. (Rar; cu inversarea construcției) *Au uitat să ne dea bună noapte.* STANCU, R. A. I, 96. ◇ *Capul nopții* v. cap. *Crucea nopții* v. cruce. *Miezul nopții* v. miez (**II**). *Noapte albă* v. alb. *Noapte polară* v. polar. ◇ (Însoțit de determinări sau precedat de prepoziții ca „în", „întru", „de", „pe" arată timpul cînd sau cît se petrece acțiunea verbului determinat) *Întru noaptea aceea stătu D*[om]*nul lîngă su.* COD. VOR. 50/5. *Lau în toate nopți stratul mieu.* PSALT. 8. *Și duse ei cu nuor în zi, și toată noaptea cu lumiră de foc.* ib. 156. *Pomeniiu în noapte numele tău, Doamne.* ib. 255. *Toată noaptea ne-am muncit, nemică n-am prins.* CORESI, EV. 329, cf. 513. *Întru noaptea ceaia ce-l prinsără* (cca 1600). GCR I, 52/1. *Au fost Iona în zgăul chitului trei dzile și trei nopți.* VARLAAM, C. 92. *Și așa Oprea s-au amăgit cu acesta sfat și s-au așezat iară la dărăbani, într-acea zi și într-acea noapte.* URECHE, L. 209. *Să sculară toți cîți era . . . și să duseră toată noaptea.* NEAGOE, ÎNV. 31/7. *Spăl în nopțile toate perinile meale Cu lacrimile.* DOSOFTEI, PS. 23/10. *Au fugit toată noaptea și a doao zi, 23 de ceasuri, pînă la cetatea Temișoarii.* R. GRECEANU, CM II, 93. *Războiul au ținut pănă în noapte.* ȘINCAI, HR. III, 25/33. *Unde să petrec eu, ticălosul, această noapte?* DRĂGHICI, R. 40/23. *Poate într-această noapte mă vor mînca fiarăle!* id. ib. 45/30. *În trecuta noapte am avut omăt.* AR (1834), 98[1]/3. *Toată noaptea mulțămea nespusă de oameni să mișca prin ulițile chear ca valurile mării.* ib. (1838), 238[1]/8. *Știi una? . . . Aștept pe soră-mea în astă noapte.* ALECSANDRI, T. I, 264. *Ori Dumnezeu, ori dracul i-a dat în gînd, ieri noapte, de una ca asta.* CREANGĂ, P. 75. *Rămîi aici în astă noapte.* id. ib. 214. *Răscoli trei zile și trei nopți.* ISPIRESCU, L. 3. *Pînă-n noapte toți veniră Și prin crengi au mas.* COȘBUC, P. II, 34. *În noaptea aceea adormi foarte tîrziu.* F (1900), 579. *Pe frigul ăsta, să-mi colinzi toată noaptea, din casă în casă.* ib. (1906), 4/2. *Vor plînge pe plaiuri izvoarele-n noapte.* GOGA, P. 67. *Și iată că acum vine vestea că Chirvăsuță a pierit într-o noapte de o mie de ori mai dureroasă decît a celorlalți!* PETICĂ, O. 317. *Cascadele-n noapte rîdeau Șoptindu-și povestea nebună.* DENSUSIANU, L. A. 25. *De nopți întregi luptăm din greu Cu praful sec și setea.* CAMIL PETRESCU, V. 15. *Și-n noaptea aceea luna părea un chihlimbar.* MINULESCU, V. 21. *Am văzut aci-ntr-o noapte Niște fapte Care m-au scandalizat.* TOPÎRCEANU, P. O. 23. *Toată noaptea am stat . . . sub adăpost.* SAHIA, N. 79. *Vin la geamul meu închis, Ca din basme și din vis . . . Toată noaptea cît veghez, Pînă-n miez și după miez . . . Sumedenii de gîngănii.* ARGHEZI, C. O. 69. *Vai de noi, ce vînt cumplit! Zece zile-a viscolit, Zece nopți ne-a zguduit.* id. S. P. 125, cf. 126. *Cîteva zile, cîteva nopți, înnebunită de neputința de a-și bizui gelozia pe ceva, spionase tot, bănuise tot.* GALAN, B. II, 35. *Avem timp. În noaptea asta nu doarme nimeni.* BARANGA, R. F. 18. *În noaptea asta, în această zi . . . Minerii noștri harnici de pe Jii Farămă muntele în cioburi mărunte.* DEȘLIU, G. 46. *În noaptea aceea n-a putut închide ochii.* T. POPOVICI, SE. 13. *Ieri noapte Mă strigă.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 152. *Mi-am luat urît pe o noapte Și-mi va fi pînă la moarte.* id. ib. 179, cf. 247. *Cîinele latră la lună toată noaptea și luna nu-l ascultă niciodată.* ZANNE, P. I, 364. ◇ Loc. adj. **De noapte** = **a)** care acționează, lucrează etc. în timpul nopții; din timpul nopții. *Furul cel de noapte nu poate nime să-l ucigă cînd va sta de să va arăta.* PRAV. 120. *Cel mai vioi, tu sfinte și frate, dintre stele, Rămîi oprit de-a pururi deasupra casei mele. De noapte paznic ager și așteptîndu-ți ora, Mă aperi împotriva și-a mea și-a tuturora.* ARGHEZI, F. 46. *Tractoriștii din brigada de noapte se sculaseră.* IL ianuarie 1962, 12; **b)** (despre păsări răpitoare, animale, insecte, fluturi) cu organele vizuale și auditive adaptate pentru activitate în cursul nopții; care își desfășoară activitatea în cursul nopții și doarme ziua. V. nocturn. [Rîsul] *e un animal de noapte, în zorii zilei se ascunde.* STOICA, VÎN. 94. *Dinspre bălțile Jijiei țipă o pasăre de noapte.* IL ianuarie 1962, 10. *Gîndaci de noapte.* ALR I 1 895/122. *Flutur de nopt'e.* ALR SN III h 744/228. ◇ Loc. adv. **Azi** (sau **astă**) **noapte** = în timpul nopții care a trecut; noaptea trecută. *Fapta ta de astă noapte, dragostea și credința despre care mi-ai dat dovadă m-au făcut să-mi iau hotărîrea.* FILIMON, O. I, 142. *Azi noapte a plouat, ca de obicei.* MINULESCU, V. 191. *Astă noapte . . . Mă strigă cu blînde șoapte.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 152. **La noapte** = în timpul nopții următoare; cînd va începe noaptea următoare. *Am venit înadins ca să te scap . . . Poți ieși la noapte din palat?* ALECSANDRI, T. I, 447. *Știu că are să aibă de lucru la noapte.* CREANGĂ, P. 301. *Nu prea se simte bine: La noapte poate c-ar dormi la tine.* ARGHEZI, S. P. 58. *Luceferii la noapte, scăpărători, i-adun Din cerul ca o coadă deschisă de păun.* id. F. 12. *De m-o striga și la noapte.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 152. **Peste** (sau **pe**) **noapte** ori (rar) **asupra nopții** = **a)** în timpul nopții, noaptea (**II**). *Voinicii . . . luară Pavel prespre noapte întru Antipatridî.* COD. VOR. 56/14. *Steale luminate ce lucesc pre noapte.* DOSOFTEI, PS. 27/14. *Cînd au fost preste noapte, iar Pîrvul banul a fugit înapoi la voinicii lui.* ANON. CANTAC. CM I, 115. *Peste noapte veste de la oastea ce mersese înainte la domnu au venit.* R. GRECEANU, CM II, 37. *Le dă răspuns ca să rămîie peste noapte acolo.* CREANGĂ, P. 249. *Fata împăratului . . . s-a sculat peste noapte, cam despre ziuă, cînd somnul este mai dulce.* ISPIRESCU, L. 20. *Și trebuie să pornim la drum asupra nopții.* SADOVEANU, B. 274. *Bătrînul îmbărbătă pe crăișor zicîndu-i că de va ajunge la locul destinat, el*

să nu se culce peste noapte în cort, ci să meargă pe ţărmul rîului în sus. BOTA, P. 94. *Ziua fată se arată şi pe noapte tot nevastă,* se spune despre cei făţarnici. Cf. ZANNE, P. I, 24; **b)** pe neaşteptate, extrem de repede. *Vechea comună suburbană a devenit peste noapte strada cutare şi ţine de oraş.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 3/5. **Noapte de noapte** sau **noapte după noapte** = în fiecare noapte; mereu **(II 1).** *Ce demoni cu aripi de îngeri se furişează — noapte după noapte — Prin camerele noastre de culcare.* MINULESCU, V. 235. **(Şi) zi şi noapte** sau **(şi) ziua (şi) noapte(a), zi, noapte, zile, nopţi, toată ziua (şi) toată noaptea, din zori pînă-n noapte, noaptea şi ziua, nopţi şi zile,** (învechit) **din zi pînă-n noapte, din zi din noapte,** (regional) **(cu) zi cu noapte,** (neobişnuit) **zi şi nopţi** = (aproape) continuu, fără încetare, mereu **(II 1),** într-una, tot timpul. *În trei ani, noaptea şi dzuoa nepristoindu învăţa.* COD. VOR. 22/5. *Dureare întru înrema mea dzua şi noaptea.* PSALT. 18. *Zi şi noapte încungiură pre suptu păreţii lui.* ib. 105. *Să se străjuiască zioa şi noaptea.* CORESI, EV. 71. *Şi de pururea să ne învăţăm adevărului, şi zioa şi noaptea.* id. ib. 549. *Fără de stare vă rugaţi . . . şi dzua şi noapte* (începutul sec. XVI). CUV. D. BĂTR. II, 415/5. *Şi zioa şi noaptea şi în tot ceasul şi în tot locul.* NEAGOE, ÎNV. 1/11. *Mă certară din dzî pănă-n noapte.* DOSOFTEI, PS. 44/11. *Să cugete dzioa şi noaptea.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 8/18. *Am trudit din zi din noapte.* ANTIM, P. XXV. *Şi dzioa şi noaptea să greuia spre mine măna ta* (a. 1710). GCR I, 365/25. *Toate trupele şi gvardia naţională stau pururе înărmaţi ziua şi noapte.* AR (1837), 38^2/24. *Zi şi noapte fumega acolo mirezne.* ib. (1839), 9^1/36. *Zile, nopţi petrec cu gîndul la dulcea închipuire.* CONACHI, P. 82. *Toată firea . . . Lucrează zi şi noapte, sporind către înmulţire.* id. ib. 270. *Roagă-te zi şi noapte să-ţi deie D-dzeu mintea moldoveanului cea de pe urmă.* NEGRUZZI, S. I, 251. *Este mult timp de cînd îmblu cu această nuvelă ziua şi noaptea . . . căutînd o clasă de oameni ca să le-o dedic.* FILIMON, O. I, 93. *Un negustor sau un industriaş îşi bate zi şi noapte capul să facă cele mai bune combinaţiuni cu putinţă, spre a-şi spori averea.* CONTA, O. C. 18. *Lucra ziua şi noaptea spre a se hrăni cu pîne goală.* EMINESCU, S. P. 5. *Mers-au ei, şi zi şi noapte, nu se ştie cît au mers.* CREANGĂ, P. 275. *Această casă este încongiurată cu o pădure deasă şi înaltă, unde stau toate fiarele cele mai sălbatice din lume; zioa şi noaptea păzesc cu neadormire.* ISPIRESCU, L. 6. *A învăţat zi şi noapte.* F (1906), 14. *Aşa ostenim zi şi noapte; tăcem şi dau zvon numai tălăncile.* SADOVEANU, B. 6. *Se muncea cu gîndurile zi şi noapte, să afle vrun mijloc de răzbunare cumplită.* MIRONESCU, S. A. 67. *Am stat la mansardă o lună. De-acolo, de sus, de la geam, Şi ziua şi noaptea pe lună, Priveam ca la teatru.* TOPÎRCEANU, B. 62. *Se ţine de el din zori pînă-n noapte.* SEBASTIAN, T. 84. *Amintirea curge lin, Curge lină, zi şi nopţi, Ca din teascuri şi din lin, Din ciorchinii mari şi copţi.* ARGHEZI, F. 13. *Toată ziua, toată noaptea treaz, Cine-mi spune de-o viaţă-ntreagă Să fiu gata pentru care ceas Cînd o taină poate se dezleagă?* id. ib. 44. *În secţia de laminare e căldură şi zgomot. Clocotul cuptoarelor încinse continuă zi şi noapte.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 893. *Hop săracile copile! Cum să uită nopţi şi zile Peste gardul viilor, La jocul copiilor!* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 401. *Mă fierbe în oală seacă, zi, noapte nu va să tacă,* se spune despre cei cicălitori. Cf. ZANNE, P. IV, 21. *Vesîlă îi un om care lucră cu zi cu noapte.* ALR II 3 083/29. *Zi cu noapte îi merge tot mai bine acuş.* ib. 3 175/872. *Zi, noapte călătoreşte şi nu se mai oboseşte?* (Gîrla). TEODORESCU, P. P. 229. **Din noapte-n noapte** = de la o noapte la alta; fără întrerupere, mereu **(II 1).** (În context figurat) *Noaptea s-a-ntunecat cu alte nopţi în fund, Şi din noapte-n noapte, nopţile urzite Cern ploaia cu nisipul mărunt Ca nişte site.* ARGHEZI, VERS. 177. **Nici zi(ua) (şi) nici noapte(a)** = niciodată, de loc. *Nice dzua, nice noaptea nu să pot odihni.* VARLAAM, C. 177. *Ele nu dorm nici zi, nici noapte.* ISPIRESCU, L. 29. *Doar ai ştiut tu ceva, De nu te mai pot uita, Nici ziua şi nici noaptea.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 16. **De (cu) noapte(a)** sau (regional) **din** (ori **în, cu) noapte** = înainte de răsăritul soarelui; în zori, foarte devreme dis-de-dimineaţă. *Scolu-me de noapte.* PSALT. 109. *De noapte măreca-va duhul mieu către tire.* ib. 323. *Să scoală de noapte de se roagă lu H*[risto]*s* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 467/16. *Ducându-se mironosiţile aşa de noapte.* VARLAAM, C. 104. *A doua zi de noapte.* M. COSTIN, LET. I, 319/12. *Şi să scoală încă fiind de noapte* (a. 1694). GCR I, 313/4. *De noapte mînecîndu.* MINEIUL (1776), 101^{v2}/8. *Mergînd un creştin foarte de noapte, duse făclii.* ib. 162^{v2}/5. *Ei dară de noapte ieşind întrarmaţi din Rossa, pre Vlahii cei acolo aflaţi i-au omorît.* ŞINCAI, HR. I, 246/7. *A să scula prea de noapte şi frumos a se găti.* PANN, E. II, 78/26. *Ling-a Docolinei vad, Nimerit-au, poposit-au Şi de noapte tăbărît-au Zece care mocăneşti.* ALECSANDRI, P. II, 104. *Într-una din zile flăcăul se scoală de noapte . . . şi se duce la pădure să-şi aducă un car cu lemne.* CREANGĂ, P. 142. *Se porni de cu noapte ca să are de grîu.* MARIAN, S. R. II, 149. *Muierile din casă . . . se sculaseră foarte de noapte ca să toarcă.* F (1890), 535. *Astă-dimineaţă s-a sculat de noapte.* COŞBUC, P. I, 245. *El trecea în cancelarie, unde şi focul şi lampa erau aprinse de cu noapte.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 26. *Omul meu trebuie să meargă de noapte la moară în Dumitriţa.* REBREANU, I. 137. *Am pretins . . . să ni se dea cheia de noapte.* BRĂESCU, A. 194. *De cu noapte vîntul se potolise.* BART, S. M. 54. *Am plecat dăn noapte la drum.* ALR II 2 391/36. *Am pornit la drum de cu noapte.* ib.

2 391/95. *Am plecat în noapte.* ib. 2 391/353. *O plecat tare cu noapte.* ib. 2 391/362. *Am pornit la drum din noapte.* ib. 2 391/514. *Am plecat la drum mai de noapte.* ib. 2 391/531. *M-am sculat tare de noapte.* ib. 3 136/228, cf. 3 454/2, ALR SN III h 772. **Cu noaptea în cap** = dis-de-dimineață, de (cu) noapte. *O ieșit la boieresc cu noaptea-n cap.* ALECSANDRI, T. I, 242. *Baba . . . se sculă cu noaptea-n cap.* CREANGĂ, P. 6. *Dar ce-ai pățit, mă . . . de te-ai sculat cu noaptea-n cap?* id. ib. 304. *Se scula Duțu cu noaptea-n cap și pleca-n cîntatul cocoșilor.* SLAVICI, O. I, 311. *Cu noaptea-n cap, din casa lor Pe viscol am plecat.* COȘBUC, B. 215, cf. MARIAN, S. R. II, 147. *A doua zi, cu noaptea în cap, legară păsările de picioare, le puseră pe băț și porniră.* DUNĂREANU, CH. 76. *Sluga popii Murășanu sosi în curtea birtului cu noaptea-n cap.* AGÎRBICEANU, A. 55. *Mătușa Zamfira s-a sculat cu noaptea în cap.* SADOVEANU, O. I, 73. *Dacă știam, ai dracului să hie Și ochii să le iasă, Nu mai plecam cu noaptea-n cap, Ilie.* ARGHEZI, S. P. 72. *Bună dimineața, tovarăși. Am venit cu noaptea-n cap. Dar m-am gîndit că nici voi n-ați dormit.* BARANGA, I. 198. *Copilul de împărat . . . cu noaptea în cap prinse boii la car și du-te, băiete, după iarbă împletită în trei.* BOTA, P. 7. ✦ Aspectul atmosferei din timpul nopții **(1)**. *Un soare frumos, o noapte senină mă înveselește.* NEGRUZZI, S. I, 57. *Copii cu ochii mari și limpezi, Ca raza nopților albastre.* GOGA, P. 107. *La fereastra iatacului meu, noaptea era atît de neagră și de opacă, încît ai fi zis că fereastra-i zidită.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 67. *Noaptea era neagră și mohorîtă, noapte de toamnă.* REBREANU, I. 118. *E o noapte udă, grea, te-neci afară.* BACOVIA, O. 15. *Clar de noapte parfumat.* id. ib. 91. *Afară era o noapte albastră de poveste orientală.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 47. *Noaptea devine mai albă, mai apropiată de culoarea zilei.* STANCU, U.R.S.S. 105. *Sătenii noștri spuneau nopților ploioase și pline de vînturi, cînd nu zărești nimic înaintea ochilor, nopți amare.* CAMILAR, C. P. 57. *Se lumina tulbure undeva în cer, dincolo de noaptea care se subția, pierzîndu-și întunecimea.* BARBU, Ș. N. 59. *O noapte cu stele e mai frumoasă decît ziua.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/1.

2. F i g. Lipsă de lumină; întuneric, întunecime, beznă. *Să nu ne poticnim îmblînd în noaptea deșărtării cei lumești.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/6. *Apele fierbînd clocotitoare, . . . Își îngînau eternele lor basme În noaptea fără fund a negrei peșteri.* IOSIF, V. 103. *Ne vom ascunde În noaptea codrului umbros.* COȘBUC, P. I, 123. *În noaptea de afară răsună un zgomot aspru.* DUNĂREANU, CH. 121. *Nimic. Pustiul tot mai larg părea . . . Și-n noaptea lui amară tăcuse orice cînt.* BACOVIA, O. 44. *Fug rătăcind în noaptea cetății.* id. ib. 131. *Era noapte ca și-afară — Noapte ca sub boltuita Cupolă de mănăstire.* MINULESCU, V. 15. *Ei se duc părechi, Și se pierd în noaptea ulițelor vechi.* TOPÎRCEANU, P. O. 53. *Sub coroana palmierului se făcuse aproape noapte.* id. ib. 118. *Prin noaptea ulițelor strîmte alergau ochi mînioși de facle, lăsînd dungi și scîntei roșii în urmă.* SADOVEANU, O. I, 332. ✧ (Determinat prin „timp" „vreme", „amintire" etc., arată depărtarea în trecut) *Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie, Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate De dureri, pe care însă le simțim ca-n vis pe toate.* EMINESCU, O. I, 130. *Era o întunecată dramă de dragoste, din nopțile trecutului.* SADOVEANU, O. VII, 321. ✦ Lipsă de cultură, de civilizație, stare de înapoiere. *Între noapte și lumină, — o, Moldavio, alege!* AR (1837), 84/6.

3. F i g. Stare de tristețe (apăsătoare), de suferință morală, de apăsare. *Stele-n cer, amoruri pe pămînt, numai în noaptea mea nici o stea, numai în sufletul meu . . . nici un amor.* EMINESCU, G. P. 26. *Surîsul tău o rază e de soare Și ochii tăi sînt stele-n noaptea mea.* id. O. IV, 67, cf. 176. *Lună tu . . . Vin' ah! vino, luminează Noaptea mea din piept.* I. NEGRUZZI, S. V, 29. *Mă simt zdrobit de noaptea ochilor tăi!* PETICĂ, O. 276. *Era cea dintîi licărire de nădejde care lumina în noaptea din sufletul lui.* AGÎRBICEANU, A. 434. *Au în ochi lumină și-n privire noapte.* TOPÎRCEANU, P. O. 53.

4. F i g. (Adesea determinat prin „veșnic") Moarte **(2)**. *Că va veni noaptea (ce se zice moartea), cînd nimea nu poate lucra.* CORESI EV. 174. *Brațul tău... îl va azvîrli în vecinica noapte.* MARCOVICI, C. 19/20. *Se chinuia să moară . . . un copil călcat de noapte.* ARGHEZI, VERS. 199.

II. Adv. (În forma *noaptea* sau *nopțile*) În timpul nopții **(I 1)**. *E în dzi dzise Domnul meserearea sa și noaptea cântarea lui.* PSALT. 81, cf. 269. *Mînea noaptea de multe ori, rugîndu-se acolo.* CORESI, EV. 264. *Nici noaptea nu-l lasă să răpause.* id. ib. 290, cf. 189. *Noaptea durmiia la o besearecă.* MOXA, ap. GCR I, 61/9. *De multe ori* [diavolul] *noaptea arată oamenilor . . . de le pare că văd cu adevărat pre vreun om* (a. 1645). GCR I, 117/14. *Iară noaptea spre duminecă au lăsatu Radul Vodă toate ale sale în tabără și au fugitu.* URECHE, L. 90. *Va veni ca furul noaptea.* N. TEST. (1648), 189r/31. *Dzua durori și noaptea inema-n greu cuget?* DOSOFTEI, PS. 39/4. *Trimise oști asupra lor cu banul Manta, și noaptea fără veste-i lovi.* ANON. CANTAC., CM I, 122. *Au fugit noaptea de acolo cum inema lui n-au vrut.* R. GRECEANU, CM II, 51, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Adesăori nopțile, în vreme de vară, petrece acolo.* DRĂGHICI, R. 160/30, cf. 163/4. *Călcîndu-i împăratul noaptea fără veste . . . îi găsi.* GORJAN, H. I, 3/23. *O ucidire înfricoșată au urmat în această politie noaptea de marți trecut.* AR (1839), 1[1]/23. *Un foc . . . pe ceriuri în bobote deodată, Noaptea, fulgerînd se vede.* CONACHI, P. 277. *Face-m-aș privighetoare, De-aș cînta noaptea-n răcoare Doina cea dezmier-*

dătoare! ALECSANDRI, P. I, 4, cf. 8. *Vis frumos avut-am noaptea.* EMINESCU, O. I, 80. *Iată ce am gîndit, eu, noro, că poți lucra nopțile.* CREANGĂ, P. 5, cf. 107, 162. *Trebuie să știi că aici casele nu se-ncing peste zi, ca să te frigă noaptea.* CARAGIALE, O. VII, 443. *Acolo, noaptea se zărește Lumină pînă dinspre zori, Și toată casa auiește, Acolo cîntă trei surori!* IOSIF, V. 29. *C-avea obicei arhivarul Să sforăie noaptea cumplit.* TOPÎRCEANU, B. 63. *La el mă duc să dorm noaptea asta.* SEBASTIAN, T. 265. *Capra neagră umblă ziua în căutarea hranei, iar noaptea se odihnește.* STOICA, VÎN. 93. *Iată, iarna vine albă, Sunînd țurțurii din salbă... Și o văd cum își agață Ciucurii-n pridvor, de gheață, Cum îmi pune noaptea-n geam Flori de care vara n-am.* ARGHEZI, S. P. 125. *Cu toate că i-am spus că nu vreau, Mi-a dat noaptea-n somn să beau Întuneric, și-am băut urna-ntreagă.* id. VERS. 187, cf. 194, 209, 238. *Într-o zi i se rupe lui Volklet un nasture în două: noaptea el visează că nasturele s-a rupt în multe bucățele.* VIANU, M. 75. *Nu trebuie să pleci acum, noaptea.* CAMIL PETRESCU, O. III, 233. *Simțul tactil joacă mare rol la peștii pașnici, care mănîncă noaptea sau în adîncuri obscure.* C. ANTONESCU, P. 44. *Pot demonta tractorul și noaptea pe întuneric și îl fac la loc pe pipăite, cu ochii legați, dacă mă ajută nea Prodan la carburator.* GALAN, B. II, 63. *Eu lucrez noaptea săptămîna asta.* DEMETRIUS, C. 38. *Vezi, gheața e ticăloasă; o auzi noaptea trosnind, strîngînd pîntecele corăbiei în chingi.* TUDORAN, P. 7. *De obicei lucrez noaptea, cînd e liniște perfectă.* IL ianuarie 1962, 25. *Stă de veghe noaptea pînă-n zori.* GL 1962, nr. 419, 1/5. *Noaptea, în porneală cu oile se duc toți ciobanii.* H X 308, cf. XII 327. *Noaptea nu mă odihnesc, Tot la tin', mîndră, gîndesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 16. *Ziua lucru și muncesc, Noaptea voi să odihnesc.* id. ib. 117. *Noaptea nu se mătură casa.* ȘEZ. I, 52. *Ca să ți se vestească o vită furată, să tragi noaptea clopotul bisericii.* ib. III, 149. *Cel ce nu lucrează ziua, flămînzește noaptea.* ZANNE, P. I, 23. *Ziua mănîncă colaci, Noaptea umblă după draci,* se spune despre cei fățarnici care fac pe smeriții. Cf. id. ib. *Noaptea fură, Ziua jură C-un ciolan de cîne-n gură,* se spune despre cei ce neagă că au făcut o faptă rea chiar cînd sînt prinși asupra faptului. Cf. id. ib. 52. *Umblă noaptea ca liliecii.* id. ib. 508. *Noaptea, cînd însetoșază, Sticle și oale visează,* se spune despre omul bețiv. Cf. id. ib. III, 586. *Noaptea, orice vacă-i neagră.* id. ib. IX, 414. ✧ (Învechit, rar, în forma nearticulată) *Care popă va cununa noapte... făcători de rău... să i să ia popie* (a. 1675). GCR I, 217/27.

– Pl.: *nopți.* — Gen.-dat.: *nopții* și (învechit) *nopței, nopției.*

— Lat. **nox, noctis.**

NOÁRCĂ s. f. v. **nurcă.**

NÓASPREZEACELEA, -CEA num. ord. v. **nouăsprezecelea.**

NOÁSTĂ pron. pos., adj. pos. v. **nostru.**

NOÁSTE pron. pos., adj. pos. v. **nostru.**

NOÁSTRE pron. pos., adj. pos. v. **nostru.**

NOATÁTE s. f. v. **nototă.**

NOÁTĂ s. f. v. **notă.**

NOÁTĂTĂ s. f. v. **nototă.**

NOÁTEN, -Ă adj., subst. **1.** Adj. (Învechit și regional; despre oi, berbeci, miei) Care a împlinit un an, în vîrstă de un an. Cf. LM, TDRG. *Se coc merele domnești și iese must nou, carele sfîrîie în gură cînd îl bei după pastramă de bărbăcuț noaten.* SADOVEANU, F. J. 554. *A ales bietul cioban o oaie noatină care a avut coada ca mîna de groasă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 308.

2. S. m. și (rar) f. Miel **(I 1)**, oaie sau berbec a căror limită de vîrstă variază, după regiuni, de la șase luni pînă la doi sau trei ani. V. **m i a (1), m i o a r ă (1), c î r l a n, î n t e r ț i u.** Cf. LB. *Să aibă voie numitul a cumpăra oi... tot cu prețul cel de an, adică: oaia cu miel taleri 6, i berbecul pe taleri 6, i oile sterpe i noatenii și tărțăii po taleri trei și jumătate, cu lîna lor* (a. 1827). DOC. EC. 392. *Un om, băgîndu-se cioban la oi, se tocmește pe jumătate de an... cu 4 oi cu miei și 4 noateni.* I. IONESCU, M. 196. *La sîn-Toader se tund noatini.* MARIAN, S. R. II, 70. *Mieii de la odîrnire (înțărcare) pînă în primăvara viitoare să zic noatini.* LIUBA-IANA, M. 110. *Mioarele și noatinii (mielele și mieii) cărora li se rezervă pășunea cea mai fragedă.* DRAGOMIR, O. M. 10. *S-au ivit pe rînd în soare, jos, la capătul potecii, Turma albă de mioare, Noatinele și berbecii.* TOPÎRCEANU, B. 19. *Din lîna de la oi nu se împărtășesc decît cu cîte un biet șumuiog de pe la noateni.* STĂNOIU, C. I. 104. *Puiul de oaie sau capră pînă la un an se zice miel sau ied, de la 1—2, cel de oaie, noatin sau noatină.* H V 336, cf. I 6, IV 53, IX 473, 482, XII 261, XVII 254, FRÎNCU-CANDREA, M. 103, GRAIUL, I, 38, CHEST. V 73, ALR I 1 771/35, 79, 780, 850, A I 13, 18, 23, 26, II 6, III 2, 3, 5, 12, 16, 17, 18, VI 3. *Noatin se numește mielul de un an.* Com. din JINA-SEBEȘ. ✦ (Transilv. și prin Ban.) Miel **(I 1)** sau mia **(1)**, fătați primăvara. ALR I 1 777/18, cf. 1 777/85, 140, A I 20. ✦ (La m.; prin nordul Transilv.) Berbec (în vîrstă de trei ani) care a fost castrat. Cf. ALR I 1 777/255, 320. ✦ (La m.; regional) Berbec pentru reproducție; (regional) mator[1] **(2)** (Vladimiru-Tîrgu Jiu). Cf. ALR I 1 769/815.

3. Adj. (Mold. și prin estul Transilv.; și substantivat) (Miel **I 1** sau oaie) cu lîna de culoare de la cafeniu închis pînă la negru.

Berbece noaten, oaie noatenă. H X 477. *Oi ţigăi, bălăi . . , brumării, noatene.* ib. 582, cf. ALR I 1 777/227, 518, 536, 538, 540, 542, 550, 578, A V 34, VI 33.

4. Adj. (Învechit şi regional; despre lînă) Care este tuns de pe oi noatene **(1)**. V. cîrlan. *Lîna notină o mănîncă moliile.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 40^{v}/32, cf. ALR I 1 777/164.

5. S. m. şi (rar) f. (Regional) Lînă tunsă de pe miei **(I 1)** şi mioare **(1)** (în al doilea an, CREANGĂ, GL., ALR I 1 777/576); „lînă păroasă" (ALR I 1 777/268), miţă[1]; spec. lînă neagră, tunsă de pe noateni **(3)** (ŞĂINEANU, D. U., CHEST. V 162/115, ALR I 1 777/558, A V 33). *Trebuie să vă spun că la Humuleşti torc şi fetele şi băieţii şi se fac multe giguri de sumani, şi lăi, şi de noaten.* CREANGĂ, A. 47. *În jud. Suceava, miţele de miel, mieoară şi terţăi poartă numele de noatin.* PAMFILE, I. C. 5. *Purta, ca şi comisul, strai de şiac sur şi comanac de noaten.* SADOVEANU, O. XIII, 655. *Noatină, lîna de pe mioare şi terţii.* Com. MARIAN. *Noatin — lînă neagră de miel (miţe) de mioare şi de terţi.* ŞEZ. III, 83. *Moşneagul o luat şi s-o-mbrăcat c-un suman bun de noaten.* VASILIU, P. L. 72. *Noatină, lîna tunsă de pe mioare . . . serveşte la făcut haine.* CHEST. V 162/21. [Din] *noaten se fac sumane negre.* ib. 162/39. *Noatina de mieluţ . . . nu se ţine deolaltă cu lîna de oaie.* ALR I 1 777/259, cf. 1 777/229, 243, 360, 381. *Suman de noaten.* GLOSAR REG. ✦ (La m.; regional) „O cantitate anumită de lînă nelucrată". Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

6. S. m. şi f. (Prin vestul Transilv.) Ied, de la naştere pînă la unu sau doi ani. V. iadă, miel **(I 2)**, miadă, mioară **(2)**. Cf. A I 31, 35.

7. S. m. şi f. (Regional) Mînz **(1)**, a cărui limită de vîrstă variază, după regiuni, de la şase luni pînă la doi sau trei ani. V. mînză **(1)**, cîrlan, tretin. *3 noateni, însă una iapă murg şi doi cai; unul roib şi altu murg* (a. 1802). DOC. EC. 70. *Pînă la un an, calului i se zice mînz, iar pînă la doi ani, cîrlan, noatin sau strijnec.* DAMÉ, T. 47. *În dacoromână, cîrlan şi noaten au fiecare două sensuri: „miel" şi „mînz".* SCL 1957, nr. 1, 81, cf. H I 204, II 49, 59, 79, 117, 131, 142, 185, III 48, 67, 459, X 497. *Iapa . . . are acasă un noaten cît dînsa.* ŞEZ. VI, 182, cf. CHEST. V 76/4. *Am o noatină neagră, pe dealuri rînchează* (Puşca). PĂSCULESCU, L. P. 97. ✦ Fig. (La m.) Tînăr, flăcău. V. mînz **(2)**. *No, mă rog, noatenilor, săpaţi, săpaţi, nu staţi la poveşti.* T. POPOVICI, S. 377.

— Pl.: *noateni, -e.* — Şi: (învechit şi regional) **nótină** (CHEST. V 162/30, ALR I 1 777/166; accentuat şi *notínă*, ALR I 1 777/156) adj., s. f., (regional) **noătim** (BUL. FIL. V, 182) s. m., **noátin, -ă** adj., subst., **nŏtine** (CHEST. V 162/29; accentuat şi *notíne*, ib. 162/63) s. m., **notínie** (ib. 162/72) s. f.

— Lat. **annotinus, -a, -um** „în vîrstă de un an".

NOATENÁŞ s. m. (Prin Maram. şi Ban.) Diminutiv al lui noaten. Cf. noaten **(2)**. *Că şi io, mîndro, m-aş face Noatenaş frumos cornut, Pe tine să te sărut.* HODOŞ, C. 47, cf. ALR I 1 777/355.

— Pl.: *noatenaşi.* — Şi: **notináş** s. m. ALR I 1 777/355.

— **Noaten** + suf. *-aş.*

NOÁTIM s. m. v. **noaten.**

NOÁTIN, -Ă adj., subst. v. **noaten.**

NOATIÓR s. m. (Regional) Diminutiv al lui noaten; berbec de doi ani (Călugări-Vaşcău). Cf. TEAHA, C. N. 246.

— Pronunţat: *-ti-or.* — Pl.: *noatiori.*

— **Noaten** + suf. *-ior.*

NOATÓTĂ s. f. v. **nototă.**

NOAU, -UĂ adj. v. **nou.**

NOÁULEA, NOÁUA num. ord. v. **nouălea.**

NÓĂR s. m. v. **nor[1].**

NOĂTÁTE s. f. v. **noutate.**

NOBÉT s. n. **1.** Paradă cu muzică militară ce se executa la curtea domnească, spre seară (ŞIO II_2, 90); p. ext. serenadă executată de muzica militară turcească (TDRG). *Dacă însereză, merge mehterhaneaua de face un nobet şi despre doamna şi la beizadele.* GHEORGACHI, LET. III, 306/21. *Au venit mehterbaş al paşei, cu toţi mehterii săi, la curtea domnului de i-au zis un nubet.* id., ap. TDRG. *În cîte dzile au fost zăbava paşei, mehterhaneaua domnului, după obiceiul ce este de bate în toate dzilele nubet.* id., ap. ŞIO II_2, 90.

2. (Învechit) Schimbare. *Vezirul, trecînd în serai, merse la sultan Mustafa III, şi-i dete buna vestire de nobetu împărăţiei ce i-a sosit.* VĂCĂRESCUL, IST. 277, cf. TDRG. ✦ Obicei, rînduială. *La acest veleat . . . vezirul scoase în taht pe sultan Ahmed II, după nobetul sultanatului.* VĂCĂRESCUL, IST. 270, cf. ŞIO II_2, 90.

— Pl.: *nobeturi.* — Şi: **nubét** s. n.

— Din tc. **nöbet.**

NÓBIL, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din nobilime **(1)**, aristocrat, patrician **(2)**, (astăzi rar) patriciu **(3)**; spec. boier. *Rînduială judecătorească de obşte pentru Bohemie, Moravie, Silesie, Austrie de jos de Enţ şi de sus de Enţ . . . În Vienna, la Iosif nobil de Kurţbek* [titlu]. RÎND. JUD. *Împarte privileghii şi-i scoate Cu toată viitoare sămînţă Dintru mijlocul deobştii gloate, Dîndu-le boierii de moşie, Făcîndu-i nobili prin o hîrtie.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 362. *Acuma, noblu este fieşcare.* id. T. V. 67. *Taraful nobililor.* VÎRNAV, F. 64^{v}/18. *Vrem fieştecare a fi*

nobil, cinstind numai rangurile şi dregătoriile şi nesocotind meşteşugurile şi lucrarea pămîntului. MUMULEANU, C. 7/2. *Nobilii sînt apururea mîndri.* CR (1829), 173[1]/19. *Şi aceasta au fost pricina că n-am putut să aflu ceva mai mult pentru această cetăţuie, ce să pare că ar fi fost în vechime lăcuinţa vreunui noblu leah.* KOGĂLNICEANU, S. 4. *Păn în epoca lui Petru al II-lea, toţi nobilii . . . datori era, păn la cea de pe urmă curmare a puterii lor, a rămîne în slujbă.* ASACHI, I. 377/17. [În Arabia] *nobilii se numesc şerifi şi şehi (şeihi).* RUS, I. III, 63/2. *Unii spuneau că e văduva unui nobil polon.* NEGRUZZI, S. I, 44. *Pînprejur sînt cîţiva nobili, de moşii stăpînitori.* ALEXANDRESCU, O. I, 188. *Pămîntul pe care stai d-ta astăzi era al unui mare nobil cu mii de slugi.* SAHIA, U.R.S.S. 101. *Acea educaţie îngrijită, comună unor nobili din acea vreme.* OPRESCU, I. A. III, 19. *Şi în Baia ei întrară, Pe la nobili se băgară După vin, pîne şi sare Ca să ducă de mîncare.* RETEGANUL, TR. 47.

2. Adj. Care aparţine nobilimii **(1)**, din neam de nobili **(1)**, de rang înalt, de viţă (veche), de neam (mare). *Un veneţian noble, sau de bun neam născut.* TICHINDEAL, A. M. 15/17. *Mlădiţe noble ale vechilor romani.* ST. INST. 45/2. *A corposului de cadeţi nobili.* AR (1830), 356[2]/35. *Sicriul era purtat de juni nobili.* BĂLCESCU, M. V. 395. *Locul alergării este zece minute afară de oraş, unde este gătită o galerie de scînduri în felul chinezesc pentru privitorii nobili.* NEGRUZZI, S. I, 35. *Şi eu, poate, sînt nobil, dar s-o arăt nu-mi place.* ALEXANDRESCU, M. 321. *Aparţinea uneia dintre cele mai nobile familii franceze.* OPRESCU, I. A. III, 23.

3. Adj. Care se distinge prin anumite caracteristici de superioritate. ◇ *Metal nobil* = metal preţios, v. metal **(1)**. *Metalele nobile propriu-zise ca argintul, aurul, platina, . . . rămîn totdeauna strălucitoare, deoarece ele, practic, nu se unesc direct cu oxigenul.* MACAROVICI, CH. 334, cf. LTR, DL, DM. *Gaz nobil* = nume dat fiecăruia dintre gazele inerte, incolore şi inodore care se găsesc, în cantităţi mici, în atmosferă. *Ne vom referi în special la gazele nobile, care sînt monoatomice.* CIŞMAN, FIZ. I, 477. [Azotul] *a fost înlocuit acum prin gazele nobile argon sau cripton.* id. ib. II, 242, cf. DL, DM. DN, LTR[2].

4. Adj. Care face cinste, care onorează, care pune într-o lumină foarte favorabilă pe cineva. V. deosebit, înalt. *În monarhie nu e cea simţire Noablă, de suflet înălţătoare, Ce să cheamă a patriei iubire.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 363. *Trăbuie să fim buni aceluia, cum auzim povestind despre o faptă nobl ă (înaltă) a lui.* CN 74. *O poftă nobl ă, răvnitoare spre cinste.* MOLNAR, I. 161/8. *Nu ştiu cum să răspunz la atîtea nobile mijloace.* ABEŢEDAR, 76/27. *Aceasta dovedeşte sentimenturile sale cele nobile.* CR (1829), 13[2]/5. *Să purtă şi prin această nouă ispită cu un nobil curaj.* AR (1829), 80[1]/7. *Întreprinderea-ţi fu dreaptă, a fost nobilă şi mare.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Înveselit de lumină şi primăvară, se hotărî numaidecît să le dea* [banilor] *o nobilă întrebuinţare.* SADOVEANU, O. VI, 633. *Bibliotecarul are nobila misiune de a face să pătrundă cultura în rîndurile maselor, de a contribui la ridicarea nivelului politic, cultural şi profesional al oamenilor muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 779. ✦ Care dă dovadă de superioritate morală, de cinste, de spirit de abnegaţie, capabil de sentimente înalte; generos, ales. *Cea mai nobilă făptură.* LAZĂR, P. T. 37/12. *Era la suflet curat şi foarte nobil.* GOLESCU, E. 45/5. *Amorul ei e exaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios.* NEGRUZZI, S. I, 48. *Nu doară că tăgăduiesc caracterul lui cinstit şi nobil.* id. ib. 49. *Cerul, vrînd să-ngreuneze Anii vieţii mele şi să mă-ntristeze, Nobilul său suflet astfel l-a schimbat.* BOLINTINEANU, O. 34. *Un suflet bun şi nobil se îndreaptă către cer.* EMINESCU, O. IV, 45. *Oameni sănătoşi sufleteşte, devotaţi şi nobili.* SADOVEANU, E. 194. *În sfîrşit, m-am decis să apelez la inima dumitale nobilă.* CĂLINESCU, E. O. I, 97.

5. Adj. Distins, elegant, ales, desăvîrşit; spec. fin, graţios. *Fac mese mari, cheltuiesc, Chem oaspeţi ce-i linguşesc, Să-i laude că-s galanţi, Sînt nobili, sînt figuranţi.* MUMULEANU, ap. GCR II, 248/16. [Avea] *un stat înalt şi nobil, un port de maiestate, O frunte mare, scoasă, ce cugetă departe.* HELIADE, O. I, 230. *Nobila şi trufaşa lor căutătură.* MARCOVICI, C. 113/15. *Figură nobilă şi melancolică.* NEGRUZZI, S. I, 44. *Tănăra Agapiţa, găsind în bărbatul său un om cu maniere nobile. . . , se deprinse uşor cu căsătoria.* id. ib. 73. *Printre procedeele retorice, unul din cele întrebuinţate cu multă preferinţă de Filimon este comparaţia nobilă, adică aceea pusă la dispoziţie de mitologie, floare de stil lăsată moştenire de clasicism.* VIANU, A. P. 62. *Această sobrietate contribuie la înfăţişarea distinsă şi nobilă pe care o au lucrările sale.* OPRESCU, I. A. III, 45. *Desena pe paginile albe un nas nobil, un ochi larg deschis cu lumini ciudate.* DEMETRIUS, A. 263, cf. 60. ◇ (Adverbial) *Veneţio măreaţă! . . . În vremile trecute a libertăţii tale, . . . Cînd nobil răzămată pe falnicul tău leu, Videai Adriatica.* ALECSANDRI, P. I, 164. ✦ (Despre cai) Cu înfăţişare impunătoare, foarte frumos, splendid, superb; p. ext. de rasă. *Aruncîndu-se în zece copce ajunse ţinta, nobilul dobitoc!* NEGRUZZI, S. I, 42. *Nobilul animal de rasă e prins în zbor, e redat în toate mişcările lui cu o putere şi preciziune uimitoare.* GHEREA, ST. CR. III, 358.

— Pl.: *nobili.* — Şi: (învechit) **nóbîl, nobl** (ROSETTI-CAZACU, I. L. R. I, 480) s. m., **nóble** adj., **nóblu, -ă** s. m. şi f., adj., **noáblă** adj. — Din lat. **nobilis,** germ. **nobel,** it. **nobile,** fr. **noble.**

NOBILÁ vb. I. Tranz. (Învechit) = **înnobila.**

1. A ridica la o treaptă mai înaltă a perfecțiunii, a da distincție; a înnobila. *Traducțiile cele bune înfrumusețează și nobilește limba.* HELIADE, O. II, 202, cf. LM.

2. A acorda un titlu nobiliar, a face nobil **(1)**; a înnobila. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU.

— Prez. ind.: *nobilez.* — Și: **nobilí** vb. IV. PONTBRIANT, D., LM, ALEXI, W.

— V. **nobil.**

NOBILÁR, -Ă adj. v. **nobiliar.**

NOBILÁRE s. f. (Învechit, rar) Faptul de a nobila; înnobilare. Cf. COSTINESCU, LM.

— Și: **nobilíre** s. f. LM.

— V. **nobila.**

NOBILÁT, -Ă adj. (Învechit, rar) Căruia i s-a acordat un titlu nobiliar; înnobilat. Cf. COSTINESCU.

— Pl.: *nobilați, -te.*

— V. **nobila.**

NOBILÉSC, -EĂSCĂ adj. (Învechit) Nobiliar. *Iară mai vîrtos pruncilor nobilești bună educație.* ȚICHINDEAL, F. 383/25, cf. LM.

— Pl.: *nobilești.*

— **Nobil** + suf. *-esc.*

NOBILÍ vb. IV v. **nobila.**

NOBILIÁR, -Ă adj. Care aparține nobilimii **(1)** sau nobililor **(1)**, privitor la nobilime sau la nobili, de nobil, specific nobilimii; (învechit) nobilitar, nobilesc, nobilităresc, (neobișnuit) nobilitaricesc. *Institutul nobiliar... se moștenește numai prin fii.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 58. *Boierii erau slujbașii țării... ei nu formau o clasă nobiliară ca în Europa.* BĂLCESCU, M. V. 10. *Pare a fi hierbul... unei familii nobiliare.* ODOBESCU, S. II, 210. *Ce-are a face familia mea, care nu e nobiliară, cu operele mele?* CARAGIALE, O. VII, 217. *Regele dă deci toate aceste sate lui Dragoș și, prin el, fiilor săi Gyula și Radu, spre a se folosi ei și moștenitorii lor de acele moșii după dreptul nobiliar.* XENOPOL, I. R. III, 38. *Mai nu era familie polonă de rang nobilar care să nu plîngă pe vreun mort din Moldova.* id. ib. IV, 102. *Vanitate nobiliară.* IORGA, L. I, 411. *Condițiunile istorice făceau ca literatura dramatică să nu existe sau să nu fie accesibilă decît unei subțiri pături nobiliare.* CONTEMP. 1949, nr. 126, 11/1. *Aceștia afișează aroganța lor nobiliară.* LL I, 131. *Casa din podgoriile Copoului avea pretenții nobiliare.* IL noiembrie 1960, 64.

— Pronunțat: *-li-ar.* — Pl.: *nobiliari, -e.* — Și: (neobișnuit) **nobilár, -ă** adj.

— Din fr. **nobiliaire.**

NOBILÍME s. f. **1.** Categorie socială formată din vîrfurile claselor exploatatoare și cuprinzînd (în orînduirea feudală) pe posesorii de feude și de titluri ereditare sau (în orînduirea capitalistă) pe foștii feudali și pe descendenții lor, care au păstrat unele privilegii de castă, aristocrație, boierime, (rar) noblețe **(1)**, (învechit) nobilitate **(1)**, (italienism învechit) nobilita[1]; nobilii **(1)** dintr-o regiune, dintr-o localitate etc. *Înaltei nobilimi a acestii capitale.* MN (1836), 51/24. [În Arabia] *poporul se împarte în nobilime și poporul de jos.* RUS, I. III, 63/1. *Toată nobilimea era la biserică.* NEGRUZZI, S. I, 53. *Mitropoliți aleși de înaltul cler și de nobilime.* id. ib. 241, cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Drepturile de succesiune ale nobilimei egiptene treceau și la linia femenină.* F (1906), 33, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Țăranii români și țăranii unguri au luptat cot la cot împotriva nobilimii maghiare.* BOGZA, A. Î. 124. *Contele Adam făcea parte din nobilimea veche.* VORNIC, P. 90.

2. (Rar) Noblețe **(2)**. *Boierii... nu formau o clasă nobiliară ca în Europa, n-aveau nobilimea feodală, de concuistă, de origină, nici dreptul d-a fi singuri proprietari de pămînt.* BĂLCESCU, M. V. 10.

— **Nobil** + suf. *-ime.*

NOBÍLIOR s. m. (Latinism rar) Nobil **(1)** cu rang mai mare. *Tot așa urma* [cu doliul] *mai de mult și nobiliorii, în patruzeci de zile.* CANTEMIR, ap. MARIAN, Î. 407.

— Pronunțat: *-li-or.* — Pl.: *nobiliori.*

— Din lat. **nobilior.**

NOBILÍRE s. f. v. **nobilare.**

NOBILITÁ[1] s. f. invar. (Italienism învechit) Nobilime **(1)**. *Sînt împreună cu cea mai naltă nobilita și chiar cu craiul, la teatre, la împlimbări obștești și la grădini.* GOLESCU, Î. 124.

— Din it. **nobilità.**

NOBILITÁ[2] vb. I. Tranz. (Învechit) **1.** (Complementul indică substanțe, materiale etc.) A îmbunătăți (prin diverse procedee) proprietățile; a înnobila. *Cele mai de frunte organe spre a nobilita și perfecționa a noastră materie organică.* VASICI, M. I, 188/23.

2. (Folosit și absol.) A acorda un titlu nobiliar, a face nobil **(1)**; a înnobila. *Acest prinț excentric nobilita adesea după amiază, și aceasta o făcu și cu fericitul străbun Lascul.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 84, cf. BARCIANU, ALEXI, W. ◇ Refl. pas. *Pentru excelența în arta culinară, zice diploma, ... se nobilita împreună cu consoarta Ana, cu cinci feți și trei fete.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 84.

— Prez. ind.: *nobilitez.*

— Din lat. **nobilitare.**

NOBILITÁR, -Ă adj. (Învechit, mai ales în Transilv.) Nobiliar. *Merită drept însemn nobilitar: scutul decorat cu coif militar.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 84. *În cîmpia transilvană... 6/10 e teritoriu românesc, iară unguresc, sau mai exact nobilitariu, 4/10.* BARIȚIU, P. A. III, 88. *Orice fracțiune a neamului românesc va fi aprofundată sub toate raporturile: teritorial..., dinastic, nobilitar, ostășesc.* HASDEU, I. C. I, VIII. *Despre importanța documentelor nobilitare ale familiilor române.* ODOBESCU, S. I, 493, cf. ALEXI, W. ◇ *Diplomă* (sau *carte) nobilitară* = act prin care i se acorda cuiva un titlu nobiliar; (învechit) carte de boierie, carte de nemeșug. *Apostolească mărire s-au îndurat prin preanalta sa hotărîre din 20 fevr. a.c., pe domnul superintendentul religiei reformate din Transilvania, Ioan Antal, din deosebită grație, a-l dărui cu cărți nobilitare.* GT (1838), 1[1]/22. *În sesia de la 23, să publică diploma nobilitară (carte de nemeșug sau boierie) a căpitanului Vasilie Velican, român din regimentul al II-lea românesc.* ib. 10[2]/54. *Exemplele familiilor aristocratice ungurești... îndemnau pe mulți și pe fruntași ca să se distingă de ceilalți concetățeni ai lor prin diplome nobilitarie, unii și prin baronii.* BARIȚIU, P. A. I, 493.

— Pl.: *nobilitari, -e.* — Și: **nobilitáriu, -ie** adj.

— Cf. fr. n o b i l i a i r e.

NOBILITÁRE s. f. (Învechit) Faptul de a n o b i l i t a[2].

1. Îmbunătățire, perfecționare (a proprietăților); înnobilare. *Prin manipulația a celor mai fine și mai perfecte organe despărțitoare (tocătoare) se aduc părțile alcătuitoare organice la gradul cel mai înalt a nobilitării și perfecției.* VASICI, M. I, 161/25. *Soțietățile făcute de bărbați învățați spre nobilitarea lucrării pămîntului, se zic soțietăți economești.* RUS, I. I, 64/12. ◇ F i g. *Să aduceți, ca pretutindenea, lumina binefăcătoare a culturii pentru luminarea minților, pentru nobilitarea inimei.* AGÎRBICEANU, L. T. 322.

2. Acordare a unui titlu nobiliar; înnobilare. *Iosif provoca pe familiile patriciane săsești ca să ceară nobilitare.* BARIȚIU, P. A. I, 473.

— V. **nobilita[2]**.

NOBILITARICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Neobișnuit) Nobiliar; s p e c. boieresc. *Starea boierenească sau nobilitaricească.* MOLNAR, I. 249/20.

— Pl.: *nobilitaricești.*

— **Nobilitar** + suf. *-icesc.*

NOBILITÁRIU, -IE adj. v. **nobilitar.**

NOBILITÁT, -Ă adj. (Învechit) **1.** Îmbunătățit calitativ, perfecționat, înnobilat. *Organele ...au putere a stoarce din hrană cele mai fine și spirtoase părți alcătuitoare și într-una sînt așa organizate ca acestea sucuri nobilitate și perfecționate să poată trece iară în sînge îndărăpt.* VASICI, M. I, 188/21. *Omul este asemenea pomului tînăr și nobilitat prin altoire.* F (1879), 313.

2. Care a primit un titlu de nobil **(1)**; înnobilat. *A împărțit pămîntul țărei la cîte familii nobilitate a voit.* BARIȚIU, P. A. I, 644, cf. COSTINESCU.

— Pl.: *nobilitați, -te.*

— V. **nobilita[2]**.

NOBILITÁTE s. f. (Învechit) **1.** Nobilime **(1)**. *O! noblătate, vechie adevărată!* BUDAI-DELEANU, T. V. 66. *Toată nobilitatea (boierimea) românească și cu aceasta mulți popi voiesc de episcop pe Ioan.* BARIȚIU, P. A. I, 321, cf. LM.

2. Noblețe **(2)**. *Nimene cu nobilitatea sau cu nemeșugul său să nu se laude.* ȚICHINDEAL, F. 381/14. *Cu nobilitate nu numai fiii carii au slujit patriei, ci și următoriilor din neam în neam să se dăruiască.* id. ib. 383/2. *Boier e meserie de apărarea țărei, Iar nu nobilitate.* HELIADE, O. I, 226. *Nobilitatea și rangurile feudali presupuneau avuții mari, cîștigate sau fără nici o greutate, sau cu prea puțină osteneală.* BARIȚIU, P. A. I, 493, cf. ALEXANDRESCU, M. 291. *Aceștia au cîștigat nobilitatea pe timpul lui Ioan Huniade.* F (1885), 246. *Un document din 1269 conține dăruirea... dreptului de nobilitate.* XENOPOL, I. R. II, 155.

3. Noblețe **(3)**. *Mărimea pricinii face nobilitatea faptelor.* GOLESCU, E. 236/13. *Strălucirea adevărului, nobilitatea sentimentelor și plăcerea cea dulce și sfîntă spre binele public.* GENILIE, G. I/9. *Nobilitatea simțimintelor acestei inime.* ASACHI, S. L. II, 22. *Tăria convicțiunilor sale și nobilitatea simțămintelor.* F (1879), 205.

4. Noblețe **(4)**. *Unea la multa nobilitate un duh nemărginit.* PLEȘOIANU, A. 55/1. *De a lui nobilitate ș-omenie mă miram.* HELIADE, O. I, 428. *Foarte cu nobilitate întru toate s-a purtat.* PANN, E. I, 103/8. *Zădărnicia slavei să-mi lase l'îndemînă Nobilitatea seacă.* NEGRUZZI, S. II, 231. ◇ F i g. *Orice scriți, luați aminte prea jos a nu vă lăsa, Un stil cît de prost își are și nobilitatea sa.* HELIADE, O. I, 120.

— Pl.: *nobilități.* — Și: (învechit) **noblătáte** s. f.

— Din lat. **nobilitas, -atis.**

NOBILITĂRÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Nobiliar. *Doară zece au doisprezece de au scăpat, fugind la cămp și la pădure, au în curțile nobilitărești.* ȘINCAI, HR. II, 281/33.

— Pl.: *nobilitărești.*

— **Nobilitar** + suf. *-esc.*

NÓBÎL s. m. v. **nobil.**

NOBL s. m. v. **nobil.**

NOBLĂTÁTE s. f. v. **nobilitate.**

NÓBLE adj. v. **nobil.**

NOBLÉSĂ s. f. v. **noblețe.**

NOBLÉȚE s. f. **1.** (Astăzi rar) Nobilime **(1).** *Dinaintea salei de priimire duca au fost complementuit de către marșalul noblesei și de către marșalii ținuturilor guberniei.* AR (1829), 62¹/46. *Noblesa Moldovei.* CR (1829), 247²/25. *Stările unei nații sînt mai întâi: clirosul, noblesa, cetățănimea și țărănimea.* ELEM. G. 51/23. *În cursul de vro cîteva ceasuri mergea trăsurile înaltei noblesă și a dregătoriilor.* AR (1838), 238²/4. *Noblesa îi asuprea cu un giug foarte nesuferit.* ASACHI, S. L. II, 8, cf. BULETIN, F. (1843), 315²/39. *Noblesa începu a murmura împotriva lui Albreht.* IST. M. 118/25, cf. STAMATI, D., POLIZU. *Locuința ... era situată în strada Caliții, care pe timpii aceia devenise foburgul favorit al nobleței și al amploaiaților de toate gradele.* FILIMON, O. I, 119, cf. 176. *Acești nobili români se bucurau de toate privilegiile nobleței maghiare.* XENOPOL, I. R. II, 158. *Unul din cele mai însemnate privilegii ale nobleței a fost, la toate popoarele, acela de a fi scutită de plata dărilor către stat.* id. ib. III, 184. *Mai puțin sănătoase, aceste părți din Paris sînt părăsite de noblețe, care-și îndreaptă acum privirile spre alte cartiere, sănătoase.* OPRESCU, I. A. III, 43. *Această nobleță este teribil de gravă și înfumurată.* CĂLINESCU, I. 33.

2. Calitatea de nobil **(1),** rangul sau titlul de nobil; (rar) nobilime **(2),** (învechit) nobilitate **(2).** V. b o i e r i e. Cf. NEGULICI. *Catîrul unui părinte, Cu proastele lui cuvinte, Noblețа își lăuda.* ALEXANDRESCU, M. 291. *Averea lasă-ți și luxul nebunesc, Strămbunii ce pe buze-ți mereu se întîlnesc, Noblețea, — orice titluri, — și orice vanitate!* MACEDONSKI, O. I, 168.

3. Caracter nobil **(4),** atitudine, însușire morală superioară; (învechit) nobilitate **(3).** Cf. STAMATI, D. *Simțiminte adevărate care se disting prin noblețа lor.* MAIORESCU, CR. I, 82. *Și ca soț... ajungea la culmea nobleței sale.* F (1906), 25. *Admirabilă noblețа omului.* IBRĂILEANU, S. L. 97. *O liniștea însă gîndul că, așa, noblețea și mărinimia rămîneau de partea ei, neștirbite.* GALAN, B. II, 105. *Copleșit de noblețea hotărîrii lui..., coborî.* id. ib. 141. *Să-l facă să recunoască superioritatea, bunătatea și noblețea lui George.* T. POPOVICI, SE. 326.

4. Distincție, eleganță, (învechit) nobilitate **(4).** *Coșbuc e un poet eminamente original. Original nu numai... prin noblețа formei, dar și prin faptul că răsfrînge în creația lui un alt mediu.* GHEREA, ST. CR. III, 125. *La exterior, simplicitate și noblețe romană.* OPRESCU, I. A. III, 39.

— Și: (învechit) **noblésă** s. f.

— Din **fr. noblesse,** it. (învechit) **noblezza.**

NÓBLU, -Ă s. m. și f., adj. v. **nobil.**

NOC s. m. v. **nuc.**

NOCÉT s. n. v. **nucet.**

NÓCIAGOȘ s. m. Nume dat unui titlu în ierarhia nobilimii maghiare; persoană care avea acest titlu. V. n e m e ș² **(1).** *Încă adăogea* [ungurii] *de-l făcea* [pe Rareș] *notciagoș, zicînd că are moșii și ocine împreună cu dînșii.* URECHE, LET. I, 166/9, cf. SIMION DASC., LET. 150. *Banfi Dineș... să făcuse nociagoș dă curînd, decii să trufise, să mărise și făcea și zulumuri țării.* R. POPESCU, CM I, 436, cf. MAG. IST. II, 9/24.

— Pl.: *nociagoși.* — Și: (învechit) **nótciagoș** s. m.

— Din magh. **nagyságos** „magnific".

NOCÍB, -Ă adj. v. **nociv.**

NOCÍLĂ s. f. Mică plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori albe, mici, dispuse în racem la vîrful tulpinii, care crește prin locurile pietroase și umede din regiunea alpină *(Lepidium alpinum).* Cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, PANȚU, PL.

— Pl.: *nocile.*

— Etimologia necunoscută.

NOCÍV, -Ă adj. Vătămător (pentru sănătatea, dezvoltarea, viața cuiva), distrugător. Cf. MAIOR, în L. ROM. 1961, nr. 2, 140. *Putoarea cea cadăbroasă sau de mortăciune îi va fi nocivă, adecă vătămătoare.* ÎNVĂȚĂTURĂ, 71/22. *Se cade... a se însămna că foarte nocibu sau vătămătoriu e cărnilor lîngă cuptoriul cald.* ib. 109/13, cf. LM. *La femeile însărcinate... boala poate avea un efect nociv și asupra fătului.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 2/4. *Se înregistrează efectul nociv al radiațiilor asupra plantelor.* AGROTEHNICA, I, 242. ◇ F i g. *Apărarea creației beletristice de înrîurirea nocivă a curentelor decadente.* V. ROM. februarie 1960, 94.

— Pl.: *nocivi, -e.* — Și: (învechit) **nocíb, -ă** adj.

— Din lat. **nocivus, fr. nocif.**

NOCIVITÁTE s. f. Faptul de a fi nociv, caracter nociv. *Prin reoxidarea acestora, nocivitatea lor dispare.* AGROTEHNICA, I, 106. *Acțiunea dăunătoare a nicotinei asupra aparatului cardiovascular este încă discutată și nu există o părere unitară asupra nocivității ei.* TRIBUNA, 1961, nr. 215, 8/1. ◇ F i g. *Vigurosul exterminator nu era convins... de nocivitatea acestui gen literar.* LL I, 121.

— Din fr. **nocivité.**

NOCLÁD s. n. v. **năclad.**

NOCOROÁBĂ s. f. (Regional şi familiar) Copil mic şi drăgălaş. Com. din RACOVIŢA-SIBIU.
— Pl.: *nocoroabe.*
— Etimologia necunoscută.

NOCOROBÚŢ, -Ă adj. (Regional) Prostuţ (Răşinari-Cisnădie). PĂCALĂ, M. R. 140.
— Pl.: *nocorobuţi, -e.*
— Etimologia necunoscută. Cf. nocoroabă.

NOCOŢEÁ s. f. (Regional) Numele unei flori nedefinite mai de aproape. Cf. H IX 70, PAMFILE, DUŞM. 389, BOCEANU, GL.
— Pl.: *nocoţele.*
— Etimologia necunoscută.

NOCOVĂLĂ s. f. v. **nicovală.**

NOCOVÁLMĂ s. f. v. **nicovală.**

NOCOVÁLNĂ s. f. v. **nicovală.**

NOCOVÁNĂ s. f. v. **nicovală.**

NOCOVEÁLĂ s. f. v. **nicovală.**

NOCOVEÁNĂ s. f. v. **nicovală.**

NOCSÁM subst. v. **nopsam.**

NOCSÁMĂŞ s. m. v. **nopsamoş.**

NOCTAMBÚL, -Ă s. m. şi f. Somnambul. Cf. I. GOLESCU, C., COSTINESCU, LM, DDRF, DM, DN. ✦ Fig. (Familiar) Persoană care îşi pierde nopţile în petreceri. *Toţi noctambulii din sala de bacara întoarseră capul, să vadă cine era îndrăzneţul care putea să rişte atît.* EFTIMIU, N. 19.
— Pl.: *noctambuli, -e.* — Şi: (învechit) **noptambúl, -ă** s. m. şi f. I. GOLESCU, C., BARCIANU, ALEXI, W.
— Din fr. **noctambule.** — **Noptambul,** prin apropiere de *noapte.*

NOCTAMBULÁŢIE s. f. v. **noctambulaţiune.**

NOCTAMBULAŢIÚNE s. f. (Franţuzism rar) Somnambulism. Cf. COSTINESCU, LM.
— Pronunţat: *-ţi-u-.* — Şi: **noctambulăţie** s. f. COSTINESCU.
— Din fr. **noctambulation.**

NOCTAMBULÍSM s. n. (Rar) Somnambulism. Cf. COSTINESCU, LM.
— Din fr. **noctambulisme.**

NOCTILÚC, -Ă adj., s. m. **1.** Adj. (Rar; despre unele specii de vietăţi) Care are proprietatea de a răspîndi în întuneric o lumină fosforescentă. Cf. LM.
2. S. m. şi f. Protozoar marin, cu corpul sferic, gelatinos, străveziu şi fosforescent, prevăzut cu flagel şi cu un tentacul *(Noctiluca miliaris). Mii de lampioane Ar fi aprins pe ape şi-n aer noctilucii Ca-n timpul unei mîndre serbări veneţiane.* SĂM. VI, 633, cf. DN. *Noctiluca... determină fosforescenţa apei de mare.* DER.
— Pl.: *noctiluci, -e.*
— Din lat. **noctilucus, -a, -um,** fr. **noctiluque.**

NOCTÚRN, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Care se întîmplă, se produce, se face, acţionează noaptea **(I 1),** din timpul nopţii, de noapte; (astăzi rar) noptatic, (latinism învechit) nocturnal. *Convorbire nopturnă* [titlu]. CALENDAR (1851), 111/11, cf. NEGULICI. *Adunarea nopturnă.* CALENDAR (1854), 102/2. *Cu Grigorie Romalo, cînd eram la Paris, duceam uneori, pe lună, plimbările noastre nocturne pînă la Neuilly.* GHICA, S. 687, cf. PROT.-POP., N. D. *Şi iată-i pe o culme, nocturnii călători!* ALECSANDRI, P. III, 288. *Veneau de la o petrecere nocturnă.* EMINESCU, N. 57, cf. DDRF. *Aceste fiare sînt favorizate în atacul lor nocturn.* P. ANTONESCU, A. 11, cf. ALEXI, W. *În tăcerea nocturnă, răsună vechiul şi cunoscutul cîntec spaniol.* PETICĂ, O. 256. *În munte, radierea nocturnă se face repede şi răcoarea nopţilor senine e cu atît mai mare, cu cît ziua a fost mai călduroasă.* HOGAŞ, DR. I, 92, cf. BACOVIA, O. 102. *Terori nocturne.* YGREC, M. N. 157. [Ursul] *se foloseşte de timpul moale pentru incursiuni nocturne, ca să-şi domolească foamea şi setea.* STOICA, VÎN. 88. *Epitetele nu sînt deci legate direct de obiectele peisajului nocturn.* VIANU, S. 46, cf. id. M. 100. *Acţiunea romanelor lui Dickens era legată de interminabile plimbări nocturne în marile oraşe.* V. ROM. ianuarie 1954, 269. *Deveni pentru un timp eroul favorit al paginilor umoristice, al bîrfei diurne şi nocturne din cafenelele intelectualilor.* GALAN, B. II, 94. *Fecioraşi de bani gata, obosiţi în tot soiul de „antrenamente" nocturne.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 2/1. ◇ Loc. adj. şi adv. **În nocturnă** = (despre competiţii sportive) (care se desfăşoară) în timpul nopţii. *Campionatele continuă astăzi în nocturnă.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 852. *Echipa română... şi-a încheiat cu o frumoasă victorie turneul întreprins în Italia, învingînd marţi, în nocturnă, ... echipa Lazio.* ib. nr. 4 861. *Meci de fotbal în nocturnă.* ib. nr. 4 862. *Meciul... se dispută tot astăzi, dar în nocturnă, pe stadionul Republicii.* SP. POP. 1961, nr. 3 926, 5/4. ✦ (Despre păsări răpitoare, animale, insecte etc.) Cu organele vizuale şi auditive adaptate pentru activitate în cursul nopţii **(I 1);** care îşi desfăşoară activitatea în cursul nopţii şi doarme ziua; de noapte **(I 1),** (astăzi rar) noptatic. *Animale nopturne.* BARASCH, I. N. 248. *Se zvîrcolesc ca fluturii nocturni pe lîngă lumină.*

F (1897), 9. *Pe deasupra apei, trec stoluri întregi de păsări nocturne.* PETICĂ, O. 283. *Viezurele... e un animal nocturn.* STOICA, VÎN. 104. *Striga este o adevărată pasăre nocturnă.* LINȚIA, P. II, 125.

2. S. f. Compoziție muzicală alcătuită dintr-o înșiruire de mici piese instrumentale (asemănătoare cu suita) și cîntată de obicei noaptea; p. ext. nume dat unor piese vocale sau instrumentale cu caracter liric, melancolic. Cf. ȘĂINEANU, ALEXI, W., TIM. POPOVICI, D. M. *O nocturnă de Chopin.* TEODOREANU, M. U. 78. *Pe același instrument muzical poate fi executată o sonată sau o gavotă, o nocturnă sau un vals.* PUȘCARIU, L. R. I, 102. *Primele nocturne... trădează influența înaintașului său.* M 1960, nr. 3, 19, cf. DER.

— Pl.: *nocturni, -e.* — Și: (învechit) **noptúrn, -ă** adj.

— Din fr. **nocturne,** lat. **nocturnus, -a, -um.** — **Nopturn,** prin apropiere de *noapte.*

NOCTURNÁL, -Ă adj. (Latinism învechit) Nocturn **(1).** *Beizade Grigorie, întovărășit de arnăuții sei...,* *pe de o parte, șeful pompierilor, pe de alta, încep nocturnalele lor strategii* (a. 1848). URICARIUL, X, 15, cf. LM.

— Pl.: *nocturnali, -e.*

— Din lat. **nocturnalis.**

NOD s. n. **I. 1.** Loc unde se leagă două fire, două fișii de pînză, două sfori etc. ca să țină strîns împreună; loc în lungul sau la capătul unui fir, al unei sfori, al unei fișii de pînză etc. unde s-a făcut un ochi, prin care s-a trecut unul din capete și s-a strîns tare; legătură obținută astfel. Cf. ANON. CAR. *Fără nod.* LEX. MARS. 202. *Ai noștri tineri la Paris învață La gît cravata cum se leagă, nodul.* EMINESCU, O. IV, 252. *Cînd să strîngă nodul, pîc! se rupse ața.* ISPIRESCU, L. 55. *Pe masă văzu o pîine de mălai abia începută, o bucată zdravănă de slănină groasă și niște sare pisată într-un nod de pînzătură.* REBREANU, I. 201. *L-am legat cu trei noduri, din superstiție.* C. PETRESCU, C. V. 149, cf. id. A. R. 194. *Își relua monoclul și-și pipăia nodul cravatei.* TEODOREANU, M. II, 19. *Pregătește ața ceruită și începe să coase. Da el uitase să facă nod la ață.* SADOVEANU, E. 112. *Năvodul fusese urzit nod cu nod, ochi cu ochi de singurele mîini ale pescarului îndrăzneț.* ARGHEZI, C. J. 165, cf. id. S. P. 23, 128. *Pe patul lor lat... văzu o bocceluță neagră, strînsă bine cu un nod.* BARBU, Ș. N. 94. [La rană se pune] *legătură cu nod de funie ars, pisat și amestecat cu grăsime.* PAMFILE, B. 57, cf. ALR II 5 759/2, 47, 64, 102, 172, 228, 316, 334, 414, 531, 605, 723, 812, 833, 876, 928, 987. *Ața lungă face noduri.* ZANNE, P. III, 9. *Am un nod, Nu-l pot zvîrli în pod* (Fulgerul). SADOVEANU, P. C. 5. ◇ (Cu determinări care arată felul legăturii) *Nod pescăresc.* ATILA, P. 34. *Nod în laț.* id. ib. ◇ (Ca termen de comparație) *Un copil cît nodul.* CIAUȘANU, GL. ◇ Loc. adj. **În noduri** = încîlcit. *O, tu crai cu barba-n noduri ca și cîlții cînd nu-i perii.* EMINESCU, O. I, 83. ◇ Expr. **A lega paraua cu zece noduri** = a fi foarte zgîrcit. *Lega paraua cu zece noduri și tremura după ban.* CREANGĂ, P. 3. ◇ (Adverbial) *Un vînăt giulgiu se-ncheie nod Pe umerele goale.* EMINESCU, O. I, 170. (Expr.) **A lega pe cineva nod** = a lega pe cineva foarte strîns, a lega fedeleș. *După ce a curățit și părețiii de arme, îl leagă nod, îl vîră sub pat ca pe un ghem.* ADAM, R. 188, cf. DR. IV, 734.

2. Unitate de măsură pentru viteza navelor, egală cu viteza unei nave care se deplasează cu o milă marină (1 852 m) pe oră. *Ce viteză avem, căpitane? — Cred că 20 de noduri pe oră!* SEBASTIAN, T. 94. *În navigație se ia ca unitate de viteză nodul = 1 milă marină/oră.* MARIAN-ȚIȚEICA, FIZ. I, 13.

II. P. anal. (Domină ideea formei oarecum rotunde și îngroșate) **1.** Proeminență pe trunchiul unui arbore, pe tulpina unei plante sau la încheietura unui cotor; punct de unde încep să crească crengile pe tulpină sau frunzele pe lujer; ochi, ciot. *Un lemn gros avea de toate părțile noduri.* MINEIUL (1776), 79rl/13. *Ramurele ceale de împlîntat se cioplesc tocma pre lîngă nod din gios.* ECONOMIA, 129/27. *Via în pămîntul negru scoate viță lungă, cu nodurile departe.* I. IONESCU, P. 245. *Natura și i-a gîndit de sigur pe toți* [copacii] *crescuți drepți, fără noduri, mușchi și strîmbături.* F (1897), 254, cf. C. PETRESCU, R. DR. 151. *Se cunoaște că grîul este în pîrgă... paiul și spicul sînt galbene, uscate... pe deasupra nodurilor (de pe pai) se mai văd doar urme de verdeață.* ION BOTEZ, STR. 6. *Nu-i ușor să găsești un stejar și drept și fără noduri și atît de lung.* TUDORAN, P. 105. ◇ Expr. **A da în noduri** = (despre cereale) a crește, a se dezvolta. *Sămănăturile încep să deie în noduri.* PAMFILE, A. R. 93. **A căuta** (sau **a găsi** cuiva) **nod** (sau, rar, **noduri**) **în papură** = a căuta (sau a găsi) cu orice preț greșeli, cusururi acolo unde ele nu sînt; a căuta pricină de învinuire, a învinovăți pe nedrept, (regional) a căuta cuiva păcate în mîndălaci. *Căuta nod în papură lui Mihai.* ISPIRESCU, M. V. 57. *Îi căta, curat, nod în papură.* CONTEMPORANUL, V_1, 103. *Caută nod în papură (pricină).* PAMFILE, J. II, 157. *Ce tot îi cauți băiatului nod în papură?* STANCU, R. A. IV, 101. *Își vîrî nasul pretutindeni, părînd că este hotărît să găsească nod în papură.* TUDORAN, P. 195. *A început... să spună... că îi căutăm nod în papură.* PREDA, D. 112. *Găsesc obiecții, noduri în papură, noilor încercări.* T ianuarie 1962, 39. ✦ Porțiune mică, rotundă, cu o structură mai compactă, într-o bucată de lemn, într-o scîndură, reprezentînd locul de ramificație a crengilor pe trunchi. *Începu să numere*

fibrele mesei de stejar în fața căreia sta, urmărindu-le cum șerpuiesc ocolind nodurile. ARDELEANU, U. D. 24. *Un om umbla să bage-n casă O scîndură de brad, cam noduroasă. Nu-i vorba că-avea noduri, dar tocmai ca să-ajungă, El scîndura aleasă și-o alesese lungă.* ARGHEZI, S. P. 31. ◇ Fig. *Ai voit să potrivești cu rindeaua ta... nodurile și scrijiliturile blestematei trupini sociale.* V. ROM. ianuarie 1954, 196.

2. (Învechit și popular) Încheietură, articulație; p. ext. (învechit) membru **(2)**; p. gener. (învechit) fiecare dintre părțile sau organele din care este alcătuită o ființă, (învechit și popular) mădular **(1)**. *Iaste un trup și are multe nodure, că toate nodurele sînt un trup.* CORESI, L. 321/17, cf. 263/6, 430/20. *Măreț, adînc și luciu călătorește Rinul... Ca un balaur verde ce mișcă-a sale noduri.* ALECSANDRI, P. III, 134. *Nodul mîinii.* ALR I 1 759/695. *Nodurile piciorului.* ALR II/I h 76/836, cf. h 76. *Nodul deștului.* ALR II/I MN 30, 2 178/762, cf. ALRM II/I h 98. ✦ (Prin Ban.) Gleznă. PUȘCARIU, L. R. I, 197. ✦ (Prin vestul Transilv.) Fiecare dintre cele două oase rotunde de la gleznă; (popular) ouăle picioarelor, (regional) nodeu **(2)**. Cf. TEAHA, C. N. 246.

3. (În sintagmele) *Nod vital* = punct situat pe al patrulea ventricul cerebral, de care depind mișcările respiratorii (și a cărui rupere are ca urmare moartea imediată). Cf. ENC. ROM., DER. (Popular) *Nodul gîtului* (sau *gîtlejului, beregatei, grumazului, de la grumaz)* = mărul[2] lui Adam. *O suferință îndelungată la nodul gîtlejului îi grăbi moartea.* SBIERA, F. S. 238. *Rezemat cu ceafa în perete și lăsînd să se vadă în gulerul prea larg nodul beregatei.* C. PETRESCU, C. V. 28. *Nodul gîtului i se ridica și scobora în scobitura gulerului larg.* BRĂESCU, A. 55. *Nodu de la grumaz.* ALR II 6 948/53, cf. A II 8. *Nodul curului* = coccis. Cf. ALEXI, W., PAMFILE, J. I, 128. (Eliptic) *Tata se suie-n pod Și mama l-apucă de nod* (Cumpăna fîntînii). ȘEZ. IV, 101.

4. Umflătură, tumoare, nodul **(1)**, nodozitate **(2)**, gîlcă rezultată dintr-o stare patologică; p. ext. bătătură. *Înțepăturile țînțarilor care... ne îmbobocesc pielea în blînde sau noduri cît nuca.* ATILA, P. 85. *Această boală face noduri (niște bube mici), mai ales de-a lungul șirei spinării.* STOICA, VÎN. 129. *Nodul din sînul stîng era acum cît o corcodușă de mare și lipit de piele.* CAMIL PETRESCU, O. II, 302. *A făcut noduri la genunchi... bătînd mătănii.* STANCU, R. A. III, 335.

5. (Regional) Cocoloș, bucată de mămăligă sau de aluat. Cf. VICIU, GL. *Bucăți de aluat tăiate dintr-o pătură mai moale, sucită, după ce a fost unsă cu „sfărmuri" de pîne prăjite în unsoare, cu ceapă și paprică. Se fac mai multe „noduri", bucăți. Se fierb și se gătesc cu găluște sau tăieței.* PRIBEAGUL, P. R. 77.

6. (Regional) Măciulie **(I 1)**. *Lovește în nodul măciucii, unde era întărit cu fier.* BELDIMAN, N. P. I, 122/14. *Îl apucai de nod și-l aruncai în pod* (Usturoiul). GOROVEI, C. 383. ✦ Măsea **(II 1 g)**. Cf. PAMFILE, I. C. 134.

7. Fig. (Adesea determinat prin „în gît", „în gîtlej", „în piept") Senzație de înecăciune, de sufocare a celui cuprins de o emoție sau de o enervare puternică. *Dac-am văzut-o plîngînd ... mi-o venit noduri în gît și-am început și eu a plînge.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Un nod de amărăciune i se sui în gît, iar lacrimile îi umplură ochii.* D. ZAMFIRESCU, A. 21. *Pieptul i se umplea de un nod de durere, ce-l înneca.* id. T. S. 16. *Ah! bădie, tare sînt nefericită... Și nodul lacrimilor îi tăie glasul.* HOGAȘ, M. N. 26. *Lui Gheorghe i se părea că un nod îi înecă suflarea.* BUJOR, S. 62, cf. 32. *I se urca un nod greu în piept, gata-gata să-l sugrume.* REBREANU, NUV. 309. *Mi se așază... un nod în gît și nu mai pot să vorbesc.* SAHIA, N. 50. *Simt o gîdilătură în furca pieptului și un nod care se ridică înfigîndu-se în gîtlej.* BART, S. M. 17. *Tuși, ca să scape de nodul amar care-i strîngea gîtul.* CAMILAR, N. I, 184. *Se zvîrcoli scurt, luptînd împotriva nodului care-i sugruma răsuflarea.* T. POPOVICI, SE. 137. ◇ Expr. **A înghiți (cu sau la) noduri** = **a)** (și în forma **a înghiți nodul**) a suporta cu necaz, cu amărăciune o durere, o umilință (fără a spune nimic). *Miniștrii mai vechi aveau să înghită multe noduri.* BARIȚIU, P. A. III, 9. *Între alte vorbe iară îi mai zise. Craiul și aceasta o-nghiți cu noduri.* PANN, P. V. I, 8/21. *Moartea atunci, înghițind noduri, pornește prin dumbrăvi, lunci și huceaguri, supărată ca vai de capul ei.* CREANGĂ, P. 316, cf. 38. *Își înghiți cu noduri tot pomelnicul celorlalte dobitoace domestice și sălbatice, pe care le-ar mai fi avut de înșirat.* C. PETRESCU, A. R. 19. *Mitru înghiți cîteva noduri de sfială.* T. POPOVICI, SE. 150. *Înghite la noduri cît pumnul Și sufere în nas fumul.* ZANNE, P. III, 583; **b)** a mînca în silă, cu mare greutate, din cauza unei supărări, neplăceri etc. *La prînzul mic înghite La noduri seci în dar.* F (1900), 553. *Tăcut, am înghițit mîncarea cu noduri.* STANCU, R. A. V, 323. **A merge** sau **a se duce, a aluneca (pe gît) cu noduri** = (despre mîncare) a aluneca foarte greu pe gît, a fi mîncată cu greutate (din cauza unei supărări, emoții, iritații). *Tot boul mi l-a mîncat Și la coadă s-a necat. I s-a dus pe gît cu noduri.* PANN, P. V. II, 29/2. *Mîncarea, băutura merg tot timpul cu noduri.* PAS, Z. III, 280. (Regional) **A trăi cu noduri fripte** = a nu avea ce mînca, a muri de foame. *Trăia tot cu noduri fripte învăluite cu răbdări prăjite.* RETEGANUL, P. I, 59. **A-i sta nod** sau **ghem (în capul pieptului)** = a se scîrbi, a se îngreța (de o mîncare, de oameni etc.). Cf. MAT. DIALECT. I, 232.

III. P. anal. (Domină ideea legăturii, a unirii) **1.** (De obicei urmat de determinări

introduse prin prep. „de") Loc de intersecție a două sau mai multe căi de comunicație (șosele, căi ferate etc.). *Aviația acordă o deosebită atenție căilor și nodurilor de comunicație.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 394, cf. 2 385. *Stații și noduri de cale ferată.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 5, 35. *Nod rutier.* DER.

2. (Loc de) legătură a două sau mai multe elemente ale unui mecanism, ale unui obiect etc. Cf. DL, DM, DER.

3. (Geom.) Punct dublu al unei curbe în care aceeași ramură a curbei se intersectează pe ea însăși. Cf. DL, DM, LTR².

4. (Fiz.) Domeniu dintr-un cîmp de unde staționare în care, datorită interferenței, una dintre mărimile periodic variabile ale cîmpului are mereu o valoare nulă. Cf. DER.

5. (Astron.) Fiecare dintre cele două puncte în care orbita unui astru intersectează planul eclipticei. Cf. CULIANU, C. 270, 271, ROMANESCU, ZEȚ. 66, MARIAN-ȚIȚEICA, FIZ. II, 22, 25.

6. Loc sau centru geografic sau geologic cu anumite caracteristici, deosebite față de împrejurimi. *O altă trăsătură caracteristică a acestor munți este prezența unor noduri orografice din care se desfac culmi în evantai.* MG I, 214. ◇ *Nod hidroenergetic* = centru geografic care înglobează o centrală hidroelectrică și construcțiile hidrotehnice aferente (barajul, lacul de acumulare etc.). Cf. LTR², DER.

7. Fig. (Rar) Adunare mare de oameni, de obiecte etc.; aglomerație. *O oficialitate de pripas s-a năpustit asupra nodurilor de sate românești din provinciile de peste munți.* CĂLINESCU, E. 64.

8. Fig. (Învechit) Legătură (de prietenie), relații între două sau mai multe persoane. *Din minutul acela dragostea cea prietenească îi unește cu nodul acela.* BELDIMAN, N. P. I, 145/13. *Mai lesne iadul cu cerul vor putea a se uni Decît prin oricare noduri noi a ne-nprieteni.* HELIADE, O. I, 423. *Pre noduri care sînt mai dulci, te jur fără ispravă.* I. VĂCĂRESCUL, P. 285/7, cf. CONACHI, P. 294. ✦ Căsătorie. *Vecia soroc pun La nodu lor cel sfînt.* I. VĂCĂRESCUL, P. 101/28. *Venise... cu jertvă să-ntărească sfîntul nod.* PANN, E. V, 80/8.

9. Numele unui dans popular nedefinit mai de aproape; melodie după care se execută acest dans. Cf. VARONE, D. 119.

IV. P. anal. Fig. (Predomină dimensiunea redusă) Copil mic. Cf. DDRF, BARCIANU, DR. VII, 395. *Trei băieței, trei noduri, intră în casă.* STANCU, R. A. I, 14.

V. Fig. (Predomină ideea dificultății pe care o reprezintă desfacerea unui nod **I 1) 1.** Încurcătură; dificultate, greutate (care trebuie învinsă). *Ceale mai clinciuroase a lucrurilor noduri pătrund și din încîlcitură le descurcă.* CANTEMIR, IST. 146. *Ce bine ar fi rezultat... dacă astăzi... am fi avut dinaintea noastră două proiecte menite a dezlega nodul!* KOGĂLNICEANU, S. A. 117. *Sofronie: — Aici e un nod al chestiunii.* BARANGA, I. 209. ◇ *Nod gordian* = problemă, încurcătură, dificultate mare, greu sau cu neputință de rezolvat. *Nodul gordian al ortografiei române.* MAIORESCU, CR. III, 321. ◇ Expr. **A tăia nodul gordian** = a recurge la un mijloc extrem în rezolvarea unei situații căreia nu i se poate găsi altă soluție. Cf. DL. (Regional) **A da de nod** = a se afla, la un moment dat, în fața unei mari dificultăți; a da de greu. Cf. ZANNE, P. V, 450, VI, 156, CIAUȘANU, GL. (Regional) **A-i da** (cuiva) **necazul de nod** = a-l copleși (pe cineva) necazurile. *Îi dă necazul de nod.* PANN, P. V. I, 146/24.

2. Punct, moment culminant în desfășurarea conflictului unei acțiuni dramatice, a unei piese de teatru, poeme etc. *Chemați un zeu liberator cînd nodul demn va fi De dînsul și pe scenă trei persoane vor vorbi.* OLLĂNESCU, H. A. P. 24.

3. Punct, sursă, izvor esențial, principal de unde pornește sau de care depinde soluționarea unei probleme sau a unei acțiuni. *Enigma... e lesne de dezlegat și nodul dezlegării este acesta.* F (1897), 203. *Germania era pe timpul acela nodul contradicțiilor europene.* CONTEMP. 1949, nr. 158, 2/1. *Atenția întregii lumi se afla atunci îndreptată spre Stalingrad. Acolo era nodul războiului. Acolo se făurea viitorul.* STANCU, U.R.S.S. 177.

— Pl.: *noduri* și (învechit) *nodure.*

— Lat. **nodus.**

NODÁ vb. I. Tranz. (Învechit și popular) A înnoda. Cf. LB. *Mîndro, lasă calu-n frîu Și noadă-mi pustiul brîu.* MARIAN, NU. 261. ◇ Fig. *Fata pîn-ei mărita Zile negre vei noda.* ZANNE, P. II, 126.

— Prez. ind.: *nod.*

— V. **nod.**

NODÁL, -Ă adj. **1.** Care se referă la locul de intersecție a mai multor căi de comunicație, artere, ligamente etc. Cf. nod **(III).** ✦ (Fiz.) Care se referă la nodul **(III 4)** unui cîmp de unde staționare, care aparține acestui nod. *De ambele părți ale unei suprafețe nodale vibrațiile particulelor au... sens contrar.* MARIAN-ȚIȚEICA, FIZ. II, 23.

2. Fig. Care constituie punctul esențial, principal al unui lucru, al unei probleme etc.; esențial, fundamental. Cf. nod **(V 3).** *Centrul nodal al oricărei preocupări.* IORDAN, L. R. A. 160. *Ne aflăm într-un moment nodal al acestei lupte.* CONTEMP. 1949, nr. 160, 11/4. *Considerăm că acest moment constituie punctul nodal al gramaticalizării.* SCL 1960, 563.

— Pl.: *nodali, -e.*

— Din fr. **nodal.**

NODĂTÚRĂ s. f. (Regional) **1.** Încheietură, articulație. Cf. LM. *Încheieturile și nodăturile lui.* GR. S. VI, 157.

2. Loc unde se încheie, se leagă doi căpriori (Hățăgel-Hațeg). CHEST. II 226/48.

3. Za (de lanț) (Isbiceni-Corabia). ALR II/I MN 152, 3 948/886. *Nodăturile, belĉugele lanțului.* ib.

— Pl.: *nodături.*

— **Noda** + suf. *-ătură.*

NODĂȚÉL s. n. (Prin vestul Munt.) Numele unei plante nedefinite mai de aproape. Cf. H XIV 244.

— Pl.: *nodățele.*

— **Nodat** (= *înnodat*) + suf. *-el.*

NODĂȚÍCĂ s. f. (Bot.; regional) Barba-ursului *(Equisetum arvense)* (Radovanu-Oltenița). Cf. ALR I 1 952/954.

— Pl.: ?

— **Nodat** (= *înnodat*) + suf. *-ică.*

NODEÁ[1] s. f. v. **nodeu.**

NÓDEA[2] s. m. invar. (Regional) Drac, diavol. *Necuratului îi mai zic românii, îl policresc: naiba, aghiuță,... nodea și codea.* JIPESCU, O. 114, cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE.

— De la **noadă.**

NODÉI s. n. v. **nodeu.**

NODÉȚ s. n. (Regional) Extremitate inferioară a gambei (Rudina-Tîrgu Jiu). H IX 110.

— Pl.: *nodețe.*

— **Nod** + suf. *-eț.*

NODÉU s. n. **1.** (Prin Ban. și vestul Transilv.) Încheietura mîinii; (regional) nodiț **(1).** *Cotul să măsură de la cot, începînd peste vîrful degetelor pănă la nodeiul de lîngă puls.* LIUBA-IANA, M. 118. *Noď eu dă la brîncă.* ALR II/I MN 27, 2 168/64, cf. ALRM II/I h 98/64.

2. (Regional, mai ales în Ban.) Fiecare dintre cele două oase rotunde de la gleznă, (popular) o u ă l e p i c i o a r e l o r (ALR II/I h 76, TEAHA, C. N. 246), (regional) nod **(II 2);** gleznă (DR. V, 279, PUȘCARIU, L. R. I, 197). *În fluiere[le piciorului] sînt cîte trei oase: două lungi, care jos fac nodeiele.* ap. TDRG. *Noď eu dî la pișor.* ALR II/I h 76/47.

3. (Prin Transilv.) Genunchi. *„Mă dor nogeiele". Dar se zice și genunchi.* VICIU, GL.

— Pl.: *nodeie.* — Și: **nodeá** (PUȘCARIU, L. R. I, 197) s. f., **nodéi, nogéu** s. n.

— De la **nod.**

NODÍC, -Ă s. m. și f. (Popular) Diminutiv al lui n o d **(IV);** p. e x t. om mic de statură. Cf. LM. *I-auzi! Un nodîc de fată și are ibovnic!* PAMFILE, A. R. 252. *Ni-i ciudă pe nodîcii ăștia de băieți,* ap. T. PAPAHAGI, C. L., cf. DR. VI, 260, ȘEZ. III, 83.

— Pl.: *nodici, -ce.* — Și: (regional) **nodíc, -ă** s. m. și f.

— De la **nod.**

NODIȘÓR s. n. Diminutiv al lui n o d; noduț **(1),** noduleț. Cf. ALR II 5 759/520.

— Pl.: *nodișoare.*

— **Nod** + suf. *-ișor.*

NODÎȚ, -Ă s. n. și f. (Regional) **1.** Încheietura mîinii; (regional) nodeu **(1).** Cf. ALR I 1 759/850, ALR II/I MN 27, 2 168/29.

2. Gleznă. V. n o d e u **(2).** Cf. L. COSTIN, GR. BĂN. 147, PUȘCARIU, L. R. I, 197, ALR II/I h 76.

— Pl.: *nodițe* și (rar) *nodituri* (ALR II/I h 76/29).

— De la **nod,** format probabil după scr. **nojița** „picioruș". Cf. CDDE.

NODÍC, -Ă s. m. și f. v. **nodic.**

NODÎLCĂ s. f. v. **modîlcă.**

NODOLÁN subst. (Anat.; prin Ban.) Femur. Cf. CDDE 185.

— De la **nod.** Cf. c i o l a n, b o d o l a n, h o d o l a n.

NODORĂR s. n. v. **nodurar.**

NODORÓS, -OÁSĂ adj. v. **noduros.**

NODÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit și regional) Noduros **(2).** Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., PONTBRIANT, D., LM. BARCIANU. *Lemn nodos.* TEAHA, C. N. 246.

— Pl.: *nodoși, -oase.*

— **Nod** + suf. *-os.*

NODOZITÁTE s. f. **1.** Formație noduroasă **(2)** la arbori și la diverse alte plante; structură caracterizată prin astfel de formații; s p e c. excrescență care apare pe rădăcinile leguminoaselor, datorită acțiunii unor bacterii. V. n o d **(II 1).** Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D. *Nodozitatea trunchiului.* LM. *Mărimea nodozităților variază după specia de leguminoasă.* LTR[2]. *Cît privește distribuția nodozităților, ele pot fi grupate, în special, pe rădăcina principală.* ib. *Bacteriile din nodozități... fixează azotul liber din atmosferă.* DER. ✦ Frecvență a nodurilor **(II 1)** pe o piesă de cherestea. *Nodozitatea este un indice foarte important de calitate a lemnului.* LTR[2]. ✦ Mică ridicătură, rotunjită, pe suprafața unui obiect. Cf. DL, DM.

2. (Med.) Nodul **(1).** *Nodozități pe sîn, care la presiune să dea lapte.* YGREC, M. N. 178. *Pipăind sub coaste, simțim nodozitățile canceroase ale ficatului.* id. ib. 215.

3. Proeminenţă noduroasă **(3)** la articulaţiile corpului sau ale unei părţi a lui. Cf. n o d **(II 2)**. *Nodozităţile de la articulaţiile degetelor.* LM.

— Pl.: *nodozităţi.*

— Din fr. **nodosité.**

NODÚL s. m. **1.** (Med.) Umflătură, tumoare, nod **(II 4)**, nodozitate **(2)**, (popular) ghindură. *În cazurile observate de mine, sferulele nu se găseau de regulă în mijlocul nodulelor.* BABEŞ, O. A. I, 118. *După infecţie, apare pe piele un nodul.* YGREC, M. N. 47. *Apar „erupţii nupţiale" sub forma unor mici nodule albe pe cap şi pe laturele corpului.* C. ANTONESCU, P. 60, cf. DL, DM, DN.

2. (Geol.) Mică masă de piatră cuprinsă într-o rocă mai puţin dură. Cf. ALEXI, W., CADE. *Peste „seria de Iacila" se dispun concordant depozite calcaro-grezoase sau calcaro-marnoase, albe sau gălbui, care conţin adesea nodule de silex.* GEOLOGIA, 61. *Se întîlneşte* [în Bucegi] *... un banc de calcar brun, ... foarte bogat în nodule feruginoase.* ONCESCU, G. 135.

— Pl.: *noduli* şi (n.) *nodule.* — Şi: (rar) **nodúlă** s. f. ALEXI, W., CADE.

— Din fr. **nodule.**

NODULÁR, -Ă adj. **1.** (Med.) Cu noduli **(1)**, care are aspect de nodul. *Începînd cu al 8-lea an şi, cu oarecare regularitate, pînă la bătrîneţe, se observă atît în lobul anterior, cît şi în acel intermediar, iperplazii nodulare.* PARHON, B. 35.

2. (Tehn.; în sintagma) *Fontă nodulară* = fontă sferalitică, v. s f e r a l i t i c. *Importante economii de metal s-au obţinut... prin turnarea unor repere din fontă nodulară.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 858, cf. nr. 4 862.

— Pl.: *nodulari, -e.*

— Din fr. **nodulaire.**

NODÚLĂ s. f. v. **nodul.**

NODULÉŢ s. n. Diminutiv al lui n o d; noduţ **(1)**, nodişor. ✦ F i g. Copil mic (şi drăgălaş). V. n o d **(IV)**. *Se deschide de perete uşa odăii... prin care năvăleşte o droaie de copii, băieţaşi, fetiţe şi noduleţe mici.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 18. ✧ (Ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de") *Un noduleţ de copil.* CIAUŞANU, GL.

— Pl.: *noduleţe.*

— **Nod** + suf. *-uleţ.*

NODURÁR s. n. **1.** Parte a războiului de ţesut care este alcătuită dintr-un fuscel gros, legat de fusul sau sulul dindărăt şi de care se prind capetele urzelii cînd se înveleşte pînza. *Nodurariu se numeşte un fuscel ceva mai lung şi mai grosuţ.* F (1885), 366, cf. PAMFILE, A. R. 30. *Firele trec prin spată şi se leagă de nodurar.* H XVII 141, cf. X 22, 69, 357, 508, 539, XII 33, XVIII 33. *Un fecior... O luat un băţ de nodurari Ş-o apucat prin sat după plugari.* I. CR. III, 305. *Am legat pînza cu nodurarul.* CHEST. V/82, cf. A II 7, VIII 4, IX 2. ✦ (Regional) Uruioc (Volovăţ-Rădăuţi). ALR I 1 292/385.

2. (Prin Munt.) „Jug de cai". ALR II/705, cf. 5 297/705, 723.

3. (Regional) Numele a două plante: **a)** răculeţ *(Polygonum bistorta).* Cf. BRANDZA, FL. 426, BARCIANU, BIANU, D. S., PANŢU, PL.; **b)** iarbă-roşie *(Polygonum persicaria).* Cf. BRANDZA, FL. 426, ŞEZ. XV, 48.

— Pl.: *nodurare.* — Şi: (regional) **nodorăr** (TDRG, ALR II 5 297/705, 723, GLOSAR REG.), **năduràr** (GLOSAR REG.) s. n.

— **Nod** + suf. *-urar.*

NODURÉLE s. n. pl. (Regional) Diminutiv al lui n o d u r i. Cf. n o d **(II 2)**. *Orbalţu i-l scoateţi... Din toate nodurelele, Din toate-ncheieturile.* MARIAN, D. 165, cf. GR. S. VI, 120, TEAHA, C. N. 246.

— **Noduri** (pl. lui *nod*) + suf. *-el.*

NODURÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre aţe, sfori, funii, ţesături etc.) Care are (multe) noduri **(I 1)**, cu noduri. *Două funii se rupea, Numai una rămînea, Una lungă nodoroasă, Cît un braţ voinic de groasă!* ALECSANDRI, P. P. 145. ✧ F i g. *Neamurile barbare... găsind pînza limbei urzită..., aruncau cîte un fir de bătătură de a lor, groasă şi nodoroasă.* NEGRUZZI, S. I, 267.

2. (Despre arbori, lemne, diverse plante) Cu noduri **(II 1)**, plin de noduri; cioturos, (învechit şi regional) nodos. *Peştii... pluteau alături cu buştenii noduroşi de stejar.* ODOBESCU, S. III, 16. *Toroipanul... şi-l cioplise el dintr-un lemn nodoros de măslin sălbatec şi şi-l ferecase cu fier.* ISPIRESCU, U. 33. *Un stejar lăsa braţe noduroase şi bătrîne peste un norod de dediţiei.* GALACTION, O. 46. *Zaharia Duhu arătă cu bastonul noduros, spre ghivecile cu flori suspendate pe suporturi de lemn văpsit verde.* C. PETRESCU, A. 306, cf. id. S. 12. *Făceau puţină umbră doi zarzări bătrîni, cu trunchiurile noduroase.* SADOVEANU, O. VII, 322, cf. IV, 185. *Printre ele, cresc rari măslini slabi, noduroşi, abia ducîndu-şi zilele în pămîntul lor pietros.* BART, S. M. 54. *Un om umbla să bage-n casă O scîndură de brad, cam noduroasă.* ARGHEZI, S. P. 31, cf. id. C. O. 217. *Vîntul suna frunzele sărace ale arborilor, legăna crengile noduroase.* STANCU, U.R.S.S. 197. *Erau şi alţii, cu bastoane grele, noduroase.* PAS, Z. I, 212. *Bătrîni sprijinindu-se pe bîte noduroase.* V. ROM. iunie 1954, 127. *Arborele creşte drept, strîmb, buburos, nodoros.* H IV 52. *Tu eşti, brade, clenguros Şi la trup eşti nodoros.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 508. *Şi sucită, Şi-nvîrtită, Şi ţăpoasă, noduroasă* (Mătura). PAMFILE, C. 26. ✧ F i g. *Nu simţea nici o plăcere de a lua pe cerbicea sa un jug*

atît de noduros. BARIŢIU, P. A. II, 634. ✦ (Substantivat, f.) Încîlcitură de plante. Cf. BRANDZA, FL. 496, GRECESCU, FL. 624, PANŢU, PL.

3. (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor) Cu articulaţii proeminente sau cu proeminenţe. Cf. n o d **(II 2).** *Şeful de masă luă pachetul de cărţi c-o mînă uscată şi nodoroasă.* DELAVRANCEA, S. 133. *Îşi simţea oasele trupului grele, noduroase şi ascuţite.* VLAHUŢĂ, O. A. 122. *Mîinile . . . noduroase de muncitor strîngeau voiniceşte coarnele plugului.* SANDU-ALDEA, U. P. 7. *Erau nişte voinici noduroşi care se plimbau prin munţi ca pe moşia lor.* AGÎRBICEANU, S. P. 16. *Nu rămînea din gîtul de pui decît o lungă, nodoroasă şi încovoiată „mîţa popii".* HOGAŞ, M. N. 37. *Un cîine veni lîngă dînsul, îi linse mîinile noduroase, îşi culcă pe genunchii lui capul.* REBREANU, I. 80. *Picioarele lui noduroase şi gîtuite par smulse din butuce.* ARGHEZI, P. T. 10. *Mîinile nodoroase . . . drămăluiau . . . cele două talismane ale neamului Vardarilor.* C. PETRESCU, A. R. 196. *Şi-şi frîngea mîinile uscate şi noduroase.* BENIUC, M. C. I, 366. *Oase noduroase, Din oase mărunte De ciute cărunte.* TEODORESCU, P. P. 60.

4. (Despre obiecte) Care are părţi proeminente, îngroşate, cocoloaşe, asperităţi. V. c o l ţ u r o s. *În vîrf nodoros de munte Să roagă cu lacrămi crunte* (a. 1802). GCR II, 192/1. *Înghit din oală Prea nodoroase Găluşti vîrtoase.* I. VĂCĂRESCUL, P. 342/12. *Hîrîită, nodoroasă stă în colb rîşniţa veche.* EMINESCU, O. I, 84. *Îşi aprinse ţigara, o ţigară grosolană şi noduroasă de tutun ieftin.* BARBU, Ş. N. 122. ✦ (Substantivat, n.; argotic) Ţigară. Cf. CĂLINESCU, E. O. I, 27.

5. F i g. Grosolan, necioplit **(1).** *Cine nu ştie măsura n-a ştiut în veci a scri: . . . Un vers nu avea putere şi ajunge nodoros; Eu mă tem d-a zice multe şi mă fac întunecos.* HELIADE, O. I, 120. *Vreo cîteva vorbe trînti . . . D-ale nodoroase, ca nişte ciomege.* PANN, P. V. II, 100/16.

6. F i g. (Regional) Prefăcut, făţarnic (Boişoara-Călimăneşti). ALR I 1 558/795. *E nodoros, cine-i ştie gîndurile lui?* ib.

— Pl.: *noduroşi, -oase.* — Şi: **nodorós, -oásă** adj.

— **Nod** + suf. *-uros.*

NODÚŢ s. n. **1.** Noduleţ. Cf. n o d **(I 1).** Cf. LB. *Musteţile-s ca la rac, Înnodate-s după cap. Şi noduţu-i ca pumnu, Să-ngrozăşte tăt tîrgu.* T. PAPAHAGI, M. 107.

2. (Bot.; la pl.) Ghiocei bogaţi *(Leucojum aestivum* şi *vernum).* Cf. GRECESCU, FL. 554, PANŢU, PL., SIMIONESCU, FL. 13, ŞEZ. XV, 36.

3. (Regional) Gleznă. DR. V, 302, TEAHA, C. N. 246.

— Pl.: *noduţe* şi (rar, m.) *noduţi* (LB). — Şi: **(2) nodúţă** s. f. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— **Nod** + suf. *-uţ.*

NODÚŢĂ s. f. v. **noduţ.**

NOGÁI, -ÁIE s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia mongolă turcizată răspîndită în diverse regiuni dintre Marea Caspică şi Marea Neagră (mai ales în ţinuturile Stavropolului şi Krasnodarului şi în Regiunea Autonomă Karaceai-Cercheză), iar, în trecut, şi în Crimeea şi Bugeac; (la m. pl.) populaţie care locuieşte sau locuia în aceste regiuni. *Iară Tatariia cea pustie în care multe oarde sîntu . . . nohaii, tumănii.* URECHE, L. 117. *Pe nohai să-i rădice pe toţi în Bugeag, să să ducă la locul lor peste Don.* NECULCE, L. 142. *Să margă Antiohii Vodă şi cu hanul dimpreună să scoată pre nohai din Bugeacu, să să ducă la Don, să trăiască acolo.* id. ib. 148. *Venit-au şi lui Antonie Vodă poruncă să meargă la oaste la Bugeac, să scoaţă pă nohai.* R. POPESCU, CM I, 407. *Îndată au găsit doi mîrzaci . . . capete nohailor fiind.* R. GRECEANU, CM II, 30. *Scăpînd tătarii de năvălirea nogailor, se pregătesc iarăşi de a cuceri Moldova.* XENOPOL, I. R. IV, 212. *Acolo sînt nohaii, pînă la Crîm şi la Or.* SADOVEANU, O. XII, 207. *Nohaii din pustie rămăseseră tot la cortul de pîslă şi la căruţa lor de lăieşi.* id. ib. XIII, 240. *Ştii cine erau nohaii: năvăleau cu cuţitele în dinţi.* CAMILAR, N. II, 187, cf. DER.

2. Adj. Care aparţine nogailor **(1),** privitor la nogai. *Tătarii însă sînt întorşi de la năvălirea lor asupra Moldovei prin atacul pe care o altă oardă de popoare seminomade, tătarii nogai, o face asupra Crimeei.* XENOPOL, I. R. IV, 212. *S-au strîns către păşunile dinspre Lehia o sută de mii de călăreţi nohai.* SADOVEANU, O. XI, 314.

— Pl.: *nogai,-aie.* — Şi: **nohái, -áie** s. m. şi f., adj.

— De la n. pr. **Nogai.**

NOGĂŢ s. m. v. **nagîţ[1].**

NOGÉU s. n. v. **nodeu.**

NOGHÎŢ s. m. v. **nagîţ[1].**

NOGÎŢ s. m. v. **nagîţ[1].**

NÓHA adv. v. **noaha.**

NOHÁI, -ÁIE s. m. şi f., adj. v. **nogai.**

NOHOT[1] subst. (Prin Olt.; urmat de determinări introduse prin prep. „de") Cantitate mare, belşug (de . . .). *În vara asta s-a făcut nohot de prune şi mere.* I. CR. IV, 306.

— Accentul necunoscut.

— Etimologia necunoscută.

NOHÓT[2] subst. v. **năut.**

NOHOTÍU, -ÍE adj. v. **năutiu.**

NOHÚT subst. v. **năut.**

NOHUTÍU, -ÍE adj. v. **năutiu.**

NOI¹ pron. pers. 1 pl. **A.** (Înlocuieşte persoana vorbitorului inclusă într-un grup cu alte persoane)

I. (La nominativ; înlocuieşte numele subiectului propoziţiei, marcînd adesea insistenţa; aşezat înaintea predicatului) *E noi vinrem în corabie.* COD. VOR. 18/3. *Noi, în numele Domnului... nostru, chiemăm.* PSALT. 33. *Noi acelora lucruri nu ne închinăm.* VARLAAM, C. 48, cf. LEX. MARS. 231. *De greşesc, ca nişte oameni greşesc, şi noi greşim toţi ca dînşii.* C. CANTACUZINO, CM I, 11. *Noi... împărţim ritorica, împreună cu dascali*[i] *acestui meşteşug, în doao părţi.* MOLNAR, RET. 9/13. *Noi nu numărăm ceasurile, fără numai după ce le-am pierdut.* MARCOVICI, C. 10/6. *Noi plinim pururea cu aleaţii noştri datoriile tractatului.* AR (1839), 3¹/3. *Noi n-am fost mai pe jos în vremea noastră.* GHICA, S. 17. *Mereu va plînge apa, noi vom dormi mereu.* EMINESCU, O. I, 129, cf. 146. *Dă soarele după deal şi noi tot pe loc stăm.* CREANGĂ, P. 128. *Noi n-avem altă politică decît suveranitatea poporului.* CARAGIALE, O. VI, 52, cf. 143. *O, pentru morţi şi-al lor prinos, Noi vrem pămînt!* COŞBUC, P. I, 208. *Stejarii de furtuni s-or frînge, Noi mai puternic ne vom strînge.* CERNA, P. 121. *Şi noi am fost nebuni după muzică... şi noi am avut slăbiciune de aventurieri.* M. I. CARAGIALE, C. 55. *Noi stam culcaţi pe catifeaua neagră.* BACOVIA, O. 208. *Noi nu putem urma acelaşi ţel.* TOPÎRCEANU, P. O. 4. *Noi vă vrem binele.* SEBASTIAN, T. 245. *Ţara geme împilată şi noi pribegim!* SADOVEANU, O. I, 191. *Vîntului, noi... Nu-i putem cînta nimic.* ARGHEZI, VERS. 244. *Noi nu putem detaşa anumite atribute olfactive de obiectele cu care ele sînt asociate de obicei.* VIANU, M. 30. *Nici noi nu putem să stăm cu mîinile în sîn.* STANCU, D. 126. *Noi sîntem învăţaţi să trăim la umbra brazilor.* BOGZA, Ţ. 20. *Prin tunuri, flăcări şi ruine, Noi aşteptam vremea ce vine.* BENIUC, V. 125. *Noi, cu căluţii noştri, cu căruţele noastre cu coviltire, parcă sîntem şătrari.* CAMILAR, N. I, 13. *Noi sîntem puşi pe treabă.* TUDORAN, P. 70. *Noi, tovarăşi, celor ce-au căuzut, Cîntec de moarte nu le vom cînta.* BANUŞ, P. 162. *Noi am fost ca paserile-n aceste văi.* ISANOS, Ţ. L. 53. *Noi te priveam de sus, de pe coline.* GL 1962, nr. 419, 1/1. *Noi n-avem pîne nici o coajă Şi cîinii umblă cu covrigi în coadă.* ZANNE, P. IV, 53. ◇ (Aşezat după predicat; adesea între predicat şi pronume se intercalează adverbul „şi", care subliniază subiectul) *Văzut-am înţeleptul acela şi noi în toate dzilele.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/25. *Plăcuţi ani am petrecut noi împreună.* GHICA, S. 251. *Am uitat noi vechea cale şi trecutul glorios.* ALEXANDRESCU, M. 162. *În sărutări unim noi sărmanele vieţi.* EMINESCU, O. I, 107, cf. 231. *Pe la şcoală mai dam noi aşa, cîteodată, de formă.* CREANGĂ, A. 104, cf. id. P. 27, 125. *Ia să dăm noi mai bine cărţile pe faţă.* CARAGIALE, O. VI, 103, cf. 138. *Să n-avem noi un copil măcar.* DELAVRANCEA, S. 241, cf. id. O. II, 330. *Nu e mijloc... să aflăm la noapte şi noi vreun adăpost?* MACEDONSKI, O. II, 57. *Şi-am vrea şi noi, şi noi să ştim.* COŞBUC, P. I, 208. *În felul acesta petreceam noi.* M. I. CARAGIALE, C. 24. *Mergem noi singuri, mamă!* GALACTION, O. 165. *Om mînca şi noi ce-om putea.* SADOVEANU, O. I, 199. *Am mai văzut noi şi pe alţii cu fumuri la cap.* STANCU, D. 42, cf. CAMILAR, N. II, 124. *Facem şi noi ce putem, îi mai ajutăm, îi mai învăţăm.* GALAN, Z. R. 12. *Auzit-am o minciună, Că Mureşu-i apă bună... Hai, mîndro, se bem şi noi.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 63. *Umblăm şi noi după însurat.* CĂTANĂ, P. B. I, 24, cf. 18. *Nu te teme, fată de împărat, că şi acuma te scăpăm noi.* MERA, L. B. 23. ◇ (În corelaţie cu alte pronume personale, indică paralelismul sau opoziţia, subliniind subiectul) *Voi pierduţi în gînduri sînte, convorbeaţi cu idealuri; Noi cîrpim cerul cu stele, noi mînjim marea cu valuri.* EMINESCU, O. I, 35. *Dacă nu-ţi şti dumneavoastră ce-i pe lume, noi, ţărănimea de la coarnele plugului, avem să ştim ce-i bine şi ce-i rău?* CREANGĂ, A. 163, cf. 156. *Noi să lucrăm şi ea să doarmă?* id. P. 8. *Voi ce-aveţi îngropat aici! Voi grîu? Dar noi strămoşi şi taţi.* COŞBUC, P. I, 209. *Ea tăcută, noi tăcuţi.* HOGAŞ, DR. I, 7. *Voi atingeţi culmea, noi sîntem în mers.* TOPÎRCEANU, P. O. 54. *Cîntecul, lumina, taina, unda, -ntinsurile-albastre, Noi le ţinem, noi le strîngem, cei căzniţi, urîţi şi goi... Voi întoarceţi-vă veseli şi slăviţi, întru noroi.* ARGHEZI, V. 105. *Voi aţi fost şi ştiţi. — Ba n-am fost nici noi.* SADOVEANU, O. XVII, 178, cf. 207, CĂLINESCU, S. 341. *El tolăneşte şi noi ne spetim muncind.* STANCU, D. 105. *Întrebau: — Încotro? — Noi, în ţară... Voi?* CAMILAR, N. II, 61. *Ce aţi făcut cu tătarii...? — Ia, ce să facem? Nici ei, nici noi.* POP., ap. GCR II, 367. ◇ (Urmat de pronumele personal de întărire „înşine", precizează obiectul determinat) *Noi înşine nu scăpărăm dulcei molimi.* M. I. CARAGIALE, C. 54. ◇ (Învechit; face corp fonetic comun cu pronumele reflexiv în forma neaccentuată „-şi", aşezat enclitic şi avînd valoare de pronume posesiv) *Şi în toate năravurile să ispovedim noiş.* CORESI, EV. 213. *Să ne supunem noiş.* id. ib. 529.

II. (La dativ) **1.** (Înlocuieşte numele unui complement indirect)

a) (Învechit; în forma accentuată *nouă;* aşezat de obicei după predicat; şi în construcţii eliptice de predicat) *Dă nouă agiutoriu de grije deşartă.* PSALT. HUR. 50ʳ/21. *Dzise noao grăind.* COD. VOR. 60/1. *Cire iveaşte noao dulceaţa?* PSALT. 5. *Agiutoriu şi scut noao iaste.* ib. 58. *Foarte iaste nouaî de folos.* VARLAAM, C. 40, cf. 91. *Pre cei de jos îi suie şi pe cei suiţi îi pogoară, ca să fie de pildă şi de învăţătură noao.* URECHE, L. 162. *Acest... cuvînt... să arată noao.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/3. *Tu dereptate şi sf*[i]*nţie fuseşi noao.* MOLITVENIC (sec. XVII), 303. *Spune şi nouă, tată, cine este vipera aceea care nu-ţi*

dă pace. ISPIRESCU, L. 12. *Alţii, mai sensibili şi mai scumpi nouă, însă au să sufere grele zbuciumări.* F (1906), 4. *Fii nouă deopotrivă surorâ şi străină.* ARGHEZI, V. 150. *Şi strălucea de aur şi argint tot pomul Încărcat cu bunătăţi necunoscute nouă.* BENIUC, V. 36. *Rupe-n două, Dă şi nouă.* ZANNE, P. V, 243. ◇ (Face corp fonetic comun cu pronumele reflexiv în forma neaccentuată „-şi", aşezat enclitic şi avînd valoare de pronume posesiv) *Nu noaoş să strîngem numai.* CORESI, EV. 404.

b) (În forma neaccentuată *ne;* precedă predicatul) *Răutatea şi ruşinea ce ne-au făcut cutarele.* PRAV. 323. *Nu ne ţii parte?* DOSOFTEI, PS. 144/16. *Nevoia . . . învaţă multe, care nici prin cuget ne trec.* DRĂGHICI, R. 50/6. *Într-o noapte doi şcolari . . . ne povestiseră nenorocirile lui Robinson Cruzoe.* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 75. *Oricare simtimente înalte, generoase, Ne par ca nişte basme de povestit, frumoase.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Ce-un secol ne zice, ceilalţi o deszic.* EMINESCU, O. I, 40, cf. 150. *Ne-a dat de învăţat după puterea noastră.* CREANGĂ, A. 27, cf. 76. *Opera ce ne-a lăsat-o nu denotă nici un moment de ezitare sau de neîncredere în sine.* CARAGIALE, O. III, 6, cf. VI, 111. *Ei tot atît de buni ne par Ca orişicare laş fugar!* COŞBUC, P. I, 257. *O lume-ntreagă ne vorbeşte de departe.* DENSUSIANU, L. A. 82. *Ia să vedem ce ne-a spune?* SADOVEANU, O. I, 305. *Nu ne trebuie război.* id. ib. XVII, 241. *Şi plantele creşteau, ne făceau semne.* ISANOS, T. L. 33. *Ne cereaţi firimituri, la geam.* ARGHEZI, F. 23. *Multe din cuvintele care ne apar astăzi . . . ca nişte metafore, au fost la origine adevăraţi termeni proprii.* VIANU, M. 18. *În cursul verii, ziua, aerul este cald şi ne apare uscat.* AGROTEHNICA, I, 166. *Ne sînteţi ca un frate bun . . . , îi spuneau soldaţii din pluton.* CAMILAR, N. I, 32. *Cum ne-o face boierul, aşa-i; altă lege nu-i.* GALAN, Z. R. 49. *Ne place cîntecul nou, ne place.* BANUŞ, P. 152, cf. DEŞLIU, G. 34. *Ne-a arătat . . . casa în care a locuit Cehov.* GL 1962, nr. 419, 1/2. *Asta-i lelea care-o vezi, Care ne făcea scoverzi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 430. *Am plecat înainte, căci ne-a fost ruşine a veni cu el.* CĂTANĂ, P. B. I, 14. ◇ (Cînd verbul este la conjunctiv sau infinitiv, pronumele se află aşezat după „să", „a") *Pentr-a ta izbîndă să ne paie bine.* DOSOFTEI, PS. 61/1. *Lumea . . . Poate să ne arunce cu piatra dacă vrea.* MACEDONSKI, O. II, 23. *Am ştiut eu dinainte că are să ne iasă şi de cheltuială.* CREANGĂ, P. 161. *Prefectul trebuie să ne dea cheia comediei ăştia.* CARAGIALE, O. VI, 90. *Are să ne vie apa la moară şi vom vedea!* SADOVEANU, O. I, 120. *Poetul a stabilit comparaţia între „lună" şi „o regină moartă", fără să ne-o mai spună anume.* VIANU, M. 29. *Atît să ne dai.* TUDORAN, P. 8. *Mori, mîndră, să mor şi eu, Să ne facă-un copîrşeu, Şi să ne facă o groapă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 57. ◇ (Enclitic) *Făgăduitu-ne-au că . . . va . . . asculta* (a. 1607). CUV. D. BĂTR. II, 105/13. *Fostu-ne-ar fi de vro treabă o asemine vedere?* CONACHI, P. 268. *S-a întors acasă trimiţîndu-ne din cînd în cînd cele trebuitoare.* CREANGĂ, A. 26, cf. 76. *Spune-ne, surată . . . Nu e mijloc . . . Ca să aflăm la noapte . . . vreun adăpost?* MACEDONSKI, O. II, 57. *Şi fii-ne iubită în rostul tău sublim Şi fii-ne mai scumpă prin cele ce nu ştim.* ARGHEZI, V. 150. *Scrie-ne, tată, cînd ai să vii?* BENIUC, V. 76. *Eu cu dor, mîndra cu dor, Trebui-ne-ar un doftor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 107. *Fă-ne pită, draga mamei.* MERA, L. B. 30.

c) (În forma neaccentuată *ni;* se află înaintea unui pronume reflexiv, a unui pronume personal — cu excepţia femininului „o" — sau înaintea formelor conjuncte de indicativ prezent, persoanele 1 sg. şi 3 sg. şi pl., ale verbului „a fi" ori, regional, persoanele 2 sg. şi pl. ale verbului „a vrea") *Pizmaşii tăi ce ni-s cu greaţă, I-ai lăsatu-i în sus de să nalţă.* DOSOFTEI, PS. 248/11. *Fiica ce ni s-au născut.* AETHIOPICA, 68ᵛ/7. *Tot pămîntul, lacul, cerul . . . toate, toate ni-s prietini.* EMINESCU, O. I, 155. *Vom şti, cucoane, dacă ni-ţi spune.* CREANGĂ, A. 161. *Poate ni-ţi da şi ceva udeală.* id. P. 257. *O, dar nu pentru visări Ni-e viaţa dată!* COŞBUC, P. I, 264. *Daţi-mi voie să vă mulţumesc pentru ceasurile de fericire pe care ni le-aţi procurat.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 6. *Cîte-un vers ciudat Din marele Poem, pe care voi Ni l-aţi plătit cu bulgări de noroi.* MINULESCU, V. 12, cf. STOICA, VÎN. 31. *Ni-l arătă pe Tudorache cu mîna.* STANCU, D. 85. *Iar de va fi să nu ni se răspundă. . . Dăm ţării foc.* BENIUC, V. 88. *Orice rar se vede, mai dulce ni se pare.* ZANNE, P. II, 796.

d) (Forma accentuată *nouă* este urmată de una dintre formele neaccentuate, *ne* sau *ni*, care reia complementul indirect exprimat prin forma accentuată; ambele forme sînt plasate înaintea predicatului; cînd verbul este la conjunctiv sau infinitiv, forma neaccentuată este aşezată după „să", „a") *Noao ne va erta toate păcatele* (a. 1607). CUV. D. BĂTR. II, 102/11. *Nouă ne-a dat drumul p-acasă.* GHICA, S. 25. *Nouă să ne dea zor.* ALECSANDRI, T. I, 305. *Nouă ni-e frică de trădare.* CARAGIALE, O. VI, 103. *Nouă nu ne pricinuieşte nici o neplăcere.* SADOVEANU, O. X, 186, cf. DEŞLIU, M. 45. *Nouă nu ne-a purtat noroc.* BARANGA, R. F. 89. *Noo ne place viru.* ALR II 3 049/95, cf. 3 048/172, 727, 762. ◇ (Forma neaccentuată, adesea enclitică, este urmată de cea accentuată şi anticipează complementul indirect exprimat prin forma accentuată; forma neaccentuată este aşezată înaintea predicatului iar cea accentuată după predicat, sau, mai rar, ambele forme sînt aşezate după predicat; adesea între forma neaccentuată şi cea accentuată se intercalează adverbul „şi", care subliniază complementul indirect) *Pita noastră săţioasă dă-ne noao astăzi* (a. 1607). CUV. D. BĂTR. II, 104/11. *De poţi ceva, agiută-ne noauă.* VARLAAM, C. 51. *Dă-ne nouă aceaste*

cununi. id. ib. 57. *Dumnedzăieşti învăţători pre carii ni i-au dăruit noao.* EUSTRATIE, PRAV. 4/16. *Să ne fie noo de-pururie izvor de viiaţă* (a. 1646). BV I, 158. *Ce ne mai trebuiaşte noao mărturie?* N. TEST. (1648), 61ᵛ/15. *Şi măsura lucrării noastre ni să dă noao* (sec. XVIII). CAT. MAN. I, 81. *Şi ştii şi di faptul celora ce ni l-au dat nouă în casa noastră* (începutul sec. XIX). ŞEZ. XVIII, 7. *Să ne dai un semn şi nouă de mila măriei tale.* EMINESCU, O. I, 146. *Dacă ne-o plăcea şi nouă, ăstora de aici?* CARAGIALE, O. IV, 162. *Ni-e frică nouă de tine,* SLAVICI, O. I, 132. *Şi apoi ce strică dacă ne vei spune şi nouă?* ISPIRESCU, L. 177. *Poate vream să fiu vrun Neron . . . Ca s-apar posterităţii cum şi el ne-apare nouă.* MACEDONSKI, O. I, 71. *Ni-e dragă şi nouă viaţa şi-averea.* COŞBUC, P. I, 91. *Aceste neajunsuri se temea maica Filofteia să nu ni se întîmple şi nouă.* HOGAŞ, DR. I, 7. *Ne dai ades prilej şi nouă să stăm de vorbă cu bunicii.* MINULESCU, V. 108. *Ce ne-ar păsa nouă de asta?* SADOVEANU, O. XVII, 199, cf. I, 200. *Deci locatarii s-au mutat fără ca să ne dea nouă de ştire.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 1/3. *Uită-te, bade, la mine . . . Mult ne-ar sta nouă de bine!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 247. *Să ne scri*[i] *carte şi noauă.* BL XIII, 114.

2. (În formele neaccentuate *ne, ni*; cu valoare de dativ etic) *Grăim, doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne eşti aşa departe.* EMINESCU, O. I, 149. *Dar viteaz ne-ai mai fost, măi prostule!* CONTEMPORANUL, VI$_1$, 97. *Cum ni l-au sfîrticat nelegiuiţii!* SADOVEANU, O. I, 196. *Frate Răsneţ, Ce ne treci ca un drumeţ?* ALECSANDRI, P. P. 280. *Plopul se clăti, Umbra şi-o trăgea; Soarele-i ardea. Sfînta-i Maria Mult să supăra Şi ni-l blestema.* PĂSCULESCU, L. P. 11.

III. (La acuzativ) **1.** (Înlocuieşte numele unui complement direct)

a) (În formă accentuată; precedat de prepoziţia „pe" şi aşezat după predicat) *Şi prîinsă cetind, pre noi pomeniţi şi întru ruga voastră pre noi nu uitareţi.* VARLAAM, C. 3. *Mama . . . a ascuns pe Păunaş în fîn şi s-a mîniat pe noi!* GALACTION, O. 166. ✧ (Învechit; face corp fonetic comun cu pronumele reflexiv în forma neaccentuată „-şi", aşezat enclitic şi avînd valoare de pronume posesiv) *Numai pre noiş să osîndim.* CORESI, EV. 18. ✧ (Învechit; fără prepoziţie) *Rogu-te se asculţi tu noi.* COD. VOR. 58/16. *Vru amu şi născu noi.* ib. 114/9. *Cururat-ai noi.* PSALT. 7. *Pridădit-ai noi în mărule dracilor.* ib. 327, cf. CUV. D. BĂTR. II, 122/16. *Au iubit el noi.* N. TEST. (1648), 196ʳ/3.

b) (În forma neaccentuată *ne;* precedă predicatul) *Nu ne dodeireţi şi faceţi glîceavă.* DOSOFTEI, PS. 74/12. *Ne laşi la sminteală.* id. ib. 144/16. *Toate relele acufunde În a tartarului unde Ce pre-acele ni născu.* AR (1830), 251¹/16. *Visurile . . . ce facem deştepţi ne vatămă.* MARCOVICI, C. 15/2. *Nevoia . . . ne învaţă multe.* DRĂGHICI, R. 50/5. *Nime-n lume nu ne simte.* EMINESCU, O. I, 209, cf. 234, CREANGĂ, A. 113. *Ne ameninţă o nenorocire grozavă.* CARAGIALE, O. VI, 94. *Venirăm . . . teaferi cum ne-a născut maica.* ISPIRESCU, L. 70. *Şi cum ne-ar usca focul de ploaia ce ne scaldă!* MACEDONSKI, O. II, 50. *Cînd foamea ne va răscula, Hristoşi să fiţi, nu veţi scăpa.* COŞBUC, P. I, 209. *O lume-ntreagă . . . ne cheamă.* DENSUSIANU, L. A. 82. *Ne chemau atîtea interese.* BACOVIA, O. 229. *Zări-vom pe-alţii cum sosesc, Cum ne ajung.* MINULESCU, V. 11. *Ne-a împrăştiat furtuna tocmai cînd dăduserăm peste ursoaică.* GALACTION, O. 50. *Zădarnic dar ne-amestecă vultoarea.* TOPÎRCEANU, P. O. 4. *Ne-au mînat să mergem.* SADOVEANU, O. I, 337. *Zece nopţi ne-a zguduit.* ARGHEZI, S. P. 125, cf. VIANU, S. 11. *Ne ameninţă ploaia.* CAMIL PETRESCU, O. III, 184. *Ne lăsaşi lipiţi pămîntului.* STANCU, D. 101. *Văile bune, Pline de ceaţă-ale pămîntului, ne primeau pe rînd.* ISANOS, Ţ. L. 67. *Dureroase aduceri aminte Ne tulbură.* LABIŞ, P. 53. *Măi, arcuşe, frăţioare, Ia întoarce struna, Pentru dorul ce ne doare.* DEŞLIU, G. 17. *Deacă frunza s-a usca, Cine-amar ne-a cununa?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49, cf. 128. *Dacă ne vor simţi?* CĂTANĂ, P. B. I, 59. *Vorba nu ne omoară.* ZANNE, P. II, 825. *Abia scăparăm de coasă şi ne puse la secere.* id. ib. V, 206. ✧ (Cînd verbul este la conjunctiv sau la infinitiv, forma neaccentuată se află aşezată după „să", „a") *Cum se nă ducă lu D*[um]*n*[e]*dzeu.* COD. VOR. 156/13. *Dete ordin . . . să ne lase singuri.* GHICA, S. 8. *Eu nu ţi-aş dori vrodată să ajungi să ne cunoşti.* EMINESCU, O. I, 147, cf. 129. *Vrei . . . să ne zvîrlă baba pe drum?* CREANGĂ, P. 9. *Lumea poate să ne acuze!* MACEDONSKI, O. II, 23. *Să nu ne bată, Că prea l-am zăpăcit de tot.* COŞBUC, P. I, 273. *Nu vrea să ne vadă, nu vrea să ne audă!* GALACTION, O. 166. *Băiatul ăsta vrea să ne vîre în cheltuieli.* SADOVEANU, O. XVII, 180. *Venea argatul Ion să ne păfuge.* BENIUC, V. 36. *Vin, vin să ne ia, vin să ne ducă.* BANUŞ, P. 139. *Plantele . . . Se străduiau spre viaţă să ne-ndemne.* ISANOS, Ţ. L. 33. *Nu vii să ne mai vezi?* ALECSANDRI, P. P. 280. ✧ (Enclitic) *Află sutaşul corabie alexăndrească . . . şi puse-nă întru ea.* COD. VOR. 84/23. *Saturi-nă de păre lăcrămată.* PSALT. 165. *Adapi-nă cu lacrămi.* ib. *Iată-ne cu iarna în ţară!* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 337, cf. EMINESCU, O. IV, 360. *Lumea . . . se împrăştie huiduindu-ne.* CREANGĂ, A. 113. *Iată-ne şi aproape de vîrful codrului.* id. P. 123. *Cetăţene, te rog, lasă-ne cu binişorul, lasă-ne.* CARAGIALE, O. VI, 123. *Iacătă-ne teaferi.* ISPIRESCU, L. 70. *Şi voi cu toţii, urmaţi-ne.* MACEDONSKI, O. II, 207. *Învaţă-ne să plîngem.* COŞBUC, P. I, 218. *Oamenii, ocolindu-ne, au zis: Cine sînt aceşti vînzători de vis?* ISANOS, Ţ. L. 53. *Iată-ne sosiţi la noi.* ALECSANDRI, P. P. 103. *Taică, tăiculeanu nostru, Singurel binele nostru, Grijeşte-ne o lună, două.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 205.

c) (Forma accentuată, precedată de prepoziția „pe", este urmată de forma neaccentuată *ne*, care reia complementul direct exprimat prin forma accentuată; ambele forme sînt plasate înaintea predicatului; cînd verbul predicatului este la conjunctiv, forma neaccentuată se află așezată după „să") *Și pre noi ne-ascultă cînd te vom ruga-te.* DOSOFTEI, PS. 62/3. *Ca peatra mormîntală pe noi ne-a-nfiorat.* ALEXANDRESCU, M. 154. *Pe noi știu că ne-ai amețit.* CREANGĂ, P. 252, cf. 79. *Și pe noi ne-a atras ce părea suprafiresc.* M. I. CARAGIALE, C. 55. *Tot pe noi o să ne pună să coacem porumbul la foc.* STANCU, D. 252. *Lasă inima în pace, că pe noi ne taie la ramazan!* TUDORAN, P. 9. *Nu este om pe lume Pe noi să ne despreune.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 255. ◇ (Forma neaccentuată *ne*, uneori enclitică, precedă pe cea accentuată) *Ne va pre noi asculta* (a. 1607). CUV. D. BĂTR. II, 105/13. *Fă cum știi; numai să nu ne bagi și pe noi în belea.* CREANGĂ, P. 9. *Du-te, doamne, scapă-ți viața și lasă-ne pe noi.* SADOVEANU, O. I, 183. *Și ne-au trimis pe noi, aiștia mulți, să le apărăm binele și osînza cu sîngele nostru.* CAMILAR, N. I, 412. *Frații mei albi, de ce nu-ndrăzniți Să ne-ndrăgiți nici astăzi pe noi, Oamenii negri.* DEȘLIU, G. 43. ◇ (Învechit; fără prepoziție) *Nu nă lăsa noi vîntul.* COD. VOR. 84/26.

2. (În formă accentuată; precedat de diverse prepoziții sau adverbe, înlocuiește numele unui atribut, al unui complement indirect, al unui complement circumstanțial de mod, de loc etc.) *Înviîrtoșeadză . . . aceasta ce fapt-ai întru noi.* PSALT. 130. *Nu delunga meserearea ta de noi.* ib. 327. *Fă . . . sfinți să slăvească-se cu noi* (a. 1619). CUV. D. BĂTR. II, 122/16. *Spune tu acum frate către noi: unde te duci dentri noi?* (a. 1669). GCR I, 184/14. *Sufletele lor . . . să roagă . . . pentru noi.* CHEIA ÎN. 1ʳ/15. *Darul ce am luat nu l-am luat numai pentru noi.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/17. *Aceste sorți s-au amestecat și fieșcare din noi au tras unul.* AR (1837), 79¹/10. *Nu credeți pe cei cari vă zic că ar exista între noi oameni cari caută să oprime.* GHICA, S. 236. *Ea se uită la noi.* ALEXANDRESCU, M. XLIX. *Cît mi-ar fi iarna de mare, Ce-o să facem, vai de noi! Fără codru, fără soare.* ALECSANDRI, P. I, 60. *De cîte ori, iubito, de noi mi-aduc aminte.* EMINESCU, O. I, 114, cf. 35. *Se auzea răsunînd glasul unui pîrăuaș ce venea, ca și noi, din deal în vale.* CREANGĂ, A. 31, cf. 28. *Pentru niște sărăcuți ca noi, e greu de făcut trebi de acestea.* id. P. 258. *Pleacă și dumnealui după noi.* CARAGIALE, O. VI, 5. *De ce ascunzi de noi izvorul mîhnirilor tale, tată?* ISPIRESCU, L. 12. *Ascultă: e grădina întreagă ce unește Simțirea ei suavă cu cîntecul din noi.* MACEDONSKI, O. I, 117. *Vorbim de morții care dorm Sub noi.* COȘBUC, B. 216. *Numai cîțiva cîni . . . își făceau datoria bătînd la noi.* HOGAȘ, DR. I, 2. *Fără noi nu se fereca nici desfereca nimic.* M. I. CARAGIALE, C. 54. *Cenușa visărilor noastre Se cerne grămezi peste noi.* ARGHEZI, V. 29. *A bătut vîntul . . . frunzele cad peste noi.* BACOVIA, O. 234. *Se sfărîmă pluta cu noi.* GALACTION, O. 62. *O blondă apariție-ntristată Plutea spre noi din umeda genune.* TOPÎRCEANU, B. 100. *Dumneata să nu te amesteci între noi.* SEBASTIAN, T. 102. *Ostași ca noi se mai găsesc.* SADOVEANU, O. I, 183, cf. XVII, 182, 326. *Cum se poate organiza în noi reprezentarea „caracterelor" dintr-o operă?* VIANU, M. 130. *Trec bulgării pe lîngă noi, cad, se sparg.* STANCU, D. 79, cf. 95. *Se vor așterne peste noi, În straturi nepătrunse, Zăpezile uitării.* BENIUC, V. 32. *Am avut azi prilejul să dăm pe față gîndurile unora cari n-au ce căuta printre noi.* GALAN, Z. R. 27. *Creanga belșugului, necontenit, Scuturată de noi, rodească.* ISANOS Ț. L. 37. *Amanți ai morții . . . Eu vă blestem în numele durerii Ce-a ros în noi.* LABIȘ, P. 35. *Dă-ți oile-ncoace, La negru Zăvoi, Că-i iarbă de noi.* ALECSANDRI, P. P. 1. *Și rămas-am numai doi, De împlem lumea de noi.* id. ib. 254. *Măi bădițo, buze moi, Mută-ți casa lîngă noi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 48, cf. 10. *Nu cred că ar fi rău de noi.* CĂTANĂ, P. B. I, 19. *Ia-ți gîndul, puiul mamei, de la acest lucru, că nu-i de noi!* MERA, L. B. 7, cf. 35. *Vinul e pentru noi Și nu e pentru boi.* ZANNE, P. IV, 182. ◇ Loc. adv. **(Pe) la noi = a)** acasă, în casa noastră, în gospodăria noastră; în familia noastră. *Fie-mea Elenca au rămas la noi pentru alte trebi ale ei* (a. 1842). ARH. OLT. VII, 134. *Bun sosit la noi, voinice, zise craiul.* CREANGĂ, P. 197. *Cu ce ocazie pe la noi?* CARAGIALE, O. VI, 151. *Poți la noi să vii.* MACEDONSKI, O. I, 166. *Ședeam pe prag la noi.* COȘBUC, P. I, 117. *Ce-ai căutat la noi pe șură?* F (1906), 3. *N-ai vrea să te bagi la noi?* GALACTION, O. 50. *De ce-ai venit pe la noi?* STANCU, D. 92. *Bădița cu șese boi N-are ce căta la noi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 38. *De-aș ști, bade, c-ai veni, Drumul ți l-aș șindili . . . Pîn'la noi, bădiță-n prag.* id. ib. 139. (Precizat prin „acasă") *Aș vrea să fiu, acuma, În sat la noi acasă.* GOGA, P. 39; **b)** în satul sau în orașul nostru, în părțile noastre. *Și eu trimite-voi Ce-i mai mîndru pe la noi.* EMINESCU, O. I, 149. *N-aș trăi la cîmp, Doamne ferește! Halal pe la noi!* CREANGĂ, A. 126. *Mergem la sigur, la noi, opoziție nu încape.* CARAGIALE, O. VI, 152. *Are să fie și la noi răscoală, nene?* STANCU, D. 129. *Pe la noi, pe la Vlădeni, Nu se fac nici chiar coceni.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 471. (Precizat prin „în sat") *Mult mai bine ar fi fost Să fi rămas în sat la noi.* IOSIF, PATR. 33. *Tata-i om sărac la noi în sat.* BENIUC, V. 78; **c)** în țara noastră. *Nici odineoare nu s-au prezentat la noi o piesă cu mai plăcută mulțămire.* AR (1837), 27¹/13. *Cît de frumoasă-i poezia Acestei mîntuiri în drum — La noi . . . S-a-ntors filozofia.* COȘBUC, B. 236. *La noi sînt codri verzi de brad.* GOGA, P. 12. *Nu-i departe vremea cînd și la noi va face rînduială partidul.* SADOVEANU, O. XVII, 282. *Unele*

soiuri din cele cultivate la noi manifestă o rezistență ridicată. BORDEIANU, P. 50. *La noi, plătica și crapul pot înainta în zona apelor salmastre.* C. ANTONESCU, P. 15. (Precizat prin „în țară") *Pe unde mergea, drumuri mari de piatră și șanțuri groaznice trăgea, . . . precum și până astăzi să văd și aici la noi în țară.* C. CANTACUZINO, CM I, 14; **d)** în lumea noastră, în universul terestru. *Spirtul, care la noi nu îngheață, ar fi acolo* [pe Saturn] *dur ca diamantul.* CONTEMP. 1962, nr. 769, 1/6. (Mold.) **Ca pe noi** = așa cum trebuie; foarte tare, straşnic. *Nu puteau scăpa bietele mîțe din mîinele noastre, pînă ce nu ne zgîriau și ne stupeau, ca pe noi.* CREANGĂ, A. 37. **Noi între noi** sau (Mold.) **noi în de noi** = între ai noștri, între oameni cunoscuți, apropiați. *Ne-*[a]*m învoit noi în de noi ș-am făcut schimbătură cu nişte copii de țigan* (a. 1724). BUL. COM. IST. IV, 60. *Eram numai noi în de noi.* CREANGĂ, A. 96. *E mai bine să fim noi în de noi cît de departe, decît pe loc aici, cu prietini pre care nu-i cunoaștem îndeajuns.* SADOVEANU, O. XI, 27.

B. (La dativ și la acuzativ; forma neaccentuată *ne* precedă predicatul și are valoare de pron. refl.)

a) (La dativ) *De ce nu ne-am scrie unul altuia sub formă de epistole intime, cele ce ne-am povestit într-astă seară?* GHICA, S. XXIV. *Ne-om da sărutări pe cale.* EMINESCU, O. I, 55. *Ne spuneam atît de multe Făr-a zice un cuvînt.* id. ib. 112, cf. ARGHEZI, T. C. 64. ◇ (Cînd verbul este la conjunctiv sau la infinitiv, pronumele se află așezat după „să", „a") *Cu oile să ne acoperim goliciunea trupurilor noastre.* NEAGOE, ÎNV. 12/31. *Vrei să ne-aprindem paie în cap?* CREANGĂ, P. 9. *Da ia să nu ne trecem vremea cu vorbele.* id. ib. 116, cf. ARGHEZI, V. 58, VIANU, M. 35. ◇ (Enclitic) *Șoptindu-ne împreună.* EMINESCU, O. I, 186.

b) (La acuzativ) *Nă apropiem de Chipru.* COD. VOR. 24/26. *Ne văm învăța . . . și cînd nu priimim, să mulțemim.* CORESI, EV. 322. *Acelora lucruri nu ne închinăm.* VARLAAM, C. 48. *Ni simțim datori a da cuvenite laude întregii companii.* AR (1837), 27¹/32. *După cîte o bătălie, cînd ne număram, rămîneam uneori numai patru-cinci sute din două mii cîți eram.* GHICA, S. 16. *Sînt ani la mijloc și-ncă mulți vor trece Din ceasul sfînt în care ne-ntîlnirăm.* EMINESCU, O. I, 120. *Ne duceam băieții și fetele unii la alții cu lucrul.* CREANGĂ, A. 63. *O trăsură trece pe dinaintea berăriei unde ne aflăm la masă.* CARAGIALE, O. I, 301. *Făgăduim chiar a ne jertfi.* ISPIRESCU, L. 12. *Ne-am încălzi sub vatră și am dormi nițel.* MACEDONSKI, O. II, 50. *Ne apropiem de Bechet.* VLAHUȚĂ, R. P. 18. *La roata morii ne uitam Și de-n zădar ne frămîntam.* COȘBUC, P. I, 271. *Mai puternic ne vom strînge.* CERNA, P. 121. *În drum ne întîlnirăm cu preotul locului.* HOGAȘ, DR. I, 4. *În haosul vieții . . . nu ne-am găsit.* BACOVIA, O. 129. *Ne scurgem în coloană, fără șoapte.* CAMIL PETRESCU, V. 17. *Ne vom întoarce . . . și rău vom potopi pe vrăjmași.* SADOVEANU, O. I, 191. *Ne despărțim de voi cu îndoială.* ARGHEZI, F. 23. *Viziunea nouă a lucrurilor . . . de care . . . nu ne putem apropia decît prin intermediul unei imagini.* VIANU, M. 42. *Ne luăm după ele.* STANCU, D. 79. *Ne-om legăna în valuri largi ca marea.* BENIUC, V. 88. *Ne-om ridica . . . că știm munci.* CAMILAR, N. II, 125. *Ne-ascundem în case, Fugim în păduri.* BANUȘ, P. 141. *Ne aflăm în fața unor jocuri dificile în cadrul unui turneu.* SP. POP. 1961, nr. 3 944, 1/5. *Azi ne putem mîndri cu realizări literare remarcabile.* S ianuarie 1962, 8. *Amîndoi ne potrivim Și la plete și la fețe.* ALECSANDRI, P. P. 27. *Tare, bade, ne iubim, Dar prea rar ne întîlnim.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 68. ◇ (Cînd verbul este la conjunctiv sau la infinitiv, pronumele se află așezat după „să" ori după „a") *Luo-se nădeajdea toată a noastră, cum se nă mântuim noi.* COD. VOR. 88/23. *În toate năravurile . . . să ne gătim.* CORESI, EV. 213. *Nu trebuie să lăsăm, să nu ne răscumpărăm.* PRAV. 321. *Amîndoi știam a ne acăța ca veverițele pe vîrfurile cele mai înalte ale copacilor.* ALECSANDRI, ap. GHICA, S. 70. *Să ne privim nesățios Și dulce toată viața.* EMINESCU, O. I, 174. *Poate să ne mai întîlnim la vrun capăt de lume.* CREANGĂ, P. 192. *Trebuie să ne vedem înainte de întrunire.* CARAGIALE, O. VI, 121. *Să ne retragem, te rog.* MACEDONSKI, O. II, 134. *Ne-au mînat să mergem, să ne căpătuim și să ne săturăm.* SADOVEANU, O. I, 337, cf. STANCU, D. 126. *Văzui negri ochișori . . . Veniți după ei feciori, Să ne facem vînători!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 369. ◇ (Enclitic) *Descărcămu-nă după dzilele adzimelor de la Filipiia.* COD. VOR. 16/4. *Bucurămu-nă de spăsenia ta.* PSALT. 13. *Închina-ne-vream . . . ei* (cca 1580). CUV. D. BĂTR. II, 151/21. *Rugămu-ne-ndurărilor.* EMINESCU, O. IV, 360. *Întoarce-ne-vom . . . acasă, și helbet! nu ț-a lua nime din spate ce știu eu.* CREANGĂ, A. 155. *Servindu-ne de graiul vorbit, nenumăratele transferuri metaforice ale acestuia trec în sistemul de noțiuni al gîndirii.* VIANU, M. 39. *Mai bine să murim bătîndu-ne pentru dreptul nostru la . . . viață.* STANCU, D. 127.

C. (La dativ; în formele neaccentuate *ne, ni*, are valoare de adj. pos. și de pron. pos.; în forma *ni* se află înaintea unui pronume reflexiv, a unui pronume personal — cu excepția femininului „o" — sau înaintea formelor conjuncte de indicativ prezent, persoanele 1 sg. și 3 sg. și pl., ale verbului „a fi" ori, regional, persoanele 2 sg. și pl. ale verbului „a vrea")

I. (Indică posesiunea; cu valoare de adj. pos.) Care este al vorbitorului și al persoanelor pe care acesta și le asociază în vorbire. *Poftim de ne blagosloviți casa.* CREANGĂ, A. 10. *Numai moartea. . . Ne poate da averea de gol la fiecare!* MACEDONSKI, O. II, 51. *Nu-i nevoie să ne ostenim de pe acum caii.* SADOVEANU, O. I, 293. *Sîntem destui și masa ne e strîmtă.* id. ib. XVII, 179.

Grîul ni se coace Mai repede-n războaie decît în timp de pace? ARGHEZI, C. O. 47. *Eu iubesc, baba iubește, Casa ni se pustiește.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 413.

II. (Indică apartenența) **a)** (Cu valoare de adj. pos.) Care aparține vorbitorului inclus într-un grup cu alte persoane, care ține de vorbitor — ca parte a corpului — și de persoanele pe care acesta și le asociază în vorbire. *Ne văd ochii cum te despoaie.* DOSOFTEI, PS. 117/12. *Obrazul ni-i negru de-atîta ocară.* id. ib. 145/9. *De-ar avea codrul ista gură să spuie cîte a văzut, cumplită pătăranie ne-ar mai auzi urechile.* CREANGĂ, P. 119. *Destul acum, că ne-ai făcut capul călindar.* id. ib. 252. *Ne sfîrîie gîtlejul de sete.* id. ib. 257. *Să n-avem. . . un copil măcar... care să ne închiză ochii.* DELAVRANCEA, S. 241. *Sudoarea ne înmuiase trupurile.* HOGAȘ, DR. I, 5. *Cenușa ne-o spulberă anii.* BANUȘ, P. 133. ✧ (Determină abstracte legate de vorbitor și de persoanele pe care acesta și le asociază în vorbire) *Să ne deșteptăm sufletele.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/36. *Au prezentul nu ni-i mare?* EMINESCU, O. I, 149. *Și cînd ești tristă, Doino, Tu inima ne-o frîngi.* COȘBUC, P. I, 214. *Ni s-a dus în altă țară Amîndurora, norocul.* GOGA, P. 92. *Ori ai vreun farmec, care ne dezleagă viitorul?* CERNA, P. 55. *Ne urmam drumul pe pîrăul Almașului la deal.* HOGAȘ, DR. I, 7. *Ni se sporește vlaga.* ARGHEZI, C. O. 47. *Ni-i tristă soarta și de nimeni plînsă.* TOPÎRCEANU, P. O. 52. *Asta ni-i viața!* id. ib. *Vom trece pe zările Timpului, Stingîndu-ne lumina de o clipă, În veșnicul Nimic.* BENIUC, V. 32. *Să ne-nfrățim voinicește puterile.* DEȘLIU, G. 34. ✧ (Enclitic; de obicei precedat de cuvinte cu valoare prepozițională sau cu sens local) *După datorie-ne, am înștiințat pricină ce este a zăbăvii* (a. 1814). DOC. EC. 169. *Să știi că or să nască, În locu-ne ființe mai rele.* ALEXANDRESCU, M. 177. *Cînd mai vedeam cum rămîn satele și locurile frumoase în urmă și tot altele necunoscute se înfățoșează înainte-ne, supărarea noastră creștea la culme!* CREANGĂ, A. 124. *Deasupră-ne vulturii pluteau în cer albaștri.* ARGHEZI, V. 58.

b) (Cu valoare de pron. pos.; ține locul unui nume legat de vorbitor și de persoanele pe care acesta și le asociază în vorbire, înlocuind, totodată, și numele lor) *Viața și-averea... Regii ne-o iau cu puterea.* COȘBUC, P. I, 91.

III. (Cu valoare de adj. pos.; indică raporturi între rude) *De s-ar fi întîmplat să ne trăiască fiica... ar fi întocma de ani cu aceasta.* AETHIOPICA, 68ᵛ/6. *Ne-ați scos și morții din mormînt.* COȘBUC, P. I, 208. *Flămînzi copiii-n drum ne mor.* id. ib. *De grăit, văd că grăiți, toți, ca-n slove. Da' nu spuneți ce ne-ați făcut feciorii.* CAMILAR, N. II, 86.

IV. (Arată că vorbitorul și persoanele pe care acesta și le asociază în vorbire sînt autorii acțiunii, faptei, operei etc. în discuție)

a) (Cu valoare de adj. pos.) Care este spus, săvîrșit, îndeplinit de vorbitor și de persoanele pe care acesta și le asociază în vorbire. *Ni-i pre voaie.* DOSOFTEI, PS. 117/11. *Hai, ș-om fugi în lume, Doar ni s-or pierde urmele.* EMINESCU, O. I, 176. *Mă! spune lui nen'tu Chiriac să nu uite de ce ne-a fost vorba.* CARAGIALE, O. VI, 14. *Ne zice gîndul că vei pieri.* ISPIRESCU, L. 8. *El nu ne poate înțelege plînsul.* CERNA, P. 5. *Toate lucrurile ne sînt pe dos.* ZANNE, P. II, 119. ✧ (Enclitic) *Cu proza-ne de-acum S-a-ntors filozofia.* COȘBUC, B. 236.

b) (Cu valoare de pron. pos.; ține locul denumirii acțiunii, operei etc. săvîrșite de vorbitor și de persoanele pe care acesta și le asociază în vorbire, înlocuind, totodată, și numele lor) *Batem o depeșă la București... Trebuie să găsim pe cineva să ne-o dea la telegraf.* CARAGIALE, O. VI, 107.

D. 1. (La nominativ; în stilul oficial-administrativ, urmat de apoziții, folosit ca plural al autorității, înlocuiește numele subiectului acțiunii exprimate de predicat) Eu. *Noi, comisarul secției 55.* CARAGIALE, O. I, 189. *Noi, primpreședintele tribunalului Iași, secția I.* MON. OF. (1906), 808.

2. (Ca plural al modestiei, folosit de autori) **a)** (La nominativ; înlocuiește numele subiectului acțiunii exprimate de predicat) Eu. *Cîțiva cititori... se așteptau să găsească în cartea noastră rezumate ale studiilor citate în note. Noi am socotit însă că astfel de rezumate nu și-ar avea rostul.* ROSETTI, I. L. R. I, 5. ✧ (În vorbirea populară și familiară) *Iar țăranul... atunci întrebă: — Noi, nu bănuiți, cucoane, mai avem și altă treabă Și ziceam: îmi dați acele cinci capeici, că eu m-aș duce?* CONTEMPORANUL, IV, 823. ✧ (Vorbitorul se solidarizează cu subiectul acțiunii) *Noi sîntem băieți cuminți și bine crescuți... Noi nu sîntem mojici.* CARAGIALE, O. II, 97. ✧ (Așezat după predicat, marchează insistența) *Las' că știm noi!* CARAGIALE, O. VI, 76. *Ehei! cunoaștem noi la marfă; știm noi cum merg lucrurile.* IORDAN, STIL. 126.

b) (La dativ; în formă neaccentuată, înlocuiește numele complementului indirect) Mie, mi. *Măria sa... au trimis... pe duhovnicul lui... de ne-au zis au să fac paretisis de bună voia mea... au să mă scoată măria sa cu sila.* ANTIM, P. XXIII. *Explicația dată... nu ni se pare de loc satisfăcătoare.* VIANU, M. 91.

c) (La acuzativ; în forma accentuată precedată de prepoziția „pe" și urmată, uneori, de forma neaccentuată *ne*, înlocuiește numele complementului direct; în forma neaccentuată *ne*, precedată de diverse alte prepoziții sau adverbe, înlocuiește numele unui complement indirect sau pe cel al unui complement circumstanțial) (Pe) mine, mă. *Este pentru noi o plăcută datorie de a mulțumi tuturor acelora care ne-au ajutat în munca noastră.* ROSETTI, I. L. R. III, 8.

d) (În forma neaccentuată *ne* de dativ şi acuzativ, are valoare de pron. refl.) *Ne-am impus îndatorirea de a urmări evoluţia vînatului şi a vînătoarei în ţara noastră.* STOICA, VÎN. XI. *Ne vom referi la unele din realizările obţinute în 1961 în diferite domenii ale ştiinţei.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 58.

— Dat.: *nouă* (învechit, *noauă, noao, nouao, nouauo, nouaî*, regional, *noo), ne* (învechit, *nă), ni;* acuz.: (pe) *noi, ne* (învechit, *nă).*

— Lat. **nos.**

NOI[2] subst. pl. (Regional) **1.** (În superstiţii; adesea urmat de determinarea „de pădure" sau „cu leac") Nume dat unor elemente ca: cenuşă, cărbuni, bucăţi de frunză etc. care intră, de obicei în număr de nouă, în compoziţia unor leacuri băbeşti. *Cu pietrele v-oi împietri. . ., cu noii v-oi strînge.* PAMFILE, B. 13. *Neputînd fi văzute de nimeni, ele s-au aşezat lîngă un pîrău şi au început a culege noi de pădure, de pe nouă feluri de lemne.* DR. IV, 1 042. *Nouă noii cu leac, Pă samă la oi le fac.* CHEST. V. 8/178, cf. 178/97.

2. (Adesea urmat de determinarea „de apă") Rouă; p. e x t. picăturile de apă care cad de pe roata morii de apă, cînd se învîrteşte, (regional) z o r i. BÎRLEA, C. P. 341, cf. 382. ◇ E x p r. **A lua noi** = (în superstiţii) a aduna apă neîncepută pentru a o folosi în descîntece şi la leacurile băbeşti. *Se spală cel bolnav de reumatism. . . cu apă neîncepută şi anume, de către o babă. . . care ştie lua noi.* Com. din ZAHAREŞTI-SUCEAVA. **A fi luat noi** = **a)** a nu spune o vorbă, a tăcea chitic. Cf. DR. IV, 1 041; **b)** a se îmbolnăvi de reumatism. Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

— Etimologia necunoscută.

NOÎ[3] vb. IV. T r a n z. şi r e f l. (Învechit) A (se) înnoi. Cf. PSALT. HUR. 85[r]/2, BUDAI-DELEANU, LEX.

— Prez. ind.: *noiesc.*

— V. **nou.**

NOIÁ s. f. v. **nuia.**

NOIÁM s. n. v. **noian.**

NOIÁN s. n. **I. 1.** (Popular; adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de") Cantitate mare de apă (care curge, v. p u h o i, t o r e n t, şuvoi, sau cade din cer, se adună în urma ploilor, a revărsărilor etc.), de zăpadă (care cade din cer, este îngrămădită de viscol, v. n ă m e t e, t r o i a n etc.). *Ce noiam de zăpadă a căzut!* H IV 243. *Vine un noiam de ploaie.* ib. IX 281. *Noianul de apă este o mare grămădire de apă ce curge cu o înfăţişare înspăimîntătoare.* ib. XI 320, cf. V 174, XII 113. *Loian . . . apă multă.* I. CR. IV, 306, cf. CHEST. IV supl. ◇ F i g. *Tînărul cel nerăbdător de a să azvîrli în noianul vieţii.* MARCOVICI, D. 3/14. ✦ P. e x t. (Prin estul Munt.) Cîmpie întinsă de teren inundabil, folosită ca izlaz. Cf. ANTIPA, P. 195.

2. P. g e n e r. (Urmat de determinări introduse prin prep. „de") Cantitate mare, belşug. *Se înecase în noianul de verdeaţă.* HOGAŞ, DR. I, 107. *S-a făcut anul acesta loian de vin.* I. CR. IV, 306. ◇ F i g. *Noianul cel de lumină. . . al luceafărului zilei.* GORJAN, H. IV, 47/5. *Noianul de lumină trandafirie al zorilor cuprinsese tot cerul.* HOGAŞ, M. N. 156. *Un colţ de pădure răsărea în faţă. . . într-un noian de fum şi de negură.* REBREANU, NUV. 230. *Carbonizate flori, noian de negru.* BACOVIA, O. 25. *Tîrziu, cînd peste lanuri, Coboară spre cîmpii Noianuri de umbre argintii, . . . Iubirea mea fugară abia s-a liniştit.* TOPÎRCEANU, B. 34. *Spre sară, din asfinţit, se înălţară nouri negri, soarele se cufundă într-un noian de flăcări.* SADOVEANU, O. II, 99. ✦ (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de") Număr mare de fiinţe, de lucruri, de fenomene etc. (de acelaşi fel); mulţime **(1).** *În Opian, în acel noian de graţii. . . , aş găsi frumuseţi îndestule de citat.* ODOBESCU, S. III, 63. *Stradele nepavate. . . ce trec prin noianul de case mici şi rău zidite.* EMINESCU, N. 33. *Am intrat, fără speranţă, într-un noian de necazuri.* GANE, N. III, 64. *Ce penibilă impresie îmi lăsa această cumplită sterilitate de idei, în noianul de vorbe.* VLAHUŢĂ, O. A. 230. *Noianul gîndirilor triste mă prinde în laţul lor.* PETICĂ, O. 276, cf. 36. *Lungi plictiseli în turnuri sumbre. . . Noian de superstiţii, cu hohot sec, tîrziu.* BACOVIA, O. 103. *Am ridicat împotrivă-mi. . . noian de duşmănii.* GALACTION, O. 34. *Brazi şi fagi uriaşi. . . ridicau în slăvi noian de vreascuri şi de crengi.* id. ib. 210. *Sufletul lor viu se pierdea în noianul de rînduri retorice, generale.* V. ROM. ianuarie 1954, 148. *Nimeni nu-i mai potrivit ca el, Bălcescu, care să ridice la nevoie noianul cel mare al ţărănimii.* ib. decembrie 1954, 38. *Din ce noian de doruri au răsărit aceste accente de suavă poezie!* SADOVEANU, E. 14. *Intră chiar de-a doua zi într-un noian de probleme noi şi străine.* GALAN, B. II, 101.

II. 1. (Învechit) Mare[2] **(1)**; ocean. *De ceaia parte, în vale despre Pelagos, adecă despre noian, sînt alte şanţuri* (a. 1715). ap. TDRG. *În zădar, zeul puternic. . . Despărţit-a ţări şi lume, dacă ntinsele noiane De nelegiuite vase totuşi străbătute sînt.* OLLĂNESCU, H. O. 33. *Pusu-s-au dar în mişcare ca nişte puternice valuri, Cînd pe noianul icaric le tulbură austrul şi vîntul, Din răsărit.* MURNU, I. 29. ◇ *În noian* = în largul mării[2] sau al oceanului. *Am împins pînzele şi am plecat în noian* (a. 1783). GCR II, 129/19. ✦ Golf (de mare[2] **1).** *Cele doao mări care sînt împrejurul Eghipetului. . . care au noianuri şi munţi şi ostroave* (a. 1806). ap. TDRG. ✦ (Cu determinările „mării", „mărilor", „de ape",

„de apă" etc.) Imensitate, nemărginire. *Prin noianul mării, în depărtare.* DRĂGHICI, R. 207/19. *Corăbierul cel înțelept plutește în odihnă pe noianul mării.* MARCOVICI, D. 13/23. *Și din noian de ape puteri au dat scînteii.* EMINESCU, O. I, 115. *Fu prăpastie? genune? Fu noian întins de apă? N-a fost lume pricepută și nici minte s-o priceapă.* id. ib. 132. *Pe deasupra codrilor, Peste vîrful munților, Prin ceața măgurilor, Spre noianul mărilor.* CREANGĂ, P. 220. ◇ (Cu diverse determinări abstracte în genitiv) *Dumnezău veacinicul... den noianul mărirei și bunătății sale au vrut...* (a. 1702). GCR I, 343/17. *Bogăția și noianul bunătății sale.* ANTIM, P. 4. *Noianul iubirii de oameni arătîndu-ne.* MINEIUL (1776), 158r1/13. *Am năzuit la noianul milostivirii mării tale* (a. 1786). IORGA, S. D. XIV, 205. *Fulgerul va șărpui în noianul cerurilor.* MARCOVICI, D. 277/6.

2. Haos, hău, abis, genune. *Dar să începem, măcar că cu greu este și dincotro caut, noian văd* (cca 1770). ARHIVA R. I, 64/7. *Om și plîntă... Iese din noian.* CONACHI, P. 290, cf. 258, 276. *Deci cînturilor mele zic Adio tuturora... Din ce noian îndepărtat au răsărit în mine!* EMINESCU, O. I, 184. *Așteptam pe fiece minut să mă prăbușesc în noianul gol și fără fund de subt picioarele mele.* HOGAȘ, M. N. 53. *Mă prăfuise timpul dormind peste hîrtii... Se întindea noianul de unde nu mai vii.* BACOVIA, O. 93. ◇ Fig. *Acest noiam al neștiinței.* PISCUPESCU, O. 1/19. *În noianul prăpădirii fără milă-i cufunda.* NEGRUZZI, S. II, 6. *Din a neștiinței noianuri scăpînd.* id. ib. 284.

— Pl.: *noiane* și (rar) *noianuri.* — Și: (regional) **noiám, loián** s. n.

— Etimologia necunoscută. Cf. alb. u j a n (ë).

NOIÁUĂ s. f. v. **nuia.**

NOIÉMBRE subst. sg. v. **noiembrie.**

NOIÉMBRIE subst. sg. (Și în sintagmele *luna noiembrie* sau *luna lui noiembrie)* A unsprezecea lună a anului, care urmează după octombrie; (popular) brumărel, brumar, vinicer, iezmăciune, promorar, luna lui brumar, luna brumei, brumarul mare, luna vinurilor, luna aiasmei, luna promoarei, luna promoroacei. *M[e]s[e]țu noiemvrie.* PARACLIS (1639), 254. *Pre aceaia vreame, noiemvrie în 25, s-au pristăvitu Evdochia.* URECHE, L. 86. *Noievrie 30 de dzîle are.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 98/14. *S-au gătit de nunta fiică-sii... a cărora nuntă s-au făcut la luna lui noiemvrie.* R. GRECEANU, CM II, 55, cf. 65. *Pentru leamne de casă iaste bine să taie la avgust, la septemvrie, noiemvrie.* ANTIM, ap. GCR II, 27/11. *Iaste bine... pentru înțărcatul copiilor la mai, avgust, noiemvrie* (a. 1733). GCR II, 27/13. *La 7 ale lui noiemvre îl porniră cu etpanul măriii-sale către graf Romanțov, mareșalul* (a. 1782). GCR II, 127/34, cf. 203/6, LB. *În orașul acesta s-au simțit același cutremur de pămînt... cu o zi mai înainte, adecă în 13 noiemvrie.* AR (1830), 252²/45. *Au adresuit în 12 noiembrie o țirculară către ofițiri.* ib. (1832), 10²/10. *2 alți învățați s-au suit în aer la 7 noiembrie trecut.* ib. (1837), 21²/24, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 180, LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Noiemvrie se mai numește și vinicer, luna vinurilor... iezmăciune — luna aiasmei, brumar, brumariu, brumarul mare, promorar, luna brumei, luna promoarei, luna promoroacei și se pare că chiar și brumărel.* PAMFILE, S. T. 73, cf. ȘĂINEANU, D. U. *Țapul are coarne scurte, pe care, ca și cerbul, le schimbă în fiecare an în luna noiemvrie.* STOICA, VÎN. 97. *Pornesc prin luna octomvrie sau noiemvrie, în stoluri mari, în regiuni mai călduroase.* id. ib. 125. *Își începuseră instrucția din noiemvrie trecut.* SADOVEANU, E. 7. *Fîntînelul... se reproduce prin noiembrie — decembrie.* C. ANTONESCU, P. 70. *Privi calendarul de pe biroul plin de hîrtii: 2 noiembrie, 1940.* BARBU, Ș. N. 37. *Institutul a trimis pe teren, în noiembrie și decembrie anul trecut, un număr de 60 cadre didactice.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 1/4. *Noiemvre cu cojocu Numai ciucuri.* MAT. FOLK. 1 198, cf. ALR II 2 417/414, 514, 520, 531, 537, 886.

— Pronunțat: *-bri-e.* — Și: **noiémvrie, novémbrie,** (învechit) **novémbre** (PONTBRIANT, D.), (regional) **noiémbre, noiémvre, noiévrie** subst. sg.

— Din slavonul **ноюбрь, ноиємврий.**

NOIÉMVRE subst. sg. v. **noiembrie.**

NOIÉMVRIE subst. sg. v. **noiembrie.**

NOIÉȘ subst. (Rar) Zăpadă proaspăt căzută. *Noieșul este de mare folos vînătorului la constatarea urmelor și la urmărirea vînatului.* STOICA, VÎN. 18.

— Pl.: ?

— Cf. n o i ș t e.

NOIÉVRIE subst. sg. v. **noiembrie.**

NÓIMĂ s. f. **1.** (Învechit) Sens (al unui cuvînt); conținut, semnificație (a unui enunț, a unei idei etc.); tîlc, rost. *Pre scurt și cît numai noima să se înțeleagă, iarăși a le pomeni ne vom nevoi.* CANTEMIR, IST. 344. *Băgați seamă la noimele ce să cuprind în slujbe.* MINEIUL (1776), [prefață] 5/8. *A se păzi construcțiunea și ortografia și noima pe deplin.* VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, S. I, 305. *Pentru ca să înțeleagă cineva noimele sale ceale înalte, era trebuință să învețe buchile hiarălor* (a. 1798). GCR II, 163/33. *Arătînd... locuitorilor țării noima acestei prea înalte porunci* (a. 1802). ap. TDRG. *Încăpînd în mîna viclenilor... să schimbe noima prin răsături și îndreptări* (a. 1833). URICARIUL,

VIII, 202. *Ți-am zis că o cunosc și credeam că înțelegi noima acestui cuvînt.* FILIMON, ap. TDRG. *Chemă pe grădinar să-i spuie ce noimă să aibă florile ce trimisese fetelor sale.* ISPIRESCU, L. 165. *Cercetă el mult și bine ca să afle noima tainei acelei „pune-te masă, scoală-te masă", dar nu fu chip să afle ceva.* POPESCU, B. III, 61. ◇ Loc. adj. și adv. **Cu noimă** = cu înțeles, cu judecată; înțelept, cuminte. *Auzi boierul asemenea vrobe cu noimă.* ISPIRESCU, L. 182. *Spune ceva mai cu noimă.* ap. DDRF. (Curent) **Fără (nici o) noimă** = fără sens, fără judecată, (în mod) prostesc, absurd. *Atunci Ion se încurca, îngăima vorbe fără noimă.* GANE, ap. CADE. *Schimonosind cuvintele și îndrugîndu-le fără nici o noimă.* CREANGĂ, A. 90. *N-ar trebui să-ți pui zilele-n primejdie fără nici o noimă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Ar fi o explicație și mi-ar înlesni mie să-mi regăsesc și să adun tot restul împrăștiat în mine fără noimă.* CAMIL PETRESCU, T. II, 300. *Mă privi și mă văzu mirat de acea întrebare fără noimă.* SADOVEANU, A. L. 26. ◇ Expr. (Curent) **A nu avea (nici o) noimă** = a nu avea (nici un) înțeles, a nu avea (nici o) explicație, a fi fără sens, absurd. *Condamnă muzica clasică, care n-ar avea nici o noimă.* I. NEGRUZZI, S. I, 95. *Cu toată povestea și lămurirea, numele locului n-avea noimă.* SADOVEANU, O. L. 14. ✦ Idee, gînd; părere. *Poruncim... să puneți în lucrare noima sfatului* (a. 1783). GÁLDI, M. PHAN. 213. *Nu mi-ai înțeles bine noima, frate.* DRĂGHICI, R. 180/7. *Adoptînd această noimă.* TEODORESCU, P. P. 268.

2. (Popular) Justificare, țel, scop; menire (4); motiv (I 1), cauză. *Fără vreo noimă nu se cuvine împăratului a se necăji.* GORJAN, H. II, 106/4. *Apoi dacă ești d-ta vecinul din față, ai trebuit să-nțelegi noima scrisorii mele.* ALECSANDRI, T. 1 157. *Înțelesese el noima acestei cumpene.* ISPIRESCU, L. 400. *Ce noimă au, ce înseamnă acele mii de pagini în cari se descriu picioare goale?* GHEREA, ST. CR. II, 212. *Intimitatea lui cu fata, sub ochii îngăduitori ai lui Milescu, începea să nu mai aibă noimă.* D. ZAMFIRESCU, R. 146. *Nu vrea... să meargă la teatru și pace. — I-auzi, bădiță, spune și mata dacă are vreo noimă.* BRĂESCU, V. 23. *Întreb de mine, despre noima mea.* LESNEA, A. 86. *Sufletul își poartă trupul anevoie, Căutînd o noimă.* id. I. 88. *Poposisem, deci, în locuri încîntate, unde timpul n-avea noimă și ființă.* SADOVEANU, N. F. 57. ◇ Loc. adj. și adv. **Cu noimă** = semnificativ. *Ca să-l năucească mai tare... uneori îi zîmbea cu noimă, privindu-l pe sub geană.* GANE, ap. TDRG. ◇ Expr. (Rar) **A găsi noima** = a găsi o soluție (pentru o chestiune); a-i veni (cuiva) de hac. *I-am găsit eu noima și lui Marți.* SLAVICI, N. II, 160.

3. (Rar) Simbol, convenție. *Se petrifică unul în sclav, altu-mpărat, Acoperind cu noime sărmana lui viață.* EMINESCU, O. I, 64.

4. (Prin nordul Dobr. și sudul Mold.) Putere; curaj. I. CR, IV, 305.

— Din ngr. **νόημα.**

NOÎME¹ s. f. Număr egal cu a noua parte dintr-o unitate; a noua parte dintr-un întreg. Cf. DM. *Un întreg este compus din nouă noimi.*

— Pl.: *noimi.*

— **Nouă** + suf. *-ime.*

NOÎME² s. f. (Învechit, rar; cu sens colectiv) Generație nouă. *Toate și cu toții tot dintr-un neam..., dintr-o începătură..., dintr-un părinte... una sînt; și așe... nici vechimea asupra noimei, capul s-ar rădica; nici fiii și nepoții pre părinții și moșii săi de proști i-ar rîde.* CANTEMIR, HR. 86.

— **Nou** + suf. *-ime.*

NOIMISÍ vb. IV. Tranz. (Învechit, rar) A atribui, a acorda un sens, o semnificație. *Despre titlul ce ziceați că l-ați fi noimisind tot pentru mine, din cîteva hîrtii găsite la mine, eu le arunc toate acele hîrtii* (a. 1848). GÁLDI, M. PHAN. 214.

— Prez. ind.: *noimisesc.*

— **Noimă** + suf. *-isi.*

NOIÓS¹, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar) Care produce silă; grețos. *Fieștecare econom prudent (cu înțălepție) poate să veadă că ranele cele de răie din sine sînt noioase adecă grețoase, scărbelnice.* ÎNVĂȚĂTURĂ, 95/11.

— Pronunțat: *no-ios.* — Pl.: *noioși, -oase.*

— Cf. it. noioso.

NOIÓS², -OÁSĂ adj. v. **neios.**

NOIȘÓR, -OÁRĂ adj. (Rar; în expr.) **Nou-noișor** = foarte nou, nou-nouț. Cf. TDRG.

— Pronunțat: *no-i-.* — Pl.: *noișori, -oare.*

— **Nou** + suf. — *-ișor.*

NÓIȘTE s. f. (Regional) Prima zăpadă căzută. *Cum a dat noiștea, am găsit huciul plin de iepuri.* Com. din PIATRA-NEAMȚ.

— Pronunțat: *no-iș-.*

— **Nou** + suf. *-iște.*

NOÍȚĂ¹ adj. (Regional; în expr.) **Nouă de noiță** = foarte nou, nou-nouț. *Mi-am pierdut pălăria nouă de noiță.* REV. CRIT. III, 162.

— **Nou(ă)** + suf. *-iță.*

NOÍȚĂ² s. f. Pată mică, de obicei ca o dungă albă, care apare pe unghiile degetelor de la mînă. Cf. TDRG, CADE, DL, DM. *Cînd faci noițe pe unghie... ai să te înnoiești cu ceva.* I. CR. II, 211. *Noițele de pe unghii sînt semne de noroc.* GOROVEI, ap. CADE, cf. com. MARIAN, com. din STRAJA-RĂDĂUȚI. ✦ P. ext. (Rar) Semn făcut

anume pe unghiile de la mînă. *Făcîndu-şi nişte noiţe roze, în formă de semilună, de parcă era întotdeauna pătată pe mîni de sînge.* ap. TDRG.
— Pl.: *noiţe* şi (regional) *noiţi* (com. MARIAN).
— **Nou** + suf. *-iţă.*

NOJEÁLĂ s. f. (Prin vestul Mold.) Nojiţă **(1)**. Cf. SCL 1963, 27.
— Pl.: *nojeli.*
— **Noji**[1] + suf. *-eală.*

NOJÍ[1] vb. IV. **1.** Tranz. (Prin Maram.) A lega tare, vîrtos. Cf. ŢIPLEA, P. P. 113. ◇ Expr. (Prin Olt.) **A nu noji două într-un tei** = a nu reuşi să agonisească nimic. Cf. BOCEANU, GL. ✦ Refl. (Despre sînge) A se închega. *Sîngele, dacă se învăluie şi se învîrtoşează, se năjeşte.* ŢIPLEA, P. P. 113, cf. BÎRLEA, C. P. 48.

2. Tranz. (Prin Munt.) A pune deoparte; a economisi. *Toţi ne ciupesc, toţi ne sărăcesc, nu mai nojim nimic.* JIPESCU, ap. CADE. *Nu mai nojesc para-n pungă.* MAT. FOLK. 386.

3. Intranz. (Prin Munt.) A prospera, a progresa. *Numa cu plugu, cu sapa, cu coasa... ani întregi nu mai nojeşti!* JIPESCU, O. 68, cf. H IV 164. *Dacă vede beţivul că nu mai nojeşte, în loc să se lase de obiceiul dracului, el ştie ce i se năzare.* I. CR. I, 76.

4. Tranz. (Regional) A creşte (Gologanu-Focşani). CHEST. V 2/38. *Nojesc oi.* ib.
— Prez. ind.: *nojesc.* — Şi: **năjí** vb. IV.
— Derivat regresiv de la **nojiţă.**

NOJÍ[2] vb. IV. Refl. recipr. (Prin Ban.) A se certa, a se insulta. *Se nojăsc ca cînii prin gard.* NOVACOVICIU, C. B. I, 115.
— Prez. ind.: *nojesc.*
— Etimologia necunoscută.

NOJÍŢĂ s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Cureluşă sau şiret făcut din piele, din păr de animale, din sfoară, din lînă etc. cu care se leagă opincile, fixîndu-se pe picior; (regional) tîrsînă, nojeală. *Purta... opinci cu nojiţele legate de picior.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Năjiţele opincilor dezlegate.* DELAVRANCEA, S. 37. *Gleznele picioarelor le înfăşură cu nojiţe răsucite, făcute de ei din păr de cal sau de capră neagră sau şi de lînă.* MOLDOVAN, Ţ. N. 174, cf. CONV. LIT. XLIV, 658. *Părul de capră... împletit... dă tîrsînele sau nojiţele, aţele cu care se leagă opincile.* PAMFILE, I. C. 3, cf. CHIRIŢESCU, GR. 196. *Lîna care nu e destinată ţesutului... se răsuceşte cu cîrligul, scoţîndu-se „mînuşi" , „nojiţi", „baieri".* GR. S. VI, 60, cf. 241. *Era îmbrăcat curat... cu opinci frumos aduse la vîrfuri şi cu nojiţele negre de păr de cal înfăşurate des.* SADOVEANU, O. VI, 544. *Are totdeauna opincile fără petice, nojiţele fără noduri.* STANCU, D. 80. *Purta nişte pantaloni de tîrg... chinuiţi de la genunchi în jos de nojiţele opincilor.* GALAN, Z. R. 216, cf. id. B. II, 21. *Purta un fel de cioareci hărtăniţi, strînşi cu nojiţele opincilor pînă sub genunchi.* TUDORAN, P. 22. *Le spui la fetiţe Povestea bunicului, Cioban cu nojiţe Pe Rîpa Calicului.* THEODORESCU, C. 13, cf. ALECSANDRI, P. P. 105. *Unde văd cosîţile, Mi să rump nojiţile.* MÎNDRESCU, L. P. 87. *A făcut pielea dă bivol nojiţe subţîrele.* ŞEZ. III, 75, cf. I. CR. II, 276, IV, 124, com. din fostul judeţ BIHOR, CHEST. V 165/9, 75, ALR I 1 881/768, ALR II 3 341/130, 172, 182, 192, 762, 784, 812, 848, A VI 4. ◇ Expr. (Regional) **Cît ţi-ai lega nojiţa** sau **nojiţele (la un picior)** = foarte repede, într-o clipă. Cf. ZANNE, P. III, 254, MUSCEL, 75. ✦ (Regional) Epitet depreciativ pentru un cal slab şi prăpădit. Cf. DR. V, 215, FD III, 207.

2. (Prin Transilv.) Legătoare subţire şi îngustă; p. ext. sfoară. Cf. LB, ALR II 3 938/192. ✦ Spec. Cureluşă care leagă una de alta părţile îmblăciului. Cf. BOCĂNEŢU, T. A. 157.

3. (Regional) Fiecare dintre găurile sau cheotorile de pe marginea opincii, prin care se trece nojiţa **(1)**. *A petrecut cîte o pereche de aţă neagră de păr de cal prin cele nojiţe.* CREANGĂ, A. 25, cf. SIMA, M. 184, PAMFILE, I. C. 45. *Opincile se leagă... în „nojiţă" cu curele.* MOLIN, R. B. 32, cf. H IX 483, com. MARIAN, ŞEZ. II, 42, com. din STRAJA-RĂDĂUŢI, DENSUSIANU, Ţ. H. 326, BÎRLEA, B. 79, COMAN, GL., ALR I 1 881, A V 18, VI 8, 9, 26. ✦ Gaură rotundă făcută ca semn în urechile oilor. Cf. GR. S. II, 405, CHEST. V. 156/7, 48, 66, 72. ✦ Organul genital al femeii. Cf. com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

4. (Regional) Plantă (medicinală) care creşte în formă de copăcel, cu frunze asemănătoare celor de liliac şi cu floarea albastră, nedefinită mai de aproape. *Se face bolnavului o scăldătoare, fierbînd în apă dîrmozie, frunze de nuc şi năjiţă.* PAMFILE, B. 11, cf. H I 360.
— Pl.: *nojiţe.* — Şi: (regional) **năjíţă** s. f.
— Din bg. **ножица.**

NOLĂRÉZI s. m. pl. (Învechit) Fel de mîncare preparat din aluat. *Nolărezii, găluşcile, tăieţeii, macaroanele şi tot felul de îngroşătură de făină.* PISCUPESCU, O. 196/11.
— Cf. colărezi.

NÓLFĂ s. f. (Regional) Guşă (Negreşti-Baia Mare). ALRM II/I h 89/346.
— Pl.: *nolfe.*
— Cf. bolfă.

NOMĂD, -Ă adj. (Despre oameni sau despre grupuri de oameni) Care nu are aşezare statornică într-un loc, care nu este stabilit definitiv pe un anumit teritoriu, care rătăceşte; (învechit) nomadic. *Era un popol nomad.* HELIADE,

O. II, 82. *Neamurile nomade, precum calmuci, chirchizi şi alte cete mahometane în Caucazia.* AR (1838), 10²/9. *Alte naţii sînt nomade (păstori de vite).* GT (1838), 35²/4. *Încungiuraţi de popoare nomade... nu văzură pretutindene decît stăpîni şi sclavi.* ROM. LIT. 71²/18, cf. DDRF, ŞĂINEANU, D. U. *Autorul piesei... trata problema aşezării stabile a ţiganilor nomazi.* STANCU, U.R.S.S. 77. (Fig.) *Săraca notă ce bate indignată în geamul vagonului nomad, dar nu e auzită.* BACOVIA, O. 215. *Manifesta simtomele unui îngrijitor diagnostic: iubire nomadă.* KLOPŞTOCK, F. 274. ◇ (Substantivat) *Nomazi, vînători, păscari, păstori.* ELEM. G. 50/19. *Nomazii aceştia din nord-est puteau acum să se întindă în bunăvoie, fără nici o protestare din partea Romei.* PÂRVAN, G. 92. *Nomazii de acolo mii de ani au vieţuit numai în corturi, purtîndu-şi turmele în păşuni.* SADOVEANU, M. C. 111. *În apropiere se afla în popas, în laturea şoselii, la intrarea satului, o tabără de nomazi.* id. E. 45, cf. ALRM II/I h 339. ✦ Care se desfăşoară în peregrinări, care nu are caracter stabil; (învechit) nomadic. *Petrecînd... o vieţuire nomadă.* EPISCUPESCU, O. Î. 5/16. *Sălbătăcia sau viaţa nomadă este cea mai de jos stare şi soartă a omenirii.* GENILIE, G. 131/9. *Viaţa nomadă a păstorilor.* BARASCH, M. II, 154/20. ✦ *Albină nomadă* (şi substantivat, f.) = specie de albină solitară, asemănătoare cu o viespe, mai subţire decît celelalte, care îşi duce viaţa hoinărind printre flori şi care nu-şi face niciodată cuib, ci depune oul în cuibul făcut de o altă albină. Cf. SIMIONESCU, F. R. 315.

— Pl.: *nomazi, -de.*

— Din fr. **nomade, it. nomade.**

NOMÁDIC, -Ă adj. (Învechit) Nomad. *O ţară... în care lăcuiesc... şi alte nomadice neamuri.* AR (1829), 229²/46, cf. LM, ALEXI, W. ✦ Care se desfăşoară în peregrinări, care nu are caracter stabil; nomad. *Mai în floare e neguţătoria, ca nedespărţită de viaţa nomadică.* RUS, I. III, 61/22. *Bela primi pre cumani în statul lui, dîndu-le pomînturi cu păşuni îndămănatice pentru petrecerea vieţii lor nomadice.* IST. M. 27/7. ✦ (Adverbial) În felul nomazilor, dintr-un loc în altul, în peregrinări. *Astăzi se află parte subt Rossia..., parte în Mongolia pe 53 mile cvadrate, lăcuind nomadic ca păstori.* AR (1829), 245²/46.

— Pl.: *nomadici, -ce.*

— **Nomad** + suf. *-ic.* Cf. ngr. νομαδικός, germ. nomadisch.

NOMADISÍ vb. IV. Intranz. (Învechit) A nomadiza. *O mulţime de ţigani, dintre care cei mai mulţi, care umbla mai nainte nomadisind prin ţară, sînt statorniciţi cu lăcuinţa prin oraşe şi sate.* F. AARON, G. 13/6.

— Prez. ind.: *nomadisesc.*

— **Nomad** + suf. *-isi.* Cf. fr. nomadiser.

NOMADÍSM s. n. Mod de viaţă al unui popor sau al unei colectivităţi, caracterizat prin lipsa unei aşezări statornice. Cf. DM, DN. *Nomadismul tipic este legat de economia bazată pe creşterea extensivă a animalelor.* DER. *Forme de nomadism se întîlnesc şi la populaţii de vînători.* ib. ◇ (Prin lărgirea sensului) *Nomadismul, rezultînd din nesiguranţa existenţei,... împinge* [minerii] *... să cutreiere provincii şi ţări în căutarea lucrului.* OŢETEA, R. 55.

— Din fr. **nomadisme.**

NOMADIZÁ vb. I. Intranz. (Rar) A duce o viaţă nomadă; (învechit) a nomadisi. Cf. BUL. FIL. III, 266.

— Prez. ind.: *nomadizez.*

— Din fr. **nomadiser.**

NOMADIZÁNT, -Ă adj. (Rar) Care duce viaţă de nomad. *Romanii au fost prinşi în angrenajul acesta, devenind înşişi, atunci cînd împrejurările o cerură, păstori nomadizanţi.* PUŞCARIU, L. R. I, 360.

— Pl.: *nomadizanţi, -te.*

— De la **nomad.**

NÓMĂ[1] s. f. Stomatită cangrenoasă care apare, mai ales la copii, în urma unor boli infecţioase, fiind însoţită de febră şi de diaree. Cf. BIANU, D. S., YGREC, M. N. 344. ✦ Rană cangrenoasă pe mucoasa cavităţii bucale, care apare la unele animale (cîini, pisici) şi care distruge gingiile, limba şi chiar oasele. *Noma... se observă la cîini şi pisici.* ENC. VET. 738.

— Din fr. **noma.**

NÓMĂ[2] s. f. Diviziune teritorial-administrativă în Egiptul antic. *Sesostris ar fi împărţit întîi Eghiptul în 36 de nome sau judeţe.* MOLNAR, I. 26/5, cf. I. GOLESCU, C. *În Egipt, fiecare nomă adora un zeu deosebit.* XENOPOL, I. R. I, 68.

— Pl.: *nome.*

— Din fr. **nome.**

NÓME s. n. v. **nume.**

NOMENCLATÓR s. n., s. m. **1.** S. n. Listă de cuvinte alcătuită după anumite criterii şi de obicei în ordine alfabetică; (în special) listă care cuprinde o nomenclatură **(1)** sau care desemnează profesii, ocupaţii, funcţii, posturi deţinute de cineva într-un domeniu de activitate, într-o întreprindere sau instituţie etc., organizată metodic. *Dacă un lexicon ca acesta nu să poate zice lexiconu întru noima adevărată, ci mai vîrtos nomenclator, fiindcă ar arăta săngur cuvintele fără a tălmăci osăbitele noime.* BUDAI-DELEANU, LEX. I, 23 r, cf. I. GOLESCU, C., LM, BARCIANU. *Execută programul de producţie, ... desene de execuţie, nomenclatorul cu repere al fabricatelor, nomenclatorul de materia-*

le. LEG. EC. PL. 203. *A se include în nomenclatorul de specialişti pentru aspirantură titlul de „specialist în traduceri mecanizate".* L. ROM. 1959, nr. 3, 79. *În nomenclatorul general al ocupaţiilor au dobîndit un loc trainic ocupaţii majore ţinînd de tehnica cea mai avansată.* CF 1961, nr. 1, 124. *Pentru diferitele trepte de planificare sau de urmărire statistică se folosesc nomenclatoare de producţie corespunzătoare scopului urmărit.* DER III, 529. ✦ Material, marfă, produs prevăzut, înscris într-un nomenclator **(1)**. *Lărgirea nomenclatorului de mărfuri... asigură sporirea continuă a volumului schimburilor comerciale externe.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 837.

2. S. m. (Învechit) Persoană care se ocupă de nomenclatura **(1)** unui domeniu al ştiinţei sau tehnicii (PROT.-POP., N. D., LM); persoană care întocmeşte o nomenclatură (PONTBRIANT, D., BARCIANU).

— Pl.: **(1)** *nomenclatoare*, **(2)** *nomenclatori.*

— Din lat. **nomenclator**, fr. **nomenclateur.**

NOMENCLATÓRIC, -Ă adj. (Livresc) Care se referă la nomenclatură **(1)**, de nomenclatură; (rar) nomenclaturistic. *Sistemul nomenclatoric este acela stabilit la Congresul internaţional zoologic de la Berna.* LINŢIA, P. II, 3.

— Pl.: *nomenclatorici, -ce.*

— **Nomenclator** + suf. *-ic.*

NOMENCLATÚRĂ s. f. **1.** Ansamblu de termeni specifici unui domeniu ştiinţific, tehnic, artistic etc., organizaţi metodic, de obicei alfabetic; metodă de clasare a acestor termeni. V. terminologie. *Instituţiile şi legile străinului cuceritor, datinele lui, costumul sau portul lui îşi au nomenclatura lor proprie.* HELIADE, O. II, 382, cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, BREZOIANU, A. 300. *După nomenclatura botanicei se zic.* CORNEA, E. II, 199/8, cf. STAMATI, D. *Nomenclatura corpilor compuşi.* MARIN, PR. I, XIV/1. *Ieşi-vom din labirintul unei nomenclature atît de confuze?* HASDEU, I. C. I, 16, cf. 44. *Poezia nu este... nici o nomenclatură botanică ori mineralogică şi nici nuvelă sau articol de ziar.* MACEDONSKI, O. IV, 104. *A se acomoda mai mult nomenclaturei deja existente la noi.* MAIORESCU, D. I, 410. *Îndeobşte, toate numele rîurilor mai mari sînt rămăşiţe din nomenclatura veche a ţărilor româneşti.* XENOPOL, I. R. I, 226, cf. SEVERIN, S. 91. *Mijloace de transport... a căror compunere şi nomenclatură va fi determinată prin decizia Comisiei de stat a planificării.* LEG. EC. PL. 175. *În diferite congrese internaţionale de statistică se luase într-o vreme hotărîrea de a se alcătui o nomenclatură sistematică a meseriilor.* PETICĂ, O. 466. *Amestecurile etnice, cînd sînt numeroase, dau naştere unei nomenclaturi topice pestriţe şi complicate.* IORDAN, N. L. I, VI. *Nomenclaturi prea abundente.* L. ROM. 1953, nr. 3, 42. *La nici o grupă nomenclatura nu este atît de încurcată.* LINŢIA, P. II, 182. *În nomenclatura veche acest peşte se numea Motella tricirrhata.* C. ANTONESCU, P. 177. *A introdus în ştiinţa solului o clasificaţie şi o nomenclatură care sînt astăzi adoptate în toate ţările.* AGROTEHNICA, I, 28. ✦ Listă, catalog etc. conţinînd nume proprii, titluri de opere, denumiri ale obiectelor dintr-un anumit domeniu (organizate într-un anumit fel). *Au ieşit o mulţime de sisteme de asociaţiuni avînd toate de scop organizarea muncii. Nomenclatura chiar ar fi lungă.* GHICA, S. 609. *Numele fiului domnesc figurează numai între „marturi", mai sus de nomenclatura boierilor.* HASDEU, I. V. 235. *Veţi vedea o nomenclatură întreagă de cărţi scrise anume pentru tinerime.* ANGHEL, PR. 179.

2. (Rar) Totalitatea termenilor care alcătuiesc un dicţionar. Cf. PROT.-POP., N. D.

3. (Învechit, rar) Denumire, calificativ, epitet dat unei persoane, unui grup social etc. *Ba încă şi bat pe iobagii de naţionalitate românească, iară alteori îi amărăsc pînă la suflet cu nomenclature scîrnave.* BARIŢIU, P. A. I, 475.

4. Spec. Schemă de organizare a unei instituţii, conţinînd enumerarea posturilor (pe funcţii) sau a instituţiilor care se află în subordinea, sub tutela sa. *Restul* [de bani] *se varsă... pentru dezvoltarea restaurantelor şi hotelurilor ce intră în nomenclatura acelui minister.* BO (1951), 371. *Organizaţiunile comerciale de stat „Aprozar"... trec din nomenclatura Ministerului Comerţului Interior.* ib. (1951), 582. ✧ *Nomenclatura conturilor* = tablou cuprinzînd denumirea tuturor conturilor evidenţei contabile care se folosesc în întreprinderile, organizaţiile economice şi în instituţiile bugetare. DER.

— Pl.: *nomenclaturi* şi (învechit, rar) *nomenclature).*

— Din fr. **nomenclature**, lat. **nomenclatura**, germ. **Nomenklatur.**

NOMENCLATURÍSTIC, -Ă adj. (Rar) Care se referă la nomenclatură **(1)**, de nomenclatură; (livresc) nomenclatoric. *În lunga d-voastră călătorie de ocol împrejurul lumei şi de salturi nomenclaturistice nu veţi uita nici pe Béranger.* MACEDONSKI, O. IV, 80.

— Pl.: *nomenclaturistici, -ce.*

— **Nomenclatură** + suf. *-istic.*

NOMÉŢ s. m. v. **nămete.**

NOMICÓS s. m. (Grecism învechit) Jurist. *Cristian Flechtenmacher... adus de guvern din Ardeal, ca „nomicos".* IORGA, ap. GĂLDI, M. PHAN. 214. ✧ (Adjectival) *Boierii nomicoşi.* id. ib.

— Pl.: *nomicoşi* şi *nomichi* (GĂLDI, M. PHAN. 214).

— Din ngr. **νομικός.**

NOMINÁ vb. I. Tranz. (Învechit) A numi[1] **(1)**; a înmatricula. Cf. LM. *În cele mai multe părți locuite de români este datină ca părinții să numineze singuri pre nou-născuții lor copii.* MARIAN, NA. 199.
— Prez. ind.: *nominez.*
— Din lat. **nominare.**

NOMINÁL, -Ă adj. **1.** Care se referă la nume **(I 1)**, de nume; după nume, pe nume. *Această confuziune nominală avea în vedere mai ales Banatul Severinului.* HASDEU, I. C. I, 12. *La apelul nominal, lipsi.* BOLINTINEANU, O. 280. *În acest registru se va deschide câte o partidă separată pentru fiecare sursă de venit, iar pentru contribuția părinților, câte o partidă nominală pentru fiecare părinte.* BO (1951), 762. *L-au trecut și pe el pe acele tabele nominale.* CAMILAR, N. I, 18. ◇ (Adverbial) *Încă nu probozise nominal pe nimeni în biserică.* REBREANU, I. 77. *Tell... este nominal capul întregii oștiri.* CAMIL PETRESCU, O. II, 629. ✦ Care figurează (numai) cu numele **(I 1)**; care este de formă, numai în aparență, formal. *Ca conducătoare nominală a adunărilor, figura o sectară bătrînă.* F (1906), 20. *Cifrele acestea erau pur nominale, în realitate, domnii trebuiau să satisfacă toate cererile Porții.* OȚETEA, T. V. 54, cf. 35.
2. (În sintagmele) *Valoare nominală* = **a)** valoare înscrisă pe un titlu de credit (obligație, cec etc.), plătibilă de obicei la prezentarea lui. *Valoarea nominală a biletului.* CLIMESCU, A. 270. *Mărcile poștale și timbrele fiscale aflate în casă se socotesc la valoarea lor nominală.* BO (1951), 1 085, cf. DER IV, 813. (Substantivat) *Sînt acțiuni cari nu se plătesc întregi multă vreme și astfel distingem nominal subscris și nominal real al acțiunilor.* I. PANȚU, PR. 4; **b)** valoarea parametrilor unui sistem tehnic, pentru care sistemul e construit să funcționeze în regim normal. Cf. LTR[2]. *Salariu nominal* = sumă de bani pe care o primește un salariat pentru munca prestată. *În socialism, nivelul salariului nominal este planificat de stat, iar mărimea lui depinde... de cantitatea muncii depuse.* DER IV, 284. *Putere nominală* = puterea pentru care a fost conceput un anumit sistem tehnic, indicată de întreprinderea constructoare pe plăcuța indicatoare sau în fișa sistemului. *O locomotivă de o putere nominală de 50 cai.* ROM. LIT. 44[2]/9, cf. DER III, 901. ✦ Care este calculat în bani. *Valoarea nominală a acestui împrumut a fost de 31 610 500 franci.* GHICA, S. 449.
3. (Gram.) Care face parte din categoria numelui **(II)**, care ține de categoria numelui, de nume, prin nume, care se adaugă la nume, care formează nume. *Unele forme verbale... se pot întrebuința cu sufixe diminutivale nominale.* SCL 1950, 91. *De foarte multe ori substantivarea se produce prin izolarea adjectivului din grupuri nominale.* LL I, 108. *În limba latină, infinitivul este o formă în același timp nominală și verbală.* SG I, 98. *Din rădăcina „munc" se formează tema verbală „munci" și tema nominală „muncă".* GRAUR, I. L. 126. *Formațiile în „-to-" devenite participii își trădează originea nominală prin aceea că, în general, pot avea grade de comparație și pot fi substantivate.* SCL 1959, 242. ◇ (Adverbial) *Există, adică, anumite noțiuni verbale pe care noi nu le putem exprima decît nominal.* PUȘCARIU, L. R. I, 130. ◇ *Flexiune nominală* = declinare. *Ne putem întreba dacă nu se va ajunge, cu vremea, la simplificarea flexiunii nominale.* SCL 1950, 310. *O lege specifică unei singure limbi este legea suprimării treptate a flexiunii nominale în limba engleză.* GRAUR, I. L. 175, cf. id. F. L. 180. *Predicat* (sau, rar, *construcție) nominal(ă)* = predicat alcătuit dintr-un verb copulativ la un mod personal și un nume predicativ. *Predicatul nominal poate avea de asemenea valoare de epitet.* SCL 1954, 170. *Într-o perioadă mai veche, predicatul nominal indo-european era format exclusiv dintr-un nume.* ib. 1955, 291, cf. VIANU, M. 187. *La încercarea de a schimba diateza unui astfel de verb, am obține o construcție nominală.* L. ROM. 1959, nr. 2, 4.
— Pl.: *nominali, -e.*
— Din fr. **nominal,** lat. **nominalis.**

NOMINALICÉȘTE adv. (Neobișnuit) Numai cu numele **(I 1)**, fără a exista în mod real. *Individ în înțelesul metafizic, individ ca entitate absolut deosebită nu există decît nominalicește.* PETICĂ, O. 357.
— **Nominal** + suf. *-icește.*

NOMINALÍSM s. n. (În opoziție cu realism) Doctrină, în filozofia medievală, conform căreia numai lucrurile individuale au existență reală, generalul neexistînd nici separat, nici în lucruri, iar noțiunile generale nu sînt decît simple nume **(I 1)** ale lucrurilor. Cf. ȘĂINEANU, D. U. *Nominalismul se găsește ca un element principal la materialiștii englezi.* JOJA, S. L. 259. *Principalii reprezentanți ai nominalismului au fost: Roscelin din Compiègne, Duns Scot, W. Occam ș.a.* DER.
— Din fr. **nominalisme.**

NOMINALÍST, -Ă s. m. și f. Adept al nominalismului. Cf. ȘĂINEANU, D. U. *În conflictul dintre „realiști", care credeau în realitatea ideilor generale, și „nominaliști", care susțineau că ideea generală nu e decît un nume, Abélard se declară nominalist.* OȚETEA, R. 185. *Se ocupă de problema originii limbii, expune teoriile premarxiste (teoria atomistă a lui Democrit și teoriile din evul mediu a nominaliștilor și a realiștilor).* L. ROM. 1959, nr. 2, 111. *Nominaliștii susțineau că numai lucrurile individuale*

au existență reală. DER III, 529. ◇ (Adjectival) *Berkeley este un idealist nominalist.* VIANU, M. 42.
— Pl.: *nominaliști, -ste.*
— Din fr. **nominaliste.**

NOMINALIZÁ vb. I. Tranz. (Complementul indică produse) A indica, a denumi, a specifica în mod concret, pe nume **(I 1).** *Socotim că este necesar ca C.S.P.-ul să nominalizeze în planul de producție anumite sortimente de mare serie.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 847.
— Prez. ind.: *nominalizez.*
— **Nominal** + suf. *-iza.*

NOMINALIZÁT, -Ă adj. (Despre produse; p. ext. despre sarcinile de plan) Indicat, specificat în mod concret, pe nume **(I 1).** *În anul 1961, majoritatea întreprinderilor au primit sarcinile de plan nominalizate.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 10, 30.
— Pl.: *nominalizați, -te.*
— V. **nominaliza.**

NOMINATÍF, -Ă s. n., adj. v. **nominativ.**

NOMINATÍV, -Ă s. n., adj. **1.** S. n. (Și, adjectival, în sintagmele *caz nominativ*, învechit, *cădere nominativă*) Caz al declinării a cărui funcție specifică este aceea de subiect; (învechit) numitoare, v. numitor **(1).** Cf. VĂCĂRESCUL, GR. 20/3, IORGOVICI, O. 30/21. *Și veacurile ceale de demult în locul dativului illi, pentru ca să se desclinească de nominativul illi, se văd a fi băgat illui.* MAIOR, IST. 239/16. *Cădere... nominativă sau numitoare.* ALBOTEANU, GRAM. ROM. 25r/7. *În număr singurit și în caz numinativ.* HELIADE, GR. ROM. 78/18, cf. I. GOLESCU, C. *Substantivele n-au forma specială pentru acuzativ, care, la feminin, este egal cu nominativul, iar la masculin, cu toate celelalte cazuri.* IORDAN, G. 206, cf. 14, 78. *Nominativul este și cazul predicatului nominal (adică, mai exact spus, al numelui predicativ).* id. L. R. 293, cf. 242. *În limba contemporană — îndeosebi în limba vorbită —, apoziția se pune aproape totdeauna în nominativ.* SCL 1954, 119, cf. ib. 1957, 326. *Substantivarea adjectivelor neutre apare des în latinește, în special la nominativ și acuzativ plural.* LL I, 107, cf. GRAUR, I. L. 150.
2. Adj. (Învechit) Care se face pe nume **(I 1),** după nume; care numește. *Număratul este personal și nominatif.* I. IONESCU, P. 163, cf. PONTBRIANT, D. ✦ (Fin.; despre obligații, acțiuni etc.) Care (spre deosebire de cele „la purtător") poartă numele **(I 1)** proprietarului. *Obligațiile dispăgubirei vor fi nominative.* RUSSO, S. 158, cf. DOC. EC. 856, LM.
— Pl.: *nominativi, -e.* — Și: (învechit) **nominatíf, -ă, numinatív, -ă** s. n., adj.
— Din lat. **nominativus,** it. **nominativo,** fr. **nominatif.**

NOMINATIVIZÁ vb. I. Tranz. (Fin.; complementul indică obligații, acțiuni etc.) A preface în obligații, acțiuni etc. nominative **(2).** Cf. SCRIBAN, D.
— Prez. ind.: *nominativizez.*
— **Nominativ** + suf. *-iza.*

NOMINÁTOR s. m. v. **numinător.**

NOMINÁȚIE s. f. (Învechit) Numire **(2)** într-o dregătorie, într-o slujbă, într-un post. Cf. STAMATI, D. *Nominația acestor magistrați era pe timp de un an.* ROM. LIT. 396¹/19. *Se mărginește întru a respinge nominațiunea unui principe strein.* CONCORDIA, 8¹/18, cf. PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W.
— Pl.: *nominații.* — Și: **nominațiúne** s. f.
— Din fr. **nomination,** lat. **nominatio, -onis.**

NOMINAȚIÚNE s. f. v. **nominație.**

NÓMINĂ s. f. v. **namilă.**

NÓMIZMĂ s. f. (Grecism învechit) Monedă **(1).** *Luă de la augusta... de cheltuială 200 de nomizme.* DOSOFTEI, V. S. februarie 78r/24.
— Pl.: *nomizme.*
— Din ngr. **νόμισμα.**

NOMOCANÓN s. n. Colecție de legi împărătești bizantine și de canoane bisericești. *Nomocanonul lui Aristin* (a. 1865). URICARIUL, X, 376. *Diacul Dumitru povestește pe larg și într-un stil înflorit împrejurările în care a fost adus să scrie acel nomocanon pentru biserica catedrală din Ohrida.* BUL. COM. IST. I, 109, cf. CADE.
— Pl.: *nomocanoane.*
— Din ngr. **νομοκανών.**

NOMOFILÁC s. m. v. **nomofilax.**

NOMOFILÁCE s. m. v. **nomofilax.**

NOMOFILÁCT s. m. v. **nomofilax.**

NOMOFÍLAX s. m. (Învechit) Persoană însărcinată să supravegheze modul cum erau respectate legile (bisericești). *Diaconul de la mare și d[u]mn[e]zăiasca besearică sv̂[n]ta patriarșie fiind nomofilax ce să zice socotitoriu de leage* (a. 1632). GCR I, 78/8. *Ţădulă pentru rănduire... la rangu de nomofilax* (începutul sec. XIX). CAT. MAN. I, 6, cf. GÁLDI, M. PHAN. 214. *Domnul era... nomofilact și împlinitor orînduielilor și hotărîrilor.* PISCUPESCU, O. 23/17.
— Pl.: *nomofilacși.* — Și: **nomofilác** (DN), **nomofiláce** (LM, BARCIANU, ALEXI, W.), **nomofiláct** s. m.
— Din ngr. **νομοφύλαξ.**

NOMOGRÁF s. m. (În dicționarele din trecut) Autor de nomografii (1). Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI.
— Pl.: *nomografi.*
— Din fr. **nomographe.**

NOMOGRÁFIC, -Ă adj. Care se referă la nomograme, care aparține nomogramelor; care se referă la nomografie (2). *Calculul nomografic se folosește frecvent în științele fizico-chimice, în calculele pentru construcții de mașini.* LTR[2] XI, 508.
— Pl.: *nomografici, -ce.*
— Din fr. **nomographique.**

NOMOGRAFÍE s. f. **1.** (În dicționarele din trecut) Tratat despre legi sau culegere de legi. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI.
2. Ramură a matematicii aplicate care studiază modul de întocmire și de utilizare a nomogramelor, înlocuind calculele numerice cu simple lecturi ale unor reprezentări grafice. Cf. LTR[2], DN, DER.
— Pl.: *nomografii.*
— Din fr. **nomographie.**

NOMOGRÁMĂ s. f. Reprezentare grafică, într-un plan, formată dintr-un sistem de puncte și de linii indicînd o relație între două sau mai multe mărimi variabile, cu ajutorul cărora se pot determina valorile uneia sau unora dintre mărimi în funcție de valorile date ale celorlalte mărimi care intră în relația considerată. *S-a întocmit și o nomogramă cu ajutorul căreia se poate citi pe diverse sectoare gradate numărul unui fir în principalele sisteme de numerotare.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 48. *Calculul cu ajutorul nomogramelor . . . reduce timpul de calcul.* LTR[2], cf. DN, DER.
— Pl.: *nomograme.*
— Din fr. **nomogramme.**

NOMÓL s. n. v. **nămol.**

NOMOLÍ vb. IV v. **nămoli.**

NOMOLÍRE s. f. v. **nămolire.**

NOMOLÍT, -Ă adj. v. **nămolit.**

NOMOLITÓRI s. m. pl. (Regional) „Părți ale morii" (Izvoarele-Pucioasa). H IV 132.
— Etimologia necunoscută.

NOMOLÓS, -OÁSĂ adj. v. **nămolos.**

NOMOTEMISÍ vb. IV. Intranz. (Învechit) A legifera. (Refl. pas.) *Să se nomothemisească . . . de a nu mai fi slobozi nici mitropolitul, nici episcopii să mai cumpere nici un fel de lucru nemișcătoriu* (a. 1797). GÁLDI, M. PHAN. 214.
— Scris și: *nomothemisi.* — Prez. ind.: *nomotemisesc.*
— Cf. ngr. νομοθέτημα.

NOMOTESÍE s. f. (Grecism învechit) Legiferare. *Nomotesie, legiuire.* I. GOLESCU, C.
— Pl.: *nomotesii.*
— Din ngr. **νομοθεσία.**

NOMOTÉTIS s. m. (Grecism învechit) Legiuitor. *Unul era nomotetis, adică puitor de lege.* ANTIM, P. 9, cf. GÁLDI, M. PHAN. 214.
— Din ngr. **νομοθέτης.**

NON- Element de compunere care însemnează „nu" și care servește la formarea unor substantive ca: *nonexistență, nonviolență* etc.
— Din lat. **non,** fr. **non.**

NONAGENÁR, -Ă adj., s. m. și f. (Persoană) care a atins vîrsta de nouăzeci de ani. Cf. LM, DL, DM. *Era un nonagenar, care abia își mai amintea cum îl cheamă.* STANCU, R. A. II, 208, cf. DN.
— Pl.: *nonagenari, -e.*
— Din fr. **nonagénaire,** lat. **nonagenarius,** it. **nonagénario.**

NÓNĂ[1] s. f. Formă gravă de gripă. *Ar fi auzit că mătușa Anastasia dă la oraș ar fi izbită de nonă.* KLOPȘTOCK, F. 224. *Se tămăduise omu de nonă !* id. ib. 227.
— Din it. **nona.**

NÓNĂ[2] s. f. (Muz.) Interval cuprins între două note ale gamei aflate la distanță de nouă trepte; treapta a noua de la o treaptă dată. Cf. DN, DER.
— Pl.: *none.*
— Din lat. **nona.** Cf. it. nono.

NÓNĂ[3] s. f. (Mai ales la pl.) Unul dintre impozitele funciare, din perioada feudalismului în Transilvania, pe care țăranii erau obligați să-l plătească bisericii și care consta din a noua parte a recoltei lor. *Mai înainte de noi au fost cu plătirea și stoarcerea decimelor, a nonelor și a altor lucruri de acestea.* ȘINCAI, HR. III, 82/14. *Acei popi sînt supuși . . . la mulțime de asupriri cu plătirea decimelor, nonelor și alte exacțiuni.* BARIȚIU, P. A. I, 142, cf. DER, DN.
— Pl.: *none.*
— Din lat. **nona.**

NÓNĂ[4] s. f. **1.** (În calendarul roman) Denumire dată celei de-a șaptea zile a lunilor martie, mai, iulie și octombrie și a celei de-a cincea zi a celorlalte luni. Cf. ARISTIA, PLUT., BARCIANU. *Numele vine de la faptul că nona era a noua zi înainte de ide.* DER.

2. (Învechit) Diviziune rezultată din împărţirea lunii într-un anumit număr de părţi. *Am dat acest privileghion . . . iubitului şi credinciosului nostru, a patra none ale lui fevruarie în anul domnului 1365.* ŞINCAI, HR. I, 327/10.
— Şi: (învechit) **nóne** s. f.
— Din lat. **nonae.**

NONCONFORMÍSM s. n. Tendinţa de a nu accepta moravurile, mentalitatea, tradiţiile unui anumit mediu. Cf. DN.
— Din fr. **nonconformisme.**

NONCONFORMÍST, -Ă adj. Care nu acceptă şi nu se conformează la uzanţele stabilite, la moravurile, mentalitatea, opiniile etc. curente, care are convingeri proprii; care dovedeşte originalitate. *Persoană nonconformistă.* ◇ (Substantivat) *Este un nonconformist.*
— Pl.: *nonconformişti, -ste.*
— Din fr. **non-conformiste.**

NÓNE s. f. v. **nonă**[4].

NONÉT s. n. **1.** Ansamblu de nouă instrumente sau de nouă voci care execută împreună o piesă muzicală. Cf. DER, DN[2]. *Nonetul ceh îşi împrospătează în permanenţă rîndurile căpătînd vigoare, vervă.* CONTEMP. 1967, nr. 1093, 6/6. *Nonetul interpretează şi diferite alte lucrări, de la trio la octet.* ib.
2. Compoziţie muzicală scrisă pentru a fi executată de un nonet (1). Cf. DER.
— Din fr. **nonet.**

NON-ÉU s. n. (Filoz.) Ceea ce există în afara eului; ceea ce nu este eu. *Idealiştii . . . afirmă dimpotrivă că tot ce este în jur, tot ce există în afara conştiinţei, acest „non-eu" al filozofiei burgheze, sînt produse ale spiritului.* CONTEMP. 1949, nr. 120, 3/4.
— **Non-** + **eu.**

NONEXISTÉNŢĂ s. f. Ceea ce nu este existenţă; inexistenţă, nefiinţă (1). *Ajunge la acea treaptă de subtilizare a gîndului şi a simţirii dincolo de care este nonexistenţă.* CARAGIALE, T. II, 199.
— Scris şi: *non-existenţă.*
— **Non-** + **existenţă.** Cf. fr. n o n e x i s t e n c e.

NONINTERVÉNŢIE s. f. (Învechit) Neamestec al unui stat în treburile altui stat. *Guvernul Franţiei aflînd de aceste adunări, în urmarea sistemei sale de nonintervenţie, adecă a neamestecării în interesurile staturilor streine, a dat poruncă de a împrăştia cetele împărechetorilor Italiei.* CR (1831), 66[1]/6.
— Pl.: *nonintervenţii.*
— Din fr. **non-intervention.**

NÓNIU subst. v. **nonius**[2].

NÓNIUS[1] subst. Rasă de cai din ţara noastră, îndeosebi din Banat şi Transilvania, caracterizată prin talie mare, greutate peste 600 kg, culoare dominantă neagră. *Soiuri de cai din regiunea noastră: arab plin sînge, nonius, lipiţan.* PRIBEAGUL, P. R. 69, cf. DER.
— Din magh. **nónius.**

NÓNIUS[2] subst. (Tehn.) Vernier. Cf. STAMATI, D., LTR[2].
— Şi: **nóniu** subst. STAMATI, D.
— Din germ. **Nonius.**

NONPARÉI subst. v. **nonpareil.**

NONPARÉIL subst. Corp de literă tipografică avînd mărimea de şase puncte tipografice. Cf. V. MOLIN, V. T. 47, ROMANESCU, ZEŢ. 41, LTR[2], DN, DER.
— Pronunţat: *-rei.* — Scris şi: (după fr.) *nonpareille.* — Şi: **nonparéi** (ROMANESCU, ZEŢ. 41, DN), **nonparél** (MOLIN, V. T. 47, LTR[2], DN) subst.
— Din fr. **nonpareille.**

NONPARÉL subst. v. **nonpareil.**

NONSÉNS s. n. Ceea ce este lipsit de sens, ceea ce este fără sens, fără justificare, raţiune, scop; absurditate. *Cum oare să ne putem orienta pe-ntre asemenea nonsensuri?* HASDEU, I. V. 248. *Acesta era un neadevăr şi o necuviinţă, de altminteri şi un nonsens.* MAIORESCU, CR. I, *360. Dacă natura . . . e numai „un vis al nefiinţei", un nimic, un nonsens, atunci e foarte la locul ei exclamarea trufaşă, dar cam egoistă, a lui Alfred de Vigny.* GHEREA, ST. CR. I, 118. *Pare un nonsens dacă nu mi-l explici.* D. ZAMFIRESCU, Î. 30. *La tradus să se lase litera şi să se urmărească, nu nonsensul — ca de obicei — ci sensul, ceea ce pare mai natural.* IORGA, L. II, 386, cf. id. L. R. 32. *Tăcerea şi liniştea, pentru el au fost un cuvînt van, un nonsens aproape.* ANGHEL, PR. 77. *Nu trebuie să uite că o incoerenţă, o greşeală, un nonsens adeseori nu se datoreşte autorului.* BUL. COM. IST. II, 91, cf. I, 40. *Un stat care nu se gîndeşte să se apere este un nonsens.* CAMIL PETRESCU, O. III, 143. *Marxismul a arătat tocmai că în istorie sensul s-a împletit cu nonsensul, iar expresia cea mai crudă şi puternică a nonsensului a reprezentat-o asuprirea şi exploatarea.* CF 1961, nr. 1, 65.
— Pl.: *nonsensuri.*
— Din fr. **non-sens.**

NONŞALÁNT, -Ă adj. (Franţuzism) Lipsit de grijă, i n d i f e r e n t; leneş; care trădează, exprimă nonşalanţă. Cf. ALEXI, W. *Nici conţi nu există, nici generali, nici seniori nonşalanţi,*

nici femei elegante. CONTEMP. 1956, nr. 488, 3/1, cf. DN.
— Pl.: *nonşalanţi, -te.*
— Din fr. **nonchalant,** germ. **nonschalant.**

NONŞALÁNŢĂ s. f. (Franţuzism) Indiferenţă; degajare (ostentativă). Cf. ALEXI, W.
— Din fr. **nonchalance.**

NONVALOÁRE s. f. Lipsă de valoare; lucru fără valoare, fără importanţă. ✦ Fig. Om lipsit de valoare, de capacitate. Cf. SCRIBAN, D., DN.
— Pl.: *nonvalori.*
— **Non-** + **valoare.** Cf. fr. non-valeur.

NONVIOLÉNŢĂ s. f. Lipsă de violenţă (în relaţiile dintre state). *Era şi epoca în care doctrina nonviolenţei servea cum nu se poate mai bine frazeologiei liberale.* CONTEMP. 1949, nr. 120, 5/2.
— Pronunţat: *-vi-o-.*
— **Non-** + **violenţă.** Cf. fr. nonviolence.

NÓO adj. v. **nou.**

NÓOĂ adj. v. **nou.**

NOOCRAŢÍE s. f. (Livresc) Dominaţie a intelectualităţii; tip de stat condus de intelectuali. Cf. DN[2].
— Din fr. **noocratie.**

NÓOLE, NÓA num. ord. v. **nouălea.**

NÓOLEA, NÓOA num. ord. v. **nouălea.**

NÓOR s. m. v. **nor[1].**

NOORÁ vb. I v. **nora.**

NOORÓS, -OÁSĂ adj. v. **noros.**

NOÓT subst. v. **năut.**

NOOTÁTE s. f. v. **noutate.**

NOOTÍ vb. IV. Intranz. şi refl. (Prin Olt.) A se porni, a năvăli (2). Cf. I. CR. III, 120.
— Prez. ind.: *nootesc.*
— De la **nohot[1].**

NOPÁL s. m. Plantă erbacee (originară din America) cultivată la noi ca plantă ornamentală şi pe care trăieşte coşenila *(Opuntia coccinelifera).* Cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE.
— Din fr. **nopal,** it. **nopal.**

NOPÎRCĂ s. f. v. **năpîrcă.**

NOPÎRLÍ vb. IV v. **năpîrli.**

NOPÍRTCĂ s. f. v. **năpîrcă.**

NOPORÓJNĂ s. f. v. **naporojnă.**

NOPORÓJNE s. f. v. **naporojnă.**

NOPOSTRÓC subst. v. **năpîrstoc.**

NOPRAVOLĂ s. f. (Regional) „Ierburi" (Buhalniţa-Piatra Neamţ). H X 95.
— Accentul necunoscut.
— Etimologia necunoscută.

NOPROSTÓC subst. v. **năpîrstoc.**

NOPSÁM subst. **I.** Subst. (Transilv.) Plata unei zile de muncă. Cf. IZV. V, 16. ◇ Loc. adv. **Pe nopsam** = cu plata în fiecare zi, cu ziua. *La noi lucră oaminii pă nopsăm.* ALR II 3 174/325, cf. 3 174/334, ALR I 455/290.
2. S. m. (Prin vestul Transilv. şi Maram.) Ziler. Cf. ALR II 6 478/353, A I 12, com. din TĂRCĂIŢA-BEIUŞ.
— Pl.: **(2)** *nopsami.* — Şi: **nocsám** (com. din TĂRCĂIŢA-BEIUŞ), **nopsắm** subst.
— Din magh. **napszám.**

NOPSÁMĂŞ s. m. v. **nopsamoş.**

NOPSÁMOŞ s. m. **1.** (Vestul Transilv.) Ziler. Cf. CABA, SĂL., IZV. V, 16. *Nu mai avem pită, aşa că am mărs năpsamoş la primar.* CV 1952, nr. 4, 31, cf. com. din TĂRCĂIŢA-BEIUŞ. *Mi-am băgat nocsamăşi să gat de secere.* MAT. DIALECT. I, 82, cf. ALR II 6 411/279, 6 420/310 .
2. (Maram. şi Transilv.) Pălmaş. Cf. ALR I 455/270, 278, 290, 298, 305, 320, 333, 335, 337, 339, 351, 354, 576.
3. (Prin vestul Transilv.) Vizitiu. Cf. A I 12, 22, 23.
— Pl.: *nopsamoşi.* — Şi: **nopsămăş** (BL II, 51, A I 12, 22, 23), **nopţámăş** (A I 23), **nocsámăş, napsámoş** (accentuat şi *nápsamoş*; ALR I 455/270, 278, 290, 298, 305, 333, 335, 337, 339, 351, 354, 576), **nasamóş** (ALR II 6 420/310), **năpsámoş** s. m.
— Din magh. **napszámos.**

NOPSẮM subst. v. **nopsam.**

NOPTÁ vb. I. Intranz. (Învechit şi regional) = **înnopta.**
1. A se face noapte **(I 1),** a se lăsa noaptea; a se înnopta. *Deacă noptă, luă doauă sute de voinici.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 167[r]/35, cf. LB, BARCIANU. (Refl. impers.) *S-o noptat.* ALR SN III h 770/105. ◇ Loc. adv. **Pe noptate** = la căderea nopţii, cînd se întunecă; pe înnoptate. Cf. DDRF.
2. A rămîne în timpul nopţii **(I 1)** undeva sau la cineva, a-şi petrece noaptea undeva sau la cineva; a înnopta. *S-au băgat în gaura lemnului să nopteze.* ŢICHINDEAL, F. 128/7, cf.

ALEXI, W. *Am rămas să noptez acolo.* CONTEMP. 1953, nr. 376, 4/3.
— Prez. ind.: *noptez.*
— V. **noapte.**

NOPTAMBÚL, -Ă s. m. şi f. v. **noctambul.**

NOPTÁRE s. f. (Învechit şi regional) Faptul de a n o p t a; înnoptare. Cf. LM.
— V. **nopta.**

NOPTÁRI subst. (Maghiarism regional) Calendar (Bocşa-Zălau). ALR II 2 399/279.
— Pl.:?
— Din magh. **naptár.**

NOPTÁTEC, -Ă adj. v. **noptatic.**

NOPTÁTIC, -Ă adj. (Astăzi rar) Nocturn **(1).** *Un susur noptatic se înalţă de pre faţa pămîntului.* ODOBESCU, S. III, 17. *Noptaticul lor vis.* I. NEGRUZZI, S. II, 119, cf. DDRF. *Galbene văpăi de soare Peste deal acum se scurg, Şi-n noptateca răcoare Peste sat se-nalţă fumul.* COŞBUC, P. I, 315, cf. TDRG, IORDAN, L. R. A. 165. *Cîntăreţul noptatec poposit la piciorul muntelui.* PERPESSICIUS, M. IV, 256. *În odaia oltenească intră aerul noptatec.* V. ROM. iunie 1954, 18. ✦ Întunecat, întunecos. *Prin locuri noptatece trecem.* COŞBUC, AE. 47. ✧ F i g. *Duhul noptatecei pierzări Veghează chiar în mijloc de falnice serbări.* PETICĂ, O. 112. ✦ (Despre animale) Nocturn **(1).** *Pe mîna lui voinică, Un fluture noptatic s-a lăsat.* V. ROM. octombrie 1954, 22.
— Pl.: *noptatici, -ce.* — Şi: **noptátec, -ă** adj.
— **Noapte** + suf. *-atic.*

NOPTICÉL subst. (Rar; în l o c. a d v.) **De nopticel** = dis-de-dimineaţă; cu noaptea în cap. *Să plecăm de nopticel.* CONV. LIT. XLIV$_2$, 3.
— De la **nopticică,** cu schimbare de suf.

NOPTICÍCĂ s. f. Diminutiv al lui n o a p t e **(I 1);** (regional) noptiţă, (neobişnuit) nopţică. *Petrecui ca vai de mine toată nopticica!* GORJAN, H. II, 118/6. *Toată nopticica... Mamă, ochii n-am închis.* PANN, H. 63/22. *Şi de gînduri multe tot fiind muncit, Toată nopticica de loc n-a dormit.* id. P. V. I, 37/11. *Ca-a-asc toată ziulica şi do-o-orm toată nopticica.* ALECSANDRI, T. 899. *N-a putut dormi toată nopticica de gînduri.* CARAGIALE, S. 55. *Lucrau femeile toată ziulica, toată nopticica; ţeseau, îmblăteau, înălbeau.* id. O. IV, 198. *Sta greceşte pe tron cît e ziulica şi nopticica de mare.* ISPIRESCU, L. 205. *Ninge şi viscoleşte toată nopticica.* MARIAN, O. I, 274. *Nu închisese ochii toată nopticica.* DELAVRANCEA, V. V. 191. *Toată nopticica nu închise ochii.* GÎRLEANU, L. 27. *Ai să vezi sticlind toată nopticica lumini albastre pe la ferești.* HOGAŞ, DR. I, 122. *În vorbirea populară se aud mereu propoziţii ca acestea; n-am închis ochii toată nopticica.* IORDAN, STIL. 185. *Toată nopticica n-am dormit.* RETEGANUL, P. I, 13. *Chipuri cu înfăţişare urîtă nu-i dau pace cît îi nopticica de mare.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 117, cf. CIAUŞANU, V. 183.
— **Noapte** + suf. *-icică.*

NOPTICIOÁSĂ s. f. v. **nopticoasă.**

NOPTICOÁSĂ s. f. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunze oval-lanceolate, ascuţite şi dinţate, cu flori purpurii sau violete, cultivată ca plantă meliferă sau pentru mirosul puternic pe care îl răspîndeşte seara; liliacele, micşunea **(g),** mirodenie **(II b),** floarea-nopţii, (regional) şibiog, viorea-de-noapte, vioale-de-noapte, vioară-de-noapte, vioale-de-primăvară *(Hesperis matronalis).* Cf. DDRF, GHEŢIE, R. M. 299, PANŢU, PL., DM.
— Pl.: *nopticoase.* — Şi: (regional) **nopticioásă** s. f. DDRF.
— **Noapte** + suf. *-icoasă.*

NOPTIÉRĂ s. f. Dulăpior sau măsuţă care se aşază lîngă pat pentru a ţine la îndemînă diverse obiecte; măsuţă de noapte. *Am găsit pe noptieră... tăbliţa copilului.* SAHIA, U.R.S.S. 9. *Pe noptiera de lîngă patul larg, lampa..., cu flacăra scăzută, lumina slab odaia.* REBREANU, I. 157. *Luă lampa de pe noptieră şi o duse pe masă.* id. R. I, 243, cf. V. ROM. februarie 1954, 128. *La fiecare pat — o noptieră.* GALAN, B. II, 61. *Dormea pe jumătate îmbrăcat... avînd pe noptieră revolverul.* T. POPOVICI, SE. 101.
— Pronunţat: *-ti-e-.* — Pl.: *noptiere.*
— **Noapte** + suf. *-ieră.*

NOPTÍŢĂ s. f. **1.** (Transilv., Maram., Bucov.) Nopticică. *Nu se coborî... cît fu noptiţa de mare.* RETEGANUL, P. III, 51, cf. 29. *Singură n-a ştiut Noptiţa cînd a trecut.* MARIAN, NA. 320. *Şi eu am avut şi amu n-am, Şi-mi pare noptiţa-un an.* T. PAPAHAGI, M. 40. ✧ L o c. a d v. **Peste noptiţă** = în timpul nopţii, noaptea **(II).** *Mă sculai peste noptiţă, Mă uitai în tîrluliţă, Nu văzui nici o oiţă.* MAT. FOLK. 515.
2. (Bot.; Mold.) Barba-împăratului *(Mirabilis jalapa).* Cf. PONTBRIANT, D., DDRF, ŞĂINEANU, D. U., PANŢU, PL., DER.
— Pl.: *noptiţe.*
— **Noapte** + suf. *-iţă.*

NOPTÓS, -OÁSĂ adj. (Astăzi rar) Întunecat, întunecos. *Mai dibuie-nainte, Şi simte-n dos dodată, că zornăie o poartă, Şi-n loc noptos şi negru prizonier l-închide.* HELIADE, O. I, 317. *Fugiţi de drumul noptos.* PANN, P. V. I, 141/18. *Ieşind din adîncirea noptosului tartar.* ALEXANDRESCU, M. 219. *Oltul... cu haiducii lui pîndind în noptoasele păduri ale Teşliului, îşi umfla apele.* MACEDONSKI, O. III, 135, cf. DDRF, BAR-

CIANU. ◇ Fig. *Singurică şi umbroasă Dumbrăvioară-n tine viu, Trista-mi inimă noptoasă în repaos să mi-o ţiu.* HELIADE, O. I, 70. *Ochii nu mai aveau acea sălbatecă şi noptoasă strălucire.* EMINESCU, N. 120. *Privire noptoasă.* ap. IORDAN, L. R. A. 191.

— Pl.: *noptoşi, -oase.*

— **Noapte** + suf. *-os.*

NOPTÚRN, -Ă adj. v. **nocturn.**

NOPŢÁMĂŞ s. m. v. **nopsamoş.**

NOPŢIÁR, -Ă adj. (Învechit, rar) Boreal. *Aurora (ziora) nopţiară.* M. DRĂGHICI, F. III, 38ᵛ.

— Pronunţat: *-ţi-ar.* — Pl.: *nopţiari, -e.*

— **Nopţi** (pl. lui *noapte*) + suf. *-ar.*

NOPŢÍCĂ s. f. (Neobişnuit) Nopticică. *Toată nopţica de loc n-a dormit.* PANN, ap. DDRF.

— **Noapte** + suf. *-ică.*

NOR¹ s. m. **1.** (Mai ales la pl.) Grupare delimitată de picături de apă sau cristale de gheaţă aflate în suspensie în atmosferă, în urma condensării sau sublimării vaporilor de apă. *Noorii străbătură grindire.* PSALT. HUR. 12ʳ/9. *Şi-i duse cu nuor dzua şi toată noaptea cu luminră de focu.* ib. 65ᵛ/23, cf. 123ᵛ/13. *Rădică nuorii din cumplitele pământului.* PSALT. 281, cf. 26, 201, 204, 221. *Nuor şi negură împrejurul lui.* CORESI, EV. 37. *Aceasta lui grăind, fu un nour, de deştinse pre el.* id. ib. 532, cf. 177, 178, 267, 534. *Întunecată apă întru nuori de sus.* id. PS. 37/7. *Nuori fără de apă, de vînt purtaţi* (a. 1569—1575). GCR I, *12/2. *Ivi-se u noor din ceriu* (cca 1580). CUV. D. BĂTR. II, 148/7, cf. 374. *Arcul mieu voi pune în nuori.* PALIA (1581), 40/1, cf. GCR I, 83/39, 202/28. *Să arătă deasupra lor un nuăr întunecat.* VARLAAM, C. 390, cf. 22, 24, 129, 334, 443. *Iaca nuor luminat umbri pre ei.* N. TEST. (1648), 22ʳ/22. *Să tinză nuăru ca un şes pînă la dînşii agiungînd.* DOSOFTEI, V. S. decembrie 230ʳ/29. *Rîdicatu-s-au nuărul de pre faţa soarelui.* CANTEMIR, IST. 123. *Din ceriu fulgere, din nuori smida şi piatra.* id. ib. 170. *Vom fi răpiţi spre noorii întru întîmpinarea Domnului* (a. 1698). GCR I, 316/7, cf. 302/33, II, 23/1, 56/27. *Au socotit să-şi puie scaunul peste norurile ceriului.* R. GRECEANU, CM II, 180. *Nor, . . . slobozeşti din tine ape.* MINEIUL (1776), 106ʳ²/12, cf. 185ʳ¹/25, BUDAI-DELEANU, Ţ. 78. *Apoi rămîne cu ochii pe un nor şi ne spune . . . că acolo e biata fericire.* HELIADE, O. II, 108. *Cerul să acoperă cu nori.* MARCOVICI, D. 14/20, cf. 3/17. *Au năvălit ca un nour luminat de soare o nespusă mulţime de omăt.* AR (1839), 47¹/28. *Cerul era turburat; nori groşi se primblau ca nişte munţi pe el.* NEGRUZZI, S. I, 57. *La apus se adun nori, se întind ca un veşmînt.* ALEXANDRESCU, M. 17. *Pe cer se afla o mulţime de nori mici.* FILIMON, O. I, 115. *Iar pe lîngă alba lună, Nouri vineţi se adună.* ALECSANDRI, P. II, 123, cf. id. O. P. 255, id. O. 201, id. T. I, 400. *Luna palidă trecea prin nouri suri ca o faţă limpede prin mijlocul unor vise turburi.* EMINESCU, N. 23, cf. 4, id. O. I, 92, 95, 144, IV, 125. *Gîndit-ai vreodată că ai să ajungi soarele cu picioarele, luna cu mîna şi prin nouri să cauţi cununa?* CREANGĂ, P. 196, cf. 213, 294. *Cerul este acoperit cu nori.* CARAGIALE, O. IV, 294. *Nourul cel plin de apă, iubitorul de ogoare, În albastru, iată-l, vine repede, mînat de vînt.* BELDICEANU, P. 65. *Munţii erau nalţi încît întreceau norii.* ISPIRESCU, L. 56, cf. PONI, F. 189. *O pată de nor, înfiptă pe creştetul bolţii, Vreme-ndelung-a rămas.* COŞBUC, P. II, 62, cf. id. F. 77. *Norii, jos de tot, se mişcau în palii lungi.* D. ZAMFIRESCU, R. 254. *Cerul era învălit în nori.* F (1906), 37/1, cf. 7/2. *Pe cer se mişcau alene cîţiva nouri de aramă.* DUNĂREANU, CH. 67. *Peste creştet de dumbravă, Norii suri îşi poartă plumbul.* GOGA, P. 103, cf. 53, 68. *Trist, încărcat de plîns, ca norul, Jeleşte-acum în mine dorul.* CERNA, P. 120, cf. 78, 157. *Cresc nori ca aburi grei dintr-o căldare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II, 16. *Norii vin . . . ca să se ducă.* IOSIF, V. 33, cf. 55, 63, PAMFILE, DUŞM. 314. *Suflă austrul subţiind norii printre care încep să se ivească stele.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 14. *O mică cisternă pe care norii văzduhului erau porunciţi s-o ţină veşnic plină.* HOGAŞ, DR. I, 18. *Vezi, cînd se despică norii grei Şi negri, Zigzagul de argint al fulgerului viu.* CAMIL PETRESCU, V. 8, cf. id. U. N. 286. *Nori leneşi îşi risipesc agale spuma.* C. PETRESCU, S. 142, cf. 43. *La spatele cernit al unui nor uriaş se dezvelise o boltă roşie-aprinsă de lumină.* REBREANU, NUV. 10, cf. id. I. 118. *Norii lungi, în hore pure, Trec şi ei pe calea lumii.* ARGHEZI, V. 34. *S-a posomorît şi a cuvîntat pămîntului cu fulgere şi nori.* id. T. C. 22, cf. id. C. O. 91, id. VERS. 167, 298, id. F. 19. *Se-ntrezăreau nourii groşi, tîrîndu-se.* MIRONESCU, S. A. 97. *Prin fumul de ţigări, ca-n nouri, Gîndeam la lumi ce nu există.* BACOVIA, O. 32, cf. 126, 204. *Şi norii plini şi grei de-o ploaie nouă Au hotărît solemn să nu mai plouă.* MINULESCU, V. 193, cf. 19. *Şi străbătînd a norilor perdele . . . Sclipeau în întuneric şapte stele.* TOPÎRCEANU, B. 87, cf. 11, 23, id. P. O. 117. *Norii . . . au venit deodată călători ca nişte fumuri.* D. BOTEZ, P. O. 49. *Prin văzduh, pe sub păcura nourilor, fugeau coloane de neguri despletite.* SADOVEANU, O. I, 431, cf. VI, 350. *Nori negri s-au pogorît peste pădure.* STANCU, U.R.S.S. 170, cf. CIŞMAN, FIZ. I, 560, AGROTEHNICA, I, 253. *Norii se formează dacă există o depresiune barometrică.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I, 78, cf. DEŞLIU, G. 41, V. ROM. mai 1957, 35. *Să duceţi traiul pulberii hoinare Şi-al nourilor fugăriţi de vînt!* LABIŞ, P. 36, cf. 41. *Pe cerul acoperit de zdrenţe de*

nori, plutea o lună rotundă. T. POPOVICI, SE. 38. *Era o zi de mai, înnăbuşitoare, cu un cer plin de nori.* BARBU, Ş. N. 7. *Nori albi trec peste crestele munţilor.* CONTEMP. 1953, nr. 359, 1/3, cf. TRIBUNA, 1962, nr. 267, 1/3. *Şi pin gratii tot priveşte Cînd la nori purtaţi de vînt Care plouă pe pămînt.* ALECSANDRI, P. P. 141. *Grei nori de ploaie vin.* POP., ap. GCR II, 330. *Şi din lună şi din nor, Eu cetesc numai tot dor!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 143. *Cînd merg norii asupra vîntului, are să ploaie.* ŞEZ. IV, 120, cf. 119. *Vin aşa nuviri şi să-mpreună amîndoi nuviri*[i]. ARH. FOLK. III, 141, cf. CANDREA, Ţ. O. 32, 51, VÎRCOL, V. 96, PAMFILE, VĂZD. 61. *Nu e cer fără nori.* ZANNE, P. I, 18. *Cui i-e frică de orice nor nici o călătorie face.* id. ib. 55. *Norii cei mici se duc la cei mari.* id. ib. *Vine-un nour nourat cu gorilă (?) amestecat* (Ploaia). ŞEZ. VII, 120. *Ce trece peste apă şi nu face valuri? (Norul).* ib. XIII, 26, cf. PASCU, C. 58. ◇ F i g. *Scăpăm de norul nesaţiului şi de bură şi de cufundarea fără de măsură.* CORESI, EV. 45. *Mare şi întunecat nor şi plin dă fulgere şi de trăsnete au căzut pă Ţara Rumânească cu Şărban Vodă.* R. POPESCU, CM I, 446, cf. MINEIUL (1776), 165r²/27. *Între norii obrazului strălucesc şi fulgerile măniii.* MOLNAR, RET. 8/6. *Raze mîngîitoare vor lumina întunecosul şi tristul nor ce mă încungiură.* MARCOVICI, C. 50/10. [Iubirea] *înaureşte cu raze nourii de desfătare.* CONACHI, P. 287. *Soarele nostru va răsări iarăşi din norul ce-l acopere, nu vom lucra decît numai cu dreptatea şi frăţia.* BOLLIAC, O. 224. *Cîteodată, un nor de neîncredere în viitor schimba într-o clipă faţa fizionomiei sale.* FILIMON, O. I, 126. *Iar pe fruntea Udrei se lasă un nor.* BOLINTINEANU, O. 51. *Cine va şterge de nori fruntea ta?* id. ib. 460. *Cînd gîndesc la tine, Sufletul mi-apasă nouri de suspine.* EMINESCU, O. I, 10. *Fruntea lui rămase liniştită, dar se acoperi cu un nour de vise.* id. G. P. 61. *Era o zi senină ca fruntea de fecioară Ce e neturburată de-ai patimilor nori.* MACEDONSKI, O. I, 114. *De nicăiri o altă rază de lumină nu va mai veni să dea strălucire norilor posomorîţi ai vieţii!* HOGAŞ, M. N. 109. *Priveam cam cu sfială la ochii lui plini de nouri de mînie.* SADOVEANU, O. VII, 297. ◇ L o c. a d j. şi a d v. **Pînă la** (sau **în**) **nor(i)** = **a)** (care se înalţă) foarte sus, (care este) foarte înalt. *Acei munţi pînă la nouri, acele stănci despicate.* CONACHI, P. 101, cf. 85. *Rîndunelele zboară pînă în nouri, încet.* PAMFILE, VĂZD. 57; **b)** (învechit) pretutindeni. *D*[oa]*mne, în ceriu domniia ta şi pănră la nuor.* PSALT. HUR. 30r/21. *Se mări pînră la ceriu domniia ta şi pînră la nuoriu e adevărul tău.* ib. 48r/11. ◇ E x p r. **A fi** sau **a trăi (cu capul) în nori** = a trăi izolat de realitatea înconjurătoare, într-o lume fantezistă; a fi distrat. *Tot în nouri şi visuri ai să trăieşti?* I. NEGRUZZI, ap. DDRF, cf. ZANNE, P. I, 55. **Parcă ar fi căzut din nori**, se zice despre o persoană străină de cele ce se petrec în jurul ei. **A bate cu fruntea-n nori** = **a)** a fi foarte înalt. Cf. ZANNE, P. II, 161; **b)** a fi mîndru. id. ib. (Regional) **L-a purtat prin nouri** = l-a bătut tare. id. ib. IX, 414. ◇ (Cu sens colectiv) *Am voi . . . Ca nici văzduhul de nour să fi pătimit cernire.* CONACHI, P. 266. *Mi-e dor de munţi . . . de Caraimanul Pe veci acoperit de nor.* IOSIF, V. 82. *Norul de demineaţă vesteaşte ploaie.* ZANNE, P. IX, 414. *Nici de nor de vară să te-ntristezi, nici de senin de vară să te înveseleşti.* id. ib. I, 55. *După nor şi ploaie Răsare şi soare.* id. ib. (L o c. v b.) **E nor** sau (rar) **sînt nori** = e înnorat. *Va fi nor şi linişte.* PAMFILE, S. T. 123. *Du-te dor Pînă e nor.* RETEGANUL, CH. 83, cf. ALR I 1 228/744, 1 234/85, 1 267/129. *Îi nuvăr pe ceri.* ALR II 2 449/2, cf. 2 449/551, 836. ✦ (Geol.) **Nor arzător** = masă de gaze şi de cenuşă vulcanică, cu temperatura ridicată (cca 700°C), care este expulzată în atmosferă în timpul erupţiei unui vulcan. Cf. LTR². *Înălţarea norului arzător în atmosferă este însoţită de puternice descărcări electrice.* DER. (Astron.) **Nor de stele** = grupare de stele, cu limite neregulate, aflată în diverse galaxii. *Dimensiunile norilor de stele sînt de ordinul sutelor de ani-lumină.* ib. **Norii lui Magellan** = numele a două sisteme stelare aflate în afara galaxiei noastre. ib.

2. P. a n a l. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de") Masă densă (şi mobilă) de praf, fum etc. *Văzuiu un nuoru de focu presprea totu pămîntul* (cca 1550). GCR I, 2/20. *Intră nuor de foc în peşteră.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 83v/18, cf. CUV. D. BĂTR. II, 420/16. *Şi văzu prea sfînta un nuor de foc tinsu* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 328/16, cf. COD. TOD. 203, 211. *Priviţi colo norul cel de colb care se-nalţă pîn'la cer?* ALECSANDRI, T. II, 12. *Un nor de colb îi cuprinse, căci Genarul venea în fuga calului.* EMINESCU, N. 15. *Un nor de praf ne învăluia în acel vîrtej de goană.* DELAVRANCEA, T. 35. *Pe drum pustiu, un car cu boi Se leagănă încet departe — Cresc nori de pulbere-napoi.* IOSIF, PATR. 50. *O caravană prin deşert, care se pierde, sufocată În norii de nisip rătăcitor.* CAMIL PETRESCU, V. 15. *Vezi un nor de colb ce urcă şi coboară coasta lină?* EFTIMIU, Î. 109. *Şi lasă-n urma lui, pe drum, Miros albastru de benzină Şi nori de pulbere Şi fum.* TOPÎRCEANU, P. O. 80. *Se plimba ca un Dumnezeu printre norii groşi ai aburilor cocliţi.* SAHIA, N. 33. *Un nor de praf alb învăluie tot timpul concasorul.* BOGZA, C. O. 182. *Îi apăru în faţă, departe, la o cotitură, un nour de pulbere.* V. ROM. august 1954, 37. *Un ion oarecare este înconjurat de un nor de ioni de semn contrar.* CHIM. AN. CALIT. 34. *Şoseaua Nordului era pustie. Deasupra plutea un nor mare de praf.* BARBU, Ş. N. 31. *Virusul gripei . . . se elimină în timpul vorbirii, strănutului sau tusei, formînd un nor de picături mici.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 2/4. *A bătut un vînt*

de sus, Nori de praf a răspîndit. TEODORESCU, P. P. 625. ✦ Mulțime compactă (și mobilă) de ființe. *Și nuor de lăcustă în groză de goni.* DOSOFTEI, V. S. ianuarie 10ᵛ/25. *Ni-am timpinat cu nuorul cel de lăcuste.* M. COSTIN, ap. GCR I, 201/19. *Un nour de corbi fîlfîia pe deasupra croncăind.* RUSSO, S. 139. *Și toți pe loc la fugă plec iute, se duc orbi, Cum pleacă din cîmpie un nor întins de corbi.* ALECSANDRI, P. III, 292. *Duduind își mișcau norul negru de turme bisonii.* BOUREANU, S. P. 18.

— Pl.: *nori* și (regional, n.) *noruri.* — Și: **nóur** (pl. *nouri* și, regional, n., *noururi*, ALR I 1 240/388), (învechit și regional) **nóor, núăr, núîr** (GCR I, 49/37), **nůor,** (regional) **nóăr** (A IX 3), **nóuor** (ALR I 1 228/129, 1 234/820, 850), **năure** (pl. *năuri*, ib. 1 240/684, ALR II 2 449/682), **núvăr** (pl. *nuvări* și *nuviri*) s. m.

— Lat. **nubilum.**

NOR² s. f. v. **noră.**

NORÁ vb. I. Intranz. și refl. unipers. (Popular) A (se) înnora. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, POLIZU, TDRG. *Au nuvărat tarie de plgaie.* ALR I 1 228/1, cf. 1 228/200. ✧ Intranz. (Învechit; construit cu complement intern) *Și va fi cînd voiu noora noor pre pămînt, să va ivi arcul în nori.* BIBLIA (1688), 6²/39. ✦ Tranz. fact. (Rar) A face să se acopere de nori¹ **(1).** *Nuorează ceriul de nuori.* PSALT. HUR. 123ᵛ/13, cf. GRAIUL, I, 245. ✧ Fig. *Săgețile ușoare nourează mîndrul soare.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U.

— Prez. ind.: *norez.* — Și: **nourá,** (învechit) **noorá, nuorá,** (regional) **nuărá** (CANDREA, Ț. O. 51), **nuvărá** vb. I.

— V. **nor¹.** Cf. lat. nubilare.

NORADRENALÍNĂ s. f. Hormon analog adrenalinei, care se găsește în porțiunea medulară a glandei suprarenale și în terminațiile nervilor simpatici. *Între adrenalină și noradrenalină există în organism un echilibru în care proporția de noradrenalină variază în extracte între 10 și 30%.* LTR². *Ca și adrenalina, noradrenalina este un hormon și un mediator chimic.* DER.

— Din fr. **noradrénaline.**

NORÁT, -Ă adj. (Popular) Înnorat, noros; p. ext. ploios. *După zi norată, După vînt cu ploi, negură cu ceață, Soare mai frumos strălucind s-arată!* BUDAI-DELEANU, T. V. 103, cf. LB. *Dragu mi-i cerul norat Și voinicul nensurat.* HODOȘ, P. P. 127. *Cer nuorat.* ALR I 1 234/273, cf. 1 234/9, 24, 26, 35, 63, 100, 251, 283, 295, 343, 363, 370, 385, 618, 675, ALR SN III h 786, A IX 1. ✧ Fig. *Cu fața nourată.* ALECSANDRI, ap. ȘĂINEANU, D. U.

— Pl.: *norați, -te.* — Și: **nourăt, -ă,** (regional) **nouorát, -ă** (ALR I 1 234/1), **nuorát, -ă** adj.

— V. **nora.**

NÓRĂ s. f. **1.** Soție considerată în raport cu părinții soțului ei. *Am venit... a împărți feciorul de tată-său și fată de mumă-sa și nor de soacră-sa.* CORESI, EV. 205. *Noru-sa, muiarea ficiorului său, lui Avram.* PALIA (1581), 47/13. *Thamara, noru-ta.* BIBLIA (1688), 29¹/37, cf. ANON. CAR. *Grea și năpraznecă boală pă iubită nora măriii-sale Bălașa... ajungînd.* R. GRECEANU, CM II, 199. *Lupa..., nora lui Grigoraș* (a. 1712). URICARIUL, XX, 87, cf. XIX, 443. *Bocete și țipete în fetele și nurorile lui* (începutul sec. XVIII). LET. III, 61/20. *Irina cu feciorul și cu noru-sa au remas în părțile răsăritului.* ȘINCAI, HR. I, 260/1. *Ringala au fost nuoră, nu muiere lui Alecsandru I.* id. ib. II, 26/24, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Împăratul... pentru nor mă cere.* PANN, E. IV, 25/15. *Frumoasă noru dobîndișî.* id. P. V. I, 4/11. *Scumpa mea... de mi-ai fi noră, eu ți-aș fi mamă, nu soacră.* ALECSANDRI, T. 1 427. *Vreu o noră precum nu-i.* id. T. I, 208, cf. 176. *Baba începu să puie la cale viața nurori-sa.* CREANGĂ, P. 5, cf. 3, 81, 113. *Simina era frumoasă, și nora frumoasă e podoaba casei.* SLAVICI, P. 122. *Împodobi palaturile și cetatea... ca să-și primească nurorile.* ISPIRESCU, L. 36, cf. 39, 40. *De m-ai fi cerut Mamei tale noră-n casă, N-aș fi vrut să merg?* COȘBUC, B. 13. *Lucsanda-i doară preuteasă, Ea-și cată noră mai aleasă.* id. P. I, 127, cf. BARCIANU, TDRG. *Era așa de frumoasă fata asta pe care, cu voia lui Dumnezeu, va avea-o de noră.* AGÎRBICEANU, A. 447, cf. SEVERIN, S. 92. *Din toate colțurile mesei, strigăte: „Să vă trăiască nora și ginerele, hai noroc!"* BUJOR, S. 102. *La masă, povestesc noră-mei fapta mea caritabilă.* C. PETRESCU, Î. II, 185. *Moșneagul avea gineri și nurori, care locuiau cu el.* SADOVEANU, O. VI, 180. *Măriei și nurorilor le-a făcut culcuș în pod.* T. POPOVICI, SE. 130, cf. TEODORESCU, P. P. 53, 55, 529. *O, săracă soacră mare, Ține-te-n picioare tare, Că ți-ai căpătat nororă, De gîndești că ți-i sororă.* MARIAN, NU. 632. *Zis-a maica să mă-nsor, Să-i aduc în casă nor, Să o bată de cuptor, Cîteodată și de vatră, Să nu fie supărată.* id. ib. 720, cf. RETEGANUL, CH. 163, DOINE, 104, MAT. FOLK. 1 349. *Ia să iau pă noru-mea la judecată să văd ia ce grăiește.* GRAIUL, I, 181. *Nunorile au bocit-o.* ȘEZ. XIX, 52, cf. II, 197, III, 213. *Ieși nora în obor, Dar fug boii dă s-omor.* ARH. FOLK. III, 152, cf. A IX 4, com. din TIMIȘOARA și din PIATRA-NEAMȚ. *Soacra n-așteaptă pe noră.* ZANNE, P. IV, 609. *Dor de noră Ca de horă.* id. ib. 514. *Nora fără zestre n-are îndrăzneală,* se zice cînd supunerea cuiva se datorește lipsei de condiții materiale. Cf. id. ib. VIII, 42. *Nici ginere fecior, nici nora fată,* se zice despre lucruri nepotrivite. id. ib. IV, 374. ✧ Expr. **A intrat nora-n**

blide, se spune despre o femeie neîndemînatică la treburile gospodăreşti.

2. (Ban.; adesea determinat prin „de frate") Cumnată. Cf. DR. V, 900, ALRM I/II h 373.

— Pl.: *nurori* şi (regional) *nore, nori* (ALRM I/II h 368). — Şi: **nuróră,** (învechit şi regional) **nor,** (învechit) **nuóră, nur** (LM), **núră** (id. ib.), (regional) **noróră, nunóră** s. f.

— Lat. **nurus.** — **Nuroră, nororă:** sg. refăcut după pl.

NÓRCĂ s. f. v. **nurcă.**

NORD s. n. sg. Punctul cardinal opus sudului, care se află în direcţia stelei polare; p. ext. parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei ţări, a unui oraş etc. aşezată spre acest punct cardinal; ţinut nordic; miazănoapte **(I 2),** (învechit şi regional) crivăţ, (învechit) septentrion, septentrie, miezul nopţii. *10 gradi de lăţime spre nord.* AMFILOHIE, G. F. 133v/3, cf. I. GOLESCU, C. *Avem deplină ştiinţă că armia de nord (miazinoapte)... de cîteva zile s-au prelungit să mai steie în stare de război.* AR (1832), 10²/21. *Cu cît ţările se află mai aproape de nord (criveţ), cu atîta sînt mai friguroase.* CR (1833), 19¹/46. *În trecuta noapte am avut omăt, a căruia îmbielşugare s-au împiedecat de un puternic vînt de nord (miazănoapte).* AR (1834), 98¹/5. *Miazănoapte este punctul drept dintre apus şi r*[ăsărit] *în contra mezizilei (nord, septentrion).* GENILIE, G. 67/4. *Răsăritul se mai numeşte şi est sau orient; apusul, vest sau occident; miazănoaptea nord sau septentrie.* id. P. 1/20. *Din poziţia pămîntului către soare şi din zilnica lui mişcare împrejurul seu răsar puncturile cardinale: nordul, sudul, ostul şi vestul.* ELEM. G. 14/3. *Nordul sau miazănoapte.* EG 4/1. *Est, vest, nord şi sud.* GS 23v/15. *Nord sau septantrion.* ROMANO, B. I, 38/10, cf. STAMATI, D. *Meazănoapte... sau nord.* LAURIAN, M. IV, 201/28. *Despre nord, te sui pe o scăriţă... şi intri într-o săliţă.* NEGRUZZI, S. I, 311. *Medita la extremitatea de nord a oraşului pe fiul unui bimbaşa.* F (1903), 157. *Am coborît în gară, pe peron, Să schimb cu iarna cîteva cuvinte... Venea din nord.* MINULESCU, V. 124, cf. 139. *Umblu cu busola în buzunar şi, oriunde aş fi, eu caut nordul.* SEBASTIAN, T. 32. *Becaţina... este o pasăre călătoare. O pasăre din nordul Europei.* STOICA, VÎN. 126. *Pe viitor, cultura bumbacului va fi extinsă mai la nord.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 394. *În partea de nord se scurge domol Someşul.* ib. 1953, nr. 2 777. *În Dobrogea de nord se pot deosebi patru zone care au caracteristici morfologice aparte.* ONCESCU, G. 36. *Perioada de vegetaţie pentru aceste plante este mai scurtă în nord decît în sud.* AGROTEHNICA, I, 77. *Deasupra Bărăganului, primăvara a tăbărît asupra iernii, respingînd-o către nord.* GALAN, B. II, 71. *Bătea briza dimineţii de la nord.* TUDORAN, P. 68. *Nord geografic.* LTR². *Spre nord e un sat pustiu.* T. POPOVICI, SE. 302. *Unde să fie nordul? Se întrebase după un timp.* BARBU, Ş. N. 139. ◇ *Nord magnetic* = direcţie spre care se îndreaptă capătul nord al unui ac magnetic care se poate roti liber (cînd nu se găseşte lîngă un corp feromagnetic). Cf. LTR². ◇ (Adjectival) *Polul nord.* ✦ P. ext. Lumea, popoarele din ţările sau din ţinuturile situate în (sau spre) acest punct cardinal. *Întîmpinarea acestor doi poeţi ai nordului... au adaos mult la strălucirea... ţeremoniei.* AR (1829), 63¹/24. *Carol al XII, regele svezilor, adusese spaimă în tot nordul Europei.* NEGRUZZI, S. I, 177. *A aruncat ochii pe geniala acvilă a nordului: pe Shakespeare.* EMINESCU, S. P. 58.

— Din germ. **Nord,** it. **nord,** fr. **nord.**

NÒRD-AMERICÁN, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Americii de Nord (p. restr. a Statelor Unite ale Americii) sau care este originară de acolo; (la m. pl.) populaţie, popor, naţiune care locuieşte în aceste ţinuturi. Cf. IORDAN, L. R. A. 227, DM.

2. Adj. Care aparţine Americii de Nord (p. restr. Statelor Unite ale Americii) sau nord-americanilor **(1),** privitor la aceste ţinuturi sau la populaţiile lor, caracteristic Americii de Nord sau nord-americanilor; originar din aceste ţinuturi. DICŢ.

— Pl.: *nord-americani, -e.*

— **Nord** + **american.** Cf. fr. nord-américain, germ. nordamerikanisch.

NÒRD-AMERICÁNCĂ s. f. Femeie care face parte din populaţia de bază a Americii de Nord (p. restr. a Statelor Unite ale Americii) sau care este originară de acolo; nord-americană **(1).**

— Pl.: *nord-americance.*

— **Nord-american** + suf. *-că.*

NÒRD-APUSEÁN, -Ă adj. (Astăzi rar) Nord-vestic. *Urzirea unei puternice bariere împrotiva năvălirilor de pe marginea nord-apuseană a Indiii Britanice.* AR (1839), 47²/39.

— Pl.: *nord-apuseni, -e.*

— **Nord** + **apusean.**

NÒRD-DUNĂREÁN, -EÁNĂ adj. Care aparţine teritoriilor situate în nordul Dunării sau popoarelor de acolo, privitor la aceste teritorii sau la popoarele lor; originar din nordul Dunării. *Biserica creştină din provinciile romanizate nord-dunărene depindea de episcopatele provinciilor iliriene.* ROSETTI, I. SL. 18.

— Pl.: *nord-dunăreni, -e.*

— **Nord** + **dunărean.**

NÒRD-ÉST s. n. sg. Punctul cardinal secundar situat la distanţă egală de nord şi de est sau,

p. g e n e r., între nord şi est; p. e x t. parte a globului pămîntesc, a unei regiuni etc. aşezată, în raport cu un punct, o regiune etc., spre acest punct cardinal; (învechit) nord-ost. Cf. I. GOLESCU, C. *Nomazii aceştia din nord-est puteau acum să se întindă în bunăvoie, fără nici o protestare din partea Romei.* PÂRVAN, G. 92. *Apele din nord-estul Europei.* C. ANTONESCU, P. 99, cf. DL, DM, DN.

— Din fr. **nord-est.**

NÒRD-ÉSTIC, -Ă adj. De la sau spre, dinspre nord-est (în raport cu un punct, o regiune etc.); (învechit) nord-ostic. Cf. DL, DM, DN.

— Pl.: *nord-estici, -ce.*

— **Nord-est** + suf. *-ic.*

NÓRDIC, -Ă adj. Care este situat, în raport cu un punct, o regiune etc., la (sau în, spre) nord; care provine (sau este originar) din nord; care aparţine nordului, popoarelor din nord; septentrional. V. b o r e a l, a r c t i c. *Pământul este rătund ca un măr domnesc, care rătunjime se numeşte sferă şi glob, coada şi creasta acestui măr mare, adecă a pământului, se numesc poluri, unul de la meazănoapte, polul nordic, altul de la meazăzi, polul sudic.* SĂULESCU, Î. 27/11. *Puterile nordice (acele de la miazănoapte) cu greu vor cunoaşte pe guvernul cel nou.* AR (1834), 42[1]/12. *Spurcoaica . . . este foarte rară în Germania şi în ţările mai nordice.* J. CIHAC, I. N. 108/16. *Însuşimea acestui ac este a se îndrepta cu un capăt la polul nordic (meazănoapte), iar cu altul la cel austral (miazăzi).* ASACHI, L. 65[1]/37. *Precum lăţimea este nordică au sudică, aseminea lungimea poate fi ostică sau vestică.* FABIAN-BOB, 19/5. *S-au dat poronci ca trupele ce să întrunisă pe marginea nordică . . . să se înformeze în brigade.* AR (1839), 42[1]/38. *Polul nordic (de meazănoapte).* IC. LUM. (1840), 62[1]/12. *Spre nord de la dînsul* [de ecuator], *acul se pleacă spre pământ cu polul seu cel nordic, iar spre sud cu cel sudic.* STAMATI, F. 132/16, cf. PONTBRIANT, D. *Îşi desfăşura trecătoarele umbre prin spaţiul neguros, asemenea zeilor întunecaţi din epopeile nordice.* EMINESCU, N. 34. *Polul nordic formează unul din aceste puncte interesante unde esploratorii îşi îndreaptă atenţiunea din toate părţile.* F (1880), 249. *În formarea poporului francez intră o mare proporţie de sînge nordic.* OPRESCU, I. A. III, 16. *Regiunile nordice . . . n-au clima prielnică.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 499. *Caracterul de platformă apare evident şi deosebeşte profund Dobrogea sudică de cea nordică.* ONCESCU, G. 64. *Cuvintele germane din terminologia exploatării forestiere şi a plutăritului au pătruns . . . din graiurile populare germane vorbite în părţile nordice ale ţării.* ARVINTE, TERM. 36. ✦ (Substantivat) Persoană care face parte dintr-o populaţie care trăieşte în regiunile de nord ale globului sau care are însuşiri specifice oamenilor din nord. *D-ta şi iubita d-tale consoartă nu sînteţi occidentali, nici nordici.* CARAGIALE, O. VII, 47. *E un bărbat înalt, cu trup puternic şi buze cărnoase, blond, . . . figură de nordic.* SAHIA, U.R.S.S. 189. *Nordicii, din ţara negurilor, ar fi . . . romantici.* OPRESCU, I. A. III, 15.

— Pl.: *nordici, -ce.*

— Din germ. **nordisch,** fr. **nordique,** it. **nordico.**

NÒRD-ÓST s. n. sg. (Învechit) Nord-est. *Va fi o întunecime de soare văzută în multe părţi ale Asiei de nord-ost (între răsărit şi miazinoapte).* AR (1830), 34[1]/42.

— Din germ. **Nord-Ost.**

NÒRD-ÓSTIC, -Ă adj. (Învechit) Nord-estic. *Unele sate româneşti, mai ales din acel unghi nord-ostic care primise cu dragoste şi predica husită . . . , au trecut la reformă.* IORGA, L. R. 69.

— Pl.: *nord-ostici, -ce.*

— **Nord-ost** + suf. *-ic.*

NÒRD-OVÉST s. n. sg. (Învechit) Nord-vest. *Spre nord-ovest (adecă între miazănoapte şi între apus) sînt ostroavele Chefaloniei.* AMFILOHIE, G. 16/5.

— Din it. **nord-ovest.**

NÒRD-UÉST s. n. sg. (Învechit) Nord-vest. Cf. I. GOLESCU, C.

— Din fr. **nord-ouest.**

NÒRD-VÉST s. n. sg. Punctul cardinal secundar situat la egală distanţă de nord şi de vest sau, p. g e n e r., între nord şi vest; p. e x t. parte a globului pământesc, a unei regiuni etc. aşezată, în raport cu un punct, o regiune etc., spre acest punct cardinal; (învechit) nord-ovest, nord-uest. *Regele Poloniei pătrunse din nou în Moldova şi . . . la 2o octombre el se afla în nord-vestul ţării.* IORGA, L. I, 313, cf. DM.

— Din germ. **Nord-West.**

NÒRD-VÉSTIC, -Ă adj. De la sau spre, dinspre nord-vest (în raport cu un punct, o regiune etc.); (rar) nord-apusean.

— Pl.: *nord-vestici, -ce.*

— **Nord-vest** + suf. *-ic.*

NOREĂ s. f. (Bot.; popular; mai ales la pl.) Barba-împăratului *(Mirabilis jalapa).* Cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG. *Erburi şi flori sînt: . . . vineţele, norele, misandre.* H IV 84, cf. II 87, 142, IX 306, 338, XI 327. *Foicică trei norele.* TEODORESCU, P. P. 451.

— Pl.: *norele.*

— Etimologia necunoscută.

NOREÁLĂ s. f. (Învechit şi regional) Nori[1] **(1)** de ploaie. *Cerul rar se veade făr de noreală* (a. 1811). BV III, 44, cf. POLIZU, ALEXI, W., ALR I 1 234/808, 1 240/9, ALR II 2 449/95, 105, TEAHA, C. N. 246.
— Pl.: ? — Şi: (regional) **noureálă** (ALR I 1 234/79, 116, ALR II 2 449/27), **nuouriálă** (ALR I 1 234/122), **nuvereálă** (ib. 1 228/5, 1 234/5) s. f.
— **Nor**[1] + suf. *-eală.*

NOREÁŢĂ s. f. (Prin Olt.) Vreme închisă, cu nori[1] **(1)** de ploaie. Cf. H XVI 39. *Cum e afară? —E cam noreaţă!* CIAUŞANU, GL.
— Pl.: ?
— **Nor**[1] + suf. *-eaţă.*

NORÉL s. m. v. **nourel.**

NORIÁN subst. (Geol.) Etajul superior al triasicului superior alpin, caracterizat prin anumite specii de lamelibranhiate, gasteropode, brahiopode, corali etc. şi prin alge calcaroase; (rar) noric[2]. *În regiunile sale de dezvoltare tipică, din Alpii occidentali, norianul e reprezentat prin dolomite... şi calcare.* LTR[2]. *În ţara noastră, depozite ale norianului, reprezentate în general prin calcare, apar în munţii Hăşmaşului, Rarău, Perşani.* DER.
— Pronunţat: *-ri-an.*
— Din fr. **norian.**

NÓRIC[1] s. m. (Latinism învechit) Sloven. *Dintru aceste 42 de limbi au fostu şi slovenii, cari să chiema noriceni (norici).* BUDAI-DELEANU, LEX.
— Pl.: *norici.*
— Din lat. **noricus.**

NÓRIC[2] subst. (Geol.; rar) Norian. Cf. LTR[2].
— Din fr. **norique.**

NORICEÁN s. m. (Învechit, rar) Sloven. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX.
— Pl.: *noriceni.*
— **Noric**[1] + suf. *-ean.*

NORICÉL s. m. (Regional) Norişor (Fundătura-Gherla). ALR I 1 240/255.
— Pl.: *noricei.*
— **Nor**[1] + suf. *-icel.*

NORIOÁRĂ s. f. (În poezia populară) Diminutiv al lui n o r ă **(1)**. *Nurioara că-şi tocmea, Nurioara-şi logodea, Zestre bună că-i dedea.* TEODORESCU, P. P. 617. *Hop, leliţă-lelişoară, Fire-ai mamii norioară.* DOINE, 287, cf. MARIAN, NU. 177. *De trei zile-i în dospală* [=otravă] *Să o dau la nurioară.* T. PAPAHAGI, M. 114.
— Pronunţat: *-ri-oa-.* — Pl.: *norioare.* — Şi: **nurioáră** s. f.
— **Noră** + suf. *ioară.*

NORIŞÓR s. m. Diminutiv al lui n o r[1] **(1)**; noruleţ **(1)**, nouraş **(I 1)**, (popular) nourel **(1)**, (regional) noricel, noureţ, noruţ. *A poruncit cu minune unui norişor ce era desupra focului, de a plouat şi a stătut vîntul.* DIONISIE, C. 204, cf. POLIZU. *Un norişor roşu vine după noi ca vîntul.* ISPIRESCU, L. 318. *Cerul era înalt, de un albastru sidefiu, presărat cu norişori mici.* CAMIL PETRESCU, O. III, 94. *Norişor mîndru crengos, Ce veste ne-aduci din jos?* RETEGANUL, TR. 57, cf. T. PAPAHAGI, M. 27.
— Pl.: *norişori.*
— **Nor**[1] + suf. *-işor.*

NÓRIŞTE s. f. (Transilv., Ban.) Cer înnorat, atmosferă care prevesteşte ploaie. *Afară e înnourat, e nourişte.* MARIAN, S. R. I, 249, cf. PAMFILE, VĂZD. 62. *E cu norişte.* ALR I 1 234/190, cf. 1 228/164, 1 234/166.
— Accentuat şi: *norişte.* ALR I 1 234/166. — Pl.: ? — Şi: **nourişte** s. f.
— **Nor**[1] + suf. *-işte.*

NORÎT s. n. Rocă din familia gabrourilor, cu structura grăunţoasă, care conţine plagioclaz şi hipersten, asociat, uneori, cu olivină. Cf. LTR, LTR[2], DER.
— Pl.: *norite.*
— Din fr. **norite.**

NORÍŢĂ s. f. (Zool.; rar) Nurcă **(1)** *(Mustela lutreola).* Cf. PĂCALĂ, M. R. 28. *Lutreola, noriţa ori niurca.* SIMIONESCU, F. R. 35. *Noriţa... este un animal foarte rar, pe cale de dispariţie.* STOICA, VÎN. XV.
— Pl.: *noriţe.*
— **Noră** + suf. *-iţă.* Cf. n e v ă s t u i c ă.

NORÍU, -ÍE adj. (Munt.) De culoarea norilor[1] **(1)** de ploaie; gri-vînăt. Cf. I. CR. VIII, 316, ALR I 1 483/896, ALR II 3 403/769, 791, 928.
— Pl.: *norii.* — Şi: **nuríu, -íe** adj. I. CR. VIII, 316.
— **Nor**[1] + suf. *-iu.*

NORMÁ vb. I. T r a n z. **1.** A face să se conformeze unei reguli, a supune unei norme **(2)**. Cf. BARCIANU, V., LM, ALEXI, W. *Au existat însă şi înainte de acest prag români care au vorbit şi au scris îngrijit şi frumos, care au căutat să normeze expresia.* L. ROM. 1959, nr. 4, 23.
2. A stabili norma **(3)** de lucru. Cf. CV 1950, nr. 4, 49, DL, DM, DN. ✦ A stabili cantitatea fixă de materie primă, combustibil etc. care trebuie să fie folosită (în procesul de producţie) şi care nu trebuie să fie depăşită. *Anul trecut circa 72% din consumul de metal a fost normat.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 14.
— Prez. ind.: *normez.*
— V. **normă.**

NORMÁL, -Ă adj. **1.** Care este aşa cum trebuie să fie, potrivit cu starea firească, care se face, se întîmplă sau se întîlneşte în mod regulat; obişnuit, firesc; natural **(1 4).** V. c o m u n. *Nu e starea normală a societăţii.* HELIADE, O. II, 75, cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D., BARCIANU, V. *Starea normală a unei societăţi.* MAIORESCU, CR. I, 283, cf. II, 10. *Ceea ce invoc ... este dreptul ce-l au aceşti oameni la existenţă, un drept normal prin aceea că exişti.* EMINESCU, S. P. 4. *Această concepţiune ... e produsă de viaţa normală.* GHEREA, ST. CR. III, 327, cf. REBREANU, R. I, 65. *Înlănţuirea ideilor este, în mod normal, foarte asemănătoare, dacă nu chiar identică, la toţi oamenii.* IORDAN, G. 54, cf. 197, 241. *Boala are evoluţie normală.* C. PETRESCU, C. V. 97. *Acetona e o otravă care există în mod normal în urină.* YGREC, M. N. 2, cf. 126. *Iese din linia normală a raţiunei şi a bunului gust.* OPRESCU, I. A. III, 17. *Socotind că îmbucă o bomboană normală îşi rupe dinţii într-o bucată de pietriş din ciocolată.* ARGHEZI, B. 63, cf. id. T. C. 60, 71. *Un exemplu de context legat prin expresia relaţiilor de timp, normal într-o povestire.* VIANU, M. 155. *Organele de partid şi de stat trebuie să asigure difuzarea normală a presei şi a broşurilor agrotehnice la sate.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 919. *Cînd trebuia să aibă loc, în mod normal, proba de aseară?* BARANGA, I. 209. *Cîntecul obişnuit al exploziilor nu era cel normal.* MIHALE, O. 212. *După ce clopoţelul a sunat, nu mai avem în clasă condiţii normale pentru a încheia ora.* GÎ 1961, nr. 637, 1/2. *Copiii s-au născut în noile condiţii, care li se par, de aceea, normale.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 3/5. (Adverbial) *Viaţa se desfăşoară normal.* SAHIA, N. 64. *Viaţa e grea în aceste cătune, chiar atunci cînd se desfăşoară normal, cînd soarta nu aduce oamenilor nici una din nenorocirile ei.* BOGZA, C. O. 361. *Apa fiind de 775 de ori mai grea decît aerul, e normal ca şi presiunea ei să fie mult mai mare decît a aerului.* C. ANTONESCU, P. 29. *Lăsase lucrurile să se desfăşoare normal.* V. ROM. februarie 1955, 251. *Glasul lui ... vibra cu o notă mai sus decît era normal.* T. POPOVICI, SE. 93, cf. 529. ✧ (Substantivat, n.) *Grăsimile neutre nu depăşesc normalul.* PARHON, B. 44. *Aberaţia înseamnă ... o gravă abatere de la normal.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/1. ✧ *Linie normală* (şi substantivat, f.) = **a)** dreaptă perpendiculară pe planul tangent la o suprafaţă, în punctul de contact. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI. *Perpendiculara ... rîdicată la puntul de incidenţă se zice normală.* PONI, F. 146, cf. 342, LTR², DER; **b)** dreaptă perpendiculară pe tangenta la o curbă, în plan sau în spaţiu, în punctul de contact. *Cu normala o'd' descriem un cerc.* ORESCU, T. 166/4. *Linia normală la un punt al unei curbe e perpendiculara la tangentea dusă prin acel punt.* LM. *Perpendiculara la puntul de contact a unei tangente la o circonferinţă se numeşte normală la circonferinţă în acel punt.* MELIK, G. 40. *Normala principală admite o orientare care e independentă de orientarea curbei.* LTR², cf. DER. *Plan normal* = plan perpendicular pe tangenta dusă într-un punct al unei curbe. *Mulţimea normalelor formează planul normal al curbei în punctul respectiv.* DER. *Literă normală* = literă care indică mărimea pe care o are floarea literelor dintr-un corp sau dintr-un caracter de litere. Cf. V. MOLIN, V. T. 57. ✦ S p e c. Care are o mărime, o valoare etc. egală sau apropiată de mărimea, valoarea etc. întîlnită cel mai frecvent. *La o puşcă normală cu alice, lungimea ţevilor variază între 68—76 cm.* STOICA, VÎN. 32. *Condiţii normale de temperatură şi presiune.* MACAROVICI, CH. 47. *Pierderi normale la descărcarea şi înmagazinarea mărfurilor.* LEG. EC. PL. 389. *Potenţialul normal al electrodului de hidrogen ... se consideră egal cu zero.* CHIM. AN. CALIT. 62, cf. 70. *Pentru obţinerea de producţii normale, în regiunile secetoase, piersicul trebuie să fie irigat.* BORDEIANU, P. 201, cf. 134. ✦ (Despre organe, procese fiziologice etc.) Care nu depăşeşte anumite limite, care nu este patologic; care se desfăşoară sau funcţionează bine; sănătos (fizic sau psihic). *Lucrarea normală a tuturor organelor.* POVĂŢ. (1844), 66/5. *Giocul normal al facultăţilor intelectuale.* ROM. LIT. 269²/1. *Dacă n-ai urechi normale, te face una cu pămîntul.* TOPÎRCEANU, P. O. 79. *O bătrîneţe normală sau fiziologică, care permite vieţii omului a continua pînă la 120 — 150 de ani.* PARHON, B. 10. *Păstrăvii orbiţi experimental îşi găsesc hrana tot atît de bine ca şi cei cu vederea normală.* C. ANTONESCU, P. 47. *Rezultate de mare interes au fost obţinute în cunoaşterea mecanismelor de reglare a funcţiilor organismului în stare normală şi patologică.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 59.

2. Conform anumitor norme **(2),** fixat prin norme. *Vor lua de la această comisie instrucţiile normale* (cca 1828). URICARIUL, V, 28/11, cf. VALIAN, V., NEGULICI, STAMATI, D., BARASCH, M. III, 109, POLIZU, ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., LM. *Există o topică normală a cuvintelor în limba română.* VIANU, S. 215. *Să se asigure desfăşurarea normală şi ritmică a fluxului tehnologic.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 404.

3. (În sintagma) *Şcoală normală* (şi substantivat, f.) = **a)** (învechit) şcoală primară. *Să se statornicească în acea casă o şcoală normală şi o gimnazie ... Această şcoală normală va fi pentru învăţătura limbei româneşti* (a. 1828). URICARIUL, VII, 179. *Şcoalele ţirculare seau normale.* AR (1829), 142¹/2. *Şcoli ... normale sau începătoare.* GENILIE, G. 150/22. *Cîteva şcoale aşa-numite normale sau astăzi primarie de cîte trei şi patru clase.* BARIŢIU, P. A. I, 452. *„Şcoală normală" însemna în Ardeal, ca germanul „Normalschule", „şcoală primară".* PUŞCARIU,

L. R. I, 413; **b)** şcoală de învăţămînt mediu în care se pregăteau învăţătorii şi institutorii; (învechit) preparandie. Cf. NEGULICI, BARCIANU. *Era băiatul unui ţăran, cărăuş din Armadia, absolvent al şcolii normale de stat din Deva.* REBREANU, I. 346. *Şcolile superioare de meserii sînt invadate de elevi care n-au izbutit la liceu, la normală sau la seminar.* I. BOTEZ, B. I, 192. *„Şcoală normală" ... însemnează ... ceea ce în Transilvania se numea odinioară „pedagogie".* PUŞCARIU, L. R. I, 413. *Ar fi trebuit să urmeze la şcoala normală, să fie învăţătoare.* T. POPOVICI, SE. 374.

— Pl.: *normali, -e.*

— Din lat. **normalis,** fr. **normal,** germ. **normal.**

NORMALIÁN s. m. (Rar) Normalist. Cf. IORDAN, L. R. A. 176.

— Pronunţat: *-li-an.* — Pl.: *normalieni.*

— Din fr. **normalien.**

NORMALICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) **1.** (În sintagma) *Linie normaliceasc㠄* (şi substantivat, f.) = linie normală, v. normal **(1).** *Linie drept căzătoare sau perpendicoler sau normaliceasc㠄.* TEM. GHEOM. I, 3^{v}, cf. II, 14^{v}.

2. Care aparţine şcolii primare, care se referă la şcoala primară şi la cei care o urmau. V. normal **(3 a).** *Drept aceaia străduiţi-vă a vă purta după chiemarea voastră cea dăscălească şi normaliceasc㠄.* ÎNV. DASC. 6/13. ◇ *Dascăl normalicesc* = învăţător (de şcoală primară). *Dascăl normalicesc neunit din Braşov* (a. 1809). BV III, 1.

— Pl.: *normaliceşti.*

— **Normal** + suf. *-icesc.*

NORMALÍST, -Ă s. m. şi f. Elev al unei şcoli normale. Cf. normal **(3 b).** Cf. DDRF, ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U. *Tînărul normalist se socoteşte totuşi un nedreptăţit şi un oropsit al sorţii.* I. BOTEZ, B. I, 156, cf. IORDAN, L. R. A. 176. *Să aducem, în luna dinaintea examenului, pe cineva, vreun normalist ori vreun student să-i prepare.* C. PETRESCU, A. 288.

— Pl.: *normalişti, -ste.*

— **Normal** + suf. *-ist.*

NORMÁLIŞ, -Ă adj. (Învechit, prin Transilv.; în sintagma) *Normaliş dascăl* = învăţător (de şcoală primară). Cf. normal **(3 a).** *Andrei Şivaillovici ... normalis dascăl* (a. 1786). IORGA, S. D. XII, 188.

— Scris şi: (după ortografia maghiară) *normalis.* — Pl.: *normalişi, -e.*

— Din magh. **normalis.** Cf. lat. normalis.

NORMALIZÁ vb. I. **1.** Tranz. şi refl. A face să devină sau a deveni normal **(1).** Cf. DM, DL. *Nu i-am dat voie acum, pînă poate se mai normalizează timpurile.* T. POPOVICI, SE. 416.

2. Tranz. A face să se conformeze unei norme **(2).** Cf. normal **(2).** *Distanţele între nituri sînt normalizate în funcţie de diametrul niturilor şi de grosimea pieselor.* IOANOVICI, TEHN. 160. ◇ Refl. pas. *Construcţiile diferite după sexul sau numărul subiectelor s-au normalizat, generalizîndu-se singularul.* PUŞCARIU, L. R. I, 346. *Trebuia să se normalizeze limba, adică să se stabilească acel nivel al corectitudinii formelor.* VIANU, S. 193.

— Prez. ind.: *normalizez.*

— **Normal** + suf. *-iza.* Cf. fr. normaliser.

NORMALIZÁRE s. f. Acţiunea de a (se) normaliza.

1. Cf. normaliza **(1).** *Ciorapii elastici au drept scop reducerea varicelor picioarelor ... şi normalizarea circulaţiei.* YGREC, M. N. 60. *Normalizarea schimburilor economice între ţări.* CONTEMP. 1954, nr. 384, 6/5.

2. Cf. normaliza **(2).** *Prin normalizare ... se înţelege operaţiunea de clasificare a materialelor sau a diferitelor piese ... din punct de vedere calitativ şi dimensional, în scopul de a alege pe cele bune.* IOANOVICI, TEHN. 236, cf. 185, PUŞCARIU, L. R. I, 19. ✦ (Tehn.) Tratament termic aplicat pieselor de oţel, cu scopul de a obţine o structură normală cu granulaţie fină. *După normalizare, rezistenţele mecanice ale fontelor cenuşii cresc.* LTR^{2}. *Normalizarea trebuie să se execute la piese şi la semifabricate.* ib., cf. DER.

— Pl.: *normalizări.*

— V. **normaliza.**

NORMALIZÁT, -Ă adj. (Despre produse) Care se lucrează conform cu normele stabilite sau într-un interval de timp stabilit. (Substantivat, n.) *La atelierul de normalizate au fost angajaţi toamna trecută 20 de tineri.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 832. ✦ (Tehn.; despre oţeluri) Căruia i s-a aplicat normalizarea **(2).** *Oţelurile şi fontele normalizate au structură uniformă şi fină.* LTR^{2}.

— Pl.: *normalizaţi, -te.*

— V. **normaliza.**

NORMÁN, -Ă s. m. şi f., adj. v. **normand.**

NORMÁND, -Ă s. m. şi f., adj. **1.** S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Normandiei sau este originară de acolo; (la m. pl.) populaţie care locuieşte în Normandia; nume dat neamurilor germanice ale danezilor, norvegienilor şi suedezilor care locuiau în timpul evului mediu în Peninsula Scandinavă, în Iutlanda şi în insulele vecine. Cf. VALIAN, V. *În apusul Europei, normanii, de nume german,*

fură desnaționalizați de poporul francez în sinul căruia se așezară, dînd însă provinciei ocupate de ei numele de Normandia, rămas în uz pînă în zilele noastre. XENOPOL, I. R. II, 76. *Deosebirile dialectale sînt de tot însemnate, așa că normanul nu înțelege pe gascon.* id. ib. III, 56. *Au trecut pe-aici greci și romani, normanzi și genovezi. Alții înaintea lor; alții după dînșii.* SADOVEANU, O. X, 424, cf. DER.

2. Adj. Care aparține Normandiei sau normanzilor **(1)**, privitor la Normandia sau la normanzi, originar din Normandia, caracteristic Normandiei sau normanzilor. Cf. BARCIANU. *Treceau căruțe cu sprinteni cai de munte sau cu greoi cai normanzi.* LOVINESCU, C. VI, 166. *Carul cu cărbuni, Ce trece tras de-o gloabă normandă și beteagă.* ARGHEZI, VERS. 85.

— Pl.: *normanzi, -de.* — Și: (învechit) **normán, -ă** s. m. și f., adj.

— Din fr. **normand.** — **Norman** <germ. **Normanne.**

NORMÁRE s. f. Acțiunea de a norma și rezultatul ei.

1. Stabilire a regulilor după care urmează să se desfășoare o activitate. Cf. norma **(1)**. *Ministerul Finanțelor ... avizează asupra propunerilor ministerelor în legătură cu organizarea și normarea evidenței contabile.* LEG. EC. PL. 74, cf. DM, DER.

2. Determinare a cantității de materiale și a timpului necesar pentru realizarea unui produs. Cf. norma **(2)**. *Normarea consumului de materii prime și materiale este o necesitate imperioasă a economiei socialiste.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 14. *Normarea muncii pe baze științifice este o condiție importantă ... a unei salarizări corespunzătoare muncii depuse.* DER. ◇ *Normare tehnică* = stabilire a normelor tehnice. Cf. normă **(3)**. *Lucrarea cuprinde teme cu privire la ... organizarea muncii și normarea tehnică.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 403.

3. Fixarea numărului de salariați precum și a atribuțiilor și a remunerației ce revine fiecăruia, în cadrul unei întreprinderi, al unei ramuri etc. *Fixarea conducerii și normarea organelor de execuție se face prin decizia ministrului.* LEG. EC. PL. 107, cf. 113, 207, 209.

— Pl.: *normări.*

— V. **norma.**

NORMÁT, -Ă adj. **1.** Care se conformează unor reguli. Cf. norma **(1)**. Cf. LM. *Trec, de obicei, drept neutre cuvintele și formele limbii literare, ale limbii normate.* VIANU, M. 145, cf. 123.

2. Care se efectuează după norme **(3)** anume stabilite, care este corespunzător unor astfel de norme; (despre consum) care este corespunzător unor cantități dinainte stabilite. Cf. BO (1951), 751.

3. (În sintagma) *Contabilitate normată* = sistem de contabilitate în care conturile poartă numere simbolice, aceleași în toate întreprinderile și instituțiile. Cf. CV 1950, nr. 4, 49.

— Pl.: *normați, -te.*

— V. **norma.**

NORMATÍV, -Ă adj., s. n. **I.** Adj. Care stabilește o normă **(2)**, care are caracterul unei norme sau servește ca normă. Cf. BARCIANU, V., LM. *Guvernul local ... se mărgini numai a cere ... acte de o valoare normativă.* SBIERA, F. S. 174, cf. 214, 289. *Higiena socială ca știință normativă.* YGREC, M. N. 70. *Numărul formelor verbale avînd valoare stilistică ... este cu mult mai mare decît rezultă din gramaticile normative curente.* IORDAN, STIL. 166. *Autoritatea bibliei era un principiu normativ.* OȚETEA, R. 321. *Elaborarea ... proiectelor de decrete cu caracter normativ.* LEG. EC. PL. 118. *Dicționarul va avea un caracter normativ, adică va da normele de ortografie, accent, pronunțare etc. pentru fiecare cuvînt.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 385. *Cicero ... reluînd aceste idei le dă o formă normativă.* VIANU, M. 62. *Fără o limbă unitară, fără o activitate normativă în domeniul limbii, munca de creație culturală, precum și munca atîtor alte sectoare ar fi stînjenită.* L. ROM. 1953, nr. 2, 5. *Gramaticile filologice ale vechilor greci s-au transformat la Roma în gramatici normative și tehnice.* SCL 1954, 384, cf. 247. *Această lucrare are un caracter descriptiv și normativ.* L. ROM. 1959, nr. 4, 27. *Respectarea cu strictețe a prevederilor cuprinse în legi, decrete și în celelalte acte normative ajută la întărirea statului nostru.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 5, 19.

II. S. n. **1.** Culegere de norme **(2)**, instrucțiuni etc. cu privire la un anumit domeniu de activitate. *S-a publicat și un normativ electoral nou pentru comune și municipii.* BARIȚIU, P. A. III, 126, cf. BARCIANU, ALEXI, W. ✦ P. restr. (Mai ales la pl.) Regulă (de conduită), directivă; normă **(2)**. *Nu există uz general al limbei ca normativ al scrierii.* MAIORESCU, CR. III, 271. *Limba scrisă și limba literară, dezvoltîndu-se potrivit unor normative de ordin gramatical și lexical, au un caracter unitar mai evident.* CONTRIBUȚII, I, 68.

2. Dispoziție, hotărîre care stabilește o normă **(3)**. Cf. CV 1950, nr. 4, 49. *Există toate condițiile pentru îmbunătățirea normativelor de consum.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 391. ✦ Tabel cuprinzînd duratele medii în care se efectuează anumite operații tehnice (folosit pentru stabilirea normelor în producție). *Normativele de muncă se aprobă de conducătorii ministerelor.* PR. DREPT, 515.

3. Valoare a mijloacelor de producție, a investițiilor și a cheltuielilor viitoare necesare pentru activitatea neîntreruptă a unei întreprinderi. *Calcularea normativului fondului de*

rulment. LEG. EC. PL. 472. *Oficiul preţurilor va trebui să încheie lucrările în legătură cu calcularea justă a preţului de cost, introducînd în practică normative elaborate.* ib. *Normativul mijloacelor de rulment . . . se verifică, se rectifică şi se aprobă de către organul tutelar.* BO (1951), 1 045.

— Pl.: *normativi, -e.*

— Din fr. **normatif, (II 2, 3)** rus. **норматив.**

NORMATÓR, -OÁRE s. m. şi f. Persoană calificată în stabilirea şi calcularea normelor de muncă într-o întreprindere. *Partidul i-a dat putinţa să se ridice de la un simplu muncitor necalificat la profesiunea de normator.* CONTEMP. 1949, nr. 162, 11/6. *Cuvinte noi: . . . normator, partinic (şi partinitate).* CV 1949, nr. 4, 25; cf. ib. 1950, nr. 4, 49. *În şcolile tehnice se primesc absolvenţi ai şcolilor medii de 10 ani, pentru a deveni . . . personal tehnic ca: normator, topograf, desenator tehnic etc.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 4 194, cf. IORDAN, L. R. 309. *Începu apoi verificarea, însoţit de un normator.* MIHALE, O. 24.

— Pl.: *normatori, -oare.*

— **Norma** + suf. *-tor.*

NÓRMĂ s. f. **1.** (Învechit, prin Transilv.) Învăţătură (elementară). *După norma, adecă învăţătura care mie acuma mi s-au dat luminată înainte.* AŞEZ. 34/6. *Dascal de normă, işcola neuniţiloru* (a. 1790). IORGA, S. D. XIII, 109. *Bucoavna de normă pentru învăţătura pruncilor.* CALENDARI (1802), 32³/15. *Normă, va să zică o învăţătură foarte cu leznire la cetanie, scrisoare şi la socoteală.* ÎNV. DASC. 6/13.

2. Regulă, directivă, îndrumare etc. fixată prin lege sau prin uz, ordine recunoscută ca obligatorie sau recomandabilă; normativ **(II 1).** V. o b i c e i, c a n o n. *Să rămîneţi slobozi pre lîngă ţinerea cărindariului celui vechi, după obiceiul şi norma sîrbilor.* ŞINCAI, HR. III, 158/25. *Aşa schimbare a literelor e înprotiva normei.* IORGOVICI, O. 19/8. *Această normă sau dreptariu se orînduiaşte aici.* ŞT 22/29, cf. LAZĂR, A. 182, CLEMENS. *A lua drept normă seau canon ale voastre priviri.* AR (1829), 143¹/20, cf. VALIAN, V. *Normă seau regulă.* ASACHI, L. 13²/43, cf. STAMATI, F. 182ʳ. *Neavînd învăţ şi normă, Fantazia fără formă Rătăcit-a, vai!* EMINESCU, O. IV, 292. *Norma limbii scrise trebuie să fie cea care există obiectiv şi în realitate în gura poporului de jos . . . iară nu fantasiile . . . filologilor noştri.* id. S. P. 21. *Toate se petreceau în casa asta după bătaia ceasornicului şi după o normă fixată.* VLAHUŢĂ, D. 137. *Spre a localiza erorile am avut de normă a forma poligoane parţiale.* P. ANTONESCU, A. 265. *Aceste forme evoluează necontenit, urmînd . . . o anumită normă.* PETICĂ, O. 486. *Adjectivele se întrebuinţează articulat, potrivit aceloraşi norme ca şi substantivele.* IORDAN, G. 105, cf. 12, 36, SADOVEANU, O. X, 451, PUŞCARIU, L. R. I, 30. *Vînător adevărat sau corect este acela care adoptă şi urmează normele încetăţenite şi stabilite în decursul timpului pentru practica unei vînători oneste.* STOICA, VÎN. 62. *Expresia vieţii sufleteşti a personagiilor se combină cu o nouă normă de compoziţie.* OŢETEA, R. 284. *Norme pentru conducerea activităţii cooperativelor.* LEG. EC. PL. 246, cf. 74, 93. *Norme internaţionale, precum şi diferite caiete de sarcini dau prescripţii asupra condiţiilor pe care trebuie să le îndeplinească materialele.* IOANOVICI, TEHN. 386. *Posedă . . . normele sigure după care se poate judeca arta.* OPRESCU, I. A. III, 14. *Ştiu, voi aveţi în viaţă altă normă.* BENIUC, C. P. 49. *Aceste împrumuturi au creat o adevărată normă pentru foarte numeroasele neologisme franţuzeşti şi latineşti.* SCL 1950, 64. *A crea poetic a însemnat pentru tot clasicismul a crea conform unor norme inflexibile.* VIANU, S. 149, cf. 6. *Odobescu nu este de acord cu normele ortografice pe care Asociaţiunea voia să le impună.* id. M. 168. *Normele stricte ale vieţii de partid . . . prevăd respectarea cea mai riguroasă a cerinţelor statului, partidului, aplicarea consecventă a principiilor centralismului democratic.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 724. *Uriaşele transformări economice şi politice care s-au petrecut în ţara noastră au dat naştere unor raporturi sociale noi, care în mod necesar cer norme juridice noi.* CONTEMP. 1954, nr. 389, 5/4. *Cunoştinţele de fonetică sînt necesare pentru elaborarea unor norme ortografice şi ortoepice cît mai potrivite cu legile interne ale dezvoltării limbii.* GRAUR, I. L. 43, cf. 73. *O dată cu venirea lui Kogălniceanu în Bucureşti . . . normele limbii literare muntene exercită o mare influenţă asupra modului de exprimare oratorică.* CONTRIBUŢII, I, 85. *Regizorul de operă va găsi fără greutate normele ce trebuiesc folosite pentru fiecare piesă.* TRIBUNA, 1961, nr. 215, 10/3, cf. LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 12, 8. ◇ *Normă morală* (sau *etică*) = regulă privitoare la modul de comportare a omului în societate, la obligaţiile sale faţă de ceilalţi oameni şi faţă de societate. *Respectarea normelor morale este asigurată de forţa opiniei publice, a tradiţiilor, a conştiinţei morale a individului.* DER. ✦ (Sport) Totalitatea condiţiilor pe care trebuie să le îndeplinească un sportiv pentru a putea obţine un titlu, o calificare etc. *Ar trebui revizuite normele, deoarece calitatea, tehnicitatea sportului de masă s-a ridicat neînchipuit de mult.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 2/2. ✦ Ceea ce constituie un criteriu de apreciere; îndreptar. *Omul de mijloc este norma sau idealul pentru toate acţiunile.* BARASCH, I. 157/25, cf. BARCIANU, V. *De la 1 mai s-a desfiinţat biletele de dus şi-ntors; dar preţurile pentru clasele inferioare s-au redus . . . s-a luat ca normă jumătatea preţului de dus şi-ntors.* CARAGIALE, O. VII, 209.

3. (Şi în sintagmele *normă de producţie, normă de muncă*) Cantitate de lucru sau sarcină de muncă ce trebuie să fie efectuată de cineva

într-o unitate de timp; (concretizat) produs realizat în această unitate de timp. Cf. IORDAN, L. R. 110. *Normele de producție pentru munca în acord.* LEG. EC. PL. 283. *Pacea lumii e-aicea: e în normele frînte, În izbînzile muncii, înflorite din plin.* CONTEMP. 1949, nr. 158, 9/3, cf. nr. 159, 10/1. *Îți doresc să depășești norma.* CV 1949, nr. 6, 20, cf. ib. 1950, nr. 4, 49. *Un factor de seamă pentru creșterea continuă a productivității muncii sînt normele just stabilite.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 598. *Andrei a trecut ieri mult peste normă.* DAVIDOGLU, M. 18. *Toți tractoriștii își îndeplinesc normele indicate în grafice.* MIHALE, O. 407, cf. DEȘLIU, G. 47, 55. *Norma de muncă reprezintă sarcina de producție ce urmează a fi efectuată de unul sau mai mulți muncitori cu un anumit nivel de calificare și într-un timp determinat.* PR. DREPT, 515. *Depășește zilnic normele, atît la recoltare, cît și la transport.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/6. ◇ *Normă de timp* = normă care determină timpul necesar cuiva pentru executarea unei operații, unui produs etc. (în producție). DICȚ. *Normă tehnică* = normă stabilită prin mijloace științifice, pe baza unor condiții tehnice date, pentru săvîrșirea unui proces tehnologic. *Un factor puternic de creștere a productivității muncii sînt normele tehnice juste.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 270. *Normă de consum* = cantitate de material, de combustibil etc. necesară pentru efectuarea unui proces de producție și care nu trebuie depășită. *Au fost stabilite diferite norme de consum al combustibilului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 392, cf. nr. 2 373. *Normă de hrană* = necesarul de substanțe nutritive ale unui animal pe timp de 24 de ore. *Norma de hrană este condiționată de specie, rasă, vîrstă, greutate vie și nivelul de producție.* DER. ◇ Expr. **A sparge norma** v. sparge.

4. Cifră cu care se numerotează colile unei tipărituri (și care se culege pe prima pagină a fiecărei coli, de obicei cu un corp de literă mai mic decît restul textului). Cf. V. MOLIN, V. T. 56.

— Pl.: *norme.*

— Din lat. **norma**, fr. **norme**, rus. **норма**, germ. **Norm.**

NORMĂLEÁSCĂ adj. (Învechit, prin Transilv.; în sintagma) *Școală normălească* = școală primară. *Îndreptare către arithmetică, întăia parte: alcătuită și întocmită pentru folosul și procopseala tuturor scoalelor normălești a neamului românesc* [Titlu]. ȘINCAI, Î.

— Pl.: *normălești.*

— **Normal** + suf. *-esc.*

NÓRNIȚĂ s. f. (Învechit) Blană (albă) de pui de vulpe. *Norniță, blana 1 leu 8 pot* (a. 1726—1733). N. A. BOGDAN, C. M. 160, cf. CIHAC, II, 218, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nornițe.*

— Cf. noriță.

NOROÁNCĂ subst. **1.** S. n. (Prin Transilv.; în forma *năranci*) Portocal (*Citrus sinensis*). *În locuri de arburi și copace Cresc rodii, năranciuri și alămîi.* BUDAI-DELEANU, Ț. 325.

2. S. f. (Transilv. și Maram.) Portocală. Cf. ALR II 3 662/64, 228, 250, 260, 272, 279, 316, 325, 334, 346, 362. *Le-am adus copiilor cîte-un noroanci.* MAT. DIALECT. I, 183, cf. 262, GLOSAR REG.

3. S. f. (Regional) Lămîie (Groși-Baia Mare). Cf. ALR II 3 656/349.

4. S. f. (Prin Transilv.; în sintagma) *Mere noroance* = specie de mere nedefinită mai de aproape. Cf. BULET. GRĂD. BOT. I, 84.

— Pl.: *noroance* și *noronci* (ALR II 3 662/316, 346, MAT. DIALECT. I, 262). — Și: **noroánci** (pl. *noroanciuri*, MAT. DIALECT. I, 183), **norónc** (ALR II 3 662/279) s. n., **norónce** (ib. 3 656/349, GLOSAR REG.) s. f., **norónci** (ALR II 3 662/260; pl. *noronciuri*, ib. 3 662/260, 334, 362 și *noroance*, ib. 3 662/260), **nărânci** (pl. *năranciuri*) s. n.

— Sg. refăcut după pl. **noroance** < magh. **naranes.**

NOROÁNCI s. n. v. **noroancă.**

NORÓC s. n. **1.** Soartă, ursită, destin (în limba modernă, favorabil), (popular) noroc ire **(1)**, (rar) noroceală **(1)**; întîmplare neașteptată sau concurs de împrejurări favorabile care asigură reușita unei acțiuni, îndeplinirea unei dorințe etc., șansă, (familiar) baftă. *Uneori ne pare că pohta și cearerea noastră aduce noauă năroc.* VARLAAM, C. 58, cf. 183. *Sosi norocul cel rău să pată rău Candavlis.* HERODOT (1645), 6. *Cinstea și nărocul cel de sus și netrecut agiung împreună cu gloatele tuturor svinților* (a. 1645). GCR I, 114/31. *Norocul lui Ștefan Vodă i-au răzbit și mulți din tătari au peritu.* URECHE, L. 134. *Norocul cel bun al țării să schimbă, că după noroc bun, iată veni și rău.* id. ib. 205. *Acela noroc a ei s-au schimbat.* CHEIA ÎN. 90^{v}/32. *Norocul nu iaste alta, numai lucrurile ce ni să prilejesc și ni să întîmplă, ori bune, ori reale.* M. COSTIN, O. 324, cf. 173. *Aștepta craiul să-i vie agiutor de la franțoj pre apă. Atunce, nărocul lui cel prost, că au murit craiul franțojesc cel bătrîn.* NECULCE, L. 280. *Toate darurile norocului era asupra lui.* IST. Ț. R. 105. *Cu cea tocmală fiiaștecare ari putea prea leasne suferi năvălile norocului celui împotrivnic?* N. COSTIN, ap. GCR II, 13/35. *Cum vom putea ... darul norocului în para focului să aruncăm?* CANTEMIR, IST. 97, cf. ANON. CAR. *La patimile care să afla, multă dureri și jali cunoașți din parte norocului* (cca 1800). GCR II, 182/9, cf. BUDAI-DELEANU, LEX.,

LB. *Veţi răbda lesne... soarta dinprotivă a norocului.* DRĂGHICI, R. 157/16. *O jale mare i-au adus răul noroc.* PANN, E. II, 109/4. *Tot mîhnire pentru mine norocul a hotărît.* I. VĂCĂRESCUL, P. 127/3. *În ce valuri norocul mă aruncară!* CONACHI, P. 100. *Să nu se încumăteze fără înţelepciune în noroc şi să nu întreprinză nimic.* BĂLCESCU, M. V. 140, cf. POLIZU. *Am oprit roata norocului: n-am să mă mai tem de nimic!* FILIMON, O. I, 127. *Cît îmi pare de bine C-am să mă mărit! Ce noroc pe mine! Ce vis fericit!* ALECSANDRI, T. I, 37, cf. 160. *De-mi ajuta norocul s-ating visu-mi din zbor, Aş fi numit de lume erou, liberator.* id. ib. II, 192. *Vino! Joacă-te cu mine... cu norocul meu.* EMINESCU, O. I, 154. *Din cîte noroace ai avut, unul a fost mai mare.* id. N. 13. *De-oi mai scăpa şi din asta cu viaţă, apoi tot mai am zile de trăit. Dar nu ştiu, zău, la cît mi-a sta norocul.* CREANGĂ, P. 219. *Norocul te-ajută.* id. ib. 222. *Se îndură norocul şi cu dînsul şi dobîndi un drag de copilaş.* ISPIRESCU, L. 41. *S-au despărţit cei doi buni camarazi, ca să meargă fiecare după norocul lui.* CARAGIALE, O. II, 68. *O, Jupiter, păstrează-mi norocul neschimbat!* F (1897), 339. *Cum ţi-ai mai deschis tu ciocul, Întristare, Şi mi-ai îngropat norocul C-o cîntare!* ib. (1906), 3. *Din casa voastră, unde-n umbră Plîng doinele şi rîde hora, Va străluci odată vremii Norocul nost-al tuturora.* GOGA, P. 11. *Mi s-a dus norocul... Nu-l mai plînge, mamă.* id. ib. 82, cf. 24, 39. *Vestind noroc, departe cîntă cucul.* IOSIF, V. 70. *De noroc nu se poate plînge; pe ce-a pus mîna, i-a mers.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 57. *Norocul mă făcu să dau peste o aşezare omenească.* HOGAŞ, M. N. 76. *Norocul însă ţine cu drumeţul.* id. DR. I, 2. *Norocul lui a fost Zenobia, o femeie ca un bărbat.* REBREANU, I. 48. *Tînăr eşti, deştept eşti, talent ai; norocul să-ţi fie mare.* BASSARABESCU, S. N. 170, cf. 171. *Tu eşti deopotrivă şi cobea noastră şi norocul.* MINULESCU, V. 108. *A fost un noroc că în clipa aceea i-a văzut Gică Elefterescu.* C. PETRESCU, C. V. 181. *E un noroc că am găsit-o.* SEBASTIAN, T. 290. *Cine-o să-mi apuce locul Să-şi fericească norocul?* ALECSANDRI, P. P. 278, cf. 86. *Viţa noastră au noroc, numa mince nu.* ŞEZ. I, 276, cf. 239. *Bun năroc te-o bătut că mńi-ai dzîs mătuşă.* CANDREA, Ţ. O. 35. *Ce năroc pîrlit o să ai tu, muică.* STERESCU, N. 1048. *E urîtă şi leneşă, da aia e norocul tău; s-o ceri de nevastă.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 83. *Da năroc nost Că l-o curăţît D'e hele rele, Că i-o loat piśioarel'e.* DENSUSIANU, Ţ. H. 178. *Hei, tu, mîndruluţule, De îmi eşti tu norocu, Vino, ia-mă şi mă du.* BÎRLEA, B. 49. *Nu bate, Doamne, omu, Ia-i mintea şî norocu!* ANT. LIT. POP. I, 31. *Norocul la un loc nu stă, într-un ceas schimbă pasul.* M. COSTIN, ap. GCR I, 203/27, cf. ALECSANDRI, O. 116, ZANNE, P. I, 2. *Norocul nu împarte cu oborocul, ce unora varsă, iar altora nici pică.* CANTEMIR, IST. 107. *Toate fomfoloagele Îşi aştept noroacele.* PANN, P. V. II, 117/13, cf. ZANNE, P. II, 555. *Norocul, ştii, atîrnă de la un fir de aţă.* ALECSANDRI, T. II, 108. *Fugea el de noroc şi norocul de dînsul.* CREANGĂ, P. 37. *De omul posomorît şi norocul fuge.* DDRF. *Dacă nu-i noroc şi parte, geaba te mai scoli de noapte.* ŞEZ. I, 220. *Numai de noroc să să plîngă omul.* TDRG. *Fă-mă, mamă, cu noroc şi m-aruncă chiar în foc.* id. ib. *Cine a mai auzit de noroc cu soroc.* id. ib. *Norocul meu nici cîinii nu-l mănîncă.* id. ib. *Omului, nimenea nu poate să-i dea minte şi noroc.* ZANNE, P. II, 377. *Şede şi norocu-i creşte,* se zice despre omul norocos. Cf. id. ib. 730. *Băutura beţivă stinge vîrtutea şi norocul tînărului.* id. ib. III, 476. *Munca, norocul omului cel mai mare şi mai sigur.* id. ib. VIII, 417. *Norocul stă la om cît floarea la un pom.* id. ib. 418. *Norocul, cînd voieşte, ce pofteşte dăruieşte.* id. ib. *Norocul, vrăjmaş cînd nu e după plac.* id. ib. *Norocul îndată fuge, cum socoteşti că l-ai prins.* id. ib. *Norocul şi plăcerea stăpînesc o lume-ntreagă.* id. ib. 419. *Norocul fără vrednicie întru nimic se socoteşte.* id. ib. *Norocul nu-ţi dă minte, nici măcar cît pui p-un dinte.* id. ib. *Norocul ca sticla, cît mai mult luceşte, atît mai lesne crapă.* id. ib. IX, 111. ◇ (În superstiţii) *Coada ochiului stîng bucurie de coconi sau de naştere sau de viaţă cu năroc spune.* PARACLIS (1639), 260, cf. GCR II, 123/34. *De vor fi soroci albe pe unghie degetului celui mare, făgăduiaşte noroc în oaste* (a. 1785). GCR II, 146/10. *Din semînţuri, primavara, să nu dai nimărui, pînă ce nu-i pune tu întăi din ele, că-ţi dai norocul la roade şi nu se fac.* ŞEZ. I, 51. *Cînd te speli, să nu te ştergi pe picioare, că ştergi norocu.* ib. II, 195. *Bucăţica de pîne scăpată din mînă nu se lasă nemîncată, că îţi rămîne norocul.* ib. 196. *Să nu mănînci cu traista cu cărţile de gît, că-ţi mănînci norocul.* ib. XII, 159. *La sfîntul Vasile, unii spun că-şi aud „partea" sau „norocul" ce le este rînduit pentru anul ce se începe.* PAMFILE, CER. 9, cf. id. S. T. 144. *În ajun de Crăciun... nu se deschide la nimeni, oricît de mult ar suna la uşă. Cui deschide îi zboară tot „norocul" din casă.* id. CR. 33. *Norocul fiecărui muritor trăieşte „într-o lume" — „unde va fi aceea" — a „noroacelor". Cînd se naşte omul, acolo i se naşte şi norocul lui.* id. DUŞM. 49, cf. 50, 51. *Fiecare casă îşi are „şarpele" său... Prin Transilvania se spune că norocul unei case atîrnă în întregime de acest şarpe.* id. ib. 77, cf. 101. ◇ (Personificat; adesea la vocativ) *Vino, dar, noroace cumplit, şi rău-ţi isprăveşte.* PANN, E. V, 64/17. *Te-am rugat fierbinte, Ceas să-mi dăruieşti, Ca să văz, noroace, P-aceea ce-mi place.* id. ib. 130/14. *Norocul e pribeag, Şi de-ţi rîde azi în prag, Mîni se duce pe buceag.* BELDICEANU, P. 96. *Norocul capricios părăsi mînios pe Petec.* F (1903), 50. *Vai, noroace, de te-aş prinde, Ca p-un cîine te-aş*

întinde. TEODORESCU, P. P. 278. *Ş-am să te blestem, noroace, Că nu-mi dai ce mie-mi place.* id. ib. 304. *Eu . . . sînt mintea, umblu prin lumea asta sucită şi direg ce strică blăstematul de noroc. — Cum poţi vorbi tu aşa, că eu sînt norocul?* RETEGANUL, P. IV, 21. *Ajunse în cîmpul noroacelor. Hm! Da ce-s noroacele, mă rog? Apoi, ce să fie? Lume şi iarăşi lume, ca şi a noastră.* PAMFILE, DUŞM. 53. *Noroace, noroace, vino încoace . . . Şi norocul a venit ud tot de roua ce o lua de pe toate cîmpurile.* id. VĂZD. 68. *Noroace, s-a născut un copil. Cum să-l ursim?* RĂDULESCU-CODIN, Î. 82. (Întărit prin repetiţie) *Ah, noroc, noroace! Lasă-mă în pace, Nu mai pociu trăi.* PANN, E. V, 130/2. *Hai, năroc, năroc, năroc, Di ti-aş prindi la un loc Să-ţ pui lemni, să-ţ dau foc.* GRAIUL, I, 307. ◇ *Joc de* (sau, învechit, *la) noroc* = joc de cărţi, de zaruri etc., în care cîştigul depinde de întîmplare. *Cu străşnicie s-a poruncit pretutindenea în principat oprirea tuturor jocurilor la noroc.* CR (1830), 392²/7. *Bacaraoa e un joc de noroc.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. (Regional) *Norocul copiilor* = ou roşu. PAMFILE-LUPESCU, CROM. 187. ◇ Loc. adj. (Învechit, rar) **De norocul** (cuiva) = care este potrivit cu soarta, cu destinul (cuiva). *Era slujitoriu de oaste de năroc sau.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 61ʳ/20, cf. decembrie 236ʳ/16. ◇ **Cu** sau **fără (de) noroc** = **a)** loc. adj. şi adv. (care este) cu (sau fără) succes, în avantajul (sau în dezavantajul) cuiva; (care se încheie) în mod (ne)fericit. *Ştefan Vodă . . . au împărţit oştii sale steaguri şi au pus hotnogi şi căpitani, care toate cu noroc i-au venit.* URECHE, ap. GCR I, 70/36, cf. 72/38. *După izbînda cu noroc ce au făcut asupra tătarilor . . . s-au sfătuit cu boiarii săi* (cca 1650—1670). GCR I, 235/25. *Izbîndind dară Traian cu biruinţă, pentru oştenire cu năroc ca aceaia în vecinică pomenire să rămîie, au rădicat triizăci de stîlpi.* CANTEMIR, HR. 129. *Românii, zice, s-au răcoşit asupra lui Isăchie înpăratul, cu cari înpăratul fără năroc războaie au avut.* id. ib. 133; **b)** loc. adj. care exprimă, arată, prevesteşte (ne)fericire, (in)succes. *Trage-ţi . . . Ochii de la cele fete Cu ochi mari făr' de noroc.* ALECSANDRI, P. I, 8. *Ei doar au stele cu noroc Şi prigoniri de soarte.* EMINESCU, O. I, 177. **De noroc** = (care este) de bun augur, (făcut) pentru a-i merge bine, pentru a avea succes. *Ie* [busuioc] *dă mărit o dă năroc.* ALR II/I MN 110, 2 802/64. *Am prins un ban de năroc.* ALR II 3 646/27. *Îl lasă de năroc.* A III 2. ◇ Loc. adv. **Într-un** (sau **la) noroc** = la întîmplare; fără siguranţa că va reuşi. *Dumnealui au cumpărat într-un năroc* (a. 1737). BUL. COM. IST. IV, 71, cf. POLIZU. *Să mă duc, într-un noroc, La nevasta vrunui vornic.* HASDEU, R. V. 126, cf. BARCIANU, V. *Socotind că a venit vremea . . . o ceru de soţie într-un noroc.* GANE, N. I, 96. *Mă duc şi eu într-un noroc.* CREANGĂ, P. 172, cf. 193. *Apucă şi el într-un noroc spre răsărit.* ISPIRESCU, L. 124. *Pleacă într-un noroc.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Îmi aduc aminte că unul dintre dînşii a întrebat la noroc.* V. ROM. iulie 1958, 54. *Şi mă freacă-ntr-un noroc Cu floare de busuioc, Doar mi-ar potoli cel foc.* ALECSANDRI, P. P. 113. *Eu te-oi iubi într-un noroc, Batîr de-oi muri şi-n foc.* RETEGANUL, CH. 148. ◇ Expr. (Regional) **Cum** (sau **ce) a** (sau **o) da tîrgul şi norocul** = la întîmplare, cum s-o nimeri, indiferent de rezultat, fie ce-o fi. *Apoi dă, tată, cum a da tîrgul şî norocul.* CREANGĂ, P. 197. *Ei, da ce-a da tîrgu şî narocu, to mă duc.* ŞEZ. II, 101. *Ce-a da tîrgul şi norocul, m-oi duce.* MARIAN, T. 158, cf. ZANNE, P. V, 627. (Învechit) **A-i fi** (cuiva) **scris în noroc să . . .** = a-i fi (cuiva) sortit să . . . *O vară premare a lui chesariu, căria i-au fost scrisă în năroc să fie curvă.* DOSOFTEI, ap. TDRG. **A(-şi) încerca** (sau **cerca, căuta,** învechit, **ispiti,** regional, **probi) norocul** = a întreprinde o acţiune fără a fi sigur că va reuşi. *Ţarul Mosculuí . . . vre să-şi ispitească nărocul oştii sali.* NECULCE, L. 159. *Cătîndu-şi . . . în felurimi de chipuri norocul.* HELIADE, O. II, 289. *Un om ce voieşte a-şi ispiti norocul călătorind prin ţeri străine.* DRĂGHICI, R. 5/3. *Mustafa-Paşa nedescurajat încă de atîtea învingeri . . . voia să mai încerce norocul.* BĂLCESCU, ap. VIANU, M. 256. *Dacă mi-aş cerca norocul?* ALECSANDRI, T. I, 432. *Despot, a sosit timpul ca să cercăm norocul Noi doi.* id. ib. II, 108. *Ei, Cătălin, acu-i acu Ca să-ţi încerci norocul.* EMINESCU, O. I, 174. *Dă-mi voie ca să mă duc şi eu pe urma fraţilor mei; nu de altă, dar ca să-mi încerc norocul.* CREANGĂ, P. 192. *Voi să se scoale şi să plece spre a merge să-şi încerce şi el norocul.* ISPIRESCU, L. 35, cf. 14. *Porni . . . cu pas domol Şi cam descurajat să-şi cerce . . . norocul.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II, 10. *După o noapte de amărăciune şi decepţie, revenise să-şi mai încerce norocul.* REBREANU, R. I, 53. *Cocoşul care a fost bătut, mai tîrziu se întoarce la locul de luptă, spre a se lupta din nou, sau zboară în alt loc, unde-şi încearcă iarăşi norocul.* STOICA, VÎN. 114. *Trecuseră trei luni de cînd părinţii mei plecaseră să-şi caute norocul.* V. ROM. septembrie 1954, 125. *Se îmbarcă spre a-şi încerca norocul.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/5. *M-am probit şi io năroc.* ALR II 3 465/2. *M-am cercat şi eu năroc.* ib. 3 465/27, cf. 3 465/29, 36, 64, 76, 95, 102, 105, 130, 346, 353, 833, 836, 848. **A avea noroc la . . .** = a avea succes la . . . , a reuşi la . . . *N-avea noroc la vînat.* ISPIRESCU, L. 288. *Aţi avut noroc la vînătoare?* DELAVRANCEA, O. II, 118. *Cei ce caută să ceară sau să împrumute fac aceasta numai ca peste an să aibă noroc la „furtişaguri".* PAMFILE, CR. 24. **A avea noroc porcesc** (sau **orb, chior, cu carul)** sau **a-i curge** (cuiva) **norocu, gîrlă** = a obţine (întotdeauna) succese foarte mari în acţiunile întreprinse. *Din ziua în care*

s-a tocmit Chirică la Ipate, norocul îi curgea gîrlă. CREANGĂ, P. 153, cf. DDRF, ZANNE, P. I, 649. **A fi plin de noroc ca broasca de păr** sau (învechit) **a-i sta norocul tot împotrivă** = a nu reuşi în acţiunile întreprinse; a fi ghinionist. *Di cînd s-au mazilit, i-au stătut nărocul, săracul, tot împotrivă.* NECULCE, L. 340. **A-i mînca norocul** (cuiva) = a fi vinovat de nereuşita unei acţiuni întreprinse de cineva; a nenoroci pe cineva. *Ridică-te, neguriţă, ... De pe casa badiului, Să i-o văz, mînca-o-ar focul Cum mi-a mîncat el norocul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 161. (În superstiţii) **A fi cu noroc** = a aduce împrejurări favorabile. *Cînd trag arici la casă, acea casă e cu noroc.* ŞEZ. XIX, 141. **A-şi face de noroc** = a face descîntece, vrăji etc. pentru a-şi ghici soarta sau pentru a-şi asigura succesul în acţiunile întreprinse. *Să crească busuioc, Să ne facem de noroc.* ŞEZ. I, 48. **A-i cînta** (cuiva) **de noroc** = (despre păsări) a-i prevesti (cuiva) succes în acţiunile întreprinse. *Pe lunca înverzită cîntă cucul de noroc.* BELDICEANU, P. 57. *Mai bine cîntă-mi de noroc, Suind voios în slavă.* CERNA, P. 43. *Pasăre galbenă-n şioc, Rău m-ai cîntat d'e năroc.* DENSUSIANU, Ţ. H. 130. **A avea noroc** (sau **norocul**) **să ...** = a i se ivi prilejul favorabil pentru ..., a se găsi în situaţia favorabilă pentru ... *N-am avut noroc să fiu de vrun folos.* F (1900), 541. *Noroc măcar dac-ai avea Să dai de vreun stăpîn milos.* IOSIF, V. 51. *Are totuşi noroc să ajungă la timp.* CAMIL PETRESCU, U. N. 357. *Înţelegea să preţuiască binele în care avusese norocul să intre.* SADOVEANU, O. VII, 324. *Dac-aş avea noroc ... Să văd pe mîndra mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 136. **A avea noroc de ...** (sau **cu ...**, regional, **pe ...**) = a avea avantajul de a se putea servi de cineva (sau ceva). *Ai avut mare noroc de mine ... că erai prăpădit.* CREANGĂ, P. 202. *Tot drumul avură noroc de vreme bună.* SADOVEANU, O. I, 278. *Au avut noroc de un vînt bun de la coastă.* BART, E. 277. *Avea mare noroc cu Dumitru, care era blînd şi nu cîrtea.* T. POPOVICI, SE. 37. *De Ioan n-avui noroc!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 155. *N-ar avea noroc de boi.* DOINE, 104. (Glumeţ) *Mă dusei la rîu săc, Găsîi apă să mă-nec Ş-avusei năroc p-un pai, Că pă iel mă răzîmai.* DENSUSIANU, Ţ. H. 197. *Am avut noroc cu terciul, că mîncam mămăliga goală.* ZANNE, P. IV, 144. (Eliptic) *Noroc cu nasu, Că-şi belea obrazu.* id. ib. II, 305. **A avea noroc** (sau **norocul**) **că ...** sau **noroc** (regional, **de la Dumnezeu** sau **din cer pînă în pămînt**) **că ...** sau **norocul ... că ...** = din fericire ..., bine că ... *Altă oaste era de cee parte la Nipru. Nărocul tătarîlor că nu pute trece.* NECULCE, L. 273. *Ian ascultă, Bîrzoaio, ai noroc că eşti de cînd Papură Vodă ... c-apoi ...* ALECSANDRI, T. I, 190. *Ai noroc, domnule, că eşti părintele Adelei.* id. ib. 362. *Noroc din ceriu pînă-n pămînt că nu m-o prins meleanul şi haraminul de Trăsnea.* CREANGĂ, A. 68. *Noroc de la Dumnezeu că era o fată robace şi răbdătoare.* id. P. 283. *Noroc că i se scurtase calea şi ajunse acasă.* ISPIRESCU, L. 36, cf. 30. *Ştiu cît de bogate sînteţi în lacrimi, şi de cîte ori pe zi sînteţi în stare să muriţi ..., noroc că Dumnezeu v-a dat nepreţuitul har de a învia tot atît de des.* GANE, N. II, 56. *Norocul meu că-n acest an Timpul merge după alt meridian.* MINULESCU, V. 213. *Namila cu coarne tot rumegînd în pace, Noroc că n-are gustul de-a-mpunsul să se joace.* ARGHEZI, C. O. 53. *Noroc că ochii amîndurora erau buni.* STANCU, R. A. II, 387. *Noroc că nu-s stînci în partea aceea.* TUDORAN, P. 72. *Se certau des. Noroc că nu stăteau prea mult împreună.* BARBU, Ş. N. 112. *Cu atîta ai noroc, Că te mişti, nu stai în loc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 93. **Unde-i norocul să ...** = ce bine ar fi să ... *Unde-i norocul să pot trece şi eu în ţară! suspină Titu cu mîndrie.* REBREANU, I. 214. ◇ (În legătură cu verbe ca „a avea", „a fi", „a da", „a găsi", „a sluji" etc., formînd diferite construcţii stabile) *Fiind cetatea în noroc.* HERODOT (1645), 13. *Să nu fiu pururea în nărocu.* id. 163, cf. 35. *Îi mergea cu norocu.* URECHE, L. 67. *Atîta slujiia şi într-acealea vremi norocul izbîndei lor, cît nici o ţară, nici un pămînt au putut sta împotriva lor.* C. CANTACUZINO, CM I, 12. *Încătro mergea, slujindu-i norocul, biruia.* R. POPESCU, CM I, 232. *Întăia planeta iaste Saturnus. Şi această planetă e fără noroc* (a. 1733). GCR II, 26/8. *Fă-mi, te rog, treabă şi fii mai cu noroc.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 611. *Intrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceea.* NEGRUZZI, S. I, 82. *Cum îţi merge norocul, dragă?* ALECSANDRI, T. I, 74. *Cearcă şi tu, să vezi cum ţi-a sluji norocul.* CREANGĂ, P. 187. *Alungă măhnirea ta, căci norocul îţi rîde din toate părţile.* id. ib. 189. *De-i avea noroc şi-a veni calul tău mai întăi ... să ştii că merg cu tine.* id. ib. 273, cf. 90, 200. *Soră-sa a avut noroc; iar el, ba.* CARAGIALE, O. IV, 158. *Lasă Ziţo ... îţi găseşti tu norocul, n-a intrat zilele-n sac!* id. ib. VI, 11. *El ţine norocul de păr.* ALEXI, W. *Ziua următoare avură noroc.* REBREANU, R. I, 269. *Mitrea ăsta s-ar putea încăpui; dar e nătîng şi-i scapă norocul.* SADOVEANU, O. XVII, 196. *Dar cine are noroc, se întoarce, zise Nastasia, zîmbind cu tristeţă.* id. ib. 241. *Făt-Frumos avu şi-acum noroc.* ARGHEZI, C. O. 218. *Deacă n-am noroc şi bine, Nu mă mai judece nime.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 189, cf. 295. *Numai să n-aibă noroc.* DOINE, 263. *Rău-i ... cînd omu n-ari năroc.* GRAIUL, I, 307. *Frunză verde busuioc: Omu bun n-are noroc.* DENSUSIANU, Ţ. H. 204. *Amu ş-o găsît norocu.* ALR I 1 388/375. *O plecat, cine ştie ce năroc o avea.* ALR II 3 208/102. ◇ (Art.; familiar, în legătură cu verbe ca „a bate", „a seca" etc., în imprecaţii sau în urări şi în formule afective care imită imprecaţiile) *O, bată-te norocul, că minunată mai eşti!* F (1906), 16.

Aoleu, bată-te noroacele, fată. REBREANU, NUV. 6. *Să te asculte norocul Ca un cîine în tot locul.* ARGHEZI, VERS. 237. *Alba-n car, Alba sub car; Alba e-n tot locul, Seca-i-ar norocul.* ZANNE, P. I, 310. ◇ (Singur sau în construcţii cu adjective ca „bun", „mult" şi de obicei în legătură cu verbe ca „a da", „a fi", „a avea" etc., în diferite formule de salut, în urări, imprecaţii etc.; adesea cu valoare de interjecţie) *Să-ţ margă tot bine şi cu năroc.* VARLAAM, C. 261. *Noroc să deie Dumnezeu!* ALECSANDRI, T. I, 58. *Noroc bun, Tudoro!* id. ib. II, 26. *Hai, noroc să dea Dumnezeu!* CREANGĂ, P. 41. *Să-ţi dea Dumnezeu noroc şi izbîndă.* ISPIRESCU, L. 16. *Balaurul îi răspunse: — Noroc bun, frate.* id. ib. 359. *La expoziţie, Moş Gheorghe? Noroc şi drum în plin! spune care mai de care dintre horinceni.* SP. POPESCU, M. G. 30. *Noroc, logofeţi de-acum zece ani!* GOGA, P. 44. *Hai, noroc şi bucurie, Ce-am vorbit, vorbă să fie!* PAMFILE, CER. 197. *Hai, noroc să dea Dumnezeu.* id. J. II, 157. *Noroc bun să dea Dumnezeu.* id. ib. *Noroc, noroc, Trifoane! strigă Leonte Orbişor din uliţă.* REBREANU, R. II, 59. *La origine, cuvîntul „noroc" a fost urare. Azi, prin derivaţie, a devenit şi o formulă de salut.* CV 1949, nr. 9, 20, cf. 18, 19. *Un bărbat se apropie de el: — Noroc, tovarăşe brigadier!* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 361. *Noroc, răspunse omul la semnul cu mîna.* CAMIL PETRESCU, O. III, 176. *Dacă întîlneşti pe careva, nu te sfii: zi „noroc" ş-umblă înainte.* GALAN, Z. R. 280, cf. id. B. II, 22, DAVIDOGLU, M. 72. *Noroc, Anghelache!* PREDA, Î. 74. *Mult noroc, măi! îi ură de sus.* T. POPOVICI, SE. 60. *Noroc bun, tînăr voinic! Ce veste, de unde vii?* ALECSANDRI, P. P. 21. *Noroc, nevastă, la drum!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 270. *Năroc bun, mătuşă.* CANDREA, Ţ. O. 35, cf. DENSUSIANU, Ţ. H. 137. *Să ai năroc.* ALR I 439/347. *Îi doresc bun năroc.* ib. 439/348. *Să-ţ deie Dumńăzău bińie şî năroc.* ib. 1 497/118. *Năroc şi bińe deia Dumńiedzo.* ib. 1 499/98. *Să traieşti şî naroc.* ALR II 3 574/95, cf. 3 574/833. (Glumeţ) *Să-ţi deie Dumnezeu noroc, cîtă lînă pe cojoc.* Com. din PIATRA-NEAMŢ. (E x p r.) **A da noroc** (cuiva sau cu cineva) = **a)** a saluta; **b)** a închina, a ciocni, a ura. *Dăm noroc cu păaru.* ALR I 1 726/24. ✦ (Învechit, rar) Talisman. *Ceia ce poartă baere sau nărocul . . . aceea să să canonească ani 4* (a. 1652). GCR I, 162/22.

2. Stare sufletească sau situaţie în care omul este fericit; fericire, bine, norocire **(2).** *Nu va afla alt săvărşit chemărei sale. . . fără numai viiaţa acea vestită şi cu nărocu şi blagoslovită.* VARLAAM, în BV I, 139, cf. POLIZU. *Văd lucind pe-a ta zimbire Îngereasca ta simţire, Îngerescul meu noroc.* ALECSANDRI, P. I, 144. *De noroc i-s umezi ochii.* EMINESCU, O. I, 85. *S-atîrnă sufletu-mi de ochii Cei plini de lacrimi şi noroc.* id. ib. 117. *Soarele mirat sta-n loc Că l-a ajuns şi-acest noroc Să vadă el atîta joc Pe-acest pămînt!* COŞBUC, P. I, 58. *Un brîu purta. . . Vrăjit era că, de-l va pierde, Norocul ei să piară-n veci.* id. ib. 122. *Şi-n gîndul meu aş vrea Să cresc norocul vostru cu fericirea mea.* CERNA, P. 98. *Tu fuşi aprinsa faclă a stinselor norocuri Din vremea neuitată de dragoste cerească.* PETICĂ, O. 125. *Un noroc nespus de dulce cobora din ceruri pe pămînt.* GALACTION, O. 98, cf. BÎRLEA, B. 49. ✦ Bunăstare. Cf. POLIZU. *Unica grijă ce-l preocupa era aceea de a crea norocul credinciosului său servitor.* FILIMON, O. I, 149. *O asemenea slujbă era începutul norocului meu de curtean.* SADOVEANU, O. XI, 313.

— Pl.: *noroace* şi (rar) *norocuri.* — Voc.: *noroace* şi *norocule, noroc.* — Şi: (învechit şi popular) **năróc** (pl. *năroace* şi, rar, *năro̦curi*), (regional) **norúc** (D. POP, M. 154), **naróc** s. n.

— Din v. sl. НАРОКЪ.

NOROCEÁLĂ s. f. **1.** (Rar) Noroc **(1).** *Ai înalta noroceală să vezi în satul tău aşa om ca mine!* JIPESCU, ap. TDRG.

2. (Prin nord-estul Olt.) Acţiunea de a n o r o c i **(4).** Cf. CIAUŞANU, V. 183.

— **Noroci** + suf. *-eală.*

NOROCÉL s. n. **1.** (Popular) Diminutiv al lui n o r o c. Cf. n o r o c **(1).** Cf. ANON. CAR. *Mi-au venit norocel pănă trăia dumne*[e]*i răposat*[a] *mama Zanfira* (a. 1770). IORGA, S. D. XII, 83. *Are-n lume norocel Cine moare mititel.* STANCU, D. 353. *Doamne, norocelul meu L-au băut boii-n părău.* ANT. LIT. POP. I, 53. ◇ (Concretizat) *O răsărit aşa un puişor de nuc chiar colo-n fundul grădinuţii. . . Aista era norocelul fetii.* I. CR. II, 173.

2. (Bot.; prin Munt.) Crucea-voinicului *(Anemone angulosa).* Cf. PANŢU, PL.

— Pl.: **(2)** *norocele.*

— **Noroc** + suf. *-el.*

NOROCÉŞTE adv. (Învechit, rar) Cu noroc, în chip fericit. Cf. LEX. MARS. 208.

— Şi: **năro̦céşte** adv. LEX. MARS. 208.

— **Noroc** + suf. *-eşte.*

NOROCÍ vb. IV. **1.** T r a n z. (Popular; subiectul gramatical sau logic, exprimat sau subînţeles, indică, de obicei, o forţă supranaturală) A ursi, a predestina, a hărăzi, a sorti, a meni **(4).** Cf. n o r o c **(1).** *Aşa noroceşte Dumnezeu pre cei mîndri şi falnici.* URECHE, L. 86. *Unii curteni-şi dau cu socoteala că crăiasa e în legătură cu necuratul. . . că mamonul a norocit-o de s-a făcut crăiasă.* RETEGANUL, P. V, 20, cf. PAMFILE, DUŞM. 18. ◇ R e f l. p a s. *Alţi oameni zic că „în seara de Ovidenii" se „noroceşte" anul ce urmează.* PAMFILE, S. T. 123.

2. T r a n z. A face fericit, a asigura fericirea; a ferici. Cf. n o r o c **(2).** Cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., LB, VALIAN, V. *Tot una-mi zice că mă iubeşte flăcăul cela, Vlad, că m-a*

noroci!... nu ştiu, oare să-l cred? PR. DRAM. 407, cf. POLIZU, BARCIANU, V. *E foarte convins că o întîmplare extraordinară are să vie... să-l norocească deodată.* VLAHUŢĂ, O. A. 223, cf. ALEXI, W. *Care din doi, covîrşind în puteri, noroci-l-va izbînda, El cu femeia şi-averile ei să se-ntoarne acasă.* MURNU, I. 53. *Arză-te focul urît, Pe toate le-ai norocit, Pe mine m-ai pocăit.* BIBICESCU, P. P. 202. *Drept cine slujeşte, Dumnezeu îl noroceşte.* PANN, ap. TDRG. ◇ (Cu subiectul „Dumnezeu"; mai ales la conjunctiv; folosit în urări) *Dumnezeu să primească şi să te norocească, dragul mamei flăcăiaş.* ISPIRESCU, L. 341. *Dumnezeu să te norocească, să-ţi ajute după inima ta bună.* BASSARABESCU, V. 156. *Ai venit, ursitul meu? Noroci-te-ar Dumnezeu!* ALECSANDRI, P. P. 51. *Dumnezeu să te norocească, Pădureţule, şi să te ferească de pacoste în drumul ce faci!* MERA, L. B. 156. *D-zeu... să-l nănorocească, că bun suflet de om mai e.* STERESCU, N. 1168. *Dumnezeu să te nănorocească, omu bunu ce eşti.* PĂCALĂ, M. R. 149. ◇ (Învechit, rar; cu complementul „calea") *Tăce mulcom, pînă atunce, pînă ară cunoaşte cum să Domnul calea lui au vrut năroci au ba.* PALIA (1581), 89/18. *Şi va năroci calea ta.* ib. 92/6. ✦ Refl. A deveni fericit, norocos **(1)**; a avea norocul **(2)**... *Cine lipicioase şi urduroase melciurile... a pipăi se norociia.* CANTEMIR, IST. 106. *Mă bucur norocindu-mă a comendui pe credincioşii ofiţări şi soldaţi ai garnizonului de Terţeira.* AR (1829), 61²/24. *Cu mustrare de cuget este a să noroci cineva prin căderea altora.* DRĂGHICI, R. 246/16, cf. VALIAN, V. *Să mă fericesc cu numele dumnilorvoastră... Să ne norocim şi noi... — Eu sînt cucoana Chiriţa.* ALECSANDRI, T. I, 119. *Mai lesne a să noroci, decît norocirea a o păzi.* ZANNE, P. VIII, 417.

3. Intranz. (Prin Olt. şi Munt.) A saluta, a da noroc. Cf. ALR I 439/878, 890.

4. Intranz. (Prin Olt. şi Munt.) A închina cu paharul. *Norocim, băură, rîseră, glumiră.* IOVESCU, N. 89, cf. CIAUŞANU, V. 183. *Hai să norocim.* ALR I 1 726/890.

— Prez. ind.: *norocesc.* — Şi: (învechit şi popular) **nărocí** vb. IV.

— V. **noroc.**

NOROCÍRE s. f. **1.** (Popular) Noroc **(1)**. *De nu ţi să vor primeni norocirile, să faci cum te învăţ eu.* HERODOT (1645), 163. *Au dat dos la fugă, şi cu acea norocire au hălăduit săracii creştini de robie.* N. COSTIN, LET. II, 122/4. *Oh! oh! oh! săracă ţară a Moldovei, ce nărocire de stăpîni c-aceştia ai avut!* NEGULCE, L. 86. *Au şi trimis să aducă pre Niculai Vodă să-i taie capul. Numai norocirea lui, s-au tîmplat un prieten de i-au dat ştire.* id. ib. 207. *Murit-au ficiorul craiului unguresc... ce-l pusesă turcii crai... Şi nu i-au slujit nărocirea, care mai sus s-au pomenit.* id. ib. 365, cf. 282. *Cu nărocirea lui Traian şi a romanilor vrednicie iarăşi fură dachii biruiţi.* CANTEMIR, HR. 187. *Cine vreodată norocul supt lacată şi norocirea în ladă şi-au încuiat?* id. IST. 97. *Făcut-au craiului frumoas(ă) oraţie, pentru norocirea... ce Dumnezeu îl învrednicis(ă)* (a. 1700). GCR I, 336/1. *Al patrulea idol, Lado, şi pre acela îl avea dumnezeul nunţilor şi a toată norocirea şi-i aducea lui jirtve* (a. 1750). GCR II, 51/15. *Prinţipii... socotiră ca o norocire a lor scăderea domnului lor Aladin.* VĂCĂRESCUL, IST. 250. *Ucisăsi cu mîna sa mai mult de 12 vrăjmaşi fără a lua o sîngură rană prin o norocire nepovestită.* IST. CAROL XII, 67ʳ/4. *Au trimis soli la Amurat II, ca să-i poftească norocire la împărăţie.* ŞINCAI, HR. I, 383/31. *Peste puţină vreame aveţi a mă vide biruitor norocirilor* (cca 1800). GCR II, 180/5, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *De va avea grămatica norocirea de a se mai da încă o dată în tipar, vei vedea-o curăţită.* HELIADE, O. II, 191, cf. 192. *Dacă o norocire... ţi să înfăţişază, cu cît mai puţin o puteai prevedea, cu atîta mai vioaie va fi şi bucuria ta.* MARCOVICI, D. 12/19, cf. 11/3. *În loc să se bucure de această norocire, că au găsit atîta aur, l-au zvîrlit.* DRĂGHICI, R. 81/13, cf. 62/31. *Cu prilejul înnoirei anului, mă grăbesc ca să-ţi poftesc cele mai mari norociri, cu o viiaţă îndelungată, fericită.* KOGĂLNICEANU, S. 55, cf. VALIAN, V. *Voieşti, prin de cărţi ghicire Să-ţi spui a ta norocire?* I. VĂCĂRESCUL, P. 549/3. *Dă în cunoştinţă purtările vremii şi schimbările norocirii.* PANN, E. I, VII/12. *Vai! să nu-mi dea norocirea vreun foc să pătimesc.* id. ib. 51/5, cf. II, 116/13. *Fără veste se pomeni jos trîntit, Rămîind, ca vai de dînsul, cu piciorul rupt în loc, Avînd mică norocire că n-a fost în vatră foc.* id., ap. GCR II, 365. *O femeie săracă veni la curtea împărătească să se bage slujnică... Împărăteasa... în toate zilele spunea împăratului cîte-o vorbă bună pentru bărbăţia acestei femei tinere dară săracă. Ea şi începuse a se gîndi la norocirea bietei femei.* ISPIRESCU, L. 184. *În „voia cea bună" arătîndu-se felul cum omul îşi înţelege norocirea sau soarta sa, vom înţelege de ce, pe alocuri, se spune că norocul se ţine de cel „beţiv".* PAMFILE, DUŞM. 49, cf. 70. *În legătură cu dragostea, se mai fac şi vrăji pentru a afla „partea", „norocul" sau „norocirea".* id. S. T. 144. *Om fără norocire.* ALR I 1 553/343. ◇ Fig. *Pe cîmpul norocirei objetele în sfadă Spini, flori, verdeaţ-amestec se-nfăţişa grămadă.* HELIADE, O. I, 167. ◇ (Regional) *Norocire slabă* = neşansă, ghinion. *Prin Ardeal, „ceasul cel rău" se numeşte „ceasul cel slab"... Tot prin această parte i se mai zice şi „norocirea slabă".* PAMFILE, DUŞM. 265. *Ceasului rău i se mai zice şi „norocire slabă".* DENSUSIANU, T. H. 244. ◇ Loc. adv. **Din norocire** = printr-o întîmplare favorabilă, norocoasă, fericită; din fericire. *Numărul copiilor, în analoghie cu acii în vîrstă şi cu bătrînii, din norocire, să*

află peste toate proporțiile seau analoghiile cunoscute în statistică. AR (1830), 1[1]/30. *Din norocire, atunce au început turbatile valuri a se mai alina.* DRĂGHICI, R. 12/5. *Din norocire, scoposul cel adevărat să îmfățoșază înaintea ochilor.* AR (1834), 36[1]/44. *Un tînăr... au dat din pistol asupra craiului, însă, din norocire, pe nime nu au rănit.* ib. (1837), 6[1]/5. *Din norocire, ea au murit peste două luni.* ib. (1839), 7[1]/56. *Din mare norocire mai erau pe loc unii cărăuși mari ardeleni.* BARIȚIU, P. A. II, 227. *Coconul Andronake era unul dintr-acei oameni, din norocire rari, adevărați cameleoni ai societății.* NEGRUZZI, S. I, 71. *Ajung trăsura domnească, trag asupra domnului, pe care din norocire nu-l nemeresc.* GHICA, A. 25, cf. BARCIANU, V., ODOBESCU, S. I, 262. *Din norocire, tatăl meu dormea așa de dus, încît n-a auzit... cum ascuțisem coasa.* EMINESCU, G. P. 114. *A voit să se năpustească asupra stăpînului. Din norocire, sosea atunci o haraba încărcată cu mușterii.* CARAGIALE, O. I, 55. *Din norocire, Scatiu se alese deputat și se duse la București.* D. ZAMFIRESCU, T. S. 49. *Din norocire, dădu curînd cu ochii de avocatul Lendvay.* REBREANU, I. 326. *Din norocire, pe la sfîrșitul lui ianuarie, sosi și tatăl său la București.* id. R. I, 254. **Cu norocire** = bine. *Ajunseră cu norocire la țărm.* ISPIRESCU, L. 25. *Să-ți stăpînești împărăția cu norocire.* id. ib. 26, cf. DDRF. ◇ Expr. **Norocire că ...** = bine că..., noroc că... *Ce pun la mîncare, aceaia, norocire că ari stringe.* N. COSTIN, ap. GCR II, 12/17. *Norocire numai că sîntem în veacul acesta.* HELIADE, O. II, 12. *Norocire că nevasta și fata... se căpuiseră d-un ginere pe potriva lor.* id., ap. GHICA, A. 691. *Au început a sparge ușa... ca să mă omoare. Și norocire că au proftacsit cămărașu Tache cu vătași... și i-au mai astîmpărat* (a. 1834). DOC. EC. 546, cf. NEGRUZZI, S. I, 74. ◇ (În construcții cu „bună", ca formulă de salut) *Norocire bună!... Și să știi, Sandule, că țiu la tine, ca la copilul meu.* IOVESCU, N. 176.

2. Noroc **(2)**, fericire. *La norocirea cea negreșită a socotinței lui Dumnezeu dîndu-și toată viața.* MINEIUL (1776), 142[r2]/17. *Fiecare își află și va să-și afle folosul și norocirea în paguba și nenorocirea altuia.* HELIADE, O. II, 16. *Această călătorie îi va pricinui norocire.* DRĂGHICI, R. 16/24. *Păstrarea vieții și norocirei.* AR (1834), 32[1]/26. *Ce norocire îi să petreci toată dimineața cu mine.* KOGĂLNICEANU, în PR. DRAM. 425. *Și-ai primit — ah! norocire!... Drept chizășie ceriul, stelele și luna.* CONACHI, P. 101, cf. 81, 263, POLIZU, BARCIANU, V. *Mare norocire te așteaptă.* CREANGĂ, P. 191. *Cînd ești în norocire, atunci mai mult să te porți cu cea mai mare măsură, ca să nu te căiești în urmă.* ZANNE, P. VIII, 416. *În cea mai mare norocire un vierme te pișcă pînă ce te usucă.* id. ib. *Nici la norocire să te mîndrești, nici la nenorocire să te umilești, că una te-arată fără minte, și alta fără curaj.* id. ib. 418. *Cea mai mare norocire cît o umbră numai ține.* id. ib. 420. ✦ (Rar) Bunăstare. *Cunoști puterea mea, știi că sînt ocrotit de marea împărăție; lucrează pentru mine și norocirea ta e făcută.* FILIMON, O. I, 263, cf. 174.

3. (Învechit) Slavă, renume. Cf. norocit **(4)**. *Cartea... s-au scos întru pre luminat numeale și norocirea măriii tale.* N. COSTIN, ap. GCR II, 8/27.

— Pl.: *norociri.* — Și: (învechit și popular) **nărocíre** s.f.

— V. **noroci.**

NOROCÍT, -Ă adj. **1.** (Învechit; despre oameni) Norocos **(1)**. *Iar stupi și vinul să făce, că era om nărocit.* NECULCE, L. 96, cf. ANON. CAR., LEX. MARS. 208. *Fac pe om norocit la vînat.* IST. AM. 94[v]/13. *Te-am văzut mai drept, mai groaznic, mai viteaz, mai norocit, Izbind pe tîlharul cărui acuma te văz robit.* HELIADE, O. I, 409, cf. VALIAN, V. *Vătaful de curte al armașului... mai norocit... începuse de mult timp a zeciui averile stăpînului său.* FILIMON, O. I, 128, cf. DDRF, ALEXI, W. *Și tata Neleus fu vesel, Căci, norocit așa mult ca tînăr, fusei în bătaie.* MURNU, I. 234.

2. (Învechit; despre acțiuni ale oamenilor, întîmplări etc.) Norocos **(2)**. *După nărocită biruința lui Traian asupra dachilor.* CANTEMIR, HR. 104. *Atila... toate cîte făcea, norocite îi ieșiia.* C. CANTACUZINO, CM I, 78. *Leopardul, boul și șarpele... le vestește o norocită ispravă.* IST. AM. 89[r]/20. *Nu fu norocită lui David această biruință.* CALENDARIU (1814), 122/24. *Pînă cînd plutirea este norocită, pentru ce să se teamă neîncetat de furtune și să să gîndească numai la nenorociri?* DRĂGHICI, R. 13/25. *Noi am făcut un norocit drum, în cari noi am avut toate lucrurile trebuincioase.* KOGĂLNICEANU, S. 16.

3. (Învechit și popular) Fericit; mulțumit **(I)**. *Poftim măriii sale sănătate și pace cu viață nărocită să petreci măria ta de pururia adevăr.* DOSOFTEI, în BV I, 210. *O, nărocite tînărule, carele a vîrtuților tale crainic și martur ai aflat pre Omirul.* N. COSTIN, LET. I, 36/23. *Primească dar și măriia ta... această osteneală a noastră în norocit numele măriei tale.* id., ap. GCR II, 2/39. *D[u]mnezăul tuturor... să păzească pre măriia ta... în mulți ani și prea norociți, cu pace fără turburare* (a. 1700). GCR I, 337/17. *Să bucură întru norucitele zile ale prealuminatei oblăduirii tale toți supușii tăi de viață pacinică* (a. 1713). BV I, 488. *Pofta răsplătirii iaste o împiedecare mare, carea nu lasă să trăiască cineva norocit și cu liniște.* ANTIM, ap. GCR II, 6/8. *Din neamul său cel norocit, spre multă înmulțirea neamului său au crescut* (cca 1750). GCR II, 50/16. *Pre măriia sa domn nemișcat să-l avem... cu pace, cu liniște și în viață nărocită* (a. 1756). BV II, 133. *De vor vieții supt*

aceaste folositoare pravile... să vor face foarte norociți la politiceasca împărțire (a. 1773). GCR II, 86/23. *Și te vei lupta cu viața cea tălhărească pănă cînd va arăta cătră tine Dumnezeu vreun sfîrșit mai norocit.* AETHIOPICA, 16r/9, cf. LB. *Pe alt nu cunosc pe nimeni și eu, cel mai norocit, Părinteasca-i îngrijire mai mult o am simțit.* HELIADE, O. I, 437. *Relele ce ai pătimit... și a căror aducere aminte te face să pierzi nădejdea unei soarte mai norocite, ți s-au trimis din cer.* MARCOVICI, D. 15/25. *Vă învățăm acele ce socotim de cuviință... pentru ca prin aceste să puteți fi norociți.* DRĂGHICI, R. 4/7, cf. VALIAN, V. *Mielușorul... sărmănelul tot vesel... Paște, zburdă... O, norocită orbire!* CONACHI, P. 262. *Această norocită popularitate a istoriei vine, mai ales, din două pricini.* KOGĂLNICEANU, S. A. 52. *Aș fi murit norocită și n-aș fi silită acum a-l blăstema și a plînge!* NEGRUZZI, S. I, 52. *Ne vom socoti norociți cînd vom putea să-ți plătim măcar în parte astă mare facere de bine.* BOLLIAC, ap. GHICA, A. 628. *La toate-ai fost norocit.* ALEXANDRESCU, O. I, 170, cf. 238. *Printr-o coincidență norocită pentru dînsa... avuse ideea de a veni la postelnicul.* FILIMON, O. I, 152. *Ca să fiu, dar, norocită, S-o ascult pe ea.* ALECSANDRI, T. I, 411, cf. DDRF. *Împărăteasa îl sărută plîngînd și-i pofti întoarcere norocită.* POPESCU, B. II, 15. ✦ Care este bine ales, potrivit. *Un metod foarte norocit pentru vindecarea holerii.* AR (1837), 37¹/33. *Oarecare efecte de umbră și de lumină mai norocite.* F (1897), 27.

4. (Învechit) Slăvit; însemnat, important. *Bucurați în lură noao cu buciru, în nărocită* (slăvita H, bună-nsămnată D) *dzi de sărbătoarea voastră.* PSALT. 167. *Întru o zi nărocită Irod îmbrăca-se întru un vășmînt împărătesc.* CORESI, L. 56/22. *Bucinați... în nărocită zi de sărbătoarea voastră.* id. PS. 223/11. ✧ (Substantivat) *Întrară întru ascultare cu miiașii și cu nărocițiii* (oameni mai mari N. TEST. 1648, oamenii cei era mai de folos BIBLIA 1688) *cetații.* COD. VOR. 72/7.

— Pl.: *norociți, -te.* — Și: (învechit și popular) **nărocít, -ă,** (învechit) **norucít, -ă** adj.

— V. **noroci.**

NOROCÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre oameni) Care are noroc **(1),** căruia îi reușesc toate, care izbutește în ceea ce întreprinde; (învechit) norocit **(1).** *Nici pre un om n-am auzit, carile n-au murit rău, dezrădăcinat, fiind nărocos pururea.* HERODOT (1645), 163, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, POLIZU, PONTBRIANT, D. *Sădită de o mînă norocoasă, ea înflorea în fiecare an.* F (1906), 18. *Iată-l pe Stoicea:... iubit de nevastă, norocos în copii, norocos în roadele pămîntului.* GALACTION, O. 51. *Puse în mîna ochitorului norocos pușca încărcată din nou.* TUDORAN, P. 18. *S-a dus pe ulița mare, N-află fer de trei parale...; Iar pe ulița din dos, Tot fuse mai norocos.* TEODORESCU, P. P. 150. ✧ (Substantivat) *Cel norocos își va cunoaște starea și datorințele.* F (1900), 601.

2. (Despre acțiuni ale oamenilor, întîmplări etc.) Care aduce noroc **(1),** care decurge sau se încheie în mod favorabil; (învechit) norocit **(2).** *Primăvara și vara norocoasă.* CALENDARIU (1814), 65/10. *Știuse, prin norocoase, istețe și bine nimerite afaceri comerciale a dobîndi o avere însemnată.* F (1877), 37. *Nu scotea la iveală măcar rămășițele informe... pe care Zaharia Duhu tot le aflase altădată, în săpăturile cele mai puțin norocoase.* C. PETRESCU, R. DR. 57.

3. (Rar) Fericit: mulțumit **(I).** *Un fericit cuvînt, căruia, de i-ar urma oamenii, foarte norocoși ar fi.* ȚICHINDEAL, ap. GCR II, 212/29. *Cine știe spre ce sfîrșit norocos va îndrepta D-zeu întîmplarea aceasta.* ap. TDRG.

— Pl.: *norocoși, -oase.* — Și: (învechit și popular) **nărocós, -oásă** adj.

— **Noroc** + suf. *-os.*

NORÓD¹ s. n. **1.** (Învechit) Semințe; trib; populație, neam **(I 4).** *Plecă oamerii (năroadele* D) *noao.* PSALT. 90. *Adura-se-vor oamerii (năroadele* D) *depreură.* ib. 209. *Scoase tot nărodul a lui Adam cu toată moșiia limbilor.* COD. TOD. 195. *Singur H*[risto]*s au ținut iubirea de striini, cînd au venit la dînsul năroade multe la un loc pustiu.* CHEIA ÎN. 17r/4. *Cîte certăr*[i] *deade D*[u]*mn*[e]*dzău eghipteanilor pănă au slobodzit pre norodul lui Izrail* (cca 1650). GCR I, 145/28. *Aceastea-s norodurile lui Isahar.* BIBLIA (1688), 115²/46. *Să vă strîngeți toți dimineață după fealiuri și va fi feliul carele va arăta D*[o]*mnul, veți aduce după noroade.* ib. 157²/6. *Sînt niște noroade deprinse numai la prăzi.* IST. CAROL XII, 67v/19.

2. (Învechit și popular; astăzi livresc) Popor; națiune **(I),** neam **(I 5);** (de obicei cu determinări care indică poporul, națiunea) persoană sau grup de oameni care face parte dintr-un anumit popor, dintr-o anumită națiune, locuitor. *Ceelalți tătari i-au îngropat pre tot nărodul tătărăsc lîngă apa lui Tiris.* HERODOT (1645), 213. *Să ieși den cetatea I*[e]*r*[u]*s*[a]*limului, că voi să o potopăsc, pentru păcatele norodului ce lăcuiesc într-însa* (cca 1650). GCR I, 147/12. *Mai mult nărod lăcuiesc într-această țară* (cca 1660—1680). id. ib. 177/17. *Să fii milostiv tuturor oamenilor și tuturor noroadelor care ți le va da Dumnezeu pre mîna ta.* NEAGOE, ÎNV. 5/27. *Oameni și năroade ce nu-mi sînt știute.* DOSOFTEI, PS. 55/11. *Alte năroade întru ei n-au suferit.* FL. D. (1680), 62v/17. *Ai tălmăcit* [scriptura] *spre limba cea de moșie a locului, nu spre trufă... ce pentru mîntuirea noroadelor.* BIBLIA (1688), [prefață] 8/38. *Venirăcătră dînsul arhiereii și bătrînii năroadelor* (a. 1693). GCR I, 310/11. *Au spus a tot nărodul c-au murit Cantemir Vodă.* NECULCE, L. 115. *Mai bine este să piară unul pentru tot norodul.*

CANTEMIR, ap. DDRF. *Dachii şi gheţii... ca hunii şi ca alte noroade dentr-acolo schitice, locuri mai bune de a lăcui căutîndu-şi, într-aceaste părţi ale apusului au venit.* C. CANTACUZINO, CM I, 9, cf. 7. *Va fi nevoie mare pre pămînt şi mănie întru norodul acesta* (cca 1700—1725). GCR II, 22/29. *Norodul rusesc* (cca 1750). id. ib. 52/31. *Va judeca norodul său şi seminţiia cea împărătească* (a. 1760). id. ib. 71/12. *Fericite noroadele acealea care vor să împărăţească aceaste pravile* (a. 1773). id. ib. 86/27. *Altă mai multă defăimare nu poate a fi la un norod... decît a vieţui fără de pravili* (a. 1780). id. ib. 124/15. *Lazar, craiul sîrbesc, puindu-se în capul oştilor a noroadelor confederate de atunci.* VĂCĂRESCUL, IST. 252. *Auziţi aceste toate, Neamuri şi noroadi şi gloate* (a. 1784). GCR II, 143/18. *Ave voie fieştecare norod a provinţiilor a să aşăza.* IST. AM. 10ᵛ/7. *Iubitoriul de învăţătură şi nevoitoriul nu are să urmeaze acestui norod.* MOLNAR, RET. 128/9, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *De acum sînteţi cu toţii un norod şi o familie.* BELDIMAN, N. P. I, 22/6, cf. LB. *Rusia este cea mai mare, mai întinsă şi cu norod mai mult din împărăţiile Europii.* CR (1829), 151¹/4. *Trebuie dar fiecare norod să-şi aibă neatîrnarea sa.* HELIADE, O. II, 419, cf. 16, 33. *Au perit împreună cu numele lor asupritorii noroadelor.* MARCOVICI, C. 98/25. *Moartea lui Vitelii şi alegirea narodului să fie înpărat Uiespasian* (a. 1837). CAT. MAN. II, 56. *Despinca arătă oarecare nevoi şi greutăţi a primi această sarcină; însă norodul o siliră de o primi.* GORJAN, H. IV, 216/25. *Curierul românesc din 24 ianuarie arată cum că... prinţul stăpînitoriu să aştepta în aceste zile cu bucurie în mijlocul norodului său.* GT (1839), 27²/5. *Şi-ţi vor arăta odată... Între crai şi-ntre noroade care legi dau fericire.* CONACHI, P. 298. *Norodul ce locuieşte sub a ta oblăduire.* id., ap. DDRF. *Astă purtare a turcilor către el şi asprimea cu care ei tractau pre norodul moldav îi insuflară cugetul de a scăpa ţara de tirania Porţei.* NEGRUZZI, S. II, 141. *Ici, umbre de noroade le vezi ocîrmuite De umbra unor pravili călcate, siluite.* ALEXANDRESCU, M. 5, cf. 16. *Mulţi durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod, De-au trecut cu spaima lumii şi mulţime de norod.* EMINESCU, O. I, 147. *Domn am stat Moldovei mele şi norodului părinte.* VLAHUŢĂ, O. A. 51. *Inima lui sălta în tact cu inima norodului rus.* GHEREA, ST. CR. II, 211. *Acolo dormi şi tu... Ce-ai scris strălucirea norodului tău Cu sînge duşman.* GOGA, P. 58. *Şi peste tot norodul ce-a fost menit la-nfrîngeri Ea îşi ridică dreapta.* CERNA, P. 60. *Veştile nu prea bune pe care le afli din cînd în cînd de la noi despre noroadele de la cîmpie.* SADOVEANU, O. XII, 24. *Se bat o sută de noroade... pentru dreptatea ce-au dobîndit.* id. ib. XVII, 315, cf. id. E. 192. *Voi muri cu fruntea sus, căci mi-am îndeplinit datoria faţă de norod!* CAMILAR, N. I, 365, cf. 211. *Soare vrea norodul, ţara.* V. ROM. martie 1954, 8. *Vai de norodul acela unde cei mai răi şi cei mai cumpliţi stăpînesc şi poruncesc.* ZANNE, P. VIII, 410. *Cînd toţi deopotrivă pentru norod ar munci, nici unul din norod în lipsă s-ar găsi.* id. ib. 411. *Norodul se măreşte cînd învăţătura sporeşte.* id. ib. 413. *Pentru un nebun, multe noroade pătimesc.* id. ib. 414. *Dragostea norodului cu mult mai tare decît orice cetate tare.* id. ib. 415. *A poruncit norodul Ca să se tocmească podul, Că vine împăratul Cu biciu Clocoticiu; Cînd pocneşte Clocoteşte* (Stativele). GOROVEI, C. 354. ◇ Fig. (De obicei urmat de determinări care indică felul, componenţa) *Voi, norodul florilor, care zmălţuiţi faţa cîmpurilor.* MARCOVICI, C. 71/3. *Împărat carele are cunună slobozitoare de raze şi căruia tot norodul stealelor să supune.* MOLNAR, RET. 29/5. *Văd păinjenişul între tufe ca un pod, Peste care trece-n zgomot o mulţime de norod.* EMINESCU, O. I, 87, cf. GHEREA, ST. CR. I, 161. *Spicurile ierbii şi spuma miilor de flori de cîmp... se despicau vederii... Priveam în juru-mi noroadele albastre, albe şi gălbioare, roşii şi cafenii... care-şi trăiau atît de drag ziua lor.* GALACTION, O. 39. *Un stejar lăsa braţe noduroase şi bătrîne peste un norod de dediţei.* id. ib. 46. *Cetăţile dintre răchitele-argintii Noroade au cu sutele de mii.* ARGHEZI, VERS. 182.

3. (Învechit şi popular) Totalitatea credincioşilor care aparţin unui cult creştin sau, p. restr., unei parohii, unei eparhii etc. V. poporan, enoriaş. *Eu voiu hi Dumnezeul vostru, voi încă veţi hi nărodul mieu* (a. 1560). GCR I, 4/15. *Pentru ce am dosădit nărodul Domnului.* CORESI, L. 332/13, cf. 362/3, 554/5. *Beseareca sa şi nărodul său încă curat şi sfînt.* PALIA (1581), 10/13. *Oricare dascal făcînd vreo învăţătură în svînta besearică, între tot nărodul, de va sudui sau va ocărî pre vreun vlădic... să va certa.* PRAV. 245. *Vlădicul au luat de la Dumnedzău de ţine supt mîna lui tot credinciosul norod ce să află întru eparhia lui.* EUSTRATIE, PRAV. 37/2. *Să ştiţi că... este D[u]mn[e]zeul nostru şi noi norodul lui sîntem.* NEAGOE, ap. GCR I, 165/9. *Cruţă, D[oa]mne, nărodul tău.* DOSOFTEI, ap. GCR I, 264/7. *Văd întru D[u]mn[e]dzeu sfînta besearecă nărodul creştinesc şi toată supărarea noastră.* CHEIA ÎN. 4ᵛ/19. *Păstoriu creştinescului acestuia norod.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/53. *Cuvîntul iaste de la D[u]mnezeu, ca să se teamă norodul şi să nu defăimeaze ceale zise* (cca 1700—1725). GCR II, 20/18. *Moaştele... le sărută cu lacrăme şi cu multă veselie, împreună cu tot norodul creştinesc.* ANON. CANTAC., CM I, 101. *Iată că un clopot, cu nota lui sonoră, Vesteşte-n taina nopţii cea mai sublimă oră Care-a sunat vreodată, chemînd la el norodul.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I, 152. *Era zi de sărbătoare şi biserica cea mare a mănăstirii plină de norod venit, ca de obicei, de prin satele învecinate.* STĂNOIU, C. I.

195. *Preotul a rostit o rugăciune, apoi a vorbit norodului despre iad şi despre rai.* SADOVEANU, O. XVII, 178. *Baguslojeşti norodul tăt.* ALR II/I MN 101, 2 767/365.

4. Număr mare, mulţime de oameni. *Să muncescu făr'de număr năroade păcătoşi* (cca 1550—1580). CUV. D. BĂTR. II, 342/3. *Văzu năroade, sui întru măgur*[ă] *şi şezu el.* TETRAEV. (1574), 205. *Năroadele văzură ce feace Pavel.* CORESI, L. 65/18. *Ce, derept nărodul ce stă împrejur, zic, ca credinţă să aibă că tu m-ai tremes.* id. EV. 96. *Şi prinseră pre el şi tot nărodul pre el cu pietri-l omorîră.* id., ap. GCR I, 24/8, cf. 17/16, 19/11. *Pre mijlocul nuorălui era paturi în pară de foc şi pre iale dzăce nărod mult bărbaţi şi muieri.* COD. TOD. 203, cf. 202, 205, 210. *Pentru năroadele ce stau aicea dziş aceasta* (a. 1600—1650). GCR I, 140/19. *Nice de casă nu să putea apropia pentru năroade ce să adunase.* VARLAAM, C. 40. *Vădzu... că să adună nărod.* id. ib. 51, cf. 38, 53. *Că cel ce-i iaste voia să să teamă atîta norod di un om, trebuiaşte şi el să să teamă de toţi.* URECHE, L. 179. *Pretutindenilea trimetea a strînge mulţime de năroade la naşterea lui* (a. 1648). GCR I, 132/31. *Să mirară năroadele de învăţătura lui.* N. TEST. (1648), 10ʳ/4, cf. ST. LEX. 222ʳ/2. *Se mirară năroadele de cuvintele ci ieşiia den* [*rostul său*] (a. 1675). GCR I, 221/18. *Şezînd H*[risto]*s în corabia lui Simon au învăţat năroadele.* CHEIA ÎN. 8ʳ/2. *Deade H*[risto]*s pîine ucenicilor, iară ucenicii deaderă năroadelor şi mîncară toţi şi se săturară.* ib., ap. GCR I, 237/28. *Tot norodul alerga la dînsul de i să da sub ascultare de-nvăţătură.* DOSOFTEI, ap. TDRG. *Îl scoasără la nărod şi-l împroşcară cu pietrile.* id. V. S. octombrie 42ʳ/33. *Şi învisără de stătură pre picioarele sale nărod mult.* id., ap. GCR I, 215/25. *În mijlocul oborului l-au spînzurat, unde nu puţină mulţime de norod era.* R. GRECEANU, CM II, 60. *Aş pohti să stau de faţă cu dînşii înaintea măriei-tale şi înaintea a mult norod.* ANTIM, P. XXVI, cf. 3. *Neputînd începea tot norodul să să închine* (a. 1705). GCR I, 358/20. *Au venit la el, aducînd un slăbănog, ce să purta de patru şi neputîndu-se apropiia de el pentru norod, au descoperit casa unde era* (a. 1746). id. ib. II, 37/20. *Ea nu plînge, dar noroade pentru dînsa lăcrămează.* CONACHI, P 255, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Un exod nesfîrşit de oameni chinuiţi...*, *un întreg norod adăsta la fîntîni şi la şipotele noroioase.* ANGHEL, P. R. 110. *Norodul a vociferat din nou.* SAHIA, N. 68. *Norodul pune întotdeauna pe socoteala celui mai cunoscut tot ce au făcut alţii.* IBRĂILEANU, SP. CR. 92. *Doina ipoteştenilor răbufnea în uliţe, trecea din crîşmă-n crîşmă, cuprinzînd maghernicele, răscrucile cu norod mult.* CAMILAR, N. II, 327. *Cei şapte voinicei... în capul podului, În fruntea norodului, Aştepta pe sora lor.* ALECSANDRI, P. P. 153, cf. ŢIPLEA, P. P. 113. *Era lume multă de tot. Văzînd mitropolitul de departe atîta norod, zice către Pietrariu: ...—Să ştii măi că eşti om vrednic.* VASILIU, P. L. 245, cf. 24, GLOSAR REG. ◇ (Astăzi rar; cu determinări care arată componenţa) *Să vadză nărodul oamenilor.* VARLAAM, C. 63, cf. 67. *Ceala ce pofteaşte să se teamă de el atîta norod de om.* M. COSTIN, ap. GÎDEI. *Te vor încungiura-te năroade de gloate.* DOSOFTEI, PS. 25/11. *Mult norod de oameni să strînsese, cît toate uliţele era înpănate dincătro venea.* IST. Ţ. R. 42. *Voi aţ omorît atîta nărod de oameni drepţi şi fără nici o vină* (a. 1760). GCR II, 70/21. *Sta acolo noroade multi de oameni de privia şi să mira.* ALEXANDRIA (1784), 13ᵛ/2. *La judecata de apoi... noroadele de morţi... vor întoarce privirile spre groapa cu întunericul ei muced pe care o părăsesc.* C. PETRESCU, Î. II, 76. ◇ Fig. *Vorbele lui mă izbiră ca nişte gloanţe-n cap — şi-n urechi îmi rămase, vîjîind, un vuiet lung şi sinistru ca un norod de glasuri.* VLAHUŢĂ, N. 164. ✦ Spec. (Învechit) Totalitatea ostaşilor care alcătuiesc o armată; ostaşii care fac parte dintr-o armată. V. gloată. *Capetile franţujeşti, vădzînd ace groznică bătai, au scris cărţi la craiul franţujescu să facă paci, să nu să mai bată, că oastea moschicească esti un nărod pre tari, nu pot nimic să prindă cu dînşi la bătai.* NECULCE, L. 333. *Sultan Murat, al patrulea împărat, mare gătire de oaste au făcut... şi însuşi s-au dus cu 300 000 de norod* (sfîrşitul sec. XVIII). MAG. IST. I, 293/11.

5. (În orînduirile bazate pe exploatare, în opoziţie cu clasele dominante; astăzi livresc) Grosul populaţiei; masa muncitoare; spec. ţărănimea. *Cela ce va porni tot nărodul sau oraşul asupra giudeţului, să-l scoată dentr-acel loc..., nu să va certa.* PRAV. 71. *Şi au întărîtat pre norod şi pre bătrîni şi pre cărturari.* BIBLIA (1688), ap. GCR I, 284/7. *Adunîndu-se şi oameni de cinste şi nărod* (a. 1698). GCR I, 319/22. *Boiarii ungureşti şi cetăţeanii împreună cu tot nărodul vrînd ca pomenirea slavei lui Laslău în veaci nemuritoare să rămîe.* CANTEMIR, ap. GCR I, 362/30. *Boiarii ţărîi, cu vlădicii şi cu alt norod, strîngîndu-se la sat la Bădăuţi, s-au sfătuit să trimiţă la împăratul sol.* R. POPESCU, CM I, 286. *Ieşit-au şi aga... împreună cu boiarii cei ce era ispravnici la scaun şi cu alalt norod, de au întîmpinat pre domnu.* R. GRECEANU, CM II, 95. *Să nu rămîie în blăstămul norodului; că suspinul săracilor nu rămîne în deşărt.* MUSTE, ap. GCR II, 25/14. *Fiind adunaţi toţi arhiereii şi boierii Iaşului şi norod foarte mult* (a. 1794). URICARIUL, XI, 269. *O, iubite şi cinstite norod! toate cîte să cheamă că sînt avearile mănăstirilor, aceastea sînt ale norodului averi.* ŢICHINDEAL, F. 195/6, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Fii direpţ judecătoriu! Fie-ţi milă de noroade, Ce de mult rabdă dosade.* AARON, ap. GCR II, 194/39. *Bietul norod spăimîntat fiind şi amărît de turburările ce mai fusese văzute.* ZILOT,

CRON. 66. *Un strein nu poate cunoaşte care este din nobleţe şi care din norod, sau pe bogat din sărac.* GOLESCU, Î. 43. *Trăind între norod, ne-am obicinui a-l iubi.* id. ib. 94. *Norodul... Tot se-ntrarmează, se mişcă, în picioare s-a sculat.* HELIADE, O. I, 459, cf. 456, MARCOVICI, D. 3/3. *Norodul unit cu popimea cea de jos.* GT (1839), 171[1]/34. *Ţara întreagă geme sub biciul şi caznele oamenilor domneşti cari despoaie norodul pînă la piele.* FILIMON, O. I, 171. *Neguţătorii cei fără conştiinţă înşelau şi sărăceau norodul.* id. ib. 217. *Uliţa şi curtea sînt pline de norod... Să vază de-s mai tare decît un voievod.* ALECSANDRI, T. II, 98. *Aceste vorbe rostite de gura domnească au brăzdat adînc inima norodului adunat acolo.* CREANGĂ, A. 75. *Tutulor, nouă, şi împăratului şi-mpărătesei, la toţi boierii, la tot norodul, mie şi d-voastră, ne place la toţi, numai dumnealui nu-i place!* CARAGIALE, O. IV, 161. *Ia să se scoale norodul şi să vie colea şi să-i spuie: „Măria ta! uită-te la noi, că noi muncim".* SP. POPESCU, M. G. 74. *Departe se năzare Un greu convoi... Sînt mari averi domneşti, strînsoarea, rodul Atîtor lacrimi şi sudori cumplite... Năuc se uită-n urma lor norodul.* IOSIF, P. 27. *La poarta domnească... se strîngea gloata norodului.* BUL. COM. IST. V, 88. *Bine ar fi să poată merge cît mai mulţi, ca să vază boierii că întreg norodul cere pămînt.* REBREANU, R. I, 267, cf. 101. *O, cum ai răscula norodul, „Sărmana plebe care-asudă", — Ai da nebun cu calapodul În rînduiala asta crudă!* TOPÎRCEANU, B. 67. *Boierii... ridică de la noroade un alt bir al lor, fără nici un drept.* SADOVEANU, O. IX, 47, cf. TULBURE, V. R. 40. *Mă gîndesc numai la binele norodului.* PAS, L. I, 131. *Cînd va voi norodul minţit să o doboare, Dihania flămîndă, cu bîte şi topoare?* ARGHEZI, S. P. 48. *Mă simt ca un stihar de voievod Ţesut încet cu degetele calde Ale întregului năpăstuit norod.* id. F. 5. *Cu ce drept cerea patria acest sînge unui norod ţinut în sărăcie?* CAMILAR, N. I, 33, cf. DEŞLIU, G. 52. *Adunarea norodului spre folos obştesc nu se înţelege răzvrătire.* ZANNE, P. VIII, 410. *Răsuflare la norod, iar nu împilare.* id. ib. 414.

— Pl.: *noroade* şi (învechit şi popular) *noroduri.* — Şi: (învechit şi popular) **naród, năród** (pl. *noroade* şi, rar, *norodure*, BUL. FIL. V, 37) s.n.

— Din slavonul **народъ**.

NORÓD[2], -OÁDĂ adj., subst. v. **nerod.**

NORODÍT, -Ă adj. (Învechit; despre ţări, regiuni, localităţi etc.) Populat. *Sfezia... este... puţin norodită.* IST. CAROL XII, 2[r]/5. *Gubernia... prea puţin iaste mai mică decît a Limii, însă îi mult mai norodită.* IST. AM. 4[r]/20. *N-au putut să afle un om întru o cetate aşa de norodită.* CRITIL, 52/6.

— Pl.: *norodiţi, -te.*

— De la **norod[1].**

NORODÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit, rar; despre ţări, regiuni, localităţi etc.) Populat. *Tîrgurile cele norodoase.* CANTEMIR, ap. DDRF.

— Pl.: *norodoşi, -oase.*

— **Norod[1]** + suf. *-os.*

NORÓI[1] s. n. **1.** Pămînt muiat de apa ploilor sau a zăpezilor topite, cu care formează o masă păstoasă, în care se afundă piciorul, n ă m o l **(1)**, m o c i r l ă **(1)**, (rar) n o r o i a l ă, (regional) n ă m a l ă[1], n ă g l o d, g l o d, t i n ă, p a h n ă; pămînt (adus de ape şi) depus pe fundul, pe marginea apelor sau pe terenuri inundabile, m î l **(1)**; loc, teren cu un asemenea pămînt. Cf. ANON. CAR. *Grăbind să treacă zaharaoa codrul şi neputînd dă ploi şi dă năroaie... s-au mîniiat.* R. POPESCU, CM I, 434. *În loc de grîne Numa năroi şi baltă rămîne.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 170, cf. id. LEX., LB, VALIAN, V. *Zicea către un rîu vecinul heleşteu:... — Stau în maluri moi Pe perini de năroi.* DONICI, F. II, 17/7. *Acea apă... venea în toate nopţile cu noroi şi cu pietri şi cu var.* ALEXANDRIA, 75/19. *M-am trezit în oraşul unde pulberea şi noroiul se succedă cu o regularitate de desperat.* NEGRUZZI, S. I, 95, cf. 321. *Peste zi începuse un vînt rece şi noroiul se învîrtoşa.* GHICA, S. 243. *Stradele nepavate... trec... prin bălţile de noroi.* EMINESCU, N. 33. *Se tăvăli în noroi, pînă se făcu una cu tina.* ISPIRESCU, L. 53. *Se făcu un noroi cleios şi puturos de ţi se scutura carnea de pe tine.* id. ib. 129, cf. 154. *Să umble-un ceas desculţe prin noroi, Să tremure de frig pe lîngă boi.* PĂUN-PINCIO, P. 91. *De-ar şti vrodată floarea de pom... Că-n fructul ei un vierme duşman va sta închis, Nainte ca să lege, s-ar scutura-n noroi.* CERNA, P. 21. *Era o clădire veche... stropită de toate noroaiele.* ANGHEL, PR. 15. *Urlă turbată şi-azvîrle spre noi Cu ghearele-i hîde bucăţi de noroi.* IOSIF, V. 118. *Trudiţi, înfrînţi şi cu picioarele rănite de noroi, Grăbim pe malul Oltului umflat de ploi.* CAMIL PETRESCU, V. 86. *Noroiul lacom s-a zbicit Şi-a devenit, Cu urmele-ntărite de bocanci, O pîrtie de galbene tipare.* id. ib. 107, cf. 31. *Petice de gheaţă mustesc din loc în loc de sub noroiul încropit în mici izvoare neastîmpărate.* BASSARABESCU, ap. VIANU, M. 223. *Cred că aş muri dacă ar trebui să mai stau o săptămînă în noroaiele astea infernale!* REBREANU, R. I, 175. *Plouă, e moină, noroi.* BACOVIA, O. 19, cf. 49. *În pridvorul monastirii e noroi.* MINULESCU, V. 131. *Într-o noapte, noroiul pînă la genunchi.* SAHIA, N. 75. *S-au întreprins lucrări, se secătuiesc bălţi, se deşartă noroaie.* SADOVEANU, O. IX, 301. *Oricît de amară ar fi mămăliga ce mi se dă, nu vreau s-o arunc în noroi.* id. ib. XVII, 194. *Inima mi-e drumul cu ploile... Mi-e bivolul sculat din noroi Cu capul greoi.* ARGHEZI, VERS. 184, cf. id. B. 81. *Uliţele sînt noroioase. Cum ies din casă, pînă mai sus de gleznă mi se umplu picioarele de noroi.* STANCU, D. 311.

Primul război mondial a fost descris de acei scriitori... care l-au văzut nu din cabinetele lor, ci din noroiul și sîngele tranșeelor. V. ROM. decembrie 1953, 269. *A pus mîna pe lopată și a început să umple căldarea cu noroi.* PREDA, Î. 159. *Prin noroiul de pe străzi Defilau numai o sută, Doar o sută de bărbați.* LABIȘ, P. 45. *Lui Pavel îi era îngăduit orice: să-și tăvălească în noroi hainele noi, de catifea, să spargă geamuri.* T. POPOVICI, SE. 26. *Se afundă în noroi pînă la glezne.* id. ib. 190, cf. 40. *Tractoarele — în perioada de probă — lucrează în noroaie, pe terenuri accidentate.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/3. *Trupu-i de piele jupea, Pielea cu paie-o împlea, Prin noroi o tăvălea.* ALECSANDRI, P. P. 212. *Amărîta turturea Cînd se vede sîngurea...*, *Unde vede apă plină Tot cu noroi și cu tină Merge, și setea-și alină.* RETEGANUL, TR. 14. *Se pune la rană „năroi (mocirlă)", adecă „pămînt ud", spre a scoate usturimea.* PAMFILE, B. 12. *Șeade-n apă pînă-n sapă Și-n noroi pînă-n cotoi.* PĂSCULESCU, L. P. 47. *Să mai vii, dragă, la noi. Să știm, drago, că-i veni, Noi drumul ți l-am găti Iară cu năroi de-l mare, Ca să vii, drago, mai tare.* DENSUSIANU, Ț. H. 250, cf. 224, CHEST. IV 44/172 b, ALR I 396, 398, ALR II 2 503, 3 364, 5 059, 5 686, ALR SN III h 827, A V 33. *Fuge de ploaie Și dă în noroaie.* PANN, ap. GCR II, 373. *Pe om cînd îl vezi la vro nevoie, Nu-i mai da brînci în noroaie.* id., ap. TDRG. *Apa lină face mult noroi, iar cea repede și pietrele le spală.* ZANNE, P. I, 105. *Cînd te bați cu cineva în noroi, ori te trîntește, ori îi trînteșți, tot te murdărești.* id. ib. 225. *Cine nu vra să se-nomolească, De noroi să se păzească.* id. ib. 226. *Cine cu porcii se amestecă, îl bagă în noroi.* id. ib. 607. *A intrat roata pînă în opor în noroi*, se zice despre cineva care este într-o situație grea, într-o mare încurcătură. Cf. id. ib. V, 461. *Năroiul se așază la fund.* id. ib. IX, 494. (Glumeț) *De-ați fi în cer ca mine voi V-ați minuna întotdeauna Cum globul ăsta de noroi Se vede luminos ca luna.* TOPÎRCEANU, P. O. 57. ◇ (Regional; în construcția) *De-a noroiul* = joc popular în care jucătorii se prefac, pe rînd, înnămoliți în noroi[1] **(1)**, de unde vin să-i scoată fetele, sărutîndu-i. *Tineretul își petrece cu diferite jocuri dintre care e preferat „d-a năroiu".* ARH. FOLK. III, 50. *Să ȋoacă d-a năroiu.* id. ib. 145. ✦ (Regional) Făgaș sau rîpă (plină cu cioturi) făcută de șuvoiul ploilor (Băița-Brad). CHEST. IV 45/109. ✦ (Rar) Murdărie **(1)**; jeg. *Nurcile după ce le aduce la cojocar... întîi le spală cu săpun... și cu apă caldă... pînă să cură unsoarea dintr-însele, și le limpezește de nu mai curge nici un noroi dintr-însele* (sfîrșitul sec. XVIII). ap. HEM 1 570, cf. POLIZU, TDRG, ALR I 639/837, ALRM I/I h 184/77.

2. (Regional) Pămînt muiat cu apă, amestecat cu paie și cu pleavă, frămîntat cu picioarele, din care se construiesc pereții unor case (Bîrca-Băilești). CHEST. II 86/28.

3. (Regional) Pămînt care a fost arat de două sau de trei ori după ce s-a spart țelina. Cf. BOCĂNEȚU, T. A. 214. ✦ Moină[1] **(3)**, pîrloagă.

4. (În sintagmele) *Noroi de sapă* (sau *de foraj, de sondă*) = fluid constituit dintr-un amestec de argilă sau marnă și apă, folosit în timpul săpării găurii de sondă, avînd un rol important în procesul de dislocare a rocii, în transportul ei la suprafață și în asigurarea contrapresiunii necesare asupra unor strate de fluide sub presiune. *Mecanismul turbinei hidraulice este pus în mișcare cu ajutorul noroiului de sondă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 1 974, cf. LTR[2]. *Pentru îmbunătățirea anumitor caracteristici, în cazuri speciale, în noroiul de foraj se adaugă o serie de substanțe.* DER.

5. Fig. (Neobișnuit; cu determinări introduse prin prep. „de") Cantitate mare (de oameni, de lucruri, de fapte etc.); mulțime. *Ce noroi de oameni o fost azi la tîrg!* ȘEZ. XX, 138.

6. Fig. Ceea ce copleșește, înecă sau ceea ce murdărește și trebuie înlăturat; caracter, atitudine, faptă vrednică de dispreț, josnică, nedemnă, murdărie **(3)**; decădere morală, corupție; mediu decăzut din punct de vedere moral. *Înfigu-mă în noroiul adîncului.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *De noroiul cel împuțit al ispitelor spălîndu-te.* MINEIUL (1776), 43[v1]/26. *Mă rog izbăvește-mă de noroiul faptelor meale.* ib. 79[v2]/8. *Noroiul patimilor.* ib. 114[r2]/10. *O rîvnă fanatică... Înalță făr' de rușine drept dumnezei toți joimirii, Și jugului pre oameni în noroiul rătăcirei.* CONACHI, P. 303. *Rămîneți dară cu bine, sînte firi vizionare... Ce creați o altă lume pe-astă lume de noroi.* EMINESCU, O. I, 36. *O, eroi!... Cu voi drapîndu-și nula, vă citează toți nerozii, Mestecînd veacul de aur în noroiul greu al prozii.* id. ib. 149. *Mila, într-o dimineață, te căiește și oftează, Dar te ia frumos de mînă și te-aruncă în noroi.* MACEDONSKI, O. I, 85. *Tăvălesc a mea simțire în noroi ca-ntr-un pîrîu.* id. ib. 279. *Își aruncau unul altuia păcatele neamurilor, noroiul și umilințele familiei.* VLAHUȚĂ, D. 306, cf. HOGAȘ, M. N. 27, CONTEMP. 1949, nr. 120, 4/1. *Cu sanie fără clopoței Trec peste zăpada și noroiul veacului.* BENIUC, C. P. 14. ◇ Expr. **A împroșca** (pe cineva) **cu noroi** sau **a zvîrli** (sau **a izbi**) **cu noroi** (în cineva) = a calomnia, a defăima (pe cineva). *Vor fi și de aceia cari vor crede că e merit a lovi cu copita leul care moare, a izbi cu noroi în fața celui mai loial dușman de principii.* F (1900), 560.

— Pl.: *noroaie.* — Și: (învechit și popular) **nărói,** (regional) **narói** (com. din STRAJA-RĂDĂUȚI) s. n.

— Din bg. **нарой.**

NOROÍ[2] vb. IV. (Astăzi mai ales regional) **1.** Tranz. (Despre ape) A acoperi cu un strat de noroi[1] **(1)**, a depune un strat de noroi[1]; a transforma în noroi [1]; a înnămoli. Cf. LB. *Năroieşte pămîntul.* ALR II 2 501/36. [Apa] *o năroiat fînu.* ALR SN III h 827/76. ◇ Intranz. impers. *Iar o noroit în Rîtul Plopului.* MAT. DIALECT. I, 83. ✦ (Regional; despre viscol) A acoperi cu nămeţi; a troieni. Cf. A IX 6. ◇ Refl. (Despre zăpadă) *S-o noroit omătu.* ALR I 1 252/508.

2. Refl. (Despre oameni, animale, vehicule) A se împotmoli, a se cufunda în noroi[1] **(1)**. Cf. ANON. CAR. *Ş-au găsit moartea în părăul... în carele, noroindu-se cu calul, au perit.* ŞINCAI, HR. II, 153/20. *În bătaia aceasta s-au noroit şi au peritu Constantin păharnicul cel mare.* id. ib. III, 97/18. *În mijlocul acestei mări glodoase era noroit un car.* CONTEMPORANUL, III, 657. (Într-un joc popular) *Dă şe şăz tu aşia? — Mi-s năroit. — Dă cît metări? — Dă trii.* ARH. FOLK. III, 145. ◇ (Prin analogie) *Cîn să dusă moşu la coşina lui, află o scroafă năroită-n sînzi.* ib. 140. (Tranz.) *Moşule, undz-ai plecat cu calu? — La tîrg, să-l vînd. — Da nu mi-l dai mie? — Ţî-l dau, dăcă mi-l năroi-im bań.* ib. 90. ✦ A se murdări cu noroi[1] **(1)**.

3. Tranz. (Regional) A închide într-un zid, într-o zidărie; a zidi (Rudăria-Băile Herculane). Cf. ARH. FOLK. III, 61. *În zîd m-o puńa... Pietri tot puńa, Pan o năroia, Pan la brîuşor, Pan la ţîţîşoare.* ib.

— Prez. ind.: *noroiesc* şi (regional) *nóroi.* — Şi: (învechit şi popular) **năroí** vb. IV, (regional) **noroiá, năroiá** vb. I.

— V. **noroi** [1].

NOROIÁ vb. I v. **noroi**[2].

NOROIÁLĂ s. f. (Rar) Noroi[1] **(1)**. *O trăsură cu coşul ridicat... lupta în noroiala mahalalei.* DELAVRANCEA, S. 117.

— **Noroi**[2] + suf. *-eală.*

NORÓINIŢĂ s. f. (Regional) Loc prăpăstios care se surpă mereu (Borca-Borsec). CHEST. IV 93/569.

— Pl.: ?

— **Noroi**[1] + suf. *-niţă.*

NOROIÓS, -OÁSĂ adj. **1.** (Despre ape) Care conţine (mult) mîl, noroi[1] **(1)**. *Făcuse rumânii doao poduri, moldovenii iar doao, peste apa Tismenul, ce era lîngă Cehrin, băltoasă şi noroioasă.* R. POPESCU, CM I, 443, cf. LB. *Nu sufere ca cristalinele lui unde să se amestece cu apele sărate şi noroioase.* NEGRUZZI, S. I, 316. *Apa ei e atît de noroioasă, că e cu neputinţă a o bea mai-nainte de ce s-ar fi limpezit.* F (1867), 274. *Multe din ele se furişau... pentru a sorbi o-nghiţitură din apa noroioasă din băltoace.* CONTEMP. 1949, nr. 158, 9/5. *Apa tulbure, noroioasă, murdară inundă pivniţele şi subsolurile.* STANCU, R. A. IV, 137, cf. ALR I 426/984. ◇ (Într-un context figurat) *Copilul cel de altădată... E azi mocirla noroioasă Cu adîncime-ntunecoasă Şi cu miasme otrăvite.* MACEDONSKI, O. I, 38.

2. (Despre locuri, drumuri, terenuri etc.) Care este acoperit cu un strat de noroi[1] **(1)**, care este plin de noroi[1], cu noroi[1]; mocirlos **(1)**. *Un biet vînător... bălăcind ca vai de dînsul, pe ploaie şi pe zloată, într-o luncă noroioasă.* ODOBESCU, S. III, 157, cf. 187. *Ploaia cădea măruntă pe stradele nepavate, strîmte şi noroioase ce trec prin noianul de case mici.* EMINESCU, N. 33. *Primprejur era o uliţă noroioasă.* ISPIRESCU, L. 373. *Din pămîntul noroios... Doi mesteacăni albi se-nalţă feciorelnic.* CAMIL PETRESCU, V. 117. *Sultana alunecă pe cărarea noroioasă şi căzu din nou în drum.* id. O. I, 48. *Oraşul noroios din pragul Dunării.* SAHIA, N. 61. *Uliţele sînt noroioase.* STANCU, D. 311. *Aceste soluri sînt noroioase cînd sînt umede.* AGROTEHNICA, I, 499. *Podele noroioase, alunecoase.* T. POPOVICI, SE. 191.

3. (Despre oameni) Care este murdar de noroi[1] **(1)**. *Se împinseră unul într-altul, zăpăciţi, noroioşi.* SAHIA, N. 82. ◇ Fig. [Burghezimea] *pune-o talpă noroioasă pe popor şi boierime.* MACEDONSKI, O. I, 95.

— Pl.: *noroioşi, -oase.* — Şi: (învechit şi popular) **năroiós, -oásă** adj.

— **Noroi**[1] + suf. *-os.*

NOROÍT, -Ă adj. **1.** (Rar) Acoperit sau murdar de noroi[1] **(1)**. Cf. LB. *Un bivol trîntit, Trîntit, noroit!* PĂSCULESCU, L. P. 169. ✦ (Regional) Acoperit cu multă zăpadă; troienit (Valea Seacă-Bacău). Cf. A IX 2.

— Pl.: *noroiţi, -te.*

— V. **noroi**[2].

NOROITÚRĂ s. f. (Regional) Loc unde rămîne o mocirlă în urma inundaţiilor. Com. din TURDA.

— **Noroi**[2] + suf. *-tură.*

NORÓNC s. n. v. **noroancă.**

NORÓNCE s. f. v. **noroancă.**

NORÓNCI s. n. v. **noroancă.**

NORÓRĂ s. f. v. **noră.**

NORÓS, -OÁSĂ adj. (Despre cer; p. ext. despre zile, vreme etc.) Plin de nori[1] **(1)**, acoperit de nori[1]; înnorat, (popular) norat. *Şi demineaţa astăzi vreame turbure că să ruşiaşte ceriul nuoros.* N. TEST. (1648), 21[r]/16. *Începutul*

iernii vînturos, mijlocul noros, iară sfîrşitul cu ploaie şi ger. CALENDARIU (1814), 65/8. *Ceriul era nuoros şi termometrul însămna 14 grade.* AR (1838), 131/18, cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF. *Stam în ziua aceea acasă, plictisit de un tînăr vizitator şi... nu puteam să-l concediez pe o zi noroasă, cu o ninsoare udă.* BACOVIA, O. 211. *E vremea noroasă; cad leneş picături de ploaie.* SADOVEANU, O. III, 240, cf. IV, 40. *De e zi noroasă, de e zi albastră, Este ziua noastră, zilnic mai a noastră.* BENIUC, M. 150, cf. DOINE, 296. *Fiind vremea nouroasă, Nouroasă şi ploioasă Şi cărarea lunecoasă.* MARIAN, SA. 18, cf. PODARIU, FL. 57. *A fost ziua nuvăroasă, Tu ai gîndit că e frumoasă.* L. COSTIN, GR. BĂN. 147, cf. TEAHA, C. N. 246. ◇ Fig. *Acest act naţional... este manifestaţia voinţei publice, ce acum pentru întăiaş dată au îndrăznit a se arăta pe nourosul orizon al nenorocitei Moldove* (a. 1848). URICARIUL, X, 7. ✦ Fig. (Despre oameni) Posomorît, încruntat, trist; (despre ochi, privire, frunte etc.) care exprimă sau trădează posomorîre, tristeţe. *Sub fruntea sa noroasă şi zîmbetu-i amar!* MACEDONSKI, O. I, 260. *Stătea drept, cu mîna în pieptar: nouros, gînditor şi parcă gata de-o încercare.* GALACTION, O. 45. *Namila se face un voinic cu ochi scînteietori... cu frunte nouroasă.* id. ib. 258. *Măria sa are o nemulţămire şi stă nouros ca şi văzduhul.* SADOVEANU, O. XIII, 189. *Comisul îşi întoarse după el ochii cu sprînceana nouroasă.* id. ib. ◇ (Adverbial) *Se uită aşea noros.* ALR II 6 820/316. ✦ Fig. (Rar) Neclar, confuz, nebulos **(4)**, obscur, incert. *Nu vom sta la polemică în privinţa metafizicei lui nouroase.* GHEREA, ST. CR. I, 94. *Scrisoarea, lungă, plictisitoare, plină de filozofie nouroasă, face pe acest pesimist să-şi schimbe părerea.* id. ib. 278. *Arta a servit întotdeauna marile cauze sociale... ea n-a putut rămîne în sfera nouroasă a frumosului în sine.* IONESCU-RION, C. 105.

— Pl.: *noroşi, -oase.* — Şi: **nourós, -oásă,** (regional) **noruós, -oásă** (ALR I 1 234/354), **noorós, -oásă** (CANDREA, Ţ. O. 51), **nuorós, -oásă, nuoruós, -uoásă** (ALR I 1 234/280), **nuvărós, -oásă** adj.

— **Nor**[1] + suf. *-os.*

NORSANDÉL subst. (Învechit, rar; cu sens colectiv) Sardele din mările nordice (conservate prin sărare). *Negoţ au primitu, totu anume: ... camfor..., norsandel* (a. 1766). IORGA, S. D. XII, 81.

— Din germ. **Nordsardellen.**

NORTMÁN, -Ă adj. (Rar) Care aparţine ţărilor nordice ale Europei sau locuitorilor lor, privitor la ţările nordice ale Europei sau la locuitorii lor, originar din ţările nordice ale Europei. *Îl vedem admirînd vitejia nortmană şi credinţa eroică a suedezilor faţă de nenorocitul lor rege aproape nebun.* IORGA, L. I, 135.

— Pl.: *nortmani, -e.*

— Din germ. **Nordmann(e).**

NORÚC s. n. v. **noroc.**

NORÚCĂ s. f. (În poezia populară) Norurea. *Nu vrea, mîndruţ, tată-tău Să vă fiu norucă eu.* BÎRLEA, C. P. 26. *Soacră-sa ş-o dzîs aşa: — Hăi, norucă, noru-mea.* T. PAPAHAGI, M. 110.

— Pl.:?

— **Noră** + suf. *-ucă.*

NORUCÍT, -Ă adj. v. **norocit.**

NORULÉŢ s. m. Diminutiv al lui n o r[1]. **1.** Cf. n o r[1] **(1).** Cf. POLIZU. *Voalul ei flutură cîtva timp ca un fum, ca un noruleţ.* SANDU-ALDEA, A. M. 167. ◇ (Regional) *Noruleţ de ploaie* = numele unei sîrbe; melodie după care se execută această sîrbă. Cf. VARONE, D. 119.

2. Cf. n o r[1] **(2).** *Din copitele calului se ridicau noruleţi de praf.* SANDU-ALDEA, U. P. 175.

— Pl.: *noruleţi.*

— **Nor**[1] + suf. *-uleţ.*

NORULÍŢĂ s. f. (Într-o poezie populară) Norurea. *Tu, mîndruţo frumuşea, Noră, noruliţa mea.* CĂTANĂ, B. 162.

— Pl.:?

— **Noră** + suf. *-uliţă.*

NORUÓS, -OÁSĂ adj. v. **noros.**

NORUREÁ s. f. (În poezia populară) Diminutiv al lui n o r ă; (în poezia populară) norucă, noruliţă, noruţă. *Ţie să ţi-o iei, Să o ai de nevestea, Iară eu de norurea.* F (1871), 326. *Am avut o norurea Şi azi e nunta la ea.* MAT. FOLK. 1 252.

— Pl.:?

— **Nuroră** + suf. *-ea.* Cf. s o r u r e a.

NORÚŢ s. m. (Prin Transilv., Maram., Bucov.) Norişor. Cf. PAMFILE, VĂZD. 61. *Fost-am, zău, sub cel noruţ, Fost-am la cap de codruţ.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 510, cf. ŢIPLEA, P. P. 113, A V 20.

— Pl.: *noruţi.* — Şi: **nuorúţ** s. m. ALR I 1 240/273.

— **Nor**[1] + suf. *-uţ.*

NORÚŢĂ s. f. (Într-o poezie populară) Norurea. *Noruţa cea dintîie.* T. PAPAHAGI, M. 45.

— Pl.:?

— **Noră** + suf. *-uţă.*

NORVÉG, -Ă s. m. şi f., adj. (Rar) **1.** S. m. şi f. Norvegian **(1).** *Norvegul e mai nou sau mai vechi decît Homer?* ARGHEZI, T. C. 81.

2. Adj. Norvegian (2). *Misterioasele şi ceţoasele fiorduri norvege.* STANCU, R. A. III, 167.
— Pl.: *norvegi, -ge.*
— Derivat regresiv de la n. pr. **Norvegia.**

NORVEGIÁN, -Ă s. m. şi f., adj. 1. S. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Norvegiei sau este originară de acolo; (la m. pl.) popor, naţiune care locuieşte în Norvegia; (rar) norveg (1). Cf. BARCIANU, DM.
2. Adj. Care aparţine Norvegiei sau norvegienilor (1), privitor la Norvegia sau la norvegieni (1), originar din Norvegia, ca al norvegienilor (1); (rar) norveg (2). *Un autor norvegian, românilor poate prea puţin cunoscut, dramaturgul Björnstjerne Björnson.* EMINESCU, S. P. 61, cf. BARCIANU. *Un „cargo-boat" norvegian Respiră sufocat şi rar.* MINULESCU, V. 139. *I se vedeau limpede cele două maxilare. . ., cel de jos fiind conturat de o barbă norvegiană.* TUDORAN, P. 385. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de norvegieni (1). *Norvegiana este o limbă germanică.*
— Pronunţat: *-gi-an.* — Pl.: *norvegieni, -e.*
— Din fr. **norvégien.**

NORVEGIÁNCĂ s. f. Femeie care face parte din populaţia de bază a Norvegiei sau este originară de acolo; norvegiană (1).
— Pronunţat: *-gi-an-.* — Pl.: *norvegience.*
— **Norvegian** + suf. *-că.*

NÓSA interj. (Maghiarism învechit) Exclamaţie care exprimă un îndemn (la acţiune); ei! haide! Cf. ANON. CAR.
— Din magh. **nosza.**

NOSADRU subst. (Regional) Numele unei specii de peşte nedefinite mai de aproape (Grumăzeşti-Tîrgu Neamţ). Cf. H X 310.
— Accentul necunoscut. — Pl.: ?
— Etimologia necunoscută. Cf. n i s e t r u.

NOSÉMA s. f. 1. Ciupercă saprofită parazită care trăieşte în sîngele şi în tubul digestiv al viermilor de mătase *(Nosema bombycis).* Cf. ENC. ROM., ENC. AGR.
2. (Apic.) Nosemoză. Cf. ENC. AGR.
— Din ngr. **νόσευμα.**

NOSEMÓZĂ s. f. Boală contagioasă a albinelor adulte, provocată de un parazit; nosema (2). Cf. ENC. AGR.
— Etimologia necunoscută. Cf. n o s e m a.

NÓSFIŢĂ s. f. v. **nostiţă.**

NOSÎLĂ s. f. v. **năsălie.**

NOSÎPÓS, -OĂSĂ adj. v. **nisipos.**

NOSOCOMÍON subst. (Grecism învechit) Spital. *Sfînta monăstire şi nosocomion a sf*[întului] *şi marelui mucenic Pantelimon* (a. 1797). GÁLDI, M. PHAN. 214.
— Pl.: ?
— Din ngr. **νοσοκομεῖον.**

NOSOFOBÍE s. f. (Rar) Stare patologică manifestată printr-o teamă exagerată de boli. V. i p o h o n d r i e. Cf. DN.
— Din fr. **nosophobie.**

NOSOGRÁF s. m. (Învechit, rar) „Scriitor de boale". I. GOLESCU, C.
— Pl.: *nosografi.*
— Din ngr. **νοσόγραφος.**

NOSOGRAFÍE s. f. (Învechit, rar) Nosologie. Cf. I. GOLESCU, C., ANTONESCU, D.
— Din ngr. **νοσογραφία.**

NOSOLÓG s. m. (Învechit) Persoană care se ocupa cu studiul şi clasificarea bolilor. Cf. I. GOLESCU, C. *Somnul apoplexiei este întocmai ca şi al leşinului de trei deosebite grade şi se numesc la nosologhi comata.* EPISCUPESCU, PRACTICA, 324/12.
— Pl.: *nosologi* şi (rar) *nosologhi.*
— Din ngr. **νοσόλογος,** fr. **nosologue.**

NOSOLOGÍE s. f. Ramură a ştiinţelor medicale care studiază bolile în general, clasificîndu-le după anumite criterii care permit definirea şi delimitarea lor; (învechit, rar) nosografie. Cf. I. GOLESCU, C. *Nosologia sau cunoaşterea patimilor.* CORNEA, E. I, 184/1, cf. ANTONESCU, D., BARCIANU, ALEXI, W.
— Din fr. **nosologie.**

NOST, NOÁSTĂ pron. pos., adj. pos. v. **nostru.**

NOSTALGHÍE s. f. v. **nostalgie.**

NOSTÁLGIC, -Ă adj. Plin de nostalgie; care predispune la nostalgie. Cf. LM. *Şi-n sufletul nostru cobori O, dulce, nostalgică jale, Ne farmeci cu visuri.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 57. *E ceva blînd, delicat, care îmi dă doruri nostalgice, care mă cheamă spre alte locuri.* PETICĂ, O. 290. *Tristeţi de după-amiezi ploioase Şi de nostalgice obsesii.* TOPÎRCEANU, P. O. 142. *Romantică este însă acea sentimentalitate nostalgică în legătură cu civilizaţiile dispărute.* OPRESCU, I. A. III, 15. *Totul se petrece într-un abur de poezie calmă şi nostalgică.* SADOVEANU, E. 238. *Liniştea sufletului meu nostalgic Se-apleacă peste codrii moldoveni.* V. ROM. martie 1956, 167. *Poeziile. . . sînt în majoritatea lor evocatoare, uşor nostalgice.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 3/1. ✧ (Substantivat, m.) *Aceşti oameni. . . sînt triştii nostalgici care s-au*

oprit la jumătate de cale. PETICĂ, O. 438. ◇ (Adverbial) *Vorbește, privește nostalgic.* (Fig.) *Izvorul cîntă nostalgic.* LESNEA, C. D. 114. *Nici pagini cu poeme rămase de-altădată Nu se desfac nostalgic în dreapta-ți inelată.* ARGHEZI, VERS. 95, cf. BENIUC, C. P. 55, 103.

— Pl.: *nostalgici, -ce.*

— Din fr. **nostalgique.**

NOSTALGÍE s. f. Sentiment de melancolie, de tristețe provocat de dorința de a revedea un loc iubit (în special pe cel natal) sau de a retrăi un episod din trecut; dorință (plină de regrete) pentru ceva greu de îndeplinit. V. dor, aleanu. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., EPISCUPESCU, PRACTICA, 283/19. *Nostalgie se zice patima aceea cînd cineva dorește foarte mult a se întoarce în patria sa.* CORNEA, E. I, 111/6. *Un june sclav..., lovit de nostalgie, din zi în zi se pare perind.* CALENDAR (1851), 42/15. *Nostalgie, boală din dorul patriei.* ib. 42/28. *În nostalgia mea de stele Simțeam un dor nemărginit De zbor, de pribegit.* ALECSANDRI, P. III, 116, cf. id. POEZII, 5. *Să tînjească în lîncedă sclavie De-a tronului Moldovii duioasă nostalgie.* id. T. II, 151. *Se simt ca ezilați în orașul lor, ... munciți de-o nostalgie inversă.* EMINESCU, N. 84. *O strîngea în iubirea lui..., ca și cum ar fi căutat s-o vindece de-această nostalgie nenorocită.* VLAHUȚĂ, D. 224. *Nostalgia vieții trecute.* GHEREA, ST. CR. III, 390. *Sufletul mă doare de nostalgia dulcilor amintiri.* F (1897), 196. *În ochii bieților pribegi... Sclipește vag melancolia Și nostalgia altor țări.* PETICĂ, O. 96. *În „Vînt dinspre Călimani", d. Sadoveanu își satisface nostalgia trecutului.* IBRĂILEANU, S. L. 109. *Subt farmecul amintirilor, cuprins de o nostalgie dureroasă, vru să se apuce pe loc să răspundă.* REBREANU, R. I, 32. *Poetul suavelor idile și al etericelor nostalgii.* C. PETRESCU, C. V. 59. *Din trecutul ca un nor de ceață, Spre care mă purtau vechi nostalgii, Deodată o sirenă auzii, Chemîndu-mă spre viitor, spre viață.* D. BOTEZ, F. S. 27. *Dragostea e nostalgia de ceva necunoscut.* TEODOREANU, M. II, 60. *Toamna e mai favorabilă nostalgiei.* YGREC, M. N. 345. *Nostalgia trecutului începe iarăși gîndul să ni-l frămînte.* ARGHEZI, T. C. 28. *Nostalgia lui Tolstoi pentru o epocă trecută de glorie națională.* VIANU, S. 160. *Cei care au fost în liceu în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea își vor aminti întotdeauna cu nostalgie de timpurile „de atunci".* V. ROM. septembrie 1954, 140. *Cu nostalgie mă uitam în largul fluviului.* ib. octombrie 1955, 114. *Trebuia să-mi schimb firea și să trăiesc în prezent, fără să mai fiu victima nostalgiilor pentru trecut sau a panicilor pentru viitor.* ib. ianuarie 1957, 129. *Avea nostalgia armoniei și a muncii descătușate.* CONTEMP. 1962, nr. 806, 3/5.

— Pl.: *nostalgii.* — Și: (învechit, rar) **nostalghíe** s. f. EPISCUPESCU, PRACTICA, 283/19.

— Din fr. **nostalgie.** — **Nostalghie** < ngr. **νοσταλγία.**

NÓSTĂ pron. pos., adj. pos. v. **nostru.**

NÓSTIM, -Ă adj. **1.** (Învechit) Plăcut (la gust sau la miros); picant. *Au adus îndată o gustare proastă, dar nostimă.* TELEMAH, I, 5^{v}/9. *Are un miros nostim.* CĂLĂTORIE, I, 10^{v}. *Mirodeniile cele nostime sînt deobște metaherisite la Lima.* IST. AM. 8^{v}/19. *Carnea paserilor iaste foarte nostimă.* ib. 9^{v}/17.

2. (Astăzi familiar) Plăcut (la aspect, în comportări etc.), atrăgător, grațios, simpatic. *Ceale mai nostime și mai plăcute podoabe.* CUGETĂRI, I, 43^{r}/1. *S-au înființat la curte o mare priimire în care s-au înfățoșat tinerei și nostimei crăiese corposul dimplomatic.* AR (1837), 54^{2}/3. *Nimic mai nostim decît doi hulubași... păreche.* ALECSANDRI, T. 340. *Am doi copilași nostimi, care nu-mi seamănă nici de frică.* id. T. I, 370. *Categoriile în care se împart fetele: foarte frumoasă; frumoasă; curățică...; nostimă.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Acum cucoana Mița rîde dulce... Și dumneei e nostimă și cînd nu rîde, darmite cînd rîde dulce.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 199. *Roza Lang era o femeie nostimă, cu obrajii de păpușă.* REBREANU, I. 104. *În fața unui băiat nostim, orice cucoană tînără vrea să rămîie numai fermecătoare.* id. R. I, 166. ◇ Expr. **Nostim și cu picățele** v. picățea.

3. (Familiar) Plin de haz, amuzant, spiritual. *Își mișcă atunci buzele atît de dulce, atît de nostim, cît gîndește cineva că linge o căpățînă de zahar.* KOTZEBUE, U. 4^{v}/7. *Multe istorii de astea mai are coconul Drăgan. Colecția anecdotelor și năbădăilor sale ar forma cîteva volume foarte nostime.* HELIADE, O. II, 428, cf. I. GOLESCU, C. *S-a jucat comedia lui Vodevil care e foarte ghizdavă și nostimă.* NEGRUZZI, S. I, 238. *Bată-l vîntu' de baron! Mare ghiduș era și nostim.* ALECSANDRI, T. 72, cf. MACEDONSKI, O. IV, 109. *Califului i s-a părut foarte nostimă ideea lui Abu-Hasan.* CARAGIALE, O. II, 260. *Deodată piatra... se ridică singură și un pui de drac nostim și mititel ieși de sub dînsa.* GANE, N. III, 16. *Ea rîde și te găsește nostim.* VLAHUȚĂ, D. 110. *Sinceritatea și lipsa de diplomație a lui nenea Guță a dat loc la multe scene hazlii. La una din cele mai nostime am fost de față.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 174. *Am să-ți povestesc... o scenă nostimă.* C. PETRESCU, C. V. 249. *Știi că ești nostimă, măiculiță?* REBREANU, NUV. 6. *Rîdeau totuși ca de ceva nostim.* SADOVEANU, O. IX, 463. ◇ (Adverbial) *Vreau să merg în șură, trebuie să fie foarte nostim.* CĂLINESCU, E. O. I, 115.

4. (Familiar și ironic) Caraghios, ridicul. *Ce ți se pare mai nostim: catîrul cu potcoave de aur, or nerodul urcat la măriri?* CARAGIALE, O. VII, 175. *Dar cînd mai porți și coarne, ce zici, Prutescule... — Cine i le-a pus, bre? — Nostimă întrebare, cine altul decît femeia lui?* CONTEM-

PORANUL, V_2, 502. *Nostimă poezie am fi avut graţie tuturor acestor modele!* GHEREA, ST. CR. III, 184. *Vedem un om călare pe o trestie... Fiind oraşul mic, îndată din mulţime s-a ştiut cine este acest nostim călăreţ.* ŞEZ. III, 66. *Cu paşi de-o nostimă măsură Prin întuneric bîjbîiesc prin casă.* BACOVIA, O. 15. ◇ (Adverbial) *Ce nostim ar fi să adorm aşa!* REBREANU, R. I, 227. *Caterinca veche ce plînge nostim.* BACOVIA, O. 215. *Florile, fîntîna, stropitoarea. Ce nostim e!* SEBASTIAN, T. 366.

— Pl.: *nostimi, -e.*

— Din ngr. **νόστιμος.**

NOSTIMÁDĂ s. f. **1.** (Învechit, rar) Însuşirea de a fi nostim **(2)**; graţie. *Dulceaţa viersului şi nostimada cuvintilor* (a. 1787). GÁLDI, M. PHAN. 215.

2. (Familiar) Lucru, întîmplare, glumă etc. plină de haz sau caraghioasă. Cf. CĂLĂTORIE, I, 10^v, I. GOLESCU, C. *Spunea, desigur, nostimade şi ghiduşii de-ale lui.* VLAHUŢĂ, D. 74. *Are şi conu Mişu trei îngeraşi de copii de la care aude în fiecare zi fel de fel de nostimade.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 13. *Să-ţi spui o nostimadă a lui.* id. ib. 23. *O să descriu piesa de astă seară cu nostimadele ei.* BASSARABESCU, S. N. 48. *Un vis al Luminiţei nu poate fi decît un vis plin de toate nostimadele.* C. PETRESCU, Î. II, 258. ◇ L o c. a d j. **De toată nostimada** = foarte nostim **(3)**.

— Pl.: *nostimade* şi (rar) *nostimăzi* (IORDAN, L. R. A. 68).

— Din ngr. **νοστιμάδα.**

NOSTIMIÓR, -OÁRĂ adj. (Familiar) Diminutiv al lui n o s t i m.

1. Cf. n o s t i m **(2)**. *Ce frumuseţe are această robşoară!... Ce trupşor frumuşel are şi ce nostimioară este!* GORJAN, H. II, 121/26. *Nostimioară-mi eşti la stat Şi nurlie la umblat.* PR. DRAM. 158.

2. Cf. n o s t i m **(3)**. *Gogul mamii cel isteţ, Nostimior ca un stigleţ.* ALECSANDRI, T. 104.

— Pl.: *nostimiori, -oare.*

— **Nostim** + suf. *-ior.*

NOSTIMIVISÍ vb. IV. T r a n z. (Învechit, rar) A prefera; a-i plăcea. *Poate va nostimivisi aceasta mai mult decît mulţămita mea.* KOTZEBUE, U. $12^r/4$. *Chir Iane, pe mine mă ştii că nu prea nostimivisesc glumele şi fleacurile.* id. ib. $14^r/5$, cf. $15^r/22$.

— Prez. ind.: *nostimivisesc.*

— Din ngr. **νοστίμευσα.**

NÓSTIŢĂ s. f. **1.** Cegă mică (pînă la un kg). *Vara se mai prinde nosfiţa sau nostiţa — adică „ceguliţă" pînă la 1 kg.* ANTIPA, P. 384, cf. BĂCESCU, P. 41. ◇ (Cu sens colectiv) *Pleacă pescarii în două luntre* [tipărit: *lustre*] *şi prind nostiţă (ceguliţă), crapi, scrumbii.* I. IONESCU, M. 86.

2. (Prin sud-estul Ban. şi nord-vestul Olt.; în forma *nosfiţă)* Numele unei specii de peşte nedefinite mai de aproape. Cf. ANTIPA, P. 785, H XVIII 261.

3. (Prin Olt.; în forma *nosfiţă*; în e x p r.) **Fii nosfiţă** sau **ca nosfiţa** = „amestecă-te în orice lucru şi strecoară-te să nu paţi ceva". H IX 6.

— Pl.: *nostiţe.* — Şi: (regional) **nósfiţă** s. f.

— Din scr. **nostvica, nosvica.**

NOSTRIFICÁ vb. I. T r a n z. (Prin Transilv.) A recunoaşte valabilitatea unui act (mai ales a unei diplome de studii) eliberat de o instituţie din alt stat. V. a u t e n t i f i c a, l e g a l i z a, c o n f i r m a, e c h i v a l a. Cf. BUL. FIL. VI, 50.

— Prez. ind.: *nostrific.*

— Din germ. **nostrifizieren,** după verbe ca *certifica, autentifica.*

NOSTRÓM s. m. Şef de echipaj al unei nave comerciale, care răspunde de buna întreţinere a navei, a utilajului şi a inventarului ei. Cf. TDRG. *Nostromii căutau cu limba scoasă oameni ca să-şi întregească echipajele.* TUDORAN, P. 353, cf. DM, DER.

— Pl.: *nostromi.*

— Din it. **nostromo.**

NÓSTRU, NOÁSTRĂ pron. pos., adj. pos. (Pronumele este precedat de articolul „al", „a", „ai", „ale"; adjectivul primeşte articolul numai cînd stă înaintea substantivului, cînd determină un substantiv nearticulat sau cînd, între substantiv şi adjectiv, au fost intercalate unul sau mai multe cuvinte)

I. Pron. pos. (Înlocuieşte numele obiectului posedat de vorbitor şi de un grup din care acesta face parte, înlocuind, totodată, şi numele acestora) *Numai înşine isprăvim nevoinţa biruirei, că a noastră iaste cine va vrea şi să se nevoiască spre ceaia mai bună.* CORESI, EV. 16. *Aşa şi ai noştri... au lăsat.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/49. *Dentîi au frînt ai noştri pe turci.* R. POPESCU, CM I, 273, cf. 317. *Pagubele sau buturile ce s-au făcut voua şi la ai voştri, din Ungaria, prin ai nostri.* ŞINCAI, HR. II, 50/30. *Are o grădină foarte frumoasă şi o casă... mult mai mare decît a noastră.* DRĂGHICI, R. 8/16. *N-o să aflu într-ai noştri vreun falnic juvaer?* EMINESCU, O. I, 149. *Turte ca ale noastre numai băieţii de sas mai aveau.* F (1906), 6. *Strigătele alor noştri au început.* DELAVRANCEA, O. II, 222. *Îi duce pe-ai noştri prin străinătăţi.* SADOVEANU, O. XVII, 241. *O viaţă interioară deopotrivă cu a noastră.* VIANU, M. 88. *De la întîmplarea asta, dacă l-ar fi întrebat orişicine a cui îs vitele..., zicea „că-s a noastre".* VASILIU, P. L. 77. ◇ (În construcţii cu valoare partitivă) *Au perit cîţiva de ai noştri la acel*

războiaş. M. COSTIN, O. 162. *Doamne! bine-ţi mai şede, jupîneşică; parcă eşti una de-ale noastre.* CREANGĂ, P. 129. *Dintre ai noştri e aicea neica Hergă.* CAMIL PETRESCU, O. III, 258. *Nouă ne trebuieşte cineva care să fie... mai de-al nost, dın sat.* T. POPOVICI, SE. 147. ✦ (Popular; mai ales la pl. m.; indică soţul sau soţia vorbitorului şi soţii sau soţiile persoanelor dintr-un grup din care acesta face parte, înlocuind, totodată, şi numele acestora) *D-apoi cînd or veni ai noştri?... Nevestele lor le ies întru întîmpinare.* CREANGĂ, P. 13, cf. IORDAN, L. R. 376, ALR II/I h 129/172. ✦ (La m. pl.; indică familia, rudele apropiate ale vorbitorului şi ale unui grup din care acesta face parte, înlocuind, totodată, şi numele acestora) *Ne-am iubit, mîndro, pe-ascuns; Ne-am iubit cu multă frică Şi ai noştri n-au ştiut nimică!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 55. *Ai noştri nu-mi voiesc, Cu tin', badeo, să-mi trăiesc; Ai noştri nu mă lasă Cu tin', badeo, să-mi ţin casă!* MAT. FOLK. 933, cf. CHEST. II 47/51. *A noşt or vint însărat.* ALR II 3 146/53. *M-aş mărita, dar nu mă lasă a noşti.* MAT. DIALECT. I, 183. ✦ **Ai noştri** = partizanii politici. *Trăiască ai noştri, d-le Iancule!* CARAGIALE, O. III, 161. ✦ (La sg.; indică lucrurile personale, proprietatea, avutul vorbitorului şi ale unui grup din care acesta face parte, înlocuind, totodată, şi numele acestora) *Cheltuim dintr-al nostru.* ✦ (La f. pl.; indică preocupările, părerile, obiceiurile vorbitorului şi ale unui grup din care acesta face parte, înlocuind, totodată, şi numele acestora) *La ale noastre mă întorc a zice.* C. CANTACUZINO, CM I, 9. *Ia să lăsăm noi pe copiii ăştia să-şi spuie basmele lor şi noi cu ale noastre.* DELAVRANCEA, O. II, 330. *Spune ce să facem, dacă ştii ce e dă făcut. Dacă nu, lasă-ne dracului cu ale noastre.* CAMIL PETRESCU, O. III, 216.

II. Adj. pos. **1.** Care este al vorbitorului şi al unui grup din care acesta face parte.

a) (Indică posesiunea) *Dintru aceasta lucrare avutulu nostru iaste.* COD. VOR. 8/25. *În salce pre mijloc de ia spăndzurăm organele* (harfele B) *noastre.* PSALT. 285. *Te-am văzut striin şi te-am adus în casele noastre.* CORESI, EV. 39, cf. 43, ANON. CAR., KLEIN, D. 388, BUDAI-DELEANU, LEX., LB, VALIAN, V. *Acum eşti de casa noastră.* CREANGĂ, P. 312. *Gîndul m-a bătut Să mă întorc la casa noastră!* GOGA, P. 35. *Vîntul... De pe vîrful şurii noastre Zmulge-n zbor cîte-o şindrilă.* id. ib. 104. *Să te repezi pînă la bordeiul nostru la conac.* SADOVEANU, O. XVII, 212. *Casa noastră, ca o moară, Face zoană de săcară Şi tărîţe de zăpadă.* ARGHEZI, S. P. 126. *Ce sta-ncuiat, acum stă căscat, Cheile noastre s-au încovrigat.* id. VERS. 307. *Tu ai să stai aici cu calabalîcul nostru.* TUDORAN, P. 70. *Vin' pe colo, pe sub coastă Pînă la căsuţa noastră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 77. *I-am trimis dorul acasă Pe frunză din via noastă!* id. ib. 126. *Cînepa noastră nu-i coaptă.* F (1897), 81. *Nevastă, dragă nevastă, O vînt dracu' la fereastră,... — Măi bărbate, nu fi prost, Că va fi cînele nost.* MAT. FOLK. 990. *Lucrurile noaste.* ALR I 297/80. *Căşi a noaştre.* ib. 373/5. *Casîle noaşte.* ib. 373/69. *Casa noastre.* ib. 373/387. *Marvili noaştre.* ib. 1 056/45. *Marhăle noste.* ib. 1 056/351. *Cînele nost de bucurie dă' din coadă.* ALR II 3 223/836. *Vasele noaşte din casă.* ib. 3 959/29. *Ne-ntoarcem la vatra noastră.* ALR II/I MN 131, 3 869/157, cf. A I, II, III. *Arde lumînarea noastră Şi facem socoteala voastră.* ZANNE, P. III, 214. *S-a vărsat laptele-n păsatul nostru.* id. ib. IV, 68. *Cuscrenie groasă într-a noastră casă,* se zice cînd se iubesc două rude între ele. id. ib. 329. *Noi putem fi fraţi, dar pungile noastre nu sînt surori.* id. ib. V, 520. ✧ (Ideea de proprietate este atenuată) *Munţi[i] noştri au fost adesea scump azil de libertate.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Supt cerul nostru înduioşat E mai domoală hora.* GOGA, P. 13. *La vechea noastră stemă... a adăugat... un pardos negru.* M. I. CARAGIALE, C. 70. *Jderul de copac trăieşte prin pădurile noastre de la munte.* STOICA, VÎN. 108. *Marea noastră e astăzi una din frumuseţile supreme ale României.* ARGHEZI, B. 11. *Rîurile noastre de munte.* C. ANTONESCU, P. 12, cf. 16. *Alăturea cu codrii noştri, străbunii, Ne-om legăna în valuri largi ca marea.* BENIUC, V. 88.

b) (Indică apartenenţa) *Limba rădecă-se întru mădularele noastre.* COD. VOR. 124/15. *Se rădicarem mărule noastre către Dumnedzeu.* PSALT. 85. *Pus-ai scîrbi în spatele noastre.* ib. 124. *Cunoscu făptura noastră.* ib. 212. *Ne grijim noi de ale trupurilor noastre.* CORESI, EV. 3. *Feaţele noastre... le spălăm cu lacrăme.* id. ib. 51, cf. 297. *Budzele noastre sînt cu noi de faţă.* DOSOFTEI, PS. 37/17. *Oameni... pedepsiţi întru a noastră limbă.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/44. *Slăbiciunea cea nedespărţită de a noastră fiinţă.* MARCOVICI, D. 4/24. *O! Ce balzam mîngăitor să întinde asupra fiinţei noastre.* AR (1839), 19²/42. *Mare foc şi potop a căzut pe capul nostru!* CREANGĂ, P. 27. *Cu străjuirea voastră, era vai de pielea noastră!* id. ib. 269. *Şi ce-i să cazi, cînd viaţa n-o pierdem în zadar, Cînd trupurile noastre sînt pietre de altar.* CERNA, P. 89. *Lacrima noastră secretă pentru dînsul e sinceră şi prietenească.* ARGHEZI, T. C. 62, cf. id. B. 10. *Metaforele se adresează tuturor simţurilor noastre.* VIANU, M. 63, cf. 64. *Vinele noastre palpită De-o sevă pe care nicicînd Strămoşii în ei n-au simţit-o.* LABIŞ, P. 54. *O şi vai de capu nost dacă plouă mereu.* ALR I 325/138. *Adam a mîncat mărul însă dinţii noştri strepezesc.* ZANNE, P. VI, 466. ✧ (Determină abstracte legate de vorbitor şi de un grup din care acesta face parte) *După veastea eresului a ei noastre credinţă vişu fariseiu.* COD. VOR. 74/24. *După acea luo-se nădeajdea toată a noastră.* ib. 88/24.

Numai de al nostruş folos grijindu-ne... şi de ajutoriia fraţilor nici un cuvînt făcînd. CORESI, EV. 320, cf. 66. *Trebuie să lucrăm împreună cu a noastră spăsenie.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/20, cf. [prefaţă] 5/3. *Să cunoască fieştecine şi nevinovăţia noastră.* ANTIM, P. XXIII. *Mare cu multă turburare iaste această viiaţă a noastră.* MOLNAR, RET. 119/15. *Icoana zilelor noastre celor trecute ni să pare ca un vis lung.* MARCOVICI, D. 3/15. *Acea întăi a noastră datorie este a rosti indignaţia (oţărirea) de care ne pătrund aceste rele lucruri.* AR (1837), 41²/34. *A noastră poziţie să întăreşte.* ib. (1839), 3¹/19. *Măreţul turn, trist martur l-al nostru trist apus.* ALEXANDRESCU, M. 10. *Ţi-a fost milă de viaţa noastră.* CREANGĂ, P. 237. *Să ne ducem în treaba noastră.* id. ib. 262, cf. 253. *Va străluci odată vremii Norocul nost' al tuturora.* GOGA, P. 11. *Nu cunoaştem o potică sau un drum mai scurt pentru ţinta noastră.* HOGAŞ, DR. I, 2. *Trăiam mai prejos de puterile noastre.* M. I. CARAGIALE, C. 74, cf. 84. *Avem fiecare scrînteala noastră, mica noastră scrîntează.* SEBASTIAN, T. 125. *Amară e viaţa noastră pînă ajungem la bătrîneţe.* SADOVEANU, O. XVII, 207, cf. 285. *O muscă anemică şi aproape sentimentală face pe pasărea singurătăţii noastre visătoare.* ARGHEZI, T. C. 27, cf. 81. *În fantezia noastră, poezia trezeşte neapărat unele imagini.* VIANU, M. 67. *Nu plînge, iubita mea, Că scrisa noastă-i aşa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 148. *Numele noaste.* ALR II 2 948/172. *Lumele noaştre.* ib. 2 948/872. *Boala împăraţilor e ca sănătatea noastră.* ZANNE, P. IV, 386. ◇ (Precedat de cuvinte cu valoare prepoziţională) *Pus-ai noi batgiocură vecirilor... înteritare şi ocare ce-su împregiurul nostru.* PSALT. 84. *Această pildă... înaintea noastră o pune.* CORESI, EV. 23, cf. 327. *Că-mpregiurul nostru sînt gata s-alearge Cu rău necuraţii.* DOSOFTEI, PS. 38/11. *Flori de tei deasupra noastră Or să cadă rînduri-rînduri.* EMINESCU, O. I, 75. *A trecut drumul pe dinaintea noastră şi a intrat iar în pădure.* CREANGĂ, P. 120. *Un uliu sus, deasupra noastră, Din aripi bate ostenit.* IOSIF, V. 58. *Cu furcile o să-i alungăm dacă vin asupra noastră.* REBREANU, R. II, 231. *Fug în urma noastră luminişuri sure.* TOPÎRCEANU, B. 12.

c) (Indică dependenţa; în legătură cu termeni care denumesc persoane considerate în raportul lor faţă de vorbitor şi de grupul din care acesta face parte) *D*[om]*nul nostru I*[su]*s H*[risto]*s.* COD. VOR. 20/12. *D*[um]*n*[e]*zeul părinţilor noştri.* ib. 42/2. *Doosprăzeace semenţe* (r u d e N. TEST. 1648) *ale noastre.* ib. 74/30. *Numele Domnului Dumnedzeului nostru mărimu-nă.* PSALT. 32. *Spre tire upuvăiră părinţii noştri.* ib. 35. *Fum batgiocură vecirilor noştri.* ib. 163. *Isus Hristos pre pămînt îmblînd, pentru spăseniia seminţeei noastre.* CORESI, EV. 96. *Să prăznuim întru această dumineacă sfinţilor şi de Dumnezeu purtători părinţi ai noştri.* id. ib. 182. *De văm lăsa datornicilor noştri, şi Dumnezeu are a lăsa noao.* id. ib. 282. *Să dăm vin a bea tatălui nostru.* PALIA (1581), 73/13. *Şi bl*[a]*g*[oslo]*viră pre Răbeca şi dziseră ei: Tu eşti sora noastră.* ib. 94/17. *Fraţii noştri sînteţi.* COD. TOD. 194. *Feciorul nostru... s-au născut orb.* VARLAAM, C. 121. *Doamne, Domnul nostru cum ţ-ai făcut nume.* DOSOFTEI, PS. 27/4. *Domnul nostru I*[su]*s H*[risto]*s.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/10. *Iată aiave să veade, că nici o povăţuitură, nici un ajutoriu, nici o luminare avem de la pămînteanii noştri.* C. CANTACUZINO, CM I, 7. *Romanii cei din Dachia, adecă strămoşii nostri ai românilor.* ŞINCAI, HR. I, 21/16. *Pribegind cu sabia în mînă, Strămoşii nostri şi cu traista în spate Îş căuta sălaşe.* BUDAI-DELEANU, T. V. 83. *Prezidentul nostru cîteva zile a fost cam bolnav.* CR (1829), 75¹/6. *Întocmirile acestui Regulament să propun la neamul nostru ca o mişcare spre drumul prefacerilor.* AR (1832), 2¹/46. *Portul cel adevărat a strămoşilor noştri.* ib. (1837), 129¹/32. *Voi urma sfintelor învăţături ale fiului tău şi mîntuitorului nostru.* MARCOVICI, D. 6/1. *Numai tu eşti Domnul şi Dumnezeul nostru.* id. ib. 7/11. *Mircea cel Bătrîn, unul din cei mai mari şi mai vestiţi voievozi ai noştri.* BĂLCESCU, M. V. 8. *Ce ar fi agiuns pămîntul acesta, dacă strămoşii noştri ar fi dormitat şi ei!* RUSSO, S. 147. *Guvernul nostru mă însărcină cu o misie.* NEGRUZZI, S. I, 67. *Cetele tartare... acest palat, Lipsind oştirea noastră, în treacăt au predat.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Gazda noastră zice...: O, priviţi-i cum visează.* EMINESCU, O. I, 101. *Voieşti s-atragi atenţia lumii noastre asupra celui mai important element al şcoalei.* CARAGIALE, O. VII, 297. *Copilaşul nostru nu mai este!* CREANGĂ, P. 177. *Să ne trăiască doamna şi împărăteasa noastră.* ISPIRESCU, L. 39. *Despre căsătoria fiicelor noastre să nu te mai sfarmi dejaba.* F (1906), 2. *Şirul scriitorilor nosti.* ib. (1906), 9. *Padişahul nostru m-a trimis la tine Să-i plăteşti tributul ce i se cuvine!* TOPÎRCEANU, P. O. 29. *Acasă, n-am găsit pe domnu inginer al nostru.* SADOVEANU, O. XVII, 455. *Nici una din valorile stilistice ale imperfectului nu a rămas necunoscută povestitorilor noştri.* VIANU, M. 226. *Cei mai mulţi oameni ai noştri dorm pe cîmp.* CAMIL PETRESCU, O. III, 184. *Ce pot face eu singurel, dacă primăraşul nostru nu voieşte.* GALAN, B. II, 8. *Un potop de informaţii... vestind în presă nişte ciudate conferinţe şi disertaţii susţinute de „distinsul nostru compatriot".* id. ib. 88. *Ilie, hai la arie, că azi începe ceata noastră să treiere.* PREDA, Î. 21. *Cadenţa industrială a României se bucură de o înaltă apreciere din partea prietenilor noştri din toate ţările socialiste.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 7/6. *Zică cine ce va vrea, Eu tot joc pe voia mea... Ori urîtă, ori frumoasă, Că e tot din viţa noastră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 359. *Aşa zice popa nost: Să nu mergi la fete-n post!* id. ib. 468. *Aşa zice popa nost, Cînd moare cel fără rost:*

Mergeți tare, Că bani n-are. MARIAN, Î. 287. *Și-a nost tînăr împărat Dimineața s-a sculat.* id. NU. 107. *Preuteasa popii nost Țese pînza fără rost.* DOINE, 44, cf. MAT. FOLK. 1 013. *Birău nost din sat.* ALR I 382/80. *Căsenii noști.* ib. 649/107. *Neamu nost.* ALR II/I h 136/47. *Ramură de-a noastă.* ALR II/I MN 70, 2 643/228. *Printru vecinu ăsta a nost, că o făcut foc, o trăbuit de ń-am sculat de la miezî nopți.* ALR II 3 012/235. *Popa nostu-i foarte-învățat și deștept.* A I 22. *Pe copilu nost l-o recutat la armată.* ib. III 2. *Birăuțul nost din sat Ar trebui ospătat C-un dărab de lemn uscat.* ANT. LIT. POP. I, 194. *Din somn la masă coconița noastră.* ZANNE, P. IV, 311. *Bună-i nora noastră, numai se uită piezișe,* se spune despre cei care găsesc cusur la toate. id. ib. 516. ◇ (Într-un context figurat) *Vîntul... mă cruță, Merge-ncet după căruță... Suflă-n foc și în ceaun, E copilul nostru bun.* ARGHEZI, VERS. 243 ◇ (În construcții cu valoare partitivă) *E un tovarăș de-al nostru.* SADOVEANU, O. XVII, 269. *Domnia ta nu ești moldovan de-ai noștri, după viersul vorbirii pari muntean.* id. ib. XVIII, 13. *Rabelais prezintă analogii cu un scriitor de-al nostru, cu Ion Creangă.* VIANU, S. 145. ✦ (Familiar; în stilul narativ; în legătură cu numele obiectului care stă în centrul atenției vorbitorului și a unui grup din care acesta face parte) Despre care am vorbit mai înainte. *Curioșii noștri se plimbau prin tabără, apoi descălecară la cortul unui colonel.* BOLINTINEANU, O. 426. *Omul nostru caută un pretext și părăsește casa stăpînului.* FILIMON, O. I, 97. *Atunci lupul nostru începe a mînca hîlpov.* CREANGĂ, P. 32. *Boierul cel bătrîn rînji: — Aha! Vra să zică s-a întors de la Botoșani Arvinte al nostru?* SADOVEANU, O. XIV, 73. *Scriitorul nostru n-apucă să-și trăiască bine începutul unei reputații oarecare și dispare subit.* ARGHEZI, T. C. 60. *Călătorul nostru își luă rămas bun.* TUDORAN, P. 13. ✦ (În legătură cu unele nume de colectivități, de ținuturi etc., raportul de dependență se analizează invers) *Așezată la porțile împărăției și în trecătoarea barbarilor, Dacia noastră mai mult de opt seculi îi văzu trecînd.* BĂLCESCU, M. V. 6. *Noi avem să dăm noțiuni poporului nostru, ca să cugete.* EMINESCU, S. P. 15. *În frumoasa noastră țară, luna florilor sosește.* BELDICEANU, P. 53. *Mitreo, se apropie și pentru țara noastră eliberarea.* SADOVEANU, O. XVII, 282. *Țara noastră pășește în primele rînduri ale forțelor păcii și progresului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 375. *Studiile despre stilul operelor literare au dobîndit o anumită dezvoltare în mișcarea științifică mai nouă a țării noastre.* VIANU, M. 121. *Tu, pămînt al țării noastre, pătimaș cuprins în palmă, Încălzit cu buze aspre de tot neamul lui Ion.* LABIȘ, P. 58. *Istoria țării noastre este analizată de pe pozițiile științifice ale materialismului istoric.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 4, 50. *Realizarea multiplă — țelul societății noastre.* SCÎNTEIA, 1967, nr. 7 569. *Cronica luptelor poporului nostru pentru libertatea națională și socială.* ib. *D-ar fi pîinea cît de bună, Tot se face clei în gură, Deacă e-n țeara străină: Mai bine pîine mai proastă, Să se zică-n țeara noastă!* TEODORESCU, P. P. 285. *M-or dus neamuri molăraiul și la tîrgu nost, la Fibiș.* BL XIII, 116. *Asta-i satu nost.* ALR I 378/85. *Moșcian din satu nost.* ib. 444/79. *În părțile noasce.* ALR II 2 494/76. *În ținutu nostu.* ib. 2 494/141. *Cei mai mulț oameni din satu nost iestă-n stare bună.* ib. 3 015/53.

2. (Cu valoare subiectivă) Care este spus, împlinit, săvîrșit de vorbitor și de un grup din care acesta face parte. *Păcatele noastre însuși rădică spre trupul său.* COD. VOR. 150/22. *Curățește păcatele noastre.* PSALT. 164. *Priimit va fi de Dumnezeu postul nostru.* CORESI, EV. 50, cf. 68. *Cu ale noastre bure lucrure să proslăvească-se numele slaveei tale* (a. 1619). CUV. D. BĂTR. II, 122/19. *Faptele noastre să vor ceti înainte a toată lumea.* VARLAAM, C. 50. *Să roagă lui D[u]mn[e]dzeu pentru noi și ne văd pre noi și toate trebile noastre.* CHEIA ÎN. 1r/16. *Acestea ce zisem pînă aici, pentru alții doară să par că am ieșit din vorba noastră.* C. CANTACUZINO, CM I, 28. *Această socoteală cu adevăratu este minunată, dară totuș nu să împrotivește socotelii noastre.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Virtutea... la bătrînețe ne mîngîie, arătîndu-ne... bunele urmări a dreptelor noastre lucrări.* MARCOVICI, C. 5/3. *Mustrări... potrivite cu greșalele noastre.* id. D. 4/22. *În Africa, domnilor mei, statornicia jărtvelor noastre au aflat a lor mulțămită.* AR (1839), 3¹/15. *Elipsa face ca vorbirea noastră să fie și mai scurtă, dar și mai vie.* IORDAN, G. 235. *În șoaptele pădurii, poate că te-am sărutat, Ascultînd ecoul rece, înspre toamnă friguroasă, Ce-aducea-ntîlnirii noastre un adio-ndepărtat.* BACOVIA, O. 107. *Formarea limbilor și a reprezentărilor noastre mitice.* VIANU, M. 36. *Să-ți aduci bine aminte De ale noastre cuvinte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 118. ✦ (Ca plural al modestiei, folosit de autori, oratori etc.) Meu **(II 2).** *Cartea noastră este în același timp o istorie a limbii române.* ROSETTI, I. L. R. I, 6. *Cercetarea noastră se găsește... în punctul în care deosebirea categoriilor formale ale metaforei a devenit posibilă.* VIANU, M. 96.

3. (Cu valoare obiectivă) *Vărsați înrainte lui inrima vroastră că D[u]m[ne]dzău e agiutoriul nostru.* PSALT. HUR. 51r/21. *Ieșiră întru tănpirul nostru.* COD. VOR. 100/15. *Uiți... grija* (a s u p r i r e a B) *noastră?* PSALT. 85. *Tu vei veni întru ajutorul nostru.* MARCOVICI, D. 17/3.

— Pl.: *noștri, noastre* și (popular) *nostri, noaștre.* — Și: (învechit și popular) **nost, noástă, nóstă** (pl. și *nosti, noaște*), (regional) **noăste, noástre,** (învechit, rar) **nóstruș** pron. pos., adj. pos.

— Lat. **noster, nostra.**

NÓSTRUŞ pron. pos., adj. pos. v. **nostru.**

NOT s. n. (Învechit şi regional) Înot. *Not îmi noată Cerb stretin.* TEODORESCU, P. P. 61. ◇ Loc. adv. **În not** sau **cu (ori a, de-a) notu** = înotînd. *Trecea înapoi Nistrul cu notul calului.* ŞINCAI, HR. II, 127/28. *Au trecut în not, încît fără pierdere de vreme s-au aflat de acea parte.* DRĂGHICI, R. 167. *Să trecem în not apa Mării Negre.* TEODORESCU, P. P. 57. *Şi-o trecut a notu şi cele trei mări.* ŞEZ. IX, 20.

— Pl.: *noturi.*

— Postverbal de la **nota²**.

NOTÁ¹ vb. I. Tranz. **1.** (Folosit şi absol.) A însemna în scris pe ceva, în ceva, undeva; a înregistra, a înscrie, a consemna, a scrie, (învechit) a notifica **(2)**. Cf. NEGULICI, POLIZU, ANTONESCU, D., BARCIANU, V., LM. *Notează-n cartea vremii Filozoful proletar: Greve.* BACOVIA, O. 137. *Să-şi dea seama de ce se petrece în jurul lor şi să noteze reflecţiile lor.* OPRESCU, I. A. III, 33. *Secretara ieşi notîndu-şi numele din mers.* V. ROM. martie 1954, 11. *Mă uitam că tot notezi şi notezi, de parcă ai vrea să copiezi întreg registrul.* ib. februarie 1955, 231. *Se căuta după creion şi carnet să noteze.* T. POPOVICI, SE. 199. ◇ Refl. pas. *Pe rondelă se notează, de obicei, încărcătura cartuşului.* STOICA, VÎN. 39. *Numărul de ordine se notează cu z.* CHIM. AN. CALIT. 13, cf. 72.

2. A arăta, a indica, a semnala; a sublinia, a remarca, a observa, a reţine; (învechit) a notifica **(3)**. Cf. LM. *Trebuie să notăm aici o particularitate care arată cît de adevărat l-a simţit autorul nostru pe Ion.* GHEREA, ST. CR. II, 171. *De notat, de la început, este că literele dintr-o casă nu trebuie culese niciodată pînă la sfîrşit.* ROMANESCU, ZEŢ. 21. *Să notăm, în treacăt, unele aspecte din ce era Oborul cu ani în urmă.* ARGHEZI, B. 103. *Odobescu... uită rareori să noteze temperatura mediului natural pe care-l descrie.* VIANU, M. 200. *Aspectele lumii sensibile notate de poet prin epitetele sale se diferenţiază.* id. S. 30. *Să notăm... unul din mijloacele de care se foloseşte povestitorul.* L. ROM. 1953, nr. 3, 67. *Notăm că la acest tip de sol, recolta maximă nu atinge nivelul recoltelor maxime de pe alte tipuri de soluri.* AGROTEHNICA, II, 884. ◇ Refl. pas. *Să se noteze bine că principii moldoveni... o considerau mai mult ca un ce precariu.* HASDEU, I. C. I, 9.

3. (Complementul indică elevi, studenţi, unii funcţionari etc.) A pune un calificativ, a aprecia cu ajutorul notelor **(I 5)** sau al calificativelor; a clasifica după însuşirile dovedite, după capacitate etc. *Fiindcă băgasem în „maşina de palme" pe un funcţionar..., am fost pedepsit cu „garda pieţei", notat rău în memoriu şi permutat în reg. 11.* SANDU-ALDEA, A. M. 65. *V-am notat pe toţi bine, cît se poate de bine.* BRĂESCU, A. 260. *Eram... un funcţionar superior bine notat, în Ministerul de Finanţe.* SADOVEANU, O. XIV, 310. *Era băiat bun şi bine notat de profesori.* C. PETRESCU, C. V. 105.

4. A marca (cu un semn), a însemna prin simboluri (cifre, litere etc.). Cf. NEGULICI, POLIZU, LM. *Am notat prin subliniări deosebitele-mi stări de emoţie ce mi-au cauzat acele rînduri.* CARAGIALE, O. VII, 5.

— Prez. ind.: *notez.*

— Din fr. **noter**, lat. **notare**, it. **notare.**

NOTÁ² vb. I. Intranz. (Învechit şi regional) = **înota.**

1. (Despre fiinţe) A se menţine şi a înainta la suprafaţa unei ape prin mişcări ritmice ale (mîinilor şi) picioarelor; a înota. *Noată-şi noată bou sur.* MÎNDRESCU, L. P. 212. *Mulţi notară şi ieşiră, Cei mai mulţi însă pieriră.* RETEGANUL, TR. 74, cf. ZANNE, P. IV, 391. ◇ (Figură etimologică) *Not îmi noată Cerb stretin.* TEODORESCU, P. P. 61.

2. (Despre nave sau, p. ext., despre oamenii de pe nave) A naviga, a pluti. *Se nutămu noi întru Italia.* COD. VOR. 82/30. *Nota cu corăbiile pre sînul mării.* DOSOFTEI, V. S. februarie 59ᵛ/2. *Auzind corăbierii răcnetul copilei... au notat spre mal către copilă.* SBIERA, ap. TDRG.

— Prez. ind.: *not.* — Şi: (învechit) **nutá** vb. I.

— Lat. **notare.**

NOTÁBIL, -Ă adj. Care este vrednic de a fi luat în seamă, de a fi subliniat, remarcat, reţinut; remarcabil, însemnat, important. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI. *S-au găsit proporţii notabile de aceste substanţe.* MARIN, PR. I, 83/30, cf. POLIZU. *Una din cele mai notabile particularităţi ale geniului său este tactica cea sigură şi delicateţa cu care ştiu... a conduce scrierile sale.* FILIMON, O. II, 304. *O schimbare notabilă.* MAIORESCU, CR. II, 143. *Orice om practic... va declara, cu sinceritate, că legea astfel cum e formulată nu este aplicabilă... şi că-i trebuie modificaţiuni notabile.* ODOBESCU, S. III, 345. *Mai adeseori venea celălalt şi, lucru notabil, cînd venea acesta, nu mai pătrundea în casă nimeni.* GALACTION, O. 306. *Literatura rusă a exercitat o înrîurire notabilă mai ales asupra scriitorilor moldoveni.* V. ROM. februarie 1960, 138. ✦ (Adverbial) În mod remarcabil. Cf. SCRIBAN, D. ✦ (Substantivat, m., mai ales la pl.; adesea ironic) Notabilitate **(2)**. Cf. STAMATI, D. *Unii dintre notabili suferind de astă patimă.* CALENDAR (1855), 74/21, cf. ANTONESCU, D., BARCIANU, V., LM. *Pe trotuarul cafenelii... stau notabilii oraşului — reprezentanţii judeţului în vacanţă parlamentară, membrii tribunalului, funcţionari de la prefectură.* CARAGIALE, O. I, 29. *Aga venea în fruntea notabililor.* BRĂESCU, A. 229. *Schimbase cîteva opinii de cea mai mare importanţă cu notabilii satului.* SADOVEANU, O. XIV, 188. *Puţin îi păsa lui de ce spun şi de ce fac vechilii şi*

notabilii comunei. V. ROM. februarie 1954, 20. *S-au adunat, îmbrăcaţi în redingote negre, cu tricolor pe piept, notabilii oraşului.* PAS, L. I, 289.

— Pl.: *notabili, -e.*

— Din fr. **notable,** lat. **notabilis.**

NOTABILITÁTE s. f. **1.** (La sg.; în dicţionarele din trecut) Însuşirea de a fi notabil; însemnătate, importanţă. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, ANTONESCU, D. *Notabilitatea acelor evenimente.* LM, cf. ŞĂINEANU, D. U.

2. (Mai ales la pl.) Personaj de seamă, personalitate cu situaţie socială importantă, cu prestigiu, cu vază; notabil. *Marele prinţ... îşi petrece până acum în London, cercetînd notabilităţile şi frumseţile acestuia.* GT (1839), 82[2]/46. *Notabilitatea locală e boierul Rucăreanu.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 5. *Cungiurat de... notabilităţile ţerei.* CALENDAR (1853), 84/23. *Notabilităţile politice.* ROM. LIT. 122, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., LM. *Acest elegant stabiliment public... este tocmai locul public de predilecţiune al tuturor notabilităţilor.* CARAGIALE, O. V, 342. *Se aşează în fundul sălei, în mijlocul notabilităţilor.* BART, E. 145. *După dric sînt toate notabilităţile oraşului.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, Î. 73. *Nu pot să străbat aşa, la ora asta, oraşul. Sînt notabilitate. Mă cunoaşte toată lumea.* STANCU, R. A. V, 294. *Mătuşa Emilia credea că la liceu premianţii trebuiau să fie în mod obligatoriu copiii notabilităţilor: ai generalilor, avocaţilor, inginerilor.* T. POPOVICI, S. 137. *Tot cheful notabilităţilor adunate la crîşma lui Codîrlă se ducea pe gîrlă.* V. ROM. februarie 1954, 18. *Aproape toate notabilităţile oraşului erau pe vasul său.* ib. februarie 1956, 58. *Se crede obligat de notabilităţile orăşelului să se ralieze la o sentinţă contrarie convingerilor sale.* ib. iulie 1960, 158.

— Pl: *notabilităţi.*

— Din fr. **notabilité.**

NOTÁR[1] s. m. **1.** (Învechit) Persoană care rezolva lucrările şi corespondenţa privată a cuiva (în calitate de angajat particular al acestuia); secretar, (învechit şi regional) notarăş **(1).** V. l o g o f ă t, d i a c, p i s a r, s c r i i t o r, c a n c e l a r i s t. *Sv*[i]*nţii m*[u]*cen*[i]*ci şi notarii Marchian şi Martirie.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 85[v]/32. *Pavel... a fost din Solun, fiind notarie şi iscălitoriu... sv*[î]*ntului patriarh.* id. ib. noiembrie 109[v]/22, cf. N. COSTIN, LET. II, 73/34, BUDAI-DELEANU, LEX. ✦ S p e c. Persoană însărcinată cu lucrările de secretariat ale unei adunări, ale unui sinod etc. *Apoi s-a aclamat notar al adunării dl. dr. Nicolae Popovici.* F (1900), 586. *Notarii au datorinţa a face protocoalele sinodului.* ap. PUŞCARIU, L. R. I, 415.

2. (În vechea organizare administrativă) Reprezentant al puterii centrale în comune, exercitînd de obicei atribuţii de şef al poliţiei şi de secretar comunal; (regional) notarăş **(2).** Cf. BARCIANU, V., LM, DDRF. *Intrară veseli în curtea notarului.* AGÎRBICEANU, A. 106. *Notarul se încrunta la oameni.* id. S. P. 30. *Cîrciumarul, Învăţătorul, Popa Şi notarul... Se ceartă pe un scaun vacant de deputat.* MINULESCU, V. 134. *Au găsit pe primar şi pe notar fumînd.* SADOVEANU, O. X, 613, cf. III, 30. *Notar comunal.* NOM. PROF. 67. *Trebuie să întreprindem ceva, spune notarul.* STANCU, D. 114. *Avea... notarul doi băieţi.* BENIUC, V. 36. *Şi-a scris această epistolie notarele, întocmai după grăirea soţiei tale.* CAMILAR, N. I, 403. *Notarul încuviinţă pungindu-şi gura a mare admiraţie.* GALAN, B. I, 286. *Notarul cel suspendat din notărie.* id. ib. II, 158. *Primarul şi notarul îl respectau din cale afară.* T. POPOVICI, SE. 130, cf. 73. *Cu notariu-s mănios, El scrie cartea pe dos.* DOINE, 29. *Carte mîndrii nu-i pot face, Că notariul nostru zace.* ŞEZ. III, 57. ◇ *Notar consistorial* = persoană însărcinată, în vechea administraţie bisericească, cu lucrările de secretariat. Cf. NOM. PROF. 74. *Notar cercual* = persoană care se ocupa, în vechea administraţie bisericească, cu lucrările juridice. Cf. F (1903), 156.

3. (În vechea organizare administrativă) Funcţionar public învestit cu atribuţia de a întocmi şi de a autentifica unele înscrisuri, de a legaliza semnăturile, de a elibera copii legalizate, certificate de moştenitor etc.; (regional) notarăş **(3).** *Celor ce vor fi luate despre acestea cărţi... dacă vor fi iscălite de vro faţă bisericească în deregătorie pusă sau de vrun notariu public, tocma aceeaşi credinţă să li se dea* (a. 1699). ap. ŞINCAI, HR. III, 188/19. *Au fost notariu public în Sibiiu.* id. ib. I, 251/9, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, NEGULICI, STAMATI, D., POLIZU, ANTONESCU, D., PONTBRIANT, D. *Ioan Gliţe notar diplomat.* F (1906), 11.

4. (De obicei în sintagma *notar de stat)* Funcţionar care îndeplineşte atribuţii ce intră în competenţa unui notariat de stat. *Notarul de stat poate face singur inventarierea sau să delege pe secretarul biroului de Notariat de stat.* BO (1953), 4.

— Pl.: *notari.* — Şi: (învechit, rar) **notărie,** (regional) **notáriu** (pl. *notarii)* s. m., **notárele** s.m. art.

— Din lat. **notarius,** germ. **Notar,** fr. **notaire.**

NOTÁR[2] s. m. (Neobişnuit) Persoană care consemnează, care înregistrează, care înscrie. *Cîţiva cronicari din cea mai săracă specie, notari fără înţelegere şi adesea fără judecată ai evenimentelor.* IORGA, L. II, 1.

— Pl.: *notari.*

— **Nota**[1] + suf. *-ar.*

NOTARAŞÍŢĂ s. f. v. **notărăşiţă.**

NOTÁRĂŞ s. m. **1.** (Învechit, mai ales în Transilv. şi prin Ban.) Notar[1] **(1).** *Pomenirea*

sfinților mucenici Marchian și Martirie, notareșii. MINEIUL (1776), 150[v2]/10, cf. KLEIN, D. 388, LB. ✦ S p e c. Persoană însărcinată cu lucrările de secretariat ale unei adunări, ale unui sinod etc. *Aceasta am giu[de]cat noi săb[o]rul preaoțesc. Eu, notareș săb[o]r[u]lui mare, protopop Ionașcu Vinețeanul* (a. 1738). IORGA, S. D. XIII, 208. *Popa Șandru Mărginean, notareș săborului* (a. 1765). id ib. 132, cf. 173.

2. (În vechea organizare administrativă din Transilv.) Notar[1] **(2).** Cf. CALENDARIU (1844), 70/25. *Fără mine, nici popa nici notarășul nu pot face nimica.* F (1886), 343, cf. DDRF. *Într-una din dimineți, domnul notarăș ieși cu vestea.* F (1903), 20. *S-or pus cu carul pe mine... notarășul, primarul, casirul.* T. POPOVICI, S. 147. *De ce să mă duc... la notarăș, ori la derector, ori la popa, și să mă rog.* id. SE. 152. *Doară dă Dumnezeu — zicea ea — și iese din el barem un scriitoraș la cănțălărie la domnul notăraș.* BENIUC, M. C. I, 69. *Toată fruntea satului, primarul... și notărașul era acolo.* RETEGANUL, ap. CADE. *Pentru badea oacheșu M-a bătut notarișu.* DOINE, 273. *Cărărușă la pîrlaz Bătută de-un primăraș; Frunză verde iarbă mare, Notărașu-i în carare.* ȘEZ. VIII, 28. *Cer apoi voie de la popă, ghirău și notareș să le deie slobozenia.* PAMFILE, CR. 162. *S-o dus cu racii la solgăbirău de la domnu notarăș.* CANDREA, Ț. O. 27. *Astăz o loat notarășu vit'ele și l'i-o dus la Hațăg.* DENSUSIANU, Ț. H. 93. *Pă la Alba Iulie... am găsit la on notarăș... o șireadă d'e paie.* BL II, 218 ✦ S p e c. (În vechea administrație bisericească) Persoană însărcinată cu lucrările de secretariat ale consistoriului, ale eparhiei etc. *Popa Iacov Lăcătușu... notariuș eparhii*[i] *Făgăraș* (a. 1786). IORGA, S. D. XIII, 126. *Acest triodion iaste a lui Dimitrie Popp, protopopului Aiudului, precum și a scaunului Ariiașului și notareșului s*[fîntului] *consistorium* (a. 1813). id. ib. 97. *Pap Imrea, ... notariuș* (a. 1824). id. ib. 45. *Ce vrei să te faci acum? calvin? păpistaș? popă? notarăș?* SLAVICI, O. I, 89.

3. (În vechea organizare administrativă din Transilv.; și în sintagmele *notarăș împărătesc, notarășul țării)* Notar[1] **(3).** *Au venit și un notareș împărătescu și au scris tot ce s-au aflat: bani, scule și altele* (a. 1743). IORGA, B. R. 336. *Balmagi Procopie, notarișu locului* (a. 1786). id. S. D. XII, 238. *Gheorghie Pătraș, notariș* (a. (1838). id. ib. 216. *Notarășu țării.* MAT. DIALECT. I, 83.

— Pl.: *notarăși.* — Și: (învechit și regional) **notáreș,** (învechit) **notáriuș,** (regional) **notáriș, notárîș** (VAIDA), **notăráș, notărîș** (id.), **nătáriș** (BL III, 174), **nătariáș** (com. din TIMIȘOARA) s. m.

— Din magh. **nótárius, notarus.**

NOTÁRE[1] s. f. Faptul de a n o t a [1].

1. Însemnare, înregistrare, consemnare, notație **(1).** Cf. n o t a [1] **(1).** Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., ALEXI, W. *Au adus în notarea graiului viu aceeași preciziune a auzului, aceeași intuiție exactă a sintaxei vorbite, a vocabularului ... care ne uimesc în proza lui Caragiale.* VIANU, A. P. 134. *Multe din imaginile cele mai evocatoare ale poetului sînt obținute prin notarea unui epitet.* id. S. 38, cf. id. M. 198. ✦ Mențiune privitoare la unele fapte juridice sau la drepturi personale, care se trece în cartea funciară, referitor la drepturile reale imobiliare înscrise în acea carte. V. i n t a b u l a r e. *Transcrierea și înscrierea actelor în registrele respective și notarea sau intabularea lor în cărțile funciare se vor face numai după simpla cerere scrisă a Băncii de credit.* LEG. EC. PL. 232, cf. DER.

2. Calificare, apreciere cu ajutorul notelor **(I 5)** sau al calificativelor; notație **(2).** Cf. n o t a [1] **(3).** *Caiet pentru notarea elevilor.*

3. Indicare, marcare, reprezentare prin semne grafice, simboluri etc.; notație **(3).** Cf. n o t a [1] **(4).** *Actuala ortografie a Academiei nu mai prevede notarea accentului.* IORDAN, G. 35.

4. Luare de note **(I 1);** p. e x t. notă **(I 1).** *Textul prezent va fi complectat... cu alte multe notări.* ARGHEZI, B. 14. *Scoase... carnetul, îl răsfoi și-l desfăcu acolo unde-și făcuse notările.* MIHALE, O. 78.

— Pl.: *notări.*

— V. **nota[1].**

NOTÁRE[2] s. f. (Învechit) Înotare, înot; faptul de a naviga, de a pluti. *Nu numai tarului și corabiei, ce și sufletelor noastre va să fie nutarea* (v î n s l a r e a N. TEST. 1648). COD. VOR. 86/13.

— Pl.: *notări.* — Și: **nutáre** s. f.

— V. **nota[2].**

NOTÁRELE s. m. art. v. **notar[1].**

NOTÁREȘ s. m. v. **notarăș.**

NOTARIÁL, -Ă adj. Care este făcut de un notar[1] **(3, 4)** sau de notariat; care se referă la notar[1] sau la notariat, care ține de notar[1] sau de notariat. *Acte notariale.* LM. *Stăruiam... pe lîngă veneratul meu unchi ca să facă un act notarial asupra intențiunilor sale.* SBIERA, F. S. 396, cf. BARCIANU. *Decretul nr. 40... privitor la procedura succesorală notarială.* BO (1953), 13. *Activitatea notariatului de stat se desfășoară prin birouri notariale de stat, raionale și regionale.* PR. DREPT, 830. *Notariatul de stat avînd în competența sa și... urmărirea notarială.* JN 1959, 1 159. *Se va urmări acordarea dreptului de a îndeplini acte notariale tuturor comitetelor executive ale consiliilor populare orășenești și comunale.* RL 1968, nr. 7 274.

— Pronunțat: *-ri-al.* — Pl.: *notariali, -e.*
— Din fr. **notarial.**

NOTARIÁT s. n. **1.** Funcția și activitatea notarului[1] **(3)** sau a autorității însărcinate cu redactarea, autentificarea, legalizarea și eliberarea unor acte, contracte, certificate, copii etc. V. n o t ă r i e. Cf. I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D. *Lucrările de notariat săvîrșite în cursul anului 1868 sînt: 25 executări silite, 17 sechestre.* I. IONESCU, P. 191, cf. BARCIANU, V., LM, ALEXI, W. *În zadar, nu-i plăcea notariatul și pace.* REBREANU, I. 62.

2. (În vechea organizare administrativă) Instituție publică în care se întocmeau, se legalizau, se autentificau etc. unele înscrisuri, se eliberau copii etc. *Se va propune revizia legilor atingătoare de notariat.* CR (1836), 30[1]/57, cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., ALEXI, W. ◇ *Acte de notariat* = acte întocmite de un notar[1] **(3)** sau de notariat **(2).** *Dăianu făcea și acte de notariat.* F (1900), 578. *Actele de notariat, actele cari se vor prezenta înaintea instanțelor sînt prevăzute cu semnătura și sigiliul părții interesate.* BUL. COM. IST. I, 35. *Secție* (sau *tribunal*) *de notariat* = secție a unui tribunal care se ocupa cu înregistrarea, legalizarea și autentificarea actelor. Cf. DDRF, CADE.

3. (În sintagma) *Notariat de stat* = organ de stat care îndeplinește acte menite să înlesnească persoanelor constatarea raporturilor lor juridice, asigurîndu-le ocrotirea intereselor și exercițiul drepturilor civile. *Actul constitutiv și statutul, aprobate de adunarea generală de constituire, vor fi autentificate de notariatul de stat.* BO (1954), 585. *Notariatul de stat... are importante atribuții de procedură civilă nelitigioasă, avînd drept scop să ajute cetățenii... în întocmirea înscrisurilor constatatoare ale raporturilor lor juridice.* PR. DREPT, 830. *Notariatul de stat avînd în competența sa și alte probleme ca: certificarea unor fapte incontestabile, efectuarea procedurii succesorale.* JN 1959, 1 159. *O serie de atribuții notariale revin și organelor locale ale puterii de stat din comunele și orașele în care nu funcționează notariate de stat.* RL 1968, nr. 7 274.

— Pronunțat: *-ri-at.* — Pl.: *notariate.*
— Din fr. **notariat,** germ. **Notariat.**

NOTÁRIE s. m. v. **notar[1].**

NOTÁRIȘ s. m. v. **notarăș.**

NOTÁRIU s. m. v. **notar[1].**

NOTÁRIUȘ s. m. v. **notarăș.**

NOTÁRÎȘ s. m. v. **notarăș.**

NOTÁȚIE s. f. **1.** Însemnare, înregistrare, consemnare, notare[1] **(1);** p. e x t. remarcă, observație, constatare (scrisă); foaie scrisă, text scris care conține însemnări, observații, constatări. *Au scos... toate... notațiile și le puse înaintea sa.* ȚICHINDEAL, A. M. 31/9, cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W. *Observația justă a amănuntului se înregistrează în notații tot atît de juste.* LOVINESCU, C. VIII, 34. *Căutam să fiu, în notațiile mele, amănunțit,... ascuțit, original.* GALACTION, O. 16. *Continua să-și scrie zilnic notațiile, ca și înainte.* TEODOREANU, M. II, 288. *Poetul ne surprinde prin adevărul neașteptat al notației sale.* VIANU, S. 30. *Un eveniment atît de important nu poate fi redat prin notații fugare.* CONTEMP. 1953, nr. 375, 3/3. *Poezia de notație zilnică... depășește cu mult sfera ocazionalului.* ib. 1958, nr. 590, 3/3.

2. Calificare, apreciere cu ajutorul notelor **(1 5),** al calificativelor; notare[1] **(2).** *Notațiunea elevilor după meritul ce au.* LM.

3. Indicare, marcare, reprezentare prin semne grafice, simboluri etc., n o t a r e[1] **(3);** p. e x t. semn grafic, simbol etc. prin care se notează ceva. *Notație himică.* MARIN, PR. I, XXXIV/7. *Notațiune algebrică.* LM, cf. STOILOV, T. F. 196, VRĂNCEANU, G. D. II, 153. *Iată cele mai însemnate din aceste notații.* „A" *înseamnă zona cu ploi...* „B" *înseamnă zonele de climă secetoasă.* AGROTEHNICA, I, 257. *Se mai pot folosi notațiile n/2, n/5.* CHIM. AN. CALIT. 26. ✦ S p e c. Sistem de reprezentare grafică a sunetelor muzicale și a diferitelor raporturi dintre ele. Cf. NEGULICI, LM, TIM. POPOVICI, D. M. [Cantemir] *scrise... un tratat despre muzică în turcește...*, *popularizînd astfel noul său sistem de notație ce deveni de uz comun.* IORGA, L. I, 335.

— Pl.: *notații.* — Și: (învechit) **notațiúne** s. f.
— Din fr. **notation,** lat. **notatio, -onis.**

NOTAȚIÚNE s. f. v. **notație.**

NÓTĂ s. f. **I. 1.** Însemnare, indicație, comentariu, remarcă în scris (publicată) asupra unei chestiuni, asupra unui fapt; text scris care conține o însemnare, o indicație, un comentariu etc. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C., VIDA, GRAM. 2/29. *Jurnalul de Frankfort din 11 ghenari cuprinde următoarele două note.* AR (1834), 57[1]/30, cf. VALIAN, V., IARCU, D. S. II, 438/29, STAMATI, D. *Iacă notele ce am crezut că ar putea sluji oarecum ca sfaturi pentru căutarea frumuseței.* F (1897), 51. *Dar de ce... poetul... Să mai lase pe hîrtie ca să treacă-al său condei, Ce fixează note de aur pe al foilor temei?* MACEDONSKI, O. I, 128. *Notele privitoare la viața intimă a lui... Turghenieu sînt destul de restrînse.* SADOVEANU, E. 233. ◇ E x p r. (Calc după fr. *prendre note*) **A lua notă** (de ceva) = a afla (ceva); a înregistra, a reține (ceva); a ține seamă (de ceva). *E o plăcere să iai notă despre apariția unui astfel de volum de cîntece.* F (1900),

612. *Abia luam notă, cu mijloacele de cunoaştere periferică, de această întîlnire.* CAMIL PETRESCU, U. N. 184. *Îl privi dreaptă. . ., fără să ia notă de dorinţa lui.* id. N. 106. *Bălcescu ar fi vrut ca guvernul să lucreze în linişte, fără spaimă, fără să ia notă năucit de situaţia de la hotarele ţării.* id. O. II, 618. ✦ (La pl.) Însemnări rezumative scrise în timpul (sau după terminarea) lecturii unei cărţi, unui articol etc.; scurte notări făcute în cursul unei şedinţe, audierii unei conferinţe, unei lecţii etc.; notiţe **(1)**. *De vei avea vreme, ia note tot despre acea epocă.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 609. *Studenţii luau note pe care le completau în urmă.* BRĂESCU, A. 206. *Am luat tot timpul note despre cele văzute.* STANCU, U.R.S.S. 5. ✦ (La pl.) Titlu nepretenţios dat unor însemnări sau reflecţii literare scrise (şi publicate) cu privire la o călătorie, la un eveniment istoric, un fapt etnografic etc., redate, de obicei, în formă narativă; comentarii, notiţe **(1)**. *Am început chiar a citi. . . notele despre vînătoare coprinse în „Onomasticonul" lui Iuliu Polux.* ODOBESCU, S. III, 61. *Voi începe zilele acestea să-mi public notele de călătorie.* STANCU, U.R.S.S. 80.

2. (Mai ales la pl.) Adnotare la un text literar sau ştiinţific (tipărit), cuprinzînd lămuriri sau informaţii suplimentare de amănunt ori asupra unei probleme ridicate de acel text, referinţe bibliografice etc., trecută în josul paginii, la sfîrşitul sau (mai rar) la începutul volumului adnotat; (rar) notiţă **(2)**. *Engel scrie apoi, în note, că pentru aceasta au dăruit atunci lui Radul IX Alvintul.* ŞINCAI, HR. II, 174/22. *M-au ajutat să-mi împodobesc traducerea cu note interesante şi pentru patria mea.* PLEŞOIANU, T. IV, 109/32, cf. 105/26. *Scrierile sale. . . sînt:. . . 1. Despre pluralitatea lumelor, cu note. Tipărit la Petersburg. 2. Istoria lui Iustin.* NEGRUZZI, S. II, 157. *Şi te-o strînge-n două şiruri, aşezîndu-te la coadă, În vro notă prizărită, sub o pagină neroadă.* EMINESCU, O. I, 134. *Se impune. . . reeditarea, cu note critice, a unora dintre operele de seamă ale lingviştilor.* CL 1957, 20.

3. (Şi în sintagma *notă diplomatică*) Comunicare oficială scrisă, prin care un stat se adresează unui alt stat, expunîndu-şi punctul său de vedere într-o anumită problemă. *Cesarocrăiasca agenţie, prin nota ce au dat la acest departament, au făcut arătare* (a. 1793). URICARIUL, XI, 314. *S-au făcut cunoscut prin notă cinstitu gheneral consulatu rosienescu, să-l mai înştiinţeză* (a. 1814). ib. II, 4. *Au priimit marele cancelariu şi înştiinţare de la general consulat din Iaşi că au dat o notă către divanul Moldovei* (a. 1820). ib. I, 263. *Note diplomatice.* AR (1829), $46^2/29$. *Am încredinţat secretariului de stat. . . notele ce nu de mult ni s-au trimis de către rezidentul franţuzesc.* ib. (1830), $2^1/23$. *S-a întîmplat o schimbare de note neplăcute între lordul Palmerston şi ministrul pricinilor din afară al Franţii.* CR (1832), $3^1/22$. *Anglia ar fi îndreptat către Belgia o notă, mustrînd aspru a ei scopos de război.* AR (1839), $15^2/28$. *Cinstita. . . aghenţie prin nota de la 11 (23) ale curgătoarei luni cu no. 685 încunoştiinţează secretariatului că. . . este îndatorată a adresa mulţumiri.* BULETIN, G. (1844), $98^1/5$. *Consimte, în sfîrşit, să transmită ambasadorului englez la Constantinopol. . . o notă în care enumera nemulţumirile. . . contra Porţii.* GHICA, S. 122. *Un avînt revoluţionar asupra căruia consulul au trimes mai multe note.* ALECSANDRI, T. 1 396. *O notă a lordului Salisbury (numit ministru de externe. . .) dă tuturor nemulţumirilor cea mai energică expresie.* MAIORESCU, D. II, 117, cf. SCÎNTEIA, 1951, nr. 2 918. *Notele diplomatice sînt trimise de şefii reprezentanţelor diplomatice sau ai ministerelor.* DER. ✦ Comunicare făcută, de obicei, în scris de o instituţie; adresă, înştiinţare. *La nota cu no. 120. . . jos-iscălitu răspunde* (a. 1817). DOC. EC. 178. *Trebuie să ne ajuţi să trimitem o sumă de note telefonice. . . Note de o importanţă covîrşitoare.* GALAN, Z. R. 132.

4. Socoteală scrisă cuprinzînd sumele pe care cineva trebuie să le achite pentru obiectele cumpărate, pentru consumaţii, servicii etc. *Cît pentru piepteni, le-am făcut eu căpătîi şi, după nota ce mi-ai dat-o, eu sînt dator a-ţi răspunde ban*[i] (a. 1807). IORGA, S. D. XII, 164, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Iată nota. . . — Socoteală veche: douăzăci de galbini.* ALECSANDRI, T. I, 71. *Toate notele d-tale le voi plăti, fără ca să le conzult.* F (1906), 31/1. *Cînd mergeam înainte, în grup, plăteam eu nota totdeauna.* CAMIL PETRESCU, U. N. 96, cf. 185. *Îşi aminti că nota la hotel e neplătită de două luni.* C. PETRESCU, A. 387. *Au început notele la hotel în întîrziere, portarul purtîndu-se obraznic.* id. Î. II, 238. *Nota la florar se ridică în fiecare săptămînă la zeci de mii de lei.* SEBASTIAN, T. 354. ✧ *Notă de plată* = document prin care se dispune plata unei sume de către o persoană fizică sau juridică, în numerar sau prin virament, din contul ei disponibil. Cf. DER. *Notă de comandă* = document emis de client către furnizor, prin care se cere livrarea unei anumite mărfi, prestarea unui anumit serviciu sau executarea unei lucrări determinate. *Cînd furnizorul este de acord cu nota de comandă..., confirmarea scrisă a comenzii poate înlocui contractul economic.* DER. *Notă contabilă* = document folosit pentru înregistrarea operaţiilor economice în conturi. Cf. DER.

5. Calificativ (exprimat în cifre sau în menţiuni speciale) prin care se apreciază cunoştinţele, lucrările, comportarea unui elev, student etc. *Se dăduse notele de peste an şi se ştie că această împrejurare stîrneşte întotdeauna discuţii între şcolari.* VLAHUŢĂ, O. A. I, 106. *Notele ce i s-au însemnat în carnet în cei doi ani dintîi au fost slăbuţe.* AGÎRBICEANU, L. T. 71.

6. Numele unei bancnote emise în Imperiul austro-ungar, în timpul războaielor napo-

leoniene. *Cît au ţinut războaiele cu Napoleon, s-au fost emis 1060 milioane de aşa-numite note sau bilete negre.* BARIŢIU, P. A. I, 553.

II. 1. (Şi în sintagma *notă muzicală)* Semn grafic convenţional prin care se indică înălţimea (prin poziţia în raport cu liniile şi spaţiile portativului) şi durata intonării (prin formă) unui sunet muzical şi care se foloseşte în notarea[1] compoziţiilor muzicale; sunet care corespunde acestui semn. *În besearica Răsăritului, melodia cîntării în doao forme se află. Grecii cîntă după semnele psaltihiei... iară ruşii cîntă după notele italienilor* (a. 1826). BV III, 515, cf. LB. *Îşi făcuse socoteala pînă la cea după urmă notă şi ştia cîte trăsături de arcuş trebuia să facă.* GTN (1836), 25[2]/19. *Şi darno eu pe ceteră Cerc armonioase noate.* ASACHI, S. L. I, 154, cf. VALIAN, V. *Noatele rătăcite prin văzduh a unei ghitare se aud în depărtare.* DACIA LIT. 265/27, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, V. *Auzi prin aerul nopţii tremurînd notele dulci ale unui claviriu.* EMINESCU, N. 46. *Prin blînde notele lirei de-amor, Glasul ei tremură dulce uşor.* id. O. IV, 98. *Îmi pare rău acu mai mult ca totdeauna că nu pot scrie notele muzicale.* CARAGIALE, O. VII, 91. *Superbe note din pian ca o fanfară se revarsă.* MACEDONSKI, O. I, 69, cf. 86. *De la o fereastră... se revărsau note vesele de piano.* PETICĂ, O. 256, cf. 263. *Cel mai dulce şi mai dumnezeiesc concert, pe care cîntăreţii naturii îl execută pe nişte note necunoscute încă în scara muzicii omeneşti.* HOGAŞ, DR. I, 15. *Mazurca înaintează voios pînă la nota fatală.* C. PETRESCU, C. V. 204. *E-o muzică de toamnă Cu glas de piculină, Cu note dulci de flaut, Cu ton de violină.* BACOVIA, O. 85. *Nota cea mai falsă din caterinca hodorogită.* id. ib. 215. *Cine-a-runcă pe fereastră note vagi, Desperecheate Dintr-o veche melodie?* MINULESCU, V. 194. *Zvîrle-n aer... Trei note scurte.* TOPÎRCEANU, P. O. 80. *Fanfara a plesnit în note aspre şi tari.* POPA, V. 214. *Cornurile începeau să cînte prelung, zvîrlind în cîmpii rostogoliri de note metalice.* SADOVEANU, O. II, 471. *Îşi scoase din buzunăraşul de la jiletcă „muzicuţa", suflă în ea o notă dulce şi ne puse să cîntăm.* id. E. 110. *Mai există încă prejudecata că... reuşita unui spectacol de operă depinde în primul rînd de performanţele notelor „acute".* CONTEMP. 1950, nr. 178, 6/3. *Lăutarul ăsta ştie şi pe noate.* CIAUŞANU, V. 183. ◇ F i g. *Codrii* [sînt] *organe sonoare Unde crivăţul pătrunde scoţînd note-ngrozitoare.* ALECSANDRI, POEZII, 18. ◇ E x p r. **A pune o melodie pe note** v. p u n e. **Notă discordantă** (sau **falsă**) = afirmaţie, atitudine, element etc. care nu se potriveşte într-un caz dat, în ansamblu, care face o impresie neplăcută, şochează. **A forţa** (sau **a exagera**) **nota** = a trece dincolo de limitele obişnuite, a întrece măsura (în atitudini, comportare etc.). **A fi în notă** = a fi în acord, a se afla în concordanţă cu situaţia. (Familiar) **Ca pe note** = bine, aşa cum trebuie. ✦ F i g. Ton; accent; ţinută. *Poeziile lui* [Beldiceanu] *de durere sînt numai nişte note sincere în durerea adevărată.* IONESCU-RION, C. 127. *Mi-am cumpărat cărţi... redactate în stil ştiinţific, în notă serioasă.* BRĂESCU, A. 190 ✦ (Învechit) Bucată muzicală, melodie **(1)**, cîntec. *Musicul călăreţilor lui Constantin zicea nota fetei romăneşti...*, *iar musicul călăreţilor lui Rakoţi zicea nota lui Kemeni Ianoş.* ŞINCAI, HR. III, 79/4, cf. KLEIN, D., LB. *Dacă cititorii „României literare" ştiu muzica, ar putea asemăna cuvintele însemnate cu oarecare întorsături: urlate, nepotrivite cu noatele şi acompanemîntul.* RUSSO, S. 86. ✦ (La pl.) Foaie sau caiet cuprinzînd piese muzicale transcrise. V. p a r t i t u r ă. *Note de chitară, flaut şi clavir.* CR (1830), 196[2]/48. *Dar, adăugă tînărul, aruncîndu-şi ochii pe pian, unde sînt notele?* F (1900), 608, cf. NICA, L. VAM. 168. *Strîngînd în mîini un sul de note, cînta pe de rost, sentimental.* BRĂESCU, A. 65. *Ce de mai note muzicale şi tot lucruri pretenţioase.* CĂLINESCU, E. O. II, 74. *Intrăm într-o odaie mare. Un pian cu coadă, note muzicale.* STANCU, U.R.S.S. 42.

2. Trăsătură specifică, element component caracteristic al unei noţiuni. *Conţinutul unei noţiuni este totalitatea noţiunilor parţiale din care se compune înţelesul ei. Aceste noţiuni parţiale se numesc note.* MAIORESCU, L. 30. *Reuşeşte chiar să adauge o notă la poezia naturii.* IBRĂILEANU, S. 144. *Fiecare neam trebuie să-şi aducă nota sa în armonia obştească.* SADOVEANU, E. 12. *Omul Renaşterii nu dispreţuise nici o notă a vieţii.* RALEA, S. T. I, 86.

3. (În dicţionarele din trecut) Semn, marcă[2] **(I 2)**. Cf. STAMATI, D., LM, ŞĂINEANU, D. U. ✦ (Învechit, rar) Înfierare ; acuzare. *Fieştecare boieriu fără de notă, în carea îşi perde capul şi tot ce are, să se poată scula împrotiva craiului.* ŞINCAI, HR. I, 250/32. *Ci mergînd în sus, împăratul l-au deslegat de notă.* id. ib. III, 206/24.

4. F i g. Trăsătură, aspect, nuanţă, caracteristică, semn distinctiv. *Stratul social pe care îl reprezintă... aceste comedii... ne arată aspectul unor simţimente omeneşti... manifestate însă aici cu o notă specifică.* MAIORESCU, CR. II, 173. *Istoria lui Petru Maior, Lexiconul de la Buda... erau aplecate a exagera nota latinităţii noastre.* id. ib. 263. *Nota caracteristică a invenţiunilor tînărului controlor este nota lugubră.* CARAGIALE, O. I, 250, cf. GHEREA, ST. CR. II, 78. *Obiectivitatea e o notă esenţială a acestei scrieri.* F (1897), 618. *Milescu puse nota lui zgomotoasă în totul, îmbrăţişînd pe Mihai, bufnind pe nări, pocnind din palme.* D. ZAMFIRESCU, R. 102. *Eleneuţa vorbea cu Comăneşteanu, limpede la chip, cu o palidă notă de suavitate în întreaga ei fiinţă.* id. ib. 161. *Nota de amintire a tinereţilor duioase e pusă alături de nota ştearsă, afumată şi banală a vorbelor stereotipe.* F (1906), 9. *Convorbirile politice sau de artă, plecările şi promisiunile dau o notă mai reală vieţii.* BACOVIA, O. 232. *Un*

fel de notă romantică. OPRESCU, I. A. III, 53. *Nota dominantă a volumului.* CONTEMP. 1950, nr. 178, 4/3. *Este... caracteristic pentru arta de portretist a lui Odobescu asocierea dintre notele fizice şi cele morale.* VIANU, M. 195. *Nota personală este însă puternică la Grigore Alexandrescu.* id. S. 222. *Nu ne propunem însă să insistăm asupra notelor comune ale ştiinţei şi artei.* CF 1961, nr. 1, 43. *În acest an antrenamentele au avut o notă specială.* SP. POP. 1961, nr. 3 944, 4/5.

— Pl.: *note.* — Şi: (învechit şi regional) **noătă** s. f.

— Din lat. **nota,** fr. **note,** it. **nota.**

NOTĂLUÍ[1] vb. IV. Tranz. (Învechit, rar, prin Transilv.) A însemna, a consemna. (Refl. pas.) *Şaroşi Ianoş... dăduse afară tudumana preoţilor româneşti supt pecetea împărătească, drept aceea s-au prins şi s-au notăluit.* ŞINCAI, HR. III, 206/23.

— Prez. ind.: *notăluiesc.*

— Din magh. **nótál, (an)notál** „a însemna, a nota[1]". Cf. notă **(I 1).**

NOTĂLUÍ[2] vb. IV. Tranz. (Învechit, rar, prin Transilv.) A cînta pe note **(II 1).** Cf. DRLU.

— Prez. ind.: *notăluiesc.*

— Din magh. **nótál** „a cînta". Cf. notă **(II 1).**

NOTĂRÁŞ s. m. v. **notarăş.**

NOTĂRĂŞÍE s. f. **1.** (Prin Transilv.) Profesiunea notarului[1] **(2).** *Faci rău, Iosife, faci rău, începu Marina. Oricît aduce de puţin notărăşia, în vreme de primejdie... — Ce vreme de primejdie? o întrerupse notarul.* AGÎRBICEANU, A. 214.

2. (Regional) Primărie (Roşia-Beiuş). Cf. ALR SN III h 901/310.

— **Notarăş** + suf. *-ie.*

NOTĂRĂŞÍŢĂ s. f. (Transilv.) Soţie de notar[1] **(2);** (regional) notăreasă. *Doamnele, conduse de notărăşiţa, porniră să vadă mai de aproape dansul.* AGÎRBICEANU, A. 149, cf. 124. *Doamnă notărăşiţă.* ALR II 2 867/272.

— Pl.: *notărăşiţe.* — Şi: **notaraşíţă** s. f. ALR II 2 867/95.

— **Notarăş** + suf. *-iţă.*

NOTĂREÁSĂ s. f. (Transilv.) Notărăşiţă. *O să vie preoteasa şi notăreasa.* REBREANU, NUV. 235. *Notăreasa, cu toate silinţele, nu fusese în stare să înveţe nici o boabă ungureşte.* id. I. 206, cf. 371. *Trebui să primească suplinitoare pe fata moaşei, pe preuteasă şi pe notăreasă.* T. POPOVICI, SE. 53, cf. 474.

— Pl.: *notărese.*

— **Notar**[1] + suf. *-easă.*

NOTĂRÎE s. f. (Rar) Funcţia pe care o are notarul[1] **(3).** V. notariat **(1).** Cf. LM, TDRG. *Notarul cel suspendat din notărie.* GALAN, B. II, 158.

— **Notar**[1] + suf. *-ie.*

NOTĂRÎŞ s. m. v. **notarăş.**

NOTĂTÍŢĂ s. f. Numele a două specii de păsări: **a)** pasăre din ordinul picioroangelor, cu penele negre, mărginite cu roşu, şi cu ciocul lung, negru *(Phalaropus hyperboreus).* Cf. CADE, DM; **b)** (prin Olt.) „pasăre negricioasă, cu guşa albă, ce pescuieşte puiet de caracudă mai ales" *(Phalaropus lobatus).* BĂCESCU, PĂS. 117.

— Pl.: *notătiţe.*

— Etimologia necunoscută.

NOTĂTOÁRE s. f. **1.** Aripioară care serveşte peştilor la înotat. Cf. DA II_1, 727.

2. (Bot.) Broscariţă *(Potamogeton natans).* Cf. PANŢU, PL.

— **Nota**[2] + suf. *-ătoare.*

NOTĂŢEÁNĂ s. f. (Regional; mai ales art.) Numele unei hore; melodie după care se execută această horă. Cf. VARONE, D. 119.

— Etimologia necunoscută.

NÓTCIAGOŞ s. m. v. **nociagoş.**

NÓTES s. n. Carnet pentru însemnări; bloc-notes. V. memento **(1),** agendă. Cf. BL II, 243. *Se pregăteşte cu creionul şi notesul să scrie o nouă carte.* ALAS 25 IX 1938, 11/6. *În paginile albe ale notesului se adună însemnările.* CONTEMP. 1955, nr. 452, 6/5. *Privea din nou pagina din notesul lui Filip.* GALAN, B. I, 68, cf. DN.

— Accentuat şi: *notés.* — Pl.: *notesuri.*

— Din fr. **notes.**

NOTIFICÁ vb. I. Tranz. **1.** (Folosit şi absol.) A aduce la cunoştinţă, a înştiinţa, a anunţa (în mod oficial). *Am onoare de a notifica... că ambasadorul s-ar fi denumit* (a. 1848). ap. GHICA, A. 164. *Îndată după moartea mamei sale, Iosif notifica şi Ungariei succesiunea sa la tron.* BARIŢIU, P. A. I, 465. *Au notificat în 17 guvernului.* GM (1854), 403[2]/39, cf. PONTBRIANT, D., ANTONESCU, D., DDRF. *Cesionarul nu poate opune dreptul său la o a treia persoană decît după ce a notificat debitorelui cesiunea.* HAMANGIU, C. C. 354. *Împăratul... notifică... anularea concordatului.* SBIERA, F. S. 215. *Avem onoarea a notifica că... pentru... primirea acţiilor... au fost rugate institutele Albina, Victoria.* F (1906), 35. *Stratonica îi aduse personal lapte.— Are să vină şi maica stareţă îndată! notifică ea.* CĂLINESCU, S. 846. ◇ Refl. pas. *Trac-*

tatul... ni se notifică la 4 august. MAIORESCU, D. II, 183.

2. (Învechit) A nota[1] **(1)**. *Să mai notificăm aici numai pasagiul următor.* HASDEU, I. V. 250.

3. (Învechit) A nota[1] **(2)**. *Timpul însă ne-a lipsit spre a vorbi mai pe larg despre acest fapt... şi mai bine decît a-l notifica în treacăt... am preferit a aştepta.* ODOBESCU, S. I, 465.

— Prez. ind.: *notific.*

— Din lat. **notificare,** fr. **notifier.**

NOTIFICÁRE s. f. **1.** Acţiunea de a n o t i f i c a **(1)**; înştiinţare oficială scrisă adresată unei persoane, prin organul competent, cu scopul de a-i pune în vedere că un fapt sau un act (juridic) a fost îndeplinit sau urmează să fie îndeplinit, n o t i f i c a ţ i e **(1)**. *Notificare din partea Ministeriului Cultului.* DÎMBOVIŢA (1859), 235[1]/17, cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., DDRF. *Recursul în casaţiune nu va fi primit, dacă nu va fi fost dat... în termen de o lună de la notificarea hotărîrei părţilor.* HAMANGIU, C. C. 73. *Creditorii nu pot urmări execuţiunea decît după 8 zile de la notificarea acestor titluri.* id. ib. 185. *Vi se face notificarea, din partea prefecturii, să încetaţi imediat orice acţiune politică.* PAS, Z. IV, 139. *Notificarea se face prin intermediul executorului judecătoresc.* DER. ✦ Înştiinţare oficială făcută, printr-o notă diplomatică, de către un stat altor state, cu privire la poziţia sa într-o anumită problemă (internaţională). *Cît pentru notificare..., această neîmplinire de formalitate provenise numai din lipsa ambasadorului rusesc de la Constantinopol.* GHICA, S. 123. *Şi mai suprinzătoare a fost atitudinea caimacamilor faţă de o notificare a consulului austriac.* OŢETEA, T. V. 169, cf. DER.

2. Act, document prin care se notifică **(1)** ceva; notificaţie **(2)**. *Iscăliturî cu tot soiul de caligrafii: unele obscure, ca ale doctorilor pe reţete sau ale portăreilor pe notificări.* TEODOREANU, M. II, 459.

— Pl.: *notificări.*

— V. **notifica.**

NOTIFICÁŢIE s. f. **1.** Înştiinţare oficială scrisă adresată unei persoane, prin organul competent, cu scopul de a-i pune în vedere că un fapt sau un act (juridic) a fost îndeplinit sau urmează să fie îndeplinit; notificare **(1)**. Cf. I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D., CANELLA, V. 377, BARCIANU, V., COSTINESCU. *Notificaţiunea sentenţiei.* LM. *Accepţiunea, ca şi notificaţiunea acceptaţiunei făcută prin act separat, se va face la tribunalul districtului.* HAMANGIU, C. C. 195. *Debitorele se va pune în întîrziere printr-o notificaţiune ce i se va face prin tribunalul domiciliului său.* id. ib. 255, cf. ALEXI, W.

2. Act, document prin care se notifică **(1)** ceva; notificare **(2)**. Cf. NEGULICI, LM.

— Pl.: *notificaţii.* — Şi: **notificaţiúne** s.f.

— Din fr. **notification,** lat. **notificatio, -onis.**

NOTIFICAŢIÚNE s. f. v. **notificaţie.**

NOTINÁR s. m. (Regional) Păzitor de noateni **(2)**. *Cinci cupe de cucuruz notinarului pentru paza noatinilor.* Com. din URCA-CÎMPIA TURZII.

— Pl.: *notinari.*

— **Noatin** + suf. *-ar.*

NOTINÁŞ s. m. v. **noatenaş.**

NÓTINĂ adj., s. f. v. **noaten.**

NÓTINE s. m. v. **noaten.**

NOTÍNIE s. f. v. **noaten.**

NOTIÓR, -OÁRĂ s. m. şi f. Diminutiv al lui n o a t e n **(2)**. Cf. TDRG. *Tu să vii la tîrla mea, Să-ţi dau o mia de căldare Ş-un berbece de frigare Ş-un notior.* MAT. FOLK. 1 267.

— Pronunţat: *-ti-or.* — Pl.: *notiori, -oare.*

— **Noaten** + suf. *-ior.*

NOTÍST, -Ă s. m. şi f. **1.** (Familiar) Persoană care ştie să cînte după note **(II 1)**. *Cîntăreţii din cafenea... nu erau „notişti".* ARDELEANU, D. 288, cf. IORDAN, L. R. A. 183. *Ţiganii sînt născuţi pentru muzică. Atîta numai că nu sînt notişti.* în SCL 1963, 27.

2. (Rar) Persoană care copiază note **(II 1)**. Cf. TIM. POPOVICI, D. M.

— Pl.: *notişti, -ste.*

— **Notă** + suf. *-ist.*

NOTÍŢĂ s. f. **1.** Însemnare, comentariu, informaţie, ştire (de proporţii reduse), de obicei publicate undeva; (învechit) notiţie. V. n o t ă **(I 1)**. *„România literară"... au început cu o notiţă tristă despre o pierdere mare ce au făcut neamul românesc cu Neculai Bălcescu.* RUSSO, S. 151, cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, V. *În cadrul în care s-a restrîns această scurtă notiţă biografică nu putem insista mai mult asupra persoanei lui.* MAIORESCU, CR. II, 334, cf. III, 7. *Vă trimit... o notiţă asupra serbării de la Putna.* EMINESCU, S. P. 36. *Am să aştern şi eu cîteva notiţe critice.* CARAGIALE, O. IV, 1. *Partea literară... va avea următorul conţinut:... articole, notiţe.* F (1906), 10. *Făcură urări tînărului şi-l poftiră la masă într-o zi, după ce va fi luat contact cu jurnalul. — Vezi, mai pune şi despre mine cîte-o notiţă din cînd în cînd! îi şopti Gogu.* REBREANU, R. I, 180. *A „înjura" e o artă literară tot atît de spinoasă ca şi lauda, în acatiste, în sonete sau la... notiţe.* ARGHEZI, T. C. 72. *O notiţă interesantă a doctorului Antipa referitoare la nisetri.* C. ANTONESCU, P. 141. *Un potop de informaţii şi notiţe vestind în presă nişte ciudate conferinţe.* GALAN, B. II,

87. ◇ Expr. (Rar) **A lua notiță** (de ceva) = a înregistra, a reține. *Gazetele timp de o zi ar lua notiță despre nefericirea d-tale.* F (1906), 31. ✦ (La pl.) Titlu nepretențios dat unor însemnări sau reflecții literare scrise (și publicate) cu privire la o călătorie, la un eveniment istoric etc., redate, de obicei, în formă narativă ; note **(I 1)**, comentarii. *Cartea d-lui Alecsandri este... o comoară de adevărată poezie și totdeodată de limbă sănătoasă, de notițe caracteristice asupra datinelor sociale.* MAIORESCU, CR. I, 120. ✦ (La pl.) Însemnări rezumative scrise în timpul (sau după terminarea) lecturii unei cărți, unui articol etc.; scurte notări făcute în cursul unei ședințe, audierii unei conferințe, unei lecții etc.; note **(I 1)**. Cf. CONTEMPORANUL, VI$_1$, 505. *În maculatorul lui de notițe erau schițate tot felul de mașini monștri.* V. ROM. octombrie 1954, 89.

2. (Rar) Notă **(I 2)**. *Oriunde se va părea eroare se va pune o notiță din jos.* HELIADE, O. II, 121.

— Pl.: *notițe* și (regional) *notiți* (ALECSANDRI, S. 121).

— Din fr. **notice.**

NOTÎȚIE s. f. (Învechit) Notiță **(1)**. *Notiție... cunoștința de ceva.* IORGOVICI, O. 55/10. *Gazetele englizăști cuprind notițiile următoare asupra gheneralului rusesc, contelui Dibici.* AR (1829), 63^2/37, cf. CR (1829), 185^2/22. *Gazeta de Brașov... în a ei foaie literală dă adeseori notiții foarte interesante despre Transilvania.* AR (1839), 13^1/29. *Mi-au dat cu plăcere toate notițiile ce i-am cerut.* CUCIURAN, D. 37/28. *Acele întâi notiții asupra munților.* POVĂȚ. (1844), 146/10. *La această notiție vom agiuta noi care am fost aproape prietin a tînărului poet săcerat fără de vreme.* RUSSO, S. 152. *El nu este nicidecum competent, neavînd a mănă notiții pozitive spre a-și putea sprijini articulii săi* (a. 1855). URICARIUL, V, 194/20. *De atunci n-am mai priimit nici o notiție despre dînsa.* FILIMON, O. I, 333. ✦ (Neobișnuit) Informare. *În aceea ce privea originea și datinile... plutea o notițiune confuză.* ASACHI, S. L. II, 86.

— Pl.: *notiții.* — Și: **notițiúne** s. f.

— Din lat. **notitia,** it. **notizia.**

NOTIȚIÚNE s. f. v. **notiție.**

NOTÎNTÓC, -OÁCĂ adj. v. **nătîntoc.**

NOTOÁTE s. f. v. **nototă.**

NOTOCÓRD s. n. v. **notocordă.**

NOTOCÓRDĂ s. f. Organ elastic în formă de nuia, situat în axa corpului animalelor cordate, sub sistemul nervos central și deasupra tubului digestiv. Cf. DN. *Notocordul se prezintă ca o baghetă elastică care se dezvoltă embrionar din peretele dorsal al intestinului.* ZOOLOGIA, 99. *Notocorda este scheletul primordial al cordatelor și din ea derivă coloana vertebrală.* DER.

— Pl.: *notocorde.* — Și: **notocórd** s. n.

— Din fr. **notochorde.**

NOTÓRIC, -Ă adj. (Rar) Notoriu. Cf. ALEXI, W.

— Pl.: *notorici, -ce.*

— Din germ. **notorisch.**

NOTORIETÁTE s. f. Însușirea de a fi notoriu, faptul de a fi cunoscut de multă lume, de a avea faimă. V. renume, reputație, celebritate. Cf. LM. *Cea mai vajnică boală ce bîntuie umanitatea — furoarea notorietății sau turba importanței.* CARAGIALE, O. VII, 177, cf. ALEXI, W., SEVERIN, S. 144. *Eram... încredințați că vom cuceri într-o zi cununele notorietății.* GALACTION, O. 19. *Sînt mulți alții... care, în vremea lor, aveau o mare notorietate.* OPRESCU, I. A. III, 32. *Bitaube..., mediocrul traducător al lui Homer, ... ajunsese la oarecare notorietate.* VIANU, S. 149. ◇ Expr. **A fi** (sau **a deveni, a ajunge** etc.) **de notorietate publică** = a fi (sau a deveni, a ajunge etc.) cunoscut de toată lumea. *Planul cooperării lui Tudor cu eteria era deci de notorietate publică în cercurile rusești.* OȚETEA, T. V. 116.

— Pronunțat: *-ri-e-.*

— Din fr. **notoriété.**

NOTÓRIU, -IE adj. Cunoscut de multă lume, știut de toți, patent^2, (rar) notoric, (peiorativ) patentat **(3)**; p. ext. remarcabil, renumit. Cf. BARCIANU, V., ALEXI, W. *Gherasim al Romanului era eterist notoriu.* OȚETEA, T. V. 191. *Nu cunoștea o operă notorie dintr-o galerie europeană.* CĂLINESCU, S. 665, cf. 512. *Superioritatea școlii socialiste față de cea burgheză a devenit un fapt notoriu.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 6, 75. *Și-a început activitatea publicistică notorie relativ tîrziu.* V. ROM. iunie 1965, 51.

— Pl.: *notorii.*

— Din fr. **notoire,** lat. **notorius.**

NOTÓTĂ s. f. (Bot.; regional) Brădișor *(Lycopodium selago)*. Cf. COTEANU, PL. 33, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 217, DDRF, TDRG.

— Accentuat și: *nótotă.* LB, BARCIANU. — Pl.: *nototе.* — Și: **notoáte** (BARCIANU, ALEXI, W.), **noatáte** (ALEXI, W.), **noátătă** (DDRF, BARCIANU), **noatótă** (POLIZU, CIHAC, II, 217, TDRG), **netoátă** (BUJOREAN, B. L. 386, MORARIU, PL. 463) s. f.

— Din ucr. **нитота.** Cf. pol. nietota.

NOTRÉTE subst. (Regional) Nutreț **(1)** (Bistrița-Turnu Severin). LEXIC REG. 49.

— Pl.:?

— Cf. nutreț.

NOTRÉȚ s. n. v. **nutreț.**

NOTRÍ vb. IV v. **nutri.**

NOTRIÉŢ s. n. v. **nutreţ.**

NOTRÎŢ s. n. v. **nutreţ.**

NÓŢIE s. f. v. **noţiune.**

NOŢIONÁL, -Ă adj. Care ţine de noţiune (1), privitor la noţiune, de noţiune. *Autorii comici obişnuiesc să pună nume care, prin conţinutul lor noţional,... să samene cu personagiul.* IBRĂILEANU, S. L. 75, cf. 13. [La unele cuvinte], *atitudinea sentimentală a subiectului vorbitor... copleşeşte sensul propriu-zis, pur intelectual sau noţional.* IORDAN, STIL. 13. *Scriitorul este şi un spirit foarte învăţat, cu un sistem noţional complex.* VIANU, M. 206, cf. 46, id. S. 8.
— Pronunţat: *-ţi-o-.* — Pl.: *noţionali, -e.*
— Din fr. **notionnel.**

NOŢIÚNE s. f. **1.** Formă logică fundamentală a gîndirii omeneşti, care reflectă caracterele esenţiale şi generale ale unei clase de obiecte sau de fenomene din natură sau din societate; concept. V. c a t e g o r i e. Cf. IORGOVICI, O. 55/8, NEGULICI, BARASCH, I. 1, MAIORESCU, L. 20. *Nu subt acelaşi cuvînt îi vine în gînd fiecărui cititor să caute aceeaşi noţiune.* BUL. COM. IST. I, 85. *Numele propriu e şi mai asociat cu purtătorul lui, fiindcă asociaţia nu se face cu o noţiune generală ci cu o imagine.* IBRĂILEANU, S. L. 73. *Era ceea ce se numeşte o problemă — cuvînt şi noţiune cu desăvîrşire necunoscute.* SADOVEANU, B. 63. *Noţiunile numite prin cuvintele compuse cu prefixe nu sînt simple variante ale celor indicate de temele lor.* IORDAN, STIL. 203, cf. 97, 120, id. G. 33, 75. *Dorinţa de a ajunge să-şi făurească despre fiecare lucru şi fiinţă în parte o noţiune.* OPRESCU, I. A. III, 13. *Orice cuvînt este manifestarea sonoră a unei noţiuni sau a unei relaţii dintre noţiuni.* VIANU, S. 7, cf. 12, 30, id. M. 10, 39. *Cuvintele... găsesc în el şi trag la iveală ca nişte undiţe... noţiuni pe care nu ştiuse că le are.* DEMETRIUS, A. 60. *Nu orice cuvînt exprimă o noţiune.* GRAUR, F. L. 18. *Susţinu teoria că Franţa ar fi o noţiune riguros determinată în conştiinţa umanităţii.* T. POPOVICI, S. 108. *Noţiunea reflectă obiectele şi fenomenele făcînd abstracţie de trăsăturile lor neesenţiale.* L. ROM. 1959, nr. 2, 102. *Noţiunile se exprimă prin cuvinte, care constituie învelişul lor material.* DER. *Noţiunea şi sensul nu se suprapun.* L. ROM. 1965, 304. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. „de" sau în genitiv, care indică clasa de obiecte sau de fenomene) *Esteticii metafizici... au început să speculeze asupra noţiunii abstracte a frumosului.* GHEREA, ST. CR. II, 26. *Lupta să iasă din pîcla noţiunilor elementare de „bine" şi de „rău".* D. ZAMFIRESCU, A. 156. *Noţiunea de libertate a democraţiei romantice trebuie revizuită şi adusă la realităţi precise şi necesare.* SADOVEANU, E. 55. *Noţiunea aristotelică a metaforei ignorează atît sensul ei unificator, cît şi celelalte funcţiuni psihologice şi estetice ale ei.* VIANU, M. 96, cf. 22, 38. *Noţiunea de funcţie s-a degajat, în matematică... din considerarea feluritelor moduri de corespondenţă.* STOILOV, T. F. 7. *Noţiunea de coeficient de activitate a fost introdusă pentru prima dată în mod pur formal.* CHIM. AN. CALIT. 33. *În biologie, noţiunea de moment este diferită.* AGROTEHNICA, I, 18, cf. 82, 148. *Noţiunea de feudalism, în sensul de formaţiune social-economică, era complet străină istoricilor români din trecut.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 11, 33, cf. CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/6.
2. Cunoştinţă generală despre valoarea, sensul, însemnătatea unui lucru. *În acele momente nu aveam noţiunea faptelor mele.* F (1900), 559. *N-am pomenit un om care să fi avut mai puţin noţiunea banului ca el.* CAMIL PETRESCU, U. N. 29.
3. (La pl.; de obicei urmat de determinări care arată sfera, domeniul) Cunoştinţe, principii fundamentale; s p e c. elementele de bază ale unei discipline, ale unui domeniu etc. *Cele dîntîi noţii de himie.* MARIN, PR. I, I/3. *Noţiuni generale de fisică.* id. F. V. *Şcoli elementare... unde elevele îşi cîştiga noţiunile prime din sfera ştiinţelor menite pentru ele.* F (1880), 329. *Reţetele... medicinei veterinarii sînt mai peste tot locul foarte binişor furişate printre o mulţime de noţiuni istorice de povăţuiri înţelepte.* ODOBESCU, S. III, 11. *Noţiuni generale despre microorganisme.* AGROTEHNICA, I, 368.
— Pronunţat: *-ţi-u-.* — Pl.: *noţiuni.* — Şi: (învechit) **nóţie** s. f.
— Din lat. **notio, -onis,** fr. **notion.**

NOŢÎRLÁN s. m. (Zool.; regional) Şobolan (Văsieşti-Moineşti). ALR I 1 192/582.
— Pl.: *noţîrlani.*
— Etimologia necunoscută. Cf. c h i ţ o r a n, g h i o r l a n.

NOU, NÓUĂ adj. (În opoziţie cu v e c h i) **1.** Care a fost făcut, creat, descoperit de curînd, care există sau a luat fiinţă de puţină vreme; (despre oameni) care se află într-o anumită situaţie de puţină vreme. V. r e c e n t. *Ne mirăm astădzi de lucrurile ceale noauă ce-au făcut acmu.* VARLAAM, C. 82. *Acesta obiceaiu iaste de curund în pravilele ceaste mai nouă.* PRAV. 109, cf. 176. *Să mira ce a face şi de ce să va apuca, că domnia îi era noao şi nu ave bani să plătească.* NECULCE, L. 285. *Jurnalul nou de Pariz din 6 dechemvree cuprinde următorul articul.* AR (1832), 3[1]/6, cf. GORJAN, H. I, 97/10. *Purtînd de-a lungul văilor prin ţară Vestea nouă a sfîrşitului de vară, Flutur mic... Să ne-ntîmpine.* TOPÎRCEANU, B. 44. *Olguţa întinse o mînă prietenoasă noului venit.* TEODOREANU, M. II, 98. *Absolvenţii îşi vindeau cărţile învăţate şi noii înscrişi le cumpă-*

rau. ARGHEZI, B. 30. *Inima nu-l lăsa să plece mai departe, înainte de-a afla dacă... nu venise o ştire nouă între timp.* TUDORAN, P. 15. *Îl repezi dispreţuitor pe noul venit.* id. ib. 18. *Blocul nou cu opt etaje... mi se prezenta în faţă.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 1/3. *Noile promoţii de ingineri şi tehnicieni agronomi.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 1/1. *O clipă, noul venit se miră... Dar tăcu.* BARBU, Ş. N. 33. *Cucură am făcut nouă, Dar s-a rupt grindeiu-n două.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 390, cf. 245. *Să te fereşti de boierul nou şi de cerşetorul vechi... Boierul nou jupoaie norodul ca să-şi strîngă avere şi cerşetorul vechi are meşteşug ca să te facă să-i dai.* ZANNE, P. IV, 278. ◇ *Lună nouă* = **a)** fază a lunii cînd aceasta este în conjuncţie şi cînd faţa dinspre pămînt, nefiind luminată, este invizibilă ; timpul cînd luna este în această fază. *Rucirăţi în lură noao cu buciru, în nărocită dzi de sărbătoarea voastră.* PSALT. 167. *Fiiul mieu... în lună noao drăceaştese, rău chinuind.* CORESI, EV. 271. *Războiia duhul cel necurat tot în lună noauă.* VARLAAM, C. 52. *Roşii, ca o lună nouă, Ai tu hainele subţiri.* COŞBUC. P. I, 218, cf. GOGA, P. 60. *Murguleţ, coamă rotată, Stai pîn-iese luna nouă, La mîndruţa sprîncenată Să trimit o slovă — două.* IOSIF, V. 93. *Parc-ar fi căzut din cer Luna nouăntr-o livadă Şi i-au pus un lemn mîner.* ARGHEZI, S. P. 106. *Se deosebesc următoarele faze: lună nouă..., primul pătrar..., lună plină..., ultimul pătrar.* LTR[2] X, 337. *Lună, lună nouă, Taie pînea-n două Şi ne dă şi nouă.* TEODORESCU, P. P. 190 ; **b)** (regional) prima zi a lunii (Vaşcău). ALR I 199/80. *Crai nou* = nume popular dat lunii în prima ei fază (cînd are forma unei seceri subţiri), imediat după faza de lună nouă. *Crai nou strălucite ! Plînsă m-ai găsit. Cu gînduri măhnite, Cu chipul cernit.* ALECSANDRI, P. I, 21. *Crai nou are loc... după faza de lună nouă.* DER I, 820. *Cînd vezi crai nou, de eşti afară, să zici...* ŞEZ. I, 191. (Astăzi rar) *Lumea nouă* (sau, rar, *cea nouă)* = nume dat continentului american ; America. *America, lumea cea noao, o au aflat Cristov Culumbul.* R. POPESCU, CM I, 267. (Adesea adverbial) *Nou-născut* (şi substantivat) = (copil) care abia s-a născut. *Oftalmia noilor-născuţi.* F (1906), 19. *Un răstimp stătură toţi tăcuţi, ascultînd ţipetele speriate ale nouluinăscut.* REBREANU, I. 313. *Copiii noi-născuţi sînt debili, din cauza surmenajului mamei.* YGREC, M. N. 151. *Asfixia... se datoreşte unei paralizii a centrului respirator şi a aspiraţiei lichidului amniotic de către nou-născut.* BELEA, P. A. 553. ◇ (Substantivat) *Cealea noauă le află şi cealea trecute le înnoiaşte.* N. COSTIN, ap. GCR II, 13/21. *Cele noi după cele vechi mai bine să îndreptează.* ZANNE, P. VIII, 642. ◇ (Adverbial) *Iau colonade, peristiluri... şi le adaptează bisericilor nou construite.* OPRESCU, I. A. III, 37. (Fig.) *A trimis stelele dimineţii să înceapă veselul lor drum preste lumea nou născută.* MARCOVICI, C. 9/1. ◇ Loc. adv. (Învechit) **Din (sau de) nou** = de curînd, de puţin timp, recent. *Părăsiţi amu tot rreul... ca de noou născuţi ţirerei.* COD. VOR. 144/30. *Sf[î]nta... liturghie... carea acum de nou s-au tipărit* (a. 1702). GCR I, 343/8. *Mălaiul... foarte bine rodeaşte în albiile lacurilor celor seci, în ţealinele de nou sparte.* ECONOMIA, 42/21. *Să căutăm a trage băgarea de seamă prin îmbilşugarea productelor noastre naturale şi prin oarecare ramure de industrii, sau vechi, naţionale, sau din nou introduse.* ODOBESCU, S. II, 101. ◇ Expr. **Ce mai (e) nou?** = ce s-a mai întîmplat în ultima vreme?, ce noutăţi sînt? *Ce mai nou pe la d-v?* CARAGIALE, O. VII, 35. ✦ (Despre produse agricole, viticole etc.) Care face parte din recolta anului în curs sau anului imediat anterior. *Cînd veri înceape la pîine noao... au la... vie sau fiece poame* [citeşte] *ps*[a]*lom 33.* PARACLIS (1639), 259. *De beut, să să bea ca şi alte vinuri noao* (a. 1749). GCR II, 45/24. *Oraşul e plin de hambare, De pînea cea nouă duduie moara.* BACOVIA, O. 63. *Roadă noauă în gură veche.* ŞEZ. II, 65. *Vinul nou nu se ţine în foi vechi.* ZANNE, P. IV, 179. ◇ (Substantivat) *Mînca-veţi de în vecu şi acealea pentru cealea noo de veţi lăsa înapoi* (a. 1560). GCR I, 4/12. *Şi veţi mînca vechi... şi vechi den faţa celor noao veţi scoate.* BIBLIA (1688), 91[1]/15. ✦ (Despre bani) Care a fost emis şi pus în circulaţie de curînd. *Lua* [bani] *noi şi da vechi.* NECULCE, L. 303. ✦ (Învechit şi popular) Tînăr ; fraged. *Fiii tăi ca noao otdrasle de maslin.* PSALT. 275. *N-am văzut verde frunzuţă Ca la mîndra-n grădinuţă; Cît o ninge, cît o plouă, Ea e tot mîndră şi nouă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 21. *Nevastă nouă.* ALR II/I h 166/334, cf. h 166. ◇ Fig. *Era un ceas blajin de primăvară, c-o undă de liliac înflorit în albăstrimea cerului nou.* TEODOREANU, M. U. 58.

2. Care a fost (executat şi) cumpărat, procurat etc. de curînd ; care nu a mai fost folosit sau care este folosit de puţină vreme, care este în bună stare. *4 covoare scumpe noauă* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 192/15. *Alt om venea dinspre tîrg cu un car nou ce şi-l cumpărase chiar atunci.* CREANGĂ, P. 40. *Îţi cumpăr haine nouă, pălărie, cizme nouă.* CARAGIALE, O. VI, 287. *Îi îmbrăcă în nişte haine noi.* ISPIRESCU, L. 93. *Rochia era nouă, pălăria nouă, nou colierul de cristal.* C. PETRESCU, C. V. 168. *Meşterii împestriţau de sindrile nouă acoperişurile.* SADOVEANU, O. XIV, 94. *Ce e cu tine, Ghiţă? Văz că-ţi cumpărai şi pălărie nouă.* id. M. C. 134. *Patul era nedesfăcut, Cearşaful nou, perina proaspătă.* ARGHEZI, VERS. 209, cf. 213. *Cu straie noi s-a-mbrăcat.* TEODORESCU, P. P. 174, cf. 205. *Vezi badea cum se duce Cu cămaşa lui cea nouă, Cu inima ruptă-n două.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 112, cf. 166, 256, 459, DOINE, 71, 84. *Mori, mîndră, să mor şi eu, Să ne fac-un copîrşeu, Copîrşeu de scînduri noi Să ne-ngroape p-amîndoi.* RETEGANUL, TR. 113.

Haine noauă. ALR I 1 985/357. *Tăgîrță a-mprumutat și sac nou acuma cere*, se zice despre cei care cer mai mult decît au dat. Cf. ZANNE, P. III, 390. *Cuiul cel nou scoate pe cel vechi afară.* id. ib. V, 220. *Mătura nouă-i bună* sau *mătura nouă nu lasă praf în urmă.* Cf. id. ib. III, 226. *Sita pînă e nouă, în cui se pune* (= omul de curînd venit se bucură de o prețuire deosebită). Cf. id. ib. V, 595. (Cu parafrazarea proverbului) *După ce s-a sfîrșit nunta..., baba începu să puie la cale viața nurori-sa. Pentru babă, sita nouă nu mai avea loc în cui.* CREANGĂ, P. 5. ◇ Expr. **Nou-nouț** = foarte nou **(2)**, nou de tot; nou-nouleț, nou-noușor, (rar) nou-noișor, (regional) nouă de noiță. *Văd o droșcă nouă-nouță.* ALECSANDRI, T. 46. *Opincile îmi erau nouă-nouțe, mantaua curată.* GANE, N. II, 97. *Scoase din buzunar batista nouă-nouță.* BRĂESCU, V. 39. *Camășuță nouă-nouță am; pantofiori nepuși am.* KLOPȘTOCK, F. 54. *În capul scării — fiusău, în treningul lui de schi nou-nouț, acuma rupt.* GALAN, B. II, 11. *O locomotivă nouă-nouță sări în aer.* T. POPOVICI, S. 192. *Popa l-au tot urmărit, îmbrăcat într-un cojoc nou-nouț.* SBIERA, P. 9. ✦ (Învechit și regional; despre pămînt) Care nu a mai fost cultivat, desțelenit. *De să vor tocmi doi plugari să schimbe nește pămînturi, veri noo, veri vechi*, (a. 1646). GCR I, 120/18. *Arați-vă... ogor nou* (a. 1600—1650). id. ib. 141/15. *Loc nou.* ALR I 915/259. ✦ Proaspăt; curat. *Simțea... în nări, ca sălbătăciunile pădurilor, mireasmă de apă nouă.* SADOVEANU, B. 120. *Mai bătea cîte un cui Și c-un deget sau cu două Da cu albăstreală nouă.* ARGHEZI, VERS. 235.

3. Care apare pentru întîia oară, care n-a existat sau n-a fost cunoscut mai înainte. *Dzeae, cîntec nou cînt ție.* PSALT. 298, cf. 56, 75, 307. *Noiei și fără moartei și de a adeveritei vie băutură.* CORESI, EV. 301. *Cela ce va face vamă noo carea n-au fost.* PRAV. 49. *Au ajuns pre pămînt înger ca un alt apostol nou.* BIBLIA (1688), [prefață] 7/7. *Radul Negrul Voievod..., pogorîndu-se pre apa Dîmboviții, început-au a face țară noao.* ANON. CANTAC., CM. I, 83. *Au zidit o cetate noao, mai sus de Țarigrad.* R. POPESCU, CM I, 250. *Era să cînte în beserecile cîntări nooă* (a. 1697). GCR I, 314/35. *Însuși acela carele spune ceva faptă nooă, acela e datoriu cu mărturisiri vreadnice de credință.* MAIOR, IST. 62/8. *Curierul..., prin a lui limbă, a pregătit pe rumâni cu ideile cele cu totul nuoă.* CR (1834), 365. *În orașele cele nouă a tale... nu se mai aude de vitejie.* RUSSO, S. 147. *Intră foarte vesel un mușteriu nou.* CARAGIALE, O. I, 193. *Un nou oraș s-a ridicat din valurile Pontului.* VLAHUȚĂ, R. P. 62. *Au atîta groază de noutăți și de idei nouă, cari oareșicum le strică liniștea, îi nevoiește să mai gîndească.* GHEREA, ST. CR. I, 149. *Uzul șovăie pentru că-i vorba de cuvinte nouă, care nu s-au putut încă răspîndi în cercuri mai largi.* IORDAN, G. 21. *Un cîntec nou ce-l auzise de la lăutarii din Bistrița.* REBREANU, I. 21. *Un bloc întreg de piatră scumpă... cere născocirea unei unelte noi pentru a putea fi înfățișat, în dreptul soarelui, lumii.* ARGHEZI, T. C. 57. *Studiul operelor literare este interesant... în măsura în care aceste opere au pus în circulație forme noi ale limbii literare.* VIANU, M. 123, cf. 12, 168, id. S. 7, 35. *Totul era nou și mereu proaspăt pentru el.* CAMIL PETRESCU, N. 69. *Își simți inima năpădită de-o căldură nouă, neștiută lui.* GALAN, B. II, 12, cf. 122. *E greu să cucerești oamenii pentru ceva atît de nou.* DEMETRIUS, V. 93. *Curg vînturi noi. Strungarul de cuvinte Își dezleagă auzul și-ngînă.* DEȘLIU, G. 29. *Echipa noastră a apărut în aceste meciuri într-o formație cu totul nouă.* SP. POP. 1961, nr. 3 944, 4/4. *Partidul de tip nou al proletarilor este incompatibil cu existența fracțiunilor și grupărilor.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 6, 5. *Umilit și trist cerui și nesfîrșitului de sus Coarde noi și alte glasuri în cîntare să răsune.* ARGHEZI, F. 10. ◇ Loc. adv. **Din** (sau, învechit, **de**) **nou** = de la început; din temelii. *S-au apucat să o facă* [mănăstirea] *de nou.* NECULCE, L. 19. *Căși (din nou) ai făcut Și-ai dat bani și împrumut* (a. 1818). GCR II, 223. ✦ Care acum apare, ia naștere, începe. *O palidă fată, cu gesturi grăbite, Așteaptă pe noul amor.* BACOVIA, O. 18. *Soarele zilei nouă răzbătea în el.* SADOVEANU, O. IX, 78. *Depunerile de substanță nouă ce se alătură celei vechi... apar totdeauna la marginea solzului.* C. ANTONESCU, P. 34. *Dragostea din ce-i făcută?... Din omul cu vorbă multă; Zice-o vorbă, zice două, Îndată-i dragoste nouă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 80.

4. Care apare în locul unui lucru, unei ființe etc. mai vechi. *Se nu fie ție Dumnedzeu nou.* PSALT. 168. *Mulți oameni creștinești întru multe chipuri de credințe și de învățături noao pleacă-se.* CORESI, EV. 3, cf. 66. *Acestea le zicea Mardonie, iubind lucruri nouă și poftind să fie el crai grecesc.* HERODOT (1645), 357. *Craiul unguresc cel nou vine asupra lui.* VĂCĂRESCUL, IST. 257/6. *Locul ce mi s-a hotărît de lăcaș nou.* MARCOVICI, C. 10/18. *Voind împăratul a întîmpina răul, au numit o nouă ministerie.* AR (1831), 80²/20. *Alte nume, oameni nuoi se înălțară.* ALEXANDRESCU, M. 22, cf. GANE, N. III, 175. *Săptămîna trecută s-a inaugurat... noul local al arhivelor statului.* F (1900), 561. *Aproba din cap fiece cuvînt al noului său șef.* REBREANU, R. II, 227. *Desfacerea de trecut, ieșirea într-un veac nou al lumii.* SADOVEANU, M. C. 211. *N-au înlocuit vechea metaforă...printr-o metaforă nouă, ci au renunțat la orice transfer metaforic.* VIANU, M. 47, cf. 121, id. S. 5. *Eu sînt trimisul timpurilor noi Ieșit din rînd cu cei ce scurmă glia.* BENIUC, V. 86, cf. 102. *Pe cine să iai de gît? Nimiezul se apropia, ceata nouă era gata.* PREDA, Î. 24. *Auziți serenada veacului nou, Vuind în cazane, icnind în cazmale.* DEȘLIU, G. 18. *Importanță*

uriaşă capătă în noua etapă de dezvoltare a societăţii noastre activitatea culturală. LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 6, 39. ◇ *An* (sau *anul*) *nou* sau *noul an* = anul (calendaristic) care începe să se desfăşoare. *Începutul anului nou 7206.* R. GRECEANU, CM II, 92. *Încheierea anului vechi şi începutul acelui nou.* AR (1832), 4¹/15. *Zioa începerii anului nou.* MARCOVICI, D. 2/19. *An nou! Aştept minunea-ţi ca o cerească lege.* ALEXANDRESCU, M. 6. *Să păşească... în noul an agricol.* GL 1962, nr. 419, 1/3. *Noul an va fi marcat de succese şi mai mari.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 18. *Anul nou* = ziua de 1 ianuarie (corespunzînd cu începutul anului calendaristic); sărbătoare care se ţine în această zi. Cf. MAN. GÖTT. 126. *În ziua anului nou s-au făcut prezentaţie la curte.* AR (1838), 5¹/6. (În limbajul bisericesc) *Legea* sau *învăţătura (cea) nouă* sau *noua lege* = religia sau învăţătura creştină (în raport cu religia veche, mozaică). *Veachea şi nooa leagea.* CORESI, EV. 394, cf. GCR I, 43/4. *La care cină tocmi leagea cea noaă.* VARLAAM, C. 76. *Lege noaă şi lege vechi* (cca 1750). GCR II, 64/8. (Substantivat) *Veachea den naintea noiei da-o-veţi în laturi.* CORESI, EV. 459. *Scriptura* (sau *sfînta scriptură) cea nouă* = Noul testament, v. t e s t a m e n t. *Svînta scriptură cea veache şi cea nouă.* PRAV. 86. *Scriptura cea noo.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 7/55. ✦ (Substantivat, n.) Elementul care apare la un moment dat în procesul dezvoltării unui fenomen şi care, în luptă cu elementul vechi, iese învingător. *Mii şi mii de oameni... luptă înflăcărat în toate colţurile ţării pentru triumful noului.* SCÎNTEIA, 1960, nr. 4 853. *Noul îşi impune mereu mai stăruitor şi cu autoritate dreptul la existenţă.* CF 1960, nr. 6, 108. *Cadre tehnice care muncesc cu pasiune pentru promovarea noului în tehnică.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 14. *Acolo unde nu există contradicţie între nou şi vechi nu poate exista nici mişcare înainte.* GL 1962, nr. 419, 2/7. ✦ Modern (**I 1**); contemporan (în raport cu vorbitorul); de azi, actual. *În epoha nouă, enigmile să fac mai cu samă în versuri.* AR (1839), 4¹/47. *Ştiinţa nouă... a continuat zdrobirea lumei vechi.* BĂLCESCU, M. V. 2. *Şcoala străveche şi pururi nouă a cochetăriei.* M. I. CARAGIALE, C. 124. *Lumea nouă se foloseşte de tractoare, de aeroplane, de electricitate.* SADOVEANU, M. C. 211. *Cercetarea lui H. Werner ne dă astfel putinţa de a aprecia vechile teorii în lumina ştiinţei mai noi a psihologiei primitivilor.* VIANU, M. 27, cf. 29, 122.

5. Care se deosebeşte de ce a fost mai înainte, care este schimbat, transformat (în bine); reînnoit, refăcut. *Şi va fi ceriul nou şi pămîntul nou, şi ale pămîntului toate se vor înnoi.* CORESI, EV. 35, cf. 134. *Îndeamnă să să dezbrace den omul cel vechi şi să să îmbrace în cel nou.* N. TEST. (1648), 268ᵛ/2. *Şi-l deşteaptă să să prefacă într-un om nou.* MOLNAR, RET. 4/5. *Să păşim cu bucurie pre această nouă cale.* AR (1832), 4¹/27. *Sîntem hotărîţi a începe împreună cu acest an o viaţă nouă.* MARCOVICI, D. 17/18. *Să încercăm în luptă dreaptă A turna în formă nouă limba veche şi-nţeleaptă?* EMINESCU, O. I, 137. *Ţărîna era muma lui şi el avea darul că de cîte ori va osteni şi-l va trînti cineva, de atîtea ori muma lui să-i dea puteri nuoi.* ISPIRESCU, U. 61. *Din idealurile voastre... Vor răsări, ca nişte astre, Senine lumi cu oameni noi.* DEMETRESCU, O. 81. *Veghează-n... porniri de viaţă nouă Şi nici nu ştim cum izbucnesc deodată.* IOSIF, P. 15. *Eşti tu, izvor de nouă poezie..., O, drăgălaşă muză populară!* id. V. 92. *Luceafărul stingher Şi tainic S-aprinde iar pe cer Şi cu lumină nouă Sclipeşte.* TOPÎRCEANU, B. 35, cf. id. P. O. 132. *Se simţea odihnit şi gata să le înfrunte toate... cu puteri nouă.* C. PETRESCU, Î. I, 20. *Era fericit că-l încălzeşte un soare nou şi-l mîngîie vîntul primăverii.* SADOVEANU, E. 114, cf. DEŞLIU, G. 6. *Surorile se măritaseră şi aveau grijile noii lor vieţi.* T. POPOVICI, SE. 8. *Problema educaţiei omului nou ne preocupă pe fiecare în mod deosebit.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 2/5. *Iată rememorarea unui vechi adevăr, care cu nouă virtute mi s-a tălmăcit în recenta descindere peste Milcov.* CONTEMP. 1962, nr. 806, 1/2.

6. (Aşezat de obicei înaintea substantivului) Care se adaugă (într-o succesiune) la ceva (de acelaşi fel) ce exista de mai înainte, care este încă unul pe lîngă cel existent. *Din zi în zi izvodiia fealuri de munci noao.* URECHE, L. 185. *Nu prea mult trecînd, iară de noao hiclenie să apuca.* C. CANTACUZINO CM I, 18. *În 7 dechemvrie ... au urmat la Pariz nouă tulburări.* AR (1832), 3¹/23. *Mă bucur de acest nou dar al vieţii.* MARCOVICI, D. 1/14, cf. id. C. 20/26. *Să auzi un zgomot de cai mulţi... Alte sunete grozave ş-alte noau turburări.* PANN, E. II, 33/4. *Firea... Te alintă şi-ţi găteşte vreo nouă desfătare.* CONACHI, P. 265, cf. 279. *Înfăţoşase planul unei noui contribuţii.* NEGRUZZI, S. I, 143, cf. 49. *Caută nouă mijloace de a-şi mări bogăţiile.* FILIMON, O. I, 97. *Fiecare zi aducea cu sine nouă întîmplări.* GANE, N. II, 104, cf. III, 105. *Un nou ziar românesc în Budapesta.* F (1906), 10. *Ce nou secret îmi mai ascunzi?* MINULESCU, V. 210, cf. 193. *La toamnă... Nu se ştie ce noi surprize vor veni.* BACOVIA, O. 61. *Au voieşti pe ţară biruri noi a pune?* TOPÎRCEANU, P. O. 30, cf. 62. *La fiecare nouă carte ce i-o dăm, cîte o exclamaţie de mulţumire.* BART, S. M. 29. *Nastasia era un ghimpe mai puţin ascuţit decît preocupările şi necazurile noi ce i se iscaseră deodată în acel început de toamnă.* SADOVEANU, M. C. 155. *La o nouă lectură a „Anei Karenina" de Tolstoi, am notat cîteva observaţii.* VIANU, S. 158, cf. id. M. 10. *Scoarţa terestră s-a tot modificat în cursul timpului şi a silit vietăţile de pe ea mereu la noi adaptări.* C. ANTONESCU, P. 11, cf. 12. *O nouă cantitate de precipitat trece în soluţie.* CHIM. AN. CALIT.

27, cf. 58. *Va susține... un nou antrenament.* SP. POP. 1961, nr. 3 944, 1/4. *Un nou război ar aduce omenirii distrugeri și calamități incalculabile.* CONTEMP. 1962, nr. 806, 1/4. ◇ Loc. adv. **Din** (sau, învechit și popular, **de**) **nou** = încă o dată; iarăși, iar. *Iar murgul ușor îl duce ca vînt, Îl duce de nou pe dealuri, pe văi.* BUDAI-DELEANU, T. V. 105. *Această beutură o mai mestecăm încă de nou cu o cupă de vin curat.* CALENDARIU (1814), 170/4. *Iar ei de nou cu vîrtute, Pornindu-să și mai iute, Au închis cu șanțuri greale.* BĂRAC, ap. GCR II, 240/17. *Corpusurile ce din nou se îmfățoșază pentru Africa.* AR (1832), 3²/5. *Insula vulcanică care... a perit, acum auzim că se arată din nou* CR (1833), 243²/38. *Zărișî de nou lumina, pămînt lustrat de soartă.* MUREȘANU, P. 45/15. *Timpul vechi din nou zorește! Viitorul României dat-au mugur ce-ncolțește / ALECSANDRI, POEZII, 467. Vînătorul... se aprinde din nou de ispita norocului.* ODOBESCU, S. III, 17. *Hai și noi la craiul, dragă, Și să fim din nou copii, Ca norocul și iubirea Să ne pară jucării.* EMINESCU, O. I, 100. *După nuntă, bărbații din nou se duc în treaba lor.* CREANGĂ, P. 8. *Apoi vine și se pune la masă din nuou.* ISPIRESCU, L. 213, cf. 72. *Venivor rîndunele din nou la primăvară.* COȘBUC, P. II, 192. *„Muza Română" apare de nou.* F (1906), 10. *Întîi a sărutat-o el pe gură...Apoi — din nou pe gura ce stă mută.* CERNA, P. 26. *Un răcnet moare-n pieptul rănitului erou! El vrea să se ridice și cade-n brînci din nou.* IOSIF, V. 63. *Nouri întunecoși întunecă ochii... și vrea să plouă din nou.* BACOVIA, O. 204, cf. 212. *Mă ntorc și stau o clipă cu fața la părete, Apoi pe partea dreaptă din nou.* TOPÎRCEANU, P. O. 15. *Mă opresc din nou și mă trîntesc pe iarbă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 339, cf. 391, C. PETRESCU, C. V. 216. *Îi veni din nou în cap amintirea cu jimbla.* SAHIA, N. 35. *Mă trezesc din nou... în făgașurile misterioase ale Barnarului.* SADOVEANU, O. VII, 341. *Înainte de a ne folosi din nou de armă, trebuie să ștergem... uleiul din țevi.* STOICA, VÎN. 47. *Din scîntei sleite și surcele Poți întocmi din nou un cer cu stele.* ARGHEZI, C. O. 184, cf. id. T. C. 58, 69. *Știuca rănită de cîrligul undiței se repede după cîteva minute din nou la el.* C. ANTONESCU, P. 44. *Toamna se pășunează din nou.* AGROTEHNICA, II, 856. *Filip asculta explicațiile acestea din nou și din nou nu era în stare să ia o atitudine.* GALAN, B. I, 62. *Puse în mîna ochitorului norocos pușca încărcată din nou.* TUDORAN, P. 18. *Mașneagul nu se sinchisi și vorbi din nou.* PREDA, Î. 37. *Șoferul se grăbea, era-nciudat Că zăbovim din nou și că e seară.* LABIȘ, P. 56, cf. 51. *Simțea o ușurare că o știe plecată din nou.* BARBU, Ș. N. 74, cf. 12. *Iar senduioșa, Dar de nou se stăpînea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 489, cf. 99. *Astăzi să mănînci cît un bou, Mîne ceri să mănînci din nou,* se spune despre cei lacomi. Cf. ZANNE, P. III, 619.

— Pl.: *noi* și (ieșit din uz, f.) *nouă*, (învechit și regional, f.) *noau, noo* (ALR II 4 405/260), *noue* (ib. 4 405/192), *nauă* (ALR I 1 985/98, 150), (suspect, n.) *noaia.* — Gen.-dat. f. și: (învechit și regional) *nouă, noiei.* — Și: (învechit și regional) **noăo, noau, -uă, nóo, nóoă, nuou, -uă** adj.

— Lat. **novus, -a.**

NOUÁCĂ s. f. (Prin Transilv.) Nouar **(2).** *Am avut două nouăci.* MAT. DIALECT. I, 183, cf. 83.

— Pronunțat: *no-ua-.* — Pl.: *nouăci.*

— **Nouă** + suf. *-ac.* Cf. optacă.

NOUÁR s. m. **1.** (Regional) Lemn lung de nouă metri (Moiseiu-Vișeu de Sus). GLOSAR REG. **2.** Carte de joc marcată cu numărul nouă **(I 1),** care are nouă puncte; nouă **(II 3),** (regional) nouacă. Cf. BL V, 60, IORDAN, L. R. A. 161.

— Pl.: *nouari* și (rar, n.) *nouare* (MAT. DIALECT. I, 262). — Și: **(2) novár** s. m. IORDAN, L. R. A. 161.

— **Nouă** + suf. *-ar.*

NÓUĂ num. card., s. n. **I.** Num. card. (Adesea în componența unor numerale cardinale compuse) Numărul care, în numărătoare, are locul între opt și zece.

1. (Cu valoare adjectivală) *După ce trecură noao sute și treizeci de ai.* CORESI, EV. 101. *Nouă steaguri boierești* (cca 1625). GCR I, 70/11. *Noao rodure a d[u]hului omului de bună dare a d[u]hului sf[î]nt întru el să nasc.* PARACLIS (1639), 252. *Și au domnit cu fiiu-său dinpreună doi ani și noao luni.* URECHE, L. 181. *Noao ani întregi.* MAIOR, IST. 219/3. *Născu pe viteazul nost După noao luni.* BUDAI-DELEANU, T. V. 35. *Nouă ani și nouă zile.* F (1906), 8, cf. TOPÎRCEANU, B. 99. *Puii sînt nouă zile orbi.* STOICA, VÎN. 105. *Toamna-mi fură De la gură Tot ce-n nouă luni adun.* MINULESCU, V. 212, cf. 184. *Cu ajutorul unei linguriță se ia sămînță din nouă pătrățele.* AGROTEHNICA, II, 20. *În dormitorul comun va horăi nouă ore tot poporul.* GALAN, B. II, 62. *Se duc pe-aici, la Toroioagă, nouă mineri cu-n compresor.* DEȘLIU, M. 21. *Pămîntul este una din cele nouă planete care se rotesc în jurul soarelui.* GEOLOGIA, 6. *Nouă cete îngerești.* TEODORESCU, P. P. 255. *Eu sînt prunc de nouă ai, Tu măsele-n gură n-ai.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 449, cf. 442. *Unde vă duceți voi, fetilor? Cu nouă mătureli, Cu nouă lopățeli?* MAT. FOLK. 1 516, cf. 1 476. ◇ (Învechit; așezat după substantiv) *Alixandru Vodă den Țară Rumânească încă au murit; domnind, toată domniia lui, ani nouă.* R. POPESCU, CM I, 305, cf. ȘINCAI, HR. I, 23/16. ◇ (Prin exagerare; indică un număr mare, nedeterminat) *Du-l cu tine meșteșugul Care ne-ntărea soboru': Meștere a nouă sate, Lăutare, Laie Chioru!* GOGA, P. 71. *De pe deal*

Se vede peste nouă sate! IOSIF, V. 31, cf. 81. *Să te bată, badeo, bată Nouă boale dintr-o dată, Nouă boale Ş-o lingoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 265, cf. 369, 451. *Poftim ş-o părechi di papucei, Cu talpa di buhai, Ca să ţii nouă ai.* MAT. FOLK. 1 497. *Nu e nebun cel ce mănîncă nouă pite late, ci cel ce i le dă.* ZANNE, P. IV, 80. *Ăl de ştie carte are patru ochi şi nouă minţi.* id. ib. V, 143. *Unde sînt nouă fraţi, Coada să nu-ţi bagi* (= unde sînt mai mulţi uniţi să nu te amesteci). Cf. id. ib. IV, 371. *Cînd îţi intră paraua în mînă, leagă-o în nouă noduri.* Cf. id. ib. V, 481. *A mîncat pită din nouă cuptoare,* se spune despre un om care a umblat mult, care a văzut şi ştie multe. Cf. id. ib. IV, 83. ◇ Expr. **A avea** (sau **a-şi pune**) **nouă băieri la pungă** = a fi foarte zgîrcit. Cf. DELAVRANCEA, O. II, 285. **A merge pe nouă cărări** v. cărare. **A avea nouă suflete** = a fi foarte rezistent sau foarte viteaz. Cf. id. ib. II, 293, 439, DELAVRANCEA, O. II, 34. **(Peste) nouă ţări şi nouă mări** sau **(peste) nouă mări şi nouă ţări, peste nouă ţări şi mări, peste nouă mări, peste nouă ţări** v. mare[2] **(1).** ◇ Compus: **nouă-ochi** = peşte cu corpul cilindric, cu ambii dinţi de pe placa superioară ascuţiţi şi depărtaţi unul de altul, iar cu cei de pe placa inferioară apropiaţi; sugaci *(Petromyzon fluviatilis).* Cf. ANTIPA, F. I. 276, SIMIONESCU, F. R. 240, C. ANTONESCU, P. 74. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat) *Nu zeace* [leproşi] *se curăţiră, dară noao.* CORESI, ap. GCR I, 27/10. *Cu ăsta nu e chip de vorbit, Ghiţă, a strigat Stanca. Pui tu două, el pune nouă.* SADOVEANU, M. C. 15. *Numără copacii ... nouă pe o parte, trei pe cealaltă.* BARBU, Ş. N. 135. *Pînă-i popa la altar, Preoteasa-i la hambar; Preoteasa coace ouă, Popii două, mie nouă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 469, cf. 403. *Cine mi-o făcut cu opt, eu desfac cu nouă.* MAT. FOLK. 1519. *Nu ne ajunge c-avem două Şi ne vin şi alte nouă,* spun cei care au multe nemulţumiri ce se succed una după alta. Cf. ZANNE, P. V, 278. ◇ Expr. **A se duce opt (cu a brînzei nouă)** v. opt[1] **(I 3).**

2. (Numărul abstract corespunzător) Cf. MAN. GÖTT. 12, LB, PONTBRIANT, D., ALEXI, W., ŞĂINEANU, D. U.

3. (Intră în componenţa numeralului adverbial corespunzător) Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *De nouă ori a ridicat pînă acum braţul drept.* SADOVEANU, M. C. 93. *Locuitorii lui ar vedea soarele de nouă ori mai mare.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/6. *Să nu ne mai întîlnim, Numai sîmbăta o dată, Dumineca ziua toată, Alte zile-arareori, Într-una de nouă ori!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 62, cf. 91, 260.

4. (Precedat de „cîte", intră în componenţa numeralului distributiv corespunzător) *Cumpăra cîte două ouă d-o para şi vindea cîte nouă.* ZANNE, P. V, 445. ◇ (Cu valoare adjectivală) *Fabuliştii-n lumea toată sînt puţini. Ca să dai de dînşii, trebuie să sări Peste cîte două, trei şi nouă ţări.* ARGHEZI, S. P. 11.

5. (Cu valoare de numeral ordinal) Al nouălea, a noua. *Adunîndu-se toţi trei în Pannonia în nouă zile ale lui septemvrie.* ŞINCAI, HR. I, 48/25. *Nu vedeţi că ne învîrtim în loc? Batem apa în piuă de la ora nouă seara.* BARANGA, I. 181. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat) *În nouă ale lunei.* POLIZU. *Autobuzul trece la nouă.* SEBASTIAN, T. 13. *Cînd bătea ceasul la nouă, Mă-mbrăcam în haine nouă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 300.

II. S. n. **1.** Semn grafic care reprezintă numărul nouă **(I 1);** p. ext. desen, figură în forma acestui semn. *A scris un nouă pe tablă.*

2. Nota nouă **(I 1).** Cf. CADE. *A luat un nouă la matematică.*

3. Carte de joc marcată cu numărul nouă **(I 1),** care are nouă puncte; nouar **(2),** (regional) nouacă. Cf. DR. XI, 144.

— Pl.: **(II,** rar) *nouri.* — Şi: (învechit şi popular) **noăo** num. card.

— Lat. **novem.**

NÓUĂLE num. ord. v. **nouălea.**

NÓUĂLEA, NÓUA num. ord. (Cu valoare adjectivală sau substantivală; precedat de art. „al", „a") Care se află între al optulea şi al zecelea. *Cântarea 9 (a nooa* C, *a noaoa* V). PSALT. 333. *După al noaole ceas de noapte.* CORESI, EV. 266, cf. 117. *Nu-şi va lăsa lucrul său simbătă denr-al noaole ceas* (cca 1550—1600). GCR I, 9/26, cf. CUV. D. BĂTR. II, 47/18, CCR 145/5. *După al noaolea an a domniii lui Alixandru Vodă Lăpuşneanul s-au ivit Dispot.* URECHE, L. 161. *A noa pricină, pentru caria să îndeamnă giudeţul să mai micşureadze certaria celui vinovat.* PRAV. 280. *Şi în al noaole ceas strigă Isus.* N. TEST. (1648), 63[r]/10. *Într-al noaolea an den domniia măriii-sale, leat 7205.* R. GRECEANU, CM II, 88. *Am lucrat în via Domnului, de nu ca cel de al nouălea ceas, măcar ca cel de la al unsprezecelea ceas.* ANTIM, P. XXV. ◇ (Învechit şi popular; cu lipsa acordului sau cu amestec de forme) *Scrie la al noaolea carte.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 7/27. *Smulge o nuia întreagă, I-o dă şi zice: „Ia tu sama bine, Să loveşti cu ea păn-a noao par".* BUDAI-DELEANU, T. V. 135. *Crîşmele de le cerca... Cînd a fost l-a nouălea, El înuntru năvălea.* ALECSANDRI, P. P. 137. *A noulea fată.* ALR II 2 335/769. ◇ (Indicînd un punct de ordine îndepărtat) *Mîndro, de dragostea noastră Răsărit-a pom în coastă... Mirosind a noua ţară, A rujă ş-a scorţişoară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 70. ◇ Expr. **Neam de** (sau **după) a noua spiţă** v. neam **(I 2). A fi în al nouălea cer** = a fi foarte fericit. **Pe planul al nouălea,** se spune despre ceva neimportant, lăsat la o parte. Cf. ZANNE, P. V, 499. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat) *A noa: să nu pohteşti vecinu-*

lui tău (a. 1581). GCR I, 33/8. *Zeace porunci a legei vechi... Nu fura, a noa.* PARACLIS (1639), 251. *Ăl de-a nouălea.* ALR II 2 335/141.

— Pronunţat: *no-uă-*. — Şi: (învechit şi popular) **nóuăle** (ALR II 2 335/279, 316, 325, 334), **nóulea, nóuolea, nóuoa** (ib. 2 335/886, 2 336/987), **nóale, nóa, noăole, noáoa, noáolea, noáoa, noăulea, noáua** (A III 19), **nóole, nóa** (CUV. D. BĂTR. II, 79/2), **nóolea, nóoa** (ALR II 2 335/172, 705, 791), **náulea, náua** (ib. 2 335/95) num. ord.

— **Nouă + lea.**

NÓUĂSPRECE num. card. v. **nouăsprezece.**

NÓUĂSPRECELEA, -CEA num. ord. v. **nouăsprezecelea.**

NÓUĂSPREZECE num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între optsprezece şi douăzeci.

1. (Cu valoare adjectivală) *Au împărăţit 19 ani, 4 luni şi 27 de zile.* ŞINCAI, HR. I, 9/35. *Noaosprezeace inşi.* LB. *A cărat, în nouăsprezece transporturi, pe-o biată sanie de el însuşi înjghebată, fin cît alţii n-ar clădi într-o căruţă nici vara.* GALAN, B. II, 167, cf. 43. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat) *Unul plăteşte nouăsprezece ş-alalalt douăzeci fără unu*, se spune, depreciativ, despre două persoane sau două obiecte asemănătoare, care au aceeaşi valoare. Cf. ZANNE, P. V, 450.

2. (Numărul abstract corespunzător) Cf. LB, POLIZU. *De la unsprezece pînă la nouăsprezece*, [numeralul] *se formează din zece, precedat de unitatea respectivă, ambele numere fiind legate între ele prin prepoziţia „spre".* IORDAN, G. 154.

3. (Intră în componenţa numeralului adverbial corespunzător) Cf. LB. *De nouăsprezece ori.*

— Pronunţat: *no-uă-*. — Şi: (învechit) **noáosprezeace,** (popular, forme prescurtate) **nóuăsprece** (POLIZU, ALR II 2 316/36, 76, 102, 172, 279, 346, 386, 784, 806, 833, 899), **nóuăşpe, nóuspce, nóuşpce** (ALR I 228/748), **nóuşpe** num. card.

— **Nouă + spre + zece.**

NÓUĂSPREZECELEA, -CEA num. ord. (Cu valoare adjectivală sau substantivală; precedat de art. „al", „a") Care se află între al optsprezecelea şi al douăzecilea. *Şedearea XIX (a noasprezecea* H). PSALT. 280. *Ostrogoţii, carii... mai întîi dobîndise Pannonia, în al nouăsprezecelea an al împărăţiei lui Teodosie celui mai tînăr... au locuit în ţinuturile Trachiei 58 de ani.* ŞINCAI, HR. I, 76/9. *A căzut a nouăsprezecea frunză.* SEBASTIAN, T. 144. ◇ Expr. (Rar) **Al nouăsprezecelea cer** = culmea fericirii, a măririi, a preţuirii. *L-am rîdicat în fantasia mea pănă la al nouăsprezecelea cer!* ALECSANDRI, T. 1 015.

— Pronunţat: *no-uă-*. — Şi: (învechit) **noáosprezeacelea, -cea** (LB), **nóasprezeacelea, -cea,** (popular, forme prescurtate) **nóuăsprecelea, -cea** (POLIZU), **nóuşpcelea, -cea, nóuşpelea, -pea** num. ord.

— **Nouăsprezece + lea.**

NÓUĂŞPE num. card. v. **nouăsprezece.**

NOUĂTÁTE s. f. v. **noutate.**

NOUĂZÉCELEA, -CEA num. ord. v. **nouăzecilea.**

NOUĂZÉCI num. card. (Adesea în componenţa unor numerale cardinale compuse) Numărul care, în numărătoare, are locul între optzeci şi nouă şi nouăzeci şi unu.

1. (Cu valoare adjectivală; de obicei precedă substantivul determinat, de care este legat prin prep. „de") *De nouăzeci ani.* LEX. MARS. 230. *Locul e apoi romantic, o inzulă în partea de către apus a mării scoţiane, la o îndepărtare de nouăzeci şi şase verste de London.* F (1906), 31. ◇ (Cu elipsa substantivului determinat) *De va avea un om o sută de oi şi va rătăci una dentru dînsele, au nu va lăsa ceale noaozeci şi noao şi mergînd la munte va căuta pre cea rătăcită?* (a. 1693). GCR I, 309/24. *Moşneagul de-o sută de ani şi baba de nouăzeci.* CREANGĂ, P. 73. ◇ (Prin exagerare; adesea în numeralul compus *nouăzeci şi nouă*, indică un număr mare, nedeterminat) *De cînd se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci şi nouă de oca de fier.* ISPIRESCU, L. 1. *Iar cînd a fost de s-a-mplinit Ajunul zilei de nuntit..., Nuntaşi din nouăzeci de ţări S-au răscolit.* COŞBUC, B. 18. *La auzul numelui Pintea, fiori reci îi cuprindeau pre toţi neguţitorii..., ca şi cînd i-ar fi apucat nouăzeci şi nouă de friguri.* MARIAN, T. 295. *Noăzeci şi noă de feluri de bube rele.* GCR II, 339. *Sărăcia este de nouăzeci şi nouă de feluri.* ZANNE, P. V, 575, cf. II, 391. (Cu elipsa substantivului determinat) *Cine mi-o făcut cu nouă, eu desfac cu nouăzeci şi nouă.* MAT. FOLK. 1 519.

2. (Numărul abstract corespunzător) Cf. LEX. MARS. 230, MAN. GÖTT. 132, LB, PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., DDRF. *De la douăzeci pînă la nouăzeci*, [numeralele] *sînt alcătuite din pluralul lui zece considerat ca substantiv feminin şi precedat de unitatea care arată numărul zecilor.* IORDAN, G. 154.

3. (Intră în componenţa numeralului adverbial corespunzător şi a acelora corespunzătoare numeralelor de la nouăzeci şi unu pînă la nouăzeci şi nouă) *Îi merge tigva pînă la nouăzeci şi nouă de ori la apă, de la o suta oară se-nfundă.* ZANNE, P. IV, 149.

4. (Precedat de „cîte", intră în componenţa numeralului distributiv corespunzător; adesea adjectival) *Cîte nouăzeci de lei.*

5. (Cu valoare de numeral ordinal) *Era şi cursul anilor cel de la mîntuire O mie şi şase sute şi noaozeci şi noao* (a. 1700). GCR I, 332/11.
— Pronunţat: *no-uă-*. — Şi: (învechit) **noaozéci** num. card.
— **Nouă** + **zeci.**

NOUĂZÉCILEA, -CEA num. ord. (Cu valoare adjectivală sau substantivală; precedat de art. „al", „a") Care se află între al optzeci şi nouălea şi al nouăzeci şi unulea. Cf. POLIZU, DM.
— Pronunţat: *no-uă-*. — Şi: (învechit) **nouă-zécelea, -cea** num. ord. POLIZU.
— **Nouăzeci** + **lea.**

NÓULEA num. ord. v. **nouălea.**

NOULÉŢ, -EÁŢĂ, -ÍŢĂ adj. (În expr.) **Nou-nouleţ** = nou-nouţ, v. nou (2). *Mai găsii şi alte haine cu totul de aur şi nuoi-nuoleţe.* GORJAN, H. II, 55/22. *O corabie destul de mare, nouă-nouliţă.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 53, cf. LM, TDRG.
— Pronunţat: *no-u-*. — Pl.: *nouleţi, -e.* — Şi: (învechit) **nuolét, -eáţă,** (cu schimbare de suf.) **noulíţă** adj.
— **Nou** + suf. *-uleţ.*

NOULÍŢĂ adj. v. **nouleţ.**

NÓUOLEA, NÓUOA num. ord. v. **nouălea.**

NÓUOR s. m. v. **nor**[1].

NOUORÁT, -Ă adj. v. **norat.**

NÓUR s. m. v. **nor**[1].

NOURÁ vb. I v. **nora.**

NOURÁŞ s. m. **I.** Diminutiv al lui nor[1]. **1.** Cf. nor[1] (1). *Să pogorî cuconul şezînd ca într-un nuoraş.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 28[r]/6, cf. noiembrie 103[v]/21. *Venit-au un nouraş ... şi stropie de ploaie.* NECULCE, L. 244. *A treia zi... au început a să ivi nişte nouraşi, cari, pe cît mergea, acoperea ceriul.* DRĂGHICI, R. 9/10, cf. CONACHI, P. 262. *Soarele în cale-i sta... Şi cea rouă de pe ea Cu-a lui raze o sorbea, Nouraş o prefăcea.* ALECSANDRI, P. I, 108. *Numai unde şi unde cîte un mic nouraş creţ se plimba ca un vis drăgălaş pe albastrul ceriului.* GANE, N. II, 196. *Singur, străveziu, un nouraş ca de bumbac plutea prin aer.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 79, cf. ŞEZ. I, 47. ◇ Fig. *Un singur mic nouraş îmi întuneca ceriul fericirii.* GANE N. III, 86. *Braţul... apărea trandafiriu şi plin, sub nouraşii mînecii de borangic.* GALACTION, O. 176.
2. Cf. nor[1] (2). *Un nouraş de praf.*
II. (Prin Bucov.) Ţînţar mic. Cf. MARIAN, INS. 311, JAHRESBER. XII, 125.
— Pronunţat: *no-u-*. — Pl.: *nouraşi.* — Şi: (învechit) **nuorăş,** (învechit, rar) **nuîrăş** (DOSOFTEI, V. S. decembrie 230[v]/1) s. m.
— **Nour** + suf. *-aş.*

NOURĂT, -Ă adj. v. **norat.**

NOUREÁLĂ s. f. v. **noreală.**

NOURÉL s. m. **1.** (Popular) Norişor. *Bălţi lucii, cristaline, Pe care trec în taină uşoare nourele.* ALECSANDRI, P. III. 242, cf. EMINESCU, N. 102. *E un negru mic norel.* TEODOREŞCU, P. P. 20, cf. 68, 75. *Nourel de peste ţară, Farmecile mă mîncară.* HODOŞ, P. P. 48. *Vin trei norei de ploaie.* MUSCEL, 11, cf. MARIAN, H. 54. *Numai lin şi lin şi lin Ca soarele pe senin, Ca luna prin nourele, Ca dorul mîndruţei mele.* PAMFILE, C. Ţ. 310, cf. id. VĂZD. 61, PĂSCULESCU, L. P. 38.
2. (Prin Bucov.) Ţînţar mic. MARIAN, INS. 311.
— Pronunţat: *no-u-*. — Pl.: *nourei* şi (regional, n.) *nourele.* — Şi: (regional) **norél** s. m.
— **Nour** + suf. *-el.*

NOURÉŢ s. n. (Regional) Norişor (Strehaia). ALR II/I MN 95, 2 743/848. *Umblă cu bubuielile, cu ploile şi cu noureţurile.* ib.
— Pronunţat: *no-u-*. — Pl.: *noureţuri.*
— **Nour** + suf. *-eţ.*

NOURÎŞTE s. f. v. **norişte.**

NOURÓS, -OÁSĂ adj. v. **noros.**

NÓUSPCE num. card. v. **nouăsprezece.**

NOUŞÓR, -OÁRĂ adj. (În expr.) **Nou-nouşor** = nou-nouţ, v. nou (2). Cf. LM, TDRG. *Cînd ajung la coşar, rămîi ca-ncrimenit, lacătu nou-nouşor spart şi dat jos.* GRAIUL, I, 266.
— Pronunţat: *no-u-*. — Pl.: *nouşori, -oare.*
— **Nou** + suf. *-uşor.*

NÓUŞPCE num. card. v. **nouăsprezece.**

NÓUŞPCELEA, -CEA num. ord. v. **nouă-sprezecelea.**

NÓUŞPE num. card. v. **nouăsprezece.**

NÓUŞPELEA, -PEA num. ord. v. **nouă-sprezecelea.**

NÓUT subst. v. **năut.**

NOUTÁTE s. f. **I.** (La sg.) Însuşirea de a fi nou. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., NEGULICI. *Fraţii Foureaux făcură într-o casă vechie o sală de teatru... Noutatea lucrului făcu să prospereze*

întreprinderea acestor industriași. NEGRUZZI, S. I, 341, cf. II, 174. *Două observări... cea dintîi se refere la noutatea, cea de a doua la justețea comparațiunilor.* MAIORESCU, CR. I, 30, cf. DDRF, SEVERIN, S. 90. *Noutatea contribuie, prin ea însăși, la expresivitatea unui element lingvistic.* IORDAN, STIL. 22, cf. 13. *Pentru noi, cei veniți din sud, ele* [nopțile polare] *sînt de o noutate extraordinară.* STANCU, U.R.S.S. 114.

II. (Concretizat) **1.** Lucru nou, făcut sau descoperit de curînd, procurat de curînd, care nu a mai fost folosit sau este folosit de puțină vreme, care nu exista înainte. *Pe drum și doao pistoale luasă, Care nu de mult, ca ș-o noătate... cumpărasă.* BUDAI-DELEANU, T. V. 146. *Ultima noutate sînt foile corselate care se-mbracă peste o cămășuță.* F (1903), 167. *Romanul acesta țărănesc este o noutate în genul lui.* IBRĂILEANU, S. L. 150. *Să pofteși mîine la magazin. Am adus noutăți.* SEBASTIAN, T. 221, cf. OPRESCU, I. A. III, 34. *O librărie ne arată ultimele noutăți literare.* STANCU, U.R.S.S. 112. *Noutățile de tot felul, cuceririle tehnice ale științei, aduceau în circulație în mod inevitabil cu totul alți termeni decît existau în literatura scriitorilor.* CONTRIBUȚII, II, 86.

2. Veste, știre recentă (și interesantă) (învechit) novita, (astăzi rar) nuvelă **(1)**. *Altă novitate n-am cu care să te mai ostinesc* (a. 1819). URICARIUL, VII, 85. *Ce noutăți ați mai aflat astăzi?* ALECSANDRI, T. I, 74. *Azi am auzit o noutate.* F (1900), 605. *Întrebau nesățioși de noutățile de acasă.* REBREANU, I. 365, cf. id. R. II, 20. *Îi scria o mulțime de noutăți, de cînd nu se mai văzuseră.* BACOVIA, O. 220. *Ia loc, tinere, și continuă-ți noutățile.* STANCU, R. A. IV, 102.

3. (Învechit) Nuvelă **(2)**. *N. D. Popescu publică în Calendarul pentru toți pe anul 1878 noutatea (= novela) istorică „Ștefan al doilea, Surdul".* PUȘCARIU, L. R. I, 380.

— Pronunțat: *no-u-*. — Pl.: **(II)** *noutăți*. — Și: (regional) **nouătáte** (ALR II 3 732/284, 3 733/272, 279, 310, 325, 346, 928), **noătáte, nootáte** (ib. 3 733/27, 95, 102, 358, 872), **năotáte** (ib. 3 733/2, 36, 64), **năutáte** (ib. 3 733/250, 551, 705), (învechit) **novitáte** s. f.

— Din **(I, II 1, 2)** lat. **novitas, -tatem,** fr. **nouvelle,** it. **novità** (sub influența lui *nou*), **(II 3)** calc după fr. **nouvelle.**

NOUTESTAMENTÁR, -Ă adj. (Neobișnuit) Care se referă la Noul testament, care aparține Noului testament. *Concepția noutestamentară.* ap. IORDAN, L. R. A. 231.

— Pl.: *noutestamentari, -e.*

— **Nou(1) testament** + suf. *-ar.*

NOÚȚ, -Ă adj. Diminutiv al lui n o u. Cf. n o u **(2)**. *Pe frunte pălăria apasă, cea nouță, Apoi dezleagă murgul și-l pune la căruță.* I. NEGRUZZI, S. II, 136. ◇ E x p r. **Nou-nouț** v. n o u **(2)**.

— Pl.: *nouți, -e.*

— **Nou** + suf. *-uț.*

NOV, -Ă adj. (Latinism învechit) Nou. Cf. MAIOR, IST. 29/8, 254/25.

— Pl.: *novi, -e.*

— Din lat. **novus, -a.**

NÓVA[1] s. f. sg. (Regional) Varietate de struguri hibrizi (Amărăștii de Jos-Caracal). L. ROM. 1960, nr. 2, 19.

— Din magh. **nova.**

NOVÁ[2] vb. I. T r a n z. (Jur.; rar; complementul indică obligații) A supune unei novații **(1)**. Cf. DM.

— Prez. ind.: *novez.*

— Din fr. **nover,** lat. **novare.**

NOVÁC s. m. Nume dat în mitologia populară unui personaj închipuit ca un om bine legat și puternic. *Un arap trupeș ca un novac.* GORJAN, H. I, 63/7. *Ercule nu voi a rămînea mai prejos...,* ci-și arăta recunoștința sa cînd fu de se sculară *uriașii sau novacii cu răsmiriță asupra zeilor.* ISPIRESCU, U. 47, cf. 55, 60. *Novacul avea darul de a culca la pămînt o oaste întreagă.* id. L. 193, cf. 137, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ALR II/I h 78. ✦ (Prin nord-estul Olt.) Epitet dat unui om înalt și voinic. Cf. MAT. DIALECT. I, 232.

— Pl.: *novaci.*

— De la n. pr. **Novac.**

NOVÁLĂ s. f. v. **nuvelă.**

NOVÁR s. m. v. **nouar.**

NOVATÓR, -OÁRE s. m. și f. (Livresc) **1.** Persoană cu idei și concepții noi; persoană care introduce o noutate (utilă, prețioasă) într-un domeniu oarecare. V. i n o v a t o r. Cf. NEGULICI. *În arte și în litere, novatori, cei cari ies din cărările obișnuite, întîmpină împotriviri uneori seculare.* MACEDONSKI, O. IV, 138. *Pe un poet mare, novator îndrăzneț... pe un așa poet îl întîlnesc huiduielele și strigările.* GHEREA, ST. CR. I, 299. *G. Asaki... aci ne apare ca om vechi, aci ca novator.* IBRĂILEANU, SP. CR. 43. *Au văzut într-însul un „șef de școală", un novator.* LOVINESCU, C. IV, 16. ✦ (Adjectival) Care aduce, cuprinde idei noi; înnoitor. *Aproape întotdeauna, operele novatoare au pus chiar pe muzicienii de seamă în stare de perplexitate.* CONTEMP. 1960, nr. 716, 5/4.

2. (Peiorativ) Persoană care vrea să inoveze cu orice preț. *Acele scrieri sînt a oamenilor carii s-au oprit pe marginea prăpastiii novatorilor.* RUSSO, S. 91, cf. 70, ROM. LIT. 249[1]/10. *Foarte curios și totodată caracteristic este că novatorii vor să izgonească din limbă cuvîntul strămoșesc „război".* CONV. LIT. XI, 18.

— Pl.: *novatori, -oare.*
— Din fr. **novateur,** lat. **novator.**

NOVÁŢIE s. f. **1.** Act juridic prin care o obligaţie nouă se substituie unei obligaţii vechi ce se stinge. Cf. HAMANGIU, C. C. 185, DM, PR. DREPT, 347, DN, DER.
2. (Rar) Inovaţie. Cf. DM.
— Pl.: *novaţii.* — Şi: (ieşit din uz) **novaţiúne** s. f. HAMANGIU, C. C. 185, ŞĂINEANU, D. U.
— Din fr. **novation,** lat. **novatio.**

NOVAŢIÚNE s. f. v. **novaţie.**

NÓVĂ s. f. Stea variabilă a cărei strălucire creşte brusc (între cîteva ore şi cîteva zile) cu 10—13 mărimi stelare, pentru a scădea apoi încet şi, adesea, cu fluctuaţii. Cf. DN. *După rapiditatea declinului..., novele se împart în nove lente şi nove rapide.* LTR[2]. *Novele fac parte din grupul mai larg al stelelor variabile explozive.* ib. *În prezent, se cunosc cîteva sute de nove.* DER.
— Pl.: *nove.*
— Din fr. **nove.**

NOVEÁLĂ s. f. v. **nuvelă.**

NOVÉLĂ[1] s. f. (În dreptul roman) Dispoziţie suplimentară, care se adaugă la o lege cuprinsă într-o codificare anterioară. *O deosebită novelă a împăratului Leon... nu să află în rîndul celoralalte novele şi să înţelege că acea novelă nu s-au făcut decît spre schimbarea şi prefacerea obiceiurilor celor vechi.* PRAVILA (1814), 126/24, cf. 34/23. *Scrie novela aceaia că, deacă să va întîmpla să moară bărbatul...* MAN. JUR. (1814), 112. *Să citim novela 131 care delimită jurisdicţiunea... patriarcului Constantinopolei* (a. 1865). URICARIUL, X, 374.
— Pl.: *novele.*
— Din lat. **novellae.**

NOVÉLĂ[2] s. f. v. **nuvelă.**

NOVELÉTĂ s. f. v. **nuveletă.**

NOVELÍST, -Ă s. m. şi f. v. **nuvelist.**

NOVELÍSTIC, -Ă adj. v. **nuvelistic.**

NOVELOÁCĂ s. f. v. **năvoloacă[1].**

NOVÉMBRE subst. sg. v. **noiembrie.**

NOVÉMBRIE subst. sg. v. **noiembrie.**

NOVÍCE s. m. şi f. **1.** Persoana care a început de curînd să activeze într-un anumit domeniu, care nu are încă experienţă, pricepere; începător. V. neofit, boboc. *Acest rău nu cruţă pe nici un noviciu pe mare şi se produce prin mirosul greu al apei sărate şi prin legănarea năvii, la cei nedeaţi.* CODRU-DRĂGUŞANU, C. 98. *A comis eroarea, comună novicilor în critica istorică, de a da aserţiunii sale un caracter prea absolut.* HASDEU, I. C. I, 103. *Ca toţi novicii la comandă, căpitanul dă ordine complete.* CAMIL PETRESCU, U. N. 317. *De cîte ori nu vedem novici... cari manevrează cu puşca încărcată, în glumă, în faţa camarazilor de vînătoare.* STOICA, VÎN. 49. *În 1907 nu mai eram deci un novice, deşi mai tînăr decît cei mai mulţi dintre redactorii ziarului.* V. ROM. martie 1957, 21. (Glumeţ) *Adu băutura... Amicului meu, asta n-o să-i strice: Nu crede cumva că e un novice, Nu e la prima lui înghiţitură.* GORUN, F. 113. ✧ (Adjectival) *Adolescentul încă noviciu... poate prin studiu să ajungă a fi un bun orator.* ODOBESCU, S. II, 378. *Cum merg actorii novici pe pînză, la cinematograf.* CAZIMIR, GR. 38. *Din păcate sînt prea novice în medicină ca să am curajul să iau o iniţiativă.* CĂLINESCU, E. O. II, 172. ✦ (Adjectival) Care nu are experienţa vieţii. V. nevinovat, inocent, candid. *Veni una, încă copilă, încă novice; timidă şi sperioasă.* BOLINTINEANU, O. 391.
2. Spec. Persoană care a intrat de curînd într-o mănăstire spre a se călugări şi trebuie să facă un anumit stagiu. Cf. NEGULICI. *Vine un călugăr de la săhăstrie şi povesteşte că noviţul cutare a fugit cu o boieriţă.* MARIAN, T. 337.
3. Spec. Marinar care face ucenicie. *Novicii rîd... Cîrmaciul oftează, Matrozii melancolic cîntă.* MACEDONSKI, O. I, 153, cf. ŞĂINEANU, D. U., CADE.
— Pl.: *novici, -ce.* — Şi: (învechit) **novíciu, noviţ** s. m.
— Din lat. **novicius,** fr. **novice,** it. **novizio.**

NOVICIÁT s. n. **1.** Situaţia, starea, condiţia, stadiul de novice **(2)**; timpul cît durează această stare. *Îl trimiseră la monăstirea din Muncaci ca să facă un noviţiat riguros.* BARIŢIU, P. A. I, 338, cf. BARONZI, I. L. III, 220, BARCIANU, ALEXI, W. *El ieşise din călugărie... declarînd limpede pentru partea lui că a făcut profesia de noviciat pentru a merge la Roma.* IORGA, L. II, 208, cf. 197. *Fu călugărită fără vreun noviciat, avîndu-se în vedere vîrsta şi vocaţia ei religioasă.* CĂLINESCU, S. 735.
2. Locuinţă destinată, în mănăstire, novicilor **(2)**. Cf. LM. ŞĂINEANU, D. U., CADE.
— Pronunţat: *-ci-at.* — Pl.: *noviciate.* — Şi: (învechit) **noviţiát** s. n.
— Din lat. **novitiatum,** fr. **noviciat,** it. **noviziato.**

NOVICÍSM s. n. (Neobişnuit) Neologism **(2)**. *Chinezii... l-au chinizat — permiteţi-mi acest singur novicism.* CARAGIALE, O. V, 340.
— Pl.: ?
— **Novice** + suf. *-ism.*

NOVÍCIU s. m. v. **novice.**

NOVÍNĂ s. f. (Regional) Timp cînd nu se vede luna (Rudina-Tîrgu Jiu). Cf. H IX 93. *Cînd e novina în seara de colindeţi (24 dec.) merge bine stupilor.* ib.

— Din scr. **novina** „lună nouă".

NOVITÁ s. f. (Învechit; mai ales la pl.) Noutate **(II 2).** *Spăimîntîndu-se de această novita... n-au îndrăznit a pune a sa dreaptă vinovăţie la primejdie.* IST. AM. 40r/5. *Nu ştii vreo novita prin cetate, arhon maiore?* KOTZEBUE, U. 22r/4. *Era prea dorit ca să auză novitale.* L. ASACHI, J. 79. *Fiindcă te afli în părţile aceste, îţi trimet... această novita* (a. 1821). URICARIUL, VII, 86. *Novitale de la armie.* AR (1829), 21¹/3. *Novitalele din ţeri streine să vor publica în grabă.* BULETIN, F. (1833), 195¹/29. *Novitaua despre marea nenorocire de care s-au cuprins marina.* AR (1834), 89¹/32. *Mii de novitale mai mult de ei născocite.* GORJAN, H. II, 6/5. *Am mai multe novitale din patriia me.* KOGĂLNICEANU, S. 42. *S-au priimit din Arabia novitale nepriincioase pentru oastea eghipteană.* AR (1839), 2¹/7. *Cucoana începe a-şi arăta turbanul şi boierul a spune novitale.* NEGRUZZI, S. I, 240. *Apoi acolo să fie auzit novitale.* GHICA, S. 262. *Ne-aduce o ploscă plină de novitale politice şi sociale.* CARAGIALE, O. VII, 85.

— Pl.: *novitale.*

— Din it. **novità.**

NOVÍTÁTE s. f. v. **noutate.**

NOVÎŢ s. m. v. **novice.**

NOVIŢIÁT s. n. v. **noviciat.**

NOVOCAÍN s. n. v. **novocaină.**

NOVOCAÍNĂ s. f. Produs de sinteză care se prezintă sub formă de cristale aciculare, incolore, inodore, cu gust uşor amar, puţin solubile în apă, şi care exercită o acţiune anestezică locală; procaină. Cf. BIANU, D. S. *Anesteziarea parţială sau locală: Se face cu cocaină, novocaină.* YGREC, M. N. 6. *Novocaina... este un anestezic local foarte des întrebuinţat.* MACAROVICI, CH. 585, cf. LTR², DN, DER.

— Pronunţat: *-ca-i-.* — Şi: (rar) **novocaín** s. n. NICA, L. VAM. 168.

— Din fr. **novocaïne.**

NOVOCILÍNĂ s. f. Antibiotic format dintr-un amestec de penicilină şi novocaină. Cf. DN.

— Contaminare între **novocaină** şi **penicilină.**

NOVÓD s. n. v. **năvod²**.

NÓXĂ s. f. Agent, factor, situaţie etc. care dăunează organismului şi care se răspîndeşte în atmosferă în timpul procesului tehnologic. V. n o c i v i t a t e. Cf. DN. *Exemple de noxe profesionale: intensitatea exagerată a muncii, radiaţiile electromagnetice..., iluminatul iraţional etc.* LTR². *În cadrul normelor de protecţie a muncii, sînt prevăzute, pentru diversele categorii de noxe, mijloacele de înlăturare sau de reducere a lor la minimum.* DER.

— Pl.: *noxe.*

— Din lat. **noxa.**

NOZDREÁUĂ s. f. (Regional) Butaş (Roşia-Beiuş). ALR II 6 108/310.

— Pl.: ?

— Etimologia necunoscută.

NTUR interj. (Regional) Cuvînt care imită trilurile turturicii (Negreni-Slatina). ALR II 5 752/791.

— Onomatopee.

NU adv. **A. I.** (Serveşte la formarea formei negative a verbului la toate modurile şi timpurile în afară de gerunziu, participiu trecut, supin şi infinitiv lung, precedînd imediat verbul, cu excepţia timpurilor compuse şi a diatezei reflexive, cînd trece, adesea elidat, înaintea auxiliarului, respectiv a pronumelui reflexiv; în frază, între negaţie şi verb, se intercalează adesea formele atone ale pronumelui personal şi adverbele „mai" şi „prea")

1. (Neagă predicatul, dînd caracter negativ întregii propoziţii) *E Pavel vruindu se între întru gloată, nu-l lăsară elu ucenicii lui.* COD. VOR. 10/20. *N-ai lăsat cire ceare tire.* PSALT. 12, cf. 4, 29. *Iară cine iaste întru noi mai bun de alalţi, să nu se ţie mare... că toţi ne sem fraţi.* CORESI, EV. 93, cf. 5, 91. *Avea Avram porurea leage, fără ospe să no mărănce* (ante 1600). CUV. D. BĂTR. II, 189/11, cf. 148/1, 151/14. *Nu va hi să te rogi şi să nu te iarte.* VARLAAM, C. 19, cf. 44, 61. *Da va sări focul de-a acolea şi va arde casa cuiva... nu iaste vinovat.* PRAV. 22, cf. 67. *Giurămîntul nu-şi ţină.* DOSOFTEI, PS. 36/3, cf. 18/19, 20/5. *M-am rătăcit că nu m-am săturat de somnu.* id., ap. GCR I, 255/24. *Nu iaste altul ca tine.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 6/44, cf. [prefaţă] 4/25. *De n-ar fi fost Timotheu, n-am avea multă muzică.* C. CANTACUZINO, CM I, 4. *De ne vei poronci, vom face, pentru ca să nu socoteşti că-ţi stăm împotrivă.* ANTIM, P. XXVII, cf. XXIV, XXVI, XXVIII. *Ung pre den afară usnele păharului cu dulceaţă ca să nu urască folosul leacului* (a. 1710). GCR I, 363/33. *Încă nu săvîrşisem scoalele obicinuite, cînd am începutu a aduna cuvinte şi a le pune în rîndu, după alfabetu.* BUDAI-DELEANU, LEX. *Nu s-au temut a călca legile dritului naţiilor.* AR (1831), 5²/15. *Cînd te vei afla într-o stare deznădăjduită, nu-ţi*

pierde îndrăzneala. MARCOVICI, D. 14/17, cf. 8/24, 14/22. *Nu putem şti de vom fi apururea fericiţi.* id. C. 5/5, cf. 7/14, 12/1. *Părinţii nu-i dau voe.* DRĂGHICI, R. 6/4, cf. 45/23, 159/23. *Starea sănătăţii mele nu mă iartă a umbla întru aşa petreaceri.* GORJAN, H. I, 4/21. *Amoriul nu sufere biruinţă.* CONACHI, P. 83, cf. 88, 140. *Arată semn acelor ce nu voiesc să crează.* ALEXANDRESCU, O. I, 86. *Juraţi Vii în veci să nu vă daţi!* ALECSANDRI, P. I, 5, cf. 133. *Istoria nu adaoge mai departe dacă păgubaşele s-au mulţumit.* ODOBESCU, S. III, 10. *Iar te-ai cufundat în stele Şi în nori şi-n ceruri nalte? De nu m-ai uita încalte, Sufletul vieţii mele.* EMINESCU, O. I, 54. *Bunătatea nu are de-a face cu răutatea.* CREANGĂ, P. 209, cf. 133, 238. *Eu nu sînt filosof şi critic ca dv.* CARAGIALE, O. VII, 334. *Să-ţi trăiască calul, Făt-Frumos, . . . căci de nu era el, te mîncam fript.* ISPIRESCU, L. 5, cf. 2, 6, 24. *Zice doamna că nu poate primi oaspeţii poftiţi de dvoastră.* F (1906), 1. *Şi vă rog, cu îngroparea Nu vă faceţi cheltuială.* GOGA, P. 47. *Făurim o lume ce-o vor primi ca dar Acei ce nu sînt încă şi totuşi îi iubim?* CERNA, P. 89. *E mult de cînd nu ne-am văzut.* IOSIF, V. 43. *Tu nu-nţelegi, Zoile, rîsul meu.* TOPÎRCEANU, P. O. 3, cf. 42. *Baciul stă şi nu-şi dă seama C-a rămas în loc s-asculte.* id. B. 21. *Lasă gluma, că nu-i timp de glumă.* SEBASTIAN, T. 15. *Vînătorul vede vînatul atît de limpede ca şi cînd nu ar fi tras asupra lui.* STOICA, VÎN. 36. *Nu-nchide ochii, nu adormi. Ceasul e pe-aproape, pe-aci.* ARGHEZI, VERS. 195, cf. 197, 304, id. C.O. 41, id. T. C. 72, id. F. 39. *Spiritul omenesc nu încetează. . . să producă metafore noi.* VIANU, M. 12, cf. 121. *Nu-s mort, s-o ştii.* BANUŞ, P. 180. *Nu ştiam de ce-i plînsă mama.* LABIŞ, P. 29, cf. 58. *Nă-l văd.* ŞEZ. V, 113. *Să nu mă tuieşti, că n-am păzit porcii împreună.* CIAUŞANU, GL. 67. *Şî di l-am văzut, Nu l-am cunoscut.* DIACONU, VR. 156. *La alţi oameni le cred, la aiista nu cred.* ALR II 3021/349. [Cîne] *bleag, că na latră.* ib. 3 721/886. ✧ (Învechit şi regional; separat de predicat şi alăturat formal primului membru al propoziţiei, pentru a sublinia caracterul negativ al comunicării) *Nu mulţi învăţători fireţi fraţii miei.* COD. VOR. 122/23, cf. 94/28, 118/29. *Luaţi învăţătură se nu cîndva mănie-se Domnul.* PSALT. 3. *Doamne, nu cu urgiia ta oblici mere, nece cu măniia ta pedepsi mere.* ib. 7, cf. 8, 10. *Nu amu era venit Isus în oraş.* CORESI, EV. 95. *Nu cu vreo silă şi nevoie ţinuţi sînt.* id. ib. 99. *Viiu nevătămat. . . l-ar fi luat, de nu puţin mai înainte veaste ar fi prins, de au fugit.* R. GRECEANU, CM II, 51. *Nu bine sfîrşi comandantul de vorbit, că un gulerat ce şedea lîngă mine strigă cît îl luă gura: „la tuns!"* GANE, N. II, 91, cf. III, 99, 112. ✧ (Alăturat formal predicatului, se referă logic la un alt element al propoziţiei sau la o propoziţie subordonată) *Înterită Domnul păcătosul; după mulţia măniiei sale nu ceare.* PSALT. 14. *Domnul giudeţ direptu-i. . . Nu ceartă în toate dzîle.* DOSOFTEI, PS. 26/4. *Darul ce am luat, nu l-am luat numai pentru noi.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/16. *Eu aici în ţară n-am venit de voia mea, nici de vreo sărăcie.* ANTIM, P. XXIV. *O cometă nu vine în fiecare an.* BĂLCESCU, M. V. 4. *Nu-s harabagiu de ieri, de-alaltăieri, jupîne.* CREANGĂ, P. 115. *Eu nu am venit să te întreb asta.* ISPIRESCU, L. 1. *Ce moşie? O sfoară de pămînt. Nu valorează mare lucru.* SADOVEANU, M. C. 128. *Să nu judecăm ca ei, să fim cu luare-aminte asupra acestui început.* TUDORAN, P. 76. ✧ (În construcţii adversative, în corelaţie cu „ci", mai rar cu „dar", stabileşte o opoziţie puternică) *Şi să văm vedea neştine că greşaşte, să nu-l osîndim, ce ale noastre păcate. .. să le cugetăm.* CORESI, EV. 18, cf. 94. *Aceaste picioare no-su de om, ce sămtu de cei trei ce perdură Sodomulu şi Gomorul* (ante 1600). CUV. D. BĂTR. II, 191/11, cf. 125/6. *Ne rugăm să nu ne puie de-a stînga, ce să ne spodobască să stăm de-a direapta cu direpţii.* VARLAAM, C. 49, cf. 67. *Nu-i va creade giurîmîntul, ce-l va certa ca pre un suduitoriu.* PRAV. 223, cf. 25. *Atunce va fi ferice De ceia ce nu pun price, Ce cu inemă curată Nedejdiuiesc să ia plată.* DOSOFTEI, PS. 15/20, cf. 22/18, 31/13. *Să nu aştepţi să să învîrtoşască în tingire, ci să o torni la legat* (a. 1842). ARH. OLT. VII, 135. *A dragostelor fire Nu-i supusă nici la fugă, nici la vreo depărtare . . . , Ci prin toate ea răzbate.* CONACHI, P. 83. *De optsprezece veacuri naţia română n-a vegetat, n-a stat pe loc, ci a mers înainte.* BĂLCESCU, ap. VIANU, M. 184. *Ea n-aude, nici nu vede, Ci tot fuge nencetat.* ALECSANDRI, P. I, 12. *De uitat, n-am uitat nemica, tată,dar ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieşit înainte un urs grozav.* CREANGĂ, P. 186. *Să nu te sperii, ci să fii gata cu arcul ca să o săgetezi.* ISPIRESCU, L. 4, cf. 5, 8. *Datoria condeiului nu e numaidecît să tot înşire şi să spuie, ci să şi sugere.* ARGHEZI, B. 6. ✦ (În propoziţii interogative; cere ca răspuns afirmativ negaţia, iar ca răspuns negativ afirmaţia adesea precedată de „ba") *Nu cumva aveţi trebuinţă de secerători? — Ba, încă mare nevoie am, om bun.* CREANGĂ, P. 156. *Nu eşti supărată? — Nu, dar tu?* COŞBUC, P. I, 254. *Nu te-am primit şi nu te-am ospătat subt acoperişul casei mele? — Ba da.* SADOVEANU, O. XIII, 201. *Nu eşti dumneata domnu' Dobre? — Ba da.* BARBU, Ş. N. 65. ✧ *N-auzi?*, formulă familiară pentru a face pe cineva atent că îi vorbeşti, că aştepţi să-ţi răspundă. *Mă, Mitreo, uită-te la mine. N-auzi? — Ba, aud.* SADOVEANU, M. C. 42. ✦ (În propoziţii optative şi dubitative interogative; implică ideea de îndemn, de rugăminte) *Nu mi-i scrie şi mie acest stih, căci aş voi să-l învăţ. . . ?* DRĂGHICI, R. 62/3. *Arald, nu vrei tu fruntea pe sînul meu s-o culci?* EMINESCU, O. I, 95. *Prietene, zise Dănilă, nu mi-i da capra ceea să-ţi dau carul ista?* CREANGĂ, P. 42. *Mă duc să văd, nu mi-a pica ceva la*

turbincă? id. ib. 300. ✦ (Forma negativă a verbului juxtapusă formei lui pozitive arată că acțiunea se desfășoară fără intensitate deosebită sau nesusținut, cu intermitență) *În sfîrșit, merge ea, nu merge, și de la o vreme ajunge la poarta raiului.* CREANGĂ, P. 314. *Ceilalți jucau, nu jucau, dară zîna... părea că n-atinge pămîntul.* ISPIRESCU, L. 39. *Unchiașul se bucura, nu se bucura de fiiul său.* id. ib. 98, cf. TDRG. ✦ (Forma negativă a verbului în raport disjunctiv cu forma lui pozitivă, imediat precedentă, poate exprima prin schimbarea intonației:) **a)** intensitate maximă. *Ori știe, ori nu (mai) știe!;* **b)** indiferență cu privire la realizarea acțiunii. *Tată, o să piară merele și de rîndul ăsta!... — O pieri, n-o pieri, e rîndul meu.* VISSARION, B. 14; **c)** (la forma interogativă) nesiguranță, ezitare. *Se dă după ușă și — să tragă, să nu tragă? — în sfîrșit, trage zăvorul.* CREANGĂ, P. 23; **d)** (la forma interogativă) nerăbdare, enervare. *S-a zborșit fără veste și a bătut din picior: — Știi, mă, ori nu știi?* SADOVEANU, M. C. 14.

2. (Neagă predicatul, fără a modifica din punct de vedere logic caracterul propoziției, fiind atras de prezența, în aceeași propoziție sau în propoziția subordonată următoare, a unui cuvînt sau a unei construcții care exprimă o idee negativă)

a) (În prezența altui cuvînt de negație din aceeași propoziție) *Nemică de acele Galionu nu-și* socoti (lui Galion era grija BIBLIA 1688). COD. VOR. 2/15. *Nece uru reu nu aflămu întru omul acesta.* ib. 48/25, cf. 68/7. *Prea lesne pre eluși se înșală și cela ce nemică nu iaste și i se pare că iaste oarece.* CORESI, EV. 13, cf. 4, 15, 21, 49, 89, 92. *Să nu bage în samă nice frica, nice moartea.* VARLAAM, C. 7, cf. 135. *Cine-ș cunoaște firea că iaste zlobivă la beție... să nu-ș bea vin nicicum.* PRAV. MOLD. 145^{v}/26, cf. 141^{r}/14, 161^{v}/21. *Pot să ucigă de tot pre răpitori și să nu aibă nice unul nice o certare.* PRAV. 181, cf. 170. *În moarte nu-i nime să te pomenească.* DOSOFTEI, PS. 23/7, cf. 20/10. *Mie nu mi se cuvine... să grăiesc pe nimenea de rău.* ANTIM, P. XXVI. *Nimeni la ei nu vin, ci încă fug și muierile lor.* R. GRECEANU, CM II, 27. *Nicidecum nu ai dat ochilor tăi somn.* MINEIUL, (1776), 50^{r1}/23. *Niciodată o asemenea nădejde n-a rămas înșelată.* MARCOVICI, D. 9/20, cf. 2/14, 16/20, id. C. 10/14. *Nimic din lume nu îi lipsea.* GORJAN, H. I, 4/2. *Nu are nici o experiență încă.* AR (1837), 53^{1}/22. *A nu muri niciodată.* CONACHI, P. 264, cf. 82, 101, 268. *D-a omului mărire nimic nu dă dovadă Și numai despotismul e bine întărit.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Nu le-i frică De nimică, N-au rușine nicidecum!* ALECSANDRI, P. I, 207. *După aceea n-o mai zări de fel.* CREANGĂ, P. 192, cf. 183, 186. *Stăi, Făt-Frumos, că nu-ți fac nimic.* ISPIRESCU, L. 5, cf. 2, 23. *Nu-i nimic, nimic în fire, Mîngîios ca glasul lor!* COȘBUC, P. I, 263. *Nici o creangă nu tresare, Nici un zbor de păsărică.* TOPÎRCEANU, B. 24. *Nu era nimeni în apropiere.* SADOVEANU, M. C. 44, cf. 74. *N-a tras de mînecă și de pulpană pe nimeni.* ARGHEZI, T. C. 29, cf. 37. *Cînd vorbim de pildă despre „lună" ca despre un „scut de aur", nu operăm nicidecum un transfer personificat, deși facem o metaforă.* VIANU, M. 40, cf. 127, 209. *Nuțu voia să-i spună că pesemne hîrtiile acelea nu trebuiau lăsate în mîna nimănui, cu nici un preț.* GALAN, B. II, 16. *Să nu ierți nimic din ce-a fost.* BANUȘ, P. 213. *Vinele noastre palpită De-o sevă pe care nicicînd Strămoșii în ei n-au simțit-o.* LABIȘ, P. 54. *Nu încape nici o îndoială.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 7/7, cf. DIACONU, VR. 154.

b) (După verbe sau după orice altă parte de vorbire care exprimă ideea de teamă, de interdicție, de privațiune; după negație urmează un nou verb) *Opreaște oamenii să nu se închine.* MOXA, 379/36. *Orcare diregătoriu va lăsa și nu va opri să nu îmble banii cei răi, acela numai cu capul să plătească.* PRAV. MOLD. 41^{v}/10, cf. PRAV. 87. *Pre turci și pre tătari să-i oprească să nu intre în țară.* R. GRECEANU, CM II, 28, cf. 30. *Se vor așeza cele mai aspre măsuri spre a înpiedeca ca lăcuitorii musulmani... să nu pătimească cea mai mică atingere.* AR (1829), 74^{2}/27, cf. MARCOVICI, D. 6/17. *Și-a răsfirat crenguțele ca spinii, De frică să nu-i cadă la picioare Din creștet vălul subțirel de floare.* TOPÎRCEANU, B. 5. *Și iar am plecat mai departe, De teamă să nu mă fixez.* id. ib. 63.

c) (După „pînă", „pînă ce", „pînă cînd", învechit „înainte de ce", care stabilesc un raport de anterioritate) *Urii din iudei... să giurară sinre nece se mărănce, nece ce se bea pănră cînd nu voru ucide Pavelu.* COD. VOR. 50/17, cf. 70/6. *Vino de tămîiadză bozii mainte de ce nu te muncesc.* VARLAAM, C. 431. *Cu puține zile pînă a nu se întîlni Andrei cu Mihai Vodă.* BĂLCESCU, M. V. 392. *Doi oameni se măsură astăzi de două ori din cap pînă în picioare pînă a nu rosti un cuvînt.* RUSSO, S. 23.

d) (După cuvinte sau construcții cu înțeles limitativ sau restrictiv) *Puțin nu dea tocma cu îngeri.* DOSOFTEI, PS. 28/3. *Otărîndu-să cu îngrețăluire, puțin de nu au leșinat.* DRĂGHICI, R. 159/24. *Și cît pe ce, cît pe ce, să nu-l ieie carul înainte.* CREANGĂ, P. 41.

e) (În corelație cu „decît", învechit și regional „fără cît", „fără numai", cu valoare restrictivă) *Dumn[e]zăiasca scriptură, care nu iaste dentr-alt fără cît den darul d[u]hului sfînt.* BIBLIA (1688), [prefață] 4/59, cf. [prefață] 4/1, [prefață] 4/29. *Bogățiile nu s-au dat omului pentru altceva fără numai ca cu pămînt să cumpere ceriu.* MOLNAR, RET. 88/23. *Noi nu numărăm ceasurile fără numai după ce le-am pierdut.* MARCOVICI, C. 10/6, cf. id. D. 16/2. *Gîndeam c-am iubit un înger... Dar n-au fost*

decît femeie. CONACHI, P. 221, cf. 81, 99, 100. *Nu capeți de la mine decît un encomion.* ODOBESCU, S. III, 10. *N-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face Și Apusul își împinse toate neamurile-ncoace.* EMINESCU, O. I, 146. *Cine a zis odată, în glumă, că e foarte ușor lucru să faci o statuă. Nu-ți trebuie decît o stană de piatră.* CARAGIALE, O. III, 66. *Oamenii n-au cunoscut cu adevărat decît ceea ce au putut produce ei înșiși.* VIANU, M. 11, cf. 42.

f) (Franțuzism rar; după „decît", care introduce complementul comparativului) *Numai să îngrijești mai bine a... băga în țară* [revista] *decît n-ai făcut pentru „Question économique".* N. BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 550.

3. (Neagă predicatul în propoziții cu aspect negativ și cu înțeles pozitiv)

a) (În propoziții interogative retorice; adesea precedat ori urmat de „oare" sau, învechit, precedat de „au") *Au nu bogații nevolnicescu voi și aceia vă trag spre giudecătoare?* COD. VOR. 118/15, cf. 122/17. *Căutați spre pasările ceriului, că nu samănă, nece seaceră... și tatăl vostru den ceriu hrănește iale. Nu senteți voi mai buni de iale?* (a. 1574). GCR I, 8v/23. *Nu doaspărzeace ceasure sînt în zi?* CORESI, EV. 94, cf. 448. *Apoi oare, nu este tot o greșeală Cînd omul... Vra să iasă din canonul și măsura lui prescrise?* CONACHI, P. 271. *Nu ți s-au zis oare prin gura mucenicilor tăi?* RUSSO, S. 148. *Au doar nu sînt și eu unsul lui Dumnezeu? au doar nu mi-ați jurat și mie credință, cînd eram numai stolnicul Petre?* NEGRUZZI, S. I, 140. *Ia auzi-i Cum se mai fasolesc!... Să nu-i iei cu toropala?* ALECSANDRI, T. 623. *Au prezentul nu ni-i mare?* EMINESCU, O. I, 149, cf. 150. *Fost-ai și d-ta la tinerețe, dar acum, îți cred, dă, bătrînețe nu-s?* CREANGĂ, P. 230, cf. 224. *Nu făceau parte și ele tot din București?* ARGHEZI, B. 6. *Nu este oare lexicograful obligat, atunci cînd clasifică sensurile cuvintelor, să noteze pe cele figurate, poetice, familiare, vulgare...?* VIANU, M. 127, cf. 14, id. S. 6. *Nu din durere și farmec Încheagă natura viață?* LABIȘ, P. 55. ◇ (Propoziția interogativă retorică negativă reprezintă răspunsul real sau prezumtiv la o propoziție interogativă propriuzisă) *Și m-au văzut cuscrii cum dormeam? — D-apoi cum să nu te vază, mămucă?* CREANGĂ, P. 11. *Te-ai liniștit, bădiță?... — Cum vrei să mă liniștesc? Nu vezi ce se întîmplă?* SADOVEANU, O. XIII, 550. *E serios, cum să nu fie?... Trebuie să vă vadă un doctor.* T. POPOVICI, SE. 517. *Cum nu-i dorul mare cîne? Că de la Oșorhei vine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 305. ◇ Expr. **(Da) cum (să** sau **de) nu!** sau (regional) **(păi) dacă-nu** sau **dacă-nu-cum** = **a)** desigur, firește. *Nu se poate să nu se fi auzit și în Țara Moldovei de asta. — S-a auzit, cum nu?* SADOVEANU, O. XIII, 577. *O cunoști? — Cum să nu!* PREDA, Î. 46. *Gara asta este o gară foarte importantă. De mare trafic. Îți dai seama? — Cum să nu?* T. POPOVICI, SE. 517, cf. COMAN, GL.; **b)** vorbă să fie! **De ce nu?** v. c e.

b) (În propoziții interogative exclamative exprimînd mirare, surpriză, indignare, dezaprobare, reproș, regret și presupunînd, de obicei, un răspuns pozitiv) *Cum nu i-au fost milă de bietul dobitoc?* DRĂGHICI, R. 65/27. *Muritori, cum nu știți încă?* CONACHI, P. 87. *Atunci iedul de sub chersin, să nu tacă, îl păștea păcatul și-l mînca spinarea, sărăcutul! — Să-ți fie de bine, nînașule!* CREANGĂ, P. 24. *El, nu să-și caute de cale? intră între ei să-i domolească.* RETEGANUL, ap. TDRG.

c) (În propoziții exclamative; precedat de „ce", „cît", „unde" și nemaiavînd valoare negativă) *Beșlegii pe la ținuturi, vai mie, ce nu lucra.* BELDIMAN, ap. TDRG. *De cîte ori nu am citit prin gazete dări de seamă despre scrierile tale.* GANE, N. III, 143. *Se așterne pe somn și unde nu începe a mîna porcii la jir.* CREANGĂ, P. 226, cf. 34, 167, 196. *Cîte n-am văzut și eu De atunci pe lume!* COȘBUC, P. I, 262. *Și cîte cîntece și lacrimi Nu duce valul călătorul.* GOGA, P. 16. *Cîmpie verde... În sfînta ta singurătate, De cîte ori n-am rătăcit.* IOSIF, V. 30. *Și cîte primăveri de-a rîndul castanii roșii nu-mi vestiră.* MINULESCU, V. 37. *Cîți nu voiesc să fie străluciți!* ARGHEZI, T. C. 69. *Și unde nu începe a mi-i lua la răfuială, colea, după cum știa el.* MARIAN, T. 276.

d) (În litote) *Sînge ce se varsă... Domnul necercat nu lasă.* DOSOFTEI, PS. 30/16. *Nu să cade omului grec a nu ști legile grecilor.* BIBLIA (1688), [prefață] 8/1, cf. [prefață] 4/57. *Niciuna nu va afla, ca să nu fie spre slava lui Dumnezeu.* ANTIM, P. XXV. *Nu este cu putință ca făcătorii de rele să nu-și ia răsplătire.* MARCOVICI, C. 18/26. *Nu era joc, nu era clacă în sat la care să nu se ducă fata babei.* CREANGĂ, P. 284, cf. 299. *Să nu se-nfioare de numele tău, Nu-i frunză în codrii Moldovei.* GOGA, P. 58. *Nu se putea să nu vină cineva.* SADOVEANU, M. C. 79. *Cine nu-i să nu-l cunoască?* ARGHEZI, VERS. 264. *Cine studiază faptele limbii nu poate să nu observe, printre acestea, fapte de repetiție și fapte de invenție.* VIANU, S. 6, cf. id. M. 12.

II. (Neagă altă parte de propoziție decît predicatul, dînd enunțului caracter parțial negativ și stabilind, de obicei, un raport adversativ cu un element de același fel) *Cu lucrul se arate credința, că nu ascultătorii leagea, ce făcătorii derepteadză-se.* COD. VOR. 109/16, cf. 114/17. *Nu părî în cumplitu ultatu va fi measerul.* PSALT. 13, cf. 1. *Nu de pită numai viu va fi omul, ce de tot cuvîntul ce iase den rostul lui Dumnezeu,* CORESI, EV. 4. [Am cîntat] *nu o dzi, nice doao, ce tocma șepte dzile.* VARLAAM, C. 101. *De care lucru cunoscîndu Ștefan Vodă că ajutoriul nu de aiurea i-au fost, ci numai de la Dumnezeu.* URECHE, L. 87. *Iaste cuvînt ce să prinde și drept sudalmă și nu drept sudalmă.*

PRAV. MOLD. 123v/14. *Lucraţi nu pentru bucate pieitoare, ce pentru bucate ce rămîn.* N. TEST. (1648), 112v/26. *Acestea toate să le întindem... în lauda lui Dumnezeu, iar nu spre lucruri spurcate.* NEAGOE, ÎNV. 2/27. *Nu din budze cunşelăciune Îţi fac făgadă de rugăciune.* DOSOFTEI, PS. 45/17. *Tălmăcind, ... nu oarecare părţi, ce toată scriptura.* BIBLIA (1688), [prefaţa] 8/25. [Ţara] *o jăfuia, nu doar că poruncă ei aveau, numai după obiceiul lor cel păgînescu.* R. GRECEANU, CM II, 62. *Eu pohtesc să fac voia măriei tale, iar nu a mea.* ANTIM, P. XXVII. *Nu cu mai puţin gust au alcătuit istoriile turceşti şi mulţi alţi istornici.* VĂCĂRESCUL, IST. 246. *Cînd să iveşte vreo nenorocire, ea să sileşte nu a creşte prin deznădăjduire, ci dinpotrivă.* MARCOVICI, D. 13/19. *Nu cu vreo mînie, ci iubindu-ne, ne lasă în feliuri de ispite.* DRĂGHICI, R. 34/19. *Acea îmbunătăţire făgăduită ţăranilor de către puterile Europei şi pe care negreşit că nu guvernul şi parlamentul... le vor împiedeca.* KOGĂLNICEANU, S. A. 122. *Să fie coaja verde, iar nu uscată* (a. 1842). ARH. OLT. VII, 138. *Acea sfîntă legătură Ce se-ntăreşte prin fapte, iar nu cu vorbe din gură.* CONACHI, P. 84. *Şi numai iacă îl şi vede viind răpede, dar nu aşa cum se dusese.* CREANGĂ, P. 186. *Grăim, doamnă, către tine, Nu din gură ci din carte, Că ne eşti aşa departe.* EMINESCU, O. I, 149. *O, dar nu pentru visări Ni-e viaţa dată!* COŞBUC, P. I, 264. *Fără îndoială cu nu pentru a merge la casa de întîlnire... se îmbrăcase Paşadia în frac.* M. I. CARAGIALE, C. 102, cf. 120. *Ocoleşte-mă, cu groază, ca pe-un stîrv de om ucis, Nu de oameni, Ci de mîna nentrupatelor dorinţi.* MINULESCU, V. 17, cf. 210. *Şi fiecare fir întins prea tare Mă doare...: Că le-am urzit — paianjen solitar — Nu din argintul razelor de lună, Ci din fiorul unui vis bizar.* TOPÎRCEANU, B. 83. *Comparaţiile care le constituie sînt numai completabile, dar nu complete.* VIANU, M. 116, cf. 112. *Voi nu cunoaşteţi cîntul ce se cere? — Nu clopote bătute-n dungă, Ci cîntec de îndemn la muncă!* BENIUC, V. 146. *Rîdea şi se uita speriat în jur, ca şi cum ar fi rîs nu el, ci cineva străin.* CAMILAR, N. I, 155, cf. 163. *Era un om înalt, maimai să-l ajungă pe Ieremia, însă nu aşa ciolănos ca el, ci bine clădit.* TUDORAN, P. 69. *Mai sînt oameni pentru care nu banii constituie totul.* TRIBUNA, 1961, nr. 215, 11/4.

III. (Modifică conţinutul cuvîntului pe care îl precedă, altul decît predicatul, atenuîndu-i înţelesul sau dîndu-i înţeles contrar) *Şi varvarii făcea nu puţină noao milostenie.* COD. VOR. 96/12, cf. 8/14, 88/22. *Aceştea oameri neburi şi nu mândri.* PSALT. 313. *Multu le se cade... a sluji şi a lucra şi nu mult a ispiti şi a-ntreba.* CORESI, EV. 93. *Că stricăciunea iaste o muncă nu lină.* id. ib. 426. *Ci acestia au fost nu adivăr.* HERODOT (1645), 485. *Va fi mărs asupră-i cu armele goale sau cu soţii multe, ca nu altădată.* PRAV. MOLD. 60r/18. *Cucon ce va fi încă nu de vrăstă..., să va găsi tot sub ascultarea părinţilor.* ib. 184r/17. *Domnul aceii case lăcuiaşte nu departe* (aproape MUNT.) *de acolo.* PRAV. 76. *Moscalii, ca nu altădată, au început a să bate.* NECULCE, L. 246. *Domnul au venit la ruşi şi acestea nu fără ştirea unui capigibaşa.* R. GRECEANU, CM II, 28. *Nu puţin vrednic şi înţelept în pămîntul acesta au stătut.* id. ib. 32. *Din care chiar se vede, că nu mică grije au avut de Dachia.* ŞINCAI, HR. I, 14/35. *Nu puţin să măhne ne avînd nici un chip ca să poată păstra carnea.* DRĂGHICI, R. 85/14, cf. 5/14, 12/2. *Un om bine îmbrăcat nu departe de Pon-Roial... s-au arestuit.* AR (1837), 862/25. *Scris au fost... Să te mai văz..., dar, vai mie, Nu cu draga mea Zulnie.* CONACHI, P. 210. *Nu departe, stă Pepelea, tupilat în flori de mai.* ALECSANDRI, P. III, 20. *Începui să judec, nu fără cuvinte bine întemeiate.* GANE, N. II, 159. *Mai încolo nu prea sînt fîntîni.* CREANGĂ, P. 204. *Vreun lucru nu bun.* PĂCALĂ, M. R. 163. *Nu deopotrivă mă puteam scuti să le dau socoteală* [celor morţi]. M. I. CARAGIALE, C. 84. *O casă... încăpătoare şi gospodărească, nu lipsită de anume eleganţă rustică.* CĂLINESCU, E. 49. *Şi a scos nişte picioare lungi Din două pungi, Flutureşti, de mătase, Nu prea subţiri, nici prea groase.* ARGHEZI, VERS. 192. *Şi va fi nu peste mult aceasta, Pomul morţii, iată, c-a-nflorit.* BENIUC, V. 78. *Dincolo de drugii de fier vopsiţi nu de mult, foşneau nişte plopi tineri, abia înfrunziţi.* BARBU, Ş. N. 12. *Cultura muzicală nu îndeajuns de profundă a regizorilor.* TRIBUNA, 1961, nr. 215, 10/2. ◇ (Dă comparativului de superioritate şi celui de inferioritate sensul comparativului de egalitate) *Nu mai mult război au ţinut ca într-o jumătate de ceas.* R. GRECEANU, CM II, 39. *Nu mai puţîn şi maica sa... îi dzicea.* DRĂGHICI, R. 5/14. *Un discurs nu mai găunos nici mai sec decît cele... din Dealul Mitropoliei.* M. I. CARAGIALE, C. 116. ◇ (În locuţiuni şi expresii) **Nu altceva** sau (regional) **nu ceva,** formulă de întărire, de confirmare a celor enunţate anterior. *Parcă îmi vine să zbor nu altăceva.* CREANGĂ, P. 205, cf. 123, 131, 147, 264. *Viersul ei plăcut, de pare că te ungea a inimă, nu altceva.* ISPIRESCU, L. 37. *I-a căzut tronc la inimă, nu ceva.* CONTEMPORANUL, VI2, 4. *Femeia, de durere şi mînie, stupea foc şi pară, nu ceva.* MARIAN, O. I, 346. (Regional) **Nu şagă,** formulă de confirmare, de întărire a unei afirmaţii anterioare. *Sute şi mii de braţe trebuie acolo, nu şagă.* CREANGĂ, P. 156. *Mă ucide, nebunii îs tari, nu şagă.* CONTEMPORANUL, VI2, 109. **Nu mai departe** = chiar în cazul..., chiar în ceea ce priveşte pe... *Cele tinere fug de noroc, nu mai departe Ilinca, el dă s-o prindă orb şi ea fuge de-şi rupe capul!* CONTEMPORANUL, VI2, 2. **Nu o (singură) dată** = de multe ori, în repetate rînduri, adesea. *Îl auzisem, totuşi, în timpul din urmă, şi nu o singură dată, făgăduindu-i solemn... tot sprijinul.*

M. I. CARAGIALE, C. 103. *Nu o dată s-a produs raționamentul potrivit căruia vechimea originară a metaforei ar rezulta din faptul că limbajul omenesc este prin esența lui metaforic.* VIANU, M. 15. *Istoria s-a dezmințit nu o dată.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 1/2. **Nu (care) cumva** v. c u m v a.

B. I. (Înlocuiește forma negativă a unui verb exprimat anterior sau dedus din context și îndeplinește funcțiunea de predicat) *Ce fie amu voao ceia ce iaste, e! e! și ceia ce nu e, nu!* COD. VOR. 134/21. *Au doară amu cesta cu botejunea slobozi-se, iară cestalaltu nu?* CORESI, EV. 489. *Am ghicit ori nu? Spune-m*[i]! GORJAN, H. I, 6/4. *Ipate, cu un gînd să se ducă... și cu zece nu.* CREANGĂ, P. 156. *Se întîmpla să fie zile fără pîine,... fără ceartă însă, nu.* M. I. CARAGIALE, C. 123. *Să declare motivele pentru care metaforele respective le-au plăcut sau nu.* VIANU, M. 69. *Dintre peștii orbiți experimental, unii își pierd facultatea de adaptare la culoarea mediului, alții nu.* C. ANTONESCU, P. 37. *Eu îți spun că nu.* PREDA, Î. 44. *Vino, lele, la Bănat! — Ba eu nu, că am bărbat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 385. *Cine poate, oase roade; cine nu, nici carne moale.* CREANGĂ, P. 248, cf. ZANNE, P. IV, 27. ◇ E x p r. **Nu și nu,** formulă care exprimă împotrivirea, refuzul categoric al cuiva de a-și schimba punctul de vedere, sau inutilitatea unui efort. *Cîte n-a făcut omul, pe unde n-a umblat... degeaba! Cocoana, nu și nu! că i-i urît grecul.* SADOVEANU, O. I, 169. *Frunză verde nu și nu, Cu ce te țîi bade tu?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 408. *Poți opri și Murășu, Dar dragostea, nu și nu.* FOLC. TRANSILV. II, 25. **De (sau dacă) nu...** = în caz contrar..., altfel... *Cumu-i mai de sîrg să slobodzi pre cei 3 oameni...*, *iară de nu, eu mă voiu ruga lui Dumnedzău și-ți va curma viața ta.* VARLAAM, C. 394. *De vor birui, bine; de nu, să vor da înapoi.* R. POPESCU, CM I, 424. *De am viclenit... să fiu eu sub legătura cea grea a afurisaniii; iar de nu, să fie cei ce au grăit rău.* ANTIM, P. XXIV. *De-i izbuti, bine de bine, iară de nu, au mai pățit și alți voinici ca tine.* CREANGĂ, P. 187. *Să-mi aduci pe stăpîna acestei cosițe; căci de nu, unde-ți stau talpele îți va sta și capul.* ISPIRESCU, L. 23. *Întreba pe la vecine: „Poartă-se copii bine? Dacă nu, să-i vîr în sac".* COȘBUC, P. I, 234. *Mai repede, că de nu, totul e pierdut.* CAMIL PETRESCU, T. II, 394. *De ți-s dragă, bade, dragă, De nu, iată, lumea-i largă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 232, cf. 35, 47.

II. (Cu valoare de propoziție independentă) **1.** (Ca răspuns la o întrebare sau ca formulă de acceptare a unei enunțări negative) *Pierdut-am oară tot? Nu.* MARCOVICI, D. 14/27. *Și s-ar fi mărginit numai la atîta? — Nu!* M. I. CARAGIALE, C. 116. *Sînt poate desfăcut, sînt poate ostenit, Călcînd pe aripi și pe frunți de iască? Nu! Insul meu se cere însutit.* ARGHEZI, F. 8. *Ai prieteni? — Nu.* BARBU, Ș. N. 68. ◇ (Rezumă un șir de situații opuse celor din propozițiile precedente) *Dar oare toate* [popoarele] *avut-au ele o cultură artistică? Lăsat-au ele urme de producțiuni artistice? Cei mai mulți ar răspunde îndată: Nu!* ODOBESCU, ap. VIANU, M. 203. ◇ L o c. v b. **A zice nu** = a nega; p. e x t. a se opune; a refuza. *Nici ei nu i se întîmpla să zică vreunui mușteriu: „nu!"* M. I. CARAGIALE, C. 126. ✦ (Substantivat, n.) Răspuns negativ. *Filip nu-i punea la îndoială aceste „nu"-uri.* GALAN, B. I, 303.

2. (Ca formulă de opoziție la o enunțare pozitivă sau ca formulă de revenire asupra unei afirmații) *S-a cufundat! s-a dus!... Nu! iată malu se înfățoșază.* MARCOVICI, C. 14/1. *Cu umbre... v-a-ntunecat vederea Și v-a făcut să credeți că veți fi răsplătiți... Nu! moartea cu viața a stins toată plăcerea.* EMINESCU, O. I, 59. *Măcar din deal, așa ca-n zbor, S-arunce ochii-n jos spre văi... Dar nu... în sat el ce-ar căta!* COȘBUC, P. I, 232. *Oi fi eu nebun cum zice lumea, dar chiar așa ca să-l fac om pe Pîrgu, nu!* M. I. CARAGIALE, C. 103, cf. 120. ◇ (Întărit prin „ba") *Nuțu avusese în sîn un pachet; un sul legat cu sfoară... niscai hîrtii... ba nu, legat cu niște șireturi de piele.* GALAN, B. II, 16. *Asta ești: un elev cu studiile neterminate. Ba nu, să avem iertare! În închisoare ai mai trecut examenele pentru trei ani.* BARBU, Ș. N. 26.

3. (Adeseori repetat; reia sau anticipează pentru intensificare conținutul propoziției negative precedente sau următoare) *Nu, stăpîne, nu voi fi băut în zădar paharul amărăciunii.* MARCOVICI, C. 10/2, cf. 12/11. *Crai nou! vin cu bine, Cu bine te du, Dar jalea din mine Să nu mi-o lași, nu!* ALECSANDRI, P. I, 22. *Nu, mă rog, nu-mi datorești nimica.* SADOVEANU, B. 156. *Mă uit năuc la uriașul pom, De fiecare creangă spînzură un om. Nu, nu! aicea n-aș fi vrut să lupt.* BENIUC, V. 77, cf. 56. *Ce-i cu Anton?... A, uite-l! — Da, a venit. — Nu, nu, nu intru... veneam numai să-ți spun.* GALAN, B. II, 29. *Nu, nu sînt mulțumită cum cînt și cum cîntați.* BANUȘ, P. 392, cf. 158.

— Și: (învechit) **no,** (regional) **nă, na** adv.

— Lat. **non.**

NUÁNSĂ s. f. v. **nuanță.**

NUANȚÁ vb. I. T r a n z. **1.** A colora, parcurgînd progresiv gama nuanțelor **(1)** unei culori; a armoniza (culori); a colora în nuanțe diferite. Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U.

2. F i g. A pune în evidență (prin treceri subtile, gradate), a reliefa prin mijloace expresive; a colora. V. a c c e n t u a. [Epitetele] *îngăduie poetului să nuanțeze caracterizările sale în forma cea mai concisă cu putință.* VIANU, S. 45, cf. id. M. 192. *Privirea lui, nuanțată de*

surîs, părea să spuie lung prelungit: biata fată. CAMIL PETRESCU, O. III, 164. ◇ Absol. *El vibra de patriotism și de iubirea aproapelui. Poate că uneori nu nuanța destul și se avecina cîteodată cu ridicolul.* MACEDONSKI, O. IV, 112. • — Pronunțat: *nu-an-.* — Prez. ind.: *nuanțez.* — V. **nuanță.** Cf. fr. nuancer.

NUANȚÁRE s. f. Acțiunea de a nuanța și rezultatul ei; variație, gradație (de tonalitate, fig. de expresie etc.). Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., LM, DDRF. *Mersul cugetării sale înaintează printre excepții, explicații și nuanțări.* VIANU, M. 191. *Basmul... are o desfășurare domoală, cu nuanțări lirice, care te transportă.* LL I, 72.

— Pronunțat: *nu-an-.* — Pl.: *nuanțări.*

— V. **nuanța.**

NUANȚÁT, -Ă adj. **1.** Colorat în nuanțe **(1)** diferite. *Verdeața cea nuanțată.* DESCR. APE, 42, cf. PONTBRIANT, D., LM. *Dimineața-ncremenită sta în cer pe pragul porții Și muia cu lacrimi negre nuanțatul ei buchet.* MACEDONSKI, O. I, 77, cf. DDRF. ✦ (Despre culori) Combinat (în chip armonios); armonizat. *Semințele de culoare brună-închis, nuanțată cu negru, marmorate.* AGROTEHNICA, II, 178.

2. Fig. Care prezintă variații marcate prin treceri subtile, gradate; marcat[2] **(3)**. *Imagini prea multe, prea nuanțate în diversitatea lor.* IBRĂILEANU, S. L. 32. *Gîndirea lui Odobescu este... bogată și nuanțată.* VIANU, M. 191, cf. 183. ◇ (Adverbial) *Ar fi fost recomandabil să se trateze mai nuanțat unele probleme.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 7, 48. ✦ (Despre stil, limbă etc.) Expresiv, colorat. *A fost încîntat întîi de limba mlădioasă, nuanțată, așa de simplă și de artistică în același timp a marelui scriitor de la Humulești.* SADOVEANU, E. 133. *„Visele de dimineață", volum bine cumpănit..., reflectă limpezirea versului său, găsirea unui timbru mai nuanțat decît în placheta anterioară.* GL 1962, nr. 419, 2/3. ◇ (Adverbial) *Alegerea unei teme fantastice... nu poate fi interpretată ca o evadare din realitate, ci un prilej de a întrebuința cît mai nuanțat teme populare.* CONTEMP. 1948, nr. 108, 10/4. *Africa e continentul mirific al încîntărilor de ordin vizual — și tînărul poet surprinde nuanțat această bogăție de culori.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 3/1.

— Pronunțat: *nu-an-.* — Pl.: *nuanțați, -te.*

— V. **nuanța.**

NUÁNȚĂ s. f. **1.** Fiecare dintre varietățile unei culori, determinată de compoziția cromatică a luminii; p. gener. culoare. V. ton, tonalitate, (rar) tentă. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., NEGULICI, STAMATI, D. *Pietrele agate... sînt foarte variabile în nuanțele... lor.* BARASCH, I. N. 44/6, cf. LM. *El mă făcea să deosebesc toate nuanțele verdelui de pe frunze — nuanțe închise vii sau argintate de soare.* DEMETRESCU, O. 144. *Toate nuanțele bejului pînă la ivoire.* F (1903), 154, cf. 70. *Din oglinzi, piciorul fin, Pe mătasa moale, Se răsfrînge ca un crin Cu nuanțe pale.* TOPÎRCEANU, P. O. 100. *Aurul avea nuanțe verzui, vechi; reliefurile puțin tocite.* C. PETRESCU, A. 325. *Să cercetăm imediat locul unde a stat vînatul, căutînd stropii de sînge, să vedem de ce nuanță sînt.* STOICA, VÎN. 67. *Procovețele, batiste de mătase, brodate scump... sînt măiestrite după o regulă sufletească, în nuanțele obișnuite acestor ore de lumini stinse și de culori rostite totdeauna în vecinătate cu negrul.* ARGHEZI, B. 37. *Nici o armonie nu lipsește în felul cum liniile figurii li se îmbină, și nici o nuanță în felul cum, pe deasupra lor, sînt distribuite colorile.* BOGZA, C. O. 280. *Pielița tare... este de culoare galbenă-aurie, cu o nuanță verzuie.* BORDEIANU, P. 80. *E naiv... să credem că peștii pot deosebi toate nuanțele de culori ale „mușchilor" artificiale.* C. ANTONESCU, P. 46. *Sol... bun cu nuanță ruginie.* AGROTEHNICA, I, 490. ◇ (Prin analogie) *Niciodată natura nu combinase mai multe nuanțe de frumusețe într-o ființă umană.* FILIMON, O. I, 105.

2. Fig. Fiecare dintre aspectele puțin deosebite între ele pe care le poate lua sau cu care poate fi înzestrat un lucru, o ființă, un fenomen (făcîndu-l expresiv); deosebire ușoară între elemente de același fel. *Aflarea unei arte sau meșteșug dovedesc geniul aflătoriului, iar cercetarea nuanțelor, desăvîrșirea amănuntelor dovedesc gustul și formează frumosul.* HELIADE, O. II, 213. [Actorul] *trebuia să arate toate nuansele unui părinte ce voiește... a exersa puterea de stăpîn și de părinte.* GTN (1835), 8[2]/25. *Între exprimarea bucuriei și a întristării, între rîs și plîns, nu este decît o nuanță.* F (1897), 27. *Urbanitatea de ton... nu exclude fermitatea de convingeri, simțul nuanței, ironia, sentimentul relativității.* LOVINESCU, C. V, 180. *Situații se fac și se desfac prin femei, nu iubite ci dorite. Nu e aici numai o nuanță, ci o deosebire fundamentală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 71. *Cel care a scris minunea aceea care se numește „Moș Nichifor Coțcariul" putea prinde din zbor cele mai fine nuanțe.* SADOVEANU, E. 133, cf. ARGHEZI, B. 11. *Atenția... pentru toate nuanțele lumii percepute prin simțuri exprimă una din tendințele dezvoltării în timp a liricii eminesciene.* VIANU, S. 55. ✦ Spec. Aspect ușor deosebit al sensului de bază al unui cuvînt. *Din momentul în care pentru același fel de idei sînt mai multe vorbe într-o limbă... fiecare din ele va avea o nuanță de înțeles.* MAIORESCU, CR, II, 80. *„Matale", care se întrebuințează neobișnuit de des, mai cu seamă prin Moldova... exprimă o nuanță diferită în comparație cu „dumneata".* IORDAN, G. 132. *Nu este oare lexicograful obligat, atunci cînd clasifică sensurile cuvintelor, să noteze pe cele figurate, poetice, familiare, vulgare, pe cele*

peiorative, ironice, hipocoristice, eufemistice, solemne etc., adică de fapt tot atîtea nuanțe? VIANU, M. 127, cf. 133. ✦ S p e c. Aspect particular al unei opinii (politice). *O puternică armă... în lupta împotriva naționalismului de toate nuanțele.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1, 36. *Un partid de nuanță clericală.* ib. 1961, nr. 12, 72. ✦ Variantă; varietate. *Repetarea aceloraşi fapte cu alte nuanțe însă, într-o scriere de aşa mică întindere, constituie încă o dovadă... despre originea deosebită a capitolelor respective.* BUL. COM. IST. II, 108. *La Proust, densitatea e obținută prin multele nuanțe ale aceluiaşi fapt.* IBRĂILEANU, S. L. 66. ✦ Ceea ce se adaugă esențialului, modificîndu-l uşor; caracter, notă particulară (impercepti bil marcată), a c c e n t. *Se mărginește a perifraza pe „Strategicul lui Onosander", fără a pune de la sine măcar o nuanță proprie.* HASDEU, I. V. 240. *O frază de nuanță lirică, fie chiar din partea unui medicinist, şade bine.* CARAGIALE, O. I, 60. *Nuanța de ridicul din vorbele lui Mihai păru a-l atinge mai mult decît toate argumentele.* D. ZAMFIRESCU, R. 63. *Domnul... avea către unii boieri ai săi o nuanță de bună dispoziție şi deosebită bunăvoință.* SADOVEANU, Z. C. 138. *Era întîia oară cînd simțeam o nuanță de sentiment în vorbele lui.* GALACTION, O. 209. *Denumirea aceasta implică o nuanță de ironie.* OPRESCU, I. A. III, 17. *În partea sud-vestică a R.P.R. clima are o nuanță mediteraneană.* AGROTEHNICA, I, 266. *Rîse jovial şi cu o uşoară nuanță de respect.* T. POPOVICI, SE. 165, cf. 228.

3. S p e c. Variație de intensitate a sunetului. *Maestrul suna numai violina şi indica celorlalți timpul muzicei şi diferitele nuanțe de efect.* FILIMON, O. I, 197, cf. TIM. POPOVICI, D. M.

— Pronunțat: *nu-an-*. — Pl.: *nuanțe*. — Şi: (învechit) **nuánsă** s. f., **niuánsuri** (J. CIHAC, I. N. 360) subst. pl.

— Din fr. **nuance**.

NUĂR s. m. v. **nor**[1].

NUĂRÁ vb. I v. **nora**.

NUBÉT s. n. v. **nobet**.

NUBÍL, -Ă adj. (Livresc) Care a atins vîrsta la care se poate căsători; p. e x t. puber. Cf. ARISTIA, PLUT., LM. *Copila, nubilă abia, învață cu mult drag Lascivul danț ionian.* OLLĂNESCU, H. O. 199, cf. ALEXI, W. *La țară... la 13 ani o fată este nubilă.* CĂLINESCU, I. C. 41, cf. id. E. O. II, 114. ✦ P. e x t. (Rar; despre părți ale corpului) Ajuns la deplină dezvoltare; format. *Madala... cu sînii nubili.* C. PETRESCU, R. DR. 339.

— Pl.: *nubili, -e*. — Şi: (învechit) **núbile** adj. ARISTIA, PLUT., LM.

— Din fr. **nubile**, it. **nubile**, lat. **nubilis**.

NÚBILE adj. v. **nubil**.

NUBILITÁTE s. f. (Livresc) Perioadă finală a adolescenței, a pubertății; stare a unei fete nubile. Cf. LM, BIANU, D. S., ŞĂINEANU, D. U., CADE.

— Din fr. **nubilité**.

NUBÚC s. n. v. **năbuc**.

NUC s. m. **1.** Arbore cu tulpina dreaptă şi cu coroana rotată, cu frunze compuse, flori monoice şi fructe comestibile *(Juglans regia)*. Cf. ST. LEX. 170. *Am vîndut o vie... cu nuci şi cu cireşi în vie* (a. 1686). URICARIUL, XXV, 278, cf. ANON. CAR. *Are toată hrana călugărească, poieni şi livezi, nuci şi alți pomi roditori.* ANON. CANTAC., CM I, 109, cf. GCR I, 357/1, COTEANU, PL. 31, BUDAI-DELEANU, LEX., CLEMENS, BARONZI, L. 139. *Pe marginea uliței, deasupra zaplazurilor, atîrnau cîte-o jumătate din ramurile arborilor grădinelor...,* şiruri de nuci cu frunze late. EMINESCU, N. 57. *Uite-l, verde şi rotund, Nucul din grădină!* COŞBUC, P. I, 261. *Sub nucul de pe promenadă, aşteptînd ora scăldatului, stau de vorbă c-un amic.* F (1903), 159. *Zadarnic plînge vîntul şi nucii plîng, bătrînii,* GOGA, P. 99, cf. 70, 104. *Jos, sub nucul uriaş, Gruia adormise.* IOSIF, V. 110, cf. id. P. 7. *Bătrînii şi copiii bat nucii pe la vii, cîmpuri şi prin grădini.* PAMFILE, S. T. 34, cf. PAMFILE-LUPESCU, CROM. 133. *Hai, Gheorghe, să ne aşezăm sub nuc.* BUJOR, S. 61, cf. 78. *Andrei zări pe cineva venind spre nucul din fundul grădinii.* HOGAŞ, DR. II, 71. *Nucii bătrîni de lîngă şură țin umbră.* REBREANU, I. 11. *De multe ori... sta sub nucul din ograda boierească.* GALACTION, O. 69. *Nuci mari se ridicau dintre vii.* SADOVEANU, O. VII, 60, cf. 101. *Lungul şir de nuci împînzeau cerul cu crăcile lor groase, strîmbe şi negre.* CAMIL PETRESCU, O. I, 56. *Sub rotatul nuc, în curte, Baş-vătaful stă la masă.* V. ROM. iunie 1954, 6. *În grădina cu nuci şi pruni de pe malul Dîmboviței, aduna vreo douăzeci de copii.* TUDORAN, P. 46. *Totul mirosea nespus de puternic: iarba grasă, frunzele amare ale nucului.* T. POPOVICI, SE. 137, cf. H II 11. *Tu te duci, bădiță, duci Pe sub fagi şi pe sub nuci!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 109. *Aşa-mi zice frunza-n nuc.* HODOŞ, P. P. 106. *Nalt ca casa, Verde ca mătasa, Dulce ca mierea, Amar ca fierea (Nucul* cu nucile). SBIERA, P. 323. ✧ (Ca termen de comparație, sugerează vigoarea, aspectul impunător) *De-ar fi badea ca ş-un nuc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 148. *Bărbățelu-i ca ş-un nuc.* id. ib. 464. *Am bărbat cît un nuc.* DOINE, 279. ✧ (Cu sens generic) *Din muguri şi frunze de nuc... se face cerneală.* ŞEZ. XV, 93. *Răsucind o țigară de tutun amestecată cu foi de nuc...,* întrebă. BRĂESCU, A. 31. *Micşorarea suprafețelor ocupate astăzi de prun se va face în favoarea culturii mărului, părului, nucului.* BORDEIANU, P. 7. ✧ *Nuc american* (sau

negru) = varietate de nuc **(1)** originară din America de Nord, cu lemnul negru, poros *(Juglans nigra)*. Cf. DS, LTR[2]. *Nuc (american) cenuşiu* = varietate de nuc **(1)** cultivată mai ales ca arbore ornamental *(Juglans cinerea)*. Cf. DS, LTR[2]. *Nuc alb* = varietate de nuc **(1)** cultivată pentru lemnul său *(Carya alba)*. Cf. DS. ◇ Compus: (regional) **nuc-de-mare** = castan *(Castanea vesca)*. TEAHA, C. N. 247.

2. Lemn de nuc **(1)**. *Masă de nuc.* LB, cf. LM. *Se opri în faţa unui tînăr ce sta deoparte la o mescioară de nuc.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 9. *Pătrunde timidă tristeţea-nserării Pe mobile negre şi triste de nuc.* MINULESCU, V. 237, cf. 205. *Stihurile ei sînt împăturite ca o rufărie foarte curată, aromată cu sulfină, într-un dulap adînc de nuc.* ARGHEZI, T. C. 79. *Cade pe un scaun, cu coatele pe masa mare de nuc.* CAMIL PETRESCU, O II, 470. *La făgădăul de nuc Beau voinicii şi se duc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 288. *Cîntă cucu-n par de nuc, Vint-a vremea să mă duc.* id. ib. 302.

— Pl.: *nuci.* — Şi: (învechit, rar) **noc** s. m. MAN. GÖTT.

— Derivat regresiv de la **nucă.**

NUCÁR s. m. **1.** (Regional) Jucător priceput la jocul în nuci **(I 1)**, amator de jocul în nuci. *Sînt nucari dibaci cari fac nucile oală mai adeseori.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

2. (Ornit.; regional) Alunar *(Nucifraga caryocatactes)*. Cf. BARCIANU, TDRG, DM, BĂCESCU, PĂS. 65.

3. Gîndac mic care îşi depune ouăle în alune *(Balaminus nucum)*. MARIAN, O. II, 69, cf. ENC. AGR., DM.

— Pl.: *nucari.*

— **Nucă** + suf. *-ar.*

NUCARÍŞTE s. f. (Prin vestul Transilv.) Nucet. Cf. TEAHA, C. N. 247.

— **Nuc** + suf. *-arişte.*

NÚCĂ s. f. **I. 1.** Fructul de nuc **(1)**, alcătuit dintr-un miez comestibil, închis într-o coajă lemnoasă, acoperită de o coajă cărnoasă verde care la maturitate se usucă şi crapă. *Găoci de nuci* (cca 1705). GCR I, 357/6. *Cu meşterşug tocmind într-o nucă metiutea iarbă pucioasă, o ascunde.* CANTEMIR, HR. 121, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Dacă vor fi nuci destule, atuncea şi sămănăturile în creşterea şi coacerea lor folos vor avea.* CALENDARIU (1814), 88/24. [Î]*l voi hrăni cu miez de nucă.* EMINESCU, N. 27, cf. id. O. IV, 74. *Porunceşte să-i aducă... un sac plin cu nuci.* CREANGĂ, P. 101, cf. ISPIRESCU, L. 71. *Să tăiem coaja verde a nucei cu cuţitul, ca să putem gusta din sîmburele ei dulce.* F (1906), 31. *Coji verzi de nuci.* ANTIPA, P. 125. *Arzi o nucă cu coajă şi miez cu tot... şi cu amestecul ce se dobîndeşte se ung bubele.* PAMFILE, B. 17, cf. id. J. II, 88, id. VĂZD. 92. *Întrebuinţarea coajei de nuc sau a nucilor verzi... la fire şi lînă.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 128. *Scăldătorile de frunze şi coji verzi de nuci sînt reputate în popor pentru copiii scrofuloşi şi slăbiţi.* N. LEON, MED. 53. *Eşti jucat de-o undă ce te-neacă Şi de năluca apei, ca o nucă seacă?* ARGHEZI, C. O. 91. *Miezul nucilor, pe lîngă substanţele grase şi cele albuminoide, conţine şi cantităţi importante de vitamina B_1.* BORDEIANU, P. 364. *Bădiţă ... nimica nu-mi aduci, Fără sînul plin de nuci.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 83. *Frunză verde, nucă seacă.* HODOŞ, P. P. 85, cf. ŞEZ. I, 141, ALR I 882. *La Crăciun se vede dacă-i bună nuca* (= rezultatele trebuie apreciate la timpul potrivit, nu mai devreme). Cf. ZANNE, P. I, 21. *Tac, tac, Ca nucile-n sac,* se spune, ironic, despre cei vorbăreţi. Cf. id. ib. 227. *Omul se cunoaşte din vorba sa, şi nuca cea sacă din uşurinţa sa.* id. ib. II, 829. *Patru fraţi într-un cojoc (Nuca).* ŞEZ. XIII, 26. ◇ (Ca termen de comparaţie) *Femelele depun, în etape, cîteva sute de ouă într-un cuib mare cît o nucă.* C. ANTONESCU, P. 134. *Pentr-o mîndră cît o nucă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 434. *Ţiţile ca nucile.* ŞEZ, II, 222, cf. ZANNE, P. IX, 495. *Ai făcut o treabă cît o nucă,* se spune, familiar, cuiva care a acţionat greşit, care nu a ajuns la rezultatul scontat. Cf. ZANNE, P. I, 229. ◇ (Cu determinări arătînd specia) *Nuci de cele mari sau talieneşti.* LB. *Nuci turceşti.* Com. din BRAŞOV. ◇ Expr. **Cînd o face plopul nuci şi răchita mere dulci** = niciodată. Cf. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 272, ZANNE, P. I, 257. **A se potrivi** (sau **a se nimeri,** popular, **a se lovi, a se lipi) ca nuca în perete** (sau, rar, **în gard**) = a fi total nepotrivit. Cf. BARONZI, L. 44. *Cîrpeşte o minciună care se potrivea ca nuca în părete.* CREANGĂ, P. 47. *Se lovi ca nuca în perete şi vorba ta.* ISPIRESCU, L. 215. *Arcul acela de la Filaret de pe Cîmpia Libertăţii, despre care el pretinde că l-a făcut în stil neogotic... se potriveşte acolo ca nuca în perete.* CAMIL PETRESCU, O. II, 396. *Intervenţia nevesti-si în discuţia lor se potrivea ca nuca-n perete.* GALAN, B. II, 42, cf. com. din PIATRA-NEAMŢ, ZANNE, P. I, 228. ✦ (De obicei la sg.; folosit ca nume de materie) Miez de nucă **(I 1)**. *Mujdei de nucă.* ŞEZ. VIII, 39. *Azi se coc în casă prăjituri pe ales şi potcoave cu mac, nuci şi lictar.* F (1906), 7. *În dulapul din sufragerie Un sfert de cozonac cu nucă.* MINULESCU, V. 190. ✦ (Regional) Găoace de nucă **(I 1)**. ALR SN I h 213. ✦ (La pl.; adesea în construcţia *în nuci,* DDRF, CADE) Joc de copii nedefinit mai îndeaproape. *Masalagii şi pungaşi... jucau nuci.* FILIMON, O. I, 109, cf. DDRF, TDRG, CADE, H X 586.

2. Compuse: **nucă-de-cocos** sau (învechit) **nuca-cocului** = fructul comestibil al cocotierului. *Robinson au făcut o gustare bună din aceste nuci-de-cocos.* DRĂGHICI, R. 51/30. *Întrebuinţa coaja nucii-cocului.* id. ib. 101/21. *În*

magia depărtării ... vedea pădurile de smarald, penagile palmierilor, feriga gigantică, nucile-de-cocos. BART, E. 307. *Multe triburi primitive au cuvinte deosebite pentru diversele specii... de nuci-de-cocos.* VIANU, M. 23. (Învechit și regional) **Nucă-de-mare** sau **nucă-de-mușcată, nucă-tămîioasă** = nucșoară **(2)**. Cf. LB, LM, MORARIU, PL. 463. *În toată Europa occidentală se făcea deci o enormă consumație de piper, cuișoare, scorțișoară, ghimber, nucă-tămîioasă.* OȚETEA, R. 108. *Se întorceau cu... ghimber, scorțișoară, nucă-de-mușcată etc.* id. ib. 122. **Nucă-galică** sau **nucă -de-stejar,** (regional) **nucă-de-goron** = gogoașă de ristic, v. r i s t i c. Cf. ALEXI, W., LTR[2], A I 26. **Nucă-americană** sau **nucă-de-America** = semințele comestibile ale arborelui *Bertholletia excelsa*, care crește în regiunea tropicală din America de Sud. (Rar) **Nucă-amară** = migdală. Cf. LM. (Regional) **Nucă-de-mare** = castană. TEAHA, C. N. 247. **Nucă-vomică** = semințele toxice ale arborelui turta-lupului. Cf. DM. ✦ P. e x t. (Transilv.) **Nucă-de-lac** = cornaci *(Trapa natans)*. Cf. COTEANU, PL. 15, KLEIN, D. 73, LB, POLIZU, LM, BARCIANU.

II. P. a n a l. **1.** (Regional) **a)** Parte la piciorul de dinapoi al calului, situată dedesubtul șoldului și în imediata apropiere a acestuia. DR. V, 320.

b) (În sintagmele) *Nuca genunchiului* = rotulă. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Nuca gîtului* = ceafă. ALEXI, W.

2. Organ de mașină care servește la realizarea articulațiilor sferice. Cf. LTR[2], DM, DER. ✦ Șaibă, piuliță. Cf. LB. *Pentru fire de bătătură nuca fusului, adică șaiba, se ia mai mică.* IONESCU-MUSCEL, FIL. 255. ✦ (Regional; determinat prin „de la tigaie") Bucată de oțel sau de fier, fixată în centrul piuliței, pe care se învîrtește capătul de jos al fusului de la crîngul morii. Cf. ALR SN I h 165. ✦ (Regional) Partea de jos a coarbei, în care se fixează sfredelul; broască (Groși-Baia Mare). ALR II 6 662/349.

3. (La pl.; în limbajul minerilor din Valea Jiului) Cărbuni de granulație mijlocie, de 10—20 mm. LTR.

— Pl.: *nuci* și (regional) *nuce* (ALR I 882/49, 61, 75, 116, 259, 315, 375, 388, 394, 418, 528, 596, 684, 720, 940). — Gen.-dat. *nucii* și (învechit) *nucei*, (regional) *nuchii* (ALR II 6 085/95).

— Lat. **nux, -cis.**

NUCĂRÍE[1] s. f. (Regional) Nucet. Cf. DR. XI, 71, ALR SN I h 212, TEAHA, C. N. 247.

— **Nuc** + suf. *-ărie.*

NUCĂRÍE[2] s. f. (Regional) Cantitate mare de nuci **(I 1)**, mulțime de nuci. Cf. DR. XI, 77.

— Pl.: *nucării.*

— **Nucă** + suf. *-ărie.*

NUCÁT subst. (Regional) Nucet (Arefu-Curtea de Argeș). DR. XI, 71, cf. 80.

— Pl.:?

— **Nuc** + suf. *-ăt.*

NUCCEÁ s. f. (Regional) **1.** Brîndușă-de-toamnă *(Colchicum autumnale)*. Cf. ALR I 1 941/166, 178.

2. Brîndușă-de-primăvară *(Crocus Heuffelianus)*. Cf. VICIU, GL., LEXIC REG. 92.

— Pl.: *nuccele.* — Și: **nușceá** s. f. VICIU, GL., ALR I 1 941/166, LEXIC REG. 92.

— Cf. n u c ă.

NUCÉL subst. v. **nucelă.**

NUCELÁR, -Ă adj. (Rar) Care aparține nucelei, care se referă la nucelă. [Învelișul unei semințe] *se compune din două părți: pericarpul... și testa sau învelișul seminței (tegumentul seminal și stratul nucelar strivit).* AGROTEHNICA, II, 7.

— Pl.: *nucelari, -e.*

— **Nucelă** + suf. *-ar.*

NUCÉLĂ s. f. Partea centrală a ovulului la plantele fanerogame, în care se află sacul embrionar. Cf. LM, ENC. AGR. *Nucela e formată dintr-un ansamblu de celule mici, are formă ovoidă și se dezvoltă în cavitatea ovariană.* LTR[2] 754. *La exterior, nucela, la cele mai multe plante, e învelită cu două membrane.* ib., cf. DER.

— Pl.: *nucele.* — Și: **nucél** subst. SANDU-ALDEA, S. 144.

— Din fr. **nucelle.**

NUCÉT s. n. Pădure sau livadă de nuci **(1)**; (regional) nucăt, nucime, nuciște, nucăriște, nucărie[1]. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM. *Privea... prin desișul unui nucet sălbatic.* DELAVRANCEA, S. 14, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, TEODORESCU, P. P. 82. *Prin cel cel, Prin cel nocet, Prin cel verde vișinel.* MAT. FOLK. 526. *Prin grădină, prin nucet, Unde-mi cură apa-ncet.* MUSCEL, 11. *Prin nucet, Prin vișinet, Mărul cu florile dalbe.* PAMFILE, CR. 90. *Prin nucet... Este-un leagăn de mătase.* I. CR. VI, 260, cf. ALR SN I h 212.

— Pl.: *nuceturi* și (învechit) *nucete* (PONTBRIANT, D., LM, ALEXI, W.). — Și: (regional) **nocét** s. n.

— Lat. **nucetum.**

NUCHÍȚĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui n u c ă. Cf. n u c ă **(I 1)**. *Dragi îmi sînt fetițele Cînd le răsar țițele: Cînd e țița Cît nuchița.* BIBICESCU, P. P. 353, cf. DR. VI, 238.

— Pl.: *nuchițe.*

— **Nucă** + suf. *-iță.*

NUCIFÉR, -Ă adj. (Despre plante) Care produce nuci **(I)** comestibile. Cf. LM, BARCIANU, ALEXI, W. *Sub numele de „plante nucifere" sînt cunoscute unele specii pomicole care produc fructe comestibile, nuci.* BORDEIANU, P. 363.
— Pl.: *nuciferi, -e.*
— Din fr. **nucifère.**

NUCIFÓRM, -Ă adj. Care are forma (şi mărimea) unei nuci **(I 1)**; (rar) nucos. Cf. LM, CADE. ◇ *Structură nuciformă* = structură a solului care se prezintă sub formă de agregate puţin alungite, cu colţuri şi muchii rotunjite. Cf. ENC. AGR. *Solurile brune-roşcate de pădure au... o structură nuciformă.* AGROTEHNICA, I, 421.
— Pl.: *nuciformi, -e.*
— Din fr. **nuciforme.**

NUCÍME s. f. (Regional) Nucet. Cf. DR. XI, 67, 71, 81.
— Pl.: *nucimi.*
— **Nuc** + suf. *-ime.*

NUCÍŞTE s. f. (Regional) Nucet. Cf. DR. XI, 71, 83.
— Pl.: *nucişti.*
— **Nuc** + suf. *-işte.*

NUCÍU, -ÍE adj. (Rar) Care este de culoarea lemnului de nuc **(1)**. Cf. LM.
— Pl.: *nucii.*
— **Nuc** + suf. *-iu.*

NUCLEÁR, -Ă adj. **1.** (Biol.) Care aparţine nucleului **(I 1)**, care se referă la nucleu. Cf. LM.
2. Care aparţine nucleului **(I 2)**, care se referă la nucleu. [Electronii sînt] *nucleari şi alţii inelari.* ENC. TEHN. I, 96. ◇ *Fizică nucleară* = ramură a fizicii atomice care se ocupă cu studiul nucleului **(I 2)**. *Fizica atomică şi fizica nucleară au fost întemeiate abia în a treia decadă a secolului nostru.* CONTEMP. 1949, nr. 120, 7/1. *Chimie nucleară* = ramură a chimiei care se ocupă cu studiul nucleului atomic. *Reacţie nucleară* = fenomen care constă în ciocnirea a două sau mai multe nuclee atomice (sau constituenţi ai lor), în urma căreia se produc unul sau mai multe nuclee atomice (sau constituenţi ai acestora). *Un tip important de reacţii nucleare îl constituie reacţiile cu neutroni lenţi.* DP 565, cf. DER IV, 60. *Energie nucleară* = energie atomică. *Epoca energiei nucleare trebuie să pună capăt războaielor.* CONTEMP. 1950, nr. 185, 1/1.
3. Care se referă la energia atomică, care aparţine energiei atomice; care se bazează pe degajarea de energie atomică sau pe arme atomice. *A descoperit mijlocul de a întrebuinţa combustibilul nuclear, foarte ieftin, pentru punerea în mişcare a locomotivelor.* CONTEMP. 1949, nr. 164, 3/2. *Stăpînirea forţelor nucleare intră în posibilităţile omului.* ib. 1950, nr. 185, 1/2. *Interzicerea experienţelor cu arme nucleare.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 7, 90, cf. ib. 1962, nr. 1, 33. *Există, în ce priveşte experienţele nucleare, posibilităţi largi de detectare.* GL 1962, nr. 419, 1/6. *Mijloacele naţionale de detectare a experienţelor nucleare în atmosferă sînt suficiente pentru a controla îndeplinirea unui acord.* CONTEMP. 1962, nr. 806, 1/5. *Măsuri împotriva extinderii armei nucleare.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 34. *Anularea pactelor militare şi a planurilor de pustiire nucleară.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 402.
— Pronunţat: *-cle-ar.* — Pl.: *nucleari, -e.*
— Din fr. **nucléaire.**

NUCLEĂT, -Ă adj. (Rar; despre celule) Care conţine un nucleu **(I 1)**. Cf. LM.
— Pronunţat: *-cle-at.* — Pl.: *nucleaţi, -te.*
— După fr. **nucléé.**

NUCLÉIC adj. (În sintagma) *Acid nucleic* = acid organic complex care conţine în moleculă baze azotate de tip special, pentoze etc., cu rol fundamental în sinteza proteinelor din organism şi în transmiterea caracterelor ereditare; acid nucleinic. *Acizii nucleici sînt greu solubili în apă rece, mai uşor solubili în apă caldă, insolubili în alcool.* LTR², cf. DER.
— Pronunţat: *-cle-ic.* — Pl.: *nucleici.*
— Din fr. **nucléique.**

NUCLEÍNĂ s. f. (Biol.) Proteidă alcătuită dintr-o proteină şi din acid nucleic. Cf. ENC. AGR. *Prin nucleinele ce conţine, tratamentul... îşi poate găsi o nouă indicaţie la bătrîni.* PARHON, B. 161, cf. 117.
— Pl.: *nucleine.*
— Din fr. **nucléine.**

NUCLEÍNIC adj. (În sintagma) *Acid nucleinic* = acid nucleic. *A dozat acidul nucleinic în ficatul şi în embrionul întreg de iepure.* PARHON, B. 117. *Plantele pot absorbi şi unii compuşi organici ai humusului, cum sînt histidina, santina şi acidul nucleinic.* AGROTEHNICA, I, 338.
— Pl.: *nucleinici.*
— **Nucleină** + suf. *-ic.*

NUCLEÓL s. m. Fiecare dintre corpusculele (sferice) care se găsesc în număr variat în nucleu **(I 1)** şi sînt mai refringente decît restul nucleului. *Printre răsuciturile filamentului se observă aşa-numitele nucleole.* SANDU-ALDEA, S. 137. [Nucleul] *conţine în interiorul lui 1 sau 2—3 — rareori mai mulţi — nucleoli... care sînt sferici, relativ voluminoşi şi foarte refringenţi.* ENC. AGR. IV, 201. *Nucleolii sînt palizi.* PARHON, B. 86, cf. LTR², DER.
— Pronunţat: *-cle-ol.* — Pl.: *nucleoli* şi (rar, n.) *nucleole.*
— Din fr. **nucléole.**

NUCLEÓN s. m. (Fiz.) Termen generic pentru protoni şi neutroni. Cf. LTR[2]. *Trebuie să admitem că interacţiunile dintre nucleoni... sînt transmise de un agent intermediar.* V. ROM. ianuarie 1958, 113, cf. DER.
— Pronunţat: *-cle-on.* — Pl.: *nucleoni.*
— Din fr. **nucléon.**

NUCLEOPROTEÍDĂ s. f. (Biol.) Compus organic constituit din acid nucleic şi proteină bazică şi care intră în structura tuturor celulelor animale şi vegetale. Cf. ENC. AGR., DP, DER.
— Pronunţat: *-cle-o-.* — Pl.: *nucleoproteide.*
— Din fr. **nucléoprotéide.**

NUCLÉU s. n. **I. 1.** (Biol.) Element constitutiv al celulei, de obicei de formă sferică sau ovoidă, mai vîscos şi mai refringent decît citoplasma în care este cuprins şi de care este delimitat printr-o membrană. *În mijlocul celulei se află ca un fel de sîmbure foarte mic (nucleu).* BARASCH, B. 5, cf. BARCIANU, SANDU-ALDEA, S. 143, ALEXI, W. *Celula de fuziune binucleată se alungeşte în direcţia epidermei; nucleii migrează spre vîrf şi se divid conjugat.* SĂVULESCU, M. U. I, 51. *Protoplasma şi nucleii celulelor plantelor şi animalelor sînt formaţi din materie proteică.* AGROTEHNICA, I, 178. *Nucleul celular este cel mai sensibil la acţiunea radiaţiilor.* CONTEMP. 1955, nr. 452, 5/4. *Nucleul nu poate trăi fără citoplasmă, cu care se găseşte în dependenţă fiziologică permanentă.* LTR[2]. *Nucleul ia parte la toate procesele metabolice.* DER. ✦ Grupare de celule nervoase din axul nervos, care constituie centri nervoşi sau regiunea de origine a unor nervi. Cf. PARHON, O. A. I, 99.

2. (Fiz.; şi în sintagma *nucleu atomic*) Particulă centrală a unui atom, purtătoare de sarcini electrice pozitive, în care este concentrată aproape toată masa atomului. *Un atom este format dintr-un nucleu intern încărcat cu sarcină electrică pozitivă.* MARIAN-ŢIŢEICA, FIZ. I, 131. *Cercetările din ultimele două decenii... constituie un nou capitol al fizicei: fizica nucleului.* MACAROVICI, CH. 198, cf. 195. *Omul este pe cale să stăpînească şi energiile legate de manifestările interiorului atomului, de nucleele atomice.* CONTEMP. 1950, nr. 185, 1/2. *Nucleele pot fi împărţite în patru grupuri, după cum numărul de protoni, respectiv numărul de neutroni, e par sau impar.* LTR[2]. *Atomul este format dintr-un sîmbure central, nucleul.* CHIM. AN. CALIT. 12.

3. (Chim.) Ciclu de atomi sau ansamblu de cicluri de atomi alipite, care formează scheletul moleculei unei substanţe şi care rămîne neschimbat la toţi derivaţii substanţei respective; grup de molecule, de atomi sau de ioni în jurul căruia se depune o substanţă în procesul de condensare, cristalizare etc. *Hidrocarburi cu cicluri... se mai numesc hidrocarburi cu nuclee condensate.* MACAROVICI, CH. 462. *Nucleu benzenic.* id. ib. 471. *Nucleu naftalenic.* LTR[2]. ◇ Fig. *Societăţile primitive sînt, după expresia lui Vidal de la Blache, ca nişte nebuloase umane în care nu s-a produs încă nici un nucleu de condensare.* RALEA, S. T. II, 94.

II. 1. Partea centrală, fundamentală, esenţială a unui lucru, a unei acţiuni. *Distingem deci în faptele de limbă un nucleu al comunicării şi o zonă înconjurătoare a expresiei individuale.* VIANU, S. 199. *Umanismul contemporan are în umanismul socialist nucleul său central, ipostaza sa superioară.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 3/1. ✦ Grup restrîns de persoane care acţionează în mod organizat (şi în jurul căruia se formează o grupare mai mare); (rar) miez **(III 6).** *La Gura Rîului se formase un nucleu de comunişti şi trebuia ţinută legătura cu ei.* BENIUC, M. C. I, 37. *Nucleul stabil al şcolii de tractorişti era alcătuit din douăzeci şi doi de băieţi.* GALAN, B. I, 329.

2. Centru, focar (de difuzare sau de concentrare). *Lingvistica ne indică numai nuclee din care au pornit anumite inovaţii de limbă.* PUŞCARIU, L. R. I, 255. ◇ Fig. *De lîngă noi de undeva, Pocneşte cîte-un foc de armă, Fără ecou, de parc-ar exploda Nucleuri ude de-ntuneric.* CAMIL PETRESCU, V. 54.
— Pl.: *nuclee* şi (rar) *nucleuri,* (m.) *nuclei.*
— Din lat. **nucleus** „sîmbure", fr. **nucléus.**

NUCÓS, -OÁSĂ adj. (Rar) Nuciform. *Fruct unilocular nucos.* GRECESCU, FL. 13. ◇ (Prin figură etimologică) *Nucă nucoasă, Chersă flocoasă, Porc pîntănog, Chersă de dîrlog* (Plugul). GOROVEI, C. 300, cf. PASCU, C. 58.
— Pl.: *nucoşi, -oase.*
— **Nucă** + suf. *-os.*

NUCOVÁNĂ s. f. v. **nicovală.**

NUCŞOÁRĂ s. f. **I.** (Bot.) **1.** Diminutiv al lui n u c ă **(I 1);** nuculiţă **(1),** nucuţă. *Scăfîrlii închipuite ca nucşoarele.* BIBLIA (1688), 57[2]/5, cf. ANON. CAR., BUDAI-DELEANU, LEX., POLIZU, PONTBRIANT, D., PASCU, S. 166, TDRG, com. MARIAN.

2. (De obicei la sg.) Sămînţa aromată a nucşorului **(2),** folosită drept condiment; (rar) muşcăţel[2] **(1),** (învechit şi regional) nucă-de-mare, nucă-de-muşcată, nucă-tămîioasă, (învechit) muşcatin, (regional) muşcată[2], (neobişnuit) muscană. V. f r u n z i ş o a r ă. Cf. GCR I, 356[2]/7. *Să-i pui pe deasupra puţintică nucşoară* (a. 1749). id. ib. II, 42/22. *Nucşoara mirositoare* (a. 1773). id. ib. 97/29, cf. COTEANU, PL. 34. *Acei ce poartă metanii la gît mai adaog... nucşoară... pentru a se apăra de farmece.* IST. AM. 69[r]/4. *Se afumă buţile cu piatră pucioasă ... sau cu nucşoară.* ECONOMIA, 161/4, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Ajunsei printr-o pădure în care era mulţime de nucşori, adică de copaci din care se fac nucşoarele.* GORJAN, H. II, 64/20,

cf. POLIZU, PONTBRIANT, D. *Cu stafide, Cu smochine, Cu nucşoare, Cu cuişoare.* MARIAN, NU. 510, cf. DDRF, ALEXI, W. *Baba plămădeşte... nucşoară rasă.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 78, cf. NICA, L. VAM. 169, VOICULESCU, L. 199, BUJOREAN, B. L. 386. *Au trecut prin burta lui Iezii, mieii cîmpului... Mioriţa i-a plăcut Cu nucşoară şi năut.* ARGHEZI, C. O. 207. *Cînd diareea e cu sînge se dau şi următoarele de la spiţării: nucşoară, sînge de nouă fraţi şi lumînărică.* ŞEZ. IV, 24.

3. (Prin Transilv.) Clocotiş *(Staphylea pinnata).* PANŢU, PL.

II. (Ornit.; regional) **1.** Codruş *(Ruticilla phoenicura).* Cf. MARIAN, O. I, 259, BARCIANU, TDRG. ✦ Spec. Codroş de grădină *(Pheonicurus pheonicurus).* Cf. DOMBROWSKI, P. 390, 391.

2. Alunar *(Nucifraga caryocatactes).* Cf. DOMBROWSKI, P. 65, BĂCESCU, PĂS. 284.

— Pl.: *nucşoare.* — Şi: **nucuşoáră** s. f.

— **Nuc** + suf. *-(u)şoară.*

NUCŞÓR s. m. **1.** Nuculeţ. Cf. LM, com. MARIAN.

2. Arbore cultivat în ţările tropicale, care produce nucşoara **(I 2)** *(Myristica fragrans). O pădure în care era mulţime de nucşori, adică de copaci din care se fac nucşoarele.* GORJAN, H. II, 64/19, cf. TDRG.

3. (Regional) Numele unei plante nedefinite mai îndeaproape (Chilia-Piteşti). H XI 26.

— Pl.: *nucşori.* — Şi: **nucuşór** s. m. LM, com. MARIAN.

— **Nuc** + suf. *-(u)şor.*

NUCÚLĂ s. f. Tip de fruct de forma unei nuci **(I 1)** mici. Cf. LM. *Fructele* [de piciorul-cocoşului] *sînt nucule ovale.* AGROTEHNICA, II, 208.

— Pl.: *nucule.*

— Din fr. **nucule.**

NUCULÉŢ s. m. Diminutiv al lui nuc **(1);** nucşor, nucuţ. Cf. TEODORESCU, P. P. 344. *Colea jos în prunduleţ A crescut un nuculeţ.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 182. *Pe margine de Olteţ Răsărit-a nuculeţ.* ŞEZ. II, 220. *Colea-n vale la Cerneţ Este-un mare nuculeţ.* JAHRESBER. III, 273. *Foaie verde ruguleţ, La un cap dă pisculeţ Mi-a ieşit un nuculeţ.* GRAIUL, I, 113, cf 69, ŞEZ. XVI, 190.

— Pl.: *nuculeţi.*

— **Nuc** + suf. *-uleţ.*

NUCULÍŢĂ s. f. **1.** Nucşoară **(I 1).** Cf. TDRG.

2. (Prin Munt. şi Olt.) Pitulice *(Troglodytes troglodytes).* Cf. BĂCESCU, PĂS. 314, 117, ALR SN III h 699.

— Pl.: *nuculiţe.*

— **Nucă** + suf. *-uliţă.*

NUCULÍU, -ÍE adj. (Regional) De culoarea nucii **(I 1)** (verzi). *O bucată de rochie cu faţa nuculie* (Bilciureşti-Ploieşti). H IV 53.

— **Nucă** + suf. *-uliu.*

NUCUŞOÁRĂ s. f. v. **nucşoară.**

NUCUŞÓR s. m. v. **nucşor.**

NUCÚŢ s. m. Nuculeţ. Cf. LM. *Cîntă puiu cucului în vîrfu nucuţului.* MAT. FOLK. 1 081.

— Pl.: *nucuţi.*

— **Nuc** + suf. *-uţ.*

NUCÚŢĂ s. f. Nucşoară **(I 1).** Cf. LB.

— Pl.: *nucuţe.*

— **Nucă** + suf. *-uţă.*

NUD¹, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. (Livresc; despre corpul omenesc sau, rar, despre părţi ale lui) Fără veşminte; dezbrăcat, gol, (popular) despuiat, (regional) pieligos. *Faţa, mîinile şi celelalte nude, adecă goale, ale trupului părţi.* ÎNVĂŢĂTURĂ, 71, cf. PONTBRIANT, D. *Venus de la Milo este pe jumătate nudă.* MAIORESCU, CR. III, 31. *Bucolica undă-i primeşte... Prelinsă pe nudele corpuri.* MACEDONSKI, O. I, 71, cf. 152, 230. *Artistul n-a căutat decît prilejul de a reprezenta o serie de figuri nude şi vînjoase.* OŢETEA, R. 282. ✦ Fig. Lipsit de argumente; care nu este întemeiat; gol. *Benkö, Gebhardi şi Engel... nu ni ofer decît o nudă afirmaţiune.* HASDEU, I. C. I, 17.

2. S. n. (Livresc) Corp omenesc complet dezbrăcat, gol; nuditate **(1).** *Îşi admira nudul în oglinda mare cu ramă de nuc.* REBREANU, R. I, 207. *În statuia de bronz a lui David, Donatello reprezintă nudul direct şi fără reticenţe.* OŢETEA, R. 268. *Uns pe nud cu ulei de rigan şi stropit în dulamă şi camilafcă cu apă de Colonia adevărată.* ARGHEZI, B. 117. ✧ (Glumeţ) *Un hipopotam, ca un burghez rumen şi bine instalat, care-şi are baia la domiciliu, a ieşit şi pozează pentru nudul lui trandafiriu.* ANGHEL, PR. 113. ✦ Statuie, pictură, desen etc. care reprezintă un nud **(2).** *Nudurile Adelei coborîseră din pereţi şi multiplicate la infinit, prinzînd viaţă, se plimbau prin odaie.* ARDELEANU, U. D. 103, cf. 13. [Privi] *cercetător nudul de gips.* CAMIL PETRESCU, T. II, 13, cf. 7. *Prezenţa nudului* [în sculptura greacă] *este ceva curent.* OPRESCU, I. A. III, 27. *În loc de nuduri şi naturi moarte, mulţi îşi luaseră obiceiul de a-şi împodobi dormitoarele şi sufrageriile cu chipuri de martiri.* STANCU, R. A. IV, 334. ✧ (Prin analogie) *În „Călin"* [Eminescu] *a reuşit să picteze o faţă aproape goală... „nudul" lui, ca şi pînzele marilor pictori clasici, nu poate provoca decît sentimentul estetic.* IBRĂILEANU, S. L. 201.

3. Adj. (Despre plante şi părţi ale lor) Care este lipsit de păr sau de puf. *Apocynaceaele* [au] *filamentele staminelor nude, fără peri lînoşi.* GRECESCU, FL. 16. ✦ (Despre flori) Care

este lipsit de petale şi sepale. [Floare] *nuda sau fără calyx şi fără corola.* CAIET, 78r/21.

4. Adj. (Jur.; în sintagma) *Proprietate nudă* = bun de al cărui uzufruct beneficiază temporar altă persoană decît proprietarul. *Uzufructul se dă la o persoană şi proprietatea nudă la alta.* HAMANGIU, C. C. 191.

5. Adj. Neted (**1**); spec. fără ornamente, simplu. *Nu mai pridideam alergînd de la o moschee la alta, vrăjiţi mereu de măreţia lor de piatră nudă.* CAMIL PETRESCU, O. III, 104. ✦ (Substantivat, n.) Suprafaţă netedă a unui element de arhitectură sau de construcţie, pe care se detaşează atît părţile în relief, cît şi părţile adîncite ale ornamentului. *Nudul zidului.* LTR. ✦ Fig. Care este fără artificii, fără complicaţii, simplu; clar, curat, pur. *Dacă mai avusese unele îndoieli, vijelia nervilor mei le spulberase, lăsînd în locul lor nuda certitudine.* GALACTION, O. 104. *Ei caută să revină la arta lui Palladio, la acea nudă şi elegantă simplicitate.* OPRESCU, I. A. III, 36. *Simplitatea aproape nudă, transparentă a stilului lui Rebreanu serveşte în mod excepţional intenţiilor artistice ale prozatorului.* V. ROM. noiembrie 1953, 309.

— Pl.: (adj.) *nuzi, -de,* (s. n.) *nuduri.*

— Din lat. **nudus, it. nudo.**

NUD² s. n. v. **nut.**

NUDÍSM s. n. Expunere (în scop terapeutic) a corpului gol la soare. Cf. DM, DN.

— Din fr. **nudisme.**

NUDÍST, -Ă s. m. şi f. Persoană care practică nudismul.

— Pl.: *nudişti, -ste.*

— Din fr. **nudiste.**

NUDITÁTE s. f. **1.** Goliciune (corporală); situaţie în care se află un om gol. *Divina noastră Evă, în toată nuditatea, E tot ce e mai nobil, mai graţios.* HELIADE, O. I, 368, cf. NEGULICI. *Nuditatea (golăciunea).* CALENDAR (1858), 70/3, cf. LM. *Nuditatea a fost odinioară o boală în artă.* CARAGIALE, O. III, 112. ✧ Fig. *Ciocoiul... se arată lumei în mizerabila şi uricioasa nuditate a sufletului său celui mic.* FILIMON, O. I, 98. ✦ (Concretizat) Nud¹ (**2**). *Chiar nudităţi dacă zugrăvim, sîntem decenţi.* CARAGIALE, O. III, 112.

2. Fig. Ceea ce se prezintă fără rezerve, fără ascunzişuri, direct. *Prezintă faptele dezbrăcate, în toată cruda lor nuditate.* V. ROM. iunie 1958, 75.

3. Lipsă de podoabe; simplitate. [Arcul Stelei] *ne impresionează prin proporţii, prin masă, prin nuditatea şi măreţia multora din părţile componente.* OPRESCU, I. A. III, 56.

— Pl.: (**1**) *nudităţi.*

— Din fr. **nudité.**

NUFĂR s. m. **1.** Numele a două plante erbacee acvatice cu frunze mari care plutesc la suprafaţa apei; (livresc) nenufar: **a)** (şi în sintagma *nufăr alb)* plantă cu flori albe, mari, plăcut mirositoare şi cu fructe comestibile; (regional) plută, plutniţă, plămînă-albă, tidvă-de-apă *(Nymphaea alba);* **b)** (şi în sintagma *nufăr galben)* plantă cu flori mari, galbene; (regional) plămînă-galbenă, mai³-de-apă *(Nuphar luteum);* p. restr. floarea acestor plante. *Un om de şesăzăci ani era la fereastră, ochii cii întristaţi rădica către volta cerască, în care plutea stelele brilante, ca florile cele albe de nufăr asupra luciului unei ape line.* AR (1839), 1¹/40. *Iei doao sute de nufăre şi curăţi numai foile cele galbene* (cca 1842). ARH. OLT. VII, 141. *Şerpii lungi se-ncolăcează sub a nufărilor floare.* ALECSANDRI, POEZII, 62, cf. 55, 277. *Se joacă... Umplînd cu flori de nufăr cămeşa de la sîn.* id. ib. 132. *Lacul codrilor albastru Nuferi galbeni îl încarcă.* EMINESCU, O. I, 74. *Nuferi candizi, viorele... Joacă-n raza luminoasă a electricului fard.* MACEDONSKI, O. I, 163. *Suflul renăscător al vîntului... leagănă o pereche de nuferi lunari ce dorm şi ei într-un havuz.* ANGHEL, PR. 115. *În nuferi, ca în nişte potire plutitoare, curg raze de aur.* GÎRLEANU, L. 16. *Somnul a cuprins de mult grădina, Lacul, nuferii, castanii.* MINULESCU, V. 86. *Lumina soarelui zăcea în pete lungi, ca foile de nufăr pe heleştaie adînci.* GALACTION, O. 38. *Nuferii, pe care lianele-i dezgroapă...,* Păreau luceferi galbeni Căzuţi adînc în apă. TOPÎRCEANU, B. 36. *A învăţat să facă... dulcеţuri de tot felul: de coarne, de nufăr.* BRĂESCU, V. 21. *Am intrat cu ciobaca în stuh... şi mi-am zvîrlit undiţile între nuferi şi crini de apă.* SADOVEANU, O. IX, 363, cf. 418. *Jumătate din luminişul de apă zăcea acoperit de nuferi.* CAMIL PETRESCU, N. 80. *Ochiuri largi de ape nemişcate ascunse sub covorul greu al florilor de nufăr.* V. ROM. martie 1954, 28. *Din fundul lacului ieşea un glas... printre bulbucii de nufăr.* RETEGANUL, P. I, 48. *Calul cînd tuşeşte... să iei rădăcină de nufără să tai mărunţăl, să dei în ovăs să mănănce.* ŞEZ. X, 114. *Gălbaza se lecuieşte cu rădăcină de nufăr alb.* id. XV, 95. ✧ (Ca termen de comparaţie, sugerînd culoarea florilor sau tulpina mlădioasă a plantei) *Sînt galben ca nufărul căci nici mănînc, nici beau.* ALECSANDRI, T. I, 422. *Ea era întinsă pe al ei aşternut, mai albă decît albul nufăr.* ODOBESCU, S. III, 306. *Mărioara se făcuse galbenă ca nufărul.* CONTEMPORANUL, V₂, 487. *Îmi lipesc obrajii De obraji-ţi albi ca de petale De nufăr alb plăpînd.* CAMIL PETRESCU, V. 90. *Clara era ... mlădioasă ca nuferii.* GALACTION, O. 96. ✧ Fig. *De-ar fi mocirla-n jurul tău cît hăul, Tu vei rămîne nufărul de nea.* BENIUC, C. P. 50. *Din mîluri viaţa dezgroape Noi nuferi, noi basme.* id. V. 115.

2. (Regional; şi în sintagma *nufăr de Nil)* Lotus *(Nymphaea lotus).* PANŢU, PL. *Nuferi*

delicați de Nil, de o coloare roză, lucesc fin cizelați în bătaia oblică a soarelui. SADOVEANU, O. II, 188.

— Pl.: *nuferi* și (rar) *nufări.* — Și: (regional) **núfără** s. f.

— Din ngr. **νούφαρα.**

NÚFĂRĂ s. f. v. **nufăr.**

NUFĂRÍȘ s. n. (Rar) Mulțime de nuferi **(1)**; loc pe care cresc (mulți) nuferi. *Se îndreptau spre Tei... și Fundeni, care aveau ochiuri de apă mai limpede, cîte o bucată de maluri fără stufăriș și fără brădiș, nufăriș ori mătăseabroaștei și lintiță.* CAMIL PETRESCU, O. II, 584, cf. DM.

— Pl.: *nufărișuri.*

— **Nufăr** + suf. *-iș.*

NUGÁ s. f. Preparat alimentar consistent făcut din albuș de ou, zahăr (sau miere), apă și nuci (sau alune). V. a l v i ț ă. Cf. NICA, L. VAM. 169. *Copiii strigă jurnale, vînd chibrituri, bucăți de nugat ori banane.* RALEA, S. T. I, 349, cf. DM, DN. ✦ Bucată din acest preparat. *Altul are tablaua purtată de gît, cu corăbioare, nugale și foi dulci, roșcate, de pistil.* CAMIL PETRESCU, O. I, 197.

— Pl.: *nugale.* — Și: **nugát** s. n.

— Din fr. **nougat.**

NUGÁT s. n. v. **nuga.**

NUIÁ s. f. **1.** Vergea lungă, subțire și flexibilă, obținută dintr-o tulpină sau dintr-o ramură tînără de alun, de răchită, de trestie etc.; vargă, vergea, (regional) japă, joardă, strămurare, palcă[1]. V. m l ă d i ț ă, l ă s t a r, r a m u r ă, c r e a n g ă. *Iacov iară luo nuiale verzî de măsteacăn, de alun și de castan.* PALIA (1581), 121/18, cf. GCR I, 357/4. *Adunînd multe coșuri... Le-au aruncat în Prut, legîndu-le de grinzi cu nuiele de stejar și lozie în loc de otgoane.* N. COSTIN, LET. I A, 64/21. *Gardul uscat se poate face... din nuiele și pari.* ECONOMIA, 115/14, cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *I-au trimes ca să taie nuiele* (a. 1812). URICARIUL, XIV, 229. *Să poată avea lăcuitorii îndămănare pentru nuiele la numeroasele lor îngrăditure.* I. IONESCU, C. 249/18. *Lîngă focul de nuiele,... Ard, jupuiți de piele, Patru miei de la Ispas Pentru prînzul de popas.* ALECSANDRI, P. II, 105. [Peste groapă] *așază o leasă de nuiele.* CREANGĂ, P. 29. *Bălăcea cu nuiaua prin apă.* ISPIRESCU, L. 34. *Felurite... rămurele (nuiele) sînt întrebuințate în popor ca amulete.* CANDREA, F. 248. *Copiii... se duc la o baltă și, bătînd apa cu nuiaua, zic...* PAMFILE, VĂZD. 122. *Se furișează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum.* REBREANU, I. 10. *Noaptea spune să plec pe șoseaua plină de praf... pe lîngă gardurile vechi de nuiele și spini.* BACOVIA, O. 205. *Aduce cu calul cel pag nuiele de la pădure și drege gardul.* SADOVEANU, O. VIII, 254. *Vom aduce florile cu coșul Din nuiele de răchită.* ARGHEZI, VERS. 188. *Cîțiva oameni de la deal începură să aducă în carele lor bîrne groase și pe urmă nuiele lungi.* CAMIL PETRESCU, O. I, 82. *Suprafața golurilor din gard să fie mai mare decît cea ocupată de scînduri sau nuiele.* AGROTEHNICA, II, 79. *Unii aduceau coșuri de nuiele, alții măturoaie cu coadă lungă.* VORNIC, P. 212. *În fața ochilor Anei răsare... gardul de nuiele bine și strîns împletite.* T. POPOVICI, SE. 7, cf. 64. *Aceste plute aveau legături slabe, din nuiele de alun sau mesteacăn.* ARVINTE, TERM. 16. *Eu m-am dus să tai nuiele Și prin huci am dat de ele.* ALECSANDRI, P. P. 365, cf. H II 84. *Ridică-te neguriță, De pre pari, de pre nuiele, De pre ochii mîndrei mele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 134. *Decît cu drăguță proastă, Mai bine la oi pe coastă, C-oi tăia cîte-o nuia Și m-oi ști fără de ea.* id. ib. 453, cf. HODOȘ, P. P. 115. *Frunză verde trei nuiele, Tot mă cere, maică, cere, Tot mă cere-un cojocar.* ȘEZ. III, 59. *Nora merge la fîntînă Cu cămeșa soacrei-n mînă. O moaie o dată în apă: „Na-ți-o, mamă, că-i spălată". Și-o întinde pe-o nuia De hîrtie cînii la ea.* ZANNE, P. IV, 514, cf. CABA, SĂL. 91, CHEST. II 135/42, 97, V 66, 67. *Nuiele de salcă.* A II 6, cf. I 17, 23, II 4, 12, III 2, 3, 12, 13, 16, 17, 18, 19, IV 5. *O nuia în mînă lesne se-ncovoaie, Dar cînd sînt mai multe se frîng anevoie.* ZANNE, P. I, 229, cf. IX, 495. *Parcă el e de piele și eu de nuiele*, se zice despre o persoană egoistă. Cf. id. ib. II, 416. *Dă nuiele la cei ce îngrădesc*, se zice despre cei care numai își fac de lucru pe lîngă acei care muncesc. Cf. id. ib. III, 195. *Averea-i gard de nuiele, Sărăcia-i zid de piatră* (= banii se cîștigă greu și se cheltuiesc foarte ușor). id. ib. V, 23, cf. 94, 572. *Sîcîita, Vai de ea, Șede-ntr-un vîrf De nuia* (Aluna) . TEODORESCU, P. P. 216. *M-am dus la pădure de mi-am tăiat o nuia lungă. Am venit acasă și mi-am făcut o zăhată și-o poiată și mi-au mai rămas o bucată* (Ațele de la opinci). SBIERA, P. 321. *Vin oile de la munte tot cu stele-n frunte* (Carul cu *nuiele*). GOROVEI, C. 46. *Am pe un munte Oi mii și sute: Toate sînt țintate-n frunte (Nuielele).* id. ib. 247, cf. ȘEZ. VII, 118. ◇ (Ca termen de comparație, sugerînd supletea) *Supusă ca o roabă, Se mlădie ca nuiaua.* CERNA, P. 139. *Ești subțire și ageră ca o nuia.* ISANOS, Ț. L. 26. *Foaie verde iarbă rea... Cînd creșteam ca ș-o nuia, M-ai lăsat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 210. ◇ (Regional) *Gard de nuiele* = gard viu, v. v i u. Cf. ALR I 673/35, 77, 190. (Regional) *Nuiaua boabelor* = parul pe care se atîrnă porumbul la uscat pentru iarnă. Cf. CIAUȘANU, V. 183. ◇ E x p r. (Rar) **A pleca pe nuia** = **a)** a pleca de undeva pe neașteptate și numai cu ce-i pe el. Cf. ZANNE, P. III, 254; **b)** a face ceva de nevoie. id. ib. X, 495. ◇ (Cu sens colectiv) *Zeci și sute de utilizări, amestecate cu infinita industrializare casnică a hașchiei, a nuielei, a bățului.*

ARGHEZI, B. 41. ◇ (Ca instrument pentru aplicare de lovituri) *Cela ce va lovi pre altul cu pumnul, sau cu toiag, sau cu fune sau cu vargă (nuia* MUNT.). PRAV. 231. *Bat cu nuiale.* LB. *Domnul Vucea umbla binișor și pe furiș cu nuiaua în mînă.* DELAVRANCEA, T. 106. *A venit un lup din crîng... Și-a venit la noi la poartă și-am ieșit eu c-o nuia.* COȘBUC, F. 79, cf. 145. *Guiță-n ocol purcelul... Și stăpîna vine-afară cu nuiaua și-l înjură.* F (1900), 579. *Îi dădea nuiaua și-i poruncea să-i bată pe ceilalți la palmă.* T. POPOVICI, SE. 166, cf. A I 35. *Nevoia învață pe om și nuiaua pe copil.* ZANNE, P. II, 81. *Aduni nuiele pentru spinarea ta,* se spune despre oamenii care își creează singuri supărări. Cf. BARONZI, L. 64, ZANNE, P. I, 229. ✦ Lovitură dată cu nuiaua **(1)**. *Li se trăgea cîteva nuiele la tălpi, ca să le vie mintea la cap.* GHICA, ap. TDRG. *O să-ți ardem zece nuiele pe pielea goală.* GALAN, B. II, 20. *Să-i dați douăzeci și cinci de nuiele.* RETEGANUL, P. II, 51. *Cinci sute de nuiele lesne în spate la alții,* se spune pentru a arăta că o pedeapsă, o suferință, un efort etc. par ușoare pentru cel care nu le suportă. Cf. ROMÂNUL GLUMEȚ, 7, ZANNE, P. II, 96.

2. Nume dat unor unelte sau unor părți de unelte alcătuite dintr-o nuia **(1)**:

a) Coada undiței; (regional) vargă, rudă. Cf. ATILA, P. 29, ALR II 6 241/95, 250.

b) Băț lung, cu un cîrlig la capăt, cu care se prind oile pe cîmp; (regional) cață. Cf. H I 419, VIII$_2$/213, XVI 282.

c) (Regional; de obicei la pl.) Vergea la războiul de țesut; (regional) vargă (Jupalnic-Orșova). Cf. ALR I 1 294/1.

— Pl.: *nuiele* și (regional) *nuieli.* — Și: (regional) **nuiáuă** (ALR SN III h 739/95, A I, II, III, IV), **niáuă** (ALR I 972/93; pl. *neli,* ib.), **noiă** (ib. 673/35, 972/898, A II 12), **noiáuă** (A III 13) s. f.

— Lat. **novella.**

NUIÁUĂ s. f. v. **nuia.**

NUIELÁ vb. I. Tranz. (Regional) A bate, a fixa nuiele **(1)** pe pereții de lemn, ca să țină tencuiala. (Refl. pas.) [Casa] *se nuielează.* CHEST. II 130/20.

— Prez. ind.: *nuielez.* — Și: **nuielí** vb. IV. ALR II/I h 239/848.

— V. **nuiele** (pl. lui *nuia).*

NUIELĂRÍE s. f. (Regional) Nuieliș (Stănișești-Bîrlad). HEM 1 660.

— Pl.: *nuielării.*

— **Nuiele** (pl. lui *nuia)* + suf. *-ărie.*

NUIELÍ vb. IV v. **nuiela.**

NUIELÍȘ s. n. Pădure tînără, cu arbori care au un diametru al trunchiului mai mic de 7 cm la înălțimea de 1 m de la sol; lăstăriș, (regional) nuielărie, arină, rediu, țiglă. Cf. DS 204.

— Pl.: *nuielișuri.*

— **Nuiele** (pl. lui *nuia)* + suf. *-iș.*

NUIELOÁIE s. f. (Regional; mai ales la pl.) Nuia **(1)** lungă și groasă, folosită la împletitul gardurilor sau la construirea scheletului unor case, adăposturi pentru vite etc. *Perdelele se construiesc din stuf pus în picioare... și prins cu pari și nuieloaie.* CHEST. V 39/53. *Mi-am făcut un gard de nuieloaie.* CV 1951, nr. 9—10, 46.

— Pl.: *nuieloaie.*

— **Nuiele** (pl. lui *nuia)* + suf. *-oaie.*

NUIELÚȘĂ s. f. Diminutiv al lui nuia **(1)**; vărguță, vergeluță, nuieluță, (rar) nuielușcă, (regional) jordiță. V. lăstăraș, rămuricică, crenguță. Cf. LB. *Bate 12 albușuri de ouă de găină... cu două, trei nuieluțe curate.* PISCUPESCU, O. 299/10, cf. ȘEZ. IV, 115. *Bagă nuielușa în îndoitura aripei.* MARIAN, INS. 25. *Împletitura se face pe țeruși...,* printre cari *se împletesc sau îngrădesc nuielușele, nuielușele.* PAMFILE, I. C. 136. *La cea mai ușoară adiere a vîntului, crengile de lîngă vîrf, nuieluțe, se rup, se prăvălesc.* STANCU, D. 72. *„Nuieluțele" lui erau cogeamite trunchi de salcie.* GALAN, B. II, 7. *Atunci baba numai ce scoase din sîn o nuieluță, cu vîrful căreia începu a tingăni un clopoțel micuț și începu să lovească apa.* CĂTANĂ, P. B. III, 20. *Nuieluță fermenea, Colindai lumea cu ea Și-o pusei tot acolea* (Gîndul). GOROVEI, C. 171. *Nuieluță de cătină, Arar voinic o răjghină* (Viță de vie). id. ib. 395. *Nuieluță unsă, Sub pămînt ascunsă* (Șarpele). ◇ (Ca instrument pentru aplicare de lovituri) *Domnul* [învățător] *... avea o nuieluțe care ardea ca focul.* CARAGIALE, O. IV, 131. *Nuieluța ustura strașnic.* REBREANU, NUV. 249. *Plesni calul cu nuieluța ce-o avea în mînă și strînse frîul cu putere.* V. ROM. august 1954, 72. ✦ Lovitură dată cu obiectul de mai sus. ✦ (Regional; de obicei la pl.) Șipcă bătută pe pereții de lemn ai unei construcții, ca să țină tencuiala sau lutul (Brădișorul de Jos-Oravița). Cf. CHEST. II 369/8.

— Pl.: *nuieluțe.*

— **Nuiele** (pl. lui *nuia)* + suf. *-uță.*

NUIELÚȘCĂ s. f. (Rar) Nuieluță. *Croiește-l piste mijloc c-o nuieluscă de alun.* JIPESCU, O. 43.

— Pl.: *nuieluște.*

— **Nuiele** (pl. lui *nuia)* + suf. *-uscă.*

NUIELÚȚĂ s. f. Nuieluță. Cf. LB. *Sub cuvîntul sorcovă ... se înțelege un bețișor, o rămurică sau o nuieluță verde.* MARIAN, S. R. I, 155. *Caută un pai sau o nuieluță subțire.* id. INS. 25. *Toporule !hai și taie nuieluța, că nuie-*

luţa nu vrea să mă huţăne. ŞEZ. III, 92, cf. PAMFILE, I. C. 136. *M-am dus într-o poieniţă Şi am tăiat 12 nuieluţe. Şi am îngrădit o bucată. Şi a mai rămas o bucată* (Aţa de la opinci). GOROVEI, C. 18, cf. PASCU, C. 184.

— Pl.: *nuieluţe.*

— **Nuiele** (pl. lui *nuia*) + suf. *-uţă.*

NÚÎR s. m. v. **nor**[1].

NUÎRÁŞ s. m. v. **nouraş.**

NUL, -Ă adj. **1.** Care se reduce la nimic, inexistent; p. ext. care nu se manifestă în nici un fel. Cf. CLEMENS. *Igiena publică... este nulă.* MAN. SĂNĂT. 78/21. *Românii, în cari celtismul e ca şi nul, ... sînt vlahisaţi aproape totdeauna.* HASDEU, I. C. I, 40. *Experienţa ce-a cîştigat e nulă.* MACEDONSKI, O. I, 260. *Multă vreme însă influenţa şcoalei... fu aproape nulă.* IORGA, L. I, 13. *Ţesuturile moarte, sclerozate nu mai conţin decît micele coagulate, aglomerate şi deshidratate, a căror solubilitate a devenit nulă.* PARHON, B. 131. *Cînd apa îngheaţă, permeabilitatea* [solului] *este nulă.* AGROTEHNICA, I, 143. *Procesul dizolvării este nul.* CHIM., AN. CALIT. 27. *Dialogul viu şi gradaţia epică pe care o cere genul e în multe din bucăţile amintite aproape nulă.* GL 1962, nr. 419, 2/5. ✦ (Mat.) Care reprezintă valoarea zero. *Un caz particular este acela în care toţi aceşti invarianţi sînt nuli.* VRĂNCEANU, G. D. II, 192, cf. 216. ✦ (Despre meciuri) Care se termină la egalitate de puncte. Cf. L. ROM. 1961, nr. 1, 29.

2. (Despre acte juridice) Lipsit de valoare legală, caracterizat prin nulitate **(1)**, considerat ca inexistent. *Drepturile ţăranilor, care... erau unele şi aceleaşi şi în Ţara Românească şi în Moldova, s-au declarat nule.* KOGĂLNICEANU, S. A. 121. *Este nulă împărţeala în care nu s-au cuprins toţi copiii în viaţă la deschiderea moştenirii şi descendenţii fiilor premuriţi.* HAMANGIU, C. C. 188.

3. (Despre oameni şi despre acţiunile lor) Lipsit de orice valoare, fără nici un merit. Cf. PONTBRIANT, D. *Simţindu-se nuli, îşi fac o mîngîiere din a tăgădui ţării lor... forţa şi valoarea.* MACEDONSKI, O. IV, 140. *Ori pe cine ar imita, ori de unde s-ar inspira, tot nuli va rămînea.* GHEREA, ST. CR. III, 177, cf. ŞĂINEANU, D. U. *Criticul cel mai nul şi mai invidios pe care l-a cunoscut, probabil, literatura română.* LOVINESCU, C. V, 18. *Discret şi invizibil, poetul Cerna a evitat cenaclurile, pontifii nuli ai publicaţiilor de tiraj, reclama.* ARGHEZI, T. C. 29. *Nu poate suporta... disprețul unor persoane pe care, de altfel, le ştia nule.* RALEA, S. T. I, 102. ✧ Expr. (Mai ales în argoul şcolarilor) **A fi nul la...** = a nu şti absolut nimic la... *Eram nul la matematici.* GALACTION, O. 15.

— Pl.: *nuli, -e.*

— Din fr. **nul,** germ. **nul.**

NÚLA[1] adj. v. **nulaş.**

NÚLA[2] s. f. v. **nulă.**

NÚLAŞ, -Ă adj., subst. (Transilv.; în sintagma) *Făină nulaşă* sau *făină (de) nulaş* = făină (de grîu) de calitate superioară; (popular) pielm. Cf. ALR I 776/343, LEXIC REG. 71, MAT. DIALECT. I, 83, TEAHA, C. N. 247.

— Şi: **núla** adj. TEAHA, C. N. 247.

— Din magh. **nullás(liszt).**

NÚLĂ s. f. **1.** (Cifra) zero; semn grafic care notează, reprezintă această cifră. Cf. ROSETTI-CAZACU, I. L. R. I, 366. *Semnul O, care în sine nemic nu însemnează şi drept aceea se cheamă nullă.* ŞINCAI, Î. 4/6. *O nimică, adecă o nulă.* MA 17[v]/16. *Semnul O, carele se numeşte nula.* PETROVICI, P. 237/10, cf. LB. *Zero sau nula.* ASACHI, E. I, 3/25, cf. STAMATI, D., POLIZU, PONTBRIANT, D. *Nula termometrului.* EMINESCU, S. P. 3. *Nişte ochelari cu cercuri negre ca două nule.* ANGHEL, PR. 79. *Trei nule, puse înaintea cifrei una sau după ea, nu înseamnă acelaşi lucru.* CAMIL PETRESCU, U. N. 73. *Se zice, în Ardeal, comă, nulă, probă, corespunzînd lui virgulă, zero, repetiţie din Ţara veche.* PUŞCARIU, L. R. I, 413. *Cînd aveau de adunat numai nule atunci le plăcea, zero şi cu zero.* PREDA, D. 23, cf. A VI 26. ✧ Expr. (Neobişnuit) **A face nulă** = a reduce la zero, a anula, (familiar) a face praf. *Nu vedeam înaintea mea decît vameşi şi tot vameşi de aceia care fac nulă pe cei de la „Vămile văzduhului".* FILIMON, O. II, 34.

2. Fig. (Rar) Nulitate **(2)**. *O, eroi!... Cu voi drapîndu-şi nula, vă citează toţi nerozii.* EMINESCU, O. I, 149.

— Scris şi: (învechit) *nullă.* — Pl.: *nuli, -e.* — Şi: (învechit, rar) **núla** s. f.

— Cf. ngr. νοῦλα, lat. nulla, germ. Null.

NULIFICĂ vb. I. Tranz. (Învechit) A anula. *Libertatea voturilor era nulificată de tot.* BARIŢIU, P. A. I, 12. *Căutau tot felul de mijloace cu care să poată paraliza şi nulifica orice acţiune a românilor.* id. ib. III, 87, cf. GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W.

— Prez. ind.: *nulífic.*

— Din lat. **nulificare,** fr. **nullifier.**

NULIFICÁRE s. f. (Învechit) Acţiunea de a nulifica; anulare. *Se decreta şi sancţiona din nou nulificarea totală a autonomiei bisericei gr. orientale.* BARIŢIU, P. A. I, 146, cf. LM.

— Pl.: *nulificări.*

— V. **nulifica.**

NULIFICÁT, -Ă adj. (Învechit) Anulat. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *nulificați, -te.*
— V. **nulifica.**

NULITÁTE s. f. **1.** (Jur.) Lipsă de valoare legală a unui act, rezultînd din absența la întocmirea lui a uneia din condițiile de fond sau de formă cerute de lege; sancțiune care lovește un astfel de act, ducînd la anularea lui (parțială sau totală). *Jaloba nulității trebuie să se deie la judecătoriul cel mai de jos.* RÎND. JUD. 249/25. *Dacă mandatarul se dovedește a fi fost de rea credință ori manifest incapabil, contractul este lovit de nulitate.* CARAGIALE, O. V, 188. *Orice act de opozițiune va arăta însușirea... sub pedeapsa de nulitate a actelor.* HAMANGIU, C. C. 49. *Atît procurorul, cît și apărătorul au anunțat recurs de nulitate.* F (1903), 168. *Orice act juridic care ar umări restrîngerea capacității de folosință sau a capacității de exercițiu este lovit de nulitate.* PR. DREPT, 154. ✦ Viciu care atrage nulitatea **(1).** *Sentenție făcută cuprinde în sine vreo nulitate văzută (adecă că s-au judecat tocma împotriva pravilelor și rînduielii judecății).* RÎND. JUD. 251.

2. Calitatea, însușirea, caracterul a ceea ce este nul **(1);** inexistență. Cf. PROT.-POP., N. D. *A mări pînă la dimensiuni colosale nește lucruri foarte mici, micșurînd, din contra, pînă la nulitate pe cele foarte mari.* HASDEU, I. C. I, 159, cf. BARCIANU, ALEXI, W. ✦ Lipsă totală de valoare, de capacitate, de merit a cuiva; incapacitate, incompentență maximă; (rar) nulă **(2).** *Desperat de conștiința nulității sale, el se hotărî a dovedi lumii ce poate un rege.* HASDEU, I. V. XVII, cf. 166. *Pre cît sînt de înflăcărați de nulitatea lor literară, pe atît sînt de ridicoli ca persoane.* ALECSANDRI, S. 66. *Înghimpat adesea cu aluzii răutăcioase despre nulitatea sa, sfîrși prin a evita casa părintească.* CĂLINESCU, E. 24.

3. Persoană lipsită de orice merit, total incapabilă. *Publicul Bucureștilor nu suferă nulități; el cere persoane cu talente.* ALECSANDRI, T. I, 295. *A rezervat nulităților despretul.* MAIORESCU, CR. I, 251. *Vă serviți cu faliți declarați...,* *furi cunoscuți de lume...,* *nulități egale cu bestia.* EMINESCU, S. P. 30. *Îl numesc om fără talent, nulitate.* GHEREA, ST. CR. I, 8. *Maestru înnăbușit, silit să joace pe Messia într-o cetate de nulități.* ARGHEZI, T. C. 41.

— Pl.: *nulități.*
— Din lat. **nulitas,** fr. **nullité.**

NUM s. m. (Rar) Numele unei monede folosite în antichitatea greacă și romană. *Constantin s-au răscumpărat cu o mie de numi.* ȘINCAI, HR. I, 102/6. *Au cerut Kaganul să i se dea numai cîte un num de fiecare suflet.* id. ib. 118/33, cf. BARCIANU, ALEXI, W.

— Pl.: *numi.*
— Din lat. **nummus.**

NÚMA[1] adv. v. **numai.**

NUMÁ[2] vb. I v. **numi**[1].

NUMADECÎT adv. v. **numaidecît.**

NÚMAI adv. **I.** (Cu sens restrictiv sau exclusiv) **1.** Nu mai mult de... (sau decît...); doar; exclusiv.

a) (Determină numerale sau alte părți de vorbire care indică o cantitate, sugerînd ideea de micime, de limitare, de insuficiență) *Trei ucenici numai luo Isus.* CORESI, EV. 532, cf. 37. *Au domnit singur Ștefan Vodă nu multă vreame, numai 5 ani.* URECHE, L. 76. *La cel sărac nu era nimic, numai o mieluța avea, și-i era milă de dînsa.* NEAGOE, ÎNV. 33/5, cf. 16/21. *Ce atunce era craiul tînăr, numai de vro 6 ani.* NECULCE, L. 292. *Era puținei* [nemți], *numai vo 3, 4 mii, în Țara Muntenească.* id. ib. 353. *De multe ori s-au luat seama că, de un lucru numai, doi într-un chip nu povestesc.* C. CANTACUZINO, CM I, 6. *Un minut..., numai un minut de odihnă.* MARCOVICI, C. 19/6. *Numai o samă era care abie să ținea pe picioare.* DRĂGHICI, R. 26/12. *Una numai din planete de ar rumpe armonie... Curînd cereștile sfere, una pre alta s-ar trage.* CONACHI, P. 271, cf. 103. *Vină numai cu cîți moldoveni ai pe lîngă măria ta.* NEGRUZZI, S. I, 140, cf. 55. *Nu doresc odoare, Din a ta cunună vreu numai o floare.* ALECSANDRI, P. II, 30, cf. id. T. II, 42. *Să rîzi mai bine și să-mi dai O gură, numai una.* EMINESCU, O. I, 174. *Are numai două carboave la sufletul său.* CREANGĂ, P. 298, cf. 105. *Făt-Frumos își împărți toată avuția pe la ostași... oprindu-și pentru dînsul merinde numai cît a putut duce calul.* ISPIRESCU, L. 4, cf. 11. *Nu, nu! O vorbă numa!* COȘBUC, S. 39. *Mie... Numai unul mi-a fost drag cu-adevărat.* EFTIMIU, Î. 106. *Trece-mi și mie capătul să-i trag numai un fum.* C. PETRESCU, Î. II, 14. *Moș Spînu-i mai mult mut; spune numa o vorbă, într-o zi.* SADOVEANU, O. IX, 386, cf. 422. *Secunda, numai una-n vecie, o clipită, Va hotărî să bată, sunată sau dogită.* ARGHEZI, C. O. 29. *Printre cele „n" constante... numai două sînt independente.* VRĂNCEANU, G. D. II, 15. *Pezevenghii trag la pompă numai c-o mînă.* TUDORAN, P. 8. *Un tînăr de numai treizeci de ani.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/4. *Lumea-i largă și nu vezi Că din sută și din mie Numai una-mi place mie.* ALECSANDRI, P. P. 303. *Din plug cu șese boi Am rămas numai cu doi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 462. *În anu ăsta număi vo cîțiva meri o făcut mere.* ALR II 3 018/172. *Numa zece lei mi-o dat.* ib. 3 162/172. ◇ (Glumeț) *Băuse apa de la 24 de iazuri și o gîrlă, pe care umblau numai 500 de mori.* CREANGĂ, P. 242.

b) (Determină verbe, arătînd că acțiunea este neînsemnată, limitată, restrînsă în raport cu alta posibilă sau dorită; învechit și regional

însoțit de „ce" sau „cît") *Ale lumiei locuri luminează cu căldura zareei lui și udătura pămîntului numai ce usucă, iară nu bagă saduri și semințe.* CORESI, EV. 440. *Această lume toată iaste ca o umbră ce să arată numai omului și iarăși îndată piare.* VARLAAM, C. 107. *Nu are avea neștine... nice cu inima a pofti să facă ucidere, ce numai că ce să va mînia pre un om, de-l va sudui și-l va bate.* PRAV. 85. *În furnicarul său, ei numai cît figurează.* DONICI, F. II, 13/20. *Ca zburătorul flutur, dintr-o floare-n altă floare, Gustă numai, frunzărește.* CONACHI, P. 81. *Făclia ce-n ochii noștri pururea vrei a aprinde, Numai cît ne necăjește, iar de rău nu ne desprinde.* id. ib. 281. *Dați-vă de-o parte, măi păcătoșilor, că numai ați crîmpoțit mîncarea.* CREANGĂ, P. 261, cf. 300. *Nu ți-am trimis buchete, stăpîna mea din vise, Ci numai de departe te-am urmărit adese.* CERNA, P. 41. *Și te rog să nu întrebi nimic, numai să mă asculți.* C. PETRESCU, C. V. 323. *Teribila veste nu m-a îndurerat numai, m-a derutat.* TRIBUNA, 1961, nr. 215, 12/3. *Ce, bade, te-ai necăjit? Și eu numa i*[a], *am glumit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 77, cf. 258. *Murăș, Murăș, apă lină, Cine te bea, se-nstrăină, Eu numai că te-am gustat Foarte m-au înstrăinat.* id. ib. 201. *Tu numă te faci.* ALR II 3 680/172. *Numai cît îndălesc vremia.* ALR I 1 323/174.

2. (Determină orice parte de propoziție, indicînd nuanțe restrictive sau exclusive care variază în funcție de context; adesea restricția este întărită prin repetare)

a) Nu altcineva sau altceva decît...; nimeni sau nimic în afară de... *De acest Lazar... evanghelistul Ioan numai ce scrie, iară de alalți evanghelișți lăsat fu.* CORESI, EV. 98, cf. 62, 109. *Aceale toate periră. Numai Noe rămasă și ce cu el era în corabie.* PALIA (1581), 35/6. *Numai cu ucenicii săi era.* VARLAAM, C. 61, cf. 34. *Această dar au fost dat numai ap*[o]*s*[to]*lilor, nu și altora.* N. TEST. (1648), 190^{v}/31. *Cine-și va face Lăcuință de pace?... Numai cine va mearge Întregu spre sfînta leage.* DOSOFTEI, PS. 42/1. *Neamul omenesc urmează numai lucrurile ceale deșarte.* BIBLIA (1688), [prefață] 3/26. *Eu numai faptele măriei tale cele mai lăudate și de toată suflarea țării aceștia cinstite și iubite, numai pe acelea am pus gînd să le povestesc.* R. GRECEANU, CM II, 9. *Știut este că la Eghipet nu plouă și că numai regulata revărsare a Nilului face mănoase cîmpurile.* AR (1831), 80^{1}/21, cf. ib. (1832), 4^{2}/43. *Temerea cea cu prisos a viitorului la mulți oameni este numai un obicei rău.* MARCOVICI, D. 13/5, cf. 15/11, 16/9. *Au fugit urmînd după dînsul numai credincioasa lamă.* DRĂGHICI, R. 159/26. *Să dusă numai el cu boierii.* GORJAN, H. I, 4/24. *Acel soare... Numai pentru mine varsă lumină încălzitoare.* CONACHI, P. 265, cf. 281. *Ei credeau că numai acest mijloc au spre a-și redobîndi starea lor cea dîntîi.* BĂLCESCU, M. V. 393. *Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș.* NEGRUZZI, S. I, 144, cf. 61. *Te-ai dus, lăsîndu-mi numai un suvenir iubit.* ALECSANDRI, P. I, 120. *Stăpîne ale bunurilor mănăstirești coprinse în teritoriul românesc sînt numai și numai acele mănăstiri pămîntene închinate.* ODOBESCU, S. II, 28. *Azi adeseori femeia, ca și lumea, e o școală Unde-nveți numai durere, înjosire și spoială.* EMINESCU, O. I, 140, cf. IV, 14. *Cînd colo, găsește numai locul.* CREANGĂ, P. 144, cf. 183, 201. *Lungi sînt numai scrisorile urîte și plicticoase.* CARAGIALE, O. VII, 351. *Să știi că numai tu ești de vină.* ISPIRESCU, L. 9. *Vede numai durerile mari.* IONESCU-RION, C. 88. *Era deja golit coșul, numai camelia mai rămăsese.* F (1897), 21/1. *Numai moșul povestește Așezat pe fața vetrii.* GOGA, P. 88, cf. 59. *Ochii mei, în cale-ți, culeg numai uimire.* CERNA, P. 12, cf. 92. *Numai de pe înfățișarea lui... cineva, fără să-l cunoască, bănuiește că e un învingător.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 18. *Frumoasă cum numai poveștile își pot închipui.* HOGAȘ, DR. II, 143. *Îl durea numai închipuirea că va rămînea iarăși singur.* REBREANU, R. I, 246. *Plouă... și numai ploaia dă cuvînt.* BACOVIA, O. 33. *Vino mai curînd să vezi Minunea-n care numai tu nu crezi.* MINULESCU, V. 183. *Numai eu întîrziu, singur pe cărare, Farmecul acestei clipe călătoare.* TOPÎRCEANU, B. 79. *Deci tot el numai suferă pentru mine.* C. PETRESCU, C. V. 258. *Oriunde-ți pipăi pragul, cu șoapta tristei rugi, Dau numai de belciuge, cu lacăte și drugi.* ARGHEZI, F. 55. *Balaur, pentru locomotivă, este o metaforă numai pentru poetul modern.* VIANU, M. 20. *În instalațiile care produc numai pești de consum se crește îndeosebi păstrăvul.* C. ANTONESCU, P. 20. *Rămînea singură, înconjurată numai și numai de zgomotele familiei.* GALAN, B. II, 46. *Poate e numai vîntul, Poate sînt numai apele.* LABIȘ, P. 49. *Cîte flori în jurul meu, Toate-mi voiesc numai rău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 189. *De te-ar bate-o ploaie grea, Să-ți rămîie-o oaie rea, Să umbli numai cu ea.* id. ib. 279. *A rămas numai umbra de el.* ZANNE, P. II, 450. ◇ (Întărit prin „doar", „singur", „unul", „tot") *Să nu ceară împărăția ceriului... ce numai singura rugă să aibă ca să scape de gheenă.* CORESI, EV. 29. *Că de eișu luo elu ucenicii și cu ei singuri numai ce grăi.* id. ib. 89. *Dînsul numai sîngur rămasă pre cruce răstignit.* VARLAAM, C. 84. *Au apucat numai... Iordăchioaia sîngură, cu rădvanul.* NECULCE, L. 99. *Singură numai nația noastră nu-ș are istoria.* AR (1829), 140^{2}/2. *Numai tu unul cunoscînd ceea ce ne este de folos, ne vei da bunătățile.* MARCOVICI, D. 6/9. *Au rămas, în sfîrșit, singur numai cel mai mic fiiu cu numele Crusoe.* DRĂGHICI, R. 3/14. *Numai sîngur cu mîinile sale întîmpina greutatea.* id. ib. 53/15. *Lui Dumnezeu numai singur cartea soartei îi deschisă.* CONACHI, P. 262, cf. 263. *Numai eu unul am făcut un tur de valț cu dînsa.* NEGRUZZI, S. I, 65. *Singur numai cavalerul suspinînd*

privea balconul. EMINESCU, O. I, 152. *Numai unul Dumnezeu ştie cît sînt de nevinovată.* ISPIRESCU, L. 120. *Doar numai frăţiorul mic Se uită lung; nu mă mai ştie.* IOSIF, V. 43. *Ninge cu nimic în noaptea vastă, ning bancnote Numai vîntul singur plînge alte note.* BACOVIA, O. 62. *Şi din lună, şi din nor Eu cetesc numai tot dor!* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 143. ✦ (Adesea prin exagerare) În întregime, cu totul; complet. *Au luat nişte sare proastă şi urîtă, numai pămînt* (a. 1818). DOC. EC. 188. *Calul era numai spumă.* NEGRUZZI, S. I, 42, cf. 67. *Mult-puţinul ce au lucrat românii în domeniul artelor n-a fost numai invenţiuni ale lor.* ODOBESCU, S. II, 251. *Un castel numai pietre şi ziduri sparte.* EMINESCU, N. 13. *Colţii de munte... atît îi zgîriase picioarele... încît erau numai sînge.* ISPIRESCU, L. 56. *Un munte numai şi numai de piatră.* id. ib. 194, cf. 6. *Şi mînat-am dragi mioare Pîntre iarbă numai floare.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 510. [Vinul e] *numa oţăt.* ALR II 6 153/284. ✦ (Adesea prin exagerare) Peste tot, cît vezi cu ochii; compact. *Nu e soare, dar e bine, Şi pe rîu e numai fum.* COŞBUC, P. I, 223. *Logofătul pusese ovăsul în mustul zăpezii şi acum ara de orz. Pe cîmp erau numai pluguri.* SANDU-ALDEA, U. P. 178. *O lungă deşteptare zvoneşte împrejur, E clar şi numai soare.* BACOVIA, O. 54. *Era-ntr-o zi de vară numai soare, Cu raze pe clopotniţi, ca egrete.* D. BOTEZ, F. S. 29. ✦ Continuu, mereu **(II 1).** *Numa rîde.* ALR II 3 257/284.

b) Nu altfel decît..., nu în alt mod decît...; pur şi simplu; în mod formal, de formă. *Iară de la ceia ce nu pot, destul iaste acelora numai cu vrearea inimiei să miluiască.* CORESI, EV. 40. *S-au chemat numai cu numele creştini.* VARLAAM, C. 24. *Boierii de ţară era numai cu numele că la nemică nu-i mai întreba.* NECULCE, L. 320, cf. 104. *Nici unul în lume nu iaste carele den sine numai să ştie.* C. CANTACUZINO, CM I, 3. *Carantina de pe graniţa austriană s-au ridicat şi trecătorii pot merge în Austria numai prin afumare.* AR (1832), 2[1]/18. *Acest tractat este chiar numai defensiv.* ib. (1834), 69[1]/22. *Împărăteasa... se deosăbea din celelalte numai cu îmbrăcămintea şi cu umbletul ei.* GORJAN, H. I, 5/1. *Lipsită de cuvîntare, Ţi-ai mărturisit durerea numai prin îmbrăţoşare.* CONACHI, P. 101, cf. 82. *Căci voi numai prin vînzare mai puteţi trăi în lume Unde crima v-a născut.* BOLINTINEANU, O. 123. *S-o întrebi numai cu ochii: Mă iubeşti tu?* EMINESCU, O. I, 155. *Aşază o leasă de nuiele numai înţinată.* CREANGĂ, P. 29. *Apa încropită numai ca laptele cînd îl mulge de la oaie.* ISPIRESCU, L. 38. *Ce cuminte-i firea! Numai prin nedrept ea poate Pe cei slabi să-i facă treji.* COŞBUC, P. I, 264. *Arta de a trage cu puşca se poate învăţa numai în practică.* STOICA, VÎN. 43. *Înmugurirea începe numai în prezenţa oxigenului şi la o temperatură potrivită.* AGROTEHNICA, II, 12. *Uneori voia să dea precizări, să fie crezut,... alteori era numai vibrant, poetic.* T. POPOVICI, SE. 100. *Cin'pofteşte traiul meu, Să i-l deie Dumnezeu, Nici mai bine, nici mai rău, Ci numai cum trăiesc eu!* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 127. *Numa-n pustiu îl aştept, că nu mai vine.* ALR II 3 138/141. ✧ Expr. **Numai aşa** sau **aşa numai** = **a)** fără complicaţii; în mod simplificat sau simplu. *Pentru aceaia nu zice Hristos „să iai crucea", aşaş numai, ce „crucea sa" grăiaşte.* CORESI, EV. 69, cf. 242, 243. *Lăsatu-ş-au toţi agarlîcul acolea... şi numai aşa sprinteni cu oştile purcegîndu, au poposit den sus den fîntîna Drăgoieştilor.* R. GRECEANU, CM II, 37, cf. 32. *Humuleştii şi pe vremea aceea nu erau numai aşa, un sat de oameni fără căpătîi, ci sat vechi, răzăşesc, întemeiat în toată puterea cuvîntului.* CREANGĂ, A. 1. *Aci erau rînduite cu meşteşug tot felul de arme: unele împodobite cu nestimate, altele numai aşa, fără podoabe.* ISPIRESCU, L. 21. *Pentru dumneata, Matei, Bărăganu-i numai aşa... nişte cîmpi... ori nici atîta.* GALAN, B. II, 44; **b)** fără motiv, fără scop, fără rost; dezinteresat; (pe) degeaba. *Să va acolisi un om de altul... aşa numai, într-o pizmă.* PRAV. MOLD. 66[v]/14. *Fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luaţi numai aşa, cum s-ar întîmpla.* CREANGĂ, P. 262, cf. 188, 332. *Lumea mea cea frumuşa Se petrece num-aşa; Lumea mea cea frumuşică Se petrece-ntr-o nimică.* JARNÎK-BÎRSEANU, D. 218. *Nu-s fată de potlogar, Să dau gură pe creiţari, Ci-s copilă tinerea Şi la faţă frumuşa... Şi dau gură num-aşa!* id. ib. 405, cf. ALR II 3 236/250, 279, A I 21.

c) Nu altă dată, nu în (sau din) alt moment sau în altă împrejurare decît... *Că eu, o despuietoare, numai dănăoară într-un an ce întru, iară tu, fecioară, să şedzi să petreci pururea.* VARLAAM, C. 384. *Au hotărît... numai dimineaţa şi către sară să lucreză.* DRĂGHICI, R. 84/3. *Îmi pare că trăiesc numai de cînd m-am căsătorit.* NEGRUZZI, S. I, 75, cf. 247. *Cînd voi pune eu mîna mea cea dreaptă pe mijlocul tău, atunci să plesnească cercul acesta, şi numai atunci să se nască pruncul din tine.* CREANGĂ, P. 88. *O purtase în inimă ca pe un ideal la care numai în ceasurile cele mai frumoase ale vieţii ne simţim vrednici a privi.* F (1900), 606. *A fost odată... va fi odată... Nu spune zarea, dar spune omul — Numai acuma e niciodată.* BACOVIA, O. 121. *Să descărcăm focul numai atunci cînd ne convingem că avem vînat în faţă.* STOICA, VÎN. 50, cf. 38. *Spiritul omenesc gîndeşte metaforic numai în prima lui fază.* VIANU, M. 39. *Să lăsăm deci la o parte acest lemn, folosit numai cînd n-ai încotro.* TUDORAN, P. 108. *Numa cînd e lipsă de fîn facem frunzari.* ALR II 5 283/192. ✧ (Întăreşte ideea restrictivă exprimată de unele adverbe şi locuţiuni adverbiale) *O tăcere-nfricoşată! Numai cînd, din vreme-n vreme, Se aude-un glas ce geme.* ALECSANDRI, P. II, 18, cf. ALR SN V h 1 494. ✦ Abia. *Focul s-au putut stînge*

numai la 3$^{1}/_{2}$ ceasuri după prînz. AR (1837), 67^{3}/30. *Dădu restul de ceai călduț pe gît. Și numai după aceea se așează să aștepte.* C. PETRESCU, C. V. 130.

d) Nu în alt loc decît...; nu mai departe sau mai aproape decît... *Și împreună numai înaintea judecătoriului sta-văm cu frică și cu cutremur mult.* CORESI, EV. 538. *Cine... aice pre pămîntu numai ce strînge, aice pre pămîntu-i iaste și inima.* VARLAAM, C. 29. *Lăcașuri cereșt... numai în sînul vostru se află fericirea.* MARCOVICI, C. 17/1. *Pănă-n sară abia au agiuns numai pănă la lăcașul său.* DRĂGHICI, R. 160/24. *Mă doare... c-acolo numai am trăit în fericire.* CONACHI, P. 101. *Șede toată ziua închisă, merge numai la biserică și la paradă.* NEGRUZZI, S. I, 65. *Numai în grădina ursului... se află sălăți de aceste.* CREANGĂ, P. 211. *Numai în zare cădea umbra vînătă a unei păduri.* TRIBUNA, 1961, nr. 216, 5/1. *Bade, inimă de piatră, Ce nu vii la noi vreodată? Barăm numai pînă-n casă, Să mă vezi pe min'mireasă, Barăm numai pîn'la poartă, Să mă vezi pe mine moartă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 143.

e) Nu în alt scop decît...; nu din altă cauză decît...; pentru simplul motiv că... *Călca acestea toate, numai pentru ca să dobîndească împărăția ceriului.* VARLAAM, C. 149, cf. 397. *M-au silit a hotărî cu tatăl mieu ca să venim aicea, pentru ca să încredințăm nădeajdile tale, silit fiind a te lăsa numai și numai ca să aduci spre fericire norodul tău.* BELDIMAN, N. P. II, 204/7. *Pentru ce te hrănești cu nădejdea de a dobîndi cinste mare...? Numai ca să tragi asupră-ți privirea oamenilor.* MARCOVICI, D. 11/11. *Numai spre pedeapsă este născut și răsuflă.* CONACHI, P. 275, cf. 290. *Și toate aceste, iarăși vă întreb, pentru ce? Numai și numai pentru că nu m-au ascultatără!* ALECSANDRI, T. I, 306. *O fac... numai și numai întru cea mai mare laudă și glorie a artei vînătorești.* ODOBESCU S. III, 102. *D-apoi de ce mi l-a dat tata de-acasă? Numai de vrednicia lui.* CREANGĂ, P. 216, cf. 128. *Și dacă ți-am făgăduit, a fost numai ca să te împac.* ISPIRESCU, L. 2. *Și le-am întors poveștile-ndărăt... Și numai ca să-ți mai arăt Că din scîntei sleite și surcele Poți întocmi din nou un cer de stele.* ARGHEZI, C. O. 184. *Mîngîindu-și în răspăr, cu vîrful degetelor, fălcile, părea nemulțumit numai și numai de scronțănitul țepilor bărbii.* GALAN, B. II, 40.

f) (În loc. conj.) **Numai să...** (sau **de..., dacă...**) = (adesea în propoziții optative) doar dacă...; cu condiția ca... *El are mai apoi și slobozire numai de va vrea să se facă și vas ales vieții.* CORESI, EV. 99. *Putearnic iaste Dumnezeu a întări pre el, numai să va vrea el să se nevoiască.* id. ib. 93. *Putem, numai de vom vrea.* VARLAAM, C. 171. *Apoi dar... dă! ... fă cum știi, numai să nu ne bagi și pe noi în belea.* CREANGĂ, P. 9. *Numai de n-ar fi mai multă întîrziere; căci stăpînul mă așteaptă.* id. ib. 266, cf. 128, 250. *Să se facă așa precum zici tu, numai să-mi aduci pe Ileana Simziana.* ISPIRESCU, L. 24. *De mi-ai zice, aș zbura Unde stea n-ar lumina; Numai de te-ai îndura Să-mi dai flori din ochi albaștri, Mie, sufletul sihastru.* BELDICEANU, P. 82. *Fără milă te voi cura eu de această boală modernă, numai de nu-mi spui ce ai pe creier, ce ți-a treznit în minte?* F (1906), 2. *Dumneata ne arbitrezi. Hai, domnule maior... — De, coniță; numai să pot.* SEBASTIAN, T. 87. *Rupe, mîndră, cît îi vrea Trandafiri din peana mea, Numai tu să fii a mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 75. *Cătănire-aș, cătăni, Numai pușca de n-ar fi.* id. ib. 303, cf. 390. *Numai să te țină cureaua!* ZANNE, P. III, 141, cf. II, 641. ◇ (Cu inversarea construcției) *Vrea fi ceale mai norocite, de ar fi viu numai.* AETHIOPICA, 7^{r}/6.

3. (Învechit și regional; în construcții negative) Decît. *Nu avem acicea numai cinci pite și doi pești.* CORESI, EV. 256, cf. 288, 381. *Furul nu va veni numai să fure și să ucigă și să piarză; eu venii viiață să aveți.* id. ib. 482. *Nimene nu cuteza să între acolo, numai Alicsandru.* ALEXANDRIA (1784), 11^{r}/11. *Spuneau și alții că sînt zile în care nu mînca numai o dată.* AGÎRBICEANU, L. T. 78. *Nu s-aude nimica, Numai mîndra cu gura Cu dulceață ciripind.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 27. *Să nu ne mai întîlnim Numai sîmbătă o dată, Duminecă ziua toată.* id. ib. 62. *Chemăm mai multe cară să ne-ajute la cărat gunoi, piatră, lemne și nu capătă numa mîncare șî beutură.* ALR II 4 837/105. *Nu-i ajută numa sapa și lopata.* ZANNE, P. V, 549. ◇ (Întărește sensul restrictiv al lui „decît", „fără", „fără cît") *N-avemu acicea fără numai 5 pîini și doi pești.* VARLAAM, C. 192, cf. 4, 73, 100, 404. *Certarea ucigătoriului nu iaste alta numai* (f ă r ă *numai* MUNT.) *moartea.* PRAV. 86. *N-au stătut sultanul cu voievod să să bată cu temei... fără cît numai cîte o strajă unde și unde de să lovie.* NECULCE, L. 208. *La aceasta ce alta poci să zic întăi fără numai: 1 De am viclenit...* ANTIM, P. XXIV. *Nici pot ave măngăiere Decît numai în suspinuri, în lacrimi și în durere.* CONACHI, P. 100, cf. 104. *Pentru unguri chiar n-au fără numai un mijloc a-și păstra naționalitatea lor, și aceasta e federația, iar nu supremația.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 354. *Nici a murit..., nici s-a bolnăvit (decît numai cînd i-a murit cățelușul), ci din împrotivă.* NEGRUZZI, S. I, 63. *Nu îndrăznește să iasă din desișurile ce-i servesc ca loc de adăpost, decît numai după apusul soarelui.* STOICA, VÎN. 83. *Astfeli trăiră băieșii... neavînd cu nimene nemica de lucru și de împărțit fără numai cu aceia cărora le vindeau argintul.* MARIAN, T. 241.

4. (În construcții adversative)

a) (Urmînd după și întărind pe „ci" sau, regional, pe „fără", determină al doilea termen al opoziției) *Aceștia nu lăcuiesc în case, fără numai în oraș mare, în carile de multe fealuri*

de oameni lăcuiesc. URECHE, L. 117. *Ce să fie făcut în 23 de ani ai domniei lui, nu să pomenește, fără numai scrie că l-au ucis Șușman, voivodul sîrbilor.* R. POPESCU, CM I, 235. *Dar domnul căci poronceşte să fiți la opreală, nu că vra să vă omoară, ce numa până va veni şi măria sa.* AMIRAS, LET. III, 141/17. *Toți copacii ce cercasă, nu era decît copacii neroditori carii nici ca cum fac poame, fără numai frunză.* DRĂGHICI, R. 42/2. *Ce să fie asta de n-am întîlnit... nici un sufletel de om p-aici pe la voi, fără numai grămezi, grămezi de oase de oameni?* ISPIRESCU, L. 101.

b) (Precedat de „nu" şi în corelație cu „ci", „ci şi", „ci încă", „dar încă şi", „ci mai ales" etc., determină primul termen al opoziției, ajutînd adesea la exprimarea ideii de cumul) *Eu nu numai legat se fiu, ce şi se moriu gata sînt.* COD. VOR. 28/18. *Postul iaste nu numai de carne a nu mînca, ce şi de reale a te lăsa.* CORESI, EV. 50. *Că Dumnezeu nu numai la judecată aşteaptă să dea osîndă derept păcate, ce încă şi pînă e omul viu.* id. ib. 59. *Nu numai oamenii, ce şi tocma îngerii sîmt cuprinşi de spaimă.* VARLAAM, C. 70. *Nu numai roadă de fapte bune ce nu deaderă la ceia ce fură tremişi, ce încă foarte-i dosediră.* id. ib. 226, cf. URECHE, L. 124. *Nu sîntem moşteni numai pre pămînt, ci şi în cer părtaşi bunătăților.* NEAGOE, ÎNV. 11/27. *Nu numai noi bunii credincioşi şi drepții şi creştinii... ce tocma şi păgînii... îş aduc aminte de D[u]mnedzău.* BIBLIA (1688), [prefață] 6/16. *Nu numai de rîsul altora şi de ocară sîntem, ci şi orbi, muți, surzi sîntem.* C. CANTACUZINO, CM I, 5. *Nu numai creştinilor fu bun, ce şi păgînilor.* ANON. CANTAC., CM I, 106. *Nu numai eu, episcop şi mitropolit strein în Țeara Românească, ci au fost şi alții mulți.* ANTIM, P. XXVIII. *Acest bărbat este nu numai dregător foarte însămnat ce încă şi ales învățat.* AR (1837), 11²/10. *Dumnezeu nu a înzestrat pe om numai cu minte... dar încă el l-a înzestrat cu „voință".* BĂLCESCU, M. V. 4. *Nu numai că fumatul e nefolositor, dar e şi nesănătos.* F (1897), 129. *Îi era drag pămîntul nu numai pentru cîştigul ce-l produce..., ci mai ales pentru stabilitatea ce-o oferă posesorului.* REBREANU, R. I, 165. *Citea toată ziua, şi nu numai romane, ci tot soiul de cărți.* CAMIL PETRESCU, P. 295. *M-am silit să o uit... îndoind mereu sforțarea nu numai de uitare şi de refuz, dar şi de realitatea vie.* ARGHEZI, B. 9, cf. id. C. O. 37. *Cînd ascultăm pe cineva, primim nu numai o ştire, dar şi cunoaşterea atitudinii vorbitorului față de ştirea comunicată.* VIANU, M. 145. *În această mare lipsesc nu numai toate formele abisale, dar şi acelea cu ouă şi larve.* C. ANTONESCU, P. 149. *Rădăcinile plantelor au nevoie nu numai de apă, dar şi de aer.* AGROTEHNICA, I, 104. *Nu numai sărăturile, ci şi solurile lutoase şi argiloase normale trebuie arate la un conținut mijlociu de umiditate.* ib. II, 1 040. *Experimentarea instruirii practice a elevilor în producție ridică probleme deosebite, care cer din partea pedagogilor nu numai preocuparea, dar şi priceperea de a le rezolva.* GÎ 1962, nr. 652, 3/1. ◇ Expr. **Nu numai că...** = în afară de faptul că..., pe lîngă că... *Vizite ca ale dumitale nu numai că nu mă supără, dar îmi fac chiar mare plăcere.* CARAGIALE, O. VII, 511. *Nu numai... că n-am stăruit pentru numirea lui, dar am avut specială grijă s-o împiedec.* M. I. CARAGIALE, C. 104. *Nu numai că se conformează normelor rezultate din faptele de repetiție ale limbii, dar în acelaşi timp le atestează şi le propagă.* VIANU, S. 71. *Datorită avîntului necontenit al economiei, nu numai că nu avem de-a face cu şomajul...., ci avem de-a face cu nevoia crescîndă de forțe de muncă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2 751, 1/1. *Un sol arat nu numai că înmagazinează o cantitate mai mare de apă, dar o şi reține timp mai îndelungat.* AGROTEHNICA, I, 833.

II. (Cu sens modal) **1.** (Urmat de un conjunctiv sau de o construcție negativă; adesea întărit prin repetare) Pe punctul de a ..., gata-gata să..., cît pe ce. *Ucenicii... păţiia nevoie mare... cît era numai să să îneace.* VARLAAM, C. 198, cf. 364. *Şi aşa prinsără şi pe rămentarul Turculeț viu, supt Cetatea Neamțului, unde era numai să saie peste părcane.* NECULCE, L. 128. *Sufla aşa de tare şi rotea nişte ochi aşa de sluți, încît numai nu-mi zice: „Hait!... Cară-te de-aici".* GANE, N. III, 169. *D-apoi, cum văd eu, tu numai nu dai în gropi de prost ce eşti.* CREANGĂ, P. 52. *Mulțime nenumărată de gîngănii şi jigănii înspăimîntătoare, cari stăteau cu gurile căscate numai şi numai să-i înghită.* id. ib. 94. *Nevastă secerătoare... Mijlocu nu te doare? Că şi io-s secerător, De mijloc numai nu mor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 37. *Au înfierbîntat-o într-un feliu ca acela, încît numai-numai să iaie foc şi să ardă.* SBIERA, P. 34. *Numa nu l-o turtit caru.* ALR SN V h 1 338/334.

2. Chiar, tocmai. *De nu veri avea nice acealea* [bunuri sufleteşti], *numai gol ce te vor lăsa* [hoții]. VARLAAM, C. 335. *Nu e mică, nu e mare, nu-i subțire, ci-mplinită, Încît ai ce strînge-n brațe — numai bună de iubită.* EMINESCU, O. I, 159. *Din pricina voastră am recit ieri casa, căci pentru mine era numai bună, cum era.* CREANGĂ, P. 252. *Primăvara... „Răpița" se supără, varsă o parte din mînia ei în cracul de pe „Valea-Seacă", şi asta încetează a mai fi „seacă". În cîteva ceasuri sărăcenenii sînt numai prea bogați de apă.* SLAVICI, N. I, 8. *O asemenea fată vitează ar fi numai bună să o ia el de soție.* ISPIRESCU, L. 19. *Va fi numai bine: noapte, vijelie, basm.* DELAVRANCEA, O. II, 12. *Pentru o fată de porcar e numai de ajuns să fie dăscăliță.* T. POPOVICI, SE. 40. ◇ (În construcții negative; sugerează antonimul determinatului) *Anton Filip măcar că numai odihnit nu era, se simțea pesemne... bine.* GALAN, B. II, 26.

Apoi el numai sărac nu era. RETEGANUL, P. II, 3. ◇ (Regional; precedă un adverb de timp) *Şi numai îndată tăiă un porc* (cca 1830). GCR II, 255/26. *Numai acum mă despărţii de principele.* F (1871), 123. *Uite ce ţi-ai făcut poalele! Şi numai azi te-am primenit!* REBREANU, I. 16. *Numai mai nainte adusei apă.* PRIBEAGUL, P. R. 55. *Numa acuma ai venit.* ALR II 3 240/105. *Pe scară străină să nu te urci, că numai îndată te încurci.* ZANNE, P. III, 365. ◇ Loc. adv. (Învechit şi regional) **Numai cît** (sau, regional, **ce**) = (de) abia; îndată ce... *Crezînd cu adevăr că numai cît se va atinge, mîntuită va fi.* CORESI, EV. 382, cf. 29. *Nu să rugă...*, *ce numai cît întră în besearecă osindi şi pre vamîş şi pre alţi oameni.* VARLAAM, C. 9. *Şi numai cît a gîndit Făt-Frumos şi îndat' au şi fost de faţă părinţii împărătesei lui.* CREANGĂ, P. 102. *Numa cît ai venit.* ALR II 3 240/102. *Numa ce-ai venit şi pleci.* ib. 3 240/682.

III. (Cu sens temporal) **1.** (Popular; adesea însoţit de „ce", „iacă", „uite", „iacă ce" etc.) Deodată, pe neaşteptate. *Descălecînd turcii la gazde, demineaţa, n-au dzis nemic iar cînd au fost pe chindie, numai ce-au împlut turcii ograda domnească, de-au apucat porţile.* NECULCE, L. 165. *Şi cum sta ea în preajma fîntînei, numai ce iaca pe slujnica ştiută.* CREANGĂ, P. 99. *Cum vorbea, numai ce iată că vede viind un om.* id. ib. 126. *Şi cînd prin dreptul podului, numai iaca şi ursul.* id. ib. 187. *Într-o cîrtă de vreme, nu ştiu unde se duse, căci numai ce iată că se întoarse cu un merişor rumeor şi aurit în mînă.* ISPIRESCU, U. 5. *Lupii se făcuseră aşa de îndrăzneţi că năvăleau pănă-n casele oamenilor; numai ce auzeai că pe cutare l-au rupt lupii.* CONTEMPORANUL, VI_2, 287. *Aştepta, aştepta, tresărea la orice pîlpîială a frunzelor şi numai ce-o vedea că vine păşind încet prin iarba înrourată.* MIRONESCU, S. A. 72. *Stau ei şi numai ce văd o luntre venind către ei.* RETEGANUL, P. III, 5. *Nu plecase bine baba din casă şi numai ce vine la faţă un chiţigoi.* ŞEZ. V, 66. *Numa uite că vine unul.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 352. *Merg ei cît merg, cînd iacă numai că ajung la un palat aurit.* MERA, L. B. 146. *Merge el cît merge... pînă ajunge numai la o livadă întinsă.* id. ib. 206. *Cam pe la mezul nopţei, numai începu a se auzi de departe vorbă.* I. CR. III, 271.

2. (Învechit şi regional; adesea însoţit de „ce") Imediat, numaidecît **(1)**; p. ext. neapărat **(4)**, cu orice preţ. *Ai ieşit din corabie de-ai purces pre mare numai căci ai audzit glasul mieu.* VARLAAM, C. 200, cf. 40. *Venitu-i-au şi de la hanul ferman, numai să încalece, să-l prindză.* NECULCE, L. 207. *Ajungînd la hotarul prusescu, n-au putut să să mai tăinuiască, ce au căutat numai a spuni.* id. ib. 329, cf. 41, 129, 342. *Boierii s-au apucat de Ştefan Petriceico, ce era clucer mare, fiind bătrîn şi boier de ţară, numai să-l rădice domn, el apărîndu-se să nu fie.* MUSTE, LET. III, 13/25. *Eu văd că nimine din voi nu poate să nimerească, trebuie numai să spun.* DRĂGHICI, R. 98/11. ◇ (Cu funcţiune predicativă) *Cum a putut să iasă de aici? Acela „numai" c-a fost strigoi şi n-a fost om cumsecade.* PAMFILE, DUŞM. 184.

IV. (Cu sens adversativ) **1.** (Şi cu valoare de conjuncţie) Dar, însă; totuşi. *Faceţi cu iale cum veţi vrea; numai pre ceşti oameni nemică să nu faceţi.* PALIA (1581), 70/3. *Nu-l poate purta diavolul pre voia sa... numai cu vicleşugul ce înblă... să-l înşeale.* VARLAAM, C. 16. *Nu mă voiu teame... Numai ce am una să cei de la tine.* DOSOFTEI, PS. 81/15. *Şi era să mazîlească şi pe Cantemir Vodă. Numai au sosit veste atunci c-au murit.* NECULCE, L. 114. *Nu era pre cărturar, numai nu era prost.* id. ib. 132, cf. 206. *Pricina pentru ce nu să găseşte scris nici de ai noştri, nici de striini, numai mi să pare pentru doao pricini să-şi fi mutat scaunul.* R. POPESCU, CM I, 227. *Am multe de mi s-ar ţinea în seamă, carele nu sînt făr' de cale, numai le las şi zic că am cheltuit ca la o casă a mea.* ANTIM, P. XXVIII. *Ş-apoi, frumoasă, roşie ca un bujor; numai cînd era mică a căzut din scrînciob şi de atunci e cam şchioapă.* NEGRUZZI, S. I, 59. *Am eu un loc la mine în trăsură. Numai dinainte, dacă nu te superi, fiindcă dinapoi şedem noi doi.* GANE, N. III, 184. *De-acum am prins eu la minte... Numai ce folos?* CREANGĂ, P. 45. *Îi deteră voie să meargă prin toate locurile de prin prejur..., numai pe o vale, pe care i-o şi arătară, îi ziseră să nu meargă.* ISPIRESCU, L. 8. *În tot timpul zilei, totul merge bine. Numai noaptea, iepurele se apucă să roadă din coada cocoşului şi tovarăşii sînt seara separaţi.* ARGHEZI, B. 44. *Du-te, numai ai grijă ca deseară să fii înapoi.* TUDORAN, P. 34. *Mîndră eşti, frumoasă, eşti, Numai nu mă prea iubeşti.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 380. *Bate vîntu, numa nu tare.* ALR SN III h 791/64. *Un bordei să ai, numai să fie al tău.* ZANNE, P. III, 27. *Fie pînea cît de rea, Numai fie în ţara mea.* id. ib. VI, 345. ◇ (Precedă imperativul sau, de obicei la început de frază, reia firul întrerupt al unei discuţii, exprimînd insistenţă, nerăbdare) *Acolo, întru împărăţia ceriului, tu veri fi moştean întru luminata bucurie a sfinţilor lui... Numai să nu fii lenivos.* CORESI, EV. 5. *Aştepta-te-voi, numai ce vino!* VARLAAM, C. 433. *Despre asta n-ai grijă, tată, că eşti cu mine ... Numai du-te şi vesteşte împăratului ce-am spus eu!* CREANGĂ, P. 79. *Am bună nădejde să isprăveşti cu bine slujba... Numai adu-ţi aminte de poveţele mele şi să nu ieşi din cuvîntul calului ce ţi-ai ales.* ISPIRESCU, L. 19. *Uite, îţi sărut mînile... Îngenunchi lîngă tine, numai iartă-mă!* SADOVEANU, O. II, 317. ◇ Loc. conj. **Numai (atîta) că...** sau (regional) **numai cît...** = (atîta) doar că... *Şi aici i s-a întîmplat ca şi la sfînta Miercuri! numai că sfînta Vineri, i-a mai dat şi ea un corn de prescură.* CREANGĂ,

P. 91. *Găinile nu mai cîntau cucoşeşte la casa moşneagului... Numai atîta că moşneagul a rămas pleşuv şi spetit.* id. ib. 294. *E tare frumoasă* [povestea]. *Numai cît nu-i adevărată.* AGÎRBICEANU, S. P. 21. *Numai că bătaia nu se-ntoarce, dom' primar.* REBREANU, R. I, 234. *Ne-am legat să nu scoatem cuvînt. Numai cît măria sa Săndel trebuie să afle că ştim.* SADOVEANU, O. XIII, 745, cf. X, 618, 657. *Amintirea modelelor italiene fusese mare... Numai că, spre finele secolului, construcţiile capătă alt aspect.* OPRESCU, I. A. III, 35. *Numai că în mări şi oceane capacitatea nutritivă se gradează după adîncime.* C. ANTONESCU, P. 9. *Numai că ideile nu pot fi decapitate, marile idei nu se sting.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 1/1.

2. (După construcţii negative) Ci. *Fiiul ieşi de la însuşi tatăl, nefaptu, neziditu, numai născut.* PSALT. 337. *Nu te teame, numai ce creade şi mîntuită va fi.* CORESI, EV. 381. [Ţara] *o jăfuia, nu doar că poruncă ei avea, numai după obiceiul lor cel păgînesc.* R. GRECEANU, CM II, 62, cf. 71. *Căci eu cît trăiesc pe lume, Nu-i zic bădiţii pe nume, Numa: puişor şi pui.* PODARIU, FL. 17. *Nu omu ăsta, numa alt om o vinit la noi.* ALR I 257/1, cf. 257/65, 75, 79. *Nu aceia casă, numa ceialaltă i mai aproape de noi.* ALR II 2 981/64. *Nu mulg vacile ăstea, numa pe alilalte.* ib. 2 986/2, cf. 2 981/27, 29, 36, 76, 2 984/64, 76, 2 985/27, 64, 76, 2 986/27, 36, 53, 64, 76, 172, 2 987/2, 27, 29, 64, 76. *Nu-i prost cine dă, numa cel ce rabdă.* ZANNE, P. IV, 332. *Nu cerca butea, numai ce-i în bute.* id. ib. V, 105. *Nu cu boata, Numa cu socoata.* id. ib. 601, cf. 655.

V. (Transilv.; neaccentuat, cu valoare expletivă şi cu topica magh. *csak*, însoţeşte verbe la imperativ) *Îngroapă numai mortul tău.* PALIA (1581), 86/4. *Rămîi numai.* LB. *Mergeţi numai în parc... căci şi eu vă voi ajunge de loc.* F (1872), 90. *Mă mărit, te las pe tine... — Hai numai cu Dumnezeu, Că mie nu-mi pare rău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 232.

— Şi: (regional) **núma, númă, númăi** adv. — **Nu + mai**[1] sau lat. **non + magis.**

NUMAICÎT adv. v. **numaidecît.**

NUMAIDECÎT adv. **1.** Fără întîrziere, foarte repede; îndată, imediat, (învechit şi regional) nepristan **(2)**, numai **(III 2)**, (regional) minten **(1)**. *Atunci stînd el lîngă ea, şi certă frigurile; şi o lăsară pre ea, iară ea numaidecît sculîndu-să slujiia lor.* N. TEST. (1648), 72[r]/8. *Numaicît să depărtară de la el carii vrea să-l muncească.* ib. 165[v]/3. *Sufletele lor ieşind din trup numaidecît merg direpţ la împărăţia ceriului.* CHEIA ÎN. 1[r]/10. *Numaidecît spre acel război s-au gătit.* C. CANTACUZINO, CM I, 27, cf. 17. *S-au întors domnu la scaun. Şi numaidecît au sosit Stepan vel-portar de la Poartă, cu steag de domnie.* R. POPESCU, CM I, 296. *Şi numaidecît sculîndu-se sfîntul de la masă şi descoperind puţul, văzu copilaşul.* MINEIUL (1776), 110[r1]/10. *După care lovitură, scuturîndu-se... o dată, numaidecît îi ieşi sufletul.* CALENDARIU (1814), 110/22. *Numaidecît trimisă cu mare îndestulare toate cîte tribuia.* GORJAN, H. I, 2/35. *Picioarele-i era atît de delicate încît păreau că numaidecît or să se frîngă.* NEGRUZZI, S. I, 42. *Trebuie să vie croitorul numaidecît!* ALECSANDRI, T. 851. *Acum îndată, ia pe această femeie, du-o numaidecît acolo, cum îi şti tu.* CREANGĂ, P. 93. *Horia se vede numaidecît a fi bun copil de oameni buni.* CARAGIALE, O. VII, 213. *Se repezi la balaur şi numaidecît îl făcu în bucăţele.* ISPIRESCU, L. 89, cf. 87. *Inima ei bună şi delicată înţelege numaidecît ce-i în sufletul meu.* VLAHUŢĂ, O. A. 427. *Te rog să te scoli din pat numaidecît.* F (1906), 1. *Lăiţă cu cei şase sosi şi se începu numaidecît hora.* AGÎRBICEANU, A. 139. *Babele cucernice se repeziră numaidecît să-i sărute mîna.* REBREANU, I. 23, cf. id. NUV. 6. *Adormi numaidecît.* SAHIA, N. 106. *Pe dată ce profesorul îi făcea vreo observaţie, se potolea numaidecît, păstrînd cea mai adîncă tăcere.* CĂLINESCU, E. 73. *Tudor găsi numaidecît pe Bîrnoavă.* SADOVEANU, O. V, 626, cf. id. B. 35. *Ne oprim după zece paşi, dar ne ridicăm numaidecît.* CAMIL PETRESCU, U. N. 399. *Înţelesei numaidecît, cu mult tumult de voci sentimentale în sufletul meu, că Ion Caragiale murise.* ARGHEZI, T. C. 21, cf. id. VERS. 279. *După cum arată numaidecît considerarea vectorului.* STOILOV, T. F. 58. *A muncit omul, plăteşte-i numaidecît, nu-ţi bate joc de el!* PREDA, D. 49, cf. id. I. 148. *Poate ar fi mers pe jos... dacă nu ar fi simţit numaidecît o sfîrşeală a trupului.* BARBU, Ş. N. 8. *Aşadar numaidecît, Pentru cel mai mic cuvînt, Pe cai iute-ncălicaţi.* TEODORESCU, P. P. 110. *A venit numaidecît îndărăt să vadă ce s-a-ntîmplat.* ALR II 3 139/682. ◇ (Ironic) *Da... vorbă-i? Numaidecît ţi-oi răspunde ca să mă omoare ceialalţi doi.* ALECSANDRI, T. 1 114.

2. Neapărat **(4)**; indiscutabil. *Celalant pretenduia numaidecît cum că la acel loc are să fie un emicolon.* AR (1837), 61[2]/15. *Du acest ravaş la d. Ipolit...; să-l găseşti numaidecît.* NEGRUZZI, S. I, 53. *Porunci ca a doua zi să ducă numaidecît pe lorzii engleji la* [vînătoare de] *urşi.* GANE, N. III, 132, cf. 189. *Însă dacă vrei şi vrei numaidecît să te duci, eu nu te opresc.* CREANGĂ, P. 93. *Ori părerea mă înşeală, ori s-a strica vremea...*, *din două una trebuie să fie numaidecît.* id. ib. 265. *Ura niciodată nu e nebunie. După cum laşitatea nu e numaidecît cumînţenie.* C. PETRESCU, C. V. 289, cf. id. Î. I, 6. *Dacă vrei numaidecît, întinde şi cărţile.* SADOVEANU, O. X, 221. *Dorea numaidecît să stea de vorbă cu dînşii.* VORNIC, P. 222. *De cîte ori este pronunţat cuvîntul tinereţe, expresia trebuie asociată numaidecît cu aceea de sport.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 2/1. *Să vii numaidecît mîne la*

mine. ALR II 3 125/360. ◇ (Întărit prin repetare sau, regional, prin „numai") *Dacă pofteşti numaidecît şi numaidecît, am să-ţi spun numai domniei tale şi să nu afle nimeni altul.* SADOVEANU, O. XIII, 696. *Unde nu i se făcu lui Busuioc un somn ca acela, încît numai numaidecît voia să doarmă un pic.* SBIERA, P. 101.

— Accentuat şi: (2) *númaidecît.* — Şi: (regional) **numadecît** (ALR II 3 125/360), (învechit) **numaicît** adv.

— **Numai + de + cît.**

NÚMĂ adv. v. **numai.**

NÚMĂI adv. v. **numai.**

NÚMĂR¹ s. n. **I. 1.** (De obicei urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. „de") Cantitate de elemente de acelaşi fel care intră într-o înşiruire sau într-un tot; rezultatul unei comparări a două mărimi de acelaşi fel; măsură **(I 2)**, cantitate, valoare (exprimată în cifre); sumă, cifră, cîtime; (regional) număruş **(1)**. *Spune-mi, Doamne, cumplitul mieu şi numărulu dzilelor mele.* PSALT. HUR. 33r/8. *Spure-mi, Doamne, măsura (numărul* HD) *zilelor meale cîte-s.* PSALT. 74. *Înţelepciuriei lui nu e măsură (număr* HD). ib. 303. *Mii de oameni vînă, cît nu iaste puteare numărului să-i iai seama.* CORESI, EV. 333, cf. 359. *Dzeastrele, ce să cade să dea cela... stă pre giudeţ să răspundză, ce să dzice numărul şi cît va fi dzeastrea, mult, au puţin.* PRAV. 204, cf. ANON. CAR. *De s-ar fi vrut săvîrşi muncile iadului, la o sută de mii de ani sau ori în ce număr mai mult ai putea socoti, pre adevăr iadul ar fi o nimica* (a. 1700). GCR I, 338/20. *Toate supărările cîte am suferit noi acolo sînt întru un număr aşe de mari* (cca 1750—1780). id. ib. II, 82/36. *Numărul este o adunătură de unime ori de lucruri adunate.* AMFILOHIE, E. 5, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Numărul versurilor ce compun o strofă nu poate să fie mai mic de patru, nici mai mare de zece.* HELIADE, O. II, 170. *Numărul copiilor, în analoghie cu acii în vîrstă şi cu bătrînii, din norocire să află peste toate proporţiile seau analoghiile cunoscute în statistică.* AR (1830), 1¹/29. *Numărul celor ce mor de ciumă creşte cu ivirea primăverii.* CR (1833), 63²/45. *Numărul şcolarilor ce au urmat pe anul acesta în şcoalele publice să suie pînă* [la] *2900.* ib. (1834), 91¹/27. *Lucrările comitetului nu vor fi valabile de nu vor fi subscrise de trei din membrii lui, ... adunaţi în acest număr.* ap. GHICA, A. 799. *Niciodată astă lună... Mai mult număr de cadavre de atunci n-a luminat.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Părţile ce alcătuiesc ghemul cerebral cuprind, în număr imens, urme de ale excitaţiilor primite anterior de capetele nervilor.* CONTA, O. C. 54. *Boierul acela de mult bănărit ce avea, nu-i mai ştia numărul.* CREANGĂ, P. 67. *Fie-n mare sau mic număr, neputincioşi sînt cei nemernici.* MACEDONSKI, O. I, 101. *Una sau mai multe unităţi... la un loc, formează... un număr.* CLIMESCU, A. 5, cf. 68. *Consiliul de familie se va compune cel puţin de cinci rude... iar cînd despre partea unuia din părinţi nu ar fi rudenii ca să se poată îndeplini acest număr, lipsa să se îndeplinească cu rude de partea celuilalt părinte.* HAMANGIU, C. C. 93. *Numărul lor se mări ocupînd întreg trotoarul.* SAHIA, N. 108. *Peste 5 la sută din numărul ţăranilor lucrează în păduri.* YGREC, M. N. 151. *Prin marele număr al neologismelor... limba lui Odobescu dobîndeşte un anumit caracter artificial.* VIANU, M. 181. *Numărul mereu crescînd al spectatorilor...* [dovedeşte] *interesul viu cu care publicul nostru nou urmăreşte creaţia teatrală.* CONTEMP. 1953, nr. 363, 1/2. *Numărul zilelor de îngheţ în această lună este foarte mic.* AGROTEHNICA, I, 269. *Concentraţia molară a apei este egală cu numărul de molecule-gram de apă într-un litru de apă.* CHIM. AN. CALIT. 42. *Ne trebuiesc date precise. Numărul de vagoane, de unde pleacă şi unde ajung.* BARBU, Ş. N. 68. *Funcţionalitatea mobilei diferă după numărul membrilor unei familii şi după preocupările lor.* CONTEMP. 1962, nr. 806, 2/1. *Lupul din număr mănîncă* (= de omul necinstit este greu să te aperi). ZANNE, P. I, 524. ◇ (Învechit) *Numărul cel mic* = scăzătorul. AMFILOHIE, E. 22. (Învechit) *Numărul cel mare* = descăzutul. id. ib. (Regional) *Bani de număr* = (bani) numerar. Cf. ALR II 3 631/219. ◇ (Precedat de „la", „pe", învechit, „de", „cu", folosit ca complement de relaţie după un numeral sau un adverb ori un adjectiv de cantitate) *Strînseră-se la împăratul bărbaţi aleşi... ca la 55 cu numărul* (a. 1648). GCR I, 133/6. *Turci să fie perit 120 000 pe număr.* NECULCE, L. 250. *Au văzut de faţă moartea fiilor săi, carii era cinci cu numărul.* ŞINCAI, HR. I, 121/3. *Începătoarele lucrări cele mai alese ale minţii sînt patru cu numărul* (a. 1826). GCR II, 253/18. *Optsprăzece la număr.* DRĂGHICI, R. 121/3. *Adunîndu-se boierii, 47 la număr, Lăpuşneanul se puse în capul mesii.* NEGRUZZI, S. I, 150. *Puţini erau la număr ostaşii României.* ALEXANDRESCU, O. I, 82. *Noi, şcolarii, care eram peste patruzeci la număr, ne-am împrăştiat pe la casele noastre.* CREANGĂ, O. 253. *Sînt trei la număr.* F (1906), 21. ◇ Loc. adj. şi (rar) adv. **Fără (de) număr** = nenumărat **(2)**; p. ext. imens. *Cad... ca picăturile fără de număr, nevoi şi năpăşti.* CORESI, EV. 234. *Ai venit să mîntuieşti ruda noastră derept mila ceaia fără de număr.* id. ib. 441, cf. 395. *Şi zise arhanghel: pasă spre sfîntă de vezi unde să muncescu făr de număru năroade păcătoşi* (a. 1580). CUV. D. BĂTR. II, 342/3. *Păcatele mele cele fără de număr le piiarde* (cca 1633). GCR I, 80/20. *Şi după moarte ciudese fără de număr au făcut.* VARLAAM, C. 396. *Cu oaste fără număr... venise.* URECHE,

L. 95. *Au intrat cu săbiile în dînşii şi... turcii fără număr au perit.* IST. Ţ. R. 60. *Au strîns păgînul oşti fără număr, pă apă şi pă uscat.* R. POPESCU, CM I, 251. *Voi să arăt cu ce groază îşi vede judecata bătrînului păcatele sale cele trecute şi fără număr.* HELIADE, O. II, 16. *Oştiri, taberi fără număr împrejuru-i înviez.* ALEXANDRESCU, M. 14. *Şerpoind prin apă, pluteau şi s-alungau... Delfini fără număr.* ALECSANDRI, P. I, 238. *Sărutări fără de număr El îi soarbe de pe gură.* EMINESCU, O. I, 104. *Doar aceia-s chiar Novacii, Căpitani vestiţi în ţară: Oastea mea fără de număr N-ar putea să-i scoat-afară!* IOSIF, V. 81. *Dorm tristele galere... Furtunile fără de număr Le-au înecat răzbunătoare.* MINULESCU, V. 31. *Ei văzură cum coboară Pe cărări de plai ciobanii, Cînd pe soare, cînd pe ploaie, Vreme multă, fără număr.* TOPÎRCEANU, B. 22. *Am dus atîţi răniţi căzuţi, în spate! Fără număr!* D. BOTEZ, F. S. 15. *Taina celor taine fără număr Înnădite şi încrucişate Între creştet, inimă şi umăr.* ARGHEZI, F. 44. *Avusese neveste fără număr.* PAS, Z. I, 101. (Legat de adjectivul „mult" prin prepoziţia „de" sau, învechit, urmînd direct după acesta, exprimă ideea de superlativ) *Să ia sama tătarilor, pre care i-au prins vii... după ce au aflat mulţime de dînşii fără număr de mult* (a. 1710). GCR I, 362/24. *Au luat avuţie multă fără număr.* IST. Ţ. R. 91. *Înţelegînd ei că doi sau trei negoţitori s-au înturnat de acolo bogaţi, nu socotesc că alţii mulţi fără număr au pierit întru acelaşi drum.* MAIOR, P. 4. **Cu număr** = numărat[2], socotit; p. ext. limitat; puţin numeros. *E măsurată viaţa mea, puşi sînt aii miei cu număr* (a. 1633). GCR I, 82/18. *Dzîlele cu număr mi-s la tine-n palmă* (a. 1673). id. ib. 211/29. *Den ceale ce-s cu număr nu se cade să ascunză cineva.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 4/29. ◇ Loc. adv. **În număr** = socotit după număr[1] **(I 1)**, cu socoteală; p. ext. complet, exact. *De a luat vite în număr a le da înapoi* [trebuie]. PRAVILA (1814), 58. *Aduse toate matele şi le dete iarăşi în număr.* ISPIRESCU, L. 66. ◇ Loc. prep **În** (sau **din**) **numărul...** = printre, dintre... *Iuda... era den numărul celor doisprăzece.* N. TEST. (1648), 99[2]/3. *Acesta au fost din numărul celor 70 de ucenici.* ib. 173[v]/18. *Cel de bun neam de va trăi fără vreo dregătorie, nu să cade să se puie în numărul celor vii* (a. 1713). GCR II, 7/24. *Scoate-mă din numărul celor ce merg la vînat.* GORJAN, H. I, 4/20. *Face parte din numărul celor fericiţi.* LM. ◇ Expr. **A nu (mai) avea număr** = a fi peste măsură de numeros. *Marea mare e şi e largă, acie gadine cîte nu au număru.* PSALT. HUR. 87[r]/19. *Venriră lăcuste şi omide cîte nu avea număr.* id. 89[v]/2. *Pe cîţi mişăi au miluit şi săraci, şi cîţi au scos din robie, zic, că aceia n-au număr.* ANON. CANTAC., CM I, 91. *Lucruri ca aceste n-avea număr* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 198/8. *Faclele nu mai aveau număr.* BĂLCESCU, M. V. 395. **Un număr de...** = cîţiva. *Grigore Matei Ghica... fu de asemenea domn un număr de ani.* N. A. BOGDAN, C. M. 158. *După un număr de ani* [casele] *n-au mai putut rezista.* BOGZA, C. O. 241. *Spaţii An, ale căror curbe autoparalele sînt definite... de un număr de ecuaţii lineare.* VRĂNCEANU, G. D. II, 5. (Pleonastic; precedînd un numeral) *Un număr de 48 de unităţi şcolare... îşi desfăşoară activitatea în limba maghiară.* SCÎNTEIA, 1968, nr. 7 881. **Un număr mare de...** sau **un mare număr de...** (sau, rar, **din...**) = (foarte) mulţi. *Un mare număr din popoarele vechi şi noi au executat aceeaşi metaforă.* VIANU, M. 17. *Nu se poate găsi un singur portaltoi universal... de aceea, prunul se altoieşte pe un număr mare de portaltoi.* BORDEIANU, P. 34. *În industria regiunii Hunedoara lucrează un mare număr de tineri.* SCÎNTEIA, 1962, nr. 5 407. ✦ (Cu sensul reieşind din context) Mulţime **(1)**. *Colonii romani... se văzură copleşiţi de numărul duşmanilor.* BĂLCESCU, M. V. 7. *Plecasem... cu gînd de a merge să vizitez Brusa... vestită prin numărul minaretelor.* ALECSANDRI, O. P. 281. *De ce uitaţi că-n voi e număr şi putere? Cînd vreţi, puteţi prea lesne pămîntul să-mpărţiţi.* EMINESCU, O I, 59. *Se întrecuse cu numărul paharelor.* C. PETRESCU, Î. II, 144. *Fabricanţii de hîrtie ca şi tipografii nu vor avea niciodată să se plîngă de numărul scriitorilor.* ARGHEZI, T. C. 42.

2. Categorie gramaticală prin care se exprimă deosebirea dintre un singur exemplar şi mai multe exemplare ale aceluiaşi obiect. *Număruri sînt trei: de unul..., de doi... şi de mulţime.* ST. LEX. 235, cf. POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W. *De obicei limba deosebeşte cele două numere ale unui cuvînt.* IORDAN, G. 16. *Numărul joacă un rol important în limbă.* PUŞCARIU, L. R. I, 148. *Forma dialectală a articolului posesiv „a" pentru toate genurile şi numerele este înlocuită cu forma literară.* VIANU, M. 144.

3. Semn grafic sau grup de semne grafice care reprezintă un număr[1] **(I 1)**; cifră. *Acel înţelept de la Solunt a dovedit că în numele lui Mehmet se cuprinde numărul lui Antihrist... Numărul lui este 666.* SADOVEANU, O. XIII, 473. ◇ Expr. (Argou) **A face numărul cinci** = a fura. Cf. ZANNE, P. V, 171, IORDAN, L. R. A. 496.

4. (Regional; în construcţiile) **De-a numerele** sau **d-a numeri, în numere** = numele unui joc de copii; ţîntarul. Cf. ALR II 4 346/172, 192, 284, 314, 514.

II. 1. (Învechit) Cifră care indică cronologia zilelor, a anilor, a zodiilor. *De va tuna în numărul viţelului, în Ţarigrad va fi bucurie.* PARACLIS (1639), 254. *De va tuna în numărul racului atunce un om mare va muri.* ib. 255. *Începătura aceştii luni a lui septevrie iaste începătura numărului anului.* VARLAAM, C. 354, cf. COD. PUŞC. 84. *Dă va tuna în număr berbecelui dăspre răsărit, va fi robie şi peire multă* (a. 1799). GCR II, 164/24,

cf. 165/4. *Cînd se va cutremura pămîntul în numărul berbecelui, a cetit dascalul Pamfil în gromovnicul lui, va fi vrajbă şi tăiere între împăraţi.* SADOVEANU, O. XIII, 455.

2. Număr[1] **(I 3)** utilizat pentru identificarea unui obiect dintr-o mulţime de obiecte sau clase de obiecte clasificată după o anumită regulă. *În toate capetele toate, soroacele le-am pus cu număr carele să cheamă sloveneaşte stih.* N. TEST. (1648), [prefaţă] 5[v]/9. *În sala pentru petreceri... [căutînd] numerii scaunelor.* AGÎRBICEANU, L. T. 116. *În lada cu numărul 5 sînt mătăsuri.* CAMILAR, N. I, 301. *Eu vă spun încă o dată că în magazia numărul 8 nu s-a ascuns nimic.* DEMETRIUS, C. 17. *Ionul de cesiu este ionul elementului cu cea mai mare greutate atomică şi cu cel mai mare număr de ordine din grupă.* CHIM. AN. CALIT. 108. ✦ Succesiune de cifre corespunzătoare unui anumit post telefonic, unui post militar etc.; p. ext. postul respectiv. *Pe urmă a cerut un număr de telefon.* CAMIL PETRESCU, U. N. 69. *Sentinelele... anunţau că la numerele unde se aflau e bine.* SADOVEANU, M. C. 58. ✦ Cifră sau succesiune de cifre folosite ca indice de mărime, de calitate etc.; spec. cifră sau succesiune de cifre care serveşte ca unitate de măsură pentru încălţăminte, îmbrăcăminte. *Se vedeau şi pantofii... pe care Ana îi socoti cu două numere măcar mai mari ca ai ei.* C. PETRESCU, C. V. 355. *Fusesem foarte bine primiţi de un domn impunător, gras, roş, tuns numărul zero.* BRĂESCU, O. A. II, 124. [Un picior] *de lemn aidoma ca al tatei. Cred că este acelaşi număr.* SAHIA, N. 21. *Alicele se înseamnă cu numere după mărimea lor.* STOICA, VÎN. 39. ◇ Expr. **Numărul unu** v. unu. ✦ Cifră matricolă; p. ext. bucată de postav, placă de metal etc. pe care este însemnată această cifră sau succesiune de cifre şi pe care elevii şi unele categorii de slujbaşi publici le poartă vizibil pe îmbrăcăminte. *Dacă vezi o elevă de-a noastră, ia-i numărul.* SEBASTIAN, T. 222, cf. 208. ◇ *Număr de pontaj* = plăcuţă (metalică) pe care se află înscris un număr de ordine şi pe care muncitorii o depun la intrarea lor în fabrică, ca dovadă a prezenţei la serviciu. DM 641.

3. Cifră gravată pe reversul unei monede; p. gener. reversul unei monede. *Într-un colţ se auzi sunînd un ban, s-a început „orleanca", un feliu de joc în „pajură ori număr".* CONTEMPORANUL, III, 571. *Există un joc al pruncilor, care constă întru aceea că aruncînd unul dintre dînşii o monedă în sus, ceilalţi trebuie să ghicească: cu care parte e în sus şi cu care în jos, cu număr sau cu pajură?* MARIAN, O. I, 145.

4. Fiecare dintre exemplarele unei publicaţii periodice care face parte din acelaşi tiraj sau serie. *Cu numărul trecut am dat afară planul şi înştiinţarea pentru Curierul rumânesc pe anul viitor.* CR (1829), 297[2]/20, cf. 427[2]/10. *Vezi trecutul număr al gazetei.* AR (1839), 6[2]/31. *În numerile trecute din ianuarie.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 490. *În unul din numerii săi, Curierul a publicat „Ghioaga lui Briar".* ALECSANDRI, S. 80, cf. 98. *Primele două numere, numerele de recomandaţie ale unei reviste.* MAIORESCU, CR. II, 34. *D. Maiorescu a publicat în „Convorbiri" două critici literare, una în numărul din septembrie şi alta în cel din aprilie.* GHEREA, ST. CR. II, 56. *Numărul acesta* [de revistă] *se trimite tuturor abonaţilor noştri.* F (1906), 12. *Mă duc la gazetă... Trebuie să pregătim numărul 26, care apare sîmbătă.* CAMIL PETRESCU, O. III, 209. *Numărul trei din „A. B. C. ... Z agrar modern" n-a mai apărut.* GALAN, B. II, 94. *Ultimul număr al revistei „Luceafărul".* GL 1962, nr. 419, 2/3.

5. Parte, bucată dintr-un spectacol de varietăţi, din repertoriul unui artist de circ etc.; p. ext. persoană care interpretează această parte. *Părea un scamator care... se pregăteşte pentru un număr final.* C. PETRESCU, Î. I, 13. *Am uimit asistenţa... făcînd roata gigantică, număr senzaţional care ilustra educaţia sportivă a şcoalei.* BRĂESCU, O. A. II, 119. *Fiecare număr a fost executat cu o strălucită măiestrie şi cu plăcere creatoare.* CONTEMP. 1954, nr. 379, 1/1. ✦ Fig. Personaj bizar, original. *Copila asta uimitor de precoce, era un număr de senzaţie în lumea diplomatică de la Terapia.* BART, E. 39.

— Pl.: *numere* şi (învechit) *număruri*, (învechit, rar) *numărure* (BV I, 191), (regional, m.) *numeri.* — Şi: (învechit şi regional) **númer** (pl. şi *numére*, ALR II 2 360/29), (regional) **númur** (ŞEZ. V, 114, ALR II 2 360/365, 605), **lúmăr** (ALR II 2 360/872, 886, 928, 2 363/886) s. n.

— Lat. **numerus.**

NÚMĂR[2] s. n. v. **nume.**

NUMĂRÁ[1] vb. I. Tranz. **1.** A considera una cîte una unităţile dintr-un şir sau dintr-un tot, numindu-le cu numere[1] la rînd, începînd cu unu; a socoti cîte unităţi sînt într-un tot, a face numărătoarea **(1)** a...; p. ext. (învechit şi popular) a calcula, a socoti. *Numărară toate coastele mele.* PSALT. HUR. 17[v]/6, cf. PSALT. 37. *7 săptămîni număra iudeii şi acest praznic făcea.* CORESI, EV. 190. *Cugetul tău numără cametele.* id. ib. 327. *Caută în ceriu şi numără stealele; poţi-le număra, şi zice lui: aşa va fi sămînţa ta.* PALIA (1581), 57/1. *Mulţi bogaţi... cînd le aduc săracii bani, ei [i]i numără de doao şi de tre[i] ori* (a. 1642). GCR I, 95/13. *Număra galbenii. Şi află 300 tocma.* VARLAAM, C. 388. *Vor număra zeace zile, de cînd au luat-o.* PRAV. 191, cf. 133. *Iară perii capului vostru încă-s număraţi toţi.* N. TEST. (1648), 13[v]/11. *Stravon... numai pre ostaşii vremii aceia care*

era asupra vrăjmaşilor ţării îi numără. BIBLIA (1688), [prefaţă] 8/30, cf. ANON. CAR. *Numai în bătaie, cîţi au căzut numărîndu-i, s-au aflat 580 000.* C. CANTACUZINO, CM I, 27, cf. LEX. MARS. 202, 231. *Ţi-am trimis doi saci de mac să-l numeri.* ALEXANDRIA (1784), 48/2. *Noi nu numărăm ceasurile, fără numai după ce le-am pierdut.* MARCOVICI, C. 10/5. *Lunile... le număra pe degitile mînilor.* DRĂGHICI, R. 55/10. *Pe douăzeci de rose îmi număr anii mei!* BOLINTINEANU, O. 4. *Cînd pui capul tu pe pieptu-mi şi bătăile ei numeri.* EMINESCU, O. I, 82. *Încete clipe numărînd.* COŞBUC, P. I, 282, cf. ISPIRESCU, L. 66. *O măsura cu ochii în tăcere ţinîndu-o de mînă ca să-i poată număra bătăile pulsului.* F (1906), 1. *Tot mai aprinse sărutări îşi dau, N-aveau răgaz să cugete la ele, Nici vreme să le numere n-aveau.* CERNA, P. 26. [După secerat] *numără jitarii (adică snopii care se cuvin paznicilor).* PAMFILE, A. R. 140. *Străchinile nouă,... numărate pe căciuli, stăteau fiecare alăturea cu cîte o lingură albă de lemn.* HOGAŞ, DR. I, 47. *Am numărat oile şi Alexa Baciul le-a însemnat la răbuş.* SADOVEANU, B. 59. *Numărînd În gînd Cadenţa picăturilor de ploaie.* MINULESCU, V. 136. *Numărînd pe nume, fabuliştii nu-s Decît cinci sau şase.* ARGHEZI, S. P. 12. *Îşi număra paşii.* STANCU, R. A. III, 113. *Mălin îi număra cu voce tare din doi în doi.* GALAN, Z. R. 91. *După ce numără banii, cu migală şi cu un fel de teamă, Gherasim îi puse înapoi, în pungă.* TUDORAN, P. 169. *Mulgea vaca, număra puii, căuta găinile de ou.* T. POPOVICI, SE. 45. *Stau pe capul meu. Îmi numără hîrtiile. Pînă la urmă tot îi păcălesc eu.* BARBU, Ş. N. 91. *Atunci te voi lua, Cînd voi două-ţi număra Frunzele de pe doi nuci, Penele de pe doi cuci.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 270. *Lupul mănîncă şi (din) oile numărate* (= de omul necinstit nu te poţi apăra niciodată suficient). Cf. ZANNE, P. I, 524. *Cine numără foile nu mai mănîncă plăcintă* (= cine se gîndeşte prea mult la greutăţile legate de un proiect, nu-l mai întreprinde). Cf. id. ib. IV, 88, cf. 89. *Banii îi găseşti în drum şi tot trebuie să-i numeri.* id. ib. V, 48, cf. 472. *Cine-ş numără banii adesă, nu sărăceşti* (a. 1779). GCR II, 121/18. ◇ Refl. pas. *Firele se numeră* [şi] *se fac jerbe.* ALR I 1 276/540. *Cînd s-o lumăra firele aştea în lung şi-n lat, atunci copilu mieu să fie dăochiat.* ALR II/I MN 64, 4 226/886. *Toamna se numără bobocii* (= rezultatele unei munci nu pot fi judecate decît la sfîrşit). Cf. ZANNE, P. I, 82. ◇ Refl. recipr. *Toţi se numărau, mirîndu-se că sînt atît de mulţi.* C. PETRESCU, C. V. 293. ◇ Expr. **A (putea) număra** (ceva) **pe degete** (sau **pe o mînă**), se spune pentru a arăta că este vorba de un număr (foarte) mic de obiecte sau de fiinţe. [Piese originale] *sînt aşa de puţine că le-am putea număra pe degete.* CARAGIALE, O. V, 247, cf. ZANNE, P. II, 109. **A număra (cuiva) îmbucăturile** (sau **înghiţiturile**) = a ţine cuiva socoteală de cît mănîncă; a da cuiva mîncarea cu zgîrcenie, cu părere de rău. Cf. ZANNE, P. III, 498. **Slab** (sau, ironic, **gras**) **de-i numeri coastele** = foarte slab. *Iese din mijlocul hergheliei o răpciugă de cal grebănos, dupuros şi slab de-i numărai coastele.* CREANGĂ, P. 194, cf. 286, ZANNE, P. II, 91. (Rar) **A număra paşii cuiva** = a supraveghea pe cineva de aproape, a ţine socoteală de toate mişcările cuiva. *Prinţipiasă... Suspinul tău îl ascultă şi paşii ţi-au numărat.* BELDIMAN, O. 75/17. **A număra pietrele** (sau **pavelele**) = a umbla fără treabă, fără rost. Cf. NEGRUZZI, S. I, 320, ZANNE, P. I, 254, 160, VI, 99, DR. IV, 176, DM. ✦ A spune numerele[1] (la rînd) în ordinea lor crescîndă sau descrescîndă. *Numărătoriul iaste cu care numire a lucrure numărăm, cumu e: unul, doi, trei şi alte.* ST. LEX. 223. ◇ Absol. *Începînd de la unul numărăm pînă la zeace.* ŞINCAI, Î. 3. *Îş bat mîinile unu cu altu şi lumără.* ALR II 4 338/876. ◇ Expr. (Absol.; familiar) **Pînă numeri (la) trei** = într-o clipă. *Nu poţi să-l dregi? Ba bine că nu. Pînă numeri trei e gata.* SEBASTIAN, T. 53.

2. (Învechit şi popular) A da cu număr[1], socotind; a plăti, a achita. *Să socotească giudeţul tot venitul ce va fi fost, dentr-acea ocină, deci jumătate den tot să numere şi să facă să fie capete, să se iuşureaze den datorie.* PRAV. 5. *Numărînd în mînile credincioşilor slugilor sale talantul cel de trebuinţă.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 3/10. *Amar de gazda aceea, bani de n-ar fi numărat.* BELDIMAN, E. 114/3. *Să înştiinţează toţi răvnitorii... să binevoiască a număra bani la locurile arătate.* CR (1830), 334[2]/16. *Baron Sina... va număra la asemene întreprindere păn'la 3 milioane fiorini argint.* AR (1837), 78[1]/6. *Arghir tremura de frică Şi nu ascundea nimică, Ci să ruga de iertare Numărîndu-i tot ce are.* BĂRAC, A. 36/6. *Îşi ia dobînda la nişte bani pe care nu mi i-a numărat încă.* DELAVRANCEA, O. II, 355. *Îi număra cîte douăzeci şi cinci de lei pe lună.* CIAUŞANU, R. SCUT. 13. *Tu ceri să-ţi numere toate Şi el dator te mai socoate,* se spune despre omul gîlcevitor şi de rea-credinţă. ZANNE, P. V, 257. ◇ Refl. pas. *S-au notat apoi cîte 200 fl. şcoalelor de fete înfiinţate la Blaj şi la Sibiu, care s-au şi numărat într-o serie de ani.* BARIŢIU, P. A. III, 143. ✦ A administra, a aplica (o serie de lovituri). (Refl. pas.) *Vînzătorul prins cu oca mică era întins în mijlocul stradei, şi în faţa dughenei lui i se număra regulamentar pînă la douăzeci şi cinci de lovituri.* N. A. BOGDAN, C. M. 183.

3. (Învechit) A înşira, a enumera. *Acele păcate mari ce vătămasă pre Dumnezău svinta scriptură le numără: întîi, urîciunea...* N. COSTIN, L. 58. *Au doară socoteşti, creştine, că toate aceastea care acum le numărai, la ceasul cel de pre urmă lesne se pot împlini?* MAIOR, P. 61.

4. A reuni, a îngloba un anumit număr[1] (I 1) de..., a se compune dintr-un anumit număr[1] de...; p. ext. a avea, a dispune de un (mare) număr[1] de... *Au năvălit asupra cetei lui gen. Sachen, carile nu număra atunci mai mult de 3 000 ostaşi.* AR (1831), 79[1]/42. *Pînă vei fi fericit număra-vei amici o mulţime.* EMINESCU, O. IV, 382. *Săhăstria număra vreo şase vieţuitoare de soiul arătat mai sus.* HOGAŞ, DR. I, 25. *Crescătoria de porci peste care Mihai era sămădău număra la patru mii de capete.* T. POPOVICI, SE. 19. *Cine nu preţuieşte filerul nu va număra florinul* (= din economii mici se realizează lucruri mari). Cf. ZANNE, P. V, 290. ◇ Expr. **A nu număra zile multe** sau (rar) **a număra puţin** = a mai avea puţin de trăit; a trăi puţin. *Arta* [doctorului]... *e neputincioasă: zile multe n-ai să numeri!* MACEDONSKI, O. I, 241. *Dar păstrăvul e prea trecător şi numără puţin; de asemenea noi păstrăvarii sîntem trecători şi legaţi de timp scurt.* SADOVEANU, V. F. 111. ✦ Refl. A fi în număr[1] (I 1) de..., a se cifra la... *Se numără în tot trupul omului 260 de oase.* CALENDARIU (1814), 105/2. *Se numără cu zecile şi sutele acei actori, regizori, autori de scenarii cinematografice.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2 898. ✦ Intranz. (Regional) A conta, a valora, a preţui. *Aşadar eu nu număr nimic în casa asta?* AGÎRBICEANU, L. T. 380.

5. (Învechit) A socoti, a crede. *De la singur Dumnezeu au numărat că este izbînda.* URECHE, LET. I, 127/44. ◇ Refl. *Se numără de neam mare Dară cinste de catîr are*, se spune cînd purtarea cuiva nu se potriveşte cu pretenţiile lui. Cf. ZANNE, P. IV, 486.

6. A pune, a socoti printre..., a cuprinde în numărul[1] (I 1)...; a considera în aceeaşi categorie cu... *De care pod mulţi istoriesc şi mulţi între alte minuni ce să vedea ale lumii îl numără.* C. CANTACUZINO, CM I, 15. *Te păzeşti să nu superi P-altul între proşti să-l numeri.* PANN, H. 28/2. *N-ai socotit de cuviinţă a număra şi turturica printre păsările de vînat.* ODOBESCU, S. III, 37. *Tăietorii de stuf din Deltă, număraţi printre plugarii şi pescarii locurilor de o statistică nu prea veche.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 2/2. ✦ Refl. A face parte din sau a intra în numărul[1] (I 1)..., în categoria..., a se socoti printre..., a se pune sau a se găsi în rîndul... *Nu mă voiu număra cu aleşi*[i] *lor.* PSALT. HUR. 119[r]/26. *Pătru... derept ce că se lepădase, dereptu aceea nu se număra el cu ucenicii.* CORESI, EV. 140. *În mijlocul celor fără de lege se numără, ca să te ducă pre tine să vieţuieşti în mijlocul luminaţilor îngeri* (a. 1642). GCR I, 102/22. *Am trudit din zi, din noapte,... ca să nu mă număr în rîndul leneşei slugi.* ANTIM, P. XXV. *Chinuindu-te te-ai numărat cu ceatele mucenicilor veselindu-te.* MINEIUL (1776), 96[v1]/5, cf. 99[r1]/6. *Primeşte volintirile înrolaţii... spre a sluji în arme sau a se număra în corpusurile ce din nou se înfăţoşază pentru Africa.* AR (1832), 3[2]/5. *Dă-mi voie dar să mă număr şi eu de acum pîntre prietenii d-tale.* ALECSANDRI, T. I, 67. *Uzinele metalurgice... se numără printre întreprinderile importante ale patriei noastre.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2361. *Printre procedeele tehnologice... se numără sudarea în atmosferă de bioxid de carbon.* LUPTA DE CLASĂ, 1962, nr. 1, 14. *Un tînăr de la Giurgiu... se numără astăzi printre inovatorii uzinei.* CONTEMP. 1962, nr. 796, 1/4.

— Prez. ind.: *număr.* — Şi: (regional) **numeră, anumără** (ALR I 1 582/273), **lumără** vb. I.

— Lat. **numerare.**

NUMĂRÁ[2] vb. I. Tranz. 1. (Învechit şi regional) A numi[1] (1), a chema. *Singură poate să numere într-o clipală tot pre aceiaşi şi priiateni şi vrăjmaşi.* AETHIOPICA, 77, cf. CDDE. ◇ Refl. *Suspinurile-înfocate hrana ei să număra, Lacrămile băutură şi alt de prisos era.* PANN, E. IV, 44/14, cf. ALR II/836.

2. (Învechit) A citi. *De aci numără* (cetind N. TEST. 1648, BIBLIA 1688) *ghiemonu cartea.* COD. VOR. 56/23, cf. ANON. CAR.

— Prez. ind.: *număr.*

— Lat. **nominare.** Cf. număra[1].

NUMĂRÁBIL, -Ă adj. v. **numerabil.**

NUMĂRÁL, -Ă adj., s. n. v. **numeral.**

NUMĂRÁR subst. v. **numerar.**

NUMĂRÁRE s. f. Acţiunea de a număra[1] şi rezultatul ei, numărat[1], numărătoare (1), (învechit) numeraţie; p. ext. (învechit) calcul. *Ce va să zică numărare? — Nu va să zică altă fără decît a-şi şti cineva soma lucrurilor sale.* AMFILOHIE, E. 5, cf. LB. [La] *miezul paresimilor* [se face] *numărarea ouălelor cîte au ouat găinele pînă aci.* MARIAN, S. R. II, 219, cf. DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. ◇ Expr. (Regional) **Nu-i vreme de numărare** = nu este vreme de pierdut. A I 12. ✦ (Rar) Plată (în bani). Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D.

— Pl.: *numărări.*

— V. **număra[1].**

NUMĂRÁT[1] s. n. Numărare. Cf. PONTBRIANT, D., DDRF. *Fetele îşi caută de noroc în presara de sîn Văsii cu număratul parilor.* MARIAN, S. R. I, 124.

— V. **număra[1].**

NUMĂRÁT[2], -Ă adj. Evaluat numeric, socotit unul cîte unul; p. ext. care se află în număr[1] (I 1) exact, fără nici o aproximaţie, în cap. Cf. LB, LM. *Pentru dînsul e femeie moşia cea măsurată, O sculă preţeluită sau o pungă numărată.* HASDEU, R. V. 55. *La înmormîntarea*

lui au fost, număraţi, 27 de asistenţi, afară bineînţeles de babele şi moşnegii ohavnici ai cimitirului. CARAGIALE, O. VII, 77. *Patria lor e măsurată... şi geometrizată, cu ape drepte şi numărate, cu copaci trecuţi în catastife.* SADOVEANU, O. IX, 248, cf. TRIBUNA, 1962, nr. 266, 2/2. *El luă din bani trei sute numărate şi-i puse în şerpar.* RETEGANUL, P. IV, 26. ◇ Expr. **Bani număraţi** = bani numerar, bani gheaţă, bani peşin. *Neputînd plăti în bani număraţi, ar voi în loc de bani a da lucruri de preţ.* AR (1829), 158²/49, cf. BARCIANU, ALEXI, W., ALR II 3 631/414, 762. **Bob numărat** = cu exactitate, exact; în cele mai mici amănunte. Cf. DDRF. *Le-au povestit toate, bob numărat, după cum s-au fost întîmplat.* SBIERA, P. 277, cf. ZANNE, P. I, 120. ✦ Limitat ca număr[1] **(I 1)**; puţin, măsurat[2] **(2)**. *Număraţi îmi sînt de-acuma bobii vieţii, număraţi!* EFTIMIU, Î. 10. *Zilele omului sînt numărate.* ZANNE, P. II, 537. ◇ (Adverbial) *Ea mi-a dat numărat, Eu îi dau nenumărat.* MARIAN, V. 137.

— Pl.: *număraţi, -te.*

— V. **număra[1]**.

NUMĂRĂŢIE s. f. v. **numeraţie.**

NUMĂRAŢIÚNE s. f. v. **numeraţie.**

NUMĂRĂTOÁRE s. f. **1.** Acţiunea de a număra[1] **(1)**, numărare, numărat[1], (învechit şi popular) numărătură **(1)**; p. ext. mod de a număra[1]. Cf. ANON. CAR. *Această ciudată numărătoare.* EMINESCU, N. 55. *Gardienilor începuse să le fie frică să se mai ducă seara şi dimineaţa la numărătoare.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Numărătoarea dură scurt şi suma se dovedi catastrofală = 377 lei.* C. PETRESCU, C. V. 47. *Să fac numărătoare. Deschide palma-ntreagă.* ARGHEZI, C. O. 34. *La numărătoare au aflat fata toţi iepurii; nu-i lipsea nici unul.* SBIERA, P. 145. *Norocel îi ia pe toţi, intră-n ograda împăratului şi se pune la numărătoare.* I. CR. I, 6. *Cînd colo la numărătoare sî găseşti şi el cu doi giuncani şi socru-so cu doi cai.* GRAIUL, I, 525. ◇ (Cu determinări în genitiv arătînd ceea ce se numără) *Se face numărătoarea ouălor, pentru ca să nu se strice.* MARIAN, S. R. II, 219. *Sistemul de numărătoare a firelor... este acelaşi.* PAMFILE, I. C. 211. *Numeralul cardinal, graţie faptului că serveşte la numărătoarea obiectelor de tot felul, are o întrebuinţare mai largă decît celelalte.* IORDAN, STIL. 137. ◇ Expr. (Regional) **A face numărătoarea** = a răscoli stîna, v. răscoli. CHEST. V 13/77. ✦ (Determinat prin „banilor") Plată. *Trebuie să arate... martorii care s-au găsit faţă la... numărătoarea banilor.* SADOVEANU, B. 216, cf. id. O. X, 645. ✦ (Învechit) Recensămînt, statistică. *Numărătoarea făcîndu-să mai rar între acest clas de oameni înmulţeşte a sale greutăţi întru plata birului* (a. 1835). URICARIUL, VIII, 135. *S-a făcut numerătoarea generală a populaţiunei.* F (1906), 20/1.

2. Rezultatul numărării; număr[1] **(I 1)**; socoteală. *Fuma exagerat... numărînd mucurile încîntat, cînd numărătoarea se suia pînă la cincizeci pe zi.* TEODOREANU, M. II, 415. *N-or să bage de seamă. Cînd le iese numărătoarea, ei nu se mai uită la faţă, la nume, că lipseşti.* GALAN, Z. R. 388.

3. (Regional) Ţarc cu o singură uşă prin care trec oile una cîte una pentru a putea fi numărate (DRAGOMIR, O. M. 32); p. restr. uşiţa acestui ţarc (PĂCALĂ, M. R. 448).

4. (Învechit) Numerar **(2)**. *Acest comerciu... pentru anii trecuţi au adus următor rezultat: valoare de importaţie: în marfă..., în numărătoare.* AR (1837), 119²/26, cf. DDRF, ŞĂINEANU, D. U. ◇ *Bani (în) numărătoare* = bani (în) numerar, bani lichizi. *Văzînd că nu poţi căpăta bani în numărătoare, ia o orînduială la visterie.* KOGĂLNICEANU, S. 203, cf. DDRF.

— Pl.: *numărători.* — Şi: (învechit) **numerătoáre,-**(regional) **lumănătoáre** (ALR II/886) s.f.

— **Număra[1]** + suf. *-toare.*

NUMĂRĂTÓR subst., adj. **1.** S. m. Persoană care face o numărătoare **(1)**, o socoteală, un calcul; persoană care îndeplineşte funcţia de a număra[1] **(1)**, de a socoti (bani). Cf. ANON. CAR. *Un numărător şi un vistiernic.* IST. AM. 6ᵛ/6. *Dacă s-ar îngădui numărătoriului atîta răpaos... apoi spre a număra un bilion s-ar cuveni a trăi 19,025 ani.* AR (1837), 8²/34, cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ALEXI, W. *Numărător de hîrtie.* NOM. PROF. 51. *Numărător de bani.* ib. 69.

2. S. n. (Învechit) Numeral **(2)**. *Numărătoriul iaste cu care numire a lucrure numărăm, cumu e: unul, doi, trei şi alte.* ST. LEX. 223ʳ/1.

3. S. m. şi (învechit) n. Parte a unei fracţii ordinare situată deasupra liniei de fracţie şi care reprezintă deîmpărţitul operaţiei de împărţire; (învechit) numerator. *Cel mai mic să cheamă numărătoriu şi să pune deasupra pe linie.* AMFILOHIE, E. 42/9, cf. ARITM. (1805), 59/7, ARITM. (1806), 53/18, ASACHI, E. I, 68/21, A. TEODORESCU, A. 36/14, STAMATI, D., POLIZU, PONTBRIANT, D., BARCIANU, V. *Numim fracţiune algebrică o expresiune de forma* $\frac{A}{B}$ *... dividentul A poartă nume de numărător.* CULIANU, A. 46. *Se dă numele de numărător numărului care arată cîte părţi se ia din unitate.* CLIMESCU, A. 106, cf. ALEXI, W. [Un] *număr finit de factori la numărător şi numitor.* STOILOV, T. F. 40. *Dacă creşte numărătorul, pentru ca constanta de echilibru să nu-şi schimbe valoarea, trebuie să crească şi numitorul.* CHIM. AN. CALIT. 36. *Două fracţii algebrice sînt echivalente dacă, după ce le-am adus la acelaşi numitor, numărătorii obţinuţi sînt expresii echivalente.* ALGEBRA VIII, 90.

4. S. n. Aparat folosit la numerotare în presa de tipar înalt. Cf. CADE. *Numărătoarele pot avea diferite execuţii speciale, în funcţiune de caracterul lucrării.* LTR[2]. ◇ *Numărător tipografic* = aparat de numărat şi calculat volumul de text al unui manuscris dactilografiat. Cf. LTR[2].

5. Adj. (Învechit; în sintagma) *Bani numărători* = numerar (2). *Mărfuri cumpărate cu bani numărători.* N. A. BOGDAN, C. M. 77.

— Pl.: (s. m.) *numărători* şi (s. n.) *numărătoare.* — Şi: (învechit) **numărătóriu** subst. — **Număra**[1] + suf. *-(ă)tor.* — Pentru sensul 3, cf. lat. numerator, it. numeratore, fr. numérateur. — Pentru sensul 4, cf. germ. Numerator.

NUMĂRĂTÓRIU[1] s. m. (Învechit; în sintagma) *Numărătoriu de stele* = astrolog. *Avea frică de Iustianin... că va veni de-i va lua împărăţia, pentru că-i spunea aceaia un numărătoriu de steale.* MOXA, 378/3, cf. 359/15. *Gromovnicu a lui Iraclie înpărat, carele au fost numărătoriu de steale, are aceaste seamne.* PARACLIS (1639), 25[r]/3. *De să va prileji neştine, vreun filosof sau vreun numărătoriu* (cetitoriu MUNT.) *de steale, cînd va căuta în obrazul cuiva, şi de-i va zice „fur", nu să va certa.* PRAV. 225.

— **Număra**[2] + suf. *-toriu.*

NUMĂRĂTÓRIU[2] subst. v. **numărător.**

NUMĂRĂTÚRĂ s. f. **1.** (Învechit şi popular) Numărătoare (1); (concretizat) rezultatul unei numărători. Cf. ANON. CAR. *Conspectele numărăturei locuitorilor... au fost nimicite.* BARIŢIU, P. A. I, 524. *După aceasta începe unul a număra de la 1—9, trăgînd în acelaşi timp, la fiecare numărătură, cîte o mînă.* MARIAN, Î. 205.

2. (Popular) Mănunchi de fire de tort de pe răşchitor (de obicei în număr de trei) din care se alcătuiesc jirebii şi păpuşi (care servesc ca unitate de măsură la urzitul pînzei). *Într-o numărătură sînt 30 de fire.* LIUBA-IANA, M. 118. *În Ardeal, 20 de fire se numesc: păpuşă, iar trei fire: numărătură.* PAMFILE, I. C. 211, cf. H XVIII 278, VICIU, GL. *La urzit sînt numărături de fire.* CIAUŞANU, GL., cf. ALR I 1 276/35, 69, 536, 1 277/61, 65, 79. *Trii fire i-o numărătură.* A I 13, cf. 12, 20, 24. *10 numărături = o păpuşă.* A II 3. *Mai multe numărături (10), păpuşă.* ib. 8, cf. 7. *Tri la o[n] loc, o numaratură; de zăce ori îi papuşă.* A III 3, cf. 12, 18, V 2, 14, 15, 27, 28, 33, 34, VI 9, 16, 19, 26, MAT. DIALECT. I, 83, GLOSAR REG. ◇ *Numărătură mare* = grup de 15 păpuşi. Cf. PRIBEAGUL, P. R. 94.

3. (Învechit) Monedă valorînd „un florint de 17 groşiţe" (LB). *Această carte... s-au cumpărat de răpăosatul Moruţ Onuţ, cu zăce numărături... în anul 1768* (a. 1742). IORGA, S. D. XIII, 78. *Acest minei l-au cumpărat Dan Ion din Ponor cu doaozeci şi patru de numărături* (a. 1756). id. ib. 158.

4. (Prin nord-estul Olt.) Sumă mare de bani; bănet. Cf. CIAUŞANU, GL.

5. (Regional; în sintagma) *Numărătură mare* = descîntec rostit la patul unui muribund. *Cînd chinuie omu, şî nu poace să moară* [a zis] *să-i spunem numărătura mare.* ARH. FOLK. III, 130, cf. 132.

— P.: *numărături.*

— **Număra**[1] + suf. *-(ă)tură.*

NUMĂRÓS, -OÁSĂ adj. v. **numeros.**

NUMĂRÚŞ s. n. (Transilv.) **1.** Număr[1] (11). *Făcea trăsuri şi sămădaş, Din slove şi din număruşuri.* COŞBUC, P. II, 234, cf. VAIDA, CABA, SĂL. 91, ALR II 2 360/228.

2. (Mai ales în legătură cu verbele „a merge", „a lua", „a duce") Recrutare; tragere la sorţi pentru recrutare. [Erau] *cu gîndul la drăguţii care au să meargă la „număruş", pe care-i şi văd acum luaţi, juraţi, îmbrăcaţi milităreşte şi duşi la regiment.* F (1890), 390, cf. H XVIII 100. *A venit cărţi şi paşuş Să meargă la număruş.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 323. *M-o luat la număruş.* ŞEZ. II, 56, cf. VICIU, GL. *La anul mă duc la număruş.* PAMFILE, A. R. 252. *Feciorii se duc la număruş toamna.* MAT. DIALECT. I, 183, cf. 83. ◇ Loc. adj. **Pe număruş** = recrutat (prin tragere la sorţi). *Să gîndească că-s cătană, Cătană pe număruş.* MÎNDRESCU, L. P. 154.

3. (În credinţele populare) Amuletă purtată de copii contra deochiului. *Alte romînce, tot din Transilvania...: pun pe cineva ca să le scrie un fel de cărticică numită număruş, pe care copiii o poartă apoi ca amulet la grumaz.* MARIAN, NA. 353, cf. DDRF, TDRG.

— Pl.: *număruşe şi număruşuri.* — Şi: **numerúş** s. n. F (1890), 390.

— Din magh. **numerus.**

NU-MĂ-UITĂ subst. sg. **1.** (Adesea cu sens colectiv) Plantă erbacee cu flori mici, albastre, rar roşii sau albe, care creşte prin locuri umede şi umbroase; p. restr. floarea acestei plante; (franţuzism) miozotis, (regional) ochii-păsăruicii, ochiul-şarpelui, urechea-şoarecelui *(Myosotis silvatica). Hrana mi-i o floricică care-i zic „nu-mă-uita".* CONACHI, ap. DDRF. *De atunci, floricica asta s-a numit: Nu-mă-uita.* NEGRUZZI, S. I, 109. *Uite colo un lăvicer de nu-mă-uita.* GÎRLEANU, L. 32. *Nu-mă-uita... începe să-şi deschidă ochişorii albaştri, mult mai albaştri decît sîntem deprinşi să vedem la cei din grădină.* SIMIONESCU, FL. 110. *Nu-mă-uita de culoarea mării şi-a cerului.* SADOVEANU, O. X, 422. *Prin grădini, prin grădiniţe Să răsară garofiţe, Viorele, micşunele, Nu-mă-uita.* TEODORESCU, P. P. 330.

2. (Regional) Numele unei hore; melodie după care se execută această horă. VARONE, D.

— **Nu + mă + uita** (după germ. *Vergissmeinnicht*).

NÚME s. n. **I. 1.** Cuvînt sau grup de cuvinte care serveşte pentru a desemna o fiinţă sau un lucru, o acţiune, un fenomen, o noţiune etc. şi prin care se individualizează un singur obiect, o fiinţă etc. dintr-o anumită categorie; denumire, numire **(1).** *Iară se întrebari sămtu şi de cuvente şi de numere şi de legea voastră, voi vedeţi înşivă.* COD. VOR. 2/5. *Miruratu e numele tău prespre tot pămîntul.* PSALT. 11. *Ziseră numerele (numele* CC[2], D) *sale spre pămăntu.* ib. 94. *Şi numele tău pomeni-se-va* (a. 1550—1580). GCR I, 7/20. *Că oaie cheamă-se şi miel... şi încă mii şi alte nume.* CORESI, EV. 487. *Şi alţii, carii nu-i putinţă a le spune numerele tuturor.* VARLAAM, C. 139. *Fiind un pămînt, să împarte în trii părţi şi acestea trii părţi să număsc cu nume fimeieşti... neputînd şti numerile celor ce le-au împărţit.* HERODOT (1645), 222, cf. 276, 423. *Pentru aceia îi zicu ţara leşască, pentru că mai de demultu o au fostu chiemîndu-o aşa dipre numele lui Leh.* URECHE, L. 112. *Să-i spuie anume şi omul şi numele lui.* PRAV. 306. *Să se facă o catagrafie... fără deosebire de orice nume sau stare de orăşăni* (a. 1647). URICARIUL, I, 234. *Numele lui Ioan în limbă jidovească să cheamă iubit şi drag lui Dumnezău.* N. TEST. (1648), 190[r]/20. *Nume de oameni şi de leamne şi de veşmente* (a. 1648). GCR I, 126/19. *Cu rostul tău le vei zice Numele lor.* DOSOFTEI, PS. 43/20. *Să chema şi ei feciori de d*[o]*mn cu alt nume.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 7/33. *Aşea toate neamurile sint cu multe numere, după vreme toate sintu; numai unele dentr-însele ţi li-am însămnat, pentru înţălesul numerelor, mai lesne neamul* cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Fericirea nu ne dă niciodată cît ne făgăduia numele ei.* MARCOVICI, C. 24/9. *Am pus toată osîrdia de am tălmăcit şi pre ceale mai nelesnicioase graiuri şi nume* (a. 1826). GCR II, 252/20. *De doriţi numele meu să-l ştiţi, Îl am scris pe potcoavă şi puteţi să-l citiţi.* HELIADE, O. II, 109. *Subt nume de indieni, istoria ne vorbeşte de mai multe noroade.* CR (1832), 280[1]/28. *Numile noului ministru de marină nu este încă cunoscut.* AR (1838), 16[1]/9. *Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul.* NEGRUZZI, S. I, 58. *Patrioţi adevăraţi, a cărora numi vor fi trainice ca veacurile.* DACIA LIT. VIII/17. *Norilor, fiţi cu-ndurare Către-un suflet greu rănit... Căci a-l lipsi şi de nume Cruda, Cum văd, ş-a propus.* MUREŞANU, P. 31. *Acest sunet, acest nume valurile-l priimesc.* ALEXANDRESCU, O. I, 72. *Merită broşura numele de critică?* EMINESCU, S. P. 74. *Numele din opera comică a lui Caragiale ne dau impresia că fac parte din personagiile pe care le denumesc.* IBRĂILEANU, S. L. 74. *A fost odată un mare proprietar — cu numele Anibal Spiridon.* F (1906), 25. *Să nu se înfioare de numele tău, Nu-i frunză în codrii Moldovei.* GOGA, POEZII, 39. *Numele pe veci sfinţit vă fie!* IOSIF, V. 65. *La auzul numelui meu, căpitanul se uită lung la mine.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, I. 6. *Îşi zgîriaseră numele lor în scoarţa netedă a fagilor.* HOGAŞ, DR. I, 9. *Cu un tren de noapte, Sensi, un nume între amici..., sosise într-un oraş.* BACOVIA, O. 219. *Antichitatea mi-a-mprumutat un nume straniu.* TOPÎRCEANU, P. O. 86. *Isidor Abramovici. Aşa îl cheamă. V-am spus şi numele.* SAHIA, N. 74. *S-a trecut sub un nume falş.* DEMETRIUS, A. 95. *Daţi-ne o adresă, un nume, o indicaţie.* SEBASTIAN, T. 248. *Înţeleg prin termeni populari... numele de plante şi animale necunoscute în genere de oraşeni.*

Ş. N. 28. *Numele său continuă să figureze în lista recordmanilor mondiali.* SP. POP. 1961, nr. 3 944, 8/4. *Se afla la Roma, sub numele de Antonio Corea.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/5. *Parcă nu ar fi existat nici Marie Curie, nici Lina Stern... ca să nu pomenim decît cîteva nume mai recente.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 1/1. *Drag îmi e numele Ană.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 35. *O, Vasile, nume frumos.* BIBICESCU, P. P. 80. *Îmi scriu numile mele.* ALR I 1 452/100. *Îmi scriu lumele meu.* ib. 1 452/865, cf. 1 085/940, 1 147/940, 1 493/898, 1 888/900, 1 941/582. *Două numuri.* ib. 1 493/354. *Numerele voastre.* ALR II 2 948/362. *Lumele voastre.* ib. 2 948/886, cf. 2 947/886, 2 948/872, 928, 3 621/872. *Ce lucru e în toate şi fără el nu se poate? (Numele).* ŞEZ. XIII, 26. ◇ (În legătură cu verbe ca „a pune", „a da", „a numi", „a primi", „a fi", „a purta", „a avea", „a lua" sau cu echivalente ale acestora) *Sutaşului celuia ce-i era numele Iuliu.* COD. VOR. 84/3. *Numără multul stelelor şi tuturor numere (nume* VCD) *puse.* PSALT. 303. *A doisprăzeace apostoli numele lă sînt aceastea.* CORESI, EV. 476. *Şi zidi oraş şi chemă numele lui pre numele feciorului său Enoh.* PALIA (1581), 25/19. *Şi-i pusără nomele sîmta Veneri* (cca 1580). CUV. D. BĂTR. II, 146/4. *Bărbatu ce-i era numele Anania* (sec. XVI). GCR I, *3/4. *Un om bogat... ce-i era numele Iosif* (a. 1642). id. ib. 100/37. *Şi-i fu pus nume de călugărie.* VARLAAM, C. 365. *Aceştia oameni alt numi nu-şi mai pun, fără numai cu totul Atarandes să număsc.* HERODOT (1645), 267. *Numele lui era Farinascu.* PRAV. 295. *Cela ce-a pus stealelor măsură Şi numere carea-şi pre făptură.* DOSOFTEI, PS. 488/20. *Toată Dachia în trei ţări au despărţit-o şi... numai pe acestea cu numele Dachiii numind.* CANTEMIR, HR. 68. *Acelui loc pusu-i-au* [illegible] 73. *Aceste fenomene poartă numele de precipitări induse.* CHIM. AN. CALIT. 73. *Îi pune lumele dupe cum o zîce naşu-său.* GRAIUL, I, 9. *N-are lume.* ALR II 5 635/928. *N-are număr „n-are nume".* DR. IX, 407. ◇ (Precedat de prep. „pe", introduce un nume propriu) *Strigă... muierii sale, pre nume Maria.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 133ᵛ/5. *Sosiră la o cetate mare, pre nume Dracea.* GAVRIL, NIF. 16/8. *Era un oştean, pre nume Leon, foarte m*[i]*l*[o]*stiv* (a. 1692). GCR I, 299/11. *Era sălaş ale mai marelui ostrovului, pre nume Poplie* (cca 1705). id. ib. 350/1. *Alăturea de unul, pe nume Caragiale.* ARGHEZI, S. P. 60. *S-a căsătorit... cu o soră de caritate, pe nume Valentina Ionescu.* BARBU, Ş. N. 132. ◇ (Simbolizînd pe cel ce poartă denumirea) *Se temură de numele tău.* PSALT. HUR. 50ᵛ/14. *Se teme de numeli lui Şerban Vodă.* NECULCE, L. 102. ◇ *Nume de* (sau, regional, *din) botez* sau *nume mic* = numele care se dă unei persoane la naştere; prenume. Cf. IORDAN, L. R. A. 486. *Numie de botedz.* ALR I 1 493/354. *Lume din botez.* ib. 1 493/865. *O lume dă botez.* ib. 1 493/878. *Ziua numelui* sau (rar) *zi de nume* = zi în care se sărbătoresc cei ce poartă numele sfîntului prăznuit în acea zi de biserică; sărbătorire organizată cu acest prilej. *Ziua aniversală a numelui... împăratului Nicolai.* AR (1834), 22¹/24. [Cîntau] *la nunţi şi la botezuri, la zilele de nume.* ARGHEZI, S. P. 94, cf. ALR II/I h 217. (Eliptic) *Împăratul, la prelejul numelui său, au binevoit a face 29 coloneli.* AR (1837), 15¹/8. *Nume de familie* (sau, regional, *după naştere)* = nume pe care îl poartă toţi membrii unei familii şi care se transmite de la părinţi la copii; nume patronimic. *Numele de familie indică legătura de filiaţie a persoanei.* PR. DREPT, 162, cf. ALR I 1 494/174, 194, 230, 283, 315. (Eliptic) *Nu ne vom înscrie numele şi pronumele după metoda cea nouă.* F (1906)

copil de părinți sărmani și fără nume. CARAGIALE, O. IV, 236. *Am scos... Din brazdă rădăcina fără nume Și neștiuta miere-a buruienii.* ARGHEZI, VERS. 230; **b)** care impresionează puternic prin grandoare, intensitate, importanță; nemărginit **(3)**; nespus **(2)**. *Cîtă... fără de nume fericire într-o oară de amor.* EMINESCU, N. 74. *Privește-al ochilor ei rai, Surîsul fără nume.* CERNA, P. 43. *Și-mi simțeam trupul înviorat la freamătul fără nume al pădurii de argint.* PETICĂ, O. 277. *Și n-a-nțeles durerea-i fără nume.* TOPÎRCEANU, B. 60. *O liniște fără nume începu.* T. POPOVICI, S. 221. (Învechit) **Pe nume** = (despre acțiuni comerciale) cu valoare nominală. *Acțiile vor fi pă nume sau la înfățișător* (a. 1845). DOC. EC. 855. ◇ Expr. **A spune** (sau **a zice** cuiva sau ceva, **a chema,** popular, **a striga** pe cineva sau ceva) **pe nume** = a rosti (cu voce tare) numele **(I 1)** cuiva, a numi[1] **(1)**; p. ext. a spune răspicat, direct, fără ocolișuri. *Să îmblăm cumu se cade creștinilor carei ne chemăm pre numele lu Hristos.* CORESI, EV. 47. *De va sudui sau va ocorî pre vreun vlădic, dzicîndu-i și pre nume... acesta să va certa.* PRAV. 245. *Blînd pe nume el o cheamă.* EMINESCU, O. I, 84. *Capul cerbului are să te strige pînă atunci mereu pe nume.* CREANGĂ, P. 225. *Atunci ieși Ileana Simziana și le chemă pe nume.* ISPIRESCU, L. 28. *Și să nu mă chemi pe nume.* MINULESCU, V. 17. *Cînd sînt chemat pe nume, răspund mai tare.* TRIBUNA, 1962, nr. 266, 2/4. *Nu striga mîndrei pe nume.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 65. *Trei calici nu mi-a plătit Și de nu mă crez pe mine, Ieu ț-oi spune pe lume: Unu ieste Vășîlan.* GRAIUL, I, 59. **Zi-i pe nume!** = **a)** spune-mi numele lui! amintește-mi numele lui! (de care momentan nu-mi aduc aminte). *Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a fi mai chemînd? — Zi-i pe nume să ți-l spun.* CREANGĂ, P. 245; **b)** se spune cînd nu-ți amintești pe moment denumirea exactă a unui obiect. **Să nu-mi (mai) zici** (sau **spui**) **pe nume dacă...** = să nu mă mai recunoști dacă..., să mă desconsideri dacă... *Dacă nu te-oi face eu să izbutești, să nu-mi mai zici pe nume.* ISPIRESCU, ap. TDRG. (Mai ales în construcții negative) **A (nu) lua** (cuiva ceva) **în nume de rău** = a (nu) se supăra, a (nu) interpreta greșit sau cu rea-voință ceva, a (nu) atribui cuiva o intenție răuvoitoare. *Sper că nu vei lua în nume de rău ce-ți spun.* CARAGIALE, O. VII, 327. *Să nu-mi luați în nume de rău cuvintele ce am rostit.* D. ZAMFIRESCU, Î. 56. *Cine dar i-ar lua în nume de rău la un înger pentru că are curtezani?* F (1906), 25. **A lua** sau (rar) **a avea** (pe cineva) **în nume de bine** (sau **de rău**) = a (nu) ține la cineva, a (nu) aprecia pe cineva. *Toată curtea împărătească lua în nume de bine pe această găinăreasă.* ISPIRESCU, L. 185. *Toată lumea îl luă în curînd în nume de bine.* SANDU-ALDEA, A. M. 180. *O javră de cățel... era luat în nume de bine de Prea Înaltul.* VISSARION, FL. 67, cf. CIAUȘANU, GL. **În** (sau, învechit, **drept, cu, pe**) **numele cuiva** (sau **a ceva**) = **a)** invocînd numele cuiva sau a ceva (în special al unei divinități) ca simbol al unei credințe; în cinstea cuiva, ca prinos adus cuiva (în special unei divinități). *În numele tău ispovedescu-mă ție în veci.* PSALT. HUR. 37[r]/14. *Se moriu gata săntu întru Ierusalim dereptu numele domnului Isusu.* COD. VOR. 28/19. *Aduceți Domnului slavă în numele lui.* PSALT. 48. *Besearecă... ce era zidită în numele lui.* CORESI, EV. 98. *În numele tatălui și fiului și duhului sfînt* (a. 1607). GCR I, 39/26. *Pre ei i-au ales Domnul... să stea înaintea lui și bl*[ago]*s*[*lo*]*vească pre numele lui.* BIBLIA (1688), 141[1]/58. *Au hotărît în numile Domnului... să facă mai înlăuntrul ostrovului o mică călătorie.* DRĂGHICI, R. 57/8. *Să-și reclame... libertatea sa în numele suvenirilor istorice.* BĂLCESCU, M. V. 5. *De ar vedea-mplinite Cîte într-al tău nume ne sînt făgăduite.* ALEXANDRESCU, O. I, 86. *Oare Dumnezeu va suferi să se calce astfel jurămintele făcute în numele său?* NEGRUZZI, S. I, 51. *La săbii, copii, în numele lui Irod împărat.* ALECSANDRI, T. I, 86; **b)** din partea cuiva, invocînd autoritatea cuiva sau reprezentînd (ca împuternicit) pe cineva. *În al cui nume trebuiașe să cearem?* (a. 1607). GCR I, 42/21. *Orcine va face... bani răi în numele împăratului... să i să taie capul.* PRAV. 76. *Și bătu și monedă în numele său.* VĂCĂRESCUL, IST. 261. *Trimitem cu cărțile noastre pre boierii Manuil Sulher și Zlata Armașul, cărora mărită domnia ta să le creadă toate cît vor zice cu numele nostru.* ȘINCAI, HR. II, 300/2. *Darurile care le-au trimis Gavriil Batori nu le-au dat cu numele domnului său, ci cu numele său.* id. ib. 328/32. *Nu mă puteți refuza, căci m-am angajat în numele dumneavoastră.* ALECSANDRI, T. I, 290. *Am scris o scrisoare, în numele dumneavoastră, secretarului județului.* CAMIL PETRESCU, O. III, 185. *Au făcut în numele satului un memoriu.* GALAN, B. II, 46. *Atunci cînd Caragiale vorbește numai în numele său.* VIANU, S. 109. *Numai în numele unei doamne din Sevilla și cu procură în regulă pot evita interdicțiile și rigorile.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/5. (Familiar) **A lovi** (sau **a păli, a-i trage** cuiva **una**) **în** (sau **la**) **numele tatălui** = a izbi pe cineva în frunte (în locul unde se miruiesc creștinii). *Și-i mai trage și-n numele tatălui una!* CREANGĂ, P. 55. *Eu pe voi vă pălesc în numele tatălui și vă prăvălesc cu piciorul în rîpă.* SADOVEANU, B. 123. *Dacă Lădoi zice ceva, îl pălește în numele tatălui.* T. POPOVICI, SE. 119. *La numele tatălui l-a lovit.* ALR II 3 595/685. **Pentru numele lui Dumnezeu** (sau **al cerului**)! exclamație care subliniază, întărind, o rugăminte, sau o expresie de indignare, de nedumerire. *Dar, pentru numele lui D*[umne]*zeu, ce asemănare este între mișcarea din Moldova și între acele străine?* (a. 1848). URICARIUL, X,

17. *Dar pentru numele lui D*[umne]*zeu, ce să mă ştiu face?* F (1906), 1. *Frate, ia ceva, pentru numele cerului, că-ţi prăpădeşti pieptul!* D. ZAMFIRESCU, T. S. 25. *Pentru numele lui Dumnezeu, o sfătui Pascalopol, nu-ţi mai face sînge rău.* CĂLINESCU, E. O. II, 262. **Pe numele** (cuiva) = **a)** (despre o proprietate, un act etc.) înscris ca proprietate legală (a cuiva). *Să se ferească prefectorul de a primi sau a pune vinul ori stupii altora... pe numele bisericei* (a. 1784). URICARIUL, V, 429/3. *Să afli după un an ori doi că-şi durează o casă cu trei etaje pe numele nevestii.* C. PETRESCU, C. V. 186. *Avusese apoi grijă să aranjeze averea pe numele copiilor.* PREDA, D. 156; **b)** (fiind numit) cu numele (**I 1** cuiva). *Să chemaţi sf*[i]*nţii într-ajutoriu întru toate nevoile voastre şi pre numele lor să faceţi besereci spre laud*[a] *lui D*[u]*mn*[e]*zeu.* CHEIA ÎN. 1^{v}/11. *Pre numele aceluia făcut-au cetate mare şi o au numit Enohia.* N. COSTIN, L. 53, cf. 177. *I-au pus şi nume copilului, Leopold, pre numele împăratului.* NECULCE, L. 35. **Cu numele...** sau **cu nume de...** = avînd numele (**I 1**) de..., numit... *Au rămas în sfîrşit singur numai cel mai mic fiu, cu numele Crusoe.* DRĂGHICI, R. 3/14. *S-a sculat mai an Bădica Traian Ş-a încălicat P-un cal învăţat Cu nume de Graur, Cu şaua de aur.* TEODORESCU, P. P. 145. **A cunoaşte** (ceva) **numai din nume** = a cunoaşte (ceva) numai pentru că ai auzit de numele (**I 1**) lui, din auzite, fără să-l fi văzut vreodată. *Merserăm apoi în biserică, spre a vedea mai de aproape această zidire, pe care o cunoşteam numai din nume.* HOGAŞ, DR. I, 8. (Rar) **A nu cunoaşte** (ceva) **nici de nume** = a nu fi auzit (despre ceva), a nu cunoaşte (ceva) nici din auzite. *Cursuri de tehnică, de agricultură şi silvicultură, şcoale comerciale nici de nume nu erau cunoscute.* BARIŢIU, P. A. II, 2. **A auzi de numele cuiva** = a cunoaşte pe cineva indirect, din auzite, din reputaţie. *De nume ţi-am auzit, dar de văzut nu te-am văzut.* CREANGĂ, P. 226, cf. 90. **A nu (mai) şti** (sau **auzi**) **cuiva de nume** sau **a nu (mai) şti** (sau **auzi**) **de numele cuiva** = **a)** a nu mai şti nimic despre cineva (plecat departe). *Hai ş-om fugi în lume, Doar ni s-or pierde urmele Şi nu ne-or şti de nume.* EMINESCU, O. I, 176. *Au început amîndoi a cutriera toată lumea şi de-atuncea nu li s-au mai auzit nimică de nume.* SBIERA, P. 22. *Am şi eu o fiică-n lume Şi nu-i mai auz de nume.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171; **b)** (în imprecaţii) pleacă şi să nu te mai întorci (niciodată)! *Du-te... să nu mai aud de numele tău!* CREANGĂ, P. 47. *Să nu-ţi mai aud de nume pînă nu mi-l aduci!* RETEGANUL, P. V, 51. (Cu altă construcţie) *Veni-ţi-ar numele!* CIAUŞANU, GL. ✦ (Rar) Persoană, fiinţă. *Au scos pe toată ţara cîte un ort de fieştecare nume* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 199/16. *De este vreun nume La care să se-nchine un suflet omenesc... Tu eşti acea fiinţă.* ALECSANDRI, P. I, 128. ✦ (Fiz.) Sens, semn. *Vom încărca dară în modul acesta cilindrul... cu o electricitate de nume contrar.* PONI, F. 201.

2. (Urmat de determinări care arată felul) Calificativ, atribut pe care îl are cineva sau care i se atribuie cuiva. *Scrie împrotiva acelora carii cu numele creştinescu vieţuiia trupeaşte.* N. TEST. (1648), 192^{v}/11. *Avea numai un nume de împărat, iar încolo era la toate vlăduţă, nătărău.* GORJAN, H. I, 48/33. ✧ Loc. adv. **Cu** (sau **sub**) **nume de...** (sau **că...** sau, rar, urmat de un genitiv) sau (rar) **cu numele să...** = **a)** cu titlul de..., sub formă de..., în chip de... *Au luat pre Mihai Vodă cu mare urgie şi cu nume de hainlîc.* NECULCE, L. 192. *Moldova şi Ţara Românească vor plăti pe tot anul înaltei Porţi, subt nume de despăgubire, o sumă de bani.* CR (1829), 293^{1}/18. *Eram un strein... şi cel mai rău, cu nume de rob.* GORJAN, H. IV, 108/31; **b)** sub pretext că..., pe motiv că..., spunînd că... *Vor fi de toţi lăudaţi, Cu nume că sînt bogaţi.* MUMULEANU, C. 107/12. *Muced, fără gust şi faţă, Zămucilor semănînd, Ce cu nume al lecuirii Dau vrăjmaşii omenirii.* I. VĂCĂRESCUL, P. 174/10. *Baba să urcă în pod, cu numele să le aducă slănină.* RETEGANUL, P. V, 42. **Sub nici un fel de nume** = cu nici un chip, în nici un caz. *Să fie oprire de a nu se strica rădiurile şi dumbrăvile supt nici un feli de nume* (a. 1794). URICARIUL, IV, 43/20. ✧ Expr. **(Numai) cu numele** = numai de formă, necorespunzînd situaţiei de fapt sau drepturilor şi obligaţiilor ce decurg dintr-o situaţie; în aparenţă. *S-au chemat numai cu numele creştini.* VARLAAM, C. 24. *Şi cîte diregătorii la margine, tot grecii le ţine, iar boierii de ţară era numai cu numele, că la nemică nu-i mai întreba.* NECULCE, L. 320. *Numai cu numele era domn* (sfîrşitul sec. XVIII). LET. III, 271/6. *Sîntem creştini numai cu numele.* HELIADE, O. II, 17. *După cîteva luni de domnie cu numele, e gonit la Radu Şerban.* IORGA, C. I. I, 44. (Învechit) **(În) nume de...** = socotind că..., recunoscînd drept..., ca şi... *Cine va priimi prorocul în nume de proroc, plată de proroc priimi-va.* CORESI, EV. 207. *Ş-au lăsat unul în nume de mort* (începutul sec. XVII). ROSETTI, B. 59. *Atîta-l zmîciră şi-l dărîmară, cît îl lăsară nume de mort.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 31^{r}/14. *Şi-l trasără de picioare afară, nume de mort.* id. ib. decembrie 244^{r}/34. *În nume de om mort l-aţi lăsat.* TEODORESCU, P. P. 383.

3. Faimă, reputaţie (bună sau rea), renume. *De va fi om bun şi cu nume bun, agiunge giurămîntul.* PRAV. 63, cf. HERODOT (1645), 346. *I-au scornit nume rău.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 22^{v}/23. *Acestora dară mergînd numele şi vestea cum sînt..., împăraţii romani... au trimis să supuie şi pe acei dachi.* C. CANTACUZINO, CM I, 12. *Mulţi sînt împăraţi şi stăpînitori care au cîştigat un nume neuitat şi fără sfîrşit pe acest pămînt.* R. GRECEANU, CM II, 7. *Atunce au făcut*

mare cheltuială Brîncovanul... avîndu nume de bogat şi vrîndu să împle gurili tutoror. NECULCE, L. 167. *Fac a-ţi zbura slava şi numele pretutindinea.* MOLNAR, RET. 8/21. *Chir Pisicovici, Cotoi care avea bun nume-ntre pisici.* ALEXANDRESCU, O. I, 205. *De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu? Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?* EMINESCU, O. I, 137. *Şi-a făcut un nume destul de cunoscut numai prin munca şi meritele lui.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 62. *Artist cu nume mare.* GHEREA, ST. CR. II, 89. *Cetăţenii îşi cîştigau un nume şi titluri... prin întrecerea lor de a se jertfi pentru binele obştiei.* XENOPOL, I. R. I, 201. *Nici nu vom face ruşine regatului vostru; şi-al vostru Numene nu va scădea.* COŞBUC, AE. 134. *Uşor se duce nume De-un lucru bun în lume.* id. P. I, 277. *Numele lui a străbătut deja depărtările.* F (1897), 451. *Mama sa... lăsase un nume în literatură.* OPRESCU, I. A. III, 19. *Gospodari cu bun nume.* SADOVEANU, E. 96. *Un scriitor care şi-a cîştigat un nume oarecare.* ARGHEZI, T. C. 87. *Îi dorim* [echipei sportive] *să-şi menţină numele.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 2/1. *Aşa-zisul cenaclu era frecventat de... tineri, fără nume rămase în literatură.* ib. 3/2. ◇ Expr. **A scoate** (sau **a scorni, a face, a-i ieşi** cuiva) **nume (rău)** = a (se) vorbi de rău despre cineva, a pune pe cineva (sau a se afla) într-o lumină defavorabilă, a (i se) face cuiva reclamă proastă. *I-au scornit nume rău.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 22^{v}/3. *Adversarii vor... să-ţi facă un nume rău.* MAIORESCU, CR. II, 346. *Scoată-mi nume Cît or vrea!* COŞBUC, P. I, 203, cf. PAMFILE, C. 48. *Ţi-a cam ieşit nume rău: Că eşti tînăr şi gingaş, Dar la inimă pizmaş.* ANT. LIT. POP. I, 449. **A-şi face (un) nume** = a ajunge cunoscut, vestit prin acţiuni pozitive, a-şi face renume; a-şi face o carieră. *Doamne domnul nostru, cum ţi-ai făcut nume.* DOSOFTEI, PS. 27/4. *Pe unii i-au trimis la craiul, de ş-au făcut nume şi cinste.* NECULCE, L. 107. *Să-m fac mai mare nume.* BĂRAC, A. 32/1. *Şi-a făcut un nume destul de cunoscut, numai prin munca şi meritele lui.* VLAHUŢĂ, O. A. III, 62. **A-i merge** (cuiva) **numele că...** = a i se duce cuiva vestea că..., a se spune despre cineva că... *Îi mergea numele că este cea mai frumoasă făptură omenească.* ISPIRESCU, U. 10. ✦ Denumire (mai ales batjocoritoare) dată cuiva în legătură cu activitatea sa sau, mai ales, cu o trăsătură caracteristică (fizică sau psihică). V. porecl ă. *Poate-acum a fi oale şi ulcioare şi tot Nichifor Coţcariul i-a rămas bietului om numele.* CREANGĂ, P. 136. *Mi se pun urîte nume: Spate rău încîrligate, Buze mari şi lăbărţate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 169. *Frumos nume că-mi stîrnea: „Spate late de voinic...“* ŞEZ. I, 143. *Lume de batjocură.* ALR I 1 495/885.

II. (Gram.) **1.** Substantiv. ◇ (Învechit) *(În-) loc-de-nume* = pronume. în SCL 1954, 34. *Nume comun* = substantiv comun. *Trecerea numelui propriu la nume comun.* ARVINTE, TERM. 20. *Nume propriu* = substantiv propriu. *Se află apoi la Enache Kogălniceanu unele cuvinte şi nume proprii greşite.* BUL. COM. IST. II, 162. *În opera lui Caragiale, problema numelor proprii e mai importantă decît în opera altor scriitori.* IBRĂILEANU, S. L. 88. *Valoare artistică dobîndesc numele de animale în fabule... prin folosirea unui nume propriu.* VIANU, M. 132.

2. Termen generic pentru părţile de vorbire care se declină (în mod special, pentru substantiv şi adjectiv). *Numele şi verbele în limbile indo-europene se caracterizează prin categorii gramaticale deosebite.* GRAUR, I. L. 139, cf. 138.

— Pl.: *nume* şi (regional) *numuri.* — Şi: (învechit şi regional) **núm ăr** (pl. *numere)*, (învechit) **númi, nóme,** (învechit, rar) **núm em** (CP 130/2) s. n., (regional) **lúme** s. n. şi (neobişnuit) s. f., (neobişnuit) **núm ene** s. n.

— Lat. **nomen.** — Pentru sensul **II,** cf. lat. n o m e n, it. n o m e, fr. n o m.

NUMEÍ vb. IV v. **numi**[1].

NUMEÍT, -Ă adj. v. **numit.**

NUMÉLĂ s. f. (Rar) Dispozitiv simplu de lemn, care se aşază pe grumazul porcilor, pentru a-i împiedica să intre în locuri în care ar putea face stricăciuni sau pagube. Cf. ARISTIA, PLUT.

— Pl.: *numele.*

— Etimologia necunoscută.

NÚMEN[1] s. n. (În filozofia lui Kant) Obiect al raţiunii, realitatea inteligibilă (opusă fenomenului, realităţii sensibile); lucru în sine.

— Pl.: *numene.*

— Din fr. **nouméne,** germ. **Noumenon.**

NÚMEN[2] s. n. v. **nume.**

NUMENÁL, -Ă adj. (Rar) Care se referă la numen[1], al numenului[1].

— Pl.: *numenali, -e.*

— Din fr. **nouménal.**

NÚMENE s. n. v. **nume.**

NUMENÍ vb. IV. Tranz. (Învechit) A numi[1] **(1).** (Refl. pas.) *Pentru noi creştinii, de unde ne-am numenit de ne chemăm creştini.* ap. CP 130/6. *Acel ep*[i]*scop carele se-au numenit ep*[i]*scop de curaţi.* id. ib. 394/7.

— Prez. ind.: *numenesc.*

— Etimologia necunoscută. Cf. n u m e n[2], p o m e n i.

NÚMER s. n. v. **număr**[1].

NUMERÁ vb. I v. **număra**[1].

NUMERÁBIL, -Ă adj. Care se poate număra[1] **(1)**, socoti, calcula. Cf. LM, ALEXI, W. *Numerele ... nu pot fi aşezate într-un şir şi deci mulţimea lor nu poate fi numerabilă.* STOILOV, T. F. 14. *Sferele... se transformă într-o infinitate numerabilă de elipsoizi.* VRĂNCEANU, G. D. II, 335.
— Pl.: *numerabili, -e.* — Şi: (învechit) **numărăbil, -ă** adj. ALEXI, W.
— Din lat. **numerabilis.** — **Numărabil:** prin apropiere de *număr*[1].

NUMERABILITÁTE s. f. (Rar) Calitatea de a se putea număra[1] **(1)**, socoti, calcula. Cf. LM.
— **Numerabil** + suf. *-itate.*

NUMERÁL, -Ă adj., s. n. **1.** Adj. (Învechit) Care se referă la numere[1], care înseamnă, indică sau arată un număr[1], care se indică prin numere[1]. *Literile numerale ale ţifrelor latineşti.* MN (1836), 20. *În toţi termenii numerali se vede aplicată sistema zecimală.* HELIADE, O. II, 289. *Litere numerale, I, V, X... preţuiesc 1, 5, 10.* NEGULICI. *Literile numerale în ţifrele romane.* PROT.-POP., N. D., cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U.
2. S. n. Parte de vorbire flexibilă care exprimă, sub diferite aspecte, noţiunea de număr[1], determinarea numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare; (învechit) numărător **(2)**. [Unişor] *este singurul numeral diminutiv românesc (şi el dispărut din limba actuală).* IORDAN, STIL. 193. *Numeralele sînt printre elementele cele mai stabile ale fondului principal.* GRAUR, I. L. 98. *Numeralul nu numeşte, nici nu înlocuieşte numele de lucruri sau de fiinţe, ci indică numărul... substantivul putînd fi subînţeles.* GRAM. ROM.[2] I, 181. ◇ (Urmat de determinări indicînd felul) *Avem numerale hotărîte (sau definite) şi numerale nehotărîte (sau nedefinite).* IORDAN,G. 152. *Numeralele cardinale nu se pot pune decît înaintea substantivului determinat.* CL 1957, 219. *Numeralele distributive exprimă repartizarea şi gruparea numerică a obiectelor.* GRAM. ROM.[2] I, 194. ◇ (Adjectival; învechit) *Adjectiv numeral* sau *adjectivă numerală* = numeral **(2)**. *Primu, adecă întîiu, este adiectivă numerală.* BUDAI-DELEANU, ŢIG. 57[v]/19. *Adjectivele numerale (de număr)* [titlu]. GR. R. (1835), 30/11.
— Pl.: *numerali, -e.* — Şi: (învechit) **numărál, -ă** adj., s. n. VALIAN, POLIZU, ALEXI, W.
— Din fr. **numéral,** lat. **numeralis,** germ. **Numerale.** — **Număral:** prin apropiere de *număr*[1].

NUMERÁR, -Ă adj., subst. **1.** Adj. (Învechit; despre bani, monede) Care are curs legal, oficial. Cf. PROT.-POP., N. D. ◇ *Valoare numerară* = valoare socotită în bani. Cf. NEGULICI.
2. Subst. (Concretizat) Banii sau semnele acestora în forma lor fizică (bilete de bancă, bilete de tezaur, monedă metalică şi monedă divizionară); sumă, cantitate (determinată) de bani; (popular şi familiar) bani gata, bani peşin, bani gheaţă, bani lichizi, (învechit) bani (în) numărătoare, bani numărători. *Esportul numărariului la America şi la continent a mai scăzut.* ROMÂNUL (1857), 29[3]/51, cf. PONTBRIANT, D., DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U. *Vindea cu preţuri exagerate lucrurile din casă... şi strîngea numerar.* CĂLINESCU, S. 626. *Numerarul este folosit în raporturile dintre persoanele fizice şi în raporturile acestora cu statul şi cu organizaţiile sale.* DER. ◇ Expr. **În numerar** = în bani plătiţi pe loc; (popular şi familiar) peşin, (învechit) în naht. *Soţul în viaţă este încă dator a transforma în numerar lucrurile mişcătoare.* HAMANGIU, C. C. 164. *Ei avansau bani tuturor acelora... care aveau de făcut plăţi în numerar.* OŢETEA, R. 304. ◇ (Adjectival; regional) *Bani numărari.* ALR II 3 631/235. *Bani numerari.* ib. 3 631/520. *Bani lumeral.* ib. 3 631/886.
— Pl.: **(1,** rar) *numerari,-e.* — Şi: (învechit şi popular) **numărár** subst.
— Din fr. **numéraire.** — **Numărar:** prin apropiere de *număr*[1].

NUMERARISÍT, -Ă adj. (Învechit) Numerotat[2]. *Pă care îl va dovedi cu urmare împotriva mai sus numerarisitului adres, să-l facă cunoscut departamentului... ca să chibzuiască măsura osîndei* (a. 1842). DOC. EC. 764.
— Pl.: *numerarisiţi, -te.*
— De la **numer.**

NUMERÁTOR s. m. (Învechit) Numărător **(3)**. Cf. AAT 3[v]/25, 4[r]/9, URSU, T. Ş. 97.
— Accentuat şi: *numeratór.* — Pl.: *numeratori.*
— Din lat. **numerator.**

NUMERÁŢIE s. f. (Învechit) Faptul de a număra[1], numărare; (sens curent) sistem după care se formează numerele[1]; partea aritmeticii care se ocupă cu studiul denumirii şi scrierii numerelor[1] (întregi). Cf. ANON. CAR. *Că numeraţia vorbită a precedat pe cea scrisă nu este nici o îndoială.* G. POP, E. 9/16, cf. NEGULICI, PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., BARCIANU. *Numeraţiunea vorbită.* CLIMESCU, A. 8. *Orice sistem de numeraţie conţine o numeraţie vorbită şi una scrisă.* DER. ✦ (Învechit, rar) Numerotare. *Acest articol se va adăoga în actul Convenţiii după articolu doăzeci şi patru, puindu-i-să no. 25 — şi să să îndrepteze numeraţia celor după dînsul articole* (a. 1842). DOC. EC. 769.
— Pl.: *numeraţii.* — Şi (învechit) **numeraţiúne, număráţie** (VALIAN, V., ALEXI, W.), **număraţiúne** (ALEXI, W.) s. f.
— Din lat. **numeratio,** fr. **numération.** — **Număraţie, număraţiune:** prin apropiere de *număr*[1].

NUMERAȚIÚNE s. f. v. **numerație.**

NUMERĂTOÁRE s. f. v. **numărătoare.**

NUMERÍ vb. IV v. **nimeri.**

NUMÉRIC, -Ă adj. Care se referă la numere[1], care aparține numerelor[1], de numere[1], care se face sau se exprimă cu ajutorul numerelor[1], socotit din punct de vedere al numărului[1] pe care îl reprezintă; (învechit) numericesc. *Să poate întîmpla că o expresie numerică zăcimală nu are unimi zăcimale.* ASACHI, E. I, 53/2, cf. II, 67/6, NEGULICI. *Frîngerile numerice.* POENARU, E. A. 57/21. *Puterea numerică a trupelor active în vreme de pace este în proporție aproape de 2 la %.* ROM. LIT. 153²/17, cf. 98¹/26, PROT.-POP., N. D. *Forța numerică a armatei sale nu putea întrece cifra de 4 pînă la 5 mii de oameni.* HASDEU, I. V. 16. *Însemnătatea numerică a publicului cetitor... nu e însă un factor unic și exclusiv.* GHEREA, ST. CR. III, 19, cf. DDRF, ALEXI, W. *Preponderanță numerică.* IORGA, L. II, 64. *În afară de acest succes numeric neîndoielnic, este necesar să fie puse în lumină succesele politice.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2 384. *Demonstrarea unei teoreme cunoscute asupra seriilor numerice.* STOILOV, T. F. 40. *Din punct de vedere numeric, un ultramicron este neutru.* CHIM. AN. CALIT. 79. ◇ (Adverbial) *Numeric, dominau țăranii.* TEODOREANU, M. II, 68. [Numeralele cardinale] *arată, numeric, mulțimea sau cantitatea obiectelor de același fel.* IORDAN, G. 153.

— Pl.: *numerici, -ce.*

— Din fr. **numérique.**

NUMERICÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit) Numeric. Cf. ASACHI, ALGHEBRA, 7ʳ, id. G. 123ᵛ.

— Pl.: *numericești.*

— **Număr**[1] + suf. *-icesc.*

NUMERICÉȘTE adv. (Rar) În privința numărului[1], din punctul de vedere al numărului[1] pe care îl reprezintă. *Restul grupelor, neînsemnate numericește, sînt cuprinse în categoria „diverse".* SCL 1954, 13, cf. 14.

— **Numeric** + suf. *-ește.* Cf. n u m e r i c e s c.

NUMERIZÁ vb. I. T r a n z. (Regional) A numerota. Cf. ALEXI, W., COMAN, GL.

— Prez. ind.: *numerizez.*

— **Număr**[1] + suf. *-iza.*

NUMERÓS, -OÁSĂ adj. Care se află în număr[1] **(I 1)**, în cantitate mare; mult **(1)**. *Sta împotriva număroșilor săi vrăjmași.* CR (1834), 34¹/32. *Înfiorînd cu spada-i popoare numeroase.* ALECSANDRI, P. III, 197. *Cu cît experiența ne este mai mare, cu atît cîștigăm idei și mai numeroase și mai felurite.* CONTA, O. C. 65, cf. 53. *Anii numeroși trecuți de atunci... mă iartă să mai cred că îmi aduc bine aminte.* GALACTION, O. 57. *Numeroase verbe au forme de conjugare mixtă.* IORDAN, G. 192. *Să ne grăbim a înființa școli numeroase de „surori de ocrotire".* YGREC, M. N. 152. *Au apărut și la noi traduceri numeroase în ziare și reviste.* SADOVEANU, E. 193. *Era îmbrăcată cu bluză de mătase neagră, cu numeroase cerculețe.* CĂLINESCU, E. O. I, 17, cf. 45. *Exemplele ... sînt încă mai numeroase.* VIANU, M. 18, cf. 80. *O ediție dezvoltată a însemnărilor de aci va face numeroase aluzii.* ARGHEZI, B. 11. *Pe măsură ce rîul își domolește viteza de curgere, organismele din el devin tot mai numeroase.* C. ANTONESCU, P. 14. *Cauzele... pot fi numeroase.* CHIM. AN. CALIT. 73. *Numeroase microorganisme din sol folosesc oxigenul din aer.* AGROTEHNICA, I, 834. *De atunci străbătuse numeroase țări.* TUDORAN, P. 47, cf. 108. *Garduri de fier: numeroase săgeți negre, ruginite.* BARBU, Ș. N. 128. *Problema... preocupă astăzi numeroase cadre didactice.* GI 1961, nr. 637, 3/1. *A pregătit numeroși ingineri agronomi.* LUPTA DE CLASĂ, 1961, nr. 4, 23. *Presa a publicat în vremea din urmă numeroase scrisori.* CONTEMP. 1962, nr. 808, 1/1. ◇ (Determină substantive la sg. cu valoare colectivă) *Nădăjduiește domnul Luțato că adunarea va fi număroasă.* CR (1829), 32²/20, cf. 103²/2. *Diadohul tronului și frații lui și cu o svită număroasă au petrecut piața serbărei.* AR (1829), 17²/20. *Numeroasa aceasta adunare... s-au pătruns de cea mai vie mulțămire.* BULETIN, F. (1833), 49¹/14, cf. AR (1834), 85¹/18. *O îndestul de număroasă gherilas (ceată înarmată de lăcuitori volintiri) s-au arătat.* AR (1837), 49²/3. *Întrebuințînd puterea sa pentru folosul aceștii număroase familii.* MARCOVICI, C. 133/19. *Adunarea era numeroasă.* NEGRUZZI, S. I, 100. *A trebuit negreșit ca dintr-o așa de numeroasă prăsilă să fac și partea engherului.* ODOBESCU, S. III, 42. *Salonul... părea a fi mic pentru societatea numeroasă.* F (1880), 223. *Poate vream — tîrînd în urmă o armată numeroasă — ... să reînvieze-n mine Alexandru sau Cezar.* MACEDONSKI, O. I, 71. *Un popor tot mai numeros de tineri.* ARGHEZI, T. C. 86.

— Pl.: *numeroși, -oase.* — Și: (învechit) **numărós, -oásă** adj.

— Din lat. **numerosus.** — **Număros:** prin apropiere de *număr*[1].

NUMEROTÁ vb. I. T r a n z. A însemna obiectele sau ființele dintr-o serie cu numere[1] **(I 3)** în ordine succesivă (pentru a le putea identifica și deosebi între ele), a pune un număr[1]; (regional) a numeriza. Cf. PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., LM, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U. *Mașină de numerotat filele la registre.* V. MOLIN, V. T. 57. *Numerotăm... cu o cretă 1, 2, 3 etc. spre a ști ordinea.* ROMANESCU, ZEȚ. 24. *Le putem deci numerota (adică le putem atribui cîte un indice număr natural).* STOILOV, T. F. 15. ◇ R e f l. p a s. *Aceste valori*

mobiliare s-au cercetat, numerotat şi evaluat cu ocaziunea facerii statisticii din 1859—1860. I. IONESCU, M. 150. ◇ Refl. impers. *Se numerotează cu mîna.* V. MOLIN, V. T. 57.
— Prez. ind.: *numerotez.*
— Din fr. **numéroter.**

NUMEROTÁRE s. f. Acţiunea de a numerota şi rezultatul ei; sistemul, numerele[1] cu care se numerotează; numerotat[1], numerotaţie, (învechit, rar) numeraţie. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D. *A păstrat pînă şi numerotarea capitolelor din manuscriptul pe care l-a reprodus.* BUL. COM. IST. II, 159. *Pantelimon isprăvise numerotarea caselor.* GALAN, B. II, 152.
— Pl.: *numerotări.*
— V. **numerota.**

NUMEROTÁT[1] s. n. Numerotare.
— V. **numerota.**

NUMEROTÁT[2], **-Ă** adj. Care poartă un număr[1] **(I 3)** de ordine (pentru identificare şi diferenţiere), înregistrat sub un număr[1]; paginat, (învechit) numerarisit. Cf. PONTBRIANT, D. *La examen, materiile erau împărţite pe chestiuni numerotate.* BRĂESCU, A. 153. *La rînd, în cuiere, atîrnă vărgate, Veşmintele aspre şi numerotate.* LESNEA, I. 79.
— Pl.: *numerotaţi, -te.*
— V. **numerota.**

NUMEROTATÓR s. n. Maşină cu care se numerotează; (ieşit din uz) numeroter. Cf. DN.
— Pl.: *numerotatoare.*
— **Numerota** + suf. *-tor.*

NUMEROTÁŢIE s. f. Numerotare. Cf. NEGULICI. *Sistemul blocurilor şi al numerotaţiei stradelor e foarte practic, înlesnind orientarea.* BART, S. M. 42. *Ca să nu le păţuriţi pe dos şi să iasă greşită numerotaţia, trebuia să fiţi cu luare aminte.* PAS, Z. I, 271.
— Pl.: *numerotaţii.*
— Din fr. **numérotation.**

NUMEROTÉR s. n. (Ieşit din uz) Numerotator. Cf. V. MOLIN, V. T.
— Pl.: *numerotere.*
— Din fr. **numéroteur.**

NUMEROZITÁTE s. f. (Latinism, în Transilv.) Faptul de a fi numeros; număr[1] mare, mulţime **(1)**. Cf. LM, GHEŢIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W. *Căutînd la numerozitatea preponderantă a poporului român...,* denumirea celor doi indivizi nici pe departe nu poate mulţămi pe naţiunea română. BARIŢIU, P. A. III, 74.
— Din lat. **numerositas.**

NUMERÚŞ s. n. v. **număruş.**

NÚMETE adv. (Regional) Cum s-ar zice, aşa ca şi cum; chipurile (Vîlcele-Turda). MAT. DIALECT. I, 83. *O venit la noi numete să-i dau neşte cuie.* ib. *S-o dus la tîrg numete să-şi cumpere porc.* ib.
— De la **nume,** prin apropiere de cuvinte ca: *pasămite, darămite.*

NUMÍ[1] vb. IV. **1.** Tranz. A pune un nume **(I 1)**, a da o denumire sau un titlu, un calificativ, a i se adresa cu un nume; a denumi, a intitula, a boteza, a chema, (învechit şi regional) a număra[2] **(1)**, (învechit) a nomina, a numeni. *De acum nu vă voi mai numi slugi, ci fraţi şi prieteni.* NEAGOE, ÎNV. 11/25, cf. 32/19. *Poeticii cei mari îi numeadză nalţ* [pe zei]. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 165[r]/18. *Numi cetatea pre numele fiiului lui Enoh.* BIBLIA (1688), 3[2]/50. *Într-o clipală ari auzi că-i număsc: mişei, cămătari, lacomi.* N. COSTIN, ap. GCR II, 12/25. [Astronomii] *una polus arcticus, iară alta polus antarcticus le număsc.* CANTEMIR, ap. GCR I, 322/32. *Ţara această muntenească numeind, cum îi zic mai mulţi aşa; că rumânească numai lăcuitorii ei o cheamă.* C. CANTACUZINO, CM I, 24. *După numele Moldei, au numit apa Moldova.* R. POPESCU, CM I, 237. [Conacurile] *iată aşa... le numim, care pre unde au fostu orînduite.* R. GRECEANU, CM II, 79. *Să arăt acest vis lung ce îl numim viaţă.* HELIADE, O. II, 17. *Papagalul lui, pe care îl numisă Pol, roste cîte un cuvînt.* DRĂGHICI, R. 150/7. *Între multe alte, s-au informat în Anglia o soţietate numită de naufraj.* AR (1838), 347[2]/29. *Areti era numită, nume scump nepreţuit.* PANN, E. I, 3/5, cf. id. H. 7/1. *Cum să numim acea mină ironică cu care aceşti oameni îşi rîd de morală?* EMINESCU, S. P. 4. *Amîna din zi în zi... această poznaşă trebuşoară şi gingaşă în multe privinţi, după cum o numea el.* CREANGĂ, P. 141, cf. id. A. 136. *Caragiale le-a ascuns numele, căci dacă-i numea, trebuia să-i cheme ca în toate schiţele.* IBRĂILEANU, S. L. 83. *De la toţi să pretinzi ca să te numească mylady.* F (1906), 31. *Aceste trei ipostaze ale verbului sînt numite, de obicei, forme.* IORDAN, G. 166, cf. 239. *O pastă gelatinoasă, numită clei tipografic.* ROMANESCU, ZEŢ. 32. *Aceste ape — numite în general bălţi — sînt aşezate mai cu seamă în zona inundabilă a Dunării.* C. ANTONESCU, P. 16. *Vrea să-şi numească fata Rigo.* T. POPOVICI, SE. 139, cf. 102. *Marile drame... pe care le numim „fondul de aur" al acestui teatru.* GL 1962, nr. 419, 1/3. *Ceea ce numeam intim şi neînsemnat se dezvăluie în plenitudinea unor date statistice impunătoare.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/1. *Pe măgar cît să-l împodobeşti, Armăsar tot nu poţi să-l numeşti.* ZANNE, P. I, 539. ◇ Absol. *Un cuvînt numeşte, alt cuvînt îl pune în mişcare.* ARGHEZI, T. C. 76. ✦ (Rar; despre numele pe care îl au lucrurile) A indica, a denumi. *Este caracteristic amănuntul că Băteas-*

ca şi Dealul din lista noastră numesc păduri. IORDAN, N. L. I, 108. ✦ A da o poreclă; a porecli, a supranumi. *De nu era doamna palatului afară, dînd demîncare puilor ei (căci aşa numea ea lighionile din pădure) îi prăpădea negreşit.* ISPIRESCU, L. 7. *Cînd cineva numeşte, în chip metaforic, pe leu „regele pustiei", el exprimă rezultatul comparaţiei dintre fiinţa regelui şi a leului.* VIANU, M. 9, cf. ALR I 1 496/28. ✧ Refl. pas. *Cel rebel vestit să va numei Vulpe bătrînă* (a. 1694). FN 25. ✦ A considera într-un anumit fel, a putea fi denumit într-un anumit fel. [Expresia] *se aplică... nu literaturii şi artei pe care noi azi o numim romantică.* OPRESCU, I. A. III, 31. *Asta numeşti dumneata calomnie?* SEBASTIAN, T. 12. ✦ Refl. pas. A purta numele **(I 1)** de..., a se chema într-un anumit fel, a căpăta o anumită denumire sau un anumit calificativ ; (învechit) a se numeni. *Nepoţii lor... să numea băsărăbeşti.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 7/32. *Dachia şi Ghetia... s-au numeit de la acele neamuri schitice, cum s-au zis, adecă de la dachi şi de la gheti.* C. CANTACUZINO, CM I, 36. *Au supus multă parte a răsăritului, ce să numeşte Anadol.* R. POPESCU, CM I, 227. *Sucesorii săi s-au numit halifi.* VĂCĂRESCUL, IST. 248, cf. 250. *Nici că s-ar putea numi versuri.* HELIADE, O. II, 151. *Nemuritoarea poemă ce să numeşte „Nopţi".* MARCOVICI, C. 4/19. *Este o parte a pămîntului care să numeşte Africa.* DRĂGHICI, R. 15/23. *Boierii, ca toţi orăşenii, se numeau jupani, adecă cetăţeni.* BĂLCESCU, M. V. 10. *Se numea Olga.* NEGRUZZI, S. I, 44. *O boală ce se numeşte stiho-morbus.* ALECSANDRI, T. I, 415. *Nu mi-i şti spune ce mai face ţara Ce Dacia se numea?* EMINESCU, O. IV, 105, cf. 60. *Fratele craiului se numea Verde împărat.* CREANGĂ, P. 183. *Şi-ţi voi da un telegar fără splină, care se numeşte Galben-de-soare.* ISPIRESCU, L. 19. *Ziarele lui s-au numit... „Trompeta Carpaţilor" şi „Buciumul".* ARGHEZI, T. C. 38. *Bacteriile din această categorie se numesc bacterii aerobe.* AGROTEHNICA, I, 369, cf. 103. *Acest fel de a merge, pe lîngă coastă, se numeşte cabotaj.* TUDORAN, P. 181. *Un electrod se numeşte inert, dacă nu este atacat de componenţii soluţiei.* CHIM. AN. CALIT. 62. *Cum se numea cei doi mai mari nu ştiu, dar cel mai mic se chema Pepelea.* SBIERA, P. I. *Propitaru... să lumea Slătineanu.* GRAIUL, I, 155. ✧ Refl. *Spune-mi cînd mă voi numi soţia ta?* NEGRUZZI, S. I, 18. *Mă numesc Chiriţa cea voinică.* ALECSANDRI, T. I, 309. *Orişicum, tu creşti Făr-a şti cum te numeşti.* ARGHEZI, VERS. 231. *Să-mi arătaţi Care de unde veniţi, Pe nume cum vă numiţi.* TEODORESCU, P. P. 103. ✦ Refl. pas. (Învechit, rar) A se deosebi, a se distinge. *Nu se mai numea cine este soldat sau cine ofiţier.* DIONISIE, C. 225.

2. Refl. pas. A se socoti (sau a fi socotit) drept..., a se considera (sau a fi considerat) ca fiind... *Iaste de împărătesc... neam, numindu-să fiiul lui D*[a]*v*[i]*d.* BIBLIA (1688), [prefaţă] 6/37. [Omul] *se numeşte împărat al zidirii.* MARCOVICI, C. 13/5. *Cine ştie carte, cu patru ochi se numeşte.* ZANNE, P. V, 143. ✦ Tranz. (Regional) A socoti pe cineva drept om cu vază, cu nume bun ; a cinsti, a preţui. *De toată lumea să fie văzut, De toată lumea lumit Şi cunoscut şi auzit.* GR. S. VI, 92. ✧ Expr. **A o numi sus,** se zice despre cineva care se socoteşte superior, care se mîndreşte fără motiv. Cf. COMAN, GL. (Refl.) **Numindu-se pă sine** = „făcîndu-şi hîlfă, nume". ŢIPLEA, P. P. 113. *Nu l-o născut în polată, N'ici în curt'e d'esfătată, Da, numindî-să pe sîne L-o născut int-o poiată.* id. ib. 97.

3. Tranz. A pomeni de cineva sau de ceva, a aduce în discuţie; a aminti, a invoca. *Şi au nu aceia hulescu bunrul nume cela ce e numitu* (chemat N. TEST. 1648, BIBLIA 1688) *spre voi?* COD. VOR. 118/17. *Cum poate el să numască numele acest slăvit?* BELDIMAN, O. 71/12. *Ţinea la un cîntec pe care vru să-l numească... În mintea ei se făcuse însă un gol.* BASSARABESCU, V. 12. ✦ (Rar) A indica, a arăta. *Punii veniră şi dînşii, tot cete de cete, pe uşa Plină de flori şi pe jeţuri numite de Dido s-aşază.* COŞBUC, AE. 28.

4. Intranz. (Regional) A ura; a meni **(4).** *Nainte ieşitu-ne-a Cu clondirul d-a stînga, Cu paharul d-a dreapta. Din pahar numeşte-ne, Din gură grăieşte-ne.* TEODORESCU, P. P. 17, cf. 52. ✧ Expr. **A-i numi cuiva rău** = a-i prevesti cuiva ceva rău; a-i cobi. *M-ai numit rău, ai fost pîclişîtî la gurî.* ALR I 1 403/590, cf. 1 403/418.

5. Tranz. A pune într-o funcţie, într-o slujbă, a angaja; a încredinţa o misiune **(I 1),** o însărcinare; a conferi un titlu, un grad; a institui, a alcătui. *Voind împăratul a întîmpina răul, au numit o nouă ministerie.* AR (1831), 80²/20, cf. ib. (1839), 9¹/17. *Prin urmare, Numiţimă prefect!* ALECSANDRI, T. I, 285. *La 1829 fu numit secretar la guvernul regesc transilvan.* F (1880), 321, cf. ib. (1906), 11. ✧ Refl. pas. *Numindu-se şi cunoscîndu-se sultan şi împărat... a orînduit gubernaturi... pe fiii săi.* VĂCĂRESCUL, IST. 250. *M-am numit de împăratul episcopu Făgăraşului în Ardeal... şi m-au întărit preasfinţitul domnul Climent XII.* ŞINCAI, HR. III, 270/37. *Drept acea în 4 dec., Memet-Paşa s-au numit comendant de căpitenie.* AR (1832), 6¹/4.

— Prez. ind.: *numesc.* — Şi: (învechit) **numá** vb. I, **numeí,** (regional) **lumí, rumí** (ALR I 485/900) vb. IV.

— V. **nume.**

NÚMI² s. n. v. **nume.**

NUMINATÍV, -Ă s. n., adj. v. **nominativ.**

NUMINĂTÓR s. m. (Mat.; învechit) Numitor (3). *Cel mai mare să cheamă numinătoriu şi să pune pe supt linie.* AMFILOHIE, E. 42. *De vor fi numinătorii de multe feluri şi de deosebite numiri, trebuie să se întoarcă toţi întru o numire.* id. ib. 65, cf. 46, URSU, T. Ş. 244.

— Pl.: *numinători.* — Şi: **nominátor** s. m. AAT 7r.

— Din lat. **nominator, it. nominatore.**

NUMÍRE s. f. Acţiunea de a (se) numi[1] şi rezultatul ei.

1. Faptul de a da sau de a avea un nume (I 1); spec. chipul în care este numit[1] (1) cineva sau ceva, nume (I 1), denumire. Cf. numi[1] (1). *Boieri... ce li s-au pomenit numirile mai sus.* N. COSTIN, LET. II, 12/1. *Şi mai arată ei şi alte numiri de oameni carii zicea că sînt tot moşi ai lor* (a. 1746). URICARIUL, VIII, 1. *De înceaperea vechiului neam slovenesc şi de numirea lui* (cca 1750). GCR II, 49/35. *Pentru sărăcia zicerilor şi a numirilor, am pus toată osîrdia de am tălmăcit şi pre ceale mai nelesnicioase graiuri şi nume* (a. 1826). id. ib. 252/18. *Cetatea Van (lîngă lacul de aceastaşi numire).* AR (1829), 55²/14. *Atîtea ziceri sau numiri avem în limba noastră, după cîte meşteşuguri sau ştiinţe ne era cunoscute.* CR (1832), 341²/17. *Fieştecare meşteşug şi ştiinţă îşi are numirile şi termenii săi.* HELIADE, O. II, 197, cf. I, 441. *Cei ce de sineşi şi-au dat măreaţa numire de filozofi.* MARCOVICI, C. 12/15, cf. 69/24. *Această boală să întîmplă celor ce întăia oare călătoresc pe mare, avînd şi numire: lincezime de mare.* DRĂGHICI, R. 10/2. [Titlurile] *reprezentau numai numirea funcţiilor.* BĂLCESCU, M. V. 10. *Monastirea Neamţul... luase astă numire de la pîrîul ce curge aproape.* NEGRUZZI, S. I, 214, cf. 191. *Să-ţi gătească o mîncare ce ţi se va prezenta... sub numirea de „grives en caisse".* ODOBESCU, S. III, 24. *Cîte numiri ar inventa el... pentru un surîs de pe buzele ei.* EMINESCU, N. 74, cf. 32. *Nu trebuie să se ocolească numirea lucrurilor pe adevăratul lor nume decît foarte rar.* MACEDONSKI, O. IV, 66. *Drama... o vedem apoi în faşă, sub numirea de jocuri pascale.* F (1897), 549. *În Agapia, aceste numiri sînt ţinute încă la mare cinste.* HOGAŞ, DR. I, 33. *Pereţii ţevilor prezintă în interior şanţuri şi ridicături care merg (ca un burghiu), de unde numirea de ţevi ghintuite.* STOICA, VÎN. 33, cf. 1. *Vapoare navigau pe mări pustii, spre porturi cu numiri fabuloase.* C. PETRESCU, R. DR. 37. *În limba română mai sînt cunoscute şi alte numiri de unelte de origine turcă.* ARVINTE, TERM. 22. ◇ Expr. (Învechit) **Cu numire** (sau **numiri**) **de...** sau **cu numire că...** = cu titlul de...; p. ext. sub pretextul..., ca şi cum... *Am şi gătit cheresteaua... şi am făcut-o teslim la Brăilă cu rizapazar şi cu numiri cum că tai cherestea pentru trebuinţa unei case.* VĂCĂRESCUL, IST. 292. [Bani] *opriţi cu numire de simbrie* (a. 1810). DOC. EC. 134. (Învechit) **Cu numirea cuiva** = cu invocarea cuiva (în special a unei divinităţi). *Pre toţi tămăduia, cu numirea D*[o]*mnului H*[risto]*s.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 7r/5. *Făcea mari minuni cu numirea lui H*[risto]*s.* MINEIUL (1776), 98r¹/25. (Învechit) **A întoarce într-o numire** = a aduce (două sau mai multe fracţii) la acelaşi numitor. *De vor fi numinătorii de multe feliuri şi de deosebite numiri, trebuie să se întoarcă toţi întru o numire.* AMFILOHIE, E. 65/3. ✦ (Învechit) Nume (II). *Să ceartă pe flecării, ... Pe verburi, pe-mpărtăşiri, Pe neamuri, căderi, numiri.* MUMULEANU, C. 155/6.

2. Faptul de a fi pus într-o funcţie, într-o slujbă, angajare; conferire a unui titlu, a unui grad; încredinţare a unei misiuni (I 1); (concretizat) act oficial prin care se comunică cuiva angajarea într-un serviciu. V. învestire, încadrare. Cf. numi[1] (5). *Face cunoscută numirea d. Atanasevici la post de v. consul Austriii la Galaţi.* AR (1834), 55¹/11, cf. ib. (1837), 47²/26. *Căpătasem numirea în noua slujbă de gardian.* I. BOTEZ, ŞC. 73. *Ajungeau la domnie copleşiţi de datoriile pe care le contractaseră ca să obţină numirea.* OŢETEA, T. V. 32.

— Pl.: *numiri.*

— V. **numi[1].**

NUMISMÁT[1] subst. (Învechit, rar) Monedă, medalie (comemorativă). *În anul acesta 1715 au început a se zidi cetatea Bălgradului supt al căreia zid s-au pus... un numismat, pe carele era scrisă de o parte icoana sau figura cetăţei cu pajura cea împărătească.* ŞINCAI, HR. III, 241/24.

— Din lat. **numisma, -atis.**

NUMISMÁT[2], -Ă s. m. şi f. Specialist în numismatică; persoană care colecţionează şi se ocupă cu studiul monedelor şi medaliilor vechi; colecţionar (amator) de astfel de monede şi medalii. Cf. I. GOLESCU, C., NEGULICI, PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D. *Generalul Mavru, filolog şi numismat de frunte.* GHICA, S. 683. *Numismaţii maghiari, necunoscînd anticităţile române, prin cari singure ea se esplică, o consideră ca enigmă.* HASDEU, I. C. I, 96. *Unul era arhitect şi altul numismat.* D. ZAMFIRESCU, V. Ţ. 37.

— Pl.: *numismaţi, -te.*

— Din fr. **numismate.**

NUMISMÁTIC, -Ă s. f., adj. 1. S. f. Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu istoricul monedelor, al medaliilor vechi etc., studiind evoluţia acestora din punctul de vedere al formei, al gravurii, al baterii, al circulaţiei etc., precum şi documentele conţinînd date referitoare la monede. *Numizmatica (cunoaşterea banilor).* TEODOROVICI, I. 28/24.

În acea epocă, archeologia, şi cu ea numismatica, era o ştiinţă necunoscută în Transilvania. BARIŢIU, P. A. I, 500, cf. STAMATI, D., DL, DM, DN, LTR[2]. *Numismatica s-a constituit ca ştiinţă în sec. al XVI-lea, în Italia.* DER.

2. Adj. Care aparţine numismaticii sau monedelor şi medaliilor vechi, privitor la numismatică sau la monedele şi medaliile vechi. *Muzeul naţional va îmbogăţi a sa culegere numismatică.* GT (1836), 63, cf. NEGULICI, POLIZU, PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., LM. *Cîteva notiţe numismatice... îşi au valoarea lor.* MAIORESCU, CR. III, 37, cf. id. D. I, 43.

— Pl.: (2) *numismatici, -ce.* — Şi: (învechit) **numizmátică** s. f.

— Din fr. **numismatique.**

NUMÍSMĂ s. f. (Învechit, rar) Monedă (din epoca greacă sau romană). *Eu robii îi întorc lui, să-mi dea pentru fiecare suflet o numismă.* ŞINCAI, HR. I, 118/32, cf. 90/38, LB.

— Pl.: *numisme.*

— Din lat. **numisma.**

NUMÍT, -Ă adj., s. m. **I.** Adj. **1.** (Precedînd denumirea respectivă) Care poartă numele (**I 1**) de..., cu numele de..., al cărui nume este... *Au trimis pre un paşă numit arbănaş.* R. GRECEANU, CM II, 76. *Un tînăr numit Miumie curălar.* AR (1837), 6[1]/3. *Boierii ucigaşi o hotărîseră a fi soţie unui oarecărui numit Jolde.* NEGRUZZI, S. I, 144. ◇ Expr. (Rar) **A fi numit din botez** = a fi nebun. Cf. ZANNE, P. VI, 496. ✦ Care a fost pomenit, citat mai înainte. *Zic numiţii autori... că Dachia de pururea au fost perdută supt împăratul Gallien.* ŞINCAI, HR. I, 25/33. *Politiile numite nu sînt astăzi alta decît movili de pietre.* AR (1837), 65[2]/14. *Ne vorbeşte de trecerea numitului sărdar din postul de sameş de la Rîmnic la cel din Tîrgovişte* (a. 1842). ARH. OLT. VII, 134. *S-ar fi informat din scrierile numiţilor autori.* EMINESCU, S. P. 17. *Aruncă o lumină cu totul nouă asupra numiţilor autori.* F (1903), 189. ◇ (Învechit; legat de substantivul determinat prin prep. „de") *Întîmplîndu-să a peri dobitocul, atuncea numitul de fermecătoriu găseşte mii de pricini.* DRĂGHICI, R. 183/7. ◇ (Întărit printr-o precizare) *A terminat şcoalele superioare la facultatea de ştiinţe şi la şcoala de mine, dobîndind totodată şi diploma de inginer de la şcoala din urmă numită.* F (1897), 253. ◇ (Substantivat; astăzi mai ales în stilul juridic şi administrativ) *Că şi căsătoria oamenilor poate fi că este cu numitul la ce loc ar fi cu temeiu.* N. COSTIN, LET. II, 48/12. *Ioniţă Cazangiul a pus secfestru pe vinurile Ecaterinei... pentru datoria de 3 500 lei ce cu zapis are a lua de la numita.* CR (1833), 220[2]/38, cf. 124[2]/44. *Şi cu toate că numiţii fără pizmă să bătea, Dar simţirea tuturora de dînşii să îngrozea.* PANN, E. II, 108/12. (Însoţind numele la care se referă) *Numitul Vasile Dumitrana a făcut, în luna decembrie 1930, greva foamei.* BARBU, Ş. N. 131.

2. (Învechit şi popular) Prevăzut, ales, fixat; anumit. *S-au sfătuit ca la ziua cea numită să se adune toate.* ŢICHINDEAL, ap. GCR II, 213/4, cf. LB. *Adă, Doamne, dzî numită.* GR. S. VI, 241.

3. (Învechit şi popular) Renumit, vestit. *Să fii tu mai sus decît toate limbile care te-au făcut pre tine numit, şi pofală şi slăvit.* BIBLIA (1688), 145[1]/26. *Gîndeaşte să se facă stăpîn unui loc numit şi mare* (a. 1704). FN 165, cf. 45. *Ne-am adeverit den istoricii cei mai de credinţă şi mai numeiţi.* C. CANTACUZINO, CM I, 37. *Era acest Apti Paşa, om numit la împărăţie, că era şi bătrîn de vîrstă şi-l cinstea toţi.* AXINTE URICARIUL, LET. II, 182/22. *Alese de vistier mare pe banul Grigorie... ca pe unul ce pe acea vreme era cel mai numit şi ales boier al patriei.* ZILOT, ap. HEM 842. *În odăi, multe mii de icoane şi cadre... zugrăvite de cei mai numiţi zugravi.* GOLESCU, Î. 47, cf. NEGRUZZI, Ş. I, 246. *Cu miere îndulcită, Şi poftită Şi numită.* MARIAN, V. 159. *Să fie văzut, Lumit, Cunoscut Şi auzit, De toată lumea, De toată mulţimea.* MAT. FOLK. 681. *Şi ń-am dus în tîrguri vestite şi în tîrguri numite.* GR. S. VI, 92, cf. CIAUŞANU, V. 183.

II. S. m. (Învechit, rar) Însărcinat cu o misiune (**I 1**); sol, împuternicit. *Ştefan Batori au ţinut seim... la care adunare sasii n-au vrut să trimeată pre numiţii săi.* ŞINCAI, HR. II, 160/6.

— Pl.: *numiţi, -te.* — Şi: (învechit) **numeít, -ă,** (regional) **lumít, -ă** adj.

— V. **numi**[1].

NUMITÓR, -OÁRE s. f., s. m., adj. **1.** S. f. (Gram.; învechit) Nominativ (**I**). Cf. VĂCĂRESCUL, GR. 25, DDRF.

2. Adj. (Învechit) Care denumeşte lucrurile sau fiinţele. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., POLIZU, LM.

3. S. m. Parte a unei fracţii ordinare situată sub linia de fracţie şi care reprezintă împărţitorul operaţiei de împărţire; (învechit) numinător. *Aflarea numitorului celui de comun.* ARITM. (1805), 65/23, cf. ARITM. (1806), 60/8. *Numitorul frîngerii.* LAZĂR, T. 77[r]/11. *Numitoriu sau cvalificator.* ASACHI, E. I, 68/24. *Numitoriu sau desfăcătoriu.* A. TEODORESCU, A. 6/19, cf. STAMATI, D. *Dividendul... poartă nume de numărător şi divizorul... acel de numitor.* CULIANU, A. 46. *Fracţiuni care au acelaşi numitor.* CLIMESCU, A. 123. *Micşorîndu-se numărătorul, trebuie să se micşoreze şi numitorul.* CHIM. AN. CALIT. 36. *Într-o fracţie ordinară, numitorul arată în cîte părţi egale s-a împărţit întregul.* DER. ◇ Expr. **A aduce la acelaşi numitor** = **a)** a transforma două sau mai multe fracţii care au numitor diferit în fracţii echivalente care au numitorul identic, pentru a putea efectua operaţia de adunare sau de scădere; (învechit) **a)** a întoarce într-o numire. *Mai multe fracţii*

cu numitori diferiți se aduc la același numitor. LTR[2]; **b)** a egaliza în mod forțat, a plafona, a judeca nediferențiat două sau mai multe aspecte.
— Pl.: *numitori, -oare.* — Și: (învechit) **numitóriu** s. m.
— **Numi**[1] + suf. *-tor.* — Pentru sensul **1,** cf. lat. nominator, it. nominativo. — Pentru sensul **3,** cf. lat. nominator sau denominator, fr. dénominateur, germ. Nenner.

NUMITÓRIU s. m. v. **numitor.**

NUMIZMÁTICĂ s. f. v. **numismatic.**

NÚMTĂ s. f. v. **nuntă.**

NUMULÍT s. m. (La pl.) Gen fosil de foraminifere perforate, care cuprinde specii în formă de lentilă (caracteristic pentru prima jumătate a erei terțiare), ale cărui cochilii sînt constituite dintr-o lamă învîrtită în spirală; (și la sg.) animal din acest gen. *Calcarul cu numulite* COBÎLCESCU, G. 84, cf. LM. *Se constată aceleași calcare eocene cu numuliți.* MG I, 126, cf. ONCESCU, G. 162, DN. *Numuliții se cunosc. . . pînă în oligocen.* DER.
— Pl.: *numuliți* și (rar, n.) *numulite.*
— Din fr. **nummulite.**

NUMULÍTIC, -Ă adj. (Despre terenuri) Care conține fosile de numuliți, format din numuliți. Cf. ALEXI, W., BARCIANU, DL, DM, DN. ✦ Care datează din epoca paleogenă. DM. ✦ (Substantivat, n.) Paleogen **(2).** DM.
— Pl.: *numulitici, -ce.*
— Din fr. **nummulitique.**

NÚMUR s. n. v. **număr**[1].

NUN, -Ă subst. **1.** S. m. și f. Nume dat, în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei, fiecăreia dintre persoanele care asistă pe miri la cununia religioasă și care sînt solicitate să îndeplinească obligațiile cerute de ritualul creștin; naș[2] **(II).** *Grăi lor Is*[us]*: împleți vasele de apă. . . și aduceți nunilor.* CORESI, TETR. 186, cf. GCR I, 317/33, II, 321. *Dați-mi voie să fiu nunul domnișoarei Lina.* ALECSANDRI, T. 891, cf. MARIAN, NU. 208, 439, 553. *Dacă lumînările nunilor curg în timpul cununiei, atunci mirii vor plînge toată viața lor.* CANDREA, F. 45, cf. SEVASTOS, N. 232, 240. *Asista în rolul sacru de nună, în dreapta unui mire.* C. PETRESCU, C. V. 177. *Păreau că primesc nunți cu nuni și mirese.* LABIȘ, P. 41. *Vreau să te cunun, C-am giurat să fiu azi nun.* ALECSANDRI, P. P. 114. *Se duce mirele cu nunul și nuna la mireasă.* H I 25, cf. XVII 298. *Un păun Este nun, Păunița E nuniță.* F (1900), 554. *Lui a bună nu i-a fi, Da nici lui, nici nunului Și la toți nuntașii lui.* PAMFILE, C. Ț. 65, cf. ALR II 286/531, 784. ◇ (Cu determinări afective) *Vine și un răzvan mare, Cu lăute, cu cîntare, În el stînd mărita nună, Ținînd în mîni o cunună.* POP., ap. GCR II, 315. *Sfînta lună, Nună bună, Sfîntu soari, Socru mari.* ȘEZ. II, 135. ◇ *Nun* (sau *nună) mare* sau *nunul cel* (sau *nuna cea) mare* v. mare[1] **(VI 3).** *Nun mic* (sau *nună mică)* v. mic **(VI 4).**
2. S. f. (Transilv.; mai ales în sintagmele *fete de nune* sau, rar, m., *de nun)* Fată care însoțește mireasa la cununie și care are anumite atribuții la nuntă; (regional) drușcă, nuntășiță. *În Selogi se numesc numai acelea fete nune sau fete de nune cari merg cu mirele după mireasă.* MARIAN, NU. 233. *Lîngă mireasă în car șade nuna mare și fetele de nun.* id. ib. 619, cf. 189, VAIDA, ALR II 2 685/141.
— Pl: *nuni, -e.*
— Lat. **nonnus.**

NUNĂȘ, -Ă s. m. și f. v. **naș**[2].

NÚNĂ s. f. (Prin vestul Transilv.) Pistrui pe față (com. din POIANA-VAȘCĂU); aluniță (TEAHA, C. N. 247) sau alt semn mic pe corp (id. ib.).
— Pl.: *nunele.* — Și: **nunélă** s. f. LM.
— Cf. alună. — **Nunelă** sg. refăcut după pl. *nunele* (al lui *nună).*

NUNĂȘÍ vb. IV v. **năși.**

NUNĂȘÍE s. f. v. **nășie.**

NUNCIATÚRĂ s. f. v. **nunțiatură.**

NÚNCIU s. m. v. **nunțiu.**

NÚNDINE s. f. (Livresc) Ziua a noua a săptămînii, după calendarul roman, devenită zi de tîrg; p. ext. tîrg ținut în această zi. *Veneau felurite mărfuri la nundine.* HASDEU, I. C. I, 100, cf. ENC. ROM.
— Pl.:?
— Din lat. **nundinae.**

NUNEÁ s. f. (În dicționarele din trecut) Pistrui pe față. Cf. LB, POLIZU, PONTBRIANT, D., DDRF, GHEȚIE, R. M.
— Pl.: *nunele.*
— Din tc. **nune** „gropiță".

NUNEÁSCĂ s. f. (De obicei art.) Dans popular executat de nuni **(1)** împreună cu mirii și cu ceilalți nuntași, după cununie; melodie după care se execută acest dans; hora miresei, (regional) năsască. V. alunească. *Dac-ar pleca toți țiganii. . . cin ți-ar mai cînta dă joc: bătuta, horili, . . . nunească.* JIPESCU, O. 52. *Cîmpoierul zice nunească, iar nuntașii joacă roata împrejur.* SEVASTOS, N. 152, cf. 282, MARIAN, NU.

559, DDRF, PAMFILE, J. III, 14, VARONE, D. *Nuneasca e cea mai mare horă a nunților din Cioflic.* IOVESCU, N. 219. *Dumitrache prinde iar a zice și arcușul se încurcă atunci într-o îmbledereală de note: nuneasca.* PÎRVESCU, C. 119. *Lăutarii încep nuneasca.* STANCU, D. 181, cf. H I 209, II 82, IV 45, 89, 203, XII 149, 242, ALR I 1 477/730. *Joacă nuneasca.* ALRT II 249.
— Pl.: ?
— **Nun** + suf. *-ească.*

NUNÉLĂ s. f. v. **nună.**

NUNELÓS, -OÁSĂ adj. (În dicționarele din trecut) Care are pistrui, cu pistrui (pe față); (în dicționarele din trecut) nunos. Cf. LB, POLIZU, LM, GHEȚIE, R. M., BARCIANU.
— Pl.: *nuneloși, -oase.*
— **Nunele** (pl. lui *nunea*) + suf. *-os.*

NUNÉȘTE adv. (Prin estul Munt.) În felul nunilor **(1)**, ca pentru nuni. *Se joacă hora „nunește": vine ginerica, mireasa, nunu, nuna, soacrele (rudele măritate), surorile de ginere să prind la horă toate-n șir.* GEORGESCU-TISTU, B. 15.
— **Nun** + suf. *-ește.*

NUNIȘOÁRĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui n u n ă (v. n u n, **1**); (regional) nuniță. Cf. MARIAN, NU. 208. *Nunișoarî tăt sî-ńi zîcî!* GRAIUL, I, 334.
— Pl.: *nunișoare.*
— **Nună** (f. lui *nun*) + suf. *-ișoară.*

NUNÍȚĂ s. f. (Regional) Nunișoară. *Păunița E nuniță.* F (1900), 554.
— Pl.: *nunițe.*
— **Nună** (f. lui *nun*) + suf. *-iță.*

NUNÓRĂ s. f. v. **noră.**

NUNÓS, -OÁSĂ adj. (În dicționarele din trecut) Nunelos. Cf. LB, PONTBRIANT, D., LM.
— Pl.: *nunoși, -oase.*
— Cf. n u n e a.

NUNTÁ vb. I v. **nunti.**

NUNTÁL, -Ă adj. (Învechit) Nupțial. *Luceferi, astre, stele și însuși casta lună Aprinseră ca marturi făcliele nuntale.* HELIADE, O. I, 374, cf. GHEȚIE, R. M., H VI 89.
— Pl.: *nuntali, -e.*
— **Nuntă** + suf. *-al.*

NUNTALẮU subst. (Regional) Augmentativ al lui n u n t ă **(1)**; nuntă mare. *Și o turnat un nuntalău de huiește și acu pămîntu de tropot.* I. CR. IV, 104.
— Pl.: ?
— **Nuntă** + suf. *-alău.*

NUNTÁRIU, -IE adj., s. m. (Neobișnuit) **1.** Adj. Nupțial. Cf. LM.
2. S. m. Nuntaș. *Toți nuntarii mînca și beau în sănătatea mirelui și miresei.* LM.
— Pl.: *nuntari.*
— **Nuntă** + suf. *-ariu.*

NUNTÁȘ, -Ă s. m. și f. Persoană care participă la o nuntă **(1)**, care face parte din alaiul unei nunți; (regional) nuntălaș, (neobișnuit) nuntariu **(2)**. *Giuca nuntașii și să veseliia.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 139r/21, cf. 108v/2. *Era gata ca să șadă la masă cu nuntașii lui* (sfîrșitul sec. XVIII). LET. III, 254/25, cf. NEGRUZZI, S. III, 138. *Mare nuntă se făcea, cu nuntași nenumarați.* ALECSANDRI, P. II, 179. *Nuntașii veniseră în Fănești cu toate trebuincioasele și așteptau ziua cununiei.* BOLINTINEANU, O. 441, cf. MARIAN, NU. 210. *Din larg cuprins de multe zări, Nuntași din nouăzeci de țări S-au răscolit.* COȘBUC, P. I, 55, cf. 56. *Nuntașii au să vină.* F (1900), 553, cf. 554. *Nuntașii, cu Voinea în frunte, au început să încure... caii nerăbdători.* GALACTION, O. 73. *De la han, mireasa și toți nuntașii s-au urcat în cele opt căruțe împodobite cu verdeață.* CAMIL PETRESCU, O. I, 95. *Nuntașii beau țuică fiartă.* STANCU, D. 75. *Se iveau nuntașii.* V. ROM. iulie 1954, 226. *Miri, părinți, nuntași, primiți Toți urarea: să trăiți.* CONTEMP. 1962, nr. 795, 1/4. *Nuntașii încăleca, Cu Bogdan vesel pleca.* ALECSANDRI, P. P. 176, cf. H XII 35, XVIII 147. *Ascultați, ascultați, Dumneavoastră, cinstiți nuntași.* TEODORESCU, P. P. 166. *Să s-aleagă din nuntași.* MAT. FOLK. 110, cf. GRAIUL, I, 40. *Vinurile le vărsa, Ulițile le umplea, Nuntași caii-și adăpa.* PĂSCULESCU, L. P. 205, cf. 204, ARH. FOLK. III, 53. (F i g.) *Prepeliță-n sîrg adună Pe nuntași mereu.* COȘBUC, P. II, 34. *Soarele și luna Mi-au ținut cununa, Brazi și păltinași I-am avut nuntași.* ALECSANDRI, P. P. 2. ◇ (Adjectival; rar) *Strîngîndu-se dintr-amîndouă țările boiari și alți oameni nuntași* (a. 1623). MAG. IST, I, 283/8. (F i g.) *Numai tu o duci pe brațe uluind nuntașii brazi.* LESNEA, I. 135. ✦ (Regional) Vornicel la nuntă **(1)**. Cf. DM, ALR II 2 684/784.
— Pl.: *nuntași, -e.*
— **Nuntă** + suf. *-aș.*

NÚNTĂ s. f. **1.** Căsătorie (religioasă); ceremonial și petrecere organizate cu prilejul unei căsătorii (religioase); (rar) nuntire, nuntit[1]. *Feace nuntă fiiului său.* CORESI, EV. 301, cf. 227, 412, 493, 527. *Și sfîrși... săptămîna de nuntă.* PALIA (1581), 116/15. *În vreamea nuntei aceiia să vor arăta.* VARLAAM, C. 232, cf. 233. *O, fiul lui Tisandru, îți giucași și nunta departe.* HERODOT (1645), 351. *S-au cununat cu Ruxanda*

şi au făcut nuntă. URECHE, L. 160, cf. 203. *Nuntele ce să vor face... din cuscrii sau din seminţii ce vor pogorî dentr-un sînge...*, *aceastea nunte să vor despărţi.* PRAV. 218, cf. 217. *Nunta cea dentăi rămîne dezlegatî.* PRAV. MOLD. 80v/10, cf. 119. *A treia zi nuntă fu în Cana Galileei.* N. TEST. (1648), 106v/30, cf. GCR I, 217/24, DOSOFTEI, V. S. octombrie 47v/27. *Şi cînd să pliniră zilele nuntei au făcut împăratul ospăţ.* BIBLIA (1688), 3552/36, cf. 3562/59. *Cu mare pompă nuntă au făcut.* IST. Ţ. R. 35. *Au găsit pre împăratul Mosculuiu... la Iaroslav la o nuntă leşească a unui domn mare.* NECULCE, ap. GCR II, 34/15, cf. ANON. CANTAC., CM I, 88. *S-au gătit de nunta fiică-sii.* R. GRECEANU, CM II, 55, cf. 65, 108, ANON. CAR. *În vreamea aceaia nuntă să făcu* (a. 1698). GCR I, 317/25, cf. id. ib. II, 51/17. *Dintru această nuntă s-au născut la anul 1682... craiul Carol al 12lea.* IST. CAROL XII, 5v/3. *La lăsatu postului de carne iaste şi nunta* (a. 1794). IORGA, S. D. VIII, 28, cf. CARAGEA, L. 42/15. *Imnul, ca poezie, e cîntarea naşterii, nunţii, liberării, creaţiunii.* HELIADE, O. II, 85. *S-a-mpotrivit La voia cea părintească Şi nuntă n-a primit.* PANN, E. V, 77/20. *Încă de la nunta din Cana nu băuse aşa vin minunat.* NEGRUZZI, S. I, 83. *Cînd pe la nunte, baluri, ne duceam vreodată... Rîz văzîndu-te singur şi într-un colţ departe.* ALEXANDRESCU, O. I, 193. *Eu mă duc în tîrg ca să-ţi cumpăr o rochie de nuntă.* ALECSANDRI, T. 331, cf. 359, 546. *Au venit ca să serbeze nunta gingaşei mirese.* EMINESCU, O. I, 85, cf. 87. *Nunta se făcu şi baba îşi luă cămeşa de soacră.* CREANGĂ, P. 4, cf. 5, 86, 102, 155, 279. *Jucară ca la nunta unui împărat.* ISPIRESCU, L. 39, cf. DELAVRANCEA, S. 216. *Şi ca la mîndre nunţi de crai Ieşit-a-n cale-ales alai.* COŞBUC, B. 19, cf. id. P. II, 279. *Fac nuntă tăcută, adică fără lăutari.* MARIAN, NU. 228, cf. 209, 296, 778. *E-o nuntă ţărănească..., Şi-i veselă nebună.* PĂUN-PINCIO, P. 71. *De s-ar ivi-ntre peţitori acuma, Ce moarte grabnică şi nuntă-amară Le-ar da el tuturor!* MURNU, O. 9. *Din jalea pribeagă a strunelor tale Măreaţă cîntare de nuntă.* GOGA, P. 68, cf. 97, PAMFILE, DUŞM. 71. *De cînd nu se mai auzise de nuntă în satul lor!* BUJOR, S. 97. *Cu feţele roşii, cu ochii înflăcăraţi aşteptau şi se îndemnau ca la o nuntă mare.* REBREANU, R. II, 248, cf. I, 207. *Ziua nunţii aşteptînd-o tremurai Ca un crin în vîntul serei.* EFTIMIU, Î. 127, cf. 150, MINULESCU, V. 161, GALACTION, O. 71. *Ţi-am scris de-o viaţă stihul de dragoste, întîiul, Într-un pantof de nuntă, uitat între caişi.* ARGHEZI, C. O. 212, cf. 44, id. S. P. 94, id. F. 9, 11, GALAN, B. II, 73, TUDORAN, P. 24, 31. *Nu mă las, Ileană, fată, Facem nuntă, măi.* FRUNZĂ, Z. 63. *Această nuntă leagă, ca brazdele de plug, Prietenele neamuri împreună.* LABIŞ, P. 52, cf. 60. *Emilia voia ca nunta să fie simplă.* T. POPOVICI, SE. 44. *Va comanda nişte invitaţii de nuntă de la nenea Dobre.* BARBU, Ş. N. 21. *Era o petrecere, poate o nuntă.* IL ianuarie 1962, 38. *Dar cînd nunta se făcea, Vai de el, amar de ea!* ALECSANDRI, P. P. 28. *Să am atîta pagubă ca de nunta tatii* (sau *a mamei*), se zice cînd nu te impresionează ceva, cînd nu-ţi pasă de ceva. Cf. PAMFILE, A. R. 252, TDRG. *Amar celor ce calcă datoriile nunţii.* ZANNE, P. VIII, 425. *Cu cît nunta mai mică, cu atît folos mai mare ţi-aduce.* id. ib. *De moarte şi de nuntă nimeni, niciodată nu poate fi gata.* id. ib. II, 619. *Mămăliga nesărată e ca nunta fără lăutari.* id. ib. III, 606. *Tîrgul se face cu bani şi nunta cu lăutari.* id. ib. V, 626. *Ca nunta în post*, se zice despre lucruri nepotrivite. id. ib. IV, 523. *Vai de cel ce nu-şi este la nunta sa*, se zice despre cel ce nu se preocupă de treburile sale. id. ib. 519. *O dată nuntă*, se zice despre fapte care se petrec foarte rar. id. ib. 529. *A jucat la nunta dracului*, se zice despre un om rău. id. ib. VI, 601. *Sîc de nuntă că mîne-i hora*, a) se zice despre un fapt petrecut înainte de vreme. Cf. id. ib. IV, 528; b) se zice despre vorbe nepotrivite. Cf. id. ib., com. din PIATRA-NEAMŢ. ◇ (În legătură cu verbul „a face", învechit „a lega", „a se împreuna") *Ceea ce se-au împreunat cu nuntă.* CORESI, EV. 360. *Cela ce va lega nunta, ce să zice, pre mire să nu să împreune cu nevasta-ş... 20 de ai să nu să cumenece* (a. 1645). GCR I, 116/6, cf. URECHE, L. 158, 159, 160, 203, 232, PRAV. 217, PRAV. MOLD. 120v/8. *Într-acestaş an, în luna lui iunie, Pătru Vodă au făcut nuntă nepotu-său, lui Vlad Vodă.* N. COSTIN, L. 561, cf. ANON. CANTAC., CM I, 147, GCR II, 29/28, 68/12, ALECSANDRI, T. 959. *Era vorba să se facă nuntă.* SADOVEANU, N. F. 107. ◇ *Nuntă de argint* = aniversare a douăzeci şi cinci de ani de la căsătorie; petrecere organizată cu acest prilej. *Şi-n vara asta am serbat nunta de argint cu Didina.* SADOVEANU, O. IX, 61. *Nuntă de aur* = aniversare a cincizeci de ani de la căsătorie; petrecerea organizată cu acest prilej. *Mai avem oleacă şi apoi putem sărbători nunta noastră de aur.* REBREANU, I. 177. (Învechit) *Cămara nunţii* = camera mirilor, în prima noapte după căsătorie. *Să fim nedespărţiţ la vreamea cununilor în cămara nunţii ceii nepovestite.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 48v/9, cf. ianuarie 29v/5. ◇ Expr. (Regional) **Altă nuntă** = aceasta e cu totul altceva; asta-i altă mîncare de peşte. Cf. MAT. DIALECT. I, 232. (Rar) **A da** (cuiva) **de nuntă** = a bate tare (pe cineva). Cf. ZANNE, P. IV, 529. ✦ Fig. Zarvă, gălăgie, tămbălău; scandal. *Fac eu o nuntă ş-o încurcătură, din care numai eu am să ies singură şi neştiută pe-un drum cotit.* SADOVEANU, O. X, 271, cf. GR. S. VII, 131. ✦ (Perioadă de) împerechere a animalelor. *Ieşiţi pereche toate în masculi şi în femini; Serbaţi nuntele voastre.* HELIADE, O. I, 361. *Nu numai că se bat straşnic, dar fac şi un zgomot asemănător aceluia de la nunţile pisicilor domes-*

tice. STOICA, VÎN. 107. *Culori vii de nuntă iau doi peştişori neînsemnaţi.* C. ANTONESCU, P. 60, cf. 37, com. din RĂCĂŞDIA-ORAVIŢA. ◇ *Haină de nuntă* v. haină. *Nunta urzicilor* = înflorirea şi maturizarea urzicilor, care, în datinile populare, are loc într-o anumită zi, după care urzicile nu mai sînt bune de mîncat; (regional) măritarea urzicilor. *Sub nunta sau măritarea urzicilor se înţelege înflorirea acestora şi încetarea lor de-a mai fi apoi bune de mîncat.* MARIAN, S. R. II, 280, cf. 281. ◇ Expr. (Familiar) **A pleca cu nunta** = (despre cîini) a se ţine haită după o căţea. Cf. SCL 1963, 28.

2. (Cu sens colectiv) Convoi care însoţeşte o nuntă **(1)**, alai; persoanele care fac parte din acest alai, nuntaşii. *Nunta giucînd, eu... ieşiiu de m-am ascuns.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 82r/4. *De cîte ori trecea o nuntă aşa de tristă pe lîngă casa noastră, mamei îi curgeau din ochi lacrimi.* EMINESCU, G. P. 39. *Să făcu un rîs de mila lor în toată nunta.* ISPIRESCU, L. 40. *Iar din urmă vin harapii cu nunta lor.* SADOVEANU, O. XIII, 886. *Păreau că primesc nunţi cu nuni şi mirese, Descoperiţi pe la porţi cum şedeau.* LABIŞ, P. 41, cf. ŞEZ. XII, 171, PAMFILE, C. Ţ. 64. *Porţile le deschidea Carîtele de intra, Toată nunta asemenea.* PĂSCULESCU, L. P. 205. *Joacă nunta de trei zile.* BÎRLEA, C. P. 155. ◇ Fig. *Iată vine nunta-ntreagă — vornicel e-un grierel.* EMINESCU, O. I, 87. *Şi cînd să treacă un pod peste o apă mare, iată o nuntă de furnici trecea şi ea tocmai atunci podul.* CREANGĂ, P. 237. ◇ Expr. (Regional) **A fi nuntă** = (despre oameni) a fi în număr mare. Cf. CIAUŞANU, V. 183.

3. (Regional) Datină practicată la ţară de sărbătorile Crăciunului şi ale Anului nou, constînd dintr-un fel de reprezentaţie asemănătoare cu nunta **(1)**; text care se rosteşte la această reprezentaţie. *Obiceiurile străvechi ale tineretului de a umbla cu pluguşorul ori cu capra ori cu căluţul şi ursul ori cu nunta, în preajma sfîntului Vasile, porneau chiar în ziua asta.* SADOVEANU, O. XIII, 999, cf. ŞEZ. III, 183.

— Pl.: *nunţi* şi (învechit şi popular) *nunte.* — Şi: (regional) **númtă, núnţă** (ALRM I/II h 350) s.f. — Sg. refăcut după pl. *nunţi.* — **Nunţi** < lat. **nuptiae.**

NUNTĂLÁŞ s. m. (Regional) Nuntaş. Cf. MARIAN, NU. 210, 660.
— Pl.: *nuntălaşi.*
— **Nuntă** + suf. *-ălaş.*

NUNTĂŞÉL s. m. (Rar) Diminutiv al lui nuntaş. (Fig.) *Şi cîte stele-n ceriu Veneau ca nuntăşei! Cu nunta pleca Soarele, luna A se cununa.* CONV. LIT. XXXV, 524.
— Pl.: *nuntăşei.*
— **Nuntaş** + suf. *-el.*

NUNTĂŞÍŢĂ s. f. (Regional) Fată care însoţeşte mireasa la cununie şi care are anumite atribuţii la nuntă; (regional) nună (v. nun, 2), druşcă. *Fetele cari sînt în nuntă se numesc nuntăşiţă.* H XVIII 147, cf. ARH. FOLK. III, 53, 152.
— Pl.: *nuntăşiţe.*
— **Nuntaş** + suf. *-iţă.*

NUNTÉLNIC, -Ă adj. Adj. (Neobişnuit) Nupţial. Cf. PONTBRIANT, D.
— Pl.: *nuntelnici, -ce.*
— **Nuntă** + suf. *-elnic.*

NUNTÉSC, -EÁSCĂ adj. (Neobişnuit) Nupţial. Cf. LM.
— Pl.: *nunteşti.*
— **Nuntă** + suf. *-esc.*

NUNTÉŞTE adv. (Învechit, rar) Prin nuntă **(1)**, în urma nunţii. *Că se poate moşul cu nepoată-sa nunteşte a se împreuna* (a. 1581). ap. L. ROM. 1965, 449.
— **Nunti** + suf. *-eşte.*

NUNTÍ vb. IV. **1.** Tranz., intranz. şi refl. recipr. (Popular) **A** face nuntă **(1)**, a (se) căsători (religios); p. ext. a petrece la nuntă. *Să vie în ţară să nuntească feciorul Radului Vodă* (cca 1662—1730). MAG. IST. III, 39/15, cf. DOSOFTEI, V. S. octombrie 82r/3, noiembrie 108v/1. *Mihai Vodă... au mărsu asupra Irimiii Vodă, care să află la Trotuş, nuntind, nepurtînd grijă aşea în grabă să-i fie oaspe Mihai Vodă.* N. COSTIN, L. 594 cf. 435. *Şi boierimea a doo ţări nuntiră 3 săptămîni.* NECULCE, L. 120, cf. 69. *Cnimon dănţuiaşte, nunteaşte, iar Teoghen umblă rătăcit.* AETHIOPICA, 7r/4. *Şi de ee să nu o nuntesc?* KOTZEBUE, U. 8v/3. *Din pricina lui nu-i să nuntiţi azi.* PR. DRAM. 382. *Acolo trebuie să mergem, să nuntim sau să războim.* GANE, N. I, 12. *Patruzeci de zile-ntregi Au tot nuntit.* COŞBUC, B. 22, cf. 18, id. P. I, 55, 285, MARIAN, NU. 210. *Călina ce nuntise c-un tînăr, cît un prinţ, Călina, mîndra floare, întoarsă-i la părinţi.* PĂUN-PINCIO, P. 79. *Se adună din nou, de astă dată însă numai neamurile mai de aproape şi se nuntesc ziua întreagă.* PĂCALĂ, M. R. 178. *Rîvneşte-a se nunti.* MURNU, O. 10, cf. KLOPŞTOCK, F. 286. *După ce-or nunti, va aduce coconul mireasa la moştenirea lui.* SADOVEANU, D. P. 62. *L-am nuntit acum două săptămîni.* STANCU, R. A. I, 82. *Sîmbătă-l Logodea, Duminică-l Şi nuntea.* TEODORESCU, P. P. 616, cf. 531, 617, MAT. FOLK. 94, 362, MATEESCU, B. 97, A V 18, VI 26. ◇ Intranz. (Construit cu complement intern) *Nuntă să nuntească, Legea să-mplinească.* TEODORESCU, P. P. 652, cf. 91. *Nunta, taică, ni-aş nunti, Pe tine te-aş pomeni.* GRAIUL, I, 73. *Lasă nunta să nuntească Şi vin la neica afar!* PĂSCULESCU, L. P. 168, cf. 175, 178. ◇ (În context figurat) *Cuconiţele*

din Pind... s-au nuntat Ş-au toane. I. VĂCĂRESCUL, P. 351/15. ◇ Fig. *Lumina şi cîntul nuntesc peste fire.* GOGA, C. P. 84. ✦ Intranz. (Regional) A se pregăti de nuntă (1) (Drăguşeni-Paşcani). A VI 26. ✦ Intranz. (Prin nord-estul Olt.) A se tocmi prea mult, a se tîrgui. Cf. MAT. DIALECT. I, 232.

2. Intranz. şi refl. recipr. (Rar; despre animale) A se împerechea. Cf. HELIADE, O. I, 358. *Miliardele de gîze îşi scîrţîiau elitrele, căutîndu-se şi nuntind în ierburi.* SADOVEANU, M. C. 94, cf. ALR II 4 959/228.

— Prez. ind.: *nuntesc.* — Şi: (învechit şi regional) **nuntă** vb. I. SCL 1963, 28.

— V. **nuntă.**

NUNTÍE s. f. (Învechit, rar) Faptul de a fi căsătorit; căsătorie. *Pre rîndul spiţelor de nuntie.* PRAVILA RITORULUI LUCACI (1581), 254^{v}/1.

— **Nunti** + suf. *-ie.*

NUNTÍRE s. f. (Rar) Faptul de a (se) nunti; căsătorie, nuntă (1), nuntit[1]. *Apropiindu-să orînduitele zile ale nuntirii.* R. GRECEANU, CM II, 65. *Nu voi altă nuntire.* PANN, E. III, 81/17. *Se pregătea la curte pentru nuntirea fiicei împăratului.* ISPIRESCU, L. 227, cf. MARIAN, NU. 210. *Nuntiri făptuiră flăcăii.* COŞBUC, AE. 52. *Abia el nuntirea-şi găti.* MURNU, I. 221.

— Pl.: *nuntiri.*

— V. **nunti.**

NUNTIŞOÁRĂ s. f. (Într-o poezie populară) Diminutiv al lui nuntă (1); (rar) nuntiţă. *Să-m faci, taică, nuntişoară.* GRAIUL, I, 72.

— Pl.: *nuntişoare.*

— **Nuntă** + suf. *-işoară.*

NUNTÍT[1] s. n. (Rar) Nuntire. Cf. DDRF, BARCIANU, ŞĂINEANU, D. U.

— Pl.: *nuntituri.*

— V. **nunti.**

NUNTÍT[2], **-Ă** adj. Care a făcut nunta (1), care este căsătorit. *Trăiră în pace şi în veselie perechea nuntită.* ISPIRESCU, L. 294.

— Pl.: *nuntiţi, -te.*

— V. **nunti.**

NUNTITÓR, -OÁRE adj. (Rar) Nupţial. Cf. ŞĂINEANU, D. U. ◇ Fig. *Iar nuntaşi un număr mare De lupi lacomi, de urşi groşi... Ei în noaptea nuntitoare Mare praznic au făcut.* ALECSANDRI, POEZII, 395.

— Pl.: *nuntitori, -oare.*

— **Nunti** + suf. *-tor.*

NUNTÍŢĂ s. f. (Într-o poezie populară) Nuntişoară. *O să-mi facă nuntiţa.* TEODORESCU, P. P. 62.

— Pl.: *nuntiţe.*

— **Nuntă** + suf. *-iţă.*

NÚNŢĂ s. f. v. **nuntă.**

NUNŢIÁL, -Ă adj (Învechit) Nupţial. *Mai bine să intru în mormînt în ceasul acela decît în patul nunţial.* PR. DRAM. 134. *Acasă la dînşii... aştepta cina şi celelalte veselii nunţiale.* FILIMON, O. I, 253.

— Pronunţat: *-ţi-al.* — Pl.: *nunţiali, -e.*

— De la **nupţial,** prin apropiere de *nuntă.*

NUNŢIATÚRĂ s. f. **1.** Reprezentanţă diplomatică a Vaticanului într-o ţară străină, condusă de un nunţiu; reşedinţă, sediu unde funcţionează această reprezentanţă. *Cartea cea cu mîna scrisă a nunciaturei din Beciu încă zice.* ŞINCAI, HR. II, 241/20, cf. 238/9, DDRF, DM, DN.

2. Funcţia de nunţiu. Cf. NEGULICI, ŞĂINEANU, D. U.

— Pronunţat: *-ţi-a-.* — Pl.: *nunţiaturi.* — Şi: **nunciatúră** s. f.

— Din lat. **nunciatura (nuntiatura),** germ. **Nuntiatur,** it. **nunziatura.**

NÚNŢIU s. m. (Adesea urmat de determinarea „apostolic", „apostolicesc" sau „papal") Reprezentant diplomatic permanent al papii, asimilat, ca rang, ambasadorilor. *Este nunciu apostolicesc în curtea noastră.* ŞINCAI, HR. III, 287/8. *Mai bine este să aştepte sosirea nunciului.* CR (1829), 181[1]/1, cf. ib. (1830), 101[1]/1. *Să aştepte sosirea nunciului Malaspina.* BĂLCESCU, M. V. 406. *Ajunsese... la Blaj nunţiul apostolic de la Viena.* BARIŢIU, P. A. II, 728, cf. I, 397. *Brutti cere de la arhiepiscopul din Polonia, de la nunciul papal din acea ţară..., să-i trimită mai mulţi preoţi catolici.* XENOPOL, I. R. V, 115, cf. 41, CADE, ŞĂINEANU, D. U. *La unsprezece şi jumătate vine eminenţa sa nunţiul papal.* VORNIC, P. 104.

— Pl.: *nunţii.* — Şi: **núnciu** s. m.

— Din lat. **nuntius,** germ. **Nuntius,** it. **nunzio.**

NUNÚŢ, -Ă s. m. şi f. (Rar) Diminutiv al lui nun (1). Cf. MARIAN, NU. 208, CADE.

— Pl.: *nunuţi, -e.*

— **Nun** + suf. *-uţ.*

NUOLÉŢ, -EÁŢĂ adj. v. **nouleţ.**

NÚOR s. m. v. **nor**[1].

NUORÁ vb. I v. **nora.**

NUORÁŞ s. m. v. **nouraş.**

NUORÁT, -Ă adj. v. **norat.**

NUÓRĂ s. f. v. **noră.**

NUORIECIÓS, -OÁSĂ adj. (Regional; despre cer) Înnorat (Ciocmani-Zălau). ALR I 1 234/273.
— Pronunţat: *nu-o-*. — Pl.: *nuoriecioşi, -oase.*
— **Nuori** (pl. lui *nuor)* + suf. *-(e)cios.*

NUORÓS, -OÁSĂ adj. v. **noros.**

NUORUÓS, -UOÁSĂ adj. v. **noros.**

NUORÚŢ s. m. v. **noruţ.**

NUOU, -UĂ adj. v. **nou.**

NUOURIÁLĂ s. f. v. **noreală.**

NUPŢIÁL, -Ă adj. Care se referă la nuntă, de nuntă; (rar) nuntitor, (învechit) nunţial, nuntal, (neobişnuit) nuntariu (1), nuntelnic, nuntesc. Cf. ARISTIA, PLUT. 15. *Pe sub ceruri se întinde Ca ş-o nupţială salbă Un vestmînt de nea.* F (1882), 18, cf. ib. (1900), 563. *Mireasa... se aşeza cu hainele nupţiale pe pat.* MARIAN, NU. 298. *Lăutarii intonară un marş nupţial care-i petrecu pînă jos în stradă.* REBREANU, I. 252. ◇ Fig. *În amurguri roşii, nupţiale — Stau pale.* BACOVIA, O. 88. *Albinele dezmorţite cîntau imnuri nupţiale.* BRĂESCU, A. 69. ✦ (Despre animale) Care se referă la împerechere, de împerechere. *Ca pat nupţial* [bufniţele] *îşi aleg un trunchi de copac singuratic.* LINŢIA, P. II, 87. *Apar „erupţii nupţiale" sub forma unor mici nodule albe pe cap şi pe laturile corpului.* C. ANTONESCU, P. 60, cf. 37.
— Pronunţat: *-ţi-al.* — Pl.: *nupţiali, -e.*
— Din fr. **nuptial,** lat. **nuptialis.**

NUPŢIALITĂTE s. f. (Rar) Fenomenul, actul căsătoriei; numărul de căsătorii pe o perioadă dată. *Nivelul nupţialităţii la noi.* SCÎNTEIA, 1966, nr. 7 174.
— Pronunţat: *-ţi-a-.*
— Din fr. **nuptialité.**

NUR[1] s. m. (Popular şi familiar; mai ales la pl.) Calitatea unei persoane (mai ales a unei femei) sau, p. ext., a unei părţi a ei de a atrage, de a plăcea prin farmecul, drăgălăşenia, graţia ei; aspect atrăgător al unei femei, (popular) vino-ncoace; p. ext. atracţie. *Nurile feţii lor sînt cu toată măsura.* IST. AM. 85[r]/6. *Dulceaţa chipului tău, nurul şi smerenia mă făcură să te iubesc din ceasul în care te-am văzut.* GORJAN, H. II, 190/11. *Cu ochii înveninezi, Iar cu nurii înviezi.* PANN, E. I, 21/6, cf. V, 127/6, CODRU-DRĂGUŞANU, C. 87. *Pe stăpînii ochi mă jur Rob să mor la al lor nur!* I. VĂCĂRESCUL, P. 533/3, cf. 15/1, 493/5. *Sîntem cu ochi legaţi şi robiţi de nurul tău.* CONACHI, P. 221, cf. 5, 100. *Şi eu n-aveam altă zestre decît un car de nuri.* ALECSANDRI, T. 573, cf. 1148, id. T. I, 68. *Nici o femeie nu era în stare să se împotrivească nurilor săi ademenitori.* GANE, N. II, 5. *Lăsă să i se vază nurii picioarelor.* ISPIRESCU, U. 9, cf. 22, 71, 91. *Vezi că nu era urîtă; avea nuri, avea pe vino-ncoace.* id. L. 400. *Şi de-abia întîia oară, dînsu-n lume se arată, Blond şi plin de „vino-n coace" ca şi-al dragostelor nur!* MACEDONSKI, O. I. 242, cf. OLLĂNESCU, H. O. 132, CHIRIŢESCU, GR. 252. *A început nişte poveşti... cu crîşmăriţe pline de nuri şi de iubire.* GALACTION, O. 269. *Of! Of! nurii mei au fost altădată, draga mea jupîniţă, şi acum nu mai sînt.* SADOVEANU, O. XIII, 601, cf. id. D. P. 50. *O demoazelă cu nuri şi cu picăţele... se piţigăia ascuţit.* C. PETRESCU, A. R. 8. *Nurii moarte n-au nicicum.* ZANNE, P. VIII, 425. *Nurii, floarea frumuseţii.* id. ib. *Decît un car de frumuseţe, Mai bine un dram de nuri.* id. ib. II, 650. *Tinereţele fără frumuseţe, ca frumuseţea fără nuri.* id. ib. 770. *Cele trecute la vîrstă, dar cu nuri, ca stafida cea uscată, dar plină de dulceaţă.* id. ib. 804.
— Pl.: *nuri* şi (rar, n.) *nururi* (IORDAN, L. R. A. 507), *nuri.*
— Din tc. **nur** „strălucire, frumuseţe".

NUR[2] s. f. v. **noră.**

NÚRĂ s. f. v. **noră.**

NÚRCĂ s. f. **1.** Specie de mamifer patruped carnivor semiacvatic din familia mustelidelor, asemănătoare cu vidra, cu dihorul şi cu jderul, cu botul ascuţit şi cu degetele picioarelor unite între ele prin membrane înotătoare, a cărui blană cu părul des, mătăsos, de culoare cenuşie-gălbuie sau cafenie (cu reflexe albastre) este foarte căutată; (rar) noriţă, lutreolă, lutră, dihor de apă *(Mustela lutreola).* Cf. LB, POLIZU. *Piei... de nurcă* (a. 1875). ap. TDRG. *Nurcile, după ce le aduce la cojocar, le moaie în apă caldă şi le spintecă pe lîngă picior.* PAMFILE-LUPESCU, CROM. 210. *Niurca... nu e lipsită nici de simţuri agere, nici de curaj la atac.* SIMIONESCU, F. R. 35.

2. Blană de nurcă (1). *Giubea de nurcă* (a. 1786). IORGA, S. D. VI, 109, cf. XI, 222, XII, 123. *1 rînd straie cu nurcă* (a. 1809). URICARIUL, X, 254. *O scurteică croazea îmblănită cu norcă* (cca 1816). IORGA, S. D. VII, 15. *Îmbrăcat C-un contuş frumos de nurcă.* NEGRUZZI, S. I, 133. *Mi-o făgăduit rochie de nurcă.* ALECSANDRI, T. 1153. *Învălită într-o... malotea cu ghermesit blănită cu nurcă.* ŞEZ. XII, 45. *Gulerul paltonului negru, îmblănit cu nurcă, era ridicat peste urechi.* CĂLINESCU, S. 45. *Gioacă nurcă lîngă burcă Şi papuc lîngă opincă.* CONV. LIT. XLIV[1], 661.
— Pl.: *nurci.* — Şi: **noárcă** (VICIU, GL.), **nórcă, nioárcă** (id. ib.), **niúrcă** s. f.
— Din pol. **nurka,** ucr. **нурка.**

NURÉŢE s. f. pl. v. **nuriţă.**

NURIOÁRĂ s. f. v. **norioară.**

NURÍŢĂ s. f. (Popular; mai ales la pl.) Diminutiv al lui n u r[1]. *Nuriţele ce ai nu se mai pot dovedi în toată lumea aceasta.* GORJAN, H. IV, 214/5. *Mai bine un dram de nuriţe decît un car de frumuseţe.* PANN, P. V. II, 129/12, cf. ZANNE, P. II, 650.

— Pl.: *nuriţe.* — Şi: (rar, cu schimbare de suf.) **nuréţe** s. f. pl. MARIAN, NU. 32.

— **Nur**[1] + suf. *-iţă.* — **Nureţe**, cu schimbare de suf.

NURÍU, -ÍE adj. v. **noriu.**

NURLÍU, -ÍE adj. (Popular şi familiar) Care are nuri[1]; atrăgător, fermecător, graţios, seducător. *Mai toate fimeile aceştii cetăţi sînt frumoasă sau cel puţin nurlie.* IST. AM. 8[v]/7. *Eşti nurlii, eşti frumoasă* (a. 1831). CAT. MAN. I, 312. *Nu este om... nici a zecea parte frumos şi nurliu ca tine.* GORJAN, H. IV, 193/13. *Ca tine nurlie Alta să mai fie Nu cred că se poate.* CONACHI, P. 186, cf. 24, ALECSANDRI, T. 251, GANE, N. III, 97. *Mult e nurliu şi drăgălaş.* ISPIRESCU, L. 45, cf. 324. *Cînd omul e nurliu, duce ziua după el.* DELAVRANCEA, S. 42. *Îmi trebui mie O soţie Nurlie, Durdulie, Hazlie.* I. NEGRUZZI, S. I, 77. *Şi-a lăsat nevasta nurlie să doarmă singurică.* POPA, V. 151. (Fig.) *Din Moldova cea nurlie... Au plecat în cete, cete Nalţi flăcăi cu negre plete.* ALECSANDRI, POEZII, 587. ◇ (Adverbial) *El pre nurliu rîdea.* DONICI, F. II, 22/14. *Ţineţi-vă mai drept şi zîmbiţi nurliu.* ALECSANDRI, T. 404. *Cînd merge, saltă puţin şi se mlădie aşa de nurliu.* DELAVRANCEA, S. 9.

— Pl.: *nurlii.*

— Din tc. **nurlu** „strălucitor".

NURÓRĂ s. f. v. **noră.**

NÚRSĂ s. f. (Rar) Doică; bonă, dădacă. *Alături, o nursă cu bonetă de dantelă albă ţinea un copil pe braţe.* C. PETRESCU, Î. II, 187. *În dormitor, nursa aşezase provizoriu pe Filip pe un pat, sprijinindu-l cu perne.* CĂLINESCU, S. 413. ◇ Fig. *Bociră înecaţi De furii, ai măcelului briganzi... Prosperitatea — prunc hrănit cu sînge Pierdu pe cea mai grasă dintre nurse.* V. ROM. septembrie 1954, 56.

— Pl.: *nurse.*

— Din fr. **nurse**, engl. **nurse.**

NUS, -Ă pron. pers. (Învechit; precedat de prepoziţii, mai ales de „cu") El; dînsul. *E în rima lor nu fură dereapte cu nrusul.* PSALT. HUR. 66[r]/4. *Dimitrie... şi ceia ce săntu cu rusul meşteri.* COD. VOR. 12/27. *Şi Asuru cu ruşii vire.* PSALT. SCH. 171, cf. 27, 94, 236. *Şi era Dumnezeu cu nusul.* CORESI, L. 25/19. *De doare un nod, cu nusul dor toate nodurile.* id. ib. 323/8, cf. 52/15, 461/18. *Voiu fi nevinovat cu nusul.* id. PS. 39/5, cf. 129/12, 212/8, 228/8, 312/7. *Cu nusa leagă cătuşile de o ţepenesc.* id. EV. 294, cf. 234. *Cu nuşii foarte te dezmierdai* (cca 1600). CUV. D. BĂTR. II, 228/17. *Te poţi rădzîma di năs.* COD. TOD. 102[r]/7, cf. 102[v]/11. *Noi avem să vă facem leage cu nuşii* (începutul sec. XVII). IORGA, D. B. I, 21, cf. ROSETTI, B. 48. *Mergea şi Vrut cu nuşii.* MOXA, 356/39, cf. 348/6, 354/21. *Atunce foarte se bucură şi toţi oamenii cu nus* (a. 1642). GCR I, 100/20, cf. 81/1, 187/23, 188/4. *Mîna... nu o putea duce la gură să mînînce cu nusa.* VARLAAM, C. 40, cf. 21, 27, 28.

— Pl.: *nuşi, nuse.* — Şi: **năs, násă** pron. pers.

— [Cu] + **îns** > [cu] + *nîs* > [cu] + *nus.*

NUSÎPÓS, -OĂSĂ adj. v. **nisipos.**

NÚSPUI subst. pl. (Maghiarism, prin vestul Transilv.) Scoruşe. *Nu mînci nuspui?* CV 1950, nr. 4, 35.

— Din magh. **noszpolya.**

NUST subst. (Maghiarism învechit) Jder *(Martes martes).* Cf. ANON. CAR., DR. IV, 156.

— Pl.: ?

— Din magh. **nyuszt.**

NUŞCEÁ s. f. **nuccea.**

NÚŞTE art. nehot. v. **nişte.**

NÚŞTI art. nehot. v. **nişte.**

NÚŞTU art. nehot. v. **nişte.**

NÚŞTUC art. nehot. v. **nişte.**

NUT s. n. (Tehn.) **1.** Canelură (pentru asamblarea a două piese metalice). *Mişarea se produce în cilindrii maşinilor... pe glisiere şi nute de ghidare etc.* ORBONAŞ, MEC. 91, cf. 84, 136. *O rolă (r) care alunecă pe cîte un nut (N) practicat în maşină.* IONESCU-MUSCEL, TES. 135. *Capetele lor vor intra în nutul (şanţul) helicoidal al unei şaibe, pentru a produce schimbarea suveicii.* id. ib. 482, cf. PREV. ACCID. 46.

2. Uluc (pentru îmbinarea a două piese de lemn). Cf. MĂNDRESCU, I. G. 69. *Partea în care este prins fedărul poartă numirea de nut.* CV 1949, nr. 9, 28, cf. LTR[2], DER. ◇ *Nut şi feder* = (eliptic) sistem de îmbinare a două piese (din lemn), care constă în introducerea unei proeminenţe fasonate, ce se găseşte pe una dintre feţele primei piese, în ulucul de pe faţa corespunzătoare a celei de a doua piese. *La maşinile de cepuit (nut şi feder)... se va pune o apărătoare.* PREV. ACCID. 46. *Bormaşină,*

strung, nut şi feder, sau maşini de importanţă apropiată. LEG. EC. PL. 26, cf. LTR², DER.

3. (Prin Bucov. şi Mold.) Rindea de făcut nuturi (2); (regional) nuthobel. Cf. GLOSAR REG., A V 15.

— Pl.: *nuturi* şi (rar) *nute.* — Şi: (regional) **nud** s. n. CHEST. II 239/95.

— Din germ. **Nut.**

NUTÁ vb. I v. **nota²**.

NUTÁNT, -Ă adj. (Bot.; despre frunze, inflorescenţe etc.) Cu vîrful aplecat în jos. *Are florile nutante.* GRECESCU, FL. 24.

— Pl.: *nutanţi, -te.*

— Din fr. **nutant.** Cf. lat. n u t a n s.

NUTÁRE s. f. **notare²**.

NUTÁŢIE s. f. **1.** Mişcare oscilatorie periodică a axei polilor pămîntului, datorată atracţiei variabile pe care o exercită soarele şi luna asupra ecuatorului. Cf. I. GOLESCU, C., STAMATI, D., BARCIANU. *Polul ceresc nu descrie un cerc exact, ci oscilează în jurul periferiei acestuia, efectuînd o mişcare periodică, cu o perioadă de 19 ani, numită nutaţie.* MARIAN-ŢIŢEICA, FIZ. I, 119, cf. LTR², DN. *Partea principală a nutaţiei... are perioada de 18²/3 ani.* DER.

2. (Fiz.) Una dintre cele trei componente ale mişcării unui corp rigid care are un punct fix şi care face să oscileze axa de rotaţie proprie a corpului, apropiind-o şi depărtînd-o de axa fixă. Cf. ALEXI, W., LTR². *Nutaţia face să oscileze axa de rotaţie proprie a corpului.* DER.

3. Mişcare a unor organe ale plantelor, constînd în oscilaţii laterale şi rotiri ale vîrfului organului respectiv în jurul axei sale. Cf. BARCIANU, LTR², DER.

— Pl.: *nutaţii.* — Şi: (învechit) **nutaţiúne** s. f. BARCIANU.

— Din lat. **nutatio,** fr. **nutation.**

NUTAŢIÚNE s. f. v. **nutaţie.**

NUTER s. m. (Regional) Cal cu un singur testicul. V. r î n c a c i. Com. din STRAJA-RĂDĂUŢI.

— Accentul necunoscut. — Pl.: *nuteri.*

— Cf. ucr. НУТРЯК „cu testiculele înăuntru".

NÚTHOBEL subst. (Regional) Nut (3) (Moiseiu-Vişeu de Sus). GLOSAR REG.

— Pl.: ? — Şi: **nútobel** subst. GLOSAR REG.

— Din germ. **Nuthobel.**

NÚTOBEL subst. v. **nuthobel.**

NUTRECIÓR subst. (Rar) Diminutiv al lui n u t r e ţ. Cf. LM.

— Pl.: ?

— **Nutreţ** + suf. *-ior.*

NUTREMÉNT s. n. v. **nutriment.**

NUTREMÍNT s. n. v. **nutriment.**

NUTRÉŢ s. n. **1.** Hrană de origine vegetală sau (rar) animală folosită pentru alimentarea animalelor domestice erbivore; furaj, (regional) nutriment (2), notrete. *Da foc şi caselor şi nutreţelor.* N. COSTIN, LET. II, 66/11. *Sfîrşisă oamenii nătreţele, de agiunsese stogul de fîn 10 sau 12 lei.* NECULCE, L. 316. *Unde mergea tot da foc, arzînd şi pîine şi nutreţ* (a. 1729). MAG. IST. III, 91/13. *Paiele... se întrebuinţează pentru notreţ la vite.* ECONOMIA, 54/20. *Nefiind nici notreţ, au perit mulţime de dobitoace de ger şi de foame* (a. 1808). CAT. MAN. II, 68, cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB. *Spre sfîrmarea şi mestecarea nătreţului... au sugătoarele fălci cu dinţi înşiraţi.* J. CIHAC, I. N. 14/10. *De n-am fi avut trebuinţă de dînsele...*, *niciodată nu le mai purtam de grijă pentru nătreţul lor.* DRĂGHICI, R. 66/15. *Adună nişte notreţ.* CALENDARIU (1844), 171/19. *Fînul se dă în iesle portative... pentru a nu se face risipă de nutreţ.* I. IONESCU, D. 173. *Sătenii au început a sămăna parîng pentru nutreţul vitelor.* id. P. 404, cf. PONTBRIANT, D., CIHAC, I, 182, PAMFILE, A. R. 149. *Am fost să-mi văd ocolul meu de vite. Sărmanele, duc lipsă de nutreţ.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II, 20. *Se întorcea în grajdul în care îl aştepta nutreţul.* GÎRLEANU, L. 113. *Cînd o fi de cărat nutreţ pentru vite, o să-ţi mai ajute şi tata.* BUJOR, S. 38. *Au vorbit puţine lucruri despre vreme, despre nutreţul vitelor.* SADOVEANU, B. 163. *Vite nu putem ţinea dacă nu-i nutreţ.* REBREANU, R. I, 199. *Vedem şi coasele cum zboară, Tăind nutreţul meu a patra oară.* ARGHEZI, C. O. 176. *Ca să cruţe nutreţul din sat...*, *îşi trimeteau şi ei oile sus, la munte.* CAMIL PETRESCU, O. I, 153. *S-au rînduit oamenii la paza căruţelor şi şi-au adus nutreţ şi de mîncare de acasă.* GALAN, Z. R. 73. *Mîncarea dobitoacelor se zice nutreţ.* H VII 185. *Abia ai dat nutreţ la vite.* SBIERA, P. 253. *Nutreţ (fîn, paie, coceni etc.).* CIAUŞANU, V. 183. *Ţarcul de nătreţ.* CHEST. II 414/185. *Dacă plouă mereu iă cam rău, putrezeşte notreţu.* ALR I 325/748, cf. 933/156. *Am notreţ dăstul pă iarnă.* ALR II 3 192/182. *Nătreţ pîntru viti.* ib. 5 194/414. *Nutreţ de ovăz.* ib. 5 194/987, cf. A I, II, III, IV, ALR SN I h 212. ◇ E x p r. (Regional) **A-i pune** (cuiva) **nutreţ pe darac** = a căuta să facă rău cuiva, prefăcîndu-se că-i voieşte binele. Cf. ZANNE, P. V, 251.

2. P. g e n e r. (Învechit şi popular) Hrană (pentru animale). *Toate fructurile... tuturor fiarelor pămîntului spre notreţ (hrană) să fie.* TEODOROVICI, I. 372/20. *Un feli de urs a căruia nătreţ sînt numai furnicile.* AR (1837), 39¹/15. *Nătreţul tău este numai de lucruri spurcate.* ib.

(1839), 31²/60, cf. STAMATI, D., PONTBRIANT, D., LM. *Diomede le da nutreț* [iepelor] *numai carne de oameni.* ISPIRESCU, U. 48. *Spuie corbii munților Și fiarele codrilor Care-a fost nutrețul lor?* ALECSANDRI, P. P. 214. ◇ Fig. *Nutrețul sufletesc mai bine-mi prinse ca fierturile de castraveți acri.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 144. ✦ (Învechit, rar) Valoare nutritivă (1) a unui aliment. *Paiele... au puțin nutreț în sine.* I. IONESCU, C. 223/2. ✦ (Învechit, rar) Hrănire. Cf. POLIZU.

— Pl.: *nutrețuri* și (învechit și popular) *nutrețe.* — Și: (învechit și popular) **nătréț, notréț,** (regional) **nutréță** (ALR I 938/217, 270) s. f., **nitréț** (ALR SN I h 121/537), **notriéț** (ib. h 121/29), **notríț** (ALR I 938/93), **motriéț** s. n.

— Lat. **nutricium.**

NUTRÉȚĂ s. f. v. **nutreț.**

NUTRÍ vb. IV. **1.** Tranz. și refl. A (se) hrăni, a (se) alimenta. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. *Nutriți, vă creșteți puii.* HELIADE, O. I, 361. *Ele se nătresc mai mult cu provizii de plînte, cu poame, fructuri.* J. CIHAC, I. N. 18/11, cf. NEGULICI, STAMATI, D. *Ființe, lighioane... Ș-au găsit mormîntul În marea adîncime și monștri au nutrit?* ALEXANDRESCU, M. 178. *Nu-și iau de mîncare și se nutresc cu prune, mere și pere.* DELAVRANCEA, O. II, 115, cf. MARIAN, CH. 52. *Se nutrește... foarte rău, de obicei cu bucate reci și uscate.* YGREC, M. N. 151. [Cerbul] *se nutrește cu iarbă verde, muguri de arbori verzi, ghindă, cereale.* STOICA, VÎN. 83, cf. 72, 115. *Vaca asta... va trebui nutrită pînă în primăvară.* CAMIL PETRESCU, O. I, 42. *Șoimul călător... se nutrește numai cu păsări zburătoare.* LINȚIA, P. II, 133. *Cosacul se nutrește cu mici vietăți de pe fund.* C. ANTONESCU, P. 115, cf. 53. *Au suflat minte răzvrătitoare de-a lor în mursa tuturor poamelor și a sămînților din cari se nutrea oamenii.* SBIERA, P. 306. *Pribegea copila... nutrindu-se cu zmeură, mure, alune.* RETEGANUL, P. V, 18. ✦ Tranz. A întreține cu mîncare, a procura hrană sau alte mijloace de existență. *Această lavră nutrește la o mie cinci sute monahi.* NEGRUZZI, S. I, 214. *Fata cea mai mare nutrea curtea cu o pîne, iar cea mai mijlocie o îmbrăca cu un fus de tort.* RETEGANUL, P. II, 14, cf. 26.

2. Tranz. Fig. (Cu privire la idei, sentimente etc.) A întreține, a cultiva; a avea, a purta. *Înturnatu-te-ai în țară S-o nutrești, melancolie?* ASACHI, S. L. I, 122. *Postelnicul Andronache mi-a descoperit amorul ce de mult timp nutrește pentru fiica ta.* FILIMON, O. I, 112. *Ceea ce nutrește amorul este modestia.* F (1897), 256. *S-au aflat... bărbați carii pururea au nutrit în sufletul său germinii vieții proprie naționale.* SBIERA, F. S. 352. *Cred că nutrea această speranță.* STANCU, R. A. IV, 309. *Anton Pann trebuie că nutrea claselor stăpînitoare o ostilitate fățișă.* V. ROM. noiembrie 1954, 142. *Nu mai nutreau nădejdea că le va asculta.* PAS, Z. III, 161. *Matei nutrea maestrului său un respect vecin cu evlavia.* GALAN, B. II, 97, cf. 172. *Bună parte din tineret a nutrit un singur gînd: să facă filme.* CONTEMP. 1956, nr. 519, 4/6. *Ce gînduri ascunse nutrește?* BARANGA, R. F. 52, cf. id. I. 209. *Nutrea o teamă nefirească și nejustificată față de poliție.* T. POPOVICI, S. 253. *Legitima admirație și prețuire pe care scriitorii noștri o nutresc față de permanenta înnoire a realității noastre economice și culturale.* S ianuarie 1962, 9. *Începură a povesti mai de una, mai de alta, pînă cînd își descoperiră unul altuia dragostea ce o nutreau.* BOTA, P. 100.

— Prez. ind.: *nutresc.* — Și: (învechit și popular) **nătrí, notrí** (BUDAI-DELEANU, LEX.) vb. IV.

— Din lat. **nutrire.**

NÚTRIA s. f. Animal rozător acvatic din familia castoridelor, originar din America de Sud, cu blană prețioasă de culoare cafenie închisă, cu peri deși, fini și moi *(Myocastor coypus).* Cf. DM, DER. ✦ Blana acestui animal. DM.

— Pronunțat: *-tri-a.* — Pl.: *nutrii.*

— Din fr. **nutria.** Cf. germ. Nutria [fell].

NUTRÍBIL, -Ă adj. (Rar) Hrănitor, nutritiv (1). Cf. LM, ALEXI, W.

— Pl.: *nutribili, -e.*

— Din *nutri* + suf. *-bil.* Cf. it. nutribile.

NUTRICÁ vb. I. Tranz. **1.** (Rar) A alăpta; a hrăni. *Scroafele nutrică bine și cîte opt purcei,* LM.

2. (Regional; complementul indică bani, cîștiguri) A cheltui pentru hrană. *Banii împrumutați i-a nutricat toți, adecă i-a mîncat, i-a folosit pe nutremînt.* Com. din ZAGRA-NĂSĂUD.

— Prez. ind.: *nútric.*

— Din lat. **nutricare.**

NUTRÍCE s. f. (Latinism învechit) Doică. *O nutrice (doică)... poate astfeliu învenina pruncul.* VASICI, M. II, 76/18, cf. NEGULICI, ARISTIA, PLUT., PROT.-POP., N. D., BARCIANU, V., LM, GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.

— Pl.: ?

— Din lat. **nutrix, -cis.**

NUTRIÉT subst. Denumire dată blănițelor de miel care imită blana de nutria și care se obțin printr-un procedeu special de tundere și de vopsire. *Nutrietul produs la noi în țară provine din blănițele mieilor de rasă... țigaie.* DER.

— Pronunțat: *-tri-et.* — Pl.: ?

— **Nutria** + suf. *-et.*

NUTRIMÉNT s. n. **1.** (Astăzi rar) Hrană; alimentație; mijloace de trai, cele necesare traiului. *Nutrimentul, îmbrăcămintea, chirii, focul, lumina ajunseră cu toate a trece suma de*

alţi 300 (a. 1849). ap. GHICA, A. 806, cf. NEGULICI. *Ca nutrement şi toate cele necesarie să se administre tot din Transilvania.* BARIŢIU, P. A. I, 43, cf. ARISTIA, PLUT. *Se veştejeşte-o floare Cînd n-are nutremînt.* MUREŞANU, P. 86. *Mi-a procurat mijloace de a-ţi da nutrimentul material.* FILIMON, O. I, 331, cf. 351, PROT.-POP., N. D., BARCIANU, V. *Oamenii nu-şi pot aduna nutrimentul şi alte necesare în cîmp şi pădure.* F (1869), 13. *Toate aceste specii deosebite, avînd în genere trebuinţă de nutrimente şi de condiţiuni de existenţă deosebite, nu vin în concurenţă.* CONV. LIT. XI, 232, cf. BIANU, D. S. *Atîta amărăciune era întipărită pe faţa lui, încît credeai, văzîndu-l, că singurul lui nutremînt sînt drojdii amare.* AGÎRBICEANU, A. 540. *Banii împrumutaţi i-a nutricat toţi, adecă... i-a folosit pe nutremînt.* Com. din ZAGRA-NĂSĂUD. ◇ Fig. *Încarnat, Cuvîntul spre nutrimentul minţii îşi dete al său sînge.* HELIADE, O. I, 377. *O asemenea generoasă învoinţă... va fi în stare de a da un nou nutrement la acea lealitate... către preaînalta casă domnitoare.* BARIŢIU, P. A. III, 31. *Mi-a procurat mijloace de a-ţi da nutrimentul... moral.* FILIMON, O. I, 331.

2. (Regional) Nutreţ (1) (Lechinţa-Tîrnăveni). ALR I 938/148.

— Pl.: *nutrimente.* — Şi: (învechit şi regional) **nutreméntt, nutremînt** s. n.

— Din lat. **nutrimentum,** fr. **nutriment.**

NUTRÍRE s. f. Acţiunea de a (se) nutri şi rezultatul ei; nutrit[1], (învechit) nutritură. Cf. ARISTIA, PLUT., PONTBRIANT, D., LM, DDRF, ALEXI, W. ✦ (Învechit) Hrană. Cf. ARISTIA, PLUT.

— Pl.: *nutriri.*

— V. **nutri.**

NUTRÍT[1] s. n. Nutrire. *Nutritul acestui animal cere multă... precauţiune.* LM.

— V. **nutri.**

NUTRÍT[2], -Ă adj. Hrănit. Cf. PONTBRIANT, D., LM. ◇ Fig. *Partea orchestrului lasă şi ea a se vedea mai multe tranziţiuni armonice... şi o instrumentare bine nutrită şi raţionată.* FILIMON, O. II, 233.

— Pl.: *nutriţi, -te.*

— V. **nutri.**

NUTRITÍV, -Ă adj. 1. Care nutreşte (1); bogat în substanţe hrănitoare, hrănitor, (rar) nutribil, (învechit) nutritor (1). *Substanţă nutritivă.* NEGULICI, cf. PROT.-POP., N. D., PONTBRIANT, D., LM, DDRF. *Albuşul este mai nutritiv şi mai uşor decît gălbenuşul.* F (1897), 20. *Solul este..., bogat în materii nutritive.* P. ANTONESCU, A. 102. *Cît priveşte rolul şi puterea nutritivă a alimentelor..., ele să împart în 2 clase.* BIANU, D. S. 38, cf. BORDEIANU, P. 302. *Este firesc ca în apele dulci, care ocupă spaţii limitate, să fie mărginită şi producţia organismelor nutritive.* C. ANTONESCU, P. 8, cf. 14, V. ROM. februarie 1954, 199. *Ca element nutritiv, porumbul stă cu mult înaintea altor cereale.* CONTEMP. 1955, nr. 449, 5/4. *Plantele sînt... mai bine aprovizionate cu apă şi cu substanţe nutritive.* AGROTEHNICA, I, 80.

2. Care aparţine nutriţiei, privitor la nutriţie, de nutriţie. *Schimburile nutritive sînt turburate, arderile din corp insuficiente.* YGREC, M. N. 145. *Bătrînii, ale căror schimburi nutritive sînt modificate etc., duc la convingerea că suferă de o distrofie generalizată.* PARHON, B. 13.

— Pl.: *nutritivi, -e.*

— Din fr. **nutritif.**

NUTRITÓR, -OÁRE adj., subst. 1. Adj. (Învechit) Nutritiv (1). Cf. STAMATI, D., PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., LM, ALEXI, W.

2. S. f. (Rar) Doică. *Bunele, mamele, nutritoarele... leagănă pruncii şi-i întreţin pînă adorm spuindu-le tradiţiunile.* HELIADE, O. II, 64, cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, V. *Nutritoarele ... înseamnă fruntea pruncului.* MARIAN, NA. 94, cf. ALEXI, W.

3. S. m. (Rar) Susţinător (al unei familii). Cf. BARCIANU, V., ALEXI, W.

— Pl.: *nutritori, -oare.*

— **Nutri** + suf. *-tor.*

NUTRITÚRĂ s. f. (Învechit) Nutrire. Cf. LM. ✦ Hrană. Cf. PROT.-POP., N. D.

— Pl.: ?

— **Nutri** + suf. *-tură.*

NUTRÍŢIE s. f. Totalitatea proceselor fiziologice prin care un organism viu îşi procură substanţele necesare creşterii, dezvoltării, obţinerii energiei pentru desfăşurarea proceselor vitale, refacerii ţesuturilor etc.; p. ext. hrănire, alimentare; hrană. Cf. NEGULICI, PONTBRIANT, D., LM, BARCIANU, ALEXI, W. *Spălaţi-vă zilnic corpul cu apă rece... dacă voiţi să favorizaţi nutriţiunea generală a corpului.* F (1906), 32. *După ce a făcut analiza elementelor, trece la filozofia socială, studiind funcţiunile de nutriţiune.* PETICĂ, O. 485. *Artritismul ar fi urmarea unei „încetiniri în nutriţiune".* YGREC, M. N. 39. *Asigurarea unor condiţii bune de nutriţie.* CONTEMP. 1953, nr. 365, 5/1. *Frunzişul din rozetele buchetelor asigurînd nutriţia pomului... nu mai stimulează dezvoltarea ramurilor.* BORDEIANU, P. 285. *Condiţiile... de viaţă şi de nutriţie.* C. ANTONESCU, P. 96. *Cantitatea de apă absorbită de plante este mai mare decît ar fi necesar numai pentru funcţiunile de nutriţie.* AGROTEHNICA, I, 118.

— Pl.: *nutriţii.* — Şi: (rar) **nutriţiúne** s. f.

— Din fr. **nutrition,** lat. **nutritio.**

NUTRIŢIÚNE s. f. v. **nutriţie.**

NUȚUIÉU s. n. (Regional) Sanie scurtă cu care se scot iarna buștenii din pădure (Deda-Reghin). MAT. DIALECT. I, 183. *Scoatem bîrne cu nuțuieul.* ib.
— Pl.:? — Și: **nițuiéu** (MAT. DIALECT. I, 183), **niuțuiéu** (ib.) s. n.
— Etimologia necunoscută.

NÚVĂR s. m. v. **nor**[1].

NUVĂRÁ vb. I v. **nora.**

NUVĂRÓS, -OĂSĂ adj. v. **noros.**

NUVÉLĂ s. f. **1.** (Astăzi rar) Noutate **(II 2).** *Aduc noao novele de pace.* ȚICHINDEAL, F. 324/16. *Cu alții iar cum să-ntîlnesc Ceva noveli le vorbesc.* MUMULEANU, C. 144/18. *Negreșit că vei fi aflat această novelă mai nainte pînă să ajungă scrisoarea mea.* CR (1829), 239[2]/17. *Să cercetezi mai cu de-amănuntul această novelă.* KOGĂLNICEANU, S. 207. *Vezi că scrisorile mele sînt un jurnal în care însemnez nuvelele de toată ziua și de tot ceasul.* BĂLCESCU, ap. GHICA, A. 352. *Le aduce nuvele că Europa le promite ajutorul necesar spre a se libera de tirani.* FILIMON, O. II, 268. *I-au zis că știrea o are încă cu curierul de ieri, dar nu au voit să-i ducă o nuvelă neplăcută.* LĂCUSTEANU, A. 95, cf. SEVERIN, S. 90, C. PETRESCU, Î. I, 49. ✦ (Învechit și regional) Ziar. *Novala anglicească Times face... însămnarea următoare.* GT (1838), 24[2]/31. *Ce mai zicea pe la novele (gazete) despre sosirea reghimentului.* F (1903), 20/1, cf. COMAN, GL. *Tăt acęę novęli o cet'ești.* ALR II 2 988/310, cf. 3 756/36, TEAHA, C. N. 247.
2. Povestire în proză aparținînd genului epic, de proporții mai mici și cu o structură mai puțin complexă decît romanul, dar mai mare și mai amplă decît schița, înfățișînd un episod din viața unuia sau mai multor personaje; (învechit) noutate **(II 3).** *A tradus cîteva romanțuri și novele morale.* CR (1830), 340[2]/33, cf. HELIADE, D. J. 6/24. *Pe acest temei, în formă de novelă, vom reproduce... acest eveniment important.* ASACHI, S. L. II, 45. *Este mult timp de cînd îmblu cu această nuvelă... căutînd o clasă de oameni ca să le-o dedic.* FILIMON, O. I, 93. *Iată două novele... care nu au fost încă publicate.* ALECSANDRI, S. 13. *Leon Negruzzi... a scris mai multe novele.* MAIORESCU, CR. II, 332. *Și-au adus aminte de o novelă a lui Constantin Negruzzi.* CONV. LIT. XI, 82. *Printr-o claie prăfuită de cărți vechi... am dat peste un volum mai nou: Novele cu șase gravuri.* EMINESCU, G. P. 1. *Novela se dezvoaltă într-o formă pur epică.* F (1897), 618, cf. 191. *A scris nuvele, glume țărănești și romanuri.* ib. (1903), 176/1, cf. 550/1. *Novele și... romanuri cu ilustrații teribile.* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 63, cf. BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 2. *Intră în librărie și ceru un volum de nuvele, foarte cetit pe vremea aceea.* AGÎRBICEANU, A. 39, cf. SEVERIN, S. 90. *O revistă de avantgardă îi publicase o novelă.* C. PETRESCU, C. V. 145, cf. CONTEMP. 1949, nr. 162, 2/4, ib. 1962, nr. 796, 1/3. *Într-o nuvelă cum este Toderică de C. Negruzzi, cele mai multe din acțiunile eroului sînt puse în legătură prin mai mult ca perfect cu acțiuni ce au premers.* VIANU, M. 235. *O bună nuvelă ar putea spulbera această greșită idee mai bine decît ar putea-o face zeci de articole de specialitate.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 2/2. ✦ Specie a genului epic reprezentată prin acest fel de povestiri. *Vechii editori... ostracizau nuvela care, timp de două decenii și ceva, aproape n-a mai fost cultivată de scriitori.* CONTEMP. 1948, nr. 104, 13/5, cf. ib. 1950, nr. 184, 5/1.
— Pl.: *nuvele* și (învechit) *nuveli.* — Și: **novélă,** (regional) **novălă, noveálă** (ALR II 3 756/36) s. f.
— Din fr. **nouvelle.** — **Novelă, noveală** < it. **novella,** lat. **novella,** germ. **Novelle.**

NUVELÉTĂ s. f. Nuvelă **(2)** de proporții reduse. *Posedă în literatura ei mai nouă talente de o necontestabilă însemnătate, precum dovedește alegerea următoare de novelete și de schițe din pana a diferiți autori români.* CONV. LIT. XI, 388. *Crede că un articol, o schiță, o nuvelă, nuveletă... trebuie să stea, dacă nu în deplină pace, măcar într-un cuviincios armistițiu cu morala.* CARAGIALE, O. III, 233. *„Luceafărul morții", nuveleta ce deschide volumul „De la cinci pînă la cinci", reia pictura cartierului evreiesc din „Tîlharul de purcei".* V. ROM. martie 1954, 263. *Trebuie să reamintim că s-au scris mai de mult cîteva cărțulii, cîteva nuvelete etc.* TRIBUNA, 1962, nr. 267, 2/1.
— Pl.: *nuvelete.* — Și: (astăzi rar) **novelétă** s. f.
— Din it. **novelletta,** germ. **Novellette,** prin apropiere de *nuvelă.*

NUVELÍCĂ s. f. (Rar; ironic) Diminutiv al lui nuvelă **(2).** *O nuvelă, nuveletă, nuvelică... trebuie să stea... într-un cuviincios armistițiu cu morala.* CARAGIALE, O. III, 233.
— Pl.: *nuvelici.*
— **Nuvelă** + suf. *-ică.*

NUVELÍST, -Ă s. m. și f. Autor de nuvele **(2).** *Romanurile țărănești... au ajuns să fie cele mai prețuite produceri ale literaturii de novelișți.* MAIORESCU, CR. III, 25. *Ce ființe ciudate și totuși interesante! gîndi el, și cît sînt de departe de felul cum le-au zugrăvit nuveliștii noștri!* D. ZAMFIRESCU, V. Ț. 173. *D-na Constanța Hodoș, bine aprețiata novelistă... lucrează la o nouă dramă.* F (1903), 189/2. *Nuvelistul acela gras.* ib. (1906), 16/1. *Un nuvelist e altceva decît un povestitor.* IBRĂILEANU, S. L. 58. *Nicolai Filimon... nuvelist romantic cîtăva vreme și apoi, deodată,*

observator ascuţit şi romancier social. LOVINESCU, C. IV, 6.

— Pl.: *nuveliști, -ste.* — Şi: (astăzi rar) **novelíst, -ă** s. m. şi f.

— Din fr. **nouvelliste.** — **Novelist** < germ. **Novellist.**

NUVELÍSTIC, -Ă adj., s. f. **1.** Adj. Care aparţine nuvelei **(2)**, care se referă la nuvelă, de nuvelă. *Trecem cu vederea... publicările novelistice din viaţa societăţii române.* MAIORESCU, CR. III, 6. *Toate încercările nuvelistice ale poetului vin din epoca lui de formaţie.* LOVINESCU, C. IX, 5.

2. S. f. Totalitatea nuvelelor **(2)** unui scriitor, ale unei epoci sau ale unei literaturi. *În această precizare a tiparelor prime... stă, prin urmare, adevărata importanţă a „nuvelisticei" ca şi a întregei literaturi de tinereţe a lui Eminescu.* LOVINESCU, C. X, 6. *Nuvelistica lui Rebreanu fixează momente şi din viaţa oraşului.* V. ROM. noiembrie 1953, 284.

— Pl.: *nuvelistici, -ce.* — Şi: (astăzi rar) **novelístic, -ă** adj.

— **Nuvelist** + suf. *-ic.* — Pentru **novelistic,** cf. germ. novellistisch, Novellistik.

NUVEREÁLĂ s. f. v. **noreală.**